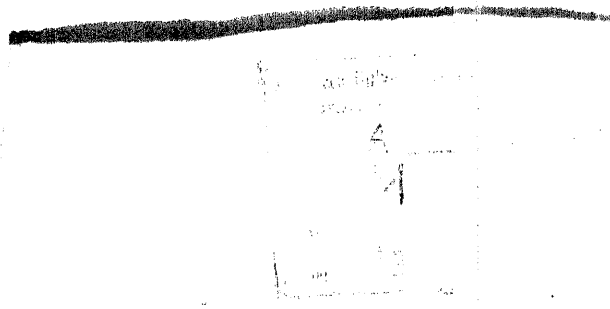

R. 1027

Del Colegio de la Compañía de San Gregorio

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35

16

R. P. NICOLAI
BALDELLI
THEOLOGIA
MORALIS.

B. 1027

BC
ai ota

R. P. NICOLAI
BALDELLI
CORTONENSIS,
E SOCIETATE IESV
THEOLOGI,

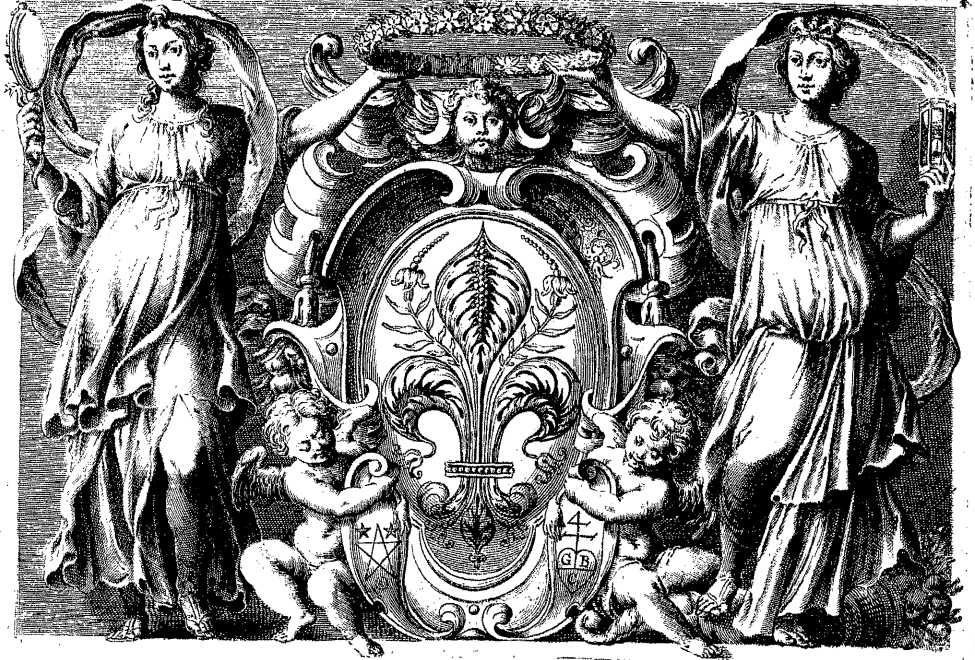
Disputationum ex morali Theologia,
LIBRI QVINQUE.

I. De humanis actionibus in vniuersum.	III. De vitiis capitalibus.
II. De vitiis, & peccatis.	IV. De conscientia.
	V. De legibus.

*Quæ omnia, tum ex principiis, & doctrina S. Thomæ, veterumque Theologorum; tum verò etiam
ex decretis sacrorum Canonum, Summorumque Pontificum Sanctionibus, & ex placitis
vtriusque Iuris Doctorum accuratissimè differuntur.*

Cum solutionibus plurimarum questionum ad particulares casus, & officia
conscientiæ pertinentium.

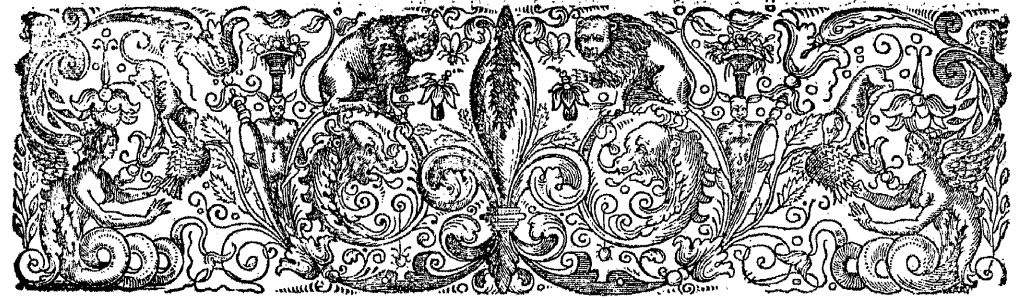
Comprose el EDITIO PRIMA, anno de 1679
INDICIBVS NECESSARIIS ILLUSTRATA.

LUGDVNI,
Sumpt. GABRIELIS BOISSAT,
M. DC. XXXVII.
CVM PRIVILEGIO REGI

*del collegio de la Compagnie de J. I. de G. de G.
Comprose anno de 1679*

SERENISSIMO
PRINCIPI
FERDINANDO II.
MAGNO ETRVRIÆ
DVCI,

NICOLAUS BALDELLVS *fel.*

ET amoris innati suauissima cogor illecebra, & vero claritudinis tuæ fulgore longè maximo iam dudum ad te ravior, SER. PRINCEPS, cupioque Celsitudinem istam eo, quo par est, obsequio conuenire. Sed apparere in conspectu tuo hucusque, quia vacuus, omninò non poteram: cum enim singularibus virtutum pigmentis, & egregiis animi dotibus Deum expingas, ac referas luculenter in terris, iure propemodum tuo reiiciendum censuisses eum, qui ad te sine donariis accessisset. Ne igitur tibi quidquam, dignitatique tuæ detractum velim, mihi que, si aliter egero, parem repulsam, audeo meorum laborum primitias oblaturus, occurrere facilitati, humanitatique erga me tuæ, vectigal simul aliquod meæ soluturus voluntatis, iam pridem tibi, & naturali, & voluntario iure deuinctæ. Primitiarum autem mearum, siue tributum, siue maus ipse munusculum, illi ipsi conficient labores mei, quos ex morali Theologia per multos olim annos in Romano Collegio, honestissima Auditorum Corona excipiente, proposui, sæpiusque deinceps reuocaui ad limam, atque discussi, siue priuata id exigente amicorum necessitate, siue etiam sua extorquentibus interdum autoritate primariis à me, atque Principibus Viris, qui viget benè multi, florèntque in hac Aula, non tam Urbis, quàm Orbis terrarum, & me dignati sunt inter primos de rebus identidem grauissimis, arduisque consulere. Quò magis sperandum est, à te mihi futurum, vt primitias hasce meas serenissimis non tam oculis delibes, ac veluti lambas ad vitam; quàm amoris, atque beneuolentiæ facibus ex alto tuæ Celsitudinis apice, quasi cœlo missis, suauiter succendas, ac probes, frequenti etiam lectione donatas. Etenim, cum rara sit planè auis in terris Princeps eruditus, ad te sic gessit accedere, vt non diuerforium, sed domicilium; non hospita, sed familiaris inuenisse Sa-

*Deuter. 16.
& Ecclesiasti-
ci 35.*

piencia videatur; perillustre eruditi exemplum Principis formatura, vsque adeo tempus penè omne in libris perlegendis, ac peruoluendis infumis. Et quod suspicere nemo non debeat, cum solennis sit illa propemodum ætatis consuetudo, qua iuuenes in aliis libentiùs omnibus bonas horas impendere, quàm in libris, ac litteris malint; tu, ac si cætera vitæ oblectamenta (malorum veriùs irritamenta) nescires, totus in libris es, animùmque longo curarum postliminio refecturus, diuertere non inuitum, cogis ad libros; imò verò, cum semper singulis quibusque (quicumque tandem ij sint) facilis ad te pateat aditus, semper què mollissima fandi tempora tecum pauperes indiscriminatim soleant, diuitesque diuidere; ab assidua tamen librorum cognitione vacare non potes, videris que ex illa non modo discere, quid agas, & quid debeas tuis; sed etiam vires trahere, ac tempus etiam venari ad illos feliciter audiendos, regendosque.

Neque verò sit, qui libros meos, rem plauè tuam, ex eo respuendos à te putet, quod ecclesiasticos potius viros respicere, quàm alios Principes videantur: cum enina maximè sint de officiis conscientia, ac de regulis humanarum actionum, iis maximè congruunt, qui & se ipsos, & populos sibi subiectos arbitra æquitate moderantur, vt, dum inter homines sunt quasi Dij, à Dei integritate, atque iustitia non deflectant. Popularibus certè cuiusque Principis, qui per diem molestissimis curis, ac litium æstibus agitantur, appetente iam veluti nocte, in promptu debet esse puluinar suaue, opportunumque, Principis æquitas, atque integritas, vt eam appellat Sanctus Bernardus; in quo, scilicet, si non omninò digerere, sopire saltem tantisper valeant eas sollicitudines, quæ cor, animùmque latenter exedunt. Quomodo autem huiusmodi leuamentum expectare quis possit ab illo Principe, qui iustitiæ, hoc est, officiorum, ac legum, sit planè rudis? Si debet Princeps præstare se omnibus veluti Deum, omninò debet præstare se omnibus quasi parentem, atque nutricem, quæ veluti sinu omnes excipiat, omnes foueat, ac recreet, non secus ac Deus, qui continenter omnibus aperit manum suam, & implet omne animal benedictione. Id verò non solum facile; sed & suauiter exhibebit, si peritus officij, si amans, & cultor iustitiæ fuerit. Vtinam id aliquando non magnoperè desiderent in Viris Principibus subiecti populi! Vtinam id semper inueniant euentu amabili, votisque mortalium respondente! Certè, quia morum suauitas, atque integritas tuo semper hospitari gaudet in pectore, populares illam tui, eximia cum nominis Medicei laude, obuiam semper inueniunt, & complectuntur, vt mirum non sit, si mei quoque labores, meique libri alium portum, quàm sinum tuum, quærere non audeant, ambire non debeant, reperire non possint.

Serm. 2. de
Aduebit.

Pf. 144.

MVTIVS

MVTIVS VITELLESCVS, SOCIETATIS IESV
Præpositus Generalis.

EVM Disputationum ex Morali Theologia libros quinque, NICOLAI BALDELLI, nostra Societatis Sacerdotis, res eiusdem Societatis Theologi, quibus commissum fuit, recognouerint, & in lucem edi posse probauerint; facultatem concedimus, vt typis mandentur, si ita iis, ad quos pertinet, videbitur. In quorum fidem, has litteras, manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus. Romæ, 23. Nouembris, 1634.

MVTIVS VITELLESCVS.

CENSURA OPERIS.

EX commissione Reuerend. diff. Patris Fr. Nicolai Riccardij, Ordin. Prædicat. Sac. Apost. Pal. Magistri, legi quinque libros Disputationum ex morali Theologia, R. P. NICOLAI BALDELLI, Soc. IESV Theologi. Nihil in iis, quod à Catholica doctrina, aut sac. Canonum Decretis, aut à recta ratione alienum sit, deprehendi: imò verò tam eruditè, prudenter, solidè, totius doctrinæ de moribus principis, de quibus differit, exponit; vt Opus ipsum, etiam post tam multa in hoc genere scripta, dignissimum luce in hoc eruditissimo sæculo esse, censeam. In quorum fidem subscripti, Romæ, in Domo Professæ Soc. IESV, die 14. Febr. 1635.

Ego VALENTIVS MANGIONIVS, Soc. IESV, Sacræ Pœnitentiariæ Consulor Theologus.

APPROBATIO.

EX commissione Reuerendissimi Patris Fr. Nicolai Riccardij, Ordin. Prædicat. Sac. Apost. Pal. Magistri, legi quinque libros, id est, de humanis actionibus, de virtutibus, & peccatis, de virtutibus capitalibus, de conscientia, de legibus, R. P. NICOLAI BALDELLI, Societatis IESV Theologi, in quibus Auctor eruditè, prudenter, & solidè tractat principia moralis Theologiæ, adeò vt è bono publico futurum censeam, vt Opus hoc in lucem prædeat. Ex Collegio Anglicanò, 24. Februarij, 1625.

THOMAS COURTNEVS, Soc. IESV.

Imprimatur.

FR. NICOLAVS RICCARDIVS,
Sac. Pal. Apost. Magister.

FACULTAS R. P. PROVINCIALIS SOCIETATIS IESV
in Prouincia Lugdunensi.

EGO Claudius Boniellus, Societatis IESV in Prouincia Lugdunensi Præpositus Prouincialis, Opus, quod inscribitur, NICOLAI BALDELLI, & Societate IESV Theologi, Disputationum ex morali Theologia Libri quinque, &c. trium Societatis eiusdem Theologorum iudicio probatum, iuxta priuilegium eidem Societati à Regibus Christianissimis Henrico III. 10. Maij, 1583. Henrico IV. 20. Decembris, 1606. & Ludouico XIII. nunc regnante, 14. Februarij, 1611. concessum, quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab hominibus nostræ Societatis compositos, absque Superiorum eius permissione imprimant: Permitto GABRIELI BOISSAT, ac Sociis, Bibliopolis Lugdunenlibus, vt ad sex proximos annos excudere, ac liberè diuendere possint. Datum Lugduni, 28. Nouembris, 1636.

CLAVDIVS BONIELLVS.

CENSURA OPERIS.

Nos infra scripti testamur, nihil nobis in hoc Opere morali NICOLAI BALDELLI à Societate IESV, profus occurriffe à bonis moribus, & Catholica fide, Theologorumque placitis alienum. In cuius rei fidem hoc testimonium manu nostra subscriptum, & sigillo Societatis nostræ ob signatum dedimus. Lugduni 28. Nouembris, 1636.

THEOPHILVS RAYNAVDVS,
à Soc. IESV.

IOSEPH GIBALINVS,
à Soc. IESV.

R. D. D. HECTOR DE CREMEAVLX CHAMOSSET,
huius Libri imprimendi Facultas.

HECTOR DE CREMEAVLX CHAMOSSET, Comes, & Decanus Lugdunensis, Vicarius Generalis in Archiepiscopatu Lugdunensi: Opus inscriptum, NICOLAI BALDELLI *Theologia moralis*, à Theologis visum, & approbatum, in lucem edendi Facultatem concedimus. Datum Lugduni die 16. Aprilis, 1637.

CREMEAVLX.

SVMMA PRIVILEGII A CHRISTIANISSIMO
Galliarum Rege concessi.

LUDOVICI XIII. Gallia, & Navarra Regis autoritate sancitum est, ac presentibus Literis cautum, ne quis in Regno suo, aliisve locis ditioni suæ subiectis, intra proximos annos sex, à die impressionis primæ inchoandos ac numerandos, excudat, vendat, excudendum, vendendumque quouis modo, & ratione conetur Librum, qui inscribitur, NICOLAI BALDELLI, Cortonenfis, à Societate IESV Theologi, *Disputationum ex morali Theologia Libri quinque*, &c. præter GABRIELEM BOISSAT, & Socios, Bibliopolas Lugdunenses, aut illos, quibus ipsimet concesserint. Prohibitum insuper eadem autoritate Regia omnibus suis subditis, eundem Librum extra Regni sui limites imprimendum curare, vel quenquam, ubicunque fuerit, ad id agendum impellere, ac instigare, sine consensu dictorum GABRIELIS BOISSAT, & Sociorum. Idque omne sub confiscatione librorum, aliisque pœnis originali Diplomate contra delinquentes expressis. Datum Parisiis, decima quinta die Decembris, anno millesimo sexcentesimo trigésimo sexto.

De mandato Regis.

Signatum,

PETIT.

Defuit excudi ultimo Aprilis, 1637.

INDEX

INDEX LIBRORVM,
ET DISPUTATIONVM,
QVÆ IN HOC VOLVMINE
CONTINENTVR.

LIBER PRIMVS.

De humanis actionibus in vniuersum.

DISP. I. **Q**UID sit actio humana proprie dicta. pag. 1.

1. Quid sit voluntarium, quod reperitur in humanis actionibus. 2
3. Quid sit voluntarium perfectum, & qua ratione sit idem cum libero, seu deliberato. 5
4. Qua de causa voluntarium perfectum non reperitur in brutis, & bruta non deliberent. 9
5. Quid sit voluntarium directum, & quid indirectum, & quo differat à voluntario implicito, interpretativo, & in alio. 13
6. An, & quo modo ad voluntarium indirectum requiratur debitum agendi oppositum. 15
7. Quo modo aliquid sit voluntarium voluntate propria, vel aliena, actu, vel virtute. 19
8. Quale voluntarium requiratur, & sufficiat ad peccatum, sine mortale, sine veniale. 21
9. Quare voluntarium, quod requiritur ad peccatum, non sit in brutis, nec in pueris, & aliquando neque etiam in senibus. 24
10. Qua de causa voluntarium, quod requiritur ad peccatum, non possit esse in dormientibus. 30
11. Qua de causa voluntarium, & peccatum non possit esse in ebriis, & remulentis. 34
12. Qua de causa voluntarium, & peccatum non possit esse in furiosis, amentibus, melancholicis, phreneticis, deliris, mente emotis, & mente turbatis. 36
13. Quid, & quotuplex sit inuoluntarium. 43
14. Quo modo per violentiam causetur inuoluntarium, & quo modo voluntas possit illam pati in suis actibus. 44
15. Quid sit inuoluntarium mixtum, secundum quid, & conditionatum, & quo modo causetur per metum. 49
16. Quor sint species metus ex S. Damasceno, & quo modo, per omnes illas causetur inuoluntarium mixtum, & secundum quid, tam in foro conscientia, quam in foro externo. 55
17. Quid requiratur ad metum grauem, probabilem, & iustum, sine cadentem in virum constantem; & virum grauitas mali sit attendenda comparatiue ad ipsum timentem, & ipsi soli debeat imminere. 58
18. Quo modo metus sit grauis, & cadens in virum constantem, si incutiatur circa bona corporis. 62
19. Quo modo metus sit grauis, si incutiatur circa amissionem bonorum externorum, qua sunt ad

20. An, & quo modo metus sit grauis, si incutiatur circa amissionem fame, aut honoris. 67
21. An, & quo modo metus amittendi bona spiritalia, tam naturalia, quam supernaturalia, possit esse grauis, & cadere in virum constantem. 70
22. An, & quo modo metus reuerentialis possit esse grauis, & cadere in virum constantem. 74
23. An, & quo modo blanditia, & preces, sine importuna, sine non importuna, possint inducere metum grauem, & cadentem in virum constantem. 80
24. Virum inuoluntarium causetur ex concupiscentia. 83
25. De variis diuisionibus ignorantia, ex qua potest causari inuoluntarium. 90
26. Quo modo ex ignorantia concomitante, consequente, & antecedente, causetur inuoluntarium. 92
27. Quae sint rationes, aut circumstantia particulares, circa quas ignorantia, aut incognantia facit inuoluntarium in vnoquoque actu. 98
28. Quid requiratur ad hoc, ut ignorantia possit dici inuincibilis, & excuset à culpa. 100
29. Quorum iurium possit haberi ignorantia inuincibilis. 104
30. An, & quo modo inter ea, qua causant inuoluntarium, possit numerari consuetudo, & habitus. 109

LIBER SECVNDVS.

De vitiis, & peccatis in vniuersum.

- DISP. I. **Q**UO differat peccatum, & vitium, & utrum ratio vitij, aut virtutis essentialiter conueniat habitui. 112
2. Quo modo actui virtutis, & vitij conueniat ratio studiosi, & prauis. 114
 3. Quo modo vitium contrarietur virtuti. 117
 4. Quo modo vitium sit contra naturam. 120
 5. Quo modo vitium non sit peius, quam actus vitiosus. 124
 6. Virum peccatum, & actus vitiosus possit esse simul cum virtute. 127
 7. Virum in omni peccato sit aliquis actus. 131
 8. Virum peccatum rectè definitur: Dicitur, factum, vel concupiscentum contra legem eternam. 140
 9. An, & quo modo ratio formalis peccati consistat in contrarietate, aut relatione difformitatis ad

Index Librorum,

ad legem, vel ad naturam rationalem, & uniuersaliter in aliquo relativo.	141
10. Virum ratio formalis peccati consistat in aliquo positio absoluto.	145
11. Quo modo ratio formalis peccati consistat in priuatione.	151
12. Quo modo peccata differant specie secundum obiecta.	159
13. Quo modo distinguantur peccata spiritualia à carnalibus.	162
14. Quo modo inter se differant peccata cordis, & peccata oris, aut operis.	163
15. Virum peccata essentialiter differant ex hoc, quòd proueniant ex diuersis causis efficientibus, aut finalibus.	164
16. Quo modo peccata inter se differant ex hoc, quòd sint in Deum, vel in se ipsum, vel in proximum.	166
17. Quo modo differant peccata, in quantum sunt mortalia, aut venialia, hoc est, secundum reatum pene eterne, aut temporalis.	167
18. Quo modo differant peccata, in quantum sunt commissionis, aut omissionis.	169
19. Virum peccata per excessum, & per defectum ab eadem mediocritate virtutis, differant specie.	175
20. Virum peccata differant specie secundum diuersas circumstantias.	176
21. Quibus modis multiplicentur numero peccata cordis.	179
22. Quibus modis multiplicentur numero peccata oris.	182
23. Quibus modis multiplicentur numero peccata operis.	184
24. Quibus modis multiplicentur numero peccata omissionis.	186
25. Quo modo peccata non sint omnia inter se conexa.	187
26. Quo modo peccata non sint omnia inter se paria.	189
27. Quo modo inaequalitas peccatorum attendatur ex obiectis.	195
28. Quo modo inaequalitas peccatorum attendatur ex virtutibus oppositis.	197
29. Quo modo inaequalitas peccatorum attendatur ex hoc, quòd sint spiritualia, aut carnalia.	200
30. Quo modo inaequalitas peccatorum attendatur ex causis efficientibus, aut finalibus.	202
31. Quo modo inaequalitas peccatorum sit attendenda ex circumstantiis.	204
32. Quo modo inaequalitas peccatorum specialiter sit attendenda secundum maius nocuumentum, quòd afferunt ipsi peccanti, vel alteri.	206
33. Quo modo inaequalitas peccatorum specialiter attendatur secundum conditionem persone, in quam peccatur.	211
34. Quo modo inaequalitas peccatorum attendatur ex magnitudine persone peccantis.	214
35. An, & quo modo voluntas sit subiectum omnis peccati.	216
36. An, & quo modo in sensualitate possit esse peccatum mortale, aut veniale.	220
37. An, & quo modo in ratione superiore, aut inferiore possit esse peccatum mortale, aut veniale.	227
38. De causa efficiente peccati in generali, sine intrinseca, sine extrinseca.	232
39. De causa efficiente intrinseca ex parte rationis, qua est ignorantia.	233
40. De causa efficiente peccati ex parte appetitus sensitivi, qua est passio.	235
41. Quo modo peccatum ex passione dicatur esse ex infirmitate, & omne peccatum dicatur habere principium ex hac passione, qua est amor sui.	238
42. De causa peccati ex parte voluntatis, qua dicitur malitia.	242
43. Quo modo Deus se solo operans non sit causa peccati.	246
44. Quo modo Deus cooperans cum voluntate creata ad actum peccati, non sit causa peccati.	248
45. Quo modo Deus sit causa excitationis, & inductionis.	254
46. Quo modo inter causas peccati extrinsecas numeretur Diabolus.	256

LIBER TERTIVS.

De vitiis, & peccatis, prout sunt capitalia, & causæ, vel principia aliorum.

DISP. I. Quo modo cupiditas dicatur à S. Paulo esse radix omnium malorum.	260
2. Quo modo superbia Ecclesiastici 10. dicatur initium omnis peccati.	262
3. Quo modo aliqua vitia, & peccata dicantur capitalia, & quantum illa sint.	264
4. Quibus modis contingat peccatum superbia, & inanis gloria, qua ponitur primum inter peccata, vel vitia capitalia.	265
5. De iactantia, nouitatum presumptione, & hypocrisis, qua oriuntur ex vana gloria, & primo loco numerantur, ut eius filia.	267
6. De pertinacia, discordia, contemione, & inobedientia, qua sunt alia filia vana gloria.	270
7. De ambitione, & presumptione, sine arrogantia, qua similiter pertinent ad vanam gloriam.	272
8. De auaritia, eiusque filiabus in uniuersum.	273
9. De duritia cordis, inquietudine, violentia, fallacia si uide in particulari, qua sunt filia auaritie.	274
10. De proditione, qua ultimo loco numeratur inter filias auaritie.	275
11. De proditione, qua potest contingere circa manifestationem secreti, & circa apertionem litterarum.	276
12. Virum liceat sine vitio proditionis inquirere de vita, & moribus aliorum, ut faciunt communiter Principes, qui inquirent de Prelatis, & iis, qui degunt in Romana Curia.	279
13. De iis, qua pertinent ad luxuriam secundum se.	281
14. Virum in peccatis luxurie possit dari paritas materia circa delectationem uenercam.	283
15. Quid sit dicendum de quibusdam tactibus in particulari, quoad grauitatem, aut leuitatem malitie.	288
16. Quid sit dicendum de aspectibus inhonestis, quoad grauitatem, aut leuitatem culpe.	293
17. Quid sit dicendum de locutionibus, aut gestibus turpibus, quoad grauitatem culpa.	296
18. Quid sit dicendum specialiter de comediis, aut spectaculis turpibus.	297
19. Quo modo luxuria sit virium capitale, & qua sint illius filia.	299
20. De iis, qua spectant ad affectionem, & actum ira.	302
21. De iis, qua pertinent ad peccatum ira, eiusque grauitatem, aut leuitatem.	306

21. Quo

& Disputationum.

22. Quo modo ira sit vitium capitale.	310
23. De indignatione, & mentis sumore, qua numerantur prima loco inter filias ira.	311
24. De clamore, & contumelia, qua secundo loco numerantur inter filias ira.	314
25. De maledictione, qua reducitur ad contumeliam.	319
26. De uicia, qua est ultima ira filia.	323
27. De iis, qua pertinent ad gulam in uniuersum.	325
28. In quibus casibus peccatum gula possit esse mortale.	327
29. An, & quo modo gula ferina, & bestialis circa esum crudarum carnis, aut humanarum, sit peccatum mortale.	333
30. De iis, qua pertinent ad ebrietatem.	338
31. Quo modo gula sit vitium capitale, & qua sint illius filia.	346
32. Quo modo contingat peccari mortaliter ex hebetudine mentis, & ex inepta latitia, qua sunt prima inter filias gula.	347
33. De aliis filiabus gula, qua sunt multiloquium, scurrilitas, & immunditia.	349
34. De iis, qua pertinent ad inuidiam secundum se.	352
35. De grauitate, & leuitate peccati inuidie.	355
36. Quo modo inuidia sit vitium capitale, & qua sint illius filia.	359
37. De iis, qua pertinent ad acediam secundum se.	361
38. Quo modo acedia sit vitium capitale, & quo modo contingat peccari mortaliter per eius filias.	365

LIBER QVARTVS.

De regula intrinseca humanorum actuum, quæ est conscientia.

DISP. I. Vid sit conscientia.	368
2. Quotuplex sit conscientia, & quo modo diuidatur in ueram, & falsam, sine erroneam, certam, dubiam, probabilem, & scrupulosam.	372
3. Quo modo sit obligatio operandi semper ex conscientia, quando est certa.	373
4. De iis, qua pertinent magis in particulari ad obligationem conscientie erroneæ.	375
5. De aliis quibusdam, qua similiter pertinent ad obligationem conscientie erroneæ.	379
6. An, & quo modo conscientia erronea inuincibilis, & inculpabilis circa honestatem alicuius actus, uere faciat illum actum esse honestum.	381
7. De obligatione, qua oritur ex conscientia dubia in uniuersum.	383
8. An, & quo modo in dubiis semper sit eligenda pars tutior.	385
9. Quo modo ex dictis de conscientia dubia sint explicandi plurimi casus circa particulares materias.	390
10. Quo modo sit licitum operari ex conscientia probabili, etiam quando actualiter habetur formido de opposito.	393
11. Quid requiratur ad hoc, ut conscientia, vel opinio sit probabilis.	395
12. An, & quo modo sit licitum operari ex opinione probabili, ommissa probabiliore, etiam propria ipsiusmet operantis, & magis tuta.	398
13. Quo modo Doctores, & Præceptores, & Confessa-	

rij specialiter peccent, aut non peccent, sequendo, aut non sequendo opinionem probabilem, ommissa probabiliore.	401
14. Quid sit dicendum de Medico circa sequendam, aut non sequendam opinionem probabilem, ommissa probabiliore, in materia artis medica.	402
15. Quid sit dicendum de Iudice, circa sequendam, aut non sequendam opinionem probabilem in suis iudiciis.	404
16. Quid sit dicendum de Advocato, quoad sequendam, vel non sequendam opinionem probabilem circa iustitiam, aut iniustitiam causæ, quam tueritur.	409
17. Quo modo sit licitum dare consilium secundum sententiam probabilem.	411
18. Quid, & quotuplex sit scrupulus.	412
19. Quo modo scrupuli causentur ex causis corporalibus, sine intrinsecis, sine extrinsecis, quales sunt ipsa frigidior complexio sanguinis, & humorum, & ipsa consuetudo, & consorium aliorum scrupulosorum.	413
20. Quo modo scrupuli causentur ex causis spiritalibus, sine intrinsecis, sine extrinsecis, qua sunt inscitia, vel ingenij bonitas, Damon, & ipse Deus.	416
21. Quo modo sit licitum, & aliquando etiã debitum operari contra conscientiam scrupulosam.	417
22. Quibus remediis possint eximi, aut tolli scrupuli in uniuersum.	419
23. Quibus remediis specialiter possint tolli, aut eximi scrupuli de rebus præteritis, aut de futuris.	421
24. Quo modo sit deponendum dictamen conscientie erroneæ, dubiæ, & scrupulose, ad hoc ut liceat contra illud operari.	423

LIBER QVINTVS.

De regula extrinseca humanorum actuum, qui est lex.

DISP. I. Vid sit intelligendum nomine legis.	427
2. Quo modo possit describi lex, & quo modo essentialiter sit quid rationis.	428
3. Quomodo lex dicatur esse essentialiter ad bonum commune.	432
4. Quo modo lex debeat esse ab eo, qui curam habet Communitatis.	435
5. Ad quos Prelatos pertineat condere leges ecclesiasticas.	437
6. Virum potestas condendi leges ecclesiasticas possit spectare ad feminas.	442
7. An, & quo modo Concilia generalia possint condere leges ecclesiasticas.	444
8. An, & quo modo Concilia prouincialia, vel synodalia, & Capitula cathedralium Ecclesiarum, uiuente, aut non uiuente Episcopo, possint ferre leges ecclesiasticas.	450
9. Quo modo Capitula aliarum Ecclesiarum, & Congregationes Religiosorum, possint condere leges ecclesiasticas.	453
10. Quo modo potestas condendi leges civiles sit penes Communitates perfectas.	455
11. Virum potestas condendi leges civiles pro toto mundo, sit penes aliquem.	459
12. Penes quos sit potestas condendi leges civiles pro certis Communitatibus.	464
13. Quo modo lex positua, ad hoc ut obliget, debeat esse solemniter promulgata.	469
14. Qualis	

Index Libr. & Disput.

14. <i>Qualis promulgatio sit necessaria ad hoc, ut obligent leges laicorum.</i> 475	34. <i>Quomodo exemptio à legibus, & à potestate laicorum conueniat Clericis, & personis ecclesiasticis in ordine ad bona, tam ecclesiastica, quam patrimonialia.</i> 544
15. <i>Quo modo promulgatio per prouincias sit necessaria in iis legibus, quæ sunt irritatoria alicuius contractus.</i> 478	35. <i>Virum exemptio Clericorum, & Ecclesiasticorum à potestate laica, sit de iure diuino, an uero solum de iure humano.</i> 548
16. <i>Quo modo promulgatio sit necessaria pro iis legibus, quæ sunt reuocatorie aliarum legum, aut privilegiorum.</i> 481	36. <i>Quibus regulis possit cognosci, quòd aliqua leges sint contra immunitatem ecclesiasticam.</i> 554
17. <i>Qualis promulgatio sit necessaria ad hoc, ut obligent leges pontificia.</i> 484	37. <i>Quid sit dicendum ex regulis positis circa gabelam impositam super carnibus, aut rebus uenialibus, quæ promiscuè emuntur à laicis, & à Clericis.</i> 558
18. <i>Virum ad legis obligationem requiratur acceptatio populi.</i> 486	38. <i>Quid sit dicendum ex eisdem regulis positis de oneribus personalibus, ad quæ aliquando Ecclesiastici obligantur à laicis.</i> 560
19. <i>Virum leges humana semper obligent ad culpam, an uero aliquando possint obligare solum ad penam.</i> 490	39. <i>Virum leges, aut facta laicorum contra immunitatem ecclesiasticam excusentur sufficienter ratione ignorantia, aut publica, & communis necessitatis, aut consuetudinis iam inductæ.</i> 565
20. <i>Quo modo possit cognosci, quòd obligatio legis sit ad culpam mortalem ex ipsa grauitate materiae, de qua est lex.</i> 494	40. <i>Quid requiratur ad hoc, ut leges, & facta laicorum contra immunitatem ecclesiasticam excusentur sufficienter ratione concordatorum cum Sede apostolica, aut ratione privilegij ab illa obtenti, uel ratione inculpatæ, & iustæ defensionis.</i> 570
21. <i>Quo modo obligatio legis ad mortale, aut ueniale, colligatur ex uerbis ipsius legis, uel ex pena, quæ additur.</i> 499	41. <i>An, & quo modo aliqui sint exempti à legibus ecclesiasticis.</i> 573
22. <i>Quo modo possit attendi communis consuetudo, & Doctorum interpretatio ad hoc, ut cognoscatur obligatio legis ad culpam mortalem, aut uenialem.</i> 501	42. <i>Virum poena statuta per leges sint subeunda ante sententiam, & ante executionem iudicis.</i> 574
23. <i>Quid debeat specialiter attendi, in legibus ecclesiasticis, & quid in ciuilibus, ut obligatio legis ad culpam mortalem rectè colligatur ex uerbis præceptiuis, uel ex materia grauitate, uel ex pena.</i> 503	43. <i>Quo modo possit cognosci, quòd poena statuta per legem sit lata sententia, aut ferenda.</i> 580
24. <i>Quomodo transgressio legis semper sit peccatum mortale, quando est ex contemptu.</i> 505	44. <i>Quo modo poena sint subeunda in conscientia post sententiam iudicis.</i> 582
25. <i>An, & quo modo obligatio legis sit necessario implenda per actum honestum.</i> 508	45. <i>An, & quo modo ignorantia legis, aut poena excuset à poena statuta per legem.</i> 588
26. <i>An, & quo modo obligatio legis sit implenda, etiam quando urget periculum uitæ.</i> 513	46. <i>De obligatione ad ius non scriptum, quæ est consuetudo.</i> 589
27. <i>An, & quo modo Princeps, & legislator teneatur suis legibus, quando sunt declaratoria iuris diuini, aut naturalis, uel dant formam contractibus.</i> 518	47. <i>De iis, quæ pertinent ad interpretationem legis authenticam, seu iuridicam, uisuaem, & doctrinalem.</i> 591
28. <i>Virum Princeps possit teneri suis legibus quoad vim coactiuam.</i> 520	48. <i>Quid sit dispensatio legis, & quæ sit illius materia.</i> 595
29. <i>Quo modo possit dici, quòd Princeps teneatur non transgredi suas leges, & quale peccatum in Principe sit illarum transgressio.</i> 522	49. <i>Penes quem sit potestas dispensandi in legibus.</i> 598
30. <i>Virum paruuli, & amentes, & qui carent permanenter usurationis teneantur ad leges seruandas.</i> 526	50. <i>Qua ratione dispensatio aliquando sit absoluta, & pura, & aliquando sub modo.</i> 602
31. <i>Virum peregrini teneantur legibus patriæ, aut loci, à quo discedunt.</i> 530	51. <i>Quo modo dispensatio, si petatur, aut detur sine iusta, & rationabili causa, sit illicita.</i> 603
32. <i>Virum aduena teneantur legibus loci, ad quem accedunt.</i> 533	52. <i>Quo modo dispensatio sine iusta, & rationabili causa sit inualida.</i> 606
33. <i>An, & quo modo personæ ecclesiasticæ teneantur legibus laicorum.</i> 538	53. <i>De iis, quæ pertinent ad legis abrogationem, derogationem, & irritationem.</i> 610

R. P.

R. P.

NICOLAI BALDELLI,
CORTONENSIS,

E SOCIETATE IESV THEOLOGI,
THEOLOGICARVM DISPUTATIONVM
MORALIUM

LIBER PRIMVS.

De humanis actionibus in uniuersum.

PROOEMIUM.

PRIMVS hic Tomus Theologicarum disputationum moralium ea omnia dabit, quæ sunt communia toti doctrinæ, ac tractationi morali: nam ordo doctrinæ ille est optimus, qui procedit ab uniuersalibus ad singularia: & à peritioribus docendi Magistris, ex Aristotelis præscripto in Phisicis, in unaquaque facultate tradenda priùs explicantur, quæ sunt communia toti scientiæ, & posterius alia, quæ sunt propria cuiusque partis. Ut ergo in re nostra Theologica, & morali hoc idem agamus, primò agimus de humanis actionibus in uniuersum; tum uerò de uitiis, & peccatis in genere; de uitiis capitalibus; de regula intrinseca nostrarum actionum, quæ est conscientia; & de extrinseca, quæ est lex: & Magistrum maximè sequimur Sanctum Thomam, qui accuratissimè agit de omnibus; sed ex aliis, præsertim ueteribus, parui facimus planè neminem, & magni omnes, omnèsq; perlegimus, quotquot potuimus, non solum Scholasticos, sed & morales, imò & ciuiles, & canonici Iuris Doctores; & quod à singulis potuimus discere, & excerpere pro nostris explicandis, & confirmandis, fideliter singulis reddimus, & suis locis eos laudando, ingenuè singulis acceptum referimus. Disputandi rationem tenemus mediam; fusiores, & subtiliores disceptationes Scholasticis ita relinquimus, ut etiam assertiones breuissimas, & mutilas, & obscuras, minusque explicatas relinquamus Summistis; & nihil omitendo ex iis, quæ pertinent ad uiliorem, & solidiorem doctrinam; siue ex sacris Conciliis, & Canonibus; siue ex Bullis, & Constitutionibus Pontificiis; siue ex placitis, & responsis Doctorum; siue ex rationibus philosophicis, & Theologicis; & studiosè ex illis soluendo, & explicando particulares quæstiones, aut casus morales, qui in dies accidunt, ea tantum missa facimus, quæ parum utilitatis, & soliditatis habuerint. Sic, ut spero, omnibus damus, quod omnibus debere nos uolumus.

DISPUT. I.

Quid sit actio humana propriè dicta.

1. *Humana actio tripliciter sumitur.*
Baldelli Theol. Moral.

2. *Quid requiratur ad actionem humanam præse acceptam.*

3. *Etiã actus externi possunt dici actio humana.*

4. *Etiã omissiones actuum possunt dici actio humana.*

5. *Qua ratione prima intellectiones, & motus primò primi,*

A

primi, & similes alie operationes non sint actiones humane.

1. Humana actio tripliciter sumitur.

Humana actio in vniuersam potest sumi tripliciter. Primò latissimè pro omni operatione, quæ fit ab homine; ita tamen, vt præterea etiam fiat ab aliis viuentibus, vt est, verbi gratia, nutritio, & augmentatio. Secundò, pressius pro ea, quæ non fit, nisi ab homine, sed ab illo ipso etiam fit, in quantum non operatur modo hominis proprio per intellectum, & voluntatem, id est, ex vsu rationis, ac libertatis, vt patet, verbi gratia, in locutione, & risu, quæ ita fiunt solum ab homine; vt tamen fiant etiam à pueris, & amentibus, qui non habent vsum rationis. Tertid denique maximè pressè pro ea, quæ fit solum ab homine, vt homo est, & solum prout operatur modo hominis proprio per intellectum & voluntatem, id est, ex vsu rationis, & libertatis, qualis est obseruatiua, aut violatio præceptorum, & actus virtutis, aut vitij. Atq; sic hoc modo actio humana pro eodem accipitur, atque operatio hominis, prout homo est, vel actio moralis, digna laude, aut vituperatione, vel actio, quæ est sub hominis potestate, & cuius homo est dominus, vt colligitur ex Sancto Thoma 1.2. q.6. a.2.

2. Quid requiratur ad actionem humanam pressè acceptam.

Ex eodem Sancto Thoma 1.2. q.1. a.1. ad hanc ipsam actionem humanam maximè, propriè & pressè acceptam, duo requiruntur. Primò, vt sit ab homine, quatenus homo est, id est, prout operatur modo hominis proprio per intellectum, & voluntatem, & per vsum rationis. Secundò, vt illius homo ipse sit dominus, & possit illa elicere, & nõ elicere, vel hoc, & illo modo elicere, non tamen sit determinatus, vt solum eliciat, vel solum non eliciat, vel vno tantum modo eliciat, aut non eliciat, sicut sunt determinata omnia alia agentia naturalia: & idèd ex eodem S. Thoma 1.2. q.1. a.1. actio humana pressè accepta rectè potest describi, quòd fit illa, quæ procedit ex voluntate deliberata: & sensus est, quòd ad illam primò requiratur actus aliquis intellectus deliberantis, & expendentis, vel consultantis, vtrum hoc, v.g. debeat fieri, vel non fieri; vel vtrum hoc, aut illo modo debeat fieri, & deinde requiratur actus aliquis voluntatis ex tali consultatione, & deliberatione hoc, vel illud determinatè eligentis.

3. Etiam actus externi possunt dici actio humana.

Et quia ex huiusmodi voluntate deliberata non solum procedunt actus interiores ipsius intellectus, aut voluntatis, vt quando eligimus, v.g. credere, aut amare; sed etiam actus externi, vt quando eligimus stare, aut ambulare: inde est, quòd etia actus externi possunt dici actio humana, si fiant ex præscripto rationis; non autem ex necessitate naturæ, & sola determinatione obiecti, quo modo fiunt in brutis: sunt enim etiam illi, actio hominis, prout homo est, & procedunt ab homine, prout operatur modo humano; & eorum principium verè est intellectus, & voluntas, prout tales sunt, vt patet ex Aristotele 1.2. de anima, text. 162. & 1.3. text. 48.

4. Etiam omissiones actuum possunt dici actio humana.

Neque solum actus positivi, siue interni, siue externi, possunt hoc modo dici actio humana; sed etiam omissiones actuum, vt quando quis ex certa aduertentia omittit elicere actum amoris, aut contritionis, ad quem tenetur; audire Sacrum, restituerè alienum: procedunt enim suo modo, etiam huiusmodi omissiones ex voluntate deliberata, non quidem positivè illas causante, sed negativè, iuxta ea, quæ à Philosophis communiter dicuntur circa text. 30. l. 2. Phys.

5. Quæ ratione ter obiciuntur de primis rerum intellectibus,

de motibus primò primis, de actibus ridendi, & flendi, & de aliis huiusmodi, quæ conueniunt homini, vt homo est; neque possunt conuenire vlli ex brutis; neque tamen sunt actiones humane, dignæ laude, aut vituperatione; quando enim dicitur actio humana esse illa, quæ conuenit homini, vt homo est, non significatur, quòd illi conueniat secundum principium operarium solius hominis proprium; sed, quòd conueniat secundum modum operandi, qui fit proprius solius hominis, & in hoc consistit, vt non operetur per modum naturæ, & ex mera necessitate, qui modus operandi est communis etiam rebus inanimatis; sed, vt operetur secundum rationem, & liberè, qui est modus proprius naturæ rationalis, vt bene notat Gabr. Valsq. ex communi sententia Thomistarum 1.2. q.1. art.1. dubit. 1. circa textum. Primæ autem intellectiones, actus primò primi, & alie huiusmodi operationes, quæ afferuntur in argumento, non sunt hoc modo operationes hominis, prout homo est; neque homo, dum illas efficit, eum habet modum operandi, qui fit proprius naturæ rationalis, id est, vt operetur tanquam agens per naturam; & potius potest dici per illas agi, cum omnino sequatur determinationem ab obiecto, & ab extrinseco, quàm agere, quasi ad illas sese ipse determinet, vt notat Caiet. 1.2. q.1. art.1. S. Thoma q.6. art.1. & hac ratione Sanctus Paulus ad Rom. 7. huiusmodi actus indeliberatos non refert in ipsum hominem; sed in aliud principium distinctum ab homine: *Iam non operor ego illud, sed quod habitat in me peccatum.* & S. Thom. pro eodem sumit actionem hominis, prout homo est, & actionem, cuius homo est dominus, & quæ est sub potestate hominis, vt iam diximus num. 1. & vtrunque per hoc describit, quòd procedat à voluntate deliberata, vt diximus num. 2. & melius explicabimus disp. 3.

prima intellectiones, & motus primò primi, ac similes alie operationes, nõ sunt actiones humane.

DISPUT. II.

Quid sit voluntarium, quod inuenitur in humanis actionibus.

- 1. Voluntarium inuenitur in humanis actionibus.
2. Quomodo voluntarium dicatur à voluntate, ac quomodo differat à volito.
3. Sententia aliquorum, quòd voluntarium, & volitum se habeant, sicut superius & inferius.
4. Etiam in actionibus immanentibus est aliquid assignandum, tanquam terminus.
5. Reicitur talis sententia.
6. Voluntarium largo modo est etiam illud, quod fit, vel accidit secundum voluntatem.
7. Pater in Conciliis aliquando dicitur generare Filium, & esse Deus voluntate.
8. Voluntarium, & spontaneum quomodo sint idem.
9. Voluntarium, & spontaneum aliquando accipiuntur pro libero.
10. Voluntarium, aut spontaneum, quomodo describuntur.
11. Voluntarium, & spontaneum quomodo reperitur solum in actibus voluntatis, & appetitus.
12. Voluntarium per se non reperitur in actionibus sensuum.
13. Neque in actionibus intellectus.
14. Voluntarium maximè inuenitur in humanis actibus.
15. Agentia necessaria non dicuntur mouere se ipsa in finem.
16. Ex doctrina de voluntario colligitur optima regula ad cognoscendam malitiam in vnaquaque operatione.

1. Voluntarium inuenitur in humanis actibus.

2. Quomodo voluntarium dicatur à voluntate, & quomodo differat à volito.

3. Sententia aliquorum, quòd voluntarium, & volitum se habeant, sicut superius, & inferius.

4. Etiam in actionibus immanentibus est aliquid assignandum, tanquam terminus.

operatione, & ad tollendos quamplurimos scrupulos.

Voluntarium inueniri in humanis actibus, ex eo docet S. Thom. 1.2. q.6. a.1. quia sunt à principio intrinseco cum cognitione finis. Vt verò hoc explicemus, præmittenda sunt aliqua circa ipsum quid nominis voluntarij, & circa illius descriptionem ab Aristotele traditam in libris Ethicis, & communiter receptam à S. Thoma, & Theologis.

Et quidem circa ipsum quid nominis, certum est, denominationem voluntarij, ex S. Thoma q.6. cit. a. 2. ad 1. desumi, ac deriuari à voluntate, & illud significare, quod cadit sub voluntatem, intelligendo hoc nomine appetitum boni, siue cum ratione propriè dicta, vt eam definit Aristoteles 3. de anima, text. 501. & 1. Rhetor. c. 10. siue latius, cum quacunque cognitione. Et quia dupliciter potest aliquid cadere sub voluntatem, id est, vel tanquam obiectum, vel tanquam actus; propriè loquendo illud solum dicitur voluntarium, quod cadit sub voluntatem, tanquam actus, vel aliter ab illa dependet in genere causæ efficientis; & illud, quod solum cadit, tanquam obiectum, solum dicitur volitum, non autem voluntarium: cum enim actus immediate attingatur à voluntate, in quantum est potentia, & principium productiuum; obiectum verò non attingatur, nisi mediante actu, & solum prout actus, est appetitio, & volitio; non autem prout est productio; rectè vtrique tribuitur diuersa denominatio, & solus actus denominatur voluntarius ab ipsa potentia voluntatis, & solum obiectum denominatur volitum ab ipso actu volitionis. Et quauis actus imperati à voluntate simul dicantur voluntarij, & voliti, quatenus scilicet ad illam simul comparantur, tanquam actus, & tanquam obiecta; non ita tamen huiusmodi denominationes sunt inter se connexæ, vt semper se inuicem inferant, & omne volitum sit voluntarium, & omne voluntarium sit volitum: Deus enim, v.g. aut bonum in communi, quatenus cadit sub voluntatem per actum amoris, solum potest dici volitum, aut amatum; non autem voluntarius; & actus ipse volitionis, & amoris, qui elicitor ex sola cognitione obiecti; non autem ex cognitione quasi reflexa sui ipsius; solum est voluntarius, non autem volitum, cum nihil possit esse volitum, nisi sit cognitum.

Neque sunt in hac re, qui oppositum sentiant, nisi Dominicus Montagnolius in defensionibus Theologia Thomistica, circa q.6. 1.2. & alij alij ex recentioribus apud Valsq. 1.2. disp. 23. cap. 1. n. 1. & sequentibus, & apud Salas in eadem quest. 6. 1.2. disp. 1. sect. 1. n. 5. qui asserunt, volitum, & voluntarium, propriè dictum, se habere, sicut superius, & inferius; & omne, quod est voluntarium, esse etiam volitum, quauis non è contra. Idque probant ex eo: quia etiam volitio, si consideretur, quasi in facto esse, prout est qualitas quædam vitalis, formaliter faciens, & denominans volentem, intelligitur tanquam terminus sui ipsius, quasi in fieri, & accipiens esse per ipsam, prout est actio, & actuale exercitium potentie volitiue: siquidem iuxta doctrinam Aristotelis 9. Metaph. text. 11. & 16. actionum immanentium, quæ proprio nomine appellantur operationes, nullus est terminus, aut vltimum præter ipsa: & quemadmodum per actus intellectus producit verbum, seu notitia, vt docet S. Thom. 1. 1. quest. 27. art. 1. eaque nihil est aliud, nisi ipsa realitas intellectiois, quasi in facto esse, & prout comparatur ad se ipsam, in quantum est dictio, & cognitio, tanquam terminus.

ita & per actus voluntatis producit aliquid proportionale ad verbum, & ad notitiam, illudque similiter comparatur ad volitionem tanquam terminus ad actionem, & per consequens rectè potest denominari volitum, cum attingatur à voluntate mediante actu, & volitione: nam, quemadmodum quod attingitur à generate, mediante generatione, dicitur genitum; ita & quod attingitur à voluntate mediante volitione dicitur volitum.

Sed contrà est: quia etiam admissa per nostrum modum intelligendi in actibus voluntatis huiusmodi distinctione actionis, & termini, falsum est, quòd eandem denominationem voliti possit actio tribuere termino, prout formaliter ab illo distinguitur, quam ipsamet simul cum termino tribuit obiecto: sicut enim visio, in quantum est actuale exercitium potentie visiuæ, & formalis productio similitudinis expressæ circa obiectum visibile, non tribuit huiusmodi similitudini, & termino productio denominationem visi, quam tribuit obiecto visibili; & intellectio, in quantum est formalis productio verbi, & notitia, non tribuit ipsi verbo, & notitiæ formalem denominationem intellecti, quam tribuit obiecto: ita neque volitio, in quantum est formalis productio ipsius formalis affectus, aut amoris erga obiectum, potest tribuere ipsi affectui, aut amori, eandem denominationem voliti. Quod idem multò clariùs videtur constare in actibus odij, qui quauis similiter possint distingui in productionem, & terminum formalem productum, formalem tamen denominationem odio habiti, solum tribuunt ipsi obiecto, non autem termino productionis, qui est ipse formalis affectus odij, vel ipsum odium acceptum formaliter, & non effectiue: siquidem ipsum odium nullo modo dicitur odio habitum. Et ratio est: quia posita per intellectum in actu voluntatis distinctio actionis, & termini, non amplius remanet consideranda volitio, vt vna forma; sed vt duplex, relata transcendentaliter ad diuersa, id est, ad terminum, & ad obiectum: & nomine volitionis solum significatur, quatenus respicit obiectum, sicut nomine productionis significatur, quatenus respicit terminum: & quemadmodum, vt productio solum denominat productum terminum; non autem obiectum; ita, & è contrà, vt volitio solum denominat volitum obiectum, non autem terminum. Et ex hoc patet responsio ad vltimam instantiam de generatione, & genito: nam generatio idèd denominat genitum, quod per illam producit à generate, quia formaliter, vt generatio, & quatenus subest appellationi generationis, ad illud ipsum refertur; cum tamen volitio, vt sic, & quatenus subest appellationi volitionis, non referatur ad id, quod per ipsam producit, sed ad obiectum. Et si admittamus, quod multi volunt, etiam actus, aut operationes immanentes posse produci in anima à solo Deo, potètiis ipsis vitalibus non concurrentibus, nisi passiuè, & illos recipiendo; separabuntur omnino ab inuicem rationes productionis, ac volitionis, & per consequens etiam separabuntur denominationes voliti, & voluntarij; & ita obiectum in tali casu denominabitur volitum; vt tamen nullus sit terminus, qui denominetur productus, aut voluntarius: quod signum est, denominationes voluntarij, & voliti non modò non conuenire vni, & eidem, quando simul reperiantur; sed neque etiam esse necessarium, vt simul reperiantur.

Dixi autem, propriè loquendo illud dici voluntarium, quod comparatur ad voluntatem, tanquam ad principium effectiuum: quia, si loquamur largo modo, & minus propriè, non est negandum, quòd omne voluntarium largo modo est etiam illud, quod fit, vel accidit secundum voluntatem.

Reicitur talis sententia.

Voluntarium largo modo est etiam illud, quod fit, vel accidit secundum voluntatem.

omne illud possit dici voluntarium, quod placet voluntati, vel quomodocumque fit ex voluntate, & iuxta illius inclinationem: vt si mors alicuius, v.g. placeat alteri, qui tamen ad illam nihil contulit: hac enim ratione etiam S. Damascenus l. 2. de fide, c. 2. 4. in fine, voluntaria appellat omnia illa, quae afferunt voluntatem, vt si quis imperato incidat in thesaurum; cum tamen idem ipse in initio capitis aperte dixisset, spontaneum, seu voluntarium in actione consistere. Et S. Thomas 1. 1. quaest. 41. art. 2. pluribus explicat, quomodo in sacris Conciliis aliquando dicatur Pater in diuinis generare Filium voluntate, imò & esse Deus voluntate, quatenus, scilicet, intelligit, bonum esse, vt ipse sit Deus, & generet: & dum est Deus, & generat, complacet sibi, quod sit, & generet, quod est esse Deum, & generare voluntate, id est, voluntate concomitanter se habente; quauis non habente, & non includente habitudinem principij: sique modus loquendi, vt idem subdit in responsione ad 1. solum significat, quod generatio in diuinis non ita est ex necessitate naturae, vt sit contra voluntatem: quo modo in nobis dicuntur ex natura, & non ex voluntate esse morbi, senectus, & mors: imò, quemadmodum, quae hac ratione in nobis sunt contra voluntatem, dicuntur fieri inuoluntariè, & inuitis nobis, & vt loquitur Aristoteles 3. Ethic. c. 1. etiam ex iis, quae sunt ob ignorantiam, inuitum, id est, quod vel dolorem, vel poenitentiam afferit; & ex iis, qui agunt ex ignorantia, is videtur inuitus fecisse, quem facti poenitet; ita, & è contrà, quae sunt ex voluntate, & afferunt voluptatem, possunt dici, quod fiant voluntariè, etiam si non fiant ex cognitione.

7. Pater in Concilio ali- quando dicitur generare Filium, & esse Deus voluntate.

8. Voluntarium, & spontaneum, quomodo sint idem.

9. Voluntarium, & spontaneum ali- quando accipiuntur pro libero.

10. Voluntarium, aut spontaneum, quomodo describuntur.

homines potestatem habentes, repugnantem, ac renitentem aliquem aliquo deferant: vel certè, quae sunt ex ignorantia; & dolore, vel poenitentiam afferunt; vt si quis, v.g. occidat filium, putans se occidere hostem: contraria ratione illud dicimus spontaneum, aut voluntarium, quod neque vi, neque ignorantia efficitur, id est, cuius principium est in eo, qui agit, particularia cognoscente, in quibus actio existit, vt ibi loquitur Aristoteles: vel vt alij clariùs explicant, quod est à principio intrinseco cognoscente singula, in quibus est actus primus, aduertente particulares circumstantias ipsius actionis; & vt addit idem Aristoteles l. 5. Ethic. cap. 8. quod in sua quisque potestate situm agit, quod cognoscens, non autem ignorans, aut quem, aut quod, aut cuius, vt, v.g. aut quem verberet, aut qua re, aut cuius causa, quae sunt particularia, in quibus est actus. Sed, dum dicitur, ad voluntarium requiri cognitionem particularium, in quibus est actus; non est sensus, quod debeant necessariò cognosci omnes circumstantiae particulares; & si quae ignoretur, totus actus ex omni modo sit inuoluntarius: sed solum, quod actus, in quantum voluntarius, debeat esse ex cognitione omnium, quorum respectu est voluntarius, vt notat Salas 1. 2. disp. 1. sect. 1. num. 8. ad 4. qui etiam addit num. 9. voluntarium aliquando ex communi locutione etiam strictiùs accipi pro eo, quod sit sine obligatione, aut praeepto, sine metu, aut spe, sine cuiusquam consilio, aut impulsu. Sed de his in descriptione allata non habetur ratio: quia solum diuersificatur accidentaliter, & potius pertinet ad modum loquendi, quam ad rem.

Ex hac verò descriptione voluntarij, aut spontanei aperte colligitur illud primariò & intrinsece solum reperiri in actibus voluntatis, aut appetitus, & in actibus aliarum potentiarum solum reperiri secundariò, & extrinsece: quod enim nullo modo reperitur in actionibus eorum agentium, quae dicuntur agere per naturam, patet manifestè ex eo: quia huiusmodi actiones, si quae sunt à principio intrinseco, de quo in praesentia non disputo, certè non fiunt à principio cognoscente, et si forte huiusmodi agentia dicantur aliquando sponte agere, vel eorum effectus sponte fieri, vt quando terra à nullo exculta dicitur plantas sponte producere, & quae dicuntur sponte nasci, non est loquutio, nisi impropria, & metaphorica; quatenus, scilicet, dum non determinatur sensibilibus, & manifestè ab extrinseco, habent se aliquo modo proportionaliter, sicut agentia, vel effectus verè spontanei. Quod verò neque etiam per se reperitur spontaneum in actionibus sensuum, patet ex eo: quia in sensibus exterioribus actiua sensationum sunt extra, id est, ipsa obiecta, 2. de anima, text. 59. 62. & 65. & sensus interiores solum operantur per species relictas à sensibus exterioribus; non autem per actuales illorum notitias; & ided non sunt principium ex cognitione. Et similiter, quod neque etiam per se reperitur spontaneum in actionibus intellectus, probatur ex eo: quia, quauis omnis cognitio discursiua fiat ex praesistente cognitione principiorum, 1. Poster. text. 1. ac proinde omnis assensus conclusionis sit à principio intrinseco cognoscente, & solum determinato per cognitionem, non est tamen à cognoscente particularia, in quibus est actus, & assensus conclusionis; sed à cognoscente aliqua alia, id est, principia, vt notat Valq. 1. 2. disp. 23. cap. 3. num. 6. & Salas ibid. disp. 1. sect. 1. num. 7. Et idem est de notitia compositiua, & diuisiua; quae quauis sit ex cognitione simplicium terminorum, non est tamen ex cognitione eorum, in quibus ipsa est, id est, ex cognitione nexionis inter

11. Voluntarium, & spontaneum, quomodo reperitur solum in actibus voluntatis, & appetitus.

12. Voluntarium per se non reperitur in actionibus sensuum.

13. Neque in actionibus intellectus.

14. Voluntarium maximè inuenitur in humanis actibus.

inter praedicatum, & subiectum. Denique, notitia apprehensiuua, v.g. albedinis, quauis supponat cognitionem sensitiuam illius, & fortasse species intelligibiles non habeant representare determinatè hanc, vel illa indiuidua materialia, nisi per coniunctionem cum hoc, vel illo phantasmate, & actu phantasiae: siquidem, qui non sentit aliquid, nihil intelligit; & dum quis speculatur, necesse est simul phantasma aliquod speculari. 3. de anima, text. 39. non tamen propterea est à principio intrinseco operante ex cognitione singulorum, in quibus est actus, id est, ex cognitione indicatiua ipsius actus, vel proprij obiecti, cum cognitio sensitiua, siue interior, siue exterior, quae praesupponitur ad simplicem notitiam apprehensiuam, non attingat omnia, circa quae est notitia apprehensiuua; sed solum illa, quae sunt sensibilia, & per illa determinet intellectum circa intelligibilia. Denique, quod voluntarium, & spontaneum maximè proprie reperitur in actibus appetitus, patet: quia potentia appetitiua hac de causa ponitur in parte animae cognoscentiua. 3. de anima, text. 4. 2. & cum sit principium intrinsecum suarum operationum, est etiam principium operationum ex cognitione singulorum, in quibus est ipse actus, cum nihil possit appeti, nisi cognitum; nec aliunde sit appetitus, quam è sensu, & cognitione, vt habet Aristoteles in libello de plantis, cap. 1. Et quia actiones, quae referuntur hoc modo in appetitum, tanquam in principium intrinsecum, operatiuum ex cognitione singulorum, in quibus est operatio, primo, & immediatè sunt ipsae appetitiones, & actus elicitii secundariò verò, & mediatè sunt etiam actus aliarum potentiarum, qui dicuntur imperati; ided dicitur voluntarium primò, & immediatè reperiri in actibus appetitus elicitis; & solum secundariò, & mediatè in imperatis: & cum in vtrisque formalis, & actualis ratio voluntarij ex parte ipsorum actuum, dicat formalem, & actualem dependentiam quasi passiuam à principio intrinseco operante ex cognitione singulorum, & ex parte principij formalis, & actualis influxum actiuum in huiusmodi actus, eumque ob causam à S. Damasceno l. 2. de fide, cap. 24. cit. dicatur spontaneum, & voluntarium in actione consistere; hac tamen ipsa dependentia non eodem modo conuenit vtrisque actibus; sed actibus elicitis conuenit intrinsece, & essentialiter, cum implicet contradictionem, quod amot, v.g. non sit actus voluntatis, & voluntarius, vt notat S. Thomas 2. 2. quaest. 23. art. 2. & actibus imperatis conuenit solum extrinsece, & accidentaliter, cum non sit de essentiali, v.g. descriptionis, aut progressionis, vt sit à principio intrinseco; sed possit etiam esse ab extrinseco, & ad illam, eo, qui scribit, aut progreditur, nihil conferente.

Ex his omnibus satis intelligitur, quod initio diximus ex S. Thoma, voluntarium maximè inueniri in humanis actibus: quia enim animalibus, & praecipue homini specialiter conuenit, vt se ipsa moueant, S. Phys. text. 27. & 29. & ex se ipsis operantur propter finem, cum se ipsa vltimò determinent ad illius prosecutionem, per cognitionem, & appetitum; non autem recipiant determinationem ab alio, vel in principio suae productionis, vel post illam, vel grauiam, & leuiam, quae hac de causa dicuntur moueri à generante, vel remouente prohibens, vt fuscè probatur ab Aristotele 8. Phys. à text. 27. & l. 4. de caelo, à text. 21. non potest illis non conuenire ratio spontanei, & voluntarij, id est, vt operentur à principio intrinseco, & ex cognitione. Neque est hoc loco pluribus explicandum, quomodo asserat S. Thomas, ea solum agentia agere propter finem, B. Adellii Theol. Moral.

quae habent aliquam notitiam finis: neque enim contendit, quod etiam agentia per naturam non agant propter finem, vt contra antiquos multis probat Aristoteles 2. Phys. à text. 27. & ipsemet S. Thomas aperte docet 1. 2. quaest. 1. art. 2. sed solum quod huiusmodi agentia non sint dicenda mouere se ipsa in finem, cum primum principium motus non sint, nec fuerint ipsa sibi; sed illud aliud, à quo fuit impressum principium, & vltima determinatio motionis in finem, vt ipse loquitur, & à quo simul cum productione, & factiōe rei debuisset etiam esse ipsa motio, vt patet ex Aristotele 4. colli. text. 22. & 25. de motu grauium, & leuium: & quauis etiam appetitus in homine moueatur à principio extrinseco, id est, ab ipso appetibili, quod 3. de anima, text. 54. dicitur se habere, sicut primum mouens immobile; id tamen nihil officit voluntario, & spontaneo, vt subdit ibid. S. Thomas ad 1. cum ad hoc non requiratur, vt sit à principio intrinseco, omninò primo, & quod non possit assignari aliud extrinsecum prius: sed satis sit, si principium proximum sit intrinsecum, qualis est ipsa potentia appetitiua, & cognitio.

15. Agentia non dicuntur mouere se ipsa in finem.

Postremò, ex hac tota doctrina, quod ad voluntarium requiratur cognitio singulorum, in quibus est actus, colligitur optima regula cognoscendi culpam in vnaquaque opinione, & tollendi quamplurimos scrupulos: quia enim omne peccatum ita est voluntarium ex S. Augustino l. 3. de lib. arb. cap. 8. & lib. de vera relig. c. 14. vt si non sit voluntarium, non sit peccatum; nisi ante operationem, vel dum elicitur operatio, cognoscatur malitia obiectiua, vel circumstantia specialis, quae illam fundat, certissimum est, quod operatio, in quantum mala, non est voluntaria, cum non sit à principio intrinseco cognoscente malitiam, & per consequens quod absolute, & simpliciter non est peccatum, etiam si materialiter accepta sit disconueniens: atque hoc modo si quis inaduertenter occidat hominem, putans se occidere feram, simpliciter non peccat peccato homicidij: & si aduertat se occidere hominem, sed non aduertat, quod sit Clericus, non peccat peccato sacrilegij, & sic de aliis. Neque solum hoc est verum de culpa, sed etiam de excommunicatione, & aliis censuris, aut poenis ecclesiasticis, quae ex propria institutione solum incurruntur, per conuinciam, & inobedientiam ad clauas Ecclesiae: hac enim de causa omninò requiritur, vt haec etiam circumstantia sit specialiter cognita, quod Ecclesia ex potestate clauium, & sub poena censurae hoc, vel illud praecipiat, aut prohibeat; & alioqui si haec circumstantia inobedientiae, & contumaciae non sit cognita, & voluntaria, non est, quod aliquis timeat de censura, vt communiter dicitur in materia de censuris.

16. Ex doctrina de voluntario colligitur prima regula ad cognoscendum malitiam in vnaquaque operatione, & ad tollendos quamplurimos scrupulos.

DISPUT. III.

Quid sit voluntarium perfectum; & quare sit idem cum libero, seu deliberato.

1. Voluntarium perfectum tunc est, quando procedit ex perfecta cognitione finis.
2. Rationes dubitandi contra superiorē doctrinam.
3. Explicatur, & probatur doctrina allata ex S. Thoma, de voluntario perfecto.
4. Illa solum agentia proprie dicuntur se mouere in finem, quae deliberant de ipso fine, ac de iis, quae sunt ad finem.
5. Bruta magis aguntur, quam ipsa se agant, & ided non

- 6. *non inuenitur in illis perfectum voluntarium.*
- 6. *Appetibile comparatur ad appetitum, tanquam primum mouens immobile.*
- 7. *Circa Deum in Beatis, & viatoribus non eodem modo reperitur voluntarium perfectum.*
- 8. *Soluntur rationes dubitandi initio posite.*
- 9. *Modus operandi ex deliberatione est perfectior.*
- 10. *Voluntas quando est determinata ad aliquid, non operatur ut voluntas, sed ut natura.*
- 11. *Perfectio potentie, aut obiecti se habet solum materialiter ad perfectionem voluntarij ut sic.*
- 12. *Perfectio voluntarij quomodo attendatur ex cognitione.*
- 13. *Volitio finis est perfectius voluntaria, quam volitio mediorum.*
- 14. *Perfectio voluntarij quomodo attendatur ex deliberatione.*
- 15. *Circa Deum voluntas perfectius operatur ut natura, quam ut voluntas.*
- 16. *Libertas non est perfectio simpliciter operantis, nisi circa obiectum creatum & finitum.*
- 17. *Artes quomodo deliberent, vel non deliberent.*
- 18. *Habitus voluntatis non impediunt deliberationem, & voluntarium perfectum.*
- 19. *Processio Spiritus sancti minus perfectè est voluntaria, quam processio creaturarum.*

1. *Voluntarium perfectum tunc est, quando procedit ex perfecta cognitione finis.*

S. Thoma 1.2. q.6. art.2. voluntarium iam explicatur primò diuiditur in voluntarium perfectum, & in voluntarium imperfectum. Et perfectum tunc est, quando procedit ex perfecta cognitione finis; & imperfectum, quando procedit ex cognitione imperfecta: cum enim ad voluntarium in vniuersum requiratur, vt sit à principio intrinseco cum aliqua cognitione finis, id est, boni, in quod fertur actus, qui dicitur voluntarius; provt huiusmodi cognitio finis fuerit perfecta, vel imperfecta, etiam perfectum, vel imperfectum est voluntarium, quod ex illa attenditur. Et quoniam cognitio finis tunc est perfecta, quando non solum apprehenditur res, quæ est finis; sed etiam in illa cognoscitur ratio finis, & proportio eorum, quæ ad illam ordinantur, tanquam ad finem; & tunc est imperfecta, quando consistit in sola apprehensione finis, sine hoc, quòd cognoscatur ratio finis, & proportio actus ad finem: idè etiam voluntarium ex S. Thoma tunc est perfectum, quando apprehenso sine potest aliquis deliberans de fine, & de his, quæ sunt ad finem, moueri in finem, vel non moueri: & tunc est imperfectum, quando apprehendens finem non deliberat, sed subito mouetur in ipsum. Atque ita ex S. Thoma perfectum voluntarium idem est, atque liberum, seu deliberatum; & vt subdit in *responsione ad 2.* ex hoc contingit, in solo homine, non autem in brutis, perfectum voluntarium: quia solus homo est dominus sui actus, ex hoc, quòd habet deliberationem de suis actibus; & ex hoc, quòd in illo ratio deliberans se habet ad opposita, etiam voluntas potest ferri in vtrumque oppositorum, quomodo voluntarium non est in brutis.

2. *Rationes dubitandi contra superiorum doctrinam.*

Misso autem in præsentia hoc postremo, quòd in brutis non sit voluntarium secundum rationem perfectam; quia in illis non est deliberatio; de quo agemus *disputatione sequente*: circa illud primum de perfecto voluntario, quòd tunc contingat, quando procedit ex perfecta cognitione finis; & hæc sit, quando apprehenditur ratio finis, & proportio eorum, quæ ordinantur ad finem; multæ occurrunt difficultates. Primò enim falsum videtur, quòd perfectio voluntarij solum sit attendenda ex perfectione cognitionis, cum possit magis intrinsecè, & forma-

liter attendi ex perfectione propriæ rationis formalis, id est, ipsius actionis, & actualis influxus potentie, aut principij intrinseci, quod operatur ex cognitione; siue hæc ipsa perfectio actionis desumatur ex perfectione potentie, & principij; à quo est; siue ex perfectione obiecti, circa quod est: & cum cognitio ad actum appetitus, qui formaliter est voluntarius, solum se habeat, vt conditio, sine qua nõ, & vt applicans, vel proponens obiectum; non videtur posse multum facere ad perfectionem voluntarij, sicut neque in physicis perfectio approximationis multum facit ad perfectionem actionis, nisi in quantum melius vnit agens cum passio, & tollendo localem distantiam, facit illud agere, vt agens fortius. Et confirmatur: quia, quemadmodum præscindendo à perfectione cognitionis, potentia appetitiua in homine est perfectior, quam in brutis, & in Angelis, & in Deo est adhuc perfectior quam in hominibus; ita & appetitio, & voluntarium. Et quemadmodum vna appetitio, siue in homine, siue in brutis, est perfectior alia, etiam stante æquali cognitione, vt, v.g. illa, quæ est circa appetibile perfectius: ita & vnum voluntarium. Et negari non potest, quin volitio finis sit magis voluntaria, quam volitio mediorum, cum hæc solum sit voluntaria propter illam, & propter quod vnumquodque amamus, & illud amemus magis, 1. *Phys. text. 5.* & vnumquodque sit maxime tale, secundum quod aliis vniocatio inest, id est, participatio in eadem ratione. 2. *Metaph. text. 4.*

Secundò, falsum videtur, quòd perfectio cognitionis, in quantum facit ad perfectionem voluntarij, solum sit attendenda ex deliberatione circa finem, & circa media: nam Beati, v.g. perfectè cognoscunt Deum, etiamque amant vt finem vltimum; & Deus ipse perfectissimè cognoscit, & amat se; neque tamen deliberat: & ex Aristotele 2. *Phys. text. 86.* ad propriè, & perfectè agendum propter finem, non requiritur deliberatio, cum artes, quæ maxime propriè dicuntur agere propter finem, non deliberent; neque scriptor, v.g. dum scribit, aut architectus, dum ædificat; deliberent de ordine characterum, aut partium domus: imò quòd artifex aliquando deliberet, non modò non prouenit ex perfectione, sed potius è contrà ex imperfectione, & quia deficit à certitudine artis, vt notat eo loco S. Thomas *lect. 14.* Et certissimum est, quòd si citharedus in tangendo quamlibet cordam deliberaret, omninò imperitissimus haberetur: ergo similiter, quòd in humanis actionibus homo deliberet, non potest ostendere perfectionem cognitionis, & actionis; sed potius è contrà imperfectionem, id est, defectum à certitudine prudentiæ, & à recta ratione agibilium: & quòd Beati in amando Deo, & Deus in amando seipso non deliberet, non modò non tollit, aut minuit in tali amore perfectionem voluntarij; sed potius ponit & auget: è contrà verò multum tolleret, aut minueret, si deliberaret; siquidem conuinceretur non perfectè cognoscere rationem boni, & amabilis, quæ est in Deo, id est, omninò puram, & summam, & sine omni admistione odibilis, aut non amabilis. Et sicut quòd quis non deliberet de bono finito, & imperfecto, quale est omne bonum creatum, dicit imperfectionem, vt contingit in brutis: ita & quòd deliberet de bono infinito, & perfectissimo, qualis est solus Deus; & idè modus hic amandi Deum, ex deliberatione, solum conuenit viatoribus, non autem Beatis, aut ipsi Deo: quod tamen opposito modo se haberet, si absolute esset modus perfectior. Confirmatur: quia amorì Beatorum erga Deum, & Dei erga se ipsum, perfectissimè conuenit definitio voluntarij

3. *Explicatur et probatur doctrina alia ex S. Thoma de voluntario perfecto.*

4. *Illu solum agentia propriè dicuntur se mouere in fine, qua deliberant de ipso fine, & de medijs.*

voluntarij iam explicata, cum perfectissimè sit à principio intrinseco cognoscente singula, in quibus est actus & processio Spiritus sancti per amorem necessarium; & sine deliberatione multò perfectius est voluntaria quam processio creaturarum per amorem liberum, & deliberatum; & amor beatificus in patria est perfectius voluntarius, quam in via non beatificus, qui, quòd sit liber, solum habet ex imperfectione cognitionis circa bonitatem diuinam, vt diximus. Et ratio videtur esse: quia quod voluntati conuenit, necessariò magis conuenit, quam quod conuenit liberè; & idè magis potest ab illa denominari: sicut & proprietates, quia natura conueniunt necessariò, magis dicuntur naturales, vel secundum naturam, quam accidentia, quæ solum conueniunt contingenter.

Tertiò, falsum videtur, quòd voluntarium perfectum sit idem, quod liberum, seu deliberatum: si enim id esset, electio mediorum, quæ est magis deliberata quam intentio finis, siquidem est libera, non solum quoad exercitium, sed etiam quoad specificationem, esset etiam magis voluntaria: quod tamen, vt diximus, esse non potest, cum intentio finis sit illi ratio essendi voluntarij; & propter quod vnumquodque tale, & illud magis.

Sed his non obstantibus, dicendum est, voluntarium perfectum rectè explicari à S. Thoma per hoc, quòd sit ex perfecta cognitione finis; & hanc, provt facit ad perfectionem voluntarij, rectè explicari per hoc, quòd possit quis deliberans de fine, & de iis, quæ sunt ad finem, moueri in finem, & non moueri. Probatur: quia, cum ratio voluntarij in vniuersum accepta in hoc consistat, vt operatio perfectè sit à principio intrinseco; & idè requiratur cognitionem; siquidem ea, quæ sunt sine cognitione, ex necessitate naturæ, rectius referuntur in extrinsecum, à quo habetur determinatio, vt sunt: vt, v.g. motus elementorum in ipsum generans, aut remouens, prohibens, & combustio in ipsum applicans combustiuum, etiam perfectio voluntarij in hoc consistit, vt operatio perfectè sit à principio intrinseco, id est, cum exclusione omnis extrinseci, quod possit assignari principio: nam perfectum in vnoquoque ente illud dicitur, extra quod non est vllam accipere particulam, 5. *Metaph. text. 21.* id est, cui nihil deest ex iis, quæ ad ipsum pertinent: & idè, eo ipso, quòd potest assignari aliquid extrinsecum, quod aliquo modo sit principium alicuius operationis, conuincitur illa operatio non esse perfectè ab intrinseco, cum aliquo modo etiam sit ab extrinseco, & extra illam sit accipere aliquem alium modum essendi ab intrinseco. Sic autem semper se habet operatio, quando operans non est ita constitutus per cognitionem, vt deliberans de fine, ac medijs possit moueri, & non moueri in finem: nam, si ex sola apprehensione finis subito moueatur in ipsum, & non deliberet, vt contingit in brutis, potius est dicendus trahi à fine, tanquam à principio extrinseco, quam ipsemet ab intrinseco se mouere: ad finem: è contrà, si deliberans de suis actibus, id est, de prosecutione, aut non prosecutione finis, & de electione huius, aut alterius medij, habeat se ad opposita, & tanquam dominus suorum actuum; non nisi ab intrinseco, & ex se ipso potest dici finem prosequi, aut non prosequi; eligere hoc, vel illud medium. Atque hæc ratio S. Thomæ 1.2. *quest. 1. art. 1.* actionem humanam ait esse illam, quæ est ab homine, vt homo est, hoc est, vt ipse explicat, quæ procedit à voluntate deliberata, & in quantum homo est dominus suorum actuum; per quod maxime differt ab alijs creaturis irrationalibus. Et *art. 2.* ex processu docet, quòd

solus homo, & natura rationalis, quia habet dominium suorum actuum, potest dici se mouere in finem, & in illum tendere, quasi se agens, & ducens in illum: natura verò irrationalis solum potest dici moueri in finem, quasi ab alio acta, vel ducta; siue in finem apprehensum, vt bruta; siue in finem non apprehensum, vt illa, quæ omninò carent cognitione. Et *quest. 6. art. 2. cum obiectisset in 2. argumento*, ex S. Damasceno 1.2. *cap. 27.* quòd bruta magis ducantur à natura, quam ducant naturam; & magis agantur in finem, quam ipsa se agant: siquidem non habent dominium sui actus, & idè quòd voluntarium non possit in illis reperiri: Responder, secundum hoc non esse in illis voluntarium, vt possint dici se ipsa mouere, aut agere in finem. Et ratio videtur esse: quia ex Aristotele 3. *de anima, text. 54.* ipsum appetibile comparatur ad motum animalium, tanquam primum mouens immobile, quatenus, scilicet, vt *ibid.* habetur *text. 49.* per species intentionales mouet principium cognoscitiuum; & hoc ab illo motum mouet appetitum; & hic motus efficit motum in animali; ac proinde, si nullus sit alius appetitus, qui sit principium motus, nisi ille, qui non est dominus sui actus, sicut hic necessariò recipit motum ab appetibili cognito; ita & necessariò mouet animal, & motus animalis absolute, & simpliciter est ab appetibili, tanquam à primo mouente, hoc est, à principio extrinseco; neque potest esse perfectè voluntarius, sed solum imperfectè ratione principij proximi, & immediati, vt docet S. Thomas *quest. 6. cit. art. 1. ad 1.*

5. *Bruta magis aguntur, quam ipsa se agant: & idè non inuenitur in illis voluntarium perfectum.*

6. *Appetibile comparatur ad appetitum, tanquam primum mouens immobile.*

Quòd si obiicias, illud omne esse perfectè voluntarium, quod est à voluntate perfectè operante: & hanc, sicut perfectè operatur ex deliberatione, quando operatur circa obiectum creatum, in quo est aliqua admistio mali; ita & perfectè operari sine deliberatione, quando operatur circa obiectum increatum, in quo est plenissima, & purissima ratio boni. Respondeo, non hoc modo loqui S. Thomam de voluntario perfecto, vt patet manifestè *ex 100 art. 2.* sed illud solum appellat voluntarium perfectum, quod perfectè est à principio intrinseco, id est, non ex determinatione naturæ, vt sunt operationes inanimatarum, neque ex determinatione obiecti, vt sunt operationes brutorum; sed ex spontanea determinatione ipsius principij, quod ab intrinseco se ipsum determinat, & mouet, tanquam dominus suorum actuum: quod tamen non est sine deliberatione: ac proinde, quanuis possit circa obiectum increatum, provt attingitur à voluntate Beatorum, & Dei, inueniri voluntarium perfectum, quatenus per hoc intelligitur id, quod est à voluntate perfectè operante; non tamen potest inueniri voluntarium perfectum, quatenus per hoc intelligitur id, quod est à voluntate se ipsam mouente; non autem mota ab efficacia obiecti: sed hoc solum inuenitur, quatenus attingitur à voluntate viatorum; quanuis præterea simul cum hac perfectione voluntarij, id est, prouenientis à voluntate se ipsam mouente & determinante, reperitur imperfectio eiusdem ex alio capite, id est, ex hoc, quòd eadem voluntas se ipsam mouens, & determinans, non se habeat perfectè, & iuxta exigentiam obiecti increati, vt dicemus.

7. *Circa Deum in Beatis, & viatoribus eodem modo reperitur voluntarium perfectum.*

Et per hæc patet responsio ad rationes dubitandi initio positas: quia enim dependentia operationis à principio merè intrinseco, & cum exclusione omnis extrinseci, quod sit principium, non potest esse, nisi ex cognitione, qua quis est deliberans de fine, & iis, quæ sunt ad finem, & ex qua potest tanquam dominus se mouere, & non mouere in finem; idè S. Thomæ non attendit perfectum voluntarium, nisi ex perfectione

8. *Soluntur rationes dubitandi, initio posite.*

perfectioe cognitionis finis; & hanc, non nisi ex deliberatione de ipso fine, & de iis, quae sunt ad finem, id est, de prosecutione finis, & de electione mediorum, & pro eodem accipit perfectum voluntarium, & liberum, seu deliberatum; & certissimum est, quod hic modus operandi circa aliqua obiecta ex deliberatione, & cum indifferentia, & dominio suorum actuum, est multo perfectior, quam modus operandi sine deliberatione, & cum necessitate, & determinatione ad vnum; siquidem est proprius natura rationalis, & per illum distinguitur agens per intellectum ab agente per naturam, 2. Phys. text. 49. & potentia rationalis ab irrationali, 9. Metaph. text. 3. & quando voluntas est determinata ad aliquod, v. g. ad amandum bonum in communi, vel vltimum finem, non dicitur operari, vt voluntas; sed vt natura, vt patet ex S. Thoma 1. 2. q. 10. art. 1. ad 1.

9. Modus operandi ex deliberatione, est perfectior.

10. Voluntas, quando est determinata ad aliquod, non operatur vt voluntas; sed vt natura.

11. Perfectio potentia, aut obiecti, se habet solum materialiter ad perfectionem voluntarij vt sic.

12. Perfectio voluntarij quomodo attendatur ex cognitione.

13. Volitio finis est perfectius voluntaria,

Neque potest perfectio voluntarij in communi, de quo agit S. Thomas, attendi magis intrinsecè, & formaliter ex perfectione ipsius actionis, quae dicitur voluntaria: quia huiusmodi perfectio, siue desumatur ex ipsa potentia, & principio actiuo, siue ex obiecto, solum materialiter se habet ad voluntarium in communi, & vt sic, quod solum dicit esse à principio intrinsecò; siue illud materialiter sit perfectum; siue imperfectum. Et quemadmodum, si omnino praescindamus ab huiusmodi perfectione potentiae, aut obiecti, nihil intelligimus deesse principio intrinsecò vt sic; ita intelligimus perfectionem potentiae, aut obiecti non pertinere formaliter ad perfectionem voluntarij, id est, huius, quod est esse à principio intrinsecò. Atque hac ratione, quantum primò intellectiones, & motus voluntatis, qui dicuntur primò primi, habeant huiusmodi perfectionem ex perfectione potentiae & obiecti; siquidem proueniunt à principio, quod solum reperitur in homine; non autem in creaturis irrationalibus: quia tamen non proueniunt secundum peculiarem modum operandi, qui est proprius hominis, id est, ab intrinsecò, & ex deliberatione, & in quantum est actioe suorum actuum, non dicuntur proprie actiones humanae, vel esse ab homine, vt homo est, vt supra diximus disput. 1. num. 5.

Quidquid autem sit, vtrum cognitio, respectu appetitus, se habeat solum vt causa applicans appetibile; an verò vt immediatum motiuum, vt dicitur 3. de anima, text. 49. & quo modo ibidem, text. 54. dicitur appetibile solum mouere, eò quod sit intellectum, & imaginatum, id est, immediatè mouendo intellectum & imaginationem, etque tribuendo, vt per huiusmodi motum possit mouere appetitum, iuxta doctrinam vniuersalem, quae de motoribus, & mobilibus intermediis est tradita lib. 8. Phys. text. 35. quidquid, inquam, de hac sit, perfectio voluntarij non desumitur formaliter ex ipsa cognitione; sed ex voluntate. Et quia haec non est proximè operatiua, vt voluntas, & tanquam principium perfectè intrinsecum, nisi habeat cognitionem, per quam constituitur ad opposita, & sit proximè domina suorum actuum; idè perfectum voluntarium rectè declaratur per cognitionem, & deliberationem.

Ad confirmationem patet eodem modo: perfectio enim, quae reperitur in actu voluntario ex perfectione materiali voluntatis, aut obiecti, solum materialiter se habet ad voluntarium in communi, & vt sic: & volitio Dei, & Angeli, potest quidem dici perfectior, quam volitio hominis ex hoc praecise, quod sit Dei, & Angeli; non tamen potest dici perfectius voluntaria, aut libera. Quod verò additur, volitionem finis esse magis, & perfectius voluntariam, quam volitionem mediorum, etiam stante ea-

dem cognitione, & deliberatione; ex eo contingit, vt notat Valq. 1. 2. disp. 23. cap. 4. num. 28. quia magis est ab intrinsecò; cum voluntas non determinetur ad volitionem finis, per volitionem mediorum; sicut determinatur ad volitionem mediorum, per volitionem finis: & semper, ceteris paribus, quod sunt pauciora determinantia, eò magis volitio fit ab intrinsecò, & ex dominio voluntatis in suos actus.

quàm volitio mediorum.

Ad secundum, quod perfectio cognitionis, proptèr facit ad perfectionem voluntarij, rectè attendatur ex deliberatione, patet ex dictis: id enim est, quia solum ex hac constituitur voluntas potens mouere se ipsam, & principium perfectè intrinsecum suorum actuum: cum enim intellectus, qui mouet appetitum, non sit intellectus speculatiuus, sed actiuus, qui solus versatur circa agibile, & dicit aliquid esse prosequendum, aut fugiendum, vt patet ex 3. de anima, text. 46. & 49. etiam est intellectus deliberatiuus, qui proprius est rationalium, vt dicitur ibidem, text. 57. & quilibet alius intellectus, qui non deliberet; quantum possit ex alio capite esse perfectissimus secundum suam substantiam, quatenus, scilicet, intuitiue, & perfectissimè attingit obiectum; non tamen habet peculiarem illum modum perfectionis, quod natura rationalis excedit alias naturas cognoscentes, & penes quam attenditur perfectio voluntarij; sed potius assimilatur modo operandi eorum, quae non agunt per intellectum, sed per naturam, vt notat Valq. disp. 23. cap. 4. cit. num. 29. & hoc modo se habet intellectus Beati, imò & Dei, in quantum mouet ad amorem obiecti increati: nam, quantum sit perfectissimus ex natura actus, & obiecti; non tamen est perfectissimus ex modo constituendi voluntatem, vt principium intrinsecum suarum operationum, & mouens se: siquidem illam constituit, vt naturam, & vt motam, vel determinatam ab alio; non autem vt voluntatem, vt patet ex S. Thoma 1. 2. q. 10. art. 1. cit. Et quantum hic ipse modus constituendi voluntatem, vt naturam, ex alio capite sit perfectissimus circa obiectum increatum; & modus oppositus illam constituendi, vt voluntatem, & cum indifferentia circa idem obiectum, sit imperfectus: siquidem libertas non est perfectio simpliciter operantis circa quodcumque obiectum; sed solum circa obiectum creatum, & finitum; & quod perfectionis ipsa tribuit operanti circa obiectum finitum, idem tribuit necessitas operanti circa obiectum infinitum, vt notat Valq. cap. 4. cit. num. 22. non tamen est perfectissimus in ordine ad causandum voluntarium perfectum, de quo hic loquimur: siquidem ad hoc requiritur, vt voluntas constituatur operatiua tanquam voluntas, & potentia rationalis; non autem tanquam natura & potentia irrationalis.

14. Perfectio voluntarij quomodo attendatur ex deliberatione.

15. Circa Deum voluntas purè factis operatur vt natura, quàm vt voluntas.

16. Libertas non est perfectio simpliciter operantis, nisi circa obiectum creatum, & finitum.

17. Artes quomodo deliberent, vel non deliberent.

Quod verò dicitur 2. Phys. text. 46. quod artes maximè proprie agant propter finem, nec tamen deliberent; de iis tantum artibus est intelligendum ex S. Thoma in eum locum, lect. 14. quae habent determinata media, & determinatum modum agendi, vt est, v. g. ars edificatoria, quoad iacienda prius fundamenta, quam erigendos parietes & tectum, vel fastigium imponendi, & ars scriptoria quoad ordinandos, & disponendos characteres: atque hoc est satis ad intentum Aristotelis eo loco, quod etiam agentia per naturam agant propter finem, neque sit necessarium, vt deliberent. De alijs verò actibus, quae habent media indeterminata, quod verè & proprie deliberent, etiam si propter assuetudinem, & facilitatem id reflexè artifices non aduertant, non negat eo loco

18. Habitus voluntatis non impediunt deliberationem, & voluntarium perfectum.

loco Aristoteles; & sicut citharædus liberè tangit hanc potius chordam, quam illam; ita etiam deliberat de vtraque tangenda, & voluntariè praeligit vnam alteri. Idque vniuersaliter de habitibus voluntatis, quod non impediunt, sed potius iuuunt deliberationem, vt citius, & facilius fiat; & idè neque impediunt perfectum voluntarium, expressè asserit Scotus in 2. d. 39. quaest. vnic. art. 1. ad finem. Gabr. ibid. qu. 2. art. 1. not. 2. Suarez tom. 2. de relig. lib. 3. de iuram. cap. 7. num. 11. Sanchez l. 3. in Decal. cap. 9. num. 31. & apertè supponit S. Thomas p. 2. quaest. 78. art. 2. vbi docet, quod peccata ex habitu sunt peccata ex certa malitia, id est, ex certa notitia, & aduertentia malitia. Et patet ex eo: quia simul cum voluntate asseuerat etiam intellectus, & simul in hoc acquiritur facilitas ad deliberandum, & in voluntate ad agendum: nec citharædus habet imperitus ex eo, quod simpliciter deliberet de his, vel illis chordis; sed ex hoc, quod tali modo deliberet, id est, cum labore, & multum temporis insumendo: idque solum in illo offendit defectum à certitudine, & promptitudine artis; quod idem etiam ostenderet defectum à certitudine prudentiae, in eo, qui deliberando de singulis, multum laboraret. Quod verò Beati in amando Deo, & Deus in amando se ipso non deliberent, quantum nihil tollat, aut minuat de perfectione simpliciter ipsius amoris; minuit tamen de perfectione illius, in quantum est voluntarius, & à principio intrinsecò se ipsum mouente: siquidem tam voluntas Beatorum, quam diuina, in ordine ad huiusmodi actum non se habent vt voluntas; sed vt natura: neque ipsa ad illum se mouet & determinat; sed mouetur & determinatur ab obiecto. E contra, si per impossibile Beati, & Deus deliberarent de huiusmodi actu, multum quidem minueretur de perfectione simpliciter ipsius cognitionis, aut obiecti; siquidem vel ipsi Beati, & Deus conuincerentur non perfectè cognoscere rationem boni, & amabilis omnino puram, & infinitam, quae est in obiecto, vt dicitur in argumento; vel ipsum obiectum conuinceretur talem rationem in se non habere; simul tamen aliquid adderetur de perfectione voluntarij hoc modo accepti, idque tam adderetur ipsi cognitioni, in quantum vltimò constituit ad agendum per modum voluntatis, & potentiae rationalis; non autem per modum naturae, & potentiae irrationalis, quam etiam ipsi amoris, in quantum procedit similiter à voluntate, vt voluntas est; non autem vt natura, vt notat Valq. disp. 23. c. 4. cit. n. 23. & 26.

19. Processio Spiritus sancti minus perfectè est voluntaria, quam processio creaturaturum.

Ad confirmationem respondeo, falsum esse, quod amoris beatifico, aut diuino perfectè conueniat definitio voluntarij: neque enim perfectè est à principio intrinsecò se ipsum determinante, & mouente; sed determinato, & moto ab efficacitate, & infinitate obiecti. Et similiter processio actiua Spiritus sancti, quantum sit perfectissimus actus voluntatis perfectissimæ; & circa obiectum perfectissimum; non tamen est perfectissimè voluntaria, id est, à principio intrinsecò se ipsum mouente, vt notat Valq. num. 26. cit. neque est absurdum concedere, quod hac ratione creaturaturum sit magis perfectè voluntaria. Neque obstat, quod ex alio capite amor Dei in via, ex hoc ipso, quod est liber, & à principio intrinsecò se ipsum determinante, sit minus perfectè quam in patria: siquidem libertas non est perfectio operantis, nisi circa obiectum finitum, vt diximus: nihil enim impedit, quominus actus, qui absolute est minus perfectus, & minus perficit operantem, sit magis ab intrinsecò, & magis perfectè sit voluntarius. Et quia haec denominatio voluntarij perfecti non desumitur à voluntate quomodocum-

que, sed in quantum operatur vt voluntas; non autem vt natura; idè non tribuitur actui necessario, etiam si magis intrinsecè conueniat voluntati. Ad tertiam patet ex dictis ad consummationem primae: idè enim electio mediorum est voluntaria minus perfectè, quam intentio finis; quia haec est à voluntate se ipsam primò mouente; illa verò est à voluntate iam mota, & determinata per intentionem finis.

DISPUT. IV.

Qua de causa perfectum voluntarium non reperitur in brutis, & bruta non deliberent.

- 1. Conclusio Sancti Thomae.
2. Rationes dubitandi, quod etiam bruta deliberent, & voluntarium perfectum etiam in illis conringat.
3. Pygmaei sunt genus quoddam simiarum, & pugnant cum gruibus.
4. Potentia deliberandi videtur pertinere ad sensum.
5. In brutis non reperitur perfecta ratio, & perfectum voluntarium.
6. Deliberatio in quo proprie consistat.
7. Quare bruta non deliberent.
8. Quomodo facultas deliberandi & consultandi dicatur pertinere ad sensum.

Sancti Thomas hoc etiam asserit 1. 2. q. 6. a. 2. cit. vt supra indicauimus, id est, perfectum voluntarium non reperiri in brutis, sed solum in homine: cuiusque rei eam reddit rationem in responsione ad 2. quia solus homo est dominus sui actus, ex hoc, quod habet deliberationem de suis actibus: & voluntas in homine idè potest in opposita; quia ratio deliberans se habet ad opposita; quod tamen non contingit in brutis.

1. Conclusio S. Thomae.

Sed contra est difficultas: quia falsum videtur, quod in brutis non sit perfectum voluntarium ex defectu deliberationis: nam, vt dicitur 8. Phys. text. 29. hoc ipsum est officium vitae, & animantium proprium, vt moueantur à se ipsis, & sistant se ipsas; & si quid sibi est causa ambulandi, est etiam sibi causa non ambulandi. Et sensus est, quod dominium motus, & proxima facultas eum inchoandi, & terminandi, ambulandi, & non ambulandi, non sit proprium solius hominis, sed commune etiam brutis, & proueniat ab ipsa vita, vel anima sensitua, quae est illis ratio, vt moueantur, vt habet idem Aristoteles in libello de motu animalium, cap. 6. & Alexander Aphrod. lib. 2. naturalium questionum, cap. 2. & alij Peripaterici. Neque solum conuenit brutis, quod habeant dominium sui actus, & sui motus; sed etiam videtur iis conuenire, vt circa illum deliberet: quod enim canis insequens feram, subsistat aliquando in biuio, solum videtur prouenire ex deliberatione; & quod paulò post prosequatur cursum per vnam ex duabus viis, solum videtur prouenire ex electione, quae 3. Ethic. cap. 2. definitur, voluntarium, seu spontaneum praconsultatum. Et multa ex brutis videtur participare prudentia, vt patet ex Aristotele lib. 9. de hist. animalium, cap. 6. Ad quam tamen prudentiam certum est, quod pertinet aliqua consultatio, & deliberatio circa particularia: & haec non excedit perfectionem ipsius sensus, vt patet ex Aristotele 6. Ethic. cap. 8. in fine: vbi docet, quod prudentia sit ipsius sensus interioris. Praeterea colligunt, etiam bruta

2. Rationes dubitandi, quod etiam bruta deliberent, & voluntarium perfectum etiam in illis conringat.

bruta experientiam ex multis memoriis sensitibus. 2. Poster. cap. ult. & 1. Metaph. c. 1. eaque collectio, est quaedam ratiocinatio, vt ibid. subditur. Similiter etiam brutis contingit reminiscencia ex eodem Aristotele in libello de mem. & reminisc. cap. 4. eaque est, vt syllogismus quidam, vt ibi dicitur. Et denique, cum Pygmaei non sint homines, sed genus quoddam simiarum recta incedentium, quae in fine tertij anni generant, & in fine octauo moriuntur ex Alb. de mem. & reminisc. tract. 1. cap. 3. & l. 7. de animalibus, tract. 1. cap. 6. & Petro Apponen. in problem. sect. 10. q. 3. 2. & cum reuera bellum parent cum gruibus, ex Alb. & Apponen. ibid. neque id sit fabula, etiam ex Aristotele lib. 8. de histor. animalium, cap. 12. non videtur posse negari, quod valeant aliqua consultatione, de liberatione, & discursu. Et ratio videtur esse: quia potentia estimatiua, quae dicitur percipere intentiones non sensatas, vt quando ouis percipit inimicitiam cum lupo, & amicitiam cum cane, etiam videtur de huiusmodi intentionibus posse deliberare, si forte ex accidentibus sensibilibus non statim appareant; & ex hac deliberatione videtur prouenire, quod aliquando subsistat, & hareat quasi anceps, vtrum id, quod videt, sit canis, aut lupo, sicut postea prouenit ex electione, quod illum fugiat, vel non fugiat. Et praeterea facultas cogitativa, quae dicitur conferre, componere, & diuidere intentiones indiuiduales, & materiales sensibiles, sicut habet in homine, vt possit discurrere circa singularia sensibilia, vt docet S. Thomas 1. 1. q. 78. art. 4. ad 5. & q. 81. art. 3. in cor. & 2. 2. q. 47. art. 3. & in Opusculo de potentia animae, cap. 4. & q. 10. de ver. art. 5. Caiet. 2. 2. loco cit. Capr. in 1. d. 3. q. 2. & in 3. d. 36. q. unica, art. 3. ad 4. principale. & in 4. d. 10. q. 4. art. 3. Greg. in 1. d. 3. q. 1. v. p. Alb. in summa de homine, tract. de reminisc. cap. 20. Auerr. 2. de anima, com. 63. Auic. lib. 6. naturalium, par. 4. cap. 3. Soncinas 10. Metaph. q. 6. Fracastorius lib. 2. de intellectu, non longe ab initio. Conimb. 3. de anima, cap. 3. q. 2. art. 2. & 3. & alij apud ipsos: quauis reuera huiusmodi facultas non excedat perfectionem potentiae sensitivae; ita etiam videtur id posse habere in brutis. Et de facto, etiam illis notitias aliquas complexas, & aliquem imperfectum discursum concedunt aliqui ex Authoribus cit. vt Greg. in 1. cit. concl. 1. Soncinas loco citato, Fracastorius, ibidem, §. Quartus autem ratiocinandi modus. vbi agens de modis discursus, docet syllogismos, & inductiones perfectas a solo homine posse fieri: exempla vero, & enthymemata posse fieri etiam ab aliis animalibus. Et confirmatur: quia hac de causa ab Aristotele 3. de anima, text. 20. potentia cogitativa appellatur intellectus passiuus, & ab aliquibus dicitur ratio particularis, vt notat S. Thomas 1. 1. q. 81. art. 3. in cor. & ab eodem Aristotele eodem lib. 3. de anima, text. 51. potentia deliberandi, seu deliberatiuum numeratur, vt potentia distincta a potentia intelligendi, vel intellectiui; & dicuntur haec duo magis differre, quam irascituum, & concupiscituum: & 6. Ethic. cap. 1. facultas ratiocinandi, seu consultandi eodem modo dicitur differre a facultate sciendi, sicut differunt ea, quae habent principium in nobis, & possunt aliter se habere, circa quae illa versatur, ab iis, quae sunt necessaria: & l. 1. magn. Mor. cap. 32. potentia consultatrix dicitur versari circa sensibilia, & differre a potentia indagatrice scientiae, sicut differit sensus ab intellectu, & sensibile ab intelligibili; ex quo tamen non modo habetur, quod aliqua consultatio possit haberi ab aliqua potentia sensitiva; sed etiam quod de facto, vel solum, vel principaliter ab illa habeatur.

3. Pygmaei sunt genus quoddam simiarum, & pugnant cum gruibus.

4. Potentia deliberandi videtur pertinere ad sensum.

5.

Sed his non obstantibus, tenenda omnino est, tan-

quam certa, & indubitata, conclusio allata ex S. Thoma, quod bruta non deliberent; & ideo in illis non possit contingere voluntarium perfectum: nam a Catholicis iure optimo etrotis arguitur Laurentius Vallajqui in sua Dialectica, cap. 9. rationem absolute tribuit brutis, vt refert Bellarmin, lib. 3. de gratia, & lib. arb. cap. 15. quod idem ex veteribus etiam docuit Anaxagoras apud Plurarchum lib. 5. de placitis, cap. 20. & ipse Plurarchus in libello de solertia animalium, & in Dialogo, qui inscribitur: Quod brutis ratio instr. & Porphyri lib. 3. de abstinentia, qui, vt referunt Conimb. l. 2. Phys. cap. 9. quest. 3. art. 1. omnibus animantibus non modo sensum, & memoriam tribuit; sed etiam rationem, & orationem, tam internam, quam externam: & addidit, Apollonius Thyanaeum, Melampum, Tiresiam, & Thalerem eorum sermones intellexisse, quod idem etiam de Salomone asserit quidam ex Rabbiniis apud Abulen. in cap. 3. in lib. 3. Reg. quest. 11. Sed contra hos omnes, si rationem absolute tribuat brutis, eaque velint ratiocinari de omnibus, de quibus homines, etiam de honesto, & turpi, non modo facit fides catholica, quae solis hominibus tribuit capacitate culpae, & meriti; non autem brutis: quod tamen non esset, si etiam bruta haberent huiusmodi rationem, & etiam in illis reperiretur deliberatio circa omnia, & perfectum voluntarium. Sed etiam facit Aristoteles 2. de anima, text. 57. vbi rationem iis negat: & l. 3. text. 58. vbi iis negat facultatem deliberatiuam, eamque tribuit soli homini: & l. 1. de par. cap. 1. vbi iis negat intellectum & mentem: & l. 1. Polit. cap. 2. vbi similiter iis negat sermonem, & orationem, eamque similiter ait esse propriam solius hominis; quia non est a natura tributa ad significandum tantummodo sensum incundi, aut molesti, ad quem finem omnibus animalibus tributa est vox; sed specialiter ad significandam intelligentiam, & sensum boni, & mali; iusti, & iniusti; qui tamen non reperitur nisi in homine, atque ita absolute, & simpliciter, quod bruta vtantur ratione, merito censetur erroneum, tam in fide, quam in Philosophia, vt notat Tol. lib. 3. de anima, quest. 7. sub init.

In brutis non reperitur perfecta ratio, & perfectum voluntarium.

Sed, quoniam tota perfectio voluntarij a S. Thoma desumitur ex precedente deliberatione, vt supra explicauimus: & haec est ratio ex eodem S. Thoma, quare in brutis non reperitur perfectum voluntarium: quia in illis non reperitur deliberatio, hoc ipsum est explicandum, quomodo sit verum, si praesertim admittamus, vt probabile, quod iam retulimus ex sententia aliquorum, posse etiam in brutis contingere aliquem imperfectum discursum circa singularia sensibilia, neque hunc tantum dicere perfectionem, vt excedat totam perfectionem gradus sensitivi, intra quem illa sunt.

Et breuiter, quod deliberatio in vniuersum non possit esse in brutis; sed sit propria solius hominis, & gradus intellectiui proprie dicti, probatur ex eo: quia neque consistit in quacunque cognitione duplicis rationis in obiecto, & in dubitatione, aut suspensione iudicij circa vtrumque, neque in cognitione duplicis actus, qui potest esse circa obiectum, vel, quod idem est, in cognitione duplicis rationis in obiecto, prout potest subsistere duplici actui; sed in comparatione quadam, seu iudicio comparatiuo multiplicis rationis, aut actus, in ordine ad aliquid vnum. Et quauis duo priora possint fortasse reperiri intra perfectionem gradus sensitivi; hoc tamen tertium omnino illam excedit, & neque eleuat vique ad perfectionem gradus superioris intellectiui; & ideo non potest esse in brutis. Et quod deliberatio in vniuersum accepta non consistat in quauis cognitione duplicis

6. Deliberatio in quo proprie consistat.

duplicis rationis in obiecto, patet ex eo: quia talis cognitio non est satis ad mouendam voluntatem, sicut est satis deliberatio, quae, vt diximus, causat perfectum voluntarium: nam, sicut ad mouendum appetitum sensitiuum non est satis sola imaginatio, quasi speculatiua incundi, aut molesti; sed secundum hanc perinde nos habemus, atque illi, qui considerant in pictura difficilia, aut confidenda; neque tamen propterea timent, aut sperant, 2. de anima, text. 154. & quando ipsum imaginari, aut sentire interius solum se habet, sicut ipsum dicere, aut intelligere, id est, solum est simplex apprehensio obiecti sensibilis, non possumus illud prosequi, aut fugere, sed ad hoc requiritur, vt se habeat, sicut ipsum affirmare, & negare. 3. de anima, text. 28. id est, vt attendat obiectum, tanquam compositum cum operante, & tanquam illi incundum, aut molestum; non autem solum tanquam incundum, aut molestum, quasi absolute & in se; ita & ad mouendam voluntatem non est satis sola intellectio, quasi speculatiua vnius, aut plurium rationum in obiecto, quae similiter illas solum repraesentat quasi in pictura, & nihil speculatur agibile, neque aliquid dicit de fugiendo, aut prosequendo. 3. de anima, text. 46. Sed requiritur, vt ipsa etiam sit affirmans, aut negans, vt dicitur text. 30. id est, vt componat obiectum cum operante, & sit cognitio intellectus practici, & actiui, vt dicitur text. 49. qui, scilicet, versatur circa agibile, quod 6. Metaph. text. 1. idem est, atque eligibile, sicut & actio eadem est aequo electio: idque ipsum expressè docet etiam S. Thomas q. 6. de malo, art. 1. in cor. vbi ait, quod obiectum mouens voluntatem, est bonum conueniens apprehensum; & ideo si aliquod bonum proponatur, quod apprehendatur in ratione boni, non autem in ratione conuenientis, non mouet voluntatem.

Quod vero neque etiam consistat deliberatio in vniuersum accepta in cognitione duplicis actus, vel duplici actui, probatur similiter: quia etiam talis cognitio non est sufficiens constituere appetitum ad electionem, id est, vt vnum praeferat, & praeligat alteri, vt dicitur 3. Ethic. cap. 2. sed ad summum mouendo simul appetitum ad vtrumque actum, potest illum simul impedire circa vtrumque, vt videmus aliquando contingere in brutis: v. g. in cane, qui simul videt cibum, & baculum, & dum simul cupit, & timet, absolute manet immotus, & neque profectio, neque fugit, quouique vel cupiditas, vel metus euadat efficacior, & tandem perueniat, & determinate moueat vel ad prosecutionem, vel ad fugam.

Denique, quod deliberatio consistat in comparatione, & iudicio collatiuo huiusmodi plurium rationum, aut actuum in ordine ad aliquid vnum, expressè docet S. Thomas 3. de anima, text. 16. circa text. 17. vbi ait, ad deliberationem necesse esse accipere aliquam vnam regulam, vel finem, vel aliquid huiusmodi, ad quod mensuretur, quid sit magis agendum, & hominem semper sequi in electione, id, quod est magis in bonitate, & id, quod est melius; & hoc semper diiudicari aliqua mensura, & hanc esse medium, ex quo ratio practica syllogizat, & concludit, quid sit agendum: & ideo bruta non habere electionem; quia non habent talem syllogismum, in quo duo extrema, de quibus est deliberatio, comparent cum tertio; & in illo, tanquam in mensura communi, vniant. Et 1. 1. quest. 83. art. 1. ait, bruta operari ex naturali iudicio, non autem libero; solum, quia non iudicant ex collatione, sed ex naturali instinctu; & hominem ideo agere ex libero iudicio, & posse in diuersa ferri; quia indicat ex qua-

dam collatione rationis. Et 1. 2. quest. 6. art. 2. ideo ait hominem habere perfectam cognitionem finis, & de eo deliberare; quia non modo cognoscit rem, quae est finis; sed etiam ipsam rationem finis, & proportionem eius, quod ordinatur ad ipsum finem: in brutis vero per sensum, & estimationem naturalem solum reperiri imperfectam cognitionem finis, id est, solum finis apprehensionem, sine hoc, quod cognoscatur ratio finis, & proportio actus ad finem; & ideo bruta non deliberare, sed statim moueri in finem, atque ita supponit deliberationem circa media solum consistere in comparatione eorum ad finem.

Et clarius Aristoteles 3. de anima, text. 57. & 58. vbi ait, facultatem deliberatiuam solum esse in animalibus rationalibus: quia inuestigare, vtrum hoc sit agendum, an illud, est opus rationis, & consistit in quadam mensuratione, id est, in applicatione alicuius, quod assumitur, quasi regula, & mensura agendi, vel non agendi, & in quo vniuntur aliqua plura, atque ita requirit potestatem faciendi vnum ex pluribus, id est, faciendi vniuersale, & considerandi plura, prout participant de aliquo vno, eaque comparandi ad illud, tanquam ad regulam, & ad mensuram; & ideo in brutis non esse opinionem, id est, conclusionem syllogismi practici, qui fit in deliberatione; quia neque est ipse syllogismus, quo, scilicet, cognoscantur plura, prout certo modo se habentia ad aliquid vnum, de quo participant, & in quo comparantur, iuxta ea, quae de comparabilibus traduntur 7. Phys. text. 24. Et idem Aristoteles 3. Ethic. cap. 2. in fine, electionem, quae est actus voluntatis post deliberationem, definit esse voluntarium praconsultatum; & ipsum vocabulum electionis ait significare, quod id, quod eligitur, ex alijs legitur, & ponitur ante alia, atque ita indicat in ipsa consultatione, & deliberatione fuisse omnia inter se collata: & dum ait, ipsum voluntarium, quod est electio, debere esse praconsultatum, aperte docet, quod praconsultatio & deliberatio debet esse aliquo modo de ipso actu voluntatis; non autem solum de illius obiecto absolute, & per se considerato; & solum non collato cum ipso actu, cui potest subsistere: & cap. 3. ait, omnes, cum deliberant, considerare, quomodo id, quod sibi statuunt tanquam finem, facillime, atque optime fieri queat, quod certe nihil est aliud, nisi inuestigatio, & collatio mediolorum inter se, & in ordine ad finem: & paulo post, eligibile esse illud, quod ex deliberatione antepositum fuerit.

Et denique ad idem facit etiam vulgaris etymologia verbi, *delibero*, quod vel dicitur a libra, aut libella, qua quid perpenditur, vt aliqui volunt; vel, vt alij, a libero, eo quod, capto consilio, mens a cogitatione liberatur.

Bruta ergo, quauis fortasse per aliquem discursum imperfectum circa singularia materialia possint colligere experientiam ex multis memoriis, & habere reminiscenciam, de quo nunc non disputo; ideo tamen non possunt deliberare; quia non possunt facere vnum ex pluribus, id est, vniuersale; & plura conferre, prout conueniunt in aliquo vno, eaque per illud regulare, & mensurare, vt per communem regulam, & mensuram; neque possunt reflectere supra suos actus, & obiectum quasi reflexè cognoscere, prout potest subsistere multiplici actui; quod tamen vtrumque requiritur ad deliberationem: nam, si loquamur de illa deliberatione, quae est necessaria ad libertatem contrarietatis, vel quoad specificationem, & per quam deliberamus, v. g. vtrum sit eligendum hoc, an oppositum; omnino requirit rationem alicuius vniuersalis, quo mensuratur hoc, & oppositum, & in quo plura phantasmata,

7. Quare bruta non deliberant.

ta, vel obiecta fiant vnum, vt loquitur Aristoteles 3. de anima, text. 8. Et si agrotus, v. g. debet delibera- re de hoc, vel illo medicamento fumendo, omnino indiget hoc assensu vniuersali, quod illud sit fumendum, quod est conducibilis ad sanitatem; & huic deinde, tanquam communi mensurae, debet applicare hoc, & illud particulare medicamentum, vt tandem colligat, tanquam conclusionem, quod hoc sit fumendum, & illud sit relinquendum. In brutis vero, neque potest esse haec opinio, id est, haec conclusio syllogismi practici, qui fit in huiusmodi deliberatione; neque potest esse ipse syllogismus, in quo plura particularia mensurentur per vniuersale, vt subdit eodem textu Aristoteles. Si vero loquamur de illa deliberatione, quae est necessaria ad libertatem contradictionis, vel quoad exercitium, & per quam deliberamus, v. g. de hoc determinate, vtrum sit eligendum, an non sit eligendum; praeter notitiam alicuius vniuersalis, omnino requirit facultatem, quae sit reflexiua supra suos actus: nam, si constet, v. g. de bonitate determinate huius obiecti, non potest deliberari de exercitio actus circa illud ponendo, vel non ponendo, nisi proponatur appetitui tale exercitium actus, & vt imperet talem deliberationem; & per consequens, nisi potentia, per quam id proponitur, sit reflexiua supra suos actus, & supra suam deliberationem, quam proponit; & praeterea est opus aliqua notitia vniuersali, per quam, tanquam per regulam & mensuram, dirigatur tota deliberatio, & in qua fiant vnum, & comparentur, tam actus, quam negatio actus. Et quia potentiae omnes brutorum, neque sunt reflexiuae supra suos actus, neque capaces notitiae vniuersalis; ideo simpliciter non sunt deliberatiuae.

Et per haec patet responsio ad rationes dubitandi initio positas: quod enim dicitur ex Aristotele 8. Phys. text. 29. esse proprium animalium, vt se ipsa moueant, & stant; & quae sunt sibi principium ambulandi, esse etiam sibi principium non ambulandi; non significat, quod etiam bruta, vere & proprie habeant dominium suorum actuum, & absque eo, quod ab vno extrinseco determinentur, possint se ipsa determinare, & mouere, prout conringit in homine; sed solum quod non habeant motorem extrinsecum proximum, qui sit apparens, & manifestus, sicut habent proiecta, & ea, quae mouentur per violentiam, & contra naturam; quamuis habeant intra se, & non manifestum, & ideo dicantur moueri a se ipsis; nam, vt probet Aristoteles, quod ibi intendit, omne, quod mouetur, ab alio moueri; ponit primum text. 27. quasdam diuisiones eorum, quae mouent, vel mouentur per se, vel per accidens, a se ipsis, vel ab alio, natura, vel praeter naturam: tum vero subdit text. 28. quod in iis maxime, quae mouentur praeter naturam, est manifestum, quod mouentur ab alio: vt si terra, v. g. moueatur sursum, vel ignis deorsum; quia, scilicet, ipse motor, externus est, & per se manifestus: post illa autem est manifestum etiam in aliquibus, quae mouentur secundum naturam, id est, in iis, quae dicuntur moueri a se ipsis, vt animalia; licet enim non sit manifestum, quomodo in animalibus debeat accipi id, quod mouet, distinctum ab eo, quod mouetur; est tamen manifestum, quod vere aliquid sit huiusmodi: & eodem modo est accipiendum in illis id, quod mouet, vt distinctum ab eo, quod mouetur; sicut accipitur, v. g. in nauibus, & in iis, quae natura non constant, sed sunt artificialia. Sicut enim nauis dicitur moueri ex se ipsa; quia in se habet nautam, qui est illi principium, vt mo-

ueatur: ita & animal dicitur moueri a se ipso; quia habet cor, quod est illi principium motus, & se habet quasi animal separatum, vt dicitur lib. 3. de part. animalium, c. 4. & in libello de motu animalium, c. 8. vel certe, quia habet animam realiter distinctam a corpore, quae potest esse corpori principium motus, & mediante corpore etiam toti animali, vt vult Alexand. Aphrodisaeus lib. 2. naturalium questionum, cap. 2. & apud Simpl. in text. 30. l. 8. Phys.

Quod ergo postea dicit Aristoteles text. 29. hoc esse officium vitae, & animantium proprium, vt se ipsa moueant, & stant, & sint sibi principium ambulandi, & non ambulandi, solum est quoad principium extrinsecum apparens, & manifestum: quia, scilicet, in animalibus non apparet, quomodo id, quod mouet, sit distinctum ab eo, quod mouetur; sicut apparet in terra, & igne, dum mouentur contra naturam; non autem, quia bruta animalia proprie habeant dominium suorum actuum. Et eodem modo falsum est, quod deliberent circa suos actus: quod enim canis insequens feram subsistat in biuio, non prouenit ex deliberatione, & iudicio collatiuo huius, & illius viae cum assecutione ferae, tanquam cum regula sui motus; sed ex intrinseca indeterminatione, & ex extrinseca inefficacitate odoris, vel alterius cuiuscunque sensibilibus ad motum determinandum, vel per hanc, vel per illam: vt etiam paulo ante diximus de eodem cane, dum simul videt panem, & baculum: & quod postea cuiusdam prosequatur determinate per vnam, non prouenit ex electione; sed ex maiori efficacia alicuius sensibilis ad motum determinandum. Idque significat S. Thomas 1. 2. q. 6. art. 2. cir. quando ait, in brutis solum reperiri imperfectam cognitionem finis per sensum, & aestimationem naturalem; id est, solum apprehensionem rei, quae est finis, non autem in quantum est finis, & in quantum terminat proportionem actus, vel mediorum; & ideo non deliberare, sed subito moueri in finem, id est, ex instinctu & determinatione naturae.

Neque alia ratione dicuntur bruta participare prudentiam, nisi, quia eorum operationes, quae solum sunt ex iudicio, & instinctu naturali, habent quandam similitudinem cum actionibus hominum, quae proprie sunt ex deliberatione, & iudicio libero. Neque alio modo ab Aristotele 6. Ethic. c. 3. cir. prudentia dicitur esse in sensu, nisi quia intellectus in deliberando circa singularia, indiget sensu, vt bene explicat S. Thomas 6. Ethic. lect. 7. in fine, & 2. 2. q. 47. a. 3. ad 3. & Cajet. ibidem: quod idem vniuersaliter contingit in omnibus operationibus intellectus practici, vt dicemus.

Quod vero additur, etiam bruta ex multis memoriis sensitiuis colligere experientiam, & contingere etiam in illis remiscientiam, si probat in brutis discursum aliquem imperfectum, & deductionem vnius ex alio, de quo non disputo; non probat deliberationem, quae ex propria ratione est magis eleuata supra materiam, & dicit mensurationem aliquorum plurium per vnum aliquod tertium, vt diximus. Idque totum tam est dicendum contingere in Pygmaeis, si sunt genus brutorum, quam in aliis omnibus: & quod illi bellum gerant cum gruibus, non est ex vera, & certa ratione pugnandi, quae solum in homine potest esse; sed ex instinctu naturae, quomodo etiam pugnant plura alia animalia inter se.

Ad illud, quod dicitur de potentia aestimatiua, patet eodem modo: quamuis enim in brutis percipiat intentionem non sensatas; non tamen deliberat propter rationem allatam; neque ouis, quando est anceps,

8. Quomodo facultas deliberandi, & consultandi dicitur pertinere ad sensum.

anceps, vtrum animal, quod videt, sit canis, an lupus, deliberat; neque postea, quando determinatur, vt fugiat, vel non fugiat, eligit; sed illud est ex inefficacitate motiui extrinseci, & hoc ex efficacia, vt diximus paulo ante de cane.

Ad illud de facultate cogitativa respondeo, quod si habet in homine, vt deliberet, solum habet ex coniunctione cum intellectu; in quantum, scilicet, non potest intellectus sine adiumento sensus cognoscere singulare; & dum hic simul cum illo concurrat ad illius notitiam, denominatur simul cum illo deliberare, ratiocinari: quod tamen, vt ex se patet, non potest habere in brutis, cum in illis non habeant huiusmodi coniunctionem cum intellectu.

Denique ad consultationem respondeo eodem modo: nam facultas deliberandi, consultandi & ratiocinandi, ea ratione ab Aristotele numeratur, vt potentia distincta a facultate sciendi, qua ratione numeratur intellectus practicus, vt distinctus a speculatiuo, quatenus, scilicet, non dicit solum potentiam intellectiuam per se acceptam; sed prout coniunctam cum sensu, & imaginatione, qua mediante intelligit singularia: siquidem ex lib. 3. de anima, text. 9. 10. & 11. intellectus ad quidditates rerum, & ad vniuersalia, se habet, sicut linea in directum extensa: ad singularia vero se habet, sicut linea circumflexa, quatenus, scilicet, ad cognoscenda singularia determinata indiget certo, & determinato phantasmate, & per hoc determinatur species intelligibilis, quae alioqui ex se solum habet, representare naturam, & vniuersalia, vt dicitur in libris de anima.

DISPUT. V.

Quid sit voluntarium directum, & quid indirectum; & quo differat a voluntario implicito, interpretatiuo, & in alio.

1. Ex S. Thoma directum voluntarium dicitur, quando est a voluntate, in quantum est agens; & indirectum, quando est ab illa, in quantum non est agens.
2. Proponitur difficultas contra superiorem doctrinam.
3. Explicatur descriptio voluntarij directi, & indirecti, ex eodem S. Thoma.
4. Soluitur difficultas superius posita.
5. Pura omisso sine omni actu si daretur, solum esset voluntaria indirecte.
6. Voluntarium implicitum, interpretatiuum, & in alio, quomodo sit idem cum voluntario indirecto.
7. Voluntarium in alio, & interpretatiuum, quomodo differant a voluntario indirecto.
8. Voluntarium interpretatiuum quomodo dicatur posse esse sine cognitione, & voluntate.

1. Ex S. Thoma directum voluntarium dicitur, quando est a voluntate, in quantum est agens; & indirectum, quando est ab illa, in quantum non est agens.

Ex eodem S. Thoma 1. 2. quest. 6. art. 3. quem admodum aliquid dupliciter potest esse a voluntate; ita & dupliciter potest esse voluntarium, id est, directe, & indirecte: si enim sit a voluntate, in quantum est agens, est voluntarium directe, vt, v. g. conseruatio nauis, si gubernator eam gubernet, & agat ad eam seruandam: si vero sit a voluntate, in quantum non agit, est voluntarium indirecte, vt, v. g. eiusdem nauis submersio, si gubernator desistat a gubernando, & non agat ad eam seruandam, sed ludat, aut dormiat. Et ex hoc, quod voluntarium indirectum sit a voluntate, in quantum non agit, concludit ibidem S. Thomas, quod voluntaria

rius absolute potest esse sine omni actu, tam exteriori, quam interiori: si enim gubernator nauis, v. g. solum non agit exteriori, & solum habet negationem gubernationis & actus exterioris, habet vero actum interiori volendi non agere, & non gubernare; submersio nauis dicitur voluntaria sine actu exteriori: si vero praeterea, neque etiam interiori habeat actum volendi non agere, & non gubernare; sed omnino negatiue se habeat, tam exteriori, quam interiori quoad gubernationem; dicitur voluntaria, etiam sine actu interiori, & absolute sine omni actu.

Sed contra est difficultas: quia S. Thomas non satis explicat eo loco, quo modo voluntarium indirectum debeat esse a voluntate, in quantum non agit: si enim per hoc intelligat, quod debeat voluntas simpliciter, & omnino esse non agens, ad hoc, vt aliquid sit ab illa voluntarium indirecte, contra est: quia non videtur id posse stare cum eo, quod docet idem S. Thomas infra, quest. 71. art. 5. quod semper in peccato omissionis sit aliquis actus, qui sit illius causa, vel occasio; & impossibile sit, quod detur pura omisso sine omni actu: si enim voluntas, in quantum est omnino non agens, potest causare aliquid, vt voluntarium, maxime id erit ipsa omisso, quae cum sit quid negatiuum, maxime videtur causari per negationem actionis; & tamen cum ibi de illa dicatur, quod semper sit cum aliquo actu, simpliciter non apparet, quid possit causari, vt voluntarium, a voluntate, in quantum est omnino non agens, cum praesertim videatur manifesta implicanti in adiecto, vt aliquid dicatur causari ab alio in genere causa efficientis, in quantum illud est non agens: siquidem, cum causalitas, vel causatio causa efficientis sit ipsa actio, in idem recidit, quod aliquid dicatur causari ab alio in genere causa efficientis, in quantum illud est non agens; & quod dicatur ab illo causari, in quantum illud est non causans. Si vero S. Thomas, per hoc, quod est esse a voluntate, in quantum est non agens, solum intelligat, quod voluntas solum debeat esse non agens illud, siue praeterea sit semper agens aliquid aliud, siue non; contra est: quia potentia rationalis, id est, voluntas, cum sit ad opposita, 9. Metaph. text. 3. & 3. Ethic. cap. 5. & 1. mag. Moral. cap. 10. aequaliter est ad agere, & ad non agere; & nostro modo intelligendi potest distingui quasi in duas potentias, quarum altera sit ad agendum, & altera ad non agendum, sicut distinguitur ab Aristotele 3. Phys. text. 10. potentia ad bene valendum, & potentia ad agrotandum: quia distinguitur ipsum bene valere, & ipsum agrotare; & ideo non minus directe dicendum erit ab illa esse ipsum non agere, in quantum est potentia ad non agendum, quam sit ipsum agere, in quantum est potentia ad agendum: & vtrunque eodem modo, id est, directe erit voluntarium.

Sed breuiter dicendum est, descriptionis allatae a S. Thoma de voluntario directo, & indirecto, hunc esse sensum, vt directe voluntarium tunc aliquid dicatur, quando est a voluntate, prout est agens illud ipsum, & ad illud per se dirigens, & ordinans suam actionem; tunc vero dicatur voluntarium indirecte, quando est a voluntate, prout non est agens illud ipsum, & ad illud non per se dirigens, aut ordinans suam actionem, & formaliter denominetur directum ex dependentia a voluntate, per positionem actionis, & tendentiae per se in ipsum directe, & indirectum ex dependentia a voluntate cum negatione huiusmodi actionis, & tendentiae in ipsum directae, siue praeterea sit positio alterius, & tendentiae per se directae in aliquid aliud, siue non. Et quod huiusmodi descriptionis sit hic sensus, patet manifeste

2. Proponitur difficultas contra superiorem doctrinam.

3. Explicatur descriptio voluntarij directi, & indirecti, ex eodem S. Thoma.

festè ex eodem S. Thoma : nam 1. 1. q. 114. art. 3. hoc modo explicat, quid sit causare directè, & indirectè, vt directè causare aliquid sit per se operari, & dirigere ad illud suam actionem; causare verò indirectè, sit operari aliquid aliud, & per illud præbere occasionem illi. Et 1. 2. quest. 6. art. 8. loquens de ignorantia, tunc ait, quòd sit voluntaria directè, quando actus voluntatis in ipsam fertur, sicut cum aliquis vult ignorare; & tunc indirecta, quando quis potest, & debet scire; & tamen non curat, hoc est, quando actus voluntatis in ipsam non fertur. Et quest. 71. art. 5. loquens de omissione, tunc ait, eam esse directè voluntariam, quando actus voluntatis in ipsam fertur: sicut cum aliquis vult non ire ad Ecclesiam, quando instat præceptum audiendi Sacrum, & vult illud non audire, & tunc indirectè, quando fertur in aliquid aliud, per quod impeditur ab actu debito, sicut cum aliquis tempore eundi ad Ecclesiam, & Sacrum audiendi, vult dormire, aut ludere. Et quest. 73. art. 1. ad 3. loquens de detractioe, tunc ait aliquem directè detrachere famam alterius, quando illi falsum crimen imponit, vel suis verbis crimen verum adauget, vel occultum reuelat, vel id, quod est bonum, dicit mala intentione esse factum: qui omnes modi, vt ex se patet, continent actionem per se directam ad malam famam, & per illos, qui loquuntur, facit eos, qui audiunt, malam opinionem de alio habere, vt dicitur *ibi in corp.* tunc verò detrachere indirectè, quando vel negat, vel reticet, vel minuit bonum alterius: qui modi continent negationem actionis per se directæ ad malam famam, & per illos, qui loquuntur, non facit eos, qui audiunt, malam opinionem de illo habere; sed solum non habere bonam, vel non tam bonam; quod est quid longè diuersum: & si præterea etiam habeant malam, id erit à voluntate loquentis, in quantum non est agens pro mala opinione; & ideo solum illi indirectè erit voluntarium. Et eadem quest. 73. art. 3. in corp. de no cumento, quod sequitur ex actu peccati ideo ait, quòd augeat indirectè illius grauitatem, quando est præuisum, & non intentum, & quando quis intendens compendiosius ire ad fornicandum, transit per segetes alienas, easque conculcat: quia intentio euntis non est ad conculcandum, sed ad fornicandum, & ex voluntate multum ad hoc inclinata solum non prætermittit segetes conculcare. Et quest. 77. art. 7. illud ait esse voluntarium directè, in quod voluntas fertur; & illud indirectè, quod voluntas potest prohibere; sed non prohibet. Et quest. 2. de malo, art. 1. in fine corp. tunc actum voluntatis esse indirectè causam omissionis, quando fertur in aliquid positium, cum præuisione omissionis consequentis: sicut cum quis vult ludere, sciens quòd ad hoc concomitatur non ire ad Ecclesiam. Et denique q. 3. de malo, art. 8. ignorantiam tripliciter ait posse esse voluntariam, primò directè, siue cum quis directè vult ignorare: secundò indirectè, vt quando non adhibet studium ad cognoscendum: tertio per accidens, sicut quando directè, vel indirectè vult aliquid, ad quod sequitur ipsum ignorare. Ex quibus omnibus locis clarè habetur, quòd, quando hoc loco S. Thomas voluntarium indirectum describit per hoc, quòd sit à voluntate, in quantum non agit, nou est intelligendus excludere omnem actum, & positum requirere, vt voluntas sit omnino non agens; sed solum excludere illum actum, qui per se tendat, & dirigatur in id, quod dicitur voluntarium indirectè; & sensum esse, quòd sit à voluntate cum negatione directæ actionis, & tendentiæ in ipsam.

Et per hac patet solutio difficultatis in contra-

rium allatæ: quod enim hinc dicitur de voluntario indirecto, optimè stat cum eo, quod infra habetur ab eodem S. Thoma quest. 71. art. 5. quòd non possit esse omisso sine omni actu: vt enim ibi explicat S. Thomas, si sit sermo de actu, qui per se fertur, & tendat ad peccatum omissionis, potest aliquando esse omisso sine omni actu, tam exteriori, quam interiori: vt si quis, verbi gratia, omitat Sacrum, absque eo, quòd interius habeat actum formalem volendi omittere, & absque eo, quòd exteriorus aliquid agat ad omitrendum. Si verò sit sermo de actu, qui solum ex accidente pertineat ad omissionem, quia sit illius causa, aut occasio; semper omisso est cum aliquo actu; & primum illud non modò non repugnat, sed planè coincidit cum eo, per quod hoc loco describitur voluntarium indirectum, id est, cum negatione directæ actionis, & tendentiæ in ipsum; & cum hoc, quòd sit à voluntate, in quantum est non agens propter ipsum, & secundum similitera coincidit cum eo, per quod explicatur aliis locis idem voluntarium indirectum, id est, cum directa tendentiæ in aliquid aliud, quæ hoc loco non negatur. Quare, siue voluntas, in quantum est potentia rationalis, æqualiter sit ad agere, & ad non agere; & siue possit ab illa esse pura omisso sine omni actu, siue non, de quo in præsentia non agimus; ad voluntarium indirectum, de quo solo hic loquimur, parum refert, quidquid dicatur, & dummodo aliquid sit à voluntate, in quantum est per se, & directè non agens ipsum, semper dicitur voluntarium indirectè, siue præterea eadem voluntas simul sit ex alio capite semper agens aliquid aliud, siue non. Atque hoc modo non esset dicenda nisi indirectè voluntaria, pura omisso, si fortè daretur sine omni actu, qui tam per se, quam per accidens ad illam pertineret, vt notat Val. 1. 2. disp. 2. quest. 1. punct. 1. §. Similiter.

Neque valet, quòd tam sit immediatè, & per se à voluntate ipsa emissio actus, & ipsum non agere, quam est ipsum agere; & per consequens, quòd non magis directè voluntarium sit dicendum ipsum agere, quam ipsum non agere: iam enim, si in hoc fiat vis, erit questio solum de nomine, & de modo loquendi; & nobis in præsentia satis est, quòd S. Thomas, & Scholastici non illud appellant voluntarium directè, quod quomodocumque immediatè & per se est à voluntate; sed illud solum, quod est per actionem positiuam, per se directam, & institutam ad illud; & si quid sit ab eadem voluntate immediatè, & per se; sed cum negatione talis actionis, per se directæ, & institutæ ad illud, id solum appellant voluntarium indirectè, vt iam diximus. Neque implicat, quòd aliquid sit ab alio in genere causæ efficientis, quod tamen positiuè per se, & directè sit non agens, aut non causans illud: siquidem, vt dicitur 2. Phys. text. 30. eadem est causa contrariorum: & quod per sui præsentiam, & per actionem positiuam est causa alienius, per sui absentiam, & per negationem actionis, potest esse causa contrarij, vt gubernator, v. g. salutis nauis, si sit præsens, & propter illam agat; vel subuertionis, si sit absens, & propter illam non agat.

Ex hac verò explicatione voluntarij indirecti potest intelligi, quomodo ab aliquibus huiusmodi voluntarium dicatur esse idem cum voluntario implicito, & interpretatiuo, vt patet ex Valq. 1. 2. disp. 24. c. 1. num. 20. & Salas ibid. disp. 3. sect. 4. & ab aliis cum voluntario in alio, vt patet ex Val. ibid. disp. 2. quest. 1. punct. 1. hac enim solum habent veritatem ratione illius alterius, in quod voluntas fertur per actionem directam, dum indirectè ali-

Soluitur difficultas superius posita.

7. Voluntarium in alio, & interpretatiuum, quomodo differat à voluntario indirecto.

8. Voluntarium interpretatiuum quomodo dicatur posse esse sine cognitione, & voluntate.

5. Pura omisso sine omni actu si daretur, saltem esset voluntaria indirectè.

6. Voluntarium implicitum, interpretatiuum, & in alio, quomodo sit idem cum voluntario indirecto.

DISPV. VI.

An, & quomodo ad voluntarium indirectum requiratur debitum agendi oppositum.

1. Ex S. Thoma ad voluntarium indirectum semper requiritur debitum agendi oppositum.
2. Proponitur difficultas circa mentem S. Thome.
3. Proponitur difficultas circa veritatem doctrine.
4. Secundum aliquos doctrina S. Thome solum est de defectu positio, qui sequitur ex omissione, non autem de ipsa omissione.
5. Reicitur talis sententia.
6. Secundum alios doctrina S. Thome solum est de voluntario moraliter, & in ordine ad culpam.
7. Sed reicitur.
8. Secundum alios solum loquitur S. Thomas de voluntario interpretatiuo.
9. Sed reicitur.
10. Vera expositio doctrinae S. Thome. Ad voluntarium indirectum requiritur, & satis est solum debitum physicum.
11. Deus neque etiam indirectè est causa peccati.
12. Doctrina iam explicata ex S. Thoma est conformis veritati.
13. Ad voluntarium indirectum non requiritur debitum morale.

quid causat, id est, cum negatione actionis per se directæ & ordinatæ ad illud: nam, vt habet S. Thomas 1. 2. quest. 71. art. 5. cit. qui vult aliquid, cum quod aliud simul esse non potest, ex consequenti etiam vult negationem, aut carentiam illius: & rectè interpretatur, quòd qui vult ludere, v. g. vel dormire tempore Sacti, etiam velit non ire ad Ecclesiam; & sicut hanc omissionem eundi aduertit contineri in ludo, aut somno, tanquam in causa; etiam illam implicitè vult & in alio, dum explicitè, & in se vult ludum, aut somnum.

Negati tamèn non potest, quin voluntarium in alio latius pateat, quam voluntarium indirectum, cum non solum effectus negatiui; sed etiam positui possint esse voluntarij in alio, vt quando quis per se intendit occisionem inimici, & in illa aduertit contineri damna familie: cum enim hæc non proueniant ab ipsius voluntate, tanquam à non agente, vel actionem occisionis non ordinante, & non dirigente ad illa, non sunt illi voluntaria indirectè, & per negationem actionis directæ ad ipsa, etiamsi actio voluntatis non feratur in illa, proptè sunt in se, sed solum proptè continentur in alio, id est, in ipsa occisione & morte.

Et similiter certum videtur, quòd voluntarium interpretatiue latius pateat, quam voluntarium indirectè, cum aliquando interpretatio cadat etiam in voluntarium directum, vt quando nobis non certò constat de voluntario; sed illud inuestigamus ex signis, coniecturis, & præsumptionibus; vt contingit secundum iura in consensu illius, qui tacet. cap. qui tacet. de reg. iuris, in 6. in professione tacita illius, qui monastico habitu legitime suscepto facit scienter actum professi. cap. vidua. de regular. & in aliis multis: & de hoc voluntario secundum interpretationem, rectè ait Almainus tract. 1. Moral. cap. 1. in fine, quòd possit esse sine cognitione; non, quia cognitio possit abesse à voluntario, si sit tale re ipsa; sed, quia re ipsa potest abesse ab illo, quod est tale per interpretationem, & præsumptionem, cum ratio sufficiens ad interpretandum possit haberi etiam, quando non constat de cognitione. Imò fieri potest, vt voluntarium interpretatiuum aliquando etiam sit sine voluntate, vt quando non est voluntarium re ipsa; sed solum ex iuris fictione, & interpretatione, vt notat Azor rom. 1. lib. 1. cap. 4. §. 6. Si enim ab ipso iure aliquid præsumatur, & accipitur, tanquam dependens à voluntate; cum tamen reuera non dependeat, quomodo silentium, v. g. accipitur pro consensu, cap. qui tacet. cit. de reg. iuris, in 6. etsi reuera is qui tacet, non ideo taceat, vt det signum consensu, dicitur voluntarium interpretatiuum ex sola iuris fictione, & non re ipsa; & ideo mirum non est, si re ipsa possit esse sine voluntate. Atque id peculiare videtur in voluntario interpretatiue præse accepto; non autem latè, proptè est idem cum voluntario in alio: ad hoc enim, vt aliquid propriè, & non interpretatiue dicatur esse voluntarium in alio, non modò debet esse necessariò annexum cum eo, quod est voluntarium in se, & debet necessariò ex illo consequi; neque est satis, si solum sit annexum contingenter, quomodo fulguratio, v. g. est annexa ambulationi, quando dicimus, ambulante Socrate fulgurauit; sed etiam est necessariò, vt aliquo modo cognoscatur, tanquam cum illo connexum, & ex illo consequens; & alioqui nullo modo est voluntarium, vt notat Vasques 1. 2. disp. 107. cap. 3. num. 7. & ex illo Sanch. lib. 1. in Decal. cap. 16. num. 25.

Baldelli Theol. moral.

NEGAT S. Thomas 1. 2. quest. 6. art. 3. cit. id, quod sequitur ad defectum actionis, semper reduci tanquam in causam, in voluntatem, ex eo, quod non agit; sed tunc solum, quando potest, & debeat agere; & si gubernator, v. g. non potest nauim dirigere; vel non est ei commissa gubernatio nauis, negat esse illi imputandam subuersionem, quæ per absentiam gubernatoris contingit; quia, scilicet, non ideo nauis submergitur, quia ille non dirigit, ad quem non peccat directio; sed, quia is non dirigit, ad quem peccat, atque ita ad voluntarium indirectum semper requiritur obligationem, & debitum ex parte voluntatis.

Sed circa hanc doctrinam occurrit difficultas; tam pro intelligentia, & affectu mentis S. Thome; quam pro intelligentia, & affectione veritatis: nam quoad primum non apparet, vtrum S. Thomas id allerat solum de effectu positio, qui sequitur ad omissionem actionis, vt se habet, v. g. submersio nauis ad non directionem: an verò etiam de effectu negatio, vt se habet, v. g. omisso conuersionis in Deum, ad non auditionem concionis: an denique etiam de ipsa prima omissione, vt est, v. g. non directio nauis, non auditio concionis, &c. nam ex vna parte, quòd solum intelligat de effectu, non autem de prima omissione, videtur constare ex verbis ipsius: Non semper id, quod sequitur, ad defectum actionis reducitur, sicut in causa. Sicut enim prima omisso actionis non potest dici, quòd sequatur ad se ipsam; ita neque potest dici, quòd sequatur ad defectum actionis. Et quòd intelligat vniuersaliter de omni effectu etiam negatio, patet similiter ex istis verbis: Id, quod sequitur ad defectum actionis, quæ sunt vniuersalia: & ex altera parte, quòd debeat intelligi etiam de prima omissione, videtur persuaderi ex illis aliis verbis: Quia voluntas volendo, & agendo potest impedire hoc, quod est non velle, & non agere; & aliquando debet, hoc, quod est, non velle, & non agere,

1. Ex S. Thoma ad voluntarium indirectum semper sequitur, debitum agendi oppositum.

2. Proponitur difficultas circa mentem S. Thome.

agere, imputatur ei quasi ab ipsa existens. Certum enim est, quod non velle, & non agere, sunt ipsa formalis prima omisso: quod idem sub iisdem verbis non volendi, & non agendi etiam habet in responsione ad 3. & art. 8. in corp.

3. Proponitur difficultas circa veritates doctrinae.

Quoad secundum vero pro assequenda veritate huius doctrinae, est difficultas: quia falsum videtur, quod requiratur debitum ex parte voluntatis ad voluntarium indirectum; & quod non modo possit, sed etiam debeat illud impedire; sicut enim ad voluntarium directum non requiritur debitum; ita neque ad voluntarium indirectum. Et certum videtur, quod submersio navis eodem modo est voluntaria gubernatori volenti ludere, aut dormire; & ideo non dirigenti, siue teneatur ex iustitia, aut alio modo illum dirigere; siue non teneatur, vt si navis, v.g. sit propria ipsius; & possit etiam animi causa illum submergere: & eadem ratione omisso Sacri, tam est voluntaria volenti ludere, & ideo non eunti ad Ecclesiam, quando vrget praeceptum, & quando non vrget. Et ratio videtur esse: quia voluntarium non consistit in hoc, quod sit secundum praeceptum, vel contra praeceptum; sed in hoc, quod sit a voluntate; & praeceptum, cum sit quid morale, non videtur posse variare modum essendi a voluntate, qui est quid physicum, & potius videtur supponere in actione rationem voluntarij, quam facere. Siquidem praeceptum solum datur de actione voluntaria, & quae sit in nostra potestate, vt dicitur 3. Ethic. cap. 50. non autem de actione necessaria. Et certum videtur, quod etiam praescindendo ab omni obligatione morali, gubernatio navis potest esse voluntaria, si etiam praescindendo a tali obligatione potest esse libera, cum omne liberum sit voluntarium, & hoc latius pateat, quam illud, 3. Ethic. cap. 2. Et talis esset, si Deus ipse sibi assumeret curam gubernandi nauim, aut non gubernandi; qui tamen in huiusmodi rebus non est capax obligationis moralis: vel etiam si gubernatio committeretur amenti, qui sciretur saepe alias gubernasse, & de facto gubernaret, non obstante incapacitate obligationis moralis. Et cum praeceptum potius auocet voluntatem ab actu opposito, quam inclinaret, potius videtur tollere, quam ponere rationem voluntarij circa illud. Et ad summum, addendo actui rationem debiti, solum potest addere omissioni actus rationem morale malitiae, & culpae; & facere, vt sit voluntaria omisso actus debiti, cum alioqui praescindendo a praecepto esset voluntaria omisso actus non debiti. Et denique, cum ratio voluntarij sit quid commune ad voluntarium culpabile, & non culpabile, non est attendenda ex ratione praecepti, quae est peculiaris in voluntario culpabili; sed solum ex dependentia a voluntate, quae est quid commune.

4. Societatem aliquos doctrinae S. Thomae solum est de defectu positio, qui sequitur ex omissione, non autem de ipsa omissione.

Pro mente S. Thomae respondet Vasq. 1. 2. disp. 24. cap. 3. num. 7. & 14. doctrinam S. Thomae solum intelligi de euentu positio, qui sequitur ex omissione; non autem de ipsa omissione: haec enim potest esse voluntaria, etiam sine debito, & praecepto, vt si omisso Sacri, v.g. sit a principio intrinseco cogno-scente, quod ipsa sequatur ex ludo, aut somno, qui sit voluntarius immediatè, & in se; & contra effectus positio, qui sequitur ex omissione, vt, v.g. submersio navis ex non directione, non est voluntarius sine praecepto: quia neque potest referri in voluntatem, tanquam in causam moralem, & culpabilem; neque tanquam in causam physicam, cum non accipiat esse mediante actu, & causalitate physica; sed mediante omissione actus, & causalitatis physicae. Et quod S. Thomas non requirat debitum pro omissione, sed solum pro huiusmodi actu positio, probat

ex verbis allatis: Non semper id, quod sequitur ad defectum actionis. Et quia solum ponit exemplum de submersione navis.

Sed contra est: quia S. Thomas vniuersaliter loquitur de omni eo, quod est voluntarium indirectè, id est, a voluntate, in quantum non agit: & talis est etiam prima omisso, vt patet ex dictis: & ideo subdit, etiam hoc, quod est non velle, & non agere, imputari voluntati, tanquam ab ipsa existens, quando potest, & debet illud impedire, volendo, & agendo; & non impedit: quod idem etiam habet in responsione ad 3. & saltem, quod non loquatur solum de effectu positio, qui sequitur ex omissione; sed etiam de negatio, & quocumque, ipsemet clarè explicat art. 8. vbi ait, ignorantiam esse voluntariam indirectè, quando quis potest, & debet scire, & non curat; id est, quando negatio scientiae sequitur ex negatione diligentiae in illa acquirenda. Nec multum vrget illa verba: Non semper id, quod sequitur ad defectum actionis. idem enim per haec significat S. Thomas, atque per illa, per quae definiat voluntarium indirectum; id est, quod procedat a voluntate ex hoc, quod non agit. Et sensus est: quod non semper id, quod procedit a voluntate, quatenus est principium voluntarij indirecti, & per defectum actionis, reducit in voluntatem, sicut in causam, ex eo, quod non agit; sed tunc solum, quando potest, & debet agere. Neque ratio, qua probat Vasq. effectum positio, qui sequitur ex omissione, requirere praeceptum, & debitum; & alioqui non posse esse voluntarium, videtur efficax, vt etiam notat Salas 1. 2. disp. 3. sect. 4. num. 44. §. 5. Nam, sicut ignorantia, vel omisso, in quam fertur actus voluntatis, vt quando quis vult ignorare, vel omittere, est directè voluntaria, vt diximus ex S. Thomae art. 8. & quest. 71. art. 5. & quantum sit quid negatiuum; potest tamen procedere a voluntate mediante actu, etiam positio: ita & submersio navis, vel effectus positio potest esse voluntarius indirectè, & procedere a voluntate mediante non directione, & negatio: & sicut ad causandam directè ignorantiam, aut omissionem, satis est positio actus, & haec suo modo dicitur esse illius causalitatis, & factio, quatenus est vltima determinatio, vt illa sequatur. Et quod hic modus causandi sit verè physicus, siue habeat adiunctum praeceptum, siue non, patet ex eo: quia est eiusdem rationis cum illo, quo motus elementorum 8. Phys. text. 32. dicitur causari per accidens a remouente prohibens: siquidem, vt directio per sui positionem, & praesentiam est prohibens submersionem; ita & per sui remotionem, & absentiam est remouens prohibens, eamque per accidens causat, quatenus facit, vt venti, & vndae, vel alia quacumque causa illam causet per se.

Pro eadem mente S. Thomae respondet Val. 1. 2. disp. 2. quest. 1. punto 1. ad 2. & Salas 1. 2. quest. 6. disp. 3. sect. 4. num. 45. & 46. doctrinam esse accipendam vniuersaliter de omni eo, quod indirectè est voluntarium, siue sit quid positio, siue negatiuum: sed solum intelligi de voluntario moraliter, & in ordine ad culpam; non autem de voluntario physice, & absolute: quantum enim hoc modo possit aliquid esse voluntarium, etiam sine praecepto; id tamen non negauit S. Thomas; sed praetermisit, & solum non asseruit: quia non erat futurum vsui ad disputationem moralem, quae solum instituitur in ordine ad culpam. Et in eadem responsione videtur consentire etiam Medina 1. 2. quest. 6. art. 3. vbi ait, S. Thomam

5. Reicitur talis sententia.

6. Secundum alios doctrina S. Thomae solum est de voluntario moraliter, & in ordine ad culpam.

S. Thomam loqui de omissionibus voluntariis, quae imputantur ad culpam.

Sed contra est: quia tractatio de voluntario hoc loco praescindit a culpa: & S. Thomas non ait, id, quod sequitur ad defectum actionis, tunc solum reduci in voluntatem, tanquam in causam culpabilem, quando potest, & debet agere; sed reduci tanquam in causam simpliciter, & hoc, quod est non velle, & non agere, ideo imputari voluntati, tanquam ab ipsa existens; quia voluntas volendo, & agendo, potest, & debet illud impedire: imò si concedat Valentia posse aliquid sine praecepto esse voluntarium physice, non videtur posse negare, quod etiam possit esse voluntarium morale, vt notat Vasq. disp. 24. cit. cap. 3. num. 15. cum proximum subiectum moris sit voluntarium physicum, pro vt reperitur in homine, & laudes & vituperationes sint in spontaneis, 3. Ethic. cap. 1. & hac ratione certum est, quod abstinentia, v.g. a carnibus, etiam quando non est in praecepto, si fiat ex bono morio, est laudabilis.

Azor tom. 1. l. 4. c. 3. quest. 6. exilimitat, S. Thomam, dum requirit obligationem & debitum, non loqui de omissione, aut voluntario indirectè, pro vt est tale explicitè, & expressè; sed pro vt est tale implicitè, & secundum interpretationem; & solum velle, quod non habeant sufficientem rationem interpretandi, quod alicui sit voluntarium indirectè, id, quod sequitur ad defectum actionis, nisi quando constat de illius potestate, & debito; & hac solum ratione secundum canones, & iura proceditur in huiusmodi interpretatione voluntarij. Et quod haec tantum sit mens S. Thomae, satis videtur haberi ex verbis ipsius, qui non ait, id, quod sequitur ad defectum actionis, non esse a voluntate; sed non reduci in voluntatem, sicut in causam; & submersionem navis non imputari gubernatori; & hoc, quod est non velle, & non agere, non imputari voluntati quasi ab ipsa existens. Quae verba non reducendi, & non imputandi, aperte videntur importare interpretationem. Idemque videtur sentire etiam Conradus in expositione illius art. 3. quando ait, S. Thomam docere, quod non semper habetur tanquam voluntarium, neque imputatur alicui, tanquam ab ipso, omne, quod sequitur ad defectum rationis, & quod conditio huius voluntarij indirecti est solum imputatiua voluntati.

Sed contra est: quia S. Thomas aliis locis non modo requirit rationem debiti ad interpretationem, & imputationem voluntarij indirecti; sed etiam ad realitatem: & 1. 1. quest. 49. art. 2. ad 3. & 1. 2. quest. 79. art. 1. ex hoc docet, Deum non esse causam peccati, etiam indirectam; quia, quantumuis omittat illud impedire, cum possit; non tamen omittit, cum possit, & debeat: & gubernator tunc solum indirectè est causa submersionis, quando omittit gubernare, cum possit, & debeat.

Fortasse omnium optima, & facillima responsio esse potest, quod S. Thomas loquatur de omni eo, quod est voluntarium indirectè, siue sit prima omisso, siue effectus positio, aut negatio, qui ex illa sequitur: sed nomine debiti non intelligat obligationem moralem, quae proueniat ex praecepto; sed passiuam exigentiam physicam, aut necessitatem positio concursus ad impediendum id, quod dicitur procedere indirectè: vt enim docet S. Thomas 1. 1. q. 21. art. 1. ad 3. nomine debiti importatur quidam ordo exigentiae, vel necessitatis ad id, ad quod ordinatur res, quae dicitur debita: & quando dicimus, partes esse debitas tori, vel accidentia esse debita substantiae, solum significamus, quod exigantur, & sint necessaria.

Hoc autem modo verissimum est, quod quando Baldelli Theol. Moral.

directio alicuius gubernatoris non est debita ad salutem nauis, non potest submersio in ipsam referri, tanquam in causam indirectè causantem: quia remota huiusmodi directione nihil remouetur, quod determinatè sit causa, & a quo determinatè postulet dependere salus: & sicut qui remoueret vnum calamum, qui non esset determinatè necessarius ad scribendum, non diceretur esse causa impediens scriptionem; sed talis solum esset, qui remoueret omnem calamum, vel certè illum, qui ex aliquo accidente esset determinatè necessarius: ita & qui remouet vnam directionem, quae non est determinatè necessaria ad salutem nauis, non est dicendus causare illius interitum; sed talis is tantum est, qui remouet omnem, vel illam, quae determinatè est necessaria, siue ex praecepto, siue ex quocumque alio accidente: nam in hac propositione: Ad salutem nauis requiritur gubernatio. terminus gubernatio, accipitur in suppositione confusa, quae explicatur per descensum disuncti, & solum cadit supra vnum terminum dicendo, v.g. Requiritur haec gubernatio, vel illa. non autem per descensum disunctum, qui cadit supra totam propositionem, dicendo: Requiritur haec gubernatio; vel, requiritur illa gubernatio, vt videre est apud Fonseca lib. 8. lxxviii. Dial. cap. 29. & 31. certum est, quod, vt dicatur sublata gubernatio, quae requiritur, non est satis, si tollatur determinatè haec, vel illa gubernatio; sed debent tolli omnes, de quibus disunctim acceptis dicebatur, quod essent necessariae: si verò idem terminus, gubernatio, accipitur in suppositione determinata, id est solum pro illa; quae hic, & nunc est necessaria, haec ipsa determinatè debet tolli; quae tamen, siue sit debita ex praecepto, siue non, non potest negari, quin sit debita in ordine ad salutem, & conseruationem nauis. Et quod S. Thomas hoc tantum modo requirat debitum ad voluntarium indirectum, videtur constare ex eo: quia, quod hoc loco appellat debitum, aliis locis appellat requisitum, & necessarium, vt 1. 1. quest. 49. art. 2. ad 3. vbi ait, submersionem nauis tunc tribui nauae, tanquam causae, quando non agit id, quod requiritur ad salutem nauis; & contra Deo nunquam ab ipso, omne, quod sequitur ad defectum rationis, & quod conditio huius voluntarij indirecti est solum imputatiua voluntati.

Atque ex hac ratione debiti sic explicata optime intelligitur id, quod docet S. Thomas 1. 2. quest. 79. art. 1. Deum ideo non esse causam peccati, etiam indirectè: quia, quantumuis peccantibus non praebet illud auxilium ad vitanda peccata, quod si praerberet, non peccarent; id tamen non facit, potens, & debens illud praebere; sed eodem modo se habet, sicut gubernator, qui subtrahit gubernationem, quam non debet non subtrahere: si enim id intelligatur de debito morali, quod etiam in Deo potest reperiri ex praecepto naturali, solum explicat, quomodo Deo non tribuantur peccata, sicut causae culpabili, & que

11. Deus, nequa etiam indirectè, est causa peccati.

quæ causet contra moralem obligationem non cau-
sandi; non autem explicat, quomodo illi non tri-
buantur, sicut causa simpliciter, & quæ reuera re-
mouendo, seu non ponendo auxilium prohibens, di-
catur per accidens illa causare, sicut remouens, pro-
hibens: & contrà, si id intelligatur de debito phy-
sico, & in ordine ad finem, optimè explicat, quo-
modo Deo non tribuantur, sicut causæ simpliciter,
siquidem non præbendo auxilium efficax, quod si
præberet, peccata non fierent, & semper præbendo
auxilium sufficiens, non omittit præbere aliquid,
quod sit debitum ad vitanda peccata, id est, necessa-
rium, vt ipse S. Thomas loquitur 1. 1. q. 49. a. 2. cit. ad
3. Idque est verum, non modò si dicitur negatiue au-
xilij efficacis esse Deo voluntaria indirectè, & solum
ex hoc, quòd non agat, sicut contingeret, si Deus
suspenderet omnem actum, & negatiue se haberet
ad volendum, aut nolendum præbere; sed etiam si di-
catur esse voluntaria directè, & procedere à diuina
voluntate, in quantum est agens, id est, per actum
positiuum volendi non præbere: adhuc enim non
sequitur, quòd sit causa peccati, cum hoc non sequa-
tur ex eo, quòd Deus velit non præbere auxilium
efficax; sed ex hoc, quòd voluntas creata non vta-
tur auxilio sufficiente.

Neque vrget, quòd hoc loco S. Thomas non so-
lum requirat rationem debiti, ad hoc vt effectus, qui
sequitur ad omissionem, sit voluntarius; sed etiam,
vt sit voluntaria ipsa omisso, & hoc debitum dicat
non semper reperiri, sed solum aliquando: quod ta-
men esset falsum, si loqueretur de debito physico, &
in ordine ad finem; siquidem ad impediendum, v. g.
hoc, quod est non velle, & non agere, non solum
aliquando, sed semper est debitum ipsum velle, &
agere. Contrà enim est: quia, dum ait S. Th. volun-
tatem aliquando volendo, & agendo, posse, & debe-
re impedire hoc, quod est non velle, & non agere, non
loquitur de debito, quod terminetur ad impedi-
endum ipsum non velle, & non agere; siquidem forma
non dicitur esse debita ad impediendam priuatio-
nem sui, sicut semper est debita ad ponendam se
ipsam, quæ est formalis impeditio sue priuationis;
sed loquitur de debito, quod terminatur ad impe-
diendum aliquid aliud, quod sequitur ad non impe-
ditionem ipsius non velle, & non agere, vt est, v. g. in
exemplo posito de gubernatore, ipsa submersio nauis;
ideò enim voluntas gubernatoris volendo nauim
dirigere, & re ipsa dirigendo, dicitur debere impedi-
re hoc, quod est, non velle dirigere, & non dirigere:
quia debet impedire ipsam submersionem, & to-
rum debitum ex hac attenditur; non autem ex ipso
non velle, & non dirigere per se accepto, & cuius
actus non est debitus, & necessarius ad impedi-
endam submersionem; neque etiam est debitus ad im-
pediendum ipsum non velle, & non dirigere, id est, ad
ponendum se ipsum: & quantum aliquando aliquis
actus voluntatis possit esse debitus propter se ipsum,
& non propter aliquid aliud, vt est, v. g. actus chari-
tatis, & contritionis, quando vrget præceptum, ad
saluandum tamen id, quod ait S. Thomas, quòd vol-
untas volendo, & agendo aliquando possit, & de-
beat impedire hoc, quod est non velle, & non agere,
satis est, si non debeat semper, vt certè non debet,
saltem tunc, quando actus ipsius potest esse debitus
solum propter aliud; quod tamen reuera eidem vo-
luntati non est debitum, vt patet in casu posito de
gubernatore nauis. Et denique cum hoc toto, quod
dicimus de debito physico, quod requiritur ad vo-
luntarium physicum, & ad hoc vt aliquid referatur
in voluntatem, tanquam in causam physicam, non
est negandum, quòd aliquando possit dari volunta-

rium solum morale, & quod solum referatur in vo-
luntatem, tanquam in causam moralem, siue culpa-
bilem, siue non culpabilem, siue tali debito physico:
sicut enim ad voluntarium physicum satis est debi-
tum physicum; ita & ad morale, satis est debitum
morale, siue proueniat ex præcepto, quomodo facit
voluntarium morale culpabile, siue solum ex mora-
li necessitate & exigentia passiva, quæ habetur ad
impediendum id, quod dicitur voluntarium, vt, v. g.
quando consilium alicuius moraliter est necessa-
rium ad impediendum aliquod malum alterius,
etiam præscindendo ab obligatione præcepti.

Atque ex his etiam patet solutio alterius difficul-
tatis pro assequenda veritate huius doctrinæ: ideò
enim requiritur ad voluntarium indirectum ratio
debiti, aut necessarii ad certum finem, aut effectum;
quia sine illa effectus, qui sequitur, non est à volun-
tate, pro vt non agente: siquidem ex hoc, quòd vol-
untas remoueat suam actionem extra casum debiti,
non remouet aliquid necessarium ad effectum; ne-
que efficit, vt sequatur oppositum, vt patet ex dictis.
Et contrà, ideò non requiritur huiusmodi debitum
ad voluntarium directum; quia sine illo potest effe-
ctus esse à voluntate, pro vt agentes, siquidem ad hoc,
vt effectus de facto procedat ab aliqua causa positiue
operante, non requiritur, vt illa causa sit vnica, &
simpliciter necessaria, & præter illam nulla sit alia, à
qua effectus possit procedere, sed satis est, si sit suf-
ficiens, & illum de facto causet, siue præterea illum
eundem possit causare aliqua alia causa, siue non;
cum tamen è contrà, ad hoc vt effectus simpliciter
impediatur ex negatione actionis alicuius cause,
debeat illa, vel per se, vel ex accidente esse vnica &
necessaria ad illum causandum. Et hoc modo con-
tingit in exemplis allatis de eo, qui omittit regere
nauim, quam potest, sine culpa, & pro voluntate sub-
mergere; & de eo, qui omittit ire ad Ecclesiam,
quando non vrget præceptum eundi: quantum enim
in his & similibus non adit debitum morale, pro vt
dicit obligationem præcepti; adeo tamen debitum
physicum, pro vt dicit necessitatem actionis deter-
minatæ ad certum finem; siquidem reuera ad salu-
tem nauis hinc, & nunc est necessaria illius directio,
& ad Sacrum audiendum est necessaria profectio
ad Ecclesiam. Et ratio, quæ additur, quòd præceptum
non variet modum essendi à voluntate, optimè pro-
bat de debito morali; non autem de debito physico,
quod ex parte causæ ponit adæquationem ad
exigentiam effectus, & ex parte effectus determina-
tam exigentiam essendi à tali causa, vt diximus.

Et quòd reuera debitum morale ex præcepto, im-
pertinenter se habeat ad voluntarium, clarè videtur
constare ex eo: quia impertinenter se habet ad elec-
tionem, quæ est formalis vsus libertatis: sicut enim
res non præcepta, v. g. auditio Sacri, aut abstinentia à
carnibus, potest proponi voluntati, vt liberè eligen-
da, & non eligenda per libertatem contradictionis,
aut exercitij: ita & potest liberè eligi, & non eligi, &
non solum actus volendi audire, aut abstinere po-
test esse liber; sed etiam negatio actus. Et quantum
Med. 1. 2. quæst. 6. a. 1. & 3. & aliqui alij ex Thomistis
recentioribus negent, quòd omne liberum sit vo-
luntarium; sed ad hoc requirant, quòd sit à volunta-
te secundum inclinationem, vt docet S. Thomas 1.
1. quæst. 82. art. 1. & 1. 2. quæst. 6. art. 5. & addant, hu-
iusmodi inclinationem solum esse positiuum actum
amoris, & prosecutionis; id tamen expressè videtur
contra Aristotelem 3. Ethic. text. 2. vbi ait, volunta-
rium & spontaneum esse quid superius ad electio-
nem, & liberum. & cap. 5. vbi ait, tam agere, quam
non agere esse in nostra potestate: & præterea est
contra

12.
Doctrina in
explicata ex
S. Thoma, est
cõformis ve-
ritati.

13.
Ad volunta-
rium indire-
ctum non re-
quiritur de-
bitum morale.

contra definitionem voluntarij iam explicatam, ex
qua omne illud est voluntarium, quod est à princi-
pio intrinseco cognoscente, qualis certè potest esse
etiam omisso sacri, & abstinentia à carnibus
non præcepta, & absolute tam velle, quam non
velle, vt docet S. Thomas 1. 2. quæst. 71. art. 5. ad 2.
& similiter est contra ipsum S. Thom. ibid. 6. art. 3.
vbi ait, voluntarium indirectum, quæ est species
voluntarij perfecti, posse esse sine omni actu; nec
solum tunc esse voluntarium hoc, quod est non
agere, quando voluntas vult non agere; sed etiam
quando negatiue se habet, & solum non vult.
Et similiter videtur esse contra modum loquendi Scri-
pturæ, quæ ad omissionem rei præceptæ damnandæ,
non requirit actum positiuum voluntatis, vt
patet Iac. 4. Sciemus bonum, & non facienti, pecca-
rum est ei. & Luca 12. Seruus sciens voluntatem do-
mini, & non faciens. Et si Deus præceptæ volun-
tati generaliter, vt exiret in aliquem actum; omni-
nò deberet voluntas, vt violaret tale præceptum, in
nullum actum exire, qui saltem per se faceret ad
transgressionem huiusmodi præcepti; & in hoc ca-
su electio non excundi non modò esset voluntaria,
sed etiam culpabilis sine omni actu volendi non
exire, aut per se faciente ad ipsum non exire, vt
notat Salas 1. 2. quæst. 6. disput. 1. sect. 3. num. 22. si-
quidem aliqui si exiret in actum volendi non exire,
omniò exiret in aliquem, & impleret præceptum.
Et ratio est: quia omninò repugnat, vt aliquid siue
positiuum, siue negatiuum, sit liberum, & non pro-
cedat à libero arbitrio, quod tamen essentialiter est
ipsa facultas voluntatis, & rationis, vt docet S.
Thomas 1. 2. quæst. 1. a. 2. in corp. Et certum videtur,
quòd omnis electio est inclinatio voluntatis, id est,
determinationis, & quali flexio ad vnã partem, siue
sit per actum positiuum, siue per negatiuum: &
si quis post liberam electionem se non mouendi,
moueretur ab extrinseco, non posset negari, quin
pateretur violentiam; & motus ille esset ab extrin-
seco, nullam vim, aut inclinationem conferente
passo.

DISPUT. VII.

Quomodo aliquid sit voluntarium volun-
tate propria, aut aliena, actu, vel
virtute.

1. Voluntarium voluntate propria quid sit.
2. Voluntarium voluntate aliena potest contingere multipliciter.
3. Voluntarium actu quid sit.
4. Voluntarium virtute quid sit.
5. Quid requiratur ad hoc, vt aliquid sit voluntarium virtute.
6. Ad voluntarium virtute non est satis, si prima voluntas non sit renocata.
7. Ad voluntarium virtute requiritur, vt prima voluntas reliquerit determinationem aliquam ad opera consequentia.

PRÆTER diuisiones voluntarij iam explica-
tas ex S. Thoma 1. 2. quæst. 6. sunt explicandæ
etiam aliæ, vel ex eodem S. Thoma aliis locis, vel
ex aliis probatis Authoribus, cum etiam aliæ sæpè
sint vsui in rebus moralibus.

Primo igitur voluntarium voluntate propria il-
lud dicitur, quod sponte sua ab vnoquoque geritur,
& solum dependenter à sua voluntate. Volunta-
rium verò voluntate aliena, quod geritur vniciue

1.
Voluntarium
voluntate
propria quid
sit.

per consensum alterius, & solum dependenter à vo-
luntate alterius, quæ aliquo modo sit etiam illius:
nam, vt notat Azor tom. 1. Instit. mor. lib. 1. cap. 3. q. 2.
multipliciter potest contingere, vt voluntas ali-
cuius censeatur, & sit voluntas alterius, & quod
per illam geritur, dicatur voluntarium etiam alteri.
Primo, quia aliquis sponte transferat voluntatem
suam in voluntatem alterius, & quidquid ille ges-
serit in aliquo genere, totum velit intelligi esse ge-
stum à se, vt quando voluntas mandantis, aut con-
stituentis procuratorem, transfert in mandatarium,
aut procuratorem: vt, v. g. consensus Capituli, aut
Collegij in administratorem, & consensus populi,
& ciuitatis in Senatores. Secundo, quia voluntas,
& consensus alicuius transferantur in alium non
ab ipso, sed à iudice, vel à lege: vt, quando vol-
untas pupillorum transferatur in tutores, voluntas
minorum in curatores, prodigi in aliquem, qui ad-
ministrat res ipsius. Tertio, quia voluntas vnus ex
hoc censeatur contineri in voluntate alterius, quia
est sub iure & potestate illius: vt quando infans,
vel perpetuò amentes Baptismum suscipiunt in vo-
luntate parentum, & absolute horum voluntas
censeatur voluntas illorum in iis, quæ pertinent ad
bonum animæ, aut corporis; vel quando voluntas
dominorum in multis admittitur tanquam volun-
tas seruorum. Quarto denique, quia præterea ad hu-
iusmodi ius, & potestatem, quam aliquis habet in
alium, accedat institutio, aut pactum alicuius ter-
tij, vt, si Princeps, v. g. aut Rex castrum, aut priuile-
gium concedat alicui, eumque velit illud accipere,
non solum sibi; sed etiam posteris: hac enim ratio-
ne etiam Deus iustitiam, & sanctitatem originalem
Adamo concessit, non tantum sibi, sed etiam poste-
ris conseruandam, & admittendam: & quemadmo-
dum sibi, & nobis eam seruasset, si non peccasset;
ita & sibi, & nobis illam amisit, quia peccauit; &
verè per voluntatem illius est voluntarium etiam
nobis peccatum originale, & carentia originalis iu-
stitiæ, vt patet ex Trident. sess. 5. in doctr. de peccato
originali.

Actu voluntarium tunc aliquid dicitur, quando
actus, per quem voluntas in illud influit, actualiter
manet, dum illud efficitur: vt, si aliquis, v. g. fa-
ciat Sacrum, & proferat verba consecrationis cum
actuali intentione conficiendi Corpus, & Sangui-
nem Domini, tunc verò dicitur voluntarium virtu-
te, quando efficitur in virtute alterius voluntatis,
quæ præcessit, & formaliter actu non manet, quan-
do illud efficitur: vt, si Sacerdos, v. g. ex actuali
intentione conficiendi Corpus, & Sanguinem Do-
mini, ad Sacrificium se conferat, & deinde nihil
amplius actu cogitans suscipiat paramenta sacerdo-
talia, & ad altare accedat. Vel, si quis ex intentione
occidendi inimicum, parat arma, equum conscen-
dat, iter aggrediatur, & profequatur, prandeat,
dormiat.

Quòd si quæras circa hunc modum voluntarij,
quandiu intelligatur durare voluntas ad hoc, vt ali-
quid ratione illius dici possit voluntarium virtute.
Respondeo, non vnum esse dicendi modum apud
Auctores, vt videre est apud Azor tom. 1. cit. cap. 8.
nam Altisiodoren. in Summa, lib. 2. tract. 29. cap. 3.
quæst. 3. docet, eam tandiu durare, quousque per
actum contrarium renocetur, vel ex se finiatu-
decurfu temporis, ad quod primò fuit determinata:
si quis enim apud se statuat, v. g. dare elemosynam
ex affectu charitatis in Deum, omnibus pauperibus,
quos inuenierit, dum vadit ad templum, etiam si pos-
teà dum actu elemosynam dat huic, aut illi, nihil
cogitet de illa referenda in Deum; sed solum det ex

2.
Voluntarium
voluntate
aliena potest
contingere
multiplici-
ter.

3.
Voluntarium
actu quid sit.

4.
Voluntarium
virtute quid
sit.

5.
Quid requi-
ratur ad hoc,
vt aliquid
sit volunta-
rium virtu-
te.

naturali quodam affectu pietatis, & commiserationis erga hunc, aut illum; verè eleemosynam censendus est dare etiam ex charitate in Deum: quia primam illam intentionem non reuocauit: sed verè si eleemosynam det, postquam peruenit ad templum; quia, cum prima intentio solum fuerit determinata ad tempus via; non autem ulterius; cessauit ex se ipsa, quando finita est via, & non manet ulterius, neque actu, neque virtute.

Sed contrà videtur esse: quia, siue cesset prima intentio, aut voluntas, per actum positiuè contrarium, quo reuocetur, quomodo in physicis desinunt qualitates, quæ habent contrarium, v.g. calor per aduentum frigoris, siue esset immediatè per solam cessationem conseruationis, & influxus causæ, quomodo cessat lumen, & qualitates non habentes contrarium; parum videtur referre; & semper dicitur nullo modo manere, si non maneat, neque in se, neque in aliquo sui: nam, quemadmodum quando cessat per actum contrarium, quo reuocatur, idè dicitur cessare simpliciter; & non manere neque actu, neque virtute; quia neque manet in se, neque in aliquo sui, quod possit dici quasi virtus illius, & instrumentum quali vicarium in ordine ad causandum vteriolem effectum; ita & quando cessat immediatè per se: nam, cum ratio voluntarij in effectu formaliter dicat dependentiam à voluntate, seu principio intrinseco cognoscente, vt supra diximus; quemadmodum impossibile est, vt datio eleemosynæ, v. g. dependeat à prima intentione charitatis in Deum, quando hæc est reuocata per actum contrarium; ita & est impossibile, vt physicè dependeat, quando cessauit immediatè per se: quia semper in vtroque casu non manet, neque in se, neque in aliquo sui, quod possit dici illius virtus, & instrumentum ad illam causandam. Et confirmatur: quia eadem ratione elementa idè dicuntur in mixtis manere potentia, aut virtute: quia saluantur eorum virtutes, vt patet ex Aristotele lib. 2. de gener. text. 84. id est, caliditas, & primæ qualitates, vt idem habet lib. 2. de par. animalium, cap. 1. & si hæc non manerent, dicerentur simpliciter corrupti, & desinere: ergo similiter ad hoc, vt actus voluntatis virtute maneant, debent manere eorum virtutes; & si virtutes non maneant, dicendi sunt simpliciter non manere, siue id accidat per positionem alterius actus contrarij, quo reuocetur, siue per solam cessationem, aut negationem concursus, & influxus ipsius voluntatis.

Multò aptius alij, ad voluntarium virtute, non solum requirunt, vt prima voluntas non reuocetur per aliam voluntatem contrariam; sed etiam, vt aliquid relinquat, quod possit dici tanquam virtus, & instrumentum illius in ordine ad aliud, quod postea sequitur, vt voluntarium virtute. Ita S. Thomas 3. contra 5. cap. 138. in fine. S. Anton. 4. p. tit. 12. cap. 2. §. 1. S. Bonau. in 2. dist. 41. art. 1. quest. 3. in fin. Suar. tom. 3. in 3. par. disp. 13. sect. 3. concl. 2. Azor tom. 1. lib. 1. cap. 3. quest. 2. & cap. 8. & alij. Atque hoc modo in casu posito de Sacerdote, qui ex actuali intentione consociendi Eucharistiam, confert se ad Sacristiam, & nihil aliud actu cogitans sumit paramenta sacerdotalia, & accedit ad altare: prima illa intentio relinquit determinationem ad totam hanc feriem operationum, quæ fiunt consequenter ad illam, eaque determinatio verè est aliquid primæ illius intentionis, & tanquam virtus, vel instrumentum, à quo dependent operationes singulæ, quæ consequuntur vt voluntariæ virtute: nam, sicut in naturalibus, qui primum lapidem mouit, etiam mouit reliquos omnes, qui ordine erant dispositi;

6. Ad voluntarium virtute non est salu, si prima voluntas non sit reuocata.

7. Ad voluntarium virtute requiritur, vt prima voluntas relinquit determinationem aliquam ad opera consequentia.

etiam si in eorum motum nihil ampliùs actualiter, & de nouo influxerit; imò etiam si fortasse post motum primi desiderit omninò esse; solum, quia mouendo primum, dedit determinationem, vt mouerentur etiam alij, vt docet Aristoteles lib. 2. de gener. animal. cap. 1. isque motus reliquorum causatur ab illo solum virtute: ita & in moralibus. Et ex hoc principio S. Thomas, & S. Antoninus, locis cit. de eo, qui propter Deum suscipit aliquod iter, aut peregrinationem, negant esse necessarium, vt in qualibet parte itineris de Deo actu cogitet: quia prima voluntas, ex qua peregrinatio fuit suscepta, manet virtute in tota consecutione peregrinationis, eamque reddit laudabilem, & meritorium, etiam quando actu non cogitatur de priori proposito. Et addunt idem esse etiam in homine religioso, quoad totam executionem voti obedientiæ, v. g. quæ fit tota vita: manet enim similiter virtute prima intentio, ex qua fuit factum votum, etiam si de illa actu non cogitetur, quando votum executioni mandatur.

Et idem asserit etiam S. Bonauentura loco citato, quando ait, ad hoc, vt opus sit meritorium, vel debere per charitatem actualiter referri in Deum, vel saltem debere referri habitualiter: verum id non in eo consistere, quòd operans habeat habitum charitatis, per quem sit habilis ad illud referendum; sed in eo, quòd in primordio illius operationis, vel alterius, ad quam illa se habet consequenter, habuerit actualem intentionem ad Deum directam: hac enim ratione, si aliquis, inquit, intendit dare pro Deo centum marchas, & incipit dare, & cogitat de Deo in prima marcha, & in alijs nõ cogitat; nihilominus omnes illæ dationes sunt ei meritorie & fructuose: si autem opus alterius generis inciperet, oporteret, quòd intentio reuocaretur ad hoc, vt opus esset meritorium. Et similiter subdit, etiam in viris religiosis, qui in principio nouerunt portare pondus Religionis, ex vi illius primæ intentionis, omnia opera esse meritoria, quæ spectant ad obseruantiam suæ Religionis, etiam si actualiter singula non referantur in Deum, nisi fortè (quòd abest) contraria intentio superuenierit: in alijs verò operibus, quæ non spectant ad obseruantiam suæ Religionis, etiam in viris religiosis, ait esse opus alia relatione in Deum: quia illa prima intentio non se extendit ad hæc. Et ex his concludit, quòd non est parum securitatis, & vtilitatis Religionem intrare: quia in hac omnia opera, quæ spectant ad obseruantiam regularem, habent directam ordinationem, & consequentiam ad primam illam intentionem; & in illis Religiosi prorsus se habent, sicut qui dat centum marchas, vel qui intendit ire ad S. Iacobum; non autem se habent, sicut qui in generali refert ad Deum omnia opera diei, vel anni, quæ sunt inter se disparata, neque singula habent directam ordinationem, aut consequentiam ad illam generalem relationem in Deum, vt possint ab illa participare rationem voluntarij, & meritorij. Et ratio disparitatis inter has duas voluntates, per quas tam homo religiosus, quam homo non religiosus refert in Deum omnes suas actiones faciendas in futurum per integrum diem, aut per integrum annum, vel etiam per totam vitam, illa videtur esse: quia in homine religioso non solum est quasi obiectiuè relatiua, & ordinatiua in Deum operationum faciendarum in futuro, secundum obseruantiam Religionis; sed etiam est illarum operatiua, & effectiuè relatiua, & ordinatiua; & ipsæ operationes ad illam comparantur, non solum vt obiectum, aut res volita in Deum referri, vel esse in Deum relata; sed

sed etiam vt effectus voluntarij, & voluntatiè in Deum relati: siquidem per determinationem, quam ad illas relinquit, vt vicariam sui, & tanquam virtutem, in qua ipsa manet, verè ad illas influit, tanquam causa efficiens, & verè effectiuè in Deum refert. At verò in homine non effectiuè huiusmodi voluntas solum est quasi de presenti, & obiectiuè relatiua, & ordinatiua in Deum earundem operationum; non autem est operatiua: & ipsæ operationes ad illam comparantur, solum vt obiectum, aut res volita in Deum referri, & esse in Deum relata; non autem vt effectus voluntarij, voluntariè, & effectiuè in Deum relati: siquidem pro illis, vt pote disparatis, non relinquit vllam determinationem quasi vicariam sui, & quasi virtutem, in qua ipsa maneat, & per quam ad illas influat, & actiuè in Deum refert: & idè, si postea illæ operationes non sint ex se bonæ, & ex fine honesto, poterunt quidem dici volitæ obiectiuè in Deum referri, vel esse relata in Deum per illam voluntatem; non tamen poterunt dici effectiuè, & tanquam per causam efficienter verè relata. Et quemadmodum, si quis hodie habeat voluntatem faciendi Sacrum crastina die, v. g. pro Petro, cuiusque intentionis postea obliuiscatur; eaque non remaneat, neque actu, neque virtute; Sacrum illud non erit applicatum pro Petro; quia intentio solum fuit illud applicans obiectiuè, non autem effectiuè, vt notat Suar. tom. 3. cit. disp. 13. sect. 3. concl. 2. ita & si quis habeat intentionem faciendi omnia propter Deum, cuiusque intentionis obliuiscatur, & neque actu, neque virtute illam retineat; non erunt omnia propter Deum: quia similiter illa intentio solum fuit, in Deum omnia referens obiectiuè, non autem effectiuè, vt diximus.

Et quantum in hoc exemplo de applicatione Sacri possit aliquando sufficere etiam voluntas illud applicans solum obiectiuè, si hæc applicatio simul sit dispositio actualis pro tempore futuro, vt si quis, v. g. de presenti, & absolute, nunc velit valorem, & fructu Sacrificii crastini esse Petri, & nunc post tunc de illo disponat in fauorem illius, illudque ipsi vtrò offerat, & quasi donet, neque reuocet, aut retractet hæc intentionem, vt notat Suar. loc. cit. non tamè potest sufficere in casu nostro voluntas in Deum referens solum obiectiuè operationes in posterum: quia fieri potest, vt postea ipsæ operationes non fiant ex motiuo honesto; & quando ponuntur in esse, non sint bonæ, & in Deum referribiles secundum esse reale actuale, sicut erant secundum esse obiectiuum, & apprehensum, futurum reale actuale; & idè illa voluntas in Deum referens solum obiectiuè, omninò frustratur suo fine, cum tamen è contrà voluntas applicans Petro valorem Missæ solum obiectiuè, non possit frustrari suo fine, & valor Missæ tam sit applicabilis Petro secundum esse reale actuale, quam erat applicabilis secundum esse obiectiuum, & apprehensum futurum reale actuale.

Nec multùm facit contra hoc, quod diximus de permanetia virtuali per aliquid relictum loco sui, & tanquam virtutem, vel instrumentum, si quis obicitur ex cap. Maiores, de Baptismo. quòd sufficiat ad validitatem Baptismi in eo, qui baptizatur tempore somni, si ante somnum consensum præbuit; qui tamen consensus, cum sit necessarius, ad hoc vt Baptismus sit voluntarius, non videtur relinquere aliquid sui, sed solum dicitur manere virtute; quia manet moraliter, & non est retractatus. Nam cõtrà est: quia consensus in recipiente Baptismum, non requiritur pro illius validitate, tanquam principium effectiuum ipsius receptionis; sed solum tanquam dispositio, vt operatio sacramentalis non inueniat obicem con-

trariæ voluntatis, sibi obistentem, vt dicitur cap. Maiores. cit. de Baptismo. id est, tanquam remouens prohibens; & idè initum non est, si possit sufficere, etiam si non relinquat aliquid sic, sicut requiritur in iis, quæ dicuntur voluntaria in ratione principij effectiuum. Et idem est de receptione extremæ Vnctionis, si quis illam recipiat extra se positus, & in illam consensit tempore precedente: similiter enim talis receptio satis est, si sit voluntaria per voluntariam remotionem voluntatis oppositæ, & obistentis Sacramento, siue obisteret contrariè, siue priuatiuè, vt communiter dicitur in materia de Sacramento.

DISPUT. VIII.

Quale voluntarium requiratur, & sufficiat ad peccatum, siue mortale, siue veniale.

- 1. Voluntarium requiritur ad omne peccatum.
2. Notitia intellectus specialiter debet esse de malitia actus.
3. Quare aliquando pueri, & amentes habeant usum rationis circa aliqua; & tamen non sint capaces peccati, aut meriti.
4. Notitia de malitia non est necesse, vt sit explicita quoad gradum mortalis, aut venialis.
5. Ad culpam mortalem debet notitia malitia fundare perfectam deliberationem.
6. Quomodo cognoscatur, quòd notitia malitia sit perfecta.
7. Motus primò primi, & secundo primi, vel nullo modo sunt peccatum, vel solum sunt veniale.
8. Ad culpam mortalem consensus in actum malum debet esse perfectus.
9. Consensus perfectus, & imperfectus circa actum malum, quisnam sit.
10. Quomodo cognoscatur, quòd consensus in actum malum sit perfectus.
11. Ad peccatum potest sufficere voluntarium, etiam indirectum, implicitum in alio, & virtuale.

VIA tractationem de voluntario principali ter instituiamus, propter notitiam peccatorum, & ex illius doctrina possunt tolli quamplurimi scrupuli, vt supra indicauimus disp. 2. num. 11. non est abs re, quòd clariùs, & distinctiùs de hoc ipso agamus, & ex certis regulis certò tradamus, qualenam voluntarium requiratur, & sufficiat ad peccatum; & quodnam sit mortale, aut veniale, quantum est ex ratione, aut defectu voluntarij.

Et quidem, quòd voluntarium propriè dictum, pro vt contradistinguitur à spontaneo, quod reperitur etiam in pueris ante usum rationis, & in amentibus, & in brutis, necessariò requiratur ad omne peccatum, non est, quòd probetur: certissimum enim est id, quod habet S. Augustinus lib. 3. de lib. arb. cap. 18. & lib. de ver. relig. cap. 14. quòd impossibile sit, peccatum consistere sine voluntario; & eo ipso, quòd aliquid non est voluntarium, neque etiam sit peccatum: quia, scilicet, hoc nomine eum tantummodo actum intelligimus, qui est ab homine, vt homo est: & dignus vituperatione, & per consequens, qui est ab illo, pro vt operatur modo hominis proprio per intellectum, & voluntatem, & cuius ipse est dominus; quod formalissimè est esse voluntarium.

Sed, quia ad rationem voluntarij pertinet aliquis actus ex parte intellectus, & aliquis ex parte voluntatis; & ex S. Thoma 1. 2. questione 1. articulo 1. illa est actio humana propriè dicta, quæ procedit ex voluntate deliberata; & idè pender à potentia deliberante, quæ est intellectus, & à potentia eligente, ex

1. Voluntarium requiritur ad omne peccatum.

ex præuia deliberatione, quæ est voluntas, vt supra diximus; hoc vtrunque est bene considerandum, quale esse debeat in peccato; & qualis actus pro illo sit necessarius ex parte intellectus, & qualis ex parte voluntatis.

2. Notitia intellectus specialiter debet esse de malitia actus.

Sed breuiter, ex parte intellectus non modò debet esse notitia de aliqua multiplici ratione, supra quam cadat deliberatio, per quam actus procedat liber; sed debet esse determinatè de illa ratione inhonesti, & turpis, per quam vnunquodque peccatum constituitur in suo esse: & si quis, v. g. tempore ieiunij solùm cogitet, & deliberet de vitilitate, & delectatione cœnæ; non autem de turpitudine contra legem ieiunij; erit quidem postea voluntarius actus cœnandi, in quantum est vitilis, aut delectabilis; non tamen in quantum est turpis contra legem ieiunij; et si forte, dum cogitat, & deliberat de vitilitate, & delectatione, simul cogitet, & deliberet de morali turpitudine contra naturalem temperantiam, vt, v. g. quia non seruat debitam quantitatem, aut modum, aut tempus, simul erit voluntarius actus cœnandi, in quantum turpis venialiter contra naturalem temperantiam, sicut esset extra casum ieiunij; non autem in quantum turpis mortaliter contra legem ecclesiasticam de ieiunio, si adhuc de illa non cogitet, & deliberet, vt notat Sanchez lib. 1. in Decal. c. 1. num. 7. & cap. 16. num. 21. Valq. 1. 2. quest. 74. art. 7. disp. 107. cap. 3. num. 8. & 9. Azor tom. 1. lib. 4. cap. 4. quest. 4. & alij: quia, scilicet, in omni illa ratione, in qua actus non procedit à principio cognoscente, non procedit, vt voluntarius; & in omni ratione, in qua non procedit à voluntate deliberata, non procedit vt liber, & vt actio humana; & idè impossibile est, vt secundum illam rationem procedat tanquam peccatum.

3. Quare aliquando peccati, & amens habent vsum rationis circa aliqua; & tamen non sunt capaces peccati, aut meriti.

Atque ex hoc principio videtur posse explicari etiam illud, quòd aliquando possit aliquis habere vsum libertatis circa multa; & tamen non esse capax peccati, aut meriti, vt sæpè de pueris & amens docet Molina 1. 1. quest. 14. art. 8. disp. 2. vt enim pluribus explicabimus disp. sequente, id potest contingere: quia potest aliquis bene capere, v. g. rationes incundi, aut molesti, vitilis, aut noxij, & de illis bene deliberare, prout fati est ad vsum libertatis circa illas rationes; non autem potest sufficienter capere rationes honesti, & turpis, quæ sunt magis abstractæ, neque de illis potest bene deliberare, prout requiritur ad peccatum, & meritum: & quando aliquis incipit posse deliberare, etiam de honesto, & turpi, & esse capax peccati & meriti, non simul id posse incipit de quolibet honesto, & turpi, neque vsum rationis simul, & æqualiter quoad omnia accipit, vt notat S. Thomas in 4. disp. 27. quest. 2. art. 2. in corp. Sed prius quoad ea, quæ potest capere ab alijs, & posterius etiam quoad alia, quæ potest capere ex se, vt dicitur 1. Ethic. c. 4. quia, scilicet, non omnes rationes sunt æqualiter intelligibiles: & idè, quemadmodum fieri potest, vt quis habeat vsum rationis solùm circa aliquod honestum, & turpe, & non circa aliud; ita & potest fieri, vt solùm habeat circa vitile, & delectabile; non autem circa honestum.

4. Notitia de malitia non est necesse, vt sit explicita quoad gradum mortalitatis, aut venialitatis.

Verùm hæc ipsa notitia de turpitudine actus, non est necessarium, vt sit explicita, & distincta quoad rationem mortalitatis, aut venialitatis in huiusmodi turpitudine; sed potest aliquando esse voluntaria malitia mortalitatis in aliquo actu, etiam si ille solùm sit cognitus esse malus, quasi in genere, non autem distinctiùs in illo fuerit cognitus gradus malitiæ, in ratione mortalitatis, aut venialitatis: nam eo ipso, quòd

aduerto, hunc actum, v. g. esse malum, & dubito, verùm sit malus mortaliter, an venialiter; teneor bene examinare, & determinare gradum malitiæ, ne alioqui exponar manifesto periculo volendi, & eligendi actum mortalem, & conuincar omni modo eum velle, siue sit mortalis, siue non, vt notat Valq. 1. 2. disp. 107. cap. 3. in fine. & Sanchez lib. 1. in Decal. c. 1. cit. n. 9. & pluribus explicabimus, quando agemus de conscientia dubia.

Vt tamen in aliquo actu sit voluntaria malitia mortalis, debet eius notitia, siue sit explicita, & distincta quoad gradum mortalitatis, siue non, semper esse ita perfecta & plena, vt possit fundare deliberationem perfectam; non autem ita leuis, imperfecta, & tenuis, vt non possit illam fundare: nam certum est apud omnes, peccatum, quod est mortale ex genere; quod, scilicet, ex proprio obiecto est ita graue, vt grauius deordinet ab vltimo fine, per destructionem gratiæ, & charitatis, quæ est prima vita spiritualis, & per destructionem gloriæ, quæ est vita vltima, & æterna; hoc, inquam, peccatum mortale, certum est, quòd potest fieri veniale ex imperfecta deliberatione, vt videre est apud Sanchez cap. 1. cit. num. 3. & 6. & idè notitia, quæ non sufficit ad perfectam deliberationem, impossibile est, vt sufficiat ad contrahendam mortalem malitiam; cum præsertim, neque præceptum, quod fertur sub culpa mortali, id est, sub priuatione gratiæ, & gloriæ, feratur ad hominem, nisi prout operatur ex perfecta deliberatione, & libertate; neque deceat diuinam misericordiam, & pietatem, vt hominem priuet gratia, & gloria, & æternis supplicijs puniat ob eum actum, quem solùm ex imperfecta, & quasi consopita ratione & libertate elicit; & fortasse cliceret, si ratio, & libertas magis esset excitata, & prompta.

Tunc verò censeri debet huiusmodi notitia esse leuis, & imperfecta, & non potens fundare perfectam deliberationem, nec sufficiens ad culpam mortalem, & vt malitia mortalitatis sit voluntaria, quando per illam ita nos habemus, sicut se habent, qui à somno non plenè sunt excitati: & tunc debet censeri perfecta, & plena, quando nos habemus, sicut qui bene à somno sunt excitati. Ita Caiet. in Summa, verb. Delectatio, sub inuuium. & Valq. 1. 2. disp. 107. cit. cap. 4. & ex illis Sanchez cap. 1. cit. num. 10. Et ratio est: quia etiam in vigilia nihil impedit, vt mens aliquando ita sit distracta ad alia, vel ita parum sit applicata ad expendendam malitiam, quæ obicitur in aliqua operatione, vt solùm leniter illam consideret, & idem præter distractio ad alia, vel negatio maioris applicationis ad considerandam malitiam, quod præstat in homine semisopito, & non bene excitato à somno, imperfectum illud ligamen sensuum, quod adhuc remanet. Et idè, quemadmodum ex hoc ligamine permanente impeditur quis, ne perfectè deliberet, & operetur modo hominis proprio, & prout homo est: ita & impeditur ex distractione ad alia, vel ex negatione maioris applicationis ad cognoscendam malitiam. Et in idem recidit etiam indicium aliud, quod affert Val. 1. 2. disp. 6. quest. 4. puncto 3. §. 2. Si plenè, & apud Sanchez num. 10. si quis, scilicet, dum aduertit malitiam, non aduertat particulares rationes, & circumstantias, ex quibus facile potest moueri ad illam meliùs excutiendam, & fugiendam; sed solùm aduertat quasi in consulo, rem esse malà: si enim notitia hoc modo consula non potest mouere ad huiusmodi excussionem, neque etiam potest mouere ad perfectam deliberationem; & idè solùm potest esse sufficiens ad culpam venialem; non autè ad mortalem.

5. Ad culpam mortalem debet notitia malitiæ fundare perfectam deliberationem.

6. Quomodo cognoscatur, quòd notitia malitiæ sit perfecta.

Atque

7. Motus primò primò, & secundò primò, vel nullo modo sunt peccatum, vel solùm sunt veniale.

Atque ex hoc principio rectè colligit idem Sanchez *ibidem*, num. 11. quare motus prauus, quos patimur in appetitu, si sint primò primò, nullo modo sint peccatum; si verò sint secundò primò, solùm sint peccatum veniale; & nunquam sint peccatum mortale, nisi sint perfectè deliberati: id enim est: quia, quando sunt primò primò, solùm sequuntur ex actu imaginationis, & præueniunt omnem deliberationem ex parte rationis, & intellectus; quando verò dicuntur secundò primò, solùm præueniunt deliberationem perfectam; non autem simpliciter omnem deliberationem, quæ potest esse sufficiens ad culpam venialem; & tunc solùm possunt esse peccatum mortale, quando sunt perfectè deliberati: quia, vt diximus, malitia mortalitatis non est voluntaria, nisi sit perfectè cognita; neque illius notitia est perfecta, nisi fundet perfectam deliberationem. Quo autem modo deliberatio perfecta, quæ requiritur ad culpam mortalem, solùm pertineat, vel non pertineat ad rationem superiorem, explicabimus *infra*, quando agemus de subiecto peccati cum S. Thoma 1. 2. quest. 74. præsertim art. 7.

8. Ad culpam mortalem, consensus in actu malum debet esse perfectus.

Hoc verò, quòd diximus de perfectione ex parte notitiæ, ad hoc, vt malitia peccati mortalitatis sit voluntaria, similiter est dicendum etiam de perfectione ex parte consensus, aut actus voluntatis, à quo magis proximè, & formaliter habetur denominatio voluntarij: debet enim similiter etiam hic esse perfectus, ad hoc, vt culpa mortalitatis sit voluntaria: & si sit imperfectus, solùm poterit facere voluntariam culpam venialem; nam, quemadmodum intellectus, vel ex distractione ad alia, vel ex negatione applicationis, & conatus maioris, facile impeditur, ne malitia perfectè cognoscatur; ita & voluntas, vel ex tractatione concupiscentiæ ad obiectum delectabile, vel ex remissione, & tepiditate sui conatus facile impeditur, ne actus peccati perfectè cognitum quoad malitiam perfectè respiciat: & quemadmodum ea de causa ex imperfectione actus intellectus communiter dicitur, quòd peccatum mortale ex genere sit veniale; ita etiam idem dicitur ex imperfectione actus voluntatis, vt notat Sanchez num. 12. Et ratio vtrouque est eadem: quia præceptum, quod fertur ad hominem sub culpa mortali, solùm fertur, prout operatur ex electione perfecta; & tunc solùm non dedecet diuinam misericordiam, & pietatem, vt illum puniat punitione æterna, quando actum peccati mortalitatis perfectè, & plenè eligit; non autem solùm imperfectè ex quadam fragilitate, & ex imperfectione electionis.

9. Consensus perfectus, & imperfectus circa actum malum, quisnam sit.

Et quidem, si voluntas in respuendo actu peccati, & consensu circa illum negando, aut non præbendo, firma sit; sed negligenter se habeat in repellendis tentationibus, aut cogitationibus, quæ illum suadent; certum est, quòd consensus solùm sit imperfectus, & culpa solùm sit venialis, vt notat Nauar. in Man. cap. 11. num. 14. in fin. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 1. cit. num. 15. & alij. Si verò nec posituè sit firma in illo respuendo, nec posituè sit firma in amplectendo; sed posituè sit firma in suspendendo vtrunque actum, & ex plena deliberatione eligat, vt sit anceps, & posituè velit non respuere, & non amplecti; similiter certum est, quòd consensus est perfectus, & culpa est mortalis, vt notat S. Thomas quest. 15. de ver. art. 4. ad 10. Caiet. in Summa, verb. Delectatio, Med. 1. 2. q. 74. art. 6. docum. 5. Sanchez c. 1. cit. n. 16. Et si virgente, v. g. præcepto ieiunij, proponatur per intellectum voluntati delectatio cœnæ, & simul proponatur eius turpitudine, & inhonestas contra præceptum, & oppositio, quam habet ad Dei amicitiam, & deordinatio ab vltimo fine, & adhuc voluntas

sit anceps, & velit posituè neque consentire, neque dissentire; certum est, quòd hæc ipsa voluntaria, & deliberata suspensio actus, est perfectus consensus: & quanuis sit indirectus, & negatiuus; adhuc tamen est peccatum mortale: solùm enim contingit ex eo, quia appetitatio delectationis in cœna tanti est ponderis apud voluntatem, quanti est appetitatio honestatis, & diuinæ amicitiae, vel conuersionis ad vltimum finem; & idè neutra permittit determinatè elici actum dissensus, vel actum assensus; quod certè non potest non grauius aduersari diuinæ charitati, ex qua tenemur Dei amicitiam appreciare super omnia. Et sicut voluntaria suspensio assensus circa res fidei, ex parte intellectus est mortalis; & idè dicitur dubius in fide esse Hæreticus: ita suspensio dissensus circa res malas ex parte voluntatis, cum similiter teneatur voluntas posituè firma esse circa obseruationem mandatorum, & fugam actuum malorum, sicut teneatur intellectus posituè esse firmus circa res fidei.

10. Quomodo cognoscatur, quòd consensus in actum malum sit perfectus.

Si verò contingat, aliquem esse certum de posituè consensu præstito ad actum malum; sed esse dubium de consensu perfecto, aut imperfecto; ex his duobus maximè poterit id colligere, vt ex communi sententia notat Sanchez *ibidem*, num. 17. & sequentibus. Primò, si dum aduertit consensum in rem prauam, ita sentit se dispositum quoad potentias, aut partes executiuas, vt quanuis possit peccatum illud facile exequi, non tamen exequeretur; rectè potest sibi persuadere in tali casu, quòd vel nullum consensum præstitit, vel solùm imperfectum: quia, cum potentia executiua, quoad omnia, voluntati obediatur, quando sunt tam parum dispositæ ad faciendam executionem, aperte indicant, quòd assensus, & imperium voluntaris, vel est omninò nullum, vel solùm imperfectum. Neque ex eo, quòd fortasse in appetitu sensitiuo insurgat, aut perseueret delectatio, etiam post plenam, & perfectam considerationem malitiæ, est signum, quòd etiam consensus voluntatis sit perfectus; sicut si insurgeret, aut perseueraret, v. g. motus progressiuus ad fornicandum, aut furandum; quia appetitus sensitiuus non eodem modo est subiectus despoticè, & tanquam seruus voluntati, sicut sunt subiecta membra exteriora, & potentia loco motiua; sed solùm est subiectus ciuilitè, & aliquo modo manet, vt liber, vt docet S. Thomas 1. 2. quest. 74. art. 2. & idè ex eo, quòd non obediatur, sed rebellis persistat ad illius imperium, non sequitur, quòd etiam voluntas illi consentiat, & quantum est ex se, non velit oppositum, vt notat Caiet. *verb. Delectatio, in fine*, & Sanchez n. 19. Secundò, si dubitatio de perfectione consensus solùm sit: quia similiter dubitatur de perfectione aduertentiæ, & vñs rationis, & vtrùm quis dormiens, v. g. an vigilans, ebrietate, aut phrenesi captus, an mentis compos, hoc, vel illud voluerit, dixerit, fecerit; rectè potest credi, quòd aduertentia solùm fuerit imperfecta, & per consequens, quòd etiam consensus voluntatis non poterit esse perfectus: nam plena deliberatio, & aduertentia facile generat sui notitiam, & relinquit sui memoriam; & quando hanc non generat, nec relinquit, communiter signum est, quòd non sit plena, & perfecta. Dixi autem, communiter: quia in aliquo casu potest hoc signum non esse certum, vt, v. g. si quis operetur ex habitu, & propter facilitatem deliberandi, & consentiendi, quam ex illo habet, non aduertat reflexè, quòd deliberet, & consentiat, & idè non retineat certam memoriam, sed solùm dubitet; & præterea, si ab actu deliberationis, & consensus in peccatum multum tempus effluerit, & idè etiam poterit effluere certitudo memoriæ: si

si verò dubitatio de perfectione consensus in voluntate per se, & immediatè solum oriatur ex ipso consensu, & certus sit aliquis de perfectione aduertentia ex parte intellectus; dubius verò de perfectione consensus ex parte voluntatis; videndum est, vtrum is, qui est dubius, sit conscientia timorata, & magno odio prosequatur peccatum; an verò sit conscientia laxa, & peccatis assuetus: si enim sit conscientia timorata, ex hoc ipso, quod dubitat, an perfecte consenserit, potest sibi persuadere, quod non consensit, quia aliqui perfectus consensus in peccatum, id est, in rem, quam tantoperè detestatur, non potuisset non relinquere certiorum sui notitiam, & memoriam: & contrà, si is, qui est dubius, & conscientia laxa, & peccatis, & vitiis assuetus; ex hoc ipso, quod dubitat, potest sibi persuadere, quod perfecte consensit: quia contraria ratione hanc solum notitiam debilem potuit in illo relinquere consensus perfectus, & consensus imperfectus reliquisset omnino nullam, cum ea, quibus sumus assueti, minùs nos moueant, vñ etiam dicitur in materia de conscientia dubia & serupulosa, & notat Med. 1. 2. quest. 74. art. 3. in fine. Sayr. lib. 8. clam. reg. c. 7. num. 6. in fine. & Sanchez lib. 1. cap. 1. cit. n. 2. o.

11. Ad peccatum potest sufficere voluntarium etiam indirectum, in alio, & virtute.

Atque hac de voluntario in vniuersum, quod requiritur ad peccatum, siue mortale, siue veniale, & de duplici actu, quem includit ex parte intellectus, & ex parte voluntatis, id est, de notitia, & de consensu: nam ad omne peccatum est necessaria notitia intellectus de turpitudine actus, & præter illam est necessarius consensus voluntatis in actum cognitum vt turpem: sed ad peccatum veniale sufficit, si eorum alter, vel vterque sit imperfectus; & ad peccatum mortale requiritur, vt vterque sit perfectus modo explicato. Ex his verò etiam colligitur, quid sit dicendum de aliis modis voluntarij: nam parum refert, siue peccatum sit voluntarium directè, & procedat à voluntate, in quantum est agens; siue indirectè, & procedat, in quantum non est agens; siue sit voluntarium explicatum, siue implicitum, in se, vel in alio; actu, vel virtute. Et his omnibus modis potest contrahi culpa mortalis, & venialis, dummodo turpitudine in actu sit cognita, & actus ipse cum turpitudine sit volutus, aut factus. Vtrum autem effectus mali, qui sunt voluntarij in alio, aut virtute; imputentur culpæ, quando ipsi eneniunt; an verò quando ponitur illud aliud, in quo sunt voluntarij, & homicidium, v. g. quod committitur tempore ebrietatis, tunc imputetur, quando ipsum committitur; an verò tunc, quando incurritur ebrietas, in qua fuit præcognitum; explicabimus infra, quando agemus de peccatis cum S. Thoma 1. 2. quest. 71. art. 5.

DISPUT. IX.

Quare voluntarium, quod requiritur ad peccatum, non sit in brutis, nec in pueris, & aliquando neque etiam in senibus.

1. Rationes dubitandi, quod in brutis sit voluntarium, & peccatum.
2. Quare in brutis non possit esse voluntarium, quod requiritur ad peccatum.
3. Soluuntur rationes dubitandi.
4. Rationes dubitandi, quod in pueris sit voluntarium, & peccatum.
5. Quare in pueris non possit esse voluntarium, quod requiritur ad peccatum.
6. Soluuntur rationes dubitandi, quod in pueris

7. Virum bruta statim ab ortu habeant perfectum usum sui estimatiua.
8. Quomodo puer minor septennio dicatur damnatus pro peccato blasphemia.
9. Quomodo usus rationis communiter adueniat ad finem primi septennij.
10. Famine, secundum aliquos, citius habent usum rationis, quam mares.
11. Quomodo secundum iura non dicatur aliquis doli capax, nisi sit proximus pubertati.
12. Qua regulâ sit examinandus in casu dubio usus rationis.
13. Quomodo in senibus possit contingere defectus mentis, & memoria.
14. Aetas decrepita est ab anno septuagesimo.
15. Senectus, & senium, quo differant.

DX doctrina iam tradita de voluntario, hoc etiam postremo loco est colligendum, & explicandum, quod sua difficultate non caret, & pro negotio morali, quod præcipue intendimus, in pluribus casibus magnam usum habere potest.

Nam, quod in brutis possit esse huiusmodi voluntarium, videtur suaderi ex eo: quia, vt docet S. Thomas 1. 2. quest. 74. art. 3. subiectum peccati non solum potest esse voluntas, & intellectus, quæ sunt propriae hominis; sed etiam sensualitas, quæ est communis cum brutis: & quemadmodum per potentiam estimatiuâ attingunt bruta intentiones non sensatas, vt ouis, v. g. inimicitiam lupi, & amicitiam canis; agnus maternitatem in hac oue, quam sequitur; auis necessitatem nidificandi, & conuenientiam luti, & paleæ, & similia: ita & videntur posse attingere honestatem, & turpitudinem in suis actibus, cum hæc etiam sit intentio non sensata. Et videntur etiam de facto illam attingere, quando ostendunt sensum laudis, & honoris, vituperationis, & decoris; quod sæpè accidit; imò & videntur etiam habere in suis amoribus virtutes, & vitia, cum earum aliqua ex Aristotele lib. 1. de histor. animalium, cap. 1. sint liberalia, fortia, & magna anima, vt leones; aliqua illiberalia, perfida, & infidiosa, vt serpentes; aliqua assentatricia, vt canes; aliqua inuidia, & ornatus, ac politura studiosa, vt panones: & vt subdit Aristoteles lib. 8. de hist. animal. cap. 1. etiam in plurimis brutorum sunt quædam vestigia morum animi humani, & inest eis vrbantitas, feritas, & clementia, acerbitas, fortitudo, ignauia, metus, fidentia, ira, malitia.

Sed breuiter, quod certissimum esse debeat, voluntarium, quod requiritur ad peccatum, non posse esse in brutis, patet ex dictis disputat. 4. Ratio verò, quare esse non possit, partim colligitur ex dictis ibid. & partim ex dictis disputat. 8. num. 2. quia enim voluntarium, quod requiritur ad peccatum, siue mortale, siue veniale, necessariò debet esse ex voluntate deliberata, vt patet ex S. Thoma 1. 2. questione 1. art. 1. quemadmodum in brutis non potest esse deliberatio; ita nec potest esse huiusmodi voluntarium: & quemadmodum excedit totam latitudinem sensitiuæ notitiæ, siue exterioris, siue interioris, quæ est in brutis, vt per illam fiat, aut cognoscatur vniuersale, & ad hoc conferantur aliqua plura, tanquam ad regulam, & mensuram; & cognoscatur illud vnum formaliter, in quantum terminat diuersimodè proportionem, & habitudinem illorum plurium, in quo formaliter consistit deliberatio, vt ibi diximus; ita & excedit totam latitudinem sensitiui appetitus, qui solus similiter est in brutis, vt ex his pluribus

1. Rationes dubitandi, quod in brutis sit voluntarium, & peccatum.

2. Quare in brutis non possit esse voluntarium, quod requiritur ad peccatum.

pluribus sic mensuratis, & quasi libratis, vnum præcligat alteri, in quo formaliter consistit voluntarium, quod requiritur ad peccatum, id est, electio, aut voluntarium præconsultatum, vt loquitur Aristoteles 3. Ethic. cap. 2. in fin. Et quemadmodum in brutis non potest esse ratiocinatio, aut syllogismus practicus, in quo plura mensurantur per vnum, qui est ipsa deliberatio; ita nec potest esse opinio, aut conclusio talis syllogismi practici, vt idem habet 3. de anima, text. 58. quæ tamen conclusio est ipsa electio, seu voluntarium, de quo loquimur: & cum anima tunc solum in rebus practicis procedit ad actionem, quæ est quasi conclusio in syllogismo practico, quando ex vniuersali, & particulari facta fuerit ratio vna, id est, syllogismus compositus, 1. Ethic. cap. 3. quemadmodum anima brutorum non potest facere huiusmodi syllogismum ex vna propositione vniuersali, & ex altera particulari; ita nec potest procedere ad actionem, & per consequens neque ad voluntarium. Deinde, quia notitia, ex qua procedit voluntarium, quod requiritur ad peccatum, specialiter debet esse circa morale malitiam actus, vt supra diximus disp. 8. num. 2. & per illam necessariò debet cognosci, quod actus, proxi elicitur circa tale obiectum, in his, aut illis circumstantiis, sit difformis legi æternæ, & careat bonitate debita operanti, vel, vt loquitur S. Augustinus lib. de natura boni, cap. 3. tom. 6 non habeat modum, speciem, & ordinem debitum; quemadmodum bruta per solum notitiam sensitiuam non possunt attingere huiusmodi malitiam; & ratio debiti, & habentia, vel carentie eorum omnium, quæ in actu sunt requisita, omnino excedit virtutem sensus, cum sit quid eleuatum & abstractum à materia, & conditionibus sensibilibus magnitudinis, & figuræ, & qualitatis, ita nec possunt habere hoc voluntarium.

3. Soluuntur rationes dubitandi.

verè proportionata, & conuenientia sensibus, & naturis brutorum. Et denique non alio modo insunt brutis virtutes, & vitia, nisi illo, quo supra diximus disp. 4. inesse prudentiam, id est, solum per quædam similitudinem imperfectam, & adumbratam ad illas virtutes, quæ insunt hominibus: & reuera mores brutorum non sunt, nisi vestigia morum humani animi, vt rectè dicitur ex Aristotele lib. 8. de hist. animalium, cap. 1.

Quod verò in pueris possit esse voluntarium, & peccatum, ratio dubitandi potest esse: quia, vt dicitur 3. de anima, text. 6. intellectus non est mixtus cum corpore; neque illius est aliquod instrumentum, aut organum, sicut est ipsius sensus: & ex 1. de anima, text. 92. intellectus nullam continet partem corporis: & idè, quanuis in pueritia totum corpus organicum sit imperfectum, ac debile; non est tamen, quod propterea impediatur intellectus à suis operationibus, si est immixtus corpori, & inorganicus. Et quemadmodum 1. de anima, text. 65. ex eo probatur, quod anima rationalis, & intellectus adueniat extrinsecus, & sit substantia quædam per se, & spiritualis, & non sit corruptibilis, sicut aliæ formæ materiales: quia in senectute, & per eam debilitatem, quæ in illa contingit, intellectus nihil patitur, & operationes rationis, & prudentiæ perfectiores in senio sunt, vt dicitur in probl. sect. 3. o. quest. 4. ita & nihil debet pati in pueritia, & per eas debilitates, quæ in illa sunt, & alioqui siue patiatur in senectute, siue in pueritia, satis conuincitur esse potentia organica, & dependere à corpore.

Secundò, quemadmodum bruta, statim atque in lucem eduntur, perfectâ habent facultatem potissimam, id est, estimatiuam, eiusque usum; neque agnus, v. g. longo tempore indiget ad hoc, vt cognoscat inimicitiam cum lupo, & amicitiam cum canis: ita & homo perfectam debet habere facultatem intellectiuam, eiusque usum, ne alioqui ab ipso ortu proportionaliter sit imperfectior, quam ipsa bruta. Et confirmatur: quia defectus, & imperfectio organorum, quæ contingit in pueritia, si quas potentias impedire deberet, multò magis deberet potentias sensitiuas, quam intellectiuas: siquidem illæ sunt verè organicae, non autem hæ: ergo, cum non impediatur sensitiuas, & nunquam pueri patiantur tantum defectum, aut non possunt bene videre, & bene audire; neque etiam impediatur intellectiuas, & bene etiam poterunt intelligere, & discurre.

Tertiò, ex S. Gregorio lib. 4. Dial. cap. 10. puer, minor septennio, propter peccatum blasphemie à Diabolo extinctus est; & vt loquitur ibi S. Gregorius, Pater pueri, animam paruuli negligens, non paruam peccatorem gehenna ignibus nutrit. Ergo, quo dcommunitè dicitur ex S. Thoma in 4. disp. 27. quest. 2. art. 2. in corp. & ex Aristotele 1. Ethic. cap. 4. usus rationis non aduenire, nisi post septennium, fallum omnino est, cum fuerit in hoc puero, etiam ante septennium; sicut & fuit voluntarium, & peccatum. Et confirmatur: quia experientia constat, pueros, etiam ante septennium, à nutricibus, & parentibus doceri symbolum, & articulos fidei, & ea, quæ pertinent ad cultum Dei; quæ tamen sunt maximè spiritualia: & præterea à magistris doceri litteras, & scientias, præsertim Mathematicas, vt etiam dicitur 6. Ethic. cap. 8. quod tamen non esset, nisi cognoscerent vniuersalia, & discurrerent ante septennium; & ipsi per se, circa nugæ & puerilia, certum est, quod multum discurrant; & idè non est, quod negentur posse discurre, etiam circa malitiam & bonitatem suorum actuum, & per consequens esse capaces

4. Rationes dubitandi, quod in pueris sit voluntarium, & peccatum.

3.
Quare in
pueris non
possit esse vo-
luntarium,
quod requiri-
tur ad pecca-
tum.

capaces voluntarij, & peccati.

Sed his non obstantibus, certum est, quod in pueris per plures annos non possit esse voluntarium iam explicatum, & peccatum: nam, vt habet Aristoteles lib. 8. de hisfor. animalium, cap. 1. toto tempore puerilis ætatis nihil ferè differt anima hominis ab anima belluarum: & in problematis, sect. 30. quæst. 4. ait: *Quemadmodum manu non iam inde ab ortu natura vii possumus; sed cum eam natura absoluit, perfectaque; ita nec mente.* Et ibidem quæst. 13. inquit: *Amentes sunt, non solum ebrii, & insani; sed etiam pueri.* Et text. 20. lib. 7. Phys. sic habet: *Natura fit, vt pueri; neque discere, neque sensibus discernere possunt, perinde atque ij, qui sunt magis prouecti ætate.* Et ex S. Thoma 1. 1. quæst. 101. art. 2. & quæst. 18. de ver. art. 8. tam necessarid id prouenit ex natura, vt neque etiam in statu innocentie pueri mox nati habituri fuissent perfectum vsum rationis. Et ratio est: quia ipsius intellectus passibilis, quo anima ratiocinatur, nulla alia est natura; nisi hæc, vt pati possit ab intellectu agente, & recipere formas, seu species intelligibiles, vt dicitur ab Aristotele lib. 3. de anima, text. 5. & habet se tanquam tabula, in qua nihil est actu scriptum, vt subditur text. 14. & vt notat S. Thomas quæst. 18. cit. de ver. art. 7. in corp. Eodem modo intellectus humanus est vltimus in ordine intelligibilium, sicut materia prima est vltima in ordine sensibilium. Et quemadmodum hæc secundam suam essentiam nullam habet actu formam; sed ad omnes est pura potentia: ita & intellectus nullam habet actu speciem intelligibilem; sed per sensum debet omnes accipere ab intellectu agente, qui illas elicit ex phantasmatis, vt explicatur in libris de anima.

Vtremus verò, quare ad producendas huiusmodi species intelligibiles, usque perfectè vtendum, sit opus multo tempore; & ex illarum defectu perfectus vsum rationis, nec statim, nec breui tempore possit haberi; illa est ratio ex S. Thoma 1. 1. quæst. 101. art. 2. & quæst. 18. de ver. art. 8. quid, cum intellectus in hac vita dependeat a sensu; & vt dicitur 3. de anima, text. 30. anima sine phantasmate nihil intelligat, & intellectui eodem modo subiiciantur phantasmata, sicut sensui subiiciuntur sensibilia; & vt subditur text. 39. semper sit necessarium, vt qui intelligit phantasma aliquod, speculetur; quemadmodum in pueris propter nimiam humiditatem cerebri impediuntur apta phantasmata, & apte sensationes interiores, & præcipue actus imaginationis, & phantasia; ita & impediuntur apte intellectioes, & perfectus vsum rationis. *Habet enim homo naturaliter,* inquit S. Thomas 1. 1. quæst. 99. art. 1. in corp. *cerebrum maius in quantitate secundum proportionem sui corporis, quam cetera animalia; & hinc naturale est, vt in pueris propter maximam humiditatem cerebri, nerui, qui sunt instrumenta motus, non sint idonei ad mouendum membra.* Et ex eadem humiditate etiam prouenit, vt organa imaginationis, & phantasia, & æstimationis, & memoratiue impediuntur à suis actibus; & ex consequenti impediatur etiam intellectus à suis, cum ab huiusmodi potentis immediatè accipiat, & ad illas conuertat se, quando actu intelligit, vt habet idem S. Thomas quæst. 18. de ver. art. 8. cit. Et quidem, si admittamus cum S. Thoma ibidem, in cor. & ad 5. & quæst. 10. de ver. art. 5. & cum Galeno, & Medicis communiter, quod organa sensuum interiorum sint in ipsis ventriculis cerebri, facillè patet, quomodo humiditas tempore pueritæ, etiam in ipsis sit nimia, & omninò impediatur, vel multum obtundat sensationes interiores, vt loquitur Mol. de opere sex dierum, disp. 30. & ex

consequenti etiam impediatur, vel obtundat intellectioes. Certum enim est, quod omnes partes organici corporis, certam requirunt complexionem, & temperiem; & ab illa si deficiant, etiam deficiunt à suis operationibus, vt experientia constat. Et quemadmodum species intentionales coloris, aut soni non aptè recipiuntur in pupilla, aut tympano, neque aptè mouent huiusmodi potentias ad visionem, aut auditionem, si organa inuenerint nimis repleta humiditate superflua, aut alio modo malè habentia: ita & species imaginationis, aut sensuum interiorum, non aptè mouent suas potentias, si recipiantur in organis nimis humidis, aut malè dispositis. Si tamen dicamus cum Aristotele lib. de somno, & vig. cap. 3. de inuent. & senect. cap. 1. & 2. alibi, quem etiã sequuntur Peripatetici veteres, organa sensuum interiorum in iis animalibus, quæ habent sanguinem, esse in corde; eodem modo id potest concludi, quod modò asserimus de impeditioe, aut obtusione huiusmodi potentiarum: nam ad nimiam cerebri humiditatem, quæ est in pueris, etiam cor est multò humidius, quam vt possit aptè recipere species sensuum interiorum, & aptè efficere sensationes, & inferuire intellectioibus. Vt enim dicitur lib. 2. de par. cap. 7. in fine, quando cerebrum est humidius, vel siccius, quam esse debeat, non potest fungi suo officio: & idè vel non sufficienter refrigerat cor, vel nimium refrigerando, coagulat: & non solum potest impedire operationes mentis, & causare deliria; sed etiam operationes vitæ, & causare morbos, & ipsam mortem.

Et præterea, quidquid sit de mala affectioe cordis, per communicationem ex cerebro, certum est, quod ex maiori humiditate cerebri, & totius corporis, quæ est in pueris, continuè efficitur magna copia, & agitatio & commotio vaporum, vt spirituum, per quos deferuntur phantasmata ad organa sensuum interiorum; & ratione huius nimietatis, & agitationis spirituum, quæ fit in pueris, possunt similiter impediiri sensationes interiores, ne omninò, vel saltem ne aptè fiant, prout requiritur ad rectam intellectioem: vt enim notat Aristoteles in libello de somnis, cap. 3. quemadmodum in aqua, si vehementius agitetur, facillè fit, vt vel nihil possit videri, & nullum appareat simulacrum, vel certè appareat solum distortum, & alterius rationis, quam verè sit: ita & in spiritibus animalibus, si vehementius moueantur, & agitentur, vel omninò impediuntur phantasmata, ne appareant; vel certè apparent non eo modo, quo sunt. Et quemadmodum ex nimia crassitie medij, per quod debent deferri species ad organum sensus, facillè impeditur ipsa sensatio: & si aer, v. g. per quem debet fieri visio, sit vaporosus, & nebulosus, facillè impeditur transmissionem specierum ab obiecto visibili; ita & in spiritibus, si nimij sint, facillè impeditur vsum phantasmatum, & intellectio.

Atque hoc modo defectum intellectiois, & rationis ex vehementi agitatione, & commotione spirituum, & vaporum in pueris explicat Aristoteles in probl. sect. 30. quæst. 13. quando ait, idè pueros, & ebrios, & amentes esse insanos; quia facit calor, qui nimis in his est, vt motu plurimo, vehementissimòque inquietentur: quo motu desistente, prudentiores esse incipiunt. Et lib. 7. Phys. text. 20. vbi ait, idè pueros non posse discere, & discernere sensibus, perinde atque ij, qui ætate sunt magis prouecti: quia in eis est vehemens turbatio, atque motus. Ex abundantia verò, & nimietate vaporum eundem defectum intellectiois, & rationis

rationis explicat idem Aristoteles in libello de somnis, cap. 3. cit. & lib. 4. de hisfor. animalium, c. 10. in fine, vbi docet, ex hac abundantia contingere, vt post cibum, & pueris recens natis vsque ad quartum, aut quintum annum, & aliquibus etiam tota vita, nõquam contingant somnia: quia, scilicet, multa vaporatio, quæ in illis fit, non sinit apparere phantasmata; si verò ex nimietate vaporationis impeditur apparentia phantasmatum, & actus imaginationis, & phantasia; ex consequenti etiam impeditur intellectio, & vsum rationis, qui sine phantasmate esse non potest.

6. Et per hoc pater responso ad rationes dubitandi allatas: nam, vt optimè docet Aristoteles 1. de anima, text. 66. quanuis ipsum intelligere & contemplari, eiusque principium, quantum est ex se, non marcescat, neque aliquid patitur; marcescit tamen alio quodam interius corrupto, id est, organo ipso imaginationis, & phantasia: & quemadmodum in ebrietatibus, & morbis impediuntur intellectioes, & vsum rationis; non, quia ipsa anima, vel intellectus passus sit aliquid, cum hic rectè dicatur, quantum est ex se, esse immixtus cum corpore, neque vllum habere organum, aut vllam partem corporis continere: sed, quia id, in quo est anima, & intellectus, id est, ipsum compositum, passum est, & verè organa sensuum, aut media, per quæ fiunt sensationes interiores, & à quibus dependent intellectioes, sunt immutata, ita & in senectute, aut pueritia, sic contingit corruptio, aut impeditio intellectiois, vt tamen non contingat ratione ipsius anime, aut intellectus; sed ratione organi sensus interioris, aut medij, per quod fiunt sensationes interiores, vt diximus.

7. Ad secundum optimè respondet S. Thomas 1. 1. quæst. 101. art. 2. ad 2. etiam bruta non statim habere perfectum omnem vsum suæ industriæ naturalis, aut æstimationis, sicut habent postea: siquidem aues multa docent volare pullos suos, & plura alia his similia cernuntur in aliis animalibus; & in homine certum est, esse speciale impedimentum, quod non est in brutis, id est, abundantem, & nimiam humiditatem cerebri, vt dictum est: & rectè addit q. 18. de ver. art. 7. ad 7. idè bruta specialiter accipere perfectam in sui principio naturalem æstimationem ad cognoscendum nocium, & conueniens: quia ad hoc ex propria inquisitione peruenire possunt, sicut potest homo per inquisitionem rationis. Neque ex hoc, quod perfectio hominis egat pluribus, & longiori tempore, quam perfectio brutorum, sequitur, quod homo absolute sit imperfectior, quam bruta, cum hoc ipsum proueniat ex maiori perfectione; & tunc solum sufficiat parua virtus, & instrumenta minus perfecta, quando ipse actus est imperfectus, vt notat S. Thom. 1. 1. quæst. 99. art. 1. ad 2.

8. Ad confirmationem respondeo, eodem modo, defectum, & imperfectionem organorum, quæ contingit in pueritia, per se & immediatè impedire potentias sensitivas, & specialiter imaginationem, & phantasia; per accidens verò, & mediatè, etiam impedire intellectioes, quæ ab illis dependent, vt diximus; neque ex eo, quod non impediuntur sensus exteriores, v. g. visus, & auditus, sequitur, quod neque etiam impediuntur interiores, vt notat S. Thom. q. 18. cit. de ver. art. 8. ad 5. siquidem hi, vel habent propria organa in ipso cerebro, vel ab eius humiditate magis patiuntur quoad suos actus, sicut ratione spirituum & vaporum, per quos deferuntur phantasmata, vt iam explicauimus.

Ad tertium respondeo ex eodem S. Thoma in 4. d. 27. quæst. 2. art. 2. ad 2. non constare inter Do-

ctores, quomodo res se habuerit de illo puero, extincto à Dæmone, & damnato propter peccatum blasphemie: quidam enim asserunt, ei solum contigisse per visionem, & apparentiam, ad patrem contristandum, qui verè, & maxime peccauerat illo peccato blasphemie, dum filium non correxerat; non autem contigisse per facti realitatem. Neque huic sententiæ videntur obstare verba S. Gregorij lib. 4. Dial. cap. 10. cit. vbi ait, quod pater pueri animam paruuli filij negligens, non paruum peccatorem gehennæ ignibus nutriuit; hæc enim non videntur significare, quod paruulus puer blasphemando in paruula ætate verè esset peccator non paruus, & à patre per negligentiam correctionis, & nimiam indulgentiam, nutritur gehennæ ignibus, vt ibi intelligit S. Thomas: sed, quod à patre per negligentiam correctionis, & indulgentiam nutritur peccator non paruus, id est, allueferet ad blasphemiam, etiam pro tempore, quo esset futurus capax peccati, & sic nutritur peccator gehennæ ignibus; nõ quidem ratione primorum actuum, quos sine vsum rationis exercuisset in prima ætate; sed ratione aliorum, quos ex illa assuetudine primæ ætatis exercuisset postea ex plena aduertentia malitiæ, & ex perfecto vsum rationis. Alij verò cum S. Thom. ibid. contendunt, etiam pro illa ætate ante septennium puerum illum potuisse peccare, & verè peccasse ex malitia præueniente ætatem; & idè iustè & verè fuisse punitum & extinctum à Dæmone.

9. Nam, quanuis communiter vsum rationis, tam viris, quam feceminis solet aduenire ad finem primi septennij, vt docet S. Thomas art. 2. cit. in corp. & ad 3. quem omnes sequuntur, vt notat Sanchez lib. 1. de marr. disput. 16. num. 2. & lib. 4. in Decal. c. 35. num. 3. idque ita sit, etiam secundum iura ciuilia, & canonica, vt videre est apud ipsum lib. 1. de marr. cit. negari tamen non potest, quin possit in aliquibus magis accelerari, quam in aliis, vt notat S. Thomas ibid. ad 2. Riccard. in 4. dist. 17. art. 2. quæst. 4. ad 6. S. Antonin. 3. p. tit. 14. cap. 13. §. 9. Syluest. verb. Confessio, 2. n. 4. in fine & alij. Neque potest de vnoquoque id definiti ex certo tempore: sed debent attendi propriæ conditiones, & dispositiones cuiusque, vt notat S. Thomas ibidem ad 7. & Scotus in 4. dist. 27. quæst. 2. art. 2. in fine: sic enim etiam Ecclesia pro obligatione annuæ confessionis non determinat certam ætatem pro omnibus; sed solum loquitur indefinitè: cum ad annos discretionis peruenierit. cap. Omnis vtriusque. de pœnit. & remiss. id est, cum fuerit vnusquisque doli capax, vt notat Glossa ibidem. Ricc. in 4. dist. 17. art. 2. quæst. 4. ad 6. Sot. in 4. dist. 18. quæst. 1. art. 3. conclus. 5. Victoria in Summa, de Sacramento, num. 139. quia, scilicet, quemadmodum non omnes æqualiter, & certo tempore incipiunt posse peccare; ita neque erat, quod omnes æqualiter, & certo tempore obligarentur ad confessionem. Quia tamen communiter ad finem primi septennij potest vnusquisque sufficienter iudicare de quibusdam facilioribus, id est, de iis, ad quæ natura per se ipsam inclinatur, vel quæ per doctrinam ab altero proponuntur; idè communiter vsum rationis dicitur incipere ad finem primi septennij. Et hac ratione ex S. Augustino in epistola ad Renatum Episcopum, & apud Glossam in c. paruuli. verb. Loqui, de consec. dist. 4. & in cap. 1. verbo, Grandiunculis, de delictis puerorum, septennis ætatis pueri, & mentiri, & verum dicere, & confiteri, & negare iam possunt: & idè, cum baptizantur, per se ipsi debent symbolum credere, & ad interrogata respondere. Et, vt notat S. Thomas in 4. dist. 27. quæst. 2. art. 2. cit. ex Aristotele 1. Ethic. cap.

Quomodo
puer minor
septennio di-
catur dan-
natus pro
peccato bla-
sphemie.

9.
Quomodo
vsum rationis
communiter
adueniat ad
finem primi
septennij.

cap. 4. quia ratio, cuiusque usus non nisi paulatim conualefcit in homine, prout paulatim quietantur motus, & fluxibilitates humorum, triplex gradus, aut status quoad usum rationis in illo notatur. Primus est, cum quis neque per se intelligit, neque ab alio capere potest. Secundus, cum potest ab alio capere; sed per se non potest intelligere. Tertius, cum potest, & ab alio capere, & per se intelligere. Et primum statum obtinet homo ante primum septennium; & idem illo tempore nulli contractui aptus est, sed solum in fine illius incipit esse aptus ad aliqua promittenda in futurum, præsertim de his, ad quæ natura magis inclinatur, vt sunt, v.g. sponsalia, cap. literas. & cap. accessit. de desponsat. impuberum. & ad suscipiendum reuocabiliter, & non firmiter, statum ecclesiasticum per primam tonsuram, cap. nullus. de tempor. ordinat. in 6. Ad secundum verò statum incipit peruenire ad finem primi septennij; & idem tunc temporis communiter pueri ad scholas mittuntur. Et denique ad tertium incipit peruenire ad finem secundi septennij, quantum ad ea, quæ pertinent ad personam ipsius, in quibus ratio naturalis citius conualefcit, & quantum ad alia, quæ sunt extra ipsum, incipit peruenire in fine tertij septennij; & idem in fine secundi septennij potest se obligare de his, quæ pertinent ad personam ipsius, v.g. ad Religionem, vel ad coniugium: & post tertium septennium potest se obligare de omnibus; & secundum leges datur ei potestas perfectè, & firmiter disponendi de rebus suis, post annos viginti quinque: quia in hac ætate communiter non est dabiū, quod ratio in vnoquoque perfectè, & quoad omnia conualerit.

10. Atque hoc vniuersaliter dictū, tam de viris, quam de fœminis, quod communiter non habeant usum rationis, nisi ad finem primi septennij, videtur longè verius, quàm quod videtur velle Hier. Sorbus in Compendio priuilegij Mendicantium, par. 2. verbo, Ingressus in Monast. Monialium, in suis Annotationib. num. 2. & aliqui alij apud Sanchez lib. 6. in Decal. cap. 16. num. 6. quod fœminæ non ad finem primi septennij, sed ad finem primi sexennij habeant usum rationis; & quando sunt maiores, quàm sex annorum, iam non sint amplius in ætate infantili; sed habeant sufficiens iudicium ad peccandum; & idem non possunt sine peccato admitti intra Monasteria Monialium, sicut communiter dicuntur posse admitti infantes ante usum rationis.

Contra enim est communis sententia aliorum, qui eodem modo loquuntur, tam de viris, quàm de fœminis, vt notat Sanchez ibidem, & anni infantie æqualiter numerantur pro vtriusque vsque ad primum septennium; & debent accipi omnino completi, etiam de momento ad momentum, vt de annis tam pubertatis, quàm impubertatis videre est etiam apud Mol. de iust. tom. 1. disp. 573. §. Atque vt à minori ætate. & apud Sanchez lib. 4. in Decal. cap. 35. num. 3. Et quod dicitur de admittendis, vel non admittendis infantibus intra Monasteria Monialium, eodem modo est accipiendum pro vtriusque, & tam mares, quàm fœminæ ante completum primum septennium possunt admitti sine peccato, vt dicemus in tractatu de legibus.

11. Et quanuis secundum iura ciuilia non censetur aliquis doli capax, nisi saltem sit proximus pubertati, & exceleserit tempus infantie, vt pater Insti. §. in summa, de obligationib. que ex delicto. l. impuberem. ff. de furtis. l. pupillam. ff. de reg. iuris. & alij; quod tamen tempus proximum pubertati in masculis sunt anni decem cum dimidio, & in fœminis nouem cum dimidio, vt inter ceteros notat Menoch. de arbitra-

riis, casu 57. num. 21. & 22. & Albericus in Dictionario, verbo, Doli capax. Id tamen solum est pro foro exteriori, ad hoc vt præsumptio vsus rationis possit certò desumi ex ipsa ætate, quando aliter de illo non constat, vt notat Albericus ibidem; non autem pro foro conscientie, vt patet ex Gl. in cap. parvuli. cit. de consec. dist. 4. & in cap. primum similiter. cit. de delictis puer. S. Augustino episc. cit. ad Renatum Episcopum; S. Thoma, & Theologis communiter, qui etiam ante septennium admittunt posse contingere peccatum mortale. Imò S. Antoninus 3. part. tit. 14. cap. 13. §. 9. & Syluester verb. Baptismus, 4. m. 6. hac eadem ratione intelligunt doctrinam Calderini consil. 3. de Iudæis, qui ex professo probat, quod filij Iudæorum intra duodecimum annum non possunt baptizari, inuitis parentibus; & debent etiam inuiti illis restitui, præstita solum idonea cautione, quod illos permittere venire ad fidem, quando fuerint doli capaces, & interim eos non seducendi: id enim, vt ipsi intelligunt, solum est verum in illo casu, in quo præsumptio vsus rationis pro foro externo debet fundari in ipsa ætate, & aliunde non satis constat, nec de habentia, nec de carentia vsus rationis; extra hunc verò casum pro conferendo Baptismo filiis Iudæorum, nulla ratione est expectandus annus duodecimus, si etiam ante illum sufficienter constet de vsu rationis. Et hoc modo debet intelligi etiam illud Nauar. consil. 4. de conuers. infid. num. 16. & 17. vbi refert Martinum V. in quadam Bulla expressè id statuisse, vt filij Iudæorum non baptizentur sine expresso consensu parentum, vel alterius saltem illorum, nisi peregerint annu duodecimum suæ ætatis, vel alias doli, & discretionis capaces fuerint: per hanc enim particulam disiuuendum, aut alternatiuam, clarè indicauit Summus Pontifex, pro conferendo Baptismo non esse attendendum ad annum duodecimum, quando constat sufficienter, quod petens Baptismum est capax doli, & discretionis; sed tunc solum quando non constat. Si verò præsumptio esset fundanda pro foro conscientie, non autem pro foro externo, satis posset, ac deberet fundari in solo septennio; non autem esset expectandus annus duodecimus: nam, si vsus rationis non possit certo cognosci de aliquo ex variis interrogationibus, quæ illi fiant de rebus diuersis, & ex aptis, atque ordinatis responsionibus, quæ ab illo reddantur, quæ regula communiter traditur pro inuestigando, atque examinando vsu rationis in puero, vt notat Scotus in 4. disp. 17. quæst. vnic. art. 2. Gabr. ibid. quæst. 1. art. 2. concl. 2. S. Antoninus 2. part. 9. cap. 8. §. 2. Angelus, Confessio, 2. num. 3. Rosella eo num. 4. Nauar. in Man. cap. 21. num. 33. Sanchez lib. 1. de Matr. disp. 8. n. 23. & patet ex Hippocrate lib. 2. Aphor. 33. Vbi hoc, quod est, mente constare, explicat per hoc, quod est, bene se habere ad ea, quæ offeruntur, id est, bene respondere ad interrogata. Et ex l. his, qui. in fin. ff. de tutor. & curat. vbi dicitur, ex sermonibus videri, quod aliquis sit compos mentis, vt etiam explicat ibi Glossa verbo, ex sermonibus. Si, inquam, ex hac regula non possit certò cognosci vsus rationis, satis potest ac debet præsumi, si puer sit septennis; non autem debet, nec potest præsumi, si sit minor septenni, vt notat Sanchez lib. 1. de Matrimonio, disp. 16. num. 10. & 11. & lib. 1. in Decal. cap. 12. num. 13. Atque hoc modo in dubio de vsu rationis puer septennis tenetur confiteri, ex Petro Ledesma de Sacram. tract. de pœnit. & Sanchez num. 13. cit. & in eodem dubio, puero infideli est conferendus Baptismus, ex Soto in 4. disp. 5. q. vnic. a. 10. & Suar. tom. 3. in 3. p. disp. 25. sect. 3. saltè, si non adint parentes, qui repugnât, & de quorum præiudicio, & iniuria possit timeri. Et

12. Quia regula sit examinandi in casu dubio vsus rationis.

Et ex hoc fundamento, quia satis constabat etiam in foro externo de vsu rationis, ita Roma est iudicatum anno 1614. ab Ill. Card. Verallio, tunc Protektore Catechumenorum, in fauorem cuiusdam puellæ Hebrææ nouemnis, vt ipsa affirmabat, vel tantum septennis, vt affirmabant parentes, quæ per errorem, & loco alterius capta ab executoribus Curie, & ad Domum Catechumenorum perducta, statim atque fuit tradita in custodiam Christianæ mulieri, dixit, se velle esse Christianam, & constantissimè postea semper reiecit omnes Hebræos, & eos etiam ex Christianis, qui pro ipsa agebāt: & tandem constitit sufficienter ex ipsius responsis de vsu rationis; de consilio plurium Prælatorum, & Theologorum, qui coram Ill. Cardinali serò de hac re deliberarunt, die S. Augustini, in nostro templo, ab Ill. Cardinali Bellarmino est baptizata; & modò etiam, dum hæc scribo, in eadem Domo Catechumenorum, & inter alias virgines perseuerat, & magna cum laude sese exercet in frequentandis sacris mysteriis, & aliis Christianæ pietatis operibus obeundis. Neque villo modo id potest, aut debet reprehendi, etiam ab villo ex Iuristis; quanuis tunc non pauci Aduocati scriperint pro puella non baptizanda, sed restituenda parentibus, data cautione, iuxta consilium Calderini supra cit. liquidum in dubio de vsu rationis, & doli capacitate, saltem post expletum septennium, standum est arbitrio Iudicis, etiam secundum Iuristas, vt videtur est apud Menoch de arbitrariis, casu 57. cit. num. 44. & sequentibus.

Vt verò ex his omnibus, paucis colligatur, ac repetatur responsio ad argumentum, quod communiter dicitur vsus rationis solum aduenire post primum septennium, solum debet intelligi, vt in pluribus, non autem quia vniuersaliter, & semper ita contingat: & quemadmodum fieri potest, vt aliquis, neque etiam post septennium sit doli capax; ita & potest fieri, vt aliquis sit capax ante septennium; & talis fuisse dicendus est huiusmodi puer, si propter peccatum blasphemie verè & realiter est extinctus à Damone.

Ad confirmationem respondeo, quod pueri ante septennium à nutricibus, & parentibus doceantur Symbolum, & articulos fidei, & certas precatiunculas, potius indicare vsum memorie, quàm rationis, & intellectus: discunt enim, ac retinent solum materialiter verba, sicut & retinet pſitacus, & alia bruta; non autem capiunt ipsas res. Et idem est, si à magistris doceantur litteras, & scientias Mathematicas: vt enim omittam, quod dicitur 6. Ethicor. cap. 8. cit. huiusmodi scientias solum consistere in abstractione, & idem potius requirere apprehensionem, quàm iudicium; hæc ipsa abstracta pueri potius discunt, quàm credunt, vt ibi subditur, id est, potius ore pronunciant, quàm mente capiunt: & vt additur lib. 7. Ethic. cap. 3. solum nectunt materialiter terminos, & orationes; non autem sciunt, cum ad hoc sit necessarium, vt res ipsæ insideant menti, & bene penetrent, ad quod tempore opus est. Denique, quod circa nugas, & ludicra multum discunt, & deliberent, solum probat, quod circa aliqua naturæ conformia, citius conualefcit vsus rationis, ac liberatatis, quàm circa alia, vt supra diximus, disp. 8. num. 2. ex Mol. in par. 1. quæst. 14. art. 8. disp. 2. & paulò ante hæc ipsa dispensatione ex S. Thoma in 4. disp. 27. quæst. 2. art. 2. in corp. de triplici illo gradu, aut statu vsus rationis, pro triplici septennio nostræ ætatis: ex quo tamen non sequitur, quod possit in illis semper esse etiam voluntarium, de quo loquimur, & peccatum.

13. Denique, quod aliquando etiam in senibus deficiat voluntarium, & perfectus vsus rationis, patet Baldelli Theol. Moral.

experientia: vt enim est apud Aristotelem in Poëtica, cap. 20. pari ratione se habet senium ad vitam, qua se habet vespera ad diem: & senium rectè potest dici vespera vitæ; sicut & vespera dicitur senium diei; quia, scilicet, quemadmodum dies, cuiusque lumen paulatim deficit ad vesperam; ita & vita, cuiusque operationes deficiunt in senio, & inter has specialiter deficiunt operationes mentis. Et rectè Plato lib. 5. de Rep. eundem constituit ætatis terminum pro corporis, & pro sapientie vigore, id est, in vitis annum quinquagesimum quintum, & in fœminis quadagesimum: quia, scilicet, pro reliquo tempore facile accidit, vt tam corporis vigor, quàm sapientie remittatur, & deficiat. Et quanuis ex eodem Aristotele in probl. sect. 30. quæst. 4. tunc mente amplius valeamus, quando sumus seniores, & maxime in senectute mens nobis contingat, & tunc potissimum consumetur, atque absoluatur; id tamen, vt ipse ibidem subdit, solum intelligitur cum hoc addito: Nisi detrimento aliquo lacera, lesaque sit. Et quia hoc detrimentum, quod mentem potest lacera- re, ac ledere, non rarè, nec paucis accidit; idem & lapsio mentis in senibus, nec rarè, nec paucis accidit: dum enim in illis deficit calor, & humiditas, & sunt temperaturæ frigidioris, & siccioris, ad minimum necessariò contrahunt maiorem quandam tarditatem, atque hebetudinem in operationibus mentis; in quantum, scilicet, etiam motus spirituum animalium in illis est tardior; & ratione maioris siccitatis difficilius recipit impressionem phantasmatis, vt patet ex Aristotele in libello de memoria, & reminiscencia, cap. 20. vbi hac de causa ait contingere, quod laborent memoria. Et inde etiam fit, vt sint indociles, & vt est apud Platonem lib. 8. de Repub. versus finem, minus possint discere, quàm currere; quemadmodum enim ex defectu eorum spirituum, qui inserviunt motui, prouenit impotentia ad cursum; ita & ex defectu illorum, qui inserviunt sensationibus interioribus, & intellectibus, prouenit impotentia ad discendum: & quia defectus horum spirituum communiter maior est, siquidè hi spiritus calidiores, & tenuiores, & perfectiores, debet esse, quàm illi; inde est, quod dicatur etià impotentia ad discendum in senibus esse maior, quàm ad currendum. Et si contingat hunc defectum spirituum animalium, & hæc cerebri infrigidationem, & exsiccationem esse nimiam, & supra modum; etiam impotentia ad operationes mentis erit nimia, & supra modum, & facile incident in eam amentiam, quæ appellatur fatuitas, & consistit in maxima hebetudine ad aliquid capiendum, vt dicemus disp. 12. quando ageamus de amentibus, & in maximam obliuionem ferè omnium rerum; quæ tamen sine amentia esse non potest, vt notat Gal. lib. 3. de locis aff. cap. 5. & vno verbo in eos morbos deuenient, quos cerebri siccitas, quando est supra modum, potest causare, inter quos est etiam delirium, vt patet ex Aristotele lib. 2. de par. c. 7. versus finem. Quo verò tempore incipiat in senibus mens hebetari, & memoria, & quo tempore omnino deficiat, non potest certò, & vniuersaliter definiti pro omnibus, sed pro diuersitate temperamentis, & pro aliis accidentibus singillatim est iudicandum de vnoquoque: & ex senibus plures sunt, qui notabiliter hebetantur post annum ætatis sexagesimum; & plures, qui post septuagesimum; & plures, qui nunquam, vel solum leuiter hebetantur.

14. Certè secundum iura, post annum septuagesimum, qui est primus terminus ætatis decrepitæ, vt habet Glossa in proximum libri 6. Decretalium, vers. Perfectus, excusantur senes à muneribus publicis, & specialiter à tutela l. 2. ff. de excusat. tur. & notat Panorm.

Panorm. in cap. Quoniam frequenter. ut lite pender-
te, num. 18. Felinus ibid. num. 4. vers. Ad 3. quest.
Ioan. Andr. in cap. vnicam, verbo, Senio. de Cler.
egros. in 6. & alij. Et similiter in quæstionibus se-
ptuagenarij non torquentur, & in delictis non pu-
niantur, vel saltem non nisi leuibus, vt notat Farin.
quest. 41. num. 25. & sequentibus ex var. criminal.
quod videtur signum esse, quod præsumantur in ea
tate, cum viribus corporis, simul deficere etiam
vires animi; quanquam non desint, qui ætatem de-
crepitam putent incipere etiam prius, vt, v. g. ab
anno sexagesimo quinto, vt vult Fernel. lib. 3. Phys.
cap. 10. & Paulus Zacchias in quæstionibus Medicole-
galibus, lib. 1. tit. 1. quest. 10. num. 18. imò & ab
anno sexagesimo, vt Auic. part. 1. doctrina 3. cap. 3.
Card. in contrad. med. lib. 2. contrad. 10. tr. 5. & ex Ca-
nonistis Panorm. in c. Quoniam frequenter. num. 18.
vers. Ego puto. ut lite non contest. vbi ait, senium in-
cipere ab anno sexagesimo, & esse aliarum ætatum
terminum, vt notat Glossa in proœmium 6. Decretal.
cit. quæ tamen Glossa expressè distinguit senectute-
tem à senio, & illam ait durare vsque ad annum se-
ptuagesimum, & hoc exinde; atque ita docet, se-
nium esse ipsam ætatem decrepitam, quæ est post se-
nectutem: & cum ibi Panorm. disertè asserat, quod
senium sit ab anno sexagesimo, & aliarum ætatum
sit terminus; de ipsa ætate decrepita id asserit, quod
incipiat ab anno sexagesimo. Sed quidquid sit de ve-
ra inceptioe huius ætatis, quæ in diuersis diuersa
est, & certò in vniuersum assignari non potest, vt
notat Galen. de sanis. tuenda, cap. 5. & Fernel. lib. 3.
Phys. cap. 10. certum est, quod non potest ex illa cer-
tò præsumi in aliquo defectu mentis; sed debet in
vnoquoque, vt diximus, aliunde attendi, & præci-
puè ex signis amentie, de quibus infra, disp. 12. sub
initium.

15.
Senectus, &
senium, quò
differant.

DISPUT. X.

Qua de causa voluntarium, quod requiri-
tur ad peccatum, non possit esse
in dormientibus.

1. Rationes dubitandi, quod in somnis sit volunta-
rium, & peccatum.
2. In somnis non potest esse voluntarium, & pecca-
tum.
3. Quomodo contingat somnus in animali.
4. Diuersitas operationum in dormientibus, quomo-
do contingat ex diuersa dispositione vapo-
rum.
5. Quare in somnis non possit esse voluntarium, &
peccatum.
6. In lethargo, & somnis morbosus non est volunta-
rium.
7. Soluuntur rationes dubitandi.
8. Quomodo aliqui inter dormiendum faciunt opera
vigilantium.
9. Quomodo Salomon tempore somni habuerit à Deo
sapientiam.

1.
Rationes du-
bitandi, quod
in somnis sit
voluntarium,
& peccatum.

N dormientibus posse esse voluntarium, quod
requiritur ad peccatum, videtur suaderi ex
eo, quia certum est, quod tempore somni possint
contingere intellectiones, quidquid dicat Henricus
quodlibet. 6. quest. 9. vbi contendit, naturaliter in
somnia non posse contingere intellectiones; &
idè non esse vsum liberi arbitrij: oppositum enim
expressè concedit Aristoteles in libello de somniis, cap.
1. & constat experientia, quando in somnis dif-

currimus, non solum nobiscum ipsi, sed etiam cum
aliis, eosque interrogamus, & ad interrogata re-
spondemus; quando syllogisamus etiam de rebus ad
scientias pertinentibus; vt etiam concedit S. Thoma-
s 1. 1. quest. 84. art. 8. ad 2. quando carmina facim-
us; quando corrigimus imaginationem, & refle-
xè cognoscimus, nos somnare, neque rem eo mo-
do se habere, quo representatur; quando aduertim-
us moralem malitiam in aliquo actu, & de illo
dolemus. Qua enim ratione possunt esse huiusmodi
actus, merè & purè intellectuales, & spirituales;
neque per somnum impediuntur: eadem ratione vi-
detur posse contingere etiam vera deliberatio de
malitia actus, & per consequens etiam voluntari-
um, de quo loquimur, id est, voluntarium præ-
consultatum, vt illud appellat Aristot. 3. Ethic. c. 2.
in fine, aut voluntarium deliberatum, vt appellat S.
Thomas 1. 2. q. 1. 4. 1. Et confirmatur: quia ex eodem
Aristotele lib. 5. de gener. animalium, c. 1. & in lib. de
som. & vig. c. 3. & in lib. de somniis, similiter c. 3. & ex
ipsa experientia certum est, quod multi, dum dor-
miunt, surgant, & ambulent, & plurima faciant
eo modo, quo illi, qui vigiliant: ergo saltem de his
non videtur negandum, quod verè habeant vsum
rationis, & sint capaces voluntarij, de quo loqui-
mur, & peccati. Secundò, quia in sacris Litteris 3.
Regum 3. expressè habetur, quod Salomon in som-
nis à Deo petiit sapientiam, eaque petitio fuit Deo
valde grata, & omninò illam meruit, & obtinuit,
vt patet ex illis verbis ipsius Dei: Quia postulasti
verbum hoc, &c. feci tibi secundum sermones tuos.
Quod tamen non fuisset, nisi etiam in somnis fuisset
vsum rationis. Et similiter sapè homo in somnis
inrepletur, & instruitur à Deo, vt dicitur Job 32.
Per somnum in visione nocturna, quando sopor solet
occupare homines, tunc aperit aures virorum; & eru-
diens eos, instruit disciplina. Et sapè in Scriptura re-
feruntur somnia immissa à Deo, vel ab Angelis, vt,
v. g. Gen. 28. somnum Iacob: & cap. 37. somnum
Ioseph: & cap. 41. somnum Pharaonis: & Matt.
1. & 2. somnum S. Ioseph: quæ tamen omnia
videntur requirere perfectum vsum rationis, & per-
fectam aduertentiam.

Sed breuiter dicendum est, certum esse debere,
quod in somnis non possit esse voluntarium, & pec-
catum. Ita S. Augustinus lib. 2. super Genes. ad litte-
ram, cap. 15. tom. 3. & apud S. Thomam 1. 1. quest.
84. art. 8. cit. & 2. 2. quest. 154. art. 5. in argum. Sed con-
trà. & omnes communiter: quia, vt dicitur 2. de
anima, tex. 162. obruitur intellectus etiam som-
no, sicut & ægitudine, vel passione. Et 1. Ethic.
cap. 3. secundum dimidium vite, id est, secundum
tempus somni felix à misero nihil differt; neque
bonus, & malus in somno discerni possunt.

Et pro huius explicatione est supponendum ex
eodem Aristotele lib. 2. de par. cap. 7. & in libello de
somno, & vig. c. 4. somnum in animali hac ratio-
ne contingere. Dum cibus per calorem concoqui-
tur, necesse est, vt partes tenuiores euaporent, &
sursum ferantur ad ipsum cerebrum; & deinde pro-
pter maiorem densitatem, & grauitatem, quam ac-
ceperunt ex infestigatione à cerebro, multe simul
ferantur deorsum, ea ferè ratione, qua etiam aque
in euripis, postquam fuerunt ad vnum locum ap-
pulse, iterum repelluntur, & efficiunt motum
contrarium. Ex hoc autem regressu vaporum ita
opplentur meatus, qui deferunt spiritus animales
ad singula sensoria sensuum exteriorum, & ab illis
referunt species sensibilibus externorum, vt neque
spiritus animales possint amplius per illos deferri,
neque referri species sensibilibus, ea ferè ratione,
qua

2.
In somnis non
potest esse vo-
luntarium,
& peccatum.

3.
Quomodo
contingat
somnia in
animali.

qua nubes crassior, si intercipiatur inter Solem, &
terram, simul impedit, ne radij Solis ad terram per-
ueniant, & ne à terra vapores tenuiores ferantur
sursum: & hac ratione ex huiusmodi vaporatione
opplente meatus, non possunt non impediri sensa-
tiones, & sensus ligati, in quo impedimento, &
vinculo consistit somnus, qui ex eodem Aristotele
in libello cit. de somno, & vig. c. 1. 2. & 4. communi-
ter definitur, vinculum, impotentia, vel immobili-
tas sensuum ex euaporatione circa alimentum.

4.
Diuersitas
operationum
in dormienti-
bus, quomodo
contingat ex
diuersa dis-
positione va-
porum.

Uterius verò est supponendum ex eodem Ari-
stotele in libello de somniis, cap. 3. & S. Thoma 1. 1.
quest. 84. art. 8. ad 2. ex diuersa dispositione huius-
modi vaporum, qui opplent meatus, & efficiunt
somnia, provenire diuersitatem earum omnium
operationum, quæ contingunt in dormientibus: si
enim magna sit illorum copia, vel magnus motus,
& agitatio, contingit impediri, & ligari non solum
sensus exteriores, & sensum communem, qui solum
cum illis, & ad solam præsentiam sensibilibus extrin-
seci operatur, 2. de anima, text. 156. & in libello de
mem. & reminisc. cap. 1. sed etiam imaginationem,
aut phantasmam, quæ potest operari etiam in absen-
tia obiecti: & in tali casu nulla apparent phanta-
smata: & idè nulla contingunt somnia, & nulla in-
tellectiones, cum etiam hæc sine phantasmate esse
non possint. 3. de anima, text. 30. & 39. & ita com-
muniter accidit in pueris, non modò recens natis,
quibus propter copiam, multumque motum vapo-
rum non sunt somnia, nisi quarto, aut quinto citci-
ter ætatis anno, vt dicitur lib. 4. de hist. animalium,
cap. 10. in fine. sed etiam grandioribus; & quando
fuerint multum iuuenes, vt dicitur in libello de som-
niis, cap. 3. imò id accidit communiter omnibus, quã-
do primò dormire incipiunt post multum cibum, &
potum, eoque tempore idè similiter non solent
fieri somnia, quia communiter solet esse magna co-
pia, & magnus motus vaporum, eoque impediuntur
omnes sensus interni, vt etiam vniuersaliter dicitur
in prob. scilicet. 30. quest. 13. de iis omnibus, qui graui-
ter, & suauissime dormiunt; & idè nihil somniant.
Si verò motus vaporum sit adhuc multus, sed re-
missior, neque sufficiens, vt omninò ab operatione
impediatur imaginationem, & phantasmam; poterunt
quidem apparere phantasmata, & fieri somnia; sed
apparere distorta, inordinata, & monstruosa, vt
communiter accidit in melancholicis, febricitanti-
bus, & remulcentis: quia hæc omnes passionnes sunt
multum spirituosæ, & multum faciunt motum, &
perturbationem, siue agitationem spirituum: vt enim
habetur in libello de somniis, cap. 3. cit. quemadmo-
dum in fluminibus vndationes, ac vertigines ali-
quando ita sunt concitate ac perturbate propter
contrarium aque impulsu, vt nihil intraquam
videri sinant, & aliquando, vt sinant tantummodo
obiectum videri, & apparere distortum, & longè
aliter, quàm verè sit: ita & tempore somni ex mo-
tu, & perturbatione vaporum, aliquando phantasma-
ta nulla apparent, & aliquando apparent distorta,
& monstruosa, ac terrificæ. Et si adhuc motus vapo-
rum sit magis sedatus, magis ordinata apparent
phantasmata, & magis amata, & recta contingunt
somnia, vt communiter accidit in fine dormitionis,
quando iam vapores, & spiritus tenuiores sunt sepa-
rati à crassioribus, & in hominibus sobrijs habenti-
bus fortem imaginationem: quia, scilicet, nec mul-
tos habent vapores, nec facile impediuntur ex quauis
agitacione, ac turbacione: sic enim etiam fit in flu-
minibus, quando vertigines, aut vndationes sunt ma-
gis integræ, minùsque dissipatæ, aut fractæ, & idè
minùs impediunt veram apparentiam obiectorum.

Si denique motus vaporum sit modicus, non fo-
lùm imaginatio remanet libera; sed etiam sensus
communis ex parte soluitur. Et hinc fit, vt possit ho-
mo, etiam in dormiendo, aliqua ratione diiudicare
inter res, & inter apparentias, aut similitudines re-
rum; & sic iudicare, quod ea, quæ videt, somnia sint:
quia enim ex Aristotele de somno, & vig. cap. 1. non
in alio consistit vigilia, cuius primatio est formaliter
somnia, quàm in ipso sentire extrinsecus; & idè
ea tantum dicimus vigilare, quæ habent sensum; &
tunc cognoscimus, quod vigilent, quando cognosci-
mus, quod aliquid sentiunt ex iis, quæ sunt extrinse-
cùs, quemadmodum hæc cognitio vigilia, id est,
sensationis exterioris, primò, & immediatè pertinet
ad sensum communem, vt probat Aristoteles 2. de
anima, a text. 136. & in libello de somno, & vig. cap. 2.
ita & pertinet ad sensum communem cognitio
somnia, seu priuationis vigilia, cum eius sit non mo-
dò percipere actu postiuo ipsas sensationes; sed
etiam illarum priuationes, vt probatur in libris de
anima, & notat Auic. 2. de anima, comm. 149. ac proin-
de non potest homo, dum dormit, iudicare, quod
dormiat, nisi iudicet per sensum communem, quod
sensus exteriores non operentur; & per consequens
nisi habeat sensum communem aliqua ex parte so-
lutum, & potentem exire in suos actus. Ex quo
etiam postea vterius fit, vt per alias potentias supe-
riores possit iudicare, quod ea, quæ videt, dum dor-
mit, & dum sensus exteriores non operantur, somnia
sint, id est, solæ apparentiæ, & similitudines rerum;
non autem ipsæ res; & sic diiudicat inter res, & in-
ter similitudines rerum, vt loquitur S. Thomas 1. 1.
quest. 84. art. 8. cit. Vt enim benè docet Aristoteles
in libello de somniis, cap. 2. & 3. quod proponitur per
vnumquemque sensum, semper tale esse existimatur,
quale proponitur, nisi contradicat potentia superior:
& Sol, v. g. verè existimatur esse pedalis, nisi intel-
lectus contradicat imaginationi: & obiectum tangi-
bile, quod digitorum permutatione videtur duo,
verè existimatur esse duo, si solo tactu iudicaretur; non
autem si simul accedat etiam visus, qui est certior
tactu: & obiectum visibile, quod similiter apparet
duo, si digitus oculo supponatur, & pupilla loco, si
suppositio digiti non aduertatur: & idè etiam in
somnia, quæ apparent, semper existimantur esse ta-
lia, qualia apparent, & semper in somnis contingit
deceptio, nisi potentia iudicatrix superior contradi-
cat; quæ tamen impossibile est, vt contradicat, si la-
teat, quod sensus dormiunt: & idè, vt contradicat,
& benè iudicet inter phantasma, aut simulacrum,
vel similitudinem rei, & inter ipsam rem, & vtrum
reuerà sit Coriscus, v. g. is, qui videtur; an verò so-
lùm videatur esse Coriscus, qui Coriscus non est,
necessariò debet per sensum communem fideliter
illi renunciari, vtrum sensus exteriores benè ope-
rentur, & vigilent; an verò sint impediti, & dor-
miant: & vbi hoc compertum habuerit, benè potest
contradicere, & discernere inter rem, & inter appa-
rentiam rei; & iudicare, quod sit somnium, vel non
sit somnium.

Et confirmatur: quia, cum facultas, seu virtus de-
liberandi ex Aristot. 3. de anima, text. 52. & 6. Ethic.
cor. c. 1. sit ipse intellectus practicus, & hic necessariò
versetur circa singularia, quæ possunt aliter se ha-
bere, & idè cadunt sub consultationem, omninò
debet esse coniunctus cum sensu, ad hoc, vt benè,
& certò deliberet; non modò, quia species intelli-
gibiles non representant singularia determinata,
nisi coniuncta cum illorum phantasmatis determi-
natis; & species hominis, v. g. non representat Petru,
C 4 nisi

nisi coniuncta cum phantasmate Petri, vt dicitur in *libris de anima*, ex veriori sententia Aristotelis, & veterum Peripateticorum; sed etiam, quia solum à sensu potest de illis habere certitudinem, qui & per se ipse semper est verus, si habeat omnia requisita, vt dicitur *2. de anima, text. 156*. & de eadem veritate sui obiecti, solum potest facere fidem aliis potentis superioribus. Vnde & dicitur *7. Metaph. text. 33*, de singularibus & corruptibilibus, quod si abscesserint à sensu, non possunt esse manifesta: & *6. Ethic. c. 8. in fine*, quod, quemadmodum certitudo scientiæ est à primis principiis indemonstrabilibus; ita & certitudo prudentiæ est ab ultimis, quorum est sensus, id est, à singularibus. Quia ergo sensus sunt somni sunt ligati, quemadmodum non possunt ipsi per se esse veri, & certi de suis obiectis; ita neque possunt facere fidem intellectui practico, & facultati deliberandi, neque hic intellectus potest esse certus, & certè, & bene deliberare de humanis actionibus, prout requiritur ad voluntarium, & ad peccatum.

5.
Quare in somnis non possit esse voluntarium, & peccatum.

His autem positis, facile explicatur id, quod intendimus, id est, quare in dormientibus non possit esse voluntarium, de quo loquimur, & peccatum: si enim loquamur de somno, quando contingit ex tanta copia, & motu vaporum, vt liget non modò sensus exteriores, & sensum communem; sed etiam imaginationem, & phantasiam, nemo non videt, quare in illo non possit esse voluntarium: id enim non est, quia ligata imaginatione, & phantasia, nulla possunt apparere phantasmata; & idèd neque esse intellectiones, quæ in hac vita sine phantasmate esse non possunt, & ex consequenti neque etiam volitiones, quæ solum possunt esse circa obiectum præcognitum: si verò loquamur de somno, in quo similiter ex inordinato motu vaporum apparent phantasmata solum distorta, & deprauata; idèd non potest in illo esse voluntarium, & peccatum: quia intellectio, quæ consequitur, solum est deprauata ex prauitate phantasmatum: & dum homo sic operatur ex hac apparetia, non agit modo hominis proprio; sed potius agit, more brutorum ex apparetia, & efficacitate obiecti: & quemadmodum error, & deceptio facit inuoluntarium etiam in vigilia, vt infra dicemus, quando agemus de ignorantia; ita & à fortiori illud facit tempore somni, cum semper impossibile sit, vt quod sit ex huiusmodi errore, aut deceptio, sit à principio cognoscente singula, in quibus est actus; sicut requiritur ad rationem voluntarij; & idem est, si somnus contingat ex motu vaporum magis sedato, & phantasmata ordinata appareant, & magis amata, & recta contingant somnia; sed sensus communis sit bene ligatus: dum enim is, qui dormit, non potest per sensum communem indicare, quod sensus exteriores non vigilent, & non operentur, neque etiam potest diiudicare inter rem, & inter similitudinem rei; & vtrum quod videt, solum sit somnium, & apparet, non sicuti est; an verò sit vera res, & verè apparet, sicuti est: & quemadmodum non potest esse certus, quod vigilet, aut quod dormiat; ita neque potest esse certus, quod res ita sit, & per consequens neque actus, in quem exit, potest dici esse à principio cognoscente singula, in quibus ipse est, sicut requiritur ad voluntarium.

Si denique somnus ita contingat, vt sensus communis aliqui ex parte sit solutus; quia similiter ex aliqua parte est etiam semper ligatus, non potest illius iudicium, & fides, quam facit circa operationes sensuum exteriorum, esse certa: & idèd neque potest homo certè diiudicare inter res, & inter simi-

litudines rerum: & si aliquando aliquas similitudines discernat; simul tamen in aliquibus decipitur, vt notat S. Thomas *1. 1. q. 84. art. 8. cit. ad 2.* Et cum in somno semper contingat aliqua admistio erroris, & deceptio, neque possit intellectus per conuersionem ad sensus, & ad sensibile habere certitudinem sui iudicij, neque etiam potest actus, qui sequitur tempore somni esse à principio cognoscente singula, in quibus ipse est, prout requiritur ad voluntarium. Quare, vt ex his omnibus tota ratio concludatur, breuiter dicendum est, idèd in dormientibus non posse esse voluntarium, & peccatum: quia tempore somni principium actus, qui est ipse homo, non potest cognoscere singula, in quibus est actus; neque habere certitudinem sui iudicij ex fide sensu, cum sensus communis semper sit aliquo modo ligatus, neque possit bene iudicare de sensibilibus exterioribus, & de operationibus sensuum exteriorum: & idèd non possit homo per potentias superiores diiudicare inter similitudines rerum, & ipsas res; & semper contingat aliquis error, & aliqua deceptio. Atque hoc modo videtur intelligendum, quod habet Sanchez in *De cal. lib. 2. cap. 38. num. 55. ex Pereiro lib. 1. in Daniele, q. 7. & lib. 2. de magia, q. 9.* idèd in somnis non posse esse perfectum vsum rationis, ad peccandum, & ad merendum; quia propter impedimentum, & ligamen sensuum, non est homo tunc temporis suarum actionum dominus, neque est in eius potestate, vt agat hoc, vel illo modo, aut simpliciter non agat; neque ipse est, qui tunc agit; sed potius aliunde agitur: id enim totum, ne dicatur continere petitionem principij, primò, & radicabiliter ex eo prouenit, quia propter ligamen, sensus communis non potest bene diiudicare inter res, & similitudines rerum; & idèd semper agitur aliqua deceptio, & errore, qui tunc contingit; neque potest ipse actus esse à principio cognoscente singula, in quibus ipse est.

Et quod dicimus de dormientibus, debet intelligi non solum de iis, qui dormiunt per somnum naturalem; sed etiam de aliis, qui dormiunt per innaturalem, quales sunt, qui laborant lethargo, caro, & comate, id est, qui cum febre continua, & lenta habent insuperabilem dormiendi necessitatem, quæ appellatur lethargus, aut veterinus; vel habent somnum profundum, & difficilè superabilem, consequentem ad febrem, aut etiam sine febre, qui appellatur à Medicis caros, aut torpor, siue marcor; vel denique habent magnam procliuatam ad somnum, sed hunc non habent continuum, sed breuem, & interruptum, & sæpè expergiscuntur, & ipsi sese interdum excitant, qui appellatur coma: in his enim omnibus affectionibus semper ligatur sensus communis; & idèd impeditur vsum rationis, & voluntarium, vt iam explicauimus. Vnde, & rectè, à Medicis omnes huiusmodi agroti numerantur inter dementes, vt videre est apud Paulum Zacchiam in *suis questionibus Medicorum lib. 2. tract. 1. quest. 13.*

Ad rationem dubitandi initio positam patet ex dictis: si enim motus vaporum tempore somni non sit tantus, vt impediatur imaginationem, & phantasiam, & simpliciter nulla phantasmata sinat apparere, & nulla contingant somnia; verissimum est, quod possint contingere intellectiones, etiam de rebus purè intelligibilibus, vt probatur in argumento: idèd tamen non potest contingere vera deliberatio, & electio, prout requiritur ad voluntarium, & ad peccatum: quia, quemadmodum ex ligamine sensus communis non contingit rectum iudicium inter res, & inter similitudines rerum; ita neque contingit ex parte intellectus rectum iudicium inter verita-

6.
In lethargo, & somni morbo non est voluntarium.

7.
Solutur rationes dubitandi.

tem, & inter apparentiam, aut similitudinem sui obiecti; & idèd qui inter dormiendum discunt, & syllogizant, quando postea excitantur, semper cognoscunt se in aliquo defecisse, vt loquitur S. Thom. *1. 1. quest. 54. art. 8. cit. ad 2. in fine, & in 4. disp. 9. quest. vnic. a. 4. questioncula 1. ad 3. & 4.*

8.
Quomodo aliquid inter dormiendum, faciat opera vigilanti.

Ad confirmationem respondeo, eos, qui in somnis surgunt, & ambulant, & faciunt opera vigilantium, non habere omnes sensus bene ligatos, & impeditos vaporibus; sed vnum aliquem, aut etiam plures habere ligatos solum imperfectè; & idèd adhuc animam posse per illos operari obscuras quasdam, & imperfectas operationes, vt loquitur Gal. *lib. 2. de motu musculorum, cap. 4.* Et reuerà huiusmodi homines, neque simpliciter possunt dici, quod dormiant; neque simpliciter, quod vigilent: sed solum quod se habeant medio modo, & simul dormiant, & vigilent secundum quid, & imperfectè; idque bene probat experientia Aristotelis in *libello de somniis, cap. 3.* quod sentiant aliquo modo, & somnos, & lumen, & sapores, & tactum; languidè tamen, & veluti procul, & etiam in dormiendo respiciant, id est, ne palpebras quidem bene claudant, vt exponit eo loco Themistius, & dum purant se videre, v.g. lumen lucernæ, aut cantus gallinæ, & canum latratus audire, mox excitari reuerà comperiunt, quod sit verum lumen lucernæ, & veri cantus gallinæ, & veri canum latratus. Et quidem, si huiusmodi homines tempore somni solum efficiant illas operationes, quæ immediatè subduntur imaginationi, vt est, v.g. motus progressiuus, secundum quem aliqui in somnis, etiam nudi, huc, illuc ambulant, vel motus linguæ ad formandam locutionem, secundum quem multa secum ipsi loquuntur, facile potest id explicari, quomodo contingat, etiam cum perfecto ligamine sensuum exteriorum, & sensus communis; ex solo enim actu imaginationis potest moueri appetitus ad hoc, vel illud prosequendum, aut fugiendum, & ex actu appetitus, satis determinatur potentia executiua; & facile iis suppetunt spiritus crassiores, qui ad illas operationes sunt necessarii; & non possunt impedi ex interpositione vaporum, qui faciunt somnum, cum hi maxime occupent vias sensuum, à quibus tamen multum differunt instrumentum motus; & idèd, qui inter dormiendum, sic operantur, maximis periculis se exponunt, dum nudi, & inermes aggradiuntur hostes, quod certè non facerent, si operarentur per sensum tactus, dum loca adeunt valde ardua, ac penè inuisa, & pro inimicis columnas, aut ligna percipiunt, quod non facerent, si operarentur per sensum visus; & denique dum neque etiam ad interrogata aptè respondent, quod signum est eos non operari per sensum auditus, & absolurè quidquid iis contingit, solum contingit ex imaginatione, & tanquam somnium, sine vlla operatione sensus propriè dicti: & inde fit, quod neque etiam recorderentur huiusmodi operationum, quas eo modo fecerunt, sed solum putent se illa omnia somnialle: quia enim operationes illas exteriores non fuerunt sensate, vel cognitæ sensu, non potuerunt relinquere speciem sui in memoria, & idèd illarum non potest esse recordatio.

Si verò in huiusmodi dormientibus contingant sensationes, vt quando se vestiunt, & arma capiunt, & ad interrogata respondent, & oculis ipsis vident, vt supra diximus ex *libello de somniis, cap. 3.* solum contingunt huiusmodi operationes, quia per somnum non nisi imperfectè sunt ligati sensus, & idèd adhuc possunt imperfectè operari, & hoc imperfectum ligamen peculiariter contingit solum in aliquibus, non autem in aliis, vel quia peculiariter ha-

bent vias sensuum magis laxas, & quæ difficultius possunt bene obtipari vaporibus, vel quia habent spiritus animales magis calidos, & cholericos, siue ex complexionem naturali, siue ex aliquo accidente, siueque facilius possunt percurrere vias sensuum, easque solvere. Et ex primo capite videtur accidere, quod facilius soluantur sensus tactus, quam alij sensus, & plurimi sint, qui inter dormiendum sentiant calorem, aut frigus, & que discooperiant, vel cooperiant: quia, scilicet, sensus, tactus minorem habet connexionem cum cerebro, cum sit diffusus per totum corpus, eiusque viæ minis possunt occupari vaporibus, qui ab illo infrigidantur, & descendunt, vt notat Franciscus Piccolomineus *lib. de sede anime, cap. 21.* & contra difficillimè soluantur sensus visus, & paucissimi sint, qui aperiant oculos, & videant, propter contrariam rationem.

Ex altero verò capite, id est, ex caliditate, & dispositione spirituum prouenit, quod inter dormiendum, ij maxime faciunt huiusmodi opera vigilantium, qui ad phrenesum sunt magis dispositi, vt notat Alb. in *summa de homine, p. 2. quest. de somno, cap. 1.* *Verum animal simul dormiat, & vigilet.* In his verò ipsis non contingit post somnum recordatio eorum, quæ fecerunt tempore somni: quia, cum illæ sensationes solum essent obscuræ, & imperfectæ, non potuerunt mouere imaginationem, & relinquere speciem sui: nam, vt loquitur Aristoteles in *libello de somniis, c. 1. initio*, eo ferè modo res se habet in huiusmodi sensationibus, quo se habet in motu locali eorum, quæ mota mouet. Et quemadmodum in his fieri potest, vt aliquid ita debilitè recipiat motum ab alio, vt non possit illum communicare alteri, & solum sit motum, non autem mouens: ita etiam sensus exteriores aliquando ita debilitè possunt moueri à sensibilibus, vt non possint deinde mouere imaginationem, idque contingit non solum in somno; sed etiam in vigilia, vt quando alicui cogitationi multum attendimus: & idèd ita debilitè audimus aliquem, vel videmus, vt deinde non possimus recordari, quod audierimus, aut viderimus.

Siue ergo, qui tempore somni faciunt opera vigilantium, solutam habeant solam imaginationem, & solum ex illa operentur, siue etiam imperfectè solutam habeant sensum communem, & vnum, aut plures ex sensibus exterioribus, idèd non potest etiam in illis, si verè dormiunt, esse voluntarium, de quo loquimur, & peccatum: quia, cum etiam ipsi ex ligamine sensus communis non possint bene discernere inter rem, & inter similitudinem rei, neque possint certè cognoscere, vtrum res ita sit, an verò solum ita appareat, non potest esse eorum actus ex cognitione singulorum, in quibus ipse est; & idèd neque esse voluntarium, vt iam diximus.

Ad secundum respondeo ex S. Augustino *lib. 12. super Gen. ad litteram, c. 15. tom. 3.* & S. Thoma in *4. d. 9. q. vnic. art. 4. questioncula 1. ad 1. & 1. 2. q. 113. a. 3. ad 2. & 2. 2. q. 154. art. 5. in corp.* & ad primum, Salomonem non meruisse, nec impetrasse à Deo sapientiam tempore somni, sed ante somnum: & desiderij, vel postulationis verè liberae & meritorie prius factæ signum fuisse, quod eandem postulationem reperit tempore somni, & Deus eo tempore sapientiam dedit; non, quia eo tempore esset promerita; sed, quia alio tempore: & tempus dationis non fuit ex merito, sed ex libera voluntate Dei. Deinde dico, quæ hic diximus de carentia vsum rationis pro tempore somni, solum intelligi naturaliter, & quantum est ex solis facultatibus naturalibus; si tamen loquamur supernaturaliter, & ex potentia Dei, certum

9.
Quomodo Salomon tempore somni habuerit à Deo sapientiam.

tum est, quod potest Deus etiam in somnis tribuere vsum rationis, vt etiam pie creditur illum accelerasse, & tribuisse Beatissima Virgini in vtero matris à primo instanti conceptionis, & S. Iohanni Baptistæ post sex menses, quando exultauit in vtero, vt notat S. Bernardinus Senen. *serm. 51. de B. V. cap. 2. art. 1.* Caiet. 3. p. q. 27. a. 3. & Suar. *tom. 2. in 3. p. disp. 1. sect. 7.* & Barrad. *tom. 1. l. 6. c. 3.* & similiter certum est, quod potest illum tribuere etiam aliis, & præcipue si per se, vel per Angelos immittat somnia, vt fortasse de facto tribuit veteribus Patribus, quando immisit: imò, vt notat S. Thomas *in 4. d. 9. q. vnic. art. 4. quæstioncul. 1. ad 2.* in quantum anima potest illustrari à Deo, & causis superioribus, non modò non ligatur per somnum; sed potius magis libera redditur, dum ab aliis corporalibus curis, & cogitationibus absoluitur. Et addo ex eodem S. Thoma *2. 2. q. 154. art. 5. ad 3.* posse hominem, etiam sine miraculo, à Deo increpari, & instrui tempore somni, vt dicitur *Job 32. cit.* quia ad hoc solum requiritur apprehensio rationis, non autem certitudo iudicij circa singularia: nihil autem prohibet, quod homo inter dormiendum apprehendat aliquid de nouo; vel ex reliquijs præcedentium cogitationum, & phantasmatis oblati, vel ex reuelatione diuina, aut immisione Angeli boni, vel mali, etiam si non possit certò indicari circa singularia, cum ad hoc requiratur conuersio ad sensus, & ad sensibilia, quæ sunt prima principia cogitationis humanæ, & prima radix certitudinis, quod non intendatur solis similitudinibus, & phantasmatis, veluti rebus ipsis, vt iam diximus.

DISPUT. XI.

Qua de causa voluntarium, & peccatum non possit esse in ebriis, & temulentis.

1. Rationes dubitandi, quod in ebriis possit esse voluntarium.
2. In ebriis non potest esse voluntarium.
3. Quare in ebriis non possit esse perfectè voluntarium.
4. Quare magis delirent, qui minus vino tenentur.
5. Grauius ebriis quare videantur omnia circumferri, & res vna appareat duplex.
6. Quare ebrietas in diuersis hominibus, aliquando faciat effectus contrarios.
7. Soluuntur rationes dubitandi.
8. Quare ebrij, si quid peccent, sint digni duplici pœna.

1. Rationes dubitandi, quod in ebriis possit esse voluntarium.

Pro ebriis, & temulentis ratio dubitandi potest esse: quia, quauis ex Aristotele *in probl. sect. 30. quæst. 1.* vinum immodicè potatum plurimum possit ad mores euariandos, & provt diuersimodè bibitur, facillè faciat iracundos, audaces, humanos, misericordes, ad amandum propensos; nunquam tamen videtur vsum mentis adimere, nisi quando in soporem resoluit, in modum eorum, qui morbo comitali laborant; quo tamen tempore eadem ratio est de ebriis, atque de dormientibus; & vt loquitur ibi Aristoteles: *Vbi vinum hominem frigidum, taciturnumque à frigiditate accepit, paulò liberaliori poculo resoluit, excitatque ad verba: tum largiori potu, verborum vberem, eloquentem, fidemque reddit: posthac processu potandi ampliori, audacem, propensumque facit ad agendum: deinde plenius amplificato, in contumeliam, & petulantiam vertit: mox ad insaniam propemodum accendit: postremò nimio*

ex potu resoluit, stultumque agit, in modum eorum, qui à pueris morbo comitali laborant. Ex his autem omnibus euariationibus nulla apparet, quæ arguat impotentiam mentis simpliciter, nisi postrema; sed ad summum alia omnes solum arguunt diuersitatem in apparentiis, & apprehensionibus rerum, & in ipsa dispositione agendi per spiritus calidiores, & actiofiores: & ex hac sola diuersitate potest provenire maior illa verborum copia, maior audacia, & fidentia, maior facilitas ad contumelias, & ad petulantiam; non autem ex carentia vsus rationis.

Et quemadmodum, qui ex natura his iisdem laborant vitiis, & sunt, verbi gratia, loquaciores, audaciores, fidentiores, non propterea dicuntur ex natura carere vsu rationis: ita & qui iisdem laborant ex vino, cum ex eodem Aristotele *ibidem*, eadem causa sit, quæ, vel natura, vel vinum mores cuiusque insinuat potest. Et eadem ratione est explicandum, quod *ibidem* habetur, vinum facere propensiores ad amandum, & eos, qui potant, sæpè adducit, vt eos osculentur, quibus nemo sobrius dare osculum velleret; vel, quia deformes sunt; vel, quia ætate prouecti: id enim similiter non provenit ex defectu rationis, sed ex diuersitate in apparentia, & apprehensione pulchri, & delectabilis, secundum quam hinc, & nunc id apparet, & apprehenditur tale, quod tale non est, & alio tempore non apparet, neque apprehenditur; quod tamen ex aliis etiam causis sæpè contingit, quæ ex vino. Et confirmatur: quia *ex 3. Ethic. cap. 5. & 2. Polit. cap. 10. in fine, & 2. Rhetor. cap. 27.* ebrij, si quid peccent, non modò non excusantur; sed duplici pœna sunt puniendi, id est, & propter ebrietatem, & propter peccatum, quod in ebrietate committunt: quod tamen non esset, si tempore ebrietatis non haberent vsum rationis, neque possent iis contingere peccatum, & voluntarium propriè dictum.

Sed breuiter dicendum est, certum esse debere, quod etiam ebrietas, si sit perfecta, impediatur vsum rationis, & etiam in ebriis non possit contingere perfectum voluntarium, & peccatum. Ita expressè Aristoteles *7. Phys. text. 20.* vbi ait, tam eum, qui dormit, quam qui est ebrius, non posse vti scientia, & secundum scientiam agere; sed abeunte solum perturbatione, & mente ad tranquillitatem veniente. Et *in libello de somniis, c. 3.* vbi ait, tam temulentis, quam melancholicis, & febricitantibus propter multitudinem motuum, & perturbationem vaporum, contingere phantasmata, & visiones conturbatas, & monstruosas. Et *7. Ethic. cap. 3.* vbi ait, temulentis tunc solui ignorantiam, quando soluitur temulentia: sicut & tunc soluitur dormientibus, quando soluitur somnus. Et si quis fortè, dum est vino oppressus, dicat carmina Empedoclis, solum dicere; non autem scire, id est, solum materialiter verba pronuntiare; non autem capere, quid subsit verbis. Et *in probl. sect. 3. quæst. 2. & 26.* vbi explicat, quare magis delirent, qui leuiter se inebriant, quam qui grauius. Et *sect. 30. quæst. 13.* vbi ait, ebrios esse amentes, id est, sine mente, & vsu rationis, sicut & pueri, & infani. Ita etiam S. Thomas *2. 2. quæst. 150. art. 2. in corp.* vbi ait, idèò ebrietatem esse peccatum mortale: quia prius vsu rationis. Et *art. 4. in corp. & ad 3.* vbi ait, in ebrietate ligari vsum rationis. Et expressè id asserit etiam S. Augustinus *lib. 22. contra Faustum, cap. 4. tom. 6.* vbi ratione ebrietatis excusat Lor à peccato incestus, quando concubuit cum filiabus, vt habetur *Gen. 19.* Neque vllus est, qui oppositum asserat: & ita habet communis omnium sensus. Vnde & contumeliæ, quæ fortè dicuntur in aliquem ab homi-

2. In ebriis non potest esse voluntarium.

4. Quare magis delirent, qui minus vino tenentur.

5. Grauius ebriis quare videantur omnia circumferri, & res vna appareat duplex.

mine ebrio; neque ab illo, in quem dicuntur, neque ab aliis accipiuntur, vt contumeliæ, sed vt facietia, & ineptia; neque mouent ad iram, aut appetitum vindictæ, sed solum ad risum.

Et ratio facillè constat ex dictis de pueris, & de dormientibus: vt enim in pueris ex nimia humiditate cerebri, & totius corporis, continuè efficitur magna copia, & magna agitatio spirituum & vaporum, per quos deferuntur phantasmata, & nimia humiditas in ipsis organis sensuum interiorum; & sic impediuntur sensationes interiores, vt vel omninò non fiant, vel certè non fiant aptè, & provt requiritur ad intellectiõnem; & idem contingit in dormientibus ex nimietate, & motu vaporum, qui sunt ex cibo: ita & in ebriis, ex nimietate vini, similiter efficitur nimietas vaporum, & spirituum, eorumque nimia agitatio, & perturbatio, & nimia calefactio, & alteratio organorum; & per hanc similiter impediuntur phantasmata, vt vel omninò non appareant, vel saltem non aptè appareant; sed solum perturbata, & monstruosa, sicut & contingit in iis, quæ videntur intra aquas, si hæc, nimirum, agitentur, vt *suprà* diximus *ex libello de somniis, c. 3.* Vnde & bene *ibidem* subdit Aristoteles, passionem, quæ fit in ebrietate, & temulentia, cum sit multum spirituosa, sicut & illa, quæ fit in aliquibus febricitantibus, & in melancholicis, non possent non facere multum motum, & perturbationem huiusmodi spirituum, & vaporum, & sic impedire rectam, & aptam phantasmatum apparentiam, & facere, vt solum appareant perturbata, & monstruosa. Et *7. Phys. text. 20.* docet tunc ebrium posse vti scientia, quando abeunte perturbatione redit mens ad tranquillitatem. Et *in probl. sect. 30. quæst. 13.* idèò ebrios esse insanos, quia nimis calor, qui in ipsis est, facit, vt motu plurimo, vehementissimèque inquietentur, & tunc incipere esse prudentiores, quando hic motus desistit.

Et similiter in hanc eandem vaporum nimietatem, & nimiam agitationem refert idem Aristoteles plurima alia, quæ contingunt in ebriis, vt videre est *in iisdem problematis*, præsertim *sect. 3.* sic enim *quæst. 2. & 26.* ait contingere, quod magis delirent, & magis peccent, qui minus vino tenentur, quam qui magis: quia, scilicet, qui vehementer sunt ebrij, omninò soluantur, & languent; & idèò ne tentant quidem aliqua iudicare: at verò leuiter ebrij, quia vino ita tenentur, vt non penitus impediuntur, simul iudicant, & præuè iudicant; & hinc sapissimè accidit, vt & ipsi alios contemnant, & contemni se putent ab aliis; quia, scilicet, cum de hoc vtroque ferant iudicium, de vtroque præuè ferunt iudicium. Et *q. 9. & 20.* inde ait contingere, quod grauius à vino detentis videantur omnia circumferri. Et *quæst. 10. & 29.* quod ebriis sæpè res vna videatur plures. Et *quæst. 30.* quod iisdem lingua oberret, nec reddere vocabuli articulum possit: quia enim vaporibus vini etiam nerui oculorum replentur, eorumque motu, & agitatione etiam ipsi, & pupilla quasi loco mouetur, indicatur motus contingere in ipsis rebus, cum parum referat quoad actum iudicij, vtrum motus sit in ipso organo visus, an in re obiecta visui. Et quemadmodum, si digitus oculo supponatur, & pupilla suo loco moueatur, quod vnum est, geminari videtur: ita etiam, si motio pupillæ contingat intrinsecus per vapores, cum parum referat, quod motio, & quasi suppressio oculi fiat extrinsecus, & per digitum; an verò intrinsecus, & per vapores. Et denique, quia caro lingue est mollis, & instar spongiæ, mirum non est, si ex vaporibus vini multum madefcens, an-

pletur & extollatur, & ad formandos vocabulorum articulos reddatur tardior, & exprimere sincere non valeat.

Quare autem vinum, & ebrietas non in omnibus semper faciat eoldem affectus; & aliquos reddat mobiliores, & leniores ad operandum; aliquos contra tardiores, & magis impeditos; & aliquos ab operationibus omninò soluat, & diu languere, & dormire faciat; non tam in vinum, quam in diuersitatem constitutionis eorum, qui vino capiuntur, refert *ibidem* Aristoteles *sect. 3. cit. quæst. 16.* Vt enim ignis ea, quæ sunt inter se dissimilia, & contraria, dissimiliter, & contrariè afficit; & glaciem, v. g. soluit, & liquefacit, & salem indurat: ita & vinum, quos homines inuenit natura tardiores, calefaciendo reddit mobiliores; & quos inuenit immobiliores, magis dissoluendo reddit omninò immobiles: & quoad hoc idem præstat, atque balneum, quod corpora bene perfrecta, ac dura relaxat, & facit agiliora; & corpora humida, ac mobilia dissoluit, & reddit infirmiora. Et ea ratione *sect. 30. quæst. 1.* in eandem diuersitatem constitutionis naturalis refert, quod aliqui ex nimio potu fiant loquaces; & aliqui taciturni; aliqui animosi, & fidentes; aliqui timidi; aliqui læti; aliqui tristes, &c. Si enim caliditas vini ita sit moderata, vt naturalem caliditatem foueat atque augeat, eam efficit variationem in moribus, quæ potest provenire ex incremento caloris: & contra, si ita sit immoderata, vt sua nimietate calorem naturalem extinguat, sicut & carbones candentes extinguuntur superinfusa aqua, aut ignis quomodoocunque aliter transpiratione prohibita eam efficit, quæ potest provenire ex defectu caloris, id est, facit loquaces, animosos, iracundos, audaces, humanos, amatores, misericordes, lætos, si sit primo modo; & contra taciturnos, timidus, tristes, torpentes, inhumanos, auaros, si sit secundo modo.

Et per hæc patet solutio ad rationem dubitandi initio positam: falsum enim est, quod tunc solum ebrietas inducat, aut arguat impotentiam mentis, quando occupat vires motiuas, totumque hominem in soporem, ac somnum resoluit; sed illam tunc etiam arguit, & inducit, quado ex nimietate, & motu vaporum, impedit rectas apparatus phantasmatum, & immutat organa sensuum interiorum: & quauis non quacunque diuersitas in apparentiis, & apprehensionibus rerum perfectè tollat vsum rationis, & inducat perfectam impotentiam mentis, & facillè possit contingere, vt qui ex vino, vel ex natura sunt facti loquaciores, audentiores, fidentiores, non omnes careant vsu rationis, & sint amentes; si tamen huiusmodi diuersitas sit magna, omninò tollit vsum rationis; & inducit amentiam: quia sic etiam in aquis, quauis commotio, & agitatio, si sit leuis, non perfectè impediatur apparentiam rerum, & iudicium visus circa ea, quæ in aquis cernuntur; si tamen sit magna, omninò facit, vt rerum simulacra appareant perturbata, & monstruosa, & omninò impedit iudicium sensus, vt *suprà* diximus *ex libello de somniis, cap. 3.* Et idem est dicendum de iis, qui ex vino redduntur propensiores ad amandum, & eos etiam osculantur, quibus nemo sobrius dare osculum velleret: quauis enim id possit contingere sine perfecta amentia; potest tamen etiam contingere ex perfecta amentia; & quod de facto ex illa contingat, vel non contingat, ex aliis iudiciis est attendendum.

Ad confirmationem respondeo; rectè dici, quod ebrij, si quid peccent, duplici pœna sunt puniendi: id tamen non est ex eo, quia semper in ebrietate sit

6. Quare ebrietas in diuersis hominibus aliquando faciat affectus contrarios.

7. Soluuntur rationes dubitandi.

vltus rationis, & peccata, quæ committuntur sunt voluntaria in se: sed, quia sunt voluntaria saltem in alio, id est, in nimio potu, qui est causa ebrietatis: et si in illo non sunt voluntaria, vt, verbi gratia, si non fuerunt præcognita, simpliciter non sunt voluntaria, nec poenam merentur, vt patet ex S. Thoma 2. 2. quæst. 150. art. 4. & ex iis, quæ communiter dicuntur de inuoluntario ex ignorantia.

DISPUT. XII.

Qua de causa voluntarium, & peccatum non possit esse in furiosis, amentibus, melancholicis, phreneticis, deliris, mente emotis, & mente turbatis.

- 1. Pluribus modis potest contingere, vt mens lædatur, & ex quibus signis possit colligi, & probari amentia.
2. Ex qua parte corporis contingat læsio mentis.
3. Quomodo læsio mentis maximè contingat ex humore melancholico.
4. Si læsio mentis sit totalis, & perfecta, certum est, quod simul cum illa non potest esse voluntarium.
5. Futuras quomodo contingat.
6. Furor & mania.
7. Oblivio & defectus memoria.
8. Isti fulmine quomodo aliquando euadant futuri.
9. Rationes dubitandi, quod voluntarium possit esse cum læsione mentis, quando est solum ex parte, & imperfecta.
10. Certum est, quod etiam cum læsione mentis, quando est solum ex parte, non potest esse voluntarium.
11. Quare cum læsione mentis non possit esse voluntarium.
12. Quomodo possit contingere læsio mentis solum circa vnum aliquod obiectum, non autem circa alia.
13. Opinio aliquorum, quod non possit quis carere usu rationis circa vnum, & non circa alia.
14. Potest vna potentia impediri ab vna operatione, & non ab aliis.
15. Quomodo ex melancholia contingant Sibyllæ, & diuinautes.
16. Ex melancholia, si incalcescat, possunt effici Poëtæ, & Oratores.
17. Ex morbo potest contingere mutatio quoad bonitatem ingenij.
18. Quomodo amentes dicantur carere usu rationis, etiam si in multis deliberent.
19. Si quis ex amentia non possit panitere, non propterea est extra statum salutis.
20. Lucida intervalla in quibusdam amentibus quomodo contingant.
21. Qua ratione ad mentem redeant, qui insanunt in febribus, quando fuerint morti proximi.

1. Pluribus modis potest contingere, vt mens lædatur.

Hippocrate, & Medicis omnes istæ enumerantur tanquam species, aut modi, quibus ex toto, vel ex parte, impeditur, aut tollitur vltus rationis, vt bene aduertit excellentissimus Medicus, & in Philosophicis discipulus olim meus, Ioannes Manellus in suis prognosticis, cap. de mentis turbatione, emozione, delirio, & insania. Si enim ratio perfecta & quoad totum impediatur, id est, quoad omnes materias; non autem solum quoad aliquas, sed impediatur sine febre; dicitur furor, melancholia, ma-

nia, insania, & amentia: si verò in totum, & perfecte impediatur, sed cum febre, dicitur phrenesis, quam hoc nomine generaliter accepto, ea omnis affectio appellari aliquando solet, qua epistat, id est, mentem lædi contingit, vt notat Gal. in prorrh. lib. 1. com. 1. & si mens non perfecte impediatur; sed solum ex parte, id est, in vna tantum, aut pluribus rebus, non autem in omnibus; vel pro certis tantum temporibus, non autem pro semper; ita tamen, vt error, & deceptio, quæ sic contingit, non possit aduerti ab ipomet operante, dicitur delirium. Et si impediatur solum ex parte, id est, in vna tantum re, & ad modicum tempus; sed ita vt postea error, & deceptio facile deprehendatur ab ipomet operante, dicitur mentis emotio. Et denique, si vltus rationis, siue in totum, siue ex parte non impediatur perfecte, sed solum imperfecte, & qui intelligit, verbi gratia, non ita intelligat, vt solebat; sed minus profundè, & minus conformiter ad rem ipsam, minus clarè, ac minus promptè; & idèd neque possit bene se declarare, neque verba illi occurrant, nec promptè, & solidè ad interrogata respondeat, dicitur mentis perturbatio.

Et quauis plures ex his speciebus, aut modis insanix, vel mentis non sanæ, satis ipsæ se prodant; si tamen contingat de aliquo dubitari, vtrum sit sanæ mentis, necne, ex pluribus signis potest id colligi, vt ex Iuristis notat Castren. in l. Idem Iulianus. §. constat. num. 7. ff. de leg. 1. & in l. quidam in suo testamento. num. 5. ff. de condit. inst. in l. Idem Iulianus. cit. Menoch. conf. 82. num. 213. volum. 1. Rota in nouiss. p. 1. decis. 107. n. 5. Et ex Medicis bene colligit Paulus Zacchias in quæstionibus Medicolegalibus, lib. 2. tit. 1. q. 3. Primum enim ex operationibus merè corporalibus sanæ mentis defectum satis ostendit, si quis dum ambulat, lutum non vitat, neque à malis passibus cauet, vel ed fertur, non quòd finis, & certa intentio; sed quòd pedes hominem ducunt, vel si lapides iacit, vel si membra ineptè mouet, si os distorquet, si toruè inuertur. Et ex his signis amentiam colligit Menoch. de præsumpt. præsumptione 45. num. 22. & Sforzia Oddus conf. 93. num. 12. Deinde ex operationibus magis ciuilibus idem ostenditur, si quis non saluter, & colat, quos debet; sed contrà quos non debet, & cum his diu versetur, non cum illis; vel si bona sua irrationabiliter donet, vel quibus non debet, vel quantum non debet, & ex huiusmodi donationibus irrationabiliter factis amentiam probat idem Menoch. de arbit. ind. c. 68. num. 4. lib. 1. Paris. de resignat. benef. lib. 9. q. 19. num. 7. Farinac. respons. crimin. 42. n. 29. lib. 1.

Tertiò ex verbis amentia ostenditur, si quis ineptè, & inordinatè loquatur, & sensum animi exprimere nesciat; si præter suam naturam sit loquax, aut taciturnus; si audax, & impudens; vel è contrà modestus, & meticulosus: sic enim Hippocrates 1. prorrh. sent. 44. & ibi Gal. com. 2. text. 29. ex audaci responso hominis aliqui bene compositi, & modesti, phrenesim colligunt. Ex hoc tamen signo, non est temerè iudicandum: quia sæpè ex eleuatione calidiorum vaporum ad caput, potest quis esse loquax, & aliqua dicere extra rem; nec tamen propterea est damnandus amentia; nec quæ fortè gerit in hoc statu, censi debent ex mentis defectu, esse nulliter gesta, cum ipsemet, vel ex se ipso, vel ab aliis monitus id bene aduertat, sibi que cauet: quod tamen non esset, si laboraret amentia.

Quartò ex aliis signis colligi potest amentia, vt, verbi gratia, ex animi passionibus diu, & sine causa durantibus, vt patet ex Hippocr. 6. Aphor. 26. & Gal. lib. 3. de loc. aff. cap. 7. qui ex timore, & merore abique

Ex quibus signis possit colligi & probari amentia.

abique causa diu perdurante, colligunt melancholicum. Idem est de risu, & læticia, vel etiam fletu, & moribitia absque causa, vt patet ex eodem Hippocr. epistola 10. ad Damageturum. Idem, si quis admittitur res lenissimas, & pueriles; si auer, aut odiat, quos non debet; si fugiat, aut appetat non fugienda, & non appetenda.

Quintò potest colligi ex aspectu, & colore vultus: qui enim insanunt, communiter habent oculos valdè concauos, & profundos, & naturali lumine obscuratos, eosque in certa aliqua parte diu tenent defixos; & qui ex vitio atræ bilis amentes sunt, habent colorem fuscum, & lividum, & laborant grauedine capitis.

Et hæc omnia tunc maximè censi debent probare amentiam, quando præcesserunt causæ, quæ potuerunt illum inducere, vt, v. g. magna aliqua passio animi, magnus morbus.

2. Ex qua parte corporis contingat læsio mentis.

Sed horum omnium mentis defectuum, ea tantum communis & vniuersalis ratio potest asserti, quam tradit Aristoteles 1. de anima, text. 65. & 66. quia, scilicet, aliud quid interius corrumpitur, à quo in hac vita dependet mens, & intellectus, id est, organa ipsa, & instrumenta sensuum interiorum immutantur, & ex qualitate, quantitate, & motu spirituum & vaporum, per quos deferuntur, & in quibus apparent phantasmata, & species rerum, vel omninò impediuntur, vel deprauantur apparentiæ, vt supra diximus de pueris, dormientibus, & ebriis. Sed parum refert hoc loco, ex qua parte corporis corrupta, & immutata dicatur contingere læsio mentis, & ad nostram institutionem perinde est, siue huiusmodi immutatio principaliter dicatur contingere in membranis cerebri, & præcipuè in tenui meninge, vt vult Gal. lib. 4. de causis pulsuum. cap. 14. vel etiam in ipsa substantia cerebri, quæ simul cum meninge semper afficitur, vt idem notat lib. 4. de præsertim ex pulsibus. cap. 9. siue in septo transuerso, & præcordio, quæ ex Aristotele lib. 3. de part. cap. 10. vbi propter vicinitatem ad ventrem inferiorem, attraxerit ex illo humorem calidum, & excrementitium, continuo mentem, ac sensum perturbant; & idèd phrenes appellantur, quasi participes prudentiæ sint; cum tamen reuera nullatenus sint participes; sed mens mutationem ex eo solum aperiant, quia sunt propinquæ iis partibus, quæ illam obtinent; id est, quia cordi obtenduntur: quod idem de septo transuerso etiam docet Gal. lib. 5. de locis aff. cap. 4. vbi ait, perpetuum delirium posse contingere etiam ex inflammatione septi transuersi; non autem solum ex inflammatione meningis, aut cerebri.

3. Quomodo læsio mentis maximè contingat ex humore melancholico.

Siue autem læsio mentis contingat ex læsione, aut immutatione meningis, & cerebri, siue septi transuersi, siue vtriusque, certum est, quòd maximè contingit ex halitibus, & vaporibus melancholicis, vel nigra, aut atræ bilis, si nimium occupent organa sensuum interiorum, & sedem mentis: vt enim habet Gal. lib. 3. de locis aff. cap. 7. & sæpè alibi, nigra bilis alia est veluti fax sanguinis, & admodum ipsilla, & facibus vini non absumilis; & communiter dicitur sanguis melancholicus; & alia est substantia multò tenuioris, quæ vomentibus, & olfacientibus videtur acida, & solet causari ex præalata flaua bile, vel sanguine melancholico; & si organa sensuum per hanc fuerint intemperata, excitantur huiusmodi affectiones, per quas læditur mens: quia, vt bene explicat Aristoteles in prob. sect. 30. quæst. 1. humoris id genus, quod atram bilem vocamus, constitutioni, & naturæ vniuersi corporis protinus sese immiscet, cum omne temperamentum calidi, & frigidi sit, & ex his duobus natura omnis seruetur & consistet, & Baldelli Theol. Moral.

ipsa huiusmodi bilis possit reddi, & validissima, & frigidissima, & ad hoc vtrunque aptissima sit suapte natura: quemadmodum & aqua, & lapis, aut ferrum, quauis natura: sint frigida; si tamen multum calefiant, & illa sentitur calidior, quam ipsa flamma, & hæc calidiora euadunt, quam ipsi carbones. Si ergo huiusmodi bilis, quæ natura est penitus frigida, in hoc ipso frigore modum excedat, hominem facit attonitum, obtorpentem, anxium, & formidolosum, & eam mentis læsionem inducit, quæ sumpto ab ipsa vocabulo propriè melancholia appellatur: sed, si multum incalcescat, facit securitatem animi, & cantilenas, & eas mentis alienationes, quæ possunt ex nimia caliditate induci; & quemadmodum ex diuersa temperie huius humoris, quam quisque habet ex constitutione naturæ, maximè oritur in vnoquoque diuersitas morum, & habitatum; & ij, in quibus multa, & frigida est bilis atra, stolidi sunt, & ignaui; & in quibus est multa, & calida, sunt perciti, & ingeniosi, & loquaciores, & amafij, & propensi ad omnem excandescantiam, & cupiditatem; & si caliditas sit magis remissa ad mediocritatem, sunt prudentiores, & multis in rebus præstantiores, v. g. in studiis literarum, in artibus, in Republica; ita & ex diuersa temperie eiusdem humoris, vnde canque sit habitata, si contingat, vt sedi mentis sit vicina, cõtingit diuersitas in morbis vesanix, quibus multi vexantur; & vt notat Gal. lib. 2. de causis symptom. cap. ult. quod nobis extrinsecus sit, altissimis tenebris ad aliquod tempus aërem occupantibus, vt non modò vltus impediatur, sed etiam maximus timor ingeneretur; idem contingit aliquando etiam ab intrinseco, si nigra bilis, aut aliqua melancholici halitus exhalatio occupet sedem mentis: non solum enim impeditur recta apprehensio; sed etiam maximi, & ineptissimi metus ingenerantur, vt, verbi gratia, ne contactu alterius corporis durioris ipse frangatur, qui se apprehendit esse hominem testem, aut vitreum; & ne mundi totius ruina opprimatur, qui eum apprehendit Atlantis humeris sustineri; & de hoc periculum esse, ne à sustinendo desinat; & propterea huiusmodi halitus hanc, vel illam cerebri partem occupant, in qua secundum Medicos resident diuersæ potentix, ac sensus interiores, diuersas efficiunt læsiones mentis, lædendo, scilicet, potius imaginatiuam, v. g. quam æstimatiuam, aut memoriã; vel è contrà lædendo potius has, quam illam, vt vult Gal. lib. 4. de locis aff. c. 2. Et hinc potuit contingere, vt quidam Theophilus Medicus, apud eundem Gal. lib. de sympt. differ. cap. 3. cum apostemate laboraret in parte anteriore cerebri, aptè responderet ad interrogata; quod signum erat bene ipsum valere quoad sensum communem, qui operatur simul cum sensu auditus, & aliis sensibus exterioribus; sed in angulo domus videretur sibi videre, & audire tibicines, eosque propterea, tanquam sibi molestos, iuberet eici; quod signum erat non bene ipsum valere quoad imaginatiuam: quanquam foras, quòd mens lædatur potius circa vnum genus obiecti, quam circa aliud, non tam arguit læsionem in diuersis organis diuersorum sensuum interiorum, vt vult Gal. & Medici, quam alterationem, & deprauationem in aliquo alio, vt, v. g. in ipso phantasmate, & simulacro, quod mouet potentiam interiorem; & quòd Theophilus, verbi gratia, imaginaretur tibicines, potius potuit prouenire ex nimia, & monstruosa intentione, & efficacitate phantasmatis ipsorum tibicinum, & ex importuno illius occursu ad organum imaginationis, quam ex læsione ipsius organi: siquidem hæc eodem modo causasset læsionem, etiam circa alia imaginabilia, sicut & circa

circa tibiines; & illa innaturalis, & monstruosa intensio, & efficacia, & importuna occurso certi phantasmatis, recte potuit provenire ex nimia agitatione, & consistentia vaporum, vt sapius diximus ex Aristotele in libello de somniis, cap. 3.

4. Si laesio mentis sit vocalis, & perfecta certum est, quod simul cum illa non potest esse voluntarium.

5. Fatuitas quomodo contingat.

His vero positis, circa huiusmodi alienationes mentis, & circa modos, quibus contingunt, facile constat, quare non possit simul cum illis contingere voluntarium, & peccatum, quando ipsae alienationes sunt in totum, & perfectae: id enim est, quia intellectus in hac vita dependet a sensibus, & phantasmatis: sique corruptis, aut vitariis, necesse est etiam, ipsum quoad suas operationes marcescere, vt supra diximus ex 2. de anima, text. 66.

Et hoc modo, si corporis temperatura sit valde frigida, non modo efficitur ea laesio mentis, quae appellatur melancholia, vt iam diximus ex Aristotele in probl. sect. 3. quae. 1. sed etiam illa, quae a Medicis appellatur fatuitas, sumpto, ac deriuato vocabulo a verbo fandi: quia fando, ac loquendo maxime manifestatur: proprie enim dicuntur fatui, qui non solum tarditatem, & quasi ignauitiam habent mentis; sed ipsam etiam mentem vix habere videntur, & ab infantibus, aut pueris vix dignoscuntur, nisi loquelas; & puerili semper ingenio, & puerilibus motibus sunt; nec aliis nisi puerilibus gaudent, & delectantur, vt est, v. g.

Ludere par, impar, & equitare in arundine longa.

Et haec omnia solum proueniunt ex nimia frigiditate temperaturae, ratione cuius spiritus animales, in quibus resident, & per quos deferuntur phantasmata, neque in ea tenuitate, neque in ea claritate producantur, neque in ea copia, quae est necessaria ad bonas, & conuenientes operationes sensuum interiorum, & ad rectas intellectiones: & ideo, quia carent sufficienti calore pro functionibus cerebri, communiter dicuntur sine cerebro, vt notat Gal. lib. 2. de locis aff. cap. 4. Et ad hos reducuntur etiam illi, qui sunt tam rudes & hebetes, vt nihil addiscant, aut capiant ex iis, quae omnes communiter sciunt, & vulgariter dicuntur simplices, & per metaphoram, & per contemptum dicuntur fungi, ac stipites: quanquam hi non ex quacumque hebetudine mentis, aut tarditate sunt dammandi, vt amentes simpliciter; sed bene est expendenda huiusmodi tarditas & hebetudo, quanta sit.

6. Furor, & mania quomodo contingant.

Si vero temperatura corporis sit calidior ex nimia, & innaturali incallescencia atrae bilis, & ex eiusdem praesalatione, vel alterius cuiuscumque humoris, contraria ratione, efficitur furor, aut mania, & ex nimia caliditate, tenuitate, & copia, & agitatione eotundem spirituum, non possunt in illis bene apparere phantasmata, & consequenter nec bene fieri operationes mentis: & qui hoc modo insanunt, sunt semper audaces, semper clamosi & praecipites ad omnia, vt patet ex Aristotele sect. 10. quae. 1. cit.

7. Oblitio, & defectus memoriae quomodo contingat.

Similiter, si corporis, & humorum temperatura sit nimis humida, aut nimis sicca, saepe contingit, vt laedatur memoria: & si haec laesio magna sit, simul cum illa impediatur etiam ratio, vt notat Gal. lib. 3. de locis aff. cap. 5. quia enim ex Aristotele in libello de memoria, & reminiscencia, cap. 2. necessarium est ad memoriam, vt imprimatur ab obiecto iam cognito, & sensato, quasi figurae quaedam; sicut imprimatur ab iis, qui sigillant annulis: hinc est, quod neque iis, qui sunt, vt ipse loquitur, in motu multo, siue propter passionem, siue propter aetatem, fiat memoria, tanquam vtiq; in aquam fluentem incidente motu & sigillo; neque iis, qui sunt nimis frigidi, & duri, & sicut antiqua aedificiorum, quibus non ingignitur figura. Et hac de causa, & valde iuuenes, & valde se-

nes, & qui sunt multum veloces, & qui sunt multum tardi, immemores sunt: quia illis non manet phantasma, & hos non tangit.

Et idem potest contingere etiam ex passionibus, & affectionibus praeternaturalibus, vt, v. g. ex morbis, si fuerint diurni; & graues, & praecipue pestilentes, vt ex Iuristis notat Menoch. lib. 2. de arbit. iud. casu 26. num. 5. & ex casibus, ictibus, & similibus accidentibus, vt videre est apud Plinium lib. 7. cap. 24. vbi refert, morborum, & casuum iniurias maxime sentiri a memoria, & eam aliquando particulatim perdi, & aliquando vniuersam; & quendam ex ictu lapidis oblitum fuisse litterarum tantum, quendam ex praesto recto delapsum, solum matris, & affinium, & propinquorum; & quendam ex agitudine fuisse oblitum seruorum; & Messallam Corninum, Oratorem, similiter ex morbo fuisse oblitum sui nominis: haec enim omnia ex eo contingunt, quia aliquando ex huiusmodi accidentibus absumuntur omnes spiritus animales, in quibus afferuntur phantasmata ad vsum memoriae; & aliquando non omnes, sed illi tantum, in quibus afferuntur determinate haec, aut illa phantasmata: & quemadmodum defectus mentis, solum circa vnum, & non circa omnia, maxime prouenit ex defectu vnius phantasmatis, & non omnium, vt infra dicemus; ita & defectus memoriae circa vnum.

8. Icti fulmine quomodo contingant fatui.

Et idem contingit etiam in iis, qui icti fulmine euadunt fatui; absumente, nimirum, igne illo caelesti omnes spiritus animales cerebri, & ipsum cerebrum notabiliter refrigerante, & exsiccante, vt notat Paulus Zacchias in suis quaestionibus. Medicolegalibus, libro 2. tit. 1. quae. 15. num. 6. Et non est dubium, quod hic defectus spirituum & phantasmatum, ex quacumque causa tandem contingat, si magnus sit, potest causare, praeter obliuionem, & defectum memoriae, etiam defectum mentis, vt iam diximus ex Gal. id enim est maxime necessarium, quod circa obiecta non praesentia, & non actu sensata, ad quae est opus phantasmatis relictis, & asseruatis ad vsum memoriae, vt ex se patet.

9. Rationes dubitantes, quod voluntarium possit esse in laesione mentis, quod est solum ex parte, & imperfectum.

Sed, quando alienatio mentis est solum ex parte, & imperfecta, non facile constat, quare non possit simul cum illa contingere voluntarium, & peccatum: nam Aristotele in probl. sect. 30. quae. 1. ex eo quod atra bilis aliquando incalescat, itque calor sedi mentis sit in vicino, docet contingere instinctum lymphaticum, & ex hoc effici Sibyllas, Bacchas, & omnes, qui diuino spiraculo instigati creduntur, cum id accidit, non ex morbo, sed ex naturali intemperie: & Maracum, ciuem Syraculanum, tunc fuisse Poetam praestantiorum, quando mente alienabatur. Et Plato in Phaedro, dupliciter ait furorem contingere, id est, aliquando ex causa corporis, & aliquando immitti diuinitis, & appellari Diuinitatem. Et certum est, quod secundum veritatem tale quid etiam contingit in Prophetis, & viris sanctis, quando rapiuntur a Deo, & dicuntur diuina pati. Si ergo huiusmodi furor, & mentis alienatio, quando est a natura, facit diuinationem rerum futurarum, & iuuat poesim, quae tamen est habitus mentis; certum videtur, quod simul cum illo consistat mens, & vltus rationis, & per consequens possit consistere etiam voluntarium, & peccatum: & a fortiori idem erit, si dicatur esse immittus a Deo. Deinde experientia constat, quod etiam amentes deliberant; quanuis non ex iis principibus, ex quibus homines sanae mentis: & si quis per amentiam putet, v. g. se esse supremum Principem, & habere supremam potestatem, omnino deliberabit de puniendo hoc, vel illo delicto, & de praemiando

praemiando hoc, vel illo praeclearo facinore; & electio, vel actus voluntatis, qui consequetur omnino, erit ex voluntate deliberata, vt loquitur S. Thomas 1. 2. quae. 1. art. 1. & voluntatum praesultatum, vt loquitur Aristoteles 3. Ethic. cap. 2. in fine. Et quemadmodum incontinentes, qui non deliberant ex principiis honestatis, & virtutis; sed solum voluptatis, non propterea dicuntur simpliciter carere vltu rationis; sed solum carere recto vltu rationis; & qui laborat ignorantia inuincibili circa aliquod principium, ex quo possit melius deliberare, adhuc dicitur circa alias rationes, quas non ignorat, operari modo hominis proprio, & pro vt homo est; ita & qui per amentiam putat se esse supremum Principem, & solum deliberat ex errore putatae potestatis, non videtur dicendus carere simpliciter vltu rationis, sed carere recto vltu rationis: quia, scilicet, etiam male deliberare, id est, ex malis principiis, & male eligere, est verum deliberare, & verum eligere: sicut & male videre, aut male audire, solum est ipsius videntis aliquid, aut audientis, vt est apud Aristotelem in libello de somniis, cap. 1.

Tertio, si alienatio mentis, quando est ex parte, & solum circa vnum obiectum, non autem circa alia, tollit vltum rationis circa illud, non circa alia, aperte sequitur, quod aliquando huiusmodi amens possit esse extra statum salutis, etiam dum remanet in statu viatoris: quod tamen de lege ordinaria non videtur concedendum: nam, si ponatur ipsius amentia in hoc esse, v. g. quod penitentia, & remissio peccatorum sit impossibilis; ita illi ex amentia impediatur vltus rationis, & libertatis circa penitentiam, vt tamen relinquatur circa alia omnia, & per consequens etiam circa peccata, ac proinde in eo statum suae amentiae poterit liberè peccare circa plurima, & circa nulla poterit liberè peccare: quod est, durante amentia, omnino esse extra statum salutis. Denique certum est, quod etiam amentes possunt deliberare certis temporibus, id est, illis, quibus habent lucida interualla: quae vero ratione conceduntur posse aliquando deliberare, eadem potest concedi, quod possit semper, cum amentia semper maneat, quasi in actu primo; neque sit ratio, quare potius vno tempore, quam alio possit impedire deliberationem.

10. Certum est, quod etiam cum laesio mentis, quando est solum ex parte, non potest esse voluntarium.

Sed his non obstantibus, certum est, quod siue alienatio mentis sit in totum, & quoad omnia, siue solum ex parte, & quoad aliqua, & siue habeat permanentiam continuatam, siue interruptam per lucida interualla, aut etiam quasi solum in transitu, non potest simul cum illa, & circa eandem materiam, & pro eodem tempore consistere voluntarium, & peccatum, siue mortale, siue veniale; dummodo sit vera & perfecta alienatio mentis; non autem sola perturbatio, aut alienatio imperfecta. Probatur: quia tunc solum potest esse perfectum voluntarium, quando potest esse actio hominis, pro vt homo est; quae tamen esse non potest, si mens, & ratio sit perfecte impedita, cum haec sola sit potentia hominis propria, pro vt homo est. Atque hoc modo ex S. Augustino, in quaestionibus veteris, & noui Testamenti, quae. 2. in fine, dicitur, cap. aliquos. 15. quae. 1. Aliquos scimus subito demones factos, fuisse, ferro, lapidibus, morsibus multis nocuisse; quosdam etiam occidisse: captos autem, & iudicis oblatos, minime reos factos, eo quod non voluntate, sed impellente vi nescio qua, haec gesserint nescientes: quomodo enim reus constitueretur, qui nescit, quid faciat. Et cap. seq. Illa cauenda. dicitur, quod illa cauenda sunt, quae ex nostra voluntate procedunt, & quorum nos sumus

Baldelli Theol. Moral.

domini, & quae possumus non facere, si volumus: si quis vero per furorem peremerit innocentem, non propterea obnoxius morti est. Et ex iure civili quoad delicta idem habetur. l. Diuus. ff. de off. Praetoris. & quoad contractus, l. cum aliis. C. de curat. fur. dicitur, quod furiosus, qui per interualla temporum redit ad mentem, pro iis tantum temporibus, quibus sapit, permittitur per se adire hereditatem, & alia omnia facere, quae sanis hominibus competunt; & tunc solum non est opus, vt eius contractibus se adiungat curator. Et ex Mol. de contr. disput. 261. initio. Azor tom. 3. lib. 6. cap. 14. & aliis communiter, tunc solum potest per se celebrare omnes contractus, quando habet lucida interualla: quia, scilicet, tunc solum potest praestare sufficientem consensum ad se obligandum: sicut autem extra haec tempora, & quando est impeditus vltus mentis, non possit per contractus se obligare hominibus; ita neque potest per peccata se obligare Diabolo. Et ratio est: quia, siue contingat laesio mentis ex laesione organi sensus alicuius interioris, & ideo sit diurnior; siue ex prauitate spirituum, & vaporum, per quos deferuntur phantasmata; & ideo sit breuior; semper facit, vt intellectus forme prauas apprehensiones, & praua iudicia de suis obiectis, ex prauitate, scilicet, apparente ipsorum phantasmatum, & prauitate sensationum interiorum, a quibus dependet: & quia vnunquodque semper existimatur tale esse, quale per sensum proponitur, nisi contradicat potentia superior, vt supra diximus, dum ageremus de dormientibus num. 3. ex Aristotele in libello de somniis, cap. 2. & 3. & verè Sol existimatur pedalis, si iudicetur solo visu; & obiectum tangibile, quod digitorum permutatione, videtur duo, verè existimatur esse duo, si iudicetur solo tactu, & sic de aliis.

11. Quare cum laesio mentis non possit esse voluntarium.

Hinc est, quod obiecta in mente captis semper talia esse existimantur, qualia proponuntur per depranata phantasmata, & sensationes interiores; quia, scilicet, intellectus, qui solus possit in illis sibi, & sensibus contradicere, nullum habet principium contradicendi, quando durat illa deprauatio, & amentia. Atque hac ratione etiam Aristoteles cap. 2. & 3. cit. ex libello de somniis, vniuersaliter explicat omnes huiusmodi deceptiones, quae contingunt, dum quis existit in vehementi aliqua passione, verbi gratia, timoris, aut amoris, & a modica, & leui similitudine; ille quidem sibi videtur videre hostes, & hic dilectum: sicut & in febribus ex modica similitudine linearum compositarum, quae sunt in pariete, videmur nobis aliquando in eodem pariete videre animalia: & has apparetias cum his passionibus ait aliquando sic intendi, vt omnino lateat, quod falsa sint: & interdum etiam contingat moueri ad ipsa, ea solum de causa; quia non iudicatur per aliam potentiam superiorem, & principem; sed solum per illam, in qua sunt phantasmata, & nulla est alia, quae contradicat, & corrigat.

Vltius vero, quia stante hac deceptione in intellectu, non possunt actus voluntatis, qui consequuntur, esse a principio cognoscente singulari, in quibus sunt; siquidem cum deceptione semper stae ignoratio eorum, quae verè sunt; ideo neque possunt verè participare rationem voluntarij, & per consequens quando durat amentia, neque potest contingere perfectum voluntarium, neque peccatum. Atque hoc modo S. Thomas in 2. 2. d. 25. q. 1. art. 2. ad 7. ait, vltum liberi arbitrij, quanuis non possit impediri per se; posse tamen impediri per accidens, in quantum requirit vltum rationis, & hic requirit

D 2 vltum

vsum virtutis imaginatiuæ; qui tamen potest impediri per læsionem organi, aut phantasmatis.

Atque hæc ratio non solum id probat, quando amentia est in totum, & quoad omnia obiecta; sed etiam, quando est solum ex parte, & quoad vnum aliquid tantum, vel quoad plura: quod enim iam diximus ex Aristotele in libello de somniis, cap. 2. & 3. aliquando contingere iis, qui existunt in aliqua vehementi passione, verbi gratia, timoris, aut amoris, vt videantur sibi videre eos, quos timent, aut amant, & circa illos verè patiantur emotionem mentis, & delirent, quandiu durat passio; fieri potest, vt dureret falsa illa, & praua apprehensione, & apparentia obiecti terribilis, aut amabilis, quæ facta est occasione vehementis passionis, relinquatur in memoria phantasma, & simulacrum similiter prauum, ita efficax, vt facillè imprimatur in spiritibus, & per illos deferatur ad organum sensus interioris, eumque moueat ad sensationem similiter prauam, & consequenter per illam deprauet intellectionem: quanto enim tempore deprauatum phantasma retinebit huiusmodi intentionem & efficaciam ad mouendum sensum, eumque sic absorbebit, vt non permittat cogitari de falsitate, neque intellectui viam aperiat ad contradicendum, & corrigendum, tanto tempore existimabitur res ita esse, & durabit amentia circa illud obiectum, & non circa alia. Atque hoc modo existimo accidisse, annis superioribus, Patri optimo, atque doctissimo nostræ Societatis, qui cum ex fluxu epatico peruenisset ad vitæ extremum, & vt par erat, totus esset in cogitandis rebus æternis, ex morbifica intemperie sanguinis, & humorum in eam venit imaginationem, & timorem æternorum suppliciorum, vt sibi visus sit à Deo habere apertissimam reuelationem suæ reprobationis, & damnationis; eaque apparentia reuelationis ita inhæsit phantasmæ, & menti, vt quantum postea conualuerit; semper tamen putarit actum iam esse de sua salute, & idè non posse amplius à se elici actum spei, atque recipi Sacramenta, eoque virtutum actus exerceri, qui illum includerent, aut requirerent: cum enim esset magno vir ingenio, & per consequens melancholicus, iuxta doctrinam Aristotelis in probl. sect. 30. q. 1. facillè potuit ex morbi grauitate, & diurnitate, ultra modum in illo refrigerari atra bilis, eumque reddere multum anxium, & formidolosum, vt patet ex Aristotele ibidem: & ex hac passione facillè potuit sibi imaginari reuelationem reprobationis, eamque veram existimare, ob non contradicentem, & correctionem potentie superioris, vt diximus ex libello de somniis, cap. 2. & 3. cuiusque phantasma, & simulacrum, falsum, ac prauum, cum eadem intensione & efficacia potuit relinqui in memoria, & sæpius sensum mouere, eumque sic absorbere, vt non relinqueret locum contradicenti, & correctioni intellectus: & non est dubium, quòd si huic contradicenti, & correctioni pateret via, & vel ex dictis amicorum, & Medicorum, vel aliunde benè caperet, habuisse se ex vi morbi phantasma tantummodo, & apparentiam veræ reuelationis; non autem ipsam veram reuelationem, solueretur omnino delirium, & benè posset sperare de sua salute: sic enim in re dissimili sibi met contigisse refert Galenus lib. 4. de locis aff. cap. 1. cum ardenti febre laboraret, & festucas atrii coloris, & floccos sibi videretur videre, eosque ex lecto, & ex vestibus amicorum, qui fortè aderant, auferre tentaret: nam, vbi illos audiuit de huiusmodi festucis, & floccis, quos colligebat, inter se differentes, statim aduertit, quod verè erat, id est, phantasticas solù, sibi que

12. Quomodo potest contingere læsio mentis solum circa vnum aliquid obiectum, non autè circa alia.

apparentes ex vi febris, illas esse; non autem veras: & ad amicos conuersus: Respondeo, inquit, dicitur, à amici: proinde, ne phrenesis me arripiat, auxilio esto. Atque hac ratione vbi paruit via contradicenti, & correctioni potentie superioris, statim cessauit emotio illa mentis ex prauitate phantasmatis.

Atque ex his omnibus facillè intelligitur, non esse admittendum id, quod docet Franciscus Victoria in relatione, ad quid reueatur homo veniens ad vsum rationis, num. 19. & apud Sanchez lib. 1. de matr. disp. 8. num. 22. quòd sit impossibile, aliquem habere vsum rationis circa aliquam materiam moralem, & non circa omnes: quia principia moralia sunt eadem circa omnes materias, & non possunt cognosci, prout applicantur vni, quin possint etiam cognosci, prout applicantur alteri: & quemadmodum, qui cognoscit, v. g. in vniuersum, quid syllogismus in Barbara, benè concludat, tam potest hanc cognitionem applicare vni materie, quam alteri: ita & qui cognoscit in vniuersum hoc principium morale, v. g. quòd proximo non sit nocendum, vel quòd lex Dei sit obseruanda, tam potest illud applicare huic materie, quòd non sit nocendum, v. g. in corpore, etsi seruanda lex diuina de non occidendo, quam huic alteri, quòd non sit nocendum, etiam in bonis externis; & sit seruanda etiam lex de non furando: & idèd sicut potest ex illo principio deliberare circa vnam materiam; ita & potest deliberare circa aliam. Et quod aliquando videmus accidere in phreneticis, amentibus, aut maniacis, vt solum delirent circa vnum aliquid, & non circa alia; non est, quia simpliciter, & circa omnia non habeant vsum rationis, & non possint deliberare; sed, quia circa aliquid habent errorem quodammodo naturalem, & inuincibilem.

Quòd verò hoc totum non sit admittendum, patet ex eo: quia, vt diximus, potest depruari vnum phantasma, absque eo, quòd deprauentur cetera omnia: & idèd fieri potest, vt ratione illius non possint benè applicari principia moralia, ad deliberandum circa vnam materiam, etiamsi applicentur ad deliberandum circa omnes alias: & si quis, v. g. per amentiam existimet, se esse supremum Principem, vel etiam Deum, & habere supremam potestatem vitæ, & necis, certum est, quòd si veniat illi in mentem de occidendo aliquo, quem putat reum, non potest circa hoc deliberare ex illo principio, quòd proximo non sit nocendum, vel quòd lex Dei sit obseruanda; sed solum deliberabit ex alio principio, v. g. quòd delicta sint puniendà à Principe, & quòd Deo sint omnia licita; & sic malitia, quæ verè est in homicidio, erit illi ex phrenesi, & amentia planè incognita, & per consequens etiam erit inuoluntaria, & simpliciter occisio vacabit culpa. Et si Victoria concedat, vt verè concedit, quòd ex phrenesi, & amentia circa vnum aliquid, & non circa omnia, possit contingere error quasi naturalis, & inuincibilis, satis concedit id, quod contendimus, id est, posse aliquem carere vsum rationis circa aliquid; etiamsi non careat circa omnia. Neque potest esse quaestio, nisi de nomine, si appelleret vsum rationis etiam illam deliberationem, quæ fit in amente ex prauis principiis, & ex prauo phantasmate, quod potest naturaliter corrigi: imò ipsemet Victoria statim subdit, non dici aliquem habere vsum rationis simpliciter, prout de illo loquuntur Philosophi, & Theologi, nisi possit sufficienter deliberare in materia morali: neque dici, quòd sapiat in rebus agendis, etiamsi omnium artium sit peritus, ac proinde si ex amentia hoc illi tollatur, vt non possit deliberare circa honestatem & malitiam moralem in aliqua

13. Opinio alliorum, quòd non possit quis carere vsum rationis circa vnum, & non circa alia.

aliqua certa materia, satis debet existimari etiam ab ipso Victoria, ad hoc vt dicatur ex eadem amentia simpliciter carere vsum rationis circa eandem materiam.

Et ex eodem principio, quòd possit in aliquo depruari vnum aliquod phantasma, absque eo, quòd deprauentur cetera omnia; & idèd impediri vsum rationis solum circa vnum, non circa omnia; etiam impugnatur id, quod docet Paulus Zacchias in suis quaestionibus Medicolegalibus, lib. 2. tit. 1. quest. 9. num. 21. eum, qui in vno aliquo est demens, reputandum esse dementem in omnibus; & idèd arcendum esse ab omnibus, quæ sanam mentem requirunt, vt est, v. g. conditio testamenti, celebratio contractus; & si prudenter se gerat in alijs, solo casu prudenter se gerere; non autem ex certa constitutione naturæ, cum spiritus animales, qui intellectui inserviunt, habeat iam vitiatos, & iam dimotos à suo statu, & dispositione naturali; & idèd illius prudentia non sit habendum, cum facillimè possit insanire, etiam circa alia omnia; sicut insanit circa vnum. Sed contrà est: quia, vt diximus, fieri potest, vt dementia circa vnum non tam proueniat ex vitata massa sanguinis, & spirituum animalium, quam ex vitato certo phantasmate, quod asseruatur in certis spiritibus; & qui est demens solum in vno, non est dicendus solo casu esse prudens in alijs: quia ea, quæ sunt à casu, neque sunt semper, neque vt plurimum, 2. Phys. text. 48. quo tamen modo est prudens in alijs, qui solum in vno est demens; neque est timendum, ne insaniat circa alia, nisi deprauentur etiam alia phantasmata, quod tamen facillè euenit.

14. Potest vna potentia impediri ab vna operatione, & non ab alijs.

Quòd si obiciat, pro Victoria, impossibile esse, vt impediatur potentia ab vna tantum operatione circa aliquod obiectum, & non ab alijs; & oculus, v. g. impediatur à visione albi, & non à visione nigri: quia eo ipso, quòd posset circa vnum, & non circa alia, conuinceretur esse diuersa potentia, iuxta regulam Aristotelis 2. de anima, text. 112. quòd tunc potentie sint plures, quando non conuertuntur cum omnibus actibus; & earum vna potest aliquid, quando non potest alia; & idèd etiam esse impossibile, vt impediatur potentia deliberatiua & vsum rationis solum circa vnum, & non circa alia. Contrà est: quia, si ad aliquos actus vnius potentie requiratur aliquid peculiare, quod non requiratur ad alios, facillè potest accidere, vt potentia ex illius defectu solum impediatur in ordine ad illos; non autem in ordine ad alios: sic enim, quia ad actus imaginatiuis, v. g. circa colores, requiritur phantasma ipsius coloris, & ad hoc prærequiritur actus ipse exterior videndi colores; inde est, quòd cæcus non possit imaginari colores, etiamsi imagineatur alia omnia sensibilia, v. g. sonos, & sapores: & quia ad videndam, v. g. lucem, aut albedinem valde illuminatam requiritur certa dispositio in pupilla, inde est, quòd ex aliqua ægritudine oculorum possit aliquis impediri à videnda luce, absque eo, quòd impediatur à videnda nigredine. Neque ex hoc, quòd vna potentia per aliquod huiusmodi accidens impediatur ab vna operatione, potest probari, quòd distinguatur à se ipse, cum regula Aristotelis solum procedat habita ratione eorum, quæ per se conueniunt alicui potentie, cuiusque organo; non autem ratione eorum, quæ illi conueniunt solum per accidens. Quia ergo potentia deliberatiua, & vsum rationis, vt rectè exerceatur circa aliquam materiam, specialiter requirit rectum phantasma circa illam, mirum non est, si ex huius defectu possit specialiter impediri circa vnam materiam,

absque eo, quòd vniuersaliter impediatur circa omnes.

Ad primam verò ex rationibus dubitandi supra allatis, respondeo, verissimum esse, quòd atrabilis, si certo modo incalcescat circa sedem mentis, possit efficere Sibyllas, & Bacchas, eoque calore agitentur, qui diuino spiraculo instigari creduntur, cum id accidit ex natura, vt benè dicitur ex Aristotele in probl. sect. 30. quest. 1. id tamen non est, quia ipsa atra bilis, aut eius calor, ex se habeat manifestare, aut diuinare futura; sed solum, quia est dispositio ad melius recipiendam illorum impressionem à potentia superiore, vt habet idem Aristoteles lib. 2. Mor. Eudem. cap. 9. non longe à fine, id est, à virtute celestium corporum, vt explicat S. Thom. quest. 12. de ver. arr. 3. & idèd huiusmodi diuinatio, si naturaliter contingat, non se extendit, nisi ad illa futura, quæ habent causas determinatas in natura; & hæc ipsa futura non diuinantur, aut prædicuntur, nisi fallibiliter, cum eorum cause à pluribus alijs sint impedibiles, vt ipse ibidem subdit.

Et similiter verissimum est, quòd eadem atrabilis, si certo modo incalcescat, possit poësim iuuare, vt de Maraco ciue, & Poëta Syracusano benè dicitur ex Aristotele, imò & possit Poëtas, & Oratores simpliciter facere, vt dicitur contigisse cuidam rustico, qui ex morbo, & phrenesi, ad Medicum, & ad alios multos habuit orationem ita ornatum, & copiosam de sua salute, de vxore, de liberis, ac rebus suis, vt omnibus admirationi esset. Et cuidam alteri, qui cum nunquam antea versus didicisset; similiter tamen ex morbo, ac phrenesi, per octo continuos dies loquutus est semper verbis satis bonis. Verum hæc, & similia ex eo contingunt: quia, quemadmodum aliqui ex prima constitutione naturæ, eam habent temperiem, vt natura ipsa loquaciores, & eloquentiores, imò & Poëta existant, ita possunt in eandem temperiem induci ex morbo, vel ex alio accidente, per atræ bilis incalcescentiam, vt etiam contingit aliquando in ebrijs per incalcescentiam vini, vt supra diximus ex Arist. in probl. sect. 30. quest. 1.

Imò & fieri potest, vt eadem ratione contingat mutatio, etiam quoad bonitatem, & prauitatem ingenij, si contingat mutatio ex aliquo accidente, in temperie, & qualitate humorum: & de facto aliquando ego ipse id vidi in aliquo, qui post morbum satis grauem & diuturnum, fuit melioris, & clarioris ingenij; & præterea morum longe suauiorum, quam antea esset: nam certum est id, quod habet Aristoteles lib. 2. de part. cap. 4. tenuitate, & munditia sanguinis animalia esse sapientiora, & illa habere sensum nobiliorem, quorum humor tenuior, & syncrior est; & plurimum differentie existere, si sanguis calidus, aut frigidus sit; si tenuis, aut crassus; si turbulentus, aut nitidus; & id, quod habet lib. 2. de anima, text. 94. idèd hominem inter animalia prudentissimum esse, quia sensus tactus excellit omnibus, & in ipso etiam genere hominum, secundum hoc idem sensorium tactus dignosci ingeniosos, & non ingeniosos: siquidem, qui sunt duri carne, hi sunt inepti mente; & qui carne sunt molles, hi sunt benè apti. Si ergo huiusmodi intemperies, quæ facit ad naturalem diuinationem, & ad poësim, simul inducat amentiam circa aliquid, simul etiam impediet vsum rationis circa illud, & simul erit diuinatio, & poësis, & amentia, vel carentia vsum rationis, cum hæc omnia inter se non repugnent: nam receptio impressionis à causis superioribus, per quam contingit diuinatio, est multo

15. Quomodo ex melancholia contingant Sibyllas, & diuinantes.

16. Ex melancholia, si incalcescat, possunt effici Poëta, & Oratores.

17. Ex morbo potest contingere mutatio quoad bonitatem ingenij.

facilior in his, qui paucioribus sensuum motibus distraherentur, quales sunt dormientes, & amentes, imò & beata: & vt habet Albertus lib. 3. de anima, tract. 1. cap. 1. hac de causa, si homines abstrahantur à motibus sensuum, & à cura carnis, & deliciis corporis, & sint solitarij, faciliùs efficiuntur Propheta: quia multis motus sensibilium suo tumultu impedit in eis manifestari effectus caelestium; & cura carnis, & deliciæ, & sollicitudines, & actus multi mundani occupant animam, neque sinunt eam percipere impressiones caelestium. Et cum potèssis maximè consistat in metro, & ritmo, maximè viget in imaginatione, & iuuatur calore, ex quo plura phantasmata excitantur, & plura occurrunt: quod totum similiter potest consistere cum hoc, quòd vnum aliquod ex huiusmodi phantasmatis sit deprauatum, & faciat malam apparentiam, & malum iudicium circa suum obiectum. Quod verò additur de veris Prophetis, & viris sanctis, qui rapiuntur à Deo, & patiuntur diuina, neque etiam probat, quòd tunc temporis habeant vsum rationis, cum hi etiam à Deo impediri possunt, si reuerà ita tenentur impressione illa diuina, vt de aliis non deliberent.

18. Quomodo amens dicantur carere vsti rationis, etiam si in multis delibent.

Ad secundum respondeo, verissimum esse, quòd etiam amentes in multis delibent, vt etiam supra diximus disp. 8. num. 3. Quod tamen hoc loco asserimus, solum est, impediri in illis vsum rationis, & voluntarium, de quo loquimur, si impediatur per amentiam notitia moralis malitiæ, vt, v. g. in casu postico, si quis existimet se habere potestatem supremam vitæ, & necis; & idè in pœnam alicuius delicti occidat aliquem: idè enim huiusmodi amentis non peccat peccato homicidij, & hoc in ratione peccati non est illi voluntarium; quia notitia malitiæ est illi impedita per amentiam; neque deliberat de huiusmodi malitiæ, etiam si illa actio sit illi voluntaria secundum alias rationes, de quibus deliberat. Et idem esset, si per eandem amentiam monstruosè proponeretur illi malitiæ, tanquam ratio prosecutionis; non autem tanquam ratio fugæ in aliquo actu; & mendacium, v. g. aut blasphemiam idè putaret esse prosecutionem, quia mala est; non autem, quia vitiosa, aut delectabilis; similiter enim, quia phantasma malitiæ monstruosum esset, eandem representaret, non vt malitiam, & tanquam rationem fugæ; sed vt bonitatem, & tanquam rationem prosecutionis, simpliciter impeditur notitiam veræ malitiæ, & ex consequenti deliberationem, & vsum rationis, & voluntarium circa illam. Secus verò esset, si phantasma representaret quidem veram malitiam moralem; sed in eo actu representaret, in quo verè non est, & aliquis amentis per amentiam putaret, v. g. quòd dilectio Dei super omnia esset peccatum mortale, & ex hac notitia huiusmodi malitiæ mortalis apprehensa, deliberaret de actu dilectionis eligendo, aut omitiendo: tunc enim, si eliceret, verè peccaret mortaliter, neque excusaretur ratione amentiam: quia hæc non impedit veram notitiam malitiæ; sed solum facit, vt per errorem apprehendatur, vbi non est, quòd parum refert, vt patet ex his, quæ communiter dicuntur de conscientia erronea, ad quam sine dubio parum facit, quòd error inducatur ab intrinseco, & per amentiam; vel ab extrinseco, & per doctrinam alterius.

19. Si quis ex amentia non possit penitere, non propterea est simpliciter exera salutis.

Ad rectum respondeo, eum, qui ex amentia putat, penitentiam, & remissionem peccatorum esse impossibilem, non esse dicendum, quòd absolute, & omni modo sit extra statum salutis; & penitentia, & remissio sit illi simpliciter impossibilis: nam, sicut huiusmodi amentia est illi inducta per causas naturales; ita & potest ab illo tolli per causas naturales:

& Deus, dum instituit huiusmodi causas etiam proprio, etiam ipsum dici debet constituisse in statu salutis; & verè potest etiam ipse penitere, & saluari, sicut potest conualescere ab amentia; & quemadmodum lapis non rectè dicitur absolute, & simpliciter non posse moueri, quando est impeditus, & indiget remouente prohibens; sed ad summum solum dicitur non habere potentiam proximam, & expeditam, vt moueatur; ita ad summum huiusmodi amentis solum est dicendum non esse proximè, & expeditè potens penitere; sed solum remore, & cum impedimento amentiam; quod ipsum impedimentum, quia contingit solum per accidens, & ex cursu causarum naturalium, non est absurdum, vt concedatur etiam de lege ordinaria, posse quis ratione illius esse aliquo modo extra statum penitentiam, & salutis, id est, proximè, & expeditè non posse penitere, & saluari. Neque hoc videtur habere maiorem difficultatem, aut absurditatem in eo, qui est amentis solum in hac certa materia, de possibilitate suæ penitentiam, & salutis, quam in eo, qui simpliciter est amentis in omni materia: similiter enim etiam hic est vtiator, cum nondum sit in termino; & comprehensor; neque tamen potest penitere, & conuerti stante amentiam; & si forte ab illa fuit comprehensus in peccato mortali, dici potest simul etiam fuisse illi impeditus status salutis.

20. Lucida interualla in quibusdam amentis quomodo continentur.

Ad vltimum respondeo, in quibusdam amentis idè haberi lucida interualla, neque impediri pro certis temporibus deliberationem, & vsum rationis: quia causa proxima illius non semper continuatur; sed ad certa tempora sæpè tollitur; vt est, v. g. nimia frigiditas, & quasi immobilitas spirituum animalium ex nimia refrigeratione melancholiæ; vel nimia caliditas, & nimia agitatio eorundem ex nimia incalescentia eiusdem humoris, vel ex quacunque alia causa. Quemadmodum enim defectus mentis, qui contingit in somno, vel in ebrietate, vel in phrenesi, idè cessat, quia cessat nimia spirituum agitatio ex huiusmodi causis; & ex certis interuallis; idè iterum redit, quia iterum redit eadem agitatio ex iisdem causis: ita & alij mentis defectus possunt ex interuallis similiter abire, & redire; quia abeunt, & redeunt similiter ex interuallis eorum causarum. Vnde & Medici benè docent, non in omnibus speciebus dementiæ posse sperari huiusmodi lucida interualla; sed solum in his, in quibus potest, & solet contingere ablatio causæ: & hoc modo non posse sperari in pueris ante debitum tempus; quia nimia humiditas ante illud non tollitur; neque in senibus, si ex ætate delirent; quia similiter nimia siccitas, & nimia frigiditas ex ætate non tollitur; neque in fatuis, si tales sint ex naturali frigiditate suæ temperaturæ: neque in aliis, qui contraxerunt amentiam ex morbis diuturnis, ac grauibus, vel ex percussione fulminis, vel ex aliquo huiusmodi accidente, ex quo sunt consumpti ij spiritus animales, in quibus resistebat phantasmata, vel sit vitata tota massa sanguinis, & spirituum, vel inducta noua temperies in humoribus, quæ sit contraria operationibus mentis: & contra posse sperari in aliis, qui proximam dispositionem ad actus amentiam modò habent, & modò non habent, vt sunt, qui insaniant ex affectione hypochondriaca, ex apoplexia, epilepsia, vteri suffocatione, furore, qui dicitur vterinus, & ex similibus.

21. Qua ratione ad mentem redeant, qui insaniant in febribus, quando fuerint mortis proximi.

Et eadem ratione in his agrotis, qui in febribus insaniant, potest sperari, quòd parumper ad mentem sint redituri, quando fuerint mortis proximi, vt notat Valles in 3. de morb. vulgar. sect. 1. in quantum, scilicet, potest contingere, vt recenter facultate deficiente, deorsum feratur morbosa illa materia, quæ in capite

capite existens, impediens operationes sensuum inferiorum, & mentis, & sic potentias sensitivas, & mentem relinquit magis liberam, atque expeditas ad suas operationes.

DISPUT. XIII.

Quid, & quoruplex sit inuoluntarium.

1. Inuoluntarium opponitur voluntario, & vel est ex violentia, vel ex ignorantia.
2. Inuoluntarium semper tollit rationem peccati, & impedit obligationem moralem.
3. Necessarium, violentum, coactum, & inuoluntarium ab extrinseco differunt inter se, tanquam superius, & inferius.
4. Necessitas proprie que sit, & quoruplex.
5. Ad violentiam proprie dictam quid requiratur.
6. Coactio proprie quibus agentibus conueniat.
7. Inuoluntarium ab extrinseco quid superaddat supra coactum.

1. Inuoluntarium opponitur voluntario, & vel est ex violentia, vel ex ignorantia.

VOLUNTARIO, & spontaneo opponi inuoluntarium, & inuitum, expresse asserit Aristoteles 3. Ethic. cap. 1. & Nicæus lib. 5. Philosophic. cap. 3. & S. Damascenus lib. 2. de fide, cap. 24. & idè post voluntarium est etiam agendum de inuoluntario cum S. Thom. 1. 2. q. 6. art. 4. & sequentibus. Quemadmodum verò voluntarium causatur ex duobus, id est, ex hoc, quòd sit à principio intrinseco, & ex hoc, quòd sit ex cognitione, aut scientia singulorum; ita & inuoluntarium, quod est illi oppositum, & importat priuationem voluntarij, causatur ex defectu duorum, id est, ex defectu principij intrinseci, & ex defectu cognitionis: & quia primus defectus maxime habetur per violentiam, & secundus per ignorantiam; idè ex Aristotele ibid. dupliciter aliquid potest esse inuitum; id est, vel, quia sit vij, vel, quia sit ex ignorantia. Rectè tamen S. Thomas loco cit. art. 6. & 7. occasione primi etiam agit de his, quæ sunt ex metu, & ex concupiscentia: quia etiam hæc aliquo modo videntur esse ab extrinseco: & sicut violentia facit perfectum, & simpliciter inuoluntarium; ita & metus, & concupiscentia facit inuoluntarium imperfectum, & secundum quid, vt dicemus.

2. Inuoluntarium semper tollit rationem peccati, & impedit obligationem moralem.

Certum verò est, quòd tractatio de inuoluntario plurimum facit ad negotium morale, & ad tractationem de peccatis, cum omne illud, quod tollit voluntarium, eo ipso etiam tollat peccatum, imò & omnem obligationem moralem, quæ sine voluntario esse non potest. Atque huic principio nititur id, quod habet S. Augustinus epist. 122. & lib. 1. de Ciuit. cap. 18. & refertur 32. q. 5. per totum, quòd scemina non sit dicenda pudicitiam amittere, si per vim violentur: & illud ex cap. maiores. §. fin. de Bapt. quòd nullus reatus noram incurrat, qui contradicens penitus, & reclamans, violenter cogitur thurificare idolis. Sed circa hæc, & similia rectè monet Med. 1. 2. q. 6. art. 5. ad 1. Val. ibid. disp. 2. q. 1. puncto 3. Sayr. lib. 2. clau. reg. cap. 2. n. 4. Salas 1. 2. disp. 2. sect. 6. n. 5. & omnes communiter, quòd, vt quis excusetur à culpa ratione inuoluntarij, quod causatur ex violentia, non est satis, si sola voluntate interioris repugnet, vel consensum non præstet; sed debet præterea etiam exterius, & per corpus resistere, quantum potest. Et certum est, quòd non excusaretur à peccato, qui exterius daret thura idolis, absolute id potens non facere, etiam si interioris non intenderet illa colere. Et quantum communiter, quando ad aliquid nos habe-

mus negatiuè, id est, solum permittendo, vel non impediendo illud, neque dicatur voluntarium, neque inuoluntarium positiuè, sed solum non voluntarium negatiuè, vt notat Med. 1. 2. quest. 6. art. 5. cit. ex Aristotele 3. Ethic. cap. 1. vel ad summum, inuoluntarium priuatiuè, non autem contrariè, vt notat Salas 1. 2. disp. 2. sect. 1. n. 1. si tamen præterea habeamus obligationem positiuè impediendi hoc ipsum, quod est negatiuè nos habere, & non impedire; est satis ad voluntarium indirectum, & ad culpam, vt supra diximus disp. 6. & similiter huic eidem principio nititur, quòd donationes, legata, testamenta, contractus, promissiones, & alia huiusmodi nullam inducant obligationem, si fiant per vim, vt videre est apud Azor. rom. 1. lib. 1. cap. 9. quest. 1. in fin. id enim similiter solum est; quia carent sufficiente ratione voluntarij.

Vt verò inuoluntarium, eiusque ratio melius explicetur, adueri debet, non idem significari, quando aliquid dicitur esse necessarium, & quando dicitur esse violentum, & coactum, & inuoluntarium ab extrinseco: sed hæc omnia differre à se inuicem, sicut superius, & inferius: nam, quantum aliquando necessitas, & violentia pro eodem sumantur, vt patet ex Aristotele 5. Metaph. text. 6. & lib. 2. Mor. Eudem. c. 9. & idem sit necessitate, aut necessitate imponere, quod violentare, aut vim inferre; proprie tamen necessitas de omnibus dicitur, quæ sunt determinata ad vnum, siue id habeant ab intrinseco, v. g. à principio materiali, aut formali, quæ dicitur necessitas naturalis, & absoluta, vt quando compositum ex contrariis dicitur necessariò debere corrumpi, & triangulum necessariò habere tres angulos æquales duobus relictis, siue id habeant ab extrinseco, v. g. à fine, quæ dicitur necessitas finis; vt quando, ad sanitatem dicimus necessariam esse potionem; vel etiam ab agente, quæ dicitur necessitas coactionis, vt bene explicat S. Thomas 1. 1. quest. 82. art. 1.

3. Necessarium, violentum, coactum & inuoluntarium ab extrinseco differunt inter se, tanquam superius, & inferius.

4. Necessitas proprie dicta quid requiratur.

Et violentiam solum dicitur de illis, quæ sunt determinata ab extrinseco, & ab illo, non quomodo-cunque agente, sed passio ipso nihil conferente, & hoc quoque non solum negatiuè se habente, sed etiam positiuè resistente, & repugnante per positiuam inclinationem ad oppositum: hæc enim omnia comprehenduntur communi illa definitione violentiæ, ex 3. Ethic. cap. 1. quòd violentum id sit, quod est ab extrinseco, passio ipso nihil conferente, vt ex communi sententia explicat Vasq. 1. 2. disp. 25. cap. 2. 3. 8. & sequentibus. & Salas disp. 2. sect. 1. num. 3. Et patet ex ipso Aristotele in probl. sect. 1. quest. 6. vbi ait, violentiam esse contra naturam. Et eadem intelliguntur etiam in alia definitione, quam communiter tradunt Iuistæ ex l. vis autem. ff. de eo, quòd met. causa. vbi dicitur, quòd violentia est impetus maioris rei, qui repelli non potest. Per hoc enim, quòd talis impetus non potest repelli, & est maioris rei, aperte significatur, quòd sit ab extrinseco, & contra inclinationem, & imperum repellendi: quoniam non sit negandum, quòd si violentum sumatur latius, prout opponitur naturali quomodocumque, id est, siue negatiuè, siue contrariè, non requirit, vt passum positiuè resistat; sed satis habet, si positiuè non conferat: hoc enim modo ab Aristotele 4. Phys. text. 67. vniuersaliter dicitur, quòd omnis motus, aut sit vij, aut natura: & 1. cali. text. 10. quòd motus præter naturam est contrarius illi, qui est secundum naturam: & idè motus circularis in igne, est contrarius motui recto, qui est illi secundum naturam. Et lib. 3. de celo, text. 18. quòd idem sit moueri violentia, & præter naturam. Et lib. 2. Mor. Eudem. cap. 9. quòd animalia, & inanimata multa faciunt, & patiuntur

5. Ad violentiam proprie dictam quid requiratur.

vi, id est, quando mouentur ab aliquo externo prater imperum naturalem.

Similiter, quanuis violentia, & coactio aliquando fumantur pro eodem, vt patet ex Aristotele 3. Ethic. cap. 1. cir. vbi in definitione violenti ponit coactionem, dum ait, violentum id esse, cuius principium extrinsecus est, nihilque ad id confert illo, qui cogitur. Et lib. 2. Mor. Eudem. cap. 9. vbi ait, ignem vi, & coactum descendere; proprie tamen violentia de omnibus dicitur, quae sunt ab extrinseco, contra inclinationem passiu; siue illa inclinatio sit solum innata, siue etiam elicit: & coactio dicitur solum de illis, quae sunt ab extrinseco contra inclinationem elicitam, qualis est tantum in iis, quae agunt ex cognitione.

6. Coactio proprie dicitur quibus agentibus conueniat.

7. Inuoluntariu ab extrinseco, quid superaddat supra coactum.

Et denique coactioni hoc modo acceptae hoc superaddit inuoluntarium ab extrinseco, provt dicitur solum de homine, quod sit contra inclinationem elicitam naturalem, & contra actum appetitus rationalis; ac proinde omne inuoluntarium hoc modo acceptum est coactum; & omne coactum est violentum; & omne violentum est necessarium; non autem e contra. Dixi autem, inuoluntarium ab extrinseco: quia, si loquamur de inuoluntario latius, provt comprehendit etiam illud, quod est ex ignorantia, non comparatur, proprie loquendo, ad violentum, sicut ad superius, vt notat Valq. 1. 2. disp. 27. cap. 1. num. 1. Et quia coactio & violentia adhuc potest esse duplex, vt docet S. Thomas in 4. dist. 29. quest. 1. art. 1. & ex illo Contr. 1. 2. quest. 6. art. 6. id est, altera, quae facit necessitatem absolutam, vt quando quis ab agente extrinseco corporaliter impellitur ad motum; & altera, quae facit necessitatem conditionatam, vt quando quis cogitur proicere merces sub conditione, quod nolit periclitari; prima tantum coactio dicitur facere inuoluntarium, & violentum simpliciter a S. Thoma ibidem, & secunda dicitur facere inuoluntarium mixtum, & secundum quid, vt infra explicabimus.

DISPUT. XIV.

Quomodo per violentiam causetur inuoluntarium, & quomodo voluntas possit illum pati in suis actibus.

- 1. Doctrina S. Thomae, quod voluntas non possit pati violentiam in actibus a se elicitis; possit vero in actibus aliarum potentialium a se imperatis.
2. Rationes dubitandi contra superiorem doctrinam.
3. Voluntas non potest pati violentiam in actibus primis, & immediatis a se elicitis.
4. Potest vero illam pati aliquo modo in actibus a se elicitis secundario, & mediante aliquo actu priore.
5. Quomodo possit esse violenti illi actus, qui simul sunt imperati, & eliciti a voluntate.
6. Voluntas potest pati violentiam in actibus aliarum potentialium, quos imperat.
7. Voluntas in corpus habet dominium despoticum; & in appetitum sensitiuum habet dominium civile.
8. Voluntas potest pati violentiam, etiam in cessatione actuum aliarum potentialium.
9. Non solum applicatio, aut remotio potentialium, sed etiam ipsa operationes, aut cessationes sunt violentae.

- 10. Solum voluntati sunt violenta, non autem ipsis potentiis.
11. Quomodo pari naturaliter exponatur pericula propter conseruationem totius.
12. Creatura rationalis, naturali inclinatione plus diligit Deum, quam se.
13. Operationes aliarum potentialium, si elicantur contra imperium voluntatis, possunt dici aliquo modo violenta, etiam ipsis potentiis.
14. Voluntas potest pati violentiam in carentia suorum actuum.
15. Subtractio diuini concursus, quomodo inferat violentiam voluntati, aut causis secundis.

DE violentia, quae facit inuoluntarium simpliciter ab extrinseco, duo asserit S. Thomas 1. 2. quest. 6. art. 4. & 5. id est, eam non posse inferri voluntati, quoad actus ab ea immediatè elicitos, qui sunt ipsum velle; posse autem quoad actus imperatos, & ab alia potentia exercendos, vt est, v.g. ambulatio, & locutio; & praterca eam facere inuoluntarium, quando inferitur voluntati; sicut & facit innaturale, quando inferitur naturae. Et quidem circa hoc secundum nihil occurrit prater ea, quae diximus disp. precedente. Circa illud vero primum occurrit multiplex difficultas.

Nam primò, nihil impedit, quominus voluntas possit extrinsecè moueri, & determinari a Deo ad actum posituum, quando ipsa ex se sponte eligeret cessationem ab actu, vel contra possit moueri, & determinari ad cessationem, quando eligeret actum: & in hoc casu, tam cessatio, quam actus esset ab extrinseco, id est, à Deo, voluntate ipsa nihil conferente, imò & repugnante; siquidem vtraque esset contra formalem, & voluntarium usum suae libertatis, eumque formaliter impediret: & sicut ignis, v.g. diceretur verè, & proprie pati violentiam, si impediretur, ne calefaceret, quando habet passum approximatum, vt de igne Babylonico, qui fuit impeditus, ne combureret, docet S. Th. q. 6. de pot. a. 2. ad 3. ita & voluntarium. Et sicut ex S. Th. 1. 2. q. 6. art. 4. idè dicitur voluntas posse pati violentiam in actibus aliarum potentialium, quos imperat; quia per violentiam possunt impediri membra exteriora, ne exequantur imperium voluntatis: ita & potest dici, quod patitur violentiam in suis actibus, si dum inclinatur illos elicere, impediatur, ne eliciat; vel dum inclinatur non elicere, cogatur elicere. Et quod dicimus de actu, potest dici etiam de continuatione, aut intentione actus, vt si voluntas ab extrinseco determinetur ad actum continuandum, quando ipsa sponte cessaret; vel ad elicendum intentionem, quando eliceret solum remissionem: sicut enim, si lapis ab extrinseco determinetur ad maiorem velocitatem sui motus naturalis, quam aliqui ex se postulet, dicitur quoad illam pati violentiam; ita & voluntarium.

Secundò idem est, si ex perfecta cognitione summi, ac puri boni determinetur quis ad actum amoris, aut gaudij, vt contingit in Beatis; vel ex cognitione summi, ac puri mali, determinetur ad actum odij, aut doloris, vt contingit in damnatis: similiter enim huiusmodi actus videtur esse ab extrinseco, id est, ab efficacia obiecti, quod respectu appetitus, & voluntatis se habet, sicut primum mouens immobile. 3. de anima, text. 54. & secundum illos potius videtur agi voluntas, quam agere, vt supra diximus de brutis ex S. Damasceno lib. 2. de fide, cap. 27. & a fortiori idem esset, si extrinsecus induceretur aliquid aliud, ad quod conserueretur necessariò aliquis actus voluntatis, vt ex vnione hypostatica est consecutus in Christo actus

1. Doctrina S. Thomae, quod voluntas non possit pati violentiam in actibus a se elicitis; possit vero in actibus aliarum potentialium a se imperatis.
2. Rationes dubitandi contra superiorem doctrinam.

actus amoris, & obedientiae erga Deum.

Tertio inter actus imperatos non solum numerantur actus eliciti ab aliis potentiis; sed etiam eliciti ab ipsa voluntate: vt quando quis ex amore Dei vult dare eleemosynam, vel dolere de peccatis: ergo, si dum voluntas imperat sibi vnum aliquem actum, eumque vult per alium actum, quasi reflexum, Deus per subtractionem concursus illum impediatur, vel positiuè infundatur actum oppositum, omninò inferret violentiam, & tam carentia actus, quem vult voluntas, quam positio alterius, quem non vult, erit ab extrinseco; id est, à Deo contra inclinationem elicitam voluntatis, cuiusque violentia illud erit optimum iudicium, quod pro violentia in vniuersum, aut pro ratione inuiti sapientis tradit Aristoteles 5. Metaph. text. 6. 3. Ethic. cap. 1. & lib. 2. Mor. Eudem. cap. 8. vt, scilicet, dolorem, & molestiam afferat; verè enim, tam carentia actus voliti quam positua habitio actus noliti esset molesta, sicut è contra tam habitio voliti, quam carentia noliti esset iucunda: & si Deus simul infunderet actus oppositos, v.g. volitionem, & nolitionem eiusdem obiecti, voluntate ipsa solum passiuè se habente, simul inferret duplicem violentiam: siquidem ratione volitionis postularer carere nolitione, & ratione nolitionis postularer carere volitione, & vtraque esset contra vtranque. Neque tollitur difficultas, si dicamus, impossibile esse, quod huiusmodi actus producantur à solo Deo; ita vt voluntas per illos sit solum mota, & nullo modo sit mouens se ipsam: quia, vt habet S. Thom. 2. 2. quest. 23. art. 2. omninò implicat contradictionem, vt amor, v.g. non sit actus voluntatis, & diligere non sit voluntarium: si enim id admittatur, adhuc potest vergeri difficultas in eo casu, in quo Deus necessiter voluntatem ad simul elicendos actus contrarios volitionis, & nolitionis; vel saltem ad simul elicendam nolitionem, quando ipsa sponte eligit volitionem: tunc enim vel per vtranque actum inferret violentiam, vel saltem per alterum; quatenus vel vterque, vel alter est ab extrinseco contra actuale, & elicitam inclinationem voluntatis.

Quartò, si admittatur voluntas posse pati violentiam proprie dictam in actibus aliarum potentialium, aperte sequitur, quod etiam possit illam pati in suis: nam, si voluntas damnati, v.g. patitur violentiam in apprehensione Dei amissi, & summi mali à se incurri: quatenus, scilicet, dum ipsa imperat illius cessationem, impeditur intellectus à Deo, ne exequatur tale imperium, & per vim detinetur in illo actu; etiam patitur violentiam in suo actu doloris, & displicentiae, qui necessariò sequitur ex tali apprehensione: siquidem, quod necessariò sequitur ex aliquo violento, non potest non esse violentum, vt patet etiam in actu visionis corporalis, quando sequitur ex violenta applicatione potentiae visivae ad tale obiectum, vt concedit S. Thomas.

Quintò, dum dicitur voluntas posse pati violentiam in actibus aliarum potentialium, vel est sensus, quod illam immediatè patiantur aliae potentiae, & visio, v.g. sit violenta potentia visivae, quando oculus per vim detinetur applicatus obiecto; vel certè est sensus, quod illam immediatè, & per se patiantur voluntas; non primum, quia non minus potentiae visivae est naturale ipsam videre, quam sit ipsum velle potentiae volitivae, & vniuersaliter impossibile est, quod actus sit violentus suae potentiae, cum hæc essentialiter sit inclinatio naturalis, & innata ad illum; neque secundum, quia voluntas non

est per se principium visionis, & hæc immediatè, & per se neque est illi secundum inclinationem, neque contra inclinationem, & per consequens neque est naturalis, neque violenta. Sed, vt tota hæc difficultas bene explicetur,

Dicendum est primò: Voluntas non potest pati violentiam, saltem in actibus primò, & immediatè à se elicitis: & idè illi non possunt esse inuoluntarij ab extrinseco. Ita S. Thomas 1. 1. quest. 82. art. 1. p. 2. quest. 6. art. 4. quest. 2. 2. de ver. art. 5. & 8. & in 2. dist. 25. quest. 1. art. 2. Caiet. 1. 1. loco cit. Contr. Med. & Thomistae communiter 1. 2. similiter loco cit. Valq. 1. 2. disp. 26. cap. 1. Val. 1. 2. disp. 2. quest. 2. puncto 3. Azor. lib. 1. cap. 9. quest. 1. Salas 1. 2. disp. 2. sect. 6. concl. 4. num. 66. & omnes communiter. Probatur ratione S. Thomae locis citatis: quia actus elicitus à voluntate est actualis motus, & inclinatio illius in obiectum, & ipsa voluntas essentialiter est potentia sui motiva, & inclinatio in illud: sicut autem actuali inclinationi nihil magis repugnat, quam vt non sit inclinatio sui, vel vt non sit secundum principium inclinationis sui; ita & nihil magis repugnat, quam vt sit violenta, id est, ab alio, & contra inclinationem sui, & alioqui si voluntas posset aliquid velle per vim, etiam posset velle inuita, id est, velle non volens, & simul esse volens, & non volens, quod impossibile est; & hoc argumento optime concludit S. Thomas in 2. dist. 25. quest. 1. art. 2. cit. ad 3. quod eodem modo non potest Deus cogere voluntatem, quo non potest facere, vt duo contradictoria sint simul.

Dixi autem, saltem in actibus primò, & immediatè à se elicitis: quia in aliis, quos elicit secundariò, & mediante aliquo actu priore, vt sunt illi, quos imperat sibi ipsi, non videtur negandum, quod possit aliquo modo pati violentiam, vt notat Almainus tr. 1. Mor. cap. 2. Valq. disp. 26. cit. cap. 2. num. 13. & alij apud Salas disp. 2. cit. sect. 6. num. 67. sicut enim, si imperaret actum amoris, v.g. aut odij erga Petrum, & Deus extrinsecè per subtractionem concursus, talem actum impediatur, cessatio ab amore, aut odio Petri esset illi violenta, id est, ab extrinseco, & contra inclinationem elicitam de illo amando, aut odio habendo: ita, si imperaret negationem amoris, & Deus extrinsecè illum infunderet, vel alio modo ad illum determinaret, contraria ratione actus amoris esset illi violentus, id est, ab extrinseco, & contra inclinationem elicitam: nam, sicut in physicis tunc motus ad aliquem terminum est violentus, quando quies in termino opposito est naturalis; & tunc motus est naturalis, quando quies in termino opposito est violenta, vt patet ex iis, quae dicuntur ab Aristotele de motu, & quiete naturali & violenta, 3. caeli, text. 19. & vniuersaliter de contrarietate motus, & quietis, 5. Phys. text. 53. ita & in voluntate tunc est violenta cessatio ab actu, quando actus est voluntarius ex voluntate elicita: & tunc actus est violentus, quando cessatio est voluntaria.

Verum hæc violentia in huiusmodi actibus, qui simul sunt imperati, & eliciti à voluntate, non est omnimoda, quasi illi nullo modo sint voluntarij: siquidem etiam ipsi sunt actualis inclinatio in obiectum: sed solum est violentia aliqualis: & solum facit, vt secundum vnam rationem sint violenti, etiam si secundum aliam sint naturales: sicut enim voluntas duplicem habet inclinationem ad actus: id est, alteram, quae illi conuenit, vt voluntas est; & alteram, quae illi conuenit, vt natura, vt patet ex S. Thoma 1. 2. quest. 10. art. 1. ad 1. & q. 22. de ver. art. 5. & sæpè alibi; ita possunt secundum hanc ali-

3. Voluntas non potest pati violentiam in actibus primò, & immediatè à se elicitis.

4. Potest vero illam pati aliquo modo in actibus a se elicitis secundariò, & mediante aliquo actu priore.

5. Quomodo possit esse violenti illi actus, qui simul sunt imperati, & eliciti à voluntate.

qui actus esse voluntarij, qui secundum illam sunt violenti; si, scilicet, sint à voluntate, tanquam agente per modum naturæ, & sine dominio suorum actuum; & simul sint contra voluntatem, prout agit tanquam voluntas, & cum dominio, & tales essent motus subiti, & indeliberati in eo, qui per alium actum deliberatum vellent eos non habere: & tamen de facto haberet ex determinatione alicuius extrinseci, vt notat Med. 1. 2. *quest. 6. a. 4. sub initium.* Valq. 1. 2. *disp. 26. cap. 2. cit. n. 14.* & ex illo Salas 1. 2. *disp. 2. sect. 6. num. 68. in fine:* & in exemplo posito, talis etiam esset actus amoris erga Petrum in eo, qui ab extrinsecio ad illum determinaretur contra actuale imperium de Petro non amando.

Et hac eadem ratione Med. *ibidem. concl. 4.* concedit, quod aliquo modo etiam voluntas possit pati violentiam, si aliquid patiatur contra inclinationem naturalem, quam habet ad certum modum operandi: si enim necessiteret, v.g. ad aliquem actum, quem postulat elicere liberè, negari non potest, quin patiatur violentiam secundum modum operationis; etiam si illam non patiatur secundum substantiam, vt notat Salas *sect. 6. cit. num. 71. & 74.* Et quauis Val. 1. 2. *disp. 2. quest. 1. puncto 3. ad 1. & ad 2.* oppositum asserat; quia voluntas non habet minorem inclinationem ad operandum necessariò, quando Deus efficaciter ita vult, quam habeat ad operandum liberè: siquidem, vt habetur Prou. 21. *Sicut diuisiones aquarum; ita & cor Regis in manu Domini: & quocumque voluerit, inclinabit illud.* Contra est tamen: quia etiam Deus potest inferre violentiam creaturis, vt probat Med. *art. 4. cit. concl. 4.* Valq. *disp. 25. cap. 4. & Salas disp. 2. sect. 5.* & sicut motus lapidis sursum, etiam factus à Deo, est illi violentus, & contra naturam particularem illius, etiam si non sit contra naturam vniuersalem, quæ est ipse Deus, prout omnia dirigit ad fines vniuersales; ita & necessitas operandi, à Deo inducta, est violenta voluntati, quando libertas, & indifferentia est illi connaturalis. Neque hanc violentiam negat S. Thomas 1. 2. *quest. 6. art. 4.* quando vniuersaliter ait esse contra rationem actus voluntatis, vt sit violentus: nam, sicut loquitur de actu voluntatis latè acceptæ, prout est inclinatio quæcunque à principio intrinsecio cognoscente, quomodo reperitur etiam in brutis; non autem loquitur strictè, prout solum est inclinatio ex deliberatione, & propria hominis: ita & solum loquitur de violentia, quæ est contra inclinationem principij intrinseci cognoscantis quomodocumque; non autem de illa, quæ specialiter est contra inclinationem principij intrinsecè deliberantis: & sicut nõ est de ratione actus voluntatis, quod sit secundum inclinationem agendi deliberatè, sed hoc est illi accidentale; & potest adesse, & abesse sine illius corruptione; ita nec violentia, quæ est contra huiusmodi inclinationem, est contra illius rationem; sed solum est contra perfectionem ipsius accidentalem, & ideo solum dicitur violentia secundum modum, non autem secundum substantiam, vt docet Salas *disp. 6. cit. num. 68.*

Dicendum secundò: Voluntas potest pati violentiam in actibus, quos imperat, aliarum potentiarum. Ita S. Thomas 1. 2. *quest. 6. art. 4. & in 4. disp. 25. quest. 1. art. 2.* Palud. *in 4. disp. 29. quest. 1. Dur. in 2. disp. 26. quest. 4. num. 6.* Valq. 1. 2. *disp. 26. cap. 3.* Val. *ibidem, disp. 2. q. 1. puncto 3.* Azor. *tom. 1. lib. 1. cap. 9. quest. 6.* Salas 1. 2. *disp. 2. sect. 5. num. 44.* & omnes communiter. Probatur exemplo Aristotelis 3. *Ethic. cap. 1.* quando ventus, aut homines, qui potestatem habent, nos aliquò deferunt: & *lib. 2. Mor. Eudem. cap. 9.* quando quis manu alterius arrepta alterum percu-

6. Voluntas potest pati violentiam in actibus aliarum potentiarum, quos imperat.

tit: quauis ille, cuius manum arripit, renitatur; cum enim animus & voluntas habeat in corpus dominium despoticum, eoque tanquam seruo ad nutum vratur, & in appetitum sensituum habeat dominium ciuile, & regium, vt docet Aristot. 1. *Polit. cap. 3.* & ex illo S. Thomas 1. 2. *quest. 9. art. 2. ad 3.* quatenus, scilicet, appetitus non statim, & ad nutum obedit, vt faciunt serui; sed sæpè opponit, vt faciunt ciues, quod præceptum sit difficilius, & sibi minus expedit, & aliquandiu executionem moratur, vt notat S. Thomas *ibidem, & Valq. disp. 25. cap. 4. num. 27.* non potest non pati violentiam, si ab extrinsecio impediatur membra corporis, ne exequantur imperium voluntatis, istque mediantibus etiam impediatur facultates animæ, quæ illis sunt alligatæ, & necessariò ab illis dependent quoad suas operationes; & cum virtus voluntatis quoad cauendos per suum imperium huiusmodi actus aliarum potentiarum, non sit infinita, certum est, quod de facto potest perueniri, & efficaciter impedi ab alia virtute maiore, vt etiam contingit in virtutibus aliorum agentium naturalium, quæ hanc ob causam sæpè impediunt à suis actionibus, vt quando lapis, v.g. impeditur, ne moueatur deorsum.

Et quia voluntas per actum imperij non solum habet in sua potestate ipsos actus aliarum potentiarum; sed etiam cessationes ab actibus: neque solum potest imperare actum visionis, v.g. circa aliquod obiectum, imperando apertionem, & applicationem oculorum ad illud; sed etiam negationem visionis, imperando clausionem, & remotionem: vtraque ratione potest pati violentiam, & tunc cessatio est illi violenta, quando actus esset voluntarius; & tunc actus est violentus, quando cessatio esset voluntaria. Et hoc vtrunque complexus est S. Thomas 1. 2. *quest. 6. art. 4.* generali illa locutione, quod membra exteriora possint impedi, ne exequantur imperium voluntatis: oculi enim, v.g. tam dicuntur per vim impedi à cessatione videndi, quando per voluntatem iubentur claudi, & per aliam potestatem extrinsecam, coguntur manere aperti, quam ab actu videndi, quando à voluntate iubentur apertiri, & ab extrinsecio coguntur claudi.

Vtrum autem violentia, quæ in his casibus inferitur voluntati, solum sit quoad applicationem, aut remotionem membrorum, & organorum, vt vult Valq. *disp. 26. cap. 3. num. 19.* an verò etiam quoad ipsas formales operationes potentiarum, operandium per organa applicata, vt vult Salas *disp. 2. sect. 6. num. 45.* parum refert: si enim loquamur de violentia, quæ possit inferri à causis naturalibus, quoad operationes organicas, certum videtur, quod solum sit quoad applicationem, aut remotionem organorum, cum nulla sit potentia naturalis ad impediendam, v.g. visionem, quando oculus est applicatus obiecto, & medium est illuminatum: si verò loquamur in ordine ad Deum supernaturaliter operantem, non videtur negandum, quod possit etiam esse quoad ipsas formales operationes: siquidem etiam applicato, & aperto oculo potest Deus facere, vt non sequatur visio, contra imperium voluntatis; & vt sequatur, etiam remoto, & clauso oculo. Et sicut, quando imperium voluntatis non impeditur, non solum applicatio organi per potentiam motiuam, sed etiam ipsa formalis operatio per organum applicatum est voluntaria; & per hoc solum significatur, quod fiat à sua potentia, conuotando, quod voluntas per actum imperij illam determinet: ita, & quando impeditur, tam remotio organi, quam negatio operationis per organum, est dicenda inuoluntaria ab extrinsecio, & violenta; & per hoc similiter

7. Voluntas habet in corpus dominium despoticum, & in appetitum sensituum dominium ciuile, & regium.

8. Voluntas potest pati violentiam, etiam in cessatione actuum aliarum potentiarum.

9. Non solum applicatio, aut remotio potentiarum; sed etiam ipsa operatio sunt violenta.

liter solum significatur, quod organum remoueat, & operatio absolutè non fiat, conuotando actum oppositum voluntatis. Et sicut tale imperium voluntatis potest impedi adæquatè, & quoad vtrunque quod imperat, id est, quoad applicationem, aut remotionem organi, & quoad positionem, aut negationem operationis: ita etiam potest impedi in adæquatè, & quoad alterum tantum: vt, v.g. si solum impediatur apertio oculi; non autem visio: vel è contra sola visio; non autem apertio oculi.

10. Seli voluntati sunt violenta, non autem ipsi potentia.

Et, quauis Sotus *in 4. disp. 29. quest. 1. art. 1. §. Primum autem.* Med. 1. 2. *quest. 6. art. 4. concl. 6.* Val. 1. 2. *disp. 2. quest. 1. puncto 3. §. Adult. Salas disp. 2. quest. 6. num. 48.* Capr. *in 2. disp. 24. quest. unica. art. 3. ad arg. Dur. contra tertium, & quædam conclusionem,* & alij qui alij præterim Thomistæ, apud Valq. *disp. 26. cap. 4. num. 21.* existiment, quando actus huiusmodi potentiarum eliciuntur contra imperium voluntatis, eos non solum voluntati; sed absolutè & ipsis etiam potentia, à quibus eliciuntur, esse violentos; quia violentia solum est iudicanda ex inclinatione vniuersali totius suppositi, quæ in homine est ipsa voluntas, & in brutis est ipse appetitus sensituius; non autem ex inclinationibus particularibus cuiusque potentia, si fortè repugnent inclinationi naturali; contrarium tamen docet Palud. *in 4. d. 29. quest. 1. art. 1. concl. 2.* Dur. *in 2. disp. 24. quest. 3. num. 14.* & *disp. 25. quest. 4. n. 8.* Caiet. 1. 1. *quest. 82. art. 1. ad 2. contra primam concl.* Contr. 1. 1. *quest. 6. art. 4.* Valq. *disp. 26. c. 4. num. 22.* Azor. *tom. 1. lib. 1. cap. 9. quest. 6.* & alij, qui asserunt, huiusmodi actus solum esse violentos voluntati: & quia voluntas in toto supposito est inclinatio princeps, absolutè esse violentos etiam toti supposito; non autem tales esse dicendos, si proximè comparetur cum suis potentia. Et negari non potest, quin hoc sit probabilius: nam, cum potentia visiva, v.g. non minus sit inclinatio in obiectum visibile, quam potentia volitiva in obiectum volibile; non minus repugnat, quod visio sit illi violenta, quam quod huic sit violenta volitio.

Et quemadmodum motus saltationis rectè dicitur esse homini violentus, quatenus grauis est, & tendit deorsum; & esse naturalis, & voluntarius, quatenus est rationalis, & operatur ex imperio, vt patet ex Aristotele 8. *Phys. text. 27.* & S. Thomas 1. 2. *quest. 6. art. 5. ad 3.* & idem est de motu vectiois, quo quis ex voluntate velitur curru, & de aliis multis: ita & actus visionis potest esse secundum inclinationem potentia visiva, eique non esse violentus, etiam si sit contra inclinationem voluntatis, & violentus voluntati; & vniuersaliter quando in aliquo supposito sunt plures inclinationes, nihil repugnat, quominus aliquis actus possit esse contra vnã, & secundum aliam; & vno modo possit esse violentus, & alio modo naturalis: & hac ratione sensus doloris, ex applicatione ignis, aut alia diuisione continui facta ab extrinsecio, simul dicitur violentus; quia est contra innatam inclinationem passivè conseruando se ipso, & contra elicitam de remouendo sensibili noxio; & simul est naturalis ipsi sensui tactus, qui, sicut inclinatur ad sensum delectationis, circa sensibile conueniens; ita & ad sensum doloris circa disconueniens; & voluntas se occidendi, aut destruedi, simul est contra inclinationem generalem naturæ, quæ habetur de conseruando seipso; & secundum speciale inclinationem voluntatis, de appetendo omni eo, quod representatur, vt bonum, & de actu eliciendo, vt notat Salas *disp. 2. sect. 5. cit. num. 75.*

Neque obstat, quod potentia, hoc ipsum, quod sunt, sunt suppositi; & ideo magis inclinatur in bonum suppositi, quam in suum: siquidem essentialiter se ipsas totas in illud referunt, & appetitu innato solum propter illud appetunt esse, eique soli se amant; non autem amant ipsum suppositum sibi, aut se ipsas sibi: id enim non probat, quod potentia visiva, v.g. possit esse formalis repugnantia ad videndum, si fortè ex aliquo accidente ad bonum suppositi pertineat, non videre; & quod videre possit illi esse violentum: sed solum probat, quod hoc ipsum, quod est, est propter suppositum, id est, quod propter illud, & in bonum illius est formalis inclinatio ad videndum: quod tamen non tollitur per hoc, quod aliquando ipsum videre ex aliqua alia ratione non est conueniens supposito; sed est contra aliquam aliam inclinationem illius. Et quauis S. Thomas 1. 1. *quest. 60. art. 5.* ex hoc ipso principio, quod quando aliquid hoc ipsum, quod est, est alterius; magis, & principalius inclinatur in id, cuius est, quam in se ipsum; doceat euenire, quod pars naturaliter exponatur propter conseruationem totius, vt quando manus sine deliberatione exponitur ictui ob defensionem partis nobilioris: & inde probet, quod Angelus, & creatura rationalis naturali inclinatione plus diligit Deum, quam se; quia essentialiter hoc ipsum, quod est, est Dei; re tamen vera non intendit docere, quod pars inclineatur ad destructionem sui, & abscissio manus, v.g. & percussio, non sit manui violenta, quando inseruit ad conseruationem totius: sed solum intendit, quod sicut pars, hoc ipsum quod est, est totius: ita & virtus motiua partis est propter totum, & motio manus ad repellendum ictum capitis sit illi secundum naturam, & inclinationem partis, etiam si exceptio ictus, vel abscissio, quæ ex tali motione consequitur, sit illi contra naturam, & simpliciter violenta. Et hoc est satis ad probandum, quod creatura rationalis, ex naturali inclinatione plus diligit Deum, quam se: siquidem, cum hoc ipsum, quod est, sit Dei; dum se ipsam vult esse, vult esse Deo, & Deum amat amore amicitia, & se ipsam amore concupiscentia, quod est principalis Deum amare, quam se ipsam, vt notat Valq. *in eum locum.*

Sed, quauis hæc ita sint, & actus elicit ab aliis potentia contra imperium voluntatis, propriè loquendo, non sint violenti ipsis potentia; negari tamen non potest, quin aliquo modo, & minus propriè possint concedi esse violenti, etiam illis: siquidem, sicut voluntas non solum est inclinatio ad volendum; sed etiam ad liberè volendum; & ideo si ab extrinsecio necessiteret, patitur violentiam quoad modum operandi; ita & alia potentia non solum sunt inclinatio ad suos actus eliciendos; sed etiam ad eliciendos iuxta imperium voluntatis; & si ad illos determinentur contra imperium, patientur similiter violentiam quoad modum operandi: idque solum voluerunt aliqui ex Authoribus citatis, vt videre est apud Val. *puncto 3. cit.*

Dicendum tertio: Voluntas potest pati violentiam, tam in carentia eorum actuum, quos imperat, quam eorum, quos elicit. Ita Almainus *tract. 1. Mor. cap. 2.* Dur. *in 2. disp. 25. quest. 4. num. 5.* Gabr. *ea disp. 25. quest. unic. art. 3. dub. 1. propos. 3.* Med. 1. 2. *quest. 6. art. 4.* Valq. *ibidem, disp. 26. cap. 5.* Salas *disp. 2. sect. 6. num. 57.* & omnes communiter. Et patet ex dictis: quia, sicut, dum imperat, v.g. actum videndi, possunt oculi ab extrinsecio impedi, ne exequantur actum imperij, & in tali casu carentia visionis est violenta, & ab extrinsecio contra inclinationem elicitam

11. Quomodo pars naturaliter exponatur periculo propter conseruationem totius.

12. Creatura rationalis inclinatio plus diligit Deum quam se.

13. Operatioes aliarum potentiarum, se eliciuntur contra imperium voluntatis, possunt dici aliquo modo violenta, etiam ipsi potentia.

14. Voluntas potest pati violentiam in carentia eorum actuum.

elicitam voluntatis; ita dum imperat, v. g. actum amoris erga Petrum, potest à Deo impediri per subtractionem concursus, ne illum amet, & similiter carentia amoris erit illi ab extrinseco, & contra inclinationem elicitam, & præscindendo ab actu imperij, si desit illi concursus Dei, dum est determinata ad actum, ex cognitione obiecti, vt contingit in voluntate Beati, quæ ex visione Dei determinatur ad actum amoris, vel dum se ipsam, ex cognitione congrua, est liberè determinatura, vt contingit communiter circa obiecta creata, impeditur etiam ab extrinseco ab actu purè elicitò, & non imperato, contra innatam inclinationem, quam habet, vt non impediatur.

Neque valet, quod dicunt Victoria, & Sotus apud Med. 1. 2. *quest. 6. art. 4. cit. concl. 4.* & alij alij recentiores apud Vasq. *disput. 26. cap. 6. n. 26.* subtractionem diuini concursus non inferre violentiam voluntati quoad carentiam actus: quia, cum non relinquatur in illa sufficientem rationem actus primi, qui importatur nomine inclinationis ad actum; neque etiam relinquit inclinationem, & omnino facit, vt carentia actus non possit dici contra inclinationem, sicut neque est contra inclinationem, quando prouenit ex defectu cognitionis, & propositionis obiecti, vt docet Palud. in 4. *dist. 29. quest. 1. art. 1. concl. 1.* Nam contra est: quia ad inclinationem, & actum primum, satis est, si voluntati nihil desit ex parte sua: non autem requiritur, vt simpliciter nihil desit, etiam ex parte extrinsecorum; hac enim ratione etiam lapsus, quando impeditur ab extrinseco, ne cadat deorsum, dicitur pati violentiam: quia ex se est proximè constitutus ad motum, etiam si ex parte extrinsecorum adhuc requiritur remotionem impedimenti. Et S. Thomas *q. 6. de pot. art. 2. ad 3.* expressè ait, quòd ignis Babilonicus, quando ex defectu concursus diuini prohibitus est comburere; & aqua Iordanis, quando prohibita est descendere, passa est aliquid contra naturam, cum præferri actualis concursus Dei cum voluntate, & cum causis secundis non se teneat ex parte actus primi, sed solum ex parte actus secundi, & sit ipsamet actio creaturæ, in quantum est à Deo, vt dicitur in *Physicis*; & idem sit Deum non concurrere, & actionem creaturæ non esse: si quidem essentialiter est simul à Deo, & à creatura, tanquam à principio simpliciter adæquato, vt notat Vasq. *ibidem, cap. 6. cit. num. 28.* Et longè alia est ratio, si actus voluntatis antecedenter impediatur ex defectu cognitionis: quia tunc neque etiam ex parte sui voluntas est constituta in actu primo, & solum habet inclinationem ad actum, posita cognitione, & applicatione obiecti, vt subdit Vasq. *ibidem, num. 28.*

Dixi autem, si voluntas impediatur antecedenter: quia, si defectus cognitionis inducatur consequenter ad actum voluntatis, id est, postquam voluntas voluit operari, aut continuare operationem circa aliquod obiectum, non videtur negandum, quòd etiam hoc modo cessatio actus ex subtractione obiecti, & ex defectu cognitionis, possit esse violenta: & hoc modo non solum à Deo, sed etiam à creatura potest voluntas pati violentiam in carentia actus, vt notat Med. *art. 4. cit. concl. 2.* & Salas 1. 2. *dist. 2. sect. 6. num. 58. & 59.* nam, si quis, dum vult elicere, aut continuare actum amoris erga Deum, per aliquam portionem ab alio propinatam inducatur in ebrietatem, aut somnum, vel alio modo impediatur ab usu rationis, omnino patitur violentiam: quia, sicut voluntas post factam propositionem obiecti, non potest nisi contra inclinationem

innatam, aut elicitam impediri, nè circa illud operetur, & operationem continuat; ita neque potest impediri, ne tandiu retineat eandem propositionem obiecti, quandiu liberit circa illud operari: & vt cessatio ab actu sit violenta, non requiritur, vt sit contra appetitum, qui tunc existat; sed satis est, si priùs extiterit, neque fuerit spontè mutatus, aut reuocatus à voluntate, vt clarè patet in ipsa formali destructione alicuius suppositi, quæ cum sit maximè violenta, & contra inclinationem, non est tamen contra inclinationem, quæ tunc sit, sed solum quæ fuit.

Ad primam ex difficultatibus initio positis respondeo, dupliciter posse voluntatem extrinsecè moueri, & determinari à Deo ad cessationem ab actu, quando ipsa est liberè se determinatura ad actum; vel è contra determinari ad actum, quando ipsa est se determinatura ad cessationem, vt notat Vasq. 1. 2. *dist. 26. c. 4. num. 4. & 5.* Primò, mutando inclinationem, quasi actiuam, quæ consistit in congruitate cognitionis inclinantis in vnam partem potius, quàm in aliam; & loco congruæ cognitionis, v. g. qua voluntas inclinatur in hanc partem, tribuendo aliam cognitionem congruam, qua inclinatur in aliam partem. Deinde verò relinquendo eandem inclinationem, & manente cogitatione congrua ad vnam partem, mouendo, & determinando ad partem oppositam. Si Deus moueat primo modo, certum est, quòd non inferat violentiam: quia actus, ad quem determinat, non modò est secundum inclinationem remotam ipsius voluntatis per se acceptæ, & quasi nudè considerata; sed etiam secundum inclinationem proximam, quæ habetur ex cognitione congrua, & cor hominis ita est in manu Dei, vt non modò possit ab illo flecti, quocumque voluerit, inferendo necessitatem; sed etiam relinquendo perfectissimam libertatem: & sicut, si quis in lapide auferret inclinationem ad locum deorsum, & poneret inclinationem ad locum sursum, non diceretur inferre vim, si postea moueret ad locum sursum; ita neque Deus auferendo à voluntate inclinationem ad vnam partem, & tribuendo ad aliam, facit vim voluntati, vt bene explicat S. Thomas *quest. 22. de ver. art. 8.* Si verò moueat secundo modo, & manente inclinatione voluntatis ad vnam partem, neget ad illam concursum, eumque præbeat ad partem oppositam, solum inferat violentiam simpliciter quoad cessationem ab illa parte, ad quam est inclinatio, vt patet ex dictis *concl. 3.* & docet Vasq. 1. 2. *dist. 26. cap. 1. num. 5. & 6. & cap. 2. num. 13. & cap. 5. art. 27.* & quoad aliam partem solum inferat necessitatem, quæ appellatur violentia secundum modum; non autem secundum substantiam actus, vt patet ex dictis *concl. 1.* cum enim voluntas per se considerata æqualiter sit inclinatio in vtranque partem; non potest illi substantia actus esse violenta, sed solus modus, qui in hoc consistit, vt determinetur ab extrinseco, & operetur tanquam natura, non autem determinet ab extrinseco ipsa se, & operetur tanquam voluntas.

Quòd si vrgeas; Quando voluntas est congruè excitata, vel inclinata in vnam partem, idèd cessationem ab illo actu esse violentam: quia ipse actus fuisset connaturalis, & secundum inclinationem; & inde inferas, quòd actus oppositus, ad quem Deus determinat contra illam inclinationem, contraria ratione est violentus; quia cessatio ab illo fuisset connaturalis, & vt pote consequens ex actu priorè; ad quem erat inclinatio. Respondeo, ex hoc toto solum probari violentiam secundum modum, non autem secundum substantiam: quia actus prior, ad

15.
Respondetur
ad primam
ex difficultatibus
initio
positis, contra
doctrinam S.
Thomæ.

Ad secundam
difficultatem.

Ad tertiam
difficultatem.

Ad quartam.

ad quem voluntas se determinasset, non habuisset supra actum posteriorem, ad quem Deus determinat, plus connaturalitatis secundum substantiam; sed solum plus secundum modum, vt patet ex dictis. Et eodem modo respondetur ad id, quod additur de continuatione, aut intentione actus, si voluntas ad hanc determinetur ab extrinseco: solum enim est violenta secundum modum, non autem secundum substantiam. Et simile quid etiam contingit in maiori velocitate motus deorsum, si ad illam determinetur mobile ab extrinseco: neque enim simpliciter dicenda est violenta, cum ad illam mobile non resistat, vt notat S. Thomas *quest. 13. de ver. art. 1. ad 5.* sed potius est supra inclinationem ipsius mobilis, càmque pericit, quàm sit contra, vt notat Salas *dist. 2. sect. 6. num. 74.*

Ad secundam respondeo, quauis amor beatificus non sit perfectè voluntarius, vt supra diximus *dist. 3.* non tamen propterea esse violentum, siue secundum substantiam, siue secundum modum: quia voluntas circa obiectum infinitum clarè visum non habet inclinationem, vt liberè operetur, sed hæc est maxima illius perfectio, vt non possit non operari, vt notat Vasq. 1. 2. *dist. 26. c. 1. n. 2.* Et idem videtur esse de actu doloris in damnatis, si supponatur manere cognitio summi, & puri mali.

Ad illud verò, quod additur de vnione hypostatica, respondet idem Vasq. *ibidem, num. 3.* per eam nullam vim fuisse illatam voluntati Christi: quia, quauis induxerit necessitatem cogitationis congruæ solum ad bonum, neque vnquam habuerit Christus cogitationem congruam ad malum; posita tamen ea cogitatione congrua, ipsa voluntas se se determinabat ad bonum: cum nunquam postulari concensum ad actum peccati, nou potest dici, quòd vnquam sit passa violentiam, etiam quoad cessationem ab actu illius: si tamen habuisset aliquando cogitationem congruam ad peccatum, (de quo in præsentia non disputo,) ex vnione hypostatica solum debuisset pati vim quoad cessationem ab illo actu, vt idem subdit; non autem quoad positionem actus oppositi.

Ad tertiam patet ex dictis *concl. 1.* quauis enim voluntas in actibus propriis, quos sibi imperat, non possit pati violentiam, provt natura est; potest tamen illam pati, provt est voluntas, id est, provt habet inclinationem innatam ad determinandum se ipsam, & ab intrinseco, qui est modus actus; & præterea provt habet inclinationem elicitam ad habendum, vel non habendum hunc actum determinatum: & hoc modo se haberet, si, dum ipsa sibi imperat, v. g. actum amoris, Deus extrinsecè illum impediret per subtractionem concursus, vel determinaret ad eliciendum actum oppositum odij, vel ipse solus per se illum infunderet, de quo in præsentia, vtrum possit fieri, non disputo. Et idem esset, si simul infunderet actus contrarios, vel ad illos simul eliciendos determinaret voluntatem, quanquam fortasse ex alio capite id repugnet, id est, ex oppositione iudiciorum, quæ simul esse deberent in intellectu circa conuenientiam simpliciter eiusdem obiecti, quæ est necessaria ad actum amoris, & circa disconuenientiam simpliciter, quæ est necessaria ad actum odij, vt notat Victoria apud Med. 1. 2. *q. 6. art. 4. in responsione ad 4.*

Ad quartam respondeo eodem modo: dum enim voluntas damnati patitur violentiam in actu apprehensionis Dei amissi, & summi mali à se incuti; etiam patitur aliquam violentiam in suo actu doloris; ea tamen solum est quoad necessitatem illum habendi, & quòd ad illum non moueat ipsa se, & Baldelli *Theol. Moral.*

tanquam domina. Et si ponatur præter imperium cessationis ab actu apprehensionis, etiam imperare formalem cessationem ab ipso actu doloris, non modò patitur violentiam quoad modum actus; sed etiam quoad substantiam; eam tamen solum patitur, vt voluntas; non autem vt natura.

Ad quintam patet ex dictis *concl. 2.* quauis enim voluntas respectu actuum aliarum potentiarum non sit principium eliciens; est tamen principium imperans: & quemadmodum executio talis imperij est voluntati secundum inclinationem; ita etiam impedio executionis est contra inclinationem, quando prouenit ab extrinseco.

DISPUT. XV.

Quid sit inuoluntarium mistum, secundum quid, & conditionatum; & quomodo causetur per metum.

1. Doctrina S. Thomæ circa inuoluntarium mistum, quod fit ex metu.
2. Quid intelligatur nomine metus.
3. Non est idem, agere ex metu, & cum metu.
4. Metus potest contingere etiam in Angelis, & creaturis purè intellectualibus.
5. Metus infusus, probabilis, & cadens in virum constantem.
6. Rationes dubitandi contra doctrinam S. Thomæ.
7. Quæ sunt ex metu maioris mali, & que sunt purè voluntaria, neque purè inuoluntaria; sed mista.
8. Quæ sunt ex metu, plus habent de voluntario, quàm de inuoluntario; & simpliciter sunt voluntaria, & secundum quid inuoluntaria.
9. Quæ sunt ex metu, si sint intrinsecè mala; non excusantur à peccato.
10. Quæ sunt mala solum ex lege positiua, possunt per metum excusari à peccato.
11. Ex metu mortis licitum est Missam celebrare sine lumimbus, & sine vestibus sacris.
12. Metus minuit, & extenuat culpam, & ex consequenti etiam poenam.
13. Culpam mortalis communiter ex metu non fit venialis.
14. Metus in actibus bonis etiam minuit, & extenuat meritum.
15. Contractus, & vota, aliogni valida, quomodo ex metu non irritantur.
16. Quæ sunt cum metu, non sunt inuoluntaria.
17. Soluuntur rationes dubitandi contra doctrinam S. Thomæ.
18. Quid requiratur ad metum seruilem cum seruitute.
19. Metus non est voluntarius perfectè.
20. Timor quomodo sit passio.
21. Etiam actus voluntaris aliquando possunt esse inuoluntarij secundum quid.
22. Baptismus susceptus ex metu, quomodo sit voluntarius.

PRÆTER inuoluntarium simpliciter, quod causetur per violentiam, & includit necessitatem simpliciter, & absolutam, datur etiam inuoluntarium mistum, vel secundum quid, & conditionatum, quod causetur per metum, & solum includit necessitatem conditionatam, & ex suppositione vitandi maius aliquod malum, vt patet ex S. Thomæ in 4. d. 29. q. 1. art. 1. & notat Contr. 1. 2. *quest. 6. art. 6.* & de illo duas conclusiones tradidit idem S. Thomas 1. 2. *quest. 6. art. 6. cit. alteram*, quòd in iis, quæ sunt

1.
Doctrina S.
Thomæ circa
inuoluntarium
mstum, quod
fit ex metu.

ex metu, non reperitur purum voluntarium, nec purum inuoluntarium; sed simul utrunque; & tam voluntarium mistum inuoluntario, quam inuoluntarium mistum voluntario: & alteram, quod, quæ sunt ex metu, plus habent de voluntario, quam de inuoluntario; & simpliciter sunt voluntaria, & solum secundum quid inuoluntaria.

2. Quid intelligatur nomine metus.

3. Non est idem agere ex metu, & cum metu.

4. Metus potest contingere etiam in Angelis, & creaturis purè intellectiualibus.

5. Metus iustus, probabilis, & cadens in verum constantem.

6. Rationes dubitandi contra doctrinam S. Thomæ.

Primo autem est supponendum, nomine metus intelligi perturbationem animi ex præensione alicuius mali imminentis, vel probabiliter euenturi, ut patet ex Aristotele 2. Rhetor. c. 5. & colligitur etiam ex iure communi lib. 1. ff. de eo, quod metus causa. Neque idem significamus, dum dicimus, aliquid fieri ex metu; & dum dicimus, fieri cum metu: sicut neque dum dicimus, aliquem agere ex ignorantia, & agere ignorantem, ut loquitur Aristoteles 3. Ethic. c. 1. Sed primo illo significamus antecedentem causalitatis; hoc verò altero solum concomitantiam, ut notat Salas 1. 2. disp. 3. sect. 1. n. 2. Et patet in eo, qui, dum furatur, v. g. vel adulteratur, timet, ne in furto, vel adulterio deprehendatur: cum tamen ex omni alia causa furatur, vel adulteretur, quam ex metu, ne deprehendatur. Neque solum potest metus considerari in homine ratione appetitus sensitui; sed etiam in aliis creaturis purè intellectiualibus, ratione solius voluntatis: ut, si Deus, v. g. minetur Angelo magnum aliquod malum, nisi absteineat ab operatione, in qua alioqui multum inclinatur; vel nisi eliciat operationem, in quam alioqui non inclinatur, ut notat Salas 1. 2. disp. 2. n. 4. 1. quanquam in huiusmodi creaturis metus hic non est eiusdem rationis cum illo, qui contingit in homine, cum solum dicat simplicem actum voluntatis, absque passione organi corporalis, & patet ex S. Thoma 1. 2. q. 22. art. 3. ad 3. & q. 41. art. 1.

Et similiter non est, quod hoc loco pluribus explicemus duplicem illum metum, qui secundum iura maximè consideratur, & præcipue in foro externo, quorum alter dicitur iustus, probabilis, & cadens in verum constantem; quia, scilicet, leges, ac iura illum admittunt, & probant: & si in aliquem cadat, non propterea illi admittit laudem constantiam, & fortitudinis, ut est, v. g. metus mortis: & alter dicitur non iustus, non probabilis, & non cadens in verum constantem; quia contraria ratione iura illum non admittunt, nec probant, neque finunt in aliquem cadere sine iactura constantiam, & fortitudinis, ut est, v. g. metus leuissimi alicuius in quodammodo enim operatio fiat ex metu contra absolutam inclinationem, quæ habetur extra casum metus, parum refert ad rationem inuoluntarij, quam participat, & de qua in præsentia agimus, vtrum metus sit de re graui, an leui; & vtrum sit aptus cadere in verum constantem, an verò solum cadat de facto in verum ignaum.

Hoc autem posito, contra vtranque conclusionem S. Thomæ multa occurrunt difficultates: primo enim falsum videtur, quod quæ sunt ex metu, non sunt purè voluntaria; sed habeant aliquid etiam de inuoluntario: nam gubernatio navis, v. g. ex metu naufragij, vel obseruatio legis ex metu gehennæ, nihil affert doloris & penitentiam; quod tamen tanquam effectum & signum inuoluntarij, & inuiti, tradit Aristoteles 3. Ethic. cap. 1. & lib. 2. Mor. Eudem. cap. 8. neque vlla est inclinatio voluntatis, siue innata, siue elicta, contra quam sint, & in ordine ad quam possint dici inuoluntaria: si enim is, qui ex metu gehennæ vult legem seruare, haberet propositum non seruandi, si non esset gehenna, & ratione talis propositi diceretur obseruatio habere aliquid de inuoluntario, hoc ipso conuinceretur eam transgredi: siquidem haberet metum seru-

lem cum seruitute, & solum gehennam putaret totale motuum seruandi legem, & non seruare, nisi ut seruus, id est, solum determinatus ab extrinseco, & à pœna, qui tamen metus malus est, & non manet cum charitate, ut docet S. Thomas 2. 2. quest. 19. art. 4. & 6. in quantum, scilicet, is, qui sic metuit, nimis se amat, & se ipsum præfert Deo, dum secum statuit, illi non obtemperare, si malum gehennæ non immineret, vt notat Reginaldus in sua Praxi penitentiam, lib. 17. cap. 1. n. 105.

Et confirmatur: quia ad metum naufragij, v. g. ex quo merces proiciuntur, non se habet per se; sed solum per accidens affectus, vel amor diuitiarum, secundum quem projectio affert dolorem, & est inuoluntaria: ergo etiam per accidens se habet ratio inuoluntarij: & sicut ab illo potest abesse huiusmodi affectus, si is, qui timet naufragium, & proicit merces, non sit amans diuitiarum: ita & potest abesse ratio inuoluntarij; & per se loquendo, solum habet causam purum voluntarium, id est, inclinare voluntatem ad suum actum.

Secundò, est difficultas: quia metus ipse est voluntarius, id est, actus elictus ab appetitu circa malum impendens, & est secundum inclinationem innatam, quam omnes habemus ad timendum; & sæpè innascitur ab intrinseco ex interna apprehensione mali imminentis à causis intrinsecis, ut quando aliquis timet mortem ex naturali agitudine, qua laborat; non autem infertur ab extrinseco: ergo tunc saltem, quod ex illo fit, non potest esse inuoluntarium, id est, ab extrinseco, & contra inclinationem voluntatis.

Tertiò, quando dicitur metus facere inuoluntarium mistum, vel est sermo in ordine ad actum interiorum, quasi ipsa voluntas proiciendæ merces, v. g. ex metu naufragij, sit aliquo modo inuoluntaria, vel in ordine ad solum actum exteriorum; quasi ipsa externa projectio sit inuoluntaria. Non primum: quia est actus elictus à voluntate, & quantum est ex se non affert dolorem, & penitentiam, ut contingit in iis, quæ sunt inuito, cum non sit minus secundum innatam inclinationem, quam sit ipsa voluntas seruandi vitam, & vitandi naufragium, ad quam comparatur, sicut electio medij ad intentionem finis. Neque secundum: quia maximè est secundum imperium voluntatis, & æquè procedit connaturaliter à voluntate proiciendi, atque procedat ambulatio, & locutio, à voluntate ambulandi, aut loquendi.

Quartò contra secundam conclusionem, quod quæ sunt ex metu, sunt magis voluntaria, quam inuoluntaria, & simpliciter sunt voluntaria, & solum secundum quid inuoluntaria, faciunt difficultatem verba Aristotelis, 3. Ethic. c. 1. vbi loquens de iacturis bonorum, quæ fiunt in tempestatibus: Nemo enim, inquit, sponte absolute sua abiicit, sed ad salutem, tum suam, tum aliorum. Et paulò post: Spontanea igitur, inquit, huiusmodi sunt; simpliciter verò inuita, quippe cum tale quidpiam per se eligit nemo. Quo modo loquendi etiam vtitur S. Thomas 2. 2. q. 142. art. 3. in corp. vbi ait, intemperantiam plus habere de voluntario, quam timiditatem: quia, quæ sunt per timorem, habent principium ab exteriori impellente; & ideo non sunt simpliciter voluntaria, sicut illa, quæ sunt per delectationem. Et quod 1. 2. quest. 6. art. 6. asserit, ea, quæ sunt ex metu, ideo esse magis voluntaria, quam inuoluntaria: quia ratio voluntarij iis conuenit, quatenus sunt in actu, & pensatis omnibus circumstantiis particularibus de facto sunt; & ratio inuoluntarij, quatenus sunt in sola apprehensione, & extra circumstantias; omnino

omnino negat. 2. 2. loco cit. quado subdit, ea, quæ sunt intemperantia, esse magis voluntaria in particulari, quam in vniuersali: quia in vniuersali nullus appetit esse intemperans; sed solum fit talis à singularibus delectabilibus, quæ hominem alliciunt: & ideo multum inuatur vnusquisque contra intemperantiam, si consideratione non innoretur circa singularia. Et contra, quæ sunt ex timiditate, addit, magis esse voluntaria in vniuersali, quam in particulari: quia ipsam commune, v. g. vitam seruare fugiendo periculum, est magis secundum voluntatem, quam ipsam particularem, v. g. abiicere clypeum cum dedecore, vel merces cum damno, ut vitetur hostis, vel naufragium. Et denique contra eandem conclusionem videtur facere etiam modus loquendi: quo vtitur Innocentius III. cap. maiores. §. item queritur. de Baptismo: vbi ait, cum, qui terroribus, & suppliciis adducitur ad suscipiendum Baptismum, solum esse conditionaliter volentem, non autem absolute: quod videtur idem esse, atque susceptionem Baptismi ex metu, solum esse voluntariam sub conditione; non autem absolute, id est, minus voluntariam, quam inuoluntariam, contra id, quod negat S. Thomas 1. 2. q. 6. art. 6. cit. in respons. ad 3. vbi ait, ea, quæ sunt ex metu, simpliciter, & absque conditione, esse voluntaria, & solum sub conditione esse inuoluntaria.

7. Quæ sunt ex metu maioris mali, neque sunt purè voluntaria, neque sunt purè inuoluntaria, sed mista.

Dicendum est primo, quæ sunt ex metu maioris mali, rectè dicuntur, neque esse purè voluntaria, neque purè inuoluntaria, sed mista. Ita Aristoteles 3. Ethic. cap. 1. S. Gregorius Nicanus lib. 5. Philosophie, c. 1. S. Damascenus lib. 2. de fide. c. 24. S. Thom. 1. 2. q. 6. art. 6. & cum illo Caietan. Med. Cont. Almain. tract. 1. Mor. c. 3. Val. 1. 2. disp. 2. q. 1. puncto 4. Valq. 1. 2. disp. 27. c. 1. n. 2. & seq. Salas ibid. disp. 3. sect. 2. n. 37. & omnes communiter. Dixi autem, ex metu maioris mali, non solum, quia ita loquitur Aristoteles; sed etiam, ut significarem, ad inuoluntarium mistum, quod causatur ex metu, necessariam esse apprehensionem duplicis mali, aut disconuenientiam, & comparationem vtriusque ad inuitum; ex quo tandem eligatur id, quod est minus, ad hoc ut vitetur id, quod est maius; hinc enim procedit, ut quod ex tali apprehensione, & comparatione eligitur secundum diuersas rationes, simul placeat, & displiceat, & simul sit voluntarium, & inuoluntarium: & alioqui si quis ex apprehensione vnus tantum disconuenientiam, & nulla facta comparatione inter maius, & minus, malum eligat, aut faciat aliquid ad certum malum vitandum, & cibum sumat, v. g. ad mortem vitandam; purè voluntariè eligeret, aut faceret, & nullo modo inuoluntariè, ut notat Valq. disp. 27. c. 1. cit. n. 7. Idque satis indicauit Aristoteles 3. Ethic. c. 1. non modò verbis illis: Ob timorem maiorum malorum, ut diximus: sed etiam paulò post, quando dixit, neminem absolute sua abiicere, sed ob salutem, tum suam, tum aliorum. id est, facta comparatione iacturæ, quam patitur, & periculi, in quo est. Et infra: Tale quidpiam per se à nemine eligit, & ideo que sic sunt, simpliciter esse inuita. id est, solum eligi in comparatione ad aliud. Et inferius: Difficile interdum esse indicare, quale pro quali sit eligendum, & quid pro quo sustinendum. Et que sunt ex metu, per se esse inuita, neque eligi, nisi nunc, & pro his. Et lib. 2. Mor. Eudem. c. 9. violentum quodammodo, & non simpliciter, id est, violentum, & inuoluntarium mistum, tunc esse, quando quis non illud ipsum eligit, sed alicuius gratia agit: & vt quis dicatur agere inuitus, & coactus; nec tamen vi; necessarium esse, vt maius aliquod, & acerbius malum sit illi propositum; & tunc aliquem agere coactum, & non vi, quando id, quod absolute est malum, & disconueniens, solum agit ob repulsionem maioris

Baldelli Theol. Morali.

mali, vel gratia boni, id est, ne malum incurat, vel ne bonum amittat. Et S. Thomas 1. 2. q. 6. art. 6. cit. ad inuoluntarium mistum apertè requirit duplicem considerationem rei, id est, secundum se, & in casu: & quod per metum agitur, ait fieri voluntarium solum in casu, & in se consideratum non esse voluntarium; & projectionem mercurij fieri voluntariam tempore tempestatis, in quantum est impedimentum maioris mali, & proptè consideratur secundum se; & extra hunc casum, esse inuoluntarium. Et in responsione ad primum, quod fit ex metu, solum esse voluntarium propter aliud. Et ad secundum, non esse voluntarium absolute, & propter se; sed relatiuè, & in comparatione ad aliud. Et art. 7. ad 2. semper in eo, qui agit ex metu, manere repugnantiam ad id, quod agit, secundum quod in se consideratur. Et S. Damascenus lib. 2. de fide. c. 24. media spontanei, & inspontanei, id est, inuoluntaria mista definit esse illa, quæ cum insuauia, & tristitia sint, ob vitandum maius malum suscipimus. Et S. Nicanus c. 1. cit. tunc ait, actionem esse mistam ex voluntario, & inuoluntario, quando propter maioris mali timorè minus malum quis eligit.

Ex quibus omnibus clarè patet, inuoluntarium mistum tunc solum esse, quando habetur in intellectu duplex consideratio, id est, disconuenientiam absolute, & conuenientiam relatiuè ad vitandum aliud malum, & per consequens in appetitu duplex affectus, id est, displicentia circa disconuenientiam, & complacentia circa conuenientiam. Hoc autem posito, facile intelligitur, quomodo contingat ex metu inuoluntarium mistum: quod enim projectio mercurij, v. g. ex metu naufragij sit voluntaria, probat Aristoteles 3. Ethic. c. 1. cit. quia sponte eligitur propter finem, qui tunc intenditur, id est, propter vitam; & in ipso proficiente est principium mouendi partes instrumentarias, & inferuientes projectioni: & aliquando, qui ex metu aliquid agunt, aut patiuntur, merentur laudem, aut vituperationem; quæ tamen nomini in spontaneis esse possunt, ut dicitur in initio capitis, vt, v. g. si agant fortiter ex metu malorum, quæ timent ab hostibus, vel omittant agere fortiter ex metu laboris, & periculi.

Quod verò eadem projectio mercurij simul sit inuoluntaria, probat similiter: quia absolute nullus est, qui sponte abiicit sua, dummodo sit mentis compos; & qui ex metu maioris mali, quod excedat humanam naturam, & communiter à nullo sustinetur, aliquid agit, quod alioqui non debet, veniam, aut misericordiam communiter habet; quæ tamen similiter existit in inuitis; sicut laus, & vituperatio in spontaneis, ut dicitur eodem initio capitis: quia, scilicet, quæ hac ratione sunt nimis violenta, & supra naturam, solent illam vi cogere, ut dicitur lib. 2. Mor. Eudem. c. 9. & ideo dicuntur inuita. Et denique, quia inuitum id est, quod dolorem, & penitentiam affert. Et confirmatur: quia, si habeatur actualis aduertentia ad iacturam, & actualis displicentia illius, non potest projectio non esse contra inclinationem: & cum sit ex determinatione intrinseci, non existentis in potestate proficientis, non potest non esse aliquo modo violenta, & coacta.

Dicendum secundò: Quæ sunt ex metu maioris mali, rectè dicuntur plus habere de voluntario, quam de inuoluntario, & simpliciter esse voluntaria, & secundum quid inuoluntaria. Ita Aristoteles, S. Thomas, S. Nicanus, S. Damascenus, & omnes communiter locis cit. Probat ratione Aristotelis, & S. Thomæ: quia huiusmodi actiones, tunc cum aguntur, id est, in illis circumstantiis, in quibus sunt, omnino eliguntur, & sunt voluntaria, & solum displicent præcise in se ad circumstantiis, & considerantur

8. Quæ sunt ex metu, plus habent de voluntario, quam de inuoluntario, & simpliciter sunt voluntaria, & secundum quid inuoluntaria.

per se. De actionibus autem, quia solum sunt hic, & nunc, & hac, vel illa occasione, non est iudicandum, quatenus accipiuntur in vniuersum, & cum præcissione à circumstantiis; sed prout in re sunt, & existunt in circumstantiis; & illud censei debet iis conuenire simpliciter, quod conuenit, prout actu, & in re sunt; & illud cõuenire secundum quid, quod conuenit, quatenus accipiuntur per se, & extra circumstantias, id est, quatenus sunt in apprehensione, & intellectu. Atque hoc modo etiam in iure voluntas coacta simpliciter dicitur esse voluntas. *cap. merito. 1. 5. quest. 1. & l. mulier. §. item. ff. de eo, quod metus causa, & alius locis apud Sala. 1. 2. disp. 3. sect. 1. n. 3.*

Dicendum tertio, ex his constare ea, quæ sunt ex metu, si sint per se, & intrinsecè mala, non excusari à peccato ratione metus, dummodo metus non ita turber iudicium rationis, vt impediatur eam notitiam, quæ requiritur ad actum liberum, & deliberatum. Ita Aristoteles 3. *Ethic. cap. 1. S. Thomas 2. 2. quest. 125. art. 4. Sor. lib. 1. de iust. quest. 6. art. 4. Vasq. 1. 2. disp. 27. cap. 3. num. 17. Azor. tom. 1. lib. 1. cap. 10. quest. 12. Sanchez lib. 4. de matr. disp. 1. num. 6. Sayr. lib. 2. clau. reg. cap. 2. num. 6. & sequentibus. Salas 1. 2. disp. 3. sect. 1. cit. num. 29. Couar. in 4. Decretal. 1. 2. c. 3. §. 4. num. 3. & omnes communiter. Probat S. Thomas: quia est contra ordinem rationis, vt ad vitanda aliqua mala minora, & minus fugienda, sicut sunt mala corporis, aut fortunæ; incurrantur alia mala maiora, & magis fugienda, vt sunt peccata, & mala animi. Et confirmatur: quia, quæ fiunt ex metu, simpliciter sunt voluntaria, & libera, vt diximus; & vt loquitur Aristoteles *ibid.* Ad quedam perpetranda nemo cogi compellitur potest; sed potius extrema quæque pati, ac mori conuenit, vt est, v. g. interfecit matris. Neque oppositum docuit idem Aristot. *suprà*, quando dixit, laudari homines aliquando, cum pro magnis, & honestis, rebus turpe aliquid, aut molestum sustinuerint. Quauis enim eo loco Eustratius doceat, posse aliquem, ex sententia Aristotelis, etiam mentiri, aut adulterari cum vxore tyranni, vt patriam liberet; verè tamen, non de ea turpitudine loquitur Aristoteles, quæ opponitur honestati, vt notat S. Thomas *ibid. lect. 2.* & reuerà illicitum est committere adulterium cum vxore tyranni ad patriam liberandam, vt idem habet *quest. 15. de malo, art. 1. ad 5.* sed loquitur de illa, quæ continet ignominiam, & propter vilitatem minimè decet virum grauem, ac nobilem, vt, si tyrannus, v. g. prodive aliquem iubet muliebri habitu, aut vilissima quæque facere; & nisi faciat, minetur euerisionem, vt notat Azor. *lib. 1. cap. 10. quest. 12. cit. & Salas sect. 1. num. 29. cit.**

Et similiter, quauis Glossa in *l. penult. ff. si fam. fur. sec. dic.* neget seruum peccare, si delinquat iussu Domini, & ex metu, ne ab illo occidatur; idque asserant etiam alij ex Iuristis apud Panorm. *in c. sacris, de iis quæ vi. & apud Azor. & Salas locis citatis, de eo, qui iussu tyranni, & ex metu mortis occidit innocentem; id tamen aperte pugnat cum sacris Canonibus, cum S. Augustino, & cum ratione, vt notat Panorm. *ibidem*; nam *cap. sacris, cit.* aperte dicitur, quod nullo metu est committendum peccatum mortale: & *cap. quis quis. 2. quest. 3.* quod qui metu cuiuslibet potestatis veritatem occultat, iram Dei super se prouocat; & *cap. primum, cap. ne quis, cap. omne genus. 2. q. 2.* quod pro nullo metu est mentendum: & *cap. ita ne. 3. quest. 5.* ex S. Augustino *lib. 1. de ciuit. c. 18.* quod omnia mala sunt potius toleranda, quam peccato consentiendum. Et idem S. August. *lib. contra mendacium, c. 8.* expresse negat, vilo metu esse committendum peccatum veniale. Et ratio est: quia, tam peccatum mortale, quam veniale, est superioris ordinis, &*

9. Quæ sunt ex metu, si sint intrinsecè mala, non excusantur à peccato.

illud tollit gratiam, & vitam animæ; hoc verò tollit feruorem charitatis. In quam sententiam ex sacris Litteris etiam facit illud Eccl. 4. *Pro iustitia agonizare pro anima tua, & usque ad mortem certa pro iustitia.* Et 2. Machab. 7. *Parari sumus mori magis, quam patrias Dei leges præuaricari.* Et Matth. 10. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus.*

Dixi autem, si sint per se & intrinsecè mala: quia, si sint mala solum ex lege positiua, facile potest accidere, quod ex metu excusentur à peccato, vt notat Vasq. 1. 2. disp. 27. c. 3. n. 17. Salas *disp. 3. sect. 1. n. 29.* & 33. & communiter dicitur in materia de legibus: vt si quis, v. g. coram tyranno mortem minante Missam celebret sine luminibus, aut vestibus sacris, & rei tali celebratione ablit contemptus Ecclesie, & rei sacræ, vt notat Nau. *in Man. c. 25. n. 84.* & omnes cõmuniter apud Sanchez *lib. 1. in Decal. c. 18. n. 4.* Contra Caiet. 1. 2. q. 6. art. 4. & 2. 2. q. 23. art. 13. vbi negat, licere etiam in periculo mortis eo modo celebrare, aut alias leges humanas transgredi, nisi fortè in iis casibus, qui specialiter excipiuntur, ex legis ipsius benignitate, vt contingit in lege ieiunij. Contra quæ tamen facit communis sententia, quod leges humanæ communiter non obligent cum tanto dispendio, vt dicitur in materia de legibus. Imò interdum hoc idem accidit etiam in lege diuina, & naturali, vt notat Vasq. *disp. 27. c. 3. n. 17. cit.* Salas *disp. 3. sect. 1. n. 35.* Azor. *tom. 1. lib. 1. c. 1. q. 2.* Sanchez *lib. 1. in Decal. c. 18. n. 5.* Et certum est, quod in periculo vitæ non tenetur quis ad votum ieiunij, vel ad Confessionem peccatorum integrè faciendam, si ex illa periculum imminet; vel ad seruandum, aut restituendum depositum; vel ad defendendum innocentem, vel succurrendum extremè egenti.

Neque solum hoc est verum de præceptis affirmatiuis, quæ dicuntur obligare semper, non ad semper; sed etiam de negatiuis, vt quando quis, non obstante præcepto, de non occidendo, occidit aggressorem, vt notat Salas *n. 35. cit. ex l. vi. ff. de iust. & iur. vbi dicitur*, qui ob tutelam sui corporis aliquid facit, id videri iure facere: vel, si quis ex metu graui contrahat matrimonium cum aliquo ex impedimentis non dirimentibus, vt notat Sanchez *lib. 1. in Decal. c. 18. cit. n. 7.* vel omittat suscipere in re Sacramentum Baptismi, aut Confessionis, & sola contritione, quæ illa in voto continet, sit contentus, vt idem subdit *n. 10.* ex Soto *lib. 1. de iust. q. 6. art. 4. ad fin. corp.* Cordub. *in summa, q. 137.* & aliis: quauis Azor. *lib. 1. c. 1. q. 2. cit.* oppositum asserat. Vel denique, si quis comedat carnes humanas occisorum, v. g. in prælio, quando nullus est alius cibus, quo vita possit sustentari; vel quando aliquis ita præcipit cum mortis comminatione, siquidem etiam hoc non est intrinsecè malum, vt in nullo casu possit licitè fieri, vt subdit Sanchez *ibid. n. 12.* quanquam fortasse in huiusmodi casibus non est dicendum, quod metus excuset à legibus, cum ipsæ leges ex se in illis non obligent; sed solum nos teneant, vbi, quando, & sicut oportet, id est, positis omnibus circumstantiis, quas recta ratio præcipit, vt notat Azor. *lib. 1. c. 1. cit. q. 3.* Quis autem metus, à quibus legibus, & in quibus casibus etiã minus propriè excusent, nõ est facile iudicare, vt notat Aristot. 3. *Ethic. c. 1.* neque est huius loci pluribus explicare.

Illud tamen non est omittendum, quod habet S. Thom. 2. 2. q. 125. art. 4. cit. & ex communi sententia notat Salas *sect. 1. cit. n. 8.* metum, etiam quando non excusât à culpa, non parum illam minuere, & attenuare: ita enim expresse habetur *c. sacris, de iis quæ vi.* Et ratio est ex S. Thoma *ibid.* quia, sicut miscet aliquid de inuoluntario, & coacto; ita & minuit de perfecto, & puro voluntario, & per cõsequens etiam de

10. Quæ sunt mala solum ex lege positiua, possunt per m. t. excusari à peccato.

11. Ex metu mortis licitè est Missam celebrare sine luminibus, & sine vestibus sacris.

Contrahere matrimonium cum impedimento nõ dirimentes omittere Baptismum, aut Confessionem in re; comedere carnes humanas.

12. Metus minuit, & extenuat culpam, & ex consequenti etiam poenitentiam.

de peccato: & hac de causa, aliquando quæ fiunt ex metu, merentur veniam: quia mala, quæ timentur, excedunt humanam naturam, & à nullo sustinerentur, vt loquitur Aristoteles 3. *Ethic. c. 1. cit.* & etiam iura humana, si punirent, leuissimè puniunt, vt patet ex *cap. in primis. 2. q. 1.* Nunquam tamen huiusmodi extenuatio culpæ ex metu tanta potest esse, vt de mortali fiat venialis, nisi etiam metus sit tantus, vt impediatur deliberationem, quæ est necessaria ad peccatum mortale, vt subdit Salas *ibid.*

Et quod dicitur de minutione, & extenuatione culpæ in actibus malis, quando fiunt ex metu, videtur dicendum etiam de minutione, & extenuatione meriti in actibus bonis, quando similiter fiunt ex metu: certum enim videtur, quod votum religionis, v. g. factum ex metu reuerentiali erga parentes, & ne illi ægrè ferant, si eligatur status matrimonij, est minus meritorium, quam si fieret pure, & simpliciter ex amore virtutis, & honestatis, vel ex motiuo charitatis, & dilectionis in Deum: & quemadmodum ex metu solum eligitur, vt minus malum, quàm displicentia, & agritudine parentum, & solum placet in casu huiusmodi displicentiam, non autem absolute, & extra casum, tanquam per se, & simpliciter bonum; ita & eligitur minus voluntariè, id est, cum admittione inuoluntarij, quatenus est per se, & extra casum. Et idem est etiam de martyrio, si mors acceptetur formaliter ex metu culpæ, v. g. ne fides negetur, aut perdatur pudicitia; similiter enim etiam acceptatur, vt malum minus; & idèd cum aliqua admittione inuoluntarij, & cum aliqua minutione, & extenuatione meriti: quod alioqui esset, si supposito casu metus à tyranno incussi, de fide neganda, aut procedenda pudicitia, mors, & martyrium non eligeretur formaliter ex tali metu, & tanquam malum minus; sed ex formali motiuo fortitudinis, aut charitatis; & casus metus solum se haberet, vt occasio, vel vt motiuum secundarium, & minus principale; non autem vt formale, & primarium, vel principale; vel etiam mors acceptaretur, & sustineretur potius cum metu, quàm ex metu. Non tamè potest accidere, vt huiusmodi meriti ab actu bono, factis ex metu, omninò tollatur, nisi metus ipse sit ex se malus, & actum omninò inficiat: vt, si quis, v. g. faciat votum religionis ex sola segnitie, id est, ex metu, ne in sæculo ad vitam sustentandam cogatur laborare; vel seruet præcepta & legem Dei ex solo metu seruiti cum seruitute, id est, cum actuali proposito non seruandi, si non esset metus, vt dicemus.

Dicendum quartò, ex dictis similiter colligi, quod metus, per se loquendo, non impedit obligationem contractus, aut voti; neque hæc sunt irrita ex iure natura propter defectum sufficientis voluntarij, si alioqui non desit aliquid aliud ex necessariò requisitis. Ita Vasq. 1. 2. disp. 27. c. 3. n. 17. & sequentibus, & fuse probatur in materia de contractibus, & in materia de voto: sicut enim voluntarium mistum, est sufficiens ad peccatum, & ad se obligandum Diabolo; ita est sufficiens ad contractum, & votum, id est, ad se obligandum hominibus, & Deo.

Dixi autem, si alioqui non desit aliquid aliud ex requisitis: quia, si lato, v. g. metu mortis, quam minatur, extorqueat ab aliquo promissionem pecuniar: non idèd non potest eam accipere, & retinere: quia traditio ex parte promittentis non sit sufficienter voluntaria, sed, quia ipse nullum titulum habet, neque voluntas dandi ad solam redimendam vexationem iniustam, & ad mortem vitandam, potuit illi conferre aliquid ius; sicut neque voluntas soluendi vsuras, quam habet mutuatarius, confert

13. Culpa mortalis committitur ex metu nõ sit venialis.

14. Metus in actibus bonis etiam minuit & extenuat meritum.

15. Contractus, & vota alioqui valida, non irritantur ex metu.

mutuatari ius, aut titulum illas accipiendi, aut retinendi. Atque ex hoc soluantur magna ex parte, quæ in contrarium obiicit Salas 1. 2. disp. 3. sect. 1. cit. n. 8. & sequentibus, dum ex multorum sententia probat, quod contractus, & vota ex metu iniusto iniata, sine nulla ex ipso iure natura: si enim in aliquibus id admittatur, non est dicendum prouenire ex defectu voluntarij, de quo agimus in presentia; sed ex defectu alicuius alterius: & si contractui, aut voto nihil aliud desit ex parte materia, aut tituli, aut alterius, non est negandum, quod de iure nature sint valida; etiam si eorum aliqua specialiter sint irrita iure positiuo, vt de professione religiosa, seu de voto solenni habetur *cap. 1. de iis, quæ vi.* Ex quo loco Doctores communiter id extendunt etiam ad votum simplex, vt videtur est apud Sanchez *lib. 4. in Decal. cap. 3.* Et eadem ratione matrimonium ex metu initum, ipso iure est irritum, *cap. cum locum. & cap. veniens. 1. de sponsal.* & generaliter alia omnia, quæ non sunt irrita ipso iure, debent in irritum reuocari à Iudice. *cap. Abbas. de iis, quæ vi.*

Quod autem dicimus de voto, & professione religiosa, quod iure positiuo sit irrita, quando est facta ex metu; solum debet intelligi, si metus sit directè incussus ad eam extorquendam, vt ex communi sententia notat Suar. *tom. 3. de relig. lib. 6. cap. 4. num. 6. & sequentibus. Less. lib. 2. cap. 41. num. 7.* Sanchez *lib. 4. in Decal. cap. 3. num. 4.* Atque hoc modo ex Suar. *ibidem*, valida est professio, si quis timeat violentam mortem sibi inferri ab inimico; & Religionem ingrediatur, vt illam fugiat; & si metus mortis ab inimico sit illatus ad alium finem, v. g. in vindictam iniuriæ, in odium personæ: nam, quando metus non incutitur directè ad extorquendum votum, aut professionem, voluntas ipsa ex sua libertate se determinat ad votum eligendum, illudque sponte eligit, tanquam medium vitandam metum; non autem determinatur ab ipso metu.

Dicendum quindò, quæ fiunt cum metu, neque etiam secundum quid, sunt inuoluntaria. Pater: quia nullo modo sunt ab extrinsecò, & vim inferentes; sed solum ex intrinseca persuasione, & electione: sicut enim vir temperans, qui cum difficultate, & resistentia appetitus sensitui se continet ab illicitis voluptatibus, non dicitur operari inuoluntariè; quia, quauis actus continentie simul placeat, quatenus est honestus, & simul displiceat, quatenus est contra sensum, principium tamen illius non est extrinsecum, sed sola intrinseca persuasio, & electio ex amore virtutis, vt docet Aristoteles *lib. 1. Mor. Eudem. cap. 9.* ita & qui furatur, v. g. cum metu infamie, aut periculi, quauis habeat actum, qui simul placet, quatenus est utilis ad vitæ necessitates, & simul displicet, quatenus est inductus infamie, & periculi, non tamen est dicendus furari inuoluntariè, cum principium futandi sit merè intrinsecum, id est, propria persuasio, & malitia.

Et quauis negari non possit, quin etiam metus, quando cõcomitanter se habet ad operationem, minuat aliquid de intensione operationis, siquidem retrahit aliquo modo voluntatem; neque sinit est ferri tanto impetu, quanto alioqui ferretur; nõ tamen propter eam facit inuoluntarium positiuè, prout hæc loquitur, cum nullo modo faciat, vt operatio cum ea ipsa remissione, cum qua fit, fiat à principio extrinsecò. Multò autem minus videtur probandum, quod contraria ratione placet aliquibus, id est, quod metus concomitans augeat voluntarium, quatenus ad eum superandum maiori, atque efficaciõri voluntate est opus. Contra enim est: quia ea ipsa maior voluntas non est ex metu, sed ex aliquo alio motiuo, v. g. vtilitatis,

Metus nõ irritat vota, & professionem, nisi sit directè illatus ad illa extorquenda.

16. Quæ fiunt cum metu, non sunt inuoluntaria.

vtilitatis,efficaciùs apprehenso, & volito, & semper metus,quãtùm est ex se,poriùs retrahit voluntatem: & si ille idem maior conatus voluntatis adhiberetur sine metu, certum est, quòd actus esset intensior: & sicut metus retardando, impediendo, & retrahendo voluntatem minuit de intensiõne operationis;ita etiam minuit de voluntario positiuè,& facit minùs voluntarium negatiuè,quanuis non faciat minùs voluntarium positiuè,id est,per admistionem inuoluntarij.

17. Soluntur rationes dubitandi cõtra doctrinam S. Thomæ.

18. Quid requiratur ad motum seruilem cum seruilitate.

19. Metus nõ est voluntarius perfectè.

20. Timor quomodo sit passio.

Ad primam ex difficultatibus in contrarium allatis patet ex dictis concl. 1. neque enim metus quicunque facit inuoluntarium mistum; sed solus ille, qui est maioris mali, id est, cum apprehensione, & displicentia alterius mali minoris, quod eligitur ad vitandum malum maius. Atque ita, si gubernatio nauis ex metu naufragij, & obseruatio legis ex metu gehennæ, non habeat adiunctam apprehensionem, & displicentiam actualem, saltem laboris, qui in illa suscipitur; verissimum est, quòd sit purè voluntaria, & nihil habeat admistum inuoluntarij. Neque verò omnis displicentia actualis de labore, & molestia, quæ est superanda in obseruatione legis ex metu gehennæ, facit metum seruilem cum seruilitate; sed illa solùm, quæ habet adiunctum propositum non superandi laborem, non seruandi legem, si gehenna non esset, vt notat Vasq. 1. 2. disp. 27. cit. c. 2. n. 8. & 9. & si quis actu doleat de labore; non tamen deliberet de eo, quod aliàs faciendum esset, neque eligat legem transgredi, si gehenna non esset; non modò non peccat; sed cæteris paribus, magis meretur seruando legem; siquidem seruat cum maiori difficultate; & hac ratione Susanna Dan. 12. cum actuali displicentia incidendi in manus hominum, & ex metu non incidendi in manus Dei, elegit non peccare in legè Dei; & Christus ipse cum actuali displicentia, & tristitia, ex apprehensione tormentorum, illa elegit, quanquam non ex timore, sed ex amore erga Deum, & nos.

Dixi autem, eum, qui seruat legem, cum actuali displicentia, & sensu laboris, & molestia, magis mereri cæteris paribus: quia fieri potest, vt huiusmodi displicentia retrahat voluntatem, & minuat aliquid de intensiõne operationis, quæ alioqui esset; & in tali casu mirum non est, si ex hoc capite minuat meritum.

Ad secundam respondeo, metum, siue inferatur ab extrinseco, siue innascatur ab intrinseco, non esse voluntarium perfectè, id est, à voluntate seipsam determinante, & mouente ad illum, in quantum est domina suorum actuum, & operatur, vt voluntas; sed solùm esse spontaneum, & voluntarium imperfectè, in quantum voluntas determinatur ab obiecto, & operatur vt natura. Atque hac de causa timor communiter ponitur inter passiones, vt bene explicat S. Thom. 1. 2. q. 41. art. 1. quia est motus passiuæ virtutis, & ad illum per modum actiui, & mouentis cooperatur ipsum obiectum, & semper sit cum aliqua transmutatione organi corporalis, quæ à S. Damasceno lib. 3. de fide, c. 23. appellatur contractio, id est, constrictio, & collectio totius virtutis ad repellendum malum imminens, vt exponit Iodocus Clithoueus in eum locum. Quod autem est à voluntate per determinationem obiecti, contra aliam inclinationem eiusdem voluntatis, rectè dicitur, quòd aliquo modo sit ab extrinseco, & per consequens non est purè voluntarium, sed mistum.

Ad tertiam respondet Vasq. 1. 2. disp. 27. cap. 2. n. 6. & 7. quando dicitur metus facere inuoluntarium mistum, id solùm intelligi de opere exteriori; quod quanuis sit malum, absolute eligitur ad vitandum aliud malum maius.

Sed contrà est: quia S. Thomas in 4. d. 29. quest. 1. art. 1. expressè concedit, quòd violentia, vel coactio conditionata, quam ait ab Aristotele appellari violentum, & inuoluntarium mistum; potest etiam esse in consensu, qui est actus voluntatis: & sicut conceditur, quòd etiam actus voluntatis possint aliquaratione esse violenti, id est, saltem secundum modum, vt patet ex dictis supra disp. 14. n. 5. ita & potest concedi, quòd aliquo modo sint voluntarij, si determinatio ad illos sit ab extrinseco, & contra aliam inclinationem voluntatis; atque hoc modo se habet actualis voluntas proiciendi merces, cum à nemine habeatur nisi in casu, & per se loquendo, non minorem dolorem, & poenitentiam afferat, quam minorem dolorem, & poenitentiam afferat, quam ipsa prolectio; & alioqui si talis voluntas esset purè, & perfectè voluntaria, non posset non esse talis etiam ipsa prolectio, quæ solùm est ad imperium, & nurum illius, vt bene dicitur in argumento.

Ad quartam difficultatem respondeo, conclusionem S. Thomæ, esse etiam Aristoteles 3. Ethic. cap. 1. sub initium, vbi ait, actiones ex metu, quanuis sint mistæ; spontaneis tamen magis esse similes: quia simpliciter eliguntur, tunc, cum aguntur. Et paulò post: Quæ per se sunt inuita, & tamen eliguntur hic, & nunc, esse spontaneis similia: quia actiones attenduntur ex circumstantiis particularibus, & in his sunt spontanea. Neque verba, quæ afferuntur in argumento, censeferi possunt pugnantia, si aduertatur longè aliud esse, quòd actio simpliciter sit voluntaria, & quòd in casu sit voluntaria simpliciter: primum enim significat, quòd sit voluntaria, prout accipitur per se extra circumstantias, & quòd particula, simpliciter, non cadat supra voluntarium; sed supra actionem: secundum verò significat, quòd sit voluntaria simpliciter, prout accipitur in casu, & in circumstantiis; & quòd particula, simpliciter, contraria ratione cadat supra voluntarium, non supra actionem. Aristoteles autem, quando ait, neminem sponte absolute, sua abicere, & quæ sùt ex metu simpliciter esse inuita, solùm accipit particulas, absolute, & simpliciter, primo modo, id est, prout cadunt supra actiones; non autem prout cadunt supra voluntarium. Et sensus est, quòd absolute & extra casum periculi nemo sponte abiciat, & quæ fiunt ex metu, sunt inuita, si considerentur simpliciter, & extra circumstantias; non autem quòd in casu periculi nemo abiciat sponte absolute, & quæ fiunt in circumstantiis, sunt inuita simpliciter, vt notat Vasq. disp. 27. cit. c. 3. n. 12. & sequentib. & ad questionem 76. in notationibus circa art. 3. not. 3. Salas 1. 2. disp. 3. sect. 1. n. 4. & omnes communiter.

Quo verò sensu neget S. Thomas 2. 2. quest. 142. art. 3. ea, quæ fiunt per timorem, esse simpliciter voluntaria, aperte patet ex verbis ipsius, quæ sic habent: Vnde non sunt simpliciter voluntaria: sed mista. Cum enim, ex eodem S. Th. 3. part. quest. 50. a. 5. particula, simpliciter, aliquando accipitur, prout contradistinguitur à secundum quid; & aliquando, prout est idem atque, omninò, vel totaliter: art. illo 3. particulam, simpliciter, non accipit, prout contradistinguitur à particula, secundum quid; sed prout idem significat, atque omninò, vel totaliter: & sensus est, quòd quæ fiunt ex metu, non sunt purè, & omni modo voluntaria; sed mista: non autem, quòd non plus habeant de voluntario, quam de inuoluntario, & ab illo denominentur simpliciter, & ab hoc secundum quid.

Et eadem ratione est intelligendus idem S. Thom. 2. 2. quest. 25. art. 4. in fin. corp. vbi ait ex Aristotele, ea, quæ fiunt ex timore, non esse simpliciter voluntaria; sed mista ex voluntario, & inuoluntario. Neque illud, quod subdit S. Thomas 2. 2. quest. 142. art. 3. cit. ea, quæ fiunt ex timiditate, esse minùs voluntaria in

21. Etiam actus voluntatis aliquando possunt esse inuoluntarij secundum quid.

22. Baptismus susceptus ex metu, quomodo sit voluntarius.

in particulari, quam in communi, pugnat cum eo, quod habet 1. 2. quest. 6. art. 6. quòd in casu, & in circumstantiis particularibus sint voluntaria; & considerata per se, & extra casum sint inuoluntaria: solùm enim significat, quòd abiectione clypei, v. g. aut proiectione mercium ad vitam seruandam, minùs displicet, quando periculum consideratur in communi, & solùm habet esse in apprehensione; quam quando re ipsa accidit, & habet esse in actione, & idèd in particulari est minùs voluntaria, quam in communi, cum è contrà ea, quæ pertinent ad intemperantiam, magis placeant, & magis sint voluntaria in particulari, quam in communi: siquidem tunc solùm aliquis est intemperans, quando allicitur à singularibus delectabilibus, & extra singularem & actualem allicientiam, nemo est, qui velit esse intemperans.

Hoc autem totum longè est diuersum ab eo, quod dicitur a. 60. cit. neque enim est idem, quòd proiectione mercium ad seruandam vitam tempore naufragij minùs displicet, & sit magis voluntaria, quando naufragium habet esse in apprehensione, & solùm consideratur in communi, & re ipsa non imminet in actione; quam quando consideratur in particulari, & imminet hic, & nunc in actione: & quòd proiectione mercium secundum se considerata extra actionem, & apprehensionem naufragij, & extra necessitatem seruanda vitæ, sit magis voluntaria, quam in casu naufragij & actuali periculo; & illud solùm asseritur à S. Thoma 2. 2. quest. illa 142. art. 3. & hoc solùm asseritur 1. 2. quest. 6. art. 6. vt patet ex textu. Et quoniam paulò aliter hæc duo loca conciliat Vasq. cap. 3. cit. num. 14. & 15. & Salas sect. 1. cit. num. 4. & 5. id tamen, quod diximus, est multò facilius, & magis ad mentem S. Th. vt patet ex textu.

Denique ad Innocentium III. c. maiores, de Baptismo, eodem modo respondet Sanchez lib. 4. de matr. disp. 1. num. 5. quòd enim ait, susceptioem Baptismi ex metu solùm esse voluntariam sub conditione, non intelligitur, quando metus actu, & re ipsa est in actione: sed solùm, quando est in apprehensione, & consideratur quasi in vniuersali: quia tunc solùm potest haberi hic consensus conditionatus: Volo baptizari, si instat periculum. Et contrà, quod ait S. Thomas 1. 2. quest. 6. art. 6. ad 3. ea, quæ fiunt ex metu, esse absolute voluntaria, & sub conditione inuoluntaria, solùm intelligit, vt quando metus actu, & re ipsa est in actione: quia quando supplicia, & terrores actu intendantur, consensus ille conditionatus: Volo baptizari, si instat periculum, omninò transit in absolutum: Volo baptizari, quia instat periculum. & consensus conditionatus solùm potest haberi de opposito, quatenus potest manere in apprehensione: Nolo baptizari, si non instat periculum.

DISPUT. XVI.

Quot sint species metus ex S. Damasceno; & quomodo per omnes illas causetur inuoluntarium mistum, & secundum quid, tam in foro conscientia, quam in foro exteriori.

- 1. Quot sint genera, aut species metus.
2. Non sunt genera, aut species proprie dicta.
3. Segnitias, pudor, & verecundia quomodo sint species metus.

- 4. Admiratio, stupor, & agonia, siue angor, quomodo sint species metus.
5. Quomodo postrema species metus explicentur à S. Damasceno.
6. Ex sententia Stoicorum species metus sunt plures, quam sex.
7. Metus concussiuus, impressiuus, aut facti. Suspicionis, aut compulsiois potentia. Taciturnitas, & reuerentialis. Metus perfidia.
8. Per omnes species metus causetur inuoluntarium mistum, & secundum quid in foro conscientia.
9. Qui imporruntis precibus inducit virginem, vt consentiat in sui desolationem, ad nihil tenetur.
10. Religiosus si ex imporrunitate obtineat licentiam possidendi aliquid contra votum paupertatis, non est tutus in conscientia.
11. Satis est, si ratio mali, qua timetur, sit apprensus & apprehensa.
12. Non semper in foro externo causetur inuoluntarium secundum quid per omnes species metus.
13. Officio Iudicis est succurrendum illi, qui patitur metum leuem.
14. Absolutio à iuramento prefito ex metu leui, non est neganda à Iudice.
15. Metus in iudicio qualiter sit probandus.

Væ diximus de metu in vniuersum, clariora fient, si explicentur de singulis generibus, aut speciebus illius.

Quare sciendum est ex S. Damasceno lib. 2. de fide orthod. cap. 15. & ex S. Gregorio Nicæno lib. 4. Philosophia, cap. 14. metus assignari sex genera, id est, segnitiam, pudorem, verecundiam, stuporem, terrorem, angorem; nec differre S. Thomam 1. 2. quest. 41. art. 4. dum illas appellat species, & loco pudoris ponit erubescentiam, & loco stuporis admirationem, & pro stupore ponit terrorem, & angorem appellat agoniam: parum enim omninò refert, siue appellentur genera cum S. Damasceno, siue appellentur species cum S. Thoma, cum hæc vtraque appellatio largè accipitur pro quacunque diuersitate; quomodo etiam dicemus plura esse genera hominum, & alios, v. g. esse cholericos, & alios phlegmaticos; & apud nos plures esse species ignis, & alium esse in materia rara, v. g. flammam, & alium in materia densa, v. g. carbonem, & similiter plures esse species terræ, aut aquæ. Et, v. g. bene explicat idem S. Thomas 1. 2. quest. 35. art. 8. in corp. cum semper species constituitur ex additione differentia aliquid ad genus, & idèd differentia communiter dicitur esse illa, qua species abundat à genere, si differentia, quæ additur, sit pertinens per se ad genus; quomodo rationale, v. g. pertinet per se ad animal, constituitur vera, & propria species: si verò sit quid extraneum, & per accidens, quomodo album, v. g. est extraneum animali, constituitur species largo modo, & improprie dicta: & sic se habent ea, quæ adduntur rationi metus, quasi in communi, & in vniuersum accepti, & per quæ constituitur huiusmodi species; & idèd solùm largè, & improprie numerantur, vt species: cum enim ratio metus essentialiter, & per se solùm respiciat malum futurum, difficile, quod excedit potestatem timentis, & cui ab ipso resisti non potest, vt dicitur à S. Thoma 1. 2. eadem quest. 41. art. 2. & 4. quemadmodum huic rationi quasi genericæ obiecti metus, est quid extraneum, & per accidens, quòd huiusmodi malum difficile, & excedens potestatem timentis, sit in ipsa operatione

1. Quot sint genera, aut species metus.

2. Non sunt genera, aut species proprie dicta.

tione illius, vel extra operationem: ita & additio, quæ fit metui in genere per has species, & illarum constitutio; per has differentias, solum est per aliquid extraneum generi, & per consequens non sunt species propriè dictæ, & per se acceptæ; sed solum improprie, & largo modo: vt enim bene explicat S. Thomas *art. 4. cit.* si ratio mali imminentis, & excedentis timentem, sit in ipsa operatione illius, constituantur tres species priores metus, id est, segnitias, pudor, vel erubescencia, & verecundia; & si sit extra operationem, constituantur tres aliæ posteriores, id est, admiratio, stupor, & agonia: nam segnitias est metus superexcedentis laboris, qui apprehenditur in ipsa operatione, vt cum quis refugit, v.g. aut differt operari; quia timet labori succumbere, & viribus suis diffidit, ne opprimantur. Pudor verò, aut erubescencia est timor consecuturi dedecoris, aut infamiae, aut reprehensionis ex futura operatione, vt cum quis metuit aggredi aliquid, ne postea veniat in aliorum notitiam, & afferat dedecus, aut infamiam; aut reprehensionem; & denique verecundia est timor eiusdem dedecoris, ne consequatur ex operatione iam facta; & hoc solum differt à pudore, aut erubescencia, quod pudor solum est, quando timetur turpitudinem in actu committendo; verecundia verò, quando timetur ex iam commisso, vt habet S. Thomas *art. 4. cit.* & in ordine ad illum iam commissum, ne rescitur; cauetur sollicitè iteratus lapsus in idem malum; vt notat Iodochus Clichtoueus in *comment. in cap. 15. cit. S. Damasceni*, quanquam hi duo affectus pudoris, & verecundiae sæpè inter se confunduntur, vt notat Azor *tom. 1. lib. 3. c. 15. g. 3.*

3. Segnitias, pudor, & verecundia quomodo sint species metus.

4. Admiratio, stupor, & agonia, siue angor, quomodo sint species metus.

Et similiter, si malum, quod timetur, sit extra operationem ipsius timentis, ex S. Thoma *eodem art. 4.* tunc est admiratio, quando ratione suæ magnitudinis timet de illo aliquis ferre iudicium, suæque intelligentiæ diffidit, ne deficiat in iudicando; eiusque exitum considerando: & tunc est stupor, quando id timet ratione desuetudinis; & quia est res insolita; non autem solum, quia est magna: & denique tunc est agonia, quando timet ratione improuisionis, & quia est res, quæ prouideri non potest, sicut se se habent futura infortunia, quando timentur: & vt addit in *responsione ad 4.* quemadmodum segnitias est metus laboris in operando; ita & admiratio, & stupor est metus difficultatis in iudicando, & assequendo per intellectum; & sicut illa se habent ad actum exteriorum, ita & hæc ad actum intellectus. Et præterea hoc etiam differunt admiratio, & stupor, vt concludit in *responsione ad 5.* quod admiratio solum timet difficultatem in iudicando de præsentis, non autem de futuro; imò & pro futuro inquit, vt viam aperiat ad iudicandum, cum ex sola admiratione ceperint homines philosophari, vt dicitur 1. *Metaph. summa 1. cap. 2.* stupor verò non solum timet iudicare in præsentis, sed etiam in futuro inquirere: & idèd admiratio est principium; stupor verò est impedimentum philosophandi.

5. Quomodo posteriora species metus explicentur à S. Damasc.

Paulò aliter has tres species posteriores recenset, & explicat S. Damascenus *cap. 15. cit.* & Iodochus Clichtoueus in *comment. illius capituli*, & Azor *tom. 1. lib. 3. cap. 15. quest. 3.* nam admirationem specialiter non exprimit; sed tanquam vnã speciem, eam comprehendit sub stupore; & præter illas ponit terrorem, cuius non meminit S. Thomas, & stuporem definit esse *metum ex ingenti aliqua rei specie animo oblata*; id est, ex vehementi, & inconsuetâ imaginatione, vt exponit Clichtoueus. Et dicitur stupor: quia plerumque inducit alienationem

sensuum, cum stupentia, siue stupida membra tunc dicamus, quando paruum, vel nullum habent sensum; & aliquem stupentem, & stupidum, quando ex magna imaginatione, aut timore sensum rerum non habet. Terrorem verò definit, esse metum ex noua aliqua, & insueta rei specie contractum, id est, ob difficultatem, & grauitatem mali perferendi, vel ob communicationem mali infligendi ab alio, vt exponit Clichtoueus: tunc enim dicitur quis terere alterum, aut terrorem illi incutere, quando illi proponit graue aliquod malum impendens, atque ingruens, siue illud sit inferendum ab ipso met proponente, siue ab alio: & denique angorem definit esse, *metum, ne vota nostra infeliciter cedant: quia tunc angore afficimur, cum metumimus, ne quod aggressi sumus, non ex sententia cedat.* Et vt exponit Clichtoueus, tunc dicitur agonizare, vel angere, & agonia premi, quando aliquid aggredimur; cuius incertus est exitus; eumque infelix, & infortunatum timemus: quanquam communitèr agonia, siue angor etiam dicitur, præseindendo ab infortunio, & exitu inopinato, quando malo extrinseco resisti non potest; & de proximo imminet, & iam iam est perferendum, vt patet de Christo Domino *Luce 22.* qui ex passione iam imminente dicitur factus fuisse in agonia.

Species metus plures quàm sex ex Stoicorum sententia enumerat M. Tullius *lib. 4. Tuscul. dum ait: Sub metu subiecta sunt pigritia, pudor, terror, timor, paupor, exanimatio, conturbatio, formido.* Et paulò post: *Qua autem, inquit, subiecta sunt sub metu, ea sic definiunt: Pigritiam, metum consequentis laboris: terrorem, metum concutientem. Ex quo fit, vt pudorem rabor, terrorem pallor, & tremor, & dentium crepitum consequatur; timorem, metum mali appropinquantis; pauporem, metum mentem loco mouentem; exanimantem metum subsequenter, & quasi comitem paupori, conturbationem, metum excutientem cogitata; formidinem, metum permanentem.* Et similiter de his etiam speciebus certum est, quod solum traduntur per aliquid extraneum, & per accidens: & idèd solum sunt species improprie dictæ.

6. Ex sententia Stoicorum species metus sunt plures, quàm sex.

Denique ex Iustisperitis quinque species, aut modos metus enumerat Sanchez *lib. 4. de matr. qui est de consensu coacto disp. 1. num. 8.* & primus dicitur metus concussiuus: quia per minas inferitur, quæ totum hominem quatit. Secundus dicitur impressiuus, vel etiam metus facti: quia factis ipso incutitur, vt quando interueniunt verbera, aut carcer. Tertius dicitur metus suspitionis, non quidem temerariæ, sed violentæ: vel etiam metus compulsiuus potentie: quia inferitur à viro potente: cuiusque potentia est timenda. Quartus dicitur metus tacitus, & reuerentialis, vt filij, v. g. erga patrem, & vxoris erga virum. Quintus denique dicitur metus perfidiae: quia per illum timetur, ne damnum inferatur contra fidem datam, aut debitam; vt, si ægrotus, v. g. largè, & liberaliter promittat, aut donet Medico, vel clientulus Procuratori, & Causidico, timens, ne perfidè medeatur morbo, vel causæ patrocinetur.

7. Metus concussiuus, impressiuus, aut facti.

8. Suspicionis, aut compulsiuus potentie. Tacitus, & reuerentialis.

9. Metus perfidiae.

Quod verò per has omnes species metus causatur inuoluntarium mistum, & secundum quid, patet ex dictis *disp. præced. n. 5.* quia enim in omnibus reperitur ratio metus, quasi generica, id est, affectio, & perturbatio ex præsentione mali futuri difficilis, quod excedit potestatem timentis, & cui ab ipso resisti non potest; & iam diximus *ex 1. 2. quest. 41. art. 2. & 4.* eo ipso, quod aliquid sit ex huiusmodi perturbacione,

10. Religiosus, si ex improuisione obtineat licentiam, siue denique aliquid contra votum paupertatis, non est metus in conscientia.

11. Satis est, si rationalis, quia timetur, sit apprensus, & apprehensus.

perturbatione, & ad vitandum huiusmodi malum, contra absolutam inclinationem, quæ alioqui haberetur de opposito extra illum casum, neque omnino, & purè voluntariè sit; neque omnino, & purè inuoluntariè; sed mixtè, vt *suprà* explicauimus *disp. præced. num. 7.* Et hic etiam metus, quando est leuis, in foro conscientie obligat restitutionem, vt probat Sanchez *lib. 4. de matr. disp. 9. num. 4.* & sequentibus, & promissionem quancunque reddit nullam, vt notat Mol. *tom. 2. d. 267. in fine, ex Sylu. Restitutio, 2. dicto 7. & Nau. com. 2. de Regular. num. 67. s. Addo 13. vers. Alterum, quod in foro conscientie.* Sed bene debet aduerti, quod verè ex huiusmodi metu leui efficiatur inuoluntarium mistum: quia facile potest accidere, vt quis ab initio inducatur ex metu ad aliquid faciendum; sed postea merè voluntariè illud prosequatur, neque retineat actuale displicentiam extra casum metus, vt notat Sanchez *lib. 4. cit. disp. 10. num. 4.* vt, si quis, v. g. importunè rogatus, & ex metu illius molestia, quam afferunt preces importunæ, in aliquid consentiat; neque tamen postea id prosequatur voluntate renitente, & repugnante, vt notat Sylu. *Restitutio, 2. ver. 9.* Et hac ratione communitèr contingit, quando quis importunis precibus inducit virginem, vt consentiat in sui deflorationem: quia, quanuis ab initio dicat, senolle, postea tamen libenter consentit, & in tali casu talis deflorator nihil tenetur illi restituere, vt subdit Sanchez *disp. 10. num. 5.* quia reuèrè consensus, quem præstitit, non fuit inuoluntarius, aut coactus ex metu, quem afferit importunitas precum; sed renitentia, & repugnantia, si quæ fuit, solum fuit ante consentiam, non autem simul cum illo.

9. Qui importunis precibus inducit virginem, vt consentiat in sui deflorationem, ad nihil tenetur.

Et idem est, si detur pauperi elemosyna ex importunitate: quia similiter posita ab initio importunitate, postea sponte datur; non autem inuoluntariè, vt idem subdit *num. 10. in fine.* Secus verò accideret in homine Religioso, si ex importunitate extorqueret à Superiore licentiam aliquid habendi, aut possidendi, & Superior solum taceret, & non contradiceret, vt, scilicet, sic vitaret maius malum, & non repletet querelis totum Monasterium: hæc enim taciturnitas Superioris non excusat Religiosum à vitio proprietatis, vt ex doctrina Vgonis notat Turrecremata *in c. non dicatis. num. 9. 12. quest. 1. & Nau. comment. 2. de Regul. num. 22.* & talis Religiosus non est tutus in conscientia, non solum propter scandalum, quod generat in Monasterio; sed etiam propter votum paupertatis, cum licentia eo modo extorta, non sit licentia, sed violentia, vt est apud S. Bernardum *in lib. de considerat. ad Eugenium*; & Superior verè retineat displicentiam, & renitentiam, ne Religiosus id habeat, & possideat, vt notat Sanchez *disp. 10. cit. num. 9.* ex Dionysio Carthusiano, *de profess. Monasterij, lib. 1. art. 11.* Cordub. *in sum. quest. 54.* Petro Nau. *de restit. p. 3. dubio 1. num. 161.* & aliis.

10. Religiosus, si ex improuisione obtineat licentiam, siue denique aliquid contra votum paupertatis, non est metus in conscientia.

11. Satis est, si rationalis, quia timetur, sit apprensus, & apprehensus.

Illud præterea aduerti debet circa species metus in vniuersum, non esse necessarium, vt ratio mali, de qua est metus, sit vera, & realis; sed satis etiam esse, si solum sit apprensus, & apprehensus: & tunc etiam posse facere inuoluntarium mistum, si actu remaneat displicentia, & renitentia voluntatis; nam, quemadmodum in rationibus boni, quæ trahunt voluntatem, parum refert, siue sint veræ, & reales in ipsis rebus, siue solum apprehensæ, & apparentes, vt patet ex Aristotele 2. *Phys. text. 31.* & *Metaph. text. 3.* & eo ipso, quod per intellectum relucet in aliquo aliqua ratio boni, & voluntati proponitur, potest voluntas ad eam trahi, vni-

decunque tandem proueniat illa reluctentia, & siue proueniat ex realitate rei, siue ex deceptione intellectus; ita & in rationibus mali, quæ retrahunt voluntatem; similiter parum refert, siue sint veræ, siue apprehensæ; & eo ipso, quod per intellectum relucet in aliquo aliqua ratio mali, & voluntati proponitur, tanquam excedens potestatem, potest voluntas ex illa moueri ad aliquid aliud, ad quod alioqui non moueretur, etiam si reluctentia non proueniat ex realitate obiecti; sed solum ex deceptione; & ratio mali sit solum apprensus, & apprehensus, non autem vera & realis. Atque hoc modo discurrendo per species metus iam assignatas, si quis constitutus, v. g. in manibus hostium, aut latronum, difficultatem, ac laborem ab iis fugiendi apprehendat, vt magnium, & vt valdè incommodum; & ad eum vitandum eligat potius certam summam iis promittere; promissio hæc ex sola segnitie, aut metu laboris in actu fugæ; inuoluntaria est dicenda secundum quid; siue illa magnitudo laboris in fugiendo sit vera, & realis; siue solum apprensus, & apprehensus.

Et, si quis ex metu pudoris, & erubescencia, & ne cogatur aliquid facere, ex quo dedecus, & infamia, & reprehensio ipsi consequi possit; vel ex metu verecundiae, & ne rescatur turpe aliquod ipsius factum, quod similiter afferat dedecus; certam summam promittat aliquibus, similiter parum refert, siue infamia, & dedecus, quod hic timet, sit verum, siue apprensus, ad hoc vt promissio ex pudore, aut verecundia sit illi inuoluntaria secundum quid. Et, si timeat de magno aliquo, aut nouo euentu ferre iudicium, suæque intelligentiæ diffidens, in obloquentium ora malitè incurrere, & aliqua impetitiua, aut inscientiæ noram subire; erit hæc etiã ipsi inuoluntaria secundum quid, ex admiratione, & stupore; etiam si difficultas in iudicando sit solum apprensus; & si res omnino improuisa, & inopinata eueniat, & ad vitandum maximum infortunium, quod de proximo imminet, v. g. naufragium ex improuisa tempestate, eligat merces proicere, & quid aliud consilij capiat, sit planè nescius, etiam projectio mercium erit illi inuoluntaria secundum quid, ex angore, aut agonia; siue periculum, & proximitas naufragij sit solum apprehensus; siue etiam vera.

Sed, quanuis hæc in foro conscientie semper ita se habeant, & siue malum, quod est obiectum metus, reuèrè sit maius, quàm illud aliud, quod ex metu eligitur, siue solum apprehendatur, vt maius, semper electio alterius in foro animæ sit inuoluntaria secundum quid, & aliqua ex parte semper sit minus culpabilis, aut minus meritoria, quàm si fuisset purè, & simpliciter voluntaria, vt *suprà* diximus *disp. præcedente, num. 12.* & 14. non tamen semper ita se habent in foro externo, vt notat Sylu. *ver. Metus, num. 9.* & apud illum Panorm. *in c. veniens, 2. de sponsal. Nau. in Man. cap. 17. num. 5.* & 30. & alij: hac enim de causâ in iure communi inductæ sunt multiplices illæ diuisiones metus, secundum quas alius dicitur esse iustus, probabilis, grauis, aut cadens in virum constantem; & alius non iustus, non probabilis, sed lenis, aut vanus, & non cadens in virum constantem; & quia iura non quemlibet metum admittunt, & probant, neque ex quolibet exculpacionem recipiunt, si quid contra ipsa peccetur; neque nomen, & laudem viri constantis cuique relinquunt, si ex quolibet aliquid agat, aut patiat; sed contra plures metus rescitur, & damnant, vt vanos, & leues; & ignauitæ arguunt, si quis aliquid ex illis faciat, aut patiat.

12. Non semper in foro externo causatur inuoluntarium secundum quid, per omnes species metus.

Inde est, quod iudicium de magnitudine, aut paritate

Cofficio Indici- cis est succur- rendum illi, qui patitur metu leui- nem.

paruitate mali, quod imminet, & verum sit, ex- cedis potestatem timentis, an non, non relinquant opinioni, & existimationi cuiusque, sed ipsa per se illud constituant, ac definiant, vel relinquant ar- bitrio Iudicis, vt notat Innoc. in c. cum dilectus, num. 1. de his, qua vi. & Glossa ibidem, vers. metum mortis, & habetur l. non est verisimile. ff. quod metu causa. Et quantum non detur ratio, quod metu causa, nisi quando metus est grauis, & cadens in virum constantem. l. metum. ff. eo. & c. veniens. de sponsal. officio tamen Iudicis etiam subuenitur, quando quis est passus minorem metum, vt notat Gl. in c. cum dilectus. cit. ver. metum mortis. de his, que vi. & Panorm. ibid. num. 9. cum non debeat Iudex pati, vt qui infert minorem metum, reportet commodum ex sua violentia, vt etiam notat Gl. in l. nec timorem. verbo, restituit. ff. de eo, quod met. cau. Sanchez lib. 4. de matr. disp. 9. num. 5. & plures alij apud ipsum.

14. Absolutio à iuramento praestito ex metu leui, non est ne- ganda à Iu- dice.

Atque hoc modo est etiam quis absoluendus à iuramento, si illud praestitit ex metu leui, vt notat Hostiens. in c. verum. de iureiur. Panorm. ibid. n. 3. S. Anton. 2. p. tit. 10. c. 6. §. Quintus casus. Sanchez disp. 9. cit. num. 4. in fine, & alij apud ipsum. Et si testamentum ab aliquo sit confectum ex metu reuerentiali, sed sine iniuria, & idem non cadente in virum constantem, est rescindendum: officio Iudicis; quantum non per actionem, quod metu causa, vt notant alij apud Sanchez lib. 4. cit. de matr. disp. 10. num. 7. ex Bart. in l. si. num. 4. ff. si quis aliquem testari prohib.

15. Metus in iudicio quanti- tor sit pro- bandus.

Quod si querat, qualiter metus sit probandus in iudicio? Respondet, vel per testes, vel ex coniecturis, & praesumptionibus, vt notat Sanchez lib. 4. de matr. disp. 27. ex Menochio lib. 3. de praesumptio- nibus, praef. 4. & Malfcardo de probat. concl. 1055. & sequentibus. Et si probatur per testes, commune axioma est apud Doctores, illud Innoc. in c. super hoc. num. 2. de renunciat. & Panorm. in cap. 1. num. 10. de his, que vi. plures esse credendum duobus testibus deponentibus de metu, quam mille testantibus de spontanea voluntate: quia, scilicet, qui metum deponunt, sensu ipso corporeo potuerunt illum percipere; non autem, qui deponunt voluntatem spontaneam, quae omnino latet, & solum in animo est recondita.

DISPUT. XVII.

Quid requiratur ad metum grauem, probabilem, & iustum, siue cadentem in virum constantem: & vtrum grauitas mali sit attendenda comparatiue ad ipsum timentem, & ipsi soli debeat imminere.

- 1. Quare metus dicatur grauis, probabilis, & cadens in virum constantem.
2. Metus cadens in virum constantem debet esse de malo, quod sit graue absolutè, & in se; non autem solum comparatiue ad aliud leuius.
3. Metus grauis rescindit contractus, etiamsi non sit cum laude virtutis, & sine culpa.
4. Malum graue debet timeri prudenter, & rationabiliter.
5. Etiam suspicio metus reputatur pro metu.
6. Electio non solum vitatur per violentiam; sed etiam per timorem violentia.
7. Qui metum incuit, debet posse exequi malum, quod minatur.

- 8. Qui metum incurrit, debet esse solius minas exequi, saltem in diuerso genere mali.
9. Qui metum patitur, debet non facile posse malis occurrere, quae alius comminatur.
10. Grauitas metus non eodem modo est attendenda in femina, sene, aut puero; atque in milite.
11. Metus grauis quomodo dicatur cadere in virum constantem; non autem in constantem feminam, aut constantem senem, vel puerum.
12. Femina aliquando sunt fortiores, quam viri.
13. Ad metum grauem non requiritur, vt malum timeatur in ipsa persona timentis; sed satis est, si timeatur etiam in aliis ipsi coniunctis.
14. Potest metus esse grauis, si malum timeatur à viro in persona uxoris, vel ab uxore in persona viri.
15. Vel à filiis in persona parentum, aut aliorum ascendentium.
16. Vel à fratribus in persona aliorum fratrum.
17. Vel in persona consanguineorum.
18. Aut affinium usque ad quartum gradum.
19. Aut amicorum, vel domesticorum.

VI A sapissime in rebus moralibus incidit mentio de metu graui, & cadente in virum constantem, non erit abs re, vt hoc loco ea indicemus, quae magis frequenter possunt vni esse, vt v.g. quae conditiones ad illum requirantur, & de quibus malis esse debeat. Videri possunt Scholastici in 4. d. 29. S. Thomas in additionibus ad 3. p. quaest. 47. art. 2. Summittit verò verb. metus. l. c. lib. 2. cap. 17. dubitar. 6. Reginal. lib. 3. cap. 13. Rebell. parte 2. lib. 2. quaest. 11. Azor tom. 1. lib. 1. cap. 10. Sanchez lib. 4. de matr. qui est de consensu coactio: & lib. 4. in Dec. cap. 3. num. 1. & 2.

Dicitur verò metus cadens in virum constantem, c. consulationi. & c. veniens. 2. de sponsal. & c. cum dilectus. de his, que vi. vel etiam in virum constantissimum, l. metum. 2. ff. quod metu causa. quia non repugnat constantiae, & fortitudini; sed iustè, & rationabiliter eo terretur etiam vir constans. Et eadem de causa etiam appellatur metus iustus, c. fin. de appell. & metus probabilis, & grauis; quia iura illum admittunt, & probant, vt diximus disp. praecedente, num. 9. & notat Sanchez lib. 4. cit. de consensu coactio, disp. 1. num. 9.

1. Quare metus dicatur grauis, probabilis, & cadens in virum constantem.

Atque ad hoc, vt metus sit cadens in virum constantem, ex eodem Sanchez ibid. disp. 1. cit. num. 10. & sequentibus lib. 4. in Decal. cap. 11. num. 1. Reginal. lib. 3. cit. cap. 13. num. 76. & aliis, quinque conditiones requiruntur. Prima, vt malum, quod timeatur, sit ex se magnum & graue. l. metum. 1. ff. quod metu causa. Non autem est satis, si solum sit graue comparatiue ad aliud quodecunque malum leuius. Neque est hoc loco facienda vis in eo, quod asserit Aristoteles in praedicam. cap. de quanto. quod magnum, & paruum; multum, & paucum, nunquam dicantur absolutè; sed semper relatiue, & comparatiue ad alia: & ideo mens dicatur paruum; quia iis, quae sunt sui generis, minor est: & contra granum millij dicatur magnum; quia iis, quae similiter sunt sui generis, est maius; & in vico, aut in domo dicantur esse multi, & contra in ciuitate, aut in theatro esse pauci; quantum illis sint multo plures: quod enim asserimus, solum est non esse satis ad metum grauem, vt malum, quod timeatur, sit magnum, & graue comparatione ad quodecunque aliud minus, & leuius; sed necessarium esse, vt sit tale comparatione ad aliquid certae magnitudinis, & grauitatis. Et quantum vir constans, & prudens, quiue semper eligat malum minus, vt vitet maius; si tamen id ipsum, quod

2. Metus cadens in virum constantem, debet esse de malo, quod sit graue absolutè, & in se; non autem solum comparatiue ad aliud leuius.

quod dicitur maius comparatiue, moraliter, & in se sit paruum; nec us, qui de illo concipitur, non proprie dicitur esse cadens in virum constantem, propterea de illo hic loquimur, & iura requirunt; ita, scilicet, vt in illo implicet libertatem consensus, eamque ob causam sit rescindendus contractus ex tali metu à tali viro constante initus, vt dicitur cap. cum locum. de sponsal. siquidem vir constans non impeditur à libertate consensus ex metu mali, quod absolute est paruum, & leue, & solum per comparationem ad aliud quodecunque dicitur magnum, & graue, vt notat Sot. in 4. d. 29. q. 1. a. 2.

Et contra, si malum, quod quis comminatur, sit absolute, & ex se graue, verè sufficit, vt metus sit cadens in virum constantem, quantum est ex parte obiecti; etiam si forte comparatione mali alterius grauioris, sit leue: & quantum, qui eligit hoc aliud grauius, vt illud vitet, non agat constanter, & ex virtute, nec metus sit cadens in virum constantem, quantum est ex parte subiecti; verè tamen agit ex metu graui, qui aptus est cadere in virum constantem, quantum est ex parte obiecti: vt, si ab aliquo, v.g. metu mortis incutitur alicui, nisi fornicetur, aut mentiat; & ille ad mortem vitandam, quae comparatione ad fornicationem & ad mendacium, est malum leuius, eligat fornicari, aut mentiri, quod est malum grauius; verè id eligit ex metu graui, & cadente in virum constantem, quantum est ex parte obiecti, etiam si non eligat ex metu cadente in virum constantem, quantum est ex parte subiecti, vt notat Sanchez lib. 4. cit. de consensu coactio, disp. 2. num. 3. & 4. Et est valde probabile, quod & hic metus possit sufficere ad rescindendum matrimonium, & alios contractus, vt ipse ibidem probat ex Nau. in Man. cap. 22. num. 51. vers. Citatum, & Nauum. Henric. lib. 1. de matr. cap. 9. num. 3. Menochio de praesumpt. lib. 3. praesumpt. 4. num. 33. & aliis, cum quibus id asserit etiam Reginal. lib. 3. r. num. 77.

3. Metus grauis rescindit contractus, etiamsi non sit cum laude virtutis, & sine culpa.

Quantum non sufficit ad hoc, vt operans dicatur agere constanter, & cum laude virtutis, & sine culpa: neque enim iura ideo rescindunt matrimonium, aut contractus, quando sunt initi ex metu graui: quia, qui illum est passus, egit constanter, & cum laude virtutis, & sine culpa; sed, quia egit ex iniuria, & non praestitit consensum liberum, vt patet ex c. cum locum. de sponsal. & l. conuict. ff. de eo, quod metu causa. Quae tamen ratio iniuria, & consensus liberi impediti semper reperitur, quando metus est ex se grauis, & aptus cadere in virum constantem, quantum est ex parte obiecti; etiam si, qui illum patitur, non agat constanter, & sine culpa. Idque videtur etiam concedere Aristoteles 3. Ethic. cap. 1. quando ait, ob nonnulla non exhiberi laudem, sed veniam, quando quis ob ea, quae excedunt humanam naturam, & à nullo sustinerentur, agit quaedam, quae non debet. Idem enim videtur, quod in huiusmodi casibus venia sit exhibenda, non autem laus, & quod metus in illis sit iustus ratione obiecti; non autem sit iustus ratione subiecti. Neque vrget in contrarium id, quod dicitur l. metum. ff. de eo, quod metu causa. quod nomine metus, is tantum accipitur secundum iura, qui est maioris mali: vt enim notat ibi Gloss. sumitur comparatiuum pro positiuo; & sensus est, quod nomine metus, is debet accipi, qui non est parui, & leuis mali; sed magni, & grauis.

Dixi autem, id esse probabile, quia non desunt plures alij, qui absolute docent, ad hoc vt metus sit grauis, & per illum rescindatur matrimonium, aut contractus, necessarium esse, vt semper eligatur ma-

lum minus, & vitetur, quod est maius; & si contra accidat, matrimonium non esse irritum, vt Palud. in 4. d. 29. quaest. 1. ar. 4. concl. 3. Conar. in 4. Decret. p. 1. cap. 4. §. 1. num. 11. Rebell. de oblig. iust. p. 2. lib. 2. q. 1. sect. 1. num. 1. & 5. & alij apud eundem Sanchez lib. 4. de matr. disp. 2. cit. num. 1.

Altera conditio, ad hoc vt metus cadat in virum constantem, est vt malum absolute, & ex se graue non vanè, ac leuiter; sed prudenter, & rationabiliter existimetur imminere, & tanquam de proximo imminens timeatur. Ita Azor. tom. 1. lib. 1. cap. 10. quaest. 1. & Sanchez disp. 1. cit. num. 15. quia vani, & meretriciosi hominis, non autem grauis, & constantis est, timere ex leuibus coniecturis, aut rationibus. l. metum. 2. & l. nec timorem. §. proinde. ff. de eo, quod metu causa. Et ad hunc metum prudenter, & rationabilem etiam reducitur prudens, & rationalis suspicio ipsius metus, vt notat Glossa in cap. cum dilectus. verb. metum mortis, de his, que vi. & subdit Sanchez num. 17. quia, vt dicitur l. nouissime. ff. quod falso iurare. non refert, vtrum quis aliquid fecerit metu compulsus, an metuens, ne compelleretur: vnde & ex Glossa in cap. bona. 1. verb. metuebant. de elect. & omnibus communiter, Sanchez num. 18. non solum violentia actu illata; sed etiam timor, ne inferatur, electionem vitiat.

4. Malum graue debet timeri prudenter, & rationabiliter.

Tertia conditio ad metum viri constantis est, vt illum incuit, potens sit reuera malum exequi, quod minatur; vel saltem prudenter existimetur posse exequi. Ita Sanchez num. 19. quia non est viri fortis, & constantis, terreti minis hominis senis, aut debilis, aut inermis; si ipse alioqui sit iuuenis, aut fortis, aut armatus, & vt dicitur l. famosi. ff. ad malum, quod l. Jul. Aug. semper persona spectanda est, an potuerit facere.

5. Etiam suspicio metus reputatur pro metu.

6. Electio non solum vitatur per violentiam; sed etiam per timorem violentia.

7. Qui metum incuit, debet esse solius minas exequi, saltem in diuerso genere mali.

Quarta conditio ex eodem num. 20. est, vt praeterea, qui metum & minas incuit, solitus sit eas exequi; non autem illas inaniter iactet, & ita breui deposita, paruum, aut nihil opere compleat: vt enim dicitur l. famosi. cit. ff. ad l. Jul. Aug. non solum persona spectanda est, an potuerit facere; sed etiam an ante quid fecerit. Et l. metum. C. de his, que vi. facti atrocitate probari conuenit metum; non autem solis iactationibus, & contestationibus. Quoad hoc verò in idem recidit, si sit solitus malum exequi, non in eodem genere mali, quod est comminatus; sed in alio aequè atroci, & quod sufficiat etiam ipsum ad metum grauem, vt subdit Sanchez num. 21. Et haec consuetudo exequendi minas, vel in eodem genere mali, vel in diuerso, debet saltem probari per binos actus, cum ad minimum ex his probetur consuetudo, non autem solum ex vno, vt colligitur ex l. nemo 3. c. de Episc. aud. in fine, & notat Sanchez num. 22. ex Bart. in l. de pupillo. §. si quis ipsi. de noui op. nunciat. & aliis.

8. Qui metum incuit, debet esse solius minas exequi, saltem in diuerso genere mali.

Denique quinta conditio ex eodem Sanchez disp. 1. cit. num. 23. & Azor tom. 1. lib. 2. cap. 10. quaest. 99. ca. est, vt qui patitur metum, non possit facile malis occurrere, quae metu faciens comminatur, v.g. monendo, aut consulendo superiorem, vel implorando auxilium alterius; quia non est viri constantis; sed ignaui, ac timidi, ea timere, quae facili negotio possunt vitari: & non est dignus excusatione, qui illa non vitat. Et quemadmodum electoribus, v.g. Canonicis, qui intra certum tempus tenentur eligere Episcopum, si forte à Papa, vel Legato prohibeantur eligere sine ipsius licentia, eamque licentiam ipsi non petant; adhuc currit tempus electionis statutum à canone, vt expresse dicitur cap. fin. de elect. quia, scilicet, quantum sint impediti praeccepto illo non eligendi sine licentia, eius tamen im-

9. Qui metum patitur, debet non facile posse malis occurrere, quae aliter comminatur.

pedimenti non habetur ratio, cum facile possit ab ipsis tolli per petitionem licentiae: ita & qui patitur metum, nullam debet habere rationem incussi metus, si facile potest malis occurrere.

Debet verò hæc conditiones non absolute, & eodem modo considerari in omnibus, qui pari dicuntur metum grauem; sed respectiue, & habita ratione ad qualitates, & statum cuiusque: nam certum videtur, quod non eadem magnitudo, aut grauitas mali, neque eadem certitudo, aut probabilitas, quod tale malum immineat, & sit euenturum, requiritur ad hoc, vt metus dicatur grauis, v.g. in femina, vel in puero, aut in senex, quæ requiritur in viro firmate ætatis, ac roboris, v. g. in milite; sed in vnoquoque prudenti iudicio est expendendum, quid possit prudenter timere cum laude constantiæ, & virtutis, & sine illius iactura: verbi gratia, quid possit constans femina, quid constans puer, aut senex, & quid constans vir; & vt dicitur l. metus. ff. ex quibus cau. maior. ex cuiusque affectu debet iudex disquirere, & intelligere, vtrum quis iusto timore mortis, aut cruciatus fuerit terribus, id est, ex animo cuiusque, qui metum est passus, vt exponit ibi Alberic. n. 1. Et quemadmodum in excessibus à discreto iudice, non solum quantitas, & qualitas delicti est attendenda; sed etiam ætas, scientia, sexus, atque conditio delinquentis, & idem excessus magis in vno, quam in alio est puniendus. cap. sent. 1. de homic. ita & in timoribus attendi debent qualitates, & vires cuiusque. Et ratio est: quia, cum medium virtutis communiter sit medium rationis, & desumatur per ordinem ad ipsum operantem, vt pater ex Aristotele 2. Ethic. cap. 6. & S. Thoma 1. 2. q. 64. art. 2. etiam medium constantiæ, & fortitudinis, quæ propriè versatur circa timores, est in ordine ad operantem, & pro huius diuersitate diuersum est, sicut & est diuersum medium temperantiæ; si in diuersis, diuersa est indigentia cibi, & potus; ac proinde, quemadmodum in virtute temperantiæ facile potest accidere, vt quæ in vno est mediocritas ciborum, & secundum virtutem; in alio sit defectus, aut excessus, & contra virtutem: ita & in virtute constantiæ, & fortitudinis potest accidere, vt quæ in viro, ac milite est mediocritas timorum, & secundum virtutem; in femina, senex, ac puero, sit confidentia, & audacia, id est, excessus, & contra virtutem; & contra, quæ in his est mediocritas, in viro, ac milite sit timiditas, id est, defectus.

Et confirmatur: quia, cum ratio metus essentialiter, & per se respiciat malum futurum difficile, quod excedit virtutem timentis, & cui ab ipso resisti non potest, vt supra diximus ex S. Thoma 1. 2. quest. 41. a. 2. & 4. quemadmodum virtus ad resistendum malo diuersa est in diuersis timentibus; ita & ratio metus diuersa est: & cum mediocritas in timoribus habeatur in vnoquoque per ordinem ad hanc virtutem resistendi ex habitu constantiæ, & fortitudinis, & secundum hanc vnusquisque & timeat, & confidat, quando oportet, & ob quæ, & cuius causa, & vt oportet, vt dicitur 2. Ethic. c. 6. cit. rectè aliquando dicitur femina, aut senex, aut puer secundum constantiam timere, & quando oportet, & ob quæ, & vt oportet, etiam si pro eodem casu non sit dicendus eodem modo, & secundum constantiam timere miles; quia, scilicet, virtus femina, senis, aut pueri, malo illi non potest resistere; potest verò virtus militis.

Atque hoc totum, quod grauitas metus non sit iudicanda absolute, & eodem modo quoad omnes, sed respectiue, & habita ratione ad qualitates, & vires cuiusque, docent plurimi ex Canonistis, & ex

Theologis apud Sanch. lib. 4. de matr. d. 3. n. 2. vt Glof. in c. cum locum. verb. matr. de sponsal. Pavn. ibid. num. 6. Couar. in 4. Decret. p. 2. cap. 3. §. 4. num. 9. Menoch. de arbitr. lib. 2. centur. 2. casu 135. num. 4. & 5. Flamin. de resign. benef. lib. 1. 3. q. 1. n. 61. Aug. matr. 3. imped. 12. initio. Rol. verb. impedimentis, imped. 10. n. 2. Tab. eod. imped. 9. quest. 1. num. 2. Nau. in Mar. c. 22. num. 51. Sor. lib. 7. de inst. quest. 2. a. 1. ad 2. vers. haud tamen. Henric. lib. 1. 1. de matr. cap. 9. num. 3. in com. littera D. & num. 4. Rebellus p. 2. num. 2. quest. 11. sect. 1. num. 4. Less. lib. 2. de inst. cap. 17. num. 35. & alij, præcipuè quando agunt de impedimentis matrimonij.

Neque obstat, quod iura communiter nullum alium metum videntur agnoscere, tanquam iustum, & probabilem, nisi illum, quem vocant cadentem in virum constantem; neque vnquam mentionem faciunt alterius metus, qui cadat in constantem feminam, aut senem, aut puerum: vt enim notat Sanchez lib. 4. de matr. disp. 3. cit. num. 4. nomine viri non intelligunt virilitatem sexus, & robur corporis; sed virilitatem, & robur animi: & omnis ille dicitur cadere in virum constantem, qui cadit in animum verè constantem, & fortem; & qui metui non succumbit, nisi quando oportet, & vt oportet, siue huiusmodi animus sit cum sexu virili, & corporis robore, siue non.

Similiter, neque obstat, quod aliquando femina in perferendis cruciatibus corporis fortiores se præbent, quam viri: vnde & l. nihil interest. ff. de adulter. de quadam adultera dicitur, quod simul cum adultero grauius vulnerata à patre, ad vulnera superuixit: cum tamen adulter non superuixerit. Et apud S. Hieronymum in epistola de muliere septies ista, rom. 1. quædam femina accusata de adulterio, & sapiens subiectis quæstionibus, & tormentis, ita constans fuisse dicitur in pernegando crimine, vt etiam adultero id consistente, pernegarit. Et apud Plinium libro 7. capite 23. & libro 34. capite 8. Attica meretrix consilium amicorum, cum ipsa communicatum, de occidendo tyranno, ad mortem vsque excruciatam non prodidit: ex quibus tamen, & similibus exemplis videtur colligi, quod si potest etiam femina cruciatibus, & malis resistere, sicut vir; eadem mali grauitas ad metum grauem requiritur in femina, atque in viro: neque erit, quare dicatur hæc attendi debere comparatiue ad qualitates, & vires cuiusque; non autem absolute, & in eadem mensura quoad omnes, vt iam diximus.

Nam contra est: quia, vt notat Couar. in 4. Decr. 1. 2. cit. cap. 3. §. 4. n. 11. hæc & similia singularia sunt & aliquantum tantummodo feminarum propria; non autem communia omnium, vel etiam pro maiori parte. Et contra, quod femina corpore, & animo sit imbecillior, & minus valeat malis resistere, communissimum est; & idè attendendum, tanquam contingens per se, & vt plurimum, & ferè semper, & ex ipsa rei natura; non autem illud, quod non contingit, nisi rarissime, & solum ex aliquo accidente. Et ex eadem ratione Couar. ibidem, ex Tiraquello in legibus consubstantialibus, l. 9. num. 99. & alijs, non probat, quod aliqui docuerunt, si vir, & femina, propter aliquod delictum torqueri debeant, incipiendum esse à viro, tanquam debiliore; non autem à femina, quæ in perferendis cruciatibus est fortior. Contra enim ait esse: quia communiter non ita accidit. Et quod dicatur l. nihil interest. ff. de adul. mulierem superuixisse ad vulnera, non autem virum; vel est accipiendum, vt singulare, & tantum in vna; vel certè idèd fuit, quia eius vulnera

11. Metus grauis quomodo dicitur cadere in virum constantem, non autem in constantem feminam, aut constantem senem, vel puerum.

12. Femina aliquando sunt fortiores, quàm viri.

13. Vel à filiis in personis parentum, aut aliorum ascendentium.

16. Vel à fratribus in personis aliorum fratrum.

nera non fuerunt æquè graua, atque viri; quidquid dicat Glof. ibidem, quæ certè ex textu id nequit colligere, vt bene expendit Couar.

Denique hæc ipsa grauitas mali comparatiue considerata ad qualitates, & vires cuiusque, non est necessarium, vt imminet, vel timeatur in ipsa timentis personis; sed satis est, si timeatur etiam in alijs personis coniunctis: nam l. isti quidem. ff. de eo, quod merus causa. expressè dicitur, quod nihil interest, vtrum quis in se ipso malum aliquod veritus sit, an verò in liberis suis, cum parentes pro affectu magis in liberis terreantur. Et quanuis hæc ratio, quæ desumitur ex affectu, videri possit peculiaris & propria ipsorum parentum in filiis; non autem valere è contrà in filiis erga parentes, & multò minus in consanguineis, affinis, aut coniunctis erga alios consanguineos, aut affines, vel coniunctos, cum filij non æquè afficiantur erga parentes, atque afficiuntur parentes erga filios, vt probat Aristoteles lib. 8. Ethic. cap. 12. & notat Glof. in l. cit. isti quidem. ff. de eo, quod met. cau. ex l. nam, est. ff. de inoff. testam. & l. scripto. ff. vnde lib. & multò minus afficiantur consanguinei, & coniuncti erga alios consanguineos, & coniunctos; communiter tamen id, quod statuitur de filiis in l. cit. isti quidem. extenditur à Doctoribus etiam ad alios coniunctos, vt videre est apud Sanchez lib. 4. de matr. disp. 4. num. 3. & sequentibus. Nam S. Thomas in 4. d. 29. quest. unic. art. 2. ad 2. Soc. ibid. q. 1. art. 2. versu. Eiusmodi autem metum. S. Anton. 3. par. tit. 1. cap. 7. post initium. Sylu. verb. merus, quest. 1. Ang. eo n. 1. & verb. matrim. 3. impedimento 11. Lessius lib. 2. cap. 17. n. 35. Rebell. de oblig. iust. p. 2. lib. 2. q. 11. sect. 1. num. 3. Azor. tom. 1. lib. 1. cap. 10. quest. 9. Henriquez lib. 1. 1. de matr. cap. 9. num. 5. & alij, primò id extendunt etiam ad vxorem; & docent metum viri posse esse grauem, si timeat malum graue in persona vxoris: quia, cum vir, & vxor sint vnacaro, reputantur timeri in propria persona: & idem est, si vxor è contrà timeat malum in persona viri, vt subdit Sanchez ibid. n. 3. in fine, cum sit eadem ratio, imò & maior, si quidem femina magis afficiuntur erga viros.

Denique Hostiensis in cap. cum locum. de sponsal. Innoc. ibid. n. 1. Less. n. 35. cit. Rebell. num. 3. cit. & alij apud Sanchez disp. 4. cit. n. 5. id extendunt etiam ad parentes: & si filij malum timeant in persona parentum, dicunt, metum posse esse grauem: quia pater, & filius cõsentur vna persona. §. ei, qui. inst. de inutil. stipul. & l. fin. C. de impub. & ex ipso sine generationis, qui ex aliquibus oriuntur, sunt quasi alteri ipsi; etiam si separati existant, vt habet Aristoteles lib. 8. Ethic. cap. 12. cit. & idèd malum parentum censetur proprium filiorum. Imò Innoc. loc. cit. & alij apud Sanchez n. 6. id extendunt etiam ad alios ascendentes: quia etiam hi à descendentibus amantur, & coluntur, vt parentes; & his quoque attribuitur, vt sint nepotibus principium essendi, vt dicitur 8. Ethic. cap. 11.

Tertiò, Less. c. 17. n. 35. cit. Rebell. lib. 2. q. 11. sect. 1. cit. n. 3. Sanchez disp. 4. cit. n. 7. & alij apud ipsum, id extendunt etiam ad fratres, & sorores: quia S. Thom. in 4. d. 29. quest. unic. cit. art. 2. ad 2. vniuersaliter asserit, satis esse ad metum grauem, si malum timeatur in persona filiorum, aut vxoris, aut aliorum huiusmodi: & Ang. verb. metus, n. 1. si timeatur in persona vxoris, aut filiorum, aut similibus personarum; & Henriquez lib. 1. 1. de matr. cap. 9. n. 5. si timeatur in filiis, vel vxore, vel coniunctis in primo gradu. Et per hoc videtur clariùs explicasse, quid intellexerit S. Thom. per illud indefinitè prolatum: Aut aliorum huiusmodi. & Ang. per illud: Aut similibus personarum. intellexerunt enim omnes coniunctos in primo gra-

du, vt notat Sanchez n. 4. quales certè sunt fratres. Et ratio videtur esse: quia etiam fratres sunt aliquo modo inter se idem, cum ex Aristotele 8. Ethic. c. 12. cit. ex eo se diligant mutuo: quia ex iisdem parentibus nati sunt; & ea identitatis, quam simul habent cum parentibus, facit illos esse idem etiam inter se: ac proinde, quod ab vno timetur in persona alterius, aliquo modo timetur tanquam in propria. Quartò, plurimi ex Iuristis, & Canonistis apud Sanchez eadem disp. 4. num. 8. id extendunt etiam ad consanguineos: quia in iure, & apud Doctores sapè accipitur pro eodem, quod metus sit incussus in propria persona alicuius, & quod sit incussus in persona consanguineorum: hoc enim modo c. sciatis cuncti. de elect. in 6. excommunicantur, qui Electoribus ecclesiasticis, aut eorum cõsanguineis metum incutiunt pro electione facienda. Et c. quicumque. de sent. excommunic. in 6. excommunicantur, qui grauant quomodocunque in bonis suis, vel suorum, eos, qui ferunt censuras; & nomine suorum intelliguntur consanguinei, vel familiares, vt exponit ibi Glof. verb. suorum, vel, quod idem est, consanguinei, & domestici, vt exponit ibi Anchar. n. 2. vel familiares, & domestici, vt exponit Francus n. 3. Et Clem. grauis. de sent. excom. excommunicantur, qui in locis ecclesiastico interdicto subiectis cogunt aliquem quomodolibet celebrare diuina: & per illud, quomodolibet, etiam intelligitur, si grauent consanguineos celebrantium, siue in personis, siue in rebus, vt notat ibi Glof. verb. quomodolibet. S. Antonin. 3. par. tit. 2. c. 28. Sylu. excommunicatio. 7. n. 51. Nau. in Man. c. 27. n. 104. Sanchez disp. 4. cit. num. 8. & alij.

Quintò, idem est etiam de affinis, vt notat Sanchez ibid. n. 11. ex Præp. in c. fin. n. 6. de appell. Menoch. de arbitr. lib. 2. centuria 2. casu 135. num. 8. Flamin. de resp. lib. 3. q. 1. n. 69. Rectè tamen id limitat de illa affinitate, quæ oritur ex matrimonio; non autem ex fornicatione: quia ex hac communiter nullus amor conciliatur; neque huiusmodi, vt affines agnoscuntur. Et siue loquamur de consanguineis, siue de affinis, solum videtur id extendendum vsque ad quartum gradum, vt subdit Sanchez n. 12. quia solum intra hos gradus videtur durare naturalis affectio, & ultra illos non reputatur tanta coniunctio, vt grauius quis lædatur ex metu incusso, aut malo illato in alienis personis, sic coniunctis.

Denique idem est etiam de coniunctis arctissima amicitia, vt notat Sanchez n. 9. Less. c. 17. n. 35. quia tales amici sunt alteri nos; & eorum damna existimantur, vt propria. Imò, & idem est etiam de domesticis, vt subdit Sanchez num. 10. quia, scilicet, iniuria occasione mei illata meo famulo, vel domestico, mihi est illata, vt notat Felin. in c. Ecclesiastica. n. 99. de constit. Iason in lib. 1. n. 4. C. de indicta viduit. & alij. Et ad idem facit, quod supra diximus ex Glof. in cap. quicumque. verb. suorum. de sentent. excommunicationis, in 6. Andr. ibidem, num. 2. & Franco num. 3. quod, dum excommunicantur, qui grauant quomodocunque in bonis suis, vel suorum, eos, qui ferunt censuras; nomine suorum intelliguntur, non modò consanguinei; sed etiam familiares, & domestici. Et reuerà, si ex iniuria, aut metu illato famulo, aut colono, grauis iniuria, aut graue damnum consequeretur ipsi domino, negari non potest, quin meritò esset timenda à viro constante, & talis metus meritò esset censendus grauis, & iustus.

17. Vel in persona consanguineorum.

18. Aut affinitate vsque ad quartum gradum.

19. Aut amicorum, vel domesticorum.

DISPVT. XVIII.

Quomodo metus sit grauis, & cadens in virum constantem, si incutiatur circa bona corporis.

- 1. Iudicium de grauitate metus in foro externo pertinet ad Iudicem, & in foro interno ad virum prudentem.
2. Metus mortis est metus grauis.
3. Metus mutilationis, aut abscissionis membri.
4. Metus cruciatus corporis, & verberum.
5. Metus armorum.
6. Nomine armorum etiam veniunt fustes, & lapides.
7. Mors civilis in multis equiparatur morti naturali: & quanam illa sit.
8. Capitis diminutio maxima, minor, & minima, quanam sit.
9. Interdicere aqua, & igni.
10. Deportatio, & relegatio in insulam, quid esset apud Romanos.
11. Relegatio, & deportatio, quo differant.
12. Proscripti vtrium sint censendi inter relegatos, an inter deportatos.
13. Excommunicatio in iure canonico equiparatur morti.
14. Metus seruitutis incurrenda, aut amittenda libertatis.
15. Metus amittendi instrumenta pro libertate probanda.
16. Metus captiuitatis.
17. Metus carceris, aut vinculorum.
18. Metus amittendi statum: & quid intelligatur nomine status.
19. Metus exilij.
20. Exilium proprie quid sit.
21. Exilium minus proprie acceptum est triplex.
22. Deportatio quid superaddat supra relegationem.
23. Metus stupri, siue in viro, siue in femina.

VIA grauitas metus maximè pendet ex grauitate mali, quod comminatur, qui metum incutit, vt clariùs & distinctiùs explicemus, quæ mala sint grauia, & ex se apta grauitatem refundere in ipsam metum, priùs id explicabimus de malis corporis, vt est, v. g. mors, mutilatio, cruciatus, verbera, carcer, seruitus; tum verò de malis externis, vt est amissio externorum bonorum, vel ex toto, vel ex parte, infamia iuris, aut facti, externa de-honoratio factis exhibita; & postremò de malis spiritualibus, vt sunt peccatum, & excommunicatio, vel censura.

Et in vniuersum de omnibus illud est statuendum, quod habetur l. metus autem causa. ff. quibus cau. maior. pertinere ad arbitrium Iudicis disquire-re, ac iudicare de grauitate, & iustitia metus: vt enim notat Sanchez lib. 4. de matr. disputat. 5. num. 1. non possunt omnia determinari per leges: & si de aliquibus malis certò constet ex ipso iure, quòd sint ex se grauia; adhuc tamen est opus arbitrio, vt constet, vtrum immincant grauitur, & probabiliter timeantur: & de aliis, quæ in iure non sunt definita, arbitrio opus est, vt iudicetur, vtrum reducantur quoad grauitatem ad ea, quæ sunt definita. Et quod dicitur pro foro externo de arbitrio Iudicis, pro foro interno debet intelligi de viro pru-

dente, vt subdit lib. 3. cap. 13. num. 76. Sanchez ibid. Rebell. infra citandus, & Reginald. in praxi: & absolutè in afferenda grauitate metus semper esse opus arbitrio Iudicis, aut viri prudentis, docet Glof. in c. cum dilectus. verb. metum. de his, que vi. Innoc. ibidem, num. 1. Panorm. num. 8. Couart. 4. Decret. p. 2. cap. 3. §. 4. num. 8. Nau. in Man. cap. 22. num. 51. vers. Secundum. Sylu. verb. metus, quest. 1. Soc. in 4. dist. 29. quest. 1. art. 2. vers. Eiusmodi autem metum. Rebell. de oblig. inst. 1. 2. lib. 2. quest. 11. sect. 1. num. 4. & alij communiter apud Sanchez disput. 5. num. 1. cit.

Vt verò magis in specie declaremus, quæ mala corporis iuste, & grauitur possint timeri:

Primò certum est, inter hæc esse reponendam ipsam mortem: est enim horribilis maximè omnium, vtpote finis, ac terminus, vt dicitur 3. Ethic. cap. 6. eiusque metum esse iustum, ac grauem, expressè habetur c. cum dilectus. de his, que vi. & l. nec timorem. ff. de eo, quòd metus causa. Et notat Sanchez lib. 4. de matr. disp. 5. n. 4. Azor tom. 1. l. c. 10. quest. 3. & omnes communiter.

Secundò, ad mortem reducitur mutilatio, eiusque metus verè est grauis, & cadens in virum constantem, vt subdit Sanchez num. 4. cit. quia etiam mutilatio, & abscissio membri, est quedam occisio, & mortis illatio. cap. si quis abscidit. d. 55. & inter Canones Apostolorum can. 22. & 23. vel quia causaliter inducit periculum mortis, vt exponit ibi Glof. verb. homicida. vel etiam formaliter, quatenus pars, & membrum, quod abscinditur, verè moritur, vt notat Sanchez ibidem, & homo priuatur vitali vsu illius, & vitalibus operationibus, quæ sunt vita in actu secundo; & idèd in illa parte verè moritur: quanquam non desint, qui metum mutilationis, & abscissionis reducunt ad metum cruciatus corporis, de quo infra, vt videre est apud Azor. cap. 10. cit. quest. 3. in quantum, scilicet, abscissio, & mutilatio non potest esse sine cruciatu.

Tertiò, idem est de graui cruciatu corporis, cap. cum dilectus. de his, que vi. & l. si per vim. & l. si donationis. C. de iis, que vi. & l. interpositas. C. de transact. Et secundùm omnes ad hunc reducuntur etiam grauia verbera, vt notat Sanchez num. 4. cit. cum grauitur crucient.

Quartò, idem est de metu armorum ex Glossa in l. quod est. verb. sed deiecerunt. ff. de vi. & vi armata. Bart. ibidem, num. 1. not. 2. & aliis pluribus apud Sanchez num. 5. Et nomine armorum intelliguntur etiam fustes, & lapides. l. quod est. cit. §. armis deiecerunt. Et satis est, si vnus, aut alter, fustem, aut lapides tenuit, vt armis terruisse dicantur, vt subdit §. planè, et si vnus. Imò, si illos sumpsit, postquam inectis venit, etiam si vsus non sit, vt dicitur eadem l. quod est. §. plus dicitur. Nec refert, si illos deposuit, cum facillè potuerit resumere; & idèd depositio nihil conferat. l. quoties. §. qui in potestate. & l. in delictis. ff. de noxa.

Quintò, ad metum mortis etiam reducitur metus amittendi libertatem per seruitutem proprie dictam, vel per deportationem: nam mortis appellatione non solum venit mors naturalis; sed etiam civilis. l. si quis. ff. solut. matr. & ibi Doct. & apud Ber-tach. in repertorio, §. mortis appellatione. Et in iure hæc vtraque mors, inquam, plurimis equiparantur. l. insulam. ff. sol. matr. & l. Deo nobis. de Epif. & Cler. sub initium. & aliis iuribus apud eundem Ber-tach. §. mors civilis, & naturalis. Et nomine mortis civilis illa intelligitur, qua quis priuatur operatione aliqua maximè vitali, v. g. propria voluntate, aut ciuium fruitione, vt notat Sylu. verb. mors. n. 1.

2. Metus mortis est metus grauis.

3. Metus mutilationis, aut abscissionis membri.

4. Metus cruciatus corporis, & verberum.

5. Metus armorum.

6. Nomine armorum etiam veniunt fustes, & lapides.

7. Mors civilis in multis equiparatur morti naturali: & quanam illa sit.

Sicut

Sicut enim nomine vitæ non solum intelligitur ipsa vita substantialis, & prima, id est, ipsa anima, quæ est actus primus, & primum principium operationum vitalium; sed etiam vita accidentalis, & secunda, id est, ipsæ operationes vitales, vt patet ex Aristotele 2. de anima, text. 3. ita & nomine mortis non solum intelligitur priuatio vitæ substantialis, & primæ; sed etiam accidentalis, & secundæ; siue contingat physicè, siue moraliter: & talis maximè est moralis priuatio propriæ voluntatis, aut libertatis per seruitutem, aut captiuitatem, & moralis priuatio societatis, & communicationis ciuili-s per exilium, aut per excommunicationem: & si quis alicui comminetur iacturam libertatis, aut ciuitatis, dicitur illi intentare capitales minas. l. si donationis. C. de his, que vi. vt notat ibi Accursius, & ex illo Azor. tom. 1. lib. 1. cap. 10. quest. 8. & si quis puniatur tali iactura, dicitur puniri per capitales pœnas, ex Glossa in l. hos accusare. §. omnibus. ff. de accusat. & aliis apud Ber-tach. in Repert. §. capitalis pœna. & §. capitalis pœna.

Ad quod facit etiam illud, quod habetur Instir. de capitis diminutione. quòd diminutio capitis sit status mutatio, & tribus modis contingat, & vel sit maxima, vel minor, quam aliqui, & mediam vocant, vel minimam. Nam, vt ibi dicitur, capitis diminutio maxima tunc est, quando quis simul amittit ciuitatem, & libertatem: quod iis accidit, qui serui pœnæ efficiuntur atrocitate sententiæ, id est, qui propter atrocitatem delicti damnantur ad metalla, aut bestias subiiciuntur, vt habetur Instir. §. pœnæ seruis. quibus modis inspar. potest solui. vel etiam damnantur pœna mortis, vt dicitur l. qui vlt. supplicio. ff. de pœnis. quanquam ex iure nouo, Auth. sed hodie. C. de donat. inter vir. & vxor. quæ est desumpta ex Auth. de impijs. §. quòd autem nullus, qui à principio sit bene natus, id est, ingenuus, potest fieri ex supplicio seruis pœnæ, vt notat Anton. Gom. tom. 2. var. resol. cap. 15. num. 18. & Mol. com. 2. de inst. disp. 9. Et præter eadem maxima diminutio capitis accidit iis libertis, qui propter ingrati-tudinem in patronum, iterum rediguntur in seruitutem: & denique iis, qui se ad pretium participandum venundari passi sunt. Minor autem, seu media capitis diminutio tunc est, quando amittitur ciuitas; sed retinetur libertas; quod illi accidit, cui aqua & igni interdicitur; vel, qui in insulam deportatur, id est, in perpetuum, & cum amissione omnium bonorum, vt notat Mol. tract. 2. de inst. disp. 9. Item finitur, ex Leius, qui. §. si cui. ff. de restam.

Denique minima capitis diminutio tunc est, quando retinetur ciuitas, & libertas, vt ibi dicitur; sed status hominis commutatur, vt accidit iis, qui sui iuris cum essent, cœperunt subiecti esse alieno iuri, vt cum quis arrogatur in filium alicuius alterius, & incipit esse sub potestate illius, cum antea esset sui iuris, Instir. §. non solum, & §. adopt. de adoptionibus. vel è contrà, vt cum quis emancipatur à Patre: dicitur enim similiter capite diminutus per emancipationem, vt notat Glof. Instir. §. minima. verb. vel è contrà. de cap. diminutione. cit. vel, quia per emancipationem à patre, potest transferri in potestatem alterius, v. g. aut materni, vel paterni, si huic tradatur in adoptionem. §. sed hodie. Instir. de adopt. vel, quia in emancipatione fiebat antiquitus quædam venditio, & manumissio imaginaria. §. præterea. Instir. quibus mod. inspar. pot. solui. & pater vendebat filium pro vno nummo, & emptor eum manumittebat, vt exponit ibi Glossa verb. per imaginaria. atque ita verè filius mutabat statum: vel deni-

8. Capitis diminutio, maxima, minor, & minima, quanam sint.

Baldelli Theol. Moral.

que quia simpliciter mutat familiam.

Ex his verò tribus capitis diminutionibus, duæ priores antiquitus reputabantur mors ciuili-s, & morti naturali equiparabantur, vt notat Mol. ibid. & de secunda patet ex §. cum autem is. Instir. quibus mod. inspar. potest solui. vbi dicitur, quòd, qui ob aliquod maleficium in insulam deportatur, è numero ciuium Romanorum tollitur; & perinde, ac si esset mortuus, desinunt filij esse in eius potestate, eiusque reputationis, aut æquiparationis. Ea ratio videtur fuisse: quia per amissionem ciuitatis, & libertatis priuabantur propria voluntate, & ciuium fruitione; perinde, atque per mortem, vt iam diximus. Nam, vt notat Azor tom. 2. lib. 2. cap. 20. quest. 1. cum Romani in improbos, ac reipublicæ perniciosos homines nollent carnificinam exercere; & nihilominus cuperent ciuitatem ab illis expurgare, cœperunt primò eos multare interdicto aquæ, & ignis: quia, scilicet, quemadmodum his duobus, id est, calore, & humore vita hominis constata, & qui interdicitur illorum vsu, vita ipsa indignis declaratur, eiusque subsidiis destituitur. Postea verò cœperunt eos amandare in insulas Romano imperio adiectas, vt eos, tanquam mortuos, à ciuitate eicerent, & in alias sedes, & quasi in alterum orbem deportarent: & quemadmodum causa huius deportationis erat atrox aliquod flagitium, quod commississent; ita & effectus erat amissio ciuitatis, familiæ, connubij, patriæ potestatis, testamenti, factionis, & omnium eorum, quæ iure ciuili sunt inducta; & solum retinebant ea, quæ essent iuris gentium, & naturæ: quanquam, si ex indulgentia Principis fuissent vnquam restituti, ea etiam omnia recuperarent, quæ amiserant, ex iure ciuili, §. Cum autem. Instir. quibus mod. inspar. pot. solui. Et ab huiusmodi deportatione hoc differbat relegatio, quòd hæc esset mitior, id est, solum ad tempus; & idèd iura ciuilia non auferret, neque morti equipararetur: illa verò esset perpetua, & quasi mors adimeret omnia. Et ex Glossa in §. cum autem. cit. inter huiusmodi deportatos censeri debent etiam illi, qui nostris temporibus publicè, & per sententiam proscribuntur: quanquam ex communi sententia apud Azor. loco cit. potius censentur inter relegatos; & idèd non habeantur, vt ciuili-ter mortui.

Et quia hæc eadem mala, quæ olim apud Romanos inferebantur per deportationem in insulas, modò inter Christianos, vel omnino, vel maiori ex parte etiam inferuntur per excommunicationem maiorem; idèd etiam hæc in iure canonico morti equiparatur: & quando in sacris Canonibus fit mentio pœnæ mortis; per illam intelligitur excommunicatio, vt notat Panorm. in c. qui furatur. n. 4. de furtis. ex cap. per venerabilem. qui filij sint leg. versus finem. vbi Pontifex legem quandam canonicam, in qua inferre-batur mors temporalis, interpretatur de sententia excommunicationis; &, Mori, inquit, precipitur, id est, per sententiam excommunicationis velut mortuus à communione fidelium separari.

Sextò, quòd metus seruitutis sit grauis, & verè cadens in virum constantem, expressè habetur l. ego puto. & l. isti quidem. ff. de eo, quòd metus cau. & docent omnes apud Sanchez lib. 4. de matr. disp. 5. cit. num. 6. Et patet: quia seruitus verè est mors ciuili-s, cum similiter priuet vsu propriæ voluntatis, & libertatis, quæ est perfectissima vita in actu secundo, vt diximus. Neque solum hic timor tunc est grauis, quando est immediatè & proximè de incurrenda seruitute, aut libertate amittenda; sed etiam, quando est de amittendis instrumentis, quibus libertas probari potest, vt subditur l. isti quidem. cit. ff. de

9. Interdicere aqua, & igni.

10. Deportatio, & relegatio in insulam, quid esset apud Romanos.

11. Relegatio, & deportatio, quo differant.

12. Proscripti vtrum sint censendi inter relegatos, an inter deportatos.

13. Excommunicatio in iure canonico equiparatur morti.

14. Metus seruitutis incurrenda, aut amittenda libertatis.

15. Metus amittendi instrumenta pro libertate probanda.

eo, quod met. cau. nam, quanuis amissis huiusmodi instrumentis, non statim quis sit redigendus in seruitutem; satis tamen est, quod possit euenire periculum, vt redigatur; & hic ipse metus talis periculi grauis est, sicut & metus, ne quis prodatur, quando est deprehensus in graui flagitio, ex quo mortem, aut vincula possit timere. *l. nec timorem. in fine. ff. de eo, quod met. cau.* in quantum, scilicet, quanuis de facto non sit proditus, mortem, nec vincula non possit pati; verè tamen potuisset ea pati, si esset proditus, vt ibi dicitur: & hic ipse metus ne prodatur, & ne casus eueniat, in quo possit pati, grauis est. Idque totum etiam procedit, siue is, qui patitur metum amittendi libertatem, aut instrumenta probandæ libertatis, sit in actuali illius possessione, siue non: & siue habeat alias probationes, pro eadem libertate, siue non, vt notat Glossa in *l. isti quidem. verb. si iam. ff. de eo, quod metus cau.* & ex illa Sanchez *disp. 5. num. 6. cit. in fine.* quia fieri potest, vt alia probationes non sint sufficientes.

16. *Metus captiuitatis.* Similiter, quod metus captiuitatis sit grauis, docet Scot. in *4. d. 29. quest. unica, §. De primo contraditio est.* & ex illo Sanchez *lib. 4. de matr. disp. 5. cit. num. 7.* Et patet ex eo: quia etiam captiuitas est quadam seruitus, & mors ciuilibus, ciuilibiter priuans perfectissima vita accidentali, & in actu secundo, quæ est vsus propriæ voluntatis, & libertatis, vt diximus.

17. *Metus carceris, aut vinculorum.* Atque ad captiuitatem videtur reduci etiam metus carceris, aut vinculorum, cum etiam carcer, & vincula impediunt libertatem. Et quod hic etiam metus sit grauis, expressè habetur *l. nec timorem. & l. qui in carcerem. ff. de eo, quod met. cau.* & quia hæc iura indistinctè loquuntur de carcere, & vinculis; non autem explicant, vtrum debeant esse graui, aut perpetua, vel diuturna; an verò sufficiant quæcunque; idè etiam plures Doctores indistinctè loquuntur, & solum asserunt, metum carceris esse grauem; neque aliud explicant, vt Scot. in *4. d. 29. quest. unica, §. De secundo dico. ver. Ad primum. & §. De primo contraditio est.* Gabr. in *3. dist. 39. quest. 1. art. 1. ver. Inrament. incautum.* Victoria in *Summa, de matr. num. 268.* Cotdub. in *Summa, quest. 171. puncto 1. Rosella verb. impedimentum, impedimento 10. num. 2.* Ang. *verb. metus, num. 1.* Panorm. in *cap. cum locum. num. 8. in fine, de sponsal. Azor. tom. 1. lib. 1. cap. 10. quest. 3.* Rebellus *de oblig. iniustitia, p. 2. lib. 2. quest. 11. sect. 1. num. 2.* Alij verò id limitant ad solum carcerem, & vincula perpetua: quia tunc solum sunt quadam captiuitas, & verè priuans perfectissima vita, vt Glossa in *l. ego puto initio. ff. de eo, quod met. cau.* Scot. *lib. 7. de inst. quest. 2. art. 1. ad 2.* & aliqui alij apud Sanchez *disp. 5. cit. n. 9.*

Alij denique media via incedunt, & asserunt, tunc solum esse grauem metum carceris, & vinculorum, quando carcer est diuturnus, & vincula sunt atrocita, vt Scot. in *4. d. 29. quest. 1. art. 2. ver. Eiusmodi autem metum.* Henric. *lib. 11. de matrim. cap. 9. num. 4. Leil. lib. 2. cap. 17. num. 35.* Reginal. in *praxi, lib. 3. i. cap. 1. num. 76.* Sanchez *num. 9. cit.* & aliqui alij apud ipsum; idque est probabilis. Non tamen est necessarium, vt explicitè, & quasi in actu signato, qui metum incutit, mineat carcerem diuturnum, & vincula atrocita; sed satis est, si absolutè mineat carcerem, aut vincula, cæque ex circumstantiis prudenter timeantur fore atrocita, & diuturna; non autem seiantur fore tantummodo ad breue tempus, & leuia. Nam hoc modo *l. nec timorem. cit. is* metus vinculorum dicitur grauis, qui potest haberi ex manifestatione furti, aut adulterij, vel alterius flagitij; quia, scilicet, ex his causis non possunt timeri, nisi

diuturna, & graui, & *l. qui in carcerem. similiter cit.* solum dicitur, quod sit grauis metus permanentia, & diuturnitas in carcere: siquidem dicitur, quod, *qui in carcerem, quem detinuit, vt aliquid ei extorqueret; quidquid ob hanc causam factum est, nullius momenti est.* Quia, scilicet, non est factum ex metu carceris simpliciter, qui non amplius timebatur, cum iam esset de facto incensus; sed ex metu permanentia, & diuturnitas in carcere, quæ sola restabat timenda tanquam futura. Negari tamen non potest, quin, si alicui sit magnum malum, etiam carcer breuissimi temporis, & vincula leuissima, vel ratione dedecoris, quod inde patitur, vel ex quocunque alio capite, etiam hic metus breuissimi carceris possit illi censeretur grauis, & verè cadens in virum constantem: sic enim etiam de metu alapa, aut lenis verberationis, & similibus, notat Rebell. *de oblig. inst. p. 2. lib. 2. quest. 11. sect. 1. num. 4.* Verum hic metus non erit dicendus habere grauitatem ex grauitate mali corporalis, circa quod versetur, & de quo in præsentia agimus; sed ex grauitate dedecoris, aut alterius mali, de quo *infra.*

Ad seruitutem etiam pertinet metus amittendi statum, vel instrumenta illius, vt expressè dicitur *l. isti quidem. ff. quod met. cau.* & notat S. Thomas in *4. d. 29. quest. unica, art. 2. ad 2.* & omnes communiter apud Sanchez *lib. 4. cit. de matr. disp. 5. num. 10.* Neque enim per statum hoc loco intelligitur opulentia, aut egestas; sed libertas: & status amissio, est amissio libertatis, & transitus in seruitutem, aut captiuitatem, vt notat Reginal. in *praxi. lib. 3. i. c. 13. n. 76. cit.* & patet ex *l. isti quidem. cit.*

Denique idem est etiam de metu exilij: est enim etiam hæc quadam capitis diminutio, & morti æquiparatur, vt *suprà* diximus *num. 5.* ex iure communi, *Instit. de cap. diminutione.* & notat Scot. *lib. 7. de inst. q. 2. art. 1. ad secundum. ver. Etiam tamen.* quando, scilicet, est exilium propriè dictum, per quod interdicitur quis aqua, & igni; & caput de ciuitate eximitur. *l. publicorum. ff. de publicis ind.*

Idem tamen videtur esse etiam de exilio minis propriè dicto, si sit longum, & graue, vt notat Henric. *lib. 11. de matrim. cap. 9. num. 4.* & Sanchez *lib. 4. de matrim. disp. 5. num. 8.* nam semper est graue malum priuari societate, & communicatione conciuum; & sæpè ex huiusmodi relegationibus consequitur magna paupertas, & miseria, imò & ipsa mors, vt notat Bart. in *l. si constante. ver. Quinto, quæro. ff. sol. marr. & ex illo Aegid. Boss. in præct. crimin. tit. de carcerato fideiusoribus committendo, num. 7.* Et fortasse hac de causa expilatoribus, qui sunt fures atrociores, secundum iura ciuilia, hæc pœna imponitur. *l. prima, §. expilatores. ff. de off. iudicibus. Vt in opus publicum, vel perpetuum, vel temporarium dentur: honestiores autem ad tempus moueri, vel sine patriæ inueantur excedere.* Cum tamen fures simpliciter, secundum eadem iura ciuilia, solum damnentur pœna pecuniaria, id est, solutione dupli, aut quadrupli. *§. conceptum furtum. & §. furti actio. Instit. de obligationibus, quæ ex delicto.* Hinc enim aperte habetur, quod pœna exilij, vel relegationis à finibus patriæ, etiam ad tempus, secundum iura sit pœna grauis, imò & grauior, quam pœna pecuniaria, cum imponatur expilationi, id est, delicto ex se graui, & grauiori, quam sit furtum, vt notat Bertach. in *Reperit. verb. Exilij pœna.*

Vnde, siue quis certis locis interdicitur, siue omnibus, præter vnum aliquem certum, siue in insulam relegatur, quæ sunt tria genera, aut tres modi exilij minus propriè dicti, qui numerantur, *l. exilium.*

18. *Metus amittendi statum, & quid intelligatur nomine status.*

19. *Metus exilij.*

20. *Exilium propriè dictum.*

21. *Exilium minus propriè dictum.*

*l. exilium. ff. de interd. & releg. & siue his modis exulare cogatur quis in perpetuum, siue ad tempus certum, v.g. decem annorum, siue ad tempus incertum, semper patitur graue malum; & metus, qui de illo incutitur, semper est grauis, & semper cadens in virum constantem. Et quanuis Glossa in *l. exilium. cit. verb. in insulam.* per relegationem in insulam, eam intelligat, in qua relegatus non stat cum hominibus: quomodo etiam *l. relegatorum. §. est quoddam genus. ff. de interd. & releg.* dicitur relegatio aliquando fieri in illas partes Princiæ, quæ sunt deteriores; id tamen non est necessarium: & satis est, si relegatus in insulam, non possit egredi ex insula. *l. legati. ff. cod. & l. legati. ff. de pœnis. siue sit relegatus ad tempus, siue in perpetuum. l. relegatorum. §. hæc est differentia. ff. de interd. & releg. cit.* Et alioqui si relegatio in insulam deberet semper esse ad non standum cum hominibus, grauior esset, quam deportatio, quæ hoc non requirit; & hoc maxime illam excedit, vt etiam *suprà* diximus, quod necessariò est perpetua. *l. relegatorum. §. hæc est differentia. cit.* & in perpetuum eximit caput de ciuitate. *l. publicorum. ff. de publ. iudic. & tollit omnia iura ciuilia, & morti æquiparatur. §. cum autem is. Instit. quibus mod. in part. potest solui. & idè tanquam pœna imponitur non letuanti relegationem. *l. legati. ff. de pœnis. & l. capitulum. §. in exilibus. & §. in custodia. ff. cod.***

22. *Deportatio quid supra dicitur supra relegationem.*

23. *Metus stupri, siue in viro, siue in femina.*

Postremo, inter metus graues, qui possunt incuti circa bona corporis, potest numerari metus stupri, siue in viro, siue in femina, vt dicitur *l. cit. isti quidem. in fine. ff. quod met. cau.* Sed fortasse melius explicabitur inter metus, qui incutiuntur circa bonum honoris, aut famæ; cum ex stupro fiat maxima dehonestatio, & maxima iactura honoris; vt pote ex peccato turpissimo, non solum coram Deo; sed etiam coram hominibus, vt patet ex Glossa in *l. isti quidem. cit. verb. in viro. S. Thom. in 4. d. 29. quest. 2. art. 2. ad secundum. Innoc. in c. cum dilectus. num. 1. de his que vi. & alijs.*

Atque hæc omnia corporis mala, circa quæ diximus posse incuti metum grauem, memoria causa vulgari illo versiculo comprehenduntur, cuius meminit S. Thomas in *4. d. 29. quest. unica. art. 2. ad 2. cit. Dur. ibidem, quest. 2.* Sanchez *disp. 5. cit. num. 10. S. Antonin. 3. p. ut. i. cap. 7. initio.* Rebell. *de oblig. inst. p. 2. lib. 2. quest. 11. sect. 1. n. 2.* & alij:

Cogitur interdum constans formidine causa Stupri, siue status, verberis, atque necis. Vt, vt habet S. Antonin. loc. cit.

Exercere metus hoc posse putà, quia nescis, Stupri, siue status, verberis, atque necis. Et sensus est, quod aliquando etiam vt constans iuste, & rationabiliter cogatur formidine horum malorum; & ad formidinem, siue metum mortis, reuocatur formido, & metus mutilationis, & metus armorum; ad metum verberum, metus cruciatu; ad metum status, metus seruitutis, captiuitatis, & carceris; & denique ad metum stupri, metus infamiae, & dedecoris: & specialiter illa tantum quatuor exprimentur; vel, quia secundum iura sunt maxime certa, quod metum grauem incutiant; vel, quia sunt magis frequentia, vt notat Rebell. *num. 2. cit.* & Reginal. in *praxi, lib. 3. i. cap. 13. numero 16.*

Baldelli Theol. Moral.

DISPV T. XVIII.

Quomodo metus sit grauis, si incutatur circa amissionem bonorum externorum, quæ sunt ad vsus vitæ.

1. *Metus amissionis bonorum est grauis.*
2. *Metus amissionis maioris partis bonorum, est grauis.*
3. *Non refert, quanta sit huiusmodi maior pars.*
4. *In homine pauperrimo metus amissionis bonorum potest non esse grauis.*
5. *Secundum aliquos idem est etiam in homine diuissimo.*
6. *Ad metum grauem satis est grauis iactura rei familiaris.*
7. *Etiam si non sit maior pars.*
8. *Metus amittendi instrumenta ad probandam rem familiarem, est grauis.*
9. *Quomodo metus amittendi magni lucri, possit esse grauis.*

APPELLATIONE externorum bonorum possunt comprehendi, non solum illa, quæ sunt ad vsus vitæ, & absolutè, & quasi antonomastice dicuntur bona externa, vel fortuna; sed etiam illa, quæ pertinent ad famam, & honorem, & ad societatem ciuilem, vt est conuictus ciuium, & fruitio patriæ. Vt ergo primo loco agamus de iis bonis externis, quæ ad vsus sunt vitæ;

Si metus incutatur circa amissionem huiusmodi bonorum, non solum est grauis, quando est circa amissionem maioris partis; sed etiam absolutè circa amissionem partis magna, & notabilis. Quod metus amissionis huiusmodi bonorum possit esse grauis, & cadere in virum constantem, negat Palud. in *4. d. 29. q. 1. art. 2. concl. 2. n. 3.* quia *cap. cum dilectus. de his que vi.* solum approbatur metus mortis, & cruciatu corporis; qualis tamen non est metus amittendi bona externa. Et *cap. omnes cautiones. 3. q. 7. nihil* sunt damna omnia rei familiaris, dum dicitur ex S. Hieronymo: *Nolo mihi proferas damna rei familiaris.* Sed contra affirmant alij omnes apud Azor. *tom. 1. lib. 1. cap. 10. quest. 4.* & apud Sanchez *lib. 4. de matr. disp. 5. num. 21.* & probant ex eo, quia huiusmodi bona, cum sint instrumenta ad vitam tuendam, sunt quodammodo ipsa vita, vt notat Bald. in *l. istius. C. de operis liber. & iuxta illud Hesiodi: Pecunia est anima miseris mortalibus.* Vnde & *l. Aduocati. C. de Aduocatis diuers. iudiciorum.* Aduocati, qui lites dirigunt, & causas defendunt de re familiaris, dicuntur defendere spem, & vitam, & posteros, vt notat ibi Glossa *verb. vitam. & l. illicitas. §. ne tenuis. ff. de off. Praef.* Homines non opulenti dicuntur homines tenuis vitæ: & apud Græcos eodem vocabulo, *σεία*, significatur ipsum esse, vel substantia, & facultates, quibus viuunt, & conseruatur substantia, vt notat Couar. in *Epir. 4. Decretal. p. 2. cap. 3. §. 4. num. 18.* imò, & idem etiam est apud Latinos, de vocabulo substantiæ: & qui plus patrimonij relinquit filio, dicitur relinquere plus substantia. Et in Euangelio, *Luce 15. filius prodigus consumendo patrimonium dicitur consumpsisse substantiam suam.* Et denique pecunia est omnia in potentia; & qui illam habet, habet omnia; eique, tanquam Regiæ, obediunt omnia: & idè metus eam amittendi non potest non esse grauis, & iure æquiparatur metui mortis, vt notat Sanchez *n. 21. cit. ex Tiraquello de nobilit. cap. 3. n. 369.*

1. *Metus amissionis bonorum est grauis.*

Neque vrgent in contrarium textus allati pro Palud. quia *cap. cum dilectus. de his qua vi.* si ad metum mortis, & cruciatum corporis, quorum ibi fit mentio, dicamus reduci omnes metus graues, recte dicemus, metum amittendi bona externa, reduci ad metum mortis; sicut & ipsa bona externa reducuntur ad vitam, vt iam diximus. Et *c. omnes causationes. 32. q. 7.* damna rei familiaris solum dicuntur nihili fieri in casu, quo fit committendum peccatum; & vxor, viuente viro, debeat alteri nubere; non autem semper, & in omni casu, vt notat idem Sanchez *num. 28.*

Sed propter has ipsas rationes, & quia patrimonium & bona externa existimantur tanquam ipsa vita, tunc solum Doctores aliqui affirmant, circa eorum amissionem posse esse metum grauem, quando sunt necessaria ad vitam tuendam, vt *Glof. & Hostiensis. in c. 2. de his, que vi. verb. coactus.* vel quando illorum amissio est causatura amissionem status, & familiaris, vt *Ledesma 2. p. 4. q. 49. arr. 3. §. Sed dubitabit aliquis.* vel absolute, quando est amissio omnium bonorum, vt *Bart. in l. fin. num. 6. ff. de condit. ob turp. cau. Menoch. de arbit. lib. 2. centur. 2. casu 135. num. 9.* & ex Theologis *Palat. in 4. d. 2. 4. disp. 1. vers. Aduerte autem. Philarchus de off. Sacerd. tom. 1. p. 2. lib. 2. cap. 8. ad finem.* & alii alij apud Sanchez *lib. 4. de mat. disp. 5. num. 20.* Et videtur probari ex *cap. 2. cit. de his, que vi.* vbi quidam Clericus idem mandatur restitui, quia per milites, & burgenfes Episcopi fuerat expulsi a domo, & vniuersa possessione.

Sed contra, quod sufficiat ad metum grauem etiam amissio maioris partis bonorum, docet Ioan. Andr. *in cap. 2. num. 2. de his, que vi. & in cap. verum. num. 2. de iureiur. Innoc. in cap. cum dilectus. num. 1. de his, que vi. Couar. in Epit. p. 2. c. 3. §. 4. num. 18. Nau. cap. 22. num. 51. vers. Quintum. Angel. verb. metus. num. 3. Rosella eod. num. 1. Tab. verb. coactio. quest. 3. num. 4. Armilla eod. num. 3. Flamin. de resignat. lib. 13. quest. 1. num. 155. Azor. tom. 1. lib. 1. cap. 10. quest. 5. Sanchez lib. 4. de mat. disp. 5. cit. num. 22. & alij apud ipsum. Et probatur: quia *l. propter litem. initio. ff. de excusat. & Insti. eodem titulo. §. Item propter litem.* controuersia, aut lis de omnibus bonis, aut plurima eorum parte, quam quis habeat cum pupillo, dicitur excusare ab illius tutela: quia, scilicet, etiam metus amittendi plurimam partem, est ex se grauis. Et *cap. 1. de restit. spol. in 6. §. Illud autem.* exceptio spoliationis dicitur esse admitrenda in criminalibus, quando is, qui criminaliter accusatur, dicit, se per violentiam esse destitutum tota sua substantia, vel maiori parte ipsius. Et ratio est: quia etiam amissio partis maioris bonorum, morti equiparatur, vt probat *Tiraq. de nobil. cap. 31. num. 369.* & apud Sanchez *num. 22. cit.* in quantum, scilicet, amissa maiori parte, vel simpliciter vita sustentari non potest, vel communiter, non potest commode, & honorate, vt notat *Less. lib. 2. cap. 17. num. 35.**

Neque refert, quanta sit absolute, & in se considerata, huiusmodi maior pars: fieri enim potest, vt qui est modici patrimonij, maius damnum patiat, si amittat maiorem illius partem, quamuis alioqui exiguam, quam vir ditissimus, si etiam ipse amittat maiorem partem: quia pars minor, quae huic remanet, potest esse tanta, vt adhuc illi sufficiat ad vsus vitae; & pars minor, quae remanet alteri, potest non esse sufficiens, vt notat Sanchez *disp. 5. cit. num. 23.* qui etiam recte subdit, si facultates alicuius sint ita tenues, vt, moraliter loquendo, neque per illas sit ditior, nec sine illis euadat pauperior; in tali casu iacturam illarum tali homini nullius esse momenti; & idem metum de amissione non esse grauem, ne-

que cadentem in virum constantem. Et ex Syluest. *verb. metus, num. 3.* idem esset etiam in homine ditissimo, si ex amissione maioris partis suorum bonorum non pateretur grauem iacturam, neque illi consequeretur graue incommodum: similiter enim illa amissio in tali homine non sufficeret ad metum grauem, quia ex *Glof. in cap. 2. de his, que vi. verb. coactus.* requiritur, vt bona, quae amittuntur, vel sint necessaria ad vitam corporis, & haec sine illis amittatur, vel saltem, vt faciant grauem iacturam.

Verum hoc non admittit Sanchez *num. 24.* quia amissio maioris partis bonorum satis est grauis iactura ex se, & merito potest mouere virum constantem; siue ex illa sit securata amissio vitae, aut graue incommodum ad eam tuendam; siue non: idque significant omnes ij Doctores, qui absolute pronunciant, amissionem maioris partis bonorum posse sufficere ad metum grauem: imò & *Glof. cit.* dum requirit sub distinctione, vt amissione bonorum, vel amittatur vita corporis, vel inferatur grauis iactura: dum enim non aliter explicat, quod haec iactura debeat habere incommodum, & difficultatem tuendi vitam; satis indicat, quod satis grauis iactura sit ipsa per se amissio maioris partis bonorum, vt notat *Panorm. in cap. 2. cit. num. 6. de his, que vi.*

Imò eadem ratione etiam sufficit ad metum grauem amissio partis magna, & notabilis, etiam si non sit pars maior respectu totius substantiae, vt subdit Sanchez *num. 25.* ex *Sot. in 4. d. 29. quest. 1. art. 2. vers. Eiusmodi autem metum.* *Cordub. in Summa, quest. 161. puncto 1. Couar. in Epit. p. 2. cap. 3. §. 4. num. 18. in fine. Henriq. lib. 1. de mat. cap. 9. num. 4. & alii,* cum quibus id asserit etiam *Less. lib. 2. cap. 17. num. 35.* vbi ait, amissionem notabilis partis bonorum facere metum grauem: quia, qui illam patitur, non potest commode, & honorate viuere. Et *Rebell. de oblig. iust. p. 2. lib. 2. quest. 11. num. 2.* vbi inter graua mala, quae a viro constante possunt timeri, etiam numerat magnam iacturam bonorum.

Et in ordine ad hanc iacturam illud etiam subdit Sanchez *num. 26.* ex additione ad *Glof. in l. isti quidem. ff. quod met. cau.* & *Bald. ibidem, §. si is in fin.* posse etiam esse metum grauem, & cadentem in virum constantem, si sit de amissione instrumentorum totius, vel maioris partis patrimonij: vt enim supra diximus de amissione instrumentorum ad probandam libertatem, seu statum, ex *l. isti quidem. ff. quod met. cau.* quamuis per amissionem huiusmodi instrumentorum non statim amittantur ipsa bona; satis tamen est graue, quod possit euenire periculum, vt amittantur: sicut certe potest euenire, si sint amissa instrumenta.

Neque obstat contra haec, quae diximus de amissione maioris partis, aut partis magna, & notabilis, quod paulò ante est allatum ex *cap. 2. de his, que vi.* eo enim loco solum factum narratur, quod ille Clericus esset expulsi a tota possessione, & propter iniuriam illi illatam mandatur restitui; non autem disponitur, vel statuitur, quod, vt quis restituatur, debeat necessario passus esse iniuriam in omnibus bonis; & quod non sufficiat, si sit passus in maiori illorum parte, vel absolute in parte magna, & notabili; imò oppositum, & quod iniuria sit ex se grauis, si solum sit de maiori parte bonorum, satis habetur ex alijs iuribus paulò ante cit. id est, ex *l. propter litem. ff. de excusat. & ex cap. 1. de restit. spol. in 6.* vt notat Sanchez *disp. 5. cit. num. 29.*

Vtrum autem id, quod diximus de amissione bonorum, etiam valeat de amissione magni lucri; & vtrum

5. Secundum aliquos idem est etiam in homine ditissimo.

6. Ad metum grauem factus est grauis iactura rei familiaris.

7. Estis non sit maior pars.

8. Metus amittendi instrumenta, ad probandam rem familiaris, est grauis.

9.

vtrum metus sit grauis, si de hac incurtiatur; bene explicat Sanchez *disp. 5. cit. num. 27. & 28.* Si enim comminatio de magno lucro impediendo sit per iniuriam, & contra ius, quod ad prosequendum huiusmodi luctum habet is, cui metus incurtitur, verè facit metum grauem: si verò non sit per iniuriam, & contra ius, verè non facit. Et ratio est: quia, si quis alteri dicat: *Si hoc feceris, dabo tibi occasionem maximi lucri; eamque non dabo, si hoc non feceris.* verè allicit spe, non autem trahit metu, vt notat *Med. C. de restit. quest. 3. causa 2. vers. Si fiat remissio.* Et cum eam occasionem non teneatur dare, nullam iniuriam illi facit, non dando: neque est, quod ille conueratur de metu inculto; sed bene potest gaudere de spe oblata. Et hac ratione, quamuis professio facta ex metu sit nulla; si tamen sit facta ex spe alterius boni, valida est, vt notat *Nau. tom. 2. de Regular. num. 67. ver. Adde decimotertio.* & ex illo Sanchez *num. 28. cit.*

Contra verò, si quis dicat: *Nisi hoc feceris, impediam te a tuo lucro.* metu trahit, & iniuriam facit, iuxta *l. fin. §. si fenerator. ff. quod metus cau.* vbi dicit, quod, *Si fenerator incuiliiter, id est, contrarius, aboleram custodiam, eumque impediatur a certaminibus, quibus scilicet, lucrum parat, & hac ratione ad cautionem eum compellat, ultra quantitatem pecuniae debita, debet iudex decernere, vt ab illa restituatur.* Quia, scilicet, impeditio illa a certaminibus, & a lucro, ad effectum extorquendi huiusmodi cautionem, verè est iniuriosa; & idem eius comminatio potest facere metum grauem, si aliqui lucrum sit ex se magnum.

DISPUT. XX.

An, & quomodo metus sit grauis, si incurtiatur circa amissionem fama, aut honoris.

1. Infamia iuris, & infamia facti, quae dicatur.
2. Secundum aliquos, metus infamia non est grauis.
3. Circa infamiam, siue sit iuris, siue facti, potest esse metus grauis.
4. Honor quid sit, & quo differat a laude, & a gloria.
5. Honor multis modis potest auferri.
6. Circa amissionem honoris potest esse metus grauis.
7. Qui sustinet, aut alapa conatur impingere ad ignominiam inferendam, potest licite occidi.
8. Qui sustinet, aut alapa est percussus, potest inferre percussorem fugientem, & armis recuperare honorem.
9. Qui contumelias in aliquem iactat, potest armis compeffi.
10. Metus leuissimi verboris, aut alapa, imò & verborum, potest esse grauis.
11. Metus stupri est grauis.
12. Nomen stupri accipitur late pro quolibet peccato luxurie.
13. Adulterium, & fornicatio cum muliere honesta, venit in iure nomine stupri.
14. Sodomia venit nomine stupri.
15. Coitus cum serua, aut concubina, non venit in iure nomine stupri.
16. Sodomia est peccatum grauius, quam copula cum propria matre.

1. Infamia iuris, & infamia facti, quae dicatur.

IN OMINE fama, quae absolute prolata, semper accipitur in bonam partem, intelligimus communem, & bonam opinionem, quae de aliquo ha-

betur, & in nullo diminutam, vt colligitur ex *l. cognitionem. ff. de var. & extraord. crim.* & contra nomine infamiae, communem, & malam opinionem: & ad hanc reducitur etiam sermo & rumor, qui de aliquo est, & qui similiter appellatur fama, quasi a fando; quanquam primatò, & principaliter nomine famae, aut infamiae, intelligitur ipsa communis opinio, & interna existimatio, ex qua prouenit deinde sermo, & rumor, eiusque obiectum maximè est ipsa virtus, & sapientia, & eorum actiones, vel functiones, quae sunt maximè propriae hominis, & ex quibus habetur laus, & vituperatio magis, quam ex opinione ingenij, eloquentiae naturalis, nobilitatis, potentiae, diuitiarum, & similibus, ex quibus etiam fama quaeritur inter homines, vt notat *Less. lib. 2. cap. 11. num. 1.* Et si mala opinio formetur de aliquo dependenter ab aliquo actu iudicio, v. g. a sententia Iudicis, per quam declaretur, aut puniatur delictum habens infamiam, dicitur infamia iuris: si verò formetur ex aliqua alia facti manifestatione non iudica, dicitur infamia facti, vt notat *Suar. de cens. disp. 48. sect. 1. n. 6.*

Quod ergo metus infamiae non sit grauis, nec possit cadere in virum constantem, expressè docet *S. Thomas in 4. d. 29. quest. unica, art. 2. ad 3.* Palud. *ibidem, quest. unic. a. 2.* Dur. *ibidem, quest. 2. & plures alij* apud Sanchez *lib. 4. de mat. disp. 5. num. 13.* qui saltem ex parte id asserunt, id est, de infamia facti, quamuis negent de infamia iuris, vt *Glossa in l. nec timorem. verb. infamia. ff. quod met. cau.* Sylu. *verb. metus. quest. 4.* & *Azor tom. 1. lib. 1. c. 10. quest. 6.* nam *l. nec timorem. cit.* expressè dicitur, quod timor infamiae eo edicto non continetur. Et ratio est ex *S. Th. Dur. & aliis:* quia infamiae per multas vias, & de facili potest occurrere, vt, v. g. infamiae facti, si nitatur fallitatio ipsius facti, & comminetur quis alteri, quod eum falso testimonio infamabit, purgando se ab huiusmodi falsitate, & rei veritatem manifestando: si verò nitatur veritati, occultando illam per aliquam tergiversationem, vel ostendendo factum contrarium, & penitentiam, & emendationem. Infamiae verò iuris potest occurrere per dispensationem Principis, vel reuocationem sententiae: quia enim de ratione metus est, vt malum excedat virtutem timentis, eique ab ipso resisti non possit, vt supra diximus *disp. 16. num. 9. & 10.* ex eodem *S. Thoma 1. 2. quest. 41. art. 2. & 4.* non potest circa infamiam esse metus probabilis, & rationabilis, si illi de facili potest occurrere.

Contra verò, quod absolute circa infamiam possit esse metus grauis, siue illa sit infamia iuris, siue facti, dummodo aliquid infamia, quae timetur, non sit leuis, neque de facili possit abstergeri, docet *Innoc. in c. cum dilectus. num. 1. de his, que vi. Turrecrem. 31. quest. 1. in summa, num. 7. Less. lib. 2. cap. 17. num. 35. Rebell. de obligat. par. 2. lib. 2. quest. 111. num. 2.* Sanchez *lib. 4. de mat. disp. 5. cit. num. 14. & 15.* & alij apud ipsum, & specialiter de infamia iuris, quod possit circa illam esse metus grauis, praeter *Glof. Sylu. & Azor paulò ante citatos;* docet *Sot. in 4. d. 29. q. 1. art. 2. in fine. Henriq. lib. 1. de mat. cap. 9. num. 4.* & alij apud Sanchez *num. 14. cit.* Ex iure ciuili ad hoc probandum pro infamia iuris afferunt aliqui legem, *nec timorem. ff. quod met. cau.* vbi, quamuis initio expressè, & indistinctè dicatur, quod timor infamiae eo edicto non continetur; postea tamen subditur, quod si quis in furto, aut adulterio, vel alio quouis flagitio deprehensus, dedit aliquid, vel ad aliquid se obligauit ipsi deprehendenti, ne proderetur; succurrendum illi est per illud edictum a Iudice: quod idem etiam habetur *l. seq. isti quidem.*

2. Metus amissionis maioris partis bonorum, est grauis.

3. Non refert, quanta sit huiusmodi maior pars.

4. In homine pauperissimo metus amissionis bonorum potest non esse grauis.

2. Secundum aliquos metus infamiae non est grauis.

3. Circa infamiam, siue sit iuris, siue facti, potest esse metus grauis.

Sed contra est: quia his reatibus expressè dicitur, quòd idèd est succurrendum illis, qui metum sunt passi, ne proderentur eorum flagitia, quia timuerunt mortem; aut vincula: non autem dicitur, quia timuerunt infamiam. Vnde & Tab. *verb. impedimento. 9. quest. 1. n. 2.* ex his ipsis verbis tunc solùm ait metum infamiae esse grauem, quãdo habet adiunctam poenam mortis, aut cruciatus corporis; quod tamen reuera solùm est esse grauem per accidens, & ratione alterius metus grauis per se, quem habet adiunctum, non autem esse grauem per se & ratione sui. Multò aprius ex l. *cit. isti qui dem. ff. quòd met. cau.* videtur sumi argumentum pro infamia facti, dum subditur, pertinere ad illud editum, si quis aliquid dedit: *Ne stuprum patiretur vir aut mulier: cum viris bonis. iste metus maior, quàm mortis esse debeat.* id est, metus infamiae, vt notat ibi Glossa *verb. se u. mulier.* & quia hæc infamia, quæ contrahitur in stupro patiendo, videtur facti, & non iuris, idèd dixi, ex hoc textu posse desumi argumentum pro infamia facti. Et ad idem facit etiam id, quod habetur l. *infra. ff. de manumiss. vindicta,* quòd iusta causa manumissionis sit, si seruus dominum liberauit periculo vitæ, aut infamiae: vt enim notat ibi Glossa *verb. infamia.* & Iulius Clarus de *homic. num. 26.* & apud Less. *lib. 2. cap. 9. num. 77.* similia sunt hæc duo pericula, vitæ, & famæ, quoad grauitatem: & idèd æquiparantur, & simul iunguntur: & quia similiter hæc etiam infamia, à cuius periculo potuit dominus liberari per seruum, potius videtur facti, quàm iuris; idèd similiter ex hoc etiam textu potius videtur desumi argumentum pro infamia facti: quauis fortasse possit desumi etiam pro infamia iuris, cum etiam à periculo huius, potuerit dominus liberari per seruum impediendum; nimirum, ne aliquod illius flagitium, verum, aut falsum, deferretur ad Iudicem, & per sententiam puniretur, & publicaretur.

Sed, præter hos textus, quòd absolute metus infamiae, siue illa sit iuris, siue facti, possit esse grauis, & efficaciter probatur ratione iam tacta: quia viris bonis illius metus maior debet esse, quàm metus mortis; & adhuc maior, quàm metus amittendi bona externa, cum ex *Prou. 22.* melius sit bonum nomen, quàm diuitiæ multæ. Hinc enim benè infertur, quòd si metus mortis, & metus amittendi bona externa est grauis; potiori ratione est etiam grauis metus infamiae, vt pote grauior aliis metibus grauib; vt certè est, quando infamia ipsa non est leuis, neque de facili potest vitari, vt iam diximus: & rectè dicitur metus infamiae viris bonis esse maior, quàm metus mortis; quia infamia etiam durat post mortem, ac proinde est diurnior, & saltem extensiuè est maior.

Neque oppositum statuitur l. *nec timorem. cit. ff. quòd met. cau.* quod enim dicitur ipso initio, eo edito non contineri metum infamiae, solùm intelligitur de infamia leui, & cui de facili potest occurrere, qualis esset, v. g. si quis alteri minaretur, se malam cantilenam cantaturum de ipso, vt notat ibi Glossa *verb. infamia.* & ex illa Sanchez *sect. 5. cit. num. 15.*

Et falsum est, quòd semper infamiae possit facile occurrere; & hac de causa illius metus semper sit leuis: quauis enim illa infamia, quæ appellatur canonica, & contrahitur per quodcumque peccatum mortale publicum, c. *constitutio. 3. quest. 5. infames.* & c. *illi. 6. quest. 1. & cap. testimonium. de testibus.* verè tollatur per poenitentiam, & emendationem, vt dicitur in eisdem textibus, & notat Glossa *ibidem.* & ex illa Suar. *de cens. disp. 4. sect. 2. num. 6.* quia, scilicet, potius fundatur in hoc, quòd publicè conti-

nueretur, & perseueretur in huiusmodi excessibus, vel per impoententiam, vel per repetitionem & frequentationem eorundem actuum, quàm in ipsis peccatis, aut actibus, quasi per se: illa tamen, quæ fundatur in hoc, quòd est, etiam semel talem excessum publicè commississe, qui vel ex lege, vel ex communi existimatione trahat secum infamiam, non tollitur per solam poenitentiam, aut emendationem; sicut per hanc non efficitur, vt qui commisit, non commiserit, & sit innocens; sed est opus dispensatione Principis, per quam tollitur ille effectus legis, vel aliquo alio, per quod immuetur communis existimatio, vt docet Suar. *ibidem.* Et à fortiori idem est, si infamia sit contracta ex facto alterius, vt contingit, v. g. in filiis eorum, qui violentas manus iniecerunt in Cardinales *cap. felix. ver. quòd si quis. de poenis. in 6.* & in filiis proditorum, & læta maiestatis reorum. L. *quisquis. §. filius. C. ad l. Iul. mai.* & in aliis huiusmodi, de quibus Suar. *diffinat. 49. cit. sect. 3.*

Vnde, si quis alicui comminetur, quòd eum infamabit per manifestationem similibus factorum, nemo non videt, quàm sit difficile, vt huic infamiae possit occurrere. Et idem etiam est de infamia iuris, & per sententiam Iudicis, cum ad hanc sit opus dispensatione Principis, vel reuocatione sententiæ; quæ tamen vel nullo modo, vel non nisi difficilè potest haberi. Quare, cum S. Thomas in *4. d. 29. quest. 2. art. 2. ad 3. cit.* Dur. & alij paulò antè citati, idèd negent, metum infamiae esse grauem; quia per multas vias illi potest occurrere: de illa tantum infamia debent intelligi, cui facile potest occurrere, vt notat Sylu. *verb. metus. quest. 4.* & Sanchez *disp. 5. cit. num. 15.* qualis comminatur est infamia facti: vel certè de illa, quæ solùm est leuis, vt notat Rebell. *de oblig. inst. part. 2. lib. 2. quest. 1. n. 2. cit.* & dicendi sunt solùm negare, quòd metus infamiae absolute, vniuersaliter, & semper sit grauis; non autem affirmare, quòd absolute, vniuersaliter, & semper sit leuis, & nunquam possit esse grauis, & cadere in virum constantem.

Et quod diximus de metu amittendi famam, & bonam existimationem, idem videtur dicendum etiam de metu amittendi honorem: potest enim similiter etiam hic esse metus grauis, & cadere in virum constantem, vt notat Sanchez *lib. 4. de matr. disp. 5. cit. num. 11.* & apud ipsum alij plures: & nomine honoris debet intelligi testificatio quædam de excellentia alicuius, cum quadam reuerentia, & submissione, vt colligitur ex Aristotele 1. *Ethic. cap. 5. & lib. 8. cap. 8.* & notat S. Thomas 2. 2. *quest. 103. art. 1. & Less. lib. 2. cap. 11. num. 2.* Et excellentia, quæ honorem, & testificationem requirit, maximè est, quoad sapientiam, & virtutem, vel sanctitatem, ad quæ reducuntur etiam alia, quæ sunt earum effectus, vel instrumenta, & nobilitas, quæ oritur ex virtute maiorum; & diuitiæ, quæ sunt instrumenta ad actus virtutum. Et præterea potest reduci etiam ornis alia perfectio rationalis nature, siue sit moralis, siue physica, & realis; vel etiam supernaturalis: quia semper est participatio quædam diuinæ virtutis, perfectionis, & excellentiæ; & idèd digna honore, vt est, v. g. potestas Principum, & Prælatorum, Sacerdotum, parentum & similibus, nisi fortè ex alio capite, qui gaudet huiusmodi perfectione, sit indignus, vt sunt, v. g. Demones, & damnati, qui sunt iam obfirmati in diuina inimicitia, & idèd dignissimi, qui ab omnibus dehonorentur, & nihili fiant.

Et de hac excellentia dupliciter potest fieri testificatio, in qua honor consistit; id est, verbis, & signis:

4. Honor quid sit, & quo differat à laude, & à gloria.

5. Honor multo melius potest auferri.

6. Circa auferendum honorem huiusmodi potest esse metus grauis.

vt, si quis, v. g. aliquem compelleret honorificè sapientem, eximium, sanctum; vel ei alligat, aut loco cedat, capite, aut gestu corporis inclinetur, genuflectat, statum erigat. Et si testificatio, quæ sit verbis, sit de excellentia, prout est in ordine ad operationes, & ad finem, dicitur propriè laus: quia, vt 1. *Ethic. cap. 12.* habetur: *Instum, & formem, & omnino bonum virum: quia etiam virtutem, ob actus & opera, solent laudare.* Et paulò post: *Laus virtutis est: quia idonea ad honestas res agendas ex ea efficiuntur, & commendationes operum sunt, tam animæ, quam corporis simili modo.* Si verò sit de excellentia secundum se, & absolute, prout præcendit ab operatione, & à fine, ad quem sit; sed iam consideratur quasi existens in fine, dicitur honor, vt notat S. Thomas 2. 2. *quest. 103. art. 1. ad 3.* quia, vt dicitur 1. *Ethic. cap. 12. cit.* *Optimorum non esse laudem, constat: sed magis quiddam, ac melius; & Deos bonos, ac felices dicimus; & nemo felicitatem laudat, quem admodum in laudamus; sed, vt diuini quid, ac melius, beatum rem dicit, ac proclamat.* Et, vt subdit S. Th. *ibidem.* siue hæc testificatio, quæ sit verbis, sit laus, siue honor; ex illa prouenit gloria, quæ est effectus honoris, & laudis, cum ex hoc, quòd testificamur de bonitate alicuius, clarescat illa bonitas in notitia plurimorum, in qua claritate consistit gloria, quæ sic dicitur, quasi *claria.* Et ex quadam Glossa S. Ambrosij in *cap. 11. ad Rom.* & ex S. Augustino *lib. 83. 99. quest. 3.* definitur, quòd sit clara cum laude notitia.

Sicut autem honor potest exhiberi verbis, aut factis; ita & potest auferri, vt, v. g. per contumelias, conuicia, impropria, vt patet ex S. Thoma 2. 2. *quest. 72. art. 1.* & per alia huiusmodi, quæ ignominiam possunt inferre: vt, si quis fustem, vel alapam nitatur impingere, vel ad iannam, aut domum alterius aliquid faciat, aut ponat, quòd possit eum dehonorerè.

Quòd ergo etiam metus amittendi honorem possit esse grauis, & cadere in virum constantem, patet ex dictis paulò antè de fama: cum enim honor sit quid excellentius, quàm fama; siquidem includit bonam opinionem, aut existimationem, in qua propriè consistit fama: & præterea dicit externam aliquam illius testificationem, si metus amittendi famam, potest esse iustus, & grauis, potiori ratione talis erit etiam metus amittendi honorem. Vnde & Aristoteles 1. *Ethic. cap. 5.* honorem ait ferè esse finem totius vitæ ciuilis; & idèd eos, qui sunt elegantes, & ad agendum idonei, existimare, quòd in honore consistat felicitas. Et *lib. 4. cap. 3.* honorem esse maximum inter bona externa; quia Diis illum tribuimus, cumque maximè appetunt, qui in dignitate sunt constituti, & maximè ob res præclarissimas dari solet, vt præmium. Et paulò post, etiam potestates, & diuitias expecti propter honorem: siquidem, qui illas habent, affici honoribus volunt. Si verò honor inter bona externa est maximum, & longè maius, quàm potestates, & diuitiæ; neque est aliud bonum maius, quòd præmij loco possit dari virtuti, si metus amittendi diuitias, & potestates, & bona externa est grauis; talis erit etiam metus amittendi honorem, imò & grauior, vt pote amissionis boni maioris. Et confirmatur: quia circa honores appetendos, prout oportet, plures virtutes versantur, id est, circa summos honores, in eo, qui summis est dignus, magnanimitas, vt patet ex eodem Aristotele 4. *Ethic. cap. 3. cit.* & circa medios in eo, qui est dignus honoribus mediis, alia virtus, quæ caret nomine, vt patet *ibidem, cap. 4.* Ergo non potest secundum virtutem

non magnificè, eiusque amissio non existimari magnum malum; & per consequens metus huiusmodi amissionis rectè dicitur esse metus maioris mali, & erit iustus, & probabilis, prout requiritur l. *metum. ff. quòd met. cau.*

Atque in hoc principio, quòd honor sit maximum bonum, & multò plurius inter homines fiat, quàm diuitiæ, aut vitæ, fundantur plures doctrinæ, quas passim tradunt plures Doctores: vt, v. g. quòd licitum sit viro honorato occidere inuaforem, qui fustem, aut alapam nitatur impingere ad ignominiam inferendam, quando hæc ignominia non potest aliter vitari: id enim Nau. *cap. 15. num. 3.* Sylu. *homicidium. 1. quest. 5.* Antonius Gomez *tom. 3. cap. 3. num. 23.* Iulius Clarus de *homicidio, num. 26.* Sot. *lib. 5. de iust. quest. 1. art. 8. in fine corp. Less. lib. 2. c. 9. num. 77.* & alij idèd asserunt; quia per fustem, aut alapam honor impetitur; qui tamen meritò plurius sit, quàm diuitiæ: & idèd si ad auerendum damnatum pecuniarum, licitum est occidere fustem, quando aliter illud damnatum vitari non potest; licitum etiam est occidere inferentem damnatum honorem, quando similiter huiusmodi damnatum non potest aliter impediri, cum hoc damnatum sit maius, quàm illud, vt notat Glossa in *c. suam, verb. modestie. de poenis. & in Extran. Ad conditorem. §. rursus, verb. honori, de verb. signif.*

Similiter, quòd qui alapa est percussus, non modò possit percussorem statim repercutere; sed etiam fugientem insequi, & tantùm verberum, & vulnerum illi infligere, quantum putatur necessarium ad recuperandum honorem, vt docet Nau. *cap. 15. cit. num. 4.* Perr. Nau. *lib. 2. cap. 3. num. 380.* Viet. in *rule. de iure belli, num. 5.* Henricq. *lib. 14. de irregular. cap. 10. num. 3. littera T.* & apud hunc plures alij, cum quibus speculatiuè id putat probabile etiam Less. *cap. 9. cit. num. 80.* etiam in praxi propter periculum odij, & vindictæ, & excessus, neget id esse facile permittendum.

Quòd licitè possit occidi, qui contumelias in aliquem iactat, eique nititur honorem auferre coram Principe, aut Iudice, aut aliis; neque aliter potest compesci, aut honor ab illo ablatum recuperari, vt docet Molina *tract. 4. de iust. disput. 20. num. 3.* Perr. *Nau. lib. 2. cit. num. 375.* & Bannes 2. 2. *quest. 64. art. 7. dub. 4.* & apud Less. *cap. 9. cit. num. 81.* quia, scilicet, quemadmodum ablatio honoris per fustem, aut alapam, potest armis, & vulneribus prohiberi, eiusque recuperatio procurari; ita & ablatio per contumelias, & verba dehonoraantia.

Et quauis hæc & similia non careant suis difficultatibus, neque hoc loco sint exactius examinanda; satis tamen ex illis probatur id, quòd contendimus, iacturam honoris apud Doctores cenferi maximam; & idèd illius metum posse esse grauem, & rationabiliter cadere in virum constantem; & verissimum esse, quòd ex sententia aliquorū docet Rebell. 1. *p. 2. de oblig. lib. 2. quest. 11. n. 4.* quòd etiam metus leuissimi verberis, aut alapæ, possit esse grauis, & marimonium irritare, si ex illo ineatur, in quantum, scilicet, huiusmodi malum solùm est leue, prout est contra bonum corporis; non autem est leue, prout est contra bonum honoris. Et idem est de metu verberum, vt habet Glossa in *cap. fuerunt auctem. d. 7. verb. metu. & in c. conuenior, verb. morere. 23. quest. 7. & in c. cum dilectus. de iis, quæ vi. argumeto cap. fuerunt auctem. d. 7. cit.* vbi admittitur metus obrektorum: & argumento l. *qui aliena. §. fin. ff. de acquir. hered.* vbi signanter admittitur metus verborum.

Ex his colligitur, quid sibi velit, quòd dicitur l. *isti*

7. Qui fustem, aut alapam nitatur impingere ad ignominiam inferendam, potest licitè occidi.

8. Qui fustem, & alapam est percussus, potest insequi percussorem fugientem, & de iure belli, armis recuperare honorem.

9. Qui contumelias in aliquem iactat, potest armis compesci.

10. Metus leuissimi verberis, aut alapæ, potest esse grauis.

Metus stupri est grauis.

Listi quidem ff. quod met cau. metum stupri esse grauem; & Si quis aliquid dederit, ne stuprum patiatur, vir, siue mulier, locum habere illud edictum: quia viris bonis iste metus maior esse debet, quam mortis. Vt enim notat S. Thom in 4. d. 29. quest. unica, a. 2. ad 2. id maxime est: quia est metus dehonorationis per stuprum, id est, amittendi honorem & bonam estimationem, isque metus recte dicitur viris bonis debere esse maior, quam mortis, vt etiam supra diximus de metu infamiae: quia dedecus, & ignominia etiam manet post mortem; & saltem extenditur est malum maius: & ideo etiam efficit metum maiorem.

12. Nomen stupri accipitur late pro quolibet peccato luxuria.

13. Adulterium, & fornicatio cum muliere honesta, venit in iure nomine stupri.

14. Sodomiam veniunt nomine stupri.

Debet autem nomine stupri in ordine ad efficiendum metum grauem, non solum intelligi illicita defloratio virginis, non praecedente coniugali actione, vt illud stricte acceptum definit Gratianus in c. lex illa. 36. q. 1. & S. Thom. 2. 2. q. 154. art. 6. sed debet intelligi latius omnis illicitus coitus cum muliere honesta, & libera: sic enim Insuper. §. item lex Julia. de pub. iudic. stupri flagitium dicitur esse, si quis sine vi, virginem, aut viduam honeste videntem stuprauerit. Et l. inter liberas. ff. ad l. Jul. de adult. stuprum in virginem, viduamve committi: imò legem promiscue appellare stuprum, etiam adulterium, vt patet secundum Glossam ibidem, ex l. inter stuprum. ff. de verb. signif. Et denique l. stuprum. ff. ad l. Jul. de adult. cit. stuprum committi, si quis liberam quancunque mulierem, consuetudinis causa, & non matrimonij, continet; excepta, videlicet, concubina: & adulterium admitti in muliere nupta; stuprum verò in vidua, vel virgine, vel puero. Et quod concubitus etiam cum masculo appelletur nomine stupri, etiam habetur Libi quidem. cit. ff. quod met. caus. vbi dicitur, quod, tam vir, quam mulier, potest pati stuprum. Et notat Glossa in l. cum vir. C. ad l. Jul. de adulter. vbi ait, esse ruppissimam speciem stupri, si vir nubat in foemina, id est, in officium foeminae se supponat: contra quod flagitium ibi agit. Et idem habetur l. 1. §. remouet autem. ff. de postul. & in iure canonico c. infames. 3. quest. 7. vbi appellantur stuprati, qui corpore suo muliebria passi sunt. Et denique nomen stupri latissime accipi pro omni peccato luxuria, etiam docet S. Thomas 2. 2. quest. 154. art. 6. cit. ad 2. ex S. Ambr. l. 1. de Abraham, ante medium, tom. 4. Et ex sacris Litteris Num. 5. Si lateat adulterium, & testibus argui non potest: quia non est inuenta ipi stupro. Et ex S. Thoma idem docet etiam Azor tom. 3. lib. 3. cap. 2. in initio.

Quod ergo ad metum grauem sufficiat stuprum late acceptum, prout dicit quodcunque peccatum luxuria, ex quo infamia, & ignominia consequi solet, patet ex verbis ipsius legis citatae, isti quidem, vbi admittitur, & probatur eadem grauitas metus, siue is, qui patitur stuprum sit vir, siue foemina; neque distinguitur, vtrum haec foemina debeat esse virgo, an possit sufficere, si sit corrupta: & praeterea ex ratione, quae subditur: quia viris bonis hic metus maior debet esse, quam mortis: haec enim ratio similiter probat non solum de stupro praesente accepto pro sola defloratione virginis; sed latissime de omni violatione honestae mulieris, siue illa sit virgo, siue corrupta, & siue sit coniugata, siue soluta, vt notat Reginal. lib. 3. cap. 11. num. 76. Sanch. lib. 4. de matr. disp. 5. num. 12. cit. & alij apud ipsum. Et eadem ratione Ecclesiast. 42. generaliter monentur parentes, vt filias suas, quaecunque tandem, & qualescunque illae sint, diligenter custodiant, ne alioqui ipsos dehonorent, & opprobrio esse faciant etiam inimicis: Super filiam luxuriosam confirma cu-

stodiam, ne quando faciat te in opprobrium venire inimicis. vt notat S. Thomas 2. 2. quest. 154. art. 6. cit. in corp. quae ratio dehonorationis, & opprobrij similiter est vniuersalis pro omnibus; non autem particularis, & propria pro solis virginibus.

Et denique in iure a poena, & actione stupri solum excipitur, si quis habeat rem cum serua, aut cum concubina, aut meretrice, vt patet ex l. inter liberas. & l. stuprum. cit. ff. ad l. Jul. de adult. & l. cum tabulis. §. quoniam. ff. de his, quae vt indig. auf. & iure nomine stupri. Et cum his tantum foeminis dicitur non habere locum lex Julia de adult. eam fortasse ob causam; quia neque serua, neque concubina, aut meretrice habet famam, aut honorem, ex cuius iactura metus stupri possit contrahere grauitatem, vt de seruis in vniuersum notat Barr. in l. seruos. ff. de accusat. & de concubinis, & meretricibus patet ex se: & ideo, qui violat seruam alterius, solum tenetur domino seruae actione iniuriarum, aut actione seruae corruptae ad legem Aquiliam, vt dicitur l. inter liberas. cit. non autem tenetur actione stupri, ad l. Jul. quamquam negari non potest, quin ex alio capite, etiam in serua, & foemina inhonesta huiusmodi metus possit esse grauis, id est, ex periculo consentiendi in peccatum, & amittendi salutem aeternam, vt de foemina inhonesta subdit Sanchez num. 12. cit. de quo tamen commodius agemus infra.

Et eadem ratio dehonorationis a fortiori idem probat etiam in masculo, aut viro, si illi inferatur metus stupri: siquidem hoc flagitium grauius est, quam cum propria matre peccare. c. adulterij. 32. quest. 7. & ideo Lot Gen. 19. ad illud vitandum in hospitibus, quos domi habebat, potius obtulit filiarum pudorem, vt subditur c. offerrebat. eadem causa, & questione. Et quauis non desint ex Doctores, qui dum explicant, quomodo metus stupri possit esse grauis, & cadere in virum constantem, expressè loquantur solum de virgine, vt Azor tom. 1. l. 1. c. 10. quest. 4. Henriq. l. 11. c. 9. num. 4. Sor. in 4. d. 29. quest. 1. art. 2. vers. Eiusmodi autem metum. & alij apud Sanchez disp. 5. num. 12. cit. quia tamen id non negant de alijs foeminis liberis, & honestis; neque loquantur de virgine cum particula restrictiua, tantum, & cum exclusione aliarum, solum dicendi sunt id expressisse specialiter in virgine; quia stuprum magis proprie in illas committitur, & ratione sexus, & tenerioris aetatis, facilius accidit, vt in illis metus sit grauis: & si admittantur docere, ac velle, quod metus stupri in sola virgine proprie dicta sit metus grauis; non videtur cum illis sentiendum; & negari non potest, quin oppositum sit probabilius.

DISPUT. XXI.

An, & quomodo metus amittendi bona spiritualia, tam naturalia, quam supernaturalia, possit esse grauis, & cadere in virum constantem.

- 1. Metus amentiae est metus grauis.
2. Delicta, quae committuntur in amentia, aut furore, non puniuntur.
3. Metus amittendi scientiam, aut artem, est metus grauis.
4. Metus impeditiois ab acquirenda scientia, aut arte de nouo, est grauis.
5. Metus amittendi gratiam per peccatum mortale, & vberiora auxilia gratiae per peccatum

15. Coitus cum serua, aut concubina, non venit in iure nomine stupri.

16. Sodomiam est peccatum grauius, quam copula cum propria matre.

1. Metus amentiae est metus grauis.

- tum veniale, est metus grauis.
6. Metus, ne alicui administrentur Sacramenta, vel ne admittatur ad statum clericalem, aut religiosum, est metus grauis.
7. Metus excommunicationis, siue iustae, siue iniustae, quomodo possit esse grauis.
8. Metus suspensionis, & interdicti, quomodo possit esse grauis.

ON A spiritualia, de quorum ablatione, aut amissione potest incuti metus, possunt esse duplicis generis; id est, naturalia, & supernaturalia: si quis enim alteri comminetur, quod maleficio, aut portione aliqua noxia, illi auferet vsum rationis, & inducet illum in amentiam, aut furorem; vel quod auferet vsum scientiae iam acquisitae, & inducet obliuionem; vel impedit acquisitionem scientiae de nouo, & inducet hebetudinem mentis; aut certe faciet, vt qui possit, ac velle eum docere, non amplius possit, aut velit; metum incutit de ablatione, aut amissione bonorum spiritualium naturalium, qualis est vsum mentis, & scientiae, vt ex se patet. Si verò comminetur, quod illum inducet ad peccatum, eique auferet seruoerum sanctitatis, & vberiora auxilia Dei, si peccatum sit futurum veniale, vel etiam in torum auferet ipsam charitatem, & gratiam, si sit futurum mortale; metum incutit de ablatione, aut amissione bonorum spiritualium supernaturalium, qualia sunt auxilia Dei, & ipse habitus charitatis, & gratiae, vt similiter ex se patet. Et ad hunc metum de amissione bonorum spiritualium supernaturalium potest reduci, si quis alteri comminetur negationem Sacramentorum, quae sunt instrumenta ad gratiam recuperandam, & augendam, prohibitionem vsum sacrorum, ac diuinorum per censuras, non admissionem ad statum clericalem, aut religiosum, & similia, quae sunt media ad illam seruandam, & augendam.

Et quauis plerumque ex his, neque in iure, neque apud Doctores sint definita, quod sunt grauius; & ideo pro viroque foro relinquuntur prudenti iudicio, vt supra diximus disp. 18. a. 1. ex l. metus autem causa. ff. quibus cau. mai. & ex Glo. in c. cum dilectus. verb. metum. de his, quae vi. Innoc. Panorm. & alii ibi cit. ex dictis tamen hucusque de alijs bonis, non erit difficile, vt etiam de his determinemus.

Nam, quod amissio, aut ablatio bonorum spiritualium naturalium, qualis est vsum mentis, & rationis, vel simpliciter, vel per habitus, & virtutes intellectuales acquisitas, verè sit malum graue, eiusque metus verè sit cadens in virum constantem, potest facile colligi ex dictis supra, disputat. 18. cit. num. 3. & 7. & sequentibus, de metu mutilationis, & mortis ciuilibus, & seruitutis, & captiuitatis. Si enim hi metus, secundum iura, ideo sunt graues; quia sunt aliquo modo ipsa mors, id est, priuatio perfectissimae vitae in actu secundo, quae sunt ipsae operationes vitales, vt patet ex Aristotele 2. de anima, text. 3. siquidem mutilatio, & abscissio certi membri, verè est mors, & priuatio vitae quoad vsum illius; & mors ciuilibis per seruitutem, & deportationem, est priuatio vitae, quoad vsum propriae voluntatis, & libertatis: potiori ratione etiam metus amittendi vsum mentis, & rationis, erit grauis; cum etiam ipse sit priuatio vitae rationalis perfectissimae, id est, operationum mentis, & rationis, quae solae sunt propriae hominis, vt homo est.

Et cum haec vita intellectualis sit proxima capacitas, seu potentia ad felicitatem, & ad summum bonum, quantum hoc tempore est possibile haberi; qui illam impedit, aut tollit, non modò impedit, aut tollit ipsam felicitatem, si fortè habeatur; sed etiam

tollit proximam capacitatem ad felicitatem, quae certè iactura est longè maior; & ideo etiam metus, qui de illa incutitur, est multò maior, quam si incuteretur de tollenda felicitate: & cum caetera omnia bonorum genera, id est, siue animi, siue corporis, siue fortunae, solum appetantur propter felicitatem, vt patet ex Aristotele 7. Polit. cap. 1. eiusque vel sint partes, vel instrumenta; qui metum incutit de tollenda proxima capacitate felicitatis, id est, de impediendo vsum rationis, etiam incutit de impediendo, aut tollendo proprio vsum aliorum bonorum, cum is, qui est amens, nec bonis animi vti possit, id est, virtutibus; nec bonis corporis, aut fortunae: siquidem vsum semper dependet à voluntate, vt applicante; & à ratione, vt dirigente, vt patet ex S. Thoma 1. 2. q. 16. art. 1. & ideo proprie non conuenit brutis, vt patet ibidem, art. 2. & per consequens neque amentibus.

Atque ex hoc vterius sequitur, vt impeditio vsum rationis sit impeditio etiam proximae capacitatis ad laudem, aut honorem, cum etiam hic solum tribuatur propter excellentiam in iis, quae pertinent ad vitam rationalem; vel certè hanc vitam omnino supponat, vt iam diximus: & praeterea sit etiam impeditio ad diuitias, quae maximè acquiruntur per vsum mentis; vnde, & de facto, qui praestigijs, vel alio modo alterum dementaret, verè teneretur restituere damnum, si quod illi postea in temporalibus obueniret, vt notat Caiet. in Summa, verb. restitutio, cap. 7. versus finem. Sor. lib. 4. de iust. quest. 6. art. 3. §. At verò argumenta. & alij. Si verò vna haec impeditio vsum rationis, tot, ac tantorum bonorum est impeditio; etiam metus, qui de illa incutitur, censeri debet de omnibus incuti, & per consequens esse omnium maximus, & grauissimus.

Atque hanc ob causam, quia amentia, & priuatio vsum rationis, est malum per se ipsum grauissimum; delicta, quae fortè committuntur in amentia, aut furore, non aliter puniuntur secundum iura, quamuis alioqui grauissima sint: vt, verbi gratia, occisio matris; quia satis furore ipso puniuntur, vt dicitur l. Diuus. ff. de officio Praesidis. & mentis infirmitas, si in illa peccatur, solum meretur commiserationem, non autem poenam, cap. indicas. 3. quest. 9. quia, scilicet, ipsa per se est poena, & malum grauissimum.

Et idem est de amissione vsum scientiae, aut artis, vel alterius virtutis intellectualis acquisitae: si quis enim alteri comminetur, quod maleficio, aut portione, auferet illi huiusmodi vsum, verè inferet metum grauem, vt patet ex dictis: nam, si bona externa, quia sunt instrumenta ad vitam seruandam, dicuntur quodammodo ipsa vita; & ideo metus de amissione illorum est grauis; etiam scientia, & virtutes intellectuales, quia sunt instrumenta ad reatum, & optimum vsum ipsius vitae intellectualis, dicuntur esse ipsa vita intellectualis; & similiter metus de amissione illarum censetur grauis; cum praesertim etiam amissio harum virtutum sit amissio felicitatis: quae, sicut non potest esse in puero, stulto, aut amente; ita neque in homine ignaro, vt dicitur 7. Polit. cap. 1. cit. & praeterea sit certum impedimentum ad acquirendam, & conseruandam laudem, & honorem, & diuitias, quae maximè acquiruntur, & conseruantur virtutibus, vt ibidem subditur vnde & Ecclesiastes cap. 7. dicitur, quod, sicut protegit pecunia; ita & protegit sapientia; hoc plus habent eruditio, & sapientia, quod vitam tribuunt possessori suo. Et Proverb. 8. quod melior est sapientia cunctis opibus pretiosissimis, & omne desiderabile ei non potest comparari.

Et similiter, qui praestigijs, aut alia ratione auferret

2. Delicta, quae committuntur in amentia, aut furore, non puniuntur.

3. Metus amittendi scientiam, aut artem, est metus grauis.

4.

Metus impo-
ditans ab
acquirenda
scientia, aut
arte donauo,
est grauis.

ferret alicui vsum scientiæ, aut artis, omnino te-
neretur resistere, quicquid damni propterea incul-
set, iudicio prudentis viri, vt notant Caiet. & Sor.
locis citatis, qui etiam addunt, idem esse, si vi, aut
dolo impediret aliquem, ne scientiam, aut artem de
nouo compararet. Et ex hoc similiter recte pro-
batur, quod etiam hic metus de huiusmodi impe-
ditione possit esse grauis, sicut & supra diximus d.
19. num. 9. de impeditioe magni lucri; in quan-
tum, scilicet, impeditio à scientia, aut arte de no-
uo acquirenda, est impeditio ab acquirendo hono-
re, & lucro: idque est verum, siue impeditio ab
addiscenda scientia, & arte sit futura ex parte illius,
qui debet addiscere, v.g. per vim, aut dolum in-
ducendo in illum hebetudinem mentis, aut tollendo
illi commoditatem, vel abducendo illum à studio,
& exercitio discendi; siue ex parte alterius, qui
debet docere; verbi gratia, faciendo per vim,
& dolum, ne amplius possit, aut velit docere: sem-
per enim iactura, & damnum, cuius metus incur-
titur, est verè, & grauitatem refundit in ipsum me-
tum: & si re ipsa tale damnum inferatur per vim,
& dolum, hoc est, per iniuriam, & contra iustitiam;
verè est compensandum iudicio prudentis viri, vt
iam diximus.

5.
Metus amit-
tendi gratiæ
per peccatum
mortale, &
vberiora au-
xilia gratiæ
per peccatum
veniale, est
metus grauis.

Quod verò etiam metus de amissione, vel abla-
tione bonorum spiritualium supernaturalium, verè
sit grauis, & cadens in virum constantem, & facile
patet ex dictis: sicut enim hæc bona ex suo genere
sunt longè maxima, & nullo modo comparabilia
cum aliis bonis, etiam honoris, ac vitæ corporalis;
ita & debent super alia omnia plurimi fieri; & me-
tus, si de illis incutiatur, iure debet censeri maximus.
Et quod supra diximus disp. 20. num. 11. de metu stu-
pri, ex l. isti quidem. ff. quod met. cau. de honestationem
nem per stuprum, tam in viro, quam in muliere,
maiorē grauitatem tribuere metui de illa incusso,
quam tribueret mors; quia viris bonis maior debet
esse illius metus, quam mortis; hoc idem potiori
ratione potest dici de metu amittendi bona spiritua-
lia supernaturalia, cum ex suo genere huiusmodi
amissio inter omnia mala sit maximum; sicut & bo-
na ipsa inter omnia bona sunt maxima, vt etiam su-
pra diximus disp. 15. num. 9.

Atque hoc modo ex Aristotele 3. Ethic. cap. 1. ad
quandam perperranda nemo cogi, compelli potest;
sed potius extrema quæque pati, ac mori conuenit.
Et in sacris Canonibus, cap. sacris. de his, que vi.
absolutè dicitur, quod nullo metu est committend-
um peccatum mortale: & cap. irane. 32. quæst. 5.
quod omnia mala potius sunt toleranda, quam pec-
cato consentiendum; idque intelligitur etiam de
peccato veniali, vt patet ex S. Augustino libro con-
tra mendacium, cap. 8. quia, scilicet, per peccatum
mortale tollitur gratia, & charitas; & per pec-
catum veniale tollitur feruor, & vberiora auxilia
gratiæ, eaque omnia sunt bona spiritualia super-
naturalia, omnino maxima ex suo genere. Et in
specie, quod metus perituri sit metus grauis; quia
est metus amittendi salutem æternam per peccatum
mortale; docet Seraphinus de privilegiis iuram. pri-
uil. 29. num. 1. & ex illo Sanchez lib. 4. de matr. disp.
5. num. 12. versus finem, qui etiam propter identi-
tatem rationis idem allerit de metu fornicationis,
etiam in muliere inhonesta, si quis illi comminaretur,
quod vellent eam per vim opprimere: quauis
enim, si vi præcisâ cognosceretur, non peccaret;
adhuc tamen ille metus esset grauis; quia exponeretur
maximo, atque euidentiſſimo periculo præ-
standi consensum, & concipiendi. Et vniuersaliter de
metu cuiuscunque peccati mortalis, quod sit grauis,

& cadens in virum constantem, docet Sor. in 4.
d. 29. quæst. 1. art. 2. circa medium, & ex illo Reginal.
lib. 2. num. 81. quauis hic oppositum sentiat de me-
tu peccati venialis: quia, cum hæc peccata facillimè,
& sæpiſſimè committantur, & etiam iustus se-
pties in die per illa cadat, Proverb. 24. non videtur
adimere laudem constantiæ, si quis ex metu, v. g.
mortis, aut alterius mali grauis, illis succumbat:
quod idem etiam allerit Sor. loco cit. quanquam
sub magna formidine, & sub censura, vt ipse lo-
quitur, peritorum.

Sed contra hanc rationem videtur facere, quod
supra diximus disp. 17. num. 2. & 3. ad metum gra-
uem, provt de illo iura loquuntur, & provt im-
pedit libertatem consensus, solum requirit, vt malum,
circa quod est, vt circa obiectum, sit absolutè, &
in se graue; siue præterea sit etiam graue compara-
tiuè ad aliud, siue non; neque attendi grauitatem
metus ex hoc, quod subiectum, id est, ipse operans,
agat constanter, & ex virtute, dum illi succumbit,
vel non succumbit; sed solum ex grauitate mali
obiecti secundum se, & absolutè considerati; &
metum mortis, v. g. etiam in illo esse grauem, qui
ex tali metu succumbit fornicationi, aut mendacio.
Quia ergo malum, quod contrahitur ex peccato veni-
ali, id est, amissio feruoris charitatis, & reatus
pœnæ temporalis, ex se, & absolutè est graue, imò
& præterea est etiam graue comparatiuè ad alia ma-
la temporalia, vt pote ordinis longè superioris; hoc
debet sufficere, vt metus, qui de illo incutitur, di-
catur grauis: neque ex eo, quod illi succumbit
metu mortis, v. g. non amittat laudem constantiæ,
& virtutis, potest inferri, quod non sit grauis, cum
etiam ille, qui non succumbit, huiusmodi laudem
non amittat; imò & qui succumbit, solum non
amittat ex parte obiecti; is verò, qui non succum-
bit, etiam non amittat ex parte subiecti, & ope-
rantis, vt diximus.

Neque obstat contra hoc, quod diximus de me-
tu peccati, quod circa amissionem huiusmodi bo-
notum spiritualium, non videatur posse incuti me-
tus, cum hic essentialiter respiciat malum, quod est
ab extrinseco, & supra potestatem timentis, & cui
ab ipso resisti non potest, vt patet ex S. Thoma 2. 2.
quæst. 41. art. 2. & 4. quale tamen non est amissio ho-
rum bonorum, cum hæc non contingat nisi per pec-
catum, siue mortale, siue veniale; & hoc non possit
esse, nisi à propria voluntate: & ab hac, adiuta à
gratia, semper possit illi resisti; & ideo nunquam sit
supra potestatem timentis.

Nam contra est: quia, quauis actus peccati à
nullo extrinseco possit esse tanquam à principio
directè illum causante, vel physicè applicante, vel in-
clinante voluntatem ad illum causandum; sed sola
voluntas possit sibi esse directè illius causa, vt no-
tat S. Thomas 1. 2. quæst. 80. art. 1. bene tamen po-
test esse ab extrinseco, tanquam à proponente, &
offerente obiectum, & ad illud alliciente, & tra-
hente per ostensionem, & manifestationem bonita-
tis illius: & quemadmodum hoc modo principium
illius potest esse Diabolus; ita & potest esse alius
homo, vt patet ex S. Thom. ibidem, si, scilicet, pro-
ponat aliquod obiectum delectabile, aut vtile, & per
apparentiam bonitatis illius moueat imaginatio-
nem & appetitum, & excitet vehementem concu-
piscenciam, aut passionem ad illud prosequendum:
& quauis hæc causalitas non inducat verà necessi-
tatem ad talem actum peccati, & communiter nun-
quam desint auxilia gratiæ ad non peccandum; stan-
te tamen infirmitate, & corruptione naturæ, cuius-
que inclinatione, & pronitate ad malum, iure
optimo

optimo à quouis viro constante graniter est ti-
menda.

Et cum voluntas non prosequatur bonum appa-
rens, nisi ex quadam mentis peruersitate, & euerſio-
ne, & hæc maxime contingat ex passione, vt patet ex
Aristotele 3. Ethic. cap. 4. & lib. 2. Mor. Eudem. cap.
11. in quantum, scilicet, passio facile facit subsumi,
& attendi in syllogismo pratico propositionem
minorem sibi conuenientem, & repugnantem ratio-
ni, vt bene explicat S. Thomas in 4. d. 24. quæst. 3. art.
3. eaque propositio minor maxime mouet, 3. de ani-
ma, text. 58. & est domina actionis, 7. Ethic. c. 3. negari
non potest, quin hæc ipsa peruersitas, & euerſio
mentis, ex qua sola sequitur prosecutio boni appa-
rentis, & verus consensus in actum peccati, sit re-
putanda, vt maximum malum; & in ordine ad illam,
talis etiam sit reputanda excitatio passionis, ex qua
illa contingit, & per consequens maximum malum
committitur, qui comminatur excitationem passio-
nis, per applicationem, & propositionem vehemen-
tis obiecti, & ex illa peruersitatem, & euerſionem
mentis circa bonum apparens, & circa obiectum
peccaminosum, vt diximus.

Et quemadmodum si quis alteri comminaretur à
Dæmone per artem magicam grauissimam aliquam
tentationem ad actum peccati, siue mortalis, siue veni-
nalis, rectè diceretur illi comminari ipsum lapsum
in peccatum, & ipsam amissionem gratiæ, aut feruor-
is charitatis, vt ipsum reatum pœnæ æternæ, aut
temporalis, & verè comminaretur maximum ma-
lum, & verè incuteret grauissimum metum, etiam si
comminatio propriè loquendo solum esset de indu-
cendo periculo lapsus, & amissionis gratiæ, & fer-
uoris, cum neque etiam Dæmon possit inferre ne-
cessitatem ad peccandum, vt probat S. Thomas 1. 2.
quæst. 80. art. 3. ita & si quis alteri comminaretur, non
à Dæmone, sed à se ipso, occasionem peccati, & ten-
tationem, rectè dicitur comminari ipsum peccatum,
& ipsam amissionem bonorum. Et quod supra dixi-
mus disp. 18. num. 9. de periculo amittendi liberta-
tem, ex l. isti quidem. ff. quod met. cau. & de periculo
mortis, & vinculorum ex l. nec timorem, in fine. ff. eod.
& disp. 19. num. 8. de periculo amittendi bona exter-
na, quod etiam de his periculis censeri debeat me-
tus grauis, potiori ratione dici debet de periculo
amittendi gratiam, vel auxilium gratiæ, & incurren-
di reatum pœnæ, siue temporalis, siue æternæ, per
consensum peccati; & ideo etiam metus de hoc pe-
riculo est censendus grauis, vt in terminis de metu
consentiendi in peccatum fornicationis docet San-
chez lib. 4. de matr. disp. 5. n. 12. cit. in fine.

6.
Metus ne ali-
cui admini-
stretur Sa-
cramenta,
vel ne admittatur ad sta-
tum clerica-
lem, aut reli-
giosum, est
metus grauis.

Atque ex his facile potest intelligi idem esse di-
cendum, etiam de metu, ne quis admittatur ad Sa-
cramenta, quibus gratia recuperatur, & augetur, vel
ne admittatur ad statum clericalem, aut religiosum,
quæ sunt media ad illam seruandam, & augendam;
si enim hi metus incutiuntur ab aliquo per iniu-
riam, & contra ius, neque possit facile huiusmodi
malis occurrere per recursum ad Superiorem, vel
ad aliquem alium, qui loco comminantis admini-
stret Sacramenta, vel admittat ad huiusmodi sta-
tus; verè sunt metus graues, & cadentes in virum
constantem, vt patet ex dictis supra disp. 19. num. 9.
de metu amittendi magnum lucrum: & disp. 17.
num. 9. de conditionibus metus grauis, in vniuersum.
Idque non solum est verum de Sacramentis
necessitatis, vt est Baptismus, & Pœnitentia, &
Eucharistia pro certis casibus; sed etiam de aliis,
& extra casus necessitatis, cum semper iactura gra-
tiæ, vel simpliciter non acquisita, vel non recupera-
ta, vel non seruata, & aucta sit grauis, & ordinis
Baldelli Theol. Moral.

longè superioris, quam iactura aliorum bonorum,
siue corporis, siue fortunæ.

Et à fortiori idem est de metu excommunicatio-
nis, aut censuræ, saltem si alicui incutiatur per
iniuriam: omnino enim censendus est metus gra-
uis ex Panorm. in c. cum dilectus, num. 6. de his, que
vi. Couar. in 4. decret. p. 2. cap. 3. §. 4. num. 12. Syluest.
verb. metus, quæst. 5. Gabr. in 4. d. 29. q. 1. art. 1. Henricq.
lib. 1. de matr. cap. 9. num. 4. Azor l. 1. cap. 10. quæst. 7.
Lell. lib. 2. cap. 17. num. 35. Rebell. de obligat. inf. p. 2.
lib. 2. q. 11. n. 2. Reginal. lib. 3. n. 82. Sanchez lib. 4. de
matr. disp. 5. n. 17. & 18. & plurimi alij apud illum:
nam verè non potest esse quid leue, inter homines
esse, & eorum confortio priuari, vt dicitur l. hi, qui
sanctam. C. de Apostatis. quod tamen fit per excom-
municationem, & c. sacro. de sent. excomm. rectè dici-
tur excommunicatio esse maxima pœna: & c. corri-
piantur. 2. q. 3. non posse iure canonico inferri pœ-
nam maiorē, & in Trident. sess. 25. cap. 3. de reform. esse
neruus, & gladius ecclesiasticæ discipline: & deni-
que in iure canonico, etiam morti æquiparatur, vt
supra diximus disp. 18. n. 7. ex Panorm. in cap. qui fu-
ratur. num. 4. de furtis. ac proinde, quemadmodum in
corporalibus metus mortis, aut alterius pœnæ gra-
uis, verè est grauis, vt supra diximus, ita in spirituali-
bus metus excommunicationis.

Et quauis Glof. in c. cum dilectus. verb. violentia.
de his, que vi. & aliqui alij ex Canonistis apud Pa-
norm. ibidem, num. 6. cit. & apud Sanchez disp. 5. cit.
num. 16. & ex Theologis Palud. in 4. d. 29. quæst. vnic.
art. 2. concl. 2. num. 13. & Sotus eadem d. 29. quæst. 1.
art. 2. in fine, absolutè id negent: quia, si excommu-
nicatio est iusta, sibi debet imputare, qui per inobe-
dientiam, & contumaciam illam commouit, neque
secundum iura excusat metus, quando quis sibi ipsi
illius est causa. l. si mulier. ff. quod met. cau. & post ex-
communicationem, si respiscat, & obediat, facile
obinet absolutionem, cum illa non tantum sit pœ-
na; sed etiam medicina. cap. de sentent. excommunic. in
6. Si verò excommunicatio est iniusta, timeri non
debet: quia non ligat. cap. cum æterni. de re iud. in 6.
Contra est tamen: quia saltem, quando excommu-
nicatio est iniusta, quauis non liget coram Deo;
ligat tamen sæpiſſimè quoad homines, & quoad for-
um exterius, id est, semper, quando iniustitia, &
nullitas non est notoria, aut ex se manifesta, & Pa-
storis sententia, siue iusta, siue iniusta, rectè dici-
tur semper esse timenda. cap. sententia. 11. quæst. 3. &
saltem propter vitandum scandalum, etiam quando
est iniusta, est seruanda; & non semper patet recur-
sus ad superiorem pro absolutione, quando iam est
incurſa, & non raro ad longum tempus est tole-
randa cum magno incommodo. Similiter, quauis Glof.
in cap. olim. 3. de restit. spol. Hostiens. & aliqui alij
apud Panorm. in cap. cum dilectus. n. 6. cit. de his, que
vi. & apud Sanchez lib. 4. de matr. disp. 5. cit. num. 16.
absolutè affirmant, metum excommunicationis sem-
per esse grauem, & cadentem in virum constantem:
id tamen vniuersaliter non est admittendum: quia,
si comminatio excommunicationis fiat à iure, vel
ab homine potestatem habente, ad effectum, ne
quis incurrat in aliquod delictum, vel ne in illo
perseueret, sibi debet imputare, qui ad huiusmodi
comminationem non respiscit: neque ius, aut
Superior vllam iniuriam ipsi facit incutiendo hunc
metum, & sic comminando, aut post factam com-
minationem, veniendo ad sententiam, aut crimen,
& censuram iam incurſam declarando: & in hoc
casu videtur propriè loqui lex citata, l. si mulier.
ff. quod met. cau. quod non excuset metus, cuius
aliquis sibi ipsi est causa. Et si mulier. contra patro-
num

num suum ingrata facta, sciens se ingrata, cum de statu suo periclitatur, aliquid patrono dederit, vel promiserit, ne in seruitutem redigatur; cessat editum: quia hunc sibi metum ipsa infert. Verè enim huiusmodi metum excommunicationis ipse sibi potius causat, dum aduertenter, & voluntariè non obedit, quàm Superior.

Si verò comminatio excommunicationis etiam iustæ non fiat ab eo, qui habet potestatem eam ferendi, aut declarandi; sed ab aliquo alio, vt si quis, v. g. occulto percussori Clerici comminetur, quòd eum deferret ad Episcopum, & faciet, vt declaret eum incidisse in sententiam canonis, nisi hoc, vel illud dederit, aut fecerit; non videtur improbabile, quòd talis metus possit, ac debeat ceteri grauis: sic enim etiam l. nec timorem, §. fin. ff. quòd met. cau. admittitur, vt grauis metus, ne quis deprehensus ab aliquo in adulterio, aut furto, prodatur Iudici, & puniatur per mortem, aut vincula: & quemadmodum quòd hic sponte incurrerit in hæc delicta, & has pœnas meruerit, non facit, vt iuste non timeat pro illis deferri, & puniri: ita & quòd occultus percussor Clerici sponte, & culpabiliter percusserit, & incidit in sententiam Canonis, & meruerit declarari, & vitari tanquam excommunicatus, non facit vt postea iuste non timeat deferri ad Episcopum, & ab illo declarari, vel denunciari excommunicatus, & disparitas inter hos duos metus, id est, quando quis timer sententiam excommunicationis comminatæ, v. g. à superiore, nisi desistat ab hoc, vel illo delicto; & quando timer post delictum commissum deferri ab alio ad Superiorem, & ab illo excommunicari, aut declarari, prout aliquis alius illi comminatur, videtur esse in hoc: quia prior metus videtur esse innatus ab intrinseco, simul cum consensu voluntario in delictum; posterior verò esse illatus ab extrinseco, id est, ab illo, qui comminatur delationem, aut proditorem delicti: & de illo primo rectè dicitur l. si mulier. cit. ff. quòd met. cau. quòd in casu allato libertæ ingrata cesset editum, quòd metus causa: quia hunc sibi metum ipsa infert. De secundo verò, l. nec timorè. cit. ff. eod. Quòd si, ne prodatur ab eo, qui deprehendit, alienauit, succurri debet per hoc editum: quia, si proditus esset, potius pati mortem, & vincula. Id est, hunc metum non sibi ipse intulit; sed qui deprehendit: & vt notat Glossa in l. si mulier. cit. verb. metum, qui sic deprehendit, & ne proderet, aut deferret, exegit, & accepit aliquid, verè deliquit, & incidit in l. Iuliam de adulteriis, vt dicitur l. isti quidem. ff. quòd metus causa. & secundum illam legem est puniendus. l. auxilium. ff. de minoribus. & l. serui. C. ad l. Iul. de adult. in quantum, scilicet, mercedem accepit, quasi ad dandam impunitatem delicti, quantum fuit in ipso, ac proinde huic metui rectè succurritur: & qui per hunc metum aliquid accepit, cogitur restituere. l. isti quidem. ff. quòd met. cau.

Quare, vt paucis rem totam colligamus, & concludamus, metus iniustæ excommunicationis tunc est grauis, quando illius iniustitia non est notoria, aut manifesta, neque potest facillè illi occurrì, v. g. appellando ad alium Superiorem; vel, quia hic non est in promptu; vel, quia timetur potentia alterius, à quo est appellandum; vel, quia non suppetunt sumptus ad prosequendam appellacionem; vel, quia est periculum in mora; & interim imminet graue aliquod damnum, vt ex communi sententia notat Sanchez disp. 5. cit. num. 18.

Metus verò excommunicationis iustæ, tunc non est grauis, quando potest illi facillè occurrì per obe-

diencia, & resipiscencia à delicto, & contumacia, vt communiter contingit ante delictum, quando dicitur excommunicatio esse solùm comminata, & ferendæ sententiæ: si verò non possit facillè illi occurrì, vt, v. g. post delictum, quando superior vult illam ferre, aut declarare iam incursam, vel non potest ab illo facillè obtineri absolutio, vel interim imminet graue damnum, vt, v. g. exclusio à beneficio, vel dignitate ecclesiastica, ad quam quis est promouendus, non videtur negandum, quòd metus sit grauis, etiam si excommunicatio sit iusta, sicut & communiter dicitur iustus metus pœnæ alterius grauis, quanuis iustæ, & commertæ per delictum, quando illi non potest facillè occurrì, & incutitur non ab ipso delicto; sed ab aliquo alio ad extorquendum alium consensum impertinenter se habentem ad delictum: & in his casibus Panor. in c. cum dilectus. num. 6. cit. in fine, de his, qua vi. admittit sententiam Glossæ in cap. olim. 3. de restit. spol. Hostiens. & aliorum, qui absolute & indefinitè dicunt, metum excommunicationis semper esse grauem: quanuis enim id non sit vetum vniuersaliter, vt iam diximus; verissimum tamen videtur in casibus positis, quando incutitur ad alium finem, quàm ad punitionem, & medelam delicti, & non potest aliter vitari, nisi consentiendo in illud aliud, propter quod incutitur metus. Et expressè id asserit etiam Gabr. in 4. d. 29. quest. 1. art. 1. & Rebell. de obligat. inst. p. 2. lib. 2. quest. 11. num. 2. dum absolute docent, quòd etiam metus excommunicationis iustæ est grauis, si incutitur ad extorquendum aliquem alium consensum: nam, quemadmodum Princeps, si illi, quem potest iuste punire pœna capitis, sed habet aliunde spem probabilem euadendi, & quem alioqui non est puniturus, minetur mortem, nisi hanc duxerit in vxorem, verè incutit metum grauem, & matrimonium non valet, vt notat Sot. in 4. d. 29. quest. 1. art. 3. §. ex his. & ex illo Sanchez lib. 4. de matr. disp. 12. num. 10. in fine: ita & Episcopus, si illi, quem potest iuste excommunicare, sed quem reuerà excommunicaturus non est, & qui verè habet spem probabilem euadendi, comminetur excommunicationem, nisi consentiat in hoc, aut illud, disparatè se habens ad excommunicationem, & punitionem, aut emendationem delicti, verè incutit metum grauem: quia reuerà non incutit propter delictum, cum eius pœnam alioqui sit condonaturus, sed propter consensum, quem vult extorquere de hoc, aut illo; & voluntas ferendi excommunicationem non causatur ex delicto, quod is perpetravit; sed ex negatione consensûs, quem Episcopus vult ab illo præstari, neque ipse sibi per delictum fuit causa huius metus; sed verè illum habet ab extrinseco.

Et quod dicimus de metu excommunicationis, dicendum etiam est de metu aliarum censurarum, id est, suspensionis, & interdicti, cum etiam hæc sint graues pœnæ, & grauius damna secum afferant, illique sæpè post delictum non facillè possit occurrì.

DISPVT. XXII.

An, & quomodo metus reuerentialis possit esse grauis, & cadere in virum constantem.

- 1. Metus reuerentialis quis sit.
2. Reuerentia quomodo afferat, vel contineat metum.
3. Quomodo in Beatis remaneat donum timoris.
4. Quomodo in Christo sit donum timoris.

5. Rationes

- 1. Rationes dubitandi, quòd metus reuerentialis sit ex se grauis.
6. Sententia aliquorum, quòd metus reuerentialis sit ex se grauis.
7. Metus reuerentialis non est ex se grauis, nisi habeat graues minas adiunctas, aut aliquid simile.
8. Metus reuerentialis erga patrem communiter est minus grauis, quàm erga alios Superiores.
9. Metus paterna maledictionis non est ex se grauis.
10. Ad indicandum de grauitate metus reuerentialis debent expendi conditiones personarum.
11. Potest metus reuerentialis esse grauis, etiam sine minis actualibus.
12. Sola terribilitas vultus potest incutere metum grauem.
13. Solus aspectus diurnus offensus, & irati Superioris potest sufficere ad metum grauem.
14. Soluuntur rationes dubitandi.
15. Metus reuerentialis potest aliquando esse grauis, etiam ex minis, aut malis adiunctis leuioribus.
16. Metus reuerentialis impedit consensum præsumptum, saltem in actibus nociuis, & præiudicialibus.
17. Contractus celebrati ex metu reuerentiali cum enormi lesione, quomodo sint irriti.
18. Enormis lesio in contractibus celebratis ex metu reuerentiali arguit dolum.
19. Matrimonium non irritatur ex metu reuerentiali, etiam cum enormi lesione.

1. Metus reuerentialis quis sit.

2. Reuerentia quomodo afferat, vel contineat metum.

PER metum reuerentialem, ille intelligitur, quem afferit reuerentia alteri debita & exhibita, v. g. à filio, respectu patris; ab vxore, respectu viri; à seruo, respectu domini; & vniuersaliter ab inferiore, respectu superioris. Sed, cum reuerentia directè respiciat personam excellentem, & secundum diuersas rationes excellentia diuersas species habeat, vt docet S. Thomas 2. 2. q. 104. art. 2. ad 4. neque in huiusmodi persona excellente per se respiciat rationem mali, qua possit fundare, aut specificare actum timoris; & idèd conueniat etiam Beatis, imò & Christo, respectu Dei, de quo dicitur ad Heb. 5. Exauditus est pro sua reuerentia, cum tamen neque Christus, neque Beati in excellentia Dei apprehendant rationem mali, quam timeant; non facillè constat, quomodo reuerentia metum afferat, isque ab illa denominetur reuerentialis, imò & quomodo ipsamet reuerentia sit actus timoris, vt docet idem S. Thomas in 3. d. 9. q. 1. art. 1. quest. 1. ad 3. & 2. 2. q. 81. art. 2. ad 1.

Sed breuiter rectè videtur id explicari, si dicamus eù Suario tom. 1. in 3. part. disp. 20. sect. 2. §. Quocirca. & tom. 1. de relig. lib. 3. de habitu religionis, c. 2. n. 5. nomine reuerentiæ importari multamnam ex parte intellectus importatè intèna quædam æstimatio de excellentia, propter quam aliquis est dignus reuerentia: & ex hac æstimatione in voluntate nascitur affectus quidam habendi illum, quasi in ordine, aut gradu superiori, seqe illi subiiciendi, & in omnibus exhibendi, quasi ordinis, aut gradus inferioris: & hinc rursus communiter prouenit metus quidam accedendi ad illum, quodammodo proprius, eoque vtendi familiaris, quàm par sit, & cum illo debitum ordinem non seruandi; & vteritis, si per hoc, aut quomodocunq; aliter incurratur illius offensio, sequitur metus eorum malorum, quæ possunt inferri per excellentem, atque eminentem potestatem, quam habet, & cui de facillè resisti non potest: atque ita duplex metus videtur afferri, aut importari per reuerentiam, & alter in illa includi quasi intrinsecè, & formaliter, & alter se habere ad illum consecutiue: nam formaliter, & intrinsecè includitur timor non Baldelli Theol. Moral.

assequendi, vt par est, excellentiam personæ, quàm reueremur, & debitum cum illa ordinè non seruandi: consecutiue verò ad illum se habet timor eorum malorù, quæ possunt inferri ab eccellente illius potestate, si forte ex non seruato huiusmodi ordine incurratur illius offensio: & hic vterque potest denominari reuerentialis, cum alter intrinsecè includatur in reuerentia, & alter communiter consequatur: & ratione vtriusque potest intelligi, quòd reuerentia sit actus timoris, vt supra diximus ex S. Thoma: & primum metum non seruandi debitum ordinem, nec debite assequendi excellentiam personæ, cui exhibetur reuerentia, optimè attingit idem S. Thom. 2. 2. q. 19. art. 1. quòd explicat, quomodo in Beatis remaneat donum timoris, cuius actus est reuerentia erga Deum: sic enim ratiocinatur: Cum obiectum timoris sit malum possibile, & malum creaturæ rationali possibile maxime sit, vt suum ordinem deserat, sicut & bonum cuiusque maxime est, vt suum ordinè seruet, & cum eius ordo hoc postulet, vt sit sub Deo, & supra cæteras creaturas, quemadmodum per donum timoris hoc timet in via; ne hunc ordinem deserat, idque ex naturali flexibilitate liberi arbitrij in statu viæ est omnino possibile; ita & idem potest timere in patria; non quidem in quantum absolute, & pensatis omnibus est possibile, siquidem ratione beatitudinis est verè impossibile; sed in quantum est possibile ipsi naturæ secundum se considerata, & præsciendando ab omni alio.

Atque ad hoc confirmandum afferit præterea auctoritatem S. Gregorij lib. 17. Mor. c. 15. circa principium, vbi expones illud Iob 26. Columnæ cali contremiscunt, & pauent ad nutum eius. ait, tremorem, quo tremunt Beati in ipsa Dei contemplatione, esse admirationis: quia Deum admittatur, vt supra se existentem, & eis incomprehensibilem. Et sensus est, quòd cum admiratio, vt supra diximus disp. 16. n. 4. & 5. ex eodem S. Thom. 1. 2. q. 41. art. 4. sit species timoris, & tunc contingat, quando ex magnitudine rei diffidimus nostræ intelligentiæ, & timemus illum non assequi, & ex S. Damasc. lib. 2. de fide, c. 15. eadem ratione contingat stupor ex ingenti aliqua specie animo oblata, qui similiter est species timoris, & plerumque etiam inducit alienationem sensuum, & stupidum facit, rectè Beati per hoc contremiscunt: quia Deum admittantur, vt supra se existentem, & eis incomprehensibilem, in quantum, scilicet, ex eius magnitudine, suæque infirmitate sibi diffidunt; vt debitum ordinem subiectionis ad illum sentent, quantum est ex sua natura, cum neque etiam fidant, mentem, & intelligentiam illum assequi; sed, vt habet S. Dionysius c. 13. de col. hier. sacram ac plenam horroris venerationem illi exhibeant, dum celsiorem mysteriorum indaginem perhorrescunt.

Et simile quid ex eodem S. Thoma ibidem etiam habet S. Augustinus lib. 14. de ciuit. Dei. c. 9. post modum, vbi ait, timorem Domini castum, qui Psal. 18. dicitur permanere in seculum seculi, non existere in Beatis, aut prouenire à malo, quod possit accedere; sed tenere illos in bono, quod non possint amittere; & nomine iusti timoris eam voluntatem significari, qua erit necesse, vt nolimus peccare, & peccatù cauebimus, non quidem sollicitudine infirmitatis; sed tranquillitate charitatis: dum enim his verbis etiam S. Augustinus actum timoris, qui manet in patria, in hoc ponit, vt caueatur peccatù, quod Beatis, quàmuis est ex infirmitate natura, est possibile; etiam ex firmitate, & perfectione charitatis sit impossibile, satis apertè in hoc ponit, vt à creatura rationali debitus ordo, & debita subiectio seruetur cum Deo: & satis docet

3. Quomodo in Beatis remaneat donum timoris.

docet hoc ipsum à Beatis timeri, quod est Deo non subici, in quantum hoc est possibile infirmitati natura, secundum se considerata, quauis sit impossibile firmitati beatitudinis, vt loquitur S. Thomas.

4. *Quomodo in Christo sit doni timoris.*

Alterum verò actum timoris, qui consecutus se habet ad reuerentiam, in quantum, scilicet, ex offensione personæ, quam reueremur, quomodocumque incurra, timere possumus ea omnia mala, quæ ab excellenti illius potestate possunt inferri, similiter optimè attingit idem S. Thom. 3. p. quæst. 7. art. 6. dum explicat, quomodo in Christo sit donum timoris, iuxta illud Isai. 11. *Et replebit eum spiritus timoris Domini.* & sic ratiocinatur. Cum timor respiciat malum, quod ab alio potest infligi; sicut & spes respicit bonum, quod auxilio alterius potest acquiri, necessarium respicit duo obiecta, vt etiam dicitur 2. 2. quæst. 19. art. 1. id est, malum ipsum, quod potest inferri, & potestatem, à qua potest inferri: in Christo autem, quauis actus timoris non fuerit, secundum quod respicit malum, v. g. separationis à Deo per culpam, vel punitionis à Deo pro culpa; fuit tamen secundum quod respicit ipsam eminentiam potestatis in Deo, & ad illam anima Christi habuit specialem affectum reuerentiae, & timoris, in quantum est eminentiæ potentis infligere malum, si spectetur secundum se; quauis, prout substat diuinæ voluntati, & determinationi de illo non infligendo, non possit infligere, vt exponit eo loco Caiet. & ex illo Suar. tom. 1. in 3. p. disp. 20. sect. 2. §. Terria expositio.

Atque hoc modo ex S. Thoma etiam in Christo fuit actus timoris, qui se habet consecutus ad reuerentiam, & respicit mala, quæ possunt inferri ab eminentia potestatis, quam reueremur. Et simile quid quoad hunc vtrumque actum timoris, in reuerentia agnoscit, & explicat etiam Azor tom. 1. lib. 3. c. 7. dum ait, venerationem, seu reuerentiam confurgere ex iudicio, quo magnum, & excelsum aliquod bonum in alio esse cognoscimus, illudque credimus fore nobis innoxium, & semper habere aliquid metus, seu potius pudoris admistum: quia est veluti animi compressio, & contractio ex cogitatione illius magnitudinis, & posita est in consideratione, & collatione illius cum exiguitate nostra: siquidem, quemadmodum ex reputatione, & estimatione sui ipsius dilatatur animus; ita & ex cogitatione alienæ magnitudinis comprimitur, atque contrahitur; & semper, qui alterum reueretur, sese illi submittit, ac subicit, eius magnitudinem admiratur, cum semper venerationi adiuncta sit admiratio; & quæ non admiramur, ea neque reueremur. Dum enim hic Author in veneratione, ac reuerentia agnoscit admirationem, & pudorem, id est, metum, ne assequamur intelligentia magnitudinem illius, quem reueremur, & ne illam non allequendo aliquod dedecus reportemus, vt patet ex dictis supra disp. 16. num. 3. & 4. de his speciebus metus, omnino agnoscit primum actum metus, quem explicauimus ex Suario, id est, metus non assequendi, & non seruandi debitum ordinem cum persona, quam reueremur: & dum pratercà agnoscit alium metum, si persona, quam reueremur, sit nociua; etiam agnoscit secundum actum circa illa mala, quæ possunt nobis ab illa inferri.

5. *Rationes dubitandi, quod metus reuerentialis sit ex se grauis.*

Hoc verò posito, circa metum, qui importatur per reuerentiam, & potest denominari reuerentialis, quando queritur, an, & quomodo metus reuerentialis sit grauis, & possit cadere in virum constantem, de vtroque hoc metu potest intelligi quæstio, id est, de illo, quo quis ex apprehensione eminentiæ potestatis, quam reueretur, diffidit sibi quodammodo, & timeret, ne debitum ordinem subiectionis cum illa seruet, eamque offendant, & de il-

lo, quo timet mala, quæ possunt ab illa inferri, ex suppositione, quod sit offensa. Et sensus est, vtrum, si filius, v. g. ex timore, ne debitam subiectionem ad patrem non seruet, eiusque offensionem incurrat, vel ex timore eorum malorum, quæ patris potestas potest inferre, aliquid faciat, quod alioqui non faceret, inuoluntariè faciat, & secundum iura restitui debeat, tanquam metum iniuste passus: & idem est de vxore, respectu viri; & vniuersaliter de subdito, respectu Superioris. Et ratio dubitandi videtur esse: quia ipsa eminentia potestatis, quæ est in superiore, per se ipsa timorem incutit, etiam sine aliis minis, & ad illum se habet, tanquam primum mouens immobile. 3. de anima, text. 54. Isteque timor ex parte illius iniustus est, si inducat ad aliquid alioqui indebitum: & idem subditus, qui per illum inducitur ad aliquid faciendum, quod alioqui non faceret, verè per illum iniuriam patitur, & debet restitui, cum non leuiter dicendus sit timuisse, si timuit, Superiorem sibi habere semper infernum, & indignatum, à quo tamen maximè pendet, & cum quo semper victurus est.

Atque hoc modo *l. velle. ff. de reg. iuris*, absolute dicitur, quod velle non creditur, qui obsequitur imperio patris, vel domini: quia, scilicet, metus ipse, & reuerentia impedit voluntarium. Et *l. 1. §. quæ oneranda. ff. quarum rerum actio non datur*. dicitur, quod semper exceptio liberto conuenit contra patronum, si aliquid illi imponat, quod oneret libertatem; id est, si ea lege imponat, vt si libertus postea patronum offenderit, possit patronus id semper exigere, & metu exactionis sic eum semper teneat sibi subiectum. Et hæc exceptio semper dicitur liberto conuenire, siue patronus tale aliquid illi imponat in continenti, dum illum donat libertate, siue post interuallum, dum modo semper liquidè appareat, quod libertus metu solo, vel nimia patroni reuerentia sic se subiciat, & promittat. Si verò solus metus, & reuerentia patroni secundum iura non faceret inuoluntarium in liberto, non esset, quare illi daretur exceptio; & patronus non posset exigere quidquid libertus ex illo metu, & reuerentia promississet. Et quod dicitur de promissione liberti facta patrono, etiam intelligitur de alia quacunque facta Superiori ex metu, & reuerentia, vt notat Glossa *ibidem, verb. metum*. Imò & ex modo illo loquendi sub distinctione; *metu solo, vel nimia reuerentia*. videtur indicari, quod nimia reuerentia æquiparetur metui, vt notat Mol. *rract. 2. disp. 267. §. Duo sunt*. & alioqui si tunc solum metus reuerentialis esset grauis, quando habet adiunctas minas, in nullo differret ab aliis metibus, & frustra Doctores illum distinguerent, & specialiter de illo tractarent. Et denique *l. penult. si quis, cum sciret. ff. de furtis*. vniuersaliter dicitur, quod semper competit actio furti, quando quis aliquid scit sibi subripi, siue possit id prohibere, siue non: quia *hoc modo patronus quoque liberto; & is, cuius magna verecundia ei, quem in presentia pudor ad resistendum impedit, furum facere solet*. Quod verò scientia, & patientia liberti non excuset patronum à furto, & scientia, & patientia cuiuscunque alterius, quem pudor, & reuerentia impedit, ne resistat, non excuset quencumque alium, cui non resistit, & contra illos adhuc detur actio furti, certè non est aliunde, nisi quia metus ipse & reuerentia impedit voluntarium, quod alioqui implicitè, & interpretatiuè reperitur in scientia, & patientia: & cum ex hoc metu detur actio secundum iura, satis hinc videtur haberi, quod sit grauis, & cadens in virum constantem.

Atque ex his rationibus plures, & graues Doctores

6. *Sententiæ aliquæ, quod metus reuerentialis sit ex se grauis.*

res id affirmant, vt Glossa in *l. 1. §. quæ oneranda. verb. metus. ff. quarum rerum actio non datur*. & in *c. vnusquisque. verb. saltantium. 2. 2. quæst. 4. Bart. in l. qui in aliena. §. fin. n. 15. ff. de acquir. hered.* Menoch. *de arbit. iuris, lib. 2. centuria 2. casu 136. num. 8. & conf. 1. num. 493. vol. 1. & conf. 181. n. 88. vol. 2.* & plures alij apud Sanchez *lib. 4. de matr. disp. 6. num. 4.* Et idem videtur etiam velle Mol. *rract. 2. de contr. disp. 267. §. Duo sunt*. cit. vbi ait, metum reuerentialem, si faciat promissionem quancunque mixtè inuoluntariam, reddere illam nullam: quia æquipatur metui incusso per minas. Et Syluest. *restitutio. 2. dicto 7.* vbi ait, si quid detur sine metu contra voluntatem dantis ob timorem reuerentia, dari repetitionem. Et in specie, quod per huiusmodi metum reuerentialem irriteretur matrimonium, pluribus docet Nauar. *conf. 10. de his, quæ vi. lib. 1. in 2. edit.* Et magis in specie de metu reuerentiali erga patrem, docent alij, apud Sanchez *num. 5.* propter nimiam, scilicet, reuerentiam, quæ illi debetur; non autem alii. Et in vniuersum, quod irriteretur contractus, si celebrentur cum illo ipso, quem reueremur, vel in eius utilitatem; non autem si celebrentur cum tertio, vel in utilitatem tertij, docent alij apud eundem *num. 6.* quia, scilicet, qui est alteri causa metus, non debet inde reportare lucrum; & qui ad metum non concurrit, vt causa, non debet inde reportare damnum.

7. *Metus reuerentialis non est ex se grauis, nisi habeat adiunctas minas, aut aliquid simile.*

Sed longè est probabilius, quod docent alij communiter, metum reuerentialem per se acceptum non esse grauem, neque cadentem in virum constantem, nisi pratercà habeat minas adiunctas, aut verbera, aut aliquid huiusmodi, per quod grauis efficiatur. Ita enim ex Canonistis sentit Glossa in *c. præsens. verb. patrem. 23. quæst. 3. & in cap. 1. de desponsat. impub. verb. consentit.* & ibi Anchar. *num. 4.* Innoc. in *cap. casus, de matrim. num. 1. in fine, de off. deleg. Hostiens. in Sum. tit. de matr. §. penult. n. 27.* Panorm. in *c. cum dilectus. num. 7. de his, quæ vi. & in c. ex literis. num. 3. de desponsat. impub. & in c. contingat. n. 1. de inuenc. & alibi. Couar. in 4. Decretal. p. 2. cap. 3. §. 6. n. 4. & seq. Flamin. Paris. *de reg. benef. lib. 13. quæst. 1. num. 172. & 173.* Rota *decis. 341. num. 2. in nouiss. vol. 2.* Syluest. *verb. metus, quæst. 2.* Ang. *cod. n. 2. Tab. verb. coactio, quæst. 2. num. 3.* Armilla *cod. num. 2.* & Summistæ communiter. Et ex Theologis idem asserit Sot. in 4. d. 29. quæst. 1. art. 2. *vers. Eiusmodi autem metum.* & lib. 7. de iust. q. 2. art. 1. *ad 2. in fine.* Henric. lib. 1. de matr. c. 9. n. 5. Less. lib. 2. c. 17. n. 35. Reginald. in *praxi. lib. 3. c. 13. n. 8.* Reb. *de oblig. iust. part. 2. lib. 2. quæst. 1. sect. 1. n. 10.* Sanchez *lib. 4. de matr. disp. 6. cit. n. 7.* & alij apud ipsum.*

Et ratio est: quia metus, qui formaliter & intrinsecè includitur in ipsa reuerentia ad personam excellentem, quo, scilicet, timemus, ne debitum ordinem subiectionis ad illam seruemus, potius nascitur ab intrinsecò, ex interna estimatione de tali excellentia, quam inferatur ab extrinsecò, & per se loquendo, nihil iniuriæ continet à persona excellenti, quam reueremur; sed hæc solum occurrit terminatiuè, & extrinsecè, tanquam obiectum, & solum se habet, vt primum mouens respectu estimationis, quam facit de se haberi, & si forè aliquid velit, aut iubeat alioqui indebitum, non potest ad hoc impellere huiusmodi metus, ne ad talem personam seruetur subiectio debita, cum subiectio ad illam in re indebita, nullo modo sit debita, & optimè possit seruari tota subiectio debita, si solum seruetur in rebus debitis; non autem in indebitis: & si hic metus de facto impellat, vanum tantummodo, ac leuem hominem, & immeritò impellet; non autem

Baldelli Theol. Moral.

hominem constantissimum, prout dicitur *l. metum. autem. ff. quod metus causa*. Et si quis hoc modo meticolosus rem hanc verè nullam frustra timeat, non est, quod restitatur, vt metum passus. *l. nec timorem. ff. eod.* cum vani timoris nulla sit excusatio. *l. vani. ff. de reg. iuris.*

Quòd si dicas, prater hunc metum, ne non seruetur subiectio debita, qui certè in re indebita est leuis, & vanus, etiam esse hunc alium, ne incurratur offensus personæ, quam reueremur, qui certè etiam præscindendo ab aliis malis, quæ à persona sic eccellente, & offensa possunt inferri, non est leuis, nec vanus: & etiam circa res indebitas meritò potest cadere in virum constantem, saltem quantum est ex parte obiecti, etiam si fortallè non possit, nec debeat cadere, quantum est ex parte subiecti, iuxta ea, quæ diximus *disp. 17. num. 3.* Et hunc metum huiusmodi offensionis præcipuè dici reuerentialem, vt notat Sanchez *lib. 4. de matr. disp. 9. num. 12.* & hunc intelligi per nimiam reuerentiam, ex qua *l. 1. §. quæ oneranda. ff. quarum rerum actio non datur*. semper liberto dicitur conuenire exceptio contra patronum, vt notat Nauar. *conf. 10. n. 7. de his, quæ vi. lib. 1.*

Contra est: quia hæc ipsa offensus personæ, quam reueremur, non semper, nec necessariò consequitur ex eo, quod aliquid non fiat ad voluntatem, aut nutum illius; & si consequitur, non semper est grauis, aut diuturna; sed facillè potest accedere, vt spes sit, quod breui debeat reconciliari: & idè per se, & absolute loquendo, neque etiam hic metus ne incurratur offensus personæ, quam reueremur, est grauis, & cadens in virum constantem, cum & absolute huiusmodi offensus possit non incurri; & si incurratur, possit esse leuis, ac breuis, & metus reuerentialis, de quo loquimur, ab illa præscindat, quantum est ex se.

Et ex hoc eodem capite idem probatur etiam de altero metu, qui se habet consecutus ad reuerentiam, id est, de metu eorum malorum, quæ possunt inferri ab excellenti potestate personæ, quam reueremur: multa enim possunt contingere, quæ hunc etiam metum leuem efficiant, vt, v. g. si non prudenter, & rationabiliter timeantur, vt inferenda; nec persona sit talis, vt consueuerit magna mala inferre, aut diu retinere memoriam offensionis, & non facillè, aut breui reconciliari. Et quia hic etiam metus malorum, quæ possunt inferri, non est ex se determinatus ad eas omnes conditiones, quas supra diximus *disp. 17. num. 2.* requiri ad metum grauem; sed ab illis præscindit, & potest illas tam habere, quam non habere; idè neque est ex se determinatus, vt sit grauis; sed præscindit, & potest etiam esse leuis. At proinde, cum neque is metus, qui se habet intrinsecè, & formaliter ad reuerentiam, neque ille, qui se habet consecutus, sit ex se grauis; sed hoc solum habeat ex adiunctis, & accidentibus, quæ tam possunt illi adesse, quam non adesse; meritò dicitur, quod metus reuerentialis non est ex se grauis; sed talis efficitur ex adiunctis.

Atque hoc modo *c. 1. §. porro. de desponsat. impub. in 6.* aperè dicitur, quod valent sponsalia contracta à parentibus pro filiis puberibus, aut impuberibus, si ipsi filij præsentem fuerint, nec contradixerint: quia, scilicet, non irritantur per solum metum reuerentialem per se acceptum, qui concipitur ex presentia patris, vt notat Panorm. in *c. nomen. de præsumpt. Felin. ibid. n. 22.* & in *c. cum omnes. de consuet. & Nau. conf. 10. n. 7. de his, quæ vi.* & contra *cap. ex literis. de desponsat. impub.* idè irritantur sponsalia à parentibus

parentibus contracta pro filia, quæ etiam per an-
num erat commorata in domo sponsi; nec tamen
ab illo carnaliter cognita: quia de voluntate paren-
tum potius, quam de sua, ad eam domum adducta, no-
lens, & iniuria, minis parentum impulsam moram fecit.
Et cum hic textus ad irritanda sponsalia, expressè
dicat adiunctas fuisse etiam minas, aperte indicat,
metum Patris non futurum fuisse alioqui grauem,
neque sufficientem ad irritanda sponsalia, si fuisset
sine minis.

Et eadem ratione ex cap. quannis pactum. de pa-
ctis, in 6. valet renunciatio filie in fauorem patris,
quando est iuramento firmata, neque vi, aut dolo est
præstita: quia, scilicet, sola reuerentia patris non
inducit ex se metum grauem, neque vim facit, vt
propterea irritet pactum, & renunciationem. Et
idem habetur etiam in iure civili l. fideiusor impe-
travit. §. Pater Sej. ff. de pignor. vbi obligatio domus
facta à filio ad suasionem patris, dicitur esse valida,
neque irritari, vt facta per metum: quia, nec me-
ruere debebat, inquit Iurisconsultus, ex hoc solo, quod
mandante patre manu sua præscripsit instrumen-
tum. Et l. si pater cogente. ff. de ritu nuptiarum, di-
citur, quod si filius, patre cogente, ducat uxorem,
quam non duceret, si sui arbitrij esset; contraxit
matrimonium, quoad inter iniuriam contrahitur:
quia maluisset hoc videtur, id est, quia maluit illud
contrahere, quam odium patris incurere, etiam si
à patre non aliter sit metus adhibitus, vt ibi notat
Glossa sin.

Et quannis aliqui apud Couarr. in 4. Decretal.
par. 2. cit. cap. 3. §. 6. num. 5. aliter legant hunc textum;
id est, contraxit matrimonium, quod inter iniuriam
contrahitur. coactum, scilicet, & non liberum, &
per consequens nullum: & quod subditur; maluisset
hoc videtur. intelligant de nouo consensu, quo sal-
tem tacito ratum habetur ab eodem filio matrimo-
nium eo modo contractum, & metus purgatur. Con-
tra hoc tamen facit lectio vulgata, & tribus potest
recepta, quæ habet particulam negatiuam, non con-
trahitur, vt notat Couarr. ibidem: & quia intellecto
illa postremæ particulæ; maluisset hoc videtur. negari
non potest, quin sit valde extorta, & violenta.

8. Atque ex his, quæ dicimus de metu reuerentiali
in vniuersum, clarè colligitur, non esse admitten-
dum, quod supra retulimus ex sententia aliquorum
apud Sanchez lib. 4. de matr. disp. 6. n. 5. peculiarem
esse rationem de metu reuerentiali erga patrem, &
per hunc irritari matrimonium, etiam si non irritet
per eundem metum erga alios: contra enim est
ex eodem Sanchez ibid. n. 8. & 9. quia difficilius ac-
cidit, vt metus reuerentialis erga patrem sit grauis,
etiam quando habet minas adiunctas, cum nullus
affectus paternum vincat. cap. asserre. de præsumpt. &
ided natura non permittat præsumere, fore, vt filius
grauiter offendatur à Patre. l. omni modo. C. de inoffic.
testam. & iura paulò ante allata, dum asserunt, metum
reuerentialem per se acceptum non irritare sponsa-
lia, aut matrimonium, aut contractus, specialiter lo-
quantur erga patrem. Quare, vt iudicetur de graui-
tate metus reuerentialis erga patrem, debent benè ex-
pendi conditiones ipsius patris, & vtrum graue ma-
lum minetur, & vtrum prudenter credatur esse illud
reipsa executurus in filium, vt benè notat Panorm.

9. Metus paternus malitiosus non est ex se grauis.
in c. ex litteris. num. 3. de desponsat. impub. Hostien. in
Summa, tit. de matrim. §. penult. n. 27. Henric. l. 1. r. de
matr. c. 9. n. 5. Sanchez n. 8. cit. vbi etiam rectè subdit
ex Palatio in 4. d. 29. disp. 1. in fine, non esse haben-
dum pro graui malo, si minetur suam maledictio-
nem, cum hæc non sit causa necessaria mali euentus,
& sepius nihil afferat mali.

Et idem est etiam de aliis, ad quos habetur metus
reuerentialis: debent enim benè attendi eorū condi-
tiones, vtrum crudeles, & sæui sint, & vtrum pru-
denter credantur, crudelitatem, & sæuitiam graui-
ter esse executuri. Et præterea debent benè attendi
conditiones eorum, qui metum reuerentialem ad il-
los concipiunt, vtrum sint, v. g. valde iuvenes, aut
fœminæ, aut valde debiles, & qui non possint malis
occurrere, vt etiam supra diximus disp. 17. num. 9. &
10. & iuxta has conditiones potest admitti, quod si-
militer supra retulimus ex sententia aliquorum apud
eundem Sanchez num. 6. per metum reuerentialem
tunc irritari contractus, quando sunt celebrati cum
illo ipso, vel in eius vtilitatem, ad quem metus
habetur: si enim hic sit atrox, & sæuus, & minas
etiam graues sit solitus exequi; & contra, qui metum
concepit, sit imbecillus, & impotens malis resistere,
rectè censetur timere grauius, & contractus ex con-
sequenti esse irritus, specialiter quando est cum illo
ipso, vel in eius vtilitatem: quia tunc adhuc magis
credi potest, fore, vt sæuiat, & minas exequatur.

Imò & grauius censendus esset timeri, qui tali
modo crudelitatem præferret, & solitus esset cru-
deliter agere, quando suæ voluntati non obtempe-
ratur, etiam si minas actualiter, & formaliter non ad-
iungeret: quia habita ratione suæ crudelitatis, & sæ-
uitiæ, semper minæ adsunt virtute: & hoc satis est
ad metum grauem, vt notat Panorm. in c. cum virum.
num. 8. de regular. & in c. nonne. num. 1. de præsumpt.
& ibi Felin. in fine. Reginald. lib. 3. cap. 13. num. 83.
cit. Sanchez lib. 4. de matr. disp. 6. num. 12. & plures
alij apud illum. Vnde & Bald. cap. 1. §. iniuria. col.
penult. de pace firmanda. Decius cap. 1. num. 10. de
off. deleg. Sanchez ibidem, num. 13. & alij apud ipsum
specialiter asserunt, quod etiam solus vultus terri-
bilis hominis potentis potest sufficere ad metum
grauem sine aliis minis: quia, scilicet, ipsa terribi-
litas vultus satis ex se continet minas. Et fortasse
de huiusmodi hominibus sæuis, ac trucibus potest
admitti, quod supra retulimus ex Mol. disp. 267. quod
nimia reuerentia æquiparetur metui. l. 1. §. que o-
neranda. ff. quarum rerum actio non datur. talis enim est
patronus, de quo ibi agit respectu liberti, quando
aliquid liberti imponit, quod oneret libertatem, &
per quod semper habeat illum subiectum; & idem
reuerentia ad huiusmodi patronum rectè dicitur ni-
mia, in quantum est onerans libertatem, & minas
continet de illa semper tenenda onerata, & subiecta,
& ratione huius nimietatis, & minorum æquipara-
tur metui, dum ex illa datur, liberti exceptio contra
patronum, & contra promissionem illi factam, sicut
& datur exceptio ex metu.

Et quannis aliqui apud Sanchez lib. 4. disp. 6. cit.
num. 2. existiment, semper metum reuerentialem
esse grauem, quando accedunt minæ; neque præ-
terea requirit, vt qui minatur, sit solitus minas exe-
qui; longè tamen est probabilius, quod etiam hoc
requiratur, etsi de aliquo constet, quod minas ina-
niter iactet, & non exequatur, non possit rationabi-
liter, & per metum grauem timeri à viro constante,
vt notat Sanchez ibidem, num. 21. quanquam in du-
bio, & quando posituè non constat, quod non sit
solitus exequi, præsumptio debeat stare pro minis,
& metus censeri debet esse grauis eo ipso, quod
minæ inferuntur à viro potente illas exequi, & de
quo prudenter est dubium, vtrum debeat de facto
exequi, vt idem subdit num. 22.

Quod si contingat, eum, ad quem est metus reue-
rentialis, nec truem esse aspectu, nec solitum in di-
uerso genere mali sæuitiam exequi; sed tantummo-
do esse iræ tenacem, & offensionis, aut iniuriæ me-
morem;

10. Ad indicandum de graui-
tate metus reuerentialis,
debent expendi condi-
tiones personarum.

11. Potest metu reuerentialis esse grauis, etiam sine minis actualibus.

12. Sola terribilitas vultus potest incutere metum grauem.

13. Solus aspectus diuinus offensus, & iræ superioris,

potest sufficere ad metum grauem.

14. Soluuntur rationes dubitandi.

morem; & idem non esse spem, vt debeat recon-
ciliari; sed prudenter timeri, quod diu debeat præ-
ferre indignationem, & maiere offensus, adhuc
potest hic metus rationabiliter censeri grauis, vt
notat Sanchez disp. 6. cit. num. 14. quia nullus est, qui
non reputet valde graue, habere semper in oculis
iratum, v. g. patrem, aut virum, aut alium Superio-
rem, à quo quis pendeat, eumque audire grauius
illi exprobrantem inobedientiam, aut offensionem;
vel saltem timere, ne exprobrat: & quemadmo-
dum prudenter faceret, qui, ne diu hos videret,
vel audiret, mallet abesse à domo, & patria, &
voluntarium exilium sibi eligeret; ita & signum est,
quod visio illa, & auditio diuturna irati, & offen-
si Superioris, est grauius malum, quam ipsum exi-
lium; quod tamen ex se est sufficiens ad metum
grauem, vt patet ex dictis supra disputat. 18. num.
13.

Et per hæc patet ad rationem dubitandi supra po-
sitam: si enim admittatur, quod eminentia potesta-
tis, quæ est in Superiore, per se ipsam timorem incu-
ciat, & ad illum se habeat, vt primum mouens im-
mobile, per se loquendo, de illo solum timore de-
bet admitti, quem supra diximus esse intrinsecum
reuerentiæ; id est, de metu non seruandi debitum
ordinem subiectionis ad huiusmodi eminentiam
potestatis; qui tamen metus non potest impellere
ad rem indebitam, nisi hominem vanum, ac le-
uem, & verè meticulosum, qui rem nullam frustra
timeat, vt supra diximus num. 7. Et si præterea ad-
mittatur de alio metu, qui ad reuerentiam se ha-
beret consecutiue, & est de malis, quæ possunt infer-
ri ab eminentia potestatis, postquam est incurta il-
lius offensio: hic etiam metus, per se loquendo,
non est necessarius grauis: sed talis redditur solum
ex accidentibus, & adiunctis, vt ibidem diximus.

Quod dicitur ex l. velle. ff. de reg. iuris. eum, qui
oblequitur imperio patris, aut domini non credi
velle; si ad litteram admittatur, solum probat, quod
ex reuerentia patris, aut domini, semper cause-
tur aliquis metus, & hic semper minuat aliquid
de voluntario, & faciat aliquo modo inuoluntarium;
& idem etiam excuset aliquo modo à pena, quæ
alioqui incurreretur, vt notat Glossa ibidem. Ioan.
Andr. in cap. 2. num. 8. de desponsat. impub. Anchar.
ibid. num. 4. Sanchez lib. 4. cit. disp. 6. num. 16. non
autem probat, quod hic metus semper, & ex se so-
lo sit grauis, vt notat Sanchez ibidem.

Ad illud ex l. 1. §. que oneranda. ff. quarum rerum
actio non datur. quod liberti semper competat ex-
ceptio contra patronum, si hic aliquid illi imposuit,
quod onerat libertatem; iam patet ex dictis: rectè
enim dicitur in textu, huiusmodi reuerentia liberti
esse nimia, vt pote erga personam, quæ indebitè
onerat libertatem; & idem graui metui æquiparatur
quoad dandam exceptionem. Imò in rigore lo-
quendo, neque etiam haberetur ex textu, quod hu-
iusmodi nimia reuerentia sit accipienda, vt distin-
cta à metu, & quatenus illum non includit; sed po-
test etiam accipi, prove est idem cum illo, eumque
includit; & id est, ea lege impositum, vt si patronum li-
bertus offendat, possit patronus ab illo id petere, &
metu huiusmodi exactionis, sic illum habeat sem-
per subiectum; clarè apparet, quomodo reueren-
tia erga patronum etiam habeat adiunctas minas,
id est, exactionis, & libertatem tenendi semper
oneratam, & subiectam, vt notat idem Sanchez lib. 4.

disp. 6. num. 16. cit. Et quod dicitur de hac reueren-
tia liberti erga patronum, rectè potest dici etiam de
reuerentia cuiuscunque altioris erga quencunque
Superiorem, dummodo etiam illa sit nimia, & vel
actu, vel virtute minas contineat grauis mali, vt
certè continet in liberto.

Neque præterea metus reuerentialis in nullo di-
stinguitur ab aliis metibus, qui possunt incuti ab iis,
quibus reuerentia non debetur. Neque frustra Do-
ctores distinguunt, & specialiter de illo tractant
siquidem reuerentia verè habet obiectum distin-
ctum, id est, eminentiam personæ, ad quam est, &
ex huius diuersitate etiam habet diuersitatem spe-
cificam, vt supra diximus ex S. Thoma 2. 2. quest.
104. art. 2. ad 4. Et cum certum sit, quod aliquem
metum includat intrinsecè, & aliquem dicat con-
secutiue, omnino debuit à Doctores explicari,
an, & quomodo huiusmodi metus sint graues. Et
præterea, quannis ex se, nec possunt esse graues, nec
positiue sint leues, sed ab vtroque præscindant, &
tales efficiantur ex solis adiunctis, & accidentibus,
vt iam diximus; negari tamen non potest, quin hæc
habeant peculiare supra alios metus, vt graues effi-
ciantur, etiam ex aliquo adiuncto, quod alioqui ex
se non est graue; vt, v. g. ex diuturno aspectu offen-
si, atque irati superioris, vt supra diximus num. 13.
quannis enim hæc diuturna offensio, & indignatio
in homine, ad quem reuerentia non debetur, eiusque
aspectus, vel auditus continuus, non sit ex se gra-
uis, neque sufficiat ad metum grauem; sufficit tam-
en aliquando, & est grauis in homine, quem re-
ueremur, v. g. in patre, aut Superiore, & ex hoc
ipso accipit grauitatem, quod simul coniungitur
cum ipso debito reuerentiæ, vt notat Sanchez num.
16. cit.

Denique ad illud, quod dicitur ex l. penult. ff. de
furtis. quod actio furti semper competit, quando
quis rem suam videt sibi subripi, neque prohibet,
Respondet cum eod. Sanchez num. 16. cit. & num.
37. solum probare, quod saltem in nociuis, & præ-
iudicialibus, qualis certè est actus furti ex scientia,
& patientia, non potest præsumi consensus tacitus;
& hæc præsumptio facit impedire per metum re-
uerentialem ad eandem personam, à qua est ille
actus nociuus, & præiudicialis: aliud autem est,
quod metus reuerentialis impediatur consensus ta-
citus, & præsumptum, eumque contractum faciat
irritum, qui solum est validus ex præsumptione
consensus, & aliud, quod absolute impediatur con-
sensus expressum, pro vt requiritur ad validitatem
contractus, ex consensu non præsumpto: & dum
dicimus, eum ex se non esse grauem; solum dici-
mus, quod non irritet eos contractus, in quibus
alioqui constat de consensu vero & expresso.

Atque hoc ipsum, quod non irritet eos contra-
ctus, in quibus alioqui constat de consensu vero,
& expresso, solum intelligitur, quantum est ex se,
& ex vi sua: quia, si præterea simul cum metu re-
uerentiali interueniat dolus, aut aliquid huiusmodi,
quod possit irritare contractum, erit quidem irritus
contractus celebratus ex metu reuerentiali; sed non
erit irritus ex vi metus, sed ex vi doli, aut alterius
interuenientis. Atque hoc modo contingit, quan-
do in contractibus celebratis ex huiusmodi metu,
est enormis aliqua læsio, vt notat Conar. in 4. De-
cretal. p. 2. cap. 3. §. 6. num. 4. id est, ultra dimidium
iustæ estimationis, vt idem explicat in cap. quan-
nis pactum. p. 3. §. 4. num. 7. Vt enim idem subdit, &
notat Sanchez lib. 4. disp. 6. cit. num. 15. idem annul-
lantur huiusmodi contractus, quando sunt bonæ fi-
dei, & continent læsionem enormem, & sunt cele-
brati

15. Metus reuerentialis potest aliquando esse grauis, etiam ex minis, aut malis adiunctis leuioribus.

16. Metus reuerentialis impedit consensum præsumptum, saltem in actibus nociuis, & præiudicialibus.

17. Contractus celebrati ex metu reuerentiali cum enormi læsione, quomodo sint irriti.

18. Enormis laeso in contractibus celebratis ex metu reuerentiali, arguitur dolum.

19. Matrimonium non irritatur ex metu reuerentiali, etiam cum enormi laesione.

20. Professio religiosa non irritatur ex solo metu reuerentiali sine iniuria.

21. Ad quas personas sit metus reuerentialis.

brati ex metu reuerentiali: quia sunt facti ex dolo dante illis causam, qui communiter annullat contractus. l. & eleganter. §. 1. ff. de dolo malo. & in illis solet argui ex ipsa magna laesione. l. omnes. §. Lu. ff. que in fraudem credit. & ita officit validitati actus, ac si ex proposito accederet. l. si quis cum aliter. ff. de verb. oblig. & l. 2. ff. de doli excepte. & l. si superstitie ff. de dolo malo.

Et quia matrimonium non irritatur ex dolo, nisi sit circa errorem personae, aut conditionis seruilis, vt dicitur suo loco; idem non est irritum, si celebretur ex metu reuerentiali, etiam cum enormi laesione, vt si filia, v. g. ob reuerentiam patris nubat viro longe inferioris conditionis, cui alioqui non nuberet: quamuis enim id placeat Couart. in 4. De cretal. p. 2. cap. 3. §. 6. num. 4. cit. vbi ait, metum reuerentialem, quando est cum enormi laesione, posse sufficere etiam sine iniuria ad rescindendos contractus; & subdit, etiam contractum matrimonij esse nullum, quando alij contractus ex tali metu sunt rescindendi. Contra est tamen: quia alij contractus, stante huiusmodi laesione, non rescinduntur ratione metus, sed ratione doli, qui ex laesione arguitur; ex quo tamen matrimonium non rescinditur, nisi inducat errorem personae, aut conditionis seruilis: atque ita diuersa est ratio matrimonij, & aliorum contractuum, etiam stante enormi laesione, vt notat Sanchez n. 15. cit.

Et quod dicimus de matrimonio carnali, quod non irritetur per solum metum reuerentialem, nisi praeterea accedat iniuria, aut aliquid huiusmodi, ex quo determinetur, vt sit metus grauis, probabilissimum est, quod sit dicendum etiam de matrimonio spiritali, quae est professio religiosa: nam absolute eadem est ratio vtriusque; & quae libertas est sufficiens ad validitatem vnus, est etiam sufficiens ad validitatem alterius, vt notat Glossa in cap. fin. qui Cler. vel Mon. verb. metus. Panorm. ibid. num. 7. & in cap. cum virum. num. 8. de regular. Couar. in 4. De cretal. p. 2. cap. 3. §. 6. num. 7. & 8. Sanchez lib. 4. de matr. disp. 6. num. 18. & plures alij apud illum. Atque hoc modo c. fin. cit. qui Cler. vel Mon. expressè dicitur, quod votum emissum praecipuo regio, vel parentum, non est nullum: & c. puella. 20. quest. 1. ad annullandam professionem puellae, praeter imperium parentum, sit mentio etiam coactionis, dum dicitur, quod tunc puella praenariatur, si nuptias eligant, quando non coacta parentum imperio, sed spontaneo iudicio virginitatis propositum, atque habitum susceperunt. Quia, scilicet, si susceperunt ex solo imperio, & sine coactione, non sufficit, vt sint immunes ad praenariationem, si nuptias eligant, etiam si imperium per se afferat metum reuerentialem.

Dixi autem, id esse probabilissimum, non autem omnino certum: quia non desunt, qui oppositum asserant, & maiorem libertatem requirant ad matrimonium spirituale, quam ad carnale, vt Glossa in cap. praesens. verb. parrem. 20. quest. 3. Nau. in Man. cap. 22. num. 51. §. Octauum. & comment. 2. de regular. num. 31. in fine, & conf. 30. num. 2. de conuers. coniug. lib. 3. & conf. 10. num. 6. de his, quae vi. lib. 1. & alij apud Sanchez disp. 6. num. 17. & apud Couart. loco cit. vbi etiam hanc sententiam ait esse communem.

Atque haec omnia, quae diximus de metu reuerentiali, debent intelligi de iis omnibus, in quos cadit huiusmodi metus, quales sunt illi omnes, qui aliquo iure subiectionis alteri subsunt, ratione cuius reuerentiam, & obsequium illi debent, vt ex communi sententia notat Sanchez disp. 6. cit. num. 24. vt est, v. g. Clericus, respectu Episcopi, laicus,

& saecularis, respectu magistratus; filius, respectu patris; vxor, respectu viri; imò & gener respectu loceri, cum etiam hic sit loco patris. l. quia parentis. ff. sol. matr. & non minor reuerentia illi debeat, quam patri, vt subdit Sanchez num. 26. & nepos respectu auj, aut aliorum ascendentium, & maiorum, qui similiter se habent, vt parentes, vt notat Aristot. 8. Ethic. cap. 11. Nau. de conuers. coniug. conf. 30. num. 2. lib. 3. Sanch. n. 27. & respectu patrii, siue paterni, siue materni, si praesertim cum illo habitat, & ab illo gubernatur, vt subdit n. 34. Et minor, aut pupillus respectu curatoris, vt notat idem Nau. conf. 10. n. 5. de his, quae vi. & respectu tutoris, vt notat Hentiq. lib. 11. de matr. cap. 9. num. 5. & Sanchez num. 28. Et idem est respectu matris, si etiam haec in filios saeuire soleat, & minas exequi, vt subdit Sanchez num. 29. Et de fratre, aut sorore minore, respectu alterius fratris maioris, si praesertim cum illo habitat, & ab illo gubernatur, vt ex communi sententia subdit num. 31. siquidem, quando fratres multum distant inter se aetatibus, non se habent amplius, vt aequales; neque est inter ipsos amicitia fraterna, saltem quoad quaedam complementa talis amicitiae, vt habet Aristoteles 8. Ethic. cap. 10. in fine: & denique idem est de sorore minore respectu alterius sororis maioris, cum qua cohabitatur, & a qua gubernatur, vt subdit num. 33.

DISPUT. XXIII.

An, & quomodo blanditiae, & preces, siue importunae, siue non importunae, possint inducere metum grauem, & cadentem in virum constantem.

- 1. Blanditiae, secundum aliquos, inducunt metum.
2. Blanditiae, per se loquendo, non inducunt metum.
3. Blanditiae aliquando ex accidente inducunt metum.
4. Virum meretricis tenetur restituere, quod extorquet blanditias.
5. Preces non importunae, per se loquendo, non inducunt metum.
6. In dubio non est praesumenda consuetudo sciendi in eum, qui non stetit precibus.
7. Preces importunae, quae sint.
8. Importunitas precum semper inducit aliquem metum; & tunc inducit metum grauem, quando est a persona, ad quam est metus reuerentialis.

V D D blanditiae metum inducant, aut contineant, eique equiparentur quoad faciendum inuoluntarium mistum, & contractus rescindendos, videtur docere Caiet. in summa, verb. restitutio. §. Quia vero. & apud Nau. in Man. cap. 17. num. 16. vbi ait, si meretricis suis blanditiis aliquid extorqueant supra debitam mercedem, iniuste facere, & teneri ad restitutionem, eamque rationem ex se esse iniustam, & ex proprio genere damnificatiuam proximi, & facere dationem inuoluntariam, cum non minus necessitetur humanus animus ex blanditiis, ad dandum sua, quam ad soluenda vfuras ex mutuo, & passionem nostram ad prosequenda quomodocumque sua obiecta, quasi vim faciant; & idem non nisi per iniuriam, & contra ius possint inferri, aut excitari in alio a suafore, aut agente extrinseco. Et clarius hoc idem asserit Glossa in l. 1. verb. pignora. c. 54. Rector provinciae. vbi potentum blanditias equiparat potentiae; & sponsalia negat valere,

1. Blanditiae secundum aliquos inducunt metum.

2. Blanditiae, per se loquendo, non inducunt metum.

valere, quando contrahentes inducti sunt blanditiis Principum. Et cum Glossa idem asserit etiam aliqui ex modernis Iuristis apud Felinum in c. 1. num. 2. de off. deleg. & ipse Felin. ibidem, & alij alij apud Sanchez lib. 4. de matr. disp. 7. num. 3. in fine, qui absolute pronunciant, blanditias Principum inferre metum viri constantis. Et ratio videtur esse: quia quemadmodum blanditiae, v. g. meretricis, augent amorem, aut desiderium illa fruendi; & blanditiae Principis augent spem, ipsius beueolentiam, & gratiam acquirendi, multosque fructus, & commoda ex illa habendi; ita & faciunt metum de opposito, si ipsae blanditiae negligantur, id est, de meretricis, & de gratia Principis non habenda, cum solum ex amore alicuius boni causetur timor de malo opposito, vt probat S. Thomas 1. 2. quest. 43. art. 1. & semper tota causa metuenda, vel sit, ne amittamus bonum adeptum, vel ne non adipiscamur bonum speratum, vt docet S. Augustinus lib. 83. questionum, qu. 33. initio, tom. 4. ac proinde non possunt blanditiae, si multae sint, non inducere metum, & saltem per illum non facere inuoluntarium: imò & possunt tantae esse, & tantam concupiscentiam excitare, v. g. erga meretricem, vt sit nimis violentum, & supra naturam illa carere, & si eius gratia, vel amore faciendum sit aliquid, alioqui molestum, & quod alioqui non fieret, vt, v. g. largè proferendae, atque erogatae pecunias, etiam communi sermone dicatur, coactè id fieri, & non posse non fieri, cogente, nimirum, suo modo ipso obiecto, quod tam ardentè amatur, & concupiscitur: siquidem ex Aristotele lib. 2. Mor. Eudem. c. 9. post medium, non is tantum coactè agit, qui ob repulsionem maioris mali agit aliquid alioqui inuitus, & sibi malus, sed etiam ille, qui agit tale aliquid amore, & gratia alicuius boni, quando similiter non est penes ipsum, posse carere illo bono. Vnde & amorem, inquit, & iras quasdam, & naturalia nonnulla inter inuoluntaria commenerant: quia violenta nimis, & supra naturam sunt: vnde & veniam merentur, eo quod vi cogere naturam soleant. Et sensus est, quod non solum metus, sed etiam amores, & irae, & aliae huiusmodi affectiones aliquando faciunt inuoluntarium mistum, & secundum quid, quando sunt nimis violentae, & supra naturam: & tales sine dubio fuerunt in Samone amores in Dalilam, ad cuius blanditias iterum, ac saepius repetitas, tandem defecit anima eius, & ad mortem usque laxata est, vt dicitur in lib. Iudic. cap. 16.

Sed contra, quod blanditiae, etiam virorum principum, per se loquendo, non inducant metum grauem, & viri constantis, neque sufficiant ad faciendum inuoluntarium, & ad contractus rescindendos, docent omnes communiter, vt Scotus in 4. d. 29. quest. unica, ad 3. S. Bonauen. ibid. quest. 1. num. 8. Palud. q. 1. a. 3. num. 20. Rich. quest. 1. art. 1. ad 3. Nau. cap. 17. num. 16. Rébell. de oblig. iust. p. 2. l. 2. quest. 11. num. 10. Henric. lib. 11. de matr. c. 9. num. 5. Sanchez lib. 4. de matr. disp. 7. num. 3. & alij apud illum. Et quidem, si blanditiae non sint nimiae, neque importunae, & voluntati accedant, provt est inclinatio ad aliquod bonum, potius augent voluntarium, quam vt aliquid cum illo misceant de inuoluntario; & qui est inclinatus ad meretricem, v. g. non modo non retrahitur per illius blanditias; sed potius ad illam magis trahitur, & magis inclinatur, vt de concupiscentia, quae auget voluntarium, non autem minuit, docet S. Thomas 1. 2. q. 6. art. 7. & nos infra explicabimus disp. 24. Si verò huiusmodi blanditiae accedant voluntati, non in quantum est inclinatio ad aliquid, tanquam ad bonum; sed con-

traria ratione, in quantum est resistentia, & repugnancia ad aliquid, tanquam ad malum, & dum voluntas, v. g. non est inclinata ad profundendas pecunias in meretricem, ex illius blanditiis inclinatur, idem non possunt dici blanditiae facere inuoluntarium mistum: quia faciunt omnino cessare priorem repugnantiam, & eius loco inducunt solam, & puram inclinationem oppositam; non autem componunt, & miscent simul vtrunque, vt communiter facit metus: & bene explicat S. Thomas ibidem, in responsione ad 2. de homine incontinente, dum ex concupiscentia, & incontinentia agit aliquid contra priorem voluntatem de illo non agendo, & nos supra diximus d. 16. num. 8. aliquando contingere etiam in metu.

Et à fortiori, hoc idem contingit, quando blanditiae nimiae sunt, & importunae: potiori enim ratione cessare faciunt priorem inclinationem de non agendo, & pro illa inducunt solam, & puram inclinationem agendi; non autem vtrunque simul componunt, & miscent, sicut requiritur ad inuoluntarium mistum: & idem neque etiam tunc, quando sunt nimiae, possunt facere tale inuoluntarium: vnde & pro tempore, quo tale aliquid sit ex blanditiis, nec dolor, nec tristitia vlla sentitur; quae tamen est signum inuoluntarij, & violenti, illudque semper comitatur, vt patet ex 3. Ethic. cap. 1. & lib. 2. Mor. Eudem. cap. 8. & 5. Metaph. text. 6. Et quod habet Aristoteles 3. Ethic. cap. 1. cit. contra Platonem lib. 1. 4. de leg. asserentem, ea tantum voluntarie fieri, quae sunt secundum rationem, & alia omnia fieri violenter, quae sunt contra rationem, ex concupiscentia, vel ex ira, aut alio appetitu, in quantum, scilicet, obiecta ipsa, quae sunt extrinseca, cogunt hominem ad eo modo agendum contra rationem; hoc idem potest dici etiam de blanditiis, si quis asserat inuoluntarie fieri, quae ex illis sunt; ridiculum, scilicet, esse, quod quis in huiusmodi blanditiis, tanquam in aliquid extrinsecum, referat actiones malas, & noxias, & non in se ipsum, qui tam facile illis capitur, & contra sibi tribuat actiones bonas, & viles; quae tamen similiter non minus possunt esse ex blanditiis proborum virorum, quam sint actiones turpes ex blanditiis improborum.

Et ad idem facit etiam illud, quod habet idem Aristoteles lib. 2. Mor. Eudem. cap. 9. dum probat, ea quae sunt ex intemperantia, non esse dicenda inuoluntaria, aut violenta; quia non sunt à principio extrinseco, & contra inclinationem. Cum enim, inquit, tam in homine temperante, quam in intemperante sit insitus, & intrinsecus vterque impetus, & inclinatio, id est, agendi secundum rationem, & agendi secundum cupiditatem, siue agat secundum illam, siue secundum hanc; semper agit sponte, & volens; non autem vi, & coactus, cum semper agat secundum intrinsecum impetum; quamuis agendo secundum vnum, simul non agat secundum alium, qui est illi oppositus. Et quemadmodum in animali motus progressiuus, quia est secundum inclinationem appetitus, non dicitur contra naturam; et si talis sit respectu corporis, quod est graue. 8. Phys. text. 27. neque est absurdum, quod simul sit secundum vnam inclinationem intrinsecam, & non secundum aliam: ita & actio secundum cupiditatem, aut secundum blanditias, non est dicenda inuoluntaria, & contra inclinationem agentis, cum verè sit secundum vnam inclinationem intrinsecam, quamuis forte non sit secundum omnem.

Dixi autem, blanditias, per se loquendo, non inducere metum: quia ex accidente facile potest contingere, vt inducant, vt, v. g. si Princeps, aut alius, qui blanditias adhibet, saeuire soleat in eos, qui

3. Blanditiae aliquando ex accidente inducunt metum.

qui suis blanditiis non obtemperant, & de facto sa-
ncturus credatur in hunc, aut illum, cui modò blandi-
ditur, si blanditias negligat. Atque hoc modo in-
telligi debet Glossa cit. in l. 1. C. si Reitor pron. verb.
pignora. Felinus, & alij, qui blanditias æquiparant
potentie, & minis; & absolute pronunciant, quòd
inferant metum grauem, & viri constantis: neque
enim id asserunt loquendo per se, & quantum est
ex natura blanditiarum, quasi idem sit allicere ali-
quem blanditiis, atque minis terrere, vel contendat
ex allicentia per blanditias, si negligantur, neces-
sariò consequi comminationem potentie, & terro-
rem per minas; sed solum id asserunt ex accidente,
& quantum est ex conditionibus ipsius personæ ad-
hibentis blanditias, vt notat Sanchez lib. 4. de matr.
disp. 7. num. 3. cit.

Neque facit contra hoc totum, quod dicimus, do-
ctrina Caiet. de blanditiis meretricum, verb. restit.
§. quia verò cit. & 2. 2. quest. 32. art. 7. in fine. Med. C. de
restitut. quest. 20. ante solutionem ad 1. vers. Sequitur
amplius. Armilla verb. restitutio, num. 58. & apud
Sanchez lib. 4. de matrim. disp. 11. num. 1. aliud
enim est, quòd sint iniunctæ, si adhibeantur ad ex-
torquendum aliquid vltra iustam mercedem; &
ided restitui debeat quicquid per illas accipitur su-
pra iustum, quod solum asserit eo loco Caiet. &
aliud, quòd, per se loquendo, æquiparentur metui,
vel metum inducant, de quo ipse non loquitur. Et
illud primum, quauis Nau. non placeat cap. 17. n.
16. cit. quem sequitur etiam Molina de iust. disp. 94.
§. si fornicariè. Henric. lib. 11. de matr. cap. 9. num. 5.
littera B, & ipse Sanchez disp. 11. cit. num. 2. non ta-
men caret magna probabilitate, si meretrix ad hunc
finem, & vltra modum alicui blandiatur, vt ma-
gnam concupiscentiam, & passionem in illo excitet,
& sic inducat ad dandum aliquid supra iustum:
quemadmodum enim, si hanc passionem excitaret
maleficio, aut potionem aliqua noxia, verè peccaret
contra iustitiam: ita, etsi excitet magnis, & inusita-
tis blanditiis, cum hæc quoque dolum contineant,
id est, machinationem, siue verbis, siue factis con-
stantem ad alterum decipiendum, & circumuenien-
dum, vt definitur l. 1. ff. de dolo. & per consequens
sint contra iustitiam. Et quòd Caietanus hoc solum
voluerit, videtur colligi ex eo, quòd ipse addit 2.
2. quest. 62. a. 5. §. In eadem responsione. Licet mu-
lier possit sibi retinere ex meretricio ab ea acquisita sine
dolo, & fraude; que tamen acquisit ex simularis
verbis, aut factis, tenetur restituere: huiusmodi enim
simulationes important dolum, & fraudem. Si enim præ-
tereà tenentur restituere, quod acquisierunt blan-
ditias, & illecebris, vt idem dixit quest. 32. art. 2.
id maximè est, quia blanditiæ, & illecebræ con-
tinent dolum, & fraudem. Et ad hoc videtur fa-
cere id, quod habetur l. unica. §. poenas autem. Cod.
de rapto virginis. quòd raptor virginis, etiam
volentis, sit puniendus poena mortis, & amissio-
nis bonorum. Quia hoc ipsum velle virginis rapte
inducitur ab insidijs ipsius raptoris, & hic non facit
eam velle; nisi eam sollicitauerit, & odiosis artibus
circumuenierit. Quia enim communiter huiusmodi
sollicitatio, & circumuentio virginis maximè fit
blanditiis, & promissis; ex hoc textu videtur cla-
rè haberi, quòd blanditiæ, saltem quando sunt
magnæ, & inusitatae, sunt circumuentio, & artes
malæ & odiosæ, & per consequens contra iusti-
tiam.

Et confirmatur ex l. quòd & lex. §. si quis volen-
tem. ff. de libero hom. exhib. vbi dicitur, quòd si quis
volentem retineat liberum hominem, non tamen
sine calliditate circumuentum, vel seductum, vel

4.
Vtrum me-
retrix teneat-
ur restituere,
quod ex-
torquet blan-
ditias.

sollicitatum, neque bona & probabili ratione hoc
faciat, rectè dicatur eum retinere dolo malo: quia,
scilicet, etiam sollicitatio, quæ communiter fit blan-
ditias, quando fit sine bona, & probabili ratione,
continet dolum malum, sicut & circumuentio, & se-
ductio, & per consequens est contra iustitiam, &
obligat ad restitutionem.

Et denique ad idem facit etiam illud Exod. 22.
Si seduxerit quis virginem, necdum desponsatam, &c.
Vt enim notant ibi Lyranus, & Abujen. quest. 12.
seductio virginis dicitur etiam, quando fit verbis,
vel donis, aut promissis, quando, scilicet, hæc sunt
insolita, & quasi vim faciunt, aut dolum continent,
vt iam diximus: si enim sunt ordinaria, solum faciunt,
vt sponte consentiat; & qui illam sic inducit, &
deslorat, ad nihil tenetur, vt supra diximus disp.
16. num. 8. Neque fortasse dissentiant Authores ci-
tati, dum asserunt, meretricem non teneri resti-
tuere, quod extorquet blanditiis: solum enim lo-
quuntur, quando blanditiæ non sunt insolita, &
extraordinaria, & idèd neque continent dolum.
Vnde & expressè addunt, quòd si meretrix admi-
scent fraudes, & dicat, v. g. non solum perdit se
amare, ac deperire amatorem suum, quæ verba fre-
quentissima sunt omnibus feminis, & reuerà nihil
significant; sed etiam se esse virginem, vel hone-
stam; aut non nisi femel, & à magnate fuisse cogni-
tam; aut quid simile; omninò tenetur restituere,
quod supra iustum pretium sic extorquet, vt videre
est apud Sanchez num. 2. cit. & præter Caiet. locis cit.
expressè id asserit etiam S. Thomas 2. 2. quest. 62. art.
5. ad 2. in fine; vbi loquens de meretrice ait, eam
posse sibi retinere, quod ei datum est: sed, si super-
flue ad fraudem, vel dolum extorsisset, teneri ei-
dem restituere: & ex S. Thoma idem habet etiam
Azor tom. 3. lib. 4. c. 2. 1. quest. 3.

Similiter, neque facit contra hoc, quod dicimus,
ratio allata, quòd ex amore habendi, aut acquiren-
di aliquod bonum, nascatur metus de illo acriten-
do, aut non acquirendo: neque enim talis metus
in omni casu, & necessariò sequitur ex tali amore;
sed solum quando adfunt alie conditiones ex par-
te obiecti metus, id est, quando aduertitur immi-
nere periculum huiusmodi amissionis, aut non ac-
quisitionis: & idèd si tacitè, vel expressè meretrix,
aut Princeps, dum blanditur, simul minetur abla-
tionem suæ benevolentie, & gratie, in casu, quo
blanditiæ negligantur; erunt quidem simul blan-
ditie, & metus de amitenda huiusmodi gratia &
benevolentia; hic tamen metus solum per accidens
se habebit ad blanditias, non autem per se, vt dixi-
mus: & si ex illo aliquid fiat, quod alioqui non fie-
ret, verè fiet inuoluntariè ex vi ipsius metus, perinde
ac si blanditiæ nullæ essent, eiusque grauitas attendi
debebit ex grauitate estimationis ipsius gratie, &
benevolentie, quæ timetur amitti, vel ex grauitate
aliorum malorum, quæ probabiliter timentur con-
secutura ex tali amissione.

Et non est dubium, quòd tanta potest esse passio
& concupiscentia ad meretricem, vt nimis violentum,
& supra naturam existimerur illa carere; &
si quid fiat ex tali metu ea carenti, inuoluntariè
fiet, vt diximus; non tamen propterea dici debet
inuoluntariè fieri, si quid fiat illius gratia, & amo-
re, vt dicitur in argumento: sed potius contrà de-
bet dici maximè fieri voluntariè, & spontaneè, id
est, secundum maximam inclinationem, & impe-
tum, qui ad illam habetur, quauis in alio sensu
possit etiam dici coactè fieri, id est, ex quadam ne-
cessitate, & minùs liberè, cum ex concupiscentia
communiter augetur spontaneum, & voluntarium,
&

& simul liberum minuatur, vt docet S. Thomas 1. 2.
quest. 6. art. 7. & infra explicabimus disp. 24. Atque
hoc solum sibi voluit Aristoteles lib. 2. Mor. Eudem.
cap. 9. cit. quando dixit, etiam illum coactè agere, qui
agit amore, & gratia alicuius boni, quo posse carere
non est penes ipsum; & idèd etiam amores, & iras
aliquas numerari inter inuoluntaria: quia sunt ni-
mis violentæ, & supra naturam, & vi cogere natu-
ram solent: neque enim est sensus, quòd faciant in-
uoluntarium mistum, sicut & metus, cum priorem
voluntatem, quæ habebatur de opposito, faciant
omninò cessare, vt diximus ex S. Thoma quest. 6. art.
7. cit. & idèd non componant, & misceant simul
vtranque: sed solum est sensus, quòd qui illis tene-
tur, agat coactè, id est, ex quadam necessitate, & mi-
nùs liberè, vt etiam infra dicemus disp. 24. num. 8.
& sic amores, & iræ aliquando numerentur inter
inuoluntaria, id est, inter non libera, quando ita sunt
vehementer, vt ad vnum determinant, & quasi vi
cogant, idque solum etiam contigit in Samsone ex
blanditijs Dalila.

5.
Preces nò im-
portuna, per
se loquendo,
non inducunt
metum.

Atque ex his, quæ diximus de blanditijs, facile
potest intelligi, quid sit dicendū etiam de precibus:
nam, si preces non sint importunæ, certissimum est,
quòd, per se loquendo, non inducant metum, etiam si
alioqui sint preces virorum principum, ac poten-
tum; & inducant verò aliquando per accidens: quan-
do, scilicet, is, qui adhibet preces, est alioqui saeuus,
& saeuitiam solitus exercere in eos, qui suis preci-
bus non flectuntur: quis enim dicat viris principi-
bus, ac potentibus, per se loquendo, non esse licitum,
vt aliquid rogent? quod tamen omninò est dicen-
dum, si eorum preces, per se loquendo, metum in-
ducunt: sicut enim non est licitum, vt absolute me-
tum incutiant; ita neque est licitum, vt incutiant
precibus, & per consequens neque vt rogent, vel
adhibeant preces, si precibus metum incutiant. Et
ratio videtur esse: quia, si preces accedant voluntari-
am inclinatio ad illud agendum, de quo ipse sunt,
augent inclinationem, & faciunt magis spontaneū,
& voluntarium; si verò accedant voluntari iam in-
clinatio ad illud non agendum; & tamen efficaciter
illam moueant ad agendum, omninò faciunt cessare
priorem inclinationem; non autem simul cum illa
componunt, & miscent inclinationem oppositam; &
idèd neque faciunt inuoluntarium mistum.

Atque ita docet Panorm. in cap. fin. n. 8. qui Cleri-
ci, vel vou. & in cap. 2. n. 4. & in c. cum dilectis, num. 8.
de his, quæ vi. Ang. verb. metus, num. 2. Sylu. eod. quest.
2. & verb. matrim. 8. quest. 11. d. 10. Nau. in Man. c. 17.
n. 46. Flamin. de resign. benef. lib. 13. q. 1. n. 177. & se-
quentibus. Sor. in 4. d. 29. quest. 1. art. 2. vers. Eiusmodi
autem metum. & l. 4. de iust. q. 6. art. 3. concl. 3. Henric.
l. 11. de matrim. c. 9. n. 5. Sanchez lib. 4. de matr. disp. 7.
num. 1. & apud illum omnes communiter. Vnde,
quod dicitur ex iure communi apud Flamin. n. 178.
cit. quòd preces Superiorum sint mandata; & quod
haber Glossa in c. conuenior. verb. morere. 23. quest. 8. &
aliqui alij ex Iuristis, quòd mandatum, aut præcep-
tum Principis inducat iustum metum, solum est ve-
rum ex accidente, id est, quando Princeps alioqui est
seuus, & in eos saeuire solitus, qui suum præceptum,
aut suas preces non audiunt: de his enim viris prin-
cipibus verissimum est, quòd dum rogant, aut iu-
bent, metum incutiant, & vim inferunt, iuxta com-
munem & vulgatum versiculum:

6.
In dubio non
est presumen-
da consuetudo

Est ornare, ducum species violenta inbendi.
Et prætereà rectè addit idem Sanchez n. 2. si forte
de aliquo Principe sit res dubia, vtrum soleat in eos
saeuire, qui suis precibus non flectuntur, non esse id
presumendum: quia presumptio non est facien-

da in partem deteriorem; & nemo debet præsu-
mi malus, vt etiam notat Felin. in c. primum. n. 2. de
off. deleg. Menoch. de presumpt. lib. 5. presumpt. 1.
Malcard. de probat. concl. 193. n. 6.

Si verò preces sint importunæ, id est, instantissi-
mæ, & sæpiùs repetitæ, & diu continuatæ, vt expli-
cat Sanchez lib. 4. de matr. disp. 7. cit. n. 8. & importu-
næ dicantur, quia sunt sine portu, cum non parian-
tur esse in portu, & in quiete, vt explicat Archidia-
c. in c. fin. n. 2. de reser. in 6. probabilissimum est, quòd
hac ipsa importunitate metum aliquem semper in-
ducant, quòd hic metus tunc saltem sit grauis,
quando adiungitur reuerentia, & preces importunæ
ab illo sunt, ad quem est debita reuerentia, & metus
reuerentialis.

7.
Preces im-
portunæ, quæ
sunt, quæ
sunt.

8.
Importunitas
precum sem-
per inducit
aliquem me-
tum: & tunc
inducit metum
graue, quæ-
do est à per-
sona, ad quæ
est metus re-
uerentialis.

Primum illud, quòd importunitas ipsa aliquem
metum incutiat, patet ex molestia, quam secum af-
fert, à qua viri principes, vt se expediant, neque diu-
tius per illam vexentur, nihil non faciunt, & sæpè
eā concedunt, quæ concedenda non sunt, vt habet
Glossa in cap. fin. verb. importunitatem, de reser. in 6. &
qui tam improba importunitate aliquid obtinent à
Summis Pontificibus, plerumque non tam obtinui-
se, quam extorsisse noscuntur, vt habet Ioann. XXII.
Extra. execrabilis. de preben. quia, scilicet, violentia
quandam intulerunt, provt importatur vocabulo
ipso extorquendi l. fideicommissa. §. si rem. ff. de leg. 3.

Atque hoc salte præbent authoritates, & rationes
eorum, qui absolute affirmant, preces importunas
inducere metum viri constantis, & idèd per illas
rescindi contractus; & matrimonia; & professiones
religiosas: quos certè ex Canonistis, & Iuristis pluri-
mos citat Sanchez lib. 4. cit. de matr. disp. 7. num. 4. &
cum illis, quoad aliquem metum, idem asserit etiam
ipse n. 9. in responsione ad argumenta, etiam si non
putet ex sola importunitate eum esse viri constan-
tis; & infra disp. 10. num. 4. & sequentibus, per hunc
etiam metum, quauis non grauem, ait effici inuo-
luntarium mistum, & induci obligationem resti-
tuendi, dummodo displicentia, & renitentia volun-
tatis de eodem obiecto extra casum metus, & importu-
nitatis verè permaneat simul cum actu consensus;
non autem solum sit ante illum, & consensus præ-
stetur merè spontaneè, & voluntariè, vt etiam su-
pra diximus disp. 16. n. 8.

Alterum verò, quòd hic metus, qui ex precum
importunitate inducitur, tunc saltem sit grauis;
quando est simul cum reuerentia; & cum metu re-
uerentiali, similiter docent multi apud eundem San-
chez ibidem, num. 5. & vt probabilius idem sequitur
etiam ipse n. 7. quia molestia, & vexatio, quam affert
importunitas precum, sine dubio maior efficitur,
quando est simul cum reuerentia, cum etiam hæc
non parum faciat timidum ad contradicendum; &
idèd importunitas precum simul iuncta cum reue-
rentia, maiorem vim facit consensui, eique creditur
resisti non posse, etiam à viro constante.

DISPUT. XXIV.

Vtrum inuoluntarium causetur ex concupiscentia.

1. Concupiscentia ex S. Thoma non facit inuoluntarium, sed potius auget voluntarium.
2. Rationes dubitandi contra doctrinam S. Thoma.
3. Concupiscentia ad actum voluntatis aliquando est antecedens, & aliquando est consequens.
4. Semper voluntas, quando mouetur inense, excitat passionem in appetitu.

5. Concupiscentia

5. Concupiscentia ad actum voluntatis potest aliquando esse concomitans.
6. Concupiscentia antecedens, per se loquendo, non facit inuoluntarium.
7. Non hoc ipso, quod aliquid sit ex concupiscentia, aut passione, est violentum, & inuoluntarium.
8. Concupiscentia antecedens aliquando ex accidente potest facere inuoluntarium.
9. Concupiscentia antecedens, per se loquendo, auget spontaneum, & voluntarium imperfectum.
10. Passio appetitus sensitivi quomodo trahat voluntatem.
11. Concupiscentia antecedens potest aliquando ex accidente minuere spontaneum, & voluntarium imperfectum.
12. Concupiscentia simpliciter antecedens minuit liberum, & voluntarium perfectum.
13. Concupiscentia ex parte intellectus impedit iudicium, & apprehensionem rationis.
14. Et ex parte voluntatis minuit indifferen- tiam.
15. Si concupiscentia non sit simpliciter antecedens ad omnem actum, non minuit liberum, & voluntarium perfectum.
16. Habitus communiter non minuit liberum, & voluntarium perfectum.
17. Concupiscentia consequens, neque auget, neque minuit voluntarium, aut liberum; sed solum arguit magis voluntarium.
18. Si concupiscentia non sit simpliciter consequens ad omnem actum, potest augere voluntarium.
19. Concupiscentia concomitans, neque auget, neque minuit voluntarium.
20. Soluuntur rationes dubitandi.
21. Quomodo spontaneum sit quid superius, & la- tius pateat quam liberum.
22. Quomodo temperans, & intemperans non agant inuoluntarie, est agant contra inclinationem cupiditatis, & rationis.
23. In eo, qui agit per concupiscentiam, non manet voluntas, aut inclinatio ad oppositum.

L I V D idem, quod facit metus circa inuoluntarium, videtur facere etiam concupiscentiam, intelligendo hoc nomine omnes actus appetitus sensitivi, si pertineant ad partem concupiscibilem, siue ad irascibilem; & siue sint iucunda, & efficiantur, ex cupiditate; siue sint molesta, & efficiantur ex ira, vt loquitur Aristoteles 3. *Ethic. cap. 1.* Hac de causa S. Thomas 1. 2. *quæst. 6. art. 7.* idem explicat de concupiscentia, quod explicauerat de metu *art. 6.* & duo asserit, id est, concupiscentiam non causare inuoluntarium; & præterea magis facere, vt aliquid sit voluntarium, quam inuoluntarium. Et vtrunque probat ex eo: quia per concupiscentiam voluntas magis inclinatur ad volendum id, quod concupiscitur, quam alioqui inclinaretur: atque ita, cum eam supponat per se inclinatum, & solum addat aliquid inclinationi, non autem moueat contra inclinationem, non modo non facit inuoluntarium, sed potius facit, vt sit voluntarium.

Sed contra primum est difficultas: quia, quemadmodum malum imminens, de quo est metus, mouet ad fugam: ita & bonum, de quo est concupiscentia, mouet ad prosecutionem; & certum est, quod etiam bono tribuitur tractio, iuxta illud Poëtae:

Trahit sua quæque voluptas.

Et etiam tractio est ab extrinseco: & inter species motus violenti, 7. *Phys. text. 10.* & specialiter Iacobi 3. tribuitur concupiscentiæ non solum illectio; sed

1. Concupiscentia ex S. Th. non facit inuoluntarium, sed potius auget voluntarium.

2. Rationes dubitandi contra doctrinam S. Thomæ.

etiam abstractio. *Vniuersi quisque tentatur à concupiscentia sua abstractus, & illectus.* Et, vt habet Aristoteles *lib. 2. Mor. Eudem. cap. 9.* Sicut dicimus, vim sibi facere virum temperantem, dum se ipsum à cupiditatibus abstrahit; ita & virum intemperantem vim pati, dum à cupiditatibus rapitur.

Secundò, quia quod fit ex impulsu passionis, minus fit à principio intrinseco, quam quod fit à sola ratione, & voluntate sine tali impulsu, vt docet S. Thomas 1. 2. *quæst. 77. art. 6.* Impulsus autem passionis tam est circa malum, vt ille, qui est ex passione metus; quam circa bonum, vt ille, qui est ex passione concupiscentiæ: ergo impossibile est, quod etiam hæc non minuat aliquid de voluntario, sicut minuit de intrinseco; & non misceat aliquid de voluntario, sicut misceat de extrinseco.

Tertiò, quia, cum timor semper causetur ex amore boni oppositi, vt probat S. Thomas 1. 2. *q. 43. art. 1.* neque vlla sit causa metuendi, nisi ne amittamus bonum adeptum, quod fortè amamus, vel ne non adipiscamur bonum speratum, vt docet S. Augustinus *lib. 83. quæstionum, q. 33. initio tom. 4.* non poterit inuoluntarium causari ex metu, nisi etiam causetur ex causa metus, id est, ex amore, & concupiscentia boni oppositi, ac proinde concupiscentia tunc saltè causabit inuoluntarium, quando erit cum metu, ne bonum, quod concupiscitur, non acquiratur, illudque causabit huiusmodi metus; quod tamen frequentissimè accidit: vt quando quis ex metu non assequendi, v. g. honoris, aut delectationis, aut commoda, facit aliquid, quod alioqui non faceret; & non parit, v. g. laboribus, aut expensis: sicut enim, qui ex metu, v. g. ne vitam amittat tempore naufragij, proicit merces, inuoluntariè proicit: ita & qui ex metu, ne sanitatem non recuperet, vel persona amata non patiat, hoc est, ex concupiscentia sanitatis, aut voluptatis, pecuniam prodigit in Medicos, aut meretrices, inuoluntariè prodigit. Vnde etiam, quæ sunt huiusmodi, sæpissimè afferunt dolorem, ac poenitentiam; quod tamen est signum inuoluntarij, vt *suprà* diximus ex Aristotele 3. *Ethic. cap. 1.*

Quartò, quia, quæ fiunt ex concupiscentia, non modo sunt ab extrinseco, sicut & quæ fiunt ex metu, vt iam diximus; sed etiam sæpissimè sunt contra aliam inclinationem voluntatis, vel elicitam, vel innatam, vt quando habet adiunctam inhonestatem, ac turpitudinem, labores, ac pericula, iacturam bonorum, & similia, vt communiter contingit, v. g. in eo, qui propter concupiscentiam, vel appetitum vindictæ, furci, aut adulteriij plures noctes ducit insonnes, vel incidit armatus, vel pecunias prodigit, vel honorem, ac vitam in discrimen adducit, & cum his omnibus ab honestate ac virtute recedit, & Dei gratiam, & amicitiam perdit. Atque hoc modo *ad Gal. 5.* dicitur, quod concupiscentia sæpè est contra rationem, & voluntatem superiorem, & qui ex illa operantur, non faciunt ea, quæ volunt. *Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem: vt non, quacunque vultis, illa faciatis.* Et *ad Rom. 7.* *Non quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio.* Ex quibus locis aperte habetur, quod quæ fiunt ex concupiscentia, sunt contra aliam inclinationem voluntatis: quod satis est, vt dicantur aliquo modo inuoluntaria.

Quintò, contra illud alterum, quod concupiscentia magis faciat, quod aliquid sit voluntarium, quam inuoluntarium, est difficultas: quia falsum videtur, quod concupiscentia auget voluntarium, cum ipse S. Thomas *infra quæst. 77. art. 6.* oppositum asserat, quando ait, peccata ex passione ea de causa esse

esse minora: quia passio minuit voluntarium, cum id, quod fit ex impulsu passionis, minus existat ex ipsa ratione, & voluntate, prout sunt principium intrinsecum humanorum actuum.

Pro solutione est supponendum ex S. Thom. 1. 2. *q. 24. art. 3. ad 1. & q. 73. art. 6. ad 2. & q. 77. art. 6.* concupiscentiam dupliciter posse se habere ad actum voluntatis, & liberi arbitrij. Primò antecedenter; quia, scilicet, præcedat iudicium rationis, & morum voluntatis, & ad illum inclinet, & trahat, eo modo, quo appetitus sensitivus potest inclinare, & trahere voluntatem, de quo S. Thomas 1. 2. *q. 9. art. 2. q. 10. art. 3. & q. 77. art. 1. & 2.*

Deinde consequenter: quia illum sequatur, siquidem motus superiorum virtutum, si sint vehementes, redundant etiam in potentias inferiores: & voluntas non potest intensè moueri in aliquid, quin exciteetur aliqua passio in appetitu sensitivo, vt loquitur S. Thomas *q. 77. art. 6. cit.* & vt docet Aristoteles 3. *de anima, text. 57.* non semper ab appetitu mouetur voluntas, sed aliquando etiam mouetur appetitus à voluntate, sicut mouetur sphaera inferior à superiore: & de facto sic fuerit in Christo huiusmodi motus: appetitus, id est, non præueniendo, aut trahendo; sed subsequendo dispositionem rationis, vt videre est apud S. Thom. 3. *p. q. 15. art. 4.* & similiter probi homines sic illos sæpè excitant in se ipsi, dum in huius vitæ peregrinatione, secundum Deum viucentes, metuant, cupiuntque, dolent, gaudētque, vt loquitur S. Augustinus *lib. 4. de ciuit. c. 9.*

Addit præterea Salas 1. 2. *disp. 13. sect. 3. n. 43.* etiam tertiam concupiscentiæ, id est, concomitantem, quæ, scilicet, in eodem signo naturæ, & sine ordine causæ, & effectus simul operatur appetitus & voluntas: sed hæc concupiscentia, sine dubio, vel nunquam contingit, vel admodum rarè, & nihil facit ad voluntarium, aut inuoluntarium, vt idem subdit.

Dum ergo quarimus, vtrum concupiscentia causet inuoluntarium, an verò augeat voluntarium, de vtraque concupiscentia quarimus, id est, de antecedente, & de consequente; & tam de voluntario minus perfectò, & latè accepto, prout est idem cum spontaneo; & reperitur etiam in pueris, & amentibus; quam de perfectò, prout est idem cum libero, & solum reperitur in agentibus per electionem, & ex perfecta deliberatione.

Dicendum est primò: Concupiscentia antecedens, per se loquendo, non facit inuoluntarium. Ita S. Thom. 1. 2. *q. 6. art. 7.* Aristot. 3. *Ethic. c. 1. & lib. 2. Mor. Eudem. c. 8. & 9.* & omnes communiter apud Vasq. 1. 2. *disp. 28. c. 4. n. 16.* & apud Salas *disp. 3. sect. 3. n. 5.* præter Platonē, qui *lib. 14. de legibus, cum diceret, bonos sponte, & malos inuitos effici, consequenter asseruit, ea solum voluntariè fieri, quæ fiunt secundum rationem; & alia, quæ fiunt contra rationem ex concupiscentia, vel ex ira, aut alio appetitu, fieri violentè: quia obiecta ipsa delectabilia, aut vtilia, quæ existunt, extrinsecus cogunt hominem ad agendum contra rationem.*

Sed contra hoc plurius agit Aristoteles 3. *Ethic. c. 1. cit.* si enim obiecta, quia sunt extrinseca, faciunt violentiam, nihil ferè erit, quod cuique non sit violentum: siquidem communiter omnes agunt; vel, vt fugiant, quod est molestum; vel, vt assequantur, quod est iucundum: & cum violentia semper contristet, vt ex Eueno habetur *lib. 2. Moral. Eudem. c. 8. & 5. Metaph. text. 6.* plurius tamè dum operatur propter iucundum, operantur cum voluptate: & ridiculum est, quod quis in obiecta delectabilia, actiones referat, & non in se ipsum, qui tam facile illis capitur, & sibi tantum tribuat actiones honestas, non autem turpes; cum tamen vtræque sint ab eadem potentia

Baldelli Theol. Moral.

rationali: quæ, sicut potest honestè agere; sequendo rationem; ita & potest agere turpiter, sequendo cupiditatem. Et, vt subdit *circa finem capituli,* si ea, quæ fiunt ex ira, vel ex cupiditate, essent inuita; neque bruta, neque pueri sponte agerent, cum solum operentur ex passione appetitus sensitivi: & cum aliquando sit necessarium ob aliqua irasci, v. g. vt coërceantur peccata, & aliqua appetere, v. g. sanitatem & disciplinam; impossibile est, vt quæ fiunt ex ira, vel ex cupiditate, semper sint violenta. Et, si ea, quæ fiunt ex ira, idè essent inuoluntaria, quia fiunt turpia, & peccata; talia essent etiam illa, quæ fiunt ex ratione, & deliberatione, cum aliquando etiam hæc sint peccata. Et denique sicut affectus irrationales, & ipse appetitus sensitivus dicitur esse humanus, quatenus potest obedire rationi; ita & operationes ex ira, & cupiditate, humanae sunt, nec possunt sine absurdo existimari inuitæ, cum ea, quæ inuitus quis agit, non referantur in ipsum, tanquam actiones ipsius; sed in extrinsecum, quod facit vim.

Secundò, ad idem faciunt etiam illa, quæ habet Aristoteles *lib. 2. Mor. Eudem. cap. 9.* dum probat, ea, quæ fiunt ex intemperantia, non esse violenta, aut inuoluntaria: quia nō sunt à principio extrinseco: cum enim in homine temperante, & intemperante sit instus, & intrinsecus vterque impetus, & inclinatio, id est, agendi secundum rationem, & agendi secundum cupiditatem; siue agat secundum illam, siue secundum hanc, semper agit sponte; & volens; non autem vi; & coactus, cum agendi principium non sit extrinsecus; neque vnquam moueat contra intrinsecum impetum, & inclinationem ipsius mobilis; nam, quantumvis fortuna alter, id est, intemperans, agendo secundum cupiditatem, dicatur non agere secundum naturam; id tamen non est, quia simpliciter, & omni modo illius actio sit violenta, & non secundum naturam; sed, quia non est secundum naturam superiorem, & præcipuam, quæ in homine est ad agendum secundum rationem, & ex illa mouendum appetitum inferiorem, sicut mouetur sphaera inferior à superiore. 3. *de anima, text. 57.* & absolute, & simpliciter etiam intemperans dicendus est agere secundum naturam; siquidem agit secundum naturam inferiorem, quantum non agat secundum eandem naturam, secundum quam agit temperans, vt subdit Aristoteles *ibid.* Sicut enim motus animalis respectu totius, & simpliciter dicitur naturalis, etiam respectu corporis, quod est graue, sit præter naturam. 8. *Phys. text. 27.* neque est absurdum, quod simul sit secundum vnā inclinationem intrinsecam, & non secundum aliam; ita & actio secundum cupiditatem simpliciter potest esse secundum naturam, etiam si non sit omnino, & secundum omnem naturam, aut inclinationem intrinsecam.

Tertiò, ad idem facit ratio S. Thomæ 1. 2. *quæst. 6. art. 7. cit.* quia voluntarium ex hoc dicitur, quia voluntas in illud fertur, & inclinatur; & inuoluntarium ex hoc, quod resistit, & repugnat. Concupiscentia autem, cum sit de bono, si adiungatur voluntati, solum adiungitur, prout voluntas est affecta ad bonum, id est, prout est inclinatio; non autem prout est resistentia & repugnantia; & idè solum adiungitur secundum inclinationem, ex qua denominatur voluntarium. Et sicut habitus, quando adiungitur inclinationi potentia, non dicitur illi inferre violentiam; ita & concupiscentia. Et in hac re concupiscentia opposito modo se habet, ac metus, vt subdit S. Thomas in *responsione ad 1.* siquidem motus, cum sit de malo, si adiungatur voluntati, solum adiungitur, in quantum voluntas se habet ad malum, id est, in quantum est resistentia, & repugnantia; & idè solum adiungitur contra inclinationem, & prout denominatur inuoluntarium.

H

Dixi

8. Dixi autem, concupiscentiam, per se loquendo, non facere inuoluntarium: quia ex accidente facile potest contingere, vt illud faciat: vt enim habet S. Thomas 1. 2. q. 6. art. 7. cit. & q. 10. art. 3. concupiscentia aliquando totaliter auferit cognitionem, vt patet in illis, qui propter vehementem concupiscentiam, aut iram sunt amens, aut furiosi: & aliquando, si non tollit totaliter, quia non tollit potestatem cognoscendi; tollit considerationem actualem; atque ita facit inuoluntarium: ex defectu cognitionis, vt expresse concedit S. Thomas q. 6. cit. art. 8. & similiter, si bonum, quod concupiscitur, sit maximum, & maxime necessarium; eoque carere sit nimis violentum, & supra naturam, & illius gratia, & amore sit faciendum aliquid ex se molestum, eadem ratione concupiscentia potest causare inuoluntarium in aliquo sensu, sicut causat metus; etiam in diuersis sententibus, quoad illud, ratione; & cupiditate, vt expresse docet Aristoteles lib. 2. Mor. Eudem. c. 9. cit. neque enim in tali casu electio mali ob tantum bonum censetur esse penes ipsum operantem, & in potestate illius; sed illius determinatio omnino refertur in aliquid extrinsecum, id est, in efficaciam ipsius obiecti, & hoc cum determinet ad aliquid ex se molestum, & ad quod voluntatis non est inclinatio, merito dicitur causare inuoluntarium; id est, coactum aliquo modo, & minus liberum; sicut etiam causat metus, vt etiam supra diximus disp. 23. n. 4. in fin. Et hoc modo, & amores quidam, & iræ, & quedam alia huiusmodi naturalia communiter numerantur inter inuoluntaria, vt subdit Aristoteles ibidem: Quia, inquit, violenta nimis, & supra naturam sunt: unde & veniam merentur, eod quod cogere naturam soleant.

9. Dicendum secundò: Concupiscentia antecedens, per se loquendo; non modo non tollit, aut minuit; sed potius auget spontaneum, & voluntarium imperfectum. Ita S. Thomas 1. 2. q. 6. art. 7. S. Anton. 1. p. tit. 4. c. 3. §. 4. Val. 1. 2. disp. 2. quest. 1. puncto 5. Salas disp. 3. sect. 3. num. 48. & alij apud ipsum, Probat: quia S. Thomas art. 7. cit. expresse asserit, quod concupiscentia magis facit voluntarium, dum magis inclinât voluntatem ad volendum id, quod concupiscitur: quauis enim passio appetitus sensitui non possit directe trahere, aut mouere voluntatem, quasi per se ordinando, & dirigendo suam actionem ad actionem voluntatis; potest tamen eam trahere, & mouere indirectè; vt docet S. Thomas 1. 2. q. 77. art. 1. id est, ordinando, & dirigendo suam actionem ad aliquid aliud: ex quo deinde sequitur motio, & actio voluntatis: nam, dum physice immutat hominem ad aliquam certam dispositionem, omnino facit, vt homo eo modo dispositus, aliter iudicet de conuenientia, & bonitate obiecti, quam alioqui iudicaret extra passionem existens, vt videre est ex S. Thoma 1. 2. q. 9. art. 2. & q. 10. art. 3. & q. 80. art. 2. quia enim conuenientia, & bonitas solum dicitur secundum relationem, variatio illius æqualiter potest contingere ex conditione, & variatione vtriusque extremi, id est, tam illius, quod est conueniens, quam alterius, cui est conueniens: & hac ratione 3. Ethic. c. 5. vniuersaliter dicitur, quod qualis quisque est, talis ei finis apparet: & cap. 4. quod in bono diiudicando similiter euenit, atque in corporibus bene habentibus, aut morbo correptis, dum iudicant de salubribus, aut insalubribus, amaris, aut dulcibus: & lib. 1. Rhetor. c. 6. in fine, quod ea videntur iucunda, & meliora, quæ vnusquisque cupit, & quibus maxime afficitur: & lib. 2. cap. 1. quod iudicibus non eadem videntur, quando diligunt, & quando oderunt; nec iratis, & quietis. Et denique experientia constat, quod passiones se habent, sicut perspicilla colorata, quæ non solum videri obiecta, sicuti sunt; vel sicut perspi-

10. Passio appetitus sensitui quomodo trahat voluntatem.

11. Concupiscentia antecedens potest aliquando ex accidente minuire voluntarium imperfectum.

12. Concupiscentia antecedens minuit voluntarium perfectum.

13. Concupiscentia ex parte intellectus impedit iudicium, & apprehensionem rationis.

14. Ex parte voluntatis minuit differentiam.

15. Si concupiscentia non sit simpliciter antecedens ad omnem actum, non minuit

11. Concupiscentia antecedens potest aliquando ex accidente minuire voluntarium imperfectum.

12. Concupiscentia antecedens minuit voluntarium perfectum.

13. Concupiscentia ex parte intellectus impedit iudicium, & apprehensionem rationis.

14. Ex parte voluntatis minuit differentiam.

15. Si concupiscentia non sit simpliciter antecedens ad omnem actum, non minuit

16. Habitus communiter non minuit liberum, & voluntarium perfectum.

12. Concupiscentia antecedens, eo ipso, quod auget spontaneum, & voluntarium imperfectum, modo explicato, minuit liberum, & voluntarium perfectum. Ita S. Thomas 1. 2. q. 6. art. 7. ad 3. vbi ait, concupiscentiam, si totaliter auferat cognitionem, vt contingit in amentibus, & iis, qui non habent vsum rationis, totaliter auferit voluntarium: si verò non tollat totaliter cognitionem, tollendo potestatem cognoscendi, sed solum tollat actualem considerationem; non auferit totaliter voluntarium: cum enim loquatur de eo voluntario, quod solum reperitur in habentibus vsum rationis, & idè tollitur per ablationem huiusmodi vsum, omnino loquitur de libero: & hoc ait aliquando tolli totaliter per concupiscentiam, & aliquando non totaliter. Et clarius hoc idem docet infra q. 73. art. 6. & q. 77. art. 6. vbi ait, ex passione idèdè minui malitiã, & peccatum: quia minuitur voluntarium: & hoc idèdè minui, quia minuitur motus liber ipsius voluntatis, id est, vt voluntas seipsam moueat secundum iudicium rationis: quod tamen minus accidit, quando mouetur ex impulsu passionis, quam quando mouetur sine tali impulsu, & omnino ab intrinseco. Ita etiam Val. 1. 2. disp. 2. q. 1. puncto 5. Azor tom. 1. l. 1. c. 17. q. 2. Valq. 1. 2. disp. 28. c. 2. n. 5. & seq. Salas disp. 3. sect. 3. n. 47. & omnes communiter. Probat: quia, cum ad liberum, & perfectum voluntarium duo concurrant, id est, perfecta deliberatio ex parte intellectus, & perfecta indifferentia ex parte voluntatis, ex qua, scilicet, ipsa se moueat: non autem impellatur, aut moueatur ab alio: hoc tamen vtrumque minuitur ex concupiscentia: nam quoad primum, rectè dicitur 1. 2. q. 77. art. 1. concupiscentia impedit iudicium, & apprehensionem rationis, propter vehementem, & inordinatam apprehensionem imaginationis, & estimatiua: & 6. Ethic. c. 5. contempere, & pernerere estimationem prudentia, quatenus facit, vt minus aduertamus ad veram rationem boni, cuius causa agendum esset, & quæ deberet esse principium agendi: sed eius loco appareat nobis ipsa ratio iucundi, eaque vtamur, tanquam mensura, ac regula electionis.

13. Concupiscentia ex parte intellectus impedit iudicium, & apprehensionem rationis, propter vehementem, & inordinatam apprehensionem imaginationis, & estimatiua: & 6. Ethic. c. 5. contempere, & pernerere estimationem prudentia, quatenus facit, vt minus aduertamus ad veram rationem boni, cuius causa agendum esset, & quæ deberet esse principium agendi: sed eius loco appareat nobis ipsa ratio iucundi, eaque vtamur, tanquam mensura, ac regula electionis.

14. Ex parte voluntatis minuit differentiam.

15. Si concupiscentia non sit simpliciter antecedens ad omnem actum, non minuit

16. Habitus communiter non minuit liberum, & voluntarium perfectum.

16. Habitus communiter non minuit liberum, & voluntarium perfectum.

16. Habitus communiter non minuit liberum, & voluntarium perfectum.

16. Habitus communiter non minuit liberum, & voluntarium perfectum.

16. Habitus communiter non minuit liberum, & voluntarium perfectum.

iudicio, & sine aduertentia ad necessitatem, aut vtilitatem; & videre est apud Suar. lib. 3. de iuram. cap. 6. num. 4. Et hac ratione debet intelligi S. Thomas 1. 2. quest. 6. art. 8. quando habitum ponit simul cum passione inter causas ignorantia, & inconsiderationis actualis: quia enim habitus potest acquiri etiam ex actibus inconsideratis, recte dicitur, quod similem inconsiderationem possit causare in aliis actibus; & absolute, quod possit esse causa inconsiderationis.

17. *Concupiscentia consequens, neque auget, neque minuit voluntarium, nisi liberum, sed solum arguit magis voluntarium.*
Dicendum quartò: Concupiscentia consequens, neque auget, neque minuit voluntarium, aut liberum in actu, ad quem est consequens; sed solum arguit, quod ille sit magis voluntarius. Ita S. Thomas 1. 2. quest. 24. art. 3. ad 1. & quest. 77. art. 6. & omnes communiter apud Salas disp. 3. sect. 3. cit. num. 46. Probatur: quia, cum sit effectus, & posterior actu voluntatis, nihil illi addit, aut demit quoad entitatem, aut modum entitatis; & quia consequitur, quasi per modum redundantia, vt loquitur S. Thomas 1. 2. quest. 24. cit. quatenus, scilicet, cum intense mouetur in aliquid pars superior, motum eius etiam sequitur pars inferior, sicut sphaera sequitur sphaeram, 3. de anima, text. 57. omnino arguit intensiorem actus, & magnitudinem voluntarij.

18. *Concupiscentia non fit simpliciter consequens ad omnem actum, potest auget voluntarium.*
Dixi autem, neque auget, neque minuit voluntarium in actu, ad quem est consequens: quia ex eodem S. Thoma quest. 24. cit. non semper est consequens ad aliquem actum per modum redundantia; sed aliquando etiam per modum electionis, quando, scilicet, aliquis ex iudicio rationis eligit affici aliqua passione, vt promptius operetur cooperante appetitu sensitiuo, quomodo ex 3. Ethic. cap. 8. viri fortes, vt fortiter agant, excitant in se ipsi impetum irae, & tunc passio respectu alterius actus, ad quem eligitur, non se habet, vt consequens; sed vt antecedens: & potest in illo auget voluntarium, sicut & auget inclinationem, & propensionem voluntatis, vt subdit S. Thomas ibidem, imò nec etiam minuit necessarium liberum, vt indicauimus conclusione praeced.

Et idem potest contingere, si actus, ad quem concupiscentia est consequens, ex ipsa adiunctione concupiscentiae intendatur, vel diutius continetur: similiter enim concupiscentia ad huiusmodi intensiorem, & continuationem se habebit antecedenter; non autem consequenter: & si ille actus sit perfecte voluntarius, etiam intensio, & continuatio erit in illo perfecte voluntaria, non obstante concupiscentia, vt notant aliqui apud Salas loco citato, num. 48. quauis ipse oppositum sentiat.

19. *Concupiscentia concomitans neque auget, neque minuit voluntarium.*
Dicendum quintò: Concupiscentia concomitans, si aliquando datur, neque auget, neque minuit voluntarium in actu, ad quem est concomitans. Ita Salas sect. 3. cit. num. 46. Et patet: quia impertinenter, & merè accidentaliter se habet ad actum voluntatis.

Dixi autem, si datur: quia naturaliter vix videtur posse contingere, quod variando dispositionem subiecti, non variet indirectè iudicium de conuenientia, & bonitate obiecti; neque auget inclinationem voluntatis; & per consequens quod se habeat merè concomitanter.

20. *Soluitur ratio rationes dubitandi.*
Ad primam ex difficultatibus initio positis, Respondeo cum S. Thoma 1. 2. quest. 6. art. 7. ad 1. disparitatem inter concupiscentiam, & metum in hoc esse, quod metus sit de malo; & idè, per se loquendo, semper sit contra inclinationem voluntatis: & contra concupiscentia sit de bono; & idè, per se loquendo, semper sit secundum inclinationem. Neque est facienda vis in vocabulo tractionis, quod tribuitur etiam bono: neque enim tribuitur proprie, sed metaphoricè, & similitudinariè, vt patet ex iis, quae

communiter dicuntur in Physicis circa motionem, & tractionem finis ex Aristotele ipso 1. de gener. sect. 55. & eadem ratione per solam similitudinem est explicandum, quod addit de viro temperante, & intemperante, quod ille vi abstrahatur, & hic vi trahatur, & rapiatur à cupiditatibus: & similitudo ex ipso Aristotele ibidem maximè est ad inanimata, quando mouentur contra inclinationem, & impetum naturalem: simili enim ratione etiam temperans mouetur contra resistentem cupiditatem, & intemperans contra resistentem rationem: quantum disparitas sit, quod inanimata extrinsecus habeant principium sui motus; temperans verò, & intemperans illud habeant insitum, & intrinsecum, vt subdit Aristoteles ibid.

Ad secundam Respondeo, impulsus passionis, per se loquendo, solum minuere illud voluntarium, ex quo mensuratur peccatum, id est, voluntarium perfectum, & liberum: & de hoc tantum loquitur S. Thomas 1. 2. quest. 77. art. 6. cit. voluntarium autem imperfectum, id est, spontaneum, tunc solum minuit, quando est contrarius ipsi impulsui, aut inclinationi naturali voluntatis, vt contingit in passione metus, & circa malum, non autem quando est illi conformis, vt contingit in passione concupiscentiae, & circa bonum: in quo casu, sicut auget inclinationem, & impetum ex parte principij; ita & auget rationem voluntarij ex parte actus. Ratio autem disparitatis, quare minuat voluntarium perfectum; non autem imperfectum, illa est: quia immutando directe dispositionem operantis, indirectè immutat iudicium rationis, vt diximus: & dum facit magis apparere rationem iucundi, aut vtilis, facit minus apparere rationem honesti, ac turpis, atque ita impedit perfectionem deliberationis, ex qua pender libertas, & perfectio voluntarij; & contra per hac ipsa auget spontaneum, & voluntarium imperfectum, cum ad hoc non requiratur deliberatio, & cognitio oppositarum rationum; sed sit satis cognitio singularum, in quibus est actus.

21. *Quomodo spontaneè sit quid superius, & latius patet quam liberum.*
Neque valet, si dicas, impossibile esse, vt concupiscentia minuat liberum, nisi etiam minuat spontaneum, siquidem hoc in illo includitur, sicut superius in inferiori: & etiam electio est quoddam spontaneum; & spontaneum latius patet, cum sit commune etiam pueris, & brutis ex 3. Ethic. cap. 2. initio: vt enim notat Val. disp. 2. quest. 2. puncto 1. §. Rursus voluntarium directe, & puncto 5. §. Tertium argumentum. proprie loquendo, voluntarium ad perfectum, & imperfectum, id est, ad liberum, & non liberum, non comparatur tanquam genus ad species, vel tanquam superius essentiale ad inferius; sed tanquam subiectum ad accidentia; & sicut comparatur, v. g. homo ad musicum, & immusicum: sicut enim accidit homini, quod sit musicus, vel immusicus, etiam si omne musicum, & omne immusicum sit homo, & homo latius patet, quam musicum, vel immusicum: ita etiam accidit voluntario, quod sit liberum, vel non liberum, etiam si omne liberum, & omne non liberum sit voluntarium: idque solum sibi voluit Aristoteles, quando dixit, spontaneum latius patere, quam electionem, aut liberum. Sicut ergo non est absurdum, quod augeatur, aut minuatur homo musicus, aut immusicus, id est, secundum rationem musici, aut immusici, absque eo, quod augeatur, aut minuatur ipse homo: ita neque est absurdum, quod augeatur, aut minuatur spontaneum, aut voluntarium perfectum, secundum rationem perfecti, & liberi, absque eo, quod augeatur, aut minuatur secundum substratum, id est, secundum ipsum spontaneum, aut voluntarium per se acceptum.

Ad

Ad tertiam Respondeo, quando dicitur concupiscentia non causare inuoluntarium, solum esse sermionem de concupiscentia per se accepta, & seorsum à metu: si enim ponatur ex actu concupiscentiae causari metus, & hic immediatè esse causa operationis alioqui molestae, non est negandum, quod operatio sit absolute inuoluntaria ratione metus, cum sit sufficienter ab extrinsecò, & contra inclinationem, vt bene probatur in argumento.

Ad quartam Respondeo, ex dictis constare, quod principium eorum, quae sunt ex concupiscentia, non sit extrinsecum, sed insitum, & intrinsecum ipsi operanti, vt de homine temperante, & intemperante loquitur Aristoteles lib. 2. Mor. Eudem. cap. 9. & vt idem habet 3. Ethic. cap. 1. ridiculum est, si quis iucunda, & molesta idcirco dixerit esse violenta, & nos cogere; quia extrinsecus sunt, & potius in illa causam referat, quam in se ipsum, qui huiusmodi rebus tam facile capitur, & actiones honestas sibi adscribat, & actiones turpes ipsi obiectis, ac rebus, cum tamen obiecta eodem modo sint extrinseca ad verasque actiones.

22. *Quomodo temperans, & intemperans non agant inuoluntariè, etiam si agant contra inclinationem, & impetum cupiditatis; & hic contra inclinationem, & impetum rationis: quia enim uterque impetus est intrinsecus, & in potestate ipsius operantis est alterum sequi, provt maluerit, omnino dicens est sponte agere, & ab intrinsecò, siue hunc sequatur, siue illum. Et quemadmodum motus progressiuus in animali non dicitur violentus ex hoc, quod sit contra inclinationem, & impetum singularum partium ad motum deorsum, solum quia est ab intrinsecò, & secundum inclinationem, quae est princeps, id est, secundum appetitum, vt patet ex Aristotele 8. Phys. text. 27. & S. Thoma 1. 2. quest. 6. art. 5. ad 3. ita & operatio temperantis non est violenta ex hoc, quod sit contra impetum cupiditatis, & appetitum sensitiuum: quia similiter est ab intrinsecò, & secundum inclinationem voluntatis. Atque hoc solum probant loca, quae afferuntur ex S. Paulo, quod, scilicet, in nobis sit duplex inclinatio, & sponte sequamur alteram contra alteram; non autem probant, quod sequamur per vim, & ab extrinsecò.*
Atque hoc satis putauit idem Aristoteles cap. 9. cit. ex lib. 2. Mor. Eudem. ad explicandum, quomodo temperans, & intemperans non agant inuoluntariè, etiam si ille agat contra inclinationem, & impetum cupiditatis; & hic contra inclinationem, & impetum rationis: quia enim uterque impetus est intrinsecus, & in potestate ipsius operantis est alterum sequi, provt maluerit, omnino dicens est sponte agere, & ab intrinsecò, siue hunc sequatur, siue illum. Et quemadmodum motus progressiuus in animali non dicitur violentus ex hoc, quod sit contra inclinationem, & impetum singularum partium ad motum deorsum, solum quia est ab intrinsecò, & secundum inclinationem, quae est princeps, id est, secundum appetitum, vt patet ex Aristotele 8. Phys. text. 27. & S. Thoma 1. 2. quest. 6. art. 5. ad 3. ita & operatio temperantis non est violenta ex hoc, quod sit contra impetum cupiditatis, & appetitum sensitiuum: quia similiter est ab intrinsecò, & secundum inclinationem voluntatis. Atque hoc solum probant loca, quae afferuntur ex S. Paulo, quod, scilicet, in nobis sit duplex inclinatio, & sponte sequamur alteram contra alteram; non autem probant, quod sequamur per vim, & ab extrinsecò.

23. *In eo, qui agit per concupiscentiam non manet voluntas, nisi inclinatio ad oppositum.*
Et magis in particulari ad illud, quod dicitur, ea, quae sunt ex concupiscentia, saepe esse contra aliam inclinationem elicitam, sicut ea, quae sunt ex metu, addi potest ex S. Thoma 1. 2. quest. 6. art. 7. ad 3. in eo, qui agit per concupiscentiam, non manere priorem voluntatem, qua ante concupiscentiam repudiabat actionem; sicut manet in eo, qui agit per metum: sed incitari ad illam colendam simpliciter: & idè quod agit per metum, aliquo modo esse inuoluntarium; quod verò agit per concupiscentiam, nullo modo: quia illud agit contra praesens, & actuale propositum non agendi; hoc verò solum agit contra propositum iam praeteritum.

Ad quod facit etiam illud, quod habet Vasq. 1. 2. disp. 28. cap. 4. num. 17. concupiscentiam eo ipso, quod versatur circa rem delectabilem, lenire, aut etiam omnino absumere molestiam, & tristitiam, quae alioqui est in operatione, & eum, qui vt potitur, v. g. persona amata, incedit armatus, & noctes insomnes ducit, reuera id facere sine molestia: quia haec à voluptate absumitur, idque Genesis 29. videtur accidisse Iacob, qui septem annis

Baldelli Topol. Moral.

seruiuit pro Rachel, & videbantur illi pauci dies pra amoris magnitudine, etiam si actu vrgeretur, & gelu, & somnus fugeret ab oculis eius, vt ipse subdit cap. 31. Idque videtur etiam velle Aristoteles lib. 2. Mor. Eudem. cap. 9. cit. quando ait, vitium intemperantem, dum praeter rationem rapitur cupiditate, minus affligi, quam temperantem, dum ex ratione fertur contra cupiditatem: quia ille suauibus intendit, & idè dolore vacat: cum tamen hic intendat difficilibus; & amor virtutis, & honestatis non leniat difficultates, nisi sit valde intensas, & perfectus.

Et eadem ratione multò inuis hoc, quod est lenire difficultates, potest accidere in metu, qui cum sit de malo, nihil habet, per quod leniat, aut absumat: quauis enim simul cum metu sit etiam spes de malo vitando, & fuga magni mali sit magnum bonum, & omnino sufficiens ad leniendam mala minora, vt experientia constat; ea tamen spes sapissimè est parum certa: vt patet in spe salutis, dum merces proiciuntur ex metu naufragij, quod saepe etiam post merces proiectas non vitatur; & si aliquando est certa, ad metum se habet solum per accidens: & cum necessariò merus tantò sit minor, quantò maior est spes de malo vitando, potius operatio, quando fit sine displicentia, erit ex spe, quam ex metu.

Et quauis etiam ille, qui trahitur concupiscentia, sentiat aliquando displicentiam, & tristitiam ex conscientia turpitudinis, quam videt annexam suae operationi, vel ex incommodis, quae debet pati; ea tamen leuis est, quando concupiscentia est vehemens, & in ipsa operatione vltima, quae proprie est expletio concupiscentiae, omnino definit, cum hac rationem absorbear, & nihil sinat intelligere, vt de delectatione venereotum habet Aristoteles 7. Ethic. cap. 11. versus finem: & omnem aciem mentis, & quasi vigiliam cogitationis obruat, vt de eadem loquitur S. Augustinus lib. 2. de ciuit. cap. 16. quod idem experientia constat etiam de delectatione ex actu vindictae, & aliis huiusmodi: atque ita de hac saltem operatione vltima verissimum est, quod simul cum concupiscentia non maneat prior voluntas repudiandi actionem, sicut manet simul cum metu, vt docet S. Thomas.

Ad quintam patet ex dictis concl. 3. & in responsione ad secundam: quod enim asserit S. Thomas 1. 2. quest. 77. art. 6. passionem idè minuere peccatum, quia minuit voluntarium; solum intelligitur de voluntario perfecto: & quod habet quest. 6. art. 7. concupiscentiam potius facere voluntarium, solum intelligitur de spontaneo, & imperfecto. Et quauis ibidem in responsione ad 3. etiam loquatur de voluntario perfecto, quando ait, quod si concupiscentia totaliter tollat cognitionem, vt contingit in illis, qui sunt amentes, etiam tollit voluntarium, quod certè non potest intelligi, nisi de voluntario perfecto, & libero quod solum tollitur per amentiam: non tamen hinc sequitur, quod in toto articulo similiter loquatur de voluntario perfecto, vt vult Vasq. disp. 28. cit. cap. 2. num. 5. sed clarè loquitur de voluntario in vniuersum, & absolute, vt notat Salas disp. 3. sect. 3. num. 53. illudque ait in hoc consistere, vt voluntas in aliquid feratur & inclinetur: & hanc inclinationem subdit augeri per concupiscentiam, vt supra explicauimus.

De variis diuisionibus ignorantie, ex qua potest causari inuoluntarium.

- 1. Ignorantia concomitans, consequens, antecedens, quanam sit.
2. Ignorantia, & nescientia quo differant.
3. Quid asserat S. Thomas de hac triplici ignorantia.
4. Qualis sit hac diuisio ignorantia.
5. Ignorantia consequens debet esse voluntaria.
6. Ignorantia vincibilis, aut inuincibilis; culpabilis, aut inculpabilis, quanam sit.
7. Ad hoc ut ignorantia, vel aliquis effectus positius sit culpabilis, non est satis, si quomodo-cunque sequatur ex re illicita, & culpabili.
8. Qua regula possit dignosci ignorantia culpabilis.
9. Ignorantia probabilis, & iusta quanam sit.
10. Ignorantia affectata, crassa, & supina quanam sit.
11. Vtram omnis ignorantia mortaliter culpabilis sit dicenda esse crassa, vel supina.
12. Ignorantia iniuria, & ignorantia facti quanam sit.
13. Ignorantia praua dispositionis, & pure negationis.
14. Ignorantia habitualis, & ignorantia, non cogitantia, non aduertentia actualis.

Volentia, metus, & concupiscentia, de quibus iam diximus, idem causant, vel videntur causare inuoluntarium; quia tollunt, vel videntur tollere primum illud, quod ponitur in definitione voluntarij, id est, rationem principij intrinseci: post illa vero agit S. Thomas 1.2. quest. 6. art. 8. etiam de ignorantia: quia etiam hac causat inuoluntarium ex eo, quod tollat illud alterum, quod similiter ponitur in eadem definitione, id est, rationem notitiæ circa singula, in quibus est actio. Debemus ergo etiam nos in presentia paucis agere de ignorantia, vt plenè agamus de inuoluntario; sicut & supra egimus de notitia, & deliberatione, vt plenè ageamus de voluntario.

Et quia non quælibet ignorantia tollit eam notitiam, quæ est necessaria ad voluntarium, rectè monet S. Thom. art. 8. cit. eam tripliciter posse se habere ad actum voluntatis, id est, concomitantem, consequentem, & antecedentem; si tamen loquamur de ignorantia, prout distinguitur à nescientia, & non dicit puram negationem scientiæ, sed priuationem, vt notat idem S. Thomas 1.2. q. 76. art. 2. & Sanchez lib. 1. in Decal. c. 16. n. 1. Si enim ignoretur id, quod agitur; ita tamen vt adhuc ageretur, si non ignoraretur; & idem ignorantia non inducat ad illud agendum; sed se habeat merè per accidens ad actionem, & merè accidat, quod simul res agatur, & ignoretur, dicitur ignorantia se habere concomitantem: vt si quis occidat hostem, v. g. quem reuerà veller occidere; sed occidat ignorans, & solum putans se occidere ceruum; si verò ignorantia habeatur dependentem à voluntate, & hæc, vel directè in illam feratur, sicut cum quis positiuè vult ignorare; vel feratur indirectè, sicut cum non curat scire id, quod est necessarium ex suppositione, quod velit agere, dicitur ignorantia se habere consequentem, vt si quis, dum prolicet sagittam, de industria omittat cognoscere, vtrum quis transeat; & ignorans tranfire, occidat hominem; siue aliàs eum esset occisurus, siue non: si denique ignorantia non sit voluntaria, & sit causa agendi, quod alioqui non ageretur, dicitur se habere antecedentem, vt si quis post adhibitam diligentiam, vtrum aliquis transeat, emittat sagittam, & ignorans tranfire, occidat hominem, quem alioqui non occidisset, vt

1. Ignorantia concomitans, consequens, antecedens, quanam sit.

2. Ignorantia, & nescientia quo differant.

inter cæteros benè explicat Suar. de cens. disp. 4. sect. 18. num. 5.

Hoc autem posito, negat S. Thomas art. 8. cit. de ignorantia concomitantem, quod faciat inuoluntarium; & affirmat, quod faciat non voluntarium: de consequente negat, quod faciat simpliciter inuoluntarium, & affirmat, quod faciat secundum quid inuoluntarium: & denique de antecedente solum affirmat, quod faciat voluntarium simpliciter.

Sed, antequam explicemus huiusmodi conclusiones, supponendum est, hanc trimembrem diuisionem ignorantie, quam ponit S. Thomas in ignorantiam concomitantem, consequentem, & antecedentem, non esse diuisionem generis in species, sed subiecti in accidentia, vt notat Val. 1.2. disp. 2. q. 1. puncto 6. §. Porro illud. & desumitur ex variis modis se habendi ad actum voluntatis, vel per modum causæ, vel per modum causati; ac proinde rectè potest explicari per duas diuisiones bimembres, vt ex eodem Val. ibidem notat Salas 1.2. disp. 4. sect. 1. n. 3. si dicamus, omnem ignorantiam, vel esse causam actus voluntatis, & eius, quod ignoranter fit à voluntate; vel non esse causam: & rursus, si non sit causa, vel esse effectum voluntatis, vel non esse effectum: si enim sit causa, est ignorantia antecedens; si verò sit effectus, est ignorantia consequens; & si neque sit causa, neque effectus, est ignorantia concomitans.

Et quantum possit accidere, vt ignorantia, quæ est consequens respectu vnus actus, sit antecedens respectu alterius, vt in exemplo posito de eo, qui ex industria omittit cognoscere, vtrum aliquis transeat, & postea ex tali ignorantia occidit hominem; quia tamen id est per accidens, neque facit per se ad rationem ignorantie consequentis, & hæc per se, & formaliter solum dicit habitudinem effectus ad aliquam voluntatem; siue præterea ad aliquam aliam dicat habitudinem causæ, siue non, rectè assignatur tanquam distincta ab ignorantia antecedente, quæ similiter solum dicit habitudinem causæ ad aliquam voluntatem; siue præterea ad aliquam aliam dicat habitudinem effectus, siue non.

Verum hæc ipsa habitudo effectus in ignorantia consequente, non debet esse quæcumque; sed tanquam affectus voluntarij, & qui proueniat ex cognitione: si quis enim ex voluntaria omissione Sacri, v. g. contrahat ignorantiam obligationis ieiunij, quæ fortè tempore Sacri declaratur à Parocho; cum tamen ipse id non præuiderit, quemadmodum talis ignorantia ieiunij non est illi voluntaria; ita nec propriè est ignorantia consequens, prout de illa hæc loquimur, vt patet ex S. Thoma art. 8. cit. vbi in tantum ait, ignorantiam se habere consequenter ad voluntatem, in quantum ipsa est voluntaria, vel directè, vel indirectè, atque ita ad ignorantiam consequentem requirit, vt sit voluntaria.

Atque ad hanc triplicem ignorantiam reducuntur ferè omnes aliæ diuisiones, quæ à Doctores assignantur, vt, v. g. quod ignorantia sit vincibilis, aut inuincibilis; culpabilis, aut inculpabilis; affectata, crassa, & supina, vel non affectata, non crassa, non supina; quod sit iniuria, vel facti; quod sit praua dispositionis, vel pure negationis. Nam ignorantia consequens, & voluntaria tunc est vincibilis, quando potest vinci; & expelli per studium in acquisitione oppositæ notitiæ; & ignorantia antecedens tunc est inuincibilis, quando simpliciter nulla diligentia, vel studium potest sufficere ad eam vincendam; vel hæc, & nunc non venit in mentem de adhibenda diligentia, vt illa vincatur. Et si ignorantia vincibilis sit de obiecto, quod obligatione morali tenemur scire, est etiam ignorantia culpabilis:

3. Quid asserat S. Thomas de hac triplici ignorantia.

4. Qualis sit hac diuisio ignorantia.

5. Ignorantia consequens debet esse voluntaria.

6. Ignorantia vincibilis, aut inuincibilis, culpabilis, aut inculpabilis, quanam sit.

culpabilis; & si sit de obiecto, quod non tenemur scire, est inculpabilis, vt patet ex S. Thoma 1.2. quest. 76. art. 2. & quemadmodum ad ignorantiam consequentem non est satis, si consequatur quomodocunque ad actum voluntarium; sed debet etiam ipsa consequi, vt voluntaria, vt diximus; ita ad ignorantiam culpabilem non est satis, si consequatur quomodocunque ex actu culpabili; sed debet consequi, vt culpabilis, vt notat Salas 1.2. disp. 4. sect. 1. cit. n. 5. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 16. num. 31. Azor lib. 1. cap. 13. quest. 2. in fine. Sayr. lib. 2. clan. reg. cap. 9. num. 35. Almainus tractatu 1. Mor. cap. 4. & alij: hoc enim modo ignorantia rerum diuinarum, quæ in nobis consequitur ex peccato originali, & aliquando etiam ex actuali, vt quando quis propter peccata non illuminatur specialiter à Deo; non est culpabilis, etiam si consequatur ex actu culpabili: quia ipsa per se non consequitur vt voluntaria: & contra, si ignorantia rerum specialiter à Deo; non est culpabilis, etiam si consequatur ex actu culpabili: quia ipsa per se necessaria, potest esse voluntaria indirectè, sine omni actu, ad quem sequeretur, tanquam ad causam, vel occasionem, de quo nunc non disputo; ad huc etiam per se culpabilis, etiam si non sequeretur ex actu culpabili.

Neque solum id est verum, quando ignorantia non consequitur voluntariè ex actu culpabili propter aliquam aliam obligationem, vt, verbi gratia, quando ignorantia ieiunij sequitur ex omissione Sacri, quæ est culpabilis ex præcepto Sacri, & non ex formalis obligatione ieiunij; sed etiam si consequatur ex actu culpabili propter ipsam formalem obligationem non ignorandi, vel habendi oppositam notitiam, vt subdit Sanchez ibidem, ex Valq. 1.2. disp. 120. cap. 4. num. 12. Si enim rusticus, v. g. omittat interesse Catechismo, ad quem tenetur ex ipsa obligatione fidei; & idem ignoret res fidei, neque præuiderit in illa absentia hanc ignorantiam, sicut hæc non consequitur vt voluntaria, ita neque consequitur, vt culpabilis.

Atque hæc solum ratione est intelligendum id, quod habet S. Thomas quest. 3. de malo, art. 8. & ex illo Contractus 1.2. quest. 6. art. 8. quod in moralibus omne illud reputetur voluntarium, quod causatur ex voluntario; neque enim est satis, si causetur quomodocunque; sed debet causari causatione propria voluntarij, id est, ex cognitione. Atque hinc vterius colligit idem Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 16. cit. num. 38. non esse admittendam eam regulam, quam tradit Castr. lib. 2. de lege pan. cap. 14. post secundam propositionem. Couarr. in cap. alma mater. p. 1. §. 10. num. 16. Gabr. in 4. d. 15. quest. 14. art. 3. dub. 2. & alij alij, quod quando aliquis dat operam rei illicitæ, nunquam potest excusari à malitia effectus, qui fortè consequitur; neque ignorantia, qua fortè laborat, potest esse inuincibilis, & inculpabilis. Contra enim est: quia, qui dat operam rei illicitæ, si nullo modo aduertat, quod ex illa debeat consequi talis effectus, vel ignorantia, impossibile est, quod hæc sint illi voluntaria, aut culpabilia. Vnde S. Thomas 1.2. quest. 73. art. 8. expressè ait, quod si nocumentum sequatur per accidens ad actum peccati, & non sit in illo præuifum, aut intentum, non aggregatur peccatum; sed solum propter negligentiam considerandum huiusmodi nocumenta, quæ possunt consequi, imputantur homini ad peccatum ea mala, quæ eueniunt præter eius intentionem, si dabit operam rei illicitæ. Et quest. 26. art. 3. in corp. de eo, qui percutit, & occidit patrem, solum aduertens, quod sit homo, non autem quod sit pater; ait, quod excusetur à parricidio: & tamen certum est, quod daret operam rei illicitæ.

7. Ad hoc, ut ignorantia, vel aliquis effectus positius sit culpabilis, non est satis, si quomodo-cunque sequatur ex re illicita, & culpabili.

Et plura alia contra hanc regulam videri possunt apud Vasquez 1.2. disp. 101. cap. 2. num. 4. & apud Valentiam 1.2. disp. 6. quest. 3. puncto 3. & specialiter pro irregularitate ex homicidio, quod consequitur ex actu illicito, apud Suar. de cens. disp. 4. sect. 6. Et quomodo pro hac regula sic accepta vniuersaliter, & indistinctè non faciat S. Thomas 2.2. quest. 64. art. 8. vbi agit de homicidio, quod accidit casualiter, commodius explicabimus infra lib. 2. disp. 32. num. 7. quando agemus de grauitate peccati ex circumstantia nocumenti per se, vel per accidens consequentis ex actu illius.

Sed pro dignoscenda ignorantia culpabili longè melior est hæc alia regula, quam tradit Salas 1.2. disp. 4. sect. 1. num. 5. cit. vt aduertamus, vtrum sit voluntaria, vel in se, vel in alio, & vtrum sit de obiecto, quod obligatione morali tenemur scire; vel absolute propter se ipsum, vt contingit in mysterijs fidei, quorum necessitas solum est, vt credantur, & propter seipsa, vel saltem ex hypothesi, & in ordine ad aliquam actionem, quæ est facienda, vt contingit in eo, qui vult iacere sagittam; & idem tenetur scire, vtrum aliquis transeat; de quo tamen absolute, & per se nullam habet obligationem.

Atque hanc ignorantiam inuincibilem, & inculpabilem appellant communiter Canonistæ ignorantiam probabilem, & iustam; quia leges, & iura eam probant: sicut è contra ignorantiam culpabilem, & vincibilem appellant iniustam, & improbabilem; quia leges illam improbant, vt notat Azor tom. 1. lib. 1. c. 12. quest. 1.

Similiter, si ignorantia consequens sit voluntaria directè, & causetur per actum voluntatis, qui per se in illam feratur, dicitur ignorantia affectata, vt notat Salas sect. 1. cit. num. 6. Sayr. lib. 1. thes. c. 8. n. 4. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 16. num. 6. Nan. in Man. cap. 23. num. 45. & alij communiter, ab ipso, scilicet, actu, & affectu voluntatis: vt, quando quis de industria vult ignorare, quomodo impij apud Iob cap. 1. dicunt Deo: Scientiam viarum tuarum nolumus. Et Psal. 35. de impio dicitur: Noluit intelligere, vt benè ageret. Si verò sit voluntaria indirectè, dicitur ignorantia crassa: quia oritur ex magna desidia, & negligentia; qualem communiter habent, qui sunt crassi & pingues; & eandem ob causam appellatur etiam supina; quia similiter huiusmodi desidia, & negligentia cadit in supinum hominem, vt dicitur 1. et si consensum. ff. de contract. empr.

Et quantum Suar. de cens. disp. 4. sect. 10. num. 10. ex Cordub. lib. 2. quest. 1. in hoc distinguit ignorantiam crassam à supina, quod illa proueniat ex pura negligentia, & desidia; hæc verò ex nimia sollicitudine, & applicatione ad alia negotia, quæ impediunt debitam curam addiscendi ea, quæ quis tenetur scire; hoc tamen discrimen, neque ex iure, neque ex ratione videtur satis probare; neque appareret, quare ille, qui in alijs negotijs est diligentissimus; & idem contrahit ignorantiam eorum, quæ debet scire, possit dici supinus, eamque appellariorem, & denominationem tribuere etiam suæ ignorantie. Et cum S. Thomas 1.2. quest. 76. art. 3. tam illam ignorantiam, quæ prouenit ex negligentia, & fugam laborum, quam illam, quæ prouenit ex alijs occupationibus, appeller voluntariam indirectè, neque vllum aliud discrimen inter ipsas assignet, melius videtur, si vtraque accipiatur pro eadem; & solum dicatur distingui ab affectata: quia illa est voluntaria directè, & studiosè volita, & causata; hæc verò indirectè, & solum est volita, & causata per ipsam fugam laboris, aut per applicationem ad alias

8. Quæ regula possit dignosci ignorantia culpabilis.

9. Ignorantia probabilis, & iusta, quanam sit.

10. Ignorantia affectata, crassa, & supina, quanam sit.

alias res, quæ sunt volitæ, & tanfatæ per se; & ided appellatur crassa, & supina; quia vel nulla, vel ferè nulla diligentia fuit adhibita, vt haberetur notitia opposita.

Vtrum autem hæ tres ignorantia, id est, ignorantia affectata, crassa & supina, adequatè diuidant ignorantiam vincibilem, & culpabilem, videri potest apud Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 16. num. 5. & 7. Primò enim certum est, quòd etiam stante grauitate alicuius præcepti, & obligationis ad habendam oppositam scientiam de aliqua re, potest ignorantia esse vincibilis, & culpabilis solum venialiter; si, scilicet, negligentia, ex qua pronenit, sit theologicè solum leuis, & non sufficiens ad peccatum mortale, vt idem habet num. 5. Deinde probabile est, quòd possit aliqua ignorantia esse vincibilis, & culpabilis mortaliter, etiam si, propriè loquendo, neque sit affectata, neque crassa, aut supina: cum enim ignorantia affectata tunc sit, quando in se, & directè est voluntaria; & tunc sit crassa, aut supina, quando est voluntaria indirectè, sed pro habenda opposita scientia, vel planè nulla, vel ferè nulla diligentia est adhibita, ac proinde tunc sit, quando prouenit ex lata culpa, & ex summa negligentia, vt fusè probat idem Sanchez lib. 9. de marr. disp. 12. num. 32. & 33, si quis pro habenda opposita scientia non adhibeat diligentiam planè nullam, vel ferè nullam, neque sit summe negligens, non habebit, propriè loquendo, ignorantiam crassam, aut supinam; & tamen poterit illam habere vincibilem & culpabilem mortaliter, si multam diligentiam adhibeat; sed non tantam, quanta moraliter est necessaria pro rei, & negotij qualitate, vt etiam notat Val. 1. 2. disp. 6. quest. 6. puncto 1. §. de ignorantia, & Henric. lib. 3. de excommunic. cap. 23. num. 2. Salas 1. 2. quest. 6. art. 8. tract. 3. disp. 4. sect. 1. num. 6. in fine, & alij apud Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 16. cit. num. 7.

Et talis videtur esse illa negligentia, quæ potest facere confessionem informem: siquidem multi ex Doctoribus, qui illam admittunt, expressè reiciunt ignorantiam crassam, aut supinam, vt Canus in releb. de penitentia, par. 5. Sot. in 4. d. 18. q. 3. art. 3. §. sed est hic tamen. Henric. l. de penitentia, cap. 11. n. 1. & alij apud Sanchez ibidem. Et similiter talis est illa ignorantia, quæ secundum aliquos excusat à censuris Ordinariorum, non autem Papæ, aut iuris communis, vt idem refert, & dicemus in materia de censuris.

Dixi autem esse probabile, quòd possit dari ignorantia culpabilis, quæ tamen propriè non sit affectata, neque crassa, & supina: quia oppositum docet Suar. de cens. disp. 4. sect. 10. num. 10. & alij apud Sanchez loco cit. qui absolute docent, omnem ignorantiam mortaliter culpabilem esse crassam, aut supinam, & in rigore loquendo, potius videtur quæstio de nomine, quàm de re, vt, scilicet, constet, quòd propriè debeat intelligi per ignorantiam crassam, vt etiam dicemus in materia de contractibus, & de censuris.

Praterèa, siue ignorantia sit antecedens, siue consequens, siue vincibilis, siue inuincibilis, & siue culpabilis, siue inculpabilis, si comparetur ad res ipsas, quæ ignorantur; alia dicitur ignorantia iuris, & alia ignorantia facti: & illius etiam meminit Aristoteles 3. Ethic. cap. 6. & de vtraque habetur titulus in iure communi, qui inscribitur, De iuris, & facti ignorantia. si quis enim ignoret, v. g. quòd consortium cum homine excommunicato est illicitum, dicitur ignorantia iuris; si verò sciat illud esse licitum, sed nesciat, quòd Titius, verbi gratia, sit ex-

communicatus, dicitur ignorantia facti.

Denique, siue ignorantia sit iuris, siue facti, tunc dicitur esse prauæ dispositionis, quando quis non solum caret notitia, & scientia; sed etiam per contrarium actum erroris est prauè dispositus ad illam habendam: & tunc dicitur puræ negationis, quando quis solum caret notitia, & scientia; non autem est prauè dispositus per actum erroris, vt colligitur ex Aristotele 1. Posterior. text. 28.

Et de his, & aliis diuisionibus ignorantia plura possunt videri apud Scholasticos in 2. d. 22. S. Th. & Thomistas 1. 2. quest. 6. art. 8. & quest. 76. Alphonsum à Castro lib. 2. de lege pen. cap. 14. Suar. de cens. disp. 4. sect. 8. num. 3. Val. 1. 2. disp. 2. quest. 1. puncto 6. Valq. ibidem, disp. 117. cap. 1. Salas 1. 2. part. 2. d. 4. sect. 1. Azor tom. 1. lib. 1. cap. 12. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 16. & alios.

Et quod hoc loco dicimus de ignorantia in ordine ad faciendum inuoluntarium, aut non voluntarium, non solum debet intelligi de ignorantia habituali; sed etiam de ignorantia actuali, quæ dicitur non cogitantiæ, vel non aduertentiæ, vt notat Suar. sect. 8. cit. num. 11. Azor quest. 3. Sanchez num. 8. licet enim aliquis habitualiter sciat, quando iustet, v. g. præceptum ieiunij: si tamen hodie de facto, & actualiter non aduertat illud instare, & ex tali inaduertentia non ieiunet; omissio ieiunij non est illi voluntaria; & ided neque peccatum. Et de huiusmodi inaduertentia, vel obliuione actuali re-ctè monet idem Sanchez lib. 1. cit. cap. 16. num. 40. quòd facilius, & frequentius solet contingere & excusare à culpa, quàm ignorantia habitualis: quia non facile possumus eam præuenire, neque tene- mur eam impedire per media extraordinaria; cum tamen scientia habitualis facile possit acquiri semel, & semel acquisita sit satis pro tota vita.

DISPVT. XXVI.

Quomodo ex ignorantia concomitante, con-sequente, & antecedente causetur inuoluntarium.

1. Ignorantia concomitans non facit inuoluntarium positiuè, sed solum negatiuè non voluntarium.
2. Vtrum ignorantia concomitans excuset à peccato.
3. Ignorantia concomitans quomodo excuset ab irregularitate, v. g. homicidij, si hoc contingat ex illa ignorantia.
4. Ignorantia consequens non facit inuoluntarium cum actu, ad quem est consequens; & eum, ad quem est antecedens, solum facit inuoluntarium secundum quid.
5. Non omne peccatum est inuoluntarium conditionaliter, & secundum quid, ratione ignorantia consequentis.
6. In omni actu peccati est aliqua ignorantia, aut peruersitas, & euersio mentis.
7. Actus virtutum non sunt inuoluntarij conditionaliter, & secundum quid, ratione inconsiderationis ad rationes oppositas, per quas fortè impedirentur.
8. Qui dat elemosynam ex ignorantia consequente, quòd hic non sit verè pauper, non transfert in illum dominium.
9. Ignorantia antecedens facit simpliciter inuoluntarium.
10. Etiam actus interius voluntatis potest esse simpliciter inuoluntarius ex ignorantia antecedente.

11. An,

11. Vtrum omnis ignorantia mortaliter culpabilis, sit dicenda esse crassa, aut supina.

12. Ignorantia iuris, & ignorantia facti, quanam sit.

13. Ignorantia prauæ dispositionis, & pure negationis.

14. Ignorantia habitualis, & ignorantia non cogitantiæ, non aduertentiæ actualis.

1. Ignorantia concomitans non facit inuoluntarium positiuè, sed solum negatiuè, non voluntarium.

2. Vtrum ignorantia concomitans excuset à peccato.

11. An, & quomodo inuoluntarium ex ignorantia antecedente possit dici inuoluntarium mistum.
12. Inuoluntarium ex ignorantia antecedente, quare non sensus afferat dolorem, & displicentiam.
13. Sola obligatio, aut debium aduertendi, vel sciendi non est satis ad culpam, nisi præterea menti occurrat aliqua cogitatio de tali obligatione.
14. Quomodo scire, & debere scire dicantur esse paria.
15. Etiam ignorantia earum rerum, quæ pertinent ad proprium statum, aut officium cuiusque, potest excusare.

His positis circa diuisiones ignorantia, facile constant conclusiones S. Thomæ 1. 2. quest. 6. art. 8. superius indicatæ, & quomodo ex ignorantia causetur inuoluntarium & breuiter:

Dicendum est primò: Ignorantia concomitans non facit inuoluntarium, vel inuitum positiuè, seu contrariè; sed solum negatiuè, non voluntarium, & non spontaneum. Ita S. Thomas 1. 2. quest. 6. art. 8. & omnes communiter. Prima pars de inuoluntario, & inuito positiuè, & contrariè probatur: quia, qui ignorans occidit, v. g. inimicum, id est, putans occidere feram, & quem adhuc occidisset, si non fuisset ignorans, non occidit contra inclinationem voluntatis, neque occisio affert illi dolorem, & poenitentiam, quando postea tollitur ignorantia; quod tamen ad inuitum, & inuoluntarium positiuè, requirit Aristoteles 3. Ethic. cap. 1.

Secunda pars de inuoluntario negatiuè, id est, solum non voluntario, probatur: quia reuerà, quod non est cognitum, non potest esse actu volitum; & per consequens neque voluntarium, si comparetur ad voluntatem mediante actu, & sicut effectus; non autem immediate, & sicut obiectum.

Et dum dicitur ignorantia comitans caulare, vel facere non voluntarium, non est intelligenda aliqua positia causa, vel factio; sed satis est causa ratio negatiua, id est, quòd actus non sit voluntarius secundum rationem ignoratam, vt notat Salas 1. 2. disp. 4. sect. 2. num. 22. Vtrum autem ignorantia comitans minuat voluntarium, etiam secundum rationes cognitatas: quatenus, scilicet, facit, vt voluntas minori imperi in actum feratur, quàm alioqui feretur, si esset illi proposita etiam ratio ignorata, neque affirmat, neque negat S. Thomas art. 8. cit. sed, si affirmetur, nihil absurdi continet: & de facto affirmat Valq. 1. 2. disp. 29. cap. 2. num. 8.

Sed contra conclusionem obiciet primò: quia, si ignorantia comitans faceret non voluntarium, omninò excusaret à peccato: quod tamen negat S. Thomas 1. 2. quest. 76. art. 3. quando ait, eam neque excusare, neque accusare; & art. 4. neque minuire peccatum, neque augere.

Secundò, quia nihil impedit, quominus ignorantia, quæ respectu occisionis, v. g. est concomitans, absolute sit voluntaria, & culpabilis; & ided respectu alicuius alterius actus sit consequens, vt si is, qui emittit sagittam, culpabiliter omisit diligentiam: tunc autem impossibile est, vt faciat non voluntarium, cum reuerà etiam occisio sit culpabilis.

Ad primum Respondeo: quauis Dur. in 2. d. 22. quest. 4. num. 5. Gabr. quest. 2. art. 1. not. 3. Marf. quest. 15. art. 2. Adrianus quodl. 4. & alij alij apud Sanchez lib. 9. de marr. disp. 32. num. 26. & lib. 1. in Decal. cap. 16. num. 13. & apud Sayrum lib. 5. clau. reg. cap. 4. num. 17. & apud Med. 1. 2. quest. 6. art. 8.

absolute negent, ignorantiam concomitantem excusare à peccato: quia solum se tenet ex parte operantis, & se habet merè per accidens ad ipsum opus; & ided illud relinquit in eadem bonitate, & malitia, quam ex se habet; sicut relinquit etiam albedo, & musica; & aliud quodcumque accidens eiusdem operantis: longè tamen est probabilius, quòd excuset secundum circumstantiam ignoratam, vt docet Almain. tract. 1. Mor. cap. 4. Cord. lib. 2. de ignor. q. 19. Valq. 1. 2. disp. 125. cap. 2. Val. 1. 2. disp. 6. punct. 3. Azor lib. 1. cap. 14. quest. 4. Suar. de cens. disp. 4. sect. 8. num. 8. Sanchez loco cit. & lib. 1. in Decal. cap. 16. num. 13. Salas 1. 2. disp. 4. sect. 2. num. 16. & 17. Med. 1. 2. quest. 6. a. 8.

Nam, quauis non faciat positiuè inuoluntarium, facit tamen non voluntarium: & hoc est satis ad tollendum peccatum, de cuius ratione est, vt sit positiuè voluntarium, id est, causatum à voluntate deliberata, & tanquam actio humana: & falsum est, quòd solum se teneat ex parte operantis, sicut albedo, & musica; & nullo modo ex parte operis: siquidem, dum occultat ex parte obiecti circumstantiam, ex qua habetur malitia, etiam impedit ipsam malitiam. Et quoad hoc in casu posito de eo, qui occidit hominem, putans se occidere feram, eodem modo se habet circumstantia homicidij ignorata; siue ille, qui occiditur, sit amicus, & alioqui non occidendus; siue sit inimicus, & occidendus; cum ratio culpæ non pendeat ex re merè extrinseca, & solum futura, vel non futura sub conditione.

Quia tamen potest accidere, vt qui habet huiusmodi ignorantiam concomitantem, actu retineat malum affectum occidendi inimicum, & ex illo emittat sagittam, non obstante ignorantia; ided ex accidente fieri potest, vt aliquando non excuset: vt, v. g. si credat ibi non esse inimicum; putet tamen, se posse decipi in illa existimatione, eumque posse ibi latere, quauis ipse ignoret, & ex tali dubitatione explodat bombardam cum animo occidendi, si ibi est. Idque solum dicendus est voluisse S. Th. 1. 2. quest. 76. art. 3. & 4. cit. quando dixit, ignorantiam concomitantem, & quæ non est causa actus, non excusare à peccato: quia non facit inuoluntarium, sed solum non voluntarium: id enim non significat, quòd actus non voluntarius possit esse peccatum; sed solum quòd huiusmodi ignorantia non excuset ab illa malitia prauæ affectus, qui potest simul haberi: & ided quòd operatio tali modo facta cum ignorantia, non possit dici positiuè inuoluntaria, & contraria voluntati: sed solum negatiuè, quantum est ex vi talis ignorantia, vt explicat Valq. 1. 2. disp. 125. cit. cap. 3. num. 8. & Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 16. num. 13. cit. Qui etiam num. 28. minus approbat doctrinam Caietani 1. 2. quest. 6. art. 8. ad finem, & in Summa, verb. consideratio, vers. Aduerte tamen. quem sequitur etiam Armilla cod. num. 1. quòd ignorantia tunc excuset, quando habetur propositum de opposito; & qui celebrat, v. g. contractum vsurarium ex ignorantia, inaduertentia, aut obliuione, tunc solum non peccet, quando est ita affectus, vt si sciuisset, non celebrasset. Contra enim ait esse: quia tale propositum non requiritur; & quando non incidit cogitatio de vincenda ignorantia, semper illa est inuincibilis, & inculpabilis, cum impossibile sit deliberare de ea vincenda, vel aliquid diligentia adhibere ad eam vincendam, vt dicemus infra.

Verum tamen est, quòd tale propositum multum potest iuuare ad ferendum iudicium, quòd ignorantia fuerit inuincibilis, quando est dubium, vtrum incidit cogitatio de illa vincenda, vel non:

in homine enim timorato, & qui habebat propo-

3. Ignorantia concomitans quomodo excuset ab irregularitate, v.g. homicidij, si hoc contingat ex illa ignorantia.

Qua verò ratione ignorantia comitans excusat in exemplo iam posito ab homicidio, eadem etiam excusat ab irregularitate, vt notat Salas 1.2. disp. 4. sect. cit. num. 18. Vsq. 1.2. disp. 1.26. num. 9. & 10. Henricus lib. 1.1. de matr. cap. 10. in com. littera A. Sanch. l. 9. de matr. disputat. 3.2. num. 16. & alij apud ipsum, etiam non obstante actuali affectu de occidendo, qui forte potest simul haberi: hic enim affectus solum facit, vt homicidium, quod sequitur, sit volitum, & vt comparetur ad voluntatem tanquam obiectum ad potentiam; non autem, vt sit voluntarium, & comparetur tanquam effectus ad causam; & irregularitas solum est annexa homicidio voluntario, non autem volito, vt patet, si quis cupiat, v. g. Petrum occidi à Paulo: neque tamen villo modo concurrat, vt occidatur. Secus verò esset ex eodem Salas ibid. si homicidium ex illo affectu, non solum haberet, vt esset volitum; sed etiam vt esset voluntarium, vt si exploderetur, v. g. bomba non ex affectu venandi, & occidendi feram; sed occidendi inimicum, si ibi est: tunc enim realis occisio, neque etiam negatiue esset inuoluntaria, siquidem regulariter ex alia notitia, quod forte ibi esset inimicus; & causaretur à voluntate conditionata occidendi, si ibi est; quæ tamen voluntas æquiualeat absolutæ, quando conditio ponitur inesse.

Ad secundum Respondeo, si ignorantia comitans sit voluntaria, & culpabilis, fore quidem culpabilem eum actum occisionis, qui fit cum tali ignorantia, vt probat Val. 1.2. disp. 2. quest. 1. puncto 6. §. Respondeo omnino. & Salas disp. 4. cit. sect. 2. n. 19. Eam tamen rationem culpæ non habituram ex ignorantia, sed ex alia notitia, qua ipsa ignorantia est culpabilis, & qua fuit propoſita voluntati, v. g. obligatio cognoscendi, vtrum aliquis transeat, ne alioqui emittatur sagitta cum periculo occidendi, vt subdit idem Salas ibid. Et cum huiusmodi ignorantia comitans, eo ipso, quod est voluntaria, & culpabilis, conuincatur esse etiam consequens; mirum non est, si neque etiam negatiue faciat simpliciter non voluntarium, sicut neque illud facit ignorantia consequens, vt dicemus.

4. Ignorantia consequens non facit inuoluntarium eum actum, ad quem est consequens; & eum, ad quem est antecedens, solum facit voluntarium secundum quid.

Dicendum secundò: Ignorantia consequens nullo modo facit inuoluntarium eum actum, ad quem est consequens; & illum alium, qui ex ipsa fit, & ad quem aliquo modo est antecedens, solum facit inuoluntarium secundum quid. Probatur: quia respectu illius, ad quem est consequens, nullo modo est causa, neque tollit notitiam illotum, in quibus ipse est; sed solum tollit pro alijs actibus, qui debent deinceps ex illa fieri; & ignorantia, v. g. affectata, vel crassa obligationis ieiunij solum tollit cognitionem pro obseruatione ieiunij, non autem pro voluntate, siue directa, siue indirecta habendi talem ignorantiam. Et quia ipsa ignorantia est voluntaria, & voluntarie tollit notitiam pro actibus, qui ex illa fiunt; etiam illos facit voluntarios, dummodo ponantur esse præuisi, vt secuturi ex ignorantia, aut ablatione talis notitiæ: vt enim notat Bellarm. lib. 1. de septem verbis à Christo in Cruce prolatis, cap. 1. qui ex tali ignorantia peccant, similes sunt homini, qui cupiens ex alto se præcipitare in flumen, claudit oculos, & postea se

in flumen proficit: nam, sicut hoc, quod est ab huiusmodi homine actu non videri flumen, non facit, vt projectio in flumen non sit voluntaria: ita.

Atque hoc modo Aristoteles 3. Ethic. cap. 1. sub initium, ait, ignorantiam, quæ consistit in electione, id est, quæ sponte & liberè eligitur, non facere inuitum; sed esse causam prauitatis, & secundum illam dici, quod omnis prauus ignoret, quid sit agendum, & à quo sit abstinendum: & vt subdit e. 5. qui aliquid agunt ex ignorantia, cuius ipsi sibi sunt causa, non modo non excusantur tanquam inuiti, & non sponte agentes; sed iure ac merito puniuntur: & ebris ea de causa duplices pœnæ statutæ sunt, si prauum aliquid agant: quia, sicut ebrietatis principium sibi ipsi sunt; ita & ignorantia, quæ prouenit ex ebrietate, & prauæ actionis, quæ sequitur ex ignorantia.

Dicuntur tamen ea, quæ fiunt ex ignorantia consequente, tanquam ex causa, esse inuoluntaria secundum quid: quia, quantum non sint contra actuale, & absolutam voluntatem; sunt tamen contra conditionalem: siquidem, vt supponimus, non fieret actio, si haberetur opposita scientia: sicut enim quæ fiunt ex metu, dicuntur inuoluntaria secundum quid; quia sunt contra aliquam inclinationem, extra casum metus: ita & quæ fiunt ex ignorantia. Et disparitas solum est, quod inclinatio extra casum metus est actualis, & præsens, quando fit operatio ex metu; & inclinatio extra casum ignorantia est solum conditionalis, proutis, qui operatur ex tali ignorantia, est ita dispositus, vt si haberet oppositam scientiam, non esset operaturus. Ex quo etiam ulterius fit, vt hoc ipsum inuoluntarium secundum quid, non sit eiusdem rationis, prout causatur ex metu, & prout causatur ex ignorantia consequente: siquidem illud est inuoluntarium actualiter, id est, contra voluntatem actua-lem; hoc verò conditionaliter, & contra voluntatem conditionalem, vt exponit Conrad. 1. 2. quest. 6. art. 8. & Valquez 1.2. disputat. 29. cap. 2. num. 7.

Vtrum autem ignorantia consequens, saltem quando est affectata, augeat voluntarium, non explicat S. Thomas 1.2. quest. 6. art. 8. quia pertinet ad questionem 76. quæ est de ignorantia, in quantum est causa peccati, & malitiam, vel tollit, vel ponit, vel ex toto, vel ex parte.

Sed contra hanc partem conclusionis de inuoluntario conditionaliter, & secundum quid, obiicitur primò: quia sequitur, nullum esse peccatum, quod non sit inuoluntarium conditionaliter, & secundum quid: cum enim omnis prauus ignoret, quid sit agendum, & à quo abstinendum, & ob huiusmodi errorem, aut ignorantiam efficiantur iniusti, & omnino mali homines, vt habet Aristoteles 3. Ethic. cap. 1. omne peccatum videtur includere ignorantiam consequentem, id est, inuoluntariam aduerſentiam, & considerationem eorum, quæ retrahunt à peccato; & de omni peccato videtur posse enunciari sub conditione, quod non fieret, si haberetur opposita aduerſentia, & consideratio.

Secundò, quia similiter sequitur, etiam actus virtutum, & absolute quicquid est voluntarium, simul esse inuoluntarium conditionaliter, & secundum quid: siquidem etiam de actu temperantiæ, v. g. potest dici, quod non fieret, si haberetur maior attentio ad rationes delectabiles, quæ impellunt ad intemperantiam; & de quolibet voluntario, quod similiter non fieret, si poneretur inesse aliqua alia conditionalis.

Tertiò, contra primam partem conclusionis, de voluntario simpliciter, facit instantia de eo, qui voluntarie

5. Non omne peccatum est inuoluntarium conditionaliter, & secundum quid, ratione ignorantia consequentia.

6. In omni actu peccati est aliqua ignorantia, aut peruerſitas, & euerſio mentis.

voluntarie ignorat, vtrum is, cui dat eleemosynam, sit vere pauper: si enim huiusmodi donatio eleemosynæ, ex eo, quod sit ex ignorantia consequente, & voluntaria, tanquam ex causa, esset simpliciter voluntaria, is, qui accipit, non teneretur illam restituere, etiam quando reuera non est pauper; quod tamen est absurdum. Et idem est de eo, qui voluntarie per ebrietatem priuat se vsu rationis, & ex hac ignorantia consequente, & voluntaria occidit hominem, quem alioqui non occidisset, si habuisset vsu rationis: neque enim homicidium est illi voluntarium, etiam si proueniat ex ignorantia consequente, tanquam ex causa.

Ad primum respondere Conrad. 1.2. quest. 6. art. 8. §. Secunda pars conclusionis. id totum posse concedi sine absurdo de quolibet actu peccati. Sed contra est: quia non omne peccatum est ex ignorantia, tanquam ex causa; sed plurima sunt etiam ex infirmitate, & ex malitia, vt patet ex S. Thom. 1.2. quest. 76. sequentibus. Neque locus ex 3. Ethic. cap. 1. cit. intelligitur de ignorantia consequente, prout de illa hic loquimur, id est, prout consequitur ad aliquem actum voluntatis, & præcedit aliquem alium, tanquam causa; sed de concomitante, vt exponit eo loco S. Thomas lect. 2. & patet manifestè ex textu, ubi, cum Aristoteles docuisset, diuersa esse, quod quis agat ex ignorantia, & quod agat ignorans, subdit, omnem prauum ignorare, quid sit agendum. Et sensus est, quod omnis prauus agat ignorans, etiam si non omnis agat ex ignorantia. Et quod sequitur, ob huiusmodi errorem effici homines iniustos, & malos, solum significat, quod prauè agendo cum ignorantia, contrahant habitus prauos. Solum ergo potest concedi particulariter argumento, quod aliqua peccata sint voluntaria conditionaliter, & secundum quid, id est, illa, quæ sunt ex ignorantia consequente, tanquam ex causa: in idem enim recidit, quod ignorantia sit causa operis; & quod opus non fieret, si haberetur opposita scientia: siquidem ignorantia solum causat per remotionem scientiæ, vt loquitur S. Thomas quest. 6. art. 8. cit. id est, per accidens, & tanquam remouens prohibens, vt idem explicat 1.2. quest. 6. art. 1. & quest. 3. de malo, a. 8. ac proinde omnis, qui peccat ex huiusmodi ignorantia, est ita dispositus, vt non esset peccaturus extra statum ignorantia; & peccatum rectè potest dici, quod sit illi inuoluntarium conditionaliter, & secundum quid.

Si verò contingat, vt ignorantia ita sit voluntaria, & consequens ad aliquem actum; vt tamen non præcedat aliquem alium, tanquam causa, vt supra diximus de ignorantia concomitante, quando est culpabilis; actus, qui fit cum tali ignorantia, omni modo est voluntarius, & neque secundum quid inuoluntarius, vt notat Vasq. 1.2. disp. 29. cap. 2. num. 2. quia non modo non est contra internum imperium absolutum; sed neque etiam contra conditionalem.

Vtrum autem absolute, & simpliciter in omni actu peccati sit aliqua ignorantia, saltem concomitans ex parte intellectus; an verò etiam posita in intellectu perfecta scientia, & aduerſentia, possit voluntas consentire in malum; non est huius loci. Videri potest Fonseca 9. Metaph. cap. 2. quest. 4. Certè quicquid sit de ignorantia, aut inconsideratione quasi speculatiua, non videtur posse deesse omnis error, aut ignorantia, vel inconsideratio practicæ, cum etiam in ratione sit peccatum, quando dirigit, aut non prohibet actus inordinatos, vt patet ex S. Thom. 1.2. quest. 74. art. 1. & cum obiectum voluntatis per se, & primum, solum sit

verum bonum, & bonum apparens solum cadat sub voluntatem ex quadam mentis peruerſitate, & euerſione, vt dicitur 3. Ethic. cap. 4. & lib. 2. Moralium. Eudem. cap. 1. videtur supponi aliqua peruerſitas, & euerſio mentis, & per consequens aliqua ignorantia.

Ad secundum Respondeo, id, quod sit ex ignorantia consequente, non ided dici à S. Thoma inuoluntarium secundum quid; quia sit quomodo-cunque contra inclinationem possibilem, aut futuram sub conditione, vt assumitur in argumentis, sed, quia est contra inclinationem habitualem, vt loquitur S. Thomas quest. 3. de malo, art. 8. cit. vel contra virtualem proximam de præſenti; quæ statim fieret actualis, si poneretur scientia; id est, quia operans est proximè ita dispositus de præſenti, vt omnino non esset operaturus, si non esset ignorans. Quod verò hoc non contingat in actibus virtutum, neque vniuersaliter in omnibus voluntarijs, facile constat: quia, dum aliquis operatur temperanter, non est proximè, & de præſenti ita dispositus, vt non esset operaturus, si poneretur alia cognitio; neque aliquid habet habitualiter, ratione cuius possit dici esse ita dispositus, sicut qui ex ignorantia consequente occidit hominem, v. g. vel comedit carnes die prohibito, habet iudicium, & voluntatem habitualem, & vniuersalem de non occidendo, aut non comedendo; eaque statim fieret actualis, & particularis de non occidendo hoc, & de non comedendo tali die, si accederet notitia particularis, quod hic sit homo, & quod talis dies sit prohibitus: quemadmodum enim in speculatiuis, qui habet assensum vniuersalem, quod omne triangulum habet tres angulos, æquales duobus reſtibus; & non subsumit, quod hoc sit triangulum; aliquo modo dicitur scire, etiam de hoc, id est, implicite, & in vniuersali; & aliquo modo dicitur non scire, id est, explicitè, & in particulari, vt patet ex Aristotele 1. Posteriorum, text. 2. ita etiam, qui habet voluntatem vniuersalem non occidendi hominem, implicite vult non occidere hunc; & si actu aduertat, quod is, quem occidit, sit homo, statim id vult etiam explicitè.

Atque ex hoc facile intelligitur, quare non concedatur de concupiscentia, quod faciat inuoluntarium secundum quid; sicut conceditur de ignorantia consequente: vt enim diximus disputacione 24. num. 23. & notat Val. 1.2. disp. 2. quest. 1. puncto 6. in responsione ad 5. & expressè S. Thomas 1.2. quest. 6. art. 7. ad 3. in eo, qui agit ex concupiscentia non manet prior voluntas, quæ repudiabat actionem; sed mutatur ad illam volendam simpliciter: & in eo, qui agit ex ignorantia, omnino manet saltem habitualiter, aut virtualiter, vel sub conditione solius scientiæ.

Ad tertium Respondeo, ignorantiam consequentem in eo, qui dat eleemosynam, & negligit certius scire, vtrum det verè pauperi, solum facere voluntariam ipsam dationem materialem; non autem translationem dominij: cum enim possit simul cum actuali voluntate non adhibendi diligentiam, & dandi materialiter eleemosynam, consistere actualis voluntas non transferendi dominium, si ille non est pauper, non potest translatio dominij referri, vt in causam, in huiusmodi ignorantiam consequentem; & ided mirum non est, si non sit voluntaria per voluntatem ignorantia, & is, qui accipit, non acquirat dominium, si non est pauper.

Ad illud verò, quod dicitur de homicidio commisso ex voluntaria ebrietate, Respondeo, ided illud non sequi, vt voluntarium; etiam si sequatur ex ignorantia

7. Actus virtutum non sunt inuoluntarij conditionaliter, & secundum quid, ratione inconsiderationis ad rationes oppositas, per quas fore impediretur.

8. Qui dat eleemosynam ex ignorantia consequente, quod hic non sit verè pauper, non transferit in illum dominium.

ignorantia voluntaria: quia non sequitur, vt prauisum: & ad hoc, vt aliquid sit voluntarium in alio, non est satis, si quomodocumque ex illo sequatur; sed debet sequi, vt prauisum, vt supra diximus.

9. Ignorantia antecedens facit simpliciter inuoluntarium.

Dicendum tertio: Ignorantia antecedens facit simpliciter inuoluntarium. Ita S. Thom. 1. 2. quest. 6. art. 8. & Aristoteles 3. Ethic. cap. 1. qui enim putat, se occidere ceruum, & ex ignorantia occidit hominem, quem absolute non occidisset, si habuisset oppositam scientiam, non modo occidit non voluntarie, id est, non cognoscendo singula, in quibus est actus; sed etiam occidit inuoluntarie, id est, contra internum imperum de non occidendo, vt supra diximus de ignorantia consequente: & inde fit, vt huiusmodi occisio, quando cognoscitur, afferat illi dolorem, & poenitentiam; quod est signum inuoluntarij simpliciter: siquidem in hoc solum consistit huiusmodi antecedens & causalitas ignorantiae, quod tollat scientiam, quando haec sola desideratur ad actum impediendum; & per consequens, quando ex alijs nihil deest, vel ex parte appetitus vel ex parte alterius cuiuscumque; quod tamen non esset, si non haberetur aliquo modo voluntas de opposito, ex qua sola potest haberi scientia, vt dicatur causa per se: & ignorantia, vt dicatur causa per accidens, vt notat Salas 1. 2. disp. 4. sect. 2. num. 13. Et vt habet S. Th. 1. 2. quest. 76. art. 1. si voluntas alicuius esset ita disposita, quod non prohiberetur ab actu patricidij, v. g. etiam si patrem agnosceret; ignorantia patris non esset illi causa patricidij, neque se haberet antecedenter, sed solum concomitanter; & ille non esset dicendus occidere ex ignorantia, sed occidere ignorans, vel cum ignorantia.

Sed contra obiicitur primum: quia ex ignorantia antecedente non solum causatur actus exterior; sed etiam interior voluntatis: qui tamen non potest esse simpliciter inuoluntarius, cum sit ipsa formalis, & actualis inclinatio voluntatis, vt patet ex dictis supra de violentia.

Secundo, quia non omne, quod fit ex ignorantia antecedente, affert dolorem, & poenitentiam: ergo non omne est inuoluntarium simpliciter, & contra internum imperum voluntatis. Idque videtur etiam expressè docere Aristoteles 3. Ethic. cap. 1. vbi ait, eum, qui aliquid agit ex ignorantia, & postquam egit, non agere ferre; neque sponte agere, neque inuitum: & ex iis, qui agunt ex ignorantia, eum tantum inuitum agere, quem facti poenitet; & quem non poenitet, solum esse dicendum, non sponte agere. Et ratio videtur esse: quia nihil impedit, quominus aliquid fiat ex ignorantia: & quod reuera non fieret, si haberetur opposita notitia; & tamen non fit malum, & disconueniens, sicut requiritur ad hoc, vt afferat dolorem, & poenitentiam: vt quando quis salutat, v. g. Petrum non amicum, putans esse Paulum amicum: & quannus non salutasset, si agnouisset; non tamen agere fert, quod salutari. Et idem videtur esse, si ex modo ipso operandi per ignorantiam tollatur in obiecto ratio disconuenientiae, & per consequens in operante ratio tristitiae, vt quando quis ex ignorantia prohibitionis comedit carnes, neque postea tristatur, quando aduertit, se comeditisse: quia non est malum comedere ex ignorantia, sed solum comedere ex aduertentia.

Tertio, quia ad contrahendam culpam non requiritur, vt quis actu aduertat ad obligationem, aut malitiam: sed satis est, si debeat aduertere: ergo neque requiritur ad voluntarium, & ignorantia antecedens, in quantum priuat actuali aduertentia, non potest facere inuoluntarium: quia eo ipso, quod

quis debet, & tenetur aduertere, conuincitur, quod etiam possit, cum nemo teneatur ad impossibile: & ideo non nisi ex culpa ipsius esse potest, quod non aduertat.

Ad primum Respondeo, quannus actus internus non possit esse simpliciter inuoluntarius ab extrinseco, & omnino coactus, & violentus; posse tamen esse simpliciter inuoluntarium ex ignorantia: hoc enim est aliud genus inuoluntarij per se contra distinctum ab illo; neque comparatur ad volentum, sicut inferius ad superius, vt notat Valq. 1. 2. disp. 27. cap. 1. num. 1. & solum in hoc consistit, quod sit à voluntate, non propterea est agens ex cognitione singulorum, & cum hoc, quod ab illa non esset, si haberet cognitionem singulorum, in quibus ipsum est. Atque hoc modo, tam externa comestio carniū die prohibito, quam interna voluntas eas comedendi, quando causatur ex ignorantia merè antecedente, est simpliciter inuoluntaria, cum vtraque sit à voluntate sine cognitione singulorum, in quibus ipsa est, id est, sine cognitione prohibitionis; & vtraque absolute non esset, si haberetur opposita cognitio. Vnde haec simpliciter inuoluntario ex ignorantia antecedente, non repugnat, quod alio modo simul sit voluntarium; etiam propterea procedit ex eadem ignorantia: siquidem in exemplo posito, tam externa comestio carniū, quam interna voluntas, est per se à principio intrinseco cognoscente bonitatem carniū; & per accidens, tanquam à remouete prohibens, est ab ignorantia prohibitionis, vt probat Salas 1. 2. disp. 4. sect. 2. num. 11. sed solum repugnat, quod omni modo, & secundum omnem rationem sit voluntarium, id est, ex cognitione omnium, quae in ipso sunt; sicut & repugnat, quod simul sit ex ignorantia aliquorum, & ex cognitione omnium.

Quod si vrgeas, saltem ex hoc sequi, quod ignorantia antecedens non sit dicenda causare inuoluntarium simpliciter, sed inuoluntarium mixtum, sicut contingit in metu; siquidem simul facit, vt operatio sit voluntaria, quatenus est à principio cognoscente aliqua; & simul inuoluntaria; quatenus est à principio ignorante alia. Respondeo, non in hoc sensu affirmari, quod causat inuoluntarium simpliciter: quia ab operatione materialiter accepta simpliciter excludat omnem rationem voluntarij; sed, quia illam excludit specialiter, in quantum operatio subsistat circumstantiae ignoratae: nam in exemplo posito, quannus ignorantia prohibitionis faciat, vt comestio carniū sit voluntaria, in quantum est carniū, & in quantum est iucunda & vtilis; in quantum tamen est contra prohibitionem, ita facit eam esse inuoluntariam, vt secundum hanc ipsam rationem nihil voluntarij illi relinquat admistum; quod tamen opposito modo contingit in metu: cum enim metus iacturam mercium, v. g. ad vitandum naufragium, non faciat voluntarium, nisi formaliter ex comparatione ad malum maius: non potest facere voluntarium, nisi sub ea ipsa ratione, sub qua est inuoluntaria; ac proinde non potest facere voluntarium, nisi cum admistione inuoluntarij in ea ipsa ratione. Et si quis inuoluntarium ex ignorantia adhuc velit appellare inuoluntarium mixtum, quatenus eandem operatio, quae sub ratione ignorata est simpliciter inuoluntaria, simul est voluntaria sub alia ratione non ignorata, non est magnoperè de hoc laborandum, & de facto id concedit Salas sect. 2. cit. n. 13.

Ad secundum Respondeo, si quid fiat ex ignorantia antecedente, & non afferat dolorem, & displicentiam, id non esse per se, id est, ex proprio modo cauandū huiusmodi ignorantiae; sed solum per accidens, ex leuitate, aut simili qualitate materiae:

10. Etiam actu internus voluntatis potest esse simpliciter inuoluntarius ex ignorantia antecedente.

11. An, & quomodo inuoluntarium ex ignorantia antecedente, possit dici inuoluntarium mixtum.

teriae: cum enim antecessio, & causalitas ignorantiae in hoc consistat, quod tollat scientiam, quando haec sola desideratur ad actum impediendum; & per consequens quando voluntas habitualiter, aut virtualiter est proximè disposita ad oppositum, sub conditione illius scientiae, aut notitiae; impossibile est, vt, per se loquendo, non causet dolorem, & displicentiam, sicut causat omne illud, quod positum est contra inclinationem voluntatis, vt dicitur 5. Metaph. text. 6. & lib. 2. Mor. Eudem. cap. 8. quia tamen aliquando contingit, vt post factum, adueniente notitia, non amplius maneat prior inclinatio; vel si maneat, solum leuiter illi contrarietur operatio, ideo ex accidente potest contingere, quod aliquando ignorantia non causet displicentiam, & perinde se habeat, atque si solum causeret non voluntarium; non autem positum inuoluntarium; idque solum vult Aristoteles loco citato, & solum probat exemplum possum de eo, qui ex ignorantia salutat non amicum: quannus enim postea aduertat, salutationem fuisse contra voluntatem non salutandi; quia tamen simul aduertit huiusmodi contrarietatem esse parui momenti, mirum non est, si vel parum, vel nihil tristetur, & potius dicatur salutasse non volens, quam inuitus.

Et idem est, si ex ipso modo operandi per ignorantiam tollatur contrarietas ad voluntatem, vt, verbi gratia, si haec solum erat de non operando sciens; non autem de non operando quomodocumque: similiter enim etiam tollitur ratio tristitiae, vt contingit in altero exemplo de eo, qui comedit carnes ex ignorantia prohibitionis; & similiter etiam hic est dicendus comedisse non volens, non autem comedisse inuitus. Imò contraria ratione potius comitur causa laetitiae, vt notat S. Thomas quest. 3. de malo, art. 8. dum ponitur, quod operatio non sit facta scienter, & contra inclinationem voluntatis. Et quod dicitur ignorantia antecedens causare inuitum, solum debet intelligi per se loquendo, id est, posita voluntate oppositi, etiam facti quomodocumque, non autem determinate, propterea solum fit ex inaduertentia, vt notat Salas disp. 4. sect. 2. cit. num. 13. in fine.

Ad tertium Respondeo, falsum esse, quod ad culpam sufficiat sola obligatio, aut debitum aduertendi, nisi praeterea menti occurrat aliqua actualis cogitatio, aut dubitatio, aut scrupulus de tali obligatione. Ita S. Thomas quest. 15. de ver. arr. 4. ad 10. Val. 1. 2. disp. 2. quest. 1. punto 6. ad 6. & disp. 6. quest. 6. punto 1. coroll. 5. Valq. 1. 2. disp. 107. cap. 3. à num. 6. & disp. 123. cap. 2. num. 6. & disp. 124. cap. 2. num. 5. & disp. 156. de legibus, cap. 3. num. 21. Suar. lib. 3. de legibus, cap. 18. num. 11. & de censuris, disp. 4. sect. 8. num. 18. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 16. num. 21. & alij communiter apud ipsum. Et patet: quia omnes communiter illum excusant, qui ideo ait se violasse ieiunium, verbi gratia, quando vrgebat illius praeceptum: quia nullam habuit actualem cogitationem, aut dubitationem de tali obligatione. Et ratio est: quia impossibile est, vt quis deliberet de seruando, aut violando ieiunio; & per consequens vt illius violatio sit actio humana, & à voluntate deliberata, sicut requiritur ad peccatum; nisi occurrat aliqua cogitatio, quae possit esse principium deliberationis: & cum non sit in nostra potestate primum excitare talem cogitationem; Baldelli Theol. Moral.

13. Sola obligatio, aut debitum aduertendi, vel sciendi, non est facta ad culpam, nisi praeterea menti occurrat aliqua cogitatio de tali obligatione.

12. Inuoluntarium ex ignorantia antecedente, quare non sit per assertum dolorem, & displicentiam.

gitationem; sed proueniat, vel à natura, vel à fortuna, vt probat Aristoteles lib. 7. Mor. Eudem. cap. 8. id est, sine nobis liberè concurrentibus, quando haec non fuerit habita; neque etiam potest esse in nostra potestate deliberatio, & per consequens neque electio. Et ad idem facit, quod habet Valq. disp. 156. cit. cap. 3. num. 21. quod quannus leges post factam promulgationem sunt obligatae in actu primo; non sunt tamen obligatae in actu secundo, nisi proximè applicentur per notitiam ad ipsum obligabile; & ideo per ignorantiam impeditur huiusmodi obligatio in actu secundo; quia impeditur proxima applicatio, quae est necessaria.

Oppositum tamen videtur docere Nauar. in Man. prologo 1. num. 17. & cap. 23. num. 47. Zumel. 1. 2. quest. 76. art. 3. disp. 2. dicto 4. & alij qui alij apud Sanchez cap. 16. cit. num. 20. qui asserunt, satis esse ad peccatum mortale, quod quis, vel actu aduertat ad eius malitiam, vel teneatur aduertere: quia eo ipso conuincitur, quod etiam possit, & ipsum debitum, vel obligatio aduertendi, est quadam aduertentia virtualis, & interpretatiua. Vnde & cap. si culpa. de ieiunio, dicitur, quod ignorantia non excusat, quando quis debuit scire. Et Instit. §. praeterea. ad l. Aquiliam, dicitur, quod imperitia in re pertinet ad proprium officium non excusat. Et l. quod se mihi. ff. de reb. cred. absolute dicitur, quod paria sunt, scire, & debere scire.

Verum haec, & similia solum intelliguntur, quando adfuit aliqua aduertentia, aut cogitatio sufficiens ad deliberandum, saltem de procuranda perfectiore notitia, vt notat Sanchez ibidem, num. 24. & Suar. locis cit. quia alioqui neque etiam debitum, aut obligatio aduertendi, & sciendi, est concedenda, si loquamur de obligatione proxima, & expedita, vt reducat ad actum; non autem solum de remota, & impedita, & quae ex accidente, id est, ex defectu primae cogitationis non possit reduci ad actum; vel, quod idem est, si loquamur de obligatione quoad efficaciam, & actum secundum, non autem solum quoad sufficientiam, & actum primum.

Et eadem ratione exponitur ab eodem Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 16. cit. num. 27. & Valquez 1. 2. disp. 23. cap. 3. num. 6. id, quod docet Nauar. locis citatis, & alij alij, & habetur §. praeterea. pertinent ad Instit. ad l. Aquiliam. quod ignorantia earum rerum, quae pertinent ad proprium statum, & officium cuiusque, non excuset: id enim solum est verum; quia communiter proprius status, & officium facile excitat cogitationem de inquirendis iis, quae ad illud pertinent; eaque cogitatione posita, non potest ignorantia esse inuincibilis, aut excusare, si postea non adhibeatur maior diligentia; non autem quia absolute ignorantia eorum, quae pertinent ad proprium statum, aut officium, non possit excusare, si sit inuincibilis, & non occurrat cogitatio de procuranda, aut habenda opposita aduertentia, & notitia.

14. Quomodo sci. re, & debere scire, dicitur esse paria.

15. Etiam ignorantia earum rerum, quae pertinent ad proprium statum, aut officium cuiusque, non excusare.

DISPUT. XXVII.

Quæ sint rationes, aut circumstantiæ particulares, circa quas ignorantia, aut incogitantia facit inuoluntarium in vnoquoque actu.

- 1. Ex cognitione, aut ignorantia circumstantiarum maxime attenditur voluntarium, aut inuoluntarium.
2. Circumstantia recte dicuntur particularia actionis.
3. Quot sint circumstantie humanorum actuum.
4. Circumstantia, quis.
5. Circumstantia, quid.
6. Vbi.
7. Quibus auxiliis.
8. Cur.
9. Quomodo.
10. Quando.
11. Ignoratio circumstantiarum minuit, aut tollit culpam.
12. Quomodo ignoratio circumstantiarum faciat actum inuoluntarium.

Ex cognitione, aut ignorantia circumstantiarum maxime attenditur voluntarium, aut inuoluntarium.

X Aristotele 3. Ethic. c. 1. ignorantia, quæ facit inuoluntarium, aut inuitum, non est illa, quæ in electione consistit, & est per se voluntaria, & versatur circa id, quod hæc, & nunc operanti conducit: quia hæc non excusat à prauitate, & malitia, sicut excusat inuoluntarium; sed verè est causa prauitatis, & malitiæ; & secundum illam omnis prauus ignorat, quid sit agendum, & à quo sit abstinendum, dum hæc, & nunc propter concupiscentiam, v.g. existimat sibi esse fornicandum, aut furandum, & ex voluntaria negligentia considerandi, & expendendi ea, quæ debet, sinit sibi obrepere huiusmodi ignorantiam practicam, & auferri oppositam scientiam. Neque est illa, quæ est ipsius vniuersalis: vt, si quis, v.g. in vniuersum ignoret, quod non sit fornicandum, aut furandum: quia per hanc ignorantiam homines vituperantur; quod tamen non contingit per inuoluntarium, aut inuitum; sed solum illa, quæ versatur circa particularia, in quibus, & circa quæ versatur actio: quia in his misericordia, & venia locum habet, sicut & habet in inuoluntariis: & qui ex huiusmodi particularibus aliquid ignorat, is verè dicitur agere inuoluntariè, & inuitus.

Et hac de causa subdit Aristoteles ibidem, ad explicandum inuoluntarium, quod contingit ex ignorantia, debere explicari, quæ, & quot sint huiusmodi particularia, circa quæ potest contingere ignorantia, & facere inuoluntarium, cum similiter ex illorum notitia attendatur voluntarium, vt patet ex definitione, quam statim subdit, quod voluntarium, aut spontaneum sit, quod est à principio intrinseco cognoscente particularia, in quibus est actio. Et eadem ratione etiam S. Thomas, cum egisset 1. 2. q. 6. art. 3. de inuoluntario ex ignorantia, agit q. 7. de circumstantiis humanorum actuum, eaque art. 2. in argumento, sed contra, & in corp. ex S. Damasceno lib. 2. de fide, c. 24. & S. Greg. Nicæno lib. 5. Philosoph. c. 2. ex eo maxime ait pertinere ad Theologum: quia secundum illarum cognitionem, aut ignorantiam, reputatur voluntarius, aut inuoluntarius humanus actus: quæ tamen rationes omnino pertinent ad Theologum, sicut & rationes meritorij, & demeritorij, quæ illas supponunt.

Agendum est igitur de huiusmodi particularibus, in quibus existit actio, vt ea appellat Aristoteles, id est, de circumstantiis, vt eas appellant Theologi; & sine illis nec ratio voluntarij, nec ratio inuoluntarij potest bene intelligi. Et rectè ab Aristotele dicuntur particularia ipsius actionis: quia reuera sunt conditiones particulares, quæ afficiunt actum in indiuiduo, & in particulari; non autem in genere, & in vniuersali, neque pertinent ad illius substantiam, aut speciem: & similiter à Theologis rectè dicuntur circumstantiæ; quia accidentaliter circumstant, & quasi ambiunt actum in indiuiduo, sicut locus, & vestes circumstant corpora, vt notat S. Thom. 1. 2. quæst. 7. cit. art. 1.

Sunt verò ex eodem Aristotele loc. cit. huiusmodi circumstantiæ, aut particularia actionis, omnino septem, id est: Quis, quid, circa quid, in quo, cuius causa, & quomodo. Et ab his septem vix differunt illæ aliæ, quas ex Marco Tullio lib. 1. de inuent. non longè à medio affert S. Thomas quæst. 7. cit. art. 3. & memoriæ causa continentur hoc versu.

Quis, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Cum enim de ratione circumstantiæ sit, vt existat extra substantiam actus, & aliquo modo illum attingat, tripliciter id potest contingere, ex eodem S. Thoma ibidem, id est, vel, quia attingat ipsum actum quasi in se; vel, quia attingat causam actus; vel denique, quia attingat effectum. Primo modo attingunt actum secundum se circumstantiæ loci, & temporis, quæ illum attingunt, tanquam mensuram, & præterea modus ipse agendi, qui illum attingit, vt qualitas actus, vt, v.g. si ambulatio est velox, aut tarda; si percussio est fortis, aut remissa. Secundo modo attingit actum ex parte causæ efficiētis principialis, circumstantia, quis: ex parte causæ instrumentalis, circumstantia, quibus auxiliis: ex parte causæ finalis, circumstantia, cur: & ex parte causæ materialis, circumstantia, quid, vel circa quid: & denique tertio modo attingit actum ex parte effectus euentus ipse, qui ex actu consequitur, vt, v.g. quod aliquis perfundens aliquem aqua, eum infrigidet, vel calefaciat, cum sanet, vel in morbum inducat.

Et similiter ad has circumstantias reducuntur illæ aliæ septem, ex quibus secundum iura ciuilia, l. aut facta. ff. de pœnis. dicuntur considerande humanæ actiones, pro pœnis grauioribus, aut leuioribus infligendis, id est, causa, persona, locus, tempus, qualitas, quantitas, & euentus. Nomine enim causæ intelligitur causa finalis, vt si verbera, v.g. sunt illata, & inflicta alicui, non ad emendationem, & correctionem, vt à parente, & à magistro; sed ad iniuriam, & ex ira, vt ab extraneo: & nomine qualitatatis intelligitur modus ipse actionis, vt si factum fuit atrocius, vel lenius, si furtum fuit manifestum, si fuit rixa, non grassatura: & nomine quantitatis intelligitur ipsum magnum, aut paruum; multum, aut paucum, quod quis subripuit, v.g. quod S. Thomas comprehendit sub circumstantia, quid; sicut & circumstantiam euentus, quæ in loco cit. ponitur vltimo loco.

Et denique ad has easdem reducuntur etiam aliæ quatuordecim, quas enumerat S. Bonauentura in 4. d. 16. dnb. 9. super litteram, & comprehendit his versibus:

Aggrauat ordo, locus, persona, scientia, tempus, Etas, conditio, numerus, mora, copia, causa, Est modus in culpa, status altus, lucta pusilla. Vt enim explicat ipsemet S. Bonauentura ibidem, & notat Vasq. 1. 2. disp. 30. cap. 1. num. 7. aliaque

2. Circumstantia recte dicuntur particularia actionis.
3. Quot sint circumstantie humanorum actuum.

quæ ex his se tenent ex parte personæ, quæ agit, aut patitur; & idè reducuntur ad circumstantiam, quis: vt, verbi gratia, ordo, persona, scientia, ætas, conditio, & status. Aliquæ respiciunt ipsum crimen, siue actum, vt, verbi gratia, numerus, mora, & modus agendi; & reducuntur ad circumstantiam, quid; & ad circumstantiam, quomodo. Aliquæ respiciunt ipsam causam, & reducuntur ad circumstantiam, quis, & quibus auxiliis, & cur, vt, v.g. copia, causa, & lucta pusilla. Et denique aliquæ sunt merè extrinsecæ, & adiacentes, vt locus, & tempus.

Verum, vt illas septem, quæ communiter circumferuntur, & recipiuntur, & maxime vsu veniunt, vnicò verbo explicemus, per circumstantiam, quis, intelligitur qualitas, status, & conditio personæ, vt, verbi gratia, si persona, quæ fornicatur, sit sacra, vel profana; si matrimonio iuncta, aut soluta: & vt dicitur l. aut facta. cit. §. persona. ff. de pœnis. in circumstantia personæ spectari debet, tam is, qui fecit, quàm is, qui passus est; & ex hisdem facinoribus serui aliter puniuntur, quàm liberi; & qui ausus est aliquid in dominum, aut in parentem, aliter quàm qui in extraneum; & qui in Magistratum, aliter quàm qui in priuatum: & in huius rei consideratione etiam ætatis est habenda ratio.

Per circumstantiam, quid, non intelligitur propriè substantia actus, vel obiecti, vt in furto, verbi gratia, quod sit acceptio rei alienæ; sed intelligitur magnum, & paruum; multum & paucum, in re ipsa obiecta, vt patet ex S. Thoma 1. 2. quæst. 7. art. 3. vt si fureris, verbi gratia, centum, aut decem; si occidas vnum, aut plures: & vt dicitur l. aut facta. cit. §. quantitas. ff. de pœnis. quantitas discernit furem ab abigeo; & qui vnam suam subripuit, vt fur coercetur; qui verò gregem, vt abigeus.

Per circumstantiam, vbi, significatur locus actionis, vt si fureris, verbi gratia, vel occidas in Ecclesia, aut in regia Principis, aut in foro, & vt dicitur l. aut facta. cit. §. locus. Locus facit, vt idem, vel iurum, vel sacrilegium sit, & capite luendum, vel minore supplicio.

Per circumstantiam, quibus auxiliis, intelligitur, quo instrumento, quo medio, & quo socio: vt, verbi gratia, si vtaris re sacra ad aliquam superstitionem; si aliquem alium inducas ad crimen, eumque facias tibi socium.

Per circumstantiam, cur, intelligitur finis extrinsecus, & qui solum intenditur ex intentione agentis; non autem est intrinsecus ipsi actioni, eique dat speciem: vt, verbi gratia, si fureris, vt facias eleemosynam, vel vt facias adulterium: vt enim habet S. Thomas 1. 2. quæst. 7. art. 3. ad 3. cit. quod fortis fortiter agat propter bonum fortitudinis, non est circumstantia: quia est finis intrinsecus, & dans speciem actui fortitudinis: sed, quod fortiter agat propter libertatem ciuitatis, vel populi Christiani, est circumstantia: quia est finis adiunctus, & extrinsecus: sed, vt dicitur l. cit. aut facta. §. causa. ex finis diuersitate puniuntur, aut non puniuntur actiones, & verbera, verbi gratia, ad finem emendationis, & correctionis illata à magistro, aut parente, non puniuntur; illata verò ad finem inferendi iniuriam, & per iram ab extraneo, puniuntur.

Per circumstantiam, quomodo, intelligitur modus actionis, qui pertinet ad qualitatem actus; non autem qui consequitur ad complexionem Baldelli Theol. Moral.

- 4. Circumstantia, quis.
5. Circumstantia, quid.
6. Vbi.
7. Quibus auxiliis.
8. Cur.
9. Quomodo.

omnium, quæ sunt in actu, vt loquitur S. Thomas art. 3. cit. ad 2. vt, verbi gratia, quod aliquis ambulet velociter, aut tardè, & quod aliquis percusserit fortiter, aut remissè; non autem quod pensatis omnibus aliquid bene, vel malè fiat; & vt dicitur l. cit. aut facta. §. qualitate. ex hac circumstantia pender, quod factum sit atrocius, aut lenius, vt si furtum, verbi gratia, fuit manifestum, aut non manifestum; si fuit rixa, non grassatura; si furtum, non expilatio. Et ad idem pertinent etiam intentio, aut remissio actus, quod fiat ex aduertentia, & intentione, vel sine aduertentia, & præter intentionem.

Denique per circumstantiam, quando, intelligitur circumstantia temporis: vt si opus seruire, verbi gratia, fiat die festo, aut feriato, & ex l. cit. aut facta. §. tempus. ff. de pœnis. per hanc circumstantiam discernitur emanfor à fugituo; & effractor, vel fur diurnus à nocturno; id est, crimen illius militis, qui diu vagatus, ad castra reuertitur, & appellatur emanfor; & illius, qui per prolixum tempus, id est, per tempus longius euagatus reducitur, & appellatur desertor. l. desertorem. §. emanfor. & §. desertor. ff. de re militari. & crimen illius, qui ad surripendum, & furandum interdiu fores effringit; & illius, qui effringit noctu: siquidem atrociores sunt, & grauius puniuntur nocturni effractores, & fures, quàm diurni. l. in effractoribus. ff. de effractoribus.

De his verò circumstantiis duo possunt breuiter dici. Primum, quod, quemadmodum si sint cognitæ, & voluntariæ in actione, quæ sit, augent, vel mutant malitiam; & idè pro illarum diuersitate, diuersæ imponuntur pœnæ à legibus, & aliter puniuntur ex aliquo facinore, verbi gratia, seruus, & aliter liber; aliter, qui vnam suam, verbi gratia, surripuit; & aliter, qui totum gregem, l. aut facta. cit. §. persona. & §. quantitas. ff. de pœnis. ita, si ignorentur, eam minuant, vel omnino tollunt, vt docet Aristoteles 3. Ethic. cap. 1. cit. & patet exemplis, quæ ibi affert: si quis enim secretum deregat, quod ignorat esse secretum; non peccat contra secretum: & si quis volens amico ostendere catapultam, aut bombardam, casu illam explodat, & incienter amicum vulneret, aut occidat, non peccat peccato homicidij: & si quis putans se occidere hostem, occidat parentem, non peccat peccato homicidij: & hi omnes excusantur per ignorantiam circumstantiæ, quid. Et si quis existimans hastam, quam habet in manu, non habere murtionem, cum verè habeat; vel lapidem, quem tenet, esse pumicem, & non posse lædere; & vtunque iaciat in amicum; & dum putat se ioci causa illum percutere, verè occidat, excusatur per ignorantiam circumstantiæ, quo, vel, quibus auxiliis. Et si quis salutis causa aliquem verberet, mente deturbatum, vt illum, scilicet, ad mentem reducat, vel certè dum ludit cum aliquo gladiatorè, reuera occidat; excusatur ex ignorantia circumstantiæ, cur, vel, cuius gratia, & ex ignorantia circumstantiæ, quomodo: quia, scilicet, verè ignorat, aut non aduertit modum illum verberum, & percussionum esse satis ad occidendum.

Alterum, quod potest dici de huiusmodi circumstantiis, est, quod si ignorentur, non faciunt actum inuoluntarium secundum substantiam; sed solum secundum illud, quod potest habere ab illis; dummodo ea, quæ pertinent ad substantiam actus, voluntarium. I 2 sint

10. Quando.
11. Ignoratio circumstantiarum minuit, aut tollit culpam.
Qui derogit secretis, quod ignorat esse secretum, non peccat contra secretum.
Qui casu explodit bombardam, dum eam, v.g. ostendit amico; non peccat peccato homicidij.
Qui putans se occidere hostem, occidit parentem, non peccat peccato homicidij.
Qui putat hastam non habere murtionem, & ioci causa iacit in amicum, eumque vulnerat.
Qui aliquem verberat, ut eum reducat ad mentem.
Quomodo ignoratio circumstantiarum faciat actum voluntarium.

sint alioqui sufficienter cognita, & ipsa circumstantia verè sint circumstantia, & actum circumstantent, quasi accidentia; non autem ingrediantur substantiam actus. Hac ratione, si vendam lapidem pretiosum Titio meo inimico, quem tamen non aduerto esse inimicum, valet venditio, quamuis alioqui non vendidissem, si aduertissem, vt notat Azor l. 1. cap. 18. quest. 5. post medium. quia ignorantia non cadit supra substantiam actus; sed solum supra circumstantiam merè accidentalem: & idèd quamuis actus non sit voluntarius secundum illam circumstantiam, & in quantum est venditio facta inimico; est tamen voluntarius secundum substantiam, & in quantum simpliciter est venditio. Secus verò esset ex eodem Azor ibidem, si ignorantia caderet supra substantiam, vt, verbi gratia, si venderem gemmam, quam puto esse vitrum, vel si circumstantia inimici ingrederetur substantiam actus, vt, v. g. si haberem voluntatem vendendi solum amico, & explicitè haberem voluntatem non vendendi inimico: tunc enim venditio esset nulla; quia substantia ipsa actus de vendenda gemma, & vendenda inimico, esset inuoluntaria: siquidem, vt supponimus, solum est habita voluntas vendendi vitrum, & vendendi amico; non autem vendendi gemmam, & inimico.

Qui vendit gemmā Titio inimico, quæ putat amicum, valet venditio.

Qui vendit gemmam, vitrum, non valet venditio.

Qui dat elemosynam Titio, quem putat pauperem, & talis non est.

Qui venit absolute ieiunare quilibet sexta feria, & tenetur, quando in illam incidit Natalis Domini.

Si Episcopus det beneficium Titio, quem putat valde sanctum, & doctum, cum

beneficium resignare, ex eodem Azor: quia excessus ille maioris doctrinæ, & sanctitatis, supra quem cadit error, & ignorantia, solum est circumstantia; & actus quoad substantiam solum dicit conferre beneficium homini digno, qualis verè est Titius, vt supponimus.

talis non sit, valet collatio.

Neque contra hoc, quod dicimus de circumstantia ignorata, quod non faciat actum inuoluntarium secundum substantiam, multum vrgent loca illa ex sacris canonibus, in quibus statuitur, quod si quis in matrimonium ducat ancillam, quam putat liberam; vel eam, quæ est impotens ad coeundum, & putat potentem; matrimonium non valeat; etiam si error, aut ignorantia solum sit in qualitate personæ, vt patet cap. ad nostram. de coniugio seru. cap. si quis liber. cap. si quis ingenuus. cap. si femina. 29. quest. 1. & cap. laudabilem. & cap. consultationi. de frig. & malef. id enim solum est, quia ius humanum specialiter ita statuit, & iustis de causis voluit hæc matrimonium non valere, cum tamen alioqui valeant, si solum spectetur ius naturæ, vt notat idem Azor lib. 1. cap. 18. quest. 5. cit.

DISPVT. XXVIII.

Quid requiratur ad hoc, vt ignorantia possit dici inuincibilis, & excusari à culpa.

- 1. Certum est, quod ignorantia affectata, crassa, & supina non est inuincibilis.
2. Si non occurrat cogitatio de vincenda ignorantia, semper est inuincibilis.
3. Si occurrat cogitatio de vincenda ignorantia, debet adhiberi illa diligentia, quam communiter adhibent viri prudentes eiusdem status, & conditionis.
4. Ad ignorantiam vincendam non est necessariò adhibenda summa diligentia.
5. Rudes tenentur consulere viros doctos, & probos.
6. Viri docti, tenentur per se ipsi sufficiens studium facere.
7. Diligentia, qua vni est sufficiens, potest non esse sufficiens alteri.
8. Ad vincendam ignorantiam iuris diuini est opus aliquando oratione, & pœnitentia interiore.
9. Deus propter peccata sæpè permittit malos Doctores.
10. Ignorantia duobus tantum modis potest esse vincibilis, aut inuincibilis.
11. Ignorantia vincibilis non excusat à culpa.
12. Ignorantia vincibilis semper minuit culpam aliquo modo.
13. Etiam ignorantia affectata potest aliquando culpam minuere, dummodo non affectetur ex directa intentione peccandi liberius.
14. Ignorantia culpabilis venialiter, excusat à culpa mortali.
15. Ignorantia non est eodem modo mortaliter culpabilis circa ius humanum, quo circa diuinum, & naturale.
16. Ignorantia mortaliter culpabilis vitrum excuset à culpa mortali circa ius humanum.
17. Excommunicatio lata contra scienter legentes libros Hæreticorum, non incurritur, si quis

- quis legat ex ignorantia, etiam crassa, & affectata.
18. Ignorantia inuincibilis ipsius pœna communiter non excusat à culpa.
19. Ignorantia inuincibilis ipsius culpa semper excusat, etiam si proueniat inuincibiliter ex alia culpa.
20. Ignorantia vincibilis pro uno tempore, si pro alio tempore euadat inuincibilis, quomodo excuset.
21. Effectus, qui consequuntur ex ebrietate, & fuerunt in illa premissi, vitrum semper sunt peccata.
22. Effectus, qui prouidentur, & directe intenduntur, vt securi ex ebrietate, semper sunt peccata.
23. Coniuncta, & blasphemia, si solum prouideantur, non autem intenduntur, vt securura ex ebrietate, non sunt peccata.
24. Nocuumus proximi, quod prouidetur in ebrietate, est peccatum.

1. Certum est, quod ignorantia affectata, crassa, & supina non est inuincibilis.

2. Si non occurrat cogitatio de vincenda ignorantia, semper est inuincibilis.

3. Si occurrat cogitatio de vincenda ignorantia, debet adhiberi illa diligentia, quam communiter adhibent viri prudentes eiusdem status, & conditionis.

4. Ad ignorantiam vincendam non est necessariò adhibenda summa diligentia.

Ignorantia sit affectata, & in se ipsa directe volita, & voluntaria, vel etiam sit crassa, & supina, quia nulla diligentia sit adhibita ad eam vincendam, vel ferè nulla; cum tamen in mentem venerit de adhibenda maiore, & facile potuerit adhiberi sufficiens; nemini potest esse dubium, quod talis ignorantia sit vincibilis, & non excuset à culpa: si verò ignorantia, neque sit affectata, neque crassa, aut supina, & qui ignorat, non parum adhibeat diligentia, vt eam vincat, & tollat, non constat inter Doctores, quandonam sit dicendum adhibuisse satis; & si adhuc ignoret, ignorare inuincibiliter, & esse curus à culpa. Sed breuiter hæc regulæ videntur posse tradi.

Primo, si nulla actualis cogitatio, dubitatio, aut scrupulus menti occurrat de procuranda opposita scientia, & ignorantia superanda, semper ignorantia est inuincibilis; & opus, quod ex illa elicatur, est sine culpa. Ita S. Thomas quest. 15. de ver. art. 4. ad 10. & alij, de quibus supra disp. 26. num. 13. & 14. & patet ex rationibus ibi allatis.

Secundo, postquam occurrat cogitatio, dubitatio, aut scrupulus de vincenda ignorantia, non potest ignorantia dici inuincibilis, nisi fuerit ab unoquoque adhibita illa diligentia, quam communiter in similibus negotiis solent adhibere viri prudentes eiusdem status, & conditionis. Ita Caiet. 2. 2. quest. 64. arr. 8. Castr. lib. 2. de lege pan. cap. 14. Suar. de conf. disp. 4. sect. 8. num. 12, 17. & 18. & disp. 45. sect. 5. num. 7. Azor lib. 1. cap. 16. quest. 6. Valq. 1. 2. disp. 124. cap. 2. num. 5. Sayr. lib. 2. clan. reg. cap. 9. num. 22. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 16. num. 34. & 36. & alij apud ipsum. Probatur: quia cap. si culpa de pœnis, expressè dicitur, quod ignorantia non te excusat, si quam debueras, non curasti, diligentiam adhibere. Et quod hæc diligentia non debeat esse summa; sed illa sit satis, quam communiter adhibent viri prudentes eiusdem status, & conditionis, non solum colligitur, quia, quod est summum, moraliter, & communiter non censetur possibile, neque ad illud est obligatio; sed etiam, quia sic habetur l. nec supina. ff. de iuris, & facti ignorantia. vbi dicitur, nec supina ignorantia est ferenda, nec scrupulosa inquisitio est exigenda: quia scientia hoc modo estimanda est, vt neque negligentia crassa, aut nimia securitas sit expedita, neque delatoria curiositas exigatur: & l. regula. 6. sed facti. ff. eod. dicitur, quod facti ignorantia ita demum alicui non nocet, Baldelli Theol. Moral.

si non ei summa negligentia obiiciatur. Et rectè Labeo definit, quod scientia, neque curiosissimi, neque negligentissimi hominis est accipiendæ, sed eius, qui eam rem diligenter inquirendo, notam habere possit.

Et communiter pro viris rudibus, & indoctis sufficiens diligentia censetur, si consulant viros doctos, ac probos, de quibus non sit suspicio, quod ex malitia, aut ex ignorantia malum consilium sint daturi, vt notat Nauar. cap. 23. num. 46. Et ceteris paribus plus debent fidere probitati, quam doctrinæ: quia, vt dicitur Ecclesiastici 14. Qui sibi nequam, cui bonus? Et cap. 37. verissimè dicitur, quod anima viri sancti enunciat aliquando vera, quam septem circumspectores, sedentes in excelso ad speculandum. Et reipsa ita contigit 3. Reg. 22. quando solus Michæas magis vera prædixit Regi Israël, quam quadringenti alij Prophete.

5. Rudes tenentur consulere viros doctos, & probos.

Docti verò tenentur per se ipsi sufficiens studium facere, in quantum possunt, vt notat Suar. & Valq. locis citatis, & ex illis Sanchez num. 36. cit. quia, vt habetur l. regula. cit. ff. de iur. & facti ignorantia, iuris ignorantia ex Labeonis sententia tunc non prodest, quando aliquis iurisconsulti copiam habet, vel sua prudentia instructus est; & tunc est detrimento, quando illi facile est scire.

6. Viri docti tenentur per se ipsi sufficiens studium facere.

Atque hoc modo facile potest accidere ex eodem Sanchez ibidem, vt diligentia, quæ vni est sufficiens, non sit sufficiens alteri: vt, si veritas, v. g. vel rusticus Parochum consulat, eiusque consilio acquiescat; cuius tamen consilium non potest esse satis viro urbano, & docto.

7. Diligentia, qua vni est sufficiens, potest non esse sufficiens alteri.

Tertiò, ad vincendam ignorantiam iuris diuini in re difficili, & ad salutem necessaria; non est satis, si consulantur viri docti, etiam plures, itque sciantur esse probi, & non esse daturi malum consilium ex malitia, aut negligentia, vt paulò ante diximus, & vult Nauar. cap. 23. num. 46. cit. sed præterea est rogandus etiam Deus, vt veritatem ostendat, & saltem per internam pœnitentiam, & dolorem peccatorum preparanda est anima ad illam percipiendam. Ita S. Antoninus 1. part. rit. 3. cap. 10. §. 10. Adr. quodlib. 2. quest. 1. ad 2. & quodlib. 4. arr. 1. littera D. Castr. lib. 2. de lege pan. cap. 14. cit. Valq. 1. 2. disp. 120. cap. 2. num. 6. Val. 1. 2. disp. 6. quest. 6. puncto 1. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 16. cit. num. 39. & alij: vnde & Ecclesiastici 37. paulò ante cit. subditur: In his omnibus deprecare Altissimum, vt dirigat in veritate viam tuam. Et Esai. 58. peccatoribus exprobrat Deus, quod sine iustitia, & bonitate perant scientiam viarum ipsius: Mo etenim de die in diem quarunt, & scire vias meas volunt, quasi gens, qua iustitiam fecerit, & iudicium Dei sui non de reliquerit. Et ratio est: quia in huiusmodi difficultatibus superandis, moraliter non est sufficiens quæuis humana diligentia; sed est opus auxilio Dei, vt dicitur in materia de gratia: & sicut tenemur velle, & prouocare huiusmodi cognitionem; ita & tenemur adhibere media proportionata, id est, pœnitentiam, & orationem.

8. Ad vincendam ignorantiam iuris diuini est opus aliquando oratione, & pœnitentia interiore.

Sæpè enim Deus propter peccata permittit, vt habeamus malos Doctores, & ab iis decipiamur, vt patet ex S. Paulo 2. Thessalon. 2. Pro eo, quod permittit charitatem veritatis non receperunt, vt salui fierent, malos Doctores idèd mittit illis Deus operationem erroris, vt credant rem mendacio. Et 3. Reg. 22. ita contigit reipsa, quando Deus contra Achab, Regem pessimum, dedit spiritum mendacem in ore quadringentorum Prophetarum, vt idem minatur Ezecch. 14. se facturum contra alios: Qui posuerit inuicem in corde suo, & scindat

9. Deus propter peccata sæpè permittit malos Doctores, idèd mittit illis Deus operationem erroris, vt credant rem mendacio.

iniquitatis sua statuerit contra faciem suam, & venerit ad Prophetam, interrogans per eum me: ego Dominus respondebo ei in multitudine immunditiarum suarum. Et paulo post: Et Prophetam, cum errauerit, & locus fuerit verbum: ego Dominus decepi Prophetam illum. Et paulo infra: Iuxta iniquitatem interrogantis, iniquitas Prophete erit. Et si forte Doctores habeamus bonos, Deus non permittit eos vera dicere; sed sermonem doctrinae ab illis subtrahit, eorumque linguam adhaerere facit palato eorum, vt ipsemet loquitur. *Ex eccl. 3.* & notat ibi S. Hieronymus.

Et denique, si Doctores boni sint, & vera respondeant, permittit Deus, vt male illos intelligamus, iuxta illud *Isai. 6.* *Excaca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius clauda, ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde intelligat.* Et *cap. 29.* *Erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti litteras, dicent: Lege istum, & respondebit: Non possum: signatus est enim. Et dabitur liber scienti litteras, & respondebit: Nescio litteras.* Et denique iuxta illud *Pal. 68.* *Obscurentur oculi eorum, ne videant.* At proinde, cum peccata sint magnum impedimentum, ne Deus emittat lucem suam, & veritatem suam, omnino debent tolli, saltem per contritionem, & poenitentiam interioriorem, si non tollantur per confessionem sacramentalem: tunc enim, cum propè sit Dominus omnibus inuocantibus eum in veritate, deprecationem eorum exaudiet, & saluos faciet eos, manifestando veritatem, quam ignorabant. Et, quia hoc totum cum auxilio gratiae facile potest fieri ab vnoquoque, non videtur excedere mediocritatem diligentiae, ad quam vnusquisque tenetur, vt vincat ignorantiam, qua laborat.

Plura de huiusmodi diligentia adhibenda ad vincendam ignorantiam, videri possunt apud Castrum loco *cit. Cordub. lib. 2. quaest. 2. & 4.* *Zumel. 1. 2. q. 76. art. 2. disp. 3.* *Suar. de cens. disp. 4. sect. 8. num. 17. & sequentibus.*

10. Ignorantia duobus tantum modis potest esse vincibilis, aut inuincibilis.

Quartò, si ignorantia non possit dici inuincibilis vno aliquo ex modis iam explicatis, id est, vel, quia non venit in mentem prima cogitatio de illa vincenda; vel, quia vinci non potuit per diligentiam, quae prudenter est credita fore sufficiens, absolute est dicenda vincibilis, neque excusetur à culpa; quanuis illam aliquo modo minuat. Quòd sit vincibilis, patet ex dictis: quia moraliter nullus est alius modus, secundum quem ignorantia possit dici inuincibilis, nisi vel quia ex defectu primae cogitationis non potuit adhiberi diligentia ad eam vincendam; vel, quia vinci non potuit per eam diligentiam, quae prudenter fuit credita debuisse adhiberi, & fuisse necessaria, iuxta communem modum operandi, & habita ratione humanae imbecillitatis.

11. Ignorantia vincibilis non excusetur à culpa.

Et quòd in tali casu non excusetur à culpa, est expressè doctrina S. Thomae *1. 2. quaest. 76. art. 3.* & aliorum communis, apud Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 17. num. 1.* cum enim ipsa, saltem indirectè, sit voluntaria, & culpabilis, quicquid fuit praesens debere ex illa consequi, debet similiter dici voluntarium, & culpabile.

12. Ignorantia vincibilis semper minuit culpam aliquo modo.

Denique, quòd aliquo modo minuat culpam, est eiusdem S. Thomae *quaest. 76. cit. art. 4.* & aliorum communis, apud Sanchez *cap. 17. cit. num. 3.* quia saltem facit, vt actio, & malitia sit voluntaria solum in alio, id est, minus perfecte voluntaria, quam si fuisset cognita in se ipsa. Idque potest aliquando contingere etiam in ignorantia affectata, vt subdit Sanchez *num. 5.* dummodo non affectetur ex

directa intentione peccandi liberius, & sine remorsu conscientiae; sed ad bonum aliquem finem, verbi gratia, ad hunc ipsum, vt culpa sit leuior, & praecipuum non ita voluntarie violetur, & conternatur: in priori enim casu certum est, quòd potius augeat, vt notat S. Thomas *art. 4. cit.* quia, quanuis actualiter, & in se occultet malitiam, & ex hoc capite illam minuat; ex aliis tamen capitibus, & praecipue ex maiori illo affectu peccandi, ex quo affectatur, multò plùs auget; & idèd absolute dicitur augere, non autem minuerè.

13. Etiam ignorantia affectata potest aliquando culpam minuerè, dummodo non affectetur ex directa intentione peccandi liberius.

Quòd si quaeras, vtrum huiusmodi ignorantia, etiam vincibilis, & culpabilis, ita possit culpam minuerè, vt aliquando eam faciat solum venialem, cum tamen alioqui ex se esset mortalis. Respondet Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 17. cit. num. 17.* ex Syluest. *verb. periurium, quaest. 1. versu, Quando iuratur.* *Nauar. in Man. cap. 12. num. 7.* *Suar. tom. 3. de Sacram. disp. 82. sect. 3.* *Val. 1. 2. disp. 6. quaest. 6. puncto 3. vers. Sequitur ex his.* & aliis communiter, quando ignorantia solum venialiter est culpabilis, omnino excusare à culpa mortali: & qui peierat, v. g. quia venialiter fuit negligens in inuestigando, vtrum id esset verum, an falsum, solum peccate venialiter: quia, scilicet, tale periurium non est voluntarium, nisi in alio; & per consequens neque potest esse in se magis culpabile, quam illud aliud, in quo est voluntarium.

14. Ignorantia culpabilis venialiter excusat à culpa mortali.

Et addit *num. 20.* non eodem modo esse iudicandum de culpa ignorantiae circa ius diuinum, aut naturale, & circa ius posituum humanum; sed illam, quae esset mortalis circa ius diuinum, & naturale, non esse censendam mortalem circa ius posituum humanum: quia hoc ex propria ratione, & conditione minus obligat, quam illud: & idèd minorem diligentiam requirit, vt probat ex multorum Doctorum sententia, quos refert *num. 19. precedentè,* qui in hoc distinguunt ius posituum humanum à iure diuino, & naturali, quòd circa illud à culpa mortali excusetur quaecunque bona fides, & quaecunque ignorantia, dummodo non sit crassa, & supina, quae dolo aequiparatur; non autem excusetur circa alia.

15. Ignorantia non est eodem modo mortalis circa ius humanum, quo circa diuinum, & naturale.

Et quanuis Suar. *disp. 4. de cens. sect. 10. num. 10.* pro eodem accipiat ignorantiam crassam, vel supinam, & ignorantiam mortaliter culpabilem; & doceat, nullam esse culpabilem mortaliter, quae non sit crassa, & supina, vt etiam *suprà* retulimus, dum ageremus de diuisionibus ignorantiae, *disp. 25. num. 9.* ex quo principio consequenter tenetur dicere, non posse esse aliquid peculiare in ignorantia circa ius humanum, & circa ius diuinum, & naturale, in ordine ad excusandum à culpa mortali, cum in omnibus aequaliter non excusetur ignorantia crassa, & supina, id est, illa, quae est culpabilis mortaliter; nisi tamen sit questio solum de nomine, vt etiam *suprà* diximus *num. 9. cit.* multò est probabilius, quòd aliqua ignorantia possit esse culpabilis mortaliter, quae non sit crassa, & supina, vt probat idem Sanchez *cap. 16. precedent. num. 7.* si, scilicet, aliquis non omittat omnem diligentiam, aut ferè omnem, pro acquirenda opposita notitia, sicut requiritur ad ignorantiam crassam & supinam; sed tamen praeterea non tantam adhibeat, quanta moraliter esset sufficiens: & idèd peccet mortaliter, & in tali casu ex sententia illorum Doctorum transgressio iuris humani poterit non esse mortalis; quanuis ignorantia ipsa, ex qua prouenit, sit mortalis; & quanuis esset mortalis transgressio iuris diuini, vel naturalis, si proueniret ex simili ignorantia mortaliter culpabili.

16. Ignorantia mortaliter culpabilis, vtrum excusetur à culpa mortali circa ius humanum.

Sed quaeratur, quanuis illud primum possit admitti, quòd minor diligentia requiratur pro iure humano, quam pro diuino, & naturali; & idèd diligentia, quae pro diuino esset mortalis, non sit mortalis pro humano; hoc tamen posterius non videtur admittendum, quòd possit ignorantia aliqua esse mortalis, etiam pro iure humano; & tamen possit excusare à culpa mortali transgressionem illius: quia enim obligatio sciendi, vel non ignorandi tale ius, solum est propter obligationem illud seruandi; imò eadem obligatio, quae primò & per se est ad illud seruandum; secundariò, & per accidens est ad illud sciendum, vel non ignorandum; impossibile videtur, quòd sit peccatum mortale illud non scire, vel ignorare, & solum sit veniale illud transgredi, vel non seruare: & cum transgressio, quando contingit ex ignorantia voluntaria & culpabili, solum sit voluntaria, & culpabilis in ipsa ignorantia; impossibile videtur, quòd possit esse culpabilis solum venialiter, si ipsa ignorantia, à qua culpam participat, sit culpabilis mortaliter in se ipsa: sicut enim, quando ignorantia est culpabilis venialiter, solum culpam venialem potest refundere in transgressionem, vt *suprà* diximus *num. 14.* ita & debet iglam mortalem refundere, quando ipsa in se est mortalis. Neque existimo, hoc voluisse Sanchez, quanuis *num. 19. & 21.* id fati indicet; sed solum asseruisse, quòd circa ius humanum crassa tantum, & supina ignorantia sit mortalis, & non excusetur; illa verò, quae alioqui, etiam propter contradistincta à crassa, vel supina, esset mortalis circa ius diuinum, & naturale, talis non sit circa ius humanum: quod rectè potest admitti, vt diximus.

17. Excommunicatio lata contra scienter legentes libros Haereticorum, non incurritur, si quis legat ex ignorantia, etiam crassa, & affectata.

Ex quo vterius etiam potest inferri, quòd talis ignorantia non crassa, & non supina etiam excuset ab excommunicatione, & aliis huiusmodi penis, quae non incuruntur, nisi per culpam mortalem, quanquam si sint impositae solum contra eos, qui scienter aliquid faciunt, quomodo in Bulla Coenae numero 1. excommunicantur scienter legentes, aut retinentes libros Haereticorum, probabile est, quòd ab illis excusetur etiam ignorantia crassa & affectata, dummodo non contineat ingentem temeritatem, & culpam latissimam, vt probat Sanchez *lib. 2. in Decalog. cap. 10. num. 38.* & fufius *lib. 9. de matrim. disp. 32. num. 36. & 39. ex Sylu. verb. ignorantia, num. 18.* Couarr. *in Epist. 4. Decret. p. 2. cap. 6. §. 8. num. 21.* & aliis praefertim Canonistis, vt, si quis, v. g. dubitans aliquantulum de libri Authore, aut de materia, studiosè nolit legere titulum, vt illum liberius legat; verè enim non legit scienter librum Haereticum, & idèd non incurrit excommunicationem, vt idem subdit.

18. Ignorantia inuincibilis ipsius poenae communitur non excusat à culpa.

Debent verò haec omnia, quae diximus de ignorantia inuincibili pro excusanda culpa, solum intelligi de illa, quae est ipsius culpae, aut malitiae; non autem de illa, quae est ipsius poenae: quanuis enim aliquis ignoret inuincibiliter poenam, quam leges statuunt, v. g. contra furtum; dummodo tamen non ignoret malitiam furti, peccat furando: quia ignorantia poenae, sicut non tollit notitiam culpae, ita neque illam facit inuoluntariam. Indirectè tamen, & per accidens potest aliquando etiam ignorantia poenae minuerè culpam; quia ignorantia grauitate poenae minus apprehenditur grauitas culpae; & idèd minus perfecte est voluntaria, vt notat Sanchez *lib. 1. in Dec. cap. 16. num. 15.* Quo autem modo res haec aliter se habeat in censuris; & ignorantia, v. g. excommunicationis adiunctae ad percussionem Clerici, tollat rationem contumaciae erga Ecclesiam & potestatem clauium, & idèd etiam excuset ab ex-

communicatione, non est huius loci. Et si ignorantia sit inuincibilis ipsius culpae, non solum excusat, quando ipsa ignorantia non est causata per aliam culpam, sed etiam quando est causata per aliam, dummodo in illa priore culpa non fuerit praesens; & idèd non fuerit causata, vt voluntaria, & vt culpabilis, vt etiam *suprà* diximus *disp. 25. num. 5.* si quis enim culpabiliter omittat Sacrum, v. g. die festo, eoque die fortè in Ecclesia publicetur aliqua lex, de qua ipse non cogitauit, rectè dicitur illam ignorare inuincibiliter; & si non seruet, non peccat. Et idem contingit, etiam si obligatio prioris culpae vitanda, solum esset ex obligatione vincendi ignorantiam, & habendi oppositam scientiam: dummodo enim de illa non incidit cogitatio; adhuc tamen ignorantia, quae ex illa culpa prouenit, est inuincibilis, & excusat: vt si rusticus, v. g. omittat interesse Catechismo, ad quem tenetur sub mortali; & idèd ignoret mysterium aliquod fidei, de qua tamen ignorantia prius non cogitauit, quòd esset prouentura ex illa absentia à Catechismo, vt *suprà* diximus.

19. Ignorantia inuincibilis ipsius culpae semper excusat, etiam si proueniat inuincibiliter ex alia culpa.

Quòd si contingat, vt ignorantia, quae vno tempore potuit vinci, pro alio tempore euadat inuincibilis, tunc solum excusat à malitia actuum, qui ex illa postea fiunt, quando totus progressus ignorantiae ad statum inuincibilis, & effectus, qui postea in illo statu erant secuturi, non fuerunt praesens in priore statu ignorantiae vincibilis, & in omissione voluntaria, & culpabili eam vincendi: vt, si quis, v. g. ex mortali negligentia non discat aliquid, ad quod tenetur, & quod potest discere; & postea illud transgrediat ex ignorantia, quando haec est facta inuincibilis, & non est amplius, à quo possit discere. Ita Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 16. num. 41.* Et patet ex dictis: quia posterior status ignorantiae, & effectus in illo statu consecutus ex ignorantia, non fuerunt voluntarij in priore negligentia, & omissione, nisi fuerint in illa praecogniti.

20. Ignorantia inuincibilis pro vno tempore, si quo alio tempore euadat inuincibilis, quomodo excusetur.

Atque hoc modo etiam effectus, qui consequuntur ex ebrietate voluntaria, & culpabili, tunc solum imputantur culpae, quando aliquo modo fuerunt in illa praecogniti; & postea non sunt adhibita sufficiens diligentia, vt cauerentur, vt notat Vasq. *1. 2. disp. 127. cap. 3. num. 8. & sequentibus.* & ex illo Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 16. num. 42.* qui etiam monet *num. 44. ex eodem Vasq. ibid. num. 11. & Sayr. lib. 2. clau. reg. cap. 9. num. 42.* & Maior *in 4. dist. 17. quaest. 8. conclus. 4.* non eodem modo esse damnanda omnia illa, quae fiunt, aut dicuntur tempore ebrietatis, & alioqui sunt ex se mala, & fuerunt praesens: verba enim, & facta contumeliosa, proptè veniunt ab homine ebrio, communitur non accipiuntur, vt talia; sed potius, vt facietur, & ludicra: & idèd potius mouent ad visum, quam ad iram: & idem etiam est de multis aliis, quae vt imputentur culpae, postulant fieri scienter, & ex certa aduertentia, qualia sunt ex eodem Vasq. *ibidem* etiam peruerbia, blasphemiae, & infidelitates: ac proinde si quis praesens, quòd tempore ebrietatis tale aliquid proferet, non propterea est damnandus peruerberij, aut blasphemiae: quia solum potuit praesens, quòd materialiter futurus esset periuus, aut blasphemus, id est, solum materialiter, & in suppositione tantum materiali, vt dicitur in Summis; non autem in suppositione formali, esset prolatus illa verba, sicut proferret etiam dormiens, aut amens, vel pfiticus; quod tamen non est mortale.

21. Effectus, qui consequuntur ex ebrietate, & fuerunt in illa praesens, si vtrum semper sint peccata.

Verum hoc de huiusmodi peccatis peruerberij, & blasphemiae, non probat Sanchez *ibidem, num. 44. cit.* quia contumeliae contra Deum prolatae ab homine ebrio,

ebrio, non eodem modo accipiuntur à Deo, vt facietia, sicut accipiuntur ab homine prolata contra hominem: & ad contrahendam ex illis culpam mortalem satis est, si sint voluntariae in alio, vt pater etiam in eo, qui peierat, vel blasphemat ex consuetudine, vt vult Caietanus 2.2. quest. 150. art. 4. dub. 2. vers. Ad horum euidentiam.

Sed tota hæc res maximè videtur pendere ex doctrina de circumstantiis peccatorum, & de malitia, quæ ex illis habetur, aut non habetur, etiam quando sunt præcognita, & præuisa; & specialiter de circumstantia euentus: & tota difficultas in hoc maximè est, vt explicetur, quomodo ebrietas ex hac circumstantia, quod ex illa sint euentura conuicia, vel blasphemias, contrahat, vel non contrahat specialem malitiam: sicut & contrahit ex hoc, quod sit euenturum homicidium, aut furtum, aut aliquid proximi nocuentum. Et quidem, si huiusmodi euentus non solum præuideantur, sed etiam intendantur, vt secuturi ex ebrietate, & ad hunc finem quis se inebriet, vt iacet conuicia, & blasphemias in Deum, aut homines, certum est, quod ebrietas habet ex illis specialem malitiam, & ipsa in se non excusantur per ignorantiam, quæ contingit in ebrietate: sic enim S. Thomas 1.2. quest. 72. art. 9. & 2.2. quest. 148. art. 4. & quest. 14. de malo, art. 3. vniuersaliter docet de omnibus circumstantiis, quod semper tribuant speciales malitias, quæ in seipsis sunt volitæ ex diuersis motiuis: vt si gulosus præpropere comedat, & cum circumstantia indebiti temporis, ex motiuo irrationabili non ferendi famem, vel comedat lautè & cibos indebitos ex motiuo inordinatæ delectationis, & sic de aliis. & quest. 73. art. 8. specialiter idem asserit de nocumento proximi, quod aliquando consequitur ex actu peccati; quod, scilicet, semper addat nonam malitiam, si sit præuisum & intentum. Et quest. 2. de malo, art. 6. addit, quod quando circumstantia fundant per se disconuenientiam, & diuersum ordinem ad rationem, & disparatè se habent ad illum actum, quem circumstant, semper specificant actum diuersum; & eum, qui furatur, v. g. propter homicidium, ait habere duos actus voluntatis, id est, alterum de furto, & alterum de homicidio, & hunc se habere, vt circumstantiam illius; quia se habet vt amor, & intentio finis, propter quem ille est. Eadem ergo ratione, si quis velit inebriari propter blasphemias, & conuicia, duplicem actum habebit, id est, circa ebrietatem, & circa blasphemias; nec poterit vterque non esse malus ex malitia proprii obiecti, & ex ordine, quem habent ad se inuicem. Et cum certum sit, quod directa intentio iactandi blasphemias, & conuicia est mala, certum similiter est, quod siue ad illam adhibeatur ebrietas, siue aliud quodcumque medium, semper habebit suam malitiam. Neque in hoc casu videtur intelligendum, quod conuicia prolata ab ebrio reputentur facietia, & moueant risum, vt docent Authores citati: sed, si sciretur ebrietas ad hunc finem esse inducta, vt illa grauius, & liberius iactarentur, vel æquale, vel fortè maiorem iram mouerent, saltem in eo, contra quem iactarentur.

22. Effectus, qui præcedunt, & directè intenduntur, vt secuturi ex ebrietate, semper sunt peccata.

23. Conuicia, & blasphemias, si solum præuideantur, non autem per se intendantur, vt secuturæ ex ebrietate; probabile est, quod possint non damnari, vt peccata, quando postea sequuntur: & quod ebrietas non habeat ex illis nouam malitiam, vt docent Authores citati, quia manent, vt puræ circumstantiæ ad actum ebrietatis, & quatenus considerantur, vt prolata solum materialiter, & sine animo iniuriandi, vt potè prolata sine animo signifi-

candi internum conceptum, ad quem sunt impostæ, non fundant specialem disconuenientiam, neque respiciunt specialem ordinem rationis, pro, vel contra, id est, præcipientis, vel prohibentis, sicut requiritur ad habendam malitiam ex circumstantiis, quando non intenduntur ex diuersis motiuis, vt docet S. Thomas 1.2. quest. 18. art. 5. præsertim ad 4. & a. 10. in fine cor. & nos infra explicabimus suo loco.

Et quemadmodum huiusmodi verba aduertenter, & voluntariè in se ipsis prolata, v. g. ad effectum docendi; non autem ad effectum significandi internum conceptum ipsius proferentis, & per consequens sine animo iniuriandi, non fundant disconuenientiam ad rationem, neque tribuunt vllam malitiam; sed hanc solummodo fundant & tribuunt, in quantum proferuntur voluntariè, & deliberatè, vt iniuriosa, & modo iniuriosa: ita nec videntur illam fundare, in quantum proferuntur voluntariè in alio, id est, in ipsa ebrietate, & in illa solum præuidentur vt præferenda, non tanquam iniuriosa, & modo iniuriosa, ex animo iniuriandi deliberato; sed solum vt præferenda materialiter ex vini incallescencia, sicut & proferuntur tempore somni, aut longioris amentia. Et quia hæc ratio eodem modo videtur valere de blasphemias erga Deum, atque de conuiciis, aut contumeliis erga homines, rectè videntur Authores citati æqualiter condemnare, aut excusare vtrasque.

Et contra, quia circumstantia mali euentus, quoad proximi nocuentum, v. g. quoad furtum, aut homicidium, omni modo fundat disconuenientiam, & malitiam; siue præcognoscatur, & intendatur in se, siue in alio, semper damnatur vt peccatum, & etiam ebrietas, ex qua præuidentur sequi homicidium, aut furtum, habet ex illo specialem malitiam. Et idem est, ex Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 16. cit. num. 44. etiam de fornicatione & pollutione tactibus procurata, non autem solum proueniente ex copia humorum, & tenum debilitate: quia enim similiter est contra bonam prolem, non solum fundat disconuenientiam, & malitiam, si in se ipsa præuideatur, & intendatur; sed etiam si præuideatur in ebrietate, aut alio quocumque, quauis Vasquez 1.2. disput. 127. cap. 3. num. 11. cit. oppositum asserat.

Et hanc ob causam, qui sic præuident ex sua ebrietate debere consequi huiusmodi effectus, qui fundant malitiam, provt præcogniti, & voluntariè etiam in alio, vel debet adhibere diligentiam, & omninò impedire, vt non sequantur secuta ebrietate; vel si hoc non potest, duplici obligatione debet vitare ebrietatem; id est, altera ex malitia illi intrinseca, & essentiali; & altera ex malitia extrinseca, & accidentali per circumstantiam huius mali euentus: & sicut ebrietas, provt substatur huic circumstantiæ huius mali euentus, verè habet malitiam duplicem; ita & qui sponte in illam consentit, verè contrahit malitiam duplicem, & dupliciter peccat, vt infra constabit, quando agemus de distinctione specifica peccatorum ex circumstantiis.

24. Nocuentum proximi, quod præuidentur in ebrietate, est peccatum.

DISPVT. XXIX.

Quorum iurium possit haberi ignorantia inuincibilis.

- 1. Ignorantia facti sæpe est inuincibilis.
2. Iuris humani positiui potest dari ignorantia inuincibilis.
3. Ignorantia iuris pro aliquibus generibus personarum

- rum admittitur etiam in foro externo.
4. Ignorantia quomodo possit probari in foro externo.
5. Promissus de canonicatu non tenetur in conscientia restituere fructus, si forte ex ignorantia omisit professionem fidei.
6. Ignorantia, qua excusat à culpa contra aliquam legem positiuam, etiam excusat à pœna per illam legem statuta.
7. Idè, est verum etiam de censuris, & de irregularitate.
8. Ignorantia alicuius legis etiam excusat à reservatione casus, quando hac per legem imponitur, tanquam pœna.
9. Et præterea à nullitate actus, si etiam hac per aliquam legem statuatur, vt pœna.
10. Beneficia ignoranter collata ab Episcopo personis prohibitis sub pœna nullitatis, non sunt in conscientia collata nulliter.
11. Quomodo circa ius naturale possit dari ignorantia inuincibilis.
12. Quomodo circa ius diuinum possit dari ignorantia inuincibilis.
13. Ignorantia rerum fidei aliquando est pœna peccati.
14. Apostoli quomodo prædicarunt Euangelium in vniuerso mundo.
15. Ignorantia inuincibilis rerum fidei potest esse etiam in homine fideli.
16. In rudiibus qualis notitia rerum fidei possit sufficere.

1. Ignorantia facti sæpe est inuincibilis.

2. Iuris humani positiui potest dari ignorantia inuincibilis.

DE ignorantia facti certissimum est, quod sæpe sit probabilis, & inuincibilis: nam c. ignor. de reg. iur. in 6. expresse admittitur ignorantia facti, & dicitur, quod excuset: & l. regula ff. de iur. & facti ignor. tunc solum nocere dicitur ignorantia facti, quando ei summa negligentia potest obici. Et confirmatur: quia facile potest accidere, vt factum aliquod ita lateat aliquem, vt vel nulla rei occurrat cogitatio de illo inuestigando; vel, si occurrat, nulla diligentia ei sufficiat ad illud assequendum. Quare, quod ait Glossa in cap. cum itaque d. 38. & in c. quod dicitis. d. 17. & Anchar. in cap. vt animarum. n. 3. de constit. in 6. non posse aliquem sine negligentia crassa, & supina ignorare id, quod publicè factum est in ciuitate, solum debet intelligi, quando id, quod publicè factum est, facile potuit etiam ab illo cognosci; alioqui enim nemo non videt, quod etiam iudex facile potest inuincibiliter ignorare authorem criminis, publicè commissi in medio foro, si ad illum nullus rumor peruenit, & qui interfuert, omnes coniuratur de seruando secreto; neque vllus est, qui minis, aut promissis velit manifestare: vt notat Castr. lib. 2. de lege pen. cap. 14.

Maior est difficultas de ignorantia iuris, tam humani, quam naturalis, & diuini. Sed etiam de hoc certum est secundò, quod ignorantia iuris humani positiui potest aliquando esse inuincibilis. Ita Castr. l. 2. de l. pen. c. 14. cit. Azor tom. 1. l. 1. c. 13. q. 3. Vasq. 1.2. d. 123. Sanch. lib. 9. de matr. d. 32. num. 10. & lib. 1. in Dec. cap. 16. num. 26. & alij communiter, quicquid dicit Guillel. Paris. tract. de leg. cap. 21. & apud Vasq. 1.2. disp. 123. cap. 1. num. 1. vbi nullam videtur admittere ignorantiam inuincibilem. Probatur: quia iura humana tam multa sunt, vt vix possint ab vnoquoque teneri omnia, etiam loquendo de illis, quæ alioqui pertinent ad officium illius, vt, v. g. ab Episcopo illa, quæ pertinent ad censuras, & irregularitates. Vnde & apud Castrum loco cit. multi viri doctissimi, & verè pij sæpius conquesti sunt, & deplorauerunt tantam multitudinem censurarum,

& multò grauius putarunt reddi ex illis iugum Euangelij, quam olim esset legis Mosaicæ: & ex Ioann. Gersono, viro doctissimo, & verè pio lect. 4. de vita spiritali, coroll. 4. Urbanus V. hoc nomine peculiariter dicitur gloriatus, quod esset Papa: quia nullis censuris amplius teneretur. Et benè subdit ibidem Gerson, & ex illo Castrus cap. 14. cit. quod si dilexisset proximos suos, sicut se ipsum, & hoc aduertisset, relaxasset fortasse tot laquos, tot onera, tot pericula animarum. Et præterea, si loquamur, non de omnibus humanis iuribus, quasi collectiue; sed de aliquibus indefinitè, & distributiue de singulis, quod possint aliquando ignorari inuincibiliter, probatur ex eo: quia fieri potest, vt quando constitutio aliqua Pontificis, v. g. de nouo fertur, inculpabiliter illius notitia ad illum non proueniat, vt putà si tunc temporis longè aberat à loco publicationis; vel grauius ægrotabat, vel erat in carcere, vt notat Sylu. verb. ignorantia. num. 13. & Angelus eod. num. 13. ex S. Thoma quodl. 1. a. 19.

Neque obstat, quod iura, tam canonica, quam ciuilia, ignorantiam iuris communiter non admittant, cap. ignorantia, de reg. iur. in 6. l. constitutiones. C. de iur. & facti ignor. & l. leges sacratissime. C. de legibus. hæc enim, & similia solum intelliguntur pro foro externo, in quo leges communes solenniter promulgatæ communiter præsumuntur non ignorari, vt notant Authores citati; non autem pro foro conscientia, in quo præsumptio locum non habet nisi quando in illo eodè foro non constat de veritate, vt certè supponimus posse non stare in re præfenti.

Imò etiam pro foro externo admittitur aliquando ignorantia iuris in aliquibus generibus personarum, vt notat Andr. quodl. 4. art. 1. Vasq. 1.2. disp. 123. cap. 2. num. 5. & alij, vt, v. g. in militibus, l. 1. C. de iur. & facti ignorantia. In mulieribus, l. quauis. & l. fin. eod. In pupillis, & in minoribus 15. annis, l. quauis. cit. & l. cum in debito. ff. de probat. In rusticis, & agricultoribus, si non potuerunt consulere peritos, l. regula. §. sed iuris. ff. de iur. & facti ignorantia. & l. cum in debito. cit. de probat. & notat Glossa in l. 1. cit. verb. armata. C. de iur. & facti ignor. Et denique in illis omnibus, qui forensium rerum sunt expertes, vel aliàs simplicitate gaudent, vt dicitur l. cum in debito. cit. ff. de probat. Et tales sunt etiam Monachi, vt notat Sylu. verb. ignor. num. 16. ex Archid. Butrio, & aliis, & vniuersaliter regulares, quibus opprobrium est, si velint videri periti forensium disceptationum, vt notat Glossa in c. 2. verb. Ecclesiastici, de postul. & ex illa Nau. conf. 23. num. 4. de reg. lib. 3. & vniuersaliter de Clericis, & defensoribus Ecclesiarum habetur l. repetita. C. de Episc. & Cler. & l. consulta. C. de testam.

3. Ignorantia iuris pro aliquibus generibus personarum admittitur etiam in foro externo.

4. Ignorantia quomodo possit probari in foro externo.

Et pro his omnibus si probatio ignorantia in foro externo non possit haberi omninò lucida, vt vult Innoc. in c. cognoscentes. de constitut. satis est, si habeatur per iuramentum ipsiusmet allegantis ignorantiam, vt vult Glossa in cap. proposuisti. verb. non probatur. d. 82. & in cap. qui dicimus. verb. ignorare. 12. quest. 2. vel saltem relinqui id debet arbitrio Iudicis, vt vult Panormit. in cap. cognoscentes. cit. num. 9. spectatis, scilicet, circumstantiis, & genere ipsius ignorantia, & qualitate facti, & conditione personæ.

Semper autem ignorantia inuincibilis circa huiusmodi leges simul excusat à culpa, & à pœna per illas statuta, vt notat Glossa in cap. 2. verb. culpa, de constit. & ibi Innocentius num. 1. Panormit. num. 7. & alij apud Sanchez lib. 9. de matrimonio, disput. 32. num. 6. quia non debent in damnum vocari, quæ carent culpa, cap. 2. cit. de constit. Nec sine culpa est aliquis

aliquis puniendus. cap. sine culpa, de reg. iur. in 6. & poenae, quae statuuntur per leges, aut per decreta; solum parantur aduersus scientes. l. fin. de decretis ab ord. faciendis.

5. Prouisus de beneficio curato, aut canonicatu, non tenetur in conscientia restituere fructus, si foris ex ignorantia omisit professionem fidei.

Atque hoc modo, quod habetur in Trid. sess. 24. de reform. vt prouisi de beneficiis quibuscunque curam animarum habentibus, teneantur a die adeptae possessionis, vel ad minus intra duos menses, facere publicam professionem suae fidei orthodoxae in manibus Episcopi, aut eius Vicarij generalis, & prouisi de canonicatibus, & dignitatibus in Ecclesijs cathedralibus; teneantur praeterea illam facere in Capitulo, alioqui praedicti omnes prouisi non faciant fructus suos, nec illis possessio suffragetur: hoc, inquam, in foro conscientiae non habet locum in iis, qui talem professionem omittunt ex ignorantia, vel incogitantia, aut inaduertentia, vt notat Nau. cons. 7. num. 3. & cons. 12. num. 1. de iure iur. lib. 2. & apud Quarantum verb. beneficij possessio. §. inter alia. Et quemadmodum ex tali ignorantia, vel incogitantia, & inaduertentia excusantur a culpa, contra illud decretum consilij; excusantur a poena, & in conscientia non tenentur restituere fructus, & possessio iis suffragatur.

6. Ignorantia, qua excusat a culpa contra aliquam legem positam, etiam excusat a poena per illam legem statutam.

Idque est verum, etiam si quod prohibetur & punitur per huiusmodi leges humanas, quarum habetur ignorantia inuincibilis, simul etiam prohibeatur per legem diuinam, aut naturalem, earumque leges non ignorentur; atque ita, qui illas transgreditur, non excusetur simpliciter a culpa; sed solum ab illa, quae est specialiter contra legem humanam, vt probat idem Sanchez lib. 9. cit. de matr. disput. 32. num. 9. ex communiore sententia, & specialiter ex Suar. de cens. disput. 4. sect. 8. num. 2. Azor lib. 1. Instit. mor. cap. 15. quest. 3. Henric. lib. 13. de excommunic. c. 23. num. 2. sic enim c. proposuisti. d. 82. postquam est dictum, vt Presbyteri, & Diaconi incontinentes deponantur, & omni ecclesiastico honore priuentur, iuxta constitutionem Siricij Papae, subditur, quod si ad aliquos ea constitutio non peruenit, iis ignorantibus venia non est neganda; quia, scilicet, quantumvis per incontinentiam peccarint contra legem diuinam, & naturalem; non tamen peccarunt contra legem ecclesiasticam; & ideo nec debent puniri poena depositionis, quae solum per illam, & contra illam scientes, eamque transgredientes, est lata; non autem per legem diuinam, & naturalem. Et quod subditur eodem capite, proposuisti. eos ita posse retinere suos gradus, in quibus inuenti fuerint; vt tamen non possint ad alios gradus superiores ascendere, non est ex eo, quia saltem ex hac parte puniri debeant poena ignoratae constitutionis Siricij; sed, quia de nouo statuitur, vt Clerici incontinentes promoueantur ad gradus superiores; & licite id statuitur per illud ipsum cap. proposuisti. vt notat Sanchez num. 9. cit.

7. Idque est verum etiam de censuris, & de irregularitate.

Neque id est intelligendum de poenis tantummodo corporalibus, aut temporalibus; sed etiam de spiritalibus, & absolute de omnibus; ac proinde, si quis ignoret legem ecclesiasticam, v. g. de Clerico non percutiendo sub poena excommunicationis, vel de aliquo alio faciendo, aut non faciendo sub poena censurae cuiuscunque, vel irregularitatis; semper potest aliquis ex ignorantia talis legis se reputare immunem a censura, vel irregularitate, quando potest ex eadem ignorantia se reputare immunem a culpa contra eandem legem ecclesiasticam, etiam si forte non sit immunis a culpa simpliciter, v. g. contra legem diuinam, & naturalem, vt specialiter de poena excommunicationis probat Sanchez lib. 9. de matr. disp. 32. num. 13. & de alijs censu-

ris, & de irregularitate num. 17. cum etiam irregularitas, quando est ex delicto, non autem solum ex defectu, sit poena contemptus legis ecclesiasticae, vt notat Panorm. in c. pastoralis. num. 15. de appellat. & Nau. in c. cum contingat. causa 14. nullitatis, remedio 2. num. 7. & in c. accepta. de restit. spol. opposit. 8. illat. 9. num. 35. imò & dolum supponat, ex Nau. & Sanchez ibidem, & ideo deficiente contemptu, & dolo, non possit incurrere, vt notat Panorm. loc. cit. ex cap. 2. de consuet. in 6. & Nau. in Man. cap. 27. n. 252. vers. 8. qui tamen contemptus, & dolo omnino deficit, quando deficit notitia legis, cum non possit legem contemnere, prohibentem, v. g. ne cum milite contrahatur, qui hunc, cum quo contrahit, ignorat esse militem. l. si ignorans. ff. locati. & semper ignoratio particularium, circa quae versatur actio, faciat actionem inuoluntariam, & excuset a culpa & dolo, vt supra explicauimus disput. 27. ex Aristotele 3. Ethic. cap. 1.

Sed in hac bene videretur considerandum, utrum leges, quae poenas statuunt, intendant punire determinate ipsos scientes, & transgredientes tales leges, & poenas determinate velint esse contra sui contemptum; an vero intendant simpliciter punire factum, & delictum, siue contineat contemptum ipsarum, siue non: si enim statuunt primo modo, verissimum est, quod ignorantia, quae excusat a culpa contra ipsam legem, & ab illius contemptu, etiam excuset a poenis per illam statutis: si vero statuunt secundo modo, qui ex ignorantia excusatur a culpa contra ipsas leges; non propterea excusatur a poenis per illas statutis; & qui ignorat, v. g. aliquod peccatum mortale esse prohibitum iure diuino, & solum putat esse prohibitum iure naturae, non propterea erit liber a poena Inferni, quae statuitur per ius diuinum; & qui ignorat, furtum esse prohibitum iure ciuili, non propterea erit liber a poena suspensionis, quae statuitur per ius ciuile; quia haec poena non punit formaliter transgressionem & contemptum iuris ciuilis; sed delictum furti simpliciter: sicut & poena Inferni punit simpliciter peccatum mortale; non autem transgressionem formaliter iuris diuini.

8.

Ignorantia alicuius legem etiam excusat a reservatione casus, quando hoc per legem imponitur, tanquam poena.

Et ex hoc principio etiam colligit idem Sanchez lib. 9. de matr. disput. 32. cit. num. 18. quod si in aliqua lege inter alias poenas delinquentis in legem, etiam ponatur reservatio casus, & vt delinquens non possit absolui extra mortis articulum, nisi a Papa; non incurrat haec reservatio ab illo, qui vere & proprie est delinquens in legem, eamque nouit: quia haec reservatio, cum sit poena, & accessoria ad legem, sequitur naturam ipsius legis, & eos tantummodo afficit, quos punit lex, id est, scientes; & quoad hoc est diuersae rationis, & conditionis, a reservatione casus simpliciter facta, quae respicit bonam gubernationem Ecclesiae, circa grauiora delicta; non autem poenam huius, aut illius delinquentis: haec enim reservatio simpliciter facta absolute, & simpliciter tollit facultatem absoluendi inferioribus Confessariis, & est pro omnibus, siue notint huiusmodi legem reservationis, siue non: cum tamen haec alia solum tollat in poenam, & sit solum pro illis, pro quibus est poena, & per consequens pro non ignorantibus legem.

Et idem est, si reservatio sit in poenam alicuius delicti non simpliciter, sed cum aliquo addito: vt, v. g. si dicatur, qui accipit rem Ecclesiae, non absoluatur, nisi facta prius restitutione in re: sensus enim est, quod non sit reservata sola exceptio, sed cum addito, retentionis: & ideo si quis in hoc addito non sit culpabilis, vt, v. g. quia excusatur a restitutione ratione impotentiae, non videtur teneri illa reservatione;

reservatione; sed liberè, & licite potest absolui ab acceptance.

Et idem est de annulatione actus, si etiam haec per aliquam legem statuatur vt poena; non autem statuatur simpliciter propter defectum alicuius solennitatis: similiter enim eos tantum afficit, quos afficit poena legis; id est, scientes, & proprie peccantes in legem, vt subdit Sanchez lib. 9. de matr. disp. 32. num. 18. cit. ex Anton. in cap. 2. num. 19. de consuet. & tales dicuntur esse aliquae leges in Ethuria, quae praecipit solui gabellas ex certis contractibus, eosque irritant, si non soluantur gabellae. Et ex Bulla Pij V. 8. Quanta Eccl. vbi praecipit, quod Episcopi, & collatores beneficiorum de beneficiis simpliciter resignatis extra Curiam, non audeant prouidere consanguineos, aut affines, vel familiares: & subdit: quod si secus, ac etiam quicquid praeter, vel contra formam praedictorum fuerit a quocumque temere attentatum; id totum ex nullo vires, & effectum decernimus non habere. Vt enim circa hanc Bullam notat Paris. de resig. benef. par. 1. lib. 5. quest. 6. num. 221. ex cap. si beneficia. de proben. in 6. & ibi Archid. not. 2. & communis sententia per Gabr. de claus. conclus. 3. num. 8. & sequentibus, si quis ignoranter, & sine culpa contulerit tale aliquod beneficium personis prohibitis, collatio non est nulla; quantum addat Paris. in praxi vidisse se feruari oppositum, & etiam pro casu ignorantiae peti absolutionem a Papa, idque dicat esse tutius, & consulendum.

10. Beneficia ignoranter collata ab Episcopo per resignationem personis prohibitis sub poena nullitatis, non sunt in conscientia cellata nulliter.

Utrum autem notitia legis, quae est necessaria ad incurrendam culpam, & poenam legis, debeat esse non solum de ipso actu per legem praecipito, aut prohibito; sed etiam de ipsa poena per legem statuta, & ideo ignorantia inuincibilis ipsius poenae ab illa excuset, etiam sine ignorantia actus praecipiti, aut prohibiti; dicemus alibi in materia de legibus, & de censuris: de his enim est peculiaris ratio, vt non incurrantur; nisi habeatur de illis notitia, cum solum incurrantur propter contumaciam, & contemptum potestatis clauium. Et secundum aliquos est comprehendenda quoad hoc, nomine censurae, etiam irregularitas, vt notat Sanchez lib. 9. cit. de matr. disp. 32. num. 20. & 21. Quantum alij eam non comprehendant, vt videre est apud Salas 1. 2. disp. 15. sect. 9. num. 110. & 113. & dicemus alibi. Contra vero de alijs poenis non apparet, quare debeant specialiter esse praecognita in se ipsis, & non possint incurrere etiam per hoc solum, quod sit cognita, & voluntaria transgressio legis, cum ex hac sequatur quasi naturaliter obligatio ad poenam statutam per legem, vt patet Instit. de obligat. quae ex delicto, initio, & l. Imperatores. ff. de iure fisci.

11. Quomodo circa ius naturale possit dari ignorantia inuincibilis.

Tertio, circa ignorantiam iuris naturalis certum videtur, quod non potest esse inuincibilis circa prima principia talis iuris, vt, v. g. quod malum sit fugiendum, & bonum sit prosequendum; possit tamen circa alia, quae deducuntur ex his principiis. Ita S. Th. 1. 2. q. 94. a. 6. Sylu. verb. ignor. n. 13. Cordub. lib. 2. questionar. quest. 4. conclus. 1. Val. 1. 2. disput. 6. quest. 6. punct. 1. Azor lib. 1. cap. 13. quest. 1. Vasq. 1. 2. disput. 122. cap. 2. Sayr. lib. 2. clau. reg. cap. 9. num. 17. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 16. num. 33. & alij apud ipsum. Quod prima principia non possint ignorari inuincibiliter, patet ex eo: quia ipsa lumine naturae sunt ita manifesta, vt nullus ratione vtens illa non videat; & ideo omnis negligentia, quae circa illa adhibeatur, debet censeri summa. Et saltem de his praecipis intelligitur illud S. Pauli ad Rom. 2. Gentes, quae legem non habent, naturaliter, quae legis sunt, faciunt; eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex; qui

ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Inter haec prima principia, quoad hoc numeratur a Val. & Sanch. locis citatis, etiam illa praecipia Decalogi, quae nullo negotio possunt deduci ex primis principiis, vt, v. g. Deum esse colendum, parentes esse honorandos: quia, scilicet, etiam in his omnibus negligentia censenda est summa, cum ex se sint maxime clara & manifesta.

De alijs vero praecipis, quae difficilius deducuntur ex primis principiis iuris naturae, non est negandum, quod possit saltem ad breue tempus haberi ignorantia inuincibilis, id est, quouique per dicendum deducantur, & de alijs, quod possit haberi etiam ad longum tempus: vt, v. g. quod simplex fornicatio, & quod vxorum pluralitas sit illicita, imò fortasse etiam potest haberi ad totam vitam, si proponantur menti, vt affecta bona aliqua circumstantia finis honesti; vt, v. g. quod liceat mentiri propter saluandam vitam alterius; quod liceat furari, vt deur elemosyna: haec enim, quantumvis deducantur ex principiis notis lumine naturae; ita tamen difficile deducuntur, vt etiam multi ex viris doctis in iis errarint, vt patet ex Platone lib. 3. de republ. & Cassiano collat. 17. a cap. 17. usque ad 21. qui asseruerunt, licere aliquando vti mendacio propter vitandum magnum aliquod malum, vel propter assequendum magnum aliquod bonum: & ex Dur. qui in 4. sent. d. 33. quest. 1. contendit, pluralitatem vxorum non esse contra ius naturae: & quest. 2. idem contendit de simplici fornicatione.

Et quantumvis apud historicos multi populi ea etiam dicantur ignorasse, quae videntur de iure naturae primo modo, & vnicuique nota per se; ea tamen ignorantia, vel non fuit inuincibilis, & sine culpa, vt notat Castr. lib. 2. de lege poen. c. 14. quia, scilicet, nimia eorum malicia sic obscurauit insipientes eorum, vt ea etiam videre desierint, quae docente, ac demonstrante natura erant omnibus per se clarissima; vel certe huiusmodi populi non debent credi illa ignorasse, sed solum opposita crimina permisisse, & non puniuisse, vel propter gentis malitiam, vel ad vitanda maiora incommoda, aut maiora commoda assequenda, vt notat Azor lib. 1. cap. 13. quest. 1. cit. Et hac ratione Caesar lib. 6. de bello Gall. refert, latrocinia apud Germanos nullam infamiam habuisse, & inuentus exercendae, & desideratae vitandae causa extra fines cuiuscunque ciuitatis laudabiliter fieri consueuisse. Et Plutarchus in Vita Lycurgi refert, Lacedaemones non solum furta non prohibuisse, sed etiam persuasisse; ea tamen lege, vt qui in furto deprehensus fuisset, grauiter caderetur; non quia furatus esset; sed quia incautus, & imprudenter furatus esset, & ideo potuisset deprehendi: & praeterea eosdem consueuisse suas vxores communicare amicis; & probum quenque, vbi pulchram, & foecundam mulierem aspexisset, maritum rogare solitum, vt sibi liceret cum illa concumbere, & bonos filios in solo fertili, ac pulchro serere; & plura alia his similia de alijs populis legi possunt, apud Pomp. Melam lib. 1. cap. 8. Solinum cap. 43. & Eusebium lib. 6. prepar. euangel. cap. 8. & de omnibus est dicendum, quod solum fuerint permessa, & non punita; non autem ignorata inuincibiliter, & sine culpa.

Quarto, circa ignorantiam iuris diuini certum videtur, quod possit esse inuincibilis, non solum circa praecipia de Sacramentis, v. g. de Baptismo, & Penitentia sacramentali; etiam circa mysteria maxime principalia, Trinitatis, & Incarnationis. Ita S. Thom. 2. 2. quest. 10. art. 1. Scot. in 3. d. 259. quest. 1. Dur. ibid. quest. 1. ad 1. Castr. lib. 2. de lege poen. cap. 14. Canus in relect. de Sacram. par. 2.

12. Quomodo circa ius diuinum possit dari ignorantia inuincibilis.

par. 2. concl. 3. Sot. in 4. d. 5. quest. unica, art. 2. Val. 1. 2. disput. 6. quest. 6. puncto 1. coroll. 3. Azor lib. 1. cap. 13. Valq. 1. 2. disput. 120. cap. 3. Sayr. lib. 2. clau. reg. cap. 9. num. 13. & 14. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 16. num. 32. & lib. 2. cap. 3. num. 18. & 20. & alij: quanuis non desint ex antiquioribus Theologis, qui oppositum asserant, vt Adrianus quodl. 4. quest. 1. Gabr. in 2. d. 22. quest. 2. Alex. 2. part. Summa, quest. 112. n. 8. & quest. 153. num. 3. S. Bonau. in 3. d. 25. art. 1. quest. 2. ad vltimum, & quest. 3. ad penult. Sylu. verb. ignorantia, quest. 13. & alij apud Valq. disp. 120. cit. cap. 1. Probat: quia Ioan. 15. de Iudæis dicitur, quod si Christus non venisset, & locutus eis non fuisset, peccatum non haberent: quia, scilicet, inuincibiliter ignorant res fidei; & idem infidelitas non fuisset illis imputata ad peccatum. Vt autem notat S. August. tract. 89. in Ioan. circa illa verba: *Sin non venissem*. idem est etiam de aliis omnibus infidelibus, quibus Christus, neque per se, neque per Apostolos, aut per Ecclesiam locutus est, quales certe multi sunt.

Et qui nihil audierunt de Christiana religione, nullam potuerunt habere suspensionem, aut cogitationem, quod ipsi tenerentur adhibere diligentiam pro habenda noticia rerum fidei; & idem ignorantia, quam habebant, omnino fuit inuincibilis. Et hac de causa Sancti Patres, dum loquuntur de damnatione eorum infidelium, qui nihil audierunt de rebus fidei, aperte asserunt, eos non esse damnandos propter fidelitatem, sed propter alia peccata, vt patet ex S. Thoma 2. 2. quest. 10. art. 1. S. August. lib. de natura, & gratia, cap. 4. & aliis. Et confirmatur: quia certum est, pueros infidelium, quando veniunt ad vsum rationis, ignorare inuincibiliter res fidei: si ergo contingat, vt postea eorum aliquis perpetuo detineatur in carcere, neque vllum alloquatur, nisi infidelem, omnino eueniet, vt tota vita nunquam cogitet, de miranda religione, & semper ignoret inuincibiliter res nostræ fidei.

Neque vrget in contrarium id, quod asserunt, qui oppositum sentiunt, facienti quod in se est, Deum non denegare gratiam; & idem si quis infidelis peccet, et seruet legem naturæ à Deo ipso illuminatum iri de veritate religionis, vel per se, vel per Angelos, vel per Prædicatores; ac proinde solum accidere ex eius culpa, quod de facto non illuminetur: quia non facit, quod in se est, neque seruat legem naturæ. Nam contra est: quia, si id admittatur, solum probat, quod ignorantia rerum fidei contingat in homine infideli ex aliquo voluntario, & culpabili, id est, ex violatione legis naturæ: non autem probat, quod ipsa ignorantia sit illi voluntaria, & culpabilis, etiam in illo alio: siquidem nullo modo fuit præuifa debere consequi ex tali violatione legis naturæ. Et hac ratione S. Augustinus epist. 105. & S. Thomas 2. 2. quest. 110. art. 1. cit. distinguunt duplicem ignorantiam de rebus fidei; alteram in iis, qui noluerunt illas audire, cum possent; & alteram in iis, qui non potuerunt: & illam dicunt esse peccatum; hanc verò esse penam peccati: quæ tamen, non est necessarium, vt sit præcognita, & voluntaria. Et sicut, si Iudæus, v.g. in die Pentecostes Hierosolymam adiuisset voti causa, quo forte renebatur, facile poruisset accipere ab Apostolis notitiam Euangelij; & ex eo, quod non iuisset, solum conuinceretur peccasse contra votum, & ex peccato diceretur caruisse noticia Euangelij, quam alioqui habuisset, si votum seruasset; non tamen posset dici peccasse contra præceptum fidei; siquidem nullo modo putabat teneri se illa die ex tali præcepto adire Hierosolymam: ita similiter, si in-

13. Ignorantia rerum fidei aliquando est penam peccati.

fidelis quicumque peccet contra legem naturæ, & ex tali peccato deneger illi. Deus peculiarem illustrationem de rebus fidei, non peccat contra præceptum fidei, ad cuius notitiam acquirendam non scit se teneri seruare legem naturæ, vt rectè notat Azor lib. 1. cap. 13. quest. 2. cit.

Similiter, quod addunt, nullum esse hoc tempore, qui non audierit Euangelium, siquidem de Apostolis dicitur ad Rom. 11. *In omnem terram exiit sonus eorum*. parum vrget: vel enim id intelligitur per hyperbolen, quæ sæpè est vsitata in sacris Scripturis, vt notat S. Chrysostomus, & Orig. in eum locum: quo etiam modo Luca 2. edicto Cæsaris Angusti dicitur fuisse descriptus vniuersus orbis: & Act. 2. in die Pentecostes dicuntur fuisse Hierosolymis omnes gentes, quæ sub cælo sunt: & 2. Reg. 18. de prælio, quod fecit exercitus Dauid contra populum Israël in saltu Ephraim, dicitur, fuisse dispersum super faciem omnis terre: vel certè intelligitur de mundo tunc cognito, vt vult Caiet. & Carhar. Vel denique debet exponi, tanquã dictum propheticè; quia, scilicet, ab Apostolis, saltem mediata, id est, mediantibus Prædicatoribus, & apostolicis viris debebat prædicari per vniuersum mundum, vt vult S. Augustinus epist. 70. Quod enim tempore Apostolorum non peruenit Euangelium ad omnes gentes, non solum docet S. Augustinus ep. 70. cit. sed etiam colligitur ex Matth. 13. vbi tunc dicitur esse futurus finis sæculi, quando prædicatum fuerit Euangelium in vniuerso mundo.

Neque solum in homine infideli; sed etiam in homine fideli potest dari ignorantia inuincibilis aliquorum mysteriorum fidei. Ita Scot. in 3. d. 25. quest. 1. vbi ait, posse esse aliquem ita rudem, vt non possit concipere, v.g. pro mysterio Trinitatis, quid est natura, & quid est persona; & hunc, non esse necessarium, vt habeat actum fidei explicitum de vnitare essentia, & Trinitate personarum; sed satis esse, si credat, sicut credit Ecclesia, & explicitè teneat, quæ sunt grossa ad capiendum, vt quod Christus sit natus, passus. Ita etiam Val. 2. 2. disp. 1. quest. 2. puncto 4. Azor tom. 1. lib. 8. cap. 2. quest. 6. cap. 6. q. 7. c. 7. quest. 3. & cap. 8. q. vlt. Valq. 1. 2. disp. 121. cap. 2. Nau. in Man. cap. 11. num. 22. Sayr. lib. 2. clau. reg. cap. 9. num. 15. Sanchez lib. 2. in Decal. cap. 3. num. 18. & 20. & alij apud ipsum. Probat: ex dicto Scoti: quia multi ex fidelibus sunt ita rudes, vt non possint capere, aut retinere aliqua mysteria ex difficultioribus; quanuis adhibeant maximam diligentiam, & fortasse eorum aliqui nihil vnquam de illis audierunt; vel si audierunt, nihil omnino perceperunt, & aliis occupationibus distenti, non modo non potuerunt maiorem operam ponere, vt ea discerent, v.g. à Parochis, & Doctoribus; si tamen illos habebant; sed etiam totius obligationis discendi obliti sunt, neque postea dubium, aut scrupulum de illa incidit. Et si admittantur peccasse, quando erant tenerioris ætatis, & magis apti, vt illa discerent; si tamen hoc peccatum per penitentiam deleant, quando postea sunt duriores, & omnino inepti, nihil amplius manet, quo possint ignorantiam vincere, & idem inculpabiliter eam retinent pro reliqua vita. Et si præterea accidat, vt etiam ipsi filios habeant, eoque nequeant tradere Parochis instruendos de rebus fidei; quia, scilicet, etiam festis diebus debent illos mittere cum atmentis, & gregibus, facile eueniet, vt huiusmodi filij, etiam tota vita inuincibiliter ignorent aliquos articulos fidei.

Illud tamen circa huiusmodi rudes non est omitendum, eorum ignorantiam non esse facile iudicandam

14. Apostoli quomodo prædicauerunt Euangelium in vniuerso mundo.

15. Ignorantia inuincibilis rerum fidei potest esse etiam in homine fideli.

16.

In rudibus qualis notitia rerum fidei potest sufficere.

candam inuincibilem, & inculpabilem, etiam circa præcipua mysteria fidei, verbi gratia, circa Trinitatem, & Incarnationem: quia, si non possunt distinctè, & per proprios terminos illa capere, intelligendo, verbi gratia, in mysterio Trinitatis vnitatem in natura, & Trinitatem in personis; & in mysterio Incarnationis assumptionem naturæ humanæ in vnitatem personæ diuinæ; satis tamen est, si illa capiant magis confusè, & per terminos magis crassos, vt si credant, verbi gratia, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum non esse tres Deos, sed vnum Deum; & Christum esse verum Deum, & verum hominem, vt docet Gabr. in 3. d. 25. quest. unica, art. 2. post 5. conclus. Valquez disp. 121. cit. cap. 2. num. 3. Sanchez lib. 2. in Decal. cap. 3. num. 17. qui etiam rectè addit num. 18. quando dicitur fides explicita Trinitatis, & Incarnationis esse de necessitate mediæ, solum intelligi ex parte obiecti; quia, scilicet, non est satis, si solum credatur huiusmodi articuli, vt contenti, & impliciti in aliquo alio, verbi gratia, in eo, quod credit Ecclesia; sed vnusquisque est credendus in se, & vt distinctus ab alio, quod ipse appellat explicitè credere ex parte obiecti; quanuis ex parte actus possit sufficere crassa illa, & confusa credulitas; non autem sit necessaria notitia clarior, & per proprios terminos, qui possint reddi querenti rationem, quod ipse appellat explicitè credere, aut scire ex parte actus.

Dixi autem, in homine fideli posse dari ignorantiam inuincibilem aliquorum mysteriorum fidei, non autem omnium: quia multi articuli inter fideles sunt ita noti, vt facillimè ab vnoquoque sciri possint: vt, verbi gratia, quod Deus sit; quod reddat præmia, & supplicia; quod Christus sit natus, sit crucifixus: & idem in his nulli fidelium videtur posse contingere ignorantia inuincibilis, vt notat Scotus loco cit. & Syluest. verb. fides, quest. 3.

Quod si quæras, quid esset de illo, qui per Baptisimum iustificatus, obseruaret cum auxilio gratiæ totam legem; & tamen ignoraret inuincibiliter aliqua ex iis, quæ dicuntur de necessitate mediæ, Respondeo, idem esse dicendum de hoc fideli, quod paulo ante num. 9. indicauimus de infideli, qui similiter seruet totam legem naturæ; sperare, scilicet, ad diuinam prouidentiam, vt illi prouideat de medijs necessarijs, eumque doceat, vel per se, vel per Angelos, vel per Prædicatores.

DISPVT. XXX.

An, & quomodo inter ea, quæ causant inuoluntarium, possit numerari consuetudo, & habitus?

1. Ratio dubitandi.
2. *Habitus, qui sunt in appetitu sensitivo, solum minuent rationem liberi.*
3. *Habitus, qui sunt in imaginatione, aut memoria, solum possunt minnere rationem liberi.*
4. *Habitus, qui sunt in voluntate, non faciunt inuoluntarium, & per se loquendo non minuent rationem liberi.*
5. *Habitus voluntatis possunt ex accidente minnere rationem liberi, si, scilicet, operatio simul fiat ex habitu, & ex passione.*
6. *Peccata, que sunt ex habitu simul & ex passione, vtrum sint leuora.*

Baldelli Theol. Moral.

7. Si malus habitus sit interruptus per penitentiam, aut per internum propositum, possunt excusari à culpa actus sequentes.

NTER ea, quæ causant inuoluntarium, videtur numeranda etiam consuetudo, vel habitus: quia sæpè tanta propensione voluntatem inclinatur, vt videatur illam determinare, quasi altera natura, & præueniendo perfectam deliberationem, & iudicium rationis, impedire libertatem operationis, & perfectam rationem voluntarij.

Et quanuis de hac re inciderit sermo, etiam supra disp. 3. dum ageremus de perfecto voluntario, & disp. 24. num. 16. dum ageremus de concupiscentia: vt tamen plenius, & distinctius eam explicemus, de triplici genere habituum id possumus querere, id est, de illis, qui secundum communiorem sententiam acquiruntur in appetitu sensitivo, vt notat Azor tom. 1. lib. 3. cap. 21. quest. 5. & excitando vehementem aliquem motum, vel concupiscentiam appetitus, faciunt quoddammodo vim voluntati: de illis, qui acquiruntur in imaginatione, & memoria, & per simulacra, & species, non solum faciunt, vt aliquod obiectum intensè apprehendatur à sensu interno, & efficaciter proponatur appetitui; sed etiam, vt apprehendatur ab intellectu, & proponatur voluntati: & denique de illis, qui sunt proprii ipsius voluntatis.

Primo autem de habitibus appetitus eadem est ratio, quæ de concupiscentia, vt supra diximus disp. 24. cit. si de illis loquamur, quatenus mouent excitando concupiscentiam: & idem quemadmodum hæc non facit inuoluntarium, sed solum minuit rationem liberi, minuendo cognitionem partis oppositæ; ita & habitus.

Secundò, idem ferè est dicendum de habitibus imaginationis, aut memoria: solum enim possunt efficere, vt ab intellectu magis apprehendatur ratio illa, quam ipsi representant; & minus apprehendatur ratio opposita, quæ posset voluntatem retrahere: ac proinde solum possunt minnere liberum; non autem simpliciter causare inuoluntarium.

Vtrum autem possint esse principium electionis, & operationis etiam alio modo, quam excitando actum concupiscentiæ, & passionis, id est, reddendo per se ipsos, & immediatè ipsum obiectum magis conueniens operanti, & idem magis diligibile, & eligibile, etiam præcindendo à passione, dicemus infra, lib. 2. disp. 42. num. 6. quando agemus de malitia, prout dicitur esse causa peccati ex parte voluntatis.

Tertio de habitibus voluntatis certum similiter videtur, quod non faciant inuoluntarium: & præterea, quod, per se loquendo, neque etiam minuant rationem liberi: sicut enim habitus virtuosus, verbi gratia, temperantiæ, liberalitatis, &c. ita inclinant voluntatem ad suos actus, vt eam relinquunt omnino liberam, neque impediunt perfectam liberationem intellectus; imò potius illam iuuent, vt facilius, & citius fiat, & sæpè etiam sine aduertentia quasi reflexa, vt notat Scot. in 1. d. 39. quest. unica, art. 1. ad finem. Gabr. ibidem, quest. 2. art. 1. not. 2. Suar. tom. 2. de relig. tract. de iuramento, lib. 3. cap. 7. num. 11. Sanchez lib. 3. in Decal. cap. 5. num. 31. quia, scilicet, simul cum voluntate, assuescit etiam intellectus: ita etiam habitus prauis intemperantiæ, auaritiæ, &c. & idem S. Thomas 1. 2. q. 78. art. 2. peccata, quæ sunt ex habitu, docet fieri ex certa malitia: quia, quanuis postquam habitus est acquisitus, non sit in nostra potestate statim illum expellere, aut

1. Rationes dubitandi.

2. Habitus, qui sunt in appetitu sensitivo, solum minuent rationem liberi.

3. Habitus, qui sunt in imaginatione, aut memoria, solum possunt minnere rationem liberi.

4. Habitus, qui sunt in voluntate, non faciunt inuoluntarium, & per se loquendo non minuent rationem liberi.

K non

non habere; vsus tamen illius semper est in nostra potestate, cum habitus definiatur esse ille, quo quis vritur, cum voluerit: & qui, neque ex passione, neque ex ignorantia peccat; sed solum ex mala consuetudine, quam contraxit; solum peccat ex propria electione: quia illa ipsa maior propensio ad peccandum, quam habet ex habitu, voluntaria illi est, cum vnusquisque sit sibi ipsi illius causa; dum sponte actus frequentat, ex quibus efficitur habitus, vt probat Aristoteles 3. Ethic. cap. 5. neque enim vllus est, vt ipse loquitur, ita stupidus, vt ignoret ex actibus sapius repetitis existere habitus; ac proinde, qui hoc non ignorans sapius agit, verbi gratia, iniuste, aut intemperanter, omnino sponte euadit iniustus, aut intemperans; & sponte dici debet talis esse, qualem se ipse sponte effecit; & illa ipsa propensio, quam habet ad iniustitiam, vel intemperanter agendum, est illi voluntaria, cum sit ab illo ipso tanquam a principio intrinseco, & cognoscente: quanuis deinde, postquam contraxit habitum, & talis effectus est, non sit amplius in ipsius potestate, vt statim talis non sit; sicut neque in potestate illius, qui sponte aegrotat, & sibi ipsi prudens, ac sciens fuit causa morbi, est, vt non aegrotet, neque in potestate illius, qui lapidem e manu emisit, aut proiecit, est, vt illum habeat, & resumat.

Atque hoc, quod dicimus, ideo habitus voluntatis non facere inuoluntarium, & per se loquendo, non minuere liberum; quia non tollunt notitiam, & deliberationem intellectus, imò iuuant, vt facilius, & citius fiat; est multò probabilius, quam quod asserit Caietanus 2.2. quæst. 98. art. 3. circa responsionem ad 2. quòd huiusmodi habitus voluntatis, ideo non faciant inuoluntarium, neque excusent à peccato: quia inaduerentia, quam habet, v. g. is, qui iurat ex consuetudine, & est assuetus iurare, siue vera, siue falsa; non est antecedens ad talem actum iurandi; sed solum concomitans; quæ tamen non excusat, vt patet ex S. Thoma 1.2. quæst. 26. art. 3. & 4. Nam contra est: quia inaduerentia, siue ignorantia, etiam concomitans, facit non voluntarium, & semper excusat à peccato secundum rationem, aut circumstantiam ignoratam, vt ex commanione, & veriore sententia supra docuimus disp. 26. num. 1.2. & 3. ac proinde, qui ex consuetudine actu iurat, siue verum, siue falsum, verè excusabitur, si verè malitiam non aduertit: quod tamen etiam Caietanus ibi negat. Neque S. Thomas art. 3. & 4. cit. aliud asserit, nisi quòd possit, etiam cum ignorantia concomitante, stare peccatum; si, scilicet, malitia aliunde habeatur quam ex ratione, aut circumstantia ignorata, vt ibi diximus, vt, v. g. si habeatur actualis voluntas occidendi inimicum, sub conditione, si ibi latet, quanuis de facto & absolute ignoretur ibi latere.

Dixi autem, habitum, per se loquendo, non minuere rationem liberi: quia per accidens, seu per aliud facile potest accidere, vt, qui operatur ex habitu, operetur minus liberè, vt putà, si simul operetur ex habitu, & ex passione: tunc enim, quia passio minuetur cognitio de opposita ratione, minuit liberum, vt supra diximus, etiam operatio ex habitu est minus libera, non quidem ratione habitus; sed ratione passionis, cum qua habitus se habet concomitans. Et idem etiam est, si habens huiusmodi habitum, operetur ex naturali inaduerentia, aut obliuione, & aliunde proueniat, vt actus sit indeliberatus, quam ex habitu.

Quòd si quæras, vtrum peccata, quæ tali modo sunt ex habitu simul cum passione, sint leuiora ex eo, quòd fiant cum minori libertate, & possint ali-

5. Habitus voluntatis possunt ex accidente minui rationem liberi, si scilicet, operatio simul fiat ex habitu, & ex passione.

6. Peccata, quæ sunt ex habitu, & ex passione, sunt leuiora ex eo, quòd fiant cum minori libertate, & possint ali-

quando excusari, etiam ex toto, si passio omnino impediatur libertatem. Respondeo cum distinctione: si enim, qui voluntarie acquisiuit habitum, prauidit, facile euenturum, vt deinde per illum operaretur tempore passionis, quando haberet minorem cognitionem, vel etiam omnimodam ignorantiam, & inaduerentiam; & quòd voluntarie acquisiendo habitum, multum adiumenti conferret passioni ad voluntatem trahendam ad malum, imò etiam quòd habitus aliquo modo posset euadere quasi altera natura, & operari praueniendo deliberationem; non excusatur: quia operationes, quas facit ex habitu tempore passionis, sunt voluntariae, & liberae sufficienter in alio, id est, in primis actibus, per quos acquisiuit habitum, et si ratione passionis non sint voluntariae & liberae in se; & eadem omnino est ratio de ipsis, atque de aliis peccatis, quæ contingunt tempore voluntariae ebrietatis, & ex illa fuerunt prauisa debere contingere.

Si verò quando habitum acquisiuit, id non prauidit, vel ignorauit inuincibiliter, verè excusatur: quia illæ operationes nò possunt dici voluntariae, & liberae in primis actibus, cum in illis nò fuerint præcognitæ; & ideo mensura malitiæ, si quam habent, solum debet esse ratio voluntarij, & liberi, quam habent in se; & si hæc ex passione minuatur, vel omnino tollatur, etiam minuetur, vel omnino tollitur malitia operationum: & quia communiter vix accidit, vt qui voluntarie acquirit habitum, inculpabiliter non aduertat, quòd operabitur deinde ex habitu, etiam tempore passionis; siquidem nullus est ita stupidus, qui ignoret vim habitus, & assuetudinis, vt supra diximus ex Aristotele 3. Ethic. c. 5. ideo etiam communiter vix accidit, vt excusetur, nisi fortè per penitentiam debuerit priorem culpam, à qua omnes alij actus consequentes deberent participare malitiam, vel saltem per internum propositum interrupit consuetudinem, & adhibuerit sufficientem diligentiam, ad expellendum habitum, neque hic sit amplius voluntarius, vt notat Gabr. in 3. d. 30. quæst. 2. art. 2. concl. 1. Tol. lib. 4. Summa, cap. 13. num. 7. Suar. lib. 3. de iuramento, cap. 16. n. 8. Sanchez lib. 3. in Decal. cap. 1. n. 19. & alij apud ipsum: sicut enim, qui voluntarie proiecit Breuiarium, peccat deinde peccato consummato singulis diebus, quando omittit Officiũ, donec per penitentiam tollat malitiam primæ projectionis, eaque sublata omissiones alia, quæ postea consequuntur, non imputantur peccato; quia malitia primæ projectionis, ex qua deberent participare suã malitiam, non manet amplius, neque carentia Breuiarij est amplius voluntaria: ita etiam, qui voluntarie acquisiuit habitum, & ex illo deinde operatur tempore passionis, & quando non habet aduerentiam, tandiu peccat peccato consummato, quandiu manet malitia primæ acquisitionis, & primotum actuum, & totus habitus malus est voluntarius; eaque sublata, operationes, quæ deinceps illo modo fiunt ex habitu, non imputantur amplius culpæ, cum in se non sint liberae; & alij actus, in quibus erant liberae, & à quibus participabant malitiam, non remaneant amplius in ratione culpabilis, & ipse totus habitus non sit amplius voluntarius, post adhibitam sufficientem diligentiam ad illum expellendum, vt pluribus explicabimus in tractatu de iuramento, circa consuetudinem iurandi.

Illud præterea circa consuetudinem non est omittendum, quòd facile potest accidere, vt quæ ex illa sunt, euadant mortalia ex accidente, quanuis alioqui per se accepta sint venialia: vt, si quis, v. g. ex consuetudine committat plura furti modica, vel sapius

bitu simul, & ex passione, vtrum sint leuiora.

7. Si malus habitus sit interruptus in penitentiam, aut per internum propositum, possunt excusari à culpa actus sequenti.

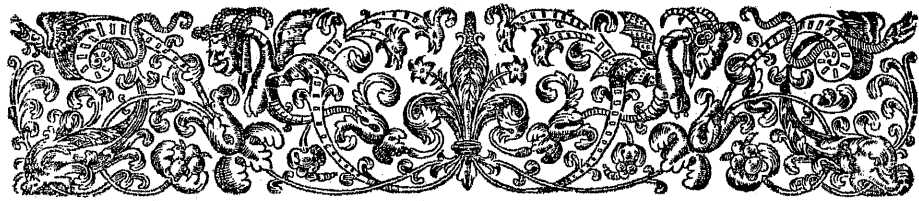
sapius laboret ad breue tempus in die festo, vel sapius comedat aliquid modicum in eodem die ieiunij, vel eodem die sapius sponte omitat aliquid ex Horis canonicis: in his enim, & similibus, plures materiae leues continuantur in vnam materiam grauem, & ex hoc accidente potest committi peccatum mortale, vt notat Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 4. num. 9. & sequentibus, & dicemus infra circa distinctionem numericam peccatorum.

Atque hæc omnia, quæ diximus hoc loco de habitibus, quòd, per se loquendo, non minuunt rationem voluntarij, aut liberi, videntur multò probabiliora, quam oppositum: quòd docet Salas 1.2. quæst. 6. disp. 3. sect. 3. num. 36. in fine, vbi ait, quòd habitus, siue sint vitiosi, siue virtuosij, semper minuunt rationem liberi, quatenus augent inclinationem volun-

tatis, eamque magis determinant ad vnam partem: & ideo tam actus bonos factos ex habitu, quam actus malos esse minus meritorios, & demeritorios; quanuis non propterea fiat, quòd sit melius carere habitibus bonis, quam non carere, cum ex maiori frequentia, & intensione, cum qua fiunt actus boni ab habentibus habitum, compensetur ille defectus maioris meriti, & magis voluntarij.

Contra enim est: quia, per se loquendo, habitus non tollunt deliberationem, & hæc ipsa maior inclinatio voluntatis, quæ habetur ex habitu, est voluntaria, & libera in primis actibus, vt iam diximus; ac proinde nihil est, ex quo, per se loquendo, minuatur libertas, & meritum, vel demeritum, vt etiam supra explicauimus disp. 26. num. 16.

THEOLOGICARVM
DISPUTATIONVM
MORALIVM
LIBER SECVNDVS.

De vitiis, & peccatis in vniuersum.

P R O O E M I V M.

DISTRACTI O N E M de humanis actionibus, agendum est de illarum principiis, praesertim intrinsecis, quales sunt habitus, tam virtutum, quam vitiorum, quomodo agit de illis S. Thom. 1. 2. a quaest. 49. usque ad 90. Sed, vt simul consulamus breuitati, & vtilitati, consulto omittimus, quae dici possent de habitibus in vniuersum, & de virtutibus; & solum dicemus aliqua de ipsis vitiis, non quidem absolute, & per se illa considerando, cum hac ratione vix habeant aliquid peculiare, ac proprium; sed comparando cum ipsis virtutibus, & cum ipsa natura rationali, & cum suis actibus, quae proprio nomine appellantur peccata; eaque occasione etiam explicabimus ipsam naturam, & essentiam peccatorum, quae notitia ad totum opus morale est maxime necessaria. Videri potest Magister, & Scholasticus in 2. a d. 30. Alex. 2. p. quaest. 105. 106. & 107. S. Thom. in quaestionibus de malo, & p. 2. a quaest. 71. Thomistae ibidem. Bellarminus tomo 4. controu. 2. generali, Azor. tomo 1. Instit. moral. lib. 4. & alij.

DISPUT. I.

Quo differant peccatum, & vitium; & vtrum ratio vitij, aut virtutis essentialiter conueniat habitui?

1. Vitium, & peccatum quo differant.
2. Ratio vitij vtrum sit essentialis habitui, qui est vitiosus.
3. Probabilis est, quod ratio virtutis, & vitij sit essentialis.
4. Si actus internus ex conformi ad rationem incipiat esse difformis, non potest esse ab eodem habitui.

NTEQUAM explicemus contrarietatem virtutis, & vitij cum S. Thoma 1. 2. quaest. 71. supponendum est

1. Primò, ex eodem S. Thom. eadem quaest. 71. art. 1. & supra quaest. 21. art. 1. & quaest. 49. & 55. vitium, & peccatum quo differant.

modo Aristoteles 7. Physic. text. 18. vitium ait, esse remotionem, & corruptionem earum perfectionum, quae maxime sunt vnicuique secundum naturam; & S. August. lib. 3. de lib. arbit. cap. 14. tom. 1. ait, id esse vitium, quod deest perfectioni naturae: si tamen sumatur strictius, pro solum usurpatur in genere moris, maxime proprie accipitur pro habitu prauo: quia etiam in corporalibus non appellamus vitium equi, si femel, aut iterum calcitret; sed solum si hoc faciat saepius, & ex consuetudine. Et Aristoteles 7. Ethic. cap. 8. prauitatem, aut vitium comparat hydropisi, & tibi, qui morbi sunt continui, & permanentes; incontinentiam vero, quia potius consistit in actu, & non continua improbitas est, sed solum ex passione, vt notat S. Thom. ibidem, sect. 8. comparat morbo comitiali, qui similiter non continuo vexat. Et S. August. lib. de perfect. inst. cap. 4. tom. 7. vitium comparat curuitati tibiae; peccatum vero claudicationi, vt notat Bellarm. lib. 1. de statu peccati, cap. 1. tom. 4. Imò ex Medina 1. 2. quaest. 71. cap. 1. & alijs apud Salas tom. 2. in 1. 2. tract. 13. disp. 1. sect. 1. num. 4. neque etiam omnis habitus prauus, strictè loquendo, est vitium; sed ille solum, qui est confirmatus, & difficile mobilis; non autem is, qui solum habet modum dispositionis. Vnde & Arist. 7. Ethic. cap. 8. cit. manifestum ait esse, quod incontinentia non sit vitium, nisi fortasse ex quadam parte,

parte, id est, inchoatum, & imperfectum: & in Pradicam. cap. de qualitate, negat, iustitiam, temperantiam, & huiusmodi esse virtutes, nisi sint habitus, id est, qualitas difficile mobilis.

Supponendum secundò, hanc ipsam rationem vitij secundum aliquos non conuenire eodem modo omnibus habitibus, qui appellantur vitiosi: sed aliquibus conuenire essentialiter; alijs vero solum accidentaliter, & separabiliter: nam, si actus, ad quos inclinant, sint de obiectis intrinsecè malis, & à quibus, si non desit sufficiens aduertentia, nunquam possit separari malitia, vt est, v. g. locutio contra mentem, odium Dei, &c. etiam habitus sunt intrinsecè, & essentialiter vitiosi: si vero actus non sint de obiectis intrinsecè malis, sed solum propter extrinsecam prohibitionem, aut aliam circumstantiam accidentalem; neque etiam habitus sunt intrinsecè, & essentialiter vitia, sed solum accidentaliter. Et quomodo fieri potest, vt idem numero actus, ex bono euadat malus, per solum accessum nouae prohibitionis, aut circumstantiae deprauantis, vt quando quis vult celebrare Missam, & Ecclesia de nouo interdicitur; vel è contrà ex malo euadat bonus, vt in exemplo posito, si tollatur interdictum Ecclesiae: ita & fieri potest, vt idem habitus ex virtute euadat vitium, & è contrà: & si obiectum sit indifferens, & solum per adiunctionem bonae, aut malae circumstantiae, fiat bonum, aut malum, etiam habitus erit indifferens ad rationem virtutis, aut vitij. Ita Dur. in 2. dist. 40. quaest. 3. num. 5. & in 3. dist. 33. quaest. 2. num. 8. Salas 1. 2. tract. 11. sect. 2. & tract. 13. sect. 2. & alij alij apud ipsum. Et pro eadem sententia, quod ratio vitij sit accidentaliter habitui, potest referri etiam Scot. in 1. dist. 17. quaest. 2. §. Quantum ad istum articulum. & §. Ad argumenta adducta pro 5. opinione. & quaest. 18. art. 1. vbi asserit, nullum habitum acquisitum in appetitu esse essentialiter virtutem, aut vitium; sed id habere solum ex coniunctione cum recta ratione, & prudentia, aut ex separatione ab illa: & sicut actus, v. g. sumendi cibum, qui re ipsa in mediocritate consistit, euadit vitiosus ex hoc, quod fiat ex conscientia erronea, quod non consistat in mediocritate; & ex sola depositione huiusmodi conscientiae, potest definire esse vitiosus, & contraria ratione alius actus, qui reuera non consistat in mediocritate, potest euadere virtuosus ex hoc, quod fiat similiter ex conscientia erronea mediocritatis, & definire esse virtuosus ex sola depositione huiusmodi conscientiae; ita & acquisitus habitus per huiusmodi actus potest euadere, & non euadere virtus, aut vitium, ex sola coniunctione cum habitu prudentiae, aut separatione ab illo.

Sed negari non potest, quin oppositum sit probabilius, & tam ratio virtutis conueniat essentialiter habitibus virtuosis, quam ratio vitij, vitiosis, si per virtutem intelligamus ipsam substantiam habitus, qui voluntatem habilitat ad obsequendum rectae rationi circa suam materiam, & quantum est se postulat ab illa regulari, & per vitium substantiam habitus, qui contra habilitat ad operandum, non secundum rationem, & praescindamus ab iis omnibus, quae forte connotantur, & requiruntur ad statum perfectum virtutis, vt est, verbi gratia, certa firmitas, & immobilitas ex Aristotele in cap. de qual. initio, & connexio cum alijs habitibus, ex eodem Aristotele lib. 2. magn. Mor. cap. 4. vt notat Suar. in Metaph. tom. 2. disp. 44. sect. 13. num. 18. sic enim idem Aristoteles 2. Ethic. cap. 5. virtutes, & vitia ait esse habitus, quibus bene, vel male nos habemus ad passiones, verbi gratia

ad irascendum mediocriter, aut vehementer; & quibus boni, vel mali dicimur, laudamur, vel vituperamur: & cap. 6. virtutem definit, quod sit habitus, qui bonum facit habentem, & opus eius reddit bonum: & lib. 6. cap. 3. opinionem, & estimationem ideò excludit à ratione virtutis intellectualis; quia non semper per illas verum dicimus, sed aliquando etiam mentimur: atque ita ad virtutem requirit, vt semper, & ex sua natura disponat ad optimum; non autem solum aliquando, & ex coniunctione accidentali cum aliquo extrinsecò, quomodo etiam opinio possit dici virtus, quando haberet correspondentiam obiecti: & lib. 2. magn. Mor. cap. 4. cit. ait, virtutem hoc habere agnatum, atque insitum, vt rationi obtemperet, & èd declinet, quò ipsa ducit; & ideò postulare adiunctionem prudentiae, & nec virtutes sine prudentia esse perfectas, nec prudentiam sine virtutibus; sed se inuicem comitari, & adiuuare: & paulò post, neminem posse malè vti virtute; & si quis probus non bene illa vtatur, omnino conuinci, quòd probus non esset: quod tamen similiter falsum esset, si ratio virtutis solum accidentaliter conueniret habitui virtuoso, & idem habitus esset principium actus boni, quando esset coniunctus cum recta ratione; & actus mali, quando esset sine illa. Et eodem modo S. Thom. 1. 2. quaest. 55. art. 1. docet, virtutem essentialiter esse habitum: & art. 3. esse habitum bonum, quia disponit ad optimum potentiae: & art. 4. in hoc, quod communiter dicitur ex S. August. lib. 2. de lib. arb. cap. 18. & 19. tom. 1. quòd sit bona qualitas, assignari genus, & differentiam illius. Et ratio est ex Caiet. 1. 2. quaest. 55. art. 1. cit. quia proprium munus virtutis moralis est, habilitare appetitum ad obsequendum rationi; neque hoc est illi accidentale, sed innatum, atque insitum, vt loquitur Arist. lib. 2. magn. Mor. cap. 4. cit. id est, maximè essenziale: & ideò idem est, aliquem esse continentem, atque persistere in consilio rationis; & aliquem esse incontinentem, atque ab illo recedere, vt dicitur 7. Ethic. cap. 1. & virtus essentialiter nihil est aliud, nisi habitus electiuus in ea mediocritate consistens, quam recta ratio, & prudentia definiuit, vt dicitur 2. Ethic. cap. 6.

Neque ex eo, quòd conformitas cum iudicio rationis sit fortè accidentaliter in ipso actu secundum entitatem physicam, & eadem voluntas faciendi Sacrum, v. g. in hac Ecclesia, ex conformi ad rectam rationem possit incipere esse difformis, per solum mutationem ipsius iudicij rationis ex nouo accessu, verbi gratia, ecclesiastici interdicti, de quo tamen in praesentia non disputo, & potest videri Contr. 1. 2. quaest. 19. art. 1. & quaest. 20. art. 6. & fuse Vasq. 1. 2. disp. 55. & 56. sequitur, quòd etiam sit accidentaliter in ipso habitu, cum possit hic essentialiter respicere actum, provt conformem cum ratione, siue haec conformitas sit illi accidentaliter, siue essentialiter, sicut ars, v. g. fabrilis essentialiter respicit lignum, aut ferrum, in quantum est figurabile, siue hoc sit illi accidentale, siue essenziale; & relatio paternitatis essentialiter respicit hominem, provt genitum ab hoc, quauis id sit illi accidentale.

Atque ex hoc verissimum videretur id, quòd docet Vasq. 1. 2. disp. 84. c. 2. n. 10. quòd statim atque aliquis actus internus ex conformi ad iudicium rationis, videtur incipere esse difformis, & ex bono fieri malus, definit esse à priori habitu virtutis; quia desinit esse in illo ratio formalis specificatiua habitus. Vnde & experientia constat, quòd mutato iudicio rationis de bonitate, retardatur affectus voluntatis, neque actum continuat ita promptè, & delectabiliter, sicut prius.

4. Si actus internus ex conformi ad rationem incipiat esse difformis, non potest esse ab eodem habitui.

Et quamuis hoc idem concedat Vasq. ibidem. n. 11. etiam de actu virtutis, si forte, dum elicitur ex iudicio rationis, incidat aliquis scrupulus de illius bonitate, & aliquo modo turbetur certitudo iudicij; id tamen videtur minus necessarium: quia reuera, etiam scrupulo non obstante, adhuc remanet in actu bonitas, & conformitas ad rationem, quae est ratio specificatiua habitus; & idem adhuc potest esse ab habitu, quousque scrupulus ita crescat, vt omnino mutet iudicium, ex quo actus elicitur.

Neque illud, quod addit Scotus de conscientia erronea circa malitiam, aut bonitatem, magis urget: sicut enim voluntas essentialiter respicit bonum, & parum refert, siue illud sit verum, siue apparens, vt patet ex Arist. 2. Physic. text. 31. 5. Metaph. text. 3. & sapè alibi: ita & virtus essentialiter respicit honestatem, siue sit vera, siue apparens; ac proinde falsum est, quod actus, v. g. sumendi cibum, semper sit ab eodem habitu temperantiae; siue sit ex dictamine erroneo de mediocritate; siue ex dictamine erroneo de excessu, aut defectu: sed in primo casu verè est ab habitu temperantiae; quia habet honestatem apprehensam, quae est essentialiter specificatiuum illius: & in secundo est ab habitu opposito.

Non tamen eodem modo videtur dicendum, quod actus desinat esse ab habitu virtutis, si desinat esse deliberatus, & liber, sicut definit, quando definit esse honestus, & conformis rationi, vt notat Vasq. ibid. n. 13; quia non eodem modo respicit habitus essentialiter in suo actu deliberationem, sicut respicit honestatem: vnde & ex motibus subitis facilè videtur posse colligi, qualem habitum quisquis habeat; & habitus charitatis potest esse operatiuus etiam in patria; vbi tamen dilectio Dei non potest esse deliberata.

Possent tamen fortasse ex alio capite admitti doctrina Scoti de ratione virtutis, & vitij accidentali habitibus, si, nimirum, admitteremus cum ipso Scoto in 2. dist. 41. quæst. unica, & q. 18. art. 1. Alex. Bonauent. Gabriel. & aliis apud Vasq. 1. 2. dist. 52. cap. 2. dari actus indifferentes in indiuiduo: ex illis enim etiam habitus essent indifferentes, & per adiunctionem alicuius extrinseci possent fortasse dici virtus, aut vitium, & inclinare ad actum bonum, aut malum. Verum, quia hæc sententia est minus probabilis, & parum conformis doctrinæ Christi Marth. 12. & expositioni Sanctorum Patrum de verbo otioso; neque etiam illud est admittendum de indifferentia habitus, nisi forte ex accidente, quod quis indifferentiter operetur ex illa sententia, & ex actibus indifferentibus bona fide elicitis, acquirat habitum similiter indifferentem: de quo tamen, quia est solum per accidens, & ex hoc, quod ille sic opinetur, nõ est habenda ratio: imò, quemadmodum ille habitus essentialiter esset indifferens, & positiuè excluderet à suo actu, & obiecto conformitatem, aut difformitatem ad rectam rationem; ita nec posset per adiunctionem extrinseci euadere virtus, aut vitium; siquidem eo ipso, quod actus per illud extrinsecum euaderet conformis, aut difformis rationi, desineret esse intra specificatiuum habitus indifferentis, neque posset ab illo esse.

DISPV. II.

Quomodo actui virtutis, & vitij conueniat ratio studiosi, & prauis.

1. Ratio studiosi, & prauis essentialiter conuenit actui virtutis, & vitij.

- 2. Bonitas, & malitia quomodo sint differentia per se, & essentialiter in actibus internis voluntatis.
3. In actibus exterioribus imperatis à voluntate bonitas, & malitia non est differentia per se, & essentialiter.
4. Veritas, & falsitas quomodo sint differentia per se aliquorum actuum rationis.
5. Sola malitia primaria potest esse differentia per se actus vitiosi.
6. Ratione extrinseca aduertentia quomodo actus possit ex non bono fieri bonus, vel ex non malo malus, aut è contrà.
7. Idem actus internus, inuariatus secundum substantiam, non potest ex bono fieri malus, aut ex malo bonus.
8. Non potest eadem specie malitia competere pluribus actibus malis diuersis specie.

Vox diximus de habitibus virtuosis, & vitiosis, proportionaliter videtur dicendum etiã de actibus interioribus voluntatis, ad quos ipsi habitus immediatè disponunt; esse, scilicet, de essentia ipsorum, vt sint studiosi, & virtuosus, aut vitiosus, honestus, vel turpes, si per hoc intelligatur, quod ferantur in sua obiecta formalia, & in suos fines proximos, & intrinsecos: cum enim formale obiectum, & specificatiuum actus virtuosus sit honestas, & de essentia cuiuscunque talis actus sit, vt fiat propter honestatem, vt patet ex Aristotele 2. Ethic. cap. 4. non potest huiusmodi actus non esse essentialiter talis, & contrà cum obiectum formale, & specificatiuum actus vitiosi, aut non virtuosus, sit aliqua alia ratio boni, contradistincta ab honestate, etiam hic dicendus videtur essentialiter talis, vnde cum tandem habeat huiusmodi ratio boni, vt sit contradistincta ab honestate; id est, siue id habeat ex intrinseca sua ratione, & intrinsecè illi repugnet, siue solum ex accidente extrinseco, v. g. ex prohibitione, aut præcepto Superioris; nam in hac re bene videtur distinguenda motiua formalia, & specificatiua proxima, & intrinseca ipsorum actuum, à rationibus obiectiuis, & specificatiuis extrinsecis eorundem; & quamuis non sit negandum, quod sæpè rationes obiectiuae, & specificatiuae extrinsecæ solum differant accidentaliter in ratione entis, vt est, verbi gratia, celebrare Missam in hac Ecclesia; durante interdicto ecclesiastico, & celebrare in eadem Ecclesia non durante interdicto; non tamen propterea est concedendum, quod etiam rationes formales, & specificatiuae intrinsecæ actus virtuosus, & actus vitiosus, solum differant accidentaliter in ratione entis: siquidem actus virtuosus volendi celebrare Missam, non durante interdicto, essentialiter est propter honestatem formalem talis actus; & actus vitiosus volendi celebrare durante interdicto, essentialiter est propter vitiositatem, vel aliquam aliam rationem boni, contradistinctam ab honestate. Videri potest Azorius tom. 1. lib. 1. cap. 5. quæst. 1. & 2. & apud illum Contr. 1. 2. quæst. 19. art. 1. & quæst. 20. art. 6. Capr. in 2. dist. 40. quæst. 1. art. 1. concl. 3. & art. 3. in respons. ad argum. contra 3. conclusionem. Ferrar. 3. contra Gen. cap. 10. §. circa 3. Ricc. in 2. dist. 40. art. 2. quæst. 1. Occam. & Gabr. in 2. dist. 41. quæst. 1. art. 2. Almaynus tract. 1. Moral. cap. 6. qui omnes absolutè docent, bonum, & malum esse differentias per se, & secundum substantiam actuum interiorum voluntatis; & idem non posse vnum, & eundem huiusmodi actum ex bono fieri malum, vel ex malo bonum; sed necessariò variari secundum substantiam, quando hoc modo variatur secundum bonitatem,

Ratio studiosi, & prauis essentialiter conuenit actui virtutis, & vitij.

2. Bonitas, & malitia quomodo sint differentia per se, & essentialiter in actibus internis voluntatis.

3. In actibus exterioribus imperatis à voluntate, bonitas, & malitia non est differentia per se, & essentialiter.

nitatem, & malitiam: cum enim hoc non possit intelligi de malitia formaliter accepta, propterea dicitur negationem debita rectitudinis, & integritatis; si quidem hæc non est de essentia vllius actus positiuè, omnino debet intelligi de malitia fundamentaliter, id est, de tendentia actus in suum obiectum sub aliqua alia ratione, boni quàm sub ratione boni honesti. Et clarissimè, & ex professo idem docet S. Thomas in 2. dist. 40. quæst. 1. art. 1. in corp. & ad 5. vbi ait, quod, quemadmodum actiones in vniuersum differunt specie, & essentialiter secundum diuersitatem formarum, quæ sunt illarum principia, vt, v. g. calefacere, & frigidificare secundum diuersitatem caloris, & frigoris, à quibus sunt; ita & actiones voluntatis differunt specie, & essentialiter secundum rationem formarum, quæ sunt in voluntate, vt principia ipsarum, id est, secundum diuersitatem finium: & idem actio bona, & actio mala non potest non differre essentialiter, cum semper differat ex diuerso fine, qui est in voluntate, & ratio agendi, & vt principium motus, 5. Metaph. text. 1. Et addit has differentias eodem modo se habere ad actus voluntatis, sicut se habent differentia coloris ad albedinem, & nigredinem, quæ per se continentur sub genere coloris; & non eodem modo, quo se habent differentia entis artificialis ad cultellum, & clauem, quæ solum per accidens continentur sub ente artificiali, id est, per figuram. Et in resp. ad 2. docet, quod quando dicitur, quod etiam malum est differentia essentialis actus voluntatis; non intelligitur de malo, propterea dicitur priuationem tantum; sed propterea fundatur in aliquo fine indebito, qua ratione malum est contrarium bono, & non solum priuationis illius. Et in resp. ad 3. subdit, quod malum non pertinet ad essentiam actionis, ratione priuationis adiunctæ, cum hæc non sit de essentia vllius entis, & nihil entis possit esse non ens, sed solum pertinet, quantum ad hoc, quod est ibi aliquid de entitate. Et 1. 2. quæst. 19. art. 1. ex professo docet, quod bonum, & malum sunt differentia per se actus voluntatis; & voluntas bona, & mala sunt actus differentes secundum speciem, sicut & opinio vera, & falsa, id est, illa, quæ vno tempore dicit rem esse, & illa, quæ dicit eodem tempore rem non esse, vt exponit eo loco Conradus.

Et negari non potest, quin hæc sententia hoc modo intellecta, & explicata sit valde probabilis, tum propter autoritates allatas ex S. Thoma, tum propter rationes; imò & videtur multò probabilior, quàm opposita, quod bonum, & malum solum sint differentia accidentales actuum voluntatis, vt vult Caiet. 1. 2. quæst. 19. art. 1. Dur. in 2. d. 40. quæst. 3. Mar. in 2. d. 41. quæst. 2. in 2. parte. S. Bonau. eadem d. 41. art. 1. quæst. 2. & ex recentioribus Vasquez 1. 2. disputatione 55. cap. 2. & seq. & disputat. 56. cap. 2.

Debet autem, vt diximus, id solum intelligi de actibus interioribus voluntatis, & non de exterioribus aliarum potentiarum imperatis à voluntate: quia id expressè aduertit S. Thom. in 2. d. 40. quæst. 1. art. 1. cit. & Azor lib. 1. cap. 5. quæst. 1. & omnes communiter. Et ratio est: quia actus exteriores imperati à voluntate, & eliciti per alias potentias, non pertinent essentialiter ad genus moris, & voluntarij, cuius sunt differentia per se bonum, & malum modo explicato; sed pertinent solum per accidens, seu per aliud, id est, ratione actuum interiorum, per quos imperantur; & idem non possunt distinguì secundum speciem, & per se, per illas differentias, sed solum per accidens, seu per aliud, id est, in quantum sunt, & imperantur per hos, aut

illos actus interiores. Atque hæc de causa fieri potest, vt vnus, atque idem successiuè possit esse bonus, & malus: vt si quis, v. g. ex intentione audiendi Sacrum, & Deum colendi, eat ad Ecclesiam; & in media via mutata intentione prosequatur ambulationem ad furandum, vel fornicandum.

Neque obstat primò, quod ex Caietano obicit Vasquez 1. 2. disput. 55. cap. 2. num. 8. quod S. Thom. 1. 2. quæstione 19. art. 1. cit. dicat, eodem modo bonum, & malum esse differentias per se actuum voluntatis, quo verum, & falsum sunt differentia per se actuum intellectus: cum enim ex Aristotele in c. de substantia, certissimum sit, quod veritas, & falsitas sunt accidentia; non autem differentia essentialia actuum intellectus, & eadem opinio, vel oratio immutata, v. g. quod Socrates sedeat, possit successiuè esse vera, & falsa per solam mutationem, quæ contingat in Socrate, & extra ipsam, etiam bonitas, & malitia solum erunt accidentia actuum voluntatis; non autem differentia essentialia propriè dictæ. Et quod appellentur à Sancto Thoma eo loco differentia per se, solum est, quia non conueniunt actibus voluntatis interioribus per aliquid aliud; sicut conueniunt actibus exterioribus aliarum potentiarum, qui solum per ipsos actus interiores, à quibus imperantur, dicuntur boni, & mali: hoc, inquam, non obstat. Nam contrà est: quia, cum asserat S. Thomas eo loco, quod verum, & falsum sint differentia per se actuum intellectus, sicut bonum, & malum sunt differentia per se actuum voluntatis; & alio loco, id est, in 2. dist. 40. quæst. 1. art. 1. de bono, & malo, clarissimè explicet illud per se, & quod sint differentia essentialia, & specificæ, sicut & differentia albedinis, & nigredinis sunt per se sub colore, & non sicut differentia clavis, & cultelli sunt sub ente artificiali, potius ex eo loco debet inferri, quod putarit veritatem, & falsitatem posse esse differentias verè essentialia, & specificas actuum intellectus, quàm quod putarit bonitatem, & malitiam modo explicato esse differentias accidentales. Et reuera quamuis veritas non sit de essentia actus intellectus, quatenus est in illo, vt in quadam re vera, quomodo etiam est in prima operatione, imò & in actibus sensuum exteriorum, 3. de anima, text. 26. omnino tamen est de essentia, quatenus est in illo, sicut cognita in cognoscente, quomodo solum est in secunda operatione, 6. Metaph. text. 8. vt bene explicat S. Thom. 1. 1. quæst. 16. art. 2. & in 1. sent. dist. 19. quæst. 5. art. 1. ad 7. nam, cum proponitur intellectui, v. g. iudicandum, si homo est animal, & per secundam operationem, quæ est compositio, dicit, quod est, & dum proponitur iudicandum, si est lapis, & per aliam secundam operationem, quæ est diuisio, dicit, quod non est, per hoc esse, & non esse, nihil aliud significat, nisi veritatem, & falsitatem, & solum dicit, illud ens, & non ens, de quo agitur 6. Metaph. text. 8. & se habet vt verum, & vt falsum, & solum reperitur circa compositionem & diuisionem, & omnino circa partitionem contradictionis, & tale verum in propositionibus affirmatiuis importatur per affirmationem ipsius esse, dum dicimus, est; & in negatiuis per negationem, dum dicimus, non est; & querenti, v. g. si homo est animal, respondemus affirmatiuè, est; & querenti, si est lapis, respondemus negatiuè, non est: & falsum è contrà in propositionibus affirmatiuis importatur per negationem, & in negatiuis per affirmationem, dum querenti, v. g. affirmatiuè, si homo est animal, respondemus negatiuè, non est; & querenti negatiuè, si

4. Veritas, & falsitas quomodo sint differentia per se aliquorum actuum rationis.

non est lapis, respondemus affirmatiuè, est. Hæc verò omnia, quæ docet Arist. eo text. 8. aperte ostendunt, quòd quemadmodum est de essentia secundæ operationis, vt cognoscat rem esse, aut non esse; ita & est de essentia, vt cognoscat veritatem, & falsitatem; & hæc sit in illa, sicut cognita in cognoscente: siquidem hoc ipsum, est; aut, non est, in quo formaliter consistit iudicium secundæ operationis, nihil aliud importat, nisi verum, aut falsum ipsius actus rationis, vt vult ibi Arist. & bene explicat S. Th. in eum locum lect. 4. Et eandem ob causam oratio enunciativa, quæ est proximum genitæ ad affirmationem, & negationem, 1. Perihiermin. cap. 4. definitur esse illa, in qua est verum, & falsum, & per hoc distinguitur ab omnibus aliis: quia, scilicet, quauis etiam alia orationes possint esse conformes suis obiectis, & habere veritatem, tanquam res veræ; non tamen possunt illam cognoscere, eamque habere, vt cognoscentes, & enunciantes; cum tamen ex propria sua ratione enunciatio & secunda operatio, hoc ipso, quòd cognoscit, & dicit, est, aut, non est, cognoscat, & dicat verum, aut falsum, non quidem in actu signato, & sub his ipsis vocabulis; sed in actu exercito, assentiendo, & dicendo, quòd ita sit, vt bene explicat Caiet. 1. 1. quest. 16. art. 2. cit. 8. Ad euidenciam horum, versa, Tertio, nota. Hoc ergo dicendus est sibi velle S. Thom. 1. 2. quest. 19. art. 1. cit. dum ait, actus rationis per se distingui differentia veri, & falsi: & eadem ratione etiam distingui per se actus voluntatis differentia boni, & mali: solum enim loquitur de veritate, & falsitate, prout specialiter reperitur in actu compositionis, & diuisionis, & est in actu rationis, sicut cognita in cognoscente; non autem prout reperitur quomodocumque in omni actu, sicut qualitas, vel sicut accidens in subiecto, vt ipse explicat 1. 1. q. 16. art. 2. cit. Neque contra hoc facit doctrina Aristotelis in cap. de substantia, quòd enim oratio sine vlla sui mutatione, & per solam mutationem obiecti extrinseci, possit mutari ex vera in falsam, vel è contrà, solum probat, quòd veritas, prout est in illa, vt in re vera, non sit differentia essentialis; non autem probat, quòd talis non sit ipsa veritas, & falsitas, prout specialiter solum est in secunda operatione, id est, sicut cognita in cognoscente modo explicato.

Et fortasse ab hac solutione præsentis difficultatis non differt illa alia, quam assert. Contr. 1. 2. quest. 19. art. 1. & apud Vasquez disp. 55. cap. 2. num. 8. cit. quòd veritas, & falsitas accepta formaliter pro ipsa conuenientia, aut disconuenientia intellectus cum re, sit accidens, & non differentia essentialis actus rationis: accepta verò fundamentaliter pro ipsa affirmatione, & negatione, sit differentia essentialis, & hoc modo de illa loquatur S. Thomas eo loco: idem enim videtur Conrad. intelligere per veritatem acceptam formaliter; atque nos per veritatem, quæ est in actu rationis, vt in re vera: & idem per veritatem acceptam fundamentaliter; atque nos per veritatem, quæ est sicut cognita in cognoscente. Et minùs bene solutionem Conrad. de veritate, fundamentaliter impugnat Vasquez ibidem, num. 9. quia nusquam apud probatos Philosophos inuenitur summi veritas pro ipsa affirmatione, & falsitas pro negatione: nam contrà est: quia expressè id inuenitur apud ipsum Aristotelem 6. Metaph. text. 8. cit. illis verbis: Verum etenim affirmationem in compositis habet, negationem verò in diuisis: falsum verò huius partitionis contradictionem. Et sensus est, quòd verum, prout est specialiter in secunda operatione, sicut cognitum in cognoscente, sit in affirmatiuis

ipsa affirmatio verbi, est; & in negatiuis ipsa negatio, non est: & è contrà falsum in affirmatiuis sit contradictio, & negatio; & in negatiuis sit affirmatio, vt ibi explicat S. Thom. lect. 4. cit.

Secundò, neque obstat contra doctrinam allatam de bonitate, & malitia, quod ex eodem Caiet. obiicit idem Vasq. disp. 55. cap. 2. cit. num. 9. vnum, & eundem actum interiore voluntatis posse esse in duabus speciebus peccati: vt, v. g. si quis velit furari propter adulterium; quod tamen non esset, si malitia esset differentia essentialis, cum impossibile sit, vt vnus actus sit in duplici specie secundum naturam, & constituatur per duplicem differentiam essentialem. Nam contrà est primò: quia ex S. Th. quest. 2. de malo, art. 6. qui furatur propter adulterium, vel propter homicidium, non habet vnum tantum actum internum, sed duos, id est, alterum de furto, & alterum de adulterio, aut homicidio, & hic se habet ad illum, vt circumstantia; quia se habet, vt amor, & intentio finis respectu illius: & semper, quando circumstantiæ fundant per se diuersam disconuenientiam, & diuersum ordinem ad rationem, & disparatè se habent ad alium actum, quem circumstant, specificant actum diuersum, vt etiam supra diximus l. 1. d. 28. n. 2. 2. & meliùs declarabimus, quando agemus de distinctione specifica peccatorum ex circumstantiis. Atque ita falsum est in exemplo posito, quòd actus internus sit vnus & idem, & sit in duabus speciebus peccati. Si tamen in alio exemplo id contingat, adhuc non facit contra doctrinam allatam: quia, dum dicimus, malitiam, prout dicit tendentiam actus in suum obiectum ex fine indebito, & contradistincto ab honestate, esse differentiam essentialem ipsius: solum id intelligimus de malitia primaria, & quæ habetur ex fine intrinseco, & primario, qualis est in exemplo posito ipsa habitio rei alienæ inuito domino: & præter hanc non negamus, quòd aliqua alia, si adueniat secundariò, possit esse accidentalis eidem actui, qualis est in exemplo posito malitia adulterij; idque est commune in Phisicis etiam aliis pluribus, vt, v. g. si intellectus per suam differentiam essentialem primò constituatur essentialiter sub genere qualitatis, & deinde per habitum superuenientem constituatur accidentaliter sub eodem genere, & per aliquam relationem sub genere ad aliquid. Et de hoc pluribus agemus infra, quando agemus de distinctione specifica peccatorum, & quomodo habeatur, vel non habeatur ex circumstantiis.

Tertio, non obstat, quòd eadem actio possit fieri ex bona mala, vel saltem non bona, & è contrà possit fieri ex mala bona, vel saltem non mala, vt probat Vasquez 1. 2. disp. 55. cap. 2. cit. num. 10. & cap. 3. num. 12. & disp. 56. cap. 2. num. 5. & seq. & alij supra cit. v. g. si ex non libera fiat libera, vel ex libera fiat non libera per solam variationem perfectæ aduertentia, vt contingit in motibus primò primis, vel si ex ignorantia aliqua culpabili relinquatur proposita voluntati eadem honestas, quæ priùs, & ex illa actus continetur sicut priùs, vt si velis, v. g. ex fine honesto Missam celebrare in hac Ecclesia, & interim hæc Ecclesia interdicitur, & tu ex negligentia, & ignorantia culpabili id ignores: stante enim hac ignorantia non variabitur ex parte intellectus prior notitia, & propositio honestatis, & per consequens neque ex parte voluntatis variabitur prior affectus, & voluntas celebrandi ex motiuo honesto: & tamen, quia ignorantia est culpabilis, incipiet esse mala, & culpabilis ex circumstantia interdicti, & per malitiam solum accidentalem.

Nam contrà est: quia, quod supra diximus de habitibus

5. *Sola malitia primaria potest esse differentia per se actus vitiosi.*

7. *Item actus interius, inuenerit secundum substantiam, non potest ex bono fieri malus, aut ex malo bonus.*

6. *Ratione extrinseca aduertentia, quomodo actus possit ex non bono fieri bonus, vel ex non malo malus, aut è contrà.*

8. *Non potest eadem specie malitia competere pluribus actibus malis diuersis specie.*

habitibus disp. 1. num. 3. per eorum bonitatem, & malitiam, hoc loco solum intelligi ipsorum substantiam, præscindendo ab aliis, quæ fortè requiruntur, vt conditiones, vel vt connotata ad completam rationem virtutis, & vitij, idem hoc loco est intelligendum de actibus; nomine, scilicet, eorum bonitatis, & malitiæ solum intelligi eorum substantiam, id est, tendentiam in propria obiecta sub propriis finibus, & motiuis formalibus; præscindendo ab aliis omnibus, quæ præterea possunt requiri ad completam rationem actus virtutis, & vitij, vel peccati, inter quæ sine dubio est aduertentia, ita perfecta, vt sufficiat ad libertatem: siquidem certum est ex 2. Ethic. cap. 4. quòd actus virtutis debeat esse ex electione: quod idem etiam est de actu vitij. Quare, etiam si concedatur posse actus ex non bono fieri bonus, & ex non malo fieri malus per solam variationem aduertentia extrinsecæ; non tamen hinc sequitur, quòd bonitas, & malitia actus, prout de illa hic loquimur, sit illi accidentalis: siquidem non loquimur, prout includit has conditiones, vel complementa extrinsecæ; sed solum, prout dicit substantiam actus modo explicato.

Quòd verò additur, eundem actum internum inuariatum secundum substantiam posse fieri ex bono malum, nulla ratione est admittendum: id enim expressè negat Arist. in Præd. in c. de substantia, vbi ait, quòd, quemadmodum color, qui est vnus, & idem numero, non dicitur albus, & niger; ita neque eadem actio, & vna numero potest dici praua, & studiosa. Et clarissimè id demonstrant rationes allatæ ex S. Thoma, cuiusque autoritas, præsertim in 2. disp. 40. quest. 1. art. 1. qui locus tam est clarus, & tantam vim facit pro hac sententia, vt ipsemet Vasq. qui est in opposita sententia, disp. 55. cit. cap. 4. num. 18. ingenue fateatur, se profusus nescire alio modo ipsum explicare. Quare ad casum positum de eo, qui vult celebrare in hac Ecclesia, & culpabiliter ignorat, quòd sit interdicta, dicendum est, impossibile esse, vt stante hac ignorantia culpabili, remaneat ex parte intellectus eadem propositio honestatis; & ex parte voluntatis idem affectus, & idem amor erga illam: nam eo ipso, quòd venit in mentem de obligatione adhibendæ diligentia pro cognoscendo interdicto, sicut certè debet venire, si ignorantia est culpabilis, etiam venit de obligatione desistendi à Missa, ne alioqui exponatur periculo, vt celebretur in Ecclesia interdicta: ac proinde impossibile est, vt maneat notitia, & existimatio honestatis, & conuenientia simpliciter, & ignorantia in hoc casu solum facit, vt in honestas, & malitia celebrationis non cognoscatur in se, & explicitè, non autem vt non cognoscatur in alio, & implicitè, id est, in ipsa ignorantia, ex qua consequitur.

Quartò non obstat, quod obiicit Vasq. disp. 55. cit. cap. 3. n. 16. eandem malitiam specie posse competere pluribus actibus diuersis specie in esse physico, vt, v. g. malitiam homicidij voluntati, quæ fertur directè in homicidium, & voluntati, quæ fertur directè in venationem, & non adhibet diligentiam ad vitandum homicidium; & idèd dicitur in illud ferri indirectè: quod tamen non esset, si competeret, vt differentia per se, & essentialis, cum hæc sit semper diuersa, quando species actuum est diuersa. Nam contrà est: quia, si per malitiam intelligamus tendentiam actus in suum obiectum sub fine indebito, & sub ratione alterius boni, quam honesti, prout de illa hic loquimur; falsum est, quòd talis malitia vna specie possit competere pluribus actibus diuersis specie: nam eo ipso, quòd vnus aliquis

finis indebitus est forma vltima voluntatis, & principium proximum, & formale actionis, solum constituit illam in vna specie, & vno modo illam specificat, quidquid sit de entitate materiali, vt patet ex doctrina Sancti Thomæ in 2. distinct. 40. quest. 1. art. 1. iam supra explicata. Et sicut triangulum in ratione trianguli est vnum specie, siue materialiter sit ex ferro, siue ex ligno; & imago Socratis in ratione imaginis est vna specie, siue materialiter sit ex auro, siue ex cera; quia figura, quæ tribuit speciem, est vna specie: ita & voluntas occidendi, verbi gratia, ex odio est vna specie, siue occisio futura sit per bombardam, siue per gladium, aut per venenum; quia odium, quod est proximum, & formale principium volendi occidere, est vnum specie. Sed magis in particulari ad exemplum positum de voluntate, quæ fertur directè in homicidium, & de illa, quæ fertur directè in venationem, & indirectè in homicidium, dico similiter, quòd in ratione actus vitiosi possunt esse in eadem specie, & ab eodem habitu, cum proximi fines cuiusque, à quibus specificantur, non differant specie in ratione finis indebiti; & tam odium inimici, quam voluptas ex venatione in tali casu, sit solum indebita propter homicidium, ut quemadmodum tam iugulatio, quam lapidatio, v. g. possunt esse ab eodem habitu vitioso occidendi homines, & in ratione actus vitiosi possunt esse in eadem specie, quia proueniunt, vt diximus, ab eadem forma, & sine indebito voluntatis: ita & iugulatio, & venatio, in qua homicidium non causetur, possunt similiter esse in eadem specie actus vitiosi propter eandem rationem, & in hac re bene debet aduerti, vt consideretur ipse finis indebitus, qui formaliter constituit, & specificat actum vitiosum vt sic; non autem illa, ex quibus habet, vt sit indebitus, & possunt esse extrinsecæ, & accidentaliter se habere, tam ad rem illam, quæ est finis indebitus, quam ad actum voluntatis, qui ex illo specificatur, vt vitiosus, vt supra diximus.

DISPUT. III.

Quomodo vitium contrarietur virtuti.

1. Tres conclusiones S. Thomæ.
2. Virtus, & vitium secundum suos actus contrariantur inter se.
3. Virtuti secundum bonitatem contrariatur malitia vitij.
4. Quomodo bonitas, & malitia dicantur se habere consequenter ad virtutem, & vitium.
5. Non datur in vnoquoque ente malitia transcendentalis, quæ sit passio, sicut bonitas.
6. Virtus, & vitium contrariantur secundum essentialiam.
7. In habitibus intellectus, & voluntatis, oppositio, & contrarietas potest provenire ex multis.
8. Virtus, & vitium in gradu remisso non exercent contrarietatem.
9. Ad contrarietatem potest sufficere genus remotum.
10. Quomodo virtus, & vitium maximè à se inuicem distent sub eodem genere proximo.
11. Quomodo virtus dicatur esse quid medium inter vicia extrema; & tamen illis perfectè contrarietur.

¶ G I T de hoc S. Thomas 1. 2. quest. 1. art. 1. & primò monet, duo in virtute posse considerari, id est essentialiam, & id, ad quod virtus ordinatur, quæ

qua est operatio, & actus virtuosus: & subdit, in essentia posse aliquid considerari directè, & aliquid ex consequenti; id est, posse illam considerari secundum aliquod prædicatum, quod ipsi conueniat ex conceptu primario, vt, v. g. quod sit dispositio iam perfecti, & bene se habentis secundum naturam ad optimum, & ad operationem, maximè conformem eidem naturæ, vt definitur ab Arist. 7. *Physicorum, text. 17.* & præterea posse considerari secundum aliquod prædicatum, quod eidem conueniat ex conceptu secundario, vt, v. g. quod sit quædam bonitas sui subiecti, illudque faciat bene, & conuenienter se habere secundum modum suæ naturæ.

1. Tres conclusiones S. Th.

Deinde ponit tres conclusiones. Et prima est, quod virtuti, secundum id, ad quod ordinatur, contrarietur peccatum; non autem vitium: id est, actus ipse inordinatus, & vitiosus, non habitus. Secunda, quod eidem virtuti, provt eius essentia consideratur ex consequenti, id est, secundum quod est bonitas quædam ipsius habentis, contrariatur malitia. Tertia, quod eidem, in quantum consideratur directè, & ex conceptu primario, contrariatur vitium.

2. Virtus, & vitium secundum suos actus contrariantur inter se.

Atque vt clariùs constet de veritate harum conclusionum, dicendum est primò: Virtus, & vitium secundum ea, ad quæ ordinantur, id est, secundum actus virtuosos, & vitiosos, seu peccata, contrariantur inter se. Ita S. Thom. 1. 2. q. 71. art. 1. cit. Et probatur: quia actus virtuosus consistunt in mediocritate, vt probat Arist. 2. *Ethic. c. 7.* & sunt conformes rationi, & conuenientes naturæ rationali: actus vero vitiosi consistunt in excessu, aut defectu; & sunt diffformes, & disconuenientes: ergo, si sint circa idem obiectum, impossibile est, vt sint simul, nec se expellant ab eadem potentia, vt infert S. Thom. *quæst. 71. cit. art. 4. ad 1.* Quia tamen huiusmodi difformitas ad rationem, & disconuenientia ad naturam non semper prouenit ex ipsa substantia, & natura actus, quomodo se habent, v. g. mendacium, & veracitas, odium, & dilectio, & ij actus, qui sunt intrinsecè mali; sed aliquando solum prouenit ex aliqua circumstantia accidentali, & proximè, & formaliter solum habetur ex aliquo priuatiuo; idè non semper huiusmodi contrarietas est physica, & positua; sed aliquando est solum moralis, & priuatiua, vt quando vnus actus externus, v. g. manens immutatus secundum substantiam, ex bono, & conformi ad rectam rationem, incipit esse malus & difformis propter solum defectum alicuius circumstantiæ, quæ de nouo aduenit, vel cognoscitur, & actus non fit, v. g. quando, & vbi, & sicut oportet.

3. Virtuti secundum bonitatem contrariatur malitia vitij.

Dicendum secundò: Si virtus consideretur consequenter, id est, secundum bonitatem, rectè dicitur illi contrariari malitia vitij.

Conclusio hæc apud Interpretes S. Thomæ multas habet expositiones, vt videre est apud Salas 1. 2. *tract. 13. disput. 2. sect. 12. num. 142.* & apud Vasquez 1. 2. *in Commentario ad art. 4. quæst. 71.* Et ratio diffcultatis est: quia ex eodem S. Thom. 1. 2. *quæst. 55. art. 3.* & 4. bonitas directè pertinet ad essentiam virtutis, cum ponatur in eius definitione, quando dicitur, virtus esse bona qualitas mentis: & idè non apparet, quomodo *quæst. 67. art. 1.* dicatur ad illam se habere consequenter.

Sed optima videtur expositio, quam *suprà* indicauimus, vt bonitas ad virtutem dicatur se habere consequenter: quia solum se habet ex conceptu quodam secundario, cum priùs in illa intelligatur, quod sit dispositio ad actum conformem rationi, quam quod sit bona, & conueniens homini: sicut etiam

in frigore aquæ, v. g. priùs intelligitur, quod sit qualitas illam afficiens, quam quod illi sit bona, & conueniens: vt enim docet idem S. Thom. 1. 2. *quæst. 54. art. 3.* habitus non solum possunt considerari in ordine ad obiecta, & in quantum sunt principia actuum circa ipsa; sed etiam in ordine ad naturam, quam habilitant: & ex hoc capite diuiduntur in bonos, & malos, provt fuerint conuenientes, aut disconuenientes naturæ, eamque disposuerint ad actum sibi conuenientem, vel disconuenientem. Vnde & habitus virtutis, & vitij primò potest considerari in ordine ad obiectum, & provt circa illud est principium actus conformis, aut difformis rationi, & regulæ; sed cum præcise ab hoc, quod huiusmodi actus sit conueniens, vel disconueniens naturæ operanti: & deinde potest considerari in ordine ad subiectum, & naturam; provt illi fuerit conueniens, aut disconueniens, eamque disposuerit ad actum sibi conuenientem, aut disconuenientem. Et si consideretur primo modo, rectè dicitur eius essentia considerari directè, & primariò: & si consideretur secundo modo, considerari consequenter, & secundariò; & quoniam virtus etiam secundum primariam considerationem in ordine ad actum conformem regulæ, participat de bonitate, siquidem intelligitur, vt principium actus boni in se, quantum nondum intelligatur, vt principium actus boni per bonitatem relatum ad ipsum operantem; idè ponitur in illius definitione, vt sit bona qualitas, intelligendo bonitatem rationis, vt notat S. Thomas 1. 2. *quæst. 55. art. 4. ad 2.* Et sensus est, quod ex conceptu primario sit qualitas disponens ad actum bonum secundum rationem; siue præterea ille actus sit bonus, & conueniens ipsi operanti; siue non. Quod totum fortasse clariùs explicabitur, si dicamus cum Medina, & Zumel in 1. 2. *quæst. 71. art. 1. Val. 1. 2. disput. 6. quæst. 1. puncto 2.* & aliquibus alijs, quos non reicit etiam Salas *tract. 13. disput. 2. sect. 12. cit. n. 147.* virtutem dupliciter dici bonam, id est, in ordine ad actum bonum, cuius est principium, & in ordine ad subiectum, cui ex hoc ipso intelligitur bona, & conueniens: quia est principium actus boni: & in definitione solum poni bonitatem in ordine ad actum, non autem in ordine ad subiectum; & illam se habere directè ad essentiam virtutis, & hanc solum se habere consequenter.

Et quod reuerà S. Thomas *quæst. 77. art. 1. cit.* per bonitatem consequentem intelligat illam, quæ est in ordine ad subiectum, patet ex ratione, quæ probat, eam se habere consequenter. *In hoc enim, inquit, consistit cuiusque rei bonitas, quod conuenienter se habeat secundum modum suæ naturæ.* Et sensus est, quod idè virtus ex conceptu secundario sit quædam bonitas: quia per illam conuenienter se habet ipsum subiectum, secundum modum suæ naturæ, & per consequens ipsa est conueniens suo subiecto. Quod idem clariùs docet idem S. Thom. 1. 1. *q. 5. art. 5. ad 2.* vbi ait, quod habitus virtutum non tam sunt dicendi esse bona quædam, quam bonitates quædam: quia illis bene afficitur voluntas, illque affectu dicitur bona, vt etiam notat Suarez *tom. 1. in Metaphys. disputat. 11. sect. 1. num. 12.*

Neque vitget, quod contra huiusmodi expositionem bonitatis consequentis obiicit Vasquez in *Comm. ad art. 1. num. 12. quæst. 71. ex prima 2.* quod si conuenientia vniuscuiusque rei cum aliqua alia, dicatur ex illa consequi, tanquam passio, & in hoc consistere ratio bonitatis transcendentalis, & disconuenientia vniuscuiusque cum pluribus alijs, dici debeat similiter consequi tanquam passio; & idè admitti debeat etiam malitia transcendentalis, cum vnunquodque

Non datur in vnquoquoque ente malitia transcendentalis, quæ sit passio, sicut bonitas.

vnunquodque ens ita sit conueniens alicui alteri, vt semper plurimis alijs sit disconueniens. Contrarium enim est: quia, vt dicitur in *Metaphysicis*, ea solum prædicata assumuntur, vt passiones in vnquoquoque ente, quæ ad propriam rationem illius entis se habent per se, non autem per accidens: vnde & ad transcendentem bonitatem auri, v. g. non dicitur pertinere, quod valeat tanti, aut pluris, vel minoris; quia id solum habet ex accidente, id est, ex voluntate Principis, non autem per se, & ex natura: cum autem ratio entis non sit per se communicata vnicuique, vt sit disconueniens alijs; sed hoc conueniat solum ex accidente, & quia est conueniens, v. g. vni, rectè excluditur disconuenientia, & malitia à prædicatis, & passionibus transcendentalibus.

Hoc autem posito circa intelligentiam bonitatis, quam S. Thom. ait se habere consequenter ad essentiam virtutis, quod rectè illi dicitur contrariari malitia accepta similiter, provt se habet cõsequenter ad essentiam vitij, & in quantum hoc comparatur, vt disconueniens ad naturam rationalem, probatur ex eo: quia, tam bonitas virtutis, quam malitia vitij, sunt aliquid posituum, nec possunt esse simul in eodem subiecto in ordine ad idem obiectum: & sicut bonitas transcendens non præscindit ab ente, sed dicit formaliter ipsum ens, in quantum connotat aliquid aliud, cum quo tali modo comparatur, eaque connotatio explicatur à nobis per relationem rationis, quæ dicitur conuenientia, vt probatur in *Metaphysicis*: ita, & bonitas virtutis non præscindit à virtute; sed dicit ipsam virtutem, provt comparatur ad naturam rationalem tanquam conueniens: & idè, quemadmodum illi per se acceptæ contrariatur vitium per se acceptum, vt dicemus *conclus. sequente*; ita & illi, in quantum est bona, & conueniens, idem contrariatur, in quantum est malum, & disconueniens. Et hac etiam ratione iis conuenit definitio contrarietatis; & ita sunt sub eodem genere habitus moralis, vt in ordine ad subiectum maximè à se inuicem distent, cum vnus sit illi conueniens, & illud disponat conuenienter ad suam naturam; & alter sit disconueniens, & disponat disconuenienter, & per consequens etiam bonitas virtutis contrariatur malitiæ vitij.

6. Virtus, & vitium contrariantur secundum essentiam.

Et confirmatur: quia etiam relationi inest contrarietas, quando inest fundamento, vt patet ex Arist. in *cap. ad aliquid*. Ergo, cum fundamentum conuenientia, & bonitatis, quæ est in virtute, sit ipsa integritas, & perfectio secundum regulam rectæ rationis, quam essentialiter respicit in suo actu; id est, ipse ordo transcendentalis, quem dicit ad actum in se perfectum, & integrum, secundum huiusmodi regulam, quemadmodum virtus ex tali ordine contrariatur vitio, quod contraria ratione essentialiter respicit actum, provt deficientem ab huiusmodi regula; ita bonitas, vel ratio conuenientia contrariatur malitiæ, vel relationi disconuenientia, quæ est in vitio.

Dicendum tertio: Si virtus consideretur essentialiter, & directè, in quantum est dispositio ad actum in se honestum, rectè dicitur contrariari vitio, in quantum similiter est dispositio ad actum in se turpem. Ita S. Thom. 1. 2. *quæst. 71. art. 1.* & omnes communiter, cum Mag. 1. 2. d. 25. Probatur: quia Arist. in *c. ad aliquid*, ait, virtutem contrariari vitio, sicut scientia contrariatur errori, aut ignorantia præuæ dispositionis: & in *cap. de qualitate*, iustitiam esse contrariam iniustitiam, sicut albedo nigredini: & in *c. de oppositis*, prauum & studiosum esse ex contrarijs habitibus medium, & quorum non est necesse inesse alterum: & 2. *Ethic. cap. 8.* vitium per excessum,

& per defectum non modò contrariari inter se, sed etiam cum virtute media: & *lib. 7. cap. 8.* temperanti contrarium esse intemperantem: & *cap. 14.* malum bono esse contrarium. Et ratio est: quia, cum vterque habitus virtutis, & vitij sit positius, siue consideretur in ordine ad actum, siue in ordine ad subiectum, semper habent oppositionem, & alter semper importat negationem alterius, cum ille in suo actu essentialiter respiciat honestatè, & mediocritatem secundum regulam rationis; hic vero aliquod aliud motiuum, mediocritati oppositum secundum impetum passionis, & per excessum, vel per defectum: & inde fit, vt ille sit bonus, & conueniens naturæ rationali; & hic malus, & disconueniens: & idè, cum vterque sit positus sub eodem genere habitus moralis, maximè à se inuicem distant, tam in ordine ad actum, quam in ordine ad subiectum; & primo modo contrariantur directè secundum essentias, & secundo contrariantur consequenter secundum bonitatem, & malitiam, vt diximus.

7. In habitibus intellectus, & voluntatis, oppositio, & contrarietas potest prouenire ex multis.

Et quemadmodum in habitibus intellectus ex S. Thom. 1. 2. *quæst. 67. art. 3.* oppositio, & contrarietas aliquando prouenit ex parte obiecti materialis, vt in habitu scientiæ, & erroris, quorum ille dicit rem esse, & hic non esse, aliquando ex parte mediij, vt in habitu scientiæ, & opinionis, quorum ille ex vi mediij necessarij dicit rem non posse non esse, & hic ex vi mediij probabilis dicit rem posse non esse, & denique aliquando ex parte subiecti, vt in habitu scientiæ, & fidei, quorū ille subiecto tribuit eidentiam, & hic obscuritatem; ita etiam in habitibus voluntatis oppositio, & contrarietas aliquando prouenit ex actu materiali, vt quando vnus inclinatur, v. g. ad actum amoris; & alter ad actum odij, circa idem obiectum; vel vnus ad actum gaudij, & alter ad actum tristitiæ circa idem obiectum: vt, v. g. charitas, quæ gaudet de bono alterius, & inuidia, quæ de eodem tristatur: & ex hoc capite ad inuicem contrariantur ex S. Thom. 2. 2. *quæst. 36. art. 3. ad 3.* aliquando ex motiuis formalibus, vt quando vnus ad idem aliquid inclinatur ex affectu amoris, & alius ex affectu odij erga eandem personam; & denique aliquando solum ex parte subiecti, vt quando vnus illud disponit ad vnum modum operandi circa aliquod obiectum, verbi gratia, conformiter rectæ rationi; & alius ad oppositum, v. g. ad operandum difformiter ad rationem, & conformiter ad impetum passionis, & semper inter virtutem, & vitium reperitur vnus aliquis, vel plures ex his modis oppositionis, vt notat Salas 1. 2. *tract. 13. disp. 1. sect. 2. num. 28.*

8. Virtus, & vitium in gradu remissio virtutis, & vitij, vt notat Salas *tract. 13. cit. disput. 2. sect. 12. num. 148.* & *sect. 14. num. 162.* quia possunt in gradu remisso etiam illi esse simul; & hoc ipsum debet intelligi, saltem de virtutibus moralibus, quæ dicuntur acquisitæ; quia de alijs, quæ dicuntur infusæ, fortasse est alia ratio, vt videre est apud Salas *disp. 2. cit. sect. 13.* & de illis in presentia non disputamus, vtrum habeant, & exercent physicam contrarietatem cum vitijs, neque possunt de potentia absoluta esse simul.

Quod tamen dicitur de alijs contrarijs, quod non exercent suam contrarietatem, nisi in certis gradibus intensiois, debet intelligi etiam de habitibus virtutis, & vitij, vt notat Salas *tract. 13. cit. disput. 2. sect. 12. num. 148.* & *sect. 14. num. 162.* quia possunt in gradu remisso etiam illi esse simul; & hoc ipsum debet intelligi, saltem de virtutibus moralibus, quæ dicuntur acquisitæ; quia de alijs, quæ dicuntur infusæ, fortasse est alia ratio, vt videre est apud Salas *disp. 2. cit. sect. 13.* & de illis in presentia non disputamus, vtrum habeant, & exercent physicam contrarietatem cum vitijs, neque possunt de potentia absoluta esse simul.

Sed contra obiicies: quia contraria debent esse sub eodem genere proximo, & maximè distare à se inuicem, vt patet ex illorum definitione, in *cap. de quant. & 10. Metaphys. text. 13.* quod tamen minimè conuenit auaritia, v. g. & liberalitati, quæ solum ponuntur sub eodem genere remoto, id est, sub habitu

habitu morali, & minus distant, quam avaritia, & prodigalitas.

Et confirmatur: quia ex Arist. in cap. de qual. flauo, & fusco, aut aliis qualitatibus mediis nihil est contrarium: quia eo ipso, quod sunt mediæ, non maximè à se inuicem distant sub eodem genere: ergo nec liberalitati, aut virtuti, quæ essentialiter est habitus medius inter vitia extrema, potest avaritia esse contraria, cum similiter sub eodem genere non maximè ab illa distet.

Respondeo primò, falsum esse, quod ad contrarietatem non sufficiat genus remotum: siquidem, quod contraria debeant esse sub eodem genere, solum ponitur in eorum definitione, vt distinguantur ab oppositis priuatiuè, & contradictoriè; ad quod tamen satis est quodcunque genus positium, siue sit proximum, siue remotum.

Deinde dico, si ad contrarietatem requiritur genus proximum, rectè posse assignari, vt proximum genus innominatum avaritiæ, & liberalitatis, habitum, qui disponit ad largitiones, & sub illo rectè dicitur liberalitas maximè distare ab avaritia: quia participat de altero extremo, id est, de prodigalitate, & in quantum opponitur avaritiæ, est quodammodo illa: quia enim medium est quodammodo ipsa extrema, vt dicitur 5. Physicorum. text. 6. si accipitur, prout participat de vno, omninò accipitur, vt contrarium alteri, & vt maximè ab illo distans: & hac ratione in Physicis ipse motus dicitur vt in medio, tanquam extremo, vt patet ex Arist. 5. Physicorum, text. 6. cit. & text. 52. & motus, v.g. ex fulco in album esse accipiendus, tanquam ex nigro, & motus ex nigro in fuscum, tanquam in album; quia fuscum in primo accipitur, tanquam oppositum albo, & in secundo tanquam oppositum nigro. Et hac eadem ratione ipse Arist. 2. Ethic. c. 3. & 1. magn. Mor. cap. 9. specialiter explicat oppositionem virtutis ad vitia extrema: quia, quemadmodum æquale, si comparatur minori, dicitur maius; & si comparatur maiori, dicitur minus; & prout opponitur vni, semper accipitur cum participatione alterius: ita & fortis, v.g. si comparatur ignaui, dicitur excedere in periculis, & esse audax; & si comparatur audaci, dicitur deficere, & esse ignauius, & vni opponitur solum, prout accedit ad alterum.

Neque hanc contrarietatem, quæ conuenit qualitatibus mediis, negat Arist. in c. de qualitate, quando ait, flauo, & fusco nihil esse contrarium: sed solum negat contrarietatem, quæ illis perfectè, & primò conueniat ratione sui; non autem solum ratione alterius extremi, de quo participant, vt bene notat Tol. in cap. de qual. num. 12. Vnde idem Arist. 2. Ethic. cap. 8. cit. maximam contrarietatem, & distantiam à se inuicem, solum ait esse inter vitia extrema; & vnunquodque ex illis cum virtute media ait solum habere contrarietatem, & distantiam minorem, imò aliquando vnum ab illa magis distare, quam aliud, vt, v.g. ignauiam magis distare à fortitudine, quam ab eadem distet audacia; & à temperantia magis distare intemperantiam, quæ est per excessum, quam stupiditatem, quæ est per defectum; quia actui fortitudinis, v.g. qui est aggressio, quando oportet, minorem habet affinitatem actus ignauiæ, qui est non aggressio, quam actus audaciæ, qui est aggressio, quando non oportet: & nos ipsi maiorem habemus inclinationem ad actum intemperantia, quam ad actum stupiditatis; & idèd ratione nostri dicimus illum magis opponi mediocritati, quam hunc, quia à mediocritate magis nos auocat.

Et eadem ratione intelligitur id, quod habet idem Arist. 1. celi, text. 10. & 10. Metaph. text. 14. & 17.

9. Ad contrarietatem sufficere potest genus remotum.

10. Quomodo virtus, & vitium maximè à se inuicem distent sub eodem genere proximo.

quod vnum vni sit contrarium: nam etiam ignauiæ, v.g. quatenus deficit in periculis, vnum tantum est contrarium contrarietate perfecta, id est, habitus, qui non deficit, siue praterè in iisdem periculis excedat, qualis est audacia; siue non excedat, qualis est fortitudo.

Verùm hæc ipsa contrarietas imperfecta, & ratione alterius extremi, de quo virtus participat, non tollit, quominus eadem virtus secundum aliam rationem perfectè, & per se contrarietur vtrique extremo, & habeat etiam ipsa per se rationem extremi; non autem medij: vt enim bene explicat S. Th. 1. 2. quæst. 64. art. 1. ad 1. ex Aristot. 2. Ethic. cap. 6. quod virtus dicatur esse quid medium, solum habet per comparationem ad materiam, in ordine ad quam bene disponit, id est, in ordine ad passiones, & operationes, quas moderatur, quatenus facit, ne in illis contingat defectus, aut excessus contra rationem; si tamen comparatur ad regulam ipsam rationis, à qua proximè habet bonitatem, perfectè habet rationem extremi, & potest simpliciter appellari bonum, & conforme rationi, eique opponitur tam excessus, quam defectus, tanquam alterum extremum, quod potest appellari malum, & difforme rationi: idque solum intendit Arist. cap. 6. cit. quando ait, virtutem secundum substantiam esse medietatem, id est, in quantum ponit medietatem in sua materia; sed secundum optimum, & id, quod bene se habet, esse extremitatem, id est, in quantum est bonum, & conforme rationi: & quia nomine vtrij intelligitur omnis habitus, qui non disponit ad conformitatem cum ratione, & ad bonum; sed ad conformitatem cum impetu passionis, & ad malum, rectè dicitur virtus contrariari per se, & immediatè tanquam alterum extremum.

11. Quomodo virtus dicatur esse quid medium inter vitia extrema, & inueniri illi per se esse contrarietur.

1. Conclusio est S. Thomæ, quod vitium sit contra naturam.

Ex eo, quod vitium contrarietur virtuti, inferunt S. Thom. 1. 2. quæst. 71. art. 2. quod etiam sit contra naturam hominis, prout homo est: cum enim virtus ex Aristotele 2. Ethic. cap. 6. in vnaquaque re sit illi maximè secundum naturam, siquidem illam disponit ad optimum, secundum modum conuenientem naturæ; non potest etiam virtus in homine non esse illi maximè secundum naturam, cum illum disponat ad operandum secundum rationem, qui est modus maximè illi secundum naturam, quæ homo est: & cum vitium in vnaquaque re contrarietur virtuti, & disponat secundum modum non conuenientem naturæ, rectè dicitur eo ipso, quod vitium est, esse in vnaquaque re contra naturam, vt docet S. August. lib. 3. de lib. arb. cap. 13. r. 1. & per consequens dici debet, etiam in homine esse contra naturam, prout homo est. Vnde & à vitio generaliter sumpto creditur esse deriuata appellatio, & vocabulum vituperationis, ex eodem S. Augustino ibidem: quia non nisi de vitio vnunquodque vituperatur, id est, de eo, per quod disponitur non conuenienter naturæ.

2. Proponuntur difficultates in contrarium.

Sed contrà est difficultas primò: quia non apparet, quomodo vitium in homine disponat potentia, nisi secundum modum suæ naturæ: cum enim in homine, prater gradum rationalem, sit etiam gradus sensitius, dum intemperantia, v.g. illum disponit, vt sequatur impetum sensus, & passionis, omninò disponit secundum modum naturæ sensitivæ, quidquid sit de natura rationali. Et quemadmodum in motu animalis non solum est secundum naturam, quod partes attollantur, & promoueantur ratione potentia loco moriæ; sed etiam quod attollantur cum resistentia ratione intrinsecæ grauitatis ex elemento prædominante: ita & in motu, vel actu hominis non solum videtur secundum naturam, vt sit secundum rationem, & contra impetum appetitus, vt cõtingit per habitum temperantia; sed etiam vt sit secundum impetum appetitus, vt cõtingit per habitum intemperantia. Et ratio videtur esse: quia ipsa natura sensitiva, quantum est ex se, solum habet, vt sit principium operandi circa sensibile, eique omninò accidit, vt operatio sit secundum rationem, vel non sit; & idèd ex solo hoc defectu, merè accidentali, non debet dici esse contra naturam. Et ex Aristotele 2. Physicorum text. 5. certum est, quod omnia illa dicuntur esse alicui secundum naturam, quæ illi insunt secundum se, quomodo inest igni ferti furtum. Et ex altera parte certum est ex Genesis c. 6. & 8. quod sensus hominis sunt proni in malum ab adolescentia sua; & ex S. Paulo ad Rom. 7. quod inclinatio ad peccatum inest nobis secundum nos ipsos: siquidem non habitat in carne nostra bonum, & sentimus in membris nostris aliam legem repugnantem legi mentis nostræ, & captiuam nos in legem peccati. Et ex T. id. sess. 5. in decr. de peccato originali, can. 5. fomes peccati, qui est ipse appetitus sensitius, non solum est à peccato; sed etiam inclinatur ad peccatum, & idèd appellatur peccatum.

Deinde, si loquamur de solo gradu, & natura rationali, quod similiter habitus intemperantia non sit homini contra naturam, probatur ex eo: quia potentia rationalis, v.g. voluntas, essentialiter est ad opposita, 9. Metaph. text. 3. & quantum est ex se indifferenter, & æqualiter se habet ad vtrunque oppositorum; & idèd etiam stãte eodem dictamine, & actu rationis, non magis vnum oppositorum potest illi esse secundum naturam, quam aliud, cum essentialiter solum sit appetitus boni cum ratione, 3. de anima, text. 50. id est, solum habeat operari circa bonum representatum per rationem, & intellectum; Baldelli Theol. Moral.

siue illud sit honestum, & secundum dictamè rationis; siue solum sit vile, aut iucundum, & contra rationem. Vnde tam actus temperantia, quam intemperantia, essentialiter sunt actus voluntatis, & sunt conformes naturæ illius, non solum secundum substantiam; sed etiam secundum modum operandi connaturalem, cum sint volitio, & nolitio libera sui obiecti: & quemadmodum negari non potest, quod sint transcendentaliter boni; ita nec potest negari, quod sint conuenientes suæ potentia, & principio.

Neque hoc videtur solum esse verum, quatenus voluntas est principium huiusmodi actuum oppositorum in genere naturæ; sed etiam in genere moris, cum similiter genus moris æqualiter se habeat ad actus bonos, & malos; & ex natura voluntatis solum sit esse principium actuum in genere moris, non autem potius actus boni in illo genere, quam actus mali.

Confirmatur: quia actus vitiosi verè, & propriè sunt voluntarij, & à principio intrinsecò, & ad illos magnam experimur inclinationem, & propensionem; quæ tamen non esset, si essent contra naturam: & si admittantur ipsi actus vitiosi non esse contra naturam, non potest ita non admitti etiam de habitibus, qui & esse, & oppositionem, vel conuenientiam cum natura, solum habent ex actibus, & prout actus, quomodo etiam Aristoteles 3. Ethic. cap. 5. ex eo, quod actus tam virtutum, quam vitiorum sint spontanei, idem asserit etiam de habitibus.

Tertio, est difficultas: quia esse contra naturam est speciale aliquibus vitiis, vt patet ex S. Paulo ad Rom. 1. de sodomia: ergo non potest esse commune omnibus.

Quarto, quia saltem vitia, quæ opponuntur virtutibus per se insulis, & supernaturalibus, non videntur posse dici contra naturam, cum neque virtutes illis oppositæ sint secundum naturam, sed supra naturam; & in tantum aliqua forma dicatur alicui subiecto contra naturam, in quantum est contraria alteri, quæ est illi secundum naturam, & ad quam inclinatur natura. Sed breuiter

Dicendum est, vitium rectè dici contra naturam hominis, vt homo est. Ita S. Thomas 1. 2. quæst. 71. art. 2. cit. & quæst. 94. art. 3. ad 5. Damascen. lib. 2. de fide, cap. 30. & omnes communiter apud Salas 1. 2. tract. 13. disput. 2. sect. 16. num. 188. Probatur ratione S. Thomæ: quia bonum hominis, vt homo est, & differt à brutis, est bonum rationis, vel secundum rationem esse; & malum hominis, prout homo est, est malum rationis, vel prater rationem esse, vt loquitur S. Dionysius cap. 4. de diu. nominibus. Sicut autem virtus, quia disponit ad bonum rationis, dicitur homini secundum naturam: ita & vitium, quia disponit ad malum rationis, dici debet contra naturam. Quæ ratio optimè, & facillimè videtur explicari ex doctrina Aristotelis 3. Ethic. cap. 4. vbi agens de voluntate, & eius obiecto, asserit primò duplicem sententiam, id est, quod aliquibus videatur obiectum voluntatis solum esse verum bonum, & aliquibus solum esse apparens bonum. Et obicit contra primam: quia, qui non rectè eligunt, sæpè appetunt etiam malum; quod tamen non esset, si appetibile solum esset verum bonum. Et contra secundam: quia sequitur, ex natura nullam esse determinationem in obiecto voluntatis, cum bonum apparens, diuersis diuersum sit, imò & aliquando etiam contrarium. Deinde verò, vt soluat quæstionem, ex propria sententia subdit, simpliciter, & reuerà obiectum voluntatis,

3. Probatur, & declaratur, quod vitium sit contra naturam.

4. Quomodo obiectum voluntatis sit verum bonum, & tamen ipsa veretur circa bonum apparens.

DISPVT. IV.

Quomodo vitium sit contra naturam.

- 1. Conclusio est S. Thomæ, quod vitium sit contra naturam.
2. Proponuntur difficultates in contrarium.
3. Probatur, & declaratur, quod vitium sit contra naturam.
4. Quomodo obiectum voluntatis sit verum bonum, & tamen ipsa veretur circa bonum apparens.
5. Voluntas solum ex mentis perversitate, & euersione, & ex errore, & deceptione, & ex corruptione existimationis prudentia veretur circa bonum apparens.
6. Quomodo vitium in homine sit contra naturam sensitivam.
7. Appetitus sensitivus in homine est natus sequi rationem.
8. Anima in homine habet in corpore dominium despoticum, & in appetitu dominium ciuile.
9. Ex hoc, quod voluntas essentialiter sit ad opposita, non sequitur, quod per se sit ad malum.
10. Ex hoc, quod actus mali essentialiter sint à voluntate, non sequitur, quod sint ab illa per se.
11. Quomodo aliqua vitia, & peccata specialiter sint contra naturam.
12. Quomodo vitia, quæ opponuntur virtutibus insulis, sint contra naturam; & ipsæ virtutes insulæ sint secundum naturam.
13. Contrarietas vitiorum ad naturam optimè explicatur per ipsam naturam voluntatis.

Ex

voluntatis, & appetibile esse bonum, sed secundum quid, vt loquitur eo loco S. Thom. *lect. 1. & per respectum ad hunc, vel ad illum, esse id, quod huic, vel illi videtur bonum; & viro probo id semper bonum videri, quod reuera est bonum; & viro improbo bonum videri, quodcumque contigerit, id est, pro diuersa ipsius dispositione: sicut enim corporibus bene affectis ea sunt salubria, amara, dulcia, calida, aut graua, quae reuera talia sunt, & haec respectu omnium semper sunt eadem; & contra corporibus male affectis ea sunt salubria, quae sunt temperatiua complexionis eorum, & haec respectu diuersorum sunt diuersa, & pro dispositione gustus, aut tactus, & aut vitium corporis ea sunt amara, & dulcia, & calida, & graua, quae reuera talia non sunt: ita & improbis. Et tandem infert, quod solus vir probus recte de singulis iudicat, & agendorum quasi regula, & mensura est, cum semper ei appareat, quod verè est bonum, & aliis plerisque è vulgo propter voluptatem subrepat deceptio, & ipsa voluptas, aut dolor videatur illis simpliciter bonum, aut malum, quauis reuera tale non sit.*

5. *Voluntas solam ex mentis peruersitate, & auersione, & errore, & deceptione, & corruptione existimationis prauidia versatur circa bonum apparet.*

Idque totum aliquantò clariùs etiam explicat lib. 2. *Mor. Eudem. cap. 11.* vbi ait, bonum apparet, & quod simpliciter, & reuera non est bonum, solum ex accidente, & ex quadam peruersitate, & euerfione mentis pertinere ad voluntatem, & hanc secundum naturam solum esse circa illud, quod verè, & absolute est bonum. Eiusque rei eam addit causam: quia, quauis vsus quorundam entium non possit applicari nisi ad illa, quibus facta natura sunt; & vsus, verbi gratia, potentiae visivae, vel auditivae non possit applicari ad illa, quorum nulla est visio, aut auditio; vsus tamen aliquorum aliorum omninò potest ex accidente applicari ad alia, vt est, verbi gratia, scientia medicinae, quae, cum per se solum sit ad faciendam sanitatem; ex accidente tamen, & contra naturam, potest etiam esse ad faciendum morbum, si, scilicet, non bene aduertantur particulares rationes, & conditiones aegroti, vel voluntarie vsurpetur scientia in vsus contrarios, vt dicitur 8. *Physic. text. 8.* idque non est per se, & ex natura scientiae, sed ex accidente, vt dicitur 9. *Metaph. text. 3.* eiusque generis ait esse etiam voluntatem, quae per se, & secundum naturam solum est ad verum bonum, quale est illud, quod simpliciter est secundum rationem, & ex accidente, & praeter naturam potest ferri etiam in bonum apparet, quale est illud, quod est contra rationem, si, scilicet, etiam hoc ex peruersitate, & euerfione mentis, quae saepe contingit ex passione, aut ex alio accidente, proponatur hic, & nunc, vt simpliciter bonum.

Ex hoc autem, quod voluntas secundum naturam solum habet ferri in verum bonum, & solum ex accidente, & ex quadam peruersitate, & euerfione mentis habet ferri in bonum apparet, optimè colligitur, quomodo virtus sit illi secundum naturam, & vitium sit contra naturam, siquidem per illam disponitur circa verum bonum, & per hoc circa bonum apparet, quod reuera est malum. Et hoc modo contrarietatem peccati ad naturam explicat S. Thom. 1. 2. q. 78. art. 1. & 3. Et simile quid etiam contingit in intellectu, qui cum per se solum sit institutus ad cognoscendum ens verum, & reale, & ab illo specificetur, tanquam ab obiecto primario, & per se; ex accidente tamen, & ratione illius potest versari etiam circa ens apparet, & verisimile, quatenus etiam in hoc aliquo modo relucet, & apparet ratio obiecti primarij, & per se, qua eadem ratione etiam versatur circa ens rationis, vt probatur

in libris de anima. Et quemadmodum hac de causa habitus erroris rectè dicitur contra naturam intellectus: quia ex accidente, id est, ex apparentia veri, illum disponit ad falsum: ita & habitus vitij rectè dicitur contra naturam voluntatis; quia ex accidente, & ex apparentia boni, eam disponit ad malum. Ad quod facit idem Aristoteles etiam 6. *Ethic. cap. 5.* vbi ait, iucundum, & molestum, id est, concupiscentiam, quae circa illa versatur, corrumpere aestimationem prudentiae, & facere, vt non appareat verum principium agendi, id est, vera bonitas finis: haec enim corruptio aestimationis, eadem est cum peruersitate & euerfione mentis, cuius meminit lib. 2. *Mor. Eudem. c. 11.* & cum deceptione, quam plerisque è vulgo ait obrepere ob voluptatem, lib. 3. *Ethic. cap. 4.* & cum errore, quem ibidem, cap. 1. omnibus prauis ait contingere, & quem admittit in sacris Litteris etiam Salomon *Prou. 24.* dum ait: *Errant, qui operantur malum.* & satis ostendit, quomodo vitium conueniat homini contra naturam, siquidem solum conuenit ex suppositione alicuius corruptionis contra naturam. Et sicut vitium idè est secundum naturam, quia est dispositio perfecti, id est, conuenienter se habentis secundum suam naturam, vt exponit S. Thom. 1. 2. *quast. 71. art. 1.* ita & vitium non potest non esse contra naturam, cum sit dispositio imperfecti, id est, inconuenienter se habentis ad suam naturam per actum erroris, aut deceptionis, quem necessariò supponit vitium.

6. *Quomodo vitium in homine sit contra naturam sensitiuum.*

Ad primam ex difficultatibus in contrarium propositis Respondeo, eam non facere contra conclusionem S. Thomae: neque enim asserit, quod vitium sit absolute contra omnem naturam; sed contra naturam hominis, vt homo est: imò in *respons. ad 3. ead. quast. 72. art. 2.* expressè ait, quod in homine est duplex natura, id est, rationalis, & sensitiua; & ex hoc vitia, & peccata proueniunt in plerisque, quia sequuntur inclinationem naturae sensitiuae, contra ordinem rationis. Adde ex eodem S. Thoma 1. 2. *quast. 74. art. 3.* etiam appetitum sensitiuum in homine, natum esse moueri à voluntate, & ratione, & vt habet Aristoteles 3. *Ethic. c. 1. in fine*, etiam affectus irrationales sunt humani, quatenus possunt obedire rationi; & idè vitia, quae hominem deordinant, ne secundum appetitum sequatur rationem, ex hoc etiam capite sunt contra naturam, vt notat Med. 1. 2. q. 71. art. 2. vt enim rectè Aristoteles 1. *Polit. c. 3.* cum in quolibet animali anima imperet secundum naturam, & corpus pareat; specialiter in homine respectu corporis habet animus dominium despoticum, & in appetitum habet mens dominium ciuile, & regium: & quia, quae sunt naturae, non sunt consideranda in iis, qui corruptè se habent secundum naturam, sed in iis, qui bene; imperium hoc non est attendendum in hominibus prauis, aut prauè dispositis, in quibus contraria ratione corpus imperat animo, quia peruersè, & praeter naturam se habent; sed in hominibus probis, in quibus secundum naturam animus imperat corpori; & ea pars, quae habet rationem, illi, quae habet perturbationem. Et quauis ex eodem Aristotele 3. *de anima, text. 53.* huiusmodi appetitus sunt contrarij, quando ratio, & concupiscentia sunt contrariae, & aliquando appetitus inferior vincat voluntatem, vt idem habet *text. 57.* ex natura tamen superior, & principalior debet vincere inferiorem; sicut sphaera superior mouet inferiorem, vt ibi dicitur.

Vnde, quauis naturae sensitiuae per se acceptae omninò accidat, vt operatio sit secundum rationem; non tamen accidit naturae hominis, quae etiam in operationibus

7. *Appetitum sensitiuum in homine est natum sequi rationem.*

8. *Anima in homine habet in corpore dominium despoticum, & in appetitum dominium ciuile.*

operationibus sensus, & in affectibus irrationabilibus, quatenus humani sunt, vt dicitur 3. *Ethic. c. 1. cit.* postulat conformitatem ad rationem, etiam si illam non postulet naturam ipsa sensitiua per se accepta. Et eadem ratione falsum est, quod operari secundum impetum passionis, & contra rationem, conueniat homini secundum se, sicut requiritur ex 2. *Physic. text. 5.* ad hoc, vt dicatur secundum naturam: potius enim hoc modo illi conuenit operari secundum rationem; & modus contrarius operandi secundum passionem, solum conuenit ex mentis peruersitate, & euerfione, ex errore, & deceptione, ex corruptione, quae omnia sunt contra naturam. Neque ex verbis Genesis, aut S. Pauli ad *Rom. 7.* aliud habetur, nisi, quod in membris nostris sit inclinatio ad malum, & lex peccati, id est, concupiscentia; non tamen habetur, quod huiusmodi inclinatio sit nobis secundum naturam, prout homines sumus. Et eodè modo ex Trid. solum habetur, quod fomes peccati inclinet ad peccatum, non autem, quod sit secundum naturam. Imò ex S. Paulo *ead. c. 7.* potius habetur, quod peccatum sit ex deceptione, & ex errore, & per consequens contra naturam: siquidem, quando ait: *Quod enim operor, non intelligo, non enim quod volo bonum, hoc ago, sed quod odi malum, illud facio.* satis indicat, quod homines, dum peccant, agunt ex ignorantia, & deceptione; & cum per se intendunt bonum simpliciter, idè incidunt in malum, quia per errorem illud nò intelligunt. Et quemadmodum ex hoc ipso, quod constamus ex materia, & ex contrariis, necessariò sequitur, quod habeamus in nobis principium corruptionis; neque tamen propterea dicimur corruptionem habere secundum naturam: ita etiam ex hoc, quod habemus intellectum subiectum inconsiderationi, & deceptioni, & voluntatem subiectam defectui, & prauitati, sequitur, quod in stante concupiscentia, & passione, inclinemur ad peccatum; neque tamen propterea dici debemus, quod inclinemur secundum naturam, & vt homines sumus: vnde & Stoici hac potissimum de causa perturbationes, & passiones animi appellabant morbos, & aegritudines: quia proportionaliter ita se habent ad animum, sicut morbi ad corpus, vt patet ex M. Tullio lib. 4. *Tuscul.* & S. Thom. 1. 2. *qu. 71. art. 1. ad 3.*

9. *Ex hoc, quod voluntas essentialiter sit ad oppositum, non sequitur, quod per se sit ad malum.*

Ad secundam Respondeo, potentiam rationalem non idè dici, essentialiter esse potentiam ad opposita, quia possit quomodocumque ferri in opposita; sed, quia ratio boni, quae est primarij specificatiuù, potest reperiri, aut representari in vtroque opposito: & si reuera in vtroque reperitur, potentia rationalis in vtrunque fertur per se, & secundum naturam: si autem reuera nò reperitur nisi in vno, & in altero solum reperitur secundum apparentiam, in vnum tantum fertur per se, & secundum naturam. Et quod dicitur voluntas essentialiter solum esse appetitus boni cum ratione, non intelligitur, quod primariò, & per se feratur in bonum repraesentatum quomodocumque per intellectum; sed quod feratur in verum bonum, vt patet ex Arist. 3. *Ethic. c. 4. & lib. 2. Moral. Eudem. c. 11.* Neque ex eo, quod actus interperantiae sit voluntarius, & liber, sequitur, quod perfectè, & omni modo sit conformis potètiæ, & secundum naturam voluntatis; siquidem haec, in quantum est hominis, ex sua natura non solum postulat esse principium volitionis non coactae, aut nò necessariae; sed etiam circa bonum simpliciter, quale est illud, quod est secundum rationem: & quemadmodum actus interperantiae quoad hoc deficiunt à ratione entis, cum non ferantur in bonum simpliciter, neque habeant huiusmodi conformitatem cum

Baldelli Theol. Moral.

ratione: ita & deficiunt à ratione boni transcendentalis, si haec dicatur consistere in ratione conuenientiae ad voluntatem. Et eadè ratione responderetur ad illud, quod additur de genere moris: similiter enim voluntas per se, & secundum naturam non est aequaliter principium oppositorum in genere moris; sed solum actuum bonorum, & qui sint circa bonum simpliciter.

10. *Ex hoc, quod actus mali essentialiter sint à voluntate, non sequitur, quod sint ab illa per se.*

Ad confirmationem patet ex dictis: nam actus vitiosi non sunt voluntarij, & à principio intrinseco bene se habente secundum naturam, sed corruptè; id est, ex peruersitate, & deceptione metris, aut alia quauis praua dispositione: & idè rectè dicitur esse homini contra naturam, quod idem esse dicendū etiam de habitibus, patet ex Arist. 3. *Ethic. c. 1.* vbi ait, iniustus, & omninò malos habitualiter solum effici homines ob errorè, quo vnusquisque prauus, dum prauè agit, ignorat, quid simpliciter sit agendum, & à quo abstinendū. Et sensus est, quod, sicut actio praua solum contingit ex accidente erroris, & ignorantiae, non autè secundum naturam: ita & solum ex accidente, & non secundum naturam contingunt habitus prauis.

11. *Quomodo aliquantū peccata specialiter sint contra naturam.*

Ad tertiam Responderetur, nihil obstare, quominus aliqua vitia, praeter contrarietatem generalem, quae habent ad naturam hominis, etiam habeant aliqua alia specialia, quatenus specialiter sunt contra dictamina eiusdem naturae, imò & contra naturam, prout est communis etiam brutis; & idè antonomastice dicantur contra naturam, vt notat Med. 1. 2. q. 71. art. 2. Salas *tratt. 13. disp. 2. sect. 16. n. 191.* Valsq. *disp. 90. c. 3. n. 6.* Azor. *lib. 4. c. 1. qu. 3.* Et hoc modo se habet sodomia, bestialitas, feritas, & similes ex ipso S. Thom. 1. 2. q. 94. art. 3. ad 2. & 2. 2. q. 142. art. 4. ad 3. & Arist. 7. *Ethic. c. 5.* quatenus, scilicet, sunt contra commissionem maris, & foeminae, quae est naturalis omnibus animalibus, & excedit illas passiones, quae communiter solent accidere homini, vt si quis delectetur, v. g. in comestione carniū humanarum, aut carniū crudarum, contra id, quod communiter homines faciunt. Atque haec vitia aliquando dicuntur simpliciter contra naturam, prout haec accipitur rationem communis etiam brutis; quando, scilicet, neque etiam in brutis communiter reperiuntur: vt est, v. g. bestialitas, & sodomia, & aliquando dicuntur specialiter vitia fetina, quando apparent solum in brutis, ac fetis; non autem in hominibus, vt est comestio crudarum carniū, aut humanarum, & in hominibus, vel acquiruntur ex vsu, & assuetudine, vel habentur ex morbo, & infania, vt notat Arist. 7. *Ethic. c. 5. cit.* vel etiam aliquando ex ipsa prauitate naturae, & ab ipso ortu, vt idem subdit 6. 7. accidere aliquando etiam in bestiis. Et in assuetudinem refert, quod dicitur quaedam mulier consueuisse rescindere vèteres grauidarū, atque inde foetus comedere; & quaedam efferae nationes circa Pontum consueuissent crudis, & humanis carnibus vesci, imò & infantes sibi accommodare ad epulandum; & denique Phalaris intra aeneum taurum damnatos consueuisset immittere, & subiecto igne cremare, vt bouis mugitum redderent; & in insaniam, & morbum refert, quod dicitur quidam maetasse matrem, & in cibum sumpsisse; & alius consueti iecur comedisse. Et certū est, quod à Medicis inter species, ac modos insaniae etiam illa numeratur, quam vocant lycanthropiam, aut cynanthropiam, id est, lupinam, aut caninam insaniam; eod quod, qui illa laborat, inculta, atque horrida loca, luporum, aut canum more, lustrare solent, & cadauera è sepulcris, aut sentinis eruere, & circa illa miserabiliter insanire, & hanc ob causam plures ex illis, antiquiores Poetae commentis sunt, in lupos, aut vrsos à Diis fuisse conuersos, vt Hecubam, verbi gratia, in canem, Lycaonem

in lupum, Calypsum in vrsam; imò tale aliquid contigisse Nabuchodonosori, de quo dicitur apud Dan. cap. 4. quòd fuerit cum feris, & fœnum comederit quasi bos, tradit Vales. de sacra Philosophia, cap. 80. Mercurialis lib. 1. sua practica, c. 11. & aliqui etiam ex sanctis Patribus.

12. Quomodo vitia, quæ opponuntur virtutibus infusis, esse contra naturam, ex suppositione, quòd iam sint, & habeantur tales virtutes: quia, quauis virtutes supernaturales non sint absolute secundum naturam, id est, secundum vires, & naturalem inclinationem, quasi natura per se illas appetat, suisque viribus eas possit acquirere; ex suppositione tamen, quòd à Deo infundantur, & per notitiam supernaturalem proponantur illarum obiecta, maxime sunt secundum naturam, id est, maxime conuenientes naturæ, prout iam informatæ per talem notitiam, & earum operationes maxime sunt conformes rectæ rationi, qui modus operandi ex ipso genere est secundum naturam hominis, prout homo est. Atque hoc modo S. Thomas 1. 2. quest. 94. art. 3. vniuersaliter asserit, quòd omnes actus virtuosus, in quantum sunt virtuosus, pertinent ad legem naturæ: quia sunt secundum inclinationem naturæ, quæ est ad agendum secundum rationem, quando per illam est proximè constituta ad agendum: & 2. 2. q. 10. art. 1. ad 1. ait, infidelitatem esse contra naturam: quia, quauis fides non sit in natura humana; est tamen in illa, vt mens non repugnet interiori instinctui, & exteriori prædicationi. Et eadem ratione contrarietatem omnium vitiorum ad naturam hominis, siue sint contra virtutes acquisitas, siue contra infusas, explicat Vasq. 1. 2. disp. 90. c. 2. num. 4. & 5. quatenus, scilicet, omnia vitia sunt illi disconuenientia, & mala, & omnes virtutes sunt conuenientes, & bonæ, siue ad illos sit appetitus, & facultas naturalis, siue non.

13. Contrarietas vitiorum ad naturam optime explicatur per ipsam naturam voluntatis.

Verum, quia hæc ipsa conuenientia maxime videtur fundari in hoc, quòd voluntas ex institutione naturæ solum sit facta ad verum bonum, & non nisi ex accidente, & ex quadam corruptione feratur in bonum apparens, idèò magis fundamentaliter videtur explicari contrarietas vitiorum per ipsam naturam voluntatis, vt diximus: & idem videtur esse de aliis modis, qui afferuntur ab aliis: vt, v. g. quòd idèò vitium sit contra naturam, quia ipsius actus est contra dictamen rationis, quæ dicitur ipsa natura, in quantum dicitur, quid sit agendum, vel non agendum, vt vult Azorius tom. 1. lib. 4. c. 1. q. 3. vel, quia nocet naturæ, priuando illam appositam facilitate, & promptitudine ad bonum, vt vult Salas 1. 2. tract. 13. disp. 2. sect. 16. n. 189. vel, quia est contra inclinationem naturæ, quæ saltem habetur ad carendum re mala, & disconueniente, vt vult Victoria in relect. de homicidio, n. 2. hæc enim omnia solum fundantur in hoc, quòd voluntas per se non sit facta, nisi ad verum bonum: & inde prouenit, vt quod est contra rationem, & solum apparens, non autem verum, sit contra naturam; & quod ad illud disponit, naturæ noceat, & sit contra illius inclinationem.

DISP. V.

Quomodo vitium non sit peius, quàm actus vitiosus.

- 1. Conclusio est S. Thomæ, quòd vitium, & habitus vitiosus non est peior, quàm actus.
2. Proponitur difficultas in contrarium.

- 3. De qua bonitate, & malitia loquatur S. Thomas.
4. Quomodo maior, aut minor duratio faciat ad perfectionem rei, quæ durat.
5. Habitus virtutum proprie sunt inter bona laudabilia, non inter honorabilia.
6. Ex eo, quòd habitus sint causa actuum, non probatur maior perfectio.
7. Quomodo causa æquinoca sit perfectior suo effectu.
8. Habitus acquisiti non sunt causa principalis suorum actuum.
9. Virtutum habitus supernaturales infusi sunt causa principalis suorum actuum.
10. Etiam potentia est minus bona, quàm suus actus primarius, & adæquatus.

Si habitus vitiosus comparatur quoad malitiam cum suo actu, negat S. Thom. 1. 2. q. 71. art. 3. quòd illo sit peior: sed contrà affirmat, quòd sit minus malus: idque probat dupliciter. Primò, quia habitus in vniuersum, siue sit bonus, siue malus, est quid medium inter potentiam, & actum: & cum sit certum, quòd actus quoad bonitatem, & malitiam excedit potentiam, non potest eam non excedere etiam habitus; siquidem, cum sit medius, magis accedit ad naturam extremi excedentis, id est, ad actum, & minus ab illo deficit, quàm alterum extremum, id est, potentia: vt enim rectè Aristoteles 9. Metaph. text. 19. potentia, cum simul sit ad contraria; ita est ad illud contrarium, quòd est bonum, vt etiam sit ad alterum, quòd est malum; & potentia, v. g. animalis, ita est ad sanitatem, vt etiam sit ad ægritudinem: & cum simpliciter, & actu neutrum habeat, habet tamen vtrunque secundum quid, & in potentia; & hac ipsa ratione ita participat de bonitate vnus, vt etiam participet de malitia alterius. Contrà verò ipsa contraria per se accepta sunt simpliciter, & actu talia, & impermissa ad inuicem, & sanitas, v. g. est simpliciter, & actu bona sine admixtione malitiæ sibi opposita, & ægritudo est simpliciter, & actu mala sine admixtione bonitatis. Sicut ergo, posse valere, & potentia ad sanitatem est minus bona, quàm ipsum valere, vel ipsa sanitas; & posse ærotare, vel potentia ad ægritudinem, est minus mala, quàm ipsum ærotare, vel ipsa ægritudo: ita & posse virtuosè agere est minus bonum, quàm ipsum agere virtuosè; & posse vitiosè agere est minus malum, & per consequens potentia excedit ab actu quoad malitiam, & bonitatem. Et sicut habitus est quid medium inter potentiam, & actum: ita, etiã est quid medium quoad bonitatem, & malitiam; & simul est melior, aut peior, quàm sit ipsa potentia, & minus bonus, aut malus, quàm sit ipse actus.

Secundò probat: quia habitus non dicitur bonus, aut malus, nisi ex bonitate, aut malitia actus, ad quem inclinatur: quòd tamen esse non potest, nisi ipse actus per se sit melior, aut peior: siquidem propter quod vnunquodque tale, & illud magis, 1. Poster. text. 5. & vnunquodque id ipsum maxime aliorum est, secundum quod aliis vniuocatio inest. 2. Metaph. text. 4.

Sed contrà est difficultas: quia, dum comparat S. Thom. habitum virtutis, aut vitij, quoad bonitatem, aut malitiam, cum suo actu, non apparet de qua bonitate, aut malitia loquatur: vtrum, scilicet, de illa bonitate, aut malitia, quæ est primaria, & denominat actum, vel habitum bonum, aut malum in se, præscindendo ab hoc, quòd sit bonus, aut malus alteri, id est, subiecto; & solum attenditur ex obiecto bono, aut malo secundum ordinem rationis: an verò loquatur de illa, quæ est secundaria, &

1. Conclusio est S. Thomæ, quòd vitium, & habitus vitiosus non est peior, quàm actus.

2. Proponitur difficultas in contrarium.

& est relatiua ad subiectum, & tam habitum, quàm actum virtutis denominat bonum alteri, quia est conueniens illius naturæ; & tam habitum, quàm actum vitij denominat malum, quia est disconueniens, vt patet ex dictis supra, disp. 3. num. 3. & 4. an denique accipiat bonitatem, quasi absolutam ab omni ordine, id est, pro sola rei nobilitate, & dignitate, quomodo dicimus, aurum esse melius plumbo, & plumbum esse peius auro: quòd enim loquatur de bonitate, aut malitia, primo modo, videtur colligi ex argumento. Sed contrà, vbi ex eo probatur, actum vitiosum esse peiorem, quàm habitum: quia actus est dignus poena, non autem habitus; & ex illis verbis in corpore articuli: Melius est bene agere, quàm posse bene agere: & vitiosius est male agere, quàm posse male agere. quæ tamen maxime videntur competere habitui, & actui secundum se, & præscindendo à subiecto. Atque hoc modo sensus questionis est, vtrum habitus virtutis, aut vitij in se ipso sit melior, aut peior, quàm actus. Quòd verò loquatur de bonitate, aut malitia secundo modo, probatur ex eo: quia, vt supra diximus ex S. Thoma 1. 2. quest. 54. art. 1. diuisio habitus in bonum, aut malum, solum attenditur secundum conuenientiam, & disconuenientiam ad naturam operantis. Et sensus questionis est, vtrum habitus virtutis, aut vitij sit magis conueniens, aut disconueniens naturæ operantis, quàm actus. Denique, quòd loquatur de bonitate, & malitia tertio modo pro rei nobilitate, & ignobilitate videtur probari: quia hunc etiam sensum admittit titulus articuli, vtrum vitium sit ignobilius, quàm actus vitiosus; & de facto hunc etiam sensum questionis disputant aliqui, vt Zumel 1. 2. quest. 71. art. 3. Salas 1. 2. tract. 13. disp. 3. sect. 17. num. 203. & aliqui alij apud Vasq. in Commentario illius articuli 3.

Secundò est difficultas: quia falsum videtur, quòd actus sit melior, aut peior, quàm habitus: siquidem hic ex sua natura est permanens, & diuturnior; cum tamen actus sit transiens: nam, quantum duratio, & permanentia, quando prouenit solum ab aliquo accidentali, & extrinseco, nihil faciat ad perfectionem intrinsecam, vnde & Aristoteles 1. Ethic. cap. 6. absolute negat, ex eo, quòd aliquid sit sempiternum, posse habere, vt sit melius: siquidem, neque album ex eo, quòd duret diutius, potest habere, vt sit albius: si tamen proueniat ab intrinseco, & ex naturæ ipsius exigentia, omninò arguit perfectionem, vt patet in æternitate respectu Dei, & in incorruptibilitate respectu substantiarum separatarum: & talis est sine dubio permanentia habitus supra actum, cum ille, in quantum est habitus, & ex se sit difficile mobilis, & permanentior, vt patet ex Aristotele in cap. de qualitate, & idèò siue sit bonus, siue malus, omninò videtur præstare actui bonitatem, & malitiam, sicut præstat diuturnitatem. Vnde, & habitus virtutum videntur numerari inter bona honorabilia, sicut etiam habitus scientiarum, 1. de anima, text. 1. cum tamen actus solum sint inter bona laudabilia, & virtutis laus omnis in actione consistat, vt est apud M. Tullium lib. 1. Officior. idque videtur clarè confirmari etiam ex causalitate, quam habitus exercet in actus: cum enim in causis æquinocis non nisi ex perfectione illius rei, quæ est causa, supra illam, quæ est effectus, communiter proueniat, vt illam causet, vt patet, verbi gratia, in lumine, quòd est causa caloris, quia illi eminet secundum naturam, etiam in habitu ex sola perfectione supra actum, videtur prouenire, vt illum causet, siquidem alioqui non esset ratio quæ Baldelli Theol. Moral.

re illum contineret in sua virtute, si illi non emineret in suo esse. Et quemadmodum in virtute habitus continentur omnes actus, qui ex illo esse possunt, itaque vnus potest dici virtualiter esse illi omnes; ita & in illius natura videntur contineri omnes illorum naturæ, & in illius bonitate, & malitia omnes illorum bonitates & malitiæ.

Tertidò est difficultas: quia rationes S. Thomæ non videntur concludere. Primò enim, sicut est falsum, quòd sit melius actu videre, v. g. hoc, vel illud obiectum, quàm posse videre; & melius actu ædificare, quàm posse ædificare; idèò nullus eligeret carere oculis, & potentia visiva, ne careret hoc, vel illo actu visionis: ita & falsum est, quòd sit melius bene agere, quàm posse bene agere; & similiter nullus eligeret carere principio bene agendi, ne careret hac, vel illa bona actione.

Neque autoritas Aristotelis 9. Metaph. text. 19. satis fauet: siquidem ex eo probatur, quòd actus sit melior, aut peior potentia: quia potentia, cum sit ad contraria, neque de bonitate vnus potest purè participare, nec de malitia alterius; sed simul & permittit participat de vtraque. Id verò totum, si admittatur de ipsa voluntate, quæ est potentia ad actus oppositos; non tamen videtur posse admitteri de habitibus, qui sunt determinati solum ad actus vnus rationis, id est, solum ad bonos, si sint habitus virtuosus; vel solum ad malos, si sint vitiosus: & idèò purè participant de bonitate, aut de malitia, sicut & participant ipsi actus.

Altera verò ratio, quòd habitus sint boni, aut mali propter actus, & propter quòd vnunquodque tale, &c. si quid probat de habitibus, etiam probat de potentiis animæ, quæ, cum essentialiter sint propter actus, & solum propter illos à natura tributæ, similiter non habent, nisi ex illis, vt sint bonæ, & conuenientes viuenti: neque tamen propterea sunt minus bonæ, aut conuenientes, quàm ipsi actus. Et ratio est: quia non semper id, cuius gratia est aliquid, absolute est illo melius; nec semper finis, qui dicitur cuius gratia, præstat iis, quæ sunt ad finem, nisi forè accipiatur simul cum altero fine, qui dicitur, cui: vt, verbi gratia, operatio simul cum supposito operante, vt dicitur in Phisicis: & idèò neque actus boni, ex eo, quòd sint id, cuius gratia sunt habitus boni, sequitur, quòd illis sint meliores; neque actus mali, quòd sint peiores, ex eo, quòd similiter illorum gratia sint habitus mali.

Ad primam Respondeo, certum videri, quòd S. Thom. non loquatur de bonitate, & malitia tertio modo accepta, pro rei nobilitate, & dignitate: quia hæc questio, vtrum natura habitus sit nobilior, quàm natura actus, non pertinet specialiter ad materiam de vitiis; sed est generalis ad omnes habitus, etiam intellectuales, imò nec proprie huic bonitati opponitur malitia: siquidem vnus ens, quantum dicatur minus bonum, quàm aliud; non tamen dicitur absolute malum. Neque Aristoteles 9. Metaph. text. 19. de hac bonitate, & malitia loquitur, dum ait, potentiam esse minus bonam, aut malam, quàm sit actus; sed solum de bonitate, prout circa illam potest versari affectus, & studium, qualis est sola bonitas honesta, vtilis, aut iucunda, id est, bonitas relatiua: & idèò signanter ait, quòd actus sit melior, quàm studiosa potentia, id est, illa, quæ est digna affectu, & studio, vt notat Fonseca in eum locum. Et quauis aliqui ex Interpretibus S. Thomæ circa articulum 3. cit. ex quest. 71. etiam disputent de bonitate absoluta actus, & habitus; id tamen solum est ad maiorem doctrinam: L 3 siue

3. De qua bonitate, & malitia loquatur S. Thom.

sive autem dicatur loqui S. Thom. de bonitate, & malitia primaria, quæ actum, & habitum denominat bonum, aut malum in se, & solum in ordine ad obiectum; siue de secundaria, quæ denominat bonum, aut malum alteri, & in ordine ad subiectum, parum refert: inferunt enim se mutuo huiusmodi bonitates, & malitiæ, cum illa sit de essentia, & hæc sit proprietatis: & de vtraque vetissima est conclusio, quod habitus sit minus bonus, aut malus, quam actus: cum enim ex S. Thom. 1. 2. *quæst. 71. art. 3. cit. & quæst. 54. art. 3.* habitus non dicatur bonus, aut malus, nisi ex hoc, quod inclinatur ad actum bonum, aut malum, id est, per solam attributionem ad bonitatem, aut malitiam actus; & eadem bonitas, & malitia, quæ vt intrinsecè habita denominat actum bonum, aut malum, denominet similiter habitum, quatenus ab illo habetur extrinsecè, & tanquam causata, siue loquamur de bonitate, aut malitia primaria, siue de secundaria, semper prius, & perfectius participatur ab actu, quam ab habitu, cum habitus idèd solum dicatur bonus, aut malus in se, quia est principium actus boni, aut mali in se, & idèd solum dicatur bonus, aut malus habenti, quia est principium actus boni, aut mali eidem habenti. Et de vtraque bonitate, & malitia primaria, & secundaria, similiter procedunt rationes S. Thomæ. Primum enim, quia voluntas, in quantum potentia, est ad contraria, id est, ad actus bonos, & malos in se propter conformitatem, aut difformitatem ad rationem, & bonos, & malos habenti propter conuenientiam, aut disconuenientiam ad illius naturam; negari non potest, quin solum permixtè participet de illorum bonitate, & malitia, & ita dicatur bona, in quantum est principium actus boni, & simul dicatur etiam mala, in quantum est principium actus mali, vt patet ex doctrina Aristotelis 9. *Metaph. text. 19. cit.* Et quia habitus non sunt ad contraria, sed determinatè solum ad actus bonos, si sunt habitus virtuosus; vel solum ad malos, si sunt vitiosi; similiter negari non potest, quin participent magis purè de bonitate, vel malitia actuum, & medium gradum obtineant inter potentiam, quæ participat solum permixtè, & inter actus ipsos, qui participant per se ipsos, & intrinsecè; cum præsertim etiam habitus, qui comparantur ad actus, tanquam principia, ad voluntatem, & potentiam comparentur tanquam actus, & formæ intrinsecè; & idèd ex hoc etiam capite excedant, cum semper actus excedat potentiam iuxta doctrinam Aristotelis *cit.* Et quia ex altera parte etiam habitus quoad eandem participationem bonitatis, & malitiæ, exceduntur ab actibus, rectè dicuntur medium gradum obtinere inter potentiam, & actum. Deinde verò, quia habitus, tam primariam, quam secundariam bonitatem, & malitiam solum deriuant ab actibus, eamque solum participant per extrinsecam attributionem ad illos, id est, per solam habitudinem, quam dicunt principij; non possunt actus, tam in primaria, quam in secundaria, non esse potiores, quam habitus: sicut & animal in sanitate non potest non esse potius, quam medicina, cum propter quod vnunquodque tale, &c.

4. Quomodo maior, aut minor duratio faciat ad perfectionem rei, quæ durat.

Ad secundam difficultatem Respondeo cum S. Thoma *art. 3. cit. ad 1. ex quæst. 71.* nihil obitare, quominus actus sit simpliciter melior habitu: & tamen secundum quid ab illo deficiat ratione diurnitatis, & permanentiæ: sic enim etiam forma in physicis est simpliciter perfectior, quam materia;

& tamen secundum quid, id est, in quantum materia est incorruptibilis, est imperfectior; & viuientia simpliciter sunt perfectiora, quam cælum, & secundum quid ex multis capitibus sunt imperfectiora. Simpliciter autem dicitur actus esse potior habitu, inquit S. Thomas: quia præminet, quantum ad id, quod facit per se ad rationem actus; & contra habitus solum dicitur esse potior actum secundum quid, quia præminet, quantum ad id, quod facit per accidens; & per se ad rationem actus maxime facit, vt participet bonitatem, & malitiam, vt sibi propriam, eamque ex se fundat in habitum, & potentiam; & ad eandem rationem solum facit per accidens, vt daret, vel non daret diutius; siquidem hoc solum prouenit ex eo, quod actus reperitur in natura, quæ non potest semper agere, sed habet actionem in motu transeunte; quod tamen actui, vt actus est, omninò accidit, & quantum est ex se melius se haberet cum opposito, sicut contingit in voluntate diuina, & Beatorum, quæ semper est in actu. Vnde, si concedatur argumento, quod diurnitas durationis, quando conuenit, vel non conuenit ab intrinsecò, arguat excessum, quod ab intrinsecò non conuenit actui; siquidem solum illi non conuenit ex conditione subiecti, eaque conditio ad ipsum actum solum se habet per accidens; & quemadmodum ex hoc accidente, quod contingit communiter, & vt plurimum, habet actus, vt non sit diurnus, ita etiam ex grandi aliqua mutatione, quæ aliquando contingat ægritudine, vel ex aliquo huiusmodi, potest idem habere habitus, vt patet ex Aristotele in *cap. de qual. initio.*

Quod verò additur de habitibus virtutum, quod sunt inter bona honorabilia, aperte est contra Aristotelem 1. *Ethic. c. 12.* vbi eos maxime proprie ait esse inter bona laudabilia, quia disponunt ad actus, qui per se laudantur. Neque oppositum habetur ex 1. *de anima, text. 1.* quia ibi solum dicitur, quod notitia sit inter bona, & honorabilia; neque explicatur, vtrum sit sermo de notitia habituali, an de actuali, qualis conuenit etiam Deo: & præterea, quia bona honorabilia non sumuntur præse, provt contradistinguuntur à laudabilibus; sed latè, provt significant excellentiam, & nobilitatem.

Ad illud, quod additur de causalitate, quam habitus exercet in actu, Respondeo S. Thom. *q. 71. art. 3. cit. ad 3.* rationem boni, & mali non considerari secundum causalitatem efficientis, quæ conuenit habitui respectu actus; sed secundum causalitatem finis, quæ conuenit actui respectu habitus: sic enim etiam sanitas, quia est finis ambulationis, & medicinæ, melior est, quam ambulatio, & medicina, etiam si ab illa efficiatur in genere causæ efficietis, atque ita indicat hanc etiam efficientiam non se habere per se ad bonitatem; sed solum per accidens; & idèd solum facere, vt habitus sit melior secundum quid, non simpliciter. Neque vrget id, quod additur de causa æquiouoca: nam in primis, quemadmodum habitus est causa æquiouoca actus; ita & actus sunt causa æquiouoca habitus, qui per illos acquiritur; & idèd ex huiusmodi causalitate non magis potest probari bonitas habitus supra actum, quam bonitas actus supra habitum. Deinde verò falsum est, quod quæcumque ratio causæ æquiouocæ arguat excellentiam, atque eminentiam ipsius esse in re, quæ est causa, vt patet in exemplo posito de ambulatione, & medicina, quæ est causa æquiouoca sanitatis; sed id solum accidit, quando est causa æquiouoca principalis, & se sola, suffique viribus effectum causat: sicut autem tales non sunt ipsi actus, quando causant habitum, siquidem illum non causant per se, sed solum

5. Habitus virtutis proprii sunt inter bona laudabilia.

6. Ex eo, quod habitus sit causa actum, non probatur maior perfectio.

7. Quomodo causa æquiouoca sit perfectior suo effectu.

8. Habitus acquisiti non sunt causa principalis suorum actuum.

provt procedunt à potentia, & simul cum illa, vt docet S. Thom. 1. 2. *quæst. 51. art. 2. ad 3. & quæst. 63. art. 2. ad 3.* id est, tanquam instrumentum potentie, vt exponit iis locis Conrad. & *quæst. 71. art. 3. cit.* ita nec tales sunt ipsi habitus, quando causant actus: siquidem etiam illi solum causant simul cum potentia, & tanquam instrumentum illius, si loquamur de habitibus acquisitis, vt notat Capreol. in 4. *dist. 47. quæst. 1. art. 3. ad 2. Scoti contra primam conclusionem*, Caiet. & *Medin. 1. 2. quæst. 71. art. 3. cit. Val. 1. 2. dist. 6. quæst. 1. punct. 2.*

9. Verum habitus supernaturales infusi sine causa principalis suorum actuum.

Dixi autem, si loquamur de habitibus acquisitis: quia de habitibus infusis, & supernaturalibus est alia ratio. Et sicut actus supernaturales non sunt debiti ipsis potentiis; ita neque habitus, qui ad illos disponunt, sunt instrumenta potentiarum; sed vel sunt per se rationes agendi principales, vel sunt instrumenta ipsius Dei: quoniam etiam de habitibus supernaturalibus negat Salas 1. 2. *tract. 13. dist. 2. sect. 19. num. 206.* ex causalitate æquiouoca, quam exercent in actus, sufficienter colligi excessum in bonitate, & perfectione, cum etiam ipsi non sint per se principium totale actuum; sed simul cum potentia, & absolute, etiam illos esse minus bonos habenti, quam sint eorum actus, docet Salas *ibid. num. 208.* *Medin. in articulum 3. cit. Valq. in Comm. ad eundem articulum, & dist. 220. c. 2.* Et si vniuersaliter dicamus, omne accidens esse instrumentum substantiæ, neque vllam actionem ab illo esse tanquam à causa principali: sed, sicut essentialiter est ens alterius; ita, & essentialiter esse virtutem alterius: neque etiam in habitibus supernaturalibus ex causalitate æquiouoca, quam exercent in actus, potest colligi maior perfectio, cum etiam ipsi sint instrumenta, saltem ipsius Dei.

Denique ad illud, quod dicitur, in virtute habitus contineri omnes actus; & idèd etiam in bonitate illius contineri omnes bonitates: Respondeo S. Thomas 1. 2. *quæst. 71. art. 3. cit. ad 2.* actus non contineri simpliciter, sed solum secundum quid in habitu, id est, contineri solum virtute, non autem actus: & si concedatur eodem modo etiam contineri in bonitate illius bonitates actuum; non tamen hinc sequitur, quod habitus sit simpliciter melior actu: siquidem modus hic continendi virtute, & secundum quid, non est melior, quam modus continendi actu, & simpliciter.

10. Etiam potentia est minus bona, quam sicut actus primarius, & adæquatus.

Ad tertiam difficultatem Respondeo, non comparari hoc loco habitum bonum, aut malum, cum hoc, aut illo actu in individuo, qui est specificatum in adæquatum, & secundarium; sed cum actu per se, & in specie, qui est specificatum adæquatum, & primarium: & hoc modo verissimum est etiam de potentia visiva, quod sit minus bona, quam visio; siquidem solum propter illam est bona: & idèd solum eligit aliquis non carere potentia visiva; quia non eligit carere simpliciter visione; & si ab hac præscindamus, nulla omninò bonitas, aut appetibilitas intelligitur remanere in ipsa potentia, sed manet omninò frustra, iuxta ea, quæ dicuntur de ipso frustra 2. *Physic. text. 62.*

Neque S. Thom. ad probandum, quod habitus sit minus bonus, aut malus, quam actus, vtitur ratione Aristot. qua idem probat de potentia ex eo, quod sit ad contraria, & solum permixtè participet de vtroque; sed solum assumit, tanquam ab ipso probatum, quod actus sit melior; & subsumentum ex se, quod habitus medium locum obtineat inter potentiam, & actum, concludit, quod sit melior, aut peior, quam potentia; & minus bonus, aut malus, quam actus: quæ argumentatio optima est.

Alterà verò ratio, si admittatur idem probare de potentiis anima, quod probat de habitibus, solum debet intelligi de bonitate relatiuè accepta ad rectam rationem, vel ad ipsum habentem; non autem de bonitate entitatiua, accepta absolute, provt dicitur secundum illam hoc ens esse melius, & illud deterius, vt notat Valq. in *Commentario art. 3. cit. ex quæst. 71.* atque ita, siue entitas potentia sit in se minus bona, & perfecta, bonitate entis, quam entitas actus, siue non, rectè potest dici, quod sit minus bona bonitate relatiua, id est, minus perfectè participans de conformitate ad rectam rationem, quæ est bonitas primaria; & minus de conuenientia ad naturam rationalem, quæ est bonitas secundaria: siquidem de vtraque solum participat secundariò, & ratione actus, cum tamen actus participet primariò, & ratione sui.

Et quod additur, non semper id, cuius gratia aliquid est, esse melius eo, quod est gratia ipsius, solum est verum de bonitate entitatiua, & absoluta; non autem de bonitate relatiua, si hæc intrinsecè participetur ab eo, cuius gratia; & solum extrinsecè ab eo, quod est gratia ipsius, vt contingit in casu nostro de actu, & de potentia.

DISPUT. VI.

Vtrum peccatum, & actus vitiosus possit esse simul cum virtute.

1. Prima conclusio est S. Thomæ, quod peccatum potest esse simul cum virtute.
2. Secunda, quod actus peccati mortalis non potest simul esse cum aliquibus virtutibus.
3. Peccatum mortale, secundum multos, non opponitur charitati, & virtutibus per se infusis, nisi moraliter, & demerit ori.
4. Secundum alios, peccatum mortale opponitur physica charitati.
5. Quomodo possit defendi oppositio, & contrarietas physica inter peccatum, & charitatem, siue gratiam.
6. Quomodo dicatur à S. Thoma, quod peccatum, non solum meritorie, sed etiam effectiue destruat charitatem.
7. Soluuntur, quæ possunt obici contra physicam contrarietatem peccati, & gratiæ.
8. Quomodo peccatum mortale sit contra Deum, & opponatur charitati in eo, qui Deum ignorat inuincibiliter.

QUIA vitium secundum suam naturam, & quidditatem maxime innotescit per virtutem, cui opponitur, quemadmodum S. Thom. 1. 2. *qu. 71. art. 1.* explicauit oppositionem actus cum actu, & habitus cum habitu, tam secundum ea, quæ in essentia virtutis, & vitij possunt considerari directè, vt est, v.g. quod sint dispositio ad actus conformes, aut difformes rationi; quam secundum ea, quæ possunt considerari ex consequenti, vt est bonitas, & malitia, seu conuenientia, aut disconuenientia ad subiectum: ita *art. 4.* inuestigat oppositionem actus cum habitu, & quaerit, vtrum peccatum possit esse simul cum virtute, & ponit duas conclusiones. Prima est, quod, siue peccatum comparetur ad virtutem, tanquam actus malus ad habitum bonum, siue tanquam actus contrarius ad habitum contrarium, præscindendo ab hoc, quod sit bonus, aut malus, potest simul esse cum virtute: neque enim habitus bonus existens in anima producit ex necessitate

1. Prima conclusio est S. Thomæ, quod peccatum potest esse simul cum virtute.

fitate suum actum; sicut formæ naturales existentes in subiectis, producunt ex necessitate suas operationes, v.g. calor calefactionem; & leuitas, seu virtus motiua sursum, ipsum motum sursum; sed tunc solum illum producit, quando quis voluerit uti habitu: & sicut nihil impedit, quominus homo, dum habet habitum bonum, nolit illo uti, sed velit exire in actum contrarium; ita & nihil impedit, quominus actus malus possit simul esse cum habitu bono: & quemadmodum vnus actus non est sufficiens in appetitu generare habitum, & pervincere omnes difficultates, quæ possunt esse circa particularia actionum, vt videre est apud eundem S.Th. 1.2. *quæst.* 51. *art.* 3. ita neque vnus actus malus est sufficiens corrumpere habitum bonum contrarium, cum id solum possit generando habitum sibi proportionatum, vt idem docet eadem 1.2. *quæst.* 63. *ad.* 2. *ad.* 2. & idem ex hoc etiam capite potest esse simul cum illo, si ad ipsum comparatur, tanquam actus contrarius ad habitum contrarium.

2.
Secunda, quod actus peccati mortalis non potest simul esse cum aliquibus virtutibus.

Secunda verò conclusio S. Thomæ est, quod si actus peccati comparatur ad causam virtutum, aliquis actus peccati non potest simul esse cum aliquibus virtutibus, id est, actus peccati mortalis cum virtutibus moralibus per se infusis: quia enim quodlibet peccatum mortale contrariatur charitati, quæ est radix omnium virtutum infusarum, in quantum virtutes sunt, & habentem bene disponunt ad vltimum finem supernaturalem, si charitas excludatur per vnum actum peccati mortalis, non possunt ex consequenti non excludi virtutes infusæ, saltem in quantum sunt in statu, & perfectione virtutis, etiam si fortasse eorum aliqua maneat extra statum virtutis, vt contingit in fide, & spe, quæ non tolluntur per quodlibet peccatum mortale, sed solum per infidelitatem, & desperationem.

Et quidem prima conclusio, quod actus peccati possit simul esse cum habitu acquisito oppositæ virtutis, non eget explanatione, cum sit in se facilis, & à nemine reuocetur in controuersiam, & ex eodem principio sæpius tradita à S.Thoma, vt 1.2. *quæst.* 51. *art.* 3. & *quæst.* 63. *ad.* 2.

3.
Peccatum mortale secundum multos non opponitur charitati, & virtutibus per se infusis, nisi moraliter, & demeritorie.

Secunda verò conclusio, quod quilibet actus peccati mortalis non possit simul esse cum virtutibus moralibus per se infusis: quia contrariatur charitati, quæ est radix virtutum; si intelligatur de sola contrarietate, & incompatibilitate morali, & demeritoria, vt eam intelligit Conx. 1.2. *quæst.* 71. *art.* 4. *cit.* & supra *quæst.* 63. *art.* 2. Salas 1.2. *tract.* 13. *sect.* 15. & alij apud ipsum, similiter facilis est: & hunc habet sensum, quod idem actus peccati mortalis non possit simul esse cum habitibus virtutis infusarum: quia, sicut meretur, vt Deus ex illo auferat gratiam, & charitatem; ita & meretur, vt auferat etiam alias virtutes, quæ illam comitantur. Atque hoc modo contrarietatem peccati mortalis, & gratiæ, vel charitatis, aut aliarum virtutum infusarum, solum esse moralem & meritoriam, præter Authores cit. asserit etiam Scot. in 2. *distinct.* 37. §. *Ex ista solutione in fine,* & in 3. *d.* 23. *quæst.* 1. in resp. ad 3. *argumentum,* & in 4. *dist.* 15. *quæst.* 1. *art.* 2. *versus finem,* & *dist.* 16. *quæst.* 2. §. *Respondeo.* S. Bonau. in 3. *dist.* 31. *art.* 1. *quæst.* 1. & *dist.* 39. *quæst.* 1. & 2. Ricc. in 1. *dist.* 17. *art.* 2. *quæst.* 5. & in 3. *dist.* 31. *art.* 1. *quæst.* 1. & *dist.* 39. *art.* 1. *quæst.* 1. Gabriel in 1. *dist.* 17. *q.* 4. *art.* 3. *dub.* 3. *conclus.* 3. Dur. in 1. *dist.* 17. *quæst.* 10. *num.* 4. & in 3. *d.* 31. *quæst.* 1. *num.* 6. Almainus in 2. *Mor. cap.* 5. & alij apud Vasq. 1.2. *disp.* 91. *cap.* 1. & apud Salas *sect.* 15. *cit.* *num.* 180. & videtur etiam haberi ex S. Thoma 1.2. *quæst.* 79. *art.* 3. vbi loquens de subtractione gratiæ, quæ importatur per execrationem, & indu-

rationem, in quantum, scilicet, ex illa sequitur, vt mens diuinitus non illuminetur ad rectè videndum, & cor non emolliatur ad rectè viuendum; ait, eam esse, tanquam ex causa, ex ipsa voluntate, & iudicio Dei, à quo subtrahitur; non autem ex efficacia ponentis obicem; sicut contingit in subtractione illuminationis materialis domus per positionem impedimenti, & clausionem fenestræ; atque ita asserit, impedimentum, quod ponitur per actum peccati mortalis, non esse sufficiens ex se, suæque natura ad tollendam, vel destruendam gratiam, & per consequens non habere cum illa oppositionem physicam; sed ad summum solum habere oppositionem moralem, in quantum est ratio, vt diuina voluntas ex se illam destruat.

Si verò conclusio intelligatur de contrarietate physica, & sensus sit, quod ex ipsa rei natura, & præscindendo ab omni lege, & libera voluntate diuina, de charitate auferenda ad positionem peccati mortalis, ipsamet charitas postulet auferri, ac definire, sicut postulat frigus ad positionem caloris, plurimas habet difficultates, & hoc modo eam intelligit Caiet. 1.2. *quæst.* 113. *art.* 2. & 2.2. *quæst.* 24. *art.* 10. & 12. S. Antoninus 4. *part.* 3. *cap.* 2. §. 6. Medina 1.2. *quæst.* 113. *art.* 2. §. *Aliud dubium est.* Scot. lib. 2. *de natura,* & *gratia,* c. 18. Palud. in 3. *dist.* 28. *art.* 3. Vasq. 1.2. *disp.* 91. *cap.* 2. *cit.* Azor. tom. 1. lib. 4. *cap.* 24. *q.* 4. Val. 2.2. *disp.* 3. *quæst.* 2. *puncto.* 4. §. *Sed, cum sit certum.* & alij apud Salas loco citato, *num.* 189. Imò & ipse S. Thom. qui 1.2. *quæst.* 63. *art.* 2. absolute ait, quod virtus infusa non comparatur secum peccatum mortale: & clarius 2.2. *q.* 24. *art.* 10. vbi ait, quod peccatum mortale totaliter corrumpit charitatem, non solum moraliter, sed etiam effectiue: & *ibidem,* *art.* 12. & *quæst.* 2. *de virtutibus,* quæ est de *charitate,* *art.* 13. vbi ait, quod omne peccatum mortale contrariatur charitati secundum propriam rationem, & de se habet, vt illam possit excludere: & sicut lumen ex se deficit posito obstaculo ad illuminationem, & influxum corporis luminosi; ita & charitatem posito peccato mortali. Neque fortasse oppositum asserit 1.2. *quæst.* 79. *art.* 3. *cit.* quando agit de execratione: neque enim loquitur de subtractione gratiæ habitualis, aut virtutum, & donorum, quæ illam comitantur; sed de subtractione illuminationis actualis, secundum quam Deus dicitur esse lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: sicut & Sol est causa vniuersalis illuminationis corporum; & quoad hanc illuminationem, ait esse diuersam rationem Solis, & Dei, cum ille illuminet ex necessitate nature, & hic ex voluntate, & iudicio suæ sapientiæ; & idem subtractio luminis materialis non sit referenda in Solem, vt in causam; sed in ponentem impedimentum: subtractio verò luminis spiritualis sit referenda in Deum, vt etiam dicemus infra hoc eodem lib. 2. *disp.* 49. quando agemus de execratione.

Verum, quia hæc difficultas de contrarietate physica, aut morali inter peccatum mortale, & charitatem, commodiorem habet explicatum in materia de charitate, & ad præsentem conclusionem, quod actus peccati mortalis non possit simul esse cum habitu charitatis, & virtutum per se infusarum, perinde est, siue id proueniat ex contrarietate morali, siue ex physica; non est, quod circa illam diutius immoremur.

Si quis tamen, vt probabilior, defenderet contrarietatem physicam, vocabulum contrarietatis non deberet strictè accipere, pro vt solum reperitur inter extrema positiua, quæ sub eodem genere proximo maximè à se inuicem distant; sed late pro-

4.
Secundum alios peccati mortale opponitur physice charitati.

5.
Quomodo possit defendi oppositio, & contrarietas physica inter

Peccatum, & charitatem, siue gratiam.

vt dicit quancunque veram, & realem impossibilitatem: sic enim etiam S. Thom. 2.2. *quæst.* 24. *art.* 12. *cit.* solum ait, quod peccatum eo modo contrariatur charitati, quo obstaculum contrariatur illuminationi, aut conseruationi luminis: & hac ratione huiusmodi contrarietas non solum est admittenda in peccatis commissionis, quæ materialiter sunt aliquid positiuum; sed etiam in peccatis omissionis, quæ sunt aliquid negatiuum. Et similiter, per esse physicum, secundum quod peccatum dicitur contrariari charitati, non est intelligenda sola realis essentia, aut substantia actus, v.g. furri, quæ sæpè est eadem, siue actus sit deliberatus, siue non, & siue sit de materia leui, & solum peccatum veniale, siue de graui, & peccatum mortale, sed est intelligenda huiusmodi substantia, pro vt verè existit in illis omnibus circumstantiis, quæ illam constituunt in ratione mortalis, vt notat Azor. lib. 4. c. 24. *q.* 4. *cit.* Neque erit quæstio nisi de nomine, si quis contendat, peccatum hac ratione solum esse quid morale; & idem non posse contrariari nisi moraliter: quannis enim sit quid morale, id est, in genere moris, & non sit quid physicum, id est, simplicis & determinatæ nature; sed consistat in certa quadam complexione, & coniunctione plurium circumstantiarum, vt, v.g. quod sit ex voluntate deliberata, contra præceptum, ac legem, & circa materiam grauem; quia tamen hæc ipsa complexio, & coniunctio plurium circumstantiarum realis est, & non ficta ab intellectu, rectè potest appellari esse physicum; & tota quæstio de physica contrarietate peccati cum charitate, in hoc consistit, vt quæretur, vtrum peccatum, pro vt verè existit in his omnibus circumstantiis, sit cum illa impossibile, idque ipsum poterit disputari adhuc in duplici sensu, id est, in ordine ad potentiam Dei ordinariam, quomodo se habent calor, & frigus, & aliz qualitates contrariæ; & in ordine ad potentiam absolutam, quomodo se habent priuatio, & forma: & sensus erit; vtrum peccatum, & gratia solum se excludant de potentia ordinaria, an verò etiam de potentia absoluta: & siue dicantur se excludere in ordine ad hanc, siue in ordine ad illam, explicandum erit vterius, vtrum id immediatè, & formaliter proueniat ex ipsis formis, & peccatum mortale ex sua ratione pugnet formaliter cum charitate, & hæc formaliter cum peccato mortali; an verò proueniat ex potentia ipsa Dei agentis, & producentis, vel conseruantis charitatem, quæ, scilicet, ex propria ratione sit determinata ad illam non producendam, vel non conseruandam, quando in anima est peccatum mortale: sicut potentia illuminatiua Solis est determinata ad lumen non producendum, & non conseruandum in parte aëris remota, quando habet in parte proxima corpus opacum interpositum, etiam si hoc corpus non habeat formalem oppositionem cum ipso lumine, quod existeret in parte illa remota.

Et quidem S. Thom. 2.2. *quæst.* 24. *art.* 12. *cit.* & *quæst.* 2. *de virtut.* *art.* 13. maximè videtur velle, quod huiusmodi contrarietas proueniat ex ipsa potentia Dei conseruantis, non autem ex natura peccati, & charitatis: siquidem, cum dixisset, quemlibet actum peccati mortalis contrariari charitati; quia hæc ex propria ratione facit, vt Deus diligatur super omnia, & homo totaliter se illi subiiciat, omnia sua referendo in ipsum, & regulam præceptorum ipsius in omnibus sequendo, subdit, quod si charitas esset habitus acquisitus, & dependens ex virtute subiecti, non oporteret, quod statim per vnum actum contrarium tolleretur; quia actus dire-

ctè solum contrariatur actui, non autem habitui: & idem ex eo, quod statim tollat actum contrarium, non sequitur, quod etiam habitum statim tollat, cum hic, vt continueretur in subiecto, non requiratur continuationem sui actus; sed solum corrumpatur per generationem habitus oppositi; & idem actus sine corruptiui vnus habitus, qui sunt generatiui alterius, 2. *Ethic.* c. 1. 2. & 4. Quia tamen charitas, cum sit habitus infusus, dependet ex actione Dei infundentis: & hic eodem modo se habet in infusione, & conseruatione illius, sicut se habet Sol in illuminatione aëris, vt etiam docet S. August. lib. 8. *de Gen. ad literam,* *cap.* 12. *romo.* 3. inde ait esse, quod statim desinat esse in anima, quando ponitur aliquid obstaculum influentiæ Dei in anima; sicut lumen statim desinat esse in aëre, quando ponitur aliquid obstaculum influentiæ Solis: & concludit, tale obstaculum infusionis, & influentiæ esse omne peccatum mortale; quia ex hoc ipso, quod homo voluntariè præfert peccatum diuinæ amicitiae, & Dei voluntatem, ipso exercitio sui actus peccaminosi, non vult in omnibus sequi, consequens est, vt statim perdat habitum charitatis: quasi potentia Dei, à qua ille habitus dependet in conseruati, non possit amplius in illum influere, & solum sit determinata ad influendum, quando in voluntate non est contraria dispositio ad non influendum, sicut potentia illuminatiua Solis est solum determinata ad conseruandum lumen in parte remota aëris, quando in parte propinqua non est interpositum corpus opacum.

Quod si vterius quæretur, vnde hoc ipsum habeat diuina potentia, vt sit determinata ad non influendum, quando voluntariè ponitur peccatum mortale, addi potest ex eodem S. Thoma *ibidem,* in resp. ad 2. 4. & 5. id habere ex his, quæ intrinsecè, & ex propria natura conueniunt peccato mortali, in quantum est mortale: quannis enim quædam peccata mortalia directè postulent cessationem diuinæ influentiæ ad conseruandam charitatem, vt, v.g. peccatum actualis, & formalis contemptus erga ipsum Deum, siquidem nullus magis postulat priuari habituali principio diuinæ amicitiae, quam qui actualiter, & formaliter Deum contemnit, aut odit; & de hoc S. Th. *quæst.* 2. *de virtut.* *art.* 13. *cit.* ad 2. affert verba illa apud Iob cap. 21. *Qui dixerunt Deo, Recede à nobis: scientiam viarum tuarum volumus.* Omnia tamen eandem cessationem postulant indirectè, dum scienter, & aduertentes bonum creatum præferunt Deo, vel omitunt præferre bonum diuinum bono creato; & dum deliberatè eligunt circa aliquid obiectum inordinatio voluntatis, maximè respicitur diuina ordinatio eiusdem voluntatis, quæ est charitas; & dum quis per actum peccati spontè, & scienter se auertit à Deo, sponte cedit vnioni, & conuersioni ad eundem Deum, quam tribuit charitas: & idem ex eodem S. Thom. *quæst.* 2. *cit.* *de virtut.* *art.* 12. *ad.* 11. de omnibus peccatis mortalibus dicitur Isa. 59. quod diuidant inter nos, & Deum, & abscondant faciem eius à nobis: *Iniquitates vestra diuiserunt inter vos, & Deum vestrum, & absconderunt faciem eius à vobis.* Et ex his omnibus capiendis quodlibet peccatum mortale determinat diuinam potentiam ad non influendum in conseruationem charitatis, saltem si debeat operari iuxta exigentias rerum, & conformiter earum naturis: & quemadmodum si vnus amicus haberet actualiter à se dependentem habitum amicitiae in altero amico, maximè determinaretur ad desistendum ab illius conseruatione, per hoc, quod in illo videret, vel formalem contemptum eiusdem amicitiae, vel interpretatiuum;

interpretatum; & virtutem, qualis esset in quolibet actu gratis iniuria: erga ipsum; ita & Deus maxime determinatur ad charitatem non conseruandam, per hoc; quod videt quencunque actum peccati mortalis.

6. Atque hoc totum recte dicitur ab eodem S.Th. 2.2. q. 10. cit. art. 10. prastari a peccato non solum merito, sed etiam effectiue: quia, quod Deus desistat a conseruanda charitate, non solum est ex Dei lege, qui sic decreuit, & comminatus est illam auferre in psonam peccati; sicut decreuit, & comminatus est torquere igne: sed ex ipsa rei natura, vt bene explicat Medina 1. 2. q. 113. art. 2. versus finem; S. Aliud dubium est. Et si per impossibile peccatum mortale in aliquem caderet, qui iam esset extra statum meriti, adhuc corrumpere charitatem; vt notat Caiet. 2. 2. q. 24. art. 10. cit. S. Ad obiectionem. Qui etiam recte explicat art. 12. per hac particulam, effectiue, non significari, quod peccatum mortale secundum prioritatem nature iam existens in anima, exerceat aliquam efficientiam in corruptionem charitatis; id enim esset falsum; cum accidens non agat effectiue in suo subiecto ad destructionem oppositae formae, vt docet S. Thom. 1. 2. q. 87. art. 1. ad 4. sed solum significari, quod formaliter, in quantum est actio hominis peccantis, sit ipsa actiua positio obstaculi ad conseruationem charitatis; quauis ipsum per se, & quasi in facto esse, sit ipsum formale obstaculum. Et quemadmodum, qui interponendo corpus opacum ponit obstaculum ad conseruationem luminis in parte remota, dicitur absolute corrumpere lumen; quia est illi primum principium, vnde corruptio: ita & qui opponendo peccatum, ponit obstaculum ad conseruationem charitatis, dici debet absolute corrumpere charitatem; quia similiter est illi primum principium, vnde corruptio, vt notat Vasquez 1. 2. disp. 91. cap. 2. num. 4. Et hoc modo etiam S. Thom. quest. 2. de virt. cit. art. 12. ad 13. expresse ait, quod charitas non expellitur a peccato, sicut ab agentibus, sed sicut a contrario.

Atque hic modus explicandi particulam, effectiue, negari non potest, quin sit multo aptior & confortior S. Thomae, quam ille alius, quem ponit Salas 1. 2. tract. 13. sect. 15. cit. num. 185. ex Palud. in 2. diff. 28. quest. 3. art. 3. quod peccatum mortale dicitur corrumpere charitatem, non solum merito, sed etiam effectiue: quia non solum meretur, vt Deus illam aliquando corrumpat; sed etiam, vt statim corrumpat; & quia hoc per se non habetur ex vi formalis, ac solius causalitatis meritoriae; & communiter maxime habetur ex vi causalitatis effectiuae, dicitur peccatum, quoad hunc modum statim inducendi corruptionem charitatis, illam inducere effectiue.

Sed contra hoc non solum facit, quia augmentum gratiae, quod incrementum, statim dandum, neque a S. Thoma, neque ab aliis communiter dicitur per nostros actus produci effectiue; sed etiam, quia S. Thomas ibidem expresse ait, idem charitatem corrumpi effectiue per peccatum mortale; quia hoc semper contrariatur charitati; & idem corrumpi meritorie; quia, qui peccando voluntarie agit contra charitatem, dignus est, vt Deus ei subtrahat charitatem, atque ita eam omnem vim corrumpendi comprehendit sub effectiua, quae potest prouenire ex dignitate peccantis, & eam omnem comprehendit sub effectiua, quae potest prouenire ex contrarietate, prout distinguitur a dignitate. Et non est dubium, quod etiam ex dignitate potest prouenire, vt charitas statim corrumpatur, sicut in augmento

eiusdem per actus meritorios, ex eorum dignitate prouenit, vt statim producat: & alioqui nihil diuersum assignasset S. Thomas pro corruptione effectiua assignando contrarietatem, & pro mortali assignando dignitatem, si etiam ex hac reuera prouenit corruptio effectiua.

Et confirmatur: quia idem S. Thom. quest. 2. de virt. art. 12. ad 11. cum dixisset, accidens quatuor modis posse deficere, id est, ad defitionem subiecti, ad defitionem influxus causae efficientis, ad defitionem termini ad quem refertur, & ad actionem, vel positionem contrarij; subdit, his omnibus modis deficere charitatem propter peccatum mortale: siquidem subiectum illius incipit esse positum in dispositum; & impeditur influxio Dei, peccato diuidente inter nos & Deum; & desinit Deus in ratione terminantis conuersionem voluntatis; & denique peccatum ipsum est illi contrarium: quae certe omnia multo plus probant, quam solam vim meritoriam, vt ex se patet.

Atque ex his facile videntur solui, quae in contrarij obiecti solent. Primum enim, quod obicit Salas 1. 2. tract. 13. cit. disp. 2. sect. 15. num. 181. peccatum, & charitatem non esse in eodem subiecto, sicut requirunt contraria physica, cum peccatum sit in voluntate, & charitas, vel gratia, sit in substantia animae; non esse sub eodem genere, cum peccatum sit actus, & virtus sit habitus; & non esse eiusdem ordinis, cum peccatum sit naturale, & charitas supernaturalis, solum probat, quod non sint contraria per contrarietatem stricte acceptam; non autem, quod non sint ad inuicem incompatibilia, sicut est interpositio corporis opaci in parte propinqua, & conseruatio luminis in parte remota. Et idem est, si addatur, quod peccata non semper sunt aliquid posituum; sed saepe consistunt in omissione actus: similiter enim illa omisso, eo ipso, quod est voluntaria, & peccatum, per suam realitatem negatiuam est incompatibilis cum charitate; sicut & esset incompatibilis cum conseruatione luminis in parte remota, si in parte propinqua interponeretur particula vacui; & idem neque etiam est, quod huiusmodi contrarietas, aut oppositio dicatur proprie esse positua, & tanquam entis cum ente, qualis est oppositio contraria, & relatiua, vel proprie esse negatiua, & tanquam non entis cum ente, qualis est oppositio priuatiua, & contradictoria; sed potest reduci ad vtranque, sicut & reducit in exemplo positio de corruptione luminis, interpositio obstaculi positui, aut negatiui.

Deinde, quod obicit, habitui charitatis minus contrariari peccatum, quam vitium; siquidem actus minus contrariatur habitui, quam actui; falsum est, si contrarietas accipiatur in ordine ad impediendam diuinam potentiam ab actu influendi in charitatem; non autem in ordine ad ipsam charitatem formaliter, vt patet ex dictis. Et praeterea, quauis peccatum, in quantum formaliter est operatio & actus, minus contrariatur habitui; in quantum tamen est forma quaedam formaliter constituens odibilem Deo, maxime contrariatur cuiuscunque alteri formae, quae formaliter facit amabilem Deo, siue haec forma sit charitas, siue gratia.

Tertio, quod ait, species peccatorum esse infinitas; absurdum autem esse, quod charitati infinita sint contraria, facile soluitur, si dicamus, contrarietatem omnibus huiusmodi speciebus conuenire secundum rationem communem peccati, quae est analoga ad omnia peccata inferiora; atque ita charitati contrariari rationem peccati, tanquam vnam.

Et

7. Soluuntur, quae possunt obici contra physicam contrarietatem peccati, & gratiae.

Et similiter, quod virtutes infusae sunt plures, & idem non possit vniquodque peccatum contrariari omnibus, solum probat, quod non contrarietur illis ratione ipsarum, sed ratione charitatis, cui sunt annexae, & sine qua remanere non possunt, vt supponimus ex 1. 2. q. 65. art. 2. Vnde etiam S. Th. 1. 2. q. 71. art. 4. & 2. 2. q. 24. art. 12. ad 5. & saepe alibi, clare excipit ab huiusmodi contrarietate fide, & spe, quae possunt remanere etiam sine charitate, & in homine peccatore; quauis non remaneant nisi informes, & extra statum virtutis; & de his specialiter asserit art. 12. cit. quod solum tollatur per quaedam determinata peccata, sicut charitas tollitur per omne mortale, id est, solum per illa, quae specialiter Deum determinat ad desistendum ab illarum conseruatione; sicut omne mortale ratione voluntariae auersionis, quam continet, determinat ad desistendum a conseruatione charitatis.

Quarto, quod ait, contraria physica posse esse simul in gradu remisso, peccatum vero mortale, & charitas, siue sint in gradu intenso, siue remisso, non posse; falsum est, si intelligatur vniuersaliter, & positum de omnibus contrariis physicis; quod enim id non pertinet ad rationem huiusmodi contrarietatis, patet manifeste in actibus assensus, & dissensus, amoris, & odij, & similibus, quae neque etiam in gradu remisso possunt esse simul: ac proinde cum aliquibus contrariis id conueniat, vt sunt simul in gradu remisso; & aliquibus non conueniat, de vnoquoque in particulari est propria illius ratione est attendendum, vtrum id habeat, vel non habeat: & sicut actus assensus, & dissensus circa idem obiectum ex propria ratione se excludunt in omni gradu; ita & peccatum, & charitas. Et praeterea, quidquid sit de contrariis proprie dictis, vtrum possint esse simul in gradu remisso, non debet mirum videri, quod hoc non habeant peccatum, & charitas; siquidem neque id habeat obstaculum, aut vacuum interpositum in parte propinqua respectu luminis, quod tollit in parte remota.

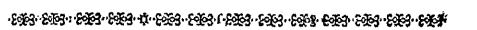
Quinto, quod peccatum mortale secundum esse physicum saepe sit eiusdem rationis cum veniali, imo etiam cum actu indifferente, & bono; solum probat, quod contrarietatem non habeat cum nuda essentia, & substantia actus, prout praescindit a certa complexione circumstantiarum; sed prout reperitur simul cum circumstantiis. Et si hoc appellatur esse morale, & solum dicatur fundare contrarietatem moralem, non est magnopere laborandum, dummodo constet, quod totum hoc esse morale sit verum, & reale, & ex illius natura proueniat contrarietas, etiam praescindendo ab omni lege, ac libero decreto ipsius Dei, ex quo solum capite negatur huiusmodi contrarietas esse proprie meritoria.

Sexto, quod charitas, & habitus per se infusi solum a Deo producantur, & conseruentur, & idem solum a Deo possint corrumpi, non autem a contrario; solum probat, quod a Deo possint corrumpi per subtractionem positui concursus; non autem probat, quod etiam ab aliis non possint corrumpi per oppositionem obstaculi: & quemadmodum ex eo quod lumen tantum a Sole producat in aere, non sequitur, quod tantum a Sole possit corrumpi, & nullo modo ab aliis, qui interponunt corpus opacum; & ex eo quod anima rationalis solum a Deo producat, & conseruetur, non sequitur, quod etiam ab igne, & aliis agentibus naturalibus non possit separari a corpore, & quod non possit etiam corrumpi simpliciter, si esset forma a subiecto dependens, vt notat Caiet. 2. 2. q. 24. art. 10. ita neque ex eo, quod charitas solum producat, & conseruetur a Deo.

Denique, si obiectas, posse contingere, vt aliquod peccatum mortale nullam habeat oppositionem cum

charitate, vt, v. g. si quis ignoret inuincibiliter Deum, vel absolute, vel tanquam sine supernaturali; & tamen peccet mortaliter contra legem naturae; & addas, in hoc casu non praeferi bonum creatum bono diuino, nec sponte eligi inordinationem voluntatis erga Deum, aut sponte respui ordinationem oppositam, quae est charitas; nec cedi vnioni, & conuersioni, quae ad illud habetur, cum Deus, & bonum diuinum sub his omnibus modis inuincibiliter ignoretur; facile potest responderi, impossibile esse, vt peccatum, saltem implicitum, & in actu exercito, non habeat oppositionem cum charitate; quia, quauis fortasse non implicet, vt Deus inuincibiliter ignoretur, quoad explicitam, & formalem rationem diuinitatis, aut finis supernaturalis; non tamen potest inuincibiliter ignorari, quoad rationem implicitam, & confusam, saltem materialiter primae regulae: & eo ipso, quod quis peccando mortaliter contra legem naturae, sponte eligit inordinationem cum recta ratione; & sponte aueritur a regula operationis, & prauitatem in actu exercito voluntarie praefert relictitudini, sponte eligit inordinationem cum Deo, & auersionem ab ipso, qui primo & maxime est recta ratio, & prima regula operationis, vt docet S. Th. 1. 2. q. 71. art. 6. Et sicut recte dicimus, quod quidquid volumus, volumus propter vltimum finem; quia omnia bona particularia sunt quaedam participationes, & inchoationes vltimi boni; & hoc in mouendo appetitum, se habet sicut mouens simpliciter primum, a quo dependent alia omnia mouentia secundaria, vt probat S. Th. 1. 2. q. 1. art. 6. ita & recte dicimus, quod dum peccamus contra regulam proximam nostrarum operationum, etiam peccamus contra regulam primam, quae est Deus; cum similiter etiam regula proxima sit quaedam participatio primae regulae, neque possint regulata proxima regulare operationes, nisi dependenter a regulata simpliciter primo; & impossibile sit, vt quod est contra vnquam aliquam rectam rationem, non sit contra omnem, circa idem obiectum; & quod est contra vnam regulam, non sit contra omnem, vt notat Greg. Arimin. in 2. dist. 34. q. 1. art. 2. post initium. Neque ad hoc est necessarium, vt explicitum & signanter huiusmodi ratio primae regulae apprehendatur in Deo; sed satis est, si aduertatur, quod hic, & nunc operatio exerceatur contra rationem, & contra regulam, & cum hac difformitate ad rationem, & regulam voluntarie exerceatur, quaecumque tandem sit huiusmodi ratio, & regula, cui est difformis: sicut enim filius, si parentes confusum cognitos maledictis incessat, verum peccat in veros parentes peccato impietatis, etiam si distincte ignoret, quod hic, aut ille sit suus parens; ita & qui peccat in vera regulam recte agendi, solum confusum & implicitum cognitam, peccat in illum, qui est simpliciter vera regula, id est, in Deum, etiam si distincte ignoret, quod ipse sit huiusmodi regula. De qua re plura possunt videri apud Salas 1. 2. tract. 13. disp. 2. sect. 4. praefertim n. 63. & apud Azor. tom. 1. lib. 4. c. 1. q. 4. & c. 2. q. 6. in fine, & apud Vasq. 1. 2. disp. 96.

Quomodo peccati mortale sit contrarium Deum, & opponatur charitati in eo, qui Deum inuincibiliter.

DISPUT. VII.

Vtrum in omni peccato sit aliquis actus.

1. Duplex opinio relata a S. Thoma.
2. Conciliatur utraque opinio ab eodem S. Thoma.
3. Ex S. Thoma absolute est dicendum, quod possit esse omissio sine omni actu, etiam si semper sit cum aliquo actu, qui sit illius causa, vel occasio.
4. Secundum multos simpliciter, & omni modo potest esse omissio sine omni actu.
5. Probatur primo ex ratione voluntarij, & liberi.

6. Et

- 6. Et ex ratione contingentia, qua est formale specificatum potentia libera.
 - 7. Et ex ratione voluntarij indirecti.
 - 8. Et ex ratione deliberationis, & consultationis.
 - 9. Et ex propria ratione ipsius omissionis.
 - 10. Et ex absurdo.
 - 11. Explicatur status questionis.
 - 12. Omissio potest esse sine omni actu, qui per se ad illam pertinet.
 - 13. Peccatum, tam in natura, quam in ratione, solum attenditur ex declinatione à regula operationis; non autem ex declinatione à sine intento per operationem.
 - 14. Omissio non potest esse sine omni actu, qui saltem ex accidente ad illam pertinet.
 - 15. Omissio externa non potest esse sine omni actu externo, & sine omni interno.
 - 16. Omissio interna non potest esse sine omni actu interno, saltem intellectu.
 - 17. Omissio interna non potest esse sine omni actu interno voluntatis.
 - 18. Quia non potest de nouo comparari cum voluntate, ut effectus, nisi contingat aliqua variatio in ipsa voluntate.
 - 19. Potentia contradictionis non respicit negationem eque primò, & per se cum affirmatione, sed solum mediante affirmatione.
 - 20. Negatio actus non potest per se, & ratione sui mouere voluntatem.
 - 21. Pura omissio non potest causari à sine sine aliquo actu voluntatis.
 - 22. Ad primum pro prima sententia.
 - 23. Ad secundum.
 - 24. Quomodo Deus possit precipere suspensionem omnis actus, vel prohibere omnem elicitionem.
 - 25. Non potest Deus circa peccata, & mala suspendere omnem actum.
 - 26. Ad tertium.
 - 27. Quomodo peccato omissionis debeat pena sensus.
 - 28. Ad quartum.
 - 29. Ad quintum.
 - 30. Ad sextum.
- Quomodo actus, cum quibus reperitur omissio, participant, aut non participant ab illa malitiam.

CONTRA id, quod supra diximus ex S. Thom. 1. 2. quæst. 71. art. 1. 3. & 4. peccatum à vitio hoc differre, quod consistat in actu malo; non autem in habitu; facile potest dubitari: quia peccatum omissionis non consistit in actu malo, sed in sola negatione actus præcepti: & idèd cum eodem S. Thom. art. 5. hoc ipsum specialiter est explicandum, an, & quomodo semper sit aliquis actus, etiam in peccato omissionis. Et quidem S. Thom. eo art. 5. affert primò duplicem opinionem. Alteram, quòd etiam in illo semper sit aliquis actus, vel interior, vel exterior, ut cum quis per actum interiorem positivè vult non ire ad Ecclesiã, quando tenetur, v. g. audire Sacrum; vel per actum exteriorem eo ipso tempore, quo ire tenetur, occupat se, v. g. ludo, aut aliis impedimentis. Alteram verò, quòd non semper sit aliquis actus, siue interior, siue exterior; sed aliquando solum sit ipsum non facere, quod quis tenetur. Et primam opinionem quæst. 2. de malo, art. 1. addit, maximè inniti communì definitioni S. Aug. lib. 2. 2. contra Faustum, cap. 17. tomo 6. quòd peccatum sit dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei: & secundam eidem definitioni non repugnare; quia nomine dicti, facti, & concupiti

1. Duplex opinio relata à S. Thom.

etiam comprehenditur, non dictum, non factum, non concupitum, cum ad genus, in quo est affirmatio, referatur etiam negatio; & tam debere, quam non debere pro eodem accipiuntur.

Deinde conciliat S. Thomas utranque sententiã, ponendo duas conclusiones. Et prima est, quòd si consideretur peccatum omissionis secundum id, quod per se pertinet ad rationem illius, & tanquam de essentia, potest esse sine omni actu. Secunda, quòd si consideretur secundum id, quod ad ipsum requiritur, tanquam causa, vel occasio, non potest esse sine omni actu: quia, quòd voluntas alioqui indifferens ad faciendum aliquid, & non faciendum, declinet determinatè ad non faciendum, & ipsum non facere sit formalis determinatio indifferentiæ ipsius, & referatur in illam, tanquam in causam, non potest provenire, nisi ex aliqua causa, aut occasione, id est, ex aliquo, cum quo naturaliter sit connexum tale non facere, & quod per se sit positum in potestate voluntatis: quia enim hoc, quod est, v. g. non audire Sacrum, non potest referri in voluntatem, tanquam in causam, nisi quia directè per se consequitur ex actu volendi audire, vel indirectè, & per accidens ex actu volendi ludere, aut aliter domi manere, omninò debet esse annexum alicui actui, neque potest per se ipsum causari sine omni actu. Verùm, quia iudicium de rebus absolute est dandum ex iis, quæ ad res pertinent per se, & ex intentione agentis; non autem ex iis, quæ pertinent solum per accidens, & præter intentionem; idèd concludit, quòd absolute omissio potest esse sine omni actu: quia, quavis semper ex necessitate requirat aliquem; non tamen semper talis actus ad omissionem se habet per se, ita ut directè, & ex intentione agentis super illam cadat; sed aliquando se habet solum per accidens: quia directè, & per se solum cadit super aliquid aliud, ut quando quis ex intentione ludendi omittit Sacrum; non autem ex intentione omittendi: & alioqui si ad essentiam peccati omissionis pertinerent causæ, vel occasiones per accidens, etiam ad essentiam aliorum peccatorum actualium dicendæ essent pertinere occasiones, & actus circumstantes, v. g. ad peccatum furti, actus videndi, aut loquendi, qui fortè contingit, dum quis furatur: quod tamen est falsum.

Sed contra hanc doctrinam huius articuli 5. sentit Ricc. in 2. dist. 35. art. 1. q. 1. & quodlib. 1. quæst. 22. Dur. in 2. dist. 35. cit. quæst. 2. Mat. in 2. quæst. 21. art. 2. Adrian. in 4. quæst. 3. de Euchar. quæ incipit: *Plenus videndum, in solut. 7.* Almain. tract. 3. Mor. c. 15. Bassolus in 2. dist. 35. quæst. unica, art. 1. Argent. ibidem, quæst. 1. art. 1. Egid. quæst. 1. art. 2. & ex recentioribus Med. 1. 2. q. 71. art. 5. Val. 1. 2. disp. 2. q. 1. & disp. 6. q. 1. puncto 2. Suar. tomo 1. in *Metaph. disp. 19. sect. 4. n. 8.* Azor. tomo 1. lib. 4. cap. 3. quæst. 3. Salas 1. 2. tract. 13. disp. 2. sect. 5. & plures alij apud ipsum, qui absolute pronunciant, posse esse putam omissionem sine omni actu; quavis communiter, & moraliter semper sit cum aliquo actu. Et pro hac sententia hæc videntur præcipue facere.

Primò, quia omissio non indiget actu positivo ad hoc, ut sit voluntaria, & libera: ergo, si sit de re præcepta, neque etiam indiget actu positivo, ad hoc, ut sit peccatum: sicut enim, tam actus, quam negatio, sunt immediatè sub potestate, & dominio voluntatis, & potentie liberæ, non autem solum mediante alio; ita & possunt ab illa immediatè causari; non autem solum mediante alio. Vnde Aristoteles 3. *Ethic. cap. 5. initio*, docet, quòd quando in potestate nostra situm est agere, situm est etiam non agere; & simili modo est situm utrunque, id est,

2. Conciliatur utraque opinio ab eod. S. Thom.

3. Ex S. Th. absolute est dandum, quid possit esse omissio sine omni actu, et si semper sit cum aliquo actu, qui sit illius causa, vel occasio.

4. Secundum multos simpliciter, & omni modo potest esse omissio sine omni actu.

5. Probatur primò ex ratione voluntarij, & liberi.

æque immediatè, & per se. Et quemadmodum potentia rationalis, 9. *Metaph. text. 3.* definitur esse illa, quæ, eadem cum sit, est principium contrariorum: ita & voluntas, quæ est potentia, non solum ad contraria; sed etiam ad contradictoria, æqualiter se habet, tam ad contraria, quam ad contradictoria: & sicut immediatè est principium oppositorum contrariè; ita & debet esse principium oppositorum contradictoriè, id est, actus, & negationis actus, vel omissionis: & alioqui si ad actum, v. g. volendi audire Sacrum comparatur immediatè, & ad negationem actus volendi audire, solum comparatur mediante alio actu, v. g. mediante voluntate ludendi, non potest dici respectu utriusque se habere, ut potentia contradictionis: siquidem velle audire Sacrum, & velle ludere non audiendo Sacrum, non sunt contradictoria.

6. Secundò, quia libertas, vel potentia contradictionis formaliter respicit actum, ut contingentem, id est, ut potentem esse, & potentem non esse, & ab illo formaliter, ut contingente, specificatur: ergo, sicut actus in sua contingentia non inuoluit mediationem alterius actus, ita ut eum esse contingentem, sit per se ipsum immediatè posse esse, & mediante alio actu posse non esse; ita neque eam inuoluet potentia contradictionis. Vnde, etiam voluntas ad nullum alium actum sit constituta in actu primo cum indifferentia, nisi ad volendum audire Sacrum; quia, scilicet, nullam habet actualem notitiam ludi, vel alterius incompossibilis cum illo actu; vel Deus positivè suspendat concursum ad omnem alium actum, imò si absolute per impossibile nullus alius actus sit possibilis, nisi voluntas audiendi Sacrum; adhuc ad illum se habebit, ut potentia contradictionis, & potens elicere, & non elicere, ac proinde potens omittere sine alio actu: neque enim in tali casu poterit Sacrum se habere, sicut Deus clarè visus, & tanquam obiectum purè bonum, & sine vlla admixtione mali, tam in se, quam in ordine ad actum; sicut requiritur ad hoc, ut necessiter voluntatem, quoad exercitium actus, & omninò determinet ad non omittendum. Et quod dicimus de hoc obiecto particulari, potest similiter dici de tota collectione plurium obiectorum, quæ simul ab intellectu representantur voluntati: neque enim etiam tota collectio voluntatem necessitat: & sicut potest liberè operari, & non operari circa singula; ita & potest liberè operari, & non operari circa omnia: & de facto liberè omittet operari circa omnia, si Deus illi præcipere suspensionem omnis actus, & ipsa præceptum seruet, vel præcipere positivam elicitionem alicuius actus indeterminatè, & ipsa præceptum transgredetetur: neque enim potest seruire præceptum de nullo actu elicendo, nisi cessando simpliciter ab omni; neque potest violare præceptum de elicendo alioqui indeterminatè, nisi omittendo elicere omnem simpliciter. Et eadem ratione Deus ipse circa aliquod obiectum videtur habere puram omissionem actus, id est, omnimodam suspensionem, v. g. circa peccata, & mala: siquidem hæc neque vult fieri, cum non possit esse illorum author; neque vult non fieri, ne alioqui eius voluntas conuincatur non esse efficax, ad perfectè implendum id totum, quod vult; ac proinde negatiuè se habet circa fieri, & circa non fieri, & suspendit utranque actum.

7. Tertio ex ratione voluntarij indirecti.

Tertio, quia ad voluntarium indirectum, quod est à voluntate, in quantum non est agens, ex ipso S. Thom. 1. 2. quæst. 6. art. 1. facis est, si voluntas possit, & debeat illud agere: & ut idem habet quæst. 71. art. 5. ad 2. & quæst. 2. de malo, art. 1. ad 2. non solum dicitur aliquid voluntarium, quia actus voluntatis

Baldelli Theol. Moral.

cadit super ipsum; sed etiam, quia est in potestate nostra, ut fiat, vel non fiat; & ipsum etiam non velle potest dici voluntarium; in quantum est in potestate hominis velle, & non velle: ergo, cum voluntarium indirectum non supponat necessariò voluntarium directum, neque actu ab illo dependeat, poterit ipsum non velle per se, & immediatè esse voluntarium indirectè, id est, à voluntate, ut non agente; non autem solum mediante alio velle; & per consequens etiam omissio poterit esse sine omni actu. Atque hac ratione in sacris Litteris ad peccatum omissionis nihil aliud requiritur, nisi potestas ad oppositum, & aduertentia, ut patet Iac. 4. *Scienti bonum, & non facienti, peccatum est illi.* & Luca 12. *Servus sciens voluntatem Domini, & non faciens, vapulabit multis.* Et eandem ob causam S. Thom. 2. 2. quæst. 79. art. 4. ad 4. dum ait, peccato omissionis deberi penam sensus, iuxta illud Matth. 7. *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.* addit, eam solum deberi propter radicem, ex qua procedit; non autem propter actualem conversionem, quam necessariò habeat ad bonum commutabile: quod tamen falsum esset, si necessariò semper haberet aliquem actum; imò etiam si habeat, impossibile est, quòd semper ratione illius debeat omissioni pena sensus: siquidem fieri potest, ut ille sit intrinsecè bonus, ut si quis, v. g. velit Deum diligere, tan laudare; & idèd impediatur, ne honoret parentes, aut proximo succurrat in extrema necessitate.

Quartò, quia voluntas, in quantum est potentia libera, est agens per electionem, id est, ex præcedente consultatione, cum electio nihil aliud sit, nisi spontaneum præconsultatum, 3. *Ethic. cap. 2. in fine*: ergo & id solum, & id omne potest eligere, de quo præcedit consultatio; & idèd si hæc præcedat solum de actu, & de negatione actus, non autem de aliquo tertio, potest voluntas non solum actum, sed & negationem actus eligere, sine vilo tertio. Quòd autem consultatio possit aliquando reuerà præcedere solum de actu, & de negatione actus sine vilo tertio, satis videtur constare experientia ipsa; & quia 3. *de anima, text. 57.* solum dicitur consistere in mensuratione plurium per vnum; quæ tamen mensuratio optimè potest fieri super actum, & negationem, si hæc sola, & absque tertio conferatur in ratione boni, & conuenientis ipsi operanti. Et denique, quia nihil apparet, vnde possit oriri huiusmodi necessitas adhibendi etiam tertium in consultatione, & deliberatione: & quare is, qui deliberat, v. g. de Sacro audiendo, aut non audiendo, omninò debeat simul deliberare de ludendo; siquidem neque potest id provenire ex parte specierum intelligibilium, & phantasmatum, quæ sunt ad inuicem ita connexa, ut vltus vnus secum trahat necessariò etiam vltum alterius; neque ex parte obiectorum, quæ postulet simul cognosci; neque ex parte intellectus, qui ex proprio modo operandi sit ita determinatus. Imò, si intellectus ad hoc, ut proximè constitueret voluntatem ad duas partes contradictionis, v. g. ad volendum audire Sacrum, & non volendum audire, deberet illam simul constituere ad actum tertium, v. g. ad volendū ludere; apertè sequitur, quòd simul debeant esse in intellectu infinita deliberationes, neque possit proximè constituere voluntatem ad vnam contradictionem, nisi constituat simul ad infinitas: quia enim ad actum tertium volendi ludere, similiter constituitur voluntas, tanquam potentia libera, simul cum illo omninò constituitur etiam ad negationem illius: & si ad causandam hanc ipsam negationem volendi ludere, indiget alio actu, v. g. volendi

8. Quartò, ex ratione deliberationis, & consultationis.

M studere,

studere, simul erunt in intellectu tres deliberationes, id est, de audiendo, vel non audiendo Sacro; de ludendo, vel non ludendo; & de studendo, vel non studendo: & si vterius ad hoc ipsum, quod est, non studere, indiget alio actu, v.g. volendi orare, simul erit etiam quarta deliberatio de orando, vel non orando, & sic in infinitum; quod tamen est maxime absurdum, & contra experientiam.

Quintò, ad hoc, vt negatio actus conueniat voluntati, non est opus actu tertio: ergo neque ad hoc, vt conueniat priuatio actus, & vera ommissio. Antecedens aperte conceditur à S. Thom. 1. 2. q. 71. art. 5. cit. quando ait, omissionem actus aliquando esse sine omni actu, tam interiore, quam exteriori, vt cum quis hora, qua tenetur ire ad Ecclesiam pro audiendo Sacro, nihil cogitat de eundo, vel non eundo. Et ratio est: quia hoc, quod est, v.g. non velle audire Sacrum, est quid maxime indefinitum, & ex se ipso similiter inest tam illi, quod est, quam illi, quod non est, vt habet Aristoteles in cap. de oppositis, & specialiter de verbo infinito, 1. periherm. cap. 3. Et sicut, vt ipsum existat, non requirit subiectum existere: ita nec potest requirere actum tertium. Consequenter verò probatur: quia huiusmodi negatio actus, quæ conuenit voluntati sine actu tertio, potest similiter sine vilo ordine ad actum tertium incipere esse priuatio, per hoc solum, quod voluntati accedat cognitio, & per illam proximè constituitur ad actum oppositum: sicut enim per hoc solum, quod subiecto carenti visu, accedat aptitudo ad visum, incipit carentia visus ad illud comparari, vt priuatio, cum antea solum compararetur, vt negatio; ita & carentia actus volendi audire Sacrum, per hoc solum, quod accedat cognitio, & proxima aptitudo ad volendum audire, potest incipere esse priuatio, & vera ommissio, etiam præscindendo ab actu tertio. Neque ex eo, quod cognitio, & potentia proxima voluntatis solum sit ad volendum audire, nullo autem modo ad volendum ludere, sequitur, quod sit determinata ad actum volendi audire, & non maneat indifferentis etiam ad omissionem actus: quia ex Trident. sess. 6. can. 4. de iustific. semper voluntas, quando ad aliquid à Deo mouetur, & excitatur, potest, si velit, non assentiri; & idèd etiam, quando est excitata, vel proximè constituta ad volendum audire, potest non velle audire.

9. Quindò, ex propria ratione ipsius omissionis.

10. Ex absurdo.

11. Explicatur status questionis.

12. Omissio potest esse sine omni actu.

expressè S. Thom. 1. 2. quæst. 71. art. 5. & in 3. dist. 35. quæst. 1. art. 3. & quæst. 2. de malo, art. 1. vbi ait, si in peccato omissionis intelligatur illud solum, quod per se pertinet ad rationem illius, aliquando posse esse sine omni actu; siue interiori, siue exteriori: sicut, cum aliquis hora, qua tenetur ire ad Ecclesiam, nihil cogitat de eundo, vel non eundo, & ex hac actuali incogitantia omittit ire: quanuis enim, vt idem subdit, de ratione peccati sit voluntarium, & ratio voluntarij neque etiam debeat deesse in peccato omissionis; non tamen est necessarium, vt habeatur ex aliquo actu voluntatis, qui per se cadat in ipsam omissionem; sed potest haberi etiam ex actu, qui per se cadit in ignorantiam, & incogitantiam, vel in causam illius, quando in ipsa incogitantia est præuisa ommissio: & huiusmodi actus, qui non cadit per se in omissionem, dicitur pertinere per accidens ad peccatum omissionis, vt explicat S. Thom. in 3. d. 35. quæst. 1. art. 3. cit. quia, qui Sacrum omittit, verbi gratia, non idèd peccat, quia ludat, aut studeat, cum hæc ex se non sint illicita; sed, quia omittit id, quod debet non omittere: & in hoc proximè, & formaliter fundatur malitia, & deformitas omissionis, non in illis; eamque ob causam dicuntur ad huiusmodi malitiam pertinere per accidens, cum non pertineant per se. Atque hoc modo certissimum est, quod multæ contingant omissiones sine actu, qui per se ad illas pertineat, qualis esset, verbi gratia, directa volitio omittendi, & externa operatio, quæ formaliter fieret ad omittendum. Idque ipsum efficaciter probat illa ratio, quam pluries explicat idem S. Thom. quæst. 2. de malo, art. 1. cit. quod peccatum, tam in iis, quæ fiunt ex natura, quam in iis, quæ fiunt ex arte, & ex ratione, contingat ex hoc, quod declinetur à regula, & mensura operationis, quæ in naturalibus est ipsa inclinatio consequens formam, & in artificialibus, & rationalibus est ipsum dictamen artis, & rationis; & ab huiusmodi declinatione à regula operationis magis dependeat ratio peccati, quam à declinatione à fine, propter quem est operatio: quia, quanuis Medicus non consequatur salutem ægroti; adhuc tamen non est dicendus peccare, si det portionem secundum artem: & contra maxime peccat, si diuertat à regula dandæ portionis, etiam si forte ex aliquo alio accidente non diuertat à fine, & salus ægroti adhuc sequatur: quia enim regula operationis in moralibus est recta ratio, & hæc, vt constituat medium inter superfluum, & diminutum, simul debet prohibere, & negare aliqua, ne quid contingat superfluum, & aliqua præcipere, & affirmare, ne quid contingat diminutum; non solum potest ab illa recedi per affirmationem, & positionem actus, quæ est contra prohibitionem, & negationem regulæ; sed etiam per negationem, & omissionem, quæ est contra affirmationem, & præceptionem, ac proinde peccatum potest consistere etiam in omissione; non autem est necessarium, vt semper consistat in actu, & positione.

actu, qui per se ad illam pertinet.

13. Peccati, tam in natura, quam in ratione, solum attenditur ex declinatione à regula operationis; non autem ex declinatione à fine intenti per operationem.

14. Omissio non potest esse sine omni actu, qui saltem ex accidente ad illam pertinet.

19. quæst. 124. S. Bonau. in 2. d. 35. cit. dub. 1. circa textum. Henr. quodlib. 12. quæst. 24. Gabr. in 2. d. 41. quæst. 1. art. 3. dub. 3. Vasq. 1. 2. disp. 24. cap. 1. & disp. 92. cap. 2. & alij apud Salas 1. 2. tract. 13. disp. 2. sect. 5. cit. num. 80.

15. Omissio externa non potest esse sine omni actu interno, & sine omni interno.

16. Omissio interna non potest esse sine omni actu interno, saltem intellectus.

lectus appellari agens respectu actus, vel omissionis in voluntate.

Quare solum manet difficultas de huiusmodi omissione interna, vtum requirat necessariò aliquem actum, etiam voluntatis.

Et quidem, quod S. Thom. hunc etiam actum requirit, patet manifestè ex 1. 2. quæst. 71. art. 5. cit. vbi ait, omissionem tunc solum habere rationem peccati, quando actus, qui est illius causa, vel occasio, est sub potestate voluntatis: & subdit, quod tunc semper oportet, quod ista causa, in quantum est voluntaria, habeat aliquem actum ad minus interiore voluntatis. Idque ipsum quæst. 2. de malo, art. 1. cit. ait, patere ex eo, quia, vt docet Aristoteles 8. Physic. text. 7. quod ex se est indifferens, vt moueatur, & vt quiescat, vel non moueatur, necessariò indiget aliquo determinante potius ad vnum, quam ad aliud; & idèd si mouens, & mobile simul existant, neque sit aliquid, quod determinat modò ad motum, & modò ad quietem, vel semper erit motus, vel semper non erit; neque poterit post quietem incipere motus, neque quies post motum. Neque solum id est verum in iis mouentibus, quæ mouent singulariter, vt subdit text. 8. id est, vno tantum modo, sicut sunt agentia per naturam; sed etiam in iis, quæ mouent secundum contrarios motus, vt sunt agentia per intellectum: sicut enim frigidum, si fortè aliquando calefacit, solum calefacit ex aliquo accidente, id est, vel quia tali modo conuertitur ad corpus, quod calefit, vt contingit in antiperistasi; vel, quia omni modo ab illo abscedit, ac proinde omninò indiget aliquo determinante, vt calefaciat: ita & Medicus, cuius scientia est principium contrariorum, id est, inducendæ sanitatis, & ægritudinis, similiter indiget aliquo determinante, si vtatur scientia ad ægritudinem, id est, indiget nouo actu suæ voluntatis, & secundum hunc voluntatis, & sponte peccat, quia vtitur medicina ad finem contrarium: eiusque rei eam addit rationem, text. 9. quia in iis, quæ sunt ad aliquid, impossibile est, vt contingat mutatio, nisi contingat, vel in vtroque extremo, vel saltem in altero: & si aliqua duo, quæ paulò antè non comparabantur ad inuicem, verbi gratia, vt duplum, & vt dimidium, nunc incipient comparari, impossibile est, quod vel vtrunque, vel alterum non sit mutatum: eadem verò ratione, si quies, verbi gratia, modò incipiat comparari, vt effectus ad hoc mouens, & ad hoc mobile, cum antea non compararetur, vel è contrà, desinat comparari, cum antea compararetur; impossibile est, quod non contingerit aliqua mutatio, vel in ipsa, vel in mouente, & mobili, vel simul in omnibus. Ergo similiter in casu nostro, impossibile est, quod ommissio, vel negatio actus incipiat comparari ad voluntatem, vt effectus, vel vt electio, & determinatio libertatis, & indifferentiæ ipsius, cum antea non compararetur; sicut certè incipit comparari, quando incipit esse voluntaria, & libera, nisi contingat aliqua variatio, vel in ipsa, vel in voluntate: & cum in ipsa certum sit, quod non potest contingere, omninò contingeret in voluntate, sique erit aliquis actus internus. Et hæc eadem ratio etiam videtur indicari à S. Thoma 1. 2. quæst. 71. art. 5. cit. quando ait, quod quis declinet ad non faciendum id, quod potest facere, & non facere, nunquam esse nisi ex aliqua causa, aut occasione. Sensus enim est, quod ommissio actus non potest incipere comparari ad voluntatem, tanquam actualis inclinatio illius, nisi ratione alicuius actus.

17. Omissio interna non potest esse sine omni actu interno voluntatis.

18. Probatur: quia non potest de nouo comparari cum voluntate, vt effectus, nisi contingat aliqua variatio in ipsa voluntate.

De omissione verò interna, quod similiter non possit esse sine omni actu interno, saltem intellectus, si debeat esse voluntaria, & libera, res videtur omninò certa: neque enim potest alicui conuenire ratio voluntarij, siue illud sit actus, siue ommissio actus, nisi procedat ex cognitione singulorum, in quibus ipsum est, vt patet ex dictis supra de voluntario in vniuersum. Et quanuis fortasse ex huiusmodi actu intellectus non sequatur, tanquam ex causa propriè dicta, vel ipse actus voluntatis, vel ommissio actus; negari tamen non potest, quin sequatur, tanquam ex causa largo modo: siquidem 3. de anima, text. 46. etiam intellectus dicitur mouere appetitum, id est, intellectus actiuis, vt subdit text. 49. & huius principium dicitur esse ipsum appetibile, quod text. 54. comparatur ad intellectum, & appetitum, sicut primum mouens immobile ad mouentia intermedia, quæ non mouent, nisi mota; & qua ratione à Philosophis præcognitio principiorum in syllogismis dicitur præcognitio agens respectu conclusionis, vt patet ex Aucr. 1. Poster. com. 1. eadem potest cognitio intellectus.

Neque est satis ad fundandam huiusmodi comparationem de nouo, si dicatur de nouo accedens nouus

nouus actus aduertentiæ ex parte intellectus, & ratio debiti, vel præcepti ex parte oppositi actus:stante enim hoc ipso actu aduertentiæ, & hac ipsa ratione debiti, & præcepti, adhuc voluntas potest intelligi esse indifferens ad actum, & ad negationem actus, vt patet, quando intelligitur proximè constituta in actu primo ad vtrunquæ: quod signum est, neque aduertentiæ, neque rationem præcepti determinare sufficienter negationem actus, vt comparatur ad voluntatem, tanquam effectus, cum alioqui ex se id non habeat: quando enim intelligitur voluntas proximè constituta in actu primo, v.g. ad diligendum Deum, & non diligendum; sicut intelligitur nondum habere actum dilectionis; ita & intelligitur illo carere, vel habere illius carentiam & negationem; & cum in illo priori certum sit, quod huiusmodi negatio actus non comparatur ad voluntatem, tanquam effectus; quod deinde incipiat comparari in alio signo posteriore, omnino prouenit ex aliqua alia mutatione, vel in ipsa voluntate, vel in negatione, vel in vtroque; quæ tamen mutatio est ipse actus positius interioris, vt diximus.

Secundò probatur: quia nulla potentia contradictionis æquè primò, & per se potest respicere vtrunquæ contradictorium, id est, affirmationem, & negationem; sed primò, & per se solum respicit affirmationem, & solum secundariò, & per accidens potest respicere negationem, id est, mediante affirmatione, & in quantum ex illa consequitur: ergo neque voluntas, in quantum est potentia, vel libertas contradictionis, potest æquè primò, & per se respicere actum, & negationem actus; sed per se solum actum, & negationem actus, solum per accidens, & mediante actu; & per consequens non nisi mediante actu potest illam causare. Antecedens patet in materia prima, quæ primò, & maximè dicitur potentia contradictionis: neque enim priuationem respicit æquè primò, ac formam; sed tanquam specificatiuum per se, solum respicit formam; & solum per accidens, & secundariò respicit priuationem, in quantum priuatio vnius formæ consequitur ex receptione alterius. Atque hac ratione ab Arist. 1. *Physic. text. 66.* dicitur priuatio esse accidens materiæ; & *text. 75.* ex priuatione non esse aliquid, nisi secundum accidens, id est, in quantum accidit materiæ, consequendo formam; quod tamen non esset, si materia illa respiceret per se. Et vniuersaliter, quod nulla potentia contradictionis æquè primò, & per se possit respicere vtrunquæ contradictorium, probatur ex eo, quia contradictoriis nihil potest assignari commune, quod se habeat tanquam primarium, & adæquatam specificatiuum potentiam, neque hæc à natura debuit tribui per se ad nõ ens, & satis vnunquodque potuit cõstitui ad non ens, vel simpliciter per negationem omnis potentiam, vel per potetiam ad vnũ ens, quod trahat secum aliud non ens. Vnde & Arist. 9. *Metaph. text. 3.* tam potentiam passiuam, quam actiuam, & tam irrationalè, quam rationalè vniuersaliter definit per aliquid positiuũ, id est, per hoc, quod sit principium transmütandi aliud, vel transmütandi ab alio; neque facit mentionem de negatiuo, quod fortè cõsequitur ex positiuo transmütatione. Et 1. *Celi, text. 116. & 117.* vniuersaliter docet, quod potentiam sunt definiendæ solum per excessum positiuum, & per maximum, in quod possunt; neque est habenda ratio defectus, & minimi, in quod non possunt; quod tamen similiter esset falsum, si negatio, & non ens posset ad illas pertinere per se.

Tertio, impossibile est, quod ommissio, & negatio actus per se, & ratione sui moueat voluntatem: ergo

impossibile est, vt per se, & ratione sui causetur à voluntate. Antecedens probatur: quia adæquatam potentium voluntatis nihil est aliud, nisi bonum, vt patet ex Arist. 3. *Ethic. cap. 4. & lib. 2. Mor. Eudem. c. 11.* Et quia ipsa voluntas essentialiter est appetitus, vt dicitur 3. *de anima, text. 50.* qui tamen non mouetur, nisi à bono, & appetibili, quod ea de causa *ibid. text. 54.* dicitur se habere, vt primum mouens immobile, quatenus, scilicet, immediatè mouet intellectum actiuum, & hic motus ab appetibili, mouet voluntatem, vt explicatur *ibid. text. 49.* Ommissio autem, & negatio actus, sicut per se, & ratione sui nihil habet de ente; ita & nihil habet de bono, & appetibili, & per consequens neque potest mouere voluntatem. Consequentia verò probatur: quia non potest voluntas per se illam causare, nisi moueatur ad illam causandam; sicut neque potest per se causare actum oppositum, nisi similiter moueatur ad illum causandum.

Quòd si dicatur ipse intellectus in ommissione, & negatione actus concipere aliquam rationem boni, & hæc esse satis ad voluntatem mouendam, contra est: quia ratio boni, sicut est positiuæ; ita & mouet motione positiuæ, & ad actum positiuum: & si apprehendatur tanquam propria, & intrinseca ipsius ommissionis, & negationis actus, mouet ad actum, qui per se, & directè feratur in ommissionem, qualis est, v.g. voluntas omittendi Sacrum: quia ommissio caret labore eundi ad Ecclesiam, & audiendi: si verò apprehendatur tanquam aliena, id est, in aliquo alio, ex quo præuidetur sequi ommissio, mouet ad actum, qui per se, & directè feratur in illud aliud, & in ommissionem solum ex accidente, & indirectè, qualis est, v.g. voluntas ludendi tempore Sacri; non, quia Sacrum per se displiceat; sed, quia placet ipse lusus; & ex hoc præuidetur sequi ommissio Sacri.

Quartò, pura ommissio non potest causari à fine in genere causæ finalis: ergo neque à voluntate in genere causæ efficientis. Consequentia patet: quia causalitas efficietis semper est propter finem, cum omne agens agat propter finem; & eadem actio, quæ in quantum est ab agente, est causalitas agentis, in quantum est à fine, & tractio metaphorica illius, est causalitas finis, vt dicitur in *Physicis.* Et specialiter de voluntate certissimum est, quod semper est propter finem, cum omnis appetitus sit propter aliquid, vt dicitur 3. *de anima, text. 49.* & idèd, si pura ommissio non est capax, vt immediatè, & per se causetur à fine, sine omni actu; neque etiam est capax, vt causetur à voluntate, & ab efficiente.

Antecedens probatur: quia, si ommissio Sacri, v.g. proponatur volütati, tanquam vtilis ad plures fines, v.g. ad ludendum, studendum, furandum, &c. eo ipso dici deberet causari ab omnibus, cum omnes eodem modo proponantur; & si illi omnes essent mali, ab omnibus participaret malitiam, & esset peccatum in multiplici specie; quod tamen dici non potest, cum fines non eo ipso causent, quod per intellectum proponuntur volütati; neque causatio finis sit sola cognitio; sed præterea requiratur tractio positiuæ, & vt positiuè intendatur à voluntate: & hac solum ratione conferat malitiam, aut bonitatem: nam alioqui, si pura ommissio ex sola propositione finis honesti, aut turpis, posset participare de honestate, aut turpitudine, etiã posset ex sola huiusmodi propositione finis, esse meritoria, aut demeritoria; quod tamè esse nõ potest, cum tota determinatio meriti, aut demeriti, quoad tantum, vel tantum præmium, aut poenã, solum possit haberi ex determinatione actus, qui est tantus, vel tantus circa tale obiectum. Vnde & S. Thom. 1. 2. *quæst. 71. art. 5. ad 1. & quæst. 2. de malo, art. 1. similiter ad*

Negatio actus non potest per se, & ratione sui mouere voluntatem.

21. Pura ommissio nõ potest causari à fine sine aliquo actu voluntatis.

ad primum, discretè negat, quod meritum possit esse sine omni actu.

Ad primum pro contraria sententia patet ex dictis: falsum enim est, quod ommissio, ad hoc vt sit voluntaria, & libera, non indigeat actu positiuo; siquidem non continetur per se, & primariò sub potestate voluntatis, sed solum per accidens, & secundariò ratione actus, ad quem consequitur. Atque hoc modo S. Thom. 1. 2. *quæst. 72. art. 6.* ait, quod semper negatio, quando est in aliquo subiecto, fundatur in affirmatione; & hæc aliquo modo semper est illius causa: & idèd in naturalibus eiusdem rationis est, quod ignis calefaciat, & quod non infrigidet: nam, quantum absolute negatio non fundatur in affirmatione subiecti, vt notat S. Thom. *quæst. 2. de malo, art. 1. cit. ad 9.* & idèd quantum est ex se, tam possit prædicari de eo, quod est, quam de eo, quod non est, vt habet Aristoteles in *cap. de oppositis, & 1. periherm. cap. 3.* si tamen loquamur de negatione, prout conuenit determinatè alicui subiecto, semper fundatur in affirmatione, & positione alicuius alterius formæ.

Et quod dicitur ex 3. *Ethic. cap. 5.* quod situm sit in nostra potestate, tam agere, quam non agere; & quod simili modo sit situm vtrunquæ; solum significat, quod nunquam in nostra potestate est situm agere: quia etiam sit situm non agere; non autem, quod eadem profusus ratione quoad omnia, & æquè primò, & per se, potestas nostra sit ad vtrunquæ, vt patet ex ipso textu.

Similiter, quod assertur ex 9. *Metaph. text. 3.* quod potentia rationalis, eadem cum sit, sit principium contrariorum, solum probat, quod etiam voluntas sit principium actus, & ommissionis; non autem, quod æquè primò, & per se sit principium vtriusque. Neque est eadem ratio de voluntate, in quantum est libertas contrarietatis; & in quantum est libertas contradictionis: quia vtrunquæ actum contrarium respicit per se: sicut & materia per se respicit formas contrarias; non autem per se respicit vtrunquæ contradictorium; sicut neque materia per se respicit priuationem. Et quemadmodum optime saluatur in materia, quod sit potentia contradictionis ex hoc, quod sit capax priuationis, & formæ, etiam si illam non recipiat, nisi, vt consequentem ex alia forma: ita & in voluntate potest saluari, quod sit libertas contradictionis ex hoc, quod possit habere actum, & negationem; etiam si hanc non habeat, nisi vt consequentem ex alio actu. Et ratio est: quia formaliter in ipsa oppositione contradictoria non inuoluntur causæ, ex quibus oritur contradictio; sed solum habetur ratio de ipsis extremis contradicentibus, vnde cunctæ tandem illa causetur.

Ad secundum Respondeo, si admittatur libertas contradictionis respicere actum, vt contingentem, id est, vt potentem esse à voluntate, & vt potentem non esse; quantum per hoc non importetur explicitè, & quoad actum signatum, mediatio alterius actus; importatur tamen implicitè, & quoad actum exercitum, cum hac tantum ratione possit actus voluntariè non esse, & hac tantum ratione cadat sub voluntatem negatio actus, vt probauimus.

Ad tertium verò, qui ponitur, quod voluntas solum sit constituta ad audiendum Sacrum, & nullam habeat actualem cogitationem ludæ, aut alterius; verum quidem est, quod non necessitatur in tali casu ad volendum audire; neque auditio Sacri habet se, sicut Deus clarè visus, & tanquam obiectum purè bonum: sed dico, quod vt liberè velit audire, satis est, si in actu primo similiter sit constituta ad liberè volendum nõ audire; non autem requiritur, vt simul

Baldelli Theol. Moral.

sit constituta ad liberè volendum ludere; & ad illud satis constituitur per notitiam solius boni, aut mali, quod est in auditione Sacri; non autem indiget notitia, quasi reflexa supra hunc ipsum actum volendi liberè non audire; atque ita ommissio volendi audire, solum poterit in tali casu esse illi voluntaria per se, & directè, id est, ratione actus, qui per se in illam cadit; non autem indirectè, & per accidens, id est, ratione actus disparati, ex quo consequitur. Atque hac tantum ratione videtur posse admitti id, quod habet Vasq. 1. 2. *disp. 92. cap. 2. cit. num. 8.* quod possit voluntas constituta in actu primo ad aliqua duo per aliquod breue tempus se sistere, ne aliquod illorum aliquo affectu prosequatur: solum enim id potest directè, volendo se sistere, aut diutius continuare deliberationem, & alioqui neque etiam ad breuissimum tempus est illi concedenda pura ommissio, vt patet ex dictis. Quod si ponatur hic ipse actus volendi se sistere, aut volendi, verbi gratia, non audire Sacrum, esse impossibilis; vel, quia Deus specialiter ad illum suspendit concursum, vel aliunde; non erit negandum, quod voluntas in tali casu necessitatur ad solum actum volendi audire; sed e necessitas non prouenit formaliter ex obiecto, quod se habeat, sicut Deus clarè visus, & tanquam obiectum purè bonum; sed ex aliis extrinsecis, per quorum subtractionem voluntas constituitur extra illum modum, quo potest liberè causare ommissionem actus.

Et eadem ratione est respondendum ad argumentum, si fiat de rota collectione plurium obiectorum, quæ simul ab intellectu representantur voluntati: similiter enim solum potest voluntas liberè non operari circa omnia, habendo directam voluntatem non operandi circa illa.

Neque Deus alia ratione potest præcipere suspensionem omnis actus, aut prohibere elicitionem, nisi relinquendo voluntati potestatem implendi talem prohibitionem, aut præceptionem; quæ tamen potestas solum est, vt per actum positiuum velit conari ad nullum elicendum: vt, v.g. conando dormire, aut aliter in se impedire omnem huiusmodi actum, vt bene notat Capr. in 2. *dist. 35. quæst. 1. art. 3. cit. in resp. ad 4. contra secundam conclusionem*: & alioqui non est concedendum, quod possit Deus præcipere suspensionem omnis actus, si hoc eodem præcepto dicatur prohibere etiam voluntatem illud implendi: aperte enim repugnat, quod velit præcipere, & præceptum seruari; & tamen nolit haberi actum acceptandi præceptum, & volendi seruari. Et idem esset, si Deus præciperet positiuam elicitionem alicuius actus indeterminatè: solum enim tale præceptum posset violari per actum positiuum volendi nullum elicere, & conandi, v.g. dormire. Et certum est, quod in tali casu positiuæ voluntas nullum elicendi, haberet malitiam contra illud præceptum elicendi aliquid, sicut positiuæ voluntas non audiendi, v.g. Sacrum, habet malitiam contra præceptum audiendi. Neque voluntas diuina circa peccata, & mala concedi debet suspendere omnem actum, cum huiusmodi pura ommissio respectu cuiusque voluntatis repugnet: & quantum neque velit illa fieri, neque velit non fieri; vult tamen permittere, & non impedire, vel, vt loquitur S. Thom. 9. 2. *de malo, art. 1. ad 4. contra 2. opinionem*, hoc ipsum vult, quod est se non velle mala fieri, & non velle mala non fieri, id est, neque efficaciter operari, vt fiant, neque vt non fiant.

Ad tertium Respondeo, quando dicitur voluntarium indirectum esse illud, quod est à voluntate, in quantum non est agens, non esse sensum, quod de ratione

19. Potentia contradictionis nõ respicit negationem æquè primò, & per se cum affirmatione; sed solum mediante affirmatione.

24. Quomodo Deus possit præcipere suspensionem omnis actus, vel prohibere omnem elicitionem.

25. Non potest Deus circa peccata, & mala suspendere omnem actum.

26. Ad tertium.

ratione voluntarij indirecti sit esse à voluntate sine omni prorsus actione; sed solum, quod sit esse à voluntate, in quantum non est agens illud ipsum, id est, in quantum non est dirigens suam actionem ad illud, vt *suprà* explicauimus *lib. 1. disp. 5.* Vtrum autem ad hoc, vt aliquid sit à voluntate; in quantum non est dirigens suam actionem ad illud, requiritur necessarid, vt eadem voluntas sit dirigens suam actionem ad aliquid aliud; & vtrum voluntarium indirectam necessarid supponat voluntarium directam, sicut effectus per accidens, v.g. inuentio thesauri, supponit effectum per se, v.g. fossionem ad agrum colendum, vel ad extruendum sepulcrum, vt loquitur S. Thom. *quæst. 2. de malo, art. 1. cit. ad finem corp.* aliunde est inuestigandum. Neque aliud sibi vult S. Thom. 1. 2. *quæst. 71. art. 5. ad 2.* quando ait, posse aliquid esse voluntarium, non solum, quia actus voluntatis cadit super ipsum; sed etiam, quia est in potestate voluntatis, vt fiat, vel non fiat; nisi quod ad voluntarium non requiritur actus, qui per se in illud cadat; sed satis est, si quomodocunque sit in potestate voluntatis, & ab illa dependeat, etiam per accidens, & mediante alio actu.

Et similiter in sacris Literis ad peccatum omissionis, quamuis non requiratur posituè, & explicitè aliquid aliud, nisi aduerentia, & potentia ad oppositum; non tamen posituè negatur requiri aliud, atque ita loca Scripturæ nec nostram sententiam, neque oppositam probant, aut improbant.

Quod verò additur ex S. Thoma, pœnam sensus non deberi peccato omissionis, ratione actualis conuersionis ad aliquod bonum commutabile, quam ex necessitate habeat adiunctam; sed solum propter radicem, ex qua procedit; non significat, quod simpliciter in peccato omissionis nullus sit actus; sed solum, quod possit nullus esse actus, qui per se ad illam pertineat: sicut enim 1. 2. *quæst. 71. art. 5.* absolute asserit, dicendum esse, quod possit dari omissionis sine omni actu; quia iudicium de rebus ferendum est secundum illud, quod est per se; non autem secundum illud, quod est per accidens: ita & ibi absolute asserit, non reperiri in omissione ex necessitate actualem conuersionem ad commutabile bonum: quia, scilicet, aliquando reperitur solum ex accidente, & potest illius non haberi ratio. Et absolute, quod semper sit aliqua conuersio, sine per se, sine per accidens, patet manifestè: quia semper est aliqua radix, ex qua procedit omissionis, & ratione cuius illi debetur pœna sensus; quæ tamen radix digna puniri huiusmodi pœna, nulla est alia, nisi ipse actus, qui per se, vel per accidens est causa, vel occasio omissionis: qui enim tempore Sacri, v.g. vult ludere, hanc ipsam voluntatem ludendi præfert voluntati Dei præcipientis Sacrum, & hæc ipsa conuersio ad ludum, ex circumstantia mali effectus, id est, ipsius omissionis, est mala, & digna puniri pœna sensus. Et ex S. Thoma *quæst. 2. de malo, art. 1. cit. in resp. ad 7. contra 2. opinionem*, idem esset etiam in casu, quo quis ex voluntate Deum amandi, aut laudandi, omitteret honorare parentes, aut subuenire extremè egenti: quia etiam actus amoris, & laudis in tali casu malus esset; siquidem non esset debite regulatus, vt fieret, quando oportet, & provt oportet.

Ad quartum patet ex dictis in responsione ad secundum: neque enim est negandum, quod voluntas sit agens per electionem, & id omne, & solum possit eligere, de quo præcedit deliberatio, & consultatio; & quod hæc possit præcedere solum de actu, & negatione actus, absque eo, quod simul præcedat de aliquo tertio: nego tamen hinc sequi, quod quando

27.
Quomodo peccato omissionis debetur pœna sensus.

28.
Ad quartum.

præcedit consultatio solum de actu, & negatione actus, possit voluntas exire in puram negationem actus; sed tunc vel exibat in ipsum actum, de quo est consultatio, vel in voluntatem, quæ per se, & directè cadat super negationem illius. Neque, vt intelligatur esse proximè constituta ad huiusmodi voluntatè directam, est opus alia consultatione; sed satis est illa ipsa, quæ est de actu, & negatione actus, vt diximus.

Quod verò additur, debere in intellectu simul esse infinitas consultationes, quando simul cum actu, & negatione actus, consultatur etiam de aliquo tertio, v.g. simul cum auditione, & omissione Sacri, consultatur de ludo; falsum omninò est: sicut enim per formalem consultationem de auditione, & omissione Sacri, constituitur voluntas proximè potens ad omissionem, vt voluntariam directè per ipsum formalem actum volendi omittere, & per adiunctionè consultationis de ludo, constituitur proximè potens ad eandem omissionem, vt voluntariam indirectè, & per accidens per ipsum formalem actum volendi ludere, ex quo consequitur: ita & per formalem consultationem de ludo, & de omissione ludi, constituitur potens ad omissionem ludi, vt voluntariam directè, & per adiunctionem alterius consultationis de auditione Sacri, constituitur potens ad eandem omissionem ludi, vt voluntaria indirectè; atque ita non est opus consultatione tertia, v.g. de studendo, cum illæ duæ sufficiant sibi inuicem pro voluntario indirecto.

Ad quintum Respondeo, si negatio actus debeat conuenire voluntati, vt suo modo causata ab ipsa, necessarium omninò esse aliquem actum, ex quo consequatur; siquidem semper negatio, quæ est in aliquo subiecto, fundatur super aliqua affirmatione, vt *suprà* diximus ex S. Thom. 1. 2. *q. 72. art. 6.* quamuis absolute, & ratione sui, quæ simpliciter est non ens, neque etiam requirat subiectum, & tam possit prædicari de eo, quod est, quam de eo, quod non est, vt similiter diximus ex eod. S. Thom. *q. 2. de malo, art. 1. ad 9.* si autem præterea debeat conuenire, vt voluntaria, necessarium est præterea, vt sit præcognita consequi ex illo actu, vt patet ex dictis *lib. 1. de voluntario in vniuersum.* Neque hoc negatur à S. Thoma 2. 2. *q. 7. art. 5.* quando dicitur, posse esse omissionem sine omni actu, tam interiori, quam exteriori, vt cum quis hora, qua tenetur ire ad Ecclesiam, nihil cogitat de eundo, aut non eundo: solum enim loquitur de actu, qui per se pertinet ad rationem peccati, vt patet ex textu; & solum asserit, quod possit esse peccatum omissionis sine voluntate directâ, & per se omittendi, & absque actu externo, qui per se ordinetur ad omittendum; non autem asserit, quod non debeat peccatum omissionis esse præcognitum, saltem in alio, ex quo consequitur. Si autem concedatur, quod negatio actus, quæ conuenit voluntati, vt causata, & consequens ex aliquo actu, possit incipere esse priuatio, per hoc solum, quod accedat cognitio, & aduerentia; non tamen hinc sequitur, quod vt priuatio, sit sine actu, cum adhuc sequatur ex actu priore, & ratione aduerentia, quæ de nouo accedit, solum incipiat conuenire, vt voluntaria secundum reliquam durationem, qua permittitur sequi ex illo actu.

Ad sextum Respondeo, non constare inter Doctores, vtrum actus, qui sunt impossibiles cum opposito omissionis, eo ipso, quod simul sunt cum omissione, sint mali; & vtrum eadè malitia sint mali, quæ est mala ipsa omissionis; an verò aliqua alia, vt videtur est apud Azor. *lib. 4. c. 3. q. 5.* Salas 1. 2. *tract. 13. disp. 2. sect. 6. 7. 8.* Valq. 1. 2. *disp. 93. cap. 1.* Sed verior sententia est, quam defendunt, & explicant iidem Authores, quod actus impossibiles cum opposito omissionis; tunc solum sint mali per malitiam omissionis,

29.
Ad quintum.

30.
Ad sextum. Quomodo actus, cum quibus reperitur omissionis, aut non participant ab illa malitia.

omissionis, quando sunt causa ipsius omissionis, & absolute eliguntur cum præiustione omissionis consequentis ex ipsis; non autem solum ex suppositione omissionis iam existentis, & causata ex aliquo alio actu, & studium, v.g. vel oratio, quæ sit domi tempore omissionis Sacri, tunc solum sit malum, quando assumitur directè ad omittendum Sacrum, vel alio modo etiam indirectè est causa, vel occasio, vt omittatur Sacrum; non autem, quando solum assumitur ex suppositione, quod Sacrum omittatur: quia enim bonum est ex integra causa, & malum potest esse ex singulis defectibus, non potest studium, v.g. quando est causa, vel occasio omittendi Sacrum, non esse malum; cum habeat malam circumstantiam temporis, & euentus, & assumatur, quando non debet, & cum euentu, cum quo non debet: & contra, si non sit causa, neque occasio, sed solum assumatur ex suppositione omissionis iam posita in esse, nullum habet defectum, ex quo sit malum, cum neque habeat circumstantiam mali euentus, neque mali temporis, & omisso ad illud non comparatur, vt euentus; siquidem reuera non ex illo euenit: sed supponitur iam euenisse ex aliquo alio; & tempus respectu illius non sit malum; siquidem non habet respectu illius, vt sit vacuum ab auditione Sacri, à qua deberet non esse vacuum.

Et confirmatur: quia tempore omissionis, melius est studere, aut orare, quam otiosum esse: & fieri potest, vt actus orandi sit debitus etiam ex voto: & vniuersaliter falsum est, quod omnis actus, qui sit tempore actualis peccati, sit peccatum.

Neque vrget in contrarium, si dicas cum Val. 1. 2. *disp. 6. quæst. 1. puncto 4. dub. 2.* & Sayro *lib. 2. clau. reg. cap. 6. num. 11. & seq.* eo ipso, quod studium, aut alius quicumque actus ponitur impossibilitate ad actum præceptum, esse causam omissionis: quia eo ipso est sufficiens ad illam cauendam, etiam si ponatur, eam simul causare etiam aliquid aliud.

Contra enim est: quia, si solum eligatur ex suppositione, quod omisso iam sit posita in esse, impossibile est, quod de facto concurrat ad illam cauendam; quamuis absolute possit concurrere, si eligatur, antequam illa sit posita: sic enim etiam ille, qui cor transigit alteri ex suppositione, quod iam sit mortuus, impossibile est, quod de facto concurrat ad mortem illius, quamuis absolute, & extra casum suppositionis, possit concurrere. Et quemadmodum, qui per vim domi retineretur tempore Sacri, & ex suppositione huiusmodi retentionis, studeret, aut oraret, nullo modo actum studij, aut orationis male eliceret; quia solum assumeret ex suppositione retentionis, & omissionis Sacri iam ex illa causata; ita & qui similiter studet ex sola suppositione, quod iam velit Sacrum omittere ex aliis causis, aut occasibus, non male studet.

Rectè tamen monet Valquez *disp. 93. cit. cap. 2. n. 5.* id non esse intelligendum de actu, qui primò & per se elicitur, impossibilis cum actu præcepto, vt est, v.g. domi manere, vel alibi esse, tempore Sacri: quia talis actus non potest non esse causa omissionis, etiam si eligatur post voluntatem, aut propositum omittendi, cum voluntas non possit se sola causare omissionem externam; sed semper indigeat aliquo actu externo impossibili; & hic semper inuoluatur, saltem implicite, in ipsa voluntate omittendi, sicut inuoluatur in voluntate occidendi vsus gladij, vel alicuius alterius instrumenti. Et quemadmodum ex eo, quod vsus huius instrumenti potius, quam illius determinetur post voluntatem, & propositum occidendi, non sequitur, quod reuera illud instrumentum non sit causa occisionis: ita

neque ex eo, quod post voluntatem omittendi eligatur determinatè manere domi, aut alibi esse, sequitur, quod huiusmodi actus non sit causa, vel medium ad omittendum; sed, quod asserimus, actum studendi, vel orandi, qui exercetur tempore omissionis, non esse malum, solum debet intelligi, quando eligitur omninò secundariò ad omissionem, & supponit aliquem alium actum impossibilem, iam prius electum, vt, v.g. quando quis iam decreuit omittere Sacrum, & domi manere propter frigus, aut pluuiam, & postea studet; neque ideò domi manet, vt studeat, in quo casu etiam studium simul cum existentia in domo, esset causa omissionis; sed vt vicer frigus, aut pluuiam.

Neque est eadem ratio de illo, qui studet, ex suppositione, quod iam velit domi esse, & Sacrum omittere ex aliis causis; & de eo, qui proicit Breuiarium, ex suppositione, quod iam velit ex aliis causis omittere Horas canonicas; vel de eo, qui contrahit matrimonium ex suppositione, quod iam velit non seruare votum castitatis, quo tenetur; vel denique de eo, qui distrahit bona aliena ex suppositione, quod iam velit illa non restituere: qui enim studet ex suppositione, quod iam velit omittere Sacrum, & domi esse, nihil facit de nouo circa omissionem, præter id, quod factum iam erat, & ex cuius suppositione dat operam studio; cum tamen alij multum faciant; & qui proicit Breuiarium, v.g. reddat recitationem impossibilem, etiam in casu, in quo mutetur voluntas non recitandi, & qui contrahit matrimonium, reddat obseruationem voti magis difficilem, & violationem magis periculosam; & qui distrahit rem alienam, reddat restitutionem, vel impossibilem, vel magis difficilem.

Dixi autem, actum impossibilem cum præcepto, quando est causa, vel occasio omissionis, esse malum per malitiam omissionis: quia, si ex se, & intrinsecè non sit malus, neque aliàs sit prohibitus, vnum tantum peccatum facit cum omissione, neque est specialiter confitendus, vt probat Salas 1. 2. *tract. 13. disp. 2. cit. sect. 7.* Et quamuis aliqui in contrarium dixerint, quod studium, v.g. quod sit tempore Sacri, sint duo peccata, & vnam malitiam habeat contra studiositatem, quæ ex S. Thom. 2. 2. *quæst. 166.* ponit modum in studio, & alteram contra religionem, quæ præcipit tunc temporis audiri Sacrum: contra tamen est: quia huiusmodi studium non est malum intra limites studiositatis, cum neque sit excedens, neque deficiens; sed solum intra limites religionis, à cuius actu, & debito facit deficere; & quia ipsius malitia solum est contra præceptum affirmatiuum, & per attributionem ad formalem malitiam omissionis, ideò rectè dicitur esse peccatum omissionis, etiam si substratum talis malitiæ sit ipse actus positius studendi, vt docet Valq. 1. 2. *disp. 93. cap. 4.* Et quamuis Salas *loco cit. sect. 8.* ex Henr. Gabr. Val. & aliquibus aliis, contendat, propriè loquendo, tale studium esse peccatum commissionis; tum, quia nõ opponitur primò & per se præcepto affirmatiuo, sicut opponitur ipsa formalis omisso; tum verò, quia in quolibet præcepto affirmatiuo virtute continetur etiam præceptum negatiuum, non apponendi impedimentum actioni præceptæ per præceptum affirmatiuum: idem tamen Salas *ibi* aperte fatetur, quod hæc non est questio, nisi de nomine; & cum malitia actui studij non conueniat, nisi extrinsecè, & per attributionem ad malitiam intrinsecam omissionis, rectè dicitur simul cum illa esse vnum peccatum, quod appellatur omisso.

DISPUT. VIII.

Vtrum peccatum recte definiatur:
Dictum, factum, vel concupitum
contra legem aeternam.

- 1. Explicatur proposita definitio.
2. Quomodo conueniat peccato omissionis.
3. Dictum, & factum, & concupitum quomodo accipiantur in dicta definitione.
4. Quare peccatum dicatur esse contra legem aeternam.

1. Explicatur proposita definitio.

AD explicandum, quid sit peccatum, haec definitio communiter offertur, quam tradit S. August. lib. 22. contra Faustum, c. 27. tom. 6. quod sit dictum, vel factum, vel concupitum contra legem aeternam; eamque definitionem S. Th. 1. 2. quest. 71. a. 6. ex eo probat esse conuenientem: quia continet, quidquid pertinet ad rationem peccati: cum enim peccatum nihil sit aliud, nisi actus humanus inordinatus, & malus; & ratio actus humani se habeat in illo, quasi materiale, & ratio inordinati, & mali se habeat quasi formale; ratio actus humani sufficienter explicatur per dictum, factum, vel concupitum; & ratio mali per hoc, quod sit contra legem aeternam. Et si accipiatur huiusmodi definitio, vt communis etiam peccato omissionis, non autem vt propria solius peccati commissionis, nomen dicti, facti, vel concupiti debet intelligi etiam non dictum, non factum, non concupitum, vt subdit S. Thom. in respons. ad 1. cum affirmatio, & negatio reducantur ad idem genus, vt patet etiam ex Sancto Augustino lib. 1. de Trinitate, cap. 3. 6. 7. & 8. tom. 3. vbi ingenitum, quae in diuinis est proprietas Patris, reducit ad relationem, ad quam proprie pertinet genitum, quae est proprietas Filij. Et quemadmodum etiam omisso, quando est voluntaria, communiter accipitur tanquam actus humanus; ita & potest accipi tanquam dictum, vel tanquam factum, &c. Quanquam haec ipsa vocabula, & concreta non sunt accipienda grammaticaliter pro eo, quod dicitur, sit, aut concupiscitur; siquidem peccatum, v. g. faciendi opus seruale die festo, vel concupiscendi rem alienam, non est ipsum opus seruale, quod sit, vel res ipsa aliena, quae concupiscitur; sed debet accipi moraliter pro ipsa dictione, factione, &c.

2. Quomodo conueniat peccato omissioni.

3. Dictum, & factum, & concupitum quomodo accipiantur in dicta definitione.

Et quamuis omne peccatum sit voluntarium; & ideo etiam illud, quod consistit in dicto, vel facto, sit concupitum, late accipiendo concupiscentiam pro quolibet appetitu; & hoc modo idem S. Augustinus lib. de duabus animabus, cap. 11. tom. 6. & lib. 1. retract. cap. 15. tom. 1. peccatum definit per solam voluntatem, dum ait, illud esse voluntatem retinendi, vel consequendi, quod iustitia vetat: recte tamen exprimitur in definitione allata etiam dictum, & factum; quia etiam actus exteriores participant de ratione peccati, quamquam non nisi dependenter ab actu interiore, a quo imperantur, vt subdit S. Thom. art. 6. cit. ad 2.

Et cum instrumenta generalia humanarum actionum sint lingua, manus, & cor, & ipsae actiones sint triplicis generis, id est, vel pure spirituales, vt desideria; vel pure corporales, vt facta; vel partim spirituales, & partim corporales, vt dicta; conuenienter S. Augustinus in definitione peccati expressit omnia, vt omnia comprehenderet, quae in peccato possunt se habere vt materiale, vt notat Bel-

larum. lib. 1. de amissione gratiae, & statu peccati, cap. 1. tom. 4.

Addit verò, contra legem aeternam; vt significaret id, quod se habet in peccato, vt formale, id est, malitiam, & inordinationem; tum ad vltimum finem, ad quem lex aeterna primò & principaliter ordinat; tum ad ea, quae sunt ad finem, ad quae ordinat consequenter. Nec voluit simpliciter dicere, contra rationem, quomodo peccatum consideratur à Philosopho morali; nec simpliciter, contra legem, aut determinatè, contra legem Dei, vt loquitur S. Ambrosius lib. de Paradiso, cap. 8. sed absolute, contra legem aeternam, intelligendo hoc nomine ipsam rationem diuinam, aut voluntatem, omnem ordinem naturalem conseruari iubentem, & perturbari vetantem, vt ipse S. Augustinus ibidem subdit: quia per illam, quae est prima radix omnium legum, siue iustiarum ab ipsa natura, siue positarum à Deo, vel ab homine, voluit comprehendere omnes: siquidem in tantum aliqua lex potest esse lex, in quantum congruit cum lege aeterna, quae est ipsa Dei ratio, & in quantum est adumbratio quaedam, & participatio illius, vt patet ex eodem S. Thom. ad 3. 4. & 5. & Bellarm. loco cit.

Quo autem modo omne peccatum dicatur esse contra hanc ipsam legem aeternam, satis indicauimus supr. disp. 6. num. 8. neque enim ad hoc requiritur, vt semper, qui peccat, actu cogitet de violanda lege aeterna, & de recedendo à directione, & rectitudine Dei; sed satis est, si aduertat, se recedere à recta ratione, quae est proxima regula operationis: & hoc ipso dicitur operatio esse contra legem aeternam, quae est regula simpliciter prima, & cuius adumbratio quaedam, & participatio est omnis recta ratio, vel naturale iudicatorium rationis humanae, vt loquitur S. Thom. in respons. ad 4. & à qua tanquam à regulante simpliciter primo actu dependet omnis regulatio secunda, sicut dependent secunda mouentia à mouente simpliciter primò, & fines non vltimi à fine vltimo, vt supra diximus ex S. Thom. 1. 2. quest. 1. art. 6. cum impossibile sit, aliquid esse contra vnam regulam, & non simpliciter contra omnes, quae sunt regula respectu eiusdem, vel contra vnam rectam rationem, & non contra omnem, quae rectè præcipiat de eodem obiecto.

Atque ex hoc, quod omne peccatum tali modo debeat esse contra legem aeternam, illud postremò colligit Bellarm. cap. 1. cit. non desiderari in definitione allata etiam illud, quod maxime pertinet ad rationem peccati, id est, vt sit voluntarium: sic vt enim lex proprie non datur, nisi iis, qui habent vsum rationis; ita nec proprie violatur, nisi per actum, qui sit ex vso rationis, & perfecte voluntarius. Atque hac ratione excluditur non modò error Gentilium apud S. Ambrosium lib. 2. de Cain, & Abel, cap. 6. quod omnia peccata eueniant ex facto, & ex necessitate; sed etiam error Haereticorum, apud Bellarm. lib. 1. de amissione gratiae, cap. 4. & 5. & apud Salas 1. 2. tract. 13. disp. 2. sect. 2. num. 5. quod motus appetitus etiam in pueris non habentibus vsum rationis, proprie, & formaliter sint peccata, quamuis à Deo illis non impententur; quod tamen falsissimum esse, & contra fidem, fuse probat idem Salas ibidem, num. 6. & seq. ex Scriptura, Conciliis, & Patribus.

* * *

DISPUT. IX.

An, & quomodo ratio formalis peccati consistat in contrarietate, aut relatione difformitatis ad legem, vel ad naturam rationalem, & vniuersaliter in aliquo relatiuo.

- 1. Explicatur titulus disputationis.
2. Secundum aliquos ratio formalis peccati consistit in relatione difformitatis.
3. Malitia, & ratio formalis peccati non consistit in relatione reali difformitatis, aut dissonantia.
4. Difformitas ad legem non potest esse relatio realis.
5. Neque difformitas ad rectam rationem ipsius operantis.
6. Neque ad naturam rationalem.
7. Difformitas, aut dissonantia non est relatio, nisi secundum vocabulum, & ex modo significandi.
8. Malitia non consistit formaliter in relatione rationis.
9. Quomodo aliqua predicata realia dicantur consistere in relatione rationis.
10. Malitia rectè explicatur per relationem rationis.
11. Malitia non consistit in relatione deordinationis ad vltimum finem.
12. Ad primam.
13. Ad secundam.
14. Ad Confirmationem.

1. Explicatur titulus disputationis.

IRCA primam partem superioris definitionis, qua docet S. Thom. 1. 2. quest. 71. art. 6. contineri id, quod est quasi materiale in peccato, id est, substantiam actus humani, cum dicitur: Dictum, factum, vel concupitum. vix vlla est difficultas, præter eas, quae afferuntur, & soluntur à S. Thoma in argumentis, & quas indicauimus superioris disputatione. Circa alteram verò partem, qua continetur id, quod est quasi formale, id est, deordinatio, & malitia, cum dicitur, contra legem aeternam; duplex est difficultas. Prima, vtrum malitia, quae est ratio formalis peccati, & actus malus, consistat in aliquo relatiuo, qualis est, v. g. relatio difformitatis, aut disconuenientiae ad legem, aut rectam rationem, vel etiam ad ipsam naturam rationalem, quae operatur; an verò consistat in aliquo absoluto, quod conueniat actui in se ipso, & ante omnem comparisonem cum alio, aut relationem ad aliud. Et præterea, posito, quod consistat in aliquo absoluto; vtrum consistat in aliquo positiuo, qualis est, v. g. ipsa substantia actus, provt sit deliberatè in hac certa complexione circumstantiarum: an verò solum in aliquo priuatiuo, v. g. in hoc, quod actus careat debita perfectione, & integritate, secundum omnes circumstantias, & fiat, verbi gratia, quando non debet, vbi non debet, quomodo non debet.

2. Secundum aliquos ratio formalis peccati consistit in relatione difformitatis.

Et quidem quoad primam difficultatem, quam solam praesenti disputatione examinamus, partem affirmatiuam defendit Vasq. 1. 2. disp. 95. cap. 9. & citat pro illa Gregorium in 2. disp. 34. quest. 1. art. 1. & 2. & Scotum quest. 18. art. 1. & ait, malitiam actualem, seu rationem formalem peccati commissionis consistere in relatione dissonantiae, aut disconuenientiae cum natura rationali; sicut & bonitas actualis consistit in relatione consonantiae, aut con-

uenientiae ad eandem naturam. Et pro eadem sententia facit Canus apud Medinam 1. 2. quest. 71. a. 6. Mol. 1. 1. quest. 5. disp. unica, §. Alio modo sumitur. Zumel, & alij apud Salas 1. 2. tract. 13. disp. 1. sect. 3. num. 11. qui dicunt, malitiam actualem consistere in relatione difformitatis ad legem, vel ad rationem: quod probabile putat etiam Azor. tom. 1. lib. 4. cap. 1. quest. 6. quamuis putet multò probabilius, quod consistat in aliquo priuatiuo, & in carentia rectitudinis debita.

Et quod consistat formaliter in relatione difformitatis ad legem, probatur ex eo; quia formaliter hoc important postrema verba definitionis allata, contra legem aeternam; & ex hoc præcisè, quod aliquis actus intelligitur contra legem; & ad illam comparatur, tanquam difformis, intelligitur esse malus: & quemadmodum falsitas in actu intellectus, solum consistit in relatione ad suum obiectum, provt in re aliter se habet, quam cognoscatur: ita & malitia in actu voluntatis consistit in relatione ad obiectum, provt substat legi id prohibenti, & verè se habet contra præscriptum legis.

Quod verò consistat in relatione difformitatis ad rationem, videtur expressè docere S. Thom. 1. 2. quest. 18. art. 5. in corp. vbi ait, in actibus, bonum, & malum dici per comparisonem ad rationem: quia ex S. Dionysio 6. 4. de diu. nom. bonum hominis est secundum rationem esse; malum autem, quod est præter rationem.

Et denique, quod consistat in relatione dissonantiae, aut disconuenientiae ad ipsam naturam rationalem, provt antecedit omne actuale dictamen rationis, probatur: quia mendacium, v. g. & alij actus intrinsecè mali, non ideo sunt mali, quia ratio dicitur, eos esse malos; sed potius è contrà, ideo ratio dicitur, eos esse malos, quia sunt mali: & sicut in Physicis non ideo quantitas dicitur recta, quia sit conformis regulae, aut mensurae; sed ideo est conformis regulae, aut mensurae, quia in se ipsa est recta; & mensura solum facit, vt cognoscatur, vtrum sit recta, cum solum definiatur esse illud, quo primo vnunquodque cognoscitur, 10. Metaph. text. 3. ita & in moralibus, non ideo actus est bonus, aut malus, quia sic dicitur recta ratio; sed è contrà ideo ratio dicitur, quod sit bonus, vel malus, quia in se ipso est bonus, aut malus: & quemadmodum ab obiecto desumit suum esse; ita & bonitatem, & malitiam, in quantum, scilicet, ipsum obiectum, comparatum ad naturam rationalem, est illi conueniens, vt attingatur per actum fugae, aut per actum prosecutionis: hinc enim proximè fit, vt etiam actus sit conueniens eidem naturae, imò & recta ratio ab illo dependeat in sua rectitudine, cum haec quoque ideo solum sit recta, quia rectè indicat de obiecto, eique conformatur, provt est in se. Atque hac ratione per huiusmodi relationem dissonantiae, aut disconuenientiae ad naturam rationalem, optime explicatur, quomodo peccatum, vel actus vitij contrariè opponatur cum actu virtutis, vt supra diximus; quomodo peccata desumant speciem ex obiectis, vt infra dicemus cum S. Thom. 1. 2. quest. 72. a. 1. quomodo peccata per excessum non sint eadem cum peccatis per defectum, & plura alia, quae alioqui difficilè explicantur.

Et confirmatur: quia, sicut bonitas transcendens formaliter consistit in relatione conuenientiae; ita & malitia debet consistere in relatione disconuenientiae.

Neque ex hoc, quod ratio formalis malitiae constituitur in huiusmodi relatione, & dicatur esse quid positiuum, vereri possumus, ne Deum constitua-

mus causam malitiæ, cum non possit non esse cau-
sa omnis rationis positivæ: contra enim est, ex eo-
dem Valq. 1.2. disp. 129. cap. 7. quia huiusmodi relatio
disonantia, aut disconuenientia ad naturam, non
fundatur in actu peccati, propterea est à Deo, tanquam
à causa vniuersali; sed solum propterea est à libero ar-
bitrio, & includit hanc denominationem liberi, in
genere causæ formalis.

Contraria tamen sententia, quod ratio formalis
malitiæ actualis non consistat in relatione difformi-
tatis, & dissonantia, siue ad legem, propterea dicit
ordinationem superioris, quæ habet vim obligan-
di, siue ad rectam rationem, propterea dicit iudicium
practicum ipsius operantis, quod hoc, vel illud sit
faciendum, siue ad ipsam naturam rationalem ipsius
operantis; est communis, ut constabit *disp. sequenti*:
& secundum illam

Dicendum est primò: Malitia actualis non con-
sistit in relatione reali difformitatis, aut dissonan-
tia ad legem, vel ad rectam rationem, vel ad natu-
ram rationalem. Est contra aliquos apud Salas 1.2.
tr. 13. *disp. 2. sect. 3. cit. num. 11. & 14.* qui absolute
asserunt, huiusmodi relationem esse realem; & spe-
cialiter est contra Scotum, & Tartaretum apud eun-
dem *ibidem*, qui asserunt, eam esse realem, & ex ge-
nere illarum, quas ipsi appellant extrinsecus adue-
nientes; quatenus, scilicet, non sequuntur neces-
sario ad solam positionem fundamenti, & termini:
sed præterea requirunt aliquid aliud extrinsecus,
quomodo in casu nostro relatio difformitatis, &
disonantia, quæ est in actu ad naturam rationalem,
non sequitur præcisè ad positionem actus; sed præ-
terea requirit positionem, & non reuocationem
præcepti. Nostram tamen conclusionem admittit
Valq. *disp. 95. cit. cap. 10.* & alij communiter apud
Salas *num. 14. cit.*

Et quidem de relatione dissonantia ad legem,
quatenus lex est actualis ordinatio superioris, & ha-
bet vim obligandi; probat Salas *ibidem*: quia com-
muniter tunc est relatio dissonantia in actu, quan-
do iam desit ordinatio, & lex; & per consequens
impossibile est, quod sit relatio realis, cum sit ad
terminum actu non existentem: & præterea, quia
ad malitiam actualem satis est, si ordinatio superio-
ris solum sit apprehensa, & per conscientiam erro-
neam applicata, & proposita: quod tamen simili-
ter esse non potest, si relatio est realis, cum hæc
essentialiter sit ad terminum verum, non autem so-
lum ad apprehensum.

De dissonantia verò ad rectam rationem, quate-
nus dicit dictamen practicum eiusdem operantis,
idem probat: quia similiter peccata, quæ fiunt ex
ignorantia culpabili, & præuisa, tunc habent dif-
sonantiam ad rectam rationem, quando actu non
existit recta ratio; sed vel prius extitit, vel positivè
fuit volita non existere, & per consequens etiam ipsa
est ad terminum non existentem. Et præterea, quia,
cum huiusmodi recta ratio, vel dictamen practicum
de operatione, versetur circa ipsam operationem,
ut circa obiectum, relatio dissonantia, quæ est in
operatione ad rectam rationem, reuera nõ est aliud,
nisi relatio obiecti ad actum, id est, mensurabilis ad
mensuram; quæ tamen ex Aristotele 5. *Metaph.*
text. 20. realis non est, cum mensura idem solum di-
catur ad aliud, quia aliud dicitur ad ipsam; &
sicut obiectum intellectus speculativi, siue sit con-
sonum, siue sit dissonum actui, per quem cogno-
scitur, non refertur ad illum realiter; ita neque obie-
ctum intellectus practici, qualis est ipse actus vir-
tutis, aut vitij. Et denique, quia huiusmodi dif-
sonantia in actu peccati, non tam est ad ipsum

3. Malitia, & ratio formalis peccati nõ consistit in relatione reali difformitatis, aut dissonantia.

4. Difformitas ad legem non potest esse relatio realis.

5. Neque difformitas ad rationem ipsius operationis.

actum, & dictamen rationis, acceptum formaliter,
quam ad obiectum illius; id est, ad illud, quod per
actum repræsentatur, ut faciendum: & sicut ex eo,
quod huiusmodi obiecto sit consonus, vel dissonus,
ipse actus rationis habet, ut dicatur recta ratio, &
dictamen rectum; vel prauum; ita & ex eo, quod
eidem sit consonus, aut dissonus ipse actus volun-
tatis, videtur habere, quod sit rectus, aut prauus,
id est, bonus, aut malus.

Denique, de dissonantia ad naturam rationalem,
quod non sit relatio realis, probat Salas *sect. cit. num.*
15. ex Valq. disp. 95. cap. 10. num. 47. quia solum
competit actui peccati, quatenus subest alicui alteri
actui animæ, vel in eodem operante, & peccante,
vel in alio; ac proinde nõ potest competere realiter,
cum actus animæ non sint sufficientes fundare, aut
inducere relationem realem in aliquo aliud, quod
ipsis substat, ut docet S. Thom. 1.1. *quest. 13. art. 7.*
& patet in relationibus generis, speciei, & simili-
bus, quæ hac maximè de causa non sunt reales; quia
fundantur in actibus animæ: ij enim actus, qui idem
dicuntur esse mali, quia sunt prohibiti, in relatione
disonantia ad naturam rationalem omnino pen-
dent à voluntate prohibentis, & quoad illam va-
riantur, propterea hæc fuerit variata, ut ex se patet:
in aliis verò, qui dicuntur esse mali ex iure naturæ,
ut est, v.g. furtum, adulterium, &c. multa simili-
ter includuntur, quæ dependent à voluntate alteri-
us, ut, v.g. quod hæc res, quæ est materia furti,
sit sub dominio certi hominis, & ad illum perti-
neat ex contractu emptionis, ex donatione, ex testa-
mento, vel alio modo inuoluntate consensum, &
voluntatem alicuius alterius; & hæc mulier, cum
qua committitur adulterium, sit vxor illius, simi-
liter ex consensu, voluntariè ab illo præstito in
contractu matrimonij; & vniuersaliter in omnibus
saltem requiritur aduertentia, & deliberatio, & so-
lum sunt dissoni, aut disconuenientes naturæ, in
quantum fiunt ex actuali aduertentia ad malitiam.

Atque ex his rationibus non modò excluditur à
ratione formalis malitiæ relatio realis prædicamen-
talis; sed etiam transcendentalis, & quæcunque, si-
ue intrinsecus, siue extrinsecus sit adueniens: quia
actus animæ, sicut non habent realiter immutare ex-
trema realia, quæ ipsis substant; ita neque habent rea-
liter illa referre ad inuicem: & sicut solum habet il-
la immutare secundum esse apprehensum, & secun-
dum rationem; ita & solum habet illa referre secun-
dum rationem, ut patet ex S. Thom. 1.1. *quest. 13. art. 7. cit.*
cum præsertim huiusmodi relationes extrinsecus
aduenientes à solis Scottis admittantur, & per so-
lum modum suæ originis, ac resultantia, non pos-
sunt satis differre à relationibus prædicamentalibus,
ut videre est apud Suarez in *Met. disp. 48. sect. 1.*

Et nostra conclusio videtur præterea posse con-
firmari ex eo: quia falsum est, quod difformitas,
aut dissonantia sit relatio, nisi forte secundum vo-
cabulum, & solum ex modo significandi, qualis est
etiam distinctio, & oppositio, ut notat Capr. in 1.
*distinct. 30. quest. 1. ad 6. Greg. contra 1. conclusio-
nem:* cum tamen reuera nihil sit aliud, nisi nega-
tio, & impossibilitas. Vnde & Aristoteles in *cap.*
de quant. expressè ait, quod vnum contrarium non
dicitur ad alterum; & magnum, & paruum, idem
non sunt contraria, quia sunt ad alterum: & in *cap.*
de oppos. quod contraria, ea ipsa, quæ sunt, nullo
modo ad se inuicem dicuntur: & 5. *Metaph. text. 27.*
quod esse inæquale est non habere æqualitatem;
sicut & esse inuisibile est non habere colorem: &
S. Thom. 1.1. *quest. 42. art. 1. ad 4.* oppositionem,
quæ est inter aliqua, non esse relationem. Et ratio
videtur

6. Neque ad naturam rationalem.

9. Quomodo aliqua prædicamenta realia dicuntur consistere in relatione rationis.

7. Difformitas, aut dissonantia non est relatio, nisi secundum vocabulum, & ex modo significandi.

videtur esse: quia ex eodem S. Thom. 1.1. *quest. 28. art. 1. in corp. & alibi*, relatio, vel respectus nihil
est aliud nisi inclinatio aliorum ad inuicem; &
proprium inuicem relationis in hoc consistit, ut refe-
rat subiectum, & quodammodo ferat ad terminum,
eique formaliter tribuat esse ad aliud; quod tamen
impossibile est, ut habeatur formaliter à ratione
distinctio, oppositionis, contrarietatis, disso-
nantia, difformitatis, & similibus, quæ non modò
non ordinant, non conuertunt, non ferunt subie-
ctum ad terminum; sed potius ab illo deordinant,
auertunt, & retrahunt, ut ex se patet.

Dicendum secundò: Malitia actualis non con-
sistit formaliter in relatione rationis ad legem, ad
rectam rationem, vel ad naturam rationalem, ad
quam actus peccati comparatur, ut difformis, &
disonus. Ita omnes communiter, qui illam consti-
tuunt in aliquo negatio, ut dicemus *disp. seq.*
Probat: quia relationes rationis non conueniunt
rebus seclula operatione intellectus; bonitas verò
& malitia moralis omnino conuenit, cum inter cæ-
tera hoc differat bonum, & malum à vero, & falso,
quod illud sit in rebus, & hoc in intellectu, 6.
Metaph. text. 8.

Quòd si dicas ex Valq. *disp. 95. c. 10. n. 49.* idem dici
peccatum, & malum esse reipsa; quia reipsa sunt om-
nia, ex quibus intellectus determinatur ad concipi-
piendum relationem rationis: sicut & ratio Creato-
ris, & Domini idem dicitur esse in Deo reipsa; &
ratio vxoris, & mariti esse reipsa in hominibus, quia
reipsa sunt omnia, ex quibus proximè confurgunt
huiusmodi relationes, quæ importantur, id est, crea-
tura Deo subiectæ, & hoc, quod est matrimonium
inter aliquos fuisse contractum: & eadem ratione
etiam veritatem, & bonitatem, quæ est passio entis,
communiter dici, quòd consistat in relatione ra-
tionis; quia re ipsa enti conuenit, ut possit concipi
tali modo relatum.

Contra est: quia ex hoc aperte sequitur, quòd
ratio formalis peccati non consistat formaliter in
relatione rationis; sed in proximo fundamento, ex
quo illa consequitur: siquidem formaliter in eo so-
lo consistit, quòd conuenit operanti, seclula ope-
ratione intellectus, quod tamen solum est funda-
mentum, propterea antecedit relationem, & ab illa
præscindit, tanquam à re consequente; non autem
ipsa relatio, propterea concipitur sequi in postero-
re rationis: idque ipsum debet concedi etiam in
exemplis allatis de ratione formali Creatoris, ac
Domini; vxoris, ac mariti; sicut & conceditur de
passionibus entis: sicut enim ratio veri, & boni
transcendentalis, est ipsa ratio cuiusque entis, pro-
pterea tali modo est conceptibilis, conceptu quodam
secundario, vel in ordine ad intellectum, vel in or-
dine ad aliquod aliud ens; non autem est formaliter
ipsa relatio mente concepta in vnoquoque enterita
& ratio Creatoris, ac Domini, est habere creaturas à
se productas ex nihilo, & sibi subiectas. Et ratio
vxoris, & mariti est, sibi mutuo tradidisse, & ac-
ceptasse potestatem corporum; non autem forma-
liter ipsa relatio, quæ ex hoc fundamento potest
confinigi. Vnde & Deus, & Angeli, qui res intel-
ligunt, sicuti sunt, neque formant entia rationis,
perfectissime intelligunt passionem entis, id est, se-
cundarias conceptibilitates sine relatione rationis,
ratione Creatoris, ac Domini, ratione mariti,
& vxoris, & similes, & inter has etiam intelligunt
rationem malitiæ, & peccati, quæcunque tandem
illa sit. Et quemadmodum in relatiuis realibus id,
quod conuenit ratione proximi fundamenti, non
dicitur formaliter conuenire per relationem rea-

8. Malitia non consistit formaliter in relatione rationis.

10. Malitia reuera explicatur per relationem rationis.

11. Malitia non consistit in relatione deordinationis ad ultimum finem.

lem, quæ ex illo consequitur; ita & in relatiuis ra-
tionis non est dicendum conuenire formaliter per
relationem rationis id, quod conuenit ratione pro-
ximi fundamenti. Neque aliud sibi voluit S. Thom.
1.1. *quest. 13. art. 7. & alius locis*, quando dixit, ea
nomina, quæ solum in tempore dicuntur de Deo,
ut nomen Creatoris, ac Domini, importare rela-
tionem rationis: ut enim ipse se explicat in *respons.*
ad 1. cum non important, nisi præsupponendo di-
uinam essentiam, vel actionem realem, & solum ra-
tione illius dicuntur conuenire realiter, ut subdit in
respons. ad 5.

Secundò probatur conclusio: quia potest intelli-
gi aliquis actus esse malus formaliter, absque eo,
quòd villo modo cogitetur de relatione, id est, ex hoc
præcisè, quòd intelligatur carere rectitudine debi-
ta: & sicut omisso actus debiti intelligitur esse ma-
la formaliter, per hoc solum, quòd sit negatio
actus; neque est opus cogitare de relatione ratio-
nis, ut etiam concedit Valq. *disp. cit. cap. 9. num. 44.*
& *cap. 10. num. 50.* ita & positio actus indebiti po-
test intelligi, ut formaliter mala, absque eo, quòd
cogitetur de relatione.

Dicendum tertio: Malitia actualis rectè potest
explicari per relationem rationis, siue ad legem, siue
ad dictamen rationis, siue ad naturam rationalem.
Probat: quia conceptus relatiui, & comparatiui
sæpè nobis sunt notiores, & magis familiares,
quam absoluti: & ut notat S. Thom. 1.1. *quest. 13. a.*
7. cit. ad 1. sæpè vtimur nominibus relatiuis, non ad
significandas formaliter ipsas relationes, sed res, ad
quas consequuntur relationes: ut quando dicimus,
v. g. mouens, & motum, & qua ratione per rela-
tiones rationis explicamus passionem entis, & ratio-
nem Creatoris, ac Domini, propterea conueniunt Deo;
& in Phycis per difformitatem ad regulam expli-
camus obliquitatem, & curuitatem vnus quantiti-
tatis; & per conformitatem explicamus rectitudi-
nem, & sic de aliis, eadem possumus explicare etiam
malitiam actualem, vel comparando actum peccati
ad legem, quæ est regula, & mensura remota boni-
tatis, vel ad rectam rationem, quæ est regula, &
mensura proxima, vel ad naturam rationalem, quæ
est finis cui, & mensura vltima.

Atque hoc solum existimo voluisse S. Thom. 1.2.
quest. 18. art. 5. cit. vbi ait, malum in actionibus dici
per comparisonem ad rationem; & pleròque ex
iis, qui citantur pro contraria sententia: siquidem
absolute concedunt, quòd malitia consistat in nega-
tione rectitudinis debite, ut dicemus *disputatione se-
quente.*

Dicendum quartò: Ex his colligitur, quòd ratio
formalis peccati neque etiam consistat in relatione
deordinationis ad vltimum finem: neque enim
huiusmodi deordinatio est relatio, siue realis, siue
rationis; sed potest sufficienter intelligi per aliquid
negatiuum, id est, per carentiam rectitudinis debi-
tæ: nam eo ipso, quòd aliquis actus inordina-
tè se habet ad honestatem, quæ est finis proximus,
inordinatè se habet etiam ad Deum, & ad finem vl-
timum: siquidem ad hunc est ordinabilis solum per
finem proximum.

Et quemadmodum in actu virtutis idem est, quòd
sit conuersus ad honestatem, quæ est finis proxi-
mus; & quòd sit conuersus ad Deum, qui est finis
vltimus; ita & in actu vitij, idem est, quòd sit
auerfus ab honestate, eamque non respiciat; & quòd
sit auerfus à Deo, & similiter non respiciat Deum.
Vnde & huiusmodi auersio, vel deordinatio à fine
non solum conuenit peccato commissionis; sed
etiam amissionis, in qua tamen ratio malitiæ, etiam
secundum

secundum aduersarios, non est aliquid relatiuum. Quod si per huiusmodi deordinationem ad vltimum finem intelligatur positium demeritum illum habendi, vel positua dignitas illa carenti, negari non potest, quin supponat rationem peccati, vt priorem, & in illa fundetur; sicut & ratio meriti, vel positua dignitas possidendi finem vltimum, supponit rationem honesti in actu virtutis, vt notat Salas 1.2. tr. 13. disp. 2. sect. 3. cit. num. 16.

12. Ad primam. Ad primam ex rationibus initio positis, Respondeo, falsum esse, quod verba illa definitionis, contra legem aeternam; importent formaliter relationem difformitatis ad legem; sed solum important realem negationem conformitatis, & proximum fundamentum, ex quo potest concipi positua relatio difformitatis: & sicut peccatum amissionis est contra legem aeternam, & tota definitio peccati illi etiam conuenit, etiam si illius malitia, non sit relatio, etiam ex Vasquez num. 44. & 50. cit. ita & peccatum commissionis. Et similiter falsum est, quod ex hoc formaliter actus intelligatur esse malus, quia comparatur ad legem, tanquam difformis: sicut enim in Physicis, aut Mathematicis, non ex hoc formaliter intelligitur aliqua quantitas esse obliqua, quia comparatur ad regulam, tanquam difformis; sed ex hoc, quod constat ex partibus talem, vel talem positionem habentibus, & quae non ex aequo sua interiacent puncta, vt loquitur Euclides lib. 1. definit. 4. & hinc etiam prouenit, vt possit comparari ad regulam, tanquam difformis: & in artificialibus, non ex hoc formaliter intelligitur domus, v. g. esse mala, quia comparatur ad artem, tanquam difformis; sed quia caret, v. g. tecto, aut aliquo alio sibi debito: & hinc similiter habet, vt comparetur ad artem, tanquam difformis: ita & in moralibus non ex hoc formaliter habet actus, vt sit malus; quia comparatur ad legem tanquam difformis; sed, quia caret aliquo sibi debito, ex qua carentia etiam habet, vt comparetur ad legem, tanquam difformis. Et si loquamur de malo, non solum accepto substantiue pro ipsa malitia; sed etiam adiectiue, & denominatiue pro ipso actu peccati, qui dicitur malus; recte potest concedi, quod consistat in relatione, & tendentia ad suum obiectum, prout substat legi prohibenti; sicut veritas in actu intellectus consistit in tendentia ad suum obiectum, prout similiter ita se habet, sicut cognoscitur. Per illud tamen, quod dicitur, obiectum substat legi prohibenti, non importatur formaliter relatio difformitatis ad legem; sed carentia alicuius ex iis, quae lex requirit, ad hoc, vt actus circa illud verificetur; & ex hac carentia formaliter prouenit, vt circa illud prohibeat actum, & ipsum obiectum dicatur substat legi prohibenti.

13. Ad secundam. Ad secundam Respondeo, recte probare, quod malitia eorum actuum, qui sunt intrinsece mali, non consistat formaliter in relatione difformitatis ad rectam rationem; sed in aliquo, quod antecedit huiusmodi relationem; non tamen probare, quod formaliter consistat in relatione difformitatis ad naturam; siquidem potest consistere in aliquo alio, quod similiter antecedit comparationem actus ad naturam, sicut antecedit comparationem eiusdem ad dictamen rationis. Et quemadmodum in artificialibus malitia domus, v. g. carentis tecto, formaliter consistit in carentia tecti, & haec equaliter antecedit relationem difformitatis ad regulas artis, & relationem disconuenientiae ad homines, vt illam habitent: ita & in moralibus, malitia actus potest formaliter consistere in carentia alicuius ex iis, quae requiruntur ad rectitudinem; &

haec carentia potest equaliter antecedere vtrunque comparationem, ad dictamen rationis, & ad naturam. Quo autem modo haec ipsa malitia habeatur ex obiecto, dicemus infra. Et similiter falsum est, quod solum ex huiusmodi relatione ad naturam possit explicari contrarietas positua actus virtutis, & vitij, quando reuera est; non autem solum est contrarietas priuatiua, vt saepe contingit; & quod solum ratione illius relationis possint peccata desumere speciem ex obiectis, & differre ab iniuicem, quando sunt contra eandem virtutem per excessum, & per defectum: vt enim diximus supra, contrarietas in actu vitij ad actum virtutis, solum est ratione illius, quod in peccato se habet, vt materiale, id est, ratione ipsius actus; & hic aliquando contrariatur strictè, & proprie, vt actus amoris, & actus odij, circa eandem personam; affirmatio, & negatio de eodem obiecto; voluntas habendi alienum, & voluntas non habendi: aliquando verò solum contrariatur largo modo, & improprie, prout contrarietas dicitur quancunque impossibilitatem in eodem subiecto pro eodem tempore, siue proueniat ex aliquo posituo, siue ex priuatiuo, quomodo etiam Arist. 1. Physic. text. 56. & 66. ait, priuationem, & formam esse prima contraria: & 5. Physic. text. 9. Priuatio, inquit, dicatur contrarium. & 2. de anima, text. 70. tenebrae dicuntur contrariari lumini. Et quemadmodum obiecta possunt esse diuersa, etiam praescindendo à relatione conuenientiae, aut disconuenientiae ad naturam; ita & possunt tribuere speciem, & diuersitatem peccatis. Et denique, quia peccatum non est sola carentia rectitudinis; sed ipse actus, prout caret rectitudine, vel carentia rectitudinis, prout est in actu; etiam actus, qui est contra virtutem per excessum, potest esse diuersum peccatum ab actu, qui est contra eandem per defectum, si vterque sit ex diuersis motiuis; cum verè vterque etiam, prout fundat carentiam eiusdem rectitudinis, eique substat; sit diuersus; sicut & homo, & equus diuersus est, etiam prout fundat negationem lapidis, eique substat, de qua re plura dicemus infra.

14. Ad confirmationem. Ad confirmationem pater ex dictis. Primò enim falsum est, quod bonitas transcendens formaliter consistat in relatione rationis, quauis per illam rectè explicetur, vt diximus: & idè neque est, quod malitia formaliter constituatur in relatione; deinde, quidquid sit de bonitate, quae est passio entis, bonitas moralis, prout primò denominat actum bonum in se, & absolute, non se habet proportionaliter ad bonitatem, quae est passio, & secundaria; sed ad illam, quae est primaria, & pertinet ad ipsam primariam rationem entis, & dicit integritatem, & perfectionem eorum omnium, quae pertinent ad vnunquodque: quo modo 5. Metaph. text. 21. perfectum describitur esse illud, extra quod non est vllam accipere particulam: & Deus dicitur summè bonus, quia est summè perfectus, & extra illum non est accipere perfectionem, quae in ipso non sit: & Gen. 1. dicitur Deus vidisse cuncta, quae fecerat, quod essent valde bona: & ex Dionysio cap. 4. de diu. nominibus, bonum est ex vna, totaque causa, & malum ex singulis defectibus: & denique ex communi vsu, quod est imperfectum ex suo genere, & caret aliquo, quod ad ipsum pertinet, dicitur malum; vt domus, v. g. si careat tecto: & contra, quod est perfectum, & nullo caret, dicitur bonum: sic enim etiam actus, si nullo caret ex iis, quae ad ipsum pertinent, in quantum est à natura rationali, dicitur bonus; & si careat aliquo, dicitur malus: ac proinde malitia formaliter consistit in

in huiusmodi carentia, & defectu, quidquid sit de dissonantia, & disconuenientia ad naturam, vt dicemus.

DISPUT. X.

Vtrum ratio formalis peccati consistat in aliquo posituo absoluto.

1. Sententia Caietani, & aliorum, quod ratio formalis peccati consistat in ipso actu posituo, prout proximè fundat negationem rectitudinis.
2. Probat secundum aliquos, quod peccatum consistat in aliquo posituo.
3. Contraria sententia communis, quod peccatum formaliter non consistat in aliquo posituo.
4. Ratio formalis peccati non consistit in sola entitate physica actus.
5. Quomodo peccatum rectè dicatur esse quid complexè solum enunciabile.
6. Ratio formalis peccati non consistit in entitate actus, etiam prout est deliberata, & libera.
7. Sancti Patres communiter non agnoscunt aliam rationem mali, nisi illam, quae consistit in negatione, aut priuatione.
8. Idem est etiam de Scholasticis.
9. Ex Scriptura non habetur, nisi, quod ratio mali consistat in aliquo negatiuo.
10. Malitia malè diuiditur à Caietano in malitiam simpliciter, & malitiam moralem, seu secundum quid.
11. Non datur purum malum, & quod nullam habeat admixtionem boni.
12. Omnis malitia consistit in negatiuo, siue per illam dicatur aliquid esse malum in se, & absolute; siue dicatur esse malum alteri, & relatiue.
13. Malum physicum non consistit formaliter in posituo.
14. Si malitia formaliter consistit in entitate positua, vel Deus proprie est causa malitiae, vel non est proprie causa omnis entitatis posituae.
15. Malitia non potest consistere simul in posituo, & negatiuo.
16. Quomodo bonum, & malum dicantur opponi contrariè.
17. Quomodo bonum, & malum sint differentia actuum humanorum.
18. Quomodo aliqui actus dicantur mali intrinsece, & essentialiter.
19. Ad tertiam.
20. Quomodo pena sensus debeat peccato ratione conuersionis, & pena damni ratione auersionis.
21. Ad quintam.

1. Sententia Caietani, & aliorum, quod ratio formalis peccati consistat in ipso actu posituo, prout proximè fundat negationem rectitudinis. PRIMAM sententiam est Caietani 1.2. quest. 18. art. 5. & quest. 71. art. 6. quem sequitur etiam Medina in art. 6. cit. ex quest. 71. & apud illum Victoria, & quidam alij recentiores apud Vasq. 1.2. disp. 95. cap. 2. num. 3. & apud Salas ibidem, tract. 13. disp. 2. sect. 3. num. 11. & praesertim ex Academia Salmanticensi, & Complutensi, apud eundem num. 19. Imò, & idem asseruerunt etiam aliqui ex veteribus, vt apud Salas ibidem, num. 11. cit. refert Maior in 2. d. 37. quest. 1. art. 1. & Aluifiodoren. lib. 2. tract. 26. cap. 1. rationem formalem peccati, aut mali moralis, consistere in ipso actu posituo, qui proximè fundat negationem rectitudinis, eamque antecedit: quauis Baldelli Theol. Moral.

enim non sit negandum, quod malum simpliciter consistat in aliquo negatiuo; malum tamen morale ex Caietano non continetur sub malo simpliciter, tanquam species sub genere; sed est certum quoddam genus mali per se; & ad distinctionem mali simpliciter, potest appellari malum secundum quid, & cum addito, & de vtroque non nisi æquiuocè dicitur ratio mali. Et vt addit Caiet. peccatum dupliciter dici potest, quod sit actus malus; id est, contrariè, & priuatiue; & peccatum intemperantiae, v. g. dicitur malum contrariè, in quantum habet obiectum formale contrarium obiecto temperantiae; & praeterea dicitur malum priuatiue, in quantum caret rectitudine, quam deberet habere; & inter has duas malitias hoc est discriminis, quod illa sit res positua, & à Deo, & fundamentum huius, & pertinet ad conuersionem, quae dicitur esse in actu peccati; haec verò sit priuatio, & nihil, & non à Deo, & fundetur in illa, & pertinet ad auersionem; & quauis in quolibet peccato commissionis reperitur haec vtraque malitia; illa tamen, quae est contraria, & positua est potior: quia magis per se est voluntaria, & ex illa attenditur species peccatorum; quauis haec, quia intelligitur postremò aduenire actui, dicatur à S. Thoma, se habere in peccato quasi formale.

Ad eandem sententiam potest reduci etiam illud, quod asserunt Sotus, & Victoria, apud Salas n. 11. cit. & aliqui alij apud Vasq. cap. 9. n. 7. quod ratio peccati formaliter consistat in aliquo posituo, & in aliquo negatiuo simul, id est, in ipsa entitate actus, & in priuatione rectitudinis debite: quod ex veteribus videtur asserere etiam S. Bonau. in 2. d. 42. art. 3. quest. 1. & Ferrar. 3. contra Gent. c. 9. §. Secundum est. qui dicunt, quod si peccatum sumatur concretuè, vel prout est in concretionem; non autem solum prout est in abstractionem; non tantum dicit priuationem; sed etiam actum; & Gregor. in 2. d. 34. q. 1. art. 1. conclus. 3. & art. 2. coroll. 1. vbi ait, peccatum non esse aliquid incomplexe enunciabile; sed solum posse enunciari complexè: quia, scilicet, neque est solus actus posituius, neque sola priuatio, sed simul vtrunque.

2. Probatur secundum aliquos, quod peccatum consistat in aliquo posituo. Rationes pro Caiet. haec sunt praecipuae. Primò, quia aliqui bonum, & malum morale solum opponerentur priuatiue; non autem contrariè, contra Aristotelem 2. Ethic. cap. 8. & lib. 7. cap. 8. & 14. & in cap. de aliis, & in cap. de qualitate, & in cap. de oppos. sicut in aliis: & cum bonitas, & malitia eodem modo videantur se habere in actibus voluntatis, sicut se habet veritas, & falsitas in actibus intellectus, vt colligitur ex eodem Aristotele in cap. ad aliquid, cit. vbi ait, actum virtutis eodem modo contrariari actui vitij, quo contrariatur actus scientiae actui erroris; quemadmodum falsitas in actu intellectus consistit in aliquo posituo, id est, in ipsa entitate actus, prout habet obiectum aliter correspondens in re, quam per ipsum representetur; ita & malitia in actu voluntatis consistit in aliquo posituo, id est, in ipsa entitate actus. Et sicut contrarietas inter actum erroris, & actum scientiae non exercetur formaliter ratione priuationis, quam habet actus erroris; sed ratione entitatis posituae, quae fundat talem priuationem: ita & contrarietas inter actum virtutis, & vitij, non exercetur formaliter ratione priuationis, quae est in actu vitij; sed ratione entitatis: ac proinde in entitate consistit malitia, sicut & in entitate consistit bonitas. Vnde & qui elicit actum odij, verbi gratia, erga Deum, non idè formaliter peccat, quia non eliciat actum amoris, & careat bonitate illius; sed, quia posituè elicit actum odij, & habet illius malitiam, eamque ob causam deterius

deterius se habet eliciendo positiuè hunc actum, quam si solum se haberet negatiuè ad actum amoris: sicut & intellectus deterius se habet per actum erroris, quam per solam negationem scientiæ; & sensus per actum doloris, quam per solam negationem voluptatis.

Secundò, quia species peccatorum non possunt desumi nisi ex aliquo positiuo: sicut enim ratio actus moralis, quæ est genus ad actum bonum, & malum, est positua; ita & solum potest diuidi per differentias posituas, quæ reducuntur ad idem genus; & aliquo modo sunt ipsa ratio generica, vt patet ex doctrina Aristotelis 7. *Metaph. text. 43. & lib. 1. de par. cap. 3.* vbi etiam specialiter dicitur, quod priuationis, quæ priuatio est, nulla potest esse differentia: quia est impossibile, vt eius, quod non est, dentur species: & sicut diuiditur, verbi gratia, pennatum, & pedatum, in illud, quod habet pennas, aut pedes fissos, aut non fissos; ita & diuidatur impennatum, & impedatum. Quod idem etiam habet 4. *Physic. text. 67.* vbi similiter dicitur, quod nihili, & non entis nulla est differentia: quæ doctrina optimè quadrat in rem præsentem, si ratio formalis peccati dicatur esse priuatio: similiter enim erit impossibile, vt peccatorum, & malitiæ dentur species. Vnde & S. Thom. 2. 2. *quæst. 19. art. 5. ad 1.* expressè docet, quod species peccati desumantur ex obiecto, ad quod peccans conuertitur: & cum sæpius asserat, bonum, & malum esse differentias constitutiuas humanorum actuum, vt 1. 1. *quæst. 48. art. 1. ad 2. & 1. 2. quæst. 19. art. 1. & lib. 3. contra Gens. cap. 9.* simul tamen etiam asserit, quod differentia constitutiuæ actuum debeant esse posituæ, vt 1. 1. *loco cit. & 1. 2. quæst. 18. art. 5. ad 2. & quæst. 72. art. 1.* Quod argumentum maiorem vim videtur habere in iis actibus, qui dicuntur esse mali intrinsecè, & essentialiter, vt est, verbi gratia, velle mentiri, & odium Dei: si enim malitia est illis essentialis, impossibile videtur, quod non sit aliquid positiuum, cum priuatio non possit esse alicui essentialis. Et confirmatur: quia priuatio rectitudinis, aut honestatis, verbi gratia, temperantiæ, eadem est, tam in actu insensibilitatis, quæ est vitium illi oppositum per defectum, quam in actu intemperantiæ, quæ est vitium oppositum per excessum: ergo impossibile est, vt illa tribuat speciem his peccatis.

Tertiò, actus vitiosi producant habitus positiuè inclinantes ad malitiam actus, & habitus ab illa formaliter specificantur: quod tamen esse non posset, nisi malitia actus esset quid positiuum, siquidem alioqui neque posset concurrere ad productionem, neque ad specificationem sui habitus.

Quartò, id, quod est positiuum in actu, etiam provt præcendit à priuatione, quæ ex illo consequitur, est voluntarium, & liberum; & fundat sufficienter relationes disconuenientiæ ad legem, ad rectam rationem, & ad naturam ipsius operantis, eique quatenus est quid positiuum, debetur poena sensus; siquidem hæc solum debetur peccato ratione conuersionis; sicut & poena damni debetur ratione auersionis, vt docet S. August. *lib. 2. de lib. arbit. cap. 19. & lib. 3. cap. 1. & S. Thom. hac quæst. 71. art. 1. ad 3. & quæst. 72. art. 3. ad 2.* ergo id, quod est positiuum, etiam provt præcendit à priuatione, est malum moraliter, & malitia formaliter est quid positiuum.

Et confirmatur ex S. Hieronymo in illud *Michee 2.* iuxta versionem Septuaginta Interpretum: *Eugistis nemine persequente.* carpit enim eos, qui asserunt, peccatum esse nihil: quia alioqui sequeretur, quod

etiam damnum nobis illatum à Dæmone esset nihil, & Deus pro nihilo homines poneret in Inferno; & quando remittit peccata, nihil remitteret: & Christus ipse pro nihilo esset mortuus, dum est mortuus pro peccato: & contra nihilum prædicarent Scripturæ, & Sancti Viri, dum prædicant contra peccatum: quæ tamen omnia sunt maxime absurda.

Quintò, pro sententia aliorum, qui rationem peccati simul constituunt in aliquo positiuo, & in aliquo priuatiuo, videtur facere S. Thom. 1. 2. *q. 71. art. 6.* vbi ait, actum humanum se habere in peccato, tanquam materiale; & contrarietatem ad legem æternam se habere tanquam formale: sensus enim videtur esse, quod sicut ex materiali, & ex formali constituitur ratio totius: ita & peccatum constituitur ex entitate actus, & ex priuatione conformitatis ad legem. Et præterea videtur facere illud Hierem. *cap. 2.* vbi peccatum resoluitur in duo, id est, in recessum à Deo, & in accessum ad creaturam: *Duo mala fecit populus meus: dereliquerunt Deum, fontem aquæ viuæ: & foderunt sibi cisternas.* Et ratio videtur esse: quia, sicut motus in physicis constituitur ex recessu ab vno termino, & ex accessu ad alium, itaque definitio, & ratione sunt duo, quauis re, & subiecto sint vnus, vt dicitur 5. *Physic. text. 47.* ita & peccatum constituitur ex recessu à Deo, & accessu ad creaturam.

Secunda sententia est aliorum communis apud Salas 1. 2. *tract. 13. disp. 2. sect. 3. cit. num. 12.* & apud Azor. *tom. 1. lib. 4. cap. 1. quæst. 6.* rationem formalem peccati non consistere in ipso actu, aut aliquo alio positiuo; sed solum in negatione rectitudinis debite, vt explicabimus infra.

Dicendum est primò: Ratio formalis peccati, aut mali moralis, non consistit in sola substantia, & entitate physica ipsius actus. Probat: quia saltem ad rationem peccati, & mali moralis requiritur, vt sit deliberatus, & liber; quod tamen, præter nudam substantiam, & entitatem actus, dicit extrinsecam denominationem ab indifferentia, & libertate potentia, & certum modum cognitionis, vt supra diximus. Atque hoc modo certissimum est id, quod docet Gregorius in 2. *d. 24. quæst. 1. art. 1. conclus. 3. & art. 2. coroll. 1.* quod peccatum sit quid complexè solum enunciabile: verè enim non consistit in aliquo entitate simplici; sed includit complexionem plurium, & plures denominationes extrinsecas ab actu intellectus, & à libertate potentia.

Dicendum secundò: Ratio formalis peccati non consistit in entitate actus, etiam provt est deliberata, & libera, vt vult Caiet. Probat: primò: quia Sancti Patres communiter nullam aliam agnoscunt rationem formalem mali, siue physici, siue moralis, nisi illam, quæ consistit in negatione, aut priuatione, vt videre est apud Suar. in *Metaph. disp. 11. sect. 1. num. 3.* Salas *sect. 3. cit. num. 19.* Valq. 1. 2. *disp. 95. cap. 4.* Azor. *quæst. 6. cit. & omnes communiter.* Atque hoc modo S. Dionys. *cap. 4. de diu. nominib. part. 4.* postquam proposuit difficultatem Caietani, quod malum contrarietur bono, & vitium virtuti, diserte asserit, quod malum, vt malum, nullam habet essentiam, sed solum deprauat, & destruit ea, quæ sunt: & infra, quod, omnia, quæ sunt, quatenus sunt, bona sunt: & adhuc inferius, quod etiam Dæmones sola declinatione, & prolapsione à malo, & quatenus pulchri non sunt, mali sunt: & paulò post, quod etiam animi sola priuatione bonarum actionum, atque affectionum sunt mali, sicut aër est tenebrosus sola priuatione, & absentia luminis: & quod, sicut bonum existit ex integra causa;

3. Contraria sententia communis, quod peccati formaliter non consistat in aliquo positiuo.

4. Ratio formalis peccati non consistit in sola entitate physica actus.

5. Quomodo peccatum ratio dicitur esse quid complexè solum enunciabile.

6. Ratio formalis peccati non consistit in entitate actus, etiam provt est deliberata, & libera.

7. Sancti Patres communiter non agnoscunt aliam rationem mali, nisi illam, quæ consistit in negatione, aut priuatione.

causa; ita & malum ex singularibus defectibus: & quod mali non dantur cause efficientes, sed deficientes, id est, infirmitas, & imbecillitas: & quod Dæmoni solum esse malum, quod deflexit à Deo; & animo, quod deflexit à ratione; & corpori, quod à natura: & quod malum est defectus boni, & quod non est aliquid; & quod est solum infirmitas, & imbecillitas; & similia.

Et S. Basil. *hom. quod Deus non est author malorum,* ex eo asserit, quod prauitas non subsistit, neque possimus illius essentiam substantiam proferre, aut producere, id est, realem, & positiuam: quia malum est priuatio boni. Quod idem etiam asserit S. Damasc. *lib. 2. de fide, cap. 4. & lib. 4. cap. 2.* S. Athanasius *orat. contra idola.* S. Nazianz. *orat. 9. & 8.* S. Epiphani. *heresi. 24. & 66.* S. Chryostom. *hom. 2. in Acta,* & Iulianus *quæst. 46. ad Gentes,* vbi ex professo probat, quod non est res aliqua positua: & *quæst. 73.* vbi probat, quod non sit puranegatio.

Et ex Latinis S. Augustinus *lib. 11. de Ciuit. cap. 9.* vbi ait, mali nullam esse naturam; sed eo nomine solum appellari amissionem boni: & in *Enchir. cap. 11.* vbi ait, quod res, in quantum sunt quedam natura, malæ esse non possunt: & *cap. 24.* agens de peccato ait, quod est primum malum creaturæ rationalis, id est, prima priuatio boni: & *lib. 2. de lib. arbitrio, cap. vlt.* vbi disputans de malo culpæ ait, quod idem non est à Deo, quia est nihil: & accommodat illud Ioan. 1. *Sine ipso factum est nihil.*

S. Ambros. *lib. de Isaac, & anima, cap. 7.* S. Hier. *Matth. 27. Isa. 18. Amos 30.* S. Gregor. *lib. 36. Mor. cap. 24. alia 32.* S. Fulgentius, S. Anselm. S. Bernard. & alij plures.

Quam doctrinam etiam sequuntur Scholastici communiter in 2. *dist. 34. & sequent.* & præcipuè S. Thom. 1. *part. quæst. 48. art. 1. & 1. 2. quæst. 54. art. 3. & quæst. 71. art. 1. & quæst. 72. art. 1. quæst. 2. de malo, art. 2. & 9. & 3. contra Gentes, cap. 7. & sequq. & alibi sæpè.*

Et confirmatur: quia etiam in Scriptura sæpè significatur peccatum nominibus negatiuis auersionis, & recessus à Deo, & à lege, vt Ieremia 14. *Multe sunt auersiones tuæ.* & Ezech. 18. *Cum auerterit se iustus à iustitia sua.* imò & nomine vanitatis, & mendacij, Psalm. 4. *Et quid diligitis vanitatem, & queritis mendacium.* vt notat Val. 1. 2. *disp. 6. quæst. 1. puncto 1.* Nomine tenebrarum, Isa. 5. *Va, qui dicitis tenebras lucem.* vt explicat ibi S. Basil. & S. August. *lib. de agone Christi.* Nomine nihili Ioan. 1. *Sine ipso factum est nihil.* vt exponit S. August. *tract. 5. in Ioan. & lib. 2. de lib. arbit. cap. vlt. cit. & Ioan. 15. Sine me nihil potestis facere.* vt exponit B. Laur. Iustin. in *fascic. anoris, cap. 8.* Et eandem ob causam peccatores dicuntur aliquando absolutè non esse, vt Esther 14. *Ne tradas, Domine, sceptrum eis, qui non sunt.* id est, peccatoribus, vt exponit S. Hieronymus in *cap. 7. Osee.*

Neque ad loca Sanctorum Patrum videtur sufficienter respondere Valquez *disp. 95. cit. cap. 11.* dum ait, plerisque ex illis solum improbare doctrinam Manichæi, qui asserbat, malum esse aliquam substantiam, & naturam per se, vt refert S. Augustinus *lib. 2. de morib. Manich. cap. 2. & alibi;* vel certè explicare per negationem, tanquam per aliquid nobis notius, ipsam naturam peccati, & mali. Contrà enim est: quia non omnes, nec semper agunt contra Manichæos, sed plerique absolutè agunt de malo, & specialiter de peccato, & malo culpæ; & non solum asserunt, quod non sit aliqua natura, id est, substantia; sed quod sit nihil, & sola priuatio, vel defectus boni: Baldelli Theol. Moral.

8. Idem est etiam de Scholasticis.
9. Ex Scriptura non habetur, nisi, quod ratio mali consistat in aliquo negatiuo.

& ex hoc inferunt, quod nullam habeat causam efficientem; sed solum deficientem; & quod Deus non sit causa peccati: quæ tamen omnia falsa essent, si tenerà consideret in aliquo positiuo, siue illud esset substantia, siue accidens. Et quantis hoc rectè posset explicari per negationem, sicut & per irrationale explicatur differentia positiuæ brutorum; non tamen posset rectè dici, quod non sit aliud, nisi negatio, & quod nullam habeat causam.

Et eadem ratione impugnatur responsio Caietani *locis citatis,* quod Sancti Patres solum loquantur de malo simpliciter; non autem de malo morali, & secundum quid: loquantur enim specialiter etiam de malo culpæ, & absolutè nullum aliud malum agnoscunt, nisi illud, quod est defectus, & priuatio boni, & non habet causam efficientem, sed solum deficientem. Et quauis Caiet. ad saluandam præcipuè Patrum doctrinam, excogitarit duplex illud genus mali, quorum alterum sit quid negatiuum, id est, malum simpliciter; & alterum quid positiuum, id est, malum morale, & secundum quid; re tamen vera id non satis assequitur, vt diximus.

Secundò probatur conclusio: quia diuisio duplicis mali, quam assignat Caiet. facta omnino, & commentitia, & superuacanea est, vt notat Valq. *disp. 95. cit. cap. 2. num. 5.* malè enim distinguit malitiam moralem à malitia simpliciter, eaque solum æquiuocè ait conuenire in ratione malitiæ: nam etiam malitia simpliciter, quam ipse admittit in actu peccati, & formaliter, ait esse quid negatiuum; est malitia moralis; siquidem conuenit actui in genere motis, & provt actus humanus est dignus laude, aut vituperatione. Neque videtur Caietanus loqui cohærenter, dum admittit, quod omne malum naturale sit malum simpliciter, & solum consistat in aliquo negatiuo, idque ipsum postea negat de omni malo morali: hoc enim tantum videtur differre malum morale à malo naturali, quod determinatè sit malum hominis, provt homo est, & determinatè repugnet eius naturæ, provt tale est: non autem repugnet naturæ simpliciter, & cuiuscunque; ac proinde sicut natura hominis, provt homo est, est quedam natura, & species natura in vniuersum; ita & malum determinatè repugnans naturæ hominis, videtur quedam species mali repugnantis naturæ, & continetur suo modo sub communi ratione mali naturalis, & per consequens impossibile est, vt formaliter consistat in aliquo positiuo, si ratio formalis mali in vniuersum consistit formaliter in aliquo negatiuo. Et contrà, si ratio mali moralis, id est, determinatè repugnantis naturæ hominis, potest consistere in aliquo positiuo, & ratio mali naturalis determinatè repugnantis, verbi gratia, naturæ aquæ, dicenda est consistere in aliquo positiuo; & calor, verbi gratia, non solum dicitur esse illi malus, ratione priuationis frigoris, quam inducit; sed etiam ratione suæ entitatis positiuæ, per quam aqua malè se habet, etiam præcendendo à priuatione frigoris, etsi ponatur simul habere etiam frigus: & quoad hoc eadem omnino videtur esse ratio de actu vitij, qui ex Caiet. positiuè repugnat naturæ hominis, & de calore, qui positiuè repugnat naturæ aquæ, vt notat Suar. in *Metaph. disp. 11. sect. 1. cit. num. 6.* & denique nulla est ratio, quare Caiet. malum naturale, & quod consistit in negatione, appellet malum simpliciter; & malum morale, quod consistit in affirmatione, appellet malum secundum quid, vt subdit ibi Suar. *num. 7.* si enim malum simpliciter dicatur illud, quod

10. Malitia male diuiditur à Caiet. in malitiã simpliciter, & malitiã moralem seu secundum quid.

quod inter mala est maximum, & quasi antonomastice, absolute, & sine addito meretur appellationem mali, multo conuenientius malum morale debet dici malum simpliciter, cum alia omnia mala naturalia respectu illius sint longe minora: si vero per malum simpliciter intelligatur malum in communi, prout abstrahit aliquo modo ab omnibus differentiis, aut modis malorum inferiorum, si hoc dicatur consistere in aliquo negatio, impossibile est, vt malum morale, quod est inferius, & comparatur ad illud, tanquam species, dicatur consistere in aliquo positivo. Et denique, si per malum simpliciter intelligatur illud, quod est pure malum, & nullam habet admixtionem boni, hoc in rebus omnino non reperitur, vt probat S. Dionys. cap. 4. cit. de diu. nominibus, & ex Scholasticis, Gregor. Arimin. in 2. dist. 34. quest. 1. cit. art. 1. conclus. 2. & ideo non modo malum morale; sed neque etiam malum naturale poterit dici malum simpliciter: vt enim habet S. Augustinus in Enchirid. cap. 13. si nullum sit bonum, nulla est natura, in qua sit corruptio, aut defectus, & per consequens nullum est malum: & vt subdit ibidem, cap. 26. quauis bona possint esse sine malis; mala tamen nec sine bonis, nec nisi in bonis esse possunt: & quauis homo, vel Angelus possit non esse iniustus; iniustus tamen non potest esse, nisi vel homo, vel Angelus: & cum sit bonum, quod sit homo, & quod sit Angelus; malum tantum est iniustus, quod sit iniustus. Et hac eadem ratione S. Thom. 4. Ethic. sect. 23. & 1. 1. quest. 49. art. 3. & 1. 2. quest. 73. art. 2. ad 2. exponit illud Aristotelis 4. Ethic. cap. 5. quod non possit alicui conuenire omnis defectus boni; & esse aliquid, quod sit integre, & perfecte malum: quia malum etiam seipsum perdit; & si sit integrum, intolerabile euadit: quauis enim fortasse plures alie possint afferri expositiones horum verborum Aristotelis, vt dicemus alibi; hanc tamen assert S. Thom. loco cit. que saltem propter illius auctoritatem non est improbanda; & maxime facit ad presens negotium, quod ideo aliquid non possit esse integre, & perfecte malum, & habere in se omnem defectum, aut destructionem boni; quia tale malum omnino conuinceretur seipsum destrueri, & fieret simpliciter importabile, aut intolerabile, destruendo etiam subiectum suae malitiae, eiusque defectum, aut destructionem inducendo, a quo tamen portari, & sustentari deberet, si esset; siquidem, quod nihil est, malum non est, cum semper malum sit priuatio boni; & ideo connotet, aut supponat subiectum; non autem possit inducere, aut importare defectum illius, sicut requiretur, ad hoc, vt importaret omnem defectum boni, & esset malum perfecte, & integre; vel, quod idem est, ad hoc, vt esset purum malum.

11. Non datur purum mali, & quod nulli habeat admixtionem boni.

12. Omnis malitia consistit in negatione, sive per illam dicitur aliquid esse malum in se, & absolute, sive dicitur esse malum alteri, & relative.

Tertio probatur: quia, tam malitia, per quam actus absolute, & in se dicitur malus, quam illa, per quam dicitur malus alteri, & relative, impossibile est, vt consistat formaliter in ipsa entitate actus, aut in aliquo positivo: nam, quemadmodum aliquid dupliciter dicitur bonum; id est, vel, quia est bonum in se; vel, quia est bonum alteri, vt colligitur ex S. August. lib. 8. de Trinitate, cap. 3. & S. Thom. 1. 2. quest. 26. art. 4. & quest. 1. de virtut. art. 2. ad 1. & notat Suarez in Metaph. disp. 10. sect. 1. num. 13. ita, & dupliciter aliquid dicitur malum; id est, vel, quia est malum in se; vel, quia est malum alteri, vt docet idem Suarez disp. 11. sect. 1. num. 8. & S. Thom. quest. 1. de malo, art. 1. ad 1. Et quemadmodum ratio boni in se coincidit cum

ratione perfecti, vt patet ex Aristotele 5. Metaph. text. 21. & solum consistit in integritate eorum omnium, quae alicui debentur secundum eam rationem, secundum quam dicitur bonum, & perfectum, & potius pertinet ad primariam rationem, & constitutionem entis, quam vt sit passio transcendens, vt subdit Suarez disp. 10. cit. sect. 1. num. 14. & 15. ita & ratio mali in se, consistit in hoc, quod res priuatur aliquo particulari bono, quod est ex debito suae perfectionis; sicut animal per agitudine priuatur aequalitate humorum, quae requiritur ad perfectum esse animalis, vt loquitur S. Thom. loco cit. Et ratio est ex eod. Suarez disp. 11. sect. 1. num. 8. cit. quia res a propria entitate, sicut formaliter habet, vt in se sit; ita & habet, vt in se bene sit: & sicut aperte implicat, vt a propria perfectione entitativa, & ab integritate illorum, quae ipsi debentur, sit formaliter in se imperfecta; ita & implicat, vt ab eadem sit formaliter in se mala. Vnde & in iis, quae dicuntur peccata naturae, & in iis, quae dicuntur peccata artis, inductione constat, quod ratio formalis consistit in aliquo negatio, id est, in defectu alicuius ex iis, quae debentur, vel secundum naturam, vel secundum artem, vt docet Aristoteles 2. Physic. text. 82. & notat S. Thom. quest. 2. de malo, art. 1. quod signum est, idem esse etiam in iis, quae dicuntur peccata secundum rationem. Ex hoc autem, quod malitia, qua actus dicitur malus in se, & absolute, non consistat in aliquo positivo, idem probatur etiam de malitia, qua dicitur malus alteri, & relative: quia, vt subdit S. Thom. quest. 1. de malo, art. 1. cit. ad 1. sicut aliquid ideo dicitur malum in se, quia priuatur aliquo, quod est ex debito suae perfectionis; ita & dicitur malum alteri, quia priuatur aliquo, quod est ex debito perfectionis illius alterius: & ignis, verbi gratia, ideo dicitur malus aquae; quia, quauis sit bonus in se, nulloque careat ex iis, quae debentur suae perfectioni; caret tamen iis, quae debentur perfectioni aquae. Et ratio est ex Suar. disp. 11. in Metaph. sect. 1. cit. num. 12. & Salas 1. 2. disp. 2. sect. 3. num. 23. quia entitas, quae est bona in se, non potest ratione bonitatis praecise esse alteri mala; neque bonitas ex eo, quod intelligatur aduenire alteri, potest intelligi, quod illud faciat male se habere: & si calori ignis, verbi gratia, adueniendo aquae, facit illam male se habere, id non habet formaliter ratione bonitatis, qua est bonus in se, id est, ratione suae entitatis, & perfectionis; sed ratione in se, id est, ratione damni, & nocuenti, quod illi affert, priuando eam frigore, vel saltem ratione improprietatis, & ineptitudinis, quam habet, vt bene cum illa componatur, quae tamen improprio, & ineptitudo similiter est aliquid negatiuum, & responderet ex parte aquae etiam negationi inclinationis, & propensionis ad calorem.

Atque hoc modo S. August. lib. 2. de morib. Manich. cap. 3. tom. 1. ait, malum esse unicuique id, quod nocet illi; & quidquid nocet, bono aliquo priuare rem, cui nocet; & si nullum bonum adimat, nihil prorsus nocere: & S. Thom. 1. 1. quest. 5. art. 5. ad 4. ex eodem S. Augustino lib. de natura boni, cap. 3. & 4. tomo 6. modum, speciem, & ordinem, in quibus communiter consistit ratio boni, ideo ait aliquando dici mala; quia non iis rebus accommodantur, quibus accommodanda sunt, istaeque sunt aliena, & incongrua: & S. Dionys. cap. 4. cit. de diu. nominib. pag. 125. col. 2. expressè asserit, quod si quid interit ex aliquo sibi malo, solum interit; quia illi, quod dicitur malum, deest ratio

ratio conuenientiae, & aptae compositionis respectu ipsius, atque ita formalem rationem etiam mali relative accepti, refert in negationem, & defectum conuenientiae, & aptae compositionis: & paulo post, pag. 129. col. 1. tanquam causas mali enumerat infirmitatem, imbecillitatem, & non aptam dissimilium compositionem: & infra, col. 2. vniuersaliter de malo ait, quod sit priuatio defectus, imbecillitas, & vacuitas aptae compositionis: ex quo loco habetur, quod non solum malitia absoluta, qua aqua, v. g. carens frigore, aut alia perfectione sibi debita, dicitur in seipsa male se habens, consistit in carentia huiusmodi perfectionis; sed etiam malitia relatiua, qua calor, verbi gratia, dicitur malus aquae, consistit in defectu, aut vacuitate aptae compositionis cum aqua; & si aqua simul cum calore consideretur, vt quoddam compositum in se malum, similiter malitia talis compositi formaliter consistit in carentia partium apte componibilium inter se, vel in vacuitate aptae compositionis in suis partibus; non autem in ipsa formali entitate caloris, aut aquae: siquidem per hanc, huiusmodi totum, sicut formaliter habet, vt in se sit, & habet, vt in se bene sit, qualecunque tandem sit esse, quo dicitur in se esse; & per consequens, quod omnis ratio malis, siue absoluta, & in se, siue relatiua, & respectu alterius, formaliter solum consistat in aliquo negatiuo; non autem in entitate positiva, vt vult Caiet.

Et quauis Gregor. Arimin. in 2. dist. 34. quest. 1. art. 1. ad 2. contra primam conclusionem, & Salas 1. 2. disp. 2. cit. sect. 3. num. 23. & 37. affirmant, quod quae sunt alteri mala, solum participant huiusmodi denominationem, per attributionem ad malitiam absolutam, quam in illo inducunt; id est, per defectum, aut priuationem alicuius ex perfectionibus illi debitis; & calor, v. g. non alia ratione sit malus aquae, nisi quia inducit carentiam frigoris, secundum quam in seipsa male se habet, idque communiter, & de facto ita se habeat: tamen dicamus, quod etiam ratione sui possint aliqua esse alteri mala; & quauis calor per Dei potentiam non destrueret frigus, adhuc aquae esset malus, adhuc possumus, ac debemus dicere, quod formaliter sint mala per aliquid negatiuum, id est, per defectum, & vacuitatem aptae compositionis, vt iam diximus ex S. Dionysio, & formaliter ideo calor sit malus aquae, quia non est cum illa apte componibilis.

Atque hoc est multo probabilius, quam quod docet Val. 1. 2. disp. 2. quest. 13. puncto 3. ad 4. & indicat S. Anselm. lib. de casu Diaboli, cap. 26. & refert Salas sect. 3. cit. num. 41. & Vasquez 1. 2. disp. 95. cap. 4. num. 17. quod malum physicum consistat formaliter in aliquo positivo; & calor, verbi gratia, sit malus aquae, & dolor sit malus animali formaliter, in quantum est calor, & dolor: contra enim est: quia, vt docet Capr. in 2. dist. 34. quest. 1. art. 3. ad 2. contra primam conclusionem, Gregor. Suar. Salas locis cit. nihil potest formaliter, quae est ens, & quae est bonum, facere, vt aliud male se habeat; neque deest etiam in calore, & dolore aliquid negatiuum, ratione cuius formaliter sit malus aquae, & animali, vt diximus.

13. Malum physicum non consistit formaliter in positivo.

14. Si malitia formaliter consistit in entitate positiva, vel deest proprie est causa malitiae.

Quarto, contra Caiet. maxime facit commune absurdum, quod inferitur, id est, quia sequitur, vel Deum formaliter esse causam malitiae, vel non esse causam omnis entis positivi; cuius tamen vtriusque absurditas clarissima est, cum hoc secundum repugnet S. Ioanni, cap. 1. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. & illud pri-

um, quauis concedatur a Caietano, aperte pugnet Concilio Trident. sess. 6. can. 6. vbi dicitur anathema iis, qui dixerint, Deum operari mala opera, non solum permissiue; sed etiam proprie, & per se, sicut operatur bona: si enim malitia est ipsa entitas positiva actus mali, sicut & bonitas est entitas positiva actus boni; aequè proprie, & per se causabitur vtraque, non autem malitia solum causabitur permissiue, & bonitas proprie, & positiuè.

Propter quod absurdum non desunt, qui putent, sententiam Caietani non modò esse falsam, & improbabilem; sed etiam periculosam, & temerariam, vt videre est apud Salas disp. 2. sect. 3. cit. num. 24. & apud Azor. tomo 1. lib. 4. cap. 1. q. 6. Neque soluit hoc argumentum Med. 1. 2. quest. 71. art. 6. dum ait, malitiam moralem ideo non esse a Deo, quauis sit aliquid posituum; quia, cum sit quod morale, solum refertur in causam moralem, qualis est sola voluntas creata; non autem in causam merè naturalem, qualis est Deus. Contra enim est; quia ex hoc aperte sequitur, quod neque etiam bonitas moralis sit dicenda esse a Deo, cum etiam ipsa sit quid morale, & debeat referri in causam moralem; non autem in causam merè naturalem; vel certe si bonitas potest esse a Deo, non obstante, quod sit moralis, ab eodem etiam erit malitia, non obstante similiter, quod sit moralis.

Similiter, neque soluitur argumentum, si dicas, entitatem positiuam, verbi gratia, actus odij Dei, solum habere rationem malitiae, prout est a voluntate creata, eamque connotat; non autem prout est a Deo: quia solum ad voluntatem creatam comparatur, vt debens ab illa non esse; non autem hoc modo comparatur ad Deum; & sicut per solam comparisonem ad voluntatem creatam habet formaliter, vt sit vitalis, & libera; non autem per comparisonem ad Deum; ita & solum per comparisonem ad illam, habet, vt sit malitia. Nam contra est: quia, quod comparatur ad causam, vt debens, vel non debens ab illa non esse, non facit, vt simpliciter ab illa non sit, & ad illam simpliciter non comparatur, vt ad causam; sed solum, vt comparatur tanquam ad causam reuerà causantem; sed quae praeterea debeat, vel non debeat non causare: ac proinde, cum ratio debiti sit extrinseca causationi, sicut malitia comparatur ad voluntatem, tanquam ad causam, quia verè ab illa causatur; ita & comparabitur ad Deum similiter, tanquam ad causam, cum similiter causetur etiam a Deo; quauis praeterea causetur a voluntate, debente non causare, & a Deo non debente non causare. Neque ex eo, quod malitia moralis, vt sic, dicatur consistere in entitate positiva, prout connotat voluntatem creatam, tollitur sufficienter, quod non causetur a Deo: quia, sicut Deus dicitur esse causa similitatis, per hoc, quod causet curuitatem, quae prout connotat nasum, dicitur simitas; ita & dicitur esse causa malitiae, per hoc, quod causet entitatem, quae prout connotat voluntatem creatam, dicitur malitia: & eadem ratione etiam dicitur esse causa actus vitalis, & liberi; quia est causa illius entitatis, quae prout est a potentia vitali, & libera, denominatur vitalis, & libera: & quod huiusmodi denominationes non habeantur formaliter per ordinem ad Deum, non probat, quod Deus non sit causa efficiens illius entitatis, quae per illas denominatur; sed solum, quod non sit causa formalis, nec formaliter illas tribuat.

Dicendum tertio: Ratio formalis peccati non consistit

ita, vel neque est per se causa omnis entitatis posituae.

Malitia non potest consistere simul in positivo, & negativo.

consistit simul in positivo, & negativo. Ita Vasq. diff. 95. c. 3. n. 8. quia impossibile est, vt negativum, simul cum positivo, constituat aliquid; & vt habet Arist. lib. 1. de par. cap. 3. ens contrahatur per non ens. Et quauis actus malus denominatiue acceptus dicat actum, & malitiam, id est, positium, & negativum; non tamen dicit vtrunque, tanquam rationem formalem essendi malum; & rationes allatae conclusionis praecedente, quod malitia non sit aliquid positium, etiam probant, quod non includat formaliter aliquid positium.

16. Quomodo bonum, & malum dicatur opponi contrariis ad primam.

Ad primam pro sententia Caiet. Respondeo cum S. Thom. q. 1. de malo, art. 1. ad 2. & 3. contra Gentes, cap. 9. verissimum esse, quod bonum, & malum, si accipiuntur formaliter pro ipsa bonitate, & malitia, solum opponantur priuatiue: siquidem bonum in moralibus dicitur secundum ordinem ad finem, qui est bonum hominis secundum rationem; & propterea homo est; & malum dicitur secundum priuationem talis ordinis; quia tamen bonum, & malum in moralibus communitur non sumuntur formaliter pro ipsa bonitate, & malitia; sed denominatiue pro ipsis actibus voluntariis, qui dicuntur boni, aut mali, pro vt habent, vel non habent debitum ordinem ad finem; ideo dicuntur ab Aristotele opponi contrariis. Et idem dici potest etiam de veritate, & falsitate in actibus intellectus: similiter enim, si accipiuntur formaliter, solum dicunt conformitatem, & negationem conformitatis ad obiectum, & opponuntur priuatiue, vt notat Salas 1. 2. tract. 13. disp. 2. sect. 3. num. 36. si vero accipiuntur denominatiue, & materialiter pro ipsis actibus, qui dicuntur veri, aut falsi; dicunt aliquid positium, & opponuntur contrariis. Neque ex hoc, quod bonum, & malum denominatiue acceptum, id est, actus ipsi voluntarij exerceant contrarietatem proprie dictam nomine entitatis, & positiui, sequitur, quod etiam bonum, & malum accepta essentialiter, id est, ipsa bonitas, & malitia illam exerceant, & per consequens vtraque sint aliquid positium: siquidem accepta formaliter solum exercent oppositionem priuatiua, vt diximus; & sicut calor, & frigus, in quantum sunt qualitates, exercent oppositionem contrariam, & in quantum sunt formaliter bonae, vel malae, v.g. aqua, exercent oppositionem priuatiua; quia frigus habet cum illa aptam compositionem, & ideo dicitur illi bonum; & calor habet defectum, aut vacuitatem huiusmodi aptae compositionis, & ideo dicitur illi malus: ita & actus virtutis, & vitiij, verbi gratia, dilectionis, & odij erga Deum, in quantum sunt profectio, & fuga eiusdem obiecti, exercent oppositionem contrariam; & in quantum sunt formaliter boni, & mali, siue in se, & per bonitatem absolutam, siue ipsi homini, & per bonitatem relatiua, exercent oppositionem priuatiua: quia actus dilectionis est in se integer, & perfectus, & apte in se compositus, & componibilis cum homine; actus vero odij non est in se integer, neque apte compositus, aut componibilis, vnde cum tandem proveniat huiusmodi negatio, aut vacuitas aptae compositionis, id est, vel, quia actus odij naturaliter postulat in subiectum inducere priuationem amoris, etiam quando est debitus, vel conueniens; vel, quia tollit conformitatem operationis, cum proxima, & cum vltima regula, quae est recta ratio, & Deus; vel, quia inducit reatum poenae, inimicitiam cum Deo, &c. vt in re simili de actu doloris, & tristitia, qui non est apte componibilis cum voluntate; & de actu erroris, qui non est apte componibilis cum intellectu, videre est apud Salas sect. 3. cit. n. 43. & 44.

Quod vero additur, eum, qui elicit actum odij, non ideo peccare, quia non elicit actum amoris; sed, quia positiue elicit actum odij; & ideo se habere de rebus; si concedatur, solum probat, quod peccatum commissionis habeat propriam malitiam, distinctam ab illa, quam habet peccatum omissionis, & quod secundum illam sit gratius peccatum, vt etiam probat S. Thom. 2. 2. quest. 79. art. 4. & quest. 2. de malo, art. 1. ad 4. & art. 9. in corp. non autem, quod illa malitia sit formaliter quid positium. Vnde, si per impossibile simul haberet actum odij, & actum amoris, adhuc peccaret per actum odij, sique actus adhuc esset dicendus malus in se, & malus habentis; quia in se deficeret ab integritate eorum, quae sunt debita actui humano circa tale obiectum, & saltem careret apta compositione cum ipso habente.

Ad secundam Respondeo, ad summum solum probare, quod species peccatorum non desumantur per se a malitia formaliter accepta, & ratione sui; non autem probare, quod non desumantur per accidens, id est, ratione fundamenti, ex quo consequitur: vt enim docet S. Thom. 1. 1. quest. 48. art. 1. ad 2. bonum, & malum non eodem modo sunt differentiae constitutivae in moralibus: sed bonum est differentia per se; quia habet rationem finis; & malum est differentia per accidens, in quantum est remotio debiti finis, quae semper adiungitur alicui alteri fini indebito; & sicut in naturalibus remotio, vel priuatio vnius formae substantialis semper adiungitur alicui alteri formae substantiali, & ratione illius aliquando assumitur ad explicandam differentiam positiua, vt quando dicimus, irrationale esse differentiam animalis; ita & in moralibus priuatio boni, aut finis debiti semper consequitur ex aliquo alio fine, aut bono indebito, & ratione illius assignatur, vt differentia actus moralis. Quod totum clarius explicat idem S. Thom. 3. contra Gentes, cap. 9. quando ait, malum morale dici genus ad specialia mala moralia, & dici differentiam actus moralis in vniuersum, non secundum quod est priuatio boni rationis, ex quo dicitur malum; sed ex natura actionis ordinatae ad aliquem finem, qui repugnat debito fini rationis: sicut & irrationale est differentia animalis, non propter priuationem rationis, sed ratione talis naturae, ad quam sequitur remotio rationis. Atque hoc modo si admittamus, quod malitia accepta formaliter non dentur species, sicut vniuersaliter de priuatione, & non ente assumitur in argumento, ex Arist. lib. 1. de par. cap. 3. & lib. 4. Physic. text. 62. optimè tamen possunt assignari species ratione fundamenti, sicut & assignantur, v.g. equus, & bos, tanquam species animalis irrationalis, ratione naturae, ad quam sequitur in vnoquoque priuatio rationalitatis, vt diximus.

Et idem est etiam de iis actibus, qui dicuntur mali intrinsece, & essentialiter: neque enim per hoc significatur, quod malitiam acceptam formaliter includant intrinsece, vt de essentia; sed, quod essentialiter habent, vt illam fundent, neque possunt villo modo ab illa absolui, si sint actus deliberati, & humani; & in hoc differunt ab aliis actibus, qui solum dicuntur esse mali ex circumstantiis, non autem ex obiecto: quia possunt ex aliqua variatione circumstantiarum omnino absolui a fundanda malitia.

Ad confirmationem Respondeo eodem modo: si enim dicamus, quod tam in actu insensibilitatis, quam in actu intemperantiae sit carentia eiusdem rectitudinis, & honestatis temperantiae; in vtroque tamen est ex diuerso fundamento: & ideo ratione illius potest vtrique tribuere speciem, vt dicemus suo loco.

17. Ad secundam. Quomodo bonum, & malum sui differetia actus humanorum.

18. Quomodo aliqui actus dicantur mali intrinsece, & essentialiter.

19. Ad tertiam.

Ad tertiam patet similiter: neque enim actus vitiiosi producant habitus ratione malitia formaliter accepta; sed ratione fundamenti, ex quo consequitur malitia: & eadem ratione etiam habitus dicuntur inclinare ad malitiam, in quantum inclinant ad actus habentes malitiam.

Ad quartam.

Ad quartam Respondeo, id, quod est positium in actu, si praescindatur omnino a priuatione integritatis, vt aptae compositionis in se ipso, & cum ipso habente, non potest intelligi, velut malum in se, vel vt malum habenti, sicut enim domus, v.g. si praescindatur a carentia tecti, aut alterius sibi debiti, non potest intelligi, vt mala in se, neque potest fundare comparationem difformitatis ad regulas artis, vel ad finem habitationis; & vniuersaliter est impossibile, vt vnuquodque, in quantum est ens, intelligatur, vt malum; ita & actus. Et quando dicitur poena sensus illi deberi ratione conuersionis, solum intelligitur, in quantum conuersio est ad finem indebitum, & cum inordinatione ad finem debitum. Et sensus est, quod cum vtraque poena, id est, sensus, & damni, debeat peccato, in quantum est actus inordinatus; illa tamen specialiter debeat, in quantum huiusmodi actus est accessus inordinatus ad bonum vile, aut iucundum; & haec in quantum est recessus a bono rationis, & honesto; quauis haec ipsa duplex ratio accessus, & recessus, sit vna realitas, sicut & contingit in qualibet mutatione physica, quae sit inter terminos contradictorios.

20. Quomodo poena sensus debeat peccato ratione conuersionis, & poena damni ratione inuersionis.

21. Ad sextam.

Ad confirmationem ex S. Hieronymo Respondeo, cum carere, nisi quosdam, qui asserunt, malitiam esse ipsum Diabolum; & hunc adesse esse nihil: & de hoc exponunt illud Ioannis 1. Sine ipso factum est nihil. vt videre est apud ipsum.

Quod vero additur in argumento, si malitia peccati sit quid negativum, & nihil, aperte sequi, quod damnium illatum nobis a Damone sit nihil, quod Christus sit mortuus pro nihilo, &c. si intelligatur in bono sensu, non est absurdum: satis enim damni est nobis illatum a Damone, dum instigando nos ad peccatum, & ad actum carentem rectitudine debita, induta est priuatio gratiae, id est, amicitiae, & filiationis diuinae, & ablatum est ius ad aeternam hereditatem; & Christus Dominus pro tollendo hoc nihilo, & gratia nobis recuperanda, est mortuus.

Ad sextam Respondeo, non esse negandum, quod si peccatum, & malum morale sumatur denominatiue, & concretiuè, pro actu deordinato, & malo; non autem formaliter, & abstractiuè pro ipsa deordinatione, & malitia, simul includat actum positium, & priuationem, vt diximus: id enim sibi vult S. Thom. 1. 1. quest. 71. art. 6. quando ait, actum humanum se habere in peccato, vt materiale, & contrarietatem ad legem, vt formale. Et clarius hoc idem explicat quest. 2. de malo, art. 2. vbi ait, quod in peccato non solum est consideranda deformitas; sed etiam actus, qui deformitati subternitur: quia peccatum non est deformitas, sed actus deformis; & deformitas est per hoc, quod discordat a debita regula rationis, vel legis Dei. Sed contra illam sententiam solum est negandum, quod ex actu, & ex malitia, vel priuatione aequaliter constituantur ratio formalis, & essentia peccati, sicut essentia compositi physici aequaliter constituitur ex materia, & forma; & compositi metaphysici ex genere, & differentia. Neque oppositum habetur ex verbis Ieremias cap. 2. Dno mala fecit populus meus. Neque enim est sensus, quod vnuquodque peccatum formaliter constet ex negativo, & posi-

tio; sed quod reuera ille populus duo peccata commiserat, id est, verum Deum negauerat, & idola coluerat, vt notat Vasq. 1. 2. disp. 95. cit. cap. 2. num. 6. & Salas tract. 13. disp. 2. sect. 3. num. 22. vel certe, si ille locus intelligatur de vno tantum peccato, dici debet, signanter mentio fieri duorum malorum, non autem duarum malitiarum; quia in peccato duo possunt assignari, vt mala; id est, malum denominatiue, quod est ipse actus deordinatus; & malum essentialiter, quod est ipsa deordinatio; non autem possunt assignari duae malitiae.

Neque in peccato, si solum consideretur tanquam actus inordinatus, debent re ipsa distingui duae illae rationes, quae distinguuntur in motu physico, quando est inter terminos contrarios, id est, accessus ad vnum terminum, & recessus ab alio: sed satis est, si distinguantur sola ratione, & per conceptus inadaequatos, sicut contingit in mutatione proprie dicta, quando est inter terminos contradictorios: sicut enim, quando aer illuminatur, idem est, quod accedat ad lumen, & quod recedat a tenebris; & solum distinguitur, quatenus huiusmodi transitus non concipitur vno conceptu adaequato, pro vt verè est inter vtrunque terminum contradictorium; sed duplici & inadaequato: ita & in peccato idem omnino est, quod actus sit accessus deordinatus ad bonum, quod est contra regulam, & quod sit recessus a bono secundum regulam, in quo includitur etiam recessus a Deo, qui est vltimum bonum, & vltima regula, vt supra diximus. Et hac ratione, quemadmodum dicitur, quod ratio formalis peccati consistat in aliquo negativo, id est, in carentia rectitudinis; & quia in hac fundatur etiam carentia conformitatis ad regulam, & accessio a bono, vel a fine; similiter dicitur, quod consistat in huiusmodi difformitate: ita & potest dici, quod consistat in auersione a Deo, cum etiam haec implicite includatur in auersione a fine, & in recessu a regula, vt videre est apud Salas tract. 13. cit. disput. 2. sect. 3. num. 46.

DISPUT. XI.

Quomodo ratio formalis peccati consistat in priuatione.

1. Quot sint explicanda praesenti disputatione.
2. Malitia, qua peccatum dicitur malum in se, non consistit in pura negatione.
3. Malitia, qua peccatum dicitur malum alteri, non consistit in pura negatione.
4. Malitia commissionis est attendenda immediate in ipso actu, non autem in sola voluntate & potentia.
5. Malitia commissionis in ipso actu est priuatio.
6. Ratio priuationis in actu peccati non saluatur sufficienter per capacitatem, & debitum ipsius potentiae.
7. Neque per capacitatem, quae sit in actu, sed solum ex hypothese impossibili.
8. Malitia moralis non consistit in priuatione per contradictorium actus, vel omissionis, quae dicitur mala.
9. Negationes, & priuationes solum tolluntur per formas oppositas; non autem per alias negationes.
10. Malitia recte dicitur esse priuatio, non autem pura negatio: quia determinat sibi certum actum pro subiecto.
11. Malitia est priuatio aptae compositionis in ipso actu.

- 12. *Quomodo actus peccati possit dici priuatus ratione generis.*
- 13. *Propouuntur varia difficultates contra predictum modum explicandi priuationem in actu.*
- 14. *Malitia, quantum sit priuatio ratione paritatis; potest tamen denominare malum ipsum actum totum.*
- 15. *Talpa videtur habere oculos, & quomodo per cecitatem male se habeat.*
- 16. *Quomodo priuatio rectitudinis debita sit diuersa in peccatis per excessum, & per defectum.*
- 17. *Quomodo priuatio rectitudinis sit diuersa in diuersis peccatis contra iustitiam.*
- 18. *Quomodo actus secundum rationem genericam magis sit debita una bonitas specifica, quam alia.*
- 19. *Quomodo bonitas specifica possit esse debita rationi generica, antequam intelligatur ultimo constituta per differentiam specificam.*
- 20. *Ad quintam.*
- 21. *Ad sextam.*

MALITIAM, seu rationem formalem peccati consistere in priuatione rectitudinis, & bonitatis debite, est communis sententia nonmodò Scholasticorum, sed etiam Sanctorum Patrum, vt supra indicauimus, & videre est apud Suar. in *Metaph. d. 11. sect. 1. num. 3.* Azor. *tom. 1. lib. 4. cap. 1. quest. 6.* Salas *1. 2. tract. 13. disp. 2. sect. 3. num. 12.* Neque est, quòd pluribus hoc loco proberur, cum satis maneat probata ex dictis supra; sed solum est explicanda, & quæ contra illam possunt obici, sunt diluenda. Atque, vt clarius de illa constet, duo videntur indigere explanatione, id est, quare dicatur consistere in priuatione, non autem sufficiat pura negatio; & vtrum hæc priuatio sit attendenda immediatè in ipso actu peccati, an verò in voluntate, & in potentia. Et pro vtraque difficultate reuocanda est in memoriam duplex illa malitia, secundum quam peccatum dicitur malum, vt supra diximus ex S. Thom. *quest. 1. de malo, art. 1. ad 1. & Suar. sect. 1. cit. num. 8.* id est, malitia absoluta, secundum quam dicitur malum in se; & malitia respectiua, secundum quam dicitur malum alteri, id est creaturæ rationali: eaque distinctione posita,

1. Quot sint explicanda præsentis dispensatione.

2. Malitia, qua peccatum dicitur malum in se, non consistit in pura negatione.

rè negatiuè, non autem priuatiuè, apertè sequeretur, quòd ea etiam, quæ nullo modo sunt, essent mala: siquidem pura negatio tam conuenit iis, quæ sunt, quam iis, quæ non sunt, vt habet Arist. in *c. de oppositis, & 1. periberm. c. 3.* & colligitur ex *4. Met. text. 4.* & præterea sequeretur, quòd ex iis, quæ sunt, nihil esset, quòd non esset malum, imò & quòd non haberet infinitas malitias: siquidem nihil est, quòd non habeat negationes infinitas omnium aliorum entium, tam actualium, quam possibilium, quæ ipsum non est; & homo, v. g. dicendus esset malè se habere, & esse in se malus, per hoc, quòd non habet velocitatem capræ, fortitudinem leonis, &c.

Dicendum secundò: Malitia relatiua, qua peccatum dicitur malum alteri, id est, creaturæ rationali, non consistit in pura negatione perfectionis, quam habeat in ordine ad illam. Ita S. Thom. expressè *quest. 1. de malo, art. 1. cit. ad 1.* vbi vniuersaliter ait, quòd, sicut aliquid idè dicitur malum simpliciter, vel secundum se; quia priuatur aliquo particulari bono; quòd est ex debito suæ perfectionis; ita & malum alteri idè dicitur, quia priuatur aliquo bono, quòd est ex debito perfectionis illius. Et ratio videtur esse: quia similiter pura negatio perfectionis, quæ fit in ordine ad creaturam rationalem, etiam conuenit iis, quæ nullo modo sunt; & vnunquodque peccatum, sicut habet plures negationes huiusmodi perfectionum; ita & esset plura peccata, cum necessariò habeat plures huiusmodi negationes; & actus charitatis, v. g. careat perfectione iustitiæ, temperantiæ, &c.

Dicendum tertio: Tam malitia absoluta, quam respectiua, quæ est in peccato commissionis, est attendenda immediatè in ipso actu; non autè in sola voluntate, & potentia. Est contra Gabr. in *2. dist. 35. qu. 1. art. 1.* Almaynum *tr. 1. Mor. cap. 13.* & aliquos alios, qui peccatum commissionis ex hoc formaliter dicunt esse malum; quia inducit in voluntatem priuationem actus, & bonitatis oppositæ. Sed contra probatur conclusio: quia S. Thom. *3. contra Gent. cap. 6.* expressè asserit, quòd malum in actione est sola priuatio commensurationis, & ordinis illi debiti, & hæc in ipsa actione existit: & *quest. 1. de malo, art. 4. ad 6. & 7.* quòd malum culpæ formaliter est priuatio modi, speciei, & ordinis in ipso actu voluntatis. Et ratio est: quia alioqui non posset peccatum dici malum intrinsecè, & formaliter; sed solum extrinsecè, & casualiter, per malitiam, & priuationem, quam causat in ipsa potentia: & si hanc non causaret, nullo modo posset dici malum. Ac proinde, si per impossibile, simul cum actu odij Dei maneret actus charitatis, sicut potest per potentiam Dei simul cum frigore manere etiam calor, quemadmodum actus odij in tali casu non induceret in voluntatem carentiam actus amoris; ita neque posset dici actus malus. Et idem esset, si carentia charitatis proveniret in voluntate ex aliquo alio principio antecedente actum odij, vt, v. g. quia ex vi alterius peccati negaretur illi à Deo auxilium necessarium ad illum actum eliciendù, vt de facto contingit in Dæmonibus, & damnatis: similiter enim in tali casu actus odij non esset malus in actu secundo; quia non esset actu causans in voluntate carentiam charitatis, & malitiam: quòd tamen est absurdum. Et confirmatur: quia alioqui malitia commissionis non posset distingui à malitia omissionis; siquidem in voluntate negatio rectitudinis, v. g. charitatis, quam inducit actus odij, & in qua formaliter consistit malitia commissionis, non potest distingui à negatione ipsius substantiæ actus, in qua consistit peccatum omissionis: & sicut voluntas non est in potentia

3. Malitia, qua peccatum dicitur malum alteri, non consistit in pura negatione.

4. Malitia commissionis est attendenda in ipso actu, non autem in sola voluntate, & potentia.

5. Malitia commissionis in ipso actu est priuatio.

potentia ad rectitudinem charitatis, nisi mediante ipsa substantia actus, in cuius adæquatione, & plenitudine consistit rectitudo; ita neque est in potentia ad priuationem talis rectitudinis, nisi mediante priuatione ipsius actus, & per consequens nunquam peccabit peccato commissionis, nisi etiam peccet peccato omissionis, & è contra: quòd tamen est absurdum.

Dicendum quartò: Malitia, quæ est in peccato commissionis, etiam provt attenditur immediatè in ipso actu, est priuatio. Ita S. Th. *3. contra Gent. cap. 6. cit. vbi,* cum dixisset, malum in vnoquoque esse priuationem illius formæ, quam potest, & debet habere; subdit, malum in actione esse priuationem illius ordinis, & commensurationis, quam actio debet habere: & *1. 2. quest. 18. art. 1.* vbi ait, actionem in tantum esse malam, in quantum deficit à plenitudine essendi, quæ illi debetur, & *quest. 21. art. 1. & quest. 71. art. 6. & 1. 1. quest. 48. art. 5. & 9. 1. de malo, art. 4. ad 6. & 7.* vbi ait, actionem in tantum esse malam, in quantum caret debito ordine ad finem, debita commensuratione ad regulam, debito modo, & debita specie: cum enim his, & similibus locis carentiam, in qua est malitia, ponat in ipsa actione, eamque esse dicat, illius commensurationis, ordinis, speciei; & plenitudinis essendi, quæ est illi debita; simul etiam dicit, quòd hæc omnia possunt haberi ab ipsa actione; siquidem alioqui non possent illi esse debita: ac proinde apertè asserit, illorum carentiam in ipsa actione esse priuationem, id est, carentiam formæ passibilis, ac debite ab illa haberi. Vnde & *1. 2. quest. 72. art. 1. ad 2. & quest. 2. de malo, art. 1. ad 4. & sapè alibi,* formaliter prædicat priuationem de actu peccati, eumque ait esse actum priuatum debito ordine: quòd tamen non esset, nisi carentia debiti ordinis, provt est in actu, esset priuatio. Et confirmatur: quia alioqui, si talis carentia, provt est in actu, non esset priuatio, non posset actus per illam formaliter dici malus, siquidem ex eodem S. Thom. *1. contra Gent. cap. 6. cit.* ad malum non est satis, si aliquid aliquo careat; sed requiritur, vt possit, & debeat illud habere; & quantum homo, v. g. non habeat alas, ex earum tamen carentia, non dicitur malus: quia non potest illas habere; & quantum Petrus non habeat capillos flauos; similiter tamen non dicitur malus: quia non debet illos habere: ac proinde si actus, v. g. odij Dei, ita caret rectitudine charitatis, vt hæc vel non sit in illo possibilis, vel non sit debita, non potest per illam dici malus: quòd tamen est manifestè absurdum.

Sed in explicanda huiusmodi priuatione in ipso actu peccati, est maxima difficultas, & maxima sententiarum varietas: nam, quantum in actu externo, v. g. occidendi hominem, quando imperatur ab actu interno malo, v. g. ex motiuo odij, facile possit explicari capacitas ad bonitatem, siquidem quantum est ex se, est aptus imperari ab alio actu bono, & ex motiuo, v. g. iustitiæ, aut obedientiæ; in ipso tamen actu interno, qui illum imperat ex malo motiuo, non potest explicari, cum impossibile sit, vt talis actus, provt est formaliter ex tali motiuo, sit bonus; & idè nec possit dici habere capacitatem ad bonitatem, & hæc esse illi debita: & per consequens neque illius carentia possit habere rationem priuationis.

6. Ratio priuationis in actu peccati non saluatur sufficienter per

Neque valet primò, quòd aliqui dicunt apud Valsq. *1. 2. dist. 95. c. 5. n. 21.* ex Gabriele, & Almaino loc. cit. satis esse, si capacitas, & debitum ad illam habendam, sit in ipsa potentia; & actum sufficienter dici malum, quia voluntariè sit cum negatio-

ne bonitatis, quam voluntas potest, ac debet habere. Quòd videtur etiam non displicere Suar. *disp. 11. in Metaph. sect. 1. num. 14.* vbi ait, quòd, quantum carentia perfectionis in re, quæ dicitur mala, videatur esse negatio; habet tamen rationem priuationis respectu subiecti: quia est carentia perfectionis illi debite, & respectu rei potest dici priuatio, non quidem simpliciter, sed ex hypothesi, vel in ordine ad talem effectum: quia, licet illi non debeat absolute talis perfectio; debetur tamen ex suppositione, siue possibili, siue impossibili, quòd debeat conuenienter efficere tale subiectum.

capacitatem & debitum ipsius potentia.

Hoc, inquam, non valet: quia contra faciunt rationes allatæ in tertia conclusione: nam, si per impossibile voluntas simul haberet actum odij, & actum amoris; vel aliunde careret principio sufficiente ad actum amoris, sequeretur, quòd actus odij non esset malus; quia non eliceretur cum negatione bonitatis, quam voluntas posset habere, id est, cum negatione actus oppositi in eadem voluntate; sed eliceretur cum positione & affirmatione illius. Et similiter huiusmodi negatio bonitatis possibilis, & debite haberi à voluntate, semper esset negatio ipsius actus; & nunquam esset negatio bonitatis, provt contradistringitur à negatione actus; & per consequens nunquam malitia commissionis posset distingui à malitia omissionis. Et præterea, quia capacitas, & debitum, quòd est in potentia ad habendam bonitatem, potest quidem facere, vt carentia illius, si sit in potentia, sit malitia ipsius potentia, & hæc per illam formaliter malè se habeat; non tamen potest facere, vt si sit in actu, sit malitia ipsius actus, & per eandem etiam hic malè se habeat, & sit malus in se: quia eadem ratione etiam capacitas, & debitum, quòd est in aqua, v. g. dum habet calorem, ad habendum frigus, potest quidem facere, vt carentia frigoris, quæ est in eadem aqua, sit aliqua malitia aquæ, & hæc per illam malè se habeat; non tamen potest facere, vt illa, quæ est in calore, sit malitia ipsius caloris, & per illam etiam hic dicatur malus in se, aut malè se habens, & vniuersaliter ad rationem priuationis requiritur, vt in illo ipso subiecto, in quo est negatio, sit capacitas; & in quo est capacitas, sit negatio. Et denique, quia hæc capacitas, & debitum potentia, vel est ad habendam bonitatem, v. g. amoris in ipsa substantia actus odij, vel est ad eam habendam simpliciter, & in se ipsa, eliciendo actum amoris; quorum tamen neutrum potest sufficere, cum ad habendam bonitatem amoris in ipsa substantia actus odij, neque etiam in voluntate sit capacitas, aut debitum, vt pote ad aliquid omninò impossibile, & alia capacitas, aut debitum habendi actum amoris, non faciat, vt carentia illius sit malitia actus, per quam dicatur malus in se, vt iam diximus. Atque in hoc idem recidunt etiam illa, quæ obicit Salas contra hunc ipsum modum explicandi priuationem in actu peccati, *1. 2. tract. 13. disp. 2. sect. 3. cit. num. 30.* nam carentia rectitudinis, quæ est, v. g. in actu odij, sicut immediatè excludit rectitudinem ab ipso actu; non autem à voluntate; ita & debet immediatè respectu actus habere rationem priuationis; non autem respectu voluntatis: & sicut voluntas non habet capacitatem, aut debitum habendi rectitudinem charitatis, in actu odij; ita nec potest talis negatio, quæ est in actu odij, dici priuatio respectu voluntatis, cum solum sit negatio rectitudinis in actu odij, & ad rectitudinem in actu odij voluntas non habeat capacitatem, aut debitum. Et si negatio huiusmodi rectitudinis charitatis in actu odij, idè esset priuatio, & malitia; quia ad malitiam satis est pura negatio in actu,

actu, propterea connotat capacitatem & debitum voluntatis; eadem ratione talis negatio posset dici priuatio, & malitia in actu, v.g. temperantiae, aut alterius virtutis, si accipiatur simpliciter, propterea connotat capacitatem, & debitum voluntatis ad eandem rectitudinem charitatis; & cum in vnoquoque actu virtutis sint negationes aliarum plurium rectitudinum, si vnusquisque actus accipiatur, propterea caret rectitudine plurium virtutum, & propterea connotat capacitatem, & debitum voluntatis ad illas plures, simul erit plura peccata, & habebit plures malitias; quod tamen dici non potest.

7.
Neque per capacitatem, qua sit in actu, sed solum ex hypothesi impossibili.

Neque illud, quod addit Suarez loco cit. quod pura negatio, quae est in actu, possit dici priuatio respectu illius, non quidem simpliciter, sed ex hypothesi, videtur admittendum; siquidem ea ratione nulla erit negatio in rebus, quae non possit dici priuatio; & etiam lapsus, v.g. potest dici priuatus forma equi ex suppositione, siue negabili, siue impossibili, quod debeat esse hinnibilis, & habere alias proprietates, & operationes equi. Et praeterea, quia, si negatio rectitudinis charitatis, solum est priuatio in actu odij ex suppositione, & hypothesi impossibili, quod talis actus debeat esse actus amoris; vel alio modo congruens voluntati, propterea operatur circa bonum diuinum; similiter solum erit malitia ex tali hypothesi, & per consequens actus odij absolute, & de facto, non erit malus; quod tamen dici non potest.

8.
Malitia moralis non consistit in priuatione per contradictionem actus, vel omissionis, qua dicitur mala.

Secundo, neque valet pro explicanda huiusmodi priuatione in actu, id, quod habet Salas sect. 3. cit. num. 31. ex Molina 1. part. quest. 5. disputat. vnicā, §. Malum morale. & aliquibus aliis; qui dicunt, malitiam moralem consistere in priuatione conformitatis ad rectam rationem, vel legem Dei, per contradictorium actus, vel omissionis, quae est mala rationaliter: & sicut conformitas, v.g. ad rectam rationem negatiuam de non furando, consistit in hoc, quod est non furari; & conformitas ad rectam rationem affirmatiuam de diligendo Deo consistit in hoc, quod est Deum diligere; ita & priuationem conformitatis ad vtranque consistere in contradictorio vtriusque, id est, in ipso furari, quod est contradictorium ipsius non furari; & in ipso non diligere Deum, quod est contradictorium ipsius diligere. Et quamuis conformitas ad rectam rationem, vel ad praceptum negatiuum de non furando, id est, ipsum non furari, non sit formaliter, & integrè bonitas, neque ex hoc dicatur aliquis formaliter bonus, quod non furetur: quia tamen est conditio, sine qua non est formalis, & integra bonitas, siquidem ad hoc, vt aliquis dicatur bonus, non solum requiritur, vt faciat bonum, quod est esse conformem rectae rationi affirmatiuae; sed etiam, vt declinet à malo, quod est esse conformem rationi negatiuae: idem opposita diffinitio est sufficiens ad constituendam malitiam; & satis potest aliquis dici malus per hoc, v.g. quod furetur, & careat conformitate ad rectam rationem de non furando.

Verum, quod hoc quoque non valeat, probatur primo, quia malitia commissionis non potest formaliter consistere in priuatione conformitatis ad praceptum negatiuum, nisi consistat formaliter in aliquo positivo; quod tamen est recidere in sententiam Caietani, quam supra reiecit: sicut enim conformitas ad praceptum negatiuum non furandi, formaliter consistit in hoc, quod est non furari; ita & diffinitio, vel priuatio conformitatis ad idem praceptum, consistit in negatione huius, quod est non furari, id est, in contradictorio illius, quod est formaliter ipsum furari. Et quamuis Salas num. 31. cit.

in fine, contendat, tam in physicis, quam in moralibus, negationes tolli, non solum per affirmatio-^{9.} nes oppositas; sed etiam per alias negationes, quae similiter negatiue, vel priuatiue opponuntur prioribus negationibus; & caecitatem, v.g. non modo posse tolli per visum, tanquam priuationem per formam, aut habitum; sed etiam per aliam carentiam caecitatis, tanquam formam, aut habitum per priuationem; & idem etiam hoc, quod est non furari, in quo consistit conformitas ad praceptum negatiuum de non furando, non solum posse tolli per ipsum furari, tanquam per formam; sed etiam per aliam carentiam ipsius non furari, quae carentia illi opponatur tanquam forma: id tamen non videtur posse intelligi, si sit sermo de eo, quod est in re; non autem solum de eo, quod potest fingi per intellectum; & per entia rationis, quibus respondent etiam communes locutiones grammaticales, per quas adiungimus particulas negatiuas, etiam terminis negatiuis, vt quando dicimus non caecum, non tenebrosam; non nihil: vt enim notat Vasq. 1. 2. disput. 95. cap. 6. num. 27. negationi non potest contradictorie opponi; nisi affirmatio; & impossibile est, quod ipsum non esse tollatur realiter, nisi per esse, & vt docet S. Thom. in 1. d. 24. quest. 1. art. 3. ad 1. ex Auic. in Metaph. 11. 3. cap. 6. negationis, aut priuationis non datur negatio, aut priuatio, nisi rationis; & per intellectum, qui sicut concipit vnam negationem per modum entis, ita & potest eam negare per aliam negationem conceptam ad modum alterius entis; & huiusmodi conceptus multiplicando in infinitum potest facere negationes negationum finitas in infinitum; cum tamen à parte rei nulla de facto sit, aut possit esse infinitas negationum.

Secundo probatur: Quia primum est, quod furari sit malum, quam quod non furari sit bonum: ergo impossibile est, quod malitia ipsius furari consistat in priuatione bonitatis ipsius non furari: cum enim non furari ea solum ratione sit bonum, quia est declinatio, & recessus à malo, vt etiam concedunt Molina, & Salas; omnino supponit, quod furari sit malum; ac proinde non potest illud constituere in ratione mali per negationem ex se consequentem.

Tertio, contra hunc etiam modum explicandi priuationem in actu, faciunt multae ex rationibus iam allatis contra modum superiorum: nam carentia huius, quod est, non furari, solum potest habere rationem priuationis, & malitiae respectu potentiae, non autem respectu actus; & solum potest facere, vt voluntas sit mala; non autem vt actus sit malus; siquidem sola voluntas est capax in se ipsa negationis furti; non autem ipse actus furti; & quae negatio soli voluntati est debita, non autem actui: imò, cum nec voluntas habeat capacitatem, aut debitum ad non furandum, mediante actu furti, neque etiam voluntas poterit dici formaliter mala per actum furti; sed solum per negationem huius, quod est, non furari: quae tamen negatio non solum formaliter, sed etiam realiter dicitur esse distincta ab actu furti.

Sed, his omisis, duo videntur posse asserti, quae explicent sufficienter praesentem difficultatem de priuatione bonitatis in ipso actu. Primum, si dicamus, in eo tantum sensu eam esse priuationem: quia determinat sibi certum subiectum, siue illud sit capax formae oppositae, siue non: vt enim habetur 4. Metaph. text. 4. hoc maxime differt priuatio à negatione, quod haec remouet formam à quibuscunque; & idem tam potest praedicari de ente, quam de non ente; in illa verò subiecta quaedam natura sit, de qua

9.
Negationes, & priuationes solum tolluntur per formas oppositas non autem per aliam negationem.

qua determinatè priuatio dicitur. Et quemadmodum ratio vnus transeuntialis, 10. Metaph. text. 9. ex hoc tantum capite dicitur esse priuatio, non autem pura negatio diuisionis; quia determinat sibi ipsum ens; quamuis in illo non dicat necessarium aptitudinem ad diuisionem oppositam: ita & in moralibus ratio mali potest dici priuatio; quia in vnaquaque specie determinat sibi pro subiecto certum actum; vt, v.g. malitia contra charitatem, actum odij; malitia contra temperantiam, actum intemperantiae. Atque hoc modo S. Th. 1. 1. q. 48. a. 3. ex eo probat, quod ratio mali non consistat in remotione boni, accepta negatiue, sed priuatiue: quia alioqui etiam illa, quae nullo modo sunt, essent mala; & quaelibet res ex his, quae sunt, similiter esset mala ex hoc, quod non haberet bonitatem alterius, vt homo, v.g. quia non habet velocitatem capreae, aut fortitudinem leonis; atque ita rationem priuationis, in hoc maxime videtur reducere, vt determinat sibi certum subiectum.

11.
Malitia est priuatio aptae compositionis in ipso actu.

Deinde verò, si admittamus in actu peccati, qui est subiectum malitiae, debere esse capacitatem ad formam oppositam, vt vniuersaliter de subiecto mali, subdit S. Thom. loco cit. dicere possumus, vnunquenque actum peccaminosum idem esse malum in se, quia caret apta, & conueniente compositione, aut modo suarum partium ad inuicem, quam postularat, & posset habere; & inde etiam efficit, vt sit malum alteri, id est, naturae rationali: quia similiter ratione partium caret apta compositione, & modo, cum ipsa natura: vt enim docet S. Thom. 1. 1. quest. 5. art. 5. & quest. 21. de ver. art. 6. ex S. August. in lib. de natura boni, cap. 3. tom. 6. quemadmodum ratio boni in vnoquoque consistit in modo, specie, & ordine; ita & ratio mali in priuatione modi, speciei, & ordinis: nam, cum vnunquodque in tantum dicatur bonum, in quantum est perfectum, nullòque caret secundum modum suae naturae; & vnunquodque, in eo ipso, quod est, constituatur per suam formam, & essentiam, omnino debet, neque his carere, quae praesupponuntur ad formam, neque his, quae ad eandem consequuntur: & quia ad formam, vel essentiam maxime praerogatur apta determinatio, & commensuratio partium, quae ad illam se habent, tanquam principia materialia, vt, scilicet, aptè sibi cohaerant, & commensurentur, omnino debet ad bonitatem & perfectionem cuiusque haberi modus, intelligendo hoc nomine debitam proportionem, & commensurationem ipsarum partium ad inuicem: siquidem id, quod modum vniciusque praeficit, est ipsa mensura, vt habet S. August. lib. 4. super Gen. ad litteram, cap. 3. tom. 3. & si alicui hic modus non desit, neque etiam deerit debita species, aut forma, quae ex illo consequitur, neque debitus ordo, aut inclinatio ad finem, vel ad operationem, quae consequitur formam; & idem erit in suo esse vndeque perfectum, & bonum, eaque bonitas rectè dicitur consistere in modo, specie, & ordine. Et ad haec reducuntur ex eod. S. August. lib. 4. de Gen. ad litteram, cap. 3. cit. etiam illa tria, in quibus Sap. 11. dicitur Deus disponere omnia; id est, numerus, pondus, & mensura, reducendo, scilicet, mensuram ad modum propter rationem iam indicatam; numerum ad speciem, quia species se habent, vt numeri, 8. Metaph. text. 10. & pondus ad ordinem, quia pondus cuiusque est inclinatio, & ordo cuiusque, vt bene explicat S. Th. art. 5. cit. Et contra, si talis modus alicui desit, impossibile est, vt in se ipso non malè se habeat, etiam secundum formam, & secundum ea, quae consequuntur formam.

Ita autem se res habet in casu nostro de actu peccati: caret enim actus odij Dei, v.g. & quicumque alius actus peccati apta proportionem, & commensurationem ad inuicem suarum partium, id est, sui generis, & differentiae; & inde etiam caret apta specie, & essentia, & apto ordine ad naturam rationalem; & ex formali carentia talis modi, speciei, & ordinis, est formaliter malus in se, & malus alteri: cum enim ex propria ratione generica proxima sit actus voluntatis circa bonum Dei; & haec ratio, quantum est ex se, solum postulet aptè coniungi cum differentia prosecutionis, ita vt totus actus, quasi compositus ex genere, & differentia, aptè sibi correspondentibus, solum sit actus prosecutionis, non autem postulet coniungi cum differentia fugae, non potest actus odij, in quo coniungitur cum differentia fugae, non carere apta compositione suarum partium, & ex tali defectu non esse malus, cum idem vicissim accidat etià ex parte differentiae: siquidem ratio fugae, secundum rationem saltem consulam, & analogam, solum postulat aptè coniungi cum actu voluntatis, v.g. circa malum Dei, tanquam cum ratione generica, non autem circa bonum: & sicut, si iungeretur forma equi cum materia hominis, vel forma hominis cum materia equi, totum, quod resularet, omnino careret apta compositione vtriusque partis; ita & actus odij, non modo caret apta compositione generis cum differentia, sed etiam apta compositione differentiae cum genere, & absolute malè se habet ratione vtriusque. Atque hac ratione S. Thom. 1. 1. q. 48. a. 5. vniuersaliter docet, quod malum in operationibus, vel contingit, quia operatio omnino non est, vt in peccato omissionis; vel, quia debitum modum, & ordinem non habet, vt in peccato commissionis: & quest. 1. de malo, art. 4. ad 6. & 7. similiter ait, quod malum culpae formaliter est priuatio modi, speciei, & ordinis in ipso actu voluntatis: & 3. contra Gen. cap. 6. quod malum actionis est priuatio ordinis, & commensurationis debita in actione: & 2. 2. quest. 10. art. 5. ad 1. quod peccatum secundum rationem mali non habet speciem, imò est priuatio speciei.

Neque hoc loco est curandum de apta compositione physica in genere entis; sed solum de compositione morali, & in genere moris, in quantum, scilicet, natura rationalis cum hac ratione generica solum potest, ac debet componere hanc differentiam specificam; non autem aliam. Et quamuis debitum aptè componendi huiusmodi partes, & rationes, solum cadat in ipsam potentiam, tanquam in principium effectiuum, à quo compositio est faciendae; cadit tamen suo modo etiam in ipsas partes, tanquam in principium materiale, & subiectiuum, in quo est faciendae: & idem non solum dicimus de potentia, quod debeat bene agere; sed etiam de actu, quod debeat bene fieri; & leges, & praepcepta, ex quibus proximè nascitur debitum, simul sunt ad ipsum operantem, & de ipso opere: & sicut diuerso modo simul cadunt in vtranque, ita & diuerso modo producant debitum simul in vtroque.

Neque videtur pluribus explicandum, aut probandum hoc loco, quod haec carentia aptae compositionis sit vera priuatio in substantia actus, si actus consideretur ratione partium; non autem ratione totius: sicut enim malitia, secundum quam in se ipso malè se habet hoc totum, v.g. quod constituitur ex aqua & calore, & dicitur aqua calida, non est priuatio aptae compositionis ratione partium; sed solum ratione partium; quia, scilicet, ipsae partes sunt priuatae compositione, quam postulant non

10.
Malitia rectè dicitur esse priuatio, non autem pura negatio: quia determinat sibi certum actum pro subiecto.

non autem totum, quod eam ipsam compositionem maximè postulat; & per eam formaliter est illud ipsum, quod est: ita & malitia in actu odij est priuatio ratione partium, quia partes malè sibi cohærent; quauis totum, quod per hanc malam compositionem, & cohærentiam partium constituitur, in eo ipso, quod est, non malè se habeat.

12.
Quomodo
actus peccati
possit dici pri-
uatio ratio-
nis generis.

Et simile, quod videtur posse afferri, etiam in naturalibus ex Arist. 5. *Metaph. text. 26.* vbi enumerans varios modos priuationis, secundo loco ponit illum, secundum quem aliquid dicitur priuatum: quia, quauis ipsum non sit natum habere id, quod non habet; est tamen natum genus ipsius: vt quando talpa dicitur cæcus, non, quia ipse sit natus videre; sed, quia id habet genus ipsius: simili enim ratione videtur in moralibus se habere actus odij: siquidem, quauis ipse, vt iam constitutus ex tali genere, & differentia, non sit aptus habere aliam aptiorem compositionem; sunt tamen aptæ illam habere partes ipsius, id est, genus, & differentia: sicut accideret etiam in exemplo posito, si anima rationalis reciperetur in corpore equi, vel anima equi in corpore hominis.

Et ne hic modus explicandi priuationem in actu peccati existimetur nouus, potest pro illo citari non modò Suar. in *Metaph. disp. 11. sect. 1. cit. præsertim num. 12. & 13.* vbi ex hac negatione aptæ compositionis vniuersaliter explicat, quomodo aliquod totum, quod constituitur ex entibus posituis, possit in se ipso dici malum, vt manus, v. g. si componatur ex pluribus digitis, quàm quinque: sed etiam potest citari S. Thom. 1. 1. *quest. 5. art. 5. cit. & quest. 2. 1. de ver. art. 6.* vbi sic explicat id, quod habetur ex S. August. *lib. de natura boni, cap. 3. tom. 6.* quod bonitas consistat in modo, specie, & ordine; & malitia in priuatione modi, speciei, & ordinis: & in *resp. ad 2.* docet, quod modus, species, & ordo solum dicuntur entia, & bona, vt quo, id est, in quantum iis alia habent, vt sint entia, & bona: & ad 4. quod tunc solum dicuntur mala, quando minora sunt, quàm esse deberent; vel non iis rebus accommodantur, quibus accommodanda sunt; vel sunt aliena, & incongrua: & 1. 1. *quest. 48. art. 5. & quest. 1. de malo, art. 4. ad 6. & 7.* vbi ait, malum in actione contingere ex eo, quia non habet debitum modum, & ordinem, vel debitam commensurationem, vt paulò antè diximus. Et quod maximi est faciendum, potest citari S. Dionysius *cap. 40. de diu. nominibus*, vbi ex professo agens de malitia, scripsit ait, eam consistere in priuatione, defectu, & vacuitate conuenientis, & aptæ compositionis, quæ est rerum dissimilium, vt retulimus *disp. precedente, num. 7.* Et denique possunt citari omnes illi, qui afferunt, malitiam in peccato commissionis esse priuationem ratione generis, sicut ex Arist. 5. *Metaph. text. 26. cit.* in talpa est cæcitas: ex quibus Authoribus plures recentet Salas 1. 2. *rrat. 13. disp. 2. sect. 3. cit. num. 28.* quibus potest addi etiam Azor. *tom. 1. lib. 4. cap. 1. quest. 6.*

13.
Proponuntur
varia diffi-
cultates con-
tra propositum
modum ex-
plicandi pri-
uationem in
actu.

Sed absolute contra conclusionem, quod malitia formaliter sit priuatio in ipso actu, multa videntur posse obici. Primum ex Vasq. 1. 2. *disp. 95. cap. 6. n. 23.* quia, quauis carentia rectitudinis faciat, v. g. malè se habere rationem genericam in actu odij; quia illa ad rectitudinem habet capacitatem, & debitum; non tamè facit malè se habere ipsum actum odij, qui contraria ratione neque habet capacitatem, neque debitum: & tamen certum est, quod etiam ipse est malus: sic enim neque carentia visus facit talpam malè se habere, quauis fortasse faciat malè se habere rationem generis in talpa, id est, gra-

dum, & naturam animalis, quæ ex se est nata habere visum: & si per impossibile is, qui elicit actum odij Dei, careret sufficiente principio ad eliciendum actum amoris, & aptè coniungendam rationem genericam cum differentia specifica, adhuc peccaret per actum odij; in quo tamen casu, hoc, quod est non aptè componere rationem genericam cum differentia specifica, non haberet rationem priuationis; & per consequens neque illam haberet ex parte ipsius generis, & differentia: hoc, quod est, non aptè componi.

Secundò, ex eodem Vasquez *ibidem, cap. 7. num. 30.* quia carentia vnus bonitatis, siue ponatur in ipsa tota substantia actus, siue solum in gradu generico, vna tantum cum sit, & vnus speciei infimæ, non potest sufficienter distinguere peccata, quæ verè sunt diuersa, & opponuntur, v. g. eidem virtuti per excessum, & per defectum; & si malitia, v. g. auaritiæ dicatur consistere in priuatione bonitatis, quæ est debita liberalitati; eadem erit cum malitia prodigalitatis, quæ similiter est dicenda consistere in priuatione eiusdem bonitatis. Idque ipsum *cap. 8. num. 35.* addit Vasquez clariùs constare in peccatis contra iustitiam, vt, v. g. in furto, & homicidio, quæ reuera diuersa sunt, etiam si careant eadem rectitudine, & bonitate iustitiæ.

Tertiò, obici potest ex Salas 1. 2. *rrat. 13. disp. 2. sect. 3. num. 29.* quia dationi pecuniæ, v. g. neque secundum rationem specificam, neque secundum rationem genericam, magis debetur bonitas liberalitatis, quàm iustitiæ, aut misericordiæ: ergo nullius carentia potest in illa habere rationem malitiæ. Et præterea, quia cum ratio generica ex se sit indifferens ad omnes differentias específicas, neque illi debeatur magis vna, quàm alia; non magis carentia vnus, quàm alterius potest in illa habere rationem priuationis, & malitiæ.

Quartò, potest addi, quia rectitudo, & bonitas charitatis, v. g. solum prouenit ab obiecto specifico charitatis; & antequàm intelligatur actus charitatis, vltimò constitutus per suam differentiam specificam, & in ordine ad obiectum specificum, non potest intelligi bonitas illius: ergo impossibile est, vt sit debita rationi genericæ, provt hæc intelligitur esse prior constitutione specifica: sicut enim risibilitas non potest esse debita rationi genericæ animalis; quia secundum quod ipsum, & tanquam prædicatum primum solum conuenit homini: ita & bonitas, vel integritas charitatis non potest esse debita rationi genericæ actus, provt est prior natura specifica; quia primo huic tantum conuenit: & 1. *Poster. text. 11.* illud dicitur esse prædicatum primum, quod subiecto non conuenit ratione alterius, cui conuenit prius, & omni alteri secundariò conuenit, & dependenter à subiecto, cui dicitur conuenire primò.

Quintò, quia rationi genericæ iam contractæ per certam differentiam specificam, non potest aliquid esse debitum, quod sit re ipsa impossibile cum tali differentia specifica, vt patet: quia animalitati, v. g. quæ est in homine, non potest esse debita hinnibilitas: ergo neque rationi genericæ, quæ iam est in actu odij, potest esse debita rectitudo amoris, cum æquè sit impossibile eam coniungi cum ipsa differentia amoris; & alioqui si aptitudo, quam ratio generica habet ex se ad aliquam perfectionem, esset sufficiens ad priuationem, nulla omninò esset in rebus pura negatio; siquidem in qualibet re est aliqua ratio generica, quæ ex se est apta habere oppositam formam; & idè etiam in homine negatio lapidis, aut equi, esset priuatio, cum ad formam lapidis,

pidis habeat aptitudinè ex ratione generica corporis, & ad formam equi ex ratione generica animalis.

Sextò, quia ratio generica in odio Dei est ipsa communis ratio odij, quæ postea contrahitur ad hoc, vel illud odium: sicut autem rationi odij non potest esse debita ratio amoris; ita neque bonitas, aut rectitudo amoris; sed ad summum solum potest esse debita rectitudo odij; & tamen certum videtur, quod odium Dei non est idè malum, quia caret rectitudine odij; & non versatur circa obiectum odibile, v. g. circa Diabolum, aut peccatum: sed, quia caret rectitudine amoris, & non versatur debito modo circa Deum; quæ tamen carentia non potest in illo esse priuatio.

14.
Malitia,
quauis sit
priuatio ra-
tionis partiu,
potest tamen
denominari
malit ipsum
actum totu.

Ad primum Respondeo, carentiam rectitudinis tribuere denominatione mali ipsi toti actui; non autem solum rationi genericæ actus: quia malitia, & defectus ex quacunque tandè parte proueniat, & in quacunque parte sit, vt in subiecto immediato, semper denominat ipsum totum, cum sit ex iis formis, quæ non possunt afficere totum, nisi ratione partis, qualis est, v. g. simitas, & cæcitas; & indifferenter se habent, vt tantum afficiant ratione vnus partis, vel ratione plurium, qualis est, v. g. ratio vulneris, aut contactus, quæ, siue contingat tantum in vna parte, siue simul in pluribus, ipsi toti tribuit denominatione vulnerati, aut contacti: eadè enim ratione, quia malitia commissionis non potest esse defectus ipsius actus secundum totum, siquidem semper supponit tãquam materiale, & substratum, ipsum actum; quod tamen nõ esset, si esset carentia, vel defectus totius actus, omninò debet esse defectus secundum partem; & hoc tantummodo potest afficere, & denominare totum. Idque ipsum optime explicat S. Dionys. *c. 4. de diu. nominib. par. 4.* exemplo morbi: sicut enim morbus ita est defectus bonæ constitutionis; vt tamen nõ sit defectus omnis bonæ constitutionis, quia alioqui ne morbus quidem esset, si omnem constitutionem subiecti omninò tolleretur; ita & malum, quod est in actibus, ita est defectus aptæ compositionis ipsarum partium; vt tamen non sit defectus secundum ipsum actum totum; quia similiter ne malum quidem esset, si esset defectus ipsius actus secundum totum. Et idem potest explicari etiam ex eo, quod communiter contingit in omnibus priuationibus physicis, quæ, quauis in vna tantum parte dicantur capacitatem, & aptitudinem; denominant tamen priuatum, & malè se habens ipsum totum, vt, v. g. priuatio frigoris in aqua.

15.
Talpa viden-
tur habere
oculos, &
quomodo ex
cæcitate ma-
lè se habeat.

Quòd si quis dixerit, carentiam visus, quia conuenit talpæ ratione generis, etiam talpæ tribuere denominationem mali, fortasse non malè dixerit, cum habeamus ex Arist. 2. *de anima, text. 131.* perfectum animal, & non mutilum omnes sensus habere; & idè etiam talpam videri sub pelle habere oculos: & *lib. 1. de hist. animalium, cap. 9.* omnia genera animalium habere oculos, præterquam testa interiecta, & si quid aliud est imperfectum, & ea præsertim quæ animal generant, præter talpam; imò hanc etiam modo quodam dici posse illos habere; quauis simpliciter, & omninò habere negetur: quia, si detraheretur membrana, quæ ad locum oculorum illi prætenditur, non modò appareret huiusmodi locus; sed & pars nigra, & litus, & descriptio eadem oculorum, quæ communiter est in aliis animalibus, & solum videntur in ipsa procreatione, & formatione, ex obductione illa cutis oculi esse compressi, conficti, & oblati; & idè nec sunt perspicui, neque apti simpliciter ad videndum: si autem carentia oculorum, aut visus non conuenit talpæ, nisi quia est animal imperfectum, & mutilum; potest etiam ratione illius non incongruè dici, quod sit animal in se ma-

Baldelli Theol. Moral.

lum, & quòd ipsa carentia sit quædam malitia talis animalis. Et quauis ex eodem Aristotele 3. *de anima, text. 67.* non sit necesse, vt animal aliquem alium habeat sensum, præter tactum, & quòd hunc necessariò habeat, eo ipso, quòd est animal, & quòd si illò priuetur, necessariò moriatur; hinc tamen solum efficitur, quòd alij sensus minus sunt necessarij ad esse animalis, non autem, quòd simpliciter non requirantur; & si animal aliquo careat, non sit imperfectum, ac mutilum, vt iam diximus *ex lib. 2. de anima, text. 131. & lib. 1. de hist. animalium, c. 9.* sic enim neque ex eo, quòd animal esse non possit sine corde, eoque si careat, vel malè se habeat, statim moriatur, potest inferri, quòd non requirat etiam pedes, & alia huiusmodi membra, aut partes integrales.

Quòd si absolute admittatur, priuationem visus, quæ est in talpa, nõ facere illi malè se habere, & respectu illius nõ esse malitiã, dici debet id solum esse, quia, quauis visus sit natus haberi in natura animalis; non est tamen positiuè illi debitus, & ad malitiam non est satis sola carentia formæ, quæ possit haberi; sed præterea requiritur, vt positiuè sit debita haberi, vt docet S. Thom. 3. *contra Gent. cap. 6.* & patet in materia, quæ hac solum de causa ex priuatione formarum non malè se habet; quia formæ non sunt illi specialiter debitæ. Atque hac ratione idem S. Thom. in 1. *dist. 18. quest. 1. art. 1. ad 2.* expressè ait, quòd carentia eius, quod aliquid est natum habere ratione generis, qualis est carentia visus in talpa, non dicit imperfectionem in illo, aut malitiam; quauis dicat priuationem: quia, scilicet, non est aliquid positiuè illi debitum: sed ratio animalis, quæ est in talpa, v. g. se habet indifferenter ad visum; sicut & se habet indifferenter ad differentiam perfectiorem, quæ postuler visum. Quòd verò id totum in casu nostro de actu peccati non possit habere locum, patet ex dictis, cum ratio generica, v. g. in actu odij Dei non solum habeat capacitatem, quantum est ex se; sed etiam debitum habendi modum prosecutionis pro differentia; non autem modum fugæ.

Ad illud verò, quod additur de eo, qui eliceret actum odij, neque haberet sufficiens principium ad eliciendum actum amoris, dico, quòd quauis non posset aptè componere rationem genericam actus voluntatis circa bonum Dei, cum differentia prosecutionis; adhuc tamen peccaret, quia posset similiter illam non componere ineptè cum differentia fugæ, & saltem haberet libertatem contradictionis, & quoad exercitium; quauis non haberet contrarietatis, & quoad specificationem: & hoc est satis, vt defectus modi, vel aptæ compositionis in actu odij habeat rationem peccati, cum præsertim in afferenda aliqua priuatione non sit attendendum ad potentiam alicuius agentis determinati, quod fortè possit, aut non possit causare formam oppositam; sed satis sit, si attendatur capacitas ipsius subiecti, quantum est ex se, quæ certè etiam in casu posito non deesset in illa ratione generica actus voluntatis circa bonum Dei. Et quemadmodum ex eo, quòd in homine cæco non sit potentia ad ponendum visum oppositum, non sequitur, quòd cæcitas in illo non sit priuatio; ita neque ex eo, quòd in tali homine non sit potentia ponendi bonitatem charitatis, sequitur, quòd illius carentia in actu odij non sit priuatio.

Ad secundum Respondeo: Qua ratione reperitur diuersitas in ipsis actibus per excessum, aut per defectum, eadè reperitur etiam in ipsa carètia modi, aut aptæ compositionis, in qua consistit malitia: quia enim liberalitas, v. g. versatur circa dationes, & sumptus,

16.
Quomodo
priuatio re-
sistentiis de-
bita sit di-
uersa in pec-
catis per ex-
cessum, & per
defectum.

vt

vt patet ex S.Thom. 2.2. q. 117. art. 3. ratio generica actus voluntatis circa huiusmodi dationes faciendas, quado oportet, quibus oportet, & prout oportet, solum postulat apte componi cum differentia prosecutionis; non autem cum differentia fugae: & ideo recte dicitur, quod actus auaritia, qui est actus fugae ab huiusmodi dationibus, careat apta compositione suarum partium, eaque carentia constituitur malus per defectum. Et contra: quia ratio generica eiusdem actus voluntatis circa dationes faciendas, quado oportet, quibus non oportet, & prout non oportet, solum postulat apte componi cum differentia fugae; non autem cum differentia prosecutionis; recte dicitur, quod actus prodigalitate, qui est prosecutio, careat huiusmodi apta compositione, & per hoc constituitur malus per excessum. Vnde malitia in huiusmodi actibus, qui excedunt, vel deficiunt a mediocritate materiae, circa quam bene disponit virtus opposita, non est attendenda, ex carentia actus medij, qui posset, & deberet esse in potentia, sed ex carentia bonitatis, id est, debiti modi, speciei, & ordinis, qui potest, & debet esse in ipso actu, quantum est ex ratione partium ipsius, vt iam explicauimus; & haec sine dubio diuersa est in peccatis per excessum, & per defectum, vt diximus: & ideo hoc argumentum pro sententia Caietani, quod malitia consistat in aliquo positio, vel contra communem sententiam, quod consistat in priuatione; nullius momenti est, vt notat Salas 1.2. tract. 13. disp. 2. sect. 3. n. 49. Et proportionaliter idem accidit etiam in peccatis contra iustitiam, si in vnoquoque accipiatur propria ratio generica circa suum obiectum: vt, v.g. in furto actus voluntatis circa res alienas accipiendas, & in homicidio actus voluntatis circa vitam alterius auferendam: quia enim ratio generica semper postulat apte componi cum differentia fugae, recte dicitur voluntas furandi, aut occidendi, in qua coniungitur cum differentia prosecutionis, careat apta compositione, & esse mala: & sicut huiusmodi carentia est diuersa in vtroque actu propter diuersitatem obiecti, quod in vtroque respicit ratio generica; ita & potest sufficienter illis tribuere diuersam rationem peccati.

17. Quomodo priuatio re studii sit diuersa in diuersis peccatis contra iustitiam.

18. Quomodo actus secundum rationem generica magis sit debita vna bonitas specifica, quam alia.

19. Quomodo bonitas specifica possit esse debita rationi genericae, an-

tium actus, verissimum est, quod vltimo proueniat ab obiecto specifico, neque possit intelligi ante constitutionem specificam ipsius actus esse debita solutioni genericae: sic enim etiam integritas, & bonitas domus non potest intelligi, nisi vt resultans ex omnibus partibus simul iunctis, ad quam comparatur, tanquam forma ad materia totius. 2. Physic. text. 31. si vero accipiatur materialiter pro iis ipsis, ex quibus resultat, & in quibus consistit integritas, potest pariter esse debita etiam partibus, prout secundum rationem antecedunt constitutionem totius, & per consequens etiam potest esse debita rationi genericae: sicut enim ad bonitatem, & integritatem domus, recte dicitur, quod materia postulet apte coniungi, & componi cum forma, & huiusmodi apta coniunctio sit illi debita, & ideo negatio, aut vacuitas huiusmodi compositionis, etiam prout se tenet ex parte materiae, dicitur esse formalis defectus integritatis in ipsa domo: ita & in casu nostro ad integritatem, & bonitatem actus recte dicitur, quod ratio generica postulet apte coniungi cum ratione specifica; & huiusmodi apta coniunctio sit illi debita, eamque ob causam etiam negatio, & vacuitas huiusmodi apte coniunctionis, prout se tenet ex parte rationis genericae, recte dicitur, quod sit formalis defectus integritatis, & bonitatis in ipso actu. Et de huiusmodi integritate, aut bonitate accepta materialiter, falsum est, quod tanquam praedicatum primum conueniat ipsi actui, prout iam vltimo constituto in suo esse specifico, siquidem illi non conuenit, nisi dependenter a ratione specifica, cui conuenit prius.

tequam intelligatur vltimo confiterentia specificam.

20. Ad quintam.

Ad quintam Respondeo, etiam rationi genericae iam contractae per differentiam specificam, manere debitum id, quod illi est debitum ratione sui, & quantum est ex se: & quod ex suppositione, quod iam sit contracta, non possit amplius illud habere, non tollit, quod absolute, & per se illud non postulet, eiusque carentia non sit illi priuatio: quemadmodum, & ex suppositione, quod aliquod animal in indiuiduo, per defectum, & peccatum naturae careat oculis, & ideo visus sit illi impossibilis, non tollitur, quominus carentia visus sit illi priuatio, & vera carentia. Sicut autem ad priuationem in indiuiduo satis est capacitas ex parte naturae, etiam si non sit proxime ex parte ipsius indiuidui: ita & ad priuationem in natura specifica potest esse satis sola capacitas ex parte generis, etiam si non sit capacitas ex parte differentiae.

Neque hinc sequitur, quod tollatur pura negationes a rebus: quia ad rationem priuationis non est satis sola non repugnantia, vel aptitudo logica ad formam oppositam, qualis est in ratione generica, v.g. corporis ad differentiam lapidis, & in ratione generica animalis ad differentiam equi: sed esse opus positua inclinatione, & aptitudine physica, quae ab Arist. communiter significatur per esse aptum natura, vel esse aptum naturum. Vnde & 5. Metaph. text. 27. vt maxime improprie ponitur modus ille priuationis, secundum quem planta dicitur esse priuata oculis: quia, quauis oculi sint apti haberi a viuente, & positui sibi postulent, & determinent gradum viuents; non tamen e contra gradus viuents per se acceptus, est aptus natura illos habere, neque illos positui sibi determinat: & statim subditur, quod saltem ratione generis subiectum, quod dicitur priuatum, debeat esse natum habere formam, sicut talpa est nata habere visum.

21. Ad sextam.

Ad sextam Respondeo: Si in actu odij Dei, tanquam ratio generica, assignetur ipsa communis ratio odij, haec quoque dicenda est carere apta compositione, siquidem ex se postulat esse coniuncta cum aliqua differentia circa verum odibile; non autem circa Deum. Et

Et quauis actus odij Dei non sit formaliter malus ex defectu non essendi specialiter circa Diabolum, aut aliud verum odibile determinatum; satis tamen est malus ex defectu essendi circa verum odibile indeterminatum: quia ex suppositione, quod actus odij exercetur, debitus omnino est exerceri circa aliquod verum odibile, quodcumque sit: nam, sicut ex suppositione, quod aliquis orat, est illi debita attentio, etiam si absolute neque oratio, neque attentio sit illi debita; ita & ex suppositione, quod quis exerceat actum odij, habet debitum exercendi circa aliquod verum odibile, etiam si absolute, neque actus odij, neque operatio circa verum odibile sit illi debita.

Quod si vrgeas, impossibile esse, vt differentia, cum qua de facto coniungitur, non sit mala, siquidem non est ratio fugae quaeunque, sed ratio fugae a bono Dei, & vltimo contrahit rationem genericae in ordine ad idem obiectum. Respondeo, etiam in differentia vltima reperiri conceptus, & rationes analogas, quae quia non possunt praescindi a conceptu, & ratione vltima, nisi secundum confusionem; non faciunt simul cum illa pluralitate graduum, & secundum huiusmodi rationes analogas, & confusas, etiam differentia vltima habet debitum, & capacitatem bonitatis oppositae: siquidem etiam fuga a bono Dei, secundum rationem confusam fugae ab obiecto, debet, & potest esse fuga ab obiecto malo, non autem a bono: & qua ratione ipse totus actus odij Dei dicitur malus ratione generis verè praescisi a differentia, & simul cum illa male composita; ita & differentia vltima dicitur mala ratione generis analogi, & ratione determinationis, & expressionis, quam illi superaddit per conceptum distinctum: quauis huiusmodi genus analogum, prout solum dicitur conceptibilitatem confusam, non facit proprie compositionem cum ratione vltima, prout similiter dicit conceptibilitatem distinctam, cum verè non coparentur ad inuicem, tanquam gradus, aut copartes; sed solum tanquam diuersae conceptibilitates eiusdem gradus, & copartis: & ideo, proprie loquendo, ipsa differentia vltima, sicut non dicitur absolute composita secundum huiusmodi conceptibilitates, sed solum expressa, & determinata; ita nec debet dici male composita, sed male expressa, & male determinata: quia conceptibilitas prima, & confusa, quae solum dicit rationem fugae ab obiecto, non postulat determinati, & exprimi per hanc conceptibilitatem vltimam, & distinctam, quam dicit ratione fugae a bono Dei; sed per aliam, quae sit fuga a malo Dei.

DISPV. XII.

Quomodo peccata differant specie secundum obiecta.

1. Peccata recte dicuntur distinguere secundum obiecta.
2. In idem recidit, quod distinguuntur secundum fines, vel secundum virtutes oppositas.
3. Proponuntur difficultates in contrarium.
4. Etiam peccata omissionis possunt distinguere ex obiectis.
5. Quomodo in peccatis principaliter se habeat ipse actus, quam deordinatio.
6. Ad tertium.
7. Ad quartum.
8. Ad quintum.
9. Ad sextum. Peccata distinguuntur secundum obiecta formalia: & quomodo haec sint accipienda.
10. Finis in humanis actionibus se habet, vt forma, & ratio agendi.
11. Observationes, & transgressiones omnium votorum, omnes sunt eiusdem speciei, si accipiuntur formaliter.

Baldelli Theol. Moral.

Os vitia, & peccata absolute considerata, vt illa consideret S. Thom. etiam comparat ad se inuicem, agit 1.2. q. 72. de distinctione illorum specifica: & primo docet art. 1. eam maxime apte desumi ex ipsis obiectis: quia enim ad rationem peccati duo concurrunt, id est, actus voluntarius, & inordinatio eius; & ratio actus per se comparatur ad peccantem, qui verè intendit sic agere circa talem materiam, & inordinatio solum comparatur per accidens, id est, quia accidit actui per se intento; non autem comparatur per se, cum ex S. Dionysio. c. 4. de diu. nominib. par. 4. nemo sit, qui ad malum respiciens, operetur; distinctio specifica in peccatis potiori ratione debet attendi ex parte actus, quam ex parte inordinationis, cum vnunquodque speciem consequatur secundum illud, quod est per se; non autem secundum illud, quod est per accidens; & semper, quae sunt per accidens, sunt extra rationem speciei: & quia actus specificationem, & distinctionem specificam solum desumunt ex obiectis, vt ab eodem S. Thoma probatum est supra, eadem 1.2. q. 18. art. 2. etiam peccata dici debent proprie distinguere secundum obiecta: & vt subdit in respons. ad 1. in idem recidit, si peccata dicantur distinguere secundum fines, siquidem finis, cum habeat principaliter rationem boni, solum comparatur ad actum voluntatis, qui est primordialis in omni peccato, tanquam obiectum: imò et si dicamus, peccata distinguere secundum virtutes, quibus opponuntur, in idem similiter recidit, cum hoc, quod est distinguere secundum obiecta, vt subdit in respons. ad 2. quia etiam virtutes distinguuntur secundum obiecta, vt probatum est supra, q. 60. art. 5. & impossibile est peccata distinguere per oppositionem ad virtutes, nisi habeant diuersa obiecta, quauis hoc totum debet intelligi solum de obiectis formaliter acceptis, & secundum esse morale, id est, in quantum fundat morale disconuenientiam vnus rationis; non autem de obiectis acceptis materialiter, & secundum esse physicum, vt tandem concludit in respons. ad 3. quia certum est, posse peccatum esse idem specie, etiam circa obiecta materialiter diuersa: vt, v.g. peccatum superbiae circa res spirituales, & corporales; & peccatum auaritia circa diuersa genera rerum, vt tradit S. Gregorius lib. 33. Mor. cap. 19. & lib. 34. cap. 8.

1. Peccata recte dicuntur distinguere secundum obiecta.

2. In idem recidit, quod distinguuntur secundum fines, vel secundum virtutes oppositas.

3. Proponuntur difficultates in contrarium.

Sed contra est difficultas: quia peccata omissionis, cum solum consistant in negatione actus, neque includant pro materiali ipsum actum voluntatis, nullo modo possunt distinguere ex obiectis, ac proinde conclusio S. Thomae, quod peccata distinguuntur ex obiectis, non potest esse vniuersalis.

Secundo, quia etiam loquendo de peccato commisionis, falsum est, quod in illo ratio actus sit magis per se, quam deordinatio: nam, quauis actus magis per se coparetur ad ipsum operantem, vt pote ab illo per se intentus; non tamen potest magis per se copari ad ipsum peccatum, cum ad hoc solum comparatur, vt materiale, & deordinatio ad idem comparatur, vt formale, vt supra diximus ex eodem S. Thom. 1.2. q. 71. art. 6. & ideo si distinctio est desumenda ex eo, quod in peccato est magis per se, potiori ratione est desumenda ex deordinatione, quam ex actu, vt vult Scot. in 2. dist. 34. q. vnic. §. Ex ista solut. cum etiam in aliis omnibus distinctio specifica potius desumatur a forma, quam a materia: imò id videtur expresse docere etiam S. Thom. 1.2. q. 72. cit. art. 9. ad 1. vbi ait, malum, in quantum huiusmodi, esse priuationem, & ideo diuersificari specie secundum ea, quae priuantur, sicut & caetera priuationes.

Tertio, quia peccatum, sicut essentialiter neque est solus actus, neque est sola deordinatio; sed simul vtrunque, id est, actus deordinatus; ita & simul debet distinguere

distingui ex parte vtriusque, id est, ex obiecto ratione actus, & ex opposita bonitate, ratione deordinationis, vt vult Val. 1. 2. disp. 6. q. 2. p. n. 1. idque videtur expressè haberi etiam ex ipso S. Thom. 2. 2. q. 10. art. 5. ad 1. vbi ait, formalem rationem alicuius peccati posse accipi dupliciter, id est, vno modo secundum intentionem peccatis; & secundum hoc, id, ad quod conuertitur peccans, esse formale obiectum peccati, & ex hoc diuersificari illius species; alio modo secundum rationem mali, & sic illud bonum, a quo receditur, esse formale obiectum peccati.

Quartò, falsum videtur, quòd in idem recidat, peccata distingui ex fine, & ex obiecto, vt docet S. Thom. 1. 2. q. 72. art. 1. ad 1. & art. 3. ad 2. certum enim videtur, quòd peccatum sacrilegij in acceptio- ne rei sacræ, non distinguitur ex fine à peccato simplicis furti, cum in vtroque finis sit idem, id est, utilitas ad proprios vsus; & tamen malitia sit diuersa.

Quintò, falsum similiter est, quòd in idem recidat, peccata distingui secundum obiecta, & distingui secundum virtutes oppositas, vt dicitur in respons. ad 2. furtum enim, & rapina, v. g. opponuntur eidem iustitiæ; & auaritia, & prodigalitas opponuntur eidem liberalitati; & tamen distinguuntur specie secundum obiecta, cum furtum sit de re aliena, prout clam accipienda, & sine vi, quæ inferatur domino; & rapina, prout palam accipienda, & per vim; & similiter auaritia de dationibus, prout non faciendis, quando oportet; & prodigalitas de iisdem, prout faciendis, quando non oportet.

Denique id, quod dicitur in respons. ad 3. obiecta, ex quibus distinguuntur peccata, esse accipienda formaliter; adhuc non explicat sufficienter, quomodo peccatum superbiæ sit idem specie circa res spirituales, & circa res corporales: siquidem excellentia, quæ illis quæritur, non videtur esse eadem specie; & per consequens, neque appetitus huiusmodi excellentiæ, in quo formaliter consistit peccatum superbiæ, potest esse idem specie; sed ad summum solum videtur posse habere vnitatem, aut identitatem genericam, cum vterque in hoc conueniat, quòd sit appetitus excellentiæ; & simul differat, quòd ille sit de rebus spiritualibus, & hic de corporalibus: quod idem dici potest etiam de peccato auaritiæ circa res diuersas, & de peccato intemperantiæ, v. g. circa cibum, & potum, vel circa carnes, & pisces, & de aliis pluribus.

4. Etia peccata omissionis possunt distinguui ex obiecto.

Ad primum Respondeo, conclusionem, propriè loquendo, solum intelligi de peccatis commissionis: quia hæc sola habent obiectum, & pro materiali propriè includunt actum voluntatis, vt dicitur in argumento; impropriè tamen, sicut etiam omisso in definitione peccati comprehenditur nomine dicti, aut facti, aut concupiti, vt supra diximus; & si procedat à voluntate deliberata, potest etiam ipsa appellari actus humanus: ita etiam largo modo potest admitti, quòd distinguatur secundum obiecta: vt, v. g. omisso auditionis Sacri, secundum ipsum Sacrum, quod omittitur; & sicut ex S. Thom. q. 72. art. 1. ad 2. in idem redit, etiam de peccatis commissionis, quòd ex parte actus distingui dicantur secundum obiecta, & quòd ex parte inordinationis dicantur distingui secundum oppositas virtutes; quia etiam virtutes distinguuntur secundum obiecta; & idè, etiam inordinatio, quæ est in peccatis mediata, & vltimate distinguitur secundum obiecta, id est, mediante virtute opposita: ita & de peccatis omissionis dici potest, quod in idem redit, vt dicantur distingui secundum actus oppositos, & secundum obiecta; quia mediata & vltimate tandè distinctio est resoluenda in obiecta, cum distinguantur secundum illa ipsi actus oppositi.

Ad secundum Respondeo, in idem recidere, quòd actus in peccato commissionis magis per se cõparetur ad ipsum peccatè, & quòd magis per se cõparetur ad ipsum peccatum: communiter enim nomen peccati, & actus mali non accipitur formaliter pro ipsa malitia; sed materialiter, & denominatiuè pro ipso actu, in quo inest malitia, vt notat Caiet. 1. 2. q. 72. art. 1. & idè magis principaliter in illo se habet ratio actus, sicut & in aliis denominatiuis, prout accipiuntur materialiter pro ipsis subiectis, quæ substat formis denominatiuis. Et ratio est: quia, cum totum genus moris maximè respiciat rationem, & voluntatem, & ab illis depèdat totum esse morale, & tota ratio actus humani, vt patet ex S. Th. 1. 2. q. 18. art. 5. rectè illud consideratur, vt principalis in actu morali, quod principalis se habet ad rationem, & ad voluntatem, & ad intentionem ipsius operantis; qualis tamen est ipse actus, non autem deordinatio, aut malitia formaliter accepta: & quauis hæc dicatur à S. Thom. se habere in peccato, vt formale, id tamen solum est, quia vltimò intelligitur aduenire actui, & tanquam forma accidentalis illum afficere, & denominare in ratione mali; non autem, quia essentialiter, & per se illum cõstituat: siquidem, vt supra diximus ex eodem S. Th. 1. 1. q. 48. art. 1. ad 2. & 3. contra Gent. c. 9. bonum, & malum non eodem modo sunt differentiæ constitutiua in moralibus; sed bonum est differentia per se, quia habet rationem finis; & malum est differentia per accidens, in quantum est remouio debiti finis, quæ semper adiungitur alicui alteri fini indebito, & idè sumitur loco illius, & ad illius explanationem; sicut & irrationalitas assignatur per accidens, vt differentia, in brutis, id est, ratione naturæ, ad quam consequitur. Hoc autem modo si sumatur malitia fundamentaliter, & ratione actus positiui, ad quem consequitur, sicut non distinguitur ab ipso actu, ita & distinctio secundum obiecta eodè modo illi conuenit, atque conueniat actui. Neque S. Th. eadem q. 72. art. 9. ad 1. oppositum asserit, quando ait, malum, in quantum huiusmodi, esse priuationem, & diuersificari specie secundum ea, quæ priuantur, sicut & ceteræ priuationes: nam ex dictis art. 1. statim subdit, peccatum non fortiri speciem ex parte priuationis, vel auersionis; sed ex parte actus, & conuersionis ad obiectum: & primum illud, de diuersitate specifica priuationum secundum ea, quæ priuantur, non modò non asserit in ordine ad diuersitatem specificam ipsorum peccatorum; sed neque etiam de diuersitate specifica propriè dicta, quasi hanc priuationibus tribuat, siquidem priuationis, & non entis nullæ sunt differentiæ, aut species, vt supra diximus ex Arist. lib. 1. de par. c. 3. & 4. Physic. text. 67. & clarè explicat ipse S. Thom. eadem quest. 72. art. 6. vbi facta mentione de differentia specifica peccati omissionis, & commissionis, statim subdit, circa omissionem non esse loquendum de specie, nisi largè, secundum quod priuatio, vel negatio potest habere speciem: & 2. 2. q. 10. art. 5. ad 1. vbi, cum dixisset, rationem formalem alicuius peccati posse dupliciter accipi; primò, secundum intentionem peccantis, & sic peccata differre specie secundum obiecta; & deinde secundum rationem mali; subdit, ex hac parte peccatum non habere speciem, imò esse priuationem speciei, ex quo principio potest desumi etià alia ratio præsentis doctrinæ de distinctione peccatorum ex obiectis: si enim solum ratione actus potest illis cõuenire distinctio specifica propriè dicta, non autem ratione malitiæ, & priuationis, dum est sermo de distinctione specifica, rectè dicitur esse attendenda ex obiectis, cum semper in vnoquoque principalis cõsideretur distinctio propriè, quam impropriè dicta.

Ad

5. Quomodo in peccatis principalis se habeat ipse actus, quam deordinatio.

6. Ad tertium.

Ad tertium patet eodem modo: nam peccatum essentialiter est solus actus, in quantum fundat malitiam; non autem includit, vt de sui ratione, ipsam malitiam acceptam formaliter: siquidem illam includit solum, vt formam denominantem; & actum includit, tanquam subiectum denominatum, pro quo communiter supponitur ipsum nomè peccati: atque ita non erat, quòd distinctio traderetur equaliter ex parte vtriusque, cum peccatum non includat vtrunque equaliter, vt etiam supra diximus disp. 10. n. 15. Neque illud, quod asseritur ex S. Thom. 2. 2. q. 10. art. 5. ad 1. facit ad rem: siquidem, quauis asserat, quòd formalis ratio alicuius peccati potest accipi dupliciter, id est, secundum intentionem peccantis, & secundum rationem mali; apertè tamen subdit, quòd solum ex illa diuersificantur species peccatorum; non autem ex hac, cum peccatum ex parte priuationis, & formaliter in quantum est malum, non habeat speciem, sed sit priuatio speciei.

7. Ad quartum.

Ad quartum Respondeo, in furto, & sacrilegio circa accipionem rei sacræ in idem recidere, quòd sumatur distinctio secundum obiecta, & quòd sumatur secundum fines: quia, quemadmodum obiectum sacrilegij non est quomodocunque res aliena, sed res sacra aliena; ita & finis nõ est quomodocunque vsus rei alienæ, sed rei sacræ: vt enim docet S. Thom. 1. 2. q. 18. art. 5. ad 4. & art. 10. ad 1. & 2. circumstantia, quando dat speciem peccato, non accipitur tanquam accidens; sed tanquam differentia essentialis obiecti; & idè non potest non cadere sub eandem intentionem proximi finis.

8. Ad quintum.

Ad quintum Respondeo primò: quando ait S. Th. quòd si peccata distinguantur secundum oppositas virtutes, in idem recidat, atque si distinguantur secundum obiecta, solum velle, quòd etiam si attendatur distinctio peccatorum ex parte malitiæ formaliter acceptæ, adhuc est concedendum, quòd tandem defumatur ex obiectis: siquidè priuationes immediate distinguuntur ex virtutibus, quarum sunt priuationes, & mediata, vel vltimate ex earum obiectis, vt diximus in respons. ad 1. ex hoc autè non sequitur, quòd semper peccata, vt distinguuntur specie, debeant esse contra virtutes distinctas specie; neque possint esse distincta cõtra vnam, & eandem virtutem, sed solum conditionaliter: quòd si distinguantur secundum oppositas virtutes, etiam distinguantur secundum obiecta: quod totum verissimum est etiam de furto, & rapina, & aliis, quæ opponuntur eidem virtuti: hoc enim solum facit, vt absolute, & de facto non distinguatur secundum oppositas virtutes; nõ autè cõditionaliter, vt nõ distinguatur secundum obiecta, si distinguatur secundum virtutes, quod solum asserit S. Th.

Secundò Respondeo, nomine virtutis oppositæ, ex qua dicitur posse attendi distinctio peccatorum, & in idem recidere, atque si attendatur ex obiectis, non esse intelligendum ipsum habitum, quasi genericum, v. g. iustitiæ, temperantiæ, &c. aut rationem quasi cõmune specificatiuam illius; sed ipsum bonum rationis circa vnumquodque obiectum in specie, vel vnumquodque obiectum specificum, prout fundat specialem ordinem ad rationem: sic enim propriè diuersificantur virtutes ex S. Thom. 1. 2. q. 60. art. 5. & verissimè est, quòd in idem recidat, peccata distingui secundum obiecta, & distingui secundum virtutes oppositas: siquidem aliud est bonum rationis, cui opponitur, v. g. furtum; & aliud, cui opponitur rapina: quauis vtrique sit bonum iustitiæ, & pertinet ad iustitiam; & aliud est bonum rationis, cui opponitur auaritia; & aliud, cui opponitur prodigalitas, etiam si vtrunque pertineat ad liberalitatè. Et si hoc modo accipiatur virtus, rectè etiam explicatur, quod alibi asserit S. Baldelli Theol. Moral.

Thom. gravitatem peccatorum rectè attendi ex virtutibus oppositis, & hoc etiam in idem recidere, atque si attendatur ex obiectis, vt infra explicabimus disp. 28.

Ad vltimum Respondeo, intentum S. Thom. hoc loco non esse, vt specialiter explicet, vtrum peccata superbiæ, vel auaritiæ differant specie; sed solum, vt doceat vniuersaliter, in distinctione specifica peccatorum, non tam esse habendam rationem obiecti materialis, quam formalis; & non tam esse considerandum obiectum secundum esse physicum, quam secundum esse morale, id est, prout substat certo dictamini, & rationi: vt enim docet idem S. Th. 1. 2. q. 60. art. 1. quemadmodum in physicis materia patiens recipit formam ab ipso agente, & aliquando eam recipit eiusdem rationis cum ea, quæ est in agente, vt accidit in agentibus vniuocis, & aliquando diuersæ rationis, vt in æquiuocis; ita & in moralibus, obiecta appetibilia, & ipsa vis appetitiua, quæ est sicut imperata, & mota, recipit speciem à ratione, quæ est sicut imperans, & mouens: & prout hæc in re appetibili repræsenterit hanc, vel illam rationem boni, & ad illam ordinauerit hanc, vel illum actum appetitus, tribuit formam, aut speciem obiecti materiali, & actui, idque solum docet S. Thom. q. 72. art. 1. cit. quando ait, in distinctione peccatorum esse habendam rationem obiecti formalis: sic enim quauis cibus, & potus, imò & hic, & ille cibus, v. g. carnes, & pisces, secundum esse physicum, specie differant; quia tamen recta ratio in omnibus apprehendit vnam rationem boni honesti propter eandem habitudinem, quam dicunt ad eundem finem, qui est conseruatio, & sustentatio vitæ, & omnibus præscribit eandem mediocritatem in ordine ad eundem finem, omnibus tribuit eandem formam, sue rationem formalem obiecti, quæ est bonitas, aut honestas obiectiua, & facit, vt secundum illam omnia pertineant ad eandem virtutem temperantiæ, & tam actus temperantiæ circa hunc cibum, quam circa illum, sint vnius speciei secundum esse morale, & secundum conformitatem ad regulam, & ad rationem; quauis differant secundum esse physicum. Et contra: quia in his omnibus immodicè sumptis apprehendit vnam rationem malitiæ, & turpitudinis obiectiua propter vnam deordinationem, quam omnia habent ad eundem finem, etiam facit, vt omnia pertineant ad idem vitium intemperantiæ, & secundum esse morale sint peccata vnius rationis, quod idem proportionaliter contingit etiam in peccatis auaritiæ, & superbiæ, & similibus, quæ quauis differant secundum esse physicum; sunt tamen vnius rationis secundum esse morale per ordinem ad idem bonum rationis, vt potest colligi ex iis, quæ docet S. Thom. de distinctione virtutum secundum obiecta formalia, 1. 2. q. 60. cit. art. 5. & in hac re bene est aduertendum, vt esse morale non confundatur cum esse physico, neque ex illo quoad omnia reguletur, siquidem fieri potest, vt aliqui duo actus secundum esse physicum sint diuersi specie; & tamen secundum esse morale non sint diuersi, vt est, v. g. inordinata comestio carniū, & piscium; & contra aliqui actus secundum esse physicum sint vnius specie, & secundum esse morale non sint vnius, vt est, v. g. rapina, & furtum, id est, acceptio rei alienæ, domino ipso vidente, ac repugnante, quæ est rapina; & acceptio eiusdè rei, domino nõ vidente, & non repugnante, quæ est furtum. Et ratio est: quia malitia, & turpitudinis obiectiua, quæ explicatur per dissonentiam ad naturam rationalem, in vna, & eadè specie physica actus humani, potest non esse vna, sed multiplex, vt in exemplo posito de rapina, & furto; & contra in multiplici specie physica potest esse non multiplex; sed tantum vna, vt in exemplo allato

9. Ad sextum. Peccata distinguuntur secundum obiecta formalia, & quomodo hæc sint accipienda.

10. Finis in humanis actionibus se habet: vt forma, & ratio agentis.

de inordinata comestione carniū, & piscium, de inordinato appetitu habendi res alienas diuersas, & furandi, v.g. aurum, frumentum, &c. & proportionaliter idem accidit etiam in bonitate, aut honestate opposita, quæ similiter in actibus physice diuersis potest non esse diuersa, & in actibus non diuersis potest esse diuersa: vt, v.g. in datione frumenti, & auti ad subleuandam miseriam pauperis, & in datione eiusdem auti, modò ad subleuandam miseriam ex virtute misericordiæ, & modò ad faciendam equalitatem ex virtute iustitiæ. Et ex hoc principio verissimum est, quòd obseruationes votorum formaliter acceptæ, in quantum pertinent ad fidelitatem erga Deum, omnes sunt eiusdem speciei; sicut & obseruationes iuramentorum, vt notat Vasq. 1. 2. *diff. 99. cap. 4. num. 20.* neque in illis est attendenda materia, circa quam sunt. Et consequenter idem est etiam de transgressionibus, quæ similiter omnes sunt eiusdem speciei, siue sint de hac materia, siue de illa, cum omnes careant eadem rectitudine fidelitatis debitæ Deo ratione voti, aut iuramenti cuiuscunque, quidquid aliqui dicant apud eundem Vasq. *ibidem.* Et quanuis sæpè contingat, vt in transgressionibus alicuius voti, præter malitiam iam explicatam, & quasi formalem contra virtutem religionis, sit etiam alia malitia quasi materialis, vt, v.g. in fornicatione contra votum castitatis, malitia in temperantiæ, & in donatione, aut alienatione contra votum paupertatis, malitia iniustitiæ, cum disponatur de eo, quod non est disponens, & sine consensu proprii domini; non tamen propterea malitiæ formales contra votum differunt specie, id est, carentia rectitudinis debitæ ex fidelitate erga Deum in castitate, & in paupertate illi promissa per votum.

11. *Obseruationes, & transgressiones omnium votorum, omnes sunt eiusdem speciei, se accipiuntur formaliter.*

DISPVT. XIII.

Quomodo distinguantur peccata spiritualia à carnalibus.

1. Diuisio peccatorum in carnalia, & spiritualia.
2. Peccata spiritualia, & carnalia quemam sint.
3. In aliquo sensu omnia peccata possunt dici carnalia.
4. Omnia peccata in aliquo sensu possunt dici spiritualia.
5. Solum peccatum luxuria speciali ratione est peccatum carnale.
6. Peccata spiritualia, & carnalia distinguuntur essentialiter.

1. *Diuisio peccatorum in carnalia, & spiritualia.*

DX doctrina iam tradita de distinctione peccatorum secundum obiecta, explicat S. Thom. 1. 2. *q. 72. art. 2. & seq.* varias diuisiones peccatorum: & 1. *art. 2.* illam, quam tradit S. Gregor. *lib. 3. Moral. c. 32.* in peccata carnalia, & spiritualia, quando ex vitiis capitalibus quinque ait esse spiritualia, id est, superbiam, auaritiam, iram, inuidiam, & acediam; & duo carnalia, id est, gulam, & luxuriam. Quam diuisionem clare indicat etiam S. Paulus 2. *Cor. 7.* vbi facit mentionem inquinamenti carnis, & spiritus: *Emundemus nos ab omni inquinamento carnis, & spiritus.* Et circa huiusmodi diuisionem docet S. Thom. ea proprie dici peccata spiritualia, quæ perficiuntur sola delectatione animali, vel spirituali; & illa carnalia, quæ perficiuntur delectatione naturali, vel carnali: cum enim omne peccatū sit appetitus inordinatus alicuius boni commutabilis, & hoc, quòd est præfens, etiam causet inordinatam delectationem, & quietentiam appetitus in ipso, quemadmodum delectationes sunt

2. *Peccata spiritualia & carnalia quemam sint.*

duplicis generis, ex eodem S. Thom. 1. 2. *quest. 30. art. 1. & quest. 31. art. 3.* S. Damasc. *lib. 2. de fide, cap. 13.* & 22. & S. Gregor. *Nican. lib. 4. c. 10.* & 12. id est, animales, vel spirituales, quæ sunt de bono solùm interiùs apprehenso, vt est, v.g. honor, & laus: & dicuntur animales, & spirituales; quia pertinent solùm ad animam, & ad naturam spiritualem; & præterea delectationes naturales, vel corporales, quæ similiter, quia maximè pertinent ad naturam corporalem, & sunt de bono apprehenso per corpus, & per sensus exteriores, dicuntur naturales, & corporales; imò & carnales, quia consumuntur delectatione corporalem; ita & peccata dicuntur esse duplicis generis, id est, spiritualia, & carnalia, prout perficiuntur delectatione spirituali, vel carnali.

Et quanuis omnia peccata possunt dici carnalia, si appellatio carnis alio sensu sumatur, id est, pro ipso homine, qui non spiritu fidei, sed appetitu viuunt, & vt habet S. August. *lib. 14. de ciuitate, c. 2.* & 3. dum viuunt secundum se ipsum, dicitur viuere secundum carnem, id est, secundum id, quod in ipso est minùs principale, vt videre est apud S. Th. 2. 2. *q. 25. art. 7.* & hoc modo *ad Gal. 5.* inter opera carnis numerantur etiam inuidia, & disensiones: & *ad Rom. 8.* omnis peccans dicitur viuere secundum carnem: *Si secundum carnem uixeritis, moriemini.* quia, scilicet, corruptio carnis est prima radix omnis peccati, in quantum aggrauat animam, & facit intellectum faciliùs decipi, & impediri à sua operatione; si tamen appellatio carnis sumatur pressius pro ipso corpore, certisque organis, in quibus specialiter consumuntur aliqua peccata, rectè dicitur, quòd non omnia sunt carnalia, vt subdit S. Thom. *q. 72. art. 2. cit. ad 1.*

Et eadem ratione, quanuis omnia possint dici spiritualia, in quantum requirunt aliquem actum spirituale intellectus, & voluntatis: quia tamen nò omnia habent pro fine delectationem in huiusmodi actu spirituali, absolute loquendo, nò omnia dicuntur spiritualia, sumpta denominatione ab huiusmodi fine.

Neque hinc sequitur, quòd etiam aliqua ex iis peccatis, quæ habent pro fine delectationem spiritualem, & animale, non possint ex aliquo alio capite dici carnalia: sic enim *ad Ephes. 5.* simul cum fornicatione, & immunditia, quæ sunt peccata carnalia, numeratur etiam auaritia: *Fornicatio autè, aut immunditia, aut auaritia, nec nominetur in uobis, sicut decet Sanctos.* quia, scilicet, quanuis eius delectatio proprie consummetur in sola apprehensione possessionis pecuniæ, vt docet S. Thom. 2. 2. *q. 118. art. 6.* & idèd à S. Gregorio numeretur inter peccata spiritualia; est tamen de obiecto verè corporali, & quod præcipitur sensatione exteriorè; & idèd potest ab illo denominari peccatū carnale, quanuis à fine, & à delectatione simul denominetur spirituale, vt docet S. Thom. *in cap. 5. cit. Epist. ad Ephes. lect. 2.* & 1. 2. *q. 72. art. 2. cit. ad 4.* quàm fortasse, vt idem subdit, & notat S. Hieronym. *in eum locum,* nomine auaritiæ, *ad Ephes. 5.* intelligitur adulterium, qui est vsus iniustus alienæ uxoris; sicut auaritia proprie dicta sæpè est vsus iniustus alienæ pecuniæ: qua ratione certissimum est, quòd sit peccatum carnale, etiam maximè proprie, & sumpta denominatione à delectatione carnali, tãquam à fine.

Et similiter non est negandum, quòd ex peccatis carnalibus proprie dictis, quæ consumuntur in delectatione carnali, vnũ aliquod ex aliquo capite possit specialiter, & supra alia tale denominari: sic enim 1. *Cor. 6.* de sola fornicatione, aut peccato luxuriæ dicitur, quòd sit peccatum in proprium corpus; & de omnibus aliis, quòd sint peccata extra corpus: *Omne enim peccatum, quòdcumque fecerit homo, extra corpus est: qui autè fornicatur, in corpus suum peccat.* vel,

3. *In aliquo sensu omnia peccata possunt dici carnalia.*

4. *Omnia peccata in aliquo sensu possunt dici spiritualia.*

5. *Solum peccatum luxuria speciali ratione est peccatum carnale.*

vel, quia sola luxuria absorbet vsum rationis, & facit, vt tota anima soli corpori seruiat, vt exponit Cilos. *ibid.* & peccando euadat quodammodo in solam carnem, cum eo momento nihil aliud cogitari permittat; quod tamen non accidit in delectatione gula: vel, quia specialiter facit iniuriam proprio corpori, & carni, dum inordinate, & præter verum vsum rationis, eam maculat, & corrumpit; quod similiter non contingit in aliis peccatis, vt notat S. Thom. *quest. 72. art. 2. ad 4. cit.* Atque ita, cum peccatum luxuriæ hoc habeat commune cum peccato gula, quòd vtrunque perficiatur delectatione carnali, & ab illa, tanquam à fine, denominetur peccatum carnale; hoc tamen præterea habet peculiare, quòd faciat totam animam seruire carni, & in illam quodammodo transire, eique simul iniuriam faciat inordinate illam maculando: ex quibus capitibus nihil repugnat, quominus specialiter, & supra peccatum gula, dicatur luxuria peccatum carnale.

6. *Peccata spiritualia & carnalia distinguuntur essentialiter.*

Ex his autem, quæ tradit S. Thom. circa explanationem peccatorum carnalium, & spiritualium, aperte colligitur responsio ad quæstionem de distinctione huiusmodi peccatorum, quam ipse indicat eodem articulo 2. *initio corp.* quia enim ex dictis *art. 1.* distinctio peccatorum secundum obiecta est distinctio essentialis, & peccata spiritualia, & carnalia distinguuntur secundum obiecta, cum illa sint de obiectis delectabilibus, secundum solam apprehensionem internam; & hæc de delectabilibus secundum carnem, & sensationem externam, omnino distinguuntur essentialiter, vt notat Conradus, & Vasq. *in art. 2. cit. Bellarm. lib. 1. de amiss. gratiæ, & statu peccati, cap. 2. tomo 4. & alij.*

Et quanuis Val. 1. 2. *diff. 6. quest. 2. punct. 2. §. Porro.* Sayr. *lib. 2. clau. reg. cap. 6. num. 1.* & Salas 1. 2. *tr. 13. d. 3. sect. 3. n. 29.* hanc diuisionem peccatorum in spiritualia, & carnalia, enumerent inter diuisiones accidentales, quia solùm desumitur ex diuisione materiali, & physica obiectorum, & actuum; non autem ex diuersitate formali; id tamen, vt ipsi statim se explicant, solùm asserunt ratione illius, secundum quod explicitè traditur hæc diuisio; non autem absolute, & pensatis omnibus, cum huiusmodi diuersitas materialis, & physica obiectorum necessariò etiam trahat diuersitatem formalem, & in genere moris, vel per ordinem ad rationem, & ad bonum rationis.

Vtrum autem peccata carnalia solùm sint in hominibus, an verò possint esse etiam in Dæmonibus; vel quia illa nos inducunt; vel, quia etiam ipsi vellent, si possent, ea peccata committere; non est huius loci, & instituti. Videri potest S. Thom. 1. 1. *quest. 63. art. 2.* & ibi Thomista.

DISPVT. XIV.

Quomodo inter se differant peccata cordis, & peccata oris, aut operis.

1. Peccata cordis, oris, & operis aliquando non differunt essentialiter, sed se habent solum sicut diuersi gradus vnus peccati.
2. Explicantur aliqua loca S. Thomæ.

DX hac diuisione sic explicata peccatorum spiritualium, & carnalium, videtur posse explicari etiam illa alia, quam tradit S. Thom. 1. 2. *quest. 72. art. 7.* ex S. Hieronymo *in cap. 41. Ezech.* in peccata cordis, peccata oris, & peccata operis:

vt enim notat Caiet. *Conrad. Med. ibidem*, Val. 1. 2. *diff. 6. quest. 2. punct. 2. §. Hæc autem differentia.* Azor. *tom. 1. lib. 4. cap. 4. quest. 1.* Valquez *in Comment. ad art. 7. cit.* Salas 1. 2. *tr. act. 13. disp. 3. sect. 3. num. 45.* Sayr. *lib. 2. clau. reg. cap. 6. num. 4.* & omnes communiter, si talis diuisio intelligatur de iis peccatis, quæ ex propria ratione non postulant consummari solùm interiùs; sed possunt prodire etiam exteriori ad verba, & ad facta, non est diuisio essentialis, sed solùm accidentalis ex sola diuersitate materiali ipsius actus: & hoc modo voluntas, v.g. fornicandi, quando prodit exteriori ad verba, mulierem sollicitantia, & ad actum ipsum fornicationis, non est peccatum diuersum specie; sed integrat simul cum locutione, & opere vnum peccatum vltimò perfectum, & consummatum in sua specie; & omnes illi tres actus, qui physice sunt diuersi, se habent sicut diuersi gradus vnus actus, aut peccati moraliter; sicut & se habent in vno, eodèmq; peccato cordis, cogitatio de obiecto, delectatio de cogitatione, & ipse consensus, vt docet S. Aug. *lib. 12. de Trinit. cap. 12. tomo 3.* Si verò intelligatur de iis peccatis, quæ ex propria ratione consumuntur solùm interiùs, vt est, v.g. peccatum hæresis, odij Dei, iudicium temerarium, &c. & de iis, quæ consumuntur solis verbis, vt est mendacium, detractio, & blasphemia; & denique de iis, quæ consumuntur ipsis factis, vt est furtum, & homicidium; omnino est essentialis, vt docet S. Thomas 3. *p. quest. 90. art. 3. ad 1.* quanuis explicitè non tradatur, nisi per condiciones materiales, & physicas: quia similiter hæc diuersitas materialis & physica necessariò trahit diuersitatem formalem, & moralem, vt ex se patet: neque enim potest esse dubium, quòd peccatum infidelitatis essentialiter distinguatur à peccato mendacij, aut detractiois; & hoc à peccato furti, aut homicidij; siue hæc reipsa consumuntur exteriori ore, aut opere, siue solùm inchoentur, & contrahantur interiùs per voluntatem mentendi, aut detrahendi, & per voluntatem furandi, aut occidendi.

Quòd si virgeas, S. Thom. 1. 2. *quest. 72. art. 7.* etiam de peccatis cordis, & operis, quando sunt quasi diuersi gradus eiusdem peccati, asserere, quòd differant specie, non quidem completa, & vltima; sed incompleta, & non vltima; sicut differunt in adificatione domus, collocatio fundamenti, & erectio columnæ, aut parietis, & alie huiusmodi adificationes partiales, ex Arist. 1. 0. *Ethico. cap. 4. sub inirium;* & in generatione hominis, generationes illæ præuix, secundum quas priùs viuunt vita plantæ, & postea vita animalis, ex eodem Arist. *lib. 2. de gener. animal. cap. 3.* & eodem S. Thom. 1. 2. *quest. 118. art. 2.* quod tamen stare non potest cum eo, quod diximus, huiusmodi peccata in tali casu non differre specie, & moraliter constituere vnum tantum peccatum.

Respondeo primò ex Caiet. & Contr. *ibid.* & Salas *sect. 3. cit. num. 46.* & aliis, S. Thomam non asserere, quòd tres illi gradus differant proprie specie incompleta; sed solùm asserere negatiuè, quòd secundum illos diuiduntur peccata, non sicut secundum species completas: & sensus est, quòd diuiduntur, sicut diuiditur species, secundum quod est magis, vel minùs completa: quia, scilicet, secundum illos magis, ac magis completur species peccati, & vnusquisque per se est eadem species; sed incompleta. Neque exempla de adificationibus, aut generationibus partialibus afferuntur ad explicandam diuersitatem specificam incompletam; sed solùm ad explicandam imperfectionem, quæ potest alicui

1. *Peccata cordis, oris, & operis aliquando non differunt essentialiter, sed se habent solum sicut diuersi gradus vnus peccati.*

2. *Explicantur aliqua loca S. Thomæ.*

cui conuenire, etiam in eadem specie: sicut enim collocatio fundamenti est inchoata ædificatio domus, & erectio parietum est prouectio ædificationis, & tandem impositio tecti est consummatio; ita & voluntas, v. g. fornicandi, est prima inchoatio fornicationis, & quasi fundatio illius in corde, vt ipse loquitur; & sollicitatio mulieris, quæ fit verbis, est maior perfectio, & profectio; & denique opus ipsum est consummatio: idque totum clarius explicat idem S. Thom. 2.2. in proæmio, vbi ait, in vitiis, & peccatis eam tantum diuersitatem esse essentiali, quæ est secundum materias, & obiecta; non autem secundum alias differentias, puta cordis, oris, & operis, vel secundum infirmitatem, ignorantiam, & malitiam, & alias huiusmodi differentias. Et 3. p. quest. 90. art. 3. cit. ad 1. vbi ait, peccatum, quod in solo corde perficitur, esse vnã speciem peccati; aliam verò speciem esse peccatum, quod perficitur in corde, & ore; & tertiam speciem esse peccatum, quod perficitur in corde, & opere; & huiusmodi peccatorum partes quasi integrales esse, quod simul sint in corde, & in ore, vel simul in corde, & in opere. Sensus enim videtur esse, quod sicut positio fundamenti, & erectio parietum sunt partes integrales totius ædificationis perfectæ; ita & actus cordis, & actus oris, vel operis, sunt partes integrales huiusmodi peccatorum; ex quo tamen non sequitur, quod sicut partes integrales ædificationis perfectæ differunt specie; ita & differant partes integrales peccatorum; imò hæc diuersitatem specificam in huiusmodi peccatis clarius videtur tollere S. Thom. 1.2. quest. 72. art. 7. cit. dum huiusmodi partes solùm appellat gradus peccati, non autem species incompletas. Et quamuis initio corporis etiam diuersitatem secundum speciem incompletam dicat desumi secundum diuersos gradus in aliqua generatione, vel motu, atque ita etiam collocationem fundamenti & erectionem parietum appellet gradus eiusdem ædificationis; non tamen eodem modo quoad omnia accipit nomen gradus, quando illud tribuit peccatis oris, & operis, cum aliis locis aperte in illis neget diuersitatem essentiali, vt diximus. Nec multum vrget, quod ipse S. Thom. in fine corporis, ponit exemplum de iracundo, qui primò perturbatur in corde ad appetitum vindictæ; & postea prorumpit in verba contumeliosa; & tandem procedit vsque ad facta iniuriosa: quæ tamen peccata verè, & propriè differunt specie, cum peccatum iræ maximè consistat in odio, & hoc sit aptum consummari solùm interiùs, sicut & peccatum hæresis; & similiter peccatum contumeliæ solùm consumuntur in verbis, vt docet idem S. Thom. 2.2. quest. 72. art. 1. Contrà enim est: quia per peccatum iræ non intelligitur peccatum odij, quod dicitur consummari interiùs: quia in illo malum alterius comparatur ad voluntatem solùm, vt volitum, & tanquam obiectum; non autem, vt voluntarium, & tanquam effectus: sed intelligitur ipse appetitus vindictæ, & voluntas, v. g. percutiendi, aut occidendi, ad quam malum alterius comparatur, vt voluntarium, & tanquam effectus; & similiter per verba contumeliosa non intelligitur locutio, quæ sit specialiter contra honorem alterius, & ex hac aduerterentia proferatur; sed, quæ imperetur quomodocumque ex priore voluntate vindictæ: in quo casu certum videtur, quod non differant specie, sed solùm sint inchoatio, & profectio, & consummatio eiusdem peccati.

Deinde Respondeo ex Valq. in comment. ad illum art. 7. num. 15. si admittatur, quod S. Thom. affirmet, peccata cordis, oris, & operis propriè differre specie incompleta, sicut differunt partiales ædificatio-

nes, aut generationes; id non esse accipiendum pro eo casu, in quo ex eodem motiuo proceditur ab actu cordis ad actum oris, & operis, & actus priores solùm sunt preparatio, aut gradus ad actus posteriores; sed, quia absolute fieri potest, vt etiam quando sunt peccata diuersa, & ex diuersis motiuis, disponent ad se inuicem, & quoad hoc proportionentur ædificationibus, aut generationibus partialibus: facile enim potest accidere, vt qui peccat peccato odij, propriè dicto, & suumque peccatum consummat interiùs volendo alteri malum, occasione oblata etiam prorumpat in verba contumeliosa ex directa intentione dehonorandi, & similiter ex hoc secundo peccato oris procedat ad tertium specie diuersum ipsius operis: in quo casu quamuis huiusmodi peccata verè, & propriè differant specie; dicuntur tamen differre specie incompleta; & sicut ædificationes, aut generationes partiales, quia ex accidente vnum disponit ad aliud modo explicato.

Denique, si S. Thom. dicatur loqui de huiusmodi peccatis, quando fiunt ex eodem motiuo; & concedatur in illis agnoscere diuersitatem aliquam specificam incompletam; dici potest eo nomine solùm intelligere ipsam diuersitatem materialem, quæ reperitur in huiusmodi actibus; non autem formalem, & in genere moris, cum hæc reuera nulla sit, & moraliter, tanquam actus vnus humanus, & vnus peccatum existimetur, v. g. velle furari, & ipsum furari, id est, peccatum cordis, & operis. Nam, quemadmodum eadem quest. 72. art. 6. agnoscit distinctionem secundum speciem materialem in peccato omissionis, & commissionis, quatenus considerantur secundum esse naturæ; & distinctionem secundum speciem formalem, quatenus substant eadem motiuo, & fini, vt explicabimus infra: ita dici potest art. 7. illam eandem appellare speciem incompletam, quæ est species materialis; & illam completam, quæ est formalis; & peccata cordis, vel operis differre specie incompleta, quia differunt specie materiali, & secundum esse naturæ, non autem specie completa & formali, quatenus substant eadem motiuo; quod satis est, vt absolute non differant in ratione peccati.

DISPV T. XV.

Vtrum peccata essentialiter differant ex hoc, quod proueniant ex diuersis causis efficientibus, aut finalibus.

1. Distinctio peccatorum ex causis finalibus est essentialis; non autem ex causis efficientibus.
2. Finis in actibus voluntatis coincidit cum obiecto.
3. Peccata ex ignorantia, ex infirmitate, & ex malitia non differunt essentialiter.
4. Proponitur difficultas contra primam conclusionem.
5. Finis in actionibus se habet, sicut principia indemonstrabilia in scientiis.

SI distinctio peccatorum desumatur ex causis efficientibus, quæ ad illa mouent; negat S. Thom. 1.2. quest. 72. art. 3. eam esse essentiali; scilicet verò, si desumatur ex causis finalibus, propter quas sunt: quia, quamuis in naturalibus distinctio operationum possit esse essentialis, etiam ex parte principij actiui; quia huiusmodi principia essentialiter sunt determinata ad certas actiones, vt, v. g. calor ad calefacere, & frigus ad frige facere; &

1. Distinctio peccatorum ex causis finalibus est essentialis, non autem ex causis efficientibus.

& contrà ipsa actiones sunt determinata ad certa agentia, sicut & spatium, provt ac liue, est essentialiter inter superius, & inferius; & habitudo dimidij essentialiter est inter vnum, & duo, 3. Physicor. 18. in voluntariis tamen non est essentialis; quia contraria ratione, neque principia sibi determinant certos actus voluntarios, neque certi actus sibi determinant certa principia: cum enim ex Sancto Augustino in illud Psalm. 79. Incensa igni, & suffocata, omne peccatum vel sit ex timore malè humiliante, vel ex amore malè inflammante; id est, vel ex metu inordinatè animum deliciente, ac deprimente ad fugam mali; vel ex cupiditate inordinatè mouente, atque instigante ad allectuonem boni, vt explicat S. Thom. 1.2. quest. 77. art. 4. ad 3. neque tamen metus, neque cupiditas determinat sibi certa peccata, ad quæ impellat; neque certa peccata determinant sibi metum, aut cupiditatem, à qua sint; & homicidium, v. g. aut furtum, potest tam committi ex metu, si hic extrinsecus ad eum effectum incutiat; quam ex cupiditate vindictæ, aut habendi rem alienam, si hæc similiter voluntatem alliciat: & sicut metus, aut cupiditas, potest impellere ad homicidium, aut ad furtum; ita & potest ad periurium, ad blasphemiam, ad fornicationem, & quodcunque aliud peccatum.

Contrà verò, quia causa finalis in voluntariis, maximè determinat, si ex illa assignetur distinctio peccatorum, & maximè est essentialis, cum vniversaliter actus humani dicantur habere speciem à fine, vt probatur 1.2. quest. 1. art. 3. & quest. 18. art. 4. & 6. & finis respectu voluntatis in idem recidit cum obiecto; saltem, si loquamur de fine proximo, & intrinseco ipsius actus; non autem de remoto, & extrinseco ipsius agentis.

Atque ex his colligitur, qualis sit illa diuisio, qua peccata diuiduntur in ea, quæ sunt ex ignorantia; & ea, quæ sunt ex infirmitate; & ea, quæ sunt ex malitia: siue enim homicidium, v. g. fiat ex ignorantia tempore voluntariæ ebrietatis; siue ex ira, & passione, quæ intelligitur nomine infirmitatis; quia non finit potentias animæ perfecte subdi virtuti earum regitiuæ, quæ est recta ratio; sic vt neque infirmitas corporis finit membra perfecte subdi virtuti regitiuæ totius animalis, vt notat S. Thom. 1.2. quest. 77. art. 3. siue denique fiat à sola voluntate, quæ pro arbitrio ex certa scientia, & sine villo impetu passionis aliquando se determinat ad malum; & sumpta denominatione à malitia actus exterioris, cuius sola ipsa est causa per actum interioriorem, vel à malitia habitus, ex quo operatur, denominatur malitia, vt notat S. Thom. 1.2. cit. quest. 78. præsertim art. 3. & 2.2. quest. 14. art. 1. & qu. 3. de malo, art. 1.2. in fine corp. & ad 8. & sæpè alibi, semper est idem specie, & caret eadem rectitudine, & bonitate, vt idem docet 1.2. quest. 78. art. 2. ad 2. & 2.2. in proæmio.

Sed contrà est difficultas: quia in idem videtur recidere, quod peccata distinguantur ex fine, cuius gratia sunt, & quod distinguantur ex principio, à quo sunt, cum in humanis actibus idem sit principium, & terminus, seu finis, vt docet S. Thom. 1.2. qu. 1. art. 3. Et quemadmodum bonum, in quantum est vltimum in executione, habet rationem finis; ita & in quantum est primum in apprehensione & intentione, habet rationem principij: & in exemplo, quod ponit S. Thom. de timore, & amore, certum videtur, quod non solùm sunt principium actiui; sed etiam finis; cum fuga mali, aut allectio boni sint id, cuius gratia mouetur voluntas ad actum peccati.

2. Finis in actibus voluntatis coincidit cum obiecto.

3. Peccata ex ignorantia, ex infirmitate, & ex malitia non differunt essentialiter.

4. Proponitur difficultas contra primam conclusionem.

Sed breuiter Respondeo ex Contr. 1.2. quest. 72. art. 3. §. Nota secundò. & Valq. in dub. circa doctrinam eiusdem art. 3. quando S. Thom. ait, peccata non distingui essentialiter ex principijs actiuis, solùm loqui formaliter, in quantum actiua sunt; & non habent ex fine determinationem ad vnum: sic enim verissimum est, quod furtum, v. g. & homicidium, non distinguuntur essentialiter per hoc, quod fiant ex eodem timore incusso extrinsecus; sed solùm distinguuntur ex propriis obiectis formalibus: si verò principia actiua contineant apprehensionem, & intentionem finis, & ex illa determinantur ad vnum actum peccati potius, quam ad alium, non negat S. Thomas, quod tribuant speciem, & distinctionem essentiali; imò hac ratione 1.2. quest. 1. art. 3. cit. expressè docet, quod actus humani sumant speciem ex principio; & hoc est ipse finis, provt apprehensus, & representatus voluntati: quia sic apprehensus proportionaliter se habet ad actus consequentes voluntatis, sicut se habet in naturalibus forma generantis ad generationem sibi similis, & est illi principium appetendi, & agendi, sicut forma in generante est principium generandi. Idque totum clarè colligitur ex Arist. 9. Metaph. text. 10. vbi ait, potentias rationales, ad hoc vt exeant determinatè in actum, indigere aliquo, quod dominetur, & determinet magis ad vnum, quam ad aliud; & hoc esse ipsam electionem, & appetitum boni: & 7. Ethic. cap. 8. vbi ait, finem in actionibus esse principium, sicut suppositiones in Mathematicis, aut principia indemonstrabilia in scientiis, vt exponit S. Thom. 1.2. qu. 72. art. 5.

5. Finis in actionibus se habet, sicut principia indemonstrabilia in scientiis.

Atque hac ratione, quamuis fuga mali, & allectio boni, secundum esse reale futurum, & quatenus est quid vltimum in executione, verè, & propriè exerceat causalitatem finis; quatenus tamen est actualiter apprehensa, & volita, & est quid primum in intentione, etiam exercet causalitatem principij, & efficientis; & in quantum est determinata ad vnum, potest tribuere speciem, & distinctionem essentiali, quamuis communiter non tribuat; quia communiter non est tali modo determinata: & ex eodem principio timoris, vel amoris potest procedere, vt quis furetur, & vt occidat, vel deserat gregem sibi commissum, vt loquitur S. Thom. quest. 72. a. 3. cit. Idque totum in eo fundatur, quod communiter dicitur à Philosophis circa causalitatem, & motionem metaphoricam finis: & habet Anerr. 12. Metaph. comm. 36. quod res, quæ est finis, duplicem habet comparisonem ad voluntatem, id est, vnã, in quantum est extra, & re ipsa est comparabilis; & alteram, in quantum est intra animam ipsius agentis, & est apprehensa, & volita: & primo modo se habet, vt finis; & secundo, vt efficiens: siquidem se habet, vt proxima ratio agendi hanc potius speciem actionis, quam illam. Et hoc totum in idem recidit, si dicamus, apprehensionem, & volitionem illius rei, quæ est finis, esse principium actiui: quia realiter, & actu existit, quando mouet; & est actus ipsius animæ circa tale obiectum; rem verò ipsam, quæ apprehenditur, & intenditur, vt realiter futura, & acquirenda, esse finem: quia non actu existit, quando mouet; sed trahit agens per tractionem metaphoricam, & finalizat per ipsum esse reale futurum, non autem per esse reale actuale, &

præsens.

* *

DISPVT. XVI.

Quomodo peccata inter se differant ex hoc, quod sint in Deum, vel in seipsum, vel in proximum.

- 1. Diuisio peccatorum in ea, qua sunt contra Deum, contra seipsum, vel contra proximum, est valde conueniens.
2. Est etiam diuisio essentialis, & secundum obiecta.
3. Proponuntur difficultates in contrarium.
4. Ad primam. Quod peccatum sit contra Deum, contra seipsum, & contra proximum, non sunt rationes permixte in vno, & eodem peccato.
5. Ad secundam.
6. Ad tertiam. Peccata in Patrem, in Filium, aut in Spiritum sanctum, quam dicantur.
7. Peccata in Spiritum sanctum, quomodo dicantur irremissibilia.

DIUISIO peccatorum in ea, qua sunt contra Deum, contra seipsum, & contra proximum, traditur a S.Th. 1.2. q.72. a.4. ex S. Isidoro in lib. de summo bono. Sed eo libro talem diuisionem haberi negat Val. 1.2. disput.6. quest.2. puncto 2. §. De qua differentia. & Salas tract.13. disp.3. sect.3. num.31. & affirmant posse illam clarius colligi ex Beda in cap. 6.1. ad Cor.

1. Diuisio peccatorum in ea, qua sunt contra Deum, contra seipsum, vel contra proximum, est valde conueniens.

Sed, quidquid sit de authoritate S. Isidori, duo asserit S. Thomas circa huiusmodi diuisionem; id est, eam esse conuenientem, & præterea eam esse secundum obiecta, & secundum species peccatorum. Conuenientiam ex eo probat: quia, quemadmodum tres sunt ordines, quibus actus humani bene ordinantur; ita & per defectus, aut corruptiones huiusmodi ordinum conuenienter assignantur tres inordinationes, & tria genera peccatorum. Primum enim est ordo rationis diuinæ, quæ directè, & explicitè bene nos ordinat erga Deum, etiam excedenter ad rationem humanam, vt patet in iis, quæ sunt fidei: & contra hæc qui peccat, dicitur specialiter peccare in Deum, vt hæreticus, sacrilegus, aut blasphemus. Secundò est ordo rationis humanæ: & hic duplex; id est, ille, qui directè, & explicitè bene nos ordinat erga nos ipsos, hoc est, secundum ea, quæ sunt debita unicuique accepto per se, & solitariè, vt sunt ea, quæ pertinent ad temperantiam, & fortitudinem; & ille, qui directè, & explicitè bene nos ordinat erga proximum, hoc est, secundum ea, quæ unicuique sunt debita, in quantum est animal politicum, vt dicitur 2. Politic. cap.2. & in quantum habet societatem cum alijs, vt sunt ea, quæ pertinent ad iustitiam: & qui peccat contra illa, dicitur specialiter peccare in seipsum; & qui contra hæc, specialiter peccare in proximum. Et quauis primus ordo rationis diuinæ, si generaliter, & latè accipiatur, contineat alios duos, cum omne illud, quod est secundum rectum ordinem rationis humanæ, sit etiam secundum ordinem rationis diuinæ: quatenus tamen illos excedit, & aliqua continentur sub ordine ipsius Dei, ad quæ non pertingit humana ratio, rectè assignantur, vt distinctus. Et idem est etiam de secundo ordine erga seipsum, si comparatur cum tertio erga proximum: siquidem omne, quod est secundum ordinem erga proximum, est aliquo modo etiam secundum ordinem erga seipsum, cum etiam actus iustitiæ sint honesti, & boni ipsimet operan-

ti, non autem omne, quod est secundum ordinem erga seipsum, sit etiam secundum ordinem erga proximum.

Quòd verò huiusmodi diuisio sit essentialis, ex eo probat S. Thom. quia est secundum obiecta: siquidem diuersa sunt, quibus homo specialiter ordinatur ad Deum, & quibus specialiter ordinatur ad proximum, vel ad seipsum: & quemadmodum virtutes theologicae, quibus homo ordinatur ad Deum, distinguuntur specie, & secundum obiecta à temperantia, & fortitudine, quibus ordinatur ad se ipsum; & à iustitia, qua ordinatur ad proximum: ita & peccata, quæ huiusmodi virtutibus opponuntur, cum in peccatis in idem recidat distinctio secundum virtutes, & secundum obiecta, vt habet S. Thom. quest.72. art.1. ad 2. & supra explicauimus disp.12. num.2.

Sed contra est difficultas: quia omnes istæ rationes essendi contra Deum, contra seipsum, & contra proximum, videntur inter se posse misceri, & confundi in vno, & eodem peccato; quod tamen non esset, si essent essentialis: nam non solum omne peccatum est contra Deum, à quo auerit, & contra ipsum operantem, cui maximè nocet; sed etiam omne peccatum potest esse contra proximum, si sit scandalosum; eaque permixtio, & confusio huiusmodi rationum videtur posse esse etiam specialiter, & directè, vt, v.g. si peccatum iniustitiæ, quod ex se est contra proximum, specialiter fiat ad displicendum Deo, vel ad sibi nocendum, vel etiam directè eligatur ad nocendum proximo; & peccatum contra fortitudinem, quod propriè est contra seipsum, specialiter fiat in damnum proximi.

Secundò, ratio offensæ, quæ importatur per hoc, quod est peccatum esse contra Deum, etiam in peccato hæresis, sacrilegij, aut blasphemie, quæ dicuntur propriè & specialiter contra Deum, non est ratio primaria, sed solum secundaria, & consequens ad propriam illorum malitiam: idè enim Deum offendunt, & lædunt ius Dei, quod habet, vt illi credatur, & vt colatur; quia cadent rectitudine debita circa suum obiectum: ergo non potest primariò, & per se pertinere ad distinctionem essentialem: hac enim ratione idem probat S. Thomas 1.2. quest.72. art.5. de reatu poenæ, qui conuenit peccato mortali, & veniali: quia, cum sequatur ad rationem primariam, non potest tribuere speciem, & distinctionem specificam. Et idem est de ratione damni, aut nocementi contra seipsum, aut contra proximum, quod importatur per hoc, quod est peccatum esse contra seipsum, vel contra proximum: quia enim formaliter solum consistit in malitia secundaria, & relatiua, quæ ex S. Aug. lib. 2. de morib. Manich. cap.3. tom.1. in hoc solum consistit, quòd alteri noceat, similiter supponit malitiam primariam, & non potest primariò tribuere distinctionem essentialem. Et propter hanc rationem, diuisionem peccatorum in ea, quæ sunt contra Deum, contra seipsum, & contra proximum, solum esse accidentalem, affirmat Val. 1.2. disputat.6. quest. 2. §. Secundò, illa etiam proprietates. & Sayr. lib. 2. clas. reg. cap.6. num.2. quia, scilicet, solum desumitur ex effectu, id est, ex hoc, quòd lædant Deum, aut proximum, aut seipsum.

Tertiò, si hoc, quod est, peccatum aliquod esse in Deum, esset differentia essentialis, etiam hoc, quod est peccatum aliquod esse specialiter in Spiritum sanctum, vel in Patrem, aut Filium, esset differentia essentialis, cum sub illo contineatur; quod tamen esse falsum patet ex S. Thoma 2. 2. quest. 14. art.1. vbi ait, peccatum in Spiritum sanctum esse idem

2. Est etiam diuisio essentialis, & secundum obiecta.

3. Proponuntur difficultates in contrarium.

4. Ad primam. Quod peccatum sit contra Deum, contra seipsum, & contra proximum, non sunt rationes permixte in vno, & eodem peccato.

5. Ad secundam.

6. Ad tertiam. Peccata in Patrem, in Filium, aut in Spiritum sanctum quam dicantur.

idem cum peccato ex malitia; & peccatum in Patrem, esse idem cum peccato ex infirmitate; & peccatum in Filium, cum peccato ex ignorantia: quæ tamen solum sunt cause extrinsecæ, & non faciunt per se ad distinctionem essentialem, vt diximus dispositione precedente.

Ad primam Respondeo, falsum esse, quòd huiusmodi rationes permisceantur in vno, & eodem peccato, si rectè intelligantur: neque enim per esse contra Deum, intelligi debet ab illo auertere, tanquam ab ultimo fine, & tanquam à prima regula operandi; quomodo hoc est commune in omni peccato; sed specialiter esse circa Deum modo indebito, & contrario illi, quò esse deberet, vt, v.g. per modum fugæ, nolendo illi credere, nolendo illum colere; vel per modum profecutionis, volendo verba, aut facta dehonoriatiua, & blasphemica, vel sacrilega; & similiter per esse contra seipsum, aut contra proximum, non debet intelligi quomodocumque nocere sibi, aut proximo, sed specialiter esse modo indebito circa bonum, quod respicit ipsum operantem, aut proximum. Atque hoc intelligit S. Thom. per illum triplicem ordinem erga Deum, erga seipsum, & erga proximum, ex cuius corruptione assignat diuisionem peccati in Deum, in seipsum, & in proximum, & idè concludit, quòd sit diuisio secundum obiecta, qualis est etiam virtutum oppositarum, quæ modo debito versantur circa Deum, circa seipsum, & circa proximum. Et quia hæc ipsa bona possunt vicissim considerari in se inuicem, vt, v.g. bonum Dei in bono proximi, & bonum sui in bono Dei, & proximi; mitum non est, si possunt simul reperiri plures deordinationes, aut priuationes huiusmodi ordinum, & possit aliquis, dum inordinatè se habet, v.g. ad bonum proximi, per peccatum iniustitiæ, simul etiam specialiter, & directè se habere inordinatè ad bonum sui, vel Dei, si in illo ipso bono proximi apprehendat bonum sui, & Dei; & simul ad hoc vtrumque inordinatè se habeat, volendo peccatum iniustitiæ, etiam ex odio sui, & Dei, & in quantum est sibi noxium, & displicet Deo; in quo casu simul peccabit specialiter, & directè contra proximum, contra seipsum & contra Deum; & verè in illo actu erunt tres deordinationes, aut modi indebiti, & tria obiecta formalia, quauis materialiter non sint tria.

Ad secundam Respondeo eodem modo: neque enim per esse contra Deum intelligitur ratio offensæ, aut violatio iuris diuini, si hæc accipiatur, prout distincta à deordinatione iam explicata, & à tendentia in Deum modo indebito, & tanquam ex illa consequens: & similiter neque per esse contra seipsum, aut contra proximum, formaliter intelligitur malitia relatiua, & secundaria; sed ipsa realis deordinatio, vel tendentia deordinata in bonum, quod respicit ipsum operantem, vel proximum. Neque est, quòd multum curemus de aliorum authoritate, si qui asserunt, præsentem diuisionem solum esse accidentalem, cum in contrarium sit manifesta authoritas S. Thom. art.4. cit. quem sequuntur communiter alij, vt Conrad. Medina, Vasquez ibidem. Azor. tomo 1. lib.4. cap.2. quest.9. & alij apud Salas 1.2. tr.1. disp.3. sect.3. num.33. & manifesta ratio, vt diximus.

Ad tertiam: Si peccata in Patrem, aut Filium, aut Spiritum sanctum specialiter deordinent circa aliquod bonum speciale huiusmodi personatum, fortasse sine absurdo concedi potest, quòd differant specie, sub hoc ipso genere peccati in Deum, vel contra Deum; communiter tamen non hoc modo

accipiuntur hæc peccata; sed peccatum in Patrem dicitur illud, quod est ex infirmitate, quia Patri specialiter appropriatur potentia: & peccatum in Filium, illud, quod est ex ignorantia; quia Filio appropriatur sapientia: & peccatum in Spiritum sanctum, illud, quod est ex malitia; quia Spiritui sancto appropriatur bonitas, si præsertim per contemptum respuantur ea, quæ possunt à peccato retardare, vt spes, & timor, per desperationem, & præsumptionem, & alia huiusmodi, quæ sunt dona Spiritus sancti, vt patet ex S. Thom. 2.2. loc. cit. & quest.3. de malo, art.14. & hoc modo non est necessarium, vt differant specie. Et vt explicat Bellarminus lib.1. de verbo Dei, cap.17. §. Porro dicuntur. Peccata in Spiritum sanctum, Matih.12. esse irremissibilia, tam in hoc sæculo, quam in futuro; quia vt plurimum non remittuntur, & peccatores, qui illa peccant, communiter non conuertuntur; quauis absolute illa possint remitti, & hi conuerti: sic enim etiam morbi corporales, qui vt plurimum non curantur, dicuntur communiter incurabiles, etiam si absolute non repugnet eos curari, & interdum curentur. Et præterea, quia qui peccant in Spiritum sanctum, directè resistunt gratiæ; qua tamen sola possunt eis remitti peccata: eadem enim ratione etiam ægrotus, qui solum posset curari, v.g. per venæ sectionem, eique resisteret, rectè diceretur non posse curari. Et denique, quia qui peccant in Spiritum sanctum, hoc est, ex mera malitia, nihil habent ex se, vnde remissionem vilo modo mereantur; cum tamen alij, qui peccant in Patrem, hoc est, ex infirmitate; aut in Filium, hoc est, ex ignorantia; aliquid habeant ex parte sui, vnde prouocent Dei misericordiam, & aliqua excusatione sint digni; id est, ipsam infirmitatem, & ignorantiam, iuxta illud 1. ad Tim.1. Misericordiam consecutus sum: quia ignorans feci. Plura possunt videri apud Bellarm. loco cit. & apud S. Thom. in cap.12. S. Matih.

DISPVT. XVII.

Quomodo differant peccata, in quantum sunt mortalia, aut venialia; hoc est, secundum reatum poenæ æternæ, aut temporalis.

- 1. Denominatio mortalis, & venialis, in peccatis, vnde habeantur.
2. Diuisio peccati in mortale, & veniale, non est essentialis.
3. Reatus ad poenam æternam, aut temporalem, non consequuntur ex essentiis peccatorum.
4. Quomodo aliqua peccata dicantur mortalia, & aliqua venialia ex proprio genere.
5. Proponuntur difficultates contra doctrinam iam positam ex S. Thoma.
6. Ad primam. Denominatio mortalis, & venialis melius desumitur ex reatu poenæ, quam ex priuatione gratiæ.
7. Ad secundam. Quomodo reatus poenæ causetur ex ordinatione diuina iustitiæ.
8. Quid sit reatus poenæ in ipso actu peccati.

Ad primam. Denominatio mortalis, & venialis, in peccatis, vnde habeantur. Peccatum secundum reatum est illa ipsa, qua diuiduntur in mortalia, aut venialia; quemadmodum enim in corpore animalis, inordinatio complexionis, quando procedit ad destructionem principij vite, dicitur mors, & est secundum naturam irreparabilis;

7. Peccata in Spiritum sanctum quomodo dicantur irremissibilia.

1. Denominatio mortalis, & venialis, in peccatis, vnde habeantur.

irreparabilis; & inordinatio, quæ non procedit ad huiusmodi destructionem, dicitur ægritudo, & est reparabilis per ipsum principium vitæ, quod remanet; & similiter in speculatiuis error, qui solum contingit circa conclusiones, est reparabilis per prima principia; & qui contingit circa ipsa prima principia, est irreparabilis, quia non dantur alia prima principia, ex quibus repararetur; ita & in actionibus inordinatio, quæ procedit vsque ad auersionem ab ultimo fine, qui se habet in moralibus, sicut prima principia in speculatiuis, 7. *Ethic. cap. 8.* & quæ destruit charitatem, quæ se habet, sicut principium vitæ in animali, denominatur mortalis: quia inducit reatum pœnæ æternæ, quæ à Sæctis Patribus appellatur mors secunda; quia est irreparabilis, sicut mors: & inordinatio, quæ non auertit ab ultimo fine, neque destruit charitatem, dicitur venialis; quia non inducit reatum pœnæ æternæ, & est reparabilis, & veniam habet, quando soluitur, aut tollitur pœna, vt loquitur S. Th. 1. 2. *cit. q. 88. a. 1.*

2. *Diuisio peccati in mortale, & veniale, non est essentialis.*

De hac autem diuisione peccati secundum reatum irreparabilem, aut reparabilem, quantum est ex natura peccati, negat S. Thom. *quest. 72. art. 5. cit.* quod sit essentialis: quia diuersitas huiusmodi reatus, neque formaliter constituit in peccatis diuersitatem specificam; sicut constituit rationale, & irrationale, animatum, & inanimatum in animalibus, & in corporibus; neque illam necessariò supponit, sed potest reperiri etiam sine illa: sicut & diuersitas albi, & nigri potest reperiri sine diuersitate cygni, & corui, intra vnam, & eandem speciem hominis: cum enim diuersitas specifica in peccatis solum attendatur ex diuersitate specifica actuum, & hæc ex diuersitate specifica obiectorum formalium, vt patet ex dictis *supr. dist. 12.* sicut reatus pœnæ se habet per accidens ad ipsum actum, & ad obiectum; ita & se habet per accidens ad diuersitatem specificam, cum vniuersaliter ea, quæ accidunt præter intentionem agentis, dicantur per accidens, 2. *Physicor. text. 50.* & talis sit reatus pœnæ, qui à peccato nullo modo intenditur; sed solum extrinsecus ordinatur ex iustitia Dei iudicantis, & secundum diuersas condiciones peccatorum diuersas pœnas infligitis. Et ad idem facit etiam ratio S. Thomæ *ibidem in argumento.* Sed contra; quia reatus sequitur culpam iam constitutam, & contractam, & ad illam comparatur, tanquam effectus; quod tamen non esset, si pertineret ad differentiam essentialem, quæ semper est prior ipsa essentiali.

3. *Reatus ad pœnam æternam, aut temporalem, non consequuntur ex essentiis peccatorum.*

Neque ex eo, quod huiusmodi reatus differant in infinitum, & non sint ad inuicem comparabiles; sicut neque sunt comparabiles, saltem in duratione ipsæ pœnæ, ad quas sunt reatus; sequitur, quod etiam peccata secundum essentias differant in infinitum; & non sint comparabilia: quia, vt dicitur *in respons. ad. 1.* reatus non consequuntur ad essentias actus, sed ad deordinationes, provt procedunt, vel non procedunt ad subtractionem primi principij ordinis, id est, ad auersionem ab ultimo fine; cui coniungitur per charitatem; quæ tamen diuersitas inordinacionem non facit per se ad diuersitatem specificam peccatorum; sed potest conuenire etiam intra eandem speciem; vt patet, v. g. in specie adulterij, in qua motus deliberatus habet inordinacionem, quæ procedit vsque ad auersionem à fine; & motus indeliberatus non habet; & in specie verbi otiosi, quod similiter, si solum dicatur ex otiositate, non deordinat ab ultimo fine; & si dicatur ex odio Dei, deordinat.

4.

Et eadem ratione neque ex eo, quod aliqua peccata ex proprio genere fundent huiusmodi deordi-

nationem ab ultimo fine, & dicantur mortalia ex suo genere, in quantum genus, vel species desumitur ab obiecto, vt homicidium, & adulterium, & aliqua illam non fundent; & contraria ratione dicantur venialia ex genere, vt verbum otiosum, & risus superfluus, vt probatur 1. 2. *cit. q. 88. art. 2.* sequitur, quod essentialiter differant ex formali ratione huiusmodi deordinationis, aut reatus, quem fundant; cum hæc eadem deordinatio, & reatus, possit reperiri etiam sine differentia essentiali, vt subditur *in resp. ad. 2.* & quemadmodum ex eo, quod cygnus, & coruus ex proprio genere, & natura fundent diuersitatem secundum albedinem, & nigredinem, non sequitur, quod essentialiter differant ex formali ratione albedinis, & nigredinis; cum hæc eadem differentia possit reperiri etiam intra eandem speciem, v. g. hominis: ita neque ex eo, quod homicidium, & verbum otiosum ex proprio genere, & natura fundent diuersitatem secundum deordinationem ab ultimo fine, & secundum reatum pœnæ, sequitur, quod ex illis essentialiter differant.

5. *Quomodo aliqua peccata dicantur mortalia, & aliqua venialia, ex proprio genere.*

Sed contra obiicitur primò: quia falsum videtur, quod diuisio peccatorum secundum reatum formaliter sit diuisio secundum mortale, & veniale: vt enim explicat S. Thom. 1. 2. *quest. 72. art. 5. cit. & qu. 88. art. 1.* cum peccatum sit quedam infirmitas animæ, mortale, aut non mortale solum dicitur ad similitudinem morbi, ex hoc, quod inducat, vel non inducat defectum irreparabilem principij vitæ spiritualis, qui est ordo, & conuersio ad vltimum finem per charitatem; & quauis ad huiusmodi defectum consequenter se habeat etiam reatus; non tamen ex illo potest desumi diuisio in mortale, & veniale, cum desumatur ex ipso defectu gratiæ, & vitæ spiritualis, qui est quid prius.

6. *Proponuntur difficultates contra dictam nam iam p. 88. art. 1.*

Secundò, quia falsum videtur, quod peccatum solum ab extrinsecò ordinetur ad pœnam, id est, ex iustitia Dei iudicantis, qui secundum diuersas condiciones peccatorum diuersas pœnas infligit, vt loquitur Sanctus Thomas: cum enim peccatum ex propria deordinatione auertat, vel non auertat ab ultimo fine, & peccator per illud insurgat in ipsum ordinem diuinum; ex se ipso meretur à Deo puniri, qui est Princeps in illo ordine: sicut & quia insurgit in ordinem rationis, punitur à se ipso per remorem conscientie; & quia insurgit in ordinem exterioris regiminis, punitur à Iudice, vel à Principe, vt docet idem S. Thom. 1. 2. *quest. 87. art. 1.* ac proinde non idè est reus pœnæ, quia ad illam extrinsecò ordinetur, ac destinatur; sed potius è contrà, idèò destinatur, atque ordinatur extrinsecò, quia ex se ipso est reus; & quauis Deus nulla supplicia statuisset peccatis; adhuc tamen essent mortalia, & venialia, in quantum ipsa ex se essent digna suppliciiis; & S. Dionysius *cap. 4. de diu. nominibus*, aperitè negat, quod puniri à Deo sit malum; sed solum fieri dignum pœna: & ipse S. Thomas 1. 2. *quest. 72. art. 5. in argumento*, Sed contra. & *quest. 87. art. 1.* reatum ponit tanquam effectum peccati; quod tamen non esset, si solum esset extrinseca ordinatio, & destinatio Dei.

6. *Ad primam Denominatio mortalis & venialis, prout desumitur ex reatu pœnæ, quæ inordinacionem grauat.*

Ad primam Respondeo, non esse questionem, nisi de nomine, si queratur, vtrum denominatio mortalis, provt dicitur de peccatis, formaliter desumatur ex sola subtractione gratiæ, & charitatis; an verò ex reatu, & condignitate pœnæ: quia enim mortale in peccatis solum dicitur metaphoricè per analogiam ad mortale, quod proprie dicitur de animalibus, & solum significat lapsum irreparabilem, tam potest desumi ex subtractione gratiæ, quæ est prima

prima vita spiritualis, quam ex subtractione gloria; quæ est vita vltima, & æterna, cum reuerà vtraque subtrahatur irreparabiliter, quantum est ex vi, & ratione peccati, quod denominatur mortale: quia tamen appellatio venialis speciali ratione videtur importare ordinem ad pœnam, siquidem venia, debita pœnæ remissio est, vt docet S. Thom. 2. 2. *qu. 157. art. 2. ad 2.* inde est, quod etiam mortale, provt opponitur veniali, magis proprie accipiatur in ordine ad pœnam, & diuisio mortalis, & venialis dicitur tradi secundum reatum, cum præsertim secundum illum maximè saluetur analogia ad mortale in animalibus, quod importat defectum irreparabilem; qualis tamen maximè est auersio, & elogatio à Deo per pœnam æternam, quæ omninò irreparabiliter tollit vitam; & idèò appellatur mors æterna. Atque hac ratione Sanctus Augustinus *homil. 7. in Ioann. c. 11.* seu peccatum mortale definit esse illud, quod meretur damnationem; & veniale, quod illam non meretur: & communiter in humanis illud delictum dicitur mortale, & capitale, quod meretur pœnam mortis, & capitis, vt notat Dur. in 2. d. 24. q. 5. n. 7.

Neque S. Thom. 1. 2. *qu. 88. art. 1.* oppositum asserit, quando explicat rationem mortalis per defectum irreparabilem principij vitæ, qui est ordo ad vltimum finem: neque enim vltimus finis est principij vitæ spiritualis, provt est acquirendus, & terminat conuersionem, & ordinationem creaturæ rationalis per gratiam, & charitatè; sed potiori ratione, provt iam est acquisitus, & possessus, & vltimò, & perfectissimè terminat ordinationem, & conuersionem per gloriam, quæ hac de causa dicitur vita æterna; & consummatio illius alterius, quæ est solum per gratiam; & idèò S. Thom. quando explicat rationem mortalis per defectum irreparabilem ordinis cum vltimo fine, maximè intelligit defectum ordinis vltimi, & consummati, qui est per gloriam, & est simpliciter, & omninò irreparabilis.

7. *Ad secundam. Quomodo reatus pœnæ causatur ex ordinatione diuina iustitiæ, & ex ipso peccato.*

Ad secundam Respondeo, S. Thomam non asserere, quod reatus formaliter consistat in sola extrinseca ordinatione Dei ad pœnam; sed, vt explicet, quomodo pœna sit præter intentionem peccantis, & idèò se habeat per accidens ad actum peccati, & ad obiectum, ex quo attenditur diuersitas specifica; addit, quod ordinetur, & statuat extrinsecò ex iustitia Dei: & sensus est, quod solum ad Deum non se habeat per accidens, ex cuius iustitia ordinatur; & quod reuerà huiusmodi reatus formaliter acceptus sit aliquid in ipso actu, id est, debitum, vel obligatio ad pœnam, expressè asserit idem S. Thom. 1. 2. *quest. 87. art. 6. & in 2. dist. 42. qu. 1. art. 2. & qu. 2. de malo, art. 2. ad 14. & aliis locis*: & ex illo docet *Capr. in 4. dist. 14. qu. 1. ad argum. Scoti contra 3. conclusionem.* & *Contad. 1. 2. qu. 72. art. 5.* Et eadem ratione similiter docet S. Thom. quod sit effectus peccati: quia, quauis causetur à Deo, tanquam à causa primaria, & vniuersali, quæ vniuersaliter statuit, vt, qui legem transgreditur, obligetur ad pœnam; est tamen etiam à propria voluntate peccantis, per ipsum actum transgrediendi legem, tanquam à causa proxima, & propria, vt subdit *Capr. ibidem*: quia, sicut per transgressionem legis violatur ordo diuinæ iustitiæ, & plus indulgetur propriæ voluntati, quam Dei legi; ita & contrahitur debitum alicuius reparationis, vt quantum potest, redatur equalitas; quæ tamen reparationis maxime fit per solutionem pœnæ, quæ peccator ex Dei lege aliquid patitur contra suam voluntatem, vt bene explicat S. Thom. *quest. 87. art. 6. cit.*

Baldelli Theol. Moral.

Quod si quæras, quid tandem sit in ipso actu peccati huiusmodi reatus, dici potest, esse solum aliquid morale; & rectè explicari per relationem rationis ad ipsam pœnam, quæ relatio in peccato mortali proxime fundatur in ipsius malitia, in quantum procedit vsque ad deordinationem ab ultimo fine, & corruptionem coniunctionis, aut conuersionis ad illum per charitatem, & gratiam, vt explicat *Contr. 1. 2. quest. 72. art. 5. cit.*

8. *Quid sit reatus pœnæ in ipso actu peccati.*

DISPVT. XVIII.

Quomodo differant peccata, in quantum sunt commissionis, aut omissionis.

1. *Ex S. Thoma. peccata omissionis, & commissionis non differunt specie formali, sed solum materiali, si sint proximè ex eodem motiuo.*
2. *Differentia, aut species formalis aut materialis in peccatis, quantum sit.*
3. *Præceptum affirmatiuum, & negatiuum ali- quando solum perinet ad diuersos gradus eiusdem virtutis.*
4. *Proponuntur difficultates in contrarium.*
5. *Præcepta affirmatiua, & negatiua, non distinguuntur ex sola forma verborum, sed ex re ipsa præcepta.*
6. *Ad primam. Doctrina S. Thomæ de differentia specifica solum materiali, non autem formali peccati omissionis, & commissionis, non est alibi retractata.*
7. *Ad secundam.*
8. *Ad tertiam. Præceptum restituendū vtrum sit affirmatiuum, de reponenda re aliena in statu priore, an verò negatiuum de illa non retinenda. Ad quartam.*
9. *Si urgeat simul præceptum affirmatiuum de confitenda, verbi gratia, fides, & negatiuum de illa non neganda, vtrum sit vnum tantum peccatum, an duo, si vtrumque violetur.*
10. *Ad quintam.*
11. *Ad sextam. Diuersitas peccatorum quomodo sumatur ex diuersitate præceptorum.*
12. *Diuersitas præceptorum vnde attendatur.*
13. *Non omne peccatum, quod est materialiter in personam, aut locum sacrum, est sacrilegium.*
14. *Effusio sanguinis, aut seminis in Ecclesijs, si fiat occultè, secundum aliquos non est sacrilegium.*
15. *Sacerdos in Missa indignè communicans dupliciter peccat, id est, ministrando, & recipiendo Eucharistiam.*
16. *Ex distinctione solum numerica præceptorum non desumitur distinctio numerica peccatorum.*
17. *Si vno, & eodem præcepto præcipiantur, aut prohibeantur plures actiones materiales, possunt peccata esse plura numero.*
18. *Qui contra præceptum ieiunij comedit carnes, & sepius eodem die, secundum multos facit plura peccata distincta numero.*
19. *Cum vniuersitate præcepti, & actionis materialis possunt aliquando peccata esse plura numero.*
20. *Pluralitas præceptorum, si non facit pluralitatem numericam peccatorum, neque etiam auget notabiliter in eadem specie, & non est necessariò confitenda.*
21. *Quando commissio, & ommissio non differunt specie semper commissio est peccatum grauius in eadem specie.*

P NEGAT

1. Ex S. Thoma peccata omiffionis, & commiffionis non differunt specie formalis, fed folam materialis, fi sint proximè ex eodè motiuo.

2. Differentia, aut species formalis, aut materialis in peccatis, quanam fit.

3. Præceptum affirmatiuum, & negatiuum, & negatiuum aliquando folùm pertinet ad diuerfos gradus eiusdem virtutis.

4. Præceptum affirmatiuum, & negatiuum, & negatiuum aliquando folùm pertinet ad diuerfos gradus eiusdem virtutis.

EGAT S. Thom. 1. 2. quæst. 72. art. 6. peccata commiffionis, & omiffionis necessariò differre specie; si fit sermo de differentia specifica formalis; non autem folùm de differentia materiali; & eam ait appellari differentiam specificam materialem in peccatis, quæ attenditur secundùm speciem naturalem; id est, secundùm esse physicum ipsorum actuum, habita ratione finis, qui illis præscribitur à voluntate, & à ratione; & eam appellari differentiam specificam formalem, quæ attenditur in ordine ad proprium finem, quod est obiectum proprium: & quemadmodum iugulatio, & lapidatio folùm materialiter differunt specie, id est, secundùm esse naturæ, non autem formaliter, & in genere moris, & peccati, si vtraque fiant ad effectum homicidij; ita & omiffio dandi, aut restituendi ea, quæ debent, & commiffio congregandi superflua, aut accipiendi ea, quæ non debent, folùm materialiter differunt specie, non autem formaliter, si vtraque fiant ex eodem motiuo auaritiæ, & ordinentur ad eundem finem inordinatè habendi; largè tamen loquendo de differentia; & de specie, secundùm quod etiam negatio & priuatio poliunt habere speciem. Et quemadmodum in naturalibus eiusdem rationis est, quod ignis non infrigidet, & quod calefaciat; quia vtrunque proxime prouenit ex eodem principio, & forma: ita & in moralibus eiusdem rationis potest esse, quod aliquid nõ fiat, & quod aliquid fiat; id est, omiffio, & commiffio, si vtraque proximè fit ex eodem motiuo, & ex eodè fine, qui in moralibus proportionaliter se habet, sicut forma in naturalibus, vt supra diximus ex eodem S. Thoma 1. 2. q. 1. art. 3. Atque hac ratione propter diuerfitatem materialem ad Ephes. 2. contradistinguitur delictum à peccato, id est, omiffio à commiffione, vt exponit Glof. ibidem, & S. Thom. art. 6. cit. ad 1. & communiter commiffio dicitur se habere, vt affirmatio; & omiffio, vt negatio, vel vt priuatio, vt subdit in respons. ad 3. & propter identitatem formalem eodem peccato auaritiæ peccat, qui ex eodem motiuo non dat, quæ debet; & rapit, quæ non debet: & eodem peccato intemperantiæ, qui, vt satisfaciat gulæ, superflua comedit, & ieiunia debita prætermittit.

Neque ex eo, quod præceptum affirmatiuum, contra quod est omiffio, fit diuersum à negatiuo, contra quod est commiffio, sequitur, quod etiam commiffio, & omiffio necessariò sint diuersa formaliter: quia ex eodem S. Thoma ad 2. etiam præceptum affirmatiuum, & negatiuum aliquando folùm differunt, in quantum pertinent ad diuerfos gradus eiusdem virtutis, id est, affirmatiuum, in quantum pertinet ad gradum optimum, atque summum, qui est facere bonum; & negatiuum, in quantum pertinet ad gradum infimum, qui est declinare ab opposito malo, cum præsertim propria species peccatorum non defumatur ex parte auersionis, siue à præcepto, & lege, siue à quocunque alio, vt supra diximus; sed ex parte conuersionis, & secundùm quod sunt actus quidam; quæ tamen conuersionis in omiffione, & commiffione folùm facit diuerfitatem materialem.

Sed contra est difficultas: quia doctrina huius art. 1. videtur pugnare cum doctrina eiusdem S. Thomæ 2. 2. q. 79. art. 2. præsertim ad 3. vbi agens de partibus integralibus iustitiæ, quæ sunt facere boni, & declinare à malo; & de vitiis, seu peccatis oppositis; ait, peccatum omiffionis, quod est cõtra primam partem faciendi bonum, omninò distingui à

peccato transgressionis, seu commiffionis, quod est contra alteram partem declinandi à malo: & art. 3. quia omiffio importat prætermissionem boni debiti, & ratio debiti propriè pertinet ad iustitiam, siue legalem, siue specialem, semper esse speciale peccatum distinctum à transgressionem.

Secundò, quia omiffio non folùm materialiter, & in genere naturæ; sed etiam formaliter, & in genere moris, sumit speciem ab actu opposito; siquidem folùm consistit in priuatione actus debiti: ergo non folùm materialiter, sed etiam formaliter distinguitur specie à commiffione, quæ sumit speciem ex actu positiuo, in quo consistit.

Tertiò, exempla, quæ afferant S. Thomas art. 6. cit. de auaro, qui ad congregandam pecuniam rapit alienum; & non dat, quæ dare debet; & de gulosò, qui ad satisfaciendum gulæ, superflua comedit, & ieiunia debita prætermittit; non videtur ad rem: vtraque enim folùm sunt de peccato commiffionis: siquidem non dare, & non restituere, quæ sunt danda, & restituenda, quauis ex modo significandi, aut ex forma verborum videatur omiffio, & negatio actus; re tamen ipsa est vera commiffio, id est, positiuæ retentionis alieni. Vnde & S. Thom. 2. 2. quæst. 62. art. 3. ad 1. de præcepto restituendi aperte docet, quod folùm secundùm formam sit affirmatiuum, & reuerà in se implicet præceptum negatiuum, quo prohibebimur, rem alterius detinere; & similiter ieiunia debita prætermittere, non est omiffio, nisi ex forma verborum, cum re ipsa sit vera commiffio, id est, ipsum comedere contra præceptum negatiuum de non comedendis, nisi his cibus, & tantùm semel: & vniuersaliter ad dignoscenda præcepta affirmatiua, à negatiuis; & per consequens peccata omiffionis à peccatis commiffionis, non est attendendum ad verba ipsa materialia, quibus præceptum exprimitur, verùm contineant, vel non contineant particulam negatiuam; sed ad substantiam ipsam rei, quæ præcipitur: & hæc si sit operatio aliqua positiuæ, aperte indicat præceptum affirmatiuum; & si sit negatio operationis, præceptum negatiuum. Vnde, etsi præceptum de audiendo Sacro exprimitur per negationem, dicendo, verbi gratia, Sacrum non est omittendum; & præceptum de non sæpius comedendo, exprimitur per affirmationem, dicendo, verbi gratia, est ieiunandum: adhuc tamen illud est affirmatiuum; quia non impletur, nisi per auditionem positiuam: & hoc est negatiuum; quia impletur per non comeditionem. Et idem videtur etiam de obligationibus vtorum: quauis enim, vniuersaliter loquendo, omnia vota folùm importent obligationem fidelitatis cum Deo, & hæc in eo consistat, vt facta conformiter cum dictis, & cum promissis; quia tamen hæc ipsa conformatio aliquando consistit in operatione aliqua positiuæ, vt, verbi gratia, si votum sit factum de danda elemosyna, aut de Sacro audiendo; & aliquando consistit in negatione operationis, vt, si sit factum de non ludendo, aut non fornicando; rectè dicitur aliquando esse affirmatiua, & aliquando negatiua; & eam ob causam etiam transgressio talis obligationis aliquando esse omiffio, & aliquando commiffio; non autem semper esse commiffio, quidquid in contrarium indicet Vaq. 1. 2. disp. 99. c. 4. num. 20. in fine. vbi asserit, peccata contra votum, quæ videtur consistere in omiffione, esse potius commiffiones, vt non recitare, non audire Missam: quia peccatũ cõtra hæc vota consistit in falsitate, quam aliquis committit, non obseruando

5. Præcepta affirmatiua, & negatiua, non dignoscuntur ex sola forma verborum, sed ex re ipsa præcepta.

6. Ad primam Respondeo, quauis aliqui apud Zumel 1. 2. quæst. 72. art. 6. citat. & apud Salas tract. 13. disp. 3. sect. 3. num. 36. existimarint, doctrinam hanc S. Thomæ de differentia folùm materiali, non autem formali inter omiffionem, & commiffionem, quando sunt ex eodem motiuo, esse falsam, & manifestè retractatam ab eodem S. Thoma 2. 2. quæst. 79. art. 2. & 3. citat. verissima tamen est, si bene intelligatur, & longè diuersa ab ea, quæ traditur 2. 2. & nullo modo cum illa pugnat: eam enim folùm appellat hoc loco S. Thom. distinctionem formalem, quæ sumitur ex diuerfitate finis, vt ipse se explicat, & in eo tantùm casu negat, peccatum omiffionis differre formaliter à peccato commiffionis, quando vtrun-

veritatem suæ promiffionis erga Deum. Sed contra est: quia hæc falsitas non semper committitur per actionem positiuam; sed aliquando etiam per negationem actionis, vt diximus; & idè non semper est dicenda, & reputanda commiffio.

Quartò, etiam quando omiffio, & commiffio pertinent ad eandem virtutem, tanquam gradus diuersi, falsum videtur, quod non differant essentialiter in ratione peccati, & per distinctionem formalè: vt, si quis, v. g. quando vrget præceptum affirmatiuum de credendo, aut diligendo Deo, non modò non credat, aut non diligat, quod est peccatum omiffionis; sed etiam positiuè eliciat actum hæresis, aut odij, quod est peccatum commiffionis; vel quando vrget præceptum audiendi Sacrum, non modò non audiat, sed etiam maledicta in Sacrum coniciat; vel quando tenetur Deum confiteri, & colere, non modò non confiteatur, & non colat; sed positiuè neget, & colat idola. In his enim, & similibus, certum videtur, quod sint duo peccata, & diuæ malitiæ, id est, in potentia, carentia actus debiti, quæ est malitia omiffionis; & in actu, carentia debite integritatis, quæ est malitia commiffionis: & sicut substantia actus charitatis, verbi gratia, quæ tollitur per omiffionem, contra præceptum affirmatiuum de diligendo, differt specie à rectitudine actus odij, quæ tollitur per commiffionem, contra præceptum negatiuum de non odiendo; ita & differt peccatum omiffionis, & commiffionis.

Quintò ex ipso S. Thoma 1. 2. quæst. 72. cit. art. 8. & omnibus communiter, peccatum per defectum specie differt à peccato per excessum: ergo & omiffio, & commiffio, cum illa maxime sit per defectum, & hæc per excessum: & alioqui si ex hoc, quod habeant aliquando idem motiuum, possent non differre specie formali, etiam furtum, & homicidium poliunt non differre, si fortè ordinarentur ad idem motiuum, verbi gratia, ad finem adulterij. Neque exemplum, quod ponit S. Thom. ex naturalibus, facit ad rem, cum semper hoc, quod est, ignem calefacere, differat specie ab hoc, quod est, eundem ignem non infrigidare, etiam si vtrunque proueniat ab eodem principio, & ab eadem forma.

Sextò, si omiffio, & commiffio poliunt esse idem peccatum formaliter, aperte sequitur, quod peccata non distinguantur ex præceptis, contra quæ sunt: si enim diuersitas præcepti affirmatiui, & negatiui, non est sufficiens ad ponendam diuersitatem formalem, nulla erit diuersitas præcepti, quæ sit sufficiens: quod tamen est contra S. Thomam quæst. 2. de malo, art. 6. vbi expresse ait, in iis, quæ sunt mala, quia prohibita, variari species peccatorum ex diuersitate præceptorum.

Ad primam Respondeo, quauis aliqui apud Zumel 1. 2. quæst. 72. art. 6. citat. & apud Salas tract. 13. disp. 3. sect. 3. num. 36. existimarint, doctrinam hanc S. Thomæ de differentia folùm materiali, non autem formali inter omiffionem, & commiffionem, quando sunt ex eodem motiuo, esse falsam, & manifestè retractatam ab eodem S. Thoma 2. 2. quæst. 79. art. 2. & 3. citat. verissima tamen est, si bene intelligatur, & longè diuersa ab ea, quæ traditur 2. 2. & nullo modo cum illa pugnat: eam enim folùm appellat hoc loco S. Thom. distinctionem formalem, quæ sumitur ex diuerfitate finis, vt ipse se explicat, & in eo tantùm casu negat, peccatum omiffionis differre formaliter à peccato commiffionis, quando vtrun-

que est ex eodem motiuo; & aliam omnem diuersitatem, quæ non est ex motiuo, appellat materialem: quia ex doctrina supra tradita eadem 1. 2. quæst. 1. art. 3. & quæst. 18. art. 6. forma & species in humanis actibus maxime habetur à fine, qui se habet vt obiectum formale, & tanquam ratio operandi; & quod actui conuenit ex solo obiecto terminatiuo, circa quod est, folùm dicitur se habere, vt materia. Idque conuenit suo modo etiam omiffioni, quando positiuè est volita propter finem, ex quo habet specialem malitiam: similiter enim in hoc casu, quod illi conuenit ratione sui, & præscindendo à malitia finis, dicitur conuenire materialiter, & pertinere ad distinctionem materialem; & quod conuenit ratione finis, dicitur conuenire formaliter, & pertinere ad distinctionem formalem: & hac ratione, quod dicitur 5. Ethic. cap. 2. quod qui furatur propter adulterium, est magis adulter, quam fur, potest dici etiam de omiffione, verbi gratia, Sacri, si quis similiter illud omittat propter adulterium. Quod verò hoc totum, cum sit verissimum, nullo modo repugnet doctrinæ, quæ traditur 2. 2. clarè patet, si duo illi articuli ex quæst. 79. attentè legantur: cum enim per S. Thom. art. 1. docuisset, hoc, quod est declinatum à malo, & facere bonum, se habere, vt partes integrales iustitiæ; quia requiruntur ad perfectum illius actum; siue iustitia sumatur communissimè pro omni virtute; siue specialiter, provt respicit bonum debitum in ordine ad alterum particularem, siue generaliter pro iustitia legali, quæ respicit debitum in ordine ad communitatem, subdit art. 2. transgressionem, quæ est contra primam partem declinandi à malo, si accipiatur materialiter, posse esse quid commune omnibus speciebus peccatorum, quibus transgredimur aliquod præceptum diuinum: sed, si accipiatur formaliter, id est, secundùm hanc specialem rationem, quod est facere contra præceptum negatiuum, sic esse speciale peccatum, & hoc dupliciter, id est, vno modo, provt debitum præcepti specialiter pertinet ad iustitiam legalem: & idè specialiter est contra illam contemptus præcepti, ex quo attenditur ratio transgressionis; alio verò modo secundùm quod transgressio distinguitur ab omiffione, quæ est contra præceptum affirmatiuum, & contra alteram partem faciendi bonum. Et articulo 3. idem docet de omiffione, in quantum importat prætermissionem boni debiti per præceptum affirmatiuum, quod, scilicet, possit esse similiter speciale peccatum contra iustitiam, vel specialem, vel legalem, quando est ex contemptu debiti, & præcepti affirmatiui, quauis communiter sit quid generale, quatenus est contra præceptum affirmatiuum quomodocunque. Ea ergo tantùm ratione asserit S. Thom. his articulis transgressionem, & omiffionem esse peccata specialia, si ad iniucem componentur, & specialiter fiant ex contemptu præcepti, qua asserit art. 1. eas esse partes, quasi integrales iustitiæ: sicut enim declinare à malo, & facere bonum, si tanquam partes materiales, & integrales informantur quodammodo eadem forma, & perfectione iustitiæ, folùm materialiter differunt; non autem formaliter: ita & transgressio, & omiffio, si informantur eadem forma iniustitiæ, id est, eodem fine, & motiuo contemptus, folùm materialiter differunt, non autem formaliter. Et quod ait S. Thom. transgressionem etiam acceptam formaliter, provt est ex motiuo contemptus, non folùm esse

speciale peccatum, propt̄ opponitur aliis peccatis contra præcepta negatiua quæcunque; sed etiam propt̄ distinguitur ab omissione, solum intelligitur; quia omisso ratione sui non potest participare de motiuo contemptus; sed solum participat ratione actus, quem habet, vt causam, vt exponit eo loco Caiet. siquidem, vt supra diximus ex 1.2. q.71. art. 5. ex se, & essentialiter est sola negatio actus, neque includit actum, vt de essentia, ac proinde ratione sui rectè dicitur, quòd distinguatur à transgressione accepta formaliter, propt̄ est ex contemptu, cum hæc transgressio includat actum, & voluntatem contemptus, vt de essentia; imò sit ipsa formalis voluntas contemptus, & omisso illū includat, solum vt causam, & extra essentiam. Et quoniam hæc diuersitas includendi voluntatem contemptus, & motiui, solum facit diuersitatem in specie materiali peccati, neque tollit, quin vtraque ordinetur ad eundem finem, ex quo attenditur species formalis, propt̄ de illa hic loquitur S. Thom. inde est, quòd omisso hoc loco non dicatur differre formaliter à commissione, quando est ex eodem motiuo, & ordinatur ad eundem finem, etiam si vtrunque ex alio capite sit speciale peccatū, vt dicitur 2.2. neque enim per hanc appellationem specialis peccati intelligitur diuersitas specifica in ratione peccati, vel in eo, ex quo sumitur species peccati; sed latius intelligitur quæcunque diuersitas. Et sensus est, quòd transgressio accepta formaliter, id est, secundum specialem intentionem faciendi contra præceptum negatiuum, non modò habeat aliquid speciale supra alia peccata, quæ sunt ex aliis motiuis contra eadem præcepta negatiua; sed etiam supra omissionem, similiter acceptam formaliter, & ex eadem intentione faciendi contra præceptum affirmatiuum: quia, scilicet, ipsa formalis intentio faciendi contra præceptum, & ipse formalis contemptus præcepti per se, & intrinsecè est transgressio, & habet formalem malitiam transgressionis; non autem per se, & intrinsecè est omisso, aut habet malitiam omissionis; sed solum extrinsecè, & in quantum est illius causa. Quòd si in peccato transgressionis non solum consideretur formalis actus, & malitia contemptus; sed etiam actus materialis, vt, verbi gratia, ipse actus furti, propt̄ sit ex contemptu præcepti; & similiter in peccato omissionis, consideretur, verbi gratia, ipsa omisso Sacri, propt̄ similiter sit ex motiuo contemptus; adhuc benè dicitur, quòd ad inuicem differant; quia in vtroque est duplex malitia, id est, in transgressione malitia contemptus, & malitia furti; & in omissione eadem malitia contemptus, & malitia omissionis Sacri: & certum est, quòd hæc dualitas specialiter distinguitur ab illa dualitate, cum præsertim obligationes huiusmodi præceptorum communiter non simul occurrant, & idèd possit quis specialiter peccare peccato transgressionis accepto formaliter, id est, per contemptum præcepti negatiui, absque eo, quòd peccet peccato omissionis, & per contemptum præcepti affirmatiui.

Ad secundam.

Ad secundam Respondeo, si omisso ex sola substantia actus, quem negat, & præscindendo ab omni alio fine, ad quem ordinatur, est in aliqua specie mali, & peccati, hanc ipsam speciem considerati hoc loco, vt materialem respectu alterius, quæ intelligitur superuenire ex fine, & quæ sola appellatur formalis: & quemadmodum furtum, & homicidium, si fiant ex eadem intentione, verbi gratia, adulterandi, materialiter dicuntur se habere secundum malitias sibi proprias, & tanquam forma communis dicitur esse malitia

adulterij; & qui per vtrunque peccat, non tam dicitur esse fur, aut homicida, quam adulter, vt supra diximus ex 5. Ethic. cap. 2. ita & omisso, verbi gratia, celebrandi Sacrum, & commissio illud celebrandi indignè, verbi gratia, in peccato mortali, secundum proprias malitias solum se habent materialiter ad malitiam aliquam tertiam, quæ sit communis vtrique ex intentione mali finis, ad quem ordinantur.

Ad tertiam Respondeo primò, exempla, quæ afferuntur à S. Thoma, satis esse ad rem per hoc, quòd vulgari, & communi existimatione credantur esse commissio, & omisso; & tamen non differant specie, quando sunt ex eodem motiuo. Deinde, quoad primum exemplum de non dandis, aut non restituendis, quæ debent dari, aut restitui, dico, quòd continet veram omissionem: siquidem præceptum restituendi positiuè præcipit, vt res aliena reponatur in priore statu, & possessione veri domini; neque est satis ad illud implendum, si res quomodocunque non retineatur, & per aliam actionem positiuam non impediatur, ne redeat ad statum priorem. Neque S. Thom. 2.2. q.uest. 62. art. 8. cit. asserit, quòd præceptum restituendi sit solum affirmatiuum secundum materialem formam verborum, & reuerè sit negatiuum de non retinendo; sed docet, quòd quanuis secundum formam sit affirmatiuum; implicat tamen, & inuoluit in se negatiuum præceptum, quo prohibemur rem alterius detinere. Et sensus est, quòd formaliter, & essentialiter sit affirmatiuum, & præcipiat iteratam constitutionem rei in statu priore, & in ordine ad hanc prohibeat detentionem, & inuoluat præceptum negatiuum.

Ad quartam Respondeo, S. Thomam non asserere, quòd quando omisso, & commissio pertinent ad eandem virtutem, tanquam deordinationes à rectitudine illius secundum gradus diuersos, semper sint peccata eiusdem speciei; sed solum, quòd sunt deordinationes secundum gradus diuersos; sicut & præcepta affirmatiua, & negatiua sunt diuersæ ordinationes, & quòd possunt aliquando esse idem peccatum specie, id est, quando ordinantur ad eundem finem. Contra hoc autem non faciunt exempla, quæ afferuntur in argumento: neque enim omisso dilectionis, quando urget præceptum affirmatiuum de diligendo Deo, debet dici secundum præsentem doctrinam esse idem peccatum specie cum actu, & commissione odij, contra præceptum negatiuum de Deo non odiendo, nisi ordinetur ad idem motiuum. Et idem est de omissione Sacri, & de maledictis iactis in Sacrum; de omissione confitendi, & colendi Deum; & de commissione eum negandi, & colendi idola. Vtrum autem in huiusmodi casibus, quando simul occurrit præceptum affirmatiuum, & negatiuum, & simul violatur vtrunque, vnum tantum peccatum sit, an plura; & qui tenetur Christi fidem positiuè confiteri, aut verum Deum positiuè colere, vnico tantum peccato peccet, si positiuè fidem neget, & positiuè colat idola, non constat inter Doctores. Affirmat Caietan. 1.2. q.uest. 72. art. 6. negat verò Salas 1.2. tract. 13. sect. 3. num. 39. in fine. vbi etiam ait, sententiam Caietani esse absurdam, & contra omnes. Sed fortasse facile possunt conciliari, si dicamus, in diuersis casibus vtrunque posse habere locum: si enim omisso confitendi fidem, aut Deum colendi, solum sit voluntaria, quatenus sequitur ex voluntate contraria fidem negandi, & colendi idola, solum

8. Ad tertiam. Præceptum restituendi, vtrum sit affirmatiuum de reponenda re aliena in statu priore, an verò negatiuum de illa non retinenda.

Ad quartam.

9. Si urget simul præceptum affirmatiuum de confitendo, v.g. fidei, & negatiuum de illa non cogitanda, vtrum sit vnum idem peccatum, an duo, si vtrunque violatur.

solum videtur esse vnum peccatum, quod consistit in positiuo recessu à rectitudine confessionis, & cultus, quando est simul debita secundum gradum minus perfectum declinandi à malo, & secundum gradum perfectiorem faciendi bonum: sicut enim in physicis, quòd ignis, verbi gratia, quando debet ascendere sursum, descendat deorsum, vnus tantum est motus, id est, positiuus recessus à loco sursum, & vnus tantum defectus naturæ; quia negatio ascensus omninò consequitur ad positionem descensus: ita & in moralibus, quòd fidem quis neget, quando debet illam confiteri, vnus tantum est motus voluntatis, & vnum peccatum; quia omisso confessionis omninò sequitur ad positionem negationis. Et quanuis in Confessione sacramentali videatur manifestanda circumstantia vtriusque obligationis; & vt constat, quòd talis recessus à rectitudine Confessionis, secundum vtrunque gradum, declinandi à bono, & faciendi malum, est peccaminosus, non sit satis, si solum dicatur, fides esse negata, quando erat positiuè confitenda: sed debeat addi, quòd sit negata, quando erat positiuè confitenda; non autem poterat solum taceri, & occultari: non tamen propterea debet dici, quòd sit duplex malitia, vel duplex peccatum, cum possit simul vtraque esse gradus, & quasi pars vnus peccati, vt diximus; & omisso non ordinetur ad alium finem, nisi ad illum, ad quem est commissio, ex qua consequitur: si verò omisso confitendi fidem, aut Deum colendi, intendatur per se, non autem solum, vt consequens ex actu contratio fidem negandi, aut colendi idola; & qui omittit, simul habeat directam voluntatem omittendi ex aliquo alio motiuo, non videtur negandum, quòd possit esse peccatum per se, & distinctum à commissione, cum possint etiam re ipsa ab inuicem separari, si fides solum taceatur, non autem negetur; vel simul sit per aliquam potentiam confessio, & negatio fidei, sicut possunt esse aliæ formæ contrariae.

10. Ad quintam.

Ad quintam Respondeo, si peccatum per defectum idem est, quod omisso; & peccatum per excessum idem est, quod commissio, de quo in præsentia non disputo; idèd solum sunt peccata diuersa specie, quia sunt ex diuersis motiuis, vt patet ex S. Thoma 1.2. q.uest. 72. art. 8. si verò contingat hoc vtrunque peccatum ordinari ad vnum aliquem finem, sine vilo absurdo potest concedi, quòd non differant secundum speciem formalem; sed solum differant secundum materialem, vt patet ex dictis. Idque apertè concedit etiam S. Thom. ibidem, in resp. ad 2. & si hoc idem de identitate formalis ex vnitatis finis, & motiui, sit admittendum etiam in aliis peccatis, nihil facit contra nos: & S. Thomas hanc doctrinam specialiter tradidit de omissione, & commissione; quia specialiter videbantur opponi ad inuicem, neque vnquam posse non esse diuersa; & pro aliis omnibus satis tradidit generaliter, quando docuit, actus humanos sumere speciem à fine, 1.2. q.uest. 1. art. 3. & q.uest. 18. art. 6. Neque exemplum ex naturalibus, de hoc, quod est ignem calefacere, & non infrigidare, ad alium finem ponit S. Thomas, nisi vt ostendat, quemadmodum hæc possunt esse ab eodem principio, quanuis sint affirmatio, & negatio; ita & omissionem, & commissionem posse esse ab eodem motiuo, & propter eundem finem; ad quod sine dubio est aptissimum, quanuis postea differat in hoc, quod est habere ab illo principio, vel non habere eandem speciem formalem, sicut habet omisso, & commissio ab eodem motiuo.

11.

Ad sextam Respondeo, S. Thomam in respons. ad Baldelli Theol. Moral.

2. apertè negare, quòd distinctio peccatorum sumatur ex diuersitate præceptorum, quando hæc pertinent ad eandem virtutem, & rem præcipiunt, vel prohibent in ordine ad eandem honestatem: & quanuis Caiet. in hunc art. 6. ex q.uest. 72. asserit, per hoc à S. Thoma retractari id, quod docuerat q.uest. 2. de malo, art. 6. cit. verè tamen non est, quòd dicatur id retractari: eo enim loco solum asserit, non esse dicendum, quòd peccata differant specie secundum differentiam præceptorum: quia positus è conuerso præcepta distinguuntur secundum differentiam virtutum, & vitiorum; siquidem ad hoc sunt, vt secundum virtutem operemur, & peccata vitemus. Et addit, quòd si aliqua essent peccata solum, quia sunt prohibita, in his rationabile esset, vt secundum differentiam præceptorum specie peccata differant. Cuius dicti posterioris duplex videtur posse esse sensus. Alter conditionalis, quòd si aliqua ex eo præcisè, & formaliter essent peccata, quia opponuntur diuersis præceptis, rationabiliter assignaretur eorum diuersitas ex diuersitate præceptorum; quod tamen, quia absoltè, & de facto non contingit, cum peccata nõ ex eo formaliter sint peccata, quia opponuntur præceptis; sed, quia, ex rectitudine debita; quanuis hæc nõ sit debita, nisi ex præceptis, vt supra diximus, non facit contra præsentem doctrinam huius articuli 6. vt ex se patet. Alter verò sensus potest esse absolutus, quòd in his, quæ sunt mala, quia prohibita, rationabiliter assignentur diuersitas ex diuersitate præceptorum; sed hæc hoc facit contra præsentem doctrinam, si hæc ipsa diuersitas præceptorum rectè assignetur: vt enim benè explicat Vasq. 1.2. disp. 98. c. 2. num. 3. non est attendenda formalis diuersitas præceptorum ex diuersitate præcipientium; sed rerum, & obiectorum, quæ præcipiuntur: & hæc ex diuersitate finium proximorum, ad quos ordinantur: nam eo ipso, quòd lex positua in ordine ad certum finem, & certam honestatem virtutis, aliquid præcipit, vim habet illud constituendi in materia necessaria illius virtutis; & idèd facit, vt opposita transgressio sit contra illam virtutem. Ex quo fit, vt si eadem actio præcipiatur, vel prohibeatur in ordine ad plures honestates diuersarum virtutum, præcepta ipsa sint formaliter plura, & eadem transgressio sit plura peccata; & si vna, vel plures actiones præcipiantur, vel prohibeantur solum in ordine ad vnã honestatem, præcepta non sint formaliter plura, & transgressio sit vnum tantum peccatum, etiam si personæ, & auctoritates præcipientes sint plures. Atque hoc modo, quia furtum, verbi gratia, tam à lege naturæ, quam diuina, & humana, siue ciuili, siue ecclesiastica, solum prohibetur propter honestatem iustitiæ, & ad secundam æqualitatem in bonis externis, & propter illam non solum prohibetur in Decalogo externa actio: Non furtum facies. sed etiam interna voluntas: Non concupisces rem proximi tui. non sunt censenda huiusmodi præcepta esse plura formaliter; neque transgressio simul omnium, est plura peccata. Et contra: quia eadem actio furti, quæ generaliter est prohibita propter honestatem iustitiæ, specialiter ab Ecclesia est prohibita circa res sacras, vel in loco sacro, etiam propter honestatem religionis, formaliter est duo peccata, si fiat in loco sacro, vel circa rem sacram; quanuis habeat vnum tantum vocabulum sacrilegij. Et idem est de actu copulæ cum coniugata, qui simul est prohibitus propter honestatem temperantiæ, & iustitiæ; de percussione Clerici, quæ simul est contra iustitiam, & contra religionem; de effusione sanguinis, aut seminis in Ecclesia, quæ est contra iustitiam, aut temperantiam; & contra

Ad sextam. Diuersitas peccatorum quomodo sumatur ex diuersitate præceptorum.

12. Diuersitas præceptorum vnde attenditur.

tra consecrationem Ecclesiae; & de Clerico in sacris, & beneficiato, si omittat Horas canonicas, ad quas tenetur ex debito religionis ratione Ordinis, & ex debito iustitiae ratione beneficii; de Religioso, v.g. Franciscano, si omittat ieiunare feria sexta, in quam forte cadit vigilia, ad quod tenetur communi obligatione praecipiente ecclesiastici, & speciali ratione voti, quod habet de seruanda Regula; & de aliis huiusmodi, vt videre est apud Sanchez lib. 9. de Parr. disp. 15. num. 5. Henriquez lib. 2. de Pœnit. sacram. cap. 5. num. 6. Suarez. tomo 4. de pœnit. disp. 22. sect. 4. num. 2. & aliis.

13. Atque in hoc fundatur communis regula, quam tradit Vasq. 1.2. disp. 98. cit. num. 5. & 6. & Val. 2.2. disp. 6. quæst. 15. puncto 1. & alij, ad dignoscendam specialem malitiam sacrilegij in iis peccatis, quae saltem materialiter sunt contra personam, aut locum sacrum: idem enim percussio Clerici, aut blasphemia, vel turpiloquium factum similiter in Ecclesia; quia percussio est specialiter prohibita per leges canonicas propter reuerentiam Dei in personis ipsi sacratis; non autem propter huiusmodi reuerentiam est specialiter prohibita infamatio: & similiter effusio sanguinis est specialiter prohibita propter reuerentiam Dei in locis ipsi sacratis; non autem propter huiusmodi reuerentiam est prohibita specialiter blasphemia, aut turpiloquium. Imò, quia effusio sanguinis, aut seminis specialiter est prohibita solum, vt tollens ex dispositione eiusdem legis canonicæ consecrationem Ecclesiae; probabile putat Vasquez ibidem, quod si fiat occultè, non fit sacrilegium: quia non tollit consecrationem, nisi quando est publica. Sed de hoc non est, quod in praesentia agamus pluribus: fortasse enim non omnis iniuria in locum sacrum est ex solo iure ecclesiastico; sed aliqua potest esse etiam ex iure naturæ, id est, illa, quæ est contra aliquid illi debitum ex iure naturæ, & sola facta suppositione, quod sit locus sacer; & talis fortasse est effusio sanguinis, aut seminis, cum ex hoc ipso, quod locus est sacer, & quasi specialiter domus Dei, proueniat, vt vita cuiusque intra illum morantis sit maximè tuta, & maximè debeat vnusquisque abstinere ab omni voluntaria immunditia corporis; & idem voluntaria effusio sanguinis, aut seminis non possit intra illam contingere sine graui iniuria contra loci immunitatem, & munditiam.

14. Effusio sanguinis, aut seminis, in Ecclesia, si fiat occultè, scilicet aliquos non est sacrilegium.

15. Ex eodem principio, quod præcepta sunt formaliter plura, ex diuersitate obiectorum formalium, & finium proximorum, sub quibus præcipiuntur potest explicari, quod asserit Canus in relect. de pœnit. part. 4. versus finem; Suarez tomo 3. in 3. partem, disp. 47. sect. 1. §. Sed queret. & alij apud Azor. tomo 1. lib. 10. cap. 3. 1. quæst. 10. Sacerdotem, qui celebrat, & communicat in peccato mortali, committere duo peccata, eaque esse necessariò exprimenda, vt duo, in Confessione; id est, alterum contra obligationem ministri propriam, vt dispenseret Eucharistiam fideliter, & idem non indignè; & alterum contra obligationem communem omnibus, vt non indignè recipiant; & parum referre, quod in tali casu circumstantiæ dispensantis, & recipientis vniantur in eadem persona, & præcepta violentur per eandem, aut ferè eandem actionem physicam, & in eadem duratione temporis: hæc enim omnia in eo fundantur; quia præcepta de Eucharistia dignè administranda, & de Eucharistia dignè recipienda, saltem formaliter sunt diuersa; sicut & honestas actualis administrationis est for-

maliter diuersa ab honestate actuali receptionis, idque est multò probabilius, quàm oppositum, quidquid dicit Azor. loco citato.

maliter diuersa ab honestate actuali receptionis, idque est multò probabilius, quàm oppositum, quidquid dicit Azor. loco citato.

Similiter ex hoc intelligitur, minùs benè Nauar. in Man. cap. 1. 1. num. 4. asseruisse, quod simpliciter ex quauis pluralitate præceptorum, quæ forte sint de eadem actione, etiam ab iisdem præcipientibus, contingat pluralitas peccatorum; & si quis omittat Sacrum, verbi gratia, die Dominico, quando in illum incidit festum Apostoli; vel omittat ieiunium feria sexta quatuor Temporum, quando in illam simul incidit vigilia; non satisfacere Confessione sacramentali, nisi exprimat violationem vtriusque præcepti. Contrà enim est: quia, si diuersitas præceptorum, quæ desumitur ex parte præcipientium, non est satis ad multiplicanda peccata; quando est de eadem actione, & sub eadem honestate; & idem furtum, vnum tantum peccatum est, etiam si prohibeatur simul lege diuina, & humana, tam ciuili, quàm canonica, vt diximus; à fortiori, neque erit sufficiens diuersitas præceptorum, quæ forte sunt de eadem actione, & sub eadem honestate ab eodem præcipiente, vt contingit in exemplis allatis. Neque ex eo, quod vnusquisque præceptum, per se acceptum, posset sufficere, ad hoc, vt omisso sacri, vel ieiunij esse peccatum, vt docuerat supra Nauar. præf. 9. num. 20. sequitur, quod de facto in illa omissione sit duplex malitia, aut duplex ratio intrinseca essendi peccatum; sed solum, quod sit duplex ratio extrinseca, aut duplex causa, ex qua tamen non desumitur distinctio, aut pluralitas peccatorum. Sed rectè addit Henriquez lib. 2. de Pœnitentia sacramentali, cap. 5. num. 6. cit. quod si contingat, præcepta esse diuersa quoad obiecta solum materialia, vt, verbi gratia, quia prohibeant, vel præcipiant sub eadem honestate, & morituo, diuersas actiones materiales, non subordinatas inter se, benè possunt ex illis peccata distingui numero, & materialiter pro diuersitate materiali actionum; quauis non distinguantur specie, vel formaliter: sic enim, quia præceptum colendi festum, verbi gratia, sub eadem honestate religionis, præcipit auditionem Sacri, & prohibet opus seruile, duo sunt peccata distincta numero, si quis omittat Sacrum, & operetur seruiliter. Et idem fortasse est de præcepto ieiunij, quod simul prohibet generaliter comestiones quoruncunque ciborum plures vna; & præterea prohibet specialiter comestione carniù, etiam vnam: similiter enim secundum multos duo peccata committeret, qui nec seruaret generale præceptum de vnica comestione quoruncunque ciborù, nec speciale de comestione carniù, vt videre est apud Azor. tomo 1. lib. 7. c. 10. q. 3. vbi pro hac sententia citat Gabr. in 4. dist. 16. q. 3. art. 3. dub. 1. Med. in Instruēt. Confess. lib. 1. cap. 14. §. 10. Caiet. 2.2. quæst. 147. art. 7. ad vltimum dubium, & alios; quauis ipse oppositum putet probabilius, sicut & Tol. lib. 6. cap. 3. num. 2. Sed priorem sententiam; quod qui dispensantur in carnibus, non propterea semper dispensentur etiam quoad vnicam comestionem, præter Authores citatos etiam docet Val. 2.2. disp. 9. quæst. 2. puncto 5. §. Qui autem. Less. lib. 4. cap. 2. dub. 6. num. 45. Rodr. in Summa, tom. 2. cap. 100. art. 2. Cordub. in Summa, quæst. 143. Comitulus lib. 4. respons. quæst. 49. Henric. lib. 2. cap. 13. Graff. in decis. aur. lib. 2. cap. 10. num. 48. & alij.

17. Si vno, eodem præcepto præcipiantur, aut prohibeantur plures actiones materiales, possunt peccata esse plura numero.

18. Qui contra præceptum ieiunij comedit carnes, & spiritus eodè hinc secundum multos facit plura peccata distincta numero.

19. Cum vniuersa præcepta actionis materialis possunt esse aliqua...

16. Ex distinctione solum numerica præceptorum non desumitur distinctio numerica peccatorum.

17. Si vno, eodem præcepto præcipiantur, aut prohibeantur plures actiones materiales, possunt peccata esse plura numero.

18. Qui contra præceptum ieiunij comedit carnes, & spiritus eodè hinc secundum multos facit plura peccata distincta numero.

19. Cum vniuersa præcepta actionis materialis possunt esse aliqua...

de peccata esse plura numero.

20.

Pluralitas præceptorum non facit pluralitatem numerica peccatorum, nequa etiam auget notabiliter in eadè specie, & non est necessariò confirmanda.

21.

Quando commissio, & ommissio non differunt specie; semper commissio est peccatum grauius in eadem specie.

tera coniugata; sicut enim vnico actu violat iurà duorum, id est, suæ coniugis, & coniugis alterius, cum qua committit adulterium, & vnicus ille actus est formaliter duplex in ratione iniuriæ, pro dualitate personarum, quas lædit; ita & est duplex peccatum distinctum numero, & tanquam duplex est constitutum; & eodem modo se habet, ac si quis vnica locutione infamaret plures, vel vnica explosione bombardæ plures occideret, vt notat Vasq. 1.2. disp. 98. cap. 3. cit. num. 9. qui etiam addit num. 10. quando peccata materialiter, & numero non sunt plura, pluralitatem materialem præceptorum neque etiam notabiliter aggrauare in eadem specie; & cum, qui omittit Sacrum die Dominico, in quem incidit festum Apostoli, non teneri in Confessione exprimere hanc circumstantiam duplicis obligationis: quod idem docet etiam Sanchez lib. 9. de matr. disp. 15. num. 6. & alij apud ipsum: secus verò esset, si præcepta essent plura in ordine ad diuersos gradus eiusdem virtutis, & rectitudinis, quomodo aliquando se habent præceptum affirmatiuum, & negatiuum, vt iam diximus ex S. Thoma 1.2. quæst. 72. art. 6. ad 2. & 2.2. q. 79. art. 3. quando, scilicet, affirmatiuum est de gradu optimo, atque summo alicuius virtutis, qui est facere bonum; & negatiuum de gradu infimo, qui est declinare ab opposito malo: tunc enim eorum pluralitas omninò aggrauaret peccatum in eadem specie, vt docet ex professo S. Thom. 2.2. quæst. 79. cit. art. 4. & esset id exprimentum in Confessione sacramentali, vt iam indicauimus, n. 9. quia plus receditur à rectitudine, & plus ab illa distatur, quando receditur positius, quàm si solum negatiue non accederet: nam, quemadmodum in physicis à loco sursum, v.g. plus recedit, & plus distat, qui mouetur deorsum, quàm qui solum non mouetur sursum; ita & in moralibus, à rectitudine, v.g. veracitatis, plus recedit, & distat, qui dicit mendacium, quàm qui tacendo solum omittit dicere veritatem. Et cum peccatum omissionis solum priuè perfectiori gradu virtutis, & rectitudinis, qui consistit in faciendo bono, & ad quem ordinabatur præceptum affirmatiuum; peccatum verò commissionis etiam priuè gradu minùs perfecto, qui consistit in non faciendo malo, & ad quem ordinabatur præceptum negatiuum, omninò inducitur per hoc peccatum commissionis maior priuatio rectitudinis, & semper cæteris paribus illud peccatum est grauius, & maioris malitiæ, quod inducit maiorem priuationem bonitatis, sicut in physicis illud frigus est maius, quod inducit priuationem caloris est frigus vt octo; & illud est minus, quod inducit priuationem caloris solum perfectioris, v.g. vt sex, vel vt quinque, quale est frigus, vt duo, vel vt tria.

DISPVT. XIX.

Vtrum peccata per excessum, & per defectum, ab eadem mediocritate virtutis differant specie.

- 1. Ex S. Thoma, peccata per excessum, & per defectum differunt specie, quando sunt ex diuersis motiuis.
2. Proponuntur difficultates contra doctrinam allatam.
3. Ad primam. Peccata per defectum non sunt eadem cum peccatis omissionis.
4. Ad secundam.
5. Ad tertiam.

6. Quomodo peccata per excessum, & per defectum fundent diuersas negationes bonitatis contra eandem virtutem.

EX eodem principio, quod peccata sunt diuersitate specificam ex ipsis actibus, & obiectis motiuis; non autem formaliter ex intentionem peccantis; non autem formaliter ex inordinationem actuum, quæ est solum per accidens, & præter intentionem, vt supra explicauimus diff. 1.2. ex S. Thoma 1.2. quæst. 72. art. 1. dicendum etiam est cum eodem S. Thoma ibidem, art. 8. quod peccata per excessum, & per defectum differant specie, imò & sint contraria inter se, cum non modò habeant motiua diuersa; sed etiam contraria, vt patet in peccato intemperantiæ, quod est per excessum ex inordinato amore delectationum corporaliù, & in peccato insensibilitatis, quod est per defectum ex odio similiter inordinato earundem. Et quauis magis, & minus, quando proueniunt ex eadem forma, non causant diuersitatem specificam; si tamen proueniant ex formis diuersis, eam non tollunt; & idem neque ex eo, quod ipse excessus, & defectus, v.g. in huiusmodi delectationibus, si accipiatur materialiter, solum differat secundum magis, & minus; sequitur, quod peccata non differant specie, vt subdit S. Thom. in resp. ad 1. si fiant ex diuersis motiuis, cum ea etiam, quæ differunt specie, sæpè admittant magis, & minus, vt dicitur 8. Ethic. cap. 1. in fine; & etiam ignis dicatur communiter esse leuior aère. Et quemadmodum ex motuorum diuersitate contigit diuersitas specifica in huiusmodi peccatis: ita & potest contingere vnitas, si tam excessus, quàm defectus, sit ex eodem motiuo, vt subdit in resp. ad 2. sicut enim, qui ex motiuo iactantiæ recedit per excessum à veritate, dicendo plus, quàm verè sit, diuersum peccatum committit, quàm qui ex motiuo deceptionis ab eodem recedit, dicendo minus, vt, v.g. si nolit soluere centum, quæ verè debet; & idem solum dicat se debere quinquaginta; ita & qui semper recedit ex eodem motiuo, v.g. occultandæ veritatis, semper idem peccatum committit, siue recedat per excessum, & dicendo plus, siue per defectum, dicendo minus. Et denique, neque ex eo, quod simul possit quis hoc vtroque peccato peccare, & simul esse, v.g. illiberalis, & prodigus; sequitur, quod hæc peccata non differant specie, aut non sint contraria, cum nihil prohibeat, contraria aliquando inesse eidem secundum diuersa, vt subdit in resp. ad 3. & aliquem simul esse illiberalem in accipiendo, quæ non debet; & prodigum in dando similiter, quæ non debet.

2. Sed contra est difficultas Primò, quia tota hæc doctrina de distinctione peccatorum per excessum, & per defectum, quæ traditur à S. Thoma art. 8. cit. videtur superuacanea, cum satis sit tradita a. 6. eiusd. quæst. 72. & à nobis explicata disp. præcedente, de peccatis commissionis, & omissionis, à quibus hæc non distinguuntur.

Secundò, si peccatum intemperantiæ, quod est per excessum, ex eo distinguitur à peccato insensibilitatis, quod est per defectum; quia illud est ex amore delectationum, & hoc ex odio, vt vult S. Th. aperte sequitur, quod distinguantur ex causis, & principiis actiuis, contra id, quod supra docuit art. 3. & nos explicauimus disp. 15. siquidem amor, & odium, cum sint actus concupiscentiæ, non sunt principia, nisi actiua.

Tertiò, impossibile est, vt peccata differant specie secundum esse morale, & in ratione peccati, nisi fundent

1. Ex S. Thoma, peccata per excessum, & per defectum, differunt specie, quando sunt ex diuersis motiuis.

2. Proponuntur difficultates contra doctrinam allatam.

fundent malitias diuersas specie: siquidem si fundent eadem, apertum indicium est, quod non differant, cum malitia semper proportionentur obiectis formalibus, & actibus, ad quos consequuntur: id verò in peccatis per excessum, & per defectum non videtur contingere, cum vtraque fundent eandem malitiam, id est, eandem carentiam rectitudinis, & mediocritatis oppositæ.

3. Ad primam. Peccata per defectum non sunt eadem cum peccatis omissionis.

Ad primam Respondeo, falsum esse, quod peccata per defectum semper sint eadem cum peccatis omissionis, vt patet in exemplo posito de eo, qui mentitur, dicendo minus, quàm verè sit; & de eo, qui mentitur dicendo plus: & quauis peccatum auaritiæ possit aliquando consistere in sola omissione, vt, si quis omittat simpliciter dare, quæ debet, tunc tamen propriè non appellatur peccatum per defectum, vt notat Val. 1. 2. disp. 6. quæst. 3. puncto 2. in fine: quia est ipse formalis defectus debiti actus, non autem actus indebitus ratione obiecti deficientis, qui propriè significatur appellatione peccati per defectum; sicut & actus indebitus ratione obiecti excedentis, significatur appellatione peccati per excessum. Vnde ad hoc vtrunque requiritur, vt sit vera commissio, & contra præceptum aliquod negatiuum, quod prohibeat certum modum operationis circa obiectum deficientis, aut excedens; & tale præceptum in exemplo allato de auaritiâ, apertè admittit S. Thom. 2. 2. quæst. 62. art. 3. ad 1. vbi ait, præceptum restituendi, præter affirmationem, de re aliena iterum statuenda in statu priorè, non includere negationem de illa non detinenda. Et 1. 2. quæst. 72. art. 3. simile quid admittit in peccato intemperantiæ, & insensibilitatis: siquidem supponit, quod præceptum de temperantiâ, simul prohibeat inordinatum amorem delectationum, ne sint excedentes, & inordinatum illarum odium, ne sint deficientes: & cum vterque hic actus internus sit positiuus, & vera commissio contra præceptum negatiuum; ille tamen dicitur per excessum, quia est causa externi actus verè excedentis, & hic per defectum, quia est causa externi actus verè deficientis.

4. Ad secundam.

Ad secundam Respondent Caiet. & Vasq. ad a. 8. cit. ex quæst. 72. aliquando ex causis, & principiis actiuis contingere determinationem, etiam secundum motiua, & fines proximos, & tunc etiam ex illis posse assignari diuersitatem specificam, non quidem formaliter, in quantum actiua sunt; sed in quantum habent adiunctam determinationem proximi finis, & obiecti formalis, vt etiam supra explicauimus disput. 15. Addi potest ex Contr. in eundem articulum 8. S. Thom. eo loco, quando ait, motiuum in peccato intemperantiæ esse amorem delectationum corporalium, & in peccato insensibilitatis esse odium earundem, non accipere amorem, & odium formaliter pro ipso actu appetitus, & concupiscentiæ, quomodo est principium actiuum; sed accipere obiectiuè, id est, pro ipsa ratione boni, & amabilis, quæ est formale obiectum, & motiuum amoris: & hoc modo certissimum est, quod tribuat speciem, & contrarietatem.

5. Ad tertiam.

Ad tertiam Respondeo, ad distinctionem specificam peccatorum per se non requiri diuersitatem malitiæ, & priuationis; sed satis esse diuersitatem ipsorum actuum, & obiectorum formalium, siue deinde etiam malitia, quæ ex illis consequitur, sit diuersa, siue non: sicut enim eadem negatio rationalitatis potest consequi ad differentiam equi, & leonis, & vniuersaliter eadem negatio potest consequi ad res diuersas; & si accipiat, prout ex illis

consequitur, easque connotat, diuersitatem aliquam contrahit etiam ipsa, & potest pro illis ipsis assumi, vt quando dicimus, equum esse diuersum, irrationalem à leone, & eadem negatio honestatis, & bonitatis, si consequatur ex diuersis actibus, non modò iis non tollit diuersitatem; sed potius ab illis ipsa eam participabit. Et tale aliquid communiter dicitur de macula peccati habitualis, quæ est priuatio gratiæ: ita enim consequitur ad diuersa peccata actualia, vt non modò non tollat eorum diuersitatem; sed potius ipsa eam participet, & in quantum consequitur, v.g. ex peccato furti, illudque connotat, dicitur macula furti, & in quantum consequitur ex peccato homicidij, dicitur macula homicidij.

Deinde dico, falsum esse, quod peccata per excessum, & per defectum fundent priuationem eiusdem bonitatis, & honestatis, siquidem bonitas, v.g. & honestas liberalitatis, integratur quodammodo ex duabus, & est vniuersaliter duplex, id est, ex datione non pluris, quàm oporteat, & ex datione non minoris, & per peccatum prodigalitatis, quæ est per excessum, solum inducitur priuatio illius, in quantum est datio non pluris, & per peccatum auaritiæ, quæ est per defectum, in quantum est datio non minoris.

Tertiò denique dico, falsum esse, quod malitia peccatorum per excessum, aut per defectum, formaliter consistat in priuatione actus boni, qui posset, & deberet esse circa mediocritatem obiecti: hæc enim priuatio solum conuenit ipsi potentia, non autem actui, vt ex se patet; neque actus prodigalitatis, aut auaritiæ, circa dationes excedentes, aut deficientes, idè est malus formaliter, quia non est actus liberalitatis circa dationes mediocres; sed consistit in priuatione illius bonitatis, quæ posset, & deberet esse in illis actibus circa dationes excedentes, & deficientes, id est, in carentia debiti modi, & aptæ commensurationis, aut compositionis in suis partibus, quæ tamen carentia in vtroque actu diuersa est, vt supra diximus: & idè est actus prodigalitatis est formaliter malus; quia non est, qualis debet, circa dationes excedentes, & similiter actus auaritiæ idè est formaliter malus, quia non est qualis debet circa dationes deficientes, & vterque actus est prosecutionis, cum deberet esse actus fugæ.

DISPUT. XX.

Vtrum peccata differant specie secundum diuersas circumstantias.

1. Ex S. Thoma tunc solum ex circumstantiis inducitur species peccatorum, quando simul concurrunt diuersa motiua.
2. Proponuntur difficultates in contrarium.
3. Circumstantia aliquando ex se ipsis tribuunt speciem, etiam præscindendo à diuersis motiuis.
4. Respondetur ad difficultates propositas.
5. Circumstantia generales non tribuunt speciem malitiæ, nisi directè intendatur.
6. Circumstantia speciales aliquando tribuunt speciem ex hoc solum, quod sint cognita.
7. Circumstantia scandalis non est specialis, nisi directè intendatur.
8. Quod quis sit primus in aliquo peccato, & inducat efficaciter socium, quomodo sit circumstantia necessariò exprimenda in Confessione.

S. Thom. 1. 2. quæst. 72. art. 9. diuersarum circumstantiarum corruptiones tunc solum inducunt diuersas species peccatorum, quando proueniunt

6. Quomodo peccata per excessum, & per defectum fundent diuersas negationes bonitatis contra eandem virtutem.

stantiis inducitur species peccatorum, quando simul concurrunt diuersa motiua.

2. Proponuntur difficultates in contrarium.

3. Circumstantia aliquando ex se ipsis tribuunt speciem, etiam præscindendo à diuersis motiuis.

niunt ex diuersis motiuis: quia enim illiberalis, v.g. ex vno, & eodem motiuo congregandi pecuniam, malè se habet circa plures circumstantias, dum eam accipit, quando non oportet, vbi non oportet, quantam non oportet; vno tantum peccato peccat, non autem pluribus: & quia gulosus ex diuersis motiuis potest malè se habere circa diuersas circumstantias comestionis, vt, v.g. ex irrationabili impotentia ferendi famem, comedendo præpropere, contra circumstantiam debiti temporis, quæ dicitur circumstantia, quando; & de hac ipsa præuentione temporis specialiter sumendo delectationem, vt notat Caiet. 2. 2. quæst. 148. art. 4. §. Ad obiectionem in 3. dubio, & §. Ad tertium. vel comedendo laurè, contra circumstantiam, quæ dicitur, quid; & in substantia ciborum sibi, subque statui conuenientium, vt sanitati, vel sensui delectationi inordinatè indulgeat; vel nimium comedendo, contra circumstantiam, quæ dicitur, quantum; ex inordinato appetitu roborandi corpus, quod malè putat multo cibo indigere: & similiter ex his omnibus circumstantiis sumendo specialem delectationem; rectè dicitur pluribus peccatis peccare, & ex his circumstantiis Greg. lib. 30. Mor. cap. 27. initio; assignat species gula, vt bene explicat idem S. Thom. 2. 2. quæst. 148. art. 4. & quæst. 14. de malo, art. 3. quibus locis disertè tradit hanc eandem doctrinam de differentiâ peccatorum ex circumstantiis, solum quando corrumpuntur ex diuersis motiuis, sicut & 2. 2. qu. 53. art. 2. ad 3.

Sed contra est difficultas: quia sæpè ex circumstantiis mutantur species peccatorum, etiam præscindendo à diuersis motiuis, vt patet in acceptione rei alienæ, si sit sacra, vel in loco sacro; in percussione, aut homicidio, si is, qui percutitur, aut occiditur, sit Clericus; in actu copulæ cum non sua, si illa sit coniugata; & similibus: idque ex professo docet etiam S. Thom. 1. 2. quæst. 18. art. 5. præsertim ad 4. & art. 10. vbi in fine corp. longè aliam tradit regulam pro distinctione peccatorum ex circumstantiis, quàm ex motiuis, ex quibus fortè illæ corrumpuntur in aliquo actu; & vniuersaliter ait, quod quandocumque aliqua circumstantia respicit specialem ordinem rationis, vel pro, vel contra, id est, vel præcipientis, vel prohibentis; oportet, quod det speciem actui, vel bono, vel malo. Et paulò superius rationem reddit, quare postquam ratio apprehendit, vel concepit in obiecto vnam aliquam formam, quæ posset ex se sufficere ad actum constituendum in certa specie amoris; adhuc possit ex noua circumstantia apprehendere, & concipere aliam, quæ eum constituat in alia specie subordinata priori, cum tamen in naturalibus id non contingat; & postquam agens, vel natura tribuit formam, quæ possit compositum constituere in certa specie, non possit vterius tribuere aliam, quæ adueniendi priori, constituat simul cum illa compositum in alia specie vteriore: & ait id contingere, quia processus rationis non est determinatus ad vnum, sicut est processus naturæ; sed quolibet termino, aut forma data, potest ratio vterius procedere per alium terminum, aut formam, si ex noua circumstantia illam concipiat in eodem obiecto; cum tamen in natura dentur formæ omninò vltimæ, & vltra illas, si quid adueniat, omninò adueniat tantquam accidens, neque possit cum formis prioribus constituere speciem: atque hac ratione S. Th. apertè asserit, quod aliquando circumstantia per se ipsam, & præscindendo ab omni alio motiuo, se habet, vt differentia, & forma specifica, vt patet manifestè ex art. 5. cit. ad 4. & art. 10. ad 1. & in exemplo,

quod ponit in corp. de furto; & sacrilegio: quauis enim ratio, ex hoc præcisè, quod aliquares sit aliena, apprehendat in illa sufficientem malitiam, & disconuenientiam in ordine ad exceptionem, & per hanc quasi formam, vel rationem formalem obiecti in genere moris, possit acceptioni tribuere speciem furti; si tamen vterius in eadem re aliena apprehendat hanc circumstantiam, quod sit sacra, vel in loco sacro, vterius in illa concipit vteriore aliam disconuenientiam, & quasi formam, vel rationem formalem subordinatam priori; & vterius tribuit eidem acceptioni aliam speciem, quæ dicitur sacrilegium. Idque ipsum clariùs explicat idem S. Thom. quæst. 2. de malo, art. 6. vbi, postquam docuit, circumstantiam appellari omne illud, quod circumstat actum, quasi extrinsecus, & extra actus substantiam, siue se teneat ex parte agentis, siue ex parte finis, aut materiæ, aut modi agendi, aut instrumenti, aut loci, aut temporis, quæ omnia numerantur ab Arist. 3. Ethic. cap. 1. & continentur communi illo versiculo:

Quis, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Subdit, quod sicut in aliis potest aliquid esse extrinsecum superiori, quod est intrinsecum inferiori, quomodo rationale est præter rationem animalis, & de ratione hominis; ita aliquid potest esse circumstantia respectu actus communis considerati, quod non est circumstantia respectu actus considerati magis in speciali: & hoc modo ad hunc actum, v.g. qui est accipere pecuniam, tantquam circumstantia se habet ratio alieni; quæ tamen non se habet, vt circumstantia ad actum furti. Et quauis non omne illud, quod est accidentale, & circumstantia respectu actus communioris, sit essentialè actui inferiori; & ratio albi, v.g. tam sit accidentalè furto, quàm acceptioni pecuniæ communiter sumptæ; semper tamen ait, id, quod est accidentale actui communiori, esse essentialè inferiori, quando ad illum pertinet per se, hoc est, quando specialiter comparatur ad rationem vt conueniens, vel vt disconueniens: & idè si circumstantia addita actui communiori, non importet specialem repugnantiam ad rationem, non tribuere speciem actui inferiori; & si importet, omninò tribuere. Et hoc ipsum, quod circumstantia specialiter repugnans ad rectam rationem, tribuat speciem, posse esse dupliciter: vno modo, ita vt species constituta per circumstantiam posteriorem, contineatur sub peccato priorè, tantquam sub genere, quomodo sacrilegium, quod constituitur per circumstantiam sacri, continetur sub furto; & adulterium, quod constituitur per circumstantiam personæ coniugatæ, continetur sub fornicatione: alio verò, ita vt species constituta per circumstantiam, sit disparata à peccato priorè, neque pertineat ad idem genus, sed sit actus verè diuersus, vt si quis, v.g. furetur propter homicidium, vel propter simoniam; & reuerà habeat duos actus voluntatis, alterum de furto, & alterum de homicidio, aut simonia; sed hic circumstet illum tantquam amor, & intentio finis, cuius gratia, & amore ille est: sicut enim in physicis dupliciter potest intelligi, quod addatur aliquid alteri; primò, vt id, quod additur, sit per se diuisiuum illius, cui additur, vt quando ratio albi intelligitur addi colorato; & tunc per huiusmodi additionem constituitur species sub illo genere; vt, v.g. species albi sub colorato: deinde vt pertineat solum per accidens, vt quado eidem colorato additur ratio dulcis, & tunc constituitur alia species disparata: ita & in moralibus dupliciter potest se habere circumstantia: primò, vt ratio, quæ ex illa apprehenditur

1. Ex S. Thoma tunc solum ex circumstantiis inducitur species peccatorum, quando simul concurrunt diuersa motiua.

apprehenditur in obiecto, se habeat, vt per se diuisua prioris rationis, & tunc sub illa ipsa dat speciem, vt patet in sacrilegio, quæ est species furti, & in adulterio, quæ est species fornicationis: deinde, vt non comparetur ad priorem rationem, tanquam diuisua; sed comparetur tanquam obiectum per se ad alterum actum, qui circumstat priorem, & tunc constituit speciem disparatam, vt patet in altero exemplo, quando quis vult furari; quia vult occidere, aut committere simoniam; vt subdit S. Thom. *ibidem*, in *resp. ad 2.* & in hoc tantum posteriore casu actus furti est in duplici specie peccati, aut mali, id est, in specie furti, & homicidij, cum ratio virtusque malitiæ sit disparata, & vna parti capetur ab illo actu intrinsecè, & formaliter, id est, malitia furti; & altera solum extrinsecè per habitudinè ad alterum actum, tanquam ad finem, id est, malitia homicidij; non autem altera se habeat, sicut ratio generis, vel obiecti generici, & altera sicut ratio differentia, vel obiecti specifici, vt contingit in priore casu: vt enim explicat S. Thom. *ibidem*, in *resp. ad 3.* verè sacrilegium, quando committitur in acceptione rei alienæ, quæ sit sacra, vel existat in loco sacro, in vna tantum specie est, & continetur sub furto, tanquam sub genere, & secundum iura assignatur sub illo, vt species, vt patet ex communi diuisione specierum furti apud Azor. *tom. 3. lib. 5. cap. 12.* & apud Sayrum *lib. 9. clau. reg. cap. 13. n. 8.* quia, scilicet, quemadmodum res aliena accepta in genere, diuiditur in eam, quæ sit sacra, & eam, quæ non sit sacra, tanquam in species formaliter diuersas in ordine ad rationem; ita & furtum acceptum in genere diuiditur in sacrilegium, & non sacrilegium, quod propter imperfectionem communiter appellatur eadem appellatione generis.

Si autem admittantur hæc omnia, quæ diserte, & expresse traduntur à S. Thom. de circumstantiis, non apparet, quomodo possit consistere præsens doctrina, quod distinctio specifica peccatorum tunc solum habeatur ex circumstantiis, quando corrumpuntur ex diuersis motiuis; siquidem etiam haberetur præscindendo à motiuis, quocumque respiciunt specialem ordinem rationis, vel sunt per se diuisuæ in genere moris, vel terminant per se diuersum actum, vt diximus.

4. Respondetur ad difficultates propostas.

Respondet, si admittatur tota doctrina de circumstantiis, quæ assertur ex 1.2. qu. 18. art. 5. & 10. & quæst. 2. de malo, art. 6. adhuc consistere præsentem doctrinam de circumstantiis per motiua, dummodo rectè intelligatur: vt enim bene notat Conr. 1.2. quæst. 72. art. 8. §. D. 5. probat exemplariter, non est intelligenda de circumstantiis, quæ ex se respiciunt specialem ordinem rationis, vel pro, vel contra, vt loquitur S. Thom. 1.2. quæst. 18. art. 10. quia tunc non manent proprie in ratione circumstantiæ, id est, solum extrinsecè, & extra actus substantiam circumstantes, & afficientes; sed se habent, vt conditio, & differentia essentialis obiecti, vt habet expresse S. Thom. quæst. 18. cit. art. 5. ad 4. & art. 10. ad 1. vel certe comparantur, vt obiectum per se ad alterum actum, qui circumstat actum priorem, vt habet quæst. 2. de malo, art. 6. *similiter cit.* sed debet intelligi de circumstantiis, provt manent in vera ratione circumstantiæ, & se habent tanquam accidens ad obiectum formale, vt idem habet eod. art. 10. ad 2. tunc enim cum ex se non dant speciem, vt *ibidem* habetur, solum possunt illam tribuere, in quantum illarum corruptio prouenit ex diuersis motiuis. Atque hoc solum velle S. Thom. art. 8. cit. ex quæst. 72. clarè habetur ex ipsius exemplis de illiberali, qui ex eodem motiuo congre-

gandi pecuniam, violat diuersas circumstantias acceptionis pecuniæ; & de gulofo, qui ex diuersis motiuis violat diuersas circumstantias comestionis: in vtroque enim exemplo circumstantiæ non mutant essentialiter, & in ordine ad rationem ipsa obiecta, quæ circumstant, id est, acceptionem pecuniæ, & comestionem; neque se habent, vt conditiones, aut differentia essentialis priorum obiectorum, quibus intelliguntur aduenite, neque comparantur, vt obiecta per se ad actus distinctos; sed solum se habent, vt modi, aut formæ accidentales eiusdem obiecti, illumque relinquunt in eodem ordine ad rationem: ac proinde vt talis ordo mutetur, sicut requiritur ad distinctionem specificam peccatorum, omnino est opus diuersis motiuis, quod solum vult S. Thomas art. 8. cit. ex quæst. 72.

5. Circumstantia generalis non tribuit specialem malitiam, nisi directè intendatur.

Atque ex his omnibus videtur posse explicari, quare circumstantiæ, quæ appellantur generales, & reperiuntur in omni peccato, vt, v. g. quod sit contra Deum, & que displiceat, quod sit contra legem, quod contineat ingratitude; non tribuant specialem malitiam, nisi directè, & specialiter intendantur: alia verò, quæ appellantur speciales, & solum reperiuntur in certis peccatis, vt, v. g. quod res aliena, quæ per furtum accipitur, sit sacra; quod persona, quæ percutitur, sit Clericus; omnino tribuant, ex hoc solum, quod sint cognita, etiam si non sint per se intentæ; imò & quauis displiceant positinè, vt quando quis positinè dolet, quod res, quam vult furari, sit sacra; & quod inimicus, quem vult percutere, sit Clericus: quauis enim de hac re plurima disputentur à Doctoribus, vt videre est apud Salas 1. 2. tract. 13. disp. 15. sect. 15. & apud Valq. disp. 101. cæteris tamen ommissis, optima ratio videtur esse; quia circumstantiæ generales, in quantum huiusmodi, non respiciunt spirituales ordinem rationis, pro, vel contra, vt loquitur S. Thom. 1.2. quæst. 18. art. 10. sed se habent, vt principia generalia deformitatis, & in obiecto specifico, quod est principium deformitatis specificæ, in vnoquoque peccato includuntur, sicut principia generis in specie; & idem non ponunt in numerum contra specialem deformitatem, sicut nec ponunt in numerum contra specialem obiectum, vt optime explicat S. Thom. quæst. 23. de ver. art. 7. ad 2. at verò quando intenduntur directè, comparantur ad suum actum, quo intenduntur, tanquam obiecta specialia, & in ordine ad illum verè respiciunt specialem ordinem rationis, & non modò illi tribuunt propriam speciem, & specialem malitiam; sed etiam specialiter eam communicant alteri peccato, quod committitur ex huiusmodi intentione directè talium circumstantiarum: nam, qui committit, v. g. furtum ex directè intentione, vt displiceat Deo, verè committit duo peccata, & constituit actum furti in duplici specie mali, siquidem facit, vt dupliciter sit deordinatus, id est, contra iustitiam, quæ est deordinatio intrinsecè, & primaria ex obiecto, & contra charitatem, quæ est deordinatio extrinsecè, & secundaria ex circumstantia mali finis. Neque hoc est absurdum, quod vnus actus in genere naturæ, sit plura peccata in genere moris, vt bene explicat S. Thom. 1.2. quæst. 1. art. 3. ad 3. & quæst. 18. art. 7. ad 1. & quæst. 2. de malo, art. 6. ad 3. siquidem malitiæ, & deordinationes comparantur ad actum peccati, sicut formæ accidentales ad subiectum, & quemadmodum non est absurdum, quod idem subiectum per plures qualitates sit in multiplici specie qualis, vt v. g. pomum in specie albi, & dulcis; ita neque est absurdum, quod idem actus sit in multiplici

specie mali. Et contra, circumstantiæ speciales, quando ex se respiciunt specialem ordinem rationis, se habent vt conditiones, vel differentia essentialis prioris obiecti, illudque trahunt ad aliud esse, vel genus obiecti; & per consequens etiam faciunt, vt alio modo specificet actum, & alterius generis fundet malitiam: quauis enim non intendantur directè, & tanquam obiectum; id tamen, quod directè intenditur, tanquam obiectum, non intenditur nisi sub illis, & provt cognitum sub illis existens, respicit specialem ordinem rationis, & fundat specialem dictamen, & in ipso actu specialem malitiam, si non talis eliciatur, qualis præscribitur per hoc dictamen.

7. Circumstantia scandalosa non est specialis, nisi directè intendatur.

Quæ autem circumstantiæ sint generales, & quæ speciales, & vtram circumstantia scandalosa, & quod aliquis sit alteri causa, aut occasio spiritualis ruinæ, debeat numerari inter circumstantias generales, & idem non tribuat specialem malitiam, nisi directè intendatur, an verò sit circumstantia specialis; & satis sit, si aduertatur; & intentio feratur in obiectum, provt cognitum sub illa existens, non est huius loci. Certè S. Thom. 2.2. quæst. 43. art. 3. non solum de scandalo passiuo, quo aliquis per seipsum ex dicto, aut facto alterius sumit sibi occasionem ruinæ; sed etiam de actiuo, quo aliquis dicto, vel facto suo præbet alteri occasionem ruinæ, negat esse speciale peccatum, quando contingit solum per accidens, & præter intentionem agentis; & qui inordinatè aliquid dicit, aut facit, non intendit, dicto illo, aut facto dare alteri occasionem ruinæ; sed solum suæ satisfacere voluntati; & 1.2. quæst. 73. art. 8. ad 3. de eo, qui prouocando mulierem ad fornicationem, est illi causa mortis spiritualis, diserte negat, quod grauius peccet, quam homicida, qui est alteri causa mortis corporalis; quia non intendit directè talem ruinam, sed solum delectationem; & idem asserit etiam Caiet. in *Summa*, verb. *scandalum*. & Azor. *tom. 1. lib. 4. cap. 20. quæst. 1.* Et ratio videtur esse: quia, sicut inferre sibi spirituales ruinam, quod contingit per omne peccatum mortale, cuius quisque est author sibi, est quid generale, neque habet specialem malitiam, nisi intendatur directè: ita & inferre alteri, quod contingit per omne peccatum mortale, cuius quisque est author alteri; cum hoc nihil aliud dicat, nisi ipsam spirituales ruinam, & hæc sit quid generale in omni peccato, & cæteris paribus semper sit eiusdem rationis, siue causerit immanenter, & in ipso causante, siue transeuntè, & in altero. Et quemadmodum, qui est alteri causa displicendi Deo per actum peccati, vel violandi legem, aut contrahendi aliquam aliam rationem malitiæ generalem, non peccat specialiter contra charitatem in Deum, vel contra obedientiam; ita & qui est alteri causa nocendi sibi, aut sibi inferendi spirituales ruinam, non peccat specialiter contra charitatem in illum: secus verò esset, si ruina spiritualis alterius per se consequeretur ex facto alicuius: quia tunc factum illud non posset præscindi à malitia specialis ruinæ alterius, vt notat S. Thom. 1.2. quæst. 73. art. 8. cit. in corp. exemplo illius, qui publicè fornicatur, & facit scandalum plurimorum. Sed de hoc plura possunt videri apud Valq. 1.2. disp. 102. præferim cap. 4. & seq.

8. Quod quis sit primus in aliquo peccato, & inducat efficaciter socium, quomodo sit

Atque ex hoc videtur colligi, quod qui est primus, v. g. in peccatis carnalibus, & inducit efficaciter socium ad sibi consentiendum, & ad simul peccandum, non tenetur in Confessione specialiter exprimere hanc circumstantiam primitatis; quia contraxerit per illam specialiter malitiam scandalosa, dando alteri occasionem ruinæ: siquidem hæc cir-

circumstantia necessaria est primenda in Confessione. cunctantia scandalosa tunc solum tribuit specialem malitiam, quando est directè intentata, vt iam diximus; sed bene tenetur illam exprimere propter malitiam intemperantia; saltem distinctam numero, si aduertit, quod præter suum peccatum, fuit etiam causa peccati alterius, ad quod ille non erat paratus, & quod alioqui non commisisset.

DISPV. XXI. Quibus modis multiplicentur numero peccata cordis.

1. De qua multiplicatione numerica sit sermo.
2. Peccata cordis proprie dicta multiplicentur numero ex physica multiplicatione actuum, etiam propter solam interruptionem temporis.
3. Ad multiplicationem numericam non est necessarium, vt prior actus retrahatur.
4. Si peccata cordis sint apta consummari exterius, non multiplicentur numero ex sola multiplicatione actuum interiorum.
5. Per somnum non necessario interruptuntur, & multiplicentur peccata cordis, que sunt apta consummari exterius.
6. Per operationes disparatas interruptuntur, & multiplicentur peccata cordis.
7. Etiam si actus interiores differant specie, non necessario multiplicentur numero peccata cordis.
8. Peccata cordis multiplicentur numero ad multiplicationem numericam obiectorum totalium.
9. An, & quomodo una voluntas, v. g. occidendi plures, sit plura peccata.
10. Qui vult laborare pluribus festis, vel comedere pluribus diebus ieiunij, facit plura peccata.
11. Qui vult laborare pluries eodem festo, vel comedere pluries eodem die ieiunij, peccat mortaliter.
12. Qui vult occidere Tisium, & totam eius familiam, tot peccata committit, quot sunt homines in illa familia.
13. Qui vult vnico sermone detrahere pluribus, aut restitui contra plures, facit plura peccata.
14. Qui continuat communicare ciuilibiter cum excommunicato vitando, peccat mortaliter.
15. Beneficiarius, qui continuat abesse à Choro, peccat mortaliter.

Post explicatam diuersitatem specificam peccatorum, dicenda sunt aliqua etiam de diuersitate numerica, & regulæ aliquot sunt tradendæ, quibus illa dignosci possit.

Sed in primis est supponendum, dum agimus hoc loco de diuersitate, ac multiplicatione numerica peccatorum, non esse sermonem de illa, quæ est coniuncta cum diuersitate specifica, quomodo furtum, & homicidium, v. g. dicuntur non esse vnum peccatum numero, neque de illa, quæ haberet ratione subiecti, & suppositi operantis, vt quando voluntas furandi, quæ est in Petro, dicitur non esse idem peccatum numero, cum voluntate furandi, quæ est in Paulo; sed solum de illa, quæ potest repetiri in eodem supposito operante, & intra eandem speciem peccati: vt si Petrus, v. g. eliciat duos actus odij, duos actus furti. Atque hæc ipsa multiplicatio numerica magis est attendenda moraliter, & secundum moralem estimationem, quam physicè, & secundum esse reale: sicut enim fieri potest, vt actus mali, qui secundum esse physicum sunt verè plures, & non solum differunt numero, sed etiam specie, vt intentio, v. g. furandi, electio

1. De qua multiplicatione numerica sit sermo.

mediorum

mediorum ad furandum, delectatio de furto, secundum esse morale sunt tantum vnus, & tanquam vnium peccatum numero sunt confitendi; ita e contra fieri potest, vt actus, qui secundum esse physicum est tantum vnus, secundum esse morale sit plures, & tanquam plures sit confitendus: vt si quis eliciat, v.g. vnicum actum voluntatis, & velit occidere decem.

Hoc autem posito, primo certum est, peccata cordis proprie dicta, que solum sunt apta consummari interiori, neque postulant vterius perici verbis, aut opere, vt est, v.g. peccatum infidelitatis, odij, desperationis; multiplicari numero ex physica multiplicatione actuum, etiam si hæc contingat ex sola interruptione temporis. Ita Nau. in Man.c. 6. num. 16. & in c. consideret. de penit. d. 5. num. 48. Armilla verb. peccatum, num. 4. Tab. peccatum, 1. q. 8. Azor. tom. 1. lib. 4. cap. 4. quest. 4. S. Antonin. 2. p. tit. 5. cap. 1. §. 10. S. Thom. in 2. dist. 42. quest. 1. art. 1. Suar. de penit. disp. 22. sect. 5. & alij apud Azor. loco cit. Probatur: quia quemadmodum, si quis cesset a visione, v.g. alicuius obiecti, & post aliquod tempus ad illam redeat, posterior visio non est illa ipsa, quæ fuit prius, cum illa iam sit præterita, & naturaliter redire non possit, & ad vnitatem numericam motus, vel actus, necessarium requiratur vnitatis temporis, vt docet Arist. 5. Physic. text. 3. 5. ita etiam, si quis cesset ab actu hæresis, aut odij, & post aliquod tempus ad illum redeat; posterior actus non est idem numero cum priore, sed distinctus, & malus per malitiam numero distinctam; non secus, ac esset actus ipse eternus, v.g. furti, aut adulterij, si repeteretur, postquam semel esset commissus, & consummatus.

Dixi autem, etiam si multiplicatio physica contingat ex sola interruptione temporis: quia, si contingat ex diuersitate obiectorum totalium, & aliquis, v.g. per duos actus odij, simul velit malum duobus, vel in eodem instanti, in quo cessat ab odio vnus, incipiat odium alterius, sine vlla interruptione temporis extrinseci, est multo certius, quod peccata sint diuersa, & plura numero; vt notat Suar. de penit. disp. 22. sect. 5. cit.

Atque ex hoc colligitur, ad multiplicationem numericam huiusmodi peccatorum non esse necessarium, quod prior actus retrahatur, quidquid dicat Canus in relect. de penit. p. 5. §. Et per hoc ad primum. dummodo enim actus odij tempore aliquo intermitteretur, non potest, quando deinde repetitur, non esse distinctus: & quemadmodum retractatio non est necessaria ad hoc, vt ille interruptatur; ita neque est necessaria ad hoc, vt multiplicetur.

Quod si dicas, cum eodem Canobidem, huiusmodi multiplicationem numericam peccatorum, debere accipi moraliter; non autem physicè, vel mathematicè; quia alioqui, qui permanet per horam, v.g. in actu odij, non posset dici semel tantum peccare, nisi toto illo tempore actum illum ita continuaret, vt ne per minimam quidem, aut leuissimam distractionem illum interromperet, quod tamen est valde durum, cum nemo possit huiusmodi multiplicationes, quæ contingunt ex leui distractione, aduertere, vt deinde ea manifestet in Confessione: & idè sicut qui per tantillum temporis distrahitur ab actu odij, & deinde ad illum statim redit, non censetur moraliter actum multiplicare; quia primus actus adhuc moraliter manet, cum non fuerit retractatus: ita similiter neque multiplicatur, si distractio duret diuini, dummodo primum actum non retractet. Respondeo, verum quidem esse, quod huiusmodi interruptio debeat esse moralis, non au-

2. Peccata cordis proprie dicta multiplicari numero ex physica multiplicatione actuum, etiam si hæc contingat ex sola interruptione temporis.

3. Ad multiplicationem numericam non est necessarium, vt prior actus retrahatur.

tem physica, aut mathematica, & qui per aliquid temporis inuoluntariè distrahitur ab actu odij, statim ad illum redit, non censetur moraliter actum multiplicare: nego tamen id provenire ex eo; quia actus peccati moraliter manet, & semper denominat actum peccantem, quousque non fuerit retractatus; id enim si esset, is, qui semel peccasset peccato odij, & per mensuram tale peccatum non retractasset, non solum diceretur toto illo tempore peccator habitualiter, sed etiam peccans actualiter: quod tamen est falsum; sed provenit ex eo, quia brevis illa interruptio, cum sit inuoluntaria, moraliter non aduertitur, & nulla ipsius habetur ratio; & actus secundum moralem estimationem censetur continuari; quando non est voluntariè interruptus.

Et quanuis fortasse reuerà, & apud Deum, huiusmodi actus sint plures, cum primus ille verè interruptatur, quanuis inuoluntariè, & inaduertenter; apud homines tamen, & in ordine ad Confessionem, accipiuntur, tanquam vnus, quando eorum distinctio non potest perfectè cognosci, & manifestari, vt notat Suar. sect. 5. cit. num. 11. & seq. & idèd possunt dici moraliter esse vnus.

Quod verò habet Stephanus Fagundez lib. 3. de præceptis Ecclesie, cap. 5. n. 1. 5. ex Rebello de obligat. iust. part. 1. lib. 2. quest. 17. sect. 2. num. 9. & 10. ad multiplicationem numericam peccatorum ex temporis interruptione, requirit saltem vnum quadrantem, vel etiam in aliquibus mediâ horam; non video, qua bona ratione possit probari, vt non existimetur dictum gratis, & sine fundamento: neque Nau. in Man. cap. 6. num. 18. §. Inferitur oblatio: quem etiam pro hoc dicto citat Fagundez, quidquam tale habet, vt patet legenti.

Secundò, peccata cordis, quæ perficiuntur, & consummantur exteriùs, saltem moraliter, & in ordine ad Confessionem, non multiplicantur, quando durât in aliquo suo effectu, & ratione illius possunt dici manere virtute, etiam si sæpius repetantur. Ita Nauar. in Man. cap. 6. cit. num. 16. & in cap. consideret. num. 48. cit. de penit. dist. 5. Caiet. tom. 1. opusculo. tract. 3. 1. resp. 15. dub. 2. & 2. 2. quest. 66. arr. 3. Suar. de penit. disp. 22. sect. 5. n. 21. Valq. 1. 2. dist. 75. cap. 2. num. 5. & 6. & alij communiter. Probatur: quia, si quis ad occidendum inimicum, v.g. longum iter suscipiat, & sæpius renouet intentionem occidendi, moraliter non censetur sæpius peccare, sed solum magis confirmare prius peccatum: & cum toto illo tempore nunquam sit non peccans; semper tamen continuat idem peccatum; & omnes operationes, quas facit in illo itinere, solum facit propter homicidium, & omnes assumit, tanquam medium ad illud perficiendum; & idèd quando durat talis continuatio vnus peccati, non potest fieri peccans de nouo, etiam si pluries renouet voluntatem peccandi. Et quanuis Valq. dist. 75. cit. cap. 3. n. 11. ab operationibus, quæ possunt continuari in vnum peccatum, excludat somnum, & vniuersaliter asserat, semper per somnum intertumpi peccatum; probabilius tamen videtur, quod etiam somnus possit continuare peccatum, si etiam ipse assumatur, vt medium ad eundem finem, vt notat Nau. in cap. consideret. n. 48. cit. de penit. dist. 5.

Secus verò esset, si huiusmodi peccatum volendi occidere hominem, interromperetur per aliquam aliam occupationem disparatam, quæ fortè occurreret in medio itinere, & ad finem homicidij se haberet impertinenter: tunc enim quia illa occupatio non posset esse nexus actionum præcedentium cum subsequentibus, verè prior voluntas intelligetur

4. Si peccata cordis sint apta consummari exteriori, non multiplicantur numero ex sola multiplicatione actuum interiorum.

5. Per somnum non cessat interruptio peccati, & multiplicatur peccata eius.

6. Per operationes disparatas interruptio peccati non cessat, & multiplicatur peccata eius.

tur cessare, si non maneret in se actualiter; & quando deinde iter inceptum resumere ad perpetrandum homicidium, committeret nouum peccatum, sicut docet Nau. in Man. c. 6. cit. n. 18. de eo, qui illi- cium amoribus captus, mulierem persequitur, vt ea possit: quanuis enim, si diem, aut noctem integram consumat in cantilenis, vt eam alloquendi, aut habendi, vnum tantum peccatum committat; si tamen huiusmodi operationem interrumpat, & vacet aliis occupationibus, & negotiis, quæ non sint via ad illum finem, & deinde iterum redeat ad malam operationem prouocandi mulierem, tot peccata multiplicat, quoties reperit priorem voluntatem, eo modo iam interruptam: quod totum optime explicatur ex iis, quæ diximus lib. 1. de voluntate virtute.

Idque est verum, non solum, quando huiusmodi actus interiores, qui renouantur, sunt eiusdem speciei physice; vt si quis sæpius renouet intentionem homicidij, vel adulterij; sed etiam, quando sunt in ordine ad vnum aliquid, & differunt specie: vt si quis post actum intentionis eliciat actum electionis, delectationis: dummodò enim huiusmodi actus per aliquem effectum, aut operationem mediam continentur, & moraliter possunt dici vnum voluntarium; non sunt, nisi vnum peccatum.

Tertio, peccata cordis, siue sint apta exteriori perfici, siue non, moraliter multiplicantur numero, non solum ad temporis interruptionem; sed etiam ad multiplicationem obiectorum totalium. Ita Azor. tom. 1. lib. 4. c. 4. q. 3. & 4. cit. ex Suar. de Penit. disp. 22. sect. 5. cit. n. 34. si quis enim vnico actu voluntatis velit occidere, v.g. decem, aut decies omittere Sacrum, vel Horas canonicas, ieiunium frangere, peierare; moraliter loquendo, vnus ille actus est decem peccata, saltem æquiualeat, & tanquam decem est considerendus: neque est satis, si is, qui per illum peccauit, dicat Confessario: *Et vni occidere decem*. Neque in hac re multum refert, verum huiusmodi actus reuerà sit dicendus esse decem peccata, an verò esse vnum peccatum, & cõtinens vnâ malitiam; sed quæ æquiualeat decem malitiis: hæc enim omnia potius pertinent ad modum loquendi, quam ad rem: & si nomine peccati intelligatur ipse actus voluntarius deordinatus, quomodo ex S. Thom. 1. 2. q. 72. art. 1. accipitur nomen peccati, quando peccata dicuntur specificari ex obiectis, certum est, huiusmodi voluntatem non esse nisi vnâ, & per consequens etiâ peccatum esse vnum: & sicut huiusmodi voluntas, cum sit vna secundum esse physicum, terminatur indiuisibiliter ad decem homines, & æquiualeat decem voluntatibus, quarum vnæquæque terminetur ad singulos; ita & dici potest indiuisibiliter habere vnâ malitiam, quæ æquiualeat decem, idque solum significat, quando dicitur huiusmodi actus moraliter esse decem peccata, de qua re legi potest Suar. disp. 22. sect. 5. cit. a num. 33.

Verum contra hoc est difficultas: quia non apparet, quare si quis vnico actu velit occidere, v.g. decem homines, moraliter, & saltem secundum æquiualem committat decem peccata homicidij; non autem is, qui vult furari, v.g. decem aureos, committat decem peccata furti. Sed breuiter dici potest disparatas esse: quia decem homines sunt decem obiecta totalia in ordine ad tribuendas moraliter, & per æquiualem decem malitias; cum tamen decem aurei solum sint obiecta partialia. Et ratio est: quia vita cuiusque nihil vnitatis habere potest cum vita alterius, ratione cuius possit continuari, & constituere simul cum illa aliquid vnû in eo genere boni, in quo ipsa est; sed semper respe-

7. Si actus interioris differant specie, non necessarium est multiplicare numero peccata cordis.

8. Peccata cordis multiplicantur numero ad multiplicationem numericam obiectorum totalium.

9. An, & quomodo vna voluntas, v.g. occidendi plures, sit plura peccata.

cti cuiusque est bonum integrum, & totale; neque vnquam potest esse partiale: at verò vnusquisque aureus potest simul cum alio constituere vnum bonum totale in suo genere; & si decem aurei simul accipiuntur, obiectum totale est ipsa tota collectio omnium decem, quæ verè est vnum aliquid bonum, & in quo singuli aurei solum se habent, vt partes; atque ita multo maior est ratio, vt voluntas occidendi decem moraliter censetur decem peccata homicidij, quam vt voluntas furandi decem, moraliter censetur decem peccata furti. Et eadem ratio, si contingat, vt decem aurei, qui per furtum accipiuntur, ex aliquo alio capite non coalescant in aliquid vnum, vt, v.g. si singuli debeant accipi à diuersis dominis; & idèd damnum, & iniuria, quæ inferitur vni, necessariò sit distincta totaliter à damno, & iniuria, quæ inferitur alteri, sicut vita, quæ per homicidium auferitur vni, est distincta à vita, quæ auferitur alteri, sine vilo absurdo potest concedi, quod etiâ voluntas furandi decem, sit moraliter, & secundum æquiualem decem peccata furti, & tanquam decem manifesta in Confessione.

Ad discernendum autem, vtrum aliqua plura obiecta, quæ simul sunt volita per vnum actum, sint totalia, & illum actum constituent in ratione multiplicis peccati; an verò sint partialia, & actum relinquunt in ratione tantum vnus peccati; videndum est, vtrum continentur aliquo modo inter se, & vniantur in aliquid vnum, saltem ratione effectus, quem relinquunt: tunc enim sunt partialia, & actus, quo sunt volita, est vnum tantum peccatum, vt in re non abfimili, id est, quomodo ex peccatis venialibus possit aliquando fieri mortale, docet Valq. 1. 2. dist. 146. c. 2. n. 3. & Sanchez lib. 1. in Decal. c. 4. n. 9. Atque hoc modo, si quis velit operari seruiliter pluribus diebus festis, vel aliquid modicum comedere pluribus diebus ieiunij, voluntas illa; quanuis sit vnica secundum esse physicum; est tamen multiplex secundum esse morale; & in ratione peccati; quia iniuria, quæ fit contra illos dies, non continuatur, neque coalescunt in vnâ iniuriam, sicut neque ipsi dies continentur, aut coalescunt in vnum diem: at verò si quis velit pluries operari seruiliter in vno die festo, vel pluries comedere aliquid modicum in vno die ieiunij, potest peccare vno tantum peccato; quia & partes temporis, quibus voluntariè impeditur à diuino seruitio in illo die, moraliter continentur in vnâ partem notabilem illius diei, & comestiones modicæ, quibus reficitur eadem die, moraliter continentur in vnâ comestione, & refectionem notabilem, contra præceptum ieiunij, vt notat Authores citati.

Atque ex hac regula, quæ desumitur ex continuatione obiectorum, possunt solui multi casus particulares: primo enim, si quis velit totam domum diripere, totam Bibliothecam furari, totum gregem mactare, totas segetes alicuius comburere, non peccat, nisi vno peccato, vt concedit Nau. in Man. c. 6. cit. n. 18. & Azor. tom. 1. lib. 4. c. 4. cit. q. 3. quia singula ex his constituunt vnum aliquid totum in eo genere boni, in quo sunt, & ratione illius totius non inferitur dominus, nisi vna iniuria, & vnum damnum.

Secundò, si quis velit occidere Titium, & totâ eius familiâ, tot peccata committit, quot sunt homines in illa familia, quibus vult eripere vitam: quia vnusquisque que vita non facit, cum vita alterius, vnum bonum totale in genere vite; neque damnus, & iniuria, quæ inferitur vnique, facit vnû damnum, & vnâ iniuriam totalem. Et in hac re minus probabiliter videtur sentire Nauar. cap. 6. n. 18. cit. qui ait, in tali casu duo tantum peccata committi: quia familia in iure accipitur tanquam vna persona, lib. 1. ff. si fam. fur. fuisse dicatur. Contra enim est: quia, etiam si iuris fictione

10. Qui vult laborare pluribus festis, vel comedere pluribus diebus ieiunij, facit plura peccata.

11. Qui vult laborare pluribus diebus festis, vel comedere plures eodem die ieiunij, peccat moraliter.

12. Qui vult occidere Titium, & totâ eius familiam, tot peccata committit, quot sunt homines in illa familia.

fictione tota familia accipiatur, tãquam vna persona, sedque in ciuilibus licite fiat; si tamen loquamur in aliis. in quibus fictio nō habet locum; sed solum attenditur id, quod reuera est, alio modo est dicendū, & in casu nostro, sicut reuera familia Titij nō viuunt tãtũ vna vita, sed multipliciter etiam non nisi multiplici homicidio occidi potest: & si in illa sciretur esse aliquis Clericus, aut persona ecclesiastica, & sacra, non excusaretur à peccato sacrilegij, qui etiam illum vellet occidere, vt notat Azor. *quest. 3. cit.*

13. *Qui vult vnico sermone detrahere pluribus, aut testificari contra plures, facit plura peccata.*

14. *Qui continuat communicare ciuilibiter cum excommunicato vitado, peccat mortaliter.*

15. *Beneficiatus, qui continuat abesse à Choro, peccat mortaliter.*

numero peccata oris, quoties multiplicentur moraliter locutiones, in quibus consistunt: vt si quis diuersis temporibus mentiatur, blasphemias.

Secundò, si huiusmodi peccata inferant damnum, vel iniuriam pluribus, tor censentur moraliter. Not sunt illi plures, quibus inferunt damnum, vel iniuriam, etiam si locutio, qua proferuntur, sit tantũ vna: vt si quis, v. g. vnico actu proferat falsum testimonium contra tres, vel blasphemet Christum Dominum cũ duodecim Apostolis: sicut enim, qui vnico actu voluntatis vult occidere decem, decies peccat peccato homicidij: quia personarũ, quibus intendit auferre vitam, sunt per se obiecta totalia, & nullo modo continuantur in vnum, vt *suprà* diximus; ita etiam, qui vnico testimonio dat damnum tribus, vel vnica blasphemia facit iniuriam pluribus, pluries peccat, cùm eadem ratione damna, vel iniuriarũ sint totales pro totali diuersitate suppositorum, quibus inferuntur.

In qua re minus videtur probandum id, quod habet Nauar. *in Man. c. 6. n. 18.* huiusmodi blasphemias esse tantũ duo peccata: quia omnes Apostoli sumuntur loco vnus: & quod habet Henric. *lib. 5. id est, 2. de Pœnit. Sacram. c. 5. n. 6. & c. 8. n. 4.* esse tantũ vnũ peccatum, sicut & quando quis furatur arcam vasorum argenti, vel expilat totum horreum tritici, est vnũ tantũ peccatum furti. Contra enim est: quia iniuria, quæ sit vniciquæ, est omninò, & totaliter diuersa, vt patet ex dictis; & bene notat Azor. *tom. 1. lib. 4. cap. 4. q. 5.* Et idem videtur, si quis eadem continuata locutione multiplicet blasphemias contra diuersos Sanctos, aut periuria, vocando in testimonium Deum, & Sanctos. Semper enim iniuriarũ sunt totaliter diuersa, quidquid dicat Henric. *cap. 5. num. 6. cit.*

Tertiò, qui vnico impetu, & continuato sermone profert in aliquem plures contumelias, & conuicia, appellando, v. g. illegitimum, furem, adulterum, hæreticum; si huiusmodi contumelias, & conuicia dicantur differre specie infima, committit plura peccata, vt notat Nauar. & Azor. *loc. cit.* Henric. *lib. 2. de Pœnit. Sacram. c. 8. n. 81.* si verò dicantur esse idẽ specie infima, vt vult Molina *tract. 4. de iust. disp. 19. n. 3.* Sor. *lib. 5. de iust. q. 9. arr. 5. in fine.* Reginal. *in praxi, lib. 2. c. 5. n. 102.* Caiet. *2. 2. q. 72. art. 1.* Petr. de Aragon. *ibid.* & alij alij ex recentioribus: quia, scilicet, conueniunt in vna ratione formali, ex qua desumitur species, id est, in hoc, quod sint de honoratiua, vel ablatiua, aut diminutiua honoris, non committit moraliter, nisi vnũ peccatum: sicut enim, qui cum altero pugnant sapius illum percutit pugno, aut verberet, non peccat, nisi vnũ peccatum; quia omnes percussiones sunt partiales, & constituunt vnã pugnam, aut rixam totalem, & continuantur ratione vnus damni corporalis, quod faciunt; & qui vno impetu appellat aliquem ter, aut quater mendacem, aut furem, aut continuato sermone sapius reperit idem mendacium, aut periurium, solum peccat vnũ peccatũ; quia singulæ prolationes illius verbi sunt partes vnus locutionis contumeliosæ, aut mendacis, vel periuræ, vt docent Authores cit. ita etiam, qui eodem impetu simul profert plures contumelias, solum peccabit vnũ peccatum. Et quod non sit improbabile, omnes contumelias esse vnus speciei infimæ; vt docet Caiet. & alij cit. potest probari à simili: quia eadem ratione omnia furta idẽ sunt vnus speciei; quia res alienæ solum materialiter differunt, nō autẽ formaliter secũdũ rationẽ specificatiuã furti, id est, secũdũ hoc, quod sunt necessarier, vel accommodatæ ad vsus vitæ. Et idem videtur esse etiã de detractionibus, & infamiis: & idẽ in Confessione sacramentali non est necessarium manifestare materiam furti, aut infamiarũ, dicei. do. v. g. quod sit furatus argentum, aut

Peccata multiplicentur numero pro multiplicatione locutionum.

Qui blasphemat Christum, & duodecim Apostolos, committit vnũ tantũ peccatum.

Qui continuat communicare cum excommunicato vitado, peccat mortaliter.

Probabile est, quod plures contumelias sint plura peccata numero distincta.

aut adrum, vel, quod famam abstulerit, dicendo, quod ille sit hæreticus, vel fur: ergo eadem ratione etiam contumeliarũ solum differunt materialiter, cùm omnes in hoc conueniant, quod sint de honoratiua alterius, & honor cõmuniter existimetur tanquã bonum vnus rationis, sicut & fama, & res externa. Et confirmatur: quia S. Thom. *2. 2. q. 72. art. 1. cit.*, agens de essentia contumeliarũ, nullam facit mentionem de diuisione in plures species; quod signum est, ipsum nihil tale agnouisse, vt notat Caiet. *ibid.* Et *q. 73. art. 1. ad 2. & art. 4. ad 1.* in hoc solum distinguit contumeliam à detractione, quod detractor malum loquatur de absente, & ignorante, & ei famam auferat; contumeliosus verò in facie ipsius, vt illum dehonoret: quod signum est hæc duo vitia quoad cetera esse æqualia: & sicut omnes detractiones sunt vnus speciei, ita & contumelias.

Sed, quantum hæc ita sint, non est tamen negandũ, quod contumelias, etiam intra eandem speciem, excendant se inuicem in grauitate, & leuitate; & aliquando tantus potest esse huiusmodi excessus, vt merito debeat specialiter manifestari in Confessione, sicut aliarũ circumstantiarũ, quæ notabiliter aggrauant in eadem specie, vt notat Petr. de Aragon. *loco cit.*

6. *Probabile est, quod plures contumelias sint plura peccata numero distincta.*

Quartò, probabile est, quod coram Deo, qui res intelligit, sicuti sunt, plures sint contumelias, aut mendacia, vel periuria eodem continenti sermone prolata, sint plura peccata distincta numero, sicut sunt plures actus interni, v. g. odij, si tantisper interrumpantur, vel discontinuentur, vt *suprà* diximus *disp. 2. 1. num. 2.* ex Suar. *tom. 4. de Pœnit. disp. 22. sect. 5.* & aliis: quemadmodum enim verè, & realiter sunt plures dictiones, & prolationes numero distinctæ, & vnaquæque habet suã entitatem, ita etiam habet suã malitiam, & deordinationem, eaque in se ipsa est completa, & perfecta; neque vno modo perfcitur, aut cõpletur, vt per alteram; & vnaquæque ad alteram se habet merè per accidens: & idẽ verè sunt plures nō solum in genere entis; sed etiam in genere moris, & malimoraliter, dummodo verè habeant multiplicatam significationem, & tanquã plura verba profertantur; non autem ex communi acceptione, & modo loquendi profertantur tanquã vnũ: sicut enim, quãdo duplicamus aliqua aduerbia, v. g. sepe sapius, etidẽ citius; solum illa accipimus loco vnus: ita, etiã si quis alicui duplicet contumeliam, eumque appelleret, v. g. furem, furem; poterit accipi tanquã vna; & tunc non erit nisi vnũ peccatum.

Quia tamen, quando huiusmodi dictiones sapius repetuntur, etiam vt plures eodem continenti sermone, cõmuniter solum proueniunt ex vno, & eodẽ actu interno; neque ex eo, quod repetantur, maiorem iniuriam, aut damnum inferant, quã si tantũ semel proferantur; idẽ moraliter censentur vnũ peccatum; & satis in Confessione manifestantur, tanquã vnũ: quod idem videtur esse etiã de iteratis percussioibus, aut vulneribus in eadem rixa, de iteratis acceptionibus librorum in eadem direptione Bibliothecæ, & similibus: sicut enim, si illis singulis responderent singuli actus interni, à quibus prouentirent, & qui rixatur, v. g. aut furatur, initio rixæ, aut furti solum haberet voluntatem percutiendi semel, aut accipiendi vnũ librum, & statim post primam percussioem, aut acceptionem eliceret aliam voluntatem percutiendi adhuc semel, & accipiendi alium librum; & sic deinceps actus internos multiplicaret; pro multiplicatione actuum externorũ, verè, & proprie essent plura peccata: ita etiam, si actus internus sit tantũ vnus, actus externi erunt tantũ vnũ peccatum, quantum absolutè vnitas physica actus interni non impediatur veram pluralitatem peccatorum externorum: vt si quis habeat, v. g. vnico actu in

ternũ occidendi tres, & deinde re ipsa illos occidat; quia tamẽ in casu posito de pluribus contumeliis, aut mendaciis, ac repetitis, non reperitur hæc totalitas obiectorũ, aut personarũ, quibus inferitur iniuria; idẽ possunt reputari, tanquã vnũ peccatum, etiam ex vnitate actus interni, vt diximus. Verũ, vt hæc ipsa totalitas obiectorũ non reperitur in mendaciis, vel periuriis eodẽ continenti sermone prolatis, debent hæc non esse diuersa, aut de rebus diuersis; sed solum de eadẽ re debent esse sapius repetita; & alioqui, si quis eodem sermone continuato multa dicat contra mentẽ, illique omnibus iuramentũ adiungat; certum videtur, quod committat plura mendacia, & plura periuria; cùm vnũquodque ex his falsis pronuntiatis sit de obiecto diuerso, & supra vnũquodque per nouam iniuriã vocetur Deus in testem, vt supponimus. Quare minus verum videtur, quod habet Henric. *lib. 5. c. 5. n. 6. in com. f.* quod si testis sub iuramento simul rogetur de pluribus rebus, aut articulis, & in omnibus mentiatur, vnũ tantũ periurium faciat. Contra enim est: quia certũ videtur, quod mendaciũ non est tantũ vnũ, quantum sit vna prolatio cõtinuata mendaciorũ, & vnũquodque bene, & integrè est consummatũ in se, & solum dispartatè se habet ad aliud; & idẽ neque periuriũ potest esse tantũ vnũ, cùm hoc sit ipsemet actus mendacij, in quantum est contrarius, & iniuriosus Dei veracitati, qui per iuramentum est vocatus in testẽ. Neque oppositũ docet Archidiaconus. *in c. inter cetera. n. 2. 2. 2. q. 4.* solum enim ait, quãdo quis vnico actu iurat plura, vt, v. g. ducere concubinã in vxorem, & doctro expellere matrẽ, (qui est casus illius capituli), iuramentũ esse vnũ, in quantum dicit actum iurantis; & esse duo, in quantum dicit res iuratas, vel iuramento promissas; & ne verbum quidem facit, vtrum ille vnicus actus iurantis possit esse vnũ tantũ peccatum numero, & vnica habens malitiam; an verò saltẽ possit illam habere, quasi duplicẽ, & æquiualemẽ duobus, vt *suprà* diximus de illo, qui vnico actu voluntatis vult occidere plures. Et ex alia parte, dum admittit, quod iuramentum sit duplex, in quantum se tenet ex parte rei iurate, hoc ipso videtur admittere, quod suo modo possit esse etiam duplex in ratione peccati, si res illa iurata sit verè duplex, v. g. duplex mendaciũ. Et ad hoc explicandum etiã facit doctrina, quam ibi afferit ex iure ciuili, de vnitate, aut pluralitate stipulationis; quæ quantum perficitur vnico actu, prout se tenet ex parte stipulatis, verè tamẽ est multiplex pro rebus ipsis, quæ stipulantur. *scire debemus ff. de verb. oblig.* Eadẽ enim ratione etiam iuramentum potest esse multiplex pro multiplicitate ipsarum rerum, quæ iurantur; quantum sit vnũ, prout est actus ipsius iurantis, & pluralitatem saltem virtualem malitiæ potest satis habere ex multiplicitate obiectorũ; quidquid sit de vnitate actus ex parte iurantis. Sed fortassè tota hæc res potest clariùs expediri, si distinguamus voluntatem, aut actum iurandi super attestatiõem plurium articuloꝝ; & ipsam formalem, & actualem attestatiõem cuiusque contra iuramentum iam factum: quod enim Deus vnico actu vocetur in testem plurium mendaciorum, fortassè non est, nisi vnũ peccatum numero; & iniuria, quæ sit Deo, est tantũ vna, & vnus rationis in omnibus suis partibus, quas desumit ex hac multitudine, tanquã ex circumstantia per se aggrauante in eadem specie, vt infra dicemus *disp. 3. 1.* ex S. Thom. *1. 2. q. 73. art. 7.* At verò, quod deinde singulæ attestatiões sint contrariarũ iuramento, non potest non esse nisi plura peccata, & plura periuria, si ipsa in se sunt moraliter plures, & plura mendacia, cum formaliter pluralitas periurij non sit attendenda ex pluralitate iuramenti,

7. *Qui rogatur sub iuramento de pluribus articulis, & in omnibus mentiatur, nō committit vnũ tantũ periurium.*

DISPV. XXII.

Quibus modis multiplicentur numero peccata oris.

1. Peccata oris multiplicentur numero pro multiplicatione numerica locutionum.
2. Et pro multiplicatione illarum, quibus inferuntur damnum, aut iniuria.
3. Qui blasphemat Christum, & duodecim Apostolos, non committit tantũ duo peccata.
4. Qui continuato sermone profert in aliquem plures contumelias, verum peccet plura peccata.
5. Probabile est, quod contumelias non differant specie, nisi materialiter.
6. Probabile etiam est, quod plures contumelias sint plura peccata numero distincta.
7. Qui rogatur sub iuramento de pluribus articulis, & in omnibus mentiatur, non committit vnũ tantũ periurium.

X dictis disput. precedente de peccatis cordis, multa colligi possunt etiam pro peccatis oris. Primò enim certum est, quod toties multiplicatur

fed ex pluralitate actuum contra iuramentum, siue vnum, siue plura, vt ex se patet.

DISPVT. XXIII.

Quibus modis multiplicentur numero peccata operis.

- 1. Peccata operis multiplicentur numero per interruptionem actus interni, & actus externi simul.
2. Si cessante actu interno continetur actus externus, non multiplicentur peccata operis.
3. Ad unitatem numericam peccati operis, non requiritur unitas physica, & continuitas operationis.
4. Plures operationes possunt esse vnum peccatum, etiam si habeant suas malitias.
5. Plures operationes non possunt esse vnum peccatum numero, nisi ordinentur ad consummationem vnius.
6. Actus, qui sunt post aliquod peccatum iam consummatum, sunt per se peccata distincta.
7. Si vnus actus habeat plura obiecta totalia, potest esse plura peccata.
8. Si quis ludat per totam noctem, & cum pluribus, semel tantum dicitur ludere, & vnum tantum peccatum committit.
9. Si quis iuret eandem rem per plures Sanctos, eamque non impleat, quot peccata committat.
10. Si quis voueat pluribus Sanctis eandem rem, eamque non impleat, quot peccata committat.
11. Transgressio voti sepius repetiti, aut renouati, non est communiter, nisi vnum peccatum.

DE multiplicatione numerica eorum peccatorum, quae prodeunt in actum externum, multa habet Suar. tom. 4. de poenit. disp. 2.2. sect. 5. a num. 19. & tom. 5. de censuris, disp. 3. n. 2. & seq. & breuiter haec possunt notari.

1. Peccata operis multiplicentur numero per interruptionem actus interni, & actus externi simul.

2. Si cessante actu interno continetur actus externus, non multiplicentur peccata operis.

3. Ad unitatem numericam peccati operis non requiritur unitas physica, & continuitas operationis.

Quarto, non solum id est verum, quando huiusmodi operationes per se acceptae nullam habent malitiam propriam, vt in exemplo posito, de emptione gladij, instructione equi; sed etiam, quando per se accepta illam habent, vt sunt, v.g. in eo, qui intendit homicidium, percussiones, & vulnera; in eo, qui intendit fornicationem, tactus, & oscula: quia enim omnes istae operationes non sunt per se, sed ordinantur omnes ad vnum opus, & vnum peccatum consummatum; moraliter censentur quasi partes illius, illudque componunt compositione quadam voluntaria, & morali. Et quidem in ordine ad Confessionem communis sententia est, quod satis exprimentur, tanquam vnum peccatum, & illi, v.g. qui occidit hominem, satis sit dicere: Occidi hominem. non autem fit necessarium addere: Et tot vulnera infixi. Et in hoc sensu verisimium est, quod moraliter sint vnum peccatum, etiam si physice sint plures actus.

Si tamen loquamur in rei veritate, & in ordine ad Deum, qui res intuetur, sicuti sunt, non est improbabile id, quod notat Suar. de poenit. disp. 2.2. sect. 5. cit. n. 24. tot esse peccata numero distincta, quot sunt operationes habentes malitiam: sicut enim, si quis per certa intervalla temporis plura vulnera alicui inflingeret, vel oscula, & tactus impudicos cum scorto haberet, vnumquodque illorum esset peccatum per se; ita etiam, si quis infligat vnum immediate post aliud, cum breuitas temporis intermedij non impediat eorum distinctionem, & fortasse vniciuique illorum respondeat suus actus internus, quo determinate imperatur & regulatur.

Quinto, huiusmodi contiguitas, & immediatio plurium operationum, tunc solum est sufficiens ad constituendum vnum peccatum, quando omnes ordinantur ad vnam consummationem, & perfectionem, vt sunt, v.g. vulnera, quae infliguntur ad occidendum hominem; oscula, & tactus, qui adhibentur ad fornicationem: si tamen operationes, quae successiuè sunt, & sunt contiguae, non ordinantur ad consummationem vnius peccati; semper sunt peccata distincta, & tanquam plura, sunt confitenda: vt, si quis, v.g. simul aggreddiatur pugnam contra duos, vel tres, & interfecto vno statim procedat ad interficiendum alterum; vel absoluto vno actu concubitus, aut fornicationis, procedat ad alium: quia enim prius homicidium, vel concubitus iam fuit in se ipso perfecte consummatum, & habuit vltimum terminum, quem poterat habere, non potest secundum homicidium, vel secundum concubitus ordinari ad illum; & simul componere vnū peccatum, etiam si fiat immediate post illud.

Atque ex hoc principio rectè colligit Suar. sect. 5. cit. n. 26. non esse eandem rationem de actibus, qui procedunt, v.g. homicidium, aut fornicationem, & sunt quasi via, vel preparatio ad illius consummationem; & de actibus, qui sequuntur: vt, si quis inimico iam mortuo adhuc pergat infligere vulnera, vel post absolutam fornicationem iterum redeat ad tactus, & oscula: illi enim, qui procedunt, idèd faciunt moraliter vnum peccatum cum actu vltimo; quia ordinantur ad perfectionem, & consummationem illius, & se habent aliquo modo, vt partes peccati consummari, & perfecti: at verò actus, qui consequuntur, non possunt tali modo ordinari, cum iam peccatum ponatur habuisse totam suam consummationem; & idèd sunt peccata per se, & omnino distincta, quidquid dicat Nau. in Man. c. 6. n. 17. & Henric. lib. 2. de Poenit. Sacram. cap. 5. num. 5. & cap. 8. num. 3. Quod idem etiam est de actu delectationis, & complacentiae, quae capiuntur post consummatum peccatum; de actu iactantiae, qua quis de tali peccato se laudat: quia enim huiusmodi actus non pertinent ad consummationem prioris peccati, imò habent obiecta omnino distincta,

4. Plures operationes possunt esse vnum peccatum, etiam si habeant suas malitias.

5. Plures operationes non possunt esse vnum peccatum numero, nisi ordinentur ad consummationem vnius.

6. Actus, qui sunt post aliquod peccatum iam consummatum, sunt per se peccata distincta.

ta, id est, peccatum ipsum prius iam consummatum, omnino videntur peccata distincta, vt etiam notat Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 3. num. 4. & 5. & vt talia, debent manifestari in Confessione.

Neque in hoc dissentit Nau. loc. cit. quòd, quando huiusmodi actus non tendunt ad vnum peccatum principale, sint per se peccata distincta, imò id expresse asserit eodem n. 17. eamque ob causam docet, eum, qui bis habuit copulam cum eadè scensina, esse reum duplicis peccati, & teneri illud cõfiteri, vt duplex; etiam si secundus actus, quoad tempus, fuerit proximus primo: quia secundus non fuit ordinatus ad primum; sed vterque fuit consummatus per se. Quod verò docet Nau. solum est, quòd etiam actus, qui consequuntur homicidium, aut fornicationem, possunt ad illam pertinere, & idèd possunt vniri in vnum peccatum simul cum illa; quod tamen ipsum videtur falsum, cum illa peccata sint iam consummata ante istos actus; & isti in fornicatione, v.g. potius sint inchoatio nouae copulae, & ad illam disponant, quam complementum prioris.

Sextò, probabilissimum est, quòd etiam peccata operis multiplicentur numero ad multiplicationem obiectorum totalium, vt supra diximus de peccatis cordis: & si quis vnico ictu occidat plures, verè faciat plura homicidia. Ita Nau. in Man. c. 6. cit. n. 18. & patet ex dictis. Et quantum Suar. de censuris, disp. 5. cit. sect. 3. n. 8. & seq. speculatiuè loquendo putet probabile oppositum; quia actio est tantum vna, etiam si passio sit multiplex: in praxi tamen idem ipse n. 12. expresse ait, id esse minus securum, & absolute non sequendum.

7. Si vnus actus habeat plura obiecta totalia, potest esse plura peccata. Sed bene debet aduertiri, vt huiusmodi obiecta sint verè totalia, non autem simul cõponant aliquid vnum: si quis enim contra legem, v.g. velit ludere, & de facto ludat per totam noctem, & actus ludosus saepius reperat, vnum tantum committit peccatum, & semel tantum iudicatur ludere, vt notat Syluest. verbo, ludus, q. 2. in fine, ex Bart. in l. iudiciando, §. Iulianus, ff. de furtis. Nau. in Man. c. 6. n. 17. & 18. & in cap. confiteatur, n. 46. & seq. de poenit. dist. 5. Azor. tom. 1. lib. 4. c. 4. q. 6. in fine, & alij; quia, scilicet, ludus, proprie loquendo, solum consistit in diebus, vel factis ad oblectationem animi destinatis, vt patet ex S. Th. 2. 2. q. 168. ar. 2. & notat Less. lib. 2. c. 26. n. 1. & idèd tã dicta, quam facta, quae vno aliquo tempore continuato assumuntur ad vnam oblectationem continuatam, verè faciunt vnum ludum, etiam si aliqui materialiter accepta, sint plura, imò etiam si respiciant plures, & ludatur cum pluribus, vt notat Nauar. & Azor. loc. cit. quia etiam in hoc casu facta, aut dicta ludoria non sunt verè totalia; sed solum partialia: cum omnia simul coalescant in vnum ludum totalem, & in vnam oblectationem.

8. Si quis ludat per totam noctem, & cum pluribus, semel tantum dicitur ludere, & vnus tantum peccatum committit. Et contrà, si eadem res, aut actio per iuramentum promissorium pluries sit iurata in honorem Dei, & plurium Sanctorum specialiter vocatorum, non modò quatenus in eis principaliter existit, & reuertit Deus; sed etiam ratione perfectionis, quam habent ad Deo participatam, & secundum quam possunt cognoscere, & testificari nostras veritates, vt notat Suar. tom. 2. de relig. lib. 1. de iuram. c. 5. n. 10. & deinde talis res, aut actio non impleatur, eaque non impletio omnibus illis sit iniuriola, videtur esse plura peccata, quidquid dicat Henric. lib. 6. c. 5. n. 6. cit. Sicut enim, si in humanis eadem actio esset promissa coram pluribus in testes vocatis, itaque fidem suam pro illa sponderent, iis omnibus postea fieret iniuria, si promissio non impletur, & verè vnica illa non impletio non esset vnica, sed multiplex in ratione iniuriae: ita et si fuerint in testes vocati plures Sancti per iuramentum;

9. Si quis iuret eandem rem per plures Sanctos, eamque non impleat, quot peccata committat. Baldelli Theol. Moral. quia tamen cõmuniter, quando iuratur per Sanctos, per Deum ipsum iuratur, & Deus vocatur in testimonium, prout specialiter in illis existens, vt notat Nau. in Man. c. 1. n. 1. & S. Thom. 2. 2. q. 89. art. 6. inde est, quòd cõmuniter per talem nõ impletionem iuramenti soli Deo fit iniuria, contra virtutem religionis; & vnica non impletio, est etiam vnica in ratione iniuriae, & vnica fractio iuramenti, & simpliciter vnus peccatus. Idque solum fortasse docet Henric. loc. cit. quando ait, vnū tantum esse peccatum, si quis frangat varia iuramenta, aut vota, v.g. de eadem castitate, quia, quando concurrunt eodem tempore plura praeccepta ad eandem rationem virtutis pertinentia, & vnico actu omnia violantur, vnum tantum peccatum est. Et quod dicimus de pluribus iuramentis factis per plures Sanctos, quòd vnico tantum peccato simul omnia violentur, debet intelligi eadè ratione, etiam de pluribus votis, si fiant, v.g. de eadè castitate, pluribus Sanctis: quia enim cõmuniter promissio voti nõ fit ipsis Sanctis; sed Deo, prout existit, & honoratur in Sanctis; si postea talis promissio, aut votum non impleatur, in Deum solum peccatur, & in hunc solum committitur infidelitas in promissis; non autem in Sanctos, vt notat Suar. tom. 2. de relig. lib. 1. de voto, c. 16. n. 14. quanquam, si quis intenderet Sanctis ipsis verè promittere, vt certè potest fieri docet S. Th. 2. 2. q. 88. ar. 5. ad 3. & fusè Suar. c. 16. cit. n. 5. & seq. non videtur negandum, quòd eorum singulis faceret iniuriam, & infidelem se exhiberet, etiam in singulos, & vnica non impletio esset multiplex in ratione iniuriae ad illos singulos; & idèd simpliciter multiplex in ratione peccati. Quod etiam clariùs apparet, si admittamus cum S. Thom. loc. cit. eadem ratione debere intelligi votum, quando fit Sanctis, quia intelligitur, quòd fit Praelatis alicuius Ecclesiae, aut Religiosis, ita, scilicet, vt semper intercedat duplex promissio, id est, altera, quae fit Sanctis, seruandi, v.g. castitatem in eorum honorem; & altera, quae fit Deo, implendi promissionem factam Sanctis de castitate; sicut & intercedit haec duplex promissio in professione religiosa, dum dicimus, v.g. Ego N. professionem facio, & promitto omnipotenti Deo, & tibi, R. Patri N. Praeposito Generali Societatis Iesv, locum Dei teneri, & successibus meis, perpetuam paupertatem, & castitatem, & obedientiam. sicut enim talis Professio per hanc duplicem promissionem est obligatus duobus, id est, Deo, & Religioni, & vtrique facit iniuriam, & praestat se infidelem, si à Religione recedat, & promissa non impleat, vt videre est apud Caiet. 2. 2. q. 88. art. 5. cit. §. In eadem respons. ita & qui per votum promittit aliquid Deo, & Sanctis, & vtrisque intendit promittere; nõ autem Deo soli, prout specialiter reperitur, & honoratur in Sanctis, manet similiter per hanc duplicem promissionem obligatus vtrique, & vtrisque facit iniuriam, & praestat se infidelis, si promissionem non impleat, & vnica nõ impletio potest esse duplex iniuria, & duplex peccatum, si promissio fuit duplex ratione duplicis personae, cui est facta. Quod addo: quia, si votum, aut promissio sit tantum vna, & vni tantum personae facta; quauis centies sit repetita, & renouata; non tamen facit, vt illius transgressio sit multiplex iniuria, aut peccatum, vt notat Sanchez lib. 1. in Decal. c. 14. n. 10. & lib. 7. de matr. disp. 27. num. 25. Henric. lib. 5. c. 5. num. 6. Azor. tom. 1. lib. 1. c. 13. de voto, quaest. 1. ad finem, & alij; quia vel huiusmodi repetitio, & renouatio nihil addit obligationis de nouo; vel, si addit, solum addit distinctam numero & pertinentem ad eandem virtutem religionis, & ad cultum eiusdem personae; & idèd nihil habet, vnde possit tribuere pluralitatem peccatis. Idque est verum, vt subdit Sanchez lib. 1. in Decal.

10. Si quis voueat pluribus Sanctis eandem rem, quot peccata committat.

11. Transgressio voti sepius repetiti, aut renouati, non est communiter, nisi vnus peccatum.

Decal.cir. etiam si is, qui repetit, aut renouat votum, directe intendat sibi imponere nouam obligationem: neque enim sufficit sola intentio, aut voluntas ad sibi multiplicandas obligationes; sed præterea etiam requiritur capacitas ex parte materiae, vt, scilicet, vel non sit vnica, vel non sub vnica ratione, & ex vnica tantum virtute; & alioqui posset quis, etiam semel vouendo, imponere sibi centum obligationes distinctas numero, & efficere, vt postea vnaquaque transgressio voti esset centum peccata, distincta numero; quod nullus dicet.

DISPVT. XXIV.

Quibus modis multiplicentur numero peccata omissionis.

- 1. Peccata omissionis sunt plura numero, si omissiones ipse sunt plures, & totales.
2. Si voluntates interna omittendi sint plures numero, etiam peccata sunt plura numero.
3. Per solam non cessationem omissionis externa non continuatur peccatum actuale omissionis.

In vno verbo explicemus multiplicationem numericam, etiam in peccatis omissionis, Certum est primo, peccata omissionis semper esse distincta numero, quando omissiones sunt totales, vt si quis, v. g. omittat audire Sacrum pluribus diebus festiuis, omittat ieiunium pluribus diebus Quadragesimæ, omittat pluries Horas canonicas. Et si contingat huiusmodi plures omissiones totales solum dependere ab vnico actu interno, & vnico actu voluntatis vel sit quis, v. g. omittere Sacrum decies, vel prolicere Breuiarium, & omittere centies Horas canonicas; ille ipse vnicus actus, moraliter, & secundum æquiualentiam erit multa peccata, vt supra diximus de simili voluntate occidendi plures, dum ageremus de multiplicatione numerica peccatorum cordis.

1. Peccata omissionis sunt plura numero, si omissiones ipse sunt plures, & totales.

2. Si voluntates interna omittendi sint plures numero, etiam peccata sunt plura numero.

Secundo, si actus internus, à quo omisso est voluntaria, sit physicè multiplex numero, & pluries repetas, v. g. voluntatem omittendi Sacrum, vel non restituendi alienum; etiam peccatum omissionis multiplicatur. Ita Caiet. 2. 2. quæst. 66. art. 3. §. in eodem art. Nauar. in Man. c. 17. n. 5. 4. Suar. de penit. disp. 22. sect. 5. n. 30. Et ratio est: quia vnusquisque ex illis actibus internis est malus, & habet malitiam numero distinctam ab aliis, eaque malitia est solum malitia omissionis, cum solum sit contra præceptum affirmatiuum audiendi Sacrum, aut restituendi alienum; neque aliquid habet vnusquisque ex illis actibus, ratione cuius possit continuari, & vniri simul cum aliis in vnum peccatum. Neque enim est eadem ratio de iteratione, v. g. voluntatis retinendi alienum, dum re ipsa continuatur, & durat retentio, vel omisso restituendi; atque de iteratione voluntatis occidendi, v. g. inimicum, dum iter continuatur re ipsa, aut durat aliqua operatio exterior ad occidendum: quia, vt notat Caiet. 2. 2. quæst. 66. art. 3. cit. & Suar. de penit. disp. 22. sect. 5. num. 51. realis omisso restitutionis, etiam si tantquam peccatum habituale, vel tantquam effectus peccati actualis continueretur, & durer totum illo tempore, quo voluntas retinendi alienum non retractatur, & re ipsa continuatur retentio, & alienum non restituatur, cum possit restitui; non tamen durat tantquam peccatum actuale, nisi quando procedit à voluntate, vt actio humana, id est, per formalem, & actualem intentionem non restituendi, vel saltem per intentionem virtualem, qualis est, v. g. externus aliquis vsus rei alienæ omnino impossibilis cum

restitutione: & ided si sæpius interrumpatur, & repetatur, aut iteretur actualis voluntas non restituendi, verè peccatum actuale repetitur, & sit multiplex; quia tempore illo intermedio nihil manet, tantquam peccatum actuale, ratione cuius illæ voluntates possunt continuari, & quasi vniri in vnum peccatum, sicut vniantur voluntates de homicidio, per actus intermedios emendi gladium, parandi iter, illudque continuandi; & ipsa non restitucio solum manet, vt pura negatio, & vt non voluntaria, quando actu de illa nõ cogitatur, neque actu eligitur; non autem manet, vt priuatio, & voluntaria, siue actu, siue virtute, sicut requiritur ad peccatum actuale; & eodem modo se habet, ac si nõ esset debitum, aut obligatio restituendi; & solum est quasi terminus infinitus, qui potest prædicari tam de eo, quod est, quàm de eo, quod nõ est; vel certè ad summum solum manet, vt effectus primæ voluntatis, & primæ actionis voluntariæ, à qua dependet solum in principio sui; non autem manet, vt actio humana per se, vel vt actus humanus peccaminosus, sicut requiritur ad peccatum actuale, & vt quis per illam dicatur esse actu peccans, vt notat Caiet. 2. 2. quæst. 66. art. 3. cit. §. Ad hoc dicitur.

Et confirmatur: quia durum videtur, quod si quis alienum retineat per annum integrum, & diebus singulis veniat illi in mentem de restituendo, & semper iteret actuales voluntates non restituendi; quauis commodè possit; adhuc tamen toto anno nõ peccet, nisi vnum peccatum; quod idem etiam est de eo, cui sæpius venit in mentem de voto implendo, & sæpius repetit voluntatem actualem non implendi, & tota vita re ipsa non implet, cum commodè possit.

Oppositum tamen de fure, & de omni alio iniurioso detentore rei alienæ, docet Less. lib. 2. c. 12. n. 11. vbi ait, toto tempore, quo quis non restituit, cum possit, & debeat, continuare idem peccatum actuale omissionis, & semper continuè actu peccare: pro quo citat etiam Gabr. in 4. dist. 15. quæst. 2. art. 2. concl. 2. & Sor. lib. 4. de iustit. q. 7. art. 4. Idemque docet etiam Henricus lib. 2. de Penit. Sacram. c. 5. num. 5. & alij apud ipsum: quanquam Sor. loc. cit. potius docet nostram sententiam: siquidem, postquam dixit, peccatum omissionis continuari, & continuè crescere, quando mora, v. g. restituendi est maior; tandem concludit, quod aliquando etiam committitur nouum peccatum: & primo id accidit, quoties quis de nouo proponit non restituere, cum hic actus sit ex se prauus: deinde quoties creditor legitime petit rem sibi debitam: tertio, quoties debitor cum videt in graui necessitate rei suæ.

Quod verò ibid. asserit Sotus, & Less. cap. 12. cit. n. 15. & 16. & alij alij, peccatum omissionis, v. g. restituendi rem alienam continuari in ratione peccati actualis, & durare per totum tempus, quo durat externa retentio, aut nõ restitucio, & continuè crescere, provt mora restituendi est diuturnior, & ex huiusmodi mora maius est nocumentum, quod alteri inferatur; non videtur admittendum, si intelligatur de continuatione, & incremento peccati actualis, habetis quodammodo tractum successuum per totum tempus, quo durat quomodocunque non restitucio: nam, quanuis, si quis velit, v. g. retinere per annum rem alienam, & per annum nõ restituere; & aduertat per totum annu se tantum damnu inferre domino, grauius peccet, quàm si vellet eam retinere solum per mensem, & aduertet se per hoc tempus minus damnum inferre; hoc tamen peccatum actuale non durat, nec crescit in tali ratione peccati actualis per totu annu, quasi hic retinens, aut non restituens, cotinud per totu annu sit actu peccans peccato omissionis; etia dum orat, aut elemosinam facit, & nihil cogitat de re aliena; sed solum tãdiu durat, quãdiu talis retentio

3. Per solam non cessationem omissionis externa, non continuatur peccatum actuale omissionis.

retentio rei alienæ, & non restitucio manet, vt actio humana; non autem solum vt effectus actionis humane, qui solum ab initio, & quasi in fieri fuit dependens à voluntate. Et tale quid de peccato omissionis, & specialiter de peccato ignorantia, vel negligentia, quæ committitur in acquirenda scientia aliqua debita, expressè docet S. Thom. 1. 2. quæst. 73. Sicut enim, inquit, in aliis peccatis omissionis solo illo tempore homo actu peccat, pro quo præceptum affirmatiuum obligat; ita est etiam de peccato ignorantia: non enim continuo ignorans actu peccat; sed solum, quando est tempus acquirendi scientiam, quam habere tenetur. Et quod hic dicimus de omissione restituendi, debet intelligi etiam de aliis omissionibus; vt, v. g. si omittas implere aliquod votum; si omittas inuare proximum elemosyna, quem vides extremè egere, aut fame perire; si omittas aliquem soluere, quem iniuste coniecisti in vincula, vel in carcere detinere; si omittas legem aliquam renouare, quam inique sanxisti: in his enim, & similibus, tunc solum actu peccat peccato omissionis, quando omisso est voluntaria, & dependet à voluntate, siue directa, siue indirecta, & siue actu, siue virtute; & dependet tantquam actio, non autem solum tantquam effectus actionis, vt supra diximus; & tunc iteratur, aut multiplicatur numero peccatum, quando iteratur voluntas omittendi, & ipsa externa omisso de nouo incipit se habere, vt actio humana; non autè solum continuatur, vt effectus actionis humane iam præteritæ, & interruptæ, & pro maiori, aut minori duratione voluntaria talis omissionis externæ, & maiori, aut minori nocumento voluntario, quod ex illa patitur proximus, crescit, aut decrescit cæteris paribus malitia, & grauitas talis peccati actualis, vt diximus. Et per iterationem voluntatis omittendi, ex qua dicimus multiplicari numero peccata omissionis, debet intelligi etiam noua positio alicuius impedimenti ad ponendum in esse actum oppositum: vt si quis, v. g. post actualem voluntatem omittendi Sacrum canonicas, ad quas tenetur, voluntariè proficiat Breuiarium; & se reddat etiam impotentem ad recitandum: hæc enim proleccio est virtualis renouatio prioris voluntatis, & ided est sufficiens, etiam ipsa, ad omissionis peccatum numero multiplicandum, vt notat Reginald. in praxi penitentiæ, lib. 15. cap. 11. num. 14.

DISPVT. XXV.

Quomodo peccata non sint omnia inter se connexa.

- 1. Aliquando plures malitia sunt connexa in eodem actu.
2. Peccata aliquando sunt connexa per modum dispositionis, aut causæ.
3. Peccata possunt esse connexa per modum pœnæ.
4. Per se loquendo, non omnia peccata sunt inter se connexa.
5. Explicatur locus S. Iacobi ex cap. 2. sua Epistola.
6. Vitia non sunt connexa inter se necessario, & ratione sui.
7. Quomodo virtutes morales sint connexa ad iniucem.

Væ hæcenus dicta sunt de peccatis, solum pertinent ad eorum naturam & diuersitatem, siue specificam, siue numericam, quasi absolute, & in se consideratam; possunt tamen peccata etiam considerari, quasi relatè ad se iniucem, & inter se com-

parati: & sic de illis est explicandum, an, & quomodo sint colligata, & connexa ad iniucem; & quomodo sint inter se equalia, aut inæqualia quoad grauitatem, & vnde hæc inæqualitas sit attendenda, de qua re fusè disputat S. Thom. 1. 2. quæst. 73. & qu. 2. de malo, art. 9. Valq. 1. 2. disp. 99. Val. 1. 2. di. disp. 6. quæst. 3. Azor. tom. 1. lib. 4. cap. 19. & 20. & Sayr. lib. 2. clau. reg. cap. 7. & alij.

Primo ergo, si queramus de connexione, & colligatione peccatorum ad iniucem, & loquamur de peccatis propriè dictis, provt distinguuntur à vitiis, & consistunt in actibus prauis, non autem in habitibus; certum est, quod eorum aliqua sunt connexa, quoad malitias, & per se loquendo, malitia vnus non potest separari à malitia alterius: vt, v. g. in adulterio, malitia intemperantiæ, & malitia iniustitiæ; in fornicatione hominis religiosi, aut Deo dicati per votum castitatis, malitia sacrilegij, & malitia intemperantiæ; in percussione Clerici, malitia iniustitiæ, & malitia sacrilegij: vt notat Sayr. lib. 2. cap. 7. cit. num. 1.

Secundo, certum est, quod aliquando plura peccata sunt inter se colligata, colligatione potius voluntaria, quàm necessaria, & quæ dependet ex ipsa rei natura: sic enim sæpius accidit, vt vnum peccatum disponat ad aliud, & voluntatem ad illud moueat, & impellat: vt, v. g. peccatum intemperantiæ ad peccatum furti, si vir intemperans aliunde non habeat, quod det amicæ; vel ad peccatum homicidij, si aliter non possit potiri amica. Atque hoc modo S. Gregor. lib. 3. 1. Moral. cap. 17. vel 31. & ex illo S. Thom. 1. 2. quæst. 84. art. 4. & Scholasticus communiter in 2. d. 42. explicant peccata capitalia, in quantum sunt capita & causæ plurium aliorum, & plura alia ab illis procedunt: & Ecclesiast. 10. de superbia dicitur, quod sit initium omnis peccati: & 1. ad Timoth. cap. ult. de cupiditate, quod sit radix omnium malorum, vt explicabimus infra: dicitur verò hæc colligatio peccatorum esse potius voluntaria, quàm necessaria: quia non est ex ipsa rei natura; sed ex aliqua suppositione merè contingente, vt, v. g. quod amica nolit assentiri viro intemperanti, nisi accipiat ab illo centum; & hic non aliter possit habere centum, quæ illi donet, nisi furetur; & tamen firmus in eo permaneat, vt potiat amica, neque velit ab hoc proposito, aut voluntate recedere: quæ tamen omnia contingunt per accidens, & non sunt ex ipsa rei natura.

Tertio, ad idem pertinet etiam colligatio, aut connexio accidentalis per modum pœnæ, quam sæpè habet vnum peccatum cum aliis pluribus: sic enim explicat S. Thom. 1. 2. quæst. 87. art. 2. illud S. Gregor. homil. 11. in Ezech. & lib. 25. Mor. cap. 13. quod aliquando peccatum sit pœna peccati, in quantum, scilicet, Deus propter vnum, aut plura peccata, subtrahit specialia auxilia suæ gratiæ, quæ sola in nobis prohibent, aut impediunt causas inclinantes ad alia peccata, id est, passiones & tentationes Diaboli; & subtrahit, aut remota huiusmodi gratia prohibente, facillimè labimur in noua peccata, vt de Gentilibus dicitur ad Romanos 1. Obscuratum est insipiens cor eorum: id est, per subtractionem diuini luminis. & stulti facti sunt: & propter hoc tradidit illos Deus in desideria cordis eorum. in quantum, scilicet, destituti, in pœnam priorum peccatorum, specialibus auxiliis gratiæ, turpius victi sunt à suis passionibus, & appetitibus inordinatis. Et hæc eadem ratio sæpè accidit, vt cum peccatis venialibus sit conexum aliquod peccatum mortale; in quantum, scilicet, per peccata venialia remittitur feruor charitatis, cuiusque actus impediuntur,

1. Aliquando plures malitia sunt connexa in eodem actu.

2. Peccata aliquando sunt connexa per modum dispositionis.

3. Peccata possunt esse connexa per modum pœnæ.

diuntur, ne ita facile & promptè fiant, vt notat Azor. tom. 1. lib. 4. cap. 9. qu. 16. & propterea subtrahit Deus vberiora auxilia suæ gratiæ, sine quibus facile labitur humana mortalitas in grauiora peccata.

4. Per se loquendo, non omnia peccata sunt inter se connexa.

Quartò, certissimum est, quòd, per se loquendo, omnia peccata sunt connexa, & colligata ad inuicem. Ita S. Thom. 1. 2. quest. 73. art. 1. & omnes communiter. Probat: quia S. Iacobus cap. 2. sua Epistola, disertè asserit, quòd potest quis totam legem seruare, & offendere solum in aliquo vno: Quicumque totam legem seruauerit, offendat autem in vno. Si autem omnia peccata, per se loquendo, essent connexa, & colligata ad inuicem, qui vnum haberet, haberet omnia; & qui delinqueret in aliquo vno præcepto legis, delinqueret simul in omnibus, & malè diceretur seruare totam reliquam legem. Et ratio est ex S. Th. ibid. quia eam tantum connexionem, & colligationem possunt habere ad inuicem aliqui actus, quam habent ipsorum obiecta, à quibus accipiunt totum esse; quæ tamen obiecta in actibus peccatorum communiter sunt disparata, neque vllam habent inter se attinentiam, aut connexionem, & sæpè etiam sunt contraria, vt notat Arist. 2. Ethic. cap. 8. & patet in peccato ignauiæ, & audaciæ contra fortitudinem; stupiditatis & intemperantiæ contra temperantiam; auaritiæ, & prodigalitati contra liberalitatem; & in aliis multis. Et quemadmodum hanc eandem ob causam neque etiam actus virtutum sunt inter se connexi, & bene potest quis aliquando exercere, v. g. actum fortitudinis, absque eo, quòd simul exerceat etiam actum liberalitatis, aut temperantiæ: quia, scilicet, quando occurrit obiectum fortitudinis, non occurrit necessarid etiam obiectum liberalitatis, aut temperantiæ; ita & singuli actus vitiorum possunt exerceri, quasi per se, & non connexi aliis.

5. Explicatur locus S. Iacobi, cap. 2. sua Epistola.

Neque est in contrarium auctoritas S. Iacobi, cap. 2. cit. dum asserit, quòd si quis offendat in vno, factus est omnium reus: neque enim est sensus, quòd qui legem, aut Deum offendit in aliquo vno, eo ipso, & simul etiam offendat in aliis omnibus; & qui se constituit reum vnius culpæ, simul se reum constituat omnis culpæ: & alioqui manifestè pugnaret secum ipse S. Iacobus, & vno, eodèmq; contextu loqueretur pugnantiæ: Quicumque totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus. si hoc intenderet, quòd quis offendendo in vno, in tota lege offenderet, & in aliis singulis esset transgressor, vt ex se patet: sed sensus S. Iacobi hic est, quòd ipsa legis vniuersitas, & omnia, & singula illius præcepta sunt seruanda; & quòd non is solum, qui omne præceptum transgreditur; sed is etiam, qui transgreditur aliquod, sit absolutè transgressor legis, & dignus pœna ex hoc, quòd non seruet omnia illius præcepta, hoc est, ipsam legis vniuersitatem, sicut tenetur, cum ad verificandam hanc propositionem negatiuam: Hic non seruat omnia præcepta legis. satis sit, si vnum aliquod non seruet; non autem sit necessarium, vt omnia non seruet, vt patet ex Regulis Logicorum. Et, vt notat Butgen. in add. ad illum locum S. Iacobi, & ex illo Barthol. Med. 1. 2. quest. 73. art. 1. Vasquez in comment. ad eundem articulum, num. 22. Azor. tom. 1. lib. 4. cap. 19. q. 1. Sayr. lib. 2. clau. reg. c. 7. n. 2. & alij. Fuit error Phariseorum, & hæresis quorundam, etiam in Christum credècium primis temporibus nascentis Ecclesiæ, quòd Deus non quolibet mortali crimine offenderetur; sed solum pluribus, vt, v. g. quando aliquis totam legem, aut maiorem illius partem transgredereetur; non autem, si delin-

queret solum in vno, aut altero legis præcepto, & quòd sola transgressio charitatis in Deum, non autem in proximum, esset graue peccatum, & quòd nulla essent peccata interiora; sed omnia confisterent in solis actibus exterioribus. Et sicut contra hos postremos pronunciauit Dominus Mart. 5. Qui videt mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo. & contra secundos scripsit S. Iohannes cap. 3. suæ primæ Epistolæ: Nos scimus, quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Qui non diligit, manet in morte. ita & contra primos scripsit S. Iacobus: Qui totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus. Et sensus est, quòd non is solum sit reus simpliciter legis violatæ, & diuinæ inimicitie incurta, & pœnæ commeritæ, qui plura, aut omnia præcepta transgreditur; sed etiam ille, qui tantum vnum, & quoad hoc perinde sit, vnum transgredi, atque omnia. Vnde & subdit: Qui enim dixit: Non moechaberis, dixit: Et non occides. Quòd si non moechaberis, occidas autem, factus es transgressor legis. Et sensus est, quòd offensa Dei legislatoris tam incurratur per transgressionem vnius præcepti, tam per transgressionem alterius cuiuscunque, aut plurium, cum idem ipse, qui tulit omnia, tulerit etiam singula.

Atque ab hac expositione non videtur multum differre etiam illa, quam approbat S. Thom. 1. 2. qu. 73. art. 1. ad 1. & qu. 1. de malo, art. 9. S. Augustinus epist. 29. & serm. 61. de temp. Bellarminus tom. 4. lib. 1. de amiss. gratiæ, & statu peccati, cap. 12. §. S. Iacobus. & cap. 13. §. Respondeo, duo quadam. Val. 1. 2. disp. 6. quest. 3. puncto 1. & Scholastici communiter, quòd qui offendit in vno, sit reus omnium; non quidem quantum ad conuersionem ad specialia obiecta, quasi dum se conuertit ad vnum aliquod obiectum malum, se conuertat ad omnia; sed quantum ad auersionem à Deo, eiusque gratia, & charitate, quæ amittitur per vnum peccatum, perinde ac si committerentur simul cætera omnia: siquidem, qui transgreditur vnum præceptum, verè efficitur reus diuinæ inimicitie, & pœnæ æternæ, ac si omnia esset transgressor. Ad quod explicandum aptè congruit exemplum, quod asserit Author Operis imperfecti in Mart. hom. 35. tom. 2. S. Chrysost. & apud Bellarm. lib. 1. cit. de amissione gratiæ, & statu peccati, cap. 12. tom. 4. & apud Val. disp. 6. qu. 3. puncto 1. cit. de militie, qui vnam tantum corporis partem inermem reliquit, & inde vulnus accepit, & interiit: sicut enim illi nihil profuit, quòd toto reliquo corpore esset armatus, & vnica illa parte inermi sic cecidit, quemadmodum si totus fuisset nudus: ita & nihil prodest ad euadendam pœnam, & mortem æternam, si quis seruet omnia præcepta, & offendat in vno; quoniam per vnum sic cadit, & reus constituitur, ac si semper peccasset, & nullum præceptum vnquam seruasset. His autem modis, si intelligatur locus allatus ex S. Iacobo, solum probat, quòd quemadmodum omnia præcepta sunt connexa, & colligata ad inuicem, quoad conseruandam in anima charitatem, & conuersionem ad Deum; non autem quoad inducendam conuersionem ad omnia, & singula obiecta honesta, quæ sunt sub præcepto; ita & omnia peccata sunt connexa, & colligata quoad tollendam ab anima charitatem, & conuersionem ad Deum; non autem quoad inducendam conuersionem ad omnia, & singula obiecta turpia, quæ sunt contra præceptum; & qui violat vnum præceptum, aut offendit in vno, perinde faciat quoad hunc effectum, simpliciter tollendi charitatem, & conuersionem ad Deum, ac si violat-

ret

6. Vitiis non sunt connexa inter se necessarid, & ratione sui.

ret etiam reliqua, vt offenderet in aliis omnibus. Plura circa hunc locum S. Iacobi possunt videri apud Interpretes, & apud Scholasticos, quando agunt de comparatione peccatorum ad inuicem; sed in presentia hæc sunt satis.

Si verò loquamur de peccatis secundum acceptiorem minus propriam, id est, provt sunt idem cum vitiis, & consistunt in habitibus prauis; non autem in actibus, negandum similiter est, cum S. Thom. 1. 2. quest. 73. art. 1. ad 2. & omnibus communiter, quòd omnia necessarid, & ratione sui sint inter se connexa, cum etiam hæc sint disparata, vt, v. g. prodigalitas, & intemperantia, neque possunt maiorem colligationem postulare ad inuicem, quam postulent eorum actus, & obiecta; imò & aliquando sint etiam contraria, & incompatibilia, vt prodigalitas, & auaritia, intemperantia, & stupiditas, vel insensibilitas, vt supra diximus de ipsis actibus. Et quauis vnus quodque illorum sit necessarid connexionem cum imprudentia, & cum praua ratione agendi circa suum obiectum; sicut & virtutes contrariæ sunt connexæ cum prudentia, & cum recta ratione, vt probat S. Thom. 1. 2. quest. 58. art. 4. non tamen propterea est connexum necessarid cum aliis vitiis, & bene potest vnus aliquis acquirere vnum per frequentationem actuum illius, absque eo, quòd acquirat alia per frequentationem actuum aliorum. Et quauis admittamus, quòd defectus prudentiæ trahat secum etiam defectum virtutum moralium, isque adimat rationem virtutis; quauis non adimat, quòd sint inclinatio ad suos actus, & concedamus, quòd quemadmodum hæc non possunt esse in ratione virtutis sine illa; ita & illa non possit esse sine his, vt subdit S. Thom. quest. 58. cit. art. 5. non tamen propterea defectus prudentiæ trahit secum vitia opposita, provt dicunt inclinationem positiuam ad actus malos oppositos, cum hæc inclinatio non possit haberi sine frequentatione suorum actuum, & quandiu manet inclinatio ad actus bonos, vt habet idem S. Thom. quest. 73. art. 1. ad 2. cit.

7. Quomodo virtutes morales sunt connexæ ad inuicem.

Dixi autem, vitia non esse connexa, & colligata inter se necessarid, & ratione sui: quia, si loquamur de quadam colligatione accidentalibus, & extra cuiusque naturam, & exigentiam, non videtur hæc esse neganda, saltem in iis, quæ sunt ad inuicem compatibilia, & non contraria, vt notat Val. 1. 2. disp. 6. quest. 3. puncto 1. in fine: sicut enim virtutes morales non dicuntur connexæ ad inuicem, provt sunt inclinationes simpliciter ad actus bonos circa propria obiecta, quæ est illarum perfectio essentialis, & necessaria; sed solum provt habent perfectionem quandam sibi accidentalem, ratione cuius disponunt ad suos actus omninò firmiter, & absque periculo, vt ab illis impediuntur per quoscunque affectus, ac passionés, vt videre est apud S. Thom. 1. 2. quest. 65. art. 1. & Azor. tom. 1. lib. 3. cap. 29. qu. 1. ita & vitia possunt esse connexa, si dicantur habere similem aliquam perfectionem in suo genere, per quam, scilicet, similiter disponant omninò firmiter ad suos actus, & inimpedibiliter per aliud quodcunque: nam, sicut virtus temperantiæ, v. g. facillè deficeret à sua honestate ex metu mortis, si non haberet fortitudinem sibi annexam; vel ex cupiditate alienæ pecuniæ, si non haberet iustitiam, & sic de aliis: ita & vitium intemperantiæ facillè deficeret à sua turpitudine ex metu mortis, si non haberet sibi annexum vitium audaciæ; vel ex inopia pecuniæ, & externo bonorum, si non haberet vitium inuultitæ ad furandum, & ad alienum accipiendum: quia tamen hæc perfectio-

est, tam in virtutibus, quam in vitiis, non est essentialis & necessaria; sed accidentalibus, & contingens; idèd dixi, vitia non esse connexa necessarid, & ratione sui. Et idem est de alia connexionem, quam habent vitia capitalia cum aliis pluribus: similiter enim non est connexio necessaria, sed accidentalibus, & solum per modum dispositionis, in quantum vnus vitium disponit ad aliud, & præbet ad illud occasionem, vt iam indicauimus num. 2. & notat Valq. 1. 2. in comm. ad art. 1. ex qu. 73.

DISP. XXVI.

Quomodo peccata non sint omnia inter se paria.

1. Error Stoicorum, & hereticorum, quòd omnia peccata sint paria.
2. Rationes, quibus videtur probari huiusmodi error.
3. Ex lumine nature non omnia peccata sunt paria.
4. Non omnes iniuria sunt æquales.
5. Transgressio cuiusque legis non consistit in iniurabili.
6. Maior irreuerentia est erga Eucharistiam, si quis communicet bene præsens, quam si communicet simpliciter non ieiunans.
7. Aliqua priuationes possunt esse æquales in ratione priuationis, & inæquales in ratione malitiæ.
8. Ex lumine fidei non omnia peccata sunt paria.
9. Idem probatur ex Sanctis Patribus.
10. In iis, quæ solum sunt mala, quia prohibita, aliquando non datur inæqualitas peccatorum.
11. Est maior irreuerentia, si quis communicet bene præsens.
12. Qui comedit sepius in die ieiunij, non peccat sepius, aut grauius contra illius obligationem, quam si comederet solum bis.
13. Ad rationem allatam pro Stoicis.
14. Ad confirmationem.
15. Ad rationem Iouiniani.

PECCATA esse omnia inter se paria, senserunt Stoici apud M. Tullium in 3. Paradoxo, & in orat. pro Murena: & cum Stoicis id videtur sensisse etiam ipse M. Tullius: siquidem in præfatione ad Paradoxa, eam sententiam ait sibi videri Socraticam, & verissimam, & ne cogentur Stoici aliqua admittere, aut negare, contra communem omnium sensum, ea solum ratione dicebant posse contingere, vt quis dicatur peccare grauius, aut leuius: vt, verbi gratia, qui occidit patrem, aut qui occidit seruum; quia pluribus, aut paucioribus nominibus peccat, & quasi committit plura, aut pauciora peccata; non autem, quia peccando vno aliquo tantum nomine, & vnum tantum peccatum committendo, possit peccare grauius, aut leuius: & eum, v. g. qui patrem occidit, idèd asserbant, posse dici peccare grauius, quam qui seruum; quia non modò occidit hominem; sed etiam occidit eum, qui genuit eum, qui aluit, & qui erudit; quæ omnia non tam augent vnam rationem peccati, quam peccata ipsa multiplicant.

1. Error Stoicorum, & hereticorum, quòd omnia peccata sint paria.

Post Stoicos, ex Christianis in eundem errorem lapsus est etiam Iouinianus hereticus, vt refert S. Augustinus lib. de heresibus, cap. 82. tom. 6. & S. Hier. lib. 2. contra eundem Iouin. paulò post medium. Et quauis Alphonfus à Castro de heresibus, lib. 12. heres. si 8. disertè neget, S. Hieronymum huius erroris vnquam

vnquam meminisse, aut eum tribuisse Iouiniano; id tamen esse falsum, patet aperte ex S. August. epistola 29. ad ipsum S. Hieronymum, ubi eum laudat, quod hunc errorem ex sacris Scripturis conuicerit, & ex verbis ipsius S. Hieronymi lib. 2. cit. contra Iouinian. & apud Val. 1. 2. disp. 6. quast. 3. puncto 2. initio.

2. Rationes, quibus videtur probari huiusmodi error.

Rationes, quibus Stoici conabantur probare hanc peccatorum aequalitatem, illæ erant præcipuæ: quia omne peccatum formaliter consistit in transgressione eorum finium, aut limitum, quos lex, aut ratio præfinit humanis actionibus: hæc verò formalis ratio transgressio in omni peccato est æqualis; neque potest esse maior in vno, quàm in alio, cum semper consistat in indiuisibili: sicut enim in Mathematicis obliquitas linearum, propriè loquendo, est æqualis in omnibus, & consistit in indiuisibili, id est, in hoc, quod non ex æquo interfaccat sua puncta, & postea est illi per accidens, quod plus, vel minus recedat ab ista ex æquo interiacentia: ita & in Moralibus obliquitas actus videtur consistere in indiuisibili, id est, in hoc, quod est non contineri intra fines, ac limites rectæ rationis, ac legis, quantumcumque tandem sit recessus ab huiusmodi finibus, atque limitibus, & quantumcumque sit progressus ultra illos, qui semper ad actus obliquitatem videtur se habere per accidens.

Et videtur hæc ratio posse explicari, & confirmari etiam ex alio principio, quod communiter recipitur à Theologis, quod, scilicet, malitia formaliter consistat in priuatione bonitatis, aut rectitudinis debite: sicut enim bonitas formaliter est ipsa integritas eorum omnium, quæ sunt debita actui, iuxta illud S. Dionysij: *Bonum ex integra causa*. & idem consistit in indiuisibili: ita & malitia, quæ formaliter est carentia bonitatis, debet consistere in indiuisibili, neque potest in peccatis esse inæqualis, vel scilicet magis, & minus; sed ex ipsis terminis manifestè repugnet, vt priuatio formæ indiuisibilis, sit diuisibilis, & ipsa non forma habeat partes, si ipsa forma opposita illas non habet. Imò & S. Thom. 1. 2. quast. 18. art. 8. ad 1. & qu. 73. art. 2. cit. ad 2. expressè admittit, quod si priuatio sit totalis, & quasi iam in facto esse, & pura, & simplex; quia nihil formæ relinquit admixtum, sed consistit quasi in primo corruptum esse illius totius, non potest recipere magis, & minus, vt patet, v. g. in morte, quæ idem non denominat magis mortuum vnum, quàm alium; sed omnes æqualiter, siue in primo instanti desitionis vitæ, siue post centum annos: quia in omnibus est carentia totius vitæ, & nihil illius relinquit in subiecto, & consistit quasi in primo corruptum esse, quod est terminus totalis corruptionis præcedentis. Et quantum præterea admittit S. Thomas, etiam alias priuationes, quas appellat non simplices, & non puras; quia relinquant admixtum aliquid de opposito habitu, aut forma, & magis consistunt in ipso corrupti, & in tendentia ad corruptum esse, quàm in termino, qui est ipsum corruptum esse, vt est, v. g. ægritudo, quæ ita est carentia sanitatis, & debite commensurationis humorum in animali, vt aliquid illius semper relinquat, quando est ægritudo, & potius consistat in corrupti talis commensurationis humorum, & quasi in fieri totalis negationis illius, quàm in corruptum esse, & in facto esse. Malitia tamen non videtur posse esse priuatio huius secundi generis, si opposita bonitas est ipsa integritas in actu, & hæc est indiuisibilis; neque potest secundum aliquid remanere, & secundum aliquid tolli, vt iam diximus. Et clariùs id apparet in peccatis omissionis, quæ solum con-

sistunt in pura, & simplici non positione actuum debitorum, neque illorum aliquid in subiecto relinquant; & in iis peccatis commissionis, quæ sunt intrinsecè, & totaliter mala, vt est, v. g. peccatum infidelitatis, odij Dei, blasphemie, & similitum, in quibus, quidquid est, malum est; neque aliquid boni potest esse admixtum, ratione cuius illorum malitia possit dici priuatio non simplex, & non pura, & idem esse capax inæqualitatis, & suscipiendi magis, & minus.

Rationes verò Iouiniani ex S. Hieronymo lib. 2. cit. contra Iouinian. propositione 4. ed tendebant, vt ostenderent, in sacris Scripturis duos tantum ordines poni, id est, malorum, & bonorum; & in vtroque illorum nullam poni inæqualitatem, aut diuersitatem; & bonos significari Matth. 7. per arborem bonam, quæ facit fructus bonos; & Matt. 25. per quinque virgines prudentes, quæ intrauerunt cum sponso ad nuptias; & per oues, quæ in extremo Iudicio dicuntur statuendæ à dextris; & per alia huiusmodi; & malos significari per arborem malam, quæ facit fructus malos; & per virgines fatuas, quæ fuerunt exclusæ à nuptiis; & per hædos, qui dicuntur statuendi à sinistris. Sicut autem in malis fructibus, qui producuntur ab arbore mala, nulla est inæqualitas, quoad malitiam; neque in virginibus fatuis, quoad fatuitatem, & exclusionem à nuptiis; neque in hædis, quoad constitutionem à sinistris in extremo Iudicio: ita neque in hominibus malis, aut peccatoribus, secundum Iouinianum, vlla est ponenda inæqualitas quoad peccata, aut malitiam peccatorum in hac vita, & quoad pœnas peccatis debitas in altera vita.

Sed contra hunc errorem Stoicorum, & hæreticorum, certissimè esse debet ex lumine naturali, & ex lumine fidei, quod non omnia peccata sunt æqualia, sed aliqualia sunt grauiora. Et quantum attinet ad lumen naturale, rectè dixit S. Aug. ep. 29. ad S. Hier. paradoxum hoc Stoicorum aduersari communi sensui generis humani; nam, vt patet ex Arist. 4. Metaph. text. 18. quemadmodum lumine naturalis est omnibus notum, quod aliqua sunt vera, & aliqua falsa; neque potest aliquid simul esse verum, & falsum, hoc est, esse, & non esse simul; ita est omnibus notum, quod aliqua ex falsis magis accedunt ad ea, quæ sunt vera, aut minus ab eis recedunt, quàm alia: vt, v. g. si quis dicat, quod quatuor sunt quinque, vel quod sunt mille: quantum enim hoc vtrunque assertum sit falsum, & distet à vero; nemo tamen non videt, quod hoc posterius sit magis falsum, & magis distet à vero, quàm illud primum; & per consequens, quod plus mentiarur, qui illud asserit, quàm qui asserit primum, & quod maius mendacium proferat: non autem omnia mendacia sunt æqualia: qui enim asserit, quod quatuor sunt quinque, vno tantum passu, vel gradu, vt sic dicam, recedit à vero, id est, per vnam tantum vnitatem, quam superaddit ultra naturam quaternariam, & vnum tantum mendacium dicit, id est, solum, quod quaternarius ultra quatuor vnitates, etiam continet quintam: at verò, qui asserit, quod quatuor sunt mille, recedit multò pluribus gradibus, id est, per illas omnes vnitates, quas superaddit ultra quatuor, & vsque ad mille, & vnica assertione, saltem virtualiter, aut æquiualeuter, dicit plura mendacia, id est, quod numerus quaternarius ultra quatuor vnitates continet etiam quintam, sextam, septimam.

Et idem est etiam de peccatis contra virtutes morales: cum enim contingat aliquem transgredi medium virtutis, & ab illo deflectere, siue ad nimium, & per excessum, siue ad parum, & per defectum, non

3. Ex lumine natura non omnia peccata sunt paria.

non modò tamen non sunt æquales omnes transgressiones, sed earum aliqua communi existimatione, ne transgressiones quidem reputantur; & vt habet Arist. 4. Ethic. cap. 5. versus finem, *Qui parum transgreditur, v. g. medium mansuetudinis, non vituperatur, siue ad nimium, siue ad parum deflecterit; imò interdum eos, qui deficiunt, laudamus, mansuetosque appellamus; & eos, qui infestis sunt, id est, qui irascuntur, ob quæ non debent, & magis, quam debent, & diutius iram retinent, tanquam ad imperandum idoneos, vires nuncupare consueuimus.* Et, vt subdit paulò post, *Illud satis perspicuum est, quod sicut medium habemus, v. g. mansuetudinis, quo efficitur, vt irascamur, quibus & ob quæ, & quomodo oportet, & secundum modum huiusmodi circumstantiis, est laudandus; ita & excessus, & defectus est vituperandus: sed, si parum quis peccat, parum; si paulo amplius, magis; si multum, vehementer.* non autem semper vno modo, & æqualiter, sicut certè esse deberet, si omnia peccata essent æqualia.

Ad idem facit etiam illud, quod habet Arist. 1. Rhetor. cap. 13. & 14. de iniuriis, & de inæqualitate iniuriarum, vt, v. g. quod aliqua iniuriæ lædant vnum aliquem certum; aliqua verò totam Communitatem, aut ciuitatem: & qui adulteratur, v. g. aut hominem credit, certum quemdam lædat; qui verò militiam deserit, lædat ciuitatem: & quod magnitudo iniuriæ interdum æstimetur ex magnitudine damni, vt illa, cui nullum supplicium potest æquari: sed omnis pœna minor inuenitur interdum ex eo, quod belluarum magis sit, interdum quod magis ex præmeditatione sit facta, quod in ea turpitudò sit maior, quod eum lædat, qui est de se optimè meritis: hæc enim omnia, & similia clarè ostendunt, ex lumine ipso naturæ dari inæqualitatem in peccatis; non autem omnia esse paria.

Et ratio est: quia, quantumvis fortasse aliquando transgressio legis, aut finium, ac limitum statutorum per legem in humanis actionibus mathematicè, aut metaphysicè accepta consistat in indiuisibili; sicut & ipsi fines, ac limites legis; moraliter tamen ex multis capitibus magnam habet latitudinem; & hæc latitudo ad illam per se pertinet, si illa consideretur secundum esse morale; quantumvis fortasse pertinet per accidens, si consideretur secundum esse physicum, aut metaphysicum. Et primò si transgressio sit moraliter parua, aut minima, reputatur pro nulla, & simpliciter non vituperatur, & quasi non aduertitur. Deinde, si sit maior, sed adhuc parua, parum vituperatur; & solum quando est multa, multum vituperatur, vt patet ex Arist. 4. Ethic. cap. 5. cit. & præsertim si contingat præmeditatio, & ex plena aduertentia; non autem ex ignorantia, aut incogitantia eorum particularium, in quibus actio existit; in quo casu dicitur quis inuitus agere, hoc est, non voluntariè, & misericordia, & venia locum habet, vt dicitur 3. Ethic. cap. 1. & culpa vel omninò tollitur, vel minuitur, vt supra diximus, dum ageremus de voluntario. Et cum huiusmodi medium præscriptum à lege, aut à ratione, sæpè consistat in integritate plurium circumstantiarum, & earum aliqua latitudinem habeant; non autem consistant in indiuisibili, non potest etiam transgressio non habere latitudinem, & non esse maior, v. g. in illo, qui pluribus circumstantiis à medio deficit, quàm in alio, qui deficit tantum vna; & inter hos, qui deficiunt solum in vna, non esse maior in illo, qui magis deficit, quàm in alio, qui deficit minus: sic enim, quia lex temperantiæ, v. g. quæ modum constituit in cibis, & potibus,

4. Non omnes iniuriæ sunt æquales.

5. Transgressio cuiusque legis non consistit in indiuisibili.

eos cibos præcipit sumi, quos sumere oportet, & quando oportet, & prout oportet; non potest non magis violari ab eo, qui omnibus circumstantiis ab illa deficiat, & simul cibos sumat, quos non oportet, & quando non oportet, & prout non oportet, quod si violatur ab alio, qui solum deficiat vna aliqua, & cum oporteat, v. g. cibos sumere ad meridiem, sumat ante meridiem; & deficiendo hac vna circumstantia, adhuc magis lex violabitur ab eo, qui parum, cum semper lex prohibendo defectum ab aliqua circumstantia, magis prohibeat maiorem defectum, non autem indiuisibiliter, & æqualiter ad illum se habeat, siue sit maior, siue minor, vt notat Vasq. 1. 2. disp. 99. cap. 5. num. 21. & 22. Et hac ratione lex, quæ prohibet, v. g. sumi Eucharistiam à non ieiunis, & post cibum, magis prohibet eam sumi à benè pransis, & post multam ingurgitationem cibi, & potus, quàm ab iis, qui tantum sumpserint aliquid parum; & idem maiorem irreuerentiam in Eucharistiam committunt illi, quàm hi, vt idem subdit num. 22. cit. Atque hoc videtur esse, quod habet S. August. epist. 29. quod etiam in iis, quæ recta non sunt, adhuc potest vnum prauum esse prauius alio; & vnum distortum distortius: quia, scilicet, recessus à rectitudine, in quo formaliter consistit ratio praua, atque distorta, non consistit in indiuisibili, sed habet latitudinem: & illud dicitur magis prauum, & magis distortum, quod ab illa magis recedit, & quasi per plures gradus; sicut & illud dicitur magis falsum, quod magis recedit à vero, vt supra diximus ex Aristotele 4. Metaph. text. 18.

Deinde hoc idem probatur ex lumine naturali: quia, si loquamur de formis diuersis specie, aliud est, quod aliqua sint inter se æquales in ratione formæ, aut entis, vel graduum; & aliud, quod sint inter se æquales in ratione boni, aut conuenientis alicui alteri, vel etiam in ratione propriæ nobilitatis, aut perfectionis: quantumvis enim duæ formæ substantiales, v. g. forma bouis, & forma equi, non sint inæquales in ratione formæ, aut entis; & duæ formæ accidentales, v. g. calor, vt octo, & frigus, vt octo, non sint inæquales in ratione graduum; non tamen propterea sunt æquales in ratione nobilitatis, & perfectionis: & quantumvis duæ potentiæ animæ, verbi gratia, nutritiua, & visiva, non sint inæquales in ratione entis, aut formæ; non tamen propterea sunt æquales in ratione boni, aut conuenientis ipsi viuenti, cum nutritiua sit longè melior, & longè conuenientior, quàm visiva, quicquid sit de entitate, & perfectione, siue nobilitate. Et proportionaliter idem est etiam de priuationibus diuersis specie: fieri enim potest, vt duæ aliqua sint inter se inæquales in ratione mali, & disconuenientis alicui alteri; & illa sit magis mala, & magis disconueniens, quæ tollit formam magis bonam, & conuenientem, vt est, v. g. cæcitas, quæ tollit visum, si comparetur cum surditate, quæ tollit auditum, siue præterea sint inæquales in ratione priuationis, & non entis; siue non: ergo etiam in moralibus fieri potest, vt duæ honestates, aut rectitudines diuersarum virtutum non sint inter se inæquales in ratione entis, aut formæ, vt, v. g. si vtraque consistat in aliqua ratione indiuisibili; & tamen sint inæquales in ratione nobilitatis, & in ratione bonitatis moralis: vt, v. g. rectitudo, aut honestas iustitiæ, si comparetur cum rectitudine, aut honestate liberalitatis: neque enim est dubium, quod illa sit nobilior, & moraliter melior, quàm hæc, siue vtraque, in ratione entis, & formæ consistat

6. Maior irreuerentia est erga Eucharistiam, si quis communice bene pransus, quàm si communique simpliciter non ieiunus.

7. Aliqua priuationes possunt esse æquales in ratione priuationis, & inæquales in ratione moralis.

lisat in indiuisibili, siue non. Et proportionaliter idem est etiam de oppositis priuationibus, in quibus consistit turpitudine, & inhonestas moralis, siue malitia: possunt enim similiter aliqua esse inaequales in ratione malitiae moralis, & vna esse maior malitia, quam alia: vt, v.g. priuatio rectitudinis iustitiae, quam priuatio rectitudinis liberalitatis, siue praeerea sint inaequales in ratione priuationis, & non entis, siue non: quia, vt bene notat idem Vasq. 1.2. disp. 99. cit. cap. 4. n. 17. aequalitas, & inaequalitas aliquarum priuationum, in ratione priuationis, & non entis, nostro modo intelligendi solum attenditur, & mensuratur ex entitate ipsarum formarum, quas tollunt, neque possunt priuationes esse inaequales, in ratione priuationis, & non entis, si ipsae formae, quarum sunt priuationes, non sunt inaequales; sed vtraque consistit in aliquo indiuisibili. A vero aequalitas, & inaequalitas in ratione malitiae moralis consideratur per respectum ad formas, non in quantum formae, & entia sunt; sed in quantum sunt bonitas, & honestas moralis: & idem quemadmodum rectitudo iustitiae est maior bonitas, quam rectitudo liberalitatis, etiam si fortasse non sit maior forma, aut maius ens; ita & priuatio talis rectitudinis, quae est in actu iniustitiae, est maior malitia, quam priuatio rectitudinis, quae est in actu auaritia, etiam si fortasse non sit maior priuatio, aut maius non ens, & per consequens etiam peccatum iniustitiae est maius, quam peccatum auaritia, & non omnia peccata sunt aequalia, quod erat probandum.

8.
Ex lumina
fidei non omnia
peccata
sunt paria.

Quod vero praeerea etiam ex lumine fidei debeat esse certissimum, quod non omnia peccata sint paria, sed alia aliis sunt grauiora, probatur: quia in Scriptura saepe ad mentio huiusmodi inaequalitatis: nam *Ezech. 16.* ad Hierusalem dicitur: *Sceleratiora fecisti illis; id est, Sodoma, & filiabus eius: & Matt. 5.* ponuntur tres gradus irae; id est, primus, qui continetur solum interius, & est ita leuis, vt in nullam vocem erumpat: *Qui irascitur fratri suo.* Secundus, qui est paulo grauior, & exterius in vocem erumpit; sed non in conuicium: *Qui dixerit fratri suo, racha.* haec enim vox ex S. August. lib. 1. de serm. Domini in monte, cap. 9. & S. Greg. lib. 21. Moral. c. 5. est solum interiectio irascens, & nihil determinat significat; sed solum exprimit, quod animus sit commotus: & denique tertius gradus ille ponitur, qui continet apertum conuicium: *Qui dixerit, farise.* & huic tantum postremo, tanquam grauissimo, & omnium maximo, assignat Christus poenam certam, & grauissimam, id est, gehennam ignis; & de secundo solum ait, quod sit reus concilij, in quo, scilicet, discutitur gradus & quantitas poenae, quam certum est, eum esse commertum; quantum sit commertus: & denique de primo, quod sit reus iudicij; id est, quod in iudicium possit vocari, vt statuatur non modò gradus, & quantitas poenae, sicut in secundo; sed etiam vtrum simpliciter sit dignus poena, vt bene explicat S. August. loco cit. & ex illo Bellarm. tom. 4. lib. 1. de amiss. gratiae, & statu peccati, cap. 9. Si vero peccata omnia essent aequalia, non minus ille, qui interius, & solum in corde irascitur; & ille, qui internam iram, & commotionem, voce aliqua nihil certum significante exprimit, dicendi essent rei gehennae ignis, quam dicatur, qui commotionem, & iram exprimit conuicio; quod tamen negat eo loco Christus Dominus. Similiter *Matth. 12.* peccata in Spiritum sanctum dicuntur non remitti, neque in hoc saeculo, neque in futuro; quia, scilicet, sunt aliis lon-

ge grauiora: & *Luca 6.* quaedam peccata comparantur festucis, & quaedam trabibus: *Quid vides festucam in oculo fratris tui; & trabem autem, quae in oculo tuo est, non consideras?* & *1. Cor. 3.* quaedam peccata comparantur ligno, sceno, & stipulae, quae quis superaedificat supra fundamentum fidei; & dies iudicij ita dicitur esse illa examinaturus, vt tamen sit saluus futurus, qui illa commisit, vt exponit S. Ambrosius *serm. 20. in Psal. 118.* S. August. lib. 21. de ciuit. cap. 26. S. Gregor. lib. 4. Dialog. cap. 36. & alij apud Bellarm. cap. 9. cit. §. Ad haec Apostolus. Et *1. Ioann. 3.* quaedam peccata dicuntur esse, quibus etiam iusti non carent: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, seducimus.* Et Iacobi cap. 3. *In multis offendit omnes.* & in oratione Dominica *Matth. 6.* omnes dicimus: *Dimitte nobis debita nostra.* quae loca ex *Trid. sess. 6. cap. 11. de iustificat.* & ex Concilio Mileuitano *can. 6. 7. & 8.* aperte ostendunt, peccata aliqua esse leuia, & quotidiana, in quae in hac vita omnes cadunt, quantumvis sancti, & iusti, absque eo, quod desinant esse iusti; & idem appellatur venialia, & quae possunt vitari omnia absque speciali Dei priuilegio: quemadmodum de Beatissima Virgine tenet Ecclesia, vt subditur in *Trid. eadem sess. 6. can. 13.* quae tamen omnia falsa essent, si omnia peccata essent aequalia.

Atque ex his, & similibus locis Scripturae idem colligunt, & docent communiter etiam Sancti Patres, vt S. Hieronymus lib. 2. cit. contra Iovin. & in cap. 9. *Ezech.* in illa verba: *Iniquitas Israel, & Iuda magna est nimis valde.* S. August. *epist. 29. ad S. Hieronymum, & lib. de natura, & gratia, cap. 35. & seq.* S. Chrysost. *hom. 24. in Matth. & alij apud Bellarm. lib. 1. cit. de amiss. gratiae, & statu peccati, cap. 10. tom. 4.* & apud Valen. 1.2. disp. 6. *quest. 3. puncto 2.* Neque ab hac doctrina, quae est fidei, & Sanctorum Patrum communis, existimandum est discrepare S. Basil. in *Regulis breuioribus, resp. 293.* vbi ait, differentiam maiorum, & minorum peccatorum, nullam in nouo Testamento reperiri: id enim, vt notat Vasq. 1.2. disp. 99. cit. cap. 1. num. 6. solum est accipiendum iuxta interrogationem factam, qua quaerebatur: *Quomodo agi par esset cum iis, qui, cum declinent maiora peccata, committunt minora, perinde ac si nihil referrent.* Et ad hanc interrogationem recte respondet, non esse in Euangelio talem differentiam peccatorum, maiorum, & minorum, quae, scilicet, possint committi, perinde ac si nihil referat, quod committantur; & loquitur specialiter de mortalibus: vnde & subdit, quod de omni peccato intelligitur illud *Ioan. 8.* *Qui facit peccatum, seruus est peccati.* & cap. 3. *Qui contumax est in Filium, non videbit vitam aeternam.* id est, vt legitur in *Vulgata: Qui incredulus est Filio.* Absolutè verò quod inter peccata etiam S. Basil. agnouerit inaequalitatem, patet manifestè ex ipsomet *hom. 12. ad pop. & hom. 7. & 14. in Psalmos,* & apud Vasq. num. 6. cit.

Neque solum haec inaequalitas est inter ea peccata, quae dicuntur venialia; quia sunt digna venia, & non auertunt ab vltimo fine; & inter ea, quae dicuntur mortalia; sed etiam inter ipsa venialia, si comparentur cum venialibus; & inter mortalia, si cum mortalibus: quis enim neget inter venialia, verbum otiosum esse leuius, quam mendacium; & hoc esse leuius, quam excessum aliquem in cibo, & & potu, aut detractionem, vel furtum rei modicæ; & inter mortalia furtum simplex rei notabilis esse leuius, quam sacrilegium, aut homicidium, aut blasphemiam, vel haesim, & odium Dei? Quemadmodum enim inter virtutes vna est praestantior altera, vt probat Sanctus Thomas 1.2. *questione 66.*

9.
Idem probatur
ex San-
ctis Patribus.

art. 6. vt, verbi gratia, iustitia, quam temperantia, aut fortitudo, & inter actus virtutum, vnus est alio laudabilior, & honestior: ita & inter vitia vnus est alio deterius, verbi gratia, iniustitia, quam immoderantia, aut timiditas: & inter actus virtutum, seu peccata, vnus est altero vituperabilior, & turpius, & per consequens grauius; & quemadmodum virtutum aequalitas, si qua est, solum est proportionalis, eaque non tollit inaequalitatem simpliciter, secundum dignitatem, & perfectionem in sua specie, vt habet S. Thom. 1.2. *quest. 73. art. 2. ad 3.* ita & virtutum, & peccatorum aequalitas, similiter si qua est, solum est proportionalis, eaque non tollit inaequalitatem simpliciter, quoad propriam cuiusque malitiam, & turpitudinem. Et ratio est: quia, cum malitia in vniuersum consistat in negatione, seu priuatione aptae, & conuenientis compositionis, aut modi suarum partium, quam vnusquisque actus humanus possit, ac deberet in se habere, vt supra diximus *disp. 11. num. 11.* ex S. Thom. 1.2. *quest. 5. art. 5. & quest. 21. de ver. art. 6.* & S. August. in *lib. de natura boni, cap. 3. tomo 6.* siue haec priuatio reperiat in actu, qui sit malus mortaliter, siue in actu, qui sit malus solum venialiter, semper in illis causalit inaequalitatem, si ipsa in se fuerit inaequalis; & semper erit in se inaequalis, si in vno abtulerit maiorem compositionem, quam in alio, vndeunque tandem proueniat, quod talis compositio sit maior; & hoc modo in iis actibus, qui dicuntur intrinsecè mali, idem per se loquendo malitia est maior, quam in iis, qui solum sunt mali ex circumstantiis: quia tollit compositionem conuenientem, & aptam in ipsis partibus essentialibus; non autem solum in accidentibus, aut extrinsecis adiacentibus, & in actu, verbi gratia, odij Dei cum ratione generica actus voluntatis circa bonum Dei, facit ineptè coniungi differentiam fugae, cum deberet coniungi differentia prosecutionis: & inter hos ipsos actus intrinsecè malos, idem tribuit maiorem malitiam iis, qui sunt circa Deum, quam aliis, qui sunt circa alia obiecta: quia conueniens compositio partium essentialium actus circa Deum, est maioris momenti, vt prope pertinet ad vltimum finem, quam circa alia obiecta, & similiter in iis actibus, qui sunt mali ex circumstantiis; idem malitia est maior in eo, qui caret pluribus circumstantiis sibi bonis, ac debitis, quam in eo, qui caret paucioribus: quia etiam compositio plurium est maior, quam compositio pauciorum: & si haec in vtroque actu sit eadem, & aequaliter debita quoad omnes circumstantias, magis tollitur per corruptionem, aut destructionem, verbi gratia, duarum circumstantiarum, quam vnus tantum, vt ex se patet. Atque hoc est, quod docet S. Thom. 1.2. *quest. 73. art. 2. ad 2. & aliis locis supra citat. num. 2.* de duplici genere priuationum, quarum aliqua sunt iam in facto esse, & pura, ac simplices; quia in subiecto nihil relinquunt de opposita forma; & aliqua sunt quasi in fieri, & solum in corrumpti; & sunt non pura, & non simplices; quia semper relinquunt aliquid formae: vt enim rectè explicat idem S. Thom. 3. *contra Gent. cap. 139. §. Sed si quis.* quando aliqua formae consistunt in quadam commensuratione, & proportionem plurium, semper oppositae priuationes sunt aptae suscipere magis, & minus, & tunc sunt maiores, quando magis recedunt à debita commensuratione: & quia sanitas, verbi gratia, consistit in proportionem, & commensuratione humorum;

Baldelli Theol. Moral.

& pulchritudo in proportionem, & commensurationem membrorum; & veritas, seu veracitas, in commensurationem intellectus, & locutionis; aegritudo, aut infirmitas, quae est priuatio sanitatis, & turpitudine, quae est priuatio pulchritudinis, & falsitas, quae est priuatio veritatis, tantò est maior, quanto est maior incommensuratio, aut destructio commensurationis oppositae, vt etiam supra explicauimus.

Atque ex hoc eodem principio rectè explicat idem S. Thom. *quest. 2. de malo, art. 9. ad 4. & 3. contra Gent. cap. 139. citat. §. Non est autem simile.* quomodo aliquando in iis, quae solum sunt inaequalitas, quia prohibita, possit contingere, vt non deatur inaequalitas peccatorum, si, scilicet, res praecipiens solum hoc modo, id est, indiuisibiliter intendat eam praecipere, neque curet de continuatione, aut quauis alia diuisibilitate, quam possit habere praecipit transgressio: tunc enim semper transgressio erit aequalis, & priuatio obseruationis praecipit semper erit totalis, & in facto esse, vel pura, & simplex; quia nihil relinquet obseruationis oppositae, & idem non suscipiet magis, & minus: vt, si Iudex, verbi gratia, alicui statuat certum limitem, intra quem debeat se continere, & quem non debeat transgredi, & solum curet de transgressione simpliciter, non autem si multum, vel parum transgrediat, vel si Dux in exercitu certum locum designet vnicuique militi, & solum curet, quasi indiuisibiliter, ne illum deserat, non autem curet, ne deserat ad decem passus, vel vterius procedat vsque ad viginti, aut centum: vel denique, si Princeps prohibeat extractionem frumenti, & bladorum extra statum; & solum curet, ne simpliciter extrahatur; non autem, ne extractio fiat ad vnum, vel plura miliaria: in his enim, & similibus non valet inferre, quod si transgressio limitis, aut extractio frumenti simpliciter, est peccatum, etiam vltior transgressio, aut vltior extractio sit maior peccatum: quia regula illa, quod si simpliciter sequitur ad simpliciter, etiam magis sequitur ad magis; solum habet locum in his, quae sunt per se; non autem in his, quae sunt per accidens, vt notat S. Thomas 3. *contra Gent. cap. 139. citat. Vnde non sequitur,* inquit, *quod si album est muscum, etiam magis album sit magis muscum; sed bene sequitur, quod si album est digregatum visus, etiam magis album est magis digregatum.* & idem neque sequitur, quod si transgressio, aut extractio est mala, etiam vltior transgressio, aut extractio sit peior: quia quod sit mala, non habet per se; sed solum per accidens ex sola voluntate, & lege prohibentis; & ex hac sola est mensuranda tota malitia: & si haec curat solum de transgressione, aut extractione simpliciter, non autem curat de vltiore transgressione, aut extractione, non potest ex hac attendi, aut mensurari inaequalitas malitiae. Et huius generis, secundum aliquos, apud Vasquez 1.2. *disp. 99. cap. 2. num. 10.* videtur esse etiam prohibitio ecclesiastica de non sumenda Eucharistia à non ieiunis: siue enim quis sit non ieiunus, per sumptionem multi cibi, siue per sumptionem pauci, & siue per sumptionem certum, siue per sumptionem cuiuscunque alterius, per accidens se habet ad transgressionem legis ecclesiasticae, quae solum intendit prohibere Eucharistiam, quasi indiuisibiliter, non ieiunis; idem etiam per accidens se habet ad malitiam, aut grauitatem sacrilegij: neque grauius peccat contra

10.
In his, quae solum sunt mala, quia prohibita, quando non datur inaequalitas.

11.
Est maior irreuerentia, si quis bene sit non ieiunus, per sumptionem multi cibi, siue per sumptionem pauci.

R legem

legem ecclesiasticam, si quis communicet non ieiunus per comestionem multarum carniū, quam si communicet non ieiunus quomodocunque aliter. Sed negari non potest, quin oppositum sit probabilius, vt etiam *supra* diximus *num. 6.* ex eodem Vasquez *ibidem, cap. 5. num. 21. & 22.* cum enim per legem ecclesiasticam, hoc, quod est esse ieiunum, constituatur, vt pertinens ad reuerentiam debitam pro sumptione Eucharistiæ; non videretur præcipi solum indiuisibiliter, sicut neque irreuerentia et- ga Eucharistiā per sumptionem alterius cibi, consistit in indiuisibili; & ided, qui communi- caret benè pransus, maiorem irreuerentiam face- ret, & maius sacrilegium committeret, quàm si communicaret post sumptionem non voluntariam tantilli cibi: & certum videretur, quod sicut con- tinuatio prandij ex intentione postea communi- candi, esset continuatio irreuerentiæ, & sacrilegij, & per consequens maius peccatum, quàm sola in- choatio; ita & voluntas communicandi post maio- rem indispositionem, & indignitatem, & per conse- quens maius peccatum.

12. Qui comedit sapius in die ieiunij, non peccat sapius, aut grauius contra illius obligationē, quàm si comederat so- lum bibe.

Eiusdem generis est etiam prohibitio ecclesiastica, quæ continetur in præcepto ieiunij, de abstinendo à cibis, vel de non comedendo vltra vni- uersam comestionem: quia enim hæc abstinentia præ- cipitur quasi indiuisibiliter, etiam præceptum to- taliter violatur per secundam comestionem, & post illam non manet amplius obseruandum: & ided si quis comedit etiam sapius, non propterea sapius, aut grauius peccat contra præceptum ieiunij, vt notat Paludan. *in 4. dist. 38. quæst. 3. art. 4. num. 23.* Azor. *lib. 11. cap. 20. quæst. 6.* Henriq. *lib. 7. de Indulg. cap. 13. num. 13. litera S, in fine.* Sanchez *lib. 14. in Decal. cap. 11. num. 42.* & alij apud ipsum: neque enim præceptum ieiunij est sim- pliciter de non comedendo, aut simpliciter de abstinendo; sed de non comedendo vltra semel, aut de non excedendo vnicam comestionem; & ided tota- liter violatur, cum primò comeditur vltra semel, & non remanet violandum vltimus.

13. Ad rationem allatam pro errore Stoico- rum, patet ex dictis: falsum enim est, quod omnis transgressio limitum legis, aut rationis, con- sistat in indiuisibili, cum sæpe huiusmodi limi- tes, à ratione, aut lege præfixi, sint diuisibiles, & consistant in commensuratione, & proportione plurium, & hæc possit tolli diuisibiliter, & mo- dō magis, modō minùs, vt etiam contingit in fan- itate, & pulchritudine ex S. Thoma *locis citatis.* Et falsum est, quod etiam in Mathematicis obli- quitas linearum consistat in indiuisibili, cum impos- sibile sit, vt à rectitudine indiuisibili recedatur, nisi diuisibiliter; siquidem semper in quantitate post vnum indiuisibile sequitur diuisibile, & quan- titas; neque dantur duo indiuisibilia immediata, vt probatur in Physicis. Et quidquid sit de indi- uisibilibus, aut diuisibilibus Mathematicis, alio modo res se habet in Moralibus, vt *supra* dixi- mus *num. 5.* & quantum aliquando ad intentionem legis, aut præcepti se habeat per accidens omnis determinata diuisibilitas, & possit aliquid præ- cipi, aut prohiberi, quasi indiuisibiliter, vt *supra* diximus *num. 10.* id tamen solum probat, quod transgressiones talium legum, aut præceptorum, quantum est ex re ipsa præcepta, non sint inæ- quales; non tamen probat vniuersaliter, quod nullarum legum, aut præceptorum transgressiones possint esse inæquales, & absolutè, quod omnia pec- cata sint paria, vt volunt Stoici.

14. Ad confirmationem ex ratione theologica Re-

spondeo, quantum ratio bonitatis formaliter, & metaphysicè accepta, consistat in indiuisibili, & hoc modo etiam priuatio illius sit semper tota- lis, & indiuisibilis, id est, ipsa non bonitas in subiecto apto; accepta tamen materialiter, & mor- taliter, id est, pro iis omnibus, in quorum inte- gritate, & commensuratione consistit, omnino est diuisibilis, & potest tolli diuisibiliter, sicut & sanitas, & pulchritudo, vt diximus ex S. Tho- ma: eadem enim est difficultas etiam de his, cum etiam sanitas, & pulchritudo metaphysicè acce- pra consistat in indiuisibili, & sit formaliter ipsa proportio, & commensuratio humorum, & membrorum; & similiter etiam priuatio illius metaphysicè accepta, sit formaliter ipsa non pro- portio, & non commensuratio in subiecto, apto; & tamen accepta materialiter, & physicè, sit quid diuisibile, id est, ipsi humores; & ipsa mem- bra inter se proportionata, & commensurata; & ided possit tolli diuisibiliter per oppositam priua- tionem, & modò magis, modò minùs, vt ex se patet.

Al. confirm. tionem.

Ad illud, quod dicitur de peccatis omissionis, Respondeo, etiam hæc posse esse inæqualia, si lo- quamur moraliter, & in ratione malitiæ: sicut enim ipsi actus oppositi sunt inæquales in ratione bonitatis, & honestatis moralis; & actus charita- tis, verbè gratia, est maior bonitas, quàm actus misericordiæ; quia est magis conueniens, & ma- gis debitus, etiam si alioqui non sit inæqualis quo- ad partes entitatuas, & gradus intensiōis: ita & ommissio illius est maior malitia, quàm ommissio hu- ius, quia est magis disconueniens, & magis indebita, vt patet ex dictis *num. 7.*

Et idem est de iis peccatis, quæ sunt intrinsecè mala: neque enim ided dicuntur esse inæqualia, quia minora habeant admixtum aliquid boni; sed, quia illud ipsum totum malum, quod sunt, in ali- quibus est minus, & in aliis magis est maius, id est, minus, vel magis disconueniens homini, & indebitum: sicut & furditas, verbè gratia, ided di- citur minus malum, quàm cæcitas; non, quia ha- beat admixtum aliquid boni oppositi; sed, quia il- lud ipsum totum, ac purum malum, quod est, minus est, vt ibi explicauimus.

15. Ad rationem Iouiniani.

Ad rationes Iouiniani Respondet optimè S. Hie- ronymus *lib. 2. citat. contra Iouin.* verum quidem esse, quod in Scriptura pluribus locis ponantur duo illi ordines, id est, bonorum, & malorum; falsum tamen est, quod in his ipsis in eadem Scriptura nulla ponatur inæqualitas, cum *Ezech. 34.* iudicet Deus inter pecus, & pecus, & addat: *Vos autem greges mei, oues pascuæ meæ homines estis.* Et sicut in arca Noè diuersa fuerunt animalia: ita & in Ecclesia di- uersa sint merita, & in domo Dei diuersa mansio- nes. Et quod dicimus de inæqualitate meritum, & demeritorum in hac vita, idem est etiam de in- æqualitate præmiorum, & poenarum in altera, cum hæc ad inuicem se habeant consequenter, vt ex se patet; quantum inter Theologos contro- uersa sit de poena damni, vtrum similiter in damnatis sit inæqualis, sicut & poena sensus, cum in omnibus videatur esse totalis, & pura, vel sim- plex priuatio bea- titudinis.

DISPVT. XXVII.

Quomodo inæqualitas peccatorum atten- datur ex obiectis.

1. Inæqualitas peccatorum rectè desumitur ex ob- iectis.
2. Vtrum grauitas ex obiecto possit excedi, aut ad- equari per circumstantias.
3. Pars negatiua statuitur.
4. Soluuntur rationes pro parte affirmatiua.
5. Pana sensus peccati inferioris potest equare, & excedere poenam sensus peccati superioris, etiamsi malitia non possit excedere, aut equare malitiam.
6. Peccatum inferius potest esse mortale, etiamsi pec- catum superius sit veniale.

ERTIVM, quod proposuimus *disp. 25.* circa comparationem peccatorum ad inuicem, illud fuit, vt explicarem, vnde sit desu- menda hæc inæqualitas peccatorum, de qua re- fuse disputat S. Thomas *1. 2. quæst. 73. art. 3. & sequentib.* & quæ docet, commode possunt reuo- cari ad duo capita, vt etiam patet ex eodem S. Thoma *2. 2. quæst. 154. art. 3. & quæst. 2. de ma- lo, art. 10. in corp.* id est, ad ea, quæ pertinent per se ad actum peccati, vt est, verbè gratia, obie- ctum, & virtutes, quibus opponuntur, & quod sint carnalia; vel spiritalia; & ad ea, quæ perti- nent solum per accidens, vt est, verbè gratia, quod peccatum fiat ex ignorantia, vel ex infir- mitate, aut ex malitia; quod fiat in his, vel il- lis circumstantiis, & cum hoc, vel illo nocu- mento, quod consequitur ipsi peccanti, vel alij; & quod in hanc, vel illam personam, & ab hoc, vel illo efficiente; & quod recipiatur in subie- cto taliter, vel taliter qualificato. Et benè de- bent aduerti, quæ sunt dicenda de his omnibus modis inæqualitatis, ne alioqui contingat con- fusio, & deceptio in intellectu, occasione com- muniū locutionum, secundum quas absolutè dici- mus, vnum peccatum esse grauius, aut leuius alio; neque distinguimus, ex quo capite, aut quo- modo sit grauius, aut leuius, & vnum, & idem secundum vnā rationem modò absolutè dicimus grauius, & modò secundum aliam absolutè dici- mus leuius: in his enim locutionibus communibus, & genericis multæ latent æquiuocationes, quæ nisi aduertantur, facillè possunt esse occasio erroris, & deceptionis.

Atque ad hos modos, & capita inæqualitatis, quæ tradit S. Thomas, videntur reduci etiam il- li duodecim, quos tradit S. Bonauent. *in 2. dist. 33. dub. 1.* circa expositionem literæ, & apud Say- rum *lib. 2. clau. reg. cap. 7. num. 4.* quod enim vnum peccatum dicatur maius causalitate, vt, verbè gra- tia, peccatum Diaboli, cuius inuidia mors intra- uit in orbem terrarum; & aliud dicatur maius generalitate, vt peccatum primi parentis, quod se diffudit in totum genus humanum, potest reduci ad magnitudinem ex nocumento, quod aliis in- fertur, de qua S. Thom. *art. 8.* & quod vnum pec- catum dicatur maius enormitate, vt, v. g. peccatum Iudæ, qui vendidit Christum, potest reduci ad ma- gnitudinem ratione persone, in quam peccatur, de qua S. Thom. *art. 9.* & sic de aliis.

Primò igitur, quod inæqualitas peccatorum sit per se attendenda ex obiectis, ex eo probat S. Baldelli *Theol. Moral.*

Thom. *1. 2. quæst. 73. art. 3. cit.* quia proportiona- liter eo modo dicitur vnum peccatum esse grauius alio, quo dicitur in corporalibus vna infirmitas, aut ægritudo esse grauior alia: & quemadmodum hæc vniuersaliter consistit in incommensuratione humorum ad principium vitæ, & operationum vitalium; & ided tunc dicitur maior, quando est incommensuratio in ipso corde, vel in aliquo, quod sit proximum cordi; ita & illud vniuersali- ter consistit in incommensuratione humani actus ad suum obiectum, iuxta regulam rectæ rationis; & tunc est maius, quando incommensuratio est pe- nes obiectum, quod in recta ratione est maius: vt, verbè gratia, si sit ipse finis, ex quo ratio in agibi- libus ordinat omnia, vel sit aliquid magis proxi- mum fini. Atque hoc modo, quia res, & bona ex- terna, verbè gratia, ordinantur ad hominem, tan- quàm ad finem, & ipse homo vltimè ordinatur ad Deum, actus deordinatus, vel incommensura- tus ad hominem, vt est, verbè gratia, homicidium, est maius peccatum, quàm actus deordinatus, vel incommensuratus ad res externas, vt, verbè gra- tia, furtum: quia habet maiorem deordinationem ad finem, qui est obiectum nobilissimum: & vltimè actus deordinatus, & incommensuratus ad ipsum Deum, vt, verbè gratia, infidelitas, blasphemia; adhuc est maius peccatum, quàm homicidium, aut furtum; quia similiter adhuc habet maio- rem deordinationem ad vltimum finem, qui est obiectum excellentissimum, & nobilissimum. Ar- que hæc inæqualitas peccatorum ex obiectis est prima, & principalis, & quasi consequens ipsam speciem actus, vt concludit S. Thom. *art. 3. citat.* & principaliter debet considerari in omnibus pec- catis diuersis specie: & quemadmodum semper obiecta humanorum actuum habent ordinem ad inuicem, & ipsi actus humani semper ordinan- tur ad vltimum finem; ita & semper possunt in- ter se comparari, quoad huiusmodi atinentiam, & quasi attingentiam vltimi finis; & ided si sint mali, & deordinati, vel incommensurati, sem- per ille est peior, qui mediante deordinatione, & incommensuratione cum suo obiecto, est ma- gis deordinatus, vel incommensuratus cum vlti- mo fine, vt patet ex eodem S. Thoma *ibidem, in responsione ad 3.*

Inæqualitas peccatorum rectè desumitur ex obiectis.

Quod si quæras, vtrum hæc maior grauitas, quæ conuenit vni peccato ex obiecto, possit ex- cedi, aut saltem æquari ex circumstantiis in ali- quo alio peccato; an verò semper debeat rema- nere quasi in ordine inferiori. Respondet Bar- thol. Medina *1. 2. quæst. 73. art. 3. conclus. 2. & circumstantias.* alij alij apud Vasquez *in dubit. ad eundem art. num. 20.* omnino posse; & ided non esse pronun- ciandum simpliciter, & absolutè, quod in pec- cato maior grauitas habeatur ex maiori nobili- tate, & excellentia obiecti; sed solum cum hoc addito, *cæteris paribus*: quia si cætera non sint paria, facillè potest accidere, vt peccatum ab- solutè sit grauius, etiamsi non versetur circa ob- iectum nobilissimum. Eiusque rei possunt afferri plu- ra exempla: vt, verbè gratia, si quis furetur to- tum ærarium publicum, vel vtrum Principem tur- pissima notet infamia, & Summum Pontificem, verbè gratia, notet de hæresi, & alius occidat ho- minem ex infima plebe, vel si occidat quis plures homines, & alius Deum blasphemet: certum enim videretur, quod absolutè, & pensatis omnibus, grauius est tale peccatum furti, aut detractionis, & infamiæ, quàm homicidium; & grauius est tale homici- dium plurium hominum, quàm blasphemia: etiamsi

R 2 ex

ex obiecto homicidium semper sit grauius quolibet furto, aut detractio; & blasphemia ex obiecto semper sit grauior quolibet homicidio, vt habetur ex S.Thom. 1. 2. *quæst.* 73. *art.* 3. *cit.* Et quemadmodum in naturalibus valor, & æstimatio metalli superioris, verbi gratia, auri, potest æquari, imò & excedi sola quantitate, & magnitudine metalli inferioris, verbi gratia, argenti, non obstante, quòd illa habeatur ex propria forma, & natura: ita & in moralibus magnitudo, & grauitas vnius peccati, quasi superioris, potest æquari, & excedi per aliud quasi inferius, non obstante, quòd illa habeatur ex propria specie, & ex obiecto. Vnde & in Inferno certum videtur, quòd poena sensus debita alicui furto, v. g. aut detractio, poterit esse aqualis, imò & maior, quàm debita alicui homicidio, aut blasphemie: quod signum est, etiam grauitatem posse æquari, aut excedi inter ipsa peccata, cum grauitas poenæ semper commensuretur grauitati culpæ.

3. Pars negatiua statuitur.

Contra tamen videtur facere S.Thom. 1. 2. *quæst.* 73. *art.* 3. *cit.* vbi absolute ait, grauitatem peccati ex obiecto esse primam, & principalem, & quasi consequentem ex ipsa specie, & essentia peccati: si enim est consequens in vnoquoque peccato ex ipsa specie, & essentia peccati, semper in vnoquoque est diuersa, & quantuncunq; in vno augeatur per circumstantias, semper augetur in sua specie, neque vnquam pertingit ad speciem alterius, & per consequens, neque illam excedit, aut æquat: & 2. 2. *quæst.* 10. *art.* 3. *ad primum*, diserte asserit, quòd nihil prohibet, peccatum vnum esse grauius alio secundum suum genus; & rursus illo eodem esse leuius secundum aliquas circumstantias, & è conuerso vnum peccatum esse grauius secundum circumstantias aliquo alio; & rursus illo eodem esse leuius secundum genus; & hoc modo se habere, verbi gratia, peccatum hominis catholici, si comparetur cum peccato infidelitatis, quod est in homine hæretico: quia enim peccatum infidelitatis ex proprio genere est grauius, utpote inducens auersionem à Deo, etiam per fidem, & cognitionem; è contra tamen peccatum hominis catholici ex aliqua circumstantia potest esse grauius, quàm peccatum infidelitatis in homine hæretico: atque ita aperte asserit S. Thom. quòd grauitas ex circumstantiis sit longè diuersa à grauitate ex proprio genere, & ex obiecto, neque vna potest proprie æquari, aut excedi per aliam; & vt notat Duran. in 4. *dist.* 22. *quæst.* 1. *num.* 8. & Vasquez *dubitatione cit.* *ad art.* 3. *ex quæst.* 73. *num.* 21. & 22. eo ipso, quòd circumstantia peccati inferioris, & leuioris, illud non trahunt extra propriam speciem, & ad speciem superiorem; solum aggrauant in eadem specie inferiore; & idèd impossibile est, vt pertingant ad grauitatem speciei superioris. Et quemadmodum in Mathematicis nunquam linea potest pertingere ad quantitatem superficiei, aut hæc ad quantitatem corporis, vel angulus contingere ad angulum rectilineum; & in Physicis nunquam species inferior potest pertingere ad speciem superiorem, vt equus, verbi gratia, ad speciem hominis, & idèd species dicuntur distare in infinitum; quia distantia vnius nunquam potest superari ab alia; & perinde est, ac si esset simpliciter infinita, vt notat Vasquez *ibidem*: ita & in Moralibus grauitas vnius peccati ex obiecto, & specie inferiore, nunquam potest pertingere ad grauitatem alterius, quæ similiter sit ex obiecto, & specie superiore; & etiam in his species distant in infinitum: quia

nunquam potest distantia vnus superari ab alia, quantunuis crescat in sua specie per quascunq; circumstantias, dummodo non trahatur extra propriam speciem, & eleuetur ad speciem superiorem per vnã aliquam ex illis circumstantiis, quæ hac de causa dicuntur aggrauantes in infinitum: quia faciunt peccatum pertingere ad grauitatem infinite distantem, qualis est grauitas consequens ex alio obiecto, & ex alia specie. Vt tamen soluantur difficultates, quæ in contrarium possunt occurrere, bene est aduertendum, quòd iam monuimus *initio disputationis*, vt, scilicet; tollantur æquiuocationes, quæ latent sub communibus, & genericis locutionibus, quibus sæpissimè vtimur, dum hoc, vel illud peccatum dicimus grauius, aut leuius alio; neque explicamus, qua grauitate, aut leuitate sit grauius, aut leuius; cum tamen certissimum sit, quòd grauitas, & leuitas in peccatis sit ex iis, quæ dicuntur multipliciter, & plures continent æquiuocationes. Atque hoc modo, si concedamus Medinæ, quòd qui furatur, verbi gratia, totum ærarium publicum, aut virum principem turpissima aliqua infamia notat, rectè dicatur peccare grauius, quàm qui hominem occidit ex infima plebe; & quòd is, qui plures occidit, rectè dicatur peccare grauius, quàm qui blasphematur: non tamen propterea debemus concedere, quòd tale furtum, & detractio habeat illam ipsam grauitatem, quam ex obiecto, & specie habet homicidium, eique præterea aliquid addat; & quòd tale peccatum homicidij habeat illam ipsam grauitatem, quam habet blasphemia, & maiorem: id enim falsissimum est, & impossibile, vt iam probauimus, cum tota grauitas furti, & detractio, quantunuis augeatur ex circumstantiis, semper remaneat in specie furti, & detractio; & nunquam trahatur ad grauitatem homicidij; & similiter tota grauitas homicidij semper remaneat in propria specie, & nunquam pertingat ad grauitatem blasphemie: sed solum est sensus, quòd illa ipsa grauitas furti, & detractio, talis, qualis est in propria specie, potest in aliquo alio comparari cum grauitate homicidij, similiter in propria specie; & facta hac cõparatione potest in illo alio dici maior, & cõmuniter ab hominibus ita dicitur: vt, v. g. quia est maioris damni respectu communitatis, aut offensiuus maioris personæ, quàm sit occisio vnius homunculi, quæ damnum non facit, nisi vni, & solum est offensiuus personæ vilissimæ: & similiter occisio plurium dicitur grauior, quàm blasphemia; quia est magis damnosa, & pluribus iniuriola, & vt patet, in his omnibus non sit cõparatio in propria specie malitiæ cuiusque; sed in ratione damni, & offensæ respectu maioris, aut minoris personæ, vnius, aut plurium. Et qua ratione Arist. 3. *Ethic.* c. 10. *in fine*, de peccatis intemperantiæ simpliciter asserit, quòd sunt maximè exprobrabilia, & vituperabilia; quia nobis insunt, non quatenus homines, sed quatenus animalia, nõque reddunt quasi brutales, vt explicat S. Thom. 1. 2. *quæst.* 73. *art.* 5. *ad 3. & lib.* 7. *Ethic.* c. 6. *initio*: similiter asserit, quòd est turpius, esse incontinentem concupiscentiæ, quàm iram; quia concupiscentia minus audit rationem; & tamen certissimum est, quòd peccata intemperantiæ, & concupiscentiæ non sunt simpliciter maxima, & grauiissima; imò contra sunt culpæ minoris, & maioris infamiæ, vt notat S. Thom. *art.* 5. *cit.* ex S. Gregorio *lib.* 31. *Mor. cap.* 31. & *lib.* 33. *cap.* 11. ita & possumus dicere, quòd aliquod furtum, & detractio aliquando est grauius, quàm aliquod homicidium; & aliquod homicidium aliquando est grauius, quàm blasphemia;

4. Soluuntur rationes pro parte affirmatiua.

5. Poena sensus peccati inferioris potest æquare, & excedere poenam sensus peccati superioris, etiam si malitia non possit æquare, aut excedere malitiam.

blasphemiam; atenta, scilicet, grauitate ex nocumento, & qualitate personæ, & facta solum cõparatione in ratione damni, & offensæ; non autem habitata ratione illius grauitatis, quæ habetur ex obiecto, & specie actus.

Et tale quid etiam contingit in alio exemplo, quod asserit Medina ex naturalibus: quod enim dicitur, metallum inferius, v. g. argentum, posse æquare, imò & excedere sola magnitudine, & quantitate valorem, & æstimabilitatem metalli superioris, verbi gratia, auri, non est intelligendum de illo valore, & æstimabilitate, quæ prouenit ex propria forma, & natura: quia secundum hanc semper argentum, quantunuis crescat in magnitudine, remanet gradus, & ordinis inferioris, vt ex se patet; sed solum est intelligendum de valore, & æstimabilitate, quam homines illi tribuunt pro communibus vitiis vitæ: quidquid enim sit de æstimabilitate ex forma, & ex natura, quæ proprie est ipsa perfectio, & nobilitas speciei cuiusque, & nunquam potest excedi, aut æquari per formam, & naturam inferiorem, vt diximus; bene homines potuerunt statuere, vt quantos vsus ad vitam habet aurum, verbi gratia, tanti ponderis; tantos etiam habeat argentum maioris ponderis; & hic valor, cum sit vnius ordinis, & vnius rationis in vtroque metallo, mirum non est, si solum augmentum quantitatum vnius possit æquari, & excedi in alio. Imò simile quid potest euenire etiam in brutis, si comparentur cum homine, non in nobilitate, & perfectione naturæ, sed in vsibus vitæ; & sæpè accidit, vt vnus equus, verbi gratia, sit maioris valoris, quàm vnus seruus, attendendo, scilicet, valorem, vt diximus, non ex nobilitate, & perfectione naturæ; sed ex vsibus vitæ, v. g. ad cursum, ad bellum, ad iter agendum; & facta solum cõparatione in ratione vtilitatis ad huiusmodi fines, non autem in perfectione naturæ.

Quod verò addit Medina, poenam sensus posse æquari, imò & excedi in peccato inferiore, si ex circumstantiis crescat malitia in propria specie inferiore, verissimum est: sed non hinc sequitur, quòd possit excedi, aut æquari etiam malitia in propria specie superiore: quia, vt notat Vasq. *dub.* *cit.* *ad art.* 3. *quæstionis* 73. *ex* 1. 2. poena sensus in omnibus peccatis est vnius rationis; non autem diuersificatur secundum diuersitatem speciei malitiæ cuiusque; & idèd quomodocunq; augeatur in peccato inferiore, bene potest æquare, & excedere poenam sensus peccati superioris, etiam si malitia inferior nunquam possit excedere, aut æquare malitiam superiorem. Et qua ratione in physicis magnitudo, & quantitas vnius corporis inferioris, quoad perfectionem specificam, potest excedere, & æquare magnitudinem, & quantitatem alterius corporis superioris; quia est passio consequens rationem genericam corporis, non autem specificam rationem cuiusque corporis, & est vnius rationis in omnibus; ita & poena sensus potest æquari, & excedi in peccatis; quia similiter est quasi consequens ad rationem genericam peccati in communi; non autem ad rationem specificam cuiusque peccati: & quòd dicitur poena sensus semper commensurari grauitati culpæ, quemadmodum non est verum, quoad distinctionem specificam, cum peccatis diuersis specie, poena sensus respondeat eadem specie; ita neque est verum, quoad æquationem, & excessum, cum poena sensus possit æquari, & excedi, non autem grauitas culpæ in propria specie; sed solum est verum quoad commensurationem graduum; quia tot gradus, v. g. est habitura poena sensus pro vnoquoque peccato, quot gra-

Baldelli Theol. Moral.

us in illo habuerit ipsa culpa, cuiuscunq; tandem speciei fuerint.

6. Peccati inferioris potest esse mortale, etiam si peccatum superius sit veniale.

Et quod dicimus, peccatum inferius posse æquare, & excedere, quoad poenam sensus, peccatum superius, quantunuis remaneat quoad malitiã in propria specie inferiore, proportionaliter est dicendum etiam, quoad priuationem gratiæ, & auersionem ab vltimo fine: si enim furtum, v. g. ex grauitate materiæ euadat mortale, & sacrilegium è contra ex leuitate materiæ remaneat veniale, omninò inducet priuationem gratiæ, & auerter ab vltimo fine, quod non faciet sacrilegium, non obstante, quòd ex obiecto, & specie alioqui sit grauius, & ordinis superioris: idque expressè asserit S. Thom. 1. 2. *quæst.* 73. *art.* 5. de peccatis carnalibus, & spiritualibus, vbi ait, quauis, per se loquendo, & quantum est ex ratione spiritualitatis, & carnalitatis, peccata spiritualia sint maioris culpæ, quàm carnalia; posse tamen accidere, vt absolute, & simpliciter aliquod peccatum carnale sit grauius, quàm aliquod spirituale: vt, verbi gratia, si illud sit mortale, & hoc veniale, vt notat Contr. *ibidem*. Et ratio similiter est: quia hoc, quod est esse indutium priuationis gratiæ, & auersionem ab vltimo fine, est quid commune omni peccato mortali, & est passio quasi genericã ex communi ratione mortalis, & idèd non debet correspondere in vnoquoque rationi specificæ, & potest reperiri cum ratione specificã inferiore, etiam si non reperiat cum ratione specificã superiore, imò potest contingere, vt duo peccata sint inter se æquè graua; & tamen primum inducat priuationem gratiæ, & non secundum: quia, scilicet, illam inuenit iam inductam per primum, & non potest bis tolli eadem forma, vt patet ex S. Thoma *q. 2. de malo, art.* 10. *ad* 1.

DISPUT. XXVIII.

Quomodo inæqualitas peccatorum attendatur ex virtutibus oppositis.

1. Quid doceat S. Thomas.
2. Proponuntur difficultates, quòd grauitas peccatorum non sit attendenda ex virtutibus oppositis.
3. Secundum aliquos, grauitas peccatorum ex virtutibus oppositis solum attenditur ceteris paribus.
4. Grauitas peccatorum simpliciter, & sine ulla limitatione attenditur ex virtutibus, sicut ex obiectis.
5. An, & quomodo fornicatio sit grauius peccatum, quàm furtum.

RO inæqualitate peccatorum ex virtutibus oppositis, duo asserit S. Thom. 1. 2. *quæst.* 73. *art.* 4. id est, si oppositio virtutis, & vitij, seu peccati, consideretur principaliter, & directè, quatenus ad inuicem contrariantur, & circa idem obiectum maximè à se inuicem distant, rectè attendi grauitatem peccati ex virtute opposita, & illud iure optimo censeri grauius, quod opponitur digniori, & nobiliori virtuti: sicut enim in idèd recidit, quòd peccata dicuntur distingui secundum obiecta, & quòd dicantur distingui secundum virtutes oppositas, vt patet ex S. Thom. 1. 2. *quæst.* 72. *art.* 1. *ad secundum*, & diximus *suprà disputat.* 1. 2. *n. 2. ita* & in idem recidit, quòd dicantur desumere grauitatem

7. Quid doceat S. Thomas.

ex obiectis, & quod dicantur illam defumere ex virtutibus oppositis; & hoc ipso, quod constat, ali- quod peccatum directe contrariari nobiliori vir- tuti, etiam constat, illud versari circa obiectum no- bilius; & idem esse grauius ex propria specie, cum semper illud sit pessimum, quod est contrarium optimo, vt patet ex Aristotele 8. *Ethic. cap. 10. sub initium*, & ex quo obiecto virtus defumit nobilitatem, non possit peccatum non sumere grauitatem: siquidem, quemadmodum est dignitatis in virtute, vt bene se habeat circa tale obiectum; ita & in pec- cato est grauitatis, vt circa idem male se habeat, vt notat Conrad. 1. 2. *quæst. 73. art. 4. cit.* Si verò con- fidereur oppositio virtutis, & vitij, seu peccati, se- cundum quandam extensionem, qua virtus exten- ditur ad cohibendum peccatum, addit S. Thom. non recte attendi grauitatem peccati ex dignitate virtu- tis, per quam cohibetur: quia contrariatione, quod virtus est maior, eò minora peccata cohibet: sicut & sanitas, quantum est maior, tantò minores discre- pantias excludit. Atque hoc modo *Matth. 5.* iustitia antiquorum, id est, minor, solum dicitur cohibuisse homicidium; iustitia verò Apostolorum, & fidelium Christi, id est, maior, dicitur cohibere debere etiam iram: *Nisi abundauerit iustitia vestra, &c. Audistis, quia dictum est antiquis: Non occides, &c. Ego autem dico vobis, quia omnis, qui irascitur fratri suo, &c.*

2. Proponuntur difficultates, quod graui- tas peccatorij non sit atten- denda ex vir- tutibus oppo- sitis.

Sed contra primam conclusionem, quod recte at- tendatur peccati grauitas ex directa oppositione, & contrarietate ad virtutem nobiliorum, multa oc- currunt difficultates: nam falsum videtur illud principium Aristotelicum, quod illud sit pessimum, quod est contrarium optimo: ipse enim S. Thom. 1. 1. *quæst. 49. art. 3.* ex professo probat, non posse aliquid esse summum malum, quod op- ponatur summo bono: quod tamen omnino esse deberet, si illud est pessimum, quod est contrarium optimo: siquidem, idem est aliquid esse summum malum, atque esse pessimum; & idem est aliquid esse summum bonum, atque esse optimum. Secun- dò, idem videtur posse ostendi, etiam facta inductio- ne in naturalibus: nam, quantum visus, v. g. inter sen- sus sit optimus, & nobilissimus; nõ tamen propterea carentia visus est pessima, cum longè sit peior carentia tactus, vt potè secum trahens etiam carentiam aliorum sensuum, imò & vitæ; 1. *de anima, text. 66. & 67.* Et quantum actus intellectus sit melior, & præstantior, quam actus voluntatis; non tamen pro- pterea error intellectus est peior, quam error volun- tatis, id est, peccatum; & certum est, quod odium Dei, v. g. est multò deterius, quam carentia visionis beati- ficæ, aut quilibet actus erroris circa Deum.

Tertiò, idem ostenditur etiam in moralibus: nam peccatum fornicationis, aut sodomie, grauius est, quam peccatum furri, vt etiam docet S. Thom. 2. 2. *quæst. 154. art. 3. & quæst. 2. de malo, art. 10.* & tamen illud contrariatur temperantiæ, id est, virtuti igno- biliori; & hoc contrariatur iustitiæ, quæ est nobi- lior: & similiter odium proximi contrariatur chari- tati, quæ est virtus omnium nobilissima, vt patet ex S. Paulo 1. *Cor. 13.* & tamen non est grauius, quam blasphemia, aut infidelitas, quæ contrariatur religio- ni, & fidei: & ex S. Thom. 2. 2. *q. 142. art. 3.* peccatum intemperantiæ maius est, quam peccatum timidita- tis; & tamen hoc contrariatur fortitudini, quæ est virtus nobilior, quam temperantia.

Quartò, vni virtuti plura vitia, & peccata oppo- nuntur, vt, v. g. liberalitati auaritia, & prodigalitas; & iustitiæ furtum, detractio, homicidium: ergo hinc falsum impossibile est, vt grauitas peccati attendatur ex nobilitate virtutis, cui directe opponitur.

Propter hæc, & similia argumenta nonnulli re- centiores apud Vasq. 1. 2. *in notat. ad art. 4. quæstionis 73. n. 27.* eodem modo existimant esse limitandam hanc doctrinam S. Thomæ, de grauitate peccati ex virtutibus directe oppositis, quo diximus *disput. præ- cedente* limitari ab aliquibus superiorem doctri- nam, de grauitate ex obiectis; vt, scilicet, solum in- telligatur cæteris paribus; & alioqui, si cætera non sint paria, eodem modo posse æquari, aut excedi gra- uitatem vnius peccati ex virtutibus directe opposi- tis, si alteri peccato accedant circumstantiæ, quæ il- lud aggrauent; sicut æquatur, aut exceditur grauitas ex obiectis: & inter cæteros ita docet etiam Azor. *tom. 1. lib. 4. cap. 19. quæst. 4. & Barthol. Med. 1. 2. quæst. 73. art. 4.*

Sed, qua ratione hæc limitatio non est necessa- ria pro grauitate peccatorum ex obiectis, vt pro- bauimus *disputat. præcedente, num. 3. & sequentib.* ita neque est necessaria pro grauitate ex virtuti- bus directe oppositis, vt notat Vasq. *in annotatio- nibus cit. ad art. 4. quæstionis 73. cit. ex 1. 2. num. 27. & Sayr. lib. 2. clam. reg. cap. 7. num. 6.* & qua- ratione, ad soluendas difficultates pro grauitate ex obiectis, diximus esse tollendas æquiuocatio- nes, secundum quas multipliciter dicitur vnum peccatum esse grauius altero; ita & sunt tollendæ ad soluendas difficultates pro grauitate ex virtuti- bus: & quemadmodum circumstantiæ, quæ non ag- grauant in infinitum, neque trahunt actum pec- cati ad aliam speciem, solum aggrauant in eadem specie, & semper relinquunt peccatum in propria specie inferiore, neque possunt illud æquare alteri peccato, quod ex obiecto sit in specie superiore; ita neque possunt id præstare in peccato, quod est superius, quia opponitur superiori virtuti, vt pa- tet ex dictis. Sed illud præterea pro expendenda grauitate peccati ex virtute opposita est attenden- dum, quod notat Azor. *lib. 4. cap. 19. quæst. 4. cit.* nomine virtutis non tam esse intelligendum ipsum habitum, aut rationem quasi communem specifi- catiuam illius, quam ipsum præscriptum recte ratio- nis circa vnunquodque obiectum, vel ipsum obiectum, provt fundat talem ordinem ad ratio- nem: cum enim ad eandem virtutem quasi generi- cam possint contrariari plura peccata inter se in- æqualia quoad grauitatem; vt, verbi gratia, ad vir- tutem iustitiæ, furtum, rapina, homicidium; im- possibile est, vt grauitas cuiusque attendatur ex oppositione ad rationem virtutis, quasi genericam; sed maxime debet attendi ex oppositione ad ratio- nem virtutis, quasi specificæ, id est, ad propriam illius honestatem, & ad peculiare præscriptum ratio- nis circa obiectum peculiare, & hoc modo ve- rissimum est, quod in idem recidat, grauitatem pec- cati desumi ex obiectis, & desumi ex virtutibus di- rectè oppositis. Hoc autem posito, ad primam ex dif- ficultatibus in contrarium allatis

Respondeo, principium illud Aristotelicum, quod illud sit pessimum, quod est contrarium opti- mo, verissimum esse, dummodo pessimum, & opti- mum accipiantur in eodem genere, in quo ad in- uicem contrariantur: sic enim tyrannus, de qua *eo loco* agit Aristoteles, in genere administratio- nis ciuiliis pessima est; quia monarchia, cui in il- lo genere contrariatur, est optima: & eadem ratio- ne odium Dei, in genere moris, est pessimum; quia eius amor in eodem genere est optimus; & sic de aliis. Neque hoc negat S. Thom. 1. 1. *quæst. 49. art. 3.* dum probat, non posse aliquid esse sum- mum malum, quod opponatur summo bono: vt enim notat Cour. 1. 2. *quæst. 73. art. 4.* solum est sen- sus,

3. Secundum aliquos, gra- uitas peccatorij ex vir- tutibus oppo- sitis solum attenditur ca- teris paribus.

4. Grauitas pec- catorum sim- pliciter, & sine ulla li- mitatione attenditur ex virtutibus, sicut & ex obiectis.

sis, quod non possit dari summum, & infinitum malum in genere entis, seu per essentiam, sicuti da- tur summum, & infinitum bonum in eodem genere, qui est Deus; non autem, quod in aliquo certo ge- nere, verbi gratia, in genere moris, non illud sit pessimum, quod contrariatur optimo in eodem ge- nere; & non illud peccatum sit grauissimum, quod contrariatur virtuti maximæ, vt idem habet 1. 2. *qu. 73. art. 4. cit. in argum. Sed contra.*

Ad secundam Respondeo: Qua ratione, & in quo genere sensus visus est melior, quam sensus tactus; & actus intellectus est melior, quam actus voluntatis; eadem ratione, & in eodem genere ca- rentia visus est peior, quam carentia tactus; & er- ror intellectus est peior, quam voluntatis: æquiuo- catio autem est in argumento; quia sit transitus ab vno genere boni ad aliud; & in sensibus, à bono no- bilitatis, & excellentiæ sit transitus ad bonum neces- sitatis; & in actibus intellectus, & voluntatis sit transi- tus à genere naturæ ad genus moris: quod enim di- citur carentia tactus esse peior, quam carentia visus, solum est verum ratione necessitatis; quia tactus ani- mali est magis necessarius, quam visus, & sine illo ne- que possunt haberi alij sensus, neque vita, vt bene dicitur ex Arist. & quod dicitur error voluntatis, id est, peccatum, esse deterius, quam error intellectus, solum est verum in genere moris: & cum hoc toto bene potest stare, quod alia ratione, & in alio ge- nere dicatur visus esse melior tactu, id est, in genere nobilitatis, & perfectionis, & actus intellectus esse melior actu voluntatis, id est, in genere naturæ; & eadem ratione, & in eodem genere possit dici etiam carentia visus, & error, vel carentia actus in- tellectus esse deterius, cum semper priuatio forma perfectioris, & melioris sit maius malum, vt notat Vasquez 1. 2. *disput. 99. cap. 4. num. 17.* quam priuatio forma minus perfectæ, & priuatio visionis beati- ficæ in genere naturæ sit pessima, sicut & visio bea- tifica est simpliciter optima, vt notat Sayr. *lib. 2. clam. reg. c. 7. num. 6. cit.*

5. Ad, quod quæ- sitio fornicatio sit gra- uius peccati, quam fur- tum.

Ad tertiam Respondeo Sayr. *num. 6. cit.* & Azor. *lib. 4. cap. 19. q. 4. cit.* etiam in actu fornicationis esse malitiam iniustitiæ, in quantum est contra bonum prolis, eiuusque rectam institutionem, & educationem; siquidem ex vagis, & incertis coniugiis, vel pro- les simpliciter non suscipitur, vel non bene educatur & instituitur: quare, quantum fornicatio, in quantum inordinatè versatur circa delectationem tactus, sit actus intemperantiæ; in quantum opponitur bo- no prolis, est etiam actus iniustitiæ, quantum non distinctus realiter ab actu intemperantiæ, & simul comprehenditur vno vocabulo fornicationis, vt notat Caiet. 2. 2. *quæst. 154. art. 3. cit. §. Ad 2. in fine.* & idem dici potest etiam de peccato sodomie; & de aliis huiusmodi, vt patet ex S. Thom. *quæst. 2. de malo, art. 10. in corp.* & potest hoc totum rectè ex- plicari exemplo adulterij, quod similiter vno voca- bulo simul continet malitiam intemperantiæ, & ini- iustitiæ contra maritum mulieris, quæ cognoscitur, vt notat S. Thom. 1. 2. *quæst. 73. art. 5. ad 1.* & bene explicat ibi Contadus.

Sed hoc totum non placet Martino apud Caiet. 2. 2. *quæst. 154. art. 3. cit.* qui pluribus rationibus probat, quod fornicatio non est peccatum grauius fur- to: quam sententiam esse valde probabilem docet etiam Less. *lib. 4.* qui est de temperantia, *cap. 3. dub. 7. num. 54.* & vt veram absolutè videtur admittere Vasq. *in notatiombus ad art. 4. quæstionis 73. cit. ex 1. 2. num. 30.* siquidem ait, non videre se, qua ratione possit explicari, quod asserit S. Thomas, fornicatio- nem ex propria specie esse peccatum grauius furto:

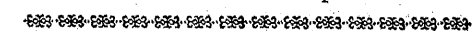
quia opponitur bono prolis, eique facit iniuriam in bonis maioris momenti, quam sint bona externa, in quibus iniuriam facit furtum: & contra ait esse, quia iniuria, quæ fit proli, non est proprie contra iustitiam, & fornicatio ab omnibus dicitur esse pec- catum tantummodo contra castitatem; non autem contra iustitiam.

Fortasse ad argumentum meliùs Respondebi- mus, si dicamus, quod paulò antè monuimus ex Azor. nomine virtutis non esse accipiendum hoc loco ipsum habitum, aut rationem quasi commu- nem specificatiuam illius; sed ipsum bonum, & præscriptum rationis circa vnunquodque obiectum in specie: & hoc modo fornicatio rectè dicitur à S. Thoma esse grauius peccatum, quam furtum ex propria specie; quia bonum virtutis, cui opponi- tur, & præscriptum rationis, contra quod est, est cir- ca bonum maioris momenti, id est, circa educa- tionem, & institutionem prolis; non autem circa bona externa; vt enim bene explicat idem S. Thom. *quæst. 2. de malo, art. 10. in corp.* bonum virtutis in vniuersum solum consistit in ordinatione amoris, vt notat S. Augustinus *lib. de moribus Ecclesie, cap. 15. tom. 1.* vt, scilicet, eo ordine amemus singula, quo sunt amanda; & illa amemus magis, quæ sunt magis amanda; id est, primò, & maxime bonum Dei; & secundo loco bonum proximi; & inter bo- na proximi primò amemus ea, quæ pertinent ad vi- tam; & deinde, quæ pertinent ad bona externa: & quia vnunquodque peccatum eò est grauius ex suo genere, quò opponitur maiori bono virtutis, id eò peccata, quæ sunt in Deum & contrariantur ordi- nationi amoris circa bonum Dei, vt, v. g. idolola- tria, blasphemia, & huiusmodi, secundum suum genus sunt reputanda grauiissima; & inter peccata, quæ sunt in proximum, tantò aliqua sunt grauiora, quantum opponuntur maiori bono illius, & similiter magis contrariantur ordinationi amoris circa bo- num proximi; & primum gradum illa obtinent, quæ sunt contra vitam; secundum verò alia, quæ sunt contra bona externa: & inter illa primò est ho- micidium, quod tollit vitam hominis iam actu exi- stentis; & deinde peccatum luxuriæ, quod oppo- nitur vitæ hominis in potentia, cum sit inordinatio circa actum generationis humanæ, id est, adulte- rium, fornicatio, & peccata carnalia; & inter alia sunt furtum, rapina, & huiusmodi. Et in his simi- liter mensura, & gradus propriæ grauitatis debet accipi, secundum quod opponitur maiori bono vir- tutis, & bonum oppositum magis, vel minus debet amari secundum virtutem, & præscriptum rationis. Quia ergo bonum propriæ prolis secundum ordina- tionem amoris, & bonum virtutis, magis debet ama- ri, quam bona externa cuiuscunque alterius; rectè dicitur à S. Thoma fornicatio secundum speciem esse grauius peccatum, quam furtum: & hæc graui- tas rectè attenditur ex bono virtutis, cui opponitur; quia præscriptum rationis, quod prohibet speciali- ter, per fornicationem non esse inferendum malum proli, rectè dicitur esse virtus nobilior quam præ- scriptum rationis, quod similiter prohibet non esse alteri inferendum malum per furtum, quidquid sit de ipso habitu castitatis, quasi in vniuersum, & se- cundum se, provt continet alia dictamina de mode- rãdis simpliciter delectationibus tactus; & quidquid sit de ipso habitu iustitiæ propriè dictæ, provt conti- net alia dictamina de tribuendo vnicuique ius suum; quemadmodum enim in charitate, quæ inter vir- tutes voluntatis est simpliciter nobilissima, nihil impedit, quominus aliquis actus secundarius sit mi- nus perfectus, quam alius, qui sit virtutis alioqui inferioris;

inferioris: vt, v. g. amor proximi, si comparatur cum actu religionis circa Deum colendum, & imò odium proximi est etiam leuius peccatum, quàm idololatria, aut blasphemia, quanuis illud sit contra charitatem, & hæc contra religionem: ita & è contrà potest contingere, vt & aliquis actus virtutis inferioris sit præstantior aliquo actu virtutis superioris, vt, v. g. actus castitatis, quatenus dicitur de moderandis delectationibus pro bono prolis; si conferatur cum actu iustitiæ, quatenus dicitur de tribuendo unicuique ius suum in bonis externis; & idè etiam peccatum oppositum sit grauius, id est, fornicatio, si conferatur cum furto, de qua re possunt videri plura apud Contr. 1. 2. quæst. 73. art. 3. §. Nota circa hoc argumentum. & nos ipsi plura dicemus disp. seq. dum agemus de peccatis carnalibus, & de spiritualibus num. 3. & seq.

Et per hæc etiam patet ad alias instantias, quæ afferuntur in argumento: si enim blasphemia, aut infidelitas sunt grauius peccatum, quàm odium proximi, sunt etiam contra maius bonum virtutis, quæ est ordinatio amoris circa bonum Dei, & hoc modo rectè etiam dicuntur contra maiorem virtutem. Et idem est de intemperantia, si dicatur esse maius peccatum, quàm timiditas: similiter enim est contra maius bonum virtutis, & contra maiorem virtutem, in quantum grauius præcipit pro bono prolis abstinere à bono alioqui non necessario, quàm non vitare pericula maxima; & minùs excusat ab illo, quàm ab hoc.

Ad quartam similiter patet ex dictis: sunt enim etiam in peccatis contra eandem virtutem sui gradus malitiæ, & grauitatis, & etiam in his mensura est accipienda ex bono virtutis, cui opponuntur, quod magis, vel minùs debet amari, vt iam reuimus ex S. Thoma quæst. 2. de malo, art. 10. & hoc modo etiam rectè dicuntur opponi maiori virtuti, id est, dicitur, & præscripto rationis, circa obiectum maioris momenti, vt iam explicauimus.

DISPVT. XXIX.

Quomodo inæqualitas peccatorum attendatur ex hoc, quòd sint spiritualia, aut carnalia.

1. Ex S. Thoma peccata spiritualia sunt grauiora, quàm carnalia.
2. Peccata spiritualia ratione proprii subiecti, in quo sunt, & recipiuntur, sunt grauiora.
3. Peccata carnalia sunt contra proprium corpus, & spiritualia sunt contra Deum, vel contra proximum.
4. Peccata luxuria secundum unam deordinationem sunt carnalia, & secundum aliam sunt spiritualia.
5. Adulterium est grauius peccatum, quàm furtum.
6. Peccata carnalia sunt ex vehementiore principio extrinseco, quàm spiritualia.
7. Grauius est fornicari cum femina deformi, quàm cum pulchra.
8. Peccata carnalia sunt maioris infamie, quàm spiritualia.
9. Magnitudo infamie ex quo desumitur.
10. Furtum est maioris verecundie, quàm rapina.
11. Que sunt cum dolo, sunt turpiora.

Hoc etiam capite peccata inter se sunt inæqualia, quia eorum aliqua sunt carnalia, &

consummantur in sola delectatione naturali & carnali per sensus exteriores; & aliqua sunt spiritualia, & consummantur in delectatione animalis, & spirituali propter apprehensionem potentie interioris, vt supra explicauimus disp. 13. cum S. Thom. 1. 2. q. 72. art. 2. si enim consideretur hæc ipsa ratio spiritualitatis, & carnalitat, & quæ conueniunt ætui ratione illius, & præscindamus ab aliis, quæ fortè per accidens possunt adiungi, peccata spiritualia maioris sunt culpæ, quàm carnalia, vt notat S. Greg. lib. 31. Mor. cap. 31. & lib. 32. cap. 11. & ex illo S. Thom. 1. 2. quæst. 73. art. 5. & Doctores communiter, eiusque rei tres sunt rationes ex eodem S. Thom. ibidem: & prima desumitur ex parte subiecti, in quo propriè sunt, & recipiuntur hæc peccata; nam peccata spiritualia, in quantum sunt huiusmodi, propriè consummantur in potentis spiritualibus, id est, in voluntate; & peccata carnalia similiter, in quantum sunt huiusmodi, propriè consummantur in appetitu sensitiuo, qui appellatur sensualitas; & in sensibus exterioribus gustus, & tactus, vt melius constabit infra, quando agemus de subiecto peccati cum S. Thom. 1. 2. quæst. 74. & idè illa plus habent de auersione à Deo, & à bono incommutabili, & hæc plus habent de conuersione ad creaturam, & ad bonum commutabile: vnde etiam plus habent de adhesionem ad obiectum sensibile, & delectabile, vt experientia patet: sicut enim ad spiritum, id est, ad potentias spirituales intellectus, & voluntatis spectat conuerti ad Deum; non autem spectat ad appetitum sensitiuum, vel ad sensus exteriores, qui solum habent conuerti ad obiectum sensibile, & in illud ferri: ita & ad eandem potentias spirituales, & non ad appetitum, aut sensus exteriores spectat auerti à Deo, & ab ultimo fine: & quia grauitas culpæ in vnoquoque genere, aut specie peccati maximè attenditur ex huiusmodi auersione; & illud est grauius in suo genere, quod pertingit ad talem auersionem, & ratione illius appellatur mortale; idè peccata spiritualia ex parte subiecti, quod sibi determinant, in quantum sunt spiritualia, rectè dicuntur habere plus culpæ & malitiæ, quàm peccata carnalia, quæ contraria ratione, in quantum sunt carnalia, sibi determinant aliud subiectum, id est, appetitum, & sensus exteriores, ad quos propriè non spectat auersio. Et quanuis etiam hæc possint esse mortalia, & auertere à Deo; id tamen non habent ex proprio subiecto, à quo sumunt denominationem carnalis; sed à subiecto superiore, & quasi communi pro omnibus peccatis, quæ est voluntas, & potentia spiritualis, dum simul cum appetitu ad illa concurrunt, saltem non cohibendo ipsum appetitum, eiusque actus non reprimendo, vt notat Contr. 1. 2. quæst. 73. art. 5. §. Nota circa hæc. Vnde & S. Th. 1. 2. quæst. 74. cum docuisset a. 3. peccatum posse esse non solum in voluntate; sed etiam in sensualitate, subdit art. 4. in hoc non posse esse peccatum mortale; non, quia etiam actus sensualitatis non possint esse mortales, si sint voluntarij, & à voluntate saltem non prohibente, cum possit, & debeat; sed, quia non possunt habere ex sensualitate, quòd sint mortales; sed necessariò id habent ex ratione, & voluntate, vt infra explicabimus.

Altera ratio ad probandum, quòd peccata spiritualia ex propria ratione sunt grauiora, quàm peccata carnalia, desumitur à S. Thoma ex parte illius, in quem peccatur, vel cuius bono hæc vtraque peccata specialiter opponuntur: peccata enim spiritualia sunt contra Deum, vel contra proximum; & opponuntur eorum bonis, quæ ex ordine charitatis sunt

1. Ex S. Thoma peccata spiritualia sunt grauiora, quàm carnalia.

2. Peccata spiritualia ratione proprii subiecti, in quo sunt, & recipiuntur, sunt grauiora.

4. Peccata luxuria secundum unam deordinationem sunt carnalia, & secundum aliam sunt spiritualia.

3. Peccata carnalia sunt contra proprium corpus, & spiritualia sunt contra Deum.

qui contra proximum.

sunt magis amanda: & peccata carnalia sunt contra proprium corpus, eiusque bonum, quod est minus amandum, in quantum, scilicet, consummantur in ipsa carne, eamque inquinant, & indebitè resoluunt, vt habet Sanctus Thomas 2. 2. quæst. 154. art. 3. ad 2. Et qua ratione bonum virtutis maximè consistit in ordinatione amoris, & vt eo modo, eoque ordine amentur singula, quo sunt amanda, vt supra diximus ex S. August. lib. de mor. Eccl. cap. 15. tomo 1. & S. Thom. quæst. 2. de malo, art. 10. eadem ratione etiam malum, vel grauitas vitij, aut peccati consistit in deordinatione amoris, & vt non eo modo, eoque ordine amentur singula, quo sunt amanda: & idè illud peccatum est grauius, quod continet maiorem deordinationem amoris, & opponitur maiori bono virtutis: & talia sunt ex propria ratione peccata spiritualia, si conferatur cum peccatis carnalibus, cum illa sint contra bonum Dei, aut proximi, vt superbia, v. g. dum inordinate appetit excellentiam, aut gloriam, quæ est propria Dei; & auaritia, dum inordinate appetit rem alienam: & hæc sint contra bonum proprii corporis; vt gula, verbi gratia, dum abutitur sensu gustus contra præscriptum rationis; & luxuria, dum abutitur sensu tactus. Et hæc ratio, dum probat grauitatem peccatorum spiritualium supra carnalia ex parte eius, in quem dicuntur esse huiusmodi peccata, quia opponuntur maioribus, aut minoribus bonis, & magis, vel minùs diligibilibus secundum rectam ordinationem amoris, videtur illam probare ex ipsis obiectis: siquidem in idem recidit, quòd grauitas desumatur ex bonis oppositis, & quòd desumatur ex obiectis, vt supra diximus disp. præced.

Quòd si virgeas, falsum esse, quòd peccata carnalia sint tantummodo contra bonum proprii corporis, siquidem adulterium est etiam contra bonum proximi, cum sit vltus aliena vxoris; sicut & furtum est vltus aliena pecunie inuito domino, & idè continet malitiam iniustitiæ, vt expressè docet S. Thom. 1. 2. quæst. 72. art. 2. ad 4. & quæst. 73. a. 5. ad 1. & reducitur ad auaritiam, vt ibidem subdit ex Glos. in illud S. Pauli ad Ephes. 5. Omnis fornicator, aut immundus, aut auarus. quod idem etiam est de fornicatione, & aliis huiusmodi peccatis luxuriæ, quæ opponuntur bono prolis futuræ, aut prolis, & idè opponuntur bono alieno, & ex hoc capite sunt grauiora, quàm furtum, vt diximus disp. præced. num. 5. ex S. Thom. quæst. 2. de malo, art. 10. & 2. 2. quæst. 154. art. 3.

Respondeo cum Contr. 1. 2. q. 53. art. 5. cit. §. Nota quòd Doctor S. hanc etiam secundam rationem S. Thomæ non esse intelligendam de peccatis carnalibus materialiter acceptis, id est, de illis, quæ sunt carnalia; sed formaliter, & reduplicatiuè, in quantum sunt carnalia: vnde etiam S. Thom. in hac secunda ratione concludenda non infert, quòd peccata spiritualia absolutè, vel quomodocunque sunt maioris culpæ: sed addit, in quantum huiusmodi; id est, ex formali, & præcisâ ratione spiritualitatis: vt enim notat idem Contr. art. 5. cit. circa responsionem ad primum, ex S. Thoma quæst. 15. de malo, art. 1. & 2. in corp. & art. 3. in corp. & ad 3. adulterium, fornicatio, & similes actus luxuriæ dupliciter habent inordinationem; id est, ex fine, qui est experio concupiscentiæ, & voluptatis; & ex actu ipso, vel ex materia actus, qui est accessus ad non suam, vel impedio boni prolis; & tantum ratione primæ deordinationis pertinent ad intemperantiam, & sunt peccata carnalia; & ratione secundæ pertinent, vel reducuntur ad iniustitiam, & sunt pecca-

ta spiritualia; & quanuis ratione secundæ deordinationis sint contra bonum proximi; ratione tamen primæ solum sunt contra bonum proprii corporis; atque hoc modo, in quantum sunt peccata carnalia, sunt leniora ratione illius, in quem sunt, vel cuius bono opponuntur, qui est ipse proximus, vel proles suscipienda: & quemadmodum peccatum gulæ, quatenus habet inordinationem solum ex fine, id est, inordinata concupiscentia cibi; vel potus, delectabilis gustui, & est formaliter peccatum carnale, est ex se valdè leue, & non pertingit ad peccatum mortale, vt docet S. Thom. quæst. 14. de malo, art. 2. & quæst. 15. similiter art. 2. si verò præterea habeat inordinationem iniustitiæ ex parte ipsius actus; vt, si quis comedat ex inordinata concupiscentia gustus rem alienam, euadit peccatum spirituale contra iustitiam, & contrahit grauitatem, & fit mortale: ita & peccatum luxuriæ, si solum habeat inordinationem ex fine immoderate delectationis tactus, vt quando quis immoderate vitur sua vxore, neque vlli alteri facit iniuriam, aut damnum; & continetur intra solam rationem peccati carnalis, est ex se valdè leue, & solum est veniale, vt notat S. Thom. quæst. 15. de malo, cit. art. 2. in corp. & ad 6. & ex illo Contr. 1. 2. quæst. 73. art. 5. circa responsionem ad primum, §. Ad hoc dicitur. Si verò præterea habeat inordinationem ex parte actus, vel ipsius materiæ, & suo modo equadat contra iustitiam, & inducat rationem peccati spiritualis, contrahit maiorem malitiam, & fit mortale: quia opponitur bono proximi, quanuis hoc non habeat, in quantum carnale; sed in quantum inducit rationem spiritualis, vt iam explicauimus. Atque hoc modo verissimum est, quòd adulterium est grauius peccatum, quàm furtum, vt habet S. Thom. 1. 2. quæst. 73. art. 5. ad 1. quia, scilicet, tollit proximo meliorem rem, quàm furtum simpliciter dictum, vt etiam supra explicauimus de fornicatione, & sic intelligitur id, quod habetur Prou. 6. Non grauis est culpa, cum quis furatus fuerit: qui autem adulter est, propter cordis inopiam perdet animam suam. quia, scilicet, malitia furti simpliciter dicti, si comparatur cum malitia adulterij, est longè minor, & in veteri lege minùs puniebatur, id est, tantum restitutione septupli, vt subditur Prou. 6. cit. cum tamen adulterij puniretur morte; & idè diceretur adulter perdere animam suam, id est, vitam, vt notat S. Thom. 2. 2. qu. 66. art. 6. ad 1. & Contr. 1. 2. q. 73. art. 5. cit. §. Ad maiorem. Et hoc ipsum, quòd malitia furti sit minor, quàm malitia adulterij, non habetur ex ea ratione, secundum quam adulterium est peccatum carnale, & est ad finem inordinate delectationis; sed ex illa, secundum quam est peccatum spirituale, & habet deordinationem ex ipso actu, eiusque materia, vt iam explicauimus.

Denique tertia ratio ad probandum, quòd peccata spiritualia ex propria ratione sunt grauiora, quàm peccata carnalia, desumitur à S. Thoma 1. 2. quæst. 73. art. 5. cit. ex parte motiui, vel impulsui extrinseci, quo voluntas allicitur, inclinatur, & quasi trahitur ad peccatum: hoc enim in peccatis carnalibus est ipsa concupiscentia carnis, quæ est nobis innata, & est maximè vehemens; & idè multum dimittit de perfecto voluntario, & libero, vt patet ex dictis supra lib. 1. disp. 24. & ex consequenti multum dimittit de malitia, & in peccatis spiritualibus est aliqua alia ratio, quæ magis relinquit voluntatem in sua indifferentia, & perfecta libertate. Et quanuis aliquando etiam peccata carnalia possint fieri sine hoc motiuo, aut impulsiuo extrinseco, vt, si quis fornicetur, v. g. cum femina turpi-

5. Adulterium est grauius peccatum, quàm furtum.

6. Peccata carnalia sunt ex vehementiore principio extrinseco.

turpi, ex sola malitia, & non ex concupiscentia, & passione, quam ad illam habeat; & contra peccata spiritualia possint fieri ex vehementi motiuo, aut impulsu extrinseco: vt, si quis inimicum occidat ex passione iræ: quia tamen communiter peccata carnalia non fiunt sine huiusmodi motiuo extrinseco; & hoc communiter est multò vehementius, quàm sit illud, ex quo fiunt peccata spiritualia, rectè illa dicuntur etiam ex hoc capite esse leuiora, in quantum sunt carnalia; hæc grauiora, in quantum sunt spiritualia. Et hoc modo verificatur commune illud axioma Theologorum apud Barthol. Med. 1. 2. *quest. 73. art. 5.* & apud Sayr. *lib. 2. clau. reg. cap. 7. num. 7.* quòd grauius peccet, qui accedit ad mulierem turpem, quàm qui accedit ad pulchram: quia, scilicet, ad turpem est minor concupiscentia, quàm ad pulchram; & idèd ex hoc capite est minor malitia: quauis, si ad vtranque esset concupiscentia, vel ad vtranque non esset, & ex malitia, vel sine magna concupiscentia quæreretur quis mulierem pulchram, vt maiori cum voluptate, & quasi intensius cum illa peccaret; & alius ex opposito sine quæreretur turpem; grauius peccaret ille, quàm hic, vt subdit Sayr. *num. 7. cit.* quia ex vna parte non esset vehementia motiui extrinseci, quod minuendo perfectum voluntarium, & liberum, minueret simul malitiam, & ex alia parte esset in voluntate maior inclinatio ad peccatum cum pulchra, & minor cum turpi, & consequenter in actu peccati maior malitia.

7. Grauius est fornicari cum femina deformi, quàm cum pulchra.

8. Peccata carnalia sunt maioris infamie, quàm spiritualia.

9. Magnitudo infamie ex quo desumitur.

10. Furum est maioris viciu, quàm raptiua.

11. Quis sunt cili dolo, sunt turpia.

qui sit grauius, vt pote procedens ex maiori contemptu, & magis oppositum charitati.

DISPVT. XXX.

Quomodo inæqualitas peccatorum attendatur ex causis efficientibus, aut finalibus.

1. Quid doceat S. Thom.
2. Peccati grauitas rectè attenditur ex causa illius propria, & per se.
3. Ex causa remota, & extrinseca, que inducit voluntatem secundum propriam illius naturam, rectè attenditur peccati grauitas.
4. Ex causa extrinseca, que inducit voluntatem præter illius naturam, rectè attenditur peccati leuitas.
5. Grauitas peccati ex sola maiori voluntate peccandi non est necessarid confrenda.
6. Grauitas, qua habetur ex voluntate peccandi, semper est minor, quàm qua habetur ex obiecto.
7. Grauitas potest haberi ex fine extrinseco, & remoto.

GRAUITATEM peccati hucusque expendimus ex parte actus, & ea considerauimus, quæ per se faciunt ad illius speciem & naturam, vt sunt obiectum, virtutes oppositæ, & ratio peccati spiritualis, aut carnalis præsentis verò disputatione eam expendemus ex parte agentis, & ea considerabimus, quæ per se faciunt ad principium effectiui peccati, quæ est ipsa interior voluntas, determinata ex proximo, & intrinseco sine, qui 1. 2. 9. 1. art. 3. dicitur esse principiu cuiusque actus humani, & apprehensus ab intellectu, & representatus volutati se habere proportionaliter, sicut se habet forma in generante; & idèd esse illi prima ratio agendi, & appetendi. Et præterea adiungemus etiam illa, quæ huic principio per se effectiuo possunt accedere, vt est aliquis alius finis extrinsecus, & remotus, ignorantia, concupiscentia, &c. Et si vterius eandem grauitatem postea expendimus, etiam ex iis, quæ ad actum peccati se habent per accidens, vt sunt circumstantiæ, vix aliquid erit, ex quo grauitas non sit expensa & explicata, cum ex S. Thoma *quest. 2. de malo, art. 10. in corp.* non nisi ex his duobus expendi possit, id est, ex parte actus, tam per se, quàm per accidens; & ex parte agentis, similiter tam per se, quàm per accidens.

Vt ergo grauitatem peccati expendat S. Thom. secundum causas, vel ex parte agentis, 1. 2. *quest. 73. art. 6.* ponit primò, quòd in genere peccati, sicut & in quolibet alio genere, potest accipi duplex causa; id est, altera, quæ est per se, & propria illius causæ; & altera, quæ se habet solum extrinsecè, & solum causat mediante causa propria, & per se. Causa peccati per se, & propriam ait esse ipsam voluntatem peccandi, quæ comparatur ad actum peccati, sicut arbor ad fructum, vt ex S. August. *lib. 1. contra Iulianum, cap. 8. tomo 7.* notat Glof. in illud Matth. 7. *Non potest arbor bona, &c.* Causam verò peccati extrinsecam, & remotam addit posse esse adhuc duplicem; id est, alteram, quæ inducit causam per se secundum propriam illius naturam, nihilque tollit ex iis, quæ requirit ex proprio, & connaturali modo operandi, vt est, v. g. respectu voluntatis aliquid alius finis, ad quem ordinatur actus peccati; & alteram, quæ inducit, aut inclinât causam per se præter naturam,

1. Quid docet S. Thom.

naturam, tollitque aliquid ex iis, quæ requirit ex proprio modo, vt est, v. g. respectu eiusdem voluntatis, ignorantia, quæ diminit, aut tollit notitiam, & iudicium rationis, ex quo voluntas nata est operari, & violentia, aut metus, vel infirmitas, & vehemens passio, quæ diminit liberum motum eiusdem voluntatis; & facit, vt actus minus sit à principio intrinseco, quàm alioqui esse deberet, si voluntas operaretur sine huiusmodi causis, aut motiuis extrinsecis.

Hoc autem posito, rem totam explicat S. Thom. per tres conclusiones. Et prima est, quòd ex causa per se, & propria actus peccati, rectè expenditur, per se loquendo, peccati grauitas, & quòd illa fuerit maior, tantò peccatum est grauius; & quòd fuerit minor, tantò est leuius: vt, si quis peccet, v. g. ex maiori voluntate peccandi, & alius peccet ex minore.

2. Peccati grauitas rectè attenditur ex causa illius propria, & per se.

3. Ex causa remota, & extrinseca, que inducit voluntatem secundum propriam illius naturam, rectè attenditur peccati grauitas.

4. Ex causa extrinseca, que inducit voluntatem præter illius naturam, rectè attenditur peccati leuitas.

Secunda, quòd ex causa extrinseca, & remota, quæ inducit voluntatem, & causam per se, secundum propriam illius naturam, similiter rectè expenditur peccati grauitas: & quòd hæc etiam fuerit maior, tantò peccatum est grauius: vt, si quis peccet ex intentione peioris finis extrinseci, & remoti; & alius ex intentione alterius finis, qui sit minus malus.

Tertia denique, quòd ex causa extrinseca, & remota, quæ inducit voluntatem, & causam per se præter illius naturam, contraria ratione non rectè expenditur peccati grauitas, sed leuitas; & quòd hæc causa fuerit maior, tantò peccatum est leuius; & quòd fuerit minor, tantò peccatum est minus leue: vt si quis peccet, v. g. ex maiore ignorantia, aut violentia, vel passione, & peccatum sit minus voluntarium, aut minus liberum.

Primam conclusionem non aliter probat S. Thom. quàm ex analogia, & proportione fructus ad arborem: sicut enim prauitas, & malitia fructus rectè attenditur ex prauitate, & malitia arboris; & quòd arboris prauitas fuerit maior, ed conuincitur esse maior etiam prauitas fructus; ita etiam prauitas, seu malitia actus peccati exterioris, ed est maior, quòd fuerit maior malitia, & prauitas voluntatis interioris, à qua sola illa dependet; imò, & per quam solam actus exterior dicitur malus: & quemadmodum voluntas peccandi, accepta simpliciter, est simpliciter mala, & accepta vt maior, vel vt magis intensã, est magis mala; sicut è contrà est magis bona, si sit intensior, & circa bonum obiectum; ita & accepta simpliciter, vel vt mala simpliciter, facit actum externum malum simpliciter; & accepta vt maior, & vt intensior, vel vt magis mala, facit illum magis malum; cum vniuersaliter in iis, quæ sunt per se, sicut se habet simpliciter ad simpliciter, ita & magis ad magis.

5. Grauitas peccati ex sola maiori voluntate peccandi, non est necessarid confrenda.

Sed rectè monet Barthol. Med. *ad art. 6. cit. ex 1. 2. quest. 73.* & Sayr. *lib. 2. clau. reg. cap. 7. num. 9.* maiorem hanc grauitatem peccati ex maiori voluntate peccandi non esse magnoperè requirendam in Confessione: quia communiter non facile cognoscitur, nec facile potest exprimi verbis communibus, & generalibus, cum communiter non habeamus menturam intentionis, & graduum in nostris actibus, neque vocabula, quibus illam distinctè significemus, quanquam si aliquando intentio actus esset valde notabilis, & extraordinaria, & vt talis cognosceret, omninò deberet manifestari in Confessione, meliori modo, quo posset: sicut & alia circumstantia, quæ notabiliter aggrauant in eadem specie, vt notant Authores cit. vt, si quis, v. g. tanto amore ferretur in mulierem, vt illam amaret, vt

Deum, & vt omne, ac totum bonum suum: hoc enim sine dubio magnam habet deordinationem, & notabiliter mutat morale iudicium, quòd communiter fit de actu amoris erga mulierem; & idèd non est omittendum in Confessione.

Et præterea rectè monet S. Thom. *qu. 15. de malo, art. 6. ad 2.* & ex illo Contr. 1. 2. *quest. 73. art. 6. §. Si autem quaris.* maiorem hanc grauitatem ex maiori voluntate peccandi semper esse minorem, quàm sit malitia actus ex proprio obiecto: & idèd si obiectum sit ex se leue, & solum capax malitiæ venialis, quantacunque intentione feratur in illud voluntas, semper peccatum erit leue: vt, si quis intensissimè velit, v. g. dicere mendacium officiosum, aut verbum iocosum, vel otiosum: & contrà, si obiectum sit ex se graue, & ex se fundans malitiam mortalem, semper peccatum erit graue, & mortale, quauis voluntas in illud feratur solum remissè: vt, si quis, v. g. remissè consentiat in actum homicidij. Et ratio est: quia, quemadmodum voluntas peccandi non mutat speciem ex eo, quòd sit maior, & intensã; ita & grauitas, quæ ex illa habetur, in quantum est maior, semper est in eadem specie, & ad actum peccati, qui est malus simpliciter in tali specie per tale obiectum, solum se habet accidentaliter, cum accidat actui in genere moris considerato, quòd sit à voluntate magna, vel parua, intensã, vel remissa, quauis non accidat, quòd sit à voluntate simpliciter, & simpliciter voluntarius: & idèd hæc grauitas, si accipitur per se, rectè dicitur minor, quàm malitia simpliciter, quæ est ex obiecto, & se habet essentialiter.

6. Grauitas, qua habetur ex voluntate peccandi, semper est minor, quàm qua habetur ex obiecto.

7. Grauitas potest haberi ex fine extrinseco, & remoto.

Secundam conclusionem, quòd grauitas peccati rectè attendatur, etiam ex causis extrinsecis, & remotis, quæ voluntatem inclinant secundum illius naturam, nihilque tollunt ex iis, quæ requirit secundum proprium, & connaturalem modum operandi, ex eo probat S. Thom. quia certum est, peccare aliquid grauius, si inclinetur ad actum peccati ex alia intentione alterius finis deterioris, quàm si inclinetur ex sola intentione vnus finis proximi, & intrinseci: vt, si quis, v. g. determineret ad volendum furari ex alia intentione adulterandi vel occidendi, vel committendi simoniam: vt enim patet ex S. Th. *q. 2. de malo, art. 6.* & nos supra explicauimus d. 20. 2. 3. cum nomine circumstantiæ in humanis actibus omne illud intelligatur, quod actum circumstat, quasi extrinsecus, & extra substantiam; siue se teneat ex parte agentis, siue ex parte finis, aut materiæ, vel modi agendi, facile potest accedere, vt vna intentio vnus finis circumster quodammodo alteram, eamque afficiat quasi extrinsecus, & per accidens; & vnus finis sit ex alio fine, & vna intentio ex alia intentione, vt habet idem S. Thom. 1. 2. *quest. 19. art. 2. ad 1.* & in tali casu, si vnaquæque ex his intentionibus sit ex se mala, vtraque tribuet actui externo suam malitiam, & hic per dependentiam ab vtraque erit malus in duplici specie, & absolute erit deterior, quàm alioqui esset; si solum dependeret ab vnica intentione, vt patet in exemplo posito de actu furti, qui simul habet malitiam in propria specie ex intentione, & sine proximo habendi rem alienam; & propterea in specie adulterij, vel homicidij, aut simoniarum ex intentione, & sine remoto, ad quem ordinatur ipsius adulterij, vel homicidij: vnde in Confessione cum hac vtraque malitia est confitendum; neque est satis, si quis dicat, v. g. *Furatus sum, & occidi.* sed debet dicere: *Furatus sum, vt occiderem.* alio enim modo se habent ista peccata, quando committuntur cum aliquo ordine, & habitudine ad inuicem, v. g. causæ, & effectus,

effectus, vel medij, & finis; & quando committuntur quasi disparatè, & sine vlla habitudine vnus ad aliud; & idèd alio modo sunt explicanda in Confessione. Et quemadmodum finis proximus mente apprehensus, & voluntati representatus se habet respectu actus, vt propria forma, & ratio agendi, & vt causa propria, & per se, vt *suprà* diximus ex 1. 2. *quest. 1. art. 3.* ita & finis remotus similiter apprehensus, & representatus, se habet vt forma, & ratio agendi; & vt causa extrinseca, & remota, vt eam appellat S. Th. *art. 6.* & influendo in actum peccati, mediante fine proximo, eumque causando, etiam causat in illo peculiarem malitiam distinctam à malitia finis proximi. Idque est verum, siue loquamur de ipso fine remoto, provt concurrat in genere causæ finalis, secundum esse reale futurum, siue de ipsa intentione talis finis, quæ concurrat in genere causæ efficientis, secundum esse præsens, & actuale: vtraque enim est causa extrinseca, & remota in suo genere; & dum communicat actui peccati suam specialem malitiam, dicitur illum facere peccatum grauius, & augere grauitatem peccati. Et longè dispar est ratio de fine proximo, & intrinseco: quia hic in idem recaidit cum obiecto, & idem est, attendi ex illo grauitatem peccati, atque attendi ex ipso obiecto: & idèd non pertinet ad hunc articulum 6. S. Thom. in quo grauitas peccati consideratur ex causis aliquo modo accidentalibus actui peccati; sed satis est explicatus 4. 3. in quo eadem grauitas est explicata ex obiecto.

Denique tertiam conclusionem, quod ex causa extrinseca, & remota, quæ inducit voluntatem ad actum peccati præter illius naturam, vt est, v. g. ignorantia, concupiscentia, violentia, non tam attendi debeat peccati grauitas, quam leuitas; ex eo probat S. Thom. quia huiusmodi causæ minuunt voluntarium: & quemadmodum id, quod auget voluntarium in peccato, auget malitiam, & inducit aliquam grauitatem; ita & quod minuit voluntarium, aut liberum, contraria ratione minuit malitiam, & inducit leuitatem; & si contingat, vt aliquid huiusmodi omninò tollat voluntarium in actu peccati, & inducat inuoluntarium, aut non voluntarium, etiam tollit omninò malitiam, & actus non habebit rationem peccati: quæ omnia, quia satis sunt explicata *lib. 1. disp. 13. & seq.* quando egimus de inuoluntario ex violentia, metu, concupiscentia, & ignorantia, non est, quod amplius explicetur: & illud solum est benè tenendum, quod, sicut hæc causæ idèd inducunt leuitatem peccati, quia minuunt voluntarium, aut liberum; ita & solum in iis casibus illam inducunt, in quibus minuunt: vt, v. g. quando ignorantia, aut concupiscentia est antecedens; non autem quando est consequens, vt etiam notat Sayr. *lib. 2. clan. reg. cap. 7. num. 10.* ex S. Thom. 1. 2. *quest. 6. art. 7. & quest. 73. art. 6. ad 2. & 9. 77. a. 6.*

DISPV T. XXXI.

Quomodo inæqualitas peccatorum sit attendenda ex circumstantiis.

1. Quid doceat S. Thom. de grauitate ex circumstantiis.
2. Circumstantia aliquando tribuit grauitatem, transferendo actum peccati ab vna specie ad aliam.
3. Circumstantia aliquando tribuit grauitatem peccato, addendo aliquid deordinationis, & malitiam, quasi de suo.

4. Malitia, quam tribuit vnaquaque circumstantia, vtrum moraliter sit heterogenea.
5. Circumstantia aliquando tribuit grauitatem, determinando deordinationem alterius.
6. Grauitas in peccato solum desumitur ex parte auersionis

CIRCUMSTANTIARVM diuersitas tripliciter potest facere ad grauitatem peccati ex S. Thom. 1. 2. *quest. 73. art. 7.* Primò, quia transfert peccatum ad aliud genus, vel ad aliam speciem grauiorem, vt quando hæc circumstantia, v. g. quod femina, ad quam aliquis vult accedere, sit alterius, transfert actum peccati à specie fornicationis ad speciem adulterij grauiorem. Secundò, quia relinquendo actum peccati in eadem specie, addit illi aliquid, quasi de suo, ad rationem malitiæ, & quasi multiplicat rationem peccati: vt quando prodigus, v. g. ad defectum, & corruptionem vnus circumstantiæ, etiam adiungit corruptionem alterius, & non solum dat, quantum non debet; sed etiam cui non debet. Tertio denique, quia, quanuis ex se, & quasi de suo nihil habeat propriæ malitiæ, quod adiungat quasi alteri parti malitiæ proueniens ex alia circumstantia; habet tamen, vt adueniens alteri, faciat illam aliter habere suam deformitatem, quam alioqui haberet per se accepta, & aliter tribuere suam malitiam actui peccati; vt quando ad acceptionem rei alienæ adiungitur hæc circumstantia, quod multum accipiat: quanuis enim multum, & parum ex se accepta non habeant rationem mali, aut boni moralis, neque conueniant, aut disconueniant per se rectæ rationi; si tamen intelligantur aduenire, & quasi adiungi huic, quod est rem esse alienam, faciunt illam aliter disconuenire rectæ rationi, & variant illius malitiam.

Prima conclusio de tribuenda grauitate per hoc, quod peccatum transferatur per circumstantiam de vno genere ad aliud, hoc est, de vna specie, vt exponit *Conr. ad art. 7. cit. S. Hic consequenter.* satis patet ex dictis *suprà* *disp. 20. num. 3. & seq.* si enim circumstantia se habeat, vt conditio, aut ratio determinatiua prioris obiecti, & faciat in illo nouum ordinem disconuenientie ad rationem, constituit nouam speciem sub eodem genere, & actum transfert ab vna specie ad aliam, vt patet in hac circumstantia, quod res sit sacra, vel alicuius in loco sacro, quæ transfert furtum simpliciter ad speciem sacrilegij sub eodem genere furti, vt dicitur communiter in materia de furto, qualiscunque tandem sit hæc species, de quo nunc non disputo; & in hac alia circumstantia, quod mulier sit alterius, & coniugata, quæ transfert fornicationem simpliciter ad speciem adulterij sub eodè genere intemperantiæ: & si circumstantia non se habeat vt conditio, aut ratio determinatiua prioris obiecti sub eodem genere; sed constituat obiectum malum per se, & disparatum ab obiecto priore, neque pertineat ad idem genus, etiam constituit nouum actum peccati, & facit, vt actus prior, præter malitiam propriæ speciei, etiam habeat malitiam actus posterioris: vt, si quis, v. g. velit furari propter homicidium, vel propter simoniam, & habeat duos actus voluntatis, id est, alterum de furto, & alterum de homicidio, aut simonia, & hic circumster illum, tanquam amor, & intentio finis, cuius gratia ille est, & idèd tribuat illi suam malitiam, vt pluribus explicauimus *suprà* ex S. Thom. 1. 2. *quest. 18. art. 5. & 10. & quest. 2. de malo, art. 6.*

Secunda conclusio de tribuenda grauitate peccati, per hoc, quod circumstantia, quasi de suo, &

1. Quid docet S. Th. de grauitate ex circumstantiis.

2. Circumstantia aliquando tribuit grauitatem, transferendo actum peccati ab vna specie ad aliam.

Circumstantia aliquando tribuit grauitatem, addendo aliquid deordinationis & malitiam, quasi de suo.

4. Malitia, quam tribuit vnaquaque circumstantia, vtrum moraliter sit heterogenea.

ex se addat aliquid ad priorem disconuenientiam, & malitiam, manente actu in eadem specie, similiter satis constat ex dictis *suprà* *disp. 20. cit.* præsertim *num. 4.* ex S. Thom. 1. 2. *quest. 72. art. 9.* de violatione plurium circumstantiarum, ex eodem motiuo: & *disp. 26.* de inæqualitate peccatorum ex priuatione non simplici, & non pura bonitatis oppositæ, quæ sæpè est in peccatis, vt docet idem S. Thom. 1. 2. *quest. 73. art. 2.* si enim plures circumstantiæ in eodem actu peccati possunt violari ex eodem motiuo, manente actu in eadem specie; vt quando gulosus, verbi gratia, ex motiuo intemperantiæ comedit laudè, & intempestiue, & nimis: vel quando prodigus dat quantum non debet, & cui non debet; et si vnaquæque ex his circumstantiis, violata etiam per se, & seorsim ab aliis, potest tribuere actui aliquam deordinationem, & rationem malitiæ, impossibile est, vt si violentur plures simul, non tribuat actui grauitatem malitiæ, & vnaquæque non addat aliquid quasi de suo ad disconuenientiam, & malitiam, quam habet actus, vel ex motiuo, vel ex violatione tantum vnus circumstantiæ: & si opposita bonitas, quæ est integritas eorum omnium, quæ actus requirit, potest tolli non purè, & non simpliciter, manente, scilicet, semper aliquo ex iis pluribus, quæ faciebant integritatem, sicut & tollitur sanitas, & pulchritudo, & aliæ formæ, quæ dicunt commensurationem plurium; impossibile est, vt non tollatur modò magis, & peccatum sit grauius; & modò minus, & peccatum sit leuius; provt, scilicet, sublatæ fuerint plures, vel pauciores circumstantiæ, quæ faciebant integritatem, & per consequens, quod corruptio vniuscuiusque circumstantiæ non auget grauitatem peccati addendo aliquid deordinationis, & malitiæ, quasi de suo: & quemadmodum integritas omnium circumstantiarum constituit in actu bono vnam bonitatem, quasi vnus rationis moralis, etiam si ipsæ circumstantiæ in se diuersæ sint; ita & defectus vniuscuiusque constituit vnam malitiam, quasi vnus rationis, vt notat Vasquez *in notat. ad art. 7. citat. quest. 73. ex 1. 2.* Neque potest esse questio, nisi parui momenti, si quis contendat, malitiam actus, quæ constituitur ex violationibus diuersarum circumstantiarum, esse quasi heterogeneam in suis partibus pro diuersitate vniuscuiusque circumstantiæ, quæ violatur; & parum refert, quidquid dicatur, dummodo constet, absolute, & simpliciter actum peccati esse tantum in vna, & eadem specie mali; quia nulla ex huiusmodi circumstantiis mutat obiectum, eiusque ordinem, aut disconuenientiam ad rationem, ex qua in peccato desumitur species, vt *suprà* diximus ex S. Thom. 1. 2. *quest. 18. art. 5. & 10.* & notat ibi *Conrad. art. 3. & 5. quest. 73. art. 7. cit. S. Ponit, & probat.* Certè S. Thom. *art. 7. cit.* de circumstantia, quæ sic aggrauat, relinquendo actum in eadem specie, disertè ait, quod multiplicat rationem peccati: & de prodigo, qui non solum dat, quantum non debet, sed etiam cui non debet, ait, quod multiplicis peccat in eodem genere peccati, quam si solum det, cui non debet; & ex hoc ipso peccatum sit grauius, sicut & ægritudo, si plures partes inficit, & per hanc multiplicationem malitiæ, & rationis peccati, videtur importare S. Thom. quandam diuersitatem, & quasi heterogeneitatem in ipsa malitia totali, siquidem si esset omnimoda homogeneitas, non diceretur multiplicatio. Et præterea certum videtur, quod duo prodigi, verbi gratia, magis conueniunt inter se, si vterque violet vnam, & eandem circumstantiam, & vterque det, verbi gratia, cui non debet, quam si

vnus violet vnam, & alius aliam; & hic det, cui non debet; & ille, quantum non debet: quod tamen non esset, si disconuenientia vtriusque violationis circumstantiæ, essent omninò homogeneæ. Et idem probat etiam exemplum allatum de ægritudine, quando inficit plures partes corporis: siquidem ægritudo vnus partis non est omninò homogenea cum ægritudine alterius, etiam si vtraque simul componat quodammodo vnam ægritudinem totalem. Verum, vt diximus, quantum facit ad mores, parum refert, quidquid dicatur de huiusmodi heterogeneitate, quasi partium malitiæ totalis, dummodo constet, peccatum esse in vna tantum specie, & circumstantias aggrauare in eadem specie. Et in hoc distinguitur secundus hic modus aggrauandi per circumstantias, & secunda hæc conclusio S. Thomæ à primo modo aggrauandi, & à prima conclusione: quia in illa dicta est circumstantia se habere, vt conditio, & ratio determinatiua prioris obiecti, & idèd transferre peccatum ad aliam speciem; in hoc verò dicitur se habere, vt pura circumstantia, & purum accidens respectu obiecti, & idèd relinquere actum in eadem specie mali, sicut & relinquit obiectum in eadem formalitate obiecti, & in eadem disconuenientia, & ordine ad rationem. Et si contingat, circumstantiam per se inducere nouam totalitatem obiecti in eadem specie, magis proptiè multiplicabit rationem peccati, vt loquitur S. Thom. siquidem malitiæ erunt plures totaliter in eadem specie: vt, si quis velit occidere, verbi gratia, mulierem grauidam, & in illa vitam adimere etiam foetui; vel fornicando coram aliquo, aduertat, quod malo exemplo eum inducat ad fornicandum; ille enim vnus actus peccati erit duplex peccatum in specie homicidij, vel in specie fornicationis, vt notat Vasquez *ad art. 7. cit. quest. 73. ex 1. 2.* & patet ex dictis *suprà* de multiplicatione numerica peccatorum ex obiectis totalibus *disp. 21. num. 8.*

Denique tertia conclusio de aggrauando peccato, per hoc, quod vna circumstantia præsupponat aliquam aliam, eamque faciat aliter disconuenire rationi, & tribuere malitiam actui; quanuis ipsa ex se, & quasi de suo non sit disconueniens, satis patet exemplo allato à S. Thomæ de magno, & paruo in materia furti: sicut enim in Logicis, termini, qui dicuntur syncategorematici, ex ipsis nihil significant; & tamen additi aliis faciunt illos aliter significare: vt *omnis, nullus*: ita & in Moralibus sunt aliquæ circumstantiæ, quæ ex se non important conuenientiam, aut disconuenientiam ad rationem, neque habent bonitatem, aut malitiam moralem; & tamen additæ aliis faciunt illas aliter conuenire, aut disconuenire rationi: vt, v. g. magnum, & paruum, si addantur in materia furti, aut elemosynæ. Et hæc maior malitia, seu grauitas, quæ habetur ex his tertiis circumstantiis, hoc maxime differt ab illa, quæ habetur ex secundis: quia omninò est homogenea, vt pote tota, & secundum omnes partes proueniens ab illa circumstantia, quæ est ex se disconueniens, & apta determinari secundum hanc ipsam disconuenientiam ab alia circumstantia ex se non mala; cum tamen grauitas, seu maior malitia, quæ habetur ex circumstantiis per se disconuenientibus, secundum diuersas partes habeatur ex diuersis; & idèd, in tigre loquendo, includat aliquam heterogeneitatem, vt iam diximus.

Et quod per has tres conclusiones adequatè tradatur doctrina de grauitate peccati ex circumstantiis, ex eo videtur posse probari: quia circumstantia, vel se habet vt conditio, & quid modifi-

5. Circumstantia aliquando tribuit grauitatem, determinando deordinationem alterius.

cans, aut determinans obiectum formale peccati, illudque faciens aliter se habere secundum ordinem ad rationem, siue in eodem genere, siue in diuerso, ac disparato; vel non se habet, vt conditio, & quid modificans; sed solum vt accidens, & relinquens obiectum in sua ratione obiectiua, & in suo ordine ad rationem: si primum, dat grauitatem peccato, transferendo illud ad aliam speciem, prout est explicatum *conclus.* 1. si secundum, vel nullo modo dat grauitatem, vel solum determinando disconuenientiam alicuius alterius, prout est explicatum *conclus.* 3. Et quia tota grauitas, aut malitia peccati solum desumitur ex parte auersionis a regula rationis, ex qua deinde sequitur etiam auersio a Deo, vt habet S.Thom. 1.2. *quest.* 73. *art.* 7. *circ.* ad 3. & his tantum modis potest contingere ex circumstantia auersio actus a regula rationis; inde est, quod his tantum modis potest haberi ex circumstantia grauitas, aut malitia peccati.

6. Grauitas in peccato solum desumitur ex parte auersionis a regula rationis.

DISPVT. XXXII.

Quomodo inæqualitas peccatorum specialiter sit attendenda secundum maius nocumentum, quod afferunt ipsi peccanti, vel alteri.

- 1. Quid doceat S.Thom.de grauitate peccati ex circumstantia nocumenti.
2. Si nocumentum sit prauisum, & intentum, directe auget grauitatem peccati.
3. In peccatis contra iustitiam, si intendatur directe formale damnum, & malum alterius, est etiam speciale peccatum contra charitatem.
4. Nocumentum prauisum, & non intentum, indirecte auget grauitatem peccati.
5. Irregularitas ex homicidio directe voluntario non dispensatur.
6. Nocumentum non intentum, & non prauisum in se, non auget directe grauitatem peccati.
7. Quomodo nocumentum in se non prauisum, & non intentum auget indirecte grauitatem peccati.
8. Siue quis det operam rei licita, siue illicita, semper mala, que consequuntur, imputantur ad penam, propter negligentiam illa considerandi.
9. Qui dat operam rei illicita, ex qua sequitur homicidium, aut mutilatio, quomodo incurrat irregularitatem.
10. Nocumentum non intentum, aut prauisum in se, si per se consequatur ad actum peccati, directe aggrauat illius malitiam.
11. Nocumentum penale, quod per accidens sequitur ex actu peccati, & neque est prauisum, neque intentum, non aggrauat villo modo illius malitiam.
12. Nocumentum penale, quod sequitur per se ex actu peccati, & neque est prauisum, neque intentum, non aggrauat peccatum; sed aggrauatur ex grauitate illius.
13. Nocumentum penale, quod sequitur per se ex actu peccati, & est prauisum, aggrauat aliquo modo peccata.
14. Qui dum peccat, exponit se periculo magna pena, dupliciter peccat.
15. Circumstantia scandali, & ruina spiritalis, di-

recte intenta, etiam per peccatum veniale alterius, constituit peccatum grauius homicidio.

Ac, quæ diximus disputatione precedente, pertinent generaliter, & in vniuersum ad grauitatem, & inæqualitatem peccatorum ex circumstantiis: sed S. Thom. 1.2. *quest.* 73. *art.* 8.9. & 10. specialiter illam considerat, etiam ex aliquibus circumstantiis specialibus, circa quas possunt esse peculiare difficultates. Primum, *art.* 8. ex circumstantia effectus, & nocumenti, quod peccanti, vel alteri sequitur ex actu peccati, quæ potest reduci ad circumstantiam, quid. *Art.* 9. ex circumstantia personæ, in quam peccatur, quæ reducitur ad circumstantiam, circa quid: & *art.* 10. ex circumstantia personæ peccantis, quæ reducitur ad circumstantiam, quis.

Et supposito, quod nocumentum ex actu peccati, aliquando consequitur vt non penale, & ideo potest incurri, tam ab ipso peccante, quam ab alio non peccante, vt est, verbi gratia, damnum vitæ, aut rei familiaris, quod inferitur per homicidium, aut per furtum; & aliquando solum consequitur, vt penale; & ideo solum incurritur ab ipso peccante, vt est, verbi gratia, excommunicatio, irregularitas; de nocumento, quod est non penale, subiungit, quod potest tripliciter se habere. Primum, vt a peccante sit prauisum, & intentum, vt quando quis operatur hoc ipso animo nocendi alteri, & occidit, verbi gratia, vel furatur. Secundum, vt solum sit prauisum, sed non intentum, vt quando ad occidendum, verbi gratia, vel fornicandum, transit per campum alterius, & bene videt, quod segetes conculcentur, & damnum domino inferatur: sed hoc non intendit. Tertium denique, vt neque sit prauisum, neque intentum: vt, quando currit ad occidendum, vel ad furandum, & in medio cursu impingit, & pedem lædit; vel quando venatur, & putans occidere feram, occidit hominem. Et hunc tertium modum adhuc subdividit in alios duos: aliquando enim nocumentum, quod sequitur ex actu peccati, & neque est prauisum, neque intentum, potest sequi solum per accidens ex aliquo casuali euentu; non autem per se ex natura, vel conditione actus peccati, ad quem sequitur: & ideo neque sequitur semper, neque vt plurimum, vt in exemplis allatis de impingente, & pedem lædente, dum currit; & de occidente hominem, dum venatur; & aliquando potest sequi per se ex ipsa natura, & conditione actus; & ideo sequitur semper, vel vt plurimum, vt si quis, v.g. publice fornicetur, & inde sequatur scandalum plurimum, & plures inducantur, vel inuitentur ad idem peccatum. De nocumento vero, quod ex actu peccati consequitur, vt penale, similiter subiungit, quod potest sequi dupliciter, id est, per accidens, & non ex natura, vel conditione actus peccati: vt quando quis currit ad occidendum, & impingit, & lædit pedem; & per se, vt quando infidelis, vel fidelis, ex actu peccati mortalis inducit sibi reatum aternæ pœnæ, siue de illa aliquid audierit, siue non.

Atque his omnibus distinctionibus positis ad singulos modos, quibus potest contingere nocumentum, & potest dubitari, quod aggrauetur peccatum, respondet conclusionibus singulis. Et prima de nocumento non penali, est, quod si tale nocumentum ex actu peccati sit prauisum, & intentum, illius quantitas directe auget grauitatem peccati: & peccatum tantum est grauius, quantum nocumentum est maius; siue loquamur de grauitate in eadem specie peccati, vt quando quis per actum furti intendit nocumentum ipsorum centum, v.g. quæ vult furari, & alius ipsorum decem; siue loquamur de grauitate in diuersa

1. Quid doceat S.Thom.de grauitate peccati ex circumstantia nocumenti.

3. In peccatis contra iustitiam, si intendatur directe formale damnum, & malum alterius, est etiam speciale peccatum contra charitatem.

4. Nocumentum prauisum, & non intentum, indirecte auget grauitatem peccati.

2. Si nocumentum sit prauisum, & intentum, directe auget grauitatem peccati.

diuersa specie, vt, quando quis intendit nocumentum tantummodo rei familiaris per actum furti, & alius nocumentum vitæ per actum homicidij. Et ratio est: quia tale nocumentum, quando est hoc modo prauisum, & intentum, est per se obiectum peccati; & ideo per se, & directe tribuit grauitatem, vt patet ex dictis *supra disp.* 27. ex S.Thom. 1.2. *quest.* 73. *art.* 3. Et nomine nocumenti debet intelligi ipsamet actio nocitura, prout se tenet ex parte nocentis, vel inferentis nocumentum: vt, v.g. ipsa acceptio rei alienæ in furto, ipsa occisio, vel ablatio vitæ in homicidio: non autem ipsa passio, vel receptio damni, prout se tenet ex parte alterius, qui patitur nocumentum; vel ipsum formale damnum, aut malum, quod patitur: hac enim ratione verissimum est, quod nocumentum prauisum, & intentum, sit per se obiectum peccati, id est, actus interioris voluntatis, in quo proprie est malitia, cum obiectum per se voluntatis futandi, aut occidendi, sit ipsamet actio exteræ furti, aut homicidij. Et si quis directe intendat, aut vellet nocumentum alterius, prout dicit ex parte illius passionem, aut receptionem damni, vel ipsum formale damnum, aut malum, quod patitur; non solum peccaret contra iustitiam peccato furti, & homicidij; sed etiam directe, & specialiter peccato odij contra charitatem, vt notat Vasq. 1.2. *disp.* 101. *cap.* 5. *num.* 18. quod tamen communiter non accidit, neque est necessarium ad hanc primam conclusionem S.Thom. Et similiter, quod dicit S.Thom. huiusmodi nocumentum debere esse prauisum, & intentum; non debet accipi de intentione presæ acceptæ, prout distinguitur ab electione, & aliis actibus voluntatis, & solum versatur circa finem, & id, cuius gratia; sed latius, prout dicit quencumque actum voluntatis, qui ex se, & directe in illud feratur; siue præterea ordinetur ad aliquid aliud, siue non. Et doctrina S.Thom. in hac prima conclusione, solum est, quod nocumentum ad hoc, vt directe auget grauitatem peccati, non solum debet esse voluntarium, & comparari ad voluntatem, vt effectus, ad quod sufficeret, si esset solum præcognitum, & prauisum; sed etiam debet esse volitum, & intentum, & comparari ad voluntatem, vt obiectum, ad quod requiritur, vt actus voluntatis, & potentia appetitiua terminetur ad ipsum, vt *supra* explicauimus *lib.* 1. *disp.* 2. & colligitur ex S.Thoma 1.2. *quest.* 72. *art.* 1. in corp. vbi ait, inordinationem, quæ est in actu peccati, quantum sit voluntaria per accidens, se habere ad intentionem peccantis: quod idem est, ac si diceret, eam non esse intentam, aut volitam, cum nemo intendens ad malum, operetur, vt est apud S. Dionysium *cap.* 4. *de diuin. nominibus.*

Secunda conclusio S.Thomæ de eodem nocumento non penali, quod consequitur ex actu peccati, est, quod si tale nocumentum sit prauisum, sed non intentum; illius quantitas indirecte auget grauitatem peccati: vt, si quis, dum vadit ad fornicandum, conculcet segetes alienas, per quas transit; & non obstante damno alterius, quod videt sequi, adhuc velit compendiosius pergere; & peccatum per hoc nocumentum sic prauisum, & non intentum, ideo dicitur aggruari indirecte; quia non aggrauatur, tanquam ex aliquo, in quod directe feratur actus peccati, & quod directe sit voluntarium, id est, procedens a voluntate, in quantum est agens illud ipsum, vt *supra* explicauimus, dum ageremus de voluntario indirecto *lib.* 1. *disp.* 5. *num.* 3. ex S.Thom. 1.2. *quest.* 6. *art.* 3. siquidem voluntas, cum non intendat huiusmodi nocumentum, non ad illud per se dirigit, & ordinat suam actionem; sed

Baldelli Theol. Moral.

solum ad viam breuiorem, & compendiosorem pro accessu ad scaminam: & quia ad hunc accessum multum est inclinata, non prætermittit inferre damnum, quod alioqui consideratum simpliciter, & per se, non vellet inferre: atque ita huiusmodi nocumentum in tantum aggrauat malitiam fornicationis, quæ est in ipso accessu ad scaminam, in quantum procedit à maiori inclinatione voluntatis ad fornicandum, eiusque maioritatis necessitatem inducit, ad hoc vt ipsum quasi obstaculum remoueatur, & perueniatur, eamque postea arguit tanquam effectus, & signum per accidens: & reuera hæc maior grauitas proprie habetur ex ipsa maiori inclinatione voluntatis, tanquam ex causa per se efficiente, vt diximus *supra disp.* 30. *num.* 2. ex S.Thom. 1.2. *quest.* 73. *art.* 6. & ex ipso nocumento solum habetur, tanquam ex signo talis maioris inclinationis, vt notat Conrad. *ad art.* 8. *circ.* 5. *Ponit.* & probat secundam conclusionem. Et hoc, quantum est ex se, non tam auget malitiam fornicationis in ipso accessu ad scaminam, quam tribuit distinctam, & nouam in alia specie iniustitiæ, vel iniustæ damnificationis: siquidem accessus ad scaminam, si habeat hanc circumstantiam, vel hoc adiunctum, quod sit damnificus alteri, idque in ipso sit prauisum, & voluntarium sufficienter, id est, saltem indirecte, interpretatiue, & in alio; dupliciter fundat deordinacionem, & disconuenientiam ad rationem; id est, vnam, in quantum est ad non suam contra virtutem, & rectum dictamen temperantiæ; & alteram, in quantum est cum iniuria, & damno alterius contra dictamen iustitiæ, vt patet ex dictis *supra disp.* 18. de grauitate peccati ex circumstantiis. Et S.Thom. *hac 2. conclus.* quantum non faciat mentionem secundæ & nouæ malitiæ contra iustitiam; eam tamen non negat, & satis est, si illam supponat ex dictis *supra art.* 7. *precedente*, dum ageret de grauitate peccati ex circumstantiis in vniuersum. Et hæc ipsa malitia contra iustitiam ex circumstantia nocumenti, non parum minuitur ex hoc, quod nocumentum sit voluntarium solum indirecte, & solum prauisum, & non intentum. Et modus hic voluntarij indirecti in huiusmodi nocumentis contra iustitiam, est bene aduertendus, cum ex iure canonico non sic puniatur, verbi gratia, homicidium, quando est voluntarium indirecte, & non ex proposito, vel per industriam, & quando est voluntarium directe, & ex proposito: sic enim ex Tridentino *sess.* 14. *cap.* 7. *de reform.* qui per industriam, & per insidias, & propria voluntate homicidium facit, nullo tempore est promouendus ad Ordines, vel ad beneficia, aut officia ecclesiastica, & omni modo est auellendus ab altari, & perpetuo

5. Irregularitas ex homicidio directe voluntario non dispensatur.

6. Nocumentum non intentum, & non prauisum in se, non auget directe grauitatem peccati.

Terria conclusio S.Thom. est, quod si nocumentum, nec sit prauisum, nec intentum, & per accidens se habeat ad actum peccati, non aggrauat peccatum directe; sed propter negligentiam considerandi nocumenta, quæ consequi possunt, imputatur homini

ni ad pœnam, mala, quæ eueniunt, si dabit operam rei illicitæ. Sed in hac conclusione plures particulae videntur facere obscuritatem, & indigere explanatione: primò enim, si nocumentum nullo modo est præuisum, non modò non potest aggravare peccatum directè, vt asserit S.Thom. sed neque etiam indirectè, aut vllò modo, cum nullo modo sit voluntarium; & ignorantia, quando est inuincibilis, & inculpabilis, tollendo voluntarium, semper excuset ab omni malitia, quæ alioqui posset haberi ex re ignorata, vt patet ex S.Thom. 1. 2. quæst. 6. art. 8. & quæst. 76. art. 3. & fusè explicauimus lib. 1. disp. 25. & seq. dum ageremus de ignorantia. Deinde, si nocumentum non præuisum, & non intentum, aggravat indirectè, eodem modo aggravat, ac si esset præuisum, & non intentum. Atque ita hæc conclusio tertia non diferepat à secunda. Tertio, si nocumentum non est præuisum, hæc, & nunc debere sequi ex actu peccati, neque venit in mentem de adhibenda diligentia ad illud considerandum, & non ponendum, nulla potest committi negligentia, quæ sit culpabilis in illo non considerando, & ponendo; & idèd neque est, quòd imputentur ad pœnam mala, quæ eueniunt ex actu peccati, quando in illo nec sunt intenta, nec præuisa. Quarto denique, siue quis det operam rei illicitæ, siue licitæ, semper videtur esse eadem ratio, vt mala, quæ eueniunt, imputentur, vel non imputentur ad pœnam ratione negligentie, quæ committitur in illis non benè considerandis; & de facto sic docet S. Thom. 2. 2. quæst. 64. art. 8. dum explicat, quomodo aliquis possit incurrere reatum homicidij, quando occidit hominem casualiter, & præter intentionem.

Sed breuiter ad primam Respondeo, conclusionem non esse intelligendam de nocumento, quod simpliciter, & omni modo non sit præuisum; sed solum de illo, quod non sit præuisum in se, prout erat casus secundæ conclusionis de illo, qui, vt vadat compendiosius ad fornicandum, transit per campum alterius, & conculcat segetes, & in se ipso præuidet nocumentum, quod alteri sequitur, etiam si illud non intendat: si enim nocumentum, quod sequitur ex actu peccati, neque in se, neque in alio sit præuisum, omni modo non est voluntarium, & omni modo non auget grauitatem peccati, vt benè probatur in argumento: neque hoc negat S. Thom. imò & expressè concedit, dum 1. 2. quæst. 6. art. 8. & quæst. 76. art. 3. vniuersaliter docet, quòd ignorantia antecedens semper facit inuoluntarium, & excusat totaliter à peccato; ignorantia verò consequens in tantum non facit inuoluntarium, & non excusat, in quantum ipsa est voluntaria; siue directè, sicut cum aliquis studiosè vult ignorare; siue indirectè, sicut cum propter laborè, vel alias occupationes, aut motiua, negligit scire, aut cognoscere ea, quæ debet, & potest: & hoc ipso art. 8. quæstionis 73. dum circa hoc nocumentum, quod appellat non præuisum, & non intentum, admittit negligentiam illud considerandi, & propter hanc ait imputari ad pœnam, si fortè eueniat, omninò loquitur de illa non præuidentia, aut ignorantia nocumenti, quæ prouenit ex negligentia considerandi, hoc est, de illa, quæ est voluntaria indirectè, iuxta doctrinam articuli 8. quæstionis 6. & artic. 3. quæstionis 76. atque ita supponit, quòd talis non præuidentia aliquo modo sit cognita, & in illa sit etiam cognitum nocumentum: & idèd solum in hac tertia conclusione appellat nocumentum non præuisum; quia non est præuisum in se, sed solum in ipsa negligentia, aut omissione considerandi.

Ad secundam Respondeo, verissimum esse, quòd nocumentum, etiam quando non est intentum, &

præuisum in se; sed solum in alio, id est, in ipsa negligentia considerandi, vt iam explicauimus, aggravat indirectè, sicut & quando est præuisum in se: non tamen hinc sequitur, quòd hæc tertia conclusio non diferepat à secunda: siquidem etiam modus aggravandi indirectè potest esse multiplex, id est, vel, quia id, quod aggravat, est præuisum in se, vt in casu secundæ conclusionis; vel, quia est præuisum solum in alio, vt in casu tertiæ conclusionis. Et hinc etiam fit, vt minùs aggravet nocumentum in casu tertiæ, quam in casu secundæ; sicut & est minùs cognitum, & absolutè minùs voluntarium, etiam in eodem genere voluntarij indirecti, & procedentis à voluntate, non per actionem ad illud directam & ordinatam; hoc enim modo etià S. Thom. 1. 2. q. 76. art. 4. in fine corp. vniuersaliter docet, quòd qui peccat ex ignorantia minùs voluntaria, qualis est illa, quæ est voluntaria directè: & quemadmodum illud, quod auget voluntarium, simul etiam auget peccatum; ita & illud, quod minuit voluntarium, etiam minuit peccatum. Et quod supra diximus circa secundam conclusionem, maiorem hanc grauitatem verè, & propriè solum haberi ex voluntatis inclinatione, quæ tanta est, v. g. ad accessum ad fœminam, vt nihil faciat nocumentum alterius, quod videt sequi, si transeat per fata, & segetes alienas; idem est dicendum etià circa tertiam; & qui est negligens, v. g. in considerando nocumento, quod potest sequi, si hic, & nunc explodat bombardam ad occidendam feram, idèd grauiùs peccat; quia tantam habet voluntatem explodendi, vt nihil faciat diligentiam in considerando, & vitando nocumento, quod imminet; & hoc nocumentum, quantum est ex se, non tam auget malitiam explosionis bombardæ in venatione alioqui illicita, quam tribuit distinctæ, & nouæ in specie, v. g. homicidij, si hoc immineat ex illa explosione, vt supra diximus.

Ad tertiam patet ex dictis: dum enim negligentia considerandi nocumentum est voluntaria, & præcognita; ipsum etiam nocumentum in illa est satis præcognitum, & voluntarium; & idèd, si de facto sequatur, rectè dicitur imputari ad pœnam propter huiusmodi negligentiam.

Ad quartam Respondeo, verissimè esse, quòd siue quis det operam rei licitæ, siue illicitæ, semper est eadem ratio, vt mala, quæ consequuntur per accidens, imputentur ad pœnam propter negligentiam illa considerandi: & expressè hoc asserit S. Thom. 2. 2. q. 64. art. 8. cit. in arg. hoc tamen art. 8. q. 73. idèd non fecit mentionem de danda opera rei licitæ, quia solum agebat de maiore grauitate peccati ex circumstantia operanti; quæ tamen maior grauitas ex hac circumstantia solum habetur, quado alioqui in actu ipso ià est aliqua grauitas, & malitia; & per consequens, quado res est illicita: siquidem, quando est licita, dicenda erit hæc circumstantia simpliciter tribuere malitiã, non autem illam aggravare, quasi præexistentem, & præsuppositam. Atque hoc, quod asserit S. Thom. art. 8. cit. quæstionis 73. mala, quæ consequuntur per accidens ex actu peccati, imputari ad pœnam propter negligentiam illa considerandi, quando quis dat operam rei illicitæ, est benè aduertendum, propter sententiam communem Canonistarum apud Couar. in Clem. Si furiosus de homicid. p. 2. §. 4. cum quibus sentit etiam Sylu. homicid. 2. reg. 3. & homicid. 3. reg. 6. Caiet. 2. 2. q. 64. art. 8. & alij apud Val. 1. 2. disp. 6. q. 3. puncto 3. Quæ de re. & apud Sanch. lib. 1. in Decal. cap. 16. n. 18. vt etiam supra retulimus lib. 1. disp. 25. n. 6. quòd absolutè incurritur irregularitas, quando quis dat operam rei illicitæ, ex qua sequitur homicidium, siue

Quomodo nocumentum in se non præuisum, & non intentum, auget indirectè grauitatem peccati.

8. Siue quis det operam rei licitæ, siue illicitæ, semper est eadem ratio, vt mala, quæ consequuntur per accidens, imputentur ad pœnam propter negligentiam illa considerandi.

9. Qui dat operam rei licitæ, siue illicitæ, semper est eadem ratio, vt mala, quæ consequuntur per accidens, imputentur ad pœnam propter negligentiam illa considerandi.

siue adhibuerit diligentiam, ne sequeretur, siue non. Cõtra enim est: quia S. Thom. in eo, qui dat operam rei illicitæ, apertè requirit negligentiam, ad hoc, vt mala, quæ per accidens consequuntur, imputentur illi ad pœnam: & quanuis 2. 2. quæst. 64. art. 8. huiusmodi negligentiam videatur solum requirere in eo, qui dat operam rei licitæ, dum ait: Secundum iura, si quis det operam rei illicitæ, vel etiam det operam rei licitæ, non adhibens diligentiam debitam, non euadit homicidij reatum, si ex eius opere mors hominis consequatur. id tamen solum est: quia loquitur de re illicita, ex qua per se, id est, ex ipsa rei natura, aut conditionibus, est aptum sequi homicidium; non autem de illa, ex qua sequitur solum per accidens: & primo modo verissimum est, quòd non requiritur negligentia considerandi tale homicidium, aut nocumentum, ad hoc vt postea imputetur ad pœnam, cum ea, quæ consequuntur per se ex aliquo actu, pertineant quodammodo ad ipsam speciem actus, & in illo sint voluntaria, etiam directè, vt docet hoc ipso art. 8. quæstionis 73. & explicabimus conclusione sequente: cum tamen secundum modo, id est, quando homicidium sequitur solum per accidens, se habeat merè extrinsecè, & accidentaliter; & idèd non possit esse voluntarium in ipso actu, in quo per se non continetur; sed debeat esse voluntarium in aliquo alio, id est, in negligentia illud considerandi, vt habet art. 8. quæstionis 73. ne alioqui sit omninò inuoluntarium, & dicatur secundum iura imputari ad pœnam, & puniri, quod reuera non imputatur vllò modo ad culpam. Atque hoc est, quod docet Val. 1. 2. disp. 6. quæst. 3. puncto 3. cit. §. Altera sententia est ex Soto lib. 5. de iustitia, quæst. 1. art. 9. §. in 3. autem conclusione. ex Alphonso à Castro lib. 2. de lege pœnali, cap. 14. & Barth. Med. 1. 2. quæst. 73. art. 8. cit. & Couar. in Clem. Si furiosus. 1. 2. §. 4. num. 9. & 10. & Author additionum ad Sayrum lib. 2. clau. reg. cap. 7. cit. tunc solum imputari ad pœnam, v. g. homicidium, quod sequitur ex re illicita, & non est in se directè intentum, quando res illa non est illicita quomodocunque; sed specialiter, quia habet annexum periculum homicidij, vt est, v. g. bellum, & tormenta: hoc enim in idem recidit cum eo, quod asserit S. Thom. aliquid homicidium sequi per se, & aliquid solum per accidens; & quando sequitur per accidens, opus esse negligentia considerandi, vt habet 1. 2. quæst. 73. art. 8. non autem quando sequitur per se, & tanquam ex causa, vt habet 2. 2. quæst. 64. art. 8. Et quòd alioqui S. Thom. nõ asserat vniuersaliter, & indistinctè, quòd homicidium, eiusque reatus semper imputetur, quando sequitur ex re illicita quomodocunque, patet manifestè ex doctrina vniuersa eiusdem art. 8. quæstionis 64. quòd casualia, in quantum huiusmodi, non sunt peccata: quia casus 2. Physic. text. 49. & 50. est causa agens præter intentionem; & idèd tollit rationem voluntarij, & per consequens etiam homicidium, si sit verè, & propriè casuale, non est peccatum: id enim vniuersaliter asserit, siue causa huiusmodi, ex qua sequitur præter intentionem, & inuoluntariè, sit alioqui licita, siue illicita, vt ex se patet; & cum omne peccatū sit voluntarium, rectè subdit, homicidium, quod non est actu, & per se volitum, vel intentum, debere esse volitum, & intentum per accidens, seu per aliud; id est, vel, quia datur opera rei illicitæ; in qua, scilicet, per se continetur, tanquam in causa; vel, quia non adhibetur sufficiens diligentia, si fortè detur opera rei licitæ, ex qua, scilicet, sequitur, tanquam ex causa per accidens, in quo est, eadem ratio etiam rei illicitæ, si similiter ex illa sequatur per accidens homicidium, vt supponit ex dictis expressè

Baldelli Theol. Moral.

1. 2. quæst. 73. art. 8. cit. Et solum hoc modo videntur loqui etiam sacri Canones, quando asserunt, irregularitatem incurri, si quis det operam rei illicitæ, & ex illa sequatur homicidium, aut mutilatio, præter, vel cõtra intentionem: sic enim cap. Is, qui de homicidio, in 6. habetur: Is, qui mandat aliquem verberari, licet expressè inhibeat, ne occidatur, vel mactetur, vel membris aliquo mutiletur, irregularis efficitur, si mandatarium sine mandati excedens mactet, vel occidat, cum mandans in culpa fuerit; & hoc euenire posse, debuerit cogitare. Sensus enim est, quòd, quanuis simpliciter ad incurrendam irregularitatem ex homicidio, aut mutilatione non intenta, non sufficiat, si quis sit in culpa quomodocunque; sufficit tamen, si ita sit in culpa, vt debuerit cogitare, quòd posset ex illa culpa euenire homicidium, aut mutilatio; & per consequens, quòd ex natura, aut accidentibus ipsius actus posset euenire, & communiter eueniret: & sic contingit in casu posito de illo, qui mandat aliquem verberari, cum expressè inhibitione, ne occidatur, aut mutiletur: vt enim benè explicat ibi Glof. dum quis verberatur, communiter accidit, vt se defendat, & contra verberantes insurgat, vt vim vi repellat: & idèd, dum hi verberationem, & vim profequuntur, facile accidit, vt mutilationem, aut mortem caufent, idque totum potuit, ac debuit præuidere, qui verberationem mandauit, vt pote verissimiliter ad illam concomitans, vt notat ibi Ioann. Andreas ex Innocentio in cap. Ad audientiam. de homicidio: & idèd, quando sequitur, verè sequitur ex illius mandato, eiusque imputatur, vt voluntarium in alio, & per consequens rectè per illud efficitur irregularis; secus verò esset, si homicidium, aut mutilatio sequeretur omninò per accidens, & ex casu merè fortuito, & neque ex natura, neque ex accidentibus actus eueniret, vt plurimum, vel cõmuniter, aut saltem frequenter: tunc enim, etiam si mandans esset in culpa; quia tamen non potuit cogitare, aut præuidere, quòd ex illa culpa posset accidere, non posset tale homicidium, aut mutilatio, illi imputari, vt voluntaria, & per consequens neque per illam efficeretur irregularis. Et hoc modo cap. Lator. de homicidio, dicitur non esse irregularis, qui ludi causa deiectus ad terram, cultello, quem fortè habet ad latus, casu merè fortuito, vulnerauit, & interfecit deiciendum, & contra cap. Continebatur. eodem tit. dicitur fuisse irregularis quidam Diaconus, qui cum rediret à vinea post opus consummatum, leuandi laboris gratia, imitatus est quendam ludum cum alijs Clericis, & cum quodam laico; quo ludo vniuersique studet suum baculum indirectum proicere, & alterius baculum percutere, aut ferire; & qui percussit, solet postea, quasi victor, vt alio pro equo: & cum ille laicus post percussum Diaconi baculum, quasi victor in eum equitatus inlisset, falce, qua forsan Diaconus erat præcinctus, grauitèr est vulneratus, eoque vulnere post octo dies interiit, & vt benè explicat Glof. ibidem. verb. Romani Pontificis, ratio disparitatis inter hos duos ludos, pro inducenda, vel non inducenda irregularitate, illa fuit: quia in posteriori, de baculis proiciendis, & percutiendis, erat conditio super alium inlittendi, & equitandi; & idèd Diaconus ludens cum laico omninò potuit, ac debuit falcem à se remouere, vt periculo imminenti occurreret; & non remouendo, rectè dicitur fuisse in culpa; & mors laici inde secuta rectè illi tribuitur ad irregularitatem; cum tamen in priori ludo nõ esset cõditio, vt quis ad terram deiceretur: & idèd, qui fuit deiectus, sicut nõ potuit, nec debuit præuidere periculum; ita nec potuit, aut debuit remanere cultellu, & mors inde secuta, neque ad culpam, neque ad irregularitatem

S 3

irregularitatem potuit illi imputari, cum verè esset secuta merè per accidens, & ex casu merè fortuito. Et plures alios huiusmodi casus ex iure ipso canonico, & ex præcipuis Canonistis benè considerat, & expendit Conar. in Clem. Si furiosus. parte 2. §. 4. n. 10. cit. & Sor. lib. 5. de iustitia, quæst. 1. art. 9. cit.

Quarta conclusio S. Thomæ est, quòd si nocuumtum nec sit intèntum, nec præuisum in se; sequatur tamen per se ad actum peccati, id est, ex ipsa natura, & conditione actus, non autem sequatur solum per accidens, directè aggrauat peccatum. Probat quia, quæ consequuntur per se ad aliquem actum, pertinent quodammodo ad ipsam speciem actus; & vt habet idem S. Thom. quæst. 1. de malo, art. 3. ad 15. quando accidens alicuius effectus coniungitur ei, vt in paucioribus, & rarè, non est necessarium, vt agens, dum intendit illum effectum per se, etiam intendat illud accidens, vel effectum per accidens: sed quando accidens semper, vel vt in pluribus comitatur effectum per se intentum, tunc accidens non separatur ab intentione agentis: quia, scilicet, etiam si tale accidens actu non intendatur, neque cognoscatur in se; intenditur tamen virtute in alio, id est, in ipso effectu principaliter intento, cum hic non intendatur, nisi eo modo, quo est, & secundum omnia, quæ virtualiter continet; & per consequens, pro vt etiam continet huiusmodi accidens. Atque hoc modo, qui directè intendit, v. g. publicè fornicari, ex quo per se, & semper, vel vt in pluribus sequitur scandalum plurimorum, non separat à sua intentione hoc scandalum, & in ipso actu publicæ fornicationis illud intendit, & idèd hæc circumstantia scandali dicitur aggrauare directè malitiam fornicationis; quia aggrauat, pro vt virtute contenta in ipso actu, & pro vt voluntaria virtualiter, & in alio, id est, in ipso eodem publico actu fornicationis, & inclinatio voluntatis, dum fertur directè in huiusmodi publicum actum, etiam fertur in hanc circumstantiam scandali in illo contentam, quauis alioqui accidentalem fornicationi; & hæc etiam maior grauitas propriè est referenda in voluntatem, vt in causam per se, quæ, scilicet, ita est inclinata in fornicationem, vt in illam feratur, non obstante, quòd sit publica, & scandalosa. Et similiter, quauis hæc circumstantia nocuumti directè aggrauet modo explicato; minus tamen aggrauat, quam si esset in se præuisa, & directè intentæ, pro vt in casu primæ conclusionis: quia etiam in genere voluntarij directi, & precedentis à voluntate per actionem ad illud directam, & ordinatam, minus est voluntarium, quod est voluntarium solum virtute, & in alio, quam quod est voluntarium actu, & in se.

Quinta conclusio S. Thomæ de nocuumto, quod sequitur ex actu peccati, vt pœnale est: quòd si hoc nocuumtum sequatur per accidens, & non sit præuisum, neque intentum, non modò non aggrauat peccatum, sed neque etiam sequitur grauitatem peccati, vt, si quis, v. g. dum currit ad occidendum, impingat in lapidem, & pedem lædat: quatenus enim hoc nocuumtum non est præuisum, neque intentum, non potest esse voluntarium in se, siue directè, siue indirectè: & quatenus ex actu peccati sequitur solum per accidens, & casu; non autem in illo continetur, tanquam in causa, non potest esse voluntarium in alio, id est, in ipso actu peccati; & quatenus est pœnale, simpliciter, & absolute est ab extrinseco, & contra voluntatem; & idèd neque potest grauitatem tribuere, neque arguere tanquam effectus per se, ex illa consequens. Et in his omnibus distinguitur hoc nocuumtum pœnale ab aliis non pœnalibus iam explicatis: nam in

10. Nocuumtum non intèntum, aut præuisum in se, sed per se consequatur ad actum peccati, directè aggrauat illius malitiam.

11. Nocuumtum pœnale, quod per accidens sequitur ex actu peccati, & neque est præuisum, neque intentum, non aggrauat ullo modo illius malitiam.

casu primæ conclusionis nocuumtum non pœnale in se præuisum, & intèntum, directè aggrauat, quia directè est voluntarium, & volitum: & in casu secundæ præuisum in se, & non intèntum, aggrauat indirectè; quia est voluntarium indirectè, quauis non volitum: & in casu tertie, nec præuisum in se, nec intèntum, & sequens per accidens ex actu peccati, similiter aggrauat indirectè, & ratione negligentie voluntarie in illo considerando: quia in tali negligentia, aliquo modo etiam ipsum est voluntarium; cum tamen in casu quartæ nulla sit negligentia, vt notat Contr. art. 8. citat. circa responsionem ad primum; & nocuumtum pœnale omni modo sit non præuisum, & non voluntarium, imò & omni modo contra voluntatem, vt diximus.

Sexta conclusio de eodem nocuumto pœnali est, quòd si sequatur per se ex actu peccati, & non sit præuisum, neque intèntum, non aggrauat peccatum, sed potius aggrauatur ex grauitate peccati: vt, si infidelis, v. g. qui nihil audiuit de pœnis Inferni, committat furtum, aut homicidium; ita enim hoc nocuumtum pœnale ipsius Inferni, quod etiam infideli verè sequitur ex actu peccati, illud non aggrauat, cum omni modo sit non præuisum, & non voluntarium, vt supponimus; & è contra ipsummet aggrauatur, & talis infidelis huiusmodi nocuumtum eò grauius sit subiturus, quòd peccatum, ex quo sequitur, fuerit grauius, vt, v. g. si sequatur ex homicidio, quod est grauius furto.

Denique postrema conclusio de eodem nocuumto pœnali per se consequente ex actu peccati, est, quòd si sit præuisum, & non intèntum, non modò ipsum aggrauatur ex grauitate peccati; sed etiam aggrauat aliquo modo peccatum, in quantum, scilicet, is, qui peccat, ex hoc ipso videtur peccare grauius, quòd maiores pœnas à se præuisas, & maius suum nocuumtum contemnit, vt impleat voluntatem peccandi: vt quando fidelis, verbè gratia, non retardatur à voluntate peccandi; quauis credat æternitatem supplicij, quod ex peccato est habiturus, atque ita nocuumtum præuisum, sicut consequitur ex maiori voluntate peccandi, & talis maioritatis necessitatem inducit; ita & potest illam arguere, tanquam signum, & aliquo modo aggrauare peccatum: quia enim de ratione pœnæ est, vt inferatur ab extrinseco, & contra voluntatem peccantis; non potest hoc nocuumtum considerari, tanquam contentum virtute in ipso actu peccati, ex quo sequitur, & aggrauare directè, quasi pertinens ad ipsum obiectum, & ad speciem actus, vt supra diximus in casu quartæ conclusionis, de nocuumto, verbè gratia, scandali plurimorum ex actu publico fornicationis; & idèd solum aggrauat, vt quid extrinsecum obiecto, & actui, id est, vt ponens necessitatem maioris voluntatis, ex qua propriè, tanquam ex causa, habetur grauitas. Virum autem hoc nocuumtum pœnale, quando est per se consequens ad actum peccati, & est præuisum, non modò aggrauat faciendo, vt voluntas peccandi sit maior, & per illam actus peccati sit magis voluntarius, vt pote veniens à maiori voluntate; sed etiam tribuendo per se distinctam malitiam in alia specie: vt, si quis, v. g. dum committit peccatum furti, certò videat, quòd sibi creabit periculum mortis, & nullo modo effugiet manus Iudicis, non explicat S. Thom. specialiter in his conclusionibus: quia supponit iam explicatum sufficienter ex dictis in vniuersum de circumstantiis art. 7. preced. sed certum videtur, quòd si periculum sit valdè certum, & nocuumtum sit graue, & difficile sic euitabile, vt in casu posito est

12. Nocuumtum pœnale, quod sequitur per se ex actu peccati, & neque est præuisum, neque intèntum, non aggrauat peccatum, sed aggrauatur ex grauitate illius.

13. Nocuumtum pœnale, quod sequitur per se ex actu peccati, & est præuisum, aggrauat aliquo modo peccatum.

14. Qui dicit peccat, exponit se certo periculo magne pœnæ, dupliciter peccat.

pœna mortis, insigenda à Iudice propter furtum, actus sui sit in duplici specie, id est, contra iustitiam, pro vt est acceptio rei alienæ, & contra fortitudinem, vel eam virtutem, que ponit modum circa pericula, in quantum est temeraria excessio ad summum periculum, vt notat Vasquez 1. 2. quæst. 73. art. 8. dub. 3. Non sic autem videtur esse de pœna Inferni, si quis aduertat se illam mereri propter peccatum mortale, vel de pœna excommunicationis, aut censuræ, si quis aduertat se illam incurere: quauis enim sint pœnæ maximæ; illa tamen cum Dei auxilio, postquam est commerta, facile potest vitari, & non incurri, si peccatum retractetur per penitentiam; & hæc, postquam est incurta, potest facile absolui, si tollatur contumacia erga Ecclesiam; & idèd obiectum peccati, per quod incurramur, non videtur fundare duplicem malitiam, etiam pro vt intelligitur quasi affectum tali circumstantia talis nocuumti pœnalis, vt etiam dicemus in materia de censuris.

Atque has eadem conclusiones de nocuumto nec pœnali, habet idem S. Th. 1. 2. quæst. 20. art. 5. vbi explicat, quomodo euentus bonus, aut malus addat aliquid de bonitate, aut malitia supra actum exteriorum virtutis, aut vitij; illique inferius quæst. 73. art. 8. cit. etiam addit alias de nocuumto pœnali, vt res tota de circumstantia nocuumti, quod consequitur ex peccato, plenius habeatur. Et ex tota hac doctrina rectè colligit in resp. ad 2. non ex eo, quòd grauitas peccati augeatur ex nocuumto, rectè inferri, quòd absolute, & simpliciter ea peccata sint grauiora, quæ afferunt nocuumtum; quod tamen non afferunt communiter illa, quæ specialiter sunt contra Deum, in quantum specialiter sunt contra ipsum: quia enim etiam nocuumtum in tantum aggrauat, in quantum facit actum peccati, ex quo consequitur, esse magis inordinatum, si hæc maior inordinatio potest aliunde haberi, quam ex nocuumto, vt certè habetur ex dignitate obiecti in iis peccatis, quæ specialiter respiciunt Deum, mirum non est, si etiam præcindendo à nocuumto sint grauiora.

Et in resp. ad 3. rectè colligit, quòd qui inducit aliquam mulierem ad fornicandum, vel alium quenquam ad peccandum mortaliter, non ex eo peccat grauius, quam qui alium occidit; quia inferat illi maius damnum, id est, priuationem vite spiritualis, & gratiæ: hoc enim nocuumtum spirituale non est ab illo directè intentum, sicut est priuatio vite corporalis directè intenta ab illo, qui occidit; & idèd non æqualiter aggrauat; & cum sequatur præcipue ex libera voluntate illius, qui illud patitur, & liberè consentit in peccatum, non causatur per se, & sufficienter ab ipso inducente, sicut causatur priuatio vite corporalis ab occidente; & idèd ex hoc etiam capite non potest æqualiter tribuere grauitatem, cum præsertim in actu peccati non se teneat ex parte conuersionis ad obiectum, ex quo propriè desumitur species, & deordinatio, eiusque grauitas; sed ex parte auersionis à regula, & à fine, quæ est omnino præter intentionem agentis: & præterea sit quid generale in omni obiecto peccati mortalitatis; & idèd non faciat illud magis disconueniens, quam alioqui intelligatur esse per se; & consequenter non faciat actum magis deordinatum: secus verò, si tale nocuumtum spirituale intendere directè, & per se; & qui inducit mulierem, v. g. ad fornicandum, non tam intendere expletionem suæ libidinis, quam peccatum, & ruinam spirituale illius: tunc enim aggrauat directè, & esset in se præuisum, & intèntum iuxta doctrinam

primæ conclusionis, & multò plus aggrauaret quam priuatio vite corporalis; & in illo casu verè se teneret ex parte obiecti, & conuersionis; & tribueret speciale deordinationem actui, vt patet ex S. Th. 2. 2. quæst. 43. art. 3. Et non solum id verum esset, quando hæc ruina spiritualis verè esset amissio gratiæ, & contractio diuinæ inimicitie per inductionem ad peccatum mortale, vt vult S. Thom. ibidem, art. 4. sed etiam quando esset venialis, & per inductionem tantummodo ad peccatum veniale: quia enim feruor charitatis, & vberiora auxilia gratiæ, quæ amittuntur per peccatum veniale, sunt bona longè maiora, quam alia quæcunque temporalia, nec sunt cum illis comparabilia, vt etiam supra diximus lib. 1. disput. 21. num. 5. dum ageremus de metu graui circa amissionem bonorum spiritualium, est valdè probabile, quòd grauius peccet, qui alicui alteri directè intendit, & causat illorum iacturam, vel ruinam spirituales, quoad illa; quam si intenderet, & causaret iacturam vite, aut bonorum temporalium, vt notat Vasq. 1. 2. disp. 102. cap. 7. num. 23. sic enim etiam peccat grauius, qui in peccato veniali, alioqui leuissimo, v. g. in verbo otioso, directè intendit offensam Dei: quod idem proportionaliter etiam est, si directè intendat malum spirituale proximi. Neque oppositum docet S. Thom. 2. 2. quæst. 43. art. 4. cit. in fine arg. Sed contra. & in fine corp. vbi ait, venialiter eum peccare, qui per se intendit inducere alium ad peccatum veniale: solum enim loquitur de scandalo materialiter accepto, & in quantum peccatum veniale alterius potest intendi, pro vt est vile, vel delectabile inducendi; non autem formaliter, pro vt intenditur, in quantum est ruina spiritualis, quoad feruorem charitatis, & vberiora auxilia gratiæ, vt diximus.

15. Circumstantia scandali, & ruina spiritualis directè intentæ, etiam per peccatum veniale alterius, constituit peccatum grauius homicidio.

DISPUT. XXXIII.

Quomodo inæqualitas peccatorum specialiter attendatur secundum conditionem personæ, in quam peccatur.

- 1. Quid doceat S. Thom.
2. Peccata non aggrauantur ex quibuscunque conditionibus personarum, in quas sunt.
3. Sed solum ex illis, que attenduntur secundum habitudinem ad Deum, vel ad ipsum operantem, vel ad proximum.
4. Quomodo aggrauetur peccatum per hoc, quòd persona, in quam peccatur, sit magis Deo coniuncta.
5. Quomodo aggrauetur ex hoc, quòd sit magis coniuncta ipsi peccanti.
6. Quomodo aggrauetur ex hoc, quòd sit magis diues, aut potens, & habeat superiorem statum in Communitate.
7. Peccata magis aggrauantur ex coniunctione cum Deo, quam cum ipso peccante, aut cum proximo.
8. Grauitas peccati ex coniunctione persona cum Deo, non semper est in specie sacrilegij.

LETTERA circumstantia, ex qua S. Thomas specialiter considerat inæqualitatem peccatorum, potest dici circumstantia, circa quid, vt minimus dispensatione precedente, initio: & est ipsa conditio personæ, in quam peccatur; & de illa duas ponit conclusiones 1. 2. quæst. 73. art. 9. & prima est, quòd

1. Quid doceat S. Thom.

quodd peccata verè aggrauantur per conditiones personarum, in quas sunt; & idè ex huiusmodi conditionibus rectè attenditur illorum inæqualitas: secunda verò, quodd non aggrauantur per quascunque conditiones huiusmodi personarum; sed solum per illas, quæ attenduntur secundùm habitudinem ad tres fines principales humanorum actuum, qui sunt Deus, ipsemet homo operans, & ipse proximus; & secundùm has conditiones, aut qualitates tantò maior est grauitas, quantò finis, ad quem dicuntur habitudinem, est principalior: neque enim peccatum homicidij, v.g. aggrauatur ex hac conditione personæ, quodd is, qui occiditur, & in quem est, sit factor, aut tutor, aut pistor, vel molitor; sed benè aggrauatur ex hoc, quodd sit Clericus, v. g. & Deo coniunctus, vel dicatus; & ex hoc, quodd sit parens, vel consanguineus ipsius occidentis; & denique ex hoc, quodd sit in officio, & magistratu publico, & coniunctus Communitati; & occisio Clerici, aut personæ Deo dicatæ, & sacre, semper est grauior ex propria specie, quàm occisio consanguinei, aut Magistratus.

Primam conclusionem, quodd, absolute loquendo, personæ conditio peccatum aggrauet, probat ex eo: quia conditio, aut qualitas personæ, quodammodo est ipsi obiectum, cum teneat se ex parte illius, & aliquando facit illud diuersimodè comparari ad rationem intra eandem speciem moris, & aliquando illud trahit ad speciem diuersam, vt supra diximus. Quare, quemadmodum grauitas, & inæqualitas peccatorum rectè attenditur ex obiectis, vt supra docuit S. Thom. eadem quæst. 73. art. 3. ita & rectè attenditur ex qualitate personæ.

Secundam conclusionem, quodd illæ conditiones solum aggrauent, quæ attenduntur secundùm habitudinem ad tres fines præcipuos, & tantò magis aggrauent, quantò magis pertinent ad huiusmodi fines, vel ad vnum ex illis magis præcipuum; probat similiter S. Thomas: quia illæ solum se tenent ex parte obiecti, & solæ faciunt illud diuersimodè comparari ad rationem; non autem se habent, vt merè per accidens ad rationem obiecti, quæ est ratio terminatiua actus peccati. Et quemadmodum ex obiectis tantò habetur maior grauitas, quantò ipsa obiecta sunt digniora; ita & ex conditionibus, aut qualitatibus personarum, quæ se tenent ex parte obiecti dignioris, vel magis se tenent ex parte vnus, & eiusdem obiecti, maior habetur, quàm ex illis, quæ se tenent ex parte vnus, & eiusdem obiecti.

Atque hoc modo quia persona, quod virtuosior, aut Deo sacrator ratione status, aut officij, vel dignitatis, eò etiam est Deo coniunctior, eiusque iniuria eò magis redundat in ipsum Deum, vt pote facta in personam, quæ est magis Dei; rectè dicitur aggruari peccatum ex hoc, quodd persona sit virtuosior, aut Deo sacrator, iuxta illud Zachar. 2. 5. *Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei.* Et non est dubium, quodd grauius sit occidere virum aliquem sanctum, & verè innocuum, quàm peccatorem; & grauius occidere Episcopum, aut Sacerdotem, quàm simplicem Clericum. Et similiter rectè dicitur aggruari peccatum ex hoc, quodd persona, in quam peccatur, iure consanguinitatis, aut naturalis necessitudinis, vel ratione beneficij, aut quacunque alia ratione, sit magis coniuncta ipsi peccanti: quia iniuria magis redundat in ipsum peccantem; & hinc magis videtur in se ipsum peccare, dum peccat in eum, qui magis est quid ipsius, & cum ipso est magis vnus; quod tamen sine dubio magis reputat rectè rationi, iuxta illud Ecclesiastici 14. *Qui*

2. Peccata non aggrauantur ex quibuscunque conditionibus personarum, in quibus sunt.

3. Sed solum ex illis, quæ attenduntur secundùm habitudinem ad Deum, vel ad ipsum operantem, vel ad proximum.

sibi nequam, cui bonus. Et denique rectè etiam dicitur aggruari peccatum ex iis qualitatibus, & conditionibus personæ, quæ magis tangunt ipsum proximum: vt, v. g. si peccatum fiat in Regem, aut Principem, aut aliam personam publicam, quæ representet totam Communitatem; & sic eam totam quodammodo tangat: vnde dicitur Exodi 22. *Principi populi tui non maledices.* vel si fiat in personam famosam, & sic cedat in scandalum, & tribulationem plurimorum: si enim peccatum, quod tangit vnam tantùm personam, est alicuius grauitatis, non potest non esse maioris, quod tangit plures, vt ex se patet.

Neque contra hoc facit, quodd sæpè, qui est magis virtuosus, & magis Deo coniunctus, minus læditur per peccatum, quod sit contra ipsum: imò, & contra multum iuuatur quoad incrementum suæ virtutis: siquidem illatam sibi iniuriam æquanimiter fert, & à Deo recipit incrementum gratiæ, & gloriæ; & contra, qui est minus virtuosus, magis læditur, dum ex iniuria sibi illata turbatur, & scandalizatur interius, & exterius, & sit deterior. Nam, vt notat S. Thomas 1. 2. quæst. 73. art. 9. cit. ad 1. ad peccatum, in quantum est actus peccantis, contra magis Deo coniunctum, per accidens omninò est, & præter intentionem, vel etiam contra, quodd ille non turbetur; sed virtutem magis exerceat, & præmium boni actus à Deo referat; sed, qui in illum peccat, nihil facit, quodd turbetur, imò & fortasse directè intendit, vt turbetur, & est contra illius intentionem, si non turbetur: & idè non ex hoc est minuenda peccati grauitas, & contra rectè dicitur augeri ex hoc, quodd sit contra personam magis immerentem offendi, & magis merentem non offendi ratione suæ bonitatis, & coniunctionis cum Deo, cum hæc conditio, & qualitas personæ non se habeat omninò per accidens ad obiectum, sed se teneat ex parte illius, & faciat illud diuersimodè comparari ad rectam rationem, vt supra diximus: & hæc de causa non modò non potest minui grauitas huius peccati ex hac circumstantia, de qua loquimur, id est, conditionis & qualitatis personæ, in quam peccatur; sed neque etiam ex circumstantia minoris nocuenti, quodd illi infertur: similiter enim, quantum est ex natura actus peccati, & ex intentione ipsius peccantis, omne nocuentum, tam interius, quàm exterius, est natum, & intentum illi inferri, & omne iuuamentum est natum, & intentum non inferri: & idè, quodd nocuentum de facto non inferatur, & inferatur de facto iuuamentum, omninò est præter naturam actus peccati, & contra intentionem peccantis; & non potest vilo modo facere ad minuendam grauitatem, vt patet ex dictis supra disp. præced.

Similiter contra illud, quodd asserit S. Thom. aggruari peccatum ex hoc, quodd persona, in quam peccatur, sit magis coniuncta ipsi peccanti, non multum facit, quodd vnusquisque sui ipsius, & rerum suarum est plenè dominus; & idè, quodd aliquid est illi magis propinquum, aut coniunctum, eò magis est vnus cum illo, & magis sub illius potestate, & per consequens minus capax iniuriæ; in quantum, scilicet, quemadmodum quis non potest afficere seipsum iniuria, cum semper ius, & iniuria non sit ad se ipsum; sed inter plures, vt probatur 5. Ethic. cap. ult. ita & tantò minus potest afficere iniuria aliquem alium, quantò ille per coniunctionem cum ipso, est magis vnus.

Nam contra est ex eod. S. Thom. art. 9. cit. ad 2. quia, quantum in iis, quæ subsunt dominio propriæ voluntatis cuiusque, non possit quis sibi ipsi face-

4. Quomodo aggrauatur peccatum per hoc, quodd persona, in quam peccatur, sit magis Deo coniuncta.

5. Quomodo aggrauatur peccatum per hoc, quodd sit magis coniuncta ipsi peccanti.

reclamum, & qui occidit, v.g. suum equum, minus nocet, quàm si occideret equum alicuius; in ista enim, quæ non subsunt dominio propriæ voluntatis, bene potest quis sibi ipsi facere damnum, sine illi faciat contra iustitiam propriè dictam, siue contra quancunque aliam virtutem; & peccatum, quodd peccat in huiusmodi damno sibi ipsi inferendo, rectè dicitur, quodd est grauius, quàm si inferret alicui alteri, vt si quis, v.g. se ipsum occideret, aut mutilaret. Et idem est etiam de rebus, aut bonis aliorum, qui sunt ipsi coniuncti, & propinqui, cum eadem ratione huiusmodi bona non subsint ipsius dominio; & idè rectè etiam dicitur, quodd peccatum, per quod læduntur tales propinqui, aut coniuncti, tantò est grauius, quantò magis redundat in ipsum peccantem ratione propinquitatis, aut coniunctionis maioris.

Denique contra illud, quodd aggrauatur peccatum, etiam ex illis qualitatibus, quæ magis tangunt ipsum proximum: vt si fiat, v.g. in eas personas, quæ habent in Communitate altiorum locum, non multum facit, si quis dicat, etiam diuites, & potentes habere in Communitate altiorum locum, quàm habeant pauperes, & egeni; & tamen peccata, quæ in illos fiunt, non esse grauiora, cum apud Deum non sit acceptio personarum. Nam contra est: quia etiam diuites, & potentes in iis, in quibus habent superiorem locum in Communitate, digni sunt speciali aliquo honore; neque hæc est acceptio personarum, si hic illis exhibeatur, vt etiam notat Contr. 1. 2. quæst. 71. art. 9. in fine, & docet S. Thom. ibidem, in resp. ad 3. & 2. 2. quæst. 63. art. 3. Et quemadmodum ex hac conditione, & qualitate personæ est maior obligatio illos honorandi, quàm pauperes: ita & peccatum grauius est, si sit contra ipsos; & hoc etiam modo redundat in plures, id est, in totam Communitatem, vt habet S. Thom. art. 9. cit. ad 3. in quantum, scilicet, pro exhibendis honoribus non seruat status, aut gradus cuiusque in Communitate; quantum hæc redundantia in Communitatem non aggrauet peccatum, trahendo illud ad aliam speciem, vt notat Azor. tom. 1. lib. 4. cap. 20. quæst. 7.

Atque hæc quidem ita se habent, si peccata inter se comparentur, vt patet habent grauitatem ex conditione, aut qualitate personæ in ordine ad vnum aliquem ex dictis finibus humanorum actuum, & si fiat comparatio intra vnum aliquem ex huiusmodi finibus, rectè illud dicitur grauius intra eundem ordinem certi finis, quod magis ad illum pertinet: vt, v.g. intra ordinem coniunctionis cum Deo, grauius est occidere Sacerdotem, & Parochum, aut Patrem spiritualem, à quo quis accipit Baptismum, & Sacramentà, quàm occidere simplicem Clericum, aut Sacerdotem non Parochum, & non Patrem spiritualem: & intra ordinem coniunctionis cum ipso peccante grauius est occidere patrem, à quo quis est simpliciter genitus, quàm occidere alium consanguineum minus coniunctum: & intra ordinem coniunctionis cum proximo, grauius est occidere illum, à quo magis pendet bonum totius Communitatis, aut familiæ, quàm illum, à quo pendet minus. Verùm conclusio Sancti Thomæ non solum hoc asserit, quodd peccata sunt grauiora ex conditione personæ, in quam sunt, si fiat comparatio intra eundem ordinem certi finis; sed etiam, si fiat comparatio inter ipsos diuersos ordines: siquidem asserit, quodd tantò attenditur maior grauitas in peccato, quodd obiectum eius est principaliter finis. Et ratio, quam asserit, quodd hæc conditio personæ, in quam peccatur, sit quodammodo

6. Quomodo aggrauatur ex hoc, quodd sit magis diues, aut potens, & habeat superiorem statum.

7. Peccata magis aggrauantur ex coniunctione cum Deo, quàm cum ipso peccante, aut cum proximo.

ipsum obiectum actus peccati, id est, se teneat ex parte obiecti, illudque faciat aliter comparari ad rationem, id apertè conuincit: siquidem, quodd obiectum est principalius, & ordinis, vt sic dicam, superioris; eò etiam peccatum est grauius, vt, v.g. illud, quodd est circa Deum, si comparetur cum illo, quodd est circa ipsum peccantem, vel circa proximum, vt etiam patet ex dictis supra disp. 27. de inæqualitate peccatorum ex obiectis.

Sed contra est difficultas: quia falsum videtur, quodd grauius sit occidere meliorem, aut virtuosiorum, qui hæc de causa sit Deo magis coniunctus, quàm occidere sibi coniunctum, v.g. patrem: sicut enim ex charitate magis sunt amandi, qui sunt nobis magis coniuncti, quàm meliores, vt probatur 2. 2. quæst. 16. art. 4. & 7. ita & grauius videtur peccari, si hic ordo non seruetur erga magis coniunctos: vt certè non seruetur, si pater, v.g. occidatur. Secundo, falsum videtur, quodd iniuria, quæ sit meliori, & Deo coniunctiori ratione virtutis, & bonitatis, redundet in ipsum Deum, & idè peccatum sit grauius: neque enim, qui occidit, v.g. hominem Christianum, aut probum, committit sacrilegium: quod tamen esset, si iniuria redundaret in Deum. Et ratio est: quia per Baptismum, & probitatem, aut statum gratiæ non constituitur quis in materia religionis, & non deputatur ad cultum Dei, & vt Deus sit honorandus in ipso, sicut deputatur, v.g. per susceptionem sacrorum Ordinum, aut per professionem religiosam, vt communitè dicitur in materia de sacrilegio, & notat Suarez tom. 1. de relig. tract. 3. lib. 3. qui est de sacrilegio cap. 2. num. 3. extra hæc verò coniunctionem cum Deo per virtutem religionis, nulla videtur posse esse alia, quæ possit facere redundare in Deum aliquam iniuriam, quæ sit personæ ipsi coniunctæ, nisi forte fiat ex speciali intentione iniuriandi in illa ipsum Deum, vt si fiat, v.g. sub hac ratione, in quantum est coniuncta cum Deo: nam coniunctio per dependentiam in esse naturæ, & in ratione entis, communissima est omni enti creato, & non est sufficiens, vt iniuria redundet in Deum, vt patet, si fiat alicui in bonis famæ, aut in bonis externis; quæ tamen non dicitur fieri Deo, vel in bonis Dei: coniunctio verò per fidem, & per virtutes supernaturales, aut morales, est ad alium finem, quàm ad huiusmodi redundantiam inducendam, vt patet similiter in exemplo allato, si iniuria fiat alicui in bonis famæ, aut in bonis externis, & is coniunctus sit Deo per fidem, & per virtutes quascunque. Tertio, falsum videtur, quodd maior coniunctio cum Deo per virtutes possit moraliter aggrauare peccatum; cum moraliter non certè cognoscatur, & virtus facillè simuletur, & sæpè aliquis appareat virtuosior, qui reuera talis non est.

Sed breuiter ad primam difficultatem Respondeo cum Contr. 1. 2. quæst. 73. art. 9. cit. §. Circa istas duas explanationes, si maior coniunctio cum Deo faciat peccatum verè, & propriè redundare in ipsum Deum: vt, si occidatur, v.g. Sacerdos, aut persona Deo sacrata, & in qua Deus ipse sit honorandus; semper peccatum esse grauius, ea grauitate, quæ habetur ex obiecto, & propria specie; sed ex aliquo alio capite, & aliqua alia grauitate, possit etiam dici grauius illud aliud, quod sit in personam magis coniunctam ipsi peccanti: vt, v.g. quia erga illam sit maior obligatio, & maiora beneficia sint ab illa accepta. Et quia hæc omnes rationes sunt ordinis inferioris, quàm illæ, quæ immediatè respiciunt Deum; idè absolute peccatum, quodd propriè redundat in Deum, vt est, v.g. occisio Sacerdotis,

8. Grauitas peccati ex coniunctione personæ cum Deo, non semper est in specie sacrile.

dotis, dicitur grauius. Et pro hac re videri possunt, quae supra diximus disputat. 27. de grauitate, quae aliquando ex circumstantiis potest competere peccato speciei inferioris, supra peccatum speciei superioris. Dixi autem, si coniunctio cum Deo faciat peccatum verè, & propriè redundare in Deum: quia non qualibet coniunctio hoc habet; sed solum illa, ratione cuius Deus ipse est specialiter agnoscendus, & honorandus in persona ipsi coniuncta, vt sunt, v. g. Beati, & Sancti in altera vita, & in hac Sacerdotes, & qui sunt Deo sacra- ti per sacros Ordines, aut per vota religiosa, & aliae coniunctiones per virtutem, aut probitatem, vel sanctitatem huius vitae, quemadmodum in se ipsis sunt minus certae, & minus firmæ, & ex conse- quenti sunt minus perfectæ; ita & faciunt, vt iniuria minus propriè redundet in Deum; id est solum faciunt, vt illi magis displiceat in illa ipsa specie, in qua est, vt pote facta magis contra rationem, etiam ob conditionem, & qualitatem personæ, quae minus meretur iniuria affici, vt notat Azor. *tomo 1. lib. 4. cap. 20. qu. 7.* & Sayr. *lib. 2. clau. reg. cap. 7. in ad- ditionibus, littera I.*

Ad secundam difficultatem patet eodem modo: dum enim asserit S. Thomas ex coniunctione cum Deo aggravari peccatum, & iniuriam magis redundare in ipsum Deum; non asserit, quod ex qua- cunque coniunctione semper aggravetur eodem modo, & eodem modo semper redundet in Deum; & idè neque est necessarium, vt semper aggravet transferendo ad speciem sacrilegij; sed aliquando potest aggravare hoc modo, & transferendo pec- catum ad speciem sacrilegij: vt quando Deus spe- cialiter est agnoscendus, & honorandus in persona sibi coniuncta per virtutem, aut statum, & ali- quando potest aggravare alio modo, id est, intra propriam speciem, & solum faciendo, vt pecca- tum magis Deo displiceat, & magis sit contra ra- tionem in illa ipsa specie, in qua est, vt iam explica- uimus.

Ad tertiam difficultatem patet similiter. Primò enim, non omnis coniunctio cum Deo per virtu- tem est incerta, vt patet in Beatis & Sanctis altèrius vitae, quorum blasphemia, aut iniuria hac de causa verè, & propriè redundat in Deum: quia hic in ipsis specialiter cognoscitur, & honoratur; & con- iunctio, quam cum illo habent per charitatem, & gratiam, est omninò certissima, & verissima. Dein- de, si in hac vita talis coniunctio est minus certa, & minus firma, hoc solum facit, vt iniuria minus propriè in Deum redundet; non autem vt simpli- citer, & omni modo non redundet, & saltem non magis illi displiceat ex hoc, quod fiat in personam, quæ probabiliter creditur virtuosior, & magis Deo coniuncta, vt iam diximus.

DISPUT. XXXIV.

Quomodo inæqualitas peccatorum atten- datur ex magnitudine personæ peccantis.

1. *Quid doceat S. Thom.*
2. *Peccata ex subreptione sunt leniora, si ipse pec- cans sit maioris virtutis.*
3. *Peccata hominis religiosi, non ex contemptu, neque contra votum professionis, neque cum scandalo, sunt leniora, quam hominis secularis.*
4. *Peccata ex deliberatione sunt grauiora propter*

5. *Peccata eorum, qui maiora beneficia quaecunque etiam temporalia à Deo acceperunt, sunt gra- uiora.*
6. *Peccata sæpè habent specialem repugnantiam ad magnitudinem personæ peccantis.*
7. *Peccata Mignorum sunt scandalosa.*
8. *Peccata Christianorum, & fidelium, cæteris pa- ribus, sunt grauiora, quam infidelium.*
9. *Peccata religiosorum, quæ sunt ex contemptu, & non ex infirmitate, aut ignorantia, sunt grauiora.*
10. *Cæteris paribus, peccata Religiosorum ex diuersis capitibus sunt leniora, & grauiora.*

DOSTREMO loco hoc etiam explicat S. Thom. 1.2. *quest. 73. art. 10.* quomodo inæ- qualitas peccatorum attendatur ex magnitudine personæ peccantis, intelligendo maximè nomine magnitudinis illam, quæ est secundum Deum, id est, virtutem, & probitatem; quamvis aliqua asse- rat, etiam de magnitudine secundum bona tempo- ralia. Et duas ponit conclusiones. Et prima est, quod peccata, quæ sunt ex subreptione, propter in- firmitatem humane nature, non aggravantur; sed potius minuuntur ex magnitudine secundum vir- tutem, quæ fortè est in ipso peccante: secunda ve- rò, quod peccata, quæ sunt ex deliberatione, tan- tò sunt grauiora, & tantò magis imputantur alicui, quantò ipse est maior.

Primam conclusionem de peccatis ex subreptione probat ex eo, quia, quò quis est maior secun- dum virtutem, eò minus negligit reprimere, & ex- cludere huiusmodi peccata, quæ alioqui omninò vi- tari infirmitas humana non sinit, siquidem vir- tus, quantò est maior, tantò magis extenditur ad cohibenda peccata minora, & per huiusmodi ex- tensionem illis opponitur, vt supra diximus *disput. 28. num. 1.* ex eodem S. Thom. *eadem quest. 73. art. 4.* quod signum est, ea etiam esse minus voluntaria, cum ex maiori virtute hoc habeat voluntas, vt mi- nori inclinatione in illa feratur, & minus illis ad- hareat, & in illis quiescat; resistente, nimirum, ac reprimente, vel cohibente infirmitatem nature ipsa virtute, ante lapsum, & post lapsum, insti- gante, & excitante, vel impellente, vt fugat, & re- siliat; cum tamen contraria ratione, qui est mi- nor virtute, liberius, & maiori inclinatione ferat- ur in peccata, & maiori affectu illis adhareat. At- que ad hoc etiam faciunt ea, quæ asserit S. Thom. 2.2. *quest. 86. art. 10. in corp.* ad ostendendum, quod peccata hominis religiosi, quæ sunt non ex con- temptu; sed ex infirmitate, vel ignorantia; & non sunt specialiter contra votum suæ professionis, nec cum scandalo aliorum; sed sunt occultò; sunt le- uiora in suo genere, quam hominis secularis. *Peccatum enim eius,* inquit, id est, hominis religiosi, *si sit leue, quasi absorbetur ex multis operibus bonis, quæ facit; & si sit mortale, facilius ab eo resurgit.* Primò quidem propter intentionem, quam habet rectam ad Deum, quæ etsi ad horam intercipiatur, de fa- cili ad pristina reparatur; & deinde, quia iuuatur etiam à sociis ad resurgendum, secundum illud Ec- clesiastici 4. *Si vnus ceciderit, ab altero suscitatur, & Va soli: quia, cum ceciderit, non habet subleuan- tem se.* Hæc enim omnia recidunt ferè in idem, & bene ostendunt, quod peccata illius, qui est maior in virtute, quales certè sunt viti religiosi, commu- niter sunt ex minori affectu, & idè minus volunta- ria, & leniora.

Secundam conclusionem de peccatis, quæ sunt

1. Quid doceat S. Thom.

2. Peccata ex subreptione sunt leniora, si ipse peccans sit maioris virtutis.

3. Peccata hominis religiosi, non ex contemptu, neque contra votum professionis, neque cum scandalo, sunt leniora, quam hominis secularis.

4.

ex deliberatione, quod tantò sunt grauiora, quantò ipse peccans est maior, probat S. Thom. ex quadru- plici capite. Primò, qui, qui est maior quoad scien- tiam, & virtutem, facilius potest resistere peccato; & idè eò minus deficit in eo, quod ipse est facilius, est minus dignus exultatione, quam si deficeret in eo, quod esset difficilius: per scientiam enim, & cognitio- nem facile potest resistere inclinationi, quæ habe- tur per vitium, & habitum prauum, & tentationi concupiscentiæ, & passionis, quæ fortè excitatur à Damone; & idè cum ipse peccatum sit magis ex cognitione, & minus sit ab extrinseco volunta- tem alliciente, & trahente, siquidem illi voluntas facile potest resistere, simpliciter, & absolutè est magis voluntarium; & idè grauius: quo pacto etiam dicitur Luca 12. *Quod seruus scient voluntatem domini, & non faciens, plagis vapulabit multis.*

Secundò, quia qui est maior quomodocunque, etiam in bonis temporalibus, maius beneficium à Deo accepit in illa ipsa maiori parte, quam habet; & idè ex gratitudine magis tenetur ad exhiben- dum illi honorem, & gratiam referendam, vt patet ex his, quæ de obligatione ex gratitudine dicuntur 2.2. *quest. 106. art. 1.* quod tamen non facit hoc ipso, quod peccat: & quemadmodum in humanis non parum aggravaretur iniuria ex hoc, quod esset in hominem alioqui de se bene meritum; ita & aggra- uatur peccatum, si fiat in Deum post accepta ab illo beneficia maiora. Et in hunc sensum S. Thom. *art. 9. cit.* trahit illud Sap. 6. *Potentes potenter tormen- tum patientur.* in quantum, scilicet, maiorem ipsam potèriam non acceperunt nisi à Deo, & ratione illius magis tenentur exhibere illi honorem, ac reueren- tiam, tanquam principio suæ potètiæ, & non con- tra illum agere per actum peccati: & idè ex hac circumstantia maioris ingratiitudinis grauius pec- cant, & maiori pœna sunt digni.

Tercio probat S. Thom. eandem conclusionem: quia sæpè accidit, vt actus alicuius peccati specia- lia habeat repugnantiam ad magnitudinem perso- næ, eamque non habeat ad aliam personam, non eiusdem magnitudinis: vt, si Princeps, v. g. qui ex speciali obligatione est custos iustitiæ, rapinam exerceat, vel aliam iniustitiam faciat; aut Sacer- dos, qui ex voto tenetur ad castitatem, fornicetur. Et quidem, si hæc repugnantia ad magnitudinem personæ, verè & propriè sit specialis, id est, speci- fica, & obiecto tribuat aliam rationem formalem specificatiuam; idè dicitur aggravare: quia consti- tuit actum in alia specie peccati, vt contingit in exemplis allatis de Principe violante iustitiam, quam ex officio tenetur custodire, & de Sacerdote violan- te castitatem, in quam tenetur seruare ex voto: & vni- uersaliter, quando circumstantia in actu peccati facit infringi speciale præceptum, vt notat S. Thom. *quest. 7. de malo, art. 7.* Si verò repugnantia sit specialis largo modo, id est, peculiaris, & maior ad hanc personam, quam ad aliam, vt, v. g. si is, qui fornicatur, non modò sit Sacerdos, sed etiam Episcopus, aut Monachus solenniter professus, po- test aggravare peccatum, etiam in eadem specie, vt ex se patet, & notat Azor. *lib. 4. cap. 20. quest. 8. de il- lo, qui lædit amicum, aut benemeritum; & qui sit probus, & sanctus; & tamen superbiat, aut male- dicat alicui, vel mentiatur: hæc enim, & similia, quamvis ad omnes personas habeant repugnantiam recte rationis, & respectu omnium sint peccata in vna aliqua specie; negari tamen non potest, quin ad aliquas certas personas in illa eadem specie magis repugnent, quam ad alias; & idè ratione huius maioris repugnantie sint grauiora.*

Quartò denique probat S. Thom. quia peccata Magnorum faciliè transeunt in exemplum, & scan- dalum aliorum, & extenduntur ad alios, ad quorum notitiam perueniunt, vt notat S. Gregor. *in Pastora- li, p. 2. cap. 2.* Atque hæc postrema ratio aggravan- di peccatum ex magnitudine ipsius peccantis, quia delimitur ex nocimento, id est, ex scandalo, quod aliis datur; eodem modo est intelligenda, quo idem S. Thomas *eadem quest. 73. art. 8.* explicauit graui- tatem ex magnitudine nocimenti, & nos ex illo di- ximus supra *disputat. 32. Si, scilicet, nocimento, aut scandalum sit præuisum, & intentum; vel præ- uisum; sed non intentum; vel neque præuisum in se, neque intentum, sed sequatur per se ex ipsa con- ditione, & natura actus peccati; non autem solum per accidens ex aliquo casuali euentu: his enim modis tantummodo potest contingere, vt magni- tudo personæ peccantis, peccatum aggravet, siue di- rectè, siue indirectè ex nocimento scandali; non autem si scandalum solum sequatur merè per acci- dens, & nullo modo sit voluntarium, neque in se, neque in alio, vt notat Cont. 2.2. *quest. 73. art. 10. cit. §. Circa maiorem nota.**

Atque ex hac secunda conclusione sic probata, & explicata ex S. Thom. potest intelligi etiam illud, quod asserit idem S. Thomas *quest. 4. de malo, art. 13. ad 1. & 2.2. quest. 10. art. 3. ad 3.* quod adulterium, v. g. vel quodcunque aliud peccatum, cæteris paribus, grauius est, si committatur ab homine fideli, quam si committatur ab infideli. *Id enim accidit,* inquit, *impropter notitiam veritatis ex fide; tum etiam pro- pter sacramenta fidei, quibus est imbutus fidelis; & quibus peccando contumeliam facit.* id est, ea de causa, cæteris paribus, grauius peccat vir fidelis, quam in- fidelis; quia per fidem habet maiorem, & certio- rem notitiam de malitia; & turpitudine peccati; & idè peccatum est illi magis voluntarium; & quia per Baptismum, & Sacramenta fidei accepit à Deo maiora beneficia; quæ tamen peccando nihil facit: & denique, quia peccatum maiorem repu- gnantiam ad illum habet ratione eorundem Sacra- mentorum. Quibus omnibus multum consonat etiam illud S. Pauli ad Hebræos 10. *Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcauerit, & Sanguinem Testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & Spiritui gratia con- tumeliam fecerit.* Quamvis enim fortasse ad litteram loquatur S. Paulus in specie de peccato apostasiæ à fide, de quo specialiter est verum, quod qui post agnitum Christum, vt Dei Filium, & mediato- rem Dei, & hominum, ab illo recedit, Filium Dei conculcat; eiusque Sanguinem quasi pollutum, & communem existimat, vt videre est apud Corne- lium à Lapide; & apud Interpretes in eum locum; non tamen desunt, qui cum S. Thoma loco cit. & 2.2. *quest. 186. art. 10. in corp.* verba intelligant de quouis peccato mortali hominis fidelis; & haben- tis notitiam Christi, eiusque Sanguinis; & con- tendant, ex hoc ipso, cæteris paribus, tale pecca- tum reddi grauius: quia per illud interpretatiuè, & implicite ipse Christus contemnitur, & conculca- tur, eiusque Sanguini, cuius virtus maximè viget in Sacramentis, contumelia fit: & negari non po- test, quin hæc etiam intelligentia sit valdè ratio- nabilis.

Similiter ex eadem conclusione S. Thomæ potest intelligi etiam illud, quod asserit idem S. Thom. 2.2. *quest. 186. a. 10.* de peccatis Religiosorum, quod cæteris paribus, sint grauiora, quam secularium, non modò quando peccant Religiosi contra vota continentie, aut continentie, sicut grauiora.

7. Peccata Magnorum sunt scandalo- sosa.

8. Peccata Christianorum, & fidelium, cæteris pari- bus, sunt grauiora, quam infide- lium.

9. Peccata Re- ligiosorum, quæ sunt ex contemptu, & non ex infir- mitate, aut ignorantia, sunt grauiora.

continentiæ, vel furentur contra votum paupertatis; sed etiam absolute, quando peccant quocumque peccato ex contemptu, & non ex infirmitate, vel ignorantia: quia, scilicet, ex hoc ipso, quod peccant, videntur esse magis ingrati diuinis beneficiis, quibus sunt sublimari ad statum perfectionis; sicut & Apostolus dicit ad *Hebræos* 10. quod fidelis grauiora meretur supplicia ex hoc, quod peccando, Filium Dei conculcat per contemptum: & Dominus ipse conqueritur Ieremiæ 11. *Quid est, quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa.* Et præterea propter scandalum: quia ad vitam Religiosorum plures respiciunt, & idem ex illorum peccatis plures scandalizantur. Vnde & dicitur Ieremiæ 23. *In Prophetis Hierusalem vidi similitudinem adulterantium, & iter mendacij, & confortauerunt manus pessimorum, ut non conuerteretur vnusquisque à malitia sua.* Et denique, vt subdit in *responsione ad 3.* quia, si Religiosi ad hoc perueniant, vt peccent ex contemptu, efficiuntur pessimi, & maxime incorrigibiles secundum illud Ieremiæ 2. *Confregisti iugum, dirupisti vincula, dixisti: Non seruiam. in omni colle sublimi, & sub omni ligno frondoso prosternebaris, meretrix.* Vnde & S. Augustinus *epistola* 137. quæ est ad plebem Hipponensem, *tomo* 2. parum ante finem: *Ex quo, inquit, Deo seruire capi, quomodo non sum expertus meliores, quam qui in Monasteriis profecerunt; ita non sum expertus peiores, quam qui in Monasteriis ceciderunt.* Hæc enim omnia in idem recidunt cum iis capitibus, ex quibus iam explicauimus cum eodem Sancto Thoma 1.2. *quest.* 73. *art.* 10. augeri, & aggrauari peccata propter magnitudinem ipsius peccantis. Sed bene est aduertendum, distingui à Sancto Thoma 2.2. *loco citato*, ea peccata Religiosorum, quæ fiunt ex contemptu, & ea, quæ fiunt ex infirmitate, vel ignorantia; & solum de illis absolute asserere, quod sint grauiora; non autem de his: contraria enim ratione, quæ fiunt ex infirmitate, vel ex ignorantia, etiam si alioqui sint ex deliberatione, & sint mortalia, potius sunt leuiora, vt *suprà* explicauimus *num.* 3; ex eodem S. Thoma *ibidem*, & notat Azor. *tomo* 1. *lib.* 4. *cap.* 20. *quest.* 8. Et ad hoc etiam facit S. Basil. in *Reg. breu.* *cap.* 81. vbi eam reddit rationem, quare eadem peccata in homine religioso potius sint leuiora, quam in homine vulgari: quia Religiosus, cum de quaerenda Dei gratia sit sollicitus, communiter non de industria, sed casu, & præter animi sui sententiam labitur: vulgaris autem, cum nullam, neque sui, neque Dei rationem habeat, vel Deum contemnit, vel omnino esse Deum non putat, vt ait Scriptura *Psal.* 52. & idem de illis subdit: *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studiis suis.* & vt bene aduertit Hieronymus *Platus de bono statu Relig.* *lib.* 5. *cap.* 24. *versus finem*, certum est, quod, quemadmodum in corporis casu multum interest, vtrum quis, fallente pede, labatur, an verò se vltro præcipitet; vnde & ille sustinet se, quantum potest, rursumque statim se erigit, & ex lapsu euadit cautior, & firmior in futurum; hic verò grauius alliditur, & de surgendo non cogitat, & semper ad relabendum est pronior: ita & multum interest, vtrum quis peccet ex infirmitate, vt communiter accidit viris religiosis; an verò ex malitia, & ex contemptu, vt accidit secularibus, & vulgaribus: similiter enim Religiosi sustinent se quantum possunt, & statim se erigunt, & cautiore, & firmiores in futurum euadunt: quod signum est, lapsum in illis esse minus voluntarium, & minoris adherentiæ, & leuiorem. Et, si fiat comparatio, non cum iis secularibus, qui peccant ex malitia, &

ex contemptu; sed cum iis, qui peccant etiam ipsi ex infirmitate, & ignorantia, quod certe non repugnat, & sæpe accidit etiam inter seculares, ex diuersis capitibus peccata Religiosorum videntur leuiora, & ex diuersis grauiora, dummodo fiant ex deliberatione; non autem ex subreptione: sunt enim leuiora, quatenus absorbentur quodammodo ex multis operibus bonis, quæ ipsi faciunt ex vi status supra seculares, ratione quorum minus à Deo puniuntur, iuxta illud, quod 2. *Paralip.* *cap.* 19. à Propheta dictum est Iosaphat: *Impio probes auxiliium; & his, qui oderunt Dominum, amicitia iungeris; & idcirco iram Dei merebaris: sed bona opera inuenta sunt in te.* Et præterea, quia citius, & facilius emendantur, vt explicat S. Thom. 2.2. *quest.* 186. *art.* 10. *cit.* sunt verò grauiora, quatenus possent facilius vitari ex maiori scientia, & virtute, quæ communiter habetur ex vi status; quatenus continent maiorem ingratitudinem erga Deum, & habent specialem deformitatem ad ipsam magnitudinem status religiosi, vt explicat 1.2. *quest.* 73. *art.* 10. de grauitate peccati ex magnitudine ipsius peccantis in vniuersum.

DISPUT. XXXV.

An, & quomodo voluntas sit subiectum omnis peccati.

1. Quo ordine S. Thomas 1.2. tractet de causis peccatorum.
2. Voluntas est subiectum peccati.
3. Non sola voluntas est subiectum peccati, sed etiam alia potentia.
4. Membra exteriora non possunt esse subiectum peccati.
5. In membra habetur imperium despoticum; in appetitum verò dominium civile.
6. Ponuntur difficultates, quod voluntas non sit subiectum omnis peccati.
7. Ponuntur difficultates, quod non sola voluntas sit subiectum peccati.
8. Quomodo omnes actus morales sint actus immanentes.
9. Ex sententia S. Thom. voluntas est subiectum omnis peccati; non autem solum indefinitè est subiectum peccati.
10. Quomodo in voluntate, vt in subiecto, sint ea peccata, quæ solum indirectè sunt voluntaria.
11. Quomodo non sola voluntas sit subiectum peccati.
12. Quomodo membra exteriora ex S. Thom. non possunt esse subiectum peccati.
13. Peccatum originale quomodo dicatur traduci ad posterios, sicut peccatum actuale traducitur ad membra.

POST explicatam naturam, & diuersitatem, & grauitatem peccatorum, remanent explicanda illorum cause, tam subiectiuæ, quam effectiuæ. Et quidem S. Thom. 1.2. à *quest.* 74. *vsque ad 85.* multas enumerat, atque explicat. Primum enim *quest.* 74. agit de subiecto, vel causa subiectiuæ peccati; & quaerit, quomodo talis causalitas conueniat voluntati, quomodo conueniat sensualitati, quomodo rationi, siue superiori, siue inferiori. Deinde *quest.* 75. aliqua explicat de causa efficiente peccati in vniuersum, vtrum peccati sit aliqua causa efficiens; vtrum interior, an exterior. Tertio, vt agat de causis efficientibus interioribus, *quest.* 76. primo

10. Cateris partibus, peccata Religiosorum ex diuersis capitibus sunt leuiora, & grauiora.

1. Quæ omnia S. Thom. tractat de causis peccatorum.

primò agit de ignorantia, quæ est causa intrinseca ex parte rationis: deinde *quest.* 77. de infirmitate, & passione, quæ est intrinseca ex parte appetitus: & *quest.* 78. de malitia, quæ est intrinseca ex parte voluntatis. Quarto, inter causas extrinsecas *quest.* 79. agit de Deo, *quest.* 80. de Diabolo, *q.* 81. de homine, quatenus per originem vnus est causa peccati alterius, eaque occasione *quest.* 82. & 83. multa docet de peccato originali: & denique, *quest.* 84. agit de peccato, quatenus aliquando vnus peccatum est causa alterius: quia tamen ad negotium morale, quod nos specialiter intendimus, multa ex his parum faciunt, non immoramur in omnibus, sed solum aliqua seligemus magis præcipua & scitu digna.

Igitur circa causam subiectiuam peccati agit *quest.* 74. de triplici subiecto, in quo potest reperiri peccatum, id est, de voluntate, de sensualitate, & de ratione: & de voluntate duo affirmat *duobus primis articulis.* Primum, *art.* 1. eam esse subiectum peccati; & *art.* 2. non eam solum posse esse subiectum peccati, sed præterea omnes illas potentias, quæ possunt per voluntatem moueri ad suos actus, vel per eandem à suis actibus reprimi. Primum probat *art.* 1. quia omnes actus morales sunt immanentes, & idem in eo sunt tanquam in subiecto, à quo sunt, tanquam à principio: & quia cum sint voluntarij, sunt à voluntate, vt à principio, sunt etiam in voluntate, vt in subiecto. Secundum verò probat *art.* 2. quia omne illud potest esse subiectum peccati, quod potest esse principium actus voluntarij, quod est peccatum: cum autem actus voluntarij non sint ij solum, qui eliciuntur à voluntate, sed etiam illi, qui imperantur, vt patet ex dictis 1.2. *q.* 6. *art.* 4. quemadmodum non sola voluntas est principium eorum, qui imperant, siue sint boni, siue mali; sed simul cum voluntate, sunt etiam principium illorum omnes potentia, quæ possunt ab illa moueri, aut reprimi, & cohiberi; ita nec sola voluntas est subiectum peccati; sed possunt etiam esse alia potentia, cum præferunt etiam alia sint subiectum habituum moralium, siue sint boni, siue mali, vt patet 1.2. *quest.* 56. *art.* 4. & 5. & idem sit subiectum actus, quod est subiectum habitus. Et quauis S. Augustinus *lib. de duabus animabus, cap.* 10. *tom.* 6. absolute pronunciet, quod non nisi voluntate peccatur; id tamen non significat, quod omne principium peccati sit sola voluntas; sed solum, quod non peccetur sine voluntate, & omne aliud principium non principiet peccatum, siue voluntate: siquidem voluntas est primum principium, & primum mouens, & alia potentia non sunt principium, nisi mota à voluntate, vt habet S. Thomas in *respons.* ad 1.

2. Voluntas est subiectum peccati.

3. Non sola voluntas est subiectum peccati, sed etiam alia potentia.

4. Membra exteriora non possunt esse subiectum peccati.

5. In membra habetur imperium despoticum; in appetitum verò dominium civile.

Regis, & aliquo modo est sibi ipse principium sui morus, vt videre est apud S. Thom. 1.1. *quest.* 81. *art.* 3. quod tamen opposito modo se habet in membris exterioribus. Quia ergo peccatum illi tantum tribuitur proprie, tanquam subiecto, à quo accipit esse, tanquam principio, quemadmodum à membris exterioribus nunquam principiat peccatum; sed hæc semper mouentur, vel à ratione, & voluntate; vel à sensu, & appetitu: ita nec proprie illis tribuitur, tanquam subiectis; cum præferunt actiones membrorum, quæ ab illis quodammodo sunt effectiuæ, sint transeuntes in externam materiam, vt patet in percussione, quæ fit manu in peccato homicidij, & solum recipitur in persona percussa: nam motus aliquis, qui est in ipsa manu, dum percutit, non est effectiuè à manu; sed ab alia parte mouente, quæ etiam in animalibus semper debet esse distincta à parte mota; sicut naua in ipsa naui est distincta à naui, vt patet ex Arist. 8. *Physicorum, text.* 28. & talis pars est ipsum cor, quod hæc de causa *lib.* 3. *de par. cap.* 4. & in *libello de motu animalium, cap.* 8. dicitur quasi animal separatum; vel certe, vt alij volunt, est ipsa anima, quæ, cum sit realiter distincta à manu, & ab aliis partibus corporis, potest illis esse principium motus: similiter enim, quia peccatum illi tantum tribuitur, tanquam subiecto, à quo est tanquam à principio; neque percussio, quæ recipitur in persona percussa; neque motus, qui est in manu percutiente; potest assignari, tanquam peccatum, quod subiectetur in ipsa manu; cum illa, quæ est à manu, vt à principio, non sit in manu, vt in subiecto, & hic, qui est in manu, vt in subiecto, non sit à manu, vt à principio: & tamen hæc vtraque ratio requiritur ad hoc, vt aliquid dicatur subiectum actus moralis, aut peccati.

Sed contra articulum 1. primò est difficultas: quia falsum videtur id, quod assumit S. Th. quod omnes actus morales sint immanentes: cum enim non solum actus elicit à voluntate; sed etiam imperati; & non solum interiores, sed etiam exteriores, sint actus humani, vt dicitur 1.2. *q.* 6. *art.* 4. & *q.* 71. *art.* 6. & *q.* 74. *art.* 2. & pertinent etiam ipsi ad substantiam peccati, vt subditur *q.* 71. *cit.* in *responsione ad 2.* non modò videtur, quod non omnes sint immanentes in illa ipsa potentia, vt in subiecto, à qua sunt, vt à principio, id est, in ipsa voluntate, vt contendit S. Thom. sed neque etiam sint immanentes in eodem supposito operante per diuersas potentias, vt patet in percussione, & homicidio, quod etiam provt operatio transiens, & provt recipitur in persona percussa, & occisa, est actus humanus, & peccatum. Vnde & ipse S. Thom. *art.* 2. statim videtur oppositò docere, dum ait, subiectum peccati posse esse etiam alias potentias à voluntate, quauis primum principium omnis peccati sit ipsa voluntas, vt idem habet *art.* 1. & *q.* 71. *art.* 6. *cit.* in *corp.* & ad 2. & *q.* 18. *art.* 6. & *q.* 1. *art.* 1.

Secundò est difficultas: quia male infertur, quod peccatum sit in voluntate, vt in subiecto, ex hoc, quod sit à voluntate, vt à principio: quauis enim in iis peccatis, quæ sunt voluntaria directè, & principiantur à voluntate, in quantum est agens, id est, posituè dirigens suam actionem ad illa, præter actum aliarum potentiarum, siue interiorum, siue exteriorum, reperitur etiam actus elicitus ab ipsa voluntate, vt dicitur *quest.* 18. *art.* 6. *cit.* in iis tamen, quæ sunt voluntaria indirectè, & principiantur à voluntate, in quantum non est agens, talis actus non reperitur; & idem nihil includit in huiusmodi peccatis, quod sit in voluntate, vt in subiecto; neque potest generaliter inferri, quod voluntas sit generale subiectum omnis peccati ex eo, quod sit generale principium.

6. Ponitur difficultas, quod voluntas non sit subiectum omnis peccati.

7. Ponitur dif-
ferentia,
quod non sola
voluntas fit
subiectum pec-
cati.

Tertio, circa articulum 2. quod non solum vol-
untas fit subiectum peccati, est difficultas: quia, si fit
sensus, quod omnis peccati subiectum non fit sola
voluntas; sed simul cum voluntate debeant con-
currere etiam alia potentia; falsum omnino est: sunt
enim peccata etiam sola desideria cordis per se ac-
cepta, vt patet Matth. 5. *Iam machatus est eam in
corde suo.* & cap. 15. *De corde exeunt cogitationes
male.* & multa dantur peccata, quae consummantur
solum in corde; & ideo solum in corde subiectan-
tur, vt patet ex dictis supra, de peccatis cordis, *quast.*
71. art. 7. si vero fit sensus, quod non omnis peccati
subiectum fit sola voluntas; sed aliqua possint subie-
ctari etiam in aliis potentiis, quae possunt per volun-
tatem moueri ad suos actus, difficile potest saluari,
quomodo peccatum non fit ponendum, vt in subie-
cto, etiam in membris exterioribus: nam, quod ha-
bet S. Thom. in *respons. ad 3.* membra exteriora non
esse principia operationum, sed instrumenta, aperte
videtur implicare contradictionem, cum idem sit,
esse instrumentum, atque esse principium instrumē-
tale. Et quod addit, membra exteriora comparari ad
animam mouentem, sicut seruum, qui agitur, & non
agit; & potentias appetitiuas interiores comparari
ad rationem, quasi liberas; quia agunt quodammodo,
& aguntur, videtur impertinere se habere ad subie-
ctum peccati: neque enim malitia peccati, aut subie-
ctatio illius in potētiis appetitiuis, pendet à quali-
cunque illarū libertate, sed solum à libertate propria
voluntatis; & hac sola per se esset satis, si nulla alia
esset libertas in illis potentiis, & nulla alia earum
potentiarum posset sufficere, si non esset libertas.
Vnde & infidelitas est verè peccatum in intellectu,
etiā si in illo per se accepto non sit libertas; & in
pueris, amentibus, aut brutis non est peccatum, etiā si
in potentiis appetitiuis sit huiusmodi imperfecta
libertas, secundum quam dicuntur obedire, vt libe-
ra. Atque hac de causa ipse S. Thomas 1. 2. q. 81. art.
1. aperte concedit, quod peccatum etiam mortale ab
anima, & voluntate possit derivari etiam in membra
corporis; & homicidium, v. g. quod committitur per
manum, imputetur manui, & sit peccatum illius, in
quantum manus est aliquid hominis, & mouetur à
primo principio motiuo hominis, id est, à voluntate:
& hoc exemplo declarat, quomodo peccatum origi-
nale ab Adam traducatur ad posterorū; in quantum,
scilicet, omnes homines derivati ex Adam, se habēt,
vt multa membra vnius corporis; & ideo mouentur
voluntate Adam, tanquam voluntate totius: sicut
autem S. Thomas exemplo membrorum declarat
traductionē peccati originalis; ita è contrā exemplo
peccati originalis potest declarari traductio pec-
cati in membra: sicut enim singuli homines derivati
ex Adam, comparantur ad voluntatem ipsius Adā,
tanquam serui, & nullo modo vt liberi; siquidem
nullo modo possunt illi reniti: & tamen hoc non
obstante traducitur ad illos peccatum, & verè, & pro-
priè sunt illius subiectum: ita & potest à voluntate
traduci ad membra, etiam si comparantur vt serui.
Atque has ob causas non desunt, qui putent, S. Tho-
mam in hac re non sibi constare, vt videre est apud
Azor. *tomo 1. lib. 4. c. 21. q. 3.* & qui absolute affirmant,
etiam in membris exterioribus posse esse peccatum,
vt Azor. *ibid.* & Vasq. 1. 2. *disp. 103. c. 4. n. 9.*

8. Quomodo
omnes actus
morales sint
actus imma-
nentes.

Ad primum Respondeo, in hoc tantum sensu as-
sumi à S. Thom. 1. 2. *quast. 74. art. 1.* quod omnes
actus morales sunt immanentes: quia omnes sunt
actio, vel agibile propriè dictum, & pro vt est obie-
ctum prudentia, & contradistinctum à factio, vel
factibili, quod est obiectum artis, vt enim docet
S. Thom. 1. 2. *quast. 57. art. 4.* ex Aristotele 9. *Metaph.*

text. 16. hoc differt factio ab actione, quod illa fit
transiens in externam materiam, vt edificatio, &
sectio; & hæc fit immanens in ipso agente, vt visio,
& volitio; & ideo illa præter vsum, & exercitium
ipsius potentia intendat aliquid aliud, tanquam fi-
nem, & vltimum, id est, ipsum opus, quod relinquit
post se; hæc verò nihil intendat præter se ipsam,
quod idem etiam habetur apud Arist. *lib. 1. magn.
Mor. cap. 33.* & eadem ratione 6. *Metaph. text. 1.* di-
citur, quod agibile, in quantum distinguitur à facti-
bili, idem est atque eligibile; & actio idem est, atque
electio: & 6. *Ethic. cap. 5.* quod prudentis viri est
proprium, vt possit consultare de iis, quæ sibi sunt
bona, atque vtilia in vniuersum ad bene viuendum;
non autem solum ex parte: vt, v. g. ad sanitatem, aut
roborem: & ideo definitur prudentia, quod sit recta
ratio agibilium. Quia ergo omnes actus morales,
sive sint boni, sive mali, sunt propria actio, aut ele-
ctio, & ideo omnis virtus, aut vitium reddit bonum,
aut malum ipsum habentem, vt patet ex eodem S.
Thoma 1. 2. *quast. 55. art. 4.* rectè dicuntur omnes
actus morales esse immanentes; non, quia simpliciter
non possint transire in externum subiectum; sed,
quia non sunt morales, nisi in quantum sunt imma-
nentes, vel secundum se totos, & quidquid ad illos
pertinet, vel secundum aliquid sui; & secundum illud,
quod præcipue pertinet. Idque conuenit etiam acti-
bus imperatis, sive sint interiores, sive exteriores;
siquidem in illis, in quantum sunt morales, & vol-
untarij, semper reperitur duplex actus, id est,
actus imperans ipsius voluntatis, & actus impe-
ratus alterius potentia; vt patet 1. 2. *quast. 18. art.
6.* & semper vel ratione vtriusque actus, vel sal-
tem ratione vnius sunt immanentes; & absolu-
tè tales dicuntur, quia ille qui manet, se habet
principaliter, & saltem tribuit formalem ratio-
nem actus moralis. Atque hac ratione rectè con-
cludit S. Thomas *quast. 74. art. 1. citat.* quod om-
ne peccatum sit in voluntate, vt in subiecto, ex
eo, quod omnis actus moralis fit voluntarius: id
enim est, quia etiam actus aliarum potentiarum
non sunt morales, neque voluntarij, nisi per de-
pendentiam ab actu voluntatis; & ideo saltem ra-
tione illius dicuntur esse in voluntate, vt in subie-
cto, ratione cuius à voluntate sunt, vt à principio:
& quemadmodum etiam actus exteriores forma-
liter, vt sunt voluntarij, & secundum formam,
à qua participant hanc denominationem, rectè
dici possunt esse in voluntate; ita & possunt dici
in illa esse, in quantum sunt actus morales, & in
quantum sunt peccata, vt notat Caiet. *ad art. 1. citat.*
& ex illo Vasquez *ad eundem art. 1.* & Azor. *tomo 1.
lib. 4. cap. 21. quast. 1.* Neque hoc, quod omne pecca-
tum sit tali modo in voluntate, vt dicitur *art. 1.* re-
pugnat alteri, quod habetur *art. 2.* quod peccatum
possit esse etiam in aliis potentiis: siquidem ratione
diuersorum actuum potest vtrunque esse verum; &
idem peccatum ratione actus imperantis potest esse
in voluntate; & ratione actus imperati in aliis po-
tentiis; & absolute, in quantum est voluntarium, &
moralè; dicitur esse in voluntate, quia solum ab illa,
eiusque actu participat formaliter has rationes.

Atque hæc expositio videretur multò aptior, quam
illa, quam indicat Contr. & Med. *ad eundem art. 1.* &
aliqui alij ex Thomistis apud Azor. *quast. 1. citat.* quod
S. Thom. *art. 1.* non asserat vniuersaliter, quod volun-
tas fit subiectum omnis peccati; sed solum indefinitè,
quod sit subiectum peccati, id est, aliquis; & quod so-
lum illud primò repugnat alteri doctrinæ, quæ tradi-
tur *art. 2.* quod alia potentia possint esse subiectum
peccati; non autem hoc secundum. Contrā enim
est:

9. Ex sententia
S. Thomae, vo-
luntas est sub-
iectum omni-
um peccati; non
autem solum
in definitè est
subiectum pec-
cati.

est: quia, vt notat Vasq. *disp. 103. c. 1. n. 1. & c. 2. n. 5.* ex
verbis ipsis S. Thomae, aperte colligitur, quod lo-
quatur vniuersaliter: Prius enim vniuersaliter asse-
rit, quod omnes actus morales sunt immanentes,
sive sint actus virtutum, sive peccatorum; & ideo
oportet, vt illa potentia sit proprium subiectum
actus peccati, quæ est principium actus. Deinde
subdit, quod sit proprium actuum moralium, vt sint
voluntarij, & quod voluntas sit principium actuum
voluntariorum, sive bonorum, sive malorum; & in-
de infert, quod sit principium peccatorum; & per
consequens, quod peccata sint in voluntate, vt in
subiecto. Cum autem S. Thomas rationem subiecti
in voluntate solum colligat ex ratione principij, &
hæc vniuersaliter illi tribuat respectu omnium pec-
catorum, non potest etiam vniuersaliter, & respectu
omnium illi non tribuere rationem subiecti.
Idque ipsum clariùs asserit idem S. Thom. *alijs locis:*
nam ea *ipsa quast. 74. art. 2. ad 1.* vniuersaliter ait,
quod non peccatum nisi voluntate, sicut primò
mouente; etiam si peccetur etiam alijs potentiis,
tanquam ab ea motis: & supra *quast. 71. art. 6. ad 2.*
primam causam peccati ait esse voluntatem, quia
imperat omnes actus voluntarios, in quibus solum
reperitur peccatum: & 2. 2. *quast. 10. art. 20.* vt ex-
plicet, quomodo peccatum infidelitatis sit in intel-
lectu, docet, peccatum esse in illa potentia, quæ est
principium actus peccati: & sicut voluntas est prin-
cipium primum, & vniuersale omnium peccato-
rum; quia omne peccatum est voluntarium, & vol-
untas imperat omnes actus peccati, & alia poten-
tia sunt principium proprium, & proximum, quia
eliciunt eosdem actus peccati; ita & omne pecca-
tum esse in voluntate, vt in primo principio, & in
alijs potentiis, vt in principijs proximis, & hac
ratione peccatum infidelitatis esse in intellectu, vt
in subiecto proximo, & in voluntate, vt in motiuo,
vel mouente proximo: & in 2. *sentent. d. 41. q. 2. art. 2.*
cum quaesisset vniuersaliter, vtrum omne peccatum
sit in voluntate, respondet vniuersaliter, quod omne
peccatum est in voluntate, tanquam in subiecto pri-
mo, & in alijs potentiis solum esse tanquam in subie-
cto proximo: quia subiectum primum est illud, ex
quo inest homini capacitas ad peccatum; & homo
non est capax peccati, nisi per voluntatem, & libe-
rum arbitrium, ex quo est dominus suorum actuum,
& similia docet etiam in 2. *sententiarum, disp. 42. q. 1.
art. 1. ad vltimum, & q. 7. de malo, art. 6. ad 2. & q. 21.
de ver. art. 5. ad 1. & alijs locis.*

10. Quomodo in
voluntate, vt
in subiecto,
sint ea pec-
ca, quæ solum
indirectè sunt
voluntaria.

Ad secundum Respondeo, etiam illa peccata, quæ
solum indirectè sunt voluntaria, esse in voluntate, vt
in subiecto: quia, etiam si non includant actum posi-
tium elicatum à voluntate; includunt tamen actum
negatiuum, aut priuatiuum, vt loquitur Caiet. 1. 2.
q. 74. art. 1. id est, quod voluntas positiuè non prohi-
beat. Atque hac ratione S. Thom. *q. 74. cit. art. 2.* ad
hoc, vt aliqua potentia possit esse subiectum peccati,
requirit, vt possit moueri, & reprimi per volunta-
tem: & *q. 7. de malo, art. 6. cit. ad 2.* docet, quod omne
peccatum sit in voluntate, vel tanquam in primo mo-
uente, vel tanquam in mouere potente. Et quemadmo-
dum non est absurdum, quod ad peccatum omissionis
concurrat aliquis actus positiuus, tanquam cau-
sa, vel occasio, & qui participet saltem secundariò il-
lius malitiam, vt supra diximus; ita neque est absur-
dum, quod ad peccatum commissionis concurrat ex
parte voluntatis aliqua priuatio; & etiam hæc partici-
pate malitiam commissionis per attributionem,
& pertinentiam, quam habet ad illam, vt notat Vasq.
1. 2. *disp. 103. c. 3. n. 8.* & hac ratione etiam S. Thom.
q. 15. de ver. art. 4. ad 10. ait, quod aliquando pecca-
Baldelli Theol. Moral. T 2

tum omissionis reducitur ad peccatum actus, & est
eiusdem generis non agere, quod quis debet, atque
agere illud idem, quod non debet: & 1. 2. *q. 71. art. 6.
ad 1.* in definitione peccati ad dictum, factum, &
concupitum, ait etiam reduci non dictum, non fa-
ctum, non concupitum, & vniuersaliter negationem
reduci ad idem genus, ad quod pertinet affirmatio.

Ad tertium Respondeo, quando ait S. Thom. *art. 2.*
non solum voluntatem esse subiectum peccati, *Quomodo
sola voluntas
subiectum
peccati.*
nullo modo esse sensum, quod ipsa sola nullius pec-
cati possit esse subiectum: quanuis enim antiquus
Pharisæorum error fuerit, quod interna flagitia non
esset peccata, nisi exterius seipsa proderent, quod
etiam docet Iosephus *lib. 12. antiquit. c. 13.* & alij ex
Rabbinis apud Bellarm. *lib. 5. de amiss. gratiæ, c. 10. ad
2.* & apud Salas 1. 2. *q. 74. art. 2.* id tamen sapiùs reiecit
Christus in Euangelio, vt bene dicitur in argu-
mento: sed sensus est, quod non omnis peccati subie-
ctum sit sola voluntas, sed aliqua possint tribui
etiam alijs potentiis.

Neque hinc sequitur, quod debeant tribui
etiam membris exterioribus: quia, quanuis etiam
actus membrorum exteriorum possint esse peccata,
vt docet expressè S. Thomas 1. 2. *q. 84. art. 8. ad 1. &
q. 2. de malo, art. 2. ad 6. & q. 7. art. 6. in corp.* iis tamen
non tribuuntur peccata: quia, cum hæc solum sint
actus morales, & immanentes; iis tantum tribuun-
tur, tanquam subiectis, à quibus sunt tanquam prin-
cipijs: quo tamen modo non sunt à membris exte-
rioribus, quæ ad illos solum concurrunt, vt instru-
menta, & mota; non autem vt principia, & se mo-
uentia, cum præsertim semper actio tribuatur prin-
cipali; & primo agenti, siue sit immanens, siue
transiens; non autem instrumento, vt bene expli-
cat S. Thom. *quast. 7. de malo, art. 6. citat.* ex quo
etiam potest intelligi, non se habere impertinenter
ad subiectum peccati, quod potentia appetitiua in-
teriores comparantur ad rationem aliquo modo, vt
libera; neque solum ab illa agantur; sed agant
etiam ipsæ se: id enim ostendit, quod aliquando ipsæ
sibi sunt principium suæ operationis, & mouent ipsæ
se præueniendo positiuam motionem rationis, &
voluntatis, non autem semper expectant moueri ab
alio principio, vt contingit in membris exterioribus;
& ideo si operatio, cuius ipsæ sunt principium, sit
mala, absolute, & simpliciter iis ipsis potest tribui
tanquam subiecto, sicut & iis tribuitur, tanquam prin-
cipio per se; non autem voluntati non prohibenti,
quæ per hoc solum, quod non prohibeat, non est
principium, nisi per accidens, vt bene explicat S.
Thomas *ibid.* Vnde & 1. 2. *q. 54. art. 4. & 5.* in appeti-
tu sensitivo ponuntur habitus virtutum; & vitiorū;
non autem ponuntur in membris exterioribus: quia
ille potest esse principium actuum bonorum, aut
malorum; non autem hæc. Et hac de causa, quod ha-
bet *q. 74. art. 2.* idem S. Thom. eas omnes potentias
posse esse subiectum peccati, quæ possunt moueri ad
suos actus, vel ab eis reprimi per voluntatem, rectè
monet Conradus solum debere intelligi de motione
politica; non autem de seruili: quia sola illa motio,
non autem hæc, relinquit in potentiis motis veram
rationem principij, respectu actionis. Et quanuis etiā
actiones harum potentiarum non possint esse pec-
cata sine libertate voluntatis, quæ liberè illas non
reprimat, & non prohibet; & ideo etiam hæc pecca-
ta, tanquam primo mouenti tribuantur voluntati;
præter illam tamen etiam requiritur, vt ipsæ poten-
tiæ sint aliquo modo libera; quia alioquin actiones
non possent iis tribui, tanquam principijs, & per
consequens neque tanquam subiectis: & hac solum
ratione peccati infidelitatis potest tribui intellectus;
quia

11. Quomodo
sola voluntas
subiectum
peccati.

12. Quomodo
membra ex-
teriora ex S.
Thomae, non
possint esse
subiectum pec-
cati.

quia potest ipse se mouere ad actum contra fidem, quando voluntas liberè non reprimat, & non prohibet. Et contrà in pueris, amentibus, & brutis, idèd non potest esse peccatum secundum potentias interiores; quia simul cum illis non concurrat libertas voluntatis, non reprimendo, & non cohibendo; & si voluntas sola concurrat, tanquam principium alicuius peccati, & nulli alteri potentia possit tribui, siue interiori, siue exteriori, tanquam principio seipsum mouenti; simpliciter erit in sola voluntate, vt in subiecto; non autem in alia potentia, vt patet ex S. Thoma *quast. 7. de malo, art. 6. cit.* vbi ait, quando appetitus, vel membrum exterius operatur ex imperio rationis, rationi peccatum tribui; non autem appetitui, aut membro exteriori: & quia membrum exterius nunquam operatur, nisi motum à ratione, aut appetitu, nunquam illi peccatum tribui: & contrà, quia sensualitas aliquando mouetur sine imperio rationis, & voluntatis, dicitur, quòd peccatum aliquando potest esse in sensualitate. Ex quo loco clarè habetur, non eo sensu negari à S. Thoma, quòd peccatum sit in membris exterioribus: quia actus, qui per illa exercentur, non sint peccata respectu voluntatis, & totius hominis; sed, quia non sunt peccata, prout per illa exercentur, & eo modo, quo possunt esse peccata actus sensualitatis, vt ex multorum sententia notat Azor. *tom. 1. lib. 4. cap. 2. quast. 3. & 5. & Valent. 1. 2. dist. 6. q. 4. puncto 1. in fine.*

Neque S. Thomas *1. 2. quast. 81. art. 1.* absolutè concedit, quòd peccatum mortale, v. g. homicidij, possit deriuari in membra exteriora, & in iis per se acceptis subiectari; sed solum, quòd deriuetur, in quantum membra sunt aliquid hominis, & solum mouentur à primo principio motiuo hominis, quòd est voluntas: quòd certe non est, peccata esse in ipsis membris, sed solum in homine. Atque ita expressè ait, quòd homicidium, quòd manus committit, non imputatur manui ad peccatum, si manus consideretur secundum se; sed solum in quantum est aliquid ipsius hominis, & idèd non dicitur absolutè peccatum manus, sed peccatum humanum, vel peccatum hominis per manum.

13. Peccatū originale quomodo dicatur traduci ad posteros, sicut peccatum actuale traducitur ad membra.

Atque in hoc maximè facit paritatem cum peccato originali, quòd similiter non conuenit huic personæ secundum se; sed solum in quantum habet naturam à primo parente, & idèd appellatur peccatum naturæ. Quòd verò additur, peccatum actuale posse traduci ad membra, quauis hæc seruiliter solum sint subiecta rationi, sicut peccatum originale à primo parente traducitur ad posteros; quauis similiter ad voluntatem illius comparentur solum, vt serui; & nullo modo, vt liberi; habet manifestam disparitatem: quia enim peccatum originale non consistit in actione morali; sed solum in carentia gratiæ, prout debita participari, ex vi originis non requirit in suo subiecto rationem principij, aut causæ, se ipsam mouentis; sed solum capacitatem proximam habendi gratiam. Et contrà: quia peccatum actuale; de quo loquimur, solum consistit in actione morali, & immanente, omninò requirit rationem principij, neque potest alteri tribui tanquam subiecto, nisi illi tribuatur tanquam principio: qualia tamen non sunt membra exteriora per se accepta. Neque erit quæstio, nisi de nomine, & de modo loquendi, si quis contendat, posse esse peccatum in membris exterioribus, tanquam in instrumentis potentiarum, & principiorum humanorum actuum; quauis non possit esse eo modo, quo in potentiis, & principiis, & quo potest esse in voluntate, & sensualitate, vel appetitu sensitiuo. Ne-

que est negandum, quòd absolutè rectè neget S. Thomas, peccatum esse in membris exterioribus: siquidem actio absolutè tribuitur principali agenti, non autem instrumento, vt patet ex *quast. 7. de malo, art. 6.* vbi etiam in *respons. ad 4. & 6.* hanc eandem ob causam expressè negat, quòd peccatum sit tribuendum sensualitati, quando voluntas positiuè se habet, vt imperans, & in peccato reperitur aliquis actus positiuus voluntatis: sed tunc solum, quando neque se habet, vt imperans, neque vt prohibens: quia, scilicet, tunc solum actus peccati potest referri in sensualitatem, tanquam in principium, & causam per se.

DISPUT. XXXVI.

An, & quomodo in sensualitate possit esse peccatum mortale, aut veniale.

1. *Sensualitas est ipse appetitus sensitiuus.*
 2. *Ex S. Thoma peccatum potest esse in sensualitate.*
 3. *In sensualitate non potest esse peccatum mortale.*
 4. *Proponuntur difficultates in contrarium.*
 5. *Secundum Caietanum, appetitus sensitiuus in homine habet libertatem quandam imperfectam, que sufficit ad peccandum venialiter.*
 6. *In appetitu sensitiuo nulla est libertas, etiam imperfecta.*
 7. *Probat ex S. Thoma.*
 8. *Probat ex absurdis.*
 9. *Probat à priori.*
 10. *Deliberatio omninò excedit facultatem cognoscitiuam sensus.*
 11. *Respondetur ad auctoritates S. Thoma pro sententia Caietani allatas.*
 12. *Ad auctoritates ex Aristotele.*
 13. *Responsio aliorum ad eandem primam difficultatem.*
 14. *Impugnatur.*
 15. *Respondent alij ad eandem primam difficultatem.*
 16. *Impugnatur responsio.*
 17. *Vera responsio.*
 18. *Respondetur ad secundam difficultatem.*
 19. *Motus primò primi, & secundò primi, secundum S. Thomam, qui propriè sint.*
 20. *Ad tertiam.*
- An, & quomodo in sensualitate possit esse actus virtutis.*

NOMINE sensualitatis nihil aliud intelligitur, nisi appetitus sensitiuus, seu vis appetitiua sensitiuæ paritatis: quia enim appetitus mouetur ab appetibili apprehenso, & hoc se habet, vt primum mouens, non motum, vt dicitur *3. de anima, text. 54.* dum per species intentionales primò mouet principium cognoscitiuum, & hoc mediante motum transmittit ad appetitum, vt dicitur *ibidem, text. 49.* eius motio, in quantum est ab appetibili apprehenso per sensum, vel à sensu moto per appetibile, rectè dicitur motio sensualis, & ipsa potentia appetitus, quæ recipit talem motionem, dicitur sensualitas, vt bene explicat S. Thom. *1. 1. quast. 81. art. 1. & quast. 25. de ver. art. 1.* Et quauis, absolutè loquendo, nomen sensualitatis possit tribui appetitui sensitiuo, vt patet ex S. Thom. *loc. cit.* quomodo etiam *3. part. quast. 18. art. 2.* admittit sensualitatem esse in Christo; propriè tamen, ac presè hoc nomen solum accipitur in malam partem, in quantum appetitus mouetur solum à sensu, & præuenit motionem rationis, nec perfectè participat de ratione, vt docet S. Thom. *in 2. dist. 24. quast. 2. art. 1. ad 3. & quast. 3. art. 2.*

1. Sensualitas est ipse appetitus sensitiuus.

art. 2. ad 3. & q. 25. de ver. art. 5. ad 8. Durand. *in 2. dist. 24. quast. 5. n. 6. Med. p. 2. quast. 74. art. 3.* Contr. *ibidem, art. 4. §. Maior vera. & alij.* Et idèd, propriè loquendo, sola vitia dicuntur esse in sensualitate, & virtutes dicuntur esse in irascibili, & concupiscibili. Et subdit S. Thom. *quast. 25. de ver. art. 5. ad 8. cit.* & patet *1. 2. quast. 56. art. 4.* quia, quauis hæc potentia sint ipse appetitus; specialiter tamen sensualitas dicitur, prout non participat de ratione; & hoc modo certissimum est, quòd in illa non possunt esse virtutes, quæ essentialiter sunt habitus electiuus, & cum ratione, & eandem ob causam à S. Augustino *lib. 12. de Trinit. c. 12. tomo 3.* sensualitas dicitur fuisse significata per serpente: quia est principium perpetuæ corruptionis, vt explicat S. Th. *1. 2. q. 74. art. 3. ad 2.*

De hac ergo sensualitate duas conclusiones ponit S. Thom. *1. 2. quast. 74. art. 3. & 4.* id est, in illa posse esse peccatum, & hoc quantum est ex vi illius, non posse esse mortale. Primam conclusionem probat *art. 3.* ex dictis *suprà, eadem quast. 74. art. 1. & 2.* quia in omni ea potentia potest esse peccatum, cuius actus potest esse voluntarius, & inordinatus; ita, scilicet, vt ipsa sibi sit illius principium, & per illum verè agat, non autem solum agatur, & ab alio illum recipiat: & talis est actus sensualitatis, quando à voluntate non reprimitur, & est in se turpis, & inconueniens. Neque enim ex eo, quòd sensualitas sit communis nobis, & brutis, sequitur, quòd etiam in nobis illius actus non sit peccatum, sicut non est in brutis: siquidem ex eo, quòd in nobis iungatur cum ratione, participat maiorem quandam excellentiam; & cum sit nata obedire rationi, non potest illius actus non esse peccatum, si sit contra rationem, vt subdit *in respons. ad 1.* Et quauis ea tantum dicamur nos ipsi perfectè facere, prout homines sumus, quæ cum ratione, id est, perfectè deliberatione facimus, vt habet Arist. *9. Ethic. cap. 8.* facimus tamen imperfectè etiam illa, quæ facimus ex imperfecta deliberatione, si sit in nostra potestate illa reprimere, & non facere: & idèd etiam actus sensualitatis, quando rationem perfectam præueniunt, dicuntur imperfectè actus humani, & hoc est satis ad aliquam rationem peccati, id est, imperfectam, vt subdit *in respons. ad 3.*

Secundam conclusionem probat *art. 4.* quia, quemadmodum ordinare ad finem vltimum, & se ad illum mouere, & conuerrere, non est sensualitatis, sed solius rationis, quæ sola cognoscit habitudinem finis, & mediorum, & sola habet dominium suorum actuum per liberum arbitrium, quòd est facultas voluntatis, & rationis, vt dicitur *1. 2. quast. 1. art. 2.* ita neque potest esse sensualitatis ab illo deordinare, & se remouere, vel auertere; in quo tamen consistit propria ratio peccati mortalis, id est, inordinatio corruptens principium vitæ spiritualis, quòd est vltimus finis. Vnde, quauis actus, qui est in sensualitate, possit esse peccatum mortale ex obiecto, vt, v. g. si sit circa delectabilia carnis; non tamen habet, quòd sit mortale ex eo, quòd sit sensualitatis; sed ex eo, quòd sit rationis, cuius est ordinare in finem, vt dicitur *in respons. ad 1.* cum enim actus morales, & humani, qui non sunt actus solius voluntatis, & ab illa solum elicitis, in tantum sint voluntarij, & humani, in quantum includant actum interiorum voluntatis, & actum exteriorum alterius potentia; vt *suprà* diximus *ex 1. 2. quast. 18. art. 6.* actus sensualitatis non possunt habere, quòd sint mortalia ex illo, quòd formaliter dicuntur ex parte sensualitatis; sed ex illo, quòd dicuntur ex parte voluntatis, cuius est propriè operari, vt circa finem. Et eadem ratione etiam contingit in actibus virtuosis; nam, quauis

Baldelli Theol. Moral.

temperantia, & fortitudo sint virtutes potentiarum irrationalium, id est, concupiscibilis, & irascibilis, vt patet ex Arist. *3. Ethic. c. 10.* & S. Thom. *1. 2. q. 56. art. 4.* non tamen perficiuntur principalis in ratione actus boni, & virtuosus, per id, quòd est concupiscibilis, & irascibilis; sed per id, quòd est ratio, & voluntatis, vt dicitur *in responsione ad 2.* cum virtus moralis non sit sine electione, & hæc per se non pertineat nisi ad voluntatem ex directione prudentia.

Neque ex eo, quòd in sensualitate, & principaliter secundum illud, quòd dicitur ex parte sensualitatis, possit esse peccatum veniale, quòd communiter dicitur esse dispositio ad mortale; sequitur, quòd in illa, & secundum idem, possit etiam esse mortale, ad quòd est dispositio: siquidem non semper id, quòd est dispositio ad aliud, est idem cum illo, vel in eodem subiecto; sicut scientia inchoata dicitur dispositio ad scientiam perfectam, à qua non distinguitur, & calor dicitur dispositio ad formam ignis; sed aliquando quiddam inuadit, vt perueniatur ad aliud, dicitur dispositio; vt, v. g. bonitas imaginationis ad perfectionem scientia; & hac ratione etiam peccatum veniale, quando est in sensualitate, & secundum id, quòd dicitur ex parte illius, dicitur dispositio ad mortale in voluntate, & secundum id, quòd dicitur ex parte voluntatis, vt dicitur *in respons. ad 3.*

Sed contrà est difficultas: quia, quauis tota hæc doctrina, de peccato solum veniali, non autem mortali in sensualitate, sit communiter tradita, non modò à S. Thoma, sed etiam ab antiquissimis Theologis, cum Mag. *in 2. dist. 24.* vix tamen videtur posse assignari, cui fundamento satis nitatur: nam, si sit sermo de sensualitate per se accepta, & prout præscindit à voluntate, tam est incapax peccati venialis, quam mortalis, cum impossibile sit, aliquid esse voluntarium sine voluntate, vt ex se patet, vel esse peccatum, si non sit voluntarium, vt omnes communiter admittunt, ex S. August. *lib. 3. de lib. arbit. cap. 17. & 18. & lib. de vera, & falsa relig. cap. 14. & lib. 1. Retract. cap. 9. & lib. de duabus animabus, cap. 10.* quòd certè tam conuenit peccato veniali, quam mortali. Et quemadmodum cognitio sensitiva non potest pertingere ad malitiam moralem, quæ est valde remota à sensibilibus: ita neque ad illam potest pertingere appetitus, siue sit in peccato mortali, siue in veniali: si verò sit sermo de sensualitate, prout includit actum voluntatis, vel positiuum, vel priuatiuum, secundum quem solum ipse motus sensualis est voluntarius, vel directè, vel indirectè, contraria ratione sensualitas, tam videtur esse capax peccati mortalis, quam venialis: sicut enim, si voluntas positiuè impeteret, aut negatiuè non reprimat actum appetitus circa materiam leuem, contrahitur in appetitu culpa leuis, & venialis; ita si impeteret, vel non reprimat eundem actum circa materiam grauem, debet contrahi culpa grauis, & mortalis.

Neque valet id, quòd dicitur à S. Thoma. *1. 2. q. 74. art. 4.* quòd sensualitas non possit deordinare à fine vltimo, sicut neque potest ad illum ordinare: neque enim deordinatio, aut auersio ab vltimo fine, quæ est in peccato mortali, debet directè intendi ab illa potentia, quæ peccat mortaliter, vt patet communiter etiam in peccatis voluntatis; sed satis est, si directè intendatur tendentia, vel conuersio ad bonum creatum, qui est finis indebitus, & ex illa conuersatur auersio à bono increato, qui est finis debitus: & quemadmodum sensualitas per peccatum veniale potest tendere, v. g. in delectatione gula, tanquam in finem indebitum venialiter, & sine auersione ab vltimo fine; ita etiam in sermo præceptum ieiunij, videtur posse

4. Proponuntur difficultates in contrarium.

posse in eandem tendere, tanquam in finem indebitum mortaliter, & cum auersione ab ultimo fine; & in hoc casu talis actus, etiam ex eo, quod est sensualitatis, habebit, vt sit mortale: siquidem ex eo habet, vt corrumpat principium vite spiritualis, & per conuersionem ad finem indebitum, fundet auersionem a fine debito.

Secundo est difficultas: quia motus sensualitatis, qui rationem praeueniunt, nullo modo sunt in nostra potestate, aut sub dominio voluntatis; & ideo est impossibile, vt sint peccata, etiam venialia, vt dicitur 1. 2. q. 74. art. 3. ad 3. sicut enim, quando proueniunt solum ex dispositione corporali, & qualitate ipsius organi, vt quando calefacto corpore, v. g. insurgit motus libidinis, & imaginatio potius se habet vt concomitans, quam vt causans, vt loquitur Contr. 1. 2. q. 74. art. 3. ex Capr. in 2. d. 24. q. 1. art. 3. ad 8. Durandi, contra 1. conclus. sunt motus merè naturales, & dicuntur primo primi, & ad illos potest virtus Daemonis, ex potestate suae naturae, qua potest in transmutationem corporalium; & ideo nullam habent rationem peccati, etiam venialis, vt expressè afferit S. Thomas quaest. 7. de malo, art. 6. ad 8. & in 2. d. 21. quaest. 1. art. 2. ad ult. quia, scilicet, talis dispositio corporalis nullo modo est in nostra potestate; & rationem omnino praeuenit: ita, etsi proueniant ex imaginatione, vel aliter quomodocumque praeueniant usum rationis, non videntur posse habere rationem peccati, etiam venialis, cum similiter eo ipso, quod rationem praeueniunt, non sint in nostra potestate.

Tertio, actus sensualitatis, sicut non potest esse actus virtutis, & honestus; ita nec potest esse actus vitij, & peccatum: cum enim malitia formaliter consistat in priuatione bonitatis, impossibile est, vt ab ea potentia sit malitia, a qua non potest esse bonitas; quae tamen in casu nostro non potest esse a sensualitate, cum actus bonus, & virtuosus debeat esse electio, & virtus sit habitus electus.

Ad primum Respondet primo Caiet. ad art. 4. cit. sensualitatem, vel appetitum sensitium in homine, ex eo, quod sit coniunctus cum ratione, & appetitu volentis, ex se ipso habere quandam libertatem sibi propriam, quae sufficiat ad peccatum veniale, etiam independenter a voluntate, quantum non ad mortale, quod requirit libertatem magis perfectam, id est, ipsius voluntatis. Et pro hac sententia videtur facere etiam S. Thom. eadem q. 74. art. 2. ad 3. vbi ait, potentias appetitivas interiores comparari ad rationem, quasi liberas: quia agunt quodammodo, & aguntur; & ideo 1. Polit. cap. 3. solum ciuilitate dici subiectas; non autem seruiliter, sicut membra exteriora, & eam ob causam posse esse subiectum peccati. Et ratio videtur esse: quia, vt habet idem S. Thom. art. 3. sequente ad 1. etiam aliae vires, & potentiae partis sensitivae ita nobis sunt communes cum brutis, vt tamen in nobis habeant aliquam excellentiam ex hoc, quod iungantur cum ratione: sic enim in nobis potentia cogitativa, 3. de anima, text. 20. & 58. dicitur intellectus passiuus, & ratio particularis: quia discurret circa singularia, & est collatiua intentionum individualium, sicut ratio intellectiua vniuersalium, vt loquitur S. Thom. 1. 1. q. 78. art. 4. & similiter remilicentia, quasi syllogistica inquirat memoriam praeteritorum, idque huiusmodi potentiae conuenit propter affinitatem, & propinquitatem ad rationem vniuersalem, & quasi secundum quandam refluentiam, vt subdit S. Thom. ibid. in resp. ad 5. & per hunc modum etiam vires, & potentiae appetitivae etiam eandem coniunctionem cum ratione, participant in nobis hanc excellentiam, vt sint naturae obedire rationi, & quantum ad hoc possunt esse principium actus

5. Secundum Caietanum, appetitus sensitivus in homine habet libertatem quae iam imperfecta, quae sufficit ad peccatum venialiter.

voluntarij, & subiectum peccati, vt habet idem S. Thom. art. 2. cit. ad 1. Et eadem ratione verissimum est, quod idem concludit in resp. ad 3. quod motus sensualitatis, pro vt rationem praeueniunt, sint quid imperfectum in genere actus humani; & ideo possunt esse peccatum veniale; quod similiter est quid imperfectum in genere peccati, & solum requirit libertatem imperfectam. Et clarius hoc totum videtur admittere idem S. Thom. in 2. d. 21. q. 1. art. 2. ad ult. vbi ait, motum concupiscibilis, quando insurgit ex apprehensione obiecti delectabilis, non autem solum ex alteratione, aut qualitate organi, & merè naturaliter, ideo esse peccatum, quia appetitus concupiscibilis, saltem in homine, habet quandam libertatem, secundum quod potest obedire imperio rationis. Et denique idem videtur docere etiam Arist. 3. de anima, text. 56. vbi diuidit imaginationem in rationalem, & sensitiuam: & text. 57. imaginationem rationalem ait esse deliberatiuam, & non reperiri nisi in homine: & paulo post, appetitum sensitiuum in homine habere proprium motum, sicut habet sphaera inferior respectu superiorum, & secundum illum mouere aliquando, & vincere ipsam voluntatem, vt contingit in incontinentibus: & 8. Physic. text. 29. vbi ait, animalia ita mouere se ipsa, vt etiam possint se ipsa sistere; & impossibile esse, quod aliquid sibi ipsi sit causa ambulandi, nisi etiam sibi ipsi sit causa non ambulandi; quod est habere libertatem, & potentiam ad opposita.

Sed contra hanc doctrinam de libertate imperfecta, & propria ipsius appetitus sensitivi, facit primo commune proloquium omnium Theologorum ex S. August. loc. cit. in argum. quod impossibile sit, aliquid esse peccatum, nisi sit voluntarium. In quam sententiam plura alia ex Sanctis Patribus videri possunt apud Valen. 1. 2. disp. 6. q. 4. punto 2. Et praeterea facit doctrina supra tradita ex S. Thom. 1. 2. q. 74. art. 1. quod omne peccatum sit in voluntate, vt in subiecto; quia omnis actus moralis est actus immanens, & voluntarius: & art. 2. ad 1. quod non peccetur nisi voluntate, tanquam primo mouente, & aliis potentiis solum peccetur, tanquam ab ea motis: & supra, q. 71. art. 6. ad 2. quod prima causa omnis peccati sit voluntas; quia imperat omnes actus voluntarios, in quibus solum potest reperiri peccatum: & 2. 2. q. 10. art. 2. quod principium primum, & vniuersale omnis peccati sit voluntas, & aliae potentiae solum sint principium proprium, & proximum: & ideo omne peccatum sit in voluntate, tanquam in primo principio: & in 2. disp. 24. q. 3. art. 2. quod peccatum nihil sit aliud, quam actus inordinatus, pertinet ad genus mortis, & nullus motus ponatur in genere mortis, nisi habita comparatione ad voluntatem, quae est principium moralium; & ideo ibi incipit genus mortis, vbi primo inuenitur dominium voluntatis: & d. 41. quaest. 2. art. 2. quod omne peccatum sit in voluntate, tanquam in causa, & subiecto primo; quia illud est subiectum primum peccati, ex quo inest homini capacitas ad peccatum; & homo non est capax peccati, nisi per voluntatem, & liberum arbitrium, ex quo est dominus suorum actuum. Et his similia etiam habet pluribus aliis locis, vt diximus disp. praecedenti, praesertim num. 9.

Deinde contra sententiam Caiet. potest obijci: quia ex illa sequitur, omnes motus sensualitatis, qui sunt de re mala, esse peccata venialia, ac proinde non dari motus primo primos, qui excusentur, idque esse verum, siue contingant huiusmodi motus in somnis, siue in vigilia: siquidem appetitus sensitivus, etiam in somnis, est solutus, & liber; ac proinde etiam tunc potest exercere suam libertatem, si illam habet; quod tam est contra omnes, vt notat Azor. tom. 1. lib. 4. c. 21. q. 5. Imò

6. In appetitu sensitivo nulla est libertas, etiam imperfecta.
7. Probatur ex S. Thom.

Imò etiam sequitur, quod huiusmodi motus sensualitatis possint esse peccata, etiam quando voluntas actualiter iis repugnat, si, scilicet, sensualitas pro sua libertate aliquandiu eos retineat; quod tamen est contra Trid. sess. 5. in decreto de peccato originali, vbi definit, concupiscentiam, vel fomitem nullo modo nocere posse iis, qui non consentiunt, & contra illam per Dei gratiam viriliter pugnant: mulrum enim omnino noceret, si posset habere peccatum ex propria libertate, & contra voluntatem.

Tertio, quia, si admitatur, huiusmodi appetitum sensitiuum habere aliquam libertatem; non tamen hinc sequitur, quod illa sit satis ad peccatum veniale: siquidem etiam in pueris, & amentibus reperitur libertas circa aliqua; nec tamen propterea sunt capaces culpae, aut meriti; cum non discernant sufficienter inter malitiam, & bonitatem moralem, quae est quid remotum a sensibilibus, vt notat Mol. 1. 1. quaest. 14. art. 13. disp. 2. & nos indicauimus lib. 1. disp. 8. num. 3. & disp. 9. num. 5. quod idem a fortiori debet contingere etiam in appetitu, cum similiter malitia, & bonitas moralis omnino excedat cognitionem sensitiuam, ex qua ille mouetur.

9. Probatur a priori.

Quarto denique potest afferri ratio: quia, quemadmodum deliberatio omnino excedit totam facultatem cognoscitiuam sensus; ita etiam libertas totam facultatem appetitiuam, quae est apta moueri a sensu: vt enim patet ex 1. 2. quaest. 6. art. 2. ad 2. tota libertas, & indifferentia potentiae appetitivae fundatur in deliberatione potentiae cognoscitiuae; & ideo voluntas potest in opposita; quia ratio deliberans se habet ad opposita; & vt dicitur q. 24. de ver. a. 2. tota ratio libertatis dependet ex modo cognitionis. Quod verò deliberatio excedat facultatem cognoscitiuam sensus, patet ex eo: quia, si loquamur de libertate contrarietatis, & quoad specificationem, omnino requirit aliquam cognitionem vniuersalem, qua mensurentur ea, quae cadunt in deliberationem, & in qua plura phasmatata fiant vnum, vt loquitur Arist. 3. de anima, text. 57. id est, plura obiecta, vel plures rationes obiecti ad inuicem conferantur, & comparantur: & si aegrotus, v. g. delibere de hoc, vel illo medicamento sumendo, omnino indiget hoc assensu vniuersali, quod illud sit sumendum, quod est conducibile ad sanitatem; & huic tanquam communi mensurae debet postea applicare hoc, & illud particulare medicamentum, vt tandem colligat, tanquam conclusionem, quod hoc sit sumendum, & illud sit relinquendum: si verò loquamur de libertate contradictionis, & quoad exercitium, praeter huiusmodi notitiam vniuersalem, omnino requirit facultatem reflexiuam supra suos actus: nam, si constet, v. g. determinate de bonitate obiecti, non potest deliberari de exercitio actus circa illud ponendo, vel non ponendo, nisi proponatur appetitui, vt imperet talem deliberationem, & per consequens nisi potentia, per quam id proponitur, sit reflexiua supra suos actus, & supra suam deliberationem: & praeterea est opus aliqua notitia vniuersali, quae tanquam regula, & mensura dirigat totam deliberationem, & in qua fiat vnum, & comparentur tam actus, quam negatiui actus: sic enim 7. Ethic. cap. 3. negantur bestiae posse esse incontinentes: quia, quantum habeant imaginationem, & memoriam particularium, non tamen habent aestimationem vniuersalem: & S. Thom. 1. 2. quaest. 13. art. 6. ex eo probat, quod voluntas possit liberè velle, & non velle, agere, & non agere; quae est libertas quoad exercitium: quia ratio potest apprehendere, vt bonum, tam hoc, quod

10. Deliberatio omnino excedit facultatem cognoscitiuam sensus.

8. Probatur absurdum.

est velle, & agere, quam hoc, quod est non velle, & non agere, quod est reflecti supra suos actus: & clarius qu. 24. de ver. art. 2. cit. ideo ait, radicem libertatis solum esse constitutam in ratione; quia sola ratio est reflexiua supra suos actus, & iudicatiua de suis iudiciis; & quemadmodum ex his rationibus negatur libertas in brutis, quia neque possunt pertingere ad cognitionem vniuersalem, neque reflecti in suos actus, vt notat Bellarm. lib. 3. de gratia, & lib. arb. cap. 15. tom. 4. ita & ex eisdem est neganda simpliciter intra totam latitudinem gradus sensitivi, & per consequens etiam in appetitu sensitivo, qui est in homine, vt videre est apud Salas in 1. 2. tract. 1. disputat. 4. sect. 1. Atque has ob causas haec sententia Caietani de libertate imperfecta communiter ab omnibus reicitur, vt notat Azor. tom. 1. lib. 4. cap. 21. quaest. 5. Valquez 1. 2. disput. 103. cap. 2. num. 5. & cap. 4. num. 9. & disput. 104. cap. 1. num. 3. & alij.

11. Ad auctoritates S. Th. pro sententia Caietani aliatas.

Neque illi fauet S. Thom. quod enim ait 1. 2. qu. 74. art. 2. ad 3. potentias appetitivas comparari ad rationem, vt liberas, quia agunt quodammodo, & aguntur, solum significat, quod possint aliquo modo illi resistere ratione alterius notitiae inferioris, a qua proxime sunt aptae moueri, & quoad hoc in ordine ad rationem se habeant aliquo modo, vt liberae, cum possint in contrarium niti; non autem, quod ex se, & simpliciter habeant libertatem, & possint simpliciter niti in contrarium, quam eis proponatur a potentiis cognoscitiuis: vt enim bene explicat S. Th. 1. 1. q. 71. a. 3. ad 2. in hoc consistit dominium despoticum, quod anima exercet in corpus, ex 1. Polit. cap. 3. quod membra corporis in nullo possint resistere imperio animae; sed statim ad appetitum animae mouentur manus, & pes, & quodlibet aliud membrum, quod est natum moueri voluntario motu: & quoad hoc huiusmodi membra dicuntur se habere, vt ferui, qui non habent facultatem se habere, & cogitativa in homine, quam dirigit ratio vniuersalis; sed etiam ab imaginatione, & sensu; si haec imaginetur, & sentiat aliquid delectabile, quod ratio vetat, vel aliquid triste, quod ratio praecipit, etiam appetitus rationi repugnat, dum simul mouetur ab imaginatione, & sensu contra rationem: sic enim contrarietatem appetituum explicat Arist. 3. de anima, text. 53. dum ait, intellectum retrahere propter futurum, & concupiscentiam trahere propter praesens, quod apparet in obiecto: & vt habet Bellarm. lib. 3. de gratia, & lib. arb. cap. 15. cit. quemadmodum homines in certis rebus habent conditionalem necessitatem, & absolutam libertatem, vt, v. g. quando non possunt non eligere medium, ex suppositione, quod finem intendunt; ita & e contra appetitus sensitivus, etiam in brutis, habet absolutam necessitatem, & solum conditionatam libertatem, vt etiam concedit S. Thom. quaest. 24. de ver. art. 2. cit. in corp. & ita potest appetere potius hoc, quam illud, si aestimatiua, vel imaginatiua ita iudicet; vt tamen absolute non possit appetere nisi hoc, quando aestimatiua, vel imaginatiua determinat non iudicat nisi hoc. Atque hic modus operandi ex morione imaginationis, aut sensus contra rationem, satis est, vt dicatur appetitus, & sensualitas non modò agi, sed etiam agere, si comparetur ad rationem, & ponatur

ponatur tanquam subiectum peccati venialis, quando ratio, & voluntas efficaciter talem operationem non prohibet. Idque solum excellentiæ concedit S. Th. 1.2. q.74. art.3. ad 1. ex coniunctione sensualitatis ad rationem; quod, scilicet, etiam ipsa sit nata obedire rationi, & ex illa per quandam redandantiam, aut refluxum participet de libertate, & de malitia. Et quemadmodum cogitativa, & vires partis sensitivæ ex coniunctione ad rationem non pertinent ad cognitionem vniuersalem, & vt sint reflexivæ supra se ipsas, & per consequens neque pertingunt ad perfectionem deliberandij; ita & sensualitas, & vires partis appetitivæ non pertingunt ad libertatem.

12. Ad auctoritates ex Aristot.

Et eadem ratione est intelligendum id, quod affertur ex Aristot. nam 3. de anima, text. 56. nomen imaginationis, aut phantasie, sumit largè, prout comprehendit etiam intellectum, & dicit quantumque potentiam interiori, in qua contingit apparitio obiecti, vt notat S. Thom. ibid. lect. 16. & hac solum ratione text. 57. subdit, quod imaginatio rationalis sit deliberativa, id est, ipse intellectus; & de appetitu solum ait, quod aliquando movet voluntatem: quia movetur ab imaginatione, & sensu iudicante contra rationem; quantum secundum naturam voluntas & ratio debeat movere appetitum; sicut sphaera superior movet inferiorem. Et 8. Physic. text. 29. solum ait, quod potentia motiva in animalibus, quæ sola dicuntur movere se, non sit determinata, quantum est ex se, potius ad vnum oppositorum, quam ad aliud, sicut est potentia motiva in naturalibus, & in animatis; quod verissimum est per hoc solum, quod postea determinetur ex iudicio imaginationis; non autem ex intrinseca indifferencia, & libertate ipsius appetitus, vt notat S. Thom. qu. 24. de ver. art. 2. cit. ad 2. Vnde Aristoteles, quemadmodum 2. de anima, text. 157. brutis absolute negat rationem: ita & lib. 3. text. 57. & 2. Physic. text. 79. negat deliberationem; & 9. Ethic. cap. 2. & lib. 2. Moral. eodem cap. 10. negat electionem, quæ est effectus deliberationis, & ipsum formale exercitium libertatis, neque potest alio modo iis concedi libertas, nisi secundum quoddam vestigium, vt loquitur Mol. 1. 1. quæst. 14. art. 13. disput. 12. vel secundum quandam imaginem, & adumbrationem, vt loquitur Bellarm. lib. 3. de gratia, & lib. arb. cap. 15. cit. in quantum eorum appetitus non est determinatus tantum ad vnum, sicut potentia naturales, sed potest etiam ad opposita, si ad illa determinetur per imaginationem, aut estimationem.

13. Responsio aliorum ad eandem primam difficultatem.

Secundò, ad eandem difficultatem Respondet Valq. 1.2. disp. 104. cap. 5. num. 9. & seqq. & alij apud Azorium lib. 4. cap. 21. qu. 5. S. Thom. loqui de sensualitate, etiam vt movetur à voluntate, & solum ex eo negare, quod in illa possit esse peccatum mortale; non, quia tale peccatum in illa non sit secundum realitatem actus, & secundum malitiam moralem; sed, quia non est formaliter, in quantum mortale, & in quantum inducit priuationem principij vitæ, quæ est gratia: sicut enim gratia, & charitas, quæ est vita, non est in sensualitate; sed in ratione & voluntate; ita & in eadem est priuatio gratiæ, quæ est mors, & per consequens etiam peccatum, in quantum mortale. Idque significat S. Th. 1.2. q.74. a.4. in corp. quædo ait, solius rationis esse ordinare in finem, & deordinare à fine; non autem sensualitatis; & idèd solius rationis posse esse peccatum mortale, quod est deordinatio vsque ad auersionem ab ultimo fine: solum enim loquitur de ordinatione in finem per gratiam, & charitatem: vnde & clarius in responsione ad 1. ait, quod actus sensualitatis potest

quidem concurrere ad peccatum mortale; sed hoc non habet, quod sit mortale ex eo, quod est sensualitatis; sed ex eo, quod est rationis, cuius est ordinare in finem, & idèd peccatum mortale non attribuitur sensualitati, sed rationi.

14. Impugnatur.

Sed contra est: quia S. Thomas per ordinationem, & inordinationem à fine, quam ait esse solius rationis, non intelligit ordinationem, aut inordinationem habituales per gratiam, aut priuationem gratiæ; sed actuales, quæ consistit in actuali directione rationis, & operatione voluntatis: neque enim loquitur de peccato habituali; sed de actuali; & ad hoc priuatio gratiæ non se habet formaliter, sed consequenter, vt patet ex dictis supra q. 72. a. 5. Et quemadmodum S. Th. in voluntate absolute concedit peccatum mortale, quia in illa est actus deordinans hominem ab ultimo fine per priuationem gratiæ, quam inducit in essentiam animæ, in qua sola ex eodem S. Thoma est gratia, vt in subiecto, vt patet 1.2. quæst. 100. art. 4. ita & absolute debuisset illud concedere in sensualitate, si etiam in illa, vt in subiecto, potest esse realitas, & malitia actus deordinantis similiter hominem ab ultimo fine per eandem priuationem gratiæ in essentia animæ: sicut enim in corporalibus deordinatio in humoribus solum causaliter denominatur mortalis per corruptionem principij vitæ, quam causet in aliis partibus vitam habentibus, quæcumque tandem illæ sint; neque est necessarium, vt eam causet in ipsis humoribus, in quibus est deordinatio; ita & in moralibus deordinatio operationis potest causaliter dici mortalis per corruptionem gratiæ, & vitæ spiritualis, si illam causet in eo subiecto, in quo est deordinatio; & alioqui, si hoc requireretur, neque etiam posset dici peccatum, vt mortale, esse in voluntate, cum non in illa, sed in essentia animæ, in qua sola ex S. Thoma est vita, possit causare corruptionem vitæ. Et hac eadem ratione S. Thomas quæst. 74. cit. art. 5. sequente, absolute concedit, quod peccatum possit esse in ratione, & potentia intellectuæ secundum duplicem illius actum, id est, si habeat errorem, vel ignorantiam circa cognitionem veri, quam potest, & debet habere; & si imperet, vel dirigat actus inordinatos aliarum potentiarum inferiorum, vel etiam post deliberationem illos coarceat: & tale peccatum posse esse mortale, patet manifestè in peccato infidelitatis, quod certissimum est esse mortale: & 2.2. quæst. 10. art. 2. dicitur esse in intellectu.

Denique ad idem facit, quod S. Th. aliis locis, pro ratione, quod in sensualitate non possit esse peccatum mortale; sed solum veniale, nunquam affert, quod in illa non possit esse priuatio gratiæ; sed quod in illam, quando præuenit deliberationem, & perfectum vsum rationis, & quando ipsa sibi est principium agendi, non habeat voluntas perfectum dominium, sicut requiritur ad peccatum mortale, sed solum imperfectum, quale sufficit ad veniale, vt videre est apud ipsum in 2. d. 24. quæst. 3. art. 2. & q. 25. de ver. art. 5. quæ ratio videtur esse eadem cum ea, quam affert 1.2. quæst. 74. art. 3. vbi in corp. idèd ait, peccatum posse esse in sensualitate: quia est nata moveri à voluntate, & ad tertium motum illius, idèd esse peccatum veniale: quia eo ipso, quod præuenit rationem, non est perfectè actus humanus, & idèd neque perfectè potest esse actus virtutis, aut vitæ, sed solum imperfectè, quale est peccatum veniale.

Tertiò, Respondet Durand. in 2. d. 24. quæst. 5. num. 8. Cordub. lib. 1. quæst. 9. 23. Med. 1.2. quæst. 74. art. 4. & alij apud Azor. lib. 4. cap. 21. quæst. 5. cit. & apud Vasquez 1.2. disput. 104. cap. 3. in sensualitate idèd

15. Respondent alij ad eandem primam difficultatem.

idèd poni peccatum veniale; non autem mortale, quia nomine sensualitatis specialiter, & proprie solum appellatur appetitus sensitivus, in quàm præuenit vsum rationis, & solum sequitur motionem sensus contra rationem: quia enim peccatum mortale requirit perfectam deliberationem, omnino repugnat, vt sit in sensualitate, prout sensualitas est, & operatur sine deliberatione, quantum possit in illa esse, prout est appetitus sensitivus, & simpliciter dicitur concupiscibilis, & irascibilis: quibus nominibus appellatur etiam, prout præuenit deliberationem.

16. Impugnatur responsio.

Sed contra est: quia S. Thom. art. 3. & 4. cit. pro eodem accipit sensualitatem, & appetitum sensitivum, & quæstionem instituit de re ipsa, non autem solum de nomine: vnde & art. 3. in corp. ex eo probat, quod peccatum, absolute loquendo, possit esse in sensualitate: quia appetitus sensitivus in homine est natus moveri à voluntate. Et ad primum: quia ex coniunctione ad rationem habet in nobis quandam excellentiam præ aliis animalibus, vt sit natus obedire rationi: & a. 4. non ex eo probat, quod in sensualitate non possit esse peccatum mortale, quia vt sensualitas non operatur deliberatè; sed, quia non est ipseus, deordinare ab ultimo fine. Et ad primum, aperte ait, quod etiam, quando ipsius actus est deliberatus, & peccatum mortale non habet, quod sit mortale ex eo, quod est sensualitatis, sed ex eo, quod est rationis: & quæst. 25. de ver. art. 5. ad 10. quod actus sensualitatis, quando est peccatum mortale, est vnus actus simul cum actu rationis, & voluntatis; & hic in tali peccato se habet, vt formale, sicut & actus exterior se habet vt materiale respectu interioris.

17. Vera responsio.

Quartò, omnium optimè ad mentem S. Thom. videtur posse responderi cum Azor. lib. 4. cap. 21. qu. 5. cit. Contr. 1.2. quæst. 74. art. 4. & alij apud Caietan. ibidem, & apud Vasquez disput. 104. cap. 2. si dicamus, in vtraque conclusione esse sermonem de actu sensualitatis, prout includit priuationem actus rationis, & voluntatis, & prout præuenit perfectam deliberationem: hac enim ratione potest actus illi tribui, tanquam principio, & subiecto, sicut requiritur ad actum moralem, cuius est proprium, vt sit immanens, vt patet ex dictis disput. precedente. Et quia non procedit deliberatus, non est perfectè ab homine, vt homo est, & vt est dominus suorum actuum; & idèd non potest esse peccatum mortale. Et quod huiusmodi actus sensualitatis, vt sit peccatum, semper debeat accipi cum aliquo actu voluntatis, patet ex dictis supra contra Caietan. ex S. Augustino, & S. Thoma: quia non peccatur, nisi voluntate, tanquam primo mouente; & nisi actus sit voluntarius, non est peccatum: & vt rectè dicitur in argumento, quemadmodum sola notitia sensitiva non potest pertingere ad malitiam moralem; ita neque illam potest causare solus appetitus sensitivus per se acceptus. Quod verò huiusmodi actus voluntatis non debeat esse positivus, sed negatiuus, expressè docet S. Thom. quæst. 6. de malo, art. 7. ad 4. vbi ait, quod, quando in peccato inuenitur aliquis actus voluntatis, & rationis, tunc directè tribuitur voluntati, & rationi, tanquam primo mouenti, & primo subiecto: sed, quando non est ibi aliquis actus voluntatis, & rationis, sed solus actus sensualitatis, qui dicitur peccatum; quia potest prohiberi per rationem, & voluntatem; tunc peccatum tribuitur sensualitati. Et ad 6. id clarius explicat, dum subdit, quod, quando motus illicitus est in sensualitate, tripliciter potest ad ipsum se habere ratio: vno modo, sicut resistens; & tunc nullum est peccatum, sed meritum cor-

na: alio modo, sicut imperans, vt quando ex proposito motum concupiscentia excitat; & tunc si sit illicitus in genere peccati mortalis, est peccatum mortale: tertio denique, vt neque imperans, neque prohibens, aut consentiens; & tunc est peccatum veniale. Et vt docuerat ibidem, in corp. quando motus sensualitatis imperatur à ratione, & voluntate, sicut certè imperatur, quando est peccatum mortale, non tribuitur sensualitati, tanquam principio, & subiecto primo; sed rationi, & voluntati: quia actio semper tribuitur principali & primo agenti: & idèd absolute in sensualitate dicitur, non posse esse peccatum mortale.

Denique, quod hic ipse actus voluntatis negatiuus non debeat esse perfectè deliberatus, expressè docet idem S. Thom. 1.2. quæst. 74. art. 3. ad 3. vbi ait, eos motus sensualitatis esse peccata venialia, quia rationem præueniunt, & sunt quid imperfectum in ratione actus humani: & clarius in 2. dist. 24. q. 3. art. 2. vbi ait, peccatum esse actum inordinatum in genere moris; & quia hoc solum habetur per comparisonem ad voluntatem; & ibi incipit, vbi primum inuenitur dominium voluntatis, dupliciter voluntatem posse habere dominium aliquorum actuum, id est, completum, quando actus procedit ex illius imperio, & sequuntur deliberationem, & præterea incompletum, quando non procedunt ex illius imperio; sed tamen subiacent voluntati, quantum ad hoc, quod est impediri, vel non impediri: & addit, inordinationem, quæ contingit in huiusmodi actibus, solum sufficere ad peccatum incompletum, & leuissimum, quale est veniale: non autem ad mortale, quod est perfectum peccatum; & quia tribuitur illi potentia, tanquam subiecto, quæ est principium actus; idèd conuenienter dici, quod possit esse, vt in subiecto etiam in sensualitate, cum etiam hæc sit principium huiusmodi actuum.

Atque ex his facile patet solutio eorum, quæ obiciuntur in argumento: quantum enim, si voluntas positivè imperet, vel ex plena deliberatione negatiuè non reprimat actum appetitus circa materiam lenem, aut grauem, illi præcipuè tribuitur peccatum tam veniale, quam mortale, non autem appetitui, qui in tali casu non tam agit, quam agitur, & absolute non est sibi principium actus; si tamen ex imperfecta deliberatione negatiuè non reprimat, omnino tribuitur appetitui, qui rationem præueniendo proprie agit; quanquam tale peccatum ex hoc ipso defectu deliberationis non potest esse mortale, vt diximus.

Neque S. Thomas art. 4. ex eo tribuit peccatum mortale illi tantum potentia, quæ potest ordinare, & deordinare ab ultimo fine: quia deordinatio, & auersio explicitè, & distinctè, in actu signato debeat esse intenta, & volita in se ipsa; sed, quia neque etiam potest implicitè & in actu exercito esse intenta, & volita in alio; id est, in conuersione ad finem indebitum: ex quo consequitur, nisi hæc ipsa conuersio sit tanquam ad finem, id est, ex perfecta aduertentia, & deliberatione; ac proinde sensus illius solum est, quod peccatum mortale in illa tantum potentia potest esse, quæ potest perfectè operari circa finem, siue debitum, siue indebitum, eoque mediante se ordinare, & deordinare à fine ultimo: quod certè non conuenit sensualitati, prout præuenit vsum rationis. Quam eandem rationem etiam repetit quæst. 7. de malo, art. 6. cit. in corp. Atque hoc solum est, quod ait quæst. 74. art. 4. cit. peccatum mortale esse inordinationem, quæ corrumpit principium spiritualis & causalitatem spirituales.

spiritualem, deordinando à fine vltimo: & a.6. cit. peccatum mortale esse per auersionem ab vltimo fine: solum enim est sensus, quod si talis actus inordinatus, vt funder auersionem ab vltimo fine; qualis tamen non est nisi perfectè deliberatus, & illius potentia, quæ possit perfectè operari circa finem.

18. Respondetur ad secundam difficultatem.

Ad secundam difficultatem Respondeo ex S.Th. 1.2. quest. 74. art. 3. ad 2. tunc motus sensualitatis imputari ad culpam venialem, quando voluntas potest illos reprimere, & ratio presentit, quod sint reprimendi: & tales sunt ex suo genere omnes illi, qui sequuntur ex aliqua imaginatione; non autem illi, qui sequuntur ex dispositione corporali, aut qualitate organi, vel ex reali presentia obiecti sensibilis secundum tactum: vt enim docet S. Thomas quest. 7. de malo, art. 6. ad 8. omnis apprehensio, aut vsus potentia apprehensiuæ subest imperio voluntatis, & maxime in absentia obiecti sensibilis secundum tactum, quod aliquando remoueri non potest, & dum est presentis non est in nostra potestate; vt non moueat imaginationem, & ea mediante non causet motum sensualem in appetitu: & contra dispositio, vel qualitas organi communiter non subest imperio voluntatis, & hac de causa hos tantum motus, qui sequuntur ex tali dispositione corporali, appellat S. Thom. primò primos, eosque tantum excusat vniuersaliter à ratione peccati, & alios, qui sequuntur ex imaginatione, appellat secundò primos, vt patet in 2. d. 24. quest. 3. art. 2. in corp. non, quia aliquando non excusantur à culpa etiam alij, qui sequuntur ex imaginatione, si ratio illas non presentiat, vt dicitur 1.2. qu. 74. art. 3. ad 2. vel, si subito excitentur ad apprehensionem imaginationis, & sensus, vt dicitur supra, quest. 57. art. 7. & ideo non se habeat negligenter in iis praueniendis, antequam sequatur, vel reprimendis, postquam sunt secuti; sed, quia ex suo genere non excusantur; sicut illi, qui sequuntur ex dispositione corporali, vt diximus, & hi potiori ratione dicuntur primò primos, quia ex sua natura, & ex suo genere sunt apti prauenire non modo deliberationem, & actum rationis perfectum; sed etiam presentionem quancunque, & omnem actum imperfectum: & contra illi dicuntur secundò primos; quia solum sunt apti prauenire deliberationem; non autem presentionem quancunque. Vtrum autem, si ex aliquo accidente de facto praueniatur omnem actum rationis, dici debeant primò primos; an verò dicantur adhuc secundò primos, quia ex suo genere subduntur rationi; non est questio, nisi de nomine. Certè S. Thom. 1.2. quest. 89. art. 5. & 2.2. quest. 154. art. 5. & quest. 4. art. 21. & 22. huiusmodi motus solum appellat primò primos; non autem primò primos: & contra Alen. 2. p. qu. 108. memb. 2. omnem illum motum appellat primò primum, qui subito, & inopinanter, & ante omnem considerationem rationis in nobis insurgit, & secundò primum eum, qui tali motui primò primo statim succedit: & hic modus loquendi est communior apud Scholasticos, vt videre est apud Vasq. 1.2. disp. 106. cap. 1. num. 1.

19. Motus primò primos, & secundò primos, in 2. d. 24. quest. 3. art. 2. in corp. non, quia aliquando non excusantur à culpa etiam alij, qui sequuntur ex imaginatione, si ratio illas non presentiat, vt dicitur 1.2. qu. 74. art. 3. ad 2. vel, si subito excitentur ad apprehensionem imaginationis, & sensus, vt dicitur supra, quest. 57. art. 7. & ideo non se habeat negligenter in iis praueniendis, antequam sequatur, vel reprimendis, postquam sunt secuti; sed, quia ex suo genere non excusantur; sicut illi, qui sequuntur ex dispositione corporali, vt diximus, & hi potiori ratione dicuntur primò primos, quia ex sua natura, & ex suo genere sunt apti prauenire non modo deliberationem, & actum rationis perfectum; sed etiam presentionem quancunque, & omnem actum imperfectum: & contra illi dicuntur secundò primos; quia solum sunt apti prauenire deliberationem; non autem presentionem quancunque. Vtrum autem, si ex aliquo accidente de facto praueniatur omnem actum rationis, dici debeant primò primos; an verò dicantur adhuc secundò primos, quia ex suo genere subduntur rationi; non est questio, nisi de nomine. Certè S. Thom. 1.2. quest. 89. art. 5. & 2.2. quest. 154. art. 5. & quest. 4. art. 21. & 22. huiusmodi motus solum appellat primò primos; non autem primò primos: & contra Alen. 2. p. qu. 108. memb. 2. omnem illum motum appellat primò primum, qui subito, & inopinanter, & ante omnem considerationem rationis in nobis insurgit, & secundò primum eum, qui tali motui primò primo statim succedit: & hic modus loquendi est communior apud Scholasticos, vt videre est apud Vasq. 1.2. disp. 106. cap. 1. num. 1.

Ad tertiam Respondeo ex S. Thom. 1.2. quest. 74. art. 4. ad 2. & in 2. disp. 24. quest. 3. art. 2. ad 3. & qu. 25. de ver. art. 5. ad 8. etiam actum sensualitatis posse esse virtutis, & honestum; & sicut potest habere defectum; ita & posse habere integritatem, quoad omnia intrinseca, quæ requiruntur in ipso actu: hac enim de causa ponuntur in irascibili, & concupiscibili fortitudo, & temperantia, vt patet ex Arist. 2. Ethic. cap. 10. & probatur 1.2. qu. 56. art. 4. Quia tamen, tam actus virtutis, quam vitij solum conuenit sensualitati, provt extrinsecè includit ali-

20. Ad tertiam. An, & quomodo in sensualitate potest esse actus virtutis.

quid etiam ex parte voluntatis, disparitas est in hoc, quod ad actum in virtutis in ratione principij semper principalius se habet voluntas; & ideo actus virtutis absolute illi tribuitur, & è contra ad actum vitij aliquando se habet principalius sensualitas, id est, quando est actus imperfectus, & peccatum solum veniale ex defectu plenæ deliberationis. Quando autem dicitur, quod ab eadem potentia debet posse esse opposita bonitas, à qua est malitia, & priuatio bonitatis, falsum id est, si intelligatur quoad extrinseca ipsi integritati, & bonitati, & de potentia eodem modo operante, & similiter se habente in ratione principij: neque enim à voluntate eodem modo operante, & similiter se habente in ratione principij, potest esse bonitas charitatis, & malitia odij: siquidem hæc solum est ex principio naturæ, & corruptionis; & illa ex principio gratiæ: & cum appetitus sensitivus ex hoc præcisè sit capax peccati venialis; quia potest circa rem malam prauenire rationem, eiusque imperium non expectare, & ex hoc sit capax virtutis, quia potest circa rem bonam sequi rationem, & ex eius imperio agere, omnino repugnat, vt similiter se habeat in ratione principij, dum peccat venialiter, & non obedit rationi, & dum agit ex virtute, & obedit: nam, quando obedit, sicut operatio est ex imperio potentia superioris; ita & principalius illi tribuitur tanquam principio, & appetitus solum se habet, vt potentia exequens, non autem vt primum principium, vnde est motus, aut operatio: contra, quando non obedit, sed operatur ipse per se, ipse sibi est primum principium, & principaliter ab illo est operatio. Et quemadmodum voluntas etiam actibus moralibus potest tribuere malitiam sine concursu prudentia; nec tamen potest tribuere bonitatem, vt docet S. Thom. quest. 74. art. 4. ad 2. Neque hinc sequitur, quod non ab eadem potentia, à qua est malitia actus, sit etiam bonitas, quoad intrinseca; ita & appetitus sine postiuo concursu voluntatis, potest esse principium peccati venialis, etiamsi non possit sine illo esse principium actus boni, & virtuosus. Quare autem in actu virtutis non possit appetitus prauenire rationem, & voluntatem, sicut aliquando potest in actu vitij, & in peccato veniali, non est aliunde ex S. Thom. quest. 25. de ver. art. 5. cit. ad 5. nisi, quia plura requiruntur ad bonum, quam ad malum, & illud est ex rota, & integra causa; & hoc ex singulis defectibus, vt communiter dicitur ex S. Dionysio cap. 4. de diu. nomin. hinc enim fit, vt ad malum, quod contingit in appetitu per peccatum veniale, possit sufficere solus consensus interpretatiuus, & indirectus voluntatis, quo, scilicet, voluntas negatiuè se habet, & solum non impedit; & ad bonum, vel actum virtutis requiratur consensus explicitus, & directus, quo positiuè illum velit ex amore honestatis: & tota hæc diuersitas in actu peccati, & virtutis, provt potest esse in appetitu sensitiuo, non est penes illud præcisè, quod in vtroque habetur ex appetitu, & est intrinsecum actui; sed penes illud, quod habetur ex parte voluntatis, & est extrinsecum. Neque est absurdum, quod bonitas actus quoad extrinseca, non possit esse ab eadem potentia, à qua est malitia; & ratione extrinsecorum non se habeat similiter in ratione principij respectu vtriusque.

DISPVT. XXXVII.

An, & quomodo in ratione superiore, & inferiore possit esse peccatum mortale, aut veniale.

- 1. Peccatum dupliciter potest esse in ratione, id est, vel tanquam in ratione speculatiua, vel tanquam in ratione practica.
2. Peccatum delectationis morosa est in ratione.
3. Ratio superior, & inferior, quomodo dicatur.
4. Consensus in actum peccati pertinet ad rationem superiorem.
5. Consensus in delectationem, qui precedit consensus in actum, pertinet ad rationem inferiorem.
6. Ad rationem inferiorem pertinet etiam notitia turpitudinis naturalis.
7. Consensus in delectationem, etiam quando pertinet ad rationem inferiorem, potest esse peccatum mortale.
8. Consensus in actum peccati, quando pertinet ad rationem superiorem, non semper est peccatum mortale.
9. In ratione superiore potest esse peccatum veniale, & secundum se ipsam; non autem solum in quantum dirigit alias potentias inferiores.
10. Quomodo in omni peccato sit defectus ex parte rationis, & intellectus.
11. In intellectu peccantis semper est syllogismus ex quatuor terminis.
12. Error, qui est in intellectu peccantis, communiter non est contra fidem.

DE ratione, in quantum est subiectum peccati, agit S. Thom. 1.2. quest. 74. ab art. 5. vsque ad 10. & quia, quæ in illis habentur, magna ex parte sumunt occasionem ex modo loquendi S. August. lib. 12. de Trinitate, præsertim cap. 12. tom. 3. vbi, quod in nobis contingit circa consensus peccati, explicat per analogiam ad id, quod contigit primis parentibus; & sensualitatem, quæ prima incipit peccandi illecebram, comparat serpenti; & rationem inferiorem, quæ primò consentit in delectationem, comparat mulieri; & rationem superiorem, quæ tandem consentit in opus, comparat viro; nec videtur operæpretium immorari insingulis, satis erit solum leuiter indicare.

Primò igitur S. Thomas art. 5. pro duplici munitate, quod habet ratio, id est, vt versetur tanquam speculatiua circa notitiam veri, & dirigit tanquam practica alias vires inferiores, dupliciter ait posse in illa esse peccatum; id est, si habeat ignorantiam, aut errorem circa id, quod potest, & debet scire; & si dirigit, aut imperet motus inordinatos inferiorum virium; vel post deliberationem, & aduertentiam, quod sint mali, & inordinati, eos non coëreat. Et circa hoc vtrunque peccatum in respons. ad 2. illud monet, quod est commune omnibus actibus aliarum potentiarum à voluntate, quod, scilicet, tunc solum habeant rationem peccati, quando sunt voluntarij, & includunt aliquid etiam ex parte voluntatis.

Deinde art. 6. hoc secundo modo docet esse in ratione peccatum morosa delectationis, in quantum, scilicet, postquam illa insurrexit in appetitu, & ratio perfectè deliberauit, quod sit illi vita; adhuc tamen circa illam immoratur, neque statim eam repellit; sed tenet, ac voluit libenter, vt loquitur

S. Augustinus lib. 12. de Trinit. cap. 12. cit. post med. tom. 3. quæ statim atque animum attrigerunt, respui debuerunt: hac enim ratione, quantum delectatio sit in appetitu, tanquam in principio proximo; est tamen etiam in ratione tanquam in primo motu, vt subdit in responsione ad 1. & sicut directio appetitus, ita & non directio in illam refertur, tanquam proprius actus, vel propria omisso potentia directiua, vt dicitur ad 2. Neque appellatio morosa delectationis illi conuenit ex diuturnitate, ac mora temporis, quod durat quocumque delectatio in appetitu; sed ex immoratione, quam facit ratio in ea coërcenda, vt dicitur in responsione ad 3.

Tertio, art. 7. supposita distinctione rationis, in rationem superiorem, & inferiorem, ex eodem S. August. lib. 12. de Trinit. cap. 3. & 7. tom. 3. & Scholasticis communiter cum Mag. in 3. dist. 24. quæ etiam explicat idem S. Thom. 1.2. quest. 79. art. 9. secundum quam eadem anima facultas appellatur ratio superior, in quantum attendit æternis rationibus inspiciendis, & consulendis, illque dirigit, ac meretur omnia; & eadem appellatur ratio inferior, in quantum attendit ad temporalia, illque similiter cetera dirigit, ac meretur, docet consensus in actum peccati, qui est vltima illius consummatio, ac perfectio interior, propriè pertinere ad rationem superiorem: quia, cum consensus in actum sit quasi vltima sententia, & imperium de illo ponendo in esse, omnino pertinet ad illud iudicatum, quod est supremum in iudicio, ac tribunali rationis, id est, ad rationem superiorem; & hoc modo S. Augustinus cap. 12. cit. potest, inquit, peccatum efficaciter perpetrandum mente decerni; nisi illa mentis intentio, penes quam summa posita est, membra in opus mouendi, vel ab opere cohibendi, male actiioni cedat, aut seruiat. Et quia consensus in delectationem est quid præambulum ad consensus in actum, & ad illum inducit; non est necessarium, vt immediatè pertineat ad rationem superiorem; sed potest pertinere etiam ad inferiorem: siquidem, cum de pluribus occurrit iudicandum, ad supremum iudicatum pertinet finale iudicium, id est, de eo, quod vltimò occurrit, & ad inferius potest pertinere iudicium non finale, id est, de eo, quod occurrit, vt quid præambulum: & vt habet idem S. Thom. supra quest. 15. art. 4. quando incertum est, vtrum secundum rationes diuinas resistatur, vel non, nullum iudicium rationis habet rationem finalis sententiæ, ex S. August. cap. 12. cit. Si in consensione male vrendi rebus, que per sensum corporis sentiuntur, ita decernitur quocumque peccatum, vt si potestas sit, etiam corpore compleatur; tunc est intelligenda mulier cibum illicitum etiam viro dedisse, per quem superior ratio significatur. id est, non sola inferior ratio, sed etiam superior in actum peccati consensisse.

Neque obstat, quod consensus videatur spectare ad appetitum: non autem ad rationem, aut potentiam apprehensiuam: vt enim habetur in responsione ad 1. & probatur est supra, quest. 15. art. 1. & 3. non est actus appetitiua virtutis quomodocumque, sed provt consequitur ad actum rationis deliberantis, & iudicantis; atque ita cum includat vtrunque actum, potest tribui vtrique potentia, id est, vni elicitiuè, & alteri directiuè: & absolute potest definiti, quod sit actus, provt dirigitur à ratione superiori, vt notat Contr. 1.2. quest. 74. ad art. 7. Et quantum non semper, dum præstat consensus in actum peccati, actu considerentur rationes æternæ; adhuc tamen huiusmodi consensus est referendus in rationem superiorem: quia hoc ipsum, quod non considerentur,

Ratio superior, & inferior, quomodo dicatur.

Consensus in actum peccati pertinet ad rationem superiorem.

Consensus in delectationem, qui precedit consensus in actum, pertinet ad rationem inferiorem.

considerentur, & per illas non præteratur dissen-
sus, vel consensus non impediatur, ab illa est, vt
subdit S. Thomas, ad 2. & supra quæst. 15. art. 4.
ad 3.

Dicitur verò consensus in delectationem posse
esse à ratione inferiore; non, quia etiam ratio superi-
or non possit per rationes æternas illam impedire;
& si deliberet de illa per principia superiora, & post
deliberationem non impediatur, non possit delectatio
in hanc referri; sed, quia sola deliberatio per ra-
tiones temporales, & antequam deueniatur ad de-
liberandum ex rationibus æternis, potest ad illam
sufficere, vt subdit S. Thom. in resp. ad 3. vt quan-
do quis ex sola aduertentia ad naturalem turpitudi-
nem, eam statim non respuit: nam quod etiam
notitia turpitudinis naturalis dicenda sit pertinere
ad rationem inferiorem, & sit numeranda inter
rationes temporales, quibus illa est affixa; non au-
tem solam ad illam pertineat ratio utilis, & iucun-
di, vel alterius cuiuscunque commodi, quod verè sit
temporale, & cum tempore transeat, vt vult Vasq.
1.2. disp. 105. cap. 4. num. 9. videtur manifestè habe-
ri ex S. August. qui lib. 12. cit. de Trinitate, cap. 3. &
13. tomo 3. expressè ait, rationem inferiorem ita
versari in actionibus tractandorum corporalium, vt
non sit nobis aliquid commune cum pecoribus; qua-
le tamen omninò esset, si solum spectaret rationem
vtilis, & iucundi: & cap. 2. ad rationem superio-
rem dixerat pertinere rationes incorporales, & sem-
piternas, quæ sunt supra mentem humanam; & cap.
12. addit ad rationem inferiorem pertinere scientiam,
& secundum quam ratiocinatur de actione, in
quantum naturæ hominis satis est, vt bene, vel male
in illa conuiescat: & paulò post, consensum in
delectationem ait pertinere ad rationem inferiorem,
& hunc posse etiam esse peccatum mortale: & clari-
us cap. 14. ad scientiam, quæ est rationis inferio-
ris, pertinere virtutes, quibus temporalia rectè tra-
ctantur; & hoc differt à sapientia, quæ est ratio-
nis superioris, quod scientia sit in actione, qua
bene vtimur temporalibus, & sapientia in contem-
platione æternorum; & de vtraque intelligi illud
Iob 28. secundum codices Græcos: Ecce pietas est sa-
pientia, & abstinere à malis est scientia, vel, vt legitur
in editione vulgata: Ecce timor Domini, ipsa est sa-
pientia, & recedere à malo intelligentia. Et tandem
concludit, quod, quidquid prudenter, fortiter, &
temperanter, & iuste agimus, pertinet ad scientiam, siue
disciplinam, qua in vitandis malis, bonisque appeten-
dis, actio nostra versatur. Et ratio videtur esse: quia
ratio inferior non potest esse principium tractando-
rum temporalium modo humano, & in quantum
naturæ hominis satis est, vt loquitur S. August. cap. 3.
cir. id est, earum actionum, quæ occurrunt circa
temporalia, & pro tempore vitæ temporalis, nisi in
vnoquoque aduertat specialem ordinem ad ratio-
nem, & per consequens naturalem bonitatem, &
malitiam cuiusque. Et quauis hæc sit quid spiritua-
le, & quæcunque honestas, & turpitudinis possit nu-
merari inter rationes æternas, in quantum est se-
cundum, aut contra legem, & rationem Dei æternam,
& hoc modo omne bonum secundum virtutem,
dicatur bonum æternum, & non huius vitæ,
vt notat idem Vasquez disp. 105. cap. 4. cit. num. 10.
potest tamen etiam numerari inter rationes tempo-
rales, in quantum attenditur solum in iis actionibus,
quæ exercentur temporaliter, & solum pro
tempore vitæ temporalis; & cum illis est eiusdem
ordinis naturalis, & eodem modo se haberet etiam
in statu puræ naturæ, & sine vllò ordine ad bona, aut
mala æterna; imò, etiam si per impossibile anima

6.
Ad rationem inferiorem pertinet etiam notitia turpitudinis naturalis.

rationalis esset mortalis, neque aliam vitam viue-
ret, nisi presentem, & temporalem. Idque expres-
sè docet Gabriel in 2. disp. 24. qu. unica, art. 1. sub mi-
nimum, vbi ait, ad rationem superiorem pertinere,
vt moderetur actiones per regulas æternæ legis, ead-
que ad Deum ordinem, & ad rationem inferiorem,
vt adhareat rebus creatis secundum regulas mora-
les tantum, & naturalis honestatis, sine relatione ad
regulas diuinas.

Atque hoc est, quod ait S. Thom. ad 3. consen-
sum in delectationem idèd pertinere ad rationem
inferiorem; quia statim atque sensualitas illam
proponit, ratio inferior per suas rationes tempo-
rales deliberans aliquando illam acceptat, antequam
deueniatur ad aliud iudicium rationis superioris;
cum enim huiusmodi consensus sit peccatum, in
quantum dirigitur per solam rationem inferiorem,
non potest illius deliberatio non esse cum aduertentia
bonitatis, & malitiæ moralis, quæ omninò est
necessaria ad peccatum; idque clarissimè asserit idem
S. Thom. quæst. 15. de ver. art. 3. in corp. vbi ait, ra-
tionem superiorem deliberare non esse cum aduertentia
Deo est acceptum, vel diuina lege prohibitum; in-
feriorem verò deliberare, considerando turpitudi-
nem actus, dignitatem rationis, hominum of-
fensam, & huiusmodi: & in 2. d. 24. quæst. 3. art. 3. in
fine corp. vbi ait, quod tunc peccatum est in ratio-
ne superiore, quando deliberatio procedit per ra-
tiones superiores, vt, v. g. per hoc, quod omne pro-
hibitum lege Dei sit vitandum; & tunc in ratione
inferiori, quando procedit per rationes inferiores,
vt, v. g. per hoc, quod omne, in quo transeuntur
medium virtutis, sit vitandum: & ibidem qu. 2. art.
4. in corp. vbi ait, rationem superiorem dicere,
quod adulterium sit malum, quia est prohibitum
lege Dei, & rationem inferiorem; quia est iniustum,
& inhonestum.

Quod verò addit S. Thom. 1. 2. quæst. 74. art. 7.
ad 4. consensum in actum non posse referri in ra-
tionem inferiorem; quia simul, dum illa deliberat
per suas rationes temporales; potest deliberare ratio
superior per æternas; & idèd si contemnat delibe-
rare, vel per suam deliberationem non cohibere ab
actu peccati; merito potest hoc illi tribui; hoc, in-
quam, non significat, quod si de facto non occurrant
rationes æternæ, non possit simpliciter consentire
in actum per solam deliberationem, & directionem
rationis inferioris; sicut de facto contingeret in
statu puræ naturæ, vel in eo, qui nullam haberet
notitiam rationum æternarum; sed, quia communi-
ter simul occurrunt vtræque rationes, & consensus
in actum, perfectiorem deliberationem communi-
ter habet per vtrasque; & quia est quasi vltima sen-
tentia, specialiter pertinet ad supremum iudicatio-
rium; cum tamen è contrà consensus in delectatio-
nem cogitationis, sit quid præambulum ad consen-
sum in opus; & idèd communitè fiat cum minori
deliberatione, & specialiter pertineat ad iudicatio-
rium inferius.

Atque hæc expositio videtur multò aptior, &
conformior S. August. & S. Thomæ, quam plures
aliæ, quas refert, & reiecit Vasq. disp. 105. cit. cap.
3. & specialiter, quam illa, quæ ipsi magis placet
cap. 5. & quam ex Aegidio in 2. d. 24. p. 2. qu. 1. art. 1.
probat etiam Salas 1. 2. quæst. 74. art. 5. 6. & 7. dub. 1.
quod reuertè, tam consensus in actum, quam in de-
lectationem, solum pertineat ad rationem superio-
rem; quia ad hanc solum potest pertinere peccatum,
sicut & pertinet cognitio honestatis, & turpitudi-
nis moralis; sed solum per quandam appropriatio-
nem tribuatur rationi inferiori consensus in de-
lectationem,

stationem, sicut & in personis diuinis, quæ sunt
communis toti Trinitati, specialiter approprian-
tur vni personæ; vt, verbi gratia, potentia Patri,
sapientia Filio, & bonitas Spiritui sancto: & tota
ratio huiusmodi appropriationis desumatur ex eo,
quia ratio inferior non est postrema in consulta-
tione, & iudicio; sicut neque consensus in de-
lectationem est postrema in ratione sententiæ. Con-
trà enim est: quia S. Augustinus, & S. Thom. etiam
rationi inferiori, prout præcedit deliberationem
superioris, & solum huiusmodi consensum, eumque
dicunt posse esse mortalem, & sufficientem, vt to-
tus homo per illum damnetur, & rationi inferio-
ri non solum tribuunt notitiam iucundi, & vtilis;
sed eam omnem, quæ est necessaria ad scientiam
bene agendi circa ea, quæ occurrunt in vita tem-
porali, & vt prudenter, fortiter, temperanter, &
iuste agatur: & alioqui, si ratio inferior non diri-
geret huiusmodi consensum, non posset hic vllò
modo illi appropriari; sicut neque appropriatur
consensus in actum, cum vtræque, in quantum est
actus humanus, & malus, eodem modo se habeat,
& solum dependeat à ratione superiore; & ratio in-
ferior, respectu illorum, nullo modo habeat ratio-
nem iudicatorij.

7.
Consensus in delectationem, etiam quando pertinet ad rationem inferiorem, potest esse peccatum mortale.

Quartò, S. Thom. 1. 2. quæst. 74. art. 8. de hoc
ipso consensu in delectationem, quem docuit per-
tinere ad rationem inferiorem, docet, quod sit pec-
catum mortale, ex eodem S. Augustino lib. 12. de
Trinitate, cap. 12. citat. tomo 3. quando delectatio
capitur ex ipsa re turpi cogitata; non autem ex sola
cogitatione, prout distinguitur à re cogitata: cum
enim ex Arist. 10. Ethic. cap. 4. omnis delectatio con-
sequatur operationem; & ad rationem inferiorem
non pertineat consensus in illam delectationem, quæ
sequitur ipsum opus, & actum peccati; sed in il-
lam, quæ sequitur cogitationem operis; & idèd est
quid præambulum ad consensum in opus, vt patet ex
eodem S. Thom. 1. 2. q. 15. ar. 4. ad 1. & 9. 74. art. 7. præ-
cedente, dupliciter potest contingere, vt quis delectetur
de cogitatione rei turpis, & consentiat in de-
lectationem præambulam ad ipsum opus, vt bene ex-
plicat S. Thomas hoc art. 8. & clarissimè quæst. 15. de ver.
art. 4. Primò, ratione ipsius cogitationis, quatenus,
scilicet, per illam habetur notitia de aliquo vero, in
qua notitia animus delectatur, & conuiescit, vt
quando vir iustus cogitat de peccatis ad prædi-
candum, vel disputandum. Deinde, ratione ipsius
rei cogitæ, vt quando quis ex affectu ad rem
ipsam, verbi gratia, ad fornicationem, de illa cogi-
tat, & de illa delectatur secundum esse reale cogi-
tatum: quia fortè ex aliquo alio capite non vult,
vel non potest de illa delectari, secundum esse reale
existens, & actuale. Et quidem prima delectatio de
cogitatione, ratione ipsius cogitationis, vel nullum
est peccatum, si cogitatio habeatur ex bono fine;
vel solum est veniale, & pertinet ad aliud genus,
quam pertineat delectatio ipsius operis, vel actus
peccati, vt, verbi gratia, ad genus curiositatis: se-
cunda verò delectatio de cogitatione, ratione ipsius
rei turpis cogitæ, omninò est in eodem genere cum
delectatione ipsius operis; & idèd consensus in illam
est peccatum mortale, si consensus in opus est mor-
talis: illa enim ipsa delectatio est per accidens in co-
gitatione, aut memoria operis, quæ est per se in ipso
opere, cum semper ipse actus sit per se delectabilis;
& spes, & memoria sit delectabilis per actum, vt di-
citur 12. Metaph. text. 39. Et quauis aliqui absolute
dixerint, consensum in huiusmodi delectationem,
solum esse peccatum veniale; id tamen ex S. Thom.
Baldelli Theol. Moral.

hoc art. 8. & q. 15. de ver. art. 4. cit. est contra S. Aug.
c. 12. cit. ex lib. 12. de Trinitate. vbi ait, totum hominem
damnatum iri, si delectationibus illicitis cogitatio sola
pascatur: nec faciendæ decernantur mala; sed tantum
suauiter in recordatione reueantur. Et præterea est cõ-
tra communem opinionem recentiorum Theologorum,
& vergit in euidens periculum animarum, cum
ex consensu in huiusmodi delectationem facillè pos-
sit contingere consensus in actum. Neque illi fauet
loc. cit. S. August. quando ait, eam esse longè minùs
peccatum, quam si actus opere ipso statuatur im-
plendus; & idèd de talibus etiam cogitationibus veni-
am esse petendam, peccatùque percutiendum, atque
dicendum: *Dimitte nobis debita nostra*. Neque enim
hæc omnia important peccatum tantummodo veni-
ale, cum etiam inter mortalia derur inæqualitas; &
peccata cordis, quæ sunt apta consummari vltimis
ipso opere, se habeant vt primi gradus, vel partes in-
tegrales consummationis peccati, vt supra diximus
ex 1. 2. q. 72. art. 7. & petitio veniæ, tunio pectoris,
& oratio Dominica, non solum sunt vtilia contra
peccata venialia; sed etiam contra mortalia, vt habet
S. Thomas hac ipsa q. 74. art. 8. ad 6.

Et similiter neque obstat, quod ratio inferior,
sicut non potest se conuertere ad legem æternam,
& ad finem vltimum; ita nec potest se ab illis auer-
tere: quod tamen est necessarium ad peccatum
mortale: vt enim habet S. Thomas art. 8. cit. ad 1.
quauis non possit se conuertere, vel auertere, vt re-
gulans, & ab illis sumens principia dirigendi poten-
tias inferiores; potest tamen se conuertere, vel auer-
tere, vt regulata per rationem superiorem; & si for-
tè consentiat, antequam deliberatio ad illam per-
ueniat, verè peccat, cum alioqui ex se sit capax pec-
cati; & eo ipso, quod auertitur à regula proxima,
quæ est ratio honestatis, & turpitudinis naturalis,
etiam auertitur à regula prima, & remota, quæ sunt
rationes æternæ, & diuine. Et quauis aliqui apud
Salas in hos articulos, dubio primo, existiment, S.
Thomam asserere, quod in sola ratione inferiore
non possit esse peccatum mortale; siquidem ait, non
posse illam se auertere à rationibus æternis, sicut
requiritur ad mortale, nisi vt regulatam: re tamen
vera non hoc asserit, quod solum possit se auertere,
quando actu est regulata à ratione superiore; sed
solum, quod possit se auertere, vt regulata. Et sensus
est, quod sicut potest se auertere à sua regula proxi-
ma, quæ est ratio naturalis virtutis, & vitij; ita &
possit se auertere à sua regula remota, quæ est Deus,
& de facto se auertat, non solum quando huiusmo-
di regula est per se, & explicitè regulans per actum
formalem rationis superioris; sed etiam, quando
est regulans solum implicitè, & per aliud, id est,
per ipsam rationem honestatis. Et si quis hoc mo-
do contendat, peccatum mortale semper esse depen-
denter à ratione superiore, in quantum auertit à
prima regula, quæ est obiectum illius, non erit
quæstio, nisi de nomine, vt notat Salas ibidem, dum-
modo constet, non esse necessarium, vt ratio superi-
or explicitè, & actu applicet primam regulam, ad
hoc, vt ratio inferior per peccatum mortale se ab
illa auertat, quod solum asserimus, dum in illam re-
ferimus consensum in delectationem, cum S. Aug.
& S. Thomæ.

Secundò, art. 9. idem S. Th. de consensu in actum,
quem docuit pertinere ad rationem superiorem, as-
serit, quod possit aliquando esse peccatum solum veni-
ale; si, scilicet, non contrarietur propriè rationibus
æternis, nec sit cum auersione à fine vltimo; sed
solum sit præter rationes æternas: sicut enim in
corporalibus non quælibet infirmitas cordis, &
V principij

8.
Consensus in actum peccati, quando pertinet ad rationem inferiorem, non semper esse peccatum mortale.

principij vitæ, est mortalis; sed illa solum, quæ est in ipsa substantia cordis, & immutat naturalem complexionem illius; non autem illa, quæ est in aliquo circa cor, & solum causat inordinationem motus ipsius, aut aliquid huiusmodi; ita & in spiritalibus; non quodlibet peccatum rationis superioris, quæ similiter se habet, vt principium vitæ, est mortale; sed illud solum, quod tollit totaliter ordinationem illius ad rationes æternas, vt dicitur in responsione ad 2.

9. In ratione superiore potest esse peccatum veniale, etiam secundum se ipsum, non solum in quantum dicitur potius inferioris.

Sexto denique art. 10. non solum ait, posse esse peccatum veniale in ratione superiore, in quantum est directiua potentiarum inferiorum; & ideo consulit rationes æternas, si, scilicet, actus, quem dirigit, solum sit venialis; sed etiam secundum se ipsam, & in quantum eas respicit, tanquam proprium obiectum; si, scilicet, circa illas inordinate operetur ex motu aliquo subito, & ex imperfecta deliberatione, vt, v. g. si circa res fidei remittat aliquid de firmitate assensus, ex impossibilitate, quæ statim in illis apparet secundum naturam, & antequam tempus habeat perfecte deliberandi, & aduertendi, quod nobis sint traditæ ad credendum, & vt reuelatæ à Deo: & in hac re valde dispares ait esse rationem, quando ratio superior per se inspicit rationes æternas, tanquam proprium obiectum, & quando eas consulit pro dirigendis potentis inferioribus: hoc enim ipso, quod huiusmodi potentias solum dirigit consulendo rationes æternas, solum dirigit per modum deliberationis; & ideo si actus, ad quem dirigit, ex suo genere sit mortalis, non potest ratio superior in huiusmodi directione non peccare mortaliter, cum semper consensus deliberationis in actum mortalem, sit mortalis: at verò, quando eas per se inspicit, non solum potest inspicere per actum deliberatum; sed etiam per simplicem intuitum, & ex motu subito; ac proinde potest huiusmodi intuitus ex ipsa indeliberatione, & imperfectione actus, esse venialis, etiam si ex suo genere sit mortalis.

10. Quomodo in omni peccato sit defectus ex parte rationis, & intellectus.

Quod si quæras circa hæc omnia, quomodo in ratione, siue superiore, siue inferiore, possit esse peccatum, siquidem si in illa contingat error, aut ignorantia, circa malitiam actus, aut obiecti, omnino excusat totum actum à peccato: si verò non contingat, non est, quod peccatum illi imputetur, cum ipsa in se non deficiat; sed totus defectus solum sit voluntatis, quæ malè eligit id, quod ratio benè proponit non eligendum.

Respondeo ex S.Thoma 1. 2. quæst. 74. art. 5. ad 1. non semper defectum rationis, id est, errorem, aut ignorantiam excusare à peccato; sed tunc solum, quando est eius obiecti, quod quis non potest, aut non debet scire, vt contingit, v. g. in furiosis: talis autem non est defectus rationis, siue superioris, siue inferioris, qui contingit in dirigendo alias potentias, siquidem omnino potest, & debet illi occurrere per oppositum actum: idque ipsum optime explicat idem S.Thomas in 2. d. 24. quæst. 3. art. 3. & 1. 2. q. 77. art. 2. ex doctrina Arist. 7. Ethic. cap. 3. cum enim Arist. cap. 2. procedente, attulisset sententiam Socratis, & aliorum, quod omne peccatum sit ignorantia; & non contingat scientem peccare; quia scientia, quæ est in nobis quid nobilissimum, non potest vinci à cupiditatibus, & passionibus; idque dixisset iis aduertari, quæ euidenter apparent circa incontinentes, qui extra passionem constituti, palam profitentur, quod aduertant se malè agere, plures modos assignat cap. 3. sequente, quibus contingit eum, qui peccat, ignorare, aut scire, quod malè agat. Et primò ait, posse contingere, vt sciat in habitu rem

esse malam; non autem in actu id contempletur. Secundò, quod sciat in vniuersali, non autem in particulari; id est, quod solum habeat propositionem vniuersalem, non autem sub illa subsumat particularem, quæ inmediate, & proximè in actionem veniat, vt, verbi gratia, si actu solum aduertat in vniuersali, quod omne malum est fugiendum; non autem actu cogitet in particulari, quod hoc, vel illud sit malum: quauis enim in iis vniuersalibus, quæ sunt in nobis, vel aliquid enunciant de nobis, non possit res ignorari in particulari, si sciat in vniuersali; & si quis sciat, verbi gratia, quod omni homini conferunt sicca, non possit ignorare, quod conferant etiam sibi, cum etiam ipse sit homo; in iis tamen vniuersalibus, quæ sunt in rebus, & aliquid enunciant de ipsis rebus, facile id potest contingere; & si quis sciat, omne siccum conferre homini, adhuc potest ignorare, vtrum hoc, vel illud sit siccum, & per consequens vtrum conferat. Tertio, addit adhuc dupliciter posse contingere, quod quis sciat in habitu, primò, quod habitum habeat quasi ligatum, & impeditum cupiditate, & passione; deinde, vt habeat quasi solutum, & expeditum ad exeundum in actum: sicut enim qui dormit, qui furit, & qui vno oppressus est, ita habet habitum scientiæ; vt tamen eum habeat quasi ligatum: ita & qui est constitutus in perturbationibus, & passionibus, cum similiter etiam ira, & venereorum cupiditates, & alia huiusmodi affectiones, corpus manifestè immutent, & aliquos in furorē inducant, & ideo quoad habitus impediendos, idem possint præstare, quod ipse furor, aut somnus; neque ex eo, quod constituti in huiusmodi perturbationibus sæpè aliqua dicant ex scientia, & quæ videntur indicare solutos habitus, sequitur, quod illos habeant verè solutos: nam si similiter se habent atque illi, qui tempore somni, furoris, aut ebrietatis dicunt carmina, aut demonstrationes Empedoclis, id est, res difficillimas sapientum; nec tamen reuerà mente capiunt id, quod dicunt: vel similiter atque pueri, qui primum aliquid didicerunt, & verba, seu terminos materialiter nesciunt; nec tamen capiunt, aut sciunt: vel denique similiter atque illi, qui histrionis munere funguntur, & quæ pertinent ad personam, quam agunt, non ex animo dicunt: eadem enim ratione, qui sunt in magna perturbatione, aut passione, non intimè capiunt ea, quæ dicunt se capere circa malitiam suæ actionis, & habitum habent quasi ligatum, & impeditum.

Denique addit, posse id quoque clarè inspicere naturali ratione: quia, quando quis habet vnum assensum, aut propositionem vniuersalem, & sub illa subsumit particularem, & ex vtraque simul iuncta euadit vna ratiocinatio, aut syllogismus; sicut in speculatiuis statim in anima sequitur enunciatio conclusionis; ita & in practicis sequitur actio, vt si quis dicat, v. g. Omne dulce est gustandum, & de hoc, vel illo particulari, quod fortè habet in manu, subiungat: Hoc est dulce, statim etiam gustabit, nisi prohibearur. Quando autem talem aliquam ratiocinationem in homine, v. g. in continente facit cupiditas, non omnino impedit rationem, ne simul inchoet suam ratiocinationem ad concludendum oppositum, & faciat saltem hanc propositionem vniuersalem: Nihil dulce est gustandum extra debitum tempus. sed solum impedit, ne illam perficiat subsumendo propositionem particularem, quod nunc sit extra debitum tempus; vel certè facit, vt illam ore tenus tantummodo proferat, sicut & vino oppressus carmina Empedoclis, non autem animo capiat, atque ita in intellectu incontinentis, aut malè agentis semper sit syllogismus

11. In intellectu per se est syllogismus ex quatuor terminis.

Syllogismus ex quatuor propositionibus, & contingit corruptio, aut peruersitas rationis ex cupiditate, vt notat S. Thom. 7. Ethic. c. 3. cit. sect. 3. & 1. 2. quæst. 77. art. 2. & quæst. 3. de malo, art. 9. ad 7. & in 2. sentent. dist. 24. quæst. 3. art. 3. citat. & dum ratio enunciat, verbi gratia, quod Nulla fornicatio est committenda, simul admiscet cupiditas, quod fornicatio est delectabilis. & dum subsumitur minor, quod accessus, verbi gratia, ad hanc mulierem, est fornicatio, facit, vt illa solum accipiatur, provt contenta sub sua maiore affirmatiua, quod Omnis fornicatio sit delectabilis. non autem sub altera negatiua, quam facit ratio, quod Nulla fornicatio sit committenda. & omnino infert conclusionem affirmatiuam, & iure facit, vt etiam rationi tribuatur peccatum: siquidem, dum finit se vinci cupiditate, & cum notitia vniuersali non simul subsumit particularem, vel ad eam benè capiendam minus attendit, omnino deficit in suo munere; neque tamen is defectus sufficienter excusat à peccato, cum possit, & debeat ratio illi occurrere per oppositum actum, vt loquitur S. Thom. 1. 2. q. 74. art. 5. ad 1.

Atque hoc idem videtur esse, quod docet Arist. 3. de anima, text. 53. vbi ait, appetitus aliquando fieri contrarios, id est, quando ratio, & concupiscentia contrariæ sunt, idque contingere in iis, quæ habent sensum temporis: quia, dum trahit concupiscentia propter præsens, retrahit intellectus propter futurum: sed, quia hoc ipsum futurum, vigente concupiscentia, videri desinit, & solum cognoscitur delectabile præsens, inde esse, quod simpliciter iudicetur delectabile, & bonum, & etiam ab intellectu ipsum futurum minoris fiat, quam ipsum præsens; & appetitus vincat voluntatem, & rationem, vt subdit text. 57. & similiter hoc idem est cum eo, quod habet 3. Ethic. c. 1. quod omnis prauis ignoret, quid sit agendum, & à quibus sit abstinendum; & cap. 4. quod plerisque è vulgo propter voluptatem subrepat deceptio; & lib. 6. cap. 5. quod iucundum, & molestum, id est, concupiscentia corumpat estimationem prudentiæ, & faciat, vt non appareat verum principium agendi, id est, vera bonitas finis: & lib. 2. Mor. Eudem. cap. 11. quod bonum apparet solum ex quadam peruehitate, & euerfione mentis pertinet ad voluntatem; hæc enim omnia, & similia verissima sunt; quia passio, vel omnino facit, vt ratio non subsumat propositionem minorem, quæ est domina actionis, vt dicitur 7. Ethic. cap. 3. cit. & maximè mouet, vt dicitur 3. de anima, text. 58. vel certè facit, vt minus capiatur, & solum penetreretur, sicut carmina Empedoclis ab homine ebrio; & absolute, vt dictamen vniuersale non applicetur, vt directiuum sufficienter potentiarum inferiorum. Et quia hoc ipsum, quod huiusmodi minor non subsumatur, vel non benè capiatur, est ex voluntate, quæ finit se trahi à cupiditate, eamque non cohibet, cum possit, & debeat; ideo non excusat à peccato.

Atque hoc modo Arist. 3. Ethic. cap. 5. docet, quod, quauis omnes appetant id, quod bonum eis videtur; adhuc tamen virtutes, & vitia sunt in nostra potestate; quia vnusquisque sibi quodammodo causa est, vt hoc, vel illud sibi videatur, quatenus, scilicet, voluntariè minus attendit: & addit, inde etiam fieri, vt boni, vel mali habitus multum conferant ad bonam, vel malam electionem: quia quo modo quisque affectus est; ita de rebus iudicat: & S. Thom. 9. 1. de malo, art. 3. vniuersaliter asserit, causam peccati esse, quod homo operetur non attendens ad regulam diuinæ legis; & huius ipsius, quod non attendat ad regulam, non esse querendam aliam causam, præter libertatem voluntatis creatæ, quod totum rectè explicat Bull. theol. Moral.

cat Bellarm. lib. 3. de gratia, & lib. arb. c. 9. ad 7. som. 4. & fusè Valq. 1. 2. disp. 128. præsertim cap. 5.

Neque in hac ipsa peruersitate, atque auersione mentis, quæ contingit in omni actu peccati, periculum est, ne erretur contra fidem: vt enim docet S. Thom. quæst. 8. de malo, art. 4. ad 1. & 2. 2. quæst. 162. art. 4. ad 1. dupliciter potest contingere, vt corrumpatur vera æstimatio mentis: primò, in vniuersali, & sic in iis, quæ sunt ad fidem, corrumpitur per infidelitatem: deinde in aliquo particulari eligibili propter passionem; & sic non facit infidelitatem, vt quando quis fornicatur, & pro illo tempore, quo patitur passionem concupiscentiæ, solum cogitat actualiter bonum sibi esse, vt fornicetur, & hoc modo etiam contingit in peccatis superbiæ: si quis enim diceret in vniuersali, bonum aliquod esse, quod non sit à Deo, aut gratiam sibi dari pro meritis, & non ex Dei liberalitate, & bonitate, verè peccaret contra fidem: si quis verò ex inordinata passione, & appetitu propriæ excellentiæ, solum cogitet de suis bonis; & sic gloriatur quasi à se, & ex propriis suis meritis illa habeat, solum peccat peccato superbiæ, non autè peccato infidelitatis: & idem proportionaliter est etiam in aliis peccatis. Et ratio est: quia peccatum infidelitatis deberet esse actus aliquis positiuè contrarius actui fidei, non autem sola actualis obliuio dictaminis fidei, & sola aduertentia actualis ad aliquam aliã rationem merè temporalem. Imò, etiam si aliquis signanter assereret, bonum esse, hinc, & nunc fornicari ad effectum explendæ concupiscentiæ, adhuc non peccaret contra fidem: quia fides solum negat absolute, quod bonum sit fornicari, non autem negat cum hoc addito, ad explendam concupiscentiam. Et hæc doctrina rectè potest intelligi, & explicari ex illo Arist. 3. de anima, text. 49. quod intellectus practicus semper ratiocinetur propter aliquod, & ab intellectu speculatio semper differat ipso fine: quauis enim, si intellectus absolute assereret, quod bonum est, v. g. fornicari, aut furari, erraret contra fidem, quæ absolute oppositum asserit; si tamen id asserat non absolute, sed propter finem, vt, v. g. propter explendam concupiscentiam, vel supplendam indigentiam rei familiaris, non errat: cum neque etiam fides hoc neget, quod propter explendam concupiscentiam bona & vtilis sit fornicatio; & propter supplendam indigentiam sit bonum & vtile futurum; sed solum id neget quasi absolute, & sine addito. Atque hoc est, quod specialiter habet S. Thom. 9. 8. de malo, art. 4. cit. ad 1. quod non sit contra fidem, si corruptio alicuius rectæ estimationis solum sit in particulari propter passionem, quomodo Prou. 14. dicitur, quod errant omnes, qui operantur malum; sed solum, si sit in vniuersali: & 2. 2. q. 162. art. 4. ad 1. cit. quod non faciat infidelitatem, si solum sit de aliquo particulari eligibili; & qui fornicatur, v. g. solum asserat, quod pro illo tempore bonum sit fornicari: sensus enim est, quod solum asserat, quod sit bonum propter passionem explendam, vt propter finem, & solum vt medium, & eligibile, & solum pro tempore passionis, & concupiscentiæ, non autem absolute: quod idem etiã habet 9. 14. de ver. art. 2. vbi ait, eum, qui vult fornicari, habere hoc iudicium particulare, quod sibi, vt nunc, bonus est hic actus fornicationis, etiã si sciat absolute, & simpliciter, vel in vniuersali, quod fornicatio sit mala: per illud enim, vt nunc, intelligit omnes particulares circumstantias, quæ contingunt specialiter hoc tempore, id est, ex passione concupiscentiæ.

Deinde, hoc idem clarè ostenditur: quia error, qui est communiter in intellectu practico omnium peccantis, non est signanter in conclusione syllogismi practici, quæ signanter inferatur, verbi gratia

12. Error, qui est in intellectu peccantis, communiter non est contra fidem.

Ergo est fornicandum, vel furandum. nam, vt diximus ex Aristotele 7. *Ethic. cap. 3.* quod est in syllogismo speculatiuis formalis enunciatio conclusio- nis, quæ statim in anima fit, quando præmissa sunt cognita; hoc idem in syllogismo practico est ipsa actio, quæ statim sequitur, quando fuerit sublumpta minor, quæ est domina actionis, & maximè mouet. Et hæc actio non dicitur esse conclusio syllogismi practici, nisi interpretatiuè, in quantum, scilicet, qui per illam operatur, ita se gerit, ac si signanter inferret, & enunciaret, ita esse agendum. Vnde ex S. Thoma in 2. *dist. 42. art. 4. ad 1.* qui ex superbia sibi ipsi, suisque meritis, & non Deo tribuit bona, quæ habet; non ex eo peccat, quia credat, bonum aliquid esse, & non à Deo, & peccatum superbiæ in sola cogitatione fit: sed, quia de bono, quod habet, sic se magnificet, ac si ab alio non haberet; quod est habere actum illum credulitatis, non formaliter, sed solum interpretatiuè. Quare totus defectus, qui contingit formaliter in intellectu practico, quædo peccatur, solum in hoc consistit, quod non subumat minorem propositionem, oppositam illi, quam subsumit concupiscentia, aut passio; vel certè eam non benè penetret, sed linat absumi à concupiscentia, eamque penetret, quatenus continetur sub maiore ipsius concupiscentiæ, & sic non prohibeat loco conclusionis actionem concupiscentiæ, quæ est ipsum peccatum. Atque hoc solum est, quod docet S. Thomas 1. 2. *quæst. 77. art. 1.* & 2. rationem dupliciter posse vinci à passione, id est, per modum distractionis, & per modum contrarietatis, in quantum, scilicet, passio facit, vt ratio distrahatur à subsumpta, aut benè consideranda sua minore, quod est eam vincere per modum distractionis, & vt eius loco subsumatur minor opposita, quam proponit ipsa passio, eaque benè consideretur, quod est eam vincere per modum contrarietatis. Et quia hoc vtrunquene est peccatum infidelitatis, non est periculum, ne peccet ratio contra fidem, dum practice dirigit actum peccati, & suo modo ad illum concurrat: potius enim ad fidem se habet negatiuè, dum distracta, aut impedita per passionem non actu aduertit, quod fornicatio etiam nunc, & pro tempore passionis, est mala, & simpliciter fugienda, prout fides dicitur, quam positiuè, & contrariè assentiendo, quod simpliciter sit prosequenda, & non sit mala. Et hoc idem etiam docet S. Thom. 1. 2. *quæst. 78. art. 1. ad 1.* dum ait, ignorantiam, quæ contingit in iis peccatis, quæ dicuntur ex infirmitate, & passione, non esse, quod fornicatio, v. g. simpliciter sit mala, sicut contingit in peccatis, quæ dicuntur ex ignorantia; sed solum, quod nunc sit mala; quia, scilicet, qui fornicatur ex passione, non actu subsumit minorem propositionem rationis, sed concupiscentiæ; & dum actu considerat, quod sit delectabilis, & non quod sit mala, dicitur actu ignorare, quod nunc sit mala; & hæc ignorantia solum est actualis negatio oppositæ scientiæ, aut aduertentiæ, non autem aliquis actus positiuè contrarius.

Neque contra hoc multum faciunt aliqui ex Patribus, & ex Doctoribus apud Cordubem. *lib. 2. quæstionar. q. 14. initio*, qui asserunt, omne peccatum contingere ex defectu fidei, omnèsque peccatores esse infideles, vt S. Chrysol. in c. 25. *Matth. S. Cypri. contra Nouatianum, Orig. homil. 9. in Leuit. S. Hieronym. in Proverb. c. 8.* & alij: id enim vel est intelligendum de fide formata, quæ per dilectionem operatur, & certissimè deficit in peccatoribus; vel de efficaciore, & viuaciore consideratione principiorum fidei, etiam informis, quæ similiter etiam deficit in peccatoribus, dum actu peccat, & posset cum Dei auxilio illos retrahere, aut retinere à peccato, si non deficeret, vt

notat Cordubem. *loco cit.* non autem est intelligendum de fide simpliciter, quasi hæc per omne peccatum mortale perdat, & in peccatoribus verè non sit, cum ex S. Paulo 1. *Cor. 13.* clarè habeatur, quod sine charitate possit haberi fides, etiam ad patranda miracula, & montes transferendos: & ex Trid. *sess. 6. de iustific. can. 28.* etiam amissa per peccatum gratia, fides non amittatur, & is, qui fidem habet sine charitate, sit verè Christianus.

DISPVT. XXXVIII.

De causa efficiente peccati in generali, siue intrinseca, siue extrinseca.

1. Causa efficiens peccati in vniuersum est voluntas, prout carens directione regulae rationis, & legis diuinae.
2. Causa efficiens peccati dupliciter est intrinseca ipsi peccanti.
3. Quomodo aliquid extrinsecum ipsi peccanti, possit esse causa efficiens peccati.
4. Vnum peccatum in omni genere cause potest esse causa alterius.

SUBIECTVM peccati, de quo egimus in superioribus disputationibus, se habet ad illud per modum cause materialis, vt notat S. Thomas 1. 1. *q. 49. art. 1.* Vt verò perfectè agatur de causis peccati, agendum præterea est de causa efficiente; non autem est opus, vt agatur de causa formali, aut finali: quia ex eodem S. Thoma *ibidem*, hæc duas causas malum non habet, cum potius sit priuatio formæ, & priuatio ordinis ad debitum finem, quam aliquid causatum per formam, aut propter finem. De causa verò efficiente agit primò S. Thomas in generali, & deinde in speciali de causa efficiente intrinseca, qualis est ignorantia, concupiscentia, & malitia; & de causa efficiente extrinseca, qualis est Deus, & Diabolus.

Igitur 1. 2. *quæst. 75. art. 1.* primò querit, vtrum peccatum possit dici habere causam, & cum nomine peccati intelligatur ipse actus inordinatus, & inuoluatur, tam ipsa entitas actus, quam ipsa inordinatio; & asserit, quod ex parte vtriusque dicendum est habere causam; sed diuersimodè; id est, ex parte actus, causam per se; & ex parte inordinationis, causam per accidens: & rectè dicitur, quod talis causa est ipsa voluntas, carens directione regulae rationis, & legis diuinae, & intendens aliquid bonum commutabile: quatenus enim est voluntas, & intendit aliquid bonum commutabile, est causa per se ipsius actus peccati; & quatenus caret directione suæ regulae, quæ est recta ratio, & lex diuina, est causa per accidens ipsius deordinationis, sumendo per accidens, non quatenus se tenet ex parte causæ, & dicit aliquid, accidens causa, vt quando dicimus album, & mulicum ædificare per accidens; sed quatenus se tenet ex parte effectus, & dicit aliquid accidens effectui per se intento, vt quando dicimus, fossionem agri, v. g. ad construendum sepulcrum, esse causam per accidens inuentionis thesauri. Et quia actus ipse secundum entitatem physicam est per se bonus; & deordinatio formaliter accepta est quid priuatiuum; & ipsa malitia, & ille omnino postulat causam per se, & hæc non est capax causæ per se; sed solum potest causari per accidens, rectè dicitur causa vtriusque esse voluntas, prout carens debita directione rationis, & prout malè constituta per debitum iudicium practicum, & indebitam directionem: nam, quatenus operatur vt voluntas, sic directæ per intellectum, est

1. Causa efficiens peccati in vniuersum est voluntas, prout carens directione regulae rationis, & legis diuinae.

est causa per se ipsius actus; & quatenus operatur, debens non operari ex tali directione; & tali iudicio practico, sed ex opposita, est causa per accidens deordinationis, quæ accidit actui.

2. Causa efficiens peccati dupliciter est intrinseca ipsi peccanti.

Secundò, ex hac doctrina causæ peccati in vniuersum colligit S. Thomas *eodem quæst. 75. art. 2.* quomodo possit dici, quod peccatum habeat causam interiori ipsi peccanti: quatenus enim est à voluntate operante ex directione indebita, habet pro causa proxima, & inclinata interiore ipsam voluntatem, & rationem, secundum quam homo dicitur esse liber, & sui arbitrij; & quatenus est circa bonum commutabile, potest habere pro causa remota, & mediata appetitum sensitium, & apprehensionem sensus interioris, ex qua vtraque sæpè trahitur etiam voluntas, & ratio: atque ita dupliciter potest habere causam interiori, id est, proximam, & remotam; quauis non sit necessarium, vt semper habeat vtranque, & possit contingere actus peccati, etiam contra inclinationem appetitus sensitui, vt notat Contr. *ad art. 2. cit. §. Nota circa maiorem.*

3. Quomodo aliquid extrinsecum ipsi peccanti possit esse causa efficiens peccati.

Tertiò, quia plures ex his causis interioribus possunt aliquo modo moueri, etiam ab aliquo exteriori, vt, verbi gratia, apprehensio, & appetitus sensituius ab obiecto sensibili, quod est extra; & ratio ab alio homine, vel à Dæmone, si forte aliquid conentur suadere; idèd subdit S. Thomas *art. 3.* quod causa peccati potest etiam esse aliquid exterius ipsi peccanti; non quidem, quia possit tale aliquid sufficienter inducere hominem ad peccandum, cum nihil exterius ex necessitate possit mouere voluntatem, nisi Deus, qui tamen, vt infra dicemus, non potest illam mouere ad peccatum, vel esse causa peccati; sed, quia potest aliquo modo illam allicere, aut suadere illi consensum in actum peccati.

4. Vnum peccatum in omni genere cause potest esse causa alterius.

Quartò, occasione illius, quod docuit *art. 1.* quod peccatum ex parte actus habet causam per se, & hæc est ipsa voluntas; illud explicat *art. 4.* de quo poruisset occurrere dubium, id est, vtrum voluntas semper immediatè, & sola, sit causa actus peccati; an verò possit illum causare etiam mediante alio actu, qui similiter sit peccatum, & dependenter ab illo, & sic vnum peccatum possit habere pro causa etiam aliud peccatum. Et responderi affirmatiuè: quia, quemadmodum vnus actus humanus potest esse causa alterius, neque est necessarium, vt voluntas semper causet actum humanum immediatè, & sola, & sine dependentia ab alio actu; ita, & vnum peccatum, qui nihil est aliud, nisi vnus actus humanus inordinatus, potest esse causa alterius peccati; neque est necessarium, vt peccatum semper causetur à voluntate independenter ab alio peccato; eamque dependentiam addit posse esse aliquo modo in omni genere causæ: nam in genere causæ efficientis, vnum peccatum potest tollere id, quod prohibet, aut impedit aliud peccatum, vt est, verbi gratia, habitus gratiæ, & charitatis, aut verecundiæ, vel alicuius alterius, quod retrahit à certo peccato; & sic dicitur causare illud per accidens, sicut remouens prohibens, *8. Physic. text. 27.* & præterea potest inducere dispositionem, aut habitum, qui positiuè inclinet ad similes actus peccati; & sic dicitur causare illud per se. Deinde secundum genus causæ materialis, vnum peccatum potest esse causa alterius, in quantum præparat illi materiam, sicut auaritia per inordinatam acquisitionem diuitiarum præparat materiam inordinato litigio, quod plerunque est de diuitiis congregatis. Tertiò, secundum genus causæ finis

lis vnum peccatum potest committi propter finem alterius, vt si quis committat simoniam propter ambitionem, vel propter fornicationem committat furtum. Quartò denique, secundum genus causæ formalis potest vnum peccatum causari ab alio, in quantum dicitur in moralibus forma haberi à fine, & ipse finis, verbi gratia, fornicandi, apprehensus, & intentus à fure, est in illo quasi forma & principium, vel ratio agendi, & furandi; & ipse actus furti, dum eligitur, & assumitur propter fornicationem, vt propter finem, se habet ad illam, vt quid materiale, & perfectibile, ad formale, & perfectiuium, vt pluribus explicat idem S. Thomas 1. 2. *quæst. 1. art. 3. & quæst. 18. art. 4. & 6.*

Quo autem modo in sacris Litteris aliqua peccata dicantur esse causa, & principium aliorum omnium, vt superbia, quæ *Eccles. 10.* dicitur esse initium omnis peccati, & cupiditas, quæ 1. *ad Tim. cap. vltim.* dicitur radix omnium malorum; & quomodo à Sanctis Patribus, & Scholasticis enumerentur aliqua peccata, quæ dicuntur capitalia, quia sunt capita, & principia plurium aliorum, explicabimus ex professo libro sequente.

DISPVT. XXXIX.

De causa efficiente peccati intrinseca ex parte rationis, quæ est ignorantia.

1. Ignorantia est causa peccati solum per accidens.
2. Ignorantia eorum, quæ quis potest, & debet scire, est peccatum.
3. Ignorantia actualis, est peccatum ratione sui, non autem solum ratione negligentia.
4. Quando ignorantia non est specialiter contra virtutem studiositatis, non est peccatum speciale, & per se.
5. Ignorantia quomodo excuset ex toto à peccato.
6. Quomodo ignorantia dimminuat peccatum.
7. Delicta commissa in ebrietate sunt leuiora, etiam si grauius puniantur.

VT agat S. Thomas in speciali de causa efficiente interiore peccati, tripliciter illam considerat, id est, ex parte intellectus, & rationis, quæ est ignorantia; ex parte appetitus sensitui, quæ est infirmitas, & passio; & ex parte voluntatis, quæ est malitia; & quia de his omnibus multa diximus in superioribus, dum ageremus de inuoluntario, & de distinctione specifica peccatorum, paucis hoc loco contenti erimus.

Igitur 1. 2. *quæst. 76. art. 1.* ignorantiam ait esse causam peccati solum per accidens, in quantum remouet cognitionem oppositam, quæ dirigendo actus humanos iuxta regulam, & præscriptum rationis, impedit actum peccati; & hanc causalitatem per accidens illi solum ignorantia ait competere, quæ tollit scientiam prohibentem peccatum, qualis est ignorantia solum antecedens; non autem concomitans: quia enim ratio, dum confert, aut deliberat de aliquo agendo, semper infert actionem, aut electionem, vel operationem loco conclusionis in syllogismo, ex vna propositione, vel scientia vniuersali, & ex alia sub illa subsumpta particula, vt esse abstinendum, v. g. hic, & nunc, ab actu paricidij, solum

1. Ignorantia est causa peccati solum per accidens.

solùm concludit, ex hac scientia vniuersali, quod pater non est occidendus, & ex hac alia particulari, quod hic est pater, siue postea contingat ignorari propositionem priorem vniuersalem, siue posteriorem particularem; & concludatur, aut eligatur, vel ponatur in esse contraria ratione actus patricidij, qui alioquin non poneretur, rectè dicitur poni in esse, vel causari per talem ignorantiam, & hæc esse causa illius per accidens: quia remouet scientiam appositam, quæ prohiberet. Et cõtrà, si quis esset ita dispositus, vt non abstineret à patricidio, si sciret, quod hic est pater, ignorantia patris, quam de facto haberet, non diceretur causa per accidens patricidij; sed solùm se haberet concomitantet, & qui committeret patricidium, solùm diceretur illud committere ignorans, aut cum ignorantia, non autem, per ignorantiam, aut ex ignorantia, vt patet ex Aristotele 3. *Ethic. c. 5. vt supra explicauimus lib. 1. disp. 26.*

2. Ignorantia eorum, quæ quis potest, & debet scire, est peccatum.

Neque solùm hæc ignorantia antecedens est causa per accidens actus peccati, vt iam diximus; sed etiam ipsa per se potest esse peccatum, si sit de re, quam quis potest, & debet scire, vt sunt cõmuniter res fidei, & vniuersalia iuris præcepta, & quæ specialiter spectant ad proprium officium, aut statum cuiusque: quemadmodum enim, qui negligit habere, vel facere id, quod tenetur habere, vel facere, peccat peccato omissionis; ita & peccat, qui negligit illa scire, ad quæ tenetur, & quorum scientiam opposito studio, ac diligentia potest acquirere, & habere, vt subdit S. Thom. *eadem q. 76. art. 2.* Sed nomine ignorantia, quæ dicitur esse peccatum, non debet intelligi priuatio scientiæ, quasi habitualis; sed solùm actualis, tunc debita haberi, quando non habetur, id est, ipsa actualis inconsideratio, vt loquitur S. Thom. *art. 1. cit. in respons. ad 3.*

3. Ignorantia actualis est peccatum ratione sui, non autem solùm ratione negligentia.

Quare, quod habet Vasq. 1. 2. *disp. 118. c. 2. & 3.* ex Caiet. & Cont. *ad art. 2. cit. Sylu. verb. ignorantia, q. 3. Dur. in 2. d. 22. q. 3. Cordub. lib. 2. q. 6. propos. 2.* peccatum hoc ignorantia solùm consistere in actuali negligentia habendi scientiam; non autem in ipsa formali priuatione scientiæ: quia hæc potius est effectus peccati, quam formalis actus peccati: sicut & mors, quæ causatur per homicidium, non est peccatum actuale homicidij; sed effectus peccati actualis: hoc, inquam, totum, si admittatur de ignorantia, prout dicit priuationem scientiæ, aut notitiæ habitualis, quæ potest esse debita ex virtute studiositatis, vt patet ex 2. 2. *q. 166. art. 1.* non tamen est admittendum de ignorantia, prout dicit priuationem scientiæ, & notitiæ actualis, quæ solùm est debita hic, & nunc ex particularibus obligationibus aliarum virtutum, & est ipsa actualis inconsideratio: hæc enim rectè potest dici, quod sit peccatum actuale omissionis considerandi, aut cognoscendi, quod est debitum considerati, & cognosci; sicut & negligentia faciendi aliquid, aut dicendi pro acquisitione notitiæ debita habitualis, dicitur secundum Vasquez omissionem actualis, vel peccatum actuale omissionis sciendi. Neque hoc vnquam negatur: Authores cit. aut nullus negare potest, vt etiam disertè concedit ipse Vasq. *disp. 118. cit. c. 3. n. 11. §. Quod si aliquis.* & quod asserunt, solùm est, quod nomine ignorantia importatur priuatio scientiæ habitualis, & hæc non potest esse per se peccatum actuale omissionis contra virtutem studiositatis; sed hanc rationem peccati actualis, solùm habet ex negligentia actuali, quod similiter verum est.

4. Quod ignorantia non est specialiter

Siue autem peccatum hoc ignorantia consistat formaliter in ipsa priuatione scientiæ actualis, id est, in ipsa actuali inconsideratione, siue in negligentia & priuatione studij debiti ad sciendum, rectè subdit

idem Vasq. 1. 2. *disp. 119. c. 2.* illud non esse accipiendum tanquam peccatum speciale, & per se oppositum studiositati, quæ est virtus specialis, nos bene disposens circa scientiam, & cognitionem, vt diximus ex S. Thom. 2. 2. *q. 166. cit.* & per defectum habet sibi oppositam negligentiam sciendi, vt dicitur *ibid. art. 2. in 2. argum.* & per excessum habet sibi oppositam curiositatem, vt dicitur *q. 167. sequente*; quauis enim Caiet. 1. 2. *q. 76. art. 2. cit.* & alij alij apud Cordub. *lib. 2. questionar. q. 6. & apud Vasq. disp. 119. cit. c. 1. n. 1.* id asseruerint: contra tamen videtur esse: quia alioquin is, qui peccaret ex ignorantia, grauius semper peccaret, quam qui scienter; quia semper peccaret dupluciter; & qui occideret, v. g. hominem ex ignorantia, duplex peccatum committeret, & tanquam duplex teneretur manifestare in Confessione; id est, alterum contra studiositatem, per actum formalem inconsiderationis; & alterum contra iustitiam per actum formalem occisionis; quod tamen communiter non admittitur. Et ratio est: quia sæpissime tota obligatio sciendi aliquid, hic & nunc, vel actualiter aduertendi, & considerandi, solùm est ex obligatione aliquid faciendi, & ex præcepto affirmatiuo, aut aliquid omitendi ex negatiuo; & idèd teneor, v. g. scire, & aduertere hic, & nunc, quod est hora audiendi Missam; quia teneor audire Missam: & idèd teneor scire, & aduertere, vtrum in sylua aliquis lateat, quando sagittam emitto contra feram; quia teneor non occidere hominem; & præscindendo ab hac obligatione agendi, aut non agendi, nulla est obligatio specialis hic, & nunc sciendi, & considerandi, vel aduertendi: & idèd in his casibus impossibile est, vt peccatum ignorantia actualis, sit speciale, & distinctum ab alio, cum non sit carentia actus, aut bonitatis specialiter debita ex speciali obligatione studiositatis; sed solùm ex obligationibus particularibus aliarum virtutum.

Et quemadmodum defectus, aut peccata contra prudentiam, quæ enumerat S. Thom. 2. 2. *q. 53. vt, v. g. peccatum imprudentia in vniuersum, de qua art. 2. peccatum præcipitationis consilij, contra debitum consultando, de qua art. 3. peccatum inconsideratiæ, quam art. 4. ait oriri ex defectu iudicij, & peccatum inconstantia, quam art. 5. etiam appellat negligentiam, & ait oriri ex defectu imperij, idèd non sunt peccata specialia in genere moris; quia actus oppositi, qui consistunt in bene consultando, iudicando, & imperando, non sunt debiti hic, & nunc quasi per se; sed solùm ex obligationibus particularium virtutum, circa particulares illarum materias; ita & defectus scientiæ, aut considerationis actualis, quæ dicuntur peccata actualia ignorantia, non possunt esse peccata per se, & specialia, quando obligatio actualis scientiæ, & considerationis opposita non est per se, & specialis; sed ex virtutibus particularibus, quæ hic & nunc circa suas particulares materias præcipiunt actum sciendi, & considerandi.*

Quare, vt vno verbo res concludatur, quauis possit accidere, vt ignorantia aliquando sit speciale peccatum, id est, quando scientia, & notitia opposita est specialiter debita ex virtute studiositatis, vt certè est de iis omnibus, quæ vnusquisque tenetur scire in vniuersum, & præscindendo ab aliqua alia operatione, ad quam hic, & nunc teneatur, vt sunt, v. g. articuli fidei, & vniuersalia iuris præcepta, & quæ spectant ad proprium officium, & statum cuiusque, vt loquitur S. Thomas 1. 2. *q. 76. art. 2. cit.* quod solùm fortasse voluerunt Caietan. & alij; id tamen non est admittendum, vt verum vniuersaliter, eum sæpè scientia actualis solùm sit debita ex particularibus obligationibus aliarum virtutum, & tunc peccatum

contra virtutem studiositatis, non est peccatum speciale, & per se.

peccatum ignorantia solùm sit contra illas; non autem speciale, & per se, vt iam diximus. Quo autem modo etiam tunc, quando ignorantia non est peccatum speciale per se, sed pertinet ad alia peccata, quorum est causa, non sit ab illis diuersum formaliter, sed solùm materialiter, vel specie materiali, potest facile intelligi ex dictis *suprà dispositione 18. de distinctione specifica peccatorum omissionis, & commissionis, de qua S. Thomas 1. 2. quest. 72. art. 6.*

5. Ignorantia quomodo excuset ex toto à peccato.

Addit præterea S. Thomas 1. 2. *quest. 76. cit. art. 3.* tunc solùm ignorantiam excusare à peccato ex toto, quando est causa actus peccati, & facit inuoluntariam totam malitiam: nam, si non sit causa actus peccati, quæ appellatur ignorantia antecedens; sed sit concomitans, vel consequens, non excusat; quia totam rationem, ex qua potest provenire malitia in actu peccati, relinquit bene cognitam; & idèd etiam actum peccati secundum totam rationem malitiæ, non facit inuoluntarium; qui tamen est vnicus modus, quo ignorantia potest excusare. Si verò sit quidem causa actus peccati, sed cadat supra aliquid aliud, quam supra rationem malitiæ, vt, v. g. si percipiens aliquem, ignoret, quod ille se defenderet & repercuteret, idque si sciret, non percuteret, similiter ex toto non excusat, quia non facit inuoluntariam ipsam malitiam, cum eam in totum relinquit bene cognitam. Et si contingat rationem malitiæ oriri ex pluribus, vt, v. g. ex obiecto, & ex circumstantia, & solùm ignorari, in quantum oritur ex circumstantia; non autem in quantum oritur ex obiecto, vt si quis, v. g. percutiat alium, & bene sciat, quod ille sit homo, sed ignoret, quod sit suus pater, & hoc si sciret, omnino non percuteret; non ex toto excusat, sed solùm potest excusare ex parte; id est, à malitia patricidij, non autem simul etiam à malitia homicidij. In qua re non est, quod hoc loco pluribus immoremur, cum etiam *suprà* satis eam attigerimus *lib. 1. disput. 26. num. 2. & disput. 28. num. 11.*

6. Quomodo ignorantia diminuat peccatum.

Et quoniam potest contingere, vt ignorantia, quando non tollit totaliter voluntarium, illud saltem diminuat, in quantum, scilicet, facit, vt actus peccati, & malitia sit cognita, & voluntaria solùm in alio; non autem in se ipsa, qui est modus voluntarij minus perfectus, idèd hoc etiam explicat S. Thomas *quest. 76. cit. artic. 4.* & ait, tunc solùm ignorantiam posse hoc habere, vt peccatum diminuat, quando ipsa est causa peccati, & non est directe, & per se voluntaria: si enim non sit causa, sed concomitanter se habeat ad peccatum, neque minuit, neque auget; sed ad illud se habet merè per accidens: si verò se habeat antecedenter, & sit causa peccati; sed ipsa in se sit directe intenta, & voluntaria, vt, v. g. ad effectum peccandi liberius, & sine tanto remorsu conscientia, potius auget peccatum, quam minuat, ex ipso, scilicet, maiori affectu peccandi, ex quo ipsa intenditur, & affectatur, vt etiam *suprà* explicauimus *lib. 1. disput. 28. num. 12.* & idèd solùm remanet, vt possit minuire, quando se habet antecedenter, & est causa peccati; sed ipsa in se est voluntaria solùm indirectè, vt, v. g. ex negligentia laborandi pro opposita scientia, vel ex ebrietate, & vini intemperantia, ex qua impeditur aduertentia, & usus rationis.

Quare ignorantia illa, quæ reperitur in omni peccato, & secundum quam 3. *Ethic. cap. 1.* omnis malus dicitur esse ignorans, idèd communiter non diminuit peccatum: quia non ipsa est causa peccati, sed causatur etiam ipsa simul cum peccato, & comprehenditur in ipso peccato: siquidem passio, v. g.

aut mala inclinatio quæcunque, quæ habetur ad fornicandum, vel occidendum inimicum, simul facit, vt non aduertantur ea, quæ impedirent actum peccati, & vt actus peccati ponatur in esse, in quo inuoluntur, non id solùm, quod se tenet ex parte voluntatis; sed etiam id, quod se tenet ex parte rationis, & intellectus, vt patet ex S. Thom. *art. 4. cit. in respons. ad 1.* Et si contingat ignorantiam esse peccatum per se, & distinctum ab alio, cuius est causa, vt quando quis ex ebrietate caret vsu rationis; & idèd facit actum peccati, adhuc dicitur peccatum minuire, quia facit, vt simul vtrumque non habeat tantam grauitatem, quantum haberet vnum solùm, si fieret ex perfecta aduertentia: & hoc modo homicidium solùm ab homine sobrio multò est grauius, quam ebrietas, & homicidium simul ab homine ebrio, vt habet idem S. Thom. *ad 2. & quauis 3. Ethic. cap. 5.* dicantur ebrietas duplices poenæ esse statuta, si delinquant in ebrietate; non tamen dicitur, quod simul vtræque debeant esse grauiores, quam altera tantum delicti alterius, si fortè fiat extra ebrietatem, vt habet S. Thom. *ad 4.* vel certè si dicatur poenæ ebrietatis, & delicti in illa commissi fuisse statuta etiam grauior, id solùm fuit respectu habitò ad publicam vtilitatem, non autem ad grauitatem delicti: quia enim plures delinquant ebrij, quam sobrij, & ebrietas est per se causa frequentius delinquendi, rectè potuit puniri grauius; etiam si alioquin delicta in ebrietate commissi sint leuiora, & veniam mereantur, vt habet Aristoteles 2. *Polit. in fine,* & ex illo S. Thom. *ad 4. cit.*

7. Delicta ebrietas in ebrietate, sunt leuiora, etiam si grauius puniantur.

DISPUT. XL.

De causa efficiente peccati ex parte appetitus sensitui, quæ est passio.

1. Passio appetitus sensitui non potest mouere voluntatem directè.
2. Potest verò indirectè per viam distractionis virtutis animæ, & præterea ex parte obiecti.
3. Anima secundum S. Thomam immediatè concurrat ad omnes actus suarum potentiarum.
4. Potest passio superare rationem contra eam scientiam.
5. Passio, si sit vehemens, potest inducere in amenciam.
6. Delicta ex passione amoris parata mitius puniuntur.
7. Quomodo voluntas semper sit recta, quando ratio est recta, & semper defectus in voluntate supponat aliquem defectum in ratione.
8. Articuli Parisienses quanta sint auctoritatis.

LITERA causa efficiens peccati, & interior in ipso peccante, tenet se ex parte appetitus sensitui, & est ipsa passio, & infirmitas, & de hac agit S. Thomas ex professo 1. 2. *quest. 77.* & nos etiam aliqua diximus, dum ageremus de inuoluntario & concupiscentia *lib. 1. disp. 24.*

Et *art. 1.* negat primò, quod passio appetitus sensitui possit directè trahere, aut mouere voluntatem, & sic directè causare actum peccati, imprimendo, scilicet, aliquid in voluntatem in genere causæ efficientis, & per suam actionem eam inducendo, aut mouendo ad exercitium sui actus, vt notat eo loco Cont. *not. 1.* hoc enim solius Dei est proprium, vt notat S. Thomas *a. 1. quest. 106. art. 2. & qu. 111. art. 2.* & sæpè alibi: vnde & dicitur *Proverb. 21. Cor*

1. Passio appetitus sensitui non potest mouere voluntatem directè.

Regis in manu Domini: quocunque voluerit, vertet illud. In quantum enim ab ipso est, & immediate per eius actionem ipsa voluntas, quæ est inclinatio innata ad bonum rationis, etiam ab ipso, & per eius actionem potest esse actus voluntatis, qui est inclinatio elicitæ: & cum voluntas ex propria ratione sit potentia libera, ipsa sola debet se posse determinare, & mouere ad suum actum; non autem debet posse moueri ab aliquo alio, & quoad illum se habere passiuè.

Deinde affirmat, quod potest passio appetitus indirectè trahere & mouere voluntatem, & sic indirectè causare actum peccati, id quæ dupliciter, id est, per quandam distractionem, qua virtus animæ distrahitur ab illo actu, qui esse deberet secundum ordinationem rationis; & præterea per quandam varietatem propositionis obiecti, & iudicij, quod passio facit formari de illius conuenientia, & bonitate respectu peccantis, & operantis, certo modo dispositi, & se habentis per ipsam. Et modum distractionis dupliciter explicat: primò, quia, cum omnes potentia animæ radicentur in vna & eadem essentia animæ, debet hæc esse virtus quasi communis respectu omnium, & cum omnibus semper concurrere, & tanquam vita in actu primo esse primum principium actiuum, & receptiuum vitalitatis, quam illæ habent in actu secundo, vt probabiliter dicitur in libris de anima, quando agitur de distinctione potentiarum ab ipsa anima, & notat Suar. tom. 1. in Metaph. disput. 18. sect. 5. num. 2. & 3. Atque hinc fit, vt quando intenditur vna potentia in suo actu, vt, v.g. appetitus sensitius in passione iræ, aut concupiscentiæ, inter se concurrat etiam anima ad illum actum, eiusque virtus minor remaneat pro alio actu alterius potentia, v.g. voluntatis, & hæc necessariò remittatur, vt etiam omnino impediatur, ne illum eliciat, dispersa, scilicet, & distracta iam ipsa anima ad actum priorem, & vel nullo modo, vel minùs manente pro actu posteriore.

Deinde, quia omnes potentia animales, dum operantur præter concursum immediatum, & vniuersalem ipsius animæ, de quo iam diximus, etiam requirunt concursum particularem sensus communis, aut virtutis imaginatiuæ, quæ est potentia specialis interior ipsius animæ sensitua. Vnde & sensus communis 2. de anima, text. 149. dicitur aliquo modo esse vnus sensus, & aliquo modo esse plures, & ad alios sensus se habere, sicut centrum ad lineam circuli: & cap. 2. de somno, & vigil. dicitur, sequi omnes sensus, vt potentia quædam communis. Et hinc similiter fit, vt sensus communis, dum vehementer est applicatus circa obiectum sensibile, sicut requirit motus, & passio appetitus, non possit vehementer applicari circa obiectum intelligibile, sicut requirit motus, & actus voluntatis; & idè ab illo distrahitur, & remittatur, vel etiam omnino impediatur, & per consequens etiam remittatur, vel omnino impediatur ipse actus voluntatis.

Ex parte verò obiecti, & per variationem propositionis illius, potest passio indirectè mouere voluntatem, inquit S. Thom. art. 1. cit. quia facit immutari apprehensionem imaginationis, & iudicium virtutis æstimatoriæ, per illam ipsam realem, & physicam mutationem, quam inducit in eo, qui patitur passionem: nam, sicut variationem dispositionis linguæ, v.g. aut palati, sequitur variatio iudicij gustus; ita & variationem dispositionis cordis, aut hepatis, vel alterius partis per effluenscentiam sanguinis, aut feruorem, vel diffusionem spirituum ani-

malium, sequitur diuersitas apprehensionis vindictæ, aut alterius obiecti sensibilis; & dum hoc ex vi passionis apprehenditur, & æstimator magis conueniens per virtutem imaginatiuam, & æstimatoriam, facillè iudicatur etiam conueniens per iudicium rationis, & sic indirectè allicitur, & trahitur etiam ipsa voluntas, vt pluribus explicauimus supra lib. 1. disp. 24. num. 10.

Atque hi duo modi indirectè mouendi, & trahendi voluntatem, quos ponit S. Thomas, id est, per viam distractionis, & per viam diuersæ propositionis obiecti, omnino differunt: quia primus, per se loquendo, potest esse sine secundo; & distractio animæ, aut sensus communis, vel potentia imaginatiuæ, potest esse etiam sine diuersa propositione obiecti, quauis per passionem simul causetur distractio, & diuersa propositio obiecti, & simul utroque modo indirectè trahatur, & moueatur voluntas ad actum peccati.

Dum verò passio sic mouet, & trahit indirectè voluntatem ad actum peccati, rectè dicitur superare rationem contra eius scientiam, vt subdit S. Thom. art. 2. siquidem facit, vt eligatur actus peccati, non obstante, quod ratio sciat in vniuersali, vel in habitu cum non esse eligendum: quia enim ad rectè agendum dirigitur homo duplici scientia, id est, vniuersali, & particulari, dum actu cognoscitur in vniuersali, v.g. quod nulla fornicatio sit facienda, potest facere passio, vt non cognoscitur in particulari, quod hic actus, qui est fornicatio, non sit faciendus, vel certè quod cognoscitur solum in habitu, non autem in actu; & sic potest vincere dictamen illud, vel scientiam vniuersalem, & contra illam mouere ad actum fornicationis: sicut enim, qui habitualiter scit hanc locutionem, v.g. non esse congruam secundum leges Grammaticæ, adhuc potest illam loqui, si actualiter non attendat: ita & qui habitualiter scit hunc actum, v.g. in particulari, qui est fornicatio, non esse faciendum, adhuc potest illum eligere, si actualiter ex passione id non aduertat. Idque ipsum, vt non cognoscatur in particulari, vel actualiter, quod hic actus non sit faciendus, potest passio impedire tripliciter, id est, primò per viam distractionis, in quantum, scilicet, ipsa anima, vel sensus communis, aut imaginatio vehementius applicatur, & trahitur ad actum, qui efficitur ex passione, & vel nullo modo, vel minor relinquitur pro actu rationis continuando, si iam erat elicitus, vel pro illo primò eliciendo, si non erat elicitus. Deinde per viam contrarietatis, in quantum passio facit subsuim propositionem minorem, sub maiore, quam ipsa dicitur, & contrariam illi, quam subsumeret ratio, si non impediretur à passione; & si forte iam prius subsumerat, antequàm aduenisset passio, facit eam desinere, & quasi corrumpi per viam contrarietatis, & per aduentum minoris contrariæ, & denique per viam cuiusdam immutationis corporalis, ex qua ratio quodammodo ligatur, ne omnino, vel saltem, ne liberè exeat in suos actus, vt etiam cõtingit in ebrietate, & somno, aliquo scilicet interiori corrupto, vt loquitur Aristoteles 1. de anima, text. 65. & 66. id est, immutatis ipsis organis, & instrumentis sensuum interiorum, ex qualitate, quantitate, & motu spirituum & vaporum, per quos deferuntur, & in quibus apparent phantasmata, quæ inserviunt intellectioni, vt etiam supra diximus, dum ageremus de innoluntario ex amentia lib. 1. disp. 12. quod enim hæc immutatio possit contingere ex passione, ex eo patet, inquit S. Thom. art. 2. cit. quia aliquando, cum passiones multum intenduntur, homo amittit totaliter

2. Potest verò indirectè per viam distractionis virtus animæ, & præterea ex parte obiecti.

3. Anima secundum S. Thom. immediatè concurrat ad omnes actus suarum potentiarum.

4. Potest passio superare rationem contra eius scientiam.

6. Delicta ex passione amoris parata in iudicio puniuntur.

5. Passio, si sit vehemens, potest inducere in amentiam.

totaliter usum rationis; & multi propter magnitudinem amoris, aut iræ, sunt in insaniam conuersi. Et de iis, qui sunt in magna passione iræ, experientia constat, quod sæpè etiam sensibus ipsis exterioribus decipiuntur, vt ea non videant, quæ ante oculos habent, vt notat Auert. in paraphras. in libellum de sensu, & sensibili, in iudicio, & eorum, quæ tempore iræ ipsis accidunt, sæpè non recordantur, vt notat Galen. lib. 2. de mot. musc. cap. 6. in quantum, scilicet, vehementia commotionis, & perturbationis in sanguine, & spiritibus, quæ contingit ex illa passione, non sinit obiecta percipi, aut relinqui phantasmata, vel species pro memoria: quod si gnium est, multò plùs impediti in illis operationes mentis. Et idem est de passione timoris, quæ si sit vehemens, & subita, tantum facit perturbationem in sanguine, & spiritibus, vt non modò impediatur rectum vsus rationis; sed aliquando etiam vitam extinguat, vt notat Galen. in lib. 2. de symptom. causis, cap. 5. Et denique idem est de passione amoris, secundum quam amantes ab amentibus, vt similitudine nominis; ita & prauitate intellectuum, vel parum, vel nihil differunt: vnde & bacchantibus, & furiosis in iure equiparantur ex Glossa in §. 2. verb. bacchata. instr. de success. sublaris. & delicta ex passione amoris parata, vel mitiùs puniuntur, vel etiam omnino absoluntur; sicut & parata ex furore, & impotentia mentis, vt videre est apud Clar. in pract. crim. lib. 5. quest. 60. §. Est & amor. & apud Farinac. similiter in practi crim. lib. 3. par. 2. tit. 2. qu. 98. causa 13. num. 80.

Quod si hæc immutatio corporalis per passionem non sit tanta, vt simpliciter, & totaliter impediatur vsus rationis; adhuc tamen potest dici superare rationem cum sua scientia, si illam impediatur solum pro iudicio particulari, & actuali, quod esset formandum ex ratione, & subsumentum sub iudicio vniuersali, quod ex illa iam est formatum; quauis relinquat eundem vsus rationis pro iudicio particulari opposito, quod subsuntur secundum concupiscentiam, vt sæpiùs diximus: hoc enim reuera est vincere rationem cum sua scientia vniuersali, id est, facere, vt sub illa non subsumat actualiter rectum iudicium particulare; sed iudicetur, quod passio suadet, & non est rectum; & scientia illa recta vniuersalis relinquitur quodammodo sterilis, & feriata, vel sine affectu, vt loquitur Contr. 1. 2. qu. 77. art. 2. cit. §. Et nota, quod non intelligitur. Imò talis scientia vniuersalis recta, communiter ne actu quidem remanet, sed solum habitu, & virtute, sicut manent communiter in syllogismis propositio maior, quando ex illa inferitur conclusio, vt patet ex Aristotele 1. Poster. text. 1. vbi vniuersaliter asserit, omnem notitiam discursiuam fieri ex cognitione principiorum præexistentium; & idè principia semper esse priùs præcognoscenda. Ad quod facit etiam solutio S. Thom. 1. 2. qu. 77. art. 2. cit. ad 3. & quest. 3. de malo, art. 9. ad 5. quod in syllogismo operantis ex passione, idè non contingat simul haberi assensus contradictorios, dum cognoscit, v.g. per scientiam vniuersalem rectam, quod nullum turpe sit faciendum; & subsuntur ex passione, quod hoc turpe, quod est fornicatio, sit faciendum: scientiam enim rectam vniuersalem, quando subsuntur particularis contradictoria ex passione, solum ait S. Thomas manere in habitu; non autem in actu; & idè non simul haberi assensus contradictorios, cum habitus, & actus non opponantur contradictoriè; sed habitus opponatur habi bitui, & actus actui.

Et denique si contingat, per passionem omnino im-

pediri vsus rationis pro iudicio particulari secundum virtutem, vt videtur accidere, quando quis actualiter peccans, actualiter sentit remorsum conscientia, & habet actualem notitiam, quod malè agat; adhuc poterit dici, quod passio superet rationem cum sua scientia: quia illud ipsum iudicium rectum particulare, quod actu habetur, facit passio vt solum leuiter, & superficialiter apprehendatur, sicut & apprehenduntur carmina Empedoclis ab iis, qui illa proferunt tempore ebrietatis, aut somni, vt habet Aristoteles 7. Ethic. cap. 3. & S. Thomas 1. 2. quest. 77. art. 2. cit. ad 5. Atque ita vt res tota vnico verbo concludatur, potest passio esse causa peccati, & indirectè superare rationem: quia potest facere, vt minor propositio, quæ est domina actionis, vel actu non subsumat secundum rationem, vel si subsuntur, solum leuiter penetratur, & sicut carmina Empedoclis tempore ebrietatis, aut somni, vt concludit Aristoteles 7. Ethic. cap. 3. cit. in fine, & nos supra explicauimus hoc ipso libro, disputat. 37. num. 10.

Quod si vrgeas ex hac doctrina, quod passio vincat rationem, & quod peccatum, qui propriè est defectus in voluntate, non contingat sine defectu in intellectu, siue hic sit omissio recti iudicij particularis secundum virtutem, siue saltim debilior, & minùs efficax illius penetratio, vt iam diximus, non posse saluari plures articulos, qui Parisiis dicuntur fuisse definiti sub pena excommunicationis, contra oppositum sentientes, vt refert Capreolus in 2. disp. 2. quest. 1. artic. 2. in argum. & specialiter hos tres, qui tanquam erronei fuerunt damnati, vt videre est apud Vasq. 1. 2. disput. 128. cap. 2. num. 4. & apud Corduben. lib. 2. quest. qu. 13. & apud Scholasticos in 3. d. 36. Si ratio est recta, etiam voluntas est recta. Stante scientia vniuersali, & particulari in intellectu, voluntas non potest in oppositum. & Existente voluntate in vltima dispositione per intellectum ad aliquem actum, non potest in oppositum. Nam, si prauitas, & defectus in voluntate semper est cum aliqua prauitate, & defectu in intellectu, vt iam diximus, falsum est, quod possit ratio esse recta, & voluntas esse non recta; vel quod necessariò, quando ratio est recta, etiam voluntas sit recta, & quod stante recta scientia in vniuersali, & in particulari, & per illam existente voluntate in vltima dispositione ad actum, non possit voluntas operari oppositum, vt definitur per illos articulos.

Respondeo primò ex Godofredo quodlib. 8. quest. 5. & apud Capr. loco cit. art. 3. in responsione ad 1. articulos illos Parisienses indigere magna correctione; quia eorum aliqui sunt falsi, & aliqui sibi inuicem contradicunt, & repugnant veræ doctrinae, potissimum S. Thomæ, & ex Egidio, & aliis multis apud Capr. ibid. fuerunt definiti, non conuocatis omnibus Doctores Parisiensibus; sed ad requisitionem, & instantiam aliquorum tantum Capitulum; & excommunicatio fuit postea reuocata per D. Stephanum Episcopum Parisiensem, in quantum dicti articuli tangunt doctrinam S. Thom. Quare, si in aliquo non possent saluari, non propterea multum referret: & si contendant, posse in voluntate esse defectum, & peccatum, etiam quando defectus in intellectu est planè nullus, non est de illis curandum, vt notat Vasquez disput. 128. cit. cap. 4. num. 7.

Deinde Respondeo ex dictis, supra, hoc ipso libro, disput. 37. num. 11. absolute, & simpliciter idè posse voluntatem esse non rectam, quando ratio est recta; quia potest liberè cessare ab illa rectitudine rationis, & intensius, vel efficacius attendere ad iudicium concupiscentia,

7. Quomodo voluntas semper sit recta, quando ratio est recta, & semper defectus in voluntate supponat aliquem defectum in ratione.

8. Articuli Parisienses quædam sint antedicti.

concupiscentia, vel passionis non rectum: vt enim dicitur 3. *Ethic. cap. 5.* quauis omnes appetant id, quod bonum eis videtur; adhuc tamen virtutes, & vitia sunt in nostra potestate: quia vnusquisque sibi quodammodo causa est, vt hoc, vel illud sibi videatur, quatenus, scilicet, voluntarie attendit magis, vel minus ad hoc, vel illud, quod est secundum virtutem, vel secundum vitium. Et quauis fortasse non sit in potestate voluntatis, vt profequatur, v.g. bonum honestum, quando illi solum leuiter, & debiliter, vel etiam nullo modo proponitur per iudicium particulare rationis, & ex huiusmodi defectu, qui contingit in intellectu, sequatur in voluntate necessitas, quoad specificationem, vt notat Vasq. *disp. 128. cit. cap. 5. num. 4. §. Quae vero pro quinta sententia.* semper tamen manet libertas, quoad exercitium, & vt voluntas non sequatur bonum delectabile, quod fortius, & efficacius illi proponitur ex concupiscentia, & passione: & hoc ipso, quod voluntas non profequitur quoad exercitium tale bonum, & non consentit peccato, recurrit in intellectu noua consideratio, & maior penetratio honestatis, & efficacius haec proponitur, & contra propositio delectationis euadit debiliior, & minus efficax, vt constat experientia, & subdit Vasquez *num. 14. cit.*

Nec multum differt ab hac solutione illa alia, quam tradit Henric. Gandau *quodl. 10. qu. 10.* & ex illo Scot. in 3. d. 36. *qu. vnica. §. Secundus articulus.* quod haec propositio: *Existente, vel stante in intellectu aliqua notitia, vel scientia vniuersali, & particulari, & existente voluntate in vltima dispositione ad aliquem actum, non potest voluntas in oppositum.* Solum est admittenda in sensu composito, si, scilicet, fieri debeat compositio, & coniunctio actus oppositi, cum illa scientia, & vltima dispositione; non autem est admittenda in sensu diuiso, si illa ipsa scientia, & vltima dispositio cessare debeat, vel reddi debiliior, & inefficax ex ipsa libertate voluntatis: & in articulis Parisiensibus solum secundo modo est declarata erronea, non autem primo. Nam, quemadmodum in syllogismis speculatiuis non potest intellectus in oppositum conclusionis, quae sequitur ex praemissis, dum ipsae praemissae manent positae, & concessae, vt patet ex defensione syllogismi, 1. *Prior. cap. 1.* id est, in sensu composito cum ipsis praemissis; bene autem potest, si ipsae praemissae non maneant, id est, in sensu diuiso: ita & in practicis non potest non sequi actio in sensu composito, id est, si ponantur manere scientia vniuersalis, & particularis, ex qua illa sequitur tanquam conclusio ex praemissis, vt supra diximus ex Aristotele 7. *Ethic. cap. 3.* bene autem potest non sequi in sensu diuiso, id est, si illae non maneant. Et hoc idem etiam sentit Capr. in 2. d. 24. *quest. 1. art. 3. in solutionibus argumentorum contra 5. conclusionem.* vbi ait, voluntatem determinari a iudicio intellectus, quoad specificationem; & stante tali iudicio, vel ex suppositione, quod ipsa voluntas non faciat illud cessare, & imperet intellectum melius deliberare, ipsam voluntatem necessariò eligere necessitate ex suppositione; non autem necessitate simpliciter: & d. 39. *qu. vn. art. 3. in responsione ad 7. contra 2. conclus.* vbi docet, quod stante conscientia vniuersali, & particulari de aliquo agendo, aut non agendo, non potest voluntas contra ipsam agere: bene autem potest, si illa non stet, sed repellatur per iudicium contrarium formaliter, vel virtualiter. Et clarissime in 3. d. 36. *quest. vnica. art. 3. in fine responsionis ad 1. Scoti contra duas primas conclusiones.* vbi iuxta doctrinam S. Thomae concludit, quod, quan-

uis possibile sit, aliquem male eligere secundum voluntatem, & simul habere actu rectam scientiam de agendis in vniuersali, & habitu de agendis in particulari; impossibile tamen est, aliquem male eligere, & peccare secundum voluntatem, & simul habere actu rectam scientiam, & estimationem de agendis in vniuersali, & in particulari, & perfectum, & vltimum actum prudentiae, & nunquam appetitum aliquem animale, aut rationale tendere in oppositum illius, quod vltimè sibi proponitur, vt bonum, & praecipitur per facultatem apprehensiuam: quia, scilicet, vt habet S. Thomas *quest. 16. de malo, art. 2.* appetitus in vniuersum nihil est aliud, nisi inclinatio in bonum; & sicut appetitus naturalis consequitur formam naturalem: ita & appetitus sensitiuus, vel intellectiuus sequitur formam apprehensam per sensum, aut per intellectum, non quidem necessariò quoad exercitium, si loquamur de appetitu intellectiuo; sed quoad specificationem, vt bene notat Contr. 1. 2. *quest. 77. art. 1. §. Nota autem pro maiori intellectu.*

DISPVT. XII.

Quomodo peccatum ex passione dicatur esse ex infirmitate; & omne peccatum dicatur habere principium ex hac passione, quae est amor sui.

1. Peccatum ex passione rectè dicitur ex infirmitate, quia passiones sunt infirmitates animae.
2. Quod sit ex passione, est verè peccatum.
3. Passio etiam quando ligat rationem, non excusat a peccato.
4. Quae sunt tempore amentiae, possunt imputari ad culpam, si amentia habuit principium in voluntate.
5. Amor sui est principium omnis peccati.
6. Amor, vel amicitia ad alios semper originatur ex amore sui.
7. Ponuntur difficultates, quod amor sui non possit esse principium omnis peccati.
8. Quomodo amor concupiscentiae semper causetur ex amore amicitiae.
9. Quomodo odium sui semper causetur ex amore sui, nec possit quis, per se loquendo, odisse se.
10. In quo genere causa amor sui sit principium, & causa omnis peccati.
11. Amor sui, qui est causa peccati, est actus voluntatis.
12. Amor in communi acceptus etiam dicitur de actu appetitus sensitiuus.
13. Quomodo principium omnis peccati dicatur esse concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitae.
14. Irascibilis, & concupiscibilis largè accepta, non solum dicitur de appetitu sensitiuo; sed etiam de intellectu.

PECCATUM, quod modò explico, & contin- git ex passione, rectè dicitur esse peccatum ex infirmitate, vt notat S. Thomas 1. 2. *quest. 77. art. 3.* & *quest. 3. de malo, art. 9. in corp.* & nos supra indicauimus hoc ipso lib. disp. 15. num. 2. & appellatio sumitur per similitudinem, aut analogiam ad infirmitatem corporis: nam, quemadmodum corpus animalis tunc dicitur esse infirmum, quando aliquis humor, aut membrum non subditur virtuti regitiuae, & motiuae totius, & excedit, v.g. in caliditate, aut frigiditate; aut habet aliquam aliam in-

1. Peccatum ex passione rectè dicitur esse infirmum, quia passiones sunt infirmitates animae.

inordinationem, propter quam debilitatur, aut impeditur operatio debita, & conueniens secundum naturam: quomodo oculus, v.g. ex Aristotele *lib. 10. de hist. animal. cap. 1.* tunc est infirmus, & male habet, quando lippitudinem orear, aut non videt, aut post visionem aliqua turbatione afficitur, aut aliqua videndi impotentia rursus tentatur; ita & animae infirmitas tunc contingit, quando illius partes, id est, potentiae, non subduntur virtuti regitiuae illarum, quae est recta ratio, & propter huiusmodi inordinationem impediuntur operationes conuenientes, & debita homini secundum rationem: quod tunc fit, quando passiones concupiscibilis, aut irascibilis vincunt rationem, cum sua scientia vniuersali, & contra illam trahunt voluntatem, vt iam explicauimus. Vnde & Stoici huiusmodi passiones appellabant agitudines animi, vt est apud Mar. Tull. *lib. 4. Tuscul.* & apud S. Augustinum *lib. 14. de ciuit. cap. 7. tom. 5.* Et Aristot. 7. *Ethic. cap. 8.* tam incontinentiam, quam incontinentiam ait esse similem morbis; sed illum esse similem aquae intercuti, & tabi, quia est continua; & hanc esse similem morbis comitialibus, quia non est continua.

Quod si vrgas, apertam videri implicantiã, quod aliquis actus sit peccatum, & quod proueniat ex infirmitate: siquidem, in quantum peccatum, necesse est, vt subdatur voluntati, & libertati, & in quantum est ex infirmitate, videtur prouenire ex quadam necessitate, & contra voluntatem, vt patet in iis motibus corporalibus, qui contingunt ex infirmitate corporali, v.g. ex paralyfi. Respondet S. Thomas 1. 2. *quest. 77. art. 3. ad 3.* subdi quidem huiusmodi actus voluntati, & libertati, hoc ipso, quod sunt peccata, & voluntatem, & libertatem, dum ad illos fertur, & trahitur per passionem, non ferri expeditam, & liberam; sed impeditam per passionem, tanquam per infirmitatem, ab actu opposito; & hoc importari, dum appellantur peccata ex infirmitate: sic enim etiam in corporalibus subditur quidem ambulatio, v.g. in homine claudò, virtuti ipsius ambulatiuae; sed haec, dum illam efficit, solum efficit, provt impedita per curuitatem, aut breuitatem tibiae; & idè claudicatio absolute dicitur esse ex tibiae infirmitate.

Et quia saepe accidit, vt haec ipsa impeditio voluntatis ex passione sit voluntaria, & dependens à voluntate; idè absolute non excusatur, qui ex illa facit actum alioqui indebitum, & peccatum: vt enim bene explicat S. Thomas *quest. 3. de malo, art. 10. in corp.* & 1. 2. *quest. 77. art. 8.* etiam necessitas, quando est ex suppositione alicuius, quod absolute subiacet voluntati, non excusat, neque tollit rationem peccati, vt patet, v.g. in morte illius, quae necessariò sequitur ex suppositione, quod gladius sit illi infixus in viscera: sicut enim haec mors rectè imputatur ad culpam mortalem infidenti voluntarie gladium: quia, etiamsi ipsa mors sequatur necessariò ex infixione supposita; ipsa tamen infixio voluntaria est, & absolute sequitur mors, ex suppositione alicuius, quod subiacet voluntati; ita & praua electio, quae fortè necessariò sequitur ex ligamine, aut impeditione rationis per passionem, imputatur peccato: quia absolute hoc ipsum ligamen, aut impeditio rationis, est voluntaria, cum fuerit in potestate voluntatis illam repellere, si ab initio intentio animae non fuisset vehementer applicata ad actum passionis, & appetitus sensitiuus; & sic distracta, aut auersa à considerando in particulari, id, quod habitualiter in vniuersali cognouit secundum rationem, & dictamen virtutis; & quod si fuisset actualiter, & bene considera-

2. Quod sit ex passione, est verè peccatum.

3. Passio, etiam quando ligat rationem, non excusat a peccato.

tum, & cognitum, efficaciter intulisset electionem oppositam: & cum absolute sit in potestate voluntatis, applicare, vel non applicare ad aliquid intentionem animae, etiam est absolute in potestate illius excludere impeditionem, & ligamen rationis per passionem; & idè etiam actus, qui necessariò sequitur ex suppositione talis ligaminis, absolute est voluntarius, & non excusatur à culpa, siue veniali, siue mortali.

Secus verò esset, si haec impeditio, aut ligatio rationis, ita proueniret ex passione, vt non esset in potestate voluntatis eam repellere, vt, v.g. si passio tanta esset, & tam subita, vt statim in infaniam verteret, & omninò tolleretur vsus rationis: tunc enim quidquid ex illa sequeretur, vacaret culpa: sicut & vacant alij actus infaniam hominis, & simpliciter non habentis vsus rationis.

Dixi autem, si passio esset tam subita: quia, si ab initio potuisset voluntas eam impedire, ne tantum excreceret, & absolute fuisset passio in potestate illius, quantum ad principium, adhuc posset imputari ad culpam, quae postea committerentur tempore infaniam per illam inducta, vt subdit S. Thomas 1. 2. *quest. 77. art. 7.* & *quest. 3. de malo, art. 10. cit. in fine corp.* quia similiter etiam imputantur, quae sunt tempore ebrietatis, quando illius principium est voluntarium, & fuerunt in ipsa sufficienter praecognita.

Atque ex his intelligitur, quomodo passio, aut infirmitas excuset, aut non excuset à peccato: vt enim bene explicat S. Thomas 1. 2. *quest. 77. art. 7. cit. & qu. 3. de malo, art. 10.* non excusat, si non sit adeo vehemens, vt omninò auferat iudicium rationis, & etiam quantum ad principium sui non sit in potestate voluntatis; & culpa inordinatae operationis, quae fit ex passione, potest etiam esse mortalis, si sit ex deliberatione, vel saltem deliberatè ab ipso initio non sit repulsa; vel impedita passio, ne multum excreceret, cum tamen posset, vt subdit S. Thom. *qu. 77. cit. art. 8.*

Quo vero modo, cæteris paribus, peccatum ex passione sit leuius, quando passio est antecedens, vt docet idem S. Thomas *art. 6. satis supra* explicauimus *lib. 1. disp. 24.* dum ageremus de inuoluntario ratione concupiscentiae.

Circa alteram partem disputationis affirmat similiter S. Thom. 1. 2. *quest. 77. cit. art. 4.* quod principium omnis peccati sit amor sui, qui ex S. August. *lib. 14. de ciuit. c. 28. tom. 5.* dicitur facere ciuitatem Babylonis, id est, ipsam vniuersitatem peccatorum, vsque ad contemptum Dei: si enim loquamur de peccato, provt dicit ipsum actum inordinatum, & ipsam actualemente conuersionem ad bonum commutabile, quo solummodo potest habere causam per se, vt supra diximus *disp. 38. num. 1.* ex eodem S. Thom. 1. 2. *quest. 75. art. 1.* certum est, quod semper procedit ex aliquo inordinato appetitu alicuius boni temporalis, quando transit ad actum externum, vel certè est ipsemet appetitus inordinatus, quando non transit; & quia quod aliquod bonum temporale inordinatè appetatur, semper procedit ex hoc, quod inordinatè ametur is, cui tale bonum appetitur, cum semper amor concupiscentiae, qui est circa bonum, quod concupiscitur, procedat ex amore amicitiae, qui est circa illum, cui tale bonum concupiscitur, vt patet ex eodem S. Thom. 1. 2. *quest. 26. art. 4.* & finis, qui dicitur, cuius gratia, solum ametur propter finem cui, & ab hoc mensuretur & reguletur quoad suam amabilitatem, & cum illo simul compleat vnam rationem finis, vt probatur in *Physicis*; semper debet talis appetitus inordinatus tandem referri,

4. Quae sunt tempore amentiae, possunt imputari ad culpam, si amentia habuit principium in voluntate.

5. Amor sui est principium omnis peccati.

6. Amor, vel amicitia ad alios, semper originatur ex amore sui.

referri, tanquam in primum principium, & primam radicem, in ipsum inordinatum amorem sui; non, quia immediatè, & proximè non possit aliquis appetitus inordinatus etiam provenire ex amore inordinato alterius: vt, si amico, v. g. inordinatè appetas turpem delectationem, aut turpe lucram; sed, quia omnis amor alterius primò originatur ex amore sui, & tandem in hunc referitur, cum aliorum omnium finis aliquo modo semper simus nos ipsi, vt dicitur 2. *Phys. text. 24.* & quod absolutè est bonum, ita sit absolutè amabile, vt tamen specialiter illud sit vnicuique amabile, quod est bonum vnicuique, vt dicitur 8. *Ethic. cap. 2. & 5.* & certum sit, quòd omnis amabilitas per amorem amicitiae est quaedam sociabilitas, & hæc solùm proueniat & originetur ex indigentia; & is tantùm non veniat in societatem cum aliis, qui nullus est indigens, vt probat Aristoteles 1. *Politico. cap. 2.* & idèd amor alterius, vel amicitia ad alterum semper originetur ex amore sui, vel ex amicitia ad se ipsum, cum semper amicum amantes, quod sibi ipsis bonum est, ament, & bonus vir amicus effectus, bonum ei fiat, cui est amicus, vt dicitur 8. *Ethic. cap. 5. citato.*

7. *Ponuntur difficultates, quòd amor sui non possit esse principium omnis peccati.*

Sed contrà potest occurrere multiplex difficultas. Primò enim appetitus inordinatus, quo quis sibi ipsi inordinatè appetit aliquod bonum, v. g. delectationem illicitam, non videtur vllò modo posse causari ex actu inordinato amoris sui, cum actus non sit nisi vnus, qui simul terminatur ad delectationem, quæ appetitur, & ad se ipsum, cui appetitur; & certum sit, quòd idem non potest esse principium, aut causa sui ipsius. Deinde peccatum odij, quo quis peccat erga se ipsum, dum, v. g. se ipsum occidit, impossibile videtur, quòd possit causari, aut principari ex amore sui; sicut nec odium alterius potest principari ex amore alterius, id est, vnum contrarium ex altero, si loquamur de principatione in genere causæ efficientis, aut finalis, cum vnum contrarium non efficiatur ab altero, sed destruat; neque efficiatur gratia alterius. Tertio, non apparet, de quo amore sit sermo, quando dicitur amor sui esse principium omnis peccati: si enim loquamur de amore quasi innato, & naturali, hic malus non est, vt pote insitus ab ipsa natura, & acceptus à Deo; & idèd nec potest dici principium, aut causa omnis peccati: si verd loquamur de amore elicitò, sepius accidit, vt dum actu peccatur, nullus huiusmodi actus amoris erga seipsum eliciatur, vt, v. g. dum quis furatur, vel occidit in gratiam amici, nec quicquam cogitat de seipso.

Et similiter, si loquamur de amore sui, provt dicit actum voluntatis, & appetitus rationalis, minus aptè de illo agitur, dum tractatur de causa peccati ex parte appetitus sensitiui, quæ est passio, & infirmitas; & si loquamur de amore sui, provt dicit actum appetitus sensitiui, non apparet, quonam modo ex iam explicatis de passione in vniuersum, possit trahere voluntatem, & superare rationem in omni actu peccati, id est, vtrum per distractionem intentionis animæ, an per viam contrarietatis, vel per corporalem immutationem, vt patet ex S. Th. 1. 2. *qu. 77. art. 2. & 3.*

8. *Quomodo amor concupiscentia semper causatur ex amore amicitia.*

Ad primum respondeo ex S. Thoma 1. 2. *qu. 26. artic. 4.* & Contr. 1. 2. *qu. 77. art. 4. §. Ponit minorem.* eundem actum appetitus, qui simul est amor concupiscentia, provt terminatur ad id, quod appetitur, & simul est amicitia, provt terminatur ad illum, cui appetitur, in tantum dici, provt est amicitia, esse principium sui ipsius, provt est concupiscentia, in quantum amabilitates ipsorum obiectorum principiantur ad inuicem, & amabilitas per-

sonæ, cui bonum appetitur, facit quodammodo amabilitatem in ipso bono, quod appetitur, eamque regulat, & mensurat: hinc enim fit, vt etiam actus prius, & principalis dicatur terminari ad personam, & posterius & minus principaliter ad bonum. Et quemadmodum amor finis simpliciter vltimi dicitur causare amores aliorum finium, qui dicuntur non vltimi simpliciter; quia omnes alij sunt quædam participationes illius, & ad illum referuntur, sicut imperfectum ad perfectum, eiusque motio semper repetitur, saltem virtualiter, in motionibus aliorum, vt patet ex S. Thom. 1. 2. *qu. 1. art. 6.* ita & amor finis, qui dicitur vltimus non simpliciter, sed solùm respectu bonorum commutabilium, & est ipse homo, propter quem omnia amantur, vt habet idem S. Thomas in 2. d. 42. *art. 2. in corp.* dicitur causare amores aliorum finium, qui etiam inter bona commutabilia dicuntur non vltimi; quia omnes alij solùm amantur propter ipsum, eiusque amor, vel formaliter, vel saltem virtualiter semper reperitur in amoribus aliorum.

9. *Quomodo odium sui id per causam ex amore sui, nec possit quia, per se, quando, odium se.*

Ad secundum Respondeo, etiam peccatum odij, quo quis dicitur odisse seipsum, dum se occidit, principari ex amore sui: nam, quemadmodum odium simpliciter, necessariò præsupponit amorem simpliciter, & solùm ab illo potest causari, vt probat S. Thomas 1. 2. *qu. 29. art. 2.* siquidem idèd aliquid potest odio haberi; quia est disconueniens, & contrarium bono, quod amat; ac proinde semper odium, & displicitia alicuius mali supponit amorem, & complacentiam boni oppositi; ita & odium sui necessariò præsupponit amorem sui, & absolutè est impossibile, vt quis, per se loquendo, seipsum odiat, sibi que vellet malum, vt malum, vt probat S. Thomas eadem *qu. 29. art. 8.* siquidem bonum est, quod naturaliter vnunquodque appetit, 1. *Ethic. cap. 1.* nec potest aliquid appeti, nisi sub ratione boni; & idèd etiam mors, quam aliquis sibi appetit, dum se occidit, non potest appeti sub ratione mali, & ex odio, vel ex displicitia, quam ille habeat de seipso; sed solùm sub ratione boni, & ex complacentia: siquidem solùm appetitur, in quantum apprehenditur necessaria, aut conueniens ad vitandum aliud malum, quod tunc æstimatur maius, & magis mouet, vt notat Valsq. 1. 2. *qu. 77. in notatione ad a. 4.* & quòd aliquis dicitur odio habere seipsum, non contingit nisi per accidens, vt subdit S. Thomas *qu. 29. art. 4. cit.* in quantum, scilicet, vult sibi aliquid sub ratione boni; quod tamen reuerà est tantummodo conueniens, & bonum secundùm quid; simpliciter autem, & absolutè est malum.

Neque est eadem ratio de odio alterius, & de odio sui: cum enim sit necessarium, vt omne odium semper principietur ex aliquo amore; non tamen est necessarium, vt odium alterius principietur ex amore illius, cum possit principari ex amore alicuius tertij, vel etiam ex amore sui ipsius; & contrà est necessarium, vt odium sui, qualecunque tandem sit, semper principietur ex amore sui, cum nullus sit alius amor, ex quo possit principari. Neque hoc est principari vnum contrarium ab altero contrario, siue in genere causæ efficientis, siue in genere causæ finalis, cum velle sibi aliquid malum sub ratione boni, & in quantum remouet aliud malum, verè sit velle sibi bonum, & idèd non contrarietur amori sui.

Quòd si quæras, in quo genere causæ amor sui dicatur principium, vel causa omnis peccati, & vtrum in genere causæ efficientis, an verò in genere causæ finalis. Respondeo ex Contr. 1. 2. *qu. 77. art. 11.*

10. *In quo genere cause amor sui sit principium ex causa omnis peccati.*

art. 4. §. Ponit minorem. & §. Tertio, potest dici. Si amor sui accipitur ratione obiecti, qui est ipsemet operans, & amans alia sibi, & propter se, esse causam in genere causæ finalis; quia finis, cui, hoc modo est causa respectu finis, qui dicitur, cuius, vt probatur in Physicis: si verò accipitur ratione ipsius actus, esse causam in genere causæ efficientis; quia etiam actus amoris, vel intentionis, qui est circa finem, est causa efficiens aliorum actuum, qui sunt circa media.

11. *Amor sui, qui est causa peccati, est actus voluntatis.*

Ad tertium respondeo primò, quando dicitur amor sui esse principium omnis peccati, propriè esse sermonem de amore elicitò, & hoc non quocunque, sed inordinato, id est, illo, quo quis se ipsum constituit finem bonorum commutabilium, ad quæ inordinatè conuertitur per peccatum, cum non possint referri in Deum, aut esse volita propter Deum: nam ad peccatum non sufficit solus actus appetitus sensitiui; sed requiritur etiam actus voluntatis, vt ex se patet; & ex his nullus est alius, qui possit dici principium, & causa respectu aliorum, quando sunt mali, & inordinati, nisi ille, qui est amor vltimi finis bonorum commutabilium, id est, amor sui ipsius, vt iam diximus ex S. Thoma in 2. *dist. 42. art. 2. in corp.* sicut enim finis, qui est simpliciter vltimus, per hoc, quod est primus in intentione, est prima causa, & primum principium aliorum actuum, qui possunt in ipsum referri; ita & finis, qui dicitur vltimus non simpliciter, sed solùm in genere bonorum commutabilium, id est, ipse operans, similiter per hoc, quòd est primus in amore, & intentione, est principium aliorum actuum, qui consequuntur circa bona commutabilia.

Neque ad hoc est necessarium, vt actu de illo cogitetur, dum alij actus dicuntur ab illo principari, & causari; sed satis est, si eius intentio, & motio reperiat in illis, saltem virtute, vt etiam contingit respectu finis simpliciter vltimi, vt notat S. Thomas 1. 2. *qu. 1. art. 6 ad 3.* in quantum, scilicet, ex illius amore iam manet determinatio, vt ipsi, & propter ipsum amentur cætera; sicut & in motu ambulationis, quam quis efficit propter aliquem finem, manet determinatio, vt omnes passus fiant propter illum, etiam si actu de illo non cogitetur.

Nec minus aptè dicendus est S. Thomas, dum agit de causa peccati ex parte appetitus, quæ est passio, & infirmitas, explicare etiam causam ex parte voluntatis, cum etiam hæc communiter sit coniuncta cum passione, & infirmitate ex parte appetitus, imò & sit prima radix omnis huiusmodi passionis, & infirmitatis, vt probatur 1. 2. *qu. 27. art. 4.* & per illam trahat voluntatem ad omnes alios actus peccati, & superet rationem, cum sua scientia, omnibus modis iam explicatis.

12. *Amor in communi acceptus etiam dicitur de actu appetitus sensitiui.*

Deinde Respondeo, quando dicitur amor sui esse principium omnis peccati, posse esse sermonem de amore sui communiter accepto, provt comprehendit tam amorem intellectualem, qui est actus voluntatis, quam amorem animale, qui est actus appetitus sensitiui; sicut enim amor in vniuersum, ex quo S. Dionysius *cap. 4. de diu. nominibus*, ait agere omnia agentia, quæcumque agunt, accipitur communiter, provt comprehendit sub se omnem amorem, id est, intellectualem, rationalem, animale, & naturale, vt patet ex S. Thoma 1. 2. *qu. 28. art. 6. ad 1.* ita & amor sui, ex quo dicitur agere omnis, qui peccat, est accipiendus communiter, provt comprehendit amorem intellectualem, & animale, cum reuerà ad causandum actum peccati, communiter vterque concurat. Et similiter occasione amoris animalis, qui est passio, & infirmitas, rectè S. Thomas agit communiter de amore sui, cum sem-

Baldelli Theol. Moral.

per ad causandum peccatum, simul cum amore animali, qui est passio, etiam concurrat amor intellectualis, qui est actus voluntatis.

Et eandem ob causam, inter causas omnium peccatorum, rectè agit S. Thomas 1. 2. *qu. 77. art. 5.* etiam de illis tribus, quæ enumerantur 1. *Joan. 3.* dum dicitur, omne, quod est in mundo, id est, in ipsa quasi ciuitate, & vniuersitate peccati, aut esse concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ; quia enim amor sui, qui est causa omnis peccati, vt iam explicauimus ex art. 4. necessariò includit inordinatum amorem, vel appetitum etiam boni, quod quis sibi vult, dum inordinatè se amat, non potest etiam hic amor huiusmodi boni non esse causa omnis peccati, sicut & est ipse amor sui.

13. *Quomodo principium omnis peccati dicitur esse concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.*

Et, quia huiusmodi bonum dupliciter potest appeti, vel esse obiectum appetitus sensitiui, in quo sunt passiones, & infirmitates animæ, causantes peccatum, id est, vel absolutè, & præscindendo à ratione ardui, quam includat, quomodo est obiectum concupiscentia, vel includendo rationem ardui, quomodo est obiectum irascibilis, vt dicitur 1. 2. *qu. 23. art. 1.* rectè pro hac vtraque assignantur illa tria, id est, concupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum pro parte concupiscentia; & superbia vitæ, pro irascibili: quia enim concupiscentia, vel actus concupiscentia in vniuersum est duplex, vt dicitur 1. 2. *qu. 30. art. 3.* id est, naturalis, quæ est de bono conueniente naturæ pro ipsa conseruatione indiuidui, aut speciei, vt est, verbi gratia, cibis, & potus, & res venereæ; & concupiscentia animalis, quæ est de bono conueniente secundum apprehensionem tantummodo imaginationis, aut alterius sensus, vel potentie interioris, vt est, verbi gratia, ornatus vestium, possessio pecuniæ, & similia; rectè illa significatur per concupiscentiam carnis, intelligendo hoc nomine, quicquid appetitur propter carnem, siue in indiuiduo, siue in speciei, id est, propter conseruationem indiuidui, aut speciei: & hæc rectè significatur per concupiscentiam oculorum, intelligendo hoc nomine, quicquid appetitur; quia apprehenditur, vt conueniens, siue oculis, siue potentiis aliis apprehensiuis, & simul per hanc vtranque concupiscentiam rectè comprehenduntur omnes concupiscentia, aut passionis partis concupiscentia, cum nulla sit, quæ ad has non possit reduci.

Et quia superbia in vniuersum est appetitus inordinatus excellentiæ, parti irascibili rectè tribuitur superbia vitæ, & per hanc rectè comprehenduntur omnes passiones, quæ pertinent ad irascibilem, cuius est arduitatem peruenire, eique excellere, & non subesse. Neque fuit necessarium, vt etiam irascibili assignaretur quasi duo genera, ad quæ possent reduci omnes passiones illius, sicut fuerunt assignata concupiscentia: omnes enim passiones irascibilis conseruantur, vt inquit S. Thomas *ibid.* concupiscentia animalis; quia, scilicet, omnes proueniunt ex apprehensione interna, qua sola potest apprehendi arduitas, quæ reperitur in bono: & idèd pro omnibus satis fuit assignare superbiæ vitæ, quæ similiter solùm dependet ex potentiis apprehensiuis internis; & idèd numeratur inter peccata spiritualia; non autè inter carnalia, & ex proprio obiecto, quod verè est arduum, ponitur in ipsa irascibili, & in subiecto, vt patet ex 1. 2. *qu. 162. a. 3.* accipiendo tamen nomen irascibilis, vt ibi dicitur, non stricte, & propriè, provt solùm est pars appetitus sensitiui, sicut & ira propriè sumpta est passio eiusdem; sed accipiendo largius, provt etiam pertinet ad appetitum intellectualem, cui similiter ali-

quando tribuitur ita, vt quando illam attribuimus Deo, & Angelis, non quidem secundum passionem, sed solum secundum iudicium iustitiae iudicantis.

14. Irascibilis, & concupiscibilis, largè accepta, non solum dicitur de appetitu sensitiuo, sed etiam de intellectu.

Et qua ratione largè accipitur irascibilis, quando dicitur esse subiectum superbiae, id est, non solum pro vt pertinet ad appetitum sensitiuum; sed etiam pro vt pertinet ad intellectiuum: eadem ratione etiã largè est accipienda superbia, id est, pro vt arduum, quod est illius obiectum, non solum inuenitur in sensibilibus; sed etiam in spiritualibus, & intelligibilibus, vt ibidem subditur: & hoc modo accepta melius dicitur hoc loco, quod sit causa omnis peccati in irascibili, & magis adquatè assignatur, quomodo sit causa, id est, non solum per passionem, quae circa humilimodum arduum excitatur in appetitu sensitiuo; sed etiam per actum, & motum ipsius appetitus intellectiuo. Et hoc totum, quod dicimus ex S. Thoma de duplici acceptione irascibilis, & superbiae, potest similiter intelligi, etiam de acceptione concupiscibilis, & concupiscentiae, vt notat Conr. 1.2. q. 77. art. 5. §. Procedit ad principalem minorem. Similiter enim concupiscibilis, quauis propriè, & strictè accepta, solum sit pars appetitus sensitiuo, sicut & concupiscentia est passio eiusdem; accepta tamen largius, & minus propriè, potest etiam pertinere ad appetitum intellectiuum; & concupiscentia largè accepta potest comprehendere, tam passionem illius, quam actum, & motum huius; & hoc modo melius assignatur, tanquam causa omnis peccati in concupiscibili, cum assignetur, tam vt causans per passionem, quam vt causans per actum, & motum voluntatis.

Et quauis praeter haec tria plures aliae possint esse cause, & radices peccatorum, vt, g. illa, quae numerantur, vt vitia, vel vt peccata capitalia; nullae tamen sunt aliae, quae sint cause, vel radices vniuersalissimae omnium: & idèd à S. Thoma rectè fuerunt inter causas vniuersales solum explicatae, inordinatus amor sui, & inordinatus amor boni, qui semper est cum amore sui, & sufficienter comprehenditur sub illis tribus.

Quo verò modo peccatum aueretur ex passione, & possit, vel non possit quis totaliter excusari à peccato ratione passionis, & peccatum possit esse mortale, etiam quando est ex passione, de quibus agit S. Thomas 1.2. quaest. 77. cit. art. 6. 7. & 8. facilia ex se sunt, & magna ex parte sunt explicata, dum ageremus de concupiscentia lib. 1. disp. 24.

DISPUT. XLII.

De causa peccati, quae est ex parte voluntatis, & dicitur malitia.

1. Peccatum ex malitia quodnam sit.
2. Quomodo possit contingere, vt quis peccet ex certa malitia, vel de industria.
3. Quomodo etiam is, qui peccat ex certa malitia, sit ignorans.
4. Malitia, quae dicitur esse causa peccati ex parte voluntatis, quid propriè sit.
5. Peccatum ex habitu est peccatum ex certa malitia.
6. Habitus malus, siue existat in voluntate, siue in appetitu, ligat rationem.
7. Non omne peccatum ex certa malitia, est peccatum ex habitu.
8. Quomodo omne peccatum ex malitia sit peccatum in Spiritum sanctum.
9. Peccatum ex malitia est grauius, quam peccatum ex infirmitate, quia est magis perfectè & voluntarium.
10. Et quia est diuturnius.

11. Et quia continet deordinationem circa primum principium, qui est finis & bonum virtutis.

OLYNTATEM carentem directione regulae rationis, & legis diuinæ, & intendentem aliquid bonum commutabile, esse causam peccati, pro vt hoc nomine intelligitur ipse actus inordinatus, & inuoluitur tam entitas actus, quam inordinatio ipsa, iam diximus, & explicauimus supra, hoc ipso lib. 1. disp. 38. ex S. Th. 1.2. q. 75. art. 1. & quando causat actum peccati pro arbitrio, & ex certa scientia, & cognitione malitiae, & sine impetu passionis, communiter dicitur, quod cum causet ex malitia, sumpta denominatione à malitia actus exterioris, cuius sola ipsa voluntas est causa per suum actum interiorem, vel à malitia habitus, ex quo communiter inclinatur, & trahitur ad illum causandum, fatis indicauimus supra disp. 15. n. 2. ex eodem S. Thom. 1.2. q. 78. praecipue art. 3. & 2.2. q. 14. art. 1. & q. 3. de malo, art. 12. in fine corp. & ad 8. & saepe alibi: quod idem etiam tradunt omnes communiter, vt Scot. in 2. d. 43. quaest. 2. S. Bonau. ibid. art. 3. q. 2. Richar. ar. 1. q. 1. Caiet. Conr. & Thomistae 1.2. q. 78. cit. & plures alij apud Valq. in notationibus ad eundem art. 1. qui omnes, peccatum ex malitia communiter definiunt esse illud, quod fit de industria, vel ex certa scientia, & cognitione malitiae; & nullo obiecto extrinseco passionem excitante in appetitu, & per passionem alliciente, aut trahente ipsam voluntatem; sed ipsa voluntate pro propria libertate, & inordinationem sese ad illum determinante, & mouente.

Et quod possit contingere, & non sit impossibile, vt quis peccet hoc modo ex malitia, rectè probat S. Thom. q. 3. de malo, art. 12. cit. & 1.2. q. 78. art. 1. ex illo Job 34. Quasi de industria recesserunt à Deo, & vici eius intelligere noluerunt. & ex S. Aug. lib. 2. Confess. cap. 6. tom. 1. vbi ait, quod ipse, cum furaretur poma, non ipsa poma, sed defectum suum, id est, ipsum furtum amabat: cum enim à Deo recedere, sit peccare; recedere de industria, est peccare de industria, hoc est, ex certa scientia, & ex malitia; quod tamen iis contingere asserit S. Job: & cum furari poma, non ex concupiscentia & appetitu pomorum; sed ex appetitu, & amore furandi, similiter sit furari ex certa scientia actus furti, & ex malitia; hoc idem sibi contigisse affirmat S. August. Et praeterea probat ratione: quia, quod homo declinet ad malum per actum peccati, cum tamen ipse sit naturaliter inclinatus ad bonum, sicut & quaelibet aliae res; non potest contingere, nisi ex aliqua corruptione, aut inordinatione eorum principiorum, à quibus in homine principiantur actus humani: nam, sicut in aliis omnibus rebus, quando principia operationum bene se habent, etiam ipsae operationes sunt bonae; ita & in homine boni essent humani actus; non autem mali, & peccata, si principia humanorum actuum se bene haberent, non autem corruptè, & inordinatè, saltem in aliquo. Quare, cum principia humanorum actuum sint intellectus, & appetitus; tam rationalis, qui propriè appellatur voluntas; quam sensitiuus, qui retinèdo nomen commune, absolute dicitur appetitus; actus peccati semper prouenit ex aliqua corruptione, aut inordinatione alicuius ex his: & quemadmodum ex defectu, & inordinatione intellectus per ignorantiam contingunt peccata, quae dicuntur ex ignorantia; & ex defectu, vel inordinatione appetitus sensitiuo, per motum, & impetum passionis, contingunt peccata, quae dicuntur ex infirmitate: ita & ex defectu, aut inordinatione voluntatis per habitum prauum, vel per prauum amorem ad commutabile bonum, contingunt peccata, quae appellantur communiter ex malitia.

Ex

Et hic defectus, & inordinatio voluntatis tunc accidit; quando bonum minus amatur magis; ab solute enim ex hoc, quod aliquis bonum aliquid magis amet, quam aliud, omnino sequitur, vt sponte ligat pati detrimentum in eo bono, quod minus amat, ne idem detrimentum pariatur in illo, quod magis amat, vt cum quis magis amat vitam, quam membrum; & idèd, ne vitam amittat, sponte patitur abscissionem membri: similiter enim, si voluntas inordinata magis amet bonum minus, verbi gratia, diuitias, aut voluptatem, vel aliud quodcumque bonum temporale, quam bonum maius, qui est ordo rationis, & legis diuinæ, & charitatis, omnino eligeret pati iacturam in hoc maiore, quod minus amat, ne illam patiat in illo bono minore, quod amat magis: & in hac electione omnino libera, & solum proueniente à malitia, & inordinatione voluntatis, consistit actus peccati, qui dicitur ex certa malitia, & de industria.

Quod si dicas, impossibile esse, vt contingat peccatum ex certa malitia, id est, ex malitia certo cognita, vel ex cognitione, & certitudine malitiae; cum ex Aristotele 3. Ethic. cap. 1. omnis malus sit ignorans, id est, maxime suae actionis malitiam, & quid sit agendum, & à quibus sit abstinendum, vt loquitur Aristoteles: & ex S. Dionysio cap. 4. de diuin. nominibus, nullus operetur intendens ad malum. Respondeo cum S. Thom. 1.2. quaest. 78. art. 1. ad 1. etiam in peccato, quod dicitur ex certa malitia, contingere aliquam ignorantiam; neque ex eo dicitur, quod sit ex malitia certa, vel certo cognita, quia omnis notitia, & aduertentia de illa habeatur, & similiter excludatur omnis inaduertentia, vel ignorantia; sed, quia est cum illa notitia, cum qua non est peccatum infirmitatis, vel ignorantiae, & excludit eam inaduertentiam, quam illa non excludit: nam peccatum ex ignorantia excludit notitiam malitiae simpliciter, vt quando quis ignorat simpliciter, verbi gratia, quod fornicatio sit mala; & idèd fornicatur, quia ignorat; & non fornicaretur, si non ignoraret: & peccatum ex infirmitate excludit notitiam malitiae, non simpliciter, sed hic, & nunc, in quantum, scilicet, passio vincit rationem, & facit subsumi minorem propositionem sub maiore concupiscentiae, non autem sub maiore recte rationis, vt supra diximus disput. 40. vel certe eam facit non penetrari, sed solum leuiter apprehendi, sicut & carmina Empedoclis tempore ebrietatis, aut somni, vt dicitur 7. Ethic. cap. 3. Hanc verò vtranque notitiam malitiae non excludit peccatum, quod dicitur ex malitia; & idèd dicitur ex certa malitia: quia, qui illud peccat, certus est, quod sua actio est mala simpliciter, cum non peccet ex ignorantia; & bene aduertit, quod est mala, etiam hic, & nunc, cum non peccet ex passione, & ex infirmitate: dicitur tamen praeterea etiam hic peccans esse ignorans; quia habet praeterea ignorantiam tertiam ex inordinatione amoris circa bonum minus, & per illam verè ignorat, vel non aduertit, quod non sit eligenda, vel ferenda iactura in bono maiore, quod est bonum rationis, & charitatis, pro consequendo bono minore magis amato, qualis est, verbi gratia, voluptas, aut diuitiae, vel aliud quodcumque bonum temporale. Et similiter de hoc etiam peccante hoc modo ex certa malitia, verissimum est, quod non operetur intendens ad malum; quod vniuersaliter negat S. Dionysius; siquidem reuerè non intendit per se iacturam boni maioris, quae est formaliter mala; sed consecutionem boni minoris, magis amati per suam inordinationem voluntatis, Baldelli Theol. Moral.

3. Quomodo notitia is, qui peccat ex certa malitia, sit ignorans.

2. Quomodo possit contingere, vt quis peccet ex certa malitia, vel de industria.

& solum propter hanc patitur, aut sustinet, quasi per accidens, aut per aliud, iacturam illius: sicut & homo, vt vitam conseruet, quam magis amat, patitur abscissionem membri, etiam certus, & sciens, quod mala sit, & quam absolute pati nollit, si posset simul cum membro vitam tueri: similiter enim etiam incontinens, & lasciuus nollit absolute incurrere Dei offensam, si posset simul cum gratia Dei frui delectatione carnali; sed duobus propositis, quae simul vtraque habere non potest, potius eligit Dei offensam, quae est iactura boni maioris, minus amati, quam non frui delectatione, quae est carentia boni minoris, magis amati, vt patet ex S. Thoma art. 1. cit. ad 2.

Si quaeras, quid propriè sit intelligendum nomine malitiae, quando dicitur esse causa peccati ex parte voluntatis: Responder S. Thomas 1.2. quaest. 78. art. 1. ad 3. posse intelligi tria: primò enim potest intelligi ipse habitus prauus; ex quo voluntas ad malum trahitur, etiam sine vilo alio actuali impetu passionis, & qui ab Aristotele 3. Ethic. cap. 1. & lib. 7. cap. 8. appellatur prauitas, seu malitia: deinde potest intelligi ipsa interna electio mali, quae est causa actus mali externi: & denique potest intelligi aliquis alius actus malus internus, ex quo aliquis mouetur ad aliquem alium, vt cum quis interius desperat de consequenda beatitudine, per cuius spem deberet retardari à peccatis, & ex illa desperatione inducitur in voluntatem, v. g. fornicandi, aut furandi. Et quocumque ex his modis accipiatur malitia, semper dicitur causa peccati ex parte voluntatis, & est illius inordinatio, siue habitualis, siue actualis, vt diximus.

Atque ex hoc intelligitur id, quod subdit S. Thomas eadem quaest. 78. art. 2. & 3. de modis, quibus potest contingere, vt quis peccet ex malitia: nam, cum habitus prauus rectè dicatur esse prauitas, & absolute denominet hominem prauum, eo ipso, quod quis peccat ex huiusmodi habitu prauo, peccat ex prauitate, aut ex malitia, & ex electione, vel de industria: nam hoc ipso, quod aliquid est alicui conueniens secundum naturam, est quasi conueniens secundum naturam: siquidem habitus, & consuetudo est perquam similis ipsi naturae, vt habet Aristoteles 7. Ethic. cap. 10. & vertitur aliquo modo in naturam; & idèd est illi diligibile, & eligibile, vt conueniens: & si diligatur, & eligatur, cum iactura boni spiritualis, eaque dilectio, & electio sit verè ex habitu, & non ex ignorantia, aut ex passione, omnino est ex malitia.

Dixi autem, si sit verè ex habitu: quia non est factis, si sit quomocumque ab habente habitum; sed requiritur, vt etiam operetur ex habitu: nam, quemadmodum potest contingere, vt qui habet habitum virtuosum, prorumpat aliquando etiam in actum virtutis, cum ipse habitus non corrumpat totaliter bonum rationis; sed aliquid eius integrum maneat, id est, saltem ratio vniuersalis, & synderesis, quae totaliter nunquam extinguitur, vt probat S. Thom. q. 16. de ver. art. 3. ita & potest contingere, vt si prorumpat in actum vitij, non prorumpat ex habitu; sed ex passione actualiter insurgente, vel ex ignorantia, aut aliquo alio huiusmodi principio: quauis enim consuetudo, & habitus sit perquam similis ipsi naturae, vt iam diximus ex 7. Ethic. cap. 10. in multis tamen ab illa deficit, vt notat S. Thomas 1.2. quaest. 53. art. 1. ad 1. & praecipue in eo, quod vsus, vel operatio naturae sit ex necessitate; non autem vsus, vel operatio habitus; sed semper sit ex libertate, & electione. Et ratio est: ex eodem S. Thoma quaest. 3. de malo, art. 13. ad 6. quia, cum habitus virtutis,

4. Malitia, quae dicitur esse causa peccati ex parte voluntatis, quid propriè sit.

5. Peccatum ex habitu est peccatum ex certa malitia.

aut vitij recipiatur, & sustentetur in ipsa anima rationali, & in eius potentiis, sicut forma accidentalis in subiecto, omnino recipitur & sustentatur secundum modum ipsius animæ recipientis, id est, vt remaneat libera in vsu illius; non autem illo vtatur ex necessitate, & non possit illo non vtī, imò & operari operationem oppositam, & contra illius inclinationem.

Et quod dicimus ex S. Thoma, cum quis peccat ex habitu, peccare ex malitia, debet intelligi non solum de habitu, qui forte sit in voluntate; sed etiam de illo, qui sit in appetitu, & absolute de omni illo, qui sit in ipso peccante, & operante, vt notat Conrad. 1. 2. *quest.* 78. *art.* 2. §. *Circa istum articulum.* & ex illo Vasquez in *Comment. ad articulum 1. eiusdem questionis* 78. est enim etiam hic quasi altera natura; & quod secundum hunc est conueniens, est conueniens quasi secundum naturam; & idè est diligibile, & eligibile habenti hunc habitum: & si ex huiusmodi habitu de facto diligatur, & eligatur cum iactura boni spiritualis, diligitur, & eligitur ex malitia, cum præsertim etiam huiusmodi habitus existens in appetitu non vincat rationem per modum distractionis, aut contrarietatis, sicut passio, & concupiscentia; & idè non tollat, quantum est ex se, certum iudicium, & aduertentiam ad malitiam in particulari, sicut tollit passio, dum facit in syllogismo practico subsumi suam minorem, & non illam, quæ est rectæ rationis, vt sæpius diximus; & sic non tollat, quominus operatio fiat ex certa malitia, id est, ex malitia certè cognita; quod est propriè peccatum fieri ex malitia: quemadmodum enim habitus prauus in voluntate non tollit eam scientiam, aut notitiam, quam tollit passio, id est, illam, qua homo scit, hoc nunc esse malum, vt loquitur S. Thomas 1. 2. *quest.* 78. *art.* 1. *ad 1.* sed illam aliam, qua scit, hoc malum, id est, iacturam boni spiritualis; quod est bonum maius, non esse sustinendum propter consecutionem illius boni, vt, verbi gratia, diuitiarum, aut voluptatis, quod est bonum minus; & idè peccatum, quod fit ex tali habitu, absolute dicitur fieri ex malitia: ita & habitus prauus in appetitu, dum similiter facit obiectum esse conueniens habenti habitum, & per consequens diligibile, & eligibile, hanc eandem notitiam tollit; non autem illam; & idè peccatum, quod fit ex illo, similiter dicitur ex malitia, cum præsertim simul cum habitu, qui acquiritur in appetitu, semper acquiritur etiam suus habitus in voluntate, & simul vterque in naturam vertatur; & quod secundum ipsos est conueniens, simul vterque faciant esse conueniens, quasi secundum naturam, vt subdit Conrad. *loco cit.* & apud illum Capreolus in 2. d. 33.

6. Et hoc solum sibi vult S. Thomas *quest.* 3. de malo, *art.* 12. *ad 12.* quando ait, quod, sicut passio existens in irascibili, aut concupiscibili, causat electionem, in quantum ligat rationem ad momentum; ita & habitus existens in istis potentiis, causat electionem, in quantum ligat rationem per modum forme immanentis. solum enim intendit, equiparare habitum sensituum passioni, in hoc, quod est aliquo modo ligare rationem, quando etiam ipse est causa electionis, & operationis; non autem in modo notitiæ, in ordine ad quam eam ligat: siquidem passio ligat excludendo notitiam, & scientiam, qua cognoscitur hoc non esse malum; habitus verò, excludendo notitiam, qua

cognoscitur, hoc malum maius non esse sustinendum propter consecutionem illius boni minoris, vt iam diximus ex *art.* 1. *cit.* & notat *ibidem* Conrad. §. *Nota circa hanc.* Quare, iuxta hanc doctrinam S. Thomæ duplex principatio prauæ operationis, & electionis videtur distinguenda in habitu prauo, qui existit in appetitu; sicut & distinguitur in habitu prauo, qui existit in voluntate, vt colligitur ex eodem S. Thoma *eodem art.* 1. *questionis* 78. *ad 3.* id est, altera mediante aliquo actu concupiscentiæ, & passionis, qui excitatur immediate ab habitu, & altera immediate per ipsum habitum, & præscindendo ab actu concupiscentiæ, & passionis, qui prius causatur, & quo mediante, causatur postea praua electio: sic enim etiam habitus prauus existens in voluntate, aliquando est causa actus peccati, mediante aliquo alio actu, quem prius causat; & aliquando est causa per se, & immediate. Et quidem prima principatio habitus existens in appetitu, non facit propriè, vt peccatum sit ex malitia: siquidem immediate, & proximè est ex concupiscentia, & passione, eaque tollit scientiam, qua scitur, hoc nunc esse malum; & idè propriè magis est ex infirmitate. Secunda verò propriè facit, vt sit ex malitia, cum non tollat scientiam, qua scitur, hoc nunc esse malum; sed solum illam, qua scitur, hoc malum maius non esse sustinendum pro consecutione illius boni minoris, vt diximus; & liget rationem per modum passionis pertransientis, sed per modum forme immanentis, vt loquitur S. Thomas *quest.* 3. de malo, *art.* 12. *ad 12. citat.*

7. Addendum verò est cum eodem S. Thoma 1. 2. *quest.* 78. *cit.* *art.* 3. quauis omne peccatum, quod fit immediate ex habitu, sit peccatum ex certa malitia, non tamen è conuerio, omne peccatum ex certa malitia esse peccatum ex habitu: neque enim omnis corrupta, & praua dispositio voluntatis, quæ illam inclinat ad malum, & appellatur malitia, & ex parte voluntatis dicitur causa peccati, est solus habitus; sed potest prætereà etiam esse remotio alicuius prohibentis, & retardantis à peccato, vt, verbi gratia, remotio spei vitæ æternæ, & remotio timoris gehennæ, & eorum donorum, quibus Spiritus sanctus homines retrahit à peccatis: vt enim notat S. Thomas *quest.* 3. de malo, *art.* 14. *ad finem corporis*, quemadmodum in naturalibus duplex est principium motus; id est, alterum per se, quod est intrinseca inclinatio per propriam formam, & naturam; & alterum per accidens, quod est ipsum remouens prohibens, vt dicitur 8. *Physic. text.* 32. & 33. ita & in voluntate duplex potest esse principium prauæ determinationis, & electionis, id est, alterum intrinsecum, & quasi per se, quod est prauus habitus acquisitus, & quasi versus in naturam; & alterum quasi per accidens, id est, remotio prohibentis, verbi gratia, spei, per actum desperationis; & remotio timoris gehennæ per actum præsumptionis: & si voluntas ex hoc moueatur, verbi gratia, ad eligendam fornicationem; quia non amplius sperat posse saluari; vel, quia per præsumptionem, certò sibi persuadet, quod saluabitur, etiam si fornicetur, omnino eligit ex propria inordinatione, & rectè dicitur peccare ex malitia, etiam si non peccet ex habitu, atque ita non omne peccatum ex certa malitia, est peccatum ex habitu.

8. Atque ex hoc vterius colligit idem S. Thom. 9. 3. de malo, *art.* 14. *cit.* quod, quauis largo modo omne peccatum ex malitia possit dici in Spiritum sanctum;

ex malitia
fit peccatum
in Spiritum
sanctum.

etum; & sic etiam ille, qui peccat ex habitu prauo, peccet in Spiritum sanctum, in quantum Spiritui sancto specialiter appropriatur bonitas, sicut etiam Patri appropriatur potentia, & Filio sapientia, & in quantum bonitati contrariatur malitia; proprie tamen loquendo, ille tantum peccat in Spiritum sanctum, cuius voluntas ex hoc tendit in peccatum; quia abicit dona Spiritus sancti, quæ solent esse quasi frænum, & retinacula à peccatis: hac enim de causa desperatio, & obstinatio, & similia, specialiter enumerantur, vt species peccati in Spiritum sanctum, vt patet per Mag. in 2. *dist.* 43. & Scholasticos communiter: quia obiciunt dona opposita, per quæ Spiritus sanctus homines retrahit à peccatis.

9. Peccatum ex
malitia est
gravius,
quàm pecca-
tum ex infir-
mitate, quia
est magis per-
fectè voluntarium.

Denique de peccato, quod fit ex malitia, illud etiam asserit S. Thomas 1. 2. *quest.* 78. *cit.* *art.* 4. & *quest.* 3. de malo, *art.* 13. per se loquendo, & cæteris paribus, illud grauius esse, quàm peccatum ex passione, aut infirmitate; cuiusque rei tres asserit rationes. Primò, quia hoc ipso, quod est ex malitia, est magis ab intrinseco, & per consequens magis perfectè est voluntarium, quàm illud, quod est ex passione; siquidem ad hoc maxime concurrit ipsum obiectum sensibile extrinsecum, quod 3. de anima, *text.* 54. dicitur se habere, vt primum mouens immobile, quatenus, vt dicitur *text.* 49. per species intentionales mouet principium cognoscituum, sensituum exterioris, & interioris; & hoc ab illo motu mouet appetitum, & excitat in illo actum concupiscentiæ, & motum passionis; & appetitus sic motus vincit rationem, & mouet voluntatem; vt etiam *suprà* explicauimus *lib.* 1. *disp.* 3. dum ageamus de perfecto voluntario. Cum ergo grauitas peccati maxime attendatur ex voluntate, quæ est causa per se illius, vt patet ex eodem S. Thoma 1. 2. *quest.* 73. *art.* 6. & *suprà* explicauimus *hoc eodem lib.* 2. *disp.* 30. non potest peccatum non esse grauius ex hoc ipso, quod est ex malitia, id est, maxime ab intrinseco, & sine concursu, aut efficacia alicuius extrinseci.

10. Et quia est
diurnum.

Secundò, peccatum ex malitia ait esse deterius: quia peccatum ex infirmitate, & passione citò transit, sicut & ipsa passio; & homo citò redit ad bonum propositum passione cessante, & citò penitet; cum tamen peccatum ex malitia, id est, ex habitu, diutius duret, sicut & durat diutius ipse habitus. Et quia, cæteris paribus, maior duratio, quando conuenit ab intrinseco, semper arguit maiorem perfectionem in re, quæ durat, vt *suprà* explicauimus *hoc ipso libro* 2. *disp.* 5. *num.* 4. ex S. Thoma 1. 2. *quest.* 71. *art.* 3. *ad 1.* hinc est, quod peccatum ex habitu propter hanc ipsam diurnitatem maiorem, sit grauius, & deterius. Et ad idem pertinet, quod peccatum ex malitia, & ex habitu, etiam facilius iteretur, & sæpius redeat, quàm peccatum ex passione: cum inclinatio ex habitu sit semper in promptu, non autè inclinatio ex passione, quæ maxime pender ab obiecto extrinseco eam causante, & excitante; quod tamen non adest, nisi raro. Est enim etiam hæc iteratio actus peccati, quædam duratio, & continuatio, si non in se ipso, saltem in alio sibi simili; & idè etiam hæc potest facere ad augendam malitiam, & grauitatem peccati.

Atque hoc totum etiam asserit Aristoteles 7. *Ethic. cap.* 7. vbi ait, vnicuique peiorum videri eum, qui nihil, aut tantum leniter cupiens, turpe aliquid perpetrat, quem si id faceret vehementer cupiditate affectus: vt si verberaret, v. g. aliquem non iratus, quàm si iratus: & idè intemperantem esse deterius incontinenti. Et cap. 8. initio, intemperantem Baldelli Theol. Moral.

non esse eiusmodi, vt eum peniteat; sed perstare in proposito: incontinentem verò quodammodo penitere: & idè hunc facile posse sanari; illum verò esse incurabilem: eiusque prauitatem assimilari ex morbis, aqua intercati, & tabi; huius verò, morbis comitialibus: quia illa est improbitas continua, hæc verò est non continua: sicut & illi morbi continui sunt; hi verò non continui.

Denique peccatum ex habitu inde probat S. Thomas, quod sit deterius, quàm peccatum ex passione: quia, qui peccat ex habitu, est malè dispositus per huiusmodi habitum circa ipsum finem, & bonum virtutis, quasi secundum se, & in vniuersali: qui verò peccat ex passione, solum est malè dispositus circa aliquod bonum virtutis particulare, & solum existimat, verbi gratia, hoc nunc esse eligendum, & retinet rectam existimationem vniuersalem habitualem, quod bonum virtutis sit prosequendum, & malum sit fugiendum. Et, quia finis, & bonum in humanis actionibus, se habent sicut principia, & suppositiones in Mathematicis, & scientiis, vt notat S. Thomas 1. 2. *quest.* 72. *art.* 5. & Aristoteles 4. *Physic. text.* 89. & 7. *Ethic. cap.* 8. & idè etiam finis virtutis se habet vt principium in actionibus bonis, & semper defectus principij est longè deterius, quàm alius quicumque defectus; inde est, quod peccatum ex habitu necessarid sit deterius, vt pote continens defectum principij, & ex illo proueniens: quemadmodum enim in scientiis grauissimè, & periculossimè errat, qui errat circa principia; quia is error non potest reduci per alia principia priora: ita & grauissimè, & periculossimè peccat, qui peccat ex malitia: quia non potest de facili renocari, sicut qui peccat ex infirmitate, & in quo remanet bonum propositum habituale, vt loquitur S. Thomas *quest.* 3. de malo, *art.* 13. *citato.*

Et hanc rationem etiam tangit Aristoteles 7. *Ethic. cap.* 8. *cit.* de intemperante, & incontinente, dum ait, intemperantem idè sequi voluptates corporis supra modum, & contra rationem; quia iam est persuasus, vt eas sequatur, & non posse id illi dissuaderi; quia prauitas, id est, habitus, in illo corrumpt principium: incontinentem verò non idè sequi, quia sit persuasus; sed quia per passionem est sic affectus; & posse id illi dissuaderi, quia prauitas non corrumpit, sed adhuc conseruat principium: nomine enim principij intelligit bonam dispositionem circa finem virtutis, & bonum propositum habituale de illo sequendo; quod principium omnino retinet, & conseruat, qui peccat ex passione, & ex infirmitate, etiam si ad horam illud interrumpat actualiter propter passionem, vt loquitur S. Thom. 1. 2. *quest.* 78. *art.* 4. *cit.*

Neque hic error, aut ignorantia circa principium, quam habet, qui peccat ex malitia, supra illum, qui peccat ex passione, potest minueret grauitatem peccati, cum sit solum ignorantia concomitans; non autem antecedens, & sit ignorantia electionis, & voluntaria, vt notat S. Thomas *ibidem*, in *respons.* *ad 1.* ex dictis *suprà quest.* 76. *art.* 4. & nos *suprà* explicauimus *disp.* 39. præsertim *num.* 6. Imò reuerà, neque etiam est error, aut ignorantia habitualis, & quasi speculatiua ex parte intellectus; sed solum est error practicus ex parte voluntatis, id est, praua illius dispositio circa finem, & bonum virtutis, & ex parte intellectus; neque tollitur scientia malitiae, quasi simpliciter, sicut contingit in peccatis ex ignorantia, neque scientia, & notitia malitiae in particulari, sicut contingit in peccatis ex infirmitate, sed solum notitia, quod hoc bonum non sit eligendum

11. Et quia continet deordinationem circa primum principium, qui est finis & bonum virtutis.

gendum cum iactura boni maioris, vt explicauimus num. 3. cum S. Thoma quast. 78. cit. art. 1. ad 1. quæ tamen ipsa sublatio scientiæ, qualis qualis tandem sit, est voluntaria, sicut & ipse habitus, & ad actum peccati est solum concomitans, & non potest minueri grauitatem.

Similiter, neque facit ad minuendum peccatum ex habitu, vel ex malitia, quod inclinatio, & quasi impulsio voluntatis per habitum sit maior, quam per concupiscentiam, & passionem; siquidem est impulsio, & quasi necessitas per naturam: neque enim illa impulsio, quæ est ab intrinseco, qualis certe habetur per habitum, potest facere ad minuendam malitiam; sicut nec facit ad minuendum voluntarium; imò è contrà multum facit ad illam augendam, sicut & facit ad augendum voluntarium, vt notat S. Thomas quast. 3. de malo, art. 13. ad 5. sed solum illa, quæ est ab extrinseco, & talis est per concupiscentiam, & passionem, ratione obiecti, quod se habet, vt primum mouens, & trahens, 3. de anima, art. 54. Neque impulsio per habitum est appellanda necessitas, vt iam diximus num. 5. ex S. Thoma 1. 2. quast. 53. art. 1. ad 1. & quast. 3. de malo, art. 13. cit. ad 6. cum semper habitus, qui recipitur in anima rationali, & in voluntate, recipiatur iuxta modum recipientis, id est, vt anima, & voluntas remaneat libera in vsu illius.

Denique, neque facit id, quod habetur in collationibus Patrum collat. 4. cap. 19. quod facilius perueniat ad feruorem perfectionis peccator, quam Monachus remissus, & tepidus: neque enim nomine peccatoris intelligitur solum is, qui peccat ex habitu, & ex malitia; & nomine remissi, & tepidi is, qui peccat ex infirmitate, & passione, vt propterea hic dicitur, & probetur esse illo deterior: sed nomine peccatoris intelligitur, qui frequenter, & grauius peccat quomodocunque; & nomine remissi, & tepidi, qui non grauius peccat, sed remissè se habet in bono faciendo: & quauis hic incomparabiliter sit melior, quam ille, vt notat S. Thomas quast. 3. de malo, art. 13. cit. ad 3. quod tamen ille facilius proficiat aliquando ad feruorem perfectionis, ex eo prouenit, vt idem subdit; quia considerans malum suum, vehementius in illud mouetur ex motione gratiæ; & contrà is, qui remissus bonum operatur, cum nihil habeat, quod in semetipsum horreat, inde est, quod in suo statu magis quiescat, & non de facili transfertur ad meliora, & ad feruorem.

DISPVT. XLIII.

Quomodo Deus se solo operans non sit causa peccati.

1. Explicatur sensus questionis.
2. Deus, neque directè, neque indirectè, sibi, vel alteri est causa peccati.
3. Quomodo Deus aliquando in Scriptura dicitur impellere ad malum, aut facere, vel creare malum.
4. Quare in Scriptura permissio Dei appellatur ipsius actio.
5. Deus aliquando dicitur in peccata compellere per potentiam.
6. Quomodo Deus dicitur indurare, & excæcare.
7. Quomodo Deus aliquando dicitur in Scripturis velle, decernere, & præcipere aliqua, quæ sunt peccata.
8. Punitio per tyrannos, & Reges impios, qua respectu illorum est peccatum, quomodo sit à Deo.

9. Consecratio, aut absolutio sacrilega, qua fit à malo Sacerdote, quomodo sit à Deo.

Post causas peccati efficientes intrinsecas, agendum est de extrinsecis. Et primò est agendum de Deo, cum S. Thoma 1. 2. quast. 79. Questio autem, vtrum Deus sit causa peccati, dupliciter potest tractari. Primò, vt queramus, vtrum Deus se solo operans, sit sibi, vel aliis causa peccati, & per aliquam operationem, quæ sit solum ab ipso, omninò faciat, vt vel ipse, vel alij peccent. Deinde, vt queramus, vtrum cooperans cum voluntate creata, sit sibi, vel ipsi causa peccati: & sicut actualis concursus voluntatis ad actum peccati; ita & actualis concursus Dei sit actualis peccatum ipsius, eumque similiter depominet actu peccantem, vel absolute causam peccati. Et hoc vtroque sensu videtur id explicare S. Thomas quast. 79. cit. dum querit art. 1. vtrum Deus sit causa peccati: & art. 2. vtrum actus peccati sit à Deo: prima enim questio videtur intelligi de causalitate, quam solus Deus exerceat; & secunda de causalitate, quam exerceat simul cum voluntate creata.

Et quoad primum, Conclusio est, quod Deus, neque directè, neque indirectè, sit sibi, vel alteri causa peccati: cum enim omne peccatum sit per recessum ab ordine, qui est in Deum, sicut in finem; & Deus ex ipsa natura, atque essentia bonitatis, quæ ipse est, sit vltimus finis, & inclinet, & conuertat omnia in seipsum, vt in finem, vt patet ex S. Dionysio cap. 1. de diuinitis nominibus, versus finem, omninò est impossibile, vt sibi, vel alteri sit causa recedendi ab huiusmodi ordine ad seipsum, vt ad finem, & per consequens, vt sibi, vel alteri sit causa peccandi.

Neque ex eo, quod certum aliquod auxilium peccanti non præbeat, quod si præberet, non peccaret; sequitur, quod indirectè, & propterea non agens, sit illi causa peccandi: siquidem tunc solum effectus aliquis tribuitur causæ, propterea non agenti, & indirectè causanti, quando potest, & debet agere, vt illum impediatur, vt patet ex S. Thoma 1. 2. q. 6. art. 3. & ex dictis supra, dum ageremus de voluntario indirecto lib. 1. disp. 6. quod tamen non conuenit Deo, certum auxilium non præbenti, cum absolute non teneatur illud præbere.

Neque obstat, quod Deus ad Rom. 1. dicitur tradere aliquos in reprobum sensum, vt faciant ea, quæ non conueniunt: id enim solum est, in quantum eos non prohibet, quin sequantur suum reprobum sensum, vt subdit S. Thom. 1. 2. q. 79. art. 1. cit. ad 1. non autè, quia positiuè efficiat, vt illum sequantur. Et eadem ratione, quod habet Gloss. in eum locum, & S. August. lib. de natura, & gratia, c. 21. som. 7. quod Deus operetur in cordibus hominum, inclinando voluntates eorum in quodecunque voluerit, siue in bonum, siue in malum, solum debet intelligi, quod in bonum inclinet directè, & in malum, in quantum non prohibet.

Et denique, quod habetur Sap. 14. quod creaturæ sint factæ in odium, & in tentationem animæ hominum, non significat causalitatem finis, aut intentionem Dei facientis, & creatantis; sed solum consecutionem mali effectus, ex insipientia ipsorum hominum, qui creaturis ad aliud vtuntur, quam ad quod factæ sunt, vt subdit S. Thomas in respons. ad 2.

Pro hac conclusione, quæ est de fide contra Hæreticos nostri temporis, qui absolute pronunciant, Deum non minùs esse in nobis authorem peccati, quam meriti, & plusquam fatali necessitate nostras voluntates ad peccatum impellere, vt videre est apud

1. Explicatur sensus questionis.

2. Deus, neque directè, neque indirectè, sibi, vel alteri est causa peccati.

3. Quomodo Deus aliquando in Scriptura dicitur impellere ad malum, aut facere, vel creare malum.

4. Quare in Scriptura permissio Dei appellatur ipsius actio.

5. Deus aliquando dicitur in peccata compellere per potentiam.

apud Bellarm. lib. 2. de amissione gratiæ, & statu peccati, cap. 1. & sequentibus, tom. 4. & Valquez 1. 2. disp. 129. cap. 1. plurima afferit ex sacris Litteris idem Bellarm. ibidem, cap. 8. & ex Sanctis Patribus cap. 9. & ex rationibus cap. 10. Sed satis sit in præsentia decretum Concil. Tridentini sess. 6. can. 6. vbi damnatur, qui dixerit, non esse in potestate hominis vias suas malas facere, & mala opera; ita vt bona Deum ipsum operari, non permissiue solum, sed etiam propriè, & per se; & proprium eius opus non minùs esse prouisionem Iude, quam vocationem Pauli. & ex Scriptura satis sit illud Sap. 11. Nihil odisti eorum, quæ fecisti. & cap. 14. Odio sunt Deo impius, & impietas eius, & Habacuc 1. Mundi sunt oculi tui, ne videas malum, & ad iniquitatem respicere non poteris. Quæ omnia clarè ostendunt, peccatum non posse esse à Deo, cum illud maxime odiat.

Et si forte aliquando in eadem Scriptura videatur indicari, quod Deus impellat ad malum, illudque operetur, vel debent huiusmodi loca intelligi de malo pœnæ; vt illud Isaia 45. Ego Dominus creans malum. & Amos 3. Si est malum in ciuitate, quod Deus non fecerit. vel si intelligantur de malo culpæ, solum debent intelligi permissiue, quantum est ex parte Dei, vel consecutiue ratione insipientiæ; & malitiæ ipsorum hominum, vt patet ex S. Thoma 1. 2. quast. 79. art. 1. cit. in responsione ad 1. & 2. & notat Suar. lib. 2. de auxiliis, cap. 3. num. 3. & 4. & Valq. 1. 2. disp. 120. cap. 1. cit. num. 3. & fuse Perer. in cap. 11. Exodi, vbi ex professo tractat de induratione: vt enim docet S. Damasc. lib. 4. de fide, cap. 20. consuetudo, & mos Scripturæ est, vt permissionem Dei sæpe appellet ipsius actionem; quia, scilicet, ex huiusmodi permissione ita infallibiliter sequitur id, quod Deus permittit, perinde ac si positiuè illud præordinaret, atque efficeret: & idè quia nobis tam est timenda permissio, quam positiua effectio Dei; etiam illa proponitur aliquando eodem vocabulo effectiois, vt notat Suar. loco citato, qui etiam addit, Deum aliquando esse specialiter prouidentia velle aliqua, ex quibus infallibiliter videt homines grauius peccaturos: vt, v. g. si eos tribulationibus non affligat, iuxta illud Psalmi 72. In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur; idè tenuit eos superbia. vel si Prædicatores mittat, vel signa faciat, ex quibus præuidet eos non esse corrigendos; sed magis indurandos, vt de facto contigit Pharaoni: vel, si alicui præcipiat aliquid, quod illi videt fore occasionem ruinæ: quia enim hæc, & similia effectiue sunt à Deo, etiam permissio, quæ ex illis consequitur, appellatur effectio. Et cum Deus bona efficiat directè, & per se; mala tamen solum efficit occasionaliter, vt habet S. Thom. lect. 3. in cap. 9. ad Roman. in quantum interius, vel exterius proponit aliquid, quod ex se est inductiuum ad bonum: sed homo propter suam malitiam peruersè vtitur illo ad malum.

Et eadem ratio ne ex eodem S. Thoma 1. 2. quast. 87. art. 2. vnum peccatum dicitur esse pœna alterius, & ex S. Augustino lib. 5. contra Iulianum, cap. 3. som. 7. dicitur Deus etiam per potentiam in peccata compellere; quatenus, scilicet, vnum peccatum infallibiliter consequitur ad subtractionem gratiæ, quam Deus sua potentia causat in pœnam prioris peccati, dum malum aliquod, vel infamiæ, vel alterius temporalis incommodi, quod fortè consequitur ex tali peccato, positiuè intendit, vt pœnam prioris, vt notat Valquez 1. 2. disput. 129. cap. 9. num. 32. non autem, quia ipsum peccatum secundum se, & propterea dicit malitiam, causetur à Deo, tanquam pœna: siquidem de ratione pœnæ est, vt sit contra

voluntatem illius, cuius est pœna; & de ratione peccati, vt sit voluntarium illi, qui peccat; ac proinde ratio pœnæ, & ratio peccati, non possunt per se loquendo, non repugnare, vt fiant à Deo.

Et per eandem subtractionem gratiæ est explicandum, quod Deus aliquando dicitur in Scripturis indurare, & excæcare, in quantum non positiuè emoluit & illuminat per auxilia gratiæ, vt docet S. Aug. lib. de prædest. & gratia, cap. 34. & lib. 1. ad Simplician. qu. 2. & lib. 20. de ciuit. cap. 19. quauis non omnis negatio gratiæ, quæ potest emollire, & illuminare, dicatur induratio, & excæcatio; & idè non omnis, qui peccat, dicitur induratus, & excæcatus; sed illa solum, quæ est coniuncta cum quadam pertinacia, & obstinatione in peccato.

Et denique, vt notat Suar. lib. 2. de auxiliis, cap. 3. cit. num. 7. & Bellarm. lib. 2. cit. de statu peccati, cap. 11. quando Deus in Scripturis dicitur velle, aut decernere, imò & præcipere aliqua, quæ sunt peccata, vt, v. g. Gen. 45. & 50. venditionem Ioseph factam à fratribus; & 2. Reg. 16. quod Semei malediceret Dauid; sæpe est intelligendum ratione alterius boni, quod videt esse cum illis connexum: quia enim sæpe contingit, vt eadem realitas, quæ est mala, v. g. in quantum actio, & propterea est tall agente, sit bona, in quantum passio, & propterea recipitur in tali patiente, vt patet in exemplo allato de venditione Ioseph, & in occisione Christi; rectè potest Deus illam velle, & decernere, in quantum est passio, & bona; & solum permittere, in quantum est mala; & ad illam directè volendam, & decernendam, in quantum est bona, satis est, si solum præuideatur, & permittatur, in quantum est mala; & ex eo, quod Deus præuideat malam voluntatem fratrum in Ioseph, & Iudæorum in Christum, potuit directè velle, & decernere illorum venditionem, & occisionem: & idè est de maledictione Semei contra Dauid: illam enim, quæ respectu Semei erat permissio, æstimauit Dauid respectu sui ordinationem, & præceptum, quatenus ordinabatur in punitionem sui delicti, & in exercitium patientiæ; & idè dixit, quod Dominus illi præcepit, vt malediceret.

Et denique eadem ratione punitio populi per tyrannos, ac Reges impios, qui in illa plurimum peccant, sæpe tribuitur Deo; vt patet Isa. 10. vbi Assur vocatur virga, & baculus furoris Dei; & ad illum comparatur, sicut securis, aut serra ad eum, qui secatur, & à quo trahitur: præuidendo enim tantummodo, & permittendo malas eorum voluntates de inferendis bellis iniustis, potest Deus inistè intendere, ac decernere punitionem. Et idè est, si Sacerdos in peccato mortali conficiat Corpus Christi, vel impendat absolutionem sacramentalem: siquidem absque eo, quod Deus hæc intendat, in quantum sunt actio, & peccatum, potest illa intendere aliquo alio modo, vt, v. g. in quantum absolutio pœnitentem iustificat, & Eucharistia ab aliquo alio dignè colitur, & recipitur: neque enim voluntas conficiendi, aut absoluendi, quæ est peccatum, tribuitur Deo, vel est supernaturalis; sed ipse vsus, & exercitium characteris, vt notat Valquez 1. 2. disp. 186. cap. 2. num. 23.

id est, ipsa formalis transubstantiatio, & productio gratiæ, vel iustificatio peccatoris.

6. Quomodo Deus dicitur indurare, & excæcare.

7. Quomodo Deus aliquando dicitur in Scripturis velle decernere, & præcipere aliqua, quæ sunt peccata.

8. Punitio per tyrannos, & Reges impios, qua respectu illorum est peccatum, quomodo sit à Deo.

9. Consecratio, aut absolutio sacrilega, qua fit à malo Sacerdote, quomodo sit à Deo.

DISPVT. XLIV.

Quomodo Deus cooperans cum voluntate creata ad actum peccati, non sit causa peccati.

1. Proponuntur rationes dubitandi.
2. Non valet effugium.
3. Non potest dici, quod Deus non sit causa actus peccati, in quantum est actio, & ens.
4. Sententia Durandi, quod Deus non concurrat cum causis secundis, nisi communicando, & conservando virtutem actiuam, non potest admitti.
5. Explicantur loca Sanctorum Patrum, que videntur probare, Deum non esse causam actus peccati, etiam in quantum est actus, & in quantum est ens.
6. Explicatur locus ex Tridentino.
7. Et ex Platone.
8. Quomodo Deus causando emittat actus peccati non sit causa malitia.
9. Malitia formaliter solum sequitur ad actionem, in quantum exit ab illo agente, quod tenetur ad oppositum.
10. Probatur ex S. Thoma.
11. Probatur ex S. Augustino.
12. Conciliantur sententia plurimum aliorum Scholasticorum.
13. Sententia Molina, quod Deus non sit causa malitia: quia solum effert concursum generalem.
14. Sententia Cami, Soti, & Vasq. quod Deus solum concurrat, ut causa naturalis; non autem ut causa moralis.
15. Genus moris ex S. Thoma solum habetur per ordinem ad voluntatem.
16. Quare Deus dicatur causa moralis bonitatis; non autem malitia.
17. Sententia Riccardi, & Gabr. quod Deus non sit causa malitia: quia hac non est necessario connexa cum operatione.
18. Sententia Scoti, quod Deus non teneatur ponere bonitatem oppositam.
19. Respondetur ad rationes dubitandi initio positas.
20. Negatio physica, & priuatio moralis in actu peccati sunt distinguenda.
21. Ad confirmationem.
22. Ad alias difficultates.
23. Ex eo, quod Deus sit causa voluntatis, non est dicendus esse causa malitia.
24. An, & quomodo potentia ad peccandum sit à Deo.
25. Creatura rationalis quomodo dicatur esse defectibilis: quia est ex nihilo.

CONTRA doctrinam S. Thomæ 1.2. quest. 79. a. 1. quod actus peccati, in quantum est ens, & in quantum est actus, est à Deo, non quidem se solo agente; sed coagente, & cooperante simul cum voluntate; magnam facit difficultatem, quomodo inde non sequatur, quod etiam malitia, & absolute ipsum peccatum sit à Deo, & verè Deus sit dicendus causa peccati: qui erat alter modus explicandi quæstionem de causa peccati, ex parte Dei, ut supra indicauimus *disp. 43. initio.*

Et quanuis, si inferatur id in eo sensu, ut Deus cooperando cum voluntate sit sibi, vel illi causa peccati; & vel ipse peccet, vel saltem faciat, ut peccet voluntas, facile videatur id posse expediri,

1. Proponuntur rationes dubitandi.

negando sequelam; siquidem Deus eo modo cooperando cum causa libera, non facit aliquid sibi debitum, & solum cooperando ex præuisa sub conditione illius determinatione, & exigentia; non autem antecederet eam mouendo, non facit absolute, ut illa consentiat; sed solum illi non deest, ex suppositione, quod consentiat; si tamen inferatur in hoc alio sensu, ut simul cum voluntate sit causa omnis rationis, tam positivæ, quam negativæ, aut priuatiuæ, quæ est in actu, & cuius est causa ipsa voluntas, non potest non habere magnam difficultatem: nam moralis carentia debiti modi, & ordinis, id est, præ compositionis, & commensurationis suarum partium, quæ est, v.g. in actu humano odij Dei, & in qua formaliter consistit malitia illius, eadem necessitate consequitur ex modo, & ordine indebito, per quem formaliter constituitur in esse odij; qua consequitur in composito physico, v.g. ex aqua, & calore, carentia physica eiusdem debiti modi, & commensurationis inter calorem, & aquam, in qua formaliter consistit malitia physica illius compositi: & idem quemadmodum est impossibile, ut quæ est causa componens ineptè calorem, & aquam, non sit causa malitiæ physica, per quam compositum ex calore, & aqua, dicitur malum; ita & videtur impossibile, ut quæ est causa componendi ineptè in odio Dei rationem genericam actus circa bonum diuinum cum differentia fugæ, id est, ipsius substantiæ actus odij, non sit etiam causa malitiæ moralis, per quam talis actus est malus moraliter: hac enim tantum ratione voluntas creata, tanquam causa negativæ, illam causat; quia tanquam causa positiva componit ineptè partes indebitas. Et vniuersaliter, quando aliqua negatio, aut priuatio consequitur necessario, & inseparabiliter ex aliqua forma, impossibile est, ut omnis illa, quæ est causa formæ, non sit etiam causa negationis, aut priuationis; & quæ est causa, v.g. caloris, aut albedinis, non sit causa etiam carentiæ frigoris, aut nigredinis, quæ necessario inducitur in eodem subiecto.

Et confirmatur: quia si actus odij eliciatur ab amente, aut alio modo ex necessitate naturæ, certum videtur, quod Deus postiuè causando simul cum voluntate compositionem physicam rationis illius genericæ, cum differentia fugæ, simul causat physicam negationem compositionis oppositæ cum differentia prosecutionis: ergo, si eliciatur ab habente usum rationis, etiam causabit negationem moralem, cum hæc non consequatur minori necessitate ad huiusmodi compositionem moralem, id est, deliberatam, & liberam, quam illa ad physicam; nec Deus minus ad huiusmodi compositionem, quando à voluntate efficitur liberè, quam quando efficitur necessario.

Atque ad hoc caput difficultatis reducuntur etiam alia, quæ communiter afferuntur: ut, v.g. quod non possit Deus simul cum voluntate esse causa causæ, id est, actionis, ex qua resultat deformitas, nisi etiam sit causa causati, id est, ipsius deformitatis, neque possit in actu odij causare, v.g. differentiam fugæ, nisi causet negationem prosecutionis; quod esse causam peccati, nihil sit aliud, quam scienter, & volenter esse causam actionis deordinatæ: quod tamen conuenit etiam Deo, quod quædam actiones sint malæ intrinsecè, & ex obiecto, & in his causatio actionis non possit præscindi à causatione malitiæ: quod, si Deus, causando actum peccati simul cum voluntate, non causat peccatum, neque etiam voluntas illud causabit causando eundem actum simul cum Deo, cum neque voluntas

luntas plus causet, quam Deus, neque Deus minus causet quam voluntas.

Neque valet, si dicas, idem Deum concurrando cum voluntate, causare malitiam: quia non tenetur non concurrere; & quantum est ex se, est paratus concurrere ad oppositum, & per ipsum non stat, quod de facto non concurrat, & malitia dicitur specialem ordinem ad voluntatem creatam, non autem ad Deum, cum sit carentia bonitatis debita poni ab ea causa, à qua non ponitur; quod tamen solum potest illi conuenire in ordine ad voluntatem. Nam contra est: quia dicere, quod Deus concurrat, cum non teneatur non concurrere, solum est dicere, quod causet, cum non teneatur non causare; quod tamen solum ostendit, quod causando non peccet; non autem, quod absolute non causet; & debitum, aut obligatio concurrendi, vel non concurrendi non variat substantiam concursus: & quemadmodum, si concurreret, debens non concurrere, verè causaret peccatum, debens non causare; & idem verè peccaret; ita est si concurrat non debens non concurrere, verè causabit non debens non causare, & idem non peccabit.

Quod verò additur, Deum, quantum est ex se, esse paratum concurrere ad oppositum, nec stare per ipsum, quod de facto non concurrat, similiter non probat, quod concurrando ad actum peccati, non sit causa peccati: similiter enim præparatio ad alterum oppositum, sicut non tollit actualem concursum ad hoc; ita neque tollit actualement causalitatem. Et sicut Deus rectè dicitur causa pœnæ, quam infligit damnatis, etiam si sit paratus ad illos non puniendos, quantum est ex se, & solum puniat consequenter ad peccata; ita & potest dici causa culpæ, etiam si sit paratus ad illam non causandam, & solum causet, quia ita postulat voluntas creata.

Denique, quod dicitur malitia specialiter dicere ordinem ad solam voluntatem creatam, solum est verum in ordine ad tribuendam denominationem mali, vel malè agentis; non autem in ordine ad recipiendum simpliciter esse: nam, quemadmodum Deus rectè dicitur causa meriti, & bonæ operationis, etiam si per illam sola voluntas dicatur mereri, & esse bona, vel bonè operans, quia est causa illius operationis, quæ solum respectu voluntatis est meritum, & bona operatio; ita & potest dici causa malitiæ. Et alioqui rationes supra allatæ contra Cæcetanum, quod ratio formalis peccati non sit aliquid positium, quia esset causa malitiæ, nullæ essent: quia facile posset aliquis dicere, quod malitia ex propria ratione solum est apta habere esse à voluntate creata.

Propter has, & similes rationes mirum est, quàm inter se Scholastici discrepent in assignanda ratione, quare Deus causando actum peccati, non causet peccatum, ut videre est apud Vasquez 1. 2. *disp. 129. Azor. tom. 1. lib. 4. cap. 22. quest. 1. Salas 1. 2. *tr. 13. disp. 10. sect. 2. & alios.**

Primò autem certum est, non idem Deum non esse causam peccati, quia nullo modo sit causa actionis peccaminosæ, etiam in quantum est actio, & ens: nam, quanuis id asseruerint aliqui apud Mag. in 2. d. 17. est tamen propinquissimum errori, ut notat S. Thomas *ibidem, quest. 2. art. 2.* quia ex illo aperte sequitur, quod dentur plura prima principia: siquidem, omne illud est primum principium alicuius actionis, quod potest agere sine auxilio, & influxu alterius agentis prioris; & talis esset voluntas respectu actus peccati, ut supponimus: & hinc vltèrius sequeretur, quod si esset independens à Deo in

2. Non valet effugium.

3. Non potest dici, quod Deus non sit causa actus peccati, in quantum est actio, & ens.

agendo, etiam esset independens in essendo; cùm modus agendi semper proportionetur modo essendi. Et præterea aperte sequitur, quod aliquid ens extra Deum, id est, actus peccati, non sit à Deo, & proinde quod Deus non sit simpliciter primum ens, cùm semper id, quod est primum in vnoquoque genere, sit causa cæterorum. 2. *Metaphys. text. 4.*

In quos errores omninò incidit etiam Dur. in 2. d. 1. *quest. 5. & d. 37. quest. 1.* & Aureol. apud Capr. *ibid. art. 2.* & apud Gregor. Ariminen. *ibid. qui docent, ad actum peccati, sicut & ad omnes alias actiones secundarum causarum, Deum non concurrere, nisi mediatè, id est, communicando; & conseruando virtutem agendi in ipsis causis; non autem immediatè, & simul cum illis coagendo, idque putant sufficienter explicare, quomodo Deus non sit causa peccati; siquidem malitia non sequitur determinatè, & proximè ad actionem Dei, id est, ad communicationem, & conseruationem virtutis agendi, quæ, quantum est ex se, est indifferens ad quoscunque actus; sed solum ad actionem causæ secundæ, per quam determinatur actio Dei.*

Et quanuis hæc sententia, in quantum vniuersaliter negat actualement concursum Dei cum causis secundis, nullos alios habeat patronos, & communiter à Scholasticis erroris notetur, ut notat Vasq. 1. 2. *disp. 129. cit. cap. 3. mem. 8.* & Salas *disp. 10. sect. 2. n. 9.* eamque ex manifestis Scripturæ testimoniis refuter S. Augustinus *lib. 5. de Gen. ad litteram, cap. 20. tom. 3.* in quantum tamen specialiter negat concursum Dei ad actum peccati, probabilem illam putat Altiſiodorensis *lib. 2. Summe, tract. 27. cap. 3.* & Greg. in 2. d. 37. *quest. 1. cit.* quanuis vtrique oppositum asserat, & ex Vasq. *loco citato*, satis apparet illi fauent ex Patribus S. Hieronymus, & S. August. & videtur fauere etiam Trident. *sess. 6. can. 6.* vbi definit, mala opera Deum non operari proprie, & per se, sicut bona; sed solum permissiue, id est, relinquendo illa immediatè operanda voluntati. Et ex veteribus Philosophis simile quid etiam docuit Plato *dial. 2. de rep.* vbi affirmat, Deum esse causam solum bonorum, non autem malorum.

Verum in hoc etiam sensu sententia Dur. vel est erronea, vel errori proxima, ut iam diximus ex S. Thoma: nam similiter ex illa sequitur, quod si voluntas in actionibus malis est per se primum agens, & independens à Deo, debeat etiam esse per se primum ens, & independens in esse, cùm modus agendi proportionetur modo essendi. Et quemadmodum ex independentia animæ rationalis à corpore secundum vnam tantum operationem, id est, secundum intellectionem, optimè probatur illius independentia ab eodè secundum esse, & omnimoda spiritualitas, & immaterialitas, etiam si secundum alias omnes operationes sit dependens, & absolute verissima est regula Aristotelis ad hoc inuestigandum, 1. *de anima, text. 13.* quod si est aliqua operatio propria animæ, contingit ipsam separari à corpore: ita & ex independentia voluntatis creatæ à Deo in actionibus malis, poterit inferri illius independentia, secundum esse, etiam si admittatur in aliis omnibus operationibus esse dependens.

Et præterea aperte sequitur, quod si actus peccati non est à Deo, Deus respectu illius non est primum ens, cùm ad hoc requiratur, ut sit causa cæterorum, ut diximus. Et denique, si huiusmodi actus est independens à Deo in fieri, etiam erit independens in esse, & conseruati, contra illud Sapientia 11. *Quomodo autem posset aliquid permanere, nisi tu voluisses; aut quod à te vocatum non esset, conseruaretur;*

4. Sententia Durandi, quod Deus non concurrat cum causis secundis, nisi communicando, & conseruando virtutem actiuam, non potest admitti.

retur? Et contra illud, quod habetur in Symbolo: Factorem caeli, & terra, visibilium omnium, & invisibilium.

5. Explicatur loca Sanctorum Patrum, quae videntur probare, Deum non esse causam actus peccati, etiam in quantum est actus, & in quantum est ens.

Neque fauent Dur. vlli ex Patribus: nam, quod affert Vasquez ex S. Hieronymo dial. i. contra Pelagium, sub initium, tom. 2. Quod in bonis operibus post propriam voluntatem, Dei imitamur auxilio; & in malis, Diaboli. solum probat, quod Deus ad mala opera non iuuat antecedenter, praedefiniendo, & praemouendo, sicut iuuat ad bona, & sicut iuuat Diabolum, & quod non sit causa illorum, in quantum sunt mala; non autem quod non iuuat concomitanter, & in quantum actiones, & entia sunt. Et quod affert ex S. Augustino lib. 2. de libero arb. cap. 26. tom. 1. quod motus auersionis a Deo, qui est motus defectiuus, non pertineat ad Deum. & lib. 12. Confess. cap. 11. tom. 1. quod id solum a Deo non est, quod non est, & recessus, vel motus voluntatis a Deo; quia delictum, & peccatum est. similiter solum probat, quod peccatum non praedefiniatur, neque antecedenter causeretur a Deo; & absolute, quod non sit a Deo ratione malitiae, & in quantum est motus defectiuus, vel delictum, aut peccatum.

Denique, quod affert ex S. Augustino lib. de perfect. inuisia, contra Caeselinum, ratiocinat. 4. tom. 7. minime omnium fauet: cum enim Coelestinus ratiocinatur ad tollendam necessitatem gratiae: Peccatum non est res, sed actus: quia, si esset res, esset a Deo, vel certe aliquis alius praeter Deum admittetur esse author alicuius rei: si autem est actus, vitari potest sine auxilio gratiae, cum omnis actus situs sit in nostra potestate. Respondet S. Augustinus, peccatum esse actum, & non rem, id est, substantiam, quae sola simpliciter dicitur res, vt exponit S. Thomas 1. 2. quest. 79. art. 2. ad 1. non tamen propterea posse vitari sine auxilio gratiae: quia etiam in corpore claudicatio est actus, & non res; siquidem res est pes ipse, vel corpus, vel homo, qui pede vitato claudicat; nec tamen vitare potest homo claudicationem, nisi habeat sanatum pedem.

Atque ita non admittit S. Augustinus, quod Coelestinus assererat, solas res, id est, solas substantias esse a Deo; non autem actus, vt supponit Vasquez. Sed quicquid sit de hoc, solum respondet ad consequentiam, quam inferebat ex eo, quod peccatum esset actus, id est, quod posset vitari sine auxilio gratiae: atque ita hic locus minime omnium potest afferri pro sententia Durandi.

6. Explicatur locus ex Tridentino.

Ex definitione Tridentini sess. 6. can. 6. quod Deus mala operetur permissiue, solum tollitur praedefinitio, aut praemotio antecedens, qualem habet respectu bonorum, non autem positiuus concursus concomitans, vt supra diximus ex Suar. lib. 2. de auxili. cap. 2. n. 22. eo enim ipso, quod antecedenter ad nostrum consensum prauiusum, offert nobis se ipsum paratum concurrere ad vtrumlibet & voluntati relinquit, vt concursus determinet potius ad opus malum, quam ad bonum, dicitur permissiue operari opus malum; & quando ex prauiusione nostri consensus concurrat cum voluntate concomitanter, solum habet malum a se dependens, in quantum est opus, & in quantum est actus; & similiter respectu malitiae solum se habet permissiue.

7. Ex Platone.

Et in eodem sensu est illud accipiendum, quod dicitur ex Platone dial. 2. de rep. quod Deus non sit causa malorum, id est, ratione malitiae, & in quantum sunt malui: enim bene notat S. Thomas in 2. d. 37. quest. 2. art. 2. in fine corporis, ad remouendam a Deo huiusmodi causationem malitiae, & deformitatis, omnes illae locutiones sunt vitandae, quae illam important simul cum actu, neque absolute debet

dici, siue in genere, siue in specie, quod peccatum, vel homicidium, aut furtum sit a Deo, sed semper cum hac additione, & restrictione, in quantum est actus, & in quantum est ens.

Posito autem, quod Deus simul cum voluntate sit causa actus peccati, in quantum est actus, & in quantum est ens, ad praesentem difficultatem, quod praeterea videatur etiam esse causa malitiae, optime, & maxime ad mentem S. Thom. videretur respondere Capr. in 2. d. 37. artic. 3. ad 1. Aureoli, Conrad. 1. 2. quest. 79. art. 2. circa responsionem ad 3. Didac. Alvarez lib. 3. de auxili. disp. 18. num. 21. & 22. & disp. 24. num. 31. & apud illum Ferrar. 3. contra Gent. cap. 71. & alij, qui asserunt, ideo Deum causando actionem peccati, in quantum est actio, non causare malitiam: quia haec, in quantum formaliter est malitia, non sequitur praecise ex ipsa substantia, & natura actus, quasi absolute, & per se considerata, quomodo ad actum fornicationis, v. g. sequitur sensus delectationis; neque in quantum egreditur a qualicumque agente; sed solum in quantum egreditur ab illo, quod per talem actionem dicitur tendere in tale obiectum, & discordare, vel deficere a sua regula; quale tamen non est Deus, sed sola voluntas creata. Quod enim malitia non consequatur ad naturam actus consideratam in se, & absolute, & praescindendo ab omni agente, a quo egreditur, patet manifeste in eo casu, in quo talis natura actus ponatur in esse ab amente, aut alio modo, sine vsu rationis.

Et quod neque etiam consequatur ad huiusmodi actionem, in quantum egreditur a quocunque agente, patet ex eo: quia malitia non est quacunque carentia modi, & ordinis, quae sit in actu; sed modi, & ordinis, qui sit debitus in illo poni ab agente, a quo non ponitur, & quod per consequens in eo non ponendo, discordat, & deficit a suo debito, & a sua regula. Et quemadmodum in aliis multis effectibus, qui sunt indiuisibiliter a pluribus causis, non est necesse, vt secundum eam omnem rationem, secundum quam effectus est ab vna causa, sit etiam ab alia; & multa sunt, quae effectui conueniunt, prout formaliter comparatur ad vnam causam, & non prout formaliter comparatur ad aliam, vt, v. g. in visione beatifica, quod sit vitalis, per comparationem, & formalem dependentiam a vita creaturae; non autem a vita Dei, quantum indiuisibiliter simul sit a vita creaturae, & a vita Dei: in visione naturali, aut sensatione quacunque, quae solum tribuit obiecto denominationem visum, aut sensatum, in quantum est actio hominis, non autem in quantum est actio Dei; & ideo illud denominatur visum, & sensatum ab homine, non autem a Deo: in actionibus agentium naturalium, quod sint naturales, & necessariae, solum in ordine ad naturam, & virtutes creatas ipsorum agentium; non autem ad naturam, & virtutem Dei, & sic de aliis: ita & in actu peccati, qui in quantum est actus, indiuisibiliter est a Deo, & a nobis, potest reperiri malitia, solum prout est a nobis, non autem prout est a Deo.

Et ratio est: quia sicut in his omnibus semper includitur aliqua specialis denominatio, & dependentia aliquo modo in genere causae formalis, potius ab vna causa efficiente, quam ab alia; ita & in malitia accepta formaliter includitur ex parte agentis, a quo est, connotatio debiti ad ponendum oppositum, & discordantiae, vel defectus a sua regula in eo non ponendo, eaque connotatio aliquo modo afficit, & complet malitiam formaliter, & facit, vt in quantum malitia, non possit comparari nisi ad voluntatem

8. Quomodo Deus causando actionem actus peccati non sit causa malitiae.

9. Malitia formaliter solum sequitur ad actionem, in quantum exit ab illo agente, quod tenetur ad oppositum.

10. Probatur ex S. Thoma.

voluntatem creatam; sicut enim actio creaturae, in quantum formaliter ab illa egreditur, est ratio fundandi in effectu relationem praedicationalem ad ipsam creaturam agentem, & non ad Deum; & in quantum egreditur simul a Deo, est ratio fundandi relationem transcendentalem ad Deum, & non ad creaturam: ita & actus peccati, in quantum formaliter est a voluntate creata, est ratio fundandi malitiam; non autem in quantum formaliter est a Deo. Neque per hoc significatur vlla realis diuersitas quoad intrinseca, inter hoc, quod est, huiusmodi actionem egredi a voluntate creata, & hoc, quod est, eam egredi a Deo; sed solum significatur diuersa comparabilitas eiusdem actionis ad illa agentia diuersi ordinis, & quod ex illa consequatur malitia, solum ratione comparabilitatis ad vnum, non autem ratione comparabilitatis ad aliud, ex quo sine dubio optime sequitur, quod Deus concurrente ad actionem simul cum voluntate, & faciendo illam esse ad se comparabilem, dum simul est comparabilis ad voluntatem, non propterea sit causa malitiae; siquidem haec solum sequitur ad huiusmodi actionem, in quantum est comparabilis ad voluntatem: nullo autem modo in quantum est comparabilis ad Deum: vt enim recte explicat S. Thom. & ex illo Ferrar. 3. contra Gent. cap. 71. cum bonum, ex S. Dionysio, sit ex integra causa, & malum ex singulis defectibus, quando ad vnum effectum plures aliae causae simul concurrunt ad bonitatem & integritatem illius, omnino requiritur, vt omnes causae sint sine defectu; ad hoc vero, vt sit in ipso aliquis defectus, sufficit, vt sit defectus tantum in aliqua; non autem requiritur, vt sit in omnibus, vt patet, quando in effectu artificis, verbi gratia, scriptoris, contingit defectus propter solum defectum, qui est in instrumento, vel in materia, verbi gratia, in calamo, vel in papyro; non autem propter defectum artis, qui sit in artifice, & in defectu claudicationis, qui solum contingit propter curuitatem tibiae; non autem propter debilitatem virtutis motiuae; & denique in syllogismo, in quibus defectus conclusionis, v. g. tantum particularis, aut negatiuae, solum contingit ex altera praemissurarum particulari, aut negatiua, non autem ex vtraque; & eadem ratione, quia ad actum peccati simul concurrunt Deus, & causa secunda huius tantum defectus potest sufficere; neque hinc sequitur, quod defectus sit a Deo vt a causa.

Quod si quis vterius vigeat, Deum esse causam huiusmodi ipsius comparabilitatis ad voluntatem; & ideo esse causam actionis, in quantum fundat malitiam; eadem ratione responderi potest, hanc ipsam comparabilitatem actionis ad voluntatem, non fundare malitiam, in quantum est a Deo, sed solum in quantum est a voluntate, cum haec sola debeat illam non ponere; & dum ponit, discordet, & deficiat a sua regula. Et praeterea addi potest, falsum esse, quod Deus, proprie loquendo, sit causa, vt actio sit comparabilis ad voluntatem, & ab illa egrediarur, siquidem concursus Dei est solum concomitans, & simultaneus; neque habet vllam causalitatem ad concursum voluntatis; sicut neque habet vllam distinctionem realem, nisi penes extrinsecam, id est, penes ipsa agentia.

Quod vero hic modus explicandi praesentem difficultatem sit maxime ad mentem S. Thomae, patet manifeste: quia 1. 2. quest. 79. art. 2. in corp. ideo ait, peccatum solum esse a voluntate creata, non autem a Deo: quia non dicit actionem quomodocunque, sed cum defectu; & hoc modo solum est a libero arbitrio, in quantum deficit ab ordine primi agen-

tis, id est, Dei: sicut & claudicatio, quia non est motio quomodocunque, sed cum defectu, solum est a tibia curua, non autem a virtute motiua, quae, quantum est ex se, non est causa, vt motus sit cum defectu. Et ad secundum, in homine, sicut in causam, ait, reduci non solum actum; sed etiam defectum: quia causando actum, non subditur ei, cui debet subdi; Deum vero solum esse causam actus, & nullo modo esse causam defectus concomitantis actum, qua ratione exit ab homine. Et quest. 3. de malo, art. 1. ad 4. quemadmodum claudicatio, quatenus dicit obliquitatem ambulationis, ideo non causeretur a virtute motiua, quae mouet tibiam; quia non prouenit a tibia, secundum quod est mota a virtute motiua; sed, secundum quod est se deficit a suscipiendo influxu virtutis motiuae: ita & peccatum non causeretur a Deo, quia non procedit a libero arbitrio, secundum quod recipit motionem Dei; sed, secundum quod ab illa deficit. Et art. 2. in corp. quemadmodum pullulatio plantae in germen inutile, non causeretur a motu caeli, sed ex debilitate virtutis generatiuae; quia non procedit a planta, in quantum recipit motum caeli; sed in quantum ab illo deficit: ita.

Et ad secundum, Deum causando actum peccati non causare deformitatem: quia haec non consequitur speciem actus, secundum quod est in genere naturae, & causeretur a Deo; sed speciem actus, secundum quod est in genere moris, & prout causeretur ex libero arbitrio. Et in 2. d. 37. quest. 2. art. 1. ad 2. defectum, qui est in actione peccati, non esse a Deo, quia solum est a voluntate, in quantum est ex nihilo, id est, in quantum est defectibilis, non autem in quantum voluntas est a Deo. Et a. 2. in corp. in actu deficiente, quicquid est de ratione actus, & entis, & boni, totum esse a Deo; sed ipsum defectum solum esse a voluntate, sicut & claudicatio. Et ad quintum, non ex eo, quod deformitas sit coniuncta inseparabiliter cum actione, sequi, quod Deus, qui est causa actionis, sit etiam causa deformitatis; quia, si in aliquo effectu plura inseparabiliter sunt coniuncta, non oportet, vt quicquid est causa eius, quantum ad vnum; sit etiam causa eius, quantum ad alterum: sic enim natura est causa oculi, quantum ad substantiam, & non quantum ad defectum caecitatis, quae solum accidit ex defectu materiae. Et 1. 1. quest. 49. art. 1. ad 3. in rebus voluntariis defectum actionis solum procedere a voluntate actu deficiente, in quantum non subiicit se actu suae regulae. Et art. 2. in corp. malum, quod consistit in defectu actionis, semper causeretur ex defectu agentis; & hunc in Deo nullum esse; & ideo huiusmodi malum non reduci in Deum, vt in causam. Et ad secundum, effectum causae secundae deficientis reduci in causam primam non deficientem, quantum ad id, quod habet entitatis, & perfectionis; sicut & quicquid est motus in claudicatione, &c.

Quae omnia loca, cum semper afferant hanc rationem praesentis difficultatis, quia malitia, & defectus non comitatur quomodocunque actionem peccati, vel acceptam secundum se, & in esse naturae, vel comparatam ad agens; sed solum prout est a libero arbitrio deficiente, & prout specialiter ad illud comparatur, non videtur posse esse dubium, quod haec ipsa ratio sit maxime ad mentem Sancti Thomae.

Imo & haec ipsa maxime videtur esse ad mentem S. Augustini, qui lib. 12. de ciuit. cap. 7. tom. 5. ex-

11. Probatur ex S. August.

quam, & nunquam, & nulla ex parte posse deficere; sed

sed iis solum id conuenire, quæ ex nihilo facta sunt: & lib. de perfect. iustitia, scilicet respons. 4. tom. 7. idem ponit exemplum, quod saepius repetit S. Th. de claudicatione. Et lib. 3. contra Iulianum, cap. 9. tom. 7. hac eadem ratione soluit simile argumentum de peccato originali, quomodo non sit à Deo, à quo est ipsa anima, & corpus, & ipsa tota generatio hominis, per quam contrahitur; & ait huiusmodi peccatum non sequi ad huiusmodi generationem, secundum suam naturam, & in quantum est generatio hominis; sed solum, ut dicit ordinem ad primum parentem, qui voluntarie peccauit. Et quemadmodum filius, qui nascitur ex adulterio, & bonus est, non dicitur esse fructus, aut effectus lasciuiae, & turpitudinis criminis, quæ mala sunt; sed corporum, sexuum, & coniunctionum, quæ ex se sunt bona, & à Deo: ita & contra peccatum originale, cum quo omnes nascimur, non esse effectum corporum, sexuum, & coniunctionum, quæ ex se bona sunt, & à Deo; sed primæ præuentionis, quæ ab Adamo & à Diabolo. Et lib. 2. de libero arbitrio, cap. 20. tom. 1. motum auersionis à Deo idem non esse ex Deo, quia est motus defectiuus; & omnis defectus ex nihilo est, id est, à voluntate, quæ, in quantum est ex nihilo, est defectibilis, ut paulò antè diximus ex S. Thoma in 2. distinct. 37. quæst. 2. art. 1. ad 2.

12. Conciliantur sententia plurium aliorum Scholasticorum.

13. Sententia Molina, quod Deus non sit causa malitia: quia solum offert concursum generalem.

Et in eundem sensum videntur posse reduci plures alia sententia aliorum Scholasticorum circa hanc eandem difficultatem. Primò enim, quod ait Molina 1. 1. quæst. 14. art. 13. dist. 6. & 7. & in lib. concordia, eadem quæst. 14. & art. 13. dist. 31. & 32. idem Deum concurrente ad actionem, non esse causam peccati; quia, quantum est ex se, solum offert concursum generalem, neque ipse illum determinat ad talem speciem actionis, quam comitatur malitia; sed talis determinatio solum habetur à voluntate: hoc, inquam, si rectè intelligatur, verissimum est, & videtur idem cum eo, quod iam retulimus ex S. Th. quæst. 3. de malo, art. 2. vbi ait, motionem primi mouentis non recipi vniuersim in omnibus mobilibus; sed in vnoquoque secundum proprium modum; & inde efficit, ut quicquid est actionis à secundis mouentibus, totum referatur in primum mouens, tanquam in causam, non autem in illud referatur, quicquid est defectus, cum hoc solum sequatur ex eo, quod proximum agens deficiat ab ordine, & ab intentione primi mouentis; & quod planta, v.g. germinet germen inutile, non referri in cælum, quod est primum mouens; sed solum in debilitatem virtutis generatiuæ, quæ recipiendo motionem cæli secundum proprium modum, ab illa deficit, & hac ratione non referri in Deum defectum peccati; quia non sequitur ex motione, quam præbet Deus, sed ex modo illam recipiendi; qui tamen solum se tenet ex parte voluntatis creaturæ.

Atque hoc idem etiam asserit Bellarm. lib. 2. de statu peccati, cap. 5. & 18. tom. 4. & Suar. dist. 11. in Metaph. scilicet, 3. num. 20. & lib. 2. de auxili. cap. 1. num. 17. & 19. Vnde, quod dicitur concursus Dei ad actum peccati solum esse generalis, non est intelligendum, quod Deus per decretum ad intra, solum determinet concurrere ad actum, quasi in genere, & per actionem ad extra solum habeat à se dependentem rationem genericam, & permittat rationem specificam solum dependere à voluntate; sed, quia antecedenter ad præuisum liberum consensum voluntatis, est paratus indifferenter concurrere ad vtrumlibet, & tam ad actum bonum, quam ad malum; & hoc modo per adiunctionem

concurfus indifferents, constituit voluntatem in actu primo ad opposita. Et quia huiusmodi indifferentsiam sui concursus non determinat ipse per se ad actum malum; sed relinquit determinandam à voluntate, idem species actus dicitur haberi à voluntate, non autem à Deo, tanquam à causa antecedente, & per consequens neque malitia dicitur consequi ad actionem, ut est à Deo; sed solum ut est à voluntate determinante concursum Dei ad talem speciem, & ab illo deficiente. Et quod hoc solum voluerit Molina, pater manifestè ex dist. 7. cit. §. Dixi ad omnem, vbi ait, peccatum etiam materialiter sumptum, non esse Deo tribuendum, tanquam cause, quia talis actus non habet, quod sit materiale peccati, propterea Deus ad illum influit concursu generali, & ex se indifferente, ut sequatur huiusmodi actus, vel alius longè diuersus: sed solum id habet, propterea arbitrium ipsum suo influxu particulari illum determinat ad esse talis actionis contra legem Dei, ad quem tamen influxum, & determinationem Deus solum se habet permissiue, ex Tridentino sess. 6. can. 6. quod idem de materiali peccati etiam asserit Aluarez lib. 3. de auxili. dist. 24. num. 23.

Secundò, in eundem sensum potest reduci id, quod habet Canus lib. 2. de locis, cap. 4. ad 8. & in relect. de Sacram. par. 2. Sor. lib. 1. de natura, & gratia, cap. 18. circa finem, & ex illis Vasquez 1. 2. dist. 129. cap. 7. quod Deus concurrente ad actionem peccati, idem non sit causa malitia, quia solum concurrat, ut causa naturalis; non autem ut causa moralis: sicut enim ineptè aliquis referret peccata, tanquam in causas, in ipsas intelligentias motrices cælorum; quia si concurrunt per motum cæli ad singulas actiones inferiorum, solum concurrunt per modum causæ naturalis, suumque concursum finunt determinari ab vnoquoque pro sua libertate, atque arbitrio: ita & ineptè eadem peccata referuntur in Deum, qui similiter, quantum ex se, solum offert concursum indifferenter, & ad vtrumlibet, eumque sinit determinari ad vnum per libertatem cuiusque, & hanc dum comitatur ad actum malum, potius se habet, ut causa naturalis, & necessaria ex suppositione prioris decreti, de concurrendo ad vtrumlibet, quam ut causa moralis, & in ordine ad quam habeatur in effectu esse morale, quod sine dubio in idem recidit cum eo, quod diximus, malitiam moralem hoc habere specialiter ex propria ratione, ut solum sit à voluntate creata, cum solum per ordinem ad illam constituatur intrinsicè in esse morali. Idque ipsum videtur clarè asserere etiam S. Thomas quæst. 3. de malo, art. 2. ad 2. vbi ait, deformitatem peccati non consequi ad speciem actus, secundum quod est in genere naturæ, quomodo causatur à Deo; sed solum secundum quod est moralis, quomodo causatur à libero arbitrio: cum enim genus moris, ex eodem S. Thom. in 2. d. 24. quæst. 3. art. 2. solum habeatur per ordinem ad voluntatem, & ibi incipiat, vbi primò inuenitur dominium voluntatis; non aliunde potest haberi in actu, quod sit moralis, nisi à voluntate; & idem non nisi ex voluntate, vel per ordinem ad illam potest habere, ut funder malitiam, cum illam non funder proximè, nisi in quantum est actus moralis, & secundum esse morale.

Neque est eadem ratio de bonitate morali in ordine ad Deum, & de malitia: nam, quauis etiam bonitas non conueniat actui secundum esse naturæ; sed solum secundum esse morale; & ex hoc capite etiam ipsa solum sit à voluntate: alia tamen ratione specialiter est à Deo, id est, tanquam à causa morali, cum

14. Sententia Cani, Sor. Vasq. quod Deus solum concurrat, ut causa naturalis, non autem ut causa moralis.

15. Genus moris ex S. Th. solum habetur per ordinem ad voluntatem.

16. Quare Deus dicitur concurrere ad actum malitiam, non autem malitiam.

cum Deus illam suadeat, & præcipiat, ut notat Sor. lib. 1. de natura, & gratia, cap. 21. & apud Vasquez dist. 129. citat. cap. 8. num. 29. quia enim ratione qui suadet, aut præcipit actum malum, dicitur causa moralis etiam malitia, quæ ex illo consequitur; & hæc in illum refertur, tanquam in causam moralem, etiam si non intrinsecè ab illo habeat, ut sit quid morale; sed solum per ordinem ad voluntatem ipsius operantis: ita & qui suadet, ac præcipit actum bonum, est causa moralis bonitatis, etiam si non intrinsecè, & per ordinem ad illum habeat bonitas, ut sit quid morale.

Neque est absurdum, quod huiusmodi moralitatum Deus non sit causa physica, ut notat Vasquez loco citato, num. 27. cum solum resultent ex proprio modo operandi voluntatis creatæ; non autem sint aliqua realitates, aut rationes physica, quæ indigeant aliqua actione physica.

Tertiò, eadem ratione potest admitti, quod placet Richard. in 2. dist. 37. art. 3. quæst. 1. ad 2. & Gabriel. ibidem, quæst. unic. art. 3. dub. 3. quod idem Deus non sit causa malitia; quia hæc non est necessariò connexa cum operatione: non solum enim id est verum, si operatio fiat, verbi gratia, ab amente, vel ex indeliberatione, & extra illas circumstantias, in quibus fundat malitiam; sed etiam, quia absolute malitia non sequitur ad operationem, ut operatio est, & secundum esse naturæ; sed specialiter in quantum est à voluntate creata, deficiente à suo ordine.

Quartò denique potest admitti, quod placet Soto in 2. dist. 37. quæst. 1. §. Ad solutionem istorum. quod malitia idem Deo non tribuatur: quia Deus non tenetur ponere bonitatem oppositam, & per ipsum non stat, quod non ponatur: id enim ipsum est, quod diximus, malitiam ex hoc, quod est carentia bonitatis debitæ; poni in actu, specialiter dicere ordinem ad voluntatem creatam, non autem ad quancunque.

Ad rationem dubitandi initio positam facile patet solutio, si in actu peccati distinguatur negatio physica compositionis oppositæ, & priuatio moralis, in qua formaliter consistit malitia: si enim intelligatur, verbi gratia, actus odij Dei secundum absolutam, & nudam essentiam, & propterea potest reperiri etiam in amente, negari non potest, quod circa bonum diuinum componat differentiam fugæ, cum ratione generica actus voluntatis; & ex hac compositione physice consequatur negatio compositionis oppositæ per differentiam profecutionis. Et de hac negatione verissimum est, quod non possit non causari ab omni eo, à quo causatur compositio opposita; & sine vilo absurdo potest concedi, quod etiam causetur à Deo, sicut conceditur, quod ab illo causetur in aqua negatio compositionis cum frigore, per hoc, quod causetur positina compositio cum calore. Verum non hoc modo negatio compositionis in actu odij habet rationem malitia moralis; sed solum in quantum est priuatio compositionis, quæ sit debita poni, & non ponatur ab eo, qui agit modo humano; ac proinde non ex eo, quod Deus simul cum voluntate sit causa physice negationis in actu odij; sequitur, quod etiam sit causa priuationis moralis, cum hæc specialiter includendo rationem debiti, solum referatur ad voluntatem creatam, eamque solum sibi determinet, tanquam causam.

Ad confirmationem Respondetur eodem modo: si enim actus odij eliciatur liberè, & ab habente vltim rationis, fundat quidem necessariò negationem

17. Sententia Richardi, & Gabriel. quod Deus non sit causa malitia; quia hæc non est necessariò connexa cum operatione.

18. Sententia Scoti, quod Deus non tenetur ponere bonitatem oppositam.

19. Respondetur ad rationem dubitandi initio positam.

20. Negatio physica, & priuatio moralis in actu peccati sunt distinguende.

21. Ad confirmationem.

nem moralem compositionis debitæ; non tamen eam fundat per comparisonem ad quodcunque agens; sed solum per comparisonem ad voluntatem creatam: & in hoc est disparitas inter huiusmodi negationem moralem, quæ habet rationem malitia, & inter negationem physicam, quod hæc consequatur ex actu odij absolute accepto, & per comparisonem ad quodcunque agens; illa verò per solum comparisonem ad voluntatem creatam.

Ad alias difficultates idem est respondendum: quia enim causa malitia non est natura actus quomodocunque, vel dependentia, aut comparabilitas illius ad quodcunque agens; sed sola, & præcisa dependentia, & comparabilitas ad voluntatem creatam; idem Deus, qui solum est causa actus, non autem dependentiæ, aut comparabilitatis ad voluntatem creatam, non est causa malitia.

Quo autem modo Deus non sit dicens causa malitia ex eo, quod sit causa ipsius voluntatis, quæ illam causat, rectè explicat S. Thomas 1. 2. quæst. 79. art. 1. ad 3. vbi ait, tunc solum effectum causæ mediæ posse referri in causam primam, quando procedit à causa mediæ, secundum quod subditur ordini causæ primæ; non autem secundum quod ab illo exit; & hac ratione in moralibus non referri in dominum id, quod facit minister contra mandatum domini: similiter enim, quia voluntas non causat malitiam, in quantum subditur ordini Dei; sed in quantum ab illo exit, non potest Deus dici causa malitia; ex hoc, quod sit causa voluntatis.

Vtrum verò sit concedendum, quod Deus sit causa potentia ad peccandum, quæ est in voluntate, videtur quæstio parui momenti: nam, quauis S. Thomas aliquando videatur asserere, quod voluntas non sit causa peccati, in quantum est à Deo; sed in quantum est ex nihilo, ut videre est in 2. dist. 37. quæst. 2. art. 1. ad 2. & dist. 44. quæst. 1. art. 1. & quæst. 24. de ver. art. 7. quod idem etiam asserit Capr. dist. 44. citat. quæst. 1. art. 1. & 3. & aliqui alij ex Thomistis recentioribus apud Vasquez 1. 2. disput. 129. cap. 10. num. 34. & videtur haberi etiam ex S. Augustino lib. 12. de ciuit. cap. 6. tom. 5. vbi ait, voluntatem non ex eo malam esse incipere, quia natura est; sed, quia de nihilo facta est: & cap. 7. naturam deficientem iis tantum conuenire, quæ ex nihilo facta sunt. Et clarè id habetur ex S. Damasceno lib. 2. de fide, cap. 27. vbi ait, creaturam rationalem idem esse flexibilem ad malum secundum electionem; quæ est ex nihilo. Id tamen non ita debet intelligi, quasi ipsum nihilum, in quantum est terminus à quo creationis voluntatis, sit causa potentia ad peccandum; sed, quia per hoc, quod est esse factum ex nihilo, significatur ipsa intrinseca defectibilitas creaturæ: & cum potentia ad peccandum sit ipsa voluntas facta ex nihilo, & defectibilis; quemadmodum Deus sine absurdo conceditur esse causa voluntatis factæ ex nihilo, & defectibilis; ita & videtur posse concedi, quod sit causa potentia ad peccandum, ut notat Vasq. 1. 2. dist. 129. cap. 10. num. 34. cit. ex Scoto, Gabr. & alijs. Et si quis contendat, voluntatem non habere ab alio, sed à se hoc, quod est ex nihilo esse; quia, scilicet, quod conuenit rei secundum se, non causatur in illa ab alio; & certum est, quod res omnis creata, si sibi relinquitur, nihil est; & idem contendat, eandem voluntatem non habere à Deo, quod sit potentia ad peccandum, ut videtur velle S. Thom. locis citatis; non erit quæstio, nisi de nomine, & de modo loquendi: certum enim est, quod voluntas non est potentia ad peccandum secundum nihilum

22. Ad alias difficultates.

23. Ex eo, quod Deus sit causa voluntatis, non est dicendum esse causa malitia.

24. An, & ignomodo potentia ad peccandum sit à Deo.

25. Creatura rationalis quomodo dicitur esse defectibilis, quia est ex nihilo.

nihilum, quod habet ex se, & pro se sibi relinquitur; sed secundum esse ex nihilo, vel post nihilum, quod habet à Deo.

Nec S. Thomas negat, quòd potentia peccandi, quantum ad positium, quod dicit, sit à Deo; sed solum quantum ad defectum, quem connotat, & quantum ad primam radicem defectibilitatis, quam supponit, quæ est nihilum, quod ipsa est, quantum ex se, & ex quo accipit esse à Deo, vt videre est apud Capr. loco citato.

Similiter falsum est, quòd esse causam peccati, aut malitiæ, nihil sit aliud, nisi esse causam quantumque actionis, quæ est deordinata; sed præterea etiam includit, vt sit causa debens actionem non causare; quod tamen Deo non conuenit.

Quòd aliquæ actiones dicantur malæ intrinsecè, & ex obiecto, non significat, quòd absolute secundum suam naturam, vel comparatæ ad quodcumque agens, fundent malitiam; sed solum quòd fundent comparatæ ad certum agens, id est, ad voluntatem creatam; & hoc modo ab illa fundanda non possint absolui.

Neque Deus idèd negatur causare malitiam, quia causet aliquid minus, quàm voluntas; neque voluntas idèd affirmatur causare, quia causet aliquid plus: sed, quia malitia ex propria ratione hoc habet, vt solum sequatur per comparabilitatem actionis ad voluntatem.

Quòd dicitur, debitum causandi, vel non causandi ex parte Dei non variare substantiam causationis, sed solum facere, vt causando possit dici peccare, vel non peccare, verissimum est, si intelligatur respectu eiusdem, id est, respectu malitiæ: falsum tamen, si intelligatur respectu diuersorum, id est, respectu actionis, & respectu malitiæ: debitum enim causandi, vel non causandi actionem, omninò variat substantiam causationis, respectu malitiæ; quamuis non variet respectu ipsius actionis: siquidem malitia non nisi ab ea causa potest causari, quæ habet debitum non causandi actionem. Et idem est de eo, quod additur, quòd Deus concurrat ad actum peccati, paratus non concurrere: id enim non solum probat, quòd formaliter concurrente ad huiusmodi actum non peccet; sed etiam quòd nullo modo concurrat ad malitiam, cum hæc solum possit causari ab eo, per quem stat, vt ponatur concursus ad huiusmodi actum, & vt non ponatur ad actum oppositum.

Denique falsum est, quòd specialis ordo, quem dicit malitia ad voluntatem creatam, solum sit in ordine ad tribuendam denominationem malè agentis; non autem ad recipiendum simpliciter esse ex parte ipsius malitiæ: hæc enim duo se inuicem inferunt, vt malitia per ordinem ad aliquod agens ponatur in esse, & vt illud denominet malè agere; & si Deus non alia ratione causaret bonitatem, & meritum, quàm concurrente concomitantè ad entitatem actionis bonæ, & meritorie, fortasse eadem ratione neque etiam bonitas, & meritum possent in illum referri, vt in causam; quæ ratione non potest referri malitia: quia, scilicet, etiam bonitas, & meritum, accepta moraliter, solum sequuntur ad actionem, provt se habet comparabiliter ad voluntatem creatam, quæ est principium totius esse moralis, quod est in actu: quanquam, quia hic ipse concursus concomitans præstatur ad actum bonum à Deo, ex affectu, & intentione, vt ille fiat; potiori aliqua ratione potest Deus dici causa bonitatis, quàm dicatur causa malitiæ, vt notat Vasq. 1. 2. disp. 129. cit. cap. 3. num. 29.

Verum, quia antecedenter ad hunc ipsum con-

cursum Deus præterea suadet, & præcipit actionem bonam, & per auxilia gratiæ præuenientis ad illam impellit, idèd specialiter in genere causa moralis, & provt contradistinguitur à causa physica, dicitur causare bonitatem, & meritum, vt supra diximus ex eodem Vasquez, non, quia esse morale bonitatis, & meriti participetur intrinsecè per comparationem ad Deum, siquidem hoc modo solum participatur per comparationem ad voluntatem creatam, & ad proprium modum operandi illius, sicut & participatur esse morale malitiæ, & demeriti; sed, quia hoc ipsum esse morale, quod formaliter habet actio per comparationem ad voluntatem, etiam habet à Deo tanquam ab efficiente morali, id est, suadente, præcipiente, & inclinante, vel impellente per auxilia gratiæ.

Neque rationes supra allatæ contra Caietanum, qui ponit malitiam in aliquo positio, possunt ex hac nostra doctrina facile solui: cum enim absolute asserat Caietanum, quòd ipsa entitas actus odij, verbi gratia, absolute accepta, & secundum totum esse positium, quod habet, & secundum quod positioe contrariatur actui amoris, sit malitia, neque hanc rationem determinet per comparabilitatem ad certum agens, omninò sequitur ex illius sententia, vt etiam ipse concedit, quòd Deus sit causa peccati: cum, quemadmodum ipsa entitas; ita & malitia secundum ipsum sit quid absolutum; & idem sit causare malitiam, quod causare entitatem.

DISPVT. XLV.

Quomodo Deus sit causa excæcationis, & indurationis.

- 1. Quid de hoc doceat S. Thomas.
- 2. Aurium aggrauatio quomodo differat ab excæcatione.
- 3. Reprobis sensus reducitur ad excæcationem.
- 4. Excæcatio quomodo dicatur esse à propria malitia, & à Diabolo.
- 5. Excæcatio aliquando in prædestinatis ordinatur ad salutem.

AD causationem peccati ex parte Dei, etiam pertinet causatio excæcationis, & indurationis, quæ vel est formaliter ipsum peccatum, per quod homo auertitur à diuino lumine, & agit, vt sic dicam, excæcatè, & non flectitur ad diuinas inspirationes, sed contra illas induratur; vel certè proximè sequitur ex ipso peccato, sicut & sequitur priuatio gratiæ, & virtutum, & donorum supernaturalium; & specialiter priuatio sapientiæ, & intellectus, quæ sunt in anima, quasi lumen habituale, & priuatio charitatis, quæ est quasi ignis, & cor emollit ad diuinas motiones, & impressiones recipiendas; & simul vtraque sibi postulant suo quasi iure actuales illustrationes, & motiones, eaque trahunt frequenter à Deo. Et quia in Scripturis excæcatio, & induratio aliquando tribuitur ipsi malitiæ eorum, qui excæcantur, & indurantur, vt patet Sapient. 2. *Excæcavit eos malitia eorum.* & aliquando tribuitur Diabolo, vt patet 2. Corinth. 4. *Deus huius sæculi excæcavit mentes infidelium.* & aliquando tribuitur etiam Deo, vt patet Isa. 6. *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua.* & ad Rom. 9. *Deus, cuius vult, miseretur; & quem vult, indurat.*

Idèd

^{1.} Idèd S. Thomas 1. 2. *quæst. 79. art. 3. & 4.* de hoc etiam agit, & rem totam breuiter expedit per distinctionem: *Excæcatio enim, inquit, & obduratio duo important, id est, motum animi humani inbeueris malo, & auersi à diuino lumine; & præterea gratia subtractionem, ex qua sequitur, vt mens diuinitus non illuminetur ad rectè videndum, & cor non emolliatur ad rectè viuendum.* Et quantum ad primum, negat, Deum posse dici causam excæcationis, & indurationis; sicut nec potest dici causa peccati: quia, scilicet, quòd quis auertatur à lumine inspirationis diuinæ, & vt dicitur *Job 24.* sit rebellis lumini, & relicto incommutabili bono actu adhæreat bono commutabili, quod est excæcari verbaliter, vel in actu exercito, & excæcatè operari, non est ex Deo; sed solum ex libertate voluntatis create, vt patet ex dictis.

Quantum verò ad secundum, affirmat, Deum esse causam excæcationis, & indurationis; sicut & est causa illuminationis, & mollitudinis cordis: quia non quemadmodum Sol solum est causa illuminationis domus, verbi gratia, non autem tenebrarum, & hæc solum proueniunt à ponente impedimentum, & claudente fenestras: ita & Deus solum est causa illuminationis mentis, & mollitudinis cordis, non autem excæcationis, & indurationis: neque enim ipse illuminat, & emollit ex necessitate naturæ, quemadmodum Sol; sed voluntariè, & ex proprio iudicio; & idèd tam illuminatio, quàm excæcatio, vel non illuminatio in ipsum est referenda; non autem in illum, qui ponit obicem per actum peccati, cum etiam posito obice possit Deus illuminare ad illum ipsum tollendum, vt patet, quando illuminat peccatores ad penitentiam; quod tamen nullo modo conuenit Soli, posito obice, & clausis fenestris.

Quare, quidquid sit, vtrum subtractio luminis, & mollitudinis habitualis per ipsa dona, & virtutes habituales sapientiæ, & charitatis, quæ comitantur gratiam habituales, sit propriè referenda in ipsum Deum, an verò in peccatorem, qui simul cum gratia illa corrumpit per actum peccati mortalis, de qua re supra diximus *lib. 1. disp. 6. præsertim numero 3. & 4.* certè subtractio luminis, & mollitudinis actualis, per actuales illustrationes, & motiones, omninò est referenda in Deum, qui solum pro voluntate, & pro iudicio illam efficit; & etiam loquendo de peccatoribus, & habentibus obicem ad lumen, & mollitudinem habituales, cuius vult, miseretur, & quem vult, indurat, vt loquitur S. Paulus ad Rom. 9.

Et quamuis excæcatio, propriè loquendo, non solum dicat subtractionem illustrationis actualis, quæ se tenet ex parte actus; sed etiam subtractionem illustrationis habitualis, quæ se tenet ex parte potentiæ, sicut & cæcitas corporalis non solum dicit priuationem actualis illuminationis; sed etiam impedimentum ipsius potentiæ visuæ: & fortasse subtractio gratiæ, & virtutum, vel donorum habitualium, non tam proueniat ex voluntate, & iudicio ipsius Dei, quàm ex natura, & efficacia ipsius obicis, qui ponitur per actum peccati mortalis in anima, vt iam indicauimus: ad hoc tamen vt Deus dicatur esse causa excæcationis, satis est, si illum causet per suam voluntatem, & iudicio, per subtractionem illustrationis actualis, cum hæc etiam importetur per excæcationem; & certum sit, quòd debeat à voluntate, & iudicio ipsius Dei; non autem Baldelli Theol. Moral.

tem efficaciter ex positione obicis, & peccati mortalis, vt iam diximus.

Atque hoc idem, de causa excæcationis ex parte Dei per subtractionem auxilij actualis, etiam docent Scholastici communiter apud Vasquez *1. 1. disput. 95. cap. 10. num. 65.* dum asserunt, excæcationem sumi dupliciter, id est, pro peccato quocumque, quo resistitur Dei illustrationi, & vocationi; vel certè pro illo, quo resistitur illustrationi, & vocationi valde diurnæ, & magnæ; & præterea pro subtractione gratiæ, & auxilij actualis, & permissione, vt facillè quis labatur in aliquod peccatum, vel diu in illo permaneat, & perseueret.

Et quamuis Hæretici nostri temporis contendunt, Deum esse causam excæcationis primo modo, non minùs quàm sit causa illuminationis oppositæ, & bonorum operum; id tamen rectè damnatur in Trident. *sess. 6. can. 6. & in Concil. Araus. 2. can. 25.* & aliis apud Vasquez loco citato. Et contra, quòd Deus rectè dicatur esse causa excæcationis secundo modo, probatur ex eo: quia ipsa actiua subtractio interni luminis, est actiua excæcatio; & peccata, vel permanentia in peccatis, quæ postea consequuntur, posita tali subtractione, idèd Deo non tribuuntur, etiam tanquam causa per accidens, & remouenti prohibens, vel non agentis, quia non idèd ponit talem subtractionem, vt peccata sequantur, neque habet vllum debitum, vt illam non ponat, vt etiam supra diximus *disp. 43. num. 2.* ex doctrina S. Thomæ de voluntario indirecto *1. 2. quæst. 6. art. 3.*

Atque ad excæcationem sic explicatam reducit S. Thomas 1. 2. *quæst. 79. art. 3. citat.* etiam aggrauationem aurium, cuius similiter habetur mentio Isa. 6. *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua.* Quia enim ad intellectum perficiendum non modò deseruit sensus visus, per viam inuentionis; sed etiam sensus auditus, per viam disciplinæ; subtractio gratiæ illuminantis, & perficientis intellectum, rectè appellatur non modò excæcatio, quæ refertur ad visum; sed etiam aggrauatio aurium, quæ refertur ad auditum; sicut & subtractio gratiæ emollientis, & perficientis affectum, appellatur induratio cordis. Quamquam non omnis subtractio huiusmodi gratiæ, siue illuminantis, & perficientis intellectum, siue emollientis, & perficientis affectum, appellatur excæcatio, aut aggrauatio, vel induratio; sed illa solum, quæ habet adiunctam quandam frequentiam lapsus, & quandam perseuerantiam & obstinationem in peccato, vt etiam supra indicauimus *disp. 43. num. 6.* Vnde & non omnis, qui similiter peccat, dicitur esse excæcatus, aggrauatus, aut induratus; sed solum ille, qui frequenter, & obstinatè peccat: sicut & corporaliter non omnis, qui cadit, idèd cadit, quia est cæcus; sed cæcitas communiter est causa, aut occasio lapsus, non cuiuscumque, sed frequentis, & grauis, & à quo non est facile, vt quis resurgat: & quemadmodum is dicitur cæcus, aut surdus corporaliter, qui non videt, neque audit, quæ debet; ita & spiritualiter is dicitur excæcatus, aut auribus aggrauatus, qui non videt, neque audit, quæ debet; vel ita se gerit, ac si non videret, neque audiret.

Et eadem ratione ad excæcationem reducitur etiam is, qui dicitur reprobis sensus, ad Rom. 1. *Tradidit illos Deus in reprobum sensum.* Sensus enim est, quòd aliquando tradat Deus peccatores in mentem reprobam, atque peruersam, secundum quam ea probant, quæ probanda non sunt; & ea im-

^{2.} Aurium aggrauatio quòd differat ab excæcatione.

^{3.} Reprobis sensus reducitur ad excæcationem.

probant, quæ sunt probanda : & vt bene explicat S. Thomas in eum locum, lect. 8. sensus hic non est accipiendus sensus exterior, quo sensibilia cognoscuntur; sed interior, quo iudicatur de agibilibus, iuxta illud Sapient. 6. Cogitare de illa, id est, sapientia, sensus est consummatus. Et hic sensus dicitur reprobis, quando habetur reprobandum iudicium de agendis, iuxta illud 2. ad Timot. 3. Homines mente corrupti, reprobi circa fidem, & Ierem. 9. Argentum reprobum vocate eos.

Atque hoc videtur multò rationabilius, quàm quod habet Vasquez 1. parte, disp. 95. cap. 10. num. 69. reprobum sensu referri ad voluntatem, & esse idem cum obdurate cordis. Contra enim est: quia sensus propriè dicit potentiam cognoscitiuam, non autem appetitiuam: & S. Paulus loco citato, reprobum sensum aperitè distinguit à desiderii cordis, & à passionibus ignominia, in quas similiter ait fuisse à Deo traditos veteres sapientes: Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, & in passiones ignominia.

Quòd si quæras, quomodo excæcatio sic accepta pro subtractione gratiæ, & carentia interni luminis, aliquando in Scripturis tribuatur malitiæ ipsorum peccantium, & Diabolo, vt supra diximus Sapientia 2. & 2. Cor. 4. Respondet S. Thomas 1. 2. quæst. 79. art. 3. citat. ad 3. nec malitiæ peccantium, nec Diabolo tribui eo modo causalitatis, quo tribuitur Deo; sed malitiæ tribui tanquàm causæ demeritoria proxima: siquidem idè Deo subtrahit huiusmodi gratiam; quia peccator per suam malitiam demeretur, vt subtrahat; & Diabolo tribui, tanquàm causæ demeritoria remota: siquidem inducendo ad actum peccati, & ad malitiam, inducit ad proximè demerendam subtractionem; cum tamen Deo tribuatur, tanquàm causæ efficienti negatiuæ, quo solummodo potest subtractio habere causam efficientem, cum sit negatio.

Et rectè subdit art. 4. idem S. Thom. quòd quantum excæcatio de sui natura, & per se loquendo, sit ordinata ad damnationem, siquidem est quid præambulum ad peccatum, & quando est excæcatio simpliciter, & finalis, vel ad totam vitam, semper illam inducat; ex diuina tamen misericordia, quando est ad tempus, etiam ordinatur ad sanationem, & sic contingit in prædestinatis, quibus omnia cooperantur in bonum, vt dicitur ad Rom. 8. & etiam subtractio gratiæ, & permissio peccatorum, cum etiam ex his feruentiores, & cautiore resurgant: & idè quemadmodum excæcatio simpliciter, & finalis in reprobis est aliquo modo effectus reprobationis, vt patet ex S. Thoma 1. 1. quæst. 23. art. 3. ad 2. in quantum, scilicet, Deus reprobato iam aliquo, & finaliter excluso à beatitudine propter aliqua peccata præuisa, etiam statuit in pœnam eorundem peccatorum subtrahere illi certa auxilia gratiæ, eumque excæcare, & indurare; & hanc etiam subtractionem gratiæ, & auxiliorum, præctè ordinat ad illius damnationem: ita & excæcatio ad tempus in prædestinatis, possit dici aliquo modo esse effectus prædestinationis, vt notat S. Thomas in illum ipsam locum, ad Rom. 8. & ex illo Conrad. in art. 4. citat. §. Nota autem non quòd ex voluntate antecedente Deus eligat excæcare ad tempus, aut indurare prædestinatos; quia intendit eos saluare, & ipsa excæcatio, & induratio per se, & primaria quadam ordinatione ordinetur ad eorum salutem: sed, quia voluntate consequente, & ex suppositione, quòd peccent prædestinati, & eorum peccata puniantur per excæcationem, & induratio-

4. Excæcatio quomodo dicitur esse à propria malitiâ, & à Diabolo.

5. Excæcatio in prædestinatis aliquando ordinatur ad salutem.

nem ad tempus, hanc ipsam excæcationem, & indurationem diuina misericordia, ordinatione quadam secundaria vterius ordinat ad bonum salutis, & facit, vt etiam illa cooperetur ipsis in bonum, vt notat Vasquez 1. 2. quæst. 79. ad eundem art. 4. citatum, & fufius 1. 1. disp. 93. cap. 2.

DISPUT. XLVI.

Quomodo inter causas peccati extrinsecas numeretur Diabolus.

1. Diabolus non est homini directè causa peccandi.
2. Diabolus non inhabitat substantialiter peccantem mortaliter.
3. Communiter inducit ad peccatum, commouendo phantasiam, & appetitum sensitiuum.
4. Potest Diabolus etiam illuminare intellectum.
5. Quomodo Diabolus possit ostendere formas nouas, & non prius cognitâs.
6. Diabolus non potest inducere necessitatem peccandi.
7. Diabolus etiam instigando non est causa omnium peccatorum, saltem directè.
8. Diabolus quomodo indirectè sit causa omnium peccatorum.
9. Explicantur aliqua loca Sanctorum Patrum.
10. Vnicuique est deputatus ad oppugnandum suus Diabolus, sicut & sumus Angelus ad custodiendum.

DE causa peccati ex parte Diaboli, quæ est vltima inter causas efficientes extrinsecas, agit S. Thomas 1. 2. quæst. 80. & ex illo hæc possunt notari.

Primò, non potest Diabolus esse homini directè causa peccandi. Ita art. 1. & supra, quæst. 75. art. 3. vt etiam indicauimus hoc eodem libro 2. disp. 38. num. 3. cum enim peccatum essentialiter sit actus voluntarius inordinatus, non potest directè dependere ab alia causa, nisi à voluntate, vel ab ea, quæ moueat, & determinet voluntatem ad agendum, & in ea possit intrinsecus operari; qualis tamen ex causis extrinsecis, non est nisi Deus, vt probatur 1. 2. quæst. 9. art. 3. & seqq. Et quantum etiam obiectum dicatur mouere voluntatem; vnde & 3. de anima, text. 54. ipsum appetibile apprehensum dicitur se habere respectu appetitus, vt primum mouens immobile; & ipse appetitus solum mouere alias potentias, vt mouens motum ab appetibili: Diabolus tamen adhuc non potest tenendo se ex parte obiecti, esse causa peccati directè, id est, sufficienter, vt explicat ipse S. Thom. in fine corp. & ex vi suæ actiouis, & causalitatis illud causando: quia ex obiectis peccaminosis, quæ potest proponere, aut offerre voluntati, vel etiam persuadere, quòd habeant rationem boni, nullum est, quod ex necessitate eam possit mouere, siue quoad exercitium, siue quoad specificationem, cum hoc sit proprium solius summi boni, & vltimi finis clarè visi, vt probatur 1. parte, quæst. 106. art. 2. & 1. 2. quæst. 10. art. 2. Quare, cum neque possit immediatè, & per se, nec mediante obiecto sufficienter agere in voluntatem, & in ea causare actum peccati, rectè dicitur non posse homini esse directè causa peccati.

Et quod asserunt Sancti Patres, Diabolum inspirare malignos affectus, vt Sanctus Augustinus lib. 4. de Trinitat. cap. 12. tomo 9. & trahere animas

1. Diabolus non est homini directè causa peccandi.

2. Diabolus non inhabitat substantialiter peccantem mortaliter.

3. Communiter inducit ad peccatum, commouendo phantasiam, & appetitum sensitiuum.

4. Potest Diabolus etiam illuminare intellectum.

animas in affectum malitiæ, vt Beda in Act. Apost. cap. 5. tom. 2. & replere corda hominum oculis cupiditatibus, vt S. Isidor. lib. 1. de summo bono, cap. 5. & lib. 2. cap. 41. & similia, non debent intelligi de operatione, & actu peccati, vel mali affectus, quem directè efficit; sed solum de suggestione, & instigatione, quam facit, proponendo obiectum, & eius bonitatem persuadendo, vt notat S. Thomas 1. 2. quæst. 80. art. 1. citat. ad 1. & eodem modo est intelligendum illud S. Hieronymi lib. 2. contra Iovin. longè à principio, quòd Diabolus sit perfectior mali, sicut & Deus est perfectior boni: neque enim est sensus, quòd, sicut Deus per illapsum in animam, & in voluntatem operatur, & perficit bonum simul cum illa; ita & Diabolus similiter per illapsum operetur, & perficiat malum; sed solum, quòd vterque operetur suo modo, id est, Deus per illapsum, & mouendo interiùs, & permutando voluntatem directè, & causando quicquid boni in illa efficitur; & Diabolus solum proponendo obiectum, & persuadendo, vel instigando, aut sollicitando extrinsecus quoad sensuauitatem, & imaginationem.

Atque hoc etiam est, quod asserit S. Thomas quodlib. 3. art. 8. peccantem mortaliter nõ inhabitari substantialiter à Diabolo; siue quantum ad corpus, vt contingit in arreptitis; siue quantum ad animam, sicut dicitur 1. Cor. 3. Spiritus sanctus inhabitare in iustis: Templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis. id est, interiùs; & tanquàm in familiari domo, operando per fidem, & dilectionem: quia Diabolus non eodem modo in homine peccante operatur culpam, sicut Deus in homine iusto operatur gratiam, id est, interiùs, & per illapsum, cum hic modus operandi sit proprius Dei.

Secundò, potest Diabolus ad peccatum inducere, interiùs instigando, id est, commouendo phantasiam, & appetitum sensitiuum. Ita S. Thomas 1. 1. quæst. 111. art. 2. & 3. & 1. 2. quæst. 80. art. 2. cum enim interiùs nostræ animæ pars, siue potentia, in vniuersum sit duplex, id est, intellectiua, & sensitiua, & illa complectatur intellectum, & voluntatem; certum est, quòd Diabolus non potest directè operari in voluntate, vt iam diximus; cum in illa solus Deus possit esse, & operari per illapsum: in intellectu autem potest quidem Diabolus, per se loquendo, & quantum est ex efficacia suæ naturæ, operari aliquam illuminationem, sicut & possunt ex S. Dionysio cap. 8. de celest. Hierarch. Angeli boni, cum quibus retinet naturam communem, eaque illuminatione potest esse dupliciter, vt patet ex S. Thoma 1. 1. quæst. 111. art. 1. id est, confortando, & corroborando ipsum lumen nostri intellectus per manifestationem aliquis, quod aliqui nos latuifer, & ex quo possumus fieri fortiores ad cognoscendum aliquid aliud, vt bene explicat S. Thomas quæst. 9. de ver. art. 1. exemplo magistri; qui dicitur confortare, & corroborare intellectum discipuli, per hoc, quòd illi ostendat aliquod medium, quo confortetur, & inueniat ad alia cognoscenda, quæ ignorabat; & præterea disponendo, & coordinando ipsa phantasmata, & rem proponendo sub similitudinibus sensibilibus, prout meliùs competit ad rem bene concipiendam: de quo vtroque modo illuminationis legi potest S. Thomas 1. 1. quæst. 106. art. 1. & quæst. 111. citat. art. 1. & quæst. 16. de malo, art. 12. & quæst. 9. de ver. art. 1. citat. & quodlib. 3. art. 7. & quodlib. 9. art. 10. in fine corp. Caietan. 1. 1. quæst. 106. art. 1. citat. & Scholastici communiter, quando tractant de illuminatione Angelorum. De facto tamen Diabolus ex prauitate suæ voluntatis non sic illuminat nostrum intellectum; sed potius è

Baldelli Theol. Moral.

contrà rationem obtenebrat, vt peccato consentiat: & vt habet S. Augustinus lib. 83. quæstionum quæst. 12. tom. 4. meatus intelligentiæ; per quos radius mentis solet pandere lumen rationis, continuò replet quibusdam nebulis.

Et si fortè aliquando illuminet circa aliquam veritatem, hoc ipsum ordinat ad effectum peccati, vt, scilicet, homo ex illis ipsis, quæ bene apprehendit, & in quibus illuminatur, moueatur ad superbiam, vel impediatur ab aliqua alia intelligentia veritatis, in quantum per illa bene apprehensa inducitur ad aliquam dubitationem, quam nescit soluere; & sic trahitur in errorem, vt notat S. Thomas quæst. 16. de malo, art. 12. citat. in fine corp. Siuè autem illuminet circa aliquid ad effectum superbiæ, aut erroris; siue obtenebrat circa aliud, maxime id facit operando circa phantasiam, & circa appetitum; & hoc ipsum circa phantasiam operatur per motum localem spirituum, & humorum, in quibus resident, vel deferuntur phantasmata ad proprium organum: sicut enim hic motus spirituum, vel humorum, deferendo phantasmata tempore somni, causat eas apparentias, & visiones, quæ tunc contingunt, & appellantur somnia, vt patet ex Aristotele in libello de somniis, cap. 3. ita etiam potest illas causare, & de facto causat à Dæmone in vigilia, vt notat S. Thomas 1. 1. quæst. 111. art. 3. & 1. 2. quæst. 80. art. 2. & quæst. 16. de malo, citat. art. 11. in fine corp.

Addit verò Diabolus præterea etiam excitationem concupiscentiæ, aut passionis ex parte appetitus, eamque facit similiter per motum localem, appòsito, vel subtracto aliquo corporali circa organum appetitus, vt notat S. Thomas quæst. 16. citat. de malo, art. 11. ad 3. vt, verbi gratia, passionem iræ appòsitam per spiritus animales noua caliditate in sanguine circa cor; & passionem timoris, ea subtracta.

Et similiter per has passiones appetitus facit obtenebrationem: quia facilè decipimur, cum in passionibus existimus, vt patet in eo, qui timet, verbi gratia, & à modica similitudine videtur sibi hostes videre; & in eo, qui amat, & videtur sibi videre dilectum, vt habet Aristoteles in libello de somniis, cap. 2. & ex hoc ipso, quòd passio de nouo excitata facit aliter se habere dispositionem subiecti, etiam facit aliter rem apprehendi, & iudicari, vt bonam, aut prosequendam, quàm aliqui apprehenderetur, vt notat S. Thomas 1. 2. quæst. 80. art. 2. citat. in fine corp. & nos supra docuimus lib. 1. disp. 24. num. 10. dum ageremus de inuoluntario ex concupiscentia: & lib. 2. disp. 40. num. 2. dum ageremus de causa peccati ex parte appetitus.

Non est tamen negandum, quòd aliquando Diabolus non solum immutat, modo explicato, imaginationem, & sensum internum; sed etiam extremum, & sensibilibus ostendat aliqua vera, siue faciat exhibendo sensibus vera corpora priùs existentia, & formata à natura; siue ipsemet illa formet, & producat de nouo per causas, & semina naturalia, vt loquitur S. Thomas quæst. 16. citat. de malo, art. 11. & propterea non est negandum, quòd possit illuminare intellectum, vel obtenebrare per aliqua signa exterioriùs exhibita, vt idem subdit art. 12. sequent. hoc enim modo, id possunt facere etiam homines, & de facto id faciunt, quando alter alterum docet per voces, aut scripta; sed quia communiter non his modis illuminat, aut obtenebrat, dum ad peccatum inducit, & tentat, sed solum instigando per commotionem iam explicatam imaginationis, & appetitus; idèd hos tantum

tantum modos attulimus cum S. Thoma 1. 2. quæst. 80. art. 2. cit.

5. Quomodo Diabolus possit ostendere formas nouas, & non prius cognitæ.

Neque contra hunc modum immutandi imaginationem, & phantasiam, per motum localem spirituum, & phantasmatum præexistentium, facit S. Augustinus lib. de spiritu, & anima, cap. 28. tom. 3. dum ait, quod Diabolus homini ostendit formas non solum notas, sed etiam ignotas; quod tamen esse non posset, si solum adduceret phantasmata præexistentia: siquidem hæc solum habentur de rebus notis, non autem de ignotis, cum sint producta etiam ipsa, & relicta ab obiectis per sensationes exteriores: nam, vt bene explicat S. Thomas quæst. 16. citat. de malo, art. 11. ad nomum, non hoc asserit S. Augustinus, quod possit Diabolus per visionem imaginariam ostendere homini formas omni modo ignotas, & nouas, id est, ignotas, & notas non solum secundum se totas, vel secundum rationem totius, quæ in ipsis est; sed etiam secundum suas partes, & secundum principia: certum enim est, quod non potest facere, vt cæcus natus, verbi gratia, imaginetur colores, vel surdus sonos, quæ sunt formæ omni modo ipsis ignotæ, & nouæ, tam secundum se totas, quam secundum suas partes, & sua principia: sed solum asserit indefinitè, quod possit ostendere formas ignotas; & ad hoc satis est, si ostendat formas solum ignotas ratione totius, vt, verbi gratia, montes aureos, etiam si sint notæ ratione partium, id est, ratione montis, & ratione auri, quasi seorsim, & per se: bene enim potest Diabolus imaginationi, vel phantasie simul offerendo plura phantasmata, facere, vt simul representent aliquid nouum, vt etiam contingit in somnis, siue id pertineat ad phantasiam, siue ad cogitationem, aut aliam ex potentiis, & sensibus interioribus.

6. Diabolus non potest inducere necessitatè peccandi.

Quantumvis autem instiget Diabolus, & phantasiam, & appetitum commoueat, non potest ex necessitate inducere ad peccandum. Ita S. Thomas 1. 2. quæst. 80. citat. art. 1. nam, quantumvis possit virtute suæ naturæ, nisi frænetur, & impediatur à Deo, ita perturbare imaginationem, & sensus internos, vt omninò impediatur vsus rationis, & libertatis, & ex necessitate inducat ad aliquem actum, qui de suo genere sit peccatum, vt aliquando contingit in arreptitiis; non tamen propterea potest inducere necessitatè ad peccandum, cum talis actus in tali casu solum materialiter sit peccatum; non autem formaliter; neque possit imputari ad culpam, nisi sit in genere moris, & per consequens perfectè voluntarius, & liber, siquidem genus moris solum habetur per ordinem ad voluntatem; & ibi incipit, vbi primò inuenitur dominium voluntatis, vt supra diximus disp. 48. num. 15. ex S. Thoma in 2. d. 24. quæst. 3. art. 2.

Atque hoc modo 1. Petri cap. vltim. monemur, vt fortiter resistamus Diabolo, quando circuit, querens quem deuoret, tanquam leo: quod tamen non esset, si posset nobis necessitatè imponere, & si ex necessitate succumberemus illius instigationibus. Vnde, quantumvis potestas Diaboli secundum esse naturæ sit simpliciter maior, quam potestas hominis, & voluntatis, & vt dicitur Job 41. Non sit potestas super terram, quæ comparetur ei. non est tamen maior, quantum ad aliquid, id est, quantum ad libertatè, & actus liberos, cum horum solus homo sit dominus; non autem Diabolus, neque possit in illis pati necessitatè, aut violentiam, vt bene notat S. Thomas in 2. dist. 21. quæst. 1. art. 2. ad 1.

Denique etiam hoc modo instigando, non est causa Diabolus omnium peccatorum, saltem directe, quasi nullum peccatum contingat in indiuiduo, ad quod ipse non primò instiget. Ita S. Thomas 1. 1. quæst. 114. art. 3. & 1. 2. quæst. 80. art. 4. vt enim habet S. Augustinus lib. de ecclesiasticis dogmat. cap. 82. tom. 3. non omnes nostræ cogitationes malæ à Diabolo excitantur; sed aliquoties etiam emergunt ex motu nostri arbitrij. Et ratio est: quia, vt notat Origen. lib. 3. Periarchoi, cap. 2. tom. 4. stante fomite, qui iam in nobis est relictus ex peccato primi parentis, & ablata originali iustitia, per quam appetitus subdebatur rationi, etiam si Diabolus non esset in mundo, adhuc in nobis excitarentur appetitus ciborum, verbi gratia, & venereorum, iisque possent esse inordinati, & peccata, si à ratione non ordinarentur, vt certè possent non ordinari, cum hæc ordinatio rationis non sit necessaria; sed contingens, & libera, & simpliciter possit non esse, & de facto sæpè non fit. Vnde non est, quod in omnibus nostris inordinatis actionibus accusemus Diabolum, eique nostra omnia peccata ascribamus, cum sæpè nos ipsi per nostrum modum operandi, quem habemus, post amissam originalem iustitiam, demus initium nostris peccatis, & occasionem Diabolo, vt illa promoueat, vt bene notat S. Gregor. Nazianz. in lib. sententiarum, quas carmine scripsit, sentent. 52. & apud Vasquez 1. 2. in Comment. ad art. 4. quæstionis citata.

Dixi autem, Diabolum non esse causam directam omnis peccati: quia, vt notat S. Thomas 1. 1. quæst. 114. art. 3. citat. dupliciter aliquid potest dici causa alicuius, id est, directe, & indirectè: si enim ad illud per se operetur, & dirigat suam actionem, dicitur causare directè, vt quando ignis, verbi gratia, causat combustionem ligni: si verò non operetur per se ad illud; sed ad aliquid aliud, illudque causando præbeat occasionem, vt etiam illud sequatur, dicitur causare indirectè, & occasionaliter, vt quando aliquis secat ligna, vel ad Solem exsiccat, ex quo postea sequitur, vt facillè comburantur, & cum directè sit causa sectionis, aut exsiccationis lignorum, indirectè est etiam causa combustionis. Quantumvis ergo Diabolus non possit dici esse causa directa omnium peccatorum, quasi ad illa singula semper instiget, & ad nulla non instiget, vt iam probauimus; non est tamen negandum, quod possit dici causa indirecta, in quantum instigauit ad peccatum Adami, ex quo vitata est tota natura, & inducta procliuitas ad peccandum, sicut & ligna secans, aut exsiccans, eaque sic disponens ad combustionem, diceretur indirectè esse causa combustionis.

Atque hoc modo ratione huius causationis indirectæ sunt intelligendi aliqui ex Patribus, vt notat S. Thomas ibidem, vt, verbi gratia, S. Damasce-nus de fide, lib. 2. cap. 4. quando ait, quod omnis malitia, & omnis immunditia est excogitata à Diabolo; & S. Dionysius cap. 4. de diuin. nomin. quando ait, quod multitudo Daemonum est causa omnium malorum sibi, & aliis: & S. August. serm. 68. ad Fratres in Eremo, quando ait quod, quando cogitamus, aut facimus aliquid mali, siue paruum illud sit, siue magnum; nulli dubium esse debet, quod malignum Angelum hortatorem habeamus. hæc enim, & similia rectè intelliguntur ratione primæ originis, quam in peccato primi parentis à Diabolo habuerunt omnes malitia, & peccata omnium nostrum, vt exponit S. Thomas locis citat. quanquam etiam possunt intelligi de generibus saltem singulorum, si non intelligantur de singulis generum, vt etiam subdit

7. Diabolus etiam in instigando non est causa omnium peccatorum, saltem directe.

8. Diabolus quomodo indirectè sit causa omnium peccatorum.

9. Explicatur aliqua lex Sanctorum Petri.

subdit S. Thomas 1. 1. quæst. 114. art. 3. ad 3. in quantum, scilicet, nullum genus peccati est, vt ille loquitur, quod non interdum ex Daemonum suggestione proueniat; quantumvis aliqua in indiuiduo sæpè contingant sine huiusmodi suggestione ex sola conditione, & corruptione natura.

Et præterea potest addi pro huiusmodi interpretatione Sanctorum Patrum etiam illud, quod notat Vasquez 1. 2. quæst. 80. art. 4. cit. in fine, quod, quantumvis Diabolus non semper & primus instiget ad omne peccatum in indiuiduo; semper tamen præstò adest nostris malis, & ex nostris concupiscentiis ex se insurgentibus sumit occasionem promovendi peccata, & nos instigandi ad illa complendâ, & consummanda: & sic, saltem quoad complementum, & consummationem potest dici, quod illum habemus etiam in singulis hortatorem, & instigatorem; quantumvis non semper sic habeamus, quoad primas inchoationes.

10. Vnicuique est deputatus ad oppugnandû.

Atque hoc totum præstat specialiter ille Diabolus, qui deputatur suis cuique ad oppugnandum à Principe Daemoniorum: sicut & deputatur suis Angelus ad custodiendum à Deo, vt ex Schola-

sticis tradit Mag. in 2. d. 11. & S. Thomas 1. 1. quæst. 114. art. 3. cit. ad 3. & ex Patribus Orig. lib. 3. Periarchoi, cap. 2. S. Gregor. Nicænus lib. de vita S. Augustinus serm. 69. ad Fratres in Eremo, & alij apud Vasquez tom. 2. in 1. partem, disputatione 245. num. 8. quantumvis enim hæc deputatio certi Diaboli ad cuiusque oppugnationem, non sit ita certa, sicut est deputatio Angeli ad custodiendum; est tamen valdè probabilis, saltem propter auctoritates citatas Scholasticorum, & Patrum, & propter illud S. Pauli 1. Cor. 12. Datus est mihi Angelus Satana. id est, deputatus à Satana ipso, qui est aliorum Princeps, vt interpretatur Vasquez ibidem. Et hic Diabolus, quantumvis non suggerat nobis singula mala, quomodo Angelus suggerit singula bona, quia ad mala sumus sufficientes ex nobis ipsis; cum tamen ad bona, & ad merendum communiter indigeamus auxilio Dei, quod communiter exhibetur per ministerium Angeli, vt notat S. Thomas resp. cit. ad 3. suggerit tamen genera singulorum malorum, & quoad complementum, & consummationem, etiam singula generum, vt iam explicauimus.

THEOLOGICARVM
DISPUTATIONVM
MORALIVM
LIBER TERTIVS.

De vitiis, & peccatis, prout sunt capitalia, & causa,
vel principia aliorum.

PROOEMIUM.

INTER causas peccati non modò illæ sunt numerandæ, quas iam explicauimus lib. superiore. tam subiectiuas, quàm effectiuas, & tam intrinsecas, quàm extrinsecas; sed etiam sunt numerandi ipsimet actus, vel habitus peccatorum, prout eorum aliqui sunt aliquando causa aliorum, vt patet ex S. Thoma 1.2. quest. 75. initio, & indicauimus supra disput. 35. num. 1. De his ergo peccatis, quæ plurium aliorum sunt causæ, siue principia: idquæ habent ex propria, ac peculiari sua ratione, & ided appellatur peccata, siue vitia capitalia, erit hic tertius liber, eaque explicabit, non solum in vniuersum, & quasi in genere, docendo, verbi gratia, quòd aliqua rectè dicantur esse causæ, & principia aliorum omnium, vt cupiditas, & superbia: & aliqua esse causæ, & principia plurium, vt auaritia, luxuria: sed etiam in particulari, & in specie docendo de vnoquoque, quibus modis contingat, & quæ alia peccata, & quibus rationibus causet. Videri possunt Scholastici in 2. dist. 42. S. Thom. quest. 8. de malo, quæ est de vitiis capitalibus, & 1.2. quest. 84. vbi agit in vniuersum de peccato, prout vnum est causa alterius, & aliis locis, quando agit de singulis vitiis, aut peccatis capitalibus. Nauar. in Man. cap. 23. Azor. tom. 1. lib. 4. c. 12. & sequentibus. Tol. in Summa, lib. 8. & alij.

Inter causas peccati non modò illæ sunt numerandæ, quas iam explicauimus lib. superiore. tam subiectiuas, quàm effectiuas, & tam intrinsecas, quàm extrinsecas; sed etiam sunt numerandi ipsimet actus, vel habitus peccatorum, prout eorum aliqui sunt aliquando causa aliorum, vt patet ex S. Thoma 1.2. quest. 75. initio, & indicauimus supra disput. 35. num. 1. De his ergo peccatis, quæ plurium aliorum sunt causæ, siue principia: idquæ habent ex propria, ac peculiari sua ratione, & ided appellatur peccata, siue vitia capitalia, erit hic tertius liber, eaque explicabit, non solum in vniuersum, & quasi in genere, docendo, verbi gratia, quòd aliqua rectè dicantur esse causæ, & principia aliorum omnium, vt cupiditas, & superbia: & aliqua esse causæ, & principia plurium, vt auaritia, luxuria: sed etiam in particulari, & in specie docendo de vnoquoque, quibus modis contingat, & quæ alia peccata, & quibus rationibus causet. Videri possunt Scholastici in 2. dist. 42. S. Thom. quest. 8. de malo, quæ est de vitiis capitalibus, & 1.2. quest. 84. vbi agit in vniuersum de peccato, prout vnum est causa alterius, & aliis locis, quando agit de singulis vitiis, aut peccatis capitalibus. Nauar. in Man. cap. 23. Azor. tom. 1. lib. 4. c. 12. & sequentibus. Tol. in Summa, lib. 8. & alij.

DISPUT. I.
Quomodo cupiditas dicatur à S. Paulo esse
radix omnium malorum.

- 1. Vnum peccatum in omni genere causa potest esse causa alterius.
- 2. Quadam peccata sunt principia, & causa omnium aliorum.
- 3. Cupiditas innata cuiuscunque boni temporalis, quomodo secundum aliquos sit radix omnium peccatorum.
- 4. Quare potius dicatur radix, quàm principium.
- 5. Cupiditas diuitiarum à S. Paulo dicitur radix omnium malorum.
- 6. Auaritia potest aliquando prouenire ex prodigalitate.

I. VPPONENDVM est ex S. Thom. 1.2. qu. 75. art. 4. & ex dictis supra lib. 2. disputat. 38. num. 4. vnum peccatum in omni genere causa potest esse causa alterius.

esse principium, & causam alterius: nam in genere causæ efficientis, potest esse causa per accidens, & vt remouens prohibens, in quantum tollit gratiam, & charitatem, & virtutes morales infusas, per quas homo retrahitur ab aliis peccatis; & præterea potest esse causa per se, in quantum inducit dispositionem, aut habitum, qui positiuè inclinat ad actus similes. In genere causæ materialis, potest vnum præparare materiam alteri, vt auaritia, v.g. materiam litigio, quod plerunque est de diuitiis inordinatè amatis, & acquisitis. In genere causæ finalis, potest simonia, v.g. aut fornicatio causare furtum, si hoc propter illa committatur. Et denique in genere causæ formalis, potest eadem fornicatio, aut simonia, esse causa furti, in quantum dicitur in moralibus forma haberi à fine, & ipse finis, v.g. fornicandi apprehensus, & intentus à fure, est in illo quasi forma & principium, seu ratio agendi & furandi.

Hoc autem posito, in sacris Litteris quadam peccata dicuntur esse principium, & causa omnium aliorum, vt, v. g. cupiditas, quæ à S. Paulo 1. ad Tim. cap. ult. appellatur radix omnium malorum. & superbia,

2. Quadam peccata sunt principia & causa omnium aliorum.

3. Cupiditas innata cuiuscunque boni temporalis, quomodo secundum aliquos sit radix omnium peccatorum.

4. Quare potius dicatur radix, quàm principium.

5. Cupiditas diuitiarum à S. Paulo dicitur radix omnium malorum.

superbia, quæ Eccli. cap. 10. appellatur initium omnium peccati. Et præterea à Sanctis Patribus septem enumerantur, quæ appellantur capitalia, quia sunt capita, & principia plurium aliorum, vt patet ex S. Greg. lib. 31. Moral. cap. 31. Vt ergo de his agamus, primò de illis quæremus, quæ dicuntur principia omnium: & deinde de aliis, quæ dicuntur principia plurium, & capitalia.

Et quidem circa cupiditatem certum est, quòd rectè dicitur esse radix omnium malorum, si nomine cupiditatis intelligatur inclinatio, quam experimur in natura corrupta ad inordinatè appetenda bona omnia temporalia, & corruptibilia: vt enim notat S. Thom. 1.2. quest. 84. art. 1. cit. ex huiusmodi amore innato, & inlito rerum temporalium, omne peccatum procedit; quemadmodum ex radice, quæ est terræ adhærens, procedit, & alitur omnis pars arboris. Atque hoc modo cupiditatem videtur intelligere S. August. lib. 2. de Genesi ad litteram, cap. 14. & claritè S. Bonau. in 2. d. 42. dub. 4. literali, vbi ait, appellatione radicis venire pronitatem ipsam libidinis, quæ concurret ad omne peccatum; non autem genus ipsum peccati, id est, libidinem, aut cupiditatem actualem, vel ipsum actum amoris & conuersionis inordinatæ ad bonum commutabile, & temporale, quæ in omni peccato se habet, vt genus, vel vt prædicatum genericum, vt etiam notat S. Thom. quest. 84. art. 1. cit. siue quoad principale omnis peccati, si accipiatur solus actus amoris, aut conuersionis interioris, siue quoad totale, si accipiatur, tam actus interior, quàm exterior, & quicquid absolute dicitur actus peccati, & inordinata conuersio ad bonum commutabile, vt notat ibi Conradus §. In hoc corpore.

Vt verò explicet S. Bonauen. quare cupiditas hoc modo accepta pro ipsa pronitate libidinis appelletur potius radix omnis peccati, quàm initium; & contrà, Eccli. 10. superbia potius dicitur initium, quàm radix; ait, initium proprie dici id, à quo inchoatur motus; & radicem proprie dici id, unde planta trahit fomentum, & nutrimentum: & ided respectu peccati rectè illud appellari initium, ex quo habetur auersio à Deo, quæ se habet in peccato proportionaliter, sicut in motu recessus à termino, à quo; & rectè illud appellari radicem, ex quo habetur conuersio, quæ se habet sicut accessus, vel acquisitio termini ad quem: & quia auersio, in peccato maximè habetur ex superbia, per quam homo, saltem interpretatiuè, sese effert supra Deum, eumquæ contemnit, nec eius mandatis subesse vult; & conuersio maximè habetur ex inordinata cupiditate bonorum commutabilium: ided cupiditas dicitur radix, & superbia appellatur initium. Quam rationem etiam assertit S. Thom. in locum illum S. Pauli 1. ad Tim. cap. ult. lect. 2. & 2. quest. 162. art. 7.

Sed, quauis hæc vera sint; rectè tamen subdit S. Thom. art. 1. cit. quòd non sunt ad mentem S. Pauli, qui cap. illo ult. 1. ep. ad Timot. cupiditatem non accipit late pro amore boni temporalis, & commutabilis cuiuscunque; sed strictè pro solo amore diuitiarum: siquidem manifestè loquitur contra eos, qui volunt diuites fieri: & de his pronunciat, quòd incidunt in tentationes, & in laqueum Diaboli, & in desideria multa inutilia, & nocua, quæ mergunt hominem in interitum. Eiusque pronunciat eam reddi rationem: quia cupiditas est radix omnium malorum. Qui certè discursus clarè continet hanc argumentationem. Cupiditas, vel amor inordinatus diuitiarum est radix omnium malorum: ergo, qui volunt diuites fieri, incidunt in omnia mala, & in tenta-

tionès, & in laqueum Diaboli: & per consequens non potest esse dubium, quòd S. Paulus strictè loquatur de sola cupiditate diuitiarum, vt etiam patet ex textu Græco qui pro cupiditate habet, φιλαργυρία, quæ idem est atque amor argenti.

Quòd verò cupiditas hoc modo accepta pro amore diuitiarum, rectè dicatur esse radix omnium peccatorum, ex eo explicat S. Thomas art. 1. cit. quia diuitiæ præbent fomentum, & alimentum omnibus peccatis, sicut radix omnibus partibus arboris, cum per diuitias homo acquirat facultatem perpetrandi quodcunque peccatum, eiusque desiderium adimplendi: & sic ratione communis utilitatis, quam habent diuitiæ ad explenda desideria omnium peccatorum, appellatur à S. Paulo illatum cupiditas, omnium malorum radix.

Sed etiam contra hoc instat Dur. in 2. d. 42. qu. 4. num. 9. quia, si admittatur, quòd fomentum, & alimentum peccati præbeatur per diuitias, non tamen præbeatur, quatenus diuitiæ substant amori, & cupiditati illas habendi; sed potius contrà, quatenus substant amori, & cupiditati eas expendendi, & erogandi, qui videtur potius contemptus diuitiarum, & paruus amor, & parua cupiditas eas habendi: & tamen S. Paulus de cupiditate habendi diuitias, & non de cupiditate eas expendendi, affirmat, quòd sit radix omnium malorum: & non de iis, qui iam sunt diuites, & diuitias possunt expendere; sed de iis, qui cupiunt esse diuites, & vt ipse loquitur, volunt diuites fieri, affirmat, quòd incidant in tentationes, & in laqueum Diaboli.

Potest tamen responderi pro S. Thoma, quòd amor, vel cupiditas diuitiarum, quando dicitur esse radix omnium malorum, non est accipienda, quatenus solum est ad effectum eas habendi, & retinendi, quomodo rectè assumit Dur. quòd diuitiæ inordinatè amata, & retenta non præbent fomentum, & alimentum peccatis: sed debet accipi, quatenus etiam est ad effectum eas expendendi, & erogandi: siquidem benè potest quis velle fieri diues, vt habeat, quod promptè erogat, & expendat in quoscunque vsus, & vnde expleat omnes suas cupiditates: imò & sæpè accidit, vt qui excedit in erogando, & dando, & est prodigus, simul etiam ex quadam necessitate excedat in accipiendo, & acquirendo, & sit auarus, ne, scilicet, deficient illi bona, quæ erogat, vt patet ex S. Thom. 2.2. qu. 119. art. 1. ad 1. Et quauis immediatè, & proximè nutrimentum, & fomentum peccatis non præbeatur per diuitias, nisi quatenus substant cupiditati, aut voluntati eas expendendi: vltimatè tamen, & remorè etiam præbeatur, quatenus substant voluntati eas acquirendi & habendi, si hæc voluntas non sit finaliter ad effectum retinendi, sed erogandi, vt diximus. Et hoc ipsum, quòd cupiditas diuitiarum ad effectum habendi, quòd expendatur pro explendis desiderijs peccatorum, sit radix omnium malorum, non est accipiendum cum omnimoda, & totali distributione, vsque ad indiuidua, quæ committuntur sub vnoquoque genere mali, quæ appellatur distributio pro singulis generum; sed factis est, si accipiatur cum sola distributione immediata, quæ appellatur pro generibus singulorum: nam certum est, quòd multa peccata committuntur in indiuiduo, quæ non habent fomentum, & nutrimentum ex diuitiis: vt, v.g. peccatum blasphemie, mollitiæ, &c. quòd quis ex se ipso committit ex ira, aut intemperantia, & sine vilo ordine ad diuitias: quauis in omni genere cuiusque peccati possint aliquando diuitiæ præbere fomentum, & nutrimentum;

6. Auaritia potest aliquando prouenire ex prodigalitate.

nutrimentum; vt, si quis, v.g. pro alterius blasphemia, vel mollitie aliquid soluat.

Et præterea neque hæc ipsa distributio immedata, & pro generibus singulorum malorum est simpliciter necessaria ad veritatem, & sensum S. Pauli; sed satis est, si cupiditas diuitiarum dicatur radix; quia est causa, vt committatur plura alia peccata, vt exponit S. Thom. in illum locum S. Pauli, lect. 2. & ex illo Vasq. 1. 2. disp. 136. cap. 2. sic enim communiter dicimus, humilitatem, v. g. charitatem, patientiam, orationem, esse radicem omnium bonorum, & virtutum; non, quia de facto omnia bona, & omnes virtutes ab vnoquoque comparantur per humilitatem, aut patientiam; sed, quia possunt omnia comparari, & de facto multa comparantur, vt notat Cornel. à Lapide in eum locum S. Pauli, num. 107. & hoc idem etiam colligitur ex ipso met S. Paulo, qui solum dixit, eos, qui volunt diuites fieri, incidere in desideria multa inuilia, & noxia; non autem dixit incidere in omnia desideria inuilia, & noxia.

Et denique contra hanc expositionem non obstat, quod cupiditas diuitiarum sit quoddam peccatum speciale, distinctum ab aliis: dum enim dicitur esse radix aliorum, non significatur, quod sit peccatum quoddam vniuersale in essendo, & prædicando; sed solum in causando, vt notat Conradus 1. 2. quæst. 84. art. 1. cit. §. In hoc corpore. eaque vniuersalitas causationis consistat in vniuersalitate conducentiæ, & vtilitatis ad explenda desideria cuiusque peccati, vt iam explicauimus.

DISPUT. II.

Quomodo superbia Eccli. 10. dicatur initium omnis peccati.

1. Superbia, in quantum dicit contemptum Dei interpretatum, est initium omnis peccati, ratione auersionis, qua in illo est.
2. Superbia, prout est appetitus excellentiæ, est initium omnis peccati, secundum ordinem intentionis.
3. Ars, vel habitus, ad quem pertinet finis, imperat aliis, ad quos pertinent media.
4. Etiam peccata intemperantiæ, & timiditatis, possunt esse ex superbia.
5. Superbia non est initium omnis peccati, solum quoad durationem, & tempus.
6. Superbia non est initium omnis peccati solum moraliter, id est, ferè omnis.
7. Etiam peccatum pusillanimitatis potest esse ex superbia.
8. Apostatare à Deo quomodo reperitur in omni peccato, & dicatur esse initium superbia.
9. In idem recidit, quod amor sui, & quod superbia sit initium omnis peccati.

ETIAM superbia Eccli. 10. numeratur, vt causa, & principium, non modò plurimum; sed etiam omnium peccatorum, quando dicitur: *Initium omnis peccati, superbia.*

Et quidem, si nomine superbiæ intelligatur, vt multi volunt, inclinatio quædam, quam experimur in natura corrupta ad Dei contemptum, saltem interpretatiuum, quantum ad hunc effectum, qui est non subdi eius præceptis; facile intelligitur, quomodo dicatur esse initium omnis peccati: si quidem talis contemptus maximè spectat ad auersionem à bono incommutabili, quæ in actu pecca-

1. Superbia, in quantum dicit contemptum Dei interpretatum, est initium omnis peccati, ratione auersionis, qua in illo est.

ti se habet, sicut in motu primum initium, id est, recessus à termino à quo, & per huiusmodi contemptum superbia distinguitur à cupiditate similiter accepta pro inclinatione ad bonum temporale, quæ dicitur radix: quia contra maximè spectat ad conuersionem, quæ similiter in actu peccati se habet, sicut in motu accessus ad terminum ad quem, & peccatis præbet fomentum & nutrimentum, sicut radix in arbore partibus arboris, vt etiam supra diximus disp. præcedente, num. 4. ex S. Bonau. in 2. d. 42. dub. 4. literali, & ex eod. S. Thom. lect. 2. in cap. ult. 1. ad Timoth. Et hæc ipsa auersio à Deo, eiusque regula, per se pertinet ad superbiam: quia in aliis peccatis communiter contingit, vel propter ignorantiam, vel propter infirmitatem, vel propter desiderium alicuius alterius boni: in superbia verò contingit formaliter, in quantum est ipsa, id est, ex hoc ipso, quod homo non vult subiaci Deo, & eius regulæ, vt notat S. Thom. 2. 2. quæst. 162. art. 2. in corp. Vnde etiam sola superbia dicitur se Deo opponere, cum alia vitia porius dicantur à Deo fugere, in quantum sola superbia directè intendit non esse sub Deo, eique non subdi quoad præcepta: & Deus è contra Iacobi 4. dicitur superbis resistere; in quantum non sinit eos sibi non subesse.

Et quia hic ipse affectus non subiectionis ad Deum, eiusque legem, formaliter remouet affectum contrarium subiectionis, qui maximè prohibet à peccatis; idè ex hoc etiam capite potest dici superbia esse initium omnis peccati, id est, indirectè, & per accidens, in quantum remouet prohibens, vt bene explicat idem S. Thom. 2. 2. quæst. 162. art. 2. in corp.

Quod si dicas, non semper peccata contingere ex hoc formali affectu, vt peccans Deo non subdit; & idè neque superbiæ, in quantum dicit hunc Dei contemptum, posse dici initium omnis peccati, ratione auersionis à Deo, quam ipsa includit, quasi per se, & ex propria ratione: Contra est; quia, etiam si non contingant omnia peccata ex affectu superbiæ; contingunt tamen omnia ex effectu superbiæ; & hoc modo superbia rectè dicitur esse initium omnis peccati secundum suum effectum, etiam si non sit initium secundum suum affectum, vt bene explicat S. Thom. quæst. 8. de malo, art. 2. in fin. corp. & Contr. 1. 2. quæst. 84. art. 2. §. Hic querit de alio peccato. Sicut enim in aliquibus reperitur secundum effectum, etiam si non reperitur secundum affectum, & passionem, & hoc modo de Milesis dictum est, quod non sunt stulti; sed operantur, qualia stulti, vt subdit S. Thom. ibidem: ita & in omni peccante reperitur superbia secundum effectum, etiam si non secundum affectum: & si dicatur de aliquo peccante, quod superbus non sit, simul etiam dicatur de omni, quod operatur, qualia superbus: quod satis est, vt superbia sic accepta pro contemptu Dei interpretatiuo, dicatur initium omnis peccati. Et hoc modo verissimum est etiam illud S. August. in lib. de natura, & gratia, cap. 29. tom. 7. quod tam superbere, peccare est, quam peccare est superbere.

Quia tamen cap. 10. Eccli. non hoc modo accipitur superbia, prout dicit contemptum Dei interpretatiuum, & est quid generale ad omne peccatum; sed prout est in se peccatum speciale contra humilitatem, & specialiter dicit appetitum inordinatum propriæ excellentiæ, vt patet ex ipso textu; & notat S. August. lib. 2. de Gen. ad literam, cap. 15. & alij apud Vasq. 1. 2. disp. 136. cap. 1. num. 5. tenent. quod superbia dicatur initium omnis peccati: duplicem

2. Superbia prout est peccatum inordinatum, est initium omnis peccati secundum ordinem intentionis.

placem enim ordinem ait esse considerandum in actibus peccati, sicut & in aliis quibuscunque actibus voluntariis, id est, ordinem intentionis, & ordinem executionis: & quia in primo ordine id, quod habet rationem primi, & principij, respectu aliorum, est ipse finis, vt supra dixit 1. 2. quæst. 1. art. 1. & art. 3. ad 2. & qu. 20. art. 1. ad 2. & qu. 57. art. 4. in corp. & quæst. 65. art. 1. in fin. corp. & ad 4. & finis vniuersalissimus in omnibus peccatis est ipsum obiectum superbiæ, id est, propria excellentia; idè ait, quod ex hac parte rectè dicitur superbia esse initium omnis peccati: quemadmodum & ex alia parte executionis, rectè dicitur cupiditas, aut diuitiæ esse radix, quia præbent opportunitatem adimplendi omnia desideria peccatorum. Et quod vniuersalissimus finis cuiusque peccati sit propria excellentia, & obiectum superbiæ, explicatur ex eo, quia naturale est, non solum homini, sed etiam vnicuique rei, vt loquitur S. Thom. quæst. 8. de malo, art. 2. cit. in corp. vt perfectionem desideret in bono concupito; quæ tamen perfectio solum consistit in quadam excellentia, & homo quolibet appetit rationali semper appetit, quantum potest, diuinam similitudinem, in quantum omne bonum desideratum est quedam similitudo boni diuini: & quemadmodum, quæ ordinatè amantur, omnia ordinantur, & referuntur ex se ipsis ad ipsum Deum, qui est vltimus finis; ita & quæ amantur inordinatè, omnia ordinantur ad propriam excellentiam, quæ vltimatè intenditur per omnem actum inordinatum amoris sui: siue enim appetat quod inordinatè abundare, v.g. diuitiis, siue scientia, aut honoribus, voluptatibus, vel quibuscunque aliis rebus; semper appetit propriam aliquam excellentiam in singulis, & singulæ excellentiæ semper, & ex se ipsis referuntur ad excellentiam simpliciter, & secundum se acceptam, tanquam aliquæ participationes illius; quod est ad illam referri, tanquam ad vltimum finem, qui propter se sit intentus, & propter quem sunt intenta cetera omnia. Et quemadmodum in omnibus artibus, aut habitibus operatiuis hoc contingit, vt ars, vel habitus, ad quem pertinet finis, extendat suum imperium ad omnes alias artes, vel habitus, ad quos pertinent ea, quæ sunt ad finem; & ars gubernatoriæ nauis, v. g. ad quam pertinet, tanquam finis, ipse vsus nauis, semper imperat arti nauifaciæ; & ars equestris arti franfactiæ, vt etiam colligitur ex Aristotele 1. Polit. cap. 5. ita & in habitibus virtuosis, aut vitiosis, illi, ad quos pertinet aliquis finis, possunt extendere suum imperium ad omnes alios, ad quos pertinent media; & charitas, v.g. quæ est circa Deum, potest extendere ad omnes virtutes; & superbia, quæ est circa propriam excellentiam, potest illud extendere ad omnia vitia: & hoc modo secundum ordinem intentionis rectè dicitur esse principium omnis peccati; vel, quia actualiter imperat; vel quia saltem apta est imperare omne peccatum: & quemadmodum nullum est peccatum, quod non sit propter aliquam excellentiam; ita & nullum est, quod non possit habere initium ex superbia.

3. Ars, vel habitus, ad quem pertinet finis, imperat aliis, ad quos pertinent media.

4. Etiam peccata intemperantiæ, & timiditatis, possunt esse ex superbia.

dinati timoris in rebus bellicis, vt etiam Dur. obicit Vasquez 1. 2. disp. 136. c. 2. in fin. cum similiter ex fuga periculorum indebita, non quaeratur excellentia, sed nota ignauia, & infamia. Soluuntur, inquam: quia, vt notat Contr. 1. 2. quæst. 84. art. 2. in fin. falsum est, quod imperium superbiæ, prout dicit inordinatum amorem propriæ excellentiæ, non possit se extendere etiam ad peccata intemperantiæ, & circa turpes delectationes, cum non pauci etiam ex illis inaniter gloriantur, & putent pertinere ad propriam excellentiam, quod possint illis perfrui, plusquam alij. Et idem etiam est de peccatis inordinati timoris in rebus bellicis, cum ij, qui pericula indebitè fugiunt, possint prætere de excellentiam quandam sagacitatis, vel prudentiæ, & dexteritatis in vita tuenda, & in hac excellentia sic apprehensa quaerere gloriam, & superbiæ.

Et non est dubium, quod hic modus iam explicatus ex S. Thom. pro vniuersalitate superbiæ in principiandis, aut cauandis omnibus peccatis, est multò conformior textui Eccli. 10. quam sint duo alij, quos affert Durand. loco citato: vt, scilicet, superbia dicatur initium omnis peccati, non ratione causalitatis, aut prioritatis naturæ, quam habeat, aut possit habere; sed solum ratione durationis, & prioritatis temporis, secundum quam peccatum superbiæ fuit primum simpliciter respectu omnium, quæ vnquam fuerunt: siquidem peccatum Angeli, quod fuit simpliciter primum quoad durationem, & peccatum primi hominis, fuit peccatum superbiæ. Et præterea, vt verus textus, & litera non legatur, vt communiter legitur: *Initium omnis peccati est superbia.* sed hoc alio modo: *Initium peccati est omnis superbia.* & sensus sit, quod nulla sit species, aut modus superbiæ, quæ non possit esse initium, aut causa alicuius peccati. Nam contra hunc secundum modum maximè facit variatio literæ contra vulgaram, & communem, quæ non est admittenda. Et contra primum manifestè faciunt verba textus, quæ immediatè sequuntur: *Quoniam initium omnis peccati est superbia: qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, & subuertet eum in finem.* & ostendunt sermonem esse de initiatione per veram causalitatem.

5. Superbia non est initium omnis peccati solum quoad durationem, & tempus.

Et similiter modus allatus ex S. Thom. est multò aptior, quam ille alius, quem affert Vasq. disp. 136. cap. 2. cit. vt superbia dicatur initium omnis peccati, solum moraliter, & secundum communem modum loquendi: quia est initium plurimorum. Contra enim est: quia, si id possumus intelligere strictè, & secundum rigorem verborum, vt certè possumus, iuxta modum allatum ex S. Thom. non est, quod recurramus ad intelligentiam minùs strictam, & solum moralem. Neque valet, quod obicit Vasq. de peccato pusillanimitatis, quod est oppositum superbiæ per defectum; & idè non videtur posse vnquam imperari, aut initium ab illa habere, quæ est per excessum. Contra enim est: quia, quemadmodum etiam prodigalitas, quæ est opposita auaritiæ per excessum, potest ab illa initium sumere, vt supra diximus disp. 1. num. 6. ex S. Thom. 2. 2. quæst. 119. art. 1. vt, si quis, v.g. aliquando ad eum finem sit prodigus, vt plus accipiat. Et contra etiam auaritia potest initium sumere à prodigalitate: vt si quis aliquando ad eum finem sit tenax, vt postea largè expendat; ita & pusillanimitas potest initium sumere ex superbia, si quis in aliquo idè sit pusilli animi, quia timet amittere bonam existimationem, & laudem propriæ excellentiæ, quam se putat habere, & amat inordinatè.

6. Superbia non est initium omnis peccati solum moraliter, id est, ferè omnia.

7. Etiam peccatum pusillanimitatis potest esse ex superbia.

Quod si dicas, superbiæ non posse esse initium simpliciter primum respectu omnis peccati, cum etiam

etiam respectu illius derit aliquod aliud initium prius, vt, verbi gratia, ipsum à Deo apostatare, de quo dicitur eod. cap. 10. Eccli. *Initium superbiae hominis, apostatare à Deo: quoniam ab eo, qui fecit illum, recessit cor eius.* & præterea ipse inordinatus amor sui, qui facit totam ciuitatem Babylonis, vt est apud S. Aug. 14. *de ciuit. cap. 28. tom. 5.* id est, ipsam vniuersitatem peccatorum.

8. *Apostatare à Deo quomodo reperitur in omni peccato, & dicitur esse initium superbiae.*

Respondeo primò, S. Thom. 1.2. *quest. 84. art. 2. cit. ad 2.* apostatare à Deo, quando dicitur esse initium superbiae, non sumi, prout importat speciale peccatum, quod appellatur apostasia per fidem; sed prout importat aliquid generale in omni peccato, id est, auersionem voluntatis à subiectione Dei, eiusque legis, vt etiam notat idem S. Thom. 2.2. *quest. 12. art. 1. ad 1.* & hæc quemadmodum in omni actu peccati potest dici esse initium, cum sit quasi ipse recessus à termino, à quo; & ideo præintelligatur conuersioni ad obiectum creatum, quæ est quasi ipse accessus ad terminum ad quem; ita & dicitur esse initium peccati superbiae; & per hoc non tollitur, quòd ipsum peccatum superbiae, acceptum secundum se totum, & prout includit auersionem voluntatis à Deo, & conuersionem inordinatam ad propriam excellentiam, non possit per extensionem imperij esse initium omnium aliorum peccatorum, modo iam explicato.

Deinde subdit, si apostatare à Deo, quando dicitur esse initium superbiae hominis, sumatur pro speciali peccato, non propterea esse sumendum extra genus superbiae; sed solum pro prima illius specie, secundum quam homo se erigit supra Deum, & non vult illi subiacere, & hæc species rectè dicitur esse initium superbiae hominis secundum alias species, cum ex eo; quòd quis per superbiam nolit subiacere Deo, faciliè consequatur, vt etiam nolit subiacere creaturæ; quòd contingit per alias species eiusdem superbiae, vt etiam notat idem S. Thom. 2.2. *quest. 162. art. 7. ad 2.* Quare, quemadmodum, si quis diceret, v.g. cælum esse initium corporum; non propterea valeret inferre, quòd etiam ipsum non esset corpus; sed bene posset saluari per hoc, quòd esset prima species corporis, & vt prima diceretur esse initium aliarum: ita & quando dicitur apostatare à Deo esse initium superbiae hominis, non sequitur, quòd etiam ipsa non sit superbia; sed solum quòd sit prima aliqua species superbiae, & vt sic sit initium aliarum specierum.

9. *In idem recidit, quòd amor sui, & quòd superbia sit initium omni peccati.*

Ad illud verò, quod dicitur de inordinato amore sui, responderet S. Thom. 1.2. *quest. 84. art. 2. cit. ad 3.* per hoc, quòd dicitur initium omni peccati, esse superbia; non excludi, quòd etiam amor sui non sit initium omni peccati: quia enim idem actus voluntatis, qui terminatur ad propriam excellentiam, vt ad finem, cuius gratia, etiam terminatur ad se ipsum, vt ad finem, cui; neque potest amari bonum, nisi alicui; idem actus respectu diuersorum dicitur amor inordinatus excellentiæ, & amor inordinatus sui ipsius, vt patet ex dictis supra lib. 2. *disputat. 41. num. 5. & sequentibus.* & hæc vtraque ratio includitur in actu superbiae, quando dicitur initium omni peccati esse superbia: & sensus est, quòd initium omni peccati sit ille actus, quo quis inordinatè sibi appetit excellentiam, & qui per consequens simul est amor sui circa excellentiam, & simul est amor excellentiæ circa se ipsum.

DISPUT. III.

Quomodo aliqua vitia & peccata dicantur capitalia; & quanam illa sint.

1. *Caput sumitur dupliciter, id est, proprie, & metaphorice.*
2. *Quomodo peccata dicantur capitalia à capite metaphorice accepto.*
3. *Peccata capitalia possunt etiam dici radices peccatorum.*
4. *Sufficiencia numeri septenarij in vitiis capitalibus quomodo probetur.*
5. *Quare peccata capitalia communiter appellantur peccata mortalia.*

RATER vitia, & peccata, quæ in sacris Literis dicuntur esse principia, aut causa aliorum omnium, vt iam explicauimus, plura alia enumerantur à Sanctis Patribus, quæ dicuntur principia, & causa plurium, & specialiter appellantur capitalia, vt patet ex S. Greg. *lib. 3. Moral. cap. 31.* & de his est agendum in sequentibus.

Primò autem, circa appellationem & vocabulum capitalis, certum est ex S. Thom. 1.2. *quest. 84. art. 3.* eam dici denominatiuè à capite, & hoc, si proprie accipiatur, esse illam partem in animali, à qua maximè pender motus, & sensus, & quæ est directiua totius animalis; si verò accipiatur translata, & metaphorice, sumpta metaphora ab hoc ipso capite animalis, esse omne illud, quod est principium, & directiuum aliorum: quo modo etiam homines, qui aliis præsent, eosque dirigunt, communiter dicuntur illorum capita. Si ergo denominatio capitalis, prout tribuitur vitiis & peccatis, sumatur à capite proprie dicto, prout est pars animalis; illud dicitur peccatum, aut vitium capitale, inquit S. Thom. quod punitur poena capitis: si verò sumatur à capite accepto translata, & metaphorice, illud dicitur, quod est principium aliorum, & quasi directiuum, aut ductiuum. Quando verò S. Greg. & Scholastici loquuntur de vitiis, & peccatis capitalibus, non loquuntur primo modo, sed secundo. Vnde etiam S. Gregorius septem illa, quæ enumerat, comparat ducibus, qui ducunt ac dirigunt milites in exercitu: quia, scilicet, etiam ipsa sunt directiua & quasi ductiua plurium aliorum in perniciem, & vastationem peccatoris. Et quoniam ratio principij in actionibus maximè attenditur ab ipso fine, vt diximus *disp. precedente, num. 2.* ideo specialiter illa peccata dicuntur capitalia, id est, principia & capita aliorum, quæ includunt certos fines, secundum quos peculiariter appetitus mouetur ad illa alia: quemadmodum enim in artibus, & habitibus practicis illæ principiantur, & imperant aliis, ad quas pertinent ipsi fines, vt colligitur ex Aristotele 1. *Polit. cap. 5.* & diximus *disp. precedente, num. 3.* ita & in vitiis, illud est quasi princeps, & caput aliorum, ad quod pertinet certus aliquis finis, cuius gratia sunt communiter illa alia; & hac ratione se habent illa septem, quæ numerantur, vt capitalia; siquidem ab vnoquoque illorum principiantur plura alia secundum principiationem causæ finalis, vt constat de singulis.

Quòd si dicas, huiusmodi vitia, si ea ratione dicantur capita, quia sunt principia aliorum, possunt etiam dici radices; cum ex Aristotele 2. *de anima, text. 38.* vt capita animalium, sic & radices plantarum sint: quod tamen videtur absurdum, cum in

1. *Caput sumitur dupliciter, id est, proprie, & metaphorice.*

2. *Quomodo peccata dicantur capitalia à capite metaphorice accepto.*

3. *Peccata capitalia possunt etiam dici radices peccatorum.*

Scriptura, vna tantum dicitur esse radix malorum, id est, cupiditas; non autem plures, 1. *ad Tim. cap. vltim.* Respondeo, non esse faciendam vim vocabulis, & sine absurdo posse concedi, quòd, sicut cupiditas dicitur radix; ita & possit aliquo modo dici caput: & sicut hæc septem dicuntur capitata & possunt dici radices, dummodo & illa intelligatur esse caput; & hæc intelligantur esse radices, quoad solam principiationem late acceptam; & simul retineatur, quòd & cupiditas magis proprie dicenda sit radix, quàm hæc septem, in quantum præbet fomentum, & quasi alimentum peccatis secundum executionem: & hæc septem magis proprie dicenda sunt capita, quàm cupiditas, in quantum sunt directiua aliorum; sicut etiam caput est directiuum totius animalis. Et similiter, quannus superbia possit dici omnium caput, sicut & dicitur initium omnium, secundum causalitatem, finis, & secundum ordinem intentionis, vt supra explicauimus; adhuc tamen hæc septem bene possunt appellari capita, cum contineant fines magis propinquos respectu aliorum, plurium, & superbia, in quantum dicitur esse initium omnium, contineat finem magis remotum, vt patet ex S. Thom. 1.2. *q. 84. art. 3. cit. ad 1.*

4. *Sufficiencia numeri septenarij in vitiis capitalibus quomodo probetur.*

Secundò ex finibus, qui peculiariter pertinent ad septem vitia, quæ communiter numerantur, vt capitalia, ita colligit S. Thom. *quest. 84. cit. art. 4.* sufficiencia talis numeri septenarij. Omnis finis dupliciter potest appetitum mouere: primò, directe, & per se, vt quando bonum mouet ad actum prosecutionis; & malum ad actum fugæ: deinde, indirectè; & quasi per accidens, vel per aliud, vt quando malum mouet ad actum prosecutionis propter aliquod bonum, quod habet adiunctum; vel bonum mouet ad actum fugæ propter aliquod malum: si finis peccatorum sit mouens directè, & per se, habentur quatuor vitia capitalia, id est, superbia, auaritia, luxuria, gula: si vero sit mouens indirectè; & per aliud, habentur solum tria, id est, ira, inuidia, & acedia: nam omne bonum, quod potest directè mouere, vel est bonum solius animæ, quod ex sola apprehensione, & intellectione habet, vt sit appetibile, vt est, verbi gratia, excellentia laudis, & honoris; vel est bonum corporis, quod pertinet ad conseruationem individui, vt cibus, & potus, & ad conseruationem speciei, vt res veneræ; vel denique est bonum externum, vt diuitia: circa primum inordinatè appetendum versatur superbia; circa secundum gula; circa tertium luxuria; & circa quartum auaritia; atque ita ex bono, quod directè mouet appetitum, habentur quatuor vitia capitalia iam explicata. Si verò finis, & bonum moueat indirectè, & per aliud, vel est bonum proprium, vel alienum; & si est alienum, vel mouet cum quadam insurrectione ad vindictam, vel sine illa: si primum, circa illud versatur acedia, quæ tristatur de bono spirituali proprio propter laborem, quem habet adiunctum; si secundum, vel est inuidia, quæ tristatur de bono alieno, in quantum est impediuum propriæ excellentiæ; vel ira, quæ est cura insurrectione ad vindictam.

5. *Quare peccata capitalia communiter appellantur peccata mortalia.*

Atque hæc vitia, vel peccata, quæ à S. Gregor. & Scholasticis dicuntur capitalia; quia sunt caput, & principium plurium aliorum, vt iam explicauimus; vulgò appellantur peccata mortalia; non, quia peccatum capitale, & peccatum mortale ad inuicem conuertantur, siquidem multa peccata sunt mortalia, & non sunt capitalia, vt blasphemia, & homicidium; & multa sunt capitalia, quæ comuniter non sunt mortalia: sed regulariter so-

lum sunt venialia, vt notat Nauar. *in Man. cap. 23. num. 3.* & patet ex primo omnium, quod à multis assignatur, inanis gloria, & communiter non est nisi venialis: sed, quia possunt esse origo multorum mortalium, vt notat Tolet. *lib. 8. cap. 2.* & vnusquodque eorum ex suo genere potest esse mortale, si materia sit grauis, & actus sit perfectè deliberatus.

Quamquam præterea dici etiam potest huiusmodi appellatio peccatorum mortalium solum fuisse inducta errore vulgi, & absolute loquendo, non esse bona, vt subdit Tolet. *loco cit.* & sumpta fuisse æquiouocatio à peccato capitali secundum primam denominationem, & acceptionem capitis supra explicatam ex S. Thom. *art. 3.* secundum quam illud dicitur peccatum, aut vitium capitale, quod punitur poena capitis, vt notat S. Thom. *art. 3. ad 3.* quia enim poena capitis in corporalibus eadem est cum poena mortis, facile potuit sumi æquiouocatio; & peccatum capitale dici vulgariter peccatum mortale.

Quod verò diximus, sufficiencia numeri septenarij pro vitiis, aut peccatis capitalibus rectè colligi ex ipsis finibus, qui possunt mouere appetitum, vel directè, & per se, vel etiam indirectè & per accidens, non debet intelligi de iis finibus, qui mouent ad alia ex sola conditione ipsius peccatis, qui fortè sic est dispositus, vt multum afficiatur ad vnum finem, & ex illo procedat, & moueatur ad plura alia; siquidem hæc conditio peccatis, cum non contingat nisi per accidens, & ideo infinitis penè modis possit variari, non potest cadere sub scientiam, vel sub artem, vt ex illa possit colligi sufficiencia alicuius diuisionis; sed debet intelligi de iis finibus, qui ex naturali habitudine, & connexione, quam habent cum aliis, apti sunt ex sua natura mouere ad illa, & de facto sic mouent, & vt in pluribus alia vitia, & peccata ex ipsis oriuntur, vt bene notat S. Thom. 1.2. *quest. 84. art. 4. cit. in corp.* & quia hi fines ex sua natura sic connexi cum aliis, septem tantummodo sunt; ideo & ex illis rectè colligitur septenarius numerus, vt iam explicauimus.

DISPUT. IV.

Quibus modis contingat peccatum superbiae, & inanis gloriæ, quæ ponitur primum inter peccata, vel vitia capitalia.

1. *Superbia, proprie loquendo, non est ponenda, vt primum inter vitia capitalia.*
2. *Vana gloria, quo differat à superbia.*
3. *Peccatum superbiae potest contingere quatuor modis.*
4. *Est peccatum mortale.*
5. *Non tamen contra fidem.*
6. *Quomodo peccatum superbiae ponatur in actu iudicij, cum superbia sit in voluntate.*
7. *Pluribus aliis modis potest ex superbia peccari mortaliter.*
8. *Quando contingat peccari venialiter ex superbia.*
9. *Quid sit vana gloria.*
10. *Fama, laus, honor, & gloria, quo differant.*
11. *Ex vana gloria contingit peccari tripliciter.*
12. *Quomodo contingat peccari mortaliter.*
13. *Gloriari de peccato mortali est peccatum mortale.*

- 14. *Gloriari de aliquo ad finem malum, mortaliter, est peccatum mortale.*
- 15. *Medicus, qui ex vana gloria non vult adhibere socium, quando debet, peccat mortaliter.*
- 16. *Quomodo contingat peccari venialiter ex vana gloria.*
- 17. *Bona opera quaecunque ordinare ad vanam gloriam, non est nisi peccatum veniale.*
- 18. *Sacramentorum receptio, aut ministratio, propter vanam gloriam, est peccatum veniale.*

DE superbia, aut vana gloria, quae ponitur primum inter vitia capitalia, legi potest S. Greg. lib. 3. Moral. c. 31. S. Thom. 2. 2. q. 162. art. 4. & q. 8. de malo, art. 2. 3. & 4. Azor. p. 1. lib. 4. a. cap. 12. Tol. lib. 8. a. cap. 3. Reginal. in praxi fori panit. lib. 17. cap. 21. Valen. 2. 2. disp. 9. quaest. 3. puncto 1. Nau. in Mann. cap. 23. & alij.

Primum autem est advertendum, à S. Greg. lib. 3. 1. Mor. c. 31. tanquam primum inter vitia, aut peccata capitalia non poni superbiam; sed vanam gloriam: & superbiam poni per se, quasi supremam Regnam omnium vitiorum, & à qua oriuntur, & principiantur etiam illa, quae dicuntur capitalia: si enim superbia accipiatur, provt reperitur aliquo modo in omni peccato, saltem secundum illum effectum, qui est non subdi Deo, cuiusque legi, & saltem interpretatiue Deum contemnere, vt supra explicauimus disp. 2. n. 1. omnino debuit non connumerari inter vitia, & peccata capitalia, vt notat S. Thom. q. 8. de malo, art. 1. ad 16. quia per haec, illa intelliguntur, quae cum sint in se ipsis peccatum aliquod speciale, non autem aliquid commune, & generale in omnibus peccatis, vt est superbia; tali modo accepta, sunt principium plurimum aliorum: si verò accipiatur, provt est speciale peccatum, & dicit amorem inordinatum circa propriam excellentiam, vt circa obiectum proprium, & specificum, neque etiam debuit inter haec numerari, vt habet idem S. Thom. 1. 2. q. 84. art. 4. ad 4. & 2. 2. q. 132. art. 4. & q. 162. art. 8. & ex illo Nau. c. 23. cit. n. 4. & alij communiter: quia etiam hoc modo est caput omnium, & propter vniuersalitatem sui imperij, potest secundum ordinem intentionis esse initium etiam illorum, quae dicuntur capitalia, vt similiter supra explicauimus disp. 2. cit. n. 2. & absolute per vitia, aut peccata capitalia illa solum intelliguntur, à S. Greg. quae sunt capita plurimum, non autem omnium: vnde & comparantur particularibus ducibus, qui ducunt ac dirigunt certos milites; non autem Regi, aut Imperatori, qui ducit, ac dirigit totum exercitum. Et ipsi, inquit, vitiorum Regina, superbia, cum demittit plene cor ceperit, mox illud septem principalibus vitiis, quasi quibusdam suis ducibus, denotandum tradit, ex quibus vitiorum multitudines oriuntur. Et rectè, vt primum vitium ex capitalibus, ponit inanem gloriam, quae in hoc distinguitur à superbia, quod sit appetitus inordinatus excellentiae manifestanda; non autem excellentiae quomodocunque, & secundum se, vt notat S. Thom. 2. 2. q. 132. art. 1. & q. 162. art. 8. cit. ad 2. & idè inordinatè appetit honorem, & gloriam, quae communiter exhibentur in attestatorem, & signum excellentiae. Si quis tamen hunc ipsum appetitum inordinatum manifestandae excellentiae propriae, appellet superbiam, non erit quaestio nisi de nomine, si superbiam hoc modo acceptam contendat esse primum ex his vitiis capitalibus, & quia de facto sic numeratur non modò à S. Hieronimo, & Cassiano apud S. Thom. art. 8. cit. & in Catholicis Catechismis communiter, non est, quòd talis locutio re-

1. Superbia, propter quod loquendo, non est ponenda, vt primum inter vitia capitalia.

2. Vana gloria, quae differat à superbia.

prehendatur, & superbia dicenda est, accipi non secundum totam latitudinem, & rationem excellentiae propriae; sed magis strictè, provt solum veritatur circa excellentiam manifestandam, & est idem cum vana gloria.

Hoc autem posito, quatuor sunt modi, vel species, quibus potest contingere peccatum superbiae, vt notat S. Gregorius lib. 3. 1. cap. 31. citat. S. Thom. 2. 2. quaest. 162. art. 4. Azor. part. 1. lib. 4. cap. 12. quaest. 6. Nauar. in Man. cap. 23. num. 7. Prima, si quis existimet bonum, quod habet, se habere à se. Secundò, si et edat id, quod desuper datum est, se accepisse ex suis meritis. Tertiò, si quis iactet se habere id, quod non habet. Quartò denique, si despectis ceteris, velit videri, se habere singulariter id, quod habet. Propria enim excellentia, in cuius appetitu consistit superbia, quatuor modis potest appeti inordinatè: primò, quia inordinatè consistit in bono ipso, ex quo excellentia quaeritur, vt, si quis iactet se habere id, quod non habet: deinde, quia consistit in modo illud bonum habendi, vt, si quis putet bona naturae, vel quaecunque; se habere à se ipso, & non à Deo, seque sibi esse causam illorum efficientem: vel certe si ipse sibi non est causa efficiens, esse saltem causam meritoriam, eaque se accepisse ex propriis meritis, & non ex libera, & gratuita Dei voluntate: vel denique, putet, singulariter se illa accepisse, & aliis omnibus se ipso praefereat.

Et quidem, si quis haec omnia, vel eorum aliquod deliberatè & aduertenter, practicè, hic, & nunc; & in particulari, putet esse verum; non est dubium, quin peccet mortaliter, cum hoc necessariò includat contemptum Dei, & tollat subiectionem ad ipsum. Dixi autem *hic, & nunc, & in particulari*: quia, si quis, in vniuersali, & quasi speculatiue assereret, quòd bona, quae habet, non habet effectiue à Deo, sed à se ipso; peccaret contra fidem; contra quam tamen non peccat, si solum practicè hic, & nunc, de propriis bonis ita gloriatur, ac si illa haberet ex se ipso: sicut enim, si quis diceret in vniuersali, fornicationem esse bonam, erraret in fide; in qua tamen non errat, si stimulantè concupiscentia, & solum practicè hic, & nunc, eam dicat esse bonam, & vt bonam illam appetat: ita etiam in casu nostro, vt notat S. Thom. 2. 2. quaest. 162. art. 4. citat. ad 1. & quaest. 8. de malo, art. 4. ad 1. & quaest. 24. de ver. art. 2. & vt supra explicauimus lib. 2. disp. 37. num. 12. tota haec res in eo solum consistit, quòd ex vi passionis solum actu consideretur bonitas delectabilis, verbi gratia, quae est in fornicatione, & hic, & nunc iudicetur & eligatur, vt bona, non simpliciter, sed ad finem, id est, ad explendam concupiscentiam, imò nec iudicetur quidem, aut affirmetur, quasi in actu signato esse bona; sed solum in actu exercitio, & per actum facti statim ponatur ipsa actio fornicaria, quae se habet, vt conclusio in syllogismo practico, vt patet ex Aristotele 7. Ethic. cap. 3. quod idem etiam accidit in peccatis superbiae, in quibus similiter, loco conclusionis syllogismi practici, est ipse actus complacentiae in bonis suis, in quibus superbus sic se magnificat, ac si ab alio non haberet, vt loquitur S. Thom. in 2. disp. 42. quaest. 2. art. 2. ad 1.

Ex quo etiam potest intelligi, quomodo peccatum superbiae formaliter constituitur in huiusmodi actibus iudicij, qui pertinent ad intellectum; cum tamen superbia, proprie loquendo, sit in voluntate: id enim non est, quia tales actus iudicij habeantur formaliter,

3. Peccatum superbiae potest contingere quatuor modis.

4. Est peccatum mortale.

5. Non tamè contra fidem.

6. Quomodo peccatum superbiae ponatur in actu iudicij, cum

superbia sit in voluntate.

7. Pluribus aliis modis potest ex superbia peccari mortaliter.

8. Quando contingat peccari venialiter ex superbia.

9. Quia sit vana gloria.

10. Fama, laus, honor, & gloria, quo differant.

11. Ex vana gloria contingit peccari tripliciter.

12. Quomodo contingat peccari mortaliter.

13.

rer, & in actu signato ab homine superbo; sed, quia habentur interpretatiue, & quasi in actu exercitio; & superbus ita sibi complacet, seque magnificat in bonis suis ex affectu superbiae, vt mens obliuiscatur ex tali affectu, non actu aduertat, & penetret, quod deberet; sed ita se habeat, ac si iudicaret illa esse omnino propria, & haberi à se, & non à Deo.

Addi potest ex Azor. lib. 4. c. 12. cit. q. 5. & Tolet. lib. 8. c. 4. tunc etiam peccari mortaliter ex superbia, quando quis appetit propriam excellentiam inmeritam, aut meritis suis maiorem, aut malis artibus, & contra ius, fausque, & est paratus potius transgredi legem Dei, quam cadere à sua excellentia; aut illam quaerit cum graui damno aliorum, eos inhonorando, v. g. aut infamando; aut quaerit ex re falsa, aut mala, vel relata in malum finem. Et tunc peccari venialiter, quando res, ex qua excellentiam quaerimus, est parui momenti, vel actus superbiae non est plenè & perfectè deliberatus.

Circa inanem verò, aut vanam gloriam haec posita sunt notari ex S. Thom. 2. 2. q. 132. & q. 9. de malo. Primò, nihil est aliud, nisi appetitus inordinatus gloriae, vel manifestationis propriae excellentiae, cum laude multorum: & in hoc differat à superbia, vt iam indicauimus, quòd illa sit appetitus inordinatus excellentiae simpliciter, & quomodocunque; haec verò sit appetitus inordinatus manifestandi huiusmodi excellentiam: vt enim notat Nauar. c. 23. n. 9. & Tol. lib. 8. cap. 6. hoc est discriminis inter famam, laudem, honorem, & gloriam, quòd fama sit bona opinio, quae habetur de aliquo, sicut è contrà mala opinio est infamia; laus sit sermo manifestans excellentiam; honor sit reuerentia alicui exhibita in signum excellentiae; gloria denique sit fama simul cum laude: & idè appetitus gloriae nihil est aliud, nisi appetitus, vt excellentiam, quam aliquis habet, manifestetur pluribus, & approbatur.

Secundò, hic appetitus, secundum se, non dicitur aliud vitiosum, vt notat S. Thom. locis cit. art. 1. cum Matth. 5. dicatur: *Luca lux vestra coram hominibus*. Sed tunc solum est malus, quando est appetitus gloriae inanis, & vanae. Et ex eodem S. Thom. ibidem, potest tripliciter contingere, id est, vel ex parte rei, de qua quis quaerit gloriam, vt, v. g. si reuerà non sit digna gloria; vel ex parte eius, à quo quaerit, vt, v. g. si quaerit ab homine, cuius iudicium non est certum; vel denique ex parte eius, qui quaerit, vt v. g. si gloriam non referat in debitum finem, qui est Dei honor, vel salus proximi.

Tertiò, hic appetitus ex S. Thom. art. 3. tunc est peccatum mortale, quando contrariatur charitati Dei: idque potest contingere duplitter. Primò, ratione materiae, de qua quis gloriatur, vt, v. g. si gloriatur de aliquo falso, quod contrarietur diuinae reuerentiae, quale est illud Ezech. 28. *Elenatum est cor tuum, & dixisti: Deus ego sum*, & illud 1. Cor. 4. *Quid habes, quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non accepisti?* Vel, si bonum temporale, de quo gloriatur, praeferat Deo, contra illud Ier. 9. *Non gloriatur sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, nec diues in diuitiis suis; sed in hoc gloriatur, qui gloriatur, scire, & nosse me*. Vel denique, si testimonium hominum praeferat testimonio Dei, iuxta illud Ioan. 12. *Qui dilexerunt magis gloriam hominum, quam Dei*. Secundò, potest contingere, vt peccetur mortaliter ex parte ipsius gloriantis, qui intentionem suam refert ad gloriam, tanquam ad vltimum finem, & ad illam refert etiam opera virtutum, & propter illam non praetermittit facere, quae sunt contra Deum.

Atque ex primo capite peccat mortaliter, qui Baldelli Theol. Moral.

quaerit gloriam de peccato mortali, & Dei offensam: quia hoc ipso complacet sibi in illo, vt in re digna gloria; & certum est, quòd complacentia de mortali, semper est mortalis; sicut & complacentia de veniali, est venialis, vt notat Sanchez lib. 1. in Decal. c. 3. n. 4. & dicemus *disp. sequent.*

Ex secundo verò capite peccat mortaliter, qui quaerit gloriam ob malum finem: vt, v. g. qui de aliquo facto laudari appetit, vt consequatur finem carnalem fornicationis, vel ex appetitu gloriae paratus est transgredi aliquod praecipuum, vt, si Medicus, v. g. me laudem populi amittat, nolit in morbo periculoso, quem ipse non bene capit, socium adhibere; vel nolit fateri, se esse insufficientem ad multos morbos curandos, vt notat Tolet. lib. 8. cit. cap. 7.

Si verò appetitus gloriae non repugnet charitati Dei, modo explicato, solum est peccatum veniale, etiam si gloria, quae appetitur, sit aliqui vana, vt si quis propter vanam gloriam icinnet, orer, Sacramenta recipiat, vel ministret, Sacrum faciat: quauis enim haec, & similia principaliter faciat propter vanam gloriam; dummodo tamen in hac vana gloria non constituar finem, vt loquitur S. Thom. 2. 2. q. 132. art. 3. non peccat nisi venialiter, & iniuria, quam facit huicmodi rebus, aut actibus sacris, & virtuosis, eos ordinando, & referendo ad finem vanum & leuissimum, qui est propria gloria, non autem ad honestatem, & bonum virtutis, solum est iniuria venialis, & parui momenti; non autem digna inimicitia Dei, & poena aeterna, vt notat Sanch. lib. 1. in Decal. c. 3. n. 1. pag. mihi 10. col. 2. in fin. ex Sylu. verb. vana gloria, q. 2. in fin. Nau. c. 23. n. 13. vers. 4. peccat. Henriq. lib. 4. de panit. c. 36. n. 4. in comm. littera L, & R, quicquid dicat Abulen. in c. 6. Matth. q. 3. & 55. & Ang. verb. vana gloria, num. 1. & apud Sanch. ibid. quia, scilicet, propria gloria in tali casu, non tam intenditur, vt finis ipsorum Sacramentorum, quam vt finis suscipientis Sacramenta: & reuera ipsa susceptio ordinatur ad gloriam; non autem ipsa Sacramenta, quae relinquuntur in sua ordinatione intrinseca, propter quam sunt prima facta, & instituta à Christo.

Gloria de peccato mortali est peccatum mortale.

14. Gloriari de aliquo ad finem malum mortaliter, est peccatum mortale.

15. Medicus, qui ex vana gloria non vult adhibere socium, quando debet, peccat mortaliter.

16. Quomodo contingat peccari venialiter ex vana gloria.

17. Bona opera quaecunque ordinare ad vanam gloriam, non est nisi peccatum veniale.

18. Sacramentorum receptio, aut ministratio, propter vanam gloriam, est peccatum veniale.

DISPV. V.

De iactantia, nouitatum praesumptione, & hypocrisis, quae oriuntur ex vana gloria, & primo loco numerantur, vt eius filiae.

- 1. *Filia vanae gloriae, & vitia, quae ex illa oriuntur, sunt septem.*
- 2. *Quibus modis contingat peccari mortaliter ex iactantia.*
- 3. *Iactantia de re bona, per se loquendo, non est peccatum mortale.*
- 4. *Potest tamen ex accidente esse mortale.*
- 5. *Si ex iactantia de re bona, sed falsa, sequatur damnum proximo, est restituendum, & compensandum de iustitia.*
- 6. *Si quis falsò laudetur, & cum periculo damni aliorum, teneatur contradicere suo laudatori sub peccato mortali.*
- 7. *Qui iactat se, vel alterum de re mala peccat venialiter, aut mortaliter, pro leuitate, aut gravitate ipsius rei.*
- 8. *Si cum iactantia de re mala coniungatur actus gaudij, vel complacentiae, est duplex peccatum.*
- 9. *Quando iactantia est cum graui nocumto proximi, est peccatum mortale.*

Z 2 10. Cum

- 10. Cum peccato iactantia sepe coniungitur peccatum scandalum.
- 11. Qui alium vituperat ob vindictam non sumptam, vel ob malum non patratum, peccat mortaliter.
- 12. Qui audit iactantiam de re mala mortaliter, quomodo peccet.
- 13. Nouitatum præsumptio, aut inuentio, vel cupiditas, quando sit peccatum mortale.
- 14. Si quis se vestiat ad eum tenui veste, ut pudenda per illam iralucent, peccat mortaliter.
- 15. Femina, si absque mala intentione ostendet nudum pectus, non peccat mortaliter.
- 16. Consuetudo, si est alicubi, ut viri, & femina se osculentur, non est improbanda.
- 17. Consuetudo, ut femina ostendent pectora, non est de nouo inducenda.
- 18. Inducere in ciuitatem novos habitus, quomodo possit esse peccatum mortale.
- 19. Monialis, si ex animi lenitate nimis se ornet, quomodo peccet.
- 20. Nouitas ludorum turpium, aut qui inferunt graue damnum in re familiari, est mortalis.
- 21. Nouitas doctrinae quando sit peccatum mortale.
- 22. Hypocrisis semper est peccatum.
- 23. Quando sit peccatum mortale.
- 24. Quare in Scriptura dicatur hypocrisis excludere a regno caelorum.
- 25. Etiam simulare improbitatem est peccatum, & potest esse mortale.
- 26. Aequinoctio, etiam factis exhibitis, potest esse licita.
- 27. Quomodo Sancti aliquando simulauerint improbitatem.

ICTANTIA, & peccata, quae oriuntur ex vnoquoque vitio capitali, appellantur a S. Greg. illius vitij filia, & pro vana gloria assignantur omnino septem; id est, iactantia, nouitatum præsumptio, hypocrisis, pertinacia, discordia, contentio, inobedientia; per enim recte ratiocinatur S. Thom. 2.2. q. 132. art. 5. si quis appetat directe manifestare suam excellentiam, ostendit, scilicet, se esse maiorem aliis, dupliciter potest id facere, id est, verbis, & factis; & si verba nihil contineant noui, & admirationis, erit solum iactantia; si verò contineant aliquid nouae excellentiae, ex qua admiratio aliorum captanda sit, erit præsumptio nouitatum: & si excellentiam directe factis manifestet, talem, scilicet, factis ipsis se ostendendo, qualis verè non est, erit hypocrisis, dummodo similiter facta humilissimi nihil contineant nouitatis ad captandam admirationem: quia tunc potius esset nouitatum præsumptio, quae similiter potest committi etiam factis. Si verò appetat quis solum indirecte manifestare suam excellentiam, ostendendo, scilicet, se non esse minorem aliis, potest id facere quadrupliciter: primò, quoad intellectum, per pertinaciam nimis adhaerendo suae sententiae, & nolens credere meliori: secundò, quoad voluntatem, per discordiam nolens discedere à sua voluntate, ut concordet cum aliis: tertio, quoad locutionem clamose contra alium litigando per contentionem: quartò denique, quoad factum, nolendo per inobedientiam exequi voluntatem, & praeceptum superioris, ne ea ratione se fateatur inferiorem.

Ut ergo praesenti disputat. de illis agamus, quae versantur circa propriam excellentiam directe manifestandam, ex S. Thom. 2.2. q. 112. art. 2. tunc iactantia est peccatum mortale, quando contrariatur charitati: ut, si quis, dum se iactat, dicat aliquid contra gloriam Dei, iuxta illud *Ezech. 28. in persona Regis Tyr: Eloquentum est cor tuum. Dixisti: Deus ego sum. vel faciat aliquid contra charitatem proximi, pro-*

rumpendo in contumelias contra aliquem, iuxta illud Luca 18. de Phariseo: Non sum, sicut ceteri hominum, raptores, iniusti, adulteri, vel etiam hic publicanus. vel denique, si quis se iactet ex malo fine, qui sit peccatum mortale; vel de re, quae sit mala mortaliter, vel cum notabili damno proximi: ut, si quis se iactet, v. g. magnum Medicum, aut Aduocatum, cum reuera talis non sit; & idem multi ad ipsum confluentes graue damnus patientur, ut notat Tolet. lib. 8. cap. 8. & Nauar. cap. 23. num. 16.

Verum, ut clarius, & distinctius explicetur modi, quibus potest peccari mortaliter per iactantiam, multa possunt considerari. Primò enim potest considerari materia, de qua est iactantia: ut, v. g. si sit de re bona, aut mala, vera, aut falsa. Secundò, potest considerari persona, circa quam est: ut, v. g. si quis iactet se ipsum de aliquo bono, aut malo, vero, vel falso, vel iactet aliquem alium. Tertio, potest considerari nocumentum, quod ex iactantia aptum est consequi: ut, v. g. si quis se, vel alterum iactet de fornicatione, & aliis, qui audiunt, scàdalo sit, isque praebet occasionem consentiendi in idem peccatum; vel iactet se de magna perita artis medendi, quam verè non habet, & aliis damnù inferat in vita, aut valetudine. Quartò denique; possunt considerari illi, qui audiunt talē iactantiam, v. g. si approbent etiā ipsi, ut rem dignā laude, vel admirentur, & suspicant rem illam malā, de qua est iactantia.

Et quidem, quātum attinet ad materiam, si quis se iactet de re bona, ut, v. g. quod ore, quod ieiunet; per se loquendo, non peccat mortaliter, ut supra diximus de vana gloria *disp. praed. n. 17.* quia iniuria, quam facit actibus bonis, querendo ex illis inordinatā manifestationem propriae excellentiae, non est nisi leuis. Dixi autē, per se loquendo, quia, si contingat rem huiusmodi bonā, de qua est iactantia, esse falsam, & per iactantiam persuaderi, ut veram, & inde graue damnus contingere aliis, non est negandum, quod talis iactantia sit peccatum mortale, ut notat Sanchez *lib. 1. in Decal. c. 3. n. 2.* ex S. Th. 2.2. q. 112. art. 2. Caiet. *ibid. & in Summa, c. 23. n. 13.* Less. *lib. 2. de iust. c. 47. n. 42.* & aliis: ut, v. g. in casu posito, si quis se iactet magnum Medicum, cum talis non sit; vel magnum Confessarium, aut magnum Theologum, aut Doctorem, multòque libros dicat se edidisse, & sic obtineat Cathedram, cum reuera nullos ediderit. Et non est dubium, quod teneatur compescere huiusmodi dāna, ut causata per dolum, & contra iustitiam, ut notat Sanchez *ibid.* Imò, qui aduerit, se falsò laudari, & iactari ab aliquo alio, & inde sequi periculum damni notabilis aliorum, omninò teneatur contradicere, & se opponere, quantum sufficit, ut damnum impediatur, ne sequatur; & aliqui peccat mortaliter, ut notat Nauar. *c. 23. n. 13. cit. & Sanc. lib. 1. c. 3. cit. n. 3.* Quāquam, si ex iactantia, quam alius facit de ipso, nō imminet aliis damnum, licitè potest quis tacere, & non contradicere, dum falsò laudatur; non quidem quia delectetur, quod falsè sint illae laudes, aut de se proferantur; sed, quia fortè suo statui sunt conuenientes, ne alioqui, detectis propriis vitiis, sit aliis scàdalo, & malo exemplo, ut subdit Sanchez *ibidem.*

Quantum verò est ex parte personae, circa quam est iactantia, siue quis iactet se, siue alium de re mala, peccat solum venialiter, quando res illa est venialiter mala; & peccat mortaliter, quando est mala mortaliter: quia semper in tali iactantia includitur approbatio, & complacentia circa rem illam; & talis approbatio, aut cōplacentia de re mala sumit grauitatem, aut leuitatem ex grauitate, aut leuitate suae materiae, ut notat Caiet. 2.2. q. 132. art. 3. & in Summa, verb. iactantia, & verbo, inanis gloria. Nauar. *c. 23. n. 13. cit. Sanc. lib. 1. in Decal. c. 3. cit. n. 4. & 6.* & alij apud ipsum.

Idque est verum, siue res illa, de qua est iactantia, sit vera, siue falsa: & si cum iactantia etiam contingat actus gaudij, & complacentiae, semper est duplex peccatum, id est, iactantiae, & complacentiae; & tantum duplex est constitutum, ut subdit Sanchez *n. 5.* quanquam magis communiter id contingat, quando iactantia est de re vera, non autem est de re falsa. Sed praeterea benè debet aduertiri, ut iactantia verè sit de re ipsa mala, non autem solum narretur res mala ad declarandam dexteritatem, ut vires corporis, vel artem, aut aliquid huiusmodi, ut notat Less. *lib. 2. c. 47. n. 42. & Sanc. lib. 1. c. 3. cit. n. 4. & 12.* tunc enim nō erit mortale, nisi sit periculum cōplacentiae, & gaudij in se, vel in alio, etiā de re ipsa mala, ut idē notat.

Similiter, quantum est ex parte nocumenti, quod sequitur ex iactantia, non est dubium, quod potest peccari mortaliter, si tale nocumentum sit graue, ut patet in exemplis allatis, si quis se iactet magnum Medicum, magnum Confessarium, magnū Doctorem. Et specialiter in peccato iactantiae est aduertendū ad peccatum scandalum: ut, si quis iactet se de vindicta sumpta pro alio, & iactet se coram illo ipso, pro quo est sumpta, vel corā eius cōsanguineis, & quae tribuat occasionē cōplacentiae, & gaudij; vel iactet se de fornicatione, & alios ad illā inducat. Et idem est, si quis contraria ratione alium vituperet ob praetermissam occasionē vindictae, aut fornicationis, eumque appellat parui animi, aut alio modo disteris, aut cōuiciis prosequatur: non solum enim huiusmodi vituperationes continent approbationem peccati omissi; sed etiam praebet occasionem volendi in posterū illud cōmittere, & non ampliùs praetermittendi, ut notat Sanchez *c. 3. cit. n. 7. 8. & 9.* Et si peccatum, cuius omissionis vituperatur, & ad quod non ampliùs omittendum datur occasio, sit contra iustitiam, etiam inducet obligationem restituendi, ut notat S. Anton. 2. p. tit. 1. c. 12. §. 12. & alij apud Sanchez *n. 9. cit.*

Denique ex parte eorum, qui audiunt iactantiam de re mala, peccat mortaliter, si quis laudatur de re mala mortaliter, si, dum audit, laudes accipit, & in illis sibi complacet; vel si tacendo praebet aliis periculum scandalum: & qui audiunt huiusmodi laudes alicuius alterius, similiter peccant mortaliter, si illas approbent, & rem malam suspiciant, & admirentur, ut laude dignam: quia semper haec approbatio rei malae est mala, & mortalis, si res sit mala mortaliter, ut subdit Sanchez *lib. 1. in Decal. c. 3. cit. n. 10. & 11.*

Secundò, præsumptio nouitatum, quae ab aliquo etiam appellatur inuentio, aut cupiditatum nouitatum, vel rerum nouarum, tunc est peccatum mortale, quando peculiariter est contra Dei honorem, vel cedit in graue damnus proximi, aut est propter finem mortale, ut notat Azor. *p. 1. lib. 4. c. 13. q. 5. Tol. lib. 8. c. 13. & Nauar. c. 23. n. 17.* & tunc est peccatum veniale, quando caret his circumstantiis, & solum est de re vana, inutili, & leui. Et per illam peccant, qui ex tali appetitu excellentiae manifestandae, nouas opiniones inducunt in scholas, vel in ciuitates noua genera epularum, ludorum, vestium, spectaculorum, & ex huiusmodi nouitatum natura, qualitate, & circumstantiis, semper est mensuranda grauitas culpae.

Atque hoc modo, si quis se vestiat ad eum tenui veste, ut pudenda iralucent, mortaliter peccat, siue sit vir, siue femina, ex Caiet. 2.2. q. 169. art. 2. ad 1. d. n. 1. & ex Nauar. *c. 14. n. 36. vers. 5. & c. 23. n. 19. in fin. & Sanchez lib. 9. de matr. disp. 46. n. 25.* quia huiusmodi seminuditas notabiliter prouocat ad luxuriam omnes, qui vident.

8. *Si cui iactantia de re bona, per se loquendo, non est peccatum mortale.*

9. *Quando iactantia est cum graui nocumento proximi, est peccatum mortale.*

10. *Cum peccato iactantia sepe coniungitur peccatum scandalum.*

11. *Qui alium vituperat ob vindictam non sumptam, vel ob malum non patratum, peccat mortaliter.*

12. *Qui audit iactantiam de re mala mortaliter, quomodo peccet.*

13. *Nouitatum præsumptio, aut inuentio, vel cupiditas, quando sit peccatum mortale.*

14. *Si quis se vestiat ad eum tenui veste, ut pudenda iralucent, peccat mortaliter.*

15. *Femina, si absque mala intentione ostendet nudum pectus, non peccat mortaliter.*

16. *Consuetudo, si est alicubi, ut viri, & femina se osculentur, non est improbanda.*

17. *Consuetudo, ut femina ostendent pectora, non est de nouo inducenda.*

18. *Inducere in ciuitatem novos habitus, quomodo possit esse peccatum mortale.*

numeratur inter pudenda, neque ex se est prouocatum ad libidinem; praesertim ubi est consuetudo, ut mulieres ostendant nuda pectora, ut notat Caiet. & Nauar. *ibid.* Et sicut non improbat consuetudo, quae viget in aliquibus locis, ut viri, & feminae se inuicē osculentur: ita nec est improbanda, ut mulieres ostendant pectora. Vbi tamen consuetudo non est, ut mulieres sic incedant, nullo modo est inducenda: quia ex rei ipsius nouitate facillè iuuenes inducerentur ad luxuriam; & quod non est ex se turpe, aut impudicum, neque tale cōmuniter reputatur in vno loco, potest tale videri, aut cōmuniter reputari in alio loco, ut subdit Caiet. *ibid.* & patet manifestè in Brasilia, ubi tam viri, quam feminae nudae incedunt; nec tamē nuditas turpis est: & in vsu earum caligatum, quae ex parte anteriore sunt figuratae in formam membri virilis; nec tamen in iis locis, ubi consueuerunt gestari, censentur turpes, ut etiam notat *ibid.* Caiet.

Similiter ex hoc capite per præsumptionem, aut inuentionē nouitatum, grauitèr peccat contra charitatem proximi, qui contra cōmunem consuetudinem inducit nouos habitus, & prauidet, quod morale necessitatem aliis imponit suo exemplo, ut sumptus faciunt supra vires, & postea creditoribus non satisfaciant, vel alimenta eis non praebent, quibus debent, ut notat Caiet. *art. 2. cit. ad 2. dubium:* secus verò, si animaduertent plures esse in ciuitate, qui possunt sine incōmodo sumptus facere: quod enim, illos facerent etiā aliqui alij, qui non possunt, sibi deberet imputari; non autem primis, qui nouos habitus induxerunt, nō pro ipsis, sed solum pro ditioribus, & sui similibus.

Si quis verò solum ex animi leuitate, & ex vanitate nouitatem inducat in se ornando, non ex intentione mortaliter prauat; sed solum ad ostentandam pulchritudinem, v. g. & elegantem corporis habitudinē; non peccat, nisi venialiter, etiam si esset Religiosus, aut Monialis, ut notat Nauar. *c. 23. n. 18.* quia id totū non est contra charitatem Dei, vel proximi, etiam si absolutè sit contra virtutē: sicut & prodigalitas eandem ob causam non est mortalis, etiam si sit contra liberalitatem. Si tamē Monialis sic ornata ostenderit se saecularibus, & illi ex nouitate talis ornatus grauitèr prouocaretur ad libidinem; non videretur excusanda à peccato mortali, isque ornatus ex hac circumstantia esset notabiliter contra charitatem proximi.

Eadem ratione videtur mensuranda, & explicanda grauitas culpae in nouitate ludorum: si enim ludus sit ex se turpis, aut prouocatiuus ad libidinem, vel sumi illi, qui consummantur osculis, aut tactibus impudicis; vel inferat graue damnus in re familiari, ut quando in Bacchanalibus expenduntur multa millia aureorum, & postea non potest ali familia, aut reddi creditoribus suum; non est dubium, quod sit mortalis, ut supra diximus ex Nauar. *c. 23. num. 19.* de nouitate vestium ad vanitatem ornatus.

Et denique idem est de nouitate doctrinae, si sit periculosa contra fidem, aut bonos mores; si sit in prauiudicium boni nominis alicuius Vniuersitatis, aut Communitatis; & quae habuit, v. g. bonum nomen, quoad securitatem, & bonitatem doctrinae, incipiat illud amittere propter nouitatem, & leuitatem: propterea enim hac nouitas fuerit, vel non fuerit ex his capitibus contra charitatem Dei, vel proximi, erit, vel non erit talis nouitas peccatum mortale.

Tertio, hypocrisis, qua aliquis factis ipsis se talem ostendit, qualis verè non est, ex S. Thom. 2.2. q. 111. art. 1. & 3. semper est peccatum: quia est mendacium quoddam, non quidem in signis verborum, sed in signis factorū consistens: & quemadmodum mendacium, etiam bono sine prolato, est intrinsecè malum, & peccatum, saltem veniale: ita & hypocrisis, ut

notat.

ostendet nudum pectus, non peccat mortaliter.

Consuetudo, si est alicubi, ut viri, & femina se osculentur, non est improbanda.

Consuetudo, ut femina ostendent pectora, non est de nouo inducenda.

Inducere in ciuitatem novos habitus, quomodo possit esse peccatum mortale.

Monialis, si ex animi leuitate nimis se ornet, quomodo peccet.

Nouitas ludorum turpium, aut qui inferunt graue damnus in re familiari, est mortalis.

Nouitas doctrinae quando sit peccatum mortale.

Hypocrisis semper est peccatum.

Quibus modis contingat peccari mortaliter ex iactantia.

Si quis se vestiat ad eum tenui veste, ut pudenda iralucent, peccat mortaliter.

Femina, si absque mala intentione ostendet nudum pectus, non peccat mortaliter.

notat S.Thom.& Caiet.2.2. quaest.111. cit. art. 1. & ex illo Tol. lib.8.c.9.n.3. vt, si quis, v.g. per hypocrisim simulat probitatem, ne alios scandalizet.

23. Quando fit peccatum mortale.

Tunc autem est peccatum mortale ex eodem S. Thom. ibidem, art. 4. quando non solum includit voluntatem simulandi sanctitatem, qua fortè non habetur; sed etiam voluntatem illam non habendi: nemo enim priuatur totaliter sanctitate nisi per peccatum mortale; sicut certè priuatur, qui postitue vult illam non habere. Si verò hypocrisis non includat huiusmodi voluntatem, tunc solum est peccatum mortale talis voluntas simulandi sanctitatem, quando est propter finem, qui repugnat charitati Dei, vel proximi: vt, si quis, v.g. ad eum finem simulat sanctitatem, vt falsam doctrinam disseminet, vel adipiscatur ecclesiastica dignitatè, qua verè est indignus.

24. Quare in Scriptura dicitur hypocrisis excludere a regno caelorum.

Et rectè monet S. Th. art. 4. cit. & Caiet. art. 1. quòd hypocrisis in sacra Scriptura communiter accipitur, pro vt includit non solum simulationem sanctitatis; sed etiam voluntarium illius defectum: vt, quando ad virtutem fertur intentio, & aliquis simul intendit, v.g. sanctus apparere, & sanctus non esse, & idèd absolutè dicitur esse peccatum mortale, & excludere à visione Dei, vt Iob 13. Non veniet in conspectu eius omnis hypocrita. Si tamen hæc duo ab inuicem separentur, & aliquis solum intendat apparere sanctus; non autem simul intendat nò esse sanctus; rectè subdit S. Thom. quòd tunc solum talis hypocrisis est peccatum mortale, quando ordinatur ad finem mortalem, & qui fit contra charitatem Dei, vel proximi.

25. Etiam simulare improbitatè est peccatum, & potest esse mortale.

Et quod dicimus de simulatione sanctitatis, idem etiam est de simulatione improbitatis: si quis enim simulat se esse malum, non per opera, qua verè sunt mala, (in quo casu non esset dicendus simulare malitiam; sed verè illa habere, & exercere, vel facere); sed per opera, qua solum habeant speciem mali, & mala non sunt; omninò peccatum ratione mendacij, quod committit, talem significando se esse per signa exteriorum factorum, qualis verè non est; tum verò etià ratione scandali, quod aliis præbet, vt patet ex S. Th. 2. 2. q. 111. cit. art. 1. ad 3. & grauitas istius peccati similiter est mensuranda ex grauitate talis mendacij, & scandali; vel ex fine, ad quem ordinatur talis simulatio improbitatis, vt patet ex S. Thom. ar. 3. ex Arist. 4. Ethic. c. 7. vbi tractat de veracitate, & eius extremis.

26. Equiuocatio etiam factis exhibitæ potest esse licita.

Sed in hac re illud etiam est aduertendum, posse accidere in hypocrisi, aut mendacio, quod fit factis, quod etiam accidit in mendacio magis propriè dicto, quod fit verbis: sicut enim aliud est, quod quis loquatur contra mentem, & intendat non conformare verba menti, quod propriè est mentiri; & aliud, quod loquatur secundum mentem; sed præbet aliis occasionem, ambiguitate, vel equiuocatione verborum, suam mentem non assequendi: ita & aliud est, quod quis operetur ad ostendendum se esse alium, quam verè sit; & aliud, quod operetur præbendo aliis occasionem existimandi, quod alius sit. Et quemadmodum equiuocatio facta verbis, in certis casibus potest esse licita; ita & equiuocatio facta factis.

27. Quomodo facti aliquando simulatiui improbitatem.

Et hoc modo Christus Dominus Lucae ult. finxit se longius ire, componendo, scilicet, suum motum quasi ad iter longius prosequendum: & S. Ambrosius dicitur, feminas introduxisse in suum cubiculum; idque egisse, (quod alioqui ex se non erat malum; sed poterat aliis dare occasionem suspicandi, aut credèdi malum,) vt ipse ea ratione non eligeretur in Episcopum: neque enim intendit per hoc factum significare falsam suam incontinentiam, & prauitatem, qua fuisset vera simulatio, & mendacium facti commissum; & per consequens intrinsecè malum, & peccatum; sed solum intendit factum illud quasi mate-

riale, illudque permittit ab aliis accipi tanquam signum suæ falsæ incontinentiæ; & prauitatis; cum tamen reuerà ex sua natura, vel ex intentione facientis, tale non esset, quod satis est ad illud excusandum à malitia simulationis, & mendacij, vt patet ex Caiet. 2. 2. quaest. 111. art. 1. initio.

DISPUT. VI.

De pertinacia, discordia, contentione, & inobedientia, qua sunt alia filiae vanæ gloriæ.

- 1. Pertinacia in quo consistat, & quomodo possit esse peccatum mortale.
2. Discordia quando fit peccatum mortale.
3. Contentio quando possit esse peccatum mortale.
4. Inobedientia quando fit peccatum mortale.
5. Inobedientia formalis, & qua includit contemptum, semper est peccatum mortale.
6. Inobedientia solum materialis, & qua non includit contemptum, quando fit mortalis.
7. Secundum aliquos inobedientia formalis, quando est de re leui, est solum peccatum veniale.
8. Quomodo id possit admitti.
9. Contemptus simpliciter semper est peccatum mortale: contemptus vero secundum quid, potest etiam esse peccatum veniale.
10. Contemptus executionis precepti pro hic, & nunc, potest esse solum venialis.
11. Contemptus Dei, vel eius mandati, semper videtur contemptus formalis, & peccatum mortale.
12. Inobedientia ex indignatione erga Superiorem, est solum venialis.

PERTINACIA est primum ex illis aliis vitiis, qua idèd dicuntur oriri ex vana gloria, & assignantur à S. Greg. vt eius filia, quia faciunt ad indirectè manifestandam propriam excellentiam, vt indicauimus disp. præced. n. 1. & propriè in hoc consistit, vt quis nimis firmiter adhaereat suæ sententiæ: & tunc est peccatum mortale ex Nauar. c. 23. num. 32. & Tolet. lib. 8. c. 11. in fin. & Reginal. in praxi poenitent. lib. 17. c. 22. n. 115. quando sententia, quam quis defendit, est contra fidem, aut bonos mores, aut contra communem sensum Doctorum Ecclesiæ, aut in damnum notabile proximi: vt, si Medicus, v.g. cum periculo ægroti sit pertinax in sua sententia; vel Princeps nolit mutare suam legem, quam videt esse in damnum subditorum; aut priuatus quicumque nolit relinquere hæresim, aut falsam religionem, ne videatur inconstans.

Discordia, qua quis in aliquo habet voluntatem contrariam voluntati alterius, ex S. Thom. 2. 2. q. 37. art. 1. tunc est peccatum mortale, quando illud, in quo est discordia, est bonum diuinum, aut bonum proximi, in quo illi duo, qui sunt discordes, deberent ex charitate esse concordēs: tunc enim repugnat charitati; & idèd est mortale: vt, si quis animo discordandi ab alio, habeat voluntatem contrariam voluntati illius, in eo, quod pertinet ad honorem Dei, vel ad salutem proximi.

Contentio ex Nau. c. 23. n. 34. & Tolet. lib. 8. c. 10. tunc est peccatum mortale, quando quis animo contradicendi, altercatur contra veritatem pertinentem ad fidem catholicam, aut salutem animæ, vel corporis; vel quando in contentione miscentur iurgia, aut graues iniuriæ.

Inobedientia, qua ex S. Thom. 2. 2. q. 104. art. 1. ad 2. inclinatur ad non faciendum id, quod iubetur, eò principaliter,

1. Pertinacia in quo consistat, & quomodo possit esse peccatum mortale.

2. Discordia quando fit peccatum mortale.

3. Contentio quando possit esse peccatum mortale.

4.

Inobedientia quando fit peccatum mortale.

5. Inobedientia formalis, & qua includit contemptum, semper est peccatum mortale.

6. Inobedientia solum materialis qua non includit contemptum, quando fit mortalis.

7. Secundum aliquos inobedientia formalis, quando est de re leui, est solum peccatum veniale.

principaliter, quia iubetur, ex eodem S. Thoma ibid. q. 105. art. 1. ex suo genere est peccatum mortale: quia contrariatur charitati Dei, quando eius præceptis non obeditur, eò præcipue, quia præcepta eius sunt; & præterea contrariatur charitati proximi, quando superioris proximo subtrahitur obedientia & subiectio, qua illi debetur.

Et quidem si inobedientia sit formalis, & formaliter includat contemptum præcepti, & Superioris, neque solum omittatur materialiter id, quod præcipitur; sed omittatur formaliter, quia præcipitur, & vt fiat contra voluntatem præcipientis, & quia is, qui omittit, non vult subici potestati Superioris, eiusque legi, vt loquitur S. Thom. 2. 2. quaest. 186. art. 9. ad 3. semper est peccatum mortale, vt benè explicat Sanchez lib. 1. in Decal. c. 5. num. 8. & 9. siue præceptum, quod non seruatur per se obliget ad mortale, siue solum ad veniale, vt docet Caiet. in Summa, verb. Contemptus, & 2. 2. quaest. 104. cit. art. 2. & ex illo Nau. contemp. 23. cit. num. 36. & idèd Religiosus, qui frangeret silentium hac intentione, vt faceret contra voluntatem indicentis illud, eiusque potestatem parui faceret, verè peccaret mortaliter; quia verè, & formaliter contemneret Superiorem, quod est mortale, iuxta illud Luc. 10. Qui vos spernit, me spernit. Neque potest non esse graue, quod quis nolit subici Superiori: imò communiter semper est contra duplex præceptum, vt notat Less. lib. 2. cap. 46. num. 41. & Suar. tom. 3. de relig. lib. 10. cap. 2. num. 5. ex S. Thom. 2. 2. quaest. 104. art. 1. & ex communi sententia; & per consequens etiam est duplex peccatum: qui enim transgreditur, v.g. præceptum ieiunij, vel de audiendo Sacro, formaliter ex contemptu, & quia est præceptum; peccat contra virtutem, & præceptum abstinentiæ, ad quam pertinet materiale ieiunium; & contra virtutem, & præceptum religionis, ad quam pertinet auditio Sacri; & præterea peccat specialiter contra virtutem, & præceptum obedientiæ, ex qua tenetur velle subici potestati Superioris, eamque non contemnere: quod peccatum sine dubio est specie distinctum ab illo primo, vt patet ex dictis supra, de distinctione specifica peccatorum. Et si præterea huiusmodi obedientia sit debita ex voto, & simul etiam ex promissione fidelitatis facta homini, peccabit præterea contra virtutem religionis, & contra fidelitatem, vt notat Suar. loc. cit. Si verò inobediencia sit solum materialis, neque includat contemptum, sed violetur præceptum, non formaliter, quia est præceptum; sed propteraliquod aliud motiuum; tunc solum est peccatum mortale, quando præceptum, quod violatur, per se obligat ad mortale; & ratio inobediencia est circumstantia quadam generalis, qua reperitur, in omni peccato, & in omni transgressione præcepti, vt notat Less. cap. 46. cit. num. 40. & non tribuit specialem malitiam, nisi directè intendatur, vt etiam contingit in ratione offensæ contra Dei amicitiam, in ratione irreuerentis contra virtutem religionis, in ratione ingratiitudinis, & in aliis huiusmodi, qua generaliter possunt considerari in omni peccato, vt patet ex dictis supra de circumstantiis peccatorum.

Et quauis, quod diximus ex Caiet. & Nau. inobediencia formalem semper esse peccatum mortale, etiam quando præceptum solum obligat ad veniale, videatur nimis rigidè Val. 2. 2. d. 7. q. 3. p. 1. n. 3. & idèd non solum asserat, inobediencia formalem circa præceptum de veniali solum esse peccatum veniale; sed etiam citet Caiet. in Summa, verb. inobediencia, ibique asserat eum retractare id, quod rigidè docuerat 2. 2. loco cit. falsum tamen videtur,

quod Caiet. eo loco id retractet: siquidem expressè asserit, inobediencia formalem esse peccatum mortale, non solum quando præceptum quasi antonomasticè est præceptum, & obligat ad mortale; sed etiam quando absolutè est præceptum, pro vt contradistinguitur à consilio: & solum subdit, posse aliquando contingere, vt sit peccatum veniale propter imperfectionem actus, vel primi motus; vel materiae minimæ, vt sapè dictum est in similibus. Et quod asserit de leuitate materiae, aut de materia minima, quo modo possit admitti, mox explicabimus: doctrina verò ipsius, quòd inobediencia formalis sit peccatum mortale, videtur communis etiam aliorum, eamque docet S. Thom. 2. 2. quaest. 186. art. 9. cit. in corp. & ad 3. Altihsiodoren. lib. 2. tract. 20. cap. 2. quaest. 1. Adrian. quaest. 6. Gerson. tr. de vita spirit. lect. 5. Castr. lib. 1. de lege pæn. cap. 5. doctum. 6. Med. 1. 2. quaest. 96. art. 2. dub. 1. reg. 5. Less. lib. 2. de iust. cap. 7. n. 2. & cap. 41. num. 76. Vasquez 1. 2. disp. 156. cap. 4. num. 37. Azor. p. 1. lib. 4. cap. 9. quaest. 15. Suar. lib. 3. de legib. cap. 28. Tol. lib. 8. cap. 19. num. 2. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 7. num. 16. Sylu. verb. contemptus, num. 3. verb. inobediencia, num. 2. & verb. lex, num. 8. Ang. verb. contemptus, & verb. inobediencia. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 5. num. 8. & alij communiter apud illum. Et in eandem sententiam etiam facit S. Bern. lib. de præcepto, & dispens. qui inter alia multa expressè asserit, non qualiscunque mandati præteritionem, criminalem inobediencia facere; sed hoc, quod est repugnare, & nolle obedire: Et si, iubente, inquit, seniore, vt sileam, verbum elabitur, vrum me esse fatcor; sed venialiter: si verò ex contemptu, sciens, deliberans, sponte in verba prorumpo, prauaricatorum me constituo, & criminaliter.

Sed fortasse doctrina Valen. meliùs potest explicari ex eo, quod habet Caiet. in Summa, verb. contemptus, §. Secunda est. Couar. in cap. Alma mater. p. 1. §. 9. num. 3. vers. Praesumitur contemptus. Med. 1. 2. quaest. 96. art. 4. dub. 1. reg. 5. Auila de censur. p. 2. cap. 5. disp. 1. dub. 1. in fin. Sot. in 4. d. 15. quaest. 2. art. 1. ad 1. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 5. num. 11. & alij apud ipsum: distinguendum, scilicet, esse contemptum simpliciter, & contemptum secundum quid. Et quauis ille semper sit peccatum mortale, etiam circa materiam leuem; hunc tamen posse esse peccatum veniale: si quis enim subditus Prælati iubenti, vt claudat ostium, v.g. ex hoc ipso motiuo non pareat, & non faciat verbum Prælati in hoc minimo, paratus alioqui obedire absolutè, non peccat mortaliter: quia non contemnit simpliciter mandatum Prælati; sed solum secundum quid, id est, non præterit illius mandatum, vt faciat contra illius mandatum absolutè, & quia nolit illi subesse; sed cum hoc addito, vt faciat contra illius mandatum in hoc minimo: hoc autem, sicut minuit rationem mandati simpliciter, ita & minuit contemptum simpliciter, & tollit culpam mortalem. Atque ita ex hac doctrina videtur haberi, quòd aliud sit transgredi præceptum, aut legem circa materiam leuem ex contemptu simpliciter, & aliud eam transgredi ex contemptu secundum quid: & rectè videtur posse admitti, quòd talis transgressio ex contemptu secundum quid, non sit mortalis: quia obiectum formale, ex quo sanit malitiam, id est, contemptus in re leui formaliter restrictus ad rem leuem; non autem solum restrictus materialiter, & non manens simpliciter in esse contemptus; non videtur habere turpitudinem notabilem, qua in hac materia inobediencia solum est, vt quis nolit simpliciter esse subiectus Superiori, eiusque mandato, quatenus Superior, & mandatum est; non autem

8. Quomodo id possit admitti.

9. Contemptus simpliciter semper est peccatum mortale, contemptus vero secundum quid, potest etiam esse peccatum veniale.

autem vt nolit esse subiectus in hac, vel illa re, quæ est leuis, & nullius momenti.

10. Contemptus executionis præcepti pro hic & nunc, potest esse solum veniale.

Et similiter illud aduertit idem Valen. 2.2. diff. 10. quæst. 4. puncto 5. vers. Ceterum diligenter. & ex illo Sanchez lib. 1. cit. cap. 5. num. 10. quod aliud est contemptus formalis Superioris, aut præcepti, & aliud contemptus executionis eiusdem præcepti pro hic & nunc: si quis enim præceptum violet, non, quia simpliciter nolit illi subici, sed, quia quoad executionem non vult subici, hic, & nunc, non peccat mortaliter, etsi contemnat Superiorem; non, quia est Superior, sed, quia est imprudens, vel ob aliam similem causam; & contemnat mandatum, quia est inutile, & extra propositum; non autem, quia formaliter est mandatum; solum peccat venialiter, dummodo talis Superior non sit ipse Deus, neque contemnatur eius mandatum, vt notat Less. lib. 2. cap. 46. num. penult. & ult. & Sanchez num. 11. cit. liquidem in Deum, aut eius præceptum non potest sine blasphemia cadere contemptus, ratione imprudentiæ, aut ineptitudinis, & idèd omnis huiusmodi contemptus videtur formalis, & peccatum mortale, etiam si non sit contemptus ipsius Dei præcipientis, vel potestatis, ex qua præcipit; sed solum ipsius præcepti: vt, v. g. quia est leue, & non obligat ad mortale, vt notat Sanchez num. 11. cit. quanquam Less. num. ult. cit. sub formidine asserat, quod sit solum veniale. Sed negari non potest, quin sit magna inordinatio, vt ait Sanchez, præceptum Dei ex eo formaliter contemnere, quia non obligat ad mortale. Et quemadmodum parui facere Dei autoritatem formaliter, quia reuelat rem paruam, v. g. canem Tobia, est grauis inordinatio: ita & parui facere Dei potestatem formaliter, quia præcipit rem paruam, & est quasi restricta ad illam. Et semper Dei potestas, siue consideretur simpliciter, & in se, siue secundum quid, & pro vt restricta, est magni faciendæ; & contemptus rei parua præcepta non videtur manere paruus, si redundet, vel refundatur in contemptum potestatis magnæ Dei præcipientis.

11. Contemptus Dei, vel eius mandati semper videtur contemptus formalis, & peccatum mortale.

Neque illud etiam est omninò omittendum, quod subdit Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 5. cit. num. 12. ex Caict. verb. contemptus, vers. Aduerte hic. Lessio cap. 46. cit. n. penult. in fin. & aliis, quod aliud est præceptum transgredi ex contemptu Superioris, & aliud ex indignatione: vt, si quis idèd nolit parere, ne Superiorem afficiat hac voluptate: & illud solum est peccatum mortale, non autem hoc, vt etiam dicemus infra, lib. 5. qui erit de legibus, disp. 24.

12. Inobediencia ex indignatione erga Superiorem, est solum veniale.

10. Quomodo executionis præcepti pro hic & nunc, potest esse solum veniale.

DISPVT. VII.

De ambitione, & præsumptione, siue arrogancia, quæ similiter pertinent ad vanam gloriam.

- 1. Quomodo ambitio, & præsumptio pertineant ad vanam gloriam.
2. Ambitio semper est peccatum.
3. Quando sit peccatum mortale.
4. Honor quomodo dicatur esse premium virtutis.
5. Præsumptio est peccatum.
6. In multis casibus est peccatum mortale.

1. Quomodo ambitio, & præsumptio pertineant ad vanam gloriam.

VITIA, quæ hæctenus explicauimus, specialiter dicuntur filia vanæ gloriæ: quia communiter ab illa principiantur, & causantur in genere causæ finalis, eamque supponunt,

vt priorem secundum ordinem intentionis, vt supra explicauimus: præter illa tamen sunt etiam aliqua alia, quæ communiter ex illa proueniunt; non tamen in genere causæ finalis, & secundum ordinem intentionis; sed potius in genere causæ efficientis, & secundum ordinem executionis, vt est, v. g. ambitio, & præsumptio, vel arrogancia: ex hoc enim, quod aliquis putat suam excellentiam esse aliis satis manifestam & notam, optat exhiberi sibi ab illis certos honores, id est, certa signa, & attestaciones existimationis, quam habent de tali excellentia, in quo propriè consistit ambitio; & præterea multa audet, quæ verè sunt supra vires, in quo consistit præsumptio, & arrogancia. Atque hac de causa possunt hæc etiam vitia appellari filia vanæ gloriæ, vt notat Reginald. in prax. lib. 17. c. 27. num. 209. quauis per alium modum filiationis, quam solum in genere causæ finalis, vt diximus: & parum refert, si quis malit eas appellare socias, non autem filias, vt vult Nau. in Man. cap. 23. num. 11.

Quod verò ambitio, id est, appetitus inordinatus honoris, sit peccatum, non est dubitandum, cum sit contraria charitati, quæ 1. Cor. 13. dicitur non esse ambitiosa. Et vt habet S. Thom. 2. 2. qu. 131. a. 1. tripliciter potest contingere huiusmodi inordinatio. Primò, per hoc, quod aliquis appetat honorem supra suam proportionem, & supra merita, quod est quærere testimonium de excellentia, quam non habet. Secundò, per hoc, quod talem honorem non referat in Deum. Tertiò, quia non referat ad vtilitatem proximorum: quia enim nomine honoris intelligitur reuerentia, quæ alicui exhibetur in signum, & in testimonium excellentiæ, omninò fundatur in ipsa excellentia, & secundum illam debet commensurari: & quia excellentia, quam aliquis habet, semper est aliquid quasi diuinum, & à Deo; non autem comperit homini, quasi à se; idèd etiam honor non est sistendus, & terminandus in solo homine; sed principaliter est dirigendus in Deum, eique dandus: & denique, quia hæc excellentia ad eum finem à Deo tribuitur alicui, & aliis manifestatur, vt cedat aliquo modo in aliorum vtilitatem; idèd & testimonium talis excellentiæ, quod ab aliis exhibetur, in tantum debet placere, in quantum ex illo paratur via, vt aliis proficiat.

Et ratione primæ inordinationis, quod honor quæratur supra meritum, & supra proportionem suæ excellentiæ, rectè notat Nauar. cap. 23. num. 15. quod peccat mortaliter, qui quærit honorem ex re mala mortaliter. Et ratione secundæ, quod non dirigatur in Deum, peccat mortaliter, qui illum ordinat ad peccatum mortale, vel in eo constituit vltimum finem, vel ita honorem quærit, vt potius eligat peccare mortaliter, quam honorem non assequi, vel amittere: vt, v. g. si non timeat culpam, & vitium simoniæ, quando per illam est assequenda aliqua dignitas ecclesiastica, vt etiam notat Reginald. in praxi, lib. 17. cap. 22. num. 211. Et denique ratione tertiæ deordinationis, quod honor non referatur in bonum aliorum, peccat mortaliter, qui potius illud illi refert ad malum: vt, si quis, v. g. velit esse in magno gradu honoris, vt possit vindictam sumere de inimicis, diripere, & sibi acquirere bona aliorum, vel committere aliquid huiusmodi: & præterea, qui aduertit, se non esse idoneum ad procurandum aliis illud bonum, quod requirit gradus honoris, in quo vult esse; vt, si quis, v. g. velit esse Episcopus, aut Curatus; neque tamen sufficiat ad ea prestanda pro salute animarum, quæ requirit munus Episcopi, aut Curati.

Neque ex eo, quod honor absolūtè sit inter bona,

2. Ambitio semper est peccatum.

3. Quando sit peccatum mortale.

na, imò & honorum externorum sit maximè, & communiter à Philosophis prædicetur esse præmium virtutis, vt patet ex Aristotele lib. 3. Ethic. cap. 1. & lib. 4. cap. 3. & laudentur, qui honorem appetunt, & contra vituperantur, qui illum non curant; sequitur, quod illius amor, aut appetitus, non possit esse inordinatus, & vitiosus, cum etiam amor boni bonus non sit, si transcendat rationis regulam, & ex illa non sit regulatus, vt notat S. Thom. 2. 2. quæst. 141. art. 1. cit. ad 1. & per consequens etiam amor honoris debeat esse secundum rationem, & omninò habere triplicem illam ordinationem, quam explicauimus.

4. Honor quomodo dicatur esse premium virtutis.

Et quod dicitur de honore, quod sit præmium virtutis, non debet intelligi ex parte ipsius hominis virtuosus, quasi actus virtutis possit eligi propter honorem, vt propter finem, cum semper, in quantum virtus, debeat eligi propter honestatem, vt propter finem proximum; & propter beatitudinem, vt propter finem, & præmium vltimum: sed debet intelligi solum ex parte aliorum, in quantum, scilicet, non habent aliquid maius honore, quod virtuti rependant, tanquam præmium: & quia hic ipse ex eo habet magnitudinem, quia à probis exhibetur virtuti: siquidem qui exhibetur à quolibet, & ob quodlibet, iure optimo minimus est, & minimi sit: inde est, quod virtuti verè integre, & perfectæ nullus honor possit esse sufficiens præmium, & nullus tribui dignus possit, etiam si virtuosus à probis viris, & illos honores admittat, qui sunt inferiores; quia viri probi non habent maiores, quibus afficere ipsum possint, vt loquitur Aristoteles 4. Ethic. cap. 3. cit. & ex illo S. Thom. 2. 2. quæst. 131. art. 1. cit. ad 2.

Et denique hac solum ratione est intelligendum, quod sint laudandi, qui honorem appetunt, & vituperandi, qui negligunt: id enim solum est verum, quando appetunt debito modo, & iuxta præscriptum rationis; non autem quomodocunque, & contra rationem, vt idem subdit in responsione ad 3.

Idem proportionaliter est dicendum de præsumptione, intelligendo hoc nomine appetitum inordinatum eorum, quæ sunt supra vires, & supra virtutem: quod enim hic appetitus semper sit malus, & vitiosus rectè probat S. Thom. 2. 2. quæst. 130. art. 1. quia, quemadmodum in naturalibus semper actio commensuratur virtuti agentis; neque vllum est agens, quod nitatur ad actionem supra suam virtutem actiuam; & magna esset inordinatio in natura, si hoc contingeret: ita & in moralibus non potest non esse inordinatum, & peccatum, quod aliquis illa assumat ad agendum, quæ præferuntur suæ virtuti. Vnde & in iure civili, l. idem iuris. ff. ad l. Aquiliam; absolūtè pronunciat, quod nemo debet affectare id, in quo intelligit, vel intelligere debet suam infirmitatem futuram esse aliis periculosam; & idèd, si multo, v. g. per imperitiam, vel per infirmitatem non possit retinere imperium mularum, in culpa esse, si mulæ aliquem oberant. Et in iure canonico, cap. Non est putanda. §. fin. 1. quæst. 1. monentur, qui sacerdotium adipisci desiderant, non ad pompam elationis, sed ad vtilitatem; vt prius vires suas metiantur cum onere, quod subituri sunt: & si impares sint, abstineant; imò & cum metu ad illud accedant, ad quod existimant se sufficere.

Et non est dubium, quod sit mortale, quando præsumptio est coniuncta cum notabili damno proximi, vel cum periculo notabilis damni: vt, si quis assumat, v. g. sibi exercitium artis medendi, aut causis patrocinandi, quod non tenet; vel vsurpet

6. In multis casibus est peccatum mortale.

sibi munus audiendi Confessiones, & absoluehdi sacramentaliter, cum Sacerdos non sit, vel ab Episcopo non approbatus; vel munus iudicandi; & iustitiam administrandi, cum à Principe non sit deputatus, vt videre est apud S. Anton. p. 2. tit. 3. cap. 5. §. 5. & apud Tolet lib. 8. cit. c. 22.

DISPVT. VIII.

De auaritia, eiusque sillabus in vniuersum.

- 1. Quomodo auaritia possit esse peccatum contra iustitiam, & contra liberalitatem.
2. Auaritia in sensibus quomodo sit secundum naturam.
3. Auaritia quando sit peccatum mortale.
4. Prodigalitas quando sit peccatum mortale.
5. Tam prodigalitas, quam auaritia, si sit pura, & sine admistione alicuius alterius vitii, ex se solum est peccatum veniale.
6. Filia auaritia enumerantur omninò septem.
7. Filia auaritia ex S. Isidoro sunt nouem.
8. Vary modi auaritiæ, vel illiberalitatis, ex Aristotele.

DE auaritia legi potest S. Thom. 2. 2. quæst. 118. Alen. 2. p. quæst. 14. S. Anton. 2. p. tit. 2. Summistæ verb. auaritia. Nau. in Man. cap. 23. à num. 69. Azor. p. 1. lib. 4. c. 15. Reginald. in prax. lib. 23. cap. 2. num. 25. & sequentibus. Tol. lib. 8. cap. 24. & alij.

Primò autem certum est, quod auaritia propriè versatur circa diuitias, aut pecunias inordinate acquirendas, vel habendas; & potest rectè definiri, quod sit immoderatus amor habendi; & est speciale peccatum contra iustitiam, si huiusmodi amor immoderatus sit circa alienum, quod iniuste accipitur, vel retinetur; vel certè est speciale peccatum contra liberalitatem, si sit circa suum. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 118. cit. art. 1. 2. & 3. Et sicut contra liberalitatem per excessum est prodigalitas; siue sit erga alterum, vt quando quis alteri donat plus, quam debet, & quando non debet; iuxta præscriptum rationis; siue sit erga se ipsum, vt quando quis facit sumptus immoderatos, & superfluos pro se ipso: ita & per defectum est auaritia; siue sit erga alterum, vt quando quis ex nimio amore diuitiarum non donat alteri id, quod debet; & quando debet; siue erga seipsum, vt quando non facit sumptus necessarios pro seipso, v. g. ad victum, vestitum; & in medio vtriusque extremi consistit liberalitas, quæ moderatur affectum diuitiarum, tam in ordine ad alterum, quam in ordine ad seipsum.

Quod verò asserit S. Thom. eadem quæst. 118. art. 3. quod peccatum auaritiæ potest esse etiam contra iustitiam: vt, si quis, v. g. ex immoderato affectu habendi, accipiat alienum, debet intelligi iuxta doctrinam supra traditam lib. 2. disput. 20. de distinctione specifica peccatorum: malitia enim iniustitiæ in tali acceptione, erit quasi intrinseca; & ex obiecto; & malitia auaritiæ erit quasi extrinseca, ex circumstantia finis: & idem est, si quis ex auaritia omittat dare elemosinam extremè, vel grauius indigenti contra virtutem misericordiæ; vel omittat alere filios contra virtutem pietatis: malitia enim quasi intrinseca in huiusmodi omissionibus, erit contra misericordiam, vel contra pietatem; & malitia extrinseca ob circumstantiam finis, erit ex auaritia, & contra liberalitatem.

Neque obstat, quod huiusmodi affectus auaritiæ, & illiberalitatis videatur aliquibus esse insecus secundum

1. Quomodo auaritia potest esse peccatum contra iustitiam, & contra liberalitatem.

2.

Avaritia in senibus quomodo sit secundum naturam.

secundum naturam, vt, v.g. senibus, & aliis huiusmodi imbecillitatem, aut defectum patientibus, vt patet ex Aristotele 4. Ethic. cap. 1. nam, vt notat S. Thom. 2. 2. quæst. 118. cit. art. 1. ad 3. inclinationes etiam naturales sunt regulandæ secundum rationem; & ided neque etiam senes, neque alij, qui propter naturæ defectum auidiis quærunt subsidia rerum exteriorum, excusantur à culpa, si circa huiusmodi res, & circa auiditatem habendi mensuram excedant.

3. Avaritia quando sit peccatum mortale.

Secundò, si avaritia sit contra iustitiam, & circa alienum, certum est, quòd ex suo genere est peccatum mortale, & solum potest esse peccatum veniale ex imperfectione actus quoad deliberationem, vel quoad paruitatem, & leuitatem materia. Si verò sit contra liberalitatem, tunc solum est mortale, quando amor diuitiarum præfertur charitati: vt, si quis, v.g. ex illarum amore non vereatur facere aliquid contra amorem Dei, vel proximi. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 118. art. 4. Vnde non solum peccat mortaliter, qui ex amore pecuniarum paratus est facere aliquid contra legem Dei in materia iustitiæ, vt, v.g. dare ad vsuram, furari: sed etiam, qui paratus est illam violare in materia charitatis, vel quacunque alia, vt, v.g. non succurrendo extreme indigenti.

4. Prodigalitas quando sit peccatum mortale.

Et idem est dicendum etiam de prodigalitate: non solum enim ex illa peccat mortaliter, qui Dei legem transgreditur in materia iustitiæ, prodigè consumendo res alienas: vt, si tutor, vel curator consumat res pupillarum, vel dispensator res sibi creditas; vel, qui est grauatus aere alieno, prodigè dissipando res suas, faciat se impotentem ad soluenda debita, usque satisfaciendum; quibus debet ex iustitia; sed etiam, quia legem transgreditur in materia charitatis, vel alia quacunque: vt, si quis ex prodigalitate non possit prouidere vxori, & filiis, prout debet; vel nolit succurrere extreme, vel grauiter indigenti, vel graue scandalum alijs præbeat: vt v.g. si sit persona ecclesiastica, vel paratus sit, quodcunque aliud peccatum mortale potius committere, quam à tali prodigalitate desistere, vt bene notat Tol. lib. 8. cap. 25.

5. Tam prodigalitas, quam avaritia, si sit priuata, & sine administratione alicuius alterius vitij, ex se solum est peccatum veniale.

Si tamen prodigalitas sit pura, non autem admixta alicui alteri vitio, verbi gratia, iniustitiæ, in temperantia, impietati erga filios; ex se solum est peccatum veniale: sicut etiam avaritia, si similiter sit pura, quia neutra contrariatur charitati Dei, aut proximi, vt notat Caietan. in Summa, verbo, prodigalitas.

6. Filia avaritiæ enumerantur omnimò septem.

Tertiò, circa filias avaritiæ in vniuersum sciendum est, à S. Greg. lib. 3. 1. Moral. cap. 3. 1. & S. Thom. 2. 2. quæst. 118. cit. artic. 8. septem vitia enumerati, quæ tanquam filia oriuntur ex avaritia, & ratione quorum illa dicitur esse vitium capitale, & sunt hæc: Obduratio cordis contra misericordiam, inquietudo, violentia, fallacia, peritium, fraus, proditio. Vt enim bene ratiocinatur eo loco S. Thom. inordinatio avaritiæ potest esse potissimum in duobus, id est, in diuitiis retinendis, & in diuitiis acquirendis. Et si auarus inordinatè illas retineat, facile cor eius induratur contra misericordiam, dum non molitur, vt de suis diuitiis subueniat miseris. Si verò inordinatè cupiat illas acquirere, patitur primò quoad affectum, inquietudinem, dum avaritia ingerit sollicitudines, & curas superfluas, & auarus nunquam impletur diuitiis, vt dicitur Ecclesiast. 5. Deinde quoad effectum, si ad illas acquirendas vtatur, incidet in violentiam: & si vtatur dolo, eumque verbis committat; vel erit fallacia, si dolosa locutio fuerit simplex; vel erit peritium, si fuerit iuramento firmata: & si dolus non committatur verbis, sed factis, & operibus ipsis; vel erit fraus, si consideretur prout respicit res; vel erit proditio, si consideretur, prout respicit personas.

Atque ad hæc septem vitia reducuntur illa nouem, quæ similiter tanquam filias avaritiæ enumerat S. Ildor. apud S. Thom. eodem art. 8. & sunt huiusmodi: Mendacium, fraus, furtum, peritium, turpis lucri appetitus, falsa testimonia, violentia, inhumanitas, rapacitas; mendacium enim & falsum testimonium reducuntur ad fallaciam; furtum verò continetur sub fraude: & turpis lucri appetitus potius est quadam species avaritiæ, quam filia; siquidem per hanc intelligitur vitium aliquod, quod sit diuersum, & cooperetur ad finem illius, & ided dicatur ex illa nasci.

7. Filia avaritiæ ex S. Ildor. sunt nouem.

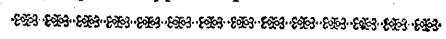
Et eadem ratione excluduntur à S. Thom. art. 8. cit. in respons. ad 4. à filiabus avaritiæ illa omnia, quæ enumerat Aristoteles 4. Ethic. c. 1. tanquam varios modos avaritiæ, quam ibi appellat illiberalitatem, vt quòd aliqui, qui ex avaritia inordinatè retinent suum, & in dando deficiunt, dicantur parci, quando parum dant; vel tenaces, quando sibi omnia tenent, & nihil dant; vel retracti, & restricti, quando non nisi difficile, & cum magna violentia adducuntur, vt dent; vel cuminifera, quasi cumini granum secantes, quando vim faciunt etiam in rebus minimis, neque volunt granum cumini dare integrum, si possunt dare dimidium. Et contra aliqui, qui ex avaritia inordinatè acquirunt alienum, & peccant inordinatè accipiendo, dicantur illiberalia officia exercentes, quando, vt lucentur, vile aliquid faciunt; vel lenones, quando ex meretricio quærunt lucrum; vel sceneratores, quando illud quærunt ex eo, quod gratis debent concedere, & parua sapius recipiunt cum magnis vsuris; vel aleatores, quando ab amicis accipiunt, quibus potius dare deberent; vel fures, spoliatores, vel latrones, quando vim afferunt, & ipsos etiam mortuos spoliant ex appetitu habendi: hæc enim omnia solum sunt varij modi, vel species avaritiæ; non autem propriè possunt appellari ipsius filia.

8. Varij modi avaritiæ, vel illiberalitatis, ex Arist. Parci, Tenaces, Retracti, vel restricti, Cuminifera.

Illiberalia exercentes.

Lenones, Sceneratores, Aleatores, Fures, spoliatores, Latrones.

DISPV T. IX. De duritia cordis, inquietudine, violentia, fallacia, fraude in particulari, quæ sunt filia avaritiæ.

- 1. Ex duritia cordis, quando peccetur mortaliter.
2. Ex inquietudine, aut sollicitudine mentis.
3. Sollicitudo potest aliquando esse tantum peccatum veniale.
4. Violentia in materia avaritiæ quando sit peccatum mortale.
5. Fallacia, fraus, & dolus quo differant.
6. Fallacia in materia avaritiæ, quando sit mortalis.
7. Peritium in materia avaritiæ est peccatum mortale.
8. Fraus in materia avaritiæ quando sit mortalis.

T de singulis filiabus avaritiæ dicamus aliquod in particulari, primò, per duritiam cordis tunc peccat mortaliter ex Nau. cap. 23. num. 76. & Tolet. lib. 8. cap. 26. quando vrget præceptum faciendi elemosynam, vel pauperi subueniendi, eique ex tali obdurate, vel duritia cordis non subuenitur: de præcepto autem elemosynæ agemus suo loco:

1. Ex duritia cordis, quando peccetur mortaliter.

2. Ex inquietudine, aut sollicitudine mentis.

loco: interim videri potest idem Tolet. eod. lib. 8. à cap. 27. usque ad 42.

Secundò, per inquietudinem, aut sollicitudinem, quæ in re præsentis nihil est aliud, nisi vehemens, & inordinata applicatio mētis ad acquirendas, vel conservandas diuitias, cum inani aliquo, ac vano timore, ne acquirantur, aut ne conseruentur, tunc peccatur mortaliter ex S. Thom. 2. 2. quæst. 55. art. 6. S. Anton. 2. p. tit. 1. cap. 25. Tol. lib. 8. cap. 43. Reginal. in praxi, lib. 23. cap. 2. quæst. 3. num. 29. quando in diuitiis, de quibus est talis inquietudo, constituitur vltimus finis; & qui est per illam sollicitus, paratus est potius peccare mortaliter, quam diuitias non acquirere, aut acquisitas amittere, vel alia omnia, quæ iubentur in Euangelio, solum facit propter diuitias, vel quando huiusmodi sollicitudo illum retrahit à spiritualibus, quibus tenetur vacare ex aliquo præcepto; vel quando retrahit ab alijs, quæ debet facere, vt, v.g. si impediatur auditionem Sacri die festo; vel inducat timorem superfluum, ne, faciendo id, quod debet, v.g. dando elemosynam, sibi desint necessaria; & ex tali timore illum non det; aut omnimò diffidat de prouidentia Dei: quantum enim sollicitudo, quantum est ex se, non sit mala; sed posse etiam esse laudabilem, & virtuosam: vnde & in Scriptura sæpe laudatur, vt ad Rom. 12. Sollicitudine non pigri. & ad Ephes. 4. Solliciti seruire vnitatem spiritus. & Michæ 6. Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te. Virique facere iudicium, & diligere misericordiam, & sollicitus ambulare cum Deo tuo. Imò & tribuitur ipsi Deo Psal. 39. Dominus sollicitus est mei. si tamen sit inordinata, vel quoad obiectum, vel quoad circumstantias, & quoad modum, mala est, & pro grauitate, aut leuitate materia potest esse mortalis, aut venialis; & si quis, v.g. sit sollicitus de occidendo inimico, de rapienda vxore, vel re aliqua, certum est, quòd peccat mortaliter; & si sit sollicitus de mendacijs officiosis, aut iocosis excogitandis, aut de prodigalitate in conuiuio faciendis, certum est, quòd peccat solum venialiter, & in materia avaritiæ, & diuitiarum, de quibus agimus, est peccatum mortale, quando contingit modis iam explicatis; & est veniale, quando quis est sollicitus de re aliqui bona; sed eo tempore, quo non debet, vt, v.g. de familia, quando est in Ecclesia, & vacat Deo, & rebus diuinis; vel de futura vindemia tempore hyemis, quando de illa non potest adhuc aliquid præiudicari.

3. Sollicitudo potest aliquando esse tantum peccatum veniale.

4. Violentia in materia avaritiæ, quando peccatum sit mortale.

Tertiò, violentia, quantum facit ad præsens negotium de avaritia, tunc est peccatum mortale, quando est iniusta, & circa materiam grauem: vt si quis priuata autoritate per vim rapiat res alienas, quæ propriè appellatur rapina: & quauis, qui talem infert violentiam, communiter dicatur potius iniustus, quam auarus, vt concedit etiam S. Thom. 2. 2. quæst. 118. art. 8. ad 5. & Aristoteles 4. Ethic. cap. 1. in fine; id tamen solum est, quia malitia iniustitiæ in tali operatione est magis apparens, & sensibilis, quam malitia avaritiæ; & ided ex illa specialiter sumitur denominatio, quauis præterea eadem operatio etiam contineat malitiam avaritiæ, saltem ex circumstantia finis, vt supra explicauimus disp. 8. num. 1.

Dixi autem, violentiam tunc esse mortalem, quando est iniusta: quia tunc infert proximo grauem iniuriam, tam in rebus, ac bonis, quæ sibi accipit, quam in ipsa persona, à qua accipit tali modo; id est, per vim, vt notat Caiet. in Summa, verbo, rapina. Et contra, si quis alteri inferat violentiam iustam, v.g. vt recuperet iniuste sibi ablata, vel vt

capiat prædam ab hostibus in bello iusto, vel Iudex, vt aliquem puniat per ministros iustitiæ, non est peccatum.

Quartò, fallacia, quam supra diximus esse deceptionem factam verbis, ex Tolet. lib. 8. cap. 46. idem est atque dolus: sed probabilius videtur, quòd dolus latius pateat, quam fallacia; & non solum comprehendat deceptionem, quæ fit verbis, & appellatur fallacia; sed etiam illam, quæ fit rebus, & propriè appellatur fraus, vt docet S. Thom. 2. 2. quæst. 55. cit. art. 5. & dicat quancunque machinationem, seu circumventionem, quæ adhibetur ad aliud decipiendum, vt habetur lib. 1. ff. de dolo, & notat Nau. in Man. cap. 17. num. 177. atque ita fallacia solum erit species doli, vt docet S. Thom. 2. 2. quæst. 118. art. 8. cit. & pertinebit etiam ipsa ad astutiam, cuius executionem importat dolus, quoad ea media, quæ sunt aptè excogitata ad malum finem, vt habet S. Thom. 2. 2. quæst. 55. art. 4. Et ided quemadmodum astutia tunc est peccatum mortale, quando media, quæ assumuntur ad finem, vel finis ipse, ad quem assumuntur, est mortalis; ita & dolus, & species doli. Et magis in particulari pro re nostra de avaritia, tunc fallacia avaritiæ filia erit mortalis, quando finis ipse avaritiæ, ad quem assumitur, erit mortalis; vel media, quæ ex dolo verbis adhibito assumuntur, erunt mortalia.

5. Fallacia, fraus, & dolus, quo distferant.

6. Fallacia in materia avaritiæ, quando sit mortalis.

Quintò, de peritio, non est, quòd probetur, quòd sit mortale, cum superaddat fallaciæ specialem malitiam contra virtutem religionis, & siue sit in materia avaritiæ, siue in quacunque alia, peccatum semper sit mortalis, vt dicitur in materia de iuramento.

7. Peritium in materia avaritiæ est peccatum mortale.

Sextò, fraus, quæ ex S. Thom. 2. 2. quæst. 118. art. 8. est dolus factus in opere, ex suo genere est peccatum mortale, nisi excuset imperfectio actus, & leuitas materia, & potest multipliciter contingere in contractibus, præsertim emptionis, & venditionis; tam ratione rerum, quæ sunt materia contractuum, vt, v.g. si vitium habeant; vel tales non sint, quales existimantur; quam ratione pretij, de quibus omnibus suo loco agemus, & interim potest videri Nau. cap. 23. à num. 77. & Tol. lib. 8. à c. 47.

8. Fraus in materia avaritiæ, quando sit mortalis.

DISPV T. X.

De proditione, quæ vltimo loco numeratur inter filias avaritiæ.

- 1. Quid sit proditio.
2. Potest contingere quadrupliciter.
3. Est peccatum mortale.
4. Ad proditionem maximè pertinet, quòd sit contra fidem alicui debitam.
5. An, & quomodo sit licitum, arcem, aut castrum iniuste occupatum ab vsurpatore, restituere proditori vero domino.

PRODITIO, quæ vltimo loco numeratur inter filias avaritiæ, multas habet difficultates, easque graues, quæ diligentius sunt explicandæ.

Nomine autem proditionis hoc loco ex Syllu. & Armilla verb. proditio, intelligitur deceptio alicuius contra fidem illi datam, aut debitam, & in damnum illius: quauis enim, si spectemus vim vocabuli, idem videatur significare, atque manifestatio, siquidem prodere, idem est atque manifestare, vel in publicum dare. Qua de causa Tol. lib. 8. cap. 44. eam definit, quòd sit manifestatio occulti, illarum nocuenti:

1. Quid sit proditio.

menti: communiter tamen non videtur appellari proditio, nisi aliquo modo sit contra fidem, aut fidelitatem alicui debitam: neque enim, qui detrahendo de fama alicuius, manifestat de illo aliquod crimen occultum, & que damnum infert in fama, dicitur proditor; sicut neque, qui crimen occultum defert ad iudicem, nisi fortè prius secretum promiserit. Idque videtur etiam colligi ex S. Thom. 2. 2. quest. 118. art. 8. ubi proditorem in hoc distinguit à fraude, quòd illa sit dolus circa personas; hæc verò circa res: neque enim apparet, quid peculiare possit includere proditio circa personas, per quod distinguatur à fraude, nisi aliquem ordinem ad fidelitatem, quæ solum potest haberi ad personas. Quare clarius fortasse, & plenius describeretur proditio, si vtrunque simul iungatur, & dicatur esse manifestatio occulti contra fidem, aut fidelitatem alicui debitam, & illatua nocentem.

Atque hoc modo potest admitti id, quod habet idem Tolet. ibidem, quòd proditio possit contingere potissimum quadrupliciter. Primò, circa personas; quas aliquis manifestat contra fidelitatem, & cum earum nocimento: vt, quando Iudas manifestauit Christum Iudæis, & Dalila Samonem ipsius hostibus. Secundò, circa res immobiles, vt si quis ex militibus, qui castrum, vel ciuitatem defendunt pro aliquo Principe, manifestet hostibus, quomodo possint illud capere. Tertio, circa res mobiles: vt, si quis absconditam alicuius pecuniam, aut vestes, latroni ostendat, vt eas fureretur. Quarto denique, circa secretum: vt, si quis alicuius secretum in ipsius detrimentum manifestet. In quibus omnibus casibus non solum proditio semper est peccatum mortale, vt ex se patet; sed etiam si fiat propter finem auaritiæ; dici debet filia auaritiæ.

Ad tamen ad peccatum proditoris ita requiritur, quòd sit contra fidelitatem alicui debitam, vt hoc ex communi acceptione magis ad illud pertineat, quam ratio manifestationis: siquidem, qui arcem, aut castrum tradit hostibus, vel aliquem inaduerentem, & incogitantem aggreditur, & occidit, vel amico venenum præparat, verè & propriè dicitur proditor, etiam si neque illud tradat per alicuius occultam manifestationem, neque hos occidat. Imò non solum qui manifestat, quod ex fidelitate non debet; sed etiam, qui non manifestat, quod debet, dicitur proditor: vt, si quis sciens consilia hostium de capienda arce, aut castro, illa non detegat suo Principi, eamque sinat ab hostibus capi; & vt habetur cap. Nolite. 1. 1. q. 3. non ille solum est proditor veritatis, qui palam pro veritate mendacium loquitur; sed etiam, qui non liberè veritatem pronunciat, aut defendit, cum debeat: sicut enim Sacerdos, qui veritatem à Deo accepit, & liberè debet prædicare, dicitur proditor veritatis, si illam non prædicet: ita & laicus dicitur proditor, si veritatem, quam accepit à Sacerdote probatam in Scripturis, fiducialiter non defendat.

Vt tamen doctrina hoc loco tradita de proditio- ne, sit plenior, non erit abs re peculiare aliquos casus subiungere, qui ad illam pertinent. Quæri enim potest, vtrum semper proditio ex motiuo auaritiæ sit peccatum mortale: vt, si quis, v.g. arcem, vel castrum, quod iniuste ab aliquo occupatur, & cuius ipsi est cura commissa, ab eodem occupatore proditorie restituit vero domino. Sed breuiter Respondeo ex S. Anton. 2. p. tit. 1. cap. 2. n. 7. Sylu. & Armilla verb. proditio. Tabiena verb. interrogatio, num. 17. Tolet. lib. 8. cap. 45. Primò, si restituitur arcis, aut castri, quæ sit proprio domino, fiat ex odio usurpatoris, vel ex motiuo auaritiæ, &

Potest contingere quadrupliciter.

Est peccatum mortale.

Ad proditorem maxime pertinet, quòd sit contra fidem alicui debitam.

An, & quomodo sit licitum arcem, aut castrum iniuste occupati ab usurpatore, restituere proditorie vero domino.

inordinato appetitu pecuniæ, vel alio quouis malo fine, non posse non esse peccatum: quia ex mala, infectaque radice, qualis est mala illa voluntas mali finis, non possunt provenire nisi fructus mortiferi, vt habetur cap. Ferrur. 1. q. 1. Qui tamen arcem, aut castrum tali modo proderet vero domino, nihil teneretur restituere occupatori iniusto: quia nihil ab illo auferret, quod esset ipse, vt notat S. Anton. n. 7. cit. Sylu. verb. proditio, & apud illum Archidiacon. Secundò, si fiat cum occisione, vel graui damno alicuius innocentis, vel cum magno scandalo, & perturbatione ciuitatis, aut regni, non potest non esse peccatum, etiam si fiat ex zelo iustitiæ, & charitatis, vt verus dominus recuperet rem suam: quia, vt habetur cap. Denique. 1. q. 5. si non potest subueniri alteri, nisi alter lædatur, commodius est, neutrum iuuari, quam granare alterum, & idèd vita, vel bonum innocentis non debet in discrimen adduci, vt verus dominus recuperet rem suam.

Tertio, si verus dominus nulla alia ratione possit arcem, vel castrum recuperare, eique possit fieri restitutio sine cuiusquam damno, aut periculo, & de facto feret, ex motiuo saltem primario charitatis, aut iustitiæ, nullum esset peccatum; etiam si contingeret simul fieri ex amore lucri, & pecuniæ, tanquam ex motiuo secundario: quia in tali casu minus urgeret præceptum fidelitatis erga usurpatorem, quam charitatis, aut iustitiæ erga verum dominum: & vt habetur cap. qui potest, q. 3. Qui potest obviare, & perturbare peruersos, & non facit, nihil aliud est, quam sanare eorum impietatem; neque caret scrupulo societatis occultæ, qui manifeste facinorosi desinit obviare. Quod quantum proprie intelligitur de iis, qui habent publicam potestatem, & tenentur ex officio; suo tamen modo potest conuenire etiam aliis. Eiusque rei habemus exemplum in sacris Literis 4. Reg. 11. de Ioia da Summo Sacerdote, qui dominium regni Iuda, quod sibi iniuste occupauerat Athalia, mater Ochoziæ, facta contra eam coniuratione, sanctè, & iuste illud restituit Ioas filio Ochoziæ, qui tunc erat septem annorum, & ad quem de iure spectabat. Et contra 2. Reg. 3. quia Abner, Capitaneus Ithobeth, ex malo motiuo, propter indignationem contra eum susceptam ex iusta reprehensione, & propter spem temporalis remunerationis dominium regni Israël, quod Ithobeth iniuste tenebat, quæsiuit tradere David, ad quem de iure spectabat, Domino ipso illi concedente, iusto Dei iudicio proditorie occisus est à Ioab, vt notat S. Anton. loco cit.

DISPUT. XI.

De proditioe, quæ potest contingere circa manifestationem alicuius secreti, vel apertionem litterarum.

- 1. Proponitur difficultas questionis.
2. Delictum secretum cum iniuria, & dolose extortum non potest manifestari.
3. Impedimentum matrimonij, etiam secretò cogniturum, est manifestandum.
4. Litteras alienas aperire, est peccatum mortale, & punitur pena falsi.
5. Infamare aliquem apud unum, aut alterum tantum, vtrum sit peccatum mortale.
6. Qui aperit litteras alienas, quia credit eas esse in damnum proprium, vel alterius, non peccat.
7. Superior potest aperire litteras subditorum.
8. Princeps tempore belli licitè aperit litteras ex locis finitimis hostium.

Et vtrum

- 9. Vtrum sit licitum recolligere, & legere litteras dilaceratas, & proietas.
10. Vtrum, qui litteras studiosè fingit, & dilacerat, & proicit ad alterum decipiendum, teneatur ad damna, quæ inde sequuntur.
11. Scripta alterius secreta non possunt licitè legi, illo invito.
12. Qui furrim legit argumenta sibi proponenda in doctoratu, quomodo peccet.

1. Proponitur difficultas questionis.

2. Delictum secretum cum iniuria, & dolose extortum non potest manifestari.

3. Impedimentum matrimonij, etiam secretò cogniturum, est manifestandum.

4. Aperitio litterarum alienarum punitur pena falsi.

Et est peccatum mortale.

5. Infamare aliquem apud unum, aut alterum tantum, vtrum sit peccatum mortale.

Secundò circa proditorem quæri potest, vtrum manifestatio secreti, quod quis promittit, vel etiam iuravit non manifestare, semper sit peccatum mortale, siue fiat ex motiuo auaritiæ, siue ex quocunque alio, vt, v.g. si seruis aliquis sciat machinationem alicuius contra suum dominum, vel machinationem talis domini contra aliquem, eamque reuelet. De ea re, cum paulò delicatior sit, legatur D. Anton. 1. 2. tit. 1. c. 12. vers. fin. & Sylu. verb. Secretum.

Vniuersum tamen dici potest, quòd si priuatus vi, aut dolo extorqueat delictum secretum alicuius, non possit illud manifestare vlli, vt subdit Nauar. ibidem: quia, similiter id esset facere illi duplicatam iniuriam, id est; post primam iniuriam illi factam per extorsionem secreti, adiungere aliam per delationem, vel manifestationem: secus verò, si delictum secretum, cuiusque manifestatio non vergeret in malum, aut perniciem delinquentis; sed in bonum: tunc enim licitè posset manifestari ex Nauar. ibidem: vt, v.g. si mihi communicasti actum copulæ cum matre, aut sorore illius, quam modò vis ducere in matrimonium, & Ecclesiæ per publicas & solennes denunciations à me quærat, si quòd sciam impedimentum, iuxta cap. Præterea. 2. de sponsal.

Et hæc quæ dicimus de manifestacione delicti, aut delinquentis, semper intelligi debent seruato ordine charitatis: quoad correctionem fraternam; si sit spes remedij, & emendationis; & seruato ordine prudentiæ, secundum quem non est facienda manifestatio specialis, quando sufficit sola admonitio generalis; & non est facienda manifestatio personæ, si sufficit sola manifestatio delicti, vt notat S. Thom. quodlib. 11. art. 2. & ex illo Nauar. 18. cit. n. 56.

Tertio, ad proditorem, quæ contingit circa secretum, etiam pertinet, si quis aperiat litteras alicuius, directas ad alium, & sigillatas, vt notat S. Anton. 2. p. tit. 1. cap. 22. §. 6. Tol. lib. 3. c. 45. Reginald. in praxi, lib. 2. 4. cap. 6. num. 119. quia etiam in hoc casu violatur fidelitas, quæ vnicuique debetur in suis litteris, & earum secreto non violando. Vnde & punitur pena falsi, vt notat Gloss. in cap. cum olim. 2. verb. sigilla violant, de offic. deleg. Innoc. ibidem: Bar. in l. Titio. num. 3. ff. quod municipal. Iul. Clar. lib. 5. recept. sentent. §. falsum. vers. Aperiens, & de sigill. l. 1. & alij communiter apud ipsum, & apud Sylu. verb. Falsarius, num. 2. & de hac proditioe hæc posita sunt notata.

Primò, si quis aperiat litteras alterius, solum, vt sciat secreta illius, curiositas est: & si sit in re graui, est peccatum mortale: & quia communiter, ante apertionem non potest sciri, vtrum sint de re graui, necne; idèd communiter est peccatum mortale. Ita Tolet. lib. 8. c. 45. cit. num. 3. Petr. Nau. lib. 2. de restit. cap. 4. n. 450. & alij.

Neque existimo in contrarium multum valere id, quod addit sub dubio idem Petrus Nau. cap. 4. cit. num. 460. fortasse dici posse, quòd si aperiens litteras alienas, certus sit, quòd neque ipse nocebit scribentibus, aut alteri, ad quem dirigitur; neque alius occasione illius, non est mortale, etiam si crimen aliquod ibi sit scriptum: secluso tamen ordine ad confess-

Baldelli Theol. Moral.

tionem sacramentalem; quia sola apud vnum infamatio, qui nocere non potest, non est mortalis, vt idem Petrus Nau. probauerat supra, eod. cap. 4. n. 334. & de vno, aut duobus viris grauibus, quibus dicere defectum alterius idem est, ac nulli dicere, docet Caiet. 2. 2. quest. 73. art. 1. dub. 1. Nauar. in Mann. cap. 18. num. 33. Cordub. tract. de detractione, q. 2. concl. 5. & alij alij: & videtur indicare etiã S. Thom. 1. 2. quest. 73. cit. art. 2. ad 2. vbi ait, quòd si quis vni soli malum dicat de aliquo absente, corrumpit famam eius, non in toto, sed in parte; quæ tamen pars famæ videtur omninò minima, quando est solum respectu vnius, aut alterius: hoc, inquam, totum non videtur multum valere. Primò, quia ita secreti, quod vniquisque habet in suis litteris, ne illæ ab alio aperiantur, non solum respicit bonum famæ; sed multò latius patet, & potest concernere etiam bonum rei familiaris, & bonum vitæ, & bonum animæ, & omne bonum; & idèd multò maior iniuria videtur fieri per apertionem litterarum; & violationem huius iuris secreti, quando non scitur, quòd certò contineant illæ litteræ, quam per solam detractionem, aut famæ denigrationem coram vno, aut altero. Deinde, quia, si admittatur posse accidere, vt aliquando famæ denigratio coram vno, aut altero, perinde sit, atque denigratio coram nullo; & is, ad quem pertinet talis denigratio, nihil faciat, quòd sua crimina illis sint nota, vel propter intimam familiaritatem, & communicationem, vel propter omninò nullam, aut valde exiguam attinentiam, quam habet in illis; vel propter aliquam aliam humani modij causam; non tamen est admittendum indefinitè & vniuersaliter, quòd denigratio famæ ex hoc ipso, quòd solum est coram vno, aut altero viro graui, & qui credatur non nociturus, perinde sit, ac si esset coram nullo: siquidem potest accidere, vt malit quis suos defectus esse notos multis, & plebeis, cum quibus nullam habet attinentiam, quam vni, aut alteri Prælato; & viro graui, cum quo assidue versatur; & à quo habet dependentiam, etiam si alioqui non sit nociturus, vt not. Sor. lib. 4. de iust. q. 6. art. 3. & lib. 5. quest. 10. art. 2. concl. 4. & Less. lib. 2. cap. 1. dub. 11. n. 70. & Azor. p. 3. lib. 5. c. 9. quest. 2. & lib. 3. cap. 6. dub. 5. & idèd doctrina illa, quòd denigratio famæ sit solum venialis, quando est solum coram vno, aut altero; qui non est crimen diuulgatum, aut aliter nociturus, non videtur absolute & vniuersaliter admittenda; sed solum in eo casu, in quo ex circumstantiis perinde sit, atque denigratio coram nullo, & in quo mala illorum existimatio præfuit, aut nihili fiat, & alioqui si mala existimatio etiam vnius, aut alterius, magni fiat, non est iactura famæ censenda leuis, neque infamatio est excusanda à culpa mortali.

Neque contra hoc facti id, quod habetur cap. Hoc videtur. 2. 2. quest. 5. quòd si peritium alicuius prodatur Sacerdoti cuiuspiam, aut talibus, qui magis possunt illi prodessè, quam obesse; siue, vt eum corrigant, siue, vt Deum pro illo orent, & placent; non est peccatum: neque enim hoc idèd agitur de manifestatione delicti ad bonum finem; quæ appellatur detractio solum materialis, & est licita, prout habetur cap. Hoc videtur. est. sed solum de illa, quæ fit ex loquacitate, aut leuitate animi, vt etiam notat Petr. Nau. lib. 2. de restit. cap. 4. cit. num. 334. & hanc dicimus, non esse culpam solum venialem, ex eo, quòd fiat coram vno, aut altero viro graui, si alioqui iactura famæ, & bonæ apud illum existimationis non est leuis, nec parui sit.

Secundò, qui aperit litteras alienas, quia probabiliter scit, eas esse confcriptas in damnum proprium, vel

A A

Qui aperit literas alienas, quia credit eas esse in damnum proprium, vel alterius; non peccat.

7. Superior potest aperire literas subditorum.

8. Princeps idcirco aperit literas ex locis finitimis hostium.

9. Virum sit licitum recolligere, & legere literas dilaceratas, & prociatas.

10. Virum qui literas finitimos fingit & dilacerat, & prociat ad alterum decipiendum, tenetur ad damna, quae inde sequuntur.

vel in damnum tertij, non peccat: quia vnusquisque potest sibi, & alteri ex charitate consulere, & quavis ratione auertere mala omnia, quae iniuste ab aliquo inferuntur. Ita Tol. lib. 8. c. 45. cit.

Tertio, qui est Superior, & potestatem habet in suos subditos; vel, si non est Superior, solum aperit ex rationabilione; quia sperat rationabiliter, eum, qui scribit, ratum id habiturum; non peccat aperiendo, vt si Princeps, v. g. aut Respublica tempore belli aperiat literas ex locis finitimis hostium, vt notat Nauar. c. 18. n. 5. 3. & Reginal. lib. 24. c. 60. num. 120.

Quarto, qui alterius literas iam lectas, & dilaceratas, & prociatas recolligit, iunctisque partibus legit, si ex sola curiositate id faciat, solum peccat venialiter: si vero, vt sibi provideat ex notitia, quam sperat inde habere; prouidentia humana est, & sine peccato, cum liceat vnicique in omnem sui vsum conuoluerit id, quod habetur pro derelicto, quales sunt partes literarum dilaceratae, & prociatae. Ita S. Anton. p. 2. tit. 1. c. 22. cit. §. 8. pag. 95. col. 3. in fine. Rossella verb. emptio, & venditio, n. 21. & 22. & alij, qui etiam addunt, Venetijs contigisse, vt quidam mercator per literas ex partibus Orientis admonitus, quod aromata anno sequenti ex Oriente non possent transmitti, & ideo illorum futura esset Venetijs magna caritas, ac proinde opportunè sibi emeret, quantum posset; literas de more dilaceraret, & prociaret; easque mercator alius fortè recolligens, aromata omnia statim coemeret, neque emenda relinqueret mercatori priori; & deinde ex illa emptione totum lucrum sibi haberet: & sicut si fortè huiusmodi lucrum non euenisset; sed contra, in emptione aromatum multum damni passus fuisset, primus mercator, ad quem fuerant directae literae ex Oriente, & à quo fuerat dilaceratae, & prociatae, nullam habuisset obligationem aliquid restituendi secundo mercatori, etiam si poneretur ipse finxisse illas literas, & scilicet ad illum sine dilacerasse, & prociasse, vt illum alium mercatorem deciperet; quia, scilicet, hic secundus mercator sibi debet imputare, si leuiter credidisset, vt notat S. Anton. §. 8. cit. neque primus effugiat causam damni, si dedisset contra iustitiam, etiam si mortaliter peccasset contra charitatem: ita etiam secundus mercator nihil tenetur restituere primo propter lucrum, in quo illum prudenter praueuit.

Neque contra hoc multum vrget cap. Si culpa de iniur. & damno dato. vbi dicitur, quod qui occasionem damni dat, damnum dedisse videtur, & tenetur pro damno dato satisfacere: id enim non intelligitur de quacunque occasione; sed de illa, quae sit efficax, & ex qua, per se loquendo, sit aptum sequi damnum; non autem de illa, quae solum per accidens, seu per aliud, damnum det, vt exponit S. Anton. loco cit.

Oppositum tamen, quoad vtunque casum probabilis putat Rebell. de oblig. iust. p. 2. lib. 9. q. 7. n. 8. quia qui prociat literas in plures particulas studiose dilaceratas, adhuc videtur retinere ius secreti, cum ad eum finem dilaceret, vt legi non possint, ac proinde non nisi contra ius, & cum ipsius iniuria, colliguntur ab altero, & leguntur; & damna, quae inde inferuntur, videntur inferri contra iustitiam; & qui studiose epistolam scribit, & prociat ad alterum decipiendum, negari non potest, quin sit causa efficax deceptionis, & damni, cum alter ne suspicari quidem possit, moraliter loquendo, de deceptione: & quando is, qui fingitur scripsisse epistolam, est dignus fide, & peritus negotiandi; non potest dici is, qui decipitur, leuiter credidisse; & si leuiter credidit, adhuc non tollitur, quominus causa credendi fuerit epistola: & sicut, qui leuiter dat

consilium de furto, aut homicidio, adhuc tenetur ad restitutionem, si de facto consilium est efficax, & habet effectum; ita qui leuiter dat occasionem deceptionis & damni.

Sed teneat, qui literas prociat, etiam dilaceratas, sibi tantum videtur debere imputare, si ipsa proiectione amittat ius secreti: deberet enim vel comburere, vel ita dilacerare, & conscindere, vt non possent amplius reperiri, & legi.

Quinto, ex his colligitur, quid sit dicendum de alijs Scripturis, quas aliquis apud se habet, & intendit sibi esse secretas, & ab alijs non videri: si quis enim furtiue ingreditur alterius domum, aut cubiculum, & secretum aperiat, & scripturas euoluat, quas ille apud se habet, & secretas vult esse, peccat primo peccato curiositatis, etiam si id faciat solo animo, & cupiditate discendi, & sine illo periculo, aut suspitione damni, quod inde alteri possit obuenire: vt, v. g. si quis euoluat chartas Doctoris, qui creditur praeclearas aliquas notas, aut lucubraciones apud se habere: vt enim patet ex S. Thom. 2. 2. q. 157. art. 1. & Sylu. verb. curiositas, n. 4. & alijs, vitium curiositatis multis modis committitur; & specialiter, si quaeratur scientia, aut notitia modo debito, qualis certe hic est, vt furtim euoluantur scripta alterius, & ipso inscio, & inuito.

Peccat secundo peccato inuoluntatis, cum vnusquisque habeat ius secreti, tam in literis, quas mittit, aut recipit sigillo clausas; quam in alijs scriptis, quae apud se vult habere, & ab alijs esse negata, vt notat Nau. in Man. c. 18. n. 5. 3. & in c. inter verb. 1. 1. q. 3. concl. 6. coroll. 15. num. 19. Mol. tom. 5. de iust. disp. 36. n. 2. Reginal. in praxi, lib. 24. c. 6. n. 119. Et potest hoc peccatum esse mortale, si damnum notabile alteri fiat, vel is, ad quem pertinet huiusmodi scripta, multum cupiat, illa esse secreta, & grauius sit laturus, quod alteri fuerint visa, vt subdit Mol. loco cit. & hoc vtunque facile potest accidere in casu posito de Doctore apud se habente huiusmodi notas; scilicet, iis vratur ad laudem ingenij & doctrinae, neque possit amplius vti, quando iam sunt alicui alteri comunicatae: & quemadmodum apertio literarum alienarum pertinet ad crimen proditio- nis, vt supra diximus, & ideo etiam punitur poena falsi; ita & videtur pertinere apertio aliorum scriptorum.

Et idem ferè videtur dicendum, si quis sit promouendus, v. g. ad Doctoratum, & clanculum ingreditur cubiculum Promotoris, aut Examinatoris, & furtiue legat argumenta, & quaestiones proponendas: primo enim, cum haec notitia sit illi indebita, certum est, quod committat vitium curiositatis. Deinde, cum quaerit gloriam ex manifestatione falsa excellentiae, secundum quam ostendit se afferre solutiones extemporaneas, quae tales non sunt, etiam committit vitium vanae gloriae, vt patet ex S. Thom. 2. 2. q. 132. art. 1. & supra explicauimus disp. 4. Tertio, dum simulat solutiones extemporaneas, facto ipso committit mendacium, vt de hypocrisis diximus supra ex S. Thom. 2. 2. q. 111. art. 1. & 3. Quarto, maiorem hanc gloriam non nisi per dolum sibi vsurpat, & per iniuriam, quam facit toti Collegio, aut Vniuersitati Doctorum. Quinto, iniuriam facit Examinatori, dum violat ius secreti, quod ipsi habent pro suis notis, & scriptis: & si hoc secretum vehementer cupiant sibi seruari, ne alio- qui periculum subeant propriae existimationis, & honoris, dum apparent quaestiones proponere nullius difficultatis, poterit ex hoc capere etiam esse peccatum graue.

11. Scripta aliter non possunt licite legi in iniuriam.

12. Qui finitimos legat argumenta sui proponenda in Doctorum quomodo peccat.

DISPV. XII.

Verum liceat sine vitio proditio- nis, inquirere de vita, & moribus aliorum, vt faciunt communiter Principes, qui inquirunt de Praelatis, & iis, qui degunt in Romana Curia.

1. Ratio dubitandi.
2. Vt in Principum in inquirendis aliorum defectibus.
3. Inquisitio super delictum a quo, & quando fieri possit.
4. Principes licite possunt inquirere de vita & moribus aliorum.
5. Inquisitio de defectibus subditorum est licita, & debita.
6. In electionibus est facienda inquisitio de persona electa.
7. Impedimenta matrimonij sunt manifestanda sub mortali, etiam si sint secreta, & infamiam afferant.
8. Princeps potest inquirere de vita & moribus, non modo eorum, qui sunt subditi, sed etiam aliorum.
9. Licitum est propter bonum commune, detegere alicuius peccata, alioquin secreta: & haec non est detractio, nisi materialis.
10. Non potest Princeps inquirere ab iis, qui tenentur ad secretum, vel alio modo non possunt respondere. Et idem est de Superiore religioso.
11. Inquisitio est facienda modo debito.
12. Quomodo Princeps debeat vti notitia, quam acquisiuit de alienis defectibus per secretam inquisitionem.
13. Etiam Princeps tenetur seruare secretum eos defectus, quos sic inuestigauit.

1. Ratio dubitandi.

2. Vt in Principum in inquirendis aliorum defectibus.

3. Inquisitio super delictum a quo, & quando fieri possit.

I pertinet ad proditio- nem, quod quis violet secretum alterius contra fidem illi datam, aut debitam, siue illud manifestando, siue modis indebitis inquirendo, vt, v. g. per apertio- nem literarum, aut aliarum scripturarum, quas aliquis sibi intendit esse secretas, etiam videtur ad illam pertinere, quod quis violet idem secretum in- quirendo de vita, & moribus alicuius, cum vnusquisque suam vitam, suosque mores, quando sunt prauis, maxime cupiat esse secretos, & etiam quoad illos videatur vnicique maximè competere ius secreti.

Atque huic quaestioni maximè potest occasio- nem praebere communissimus, ac frequentissimus vsus ferè omnium Principum, qui modis omnibus per se, vel per alios, quaerunt notitiam de vita, & moribus aliorum, & praecipue Praelatorum, & eorum, qui degunt in Romana Curia, & diligentissimè in- quirunt de eorum vitiis, & defectibus; siue naturales ij sint; siue voluntarij, & culpabiles; ea maximè inten- tione, vt possint deinde hunc, aut illum impedire, prout occasio tulerit, à maioribus dignitatibus, aut officijs, quae fortè intelligent esse illis parata; vel etiam remouere ab illis ipsis, in quibus de facto sunt; & hac ratione, etiam res aliorum Principum, quantum fieri potest, pro voluntate administrant.

Quidem pro parte negatiua, & quod hoc nul- lo modo sit licitum, videtur primo facere: quia non potest fieri inquisitio, nisi persona, contra quam sit, sit de iurisdictione persone inquirentis, cap. Si dili- genti, de foro comper. & auth. Statutus, C. de Episc. & Cler. & notat Sylu. verb. Inquisitio, n. 5. & 12.

Secundo, quia etiam ab iis, qui habent iurisdic- tionem non sit inquisitio, nisi praecedat notietas criminis, aut infamia. c. Qualiter & quando, 2. de accusat. & notat Sylu. ibidem, n. 4. & Nau. in rubr. de iudic. n. 80. §. 1. & 2. & in Manu. cap. 18. n. 38. quando autem defectus, & delicta sunt omnino occulta, cer- tum est, quod de illis non praecedat infamia.

Et confirmatur: quia, quemadmodum vnusquisque habet ius famae; ita etiam habet ius secreti, quoad crimina, & delicta, quae committit occulte; & quemadmodum facit illi iniuriam, qui haec prodit; ita & qui quaerit ab alio, vel alium instigat, vt prodatur.

Denique, postquam Princeps, siue iure, siue iniu- ria peruenit ad notitiam huiusmodi occultorum, tenetur etiam ipse ea non prodere, cum notitia rei secretae semper transeat cum eadem obligatione se- creteri, vt communiter dicitur in materia de secreto confessionis sacramentalis; & ideo etiam intentio ea manifestandi, quando occasio tulerit, iniusta est, & ipsa actualis manifestatio, si postea fiat ad effe- ctum impediendi à noua dignitate, aut officio, conti- nebit nouam iniuriam, & iniustitiam; cum etiam is, qui occultè est malus, habeat ius, vt repute- tur bonus, & per consequens, vt etiam admittatur ad dignitatem, & officia, tanquam bonus, & ab illis non impediatur.

Et vterius, si haec manifestatio, & impeditio fa- cta à Principe, erit iniusta, non est dubium, quod etiam Princeps tenebitur ad omnia damna, quae inde fuerint consecuta, eaque obligatio etiam ex- tendetur ad omnes alios, qui fortè in ea re fuerint ministri Principis.

Et postremo illa intentio administrandi pro vo- luntate, quantum fieri potest, etiam res aliorum Principum, tantum abest, vt possit huiusmodi in- quisitionem, & manifestationem cohonestare, vt po- tius eam faciat, & ostendat magis irrationabilem, & iniustam, cum haec ipsa voluntas administrandi res alienas sit maximè irrationabilis, & iniusta.

Verum, his non obstantibus, non videntur dam- nandi Principes, si per se, vel per alios secretò in- quirant de qualitatibus, vita, & moribus aliorum, eaque notitia, quam sic habuerint, etiam de occultis criminibus & excessibus, prudenter vtantur, pro loco & tempore ad bonum aliquè finem, etiam si contin- gat, vt quis impediatur à maioribus officijs, ac di- gnitatibus: quia recta aliqua ratio ita postulat. Idque vt clarius & distinctius explicem,

Primo, certum est, quod secreta inquisitio de oc- cultis qualitatibus, aut vitiis alicuius, non est per se mala, & rectè potest cohonestari per bonum aliquè finem. Probatur: quia ad poenam quilibet Praelatus, aut Superior potest inquirere contra suum subdi- tum. imò & tenetur, ne sanguis subditorum de ma- nibus eius exquiratur in die Iudicij, cap. Irrefragabi- li, de offic. ordin. & cap. fin. de regular. & alijs locis apud Sylu. verb. inquisitio, 1. num. 2. Idque non solum quando praecedat denunciatio, aut accusatio; sed etiam quando praecedat solus rumor, aut fama. c. Qualiter

4. Principes licite possunt inquirere de vita, & moribus aliorum.

5. Inquisitio de defectibus subditorum est licita, & debita.

Et quando. 2. de accusat. siquidem etiam rumor, & fama in tali casu est loco accusatoris, vt notat S. Thom. 2. 2. q. 67. art. 3. ad 2. Nau. de iudic. n. 80. & 82. Sylu. verb. inquisitio, l. n. 14. & omnes communiter.

6. In electionibus est scientia inquisitio de persona electa.

Similiter, in electionibus, aut confirmationibus electorum, non solum licite possunt, sed etiam debent ij, ad quos spectat electio, aut confirmatio, diligenter inquirere de vita, & actibus personae electae, cap. postquam. & cap. nihil est. de elect. etiam si nullus sit, qui contra illam sponte obiiciat. cap. cum nobis. & cap. venerabilem. eod. & notat Azor. p. 2. lib. 6. c. 16. q. 6. Et in specie, de electione, aut confirmatione Episcopi, grauissimè id præcipitur in Trid. sess. 24. cap. 1. de reform. & extat Constitutio Greg. XIV. Omni apostolica seruiuitis. de forma faciendi processus, & inquisitiones ex præscripto Concilij Tridentini super promouendis ad regimina Ecclesiarum. Et eadem ratione Greg. XV. in Bulla de electione Summi Pontificis, §. Cardinales. Præterea etiam pro electione Summi Pontificis permittit fieri tractatus, & in Ordinibus religiosis bene institutis non solum pro electione Præpositi generalis iubentur sumi informationes; sed etiam pro aliis promouendis, siue ad gradus, siue ad gubernationem; & præscribuntur certæ formulae pro huiusmodi informationibus, & in illis inuestigatur etiam de occultis defectibus, v. g. de passionum immortificatione, de superbia, de inobseruantia religiosa.

7. Impedimenta matrimonij sunt manifesta sub mortali, etiam si sunt secreta, & infamiam asserant.

Et eadem inquisitio ex eod. Trid. sess. 24. c. 1. de reform. matrim. diligentissimè sit, etiam pro matrimonij validitate, & honestate super ipsius impedimentis, tam dirimentibus, quam non dirimentibus; & vnusquisque teneretur sub mortali, illa manifestare, etiam si alioqui secreta sint, vt probat Sanchez lib. 3. de matrim. disp. 13. n. 2. Et certum est, quod eorum aliqua possunt etiam redundare in infamiam aliquorum: vt, v. g. affinitas ex copula illicita, impedimentum criminis ligaminis. Et ratio est: quia in his omnibus casibus ita postulat bonum commune, illudque est præferendum bono priuato vnus cuiuslibet, siue illud sit boni famæ, siue aliud quodcunque.

8. Princeps potest inquirere de vitiis, & moribus, non modo eorum, qui sunt subditi; sed etiam aliorum.

Secundò, secreta inquisitio de vita, & moribus alicuius potest esse licita etiam Principi, si verè sit utilis ad bonum regimen sui status. Et quidem, si loquamur de inquisitione in ordine ad penam, & contra eas personas, quæ sunt subditæ, & à Principe possunt puniri, nulla est difficultas, dummodo saltem præcedat infamia de delicto, & seruentur cætera, quæ sunt de iure.

Quòd verò possit esse licita, etiam de aliis personis, in quas Princeps alioqui non habet iurisdictionem, probatur: quia potest etiam illa esse utilis ad bonum regimen sui status, & per consequens etiã illa saltem per accidens potest pertinere ad ius Principis: nam certum est, quod bonum pacis maximè pendet ex coniunctione, & vnione ad alios Principes, & ad hanc maximè facit, quales homines apud se habeant alij Principes, & quibus aures accommodent: & idèd quemadmodum Princeps pro bono pacis in suo statu firmando, optare debet etiam alios Principes erga se esse beneuolos; ita & potest curare, vt etiam illos beneuolos habeat, qui sunt apud Principes, cum ab his maximè pendeat beneuolentia Principum; & si aliquè ex illis aduertat, erga se esse minùs beneuolum, facillè potest ab illo timere etiã iacturam in ipsa beneuolentia Principis; & idèd nõ faciet contra ius, si bonis artibus conetur illi præcludere aures Principis; & si potest etiam conetur eum remonere ab aula, & ad hunc effectum aliquid habeat, quod loco, & tempore illi obiiciat; & per consequens etiam potest de illo inquirere. Et idem

est, si Princeps huiusmodi hominem intendat impedire à maioribus dignitatibus; atque officijs: si enim defectus, quos de aliquo nouit, verè faciant illum indignum, aut minùs dignum tali officio, & dignitate, licite potest etiam ex hoc alio motiuo boni communis illum impedire, ne dignitates, aut officia dentur indignis, aut minùs dignis.

9. Licet non est propriè boni communis, de reuera alicuius peccata, alioqui si creata.

Atque hoc modo Nau. in Man. c. 18. n. 31. de vnoquoque vniversaliter asserit, quod non peccet, si detegat vera peccata alicuius, etiam secreta, quando id est conueniens Reipublicæ: v. g. ne inhabilis promoueat ad Ordines, aut beneficium; quia id conceditur etiam iure communi, l. si quando. C. de iniur. l. si quis, & l. cum, qui ff. eod. & S. Thom. 2. 2. q. 62. art. 2. ad 4. & apud Azor. p. 2. lib. 6. c. 15. q. 16. de eo, qui alterum impedit, ne præbendam obtineat, & intendens honorem Dei, vel utilitatem Ecclesiæ, procurat, vt detur alteri digniori, absolutè docet, quod iuste faciat, & ad nullam restitutionem, aut compensationem teneatur. & q. 73. art. 2. in corp. de eo, qui propter aliquod bonum, vel necessarium, & debitis circumstantiis obseruatis, profert verba, per quæ diminuitur fama alterius; absolutè docet, quod non peccet, & ea locutio non possit dici detractio, nisi materialiter, & per accidens. Si verò hæc omnia rectè dicuntur de quouis priuato, potiori ratione possunt dici de Principe, ad quem spectat non modò bonum priuatum suæ personæ; sed etiam bonum publicum sui status.

Et hoc dicitur ad bonum finem esse solum materialis, & nõ spirituale.

Tertiò, vt secreta inquisitio Principis de vita, & moribus aliorum, omni ex parte sit licita, non est satis, si solum fiat ex intentione boni communis, aut alterius boni finis; sed præterea non debet vitari ex aliis circumstantiis. Pater ex communi axioma, quod bonum sit ex integra causa; & malum ex singulis defectibus. Vnde & S. Thom. 2. 2. q. 73. art. 2. cit. ad hoc, vt non peccet, qui profert verba, per quæ minuitur fama alterius, non solum ait, quod debeat illa profere propter aliquod bonum, aut necessarium; sed etiam quòd debeat obseruare omnes alias circumstantias debitas. Et Nau. in Man. c. 18. n. 41. de Prælato, iudice, aut quouis alio, qui procurat, aut vult noscere peccata secreta alterius, ait, quod grauiter peccet, si procuret illa noscere, à quo, quando, quomodo, & vbi non debet.

10. Non possit Princeps inquirere ab iis, qui tenentur ad secretum, vel alio modo non possunt respondere.

Et non est dubium, quod peccaret Princeps, aut minister Principis, si inquisitionem faceret ex odio personæ, aut ex appetitu vindictæ, vel ex alio malo fine; vel ab iis inquireret, à quibus non debet; vel, quia non potest iis adhiberi fides, vt pote viris leuissimis, & mendacibus; vel, quia interrogari non possunt, nisi per maleficium, & superstitionem, vt sunt Dæmones; vel, quia non possunt respondere, & veritatem manifestare, nisi per sacrilegiũ, aut proditorem, vt sunt Confessarij, & ij, qui propter fidem alteri datam, aut debitam, specialiter tenentur ad secretũ, v. g. secretarij, & intimi familiares virorum Principum, aut aliorum quoruncunque: hæc enim de causa S. Greg. lib. 3. Moral. & ex illo S. Thom. 2. 2. q. 118. art. 8. proditorem, quæ tamen maximè committitur per manifestationem alicuius secreti indebiti, numerat inter filias auaritiæ, vt iam diximus; quia sæpè contingit, vt ex inordinato amore pecuniæ inducatur quis ad frangendũ alteri fidem circa secretum seruandum; & neque etiam Superior religiosus potest præcipere suo subdito, vt reuelat sibi secretũ, quod suæ fidei fuit commissum, vt probat S. Thom. quodlib. 1. art. 15. quia subditus omninò peccaret, si fidem frangeret. Et quemadmodũ, si secretum, quod frangitur, sit de re graui, semper est peccatum mortale ex parte illius, qui frangit, vt iam explicauimus disp. 10.

disp. 10. & 11. & notat Tolet. lib. 8. cap. 44. ita & est mortale ex parte alterius, qui est illi causa, vt frangit. Vnde Nauar. in Man. cap. 12. num. 23. & cap. 23. num. 27. absolutè docet, quòd peccat mortalitèr, qui alterum inducit ad violandum secretum, & aliqua ab eo quaerit, quæ non potest reuelare sine peccato mortali contra legem naturalem, vel contra iuramentum, aut promissionem de secreto seruando.

11. Inquisitio est facienda modo debito.

Et eodem modo certum est, quòd peccaret Princeps, aut minister Principis, si inquisitionem faceret modo indebito, & etiam ab iis, quos potest interrogare, extorqueret veritatem, v. g. per vim, aut dolum, aut alio modo indebito, vel aperiret literas alicuius, solum, vt sciret secreta illius.

Atque ad hæc omnia peccata vitanda in Trid. sess. 24. c. 1. de reform. pro iis, qui sunt eligendi, aut consensuendi in Episcopos, non solum præcipitur, vt sumatur testimonium graue, & idoneum; sed etiam vt sumatur à viris doctis, & bonis, de quibus, scilicet, certum sit, quòd possint interrogari, & respondere; neque possit esse suspicio, quòd fallantur, aut fallant.

Et quoad huiusmodi secreta ab iis quaerenda, qui alioqui tenentur illa non prodere, non videtur vlla alia posse esse exceptio, nisi illa, quam ponit S. Anton. 2. par. tit. 1. c. 22. versus finem, h. scilicet, certum sit, quòd ex parte eius, cui fides est data, sint iniusta: vt, v. g. si necem molitur innocenti: tunc enim, etiam si fides esset firmata iuramento, adhuc possent manifestari, neque obligaret iuramentum: quia semper ex charitate manet obligatio, vt impediantur malum innocenti, vt etiam supra explicauimus disp. 11. & extra hunc casum de iniustitia, semper est seruandum secretum, si fides sit data, aut debita, & semper illius manifestatio est proditoria, & peccatum mortale.

12. Quomodo Princeps debeat vti notitia, quam acquisiuit de alicuius defectibus per serorem inquisitionem.

Quartò, hoc idem, quod diximus, de acquirenda notitia alienorum defectuum per occultam inquisitionem, à fortiori est dicendum, etiam de vñ talis notitiæ iam acquisitæ: neque enim debent Principes illa vti ex odio personæ, aut alio malo fine, neque debent aliquid prodere, aut affirmare, vt certum, quòd verè tale non sit, & habitum à vitiis probatis, & fide dignis; neque debent per vim, aut dolum impedire aliquem à dignitatibus, & officiis, vel remouere ab Aula, & à Curia: & si potest ad bonum commune, quod intenditur, satis esse, si vnus tantum, aut alter defectus alicuius, & vni tantum prodatur; non debent prodari plures, & pluribus: & vnico verbo semper debet à Principe, quantum fieri potest, haberi ratio iustitiæ, & charitatis erga illum, cuius defectus inquiruntur, aut produntur.

Et per hæc patet ad rationes dubitandi initio positas: quòd enim dicitur inquisitio non posse fieri, nisi ab habente iurisdictionem in personam, in quam inquiritur; solum est verum de inquisitione iudiciali, & ad penam, vt patet ex Sylu. loc. cit. non autem de extrajudiciali, & ad alios fines.

Et idem est, quòd inquisitio non possit fieri, nisi præcedat saltem infamia criminis, quæ est loco accusatoris: similiter enim id solum est verum de inquisitione ad penam, vt patet ex cap. qualiter, & quando. 2. de accusat.

Ad tertium patet ex doctrina S. Thom. allata 2. 2. quæst. 71. art. 2. neque enim est dicendum detrahere famam alterius, aut esse alteri causam vt detraha, nisi materialiter; & quasi per accidens, qui propter aliquod bonum, aut necessarium, profert verba, per quæ minuitur fama, vel est alteri causa, vt profert; & talis est Princeps, aut minister Principis, dum secretò inquirat ad bonum finem.

Baldelli Theol. Moral.

Ad confirmationem patet eodem modo: solum enim habet vnusquisque ius famæ, aut secreti, quando non vrget aliud bonum, aut necessarium, vt diximus ex S. Thoma: & si hoc vrgeat, nulla iniuria ipsi fit, si solum per accidens, & ratione illius boni minuatur ipsius fama, & prodatur delictum occultum.

13. Etiam Princeps tenetur seruare secretum eos defensionis, quos sic inuestigant.

Ad vltimum iam diximus, teneri etiam Principem ad secretum, si non vrgeat maior necessitas alterius boni. Neque hæc necessitas debet esse ipsa intentio administrandi, quantum fieri potest, etiam res aliorum Principum: siquidem hæc, vt bene dicitur in argumento, est per se irrationabilis, & iniusta; sed debet esse conseruatio, & confirmatio pacis, & boni communis in proprio statu, ad quam est maximè utilis, & necessaria non solum coniunctio, & beneuolentia aliorum Principum; sed etiam eorum, qui sunt apud Principes, vt iam diximus.

DISPUT. XIII.

De iis, quæ pertinent ad luxuriam secundum se.

- 1. Quid sit luxuria.
2. Luxuria est peccatum.
3. Luxuria ex suo genere est peccatum mortale.
4. Luxuria est opposita castitati.
5. Castitas vnde dicatur.
6. Pudicitia qua proprie sit.
7. Castitas virginalis, vidualis, & conugalit.
8. Virginitas non opponitur luxurie per defectum.

DE luxuria legi possunt Magister, & Scholasticus in 3. d. 37. S. Thom. 2. 2. q. 153. & 154. Alen. 2. p. q. 143. & p. 3. q. 35. & 39. Valq. p. 2. disp. 112. & sequen. quando agit de delectatione morosa, Valentia 2. 2. disp. 9. Less. lib. 4. qui est de temperantia, c. 3. dub. 5. Azor. p. 1. lib. 4. c. 16. & p. 3. lib. 3. per totum. Reginald. in praxi, lib. 22. c. 3. S. Anton. 1. par. tit. 14. & 2. p. tit. 5. Sayr. lib. 8. clan. reg. per tot. Summistæ verb. luxuria, Graffius in decij. arr. p. 1. l. 2. c. 74. & seq. Nau. in Manual. c. 16. & c. 23. à n. 10. & alij. Et quanuis plenior illius tractatio pertinet ad explanationem præceptorum, quando agitur de sexto præcepto: Non mæchaberis. hoc tamen loco non sunt omittenda, quæ ad illam faciunt secundum se, & in quantum est vitium capitale.

Et primò, quoad vim nominis, rectè notat S. Thom. 2. 2. q. 153. cit. art. 1. ex S. Hieronimo lib. 10. Etymol. c. 11. eam dici à luxando, in quantum totus animus quasi luxatur, & soluitur, eiusque partes, seu potentia, quasi loco mouentur in voluptates: sicut enim membra corporis suis locis mota, & soluta, dicuntur luxata; ita & animus per luxuriam solutus in voluptates, appellatur luxuriosus, quasi luxatus, vt bene explicat Less. lib. 4. c. 3. cit. n. 39. Et quamuis ex Caiet. 2. 2. q. 153. art. 1. cit. apud Latinos Authores, luxuria, vel luxuries sumatur latèd, pro qualibet superfluitate, vel abundantia, quomodo dicitur de segetibus, & plantis, cum ex copia alimenti, & succi quasi lasciuunt, & vberibus in herbas, ac frondes erumpunt; & in moralibus peccatum luxuria hoc modo accepta dicatur omnis vnus vnus immodicus quoruncunque deliciarum, & non modò in rem veneream; sed etiam in epulas, vestes, vnguenta, & alia huiusmodi, nimia, & immoderata profusio: strictè tamen, ac presèd solum accipitur, prout dicit excessum in re venerea; & peccatum luxuriæ absolutè prolaturum, illud solum intel-

1. Quid sit luxuria.

A A 3 ligitur,

ligitur, quod contingit circa voluptates venereas; & merito, cum hæc voluptates præ cæteris omnibus maxime animum solvant, & quasi luxent, vt notat S. Thom. art. 1. cit. atque ita luxuria, prout est vitium, aut peccatum capitale, rectè potest describi, quòd sit amor inordinatus per excessum circa voluptates venereas.

Secundò, quòd luxuria hoc modo accepta sit peccatum, non est, quòd probetur: sicut enim, si contingat inordinatio circa vsum ciborum, qui à natura sunt instituti ad conseruationem indiuidui, peccatum est; ita etiam, si contingat circa vsum venereorum, quæ similiter sunt instituta ad conseruationem speciei. Et quemadmodum ordo rationis circa vnunquodque hoc postulat, vt vnunquodque assumatur modo conueniente ad suum finem, & in vnoquoque peccatum contingit, per hoc, quod in illo non seruetur ordo rationis: ita & in vfu venereorum, vt notat S. Thom. 2. 2. q. 153. cit. art. 2. & q. 15. de malo, art. 1.

Neque obstat, quòd per actum venereum solùm emittatur superfluitas aliqua, & excrementum, id est, semen, quod est excrementum, aut superfluum alimenti, vt patet ex Aristot. lib. 1. de gener. animal. c. 18. & 19. emissio autem excrementi, aut superflui, peccatum non sit, vt patet inductione in aliis excrementis & superfluitatibus: nam semen, vt notat S. Thom. q. 153. cit. art. 3. ad 1. & q. 15. de malo, art. 1. ad 4. non idè dicitur excrementum, quia illius nulla sit indigentia, & nulla vitilitas in animali, & solùm excernatur, vt eiciatur tanquam inutile; sed, quia est residuum ex operatione virtutis nutritiue, & à natura excernitur ad finem generationis, ex ipso vtili & vltimo alimento, vt etiam patet ex Aristotele locis cit. & idè non est emittendum, nisi ad finem à natura intentum, id est, ad generationem; & si aliter emittatur, indebitè emittitur, & peccatum committitur.

Quo autem modo actus venereus possit esse licitus, aut illicitus inter legitimos coniuges, non est pluribus explicandum hoc loco, cum pertineat ad materiam de matrimonio.

Tertiò, certum est, quòd peccatum luxuriæ, ex suo genere, est peccatum mortale: nam ad Gal. 5. inter opera carnis primo loco numeratur, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria: & postea subditur, idolorum seruitus, veneficia, inimicitia, &c. & de omnibus tandem pronuntiatur, quòd qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Quod sine dubio de omnibus importat malitiam mortalem, cum hæc sola possit excludere à regno Dei. Et ad Ephes. 5. fornicatio, & omnis immunditia dicitur nec nominanda quidem esse inter fideles. Et ratio subditur: quia omnis fornicator, aut immundus non habet hæreditatem in regno Christi, & Dei. Et ratio est: quia, cum vfu rei venereæ à natura sit institutus ad procreationem prolis, & speciei conseruationem, sicut & vfu ciborum est institutus ad conseruationem indiuidui, & vt habet S. Aug. de bono coniugali, cap. 16. tom. 6. hoc idem sit concubitus ad salutem generis, quod est cibus ad salutem hominis, omninò est censendus res grauis, & magni momenti; & idè etiam inordinatio, & peccatum, quod circa illud contingit, ex suo genere est censendum peccatum graue: & vt habet S. Thom. 2. 2. quest. 153. art. 3. cum ordo rationis tantò magis seruandus sit circa aliquid, quantò illud est, & excellentius, & magis necessarium; & ex consequenti tantò etiam sit vitiosior transgressio talis ordinis, non potest non esse multum vitiosa transgressio ordinis circa rem veneream, cum hæc sit trans-

3. Luxuria ex suo genere est peccatum mortale.

gressio circa rem maxime necessariam ad conseruationem speciei, quæ est multò maioris momenti, quam conseruatio indiuidui.

Et quia hæc ratio deformitatis, & malitiæ grauis desumitur ex fine per se, & quantum est ex institutione naturæ, quem respicit ex intrinseca sua ratione actus venereus, facile constat, quare ab hac grauitate malitiæ non excusentur, qui tales actus idè exercent, quia vident ex aliquo accidente eos esse impeditos à tali fine, vt, v. g. quia sciunt se propter ætatem, aut aliquam aliam huiusmodi causam esse impotentes ad generandum: vt enim bene explicat Caiet. 2. 2. q. 153. art. 3. cit. §. Ad 2. quoque dicitur. non ex eo, quòd aliquis actus sit impeditus per accidens, ne assequatur aliquem finem, ad quem est ordinatus per se, & ex sua natura, sequitur, quòd possit non esse inordinatus, si forte exerceatur repugnanter ad illum finem: siquidem non est attendendum ad id, quod in actibus est per accidens; sed solùm ad illud, quod est per se: & idè actus venereus, quomodocumque exerceatur, non secundum ordinationem ad finem per se, semper est dicendus exerceri inordinate, & esse peccatum, etiam si alioqui sit impeditus per accidens à conseruatione illius finis. Et hinc etiam fit ex S. Thom. q. 15. de malo, art. 2. ad 1. 4. quòd si aliquis actus per se ordinatus ad aliquem finem, alioqui sit licitus, non propterea euadat illicitus, si ex accidente in aliquo particulari impediatur ab illo fine: vt, v. g. accessus mariti ad vxorem, quando hæc est verula, aut sterilis: solùm enim est attendendum in actibus humanis, id, quod in illis se habet per se; non autem id, quod se habet per accidens; & idè cum accessus ad suam, per se loquendo, sit licitus, & per se faciat ad prolis procreationem, & educationem; non est censendus fieri illicitus, quando ex accidente in aliquo particulari non facit ampliùs ad illum finem: cum leges, quæ aliquem actum faciunt licitum, aut illicitum, solùm respiciant id, quod in illo se habet per se, neque curent de illo, quod se habet per accidens.

Quòd si vrgeas, finem generationis magis impediti per continentiam ab omni actu venereo, quam per actum venereum inordinate factum, v. g. per concubitus cum non sua; & idè vel hunc non idè esse malum, quia impedit talem finem, vel ex hac causa continentiam esse peiorem: Respondeo eum S. Thom. q. 15. de malo, art. 2. cit. ad 1. 3. post iam multiplicatum sufficienter genus humanum, non esse obligationem vacandi positiuè, & absolute generationi; & idè continentiam non esse malam, sed solùm sub conditione; & ex suppositione, quòd detur opera rei venereæ, esse obligationem, vt talis opera detur ordinatè, & non repugnanter ad talem finem; & idè actum venereum factum inordinate, semper esse peccatum.

Quartò, vitium, & peccatum luxuriæ opponitur castitati per excessum, intelligendo hoc nomine virtutem illam specialem, quæ moderatur affectum circa delectationes, & voluptates venereorum, ne aliter assumantur, vel appetantur, quam iuxta præscriptum rationis. Ita S. Thomas 2. 2. quest. 151. art. 2. in corp. & omnes communitè: & patet manifestè ex eo, quia amor inordinatus venereorum, in quo diximus propriè consistere rationem luxuriæ, nulli habitui magis opponitur, quam illi, qui ponit modum in iisdem venereis, eaque facit non aliter appeti, aut assumi, quam ex præscripto rectæ rationis: & cum appellatio castitatis à castigando ducatur, vt habet S. Thom. 2. 2. q. 151. cit. art. 1. & 3. Ethic. lect. 22. quod apud Latinos idem est, atque verbis reprehendere,

4. Luxuria est opposita castitati.

5. Castium vni de dicitur.

reprehendere, & quasi castum, & purum agere, in quantum, scilicet, excessus concupiscentiæ, & cupiditatis reprehendit, & moderatur, sicut & castigantur & reprehenduntur excessus puerorum, qui propterea, quando sunt disciplinati, dicuntur castigati; & quando sunt indisciplinati, dicuntur incastigati, vt habet S. Thom. lect. 22. cit. & patet ex Aristotele 3. Ethic. cap. ult. facile intelligitur, quæ sit materia castitatis, & quod officium: proxima enim materia illius sunt motus interni concupiscentiæ, quos ipsa comprimit, vel componit ad præscriptum rationis; & materia remota, sunt actus externi, siue sint præuij ad coniunctionem, & copulam, vt aspectus, verba, tactus, & oscula; siue sint ipsa coniunctio. Et in quantum specialiter versatur circa huiusmodi actus præuios, qui communiter magis solent deprehendi ab alijs, quam coniunctio, quæ communiter ab omnibus sit secretiùs, speciali vocabulo appellatur pudicitia, deriuato, scilicet, nomine à pudore, quem homines maxime habet de actibus venereis, vt habet S. Aug. lib. 14. de cin. c. 18. circa med. tom. 5. & in ordine ad illos, etiam de quibuscumque illorum signis, vt habet Aristoteles lib. 2. Rhetor. cap. 6. & S. Thom. 2. 2. q. 151. art. 4. & ex illo Less. lib. 4. cap. 2. dub. 13. num. 95.

6. Pudicitia que propriè sit.

7. Castitas virginalis, vidualis, & conjugalis.

Quando autem dicimus, luxuriæ vitium esse oppositum castitati per excessum, sumenda est castitas, prout comprehendit omnes modos, vel status illius, quales est non solùm illa, quæ dicitur virginalis, & sic abstinere à rebus venereis, siue licitis, siue illicitis, vt nunquam illas experta sit, aut consensum in illas præstitit; & idè retinet perfectam integritatem corporis, & animi; sed etiam illam, quæ dicitur castitas vidualis, & post consensum præstitum, & expertos actus venereos, ab illis abstinere, siue licitis, siue illicitis; & denique illam, quæ dicitur conjugalis, & solùm abstinere ab illicitis: hac enim ratione tam est actus luxuriæ stuprum, quod est contra castitatem virgineam, quam fornicatio, & adulterium, quæ sunt contra vidualem, & conjugalem. Vtrum autem hi tres modi castitatis pertineant ad vnam virtutem in specie infima; an verò ad vnam solùm genericè, & quid propriè requiratur ad vnunquodque ex his castitatibus, non est huius loci. Videri potest S. Thom. 2. 2. q. 152. Less. lib. 4. c. 2. dub. 14. & seqq. Azor. tom. 3. lib. 3. c. 1. & 2. & alij.

Quòd si quæras, quodnam vitium opponatur castitati per defectum, si luxuria opponitur per excessum. Respondeo cum S. Thom. 2. 2. quest. 153. art. 3. ad 3. opponi vitium insensibilitatis: & per hoc illud intelligi, quod in tantum detestatur voluptates venereas, vt neque etiam vxori debitum reddat, & absolute etiam contra debitum ab illis abstinere, & contra præscriptum rationis: quod est bene aduertendum, ne quis existimet, virginitatem, quæ ab huiusmodi voluptatibus omninò abstinere, esse vitiosam, & includere deordinationem per defectum: opponitur enim etiam ipsa, tanquam medium, & consistens in mediocritate rationis, luxuriæ, tanquam extremo per excessum: siquidem medium in virtutibus non est medium rei, neque accipitur secundum quantitatem, sed secundum rationem, vt dicitur 4. Ethic. cap. 1. & idè etiam virginitas tenet medium, quauis abstinere ab omni voluptate venereæ, cum iam multiplicato sufficienter humano genere recta ratio dicet, id optimum esse propter alia plura bona, quæ secum habet huiusmodi abstinentia, vt not. S. Thom. quest. 15. de malo, art. 1. ad 9. & 2. 2.

8. Virginitas non opponitur luxuriæ per defectum.

15. de malo, art. 1. ad 9. & 2. 2.

quest. 152. art.

3. & 4.

Vtrum in peccatis luxuriæ possit dari paruitas materiæ circa delectationem veneream.

1. Vtrum possit dari leuitas materia in delectatione venerea.
2. Afferuntur rationes dubitationis.
3. In peccatis luxuriæ non datur leuitas ex parte materiæ circa delectationem veneream.
4. Decretum Societatis Iesu contra paruitatem materiæ in re venerea.
5. Delectatio venerea in quo consistat, & quomodo causetur, & sit maior in viris, quam in feminis.
6. Tactus aliquis quare dicatur libidinosus.
7. Tactus, & oscula, si fiant ex bono fine, non sunt peccatum.
8. Tactus, & oscula, si fiant ex fine venialiter male, non sunt peccatum, nisi veniale.
9. Ad rationes in contrarium allatas.
10. Auctores, qui admittunt paruitatem materiæ in re venerea, quomodo sint intelligendi.
11. Ad primam ex rationibus supra allatis.
12. Quare in aliquibus præceptis detur paruitas materiæ, & in alijs non detur.
13. Quomodo sit dignoscendum, quòd in aliquo præcepto detur, aut non detur paruitas materiæ.
14. Delectatio venerea pertinet ad copulam maxime de propinquo.
15. Ad tertiam.
16. Ad quartam.
17. Tactus parium pudendarum supra vestes quomodo sit peccatum veniale.

IRCA illud, quod diximus disput. præced. n. 3. quòd peccatum luxuriæ ex suo genere sit mortale, potest oriri difficultas, vt explicetur, vtrum possit etiam in illo contingere id, quod communiter admittitur in pluribus alijs peccatis, quæ similiter dicuntur mortalia ex suo genere, vt, scilicet, possint esse venialia, non solùm ex imperfectione actus, ratione aduertentiæ, & deliberationis imperfectæ; sed etiam ex leuitate materiæ, vt accidit, v. g. in furto, in detractione, in læsione corporali, in sacrilegio, in violatione voti, aut iuramenti, & in alijs huiusmodi; & specialiter est difficultas de delectatione venerea, circa quam specialiter versatur luxuria: nam ex vna parte, quòd possit etiam in illa dari leuitas materiæ, & peccatum veniale ex leuitate materiæ, docet Nau. in c. Si cui. de penis. d. 1. n. 17. vbi ait, neminem, quem ipse legerit, de hac re scripsisse: & subdit, quòd sicut transgressio in alijs præceptis excusatur à mortali propter paruitatem materiæ; ita etiam in hoc, cum non sit maius, quam alia, nec datum ab alio: & quauis non possit dari paruitas in ipsa copula carnali, quæ vltimatè prohibetur per hoc præceptum; posse tamen dari paruitatem in ipsa delectatione venerea, quæ prohibetur in ordine ad illam, & sapè insurgit ex ipso cogitatu, vel tactu. Et simile quid etiam habet in Man. c. 14. n. 42. & c. 16. n. 12. & 13. & idem habet Armilla verb. impudicitia, n. 1. in fin. vbi ait, non quilibet delectationem modicam esse mortalem, sicut etiam accidit in alijs peccatis: & disertè Sanchez lib. 9. de matr. disp. 46. n. 9. 10. & 11. & 40. & apud illum Sor. de doctr. Christiana, fol. 26. & videtur posse citari etiam Valsq. 1. 2. disp.

1. Vtrum possit dari leuitas materiæ in delectatione venerea.

2. Afferuntur rationes dubitandi.

2. *disp. III. c. 4. n. 15.* vbi tradit, vniuersalem regulam ad dignoscendum, vtrum delectatio sit mortalis, aut venialis; & ait, tunc esse mortalem, quando habet notabilem oppositionem cum virtute; & tunc esse venialem, quando illam non habet; quam regulam etiam sequitur Sayr. *lib. 8. clau. reg. c. 7. n. 15.* Certum autem videtur, quod delectatio venerea in materia leui non habet oppositionem notabilem cum castitate, quæ est virtus opposita luxuriam. Similiter videtur posse citari etiam Azor. *p. 1. lib. 4. c. 16. q. 2.* vbi docet, ex communi consensu Theologorum, delectationem esse mortalem, aut venialem pro grauitate, aut leuitate materiae: & Salas *tom. 2. in 1. 2. tract. 16. disp. 6. sect. 35. in fin.* vbi concludit, dari peccatum veniale ex leuitate materiae in materia luxuriam. Et denique possunt citari omnes illi, qui negant, tactus, & oscula esse peccata mortalia: quia non referuntur vterius ex intentione operantis ad vterioiorem delectationem ipsius copulae, vt Martin. de Magistr. *tract. de temper. quest. 3. qua est de luxuria.* Habetur in *Can. Missæ, lect. 74. liuera E, vers. Verum duplicia sunt.* & plures alij apud Sanchez *lib. 9. de matr. disp. 46. cit. n. 6.* & apud Less. *lib. 4. c. 3. n. 59.*

Nec desunt rationes, quæ id videntur probare. Primò, enim S. Paul. *ad Ephes. 5.* postquam dixit: *Fornicatio, & omnis immunditia nec nominetur in vobis, sicut docet Sanctos, aut turpitudinem, aut stultitiam, de fornicatione tantummodo, & de immunditia subdit, quod non habent hæreditatem in regno Christi, & Dei;* non autem de turpitudine, aut stultiloquio: *Hoc enim scitote, inquit, intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus non habet hæreditatem in regno Christi, & Dei.* Et cum ex Glossa *in eum locum* per turpitudinem eam intelligat, quæ committitur, v. g. in osculis & amplexibus, appertè videtur indicare, quod hæc non excludat ab hæreditate in regno Dei, & per consequens, quod non sit peccatum mortale.

Deinde, quod etiam in materia rei venereæ possit dari paruitas, non solum videtur probari à paritate rationis, quam assert Nauar. quia datur in alijs præceptis, & de hoc nulla est ratio peculiaris, ex qua non detur: sed etiam, quia certum est, quod in hoc genere malitiæ datur magis, & minus; & graue, & leue; & pro maiore, vel minore propinquitate, & accessu ad maximum, quod in tali materia est ipse actus copulae: quia enim hic actus est malus, malitiam communicat, & quasi refundit in ea omnia, quæ ad ipsum pertinent, & dicunt attributionem, vel tanquam causa ad effectum, vel tanquam medium ad finem, vel tanquam dispositio: & provt aliquid proximius, vel remotius pertinuerit ad talem actum, magis, vel minus participat de illius malitia, vt patet in tactibus impudicis partium pudendarum, qui sine dubio maiorem habent malitiam, quam oscula, aut tactus libidinosi aliarum partium, v. g. manus, aut brachij; quia pertinent magis proximè ad copulam: ergo, si minuamus proportionaliter huiusmodi malitiam, quæ deriuatur ex copula, pro magis, ac magis remota pertinentia ad illam, tandem deueniemus ad aliquam, quæ sit valdè leuis, & solum venialis, quanuis sit in eodem genere malitiæ ex re venerea: quia, scilicet, solum leuiter, & non nisi valdè remotè ad copulam pertinet: sic enim communiter accidit etiam in alijs peccatis; & quæ solum remotè, v. g. pertinent ad ebrietatem, furtum, aut homicidium, vt prægestatio vini, aspectus rei alienæ, aut asperior responsio, solum sunt venialia; etiam ipsa inebriatio, furtum, & homicidium sint mortalia.

Tertiò videtur probari: quia malitia actualis in actu peccati tota desumitur ex malitia obiectiua, id est, ex ipso obiecto, prout tali modo comparatur ad rationem, & secundum illam est disconueniens, vt patet ex S. Thom. *1. 2. q. 18. artic. 5. in corp.* vel prout fundat talem ordinem ad rationem, pro, vel contra, vt idem subdit *art. 10. in fine corp.* Certum autem videtur, quod in genere rei venereæ non omnia obiecta fundant æqualiter disconuenientiam ad rationem. Et quemadmodum aliqua fundant disconuenientiam grauem, & per consequens tribuunt actui malitiam grauem, & mortalem, vt illa omnia, quæ proximè pertinent ad ipsam copulam: ita & aliqua possunt fundare disconuenientiam leuem, & per consequens tribuunt actui malitiam leuem, & venialem, vt illa, quæ pertinent ad copulam solum remotè.

Quartò, quia plures casus particulares possunt afferri ex Doctoribus, in quibus reperitur malitia ex re venerea, & solum est malitia leuis, & venialis ex leuitate materiae: nam Sanchez *lib. 9. de matr. disp. 46. cit. n. 1.* ex leuitate materiae excusat à culpa mortali tactum partium pudendarum, si fiat, v. g. supra vestes, non intendendo delectationem ex tactu immediato, qui fortè cogitatur, sed solum illam leuem, quæ potest haberi ex tactu mediato: & *num. 10.* ex eodem capite excusat amplexus, & oscula, si habeantur ex ioco, & ex animi leuitate, etiam si ex illis confurgat delectatio, dummodo hæc reprimatur: & citat pro hoc Caiet. *in Summa, verb. impudicitia.* Nau. *in cap. Si cui de pœni. disp. 1. n. 11.* Graff. *in decis. aur. par. 1. lib. 2. cap. 75. num. 10.* Et subdit ex eod. Nau. *in Man. c. 14. num. 42.* idem esse, si quis ioco tangat mamillas fœminæ, dummodo non intendat aliam prauam delectationem: & *num. 17.* eodem modo excusat tactus alios leuiiores, v. g. manuum fœminæ, pedis, brachij; etiam vellicando, vel digitos intorquendo, vt etiam concedit Caiet. *2. 2. q. 154. art. 4. §. In responsione ad 2. in fine ne. & num. 14.* idem ait esse, si quis tangat propria verenda ex curiositate, aut leuitate, etiam quando sunt alterata: & *num. 22.* quando quis delectatur de visu pulchre mulieris, in quo casu id concedit etiam Azor. *p. 1. lib. 4. c. 6. q. 12.* & Tolet. *lib. 5. c. 14. n. 1.* qui id extendit etiam ad locutionem, aut auditionem de rebus venereis, dummodo delectatio non transeat ad res ipsas. Et hæc omnia per hos Doctores tunc sunt venialia, quando manent in sua natura: non autem ex aliquo accidente trahuntur vterius, & aggravantur: vt, v. g. si fiant ex mala intentione procedendi vterius, vel cum graui periculo consensus in actum peiorem. Et ad hæc possunt addi etiam illa, quæ communiter admittuntur esse tantum venialia, quanuis sint in genere luxuriam: vt, v. g. inter sponfos de futuro, tactus, & oscula, si fiant causa delectationis, vt vult Caietan. *2. 2. q. 154. art. 4. §. In responsione ad 2. in vers. Ex quibus patet.* & in *Summa, verb. sponsalitia* Sanchez *lib. 9. de matr. disp. 46. cit. num. 51.* & alij alij apud ipsum: & inter coniugatos ipse actus copulae, si solum fiat propter delectationem, vt habet S. Thom. *2. 2. q. 154. cit. art. 2. ad 6. in fine, & q. 15. de malo, art. 1. & 2. in corp.* non autem propter prolis procreationem, vel si fiat modo indebito. Et denique possunt addi etiam aspectus, & verba turpia, quæ sine dubio in genere luxuriam sunt leuiora, quam tactus, & in pluribus casibus solum sunt venialia, vt videre est apud Sanchez *disp. 47. cit. num. 22. & sequentib.*

Sed his, & similibus non obstantibus, absolute dicendum est, in delectatione venerea non posse dari leuitatem ex parte materiae; sed solum ex indeliberatione

extrema
gratia
de habit
nem veneream.

deliberatione & imperfectione actus: & eo ipso, quod aliquis actus verè, & proprie est ex libidine delectationis venereæ, esse etiam peccatum mortale, dummodo alioqui sit ex perfecta deliberatione, & a luertentia. Ita S. Thom. *q. 15. de malo, art. 2.* vbi probat ex professo, quod omnis actus luxuriam est peccatum mortale: quia inordinatio prouenit ex ipso actu, id est, ex obiecto; non autem solum ex inordinata concupiscentia, quæ est principium actus: & specialiter addit *in responsione ad 16.* quod solum ex accidente potest fieri, vt sit veniale, id est, ex imperfectione actus propter deficientem deliberationem rationis: & *2. 2. q. 154. art. 4.* vbi de osculis, & amplexibus, & tactibus, quæ quantum est ex se, suaque natura, possunt fieri sine libidine, & omnino licite, vel propter consuetudinem patriam, vel propter aliquam necessitatem, aut rationabilem causam, absolute docet, quod si fiant ex libidine, semper sunt peccata mortalia; siue ea libido dicat consensum in ipsum actum, verbi gratia, fornicationis, ad quam huiusmodi tactus & oscula ordinantur; & referantur ab operante, & exercente; siue dicat consensum in solum delectationem, quæ in illis ipsis sentitur, etiam abstractendo ab omni alio vterioiorem actu, aut vterioiorem delectatione, ad quam referantur, vt bene explicat eo loco Caiet. Ita etiam S. Anton. *2. p. tit. 5. c. 1. num. 9.* vbi concludit de huiusmodi tactibus, & osculis libidinosis, & impudicis, ex Beda in illud Christi Matth. 5. *Qui viderit mulierem,* id esse tenendum, non tanquam opinionem, sed tanquam de fide: & qui pertinaciter oppositum asserat, esse hæreticum. Syluest. *verb. delectatio, q. 5.* Tabiena *verb. osculum, num. 1. circa med.* Armilla *10. & verb. impudicitia, num. 1.* Azor. *p. 3. lib. 3. c. 25.* Less. *lib. 4. c. 3. n. 59.* Comitolus *in responsio moral. lib. 4. q. 20. infra 3. conclus.* & fusè Rebellus *de oblig. iust. p. 2. lib. 3. q. 19. sect. 3.* imò & Sanchez in quodam manuscripto, quem morte preuentus non potuit edere, dicitur retraxisse priorem sententiam, quod in delectationibus venereis possit dari paruitas materiae, & absolute docuisse oppositum, tanquam conformius veritati, & motui proprio Clementis VIII. quò simile quid seuerè damnauit Romæ in officio sanctæ Inquisitionis. Et pro Doctoribus, & Scripioribus nostræ Societatis de anno 1612. sub die 24. Aprilis, emanauit super hæc re decretum à Patre Claudio Aquauina, bon. mem. tunc Præposito Generali, in hæc verba: *Quia nonnullorum opinio, qui docent, etiam in re venerea exiguam aliquam delectationem, deliberatè questam, propter leuitatem materiae excusari à peccato mortali, plurimum obesse puritati morum, quam tum in nostris, tum in externis, tanti semper fecit Societas; & quia propter periculum, in quod inducit, ac moralem impossibilitatem distinguendi practicè in re tam lubrica materiam leuem à graui, à doctis admodum grauibisque Societatis Patribus, cum quibus negotium hoc communicauimus, in praxi omnino falsa, maxime periculosa, ac puritati valdè contraria iudicatur: Ne quis è Societate in posterum publicè, vel priuatim, non modo vt verum, aut probabilem, sed ne vt tolerabilem quidem vltimationem eam doceat, aut placere sibi significet, aut secundum illam consensum cuiquam det, omnibus in virtute sanctæ obedientie præcipimus, & sub pena excommunicationis, ac priuationis lecturæ, vocis active, & passive, necnon habitatis ad qualibet officia, ac alios panis arbitrio nostro insignendos.*

4.
Dicitur
Societas
contra par
uitatem ma
teriae in re
venerea.

5

3.
In peccati
luxuria non
datur leuitas

Delectatio
venerea in
quo consistat,
& quomodo
causatur.

in vniuersum intelligi complacentiam eius, quod per potentiam apprehensiuam proponitur appetitui conueniens, vt patet ex S. Thom. *1. 2. q. 11. art. 1. ad 5.* Et hæc complacentia in delectationibus tactus, quæ dicuntur venereæ, maxime cauatur per diffusionem spirituum ad certas partes factam ad presentiam obiecti tangibilis delectabilis, & ad numerum imaginationis, & appetitus; per quos spiritus calefiunt nerui illarum partium, & aliquo modo teruntur, ratione cuiusdam vaporis, aut flatus, vel humiditatis acris, & mordicantis, & sic excitatur in corpore quasi quidam pruritus, qui tandem maxime lenitur per resolutionem, ac fluxum seminis, ab iisdem spiritibus calefacti, attenuati ac soluti, in quo pruritu, ac lenimento formaliter consistit voluptas venerea, vt patet ex Hippocrate *lib. de genitura, initio.* Gal. *lib. 14. de vsu partium, cap. 9. & 10.* Aristotele *in probl. sect. 30. quest. 9.* & apud Rebell. *de obligat. iust. p. 2. lib. 3. q. 19. sect. 3. cit.*

Et hinc etiam fit, vt in iis sit maior hic sensus voluptatis, & delectationis, qui emittunt plus seminis, & crassius, & calidius, vt patet ex Hippocrate *in lib. de genitura, circa med.* & apud Paulum *Zachiam in suis questionib. medicolegalib. lib. 3. tit. 1. q. 8. n. 15.* vbi asserit, in venere exercenda maiorem, & diuturniorem voluptatem communiter sentiri à viris, quam à fœminis: quia & plus seminis emittunt, & crassius, & calidius, & per longiores ductus, qui cernuntur à vasis seminariis virotum. Et contra in fœminis, propter materiam tenuitatem, & frigiditatem aliquando euenire, vt vel nullus, vel ferè nullus sentiat sensus delectationis. Et quemadmodum in aliquibus propter complexionem calidiorum, & sicciorum maior sentitur pruritus libidinis, quam in alijs; spiritu, scilicet, aut humiditate illa, quam diximus, magis terente, & mordicante partes nervosas, pertinentes ad hanc voluptatem; ita & sentitur maior voluptas ex lenimento talis pruritus, & in aliquibus viris adhuc maior, quam in alijs.

Sensus delectationis venereæ maior est in viris, quam in fœminis.

Secundò est supponendum ex S. Thom. *2. 2. q. 154. art. 4. cit. in fine corp.* tactus, & oscula solum dici libidinosa, quatenus sunt propter delectationem veneream, intelligendo hoc nomine illam ipsam, quæ causatur, & sentitur in ipso corpore per spiritus animales subseruientes generationi, & præcipuè diffusos ad partes, quæ sunt instrumenta illius, vt notat Sanchez *lib. 9. de matr. disp. 46. cit. n. 5.* ex Caiet. *in Summa verb. impudicitia, initio.* Armilla *10.* & Tabiena *verb. cogitatio, q. 8. num. 9.* Et vt patet ex dictis, potest habere plures gradus, & quasi partes coordinatas inter se ex ipsa institutione naturæ. Et quanuis ex intentione operantis non tendat ad vltimum complementum, quod consistit in excitatione pruritus in partibus seminabilibus, cuiusque lenimento per fluxum seminis; adhuc tamen libidinosa est, si consistat in primo gradu, id est, in ipsa excalefactione partium corporis per spiritus animales iam dictos, & in eius complacentia ex obiecto tangibili iam presente, tanquam conueniente, & delectabili sensui tactus: & quanuis delectatio venerea completè accepta includat hanc vitanque quasi partem; adhuc tamen venerea est, si terminetur solum in prima, & ex aliquo accidente non protrahatur ad alteram.

6.
Tactus aliquis quare dicitur libidinosa.

His autem positis, facile intelligitur, quomodo in actibus libidinosis non detur peccatum veniale ex paritate materiae; sed solum ex imperfectione deliberationis: si enim actus libidinosis is est, qui fit propter delectationem, & hæc ex obiectis tangibilibus solum causatur per diffusionem spirituum animalium

animalium excalefacientium, & terentium certos nervos, & sic disponentium ad resolutionem, & fluxum seminis; quemadmodum hæc resolutio, & fluxio non potest esse res leuis, sed ex intrinseca sua ratione est maximè grauis; ita & dispositio per se ad illam, quæ est huiusmodi excalefactio, & attritio, vt iam diximus.

Atque hoc est, quod asserit S. Thom. 2.2. q. 154. art. 4. amplexus, tactus, & oscula libidinosa, idè semper esse peccata mortalia; quia eo ipso, quod sunt propter delectationem, & includunt consensum in illam, includunt consensum in ipsam delectationem fornicationis, qui certè consensus non potest non esse mortalis: vt enim benè explicat ibi Caiet. quauis aliquis non ordinet huiusmodi amplexus, tactus, aut oscula ad actum copulæ, neque intendat illam delectationem, quæ proximè & immediatè habetur ex copula; sed solum ordinet ad illam ipsam, quæ immediatè, & proximè ex illis sentitur; rectè dicitur consentire in delectationem copulæ: quia reuerà illa ipsa, quæ sentitur immediatè ex huiusmodi actibus, est delectatio copulæ; non quidem perfecta, & consummata; sed inchoata; & ex ipsa institutione naturæ est quasi prima illius pars. Et quemadmodum certum est, quod peccet mortaliter, qui deliberatè consentit in inchoationem, & prosecutionem, quasi pro medietate alicuius alterius peccati mortalis, v.g. homicidij, rapinæ, furti notabilis: ita & qui deliberatè consentit in delectationem huiusmodi tactuum, cum hæc delectatio verè sit pars, & quasi medietas delectationis ipsius copulæ, & ex ipsa rei natura sit proxima dispositio ad alteram partem, quæ est complementum, & consummatio.

Et similiter hoc est, quod communiter asserunt Authores citati, Caiet. Sanchez, Less. Azor. & alij, tactus, & oscula libidinosa idè esse peccata mortalia; quia ex ipsa naturæ institutione sunt actus quidam, quasi præambuli ad actum copulæ, vt certè est etiam in brutis, quæ ante copulam similes actus efficiunt, & per illos sese prouocant, & disponunt ad copulam: id enim verissimum est. Et quemadmodum huiusmodi actus sunt actus præambuli: ita & eorum delectatio est delectatio præambula, ad delectationem vltimam copulæ, & ex illa participat grauitatem malitiæ.

Et quod reuerà omnis huiusmodi actus luxuriæ, aut libidinis sit peccatum mortale, quando est inordinatus ex ipso obiecto, & deliberatè eligitur, in quantum est delectabilis secundum tactum; neque detur in hoc genere materiæ leuitas, ex qua sit veniale: Confirmatur manifestè ex S. Paulo, qui ad Ephes. 5. & ad Galat. 5. turpitudinem, & immunditiam numerat inter ea, quæ excludunt à regno Dei; quæ tamen turpitudò, & immunditia maximè committitur per amplexus, tactus, & oscula, vt notat ibi Lyranus.

Debent tamen hæc omnia intelligi de his actibus, quando sunt verè luxuriosi, & libidinosi, id est, quando sunt propter delectationem: quia, vt benè explicat S. Thom. 2.2. q. 154. art. 4. cit. malitia, quam habent, solum est ex fine, propter quem sunt, id est, ex copula, cuius sunt dispositio, & inchoatio, & quasi pars: & si illa sit licita, siue perfectè, & completè, vt inter coniuges; siue solum præparatoriè, vt inter sponfos per verba de futuro, etiam illi sunt liciti; & si illiciti, vt inter alios, etiam illi sunt liciti, & in illa ipsa specie, in qua est copula, vt, v.g. in specie adulterij, stupri, incestus. Et contrà, si non fiant ex affectu luxuriæ, aut libidinis, sed ex bono aliquo fine, facile possunt excusari ab omni

7. Tactus, & oscula, si fiant ex bono fine, non sunt peccata.

culpa, vt notat S. Thom. art. 4. cit. & S. Anton. 2. p. tit. 5. c. 1. §. 9. cit. vt, v.g. si fiant ex affectu bonæ amicitie, vel ex consuetudine patriæ, vt quando in aduentu, aut discessu mos est alicubi, vt viri, tam viris, quam fœminis, & præsertim consanguineis, dent manus, & osculum: vel ex aliqua necessitate, vt quando Medicus ad morbum deprehendendum, & benè curandum, tangit fœminam, etiam in partibus secretioribus, qui contactus licitus est, etiam si interim suboriatur aliqua delectatio, aut motus turpis; quia id est planè inuoluntarium, vt notat Less. lib. 4. c. 3. dub. 8. num. 60. Vel denique, si fiant ex aliqua alia rationabili causa, vt quando in Ecclesiis consuevit dari osculum pacis; vel, vt dicitur 1. Thess. salonic. 5. salutantur fratres in osculo sancto.

Et si fiant ex fine solum venialiter malo extra genus luxuriæ, solum venialiter erunt mali extra idem genus: vt si iuuenis, v.g. in choreis solum ex leuitate, & ioco, intorquet digitos fœminæ, vt notat Caiet. 2.2. q. 154. art. 4. cit. §. In responsione ad 2. in fine. & constabit disp. sequente.

Ad ea verò, quæ in contrarium sunt allata iniriio disputationis, vnico verbo potest responderi, quod si quid probant, solum probant, posse dari peccatum veniale, & leuitatem materiæ in peccatis luxuriæ, & contra castitatem quomodocunque, non autem determinatè in materia delectationis venereæ: & cum illud non sit negandum, & in terminis admittatur à S. Thom. q. 15. de malo, art. 1. & 2. 2. q. 154. art. 2. ad 6. vt notat Rebell. de oblig. iust. par. 2. lib. 3. q. 19. sect. 3. §. cum enim. de iis actibus, qui sunt mali ratione inordinatæ concupiscentiæ, ex qua sunt, & non excludunt ordinem debiti finis, vt cõtingit communiter in actibus intemperantiæ inter coniuges; hoc tamen alterum nullo modo est concedendum, cum omninò implicet in terminis, vt in delectatione venerea possit esse leuitas materiæ, & ratione illius peccatum veniale, si per illam intelligitur ipsa delectatio illicitæ copulæ, aut seminationis, saltem inchoata, & ex sua natura tendens de proximo ad complementum, & consummationem, vt iam diximus.

Et quod hoc solum voluerint Nau. Armilla, & Sanchez locis cit. videtur satis constare: quia de tactibus, & osculis omnes admittunt, quod sunt mortalia, quando sunt libidinosa, & impudica, & solum sunt propter delectationem: & quando postea asserunt, delectationem aliquam posse esse leuem, non de illa loquuntur, quæ sit per diffusionem spirituum per se tendentium ad resolutionem, & emissionem seminis, & propriè intelligitur per delectationem veneream, vt iam explicauimus; sed de alia quacunque complacentia remotius pertinente ad idem genus luxuriæ, & habente inordinationem contra castitatem, vel certè de illa, quæ insurgit ex aliqua negligentia illam præcauendi, aut reprimendi, vt notat Rebell. de oblig. iust. par. 2. lib. 3. q. 19. Sect. 3. §. Nec verum est. non autem de illa, quæ habetur ex directa intentione. Et de alia delectatione, quæ non est propriè venerea, optima videtur regula Vasq. & Sayr. vt tunc censetur mortalis, quando habet oppositionem notabilem ad virtutem castitatis; & tunc venialis, quando aliquam habet, sed non notabilem.

Et similiter de hac est verum, quod docet Azor. & Salas, delectationem esse mortalem, aut venialem in genere luxuriæ, & contra castitatem, pro grauitate, aut leuitate materiæ.

Neque decretum nostræ Societatis contra paruitatem materiæ in delectatione venerea, loquitur vniuersaliter, & latissimè de quacunque delectatione,

8. Tactus, & oscula, si fiant ex fine venialiter malo, non sunt peccata, nisi si veniale.

9. Ad rationem in contrariè allatam.

10. Authores, qui admittunt paruitatem materiæ in venerea, quomodo sit intelligendi.

tionem, & complacentia, quæ remotè se habeat ad actum venereum; sed strictè de illa, quæ immediatè & proximè sumitur ex actu, & re venerea, vel ad illam disponit; & propriè appellatur delectatio venerea, vt patet ex verbis, & ex fine ipsius decreti, qui solum est consulere morali impossibilitati distinguendi practicè in re tam lubrica materiam leuem à graui, quæ certè morali impossibilitas solum est in illa delectatione, quam diximus.

Quod verò dixerunt aliqui de tactibus, & osculis libidinosis, quod non sint mortalia, nisi ordinentur & referantur ex intentione operantis ad vltimam & completam delectationem copulæ, nullo modo est admittendum, etiam vt probabile, propter rationes iam dictas.

Neque oppositum probant rationes suprâ allatæ. Ad primam enim ex S. Paulo ad Ephes. 5. patet ex dictis suprâ, & vt notat S. Thom. 2.2. q. 154. art. 4. ad 1. & q. 15. de malo, art. 2. ad vltimum, idè S. Paulus non expressit specialiter de turpitudine, quæ sit tactibus, & osculis, quod excludat à Dei hereditate: quia, quando hi actus, & oscula fiunt propter delectationem veneream, sunt idem peccatum cum ipsa fornicatione, aut consensu in delectationem illius: siquidem delectatio venerea, quæ in illis sentitur, & propter quam fiunt, est ipsamet delectatio copulæ, saltem inchoata, vt diximus; & idè, quod asserbat Apostolus de fornicatione, intelligi voluit etiam de turpitudine; neque fuit, quod specialiter de illa idem repeteret.

Ad secundam falsum est, quod sit eadem ratio de delectatione venerea, & de aliis præceptis, quoad paruitatem materiæ: sicut enim præceptum de seruando secreto in confessione sacramentali, de rebus sacris non vendendis per simoniam, de Deo per iuramentum non vocando in testem falsi, de credendo in omnibus Deo reuelanti, & plura alia, ex ipsa ratione obiecti principalis, quod dicitur per se primum, fundant grauitatem transgressionis, & idè non admittunt paruitatem materiæ, & ex illa leuitatem peccati: ita & præceptum de non consentiendo, extra coniugium, delectationi venereæ, ex ipsa ratione obiecti, per se prima talis delectationis, habet grauitatem, cum hæc delectatio sit ipsamet delectatio copulæ, vel illius inchoatio, & quasi pars, vt probauimus; & idè similiter, non admittit paruitatem materiæ, & leuitatem peccati. Et quemadmodum non is solum peccat mortaliter, qui reuelat confessionem sacramentalem in re graui, aut vendit magno pretio integrum corpus alicuius Sancti, aut Deum vocat in testem mendacij maximi, & grauissimi, vel Deo reuelanti non credit in re maxima; sed etiam, qui confessionem reuelat in re leuissima, aut vendit minimo pretio minimam partem sacræ Reliquiæ, aut iurat mendacium leue, aut Deo non credit in re leuissima: ita & non is solum peccat mortaliter, qui consentit delectationi venereæ per ipsam copulam; sed etiam, qui illi consentit per tactum manus, aut per osculum faciei. Et ad dignoscendum, vtrum detur in aliquo præcepto, aut eius transgressione, materiæ paruitas, & culpæ leuitas; an verò omnis materia sit censenda notabilis, & omnis transgressio grauis; opprimum videtur, si in obiecto formali non confundatur ratio, quæ dicitur per se prima: quia, scilicet, & ipsa per se, & ratione sui per actum attingitur; non autem ratione alicuius alterius, quæ intelligatur attingi priùs: & ratio, quæ dicitur per se secunda, quia attingitur ita per se, vt tamen attingatur ratione alicuius alterius, quæ intelligitur attingi priùs, vt fufius explicatur in Phisicis, quan-

11. Ad primam ex rationibus suprâ allatam.

12. Quare in aliquibus præceptis reuelatur paruitas materiæ, & in aliis non detur.

13. Quomodo sit dignoscendū, quod in aliquo præcepto detur, aut non detur paruitas materiæ.

do agitur ad text. 3. lib. 2. de anima, de specificatio- ne potentiarum per actus, & actuum per obiecta: si enim ex ratione ipsa obiecti per se prima oriatur notabilis oppositio ad virtutem, & malitiæ grauitas, non poterit in illo obiecto dari paruitas materiæ, & leuitas culpæ: si verò oppositio notabilis, & grauitas culpæ solum oriatur ex ratione obiecti per se secunda, non autem ex ratione per se prima; omninò dabitur materiæ paruitas, & culpæ leuitas: & hoc modo, quia ratio obiecti per se prima in actu furti, v.g. est, quod res, quæ accipitur, sit aliena, & ex hac ratione per se accepta, & præcisè considerata non oritur oppositio notabilis ad iustitiam, & culpæ grauitas; sed hæc solum oritur ex eo, quod res aliena sit notabilis, & notabiliter faciat ad vsus vitæ, quæ potest dici ratio obiecti per se prima; rectè dicitur, quod in furto detur materiæ paruitas, & culpæ leuitas. Et contrà, quia ratio obiecti per se prima in actu infidelitatis est, vt fides negetur ipsi Deo aliquid reuelanti; & ex hac sola præcisè considerata fundatur oppositio grauis ad virtutem fidei, & malitia grauis, non dicitur, quod in actu infidelitatis possit dari materiæ paruitas, & culpæ leuitas; sed omnis materia in ordine ad illam sit notabilis, & omnis culpa sit grauis, etiam si alioqui in se ipsa sit res minima. Et idem est in violatione secreti, & sigilli sacramentalis, in qua ratio per se prima est, quod secretum sit exceptum ab homine loco Dei, & in venditione Reliquiæ, aut rei sacræ, in qua ratio per se prima est, quod res facta sit supra pretium, & nulli pretio sit æquabilis; & in iuramento mendacij, in quo ratio per se prima est, vt Deus vocetur in testem, & patronum mendacij, & in aliis huiusmodi. Vnde, quia similiter in consensu delectationis venereæ ratio obiecti per se prima est, quod hæc delectatio sit ipsamet delectatio copulæ, vel saltem illius inchoatio, & quasi pars, & ex hac ipsa ratione per se considerata non potest non oriri notabilis oppositio ad castitatem, & grauis malitia; hinc est, quod etiam in illa non potest dari materiæ paruitas, & culpæ leuitas, sed omnis consensus deliberatus ex hoc præcisè, quod est circa delectationem veneream, est peccatum mortale.

Et si admittatur illud torum, quod additur de maiore, & minore malitia in peccatis luxuriæ, pro maiore, & minore propinquitare, & pertinentia, vel accessu ad copulam, quæ in illis est maximum; nulla tamen ratione est admittendum id, quod subsumitur, delectationem veneream suprâ explicatam, posse pertinere solum remotè ad copulam, cum verè pertineat maximè de propinquo, & sit illius inchoatio, & quasi pars, vt iam diximus.

Ad tertiam rationem patet eodem modo: hoc enim ipsum, quod aliqua delectatio sit rei venereæ, id est, causata in sensu tactus per diffusionem spirituum subseruientium generationi, quæ est ratio obiecti per se, & prima, vt iam diximus; fundat notabilem disconuenientiam ad rationem; cum talis delectatio ex ipsa institutione naturæ solum sit concessa coniugibus, & in ordine ad procreationem prolis, cum sit inchoatio, & quasi pars delectationis ipsius copulæ.

Ad quartam, ex pluribus casibus particularibus, quos admittunt Doctores, Respondeo, quod omnes illi casus ad summum probant leuitatem materiæ in peccato luxuriæ largè accepto; non autem specialiter in delectatione venerea, de qua in præsentia loquimur.

Et specialiter ad primum casum de tactu paruitatem pudendarum supra vestes, qui ex Sanchez lib. 9.

14. Delectatio venerea pertinet ad copulam, maximè de propinquo.

15. Ad tertiam.

16. Ad quartam.

17. Tactus paruitatem pudendarum.

nam supra vestes, quomodo sit peccatum veniale.

lib. 9. de matrim. disp. 46. num. 11. solum est venialis, Respondeo, ab ipso Sanchez id solum asseri supposita, & stante conclusionem, quam posuit num. 10. precedente, quod tactus non omnino turpes, & impudici, tunc possunt non excedere culpam venialem, quando fiunt ex leuitate animi, aut ioco, vel ex vanitate, & abest delectatio venerea: & cum num. 11. subiunxisset aliam esse rationem de iis tactibus, qui sunt ex se turpes, & impudici, vt, v. g. ipsarum partium verendarum, quia tales ex sua natura tendunt ad delectationem veneream, eamque notabiliter excitant, & ideo nunquam videntur posse consistere intra latitudinem culpae solius venialis; tandem concludit, quod si tangantur partes verendae supra vestes, non intendendo verè tangere ipsas partes verendas mediis vestibus, qui esset tactus medius, nec intendendo delectationem, quae confurgit ex tactu illarum; sed solum intendendo tactum immediatum ipsarum vestium, & leuem illam delectationem, quae ex tali tactu immediato potest confurgere; potest non esse peccatum mortale. Quod totum si admittatur, non probat paruitatem materiae, & leuitatem culpae in delectatione venerea, cum haec delectatio ex contractu immediato ipsarum vestium, non sit proprie venerea, & propinqua copula; sed leuis, vt eam appellat ipse Sanchez, id est, ex leuitate, quantum remota possit etiam pertinere ad rem veneream, & ad copulam.

Ad alios casus de amplexibus, & osculis, quando fiunt ex leuitate, & ioco, de tactibus mamillarum foeminae, aut de intorquendis illius digitis, similiter ex leuitate, & de tangendis propriis verendis ex curiositate, similiter pater ex dictis: neque enim fiunt propter delectationem veneream, dum fiunt propter leuitatem, iocum, aut curiositatem.

Quo autem modo huiusmodi tactus, etiam propter delectationem sint liciti, aut non sint liciti inter sponfos de futuro, & quomodo possit peccari mortaliter per aspectus, aut verba turpia, dicemus infra; & quomodo actus copulae possit esse peccaminosus, etiam inter coniuges, dicemus in materia de matrimonio.

DISPUT. XV.

Quid sit dicendum de quibusdam tactibus in particulari, quoad grauitatem, aut leuitatem malitiae.

- 1. Proponitur difficultas tractanda.
2. Tactus partium verendarum ex affectu libidinis, & delectationis semper sunt peccatum mortale.
3. Sponfos de futuro non permittuntur tactum partium verendarum.
4. Tactus partium verendarum ex necessitate, v. g. medendi, non est peccatum.
5. Non tenetur quis pro curatione pati tactum in partibus pudendis.
6. Contractatio membrorum infantium non est necessario peccatum mortale.
7. Contractatio partium verendarum supra vestes, vel solum ex ioco, non est peccatum mortale.
8. Contractatio mamillarum foeminae ex ioco.
9. Contractatio suarum partium verendarum ex leuitate.
10. Contractatio partium verendarum bruti, etiam ad procurandum illi emissionem seminis.
11. Contractatio partium verendarum ex motu curio-

- rositatis, quomodo sit mortalis, aut venialis.
12. Tactus aliarum partium ex affectu delectationis, quae in illis sentitur, quomodo sit peccatum mortale.
13. Pati tactum impudicos est peccatum mortale.
14. Neque excusatur, si fiat ex metu.
15. Puella tenetur in conscientia positum resistere, quantum potest, vim inferenti; non autem est satis, si non consentiat, & non se accommodet sceleri.
16. Pati tactus ex se non impudicos, quomodo sit licitum.
17. Tactus, & oscula, quomodo sint licita inter sponfos de futuro.
18. Secundum aliquos, tactus, & oscula ex se non turpia, inter sponfos, neque etiam sunt peccatum veniale.
19. Secundum aliquos tactus non turpes sunt mortales, etiam inter sponfos.
20. Probatur rationibus.
21. Sponsalia tribuntur de praesenti ius ad tactum, & oscula ex se non turpia.
22. Sponsalia sub conditione in futurum pendente, non coherescunt tactum inter sponfos.

Et clarius, & distinctius constet, quando luxuria sit peccatum mortale, est operaeptium, vt in particulari id explicetur de quibusdam tactibus, de quibus potest esse aliqua difficultas.

Et quidem in vniuersum est praemittenda distinctio tactuum, in eos, qui sunt turpes ex ipso obiecto, vt, v. g. partium verendarum, & vicinarum verendis; & eos, qui ex obiecto non sunt turpes, vt, v. g. manuum, aut faciei: & vtrique possunt haberi, tam inter personas diuersi sexus, id est, inter matrem, & foeminam, inter se matrimonio non coniunctas, quam inter personas eiusdem sexus, vt, v. g. inter duos mares, aut duas foeminas; vel etiam secum ab vnoquoque, vt si quis tangat, & contrectet suas partes verendas; vel denique etiam extra eandem speciem, vt si quis tangat partes brutorum: & praeterea, postquam fuerit id explicatum de tactibus quasi actiuis, quos aliquis actiue habet ad alium, vel ad se ipsum, est etiam id explicandum de tactibus quasi passiuis, quos aliquis in se patitur, & non impedit ab aliquo alio: vt, si mulier, v. g. aduertat, se tangi quasi furtiue ab aliquo, & non se retrahat.

Primo igitur, de tactibus ex se turpibus certum est apud omnes, quod semper sunt peccatum mortale, si fiant ex motu libidinis, & ex illa delectatione, quae in illis sentitur, siue fiant inter personas diuersi sexus, siue eiusdem, vel etiam secum ab vnoquoque, vel cum brutis. Ita omnes communiter apud Azor. tom. 3. lib. 3. c. 2. in initio; Sayr. lib. 8. clau. reg. c. 6. num. 1. Lessium lib. 4. c. 3. dub. 8. num. 6. Nau. in Man. c. 16. num. 13. Sanchez lib. 9. de matr. disp. 46. num. 10. & 11. Et patet ex S. Thom. 2. 2. quest. 154. art. 4. cum enim partes verendae sint a natura institutae ad prolis procreationem, etiam delectatio, quae ex illis potest haberi, ex sua natura est ordinata ad copulam, & est venerea; & ideo consensus in illam, qui certe includitur in contractatione, & tactu huiusmodi partium, est semper mortalis, vt etiam patet ex dictis disp. proced. Vnde & inter sponfos de futuro communiter a Doctoribus non permittuntur, sicut neque permittitur ipsa copula, ad quam pertinet maxime de proximo, vt videre est apud Sanchez lib. 9. de matr. disp. 46. num. 11. & 12. & etiam inter ipsos damnantur peccati mortalis,

1. Proponitur difficultas tractanda.

2. Tactus partium verendarum ex affectu libidinis, & delectationis, semper sunt peccatum mortale.

3. Sponfos de futuro non permittuntur tactum partium verendarum.

mortalis, etiam si alij tactus aliarum partium, qui ex se non sunt turpes, vel omnino excusentur ab omni peccato, vel solum damnentur peccati venialis, vt dicemus infra.

Atque hinc fit, vt huius etiam contactus malitia diuersa sit pro diuersitate personae, ad quam habetur; & copulae, ad quam refertur, vt ex communi sententia notat Azor. tom. 3. lib. 3. cap. 25. quest. 5. Sayr. lib. 8. clau. reg. cap. 6. num. 1. & Sanchez lib. 9. de matr. disp. 46. num. 18. & patet ex Caiet. 2. 2. q. 154. art. 4. §. Ad euidenciam horum, & ex aliis: siquidem, si fiat inter personas diuersi sexus, refertur ad fornicationem, vel adulterium, vel stuprum, aut incestum, pro vt habuerit persona qualitas; & si fiat inter personas eiusdem sexus, refertur ad sodomiam, vt notat Sanchez disp. 46. cit. num. 8. & 12. & apud illum Graff. p. 1. dec. lib. 2. cap. 75. num. 10. & alij: & si fiat secum ab vnoquoque, refertur ad mollicitem, vt notat Armilla verb. impudicitia, num. 1. & ex illo Sanchez num. 14. & denique si fiat cum brutis, & similiter intendatur libido, & delectatio, refertur ad bestialitatem. Vnde non est admittendum, quod aliqui dicunt apud eundem Sanchez ibid. num. 19. omnes actus libidinosos coniugatorum, in quibus non fit effusio seminis, non pertinere ad adulterium, neque includere circumstantiam contra matrimonium necessarium, confitentem quia coniuges non habent dominium simpliciter sui corporis; sed solum seminis, per cuius commixtionem efficiuntur vna caro, & per quod vacant generationi, qui est finis praecipuus matrimonij. Hoc, inquam, non est admittendum: quia fides matrimonij non solum obligat potitiue ad actum copulae, & ad seminum commixtionem; sed etiam ad omnia illa, quae ordinantur ad copulam, vt sunt amplexus, & oscula, & tactus omnes venerei; & praeterea obligat negatiue ad abstinendum ab omnibus aliis actibus venereis, cum quibuscunque aliis personis, imò & ne cogitandum quidem de illis, vt notat Valq. 1. 2. disp. 1. 12. in fin. & Sanchez num. 19. cit.

Dixi autem, huiusmodi tactus ex se turpes, esse peccatum mortale, si fiant ex libidine, & ex delectatione: quia, si fiant ex alio motu, vel simpliciter sunt nullum peccatum, vel possunt esse solum peccatum veniale pro qualitate ipsius motui: vt enim patet ex S. Thom. 2. 2. quest. 154. artic. 4. contactus quicumque non est malus ex sua specie; sed solum ex fine, ad quem refertur: & si fiat ex necessitate, v. g. ad effectum medendi a Medico, vel Chirurgo, nullum peccatum est; etiam si illi suboriatur aliqua delectatio, aut motus turpis contra voluntatem, vt notat Less. lib. 4. cap. 3. dub. 8. num. 60. S. Anton. p. 2. tit. 5. cap. 1. §. 9. Sayr. lib. 8. cap. 6. num. 1. Nau. in c. Si cui. num. 12. & 13. de penit. d. 1. Et hoc modo ex sacris Canonibus licitum est, per inspectionem, vel aspectum mulierum probare, vtrum aliqua puella sit cognita a viro, cap. Nec aliqua. 27. q. 1. & cap. Proposuit. de probat. Et foemina, quae dicitur arcta, & ideo inepta alicui viro, potest fieri apta per incisionem a Chirurgo, vel ab alia foemina, vel alio modo per medicinam, cap. Fratrum. de sig. §. malef. Et communiter matres, sine vlllo scrupulo, tangunt partes secretas filiorum, si forte in illis laboret aliquo morbo, aut dolore: & idem fit in infantibus, aut senibus iam decrepitis, si forte non possint sese mouere, & laborent simili aliquo morbo, vt notat Nau. in c. Si cui. num. 13. cit. de penit. dist. 1.

4. Tactus partium verendarum ex necessitate, v. g. medendi, non est peccatum.

5. Et ex hoc sine honesto alicuius necessitatis non solum sunt liciti huiusmodi tactus inter personas eiusdem sexus, vt si tangat, v. g. virum vir, aut foemina foemina, sed etiam inter ipsos damnantur peccati mortalis,

nam foemina; sed etiam inter personas diuersi sexus, vt si tangat foeminam vir, aut virum foeminam: quantum enim foeminae, & praesertim puellae, non teneantur hos tactus pati, & praesertim a viris, & licite possint pudicitiam praesertim curationi, siquidem illam iure optimo pluris faciunt, quam ipsam vitam, & pertinet ad gradum heroicum castitatis, si quis malit mori, quam subire periculum alicuius delectationis, aut motus turpis; & denique quia non tenetur quis obedire Medico, & admittere medicinam, quando ab illa non minus abhorret, quam ab ipso morbo, aut etiam a morte, vt videre est apud Innoc. in cap. Tua nos. num. 4. de homine. Nau. in c. Si cui. num. 12. & 13. de penit. d. 1. cit. Less. lib. 4. cap. 3. num. 60. cit. certissimum tamen est, quod non peccant, si illos admittant ad huiusmodi effectum curationis, & ex morbi necessitate: & ex hoc capite quantum Nauar. loc. cit. bene, & laudabiliter dicit fecisse suo tempore, duas foeminas principes, quae, cum in partibus secretioribus laborarent cancro, noluerunt in illis admittere curationem Chirurgi, non tamen fecissent male, si admisissent.

Ex eodem capite honestatis finis, excusat Sanchez lib. 9. disp. 46. cit. num. 13. ex Nauar. in Summa Hispana, cap. 16. num. 11. eos, qui non ex libidine, aut concupiscentia; sed ex teneritudine amoris erga infantilem aetatem, suauissimè contrectant, & exofculantur ipsos rotos infantes, & a nallis eorum partibus abstinere: neque enim hic amor, aut contrectatio ad copulam pertinet, aut rem veneream; sed solum ad affectum, & amorem naturalem; & alioqui omnes ferè nutrices, aut matres damnandae essent peccati mortalis; & ad summum, si in hac contrectatione, aut exofculatione committatur excessus, solum erit peccatum veniale ex leuitate.

Contra verò ex malitia finis, solum leuis, & venialis, excusat idem Sanchez ibidem, num. 11. à peccato mortali, si quis tangat partes verendas alterius solum supra vestes, & capiat delectationem, non ex contractu immediato, quem forte cogitat de ipsis partibus, sed solum de mediato; & potius operetur ex leuitate, vt etiam supra diximus disp. 14. num. 17. Et similiter excusat à mortali num. 12. si quis ex leuitate, & tantum ioco arripit partes verendas alterius, vt cernuntur saepius facere in publicis viis, & plateis pueri, & iuuenes ex infima plebe: & num. 10. ex Nau. in Man. cap. 14. num. 42. vers. 19. si vir tangat per iocum mamillas foeminae: & num. 14. si quis tangat proprias partes verendas, similiter ex leuitate, vel vt calefaciat manus: & num. 15. si quis tangat partes brutorum, etiam contrectando, & contrectando, ad effectum emissionis seminis: quia communiter hic contactus brutorum non videtur proprie pertinere ad copulam inter homines, & pro uocatio seminis brutorum ad illud videndum, v. g. ex curiositate, non potest ex se habere maiorem malitiam, quam communiter habeat occisio bruti: siquidem solum est impeditio generationis illius, seu quasi occisio bruti possibilis; quod certè est minoris momenti, quam brutum actuale. Sed quantum fortasse hoc possit admitti, si spectetur ipsa rei natura, & appetitus naturalis in homine, qui solum est ad copulam intra eandem speciem humanam; non autem extra illam, & cum brutis; si tamen ex aliquo accidente per hunc contactum, & conficationem brutorum, excitetur aliquis ad libidinem intra suam speciem, vel etiam ad bestialitatem, & cum ipsis brutis; & hic etiam contactus sit venereus, & ex delectatione venerea, non est negandum, quod sit mortalis, & verè pertineat ad copulam brutalem, vt supra diximus num. 3.

Contra ius tactus in partibus pudendis.

6. Contractatio membrorum infantium non est necessario peccatum mortale.

7. Contractatio partium verendarum supra vestes, vel solum ex ioco, non est peccatum mortale.

8. Contractatio mamillarum foeminae ex ioco.

9. Contractatio suarum partium verendarum, ex leuitate.

10. Contractatio partium verendarum bruti, etiam ad procurandum illi emissionem seminis.

11. *Contrafactio partium verendarum ex motu curiofitatis, quomodo fit mortalis, aut venialis.*

Excusat præterea Less. lib. 4. c. 3. dub. 8. num. 62. §. Aduerte tamen. ex aliquorum sententia à culpa mortali, si quis tangat partes verendas, non causa delectationis, quam inde intendat, sed solius curiositatis, quæ ex se non est peccatura mortalis, si ab sit periculum pollutionis, aut consensus in copulam, vel in delectationem copulæ. Verùm hoc non placet Sanchez lib. 9. de matr. disp. 46. num. 11. saltem quando hi tactus fiunt inter personas diuersi sexus: quia ex ipsa rei natura multum excitant ad delectationem veneream, & ex se ad illam tendunt: & quanuis ab ipso tangente ad illam non referatur, adhuc tamen multum contrariantur honestati naturali; & maximam indecentiam ex se habent, & idèd fundant ex se ipsis malitiam grauem. Sed hæc quoque rationes, vel omninò, vel magna ex parte tam probant de huiusmodi tactibus inter personas diuersi sexus, quam inter personas eiusdem, vt patet ex dictis: & si ab sit periculum pollutionis, aut cõsensu, (quod certè communiter vix videtur abesse: & benè est aduertendum, vtrum reuerà ab sit,) & ab ipso tangente huiusmodi tactus, verè ordinentur, & efficiantur ad solam curiosam notitiam, falsum videtur, quòd multum contrariantur honestati naturali, & habeant notabilem indecentiam, & per illam fundent malitiam grauem: & idèd opinio Less. pro vt ab illo asseritur, non videtur reprobanda, quanquam hæc etiam curiositas, vt idem subdit, periculosa sit, & saltem propter periculum, quod communiter inducit, sit absolute cauenda, nec de facili excusanda à culpa mortali.

12. *Tactus aliarum partium ex affectu delectationis, quæ in illis sentitur, quomodo fit peccatum mortale.*

Secundò, de aliis tactibus, qui non sunt ex se turpes, vt, si quis, v. g. tangat manum, vel intorqueat digitos, vel brachium vellat, vel premat foeminæ pedem, negat Sanchez lib. 9. de matr. disp. 46. cit. num. 16. & 17. quòd communiter sint peccata mortalia, non solum quando fiunt ex sola leuitate, & ioco, vt vult Caiet. 2. 2. q. 154. art. 4. cit. circa solutionem ad 2. & in Summa, verb. chorea, in fine. Armilla 10. Tabiena verb. osculum. Nauat. c. 14. num. 42. vers. 19. sed etiam, quando fiunt ex illa delectatione, quæ in illis sentitur, quamuis Caiet. & Tab. id negent: neque enim videntur ita de proximo pertinere ad copulam, sicut amplexus, & oscula; & alioqui nulla esset differentia inter hos tactus, & alios ex se grauiores, & turpiores, si vtrique sufficerent ad constituendum peccatum mortale, & citat pro hac sententia etiam Nauar. cap. 14. num. 42. vers. 19. cit.

Verùm hoc non est admittendum, si delectatio, quæ ex illis capitur, & propter quam fiunt, sit venerea, id est, causata per diffusionem spirituum subseruientium generationi, & calefacientium, & terentium nervos certarum partium, & efficientium in illis pruritus, qui sit leniendus per resolutionem, & fluxum seminis, vt supra diximus disp. 14. ex Hippocr. Galeno, & Aristotele; & idèd hi etiam tactus sint libidinosi, iuxta doctrinam ibi explicatam num. 6. ex S. Thom. 2. 2. q. 154. art. 4. neque enim in hac delectatione venerea potest dari materiæ leuitas, cum sit ipsamet delectatio copulæ, & ex sua natura ad illam pertineat, tanquam inchoatio, & quasi pars, vt ibi docuimus. Vnde & S. Thom. art. 4. cit. & Caiet. ibidem, & S. Anton. 2. par. tit. 5. c. 1. §. 9. & Sot. in 4. d. 34. q. 1. art. 2. & Azor. p. 3. lib. 3. c. 2. §. hac opinio est vera. & Less. lib. 4. c. 3. dub. 8. n. 59. & omnes communiter, vniuersaliter damnant peccati mortalis omnes tactus libidinosos, neque distinguunt, quando sunt ex se turpes, vel non sunt, quam negandum non est, quando sunt ex se turpes, spectare aliquo modo magis de proximo ad copulam, & intra latitudinem peccati mortalis fundare

maiolem malitiam, quod satis est, vt inter illas sit aliqua differentia.

Tertio, quod diximus de tactibus actiuis, eorumque honestate, aut turpitudine, dicendum est etiam de passiuis: neque enim licitè potest iuuenis aliquis, aut puella illos pati, quando sunt ex se turpes, & permittere, vt secretò tangantur, v. g. in partibus pudendis; sed omninò tenetur se retrahere, & omninò impedire huiusmodi tactus, etiam clamando, sicut fecit Susanna, Dan. 13. & omni modo resistendo: quia, vt dicitur ad Rom. 1. non ij solum digni sunt morte, qui faciunt aliquid turpe, sed etiam qui consentiunt faciendis: & vt dicitur Deuter. 22. non ille solum dignus est morte, qui opprimit virginem alteri desponsatam; sed etiam ipsa virgo, si opprimitur in ciuitate, & non clamat. Ita S. Anton. 2. par. tit. 5. c. 1. §. 9. Caiet. 2. 2. q. 154. art. 4. in fin. Sylu. verb. delectat. q. 4. Sanchez lib. 9. de matr. disp. 46. num. 11. Azor. tom. 3. lib. 3. c. 2. §. quest. 4. Less. lib. 4. c. 3. dub. 8. num. 64. Nau. in Man. c. 16. n. 13. Graff. in decis. par. 1. lib. 2. c. 7. §. num. 11. & seqq. Nec quoad hoc potest excusari vllò metu, etiam alioqui graui, v. g. infamiae, quam sibi, vel alteri timeat, si forte clamat, vel grauis inimicitiae, aut mortis, quam alter minetur, nisi taceat, vt specialiter aduertit Caiet. & Graff. quia, vt diximus supra, dum ageremus de metu, lib. 1. disp. 15. num. 9. metus quantumuis grauis, non excusat à culpa in iis, quæ sunt intrinsecè mala, vt certè est, quòd quis permittat alteri absum suum corpus. Vnde non videtur admittendum, quod habet Sot. lib. 5. de iust. quest. 1. art. 5. §. Quòd si hic obiter queratur, & ex illo Nau. in Man. c. 16. num. 1. & 13. puellam non teneri in conscientia, quantum potest, resistere vim inferenti; sed solum teneri non consentire, & non se sceleri accommodare; & idèd non peccate mortaliter, si ex metu taceat, aut manus in illum non iniiciat, cum tamen possit. A qua sententia non videtur discrepare etiam Less. lib. 4. cap. 3. num. 64. cit. in fin. vbi ait, teneri vnquamque sub mortali ad vitandos contactus passiuos turpes, si potest; & tunc dici non posse illos vitare, quando sine graui incommodo non potest, quod, scilicet, præponderet, aut sit æquale ipsi perpeffioni contactus, & violationis; vt, v. g. si impendat periculum mortis, aut infamiae, vel amissionis bonorum. Quòd verò hoc totum non sit admittendum, probatur ex ratione iam facta de metu, qui non excusat à culpa in iis, quæ sunt intrinsecè mala, cum ad contrahendum culpam mortalem possit sufficere etiam voluntas coacta, c. meritò. 15. quest. 1. & potius debeat quis vniuersa mala pati, quam rei intrinsecè male consentire, c. ita no. 32. quest. 5. & c. sacris. de his, quæ vi. cum enim voluntarium non illud solum dicatur, quod est à voluntate, in quantum est agens; sed etiam illud, quod est à voluntate, in quantum non est agens; & illud primum dicitur voluntarium directum, & hoc secundum indirectum, vt patet ex S. Thom. 1. 2. q. 6. art. 3. & explicauimus supra lib. 1. disp. 5. etiam hæc perpeffio turpis contactus erit voluntaria indirectè, si voluntas possit illam impedire, & non impediat, quemadmodum & nauat est voluntaria submersio nauis, si pro illa gubernanda, & non submergenda non agat. Vnde aperta videtur implicancia, quòd possit puella non esse consentiens suæ violationi, si solum sceleri non se accommodet, vt vult Sor. si enim præterea ad illam impediendam posituè non agat, & clamoribus, & membris corporis se non iuuet, cum possit, adhuc violatio in illam referetur, in quantum non est agens, & erit illi voluntaria indirectè, & ipsa indirectè in illam consentiet, & cum

13. *Pati tactum in partibus pudendis, est peccatum mortale.*

14. *Neque excusatur, si sit ex metu.*

15. *Puella tenetur in conscientia resistere vim inferenti, non autem est sceleris, si non consentiat, & non se accommodet sceleri.*

cum sit intrinsecè mala, omninò erit culpabilis, non solum in foro exteriori, quod Sotus concedit; sed etiam in foro conscientie, quod ille negat.

Si tamen contingeret inferri puellæ ad hos turpes tactus cum illa habendos, non solum metum grauem, sed vim absolutam, & certò aduerteter, quòd non posset se expedire, siue per clamores, siue per quascunque alias resistentias corporales, fortasse doctrina Soti posset admitti: quia non videtur posse esse obligatio sub mortali ad sumenda aliqua media, quando sciuntur esse insufficientia ad aliquid finem. Et reuertè in hoc casu de vi absoluta illam admittit Nau. cap. 16. num. 1. cit. quanquam optimum esset etiam in tali casu non omittere resistentias, & clamores; tum, quia non potest communiter esse certum, quòd hæc media non sint futura sufficientia ad impediendum vim, qui est finis per se intentus; tum verò, quia saltem erunt sufficientia ad declarandam exteriori vim, ex qua sustinentur illi contactus, & quòd sint verè inuoluntarij ab extrinseco, vt explicauimus lib. 1. disp. 15. n. 2. & 5.

16. *Pati tactum ex se non imputabile, quomodo sit licitum.*

Si verò contactus, quos aliquis patitur, non sint ex se turpes, videndum est, vtrum saltem sint turpes ex intentione tangentis, & vtrum de hac intentione certò constet illi alteri, qui patitur: primò enim, si fiant ex aliqua iusta causa, v. g. ex consuetudine patriæ, vel ex vrbaniitate, vt quando eunti, aut redeunti ex itinere, datur manus, vel etiam osculum, præsertim inter consanguineos, & nulla appareat sufficientia coniectura de mala intentione alterius, nullo modo peccat, qui absolute illos patitur, & admittit, & se non retrahit, vt illos impediatur, quia omninò liciti sunt, tam respectu agentis, quam respectu patientis, vt patet ex dictis supra: si verò conseruetur quidem fieri ex consuetudine patriæ, sed hic & nunc rationabiliter possit dubitari, vel etiam certò constet illi, qui patitur, de mala intentione tangentis, debent saltem ex debito charitatis impediri, si commode possunt, neque tacendo, aut immobiliter se habendo, est danda alteri opportunitas, opere ipso exteriori contactus explendi cum altero suam libidinem: si tamen patienti imminet, vel ex clamore, vel ex retractione sui aliquid malum notabile, v. g. infamia, aut scandalum, & offensio aliorum, vel etiam grauis inimicitia, omninò cessat huiusmodi obligatio, & sine vllò peccato potest pati tales contactus, dummodo ab sit periculum pollutionis, aut consensus etiam ex parte patientis in delectationem veneream: quia enim ex se liciti sunt, & solum ex intentione, & malitia tangentis sunt illiciti, qui illos patitur, & admittit, admittit aliquid ex se licitum, vel saltem non illicitum, & ad malam intentionem alterius solum se habet permissiuè & negatiuè, quando illam non potest sine magno suo incommodo impedire: & quemadmodum in aliis multis, quod alter facit mala intentione, & cum peccato, potest alter recipere, aut pati bona intentione, & sine peccato, vt, v. g. mutuum, quod ab vsurario requirente vsuras, datur illicitè, & à mutuario accipitur licitè; iuramentum, quod ab homine infideli præstatur illicitè per falsos Deos, & à fideli licitè petitur; artificiu, quod ex se potest habere bonum, & malum vsu, vt est, v. g. gladius, & sagitta; & idèd ab artifice licitè fit, etiam si ab alio accipiat, & vsurperur illicitè, vt habetur ex S. Thom. 2. 2. quest. 169. art. 2. ad 4. & plura alia: ita & in casu præsentis de tactibus ex se licitis, potest accidere, vt vnus licitè illos sustineat, & sine peccato, si sub sit rationabilis causa non se retrahendi, etiam si alius illicitè, & cum peccato illos efficiat, & ex mala sua intentione ad libidinem re-

Baldelli Theol. Moral.

ferat. Et ita docent omnes Authores supra citati num. 13. S. Anton. Caiet. Syluest. Azor. Less. Graff. Et eadem ratio est, vt subdit Caiet. ibidem, si mulier non omittat, v. g. ire ad Ecclesias, aut opera sua facere in aliquo loco; quia aduertit videri se ab aliquo ad concupiscentiam in illa via, aut in illo loco: neque enim dicenda est vllò modo peccare, si alioqui ex rationabili causa illa faciat, cum ambulatio ad Ecclesiam per talem viam, vel mansio, & operatio in tali loco, non sit ex se res illicita, & solum proueniat ex malitia alterius, quòd inde sumat occasionem libidinis.

17. *Tactus, & oscula quo modo non sint licita inter sponfos de futuro.*

Denique hæc, quæ diximus de tactibus ex se turpibus, aut non turpibus, tam actiuis, quam passiuis, eorumque turpitudine, aut honestate, intelligi debent vniuersaliter pro omnibus personis, quæ sunt soluta ab omni vinculo matrimonij: quo autem modo inter cõiuges de præsentis possint esse liciti, aut illiciti tactus, etiam turpes, siue ad sit periculum pollutionis extra copulam, siue ab sit; non est huius loci; sed tractabitur, Deo volente, in materia de matrimonio; & interim legi potest Sanchez lib. 9. de matr. disp. 45. Magis spectat ad præsens negotium, quomodo sint liciti, aut illiciti inter sponfos de futuro, siue ponantur contraxisse sponsalia purè, & absolute, siue sub aliqua conditione, quæ adhuc non sit purificata & impleta.

Sed breuiter dicendum est, tactus, qui sunt ex se turpes, etiam inter sponfos de futuro, esse illicitos, & peccatum mortale: eos verò, qui non sunt ex se turpes, posse esse omninò licitos, si fiant ex fine beneuolentiae, & coniunctionis animorum; sed posse etiam esse illicitos, saltem venialiter, si fiant ex fine delectationis, & ab sit periculum pollutionis, vel vltioris turpitudinis, aut consensus in illam. Ita Caiet. 2. 2. quest. 154. art. 4. §. In responsione ad 2. & in Summa, verb. Sponsalia. Nauat. in Man. cap. 14. num. 18. & cap. 16. num. 12. Graff. 1. par. decis. lib. 2. cap. 82. num. 5. Tolet. lib. 5. cap. 14. num. 2. Rebell. de oblig. iust. p. 2. lib. 3. quest. 19. sect. 2. Azor. p. 3. lib. 3. cap. 25. quest. 3. Valen. 2. 2. disp. 9. quest. 3. puncto 3. ad fin. §. Sentit tamen. Less. lib. 4. cap. 3. num. 58. §. Tertio. Sanchez lib. 9. de matrim. disp. 46. & seqq. & apud ipsum alij plures.

Prima pars de tactibus ex se turpibus admittitur communiter ab omnibus, & patet ex Sanchez disp. 46. cit. num. 11. & 42. Et ratio est: quia ex se huiusmodi tactus partium verendarum sunt ipsa proxima preparatio, & dispositio ad copulam; & idèd ex ipsa rei natura non possunt alicui esse liciti, nisi illi sit licita ipsa copula, quales tamen sunt soli coniuges, inter quos per verba de præsentis est facta perfecta traditio corporum.

Secunda pars de tactibus ex se non turpibus, quòd possint esse liciti, & sine culpa, etiam veniali, si fiant ex solo fine beneuolentiae, & coniunctionis animorum; similiter est communis, vt videre est apud eundem Sanchez disp. 46. cit. n. 48. cum enim ex S. Thom. 2. 2. quest. 154. art. 4. possint esse liciti inter quoscunque, si fiant ex rationabili & iusta causa; potiori ratione dici debent esse liciti inter sponfos ex causa iam dicta, vt mutus amor seruetur & foueatur in ordine ad matrimonium, cum hæc sine dubio sit causa maximè iusta, & rationabilis. Vnde, quod habet Hentiq. lib. 1. de matrim. cap. 19. num. 4. in fin. amplexus & oscula cum desponsata de futuro ad beneuolentiam iam non debere permitti, quia sponsalia iam non transeunt in matrimonium per copulam affectu maritali secutam, non videtur vllius momenti contra hanc partem conclusionis: quia non idèd permittuntur, quia sponsalia trãscant

B B 2

in

in matrimonium; sed, quia benevolentia & coniunctio animorum est ex se sufficiens causa ad illos honestandos.

Tertia pars, quod saltem sint peccatum veniale, si fiant causa delectationis, & absit periculum, expressè asseritur à Caiet. *arr. 4. cit.* & Sanchez *disp. 46. num. 51*. Et ratio est: quia, quemadmodum inordinatio aliqua est etiam inter coniuges, si actus per se ordinati à natura ad procreationem prolis, vt est, v. g. actus copulæ, referantur ad delectationem, & solum fiant causa delectationis; ita & inter sponfos, si actus, qui conceduntur ad coniunctionem animorum, & ad benevolentiam, similiter ab illis exercentur propter delectationem, & idè non possunt non esse saltem peccatum veniale.

18. *Secundum aliquos, tactus, & oscula ex se non turpia inter sponfos, neque etiam sunt peccatum veniale.*

Neque oppositum existimandi sunt velle ij, qui asserunt absolute, huiusmodi tactus, & delectationes, quæ ex illis sequuntur, esse licitas sponfis, vt Nau. Graff. Tol. Valen. *Less. locis cit.* vel enim absolute id asserunt, supponendo quod fiant propter debitum finem, id est, propter benevolentiam, quo certè modo, sunt simpliciter liciti, & neque etiam sunt peccatum veniale; vel certè dum asserunt absolute, quod sunt liciti, intelligi debent solum velle, quod non sint peccatum mortale, vt notat Sanchez *num. 51. cit.*

19. *Secundum aliquos, tactus non turpes sunt etiam inter sponfos.*

Dixi autem, huiusmodi tactus posse esse illicitos, saltem venialiter: quia non desunt, qui putent, eos esse illicitos etiam mortaliter, sicut & sunt communiter inter alios quoscumque solutos ab omni vinculo matrimonij, siue de presenti, siue de futuro, pro qua sententia potest citari non solum Rebell. *de oblig. part. 2. lib. 3. q. 19. sect. 2. cit.* vbi ex professo illam probat, & aliqui alij recentiores docti apud Sanchez *disp. 46. num. 47.* sed etiam Palud. *in 4. dist. 3. q. 3. art. 2. num. 17.* & Supplem. Gabr. *ibid. q. unica. art. 3. dub. 2.* qui asserunt, huiusmodi tactus idè esse peccata mortalia inter solutos; quia inter illos copula ipsa est mortalis: quæ certè ratio, si quid probat, etiam probat de sponfis, vt ex se patet. Et præterea potest citari Caiet. *in Summa, verb. impudicitia, & verb. osculum, Sor. in 4. d. 34. q. 1. art. 2. ad finem, vers. ex quo fit.* & aliqui alij apud Sanchez *num. 47.* qui absolute asserunt, eos esse peccata mortalia inter omnes, præterquam inter coniunctos matrimonio, quales certè non sunt sponfi: & denique potest citari Henric. *lib. 11. de matr. c. 19. num. 4.* paulò antè cit. vbi ait, cum filia de futuro desponsata amplexus, & oscula fuisse olim concessa à virtis doctis; nunc verò ius ad huiusmodi quia iam sponsalia per copulam affectu maritali habitam, non transeunt in matrimonium: quæ ratio similiter probat, quod non sunt licita, nisi in matrimonio.

20. *Probatum rationibus.*

Et ratio videtur esse, quia delectatio venerea, quæ potest percipi per amplexus, tactus, & oscula, est ipsamet delectatio copulæ, vel saltem illius inchoatio, & quasi pars, vt supra diximus *disp. 15.* & hinc prouenit, vt consensus in illam extra matrimonium semper sit mortalis, cum sit formaliter ipse consensus in copulam: sit enim hæc delectatio etiam inter sponfos per diffusionem spirituum subseruientium generationi; & potest etiam illa pertinere ad excitandum prurium, terendo neruos; & ad causandam resolutionem & fluxionem feminis, & per consequens etiam inter ipsos sponfos est ipsa inchoatio delectationis copulæ, & illicita.

Et confirmatur: quia sine dubio hic consensus in oscula, & in amplexus magis accedit ad copulam, quam accedit consensus in delectationem vt cogitata, quæ appellatur delectatio morosa; quare

cum hæc etiam inter sponfos de futuro sit mortalis, erit mortalis etiam ille.

Neque obstat, quod sponsalia sint inchoatio quedam matrimonij, & idèd possint cohonestare illas delectationes, quæ sunt inchoatio delectationis copulæ, quæ propriè est delectatio matrimonij. Nam contrà est, quia quemadmodum in aliis contractibus, promissio de contractu celebrando in futurum non tribuit de presenti vllum ius ex iis, quæ consequuntur ad contractum de presenti; neque is, cui promisi, v. g. vendere fundum, aut equum meum, potest illo licitè vti, antequàm re ipsa cum illa perfecerim venditionem, imò & fecerim traditionem: ita & in sponsalibus, quæ nihil sunt aliud, nisi promissio de futuro matrimonio, & futura traditione corporum, non potest de presenti acquiri vllum ius contrahendi, osculandi, & amplexandi, vel quomodocumque vtendi promisso corpore, antequàm per ipsum contractum matrimonij de presenti sit plene translatum quasi dominium corporum, & facta traditio.

Sed quauis negari non possit, quod hæc etiam sententia sit probabilis, & absolute tutissima, & optimum sit, vt etiam sponfi de futuro abstineant ab huiusmodi tactibus, & osculis, & amplexibus, idque secundum omnes sit illis etiam debitum, quando est periculum pollutionis, vel consensus in vltiorem turpitudinem, vt iam diximus, (quod certè periculum, vel est semper, vel vt plurimum,) multò tamen est probabilius, quod communitè docent Doctores, & iam asseruimus in 3. parte conclusionis, huiusmodi tactus, & oscula, & amplexus inter sponfos de futuro, si sint illiciti ex finis inordinatione, vt, v. g. quia referantur ad delectationem, cum debeant referri, saltem primariò, ad benevolentiam & coniunctionem animorum, esse peccata mortalia, sed solum venialia. Et ratio est: quia cum sponsalia sint promissio futuri matrimonij, & inchoatio quedam illius, non solum tribuunt de presenti ius ad rem, id est, ad corpus sponsæ, prout distinguitur à iure in re, id est, in corpore, quod plene acquiritur pro ipsum matrimonium de presenti contractu; sed etiam tribuunt similiter de presenti facultatem, aut ius ad eas actiones, quæ sunt quasi præambula ad actum matrimonij, & ad copulam, & sunt quasi inchoatio quedam illius, vt notat Sanchez *lib. 9. d. 46. cit. n. 48. & 56. vers. Ad vltimum dic. volentibus, scilicet, liberè, & licitè* ipsi sponfis, per ipsam consensum sponsalium sibi mutuo dare hanc facultatem, & ius ad huiusmodi actiones, & delectationes præambulas, vt bene interpretatur communior sensus Doctorum; & tales actiones præambulae sunt huiusmodi tactus, & oscula, & amplexus, alioqui non turpes; & inordinatio, quam habent postea ex circumstantia finis indebiti, non est nisi leuis, & venialis, sicut etiam est inter coniuges de presenti: sicut enim matrimonium de presenti contractum cohonestat substantiam actus copulæ, & dum tribuit de presenti ius ad copulam ordinatè habendam, facit, vt copula solum sit venialis, si postea habeatur inordinatè, propter finem indebitum; ita & sponsalia cohonestant substantiam tactuum, & amplexuum; & dum tribuunt de presenti ius ad illos ordinatè habendos, similiter faciunt, vt solum sint veniales, si postea habeantur inordinatè, propter finem indebitum solius delectationis; nam, quemadmodum coniuges ante reformationem decretam in Tridentino liberè, & licitè poterant per solos consensus mutuos de matrimonij contractu, sibi tribuere de presenti ius ad copulam, & modò id possunt seruatis tantum

21. *Sponsalia tribuunt de presenti, ius ad tactum, & oscula, & amplexus, non turpia.*

tantummodo certis solemnitatibus quoad presentiam Parochi, & testium: ita & poterant, & modò etiam possunt per solos consensus mutuos de sponsalibus sine aliis omnibus solemnitatibus sibi tribuere ius ad tactus, & amplexus, & oscula, alioqui non turpia, & de facto id tribuunt, cum sint preparatio quedam, & dispositio ad copulam futuram post contractum matrimonij de presenti, & idèd non est, quod dicantur esse illis hæc prohibita sub mortali.

Et per hæc patet ad rationes in contrarium allatas: quauis enim delectatio huiusmodi tactuum sit inchoatio quedam, & quasi pars delectationis ipsius copulæ; est tamen ab illa omninò diuisibilis, & separabilis, nec semper, & necessariò ad illam pertingit, eamque trahit; & idèd bene potest aliquibus esse licita de presenti, quibus est licita copula de futuro, si, scilicet, illis sit licita preparatio, & dispositio ad copulam de futuro; & pensatis omnibus nõ debeat trahere secum periculum copulæ, aut pollutionis, vel turpitudinis de presenti: quia, scilicet, ardor concupiscentiæ non est magnus, nec magna est commotio spirituum, per quam fit huiusmodi delectatio. Vnde, quod dicitur delectatio tactuum esse illicita iis omnibus, quibus est illicita delectatio copulæ, debet intelligi, tam pro tempore presenti, quam pro futuro: quo tamen modo delectatio copulæ pro tempore futuro non est illicita inter sponfos.

Ad confirmationem respondeo, sicut sponsalia cohonestant delectationem tactuum ex se non turpium, quandiu ab illis abest periculum pollutionis, aut consensus in vltiorem turpitudinem, & non sit magna commotio, & magnus ardor concupiscentiæ: ita & cohonestant delectationem cogitationis, dummodo similiter ab illa ab sit de presenti periculum pollutionis, aut consensus; ac proinde non potest ex delectatione cogitationis sumi argumentum contra delectationem tactuum, & vtraque sponfis est concedenda, si ab sit periculum pollutionis, aut consensus vltioris, quod semper est bene considerandum. Neque hoc, quod modò asseruimus, est contra illud, quod supra diximus *disp. 15.* non dari in delectatione venerea paruitatem materiæ: neque enim ibi disputauimus, vtrum in tali delectatione possit dari paruitas secundum esse physicum, vt, v. g. quando sit parua commotio spirituum; sed solum asseruimus, non dari paruitatem secundum esse morale, & omnem huiusmodi delectationem deliberatè quasitam esse mortalem, nisi excusetur per honestatè matrimonij, aut sponsalium; idque saltem propter periculum, in quod inducit, & propter moralem impossibilitatè distinguendi prædicè in re tam lubrica, commotionem spirituum paruum, aut magnam, vt dicitur in decreto ibi allato pro nostra Societate, est pro certo habendum.

Ad illud, quod additur de aliis contractibus, patet ex dictis: si enim venditor fundi, v. g. promittendo venditionem consentire, vt emptor aliquem vsum illius haberet etiam ante stipulationem venditionis, & ante plenam translationem dominij per traditionem ipsius fundi, nihil committeret contra naturam contractus, & emptor licitè posset illos vsum habere ex fundo, etiam ante acquisitum plenum dominium illius per stipulationem venditionis, & per traditionem; & promissio illa simul tribueret de presenti ius fundo vtendi per certos vsum promissos, & pro futuro ius ad fundum habendum in omnem vsum. Ita autem se res habet de facto in sponsalibus, vt iam diximus; & idèd mirum non est, si sponfi licitè possint vti se inuicem, quoad tactus non turpes, etiam ante contractum matrimonium

Baldelli Theol. Moral.

de presenti nõ possint vti se inuicem quoad omnem vsum: & disparitas quoad sponsalia, & quoad promissiones aliorum contractuum, solum est quoad id, quod cõtingit de facto; quia, scilicet, per sponsalia de facto conceditur ex libera voluntate ipsorum contrahentium & promittentium aliquis vsum per tactus non turpes, cum tamen per promissionem aliorum contractuum similiter de facto nullus vsum concedatur, sed omnis vsum referuetur, vsque ad celebrationem contractus promissi, vt notat Sanchez *lib. 9. de matrim. disp. 46. num. 56. vers. Ad vltimum.* Verum hoc ipsum, quod dicimus de sponsalibus, tribui per illa aliquod ius de presenti ad huiusmodi tactus, solum debet intelligi de sponsalibus, quando contrahuntur pure, & absolute; non autem sub conditione in futurum pendente, & quando personæ contrahentes non sunt impeditæ, ita vt indigeant dispensatione Pontificis, & sponsalia inter ipsos solum contrahuntur sub reseruatione talis dispensationis: in his enim casibus, quia validitas, & effectus sponsalium suspenditur vsque ad tempus purificatæ conditionis, vel impetratæ dispensationis, & interim ne sponsalia quidem sunt, vt ex communi sententia notat Sanchez *lib. 5. de matr. disp. 5. m. 2. 2. nõ possunt interim tribuere vllum ius, aut tactus cohonestare, vt idem subdit num. 38. & seqq. & apud illum Sor. in 4. d. 29. quest. 2. art. 1. ad fin. vers. Hoc tamen addiderim, & alij.*

22. *Sponsalia sub conditione in futurum pendente non cohonestant tactus inter sponfos.*

DISPUT. XVI.

Quid sit dicendum de aspectibus inhonestis, quoad grauitatem, aut leuitatem culpæ.

1. *Aspectus turpes, si fiant causa delectationis, sunt peccatum mortale.*
2. *Aspectus turpes ex causa necessitatis non sunt peccatum.*
3. *Si fiant ex ioco, aut ex vana curiositate, & absit periculum consensus, & lapsus, non sunt mortale.*
4. *Facere coram se nudari feminam, quomodo sit peccatum mortale.*
5. *Si quis aspiciat verenda femina sub veste tenuissima, peccat mortaliter.*
6. *Si quis aspiciat feminam nudam breuissimo tempore, si sit valde puer, aut valde senex, vel complexionis frigidissime, non peccat mortaliter.*
7. *Si quis aspiciat natantes nudos.*
8. *Si aspiciat sua propria verenda.*
9. *Si aspiciat verenda, aut copulam brutorum.*
10. *Aspectus ex se turpes sunt exprimendi in confessione in propria specie.*
11. *Aspectus non ex se turpes non sunt peccatum mortale.*
12. *Sinere se videri ad malum finem, quomodo sit peccatum.*
13. *Puella, que sinunt se videri ab amatoribus, vt illis nubant, non peccant.*

De X dictis de tactibus facile potest colligi, quid sit dicendum de aspectibus, si etiam hi habeantur ex affectu luxuriæ, & ex inordinato amore delectationis. Possunt autem etiam aspectus, sicut & tactus, vel esse ex se turpes, vt si aspiciantur, v. g. partes verendæ, aut vicinæ verendis, vel etiam aspiciantur ipse actus concubitus; vel non ex se turpes, vt si aspiciantur facies, pectus, brachia, crura: & possunt esse, vel inter personas eiusdem sexus, vel

vel inter personas diuersi sexus, vel etiam cum brutis, & in specie diuersa; vel denique potest quicumquam illos habere secum ipse, & non cum alio. Et quidem si ex intentione aspicientis ordinentur ad vltiorem turpitudinem, v.g. ad copulam, vel sit periculum, ne sequatur pollutio, aut praestetur consensus alicui actui, aut delectationi ex se mortali, non est dubium, quod etiam aspectus sint censendi mortales, iuxta illud Christi Domini Matth. 5. *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam meretricis est eam in corde suo.* Et probatur manifeste ex aspectu ipsius Dauid, quo aspexit Bethsabee se lauauit in solario domus suae, 2. Reg. 11. & requisit, quae esset mulier, & tulit eam; & ex aspectu duorum senum, quo aspexerunt Susannam lauauit se in pomatio viri sui, Dan. 13. & exarserunt in concupiscentiam eius. Et hoc saltem modo sunt intelligendi illi Doctores, qui indistincte, & eodem modo loquuntur de aspectibus, & de tactibus, & absolute pronunciant, quod sint peccatum mortale, si habeantur animo libidinoso, vt S. Anton. 3. par. tit. 16. c. 1. §. 10. Sylu. verb. delectatio, q. 4. Tab. eod. q. penult. & alij apud Sanchez lib. 9. de matr. disp. 46. num. 21. Si vero ex intentione aspicientis non ordinentur ad vltiorem turpitudinem, sed solum intendatur illa ipsa delectatio, quae potest ex illis haberi, & in illa stantur:

1. Aspectus turpes, si sunt causa delectationis, sunt peccatum mortale.

Primo, certum videtur, quod aspectus ex se turpes, vt, v.g. ipsius actus copulae, vel partium venerandarum, praesertim inter personas diuersi sexus, vel partium vicinarum verendis, sint peccatum mortale. Ita S. Anton. 2. par. tit. 5. c. 1. §. 7. Sylu. verb. delectatio, in fin. Nau. in Man. cap. 14. n. 36. vers. Quinto, & num. 42. vers. Decimonono. Azor. p. 3. lib. 3. cap. 25. q. 1. Sanchez lib. 9. disp. 46. num. 23. & 29. & alij apud ipsum, quia, vt dicitur cap. Nec solo. 32. q. 5. ex S. August. *Non sunt dicendi animos habere pudicos, qui habent oculos impudicos, cum impudicus oculis impudici cordis sit nuncijs; & corda impudica se invicem sibi nunciant conspectu mutuo, etiam lingua tace; & fugiat castitas ipsa de moribus, etiam intacta corporibus, ab immunda violatione, quando secundum concupiscentiam carnis alterutro delectantur ardore.* Et ratio est: quia, quauis delectatio, quae habetur per sensum visus, non sit per se, & formaliter venerea, sicut est illa, quae habetur per sensum tactus, quam supra diximus esse formalem ipsam inchoationem, & quasi partem delectationis copulae: est tamen venerea causaliter, cum ad sensationem visus circa obiectum turpe, maxime excitetur imaginatio & appetitus, & ad nutum illius diffundantur spiritus subseruientes delectationi venereae, eamque causent, vel saltem ad illam notabiliter influant, & disponant, quod certe non potest non ab illa participare malitiam grauem, & culpam mortalem. Et quod docuit Aristoteles de sensu & sensibili c. 5. & lib. 3. Ethic. c. 10. & in probl. sect. 18. q. 7. delectationes omnes membrorum, vel esse formaliter ipsas delectationes gustus, & tactus, vel ad eas refertur, & ordinari, vt ad finem; & canem, v.g. non delectari odore leporis, aut leonem mugitu bonis, vel cerni aspectu; sed solo esu, & pastu carnis, & solum in ordine ad hanc voluptatem gustus esse alias voluptates auditus, visus, & odoratus; idem videtur posse dici in hominibus de ius delectationibus, quas capiunt ex aspectibus turpibus: neque enim illis delectantur per se, & ratione proportionis, quam habeat tale obiectum cum potentia, sicut contingit in colore, v.g. viridi, aut in pictura; sed solum delectantur in ordine ad tactum, & propter delectationem veneream, ad quam

referuntur, & ad quam disponunt media imaginatione, & appetitu, quem mouent.

Secundo, quod supra diximus de tactibus turpibus, quod omnino excusentur a culpa, si fiant causa necessitatis, v.g. ad medendum, vel ex motiuo honesto, v.g. ex tenetudine amoris erga infantilem aetatem, qualem tenetudinem habent matres, v.g. aut nutrices; & quod excusentur a culpa mortali, si fiant ioco, vel ex vana curiositate, dummodo absit periculum vltioris consensus in turpitudinem, potiori ratione debet intelligi etiam de aspectibus, & similiter etiam hi vel excusantur ab omni culpa, si fiant ex necessitate, aut alio motiuo honesto, vel excusantur a culpa mortali, si fiant ioco, aut ex vana curiositate, & non ex affectu delectationis & libidinis, dummodo similiter absit periculum pollutionis, aut consensus vltioris. Et quauis Sanchez disp. 46. n. 23. cit. damnet culpam mortalem aspectus partium venerandarum inter virum, & foeminam, quando sunt abique vigente necessitate, etiam ex sola curiositate: quia, scilicet, tales aspectus extra casum necessitatis sunt notabiliter contra honestatem naturalem, & sunt vrgentissimus luxuriae stimulus, & maximo illius periculo exponunt, idque Sanchez asserat consequenter ad ea, quae dixerat eadem disp. 46. num. 11. etiam de tactibus ex se turpibus inter virum, & foeminam, quando sunt causa curiositatis, vt supra retulimus disp. 15. num. 11. nos tamen, quia ratione id ibi non admittimus de tactibus, & cum Lessio lib. 4. c. 3. num. 62. & alij asserimus, probabile esse, quod non sint peccatum mortale, si fiant ex sola curiositate, & absit probabile periculum deterioris consensus; eadem ratione debemus id non admittere de aspectibus, qui sine dubio ex proprio genere minus pertinent ad rem veneream, quam tactus, vt etiam concedit ipse Sanchez num. 22. praecedente. Bene tamen debet aduertiri, quod etiam ibi monuimus, vt reuera absit periculum vltioris consensus & turpitudinis; & verum motiuum, tam in tactibus, quam in aspectibus huiusmodi, sit solus iocus, aut sola vana curiositas, non autem sensualitas, & delectatio sub praetextu, & specie ioci, & curiositatis. Et quia communiter ex ipsa rei natura vix videtur posse abesse tale periculum, cum tales aspectus, & tactus ex se turpes, sint maxime incitatus ad libidinem, dum maxime mouent imaginationem, & illa mediante efficiunt commotionem, & diffusionem spirituum; ideo non sunt facile excusandi, vt etiam supra diximus de tactibus. Atque ex hoc praecipue motiuo, quod huiusmodi aspectus communiter inducant graue periculum, damnatur peccati mortalis, si quis faciat coram se nudari foeminam, vt patet ex S. Anton. 2. par. tit. 5. c. 1. §. 7. & Sylu. verb. delectatio, in fin. & Rosella eod. num. 5. & Sanchez disp. 46. num. 23. cit. non modo si libido sit principaliter in causa id faciendi; sed etiam si curiosa sensualitas videndi, aut stulta intentio illam mortificandi, vt loquitur Syluest. loco cit.

Et idem est, si quis aspiciat verenda foeminae sub veste tenuissima transparentia, vt supra diximus disp. 5. num. 13. ex Caiet. 2. 2. quest. 169. art. 2. ad 1. dubium. Nau. cap. 14. num. 36. vers. quinto, & cap. 23. num. 19. in fin. & Sanchez lib. 9. de matr. disp. 46. n. 25. quia, scilicet, etiam hic aspectus ex se inducit magnum periculum consentiendi in libidinem.

Et contra idem Sanchez disp. 46. cit. num. 24. excusat a mortali, si quis aspiciat foeminam nudam, tam breui tempore, vt non detur occasio magnae commotionis spirituum, vel si ratione aetatis puerilis, aut senilis, vel etiam ratione complexionis frigida

2. Aspectus turpes ex causa necessitatis non sunt peccatum.

3. Si fiant ioco, aut ex vana curiositate, dummodo absit periculum consensus, & lapsus, non sunt mortale.

4. Facere coram se nudari foeminam, quomodo sit peccatum mortale.

5. Si quis aspiciat verenda foemina sub veste tenuissima, peccat mortaliter.

6. Si quis aspiciat foeminam nudam breuissimo tempore, si sit

valde pur, aut valde im, vel composita, non est mortalis.

7. Si quis aspiciat natus nudos.

8. Si aspiciat sua propria verenda.

9. Si aspiciat verenda, aut copulam brutorum.

10. Aspectus ex se turpes sunt exprimentia in confessione in propria specie.

11. Aspectus non ex se turpes non sunt peccatum mortale.

diffusa cesset periculum, quod signum est grauitatem malitiae in huiusmodi aspectibus etiam Sanchez maxime desumere ex magnitudine, & probabilitate periculi. Sed contra illud, quod asserit de breuitate temporis, quo quis videt foeminam nudam, hoc videtur ob stare: quia etiam per visionem instantaneam mouetur imaginatio & phantasia, & huic ad nutum obediunt spiritus: neque est opus longo tempore, vt per sensum, & imaginationem causetur eorum commotio, & diffusio: & praeterea, quia per visionem etiam instantaneam relinquuntur phantasma, & species in memoria, & per actum memoriam etiam in absentia obiecti potest fieri commotio, & diffusio spirituum, & induci periculum, atque ita ex breuitate temporis, quasi nude considerata non videtur sufficiens posse actus excusari a culpa mortali, sicut neque excusantur a grauitate periculi.

Et num. 27. excusat idem Sanchez ex Nauar. in Man. cap. 3. num. 27. & Corduben. in Summa, quest. 4. coroll. 7. si persona eiusdem sexus occasione nata: di, vel alia simili, se aspiciat nudas: quia similiter inter personas eiusdem sexus, per se loquendo, & commotio, non est magnum periculum, & per accidens esset, si quis in se experiretur magnam propensionem ad sodomitiam, & ex tali aspectu poneretur in magno periculo, & in graui tentatione; vel si propter qualitate personae daret aliis magnum scandalum, vt, v.g. si duo Episcopi simul narent, & viderent se nudos; in quibus tamen casibus non essent excusandi a culpa mortali, vt idem subdit.

Et num. 28. excusat a mortali, si quis aspiciat ex vana curiositate sua propria verenda.

Et num. 30. si quis aspiciat verenda brutorum, aut actum copulae, quem inter se exercent: quia haec omnia non multum prouocant ad luxuriam, si quis tamen ex huiusmodi aspectibus experiretur in se notabilem delectationem ex diffusionem spirituum per totum corpus, & praecipue ad partes subseruientes generationi, omnino deberet sub mortali ab illis abstinere: quia talis delectatio esset venerea, & indicium, quod representaretur tunc ab imaginatione talis aliquis actus, vt exercendus a propria persona aspicientis, & de illo haberetur delectatio, & complacentia, quod certe esset mortale, vt subdit Sanchez eod. num. 30.

Et quod diximus supra disp. 15. num. 3. de malitia tactuum, ex se turpium, quod debeat censi diuersa specie pro diuersitate personarum, inter quas sunt, & tactus virginis, v.g. reducuntur ad stuprum, & tactus coniugatae ad adulterium, & eodem etiam est dicendum de malitia aspectuum: & ideo si contingat, quod sit mortalis, est exprimentia in confessione circumstantia, aut qualitas personae, vt notat Sanchez num. 31.

Tertio, quoad aspectus non ex se turpes, qualis est, v.g. aspectus faciei, vel pectoris, aut brachij, vel ceteris nudati, etiam foeminae, negat Sanchez lib. 9. disp. 46. cit. num. 26. quod communiter sint peccatum mortale, etiam si fiant propter illam delectationem, quae ex illis habetur: quia neque habent ex se notabilem indecentiam, neque communiter sunt apti inducere magnum periculum. Et hoc idem ex Caietan. exemplo de delectatione morosa tom. 5. habet Tolet. lib. 5. cap. 14. vers. 3. & Azor. par. 3. lib. 3. cap. 25. quest. 1. col. 210. in fine. Et hoc modo S. Anton. 2. par. tit. 5. cap. 1. §. 7. excusat a mortali eas mulieres de Aegypto, quae ascendunt per montes, vt viderent transiuentem Ioseph, virum pulcherrimum, & complacent sibi de pulchritudine eius,

quadam sensuali complacentia, vt ipse loquitur: & Caiet. 2. 2. quest. 169. art. 9. dub. 1. §. Ad obiectionem, & in Summa verb. ornatus, & Nauar. in Man. cap. 23. num. 9. excusat eas foeminas, quae ita incedunt per ciuitatem, vt ostendant nuda pectora. Et idem Nauar. cap. 3. num. 27. & Cordub. in Summa, quest. 4. coroll. 7. excusant eos, qui vident curas, aut pectora foeminarum se leuantium in fluuio.

Verum etiam in his aspectibus bene est aduertendum, vt delectatio, propter quam sunt, non sit venerea, etiam causaliter, modo explicato per morionem imaginationis, & diffusionem spirituum, & sic non transcendat ad genus delectationis tactus; sed vere contineatur intra genus delectationis visus: quia alioqui etiam tales aspectus essent mortales, sicut & tactus, vt supra diximus: & idem est, si in aliquo propter malam inclinationem, aut complexionis dispositionem excitent graue periculum, & magnam commotionem spirituum, vt patet ex dictis.

Denique ex dictis supra disp. 15. num. 13. & seqq. de iis, qui patiuntur ab aliis tactus turpes, aut non turpes, facile potest intelligi, quid sit dicendum de iis, qui patiuntur ab aliis aspectus turpes, aut non turpes: tenetur enim mulier, v.g. quantum potest, vitare, ne turpiter aspiciatur ab aliquo; & peccat mortaliter, si non impediatur, cum possit: non autem tenetur vitare, ne aspiciatur non turpiter, si id alioqui est illi incommodum, & graue; vt, v.g. quando est in Ecclesia, etiam si aduertat, se turpiter aspici, quantum est ex mala intentione aspicientis: quauis ex charitate optimum sit, si conetur, quantum potest, vt omnibus auferat omnes occasiones peccandi. Et ratio est: quia dum est in Ecclesia, vel in alio simili loco, pro suo bono, & commodo, dat operam rei licitae, & vitat iure suo; & solum permittit, alium vti sua mala voluntate, quando non potest eum sine suo incommodo impedire, ad quod non tenetur. Et contra, si studiosè, & sine rationabili necessitate, aut causa se ostendat aspectibus amantium turpiter, & amet sic illis placere, mortaliter peccat, etiam si nihil aliud turpe cum illis intendat, vt loquitur S. Anton. 2. par. tit. 5. cap. 1. §. 7. cit. quia est occasio efficax ruinae spiritualis, & damni illorum, & qui occasionem damni dat, damnium quoque dedisse videtur. c. Si culpa. de iniur. & damn. dat. quod idem etiam docet Nauar. in Man. cap. 16. num. 13. vers. 11. Sayr. lib. 8. clau. reg. cap. 6. num. 4. & alij apud ipsum. Recte tamen circa hoc monet Caiet. in Summa, verb. ornatus, in fin. quod aliquando occasio peccandi non est data a muliere, quae aspiciatur ad malum finem; sed solum accepta ab ipso aspiciente: vt quando ipsa mulier non se ornatur, aut in aspectum dat ad hunc finem, vt aspiciatur, & ametur turpiter, neque in hoc sibi complacet; sed solum intendit decenter, & ornate incedere, iuxta suum statum, & gradum; vel ad summum solum intendit captare laudem ex pulchritudine & ornatu, & in hoc casu non semper est damnanda peccati mortalis, sed aliquando potest damnari solius culpa venialis, si non videret tales aspectus, vt patet ex S. Thom. 2. 2. quest. 169. art. 2. & Caiet. ibidem, & Sayro lib. 8. cit. cap. 6. n. 4.

Et potest accidere, vt etiam non peccet venialiter, si id faciat ad bonum finem: sic enim communiter nullius peccati damnantur puellae, quae ad finem nubendi habent amatores, & sinunt se ab illis videri: nec parentes, quae hoc illis permittunt, vt patet ex Nau. cap. 14. n. 18. & Sayr. lib. 7. clau. reg. c. 7. n. 4. quauis bene debeant sibi cauere a periculo, & tentatione, quam causent de praesenti sibi, vel aliis,

12. Sine se videri ad malum finem, quomodo sit peccatum.

13. Puella, quae sinunt se videri ab amatoribus, vt illis nubant, non peccant.

quod facillimum, & frequentissimum est, & ideo etiam huiusmodi amatores non sunt de facili permittendi.

DISPUT. XVII.

Quid sit dicendum de locutionibus, aut gestibus turpibus quoad grauitatem, aut leuitatem culpæ.

- 1. Malitia locutionis est attendenda, tam ex parte loquentis, quam ex parte audientis.
2. Locutio de re turpi non est intrinsece mala.
3. Est mortalis, si sit ex affectu delectationis turpis in ipso loquente.
4. Vel causet delectationem, aut consensum turpem in audiente.
5. Qui audit turpia, quomodo peccet.
6. Locutio turpis ex leuitate, & vano solatio, est solum peccatum veniale.
7. Qui audiendo res turpes, ridet, ne ipse irrideatur, ut hypocrita, solum peccat venialiter.
8. Cantiones turpes ex turpi delectatione sunt peccata mortalia.
9. Scribere, aut legere libros turpes ex turpi delectatione, est peccatum mortale.
10. Pingere res turpes.
11. Facere gestus, aut nutus turpes.

De luxuriam etiam pertinent turpiter dicta, aut facta, & S. Ildor. apud S. Thom. 2. 2. qu. 153. art. 5. ad 4. inter vitia exteriora, quæ ortum habent ex luxuria, etiam numerat turpilquium, & stultiloquium: & S. Paul. ad Ephes. 5. inter ea, quæ Christianos & sanctos non decent, & ne nominari quidem in illis debent, similiter numerat stultiloquium, id est, verba turpia, & turpes locutiones, vt exponit ibi S. Chrysol. Quare etiam de his dicendum est aliquid, & explicandum, quando in illis possit contingere culpa mortalis, aut venialis.

1. Malitia locutionis est attendenda, tam ex parte loquentis, quam ex parte audientis.

2. Locutio de re turpi non est intrinsece mala.

quantur, & scribunt, vt speculatiue, & practice doceant, quod sint turpes, & fugiende.

Et contra, si verba turpia ex parte loquentis expriment delectationem, quam ille capit de rebus ipsis turpibus cogitatis, vel similem delectationem imprimant in audientem, non possunt non damnari culpæ mortalis, sicut & damnatur ipsa delectatio, ex qua causatur in loquente, & quam causant in audiente, vt notat S. Anton. 2. par. tit. 5. c. 1. §. 8. Nauar. c. 16. num. 14. Graff. part. 1. decis. lib. 2. c. 75. num. 8. & c. 78. num. 12. Caiet. 2. 2. q. 148. art. 5. vers. in 6. Tol. lib. 9. c. 14. vers. Tertio. Leif. lib. 4. c. 3. num. 63. Sanchez lib. 9. de matr. disp. 46. num. 33. & 39. Ang. Tab. Armilla, & alij apud eundem Sanchez num. 33. cit. Et confirmatur: quia etiam locutio, & verba honesta vitiantur ex circumstantia mali finis, vt, v. g. si proferantur ex affectu libidinis, & ad fecminam inducendam ad malum: sicut & vitiatur actus elemosynæ, si detur similiter ad malum finem: ergo potiori ratione vitiantur, & malitiam contrahunt verba turpia, si proferantur ex turpi delectatione de rebus turpibus cogitatis. Et ratio est: quia peccata oris, & malitiam, & grauitatem malitiæ communiter sumunt ex intentione, qua proferuntur, & ream linguam non facit nisi rea mens, vt ex S. August. refert S. Anton. §. 8. cit. ac proinde si mens est mortaliter rea per consensum in delectationem mortalem, non potest non facere etiam linguam mortaliter ream per locutionem, & verba turpia ex tali delectatione prolata.

Et idem est, si turpem delectationem, aut consensum causent in animo audientis: quauis enim fortasse mens loquentis non sit rea mortaliter, quantum est ex delectatione, aut consensu, quem habet ex se: potest tamen fieri rea ex illa delectatione, aut consensu, quem causat in audiente: & hoc est, quod communiter asserunt Doctores, vt S. Anton. §. 8. cit. Nauar. c. 23. num. 123. Sanchez disp. 46. cit. num. 36. & alij, quod verba turpia, si non sint per se peccata mortalia ex grauitate mali finis, ad quem proferuntur, possunt esse mortalia per accidens, ex circumstantia scandali, & ruinæ spiritualis, cuius occasionem dant audienti, cum boni mores facillime corrumpantur per praua colloquia, vt dicitur 1. Corinth. 15. & ex licentia loquendi turpiter, facile consequatur etiam licentia agendi turpiter, vt est apud S. Aug. lib. 11. Confess. c. 16. & apud Aristotelem lib. 7. polit. c. ult.

Et quemadmodum in tali casu ex hac circumstantia scandali, & ruinæ spiritualis, quam aduertitur pati is, qui audit tales locutiones, & verba turpia, peccaret mortaliter ipse loquens, etiam si alioqui talem ruinam non intenderet; quia reuera ex ipsa rei natura est apta consequi, vt patet ex dictis supra lib. 2. disp. 32. de circumstantia nocentia: ita & peccaret mortaliter ipse audiens, si aduerteret ex tali auditione tale periculum spiritualis ruinæ, & se ab illa non auerteret; cum tamen possit, vt notat S. Anton. §. 8. cit. Nauar. c. 16. n. 14. Sanchez lib. 9. disp. 46. n. 33. & 36. & alij communiter.

Si vero locutiones, & verba turpia non expriment ex parte loquentis sensum delectationis de re turpi cogitata, nec similem sensum imprimant in audientem; sed ex parte illius solum expriment leuitatem animi, & vanam quandam laticiam, & recreationem, aut vanum solatium, & similem affectum leuitatis, & vanitatis imprimant in audientem, omnino sunt excusanda à culpa mortali, vt notat Caiet. 2. 2. q. 148. art. 5. vers. In textu. cit. S. Anton. §. 8. cit. Nauar. c. 14. num. 42. vers. 18. & cap. 16. n. 11. Graff. part. 1. cit. lib. 2. c. 75. num. 9. Sanchez lib. 9.

3. Est mortalis, si sit ex affectu delectationis turpis in ipso loquente.

4. Vel causet delectationem, aut consensum turpem in audiente.

5. Qui audit turpia, quomodo peccet.

6. Locutio turpis ex leuitate, & vano solatio, est solum peccatum veniale.

de matr. disp. 46. num. 35. Tolet. lib. 5. cap. 14. vers. Tertio. cit. Leif. lib. 4. cap. 3. num. 63. & alij, quia huiusmodi leuitas, & vanitas, tam ex parte loquentis, quam ex parte audientis non excedit culpam venialem; & delectatio, quæ capitur ex huiusmodi narrationibus, & locutionibus turpibus, vel proprie capitur ex ipsis narrationibus, pro vt sunt distinctæ à rebus narratis, & habent ex se aliquam rationem delectabilis; vel si capitur ex rebus narratis, solum capitur, in quantum leuiter, & confusè apprehenduntur, & tanquam absentes, vt notat Leif. quo certe modo, neque excitant multam ad libidinem, neque fundant grauem deordinationem, aut malitiam.

Fieri tamen potest, vt solus loquens huiusmodi turpia, peccet mortaliter, si illa loquatur ad malam delectationem captandam, vel exprimentam; non autem peccet is, qui audit, si in illis non sibi complacet, nec delectetur: & quauis exterius simulet risum, & delectationem, ne ipse ab aliis irrideatur, vt hypocrita, & iocosus conuitiis impetatur, non propterea est damnandus culpæ mortalis: quia reuera risus ille non est ex approbatione, & complacentia turpitudinis, vt supponimus; sed artificiosa quadam simulatio ad vitandam irrisionem, & conuicia propria, vt notat Sanchez lib. 9. de matr. disp. 46. cit. num. 38. quanquam si persona sic ridens tantæ esset autoritatis, vt scandalum aliis generaret, & quasi auctoritatem præstaret loquenti turpiter, eiusque locutionem factò ipso approbaret, omnino teneretur ex tali circumstantia scandali non ridere, & posset peccare mortaliter, si videret, vt subdit Sanchez ibid. sicut etiam peccaret mortaliter, si vanam complacentiam, aut gloriam quaereret ex hoc, quod crederetur etiam ipse esse deditus rebus turpibus, quauis reuera non esset, cum talis gloria ex re mortaliter turpi, sit mortalis, vt notat Nauar. cap. 23. num. 12. & diximus supra, dum ageremus de superbia, & vana gloria disp. 4. num. 13. & disput. 5. num. 7. & 8.

7. Qui audiendo res turpes, ridet, ne ipse irrideatur, ut hypocrita, solum peccat venialiter.

8. Cantiones turpes ex turpi delectatione, sunt peccata mortalia.

9. Scribere, aut legere libros turpes ex turpi delectatione, est peccatum mortale.

10. Pingere res turpes.

11. Facere gestus, aut nutus turpes.

Atque ex his, quæ diximus de loquentibus, & audientibus turpia, facile potest intelligi, quid sit dicendum de cantantibus similiter turpia, & quid de pingentibus, aut scribentibus, & in lucem edentibus, vel legentibus, & denique quid de facientibus gestus, aut nutus turpes: hæc enim omnia, si fiant ex delectatione mortali, vel cum probabili periculo delectationis mortalis, in se, vel in aliis, mortalia sunt, vt videre est apud Sanchez lib. 9. de matr. disp. 46. cit. num. 33. 43. & seqq. & in specie de cantionibus turpibus id asserit S. Anton. 2. p. tit. 5. cap. 1. §. 8. Nauar. in Man. cap. 16. num. 14. Graff. p. 1. decis. lib. 2. cap. 75. num. 8. & cap. 78. num. 12. Sanchez num. 33. cit.

De scribentibus libros turpes, aut eos legentibus id asserit Castr. lib. 2. de iusta hæret. punitione, cap. 15. initio, & Sanchez num. 43. Et idem est de pingentibus picturas turpes, vt, v. g. Venerem, & Adonidem detectis pudendis, vel etiam velo tenuissimo cooperitis, ex Sanchez ibidem, num. 44. cum pictura sit liber rudium. De facientibus gestus turpes id asserit Graff. cap. 75. num. 8. cit. Caiet. 2. 2. quest. 148. art. 5. §. in 6. & Sanchez num. 33. Et denique de facientibus nutus turpes, id asserit Supplementum Gabr. in 4. d. 31. quest. vnica, art. 3. dub. 2. & Sanchez eod. num. 33. & de omnibus est eadem ratio: quia delectatio turpis, ex qua fiunt, & ad quam suapte natura inducunt, sicut est mortalis ex se, ita & refundit mortalem malitiam in hæc omnia.

Et quod diximus supra de peccatis tactuum, & aspectuum turpium, quod in confessione sint exprimentum cum propriis circumstantiis, & qualitati-

bus personarum, idem hoc loco est intelligendum etiam de peccatis verborum turpium, vt notat Sanchez num. 46. cum etiam delectatio, ex qua sumunt malitiam, fortiatu diuersitatem ex diuersitate obiectorum, & personarum.

DISPUT. XVIII.

Quid sit dicendum specialiter de comædiis, aut spectaculis turpibus.

- 1. Scribere, aut dare comædias turpes propter delectationem veneream, est peccatum mortale.
2. Si sint valde turpes, est etiam peccatum scandalum.
3. Quauis alioqui ruina spiritualis non intendatur, & præcipue si interloquantur mulieres, cum earum voces, & cantus sint valde periculosi.
4. Scribere, aut dare propter vanam recreationem, non est mortale, dummodo absit periculum.
5. Scriptores, & actores comædiarum, & spectaculorum turpium, absolute peccant mortaliter.
6. Spectatores, & auditores comædiarum turpium quomodo peccent mortaliter, aut venialiter.
7. Clerici quomodo peccent, si intersint comædiis turpibus.
8. Qui dat causam comædiæ turpi, peccat mortaliter.
9. Spectatores comædiarum turpium absolute peccant mortaliter.
10. Qui sustentat histriones, vel actores comædiarum turpium, peccat mortaliter.
11. Qui primi solunt histrionibus, peccat mortaliter.
12. Quomodo peccent Magistratus, & Principes non prohibendo comædias turpes.
13. Permissio, quæ solum fit non puniendo, potest esse licita.
14. Confirmantur hæc omnia ex sacris Conciliis, & Canonibus.

De locutiones, auditiones, scriptiones, lectiones, & gestus turpes maxime spectant comædiæ, & spectacula turpia, in quibus reperuntur ferè hæc omnia: & quauis ad præsens negotium de vitio, & peccatis luxuriæ, possit fortasse sufficere, si vnico verbo diceremus, etiam comædias, & spectacula turpia esse peccata mortalia, si dentur, spectentur, scribantur, aut legantur ex fine delectationis, aut consensu turpis, vel cum graui illius periculo: quia tamen res hæc frequentissima est, & non caret suis difficultatibus, non erit abs re, si diligentius pertractetur.

Et quidem de comædiis, & spectaculis turpibus, & obscænis in vniuersum, tria videntur posse queri. Primò ex parte Poëtarum, & actorum, vtrum sit peccatum mortale eas componere, vel in theatro dare. Secundò, ex parte spectatorum, & auditorum, vtrum sit mortale iis interesse. Tertio, ex parte Magistratus, & Principis, vtrum sit mortale eas permittere.

Et quoad Poëtas, & actores hæc vniuersaliter dicenda. Primò, peccant mortaliter, si scribant, aut dent, ex intentione fouendi delectationem turpem, & veneream in se, vel in aliis. Ita S. Anton. 2. par. tit. 5. c. 1. §. 8. Nauar. in Man. cap. 16. num. 14. Graff. p. 1. decis. lib. 2. cap. 75. n. 8. & c. 78. n. 12. Sanchez lib. 9. de matr. disp. 46. num. 39. & alij, qui vniuersalius loquentes, damnant peccati mortalis omnem turpem locutionem, scriptionem, aut gestum, qui fiat ex intentione turpis delectationis, Scribere, aut dare comædias turpes propter delectationem veneream, est peccatum mortale.

Scribere, aut dare comædias turpes propter delectationem veneream, est peccatum mortale.

delectationis, vt iam diximus *diff. preced.* sicut enim intentio ipsa ralis delectationis ex se est mortalis; ita & malitiam mortalem refundit in omne illud, quod ad ipsam dirigitur, vt ad finem; neque hoc maiore indiget probatione.

Secundò, peccant mortaliter iidem Poëtae, & actores peccato scādali, si comēdia sit valde turpis, & multum exciter ad res venereas. Ita S. Thom. 2. 2. *quest.* 168. *art.* 3. *in corp.* & ad 3. Ang. *verb. ludus.* n. 3. Sylu. *cod. q.* 3. Sanchez *loc. cit.* num. 36. & 42. quia dant aliis occasionem ruinæ, cum ad licentiam loquendi turpiter, sequatur licentia etiam turpiter faciendi, vt notat Aristoteles 7. *Polit. c. vltim.* & verba, & gestus turpes parent ingressum ad res ipsas, vt loquitur S. Athan. *in c. 5. Epistola ad Ephes.* & S. Chrylost. *ibidem.* serm. 16.

Neque ad hoc est necessarium, vt talis ruina aliorum sit directè intenta, & per se volita à Scriptore, vel actore comēdiæ; sed satis est, si sit volūtaria in alio, id est, in ipsa scriptione & actione, & ex illa sit præuisa debere consequi, vt notat Sanchez *num. 42. cit.* imò etiam si non sit præuisa per se, & explicitè in ipsa scriptione, & actione, adhuc potest tribuere malitiam scādali, cum per se ad illam sequatur, & ex ipsa natura, & conditione actus; non autem sequatur solum per accidens, & idèò pertinet quodammodo ad ipsam speciem, & naturam talis scriptiōis & actionis, neque possit separari per intentionem agētis, vt patet ex S. Thom. 1. 2. *qu.* 73. *art.* 8. & *q. 1. de malo.* *art.* 3. ad 15. & nos *supra* explicauimus *lib. 2. disp.* 32. *num.* 8. dum ageremus de granitate peccati ex circumstantia nocuenti etiam non intenti, & non præuisi in se. Et maxime huius generis videntur esse illæ, in quibus mulieres interloquuntur: siquidem audire earum voces est multò periculosius vitæ animarum, quàm sit vitæ corporum audire sibilum basilisci, vt habet S. August. *lib. de sing. Cleric.* *tom.* 4. & præcipue propter hoc periculum 1. *Cor.* 14. iubentur tacere in Ecclesia, vt ibi notat S. Anselm. ne, scilicet, peccatum suaderent, si loquerentur, vt olim Gen. 3. fecit Eua, Adamum alloquens.

Tertiò, si absit periculum scādali, & ruinæ spiritualis, neque intendatur delectatio venerea, sed vana quadam relaxatio animi, vel ostentatio artificij in scribendo, aut agendo, non peccant mortaliter. Ita Alensis 2. *part. qu.* 132. *memb.* 3. Caiet. 2. 2. *quest.* 148. *art.* 6. *in fin.* & *qu.* 168. *art.* 3. *dub.* 1. S. Anton. 2. *part. tit.* 5. *cap.* 1. §. 8. Nauar. *in Man. cap.* 14. *num.* 42. *vers.* 18. & 16. *num.* 11. & *c. 20. num.* 14. *Graff. par. 1. decis. lib.* 2. *c. 75. num.* 9. Sanchez *lib. 9. de matr. disp.* 46. *cit. num.* 35. quia scriptio, locutio, & representatio rei turpis, non est intrinsecè mala, sed solum ex circumstantia mali finis, vt probat Sanchez *ibidem.* *num.* 34. & patet in eo, qui scribit, aut loquitur ad effectum docendi, vt etiam *supra* diximus *diff. preced. num.* 2. & certum videtur, quòd in casu nostro malitia finis, & intentionis, id est, ad vanam recreationem, vel ostentationem non excedit limites culpæ venialis.

Verum hic casus, in quo Poëtae, & actores comēdiarum, & spectaculorum turpium, solum peccant venialiter, moraliter loquendo, vix vnquam contingit, cum ab huiusmodi obscœnis vix vnquã ablit delectatio, aut periculum scādali; & idèò absolute & sine distinctione videntur damnandi peccati mortalis, habita ratione illius, quod, moraliter loquendo, contingit semper, vel vt plurimum; non autem illius, quod potest contingere per non repugnantiam metaphysicam: & de facto hoc modo damnantur in sacris Canonib. *cap. pro*

2. Si sint valde turpes, est etiam peccatum scādali.

3. Mulierum cantus & voces sunt periculosi.

4. Scribere, aut dare propter vanam recreationem, non est mortale, dummodo absit periculum.

5. Scriptores, & actores comēdiarum, & spectaculorum turpium, absolute peccant mortaliter.

dilectione de consecr. d. 2. vbi præcipitur iis negari communio ecclesiastica. & cap. *Scenicis, eod. tit.* & d. vbi appellantur personæ apostaticæ: & in Iure ciuili, l. 2. §. *ignominia, vers.* *Aut prætor ff. de his, qui notantur infamia.* vbi dicuntur esse infames: & in aurt. *vt cum. de appell. §. Aliud quoque.* vbi inter causas exhare dandi filium, etiam ponitur, si præter voluntatem parentum inter arenas, & mimos se fociauerit, quæ certè omnia apertè indicant, aut supponunt culpam mortalem. Et absolute quòd histriones representantes turpia peccant mortaliter, sine distinctione asserit S. Thom. 2. 2. *quest.* 168. *art.* 3. Palud. *in 4. d. 16. quest.* 2. *art.* 3. *But. ibidem, quest.* 5. *num.* 5. & 6. Caiet. 2. 2. *quest.* 167. *art.* 2. *circa responsonem ad 2. & in Summa, verb. spectacula.* S. Anton. 2. *part. tit.* 1. *c. 23. §.* 14. & 3. *par. tit.* 8. *c. 4. §.* 12. *in fin.* Syluest. *verb. ludus.* *num.* 8. Ang. *cod. num.* 3. Paulus Comitulus *in responso moral. lib.* 5. *quest.* 11. & alij apud ipsum.

Quoad spectatores, & auditores earundem comēdiarum, & spectaculorum turpium; certum est, eos peccare mortaliter, si interfint ex deliberata intentione delectationis venereæ, vel cum probabili periculo in eam consentiendi, vel cum scandalo aliorum. Ita Caiet. 2. 2. *quest.* 167. *art.* 2. ad 2. & *in Summa, verb. spectacula.* Ang. *verb. ludus.* *num.* 6. Syluest. *verb. eod. qu.* 8. Sanchez *lib. 9. de matr. disp.* 46. *cit. num.* 37. & 41. Si verò interfint ob solam curiositatem, vel propter vanam delectationem ex artificio, & excellentia actorum, vel ne habeantur inurbani, & notentur vitio hypocritis, solum peccant venialiter, vel etiam absolute non peccant, si interfint bono fine. Ita Nauar. *in Man. cap.* 20. *num.* 14. ex communi sententia: & patet ex dictis.

Idque est intelligendum etiam de Clericis: quia prohibitio, quæ specialiter illis fit, ne ioculatoribus, & mimis intendant, c. *Presbyteri.* d. 34. & cap. *Clerici.* 2. *de vit. & honest. Cleric.* & cap. *Non oportet.* 2. *de consecr. d.* 5. & cap. *preterea.* d. 51. solum intelligitur quoad decentiam, & honestatem, vt notat Innoc. *in c. Clerici.* *cit.* vel certè non obligat ad mortale, si absit scandalum, & contemptus, vt notat Caiet. *in Summa, verb. Clericorum peccata, in fin.* & scandalum hoc tempore credi potest communiter abesse, cum frequentissimum sit, vt etiam Clerici comēdiis interfint, vt notat Sanchez *disp.* 46. *cit. num.* 41.

Neque ex eo, quòd Clericus, aut laicus, dum interet huiusmodi obscœnis, rideat, totaque re gaudere se simulet, damnandus est peccati mortalis, si reuerà non delectetur de obscœnis; sed solum de artificio in iis representandis; vel risum & gaudium simulet, ne ab aliis ipse irrideatur, tanquã spiritualis, & sanctus: si tamen persona talis esset, vt eo etiam risu scandalum generaret, vel autoritatem præstaret actioni turpi, eamque approbaret, vel si de hoc ipso sibi placeret, quòd ab aliis crederetur esse deditus rebus turpibus, & inde vanam laudem & gloriam quereret; non esset excusandus à mortali, vt etiam *supra* diximus *diff. precedente, n.* 7. ex Nauar. *cap.* 23. *num.* 12. & Sanchez *disp.* 46. *cit. num.* 38.

Et idem esset, si quis daret causam huiusmodi spectaculis turpibus: quia, scilicet, pro ipso, & in ipsius gratiam fiunt, & si ipse non adesset, non fierent, similiter enim peccaret mortaliter, vt notat Gabr. *in 4. d. 15. quest.* 13. *art.* 3. *dub.* 3. Ang. *verb. ludus, num.* 6. Nauar. *c. 20. num.* 14. *cit.* Comitulus *lib. 5. cit. quest.* 11. *n.* 8.

Et quia communiter spectatores ipsi, dum frequentant huiusmodi spectacula, & pro illis mercedem

6. Spectatorum, & auditorum comēdiarum turpium, quæ modo peccant mortaliter, aut venialiter.

7. Clerici quomodo peccant, si interfint comēdiis turpibus.

8. Qui dant causam comēdiis turpibus, peccant mortaliter.

9. Spectatorum

comēdiarum turpium, & scilicet peccant mortaliter.

10. Qui sustinet histriones, vel actores comēdiarum turpium, peccat mortaliter.

11. Qui primi solum histrionibus, peccant mortaliter.

12. Quomodo peccent Magistratus, & Principes non prohibendo comēdiis turpibus.

13. Permissio, quæ solum fit, non puniendo, potest esse licita.

14. Confirmatio hæc omnia ex sacris Conciliis, & Canonibus.

dem soluant, potest dant illis causam; idèò communiter damnantur peccati mortalis; & multi Doctores eodem modo de illis loquuntur, atque de histrionibus, & actoribus, vt Caiet. *in Summa, verb. spectacula.* Ang. *verb. ludus, num.* 6. Sylu. *cod. quest.* 8. Comitulus *loc. cit.* Et de iis, qui superflue res suas in illos expendunt, eòsque sustentant, quòd peccent mortaliter, aptè asserit S. Thom. 2. 2. *quest.* 168. *art.* 3. ad 3. & Alen. 2. *p. quest.* 132. *n.* 3. quia eos in peccato fouent, & hoc modo etiam S. Aug. *traçt.* 100. *in Ioh.* ait, donare res suas histrionibus esse vitium immane: & S. Hier. apud Alrifiodoren. *lib. 3. traçt.* 7. *cap. 7. quest.* 3. ait esse, immolare Dæmoniis.

Atque ex hoc capite vniuersaliter peccare mortaliter, omnes illos, qui sciētes turpitudinem, & obscœnitatem comēdiæ, primi ad illam confluunt, & histrionibus ex se non paratis soluant: quia reuerà per ipsos est, vt comēdia detur. Postquam verò sufficiens numerus iam confluit, & externo peccato histrionum iam est data sufficiens causa, non videtur ex hoc capite damnandus, si quis alius accedat, quia non amplius eos fouet in peccato, neque eorum peccato dat causam, cum hoc vtrunque sufficienter sit præstitum iam ab aliis.

Quoad Magistratus, & Principes, ad quos spectat prohibere, vel permittere huiusmodi comēdiæ, & spectacula, primò, certum est, quòd peccent mortaliter, si illa fieri mandent. Ita Caiet. *verb. spectacula:* quia non potest aliquis licitè mandare, quod alius non potest licitè exequi.

Secundò, mortaliter peccant, si autoritatem iis præsentent, eaque approbent, vel aliter histriones in peccato foueant: quia similiter etiam peccat priuatus, si præsentia, aut risu, aut pecuniis id faciat, vt iam diximus.

Tertiò, optimè facerent, si ex sententia Aristotelis 7. *Polit. cap. vlt.* obscœnitates huiusmodi, etiam per leges exterminarent de ciuitate; vel si ex præscripto Platonis *lib. 7. de legib.* non prius liceret histrionibus in scenam prodire, quàm essent ipsorum fabularum legitimis Magistratibus approbate.

Quartò, non videntur peccare, si pro aliquo tempore, ad vitandam in populo maiorem licentiam, histriones & histrionum spectatores non puniant: quia, vt docet S. Thom. *in 4. d. 33. quest.* 2. *art.* 2. *questiunc.* 2. Innoc. *in cap. Iandudum. de præben.* Sylu. *verb. permissio.* Nauar. *de redit. Eccles.* *quest.* 1. *monit.* 51. *num.* 3. & *quest.* 3. *monit.* 3. *num.* 5. permissio, quæ solum fit non puniendo, non autem approbando, licita est, si fiat ex causa, etiam si alioqui sit de re illicita, vt si fiat, v. g. ad vitandum maius malum, & appellatur permissio comparatiua, vel tolerantia, vt notat Glor. *in c. Omnis.* d. 3. & illius multa habentur exempla etiam in iure, vt, v. g. quòd permittantur comēdationes immoderate pro Dominica Quinquagesimæ, & diebus sequentibus, cap. *Denique.* d. 4. & quòd ad vitandam occisionem vxoris, permittatur maritus adulterari cum altera, cap. *Si quod verius.* 33. *quest.* 2. & similes. Neque illud, quod hoc modo permittitur, potest dici, quòd approbetur, cap. *Meyerices.* 32. *quest.* 4. cum aliud sit, non punire; & aliud, approbare: & in casu præsentis de comēdiis, quòd possint permitti à Principe sine peccato, expressè docet Nauar. *conf.* 3. *de Iudeis, num.* 2. *lib.* 5.

Et pro his omnibus maxime faciunt ex sacris Conciliis, & Canonibus ea, quæ habentur in 6. Synodo generali Constantinopolitana, c. 51. quòd mimi, & eorum spectacula omnibus sint prohibita, & qui aliter fecerit, si sit Clericus, deponatur; & si sit laicus, segregetur, vel excommunicetur. Et in

Concilio Carthaginensi 3. *cap.* 11. quòd filij Sacerdotum, & Clericorum, spectacula non exhibeant, neque ad illa spectanda accedant; quia ab illis sunt prohibendi & laici, cum semper Christianis omnibus fuerit interdictum, vt non accederent, vbi essent blasphemii. Et cap. *Pro dilectione. de consecr.* d. 2. quòd histriones non permittantur communicare in Ecclesia: quia nec Maiestati diuinæ, nec euangelicæ disciplinæ congruit, vt honor Ecclesiæ tam turpi, & infami contagione foedetur. & cap. *Maritum.* d. 33. quòd non ordinentur, qui dignoscuntur lussisse in scena. Et cap. *Qui venatoribus.* d. 86. quòd qui donant histrionibus, donant propter nequitiam; sicut & qui donant meretricibus: hæc enim omnium maxime debent intelligi de iis histrionibus, & mimis, qui probent spectacula turpia, & quæ continent obscœnitatem; aut aliud quodcunque peccatum, & de iisdem intelligi debent etiam sancti Professores, & Doctores, dum grauisimè inuehuntur in spectacula, vt Tertull. *lib. de spectaculis.* S. Cyprian. *lib. 1. epist.* 10. & *lib. 2. epist.* 2. & *lib. de spectaculis.* S. Ambros. *serm.* 5. *in Psal.* 118. Clemens Alexandrinus *lib. 2. pedag.* *cap.* 6. S. Thom. 2. 2. *quest.* 167. *art.* 2. & *in 4. d. 16. quest.* 4. *art.* 2. S. Anton. *p. 2. tit.* 3. *cap.* 7. §. 5. & *p. tit.* 8. *cap.* 4. §. 12. & alij.

DISPV. XIX.

Quomodo luxuria sit vitium capitale, & quæ sint illius filia.

- 1. Luxuria est vitium capitale.
2. Quomodo luxuria possit oriri ex superbia.
3. Et ex desperatione.
4. Quomodo luxuria oriatur ex gula.
5. Quæ sint filia luxuria.
6. Cæcitas mentis.
7. Precipitatio rationis.
8. Inconsideratio.
9. Inconstantia.
10. Temperantia conseruat prudentiam, & intemperantia destruit.
11. Amor sui, & odium Dei.
12. Affectus presentis sæculi, & horror futuri.
13. Quomodo hæc vitia oriuntur ex luxuria in genere causa finalis.
14. Quenam vitia ex Aristotele sint comites intemperantia.
15. Quomodo peccetur mortaliter per illa vitia, quæ sunt filia luxuria.

LUXURIAM inter vitia capitalia numerat S. Greg. *lib. 31. Moral. cap.* 31. & S. Thom. 2. 2. *quest.* 153. *art.* 4. & 5. & omnes communiter. Et ratio est: quia ex inordinato amore & appetitu delectationis venereæ, qui est finis luxuriæ, inducitur homo ad multa alia vitia, & peccata, quæ ea de causa dicuntur ex illa oriri, tanquàm ex vitio capitali & principali, eamque agnoscunt, vt caput & principem: quia enim ratio principij in humanis actionibus maxime attenditur ab ipso fine, & hac de causa inter habitus practicos illi principantur, ad quos pertinet ipsi fines, vt *supra* diximus *disp.* 1. *num.* 2. ex Aristotele 1. *Polit. cap.* 5. rectè dicitur, etiam luxuriam esse principium, & caput eorum vitiorum, iisque principari, quæ oriuntur ex eius fine, qui est amor inordinatus delectationis venereæ.

Neque obstat, quòd etiam ipsa possit oriri ex superbia, siquidem, vt habet S. Isidorus *lib. 2. de summo*

1. Luxuria est vitium capitale.

2. Summo

Quomodo luxuria possit oriri ex superbia.

3. Ex ex desperatione.

4. Quomodo luxuria oriatur ex gula.

summo bono, cap. 39. per superbiam mentis facile ruit in prostitutionem libidinis, sicut & per humilitatem salua fit castitas carnis. Primum enim id contingit, non in genere causae finalis per se, quo modo proprie attenditur ratio vitij capitalis, vt supra diximus; sed in genere causae per accidens, & remouentis prohibens, in quantum, scilicet, vit superbus nimium fidit suae excellentiae, suisque viribus; & que temere ingerit in tentationes, & occasiones, & parum cogitat de diuinis auxiliis per humilem orationem impetrandis; & idem sibi relictus facile labitur in prostitutionem libidinis. Et quemadmodum ad Ephes. 4. dicitur oriri impudicitia etiam ex desperatione: *Qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiae*, in quantum, scilicet, a delectationibus carnis aliqui abstinent propter spem aeternae beatitudinis; & idem desperatio, dum remouet huiusmodi spem, remouet prohibens actum luxuriae, & impudicitiae, & vt causa per accidens, illi loquitur, vt notat S. Thom. 2. 2. *quae. 153. art. 4. cit. ad tertiam*; ita & potest dici similiter oriri ex superbia in genere causae per accidens, & remouentis prohibens, in quantum per superbiam impeditur, ac remouetur auxilium gratiae; siue per externam protectionem; quoad remouendas occasiones, & tentationes; siue per internam inspirationem, ad quam obtinendam est opus oratione, & humilitate, quam similiter tollit, atque impedit affectus superbia.

Deinde, si dicatur, etiam in genere causae finalis posse oriri luxuriam ex superbia, in quantum, scilicet, finis superbiae, id est, excellentia, propter summam vniuersalitatem, quam continet, est initium omnis peccati; & idem superbia non tam ponitur, vt vitium capitale, distinctum ab aliis, quam vt generale initium, & mater omnium, vt supra explicauimus *disp. 1. & 2.* si, inquam, hoc dicatur, non propterea sequitur, quod etiam ipsa non sit vitium capitale, si ex eius fine oriatur alia vitia, cum de ratione vitij capitalis hoc solum sit, vt ex ipso, tanquam ex capite, oriatur alia; non autem vt ipsum ex nullo alio oriatur, tanquam ex capite, vt notat S. Thom. *q. 153. art. 3. cit. ad 2.*

Et idem est respondendum, si quis obiiciat ex *Cast. collat. 5.* initium luxuriae posse esse ex gula, quam ipse appellat gastrimargiam: vnde & a S. Greg. *lib. 3. 1. Moral. c. 31.* inter filias gulae numeratur immunditia, vt etiam *infra* dicemus, quae tamen ex Glossa in illud ad Ephes. 5. *Omnis fornicatio, &c.* videtur esse idem cum luxuria: vt enim notat S. Thom. *art. 4. cit. ad 1.* & ibi Caiet. si luxuria oriatur ex gula, solum oritur in genere causae materialis, & secundum esse naturale, non autem in genere causae finalis, & secundum esse morale: ex gula enim subministratur multa materia corporalis, id est, multum ex superfluo alimenti, & generantur multi spiritus animales, qui causant prurium luxuriae, ad illam materiam exercendam, atque hoc modo secundum esse naturale causatur luxuria, quae sicut dicit ex parte animae, & quasi in genere causae formalis, actum appetitus delectationis: ita & dicit ex parte corporis, & quasi in genere causae materialis, redundantiis seminis, & diffusionem spirituum, & includendo simul vtrumque, neque est affectio solius animae, neque solius corporis, sed corporis per animam, vel ipsius totius, & habentis animam, vt de ira, timore, confidentia, & de aliis huiusmodi passionibus docet Aristoteles *1. de anima, text. 64.* Et contraria ratione per abstinentiam ciborum, & per sobrietatem causatur materialiter castitas, in quantum minuitur, vel non subministratur de no-

uo materia, nec generantur tam multi spiritus: vnde & dicitur, quod sine Cerere, & Baccho friger Venus. Quod verò hic modus causandi luxuriam, secundum esse naturale, & in genere causae materialis, non sufficit ad hoc, vt gula dicatur proprie illius caput, vel vitium capitale respectu illius, expressè asserit S. Thom. *in resp. ad 1. cit.* & patet ex dictis. Neque S. Gregor. dum numerat immunditiam inter filias gulae, nomine immunditiae intelligit luxuriam; sed alias spurcicias corporales, quae contingunt ex vitio gulae, v.g. per vomitum, aut per similes emissiones superfluitatū, vt notat S. Thom. *ibidem, & supra quae. 148. art. 6.* & nos dicemus suo loco, quando agemus de gula. Neque de hac immunditia, quae est filia gulae, asserit Gloss. *ad Ephes. 5.* quod sit idem cum luxuria.

Porrò vitia, quae oriuntur hoc modo ex luxuria, & idem appellantur illius filiae, octo enumerantur à S. Greg. *lib. 3. 1. Moral. cap. 31.* & à S. Thom. 2. 2. *quae. 153. art. 5.* & aliis, communiter, id est, caecitas mentis, praecipitatio rationis, inconstantia, inconstantia, amor sui, odium Dei, affectus praesentis saeculi, horror futuri: quia enim omnes potentiae animae radicanur in vna, & eadem essentia animae, & haec est virtus, quasi communis respectu omnium, & cum omnibus semper concurrat, & tanquam prima vita in actu primo est primum principium omnium operationum vitalium, quae sunt vita in actu secundo, vt supra diximus *lib. 2. disput. 40. num. 2.* necessarii fit, vt quando multum intenditur vna potentia in suo actu, intensè concurrat etiam anima ad illum actum, eiusque virtus ea de causa minor remaneat, vel etiam omnino impeditur pro aliis actibus aliarum potentiarum. Vnde, quia actus luxuriae, id est, appetitus inordinatus delectationis venereae communiter est intentissimus, & propter magnitudinem delectationis, & passionis, virtutem animae ferè totam absorbet, omnino efficitur, vt per illum maximè impediatur, & deordinentur à suis actibus aliae potentiae superiores, & praecipue ratio, & voluntas, prout sunt principia humanorum actuum, vt bene explicat S. Thom. 2. 2. *quae. 153. art. 5. cit.* nam ex parte rationis impediuntur & deordinantur praecipue quatuor actus, secundum quos communiter exercentur humanae actiones, id est, simplex intelligentia, quae apprehenditur aliquis finis vt bonus; consultatio, vel consiliū, quod est de his, quae sunt agenda propter finem; iudicium, & consideratio de particularibus, quae occurrunt, vel possunt occurrere inter agendum; & denique praecipuum, vel imperium rationis de agendo, aut exequendo id, quod fuerit apprehensum, & consultatum, & iudicatum vt bonum, & vt agendum: & primus actus simplicis intelligentiae circa aliquem finem, aut bonum, deordinatur ex luxuria per caecitatem mentis, in quantum, scilicet, dum mens est tota in apprehendendis & expendendis voluptatibus carnis, in aliis omnibus est quasi caeca & inhabilis ad apprehendendum bonum; & per concupiscentiam non modò decipitur, sed etiam subuertitur cor, iuxta illud Dan. 13. *Species decepit te, & concupiscentia subuertit cor tuum.* Secundus verò actus rationis, qui est consultatio, aut consiliū, deordinatur ex luxuria per praecipitacionem rationis, quae proprie importat subtraccionem consilij, id est, impetum, vel motum animae à summo rationis vsque ad imum operationis per corpus exercita, non descendendo per gradus medios, per quos oporteret ordinatè descendere, id est, per recordationem praeteritorum, per intelligentiam praesentium, solertiam in considerandis futuris, ratiocinationem

5. Quae sunt filiae luxuriae.

6. Caecitas mentis.

7. Praecipitatio rationis.

8. Inconsideratio.

9. Inconstantia.

10. Temperantiam seruatur prudentiam, & intemperantiam destruit.

11. Amor sui, & odium Dei.

12. Affectus praesentis saeculi, & horror futuri.

ratiocinationem in conferendo vnum cum altero, & docilitatem in acquiescendo sententis aliorum, vt patet ex S. Thom. 2. 2. *quae. 53. art. 3.* clarè enim constat, quod luxuriosus, dum operatur ex impetu passionis, hos omnes gradus quodammodo transilic, & per hoc vitium praecipitacionis deordinat actum consilij.

Tertius actus, qui est iudicium, & consideratio eorum, quae occurrunt inter agendum, deordinatur per inconsiderationem, in quantum luxuriosus ex affectu luxuria multa facit, quae non considerat, & quae non debet, iuxta illud Dan. 13. de senibus Sullanae: *Auerrunt sensum suum, vt non recordarentur iudiciorum iustorum.*

Denique quartus actus, qui est imperium, aut praecipuum rationis de agendo, & exequendo, quod fuerit bene apprehensum, & iudicatum, deordinatur per inconstantiam; non quidem illam, quae opponitur constantiae in arduis, & difficilibus, quomodo constantia est pars fortitudinis; sed illam, quae opponitur constantiae in abstinendo à delectationibus, & pertinet ad temperantiam: certum enim est, quod si forte luxuriosus aliquando sibi imperet, & praescribat recessum ab amica, & continentiam à delectationibus, in tali imperio non est constans, illudque reuocat etiam visa vna, aut altera amica lacrymula.

Et quoniam haec quatuor maximè pertinent ad prudentiam, quae bene apprehendit finem, bene consultat de medijs, bene omnia considerat, & constantiter, & firmiter imperat, idem Aristoteles *6. Ethic. c. 5.* absolute asserit, quod semper temperantia conseruat prudentiam; & voluptates, vel intemperantia illam destruit: cum enim intemperans non bene apprehendat finem, neque aduertat, quod eius causa oportet eligi, & agi omnia, omnino corrumpit principium humanorum actuum, quod est prudentia. Quod idem ex multorum sententia etiam docet idem Aristoteles *lib. 7. Ethic. cap. 11.* vbi ait, vitium prudentem idem fugere voluptates, quia prudentiae impedimento sunt, atque eò magis, quod vni magis delectatur, vt certè contingit in voluptate venereorum, in qua constitutus nemo intelligere quidpiam potest.

Ex parte verò voluptatis deordinatur per luxuriam duplex actus, id est, ille, qui est circa finem, dum facit eum poni in voluptatibus; & ille, qui est circa ea, quae sunt ad finem, dum ea tantum cupit, quae possunt conducere ad voluptates; & ea respuit, quae ab illis possunt abducere. Et pro deordinando primo actu circa finem faciunt duo vitia, id est, amor sui, secundum quem constituit se ipsum, vt finem cui, ad quem refert voluptates, cum illas non amet nisi sibi; & odium Dei, secundum quod Deo non vult rationem finis, vt pote contrariam, ac pugnantem cum voluptatibus. Et similiter pro deordinando secundo actu circa ea, quae sunt ad finem, faciunt duo alia vitia, id est, affectus praesentis saeculi, in quo solo potest habere conducibilia ad voluptates; & horror futuri, in quo è contrà debet illis carere, imò & pro illis puniri: & haec de causa expetientia constat, quod nemo tantoperè horret mortem, sicut homines voluptarij, vt notat Less. *lib. 4. cap. 4. dub. 5. num. 43.* iuxta illud Eccles. 4. 1. *O mors, quam amara est memoria tua homini pacem habenti in substantiis suis, & cuius via directa sunt in omnibus!* Vnde hoc loco amor sui non est accipiendus latissime, prout dicit inclinationem voluntatis ad quocumque bonum, quod sibi aliquis potest velle, quomodo supra diximus, eum esse principium commune omnium peccatorum; sed debet accipi stri-

Baldelli T. vol. Moral.

ctè, & determinatè, prout solum est ad delectabilia carnis, quae amat luxuriosus, vt notat S. Thom. 2. 2. *quae. 153. art. 5. ad 3.* & similiter odium Dei non est accipiendum latissime, prout dicit quancumque fugam; & auersionem voluntatis à bono Dei ex quocumque motuo; sed strictè, & determinatè, prout est ex motuo luxuriae, & in quantum Deus prohibet, & punit delectationes à luxurioso amatas & concupitas, vt habet idem S. Thom. *in fin. corp.* quod idem proportionaliter intelligi debet etiam de affectu praesentis saeculi, & de horrore futuri.

Quod si vrgeas, prima quatuor vitia, quae dicuntur deordinare in homine luxurioso actus rationis, id est, caecitatem mentis, praecipitacionem rationis, inconsiderationem, & inconstantiam, non videri luxuriae filias, cum neque ex illa, neque ex eius fine causentur in genere causae finalis; sed potius ad illam se habeant, quasi passiones, & consequantur ex quadam necessitate materiae, aut naturae, quod tamen non sufficit ad rationem vitij capitalis, vt saepius diximus: Respondeo ex Caiet. 2. 2. *quae. 153. cit. art. 4. in fin.* & Lessio *lib. 4. cap. 3. dub. 5. num. 41.* falsum esse, quod etiam haec non causentur à fine luxuriae in genere causae finalis, quauis enim verè, & proprie non sint media, neque vllus eligat, aut assumat, v.g. caecitatem mentis, tanquam medium ad delectationem veneream; causalitas tamen finis, vt probatur in Physicis, non est solum circa media, sed absolute consistit in tractione metaphorica, vt patet ex Aristotele *1. de gener. text. 5. 5.* & *12. Meta-ph. text. 26.* & omne illud causatur per talem causationem, per quod finis trahit agens ad se, illudque quodammodo sibi adiungit; sicut & mouens proprie, motu tractionis, de quo Aristoteles *7. Phys. text. 10.* adiungit proprie, id est, adiunctione locali sibi, vel alteri ipsum mobile, vt ibi dicitur; & quemadmodum certum est, quod agens incipit trahi, & moueri ad finem, non solum per electionem, mediorem; sed etiam per alium actum anteriorem, qui est interior, imò & per actum adhuc anteriorem, qui est concupiscentia, vel actus appetitus sensitui; ita & certum est, quod trahitur per caecitatem mentis, & per alia huiusmodi vitia, quae similiter à fine luxuriae, id est, à delectatione & voluptate apprehensa causantur; simul cum ipsa concupiscentia appetitus, vel intentione voluntatis: siquidem eo ipso, quod appetitus ex magnitudine apprehensa delectationis intensè ad illam fertur, & mouetur, & voluntas ex magnanimitate appetitus similiter intensè fertur per actum intentionis, impeditur, ac deordinatur actus rationis, vt loquitur S. Thom. & inducuntur caecitas mentis, & alia vitia, quae talem ob causam rectè possunt, ac debent appellari filiae luxuriae.

Atque ad haec vitia, seu filias luxuriae possunt reduci etiam illa, quae Aristoteles *in libello de virtutibus, qui solet haberi ante libros Politicorum,* appellat proprios comites intemperantiae, vt facetum esse, & dicacem, & vrbatum, & versutum, tam in verbis, quam in rebus; & praeterea ordinis perturbatio, impudentia, confusio, iniuria, negligentia, dissolutio. Et similiter possunt reduci etiam illa, quae tradit S. Isidor. apud S. Thom. 2. 2. *quae. 153. art. 5. cit.* vt turpiloquia, scurrilia, ludicra, stultiloquia. Quauis enim octo illa superius enumerata ex S. Greg. possint dici, quod sunt solum interiora, & propter illa adhuc possunt assignari plura alia, quae consistant in aliquo actu exteriori, vt etiam concedit S. Thom. *art. 5. cit. ad 4.* potest tamen etiam dici, quod ad illa octo reducuntur caetera omnia, cum omnia, vel proueniant ex mentis caecitate, vel ex

13. Quomodo haec vitia oriatur ex luxuria in genere causae finalis.

14. Quanam vitia ex Aristotele sint comites intemperantiae.

præcipitatione rationis, vel ex inconsideratione, vt ex se patet, & declarat S. Thom. *ibidem*, & Lessius *lib. 4. c. 3. dub. 5. n. 44.*

15. *Quomodo peccatur mortaliter per illa vitia, quæ sunt filia luxuriae.*

Quod si queratur, vtrum contingat peccati mortaliter per hæc vitia, quæ sunt filia luxuriae: Respondeo cum Nauar. *c. 23. num. 114.* non solum peccari mortaliter, quando committitur contra sextum præceptum per se, & explicitè; sed etiam quâdo aliquis per mentis cæcitatem, ex affectu luxuriae in se causatam, non proponit sibi explicitè Deum, & vitam æternam pro vltimo fine, vel per præcipitationem rationis, & inconsideratione non eligit media, ad quæ tenetur ex aliquo præcepto; vel per inconstantiam desinit ab eo, quod tenetur exequi; vel per amorem sui transgreditur aliquod aliud præceptum; vel per amorem præsentis sæculi deliberatè vult semper, & perpetuò viuere in hoc mundo, & contemnit beatitudinè æternam, vel denique Deum ipsum odio habet. Et quauis communiter ex huiusmodi vitiis non contingat peccatum mortale, nisi quando occurrit transgressio alicuius præcepti; potest tamen aliquando contingere, vt peccetur mortaliter etiam propter periculum huiusmodi transgressionis, si aliquis ex præcipitatione, vel inconsideratione in illo se constituat, etiam si postea talis transgressio re ipsa non sequatur, vt notat Nauar. *ibidem*, & absolute negari non potest, quin malitia, quæ habetur ex his filiabus luxuriae, etiam per se acceptis, sit grauis, & mortalis, cum sint graua impedimenta ad æternam salutem consequendam, vt notat Reginald. *in praxi, lib. 22. c. 3. n. 17.*

DISPV. XX.

De iis, quæ pertinent ad affectionem, & actum iræ.

1. *Quomodo contingat passio ira.*
2. *Ira aliquando sumitur pro vitio, & peccato.*
3. *Et pro simplici actu voluntatis.*
4. *Quomodo ira possit describi ex Aristotele.*
5. *Delectatio ex ira qualis sit.*
6. *Passio ira includit passionem tristitia, & plures alias.*
7. *Motuum iræ semper est aliquis contemptus apprehensus.*
8. *Species iræ, & modi iræ sunt plures.*
9. *Vitium est sibi contrarium, & se ipsum destruit.*
10. *Iracundi proprie qui dicantur.*
11. *Acui; acerbi, vel amari.*
12. *Species iræ, in quantum est passio, quomodo sumantur.*
13. *Species iræ, in quantum est vitium, & peccatum, quomodo sumantur.*
14. *Ira fellea, mania, & furor, quomodo sint species iræ.*
15. *Excandescencia, sensitia, vecordia, quomodo sint species iræ.*
16. *Ira ex S. Greg. alia est sine voce, alia cum voce, & alia cum verbo expresso.*
17. *Iracundia proprie que sit.*
18. *Ira maxime impedit usum rationis.*
19. *Homo iratus est quasi arreptiuus à Demone.*
20. *Que sunt calore iræ, non sunt rata, & firma.*
21. *Dispositio ad pias causas non rescinditur ex eo, quod sit facta in calore iracundia.*

22. *Secundum aliquos vota, & iuramenta facta in calore iracundia non obligant.*

INTER vitia capitalia quarto loco numeratur etiam ira, & de illa legi potest S. Thom. *1. 2. q. 46. 47. & 48.* vbi agit de ira, eiusque causis, in quantum est passio: & *2. 2. q. 158.* vbi de illa agit, in quantum est vitium, & peccatum. *Alen. part. 2. quest. 139. memb. 1. S. Anton. par. 2. tit. 7. Nau. in Man. cap. 23. a num. 115. Less. lib. 4. c. 4. dub. 4. n. 23. & seqq. Azor. part. 1. lib. 4. c. 17. Valen. 1. 2. disp. 3. quest. 10. & 2. 2. disp. 9. quest. 3. puncto 1. §. Ira, cum est immoderata, Reginald. in praxi, lib. 21. c. 9. num. 121. & seqq. Tolet. lib. 8. a c. 56. Summistæ verb. ira.*

Primò autem est supponendum ex S. Thom. *in 3. d. 15. quest. 2. art. 2. questiuicula 2. & 2. 2. q. 158. art. 8.* nomen iræ aliquando sumi pro passione, aut affectione appetitus sensitui, à qua, tanquam à maximè nota, & manifesta præ aliis, vt loquitur S. Thom. *1. 2. q. 46. ar. 1. ad primum*, facultas ipsa appetitiua denominatur irascibilis, in quantum potest operari circa vindictam, id est, circa malum alteri inferendū, vt releuetur aliud malum, quod ipse prius intulit, vel inferre voluit contra eum, qui irascitur; isque actus talis appetitus dicitur passio iræ: quia est cum passione, & transmutatione corporali, vt habet S. Thom. *1. 2. q. 158. art. 8.* id est, cum feruore, vel effruescencia sanguinis circa cor: nam eo ipso, quod apprehenditur malum ab altero illatum, vel de proximo inferendum, & quod sit arduum, nec de facili possit repelli; fit accursus spirituum ad cor, tanquam ad arcem, in subsidium totius animalis, & ex eorum caliditate fit feruor in sanguine, & in humore cholericò, aut bilioso, & elicitur actualis appetitus vindictæ, id est, mali alicui alteri inferendi, ad hoc vt repellatur malū aliud ab ipso illatū.

Atque hoc modo dicitur ira causare feruorem, imò & esse ipse feruor sanguinis circa cor, vt patet ex S. Thom. *1. 2. quest. 48. art. 2.* in quantum, scilicet, ad repellendam iniuriam, & malum præsens, quod intenditur per motum iræ, fit magna commotio, & perturbatio sanguinis circa cor, quod est instrumentum passionum animæ, vt etiam indicatur per ea, quæ apparent exterius in homine irato, in quo, vt habet S. Gregor. *lib. 5. Moral. cap. 31. Ira sua stimulis accensum cor palpitat, corpus tremit, lingua se præpedit, facies ignescit, excasperantur oculi, & nequaquam recognoscuntur noti: & ore quidem formatur clamor; sed sensus, quid loquatur, ignorat.* Et quauis feruor ad amorem pertineat; quia tamen etiam amor tunc maximè sentitur, cum eum prodat indigentia, vt est apud S. August. *lib. 10. de Trinit. circa fin. tom. 3.* etiam in re præsentis tunc magis sentitur amor excellentiæ propriæ, quando quis in illa patitur detrimentum, propter acceptam iniuriam; & sic feruentius cor mouetur ad illam repellendam, & per iram, eiusque feruorem, etiam crescit, & magis sentitur feruor amoris; quauis reuerà alterius rationis sit feruor amoris, atque iræ, vt subdit S. Thom. *quest. 2. cit. ad 1.* Siquidem feruor amoris est cum quadam dulcedine, & lenitate, vt pote tendens in bonum amatum; & ided assimilatur calori aëris, & sanguinis, qui est coniunctus cum humiditate; cum tamen feruor iræ sit cum amaritudine, imò & factus specialiter ex euaporatione fellis, vt est apud S. Damasc. *lib. 2. de fide, cap. 16.* & ided assimilatur calori ignis, & cholera, qui est coniunctus cum siccitate. Remittitur verò, & minuitur hic feruor iræ per temporis tractum; unde & dicitur *3. Rhetor. cap. 3.* quod tempus quietat iram: quia etiam memoria acceptæ iniuriæ, ex qua

1. *Quomodo contingat passio ira.*

2. *Ira aliquando sumitur pro vitio, & peccato.*

3. *Et pro simplici actu voluntatis.*

4. *Quomodo ira possit describi ex Aristotele.*

5. *Delectatio ex ira qualis sit.*

ira maximè pendet, tractu temporis excidit, eiusque æstimatio paulatim minuitur, provt magis ac magis recedit à præsentis illius sensu, qui est maximus, vt patet ex eodem S. Thom. *ad 2.* Et similiter per superuentum iræ maioris, aut posterioris minuitur ira prior, vt notat Aristoteles *lib. 2. Rhetor. cap. 3.* & S. Thom. *art. 2. cit. ad 3.* quia etiam prior iniuria comparatione posterioris apparet minor, & virtus ad repellendam contraria eo ipso euadit minor: pro singulis, quod est quasi diuisa ad plura.

Atque hoc totum est commune etiam brutis, non autem proprium solius hominis, vt patet ex S. Thom. *1. 2. quest. 46. art. 4. ad 2. & art. 7. ad 1.* vbi etiam addit, motum iræ contingere aliquando in homine, ad similitudinem illius, qui contingit in brutis, id est, ex sola imaginatione nunciante læsionem, non autem ex ratione; & sic irasci etiam homines ex quodam impetu, & quasi instinctu naturæ, etiam contra res irracionales, imò & contra inanimatas, vt quando scriptor ex ira proicit penam, vel eques percudit equum.

Aliquando verò nomen iræ sumitur pro vitio, vel peccato, in quantum, scilicet, dicit materialiter aliquem habitum, qui inclinatur ad huiusmodi actus, & potest appellari iracundia; vel aliquem actum ex certa aduertentia, & ratione, quomodo erit peccatum: potest enim etiam passio appetitus esse bona, vel mala moraliter, & mereri laudem, aut vituperationem, si sit, vel non sit regulata per rectam rationem, vt notat S. Thom. *2. 2. quest. 158. cit. art. 2. ad 1.*

Aliquando denique sumitur ira pro simplici motu ipsius voluntatis, quo aliquis, nō ex passione, sed ex iudicio rationis vult alteri penam infligere, vel malum inferre. Et quauis huiusmodi actus voluntatis possit esse sine vilo motu, & passione appetitus, vt patet in Deo, qui solum per actum voluntatis dici potest irasci; in nobis tamè cōmunitè, & vt plurimum habet adiunctum etiā motū in appetitu, cum naturaliter appetitus inferior sequatur superiorem, & ab illo moueatur, sicut sphaera inferior mouetur à superiore, *3. de anima, text. 57.* vt supra explicauimus *lib. 1. disp. 24. n. 4.* & in præsentis materia de motu iræ docet S. Thom. *2. 2. quest. 158. cit. art. 8. in corp.* & solum dicitur esse actus voluntatis, non, quia excludat actum, & passionem appetitus, saltem consequenter, vt diximus; sed, quia non est ex illo antecedenter, cum sit ex iudicio, & ex ratione.

Hæc autem ira, quæ est propria hominis, rectè potest dici cum Aristotele *2. Rhetor. cap. 2.* esse appetitus apparentis vltionis, cum dolore, propter apparentem, immeritò, vel in se, vel in suos contemptum: primò enim nisi sit appetitus vltionis, eaque sit appetens, & apprehensa, vt possibilis, erit quidem tristitia, dolor, aut odium; non tamen erit ira; quia, vt habetur *1. Rhetor. cap. 11.* & ex Auic. *in lib. de anima*, notat S. Thom. *1. 2. quest. 46. art. 1. in fin. corp. nemo illi irascitur, quos vlcisci putat impossibile;* eamque ob causam iis, qui potentia multum excedunt, aut non irascuntur, aut minus irascuntur. Et ex eo, quod vltio sit appetens, & apprehensa possibilis, prouenit voluptas, & delectatio, quæ reperitur in ira, ratione cuius dictum est ab Homero, vt refert Aristoteles *1. Rhetor. cap. 11. cit. & lib. 2. c. 2.* & explicat S. Thom. *1. 2. quest. 48. art. 1.* quod ira, desfluente melle sit dulciòr. Quemadmodum enim acceptas iniurias vlcisci, & punire est delectabile; & ided, qui id nō assequitur, sapè tristatur; ita & qui sperat, se id posse assequi, spè ipsa gaudet, & dum in tali cogitatione motatur, voluptatem capit similem illi, quam capit somnians, vt dicitur *lib. 2. Rhetor.*

Baldelli Theol. Moral.

cap. 3. cit. in quantum, scilicet, species illa est quædam imaginatio, & representatio futura vltionis, sine consideratione particularium, quæ ipsam faciunt difficilem, aut molestant, qualis communiter est representatio eorum, quæ faciunt delectationem somniantibus, vt exponit eo loco Auic.

Secundò dicitur talis appetitus vltionis esse cum dolore: quia iniuria, aut malum, quod est passus is, qui irascitur, non potest non causare tristitiam, & dolorem; & hac de causa ex Aristotele *2. Rhet. cit. & plures alias.*

Secundò dicitur talis appetitus vltionis esse cum dolore: quia iniuria, aut malum, quod est passus is, qui irascitur, non potest non causare tristitiam, & dolorem; & hac de causa ex Aristotele *2. Rhet. cit. & plures alias.* passio ira includit passionem tristitia, & dolorem; & sic dicitur continere, & includere plures alias passiones, tanquam causas, à quibus causatur, & quæ in illa manent, vt in effectu; id est, passionem tristitia, seu doloris, desiderium, spem, delectationem, &c. quia reuerà omnes huiusmodi passiones ad iram concurrunt. Et quauis hoc ita sit, ira tamen neque est tristitia, neque delectatio, aut vlla alia ex huiusmodi passionibus: quia tristitia, aut dolor ex accepta iniuria sepius re ipsa separatur ab ira, vt patet in iis, quorum vltio est impossibilis, & qui multum excedunt potentia, contra quos, vt iam diximus ex Aristotele, & Auicenna, nō irascuntur, etiā si de illorum iniuriis multum tristemur, ac doleamus; & delectatio tunc augetur, quando ira minuitur, id est, in ipso actu vltionis: siquidem, vt habetur *4. Ethic. cap. 5.* vltio iram sedat; quia voluptatem loco doloris inducit: & desiderium similiter potest esse; quando vltio est impossibilis, cum etiam impossibilem possit esse voluntas, quauis non electio: & denique etiā spes potest actu haberi, quando vltio est impossibilis, vt si quis modò speret vlcisci iniurias anno sequente, & modò non possit.

Dicitur tertio appetitus vltionis, qui est ira, esse debere propter apparentem contemptum: quia motuum iræ semper est aliquid factum contra eum, qui irascitur; & ira semper fit ex his, quæ ad se ipsum, vt habet Aristoteles *2. Rhetor. cap. 4. versus fin.* & explicat S. Thom. *1. 2. quest. 47. art. 1.* & hoc ipsum semper est aliqua illius paruipensio, vel despectio, vt subdit S. Thom. *art. 2.* ex eodem Aristotele *cap. 2.* semper enim qui iniuriam, aut malum facit alteri, propter quam ille irascitur, & vindictam appetit; ided facit, quia parui, vel nihili illum æstimat, eiusque bona, quæ potest ab illo sperare, vel mala, quæ potest timere; & alioqui si magnificeretur, omninò curaret habere illum amicum, neque iniuriam inferendo, daret illi occasionem, & materiam iræ. Atque hac ratione omnes, qui putant se immeritò contemni, irascuntur: vt si quis, v. g. non admittatur ad alterius aspectum, aut colloquium, nec dignus putetur; vel, si aliquod impedimentum ponatur voluntati illius, quia nihili sit, quod egrè ferat; vel si contumeliis voluptatis causa afficiatur, vt communiter fieri ided capiunt ex contumeliis in alios iactis, quia malè iis dicendo, aut faciendo putant se illis excellere. Et similiter inde prouenit, quod aliqui facilè, & ex leui occasione irascuntur: quia facilè putant se ab illis contemni, quibus ipsi excellunt, & à quibus contemni non debent; & diues, v. g. hac ratione facile irascitur contra pauperem, orator contra verborum inopem, Princeps contra subditum; & qui se principatu dignum putat, contra eum, quem putat natum ad seruitutem; & in his omnibus ed motus iræ est maior, & magis contemptus apprehenditur esse maior, & magis indebitus: vt, v. g. si is, qui contemnitur, de contemne sit optime meritis, eique benè fecerit per se, vel per suos; si contemtuens sit auiculus, vel alius honorari ab eo, qui contemnitur, & sic de aliis.

6. *Passio ira includit passionem tristitia, & dolorem.*

7. *Motuum iræ semper est aliquid contra seipsum apprehensum.*

De quibus omnibus legi potest Aristoteles 2. Rhe- tor. c. 2. cit. & S. Thom. 1. 2. q. 47. cit.

8. Species, & modi ira sunt plures.

Ira autem sic explicata plures species assignantur ab Aristotele 4. Ethic. c. 5. easque, in quantum ira est passio, bene explicat S. Thom. 1. 2. quest. 47. art. 8. & in quantum ira est vitium, & peccatum, 2. 2. quest. 158. art. 5. & bene asserit Aristoteles, eas esse inter se contrarias, & non posse simul omnes reperiri: quia vitium, & malum non solum est multiplex, sed etiam se ipsum perdit, & destruit, ne alio, qui, si integrum sit, & secundum omnem sui modum, in aliquo reperitur, euadat omnino intolerabile: & in re presentis de speciebus ira, non solum ait, eas differre; quia aliqui irascuntur, in quos non oportet, & ob quae non oportet, & magis quam oportet; sed etiam, quia irascuntur civibus, quam oportet; & iram retinent diutius, quam oportet: nam, qui proprie iracundi appellantur, ij sunt, qui citò irascuntur, & quibus non debent, & ob quae non debent, & magis quam debent; sed praeter ea hoc habent peculiare, & optimum, quod ab ira citò desistant, eamque non retinent; sed statim reddunt, & quacunq; vltione, quam ceperint, siue verbis, siue factis, contenti sunt: & quia celerius excandescent quacunq; ex causa, & summe biliosi sunt, Graeco vocabulo ἀπρόστατοι, quasi ira acutioris, & intensioris, vt exponit eo loco Eustrat. qua de causa à S. Thoma appellantur acuti: his verò in eo contrariantur alij, qui ab Aristotele dicuntur acerbi, & à S. Thoma amari, quod nec facile irascuntur, nec citò, nec ex quacunq; causa; sed longo tempore iram retinent, nisi prius certa vltio, quam expectant, illam sedauerit, & voluptatem loco tristitia, & doloris induxerit, nec prius reconciliantur: & quia indignationem exterius non manifestant, & nemo est, qui verbis, & suasionibus eos conetur mitigare, idè secum ipsi astant, nec nisi longo tempore iram concoquunt, & semper sibi ipsi molesti sunt, & illis aliis, quorum amicitia, & familiaritate vtuntur.

9. Vitium est sibi contrarium, & seipsum destruit.

10. Iracundi proprie qui dicuntur.

11. Acuti, acerbis, vel amari.

Infestis, vel difficles.

12. Species ira, in quantum est passio, quomodo sumantur.

Denique ab his è differunt alij, quos Aristoteles appellat infestis, Graecè χυδαίους, & S. Thom. difficles, quod quauis etiam ipsi nec citò, nec facile irascuntur, & fortasse etiam iram interius non occultant; irascuntur tamen, ob quae non debent, & magis quam debent, & appetitum vindictae diutius retinent, neque placantur sine vltione, & punitio- ne, etiam vltra id, quod iniuria meruit, atque ita in aliquibus conueniunt cum iracundis, & acutis, & in aliquibus cum acerbis, & amaris: & tamen in aliis ab vtrisque differunt, vt notat ibi Eustratius.

Atque hi tres modi, vel species ira, acutioris, amarioris, vel acerbioris, & difficilioris, si attendantur, in quantum ira est passio, rectè videntur de summi ex eo, quod potest passionè augere, id est, vel ex parte subiecti, & eius, qui irascitur, vel ex parte tristitia, & causa, ex qua irascitur; vel ex parte vltionis, & vindictae, ad quam irascitur, vt videre est apud S. Thom. 1. 2. quest. 46. art. 8. cit. & Less. lib. 4. c. 4. dub. 4. num. 29. Reginal. in praxi, lib. 21. c. 9. num. 124. qui enim ex propria complexionè, & temperamento multum habent humoris biliosi, illudque tenue, quia calorem, & feruorem facile concipiunt, iram habet acutiorem, quae citò, & facile incalcescit, & feruet, & citò refrigeratur, & deseruet: & vt habet S. Gregor. lib. 5. Moral. c. 32. accensis calamis similes sunt, & dum vocibus perstreperunt, quasi quosdam accensionis suae sonitus reddunt, & citius flammam faciunt, sed proxime in favilla frigescent. Qui verò ex temperamento sunt biliosi, sed bilem

habent magis crassam, & tenacem, vel etiam sunt melancholici; idè seriùs, & difficilùs iram concipiunt: quia tales humores non ita facile incalcescunt; sed idè longo tempore illam retinent, quia ratione eiusdem crassitiei, & tenacitatis humorum diu remanent in memoria concepta tristitia, cui per iram medelam quarunt: & donec illa, vel tractu temporis euauerit, vel per vindictam sedata fuerit, nunquam iram deponunt, & qui tales sunt, ex eodem S. Gregor. loco cit. lignis grauioribus, durioribusque non disparis, accensionem tardè suscipiunt, sed tamen accensis, semel, difficilùs extinguuntur: & quia se tardius in asperitatem concitant, furoris ignem diutius seruant. Qui denique ex temperamento similiter sunt biliosi per bilem crassam, & tenacem, sed imaginationem, desigunt non tam in tristitiam ex accepta iniuria, quam in ipsam vltionem, quam mente determinant, eamque praeterè, obstinatè volunt, & irae diuturnitati causam dant, non solum per imaginationem; sed etiam per obstinatam appetitum vindictae, non nisi per hanc deponunt iram, etiam si fortasse non fuerit commensurata iniuria, sed eam exceperit, quia, sic vulerunt.

Si verò hi modi irae attendantur, in quantum ira est vitium, vel peccatum, potest dici, quod rectè desumantur, ex diuersa deordinatione, quae potest contingere in ira, vt bene explicat S. Thom. 2. 2. q. 158. art. 5. id est, vel ex parte causa, si quis irascitur, ex qualibet leui causa, vt contingit, in acutis, vel ex parte durationis, si diutius retineat iram; idque dupliciter: vel, quia nimis retinet memoriam iniuriae, vt contingit in acerbis, & amaris; vel, quia nimis obstinatè vindictam appetit, & querit, vt contingit in infestis, & difficilibus. Atque hi tres modi, aut species ira, non videntur differre ab illis aliis, quas ponit S. Damasc. lib. 2. de fide, cap. 16. & S. Greg. Nicen. lib. 4. c. 13. & apud S. Thom. 1. 2. q. 46. art. 8. cit. & 2. 2. quest. 158. art. 5. dum asserunt, tres esse species irascibilitatis, id est, iram, quae dicitur fellea, aut felmaniam, & furorem: dum enim dicunt de ira fellea, quod habet principium, & motum, id est, quod facile incipiat, & terminetur, satis declarant, quod per illam idem intelligant, atque Aristoteles per iram acutam. Et fortasse ea de causa appellant felleam, siue fel, vt colligitur ex S. Thom. 1. 2. quest. 48. art. 2. ad 1. quia haec ipsa facilitas iram concipiendi, proximè efficitur ex facili euaporatione bilis, aut fellis, ratione propterea tenuitatis, vt supra diximus, cum absolute per euaporationem fellis efficiatur feruor in sanguine circa cor, vt habet S. Damasc. lib. 2. de fide, c. 26. & apud S. Thom. q. 48. art. 2. cit. in argumento. Sed contra, in quo tamen feruore materialiter consistit ira, vt patet ex communi definitione, qua dicitur esse effluencia sanguinis circa cor. Et dum asserunt iidem Patres de mania, aut insaniam, quod sit ira permanens, & in vetustatem deueniens, satis declarant, quod sit idem cum ira acerba, aut amara. Et denique dum asserunt, quod furor obseruat tempus ad supplicium, & ad vindictam, satis indicant, quod sit idem cum ira infesta, aut diffcili, vt bene notat S. Thom. locis cit. Et eadem ratione ad has species videntur reduci illae aliae tres, quae recensentur ab Aristotele in libel. de virtutibus, dum ait, tres esse species iracundiae, excandescientiam, sauitiam, & vecordiam: excandescientiam enim videtur pertinere ad iram acutam, cum etiam ipsa perficiatur secundum velocitatem irae, vt notat S. Thom. 1. 2. q. 46. art. 8. ad 2. & expressè habetur ex Aristotele 4. Ethic. c. 5. cit. sauitia, quae maximè ostenditur in fumen- do supplicio, & vindicta, & pertinet ad iram infestam, seu

13. Species ira, in quantum est vitium, & peccatum, quomodo sumantur.

14. Ira fellea, mania, & furor, quomodo sint species ira.

15. Excandescientia, sauitia, vecordia, quomodo sint species ira.

seu diffcilem, & vecordia videtur pertinere ad iram acerbam, seu amaram, quae tristitiam retinet, nec se prodit exterius, & solo etiam tractu temporis eualescit.

16. Ira ex S. Greg. lib. 21. Moral. cap. 5. id est, ira sine voce, & ira cum verbo expresso, iuxta illud Christi Domini Matth. 5. Qui irascitur fratri suo, quae est ira sine voce, & solum interius, & in corde retenta: & Qui dixerit fratri suo, racha, quae est ira cum voce, sed non cum pleno verbo formata, siquidem racha nihil significat: & Qui dixerit, fatue: quae est ira cum verbo expresso, & completa per sermone perfectum: hi, inquam, gradus non desumuntur ex ipso motu, vel actu irae; sed solum ex effectu, provt, scilicet, eadem ira magis ac magis exit, & se prodit exterius, & tendit in complementum, & consummationem effectus vltimi, qui est homicidium, & idè proprie non sunt species, vt videre est apud S. Thom. 1. 2. quest. 46. art. 8. cit. ad 3. & 2. 2. quest. 158. art. 5. similiter ad 3.

Alij verò modi, seu gradus irae, quos ponit S. Greg. lib. 21. Moral. cap. 5. id est, ira sine voce, & ira cum verbo expresso, iuxta illud Christi Domini Matth. 5. Qui irascitur fratri suo, quae est ira sine voce, & solum interius, & in corde retenta: & Qui dixerit fratri suo, racha, quae est ira cum voce, sed non cum pleno verbo formata, siquidem racha nihil significat: & Qui dixerit, fatue: quae est ira cum verbo expresso, & completa per sermone perfectum: hi, inquam, gradus non desumuntur ex ipso motu, vel actu irae; sed solum ex effectu, provt, scilicet, eadem ira magis ac magis exit, & se prodit exterius, & tendit in complementum, & consummationem effectus vltimi, qui est homicidium, & idè proprie non sunt species, vt videre est apud S. Thom. 1. 2. quest. 46. art. 8. cit. ad 3. & 2. 2. quest. 158. art. 5. similiter ad 3.

17. Iracundia proprie quae sit.

Atque ex his, quae docuimus de speciebus, aut modis irae, potest intelligi, quid sit discriminis inter iram, & iracundiam; quauis enim non raro inter se confundantur, & pro eodem sumantur apud Auctores; proprie tamen iracundia illa est, quae facile & citò excitatur, & sedatur, id est, illa ipsa, quae appellatur acuta, vt patet ex Aristotele 4. Ethic. cap. 5. cit. vbi afferit, iracundus citò irasci, & quibus non debent, & ob quae non debent, sed citò etià desistere. Et in libel. de virtutibus, vbi afferit, iracundi esse, vt facile ad iram moueatur, quouis verbo, aut facto. Et in hoc recidit etiam illud Galen. comm. 2. in primum de morb. vulg. text. 78. class. 3. quod ira solù sit circa res magnas, & magui momenti, vel apprehensas, vt tales: iracundia verò circa res paruas, & parui momenti: & idè qui dicuntur irati, magnanimi sunt, qui verò iracundi, pusillanimes, imò & ipso etiam temperamento differant; siquidem iracundi sunt frigidij; irati verò sunt calidissimi: vnde & iracundia reperitur in pueris, mulieribus, & aliis huiusmodi frigidioribus, vt notat idem Galen. lib. 5. de plac. Hippocr. & Plat. cap. 17. in fin. ita verò solum in viris perfectis, & perfectae caliditatis, vt notat Seneca lib. 1. de ira, cap. 3.

Atque hoc discrimen inter iram, & iracundiam videtur magis probandum, quam illud aliud, quod asserit Seneca lib. 1. cit. de ira, cap. 4. quod iracundia dicat quasi potentiam, vel actum primum ad irascendum; ira verò dicat operationem, & actum secundum: & iracundus dicatur, qui est in habitu, & dispositione ad iram; iratus verò, qui est in actu: nam contra est: quia, si per potentiam, & actum primum intelligatur ipsa potentia appetitiua, provt est circa malum arduum, & fugiendum; ea neque dicitur iracundia, neque ira, sed irascibilis, vt patet ex S. Thom. 1. 1. quest. 81. art. 2. si verò intelligatur temperamentum, & dispositio proxima, ea multiplex est, & diuersa in iis, qui dicuntur acuti, & aliis, qui dicuntur amari, vt iam diximus; & idè non potest vno vocabulo sufficienter significari: & si dicitur vocabulum iracundiae determinatè significare temperamentum, & dispositionem ad citò, & facile iram concipiendam, & sedandam, habetur intentum: siquidem haec dispositio est ad iram primae speciei, aut modi, quae appellatur acuta, & facile potest concedi, quod tale vocabulum primariò significet habitum, aut propensionem ad talem iram, & secundariò, & per quandam extensionem, etià dicatur de actu, & absolute iracundia, tam significet habitum hunc vitiosum, quam actum, vt notat Less. lib. 4. cap. 4. Baldelli Theol. Moral.

dub. 4. num. 23. sicut & nomen scientiae tam significat habitualem, quam actualem, & nomen animalis primariò significat naturam communem brutis, & homini, & secundariò accipitur pro ipsis brutis, & absolute nomen generis tribuitur speciei minùs perfectae, vt sapiens dicitur in Philosophicis. Sed reuertè quaestio haec, cum sit de vocabulo, est parui momenti; & dummodo constet, modos irae esse plures, parum refert, quis eorum, & quomodo dicatur proprie significari per vocabulum iracundiae.

Siue autem quis moueatur per motum irae primo modo, siue secundo, aut tertio, bene est aduertendum pro negotio morali, quauis sit huiusmodi motus, quo vnusquisque mouetur, & vtrum sit tantus, vt omnino impediatur, vel saltem diminuat vsum rationis: vt enim patet ex dictis supra lib. 1. disp. 12. de inuoluntario ex amentia, & lib. 2. disp. 40. de causa efficiente peccati ex parte appetitus sensitui, quae est passio, per illam alterationem, & commotionem sanguinis, & spirituum, quae contingit in passione irae, facile potest accidere, vt deprauentur phantasmata, neque debite obiciantur, aut relinquuntur considerata, aut contemplanda intellectu, & idè etiam intellectiones, & actus rationis sint deprauatae, & absolute impediatur vltus rationis, vt docet S. Thom. 1. 2. quest. 48. art. 3. imò vocabulum irae maximè videtur deriuatum ab eundo, vt notat Tolet. lib. 8. cap. 56. num. 2. quia homo per iram maximè it extra se, vnde & dicitur ad se redire, quando ab ira quiescit. Et hoc modo S. Greg. lib. 5. Moral. cap. 31. Per iram, inquit, sapientia perditur, vt quid, quòvè ordine agendum sit, omnino nesciatur. Sicut scriptum est: Ira in sinu stulti requiescit: quia, nimirum, intelligentia lucem suberabit, cum mentem promouendo confundit. Et paulò post hinc ait prouenire etiam illa, quae exterius saepe cernuntur in homine irato, vt etiam supra retulimus num. 1. vt palpitet cor, & corpus tremat, & lingua seipsum praepedit, & nequaquam recognoscantur notij; & si lingua clamorem former, ignoret sensus, quid loquatur. Vnde & concludit, quod homo iratus non longè sit ab arreptitiis, cum actionis suae conscius nò sit. Et in quo itaque, inquit, iste ab arreptitiis longè est, qui actionis suae conscius non est? Et hoc idem monet S. Paulus ad Ephes. 4. dum ait: Sol non occidat super iracundiam vestram. Nolite locum dare Diabolo.

18. Ira maximè impedit vsum rationis.

19. Homo iratus est quasi arreptitius à Demone.

Vt enim notat S. Anton. par. 2. tit. 2. §. 2. locus Diabolo, vt in nobis habitet, maximè datur per iracundiam, cum Sol rationis super illam nobis obscuratur & occidit, & Demones cum talibus libenter conuersantur. Et ad hoc facit etiam illud S. Chrysost. hom. 47. in Ioan. circa fin. nom. 3. & apud S. Thom. 2. 2. quest. 158. art. 4. in 2. arg. quod inter iram, & insaniam nihil differat, & ira sit breuis quidam Daemon, imò & grauior, quam qui vexantur Daemonio, in quantum, scilicet, aufert vsum rationis, per quem homo est dominus sui, vt loquitur eo loco S. Thom. Et, quod per iram impediatur vltus rationis, confirmatur etiam ex eo, quod 7. Ethic. cap. 6. Aristoteles tribuit iracundo, quod non sit insidiosus; sed manifestus, siue apertus; & ira hoc etiam differat inter sit latens, & insidiosa; non autem illa. Et 2. Rhetor. cap. 4. quod qui irascitur, dolorem inferre cupiat, & velit cognosci: vt enim bene explicat S. Thom. 1. 2. quest. 46. art. 6. ad 2. & 2. 2. quest. 41. art. 2. in fin. corp. reuertè ex eo, id est, quia ira appetit malum sub ratione iusti vindicatiui, & per consequens sub ratione poenae; de cuius tamen ratione est, quod sit contraria voluntati, & afflictiva, & inferatur pro culpa. Et hinc prouenit, quod is, qui irascitur, specialiter intendat,

intendat, vt alter, cui malum infert, non solum doleat; sed etiam cognoscat, quod propter illam iniuriam sibi hoc prouenit, & tanquam in penam ab illo ipso, qui ex ira sinit vindictam. Sed præterea rectè subdit S. Thom. 1. 2. quæst. 48. art. 3. cit. ad 2. non solum id prouenire ex ampliacione cordis, quam facit ira per suum calorem, & quia vindicta, quam illa intendit, pertinet ad virilitatem, & excellentiam; in qua tamen homo communiter non querit latere, sed manifestus, ac notus esse: cum è contrà delectabilia, quæ intendit concupiscentia, includant turpitudinem, & mollitiem quandam, & idè concupiscentia dicitur latens & insidiosa, id est, quasi ex insidiis operans: sed etiam prouenire ex impedimento rationis, quod causatur per iram, ratione cuius is, qui irascitur, non potest discernere, quid sit occultandum, & quid manifestandum; nec vias, & modos occultandi excogitare. Et similiter ex eodem impedimento rationis per iram causato, aliquando prouenit in homine irato inordinata locutio, & aliquando omnimoda impeditio linguæ ab usu loquendi, & omnimoda taciturnitas, vt bene explicat S. Thom. ead. q. 4. art. 4.

20. Atque hinc factum est, vt secundum Iuriconsultos, ea, quæ fiunt, aut dicuntur in calore ira, non prius habeantur rata, & firma, quam calor resedit, & ex perseverantia eiusdem propositi satis constet, quod fuerint dicta, aut facta ex sufficiente aduerterentia, & iudicio, vt expresse habetur l. diuortium non est ff. de diuort. & repud. l. quicquid calore ff. de reg. iur. & cap. diuortium de penit. d. 1. & cap. si quis iratus. 2. q. 3. Et similiter hinc factum est, vt ira in delictis dicatur minuere culpam. l. Gracchus. C. ad l. Jul. de a. ult. & contractus rescindat. l. locatio ff. de publicanis. & notar Gloss. in l. diuortium non est ff. de diuort. & in l. quicquid calore. ff. de reg. iur. cit. nisi fortè contractus fuerit ad pias causas, in quo casu non rescinditur. cap. sunt, qui opes. 17. quæst. 4. Et denique ex multorum sententia hinc factum est, vt etiam irriterur iuramentum & votum, si fortè fiat calore iracundiæ, vt videre est apud Sanchez lib. 1. de matr. disp. 8. num. 4. vbi ex Theologis pro hac sententia citat Ricc. in 4. d. 38. quæst. 2. art. 2. & ex Canonistis Gloss. in c. dudum. vers. calore de iureiur. Hostiens. in c. dudum. & c. sicut ex literis. num. 9. cod. tit. Panorm. in c. dudum. num. 3. & in c. sicut ex literis. num. 2. & in c. si verò. num. 7. cod. tit. & plures alios Iuristas: quanuis ipse Sanchez ibidem, num. 5. & lib. 4. in Decal. c. 1. n. 2. id non admittat, nisi fortè iracundiæ calor sit tantus, vt omninò impediatur vsus rationis, & tollat eam deliberationem, & aduerterentiam, quæ est necessaria, & sufficiens ad peccandum mortaliter: & disp. 8. cit. num. 11. de hac tantum ira intelligat textus citatos ex Iure canonico, & ciuili, quod quæ fiunt, aut dicuntur calore iracundiæ, non sint rata, aut firma: & magis specialiter id, quod habetur l. 2. ff. ad l. Jul. maiest. quod iuramentum calore iracundiæ præstitum minimè liget, quæ sententia sine dubio est probabilior, & tutior, vt dicemus suo loco, quando agemus de voto, & de iuramento.

21. Dispositio ad pias causas non rescinditur ex eo, quod sit facta in calore iracundiæ. 22. Secundum aliquos vota & iuramenta facta in calore iracundiæ non obligant.

Hoc autem loco satis fit hæc indicasse, vt constet, quomodo ira omninò impediatur, vel saltem minuat vsus rationis; & in delictis omninò tollat, vel saltem minuatur culpam; & in contractibus, votis, ac iuramentis vel omninò impediatur obligatio, vel saltem faciat ad facilitorem rescissionem, aut dispensationem.

DISPV T. XXI.

De iis, quæ pertinent ad peccatum iræ, eiusque grauitatem, aut leuitatem.

- 1. Ira, & passiones animi ex se non sunt mala.
2. Ira est satellitium rationis.
3. Ira potest esse bona.
4. Ira quando sit mala.
5. Quando ira sit peccatum mortale.
6. Quando ira sit peccatum veniale.
7. Ira est lenius peccatum, quam inuidia; & hæc est lenius, quam odium.
8. Ira est lenius peccatum, quam peccatum concupiscentia.
9. Ira, quando est venialis, habet peculiarem grauitatem, & turpitudinem.
10. Quomodo ira dicatur esse magis secundum naturam hominis, quam cupiditas.
11. Ultio proprie dicta, & punitio, sine pena, quo differant.
12. Passio ira multum inuat ad actus externos virtutum.
13. Virtus fortitudinis indiget ira, tanquam instrumento.
14. Moderatio iræ pertinet ad virtutem mansuetudinis.
15. Defectus iræ potest appellari seruilitas, aut insensibilitas.
16. Mansuetudo, & clementia quo differant.

IRAM esse malam moraliter, sicut & alias animi passiones, & idè non esse licitum, vnquam irasci, senserunt Stoici, vt patet ex M. Tullio lib. 3. Tuscul. quæstionum. Et contrà, & iram, & passiones non esse malas ex se, sed tunc solum, quando sunt immoderate, & vltra præscriptum rationis, senserunt Peripatetici. Et horum sententiam magis probat S. August. lib. 9. de ciu. c. 4. tom. 5. & simpliciter est tenenda, vt vera, vt probat S. Thom. de passionibus in vniuersum, 1. 2. quæst. 24. art. 2. & specialiter de ira 2. 2. quæst. 158. art. 1. Sicut enim appetitus sensitius à natura tribuitur, est bonus simpliciter, & est regulabilis per rationem; ita & eius motus, qui appellantur passiones, boni sunt, si sint regulati, & suas habent vtilitates, & fines, propter quas à natura sunt instituti. Et si dicantur ex se esse quasi indifferentes, vt regulentur, & non regulentur à ratione, dici etiam debent, esse ex se indifferentes, vt sint boni, & mali moraliter; non autem absolute sunt damnandi, vt mali.

Et specialiter de ira, quod non sit mala, ex eo patet: quia habet in natura optimum finem, cum sit tributa ad repulsionem malorum, sicut & amor est tributus ad prosecutionem bonorum: vnde & dicitur à S. Gregorio Nicæno lib. 4. c. 13. & apud S. Thom. 1. 2. quæst. 46. art. 2. esse quasi armigera concupiscentiæ, in quantum, scilicet, impugnat id, quod impedit concupiscentiam. Et in homine specialiter dicitur eum locum habere, quem habet miles in Republica: qua de causa à Sancto Nemesio, vel, vt alij volunt, à S. Gregorio Nicæno lib. 1. de natura hominis, c. 21. appellatur satellitium rationis: quia, scilicet, quemadmodum miles non adhibetur, nisi post decretum Senatus, aut Principis, & ad illud executioni mandandum; ita & ira non est excitanda, nisi post consilium, & deliberationem rationis, vt notat Less. lib. 4. cap. 4. dub. 4. num. 23. Ad quod facit

facit etiam illud ex S. Greg. lib. 5. Moral. cap. 33. circa med. & apud S. Thom. 2. 2. quæst. 158. art. 1. ad 2. quod cauendum summopere sit, ne ira, quæ vt instrumentum virtutis assumitur, menti domineatur, & quasi domina præeat: sed quasi ancilla, ad obsequium parata, à rationis tergo nunquam recedat: verè enim à natura ad hoc est tributa, vt sit in homine instrumentum, & adiumentum virtutis; & ea tollat, quæ possunt illi esse impedimento, & ardua sunt; & idè si subit rationi, eamque sequatur, ad quam pertinet totum regimen actus virtutis, non autem illi præsit, aut illa præeat, bona est, & dicitur ira secundum zelum, & ex Aristotele 4. Ethic. cap. 5. est laudabilis; non autem est mala, quæ dicitur ira secundum vitium, vt patet ex S. Thom. ibidem, & cum ex proprio obiecto, in quantum ira est appetitus vindictæ, versetur circa vindictam, provt est fumenda de eo, qui iniuriam intulit, & respiciat tam vindictam, quam est bona ipsi irascenti, quam personam, de qua est sumenda, tanquam malam, & disconuenientem, vel contrariam, vt notat S. Thom. 1. 2. quæst. 46. art. 2. omninò debet includere actum rationis, & esse cum ratione, cum includat collationem aliquam vindictæ cum ipsa iniuria, & hoc vt ratione debeat cõmensurare ad iniucem, vt tradit S. Thom. art. 4. & si talis collatio, & cõmensuratio per actum rationis bene fiat, nec plus appetatur, aut sumatur vindictæ, quam iniuria postulet, & ratio præscribat, quoad omnes circumstantias temporis, loci, & personæ; non poterit ira non esse licita, & simpliciter bona, vt concludit S. Thom. 2. 2. q. 158. art. 1. cit.

Communiter tamen non ita accidit; sed propter facillimam alterationem, & emotionem, quæ contingit in humore cholericò, & vt pote multum participante de natura, & qualitibus ignis, qui inter corpora est maximè mobilis, facillimè euenit, vt ira non perfecte sequatur rationem; sed includat contra illam aliquam inordinationem, si non in obiecto, vt, v. g. appetendo illi vindictam, qui non meruit, vel maiore, quam meruit, vel eo modo quo non meruit; includat saltem quoad modum ipsius iræ, id est, non bene reprimendo, ac regulando passionem, & actum appetitus; sed sinendo eum interius, vel exterius magis feruere, quam par sit, & vt habetur 7. Ethic. cap. 6. in initio, videtur quidem ira rationem audire, sed non rectè illam percipit: nam, quemadmodum festini ministri faciunt, qui priusquam omnia, quæ dicuntur, audierint, excurrunt, & deinde ab actione aberrant: & quemadmodum canes, qui antequam inspexerint, an amicus sit quispiam, si strepitum tantummodo fecerit, statim latrant: ita & ira ob feruorem, celeritatèque naturæ, audiens quidem, sed non attendens quid percipiatur, incitatur ad vindictam, & statim atque ratio, vel imaginatio contumeliam, aut contemptum ostenderit, ipsa, quasi ratiocinando ex se collegerit, bellum ei esse inferendum, indignatur, & in hac celeritate, reprimenda omninò est, & corrigenda per rationem, nec permittenda, vt ipsa ex se syllogizet, & colligat, quod bellum sit inferendum; sed solum est adhibenda ad belli executionem, postquam ratio bene deliberauerit, & concluderit illud esse inferendum: sicut & in Republica adhibetur miles, solum post consilium, & decretum Principis, aut Senatus, vt iam diximus: & nisi reprimatur, & reguletur, est ira inordinata & mala. Et quanuis etiam, dum exequitur bellum ex decreto rationis, aliquo modo eam turbet per commotionem, & alterationem humorum, quam, vt diximus, necessariò causat, & includit; ea tamè turbatio solum est apta impedire deliberationem, & consultationem; non autem executionem

belli præconsultati, & prædeliberati; & idè nõ arguit inordinationem in ipsa ira, vt notat S. Thom. 2. 2. q. 158. art. 1. cit. ad 2. & Sylu. verb. ira, num. 2. cum etiam artes, dum actualiter operantur, impediuntur, ne simul deliberent de iis, quæ agunt; sed præsupponantur iam prius deliberasse; & idè post deliberationem congruenter, & non inordinatè possint totæ esse in ipsa actione, etiam cum actuali impeditioe deliberationis.

Quòd si quæras de inordinatione iræ, quando possit esse mortalis, & quado sit venialis: Respondeo cum S. Thom. 2. 2. q. 158. art. 3. si inordinatio sit quoad obiectum, id est, quoad ipsam vindictam, quæ per iram appetitur, esse mortalem ex suo genere: quia contrariatur charitati, & iustitiæ, vt si quis, v. g. velit puniri eum, qui non meruit, vel vltra quam meruit, vel non secundum legitimum ordinem, vel non ob debitum finem, qui debet esse conferuatio iustitiæ, & correctio culpa.

Et talis inordinatio solum potest esse venialis ex imperfectione actus, vt subdit S. Thom. ibidem, vt, v. g. si motus iræ præueniat iudicium rationis, & non sit perfecte deliberatus, vel certè sit de vindicta ex se leui, & quæ si re ipsa inferretur, non esset peccatum mortale: vt si intendas, v. g. parum trahere aliquem puerum per capillos, vel aliquid simile: vt enim habetur 4. Ethic. cap. 5. qui paululum tantummodò transgreditur, siue deslexerit ad nimium, siue ad parum, vniuersaliter non vituperatur.

Si verò inordinatio iræ solum sit quoad modum irascendi; vt, si quis, v. g. nimis ardentè irascatur interius, neque impetum iræ vllò modo reprimat, vel exterius nimis manifestet signa iræ, solum est venialis, neque habet ex suo genere, vt sit mortalis, vt subdit S. Thom. art. 3. cit. nisi fortè ex vehementia, & modo ira excidat quis à dilectione Dei, aut proximi, & paratus sit transgredi aliquod aliud præceptum, quod sine dubio solum erit per accidens, & extra genus iræ: sicut etiam, si quis ex modo iræ sit aliis graui scandalo, vt, v. g. si sit Prælati, vel incumbat in conuersionem infidelium, vt notat Less. lib. 4. cap. 4. num. 25.

Neque faciunt in contrarium verba illa Christi Domini Matth. 5. Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: & qui dixerit, racha reus erit concilio: & qui dixerit, fatue; reus erit gehenna ignis. Per quæ tria ex Gloss. ibidem, significantur diuersæ mansiones in aeterna damnatione pro modo peccati, & per consequens videtur significari, quod semper ira sit peccatum mortale, etiam si solum interius contineatur; non autem exterius manifestetur per verba, & siue sit ira sine voce, siue cum voce, aut verbo expresso, vt supra diximus disp. precedente, num. 16. ex S. Greg. lib. 21. Moral. cap. 5. Hæc, inquam, non faciunt contra id, quod diximus, peccatum iræ ex suo genere posse etiam esse veniale, si solum sit ex modo irascendi, non autem ex obiecto: quia, vt bene explicat S. Thom. art. 3. cit. ad 2. & art. 5. ad 3. Caiet. art. 3. cit. Less. lib. 4. cap. 4. cit. num. 26. & omnes cõmuniter, non loquitur Christus Dominus de motu iræ quomodocumque; sed determinatè de illo, qui tendit ad homicidium, & mortem proximo inferendam, qui certè est inordinatus per inordinationem ex obiecto, quam diximus ex suo genere esse mortalem: explicat enim eo loco præceptum de homicidio: Audistis, quia dictum est antiquis: Non occides. & ait, non solum esse peccatum ipsam externam occisionem; sed etiam ipsam internam voluntatem occidendi, quæ est ira; & hanc etiam esse dignam, quæ iudicetur & puniatur in Dei iudicio, & tantò magis, si prorumpat exterius in voces, siue leuiorè,

5. Quando ira sit peccatum mortale.

6. Quando ira sit peccatum veniale.

1. Ira, & passiones animi ex se non sunt mala.

2. Ira est satellitium rationis.

uiores, qualis est, v. g. si dicat, *rachis*, quæ ex S. Hier. apud Hebræos solum est interiectio irascens, & dolentis, & nihil determinatè significat, vt notat S. Anton. p. 2. tit. 7. c. 1. §. 2. siue proumpat in voces grauiiores, quales sunt contumeliæ, vt si dicat, v. g. *fatue*, vel in quoscunque alios actus iniuriolos proximè, atque ita ex hoc loco nihil colligitur contra iram, quæ solum dicitur esse inordinata ex modo irascendi, & non ex obiecto.

7. Ira est leuius peccatum, quam inuidia, & hæc est leuius, quam odium.

Secundò, si quaeras de grauitate peccati iræ, quando est mortale ex suo genere, id est, ex obiecto, vtrum sit maxima comparatiuè ad alia peccata, id est, vtrum ira sit maximum & grauiissimum peccatorum. Negat S. Thom. 1. 2. quæst. 46. art. 6. & 2. 2. quæst. 158. cit. art. 4. eam esse peccatum maximum & grauiissimum: quia ratione obiecti, id est, vindictæ, & mali, quod alteri appetit, potius est peccatum minimum, & leuiissimum, si comparetur cum aliis, quæ similiter versantur circa malum alterius, quale est, v. g. peccatum inuidiæ, & peccatum odij: cum enim odium appetat alteri malum absolutè, in quantum est illius malum, & idèd appetat sine vlla mensura, aut termino, vt etiam contingit in aliis omnibus, quæ appetuntur propter se; & inuidia appetat malum, in quantum facit ad proprium honorem, & excellentiam ipsius inuidentis; & ira, in quantum est iusta vindicta acceptæ iniuriæ; & grauiissimum omnium est peccatum odij, & secundò loco est peccatum inuidiæ, & tertio est peccatum iræ: siquidem peius est appetere malum sub ratione mali, quod facit odium, quam appetere sub ratione boni, quod facit inuidia, & ira; & inter hæc ipsa peius est appetere malum sub ratione boni exterioris, quod est honor, & gloria, quam appetere sub ratione, & specie reuerentiæ iustitiæ, ad quam pertinet iusta vindicta, vel iustum vindicatum, quod appetit ira, quauis in eo appetendo non benè obtemperet præscripto rationis, neque regatur vera prudentia; sed solum specie, & imagine prudentiæ; & idèd sit deordinata, & peccatum. Dum autem S. Thom. hoc loco asserit, quod peccatum iræ sit leuius, quam peccatum inuidiæ, non est intelligendus id asserere vniuersaliter, & simpliciter, & omnimodo, quasi omne peccatum iræ omni modo sit leuius, quam omne peccatum inuidiæ, & nullum possit dari peccatum inuidiæ, quod sit leuius aliquo peccato iræ: sed solum id asserit, quantum est ex illa grauitate, quæ habetur ex obiecto formali, & per se primo, quod in inuidia est malum alterius, in quantum facit ad propriam gloriam; & in ira, in quantum est iustum vindicatum, vt benè explicat Caietanus eod. artic. 4. §. Ad 1. dubium. Vnde, si quis per inuidiam inuideat alteri solum bona temporalia, & per iram appetat illi mortem, & carentiam vitæ, vel per inuidiam inuideat homini scelestissimo aliquod bonum, & illius eiusdem carentiam optet per iram viro optimo, & sanctissimo; non est dubium, quod peccatum iræ erit grauius, & inuidiæ leuius; sed non per eam grauitatem, quæ habetur ex obiecto simpliciter, & per se primo, de qua loquitur S. Thom. sed per eam, quæ habetur ex obiecto secundo, vel ex circumstantia personæ, de qua ille non loquitur. Et quod supra diximus lib. 2. disp. 27. de inæqualitate peccatorum ex obiectis, quod quæ ex obiectis sunt leuiora, possint aliquando esse grauiora ex circumstantiis; debet intelligi esse dictum etiam in casu præsentis de inæqualitate iræ, & inuidiæ: & dum hæc dicitur esse grauior, & illa leuior, solum debet intelligi, quantum est ex ratione obiectiua per se prima; non autem ex omni capite, & omni modo.

Et similiter, quando dicitur obiectum per se primum in ira, esse vindictam, vel iustum vindicatum, solum debet intelligi, quod is, qui irascitur, semper appetat alteri malum, tanquam vindictam à se apprehensam, vt illi debitam pro accepta iniuria, ac proinde semper in illa hinc & nunc apprehendat rationem iusti, & debiti; & quauis reuerà contingat, vt neque sit iusta, neque debita: & quoad hoc is, qui irascitur, practicè erret, sicut & errat, qui fornicatur, dum hinc & nunc putat bonum, vt fornicetur; & omnis, qui peccat, dum similiter putat bonum, vt peccet: & quemadmodum hic error practicus in aliis actibus inordinatis non excusat à culpa, vt supra explicauimus lib. 2. disp. 37. num. 10. ita neque excusat in peccato iræ, vt notat Caiet. 2. 2. q. 158. art. 4. cit. §. Ad 2. dubium.

Et eadem ratione, si ira consideretur ex parte obiecti, id est, boni, sub cuius ratione vindictam appetit, & comparatur cum peccatis concupiscentiæ, quæ similiter tendunt in aliquod bonum, negat S. Thom. 2. 2. quæst. 158. art. 4. cit. quod ira sit peccatum grauius; sed contrà asserit, quod sit tantò leuius, quanto bonum iustitiæ, aut iustum vindicatum, quod per iram appetitur, est melius, quam bonum vile, aut delectabile, quod appetitur per concupiscentiam, quod idem pluribus supra docuerat qu. 156. art. 4. cum doceret, incontinentiam concupiscentiæ esse peiorè, quam sit incontinentia iræ, de qua etiam Aristoteles 7. Ethic. c. 6. sub incontinentiam, absolutè asserit, quod cupiditas, eiusque incontinentia est turpior, quam iræ, aut iræ incontinentia: quia ira rationem quodam modo sequitur, dum appetit vindictam, vt iustam, & debitam pro iniuria, eique commensuratam, vt supra diximus: cupiditas verò non tam rationem, quam sensum sequitur; & statim incitat ad fructum, quando aliquid fuerit repræsentatum vt delectabile. Sed similiter etiam hæc asserit S. Thom. est intelligenda formaliter, & quantum est ex ratione obiectiua primaria, quæ in concupiscentia est bonum delectabile, & in ira est ipsa vindicta, vel iustum vindicatum; & idèd non est negandum, quod ex aliquo alio capite potest dari peccatum iræ, quod sit grauius peccato concupiscentiæ: vt si quis, v. g. per iram erga mulierem velit illam occidere, & alius per concupiscentiam velit cum illa fornicari; vel vnus per iram erga maritum, velit violare illius uxorem; & alius per simplicem concupiscentiam velit cum illa adulterari: in his enim & similibus casibus maior grauitas, quæ apparet in peccato iræ, non prouenit ex ratione obiecti, quam per se primò respicit iræ; sed ex ratione per se secunda, vel ex circumstantia alterius actus imperati per actum iræ, vt benè explicat Caiet. art. 4. cit. §. Ad 3. dubium. Atque hoc modo etiam S. Thom. 2. 2. quæst. 158. art. 4. cum dixisset, incontinentiam iræ, quantum est ex parte passionis, ex qua ratio superatur, esse minus turpem, quam sit incontinentia concupiscentiæ, addit in fine corporis, quod si vtraque incontinentia consideretur ex alio capite, id est, quantum ad malum, in quod quis incidit, quando per vtranque recedit à præscripto rationis, incontinentia iræ, vt plurimum, est grauior, quia ducit in ea, quæ pertinent ad nocuum proximi; atque ita asserit, quod maior grauitas, aut turpitudine concupiscentiæ non est quoad omnia, & simpliciter ex omni capite; sed solum, quantum est ex obiecto primario, & per se, vt iam diximus.

8. Ira est leuius peccatum, quam concupiscentia.

Si verò peccatum iræ consideretur, quando ex suo genere non est peccatum mortale, sed solum veniale; id est, si loquamur de illa malitia, quam habet

9. Ira, quauis est venialis, habet

habet peccatum grauius, & turpitudine.

habet ex sola inordinatione modi irascendi, contraria ratione affirmat S. Thom. eod. art. 4. quæst. 158. quod sit grauius, & habeat supra alia peccata quandam excellentiam; non, quia ex obiecto fornicationis, quod est iustum vindicatum apprehensum, & simpliciter loquendo non sit leuius, etiam quando est veniale; sed, quia cum hac ipsa leuitate simpliciter, quæ est ex obiecto, habet specialem quandam rationem grauitatis, & deordinationis, quæ potest dici secundum quid: nam, vt explicat eo loco Caiet. §. Ad 4. dubium, ex ipsa velocitate, & vehementia, cum qua insurgit motus iræ, propter facilitatem, & maximam mobilitatem humoris cholericæ, vt supra diximus, contrahit peculiarem quandam deordinationem & turpitudinem supra alia peccata, eaque satis apparet; tum ex his nocuentis, quæ ex vehemèti & celeri motu iræ sunt apta sequi in ordine ad alios, vt sunt, v. g. contumelia, percussiones, homicidia; tum ex his, quæ consequuntur in ipsa persona hominis irascens, vt est turbatio mentis, & signa ipsa, vel actus exteriores, qui in ipsa cernuntur, vt quod palpitet cor, corpus tremat, lingua balbutiat, ignescat facies, exasperentur oculi, & noti non agnoscantur, vt supra retulimus diff. præcedente, num. 1. ex S. Greg. lib. 5. Moral. c. 31.

10. Quomodo ira dicatur esse magis secundum naturam hominis, quam cupiditas.

Neque obstat, quod passio iræ sit magis naturalis, quam passio concupiscentiæ, aut cupiditas, vt patet ex Aristotele 7. Ethic. cap. 6. quia, vt benè explicat S. Thom. 1. 2. quæst. 46. art. 5. id solum est, si spectetur natura hominis in specie, & in quantum est rationalis; & præterea natura talis hominis in individuo, & in quantum ratione propriæ temperamenti est dispositus, vel propensus ad iram, non autem si spectetur natura hominis in genere, & in quantum est animal: cum enim naturale in tantum aliquid dicatur in quantum est à natura, vel secundum naturam, vt patet ex Aristotele 2. Physic. text. 5. non potest ira esse magis secundum naturam genericam hominis, & in quantum homo est animal, quam concupiscentia, aut cupiditas, cum ex natura generica maior sit inclinatio ad conseruationem individui & speciei, quæ sit per delectationes gustus, & tactus, ad quas est cupiditas, quam ad sumendam vindictam, ad quam est ira. Est verò magis secundum naturam specificam hominis, & in quantum homo est rationalis, quia sequitur magis rationem, quam cupiditas, vt iam diximus, cum venietur circa vindictam, provt apprehenditur iusta, & commensurata iniuriæ; & præterea est magis secundum naturam huius hominis in individuo, quia temperamentum ad vindictam magis de facili sequitur ira, quam sequatur cupiditas temperamentum ad cupiditatem: siquidè illud est ex humore cholericò, qui est maximè igneus, & idèd maximè facilis, & promptus ad motum. Ex hoc autem toto non sequitur, quod hæc ipsa ira, si ex tali natura secundum speciem, vel secundum individuum sequatur inordinatè, & secundum vitium, ex hac ipsa maiori facilitate, & promptitudine, cum qua sequitur, non contrahat peculiarem aliquam excellentiam turpitudinis, & ex hoc ipso sit turpior, quod sequendo rationem, tam facile, & tam indecenter ab illa deuiet, quod solum contendit S. Thom. art. 4. cit.

Atque ex his, quæ diximus de bonitate, & malitia iræ, possunt facile solui, quæ asserit Seneca lib. 1. de ira, a cap. 5. vt probet vniuersaliter & absolutè, quod ira natura hominis est semper contraria, & semper mala, & neque etiam ex parte est retinenda viro probò, & studioso: solum enim possunt habere locum de ira secundum vitium, non autem de ira, quæ appellatur per zelum: nam, quauis appe-

ritus vindictæ, & vitionis ex se ipso sit malus, si vitio, & vindicta sumatur propriè, provt contradistinguitur à punitione, & poena ex 1. Rhetor. cap. 10. id est, provt vitio est gratia tantum illius, qui agit, & vlciscitur, vt, scilicet, eius appetitus expleatur, eaque expletione ipse gaudeat: punitio verò, & poena est gratia illius, qui patitur, vt, scilicet, corrigatur, & melior efficiatur, vel cerè gratiam aliorum, qui ex illo exemplum sumunt; si tamen vitio sumatur largè, provt solum dicit repullam iniuriæ, & punitionem illius, qui intulit, sæpè potest accidere, vt eius appetitus sit bonus, & laudabilis.

11. Vitio propriè dicta, & punitio, siue poena, quo differant.

Et similiter, quauis ira ratione passionis corporeæ, cum qua est, id est, ratione effervescentiæ sanguinis sæpè perturbet organa sensuum, & imaginationis, & sic impediatur vsum rationis, ad cum ferè modò, quo eum impedit ebrietas, mania, & furor; & idèd ex sua natura non videatur posse regulari à ratione, cuius vsum, vel omnino, vel ex parte tollit; si tamen huiusmodi passio nò sit nimia, id non habet, sicut neque potus vini perturbat sensus, si sit moderatus, & tunc rectè potest regulari ratione, si eadem ratio ab ipso initio illi resistat, neque eam sinat quomodocunque excrescere. Et è contrà sæpè accidit, vt illa ipsa passio corporalis multum inuertat ad actus externos virtutum, vt, v. g. ad actum fortitudinis, quando est subeundum periculum mortis: nisi enim ira calefaciat sanguinem, & diffundendo per corpus spiritus calidiores, vires ipsas corporis augeat, & inaginationem, vel apprehensionem imminentis periculi aliquo modo impediatur, vel diminuat; sæpè fiet, vt inaginatione præsentis periculi, & prætristitia & dolore sensus deficiat, & vires corporis non sufficiant; quod tamen vtrunque tollit per passionem iræ, dum hæc absorbet tristitiam sensus, & vires corporis augeat. Et quauis fortasse, dum hæc persistat, vires animæ ad deliberandum, & consultandum diminuat; id tamen parum refert, cum tunc temporis non sit opus deliberatione & consultatione, sed sola executione illius, quod supponitur ante iram fuisse deliberatum, & consultatum, vt supra diximus num. 4. ex S. Thom. 2. 2. q. 158. art. 1. ad 2. Et in hac re sagacitatem naturæ iure possumus admirari: quia enim tempore belli, v. g. corporis vires adiumento egent, ad exequendum id, quod ratio prius præscripsit; non autem inaginatione, & phantasia ad præscribendum aliquid de nouo; idèd passionem iræ in subsidium dedit, qua iuuantur vires corporis, & impeditur inaginatione, aut phantasia ad repræsentandum aliquid de nouo, & ea mediante impeditur etiam ratio, ne de nouo consulat, aut deliberet.

12. Passio ira multum inuertat ad actus externos virtutum.

Neque potest ad hos effectus esse sufficiens sola virtus fortitudinis, sine adiumento iræ, ita vt ipsa per se præscribat, & imperet, quibus viribus, v. g. sit pugnandum: sicut ars venatoria sine adiumento iræ præscribit, quo imperu feræ sint insequendæ: si enim sensus tempore belli, v. g. absorbeantur ex apprehensione periculi, etiam vires frigeant in corpore; neque vlla re aptius, quam iræ feruore possunt incallescere, & idèd etiam fortitudo illa indiget tanquam instrumento & adiuncto, neque potest sine illa esse factis per se.

13. Virtus fortitudinis indiget ira, tanquam instrumentum.

Pertinet verò huiusmodi ira, quando est bona, & per zelum, non autem secundum vitium, & inordinata, ad virtutem mansuetudinis, vt patet ex Aristotele 2. Ethic. cap. 7. & lib. 4. cap. 5. & lib. 1. Magn. Moral. c. 21. & lib. 3. Moral. Eudem. c. 5. & in libello de virtutibus, & ex S. Thom. 2. 2. quæst. 157. art. 1. nam, licet mediocritas circa iram non habeat proprium vocabulum, sicut neque habent, propriè loquendo, vitia ipsa per excessum, vel per defectum, quæ illi mediocritati

14. Moderatio ira pertinet ad virtutem mansuetudinis.

mediocritati opponuntur, cum vocabulum irae passionem, vel affectum significet, non autem vitium, aut peccatum; & vocabulum iracundiae, quo communiter appellatur tale vitium per excessum, vt habetur *lib. 2. Ethic. c. 7.* sit certa quaedam species talis vitij, vt habetur *lib. 4. c. 5. & supra diximus disp. preced. n. 17.* & vitium aliud per defectum omnino careat nomine, nisi appelletur irae vacuitas, vt habetur *lib. 2. cit. vel seruitas, & insensibilitas, cum seruitas, & insensati illi dicantur, qui non mouentur ad iram, quibus oportet; sed lacessiti faciles, atque humiles se se praebeant ad contemptum, vt habetur *lib. 4. Ethic. c. 5. cit. & lib. 3. Moral. Eudem. c. 5. cit.* commodè tamen talis mediocritas potest reduci ad mansuetudinem, cum mansuetus *ex locis cit.* ille sit, qui perturbatione vacat, & ab affectu minime ducitur; sed, quemadmodum ratio ipsa statuerit, ita & ob id, & tandem succenset, etiam si hac in re peccare potius videatur quoad defectum, & promptior sit ad veniam dandam, quam ad vltionem: & vt habetur *in libello de virtutibus, cit. mansuetudinis proptrium sit posse ferre moderatè obiecta crimina, & contemptus; nec celeriter ferri, ac rapi in vltiones, nec esse de facili mobilem ad iram; sed esse moribus comem, & mitem, & ingenio quieto, & stabili.**

15. Defectus ira potest appellari seruitas, aut insensibilitas.

16. Mansuetudo, & clementia quo differunt.

DISPVT. XXII.

Quomodo ira sit vitium capitale.

1. Ira est vitium capitale.
2. Quae vitia oriuntur ex ira, tanquam filia.
3. Non omnia vitia, quae oriuntur quomodocumque ex ira, sunt filia illius.
4. Odium non est vitium capitale, sicut ira.

1. Ira est vitium capitale.

2. Quae vitia oriuntur ex ira tanquam filia.

IRAM esse vnum ex vitiis capitalibus, patet ex *S. Greg. lib. 3. 1. Mor. c. 31. scpius cit.* & ex *S. Thom. 2. 2. q. 158. art. 6.* est enim multorum aliorum vitiorum principium, & caput; tum ratione sui finis, & obiecti, quod est vindicta, & multum habet de ratione appetibilitatis, & ideo efficit, vt plura alia propter illam inordinatè appetantur, & eligantur; tum verò etiam ratione impetus, cum quo insurgit, & quo mentem praecipitat ad multa inordinata, vt videre est apud *S. Thom. loc. cit.*

Et quoniam in triplici statu potest ira considerari, vt subdit *S. Thom. eadem quest. 158. art. 7.* id est, prout solum continetur in corde; & prout vltèrius se prodit per verba, & est in ore; & denique, prout exterius procedit ad facta, & est in opere; vitia, quae ex illa prodeunt, secundum hos omnes status numerantur à *S. Greg.* omnino sex, id est, rixa, tumor mentis, contumelia, clamor, indignatio, & blasphemia: si enim ira consideretur in primo statu, & prout est in corde, oritur ex parte eius, in quem irascitur, indignatio, secundum quam illum reputat plane indignum suo aspectu, & colloquio, & in quem confert aliquid boni: & praeterea ex parte eius, qui irascitur, oritur tumor mentis, id est, conatus quidam interior, & quaedam audacia ad intentandam vindictam, & vt loquitur *Caiet. ad art. 7. cit. dub. 2.*

repletio quaedam, vel quasi tumefactio, aut tumor animi per cogitationes vindictae, iuxta illud *B. Job cap. 15. Nunquid sapiens replebit ardore stomachum suum?* vel, vt alij explicant apud *Leff. lib. 4. c. 4. n. 32.* tumor mentis est extollentia, qua is, qui irascitur, effert se supra alium, cui irascitur, & magnum se facit, vt illum deprimat; sicut & bruta, dum irascuntur, corporaliter se se extollunt, & intumescunt.

Si verò consideretur in secundo statu, & quatenus praeterea est in ore, oritur clamor, ratione inordinata, & confusa locutionis, qua is, qui irascitur, sapè nihil significat, sed solum ostendit se esse iratum, vt *supra diximus ex illo Christi Domini Matth. 5. Qui dixerit fratri suo, racha, quae, scilicet, solum est interiectio irascens, & nihil determinatè significat, vt notat S. Thom. 9. 1. 58. cit. art. 5. ad 3.* & praeterea oriuntur contumelia, & blasphemiae, si, scilicet, prorumpat in verba iniuriosa contra proximum, vel contra Deum. Si denique consideretur in tertio statu, & quatenus ita procedit ad factum, oritur rixa, intelligendo hoc nomine omne nocumentum, quod factu ipso inferitur, vt bene explicat *S. Thom. art. 7. cit.*

Atque ad haec reducuntur etiam alia quatuor, quae à quibusdam apud *Nau. c. 23. n. 15.* adduntur; id est, maledictio, seditio, bellum, & vindicta: siquidem maledictio reducitur ad contumeliam, vel blasphemiam; seditio, & bellum reducuntur ad rixam; sicut & vindicta, si accipiatur pro nocumento factis exhibito, vt notat *Nau. ibidem, & Tol. lib. 8. c. 54.* Dicuntur verò haec omnia oriri ex ira, tanquam ex vitio capitali: quia oriuntur ex illo tanquam ex capite, id est, maxime in genere causae finalis, quod praecipue requiritur ad vitium capitale, vt patet ex dictis *supra disp. 3. n. 2.* verè enim is, qui irascitur, ex amore ipso vindictae, eiusque gratia concipit indignationem, & mentis tumorem contra eum, cui irascitur, & prorumpit contra eum in contumelias, & in blasphemias contra Deum, & in clamores inordinatos, & incompósitos, vt magnificet iniuriam, quam putat se accepisse, & si potest, etiam procedit ad rixam, vt appetitum vindictae facto expleat, vt notat *Caiet. 2. 2. q. 158. art. 7. cit. 8. Ad sextum dubium.* Et quauis ira turbando rationem, eiusque iudicium impediendo, plurium aliorum vitiorum & peccatorum possit esse principium, & vt habet *Gloss. in illud Prou. 26. Vir iracundus prouocat rixas.* omnium vitiorum ianua sit, eaque aperta ad omne facinus armeret animus: quia tamen huiusmodi principiatio non est in genere causae finalis, imò est solum per accidens, & tanquam principiatio remouentis prohibens, id est, impediens, & remouentis iudicium rationis, per quod homo communiter retrahitur & prohibetur à malis; ideo non dicitur capitale respectu illorum; neque illa dicuntur ipsius filiae, vt notat *S. Thom. 2. 2. q. 158. art. 6. ad 3.*

Et eadem ratione, quauis odium, quo quis appetit alteri malum, prout malum illius est, possit esse principium plurium aliorum vitiorum; quia tamen similiter non est principium in genere causae finalis, cum malum, vt malum, non possit habere rationem finis, vel saltem minus potest illam habere, quam habeat vindicta, quae per iram appetitur sub ratione boni; ideo odium, vel nullo modo est dicendum esse vitium capitale, vel saltem minus rationabiliter, quam ira, potest inter illa connumerari, vt habet idem *S. Thom. art. 6. cit. ad 2.*

3. Non omnia vitia, quae oriuntur quomodocumque ex ira, sunt filia illius.

4. Odium non est vitium capitale, sicut ira.

DISPVT. XXIII.

De indignatione, & mentis tumore, quae numerantur primo loco inter filias irae.

1. Indignatio quid proprie sit.
2. Potest esse peccatum mortale.
3. Coniuges, aut alij quicumque, non possunt sine graui peccato continuare indignationem.
4. Signum odij est, non dignari aliquem suo aspectu, aut colloquio.
5. Deposita indignationis vtrum debeat significari exterius.
6. Inimico petenti veniam sunt exhibenda signa exteriora dignationis, & dilectionis.
7. Non tamen est necessarium condonanda satisfactio pro iniuria.
8. Satisfactio pro iniuria est admittenda, qualis potest exhiberi ab iniuriante.
9. Iudex licet potest remittere poenam reo, etiam non habita pace à parte offensa, dummodo seruet exilium per aliquod tempus.
10. Publica litera pacis vtrum possint negari persona offendenti.
11. Litera pacis in aliquibus casibus non possunt negari sine peccato.
12. Tumor mentis, qui est ira filia, in quo consistat.
13. Tumor mentis diuerso modo pertinet ad iram, quam pertinet ad superbiam.
14. Non est necessarium, vt filia irae sit in eodem subiecto proximo, in quo est ira.
15. Tumor mentis, quomodo sit peccatum mortale.

1. Indignatio quid proprie sit.

2. Potest esse peccatum mortale.

INDIGNATIO ex *S. Thom. 2. 2. quest. 158. art. 6.* & *Caiet. ibidem, §. Ad primum dubium.* in hoc consistit, vt is, qui irascitur, indignum reputet iniuriantem, cui irascitur, vt illum dignetur suo aspectu, aut colloquio, vel vt aliquid boni in illum conferat, eò quod iniuriam fecit, & prouocauit ad iram, suamque dignationem demeruit: & quauis reuera non semper res ita sit, vt qui apprehenditur, intulisse iniuriam, & contra quem est indignatio, demeruerit dignationem irascens, & indignantis, cum facillè possit accidere, vt contraria ratione ipsemet, qui irascitur, demeruerit dignationem alterius, cui irascitur; satis tamen est, si practicè ipse indignans ita existimet, & in hoc ipso sit practicè ignotans, vt putet, se immeritè, & contra ius affectum fuisse iniuria, suamque iram esse iustam, vt patet ex dictis *supra disp. 2. 1.* & notat *Caiet. loco cit. & in Summa, verb. indignatio.*

Et quidem, si motus irae, ex quo prouenit indignatio, sit inordinatus, & malus, nemini potest esse dubium, quod etiam mala, & inordinata sit ipsa indignatio: sed communiter non est mala mortaliter, nisi pettingat ad subtrahendum aliquid proximo, quod sit illi debitum ex charitate, vel ex iustitia, & non sit leue, vt notat *Toler. lib. 8. cap. 58. cit. Reginal. in praxi, lib. 2. 1. cap. 9. num. 125.* *Caiet. Sylu. & Summistae communiter verb. indignatio:* vt, v. g. si indignatio transeat in odium; si indignans omittat illum iniurare, vel paratus sit non iniurare in graui necessitate, vel in iis, in quibus est obligatio eum iniuandis; si grauius eum contemnat, & notabiliter deprimat quoad aestimationem; si ex tali subtractione colloquij, & aspectus, vel familiaritatis sequatur graue scandalum aliorum; & denique si opposita dignatio quoad aspectum, & colloquium, in certis circumstantiis sit illi debita ex charitate, iuxta ea, quae traduntur de charitate, & dilectione

cuiusque, & praecipue inimicorum.

Atque ex his videtur colligi, quod difficilè possunt excusari à graui peccato, v. g. coniuges, si alter alteri ex indignatione neget loquelam, aut aspectum, & veniam, etiam petenti, pro illata molestia, aut iniuria, & non reconcilietur; nisi forè id fiat solum ad tempus in poenam iustam admittae culpae: si enim ex praeepto charitatis ea omnia signa dilectionis sunt exhibenda inimicis, quorum negatio, siue ex se, siue ex circumstantiis, & ex hominum estimatione est effectus, & signum odij, aut vindictae, vt notat *S. Thom. in 3. d. 30. quest. 1. art. 2. praesertim in responsione ad 5. Palud. ibid. quest. 1. Mag. quest. 3.* & alij, quia, scilicet, negatio horum signorum, cum sit communiter signum odij, est signum actus interni per se mali, & ab illo communiter solet oriri, tanquam effectus, & actus externus, & ideo non potest non participare ab illo malitiam; multò magis est exhibenda dignatio aspectus, & locutionis, cum nullum sit maius iudicium, & signum odij, quam auerari aspectum, & nunquam loqui, vt notat *Ang. verb. diligere, num. 2.* & *Sylu. verb. charitas, num. 4.* & *Gloss. in cap. Cum Hadrianus. d. 63. vers. Et ad salutandum.* vbi ait, eo ipso, quod quis non vult salutare alium, praesumi illius inimicum: quod saltem est verum in eo, qui erat solitus salutare, vt notat *Ang. loco cit.* Et si inimico petenti veniam, ex praeepto Domini, non est neganda, iuxta illud *Luce 17. Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum: & si penitentiam egerit, dimitte illi: & si septies in die peccauerit in te, & septies in die conuersus fuerit ad te, dicens: Poenitet me, dimitte illi.* multò minus est neganda coniugi, & omnino est remouenda indignatio.

3. Coniuges, aut alij quicumque, non possunt sine graui peccato continuare indignationem.

4. Signum odij est, non dignari aliquem suo aspectu, aut colloquio.

5. Deposita indignationis vtrum debeat significari exterius.

Quod si vltèrius queras, quouisque ira, & indignatio sit deponenda pro accepta iniuria; & vtrum sufficiat eam deponere solum interius, an verò praeterea huiusmodi depositio sit manifestanda exterius per actus positiuos externos dignationis opposita, vt, v. g. eum salutando, vel resalutando, vel etiam condonando omnem satisfactionem, eiusque condonationis publicas literas dando, quae dicuntur literae pacis: Respondeo, id multa inuoluere, quae proprie pertinent ad materiam de charitate, & de dilectione inimicorum; breuiter tamen, quatenus possunt etiam facere ad materiam de peccato irae, & indignationis, haec possunt indicari.

Primo, certum est, internam depositionem indignationis, & irae, esse faciendam ex animo, & ex corde pro quacumque iniuria: si enim opposita retentio in animo, & in corde est peccatum mortale, iuxta casus iam positos; nemini potest esse dubium, quin sit necessaria interna depositio ex animo, & ex corde. Et hanc bene probat parabola illa *Matth. 18. de Rege, qui voluit rationem ponere cum seruis suis, &c.* & parabola conclusio illata à *Christo: Sic & Pater meus caelestis faciat vobis, si non remisistis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris.*

Secundo, certum videtur, quod, per se loquendo, non est necessarium, vt huiusmodi depositio manifestetur exterius per actus positiuos externae dignationis. Ita omnes communiter apud *Suar. tract. de charitate, disp. 5. sect. 5. n. 9.* neque enim vlla est obligatio positua dignandi aliquem suo colloquio, eiusque exhibendi signa benevolentiae; sed solum est obligatio negatiua non dedignandi, & non exhibendi signa odij, siue intulerit mihi iniuriam, siue non intulerit. Vnde & *S. Thom. 2. 2. quest. 15. art. 8.* differre negat, vltam esse obligationem, vt erga inimicum, per se loquendo, habeatur specialis motus, vel actus dilectionis; sicut neque est obligatio, vt talis actus, vel motus specialiter habeatur ad quoscumque

quoscūque homines particulares, sed solum asserit esse obligationem, vt non excludatur à generali dilectione omnium hominum : & art. 9. idem docet de exhibendis, aut non exhibendis exterioribus signis dilectionis specialis, aut generalis : quæ doctrina etiam valet in casu nostro de exhibendis, aut non exhibendis exterioribus signis dignationis internæ. Dixi autem, *per se loquendo* : quia ex accidente, si occurrat, v. g. necessitas positiuè eum dignandi, & iuuandi, vel propter indigentiam, in quam deuenit, vel propter circumstantias, in quibus non positiuè eum dignari, moraliter censetur effectus, & signum iræ, & odij, bene potest esse obligatio manifestandi exterioris depositionem indignationis, & exhibendi externam dignationem, vt patet similiter ex doctrina S. Thom. 1. a. relata de dilectione, & signis dilectionis ad inimicum : sicut enim tenetur vnusquisque in præparatione animi esse paratus ad speciale dilectionem inimici, & ad eam significandam exterioris, si occurrat necessitas, vt ibi subdit S. Thomas; ita & tenetur in præparatione animi esse paratus ad specialem dignationem, & ad eam significandam exterioris, si similiter occurrat necessitas.

Et talis necessitas non solum est accipienda ex parte personæ, cui indignamur : vt, v. g. si deueniat ad grauem, aut extremam indigentiam nostræ dignationis; sed etiam ex parte circumstantiarum, quæ moraliter inducunt necessitatem, etiam ex parte indignantis : hac enim ratione S. Thom. 2. 2. quæst. 83. art. 8. Caiet. *ibid.* & S. Bonau. in 3. d. 30. dub. 2. *litera H.* S. Anton. 2. part. tit. 8. c. 3. §. 6. Sylu. *verb. charitas, num. 4.* Nauar. in *Man. c. 14. num. 8.* Suar. *tract. de charitate, disp. 5. sect. 5. art. 9.* & omnes communiter docent, quod inimico petenti veniam non modò est remittenda interior indignatio; sed etiam sunt exhibenda specialia signa dilectionis, & dignationis: quia, scilicet, ipsa petitio veniæ inducit morale necessitatem huiusmodi signorum ex parte indignantis : siquidem, vt loquitur Caiet. *loco cit.* cum communiter offensi homines malam habeant voluntatem contra offendentes, si præterea contingat, quod offendenti, petenti veniam, offensus non annuat, probabilis, & violenta suspicio, & opinio fiet, quod contra illum retineat indignationem, & malam voluntatem, & offendenti iterum dabitur occasio recidiuæ inimicitiae, & aliis dabitur scandalum, atque ita petitio veniæ morale necessitatem inducit ex parte offensi, & indignati, vt etiam exterioris signa exhibeat depositæ indignationis. Et idem est, si idem offendens saluter offensum, vel illi per viam obuiet, vel simul reperitur cum aliis ab illo salutatis: in his enim & similibus casibus non potest offensus non salutare offendentem, vel ab illo per aliam viam diuertere, vel aliis salutatis illum excludere, & non salutare: quia moraliter hæc omnia acciperentur vt effectus, & signum odij, vel indignationis; & darent alteri occasionem perseuerandi in inimicitia, & aliis omnibus materiam scandali; atque ita ex parte offensi moralem faciunt necessitatem exhibendo exterioris huiusmodi signa.

Rectè tamen addit Sylu. *verb. charitas, num. 4. cit.* Suar. *de charitate, disp. 5. sect. 5. num. 10.* Valen. 2. 2. disp. 3. quæst. 3. puncto 2. §. *Secundo, sequitur.* Reginal. in *prax. lib. 17. c. 12. num. 25.* Bonacina in *præcepta Decalogi, disp. 3. q. 4. puncto 3. num. 5. §. Ex quo sequitur.* & alij communiter, quod inter hæc signa exterioris exhibenda, non est necessariò ponenda condonatio satisfactionis: quia, vt habet Gloss. in c. *Si quis contristatus, versic. satisfaciens, d. 90.* nemo est co-

6. Inimico petenti veniam, sunt exhibenda signa exteriora dignationis, & dilectionis.

7. Non tamen est necessariò condonanda satisfactio pro iniuria.

gendus remittere satisfactionem, & actionem iniuriarum: vnde & cap. *Si illic. 13. qu. 4.* præcipitur, vt ordine iudiciario puniatur offensa, de qua ibi est sermo, si offenso non fuit exhibita satisfactio, isque nolit eam remittere : & cap. *Et qui emendat. d. 45.* non is solum dicitur bene facere, qui condonat satisfactionem; sed etiam ille, qui requirit, & accipit, & punit delictum aliqua pena emendatoria; & cap. *De occidendis. 23. quæst. 5.* etiam illis præstari dicitur beneficium, qui terrore aliquo repelluntur, ne malè faciant. Et ratio est: quia actio iniuriarum tam est iusta, quam repetitio ablatae pecuniæ, vt notat Turrecrem. in c. *Si quis contristatus. d. 90. cit.* & æstimatio iniuriæ potest licitè peti etiam vltra inter esse ipsarum rerum, vt notat Sylu. *verb. charitas, n. 4. cit. in fin.* Vnde etiam S. Thom. 2. 2. quæst. 67. art. 4. ex eo negat, posse Iudicem, etiam supremum, relaxare penam alicui reo, si ille, qui passus est iniuriam, nolit eam remittere : quia actio iniuriarum vniciuque competit, neque potest à Iudice, etiam supremo, impèdiri, cum hic potius teneatur, ius suum vniciuque dicere, quod tamen non esset, si is, qui est passus iniuriam, teneretur ex se condonare satisfactionem, neque haberet ius eam prosequendi in iudicio.

Sed vterius circa hoc ipsum illud subdunt Sylu. & Suar. *locis cit.* in hac ipsa satisfactione prosequenda, ac repetenda ab inferente iniuriam, non modò non esse miscendum aliquod odium, vel affectum, & appetitum vindictæ; sed neque etiam talem inferentem iniuriam esse nimium vrgendum, aut premendum, vt satisfaciatur, etiam pro minima iniuria, aut damno, & vltra quam possit, & postquam verè conatus est satisfacere pro suo posse, omninò esset contra charitatem, cum amplius vrgere, & premere; & vt dicitur Matth. 18. eum tenere, & suffocare, donec redderet vniuersum debitum : & hoc modo in sacris Canonib. *cap. Si quis contristatus. d. 90.* præcipitur, vt qui ab alio est contristatus, vel affectus iniuria, & satisfaciens eo, qui contristauit, non vult illi reconciliari, & satisfactionem recipere, accerrimis medijs, id est, pœnis excommunicationis, vt exponit ibi Gloss. tandiu maceretur, donec gratanti animo satisfactionem recipiat : quia, scilicet, verè tenetur satisfactionem admittere, quam ille exhibet, neque potest illum obligare vltra suum posse. Et in hoc videtur fundari communis vsus ferè omnium Principum, vt sæpè reis condonent delictum, & pœnam relaxent pace petita à partibus, & non obtenta: cum hoc solum, vt seruent exilium à loco delicti per aliquod tempus; sique vsus videtur approbari etiam in Bullis Pontificiis, siquidem Pius II. Extrau. *Ad reuincendas.* & Pius V. Extrau. *Licet aliar.* etiam homicidis, & bannitis concedunt, vt possint remissionem obrinere, dummodo exsulent per aliquod tempus 40. miliaria à loco, in quo morantur heredes occisi; si tamen ab illis pacem non habuerint. Quia enim reus per suum delictum fecit iniuriam Reipublicæ, & personæ particulari, quam læsit, potest Iudex gratis relaxare pœnam, quæ meruit pro iniuria in Remp. & satisfactionem, quam debet personæ offensi, rationabiliter potest taxare, indicendo exilium : & post huiusmodi decretum, persona offensa omninò potest, ac debet esse contenta tali satisfactione. Et contra, si Iudex pro bono communi, & in aliorum exemplum velit punire delictum, licitè potest id facere, etsi persona particularis, quæ fuit offensa, gratis remittat suam totam satisfactionem: quauis hæc, deposito odio, & indignatione priuata, licitè possit ex zelo iustitiæ, & boni communis etiam agere pro punitione, vt subdit Suarez

8. Satisfactio pro iniuria est admittere damnum, quod vnusquisque exhibuit ab iniuriis.

9. Iudex licitè potest remittere pœnam reo, etiam non habita parte offensi, dummodo seruet exilium per aliquod tempus.

10. Publica littera pacis vtrum possit negari personæ offendenti.

Atque ex his videtur posse solui etiam alia quæstio, quæ in hac materia est satis frequens, vtrum offensus teneatur in conscientia personæ offendenti, petenti veniam, & pacem postulantem, dare publicas litteras huiusmodi pacis : quauis enim de hoc ex antiquis Doctoribus nullus tractarit, vt notat Paulus Comitulus in *resp. moral. lib. 4. quæst. 32. num. 3.* ex dictis tamen facile potest colligi cum eod. Comitolo, quod absolute, & vniuersaliter nulla sit talis obligatio : quod idem videtur asserere etiam omnes illi, qui absolute negant, esse obligationem condonandi satisfactionem pro iniuria, vt retulimus *num. 7.* Si enim is, qui ab aliquo fuit offensus, solum tenetur deponere iram, & indignationem ex animo, & huius depositionis dare signa, etiam exterioris in casu necessitatis; & specialiter, quando offendens veniam petit, vt iam diximus *num. 5. & 6.* non autem tenetur remittere actionem iniuriarum, & satisfactionem, & potest licitè illam prosequi coram Iudice, & vterius etiam agere ex zelo iustitiæ, & boni communis ad iustam punitionem, vt diximus *num. 7. 8. & 9.* certum est, quod nulla potest esse obligatio ad dandas litteras pacis, si hæc litteræ debeant continere non solum depositionem internam iræ, & indignationis; sed etiam condonationem iniuriæ, & remissionem actionis, quæ competit ex iniuria, ad effectum, vt qui petit, & obtinet huiusmodi litteras, omninò absoluaatur à suo delicto; cum præsertim communiter etiam intersit Reipublicæ, & boni communis, vt homines licarij, & facinorosi, quales vt plurimū sunt, qui petunt has litteras post patrata homicidia, prohibeantur, ne viuant in ciuitate, & liberè conuiuant cum ciuibus: siquidem ex eorum præsentia, & consuetudine facile excitantur, & renouantur odia & inimicitia.

Dixi autem, absolute, & vniuersaliter nullam esse obligationem dandi has litteras: quia ex accidente, & in certis casibus non videtur negandum, quod possit esse obligatio, vt tandem concludit Comitulus *lib. 4. cit. quæst. 32. num. 17. vt, v. g.* si is, qui fecit iniuriam, & litteras petit, non sit homo facinorosus, & solitus aliàs delinquere; sed potius è contra sit valdè utilis ciuitati; si non fuerit primus author rixæ; si petierit veniam, & exhibuerit pro suo posse satisfactionem; si ex illius absentia graue damnum imminet innocenti, v. g. vxori, filiabus, & filijs; si alijs detur scandalum, & si ipsimet detur occasio fouendi inimicitias, & machinandi maiores iniurias, vt, v. g. homicidia, &c. si enim petitio veniæ inducit moralem necessitatem, vt positiuè sint exhibenda petenti veniam signa externa dignationis, & dilectionis, & in casu talis petitionis, ipsa negatio huiusmodi signorum moraliter reputatur effectus, & signum oppositæ indignationis, & odij, vt diximus *num. 6.* ex S. Thom. 2. 2. quæst. 83. art. 2. & omnibus communiter, & idèd talis negatio est per se mala, & contra charitatem, etsi satisfactio est recipienda, qualis potest exhiberi pro suo posse ab iniuriante, nec potest hic nisi contra charitatem vrgeri amplius, vt diximus *num. 8.* omninò est exhibendum etiam hoc signum per litteras, & etiam huius negatio moraliter erit effectus, & signum internæ indignationis, & odij, quando nullus sit alius bonus finis, ex quo possit causari, & coonestari, vt contingit in casibus positis: neque enim videtur sufficiens, si quis dicat, se id facere ex motiuo, & zelo iustitiæ, vt malefactores condigna recipiant. Nam contra est: quia in circumstantiis positis, quod is, qui deliquit, sit aliqui vir bonus, & utilis Reipublicæ, & simpliciter necessarius suæ familiæ, & nul-

Baldelli Theol. Moral.

li alteri futurus sit noxius, potius videtur esse habenda ratio charitatis, quam rigorosæ iustitiæ; sicut & in illo, qui debet centum ex iustitia commutatuæ, & non habet vilo modo, vnde soluat, vt iam diximus *num. 8.* ex parabola Euangelij *Matth. 18.* Vnde non videtur negandum, quod saltem ratione scandali, possit teneri Episcopus pacem concedere, etiam per instrumentum, & scripta fide, si inimicus illam petat, vt pluribus probat Ludou. Carbon. in *tract. de repacifico. cap. 24. & sequent.* imò & potest, & debet ad id cogi, etiam in foro fori, autoritate Summi Pontificis, vt patet ex allegatis per Farinac. in *prax. crim. p. 2. quæst. 107. num. 4. 5. & 8.* & Ludou. Carbon. *tract. cit. cap. 39.*

Et solum pro casu scandali, aut similibus debet intelligi id, quod habetur in Rituali Perusino, edito 1. Ian. 1597. *tit. de Sacram. Euchar. in princ.* quod pro sumenda Eucharistia sit obligatio ad dandam pacem; & ea, quæ pluribus affert Ludou. Beia in *suis casibus conscient. p. 1. casu 10. vel.* vt est in alia editione *casu 1. congreg. 4.* vt probet, vniuersaliter, omni petenti litteras pacis, & offerenti satisfactionem, quam potest, esse dandas huiusmodi litteras; neque posse negari sine peccato mortali: quod idem videtur asserere etiam Azor. *p. 2. lib. 12. c. 3. quæst. 7.* vbi ait, pacem cum inimico esse componendam, si veniam petat: quanquam addat, non esse obligationem dandi veniam, si illam petat statim, atque affectu iniuria; vel si maiora, & plura mala probabiliter timeantur esse oritura: nam quod affert Beia ex Christo Domino Luca 17. *Si sepries in die peccauerit in te frater tuus, & sepries in die conuersus fuerit ad te dicens: Pœnit me, dimitte illi.* solum probat, quod ira & indignatio sit deponenda ex animo; & ad summum huius depositionis sint exhibenda etiam signa exterioris; non autem probat, quod sint exhibendæ inter hæc signa publicæ litteræ, quæ continent remissionem satisfactionis, & actionis iniuriarum, quæ iuste & licitè potest retineri, etiam dimissa iniuria quoad priuatam indignationem, & odium. Et idem est de illis alijs verbis Matth. 18. *Serue nequam, omne debitum dimisti tibi, quoniam rogasti me: nonne ergo oportuit & te misereri conserui tui, sicut & ego tui miserus sum?* Quicquid enim sit, vtrum per illud verbum, oportuit, importetur vera obligatio, & necessitas; an verò solum conuenientia, & decentia: & per illud, sicut, importetur vera, & omnimoda aequalitas; an verò solum proportionalitas: ex toto hoc loco nihil determinatè probatur pro literis; sed ad summum probatur necessitas miserendi conseruo; sicut & Deus miseretur nobis, id est, saltem cum reseruatione satisfactionis, & sine illius remissione, & condonatione in totum, siquidem etiam Deus sibi illam reseruat dimissa culpa, vel exhibendam in hac vita, vel in altera.

Similiter, quod affert ex S. Thom. Caiet. Syluestro, Nauar. & pluribus alijs, tam Theologis, quam Summistis, & Canonistis, solum probat vniuersaliter, quod iniurianti petenti veniam sint exhibenda etiam exterioris aliqua signa reconciliationis; non autem quod determinatè sint dandæ litteræ pacis, de quibus, vt *suprà* diximus ex Comitolo, nullus est ex antiquis Doctoribus, qui loquatur; & solum de huiusmodi signis reconciliationis exterioris exhibendis petenti veniam loquitur S. Thom. in 3. d. 30. quæst. 1. art. 2. in corp. & ad 5. & 2. 1. quæst. 83. art. 8. Caiet. *ibidem.* S. Bonau. in 3. d. 30. cit. *dub. 2. literali.* S. Anton. 2. part. tit. 8. cap. 3. §. 6. Syluest. *verb. charitas, num. 4. cit.* Nauar. in *Man. cap. 14. num. 8.* Armill. *verb. charitas, num. 1.* & alij.

Neque obstat, quod monet Barthol. Medina in *sua*

sua Institutione Confessorum, quod hæc duo sint ferè incompatibilia, vt quis remittat ex animo acceptam iniuriam; & tamen velit eam puniri à Iudice per iustitiam vindicatiuam; & ideo Confessarij quoad hoc debeant esse benè oculati: neque enim sunt incompatibilia hæc duo, si benè intelligantur; vt quis ex animo remittat iniuriam quoad vindictam, priuata auctoritate de illa sumendam, quod solum est in præcepto; & simul non remittat quoad vindictam sumendam à Iudice per auctoritatem publicam, quod non est in præcepto; & Confessarij solum in hoc debent esse oculati, vt vindictæ etiam publicæ non se immisceat affectus odij, aut indignationis priuatae; & malum, quod infertur à Iudice, intendatur, & procuretur, quatenus est malum iniuriantis, & ex appetitu priuatae vindictæ; sed solum ex zelo iustitiæ, & boni publici.

Similiter neque obstat, quod negare huiusmodi literas, semper habeat speciem malam, & reputetur effectus vindictæ, & ex S. Paulo 1. Thessalonicens. c. 2. sit abstinentium ab omni specie mala: vt enim notat Sylu. verb. charitas, num. 4. cit. tunc solum debet intelligi id esse de necessitate, non autem solum de conuenientia, & perfectione, quando illud ita habet speciem malam, vt non possit habere rationem boni; vt si aliquis actus, v. g. in se malus, haberet speciem fornicationis, quod tamen non est in casu præfenti de negatione huiusmodi literarum: potest enim reuera provenire, non ex affectu priuatae vindictæ; sed ex zelo iustitiæ, & ex actione iniuriarum; & benè potest de hoc constare, etiam exterius, & sufficienter tolli hæc species mala, si illi, cui negantur literæ pacis, simul exhibeantur alia signa externa dilectionis, & dignationis.

Atque hæc de indignatione, quæ est prima iræ filia, quatenus est in primo statu, & solum continetur in animo, & in corde. De tumore autem mentis, quæ est altera filia, quatenus similiter iræ est in primo statu; & non consideratur, prout se prodit exterius; supponendum est id, quod diximus disp. præcedente, n. 2. ex S. Thom. 2. 2. qu. 1. 58. art. 7. in corp. Caiet. ibid. & aliis, eum in hoc consistere, vt qui irascitur, varias cogitationes, & vias vindictæ concipiat, usque animum repleat, & quasi tumefaciat, & per illas in suo animo magnam se faciat supra alium, cui irascitur; sicut & bruta corporaliter tumet, & se extollunt, dum iram concipiunt, & ad vindictam proximè se accingunt, vt patet in fele, & cane, & in aliis, quæ pilos, aut iubam sensibiliber arripiunt, & inflant tempore iræ. Et quauis tumorem animi possint efficere etiam cogitationes superbiæ, secundum quas aliquis sese extollit, & inflat supra alios, quibus inordinatè intendit excellere; hoc tamen loco, quando dicitur mentis tumor esse filia iræ, non accipitur, prout est ex cogitationibus excellentiæ, & superbiæ; sed prout est ex cogitationibus vindictæ, & iræ, & facit quandam conatum, & audaciam hominis intentantis vindictam, vt loquitur S. Thom. qu. 1. 58. art. 7. cit. ad 3. Neque obstat, quod hæc cogitationes, & viæ ad sumendam vindictam, in quibus dicitur tumor consistere, pertineat potius ad consilium, qui est actus rationis, quam ad appetitum, ad quem videntur debere pertinere filia iræ; sicut & pertinet ipsa iræ. Nam contra est; quia, vt notat Caiet. 2. 2. qu. 1. 58. art. 7. cit. §. Ad secundum dicitur, ad hoc, vt aliquod vitium, aut peccatum oriatur ex alio, & se habeat respectu illius, tanquam filia, non est necessarium, vt sit in eadem potentia, tanquam in subiecto proximo; sed satis est, si oriatur ex illo, tanquam ex fine, & ad illud ordinetur, vt ad finem: quo certè modo cogitatio-

12. Tumor mentis, qui est iræ filia, in quo consistit.

13. Tumor mentis diuerso modo pertinet ad iram, quam pertinet ad superbiam.

14. Non est necessarium, vt filia iræ sit in eodem subiecto proximo, in quo est iræ.

nes, & consilium de viis vindictæ, quæ efficiunt mentis tumorem, oriuntur ex ira, & appetitu vindictæ, & ad illam ordinantur, vt ad finem.

Et quod huiusmodi tumor sit inordinatus, quando ipsa iræ est mala, & tunc sit mortalis, quando eadem iræ, & vindicta, ex qua oritur, est mortalis, vel quando ex illo causatur aliquis alius malus effectus contra charitatem Dei, aut proximi, vel contra iustitiam, aut aliquam aliam similem virtutem; expressè notat Ang. verb. tumor. Tol. lib. 8. c. 58. Reginal. in praxi, lib. 2. c. 9. n. 126. & alij; & patet ex dictis supra, n. 2. de indignatione.

DISPUT. XXIV.

De clamore, & contumelia, quæ secundo loco numerantur inter filias iræ.

1. Clamor ex ira quando possit esse mortalis.
2. Contumelia proprie quid sit.
3. Est ira filia.
4. Proprie fit verbis.
5. Potest tamen fieri factis.
6. Contumelia, conuicium, improprietatem, quo differant.
7. Conuicium quid proprie sit, & quot modis contingat.
8. Improprietatem quid proprie sit.
9. Contumelia potest fieri, etiam scriptis.
10. De ratione contumeliæ est, vt sit dehonoriatio manifesta: id tamen non est illi essenziale. Derivatio potest fieri non solum occultè, sed etiam palam.
11. Vt actio, aut factum, per quod infertur contumelia, sit ex se malum in alio genere, est duplex peccatum.
12. Contumelia formalis prolata animo dehonoriandi, ex suo genere est peccatum mortale.
13. Contumelia solum materialis potest non esse peccatum.
14. Contumelia, etiam formalis, potest aliquando esse peccatum veniale.
15. Contumelia grauiter dehonorians est peccatum mortale, etiam si proferatur incaute.
16. Superiores non debent contumelias proferre in subditos.
17. Si contumelia grauis proferatur ex ira leui, est peccatum mortale.
18. Si dum corripitur vnum vitium, obiciantur per contumeliam plura alia, potest esse peccatum mortale.
19. Qui alterum dehonorasit per contumelias, tenetur petere veniam, aut aliter restituere honorem.
20. Restitutio honoris potest remitti, sed talis remissio non est presumenda ex quocunque signo.
21. Superior potest condonare restitutionem honoris pro iniuria facta subdito.
22. Contumelia non semper est sustinenda; sed aliquando est repellenda.
23. Quomodo contumelia possit repelli.
24. Si contumelia magna sit, licitum est aliquando occidere contumeliantem.

Imotus iræ non contineatur solum in corde, sed exterius se prodit, etiam in ore, tres habet filias ex S. Greg. lib. 3. Mor. c. 31. & S. Thom. 2. 2. quæst. 1. 58. art. 7. id est, clamorem, contumeliam, & blasphemiam, prout, scilicet, is, qui irascitur,

irascitur, iram exprimit, vel confusus tantum & inordinatis locutionibus, quæ per se neque Deo, neque proximo sunt iniuriolæ, vel etiam exprimit locutionibus Deo iniuriolis, quæ dicuntur blasphemie; vel iniuriolis proximo, quæ dicuntur contumeliæ, vt patet ex dictis supra, disp. 22. num. 2. Hoc autem loco, missis blasphemis, quæ sunt ex se satis notæ, & suo loco explicabuntur distinctius, vt aliquid dicamus de clamore, & contumeliis:

Primo certum videtur, quod clamor, id est, cofusa, & inordinata locutio, & elatio vocis, quæ solet procedere ex ita perturbatione, per se loquendo, solum est venialis, vt notat S. Anton. p. 2. tit. 7. c. 3. §. 3. Ang. verb. clamor. Tol. lib. 8. cap. 58. Reginal. lib. 2. cap. 9. num. 127. & alij; potest tamen etiam esse mortalis, si ira, ex qua procedit, sit mortalis; vel si coniugatur cum contumeliis, aut blasphemis; vel graue scandalum ex illa sequatur; & persona, quæ grauius irascitur, & inordinatè clamat, sit valdè grauis, iustique clamoribus multum offendat, vt subdit S. Anton. & alij iam citati.

Secundo, de contumelia legi potest S. Thom. 2. 2. quæst. 72. Alen. 2. p. quæst. 128. Sor. lib. 5. de iust. quæst. 9. Nau. in Man. cap. 8. num. 10. & seqq. Petr. Nau. lib. 2. de restit. cap. 4. p. 1. dub. 5. num. 62. & seqq. Ludou. Mol. tract. 4. de iust. disp. 18. & seqq. S. Anton. p. 2. tit. 7. cap. 6. Sylu. & Summistæ verb. contumelia. Sayr. lib. 1. clau. reg. cap. 8. Reginal. lib. 24. cap. 5. Azor. p. 3. lib. 13. cap. 5. Tol. lib. 5. cap. 9. & alij; & ex his tunc proprie fit contumelia, quando quis id, quod est contra honorem alicuius, deducit in notitiam eius, & aliorum; dicendo, v. g. illi, quod sit fur, mendax, & similia: & secundum etymologiam nominis, contumeliosus, aliquis ex eo dicitur, quia est velox, & tumet verbis iniuriæ, vt notat S. Thom. quæst. 72. cit. art. 1. ex S. Hieron. lib. 10. etymol. cap. 3. & rectè numeratur à S. Greg. vt ira filia; quia, quauis possit etiam provenire ex aliis vitiis, vt, v. g. ex superbia, iuxta illud Prou. 11. Vbi superbia, ibi contumelia. & ex stultitia, iuxta illud Prou. 20. Omnes stulti miscentur contumeliis. in quantum, scilicet, superbi facile alios despicunt, & inhonorant per contumelias, quando irascuntur; & stulti facile se immiscunt contumeliantibus, & etiam ipsi contumelias iactant: frequentius tamen propter propinquitatem, quam habet ad finem iræ, qui est vindicta, ex ira oritur, cum nulla vindicta sit magis in promptu homini irato, quam vt per contumeliam dehonoret illum, cui est iratus, vt notat S. Thom. quæst. 72. cit. art. 4. & S. Anton. p. 2. tit. 7. cap. 6. initio, & Mol. tract. 4. de iust. disp. 19. num. 4. Vnde & mulierum est magis propria, quam vitiorum, qui possunt alia atma in promptu habere, vt subdit Mol. ibidem.

Dicitur verò maximè proprie fieri verbis ex eod. S. Thom. ibidem, art. 1. quia cum importet dehonorationem alicuius, & ideo ea deducit in notitiam, quæ possunt cum dehonore; omnino debet consistere in aliquibus signis, per quæ contumeliosus, & dehonoriatus manifestet suam notitiam de alterius indignitate & inhonorabilitate; quæ tamen signa cõmuniter inter homines nulla sunt alia, nisi verba. Non est tamen negandum, quod absolute loquendo, possit etiam fieri factis, si etiam hæc adhibeantur ad dehonorationem, vt subdit S. Thom. ibidem ex Gloss. in illud S. Pauli ad Rom. 1. Contumeliosos, superbos, quo loco asserit, eos esse contumeliosos, qui dictis, vel factis contumelias, & turpia inferunt.

Et quoad hoc, quod proprie in verbis consistat, maximè conuenit etiam cum conuicio, & improprietate; sed præterea ab illis hoc differt ex S. Thom. 2. 2. quæst. 72. art. 2. ad 2. quod contumelia proprie

1. Clamor ex ira quando possit esse mortalis.

2. Contumelia proprie quid sit.

3. Est ira filia.

4. Proprie fit verbis.

5. Potest tamen fieri etiam factis.

6. Contumelia, conuiciu, improprietatem, quo differant.

solum est, quando ad aliquem dehonorandum deducuntur in notitiam mala culpa: conuicium verò, quando deducuntur mala quæcumque; vt, si alicui dicas per iniuriam, quod sit cæcus, stultus, illegitimus, fur, mendax, &c. & præsertim quando plura simul ex huiusmodi verbis iniuriolis in aliquem iaciuntur: siquidem conuicium ex ipsa notione nominis, vt habetur l. Item apud L. ab conem. ff. de iniur. & sumof. libell. & notat Mol. tract. 4. de iust. disp. 21. num. 1. Ang. verb. contumelia, vbi etiam addit ex ead. l. Item. conuicia posse fieri in absentem, vt si quis absente te ad domum tuam veniat, & multa iniuriöse proferat: nec tantum fieri ab eo, qui loquitur; sed etiam ab eo, qui alium conuiciat ad loquendum; & denique necessariam esse, vt huiusmodi verba iniuriolis dicantur publice, & in cõctu multorum. Improprietatem denique hoc differt à conuicio, & contumelia, quod tunc proprie fit, quando aliquis iniuriöse alteri reducit ad memoriam, auxilium, quod ei contulit necessitatem patienti, iuxta illud Eccles. 10. Exigua dabit, & multa improprietabit. & illud de Deo Iacobi. 1. Dat omnibus assuetur, & non improprietat. Et cum improprietate idem est etiam probrium, aut opprobrium, vt notat Mol. disp. 2. 1. cit. num. 2. quauis hæc tria, id est, contumelia, conuicium, & improprietatem, non raro sumantur pro eodem, vt notat S. Thom. qu. 72. art. 1. ad 3. cit. Sayr. lib. 1. clau. reg. c. 8. cit. n. 3. & omnes communiter. Et quod dicimus, contumeliã posse fieri non solum verbis, sed etiam factis, debet intelligi, siue hæc verba, aut facta dicantur, & fiant re ipsa in presentia illius, contra quem fiunt, & qui intenditur per illa dehonorari; siue scribantur illi per literas, aut libellos, quando est absens, vt notat Caiet. 2. 2. quæst. 72. art. 1. initio. §. Ad hoc dicitur. & ex communi sententia subdit Sayr. num. 3. cit. & satis colligitur ex S. Thom. art. 1. cit. ad 2. vbi ait, per id omne posse fieri contumeliam, quod potest habere vim verborum in significando dehonorationem alterius; quod certè maximè conuenit libellis, & literis, quando hæc ad illum ipsum mittuntur, vel etiam ad alios, eoque deducuntur in notitiam dehonorationis. Quod addo, quia si quis solum interius, vel occultè proferret verba iniuriolæ, & dehonoriatiua contra aliquem, neque intenderet ea deuenire ad illius notitiam, imò id nollet, & ideo exterius illum reuereretur; proprie non peccaret peccato dehonorationis, & per consequens neque peccato contumeliæ, de quo loquimur, cum ad hoc requiratur intentio dehonorandi, & dehonorationis manifestatio, vt notat Caiet. ibidem: quando tamen non fit per actum occultum, aut solum interiore; sed solum per actum exteriorem, qui fiat in signum parue existimationis, quæ de illo habetur; imò, si verba, aut facta aliqua dehonoriatiua fierent ab aliquo, qui vellet latere, & esse occultus; nõ autem agnosci, vt author dehonorationis; proprie non haberent rationem contumeliæ factæ ex ira, de qua loquimur, vt subdit Caiet. ibid. §. In eodem. cum proprie contumeliosus velit esse manifestus iniuriator, & dehonoriator; sicut & qui irascitur, vult esse manifestus vindicator acceptæ iniuriæ, vt notat S. Thom. 1. 2. quæst. 46. art. 6. ad 2. & 2. 2. quæst. 41. art. 2. in fin. corp. & supra diximus disp. 20. num. 19. tum propter rationes ibi allatas; tum verò ne alioqui is, qui irascitur, per hoc ipsum, quod intendit latere, clarè ostendat, se ab illo, aut ab aliis eius causa, timere aliquid; ac proinde in hoc ipso illum honoret; non autem simpliciter, & absolute dehonoret, quod simpliciter pertinet ad contumeliam: & hæc de causa ex Petr. Nau. lib. 2. de restit. cap. 4. num. 63. Soto lib. 5. de iust. quæst. 9.

7. Conuicium quod proprie sit, & quot modis contingat.

8. Improprietatem quid proprie sit.

9. Contumelia potest fieri etiam scriptis.

10. De ratione contumeliæ est, vt sit dehonoriatio manifesta; id tamen secundum aliquos non est illi essenziale.

quest. 9. art. 1. §. Responderur. & aliis apud Reginald. in praxi, lib. 2. c. 5. num. 98. contumelia, conuicium, & improprium dicitur eodem modo se habere ad detractioem, murmuracionem, & susurracionem; sicut se habet rapina ad furtum: quia, scilicet, quemadmodum rapina communiter fit palam, & furtum fit in occulto; ita & contumelia, conuicium, & improprium ex propria ratione hoc habent, vt fiant palam; detractio verò, murmuratio, & susurratio, vt fiant in occulto: quod idem colligit Sor. etiam ex S. Thom. 2. 2. q. 72. art. 1. vbi ait, tunc esse contumeliam, quando quis id, quod est contra honorem alicuius, deducit in notitiam eius, & aliorum, id est, quando intendit tale conuicium, quasi in faciem, illi iactare, vt Sor. exponit. Addit tamen Mol. tract. 20. de iust. commut. disp. 18. num. 4. id solum esse aliquid accidentale ad peccatum contumeliam; illudque essentialiter solum consistere in hoc, quod sit contra bonum honoris, siue præterea sit contra præsentem, siue contra absentem: sicut enim potest quis honorari, non solum præsens, sed etiam absens, imò & mortuus; ita & potest dehonoriari, & semper malitia dehonorationis non differt essentialiter à malitia contumeliam. Et eadem ratione etiam contingit in peccato detractioem: nam, quantum solum est illi accidentale, & absolute loquendo, potest detractio etiam fieri palam, vt notat Mol. num. 4. cit. ex Adr. quodlib. 11. litera D. & Nauar. in Man. c. 18. num. 12. & 18. & talis esset, si quis coram eo ipso, cui detrahit, manifestaret aliis eius crimina, & simul eum læderet in bono famæ, quod proprie pertinet ad detractioem; & simul in bono honoris, nihili eum faciendo per publicationem præsentem suorum criminum, quod pertinet ad contumeliam; & vnico actu simul faceret duo peccata distincta specie sub eodem genere iniustitiam, id est, alterum circa bonum famæ, & alterum circa bonum honoris, vt notat Mol. ibidem. Sed fortasse dici potest, essentialiter id esse peccato contumeliam, quatenus habet malitiam iræ, & specialiter fit ab homine irato ad sumendam poenam, & vindictam de accepta iniuria; quantum sit accidentale, quatenus habet malitiam iniustitiam, & facit inæqualitatem quomodocunque, & ex quocunque motiuo in bono honoris, idque solum probare rationes Mol. Vt enim supra diximus disp. 20. num. 19. ex S. Thom. 1. 2. q. 46. art. 6. ad 2. & 2. q. 41. art. 2. in fin. corp. hoc ipso, quod ira malum infert sub ratione iusti vindictam, & poenæ commensuratæ acceptæ iniuriæ, specialiter intendit, vt ab eo, cui infert, sustineatur vt poena, & cum habitudine, aut respectu ad illam iniuriam; & per consequens, vt ab illo sciatur, quod sibi infertur, & ab illo ipso, qui prius est passus iniuriam: & sine hac manifestatione & notitia poterit dehonoriatio habere respectu illius rationem mali, & iniusti; non tamen habebit rationem poenæ, & vindictæ, & per consequens neque habebit malitiam iræ.

Detractio potest fieri non solum occultis, sed etiam palam.

17. Si actio, aut factum, per quod infertur contumelia, sit ex se malum in alio genere, est duplex peccatum.

lùm reputet dignum baculo, & vt notat Caiet. 2. 2. quest. 72. art. 1. cit. §. In eod. & Mol. tract. 4. de iust. commut. disp. 18. num. 4. qui sic percutit, peccabit quidem duplici peccato, id est, iniustitiam in bonis corporis, in quantum actio, quam facit, est percutio corporalis; & præterea iniustitiam in bonis honoris, in quantum eadem actio assumitur, vt signum ad illum dehonoriandum, in quo consistit peccatum contumeliam: magis tamen erit dicendus esse contumeliosus, quam percussor: sicut & in aliis peccatis, qui furatur, v.g. propter adulterium, vel propter homicidium, est magis adulter, aut homicida, quam fur.

Vt autem cognoscatur, quando conuicium, aut contumelia sit peccatum mortale, maxime est attendendum ad intentionem, ex qua infertur, vt docet S. Thom. 2. 2. quest. 72. cit. art. 2. & omnes communiter: nam, vt docet ibi S. Thom. quest. 76. art. 3. lib. 5. de iust. quest. 9. art. 2. concl. 1. & Reginald. lib. 2. c. 5. num. 100. hoc maxime differunt peccata operis, quæ in facto consistunt, vt, v.g. furtum, & homicidium, à peccatis oris, quæ consistunt in verbis, vt, v.g. contumelia, & detractio; quod illorum malitia ex ipso facto statim appareat, siquidem factum, v.g. homicidium per seipsum damnificat: at verò hæc expendi maxime debeant ex intentione: siquidem contumelia, v.g. non damnificat sono vocis; sed significatione, quam accipit ex intèrione loquentis. Quare, cum contumelia solum consistat in aliquo signo dehonoriatioem, & ided dicatur maxime proprie fieri verbis, & in tantum concedatur posse fieri etiam factis, in quantum facta possunt assumi loco verborum, & induunt etiam ipsa rationem signi, vt iam diximus ex Caiet. ad art. 1. eiusdem questionis 72. rectè expenditur illius malitia ex intentione vtentis tali signo: & si hic intendat alterum dehonoriare, & exterius significare paruum existimationem, quam habet de illo, erit contumelia formalis ex suo genere peccatum mortale; non minus quam furtum, aut rapina: cum homo nõ minus amet honorem, quam rem possessam; nec minus doleat de amissione honoris, quam rei possessæ. Vnde & S. Paul. ad Rom. 1. inter eos, quos statim subdit, esse dignos morte, etiam ponit contumeliosos: & Christus Dominus Matth. 5. de eo, qui dixit, *fatuus*, fratri suo, diserte pronunciat, quod sit reus gehennæ ignis. Et quod asserit S. Thom. 2. 2. quest. 73. art. 3. de peccato detractioem, quod sit leuius, quam peccatum homicidij, & adulterij, per quæ damnium infertur in bono vitæ, & sit grauius, quam peccatum furti, per quod infertur damnium in bonis externis; cum tamen ipsa detractio inferat damnium in bono famæ, quod est quid medium; idem potest dici etiam de peccato contumeliam, vt notat Mol. tract. 4. disp. 19. num. 1. cum inferat damnium in bono honoris.

Si verò is, qui profert contumeliam, non intendat eum dehonoriare, sed corripere, vel etiam cum illo iocari, aut aliquid huiusmodi, non erit contumelia, nisi materialis; & vel erit peccatum tantummodo veniale, si modus debitus corripendi, aut iocandi aliquantulum excedatur; vel etiam nullo modo erit peccatum, si non excedatur: sic enim S. Paul. ad Gal. 6. eos appellat insensatos: *O insensati Galatae*. & Christus Dominus Lucæ ultimo discipulos euntes in Emaüs appellat stultos, & tardos corde ad credendum: *O stulti, & tardi corde ad credendum*. Quæ tamen verba, quauis materialiter sint contumeliam, certissimum est, quod nihil malitiam continerunt; eò, quia fuerunt dicta non ad finem dehonoriandi, sed solum ad finem corripendi, & non excesserunt

12. Contumelia fit mortale, siue actio dehonoriatioem, ex suo genere esse peccatum mortale.

13. Contumelia solum materialis potest non esse peccatum.

excesserunt modum debitum correptionis. Et ratio est ex eod. S. Thom. quest. 72. art. 2. cit. ad 2. quia, sicut est licitum ad correptionem aliquem verberare, vel in rebus, & in pecunia damnificare; ita & est licitum dehonoriare per aliquod verbum conuicium: & quemadmodum, si in illis modus debitus non excedatur, simpliciter non peccatur; ita & in his.

14. *Contumelia etiam formalis potest aliquando esse peccatum veniale.* Quod esse peccatum tantummodo veniale, ex eo probat S. Thom. art. 2. cit. ad 3. quia, si sit contumelia formalis, & fiat animo dehonoriandi, potest dehonoriare solum leuiter, vel proferri solum ex leuitate animi, aut ex ira tantummodo leui, & nõ ex proposito grauius dehonoriandi, aut cum effectu grauis dehonorationis, & vt addit Tol. lib. 5. cap. 9. num. 2. potest contumelia esse venialis, etiam quando profertur ex ioco, nõ seruat debitus modus: quod addo, quia alioqui, si modus seruetur, poterit pertinere etiam ad virtutem vrbانيتatis, vt notat Mol. tract. 4. disp. 18. cit. num. 8. & patet ex Aristotele 4. Ethic. cap. 8. vbi ait, ad eutrapeliam, & vrbانيتatem pertinere, bene conuiciari. Et præterea potest contumelia esse venialis, si proferatur inter personas infimæ sortis; vt, v.g. inter seruos, famulos, rusticos, pueros, mulierculas. Et potest proferri etiam gratia correptionis, vt, v.g. à magistro in discipulum, à domino in seruum, à viro in vxorem, à patre in filium, à superiori in subditum: quantum hi omnes semper debent modum seruare; & alioqui poterunt etiam ipsi peccare mortaliter, si grauius dehonorent: vt, v.g. si Princeps magnum conuicium dicat honesto subdito, & hic multum dehonoretur, quantum fortasse non dicat ex intentione dehonoriandi: potest enim contumelia, aut conuicium graue incaute prolatum, & non ex intentione grauius dehonoriandi, esse peccatum mortale, si re ipsa grauius dehonoret, vt habet S. Thom. art. 2. cit. in fin. corp. Caiet. ibidem. Sor. lib. 5. de iust. quest. 9. art. 2. Valen. 2. 2. disp. 5. quest. 16. puncto 2. assert. 3. Molina tract. 4. disp. 18. num. 3. Reginald. lib. 2. c. 5. num. 101. Sayr. lib. 11. clau. reg. cap. 8. num. 4. in fin. & omnes communiter: quia, quemadmodum, si quis dum iocatur cum altero, ioco illum percutiat, v.g. in oculo, & grauius lædat; non potest se excusare à culpa mortali, per hoc, quod non percussit ex intentione lædendi, & solum intendit cum illo iocari: quia, quando læsio per se, & ex rei natura sequitur ex aliqua actione, pertinet quodammodo ad ipsam naturam, & speciem actionis, neque potest, quoad communicandam malitiam, ab illa separari, vt supra diximus; dum ageremus de grauitate peccatorum ex circumstantia nocuenti, lib. 2. disp. 32. num. 8. ex S. Thom. 1. 2. quest. 73. art. 8. & quest. 1. de malo, art. 3. ad 5. ita & in casu præsentis, si quis incaute proferat contumeliam, ex qua alius re ipsa grauius dehonoretur, non potest se excusare per hoc, quod incaute illam protulerit, & non ex intentione grauius dehonoriandi: nam similiter grauis dehonoriatio, quando per se, & ex rei natura sequitur ad aliquam contumeliam, pertinet quodammodo ad ipsam speciem, & naturam illius; neque potest ab illa separari quoad communicandam malitiam; & nimis crassa, & supina omnino est huiusmodi inaduertentia, & incautela, quæ non aduertit nocuentum notabile læsionis corporalis ex percussione, v.g. in oculo, vel notabilem dehonorationem ex contumelia graui: & ided, si quis asserat, se eo modo percussisse incaute, vel incaute contumeliam protulisse, non est propterea excusandus à culpa.

15. Contumelia grauius dehonoriatioem est peccatum mortale, est proferatur incaute.

Baldelli Theol. Moral.

Et quod dicimus de hac contumelia ioco prolata, intelligi etiam debet, si proferatur ex intentione corripendi; sed excedatur modus debitus correptionis; & subditus, qui corripitur, grauius dehonoretur, supra id, quod meruit per suum delictum: vt enim notat Caiet. art. 2. cit. & Sayr. cap. 8. cit. n. 6. sapissimè accidit, vt subditi grauius ferant à suis superioribus aliquas contumelias, quam ferent verbera; neque superiores sunt absolute domini honoris subditorum, vt possint pro arbitratu facere illius iacturam; sed solum possunt cum magna moderacione, & ex magna prudentia, diminutionem aliquam facere de illo, quando ita postulat correptionis necessitas, aut vtilitas, secundum quam bona temporalia subditorum possunt subordinari bonis spiritualibus eorundem, vt notat Sayr. num. 5. & hoc tantum habetur exemplo Christi, qui, vt discipulos infidelitatis argueret, vocauit stultos, & tardos corde ad credendum; & exemplo S. Pauli, qui similiter, vt argueret Galatas, eos vocauit insensatos, vt paulò ante retulimus. Et quia communiter periculum est, ne huiusmodi contumeliam excedatur modus debitus correptionis, & subditi potius exacerbentur contra superiores, quam emendantur, tutissimum est, vt superiores ab illis abstineant, & correptionem aliter faciant, vt notat Caiet. Sor. Sayr. locis cit. intelligendo hoc loco per superiores, etiam patres, respectu filiorum; & maritos, respectu vxorum; & dominos, respectu famulorum, aut seruorum, quos similiter non debent per contumelias dehonoriare, plusquam oportet ex præscripto rationis, etiam ex motiuo, & sine correptionis.

Et à fortiori idem est dicendum de huiusmodi superioribus, si ex fine, & intentione corripendi subditos, proferant in illos contumelias graues, & grauius illos dehonorent, simul admiscendo ex parte sua aliquam iram, & passionis vitiolam: nam, quantum Sylu. verb. contumelia, quest. 3. & Nauar. in Man. cap. 18. num. 11. existiment, non esse mortale, si principalis causa conuiciandi ex parte superioris sit correptio subditi; non autem passio iræ, & appetitus vindictæ; & si non esset correptio, simpliciter non conuiciaretur; multò tamen videtur probabilius, quod possit esse peccatum mortale, si reuera grauis dehonoriatio inferatur indebitè, vt notat Petr. Nau. lib. 2. de restit. cap. 4. p. 1. num. 66. Michaël Salon. 2. 2. quest. 72. art. 2. concl. 4. Sayr. lib. 11. clau. reg. cap. 8. cit. num. 7. si enim peccat mortaliter, qui ioco, vel ex intentione corripendi, per incautelam grauius dehonorat; sicut & peccat, qui grauius lædit, v.g. in oculo, vt iam diximus: multò magis, si id faciat ex aliqua ira, & ad culpam mortalem, satis est grauitas damni, quod infertur, siue in honore, siue in corpore; non autem requiritur grauitas iræ per se acceptæ, aut causæ, ex qua infertur: neque superioribus est concedendum, vt prætextu correptionis grauius excedant in suis subditis dehonoriandis.

Et ex hoc capite etiam peccarent grauius iidem superiores, si, dum intendunt corripere subditum de aliquo vitio, obicerent illi per contumeliam alia vitia, de quibus ille corrigendus non esset: vt, v.g. si eum, quem intendunt corripere de vitio furti, appellent illegitimum, aut ebrium, aut adulterum, vt notat Nauar. cap. 18. cit. num. 12. Petr. Nauar. c. 4. cit. num. 66. Sayr. c. 8. num. 7. cit. Quia enim hæc alia vitia non sunt per se corrigenda, neque eorum correctio tunc intenditur à superioribus, neque possunt ex se facere ad correptionem alterius vitij disparati; non exprobrantur à superiore, vt superior est, & ex potestate corripendi; sed solum, vt est

16. Superiores nõ debent contumelias proferre in subditos.

17. Si contumelia grauis proferatur ex ira leui, est peccatum mortale.

18. Si, dum corripitur vnum vitium, obicerentur per contumeliam plura alia, potest esse peccatum mortale.

DD 3 particularis

particularis persona, & subditum dehonora in eo, in quo non est subditus, ac proinde non possunt excusari à culpa graui.

19. Qui alterum dehonora in per contumeliam, tenetur petere veniam, aut aliter restituere honorem.

Quocunque autem modo per contumelias, aut conuicia indebitè, & iniuste prolata grauius aliquis dehonoretur, certissimum est, quod est faciendâ restitutio honoris: sic enim monet S. Paulus ad Rom. 13. Reddite omnibus debita; cui honorem, honorè, &c. & de omni eo, quod est alteri iniuste ablatum, necessaria est restitutio, vt probat S. Thom. 2. 2. q. 62. art. 2. Et quauis actio contumeliâ inferentis, & alterum dehonora, postquam est facta, non possit fieri, vt non sit facta; potest tamen fieri, vt eius effectus, id est, diminutio dignitatis personæ, in opinione hominum, reparetur per exhibitionem reuerentiæ, vt idem subdit in responsione ad 3. Qualis autem debeat esse huiusmodi exhibitio reuerentiæ, ex qua sufficiat restitui honor ablatum; non constat inter Doctores, vt videre est apud Sayrum lib. 11. clau. reg. c. 8. n. 8. quidam enim absolute pronuntiant, opus esse, vt inhonora petat veniam ab inhonora, vt Sot. lib. 4. de iust. q. 6. art. 3. ad 5. Sylu. verb. contumelia, q. 4. Valen. 2. 2. disp. 5. q. 16. puncto 1. & alij. Contra verò Caiet. 2. 2. qu. 72. art. 3. Couar. lib. 2. var. resol. c. 10. n. 7. Petr. Nau. lib. 2. de restit. c. 4. part. 1. dub. 6. & alij alij affirmant, satis esse, si honor restituatur quocunque modo; neque esse necessarium determinatè, vt inhonora petat veniam; quia hæc videtur esse nimia abiectio, & humiliatio, ad quam aliquis non est cogendus. Et reuerà, si inhonora sit Prælatum, aut superior, vel vir nobilis; & inhonora sit subditus, & plebeius; certum videretur, quod non sit opus, vt petat veniam, & se illi abiciat flexendo genua: sic enim expressè habet S. August. in Reg. Quando autem necessitas disciplina in moribus coercendis dicere vos verba dura compellit, non à vobis exigitur, vt à subditis veniam postulatis, ne apud eos, quos oportet esse subiectos, dum minus seruat humilitas, regendi frangatur auctoritas. Et communis consuetudo inter viros illustres non hoc habet, vt petant veniam, & idèd neque à Confessariis ad hoc sunt cogendi, vt notat Sayr. lib. 11. c. 8. cit. num. 11. §. Dixi in propositione. & idem est de magistris, parentibus, & dominis, qui similiter non sunt cogendi veniam petere à suis discipulis, filiis, aut famulis, vt idem notat.

20. Restitutio honoris potest remitti: sed talis remissio non est præsumenda ex quocunque signo.

Inter alios verò communis conditionis homines optima, & facillima via restituendi honorem, est petitio veniæ: & si inhonora fuit publica, publicè venia est petenda, vt notat Sylu. verb. contumelia, qu. 5. & si conuiciu continui falsum, debet etiam honor restitui per confessionem, & expositionem falsitatis: & denique, vno verbo, tota hæc res de restitutione honoris videtur regulanda prudenti iudicio, & habita ratione personarum, & circumstantiarum: & si quæ damna temporalia præterea sunt consecuta ex tali dehonora, vt, v. g. si fuit priuatus aliquo officio, aut beneficio, vel ad recuperandum honorem coactus est facere aliquas expensas, debent similiter etiam hæc compensari, nisi ille, qui fuit dehonora, remittat debitum, tam restituendi honoris, quam damna compensandi, quod sine dubio potest facere: quanquam hæc remissio non videretur facilè præsumenda ex quibuscunque indiciis, etiam familiaris conuersationis, quam fortè habeat is, qui fuit iniuriatus, & dehonora cum ipso dehonora: siquidem hæc conuersatio ad summum solum est signum depositi odij, & potest fieri ex aliquo alio fine; non autem est signum remissæ, & condonatæ satisfactionis, &

restitutionis honoris, vt notat Petr. Nau. lib. 2. de restit. c. 4. part. 1. dub. 6. n. 90. & Sayr. c. 8. cit. n. 14. contra S. Anton. 2. part. c. 2. §. 3. Sylu. verb. contumelia, q. 4. & aliquos alios, qui absolute affirmant, familiarem conuersationem posse accipi, vt signum remissæ iniuriæ, & condonatæ restitutionis honoris.

Et quod dicimus, remissionem obligationis restituendi honorem, posse fieri ab ipso dehonora, debet intelligi etiam de ipsius Prælatum, aut superiore; & potest etiam hic remittere, & condonare restitutionem honoris, & satisfactionem debitam suo subdito, vt notat S. Anton. 2. part. 7. c. 6. §. 5. ex Gloss. in c. Non dicatis. 12. q. 1. vers. Possidere vbi ait, Monachum non posse agere de iniuria sibi illata; sed hoc pertinere ad eius Prælatum.

Verum neque subditus, neque Prælatum absolute tenetur ad hanc condonationem, vt etiam diximus supra de condonatione satisfactionis pro quacunque iniuria disp. 23. n. 7. & in specie de condonatione dehonora factæ per contumeliam, docet S. Thom. 2. 2. qu. 72. art. 3. vbi asserit, contumelias non semper esse sustinendas; sed aliquando etiam esse repellendas; tum, vt reprimitur audacia inferentis, vt de cætero talia non ardent; tum verò, vt consulatur existimationi eius, qui patitur, & non impediatur profectus, quem fortè potest in alijs facere. Et, vt notat Mol. tract. 4. de iust. disp. 20. n. 1. & 2. quemadmodum extra hos duos casus consilium est, vt contumelia patienter sustineatur, ita in his casibus consilium est, vt repellatur; & aliquando potest etiam esse præceptum, si, scilicet, bona illa grauius periclitentur ex contumelia, & possit illis prouideri sufficienter per hoc, quod contumelia repellatur.

Quod si quæras, quomodo sit faciendâ hæc ipsa repulsiõ contumeliæ: Respond. ex Soto lib. 5. de iust. quæst. 9. art. 3. §. Postrema autem superest dubitat. & ex Mol. tract. 4. de iust. disp. 20. num. 3. & Reginal. in praxi, lib. 24. c. 5. n. 104. primò, non esse faciendam per aliam contumeliam disparatam, quæ illi obiciatur: vt, si quis me appellet, v. g. furem, & ego eum appellem adulterum: & si ille noceat contra me genus; & ego contra illum notem ingenium, & mores: quanuis enim huiusmodi vitia, quæ contra illum obicio, non contineant falsitatem; adhuc tamen non possum obicere: quia hoc esset vindictam de illo sumere priuata auctoritate. Et quemadmodum ex præcepto euangelico non est licitum repercutere eum, qui iam percussit: ita neque recalcumniari illi, qui iam est calcumniatus. Deinde, licitum est ea obicere, quæ per se faciunt ad eleuandam, atque eluendam calcumniam, quam ego patior, vel passus sum: vt, si ille appellet, vel appellauit me furem; & ego dicam eum esse mendacem, & plura alia eius mendaciâ commemorem, quæ ostendant, non esse illi fidem adhibendam in eo, quod dixit, me esse furem: neque enim hoc est vindictam sumere priuata auctoritate, quod est illicitum; sed vim vi repellere; suaque existimatione defendere, seruato modetamine inculpate tutelæ, quod est maximè licitum. Et denique licitum est, deposito odio, restitutionem honoris, & satisfactionem debitam à Iudice querere: & si fiat ex zelo iustitiæ, poterit esse non modò licitum; sed etiam meritum: &, vt addit Molin. num. 3. cit. dum adhuc sit, & continuatur contumelia, non modò est licitum ea obicere, vt iam diximus, quæ possunt facere ad honorem tuendum, & fidem contumeliantis abrogandam; sed, si contumelia magna sit, & per illam magna fiat honoris iactura, neque possit aliter impediri, potest etiam esse licitum interficere calcumniantem:

21. Superior potest condonare restitutionem honoris pro iniuria facta subdito.

22. Contumelia non semper est sustinenda, sed aliquando est repellenda.

23. Quomodo contumelia possit repelli.

24. Si contumelia magna sit, licitum est aliquando occidere contumeliantem.

niantem: quia similiter in tali casu id solum est vim vi repellere, & honorem tueri contra iniustum, & violentum dehonora, vt etiam notat Nau. cap. 15. num. 4. Petr. Nau. lib. 2. de restit. c. 3. n. 380. Victoria in relect. de iure belli, num. 5. Henric. de irreg. cap. 10. & alij plures apud Less. lib. 2. cap. 9. num. 79. & quemadmodum pro defensione bonorum externorum licitum est occidere furem, aut raptorem, quando bona sunt alicuius momenti, & aliter defendi non possunt, vt probat idem Mol. tract. 3. de iust. disp. 17. & Less. cap. 9. cit. num. 41. & 66. ita & pro defensione honoris licitum est occidere contumeliantem, vt etiam supra diximus lib. 1. disp. 20. num. 9. Postquam verò contumelia est iam prolata, & completa; solum est licitum ex eodem Molina vindictam petere à Iudice per publicam potestatem, & ea omnia dicere contra contumeliantem, quæ possunt minuere illius fidem, & recuperare honorem apud alios amissum; dummodo omnia verè dicantur, & nihil addatur de alijs, quæ ad negotium per se non faciunt, vt iam diximus, & nihil dicatur ex intentione vindictæ: ex hac enim non modò locutio; sed etiam taciturnitas mala essent: vt, si quis, v. g. dum alius contra eum contumelias iactat, eo animo taceat, vt ille magis commoueat, & molestus ferat, quasi oculis videns nihil fieri suam iram, & suas contumelias; & sic de illo sumat vindictam, vt notat Sot. & Molina locis citat. Vtrum autem licita sit compensatio honoris, & fama, postquam duo affecterunt se iniuicem contumelijs; & possit vnus reputare se liberum ab obligatione restituendi alteri honorem ablatum, quia alter non cogitat de restituendo vicissim honore ablato etiam ipsi; non est huius loci. Videri potest Mol. de iust. tract. 4. disp. 49. & Sot. lib. 4. de iust. quæst. 6. art. 3. §. Ex his, quæ dicta sunt. & alij.

DISPUT. XXV.

De maledictione, quæ reducitur ad contumeliam.

- 1. Maledictio quid proprie sit.
2. Maledictio formalis, & maledictio materialis.
3. Potest esse ex ira, & ex odio contra Deum, & contra creaturas.
4. Maledictio non est intrinsecè mala; sed potest aliquando esse licita.
5. Licitum est optare alteri malum ad bonum finem. Odium inimicitie, & odium abominacionis.
6. Maledictio formalis ex suo genere est peccatum mortale, & potest esse in multiplici specie.
7. Maledictio formalis potest aliquando etiam esse venialis.
8. Maledictio materialis ex suo genere non est peccatum mortale.
9. Maledictio materialis per modum imperatiui potest esse mortalis.
10. Qui alterum, vel seipsum tradit Diabolo per maledictionem solum materiale, non peccat mortaliter.
11. Maledictio Dei, & Sanctorum, etiam materialis, est peccatum mortale.
12. Si filij maledicant parentibus, vel subditi superioribus, peccant mortaliter.
13. Superior peccat mortaliter, si maledicat subdito.
14. Maledicere creaturis, in quantum sunt creaturae.

- tura, est peccatum blasphemio.
15. Maledicere sibi, vel proximo, per maledictionem formalem, est peccatum mortale.
16. Maledicere sibi, vel proximo per maledictionem solum materiale, non est peccatum mortale.
17. Maledicere Diabolo, quomodo sit licitum, aut illicitum.
18. Maledicere damnatis.
19. Maledicere peccatoribus.
20. Maledicere animabus defunctorum.
21. Maledicere vento, pluuio, & alijs huiusmodi nobis molestis.
22. Maledicere creaturis irrationalibus secundum se, vel in quantum sunt bona proximi.
23. Maledicere loco, aut tempori, in quo contingit aliquid triste.

AD contumeliam, quæ est iræ filia, à multis reducitur maledictio, vt supra retulimus disp. 22. num. 2. ex Nauar. in Man. cap. 23. num. 115. & ex Tolet. lib. 8. cap. 54. sed nomine maledictionis hoc modò acceptæ, non est intelligenda quacunque dicitio mali, vt notat S. Thom. 2. 2. quæst. 76. art. 1. etiam per modum enunciationis, & per verbum indicatiu, provt sonat vis nominis; qua ratione etiam detrahentes, & eos, qui enunciunt aliorum defectus, appellamus maledicos: sed est huiusmodi vocabulum pressius accipiendum, provt specialiter importat dictionem mali per modum imperatiui, vel optatiui, vt quando optamus, aut precamur alteri malum, vel etiam imperando inferimus, quantum possumus. Legi potest S. Thom. 2. 2. quæst. 76. cit. Caiet. ibidem, & in Summa, verb. maledictio. S. Anton. p. 2. tit. 7. cap. 9. Mol. de iust. tract. 4. disp. 22. Valen. 2. 2. disp. 5. quæst. 19. Sot. lib. 5. de iust. quæst. 22. Alen. p. 2. quæst. 130. Sayr. lib. 12. clau. reg. cap. 5. man. 12. & seqq. Reginal. lib. 18. num. 203. Nau. in Man. cap. 23. num. 117. & seqq. Summiſtæ verb. maledictio. Siue autem fiat maledictio per modum imperatiui, siue per modum optatiui, rectè norant S. Anton. Caiet. Sayr. & alij ex S. Thom. 2. 2. quæst. 76. cit. art. 1. quòd potest fieri dupliciter; id est, cum intentione, vt malum, quod optatiuè, vel imperatiuè alteri dicitur, verè illi eueniat; & hæc appellatur maledictio per se, & formalis: & præterea sine tali intentione, vt malum eueniat, & hæc appellatur maledictio per accidens, & materialis: qua enim ratione hæc eadem diuisio formalis, & materialis assignatur, & explicatur de alijs peccatis linguæ, vt, v. g. de cõtumelia, & detractio; quæ tunc appellantur formales, quando fiunt animo dehonora, aut detrahendi; & tunc appellantur materiales, quando fiunt sine tali animo: eadem ratione est assignanda, & explicanda in re præſenti de maledictione.

Rurſus, siue malum dicatur alteri imperatiuè, aut optatiuè, ex intentione, & animo, vt eueniat; siue dicatur ex alia intentione; bene est distinguendum ex parte causæ motiuæ, vtrum dicatur ex ira, & ex appetitu vindictæ; an verò ex odio, aut aliqua alia causâ huiusmodi: & ex parte illius, cui dicitur, vtrum dicatur Deo, an creaturis: & si creaturis, vtrum dicatur creaturis intellectualibus, & rationalibus, quales sunt Angeli, homines, & Dæmones; siue, vt loquitur S. Paulus, intellectuales celestes, terrestres, & infernales: an verò dicatur creaturis irrationalibus, quales sunt reliquæ omnes.

Vt verò distinctius explicemus, quod, & quale peccatum sit huiusmodi maledictio, Primò, certum est ex S. Thom. 2. 2. quæst. 76. art. 1. cit. eam non esse intrinsecè malam, vt non possit ex fine honesto coonestari: si enim Iudex, v. g. ex motiuo

1. Maledictio quid proprie sit.

2. Maledictio formalis, & maledictio materialis.

3. Potest esse ex ira, & ex odio. Contra Deum, & contra creaturas.

4. Maledictio non est intrinsecè mala, sed potest aliquando esse licita.

motiuo iustitiæ, per modum imperatiui dicat malum reo, illudque sic imperando, per suos ministros re ipsa inferat; certissimum est, quod non facit illicitum; & si priuatus aliquis, conformando se diuinæ iustitiæ, pœnas optet, & precetur contra peccatores; similiter non facit illicitum, cum plures huiusmodi precationes factæ à Prophetis, & sanctis viris habeantur in Scriptura; & ipsa etiam Ecclesia anathematizans, pluribus malè precetur. Et idem est ex eodem S. Thom. *ibidem*, si quis alteri malum optet, aut dicat, non ex motiuo iustitiæ; sed propria, vel alienæ utilitatis; vt, si optet, v. g. alicui peccatori aegritudinem ad esse, vt respiscat, vel ne aliis nocumeto sit. Et ratio est: quia in his omnibus casibus non intenditur, aut dicitur alteri malum, vt malum; sed sub ratione aliqua boni; & bene intenditur, & iuxta præscriptum rationis. Et hoc modo notat Sor. *lib. 5. de inst. qu. 12. art. 1. cit.* & Sayr. *lib. 12. clau. reg. c. 5. num. 17.* licitum esse optare Turcis, aut hæreticis, vel aliis quibuscunque publicis hostibus, vt de medio tollantur, ne amplius vexent Christianam Rempublicam: & illi, qui ludo, aut vitiis fortunas consumit, licitum esse optare à Deo infirmitatem, aut mortem, ne tota familia ad extremam inopiam redigatur: & illi, qui litem contra nos gerit iniuste, optare pauperiem, vt illam non possit amplius prosequi: & iuueni, qui puellam sollicitat, optare infirmitatem, vt sic respiscat; vel etiam mortem, si futurum non est, vt respiscat. Et quauis nõ liceat mala hæc temporalia re ipsa inferre priuata auctoritate; licitum tamen est, ea optare, & procurare, vt eueniant auctoritate publica, & à Iudice; & à fortiori orare etiam, vt eueniant Dei permisso, & ab ipso Deo, penes quem est summa potestas, vt loquitur Sor. *loc. cit.* Molin. *tract. 4. disp. 22. cit. num. 7.* & non est dubium, quod non facit contra charitatem erga proximum, qui optat illi malum aliquod temporale, ad effectum, vt liberetur à malo spirituali, quod est longè maius: siquidem, vt dicitur Matth. 18. *Melius est debilem, vel claudum ad vitam ingredi, quam duas manus, vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum.* Et, vt explicat Caiet. 2. 2. qu. 34. art. 1. initio, & ex illo Sayr. *num. 17. cit.* quauis odium inimicitiae, quod per se terminatur ad personam, & ratione personæ ad bonum illius, & correspondet amori amicitiae, semper sit malum, & contra charitatem, & per illud neque etiam peccatorem odio habeat Deus; odium tamen abominatōnis, quod responderet amori concupiscentiæ, & per se terminatur ad bonum, quod quis in persona abominatur, non est intrinsecè malum, & licitè potest quis abominari in aliquo aliquod bonum, si est in præiudicium alterius boni maioris, vel in illo ipso, in quo bonum abominationi habetur, vel in aliquo alio, & idè etiam potest quis licitè in aliquo abominari bonum temporale, v. g. sanitatem, aut vitam, si est in præiudicium boni spiritualis, vel alterius boni maioris; & licitè potest illi optare, aut precari oppositum malum, quod sit per maledictionem, de qua agimus.

5. Licitum est optare alteri malum ad bonum finem.

Odium inimicitiae, & odium abominatōnis.

6. Maledictio formalis ex suo genere est peccatum mortale, & potest esse in multiplici specie.

inst. disp. 22. num. 2. & 3. ex parte motiui, ex quo potest provenire huiusmodi intentio, & dictio mali; & ex parte obiecti, aut mali, quod intenditur, & dicitur; & ex parte circumstantiarum, & personarum, quibus dicitur, & intenditur, posse illam esse in multiplici specie: nam, si ex ira, & ex appetitu vindictæ, ad aliquem dehonorandum, dicatur contra illum maledictio in presentia alicuius, vel alteri illi præiudicetur in honore; censenda erit habere malitiam contumeliæ; & ex grauitate dehonorationis erit attendenda illius grauitas: si verò dicatur ex odio, & malum, quod dicitur, intendatur vt malum illius, cui dicitur, habebit malitiam odij, & erit directè contra charitatem; & pro diuersitate ipsius mali, quod dicitur, & intenditur, diuersa erit: vt, v. g. si sit malum temporale, corporis, fortunarum, aut famæ; vel sit malum spirituale, gratiæ, aut gloriæ, & similia; & si maledictio dicatur ex aliquo alio fine, poterit habere malitiam iniustitiæ, & similiter erit diuersa pro mali diuersitate; & si contingat nullum malum in specie dici alicui; sed solum indefinitè, & quasi in genere, erit peccatum in specie odij, & pro obiecto habebit malum indefinitum, & in genere, vt notat Valen. 2. 2. *disp. 5. qu. 19. puncto 1. conclus. 2.* & Sayr. *lib. 12. clau. reg. cap. 5. num. 14.*

Et idem est, si attendantur circumstantiæ personarum, in quas dicitur: si enim dicatur, v. g. contra Deum, erit blasphemia, & directè contra virtutem religionis; & si dicatur contra parentes, erit impietas, & directè contra virtutem pietatis.

Potest tamen huiusmodi maledictio formalis aliquando etiam esse solum peccatum veniale, ex eodem S. Thom. *quæst. 76. art. 3. cit.* & omnibus communiter: vt, v. g. si malum, quod alteri dicitur, solum sit leue, vel solum dicatur ex leui motu, vel ex ioco, aut ex indeliberatione, aut subreptione aliqua. Sed pro iudicanda hac ipsa in deliberatione & subreptione, non est attendendum ad breuitatem temporis, quo fortè durauit motus maledictionis; vel ad dolorem, & penititudinem, quæ fortè statim est consecuta post prolata maledictionem; & ad voluntatem oppositam, quæ statim est habita, vt malum illud non eueniret amplius; hæc enim non probant indeliberationem & imperfectionem actus: sed quod actus fuerit deprehensus fuisse malus. Et bene potest, etiam in instanti, vel tempore valde breui, præstari consensus, qui sit peccatum mortale, & postea de illo haberi actus doloris, vt notat Caiet. 2. 2. qu. 76. art. 1. cit. Molin. *disp. 22. cit. num. 5.* Sayr. *lib. 12. c. 5. cit. num. 13.* & alij: sed est attendenda indeliberatio aliunde, & præcipuè ex magnitudine iræ, aut passionis, ex qua maledictio est prolata; & si poenitens, præsertim rudis, aut timoratus, vel scrupulosus id non possit certè dignoscere, melius id coniciet Confessarius prudens ex circumstantiis personæ, & actus, quas poterit per se aduertere.

Tertiò, maledictio materialis, qua dicitur alteri malum, sine intentione vt eueniat, ex suo genere non est peccatum mortale. Ita Sayr. *c. 5. cit. num. 16.* quia enim verba non habent malitiam, in quantum sunt soni quidam, & solum materialiter profertur; sed in quantum sunt signa earum motionum, & affectionum, quæ habentur in animo; peccata verborum maximè sunt attendenda ex intentione, & actu interiore, ex quo procedunt, vt diximus *disp. præced. n. 13.* & docet S. Thom. 2. 2. qu. 72. art. 2. & qu. 76 art. 3. & alij; & idè, si intentio, ex qua quis in alterum profert maledictionem, non sit mala mortaliter, qualis cõmuniter non est, quando non est, vt malum

7. Maledictio formalis potest aliquando etiam esse veniale.

8. Maledictio materialis ex suo genere non est peccatum mortale.

malum eueniat; neque etiam maledictio erit mortalis. Atque ex hoc capite excusantur, non modò Iudices, dum ex iustitia imperant malum inferri reis; & viri probi, dum optant, & à Deo precantur malum aliquod temporale peccatoribus, propter spirituales utilitates illorum, aut aliorum, vt diximus *num. 4.* sed etiam parentes, dum ad effectum obiurgationis, & reprehensionis, etiam cum ira maledicunt filiis; & viri, & domini, & superiores, dum similiter maledicunt vxoribus, famulis, & subditis; & denique omnes, qui ita aliis maledicunt, vt tamen maledictiones ipsi maledicentibus non transeant guttur, vt loquitur Caiet. 2. 2. *quæst. 76. art. 1. cit.* & cum illo Mol. *num. 5.* Sayr. *num. 16.* & alij: in his enim, & similibus casibus, cum verba maledictionum non significant intentionem, & voluntatem mali cõtra eos, in quos dicuntur, vt supponimus; solum significant internam displicentiam, quæ hic, & nunc habetur; v. g. à parentibus, de aliquo facto, aut dicto filiorum, & voluntatem eos reprehendendi, & obiurgandi, quæ sine dubio, quauis fortasse possit esse aliquo modo inordinata propter impetum iræ, ex quo procedit, vel propter propriam, & intrinsicam inordinationem ipsius locutionis, qua fit obiurgatio; non est tamen inordinata mortaliter. Et quemadmodum ad exprimentum tantummodò affectum doloris, quem sentit David 2. *Reg. cap. 1. de interfectione Saülis, & Ionathæ,* quæ contigerat in montibus Gélboë, protulit contra ipsos montes eas maledictiones, vt nec ros, nec pluuia super illos veniret, nec essent agri primitiarum; neque illa verba maledictionis exprimebant affectum, & voluntatem mali contra montes; sed solum affectum doloris ex illa interfectione, vt notat Mol. *tract. 4. disp. 22. cit. num. 9.* ita & parentes, aut domini, ad exprimentam displicentiam, quam habent de filiis, aut de famulis, & ad eorum obiurgationem, profertur contra ipsos aliquando verba maledictionum; & cum intentio non sit contra ipsos; sed solum ad exprimentam displicentiam, vt diximus; non est maledictio nisi materialis, & idè venialis. Distinguit tamen *art. 1. cit. initio* Sor. *lib. 5. de inst. quæst. 12. art. 1. & alij,* duplicem modum, quo potest profertur maledictio materialis, id est, modum imperatiui, & modum optatiui: & de hoc absolute dicunt, quod maledictio sit venialis, si sit sine animo, & intentione, vt malum eueniat: quia neque intendit alterum lædere, neque lædit re ipsa: de illo verò, quod possit aliquando esse mortale, si scilicet, imperium sit efficax; & malum, quod imperatur, inferri sine huiusmodi intentione, vel aliquod aliud, re ipsa inferatur, & executioni mandetur per ministros, ad quos dirigitur locutio imperatiua; & quia non aliter significatur intentio opposita ipsius imperantis, vel non cauetur sufficienter, ne malum inferant; vt, si quis, v. g. districtis gladiis iubeat aliquem perterreseri, sine alia intentione aliter eum lædendi; & tamen re ipsa sequatur læsio. Et hæc doctrina videtur verissima, si declaratur, pro vt etiam in simili diximus de contumeliâ incautè prolata, & graniter dehonorente, *disp. præcedente, num. 15.* id est, ex doctrina aliàs tradita de circumstantia nocuenti non præiudic, & non intenti, sed per se consequenti ex aliquo actu, vt patet ex S. Thom. 2. 2. *quæst. 73. art. 8.* & *suprà* declarauimus *lib. 2. disp. 32. n. 8.*

10. Qui alterum, vel se ipsum tradit Diabolo per maledictionem solum materialiter.

genus, & scandalum, sempiternam mortem alicui imprecari, & vix à mortali peccato excusari potest. Verum id non placet Mol. *tract. 4. disp. 22. num. 4.* dummodo hæc etiam maledictio sit solum materialis, vt communiter esse solet; & non ex animo, vt malum eueniat. Sed addit, si quis ex ita seipsum Diabolo tradat; quauis id faciat solum materialiter, & non ex animo; non audere se illum excusare à culpa lethali, propter scditatem, horrorem, & peruersitatem rei. Sed reuera hæc etiam maledictio sui ipsius, quauis sit grauior; non tamen videtur mortalis, si etiam ipsa sit solum materialis, & non ex animo, cum reuera non sit grauius contra charitatem sui ipsius; & qui illam profert, neque lædat re ipsa se, neque habeat intentionem lædendi; & peccata verborum maximè attendantur ex intentione ea dicentis, vt *suprà* diximus *disp. præcedente, num. 12.* ex S. Thom. 2. 2. *quæst. 72. art. 2. & quæst. 76. art. 3.*

Alia verò est ratio, si maledictio, etiam materialis, & sine animo, iactetur in Deum, vel in Sanctos: quia reuera est blasphemia, & materialiter etiam prolata est peccatum mortale, vt etiam *suprà* diximus *lib. 1. disp. 28. num. 21.* quando profertur ab homine ebrius, & est præuisa ante ebrietatem; vt notat Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 16. num. 44.*

Et idem est ex Mol. *disp. 22. num. 4.* Sor. *lib. 5. de inst. quæst. 12. art. 1.* Sayr. *lib. 12. clau. reg. cap. 5. num. 16.* & aliis, si filij maledicant parentibus; vel subditi Prælati, & superioribus; vel famuli dominis; & præsertim si huiusmodi maledictiones in faciem illis iactentur, cum hoc sit grauius contra reuerentiam, & obseruantiam, quæ illis debetur, etiam præsciudendo ab omni alia intentione, & animo, vt malum eueniat; & idè regulariter non sit excusandum à culpa mortali.

Et vice versa, idem proportionaliter est dicendum, si Prælati, aut superior, vel persona aliqua grauis maledicat subdito, vt subdunt Authores citati enim graue scandalum: neque confert ad correctionem, aut alium bonum finem; sed potius iram facit conuertit in odium, & maledictionem facit esse formalem; non autem remanere solum materiale. Et propter has easdem rationes grauius dicuntur peccare etiam parentes, si filiis maledicant, quauis non ita facile sint damnandi culpæ mortalis, si id faciant ad effectum obiurgationis, vt *suprà* diximus. Quanta autem sit grauitas huius peccati maledictionis, rectè explicat S. Thom. 2. 2. *quæst. 76. art. 4.* dum illud comparat cum peccato detractionis secundum ea, quæ vtrique peccato conueniunt per se, id est, in quantum vtrunque est dictio mali, & contra proximum: & asserit secundum hoc vtrunque, grauius esse peccatum detractionis, quàm maledictionis: quia detraçtio, in quantum est dictio mali, propriè est de malo culpæ; maledictio verò de malo pœnæ: & certum est, quod dicere malum culpæ, peius est, quàm dicere malum pœnæ; quando alioqui modus dicendi est idem: in quantum verò est contra proximum; adhuc detraçtio aliquando est grauior; quia re ipsa asserit proximo nocumentum in fama; cum tamen maledictio, quando dicitur secundum modum optatiui, solum asserat secundum desiderium; & quando dicitur per modum imperij, & verè habet rationem causæ, possit esse de malo minore, quàm sit nocumentum famæ; & idè etiam tunc sit peccatum leuius, quauis possit esse etiam grauius, si malum, quod dicit, & cuius est causa, asserat proximo maius nocumentum.

Atque ex his potest colligi, quid sit dicendum de malitia, & grauitate particularium maledictionum, quæ

malum, non peccat mortaliter.

11. Maledictio Dei, & Sanctorum, etiam materialis, est peccatum mortale.

12. Si filij maledicant parentibus, vel subditi superioribus, peccant, si mortaliter.

13. Superior peccat mortaliter, si maledicat subdito.

Maledictio est leuius peccatum, quàm detraçtio.

Maledictio creaturis, in quantum sunt creatura, est peccatum blasphemie.

quæ proferuntur: nam primò, qui maledicit Deo, vel Sanctis, vel aliis creaturis, etiam inanimatis, in quantum sunt creaturæ, peccat mortaliter peccato blasphemie: Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 76. art. 2. cit. Mol. tract. 4. de iust. disp. 22. cit. num. 12. Sayr. lib. 12. clau. reg. cap. 5. num. 18. & 19. & omnes communitat. Et quidem de Deo, & Sanctis patet ex se. De aliis vero creaturis, patet similitèr: quia in quantum sunt creaturæ, & effectus Dei, dicunt ordinem ad ipsum Deum, & sunt aliquid Dei; & idè in Deum ipsum dicitur, & refunditur, quicquid mali in illas dicitur, in quantum sunt creaturæ: idque est verum etiam de damnatis, & de Diabolo, si maledictio in illos dirigitur, in quantum sunt creaturæ, ut notat expressè S. Thom. qu. 76. cit. art. 1. ad 4. & Mol. num. 12. cit.

15. Maledictio sibi, vel proximo per maledictionem formalem, est peccatum mortale.

Secundò, qui maledicit sibi, vel proximo, quem tenetur diligere ex charitate, & habet intentionem, ut illi eueniant mala, quæ dicitur peccatum, etiam si intentionem huiusmodi solum habeat pro tempore breuissimo, & postea statim poeniteat, dummodo talis intentio sit actus deliberatus; & malum, quod dicitur, sit notabile. Ita S. Thom. art. 3. Nau. in Manu. c. 23. num. 117. & omnes communitat. & patet ex dictis paulò ante num. 6. & 7. Sed circa maledictionem sui, rectè ibi aduertit Nauar. quòd tunc solum est mortale, quando malum, quod quis sibi dicit, tale est, ut non possit sine peccato mortali in illud consentire: si quis enim sibi optet, v. g. carentiam eorum bonorum temporarium, quæ potest sine peccato mortali per prodigalitem effundere; talis maledictio, vel imprecatio, non erit maius peccatum, quàm esset ipsa realis profusio.

16. Maledictio sibi, vel proximo per maledictionem solum materiale, non est peccatum mortale.

Tertiò, qui maledicit sibi, vel proximo, sine intentione, ut mala eueniant, & per maledictionem solum materiale, non peccat mortaliter. Ita S. Thom. art. 3. cit. & patet ex dictis paulò ante num. 8. & 9. nisi forte ex aliquo alio capite contineat notabilem deformitatem, ut si filij, v. g. vel subditi maledicant parentibus, aut superioribus, & maledictiones iis iactent in facie, ut diximus n. 12. & 13.

17. Maledictio Diabolo, quo modo sit licitum, aut illicitum.

Quartò, qui maledicit Diabolo, ratione suæ naturæ, & naturæ ipsi, vult malum, v. g. negatione ipsius esse; peccat mortaliter. Patet ex dictis num. 14. nam, quatuor Dæmones non possunt amari ex charitate, ut docet S. Thom. 2. 2. qu. 25. art. 11. quasi ad illos sit amicitia, quæ est charitas, & fundatur potissimum in communicatione æternæ beatitudinis, cuius ipsi sunt incapaces; possunt tamen amari ex charitate, sicut bonum alterius, id est, tanquam aliquid ipsius Dei, quomodo etiam amantur creaturæ irrationales, in quantum faciunt ad gloriam Dei, & ad ipsorum utilitatem; & sic pertinent ad ipsum Deum, & ad ipsos homines, qui maxime amantur ex charitate: hoc enim modo etiam Dæmonibus debemus velle bonum, quatenus sunt aliquid ipsius Dei; & bonum est, quòd conferuntur ad gloriam Dei in suis naturalibus, ut habet S. Thom. qu. 25. art. 11. cit. quare, qui absolute, & omni modo vult illos non esse, peccat mortaliter contra charitatem Dei; sicut, & qui bona proximi vult non esse, peccat mortaliter contra charitatem proximi: scilicet, verò est, si quis maledicat Diabolo ratione culpæ, & malitiæ; hoc enim modo dignus est, cui ab omnibus maledicatur, iuxta illud Iob, c. 3. Maledicunt ei, qui maledicunt diei. Et quauis Eccles. 21. dicatur, quòd impius, dum maledicit Diabolum, maledicit animam suam; id tamen ipsum, quòd maledicat animam suam, si fiat ratione culpæ, licitum est; & sensus il-

lorum verborum solum est, quòd peccator maledicens Diabolo ratione culpæ, se ipsum arguat esse dignum eadem maledictione; cum etiam in ipso sit culpa, ut notat S. Thom. qu. 76. cit. num. 1. ad 4.

18. Maledictio animati.

Quintò, hoc, quòd diximus de Diabolo, debet etiam intelligi de damnatis: si quis enim illis maledicat ratione naturæ, peccat mortaliter; si quis verò maledicat ratione culpæ, non peccat: & quoad obligationes eos amandi ex charitate, est eadem ratio de illis, & de Dæmonibus, ut patet ex S. Thom. 2. 2. qu. 25. art. 11. cit. ad 2.

19. Maledictio peccatorum.

Sextò, qui maledicit peccatori ratione naturæ, peccat mortaliter: quia etiam peccatores sunt amandi ex charitate, ut probat S. Thom. qu. 25. cit. art. 6. cum etiam illi sint capaces beatitudinis, & possunt in illa nobiscum communicare: scilicet, verò, si illis quis maledicat ratione culpæ, cum ex hoc digni sint odio, iuxta illud Psal. 118. Iniquos odio habui, & Psal. 138. Qui oderunt te, Domine, oderam, & super inimicos tuos tabescebam: perfecto odio oderam illos.

20. Maledictio animabus defunctorum.

Septimò, qui maledicit animabus defunctorum per maledictionem formalem, peccat mortaliter: quia etiam ad defunctos se extendit charitas, cum etiam illi sint capaces æternæ beatitudinis.

21. Maledictio vento, pluuia, & aliis huiusmodi molibus.

Octauò, qui maledicit vento, pluuia, pulucri, & aliis huiusmodi creaturis irrationalibus, in quantum sunt creaturæ Dei, peccat mortaliter peccato blasphemie, ut iam diximus num. 4. scilicet, verò, si solum maledicat, in quantum sunt aliqui nobis molesti: sicut enim licite possumus nobis optare carentiam mali; ita & possumus optare non ventum, & non pluuia, in quantum sunt nobis mala, & molestia; id est, ut ventus, & pluuia, quæ sunt nobis molesta, & in quantum sunt talia, absolute non sint.

22. Maledictio creaturis irrationalibus, secundum se, vel in quantum sunt bona proximi.

Nonò, qui maledicit creaturis irrationalibus absolute, & secundum se consideratis; non autem in quantum sunt creaturæ Dei, vel in quantum sunt bona proximi; peccat venialiter: quia, etiam si huiusmodi creaturæ non possint amari ex charitate, quasi ad ipsas sit amicitia, quæ est charitas, siquidem non possunt nobiscum communicare in iis bonis, in quibus fundatur huiusmodi amicitia: si quis tamen iis optet, aut velit mala, prout absolute, & secundum se, considerantur; negari non potest, quin otiose, & vanè optet, & velit, & idè peccet venialiter, ut notat S. Thom. 2. 2. quæst. 76. art. 2. cit. Nauar. c. 23. num. 117. cit. Molin. disp. 22. num. 6. & seqq. Sayr. lib. 12. c. 5. num. 17. & omnes communitat. scilicet, verò, si quis malediceret huiusmodi creaturis irrationalibus, in quantum sunt bona proximi: quia tunc perinde esset, ac si malediceret proximo; & sicut charitas se extendit ad proximum, tanquam ad illum, cum quo est amicitia, & quem amamus, & cui volumus bonum; ita, & se extendit ad has creaturas irrationales, in quantum sunt bona, quæ volumus proximo, ut notat S. Thom. 2. 2. qu. 25. art. 11. cit. Quare, cum hæ creaturæ irrationales tripliciter possint considerari, ut habet idem S. Thom. 2. 2. qu. 76. art. 2. id est, vel in quantum comparantur ad Deum, à quo sunt; vel in quantum comparantur ad hominem, propter quem sunt; vel in quantum considerantur secundum se, & absolute; earum maledictio semper est mala, & peccatum: sed tertio modo solum est mala venialiter; primo verò, & secundo est etiam mala mortaliter, ut iam diximus. Sed quoad secundum modum, & in quantum creaturæ irrationales sunt propter hominem, & considerantur ut bona illius, rectè addit Mol. n. 7. quòd in iis casibus, in quibus excusatur à culpa maledictio hominis, ut iam diximus num. 5. id est, vel,

quia inferitur in poenam, & ab habente potestatem, v. g. à Iudice, vel quia optatur secundum ordinem claritatis ad alium finem superiorem, aut bonum maius, debet similiter excusari etiam maledictio huiusmodi creaturarum: sic enim Deus ipse Gen. 3. in poenam primi peccati maledixit terræ: Maledicta terra in opere tuo, &c. & Deut. 28. in poenam aliorum peccatorum maledixit filiis Israël bona omnia temporalia: Maledictum horreum tuum, & maledictus fructus ventris tui, & fructus terre tue, armenta bonum, & gregem tuorum, &c. Et in humanis iudiciis in poenam certorum criminum, mandantur dirui domus, & nunquam amplius reedificari; imò & sale seminari.

Et ad idem faciunt etiam illæ maledictiones creaturarum irrationalium, quæ aliquando habentur in Scriptura ad significandam tantummodo aliquam poenam futuram à Deo, & intelligendam hominibus, ut notat S. Anton. 2. p. tit. 7. cap. 5. §. 4. & Mol. disp. 22. cit. num. 8. ut quando Christus Dominus Marci 11. maledixit ficulneæ sine fructibus, eamque sua maledictione arefecit, ad significandam tantummodo desertionem, & quasi spirituales arefactionem futuram Synagoga à Deo ob fructum iustitiæ illi non redditos. Nec multum differunt ab his maledictionibus etiam illæ, quæ supra diximus num. 8. aliquando proferri, non ad exprimendam affectionem, aut desiderium illius mali, quod dicitur creaturis irrationalibus; sed solum ad exprimendum dolorem, vel displicentiam alicuius alterius, ad quod illæ creaturæ pertinentur aliquo modo, saltem verò locus, vel ut tempus, in quo illud contigit: ut, quando David 2. Reg. cap. 1. maledixit montibus Gebon, in quibus contigit mors Saulis, & Ionathæ; & Iob cap. 3. ad exprimendam suam calamitatem maledixit diei suæ natiuitatis, & nocti suæ conceptionis, de qua re plura possunt videri apud S. Anton. tit. 7. cap. 5. §. 4. cit. Mol. disp. 22. cit. num. 9. & 10. & Sayrum lib. 12. clau. reg. cap. 5. num. 18. & 20. qui etiam rectè monet, in huiusmodi maledictionibus loci, aut temporis, bene esse aduertendum, verum dicantur, in quantum referuntur verè ad ipsos homines, & tali diei, v. g. idè maledicatur, quia in illo natus est homo, & viuere incepit: an verò dicantur, in quantum referuntur ad solas calamitates, & res tristes, aut luctuosas, quæ contingunt hominibus; primo enim modo idem est maledicere, v. g. diei natiuitatis, ac maledicere homini nato, quod est semper illicitum, & peccatum; & secundo modo idem est maledicere eidem diei, ac maledicere calamitatibus; ac rebus tristibus, prout tales sunt, quod est licitum, ut etiam notat Caiet. 2. 2. quæst. 76. art. 1. §. Nota 2.

23. Maledictio loco, aut tempore, in quo contigit aliquid triste.

Nec multum refert, si forte is dies, cui maledicatur, sit dies festus: quia hoc ad maledictionem se habet per accidens: sicut & quòd ille idem dies sit creatura Dei, & non maledicatur ut festus, vel ut creatura, ut subdit Caiet. ibidem; sed ut mensura, & tempus rei tristes, & malæ.

DISPV. XXVI.

De rixa, quæ est vltima ira filia.

- 1. Rixa quid proprie sit.
2. Bellum, rixa, & seditio, quo differant.
3. Schisma, & seditio, quo differant.
4. Rixa aliquando solum dicitur respectu vnus, non autem respectu alterius, cum quo ille rixatur.
5. Rixa est ira filia.

- 6. Quomodo rixa, prout dicit externum nocumentum illatum proximo, sit actus ab ira imperatus, & non elicitus.
7. Rixa quomodo sit peccatum mortale, aut veniale.
8. Delicta, quæ fiunt in rixa, quomodo puniantur, aut non puniantur.
9. Licetum est occidere alterum ad sui defensionem.
10. Ad defensionem rerum suarum licitum est occidere furem.
11. Fur nocturnus quando possit impunè occidi.
12. Licetum est alterum occidere ad defensionem honoris, & fame.
13. Quomodo in rixa possit inculpabiliter occidi aliquis tertius.
14. Si brutum ab alio prouocatum, damnum faciat, ad nihil tenetur dominus bruti.
15. Pugna ex rixa non est proprie duellum, quod habet annexam excommunicationem.

De blasphemia, quæ est altera ira filia, in quantum ira non continetur solum in corde; sed prodit se etiam ex ore; non est, quòd hoc loco agamus, cum habeat alium locum magis proprium circa secundum præceptum, de non assumendo in vanum Dei nomine. Ut verò dicamus aliqua de rixa, quæ assignatur, ut ira filia, in quantum ira procedit ad tertium statum, & non modò se prodit in ore, sed vltimò etiam procedit ad factum; & alteri, in quem est, facto ipso ex appetitu vindictæ infert nocumentum, ut patet ex S. Thom. 2. 2. quæst. 158. art. 7. in fin. corp. & supra indicauimus disp. 22. n. 2.

1. Rixa quid proprie sit.

Sciendum est, rixam secundum nominis appellationem derivari à ringendo, quòd canum est proprium; & ut habet S. Isidor. lib. 10. etymol. cap. 17. & apud S. Thom. 2. 2. quæst. 41. art. 1. rixosus à rictu canino dicitur; & ille est, qui ad contradicendum est semper paratus, & iurgio delectatur, & prouocat contententem: vnde ex S. Thom. ibidem, & S. Anton. p. 2. tit. 7. cap. 7. §. 2. quemadmodum contentio est quadam contradictio, quæ fit verbis; ita & rixa est quadam contraditio, quæ fit factis; ut, v. g. quòd aliqui ex ira iniucem se percutiunt, ut habet Glos. in illud S. Pauli ad Gal. 5. Dissensiones, ira, rixa, &c. & idè videtur esse quoddam priuatum bellum, quod inter personas priuatas geritur, non ex aliqua publica auctoritate; sed magis ex inordinata voluntate. Et, ut subdit idem S. Thom. 2. 2. quæst. 42. art. 1. hoc est discriminis inter bellum, rixam, & seditionem, quòd, quauis hæc omnia importent quandam contraditionem; bellum tamen, & rixa important mutuum oppugnationem in actu; & bellum proprie est contra extraneos, & hostes, & quasi multitudinis ad multitudinem; & rixa est vnus ad vnum, vel paucorum ad paucos: seditio verò, quæ ex nominis etymologia, ut notat Sylu. verb. seditio, est quasi seorsum, vel secus ductio, non dicitur necessariò impugnationem in actu; sed potest etiam esse, si solum sit præparatio ad talem impugnationem, & proprie solum est inter partes vnus multitudinis inter se dissidentes; ut, v. g. cum vna pars ciuitatis excitarur contra aliam, & proprie opponitur vnitati & paci vnus multitudinis. Et si hæc multitudo sit spiritualis, & ecclesiastica, proprie dicitur schisma, ut habet Sylu. verb. seditio, initio; & subdit S. Thom. quæst. 42. art. 1. cit. ad 2. si præsertim neque etiam sit præparatio ad pugnam corporalem, quæ ad schisma non est necessaria. Et rectè hæc omnia, si proueniunt ex ira, dicuntur reduci ad rixam, ut supra diximus disp. 22. cit. ex Nau. in Man. cap. 23. num. 115. & ex Tol. lib. 8. cap. 5. 4.

2. Bellum, rixa, & seditio, quo differant.

3. Schisma, & seditio, quo differant.

Ex hoc verò, quòd asserit S. Thom. 2. 2. quæst. 41. art. 1.

Rixam ali- quando solum dicitur respectu unius, non autem respectu alterius, cum quo illa rixatur.

art. 1. cit. rixam esse quasi priuatum bellum, quod geritur inter priuatas personas, non ex publica auctoritate, sed ex inordinata voluntate; recte colligit idem S. Thom. ibidem, & S. Anton. par. 2. tit. 7. c. 7. §. 2. cit. posse accidere, vt contentio, contradictio, vel pugna, quae est inter aliquos, non sit rixa, respectu vtriusque; sed solum respectu vnus: si quis enim iniuste alterum inuadat, illic solo animo se tuendi, & repellendi iniuriam cum debita moderatione se defendat, proprie non est rixa, nisi respectu inuadentis; sicut & solum respectu illius est voluntas inordinata: si vero etiam is, qui inuaditur, inordinat se gerat, & vel ex odio, vel ex ira, & appetitu vindictae excedat debitam moderationem se defendendi, rixa est respectu vtriusque: & contra, si is, qui inuadit, iuste inuadat, vt contingit in ministris iustitiae; & is, qui inuaditur, iniuste resistat, & repugnet, vt contingit in aliis; non est rixa respectu inuadentis, sed solum respectu alterius, qui inuaditur, vt notat S. Anton. loco cit.

Rixa est ira filia.

Quod vero rixa hoc modo accepta pro contentione, & contradictione aliquorum perringentium vsque ad facta, sit ira filia, ex eo probat S. Thom. 2. 2. q. 4. cit. art. 2. quia ex ira & appetitu vindictae facile prouenit, vt quis intendat alterum laedere eo sciente, & repugnantem; quod importatur ratione rixae: nam, quantum voluntas laedendi possit etiam ex odio, si, scilicet, laesio intendatur, quatenus est malum illius, qui laeditur; odium tamen non respicit per se, vt laesio fiat eo sciente; sed, siue fiat in occulto, siue in manifesto, perinde illi est: at vero ira, cum intendat laesionem inferre sub ratione iusti vindicatiui, & sub ratione poenae pro iniuria sibi prius illata, per se respicit, vt cognoscatur, qui infert, & quare infert, id est, pro iniuria, & in poenam, vt supra diximus disp. 20. num. 19. & disp. 24. num. 10. ex Aristotele 2. Rhetor. c. 4. & 7. Ethic. c. 6. & S. Thom. 1. 2. q. 46. art. 6. ad 2. & idem, cum nomine rixae importetur laesio alterius eo sciente, ac repugnantem, qui laeditur; specialiter dicitur prouenire ex ira, & assignatur, vt ira filia. Et per hoc non tollitur, quod pluribus aliis rationibus non possit etiam prouenire ex pluribus aliis principiis; vt, v. g. ex passionibus partis concupiscibilis, iuxta illud S. Iacobi c. 4. Vnde bella, & lites in vobis? Nonne ex concupiscentia? In quantum scilicet, etiam ira, & passiones irascibilis oriuntur ex passionibus concupiscibilis, tanquam ex prima radice, vt patet ex S. Thom. 1. 2. q. 25. art. 1. & 2. & 2. 2. q. 41. art. 2. ad 1. ex iactantia & superbia, iuxta illud Proverb. 18. Qui se iactat, & dilatat, iurgia concitat. in quantum, scilicet, iactantia & superbia est occasio irae, dum quis per hoc ipsum reputat se offensum, quod alter se iactat, eique se praefert, vt notat S. Thom. art. 2. ad 2. Et ex aliis huiusmodi, quae recte profequitur idem S. Thom. ibidem, in responsionibus ad alia argumenta.

Quomodo rixa, prout dicitur acceptum nocumentum illatum proximo, sit actus ab ira imperatus, & non elicitus.

Quod si obiciatur, rixam non posse assignari, vt filiam irae, in quantum nomine rixae intelliguntur omnia nocumenta, quae facta proximis inferuntur ex ira, vt loquitur S. Thom. 2. 2. q. 158. art. 7. in fin. corp. quia hac ratione est ipse actus externus irae, id est, ipsa vindicta; quae tamen non potest assignari, vt filia; sicut nec actus externus, v. g. luxuriae, assignatur, vt filia luxuriae, cum ad hoc requiratur, vt sit actus alterius vitij, & solum causetur a vitio capitali in genere causae finalis, vt saepius diximus; & imperetur ex eius motu, & per consequens solum dicatur esse actus illius, vt imperatus, non autem vt elicitus: Respondeo, cum Caiet. 2. 2. q. 158. art. 7. cit. §. Ad 4. dubium, falsum esse, quod non

cumentum facto ipso illatum proximo ex ira, sic proprius actus externus irae, & ab illa elicitus: potius enim est proprius actus externus iniustitiae, & ab illa elicitus, & ab ira non est nisi imperatus, ac proinde in idem recidit, si dicatur filia irae, esse rixa, ac si dicatur esse iniustitia, prout ira obedit, imperanti ex proprio motu vindictae hoc, vel illud nocumentum externum.

Similiter ex hoc, quod rixa sit bellum priuatum, non ex publica auctoritate, sed ex inordinata voluntate, recte colligit S. Thom. 2. 2. q. 41. art. 1. cit. in corp. & S. Anton. part. 2. tit. 7. c. 7. §. 2. cit. Sylu. verb. rixa, initio, & omnes communiter, quod semper importet peccatum: hoc enim ipso, quod procedit ex voluntate inordinata, non potest etiam ipsa non esse inordinata, & per consequens non importare malitiam, & peccatum; & hoc in eo, qui alterum inuadit iniuste, ex suo genere est mortale; cum nocumentum inferre proximo, etiam opere manuali, sit peccatum mortale contra 5. praeceptum: Non occides, per quod prohibetur omnis laesio personalis iniuriola, cap. homicidij, de poenit. d. 1. Atque hoc modo ad Gal. 5. rixae numerantur inter opera carnis, de quibus subditur: Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. quod tamen non est, nisi per peccatum mortale. In eo vero, qui se defendit, potest rixa aliquando esse sine omni peccato, & aliquando cum solo peccato veniali, & aliquando etiam cum mortali, prout, scilicet, diuersimode se habuerit, quoad intentionem, & modum se defendendi: si enim solo animo repellendi iniuriam, & inuaforem, & cum debita moderatione se defendat, nullum omnino peccatum est, & respectu illius neque etiam proprie est rixa, vt supra diximus num. 40. si vero se defendat ex odio, vel cum intentione vindictae, vel cum excessu debitae moderationis, semper est peccatum; sed est veniale, quando huiusmodi defensionem se immiscet leuis aliquis motus odij, aut vindictae, vel leniter excedit debita moderatio; & est mortale, quando obfirmato animo in inuadentem insurgit ad eum occidendum, vel grauiter laedendum. Et idem est, si ipse inuafor non sit iniustus, sit vero ipse defensor, vt notat ibidem S. Anton. & patet in exemplo posito, si quis indebitè resistat ministris iustitiae.

Et pro mensura, & modo culpae, quam habet, vel non habet, qui se defendit contra rixantem, & inuadentem, punitur, vel non punitur in foro externo, si forte illum occidat, aut grauiter laedat; & tenetur, vel non tenetur ad restitutionem, & compensationem damnorum, quae consequuntur: si enim illum occidat sine culpa, vt, v. g. quia ita est necessarium ad sui defensionem, est indubitata iuris conclusio, quod tale homicidium non sit punibile, vt notat Iul. Clar. lib. 5. recept. sentent. §. homicidium, vers. Excusatur autem homicida. Et ratio est: quia licitum est ipso iure naturae unicuique vim vi repellere, & vt dicitur l. vi vim, ff. de iust. & iur. iure hoc euenit, vt quod quisque ad tutelam sui corporis fecerit, iure fecisse existimetur. Idque etiam valet in foro conscientiae, vt ex communi sententia Theologorum notat Lessius lib. 2. de iust. c. 9. num. 4. & seq. Caiet. 2. 2. q. 64. art. 7. Nau. in Man. c. 15. num. 5. Couar. in Clem. Si furiosus, part. 3. §. unico, num. 6. & Iul. Clar. loco cit. Qui etiam addit, idem esse, si quis iniustum inuadentem, & rixantem occidat pro defensione rerum suarum, quae vitae aequiparantur, vt dicit Gloss. in l. Aduocati, C. de Aduoc. diuers. iudic. & cum sint necessariae ad vitam tuendam, sunt quodammodo ipsa vita, vt supra diximus lib. 1. disp. 19. num. 1. Et quantum Felin. in c. 2. de homic.

7. Rixa quomodo sit peccatum mortale, aut veniale.

8. Delicta, quae sunt in ira, quomodo puniuntur, aut non puniuntur.

9. Licitum est occidere alterum ad sui defensionem.

10. Ad defensionem rerum suarum licitum est occidere furem de homic.

de homic. post num. 4. ex communi sententia affirmet, non licere de iure canonico occidere furem pro seruandis tantummodo rebus suis; id tamen intelligi debet, quando aliter possunt seruari, aut recuperari, vt, v. g. capiendo furem, vt notat Nau. cap. 15. num. 5. cit. & alioqui, si non possint aliter seruari, aut recuperari; communis sententia est, quod liceat illum occidere, vt notat Less. lib. 2. cap. 9. cit. num. 66. & seqq. Ita in l. vi vim, num. 25. ff. de iust. & iur. & ex illo Iul. Clar. §. homicidium, cit. vers. Prima est defensio. Et quidem de fure nocturno est textus expressus in l. furem nocturnum, ff. ad leg. Corn. de sicar. quanquam etiam ad hunc occidendum multa debent concurrere, vt tradunt Criminalistae apud Clarum ibidem; id est, vt occidatur solum pro defensione sui ipsius, vel rerum suarum: & idem si recedat sine rebus, non occidatur: vt, qui vult illum occidere, prius clamet, & querat ab aliis auxilium, & se ab illo defendat sine occisione, si potest: vt eum non possit cognoscere, neque habeat testes, qui possint cognoscere; & idem non possit deponere contra eum de furto: & denique vt non possit eum capere: & si aliquid ex his non concurrat, illicita censetur occisio furis, etiam nocturni: quia vel reuera non est, vel saltem praesumitur non esse necessaria ad defensionem sui, vel rerum suarum.

11. Fur nocturnus quando possit impune occidi.

12. Licitum est alterum occidere ad defensionem honoris, & famam.

De fure autem diurno certum similiter est, quod liceat eum occidere, saltem in eo casu, quando fur defendit se telo, aut alio huiusmodi: vt notat Less. lib. 2. cap. 9. dub. 1. num. 69. Couar. in Clem. Si furiosus, p. 3. §. unico, num. 6. vers. Primus vi. & Clarus vers. Prima est, cit. quia tunc rationabiliter potest dubitari, quod etiam venit ad occidendum, & non potest vitius dimitti sine periculo propriae vitae. Extra hunc vero casum, licitum etiam esse illum occidere, quando fugit cum re furtiua, & eque est magni momenti, neque est spes eam aliter recuperandi; est communis sententia, vt iam diximus, & est valde probabilis, vt patet ex Lessio lib. 2. cap. 5. cit. num. 69. & 70. vbi etiam ait, id esse licitum, quando res non potest recuperari, nisi magnis molestiis, & in iudicio; imò etiam si postea possit recuperari, adhuc non esse contra iustitiam, si fur procul fugiens, & rem furtiuam secum deferens, telo, aut iaculo conficiatur, vt etiam concedit Caiet. 2. 2. q. 64. art. 7. quia vnusquisque ius habet, vt defendat suam possessionem, etiam ciuilem, neque sinat se spoliari: quanquam negari non potest, quin talis occisio verè sit contra charitatem, si res à fure accepta potest postea recuperari, cum charitas semper praecipiat, vt quam minimo proximi damno seruemus res nostras.

Et eadem ratione, quia periculum famae, & honoris, aequiparatur periculo vitae, l. iusta, ff. de man. vindic. licitum honoris est aggressorem occidere pro defensione honoris, vt si ab illo imminet, v. g. per iram graue periculum alicuius iniuriae personalis, vt notat Nau. cap. 15. num. 4. & alij apud Less. lib. 2. cap. 9. num. 79. Bart. in l. 1. num. 8. C. unde vi. & Angel. in l. is, qui aggressorem, num. 2. in fin. C. de sicar. & Iul. Clar. §. homicidium, cit. vers. Idemque, & multo magis, qui etiam addit vers. Atque adeo. id verum esse, etiam si is, qui occidit huiusmodi aggressorem, & insultantem, possit ab illo fugere, & se saluare per fugam: neque enim ad id tenetur, siue sit talis persona, cui sit dedecori fugere, siue non; & adhuc potest licite occidere. Verum hoc in foro conscientiae non est admittendum, si quis possit commode fugere, & sine dedecore: siquidem alioqui non videtur seruare moderamen inculpatae tutelae, si potest sine occisione se tueri, vt recte monet Less. cap. 9. cit. Baldelli Theol. Moral.

num. 80. quantum speculatiue sit verum, aut probabile, quod possit quis pro defensione sui honoris licite alium occidere; practice tamen id non esse de facili admittendum propter periculum odij, & excessus in sumenda vindicta propria auctoritate, vt etiam pluribus dicemus in materia de homicidio.

Quod vero diximus, excusari à culpa, & non puniri occisionem iniuste inuadentis, & rixantis, quantum est necessaria ad sui defensionem, extenditur etiam ad occisionem alterius, qui forte sit innocens, & medium se interponat, v. g. ad componendam rixam, vt videre est apud Mol. tract. 3. de iust. disp. 30. num. 6. & seqq. Less. lib. 2. cap. 9. cit. dub. 9. num. 57. & apud Iul. Clar. lib. 5. §. homicidium, cit. vers. Adde quod. si quis enim me aggrediat, v. g. iniuste, & alius se interponat, vt rixam diuidat, & ego ad fugiendum ictum rixantis, protegam me retrò hunc mediatorem, & sic ille ictum excipiat & moriatur, nullam culpam committo, & nullius poenae sum reus, dummodo non ego fuerim author rixae, nec moderamen excelessem in me defendendo, nec mediatorem per vim opposuerim ad ictum excipiendum, vt notat Mol. num. 9. sed tota culpa & poena est referenda in alterum, qui me inuasit, & fuit causa, non solum rixae; sed etiam omnium, quae per se sunt consecuta ex rixa, & idem tenetur ad omnia.

13. Quomodo in rixa possit inculpabiliter occidi aliquis tertius.

Et proportionaliter idem est, si quis prouocet aliquod brutum, v. g. meum canem, aut meum taurum, & hic prouocatus illum occidat, aut grauiter laedat: quia enim Dominus bruti omnino est sine culpa, ad nihil tenetur, vt notat Sylu. verb. rixa, vers. Tertium, ex l. prima. §. cum arietes, ff. si quadr. paup. fec. dic. vbi statuit, quod si arietes, aut boues committant cotrua, & alter alterum occidat; ad nihil tenetur dominus illius, qui fuit prouocatus, si forte occidit prouocantem; sed bene tenetur dominus prouocantis, si occidit prouocatum: quia, scilicet, in culpa fuit, eum minus custodiendo, & continendo.

14. Si brutum ab alio prouocatum damnum faciat, ad nihil tenetur dominus bruti.

Contra vero, si is, qui iniuste fuit prouocatus ad rixam, culpam committat in se defendendo, & modum excedat; punietur quidem, si alterum laedat: sed mitius, vt notat Panorm. in cap. Si rixari, de iniur. & ex illo Sylu. verb. rixa, cit. quia difficillimum est, calorem iracundiae, & iustum dolorem compescere, vt in simili dicitur, l. si adulterium, §. Imperatores, ff. de adul. & idem quemadmodum culpa est minor; ita & poena omni iure est mitior.

Et hanc ob causam, cum leges Ecclesiae puniant poena excommunicationis singulare certamen, quod appellatur duellum, quando sit ex condicto, vel ex composito loci, & temporis; non tamen puniunt ea poena, quando sit ex rixa, vt notat Sanchez lib. 2. in Decal. c. 30. num. 28. & apud illuam Farinac. conf. 9. in fine, vol. 1. quia, scilicet, ex hoc ipso, quod sit ex rixa, quae est ira filia, praesumitur fieri ex calore iracundiae, & per consequens minus culpae habere, quam si fieret praemeditate, & ex condicto loci, & temporis.

15. Pugna ex rixa non est proprie duellum, quod habet annexam excommunicationem.

DISPVT. XXVII.

De iis, quae pertinent ad gulam in vniuersum.

- 1. Nomen gulae quid proprie intelligatur.
2. Crapula, & ebrietas quid proprie sit.
3. Modi, seu species gulae quantum sint.
4. Species gulae communiter differunt essentialiter.
5. Omnes alij modi gulae ad hos reducuntur.

- 6. Motium formale peccati gula est apprensus sufficientia alimentis; non autem sensus saporis.
- 7. Formale motium temperantia est moderatio usus ciborum, & venereorum; non autem moderatio sensus delectationis.

POST iram inter vitia capitalia quinto loco ponitur gula, & de illa legi potest S.Thom. 2.2. quæst. 148. & qu. 14. de malo. Alen. 2. part. quæst. 142. S. Anton. 2. part. tit. 6. per multa capita. Less. lib. 4. cap. 3. Azor. part. 1. lib. 4. cap. 18. Reginald. in praxi, lib. 2. cap. ultim. Valen. 2.2. disp. 9. quæst. 3. puncto 1. Tol. lib. 8. a. cap. 59. Nau. in Man. cap. 23. num. 119. & seqq. Syluest. & Summistæ verb. gula, & alij.

1. *Nomine gula quid proprie intelligatur.*

2. *Crapula, & ebrietas quid proprie sint.*

Primo autem nomine gulæ, prout est vitium capitale, & de illo hic loquimur, intelligitur inordinatus amor, vel appetitus cibi, & potus, qui à S. Greg. lib. 30. Moral. c. 27. appellatur *ventris ingluuius*; & à Cassiano, & Græcis Patribus appellatur *γαστριμαγυρία*, ut etiam notat Alen. quæst. 142. cit. m. 4. non autem intelligitur inordinatus appetitus solius cibi, qui proprie appellatur nomine comestationis, aut crapulæ; vel inordinatus appetitus solius potus inebriantis, qui appellatur nomine ebrietatis; & si per se accipiantur, non sunt vitium capitale, quod communiter numeratur, & intelligitur nomine gulæ; sed solum sunt species, aut partes illius, ut notat S. Thom. 2.2. quæst. 150. art. 1. & Reginald. lib. 2. c. ult. cit. sect. 3. num. 54. & colligitur ex illo Christi Domini Lucæ 21. *Attendite, ne forte grauentur corda vestra crapula, & ebrietate.* & S. Pauli ad Rom. 13. *Sicut in die honestè ambulemus, non in comestationibus, & ebrietatibus, &c.* ut exponit eo loco Tol. annot. 15. & Cornel. à Lapide num. 201. & S. Thom. quæst. 150. art. 1. cit. Quanquam non est negandum, quod aliquando nomen gulæ accipitur, prout est peccatum contradistinctum ab ebrietate, & solum dicit inordinatum amorem, aut appetitum ipsius cibi, ut notat Valen. 2.2. disp. 9. quæst. 3. puncto 1. vers. Gula, & Caiet. 2.2. quæst. 150. art. 1. & dicemus infra, quando agemus de ebrietate. Sed viterius nomine amoris, & appetitus, qui ponitur in definitione, aut descriptione gulæ, non est intelligendus appetitus naturalis, quem habent viuientia circa alimentum, & ex cuius carentia excitatur in animalibus sensus quidam molestiæ in ventriculo, qui constringitur, & corrugatur, alimento exucto, ut bene explicat Gal. lib. 1. de causis symptomatum, cap. 7. sed debet intelligi appetitus elicitus; id est, ipsa actualis appetitio, ut notat S. Thom. 2.2. quæst. 148. cit. art. 1. & ex illo S. Anton. part. 2. tit. 6. cit. c. 1.

Et non est dubium, quod talis appetitio, si sit inordinata, cum recedat quoad aliquid ab ordine rationis, & sit vitiosa, & peccatum: siquidem opponitur, proprie loquendo, per excessum virtuti abstinentiæ, ut notat Less. lib. 4. cap. 3. cit. num. 1. & Valen. 2.2. disp. 9. quæst. 3. puncto 1. cit. vers. Gula. Et quemadmodum abstinentia ponit moderationem rationis in usu cibi, & potus, ut patet ex S. Thom. 2.2. quæst. 146. art. 1. & 2. ita & gula tollit moderationem, eamque excedit.

3. *Moti, seu species gula quam sint.*

Idque, in vniuersum loquendo, dupliciter potest contingere; id est, vel ex parte ipsorum ciborum, qui appetuntur; vel ex parte ipsius usus, & actualis sumptionis, qua absumuntur: si enim cibi, qui appetuntur, sint nimis lauti & pretiosi, quoad substantiam ipsam, vel speciem, vel nimis accuratè, & studiosè sint preparati, vel in nimia quantitate; inordinatio, & excessus contingit ex parte ipsorum

ciborum, & est vel secundum substantiam, vel secundum qualitatem, vel secundum quantitatem, ut ex se patet: si verò cibi, quoad nihil ex his, contineant inordinationem, & excessum; sed ipse usus ciborum, & ipsa actualis comestio sit inordinata; v. g. quoad tempus, quia illud nimis præuenit, quam alioqui oporteret; vel sit inordinata quoad modum, & præ se ferat, v. g. nimiam auiditatem, & ardorem; tota inordinatio, & excessus est ex parte ipsius usus, & sumptionis ciborum, prout consideratur tanquam distincta ab ipsis cibis. Et ex hoc duplici capite inordinationis, & excessus assignantur quinque illi modi gulæ, quos ponit S. Greg. lib. 30. Moral. c. 27. cit. & ex illo explicat S. Thom. 2.2. quæst. 148. art. 4. & memoriæ causa comprehenduntur hoc versiculo:

Præproperè, laute, nimis, ardentè, studiosè.

Prima enim dicitio, *præproperè*, significat primam inordinationem ex parte ipsius actualis usus ciborum, id est, quoad circumstantiam temporis, quod nimis indebitè præuenitur. Secunda, *laute*, inordinationem quoad substantiam, & pretiositatem ipsorum ciborum. Tertia, *nimis*, significat inordinationem eorumdem quoad quantitatem. Quarta, *ardenter*, significat alteram inordinationem ex parte usus, id est, nimiam auiditatem, & ardorem in comedendo. Et denique quinta, *studiosè*, significat inordinationem ciborum quoad qualitatem preparationis.

Et quoniam in peccatis gulæ, hæc corruptiones circumstantiarum communiter proueniunt ex diuersis motibus; & idèd aliquis, v. g. inordinatè se habet quoad circumstantiam temporis, & præproperè comedit, quia irrationabiliter famem non fert, ut notat S. Anton. part. 2. tit. 6. cap. 1. §. 4. vel certè, quia irrationabiliter de hoc ipso delectatur, ut præproperè comedat, ut notat Caiet. 2.2. quæst. 148. art. 3. §. Ad obiectionem in 3. dubio. & §. Ad tertium. & de hoc ipso specialiter delectatur, quod laute comedat; & sic de alijs; non debent huiusmodi species communiter existimari solum accidentales, quales sunt, v. g. in illiberalitate, si quis ex eodem motiuo inordinatè habendi accipiat pecuniam, quando non oportet, & à quo non oportet, & plusquam oportet; sed debent censeri omnino essentialis in genere moris, ut docet S. Thom. 2.2. quæst. 148. art. 4. cit. ad 1. & quæst. 14. de malo, art. 3. & patet ex dictis supra, lib. 2. disp. 20. num. 1. de distinctione specifica peccatorum ex circumstantiis, iuxta doctrinam S. Thom. 1.2. quæst. 79. art. 9. quia enim in moralibus species maximè sumitur, & diuersificatur ex fine, & hic se habet, sicut forma in Physicis, ex S. Thom. 1.2. quæst. 60. art. 1. & sicut prima principia in Scientiis, ex eodem S. Thom. 1.2. quæst. 72. art. 5. & Aristotele 7. Ethic. cap. 8. semper est admittenda in peccatis diuersitas specifica, quando constat in illis de diuersitate ipsius finis, & motiui formalis, & proximi, ex quo proueniunt, ut communiter accidit: & contra, si quis aliquando ex eodem motiuo, & fine transgreditur, & corrumpat plures ex huiusmodi circumstantiis, & ex eodem motiuo, verbi gratia, delectationis, & voluptatis, sumat cibos præproperè, & nimis lautos, & nimios in quantitate, & nimis studiosè præparatos, & nimia auiditate, & ardore; non peccabit nisi in vna specie: quia in tali casu omnes hæc circumstantiæ manebunt in pura ratione circumstantiæ, neque aliquid habebunt, per quod transeant in rationes formales, & tribuant distinctionem specificam, ut supra explicauimus lib. 2. disp. 20. citat. num. 4.

Atque

5. *Omnes alij modi gula ad huc reducuntur.*

Atque ad hos quinque modos, seu species gulæ reducit S. Thom. 2.2. quæst. 148. art. 4. cit. & Aleni p. 2. quæst. 142. num. 6. illos quatuor, quos affert S. Isidor. lib. 2. de summo bono, cap. 22. *non longe à fine, & cap. 42.* quando ait, quod gulofus excedit in cibo secundum quid, quantum, quomodo, quando; sub quarto enim modo excessus, qui significatur per particulam, *quomodo*, comprehendit duos ex modis allatis à S. Greg. id est, nimium ardorem in comedendo, & nimium studium in cibis parandis, & condiendis.

Et eadem ratione ad eosdem quinque modos reducuntur aliæ omnes inordinationes, quæ solent contingere in genere gulæ, & contra virtutem abstinentiæ per inordinatum appetitum, aut usum cibi, vel potus, ut bene explicat Caiet. 2.2. quæst. 148. art. 4. & Less. lib. 4. cap. 3. num. 4. & §. qui enim ex gula comedit carnes, v. g. in die prohibito, vel peccat primo modo, quia præuenit tempus conueniens comedendi carnes; vel peccat secundo modo, quia comedit cibos sibi indebitos secundum substantiam; & qui comedit in loco indebito, v. g. in foro, vel in Ecclesia, quia non potest expectare, donec veniat domum, similiter peccat primo modo, quia simul cum circumstantia loci, etiam violat circumstantiam temporis, & præuenit tempus conueniens comedendi, quale est tantum illud, quo domi manetur; non autem illud, quo manetur in foro, vel in Ecclesia: & qui comedit cibos omnino incongruos, ut, v. g. carnes humanas, aut carbones, vel similia, idque facit non ex amantia, & feritate, vel affectione belluina; sed ex gula, (quod tamen vix videtur posse contingere) peccat secundo modo, qui comprehendit omnes cibos indebitos quoad substantiam.

Dixi autem, ad quinque modos, aut species gulæ assignatas reduci omnes alias inordinationes, quæ contingunt in eodem genere gulæ, & contra virtutem abstinentiæ: quia fieri potest, ut per aliquam circumstantiam trahantur ad aliud genus peccati; & tunc, vel nullo modo erunt in genere gulæ, vel simul erunt in duplici genere peccati iuxta doctrinam supra traditam de distinctione specifica peccatorum ex circumstantiis, lib. 2. disp. 20. Si quis enim, v. g. comedat ante Eucharistiam, potius peccat peccato sacrilegij, & contra virtutem religionis, eiusque obligatione de non communicando post cibum, quam peccato gulæ: & si quis comedat cibos noxios, & cotporis valerudini multum aduersos, potius peccat contra charitatem erga se ipsum, & contra obligationem de vita & sanitate tuenda, quam contra abstinentiam, & ex peccato gulæ, ut notat Caiet. & Less. locis cit.

6. *Moti, seu species peccati gula, est apprensus sufficientia alimentis; non autem sensus saporis.*

Quod si quæras, quodnam sit motiuum formale peccati gulæ in vniuersum accepti, & sub quo contineantur particularia motiua cuiusque gulæ acceptæ in specie: Respondeo ex Alen. 2. p. quæst. 142. num. 2. pro motiuo formali quasi generico rectè posse assignari sufficientiam apparentem in alimentis; quemadmodum in peccato auaritiæ, v. g. motiuum formale est sufficientia apprensus, quoad bona externa, quæ sunt necessaria ad usum vitæ. Et ad idem pertinet, quod asserit Less. lib. 4. cap. 1. num. 5. de motiuo formali temperantiæ in vniuersum acceptæ, sub qua pro usu ciborum continetur abstinentia, & pro usu venereorum continetur castitas: sicut enim temperantia in vniuersum accepta pro motiuo formali non habet moderationem voluptatis, & delectationis formaliter acceptæ, prout habetur ex cibis, & ex venereis, & formaliter dicit iudicium sensus gustus de tali, aut tali sapore; & iu-

Baldelli Theol. Moral.

diciū sensus tactus de tali, aut tali tangibili: sed moderatōne ipsius usus ciborum, & venereorum, ex quibus sequitur delectatio & voluptas, ut etiam probat Aristoteles 3. Ethic. cap. 10. ita & abstinentia pro motiuo formali habet determinatè moderatōnem: usus ciborum, & castitas moderatōnem usus venereorum; & solum mediante hac moderatōne huiusmodi usum dicuntur moderari delectationes, & voluptates, quæ alioqui ex se consequuntur omnino necessariò, neque possunt in se ipsis aliam moderatōnem habere: imò specialiter, quantum facit ad delectationes gustus, ipse Aristoteles 3. Ethic. cap. 10. cit. expressè asserit, quod parum, vel nihil pertinent ad virtutem temperantiæ, cum solum consistat in iudicio de saporibus, & hoc non censetur cōmuniter pertinere ad temperantem, vel intemperantem, ut patet ex iis, qui vina explorant, vel obsonia condiunt, & sæpius iudicant de saporibus; neque tamen per hoc vllam laudem temperantiæ, aut vituperationem intemperantiæ incurrunt; & præterea ex iis, qui multi sunt in usu ciborum, & venereorum, & per hoc formaliter censentur intemperantes, etiam si non multum iudicent de saporibus, aut obiectis tangibilibus. Vnde & Philoxenus ille Eryxius gulæ deditus optasse dicitur guttur longius collo gruis, ut per illud duraret diutius actualis sumptio, & usus ciborum; nec multum curauit de iudicio, & sensu, vel delectatione saporum, cum non per guttur, sed per palatum, aut linguam feratur iudicium de saporibus, ut notat eo loco S. Thom. lect. 20.

Neque contra hoc, quod formale motiuum peccati gulæ sit apprensus sufficientia in alimentis, multum facit, quod aliquando etiam in gula reperitur apprensus nimitatis, & superfluitas, ut patet in iis, qui scienter & aduertenter se cibis ingurgitant: Nam contra est: quia, ut notat Alen. 2. p. quæst. 142. cit. m. 2. hæc ipsa apparentia nimitatis, & superfluitatis non tollit apparentiam sufficientiæ, cum facile possit accidere, ut cibus, qui primum apparet nimius, & superfluus, gula postmodum vincente rationem, eiusque iudicium obscurante, appareat sufficienti, & non superfluo, ut etiam contingit in alijs peccatis, in quibus turpitudinè prius cognita per rationem, crescente paulatim concupiscentia minus cognoscitur; & solum leniter: sicut & carmina Empedoclis tempore ebrietatis, aut somni, ut sæpius diximus supra, dum ageremus de ignorantia, quæ reperitur in peccatis ex Aristotele 7. Ethic. cap. 3.

DISPVT. XXVIII.

In quibus casibus peccatum gula possit esse mortale.

- 1. Peccatum gula tunc est mortale, quando quis illi adheret, ut sint ultimo.
- 2. Qui ex gula paratus est transgredi alia præcepta, dupliciter peccat.
- 3. Peccatum gula est contra certum aliquod præceptum diuinum.
- 4. Peccatum gula non est proprie contra aliquod ex præceptis Decalogi.
- 5. Præcepta Decalogi quomodo dicantur solum esse præcepta iustitia. Sed reduciū pertinent ad præceptum de sanctificando Sabbatho.
- 6. De gravitate peccati gula.
- 7. Quibus modis gulofus possit constituere vltimum finem in cibis.

EE 2 8. Gulofus

- 8. Gulosus pluribus aliis modis potest peccare mortaliter.
- 9. Quomodo gula sit peccatum mortale, si ex illa committantur alia peccata.
- 10. Peccatum gula potest esse mortale ex lege aliqua positiva.
- 11. Peccatum gula communiter est veniale.
- 12. Misistrare agrotum cibum, aut potum, & ex illo febrem agere, non est peccatum mortale.
- 13. Peccatum gula, non est mortale ex eo, quod praevidetur secundum nocturna pollutio.
- 14. Pollutio, qua praevidetur indirecte, causanda ex peccato mortali alterius generis, non propterea est mortalis.
- 15. Pollutio, qua praevidetur indirecte, causanda ex actu turpi, est mortalis.
- 16. Quomodo actus gula possit influere in pollutionem.
- 17. Pollutio indirecte causata ex actu gula, qui sit mortalis propter fornicationem, non est mortalis.
- 18. Idem est, si concupiscatur indirecte ex actu solum venialiter turpi.
- 19. Pollutio, qua praevidetur indirecte, causanda ex aliquo actu, est saltem peccatum veniale.
- 20. Non omne periculum mali est necessarium vitandum.

GULUS ad dignoscendum peccatum mortale ex vitio gulae, haec est ex S. Thom. 2. 2. qu. 148. art. 2. & qu. 14. de malo, art. 2. Inordinatio gulae tunc est mortalis, quando deordinat, vel auerit ab ultimo fine: idque contingit, quando homo inhaeret delectationi gulae, tanquam fini, propter quem Deum contemnit, paratus, scilicet, agere contra Dei praecepta, ut assequatur huiusmodi delectationes. Et sensus est, ut exponit Caiet. *ibid.* §. Sed horum evidentiam, quod peccatum gulae tunc sit mortale, & auerit ab ultimo fine, cumque tollat, quando quis illi adhæret, ut fini ultimo, quia enim intemperans ex 3. *Ethic.* c. 11. iucundorum cupiditate aded ducitur, ut ea aliis omnibus anteponat; recte dicitur iis adhære- re ut fini ultimo: siquidem & iis adhæret propter se; & aliis solum adhæret propter ipsa; quod est proprium ultimi finis: & non est dubium, quod etiam gulosus, si aded ducatur cupiditate ciborum, ut eos aliis omnibus anteponat, eosque propter se appetat, & cetera solum appetat propter ipsos, in iis constituet ultimum finem, ut etiam explicabi- mus *infra* num. 7. & non potest esse sine peccato mortali, cum per hoc Deus ipse grauitate contem- natur, qui solus ex sua natura est ultimus finis, & solus est amandus propter se, & solus est prima ratio amandi cetera, ante quam non est alia ratio amandi prior. Et hoc modo verissimum est id, quod habet S. Thom. 2. 2. qu. 148. art. 2. cit. ad 2. quod pec- catum gulae, in quantum auerit ab ultimo fine, contrariatur dilectioni Dei, qui solus est diligen- dus, sicut ultimus finis: sicut enim praecepta omnia sunt propter dilectionem Dei, ut propter finem, iuxta illud 1. ad Timoth. 1. finis praecepti, *charitas*, in quantum, scilicet, vnūquodque disponit circa suam materiam, ut Deus super omnia diligatur, etique nil- hil praeferatur: ita & omnes deuiationes à praecep- tis, eorumque transgressiones, id est, omnia pecca- ta, sunt deuiationes ab ultimo fine, eiusque dilectio- ne, ut notat S. Thom. 2. 2. qu. 122. art. 1. ad 4.

Et ex hac ratione ultimi finis, sic à gulofo cōsti- ruita in cibus, prouenit id, quod subdit S. Thom. 2. 2. qu. 148. art. 2. cit. ut propter cibos sit paratus praecepta transgredi, & ex hoc, tanquam à posteriori, & ab

effectu, vel signo nobis noto, recte possimus cog- noscere illud prius, ut subdit Caiet. *ibidem*: & ab- solute, hoc ipso, quod aliquis ex gula cupiditate paratus est agere contra Dei praecepta, colligi po- test, quod gulae adhæreat, tanquam ultimo fini, & peccet mortaliter, & verè deuiet ab ultimo fine.

Neque hoc peccatum est solum in eo genere, aut specie mali, quam potest habere ex iis praece- ptis, quae homo gulosus paratus est transgredi per gulam, sicut esset, v. g. solum in specie furti dare eleemosynā, aut studere, in eo, qui esset paratus fu- rari pro danda eleemosynā, aut studere: sed verè est peccatum in propria specie gulae, cum hac ipsa sit specialis, & grauis inordinatio, ut cibi appetantur tanquam ultimis finis, id est, per se, & inquam prima ratio appetendi cetera: & idem esset etiam de voluntate dandi eleemosynā, aut studendi, si elee- mosynā, aut studium amaretur simpliciter propter se, & tanquam ultimum finis: siquidem haec ratio ultimi finis, tributa etiā eleemosynae, & studio, gra- uiter illam deordinaret: quia tamen communiter id non accidit, & qui est paratus, v. g. furari, ut det eleemosynā, non amat eleemosynam propter se, sed vltimū illam refert in Deum, & verè amat propter Deum; & tota illius deordinatio solum est, quia illam amat, ut rationem amandi furtum; quo ta- men modo non esset amanda; idē talis voluntas eleemosynae, aut studendi, communiter solum est mala in specie furti; non autem habet malitiam propriam, aut specialem, & proportionaliter eod- em modo se habet, sicut & voluntas seruandi vitam, & se sustentandi in ea femina, v. g. quae pa- rata est fornicari, & de facto consentit in fornicatio- nem, ne ab aliquo occidatur; vel, ut habeat, unde vitam sustentet: quia enim, proprie loquendo, non ided agit deordinatē, & peccat, quia amet vitam, & sustentationem, tanquam ultimum finem; sed quia illam amat, ut rationem fornicandi, & volendi for- nicationem; solum peccat in specie fornicationis; & vnum tantum peccatum, non autem duo. At ve- rō, qui amat cibum ex gula, tanquam ultimum finem, etique tribuit amabilitatem propter se, quae est propria ultimi finis; & praeerea illum amat, ut rationem volendi furtum; dupliciter peccat, & in duplici specie; id est, in specie gulae, inordinatē amando cibum propter amabilitatem ultimi finis, quam non habet; & in specie furti, amando il- lud propter cibum: & prima illa inordinatio nō est existimanda prouenire ex nimia intensioe actus, & actualis appetitionis, quae forte sit; sed ex ratio- ne ipsa obiectiua formali, quae specificat huiusmodi appetitionem, & est ipsa amabilitas ultimi finis: & haec sine dubio, siue ametur, & appetatur inten- sē, siue remissē; semper amatur, & appetitur mor- taliter: & sine hac ratione formali obiectiua quae- cunque alia appetitio cibi, etiam intensissima, so- lum est venialis, ut notat Caiet. *art. 2. cit. §. cit. Ad horum evidentiam, vers. Et bene nota.* & si forte ama- bilitas obiectiua appetitionis cibi contingat, ut sit solum venialis, etiam inordinatio talis appetitionis erit solum venialis in specie gulae; quauis possit praeerea esse mortalis in specie furti, si praeerea sit ratio volendi furtum, ut idem subdit *vers. Habe quoque ex hac theoria.*

Quod si quæras, contra quod praeceptum sit gu- la, eiusque actus, quando praefertur est peccatum mortale: Respondeo cum eodem Caiet. *ibid.* §. Ad horum evidentiam, *cit. vers. Et cum Martinus dicit.* dupliciter posse quæri de praecepto; id est, genera- liter, & indeterminatē de quocunque praecepto diuino,

diuino, & naturali; & praeerea magis specialiter, & determinatē de praecepto Decalogi. Et primo mo- do dici potest peccatum gulae esse contra illud prae- ceptum Christi Domini Lucae 21. *Attendite, ne gra- uentur corda vestra crapula, & ebrietate.* & ad Rom. 13. vbi comellationes, & ebrietates numerantur inter opera tenebrarum: *Abstineamus opera tene- brarum, & induamur arma lucis: sicut in die honestē ambulemus, non in comellationibus, & ebrietatibus,* & c. & ad Galat. 5. vbi similiter ebrietates, & comel- lationes numerantur inter opera carnis, de quibus dicitur: *Prædico vobis, sicut prædixi: quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* Et hoc prae- ceptum, cum sit de re ex se mala, & contra dicta- men ipsum naturale; dicendum est esse diuinum naturale, autem diuinum positium; sicut est, v. g. praeceptum de Baptismo, aut confessione sacra- mentali, ut ex se patet.

Secundo verò modo negat S. Thom. 2. 2. *quæst.* 148. art. 2. ad 1. peccatum gulae directē contrariari vlli praecepto Decalogi: sicut etiam plura alia sunt peccata mortalia, quae nulli tali praecepto contra- riantur. Et ratio est: quia, ut bene explicat idem S. Thom. 2. 2. *quæst.* 122. art. 2. cum praecepta Decalogi sint prima principia legis, quibus ratio naturalis statim praestat assensum, tanquam principis manife- stissimis, omnino debuerit solum esse de iis, in quibus ratio debiti manifestē apparet, id est, solum de iis, quae sunt ad alterum, & dicuntur praecepta iustitiae: siquidem in iis, quae sunt ad se ipsum, vi- detur primo aspectu, quod homo sit dominus sui, & possit licitē facere, quodcunque libuerit; atque ita ratio debiti in illis minime apparet. Qua ergo ra- tione peccatum superbiae, prout consistit in appeti- tu inordinato excellentiae; & peccatum auaritia; prout consistit in appetitu inordinato diuitiarum; nulli praecepto Decalogi directē contrariantur: ead- em ratione non est necessarium, ut vlli directē contrarietur peccatum gulae, cum neque hoc pec- catum, neque illa, sint ex se mala, & contra dicta- men manifestissimē contingit rationem debiti: si tamen peccatum gulae sit reducendum ad aliquod praecep- tum Decalogi, rectē subdit S. Thom. 2. 2. *quæst.* 148. art. 2. ad 1. *cit.* quod per quandam reductionem pos- sit dici pertinere ad tertium praeceptum de sancti- ficatione Sabbathi: siquidem hoc praeceptum non literaliter, sed spiritualiter, & moraliter intel- lectum, est praeceptum generale, & generaliter præci- pit quietem mentis in Deo, tanquam in ultimo fi- ne, & propter hanc secundariō præcipit etiam ces- sationem ab omni actu peccati, qui est opus maxi- me omnium aliorum seruile, ut patet ex eodem S. Thom. 2. 2. *cit. art. 4. ad 1.* & specialiter haec redu- ctio tribuitur peccato gulae potius, quam peccato superbiae, aut luxuria; vel cuiusque alteri: quia gula hoc habet speciale, ut mentem non sinat in Deo quiescere; sed eam maximē deprimat vsque ad delectationes communes cum brutis; quod non habet peccatum superbiae: & praeerea habet hoc aliud, ut nullo alio praecepto magis directē prohi- beatur, sicut prohibetur luxuria per illa duo: *Non mactaberis, & non concupisces uxorem proximi tui.* ut notat Caiet. 2. 2. *quæst.* 148. art. 2. *cit. in fine.*

Si verò vltimū quæras de grauitate peccati gu- lae, illudque consideres, & compares in ordine ad alia peccata, negat S. Thom. 2. 2. *quæst.* 148. *cit. art.* 3. quod sit maximum omnium peccatorum, si atten- datur illa grauitas, & magnitudo, quae in peccatis est maxime per se, & definitur ex obiecto: hac enim ratione non est dubium, quod illa peccata sint grauiora, quae versantur circa Deum, ut est, v. g. per-

jurium, aut sacrilegium, quam illa, quae versantur circa res corporales, easque infimas, ut est, v. g. cibus & potus, circa quae est peccatum gulae.

Si verò attendatur illa grauitas, quae in peccatis potest haberi ex parte ipsius peccati, ut, v. g. si pec- cet ex maiori aduertentia, maiore malicia, maiore libertate, minore concupiscentia, & passione; sub- dit, quod etiam haec in peccato gulae non est maxi- ma; sed potius multum minuitur, & alleuiatur ex ipsa necessitate assumptionis ciborum, & ex diffi- cultate discernendi, & moderandi in cibus, quod est conueniens, & sufficiens secundum rationem: hinc enim facile prouenit minor notitia, & aduertentia de excessu, & minor indifferentia ad eum vitan- dum; & ex consequenti minuitur grauitas.

Si denique attendatur illa grauitas, quae potest haberi ex circumstantia mali effectus consequentis, hoc modo concludit, quod vitium gulae potest ha- bere quandam magnitudinem, in quantum ex illa occasionantur diuersa peccata: sic enim peccatum luxuriae in Sodomis fuit occasionatum ex gula, iuxta illud Ezech. 16. *Hec fuit iniquitas Sodoma, saturitas panis, & vini,* & c. ut notat S. Thom. *ibidem in respons. ad 1.* Et non est dubium, quod passim oc- casionantur etiam plura alia peccata. Et quoniam haec circumstantia mali effectus non se habet per se ad gulam, sed solum per accidens, & per occasio- nem; idē non arguit in illa per se maiorem graui- tatem, ut idem subdit *in respons. ad 2.*

Atque ex his, quae diximus in vniuersum de ma- litiā morali peccati gulae, possunt intelligi ea, quae tradunt Doctores communiter de certis casibus particularibus.

Primo enim certum est, quod peccet mortaliter, qui in cibus ponit ultimum finem, ut iam diximus ex S. Thom. siue id faciat explicitē & signanter, quomodo Epicurei summum bonum constituerunt in voluptatibus; siue implicitē, & in actu exerci- tio, amando cibos, eorumque delectationem propter se, & amando cetera propter cibos, quae est propria amabilitas ultimi finis, ut iam diximus, siue deni- que id faciat interpretatiuē, & paratus sit ex affectu gulae praecepta transgredi, & propter eius delecta- tionem Deum deserere, ut bene explicat Less. *lib. 4. cap. 3. dub. 1. num. 6.* & his omnibus modis de gulofo potest dici, quod habeat ventrem pro Deo, iuxta il- lud S. Pauli ad Philipp. 3. *Quorum Deus venter est.* & quod cauponetur verbum Dei, iuxta illud 2. Cor. 2. *Adulterantes (vel, ut Graecè habetur, cauponantes) verbum Dei.* id est, more cauponum omnia refe- rentes ad gustum, ut specialiter faciunt plures Heretici nostri temporis, qui fidem, & Euangelium propter ventrem deprauant.

Secundō certum est, quod peccet mortaliter, qui ex gula transgreditur aliquod praeceptum graue, siue affirmatiuum, siue negatiuum: ut, v. g. si futetur, vel contrahat contractus iniquos; si non soluat creditoribus id, quod debet ex iustitia; si filias in matrimonio non collocet; si proximo non subue- niat in extremis, aut grauibus necessitatibus; vel ad haec, & similia reddat se impotentem, solum ut ha- beat, vnde lautē comedat, & ad hunc finem prodigat sua, sicut fecit Esäu, *Gen. 25.* qui vendidit pri- mogenitum pro edulio lentis; si graue nocumen- tum valerudini inferat, idque certō aduertat, vel probabiliter, & rationally timent; si graue scan- dalum aliis praebat, idque teneatur vitare iuxta illud 1. Cor. 8. *Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnes in aeternum.* si constituat se per gulam in periculo probabili alterius peccati, ut, verbi gratia, si incitetur grauitate ad turpia,

2. Qui ex gula paratus est transgredi alia praecepta, dupli- ter peccat.

4. Peccatum gulae non est propriū contra ali- quod ex praeceptis Deca- logi.

5. Praecepta Decalogi quomodo dicuntur solum esse praecepta iustitiae.

6. Reductio praecepti ad praeceptum de sanctificando Sabbatho.

3. Peccatum gulae est contra certum aliquod praeceptum diuini.

7. Quibus modis gulosus possit constitui in cibo.

8. Gulosus pluribus aliis modis potest peccare mortaliter.

& experientia horit, quod facile assentiat.

Et quidem, si hæc transgressio præceptorum, vel promptitudo animi, & voluntatis ad illa transgredienda, ita proveniat ex affectu gulæ, vt ex illa, tanquam à posteriori, & ab effectu, vel signo nobis noto possit colligi ratio formalis obiectiva illius affectus non esse quacunque, sed illa, quam supra dixi num. 1. & 2. esse propriam amabilitatem vltimi finis, & semper fundate malitiam grauem, & deordinationem mortalem; non est dubium, quod in casibus supradictis, vtrunque peccatum sit mortale; & in eo, v.g. qui propter gulam furatur, vel contrahit contractus vsurarios, aut iniustos, non solum furum, & vsura, vel iniustitia; sed etiam gula sit mortalis in propria specie, cum reuera ille affectus deordinationem & gravitatem non habeat solum ex eo, quia est ratio volendi furtum, aut iniustitiam; sed etiam ex eo, quia ipsa gula per se amatur ea amabilitate, qua amatur vltimus finis, vt supra explicauimus num. 2. Si verò hæc transgressio præceptorum, aut promptitudo ad transgressionem non proveniat per se ex ipsa ratione obiectiva affectus gulæ; sed solum per accidens, quia gulosus per suam libertatem eligit furari propter gulam, etiam si gulam non amet, tanquam vltimum finem; poterit peccatum gulæ in propria specie esse solum veniale; & præterea poterit esse mortale in alia specie, vt, v.g. in specie furti, si propter gulam furetur; & in tali casu satis erit, si in confessione solum manifestetur malitia furti; non autem erit necessarium, vt præterea manifestetur malitia gulæ, cum hæc ex se solum sit venialis; & quemadmodum qui committit aliquod peccatum mortale propter aliquem finem ex se non illicitum, & non malum, & fornicatur, v.g. vt aliquid lucretur, quo vitam sustentet, satis est, si aperiat in confessione illud peccatum; non autem tenetur aperire finem; etiam si committat aliquod peccatum mortale propter finem, qui solum venialiter sit illicitus, & malus; & fornicetur, v.g. vt furetur aliquid modicum; satis est, si aperiat illud peccatum; non autem tenetur aperire finem, & furtum modicum.

9. Quomodo gula sit peccatum mortale, si ex illa committatur alia peccata.

10. Peccatum gula potest esse mortale ex lege aliqua positiva.

Tertio, propter hos casus, in quibus ex gula potest peccari mortaliter, quasi ex ipsa rei natura, potest etiam peccari ex lege aliqua positiva, si abstinentiam, vel simpliciter, vel ab his, aut illis cibis grauius præcipiat, vt bene explicat S. Anton. p. 2. tit. 6. c. 1. §. 1. sic enim Gen. 3. præcepit Deus Adamo abstinentiam à fructu arboris vitæ: & Levit. 11. præcepit Hebræis, ne comederent de certis animalibus, v.g. de porco, aquila, miluo, coruo, & similibus, propter spirituales, scilicet, significationem certorum vitiorum, quæ per illa animalia denotabantur, & quæ per illam prohibitionem per se intendebantur prohiberi: vt, v.g. vitium luxuriæ per porcum; vitium rapinæ, & auaritiæ, per miluum; tarditatis, & procrastinationis, per coruum; superbia, & delictio sitatis, per aquilam; & similia, vt videre est apud S. Anton. loc. cit. Et eadem ratione initio Ecclesiæ prohibitum fuit gentilibus ad fidem conuersis per Apostolos, ne comederent de idolothytis, & carnibus immolatis idolis, vt patet 1. Corint. 8. & Act. 15. ne, scilicet, aliqui scandalizarentur, & crederent, ab illis id fieri in venerationem idolis; & similiter propter concordiam specialiter seruandam inter omnes, qui conuerterentur ad fidem, prohibitum fuit per eosdem Apostolos, Act. 15. cit. ne fideles vescerentur sanguine, & suffocati, quia, nimirum, qui ex Iudæis conuertebantur, id maxime abhorrebant, vt pote afflicti veteri legi, quæ grauius prohibebat; & ided alij fide-

les, si forte ab illis cibis non abstinuissent, fuissent illis maxime odiosi; & graues, nec facile potuissent inter omnes seruari communis charitas, & concordia: de qua re legi potest S. Thom. 1. 2. quest. 103. art. 4. ad 3. & Franc. Victoria in relect. de temperantia, num. 2. §. Ad aliud, quod est maius dubium. Et denique hac eadem ratione in noua Ecclesia est prohibitus vsus carniū in certis diebus; & in aliis etiam vsus eorum ciborum, qui originantur à carnis; & est præcepta abstinentia simpliciter ab omnibus cibis, & solum permittit vnica tantum comestio; & non est dubium, quod peccet mortaliter contra has leges, & præcepta, si quis ex vitio gulæ illa non seruet, etiam si aliqui præcindendo ab huiusmodi legibus, & præceptis, tales comestiones ex se non essent mortales, & solum sint tales, quia prohibita per has leges.

Quarto, potest etiam peccatum gulæ esse veniale ex multis capitibus: vt, v.g. ex leuitate naturæ, ex imperfecta deliberatione; & vniuersaliter, quando illius inordinatio solum est quoad ea, quæ sunt ad finem, non autem quoad ipsum finem, vt loquitur S. Thom. 2. 2. q. 148. art. 2. nam, quauis peccet mortaliter, vt supra diximus num. 8. qui ex tali, vel tanto cibo, sibi, vel alteri infert notabile damnum quoad valetudinem corporis, vt si incidat, v.g. in grauem febrem, aut phrenesim, idque faciat aduertenter, vel omittat aduertere non sine culpa, in quantum, scilicet, id directè contrariatur fini ciborum, qui est nutritio, & conseruatio vitæ; si tamen huiusmodi damnum, quod sibi, vel alteri infert, nõ sit notabile, nõ peccat mortaliter, vt si agrotus, v.g. ad sitim refrigerandam aliquantulum bibat, & febrem augeat; vel si aliquis alius talem potum illi ministret, & similiter illi causet augmentum febris, vt notat Tolet. lib. 8. cap. 60. num. 1. Sylu. verb. gula, 2. 2. vers. Secundo. & alij. Et idem videtur esse, si quis se ingurgitet cibis vsque ad vomitum, aut similes immunditias corporales: nam, quauis Ang. verb. immunditia, & Sylu. verb. gula, num. 2. vers. Tertio. & apud illum Archidiaconum affirmat, quod sit mortale, scilicet ex voluptate comedere vsque ad vomitum; oppositum tamen affirmat Caiet. in Summa, verb. gula, & verb. immunditia. Nau. c. 23. num. 119. §. Quarto dicimus. Reginal. lib. 2. c. ult. sect. 3. n. 54. Tolet. lib. 8. c. 62. & videtur probabilius iuxta regulam iam allatam ex S. Thom. 2. 2. q. 148. art. 2. quod inordinatio gulæ semper sit venialis, quando est solum quoad ea, quæ sunt ad finem; non autem quoad ipsum finem: certum enim videtur, quod hæc inordinatio, quoad tantam nimietatem ciborum, & vsque ad vomitum, non est inordinatio quoad finem. Sed de hoc dicemus aliquid etiam infra, quando agemus de immunditia, quæ numeratur, vt filia iræ.

Et similiter, quauis peccet mortaliter, qui comedit, aut bibit ad malum finem, v.g. ad luxuriantum; vel quando probabiliter timet, ne ex nimio cibo, & potu sequatur illi grauis tentatio de re turpi, & graue periculum lapsus mortalitatis; vel etiam ipse lapsus in rem turpem, vt supra diximus n. 8. cit. vel quando directè intendit per cibi, & potus nimietatem procurare pollutionem in somnis, quod per se nunquam licet, vt ex communi sententia notat Less. lib. 4. cap. 3. dub. 14. num. 95. non tamen peccat mortaliter, qui comedit, aut bibit inordinatè, & ex hoc præuidetur, aut dubitat, securitatem illi pollutionem in somnis, dummodo illam per se non intendat, & non procuret per huiusmodi cibos, vt iam diximus: ita enim expressè habent, S. Anton. 2. part. tit. 6. c. 5. non longè ab initio, Sylu. verb.

11. Peccatum gula committitur ex naturali.

12. Minister agrotus cibis, aut potu, & ex illis febrem augere, non est peccatum mortale.

13. Peccatum gula non est mortale ex eo, quod præuidetur futurum non pollutionem.

verb. pollutio. Nau. in Man. cap. 16. num. 8. Suar. tom. 3. in 3. par. quest. 80. art. 7. Valq. p. 2. disp. 115. cap. 3. num. 9. Less. lib. 4. cap. 3. dub. 1. num. 7. & dub. 14. num. 100. & 101. Tol. lib. 5. cap. 13. & lib. 8. cap. 60. Sanch. lib. 9. de debito coniug. disp. 45. num. 16. & 17. & apud illum alij plures: & satis aperte idem docet etiam S. Thom. 2. 2. quest. 154. art. 5. & 3. p. quest. 8. art. 7. vbi enumerata triplici causa huiusmodi pollutionis; id est, extrinseca spirituali, qualis est Dæmon; intrinseca animæ aut spirituali, quales sunt turpes imaginationes, aut cogitationes præcedentes; & extrinseca corporalis, qualis est superfluitas humoris seminalis, vel superfluitas cibi, & potus; subdit, ex qualibet huiusmodi causarum posse existere pollutionem sine peccato, & cum solo peccato veniali, & cum peccato mortali; atque ita concedit, etiam ex crapula, vel superfluitate ciborum posse illam contingere cum solo peccato veniali. Et clarus, & efficacius idem probatur ex sacris Canonibus cap. Testamentum. d. 6. vbi ex S. Greg. in resp. 1. ad August. dicitur, quod quando huiusmodi pollutio contingit ex crapula, habet quidem animus aliquem reatum; nõ autem vsque ad prohibitionem percipiendi Eucharistiam, vel Missarum solennia celebrandi, id est, solum peccat venialiter, non autem mortaliter, vt exponit ibi Glos. Et ratio est: quia pollutio, & emissio seminis extra actum coniugij non fundat secundum se, & quomodocunque graue deordinationem, & malitiam, ratione cuius semper sit peccatum mortale, quando est voluntaria sufficienter; sicut fundat, v.g. homicidium, aut adulterium; sed solum fundat talem deordinationem, quando est voluntaria certo modo, id est, in se, & directè, & causatur per actionem, quæ sit ad illam per se ordinata, & instruta à natura, vel saltem, si est voluntaria in alio, & indirectè, tunc solum fundat, quando est per se voluta, & intentata; & illud aliud ex hac ipsa illius volitione, & intentione assumitur, & eligitur, vt notat Valq. p. 2. disp. 115. cap. 3. cit. num. 7. & 9. & omnes communiter apud Sanchez lib. 9. de debito coniug. disp. 45. cit. num. 15. Vnde est magna disparitas inter huiusmodi pollutionem, & inter homicidium, aut adulterium, vel aliud simile contra ius naturæ: homicidium enim, & adulterium, v.g. ex se ipso fundat deordinationem grauem, quocunque tandem modo sit voluntarium, & siue sit voluntarium in se, & directè, vt, v.g. per explosionem bombardæ factam scienter, & aduertenter ad occidendum; siue sit voluntarium in alio, & indirectè, vt, v.g. per ebrietatem, aut somnum; & semper non excusatur quis à culpa graui; & semper est adhibenda diligentia, vt non sequatur, & est cessandum ab illa actione, ex qua præuidetur debere sequi, etiam si aliqui non sit mala, aut illicita: at verò pollutio, & emissio seminis secundum omnes excusatur ab omni culpa, si causa, ex qua præuidetur debere sequi, sit alioqui licita, & conueniens; vt, v.g. studere, aut disputare de rebus turpibus ad effectum sciendi, aut docendi; audire confessiones; feminas cautè alloqui; moderatè comedere, aut bibere; & alia huiusmodi, vt patet ex S. Thom. 2. 2. quest. 154. art. 5. in corp. Caiet. tom. 1. ap. sculorum, tract. 22. de pollut. ex audientia confessionum, quest. vnica, art. 1. & 2. Azor. tom. 3. lib. 3. c. 24. quest. 7. Less. lib. 4. cap. 3. num. 100. Sanchez lib. 9. de matr. disp. 45. cit. num. 4. & alii communiter apud illum. Et huius ipsius disparitatis prima radix est ipsa ratio obiectiva, quæ diuerso modo fundat ordinem rationis in homicidio, & in pollutione, aut emissionem seminis: quia enim occisio hominis priuata autoritate nullam habet bonum vsum in natura; inde est, vt

semper sit mala, siue sit voluntaria directè, siue indirectè, & siue sit voluntaria, & intentata, siue non; & directè, aut lex naturæ sit ipsa, vt si quis occidat, siue mine simpliciter nõ occidendo priuata autoritate, siue re, & de tollenda omni causa, ex qua præuidetur, aut timetur securura decisio; ut, verò, omnis seminis extra actum coniugij, & extra prolis procurandæ, & ex ipsa institutione naturæ, semper habet bonum vsum, vt, v.g. ad naturam exornandam, & expectandos humores superfluos; & ided est per se licita, & independenter à voluntate per solas causas naturales, vel etiam ex morbo, & renuatur debilitate; & propterea non semper est mala; sed tunc solum, quando est voluntaria directè, & per actionem expressè ordinatam, & factam ad illam, vt diximus, vel saltem, quando est in se voluta, & instruta; & saltem directè volitione, & intentione est procuranda, quocunque aliam causam, quæ præuidetur in indirectè, & quomodocunque illam, efficiat, nõ hoc modo dictamen, aut lex naturæ, nisi sit vnique saltem de pollutione, aut seminis emissionem non pernitentia; sed solum de illa in ordine ad naturam, & quoad extra actum coniugij, per actionem directam, vel etiam de non procuranda per actionem indirectam, quando talis actio assumitur propter illam, & directè illius volitione, & intentione, & extra hunc modos dictamen naturæ, vel simpliciter, non prohibet huiusmodi pollutionem, vt quod quæ, ex qua provenit indirectè, est simpliciter licita, & conueniens; vel saltem non prohibet gradum, & sub peccato mortali, vt quando est licita, & non illicita, & disconueniens, quæ sit ad illam per se ordinata, & immoderatus vsus cibi, & potus, ex hoc affectu inordinato ipsius; non autem ex affectu pollutionis. Idque est verum, non solum, quando, huiusmodi causa, ex qua pollutio sequitur indirectè, est licita, leuita, & ex se ipsa est solummodo peccatum veniale; sed etiam, quando est illicita grauius, & peccatum mortale ratione alioius, cuius causa est extrinseca per se conferentis, vt subdit Valq. p. 2. disp. 115. cap. 3. cit. num. 9. & Sanchez lib. 9. disp. 45. cit. num. 25. & 27. & alij: vt, v.g. si quis comedat contra præceptum ieiunij, vel audiat confessiones in illicito peccato mortali; quauis enim huiusmodi actiones sint per se peccata mortalia in certa potestate, tamen faciunt esse mortalem ipsam pollutionem, quia indirectè ex illis causatur, & non directè; & tunc, cum malitiæ, per quas sunt mortalia, se habeant merè per accidens ad pollutionem, nequid faciunt eam causari, aut intendi alio modo, quam indirectè; qui tamen modus non est sufficiens ad hoc, vt ipsi per se sit peccatum mortale, vt iam diximus; sed necesse est, si talis actio, quæ præuidetur causatur indirectè pollutionem, esset ex se illicita in genere ipso luxuriæ, vt sunt, v.g. tactus, aspectus, & verba turpia: quia enim huiusmodi causæ ex se ipsis, & quæ natura notabiliter excitant appetitum libidinis, & notabiliter influunt in pollutionem; rectè numerantur inter causas directè illam causantes; & pollutio in ordine ad illas, omnino fundat grauem deordinationem, & malitiam mortalem, vt notat Suar. tom. 3. in 3. p. quest. 80. art. 7. cit. Sanchez lib. 9. disp. 45. cit. num. 14. & 16. & alij apud ipsum.

14. Pollutio, quæ præuidetur indirectè, causanda ex peccato mortali alterius generis, non propter ad mortale.

15. Pollutio quæ præuidetur indirectè, causanda ex actu turpi, est mortale.

16. Quomodo actus gula possit influere in pollutionem.

Quod si obicias, etiam actum crapulæ, & peccatum gulæ in esu immoderato ciborum, & præcipue calidorum, & flatulentorum, & in potu largiore vini notabiliter influere in pollutionem subsequenter; siquidem per concoctionem tam copiosam alimenti notabiliter aggrauantur receptacula frumentum, vt dicitur cap. Testamentum. d. 6. & notabiliter

liter augetur humor spermaticus, & seminalis, qui postea tantò facilius expellitur; notabiliter augetur status, & vapores, qui inflant nervos, & arterias, & faciunt alterationem in partibus pudendis; & notabiliter augetur spiritus animales, qui illas terunt, & pruriunt, & semen calefaciunt, attenuant, & resoluunt, per quæ sola perficitur, & completur delectatio venerea, & fluxus seminis, vt supra diximus *disp. 14. n. 5.* ex Hippocrate in *lib. de genitura*, Gal. *de usu par. lib. 14. c. 9. & 10.* & Aristotele in *problem. sect. 30. q. 1.* Et potiori ratione huiusmodi esus inordinatus potest talem fluxum causare in somnis: siquidem, vt habet S. Thom. 2. 2. *qu. 154. art. 5. in corp.* quando humor seminalis superabundat, somniat dormiens ea, quæ pertinent ad expulsionem huiusmodi humoris abundantis; sicut etiã contingit, quando natura grauat aliqua alia superfuitate, atque ita excitantur, aut formantur in imaginatione phantasmata pertinentia ad emissionem talis humoris; & per hæc phantasmata, etiam in somnis, fit concursus spirituum animalium ad partes seminarias, & per illos fit resolutio & emissio seminis. Et præterea, si addas, negari non posse, quin, saltem cum actu crapulae, ex ipsa rei natura sit valdè coniunctum periculum pollutionis; quod tamen sine graui peccato quæri non potest, iuxta illud Ecclesiastici 3. *Qui querit periculum, peribit in illo.*

Respondeo, totum hunc influxum, qualiscumque tandem, & quantumcumque sit, solum esse indirectum; & idèd pollutionem respectu illius non fundare malitiam, & deordinationem grauem, nisi talis influxus sit directè nolitus, & electus propter illam, vt iam diximus. Et totum hoc, quod dicitur prouenire ex actu crapulae, & gula, & ex esu, vel potu immoderato, quoad multiplicationem humoris seminalis, spirituum animalium, & flatuum, siue vaporum, potest prouenire etiam sine crapula, & gula, ex esu, & potu moderato; & de facto ita sæpè contingit, si ita ferat naturalis complexio, & dispositio huius, vel illius, vt ex alimento etiam moderato, quod sumit, multum adgeneret seminis, & spirituum, & flatuum; & contra potest contingere, & ita de facto sæpè contingit, si ita ferat complexio, & dispositio alicuius alterius, vt ex alimento etiam immoderato, & nimio, quod sumit, parum conuertat in substantiam seminis, & parum generet de spiritibus animalibus, & de flatibus; quod signum est, pollutionem, & emissionem seminis, si fortè causatur, non causari per se ex cibo, & potu, siue immoderato, siue moderato; sed solum ex naturali dispositione cuiusque, & per virtutem expulsiuam debiliorem, aut fortioiorem, posito cibo, & potu, siue immoderato, siue moderato, tanquam conditione materiali; & cibum, & potum potius se habere, vt causam per accidens; & idèd neque tribuere pollutioni malitiam grauem, neque hanc ab illa accipere; sed vt ranque manere in sua grauitate, aut leuitate malitiæ, quam habet per se. Et quanuis fortasse hæc propositio, quod pollutio, & emissio seminis, quando est voluntaria indirectè, non fundet grauem deordinationem, & malitiam mortalem, nisi inltem sit voluta, & intenta directè, & quod non sit grauis obligatio vitandi causam, ex qua sequitur tali modo indirectè; non posset probari, & declarari sufficienti ratione, & euidentijs, satis tamen esse deberet ad eam afferendam, & admittendam etiam sola auctoritas eorum Doctorum, quos iam retulimus *n. 13.* Et iuxta illos, plures casus particulares possunt videri apud Sanchez *lib. 9. de matr. disp. 45. cit. n. 17. & seqq. vt. g. n. 18.* quod non peccet mortaliter per malitiam pollutionis, & in specie mollitiei, si quis

comedat inordinate, vt sit potentior ad fornicandum; & ex tali comestione præuideat securitatem pollutionem in somnis; sed eam non intendat: & *n. 19.* quod non peccet mortaliter in eadem specie mollitiei, qui præuidet pollutionem securitatem ex aliquo actu, solum venialiter turpi, vt, ex aspectu, aut locutione: & *n. 21.* quod idem sit, etiam si tales actus sint mortales in genere luxuriæ; sed in alia specie quam mollitiei, & sint coniuncti, vt, cum desiderio delectationis venereæ quasi simpliciter, & indefinitè acceptæ, vel cum consensu in cogitationem veneream, quæ solet esse causa per se etiam pollutionis, poterunt esse mortalia in alia specie luxuriæ; non tamen erunt mortalia in specie pollutionis, & mollitiei. Sed, quicquid sit de his, & similibus, quæ parum faciunt ad præsens negotium de peccato gulae.

Illud non est omittendum, quod habet idem Sanchez *disp. 45. cit. n. 22.* & Lessi, *lib. 4. c. 3. dub. 4. n. 100.* & apud ipsum Nau. S. Anton. Sylu. & alij, quanuis pollutio indirectè solum voluntaria in causa, & non voluta, nec intenta in se, non sit peccatum mortale, & non sit grauis obligatio ad eam vitandam in tali causa; negati tamen non posse, quin saltem sit peccatū veniale: ita enim expressè habetur c. *Testamentum. d. 6.* ex S. Gregorio, vbi dicitur, quod si pollutio in somnis contingat, quia appetitus gulae ultra modum rapitur in sumendis alimentis, atque idcirco humorum receptacula grauantur; habet exinde animus aliquem reatum, quanuis non vsque ad prohibitionem percipiendæ Eucharistiæ. Quo loco expressè id asserit etiam Glos. *vers. reatum.* & confirmat, quia nemo est ex vitis piis, ac timoratis, & castitatem amantibus, qui amore castitatis non abstineat ab huiusmodi causis; quas videt causaturas indirectè pollutionem; & qui aliqui, si non abstineat sine graui, & rationabili causa, non putet castitatis munditiam à se aliquantulum violari.

Ad illud verò, quod additur, etiam periculum pollutionis esse vitandum, quando aduertitur: Respondeo, falsum esse, quod omne periculum, etiam mali, & damni grauis, sit vitandum: vt enim docet S. Aug. *epistola 154. ad Publicolam.* & refertur c. *de occidendo. 23. qu. 5.* si ex iis, quæ propter bonum, & licitè facimus, mali aliquid accidat præter nostram voluntatem; non debet nobis imputari, quia aliqui, nec ferramenta domesticca, aut agrestia essent habenda, ne quis se, aut alium illis interimeret; neque arbor, aut restis, ne quis se inde suspenderet; neque fenestra faciendæ esset, ne quis se per illam precipitaret; neque boues Christianorum deberent habere cornua, aut equi vngulas, aut dentes canes, ne aliquem læderent; & sic de alijs: & qua ratione pericula, quæ imminet ex his, & similibus, non sunt necessariò, & sub peccato vitanda; ita nec est vitandum periculum pollutionis, si fortè imminet ex re alioqui licita, aut non mala; & si imminet ex re mala, & illicita, non maiori obligatione, & sub maiore peccato est vitandum huiusmodi periculum pollutionis, quam sit vitanda ipsa pollutio, quando non est in se voluta, & intenta; sed solum indirectè est voluntaria; id est, solum sub obligatione leui, & sub peccato veniali.

17. Pollutio in directè causata ex actu gulae, qui sit mortalis propter fornicationem, non est mortalis.

18. Idem est, si causetur indirectè ex actu solum voluntario turpi.

19. Pollutio, qui præuidetur indirectè, censenda ut aliquo actu est saltem peccatum veniale.

20. Non omne periculum mali est necessariò vitandum.

DISPVT. XXIX.

An, & quomodo gula ferina, & bestialis, circa esum crudarum carniū, aut humanarum, sit peccatum mortale.

1. Esus crudarum carniū, aut humanarum, est quid ferinum, & bestiale.
2. Potest aliquando prouenire ex morbo, & aliquando ex assuetudine.
3. Fœmina prægnans multa appetunt extra communem ordinem.
4. Insania lupina, aut canina, vel lycanthropia, aut cynanthropia, quomodo contingat.
5. Comedere carbones, aut terram, non est peccatum mortale.
6. Comedere carnes crudas brutorum, aut bibere sanguinem, non videtur mortale.
7. Neque est contra præceptum diuinum.
8. Comedere carnes humanas est peccatum mortale.
9. Secundum aliquos probatur ex Scriptura.
10. Impugnatur ratio Caiet. & Nau. quod sola carnes brutorum sint cibus conueniens.
11. Impugnatur alia ratio Caietani, quod ea tantum caro sit conueniens cibus, qua potest preparari per occasionem.
12. Impugnatur ratio Victorie, quod alimentum semper sit ignobilius alio.
13. Impugnatur alia ratio, quod cadauera iure ipso nature sint mandanda sepulture.
14. Sepultura cadauerum ad quid sit inuenta.
15. Comedere carnes humanas est peccatum mortale: quia est contra futuram resurrectionem.
16. Licetum est vti carne, aut adipe humano, pro medicamento.
17. Probabile est, quod esus humane carnis in extrema necessitate possit esse licitus.
18. Esus humane carnis, etiam in extrema necessitate, non est in præcepto.
19. Vita non est necessariò seruanda, nisi remedijs ordinarijs.
20. In casu necessitatis licitum est porrigere alijs humanas carnes comedendas.
21. Humana carnes non sunt iradenda bestiis, etiam à Iudice.
22. Non est licitum humanas carnes sacrificare.

1. Esus crudarum carniū, aut humanarum, est quid ferinum, & bestiale.

2. Potest aliquando prouenire ex morbo, & aliquando ex assuetudine.

DX Aristotele 7. *Ethic. cap. 5.* quemadmodum obiectorum, quæ reputantur iucunda, & delectabilia, alia verè sunt talia ex ipsa natura, vel absolute, & simpliciter; vel pro generibus animalium, atque hominum: alia verò non sunt talia ex natura, sed solum ex læsione aliqua, aut morbo, vel etiam ex assuetudine talia reputantur; ita & habituum, qui circa huiusmodi obiecta iucunda, & delectabilia acquiruntur, alij possunt dici esse huiusmodi aliquo modo secundum naturam: alij verò non secundum naturam, sed prorsus ferini, & bestiales; qualis fuit, vt, in illa muliere, quæ dicitur consueuisse rescindere ventres aliarum mulierum grauidarum, & inde fœtus comedere, vel in efferatis illis nationibus, prope Pontum, quæ dicuntur crudis carnibus, etiam humanis, vesci consueuisse, & mutuae sibi infantes ad epulandum. Et aliquando ex eod. Aristotele *ibidem*, similes habitus, & inclinationes etiam contingunt ex morbo, aut insania, vt de facto contingit euidam, qui matrem matant, & in cibum sumpsit, & alteri, qui conseruum occidit, cuiusque iecur comedit: & aliquando simile

quid etiam prouenit ex assuetudine, vt sunt in aliquibus euulsiones pilorum, & rosiones vnguium, & carbonum, vel terræ comestiones, quibus à pueritia assueuerunt. Et simile quid de huiusmodi vitijs, & habitibus ferinis, atque bestialibus, etiam habet S. Thom. 2. 2. *quæst. 142. art. 4. ad 3.* vbi agens de intemperantia, quæ inter vitia est maxime improbrabilis, ait, quædam vitia dici humana; quia attenduntur secundum passiones, humanæ naturæ aliquo qualiter conformes: quædam verò excedere modum humanæ naturæ, & esse magis improbrabilia; sicut, si quis delectetur in comestione carniū humanarum; vel in coitu bestiarum, aut masculorum: quod enim hæc excedat modum humanæ naturæ, idèd est, quia sunt ferina, & bestialia, vt loquitur Aristoteles; id est, feratū, & bestiarum naturis solis conformia, non autem vilo modo naturæ humanæ.

Et quod asserit Aristoteles, huiusmodi vitia posse aliquando prouenire etiam ex morbo, rectè potest confirmari ex quotidiana experientia foeminarum prægnantium, quæ humoribus corporis naturalem statum certo quodam modo excedentibus, mirum est, quam auidè appetant, & quam alièd à connaturalibus, & conuenientibus alimentis, vt, v. g. carbones, terram, calcem, stuppam, crudos pisces, aut carnes, & plura alia magis miranda, vt videre est apud Paulum Zacchiam in *quæst. medicolegalibus, lib. 1. tit. 3. quæst. 2. n. 13.* Et de anno 1629. ego ipse noui puellam, quæ auidissimè ferebatur in esum candelae cereæ: & quanuis benè aduerteret, eam nec dulcem sibi sapere, nec saporem alium delectabilem habere; ad solum tamen aspectum ita in illam accendebatur, vt etiam toto vultu ruberet, & vix posset se continere, quin simul cum pane eam ceram comederet: & cum ex me quæsisset, vtrum huiusmodi fames esset à Dæmone, & talis esus esset peccatū, quæsiuit etiam à Medico per interpositam personam, vtrum esset ex morbo; isque respondit, omninò esse, eamque indigere purgatione humoris phlegmatici excedentis in stomacho.

Et clariùs hoc idem probatur experientia illorum, qui laborant lycanthropia, aut cynanthropia, id est, lupina, aut canina insania; & ex humorum vitio, & atrae bilis excessu, induunt imaginationes, & affectus planè lupinos, aut caninos; & terræ cauernas inhabitant, & loca tantum deserta pererrant; & ferarum, atque hominum cadauera erunt; & greges, atque homines quasi lupi inuadunt; & si possunt, etiam deuorant, vt videre est apud eundem Paulum Zach. *lib. 2. tit. 1. quæst. 16. num. 43.* & apud Martin. Delrium *lib. 2. disquisit. Magic. q. 18.*

Et denique, quod possint hæc vitia prouenire ex assuetudine, non est, quod probetur, cum semper ita proueniant, quando non proueniunt ex morbo: & quemadmodum plures nationes certis cibus assueverunt, vt, g. limacibus, & ranis, à quibus alia maxime abhorrent; ita & illæ, quæ non abhorrent à carnibus crudis, aut etiã humanis, potuerunt per assuetudinè id paulatim acquirere. Et ad idem facit etiã exemplum eorum, qui dicitur paulatim assueuisse etiam comedendis venenis, vt de Mithridate, Rege Ponti, videre est apud Plin. *lib. 25. cap. 2.* & de alijs pluribus apud Cælium Rhodiginum *lib. 1. cap. 13.* vt de quadam puella, quæ ex tali assuetudine perinde utebatur, atque alebatur venenis, atque alij communiter vruntur, & aluntur alijs cibus; & tam venenosa euasit, vt sputo, & quouis alio humore appropinquantes perimeret: & de alia in Colonia Agrippina, quæ vorabat araneas: & apud Conimbr. *lib. 1. de gener. cap. 5. quæst. 6. num. 2.* de quodam filio Cambylis Regis, qui, cum esset educatus venenis, ita euasit

3. Fœmina prægnans multa appetunt extra communem ordinem.

4. Insania lupina, aut canina, vel lycanthropia, aut cynanthropia.

cuasit venenosus, vt etiam muscæ, quæ eius cutim exugerent, turgidæ interirent: & nostra tempestate de iis, qui etiam publicè, & in plateis vorant serpentes, & bufones, ad ostentandam virtutem, & efficaciam alicuius antidoti, quod veditant contra venena.

De hoc igitur esu crudarum, aut humanarum carnum, quem appellamus ferinum, & bestialem, est explicandum in præsentia, an, & quo modo sit peccatum mortale, si contingat non ex amentia, aut morbo, qui tollat vsu libertatis; sed ex vitio gulæ, & cum perfecto vsu rationis. Et quidem etiam loquendo in hoc casu, rectè notat Caiet. *qu. 148. art. 2. §. Ad 2.* non bene colligi, quod sit mortale, ex eo, quod sit ferinum quid, & pertineat ad bestialitatem; vel ex eo, quod sit contra ius naturæ: nam etiam mendacium est contra ius naturæ, & ambulare manibus, & pedibus, est quid ferinum; & pertinet ad bestialitatem; & tamen non est mortale, cum neque contrarietur charitati Dei, neque proximi, aut sui ipsius: & idem est, si quis comedat, v. g. carbones, aut calcem, sine notabili præiudicio sanitatis, & ex vitio humorum, aut morbo tale aliquid appetat, vt subdit Caiet. *ibidem.* similiter enim non est mortale, etsi non sit quid humanum, sed pertineat ad bestialitatem.

5. Comedere carbones, aut terram, non est peccatum mortale.

6. Comedere carnes crudas brutorum, aut bibere sanguinem, non videtur mortale.

Et idem videtur esse, si quis comedat carnes crudas eorum animalium, quibus licitè vescitur, aut bibat eorum sanguinem: quauis enim etiam hoc sit quid ferinum, & bestiale, & canum, aut luporum, & coruorum proprium, & extra casum necessitatis non possit licitè fieri, & sine aliquo peccato, vt notat Azor. *part. 1. lib. 7. c. 3. qu. 4.* & Franc. Victoria *in relect. de temperantia, num. 5.* non tamen apparet, ex quo capite possit damnari culpæ mortalis, si aliqui talis esus crudarum carnum, & potus sanguinis, non sit in præiudicium vitæ, & sanitatis: nam, vt supra diximus *disp. precedente, n. 1. & 1. 1.* ex S. Thom. *2. 2. qu. 148. art. 2.* inordinatio gulæ, per se loquendo, tunc solum est mortalis, quando quis illi adhæret, vt fini vltimo; & omnis alia inordinatio, quæ in illa sit, quoad ea, quæ sunt ad finem; non autem quoad ipsum finem, solum est venialis. Quare, quemadmodum inordinatio per excessum quoad cibos, nimis studiosè coquendos, & parandos, non excedit malitiam venialem; ita neque inordinatio per defectum quoad illos simpliciter non coquendos, & non parandos. Vnde & Doctores communiter, quando enumerant casus, in quibus gula est peccatum mortale, non faciunt mentionem de esu crudarum carnum, aut de potu sanguinis brutorum; sed solum de esu carniū humanarum, & potu sanguinis humani, quæ sine dubio ex propria ratione habent peculiare grauitatem, vt dicemus, & sic potest videri ex Lessio *lib. 4. c. 3. dub. 1. n. 6. & 7. Tol. lib. 8. c. 60. Reginal. in prax. lib. 2. c. vlt. sect. 2. n. 53. Sylu. verb. gula, num. 2.* Caiet. *Armillæ, & Summiſtis eod.* Et apud nationes non barbaras communi vsu receptum est, vt non modò lac, qui certè substantialiter est sanguis; & oua, præsertim recentia, quæ tamen videntur caro liquida, edantur cruda; sed etiam plura animalcula, præsertim exanguia, vt conchyliæ, edantur viua, vt notat Perer. *tom. 2. in Genes. lib. 14. disp. 2. n. 50.* & maiorum animalium carnes sale tantummodo, & ad ventum exciscatæ, neque aliter coctæ, à multis edantur, vt patet communiter in carne suilla.

7. Neque est contra præceptum diuinum.

Neque vrget in contrarium præceptum diuinum Gen. 9. *Omne, quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum: quasi olera virentia tradidi vobis omnia, excepto, quod carnem cum sanguine non comedetis.* Primò enim per illud, quod animalia, & omne, quod

mouetur & viuit, dicuntur in cibum esse homini tradita, quasi olera virentia, satis aptè significatur, quod non sit specialiter præceptus certus modus illa edendi; id est, præparata, vel non præparata per coctionem: sicut nec est præceptus talis modus pro edendis oleribus: & deinde, si verba sequentia bene attendantur, non tam prohibentur edi ab homine carnes crudæ, quàm adhuc vitæ, & sanguine adhuc fluentes, sicut eduntur à feris, vt si quis, v. g. ab animali adhuc viuente membrum, absunderet, & abscissum comederet, vel integrum animal, v. g. gallinam, aut columbam, paulatim discinderet, ac dilaniaret & discissum voraret, vt ex Caiet. Lyrano, Abul. Carthul. *in eum locum* refert Perer. *tom. 2. in Gen. lib. 14. disp. 2. cit. num. 50. & 51.* Et denique, si admitratur, verba illa continere prohibitionem crudarum carnum, siue adhuc viuentium, & spirantium, totumque sanguinem in se ipsis, adhuc habentium, siue iam occisarum, & exanguinum; adhuc ex illis non probatur, quod esus crudarum carnum, aut potatio crudi sanguinis, sit ex se, suaque natura peccatum mortale, quod solum hoc loco negamus; siquidem illud præceptum non fuit ad prohibendum per se esum carnum, aut potum sanguinis brutorum; sed solum ad prohibendam per se crudelitatem, & feritatem circa homines; & in signum, ne per homicidium funderetur humanus sanguis; & ne rabida fames, aut sitis vindictæ, hominum carnis, aut sanguine expleretur, grauiſſimè prohibuit Deus, ne fames, & sitis materialis expleretur crudis carnis, & sanguine brutorum, vt notat S. Thom. *1. 2. quæst. 102. art. 3. ad 8. & art. 6. ad 1. S. Chrysoſtom. hom. 27. in Genes. Perer. tom. 2. cit. lib. 14. disp. 2. num. 51.* & patet manifestissimè ex ipso textu; siquidem hæc subditur ratio, quare carnes cum sanguine non essent edendæ: *Sanguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum; & de manu hominis, de manu viri, & fratris eius requiram animam hominis.* Et sensus est: idè excipio brutorum carnes cum sanguine, dum vniuersaliter trado: Omne, quod mouetur, & viuit, & absolute carnem cum sanguine non comedetis, non quia sit mihi curæ de brutis, & esus quicumque illorum carnum sit ex se malus; sed, quia est mihi curæ de homine, & in signum, quod verè nolum vos sitire humanum sanguinem, etiam nolo vos concupiscere, aut sitire vllum sanguinem. Et hoc præceptum de vitando homicidio tunc maximè temporis, id est, post diluuium, quando erat maxima hominum paucitas, fuit necessarium; postea verò tempore Euangelij, quemadmodum cessarunt alia omnia præcepta veteris legis, & præsertim caeremonialia, & figuralia; ita & cessauit hoc præceptum de carnis cum sanguine non edendis, & solum remansit præceptum diuinum naturale de vitando homicidio, quod erat figuratum, & significatum per illud; & esus carnum, aut sanguinis brutorum relictus est suæ naturæ, id est, vel nullius malitiæ, si fiat debito modo, vel certè non grauis, & non mortalis, si fiat aliquo modo indebito. Atque ita, si quæ mulier hoc tempore esse effectum inordinato prægnantis concupiscat, & comedat carnes crudas; vel parasitus aliquis ad faciendum periculum de bonitate sui stomachi, vel ad captandam admirationem aliquam ludicram, crudum sanguinem hauriat; non propterea videtur damnandus culpæ mortalis, sicut nec damnaretur, si ad eundem finem captandæ admirationis, comederet fœnum, aut paleam, quasi equus, aut bos, vel similem aliquem cibum bestiarum.

Alia verò est ratio de carnis, adipis, aut sanguine humano:

Comedere carne humanam est peccatum mortale.

9. Satiatum aliquis probatur ex Scriptura.

10. Impugnatur ratio Caiet. & Nau. quod sita carnes brutorum sint cibis communium.

humano: hæc enim quocumque modo comedantur, & siue sint cocta, siue cruda; non comeduntur sine peccato mortali, saltè extra casum extremæ necessitatis, qualis esset, v. g. si quis nullum aliū cibum haberet ad vitam tuendam, nisi carnes occisorum in prælio, & alioqui fame periret. Ita docet Caiet. *2. 2. quæst. 148. art. 2. §. Ad 2.* Franc. Victor. *in relect. de temperantia, num. 5.* Less. *lib. 2. cap. 9. num. 29. & lib. 4. cap. 3. num. 9. & seqq. Valen. 2. 2. disp. 9. quæst. 3. puncto 1. §. Item, esset gula, Reginal. in praxi, lib. 2. 2. cap. vlt. sec. 2. num. 5. §. Quintus, Azor. p. 1. lib. 7. cap. 3. quæst. 4. Emman. Sà verb. comedere, num. 1. Tol. lib. 8. cap. 60. num. 1. Sanchez lib. 1. Decal. cap. 18. num. 11. & seqq. Nau. in Manu. cap. 2. 2. num. 122. & omnes communiter: & satis etiam colligitur ex S. Thom. *2. 2. quæst. 142. art. 4. ad 3.* vbi esum, & comestionem carnum humanarum appellat peccatum excedens humanam naturam, illudque comparat peccato coitus bestiarum, aut masculorum. Et non desunt, qui putent, huiusmodi esum carnum humanarum specialiter fuisse prohibitum Gen. 9. verbis illis: *Excepto, quod carnem cum sanguine non comedetis: sanguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum, & de manu hominis, &c.* vt notat Valen. *1. 2. disp. 9. q. 3. puncto 1.* hæc enim ratio de humano sanguine aperte videtur declarare, quod etiam præcedens exceptio esset intelligenda de humana carne: & sic intelligit Lyran. & Burgen. *in eum locum, &* apud Franc. Victor. *in relect. de temperantia, n. 5. cit. &* apud Perer. *lib. 14. in Genes. disp. 2. cit. n. 65.* Nec multum differt, quod placet Caiet. *in eundem Genes. locum, &* aliquibus aliis apud eundem Perer. *n. 66. & seqq.* quod verba illa: *Sanguinem enim animarum vestrarum requiram, &c.* non reddant causam exceptionis præcedentis de nõ comedenda carne cum sanguine; sed contineant specialem aliam exceptionem de non comedenda in specie carne humana: si præsertim ex Hebræo particula, *enim*, aliter legatur id est, vtique, vel verumtamen: nam sensus erit, quod si caro absolute nõ potest comedari, nisi prius sanguis fundatur; eo ipso, quod sanguis humanus absolute dicitur non esse fundendus, intelligi debet etiam absolute non esse comedenda caro humana: & eo ipso, quod caro brutorum non est concessa in cibum, nisi prius præparetur, & disponatur per effusionem sanguinis; etiam caro humana, dum absolute prohibetur disponi, & præparari per huiusmodi effusionem, intelligi debet non esse concessa, sed absolute esse prohibita. Sed reuertè, si hoc totum admitratur, non videtur ex hoc loco simpliciter & absolute concludi, quod caro humana secundum se non possit assumi in cibum; sed solum quod non possit assumi, quando ad hunc effectum est effundendus humanus sanguis, & per huiusmodi effusionem est disponenda, & præparanda; non autem quod non possit assumi, si sanguis sit iam aliter fusus, vt si quis, v. g. sit ià occisus in prælio, vel à feris, vel ex casu fortuito, cadente regula.*

Quare hoc loco Genes. & iure diuino positio omisso, multum laborant Doctores, vt id probent ex iure nature, & varij varias afferunt causas; quæ tamen non videtur admodum efficaces. Nam Caiet. *2. 2. quæst. 148. art. 2. cit. &* ex illo Victoria *relect. de temperantia, num. 5. cit. &* Nauar. *cap. 2. 2. num. 122.* dicunt, idè esse peccatum mortale comedere carnes humanas; quia sola vegetabilia, & carnes brutorum, iure ipso naturæ, sunt apta materia ad hominem nutriendum; sicut & sola fœmina humana est apta fœmina ad coitum hominis, & ad hominem generandum. Vnde & Deus Genes. 1. dedit Adamo ante diluuium facultatem vescendi vegetabilibus, &

postea cap. 9. post diluuium dedit Noè etiam facultatem vescendi animalibus. Sed contrà est: quia hoc totum aperte videtur inuoluere petitionem principij, cum hoc ipsum, quod assumitur, sit in quæstione, vtrum solæ carnes brutorum iure naturæ sint apta materia ad nutriendum hominem; & hoc ipsum esset explicandum, vnde tandem colligatur, & quomodo probetur: neque enim est ex iis principijs, quæ sunt nota ex terminis, & non possunt probari per alia principia priora; sed lumine ipso naturæ sunt ita manifesta, vt nullus ratione vrens, illa non capiat, vt patet manifestè ex eo, quia plures populi circa Pontum, & circa Danubium, & plures alij apud Indos dicuntur vesci humanis carnis, vt est apud Aristotelem 7. *Ethic. cap. 5. cit. &* quod pleræque aliæ nationes hunc cibum respuant, tantquam contra naturam, & qui sapiat feritatem; fortasse dici potest, id solum esse ex communiore assuetudine sic inducta apud plerasque; non autem ex instinctu, & ductu naturæ; & sicut apud multas gentes multa ciborum genera comuniter respuuntur, & stomachum faciunt, vt mures, ranæ, limaces, ota eruda, & similia; quæ tamen apud alias gentes ex opposita assuetudine licitè comeduntur: ita & dicit potest accidere etiam in carne humana. Et quod inter grauiſſima, atque turpissima facinora Lucij Catilinæ, illud comuniter censetur, quod humanum sanguinem vino mistum in patetis circumtulit, & sociis coniuratis propinauerit; similiter dici potest, id solum censi turpe ab iis, inter quos est oppositus vsus, vel certè ratione odij, & crudelitatis conceptæ in hostes, ex qua illud poculum propinabatur; non autem, quia simpliciter potatio sanguinis sit contra naturam. Et confirmatur præterea: quia etiam Doctores Catholici multum inter se discrepant in reddenda ratione, quare comuniter non liceat vesci humanis carnis; & vt doceant, vtrum saltè in aliquo casu id liceat, id est, in extrema necessitate, vt dicemus; quod tamen non esset, si natura ipsa ita diceret, & omnes gentes ita doceret, vt putat Victoria. Et longè dispar est ratio de fœmina humana in ordine ad coitum, & generationem hominis; & de carne brutorum in ordine ad nutritionem; cum certissimum sit ex ipsa institutione, & determinatione naturæ, hominem similem generanti, nec posse ex alio semine generari, quàm ex humano, & virili, neque in alia fœmina, quàm humana: & tamen similiter certissimum sit, quod nutritio hominis potest fieri, etiam ex alia carne, quàm brutorum. Neque ex eo, quod Deus Adamo, & Noè solum concesserit esum vegetabilium, & brutorum, potest probari, quod esus aliorum sit posituè illicitus, eum etiam mel, & oua, & lac, non sint expressè à Deo concessa; & tamen non sint illicita.

Et denique, si concedatur ex ipso lumine, & ditamine naturæ esus carnis humanæ esse ferinus, & bestialis, & homini absolute illicitus; adhuc tamen restat probandum, quod sit illicitus grauiſſe, & sub mortali, cum ex feritate, & bestialitate simpliciter non valeat id inferri, vt supra diximus *num. 4. & 5.* ex ipso Caiet. *2. 2. quæst. 148. art. 2. cit.*

Secundò idem Caiet. *ibidem*, id probat ex eo, quia cibum humanum semper est licitum sibi parare, & si opus est, etiam vita priuare, vt patet comuniter in vegetabilibus, & brutis, quæ vt comedantur, licitè mortificantur, & occiduntur: quod tamen de homine, eiusque carnis dici non potest, cum nunquam sit licitum innocentem occidere, siue vt comedatur, siue propter alium quencunque finem. Sed contrà est primò: quia si id concedatur, ad summum solum probat, quod carnes humanæ

11. Impugnatur alia ratio Caiet. quod ea tantum caro sit conueniens cibis, quæ potest præparari per occisionem.

manæ non possunt in quocunque casu licite comedi; si, scilicet, sint occidendæ, & præparandæ per mortem; non autem probat, quod si forte iam sint occisæ, & habeantur pro derelictis, vt sæpe contingit tempore belli, non possint comedi. Deinde, quod non possint occidi & præparari in cibum, non est per se, & formaliter ex eo, quia non sunt aptæ, vt nutriant, & assumantur in cibum, quantum est ex sua natura; sed solum per accidens, quia illarum non habetur dominium: sicut enim etiam carnes brutorum, quando sunt sub dominio alterius, non possunt licite occidi, & parari in cibos; neque tamen hinc sequitur, quod ex se non sint cibis apti, cum hoc solum proueniat ex accidente, non autem per se ex ratione cibi; ita & carnes humanæ. Et quemadmodum ex eodem Caiet. *ibidem*, & pluribus aliis, de quibus *infra*, licitum est humanam carnem, aut adipem aliquando assumere pro medicamento, si ita præscribat ars medicinæ; & in casu extremæ necessitatis, etiam comedere, non obstante, quod non liceat per occisionem eam præparare in tale medicamentum, aut cibum: ita & dici potest, non obstat, quominus possit comedi etiam extra hunc casum.

Tertio, id probat Victoria *relect. cit. de temperantia, n. 5.* & Valen. 2.2. *disp. 9. q. 3. puncto 1.* & Less. *lib. 4. disp. 3. dub. 2. num. 9.* quia alimentum semper est ignobilius eo, cuius est alimentum, cum ad illud ordinetur, & referatur, vt ad finem; qui tamen præstat iis, quæ sunt ad finem. Vnde & plantæ aluntur ex succo terræ, & animalia aluntur ex plantis; vel si sint speciei perfectioris, & robustioris, ex aliis animalibus imperfectioribus, & debilioribus. Quare homo, cum non sit quoad speciem ignobilior homine, non potest esse alimentum hominis. Sed contra est: quia falsum est, quod assumitur, non posse aliquid esse alimentum alterius, nisi illo sit ignobilius, & imperfectius: plantæ enim etiam aluntur succo carnis, si cadauer forte sit ad ipsarum radices; & animalia imperfectiora, v.g. canes, etiam aluntur carnibus perfectiorum, v.g. equi, aut leonis, imò & carnibus hominis, si forte proiciatur illius cadauer: & quantum hoc solum contingat post peccatum Adami ex Lessio *ibidem*, & aliquo modo in penam, sicut contingit & mors; non tamen contingit, quia per peccatum sit facta variatio physica in ipsa entitate carnis humanæ; & cum ante peccatum ex sua natura non esset alimentum aptum brutorum, post peccatum euaserit aptum; sed solum, quia est sublata potestas non moriendi, quæ supra naturam habebatur ex gratia, & hoc ipso, quod caro humana rediit quodammodo ad suam naturam, vt posset desinere esse animata per animam hominis, & ab illa separari, etiam rediit, vt virtute agentis posset corrumpi in esse carnis, & transmutari in aliud compositum, & per consequens, vt etiam posset virtute naturalis caloris, qui est in bruto, v.g. in cane, aut leone, conuerti in illius substantiã, eumque nutrire. Vnde, quantum ea, quæ intrinsecè, & ex se sunt propter aliquem finem, communiter sunt quid ignobilius, & imperfectius; illud tamen, quod est alimentum alterius, non est intrinsecè, & ex se ordinatum ad illud; sed ad summum solum extrinsecè, & per accidens, per ordinationem ipsius Dei, & idem non est necessarium, vt sit intrinsecè quid ignobilius, vt patet manifestè in iis omnibus, quæ sunt alimentum, verbi gratia, ignis, id est, corporis simplicis; & tamen sunt mixta, vt ligna, oleum, adeps, & similia; & in iis, quæ sunt alimenta viuientium, & per se habent certam speciem in vniuerso, & secundum illam

12. Impugnatio ratio Victoria, quod alimentum semper sit ignobilius ali o.

non semel sunt quid perfectius, & nobilius. Addo, si Victorie, & Lessio hoc concedamus, quod alimentum debeat esse quid ignobilius eo, cuius est alimentum, etiam carnem humanam iam mortuam, quo solum modo potest esse alimentum, esse quid ignobilius homine viuo, pro quo ambigimus, vt potest esse alimentum: & quemadmodum aliquando licitum est eam relinquere, aut etiam exponere volatilibus cœli, & bestiis terræ dilaniandam, & deuorandam, non obstante quod sit quid nobilius, & perfectius, vt contingit in iis, qui occiduntur in bello, vel propter crimina, & scelera ita damnantur; imò etiam licite potest comedi ab homine, si urgeat casus extremæ necessitatis, vt subdit Lessius *num. 10.* ita & potest id esse licitum, etiam extra casum extremæ necessitatis, quantum est ex hoc capite dignitatis, aut perfectionis.

Quarto, addunt Victoria, & Less. & Azor. *loc. cit.* 13. esum humanæ carnis idem esse peccatum mortale: quia maximè pugnat cum pietate, atque humanitate, qua sepulturæ officium debetur humanis cadaueribus, quod tamen officium omninò tollitur, si esus est licitus. Sed neque hoc multum urget: hoc enim ipsum sepulturæ officium non apparet, quod iure naturæ sit grauitè debitum. Et quemadmodum eorum cadauera, qui nauali, aut terrestri prælio occiduntur, traduntur piscibus, aut bestiis deuoranda; neque vllus est, qui propterea putet se peccare mortaliter, quia sepulturæ illa non tradit: ita neque peccaret, quantum est ex hoc capite, si illa comederet. Et ratio est: quia, vt docet S. Thom. *in 4. d. 45. qu. 2. art. 3. questione 3.* sepultura mortuorum est adiuuenta propter viuos, ne eorum oculi ex turpitudine cadauerum offendantur, & corpora feceribus insiciantur; & propter mortuos, vt pro ipsis oreter, dum eorum memoria apud viuos per sepulcrum, & monumenta seruat: & vt subdit *in responsione ad 3.* qui mortuos sepelit, in tantum dicitur illis impendere officium humanitatis, in quantum se conformat illorum affectui, & sollicitudini, quæ naturaliter habuerunt, dum viuerent, de eo, quod futurum esset post mortem de suis corporibus, itaque satisfacit in eo, in quo sibi ipsi non possunt satisfacere, & quod reputaretur in eorum confusione, vt habet idem S. Thom. *in 4. d. 15. qu. 2. art. 3. questione 1. ad 1.* in quantum, scilicet, per hoc ostenderetur, quod nullum haberent, à quo diligerentur, & qui eos vellent curare; quæ tamen omnes rationes non probant ex iure ipso naturæ grauem necessitatem, & obligationem sub mortali, vt corpora mortuorum sepulturæ tradantur, vt ex se patet; & per consequens neque probant grauem prohibitionem, quantum est ex hoc capite, vt non comedantur.

Fortasse ad hoc probandū illud est efficacius, supposita immortalitate animæ rationalis, & mysterio vniuersalis resurrectionis: quia materia carnis vniuscuiusque ab ipsa natura, & naturæ auctoritate, est determinata ad formam illius, eamque æterno tempore debet habere: hinc enim fit, vt non possit nutrire alterum, & assumere formam illius, omninò impossibilem formæ priori, ad quam est determinata; & idem neque carnes humanæ possint assumi ab alio homine, vt alimentum, & vt conuertendæ in illius substantiam, & informandæ per eius formam: nam, quemadmodum vniuscuiusque anima, supposito mysterio resurrectionis futuræ, ius habet ad suam materiam, suumque corpus resumendum; ita & ius habet, vt suam materiam, suumque corpus à nullo alio occupetur; quod tamen contingeret, si possent ipsius carnes assumi in cibum.

13. Impugnatio alia ratio, quod cadauera iure ipsi nature sunt mandata sepultura.

14. Sepultura cadauerum, ad quid sit inuenta.

15. Comedere carnes humanas est peccatum mortale, quia est contra naturam resurrectionem.

in cibum. Et idem est, si vnus aliquis ponatur comedere partem aliquam sui corporis, & abscindere, v.g. sibi manum, eamque comedere: quia enim similiter illa materia est iam determinata à natura, vt informetur ab anima rationali illius hominis individuui, non in quacunque parte corporis, sed solum in manu; non potest sine magna deordinatione assumi, vt cibis, & nutrimentum aliarum partium, & vt conuertatur in illarum substantiam. Idque non solum valet de carnibus, & aliis partibus similibus, aut dissimilibus, quæ possunt, ac debent informari ab anima; sed etiam de iis omnibus, quæ sunt de integritate cuiusque corporis, & sunt ad illud determinatæ, vt est, v.g. sanguis, & alij humores: quia enim in resurrectione debent similiter restituiri, & reintegrare idem corpus, quod integrauerant prius, non potest eorum materia esse occupata, & informata ab anima alicuius alterius; & idem neque potest assumi in cibum, & alimentum alterius. Atque hanc rationem, quantum non sic explicatam, videtur attingere etiam Victoria *relect. cit. de temperantia, num. 5.* & Less. *lib. 4. cap. 3. num. 9. cit. dum ad humana non sit apta, vt assumatur ab homine in alimentum, inter cætera etiam asserunt, quod aliqui magna ex parte confunderetur distinctio corporum in resurrectione, & fieret iniuria resurrectioni. Et non est dubitandum, quod hæc deordinatio sit ex se grauis, & mortalis, cum sit directè, & in re grauis contra institutionem, & intentum naturæ.*

Neque valet, si quis obieciat, ex hac ratione etiam sequi, quod peccaret mortaliter, si quis comederet olera, aut fructus arborum, quæ scirentur alimentum fuisse ex cadaueribus occisorum, aut mortuorum; vel comederet brutum, quod similiter sciretur fuisse nutritum humanis carnibus: siquidem etiam in illis reperitur materia, quæ iam erat determinata ad aliam animam rationalem. Nam cõtra est: quia, postquam materia vnus hominis, quæ iam erat determinata à natura, vt perpetuò esse deberet sub illius forma, per plures transmutationes substantiales transit ad plures alias formas; saltem moraliter, & ex communi existimatione, non censetur esse amplius illius, neque fit illi iniuria, si, quatenus reperitur sub alia forma, v.g. oleris, aut bruti, assumatur in alimentum ab alio homine; quod tamen opposito modo se habet, si assumatur, quando adhuc remanet sub forma carnis, & communiter existimatur esse illius, vt iam diximus.

16. Licetum est vni carne, aut adipe humano pro medicamento.

Et idem videtur esse, si assumatur, non vt cibis, & alimentum, quod conuertatur in substantiam aliti; sed solum vt medicamentum: quod enim hoc in casu necessitatis sit licitum, docent omnes communiter, vt Caiet. 2.2. *quest. 148. art. 2. cit.* Victoria *relect. cit. de temperantia, num. 6.* Valen. 2.2. *disp. 9. quest. 3. puncto 1.* Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 18. num. 15.* Tol. *lib. 8. cap. 60. num. 2.* Less. *lib. 4. cap. 3. dub. 2. num. 10.* vbi id probat ex communi vsu apud omnes recepto de mumia, quæ nihil est aliud, quam caro humana, pretiosis vnguentis condita, pro variis vsibus medicina: & præterea, quia licitum est haurire humanum sanguinem ex vena adolescentis detractum, ad hoc, vt feni vigor concilietur, & senectus prorogetur: quod remedium Marsil. Ficinus *in lib. de sanitate tuenda,* & plures alij Medici laudant, vt singulare: & eo ipso, quod caro, vel adeps, aut sanguis humanus adhibetur, vt medicamentum, ad restaurandam temperiem qualitatum deperditam, non autem vt alimentum ad restaurandam substantiam; & quod propterea debeat informari forma & anima illius, qui alitur, nulla iniuria fit alteri, ad cu-

Baldelli Theol. Moral.

ius animam fuerat primò determinata illa materia, vt ex se patet; & idem licite potest adhiberi. Neque ex eo, quod licite adhibeatur, vt medicamentum morbi, sequitur, quod possit etiam committere adhiberi, vt medicamentum famis; & vt cibus: siquidem magnum est discrimen inter medicamentum, & alimentum, vt tradunt communiter Medici: & eo ipso, quod finis medicamenti est, vt restitueret temperiem qualitatum deperditam; & suis alimentum, vt restitueret substantiam; debet illud remanere inuictum à calore naturali, vt patet ex Aristotele *in problematis, sect. 1. prob. 8.* cum tamen hoc omninò sit perueniendum, & transmutandum in substantiam aliti. Vnde, si contingat, humanam carnem, aut adipem simul adhiberi, vt medicamentum, & vt alimentum, non poterit hoc esse licitum, nisi in casu extremæ necessitatis, vt mox dicemus.

Vtrum autem humana caro possit adhiberi, etiam vt alimentum, saltem in eo casu, qui sit extremus; vt, si quis nullum alium habeat cibum, nisi carnes occisorum in prælio, & omninò debeat fame perire, nisi illas comedat; non constat inter Doctores: nam id licere affirmat Caiet. 2.2. *quest. 148. art. 2. cit.* Nauar. *in Man. cap. 23. num. 122.* Abulen. *in cap. 6. lib. 4. Reg. Bonacin. disp. 2. de peccatis, quest. 8. puncto 2. num. 13.* Emman. *Sa verb. comedere, num. 1.* Tol. *lib. 8. cap. 60. cit. num. 3.* Less. *lib. 4. cap. 3. dub. 2. num. 10.* Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 18. num. 12.* Negat verò Victoria *relect. de temper. cit. num. 6.* Valen. 2.2. *disp. 9. quest. 3. puncto 1.* Azor. *p. 1. lib. 7. cap. 33. quest. 4.* & videtur colligi etiam ex S. Thom. 2.2. *quest. 142. art. 4. ad 3.* vbi comedere carnes humanas appellat peccatum excedens humanam naturam, & comparat cum coitu masculorum, aut bestiarum; qui certè in nullo casu potest licere: & videtur probari etiam efficaciter ex ratione allata de determinatione materie ad vnã tantum animam rationalem, quæ ratio semper videtur valere, & siue casus sit extremæ necessitatis, siue non.

Sed, quantum hoc sit tutius, & fortasse etiam probabilius propter rationem allatam; & qui in casu extremæ necessitatis nullum alium habeat cibum, nisi carnes humanas, optimè sit facturus, si illas non edat, & perinde se habeat, ac si simpliciter cibum haberet planè nullum; quomodo videmus communiter fieri, etiam tempore famis, & obsidionis; & factum illud, quod mater comederit proprium filium, vt refert Iosephus *lib. 7. de bello Iudaico, cap. 8.* communiter est reputatum maximè horribile; negari tamen non potest, quin etiam oppositum sit tutum, & probabile sufficienter; & in tali casu licite sit facturus, qui illas comedat; tum propter authoritatem tantorum Doctorum, qui id affirmant; tum verò, quia etiam in aliis pluribus iura alterius non obligant, vt seruentur cum certo periculo propria vitæ; & idem dici potest, neque etiam hoc ius, quod habet vnusquisque, vt sua materia relinquatur informanda per suam animam, & non assumatur ab alio, vt alimentum, & conuertenda in substantiam aliti, & informanda per eius animam, obligare in huiusmodi casu extremæ necessitatis, cum præsertim in die vniuersalis resurrectionis non sit futurum Deo difficile, eam rursus restituere primo, ad quem fortè fuit determinata in prima generatione, & tanquam pars primigena; & pro secundo, ad quem pertinuit postea, tanquam alimentitia, supplere aliunde, sicut & omninò suppletur, si eadem materia ponatur per nutritionem transisse in substantiam plantæ, aut bruti, illudque postea fuerit cibus alterius hominis, vt iam diximus *num. 15.* Et quantum non sit licitum, etiam in casu quantum

17. Probabile est, quod esus humanæ carnis in extrema necessitate possit esse licitus.

FF. tantus

tunius extremæ necessitatis, innocentem occidere, eiusque carnes per occisionem præparare sibi in cibum; vt etiam notat Less. c. 3. cit. n. 1. cum simpliciter vitæ alterius non habeatur dominium, neque Deus in cibum dederit hominem homini, sicut & dedit bruta. *Omne quod mouetur, & uiuit.* Gen. 9. imò secundum aliquos expressè negauerit, & prohibuerit, vt *suprà* diximus n. 9. si tamen ponatur, iam esse occisus, potest non esse illicitum; idque à fortiori poterit admitti in eo casu, in quo huiusmodi carnes non assumantur solum vt alimentum ad restaurandam substantiam; sed simul etiam, vt medicamentum ad restaurandam temperiem; quod sæpè contingit.

Et quod dicimus de casu extremæ necessitatis, quod possit excusare esum humanæ carnis, debet intelligi; siue hæc necessitas sit inducta per causas merè naturales; siue etiam per voluntarias, & liberar: vt, si quis barbarus, v. g. minetur alteri mortem, nisi comedat carnes humanas: nisi enim id faciat in odium Christianæ religionis, licitum erit illas comedere, vt notat Sanchez lib. 1. in Decal. c. 18. cit. n. 13. ex Victoria *relect. cit. de temperantia, n. 6. & supra* indicauimus, dum ageremus de metu lib. 1. disp. 15. num. 11.

Quod si quæras, vt in huiusmodi casibus extrema necessitatis, non modò sit licitus huiusmodi esus humanæ carnis; sed etiam sit debitus; ita vt mortaliter sit peccaturus, si quis eligat potius mori, quàm has carnes comedere: Responderet Sanchez lib. 1. in Decal. c. 18. cit. n. 14. & Less. lib. 4. c. 3. cit. n. 12. & Azor. par. 1. lib. 7. c. 33. qu. 4. non esse debitum: quia enim bonum virtutis ex suo genere est præstantius vita, licitum est propter virtutem parui facere vitam, vt etiam multis exemplis probat Victoria *relect. cit. de temperantia, n. 9.* & non est dubium, quod semper est actus virtutis, si quis ex charitate, & pietate erga defunctos, abstineat ab esu ferino ipsarum carniū, & potius velit eas terræ committere, vel in terra relinquere, vt putrescant, vt *suprà* diximus n. 14. ex S. Thom. in 4. d. 45. qu. 2. art. 3. *quæstiuicula 3. ad 3.* Et cum vita non sit ex bonis supremis, non tenemus eam seruare, nisi mediis ordinariis. Et qua ratione non tenetur quis ad vitam tuendam, cum magnis doloribus pari incisionem, v. g. cruris, aut brachij; vel cum magno incommodò mutare patriū solum; vel cum magnis expensis vti medicamentis, aut cibis pretiosissimis; vel tempore obsidionis, aut famis, cum magno fastidio vesci canibus, felibus, muribus, calceorum segmentis, & similibus; ita nec tenetur ad eam seruandam vti esu humanæ carnis, cum præsertim opinio, quæ asserit, huiusmodi esum, neque etiam in extrema necessitate esse licitum, sit valdè probabilis, vt iam diximus, & licitum sit eam practicè sequi, & ex illa operari, etiam contra oppositam opinionem, quam fortè aliquis habeat propriam, vt dicemus in materia de conscientia, & notat Sanchez num. 14. cit.

Atque hæc, quæ diximus de esu humanæ carnis omninò illicito extra casum extremæ necessitatis, & probabiliter licito, si vergeat extrema necessitas, intelligi debent de vnoquoque, tam respectu sui, quàm respectu alterius: sicut enim per se est illicitum, vt quis sibi comedat humanas carnes, extra casum necessitatis; ita & est illicitum, vt quis eas tradat comedendas alteri, vel de iis comedendis consilium det. Neque solum id est verum, si tradantur alteri homini; sed etiam si tradantur bestiis, vt notat Victoria *relect. de temperantia, n. 5. cit. versus finem, ex illo Genes. c. 9. Sanguinem enim animarum*

vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum. vbi specialiter hoc prohibetur, ne detur bestiis humana caro, quantum moraliter fieri potest: quod addo propter eos, qui moriuntur nauali bello, & communiter non aliter sepeliuntur. Vnde neque Iudici id est licitum, vt reorum cadauera obiciat feris, vt notat Azor. par. 1. lib. 7. c. 33. qu. 4. cit. *versus finem.* quanquam non desint, qui putent, id aliquando licere in vindictam publicam, & in aliorum exemplum, vt idem subdit: & in lege veteri Deuter. 21. in fine, etiam corpora eorum, qui sui sunt propter scelera appensi in paribulo, præcipiebantur sepeliri eadem die, ne permanerent cadauera in ligno: siquidem, vt ibi dicitur, maledictus à Deo est, qui pendet in ligno. Et idem est, si caro humana sit mactanda in sacrificium: neque enim id modò licet, aut vnquam licuit, nisi Dei mandato, qui vitæ, & necis habet supremum imperium, vt subdit *ibidem* Azor. Et contrà, quemadmodum est licitum in casu necessitatis, vt quis sibi comedat carnes humanas; ita & est licitum, vt eas aliis porrigat, siue scientibus, siue inscientibus: & quemadmodum etiam in tali casu necessitatis, non est simpliciter obligatio, vt quis sibi comedat; ita neque est obligatio, vt porrigat aliis: neque enim in tali casu possunt dici concurrere duo præcepta incompatibilia; id est, alterum affirmatiuum de vita tuenda, & alterum negatiuum de non comedendis humanis carnibus, vt propterea illud sit seruandum, quod est maioris momenti, & obligationis, id est, præceptum de vita tuenda; & alterum sit negligendum, id est, præceptum de non comedendis humanis carnibus: nam, vt diximus paulò ante, præceptum de vita tuenda non obligat simpliciter, & omni modo, vel in omni casu; sed solum, quando conseruatio vitæ non concurrat cum actu virtutis, qui est bonum ordinis superioris; vel quando occurrit per media ordinaria, quorum tamen neutrum id est in casu nostro, cum parcere humanis carnibus sit actus humanitatis & pietatis, vel charitatis erga defunctum; & comedere humanas carnes ad vitam tuendam, sit quid valdè extraordinarium, & ad quod omnes habent naturalem horrorem.

DISPVT. XXX.

De iis, quæ pertinent ad ebrietatem.

1. *Ebrietas in quo consistat.*
2. *Est species gula.*
3. *Ebrietas deriuatur à bria, id est, mensura uinaria.*
4. *Nomine vini intelligitur omne, quod potest inebriare.*
5. *Inordinatio in usu vini debet accipi habito respectu ad ipsum bibentem.*
6. *Ebrietas, etiam ex odore vini, est vitanda.*
7. *Ebrietas potest contingere causa medicina, & ex prescripto Medicorum.*
8. *Ebrietas est peccatum,*
9. *Ebrietas est peccatum mortale.*
10. *Quis usus rationis tollatur per ebrietatem.*
11. *Est distar ratio inter ebrietatem, & somnum, quoad tollendum usum rationis.*
12. *Per ebrietatem primatur quis facultate implendi præcepta.*
13. *Quare ebrietas, quando est minor, causat plura, & grauiora peccata.*
14. *Ebrietas etiam tunc est causa peccatorum, quando per*

- do perfectè occupat vires apprehensiuas, & motiuas.
15. *Ebriosus nunquam castus.*
16. *Ebrietas secreta pandit.*
17. *Ebrietas est causa plurimum morborum corporaliū.*
18. *Ebrietas, etiam semel incurfa, est peccatum mortale.*
19. *Secundum aliquos ebrietas non est peccatum mortale, nisi sit assidua.*
20. *In quo casu possit admitti, quod ebrietas non sit mortalis, nisi sit assidua.*
21. *Inebriare alium est peccatum mortale.*
22. *Prouocare alium ad potandum cum periculo ebrietatis, est peccatum mortale.*
23. *Ebrietas ex rationabili necessitate potest excusari à culpa.*
24. *Licita est ad procurandum vomitum, ex Medicorum prescripto.*
25. *Et quando omnis alius potus præter inebriantem est noxiū.*
26. *Quando potus inebrians precipitur à tyranno, sub mortis comminatione; vitium possit sumi sine peccato.*
27. *Licitum est inebriare alium, quando aliter non potest vitari malum maius.*
28. *Ad vitandum malum maius licitum est inducere ad minus.*
29. *Peccata ex ebrietate non excusantur.*
30. *Contractus in ebrietate sunt irriti.*
31. *Signa ebrietatis quænam sint.*
32. *Ebrietas imperfecta solum est peccatum veniale.*

AD vitium gulæ etiam spectat ebrietas, vt *suprà* diximus disp. 27. num. 2. ex S. Thom. 2. 2. quæst. 150. art. 1. ex Christo Domino Luca 21. *Ne forte grauentur corda vestra crapula, & ebrietate.* & Paulo ad Rom. 13. *Non in comestationibus, & ebrietatibus.* Et intelligimus hoc loco, nomine ebrietatis, ipsam vini computationem eousque immoderatam, vt per illam priuenter quis uiolenter vsu rationis; id est, non retinendo in se facultatem pro arbitrato illum recuperandi, sed inducendo necessitatem manendi quasi per vim sine vsu rationis toto tempore ebrietatis: quauis enim ebrietatis vocabulum ex eodem S. Thom. quæst. 150. art. 1. cit. aliquando sumatur pro ipsa priuatione vsus rationis ex potu immoderato, & hoc modo non dicat culpam, sed effectum pœnalem, consequentem ex culpa; sumitur tamen præterea etiam pro ipso actu potationis immoderate, ex qua quis incidit in illum effectum pœnalem; & hoc modo dicit culpam, si talis potatio inordinata inducens violentam priuationem vsus rationis, sit voluntaria, & non contingat ex sola fortitudine vini præter opinionem ipsius bibentis: quomodo credendus est fuisse inebriatus Noè, vir alioqui sanctissimus, Gen. 9. sed ex inordinata concupiscentia, & vsu vini, & cum sufficiente notitia, & aduertentia illius effectus consecuturi: & hoc modo de illa loquimur, dum loquimur de peccato gulæ, cum reuerà contineatur sub gula ex S. Thom. *ibidem*, tanquam species sub genere: siquidem gula in vniuersum accepta dicit inordinatum appetitum cibi, & potus: ebrietas verò huiusmodi inordinationi genericæ præterea superaddit quasi differentiam specificam, quod pertingat vsque ad deordinationem, & turbationem rationis: nam, quemadmodum sacrificium, v. g. rectè dicitur contineri sub furto, tanquam species sub genere; quia hoc, quod est re alterius, quæ accipitur, esse sacrum, aut commissam loco

sacro, est quædam alienitas, iuxta ea, quæ de differentiis cuiusque generis dicuntur ab Aristotele 7. *Metaph. text. 43.* & specialiter disconuenit rectæ rationi sub illo ipso genere, sub quo disconuenit in vniuersum accipere rem alienam; & adulteriū rectè dicitur contineri sub fornicatione, tanquam species sub genere; quia hoc, quod est, fornicam, ad quam acceditur, esse alteri nuptam, est quædam non sinitas, & specialiter disconuenit sub hoc ipso genere, sub quo disconuenit in vniuersum accedere ad non suam, vt *suprà* diximus lib. 1. disp. 20. num. 3. ex S. Thom. quæst. 2. de malo, art. 6. ita & ebrietas rectè dicitur contineri sub gula, tanquam species sub genere: quia hoc, quod est inordinatam delectationem potus pertingere vsque ad deordinadum vsum rationis, specialiter disconuenit sub hoc ipso, quod est inordinatè delectari potu; & in idem recidit, si id explicemus ex parte obiecti, & dicamus cum Caiet. 2. 2. quæst. 150. art. 1. cit. 5. in eod. art. 1. inordinatam delectationem, aut vsum vini absolutè, & secundum se spectare ad gulam genericè acceptam; inordinatam verò delectationem, aut vsum vini inebriatiui spectare specialiter ad ebrietatem: certum enim est, quod vinum, quatenus est inebriatiuum, specialiter disconuenit rectæ rationi: & hæc disconuenientia specialis continetur sub disconuenientia vini inordinatè potati, accepta genericè; & idè benè potest ebrietas, quæ specialiter versatur circa vsum inordinatum vini, aut potus inebriatiui, assignari, vt species gulæ, quæ versatur genericè circa vsum inordinatum vini, aut potus simpliciter.

Nec refert, quod nomen gulæ aliquando sumatur, pro vt solum est circa cibos, & specialiter opponitur abstinentiæ, vt patet ex S. Thom. 2. 2. quæst. 146. in principio: vt enim benè explicat Caiet. 2. 2. quæst. 150. art. 1. cit. 5. in eod. art. 1. & *suprà* indicauimus disp. 27. num. 2. nomen gulæ est æquiuocum; & aliquando sumitur, pro vt est quid commune ad comestationem, & ebrietatem, & dicit genericè appetitum inordinatum cibi, & potus, seu delectabilis secundum gustum; & aliquando sumitur pro ipsa specie comestationis, quæ tanquam præcipua, & primaria, sibi retinet nomen generis: & quæ huc vsque diximus de speciebus, aut modis gulæ, quoad comedendū præproperè, lautè, &c. & de malitia veniali, aut mortali cuiusque, solum diximus de gula hoc secundo modo accepta, pro ipsa comestatione: quod verò nunc addimus, etiam ebrietatem esse speciem gulæ, solum addimus de gula accepta genericè, & primo modo, pro appetitu inordinato delectabilis cuiuscunque secundum gustum. Et quemadmodum prima species gulæ, quæ est comestatio, opponitur specialiter abstinentiæ: ita & altera species, quæ est ebrietas, opponitur virtuti sobrietatis, vt patet ex S. Thom. 2. 2. quæst. 146. cit. in principio, qui etiam hac de causa quæst. 149. agit de sobrietate, & quæst. 150. de ebrietate.

Quod verò diximus, nomine ebrietatis intelligi computationem immoderatam, clarè patet etiam ex ipsa etymologia nominis: nam, quemadmodum nomen sobrietatis deriuatur à bria, cum aliquis dicitur sobrius, quasi seruans briam, vt notat S. Thom. 2. 2. quæst. 149. cit. art. 1. intelligendo, nomine bria, mensuram, siue indefinituè, & quancunque, vt vult sibi S. Thom. siue determinatè mensuram vinariam, aut vas vinarium, vt ibi notat Caiet. ex Donato *super Terentium*, & Seruio *super Virgilium*: ita & nomen ebrietatis similiter deriuatur à bria; & aliquis dicitur ebrius, quia debitam vini mensuram excedit, & quasi est extra briam, vt notat Less. lib. 4. c. 3. dub. 3. num. 13.

18. *Esus humana carnis, etiam in extrema necessitate non est in præcepto.*

19. *Vita non est necessario seruanda, nisi remediis ordinariis.*

20. *In casu necessitatis licitum est porrigere aliis humanas carnes comedendas.*

21. *Humana carnes non sunt tradenda bestiis, etià à Iudice.*

21. *Non est licitum humanas carnes sacrificare.*

1. *Ebrietas in quo consistat.*

2. *Est species gula.*

3. *Ebrietas deriuatur à bria, id est, mensura uinaria.*

4. *Nomine vini intelligitur omne, quod potest inebriare.*

Et specialiter hæc immoderatio, quando dicitur, debere esse circa potum, de illo potu debet intelligi, ex eod. S. Thom. *qu. 149. art. 1.* qui potest inebriare, & sua fumositate natus est caput conturbare, siue sit vinum, siue ceruisia, aut aliud quodcumque: sicut enim hæc sunt inuenta loco vini, & vt suppleant illius defectum, ita & secundariò intelliguntur, & veniunt appellatione vini, vt notat Caiet. *ibidem.* Vnde & qui tenentur, vno aliquo die abstinere à vino, etiam tenentur abstinere à ceruisia, & aliis huiusmodi, vt idem subdit.

5. *Inordinatio in usu vini debet accipi habito respectu ad ipsum bibentem.*

Et similiter, quando dicitur ebrietas provenire ex multo vino potato, aut esse ipsa immoderata compositio vini; debet intelligi, siue sit immoderata propter solam qualitatem, ac fortitudinem vini, quod etiam in parua & modica quantitate potatur, est aptum inebriare; siue sit immoderata propter quantitatem. Et hæc vtraque immoderatio debet accipi non absolute, quasi detur communiter aliqua qualitas, aut quantitas vini, quæ bibi non possit sine ebrietate; sed debet accipi solùm relatiuè, & in respectu ad ipsum bibentem, vt notat Caiet. *art. 1. cit.* facile enim accidit, vt illud vinum, quod vnum inebriat, & est respectu illius immoderatum, & multum, non inebriet alium, & non sit immoderatum, aut multum respectu illius. Vnde & S. Thom. *2. 2. qu. 149. art. 3.* absolute docet, vsum vini secundum se non esse illicitum: quia vniuersaliter nullus cibis, aut potus secundum se est illicitus, iuxta illud Christi Domini Matth. 15. *Non quod intrat in os, coinguit hominem.* sed statim subdit, quòd aliquando potest reddi illicitus per accidens, ex conditione ipsius bibentis, qui vino de facili læditur; atque ita indicat, etiam vsum vini simpliciter, non autem solùm in magna quantitate, aut fortitudine, posse alicui esse immoderatum, & illicitum, si sic habeat illius conditio.

6. *Ebrietas etià ex odore vini est vitanda.*

Quòd si contingat, perturbationem capitis, & mentis non provenire ex vino immoderate potato, sed solùm ex vino odorato, vt sæpè accidit; non est existimanda ebrietas, de qua loquimur, vt notat Caiet. *2. 2. quæst. 150. art. 1. cit.* Valen. *2. 2. disp. 9. qu. 3. puncto 2. initio,* & Less. *lib. 4. c. 3. dubio 3. num. 13.* si quidem non est ex gula, aut species gulæ: quantum hic etiam odor, siue vini, siue alterius cuiuscunque, est vitandus, quando aduertitur probabile periculum inebriandi, vt subdit Less. *dub. 3. cit. num. 19.* cum parum referat, quòd defectus rationis potius incurrat per sensum gustus, quam per sensum odoratus, dummodo alioqui sit idem defectus, & eadem disconuenientia ad rationem.

7. *Ebrietas potest contingere causa medicina, & ex præscripto Medicorum.*

Et quod dicimus, mentis defectum non esse ebrietatem, de qua loquimur, si contingat ex vini odore; potiori ratione est dicendum, si contingat ex potatione adhibita, non causa delectationis, sed causa medicinae, & ex præscripto Medicorum: ita enim expressè asserit Caiet. *2. 2. qu. 150. art. 2. §. Ad hoc dicitur.* & in *Summa verb. ebrietas.* Sylu. *cod. num. 4. Nau. c. 23. num. 19.* Less. *lib. 4. c. 3. dub. 3. num. 13. cit.* & alij, de quibus *infra*, dum absolute asserunt, licitum esse potum vini, aut alterius cuiuscunque inebriantis, si ex præscripto Medicorum sit necessarius ad vomitum prouocandum; vel alio modo ad sanitatem curandam; quantum enim communiter ad vomitum prouocandum possit sufficere etiam potus aquæ tepidæ, & in tali casu non sit licitus potus vini, aut alterius inebriantis, vt notat S. Thom. *2. 2. quæst. 150. art. 2. ad 3.* facile tamen potest accidere, vt specialiter in aliquo non sufficiat, propter peculiarem illius dispositionem; & præterea, vt ad euocandas, vel educendas per vomitum certas superfluita-

tes solus sufficiat potus vini; non autem potus aquæ: cum sæpè vomitus ex alia, atque alia causa prouocatus alias, atque alias superfluitates emittat, vt notat Martin. de Magistr. apud Caiet. *quæst. 150. art. 2. cit. initio.* Et quemadmodum potest contingere, vt cibus, vel potus, qui est moderatus homini sano, sit immoderatus infirmo: ita & è conuerso potest accidere, vt qui est sano immoderatus, non sit immoderatus infirmo, vt loquitur S. Thom. *art. 2. cit. ad 3.* & hic licitè possit multum comedere, aut bibere secundum consilium medicinae; quod tamen non posset, si esset sanus: & idèd, si ex hoc potu sequatur ebrietas, non est censenda illa esse, de qua loquimur, & quæ est species gulæ, cum non sit ex delectatione potus.

His autem positis, certum est ex S. Thom. *2. 2. qu. 150. art. 1. cit.* & omnibus communiter, quòd ebrietas sit peccatum, si contingat non præter opinionem bibentis, & inuoluntariè; sed ex inordinata concupiscentia, & vsum vini; & de illa, aut eius periculo habeatur sufficiens aduertentia, & notitia; & idèd sufficiens sit voluntaria, vel in se, & directè, vt, si quis directè intendat inebriari, & ad hunc finem bibat immoderate, vt se inebriet; vel saltem in alio, & indirectè, vt, si quis solùm intendat delectationem ex potu, & non curet de ebrietate; quam probabiliter præuidet securam: si enim inordinata potatio vini ex solo affectu delectationis, est peccatum gulæ, etiam præscindendo ab ebrietate, quæ inducat; sicut & inordinata comestio cibi: potiori ratione erit peccatum, si pertingat vsque ad ebrietatem. Vnde & communiter ebrietas reprehenditur in sacris Literis, tam in veteri, quam in nouo Testamento, vt Prou. 23. *Cui uia? cui rixa? cui fovea? cui suffusio oculorum? Nonne his, qui commorantur in vino, & student calicibus epotandis? Ne intuearis vinum, quando stanscit: ingrediaris blandè; sed in nouissimo mordebit ut coluber, & sicut regulus venena diffundet.* Ecclesiastici 19. *Vinum, & mulieres apostatare faciunt sapientes.* & Isai. 5. *Va, qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad mescendum ebrietatem.* & Osee 4. *Fornicatio, vinum, & ebrietas auferunt cor.* & Luca 21. *Attendite, ne grauentur corda vestra crapula, & ebrietate.* & 1. ad Cor. 6. *Nolite errare: neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque fures, neque anari, neque ebriosi regnum Dei possidebunt.* Et denique ad Gal. 5. inter opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, & c. etiam numerantur ebrietates, & comestationes: & de omnibus concluditur, quòd qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Et idem communiter asserunt etiam S. Patres, quos refert Valen. *tom. 3. disp. 9. quæst. 3. puncto 2.* & Less. *lib. 4. c. 3. dub. 3. n. 16.*

Neque solùm ebrietas, quando est voluntaria, saltem in causa, id est, in immoderata compositatione vini, est peccatum quomodocunque; sed etiam est peccatum mortale, vt tradunt communiter Doctores, S. Thom. *2. 2. qu. 150. art. 2.* Alen. *2. par. quæst. 142. n. 12.* S. Anton. *2. par. tom. 6. c. 3.* Caiet. *2. 2. loc. cit. & in Summa, verb. ebrietas.* Sylu. Ang. & Summistæ *cod. Nau. c. 23. num. 121.* Tol. *lib. 8. c. 61.* Reginald. *lib. 22. c. vlt. sect. 4. num. 55.* Gloss. in *c. Vnum. ver. ebrietas. d. 2. 5.* Valen. *2. 2. disp. 9. qu. 3. puncto 2. conclus. 1.* Azor. *part. 1. lib. 7. c. 3. qu. 5.* Less. *lib. 4. cap. 3. dub. 3. num. 15.* & alij, hoc enim aperte indicant loca Scripturæ iam allata, dum ebrii dicunt *Va*; quæ tamen particula iuxta phrasim Scripturæ sæpè est comminatoria damnationis æternæ; & idèd etiam supponit culpam mortalem, vt notat Less. *n. 15. cit.* Et præterea asserunt, quòd ebrietas facit apostatare sapientes,

8. *Ebrietas est peccatum.*

9. *Ebrietas est peccatum mortale.*

sapientes, & auferit cor: & denique discretè pronunciant, quòd qui ebrietati dant operam, regnum Dei non consequentur. Et ratio est: quia, qui voluntariè se inebriat, priuat se irrationabiliter maximo bono, quod est vsum rationis, & sequè eximit irrationabiliter ab illis curis; ad quas tamen omninò tenetur, in quantum est homo; & pro toto tempore ebrietatis, non est in illius potestate, vt recuperet huiusmodi vsum rationis, & curas resumatur, quoad dirigendas; & regulandas ex illius præscripto suas operationes: & sicut, si quis priuaret alterum vsum domus, aut vsum oculi, vel manus, etiam ad tempus, verè peccaret mortaliter, quia faceret alteri irrationabiliter graue damnum; ita & si ad tempus priuaret se ipsum vsum rationis, omninò est dicendus peccare mortaliter, cum vsum rationis sit bonum longè maius, quam vsum domus, aut oculi, & sit ex bonis naturalibus, quorum quisque non habet dominium, tam in se ipso, quam in alio; non autem sit ex bonis voluntariis, quæ possunt esse subiecta voluntati cuiusque, & idèd tam non possit se illo priuare, siue pro semper, siue pro certo tempore, quam non potest priuare alium, vt notat Caiet. *2. 2. quæst. 150. art. 2.* & quemadmodum, qui voluntariè se priuaret vsum rationis per voluntarium admissionem Dæmonis ad obsidendum suum corpus, etiam per certum tempus, omninò peccaret mortaliter; ita & qui se priuat per voluntariè ebrietatè, cum hæc ex S. Basilio *hom. 14.* & apud Valen. *2. 2. disp. 9. qu. 3. puncto 2. §. 2. probatur.* sit voluntariè Dæmon ex voluptate inditus nostris animabus; & idèd, qui seruit ebrietati, spontaneo Dæmoni seruit; & ex S. Chrysof. *hom. 57. ad popul. Antioch.* vbi ebrietas, ibi Diabolus: & *hom. 58. in Matth.* nemo Diabolo sit magis amicus, quam qui delictis, & ebrietate maculatur. Et per vsum rationis hoc loco non intelligimus vsum actualem, & ipsum actum secundum potentiam rationis, qui sine dubio est in potestate cuiusque, & sæpè sine peccato potest non exerceri, etiam extra ebrietatem; neque intelligimus solutionem potentia, & proximam expeditionem, vt possit exire in huiusmodi actum, quæ solutio, & proxima expeditio potest similiter aliquando non haberi sine peccato, vt de facto non haberetur tempore somni; qui, quemadmodum est ligamentum sensuum exteriorum, ita & est ligamentum potentia rationalis, & libertatis: sed intelligimus solutionem, & expeditionem aliquo modo remotam, vt, scilicet, saltem retineatur potestas ad remouendum, & tollendum ligamentum proximum, & potentiam rationalem bene soluendam, & proximè expediendam pro actu secundo, & vsum rationis actuali, si opus fuerit. Et de vsum rationis sic accepto pro tali solutione, & expeditione potentia aliquo modo remota, certè affirmamus cum Caiet. & Less. & aliis communiter, quòd non sit sub dominio, & potestate cuiusque, & non possit tolli sine culpa mortali, siue in se ipso, siue in alio, per immoderatam compositationem, & ebrietatem.

10. *Quæ usus rationis tollitur per ebrietatem.*

11. *Est dispar ratio inter ebrietatè, & somnū, quoad tollendum vsum rationis.*

voluerit, excitari à somno, vel ex aliquo strepitu, quem ipse potest ad id ordinare, vel ab alio homine; atque ita semper potest expedire, ac soluere potentiam rationalem, & solùm manet priuatus vsum rationis actuali, & proxima solutione potentia ad talem vsum, non autem solutione aliquo modo remota; quod tamen non contingit in ebrietate, quæ non modò ligat proximè potentiam; sed etiam inducit necessitatem permanendi in tali ligamento, quoad ipsa fuerit; neque relinquit facultatem illud tollendi; & idèd dicitur violenter priuare vsum rationis, in quantum non relinquit facultatem ad illum redeundi pro arbitrato, vt contingit in somno; sed inducit necessitatem permanendi quasi per vim in huiusmodi ligamento, vt notat Valen. *2. 2. disp. 9. quæst. 3. puncto 2. §. Item, quod diximus.* & *suprà* indicauimus *num. 1.* & in hoc sine dubio est grauis deordinatio, sicut & est grauis iniuria in dignitatem creature rationalis, qua parte est rationalis, & Dei imago, cum reuertà pro toto tempore, quo durat ebrietas, faciat hominem similem brutis, & non valentem vti ratione, vt notat S. August. *serm. 231.* & S. Basil. *serm. in ebrietatem,* & ex his Less. *dub. 3. cit. num. 2.* Idèd est verum, siue quis directè intendat per inordinatam compositationem priuare se vsum rationis; quod esset vitium plusquam humanum, & pertineret ad bestialitatem, vt loquitur Caiet. *2. 2. quæst. 150. art. 1. in fine §. Ad 2. dubium.* siue id intendat solùm indirectè, vt per se consequens ex immoderata compositatione.

12. *Per ebrietatè priuatur quis facultate implendi præcepta.*

Et quòd hæc priuatio vsum rationis voluntariè inducitur per ebrietatem, sit notabiliter discoueniens, & peccatū mortale, confirmatur etiam ex eo: quia qui hoc modo se priuat vsum rationis, priuat se facultate vitandi turpia, & implendi præcepta negatiua; & facultate faciendi honesta, & implendi præcepta affirmatiua, si forte obligent pro illo tempore; & vt habet S. Thom. *2. 2. quæst. 150. art. 2. in corp.* omninò peccat mortaliter, dum sic se exponit periculo peccandi, cum ex S. Ambros. *lib. 1. de Abraham, cap. 6. tom. 4.* per ebrietatem vitia cauere non possint; & vt habet *1. 2. quæst. 88. art. 5. ad 1.* omninò est contra virtutem, vt quis absque necessitate reddat se impotentem ad vtendum ratione, per quam in Deum ordinatur, & vitat peccata: & hac ratione de ebrio dicitur Prou. 23. *Oculi eius videbunt extraneas, & cor eius loquetur peruersa.* in quantum, scilicet, contra præcepta negatiua, ex multo vino sequuntur fornicationes, & adulteria per peccata operis; & maledicta, & blasphemia per peccata oris: & absolute, *erit sicut dormiens in medio mari, & quasi sopitus gubernator amisso clauo.* in quantum, scilicet, per totum tempus ebrietatis amittit, quoad omnes actus humanos, gubernaculum rationis, & semper quasi dormiens, & consopitus illo non vitatur: quod certè non potest non esse maximè discoueniens, cum præcepta, tam negatiua, quam affirmatiua, obligent semper; neque possit quis per vini compositationem eximere se, etiam ad tempus, ab illis seruandis, & ab omni cura, aut onere dirigendi per rationem suas operationes: & quidem certum est, quòd si ebrietas non sit tanta, vt vires apprehendas, & motiuas omninò liget, totumque hominem languere faciat, neque sustineat ipse se, omninò facit, vt deliret, & in multis peccet, prout occasio se obtulerit, v.g. optando, loquendo, & faciundo turpia, vel ad vindictam insurgendo, & huiusmodi; de qua re legi potest Aristoteles in *probl. sect. 3. quæst. 2. & 26.* vbi explicat, quare, qui leuiter se inebriant, magis delirent, & peccent, quam qui vehementer, & omninò remulenti sunt: idèd ait contingere, quia

13. *Quare ebrietas, quòd est minor, causat plura & grauiora peccata.*

quia in his vires apprehensivæ, vini nimietate omnino consopiantur: in illis vero solum impediuntur à recto iudicio, ut etiam supra diximus lib. 1. dist. 11. num. 4. & sect. 3. qu. 1. ubi explicat, quo modo vinum mores potantium paulatim euariet, & tandem perducatur ad perfectam insaniam. Ubi enim vinum inquit, hominem frigentem, taciturnumque à sobrietate accepit, paulò liberaliore poculo refouet, excitatque ad verba; tum largiore potu verborum uberem, eloquentem, fidentemque reddit; post hoc, processu potandi ampliore, audacem, propensumque facit ad agendum; deinde plenius amplificato, in contumeliam, & petulantiam vertit; mox ad insaniam propemodum accedit; postremo, ex nimio potu resoluatur, stultumque agit in modum eorum, qui à pueris morbo laborant comitanti, &c.

14. Si verò ebrietas tanta sit, ut vires apprehensivas, ac motivas perfecte occupet, neque ita faciat delirare, & peccare contra præcepta negativa, sicut quando est minor; adhuc conuincitur, esse peccatum mortale ex eo, quia irrationabiliter constituit ebrium extra usum rationis, eique aufert facultatè bene regulandi suas operationes, prout hominem decet; & honestè agendi, & implendi præcepta affirmatiua, si tunc occurrant. Atque hæc etiam ratio ex periculis peccatorum, in quæ homo se conicit per ebrietatem, dicenda est per se facere ad grauissimam malitiæ illius: siquidem hæc pericula non consequuntur per accidens, sed maxime per se, & ex natura ebrietatis, ut notat Caiet. 2. 2. qu. 150. art. 2. §. Ad euidenciam. & idè rectè dicitur pertinere aliquo modo ad speciem illius, ut sapius diximus ex 1. 2. qu. 73. art. 8. & ex proposito explicauimus lib. 2. dist. 3. num. 8. Vnde, quauis ebrietas primò, & per se sit peccatum mortale sub genere gulae, ex hoc, quòd sit inordinatio circa delectationem vini inebriantis, ut supra diximus num. 1. per se tamen, & secundariò etiam est peccatum mortale ex periculis aliorum peccatorum, in quæ conicit ebrium, ut notat Caiet. loc. cit. Vtrum autem huiusmodi actus, alioqui peccaminosi, & turpes, imputentur, aut non imputentur ad culpam, quando præuidentur ex ebrietate, satis explicauimus supra lib. 2. dist. 28. n. 2. & sequentibus.

Et quauis ebrietas non semper, & eodem effectus operetur in omnibus, sed alios atque alios in diuersis pro diuersa illorum temperie, & constitutione, ut etiam supra diximus lib. 1. dist. 11. num. 6. ex Aristotele in problem. sect. 3. quest. 16. & plura ex his periculis agendi turpiter possint vitari, si ante ebrietatem, v. g. præcipiatur alicui tertio, ut tali, vel tali modo gubernet ebrium, ut notat Martin. de Magist. apud Caiet. 2. 2. qu. 150. art. 2. sub initium §. Hæc sunt motiua. ad eam tamen damnandam culpæ mortalis, satis est, si illos operetur communiter, & in pluribus, ut subdit Caiet. ibidem, §. Ad euidenciam. cum doctrina moralis solum attendat, quod ratiùs, & solum ex accidente: & falsum est, quòd possit sufficienter prouideri ante ebrietatem periculis agendi turpiter contra præcepta negativa pro ipso tempore ebrietatis, ut idem subdit: siquidem ad summum, si ebrius detineatur per vim intra cubiculum, vel in vinculis, solum poterit prohiberi, ne exequatur actiones turpes, v. g. fornicando, percutiendo, & huiusmodi; non autem poterit prohiberi, ne habeat interius turpes concupiscentias, & ne exterius proferat verba turpia; quæ tamen similiter sunt contra præcepta negativa. Et præterea, si possit sufficienter adhiberi prouisio, etiam pro verbis, & concupiscentiis turpibus, &

14. Ebrietas etiam tunc est causa peccatorum, quando perficitur occupat vires apprehensivas, & motivas.

absolutè possent vitari omnia pericula; adhuc ebrietas esset damnanda: quia talis prouisio solum esset per accidens, & solum à paucis possit adhiberi; cum tamen in ebrietate sint consideranda ea, quæ sunt per se.

Atque hanc rationem damnandi ebrietatem ex pluribus aliis criminibus, quibus ipsa dat causam, rectè explicat etiam S. Hieron. in illud capitulum 1. epist. ad Titum: Non vinolentum, dum alios ait pocula in tela vertere, alios scyphum inere in faciem conuiuæ, alios scissis vestibus in vulnera aliena prorueri, alios clamare, alios dormire; alios vomere, ut bibant; & alios bibere, ut vomant. Et addit paulò post, hoc debere sufficere, quòd secundum Apostolum, in vino luxuria sit: & ubique fatuitas, atque ebrietas fuerint, ibi libido dominatur. Ex quo tandem concludit: Nunquam ego ebrium castum putabo.

Et ad idem facit etiam proditio secretorum, quæ ex ebrietate facillimè accidit; & tamen negari non potest, quin sit grauiter illicita: ut enim dicitur Prou. 31. Nullum secretum, ubi regnat ebrietas. Vnde ex S. Ambr. de Elia, & ieiuniis, c. 17. Plerique etiam vino vruntur, ut equuleo; & quibus tormenta non eliciunt vocem proditiouis, eos tentant bibendo. Quis inter cyathos rexerit, quod latere cupiebat?

Neque solum ebrietas est causa peccatorum, ut diximus, & per illam graue damnum infert animo; sed etiam est causa plurium morborum corporaliu; nec potest non afferre maximum damnum etiam corpori; & idè etiam ex hoc capite est damnanda culpæ mortalis, si præsertim sit assidua: vinum enim, quando est nimium, multum corruptit calorem naturalem, consumendo propter nimiam caliditatem torum humidum, quo debet nutriri; sicut & ignis maior dicitur extinguere minorem, vel cerrè nimia humiditate illum extinguendo, & suffocando, ut habet Aristoteles in probl. sect. 3. qu. 5. & 25. & sect. 30. qu. 1. Atque inde fit, ut non solum ex vini nimietate sepius accidant ebfusis dolores laterum, alique morbi frigidi, ex eod. Aristotele sect. 3. cit. qu. 1. & 6. id est, apoplexiæ, paralysis, epilepsiæ, spasmi, & similes, ut exponit Galen. lib. 3. de complex. sed etiam sepe contingant voluntariæ suffocationes, & interitus, ut habet idem Aristoteles sect. 30. quest. 1. cit. ex eo, scilicet, quòd aliquando inter potandum contingat repentina extinctio caloris naturalis, & aliquando post sedatam ebrietatem, ut ibi dicitur: in quibus casibus solent euenire maximi angores, sicut eueniunt melancholicis per melancholiam valde frigidam; & in huiusmodi angoribus tam ebriosi, quam melancholici laqueum perunt, vel alio modo repente se interficiunt, non sine omnium admiratione; eò quòd huiusmodi euentus nullum indicium, vel causam præcesserit. Quòd verò aliquis per inordinatam vini comotationem in huiusmodi morbos, aut pericula sponte, ac scienter sese coniciat; certum est, quòd non vacat culpa mortali: & idè peccatum ebrietatis etiam ex hoc capite est damnandum ut mortale.

Quam rationem etiam attigerunt aliqui ex Patribus, ut S. Chrysof. hom. contra crapulam tom. 5. S. Basil. hom. in ebrietatem. S. Aug. serm. 231. S. Ambr. de Elia, & ieiuniis, c. 16. & apud Less. lib. 4. c. 3. dub. 3. cit. n. 20. dum asserunt, ex vini nimietate oriri lippitudinem oculorum, vertiginem, fatigationem, & dolorem capitis, membrorum omnium tremorè, animæ ac mentis stuporem, podagram, chiragræ, & plures alios morbos, propter quos merito esset fugienda ebrietas, etiam si nulla alia esset gehenna.

Atque

15. Ebrietas est causa peccatorum, quando perficitur occupat vires apprehensivas, & motivas.

16. Ebrietas est causa peccatorum, quando perficitur occupat vires apprehensivas, & motivas.

17. Ebrietas est causa peccatorum, quando perficitur occupat vires apprehensivas, & motivas.

18. Atque hoc, quod dicimus, ebrietatem, quando est voluntaria, esse peccatum mortale, debet intelligi etiam de ebrietate tantum semel incursum, non autem sepius, & ex consuetudine; cum etiam semel priuare se pro certo tempore vsu rationis, & reddere impotentem ad seruanda præcepta, sit graue malum: & sic docet S. Thom. expresse 1. 2. quest. 88. art. 5. ad 1. & 2. quest. 150. art. 2. in corp. & in cap. 13. ad Rom. sect. 3. versus finem, & in cap. 5. 1. ad Cor. Caiet. 2. 2. quest. 150. art. 2. cit. §. Ad hac dicitur. & S. Ad cuius euidenciam. Less. lib. 2. cap. 3. dub. 3. num. 16. Valen. 2. 2. dist. 9. quest. 3. puncto 2. & omnes communiter. Quanquam negari non debet ex eod. Caiet. art. 2. cit. §. Ad hoc potest dici. quòd aliquorum opinio fuit, quam ipse ibi appellat antiquam, quòd ebrietas non sit peccatum mortale, nisi sit assidua; non, quia iteratio actus possit facere peccatum mortale de veniali; sed, quia tunc solum habet vim inferendi damnum notabile per impeditiorem vsus rationis, quando est assidua. Et pro hac sententia videtur facere S. August. serm. 4. de purgatorio, tom. 10. qui etiam refertur cap. Vnum. §. Alias autem. d. 2. 5. ubi ait, quòd ebrietas sit peccatum mortale, si sit assidua: & Gloss. ad Gal. 5. verb. ebrietates, imò & ipse S. Thom. ibidem, lect. 5. in fine, ubi ait, quando inter opera carnis à S. Paulo numerantur ebrietates, intelligi assiduas; & clarius quest. 2. de malo, art. 8. ad 3. ubi ait, quòd, sicut semel inebriari, est peccatum veniale: ita & multoties inebriari, per se loquendo, sed per accidens, & dispositiue multoties inebriari, potest esse peccatum mortale, ut, v. g. si ex consuetudine perducatur quis in tantam complacentiam ebrietatis, ut proponat inebriari, etiam diuino præcepto contempto. & denique quest. 7. de malo, art. 4. ad 1. ubi ait, ebrietatem, quantum in se est, auertere rationem à Deo in actu, ut, scilicet, ratio, ebrietate durante, non possit in Deum conuerteri: & quia homo non tenetur, rationem suam semper in Deum conuertere actu, propter hoc ebrietatem non semper esse peccatum mortale: sed, quando homo assidue inebriatur, idè videri, quòd ebrietas in tali statu sit peccatum mortale, quia videtur, quòd non curet, ut ratio sua conuertatur in Deum, & quòd propter vini delectationem contemnat conuersionem rationis in Deum. Et præterea ad idem videtur facere, quia in Canonibus Apostolorum can. 4. 2. etiam in Episcopis, Presbyteris, aut Diaconis solum videtur reprehendi, & damnari ebrietas assidua quando dicitur: Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus alea, aut ebrietate deseruiens, aut desinat, aut deponatur. ut videre est apud S. Thom. 2. 2. quest. 150. art. 2. in argumento, Sed contra. Deseruere autem ebrietati omnino importat assiduitatem, ut notat Martin. de Magist. apud Caiet. art. 2. cit. sub initium §. Hæc sunt motiua. Et denique ad idem videtur facere etiam S. Paulus 1. Corin. 6. ubi non de ebriis, sed de ebriosis pronunciat, quòd regnum Dei non possidebunt, neque fures, neque auari, neque ebriosi, &c. & cap. 5. præcedente, ubi similiter non ebrios, sed ebriosos ait esse vitandos: Si is, qui frater nominatur inter vos, est fornicator, aut auarus, aut ebriosus, &c. cum huiusmodi nec cibum sumere. Sed contra hanc opinionem faciunt ea, quæ iam diximus de priuando se irrationabiliter proxima facultate vendi ratione, & seruandi præcepta, suasque actiones modo humano regulandi, quæ certè non solum probant de ebrietate assidua, quòd sit mortalis; sed etiam de incurfa tantum semel; dummodo voluntariè, & scienter sit incurfa, non autem ex ignoratione, v. g. fortitudinis vini, aut debilitatis proprii capitis: hoc enim modo, si contingat ex huiusmodi ignoracione, verissimum est, quòd non sit mortalis, nisi sit assidua; non,

19. Secundum aliquos ebrietas non est peccatum mortale, nisi sit assidua.

20. In quo casu possit admitti, quòd ebrietas non sit mortalis, nisi sit assidua.

quia assiduitas, vel iteratio actus de peccato veniali faciat mortale; sed, quia stante assiduitate non potest amplius stare huiusmodi excusatio per ignoracionem fortitudinis vini, aut debilitatis proprii capitis; & qui assidue inebriatur, omnino inebriatur sciens, & volens, vel certè notabiliter negligens in sciendo, & canendo, ut loquitur Sylu. verb. ebrietas, num. 2. Nauar. cap. 23. num. 121. & omnes communiter; imò ipse S. Thom. in cap. 5. 1. ad Cor. lect. 3. hoc tantum modo explicat locum S. August. ex serm. cit. de Purg. quòd ebrietas sit mortalis, si sit assidua; & modum loquendi S. Pauli, quòd ebriosi sint vitandi: Hoc enim, inquit, credo idè esse: quia ebrietas ex suo genere est peccatum mortale: nam, quòd aliquis propter delectationem vini velit perdere vsum rationis, exponens se periculo multa alia peccata perpetrandi, videtur esse contrarium charitati; contingit tamen per accidens, ebrietatem non esse peccatum mortale propter ignoracionem fortitudinis vini, vel debilitatis proprii capitis, qua tamen excusatio tollitur per frequentem experientiam. Et idem repetit pro explicacione S. August. 2. 2. quest. 150. art. 2. cit. ad 1. cum enim dixisset in corpore articuli, ebrietatem, quæ sic contingit, ut quis nesciat potum esse immoderatum, & inebriare potens, non esse peccatum; & illam, quæ sic contingit, ut quis percipiat, potum esse immoderatum; sed non existimet, eum esse potentem inebriare, solum esse peccatum veniale; & denique illam esse materialem, quæ sic contingit, ut quis bene aduertat, potum esse immoderatum, & inebriantem; & tamen magis vult ebrietatem incurere, quam abstinere à potu, quia secundum hoc volens, & sciens priuare se vsu rationis, quo secundum virtutem operatur, & peccata declinat; subdit in responsione ad 1. quòd erat ex autoritate citata S. August. quòd assiduitas facit ebrietatem esse peccatum mortale, non propter solam iterationem actus; sed, quia non potest esse, quòd homo assidue inebrietur, quin sciens, & volens ebrietatem incurrat, dum multoties experitur fortitudinem vini, & suam habilitatem ad ebrietatem.

Ex quibus locis S. Thomæ manifestè apparet, quid sibi voluerit etiam aliis locis, quando videtur asserere, quòd ebrietas solum assidua sit mortalis: neque enim de illa loquitur, quæ incurritur bene scienter, & volenter, cum ex hoc ipso capite id asserit de ebrietate assidua, quòd sit mortalis: quia hoc ipso, quòd frequenter incurritur, incurritur bene scienter, & volenter: sed solum loquitur de ebrietate absolute, vel etiam de illa, quæ incurritur cum aduertentia immoderationis potus; non autem cum æstimatione, quòd possit inebriare: & de hac rectè asserit, quòd sit mortalis, si sit assidua, ut explicauimus. Et quauis ad locum allatum ex S. August. optima sit hæc responsio allata ex S. Thomæ; addi tamen præterea potest cum Caiet. 2. 2. quest. 150. art. 2. cit. §. Ad hac dicitur. quòd S. August. dum asserit, quòd ebrietas sit mortalis, si sit assidua; non propterea negat, eam esse mortalem, si non sit assidua: & cum Lessio lib. 4. cap. 3. dub. 3. cit. num. 16. quòd S. August. ibi solum enumerat quædam crimina capitalia, de quibus non poterat esse controversia apud populum: vnde & idem asserit de iracundia, quòd sit mortalis, si longo tempore teneatur; cum tamen certissimum sit, eam esse mortalem, etiam si teneatur breuissimo tempore, dummodo sit plenè voluntaria, & sit appetitus vindictæ grauis.

Ad illud verò, quòd additur ex Canonibus Apostolorum, falsum similiter est, quòd solum reprehendatur ebrietas assidua: dum enim ibi præcipitur, ut moneantur desistere ab ebrietate, & alioqui deponantur,

deponantur à suis officiis; satis indicatur, quòd ipsa ebrietas ex se sit mala, vt notat Caiet. art. 2. cit. §. Ad dicta. quanuis non puniatur pœna ibi statuta, nisi post monitionem, & ante illam toleretur.

Denique ad S. Paulum, præter responsionem iam allatam ex S. Thom. lect. 3. cit. in cap. 5. 1. ad Corin. addi potest ex Cornelio à Lapide in cap. 6. cit. eiusdem 1. Ep. ad Cor. n. 34. & Lessio lib. 4. c. 3. cit. num. 15. Græcum vocabulum μέθυσος, tam significat ebrium, quàm ebriosum, vel deditum ebrietati; & idèd etiam Latinum, ebriosos, non esse accipiendum strictè; sed latè, prout comprehendit tam ebriosos, quàm ebrios.

Ex his colligitur, quid sit dicendum de eo, qui inuitat alterum ad bibendum, eumque inebriat: vt enim habet S. Thom. 2. 2. qu. 150. art. 1. ad 3. quemadmodum, qui se ipsum inebriat, ignotans fortitudinem vini, aut debilitatem sui capitis, excusatur à culpa; & ab illa non excusatur, si illam non ignoret, & sciens, ac prudens se inebriet: ita & qui inebriat alterum, eumque inuitat ad bibendum, ignorans similiter conditionem illius, quòd ex tali potu facillè sit inebriandus, excusatur; & contrà non excusatur, si id non ignoret: nam, sicut non potest quis propter solam delectationem potus priuare se vsu rationis; ita nec potest priuare alium. Et hac de causa rectè Lessio lib. 4. c. 3. dub. 3. num. 3. 2. absolutè damnat peccati mortalis prouocationem illam ad æquales calices, quæ fit in conuiuuiis, præsertim apud aliquas nationes, si fiat ex intentione, aut animo se, vel alterum inebriandi, aut saltem cum aduerrentia in se, vel altero securatur ebrietatis; quod idem etiam asserit Reginald. lib. 2. 2. c. ult. sect. 4. num. 58. & Valen. 2. 2. disp. 9. qu. 3. puncto 2. conclus. 4. idque probat etiam ex Patribus, & præsertim ex S. Aug. serm. 231. vbi inter cætera etiam ait, quòd qui in conuiuuiis adinrant, vel cogunt alios ad bibendum, pro se, & pro illis in die Iudicij erunt rei. Et eadem ratione ex Tabiena verb. ebrietas, & Reginald. lib. 2. 2. c. ult. sect. 4. num. 56. mortalis peccati sunt damnandi cauponas, qui vt plus lucentur, ministrant vinum bibentibus, quo sciunt, eos esse inebriandos: & ex S. Anton. part. 2. tit. 6. c. 3. §. 2. Tabien. & Reginald. locis cit. neque etiam illi sunt excusandi, qui commode possunt impedire, ne alij inebrientur, & non impediunt, cum reuerà grauius peccent contra charitatem erga proximum: & in Confessione sacramentali non solum tenentur hi omnes manifestare, quòd alios inebriauerint, aut occasionem, & materiam dederint inebriandi; sed etiam debent manifestare, quot illi fuerint, & quoties id fecerint, siue cum vno, siue cum pluribus.

Siue autem quis inebriet seipsum, siue alterum, ad hoc vt damnetur peccati mortalis; non debet hoc facere ex rationabili causa, quæ talem actum excuset à culpa: quemadmodum enim licitè possumus nos priuare vsu membrorum, quando rationaliter ita suadet maior necessitas, vt, v. g. abscindere brachium, vt mortem vitemus, vt videre est apud Lessio lib. 2. c. 9. dub. 14. num. 96. ita & possumus nos priuare per ebrietatem vsu rationis: & hac ratione probabilissimum est, vt supra indicauimus num. 7. quòd liceat ex præscripto Medicorum sumere potum inebriantem, vel ad vomitum excitandum, vel ad aliquem huiusmodi effectum: ita enim expressè affirmant Caiet. Syl. Nau. Lessio locis cit. num. 7. Azor. tom. 1. lib. 7. c. 22. qu. 5. Tol. lib. 8. cap. 61. Valen. 2. 2. disp. 9. qu. 3. puncto 2. Reginald. in praxi, lib. 2. 2. c. ult. sect. 4. num. 55. & alij: & satis apertè etiam S. Thom. 2. 2. qu. 150. art. 2. ad 3. vbi ait, cibum, vel potum, qui est nimius, aut superfluum sano, posse non esse ni-

21. Inebriare alium, est peccatum mortale.

22. Prouocare alium ad potandum cum periculo ebrietatis, est peccatum mortale.

Cauponas, qui vinum ministrant, vt bibentes inebrientur, peccant mortaliter.

23. Ebrietas ex rationabili necessitate potest excusari à culpa.

24. Licitum est ad procurandum vomitum ex Medicorum præscripto.

mium, & superfluum infirmo, & posse licitè sumi ad vomitum prouocandum, de consilio Medicorum: & quanuis subdat, ad huiusmodi vomitum non esse necessarium, vt sit potus inebrians, cum etiam potus aquæ repidè vomitum excitat, & idèd neget excusati aliquem ab ebrietate, si fortè ex causa vomitus in illam incurrat; id tamen solum asserit ex suppositione, quòd potus inebrians non sit necessarius ad talem effectum: & si contingat ex aliquo accidente, quòd sit necessarius etiam potus inebrians, vt supra diximus num. 7. eadem ratione non erit nimius, & immoderatus ex doctrina S. Thom. vt notat Caiet. ibidem, §. In responsione ad 3. & Valen. puncto 2. cit. §. Vnde Caiet. & idèd simpliciter erit licitus; & ebrietas, si consequatur, culpa vacabit. Oppositum tamen docent S. Anton. 2. part. tit. 6. c. 3. §. 1. Ang. & Rosella verb. ebrietas, num. 2. Tab. eod. num. 4. qui asserunt, ebrietatem esse intrinsecè malam, & idèd nunquam licere, cum non sint facienda mala, vt eueniant bona. Sed negari non potest, quin prior sententia sit probabilior, dummodo sanitas Medicorum iudicio non possit aliter haberi, quàm per potum inebriantem, & postea in ebrietate vitentur peccata, quæ possunt ex illa consequi, vt notat Tol. v. g. homicidium; & potus non sumatur ex amore delectationis gustus, sed ex amore sanitatis, vt notat Azor.

Et idem esset etiam de eo, qui talem haberet complexionem, vt ex vino quantocunq; & quocunq; potatò inebriaretur, & ex alio potu non inebriante grauius læderetur: similiter enim posset hic de consilio Medicorum vinum bibere, & ebrietatem contemere, vt notat Caiet. 2. 2. qu. 150. art. 2. cit. §. Ad hoc dicitur.

Secus verò, ex eodem Caiet. ibidem, esset de illo, qui se inebriaret ad vitandam, v. g. latitiam tyranni ita iubentis, vel ad alium bonum finem alterius generis: quia enim mediocritas in cibo, & potu solum est attendenda ex bono corporis, & valetudinis, ad quod est per se ordinatus, & quando est vitra talem exigentiam, semper est superfluum, & peccatum, non potest licitè adhiberi ad alium quencunq; finem: quia nunquam est faciendum id, quod est malum in suo genere, vt eueniat bonum in alio genere; & media solum sunt assumenda ad eum finem, ad quem ex sua natura sunt proportionata. Et pro hac sententia videtur manifestè facere etiam S. August. serm. 232. vbi, etiam, inquit, ad hoc veniretur, vt tibi diceretur: Aut bibas, aut morieris. melius erat, vt caro tua sobria occideretur, quàm per ebrietatem anima moreretur.

Sed oppositum verius putat Lessio lib. 4. c. 3. dub. 4. num. 36. & sequ. & plures alij viri docti apud illum; & negari non potest, quin sit valdè probabilis, nam, sicut licitum esset sibi manum abscindere, si tyrannus ita iuberet, & alioqui certam mortem committeretur, vt notat Tol. lib. 5. c. 6. & idem Lessio lib. 2. c. 9. dub. 14. num. 101. siquidem etiam est licitum ex ipso instinctu naturæ exponere brachium vulneri, vt defendatur caput: & sicut esset licitum, fungos, aut alios cibos noxios sumere cum periculo febris, aut morbi, aut plus ieiunare, quàm ferat valetudo, aut virtus abstinentiæ, si similiter tyrannus sub mortis comminatione ita iuberet; ita & potest esse licitum sumere potum inebriantem; neque in casu tantæ necessitatis dici debet esse immoderatus, & vitiosus; sicut neque cenferur immoderatus, si adhibeatur ex morbi necessitate, & ad sanitatem recuperandam: parum enim videtur referre, quòd necessitas ex morbo sit inducta intrinsecè, & per causas naturales; & necessitas à tyranno sit inducta extrinsecè,

25. Et quando omnis alium potus prout inebriantem est noxius.

26. Quando potus inebriantem præcipuum à tyranno sit mortis comminationem, vitium sumi sine peccato.

extrinsecè, & per causas voluntarias, cum semper ipsa necessitas sit intrinsecè in ipso homine, cui indicitur. Et confirmatur: quia, quanuis membrorum corporis, & sanitatis, & vsus rationis non habeamus dominium; habemus tamen custodiam propter bonum totius: & idèd licitè possumus de illis disponere, & huiusmodi custodiam aliquando deponere, si ita sit necessarium ad bonum totius, vt certè accidit in casu posito, quando alioqui à tyranno certè imminet mors: neque hoc est facere malum in vno genere, vt eueniat bonum in alio genere; siquidem potus in tali casu necessitatis non est verè immoderatus, & superfluum; sicut neque est in casu morbi, vt diximus: & quod dicimus de tyranno potum iubente vsque ad ebrietatem, videtur locum habere etiam, quando in aliquibus locis habet consuetudo, vt nisi quis inuitanti respondeat æqualibus cyathis, statim gladio inuadatur, vel prouocetur ad duellum.

Ad locum verò pro Caiet. allatum ex S. August. serm. 232. multipliciter responderet Lessio dub. 4. cit. n. 38. vel enim intelligi debet, quando quis cogitur bibere in equitemptum virtutis, & honestatis; non autem, quia is, qui cogit, putat sibi inferri iniuriam, v. g. nisi respondeatur æqualibus poculis: vel certè intelligitur, quando potest se subducere à compositione, & ebrietatem impedire.

Et idem est ex eodem Lessio lib. 4. cap. 3. dub. 4. cit. num. 33. si occurrat grauis necessitas inebriandi aliquem alium, vt, si quis, v. g. in certam horam moliatur proditionem arcis, aut castri; vel impediatur ne ciuitas, quæ est in manibus Hæreticorum, & rebellium, suo Principi restituarur, neque suppetat alius modus ad auertenda hæc mala, nisi lautè illum excipiendò, & largioribus poculis inebriando: similiter enim id esse licitum, patet ex eo: quia rationaliter plures sit tantorum malorum auersio, quàm priuatio vsus rationis ad breue tempus, quæ huic inferatur per potum inebriantem: neque hoc est illum inducere ad peccatum mortale ebrietatis; sed inducere ad minus malum, quando aliter non potest vitari malum maius: quod communiter admittitur esse licitum, vt patet ex Caiet. in Summa, verb. Tyrannus. Sanchez lib. 7. de marr. disp. 11. num. 14. 15. & 16. Henric. lib. de irregular. cap. 16. §. 4. & alijs, vt probat manifestè ex Genes. 19. exemplo Lot, qui viris, & populo Sodomæ obtulit duas filias virgines constuprandas, vt ab iniuria liberaret duos illos Angelos, qui ad ipsum diuertent; & cum esset vir iustus, non elegit in hoc simpliciter culpam; sed ostendit, ordinem esse seruandum in fuga culpæ; & tolerabilius esse, si quis committat culpam minorem, quàm maiorem, vt loquitur S. Thom. quæst. 1. de malo, art. 5. ad 14. Et Genes. 37. idem patet exemplo Ruben, qui, vt impediret occisionem, & mortem Ioseph, consilium dedit alijs fratribus, vt eum proiicerent in cisternam, suâque manus seruarent innoxias: & exemplo Iudæ, qui postea iisdem fratribus auctor fuit, vt eum de cisterna eductum venderent Israëlitis; neque in hoc censetur peccasse.

27. Licitum est inebriare alium, quòd aliter non potest vitari malum maius.

28. Ad vitandum malum maius, licitum est inducere ad vitium.

Neque solum id est licitum, quando speratur mens peccantis esse euocanda à peccato maiore, per hoc, quòd inducitur ad peccatum minus; sed etiam, quando solum speratur esse impediendum peccatum, & malum maius, saltem quoad externam executionem, quicquid sit de mente, & voluntate peccantis, vt subdit Lessio dub. 4. cit. num. 34. & hoc modo, volenti, v. g. occidere Petrum, licitè possum suadere, vt prius diripiat illius domum, si sperem interim eum subducere, & simpliciter impedire il-

lius mortem; & volenti prodere urbem, possum suadere, vt prius expilet ararium, si sperem interim proditionem esse impediendam. Et quemadmodum in his, & similibus casibus licitè facerem, si suaderem malum minus sub expressa comparatione ad malum maius; & dicere, v. g. vt potius diriperet domum Petri, quàm eum occideret; & potius expilaret ararium, quàm prodere ciuitatem: ita & possum licitè facere, si comparationem sola mente retineam, non autem exprimam verbis; quia reuerà non absolutè induco ad malum minus; sed solum comparatiuè ad maius, & solum, vt illud impediatur, quando aliter non possum impedire, vt bene explicat Lessio num. 4. cit. Quæ ratio non solum probat, id esse licitum, quando malum minus, quod suadetur, continetur aliquo modo sub malo maiore, ad quod iam erat intentio, vt aliqui volunt: sed etiam, quando non continetur, & est aliquid disparatum, vt patet in exemplis supra allatis de Lot, & de fratribus Ioseph: & dummodo malum minus non suadeatur absolutè, sed solum comparatiuè, vt diximus; licitè suadetur. Eadem ergo ratione licitè facit, qui, vt impediatur proditionem, lautè excipit proditorem, & largioribus poculis eum inebriat: quia reuerà nõ absolutè eum inducit ad peccatum ebrietatis; sed solum comparatiuè ad peccatum proditionis; & factio ipso satis exprimit, comparationem, quam mente concipit inter hæc duo mala; & perinde est, ac si dicat, vt potius se inebriet, quàm arcem prodar. Et ex hoc capite rectè concludit ibidem Lessio num. 35. quòd potuit excusari quidam, qui ab Hæreticis captus, & ductus ad tabernam, strenuè illos prouocauit ad pocula; & tandem, cum essent inebriati, fuga sese ab illis protripuit. Et similiter ex eodem capite vitandi sibi, vel alteri maius malum, videretur excusandus, si quis alterum inebriaret, vt veritatem aliquam ab illo erueret, ad quam quomodocunq; & quibuscunq; artibus eruemdam haberet ius: vt, v. g. si probabiliter, & prudenter timeret, ne ille, vel alius moliretur sibi interitum, neque posset commodè sibi cauere, sine certiore notitia, aut indicio talis molitionis, illudque indicium non posset alio modo expiscari, quàm illum inebriando: similiter enim non irrationabiliter plures faceret securitatem suæ vitæ, quàm ebrietatem alterius; & idèd non esset damnandus peccati mortalis. Contrà verò non posset Iudex reum inebriare, vt veritatem ab illo erueret, quia non habet ius extorquendi ab illo veritatem per iniuriam; & per iniuriam extorqueret, si extorqueret ab inuito, & ad hunc finem illum inebriaret, & priuaret vsu rationis; neque potest ex hac notitia, aut probatione hoc modo iniuriosa, & illicita, venire ad sententiam, l. maritus. ff. de questionibus.

Ex dictis similiter colligitur, quomodo peccata, quæ committuntur in ebrietate, non excusentur, si ante illam fuerint præuisa: ita enim expressè docet S. Thom. 2. 2. quæst. 150. art. 4. Caiet. ibidem, & in Summa, verb. ebrietas. Sylu. & Summistæ communiter eod. Tol. lib. 8. cap. 61. cit. Azor. par. 1. lib. 7. cap. 33. quæst. 6. Reginald. in praxi, lib. 2. 2. cap. ult. sect. 5. n. 6. & omnes communiter. Et ex Caiet. ad art. 4. cit. peccatum, quod committitur in ebrietate, reputandum est fuisse præuisum, quando in sua specie, vel in suo genere fuit præcognitum, vt, v. g. quia nouit quis se in ebrietate alijs detrahere, vel conuiciari, vel saltem in genere, se per linguam delinquere, vel adhuc communiùs, se in aliquo, aut in multis peccare; vel, si debuit id præcognoscere, vt, v. g. quia nouit suas prauas inclinationes, & quòd communiter accidat hominibus ebrijs; & vniuersaliter vix potest

29. Peccata ex ebrietate non excusantur.

potest contingere, quod peccatum consequens ex ebrietate excusetur, saltem in totum, nisi prius sit adhibita diligentia, vt non sequatur, vel omni modo fuerit non præcognitum. Neque hoc loco pluribus de hoc est agendum, cum satis sit explicatum supra, dum ageremus de voluntario, & de causis peccatorum.

30. Contractus in ebrietate sunt irriti.

De contractibus vero, si celebrentur tempore ebrietatis, quod ipso iure sint irriti, expressè habet Syluest. verb. ebrietas, qu. 5. Sanchez lib. 1. de sponsal. disp. 8. num. 19. Reginal. lib. 22. c. ult. sect. 5. num. 60. & omnes communiter; & patet ex dictis supra de inuoluntario, & de ignorantia. Vnde, si quis ab homine ebrio aliquid dono accipiat, vel lucretur ex ludo, omnino tenetur restituere, vt notat Reginald. sect. 5. cit. num. 61. & si quis cum homine ebrio contrahat sponsalia, aut matrimonium, nulliter contrahit, vt notat S. Anton. 3. part. tit. 1. c. 19. ante §. 1. Couar. in Decret. part. 2. cap. 2. num. 9. Sanchez lib. 1. de spons. disp. 8. n. 19. Et sponsalia sic contracta, ante Tridentinum, non transissent in matrimonium per copulam subsecutam; siquidem hoc de iure antiquo solum continebat sponsalibus validis, cap. 1. qui fidem. de sponsalibus. & notat Sanchez lib. 1. cit. disp. 26. n. 7. & 9.

31. Signa ebrietatis: quanta sunt.

Quod si quæras, quibus signis possit cognosci, quod aliquis fuerit, vel non fuerit ebrius, ad hoc vt possit etiam constare de nullitate, aut validitate contractuum: Respondeo ex Lessio lib. 4. c. 3. dub. 3. n. 30. & Reginal. in praxi, lib. 22. c. ult. sect. 4. num. 57. hæc signa posse aduerti. Primum, si die sequenti post ebrietatem non meminit eorum, quæ dixit, aut fecit, & à quo domum, aut cubitum deductus fuerit, vel adiutus, cum tamen communiter soleat meminisse: signum enim est, quod nimia vini caliditas, & nimia copia vaporum in causa fuerit, vt species in memoria non sint relictæ, & asseruatæ. Deinde, si fecit, aut dixit, quæ, quando est sana mente, non solet: vt, v. g. si fecit, aut dixit turpia, si blasphemauit; si domum, aut uxorem turbauit; cum tamen communiter sit modestus, ac facilis: signum enim est, quod vsus rationis, & prudentia, quæ est regula humanarum actionum, non fuerit libera, & expedita ad suum munus. Tertio, si potuit discernere inter bonum, & malum, & bona eligere, & mala vitare, non videtur fuisse ebrius, etiam si forte pedibus non bene confisteret, aut lingua balbutiret, vel tota domus ei circummagi videretur: illa enim discretio sine vsu rationis non consistit, & ex vino bene potuerunt impediri vires motiæ magis, quam apprehensiuæ; vnde, propriè loquendo, hæc potus immoderatio non est appellanda ebrietas, sed potius est quidam modus, aut species crapulæ, vt ex S. Aug. in Confess. lib. 10. c. 3. tom. 1. & S. Thom. 2. 2. q. 150. art. 2. ad 2. notat Valen. 2. 2. disp. 9. qu. 3. puncto 2. §. Item diximus. vbi etiam addit ex Caiet. & Sylu. verb. ebrietas, qu. 1. huiusmodi crapulam, & potus immoderantiæ parum abesse à peccato mortali, quantum absolute mortalis non sit, cum non sit completa ebrietas, nec multum lædat rationem.

32. Ebrietas imperfecta solum est peccatum veniale.

DISPV T. XXXI.

Quomodo gula sit vitium capitale, & quæ sint illius filia.

- 1. Gula est vitium capitale.
2. Quæ sint filia gula.

3. Vnum vitium potest dici capitale respectu alterius, etiam propter causalitatem efficientis.

ITIVM gula rectè numeratur à S. Gregor. lib. 31. Moral. c. 31. & Doctoribus communiter, inter vitia capitalia: quia ex inordinato affectu cibi, & potus, quod est illius motiuum, plura alia vitia oriuntur, & præcipuè tanquam ex principio, & causa finali, ex qua causalitate maximè attenditur ratio capitis in vitis, vt supra diximus disp. 3. n. 1. & 2. ex S. Thom. 1. 2. qu. 84. art. 3. cum enim cibus, & potus sit maximè necessarius ad vitæ conseruationem, quæ homini præ cæteris omnibus est charissima, & delectatio sit per se multum appetibilis, vt pote proprietas quadam felicitatis; mirum non est, si gula, id est, appetitus inordinatus cibi, & potus, ad multa trahat affectu hominis, cuiusque causa multa homines faciant, & patiantur, etiam ex vitio, & contra rationem: imò & ad cibum, & potum ferè omnia referant, iuxta illud Eccles. c. 6. Omnis labor hominis in ore eius. & idèd vitium gulæ sit capitale, vt bene explicat S. Thom. 2. 2. qu. 148. art. 5. Id tamen debet intelligi, non solum de gula, prout est vitium per excessum, & non per defectum, vt notat Alen. part. 2. qu. 142. m. 5. siquidem per defectum non habet motiuum, quod tanquam finis trahat hominem ad alia vitia; sed etiam debet intelligi, prout gula accipitur latè, & comprehendit quancunque ingluuiem ventris, siue sit circa cibum, siue circa potum, vt notat idem Alen. m. 4. non autem prout accipitur strictius pro appetitu solum cibi, vel solum potus, cum vitia tam possint causari ex appetitu huius, quam ex appetitu illius, vt ex se patet, & supra diximus disp. 27. n. 2. ex S. Thom. 2. 2. qu. 150. art. 1. & aliis.

Gula est vitium capitale.

Quæ sunt filia gula.

Potèd filia gulæ quinque numerantur à S. Greg. loco cit. id est, inepta lætitia, scurrilitas, immunditia, multiloquium, & hebetudo mentis circa intelligentiam: vt enim bene explicat S. Thom. 2. 2. q. 148. cit. art. 6. propter fumositates, quæ generantur ex immoderatione cibi, & potus, facile turbantur sensus interiores, atque ita contingit primò hebetudo mentis circa intelligentiam: sicut, è contra abstinentia à cibis multum confert ad perceptionem sapientiæ, iuxta illud Eccles. c. 2. Cogitanti abstinere à vino carnem meam, vt animum meum transferrem ad sapientiam. Deinde, confopito quodammodo rationis gubernaculo, contingit in appetitu inepta lætitia, iuxta illud lib. 3. Efdra. c. 3. Vinum omnem mentem conuertit in securitatem, & incendiarietatem. Tertio, in verbis contingit superfluitas, quæ appellatur multiloquium. Quarto, in actibus, & gestibus corporis contingit scurrilitas, quæ est locularitas quædam proueniens ex defectu rationis, & risum mouens: vel certè, si referatur ad verba, hoc potest distinguì à multiloquio; quod illud solum dicat superfluitatem verborum; hæc verò præterea possit dicere etiam turpitudinem, & inhonestatem. Et denique ex parte corporis prouenit immunditia, vel spurcitia quoad inordinatam, & incompositam comestionem, & emissionem quancunque superfluitatum, vel specialiter quantum ad emissionem feminis.

Vnum vitium potest dici capitale respectu alterius, etiam propter causalitatem efficientis.

Quod si dicas, huiusmodi vitia non prouenire ex gula, tanquam ex causa finali, siquidem non habent rationem medij ad motiuum, ac finem illius; id est, ad delectationem gustus, sed potius videntur prouenire ex illa, tanquam ex causa efficiente: Respondeo ex Caiet. 2. 2. quæst. 148. art. 5. rationem capitis in vitis solum peculiariter, & præcipuè attendendi ex causalitate finis; non autem omnino, quasi ex nulla

ex nulla alia causalitate vnum vitium possit dici caput alterius, aut appellari capitale respectu illius: ac proinde, quantumvis hæc vitia prouenirent ex gula in genere causæ efficientis, adhuc possent appellari illius filia; & gula, respectu illorum possit dici vitium capitale. Deinde Respondeo, etiam hæc vitia possit dici prouenire ex gula, tanquam ex fine, si eligantur, vel permittantur ex amore delectationis gustus, tanquam ex amore finis; & aliquis ex appetitu, & amore gulæ eligat, v. g. vel permittat in se hebetudinem mentis, quam prauideret necessariò sequi ex actu gulæ, eique esse annexam. Et hanc vtraque responsionem etiam tradit S. Thom. 2. 2. quæst. 35. art. 4. vbi agens de acedia, ait, quod, sicut homines multa operantur propter delectationem, vt propter finem; tum, vt eam consequantur; tum etiam ex eius impetu ad aliquid agendum permoti: ita etiam multa operantur propter tristitiam; tum, vt eam cuitent; tum verò, quia eius pondere in aliqua agenda prorumpunt: & hoc secundo modo acediam esse vitium capitale respectu multorum aliorum, quæ ex illa proueniunt. Et quæst. 1. 4. de malo, art. 4. agens de hebetudine sensus, quæ est filia gulæ, ait, eam oriri, vel ex nimia sumptione cibi, vel ex sollicitudine circa huiusmodi sumptionem: & si dicatur nimia sumptio cibi eam causare in genere causæ efficientis, nimia sollicitudo circa talem sumptionem videtur dicenda eam causare in genere causæ finalis, cum sit ipse amor inordinatus illius, tanquam finis.

DISPV T. XXXII.

Quibus modis contingat peccari mortaliter ex hebetudine mentis, & ex inepta lætitia, quæ sunt primæ inter filias gulæ.

- 1. Hebetudo mentis potest aliquando esse mortalis.
2. Est peccatum distinctum specie à peccato gula.
3. Inepta lætitia, quæ est filia gula, in quo consistat.
4. Potest esse peccatum mortale, si adhibeatur ad finem mortalem.
5. Vel cum graui irreuerentia loci, temporis, persone, aut rei sacre.
6. Dupliciter peccatur in superfluitate ludij.
7. Ludij theatrales non sunt exercendi à Clericis, neque in Ecclesiis.
8. Repraesentationes sacre possunt fieri in Ecclesia.
9. Vsus larvarum est illicitus Clericis, & personis ecclesiasticis.
10. Virum Clerici, & Ecclesiastici peccant mortaliter, si laruis utantur.
11. Gestatio habitus parum conuenientis statui clericali, est peccatum mortale in Clerico.
12. Religiosi professi, si laruis utantur, peccant mortaliter, & sunt excommunicati.
13. Religiosi professi non possunt dimittere habitum sub penam excommunicationis.
14. Religiosi non possunt occultare habitum proprium sub alieno.
15. Si Religiosi intra claustra utantur laruis, vel dimittant habitum, non peccant mortaliter.
16. Choreæ quando sunt peccatum mortale.
17. Clerici, & Religiosi, & Moniales peccant mortaliter, si faciant choreas.

HEBETUDO mentis, quæ consistit in quadam obtusione, & debilitate ad bene intelligendum

dam, & penetrandam veritatem, & opponitur mentis acumini, vt explicat S. Thom. 2. 2. quæst. 15. art. 2. & ex illo S. Anton. 1. 2. tit. 6. cap. 4. §. 2. tunc est peccatum mortale, quando quis, vt inordinatè, & immoderatè comedat, vel bibat, voluntariè sit ineptus, aut notabiliter minus aptus ad ea intelligenda, quæ sunt illi necessaria ad salutem, vel ad quæ tenetur ex officio, aut ex graui præcepto: vt, si Medicus, v. g. quo tempore debet studere pro graui necessitate ægroti; vel Aduocatus, Magister, Concionator, quando debet studere pro aliqua re graui, pertimente ad suum officium, voluntariè fiat hebes. Ita S. Anton. loco cit. Ang. verb. hebetudo. Tol. lib. 8. c. 62. Dicitur autem quis voluntariè fieri cæcus, aut hebes mente ex S. Thom. 2. 2. quæst. 15. cit. art. 1. vel quia voluntariè se auertit à consideratione eorum principiorum, per quæ debet intelligere bona spiritualia, iuxta illud Psal. 35. Noluit intelligere, vt bene ageret, vel quia voluntariè se occupat circa alia, quæ mentem distrahant, & auertunt à tali consideratione, iuxta illud Psal. 57. Supercecidit ignis, id est, concupiscentia: & non viderunt Solem. & quia hæc voluntaria occupatio circa alia, per quæ distrahitur, & auertitur mens, maximè cõtingit per vitia carnalia, quæ sunt gula, & luxuria circa delectationes corporales vehementissimas, rectè dicuntur hebetudo, & cæcitas maxime oriri ex peccatis carnalibus, vt idem subdit art. 3. id est, illa ex gula, & hæc ex luxuria; & inter se solum differunt secundum magis, & minus: quia cæcitas propter maiorem vehementiam, & efficacitatem delectationis venereæ, quoad mentem, & animum occupandum, & distrahendum, quasi totaliter excludit cognitionem bonorum spiritualium; hebetudo verò propter maiorem efficacitatem delectationis ciborum, solum reddit magis debilem, & minus aptum ad illa bene intelligenda, ac penetranda: & vtraque est peccatum, quando tollit, aut impedit cognitionem aliqui debitam, & specialiter opponitur dono intellectus, per quod disponimur ad bene apprehendenda, & intimè penetranda bona spiritualia, vt habet idem S. Thom. art. 2. in fine. & est peccatum distinctum à peccato luxuriæ, & gulæ, vt idem habet art. 1. & 2. ex S. Greg. lib. 31. Mor. cap. 31. vbi eas ponit, vt filias ex illis progenitas, & causatas: & non est dubium, quod quemadmodum mentis lumen & acumen pro aliquo bono intelligendo potest esse debitum ex alia virtute, quam ex virtute castitatis, & abstinentiæ, vt patet in exemplis allatis de Medico, Aduocato, Magistro, aut Concionatore, si teneantur ex proprio munere ad aliquid bene sciendum, & penetrandum; ita & mentis cæcitas, aut hebetudo potest habere aliam speciem malitiam, quam luxuriæ contra virtutem castitatis, aut gulæ contra virtutem abstinentiæ: & si hæc vitia luxuriæ, & gulæ, in eo, qui voluntariè sit cæcus, aut hebes modo explicato disputatione præcedente, num. 3. verè se habeant, vt imperantia, eorum malitia erit verè extincta, & præter illam hebetudo, & cæcitas poterunt habere aliquam aliam malitiam magis intrinsecam, vt patet ex dictis supra, lib. 2. disp. 20. de distinctione specifica peccatorum ex circumstantiis.

Hebetudo mentis potest aliquando esse mortalis.

Est peccatum distinctum specie à peccato gula.

Inepta lætitia, quæ est filia gula, in quo consistat.

Inepta lætitia, quæ à S. Greg. ponitur vt filia gulæ, non est intelligenda consistere in quavis lætitia inordinata: hoc enim modo est affectus quidam generaliter consequens omnem actum peccati, & præcipuè si fiat ex habitu, vt docet S. Thom. 2. 2. quæst. 148. art. 6. ad 1. cum omnis peccans lætetur de actu peccati, & de consecutione finis, quem intendebat, iuxta illud Prouerb. 2. Latantur, cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis, sed consistit in lætitia

læticia quadam vaga, & incomposita, quæ mouet ad cantilenas obscenas, verba, vel actus turpes, saltus, choreas, ludos, & alia huiusmodi: vt enim habet Aristoteles in probl. sect. 30. problem. 1. Ubi vinum hominem frigentem, ac taciturnum à sobrietate accipit, paulò liberaliori poculo refouet, excitatque ad verba; tum largiore potu verborum uberem, eloquentem, sidentemque facit. & vt habet S. Thom. art. 6. cit. per immoderantiam cibi, & potus, consopito rationis gubernaculo, quo passiones erant regendæ, ac gubernandæ, totus homo conuertitur in securitatem & iucunditatem.

Et per hanc ineptam læticiam, quæ est filia gulæ, potest primò peccati mortaliter ex Caiet. 2. 2. quæst. 148. art. 5. §. In 6. specialiter. & Nauar. in Man. cap. 23. num. 123. si quis per huiusmodi verba, aut cantilenas incompositas, & turpes, intendat inducere aliquem, vel aduerat, & debeat aduertere, faciliè illum inductum iri ad consensum, vel delectationem alicuius actus mortalis: secùs verò, si verba, aut cantilenæ solùm adhibeantur, quia delectant ipse per se, neque est periculum consensus in actum malum: tunc enim ex Caiet. ibidem, solùm sunt peccata venialia, quannis sint valdè periculosa, cum boni mores faciliè corrumpantur colloquiis prauis.

Secundò, saltus, choreæ, cantilenæ, & alia huiusmodi, in quibus consistit inepta læticia, possunt esse peccatum mortale, si fiant cum graui irreuerentia loci, temporis, aut personæ, vel rei alterius sacra; vt, v. g. si fiant in Ecclesia tempore Quadragesimæ, quod est tempus penitentia, à personis religiosis, aut ecclesiasticis, præsertim Sacerdotibus, cum graui scandalo: vt enim docet S. Thom. 2. 2. quæst. 168. art. 3. & ex illo S. Anton. part. 2. rit. 6. cap. 4. §. 2. dupliciter potest peccari in superfluitate ludi, quæ ex S. Thom. ibidem, in responsione ad 2. pertinet ad ineptam læticiam, quæ est filia gulæ: primò ex ipsa specie actionum, quæ assumuntur in ludo: vt, si quis causa ludi vtatur turpibus verbis, aut factis, vel iis, quæ vergunt in damnum proximi, detrahendo, v. g. alicui, vel eum irridendo, vel contumelias, & conuicia in eum iactando: & hoc genus ludi à M. Tullio lib. 1. Offic. appellatur illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnum: & à S. Thom. dicitur esse peccatum mortale: & ex S. Anton. loc. cit. talis etiam est inepta læticia, quæ voluntariè & affectatè capitur ex tali ludo: & de illa intelligitur id, quod habetur Prou. 14. Risus dolorem miscbitur, & extrema gaudij luctum occupat. id est, luctus perpetuus, vt exponit ibi Gloss. qui tamen luctus non incurritur, nisi per peccatum mortale. Deinde, potest peccari in ludo ex defectu circumstantiarum: vt, si quis illo vtatur temporibus, aut locis indebitis, aut præter conuenientiam negotij, vel personæ; & hoc etiam ex S. Thom. aliquando est peccatum mortale: vt, si quis ex vehementia affectus, quem habet ad ludum, tales ludos non fugiat, quando sunt contra præceptum Dei, vel Ecclesiæ: si aliquando verò solùm est veniale, id est, quando nihil graue committitur contra Deum, & rectam rationem: & si ludus neutro ex his modis sit superfluis, omninò est licitus; & idèd neque officium histrionum, quod ex se ordinatur ad voluptatem exhibendam ex ludo, ex se est illicitum, aut peccatum, dummodò moderatè vtantur ludis.

4. Potest esse peccatum mortale, si adhibeatur ad finem mortalem.

5. Vel cum graui irreuerentia loci, temporis, personæ, aut rei sacra.

6. Dupliciter peccatur in superfluitate ludi.

7. Ludi theatrales non sunt excusandi à Clericis, neque in Ecclesiis.

Et quòd grauius possit peccari ex ludi superfluitate secundum defectum circumstantiarum, vt, v. g. si ludi theatrales fiant in Ecclesiis, vel à personis ecclesiasticis, non solùm asserunt Authores cit.

sed etiam expressè habetur c. Cum decorem. de vitis, & honest. Cler. vbi Innoc. III. huiusmodi ludos prohibet fieri in Ecclesiis, & præcipuè à Diaconis, Presbyteris, & Subdiaconis: & cap. Clerici officia. eod. vbi idem Pontifex præcipit Clericis, ne intendant mimis, iocularibus, & histrionibus.

Per hoc tamen non prohibentur in Ecclesiis repræsentationes sacra, quæ faciunt ad compunctionem, & deuotionem, vt notat Gloss. & Panorm. in cap. Cum decorem. cit. de vit. & honest. Cler. & ex Nauar. cap. 23. num. 123. cit. non peccarent mortaliter Clerici, si parum & secretò vacarent huiusmodi ludis, dummodo alioqui non essent valdè turpes, vt etiam supra diximus hoc ipso libro, disp. 18. num. 7. dum ageremus de comediis, & spectaculis turpibus.

Tertiò, siue in ludis theatralibus, & turpibus, siue extra illos, certum est, quòd peccant Clerici, & Ecclesiastici, si ex inepta læticia laruis vtantur: nam cap. Clerici. de vit. & honest. Cleric. expressè dicitur, quòd mimis, iocularibus & histrionibus non debent intendere: & specialiter de iis, qui sunt in sacerdotio, aut personatibus constituti, quòd non debent habitum transformare, nisi id exigat iusta causa timoris: & cap. Cum decorem. eod. monstra laruarum non solùm prohibeatur introduci in Ecclesiis; sed etiam specialiter prohibentur Subdiaconis, Diaconis & Presbyteris, tanquam ludibria infamæ: & Clem. 2. de vit. & honest. Cleric. grauius puniuntur omnes Clerici, qui abiectis vestibus proprio Ordini congruentibus, sine rationabili causa assumunt alias, & in publico portant: & in Trid. sess. 14. cap. 6. de refor. statuitur, vt Clerici semper deferant vestes proprio Ordini congruentes; & grauius puniantur, qui admoniti ab Episcopo eas non detulerint. Et expressè hoc idem asserunt omnes Doctores, tam Canonistæ, quam Summistæ, & Theologi, vt Cardin. in Clement. 2. cit. qu. 3. de vit. & honest. Cleric. Panorm. in cap. Cum decorem. cit. num. 1. Syluest. verb. ludus, num. 2. Ang. eod. num. 2. Armilla verb. larua. Caietan. 2. 2. quæst. 169. art. 4. §. Ad 3. dubium. & in Summa, verb. Laruarum vsu. Less. lib. 4. qui est de temperantia, cap. 4. dub. 13. num. 98. Paul. Comitol. in respons. moral. lib. 6. quæst. 7. Alphonf. Viual. in Supplemento ad Candelabrum aureum, cap. 14. num. 48. & apud ipsum omnes communiter.

Et quidem, si Clerici laruis vtantur ad finem malum, mortaliter, vel cum probabili periculo alicuius peccati mortalis, vel grauis nocuenti alterius, quoad bona corporis, vel famæ, aut fortunæ, vel cum graui scandalo aliorum, qui Clericorum exemplo faciliè inducentur ad laruis malè vtendum; vel, si turpiter, & inhonestè laruari incedant, eoque habitu incitent alios ad libidinem; non est dubium, quòd peccant mortaliter, vt ex communi sententia notat Viual. in Supplemento cit. c. 14. num. 38. & seqq.

Si verò absit scandalum, & prauus finis, negat Less. lib. 4. cap. 4. num. 98. cit. quòd peccant mortaliter Clerici per vsu laruarum; idque videtur colligi etiam ex aliis pluribus, qui solùm asserunt, id esse peccatum: non autem explicant, quòd sit mortale, vt notat Viual. c. 14. cit. n. 48.

Sed videtur longè probabilis, quòd peccant mortaliter, etiam præscindendo à scandalo, & quauis alia mala circumstantia, si præsertim sint Clerici beneficiati, aut in sacris, vt ex professo probat Comitol. lib. 6. quæst. 7. cit. tunc enim solùm superfluitas ludi ex inepta læticia, vel ex animi leuitate Clericis est venialis, quando natura actus, quem assumunt

8. Repræsentationes sacrae possunt fieri in Ecclesiis.

9. Vnus laruarum est illud, quod Clerici, & personæ ecclesiasticæ.

10. Præter Clericos, & Eccl. faciliè peccant mortali- ter, si laruis vtantur.

assumunt in ludum, non repugnat, specialiter statui clericali, vt notat Caiet. 2. 2. quæst. 169. art. 4. §. Ad dubium 3. quo tamen modo repugnat, si assumant arma, & laruas, vt idem subdit. Et pro eadem sententia etiam facit idem Caiet. in Summa, verb. Laruarum vsu. vbi ait, eum reddi illicitum, non solùm ex malo fine, & incongruo tempore, loco, & modo; sed etiam plurimùm id esse pensandum ex conditione personæ: quia iuuentutis licentia est, vt tempore, quo licet insanire, laruas assumant; & à viris grauius, quales sunt Ecclesiastici, & præcipuè Prælati, valdè alienum censetur. Quod idem habet etiam Armilla verb. larua. Et possunt addi etiam Sylu. & Ang. verb. ludus, num. 2. cit. vbi docent, ludum larualement esse prohibitum Clericis; quia non possunt mutare habitum: si enim ex Trid. sess. 14. cap. 6. de refor. temeritas est, & cõtemptus religionis, & propria dignitatis, & honoris, quòd Clerici non semper deferant vestes suo Ordini congruentes; sed aliquando publicè portent vestes laicales: & debet id puniri per suspensionem ab ordine, & ab officio, & beneficio; & per priuationem officiorum, & beneficiorum: quanto magis, si laruas assumant, & publicè laruari incedant? Et confirmatur: quia Clem. 2. de vit. & honest. Cleric. de Clerico, qui abiectis vestibus proprio Ordini congruentibus præsumit sine rationabili causa alias assumere, & in publico portare, vniuersaliter dicitur, quòd indignum se reddit prærogatiua Professorum illius Ordinis, & qui publicè fuerit vsus veste virgata, vel parita, suspenditur per sex menses à perceptione fructuum suorum beneficiorum: & si non fuerit beneficiatus, sed constitutus in sacris, citra sacerdotium, per idem tempus sex mensum, redditur inhabilis ad ecclesiastica beneficia: & si habuerit dignitatem, personatum, aut curam animarum, vel fuerit Sacerdos, aut Religiosus, suspenditur per annum à perceptione fructuum beneficiorum: vel, si hæc non habuerit, per idem tempus inhabilis redditur ad illa obtinenda. Et cum hæc pœnæ sint valdè graues, aperte indicant, esse culpam mortalem in huiusmodi gestatione habitus, parum conuenientis Ordini clericali, & à fortiori idem est de vsu laruarum.

Et magis in specie de Religiosis professis, quòd peccant mortaliter, etiam cessante scandalo, si extra Monasteria, & absque rationabili causa gestent laruas, expressè docet Armilla verb. larua. Comit. in respons. moral. lib. 6. quæst. 7. ex communi sententia: & Viual. in Supplem. ad Candelabrum aureum, cap. 14. num. 51. & colligitur à fortiori ex iam dictis de Clericis: quia hic ludus per laruas, & depositio proprii habitus, & gestio publica habitus alieni, magis illis repugnat, quam Clericis: & Clement. 2. de vit. & honest. Cleric. specialiter puniuntur Religiosi, si deponant proprium habitum; imò & incurrun excommunicationem ipso facto, per cap. 2. Ne Cler. vel Monac. in 6. vbi ad subtrahendam Religiosis materiam euagandi, sub excommunicatione lata sententia prohibetur omnibus Professis, ne in scholis, vel alibi habitum suæ Religionis dimittant: càmque censuram semper incurrun tales Professis, quando exhibent se conspectibus hominum sine habitu, vel in habitu laicali, aut Clerici sæcularis, sine iusta causa, vt notat ibi Ant. Andr. num. 4. S. Anton. 3. p. rit. 24. cap. 5. Sylu. verb. habitus, num. 1. Nau. in Man. cap. 27. num. 132. Roder. in quæst. regular. tom. 2. quæst. 76. art. 6. Sanchez lib. 6. in Decal. cap. 8. num. 38. & seqq. vbi ex professo agit de hac excommunicatione. Suar. de cens. disp. 23. sect. 4. num. 28. & alij: vel etiam quando habitum proprium sub alieno occultant, vt notat Syluest. verb. habitus, num. 3. Baldelli Theol. Moral.

11. Gestatio habitus parum conuenientis suæ clericali, est peccatum mortale in Clerico.

12. Religiosi professi, si laruas vtantur, peccant mortaliter, & sine excommunicatione.

13. Religiosi professi non possunt dimittere habitum sub pena excommunicationis.

14. Religiosi non possunt occultare habitum proprium sub alieno.

Nau. cap. 27. num. 131. Gloss. in Clem. 2. verb. Extrinsicus. de vit. & honest. Cler. Viual. in Supplem. ad Candelabrum aureum, cap. 14. cit. num. 52. quannis Panorm. in cap. Deus, qui. num. 4. de vit. & honest. Cler. & Suar. de censur. disp. 23. sect. 4. cit. num. 53. oppositum sentiant.

Dixi autem, Religiosos peccare mortaliter, si extra Monasteria gestent laruas: quia, si id faciant intra Claustra pro honesta recreatione, neque peccant mortaliter, neque incurrun excommunicationem, vt notat Armilla verb. larua, cit. & de dimissione proprii habitus, & susceptione alterius ad breue tempus pro actione aliqua iudicia, notat Suar. de cens. disp. 23. sect. 4. cit. num. 29. ex Sylu. verb. habitus, num. 3. cit. & S. Anton. loco cit. & rectè subdit idem Suar. num. 30. si dimissio habitus sine causa fiat extra Monasteria, semper inducete excommunicationem, non solùm si fiat ad longum tempus, vel in perpetuum; sed etiam, si fiat ad breue tempus: quia hæc censura non fertur propter durationem, & permanentiam in dimissione habitus, vel gestatione alterius; sed propter temerariam dimissionem, quæ tamen consummatur in puncto; & idèd sufficit ad excommunicationem, siue postea durer multum, siue parum.

Quartò, de choreis, quæ sunt ex inepta læticia, hoc habent S. Anton. p. 2. tit. 6. cit. c. 6. & Ang. verb. chorea; eas tunc esse peccatum mortale, quando sunt ad incitandum se, vel alios ad libidinem; vel cum tali affectu, vt, etiam si scirentur excitare ad libidinem, vel ab Ecclesia prohiberentur, adhuc fierent; vel quando sunt in Ecclesiis; vel, si fiant à Clericis, aut Religiosis, aut Monialibus, nisi forte fiant secretò, & non in præsentia sæcularium; sed solùm inter ipsos Religiosos, aut Moniales: tunc enim non essent peccatum mortale, etsi fierent ex leuitate animi, & ex inepta læticia. Et denique, quando sunt tempore indebito, vt, v. g. tempore Quadragesimæ; vel, si impediunt die festo auditionem Sacri; vel maxima pars diei festi in illis insumatur: si verò fiant tempore nuptiarum, vel lætitiæ ex aduentu amici, ex victoria, ex patriæ liberatione, & huiusmodi; & fiant à laicis, cum honestis personis, sine cantibus, & sine gestibus impudicis, & ad libidinem excitantibus, & sine periculo consensendi in actum malum, vel excitandi alios ad libidinem; non sunt reprehensibiles. Quia tamen cõmuniter huiusmodi conditiones non reperiuntur in choreis nostri tẽporis: siquidem, quannis aliquis illas incipiat bona intentione; vix tamen inde exit, quin prouocetur ad libidinem; & ex S. Hier. non est credendum viro, si dicat, se illa sum exisse à talibus spectaculis, cum David ex eo, quòd viderit Bethsabee lauante se, prouocatus sit ad libidinem; non apparet, quomodo possint fieri, vel diu, & studiosè spectari sine peccato mortali, vt habet Ang. verb. chorea, si præsertim fiant sapius, & ex consuetudine.

15. Si Religiosi intra claustra vtantur laruis, vel dimittant habitum, non peccant mortaliter.

16. Choreæ quædo sunt peccatum mortale.

17. Clerici, & Religiosi, & Moniales peccant mortaliter, si faciunt choreas.

DISPVT. XXXIII.

De aliis filiabus gulæ, quæ sunt multiloquium, scurrilitas, & immunditia.

- 1. Multiloquium ex se est peccatum veniale; sed ex accidente potest multipliciter esse mortale.
2. Verbofitas, aut linguositas, quo differant à multiloquio.
3. Scurrilitas quando sit peccatum mortale.
4. Si ex scurrilitate aliquis multum irideatur, & dehonoretur, est peccatum mortale.

- 5. Si ex scurrilitate irrideantur actus virtutum, est peccatum mortale.
- 6. Si irrideantur parentes, aut superiores, est peccatum mortale.
- 7. Si ex scurrilitate fiant ventositates, est solum peccatum veniale.
- 8. Scurrilitas apud vulgus reputatur urbanitas, & eutrapelia.
- 9. Eutrapelia est virtus.
- 10. Quomodo aliqui ex Patribus asserant, iocum non decere Christianum hominem.
- 11. Scriptura sacra non est convertenda ad scurrilitatem.
- 12. Immunditia, qua est filia gula, in quo consistat, & quale peccatum sit.

SI ex cibi, & potus nimietate, & fumositate consopiat gubernaculum rationis, præter ineptam lætitiã, quæ contingit in appetitu, contingit etiam in verbis superfluitas, quæ appellatur multiloquium; & in verbis simul, & actibus, seu gestibus corporis contingit scurrilitas; & in reliquo corpore contingit immunditia per emissionem plurium superfluitatum, vt supra diximus *disp. 3. i. num. 2.* ex S. Thom. 2. 2. *quest. 148. art. 6.* Quare, vt etiam de his explicemus, quo modo contingat circa illa peccari mortaliter, aut venialiter:

Primo certum est, quod multiloquium ex se est peccatũ rãtũmodo veniale, sicut & alia quæcunque prolatio verbi otiosi. Et hoc modo intelligitur id, quod habetur Prou. 10. *In multiloquio non deerit peccatum.* Potest tamen esse mortale ex S. Anton. *part. 2. tit. 6. cap. 4. §. 4.* & Nauar. *in Man. c. 2. n. 123.* si fiat in contemptum Dei, vel alio modo cedat in grauem irreuerentiã illius; si fiat ex malo fine, v. g. inducendi aliquem ad peccatum mortale; vel cum tanto affectu, & complacentia, vt is, qui loquitur, paratus sit potius transgredi aliquod præceptum Dei, vel Ecclesiæ, quàm à loquendo desistere.

Et quod sæpius contingat peccari mortaliter ex multiloquio, ex eo colligit S. Greg. *in pastor. par. 3. c. 20. initio*, & apud S. Thom. *art. 6. cit.* & S. Anton. *§. 4. cit.* quia diues ille, qui epulabatur quotidie splendide *Iuca 16.* specialiter in Inferno cruciabitur in lingua: vt enim ibi loquitur S. Greg. *Nisi gula dedideris, immoderata loquacitas raperet, diues ille in lingua grauius non arderet.*

Et in his casibus idem est etiam de verbositate, aut linguositate, quæ ex proprio vocabulo non solum dicit superfluum, & inordinatam locutionem; sed etiam connotat quendam contemptum; & quod proneniat ex habitu: & in hoc distinguitur à multiloquio, quod quantum est ex se, solum dicit superfluitatem sermonis, neque sonat vllum contemptum, aut quod proneniat ex habitu, vt notat Ang. *verb. multiloquium.*

Secundò, scurrilitas, quæ ex S. Thom. *art. 6. cit.* & Aristot. 4. *Ethic. c. 8. initio*, siue consistat in gestibus corporis, siue etiam in verbis, semper dicit inhonestatem, semper est peccatum mortale, quando committitur gratia delectationis veneræ, quam aliquis capit, dum facit, vel loquitur huiusmodi turpia, & ad quam excitat alios: & vniuersaliter semper est peccatum mortale, quando ordinatur ad mortale, vt loquitur S. Thom. *in c. 5. Ep. ad Ephes. lect. 2. in fin.* Si verò committatur solum ex leuitate, & solum vt prouocet risum; solum est veniale. Ita Caiet. 2. 2. *qu. 148. cit. art. 5. §.* *Ad hoc dicitur.* & Toler. *lib. 8. c. 62.* Neque enim in tali casu, quando assumitur solum ad risum, est contra bonum Dei, aut proximi, vel notabiliter contra bonum ipsius

1. Multiloquium ex se est peccatum veniale, sed ex accidente potest esse mortale.

2. Verbositas, aut linguositas, quo differunt à multiloquio.

3. Scurrilitas quando sit peccatum mortale.

assumentis, sicut requiritur ad peccatum mortale. Vnde & S. Paul. *ad Ephes. 5.* cum inter ea, quæ inter Sanctos nec nominari quidem debent, id est, inter Christianos, qui vocatione, Baptismo, & professione tenentur ad sanctitatem, numerasset stultiloquium & scurrilitatem; de hac subdit solum, quod ad rem non pertinet; id est, quod, per se loquendo, consistit in quadam vanitate, & sit quid merè inutile, & vanum: & quando postea explicat pœnam eorum, quæ dixerat nominanda non esse, id est, exclusionem à regno Dei; solum resumit aliqua grauiora, non autem scurrilitatem: *Hoc enim sciote, intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hereditatem in regno Christi, & Dei.* quod signum est, scurrilitatem ex se non habere hanc pœnam, vt excludat à regno Dei, cum solum consistat in quadam vanitate, & per consequens non esse ex se peccatum mortale, vt notat Caiet. *loc. cit.* Si tamen, qui hoc modo ex leuitate profert scurrilia, & directè solum intendit risum mouere, rationabiliter possit timere, quod aliquis ex tali scurrilitate prouocaretur ad libidinem, idque aduerteret; non esset excusandus à mortali, vt notat S. Anton. *part. 2. tit. 6. c. 4. §. 5.* quia daret illi occasionem ruinæ spiritualis; & qui causam damni dat, damnus dedisse videtur, c. *Si culpa de iniur. & dam. dat.* Nisi forè id solum contingeret inter virum, & vxorem, in quo casu scurrilitas, quæ hoc modo prouocaret ad actum coniugalem, dici posset pertinere ad rem coniugij, neque esse illam, quam reprehendit S. Paulus *ad Ephes. 5.* dum ait, *qua ad rem non pertinet*, vt notat S. Anton. *ibidem*; & idèd non esset damnanda peccati mortalis.

Et similiter non esset excusandus à culpa mortali, si quis ex scurrilitate, & ad risum excitandum, cauillos in aliquem iaceret, cùmque grauitè læderet in fama, vel in honore, & grauitè irridendo, grauitè dolore afficeret: cùm enim ex Aristotele 4. *Ethic. c. 8. cit. initio*, scurræ sit, ita affectare ridicula, vt potius studeat risum mouere, quàm honestè loqui, aut dolore eum non afficere, quem cauillatur; & cauillus, conuicium quoddam sit, vt idem subdit *post medium*: si talis cauillus, aut conuicium sit graue, & multum redundet in irrisionem, & contemptum alterius, & grauitè illum contristet; non est dubium, quod grauitè sit contra bonum proximi, & per consequens sit peccatum mortale, vt etiam supra diximus de contumelia, aut conuicio graui incantè prolato *disp. 24. num. 15.* ex S. Thom. 2. 2. *quest. 72. art. 2.* Caiet. Sor. Molina, & alii; & in casu præfenti specialiter id asserit S. Thom. *art. 2. cit. ad 1. & qu. 75. art. 2.* & Molin. *trakt. 4. de inst. disp. 18. n. 6. & disp. 21. num. 3. & 4.* & S. Anton. *par. 2. tit. 6. c. 7. §. 3. & alij.* Ad quod facit etiam doctrina, quam de irrisione, aut derisione in vniuersum tradit S. Thom. 2. 2. *qu. 75. cit. art. 1. & 2.* & ex illo S. Anton. *c. 7. cit.* quia enim derisio in hoc distinguitur à conuicio, detractiõne, & susurratiõne, quod per se intendat causare erubescentiã, & confusiõnem in persona derisa; sicut & conuicium intendit dehonorationem, & detractiõ diminutionem famæ, & susurratio ablationem amicitia; & hanc erubescentiã, & confusiõnem tentat derisio, vertendo in risum, & in ludum, tam eius malum, quàm ipsam personam, eamque omnind parui pendendo, & habendo sic vilem, vt de eius malo non curet, sed reputet pro ludicio; negari non potest, quin sit peccatum mortale, imò & grauius quàm contumelia, vt habet S. Thom. *art. 2. cit.* siquidem contumeliosus malum alterius videtur accipere feriosè; derisor

4. Si ex scurrilitate aliqui multum irridantur, & dehonorentur, est peccatum mortale.

5. Derisio, quæ subsumitur alterius, est peccatum mortale.

6. Si ex scurrilitate irrideatur virtutum, est peccatum mortale.

7. Si irrideantur parentes, aut superiores, est peccatum mortale.

autem accipit ludicrè, atque ita magis contemnit, & dehonorat personam derisam. Et quod confusio, & erubescentiã sit ex se magnum malum, patet ex eo: quia, quemadmodum de opere bono, ac virtuoso meretur aliquis honorem, & famam apud alios, & apud se ipsum bonæ conscientia; gloriam, iuxta illud 2. Cor. 1. *Gloria nostra hac est, testimonium conscientia; nostræ*, id est, clara notitia, quam nos ipsi habemus de nostro bono; vnde sequitur etiam quies, & securitas mentis, quæ sine dubio est maximum bonum: & Prou. 15. dicitur quasi iuge conuiuium: ita è contra de opere malo, ac turpi meretur quis apud alios dehonorationem, & infamiam, & apud se ipsum erubescentiã, & confusiõnem malæ conscientia; id est, clarã notitiã de suo malo; & ex hac similiter sequitur mentis inquietudo, & timor dehonorationis, in quo propriè consistit erubescentiã, ex S. Damasc. *lib. 2. de fide, cap. 15.* & S. Thom. *q. 75. cit. art. 1. ad 1.* & idèd non potest derisor non causare magnum malum in persona derisa, dum illi causat talem erubescentiã, & confusiõnem, & talem inquietudinem mentis, & timorem dehonorationis, vt subdit S. Thom. *art. 1. cit. ad 3.* & siue hoc malum directè causetur per irrisionem, siue indirectè per scurrilitatem, perinde est, quantum ad grauitatem culpæ, cùm satis sit, si malum, quod alteri inferatur, sit voluntarium, etiam si non sit volitum.

Substantio proprie quid sit.

Neque potest hoc peccatum esse leue, aut veniale, nisi ex leuitate materia; vt, v. g. si erubescentiã, & confusio, quæ causatur, sit leuis; & malum, quod vertitur in risum, & in ludum, sit leue, vt notat S. Thom. *art. 2. in corp.* & S. Anton. *p. 2. tit. 6. cap. 7. cit. ante §. 1.* & idem est dicendum, si per scurrilitatem cõtingat substantio, quæ ex eod. S. Thom. *art. 1. ad 1.* S. Anton. *cap. 7. cit. initio*, Mol. *trakt. 4. disp. 1. num. 3.* non differt à derisione, nisi in modo: siquidem irrisio fit ore, id est, verbis, & cachinnis; substantio verò fit motibus corporis, & præcipuè naso rugato, vt notat Glof. in illud Psal. 2. *Qui habitat in caelis, irridebit eos.* & dicitur à fanna, quæ apud Latinos significat irrisionem, distorto ore, & labijs contractis, & ostensione dentium interiorum. Vnde hæc duo non nisi per metaphoram tribuuntur Deo, quãdo dicitur irridere, & subfannare peccatores; & per hoc solum significatur, quod illos nihili faciat, & in eorum pœnis iustè inflictis sibi placeat, vt notat S. Anton. *c. 7. cit. sub iniurium*, & Mol. *trakt. 4. disp. 1. num. 3. cit.*

Siue ergo quis per scurrilitatè verbis, & risu aliquem derideat, siue gestibus, & motibus corporis eum subfannet; semper peccat mortaliter, quando confusio, & erubescentiã, quam illi causat, est grauis, etiam si talem confusiõnem & erubescentiã non intendat directè, vt iam diximus.

Et à fortiori idem est, si quis ex scurrilitate derideat actus virtutum, vel homines virtuosos, & sic deridendo retrahat illos ab illarum exercitio, & ad vitia moueat: non solum enim peccat mortaliter propter iniuriam, quam facit ipsi virtuti, & honestati, quam sic deridet; sed etiam propter damnum, quod facit proximo, quem sic reuocat à virtute, & impellit ad vitium, vt subdit S. Thom. 2. 2. *quest. 75. art. 2. cit.* S. Anton. *§. 3. cit.* Mol. *disp. 21. cit. num. 5.* exemplo peccati filiorum Eli, quod 1. Reg. 2. dicitur fuisse grande nimis coram Domino: quia retrahebant homines à sacrificio Domini.

Et denique idem est, si ex eadem scurrilitate derideantur parentes, aut superiores, qui specialiter ex virtute pietatis, & obseruantia sunt honorandi, vt notant iidem Doctores Prou. n. 30. de oculo, qui

subfannat patrem suum, & despicit partum matris suæ, id est, ipsam matrem, quæ tantis laboribus eum peperit, dicitur, quod *stiffidiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filij aquila*, id est, quod dignus sit, vt in patibulum grande agatur, & corui, & aquila oculos illi eruant. Extra hos verò casus, si scurrilitas non sit notabiliter contra bonum Dei, aut proximi, rectè dicitur solum esse peccatum veniale, vt iam retulimus *num. 3.* & hoc modo S. Anton. *p. 2. tit. 6. cap. 4. §. 5. cit. in fine*, solius culpæ venialis damnat ventositates, quas scurræ ex ore, vel ex parte inferiore studiosè emittunt ad risum excitandum, & alias huiusmodi leuitates & indecentias. Et quauis, quod apud S. Paulum Latine legimus, *scurrilitatem*, Græcè habeatur, *εὐτραπέλιαν*, per hanc tamen non illa est intelligenda, quæ ponit medietatem in iocis, & ex eodem Aristotele 4. *Ethic. cap. 8. cit.* & S. Thom. 2. 2. *quest. 168. art. 2.* est virtus; sed solum illa, quæ in iocis excedit, neque habet rationem loci, ac temporis, ac personarum, cum quibus aliquis, vel coram quibus iocatur; neque expendit verba, aut facta, quibus iocatur; sed absolute in iocis est nimius, indecens, importunus, vel inuestius, mordax, maledicus, spurcus, indecorus, ineptus: & hæc proprio nomine appellatur scurrilitas, & tanquam vitio per defectum opponitur rusticitati, per quam aliqui è contra, neque ipsi aliquod faceti dicunt, neque alios dicentes æquo animo pariuntur; sed semper se exhibent seueros, & graues, & semper Catones videri volunt, agrestes, morosi, & melancholici: quia enim vulgus iocis, & salibus est multum addictus, & plerique sunt, qui iocis delectantur magis, quàm decant, etiam scurrilitas communiter reputatur urbanitas, & eutrapelia; & etiam scurræ appellantur faceti, vt subdit Aristoteles *cap. 8. cit.* & idèd ex hac communi appellatione etiam S. Paulus scurrilitatem, & excessum in iocis potuit appellare eutrapeliam; quam acceptionem etiam declarauit per alia verba, quæ subdidit: *quæ ad rem non pertinent*, vel, vt Græcè habetur, *τὰ ἐν ἀδύπορα*, id est, *qua non decemiat*: huic enim clarè apparet, de ea tantum eutrapelia, & urbanitate sermonem esse, quæ est indecens, & indecora, vt notat S. Hieronym. *in eum locum*, & ex illo Corn. à Lapide *num. 179.* & talis non est, quando iocus non sumitur ex operationibus, aut verbis turpibus, aut nociuis; quod genus iocandi etiam à M. Tullio *lib. 1. Offic. appellatur illiberale, perulans, flagitiosum, obscenum*; & quando non totaliter in risum resoluitur grauitas animi, vt monet S. Ambros. *lib. 1. Offic. c. 20. tom. 1.* sed semper in ioco elucet aliquod lumen probi ingenij, vt monet M. Tullius *loc. cit.* & denique quando iocus bene ordinatur secundum omnes circumstantias personæ, loci, & temporis, & absolute est dignus homine, loco, & tempore, vt notat S. Thom. 2. 2. *quest. 168. cit. art. 2.* qui etiam in *response ad 1.* rectè explicat dictum illud S. Ambros. *lib. 1. Offic. cit. cap. 23. tom. 1.* quod non solum profusi, sed absolute omnes ioci sint declinandi ab homine Christiano, quia Christus Dominus dixit: *Va vobis, qui ridetis: quia flebitis*, & in Scripturis sanctis non reperimus, quemadmodum ludicra vsurpare possimus: neque enim S. Ambros. excludit vniuersaliter iocos à conuersatione humana, vt subdit S. Thom. *ibidem*; imò illos aperte asserit aliquando esse honestos, & suauis; sed illos solum excludit à sacra doctrina, & ecclesiastica disciplina, cuius dignitas non admittit iocandi licentiam, cùm sit omnind de rebus maximis & grauissimis. Et eadem ratione potest intelligi etiam illud S. Chrylost. *in cap. 5. Epist. ad Ephes.* quod eutrapelia apud Christianos virtus non

7. Si ex scurrilitate fiant ventositates, est solum peccatum veniale.

8. Scurrilitas apud vulgus reputatur urbanitas, & eutrapelia.

9. Eutrapelia est virtus.

10. Quomodo aliqui ex Patribus asserant, iocum non decere Christianum hominem.

fit; quia absolute Christianum non decent ioci, sed potius iustus, & fletus: & illud S. Hieronym. in idem c. 5. Epist. ad Ephes. quod iocularitas, quae risum mouet, sit propellenda a Sanctis, id est, a Christianis; quia illis magis conuenit flere, quam ridere, cum in Hebraico Euangelio Dominus dixerit ad discipulos: Et nunquam laeti sitis, nisi cum uideritis fratrem unum in charitate. haec enim omnia, & similia, uerissima sunt, quando Christiani, & Sancti tractant de iis, quae spectant ad Christianitatem, & sanctitatem, hoc est, de rebus fidei, & pietatis, in quibus sine dubio eutrapelia non potest esse uirtus; & propter serietatem potius fletus debet locum habere, quam risus; & si quid ioci fuerit in illis admixtum, semper erit scurrilitas uitiola, & cum excessu. Vnde & in Tridentino sess. 4. in decreto, de editione, & usu sacrorum librorum, in fine, grauissimè prohibetur, ne uerba, aut sententiae sacrae Scripturae conuertantur, & torqueantur ad profana, id est, ad scurrilia, fabulosa, uana, adulationes, detractio- nes, superstitiones, incantationes, diuinationes, sortes, & libellos famosos; & omnis huiusmodi conuersio ad profana appellatur temeritas, irreuerentia, & contemptus sacrae Scripturae; & qui sic conuertunt, appellantur temeratores, & uoluptates uerbi Dei, & dicuntur iuris & arbitrij poenis per Episcopos coercendi: & non est dubium, quod haec conuersio sacrae Scripturae ad usus profanos, cum sit semper illicita, & peccatum, ut notat Azor. part. 1. lib. 8. c. 2. qu. 4. potest etiam esse peccatum mortale, si pro circumstantiis loci, & temporis, & pro rei natura & profanitate contineat grauem irreuerentiam, & contemptum erga Deum, & uerbum Dei, uel res diuinas: quod enim diximus supra, num. 5. de irrisione actuum uirtuosorum, quod sit mortale; etiam propter iniuriam, quae inferitur ipsi uirtuti, & honestati secundum se; potiori ratione est dicendum de irrisione ipsius sacrae Scripturae, aut rerum sacrarum, & uniuersaliter de irrisione ipsius Dei, & eorum, quae Dei sunt, aperte asserit S. Thom. 2. 2. qu. 75. art. 2. quod sit peccatum grauissimum. Et inter ea, quae Dei sunt, & non possunt sine peccato grauissimo irrideri, non modo sunt numeranda Sacramenta Ecclesiae, & miracula, quae Deus operatur per Sanctos suos; sed & uerba sacrae Scripturae, ut notat S. Anton. part. 2. tit. 6. c. 7. §. 3. quanquam communiter non sic accidat; & risus, qui forte excipitur ex tali uersione, & applicatione uerborum Scripturae ad res profanas, non sit illo modo de ipsa Scriptura, uel eius Authore, qui est Deus; sed solum de apta, & ingeniosa applicatione uerborum illius, solum materialiter acceptorum, & de illorum congruentia ad rem illam profanam, de qua agitur; & ideo communiter talis applicatio non uideatur damnanda culpa mortalis.

11. Scriptura, si uerba non est conuertenda ad scurrilitatem.

12. Immunditia, quae est filia gulae, in quo consistat, & quale peccatum sit.

Tertio, immunditia, uel spurcitia, quae est postrema ex filiabus gulae, ex Alen. part. 2. qu. 144. memb. 6. potissimum dicit modum inordinatum, quo aliquis cibis sese ingurgitat usque ad eructationem, & vomitum, & emissionem aliarum huiusmodi superfluitatum, quale est etiam semen, & de quibus dicitur Esa. 28. Omnes mensae eorum repletae sunt uomitu sordium. Et per hoc uitiu peccat ex S. Anton. part. 2. tit. 6. c. 4. §. 6. qui comedit, sicut porcus, ore inuncto manibus lutulentis, uel uisibus deturpatis: communiter tamen non est peccatum mortale, etiam si aliquis scienter, & absque ulla utilitate sese ingurgitet usque ad uomitum, ut etiam supra diximus disp. 28. num. 12. ex Caiet. Nauar. Tol. Reginal. contra Ang. & Syluest. qui affirmant, id esse mortale. Et negari non potest, quin etiam hoc sit ualde proba-

bile, non solum propter periculum morbi, & aggritudinis, quae ex tali ingurgitatione saepius repetita potest facile contrahi; sed etiam propter grauem turpitudinem, & grauem offensionem aliorum, quae ab illa uix uidetur posse separari: si tamen ingurgitatio uere separaretur a periculo aggritudinis, & a scandalo, aut offensione aliorum, multo est probabilius, quod solum sit peccatum ueniale. Et ab hac etiam culpa ueniali excusaretur, qui non ex delectatione gulae; sed de consilio Medicorum, multum comederet ad uomitum prouocandum, & sanandum per uomitum aliquem alium languorem, ut notat S. Anton. §. 6. cit. & patet a fortiori ex dictis supra, de ebrietate, disp. 30. n. 23. & 24.

De aliis superfluitatibus, quae emittuntur per immunditiam, qualis est, u. g. emissio seminis, non est, quod hoc loco agamus pluribus: satis enim patet ex dictis supra de peccato luxuriae; & certum est, quod semper est peccatum mortale, quando est directè intenta, ut notat Angel. uerb. immunditia.

DISPV. XXXIV.

De iis, quae pertinent ad inuidiam secundum se.

- 1. Inuidia quomodo describatur.
2. Dolor, & tristitia, delectatio, & gaudium, quo differant.
3. Nemeſis, quid proprie sit, & quare in Scriptura prohibeatur.
4. Zelus, & emulatio in quo consistat, & quomodo sit species inuidia.
5. Bonum alterius qua ratione sit obiectum inuidia.
6. Displacencia boni alterius ex inuidia, & ex odio, quomodo differant.
7. Odium presè acceptum quando contingat.
8. Motuum inuidia quomodo differat a motiuo superbia.
9. In quibus maxime, & ad quos sit inuidia.
10. Qui maxima, & feliciter gerunt, communiter sunt inuidi.
11. Ambitiosi communiter sunt inuidi.
12. Pusillanimes communiter sunt inuidi.
13. Mulieres sunt inuidae.
14. Senes sunt inuidi.
15. Quomodo inuidia dicatur esse inter aequales.
16. Quomodo is, qui inuidet, semper sit minor.

DE inuidia ex antiquis Philosophis legi potest Aristoteles lib. 2. Rhetor. c. 9. & 10. & Plutarc. in lib. de differentia inter odium, & inuidiam, & ex Theologis S. Thom. 2. 2. qu. 36. & qu. 10. de malo. Alen. part. 2. qu. 138. S. Anton. part. 2. tit. 8. Caiet. 2. 2. qu. 36. cit. Valen. 2. 2. disp. 3. qu. 13. Azor. par. 1. lib. 4. c. 17. qu. 4. & 5. Reginald. in praxi, lib. 17. c. 12. sect. 3. Tol. lib. 8. cap. 63. Summistæ uerb. inuidia. Nauar. in Man. c. 23. num. 118. & alij: & ex illis haec possunt colligi.

Primo, inuidia, quae ex M. Tullio lib. 3. Tuscul. dicitur a nimis uidendo, aut tuendo fortunam alterius, rectè describitur, esse tristitia, uel dolor inordinatus de alieno bono, in quantum est diminutiuum excellentiae propriae. Ita Aristoteles, S. Thom. Caiet. & omnes communiter. Dicitur tristitia: quia ex S. Damasc. lib. 2. de fide, c. 14. & S. Gregor. Nican. lib. 4. c. 12. & apud S. Thom. 1. 2. qu. 35. art. 8. & apud Azor.

1. Inuidia modo dicitur.

3. Nemeſis quid proprie sit, & quare in Scriptura prohibeatur.

Azor. part. 1. lib. 3. c. 13. qu. 3. haec se habet, ut genus, & inuidia est species quaedam tristitia. Dicitur, uel dolor: quia ex eod. S. Thom. part. 2. qu. 35. cit. art. 2. tristitia, & dolor pro eodem sumuntur, quando referuntur ad animum, & solum differunt, sicut superior, & inferior: quia displicentia, quae causatur ex apprehensione sensus exterioris, & per corpus, solum dicitur dolor, non autem tristitia; sicut & complacencia solum dicitur delectatio, non autem gaudium: quae uerò causatur ex apprehensione interiori, siue intellectus, siue imaginariis, promiscue, & indistinctè, tam appellatur dolor, quam tristitia; sicut & complacencia, tam appellatur delectatio, quam gaudium; atque ita dolor, & delectatio latius patent, quam tristitia, & gaudium; & omnis tristitia est dolor; & omne gaudium est delectatio; non autem è contrà, omnis dolor est tristitia; neque omnis delectatio est gaudium: & cum dicamur dolere, non solum corpore, sed etiam animo; tristari tamen non dicimur, nisi animo, ut etiam notat Azor. lib. 3. cap. 13. cit. qu. 1. & Suar. in 1. 2. tract. de passionibus, disp. 1. sect. 7. num. 7.

2. Dolor, & tristitia, delectatio, & gaudium, quo differant.

Dicitur inordinatus: quia hic loquimur de inuidia, in quantum est uitiu, aut peccatum, quomodo intrinsecè includit inordinationem, & potest quis ordinatè tristari, aut dolere de bono alterius, absque eo quod incurrat crimen inuidiae, ut mox explicabimus.

Dicitur denique, de alieno bono, in quantum est diminutiuum excellentiae propriae: quia haec se habet in actu inuidiae, tanquam propria differentia specifica, & propter hanc distinguitur ab aliis speciebus tristitiae, ut patet ex S. Thom. 1. 2. qu. 35. cit. art. 8. & qu. 84. art. 4. in fin. corp. quanuis enim obiectum tristitiae in uniuersum, sit malum proprium ipsius tristantis; fieri tamen potest, ut aliquando tristitia etiam sit de malo alieno, si apprehendatur, ac reputetur, ut proprium, ut contingit in affectu misericordiae; & praeterea ut sit de bono alieno, si apprehendatur, ac reputetur, ut malum proprium, ut contingit in affectu inuidiae, & aliquibus aliis affectibus apud Arist. 2. Rhetor. cap. 9. & apud S. Thom. 2. 2. qu. 36. art. 2. nam, si doleas, aut tristeris de bono alterius, quia inde times tibi aliquod damnum, ut, u. g. si inimicus tuus, uir alioqui iniustus, ac ferus, sit euectus ad magnam dignitatem, aut officium; & de hoc ideo doleas, ac tristeris, quia maioriter habet potestatem nocendi tibi, uel tuis; & sic apprehendas illius bonum, ut tibi malum; tristitia haec de bono alterius a te apprehenso, ac reputato, ut malo proprio, non est inuidia, sed timor; & potest etiam esse sine peccato, si sit rationalis & ordinatus, ut notat S. Gregor. lib. 22. Mor. cap. 11. in princip. & ex illo S. Thom. 2. 2. qu. 36. art. 2. cit. & hoc modo 1. Machab. 2. Marathias, & alij ex Hebraeis licitè potuerunt tritari de prosperitate, & exaltatione Antiochi, eò quod ipsos cogeret ad sacrificandum idolis: & Exodi 15. populus Hebraeorum licitè potuit gaudere de submersione Pharaonis, à quo timebat iterum duci in seruitutem: & ex hac latitia cecinit Moyses carmen Domino: Cantemus Domino: gloriosè enim magnificatus est, &c. Si uerò doleas de bono alterius, quia putas illi indignum; & hoc ipsum reputas malum, quod prosperentur indigni, similiter non est inuidia; sed nemeſis, uel indignatio: & ex Aristotele cap. 9. cit. similiter non est mala, sed pertinet ad bonos mores, cum iniustum ex se uideatur, ut bona conferantur indignis; & ideo laudabile sit, & honestum, si de hac iniustitia aliquis doleat. Verum, quia temporalia bona, ut diuitiae, & honores, &c. quibus solis locus est Aristote-

3. Nemeſis quid proprie sit, & quare in Scriptura prohibeatur.

les, cum sola possint haberi à dignis, & ab indignis, secundum doctrinam fidei ex iusta Dei ordinatione, & à Deo ipso rectè tribuantur indignis, quia disponuntur, uel ad eorum correctionem, uel ad condemnationem; & rectè negantur uiris probis ac dignis, quia reuera sunt quasi nihil in comparatione ad bona futura, quae illis seruantur; ideo simpliciter huiusmodi nemeſis, aut tristitia in sacris Literis non laudatur, sed contrà absolute prohibetur Psal. 36. Noli emulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem. & Psal. 72. Mei autem penè mori sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei. quia zelauit super iniquos pacem peccatorum uidens, & saepe alibi, ut notat S. Thom. 2. 2. qu. 36. art. 2. cit. & fuse explicat Caiet. ibidem, qui dictum Aristotelis, quod nemeſis sit laudabilis, & pertineat ad bonos mores, solum approbat praescindendo ab ordinatione, & dispositione diuina, & considerando iustitiam rei secundum se: nam, sicut monstra rectè dicuntur esse iniusta secundum quandam iniustitiam naturalem; quia secundum naturam iustum non est, ut leo, u. g. nascatur cum facie hominis, & haec reperiatur in corpore leonis; ita & dicitur esse iniustum, quantum est ex se, ut bona temporalia dentur indignis: & quemadmodum, stante Dei ordinatione, nulla est iniustitia, ut nascatur monstra, & leo nascatur cum facie hominis; ita nec ut indigni habeant in hac uita bona temporalia.

Similiter, si doleas de bono alterius, quia tu ipse non habes bonum, quod uides haberi ab alio, & hoc apprehendis, ut malum proprium, quod ille in bono habendo sit sine te, neque tu sis illi socius; zelus est, & emulatio, non autem inuidia proprie dicta ex Aristotele 2. Rhetor. cap. 11. & S. Thom. 2. 2. qu. 36. art. 2. cit. & est laudabilis, si sit de bonis honestis, iuxta illud 1. Corint. 12. Emulamini charismata meliora. & cap. 14. Emulamini spiritualia. & 2. Corinth. Emulor enim uos Dei emulatione. Si uerò sit de bonis temporalibus, potest aliquando esse laudabilis, ut, si quis doleat, quod alius habeat bona, quibus ipse indebitè caret, & quae honestè appetere, & procurare potest; & aliquando potest non esse laudabilis; ut, si rusticus, u. g. doleat, quod non habeat Regis diuitias, uel insignia Doctoratus: & hoc solum est, quod asserit S. Thom. 2. 2. qu. 36. art. 2. cit. quando ait, quod zelus, si sit de bonis temporalibus, potest esse cum peccato, & sine peccato, prout, scilicet, huiusmodi bona appetuntur, uel non appetuntur ex praescripto rationis, ut bene explicat Caiet. ibidem, §. Ad hoc dicitur. Appellatur tamen aliquando etiam hic zelus, quando est laudabilis, appellatione inuidiae, ut patet ex S. Hieronym. in epist. ad Laram, de institutione filiae: Habeat socias, cum quibus discat, quibus inuideat, quarum laudibus mordeatur. Et contra etiam inuidia proprie dicta, & uitiola appellatur nomine zeli emulationis, ut patet 1. Corint. 13. Charitas non emulatur.

4. Zelus, & emulatio in quo consistat, & quo modo sit species inuidia.

Denique, si doleas, quia alter tibi aequalis, uel similis in excellentia, uel saltem non multum inaequalis, ita crescit in bono, ut incipiat tibi comparari, iam non ut aequalis, sed ut multum superior; & ipsum incrementum excellentiae illius apprehendis, ut tibi malum, in quantum fundat comparationem longè aliam ad tuam excellentiam, quam fundaret prius; uerè, & proprie est inuidia; & inuidus ex eo dicitur, quia est quasi non uidens, in quantum, scilicet, bona alterius uideri non potest sine tristitia, ut bene explicat S. Anton. par. 2. tit. 8. cap. 1. ante §. 1.

Et in hoc multum differt obiectum inuidiae ab obiecto timoris, si etiam timor includat tristitiam GG 3 de

5.

Bonum alterius, de quo dicitur in ratione sit obiectum invidia.

de bono alterius; & aliquis idem doleat de aliena excellentia, quia timet sibi aliquod damnus in excellentia propria: ut enim bene explicat Caiet. 2. 2. qu. 36. art. 1. §. Ad primum autem argumentum. dupliciter potest contingere, quod bonum alterius sit impeditivum, vel diminutivum excellentiæ propriæ: primum, quia sit factivum alicuius diminutionis, ut puta, si ex eo, quod ille bene habeat, & sit, v. g. in tali officio, vel dignitate, debeat mihi efficacius damnus inferre in fama, vel in honore, vel me impedire à consecutione alterius boni, & hoc modo est obiectum timoris. Deinde, quia ipsum met bonum alterius, eo ipso, quod sit maius, & est hominis alioqui mihi æqualis, & similis, est aliquo modo diminutivum meæ excellentiæ, etiam si nihil aliud à se distinctum efficiat, per quod illam diminuat; & hoc modo est obiectum invidiæ, quæ per se illud respicit, in quantum est hominis alioqui æqualis, & similis, & fundat in illo diversam comparabilitatem, quam antea ad me fundaret.

6. Displacencia boni alterius ex invidia, & ex odio, quomodo differant.

Et similiter multum differt obiectum invidiæ, ab obiecto odij, ut bene explicat Azor. lib. 4. c. 7. qu. 1. §. Sunt & alia peccata. quoniam enim in omni peccato, quod est circa malum alterius, inest odium generaliter acceptum, quatenus dicit voluntatem quancunque mali alieni; odium tamen presertim acceptum, & quatenus est speciale peccatum contra charitatem, tunc solum est, quando volumus alteri malum ex displicentia ipsius personæ, & ut malum illius est; id est, quia ipsam personam dignam putamus, cui per se, & ratione sui malum velimus, & inferamus; non autem, quia illud malum sit nobis bonum, ut contingit, v. g. in peccato furti, aut homicidij, per quod alteri volumus ablationem pecuniæ, aut vitæ, quia pecunia est nobis utilis, & ablatio vitæ ex ira habet rationem iusti vindicantij; non autem, quia persona, cui furamur, vel quam occidimus, per se ipsa nobis displiceat. Unde eadem ratione, quia displicentia de bono alterius, in quo propriè consistit invidia, non est formaliter ex displicentia personæ, cui invidemus, sed ex complacencia excellentiæ propriæ; omnino distinguitur peccatum invidiæ à peccato odij, & obiectum illius rectè dicitur esse bonum alterius, in quantum est diminutivum excellentiæ propriæ; obiectum verò huius esse bonum alterius, in quantum est bonum illius.

8. Motivum invidia quo modo differat à motivo superbiæ.

Neque ex eo, quod actus invidiæ oriatur ex affectu excellentiæ propriæ, sequitur, quod pertineat ad superbiam, vel inanem gloriam, ad quam pertinet appetitus excellentiæ; & quod invidia non sit vitium capitale distinctum. Nam, ut notat Alen. part. 2. quæst. 138. memb. 6. §. 3. motivum superbiæ est excellentia propria, quasi absolutè considerata; & superbo satis est, si ipse excellat supra id, quod meretur, siue præterea excellat etiam alij, siue non; & idem superbia nihil curat de tollenda, aut minuenda excellentia alterius, neque de illa dolet, aut tristatur: at verò motivum invidiæ est excellentia propria, quasi comparatiuè, & relatè considerata ad excellentiam alterius; id est, ut singulariter supra illam se habens, vel quatenus intendit, ut sit singularis, & sine sociâ, & idem tristatur de excellentia aliena, eamque cupit, vel omnino tolli, vel minui, ne in invidio impediatur singularitatem; quod sine dubio est quid diversum, & fundat diversam deordinationem, & malitiam: & ut patet ex S. Greg. lib. 3. 1. Moral. c. 31. & S. Thom. 2. 2. qu. 36. art. 4. ad 1. Capitalia vitia tanta sibi coniunctione iunguntur, ut unum non nisi de altero proferatur; & idem mirum

non est, si inanis gloria, quæ est prima superbia soboles, invidiam gignat; & dum quis vani nominis potentiam appetit, ne vilius alius eam valeat adipisci, tabescat. Quia ergo hoc ipsum, quod est tabescere de bono alterius, quod reputatur ut malum proprium, & diminutio proprii boni, habet specialem deformitatem supra hoc, quod est inordinatè appetere excellentiam propriam quomodoconque, rectè invidia ponitur, ut peccatum distinctum à peccato superbiæ, & vanæ gloriæ; & quia plura alia vitia ex ipsa gignuntur, rectè assignatur, ut vitium capitale; non obstante, quod etiam ipsa originem habeat ex vana gloria, cum de ratione vitij capitalis solum sit, esse capitaliorum, non autem non habere aliquod aliud vitium, tanquam caput, ut notat S. Thom. loco cit. & pluribus explicabimus infra.

9. In quibus ma civit g ad quos fit invidia.

Ex his, quæ diximus de obiecto invidiæ, facile intelligitur, in quibus, & ad quos, & quibus de rebus sit propriè invidia: si enim essentialiter est de bono alterius, in quantum apprehenditur, ut diminutivum boni proprii, in his tantummodo esse potest, qui intendunt se æquare superioribus, vel præferre æqualibus, & non permittere, ut ipsis æquantur inferiores; & ad eorummodum est, quibus intendit se æquare, aut præferre, ut patet ex Aristotele 2. Rhetor. c. 10. cit. S. Thom. 2. 2. qu. 36. art. 1. ad 2. & 3. & S. Anton. part. 2. tit. 8. c. 1. §. 2. & aliis: hoc enim causæ est, quare ad eos, qui ante mille annos fuerunt, vel qui longissimè habitant, v. g. apud columnas Herculis, nullus invidiam habeat, quia, scilicet, nullus curat, aut intendit, se illis æquare, aut præferre; & idem eorum bonum nullus reputat, ut diminutivum boni proprii. Et idem est de iis, à quibus aliquis suo, vel aliorum iudicio multum deficit, & quos ea de causa diffidit æquare, & de iis, quos multum excedit, & à quibus non timet æquari: sic enim rusticus, v. g. non invidet fortunæ Regis; neque puer fortitudini militis; aut rudis sapientiæ hominis doctissimi; quia non sperat posse se illius divitias aut fortitudinem, aut sapientiam æquare; & idem excessum, quem in illis agnoscit, non reputat ut suam diminutionem, aut malum: & similiter Rex non invidet fortunæ rustici, aut miles fortitudini pueri, & vir doctissimus sapientiæ hominis rudis; quia similiter non timet se ab illis posse æquari, & illorum quaecunque incrementum nullo modo reputat, ut decrementum propriæ superioritatis, & eminentiæ.

Et contrà, hoc causæ est, quare inter eos invidia facile sit, qui suo, vel aliorum iudicio sunt inter se æquales & proximi, vel saltem non multum distantes tempore, loco, ætate, fortunis, gloriâ: id enim accidit, quia facile possunt cupere, ut præferantur æqualibus, aut æquantur maioribus; & facile possunt timere, ne etiam ipsi æquantur ab inferioribus; & idem illorum maiorem, aut æqualitatem facile reputant, ut sibi malam, & de illa tristantur. Atque hinc ortum est dictum illud apud Aristotelem 2. Rhetor. cap. 10. cit. quod propinquitas soleat invidere: & illud: Figulus figulo invidet, faberque fabro. Et universalius, quod invidia sit cum aduersariis, & rivalibus, qui eadem cupiunt, & contendunt: hi enim semper existimant, quasi sua, sibi que aufert, quæ habentur ab aliis. Neque contra hoc facit, quod similitudo, & æqualitas potius soleat conciliare amorem, & per consequens delectationem, & gaudium de bono alterius; non autem tristitiam, & dolorem, qualis est invidia: nam, ut patet ex S. Thom. 2. 2. quæst. 36. art. 2. ad 2. tunc solum similitudo & æqualitas causarum delectationem, & gau-

10. Qui maxima, & feliciter gerunt, committunt sine invidia.

11. Ambitiosi committunt sine invidia.

12. Pusillanimitas committunt sine invidia.

13. Mulieres sunt invidæ.

14. Sænes sunt invidæ.

15. Quomodo invidia dicatur esse inter æquales.

& gaudium, quando concordat voluntati alterius; quod tamen non accidit, quando bonum vnus ab altero apprehenditur, ut diminutio proprii boni.

Et similiter ex hoc ipso motivo invidiæ efficitur, ut facile inuideant, qui maxima, & feliciter gerunt; & quibus parum deest, ne omnia teneant: putant enim similiter quasi suum, sibi que aufert, quicquid vident haberi ab aliis, cum sibi putent deberi omnia, & que omnia debere tenere. Et idem est de iis, qui multum in re aliqua honorantur, v. g. in sapientia, aut felicitate, & qui sunt ambitiosi, & universalius, qui ex re aliqua gloriam quærunt: quia enim excellentia ac bonum suum in hoc maxime ponunt, ut in re illa sint singulares, & soli, facile dolent, si quos viderint quasi propius ad se accedere, & gloriam illam singularitatis sibi minuere, aut planè tollere. Et idem est etiam de iis, qui sunt pusillanimiti, ut subdit Aristoteles ibidem: quia enim animi pusillitate omnia ipsis videntur magna, facile euenit, ut quolibet bono alterius putent notabiliter minui bonum proprium; & idem de illo dolent, & tristitentur; quod est invidia. Atque hoc est, quod de parvulo, id est, de pusillanimiti, dicitur apud Iob cap. 5. Parvulum occidit invidia. ut etiam notat S. Thom. 2. 2. quæst. 36. art. 1. ad 3. & S. Anton. part. 2. tit. 8. cap. 1. §. 2. Vbi etiam addit, ex hac pusillanimitate provenire, ut mulieres committunt sine invidiâ: similitur enim omnia reputant esse magna; & quicquid boni alteri accidat, putant se in magno esse superatas, siue sit pulchritudo, siue ornatus, siue fecunditas, ut patet Gen. 30. de Rachele, quæ invidit sorori Lia propter fecunditatem. Et ad idem facit etiam, quod senes committunt inuideant iuuenibus; & qui difficilè aliquid obtinuerunt, inuideant iis, qui illud idem postea obtinuerunt citò, & facile; & qui prius aliquid possederunt, inuideant iis, qui postea possident, ut subdit Aristoteles lib. 2. Rhetor. cap. 10. cit. & S. Thom. 2. 2. quæst. 36. art. 1. ad 4. hæc enim omnia ex eo eueniunt, quia bona aliorum existimantur ut ipsis mala, cum iis careant, & non nisi ab ipsis ad alios transferint; & etiam ipsi, in sua saltem existimatione, sint illis similes, & æquales, vel saltem non multum distantes, quoad facultatem habendi illa eadem bona, ut notat Caiet. 2. 2. q. 36. art. 1. cit. in fine.

Quod si dicas, ex his sequi, quod invidia non solum possit esse ad æquales, quorum incrementum reputamus nobis ut decrementum: sed etiam possit haberi ad maiores, quorum maiorem similitur apprehendimus nobis ut malam, dum cupimus eius loco æqualitatem; & denique possit haberi etiam ad minores, quos contrà timemus, ne fiant nobis æquales; quod tamen est contra Aristotelem, qui 2. Rhetor. cap. 9. invidiam definit, quod sit dolor perturbans propter res secundas ipsius æqualis, & similis; non, quia timeatur, ne aliquod aliud ab illo accidat; sed, propter ipsam proximitatem æqualitatem omnibus inesse, id est, ut ipsa proximitas, & æqualitas servetur & æqualiter inest; non autem tollatur per hoc, quod alter in bono excedat, & fiat maior. Et cap. 10. subdit, invidiam esse ad eos, qui sunt proximi tempore, loco, ætate, gloria; & idem dictum esse, quod proximitas invidere soleat, & neminem esse, qui illis inuideant, qui ante mille annos fuerunt, vel qui apud columnas Herculis habitant. Respondeo, per æquales, ad quos tantum dicitur esse invidia, non eos intelligi, qui nullo modo se excedunt in bono, vel nullo modo à se deficiunt, & perfectè, & omnino inter se æquantur; sed latius illi omnes intelliguntur, qui nò multum à se distant, ut patet ex S. Thom. 2. 2. quæst. 36. art. 1. ad 2.

Unde etiam Aristoteles c. 9. & 10. cit. pro eodem sumit, quod invidia sit ad æquales, & similes, & quod sit ad proximos, vel propinquos; & solum excludit eos, qui fuerunt, v. g. ante mille annos, & notabiliter distant tempore, neque possunt dici proximi tempore; & eos, qui habitant apud columnas Herculis, & notabiliter distant loco, neque possunt dici proximi loco. Quare, quando dicimus, posse aliquem invidere superiori, dum cupit esse illi æqualis; & præterea posse invidere inferiori, dum cupit eum sibi non fieri æqualem; non loquimur de illo superiore, aut inferiore, qui multum distet, vel multum deficiat; sed de illo, qui parus; & idem possit dici esse proximus, aut propinquus, & largo modo etià æqualis, & similis, & hoc modo etià senes possunt dici æquales iuuenibus, dum illis invidet, & in sua saltem existimatione æqualiter possunt res, & negotia bene administrare, atque illi, ut paulò antè indicavimus ex Caiet. & similiter de hoc superiore, & inferiore debet intelligi etiam S. August. lib. 1. 1. super Gen. ad literam, cap. 14. & apud Valen. 2. 2. disp. 3. quæst. 13. puncto 1. vbi ait, quod amando quisque excellentiam suam, vel paribus invidet, quod ei coæquantur; vel inferioribus, ne ei coæquantur; vel superioribus, quod eis non coæquantur. Solum enim id verum est de iis inferioribus, & superioribus, quibus, & cum quibus potest contingere, & sperari coæquatio, & per consequens, qui non multum deficiunt, aut excedunt; & idem possunt dici proximi & propinqui, vel etiam similes, & æquales modo explicato.

Neque facit contra hoc illud S. Greg. lib. 5. Moral. cap. 33. post med. & apud S. Thom. 2. 2. quæst. 36. art. 1. ad 3. quod invidere non possumus, nisi iis, quos nobis meliores putamus. Unde & dicitur apud Iob c. 5. quod parvulum occidit invidia: quia reverè parvulus est, qui liore occiditur; & ipse sibi testimonium perhibet, quod eo sit minor, cuius invidia torquetur. Quoniam enim is, qui invidet, secundum vnam rationem sit æqualis, imò & maior illo, cui invidet; adhuc tamen, in quantum invidet, convincitur esse parvulus respectu illius, cui invidet, sibi que per hoc ipsum, quod invidet, testimonium perhibet, quod illo sit minor, ut bene explicat Alen. par. 1. quæst. 138. memb. 7. §. 4. & memb. 8. siquidem æquali in tantum invidet, in quantum aduertit, eum crescere, & fieri maiorem; cum tamen ipse remaneat minor, & non crescat; & similiter inferiori in tantum invidet, in quantum aduertit eum crescere, & fieri æqualem, cum tamen ipse non crescat; & per hoc, quod deficiat esse superior, testimonium perhibeat, quod sit minor, cum non possit in bono crescere, sicut ille, suamque proportionem maioris æqualitatis ad illum servate.

16. Quomodo invidia, qui invidet, semper sit minor.

DISPVT. XXXV.

De grauitate, & leuitate peccati invidiæ.

- 1. Actus invidiæ est intrinsecè malus.
2. Invidia quomodo dicatur esse contra charitatem.
3. Invidia quomodo dicatur esse contra misericordiam.
4. Invidia ex suo genere est peccatum mortale.
5. Non omne, quod contrariatur actui charitatis, est peccatum mortale.
6. Invidia potest esse venialis ex imperfectione actus.
7. Invidia potest esse passio appetitus sensitivi.

- 8. Invidia est leuius peccatum, quam odium, & grauius, quam ira.
- 9. Invidia maxime torquet ipsum inuidum.
- 10. Peccatum inuidia potest esse in Spiritum sanctum.
- 11. Invidia in homine est aliquo modo grauior, quam in Demone.
- 12. Tristitia de bono alterius ex timore, quomodo sit mala.
- 13. Indignatio, & nemeſis non est mala.
- 14. Emulatio & zelus, quomodo sit bonus, aut malus.

1. Actus inuidia est inuisibile malus.

ACTUM inuidia proprie dicitur ex se esse malum, disertè asserit Aristoteles lib. 2. Rhetor. c. 11. initio, ubi ait, inuidiam esse quid improbum, & improborum: sicut enim probi hominis est, & probum quid, vel laudabile, si tristetur, & doleat, quòd bona; & honorabilia, quæ aliis videt adesse, sibi non adfunt, cum tamen ipse quoque possit illa habere; & idèd sese excitet, & præparet ad illa habenda, & assequenda: ita & est improbi, & quid improbum, si quis præcisè doleat, & tristetur, quia bona aliis adfunt; & idèd excitetur, & mouetur, vt illa impediatur. Et, vt habet S. Thom. 2. 2. qu. 36. art. 2. in fin. corp. hoc reuertè nihil est aliud, quàm dolere de illo, de quo est gaudendum; id est, dolere de bono proximi. Nam, vt subdit art. 3. & benè ibi explicat Caiet. §. Ad 2. dicitur, quemadmodum charitas erga proximum ex se fertur ad bonum illius per motum amoris, quando tale bonum representatur quasi absolute, & secundum se; & per motum desiderij, quando representatur, vt absens; & per motum gaudij, quando representatur, vt præsens: ita & est vitium charitati contrarium, si fetatur in bonum proximi per motum contrarium, id est, per motum odij, quando representatur absolute, & secundum se; & per motum fugæ, quando representatur, vt absens; & per motum tristitiæ, & doloris, quando representatur, vt præsens. Et quia hic motus postremus, est proprius motus inuidia; idèd dicitur esse malus, & esse oppositus gaudio charitatis circa bonum proximi: sicut & motus aecidia est eidem oppositus circa bonum diuinum, vt habet idem S. Thom. 2. 2. quæst. 35. initio, & quæst. 36. art. 4. in corp. Verùm id est solum intelligendum de oppositione secundum actum materiale, id est, secundum actum tristitiæ, qui materialiter est oppositus actui gaudij, quando vterque est circa bonum proximi; non autem de oppositione secundum actum formalem, qui in charitate attenditur ex dignitate, vel amabilitate ipsius personæ, de cuius bono est gaudium; & in inuidia, ex hoc, quòd bonum personæ, ad quam ista inuidia, sit diminutiuum excellentiæ propriæ, vt notat Alen. part. 2. quæst. 138. memb. 8. & explicauimus supra disp. 34. præcedente, num. 6. Et eadem ratione est intelligendum id, quod asserit idem S. Thom. 2. 2. qu. 36. art. 3. cit. ad 3. ex Aristotele lib. 2. Rhetor. cap. 9. quòd inuidia etiam contrarietur misericordiæ secundum contrarietatem principalis obiecti, non autem secundum contrarietatem ipsius actus: quia enim actus vtriusque est tristitia, sed obiectum inuidia est bonum, & obiectum misericordiæ est malum; & illa tristatur de bono, & hæc de malo; rectè dicuntur contrariari secundum contrarietatem obiecti principalis, non autem secundum contrarietatem ipsius actus, quasi per se: & quantum hæc etiam contrarietas sit solum materialis, & ex obiectis materialibus; quia tamen est vera impossibilitas physica, & qui per actum miseri-

2. Invidia quomodo dicitur contra charitatem.

3. Inuidia quomodo dicitur esse contra misericordiam.

cordiæ tristatur de malo alterius, illudque reputat quasi suum, impossibile est, vt per actum inuidia simul doleat de bono illius, rectè dicitur absolute, & simpliciter, quòd vitium inuidia contrariatur virtuti misericordiæ, illamque destruit; sicut & contrariatur virtuti charitatis, eamque destruit, in quantum est impossibile, vt qui per actum charitatis gaudet de bono alicuius, simul tristetur per actum inuidia de bono eiusdem: vt enim patet ex dictis supra de contrarietate virtutis, & vitij in vniuersum, lib. 1. disp. 3. præsertim num. 7. quemadmodum in actibus, vel habitibus intellectus ex S. Thom. 1. 2. quæst. 67. art. 3. oppositio, & contrarietas aliquando prouenit ex parte obiecti materialis, vt in habitu scientiæ, & erroris, quorum ille dicit rem esse, & hic dicit non esse; & aliquando ex parte mediij, vt in habitu scientiæ, & opinionis, quorum ille ex vi mediij necessarij, dicit rem non posse non esse; & hic ex vi mediij probabilis dicit, rem posse non esse; & denique aliquando ex parte subiecti, vt in habitu scientiæ, & fidei, quorum ille subiecto tribuit euidentiæ, & hic obscuritatem: ita & in actibus, vel habitibus voluntatis, oppositio, & contrarietas aliquando prouenit ex actu materiali, vt quando vnus inclinatur ad actum gaudij, & alius ad actum tristitiæ circa idem obiectum, vt contingit in casu præsentis de charitate, quæ gaudet de bono alterius, & de inuidia, quæ de eodem tristatur; & aliquando prouenit ex parte obiecti, vt in alio casu de misericordia, & inuidia, quarum illa tristatur de malo alterius, & hæc tristatur de bono; & aliquando prouenit ex aliquo alio capite, & semper est sufficiens, vt absolute & simpliciter vnus habitus, vel actus dicatur contrarius alteri; & vnus ex hoc ipso probetur esse malus, quia alter, cui contrariatur, est bonus.

Atque hæc ratio, quæ desumitur ex contrarietate ad charitatem, non solum probat, quòd actus inuidia sit ex se malus, & peccatum; sed etiam, quòd sit malus mortaliter, quantum est ex proprio genere, vt docet S. Thom. 2. 2. quæst. 36. art. 3. Alen. part. 2. qu. 138. art. 8. Nau. in Man. c. 23. num. 118. Azor. part. 1. lib. 4. c. 17. qu. 4. & omnes communiter: quia enim vita animæ spiritualiter est per charitatem, vt patet ex 1. Ioan. c. 3. Translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. hoc ipso, quòd actus, & motus inuidia, aut alterius cuiuscunque habitus mali, & vitiosi contrariatur actui charitatis, eamque destruit, etiã contrariatur vitæ spirituali; & per consequens hoc ipso conuincitur, quòd sit malus mortaliter: & hoc modo Prou. 14. de inuidia dicitur, quòd sit putredo ossium, id est, virtutum, quæ spiritualiter intelliguntur per ossa, vt notat Alen. part. 2. qu. 138. m. 3. Et apud Iob. c. 5. de inuidia dicitur, quòd occidat paruulum, id est, ipsum inuidum, qui ex hoc ipso, quòd inuidet, ostendit se esse paruulum, & minorem illo, cui inuidet, vt supra explicauimus disp. præcedente, num. 13. ex S. Thom. 2. 2. qu. 36. art. 1. & hunc rectè dicitur inuidia occidere, in quantum ab illo tollit charitatem, quæ est vita spiritualis. Et S. Paulus ad Gal. 5. inuidiam numerat inter opera carnis: Ira, irax, dissensiones, facta, inuidia, homicidia, &c. De quibus omnibus statim subdit, quòd excludant à regno Dei: Quæ prædicatio vobis, sicut prædixi: quoniam, qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Neque valet, si dicas, ex eo, quòd aliquid contrarietur alicui actui charitatis, non rectè inferri, quòd sit peccatum mortale: siquidem fieri potest, vt ille actus charitatis non sit in præcepto: vt, si quis, v. g. per actum aliquem positiuum directè nolit huic pauperi non extremè egenti dare elemosynam; vel huic inimicum,

4. Inuidiam, ex suo genere, peccatum mortale.

6. Inuidia potest esse veniale ex imperfectione actus.

5. Non omni quod contrariatur actui charitatis, peccatum mortale.

micum, quem etiam videt esse leprosum, exosculari, etiam clare aduertat, quòd tam elemosyna, quàm osculum, essent actus charitatis. Nam contrà est ex Caiet. 2. 2. quæst. 36. art. 3. cit. §. Ad 2. dicitur, quia aliud est loqui de actibus exterioribus, aut secundariis charitatis, quales sunt, v. g. dare elemosynam, aut exhibere signa aliqua exteriora beneuolentiæ, & amoris; & aliud loqui de actibus interioribus, & primariis, qualis est ipsa interna dilectio proximi, vel ipse internus actus, aut motus prosecutionis circa bonum illius: actus enim exteriores, & secundarij sæpè non sunt in præcepto, vt benè dicitur in argumento, & idèd possunt licitè omitti sine vilo peccato, etiam ex directa & formali intentione omittendi: at verò actus interiores primarij semper sunt in præcepto, saltem quoad specificacionem, si non quoad exercitium; & semper ex suppositione, saltem quòd occurrat operandum circa bonum proximi, & velit quis circa illud operari, omninò tenetur operari tali specie operationis; neque potest operari operatione contraria, id est, omninò tenetur operari per actum prosecutionis; non autem potest operari per actum fugæ: & si operetur per actum fugæ, peccat mortaliter; quia operatur contra obligationem, & debitum ex charitate. Quare in casu nostro, quemadmodum licitè, & sine vilo peccato potest quis in multis casibus, & sapissimè, habere se negatiuè circa bonum proximi absolute representatum; & si proximum neque amet positiuè, neque odio prosequatur, non propterea est dicendus peccare; & tamen si positiuè proximum odiat, omninò peccat; quia ex suppositione, quòd velit operari circa bonum proximi, tenetur operari per actum prosecutionis, & amoris; non autem per actum fugæ; & odij: ita & potest quis sine vilo peccato habere se negatiuè circa bonum proximi præsens; & si de illo, neque gaudeat, neque doleat, omninò peccat: quia ex suppositione, quòd operetur, tenetur operari per actum prosecutionis, id est, gaudij, non autem per actum fugæ; id est, tristitiæ: & si hæc tristitia sit formaliter ex motiuo inuidia, formaliter peccat peccato inuidia, & hoc peccatum rectè probatur esse mortale, quia materialiter est motus contrarius motui charitatis, & est contrarius charitati, vt iam explicauimus.

Rectè tamen addit S. Thom. art. 3. cit. & Nauar. c. 23. m. 118. cit. & Tol. lib. 8. cap. 56. & omnes communiter, quòd peccatum etiam peccatum inuidia esse veniale ex imperfectione actus; sicut & possunt alia peccata, quæ dicuntur mortalia ex suo genere: sicut enim peccatum adulterij, v. g. si non pertingat ad consensum rationis, ex quo habet suam consummationem, & perfectionem; in quantum est actus humanus; sed sicut in sola inchoatione per actum, siue motum concupiscentiæ, & appetitus inferioris, non est mortale, sed solum veniale, vt expressè habet idem S. Thom. 1. 2. quæst. 72. art. 1. ad 1. & 2. 2. quæst. 35. art. 3. in corp. & quæst. 36. art. 3. cit. & idem est de peccato homicidij ex ead. quæst. 36. art. 3. si solum sicut in primo motu, & actu iræ, qui est prima illius inchoatio, non autem pertingat ad consensum rationis, qui est perfectio, & consummatio: ita & peccatum inuidia potest contingere, vt solum sit veniale ex imperfectione actus, si solum sicut in primo aliquo motu concupiscentiæ, & passionis; non autem pertingat ad perfectum consensum rationis: quia enim est essentialiter tristitia, omninò vel esse passio, vel non esse sine passione, vt patet ex eod. S. Thom. quæst. 36. art. 3. cit. ad 1. & vt habet Aristoteles 1. de anima, text. 64. quemadmo-

dum texere, & edificare non sunt operationes formali animæ, sed hominis habentis animam; neque anima dicitur texere, aut edificare, sed homo per animam; & tales operationes necessariò dicuntur aliquid etiam ex parte corporis; ita & tristari, & gaudere, & irasci, & huiusmodi, non dicunt aliquid solum ex parte animæ; sed etiam dicunt aliquid ex parte corporis; & idèd non dicitur ipsa anima irasci, aut tristari, sed homo per animam: & hæc quoque operationes necessariò dicunt aliquid ex parte corporis, id est, motum & passionem ipsius cordis, vt ibi dicitur text. 63. & ratione huius etiam cernuntur in pueris ante usum rationis, vt de passione inuidia testatur S. Augustinus lib. 1. Confess. cap. 7. ante medium, tom. 1. ubi ait, vidisse se, & expertum esse zelantem puerum, qui, cum nondum loqui posset; adhuc tamen pallidus, & amaro aspectu intuebatur collactaneum suum. Et S. Greg. lib. 5. Moral. cap. 34. circa initium, ex hac passione corporali, quæ contingit in actu inuidia, tradit illius signa: Et cum inquit, denictum cor linoris putredo corruerit, ipsa quoque exteriora indicant, quàm grauius animum vesania instigat: color quippe pallore afficitur, oculi depriuntur, mens accenditur, membra frigescent, fit in cogitatione rabies, ipse dentibus stridor, &c. Rectè ergo asserit S. Thom. art. 3. cit. quòd si actus inuidia solum sicut in aliquo motu talis passionis, non est peccatum, nisi veniale ex ipsa imperfectione, quam habet in genere actus humani. Et sine dubio idem est, si contingat actum inuidia solum esse de materia leui, cum etiam leuitas materiæ communiter idem præster, quod imperfectio actus: & faciat etiam ipsa, vt peccatum sit veniale, quando aliqui ex suo genere est mortale; & communiter tales sunt actus inuidia, qui contingunt in pueris, aut fœminis, vt notat Alen. part. 2. quæst. 138. memb. 3. & alij.

Atque hæc de malitia, & grauitate peccati inuidia, considerati, quasi per se, & absolute: si verò illud consideremus comparatiuè, & in ordine ad alia peccata, occurrit primò id, quod diximus supra hoc ipso lib. disp. 21. num. 7. ex S. Thom. 1. 2. quæst. 46. art. 6. & 2. 2. quæst. 158. art. 4. quòd si comparatur cum iis peccatis, quæ versantur circa malum alterius, vt est, v. g. peccatum odij, & peccatum iræ, est grauius peccato iræ, & leuius peccato odij; quia, qui ex odio vult alteri malum, fertur in malum formaliter sub ratione mali, & in quantum est malum illi, quem odit; & qui alteri vult malum ex ira, fertur in malum, in quantum illud apprehendit, vt iustum vindictiuum; & qui vult malum ex inuidia, fertur in malum, in quantum facit ad excellentiam propriam: & certum est, quòd ex his tribus pessimum est ferri in malum, in quantum est malum, & sub ratione mali, quod spectat ad odium; & est minime malum ferri in malum sub ratione iusti vindictiuum, quod spectat ad iram, cum hoc modo videatur induere speciem boni honesti; & denique est medio modo ferri in malum sub ratione boni vtilis proprij, & conuenientis ad propriam excellentiam, quod spectat ad inuidiam, vt supra explicauimus.

Secundò, occurrit id, quod habet Alen. part. 2. quæst. 138. memb. 6. peccatum inuidia posse dici grauius omnium, non quidem ex proprio genere, vel obiecto; sed ex nocimento, aut afflictione, vel pœna, quam infert ipsi peccanti: vt enim patet ex S. Chrylost. hom. 40. emulacione, aut inuidia nulla malitia est deterior; quia emulacione, aut inuidia prius seipsum punit, & in supplicium vocat, quam eum, cui inuidet, & nunquam quiescit. Et, vt habet hom. 55. nihil est liuore deterius, qui, vt alium perdat, perdit

7. Inuidia potest esse passio appetitus sensuui.

8. Inuidia est leuius peccatum, quam odium, & grauius, quam ira.

9. Inuidia maxime torquet ipsum inuidum.

perdit simul se ipsum, eiusque oculi liquantur tristitia, & morte vivit continua. Et ex Gloss. ad Galat. 5. in illa verba: *Invicem prouocantes, invicem inuidentes.* & ex S. Greg. lib. 5. *Moral. c. 31. sub initium,* & apud S. Thom. 2. 2. qu. 36. art. 4. in 2. arg. cum per omne vitium antiqui hostis virus humano cordi infundatur; in zelo tamen inuidiæ tota sua viscera serpens concutit, & in hac imprimenda malitia pestem vomit; & cum cætera scelera finiantur, zelus tantum modum non habet: & quanto ille, cui inuidetur, successu meliorem profecerit; tantò inuidus in manus incendium liuoris ignibus inardescit. Sequitur huic vultus tumax, totius aspectus, pallor in facie, in labiis tremor, stridor in dentibus, verba rabida, effrenata cõuicia, manus ad violentiã prompta: & si interim est gladio vacua; odio tamen futuriæ mentis est semper armata. Et quia hæc, & similia mala, quibus inuidus torquet se ipsum, nulli alteri vitio sunt communia, rectè dicitur ex hoc capite peccatum inuidiæ esse grauissimum, quod grauissimè omnium punit, & torquet subiectum suum. Et quod asserit specialiter S. Greg. verbis allatis, quod serpens antiquus, dum per inuidiam virus infundit, tota sua viscera concutiat, totamque pestem vomat; non significat, quod inuidia sit peccatum grauissimum etiam quasi intrinsecè, & ex obiecto, vel ex proprio genere; sed solum, quod respõdeat ad ipsum intimum ipsius Diaboli, qui similiter est plenus inuidia. Et sensus est, quod Diabolus aliquando venenum infundat, quasi quæsi-um extrinsecus, & extra se, vt quando infundit per auaritiã, luxuriã, gulã, & aliquando infundat ex intimis, & ex propriis, & quasi aranea fila extrahat de visceribus, vt quando infundit per superbiam, aut inuidiam.

10. Peccatum inuidia potest esse in Spiritum sanctum.

Tertiò, ad idem facit ex S. Thom. 2. 2. qu. 36. art. 4. ad 2. & ex S. Anton. 2. part. tit. 8. cap. 1. & ex eod. Alen. part. 2. qu. 138. memb. 6. cit. §. 1. quod peccatum inuidiæ possit dici grauissimum, in quantum specialiter potest esse in Spiritum sanctum, vt, v. g. si sit de ipsa gratia, & auxilio Dei: qui enim sic inuidet fraternæ gratiæ, inuidet quodammodo ipsi Spiritui sancto, qui in suis operibus glorificatur, vt habet S. Thom. *ibidem*, & hoc peccatum rectè dicitur irremissibile, id est, difficillimum, vt remittatur, cum sit peccatum ex malitiã, & nullam habeat excusationem ex parte peccantis, sicut habent alia peccata, quæ dicuntur ex infirmitate, vel ex ignorantia, vt etiam *suprà* diximus lib. 2. disp. 16. num. 6. & hæc grauitas potest dici, quod sit per se, & facta comparatione intra ipsum genus inuidiæ, ratione saltem obiecti materialis, vt ex se patet.

11. Inuidia in homine est aliquo modo grauior, quã in Dæmone.

Quartò, si peccatum inuidiæ intra idem suum genus comparetur, prout reperitur in hoc, vel illo subiecto, rectè potest dici, quod ex aliquo capite sit grauior, prout reperitur in homine, quã prout reperitur in Dæmone. Ita Alen. part. 2. qu. 138. memb. 6. cit. §. 2. nam, quauis inuidia Diaboli simpliciter, & absolute sit grauior, quia est de bonis spiritualibus gratiæ, & vnionis hypostatice; & gloriæ; & quia est causa omnis nostri peccati, & est continua, & nunquam intermittitur; cum tamen inuidia hominum sit communiter de bonis temporalibus, & non sit causa omnis alterius peccati, & maximè interruptur, & finiatur; negari tamen non potest, quin aliquo modo sit grauior secundum quid, id est, saltem ex hoc capite, quia est ad ipsos homines, & inter personas eiusdem speciei; cum tamen inuidia Dæmonis non sit ad Dæmones; sed ad homines, cum quibus habet diuersitatem plusquam specificam: hoc enim est, quod habet S. Chrysost.

hom. 37. quod inuidi feris ipsis sint deteriores, & Dæmonibus pares, vel etiam deteriores, in quantum feræ, & Dæmones non inuident, neque insidiantur his, qui sunt eiusdem generis, cum tamen homines neque etiam verecundentur communiõne naturæ.

Atque ex his, quæ diximus de malitiã, & grauitate peccati inuidiæ presè acceptæ, possunt aliqua colligi etiam de malitiã, & grauitate illius, acceptè latius. Primò enim, si quis doleat de bono alterius ex iusto timore; quia, scilicet, sibi, vel alteri timet damnum iniuste inferendum, nullo modo peccat, vt etiam *suprà* diximus *disputatione precedente, num. 4.* 2. ex S. Greg. lib. 22. *Moral. c. 11.* & S. Thom. 2. 2. qu. 36. art. 2. in corp. quia, sicut posset propter huiusmodi iniustitias, quas timet, licetè illum priuare tali potestate, ac bono, si haberet facultatem illum priuandi; ita & potest optare, vt priuetur; & dolere, vel tristiari, quod non priuetur, vt bene explicat Caiet. 2. 2. qu. 36. art. 2. cit. §. In eod. 2. arg. Reginald. in *praxi, lib. 17. c. 12. n. 127.* Tol. lib. 8. c. 64. Secus verò esset, si damnum, quod aliquis sibi timeret ex bono alterius, non esset futurum iniustum: nam contra, quemadmodum in tali casu non liceret eum priuare tali potestate, ac bono; ita neque licet tristiari, quod illud habeat, & non priuetur; & talis tristitia, si sit deliberata, & de bono graui, etiam poterit esse mortalis, cum etiam ipsa sit contra charitatem, sicut inuidia.

13. Indignitas, & afflictio non est mala.

Secundò, si quis doleat de bono alterius ex indignatione, & nemesi propriè dicta, id est, quia ille tali bono est indignus; non peccat ex eodem S. Thom. 2. 2. qu. 36. art. 2. cit. Caiet. *ibidem, art. 3.* §. De nemesi verò, & aliis, vt etiam *suprà* explicauimus *disputatione precedente, num. 3.* Et ratio est: quia nullo modo contrariatur charitati, cum obiectum talis tristitiæ, aut doloris, non sit bonum alterius absolute, quomodo est obiectum charitatis; sed bonum indigni, & formaliter quatenus est indignus, vt notat Caiet. *ibidem.* Quo autem modo talis tristitia debeat esse solum de bonis temporalibus, & solum præscindendo à Dei dispositione, & ordinatione, satis explicauimus *suprà, num. 3. cit.* Et non est dubium, quod si huiusmodi tristitia sit de bonis spiritualibus, vel sit talis, vt Deum ipsum inculset, quia malè, & iniuste bona distribuat, vel denique causet propositum imitandi malos in actibus malis, vt sic habeantur etiam bona temporalia, quibus illi abundant; est peccatum mortale, cum hoc modo sit multipliciter contra charitatem, vt notat Caiet. art. 3. cit. & in *Summa verb. nemesi.* Nauar. in *Man. c. 23. num. 118.* Tol. lib. 8. c. 65.

14. Emulatio, & zelus, quomodo sit inuicem, aut in se.

Tertiò, si quis doleat de bono alterius, non, quia alter illud habeat; sed, quia is, qui dolet, illud non habet; cum tamen benè, & conuenienter possit illud habere, non peccat. Ita Aristoteles 2. *Rhetor. c. 11.* vbi ait, quod emulatio, & zelus, ex quo prouenit huiusmodi dolor, est quid probum, & proborum proprium. Et ratio videtur esse: quia, vt notat Caiet. 2. 2. qu. 36. art. 3. §. *Ad horum primum.* obiectum huius doloris, aut tristitiæ, non est bonum proximi, quo modo talis dolor esset contrarius charitati; sed est propria carentia boni proximi; & is, qui dolet, non idèd dolet, quia alter habet; sed, quia ipse non habet: vnde & tristitia, vel dolor æmulatiuus bonum proximi solum habet pro excitatione; & defectum, siue carentiam boni proximi, in eo ipso, qui dolet, & tristatur, habet pro obiecto; quomodo certum est, quod non fundat malitiam. Et ad idem facit etiam distinctio S. Thom. 2. 2. qu. 36. art. 2. quod si bona alterius, quæ aliquis æmular-

tur, sint bona honesta, & ad salutem animæ pertinentia, vt virtutes; bonus est, & laudabilis huiusmodi zelus, & æmulatio, & sæpè laudatur in sacris Literis, vt 1. Cor. 12. *Emulamini charismata meliora.* & sæpè alibi: si verò sint temporalia, potest esse cum peccato, & sine peccato; prout, scilicet, fuerint, vel non fuerint proportionata, & cõuenientia illi, qui dolet, & æmulatur huiusmodi bona, & fuerint, vel non fuerint ordinata, & volita ad bonum finem, vt etiam *suprà* explicauimus *disputatione precedente, num. 4.* Denique, si quis doleat de bono alterius, quia bonum illius est, & formaliter ex asperlicitia, quam habet de persona, & ex odio, quo illum prosequitur; peccat mortaliter, aut venialiter pro rei ipsius grauitate, aut leuitate, vt certum est apud omnes.

DISPV T. XXXVI.

Quomodo inuidia sit vitium capitale, & quæ sint illius filia.

1. Secundum aliquos inuidia non videtur esse vitium capitale.
2. Inuidia nascitur ex vana gloria.
3. De filiabus inuidia.
4. Susurratio, & detractio quo differant.
5. Exultatio in aduersis, & afflictio in prosperis, quomodo sint filia inuidia.
6. Vitium capitale non est necessarium, vt differat specie à suis filiabus.
7. Filia inuidia differunt specie ab ipsa inuidia.
8. Sunt peccatum mortale ex suo genere.
9. Susurratio quando sit peccatum mortale.
10. Susurratio est vnum peccatum in specie infima.
11. Susurratio est grauior, quam detractio.
12. Fama est dispositio ad amicitiam, & infamia ad inimicitiam.

1. Inuidiam inter vitia capitalia non numerat S. Isidor. lib. 2. de summo bono, neque Cassianus lib. 5. de institutis Cenobiorum, c. 1. & seqq. fortasse eam ob causam, vt notat S. Thom. 2. 2. qu. 36. art. 4. ad 1. quia etiam ipsa manifestè nascitur ex vana gloria, cum huiusmodi tristitia de bono alterius, in quantum diminuit excellentiam propriam, maximè proueniat ex inordinato appetitu propriæ excellentiæ manifestandæ; & eo ipso, quod superbus, aut vanagloriosus videt aliquem sibi æquari, aut præferri in eo, ex quo ipse gloriam quærit, videatur sibi non ampliùs esse in ea opinione, & existimatione hominum, in qua fuit eorūque; & idèd tristeretur: quod idem etiam habet Aristoteles 2. *Rhetor. cap. 10.* vbi ait, ambitiosos, & qui ex re aliqua gloriam quærent esse maximè inuidos, vt etiam *suprà* diximus *disp. 34. n. 9.* & clarissimè S. Greg. lib. 31. *Moral. c. 31.* & apud S. Thom. 2. 2. qu. 36. art. 4. ad 1. cit. vbi ait, capitalia vitia tanta sibi cõiunctione coniungi, vt vnum ex altero proferatur; & primam superbiam sobolem esse inanem gloriam; & hanc dum oppressam mentem corrumpit, inuidiam gignere: quia, dum appetit vani nominis potentiam, ex hoc ipso tabescit, ne quis alius illam valeat adipisci. Et denique idem colligitur etiam ex S. Paulo ad Gal. 6. quando ait: *Non efficiamur inanem gloria cupidum, inuicem prouocantes, invicem inuidentes.*

Verùm, hoc non obstante, inter vitia capitalia inuidiam numerat S. Greg. lib. 31. *Moral. cap. 31. cit.* S. Thom. 2. 2. qu. 36. art. 4. cit. S. Anton. part. 2. tit. 8. Alen. part. 2. qu. 138. art. 4. Nauar. in *Man. cap. 23.*

num. 118. Azor. p. 1. lib. 4. cap. 17. qu. 5. Tol. lib. 8. cap. 67. & omnes communiter: vt enim benè notat S. Thom. art. 4. cit. ad 1. non est contra rationem vitij capitalis, vt etiam ipsum ex aliquo alio oriatur, tanquam ex capite; sed solum, quod non habeat rationem aliquam principalem, quæ sit quasi caput plurium aliorum peccatorum, & vitiõrum, & ex qua plura alia possint oriri. Vnde nõ ex eo, quod inuidia oriatur ex vana gloria, potest concludi, quod etiam ipsa non sit capitalis, cum verè etiam ex illa proueniant plura alia. Et qua ratione ex eod. S. Greg. lib. 31. *Moral. cap. 31. cit.* nullum est ex vitiis capitalibus, quod non proueniat ex superbia, & hæc se habet quasi regina omnium vitiõrum, & ipsa septem vitia capitalia sunt quasi primæ illius filia, vt etiam *suprà* diximus *disp. 4. initio;* & quod dicantur capitalia, non est respectu superbiæ, & per exclusionem aliterius capitis, ex quo ipsa proueniant; sed respectu aliorum, quæ oriuntur ab ipsis, tanquam ex rationibus capitalibus, & principalibus; eadem ratione potest etiam inuidia esse vitium capitale, etiam si oriatur ex vana gloria, vt etiam *suprà* diximus *disp. 34. n. 8.*

Et quidem S. Greg. lib. 31. cap. 31. cit. hæc vitia enumerat, tanquam inuidiæ filias, & quæ ex illa proueniant, tanquam ex capite, vel tanquam ex vitio capitali, susurrationem, detractioem, exultationem in aduersis proximi, afflictionem in prosperis, & odium: quia, vt benè ratiocinatur S. Thom. 2. 2. qu. 36. art. 4. cit. ad 3. is, qui tristatur de bono alterius ex mortuo inuidiæ, facile monetur, vt illud impediatur diminuendo aliquid de fama, & gloria illius; & si in occulto id faciat, ad finem alienandi ab ipso amico, est susurratio: si verò publice, ad famam diminuendam, est detractio. Hoc enim differt susurratio à detractioe ex eod. S. Thom. 2. 2. qu. 74. art. 1. Sot. lib. 5. de iustit. qu. 11. Ang. Sylu. & Summistis verb. *susurratio*, quod, cum vitia dicat mala de proximo, & in eius absentia, qua de causa sumuntur aliquando pro eodem; illa tamen peculiariter intendat amicorum discordiam; & hæc læsionem famæ: & idèd detractor ea omnia mala de altero profert, quæ possunt illi famam tollere, aut minuere; susurrator autem ea solum, quæ possunt commouere animos audientium, siue sint mala, siue bona: vt, si de aliquo, v. g. apud prodigum dicat, quod sit pecuniæ tenax; vel apud incontinentem, quod magnopere abhorreat ab incontinentia; & per hæc intendat inter ipsos dissoluere amicitiam, & si in huiusmodi impediõne boni alterius, homo inuidus sit efficax, eiusque opera bonum proximi verè impediatur, sequitur ex inuidia exultatio in aduersis: si verò non sit efficax, & bonum proximi non impediatur, sequitur afflictio in prosperis: & ex hac oritur postremò etiam odium, vt probat S. Thom. 2. 2. qu. 34. art. 6. cum illi optetur malum, etiam quatenus malum illius est. Et quauis afflictio in prosperis possit aliquando esse ipsa inuidia, quam *suprà* definiuimus esse tristitiam de alieno bono; potest tamen aliquando etiam esse illius filia, si illa ipsa prospera eueniant, aut contineantur contra conatum ipsius inuidi, & hoc modo afflictionem efficiant, vt notat S. Thom. 2. 2. qu. 36. art. 4. cit. ad 3. quod idem etiam est de exultatione in aduersis, si hæc eueniant ex conatu inuidi, vel iuxta ipsius voluntatem.

Neque refert, quod exultatio in aduersis, in quantum eueniunt ex conatu, & opera ipsius inuidi; & afflictio in prosperis, in quantum eueniunt, aut continentur contra eundem conatum, non differant essentialiter ab ipso actu, & peccato inuidiæ; & idèd non videantur posse esse illius filia: nam, vt

3. De filiabus inuidia.

4. Susurratio, & detractio, quo differant.

5. Exultatio in aduersis, & afflictio in prosperis, quomodo sint filia inuidia.

6. Vitium capitale non est necessarium, vt differat specie à suis filiabus.

vt notat Caiet. 2. 2. *quæst.* 36. *art.* 4. *vit.* ad hoc, vt ali-
quod vitium dicatur oriri ex alio, tanquam ex ca-
pitate, & esse illius filia, non esse necessarium, vt sit ab
illo diuersum specie; sed potest etiam esse solum di-
uersum accidentaliter, vt patet in exemplo allato
de exultatione in aduersis ex motu inuidiæ, quã-
do huiusmodi aduersa non connotant conatum
inuidi, ex quo eueniant: cum enim actus inuidiæ
quali primarius sit ipsa tristitia de bono proximi,
prout est diminutium excellentiæ propriæ, omni-
nò potest ex illo provenire etiam hic alius actus,
quali secundarius, qui est exultatio in illius aduer-
sis, vnde cum tandem proveniant huiusmodi ad-
uersa, & siue proveniant ab ipso inuido, siue aliunde,
& hic actus rectè dicitur oriri ex illo, tanquam
ex capite, & esse illius filia; quia verè est ab illo di-
stinctus saltem accidentaliter, quod satis est.

7.
Filia inuidiæ
differunt spe-
cie ab ipsa
inuidiã.

Et præterea addi potest ex eodem Caiet. *ibidem*,
si exultatio in aduersis proximi, & afflictio in pro-
speris sumantur formaliter, quatenus aduersa, de
quibus est exultatio, sunt ex conatu ipsius inuidi,
& prospera, de quibus est afflictio, sunt contra eun-
dem conatum; propriè loquendo, & elicitiuè spe-
ctate ad illum habitum vitiosum, ad quem spectat
ipse conatus: vt, v.g. ad vitium detractiois, si per
hanc fuerunt proximo illata aduersa, de quibus est
exultatio, vel saltem fuit factus conatus ad remo-
uenda prospera, de quibus est afflictio; & solum im-
peratiuè spectare ad vitium inuidiæ; & ideò mi-
rum non esse, si inuidia dicatur vitium capitale re-
spectu illorum, cum reuerà sit caput, & quasi prin-
ceps, eosque imperet: qua enim ratione dicitur ca-
put ipsius detractiois, in quantum inuidus ex mo-
tuo inuidiæ alteri detrahit, qui est actus quasi pri-
marius vitij detractiois, & præter malitiam in-
trinsecam, & ex obiecto contra iustitiam, etiam ha-
bet aliam malitiam extrinsecam, ex circumstantia
finis ipsius inuidiæ: ita & potest dici caput exulta-
tionis in infamia proximi, si forè illam causauit
per detractioem in mentibus aliorum, & caput
afflictionis in bona existimatione, si forè illam
non potuit tollere, qui sunt actus secundarij eius-
dem detractiois. Atque hoc modo huiusmodi
actus exultationis, & afflictionis omninò distin-
guentur essentialiter ab actu inuidiæ, & solum ha-
bebunt illius motiuum, tanquam imperans & ex-
trinsecum, sicut & habet ipse actus primarius de-
tractiois; & ab actu detractiois distinguuntur,
sicut actus secundarij à primario eiusdem habitus,
vt ex se patet. In his autem filiabus inuidiæ non
est hoc loco, quòd diutius immoremur, vt ostenda-
mus, quando contingat ex illis peccari mortaliter:
facile enim constat ex se, quòd odium, & exultatio
in aduersis, & afflictio in prosperis ex suo genere
sunt mortalia, cum ex se contrariantur charitati, vt
suprà diximus de inuidia, quòd idem etiam est de
suffurratione, & detractioe, quæ vel contrariantur
iustitiæ, vt notat Valen. 2. 2. *disp.* 5. *q.* 18. *puncto* 1. &
proximo inferunt grauem iniuriam, & graue dan-
num in fama, & in amicis; vel saltem contrarian-
tur charitati, vt dicemus. Vnde & *ad Rom.* 1. inter ea,
quæ non conueniant, & in quæ tradidit Deus in
penam aliorum peccatorum, etiam numeratur suf-
furratio, & detractio: *Plenus inuidia, contemione, do-
lo, malignitate, suffurrones, detractores, &c.* & de his
omnibus statim subditur: *Quoniam, qui talia agunt,
digni sunt morte.* & *Prou.* 6. dicitur anima Dei dete-
stari eum, qui seminat discordias intra fratres: &
cap. 8. Sapientia Dei dicitur detestari os bilin-
gue, id est, suffurrationem, vt notat S. Anton. *part.* 2. *lit.*
8. c. 5. §. 1. & dicemus *infra*. Rectè autem monet Ca-

8.
Sunt peccati
mortale ex
suo genere.

9.
Suffurratio
quando fit
peccatum
mortale.

iet. in *Summa, verb. suffurratio.* & 2. 2. *qu.* 74. *art.* 1.
§. In eisdem articulis. & Reginald. in *prax. lib.* 24. *c. 8.*
num. 172. & alij, quòd suffurratio tunc est mortalis
ex suo genere, quando est formalis, id est, ex directa
intentione tollendi amicos; non autem quando est
solum materialis, vt etiam *suprà* diximus *disp.* 24.
num. 12. de contumelia, ex S. Thom. 2. 2. *qu.* 72. *art.*
2. quanquam ex accidente potest esse mortalis, etiã
quando committitur solum materialiter, & non ex
intentione dissoluendi amicitias, si reuerà aduertat-
ur, illas dissoluere, neque de hac curetur, vt subdit
Caiet. *ibidem*, & patet ex dictis in casu simili de
contumelia solum materiali, si ex illa contingat de-
honoratio. Et idem est ex Nauar. *cap.* 18. *num.* 13. &
Sot. *lib.* 5. *de iustit. qu.* 11. *art.* 1. *concl.* 2. & Reginald.
lib. 24. *c. 8. num.* 172. *cit.* si materia, de qua est suffur-
ratio, sit ex se leuis, & non sufficiens ad dissoluendas
de se amicitias; vel si proferatur iocosè, non autem
seriò; vel si intendatur sola remotio affidiæ fami-
liaritatis, quæ forè est inter aliquos; non autem re-
motio amicitia simpliciter, & inductio inimicitia,
vt etiam notat Sot. *lib.* 5. *de iustit. qu.* 11. *art.* 1. qui
etiam addit, posse aliquando etiam carere omni
peccato remotioem amicitia simpliciter, si, scilicet,
amicitia sit ex se mala, & perniciosa, qualis est,
v.g. concubinariorum: de hoc enim intelligitur il-
lud Christi Domini Matth. 10. *Non veni pacem
mittere, sed gladium.* dummodo tamen hac etiam
amicitia remoueat ultra iniustam infamatio-
nem. Et contrà, si amicitia sit ex se bona, non modò
est peccatum mortale eam remouere per suffurra-
tionem, aut iniustam infamationem; sed etiam est
obligatio huiusmodi amicos inter se reconciliandi,
& quasi restituendi alterum alteri iniuste abla-
tum, & compenlandi prudenti iudicio etiam alia
damna, si quæ ex tali ablatione sint consecuta, vt
vult Rosella *verb. inuidia, num.* 171. & non videtur
posse esse dubium, quòd verè sit facienda huiusmo-
di restitutio, & compensatio, si suffurratio fuit con-
tra iustitiam, vt, v.g. si fuit dictum aliquid falsum,
vel occultum; vel fuit adhibita vis, aut dolus, vt pa-
tet apud Azor. *part.* 3. *lib.* 13. *c. 8. dub.* 1. si verò suffur-
ratio solum fuit contra charitatem, & solum fuit
suffurratum aliquid verum, & publicum, & solum
fuerunt adhibita, v.g. preces, aut aliquid huiusmo-
di, non apparet necessitas talis restitutionis, aut
compensationis, cum nihil fuerit ablatum contra
iustitiam, & amicus non possit haberi, & possideri
quasi ex iustitia, & per consequens neque tolli,
quantiùm est ex se contra iustitiam, cum actus dile-
ctionis, & benevolentia, in quo essentialiter est
amicitia, omninò sit liber, & in libera potestate
ipsius diligentis; neque is, qui diligitur, possit illum
sibi exigere, tanquam debitum ex iustitia, vel vt
suum repetere. Quod verò addit Sot. *art.* 1. *concl.*
2. in fine, licitum esse narrare de aliquo aliqua
vitia naturalia, & publica, ad effectum eum remo-
uendi ab amicitia, v.g. Principis, si que in illam in-
sinuandi, dummodo id non fiat per iniustam infa-
mationem; neque aliquid illi tollatur, quòd ei com-
perat de iustitia, quia vnusquisque sine vi, & dolo
potest sibi procurare suum commodum; non placet
Nau. *c.* 18. *cit. num.* 14. *in fine*, nisi huiusmodi dimi-
nutio amicitia sit tantùm modica, & non notabilis:
quia non excusatur à mortali, qui propter suam,
vel alterius utilitatem notabiliter alterum lædit
contra charitatem; & vt dicitur *c. Denique.* 14. *qu.*
5. ex S. Ambr. *lib.* 3. *de offic. c.* 9. si non potest subueni-
ri alteri, nisi alter lædatur, commodius est neu-
trum iuuari, quàm grauari alterum. Et non est du-
bium, quòd semper est habenda præ oculis, non solum

lùm obligatio iustitiæ; sed etiam charitatis: & suf-
furratio potest esse peccatum contra vtranque vir-
tutem, id est, contra iustitiam, si suffurrator proferat
falsã, aut occulta, vel vtatur vi, aut fraude, & contra
charitatem, si proferat solum vera, & publica; vel
ad impediendum bonum alterius, sibi que illud
procurandum, vtatur solis precibus, vel aliquo hu-
iufmodi, vt notat Azor. *p.* 3. *lib.* 13. *c. 8. dub.* 1. *cit.*

10.
Suffurratio est
vnum pecca-
tum in specie
infamæ.

Neque refert ad malitiam suffurrationis, qualis
sit amicitia, quæ per illam dissoluitur: siue enim sit
fundata in utilitate, siue in voluptate, siue etiam in
virtute, & honestate, non propterea diuersificat specie
habet materialiter; sicut & in peccato odij se habet
diuersitas mali, quòd est alteri volitum, & in pecca-
to furti diuersitas rerum alienarum, quæ contra-
ctantur inuito domino, vt notat Caiet. 2. 2. *qu.* 74.
art. 1. *concl.* 5. *Ad hoc dicitur.* & Sot. *lib.* 5. *de iustit. q.* 11.
art. 1. *concl.* 1. Et ratio est ex eodem Caiet. quia non
inconuenit, vt vnus habitus in specie infima tendat
in aliqua distincta specie sub vna aliqua ratione
generica, vt, v.g. habitus odij in hoc, & illud ma-
lum, in quantum conueniunt in hac ratione com-
muni, quòd sint malum alteri, in quem est odium:
eadem enim ratione etiam vitium suffurrationis
potest esse in vna specie, etiam si tendat in hanc, &
illam amicitiam diuersam specie, in quantum con-
ueniunt in communi ratione amicitia, & semper
amici apprehenduntur, vt bonum vnus rationis,
sicut & bona extrema, & bonum fama, & bonum
honoris; & ideò moraliter possunt fundari vnã
tantùm deordinationem, & vnã malitiam suffur-
rationis; sicut & bona externa fundant vnã tan-
tùm detractiois, & omnes infamiam vnã mali-
tiam detractiois, & omnes dehonorationes vnã
malitiam contumelia: Si quis verò in hac ipsa re-
mouione amicitia intendat aliquid alium malum
finem, suffurratio bene poterit habere malitiam in
alia specie: vt, si quis, v.g. suffurret aliquid Principi
contra aliquem, vt ipse sibi illius honorem, aut of-
ficium habeat; vel aliquid suffurret vxori contra
maritum, vt ipse loco mariti apud illam sit, eaque
potiatur: in primo enim casu suffurratio habet præ-
terea malitiam superbia, aut ambitionis; & in se-
cundo malitiam adulterij, vt notat Caiet. & Sot.
loco cit. & Valent. 2. 2. *disp.* 5. *q.* 18. *puncto* 1. Et simi-
liter, si suffurrator ad effectum tollendi, aut dissol-
uendi inter aliquos amicitiam, referat aliqua, quæ sint
falsa, aut occulta, & auferant famam simul cum suf-
furratione; erit etiam coniuncta detractio, & ex parte
materie, vel obiecti habebit malitiam detractio-
nis; & ex parte finis habebit malitiam suffurratio-
nis, vt notat Azor. *part.* 3. *lib.* 13. *c. 8.* Quòd verò ad-
dit *ibidem* Azor. *dub.* 4. non esse propriè suffurratio-
nem, si quis aliqua proferat ad dissoluendam ami-
citiam tantùm vilem, aut delectabilem; sed solum
si proferat ad dissoluendam amicitiam honestam,
quia hæc sola habet rationem virtutis; solum vide-
tur spectare ad quæstionem de vocabulo; & non est
dubium, quòd grauius peccaret, qui per suffurratio-
nem dissolueret amicitiam, v.g. inter mercatores, et-
iam si non fundetur nisi in utilitate.

11.
Suffurratio est
grauis,
quoniam detra-
hit.

Et si hæc malitia suffurrationis comparetur cum
malitia detractiois, rectè docet S. Thom. 2. 2. *q.* 74.
art. 2. eam esse grauiorem; quia peccata in proxi-
mum tantò sunt grauiora, quanto maius est nocu-
mentum, quòd proximo inferunt. Et cum inter bona
externa emineat bonum amicitia; vnde etiam dicitur
Eccles. 6. quòd amico fideli nulla est comparatio.
& ex Aristotele 8. *Ethic. c.* 1. amicitia ad omnem vi-
tam est necessaria; & sine amicis nemo eligeret vi-
tam

Baldelli Theol. Moral.

uere: & *cap.* 8. melius est amari, quàm honorari: non
potest nocumentum suffurrationis, quòd consistit
in ablatione amicorum, non esse maius, quàm no-
cumentum detractiois, quòd consistit in ablatio-
ne fama; & ipsa suffurratio absolūtè non esse gra-
uior, quàm detractio. Et quanuis per detractioem
aliquando dicantur grauiora mala, quàm per suffur-
rationem: siquidem per hanc ea solum dicuntur,
quæ sunt apparentia, & possunt displicere audien-
ti, cuius beneuolentiam, & amicitiam debent tolle-
re; & per illam dicuntur omnia, quæ possunt quo-
modocunque tollere famam, & bonam estimati-
onem: quia tamen hoc totum pertinet solum ad
obiectum materiale, & grauitas malitiæ principa-
liùs attenditur ex obiecto formali, quòd est mo-
tiuum, & finis proximus; non obstat maiori graui-
tati suffurrationis, quæ ex proprio fine, & motiuo
peculiariter habet tollere amicos; quòd est maius
nocumentum, quàm ablatio fama, vt subdit S.
Thom. in *responsione ad* 1. Imò, cum fama sit dispo-
sitio ad amicitiam, & infamia ad inimicitiam, si-
quidem vnusquisque bene ad eos afficitur, qui
sunt bonæ fama, & male ad eos, qui sunt infames;
tantò grauius peccat, qui directè operatur ad infa-
miam, quanto & forma, vel id, ad quòd est dispositio,
est quid præstantius ipsa dispositione, vt subdit
ad 2. Et cum Deus ipse dicatur esse charitas, & di-
lectio 1. *Ioan.* 4. suffurratio, quæ directè intendit tol-
lere dilectionem, & charitatem, magis directè est
contra Deum, quàm detractio, vt subdit *ad* 3. Quòd
enim dicitur *1. Iac.* 4. detrahite legi, qui detrahit fra-
tri, non est, quia directè, & formaliter detrahat le-
gi, & sic reprehendat legislatorem, & Deum; sed,
quia interpretatiuè contemnit præceptum de pro-
ximo diligendo; cui tamen præcepto magis directè
contrariatur, qui directè nititur tollere amicitiam,
& dilectionem, sicut fit per suffurrationem. Vnde &
Prou. 6. cum dicantur sex esse, quæ odit Dominus,
septimum dicitur detestari anima eius, & hoc expli-
catur esse, vt quis seminet inter fratres discordiam:
quia, scilicet, hoc est longè grauius, cum magis di-
rectè sit contra charitatem, quæ dicitur Deus esse:
& *cap.* 8. Sapientia ipsa Dei dicit se detestari os bi-
lingue; id est, illud, quòd inter duos vitur duabus
linguis, & vni dicit malum de altero, & alteri ma-
lum de vno, & sic turbat pacem habentes, vt dicitur
Ecclesiast. 18. & notat S. Thom. 2. 2. *qu.* 74. *cit.*
art. 1. *ad* 1. & S. Anton. *part.* 2. *tit.* 8. *c.* 5. *§.* 1. & talis
ibidem subditur esse ipse suffurrator, qui etiam appel-
latur lingua tertia, & dicitur multos commouisse,
& ciuitates destruxisse, & plura alia mala fecisse, &
ideò etiam maledictus, in quem etiam facit illud
Eccles. 5. *Denotatio pessima super bilinguem; suffurratori
autem odium, & inimicitia, & contumelia.*

12.
Fama est dis-
positio ad
amicitiam,
& infamia
ad inimicitiam.

DISPVT. XXXVII.

De iis, quæ pertinent ad acediam
secundum se.

1. Vocabulum acedia vnde sumatur.
2. Acedia quomodo describatur.
3. Quomodo acedia sit peccatum speciale distinctum à ceteris.
4. Acedia est contra gaudium charitatis.
5. Bonum diuinum, quod est obiectum acedie, quomodo sit contristans.
6. Peccata aliquando vincuntur fugiendo, & aliquando resistendo.
7. Acedia est intrinsecè mala, & peccatum.

H H 8. Quare

- 8. Quare acedia potius inquietet uno tempore, quam alio.
- 9. Acedia, ex suo genere, est peccatum mortale, quia contrariatur charitati.
- 10. Acedia potest esse peccatum veniale ex inderivatione.
- 11. Acedia non potest esse venialis ex lenitate materiae.
- 12. Circumstantia acedia est necessariò exprimenda in Confessione.

DE acedia legi potest S. Thom. 2. 2. quæst. 35. & quæst. 11. de malo. Alen. par. 2. quæst. 140. S. Anton. par. 2. tit. 9. cap. 1. Caiet. 2. 2. quæst. 35. cit. & in Summa, verb. peccatum acedia. Sylu. verb. acedia. Summistæ eodem. Nauar. in Manu. cap. 23. num. 124. Valen. 2. 2. disp. 3. quæst. 12. Azor. par. 1. lib. 4. cap. 18. quæst. 4. & seqq. Reginald. in praxi. lib. 17. cap. 11. num. 107. & seqq. Tol. lib. 8. à cap. 68. & alij.

1. Et quoad notionem vocabuli, sentiunt aliqui, nomen acediae esse mutuatum à Græcis, apud quos dicitur, idem est acore, tristitia, vel locordia, & derivatur à *αἰδῶ*, quod est cura & sollicitudo; & adiuncta particula priuatiua, *α*, significat quasi sine cura, & sollicitudine. Ita Valen. Reginald. Toler. locis cit.

Alij verò sentiunt, huiusmodi nomen esse Latinum, illudque derivant ab acore, à quo saporis dicitur acidi: quia, scilicet, qui laborat acedia, est valde frigidus in procurando, & peragendo bono diuino; sicut & ea, quæ sunt acida, sunt, etiam frigida, vt habet S. Thom. 2. 2. quæst. 35. cit. art. 1. vel, quia multum remittunt de calore ventriculi, vt addit Nauar. cap. 23. num. 124. cit. vel, quia molestia, & nocuumentum affertur corpori, vt notat Alen. quæst. 140. cit. num. 1. vel denique, quia per acediam res verè bonas, & salutare fastidimus & auerſamur, quasi acidas, & non secus ac cibos, quando acescunt, & sunt in via putrefactionis, vt notat Azor. lib. 4. cap. 18. cit. quæst. 5. Et, siue vocabulum, & nomen acediae admittatur, vt mutuatum à Græcis; siue, vt derivatum à Latinis, rectè notat Alen. memb. 1. cit. non esse scribendum per duplex, *c*; sed solum per simplex: cum & *αἰδῶ* Græcè; & acor, vel acidum Latinè scribatur tantum simpliciter *c*, & non duplici.

2. Ex hac verò notione vocabuli, si sit colligenda aliqua descriptio peccati acediae, & explicandum de illa ipsum quid rei, rectè dicemus cum S. Thom. 2. 2. quæst. 35. art. 1. & 2. Caiet. *ibidem*, & aliis communiter, quod sit tristitia circa bonum diuinum, quatenus huiusmodi bonum est nostrum, & reperitur in nobis ipsis, qui tristamur: quod enim acedia sit tristitia, expressè habet S. Damasc. lib. 2. de fide, cap. 14. & Greg. Nicænus lib. 4. Philosophia, cap. 12. vbi ait, eam esse tristitiam aggravantem, id est, ita deprimentem animum, vt nihil ei agere libeat, vt exponit S. Thom. art. 1. cit. vel ita vt immobiliter etiam membra exteriora, imò & vocem amputet, & ne ipsum quidem affectum tristitiæ exprimi sinat, vt idem habet 1. 2. quæst. 35. art. 8. ex eodem S. Damasc. & S. Greg. Nicæno. Verum, non est hoc loco accipienda tristitia, prout solum dicit affectum, seu passionem appetitus sensitivi: siquidem passiones hoc modo acceptæ non sunt peccata; sed est accipienda, prout dicit præterea etiam actum rationis, & voluntatis, vt notat S. Thom. 2. 2. quæst. 35. art. 1. cit. ad 1.

3. Sed hic ipse actus rationis, & voluntatis non est acedia, nisi sit de bono diuino, siue illud sit diuinum per essentiam, vt est ipse Deus, & vltimus finis supernaturalis; siue sit per attributionem, & singu-

larem participatione, vt sunt virtutes, & dona gratiæ, & gloria, per quæ ordinatur ad ipsam Deum, eumque nobis assequimur: vt enim bene explicat S. Thom. 2. 2. quæst. 35. cit. art. 2. si acedia dicitur esse tristitia de bono spirituali quocunque, prout hoc nomine comprehenditur quodcumque bonum honestum, & quilibet actus virtutis, non potest saluari, quomodo sit vitium, aut peccatum speciale distinctum à cæteris; sed solum erit prauitas quedam generalis, & communis omnibus vitis: siquidem omne vitium, quemadmodum inclinatur contra virtutem sibi oppositam, & delectatur de suo actu; ita & tristatur de opposito actu virtutis.

Et si dicatur acedia, idem esse vitium speciale, quia de bono, & actu virtutis non tristatur quomodo docuimus, & sub quacunque ratione, sed specialiter in quantum est aliquid laboriosum, & molestum corpori, eiusque delectationis impedimentum; contra est ex eodem S. Thom. art. 2. cit. & Sylu. verb. acedia, num. 1. & S. Anton. par. 2. tit. 9. cap. 1. quia hoc modo non potest saluari, quod sit vitium distinctum à vitis carnalibus, quibus specialiter querimus quietem corporis, eiusque delectationem; & tristatur de opposito; cum tamen ex S. Greg. lib. 3. Moral. cap. 31. certum sit, quod acedia sit inter peccata spiritualia, non inter carnalia, vt etiam patet ex eod. S. Thom. 2. 2. quæst. 72. art. 2.

4. Quia ergo rectè saluatur, quod acedia sit vitium speciale, & spirituale, non autem carnale, per hoc, quod veretur circa bonum spirituale, non quodcumque, sed diuinum; rectè dicitur esse tristitia de bono diuino. Et quemadmodum charitas specialiter gaudet de huiusmodi bono diuino, sequè extendit etiam ad actus singularum virtutum, & ad omne bonum spirituale, in quantum etiam hæc sunt bonum diuinum, nõsque ordinant, & ducunt ad Deum: ita & acedia specialiter tristatur de huiusmodi bono diuino, & similiter se extendit etiam ad actus virtutum, & ad omne bonum spirituale, in quantum est bonum diuinum; & idem acedia opponitur specialiter gaudio charitatis, prout charitas est erga Deum, & hic est amandus etiam in ipso amante, sicut & eidem gaudio specialiter opponitur inuidia, in quantum charitas est erga proximum, vt etiam supra diximus ex eodem S. Thom. 2. 2. quæst. 35. cit. initio, & quæst. 36. art. 4. in corp.

Dicitur verò hoc bonum diuinum esse obiectum acediae, in quantum est nostrum, & reperitur in nobis ipsis, qui tristamur: quia, si quis tristetur de bono diuino, in quantum reperitur in ipso Deo, & in quantum est bonum Dei, vt, v. g. quod Deus glorificetur in creaturis, & hæc per gratiam & per virtutes ad illum ferantur; non pertinet ad acediam, sed ad odium Dei: sicut è contra directè pertinet ad charitatem, & amorem Dei, si quis gaudeat de huiusmodi bonis, in quantum similitur sunt bona ipsius Dei. Et similiter, si quis tristetur de bono diuino, in quantum est bonum proximi, & reperitur in proximo; & doleat, v. g. quod proximus per gratiam, & per virtutes ordinetur ad Deum, eique seruiat; pertinet specialiter ad odium proximi, vel ad inuidiam, quæ potest etiam esse de bonis spiritualibus, & dicitur inuidia fraterna gratiæ, & est peccatum in Spiritum sanctum, vt supra diximus. Si quis verò tristetur de bono diuino, in quantum est in illo ipso, qui tristatur; non quidem, quia ipse sibi displiceat, & seque abominetur, quod esset formaliter odiù sui; neque formaliter, quia illi displiceat labor, & molestia corporalis, cum qua communiter est coniunctum bonum diuinum, quod esset actus pigritiæ, aut alterius vitij carnalis, quo inordinatè querimus

rimus quietem corporis, vt notat S. Thom. 2. 2. quæst. 35. art. 2. cit. & Sylu. verb. acedia, num. 1. sed, quia occasione laboris, & molestiæ, quam habet adiunctam, displiceat, & fastidium faciat ipsum bonum diuinum secundum se, verè & propriè pertinet ad acediam, in quantum est vitium speciale distinctum ab aliis, vt patet ex S. Thom. art. 2. cit. & aliis communiter. Vnde ex Caiet. in Summa, verb. peccatum acedia, & ex Val. 2. 2. disp. 3. quæst. 12. punct. 1. §. Porro nostrum. hoc propriè esset peccatum acedia, si quis ita esset elongatus ab amore cælestis Patris, & patriæ, vt quando audit, & cogitat statutum, ac propositum sibi esse, vt sit ciuis Sanctorum, & domesticus Dei, & vt Deus ipse sit eius bonum, & possit per auxilia gratiæ, & per actiones virtutum ipsi acquiri, & ab ipso apprehendi, tanquam vltimus finis, de hoc ipso tristetur, & doleat: sic enim è contra etiam esset actus charitatis, si de illo gauderet. Idque totum etiam haberetur ex S. Thom. 2. 2. quæst. 35. cit. art. 4. vbi ait, spiritualia bona, de quibus tristatur acedia, esse ipsum finem, & ea, quæ sunt ad finem: id enim in idem recidit, ac si dixisset, eum tristari per acediam, qui tristatur de fine, propter quem est, & de medijs, quibus dirigitur, & fertur ad finem, id est, qui dolet, quod ipse sit propter Deum, vt propter finem, & quod per actus virtutum dirigatur ad Deum, tanquam ad finem.

5. Quod si quaeras, vnde habeat bonum diuinum, prout est in nobis, quod sit contristans, & fundet acediam, cum alioqui ex se sit potius aptum fundare gaudium, vt prope bonum, & aliquo modo à nobis possessum, & factum nostrum: Respondeo ex S. Thom. quæst. 11. de malo, art. 1. in corp. hoc habere ex eo, quia contrariatur carnalibus desiderijs; & vt addit art. 2. in corp. & ad 3. quia est impedimentum boni corporalis: & ex eodem S. Thom. 2. 2. quæst. 84. art. 4. in fine corp. quod acedia tristetur de bono spirituali proprio, illudque fugiat, solum est propter laborem corporalem, qui est adiunctus tali bono: vt enim bene explicat Reginald. lib. 17. c. 11. cit. num. 107. & Tol. lib. 8. cap. 68. ex hoc, quod aliquis nimio affectu, & inordinatè prosequitur res temporales, & nimis refugit, & auerſatur labores, & curas, quibus sunt comparandæ res spirituales, prouenit, vt tristetur de bonis spiritualibus per acediam; & cum vniuersaliter in tantum aliquid causet dolorem, aut tristitiam, in quantum priuat aliquo bono, vt patet ex S. Thom. 1. 2. quæst. 35. art. 1. etiam bonum diuinum facile potest illam causare, si apprehendatur, in quantum est priuans bono corporali, illudque impediens. Et ad idem pertinet, si bona diuina, quæ à Deo habemus, quasi vilia reputemus, præ alijs bonis temporalibus, vel etiam spiritualibus, quæ habent alij, vt patet ex S. Thom. 2. 2. quæst. 35. art. 1. ad 3. quia enim, vt ipse loquitur, de iis tristatur, quæ quasi mala, aut vilia reputamus, vnde cuncte contingat, quod bona spiritualia appareant vilia, etiam contingit, quod nos contristent, & fundent acediam: & contra, si neque mala, neque vilia reputentur, nullum erit periculum acediae; sed semper erit gaudium ex charitate, vt reuerà par est, semper esse de iis, quæ simpliciter, & absolute sunt bona.

6. Atque in hoc videtur fundari remedium illud, quod contra acediam, tanquam optimum, & probatissimum, ex Moysè Abbate tradit Cassianus lib. 10. cit. de institutis Cenobiorum, cap. 25. in fine, quod impugnatio acediae non sit facienda declinando; sed superanda resistendo: vt enim bene explicat S. Thom. art. 1. cit. ad 4. tunc peccata sunt vincenda fugiendo, quando continua cogitatio auget incertum peccati, vt contingit in peccatis luxuriæ. Vnde Baldelli Theol. Moral.

de dicitur 1. Cor. 6. Fugite fornicationem. Tunc verò sunt vincenda resistendo, quando incertum peccati solum prouenit ex leuitate apprehensionis; & idem cogitatio perseverans illud tollit; & sic contingit in peccatis acediae: siquidem bona spiritualia, quantum magis de illis cogitamus, tanto magis redduntur nobis placentia; ex quo tollitur motium acediae, vt etiam explicat S. Anton. par. 2. tit. 9. cap. 1. in fine.

7. Neque ex eo, quod bonum diuinum possit esse contristans, propter laborem corporalem, quem habet adiunctum, sequitur, quod acedia non sit vitium, aut peccatum speciale; sed sit vnum ex peccatis carnalibus, id est, illud ipsum, quo inordinatè appetimus bonum corporis, vt inultimus num. 3. ex S. Thom. 2. 2. quæst. 35. art. 2. vt enim notat idem S. Thom. quæst. 11. de malo, art. 2. cit. hoc, quod est esse impedimentum boni corporalis, est quidem ratio, quare bonum nostrum spirituale diuinum possit esse contristans, & fundare acediam; non tamen est ratio, quare acedia, & tristitia de huiusmodi bono nostro diuino, sit speciale peccatum; & bene potest talis tristitia habere ex se, & ex suo obiecto speciale deordinationem, & disconuenientiam, siue malitiam, vnde cuncte tandem ipsa causetur, vel occasionetur, vt etiam accidit in quamplurimis alijs vitis, & peccatis, quæ habent ex se malitiam propriam, quamuis causetur ab aliquibus alijs; atque ita etiam acedia potest esse speciale peccatum spirituale, distinctum à peccatis carnalibus, etiam si ab vno aliquo ex illis causetur, id est, ab inordinato amore bonorum corporalium, vel à metu inordinato superexcedentis laboris, qui propriè est segnities, vt supra diximus lib. 1. disp. 16. num. 3. ex S. Thom. 1. 2. quæst. 4. art. 4.

8. Et solum hoc modo est intelligendus Alen. par. 2. quæst. 140. memb. 1. & alij Scholastici, quando absolute & simpliciter asserunt, acediam versari circa bonum spirituale diuinum laboriosum; imò & ipse S. Thom. 1. 2. quæst. 84. art. 4. cit. quando asserit, acediam tristari de bono spirituali propter laborem corporalem adiunctum: neque enim est sensus, quod ratio laboriosi teneat se ex parte obiecti formalis in peccato acediae, & ex illa formaliter habeatur propria illius deordinatio, & malitia; sed solum, quod se teneat ex parte obiecti materialis, & ex illa causetur materialiter ipse actus acediae; qui tamen vnde cuncte tandem causetur, & existat, ex se, suoque obiecto est speciale peccatum, & fundat specialem malitiam vt iam diximus ex S. Thom. quæst. 11. de malo, art. 2. cit.

9. Ex hoc verò, quod acedia hoc modo tristetur de bono nostro diuino, rectè probat S. Thom. 2. 2. quæst. 35. art. 1. & quæst. 11. de malo, art. 1. quod sit peccatum, si de illa loquamur, quæ est actus voluntatis, & appetitus intellectiui; non autem de illa, quæ est solum passio appetitus sensitivi: quia enim tristitia, in vniuersum semper est ex se mala, quando est de eo, quod verè est bonum, & solum apparenter est malum; sicut è contra etiam delectatio semper est ex se mala, quando est de eo, quod verè est malum, & solum apparenter est bonum; non potest acedia non esse mala ex se, cum sit de bono nostro diuino, quod absolute, & simpliciter est verè bonum, & solum apparenter est malum, in quantum contrariatur bono carnali, illudque impedit. Et quia huiusmodi tristitia sic hominem aggravat, vt eum à bono opere totaliter retrahat; non potest præterea non esse mala etiam secundum effectum, id est, in quantum retrahit ab iis bonis, quæ occurrunt implenda ex obligatione præcepti, vt subdit S. Thom. *ibidem*.

1. Vocabulum acedia unde sumatur.

2. Acedia quomodo describitur.

3. Quomodo acedia sit peccatum speciale distinctum à carnalibus.

4. Acedia est vitium contra gaudium charitatis.

5. Bonum diuinum, quod est obiectum acediae, quomodo sit contristans.

6. Peccata alia, quando vincuntur fugiendo, & alia, quando resistendo.

7. Acedia est intrinsecè mala, & peccatum.

ibidem. Sed circa hoc rectè monet Caiet. in *Summa verb. peccatum acedia*, quòd hæc posterior malitia secundum effectum non est propria, & specialis ipsius acediæ, nisi actu procedat ex priorè malitia secundum affectum: nam, nisi quis verè habeat actualem affectum tristitiæ de suo bono diuino, & actu tristetur, v.g. de amicitia Dei, & quòd ipse ad Deum sit ordinatus; sed solum tristetur secundum effectum, id est, ita se gerat, ac si tristetur, & in actu exercito parum curet de huiusmodi bono adipiscendo, aut conseruando, vel augendo; non est dicendus specialiter peccare peccato acediæ: sicut neque etiam si actu tristetur de operatione cuiuscunque virtutis, non propter motium acediæ, id est, in quantum ille actus est bonum diuinum, & ad Deum nos ducit; sed propter alias speciales rationes, & doleat, v.g. de actu restitutionis faciendæ ex obligatione iustitiæ, & de actu ieiunij, aut orationis ex obligatione temperantiæ, aut religionis: erunt enim huiusmodi tristitiæ omninò malæ, cum verè sint de obiecto bono, & contra obligationem præcepti; sed non erunt specialiter malæ per malitiam acediæ specialiter dictæ; sed solum generaliter dicentur acediæ, in quantum hoc nomine appellatur quæcunque tristitia de quocunque actu præcepto, & propter quodcunque motium, vt iam explicauimus *num. 3.* ex S. Thom. 2. 2. *quest. 35. art. 2.*

8. *Quare acedia potius inquitur vno tempore, quam alio.*

Neque obstat, quòd acedia potius videatur defectus aliquis corporalis, & merè physicus, quam defectus moralis, & peccatum: siquidem ex Cassiano *lib. 10. de institutis Cænobiorum, c. 1.* certis horis maximè corripit, & Monachum maximè inquietat circa horam sextam, & ingruit veluti febris tempore præstito: quod tamen peccato minimè videtur posse conuenire, cum hoc solum dependeat à voluptate, & non sit vni tempori potius additum, quam alteri. Hoc, inquam, non obstat: quia, vt bene explicat S. Thom. 2. 2. *qu. 35. art. 1. cit. ad 2.* bene potest accidere, vt aliquod peccatum nos magis impugnet vno tempore, quam alio, in quantum appetitus sensitiuus, qui est potentia organica, & corporalis, certo modo disponitur per aliquam corporalem transmutationem; & hæc transmutatio potius contingit vno tempore, quam alio; & specialiter in casu præsentis, idèd potest acedia Monachos inquietare magis circa meridiem, quam aliis horis: quia bene maximè contingit sentiiri effectum ieiunij, & corporalis laboris, cui dant operam, id est, defectum, & indigentiam cibi, & lassitudinem vitium, & molestiam ex Solis ardoribus. Et quoniam ex quolibet defectu corporali ex se disponitur animus ad tristitiam, sicut è contrario ex sufficientia, & abundantia disponitur ad gaudium; hinc est, quòd existente circa meridiem tam multiplici defectu, eiusque sensu, specialiter Monachi disponantur ad affectum tristitiæ; & ex hac corporali dispositione sumat occasionem Diabolus eos tentandi de peccato acediæ, & faciendi, vt tristentur etiam de bono spirituali, & de tota vita Monastica, & vt fastidiant cellam, & fratrum conuersationem contemnant, & aspersionem, tanquam negligentium, & minus spiritualium, & abienti a, longèque posita Monasteria magni faciant, & proprium Monasterium exhorreant; & ex eadem dispositione, & affectu tristitiæ plura alia in mentem veniant pertinentia ad acediam, quæ ibi enumerat Cassianus *cap. 2.* & hæc de causa Diabolus sic tentantem de acedia, occasione defectuum corporaliū, & tristitiæ circa meridiem, nonnulli ex SS. Patribus, & senibus apud Cassianum *ibidem, cap. 1.*

pronunciarunt esse illum, qui *Psal. 90.* appellatur meridianus, in quantum, scilicet, sumit occasionem tentandi ex iis, quæ accidunt circa meridiem. Et non est dubium, quòd etiam illæ cogitationes sunt à Diabolo, quæ faciunt bona nostra spiritualia videri vilia, & contemnenda, vt *suprà* diximus *num. 5.* & bona aliorum videri præstantia, & magni facienda, cum etiam hæc vilitas apprehensa in nostris bonis spiritualibus possit de illis causate tristitiam, quæ est acedia; & vt bene notat S. Thom. 2. 2. *qu. 35. art. 1. ad 3.* quoniam pertineat ad humilitatem, vt quis defectus proprios considerans, se non extollar; non tamen pertinet ad humilitatem, sed potius ad ingratitudinem, vt bona, quæ quis habet à Deo, parui faciat, & contemnat; & sic debemus aliorum bona extollere, vt tamen nostra non contemnamus, ne alioqui per acediam de illis tristemur, quæ quasi mala, aut vilia reputamus.

Ex hoc verò, quòd acedia sit tristitia de bono nostro diuino, non solum probatur, quòd ex se sit peccatum; sed etiam, quòd sit mortale ex suo genere, vt patet ex S. Thom. 2. 2. *qu. 35. cit. art. 3. & q. 11. de malo, art. 3.* & omnibus communiter: quatenus enim est talis tristitia, non potest ex se, & ex proprio genere non contrariari charitati: nam, sicut per charitatem Deum ipsum amamus amore amicitia, & bona, quæ ad Deum nos ordinant, per eandem charitatem amamus amore concupiscentiæ, vt notat Caiet. 2. 2. *qu. 35. art. 2.* & ex illo Valent. *disp. 3. qu. 12. puncto 1. §. Secundo sequitur.* & idèd de illis gaudemus, quando adsunt, & sic dicitur ex charitate oriri gaudium, vt probat S. Thom. 2. 2. *qu. 28. art. 1.* ita è contrà, si huiusmodi bona fastidiamus, & aspernemur, vel quomodocunque de illis tristemur; non possumus non multum offendere diuinam charitatem, & amicitiam: sicut & grauius offenderet amicitiam hominis, qui fastidiret, vel aspernaretur colloquium, & consuetudinem cum amico, vel alia bona, quæ ad ipsum spectant. Atque hæc de causa rectè asserit Caiet. in *Summa, verb. peccatum acedia.* & Nauar. in *Man. cap. 23. n. 124.* quòd hoc peccatum non modò est mortale, sed etiam est grauissimum: quia est propinquum odio Dei, in quantum, scilicet, est directè oppositum gaudio charitatis, & de illo tristatur, de quo ex charitate cum Deo, & ex amicitia Dei est gaudendum. Opponitur tamen acedia secundum alia, atque alia, quæ possunt in illa considerari, etiam alijs, atque alijs virtutibus, vt videre est apud Alen. *par. 2. quest. 140. n. 6.* nam, quatenus secum habet diffidentiam implendi præcepta, opponitur spei; & quatenus habet tædium, aut timorem laboris quasi supercedentis, opponitur fortitudini; & quatenus ægrè sustinet, quæ occurrunt aduersa, & molesta, opponitur patientiæ; & sic de alijs.

Et peccatum acediæ ex S. Thoma *quest. 35. art. 3. cit. ad 2.* & Alen. *par. 2. quest. 140. memb. 10.* dicitur peculiariter esse contra præceptum diuinum de sanctificatione Sabbathi: quia per illud, in quantum est præceptum morale, præcipitur quies mentis in Deo; & huic sine dubio multum repugnat tristitia mentis de bono diuino, cum etiam hæc sit recessus quidam à Deo, qui est terminus, in quo mens deberet quiescere. Et quemadmodum in Physicis, quieti in vno contrario, v.g. in sanitate, contrariatur motus ab illo contrario ad oppositum, v.g. à sanitate ad ægitudinem, vt patet ex Arist. 5. *Physic. text. 54.* ita & in moralibus quieti mentis in Deo, & in bono diuino, contrariatur motus, aut recessus mentis à Deo, & à bono diuino, qualis est motus acediæ; & idèd hic motus rectè dicitur esse contra præceptum de

9. *Acedia n suo generi peccati morale, quia contrariatur charitati.*

de quiete mentis in Deo, quod est præceptum de sanctificatione Sabbathi, vt diximus.

Sed rectè subdit S. Thom. *art. 3. cit.* posse acediam esse venialem, si careat sua perfectione, & in suo genere non sit actus perfectus, qui, scilicet, pertingat vsque ad consensum rationis; sed solum sit inchoatus, v.g. in sensualitate; & non perfectè deliberratus: hac enim ratione huiusmodi motus sæpè contingunt, etiam in viris perfectis, & præcipuè certis temporibus, quando patiuntur specialiter aliquos defectus, & indigentias corporales, vt *suprà* diximus ex Cassiano, accidere Monachis specialiter circa meridiem.

Addit præterea Tol. *lib. 8. cap. 69.* posse acediam esse venialem, etiam ex leuitate materiæ: & tunc dici materiam leuem, quando homo non verè tristatur de bono spirituali, & diuino secundum se, sed solum ratione alicuius circumstantiæ, v.g. loci, aut temporis: vt, si quis, v.g. contristetur de ieiunio, aut concione, quia sit tali die, & tali hora; non autem simpliciter, quia sit bonum spirituale, & diuinum, quod nos ducat ad Deum: nam tali modo semper esset peccatum mortale. Verum, si rectè id expendatur, non videtur posse admitti in peccato acediæ specialiter dictæ; sed solum in acedia accepta generaliter pro quacunque tristitia de bono spirituali, & actu virtutis cuiuscunque, & ex quocunque motiuo, vt *suprà* explicauimus *num. 3.* nam, si tristitia sit formaliter de bono diuino, in quantum est bonum diuinum, & nos ducit ad Deum, quæ est propria, & formalis, & primaria ratio specificatiua acediæ; non potest non esse semper materia grauis, & peccatum mortale, siue causetur huiusmodi tristitia ex circumstantia loci, siue ex circumstantia temporis, siue ex quacunque alia causa, cum hæc ipsa primaria ratio intrinsecè fundat malitiam grauem, & notabilem oppositionem ad rationem. Et manifestè id probatur ex regula *superius* tradita *hoc ipso lib. 3. disp. 14. num. 13.* ad dignoscendum, quòd in hoc, vel in illo præcepto detur, vel nõ detur materiæ paruitas, & venialitas culpæ: nam in peccato infidelitatis, v.g. idèd non datur materiæ paruitas, quia ex ipsa ratione formali per se prima, quæ in tali peccato est, vt fides negetur ipsi Deo aliquid reuelanti, intrinsecè prouenit notabilis oppositio, & disconuenientia ad rationem; & contrà in peccato furti, idèd datur materiæ paruitas, quia oppositio notabilis ad rationem non prouenit intrinsecè ex ratione formali per se prima, quæ in illis est, vt res, quæ accipitur, sit aliena; sed prouenit ex ratione formali per se secunda, quæ est, vt res, quæ accipitur, sit notabilis, & notabiliter faciat ad vsum vitæ: ergo similiter in peccato acediæ non potest dari materiæ paruitas; quia ex ipsa ratione obiecti per se prima, quæ est, vt bonum, de quo est tristitia, sit bonum diuinum, & ad Deum nos ordinans, intrinsecè prouenit notabilis oppositio ad rationem; non autem prouenit ex ratione quacunque per se secunda, quæ est, v.g. quòd sit tale, vel tale bonum diuinum; & tali, vel tali modo ad Deum nos ordinet.

Et eadem ratione videtur probari, quòd etiam esset peccatum mortale, si quis actu aliquo positiuo tristatur de consilijs euangelicis, vel alijs operationibus virtuosis, quæ non sunt in præcepto; & formaliter tristatur sub hac ipsa ratione boni diuini, & in quantum etiam consilia, & actus non præcepti, sunt bonum diuinum, & ad Deum nos ducunt: similiter enim etiam in hoc casu ratio illa boni diuini fundaret oppositionem notabilem ad rationem, cum etiam de bonis diuinis non præceptis non sit tristandum, sed gaudendum; vel saltem sit

10. *Acedia potest esse peccatum veniale ex indeliberatione.*

11. *Acedia non potest esse veniale ex leuitate materiæ.*

omni modo cessandum, tam ab actu tristitiæ, quam ab actu gaudij circa illa. Quare, quod habet S. Thom. 2. 2. *quest. 35. art. 3. ad 2. & quest. 11. de malo, art. 3. ad 4.* quòd peccatum acediæ tunc solum contingat, quando mente receditur à bono diuino, cui alioqui debet mens adherere ex necessitate; & idèd si quis contristetur, quòd alius cogat eum implere bona opera, ad quæ non tenetur, non peccet peccato acediæ, solum probat de actu externo, & peccato operis, quod sine dubio non imputatur culpæ, siue ex acedia, siue ex quocunque alio vitio, nisi quando est debitum; non autem probat de actu interno, qui semper est debitus, & in præcepto, saltem quoad specificationem, si non quoad exercitium; cum semper ex suppositione, quòd velit quis operari, v.g. circa bonum diuinum à nobis habitum, & possessum, ex ipso præcepto charitatis teneatur operari per actum gaudij, non autem per actum tristitiæ, vt etiam in re simili de inuidia diximus *suprà disp. 35. n. 5.* ex Caiet. 2. 2. *qu. 36. art. 3. §. Ad secundum dicitur.* atque ita omninò erit contra præceptum charitatis; & peccatum mortale ex suo genere, & ex ipsa specificatione actus, si quis operetur circa huiusmodi bonum diuinum à nobis habitum, & possessum, & operetur per actum tristitiæ, etiam si alioqui, absolute loquendo, non teneatur villo modo circa illud operari.

Denique eadem ratione solum de acedia generaliter dicta, nõ autem specialiter, & presè accepta, debet admitti illud Nauar. *cap. 23. n. 125.* quòd si per acediam aliquid omittatur ex iis, quæ alioqui sunt debita, vt, v.g. auditio Sacri, vel recitatio Horarum canonicarum, motiuum acediæ non sit circumstantia necessariò exprimenda in confessione; sed satis sit dicere: Omisi Sacrum, aut Horas canonicas, non autem sit addendum: Omisi ex acedia, & de illis dolui, aut tristatus sum, in quantum erant bonum meum diuinum, mæque ordinabant, aut ferebant ad Deum. hoc, inquam, solum est admittendum de acedia generaliter dicta, quæ non trahit peccatum in aliam speciem, vt etiam habet Caiet. in *Summa, verb. peccatum acedia, in fine;* & idèd non est, quòd specialiter exprimatur, non autem est admittendum de acedia specialiter dicta, quæ ex se est mortalis, & in propria specie, & specialiter opponitur gaudio charitatis; & idèd specialiter est exprimenda in confessione, quando adiungitur alicui alteri malitiæ in alia specie, & contra aliquod aliud præceptum: quanquam hoc rarò contingat, vt quis specialiter doleat, ac tristetur de bono suo spirituali, in quantum est bonum diuinum, & specialiter peccet peccato acediæ, vt etiam notat Nauar. *cap. 23. cit. n. 124.* & idèd fortasse dictum illius de hac circumstantia non necessariò exprimenda in confessione solum sit dictum de acedia, pro vt communiter accidit, id est, de acedia generaliter dicta.

12. *Circumstantia acediæ est necessariò exprimenda in confessione.*

DISPVT. XXXVIII.

Quomodo acedia sit vitium capitale, & contingat peccari mortaliter per eius filias.

1. *Acedia est vitium capitale.*
2. *Filia acediæ quot, & quæ sint.*
3. *Malitia, & rancor, prout sunt filia acediæ, quomodo accipiuntur.*
4. *Filia acediæ secundum S. Isidorum quanam sint.*
5. *Desperatio, prout est filia acediæ, est peccatum mortale.*

- 6. Pusillanimitas filia acedia, quando sit peccatum mortale, aut veniale.
- 7. Torpor ex acedia quando sit peccatum mortale.
- 8. Rancor ex acedia quando sit peccatum mortale.
- 9. Malitia, qua est filia acedia, est peccatum mortale.
- 10. Euagatio mentis, qua est filia acedia, quando sit peccatum mortale.

1. Acedia est vitium capitale.

A CEDIAM inter vitia capitalia ponit S. Gregorius lib. 3. 1. Moral. c. 31. & S. Iſidor. lib. 2. de Summo bono: eamque rectè poni, ex eo probant S. Thom. 2. 2. qu. 35. art. 40. & qu. 1. de malo, similiter art. 4. S. Antoninus part. 2. tit. 9. cap. 1. Alen. part. 2. qu. 140. memb. 5. & omnes communiter: quia etiam ipsa est vitium, ex quo est promptum, vt plura alia vitia oriuntur secundum rationem cause finalis: sicut enim homines multa operantur propter delectationem consequendam, & quando iam in illa existunt, ad multa promouentur illius imperu; ita & multa operantur propter tristitiam euitandam, & fugiendam, cuiusque pondere similiter impelluntur ad multa, quando iam in illa existunt: & quia nullus est, qui possit diu manere in tristitia, & absque delectatione, vt est apud Aristot. 8. Ethic. c. 5. & 6. duo necesse est oriri ex tristitia, quæ est acedia, sicut & oriuntur communiter ex quacunque alia tristitia, id est, recessum ab illis, quæ contristant, qui est recessus ab ipsa tristitia, & accessum ad ea, quæ delectant, qui est accessus ad ipsam delectationem: sic enim 7. Ethic. c. 14. delectationes corporis dicuntur quasi esse medela, & remedium dolorum animi, eosque se ad illas conuertere, & transferre, qui non habent alia, quibus lætentur, id est, qui non gaudent delectationibus animi, & spiritualibus, vel intellectualibus. Et pro hoc vtroque, id est, pro recessu ab ipsa tristitia, & pro accessu ad delectationem, quæ est illius medela, sex filia acediae assignantur à S. Gregorio lib. 3. 1. Moral. cap. 31. cit. id est, malitia, rancor, pusillanimitas, desperatio, torpor circa præcepta, & mentis euagatio circa illicita: nam, vt bene ratiocinatur S. Thom. 2. 2. qu. 35. art. 4. ad 2. ratione accessus ad delectationem, oritur euagatio mentis circa illicita, & ratione recessus ab ipsa tristitia, oriuntur cetera omnia: quia enim ea, quæ contristant, sunt bona ipsa diuina, id est, finis vltimus, qui est ipse Deus, & ea, quæ sunt ad finem, si recessus fiat ab ipso fine; oritur desperatio: si verò fiat à medijs, & hæc apprehendantur, vt ardua, & supra vires, & ab eorum aggressione animus retrahatur; oritur pusillanimitas: & si negligenter se gerat in eorum executione, etiam postquam aliquis est illa aggressus; oritur torpor: & si huiusmodi recessus non fiat quomodocunque à contristantibus; sed cum impugnatione, & detestatione; & hæc impugnatione sit circa homines, qui aliquando suadent bona spiritualia, & diuina, & ad illa nos ducunt, vt quando viri probi, & religiosi nos hortantur ad bonum; dicitur rancor: & si sit circa bona ipsa, ad quorum detestationem, & impugnationem aliquis inducitur ex acedia; dicitur malitia. Vnde malitia hoc loco, prout ponitur filia acediae, non est accipienda, prout est quid genericum ad omnia vitia, & dicit ipsam inhonestatem, vel carentiam bonitatis, & deordinationem à recta ratione; sed specificè, & strictè, prout solum dicit detestationem, & impugnationem ipsius boni diuini, vt patet ex S. Thom. art. 4. cit. ad 2. & similiter rancor non accipitur, prout generaliter est idem cum odio, quod ab eodem S. Thom. 2. 2. qu. 34. art.

2. Filia acediae quot, & quæ sint.

3. Malitia, & rancor, prout sunt filia acediae, quomodo accipiuntur.

6. dicitur oriri ex inuidia, in quantum tristitia de bono proximi, quæ est inuidia, facit illud bonum esse odiosum ipsi inuidio; sed accipitur specialiter, & strictè, prout solum est detestatio hominis nos inducentis ad diuina, quæ per acediam nos contristant. Et idem est etiam de alijs: siquidem euagatio mentis circa illicita, non accipitur pro quacunque licentia malæ, aut vanæ cogitationis, quomodo reperitur in omnibus vitijs; sed accipitur pro defectu attentionis circa res spirituales, & diuinas exercendas, vt notat Tolet. lib. 8. cap. 70. & Reginald. lib. 17. c. 1. n. 109. Qui defectus attentionis maximè nascitur ex mentis applicatione circa alia illicita, ad quæ acediosus se transfert, tanquam ad remedium, & medelam suæ tristitiæ, vt iam diximus ex S. Thom. Et per torporem non intelligitur ipse formalis actus tristitiæ, sed effectus illius circa ipsa agenda, vt patet ex S. Thom. qu. 1. de malo, art. 4. ad 3. Et denique pusillanimitas, & desperatio, quauis possint oriri ex alijs quibuscunque peccatis; non tamen propterea non oriuntur ex acedia; quod factis est, vt assignentur conuenienter inter filias illius.

Atque ad has filias acediae sic explicatas reducuntur etiam illæ, quas ponit S. Iſidor. lib. 2. de Summo bono, dum tristitiam distinguit ab acedia; & illam ait esse, in quantum quis recedit à bono gratiori, & laborioso, ad quod teneretur; hæc verò in quantum se conuertit ad quietem indebitam: & tristitiæ assignat quatuor filias, id est, rancorem, pusillanimitatem, amaritudinem, desperationem: acediae verò assignat septem, id est, otiositatem, somnolentiam, importunitatem mentis, inquietudinem corporis, instabilitatem, verbositatem, curiositatem; nam, vt notat S. Thom. 2. 2. qu. 36. art. 4. ad 3. & ex illo S. Antonin. part. 2. tit. 9. cap. 1. quauis vitium tristitiæ à vitio acediae distinguit etiam Cassian. lib. 9. c. 10. de Institutis Cœnobiorum; rectius tamen S. Gregor. acediam ait esse tristitiam, eamque à tristitia non distinguit, nisi vt inferius à superiore, & vt speciem à genere: siquidem tristitia, prout est de bono laborioso, & graui, non est vitium speciale distinctum ab alijs; sed est quid commune omnibus vitijs, quorum vnunquodque potest trifiari de bono virtutis sibi apposite, vt supra diximus disp. præced. num. 3. ex eodem S. Thom. eadem quæst. 35. art. 2. & vitium speciale acediae solum constituitur per hoc, quod sit de bono diuino, prout sibi explicauimus: & hinc etiam sit, vt alia vitia, quæ à S. Iſidoro assignantur, vt filia, siue tristitiæ, siue acediae, rectè reducuntur ad illa sex, quæ assignat S. Gregor. siquidem amaritudo est effectus rancoris, & ad illum reducitur: otiositas, & somnolentia reducuntur ad torporem circa præcepta, circa quæ is dicitur otiosus, qui illa omnino prætermittit; & is somnolentus, qui negligenter implet: & alia quinque reducuntur ad euagationem mentis circa illicita, id est, importunitas mentis, quæ sic dicitur, quatenus residet in ipsa arte mentis, quæ importunè ad diuersa diffunditur; & curiositas, quæ contingit, quatenus pertinet ad cognitionem; & verbositas, quantum ad locutionem; & corporis inquietudo, in quantum aliquis per inordinatos motus membrorum, inquietudinem indicat mentis; & denique instabilitas, quantum ad loci, vel propositi mutationem: quare non est, quod in assignandis huiusmodi filiabus acediae recedamus ab illo numero, quem ex S. Greg. assignat S. Thom. & Scholastici communiter.

Vt verò explicemus, quomodo contingat per illas peccati, illud in vniuersum tradit Azor. part. 1. lib. 4.

4. Filia acediae secundum S. Iſidorem quænam sint.

1. lib. 4. cap. 18. quæst. 6. quod omnes ex suo genere sunt peccatum mortale, cum grauius aduertentur charitati.

Sed, vt in specie vnico verbo id explicemus de singulis, ex Tol. lib. 8. c. 70. & Reginald. lib. 17. cap. 11. num. 109. & alijs, hæc possunt notari.

5. Desperatio, prout est filia acediae, est peccatum mortale.

Primò, certè est, quod desperatio, qua quis ex acedia, & tædio boni diuini, spem omnem abiicit æternæ felicitatis, & finis vltimi consequendi, semper est peccatum mortale, quando est deliberata, & ex perfecto consensu rationis, cum acedia, & tædium de vltimo fine grauius sit contra charitatem; & desperatio illum assequendi sit grauius contra spem: secus verò si talis motus solum sit imperfectus, & desperatio solum sit inchoata in ipsa sensualitate, & appetitu sensitiuo, in quo casu solum est peccatum veniale, vt etiam patet ex S. Thom. 2. 2. quæst. 35. art. 3.

6. Pusillanimitas, filia acediae, quando sit peccatum mortale, aut veniale.

Secundò, pusillanimitas, qua quis ex inordinato timore se subtrahit ab operibus bonis, quæ sunt media ad felicitatem, & vltimum finem, eaque omittit, vt nimis ardua, & supra vires, suæque potentie improporcionata, ex S. Thom. 2. 2. quæst. 133. art. 1. ex se ipsa peccatum est, quia contrariatur naturali inclinationi, quam habet vnunquodque, tam animatum, quam inanimatum, ad exequendas operationes, quæ sunt proportionatæ, & commensurate suæ potentie: & sicut præsumptio, qua quis in operationibus excedit proportionem suæ potentie, & nititur ad maiora, quam possit, est peccatum; ita & pusillanimitas, qua quis deficit à proportionem suæ potentie, & ideo recusat in illud tendere, quod verè est illi proportionatum.

Et quidem, si illud, quod ex pusillanimitate omittitur, sit de necessitate, siue medijs, siue præcepti; vt, si quis, v. g. nolit Baptismum recipere, & fieri Christianus, quia timet, ne possit viuere, sicut decet Christianum; vel nolit acceptare officium pastorale, quod illi imponitur sub præcepto; certum est, quod sit peccatum mortale: si verò id, quod omittitur ex pusillanimitate, sit solum de consilio, non est peccatum, nisi veniale, vt notat Syllu. verb. pusillanimitas, Caiet. in Summa, verb. eodem, Tol. lib. 8. cap. 70. Reginald. lib. 17. cap. 11. num. 109. & colligitur ex S. Thom. 2. 2. quæst. 133. art. 1. cit. vbi absolute asserit, pusillanimitatem esse peccatum: & in resp. ad primum, vbi ait, eos, qui ex pusillanimitate refugiant prodessè proximis in prædicatione, quæ tamen communiter non est de præcepto, ex S. Gregorio in Pastor. ex tantis esse reos, in quantis ponerunt prodessè: & quauis consilia, prout contradistinguntur à præceptis, nullam inducant obligationem, & eorum omisio, nec veniale quidem peccatum sit; vt, v. g. non ingredi religionem; non vouere castitatem, & similia; qua de causa Angelus verb. pusillanimitas, asserit, eam neque etiam esse peccatum veniale, quando est circa consilia: probabilius tamen est,

quod ipsa secundum se, quatenus dicit inordinatum timorem, sit peccatum; siue sit de re, quæ cadit sub præceptum; siue de re, quæ solum cadit sub consilium, dummodo sit timor voluntarius ex ignorantia, vel inconsideratione culpabili suæ potentie; siquidem semper huiusmodi timor est contra legem naturæ, & contra naturalem inclinationem omnibus inditam ad ea non fugienda, quæ sunt proportionata potentie, vt iam diximus ex S. Thom. Et si pusillanimitas, etiam circa consilia, sit cum actuali acedia, & tristitia de illis, in quantum sunt bonum nostrum diuinum, etiam circa consilia, erit mortalis, vt supra diximus disp. præced. num. 11. cum semper ratio boni diuini fundet grauem oppositionem ad rationem, quando terminat actum tristitiæ, & non actum gaudij.

7. Torpor ex acedia quando sit peccatum mortale.

Tertiò, ex torpore tunc peccatur mortaliter, vt notat Nauar. cap. 23. n. 125. Tol. lib. 8. c. 70. Reginald. lib. 17. cap. 11. n. 109. quando contingit circa præcepta, eaque vel omnino omittuntur, quæ proprie appellantur otiositas; vel negligenter implentur per notabilem negligentiam, quæ appellatur somnolentia, vt iam diximus num. 4. ex S. Thom. 2. 2. quæst. 35. art. 4. ad 3.

8. Rancor ex acedia quando sit peccatum mortale.

Quartò, ex rancore, quo aliquis eos fastidit, ac detestatur, qui inducunt ad bonum, vt sunt Concionatores, & viri religiosi, & spirituales, tunc peccatur mortaliter, quando est coniunctus cum odio, quo aliquod damnum notabile ipsis opratur. Ita Angel. verb. rancor. Tol. lib. 8. cap. 70. Reginald. lib. 17. cap. 11. n. 109. si verò non sit coniunctus cum odio, per se loquendo, solum est veniale; sed per accidens potest etiam esse mortale: vt, v. g. si formaliter sit ex motivo acediae, quæ semper ex se est mortalis, vt iam diximus.

9. Malitia, qua est filia acediae, est peccatum mortale.

Quintò, malitia, quæ in quantum est filia acediae, non accipitur, prout est ratio quædam generica, denominans malum quencunque actum peccaminosum; sed solum, prout est impugnatione, ac detestatio bonorum spiritualium, in quam aliquis aliquando adducitur ex acedia, ex se ipsa est peccatum mortale: vt, si quis, v. g. bona spiritualia, quæ fastidit, velit simpliciter non esse, vel doleat de labore præterito, quem fortè posuit in illorum acquisitione, præsertim quando erant sub præcepto; vel doleat, quod natus sit inter Christianos, & Christum agnouerit: hæc enim omnia grauius contrariantur charitati, ex Tol. cap. 70. cit. & Reginald. cap. 11. num. 109. & patet manifestè ex se.

10. Euagatio mentis, qua est filia acediae, quando sit peccatum mortale.

Denique euagatio mentis circa illicita, prout est filia acediae, & specialiter dicit negationem attentionis ad res spirituales, tunc est mortalis ex Tol. & Reginald. locis cit. quando attentio est debita ex præcepto, vt, v. g. ad Sacrum faciendum, vel audientium die festo; ad recitandas Horas canonicas, &c. & quando defectus huiusmodi attentionis debita, est notabilis, & causatur ex culpabili negligentia.

THEOLOGICARVM
DISPUTATIONVM
MORALIVM
LIBER QVARTVS.

De regula intrinseca humanorum actuum, quæ est conscientia.

PROOEMIUM.

- 1. Regula humanorum actuum alia est intrinseca, id est, conscientia; & alia extrinseca, id est, lex.
- 2. Authores, qui tractant de conscientia.

1. Regula humanorum actuum alia est intrinseca, id est, conscientia; & alia extrinseca, id est, lex.

2. Authores, qui tractant de conscientia.

ROST explicata lib. 1. ea, quæ pertinent ad naturam, & quasi substantiam humanorum actuum, ut est ratio voluntarij, & inuoluntarij; & lib. 2. ea, quæ pertinent ad eorum bonitatem, & malitiam, ut est species & diuersitas peccatorum; & post adiecta lib. 3. horum occasione ea, quæ pertinent ad prima septem capita vitiorum, & peccatorum, quæ sunt septem vitia capitalia; consequens est, ut agamus de regula, cui debent conformari actus humani, ad hoc, ut sint boni, & à qua si deflectant, necessariò conuincuntur esse prauis. Et quanuis hæc vnicò verbo possit dici: quid sit recta ratio; commodè tamen diuiditur quasi in duas; id est, in illam, quæ vnicuique est intrinseca, & appellatur conscientia; & illam, quæ communiter est extrinseca, & intrinsecè solum est in ipso superiore, & appellatur lex. Quare hic quartus liber meritò erit de conscientia, & quintus erit de lege. Et de conscientia legi possunt Scholastici in 2. d. 39. Magister in 4. d. 3. S. Thom. 1. 1. qu. 79. art. 13. par. 2. qu. 19. art. 5. & 6. & qu. 17. de verit. art. 1. Alenf. part. 1. qu. 120. Sot. lib. 3. de iust. qu. 6. & lib. 4. qu. 6. Bellarm. lib. 2. de panit. cap. 18. S. Anton. part. 1. tit. 3. cap. 10. Caiet. Medina, Val. 1. 2. qu. 19. art. 5. & 6. cit. Valq. 1. 2. disp. 59. & sequentibus vsque ad 63. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 9. Azor. part. 1. lib. 1. à cap. 8. Reginald. lib. 13. cap. 6. Salas 1. 2. tract. 8. Sayrus lib. 1. clau. reg. per totum. Nauar. in Man. praludio 9. m. 9. & cap. 27. num. 280. & in cap. Si quis autem. de panit. d. 7. Summistæ verb. conscientia, & alij.

DISPUT. I.

Quid sit conscientia.

- 1. Quomodo possit describi conscientia.
- 2. Est actus potentie intellectiua.
- 3. Testimonium conscientie in quo consistat.
- 4. Quomodo conscientia excuset, vel accuset, reprehendat, remordeat, instiget, liget.
- 5. Quare nomen conscientie aliquando tribuatur ipsi synderesi, aut intellectui practico.
- 6. Conscientia est iudicium practicum.

- 7. Conscientia est conclusio syllogismi practici, & quomodo.
- 8. Conscientia est dictamen particulare, non autem vniuersale.
- 9. Synderesis semper est vera, neque potest esse principium peccati.
- 10. Synderesis non exstinguitur.
- 11. Remorsus conscientie quare in aliquibus non sentiatur.
- 12. Quomodo conscientia secundum aliquos spectet ad voluntatem, non autem ad intellectum.
- 13. Quomodo ex Dur. conscientia sit quid aggregatum ex intellectu, & voluntate.
- 14. Quomodo ex Scoto conscientia sit habitus, non autem

- autem actus.
- 15. Quo modo is, qui habet plus scientia de re agenda, aliquando habeat minus conscientia.
- 16. Quomodo conscientia dicatur esse inquinata, & munda; & aliquando etiam cauteriata.
- 17. Conscientia non consistit in habitu, aut potentia.
- 18. Nomen synderesis unde deriuetur.
- 19. Remordere, & instigare quomodo sint actus conscientie.
- 20. Quomodo conscientia sit in dormientibus.
- 21. Testificari, & remordere solum intransiunt sunt actus conscientie.
- 22. Conscientia secundum aliquos pertinet ad intellectum speculatiuum.
- 23. Impugnatur.
- 24. Virtus conscientie actuales producant habituales.

1. Quomodo possit describi conscientia.

CONSCIENTIA rectè videtur describi, si dicamus, quòd sit iudicium practicum, quo hinc, & nunc iudicamus de bonè, aut malè factis, vel faciendis. Ita S. Thom. quæst. 17. de ver. art. 1. & 1. 1. quæst. 76. art. 13. Caiet. ibid. Valq. 1. 2. disp. 59. cap. 1. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 9. num. 1. Salas 1. 2. tract. 8. sect. 1. Azor. par. 1. lib. 2. cap. 8. sect. 1. Reginald. in praxi, lib. 13. cap. 6. memb. 48. Sayr. lib. 1. clau. reg. cap. 2. Scholastici communiter in 2. d. 39.

2. Est actus potentie intellectiua.

Quòd conscientia sit iudicium, id est, aliquis actus potentie intellectiua, rectè probant rationes S. Thomæ 1. 1. loco cit. Primò enim nomen ipsum conscientie importat ordinem scientie ad aliquid; & conscientia dicitur, quasi cum alio scientia; hoc est, alicui alteri applicata scientia; quæ tamen applicatio, ut ex se patet, tunc solum est, quando est actus. Deinde munera omnia, quæ communiter tribuuntur conscientie, vt, v. g. quòd testificetur, quòd accuset, vel excuset, quòd reprehendat, remordeat, instiget, & liget, formaliter, & proxime; solum consistunt in actu, id est, in actuali applicatione actus scientie ad nostras operationes: si enim scientiam applicemus ad substantiam operationis, & actu cognoscamus, nos aliquid facere, aut non facere, vel recognoscamus nos aliquid fecisse, aut non fecisse, dicitur conscientia testificari, iuxta illud S. Pauli ad Rom. 9. Per ueritatem dico in Christo, & non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto, quoniam tristitia mihi magna est. & 2. Cor. 1. Gloria nostra hæc est, testimonium conscientie nostræ. Si uerò applicemus scientiam ad rectitudinem, aut prauitatem operationis, dicitur excusare, aut accusare, reprehendere, & remordere, iuxta illud Prou. 12. Gladio pungitur conscientia. Si denique illam applicemus ad operationem futuram, prout est debita fieri, vel debita non fieri, dicitur instigare, & ligare. Idque ipsum etiam probant alie rationes ex eodem S. Thom. q. 17. de ver. art. 1. quòd Scriptura sæpè loquatur de conscientia, tanquam de actu intellectus, ut Gen. 43. Non est in conscientia nostris, quis pecuniam posuerit in saccis nostris. Et Ecclesiastici 7. Scis conscientia tua, te crebrò maledixisse aliis. Et quòd idem suadeat etiam communis usus loquendi, secundum quem dicimus: De conscientia mea hoc non est factum. id est, uerè scio, quòd non sit factum; vel nescio, quòd sit factum: & de illo, qui agit contra id, quòd intelligit esse faciendum, quòd agat contra conscientiam.

3. Testimonium conscientie in quo consistat.

Quomodo conscientia excuset, vel accuset, reprehendat, remordeat, instiget, liget, & remordere, in signis.

4. Quare nomen conscientie aliquando tribuatur ipsi synderesi, aut intellectui practico.

Quia tamen huiusmodi applicatio scientie, maxime pender ex lumine ipso naturali intellectus practici, & ex principiis moralibus vniuersalissimis, quorum habitus est synderesis; idèò subdit S. Thom. 1. 1. loco cit. quòd uocabulum conscientie

à sanctis Patribus interdum tribuitur etiam lumini naturali intellectus, & synderesi, ea prorsus ratione, qua etiam in aliis est consuetum, ut causa & effectus pro inuicem nominentur: & hoc modo à S. Hieronymo in cap. 1. Ezech. ait, conscientiam appellari ipsam synderesim, quæ est habitus naturalis primorum principiorum practicozum: & à S. Basilio in illud Psal. 38. Non timebo in die mali. appellari naturale iudicium, & ab Origene lib. 2. in Epistolam ad Rom. non multum à medio, Spiritum correctorem, & pædagogum animæ, quo separatur à malis, & adhæret bonis.

Secundò, in descriptione allata dicitur, quòd conscientia sit iudicium practicum: quia, prout de illa hinc agimus, non est sine ordine ad opus; quòd tamen 3. de anima, text. 49. dicitur esse finis intellectus actiui, eumque distinguere ab intellectu speculatiuo; idque ut explicet S. Thom. in 2. d. 24. quæst. 2. art. 4. supponit ex Aristotele 7. Ethic. cap. 3. quèd etiam intellectus actiuis in rebus eligendis, & fugiendis utatur syllogismo: & addit conscientiam propriè dictam communiter esse conclusionem talis syllogismi; & in illo propositionem maiorem communiter ministrari à synderesi, & esse assensum circa principium aliquod vniuersale, & propositionem minorem ministrari ab iis habitibus, quibus perficitur, & distinguitur ratio superior, & inferior, id est, sapientiæ, quæ ratiocinatur ex contemplatione æternorum, vel scientiæ, quæ ratiocinatur ex temporalibus, ut est apud S. August. lib. 12. de Trin. cap. 12. & 14. & tandem ex hac utraque pro conclusione inferri iudicium conscientie; ut, si quis per synderesim accipiat, v. g. quòd omne malum sit vitandum; & per rationem superiorem, & sapientiam subsumat, quòd hoc adulterium sit malum, quia est prohibitum lege Dei; & per rationem inferiorem, & scientiam, quòd sit malum, quia est turpe, & inhonestum; & tandem concludat, & inferat iudicium conscientie, quòd sit vitandum: idque ait S. Thom. perinde esse, siue huiusmodi conclusio, & iudicium sit de actu futuro, siue de præsentis, aut præterito: siquidem conscientia tam remurmurat iis, quæ sunt, aut facta sunt, quàm contradicit iis, quæ sunt faciendæ. Ut enim apertè asserit idem S. Thom. quæst. 17. de ver. art. 1. dupliciter potest scientia, & notitia applicari ad rectitudinem nostre operationis: primò, ut per illam proxime dirigamur, & quasi consiliemur ad operationem faciendam, aut non faciendam. Deinde, ut per illam examinemus operationem iam factam: quia, sicut in speculatiuis duplex est via, id est, per inuentionem, qua ex notis inuestigamus ignota; & per iudicium, quo iudicamus de iam inuentis, eaque resoluiamus in suapropria: ita & in operatiuis primò procedimus, quasi consiliantes, ac dirigentes operationem agendam; quæ via proportionè responder inuentioni: & deinde examinantes, & discutientes operationem iam factam, eamque conferentes cum principii rationis superioris, aut inferioris, id est, sapientiæ, aut scientiæ; quæ via responder iudicio, & ratione consiliationis, & directionis dicitur conscientia instigare, & ligare; & ratione examinationis, & discussionis dicitur accusare, vel excusare, reprehendere, & remordere: & ad has vias etiam reducitur tertia illa applicatio scientie ad actum memoriæ, aut sensus interioris, ad hoc ut recordemur nos egisse, aut non egisse hoc, aut illud; vel aduertamus, quòd de præsentis hoc agimus, vel non agimus; secundum quam applicationem conscientia dicitur testificari: neque enim huiusmodi testificatio est actus quasi vltimus conscientie; sed est actus quasi præambulus

6. Conscientia est iudicium practicum.

7. Conscientia est conclusio syllogismi practici, & quomodo.

8. Conscientia est dictamen particulare, non autem vniuersale.

9. Synderesis semper est vera, neque potest esse principium peccati.

10. Synderesis non extinguitur.

11. Remorsus conscientia quare in aliquibus non sentitur.

bulus ad alterum actum examinationis, & directionis, & ideo ad illum reducitur.

Dicitur tertiò in descriptione allata; quòd iudicium conscientia iudicet hinc, & nunc: quia nõ est iudicium de actione in vniuersum, sed de actione particulari; prout est bene facta, vel facienda hinc, & nunc. Vnde & fieri potest, vt quis non agat contra conscientiam, etiam si agat contra dictamen aliquod practicum vniuersale: vt, si Aduocatus, v.g. hinc, & nunc propter aliquas circuntantias det consilium in die festo, & tamẽ habeat vniuersale dictamen, quòd die festo non sit dandum consiliu: quia enim conscientia illa est, quæ proximè est consilians, & dirigens, non potest esse dictamen illud vniuersale; sed debet esse dictamẽ particulare, quod dicit de actione, secundum particulares circuntantias, & prout est facienda hinc, & nunc. Atque ex his rectè colligitur, certissimum esse id, quod asserit S. Thom. qn. 16. de ver. art. 2. & ex illo Reginald. lib. 13. cap. 6. n. 49. & 50. hoc inter cetera differre inter conscientia propriè acceptam pro iudicio practico de hoc, aut illo particulari agendo; & inter synderesim similiter acceptam propriè pro ipso lumine naturali primorum principiorum practitorum; quòd illa possit esse principium peccati, & ad peccatum inducere; non autem hæc: sicut enim in scientiis circa prima principia indemonstrabilia non contingit deceptio; sed hæc potest contingere solum in iis, quæ deducuntur ex huiusmodi principiis; vel, quia sub illis subsumitur aliqua alia propositio falsa, aut malè intellecta; vel, quia modus ipse, & forma deducendi est mala: ita & in moralibus impossibile est, vt in primis principis practicis, in quibus propriè est synderesis, contingat error, aut peccatum; & quòd synderesis sit principium peccati, & ad peccatum inducat; sed hoc potest contingere solum in conscientia, & dictamine vltimo; quia potest deduci ex aliqua alia falsa propositione subsumpta, vel etiã ex falso modo, ac forma. Similiter verissimum est id, quod subdit idem S. Thom. qn. 16. cit. de ver. art. 3. synderesim, simpliciter loquendo, nunquam extinguere: sed semper manere, etiam in damnatis, iuxta illud Isai. cap. ult. & Matc. 9. Vermis eorum non moritur. Extingui autem aliquando secundum quid, id est, secundum actum remurmurandi, & remordendi de hoc, aut illo particulari, in quantum, scilicet, impeditur, ne principia illa prima, in quibus ipsa versatur, applicentur huic, aut illi operationi particulari: sic enim in pueris, v.g. & amentibus id contingit: quia in organo ipso corporeo habent aliquid, per quod impeditur vsus rationis, & apta intelligentia, aut applicatio primorum principiorum ad vltimas, & particulares conclusiones circa agibilia; & in is, qui sunt constituti in aliqua passione ita vehementi, vt multum impediatur vsus rationis circa honestatem, & turpitudinem; vel iis, qui habent habitum vitiosum ita intensum, vt quasi altera natura trahat potentias ad suum actum; similiter pro illo tempore impeditur, vel omnino, vel magna ex parte remurmuratio, & remorsus synderesis; quia nullo modo sinunt aduerti prima illa principia: & quemadmodum in viris probis, & sanctis longo vsu virtutis ita reprimuntur sensualitas, vt vix reclamet, aut repugnet etiam leuiter contra rationem; ita & contra in improbis, & scelestis ita præualet sensualitas, vt non sinat operari synderesim, & principia honestatis videantur omnino corrupta, iuxta illud Psal. 13. Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt, in iniquitatibus suis. Vnde etiam fit, vt grauissima quoque, & maxima peccata nihili fiant;

& vt dicitur Prou. 18. Impius, cum in profundum venerit peccatorum, contemnat. Et denique potest etiam impediri huiusmodi actus synderesis per hoc, quòd per errorem etiam inuincibilem, & inculpabilem subsumatur aliqua propositio falsa: vt, si Hæreticus, v.g. sub hoc principio, quòd sint credenda ea omnia, quæ reuelantur à Deo, subsumat hanc falsam minorem, quòd realis Christi præsentia in Eucharistia non sit reuelata à Deo; & sic non sentiat remurmurationem synderesis, & remorsum, quando postea illam non credit, vt bene explicat S. Thom. quest. 16. de ver. art. 3. cit. & ex illo Reginald. lib. 13. c. 6. n. 51. & seqq.

Sed contra primam partem descriptionis allatæ, quòd conscientia sit iudicium, & actus intellectus, sentit Henric. quodlib. 1. q. 18. vbi ait, eam pertinere potius ad voluntatem, & esse ipsam inclinationem & pondus voluntatis ad bonum particulare iuxta dictamen rationis; sicut & synderesis est inclinatio, & pondus voluntatis ad bonum vniuersale. Rationem affert: quia aliqui, si conscientia esset actus scientiæ, & iudicium, qui plus haberet scientiæ, & notitiæ circa particularem actionem, plus etiam haberet de conscientia; quod tamen est falsum, cum sæpè qui habet plus notitiæ de rebus agendis, minus habeat de conscientia, solum quia minus habet de affectione, & inclinatione ad bonum. Addi potest, quòd conscientia in Scripturis sæpè dicitur inquinari, & mundari: quod tamen non est, nisi quia est subiectum peccati, & expulsiõis peccati, id est, ipsa voluntas: sic enim ad Titum 1. dicitur: Inquinata est eorum mens, & conscientia. & ad Hebr. 9. Emundabit conscientiam nostram.

Ad idem facit etiam Dur. in 2. d. 39. quest. 4. vbi ait, conscientia non esse aliquid simplex, sed aggregatum ex habitu intellectus, qui acquiritur circa particularia agenda, & ex inclinatione voluntatis illi correspondentes; sicut & synderesis est aggregatum ex habitu intellectus circa vniuersalia agenda, & ex inclinatione voluntatis ad illa ipsa: id enim, inquit, formaliter importatur ex ipso nomine conscientia, id est, scientia simul coniuncta cum inclinatione voluntatis: sicut & nomine synderesis importatur scientia vniuersalis coniuncta cum inclinatione vniuersali voluntatis: & synderesis dicitur à synder, quasi conlectio, id est, notitia vniuersalis cum electione eorundem. Et confirmat: quia actus, qui tribuuntur conscientia, partim pertinent ad intellectum, vt testificari, quod formaliter est dicere veritatem super aliquo requisito; & partim ad voluntatem, vt remordere, quod directè importat tristitiam quandam de malè factis; & instigare, quod dicit actum potentia inclinationis aliarum potentialium, quæ tantum est sola voluntas: & alioqui, si conscientia diceret aliquid solum ex parte intellectus, non posset per se accepta habere vim remordendi, aut cauendi sensum tristitia, cum tristitia sit signu inuoluntarij, vt dicitur 3. Ethic. cap. 1. & ideo sit solum de iis, quæ eueniunt contra voluntatem; non autem de iis, quæ solum sunt contra rationem.

Denique ad idem facit etiam Scot. in 2. d. 39. quest. 2. & plures alij, præsertim Scotiste, qui conscientiam principalius ponunt in habitu intellectus, quam in actu. Et quòd conscientia, siue pertineat ad intellectum, siue ad voluntatem, siue ad vtranque, multò aptius constituitur in habitu, quam in actu, ex eo præterea videtur probati: quia alioqui, qui dormiunt, non haberent conscientiam, cum non habeant actum, & per hoc ipsum, quòd testificari, accusare, & remordere communiter dicuntur

15. Quomodo is, qui habet plus scientia de re agenda, aliquando in actu minus conscientia.

11. Quomodo conscientia secundum quosdam voluntas non anim ad iudicia.

13. Quomodo in Dur. conscientia sit qui aggregatum ex intellectu & voluntate.

18. Nomen synderesis unde derivatur.

14. Quomodo Scotus conscientia in habitu intellectus, non in actu.

15. Quomodo is, qui habet plus scientia de re agenda, aliquando in actu minus conscientia.

16. Quomodo conscientia di-catur inquinata, munda, & cauteriata.

17. Conscientia non consistit in habitu, aut potentia.

18. Nomen synderesis unde derivatur.

19. Remordere, & instigare, quomodo sint actus conscientia.

dicuntur esse actus conscientia, aperte significatur, quòd conscientia est illorum principium, & per consequens quòd est habitus, non autem actus.

Sed contra Henricum satis faciunt ea, quæ diximus ex S. Thom. & ad rationem illius respondet Scot. in 2. d. 39. quest. 2. in fine, quòd qui plus habet scientia, & notitia de re aliqua agenda, ideo aliquando dicitur minus habere de conscientia: quia non illam habet proximè applicatam ad dirigendam actionem, quo solum modo est conscientia; sed solum illam habet per se; imò & huiusmodi scientiam minimè penetrat; sed profusus se habet, sicut qui recitat carmina Empedoclis non debet ebrietas, vt vniuersaliter de iis omnibus, qui malè agunt, docet Aristoteles 7. Ethic. cap. 3.

Ad illud, quòd additur de conscientia inquinata, & munda, respondet S. Thom. 1. 1. quest. 79. art. 13. ad 2. & quest. 17. de verit. art. 1. ad 2. & 6. quòd inquinatio, & munditia non est in conscientia vt in subiecto; sed solum sicut cognitum in cognitione: & aliquis ideo dicitur habere conscientiam inquinatam, quia est sibi conscius alicuius iniquationis. Et eadem ratione potest explicari id, quòd habet S. Paulus, de conscientia cauteriata 1. ad Timoth. 4. Cauteriatam habentem conscientiam. Sensus enim est, quòd Hæretici, de quibus ibi est sermo, sceleribus, ac libidinibus illam habeant notatam indelebiter, & quasi inustam cauterio infamiae, & ita corruptam, & ulceratam, vt continè ex illa egrediatur putredo falsæ doctrinae, & mali exempli: sicut & ex carne materialiter cauteriata per ferrum ignitum, continè egreditur corruptio materialis, vt notat S. Thom. in eum locum, id est, semper sibi sint conscij suæ infamiae ex sceleribus iam contractæ, & semper sibi sint conscij nouorum scelerum.

Contra Durandum verò, & contra alios, qui ponunt conscientiam potius in habitu, aut potentia, quam in actu, præter ea, quæ diximus, illud etiam facit ex eodem S. Thom. quest. 17. de ver. art. 1. in 7. argumento, ex iis, quæ secundo loco proponit, quia alioqui malè diceretur conscientia posse deponi, cum certum sit, neque habitum, neque potentiam posse deponi.

Ad rationem Durandi, ex notione vocabuli, patet ex dictis: neque enim conscientia dicitur, quia scientia habitualis circa particularia agenda, sit coniuncta cum inclinatione habituali voluntatis; sed, quia notitia, & scientia actualis de particulari agendo, est coniuncta, & proximè applicata ad actionem. Neque illud est verum, quòd addit de ratione synderesis: siquidem, vt notant Sayr. lib. 1. clau. reg. cap. 2. num. 2. & Salas par. 2. tract. 8. sect. 1. versus finem, non deriuatur à synder, & dicitur, vt sit quasi conlectio, id est, notitia principiorum vniuersalium cum inclinatione voluntatis; sed à verbo, ouerupto, quòd est conferuo: quia synderesis est conferuatio legis naturalis in anima, cum sit habitus primotum principiorum moralium; & quia dum vitiis aduersatur, semper contendit seruare animum ab illis immunem, vt etiam notant, qui Græca vocabula interpretantur, verbo, ouerupto.

Ad alteram, de actu remordendi, & instigandi, Respondeo, quòd hi actus solum tribuuntur conscientia, in quantum proponit contritum, & instigatum, id est, turpe factum, quòd est potens causare tristitiam; & bonum debitum, quòd est potens instigare, & trahere; non autem, quia ipsa conscientia sit principium, & subiectum tristitia, aut habeat quasi dominium despoticum, vel civile supra alias operationes.

Et quòd dicitur ex 3. Ethic. cap. 1. quòd tristitia

sit signum inuoluntarij, solum significat, quòd semper consequatur ad illud, quòd est inuoluntarij, & contra voluntatem; non autem quòd consequatur solum ad illud: siquidem obiectum illius potest esse omnè illud, quòd est malum, & præsens, siue supponat inclinationem conscientiam voluntatis ad oppositum, siue non.

Ad tertiam, quòd conscientia non consistat in actu, quia alioqui non maneret in dormientibus: Respondet S. Thom. 1. 1. quest. 79. art. 13. ad 3. & quest. 7. de ver. art. 1. cit. ad 9. quòd, quauis actus in dormientibus non maneat formaliter, & in se; manent tamen in sua radice, id est, in potentia; & habitibus proximè applicabilibus ad actum.

Ad vltimam, quòd testificari, & remordere non possent dici esse actus conscientia, nisi essent ab illa, vt à principio: Respondeo, id esse falsum, quia solum dicuntur esse actus intransiuiui; & sicut quòd dicimus, v.g. actum ambulationis, aut visionis, non significamus, quòd sit ab ambulatione, aut visione, vt à principio; sed, quòd sit ipsa ambulatione, aut visio: & quòd dicimus regnum Sicilia, aut Urbem Romæ, non significamus, quòd regnum sit sub dominio, aut possessione Sicilia; & Urbis sub dominio Romæ; ita & quòd dicimus, testificari, aut remordere esse actum conscientia: Et ad idem facit etiam id, quòd habet S. Thom. quest. 17. de ver. art. 1. ad 7. quòd quando conscientia dicitur scire, non significatur, quòd sit principium, aut subiectum scientia; sed quòd sit illud; quò formaliter scimus; & ideo ipsum scire prædicatur de illa solum vt quo, non autem vt quod.

Secundò, contra alteram partem, quòd conscientia sit iudicium practicum, ex parte sentit Vasq. 1. 2. disp. 59. cap. 1. num. 4. & 5. vbi ait, eam, quia parte dicitur de actu faciendo, aut non faciendo, pertinere ad intellectum practicum: quatenus verò subsequitur actum iam factum, & per illam dicitur quis esse conscius actus boni, aut mali, pertinere ad intellectum speculatiuum.

Sed contra hoc aperte facit S. Thom. quest. 17. de ver. art. 1. cit. vbi in habitu operatio agnoscit duplicem operationem, id est, alteram per viam consiliatõis, & directionis, circa rem faciendam; & alteram per viam examinationis, & discussionis circa rem factam; & hæc vtranque tribuit conscientia: & quemadmodum artes, dum examinant sua artificia ad suas regulas, non dicuntur pertinere ad intellectum speculatiuum; ita nec conscientia, dum examinat operationem iam factam. Imò nec primus ille actus conscientia, qui maximè videtur accedere ad modum actus speculatiui, id est, applicatio scientia ad memoriã, aut sensum, ad hoc, vt sciamus, quod egerimus, aut quod agamus, videtur dicendus propriè esse speculatiuus, cum etiam ille tanquam ad finem referatur ad praxim, & ad alios actus examinationis, & directionis, vt diximus.

Quòd si queras, vtrum ex conscientia actualibus generetur aliquis habitus, qui possit dici conscientia habitualis: Respondet S. Thom. quest. 17. de ver. art. 1. ad 4. 2. loco propositum, quòd si conscientia sit actus scientia, aut sapientia, quæ est habitus rationis inferioris, aut superioris, illos ipsos habitus auget, aut producit, non autem alios, cum vnusquisque actus semper auget, aut producat habitum eiusdem rationis cum illo, à quo ipse productus est: & 1. 1. quest. 79. art. 13. ad 3. addit, quòd habitus, ex quibus formatur actus conscientia, possunt esse multi, etiam si omnes habeant specialiter efficaciam ab habitu primorum principiorum, qui est synderesis. Idque ipsum rectè explicat Vasq. disp. 59.

20. Quomodo conscientia sit in dormientibus.

21. Testificari, & remordere, solum intransiuiui sunt actus conscientia.

22. Conscientia secundum aliquos pertinet ad intellectum speculatiuum.

23. Impugnatur.

24. Vtrum conscientia actualis producat habitus.

disp. 59. cap. 1. num. 2. & Salas tract. 8. cit. sect. 1. num. 8. vbi ait, actum conscientiae aliquando perti- nere ad prudentiam infusam, aut acquisitam; ali- quando ad fidem diuinam, aut humanam; aliquando ad habitum opinionis; & aliquando ad habitum erro- ris; & semper similes habitus producere, aut in- tendere, si saltem loquamur de iis, qui possunt pro- duci, aut intendi per nostros actus.

DISPVT. II.

Quotuplex sit conscientia; & quomodo diuidatur in veram, & falsam, siue erro- neam, certam, dubiam, probabilem, & scrupulosam.

- 1. Varia diuisiones conscientia.
2. Conscientia vera, & falsa, siue erronea, vnde dicitur.
3. Quomodo ex Aristotele veritas mentis actiue explicatur per conformitatem ad appetitum rectum.
4. Quomodo conscientia aliquando sit falsa, aut erronea.
5. Synderesis quomodo dicatur scintilla conscientia.
6. Conscientia est regula proxima humanarum actionum, & simul regulata, & regulans; & ideo potest esse erronea.
7. Que diuisiones conscientia desumantur ex modo ipsius actus.
8. Conscientia dubia, prout dicit suspensionem assen- sus, quomodo sit conscientia.
9. Praecipuae diuisiones conscientia sunt solum qua- tuor.

1. Varia diuisiones conscientia.

EX diuersis capitibus diuersimode diuiditur conscientia: nam ex obiecto materiali recte dicitur, alia esse de praeteritis, & alia de fut-uris; alia inquinata, & alia munda; alia vera, & alia falsa, siue erronea; & ex modo ipsius actus, recte dicitur alia esse conscientia determinata, & alia in- determinata, siue dubia; alia certa, & alia formido-losa; alia probabilis, & alia scrupulosa; alia turbata, aut inquieta, & alia pacata, vel tranquilla, vt videre est apud Reginald. in praxi, lib. 13. cap. 6. n. 57. Valsq. 1. 2. disp. 59. cap. 1. num. 5. Salas 1. 2. tract. 8. disp. vni- ca, sect. 2. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 9. n. 2. Sayr. lib. 1. clau. reg. c. 3. n. 6. & alios.

2. Conscientia vera, & falsa, siue erronea, vnde dicitur.

Et quidem tres primae diuisiones desumuntur ex obiecto materiali, prout consideratur, absolute quoad suum esse, & quoad suam bonitatem, & malitiam; vel prout consideratur quasi relate ad ipsum iudicium conscientiae, ad quod re ipsa se habet, vel non se habet correspondenter: nam ex obiecto secundum suum esse considerato, habet conscientia, vt alia sit de praeteritis, & alia de futuris: & ex eodem obiecto considerato secundum bonitatem, & malitiam, quae sunt actualis mundities, & inquinatio, habet, vt alia sit inquinata, & alia munda, id est, illa, in qua est inquinatio, sicut cognitum in cogni- tione; & haec, in qua similiter est munditia, vt supra diximus ex S. Thom. qu. 17. de ver. art. 1. ad 2. & 6. Ex obiecto vero, prout se habet, quasi relate ad ipsam conscientiam, eique se habet, vel non se habet correspondenter ad extra; & tale est, vel non tale in re ipsa, quale per conscientiam iudicatur; ha- bet, vt alia sit vera, & alia falsa, siue erronea.

3.

Neque ab hoc modo explicandi conscientiam veram, & falsam, siue erroneam, credendus est dif-

sentire Aristoteles 6. Ethic. cap. 2. vbi veritatem mentis actiuae explicat per conformitatem ad appetitum rectum: Et actiua, inquit, & cogitativa veritas est, quae appetitui recto consentanea sit. Nam conformitas mentis actiuae ad appetitum rectum, non modò non destruit; sed potius infert conformita- tem ad obiectum: & sensus Aristotelis est, quòd ille actus mentis actiuae sit verus, qui est consentaneus appetitui recto, id est, qui illi proportionatur quoad correspondentiam sui obiecti. Et quemadmodum appetitus rectus, per se loquendo, est de vero appetibili, id est, de fine, & de medijs verè conuenienti- bus, eaque habet sibi correspondentia in re, & verè talia, qualia sunt in ipso appetitu: ita & actus verus mentis actiuae sit de vero agibili, illudque habeat sibi correspondens, & verè tale, quale cog- noscitur per huiusmodi actum: de qua re plura possunt videri apud Salas tract. 8. cit. sect. 2. num. 10. & 11.

Sed contra diuisionem conscientiae in veram, & falsam, siue erroneam, videtur facere difficultatem: quia conscientia ex propria sua ratione videtur nunquam posse esse falsa, aut erronea; & ideo non bene diuidi in veram, & falsam: nam ex propria sua ratione est ipsum naturale iudicatoriū, vt supra diximus ex S. Basilio in Psal. 38. & ipsa lex mentis, ex S. Damasc. lib. 4. de fide, cap. 23. & resolutur in synderesim, sicut ignis in scintillam, ex S. Hieron. in cap. 1. Ezech. vbi synderesim ait esse scintillam conscientiae. Per quod videtur indicare, quòd con- scientia sit eiusdem rationis cum synderesi, & ab il- la, causetur, sicut ignis est eiusdem rationis cum scintilla, & ab illa causetur. Et praeterea conscien- tia est regula proxima humanarum actionum; & non videtur, quòd regula possit deficere à rectitu- dine: & denique est conclusio syllogismi practici, ex propositione maiore, ministrata à synderesi; & ex minore subministrata à sapientia, vel scientia: qui tamen habitus 6. Ethic. cap. 3. numerantur vt virtutes intellectus, per quas semper verum dici- mus, & nunquam mentimur.

Sed ad haec, & similia Respondeo cum S. Thom. qu. 17. de ver. art. 2. & Reginald. in praxi, lib. 13. cap. 6. num. 49. & 50. certissimum esse debere, quòd conscientia possit aliquando esse falsa, aut erronea: nam, sicut in conclusione syllogismi speculatiui dupliciter potest contingere error, id est, vel, quia saltem altera praemissarum est falsa, vt, si quis dicat: Omnis lapis est insensibilis: omnis homo est lapis: ergo omnis homo est insensibilis. vel, quia forma ipsa, & modus inferendi etiam ex veris praemissis, est falsus: vt si quis dicat, v. g. ex puris affir- matiuus in secunda figura: Lapis est substantia: ho- mo est substantia: ergo homo est lapis. ita & idem potest contingere in conclusione syllogismi practi- ci, qui est conscientia: nam, quauis propositio mai- or, quia est actus synderesis, semper sit vera; non tamen est semper vera propositio minor, quae di- citur pertinere ad sapientiam, aut scientiam, vt etiam notat idem S. Thom. in 2. d. 24. qu. 2. art. 4. siquidem tam rationes aeternae, quam tempora- les possunt malè applicari, & iis, quibus verè non conueniunt: vt, quando Haeretici putant, v. g. iura- mentum in omni casu, & simpliciter esse prohibi- tum à Deo; & syllogismum practicum, & conscien- tiam erroneam, hoc modo formant: Quod est pro- hibitum à Deo, non est faciendum: iuramentum est prohibitum à Deo: ergo non est faciendum. Et praeterea, quauis vtraque propositio syllogismi sit ve- ra, adhuc potest falsitas conclusionis haberi ex for- ma, & ex modo illam inferendi: vt, si quis dicat:

Quomodo ex Aristotele veritas actiue explicatur per conformitatem ad appetitum rectum.

4. Quomodo conscientia aliquando sit falsa, aut erronea.

6. Conscientia est regula proxima humanarum actionum, & simul regulata, & regulans; & ideo potest esse erronea.

7. Quae diuisiones conscientiae desumuntur ex modo ipsius actus.

Bonum est prosequendum: fornicatio, aut furtum est bonum: ergo est prosequendum. & in maiori propositione nomine boni intelligat illud, quod est bonum simpliciter; & in minori, illud, quod est bonum secundum quid, id est, tantum iucundum, aut vtile, atque ita syllogismum construat ex qua- tuor terminis, & ex vtraque propositione vera syl- logizet, & colligat falsam conclusionem.

Quare ad id, quod dicitur, conscientia esse ipsum naturale iudicatorium, & ipsa lex mentis, quae tamen non videtur posse esse falsa: Responder S. Thom. q. 17. de ver. art. 2. cit. ad 1. & 4. quòd con- scientia hoc modo dicitur ratione synderesis, à qua pendet, tanquam à primo principio: quauis autem errorem non contrahat ex synderesi, aut ex naturali iudicatorio, & lege mentis; contrahit tamen ex minore subsumpta, aut ex modo syllogizandi, quae neque sunt naturale iudicatorium, neque lex mentis.

5. Synderesis quomodo dicatur scintilla conscientia.

Ad illud, quòd conscientia se habeat ad synderesim, sicut ignis ad scintillam; & ideo synderesis dicitur scintilla conscientiae: Respondeo idem S. Thom. ad 4. quòd paritas est solum in hoc, quòd, sicut scintilla est id, quod est purius de igne, & toti igni superuo- lar: ita & synderesis est supremum, in quod resolutur iudicium conscientiae: & addit, quòd sicut in igne accidit aliquis motus per accendens, id est, pro- pter admissionem ad naturam alienam, qui motus non accidit in scintilla ratione suae puritatis; ita & conscientia potest accidere falsitas propter comi- stionem ad aliquid aliud; id est, propter dependen- tiam à propositione minore falsa, vel à falsa forma, seu modo syllogizandi; quauis non accidat synde- resis, aut rationi in sua puritate existenti.

Ad illud, quòd conscientia sit regula humanarum actionum, & ideo non possit deficere à recti- tudine, recte Respondeo S. Thom. eadem q. 17. de ver. art. 2. ad 7. quòd conscientia non sit prima regula humanorum actuum; sed vltima, & proxima; & ideo non sit regula solum regulans; sed simul etiam sit regulata; & hinc habeat, vt possit deficere à recti- tudine, si illud aliud, à quo regulatur, id est, propo- sitio minor, vel forma, & modus syllogizandi, non sit illam bene regulans.

Ad illud, quòd syllogismus practicus, cuius con- clusio est conscientia, solum constet ex propo- sitione maiore facta per synderesim, & ex minore facta per sapientiam, aut per scientiam, qui sunt habi- tus semper veri; Respondeo S. Thom. eadem art. 2. ad 2. & ad 5. quod sapientia, & scientia, quando dicitur subministrare propositionem minorem, non accipi- tur strictè, quomodo de illa est sermo apud Aristote- lem 6. Ethic. cap. 3. sed largè pro quacunque noti- tia ex rationibus aeternis, aut temporalibus: quo- modo certum est, quòd potest etiam ipsa esse er- rans; & praeterea potest addi, quòd etiam stante veritate vtriusque propositionis in syllogismo, ad- huc potest conclusio non esse vera, si forma ipsa, & modus syllogizandi non sit bonus, vt iam explica- uimus.

Aliae diuisiones, quas attulimus initio disputatio- nis, rectè dicuntur desumi ex modo ipsius actus, qui est conscientia: nam, si est iudicium, aut assensus determinatus ad vnam partem, dicitur conscientia determinata: si vero est cum suspensione assensus, & cum perplexitate ad vtranque partem, dicitur con- scientia dubia, & indeterminata: & vterius, quando est assensus determinatus, si sit ex se firmus, & cum negatione formidinis de opposito, dicitur conscien- tia certa; si vero sit cum formidine, dicitur formi- dolosa: & si rationes, aut motiua, quibus fundatur Baldelli Theol. Moral.

assensus, & formido, sint rationabiles, & probabiles, dicitur conscientia probabilis; si vero sint solum leues, & irrationabiles, dicitur conscientia scrupu- losa: & denique, si formido sit multa, & rationes, quae illam causant, non possint solui, & animum frequentius & vehementius pulsant, dicitur con- scientia turbata, & inquieta: si vero formido, vel sit nulla, vel solum leuis, & rationes formidinis, vel nunquam, vel raro occurrant, & solum leuiter pul- sent, dicitur conscientia pacata, & tranquilla.

Et quauis Valen. 1. 2. disp. 2. qu. 14. punto 4. Salas disp. 8. sect. 2. cit. versus finem, & alij alij apud illum, contendunt, quòd conscientia dubia, quando est cum suspensione assensus, non sit proprie con- scientia, siquidem haec est actus positius iudicij, non autem suspensio actus; rectè tantum numeratur etiam haec inter species conscientiae: quia, quauis non dicat actum iudicij, qui sit immediatè de bonitate, aut malitia operationis; dicit tamen actum iudicij de apparentia, & efficacia motiuorum; & positius iudicat, & quasi reflexè, quòd non potest satis iudicari de bonitate, aut malitia; & quòd mo- tiua, & rationes pro vtraque parte sunt aequales, vt etiam notat Salas ibidem.

Sed ex his omnibus diuisionibus, si illas omitta- mus, quae sunt minus praecipuae, & minores habent difficultates, dici potest conscientia esse omnino quadruplex; id est, certa, dubia, probabilis, & scrupu- losa, prout, scilicet, intellectus per iudicium pra- cticum certò iudicat, vel dubitat, & est anceps, vel opinatur, vel ex leuibis causis timet, & angitur, vt notat Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 9. num. 2.

DISPVT. III.

Quomodo sit obligatio operandi semper ex conscientia, quando est certa.

- 1. Conscientia, quando est certa, semper obligat.
2. Idè, secundum aliquos est de fide.
3. Conscientia solum per metaphoram dicitur ligare.
4. Probat, quòd conscientia, quando est certa, semper liget.
5. Etiam conscientia erronea semper ligat, non autem solum, quando est circa bona, aut indifferenta.
6. Conscientia vera, & conscientia erronea ligant diuersimode.
7. Secundum aliquos conscientia erronea solum ligat; non autem obligat: conscientia autem vera etiam obligat.
8. Quomodo conscientia erronea possit obligare circa rem intrinsecè malam.
9. Conscientia erronea non potest specialiter, & per se immitti à Deo.

CONCLUSIO est, quòd conscientia de aliquo faciendo, aut fugiendo, quando est certa, & firma, semper ligat, & obligat, siue sit vera, siue falsa, aut erronea; neque vnquam est licitum ab illa recedere. Ita S. Thom. qu. 17. de ver. art. 3. & 4. & 1. 2. qu. 19. art. 5. & 6. Adrian. quodlib. 2. punto 3. ad 5. Valsq. 1. 2. disp. 59. cap. 2. & 3. Salas p. 2. tract. 8. disp. unica, sect. 3. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 1. Azor. par. 1. lib. 2. cap. 8. qu. 3. Sayr. lib. 1. clau. reg. cap. 4. Reginald. lib. 13. cap. 8. n. 69.

Imò & multi cum Adriano, & Valsq. id putant esse de fide propter illud S. Pauli ad Rom. 14. Omne, quod non est ex fide, peccatum est. id est, quod non est

8. Conscientia dubia, prout dicit suspensionem assensus, quomodo sit conscientia.

9. Praecipuae diuisiones conscientiae sunt solum qua- tuor.

1. Conscientia, quando est certa, semper obligat.

2. Idè, secundum aliquos est de fide.

ex credulitate, & dictamine conscientia, vt exponit Innoc. III. cap. fin. de prescrip. & plures ex Patribus apud Gratianum, cap. Omnes, §. Ex his 28. qu. 1. Atque hoc modo neque etiam esset excusandus à peccato, qui conaretur amare Deum super omnia, & plusquam seipsum ex conscientia erronea, quod tali modo amare Deum esset peccatum, vt notat Vasq. cap. 3. cit. num. 12. quanquam re vera dilectio, quæ esset ex tali conscientia erronea, non posset esse dilectio super omnia, vt idem subdit, cum hoc ipso, quod aliquis putat amare Deum plusquam se ipsum, v. g. esse peccatum, etiam putet esse contra Dei voluntatem, ac proinde non possit illud eligere ex affectu amoris, qui sit super omnia, & qui ipsum Deum, eiusque voluntatem præferat omnibus.

Dicitur verò primò in conclusione, quod conscientia de aliquo faciendo, aut fugiendo, &c. quia non loquimur de conscientia, quæ solùm dicitur quomodocumque de bonitate, hæc enim potest sæpè pertinere ad consilium; & idèd etiam potest non obligare.

Dicitur secundò, quando est certa & firma: quia non loquimur de conscientia solùm probabili, aut scrupulosa, quæ similiter ex propria sua ratione non obligat.

Dicitur tertio, semper ligat & obligat: quia sine peccato nunquam potest relinqui: vt enim notat S. Thom. qu. 17. de ver. art. 4. quando dicitur conscientia ligare, non significatur solùm, quod qui illam sequitur, & ex illa operatur, bene facit; sed, quod qui illam sequitur, debitum implet; & qui non sequitur, non implet debitum, & omninò peccat: & propter hoc non dicitur à Doctoribus, quod consilium liget, etiam si qui consilium sequitur, bene faciat: quia è contrà, qui illud non sequitur, non propterea peccat; & vt notat S. Thom. qu. 17. cit. art. 3. ligatio hæc non dicitur de conscientia, aut de lege, nisi per metaphoram ductam à corporalibus, quæ tunc propriè dicuntur ligari, quado per actionem agentis extrinseci necessitantur, & coguntur certo aliquo loco consistere, & non permittuntur pro suo appetitu, & inclinatione ex illo recedere: similiter enim quia voluntas ex præcepto, v. g. aut lege Principis determinatur ad aliquid faciendum, aut omittendum; & quædam necessitas illi imponitur, non quidem simpliciter, & absoluta; sed ex suppositione, quod velit implere debitum, & culpam, aut penam vitare, dicitur eodem imperio, aut lege ligari. Et quemadmodum in corporalibus, actio agentis extrinseci non ligat, nisi intercedat contactus, & per illum perstringat ad rem, quam ligat; ita & in voluntariis præceptum, aut lex non ligat, nisi applicetur per conscientiam, quæ se habet quasi contactus, & applicatio ad ligandum. Et sicut in corporalibus in idem recidit, quod dicatur ligare contactus virtutis ipsius agentis, & quod dicatur ligare ipsa virtus agentis, cum & contactus liget ex virtute agentis, & virtus agentis liget mediante contactu, aut per contactum: ita & in voluntariis in idem recidit, quod conscientia liget ex vi præcepti, & quod præceptum liget per conscientiam, aut mediante conscientia.

Hoc verò ipsum, quod conscientia liget, sic potest probari ex S. Thom. 1. 2. qu. 19. art. 5. quia obiectum voluntatis non est bonum, prout tantummodo est in re, & secundum suam naturam; sed etiam prout est in anima, & apprehensum: vt etiam probat idem S. Thom. 1. 2. qu. 8. art. 1. & patet ex Aristotele 2. Phys. text. 3. 1. & 5. Metaph. text. 3. & sæpè alibi, quando ait, nihil differre, quod finis simpliciter

3. Conscientia solùm per metaphoram dicitur ligari.

4. Probat, quod conscientia, quando est certa, semper liget.

ter dicatur esse bonum, vel quod dicatur esse appetitum bonum, & ex definitione ipsius voluntatis, 1. de anima, text. 30. & 1. Rhetor. cap. 10. qua dicitur esse inclinatio boni cum ratione: ergo eo ipso, quod ratio proponit aliquid tanquam bonum debitum, & prosequendum; non potest voluntas non esse bona, si prosequatur; vel contrà, non esse mala, si non prosequatur: siquidem prosequendo, habet in suo actu debitum modum, speciem, & ordinem, in quibus tribus consistit bonitas ex S. Aug. lib. de natura boni, cap. 3. & S. Thom. 1. 1. qu. 5. art. 5. & non prosequendo, caret debito modo tendendi in illud obiectum, in qua carentia formaliter consistit malitia actus, vt supra diximus lib. 2. disp. 11. præfettim n. 11. Et idem esset, si ratio aliquid proponat vt malum, & fugiendum; & voluntas non fugiat, sed prosequatur.

Et confirmatur: quia, cum voluntas ex se sit potentia cæca, non potest ex propria ratione, & natura non habere obligationem, vt sequatur dictamen rationis, si hoc proponat aliquid vt necessariò prosequendum, aut fugiendum: habet enim se hoc dictamen ad modum præconis intimantis, & proponentis, vel promulgantis præceptum Regis, qui certè omninò est audiendus, etiam si fortasse præceptum, quod promulgat, non sit verè præceptum Regis.

Dicitur quartò, quod conscientia liget, & obliget, siue sit vera, siue erronea: quia eadem est ratio vtriusque conscientia, vt patet ex dictis. Et quemadmodum, qui voluntariè facit contra conscientiam veram, v. g. quod non sit fornicandum, conuincitur velle facere contra præceptum; ita & qui facit contra conscientiam erroneam, quod non sit, v. g. spuendum in Ecclesiam, aut leuanda festuca, cum etiam hæc conscientia proponat tale obiectum vt malum, & fugiendum, & prout potens communicare malitiam; siquidem illam non communicat, prout est in se, & secundum suam naturam, sed prout est apprehensum, vt supra diximus.

Et confirmatur: quia, vt dicitur cap. Cum voluntate, de sent. excommunic. crimina ex animo distinguuntur: & idèd, qui percutit, verbi gratia, priuam personam, putans se percutere Regem, verè est reus læsæ Maiestatis, & peccat in Regem; & qui facit aliquid non prohibitum, putans esse prohibitum, ita peccat, ac si verè esset prohibitum.

Atque ex hoc argumento, S. Thom. 1. 2. quæst. 19. art. 5. cit. reicit sententiam eorum, qui distinguunt conscientiam erroneam circa bona, aut indifferencia, quæ neque sunt positiuè præcepta, neque prohibita; & circa illa, quæ sunt per se bona, aut mala, & positiuè sunt prohibita, vel præcepta: & in illis asserunt eam ligare, quia nulla est maior vis, quæ illi resistat; non autem in his, quia contraria ratione vis ipsa legis naturæ, aut diuinæ illi resistit: quam sententiam Salas tract. 8. sect. 3. cit. num. 15. ait esse Alensis, Bonauent. Almaini, Ariminenfis, & aliorum: idque totum S. Thom. art. 5. cit. propter rationem iam factam ait esse irrationabiliter dictum: & quæst. 17. de ver. art. 4. ait, quod qui hoc dicunt, non videntur intelligere, quid sit conscientiam ligare. Si enim, inquit, in his, quæ neque sunt præcepta, neque prohibita, conscientia erronea potest ligare; id solùm est, quia proponendo, vt præceptum, vel vt prohibitum, quod tale non est, proponit aliquid, vt potens communicare malitiam illi actui, qui fiat contra talem conscientiam: ergo, si eadem ratione proponat vt præceptum, quod est prohibitum; & vt prohibitum, quod est præceptum;

5. Etiam conscientia erronea semper ligat, non autem obligat: conscientia autem vera etiam obligat.

ceptum; similiter ligabit, quia similiter proponet huiusmodi obiecta secundum eam rationem, qua possunt communicare malitiam. Atque hoc modo S. Paulus ad Gal. 5. de iis, qui post abrogata præcepta legalia, & per consequens post prohibitam circumscriptionem, adhuc ex conscientia erronea circumscribuntur, absolutè ait, quod tenentur consequenter ad totam legem: Si circumcidamini, inquit, Christus vobis nihil prodest. Testificor autem circumcidenti se, quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ. quia, scilicet, ita obligatur ex conscientia erronea, & vt concludit S. Thom. quæst. 17. de ver. art. 4. cit. non videtur possibile, quod aliquis peccatum euadat, si conscientia quantuncumque errans dicit aliquid esse præceptum, aut prohibitum; & ipse, manente tali conscientia, contrarium agere disponat: quia, quantum est ex se, ex hoc ipso habet voluntatem, legem Dei non obseruandi, vnde & mortaliter peccat.

6. Rectè tamen subdit eodem art. 4. & in 2. sentent. d. 39. quæst. 3. art. 3. quod, quantumvis vtraque conscientia, id est, tam vera, quam erronea, liget; diuersimodè tamen ligat, id est, illa ligat simpliciter, & per se; hæc solùm ligat secundum quid, & per accidens. Et illam ex eo explicat ligare simpliciter, quia ligat absolutè, & in omnem euentum, cum sine graui errore, & peccato, quantum est ex se, deponi non possit; hanc verò è contrà idèd ait solùm ligare secundum quid, quia solùm ligat sub hac conditione, quod duret, & debeat deponi; & vbi fuerit iam deposita, non amplius liget. Et certum est, quod communiter, si quid sit tale in omni euentu, & nulla posita conditione, dicitur tale simpliciter; & si quid sit tale solùm sub conditione, & non in omni euentu, solùm dicitur tale secundum quid. Et similiter ex eo explicat, quod conscientia vera liget per se, & erronea solùm liget per accidens: quia vera solùm ligat ratione sui, non autem ex eo, quod aliquid aliud ex accidente illi eueniat: erronea verò solùm ligat ratione veræ; & quia veritas illi accidit per existimationem intellectus. Et certum similiter est, quod, quando aliqui vni competit ratione sui, & alteri solùm competit ratione illius, dicitur vni per se competere, & alteri solùm per accidens, aut per aliud: & qui amat, v. g. vinum propter dulce, & ipsum dulce amat per se, & ipsum vinum amat per accidens.

Et in hanc eandem sententiam videtur intelligi illud Durand. in 2. d. 29. quæst. 5. num. 7. & 8. & apud Valen. 1. 2. disp. 2. quæst. 14. puncto 4. quod conscientia vera non solùm liget, sed etiam obliget: erronea verò solùm liget, non autem obliget: illud enim ait propriè obligare, quod, per se loquendo, nullam relinquat potestatem ad oppositum; sed quodammodo ligat ex omni parte, neque vllum relinquat effugium; & talis est, per se loquendo, conscientia vera, cum non possit deponi: illud verò ait, solùm ligare, quod relinquat pro aliquo casu aliquam potestatem ad oppositum, quomodo se habet conscientia erronea, quæ potest, ac debet deponi. Sed non est, quod tanta subtilitate distinguatur verbum ligandi, & verbum obligandi, cum pro eodem sumantur; & idèd vtrunque potest tribui vtrique conscientia, cum distinctione S. Thom. simpliciter, & secundum quid, per se, & per accidens, vt iam explicauimus.

7. Quomodo conscientia erronea possit obligare circa vt intrinsecè malum.

8. Quomodo conscientia erronea possit obligare circa vt intrinsecè malum.

idèd multò minus possit ad id obligare conscientiam erroneam: Respondeo, nihil esse intrinsecè malum per comparationem ad voluntatem operantem ex ignorantia inuincibili, aut ex conscientia erronea inculpabili; sed solùm dici aliquid intrinsecè malum per ordinem ad voluntatem scienter, & liberè operantem: & sensus est, quod tale obiectum non possit non communicare malitiam tali voluntati, si operetur scienter, & liberè; & hac eadem ratione dicitur Deus non posse obligare ad intrinsecè malum; quia non potest præcipere, vt voluntas scienter, & liberè circa illud operetur. Atque hoc modo ex conscientia erronea potest quis obligari etiam ad Deum non amandum plusquam se, vel super omnia, si putet, quod tali modo amare Deum, sit peccatum: vt enim notat Vasq. 1. 2. disp. 59. cap. 3. in fine, & supra indicauimus num. 2. si admittatur hic casus, impossibile est, quod si actus eliciatur contra tale dictamen, sit amor Dei, & supra omnia: siquidem eo ipso, quod apprehenditur vt peccatum, & displicens Deo, non potest eligi, nisi vt peccatum, & displicens, & per consequens non potest eligi, vt actus amoris; & conscientia erronea, dum sic obligat ad non eliciendum hunc actum, solùm obligat ad non eliciendum actum peccati; & dum prohibet elici hunc actum, non prohibet elici actum intrinsecè bonum, nisi tantum materialiter. Similiter conscientia erronea, dum sic obligat, non est dicenda obligare contra legem Dei, id est, lex inferior & particularis contra legem superiorem, & vniuersalem: quia lex Dei solùm est de non operando scienter, & liberè: & alioqui, sicut lex Dei, & lex naturæ est de sequendo ductu rationis, & de non operando circa obiectum, quando proponitur vt malum, & potens communicare malitiam actui; ita & lex Dei, & lex naturæ est de operando ex conscientia erronea. Non tamen potest specialiter, & per se immittere conscientiam erroneam, v. g. de mentiendo; sed solùm potest, tanquam author naturæ, ad illam concurrere, quando res ita postulat: quia alioqui etiam posset per se intendere materiale peccati, & ad illud obligare, & mouere, quod alibi ostendimus esse falsum, & notat Salas 1. 2. tract. 8. disp. unica, sect. 3. cit. in fine, num. 37.

9. Conscientia erronea non potest specialiter, & per se immittere à Deo.

DISPVT. IV.

De iis, quæ pertinent magis in particulari ad obligationem conscientia erroneæ.

- 1. Non est peccatum agere contra conscientiam erroneam, quando physicè non est potentia ad oppositum.
2. Casus mirabilis.
3. Conscientia erronea culpabilis, & vincibilis inducit perplexitatem, & necessitatem peccandi, si non deponatur.
4. Perplexitas conscientia potest dari.
5. Si perplexitas conscientia sit culpabilis, vtrum grauius peccat, qui sequitur conscientiam erroneam, an qui non sequitur.
6. Conscientia erronea quando est inuincibilis, excusatur à culpa.
7. Qui aduertit alterum laborare conscientia erronea, non potest dare illi consilium de prosequenda operatione.
8. Potest tamen permittere, vt ille remaneat in suo errore, si alioqui rimat minus scandalum.
9. Confessarius

- 9. Confessarius aliquando tenetur removere errorem penitentis, & aliquando tenetur non removere.
- 10. Quomodo Confessarius debeat respondere, si interrogetur, quando non potest removere errorem.
- 11. Qui habet conscientiam erroneam inuincibilem de utraque parte contradictionis, & pro utraque parte manet perplexus, quomodo sit excusandus à culpa.
- 12. Peccata venialia non possunt vitari omnia sine speciali privilegio Dei.
- 13. Quomodo secundum aliquos id sit intelligendum.

MAGIS in particulari pro obligatione conscientiae erroneae, haec videntur notanda.

Primo, quod dicitur esse peccatum, si quis agat contra conscientiam erroneam, debet solum intelligi suppositis aliis, quae alioqui sunt necessaria ad contrahendam malitiam, & praecipue supposita libertate, & potentia ad oppositum. Ita Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 1.1. num. 3. ubi ex hoc capite negat eum peccare, qui detentus in carcere, aut alio modo physice impeditus ab audiendo Sacro, putat tamen per conscientiam erroneam se peccare mortaliter, si te ipsa non audiat: aut eum, qui manu ab aliis per violentiam mota, & quibus ipse non potest resistere, percutit alium. Et ratio est: quia libertas, & potentia ad oppositum est conditio necessaria ex parte subiecti, ad hoc, ut possit culpam contrahere: & sicut, si quis ex amentia, aut ebrietate careret vsu rationis, & tamen putaret, se ad aliquid teneri sub mortali, non tamen propterea peccaret mortaliter, si illud omitteret; ita, &c.

Et ex hoc capite amissa libertatis, & potentiae ad oppositum, alias censui esse excusandam ab omni culpa, nobilem virginem Romanam, quae, quantis à primis annis vitae innocentiam semper seruasset, & pietati & virtutibus semper vacasset; tamen ex naturali melancholia eò deuenit, ut videretur sibi perpetuo irasci contra Deum, & contra Beatissimam Virginem, omnisque Angelos, aut Sanctos Dei, eosque prosequi pessimo odio, & blasphemias omnino turpissimas, atque grauissimas in corde suo in eos iactare, & mala omnia pro quacunque occasione eis velle; & videretur sibi, v.g. pedibus ipsis velle eos calcare, ac terere, cum ambularet; acubus velle pungere, ac transigere, cum forte acu operaretur; cultris, ac gladiis velle discindere, cum ad mensam federet, & cibos cultro diuideret; ipsa ventris excrementa velle illis in os ingerere, cum ventrem exoneraret, & huiusmodi alia: & ex his omnibus maximam capiebat molestiam, seque perpetuis lacrymis conficiebat, eò quod sentiret, ut ipsa dicebat, non solum haec sibi esse in imaginatione, aut mente; sed etiam pertingere vsque ad cor, seque omnia corde admittere, verèque velle, & verum assensum per voluntatem eis praebere: & tamen praeterea addebat, cupere se omnia opposita, & velle his omnibus omnem assensum negare; non tamen posse. Quod enim haec virgo in his omnibus omni culpa vacaret, ex eo visum est mihi parere: quia illae omnes pravae apprehensiones proueniebant ex nimia intensione, & efficacitate phantasmatum notabiliter deprauatorum per halitus, & vapores melancholicos, ut supra explicauimus lib. 1. disp. 12. & ex nimis importuna illorum accurratione: & ideo, quia non poterat simul cum illis consistere rectus vsus rationis, & mentis, neque etiam poterat simul consistere vera libertas, quae

1. Non est peccatum agere contra conscientiam erroneam, quando physice non est potentia ad oppositum.

2. Casus mirabilis.

tamen semper esse necessaria ad contrahendam malitiam, & ad peccandum; & cum misella illa bene aduerteret, & ore proprio confiteretur, se non posse cogitationes illas abicere, & actus odij non elicere; illud tamen non capiebat, quod ex hoc ipso capite impotentiae esset immunis ab omni culpa; & quia maximè angebatur, dignissima erat omni commiseratione.

Secundò, pro obligatione conscientiae erroneae est aduertendum, quod si talis conscientia erronea de aliquo faciendo, aut fugiendo, sit vincibilis, & culpabilis, adhibenda est diligentia, ut vincatur, & tollatur: & alioqui, si quis non adhibeat, tam peccat, conscientiam illam sequendo, quam non sequendo, sibi que vni debet imputare, quod sit perplexus, & in necessitate peccandi. Ita S. Thom. 1.2. quaest. 19. art. 6. ad 3. Valq. 1.2. disp. 60. cap. 2. num. 6. Salas 1.2. tract. 8. disp. unica, sect. 3. num. 23. & 24. Azor. part. 1. lib. 2. cap. 8. qu. 8. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 1.1. n. 12.

Exemplum potest esse de illo, qui culpabiliter, & vincibiliter putat, quod sit obligatio peierandi, v.g. ad hoc, ut saluetur vita innocentis: quia enim haec ignorantia, ut supponimus, est culpabilis, & vincibilis, non excusat à peccato, si quis ex illa de facto peieret; & ex altera parte, quando manet dictamen, quod periurium sit debitum, etiam est peccatum, si non peieret, id est, si non impleat debitum: & quia huiusmodi perplexitas & necessitas peccandi solum potest tolli per hoc, quod tollatur, aut reddatur inuincibilis huiusmodi error, ideo est adhibenda diligentia.

Et quod non sit absurdum, ut possit quis ex sua culpa esse perplexus, & in necessitate peccandi, pluribus docet S. Greg. lib. 3.2. Mor. cap. 18. in illud Iob, cap. 40. *Nervus respicilorum eius perplexi.* Et patet in exemplo S. Thom. 1.2. qu. 19. art. 6. cit. ad 3. de eo, qui statuit audire Sacrum die festo propter vanam gloriam; & ideo ex suppositione talis intentionis tam peccat, si audiat, quam si non audiat; id est, peccato vanae gloriae, si audiat; & peccato omissionis, si non audiat. Et idem est de eo, qui existens in affectu peccati mortalis, est perplexus, siue communice in Paschate, siue non.

Utrum autem, quando perplexitas est culpabilis, grauius peccet, qui sequitur conscientiam erroneam, quam qui non sequitur, non potest vna aliqua certa regula definiti, ut notat Valq. 1.2. disp. 60. cap. 3. num. 10. Salas 1.2. tract. 8. disp. unica, sect. 3. num. 27. Azor. part. 1. lib. 2. cap. 8. qu. 9. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 1.1. num. 15. Sed est attendendum ex natura, & materia cuiusque peccati, & ex iudicio, & existimatione cuiusque operantis: si quis enim, v.g. existimet, se teneri sub mortali ad mentiendum pro vita alicuius, grauius peccat, faciendo contra conscientiam, & non mentiendo, quam illam sequendo, & mentiendo: quia primo modo peccat mortaliter, & secundo venialiter. Et contra, si quis existimet se teneri sub veniali ad furandum, v.g. pro danda eleemosyna in comuni necessitate, grauius peccat sequendo conscientiam, & furando, quam omittendo communem eleemosynam: siquidem primo modo peccat mortaliter, & secundo, venialiter: & si fiat comparatio in eadem materia, & ceteris paribus, & simpliciter quaeratur, utrum grauius peccet, qui sequitur conscientiam erroneam, an qui ab illa recedit, certum videtur ex Salas loco cit. quod grauius peccet, qui facit contra conscientiam, siquidem peccat scienter, & ex malitia, quam qui facit ex conscientia erronea; siquidem peccat ex ignorantia, & semper ceteris paribus malitia

3. Conscientia erronea est vincibilis, & culpabilis, & adhibenda est diligentia, ut vincatur, & tollatur.

4. Perplexitas conscientiae potest dari.

5. Si perplexitas conscientiae est culpabilis, & vincibilis, & adhibenda est diligentia, ut vincatur, & tollatur.

licita est maior, quado est magis cognita, & magis voluntaria.

Tertiò, si conscientia erronea de aliquo faciendo, aut fugiendo, sit inuincibilis, omnino excusat à culpa operationem, quae ex illa fit: non tamen propterea, sicut est licitum habenti talem conscientiam, ex illa operari; ita est licitum alteri aduertenti, aut deprehendenti in illo talem errorem, dare consilium de prosequenda operatione. Ita Sor. in 4. d. 18. quaest. 2. art. 4. §. Ex hac verò dubitatione, & Nauar. in cap. Si quis autem. de penit. d. 7. num. 67. & sequentibus.

Quod si contingat, ut conscientia erronea simul sit inuincibilis in aliquo quoad vtranque partem contradictionis, & pro vtraque parte perplexitatem inducat: ut, si rusticus, v.g. simul putet, se teneri ad Sacrum audiendum die festo, & ad gregem non deferendum; & ideo peccare mortaliter, si Sacrum audiat, quia gregem deserit; & peccare mortaliter, si gregem custodiat, quia Sacrum non audit, neque ex se valeat discernere ex his duobus praecipis incompossibilibus, quae simul occurrunt, quodnam magis urgeat, neque possit super hoc Doctorem consulere: si, inquam, hoc ita contingat, vel ex alio capite est excusandus, qui sic se habet, à culpa pro vtraque parte contradictionis, ut aliquid voluit, id est, quia non habet pro vtraque simul honestè vitanda sufficientem potestatem, & libertatem; quae tamen est conditio necessaria ex parte subiecti, ad hoc ut possit culpam contrahere, vt iam diximus: vel certe si pro altera parte non est excusandus, ad Deum pertinet, huiusmodi perplexitatem tollere per internam illuminationem, vel per externam alicuius doctrinam; neque permittere necessitatem peccandi sine omni culpa antecedente, ut notat Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 1.1. num. 13. & 14. & alij apud ipsum.

Atque ut haec singula distinctius explicemus, prima pars, quod conscientia erronea, quando est inuincibilis, excuset à culpa, patet ex iis, quae supra diximus lib. 1. disp. 25. de inuoluntario ex ignorantia inuincibili. Et ex hoc capite, si quis accedat ad non suam ex errore inuincibili, quod sit sua, vt quando contrahitur matrimonium bona fide cum aliquo ex impedimentis dirimentibus, & ex eadem conscientia consummatur, verè non peccat, vt statuitur cap. Dominus. de secundis nupt. ubi de illa, quae nupit ex errore, quod esset mortuus prior maritus, dicitur, quod possit petere debitum, & quod ab altero coniuge debeat reddi, etiam si dubitet de vita prioris, & de validitate sui coniugij. Et, si quis diligit Deum non super omnia, ex errore inuincibili, quod tali modo non sit diligendus; vel etiam postinè odio habeat ex errore, quod sit odio habendus; liber similiter est ab omni culpa: quia per huiusmodi conscientiam, dum Deus proponitur, vt capax tantum amoris, non super omnia, vel vt capax etiam odij, non ita proponitur, vt possit communicare malitiam actui; & haec, semper est impossibile, vt formaliter sit in actu, nisi prius obiectiue sit cognita in obiecto. Et eadem ratione excusatur, si quis ignoret inuincibiliter, quod actus internus de re mala, v.g. de furto, aut fornicatione, sit peccatum; & ex dicto alicuius, quem reputat fide dignum, tunc solum existimet, eum esse peccatum, quando exit in actum externum, & cum illo coniungitur, & ex tali ignorantia, aut errore eliciat talem actum internum, vt notat Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 16. num. 16. & 17. vel, si ignoret inuincibiliter, quod operari cum dubio practico sit peccatum, & quod peccet, v.g. qui comedit oua die Veneris, practice dubitans,

Baldelli Theol. Moral.

utrum id sit peccatum, vt idem subdit num. 18. vel denique, si ignoret, quod sit peccatum imperare alicui actionem malam, eamque imperet, ex eodem Sanchez *ibidem*, num. 19. in his enim & similibus casibus conscientia erronea semper excusat, quando est inuincibilis: quia semper facit, vt ignoretur malitia, & per consequens, vt non sit voluntaria.

Secunda pars, quod qui aduertit alterum laborare conscientia erronea, non possit dare illi consilium de prosequenda operatione, quam inchoauit ex tali conscientia, probatur ex eo: quia error non eodem modo potest suffragari danti consilium, quando illi est iam notus, sicut suffragatur operanti, qui inuincibiliter illum ignorat; licitum tamen esset etiam alteri, qui errorem aduerteret, permittere, vt ille in eodem errore permaneret, & bona fide operaretur, si alioqui ex eo, quod error degeret, timeret maius scandalum, aut malum: quia id solum esset permittere, quod non posset commode impedire. Imò in tali casu, qui sic aduerteret talem errorem, etiam teneretur illum dissimulare, vt notat Sanchez lib. 2. de matr. disp. 38. num. 7. Atque hoc modo cap. Dominus. cit. de secundis nupt. statuitur, vt, si alter coniux post contractum matrimonium bona fide, & ex errore, quod esset mortuus prior coniux, incipiat postea de hoc dubitare, manente altero coniuge in sua credulitate, solum reddat illi debitum, non autem petat: & cap. Quia circa. de consanguinitate, & affinitate, de matrimonio contracto intra certum gradum consanguinitatis, & cum dispensatione subreptitia propter expressio-nem falsae causae, cuidam Episcopo dicitur: *Dissimulare poteris; ut remaneant in copula sic contracta, cum ex separatione, ut asseris, grauo videas damnus imminere.* Et quauis hic textus apud Doctores multas habeat explicationes, vt videre est apud Sanchez lib. 2. de matr. disp. 38. num. 12. haec tamen est maximè germana, vt idem subdit.

Et ex hoc principio Sor. in 4. d. 18. quaest. 2. art. 4. §. At verò non opus est. & plures alij apud Sanchez lib. 2. de matr. disp. 38. cit. num. 14. asserunt, quod, si ex taciturnitate Confessoris prudenter potest penitens confirmari in suo errore, eamque taciturnitatem accipere, quasi consilium de actione illa continuanda, non debet Confessarius tacere: vt, si mulier, v.g. tanquam scrupulum confiteatur dubietatem sui matrimonij, propter dubietatem de morte prioris coniugis, & confiteatur Confessario, quem scit, optimè posse id scire: & tamen Confessarius taceat. Et contra, si Confessarius, ex detestatione erroris scandalum timeat, vt, v.g. si videat mulierem esse in matrimonio nullo, quia ante Concilium, vel vbi Concilium non ligat, prius contraxerat per verba de praesenti matrimonium cum alio; & quia illud non consummauerat, credidisse, quod posset alteri nubere, & sic de facto nupuisse, omnino debet dissimulare ex eodem Soto *ibidem*, §. 2. assertum, & Nauar. in cap. Si quis autem. de penit. d. 7. num. 72. & Adriano in 4. in materia de confessione, dub. 7. quia, etiam si sciret, quod mulier esset illi creditura; adhuc tamen vir non teneretur credere mulieri id asserenti, & à Iudice ecclesiastico cogere talis mulier manere cum secundo viro, si nihil constaret in iudicio de priori matrimonio: atque ita nihil aliud faceret talis Sacerdos, & Confessarius, nisi obligare miseram mulierem, vt nunquam peteret debitum, & domi sereret scandalum.

Quod si quaeris, quo modo in tali casu deberet se gerere Confessarius, si à tali muliere, quam ipse scit esse huic nulliter nuptam, & solum ex conscientia erronea petere, & reddere debitum, interrogetur, si inter-

7. Qui aduertit alterum laborare conscientia erronea, non potest dare illi consilium de prosequenda operatione.

8. Potest tamen permittere, ut ille remaneat in suo errore, si alioqui timeat maius scandalum.

9. Confessarius aliquando tenetur removere errorem penitentis, & aliquando tenetur non removere.

10. Quomodo Confessarius debeat respondere, si interrogetur, quando non potest removere errorem.

ragetur, quãdo non potest removere errorem.

gerur, quasi per scrupulum, utrum licet petat: Respondet Sotus loco cit. s. Unde ad argum. quod non potest absolute dicere, quod ipsi liceat debitum petere; quia id esset contra veritatem, affirmare, quod ille vir esset suus: sed debere dicere solum in genere, quod vxores possunt petere. Puto tamen, quod etiam potest addere, quod ex conscientia erronea etiam alia, quæ verè non sunt vxores, non peccant, si petant; & quod neque ipsa peccaret, si maneret in conscientia erronea inuincibili. Sed probabile est, quod non possit absolute dicere, & sine addito, quod ipsa licet petat: quia hæc propositio absolute prolata significat, quod simpliciter, & per se possit petere; & per consequens, quod ille sit suus; non autem quod possit petere solum secundum quod, & per accidens, id est, solum pro casu ignorantia inuincibilis, & conscientia erronea. Dico autem, id esse probabile: quia Sanchez lib. 2. de matr. disp. 3. cit. num. 8. & apud illum Henric. lib. 6. de penit. cap. 27. num. 5. Corduben. in Summa, quaest. 189. puncto. 1. & alij etiam concedunt, quod possit absolute dicere, quod licet petat, neque sit periculum mendacij, per hoc, quod significetur ille esse ipse vir: sicut enim Luca 2. absolute dixit B. Virgo, quod S. Ioseph esset pater Christi; quia pro tali reputabatur: Ego, & pater tuus dolentes quærebamus te, ita etiam potest dici, quod aliquis sit vir aliuus, quando communiter reputatur pro viro. Similiter, si quæras, quo modo debeat se gerere Confessarius, si consulatur ab eo coniuge, qui est conscientia nullitatis sui matrimonij; & tamen dubitat, utrum possit manere cum alio coniuge, qui est in bona fide, & sic continuare reddendo debitum, non autem petendo: Respondeo, in his casibus esse opus magna prudentia: & si potest aliqua via, & sine scandalo procurari & dari consilium, ut tales coniuges separentur, non esse vilo modo permittendum, aut dandum consilium, ut simul maneat: hac enim ratione, ut audio, valde prudenter, & valde bene gestum est ante aliquot annos in sacra Pœnitentiaria, cum quodam Religioso professo, qui professionem nihil faciens, & habitum religiosum abiiciens, vxorem duxerat, & cum illa permanferat per annos viginti, & plures filios ex illa suscepit: postquam enim tandem facti penituit, & ad mentem rediit, iussus est iterum, & secreto redire ad Monasterium in partibus remotissimis; & vxor, & filij post aliquod tempus fuerunt à Confessario, & Pœnitentiario certiorati, quod maritus, & pater iam esset mortuus, intelligendo per bonam æquocationem de morte civili, qualis est ipsa professio religiosa: & hoc modo fuit consultum bono nomini, & honori, non solum Religiosi ipsius; sed etiam vxoris, & filiorum. Si ergo tale aliquid menti occurrat in similibus casibus, omnino est consulendum à Confessario, & omnino est procuranda separatio, & dissolutio talium coniugiorum, & nullo modo est permittenda continuatio, etiam stante bona fide alterius coniugis, dummodo possint sufficienter vitari scandala, ut iam diximus feliciter euenisse in casu posito.

11. Qui habet conscientiam erroneam inuincibilem de vtraque parte contradictionis, & pro vtraque parte maxime perplexus, quomodo sit exculpandus à culpa.

liber à culpa vtriusque ex defectu potentia sufficientis ad illam vitandam: quod idem etiam asserit Salas 1. 2. tract. 8. disp. unica, sect. 16. num. 145. ex Franc. Victoria in relect. de iure belli, num. 31. Corduben. lib. 3. quaest. 5. propos. 2. & aliis: & in casu simili de perplexitate ex conscientia dubia pro vtraque parte contradictionis, etiam asserit Reginald, lib. 13. c. 9. n. 86. & 88. s. Qua in re, quia, quauis talis rusticus sit plene liber ad gregem custodiendum, & nõ custodiendum, quasi physicè, & in genere entis; non tamen est liber ad custodiendum, & non custodiendum quasi moraliter, & in genere moris, id est, ad culpam vitandam, quæ est in actu, vel in omissione custodiendi. Eamque impotentiam quauis Sanchez non amplius explicat; sic tamen videtur posse aliquis illam explicare.

Nam, quod possit, v.g. vitare culpam non custodiendi, solum per hoc, quod incidat in aliam culpam non audiendi Sacrum; non videtur dicendum sufficiens posse; siquidem est sola possibilitas facti, non autem possibilitas iuris, cum inuoluat aliquid contra ius, id est, omittit culpabiliter Sacrum; quod tamen communiter reputatur impossibile, ut patet ex materia de contractibus, ubi conditio turpis apposta contractui dicitur conditio impossibilis, & habetur pro non apposta.

Et confirmatur: quia hic ipse actus custodiendi gregem, vel saltem manendi ruri, & in loco custodia, in tali casu esset formaliter malus per malitiam extrinsecam omissionis Sacri; siquidem esset prima illius causa, aut occasio, & Sacrum omittetur solum ad effectum custodiendi gregem: & quia adhuc ruri maneretur, ut patet ex dictis supra de actibus, qui sunt mali, per malitiam omissionis, lib. 2. disp. 7. presertim num. 30. & similiter ipse actus audiendi Sacrum, vel saltem recedendi à loco custodia, & eundi ad templum, esset malus per malitiam omissionis custodiendi gregem, cum similiter gregis custodia solum omittetur ad effectum audiendi Sacrum. Ergo vterque conuinceretur esse impossibilis de iure, id est, turpis, & per consequens non esset dicenda haberi libertas, & potentia ad vtrunque.

Neque videtur esse eadem ratio, si quis obiiciat, similem impotentiam reperiri in vitandis peccatis venialibus, de quibus dicitur in Trid. sess. 6. can. 23. quod non possunt vitari omnia sine speciali privilegio Dei, quale creditur fuisse concessum Beatæ Virgini; & tamen sufficere ad libertatem, & ad culpam in illis contrahendam, quod possint vitari singula, ut etiam dicitur 1. 2. quaest. 109. art. 8. & idem eadem ratione ex duobus illis peccatis, de quibus habetur perplexitas, satis esse, si possit vitari vnunquodque, etiam si non possit simul vitari vtrunque, & verè vnunquodque per se satis habere de libertate, per hoc, quod per se ita fiat, ut possit per se non fieri, quicquid sit, vtrum fiat per hoc, quod simul non fiat etiam aliud.

Contra enim est: quia, si quis, dum incumbit, v.g. ad reprimendos motus libidinis, sit minus attentus in reprimendo motu superbiæ, & vanæ gloriæ; & idem, dum vitat vnun peccatum veniale, cadat in aliud; solum dicitur, non posse simul vitare collectionem vtriusque; non autem dicitur, quod obligatio vitandi vnun per se respiciat non vitacionem alterius, & ipsa vitatio vnus per se participet de malitia non vitacionis alterius; sicut contingit in casu presenti de perplexitate; & idem non sequitur, quod vitatio vnus sit turpis, & impossibilis per impossibilitatem iuris, sicut accidit in alio casu.

12. Peccata venialia non possunt vitari omnia, nisi speciali privilegio.

Et si

13. Quomodo sit culpabilis, aliquid vitari, quod est impossibile.

Et si dicamus, peccata venialia solum dici non posse vitari omnia per impossibilitatem quandam moralem, in quantum, scilicet, omnia nunquam vitantur, sicut & Math. 18. dicitur, quod est necesse, ut veniant scandala; & Luca 17. quod est impossibile, ut non veniant, in quantum, scilicet, infallibiliter veniunt, & moraliter non possunt non venire; & quod indigeant speciali privilegio gratia, solum ex suppositione consequente, quod sine illo non sunt vitanda, ut vult Vasq. 1. 2. disp. 212. num. 16. & 17. adhuc magis aperta est disparitas: siquidem motus vanæ gloriæ, v.g. verè, & proprie adhuc potest vitari facta suppositione, quod vitetur alius motus concupiscentia; & absolute vitatio vtriusque non est impossibilis; cum tamen in casu nostro vitatio omissionis Sacri sit impossibilis ex suppositione, quod vitetur ommissio custodia; & idem obligatio, quæ habetur hic, & nunc, de grege custodiendo per omissionem Sacri, & de Sacro audiendo per omissionem custodia, est de re turpi, & impossibili per impossibilitatem iuris.

Et pro eadem sententia, quod in tali perplexitate inuincibili, & inculpabili, non peccetur per vllam partem, videtur facere communis regula, quod ex duobus malis minus sit eligendum, cap. Duo mala, & cap. Si nemi. d. 13. quam tradit etiam Aristoteles 2. Ethic. cap. 9. Si enim in tali casu minus malum desinit esse malum, quia non potest vitari, nisi incurrendo in malum maius; etiam absolute potest malum desinere esse malum, si non potest vitari sine altero malo, & per consequens etiam ex duobus malis poterit vtrunque desinere esse malum, si vtrunque non potest vitari sine vtroque, ut contingit in casu presenti.

Si quis tamen contendat, huiusmodi rusticum, de quo est casus, verè peccare per alterutram ex illis omissionibus, quia verè est liber ad vnunquodque per se; probabile est id, quod addidimus secundum loco, id est, quod ad Deum pertineat, vel simpliciter non permittit huiusmodi perplexitatem, vel eam tollere per internam illuminationem, vel per externam alicuius doctrinam.

DISPVT. V.

De aliis quibusdam, quæ similiter pertinent ad obligationem conscientia erronea.

- 1. Peccatum, quod committitur ex conscientia erronea, semper est mortale, aut veniale, prout iudicatur per ipsam conscientiam erroneam.
2. Si conscientia erronea sit culpabilis, solum potest augere malitiam, non autem minuire.
3. Quod peccatum fiat ex conscientia erronea, vtrum sit circumstantia necessario constitenda.
4. Secundum aliquos circumstantia essendi contra conscientiam semper tribuit specialem malitiam.
5. Si conscientia dicitur, quod aliquid sit peccatum; nec tamen determinet, in qua specie sit, quale peccatum sit agere contra conscientiam.
6. Qui agit contra conscientiam solum indefinitè dicitur, quod aliquid sit peccatum, probabile est, quod non peccet mortaliter, si saltem non dubitet de culpa mortali.
7. Ad malitiam actualem contra conscientiam, debet actu haberi dictamen conscientia, contra quem sit.
8. Non autem est satis, si non sit retractatum, &

præcesserit non multò ante.
9. Quandonam censeri debeat, quod iudicium conscientia actu manent.

VARIO loco ad ea, quæ diximus disp. præcedente pro obligatione conscientia erronea, est addendum, quod tale peccatum est agere contra huiusmodi conscientiam, quando ipsa est inculpabilis; quale per ipsam iudicatur. Ita S. Thom. quodlib. 8. art. 15. at 1. 2. q. 19. art. 5. ad 3. Caiet. in Sum. verb. conscientia, Vasq. 1. 3. disp. 59. cap. 3. num. 11. Salas 1. 2. tract. 8. disp. unica, sect. 3. num. 32. & 33. Azor. par. 1. lib. 2. cap. 8. q. 4. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 11. n. 5. Sayr. lib. 1. clar. reg. cap. 4. num. 15. & 19. Nauar. in Man. preludio 9. num. 9. Reginald. lib. 13. cap. 8. sect. 1. num. 70.

Et sensus est, quod si conscientia erronea dicitur, v.g. aliquid esse mortale, & de facto agatur contra huiusmodi conscientiam, peccetur mortaliter: & si dicitur, aliquid esse veniale, peccetur venialiter. Et ratio est: quia ea tantum malitia potest esse voluntaria in actu, quæ est cognita, & proposita per conscientiam; & idem si conscientia proponat in aliquo actu malitiam mortalem, ea verè est voluntaria; siue sit vera malitia in tali actu, & apprehensa in illo, & proposita voluntate conformiter ad rem ipsam; siue sit falsa, & solum apprehensa, & proposita per errorem, & difformiter ad rem ipsam: & idem est de malitia veniali.

Dixi autem, quando conscientia est inculpabilis: quia alioqui, si sit culpabilis, non excusat à malitia mortali, si hæc re vera sit in obiecto, vel in actu: & absolute conscientia erronea, quando est culpabilis, solum potest augere culpam supra id, quod verè est; non autem minuire: ac proinde etiam quis per illam putaret, quod occidere hominè, v.g. aut fornari, vel peierare, solum esset veniale; adhuc tamen peccaret mortaliter ex S. Thom. quodlib. 8. ar. 15. cit. neque conscientia culpam minueret: & contra, si quis putaret, quod mendacium, v.g. iocosum, est peccatum mortale, peccaret mortaliter; & conscientia culpam auget. Et ratio est: quia cognitio, & propositio etiam erronea malitia grauis, & mortalis in secundo casu, est verè sufficiens, ut illa sit voluntaria, & verè contrahatur per exercitium voluntarium mendacij iocosi: & contra ignoratio, & occultatio erronea malitia grauis in primo casu, non est sufficiens, ut non sit voluntaria, & verè non contrahatur per exercitium voluntarium homicidij, aut periurij, quando ipsa ignoratio, & occultatio est culpabilis, cum verè sit voluntaria in alio, id est, in ipsa ignoratione & occultatione, quæ supponitur esse voluntaria & culpabilis.

Est verò hæc circumstantia conscientia erronea, id est, quod aliquis actus eligatur, & fiat ex apprehensione, & propositione erronea, v.g. talis malitia, tunc necessario constitenda, & exprimens in confessione secundum aliquos, quando ex tali conscientia, aut apprehensione, & propositione malitia, habetur in illo actu malitia mortalis, siue in eadè specie, siue in diuersa. Ita Salas 1. 2. tract. 8. disp. unica, sect. 3. cit. n. 28. & apud illu Valen. 1. 2. disp. 2. q. 14. puncto 4. vt, si quis, v.g. putans, se occidere hominem, occidat feram; vel putans, se occidere Clericum, occidat laicum; neque enim aliter potest explicari malitia homicidij, quæ est in occasione fera; aut malitia sacrilegij, quæ est in occasione laici, nisi exprimens do dictamen erroneum conscientia, ex quo fera, vel laicus est occisus.

Sed contra videtur esse: quia, si quis dicat: Volui occidere hominem, & explosi bombardam ad illum occidendum,

1. Peccatum ex conscientia erronea semper est mortale, aut veniale, prout iudicatur per ipsam conscientiam erroneam.

2. Si conscientia erronea sit culpabilis, solum potest augere malitiam, non autem minuire.

3. Quod peccatum fiat ex conscientia erronea, vtrum sit circumstantia necessario constitenda.

occidendum. vel, Volui occidere Clericum, & occidi hominem. satis videtur explicare totam malitiam, etiam si non faciat aliam mentionem magis expressam conscientiae erroneae: atque ita haec circumstantia conscientiae erroneae non videtur necessarii exprimenda, etiam quando ex illa habetur in aliquo actu malitia mortalis. Et similiter, si conscientia erronea solum minuat illam malitiam, quam alioqui actus haberet, si fieret ex certa scientia, & non ex ignorantia, vel ex errore, & malitia alioqui ex se satis intelligatur, certum est, quod non est necessarii exprimenda haec circumstantia, quod sit contracta ex conscientia erronea: vt, si quis, v.g. ex conscientia erronea culpabili occidat hominem, putans se occidere feram: quia enim homicidium factum scienter, & homicidium factum ex ignorantia culpabili sunt eiusdem speciei, neque hoc notabiliter est leuius, non est, quod circumstantia conscientiae erroneae necessarii in illo exprimitur.

Quare falsum omnino est, quod aliqui dicunt apud Salas *sect. 3. cit. num. 33.* & apud Valq. & Sanchez *locis cit.* quod semper haec circumstantia essendi contra conscientiam, tribuat specialem malitiam; & idem facere aliquid, quod verè est, & apparet malum, semper esse duplex peccatum; id est, alterum, quia verè est tale; & alterum, quia est contra conscientiam: & contra, facere aliquid, quod solum apparet malum, & non est, solum esse vnum peccatum, id est, quia fit contra conscientiam. Quod enim hoc sit falsum, patet ex eo: quia conscientia, quantum est ex se, non habet vim obligandi, nisi vt applicatio alterius obligationis, & quasi vt contractus, vt *suprà* diximus *disp. 3. ex S. Thom. quest. 17. de ver. art. 3.* & actionem aliquam fieri contra conscientiam, solum est malitiam illius esse cognitam; quod tamen est quid generale in omni peccato.

4. Secundum aliquos circumstantia essendi contra conscientiam, semper tribuit specialem malitiam.

5. Si conscientia dicitur quod aliquid sit peccatum, neque determinat, in qua specie sit, quale peccatum sit agere contra conscientiam.

Quintò, pro explicanda obligatione conscientiae erroneae est addendum, quod si conscientia aliquid dicitur esse peccatum; non autem determinet, in qua specie sit; in ea specie peccat, qui contra illam facit, in qua peccaret, qui haberet voluntatem peccandi in vniuersum, & quasi genericam, id est, voluntatem nec malum vitandi, nec bonum faciendi. Ita Salas *part. 2. tract. 8. disp. vnic. sect. 3. num. 33.* Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 11. num. 5.* Azor. *part. 1. lib. 2. cap. 8. quest. 6.* Sayr. *lib. 1. claus. 29. cap. 4. num. 20.*

Et in hac ipsa specie ille saltem censeri debet peccare mortaliter, qui est actualiter cum aliquo dubio, vtrum peccet mortaliter, an venialiter, vt notant Salas, & Azor. *locis citat.* Sanchez *in Decal. lib. 1. cap. 11. cit. num. 6.* Sayr. *lib. 1. cap. 4. num. 17.* Valq. *part. 2. disp. 59. num. 10.* Nauar. *in Man. pralud. 9. num. 9.* Cordub. *lib. 3. qu. 4. conclus. 3.*

Prima pars probatur: quia, sicut in obiecto nulla alia exprimitur & determinatur differentia specifica mali, verbi gratia, contra charitatem, contra religionem, contra iustitiam; sed malitia perinde cognoscitur, ac si reuerà praescinderet ab omni differentia specifica, & nullam talem differentiam actu haberet: ita & in actu nulla alia potest esse, nisi illa, quae adaequatè desumitur à ratione mali, quasi accepta genericè, & praecisa à differentiis. Et confirmatur: quia alioqui peccatum, quod committeretur agendo contra huiusmodi conscientiam, esset omne peccatum, & haberet malitiam specificam contra charitatem, contra iustitiam, & contra alias omnes virtutes, si ad hanc determinatè communicandam satis esset confusio omnium differentia-

rum, quae inuoluitur in illo iudicio quasi generico, & indeterminato; quod tamen non est dicendum.

Secunda pars, quod peccet mortaliter saltem ille, qui dubitat, vtrum peccet mortaliter, an venialiter, probatur ex eo: quia, qui hac ratione operatur, exponit se periculo peccandi mortaliter; & dum absolute vult operari circa tale obiectum, de quo dubitat, vtrum funder malitiam mortalem, an venialem, vtranque malitiam aequaliter eligit, id est, siue hanc, siue illam. Et quidem, si obiectum, aut circumstantiae tales sunt, vt reuerà fundent malitiam mortalem; non est dubium, quod, qui circa illud operatur ex tali dictamine, & ex tali dubio, peccet mortaliter, etiam si explicitè non aduertat nisi malitiam quasi in genere, & solum cognoscat indefinitè & indeterminatè, quod peccet: quia, dum vult determinatè hunc actum malum, vult talem malitiam, qualis reuerà in illo est, id est, verè mortalem: si verò obiectum & circumstantiae solum fundent malitiam venialem, adhuc peccat mortaliter: quia, cum illam solum cognoscat in confuso, & sub distinctione, cum mortali, id est, siue venialem, siue mortalem; non potest solum venialem eligere; sed eligit sub distinctione, etiam mortalem; & vult malitiam, quaecumque sit, & siue venialem, siue mortalem; quod tamen non potest non esse mortale.

Dixi autem, peccare mortaliter, saltem eum, qui dubitat, &c. quia, si quis nullo modo dubitet, & neque etiam sub distinctione eligat vtranque malitiam, sed solum feratur in rationem mali, quasi genericam & praecisam à ratione mortalis & venialis; probabile est, quod non peccet mortaliter, vt vult Nauar. *pralud. 9. cit. num. 9.* Salas *tract. 8. sect. 3. num. 33. cit.* Valen. *part. 2. disp. 2. quest. 14. puncto 4.* Reginald. *lib. 13. cap. 8. sect. 1. num. 70. §. Quod si cui.* & alij apud Salas *ibidem*, & apud Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 11. cit. num. 6.* quia eo ipso, quod malitia quasi genericè & praecisè accepta, saluatur in peccato veniali, & praescindit ab hoc, quod est posituè deordinate ab ultimo fine, etiam praescindit à ratione mortalis, & per consequens cum non sit mortalis, erit solum venialis.

Sextò, pro conscientia erronea, cuiusque obligatione est addendum, quod ad malitiam actualem operis, quod fit contra illam, non est satis, si huiusmodi dictamen conscientiae sit prius habitum, & non retractatum; sed requiritur, vt actu habeatur, quando fit operatio. Ita Valq. *part. 2. disp. 60. cap. 3. num. 13.* Salas *tract. 8. sect. 3. num. 29.* Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 11. num. 7.* Azor. *part. 1. lib. 2. cap. 8. quest. 12.* Ratio est: quia malitia, ad hoc, vt sit voluntaria, debet esse tunc actu cognita, quando fit operatio, cum in actu nihil possit esse voluntarium, nisi quod est à principio intrinseco cognoscente singulari, in quibus est actus, vt modò supponitur ex dictis *suprà* de ipsa definitione iustitiae.

Atque hoc modo communiter dicitur, quod etiam obliuio, & incogitantia actualis excusat à culpa, & certum est, quod si Gentilis, verbi gratia, erroneè semel existimasset, quod esset peccatum, non actu refert omnes & singulas suas operationes in idolum, & deinde huius dictaminis actu oblitus ex solo naturali affectu misericordiae daret pauperi eleemosynam, eamque actu non referret in idolum, non peccaret: quod tamen opposito modo esset dicendum, si ad malitiam esset satis, habuisset semel dictamen erroneum, & non retractasse.

Contra hoc tamen opinatur Medina *part. 2. quest. 19. art. 6. §. Sed nunquid.* & alij alij apud Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 11. num. 7.* qui asserunt,

6. Quis agit contra conscientiam solum indefinitè & genericè, qui aliquid sit peccatum, probabile est, quod non peccet mortaliter, si solum non dubitet de culpa mortali.

7. Ad malitiam actualem operis conscientiam debet actu haberi dictamen conscientiae, vt tra quam fit.

8. Non autem est satis, si

non sit retractatum, & praecesserit non multò antè.

runt, ad malitiam operationis, quae fit contra conscientiam, non requirit, vt conscientia actu sit; sed satis esse, si sit virtute; idque accidere, quando prius dictamen non est retractatum; vel saltem, quando non multò antè praecessit. Et exemplum primi, quod dictamen non sit retractatum, ponit Medina de eo, qui semel habuit istum errorem: Non mihi licet audire Theologiam, eoque non reuocato, illam audiat: & exemplum secundi, quod dictamen conscientiae multum antè, vel non multum praecesserit, ponit de pagano, qui iam pridem habuit errorem, quod omnes actiones sunt referendae in idolum: & postea diuturnitate temporis oblitus, dat eleemosynam pauperi ex naturali affectu pietatis. Et in primo casu inquit; primum iudicium manet virtute, etiam si non maneat actu, quia non est retractatum; & per illam virtutem manentiam potest communicare malitiam; & in secundo non manet amplius, etiam si non sit retractatum, quia paulatim euanescit; sicut & impetus lapidis proiecti sursum, virtute manet solum per aliquod tempus; non autem manet, quando iam multum distat à prima impressione; & intentio, v.g. referendi omnia in honorem S. Iacobi, non manet amplius in eo, qui ad illum suscepit iter, & in ipso itinere ad longum distrahitur in aliis multis. Et quoad hoc bene addit Medina, quod aliud est, iudicium conscientiae manere virtute, & aliud manere in habitu; & manentiam virtutem satis esse ad communicandam malitiam, non autem esse satis malitiam habitualement.

Sed, quanuis hoc postremum de manentia habituali sit bene dictum; illud tamen de virtuali non videtur in re praesenti, & in materia de conscientia habere locum: nam, vt communiter dicitur in materia de voluntario, dum explicatur voluntarium actu, & voluntarium virtute; & in materia de Sacramentis, dum explicatur intentio actualis, & intentio virtualis; tunc solum dicitur aliquid manere virtute, quando actu manet in aliquo, quod sit virtus illius, vt quando intentio, v.g. conficiendi Eucharistiam, etiam in Sacerdote, qui dum actu profert verba, non actu cogitat de illa conficienda, manet in ipso accessu ad Sacristiam, in sumptione sacramentum vestium, in recitatione Missae, in prolatione verborum formae, &c. ex conscientia autem, seu iudicio intellectus practici, nihil apparet, quod relinquitur; & tanquam virtus illius possit dirigere actionem, & concurrere ad malitiam; & promptitudo illa, seu facilitas, & dispositio, quae videtur manere ad exeundum in similem actum iudicij, si excitetur phantasma, est ipse habitus, vel confirmatus, vel inchoatus, & non confirmatus; id est, qualitas, vel difficilè mobilis, vel facilè mobilis; quae tamen non dirigit, nisi per actum: & quia est quasi otiosa, & non operans, non potest dici operari vt virtus prioris iudicij, cum praesertim etiam ipse Medina fateatur, non esse satis ad malitiam actualem operationis, si conscientia maneat solum in habitu.

Quod verò addit de duplici modo manendi virtute, id est, per hoc, quod iudicium actuale non sit retractatum; & per hoc, quod non diu antè praecesserit, non habet plus probabilis: quia, etiam si non sit retractatum; adhuc tamen reuerà desit: & parum refert, quod iam pridem desierit, vel paulò antè, si absolute pro nullo tempore quicquam relinquit tanquam virtutem, & loco sui: & alioqui, si ad non manendum virtute requireretur retractatio, vel praecessisse iam pridem actualis obliuio, vel incogitantia, non excusaret sufficienter à culpa: si quidem etiam existente obliuione, aut incogitantia potest contingere, quod prius iudicium non sit re-

tractatum, & quod non praecesserit multò antè, quod tamen dici non potest.

Quòd si quaeras, quando debeat censeri, quod iudicium conscientiae actu maneat: Respondet Valq. *loco citato*, quod tunc manet, quando reclamationem per plenum iudicium, vel saltem per aliquam dubitationem de malitia. Et addit Sanchez, etiam quando culpabile est, quod non actu maneat: quia in tali casu ipsa negatio manentiae actualis, est quasi virtus prioris conscientiae; & haec, sicut potuit culpam communicare ipsi negationi aduertentiae; ita & per illam, vt per virtutem, potest culpam transfundere, etiam ad vitiam operationem.

9. Quando non censeri debens, quod iudicium conscientiae actu maneat.

DISPUTAT. VI.

An, & quomodo conscientia erronea inuincibilis, & inculpabilis circa honestatem alicuius actus, verè faciat illum actum esse honestum.

1. Conscientia erronea circa honestatem, etiam facit, vt actus sit honestus.
2. In illa specie, in qua indicatur per talem conscientiam.
3. Quomodo hoc possit esse verum in fide diuina.
4. Prudentia infusa non excludit essentialiter falsum speculatiuum, sed practicum.
5. Actus ex conscientia erronea est etiam meritorius.
6. Videntur in contrarium facere S. Bernardus, & S. Thomas.
7. Sed responderetur.
8. De actu solum bono per conscientiam erroneam, non est simpliciter gaudendum, aut dandum consilium.

ONCLUSIO est, quod, quemadmodum conscientia erronea, inuincibilis, & inculpabilis, si aliquid dicitur esse peccatum, quod reuerà non est; verè facit, vt peccet, qui se illi non conformat: ita & e contra, si sit inuincibilis, & inculpabilis, & aliquid dicitur esse honestum & meritorium, quod reuerà non est, verè facit, vt honestè, & meritorie agat, qui se illi conformat, dummodo alioqui sit in statu gratiae, & capax meriti. Ita Sanchez *lib. 1. in Decalog. cap. 11. num. 17.* Valq. *par. 2. disp. 60. num. 9.* & 10. Azor. *par. 1. lib. 2. cap. 8. quest. ult.* Salas *part. 2. tract. 8. disp. vnic. sect. 3. num. 20. & 22.* Reginald. *lib. 13. cap. 8. sect. 2. num. 71. & 72.* Cordub. *lib. 2. q. 23. propos. 1.* Almainus *lib. 1. Moral. cap. 4.* Et sensus est, quod si quis putet, v. g. se teneri ex honestate, & obligatione misericordiae ad mentendum pro salute alterius & ex hoc dictamine velit mentiri, verè faciat actum honestum, & ex virtute misericordiae. Probatur: quia, cum per istam voluntatem satisfaciatur obligationi conscientiae, omnino elicit actum bonum; &, sicut per voluntatem contrariam non mentiendi verè peccaret, quia circa obiectum, quod esset propositum, vt prosequendum, operaretur per actum fugae, atque ita eliceret actum carentem debito modo, & debita commensuratione, & correspondentia partium, vt patet ex dictis *suprà* de malitia in vniuersum; ita & per voluntatem mentiendi elicit actum verè bonum, & integrum, & habentem debitum modum, & commensurationem partium. Et ratio à priori videtur esse: quia obiectum voluntatis non est bonum, provt solum est in re, & secundum naturam; sed etiam provt est in anima;

1. Conscientia erronea circa honestatem, etiam facit, vt actus sit honestus.

anima, & in apprehensione, vt etiam supra diximus ex S. Thom. *part. 2. quæst. 8. art. 1.* & Aristot. *2. Phys. text. 3. 1. & 5. Metaph. cap. 3.* vbi ait, quod non differt, vtrum finis sit bonum verum, an apparens: hinc enim aperte sequitur, quod etiam in actu parum refert, quod honestas obiecti sit vera, vel quod sit apparens. Et rectè S. Bern. *lib. de precepto, & dispensat. post medium, tom. 2.* de conscientia exponit illud Christi Matth. 6. *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit: si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit.* quia, scilicet, prout se habuerit dictamen conscientie, quod intelligitur nomine oculi, etiam opus ipsum est bonum, aut malum.

2. In illa specie, in qua iudicatur per talem conscientiam.

Et quod supra diximus de iis, qui faciunt contra conscientiam erroneam inuincibilem, quod tale peccatum faciant, quale iudicatur per ipsam conscientiam, contraria ratione dicendum etiam est de iis, qui faciunt bonum ex conscientia erronea inuincibili; quod, scilicet, tale bonum faciant, quale iudicatur per ipsam conscientiam. Et quemadmodum in actu misericordie parum refert ex parte obiecti materialis, quod indigentia, quæ subleuatur, sit vera, vel apparens; & qui dat eleemosynam illi, quem putat pauperem, cum verè non sit, facit verum actum misericordie: ita & ex parte obiecti formalis, parum refert, quod honestas sit vera, aut apparens. Et idem est etiam in honestate credendi: si quid enim prudenter iudicetur credendum fide diuina, quod tamen reuerà sit contra fidem, actualis voluntas, & pia affectio illud credendi, eandem habebit honestatem, quam habet voluntas credendi id, quod verè est reuelatum, vt notat Salas *sect. 3. cit. num. 20. in fine.* Et quanuis aliqui existimant, etiam actum fidei circa articulum putatum falsò & inuincibiliter, quod sit reuelatus, cum reuerà reuelatus non sit, esse actum fidei diuinæ, & ex habitu per se infuso, vt Mag. *in 3. dist. 23. quæst. 10.* & aliqui alij; id tamen non est, quod admittatur ex hac doctrina, quam modò tradimus de conscientia erronea, cum impossibile sit, vt habitus intellectus, qui per se & essentialiter respicit verum reale, & extra animam, se extendat ad reale falsum; & habitus scientie, verbi gratia, quæ essentialiter est de obiecto vero extra animam, possit esse de obiecto etiam falso, & possit dicere actum erroris, si fortè obiectum, quod extra animam est verè falsum, intra animam appareat verum, vt notat Caiet. *2. 2. quæst. 1. art. 5. in fine.* Et quod hoc loco asserimus de honestate voluntatis credendi, non fundatur in eo, quia postea ipse actus credendi sit fidei supernaturalis; sed, quia virtutes, & habitus voluntatis non excludunt essentialiter falsum, quod est malum solum intellectus; & iudicium prudentie, ex quo dirigitur, solum excludit falsum practicum, quod hic, & nunc, spectatis omnibus, est difforme principis practici; non autem excludit essentialiter falsum speculatiuum, quod absolute & simpliciter est difforme principis rei: hinc enim fit, vt cum errore inuincibili speculatiuo, quod hic articulus, verbi gratia, sit reuelatus, possit stare actus prudentie verus practice, quod hic, & nunc sit credendus; si, scilicet, proponatur, verbi gratia, rustico ab ipso Episcopo, aut Parocho, viro alioqui probo, & docto, etiam hic actus prudentie possit sufficienter proponere voluntati honestatem credendi, eamque dirigere ad actum honestum, per talem honestatem specificantem. Neque est absurdum, quod Deus specialiter concurrat ad talem actum prudentie, isque sit à prudentia infusa, cum etiam hæc non excludat essentialiter falsum speculatiuum, sed pra-

3. Quomodo hoc possit esse verum in fide diuina.

4. Prudentia infusa non excludit essentialiter

cticum, vt etiam accidit, quando quis hic, & nunc prudenter iudicat, dandam esse eleemosynam propter Deum huic pauperi; qui tamen verè non est pauper; sed solum creditur per errorem esse pauper, vt inter cæteros bene notat Theophilus Raynaudus *de Martyrio per pestem, part. 2. cap. 3. num. 15. & sequent.*

Quod verò hic idem actus ex conscientia erronea sit etiam meritorius, probat idem Salas *num. 22.* quia obseruatio precepti ex motiuo honesto, si adsint cætera requisita ex parte subiecti, semper est meritoria: & certum est, quod in Trident. *sess. 6. cap. 10. de Iustificacione,* per obseruationem mandatorum dicitur crescere in iustitia: & *cap. 16.* per quolibet bona opera mereri: & *can. 32.* per omnia bona opera facta in gratia mereri augmentum gratie, & vitam æternam.

Sed contra hæc videtur facere S. Bernard. *lib. de precepto, & dispensat. post medium, tom. 2.* imò & S. Thom. *1. 2. quæst. 19. artic. 6. ad 1.* vbi ait, quod non eodem modo est bonum, quod vt tale proponitur per conscientiam erroneam, quo est malum, quod per eandem proponitur, vt malum: quia ex S. Dionys. *cap. 4. de diuin. nomin.* bonum est ex integra causa, & malum ex singulis defectibus: ac proinde ad hoc, vt aliquid sit bonum, non solum debet proponi, vt tale, per conscientiam; sed etiam reuerà debet esse tale: & è contrà, ad hoc, vt aliquid sit malum, satis est, si proponatur vt malum, etiam si reuerà tale non sit: & quodlib. *8. art. 3.* vniuersaliter ait, quod, quando aliquid est contra legem, semper est peccatum; nec excusatur per hoc, quod sit secundum conscientiam: & quodlib. *3. art. 10.* quod in iis, quæ pertinent ad fidem, & bonos mores, nullus excusatur, si sequatur opinionem erroneam alicuius Magistri; quia in talibus ignorantia non excusat. Et ex S. Bern. *lib. de precepto, & dispensat. cit.* ad idem facit etiam illud Isai. *3. Va, qui dicitis bonum, malum; & malum, bonum.* tam enim digni sunt punitione, qui faciunt, quod reuerà est bonum, ex conscientia erronea, quod sit malum, quam contrà, qui faciunt malum ex conscientia erronea, quod sit bonum.

Sed rectè aduertit Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 11. cit. num. 17.* Salas *part. 2. tract. 8. disp. unica, sect. 3. num. 26.* Valq. *part. 2. disp. 60. cap. 3. num. 9.* hæc solum intelligi, quando conscientia erronea, quæ dicitur aliquid esse bonum, quod tale non est, esse vincibilis, & culpabilis; & idèd in nostra conclusione solum id asseruimus de inuincibili, & inculpabili: quando enim conscientia erronea est vincibilis, impossibile est, vt obiectum solum sit cognitum, vt bonum: siquidem etiam est cognitum aliquo modo vt malum, id est, in illa ipsa notitia, qua fuit cognita, & voluntaria negligentia cognoscendi illud vt malum. Atque ad hoc explicandum rectè vitur Cordub. *lib. 3. quæst. 4. dubio 3.* & apud Valq. *num. 9. cit.* doctrina illa S. Dionysij, quod bonum debeat esse ex integra causa, & malum possit esse ex singulis defectibus: quia enim bonum, prout est obiectum voluntatis, non tam consideratur, prout est in re, quam prout est in intellectu, & in apprehensione, vt supra diximus; in hac ipsa apprehensione debet habere integram causam, id est, apprehendere vt verè, & integrè bonum, & sine vilo defectu, qui semper est oppositus integritati: & contrà, si in apprehensione & intellectu defectum aliquem habeat, malum simpliciter est; non autem bonum: & certum est, quod quando aliquid solum ex errore culpabili apprehenditur vt bonum, non habet simpliciter in apprehensione suæ causæ, integritatem,

salum h. conscientiam, sit practica.

5. Actus ex conscientia erronea, etiam non est simpliciter gaudendum, nec admodum conueniens.

6. Videtur in contrarium facere S. Bern. h. 3. Thom.

7. Sed respicitur.

8. De actu solum bono per conscientiam erroneam, non est simpliciter gaudendum, nec admodum conueniens.

integritatem, cum etiam defectus, & malitia sit in illo cognita ratione alterius noticiæ, qua fuit culpabilis ipsa negligentia cognoscendi, & ipse error, aut ignorantia, quæ modò habetur. Et quod S. Thom. *loca cit.* solum loquatur in hoc casu, quando conscientia erronea est culpabilis, & vincibilis, patet ex ipso textu: cum enim docuisset *art. 5. precedente,* quod discordare à conscientia errante semper est malum, siue illa sit vincibilis, siue inuincibilis; quia conscientia erronea, quando manet, semper ligat; & docet *art. 6.* quod non è contrà concordare cum conscientia errante est semper bonum: quia è contrà conscientia erronea non semper excusat; sed tunc solum, quando error, aut ignorantia, cum qua est, causat inuoluntarium; id est, quando neque directè, neque indirectè est voluntaria, & neque ipsa per se est voluta, & causata; quod est esse voluntariam directè; neque est voluta & causata propter negligentiam, qua quis non curat scire, quod potest, & debet, quod est esse voluntariam indirectè: atque ita, cum doctrina articuli solum sit, quod conscientia erronea tunc non excusat, quando est cum negligentia, & culpabilis; & tunc excusat, quando est sine negligentia, & inculpabilis, non debet intelligi solutio primi argumenti, nisi pro casu, in quo non excusat; id est, tunc solum, quando conscientia erronea est culpabilis; & tunc solum propriè quadrat doctrina allata, quod bonum sit ex integra causa, & malum ex singulis defectibus, vt diximus. Et quod asserit, ad hoc vt dicatur malum id, in quod fertur voluntas, sufficere, siue quod secundum suam naturam sit malum, siue quod apprehendatur, vt malum; solum est intelligendum, per se loquendo, id est, extra casum, in quo ignorantia & error est inuincibilis, & excusat. Et quod subdit è contrà ad hoc, quod sit bonum, requirit, quod vtroque modo sit bonum; similiter intelligitur, per se loquendo, & extra casum, in quo ignorantia, & error est inuincibilis, vt notat Valen. *par. 2. disp. 2. quæst. 14. puncto 5. in fine.* Et eodem modo, per se loquendo, & extra casum ignorantie, & erroris inuincibilis, debet intelligi etiam alius locus ex quodlib. *8. art. 13.* & alius ex quodlib. *3. art. 10.* vt exponit S. Anton. *1. par. tit. 3. cap. 10. §. Reuertendo ad quartam.*

Sed, quanuis hæc omnia ita se habeant, illud est attendendum, quod notat Reginald. *lib. 13. cap. 8. sect. 2. cit. num. 72.* non esse licitum post sublatum errorem huiusmodi conscientie, gaudere simpliciter de tali actu alioqui malo, & solum ex accidente conscientie erroneæ bene facte: nam, quanuis possit esse materia gaudij hoc, quod est esse factum sine peccato, & ex conscientia erronea; non tamen potest esse materia gaudij ipse actus secundum se, & præscindendo ab hoc, quod sit factus solum ex accidente conscientie erroneæ: & similiter, quanuis sit licitum aliquando relinquere huiusmodi operantem in suo errore; non tamen est licitum dare illi consilium de tali actu absolute perficiendo, aut prosequendo, vt etiam supra diximus *disp. 4. num. 6.*

DISPVT. VII.

De obligatione, quæ oritur ex conscientia dubia in vniuersum.

1. Non licet operari ex conscientia dubia dubietate practica.
2. Conscientia dubia propriè dicta distinguitur à conscientia probabilis.

3. Suspicio reducitur ad dubietatem.
4. Non est illicitum operari ex conscientia per dubietatem speculatiuam.
5. Probat, quod ex conscientia practice dubia non sit operandum.
6. In dubio est determinandus assensus, saltem probabiliter ad vnam partem.
7. Neque aliter est operandum, etiam si superior iubeat.
8. Peccatum ex conscientia dubia tale est, quale dubitatur.
9. Quod peccatum sit factum ex conscientia dubia, non est circumstantia necessariò exprimenda in confessione.
10. Censura, aut poena quomodo incurranur, vel non incurranur ex conscientia dubia.

ONCLVSIO est, quod ex conscientia practice dubia per suspensionem iudicij, nunquam licet operari; sed semper est determinandus assensus, saltem probabilis, ad vnam partem. Ita Nauarr. *in Manual. cap. 27. num. 288.* & *conf. 8. num. 7. de penitent. & remiss. lib. 5. & in cap. Si quis autem, n. 4. § 6. & 81. de penitent. d. 7.* Sanchez *lib. 2. de marrim. disp. 41. num. 6.* & *lib. 1. in Decalog. cap. 10. num. 2.* Salas *par. 2. tract. 8. disp. unica, sect. 16. n. 143.* Valq. *par. 2. disp. 65. cap. 1. Azor. par. 1. lib. 2. cap. 18. quæst. 3.* Reginald. *lib. 13. cap. 9. n. 79.* & *sequentib. Sayr. lib. 1. clau. reg. cap. 13. n. 2. & sequentib.*

1. Non licet operari ex conscientia dubia dubietate practica.

Et tale peccatum est, si quis operetur ex conscientia dubia, quale esse dubitatur, id est, mortale, aut veniale; & in hac, vel illa specie, in qua dubitatur. Ita Nauarr. *in cap. Si quis autem, cit. num. 135.* de penitent. *dist. 5.* Valq. *par. 2. disp. 107. cap. 3. in fin.* Sanchez *lib. 2. de marrim. disp. 41. cit. num. 7. & lib. 1. in Decal. cap. 10. cit. num. 2. & 6.* Reginald. *lib. 13. cap. 4. num. 83.*

2. Conscientia dubia propriè dicta distinguitur à conscientia probabilis.

Et sensus est, quod qui habet assensum, quasi suspensum ac pendulum, vtrum hic contractus, v. g. sit vsurarius, & vtrum hoc, vel illud sit licitum, non potest, quando manet talis suspensio, operari; sed debet, saltem probabiliter, se determinare ad vnam partem. Dicitur autem, ex conscientia dubia per suspensionem iudicij: quia non loquimur de illa, quæ dicitur dubia per assensum probabilem ad vnam partem, & per formidinem de opposita, quæ propriè appellatur conscientia probabilis, & solum largè dicitur dubia; sed accipimus dubietatem strictè & presè, vt explicat Salas *sect. 16. cit. num. 138. & 139.* Et ad huiusmodi dubietatem per suspensionem iudicij etiam reducitur ex Valq. *disp. 67. cap. 2. num. 7.* & Sanchez *lib. 1. in Decalog. cap. 10. num. 4.* si assensus ad vnam partem sit solum leuissimus propter rationes, quæ ab illo retrahunt: quia tunc potius se habet, vt quædam propensio, & inclinatio, quæ propriè appellatur suspicio, quam vt vera determinatio iudicij ad vnam partem, & quæ verè tollat dubietatem.

3. Suspicio reducitur ad dubietatem.

Dicitur secundo, ex conscientia practice dubia: quia, si sit dubia solum speculatiuè, & de re accepta in vniuersum, vel solum in ordine ad alios, non autem consideratis particularibus circumstantiis, & prout spectat determinatè ad se ipsum; non est illicitum, si quis operetur in tali dubietate, vt probat Salas *sect. 16. cit. num. 142.* quia propriè non illa dubietas est, quæ actionem dirigit, & habet rationem conscientie; sed aliud iudicium particulare, quod hic, & nunc, pensatis omnibus, dicitur, id esse licitum. Vnde & qui sic operatur, non tam est dicendus operari ex conscientia dubia speculatiuè, quam cum illa: siquidem reuerà huiusmodi conscientia non

4. Non est illicitum operari ex conscientia dubia per dubietatem speculatiuam.

non applicatur operationi, sed ad illam se habet solum concomitantem. Atque hoc modo, si quis incipiat dubitare, vtrum res, v. g. quam huc vsque possedit bona fide, sit sua, non peccat, si sibi illam retineat, quousque certius illi constet, quod non sit sua: quia in dubiis melior est conditio possidentis, cap. In dubiis, de regul. iur. in 6. & ex hac regula format sibi dictamen, quod proprie est conscientia, & applicatur operationi. Et si quis dubitet, vtrum Princeps habeat iustam causam inferendi bellum, adhuc potest, si iubeatur, pro illo pugnare: quia, vt dicitur cap. Quod culpatur. 23. quest. 1. vir iustus, etiam sub Rege sacrilego, recte potest bellare, si id, vel non esse contra Dei preceptum, certum est; vel vtrum sit, non est certum: quia, sicut in dubiis est presumendum pro Principe, & ex hoc potest vnusquisque sibi formare conscientiam, & dictamen, quod sit proxima regula suae operationis.

Dixi autem, dubietatem speculatiuam posse esse de re solum in vniuersum considerata; non autem consideratis particularibus circumstantiis, vel etiam prout res secundum particulares circumstantias solum; consideratur in ordine ad alios, non autem in ordine ad se: quia fieri potest, vt quis dubitet de re aliqua, vtrum liceat alicui tertio, etiam consideratis particularibus circumstantiis; & tamen sit certus, quod liceat, aut non liceat sibi propter rationem aliquam particularem, & sibi propriam; & tale dubium similiter est reputandum speculatiuum, vt notat Reginald. lib. 13. cap. 9. cit. num. 70. Qui etiam recte subdit num. 81. & 83. id, quod dicitur non esse illicitum, vt quis operetur ex dubio speculatiuo, solum esse intelligendum, quando adest aliqua ratio particularis non dubitandi etiam practice; sed determinandi, & formandi ad vnam partem dictamen practicum: alioqui enim, si res aliqua in vniuersum, & per se considerata est dubia; vt, verbi gratia, vtrum hic, aut ille contractus per se acceptus sit vsurarius; neque vlla est ratio, vt non sit dubia etiam practice, & quod hic, aut ille contractus non sit vsurarius etiam mihi, non potest esse licitum operari contra dubium speculatiuum: quia simul cum illo semper coniungitur etiam dubium practicum, vt ex se patet; & ex hoc operari est semper illicitum.

5. Probatur, quod ex conscientia practica dubia non sit operandum.

Et quod ex hac conscientia practice dubia nunquam liceat operari, Probatur primò: quia ad Rom. 14. absolute & vniuersaliter dicitur: Quod non est ex fide, peccatum est. id est, ex dictamine conscientiae, quod illud sit prosequendum, aut fugiendum: operatio autem ex conscientia dubia certum est, quod non est ex fide, cum sit ex suspensione fidei, & credulitatis.

Secundò, qui consentit in aliquid, de quo est dubius, vtrum sit bonum, aut malum; absolute consentit, siue sit bonum, siue malum; atque ita sub hac disiunctione etiam consentit in malitiam.

Tertio, qui consentit in aliquid, de quo positum non cognoscit, quod habeat integritatem causae, & bonitatem; male consentit: quia bonum ex integra causa, & malum ex singulis defectibus: & cum ad bene operandum requiratur positua cognitio bonitatis; ad male operandum satis est dubitatio de malitia, vel quod bonitas non cognoscatur.

Quartò, qui aliquid facit, de quo dubitat, vtrum amico displiceat, verè facit contra amicitiam: quia parui facit, displicere amico; & lex amicitiae est, vt ea etiam vitentur, quibus dubium est, ne amicus laedatur: ergo etiam, qui aliquid facit, de quo dubitat, vtrum displiceat Deo, facit contra Deum; & si id faciat, vt sibi, vel alteri placeat, se, vel alterum

praefert Deo, neque Deum appetitarius amat super omnia.

Quintò, qui dubitat de malitia, neque adhibet diligentiam, quam potest, vt certò illam cognoscat; non potest dici, quod illam ignoret inuincibiliter: ergo neque potest per huiusmodi ignorantiam excusari, si malitia verè sit.

Atque ex hac parte conclusionis patet etiam alia, quod semper sit determinandus assensus ad vnam partem: ita enim requiritur ad hoc, vt operatio sit ex fide, & conscientia de honestate; & ne malitia sit volita, aut voluntaria sub disiunctione.

Dicitur autem talis assensus esse determinandus, saltem probabiliter: quia, vt habetur 2. Metaph. text. 16. non in omnibus est querenda certitudo mathematica; & eruditi est, eatenus in vnoquoque genere exactam explicationem querere, quam patitur rei ipsius natura: & vt dicitur 1. Ethic. cap. 3. idem virtutum est, vt in Mathematicis approbentur functiones, & vt ab Oratore exigantur demonstrationes. Tales autem sunt communiter res humanae, vt solum habeant certitudinem probabilem: & idèd si quis ex illa operetur, bene & prudenter operatur, cum praesertim vniuersaliter sit licitum sequi opinionem probabilem, vt infra dicemus suo loco, & bene explicat Reginald. lib. 13. cap. 10.

Atque hinc recte infert Nauarr. in cap. Si quis autem. num. 81. de poenitent. dist. 7. & ex illo Reginald. lib. 13. cap. 10. cit. num. 100. quod, quando durat dubitatio, non est operandum, etiam si Superior iubeat: quia operari ex conscientia dubia est contra ius diuinum naturale, & intrinsecè malum; & idèd Superior non potest in hoc dispensare: nisi tamen aliunde suppetat modus determinandi quasi speculatiue dubitationem, quando Superior iuber, semper suppetit modus determinandi, saltem practice: siquidem in dubiis est presumendum pro Superiore, & ex hac regula potest formari dictamen, quod sit parendum.

Quod verò addit Nauarr. ibidem, num. 84. satis esse, si assensus determinetur, saltem virtute; & quod is, qui operatur, vel actu iudicet talem operationem sibi licere, vel saltem virtute ita se habeat, vt actu id esset iudicaturus, si actu de hoc quaereretur: hoc, inquam, in eo tantum sensu admittitur à Salas sect. 16. cit. numero 143. in fine, vt is, qui operatur, signanter, & actu iudicet, quod sit probabile eam operationem sibi licere, etiam si non actu habeat hoc aliud iudicium, quod sibi liceat: alioqui enim, quod non sufficiat ad bonitatem operationis, quod quis sit ita dispositus, vt debeat id iudicare, si ab illo quaratur, patet ex eo: quia talis dispositio solum pertinet ad iudicium habituale; non autem ad actuale, & habetur etiam in somnis: & qui hoc modo se habet, verè actualiter non habet iudicium de bonitate: siquidem actualiter de illa non interrogatur: & idèd bonitas in actu non potest esse voluntaria, cum actualiter non sit cognita.

Denique, quod tale, & in ea specie sit peccatum illius, qui operatur ex conscientia dubia, quale, & in qua specie dubitatur, probatur ex eo: quia ea tantum malitia est malum, quae cognoscitur in illo esse, & quae eligitur; qualis tamen nulla est alia, nisi illa, quae cognoscitur sub dubio, & eligitur sub disiunctione.

Vtrum autem haec circumstantia, quod peccatum sit ex conscientia dubia, sit necessariò exprimenda

6. In dubiis determinandus assensus saltem probabiliter vnam partem.

7. Neque alium esse operari, etiam si Superior iubeat.

8. Peccatur ex conscientia dubia, talis est, qualis sit actu.

9. menda

Quod peccatum sit factum ex conscientia dubia, non est necessariò exprimenda in confessione.

10. Confessio, autem quomodo inueniatur ex conscientia dubia.

nenda in confessione, patet ex dictis supra de conscientia erronea: dummodo enim exprimat malitia actus, non videtur necessariò facienda mentio de conscientia dubia: & si quis, v. g. dubitans hic, & nunc, vtrum sibi liceret bombardam explodere propter periculum occidendi hominem, de facto illum explorerit, satis videtur confiteri, si dicat: Volui occidere hominem, vel, Expofui me periculo occidendi hominem, quia ignorantia occidendi, ex qua exploris, manente dubio, est circumstantia potius diminuens, quam aggrauans: & idèd non est, quod necessariò exprimat.

Quoad censuras verò, aut poenas incurrendas, vel non incurrendas per huiusmodi peccatum ex conscientia dubia, videndum est, vtrum verè sint latae, vel non sint latae contra actionem ipsam materialem, quae fit ex tali conscientia: si enim sint latae, verè incurruntur; & si non sint latae, non incurruntur. Atque ita si quis ex conscientia dubia, vtrum hic sit Clericus, v. g. vel non sit Clericus, illum percutiat, verè incurrit excommunicationem, si verè est Clericus; & verè non incurrit, si non est Clericus; & dubietas, ex qua fit percussio, neque ponit excommunicationem, si alioqui non est; neque tollit, si alioqui est, vt communiter dicitur in materia de censuris.

DISPV. VIII.

An, & quomodo in dubiis semper sit eligenda pars tutior.

1. Pars tutior semper est eligenda, quando non est adhibita sufficiens diligentia ad tollendum dubium.
2. Post adhibitam diligentiam ad tollendum dubium, non semper est eligenda pars tutior.
3. Probatur primum dictum.
4. Pars tutior illa est, in qua nullum est peccatum, vel saltem est leuius.
5. Secundum aliquos, non est eligenda pars tutior, quando habet annexum magnum incommodum, & difficultatem.
6. Sed impugnatur.
7. Probatur secundum dictum.
8. In dubiis nemo presumitur obligatus.
9. In materia iniusta, certum est, quod in dubiis non est necessariò eligenda pars tutior, postquam est facta diligentia.
10. Idem valet etiam in materia aliarum virtutum.
11. Secundum aliquos semper in dubiis, siue iuris, siue facti, est eligenda pars tutior.
12. Irregularitas ex homicidio dubio est noui iuris.
13. Quod dicitur incidenter à Pontifice ad aliquam questionem propositam, saepe dicitur tanquam à priuato Doctore.
14. In dubiis est bene videndum, pro qua parte stet possessio.
15. Possessio secundum quandam analogiam, & proportionem, reperitur etiam in materia aliarum virtutum à iniustitia.
16. Conditio possidentis non est melior ex possessione, nisi in pari causa.
17. Possessio, aut paruas causas pro illo stat in foro interno, pro quo stat presumptio in foro externo.
18. Presumptio potest habere locum, etiam in foro interno.
19. Nemo presumitur fuisse admissurus delictum.
20. Filius, qui nascitur ex coniugata habitante cum viro, sed adultera, est reputandus quoad omnia Baldelli Theol. Moral.

21. Filius, qui nascitur ex coniugata habitante cum viro, non tenetur credere matri, si dicat, quod sit illegitimus.
22. Similitudo filij ad aliquem non probat, quod sit filius illius.
23. Communis rumor de illegimitate, non probat.
24. Expositi non sunt habendi pro illegitimis.
25. Si dubietas in testamento sit de intentione restatoris, res est indicanda ex praesumptione fori externi.
26. Dubietas de validitate matrimonij rari est indicanda ex praesumptione fori externi.
27. Etiam si talis dubietas sit ratione conditionis seruili.
28. Si pars tutior in casu dubij sit determinatè praecipua in iure, non potest eligi pars minus tuta.
29. Dubius de irregularitate, communiter non tenetur se reputare irregularem.
30. In Confessione sacramentali peccatorum dubiorum necessariò est eligenda pars tutior.

OSTRO, quod non sit licitum operari ex conscientia practice dubia; sed semper dictamen practicum debeat esse determinatum, saltem probabiliter, ad vnam partem, vt iam probauimus; hoc ipsum est explicandum, quomodo contingere debeat, & vtrum semper determinatio debeat esse in partem tutiorem; an verò aliquando possit esse etiam in partem minus tutam. Et breuiter duo occurrunt dicenda.

Primò, quod quando conscientia est practice dubia, & non est adhibita sufficiens diligentia ad tollendum dubium, semper est eligenda pars tutior, id est, illa, in qua nullum est peccatum, vel saltem est leuius. Ita Suar. de censur. disp. 40. sect. 5. num. 12. Valq. par. 2. disp. 65. cap. 3. num. 11. Sanchez lib. 2. de matrim. disp. 41. num. 9. & lib. 1. in Decal. cap. 10. num. 16. & seq. Salas par. 2. tract. 8. disp. unica, sect. 18. n. 165. Azor. par. 1. lib. 2. cap. 18. q. 4.

Secundò, quod si sufficiens diligentia sit iam adhibita, & adhuc maneat dubium; probabile est, quod non semper sit necessarium eligere partem tutiorem; sed possit aliquando eligi etiam pars aequè tuta, vel etiam minus tuta, siue dubium sit iuris, siue facti, nisi fortè talis pars tutior determinatè statuatur, & praecipatur in iure, quod sit eligenda. Ita Suar. de censur. disp. 1. sect. 3. num. 7. & disp. 40. sect. 5. à num. 13. & sect. 6. à num. 3. & lib. 4. de vot. cap. 5. Sanchez lib. 2. de matrim. disp. 41. num. 22. 46. & sequentib. Sot. lib. 4. de iustit. quest. 5. art. ult. & in 4. sentent. distinet. 27. quest. 1. art. 3. & distinet. 37. quest. unica, art. 5.

Primum dictum, quod sit eligenda pars tutior, quando non est adhibita sufficiens diligentia ad vincendum dubium, probatur ex eo: quia haec est regula iuris, cap. Significasti. 2. & cap. Ad audientiam. & cap. Petrio. de homic. & cap. Iuuenis. de sponsal. vt in dubiis tutiorem partem sequamur, eaque regula saltem habet locum, quando nondum est facta sufficiens diligentia. Et ratio est: quia pars minus tuta, antequam sit facta huiusmodi diligentia, solum vincibiliter ignoratur esse mala; & idèd non potest eligi sine peccato, cum ignorantia nunquam excuset, nisi quando est inuincibilis. Atque hoc modo, si quis dubitet, vtrum ex beneficio tenui, quod habet, teneatur recitare Officium, omninò debet illud recitare, antequam consulat viros doctos, & ad eorum consilium determinet conscientiam.

Quod verò ex vtraque parte, de qua dubitatur, illa sit tutior, in qua nullum est peccatum, expresse habetur

1. Pars tutior semper est eligenda, quando non est adhibita diligentia ad tollendum dubium.

2. Post adhibitam diligentiam ad tollendum dubium, non semper est eligenda pars tutior.

3. Probatur primum dictum.

4. illa sit tutior, in qua nullum est peccatum, expresse habetur

Pars tutior illa est, in qua nullum est peccatum, vel saltem est leuius.

habetur cap. Significasti. cit. de homic. vbi de eo, qui est dubius de homicidio, dicitur, quod debeat se habere pro irregulari, & cessare a celebrando: quia tutius est cessare, quam temere celebrare, cum in illo nullum periculum timeatur, & in hoc magnum.

Et idem est, si in vtraque parte sit peccatum; sed in vna sit leuius, & in altera grauius: quia, quando occurrunt duo precepta simul seruanda, quae tamen simul seruari non possunt, semper illud est praerendum, quod est grauius, & ex duobus malis semper minus est eligendum; cap. Duo mala. & cap. Nervi. dist. 13. vt, v. g. si infirmus sit curandus, & Sacrum sit audiendum, & grauius sit non curare infirmum, quam Sacrum omittere: tunc enim tutius est curare; quia non curare est grauius. Imo quod dicitur, non audire Sacrum esse leuius, solum intelligitur, per se loquendo, & extra casum curandi infirmum: quia in tali casu non modò est leuius peccatum, sed etiam absolutè est nullum.

5. Secundum aliquos non est eligenda pars tutior, quando habet annexum magnum incommodum, & difficultatem.

Contra hanc partem videtur sentire Salas part. 2. tract. 3. dist. unica. sect. 17. num. 154. vbi nulla facta distinctione, quod diligentia ad tollendum dubium sit adhibita, vel non sit adhibita, absolutè pronunciat, quod quauis, per se loquendo, in dubio iuris sit eligenda pars tutior; ex accidente tamen, id est, in casu, in quo talis pars tutior habet annexum magnum incommodum, & difficultatem, non est necessariò eligenda: & pro hac sententia citat etiam Medinam 1. 2. quest. 19. art. 6. dubio 4. conclus. 3. & aliquos alios, & hoc modo, si quis dubitet, v. g. vtrum ex lege, aut precepto superioris teneatur longum iter, aut multa ieiunia facere; licitè potest omninò illa omittre: quia dubium iuris solum obligat in re facili, & commoda; non autem in re difficili, & incommoda. Et idem est, si quis dubitet, vtrum teneatur recitare Horas canonicas, cum similiter huiusmodi recitatio sit magnum onus.

6. Sed contra est: quia, siue hæc doctrina intelligatur ante factam diligentiam pro vincendo dubio iuris, siue post, non videtur habere multam soliditatem: siue enim lex, & preceptum, de quo est dubium, sit de re commoda, siue incommoda; non ignoratur inuincibiliter, quousque sit facta diligentia; & idè obligat, si alioqui ponatur preceptum esse iustum & rationale; & siue sit de re commoda, siue de incommoda, inuincibiliter ignoratur, postquam est facta diligentia; & idè est impeditum à sua obligatione; & qui illud non implet, etiam cum facile possit, est excusatus, & liber à culpa; ac proinde, vel semper in dubio iuris est sequenda pars tutior, id est, antequàm sit facta diligentia; vel nunquam est necessariò sequenda, id est, postquam diligentia est adhibita, quicquid dicat idem Salas sect. 19. sequente, num. 164. & 165. vbi specialiter ante factam diligentiam, & examen iuris ait esse eligendam partem tutiorem, solum quando potest eligi sine magna incommoditate.

Et quod dicitur de magno incommodo, solum potest aliquando esse vsui ad determinandum iudicium, quod lex, & preceptum non obliget, & quod superior non intendat obligare cum tanto incommodo: vt, si quis, v. g. desinat ieiunare, aut recitare Officium, quia capite, aut stomacho malè habet, non autem potest esse vsui ad eligendam simpliciter partem minus tutam, quando est dubium, vtrum lex etiam cum incommodo obliget, & nondum est adhibita diligentia ad tollendum dubium.

Secundum dictum, quod post adhibitam diligentiam non sit necessariò eligenda pars tutior, Probatur: quia in tali casu, quando dubium est inuincibile, inuincibilis etiam est ignorantia malitiae, quae fortè est in alterutra parte; & idè non potest esse voluntaria; & similiter est inuincibilis ignorantia obligationis legis, aut precepti; & per consequens non est proximè, & expeditè obligatio, cum hæc solum sit, quando applicatur per notitiam, & per conscientiam, vt supra diximus ex S. Thom. qu. 17. de ver. artic. 3.

Et ad idem faciunt etiam regulæ iuris: vt, v. g. quod in dubiis nemo debeat praesumi obligatus, vt habet Gloss. in cap. Cum sunt. de regul. iur. in 6. quod reo sit fauendum, quando partium iura sunt obscura, cap. Cum sunt. cit. & quod in pari causa melior sit conditio possidentis. cap. In pari. de regul. iur. in 6. quando enim dubitatur, vtrum aliquis sit obligatus, an liber ab obligatione, & sui iuris, ille est quasi reus, contra quem, vel pro quo est ferenda sententia, & qui est priuandus, vel non priuandus sua libertate; & idè illi est fauendum, quando partium iura sunt obscura, & dubia, & ipse est possessor suæ libertatis; & idè in pari causa melior est illius conditio, vt non spoliatur sua libertate.

Atque hæc regulæ non solum censerent debent valere pro foro externo, sed etiam licitè possunt adhiberi ad forum internum, vt notat Salas part. 2. tract. 8. dist. unica. sect. 18. num. 166. quia etiam in foro interno exercetur iudicium, & idem seipsum constituit, non modò quasi reum, & accusatorem, & defensorem sui ipsius; sed etiam quasi iudicem, & idè in ferenda sententia etiam ipse, vt Index, potest fauere sibi, vt reo, si iura partium sint obscura, id est, accusatoris, & rei.

Et magis in particulari, quod in materia iustitiæ, post adhibitam diligentiam non sit necessariò eligenda pars tutior, communiter admittitur ab omnibus: & certum est, quod si possessor bonæ fidei incipiat dubitare de re, quam possidet, vtrum sit sua, post adhibitam diligentiam potest continuare in possessione, & vsu illius rei, vsque ad consumptionem & alienationem.

Quod verò etiam valeat hoc idem in materia aliarum virtutum, negant aliqui apud Salas sect. 18. cit. num. 165. sed affirmat, & fusè probat idem Salas ibidem, Suar. de censur. disp. 40. sect. 5. à num. 14. & sect. 6. num. 8. Sanchez de matrim. lib. 2. disp. 41. & lib. 1. in Decal. cap. 10. num. 11. Et patet: quia tota ratio, quare id valeat in materia iustitiæ, non est ex aliquo proprio, & peculiari talis materiæ; sed ex communi ratione ignorantiae inuincibilis, quæ semper excusatur, in quantum, scilicet, inuincibiliter ignoratur malitia retinendi rem alienam, & obligatio eam restituendi; quæ tamen ignorantia eadem est etiam in materia aliarum virtutum: & alioqui certum est, quod si esset illicitum non sequi partem tutiorem in materia, v. g. religionis, propter periculum peccandi, quod quis teneret semper vitare, etiam esset illicitum eam non sequi in materia iustitiæ, cum similiter etiam in illa sit vitandum periculum. Atque hoc modo communiter dicitur in materia voti, quod dubius de voto non teneret; & in materia temperantiae, quod dubius inuincibiliter de obligatione ieiunij, non teneret ieiunare; & dubius de obligatione festi, non teneret audire Sacrum; & sic de aliis.

Dixi autem in hoc secundo dicto, solum id esse probabile: quia Vasq. part. 2. dist. 65. cap. 3. & plures alij apud Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 10. numero 10. pluribus contendunt, quod absolutè, tam in dubio iuris, quam in dubio facti, semper est eligenda pars

Probatur secundum etiam.

8. In dubiis non praesumitur obligatio.

9. In materia iustitiæ certè est, quod in dubiis non sit necessariò eligenda pars tutior, quam est in materia aliarum virtutum.

10. Idem videtur esse in materia aliarum virtutum.

11. Secundum aliquos non est eligenda pars tutior, quando habet annexum magnum incommodum, & difficultatem.

pars tutior: quia est principium per se notum, quod semper sit vitandum periculum peccati; quod tamen nunquam vitatur, nisi quando eligitur pars tutior: & hac de causa, inquit Vasq. in sacris Canonibus id sæpè assumitur tanquam principium omninò certum, & ex illo definiuntur particulares quaestiones, vt cap. Ad audientiam. & cap. Significasti. & cap. Petio. de homicid. voluntario. quod dubius de homicidio, debeat se habere pro irregulari: quia in dubiis semita tutior est eligenda, vt dicitur cap. Ad audientiam. cit. & quia in tali casu tutius est cessare, quam temere celebrare, pro eo, quod in altero nullum, in reliquo vtdè magnum periculum timeatur, vt dicitur cap. Significasti. & denique, quia consultius est in tali casu cessare, quam temere celebrare, vt dicitur cap. Petio. cit. Neque enim Pontifex, dum definit, quod dubius de homicidio sit irregularis, id statuit condendo ius nouum; sed solum declarat id, quod est ex natura rei, illudque deducit ex principio, quod assumit, vt per se notum, quod periculum peccandi sit semper vitandum; & idè in dubio, siue iuris, siue facti, semper sit eligenda pars tutior. Et idem principium in sacris Canonibus frequentissimè repetitur, etiam in responsionibus ad alias quaestiones pro casibus dubiis, vt videre est apud Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 10. cit. num. 10.

12. Irregularitas ex homicidio dubio est notitia.

Sed, quauis hæc loca faciant probabilem etiam hanc partem nostro dicto contrariam; non tamen faciunt minus probabile nostrum dictum: vt enim docet Suarez de censur. disp. 40. cit. sect. 6. à num. 6. & ex illo Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 10. num. 15. falsum est, quod illi Canones non condant, & non contineant nouum ius pro irregularitate ex homicidio dubio; sed solum intrent declarationem illius, quod est ex iure naturæ: tunc enim potuerunt aestimare Pontifices, vt homicida arceatur ab altari, & à sacris mysterijs, vt propter hoc æquè duxerint, peculiari lege etiam arceri homicidam dubium. Neque ratio, quam afferunt de parte tutiore eligenda, debet accipi tanquam ratio necessitatis, quæ per se obliget in quocunque casu; sed solum tanquam ratio conuenientiae, ex qua Pontifices moti sunt ad illam legem ferendam: quod idem potest dici etiam ad alios textus, in quibus reperitur idem pronunciatum de parte tutiore: quanquam in illis, vel non est casus verè dubius, vel solum est sermo ante adhibitam diligentiam, vt subdit idem Sanchez cap. 10. cit. num. 15.

Et quauis sit de iure naturæ, vt semper vitetur periculum peccandi; falsum tamen est, quod post adhibitam diligentiam adhuc maneat tale periculum: siquidem obligatio legis, & malitia operationis ignoratur inuincibiliter, vt diximus. Et quod habet Innocent. III. cap. Significasti. 2. de homicidio, quod idè sit tutius in dubio etiam inuincibili de homicidio, cessare à diuinis, quia in opposito timeretur magnum periculum; solum intelligitur de periculo quasi speculatiuo, quod sufficienter potuit mouere Pontificem ad illam legem ferendam: vel certè, si intelligatur de periculo practico, solum debet intelligi ex probabili sententia aliorum, qui ita sentiant; & fortasse etiam ipsius Innocentij, tanquam priuati Doctores: siquidem sæpè accidit, vt quod dicitur incidenter à Pontifice ad quaestionem aliquam propositam, solum dicatur tanquam, à priuato Doctore, vt patet ex cap. A quodam Iudæo. de consecr. dist. 4. vbi ex occasione, quod valeat Baptismus collatus ab Infideli, (quæ erat quaestio specialiter proposita,) incidenter etiam dicitur, quod valeat Baptismus collatus in nomine Christi; quod

Baldelli Theol. Moral.

tamen communiter non admittitur, & solum creditur esse additum à Nicolao Papa, tanquam à priuato Doctore, vt videre est apud Bellarmin. lib. 4. de Roman. Pontif. cap. 13. tom. 1. & apud Vasq. par. 2. dist. 187. cap. 5. & apud Suarez lib. 4. de legib. cap. 14. n. 9. & sequentibus, vbi hoc modo explicat, quod Alex. III. cap. Licet. de sponsal. duorum, dicat matrimonium ratum non dissolui per aliud subsequens consummatum; & addat, à quibusdam suis prædecessoribus aliquando fuisse aliter iudicatum; & quod Innoc. III. cap. Quanto. de diuor. dicat, matrimonium inter baptizatos non dirimi per hæresim, aut apostasiam à fide alterius coniugis; & similiter addat, quendam suum prædecessorem aliter sentisse: pro qua re Suarez etiam citat Couarru. in Epit. 4. Decretal. par. 2. quest. 7. §. 3. n. 15. & Canum de locis theolog. lib. 6. c. 8. ad 3. & Bellarmin. loco cit.

Dixi præterea, huiusmodi partem tutiorem non esse necessariò eligendam post adhibitam diligentiam, tam in dubio iuris, quam in dubio facti; quia est eadem ratio vtriusque dubij, quando est inuincibile, vt notat Vasq. 1. 2. dist. 65. cap. 3. num. 10. & ignorantia inuincibilis tam excusat in facto, quam in iure: vt, si quis, v. g. sit certus de iure, & obligatione ieiunandi in perugilio alicuius festi, & audiendi Sacrum in ipso festo; sed sit inuincibiliter dubius, vtrum hodie sit peruigilium, & cras sit festum.

Rectè autem addit Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 10. num. 11. tam in dubio iuris, quam in dubio facti, bene esse aduertendum, pro qua parte sit possessio: quia, si sit à parte minus tuta, facit illam in pari causa omninò licitam; & si sit à parte tutiore, facit illam omninò debitam, & necessariam; & partem oppositam facit omninò illicitam: nam, sicut in materia iustitiæ possessio rei, de qua dubitatur, facit eam adiudicari possessori, eiusque conditionem facit meliorem: quia, sicut, si cætera iura vtriusque, id est, tam possidentis, quam non possidentis, sint paria, & æquè dubia; possessor tamen ex ipsa possessione habet præterea aliquod ius certum; & idè præferuntur & in materia aliarum virtutum, si ponantur iura obligationis, vt sic dicam, vel precepti, aut legis circa materiam alicuius virtutis, & iura voluntatis, aut libertatis esse paria, & æquè dubia, illa est præferenda, pro qua stat possessio. Atque hoc modo, si quis sit certus, quod contraxit, v. g. ex mutuo, vel ex alio contractu obligationem soluendi centum, & sit dubius, vtrum soluerit, seque liberauerit ab illa obligatione soluendi; teneret omninò soluere, quæ est pars tutior; neque potest velle sequi alteram partem minus tutam, vt non soluat; quia possessio stat pro obligatione. Et si quis sit certus, quod teneret ex titulo beneficij, aut Ordinis sacri ad Horas canonicas, vel ex voto ad recitandum Rosariū, & sit dubius, vtrum recitauerit, similiter teneret recitare: quia possessio stat pro obligatione. Et contra, si quis sit dubius, vtrum aliquid alicui promiserit, vel vtrum se obligarit; potest promissum nolle implere: quia possessio stat pro voluntate, & pro libertate; neque vnquam praesumitur aliquis esse obligatus, nisi probetur.

Quod si vigeas, possessionem solum posse habere locum in materia iustitiæ, & solius iustitiæ esse titulum; & idè regulam iuris, quod in pari causa melior sit conditio possidentis, non posse applicari ad materias aliarum virtutum: Contra est: quia, vt notat Sanchez lib. 2. de matrim. dist. 41. quest. 3. & lib. 1. in Decal. cap. 10. cit. num. 11. secundum quandam analogiam, & proportionem, possessio est titulus vniuersalis, & in materia omnium virtutum; siquidem etiam pars aliqua potestatiua iustitiæ, id

Probatur secundum etiam.

14. In dubiis bene videndum, pro qua parte sit possessio.

15. Possessio secundum quandam analogiam, & proportionem, reperitur etiam in materia aliarum virtutum à iustitiâ.

K K 2

est, obedientia, & subiectio ad legem, & voluntatem superioris, est quid transcendens per omnes virtutes: & hac ratione recte dicitur vnusquisque possidere suam libertatem; & superior, dum ad aliquod obligat, tollere libertatem de opposito, &c. ac proinde regula iuris: *In pari causa*, etiam in aliis virtutibus facit praeferrri illam partem, pro qua stat possessio.

16. Sed vterius recte aduertit idem Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 10. cit. num. 12.* quod possessio tunc solum facit meliorem conditionem possidentis, quam non possidentis, quando causa vtriusque quoad cetera, est vere par: si enim contingat, vt aliqua possessio sit ex parte vnus; & tamen in illo quoad cetera, non sit causa par; facile euenit, vt contraria ratione causae disparitas, quae est in altero, vincat possessionem: & hoc modo contingit in illo, qui est certus de debito, v. g. quod contraxit ex mutuo, vel ex voto; & est dubius de solutione, aut impletione; quauis enim pro ipso stet possessio suae pecuniae; quia tamen pro altero stat disparitas causae, id est, ius certum, quod habet ex mutuo, illudque non potest sufficienter aequari per solutionem dubiam, quae solum habetur pro altero in casu dubij; mirum non est, si possessio pecuniae non faciat pro illo praeferrri non solutionem, quae est pars minus tuta, vt etiam notat Suarez *lib. 3. de iuramento, c. 33. n. 7.*

17. Quod si contingat, vt causa inter aliquos duos sit par; sed adhuc non constet, a quo stet possessio; vel contra, si contingat, vt constet de possessione, sed non constet, vtrum causa sit par, hanc tradit regulam idem Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 10. cit. n. 13.* vt videamus, pro quo stet praesumptio in foro externo; pro illo enim ceteri debet etiam stare possessio, aut disparitas causae in foro interno; nam, quia praesumptio nihil est aliud, nisi verisimilitudo quaedam, aut coniectura probabilis, quae in re dubia facit vnam partem haberi pro vera, donec opposita pars aliunde probetur, vt tradunt communiter Iurisperiti; quia ratione habet locum in foro externo, potest etiam habere locum in foro interno, quando etiam in hoc non constat de veritate: & quod communiter dicitur forum internum discernere a foro externo, quando hoc procedit ex praesumptionibus, non debet intelligi in casu dubio pro vtroque foro; sed solum, quando in foro interno, ille idem est casus certus, qui in externo est dubius, hoc est, quando forum externum procedit ex praesumptionibus reuera falsis, idque constat in foro conscientiae & interno. Atque hoc modo, si quis dubitet, vtrum habuerit vsum rationis, quando votum emisit; & per consequens, vtrum teneatur illud seruare, quemadmodum in foro externo praesumitur possessio stare pro voto, si quando emisit, erat septennis; & stare pro voluntate, & libertate, si erat minor septennis; & idem in primo casu iudicatur esse obligatus, & in secundo non esse: ita & debet praesumi in foro interno. Et idem est de eo, qui, vbi Tridentinum non obligat, post contracta sponsalia cognoscit spoliata, & postea est dubius, vtrum cognouerit affectu maritali, & vtrum sponsalia transierint ea ratione in matrimonio: sicut enim in foro externo praesumptio stat pro matrimonio, & iudicatur cognouisse affectu maritali, cum in dubio nemo praesumatur fuisse admissurus delictum, *l. Marito. ff. pro socio.* & per consequens neque praesumatur peccasse, & male egisse in eo, quod potuit bene facere, nisi probetur; ita & debet praesumptio stare in foro interno, vt probat Sanchez *lib. 1. de matrimonio, disp. 18. num. 6.* quauis Henriquez *lib. 11. cap. 11. num. 5.* oppositum asserat.

18. Praesumptio potest habere locum, etiam in foro interno.

19. Nemo praesumitur fuisse admissurus delictum.

Et idem est de filio, qui nascitur ex coniugata habitante cum viro; sed adultera, & concubina alterius: sicut enim in foro externo, ita & in interno est praesumendus legitimus, & tunc potest adire hereditatem ex eodem Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 10. n. 13. cit.* & aliis apud Salas *part. 2. tract. 8. disp. unica, sect. 2. 4. num. 246.* vbi etiam ait, id verum esse, quando alij fratres sunt iam in possessione legitimitatis; & hic, qui modò nascitur, est in dubio: ex hoc enim ipso, quod iura partium sunt obfcura quoad illum excludendum, aut non excludendum ab hereditate, fauendum est reo, *cap. Cum sunt. de regul. iur. in 6.* & idem non est excludendum: & hoc totum etiam habet Sylu. *verb. adulterium, num. 4.* Suar. *de censur. disp. 50. sect. 4. n. 5. & sequentib.* Azor. *part. 1. lib. 2. cap. 19. quest. 7.* Valq. *part. 2. disp. 66. cap. 8.* & fuse ex Iuristis id probat Anton. Gabr. *in communibus conclus. lib. 1. tit. de praesumptionib. conclus. 14.* Imò, etiam si mater certo affereret, quod filius esset illegitimus, adhuc posset se reputare legitimum, & matri non credere, vt notat Panormitan. *in cap. Per tuas. de probat. Sylu. verb. adulterium, n. 4. cit.* Suar. *de censur. disp. 50. sect. 4. cit.* & Doctores communiter in *l. filius. ff. qui sunt sui, vel alieni iuris. & in l. Si vicinis. C. de nupt.* qui etiam dicunt, factum fuisse eum, qui propter dictum matris renunciat regno, vt refert Sylu. *loco cit.*

Neque potest contra hoc ob stare similitudo, quam forte referat talis filius ad adulterum: quia haec non probat filiationem, vt est communis sententia Doctorum apud Anton. Gabriel. *lib. 1. cit. tit. de praesumpt. conclus. 14. num. 7.* & specialiter docet Gloss. *in l. Quare aliquis. ff. de verb. significat.* Menoch. *de arbitrar. iudic. lib. 2. centur. 1. casu 89. n. 97.* Mascard. *de probat. conclus. 792. num. 10. volum. 2.* & alij apud Paulum Zachiam *in suis questionibus medicolegalibus, lib. 1. tit. 5. quest. 4. num. 2.* Et ratio est: quia talis similitudo potest etiam prouenire ex imaginatione, aut cogitatione mulieris toto tempore conceptionis; & formationis factus, vt notant iidem Auctores.

Similiter, neque potest ob stare communis rumor, aut infamia, secundum quam talis filius forte in ciuitate communiter reputatur illegitimus, vt notat Suarez *de censur. disp. 50. sect. 4. num. 5. & 7.* quia hic rumor saepe nititur falso fundamento, & idem non probat. Vnde & pro expositis, qui communiter reputari solent pro illegitimis, dicitur Gregor. XIV. de anno 1591. constitutionem edidisse, in qua declarauit, quod essent habendi pro legitimis, & puri sanguinis ad omnes praebendas; & per consequens, quod non deberet illis ob stare haec communis existimatio, vt videtur apud Henric. *lib. 14. cap. 8. n. 10. littera L.* Sayrum *lib. 6. Theol. cap. 10. num. 39.* Auilam *de censur. part. 7. disp. 3. dubio 9.* & alios, de quibus *infra, disp. sequente, num. 14.* Et in specie de illis, qui sunt nati ex coniugata habitante cum viro, sed adultera; quod sint habendi pro legitimis, etiam si communiter reputentur non esse filij mariti, sed adulteri; docet Panormitan. *in cap. Transmissa. circa finem. qui fil. sint legit. & in cap. Recedens. num. 6. de purgat. canon. Alex. conf. 25. colum. penult. volum. 4.* Anton. Gabr. *lib. 1. cit. tit. de praesumpt. conclus. 14. num. 10.* & alij apud ipsum: quauis Anton. de Butr. *in cap. Transmissa. qui fil. sint legit. & idem Alex. conf. 5. 1. colum. 2. vers. Et idem. volum. 1.* oppositum velint, vt refert idem Gabr. *loco cit.* apud quem possunt videri plures aliae ampliaciones, & limitationes pro eadem conclusione, quod talis filius natus ex coniugata habitante cum viro, sed adultera, sit reputandus pro legitimo: & pauca haec, quae

20. Filius, qui nascitur ex coniugata habitante cum viro, non tenetur eodem matri, si dicitur illegitimus.

21. Filius, qui nascitur ex coniugata habitante cum viro, non tenetur eodem matri, si dicitur illegitimus.

22. Similitudo filij ad adulter, non probat, quod filius sit illegitimus.

23. Communis rumor de illegitimitate non probat.

24. Expositi non sunt habendi pro illegitimis.

27. Etiam si talis dubietas sit ratione conditionis seruili.

quae hoc loco attulimus, ed tendunt, vt probemus, non semper in dubijs esse sequendam partem tutiorem; sed licitum saepe esse etiam sequi partem aliam minus tutam, si pro illa stet possessio, & quoad cetera sit causa par, idque ita suadeat saltem praesumptio; quae, si admittitur in foro externo, debet etiam admitti in foro interno.

25. Si dubietas in testamento sit de intentione testatoris, res est iudicanda ex praesumptione iuris externi.

Et ex hac regula idem est iudicandum in omnibus iis euentibus, in quibus intentio testatoris est dubia; & tamen pro vna parte habetur praesumptio in foro externo: similiter enim pro eadem parte est iudicandum etiam in foro interno: vt, si Titius, v. g. testamento relinquit Caio centum, & sit dubium, vtrum intenderit ea relinquere in solutionem aliorum centum, quae forte Titius eidem Caio debebat, v. g. ex mutuo: sicut enim in foro externo praesumitur ea legasse, non in solutionem, & datur actio Caio pro centum legatis, & pro aliis centum, debitis prius ex mutuo; ita etiam potest idem praesumi in foro interno, & licite potest Caius repetere vtraque centum, vt ex communi sententia notat Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 10. num. 13. cit.*

26. Dubietas de validitate matrimonij res est iudicanda ex praesumptione iuris externi.

Et forte in hoc eodem casu, quando id creditur, loquitur S. Thom. *loco cit.* siquidem aperte habet, quod, si leuitatum suspicione moueatur, debet reddere, neque ex hoc praedictum illi generatur: si autem ex causa probabiliter dubitet, aut vehementer praesumat, vel certo cognoscat, non debet ei debitum reddere, Ecclesia praecipiente, quia vel sibi praedictum faceret, si eam vxorio affectu cognosceret, aut alias fornicaretur: quia, scilicet, in tali casu operaretur ex conscientia, saltem probabiliter de nullitate matrimonij.

Dixi denique in secundo dicto, quod pars minus tuta tunc potest eligi in huiusmodi dubio, quando pars tutior non statuitur, & praecipitur determinate eligenda in iure: quia in tali casu pars tutior est praecipua, & idem necessarium eligenda, & pars minus tuta est prohibita, & idem necessarium non eligenda.

Atque hoc modo contingit in eo, qui est dubius de homicidio, qui omnino debet se reputare irregularem. *cap. Ad audientiam. cap. Significasti. 2. & cap. Petio. de homicidio.* quauis enim, qui est dubius de aliquo facto, vtrum per illud incurrit irregularitatem, communiter loquendo, non teneatur se reputare irregularem, vt notat Suar. *de censur. disp. 40. sect. 5. Azor. part. 1. lib. 2. cap. 10. quest. 11.* Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 10. n. 37.* & apud illum Innoc. Couar. Nauarr. & alij: quia, scilicet, quemadmodum Iudex, quando delictum non probatur, debet reum absolueret. *cap. Cum sunt. de regul. iur. in 6.* neque potest contra illum ferre sententiam, quando actor contra illum non probat. *cap. Et nostrum. Vt ecclesiastica beneficia, &c.* ita nec tenetur ipse reus contra se sententiam exequi: si tamen aliquis casus sit expressus in iure, quod tunc etiam habeat irregularitatem, quando est dubius, non potest dubitari, quod etiam tunc illam habeat, vt patet in homicidio dubio.

27. Etiam si talis dubietas sit ratione conditionis seruili.

Idque totum est verum, etiam si dubietas matrimonij sit ratione conditionis seruili, vt, v. g. quia aliquis putauit, se contrahere cum libera, & postea dubitat, quod contraxit cum serua: quauis enim S. Thom. *in 4. dist. 36. in expositione textus, & plures alij apud Salas part. 2. tract. 8. disp. unica, sect. 21. num. 186.* doceant, coniugem dubium de nullitate matrimonij ex conditione seruili, non modò teneri; sed neque etiam ab Ecclesia per censuras posse obligari, vt debitum reddat; quia, si cogatur reddere affectu coniugali, cogitur validare matrimonium nullum, ad quod tamen non potest cogi; & si cogatur reddere affectu fornicario, cogitur peccare: oppositum tamen ex eodem Salas *ibidem, Valq. 1. 2. disp. 66. num. 28.* Sanchez *lib. 2. de matrim. disp. 43.* & aliis apud ipsos, est longè probabilius: quia adhuc alter coniux, de cuius seruitute dubitatur, est possessor bonae fidei, & potest petere; neque est necessarium, vt, dum alter reddit affectu coniugali, intendat va-

Baldellii Theol. Moral.

lidare matrimonium, si est irritum; sed satis est, si intendat facere id, ad quod tenetur in casu dubio: sicut neque validat votum, qui illud implet ex dubio, quod teneatur.

Neque in contrarium facit textus, quem aliqui citant *ex cap. Si quis ingenuus. 29. quest. 2.* solum enim ibi dicitur, quod ingenuus, qui contraxit cum ancilla, & postea cognouit seruitutem, non tenetur cum illa manere; non autem dicitur, quod non teneatur manere, quando dubitat de seruitute, & altera coniux adhuc manet in possessione bonae fidei, pro validitate matrimonij.

Et similiter, quod habetur *cap. 2. de coniugio seruorum*, quod qui carnaliter cognouit vxorem, postquam audiuit eam esse ancillam, compelli debet cum ea manere, non est intelligendum de eo, qui audiuit quomodocunque, aut a quibuscunque; sed, qui audiuit a fide dignis: tunc enim praesumitur id credidisse, vt notat ibi Gloss. *verb. audiuit, & Sanch. lib. 2. de matrim. disp. 43. num. 9.* ac proinde ad illam non accessit, nisi animo eam vere habendi in vxorem, & matrimonium validandi.

Et fortasse in hoc eodem casu, quando id creditur, loquitur S. Thom. *loco cit.* siquidem aperte habet, quod, si leuitatum suspicione moueatur, debet reddere, neque ex hoc praedictum illi generatur: si autem ex causa probabiliter dubitet, aut vehementer praesumat, vel certo cognoscat, non debet ei debitum reddere, Ecclesia praecipiente, quia vel sibi praedictum faceret, si eam vxorio affectu cognosceret, aut alias fornicaretur: quia, scilicet, in tali casu operaretur ex conscientia, saltem probabiliter de nullitate matrimonij.

Dixi denique in secundo dicto, quod pars minus tuta tunc potest eligi in huiusmodi dubio, quando pars tutior non statuitur, & praecipitur determinate eligenda in iure: quia in tali casu pars tutior est praecipua, & idem necessarium eligenda, & pars minus tuta est prohibita, & idem necessarium non eligenda.

Atque hoc modo contingit in eo, qui est dubius de homicidio, qui omnino debet se reputare irregularem. *cap. Ad audientiam. cap. Significasti. 2. & cap. Petio. de homicidio.* quauis enim, qui est dubius de aliquo facto, vtrum per illud incurrit irregularitatem, communiter loquendo, non teneatur se reputare irregularem, vt notat Suar. *de censur. disp. 40. sect. 5. Azor. part. 1. lib. 2. cap. 10. quest. 11.* Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 10. n. 37.* & apud illum Innoc. Couar. Nauarr. & alij: quia, scilicet, quemadmodum Iudex, quando delictum non probatur, debet reum absolueret. *cap. Cum sunt. de regul. iur. in 6.* neque potest contra illum ferre sententiam, quando actor contra illum non probat. *cap. Et nostrum. Vt ecclesiastica beneficia, &c.* ita nec tenetur ipse reus contra se sententiam exequi: si tamen aliquis casus sit expressus in iure, quod tunc etiam habeat irregularitatem, quando est dubius, non potest dubitari, quod etiam tunc illam habeat, vt patet in homicidio dubio.

Et saltem ex hoc eodem capite in Confessione sacramentali peccatorum dubiorum, est eligenda pars tutior, vt, scilicet, qui est certus, se aliquod commississe, & est dubius, vtrum illud sit mortale, aut veniale, teneatur illud confiteri, vt dubium: est enim similiter haec confessio de peccato mortali dubio specialiter praecipua iure diuino: & tale praecipuum satis nobis interpretatur communis vsus Ecclesiae, & communissimus consensus omnium Doctorum, vt notat Sanchez *lib. 1. in Decalog. cap. 10. num. 66.* & aperte colligitur ex ipsa ratione peccati dubij: siquidem eo ipso, quod est dubium,

28. Si pars tutior in casu dubij sit determinata praecipua in iure, non potest eligi pars minus tuta.

29. Dubius de irregularitate, communiter non tenetur se reputare irregularem.

30. In Confessione sacramentali peccatorum dubiorum necessarium est eligenda pars tutior.

K K 3 vtrum

utrum sit mortale, v.g. an veniale, qui in illud consentit, consentit sub disunctione in peccatum mortale, id est, absolute consentit, siue sit mortale, siue non, & peccat mortaliter; & ideo tenetur confiteri, quod tali modo in illud consenserit, id est, siue esset mortale, siue veniale; & si omittat, omittit peccatum mortale, sub conditione; & habet hunc actum: Volo omittere, siue sit mortale, siue non, qui tamen actus non potest non esse malus, & contra integritatem sacramenti, ad quam pertinet omne mortale. Et idem est, si quis sit dubius circa factum, & certus circa ius: vt, v.g. si dubitet, utrum consentit in delectationem, quam certo sit esse mortale: similiter enim tenetur confiteri, neque potest habere hunc actum: Volo omittere, siue consenserim, siue non. & disparitas solum est, quod postea, si recorderetur, quod certo consenserit, tenetur iterum id exprimit, cum in priori expressione peccati dubij, non sit sufficienter expressum peccatum certum, & certus consensus; cum tamen in priori casu id non contingat; & qui expressit certum consensum, & malitiam dubiam, satis expressit actum peccati, quantum est necessarium ad formandum de illo iudicium, vt subdit Sanchez lib. 1. c. 1. n. 69.

DISPVT. IX.

Quomodo ex dictis de conscientia dubia sint explicandi plurimi casus circa particulares materias.

- 1. Qui est inuincibiliter dubius de aliqua lege, non tenetur ad illam seruandam.
2. Idem est, si dubitetur inuincibiliter de hoc, vel illo casu, utrum sit comprehensus sub lege.
3. Quid, si certo constet de obligatione legis; sed dubitetur de excusatione, aut exemptione a lege?
4. Vel dubitetur, utrum lex sit vsu recepta, vel abrogata?
5. Qui inuincibiliter est dubius in materia iustitia, quomodo possit rem illam alienare, & non teneatur restituere.
6. Qui est inuincibiliter dubius de promissione, aut de voto.
7. Vel etiam de qualitate voti.
8. In obligationibus semper est facienda restrictio, & unusquisque est presumendus quam minime obligatus.
9. Inuincibiliter dubius de suspensione a beneficio, non tenetur non percipere fructus.
10. Dubius inuincibiliter de casu reservato non tenetur adire superiorem.
11. Nisi in tali dubio habeat locum presumpcio pro foro externo.
12. Dubius inuincibiliter de excommunicatione, aut censura, non tenetur.
13. Dubius de iustitia, & validitate censura, tenetur.
14. Excommunicatio dubia impedit electionem.
15. Expositi sunt habendi pro legitimis, & idoneis ad Ordines, & ad beneficia.
16. Spurijs proprie qui sunt.
17. Non tamen desunt, qui oppositum sentiunt.
18. Quomodo dubium possit practice deponi ad mandatum superioris.
19. Si dubitetur de duobus, quisnam sit verus pater huius filij, uterque tenetur illum alere.
20. Coniux inuincibiliter dubius de validitate ma-

- trimonij, quomodo possit debitum reddere, aut petere.
21. Usus matrimonij alter est domini, & alter seruitutis.
22. Qui est inuincibiliter dubius, utrum sit confessus, aut absolutus, tenetur iterum confiteri.

De dictis hucusque de conscientia dubia, colligi potest responsio ad plures casus particulares practice dubios.

Primo enim, in materia de legibus, si facta diligentia non constet, utrum in aliquo casu sit imposta lex, aut preceptum superioris; nulla est obligatio eam seruandi, etiam si sit diuina, aut naturalis. Ita Suarez de censur. disp. 40. sect. 5. num. 15. Henricus lib. 8. de Euchar. cap. 48. num. 3. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 10. num. 32. quia lex tali modo dubia non est proposita sufficienter; sed ignoratur inuincibiliter. Et idem est, si dubitetur inuincibiliter, utrum hic, vel ille casus sit comprehensus sub lege: quia tunc perinde est, ac si dubitetur, utrum de illo sit lex, vt subdit idem Sanchez num. 33. secus vero, si certo constet de obligatione legis; sed dubitetur inuincibiliter, utrum hæc, vel illa causa, quæ modò occurrit, sufficienter ab illa excuset, vel utrum consuetudine sit abrogata: neque enim in tali casu obligatio certa debet minus valere, quam exemptio dubia, vt idem notat num. 34. & diximus disp. precedente, de debito certo ex contractu mutui, & de solutione dubia. Et sicut in huiusmodi casibus in foro externo præsumeretur in fauorem legis, & creditoris: ita & debet præsumi in foro conscientia, quando aliter de veritate non constat. Et idem est ex eodem Sanchez num. 35. si dubitetur, utrum lex sit vsu recepta: quantum enim, si pro vtraque parte sint rationes & opiniones probabiles, licitum sit vtranque sequi, vt infra dicemus de conscientia probabili; si tamen rationes pro vtraque parte suspendant assensum, & fundent conscientiam verè dubiam, præsumendum est in fauorem legis, & est omnino seruanda; quantum Azor. part. 1. lib. 2. c. 19. qu. 12. videatur docere, quod licet possit reputari pro non recepta.

Secundo, in materia iustitiæ, qui est inuincibiliter dubius, utrum res, quam possidet, sit sua; non solum potest illa vt; sed etiam vendere, & alienare; manifestato tamen emptori suo dubio, si probabiliter sit spes, vt verus Dominus appareat; ne, scilicet, alioqui vendat rem vitiosam, vt notat Sanchez lib. 2. de matrim. disp. 41. num. 22. Et ratio est: quia, dum inuincibiliter est dubius, inuincibiliter ignorat, rem esse alienam, & obligatio restituendi non est illi sufficienter proposita: & ideo, quantum speculatiue maneat dubius; practice tamen potest esse certus.

Quod si magis inclinaret in eam partem, quod res esset aliena, teneretur pro illa maiori inclinatione restituere partem ex eodem Sanchez ibidem, Soto, Ledesma, & alijs apud ipsum, cum quibus id asserit etiam Valent. 2. 2. disp. 3. quest. 16. puncto 2. versiculo. Si autem res. Verum idem Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 10. num. 9. & Vasquez part. 2. disp. 66. cap. 7. num. 42. & Salas part. 2. tract. 8. disputat. unica, sect. 23. num. 231. probabilis putat, quod possit totam retinere: quia certitudo possessionis, quam habet, præponderat rationibus, quæ suadent, rem esse alienam, cum illæ non sint adeo efficaciter, vt assensum determinant saltem cura certitudine morali, & tollant probabilitatem, quod etiam sit sua.

Tertio, qui est inuincibiliter dubius, utrum aliquid

1. Qui est inuincibiliter dubius de aliqua lege, non tenetur ad illam seruandam.

2. Idem est, si dubitetur inuincibiliter de hoc, vel illo casu, utrum sit comprehensus sub lege.

3. Quid, si certo constet de obligatione legis; sed dubitetur de excusatione, aut exemptione a lege?

4. Vel dubitetur, utrum lex sit vsu recepta, vel abrogata?

5. Qui inuincibiliter est dubius in materia iustitiæ, quomodo possit rem illam alienare, & non teneatur restituere.

6.

Qui est inuincibiliter dubius de promissione, aut de voto.

7. Vel etiam de qualitate voti.

8. In obligationibus semper est facienda restrictio, & unusquisque est presumendus quam minime obligatus.

quid alicui promiserit, non tenetur re sua se pollicari, vt seruet promissionem dubiam: quia in dubijs melior est conditio possidentis. Et idem est etiam de voto & promissione facta Deo, vt dicemus in materia de voto: quantum oppositum probabilis putet Azor. part. 1. lib. 2. cap. 19. quest. 10. & lib. 1. 1. cap. 15. quest. 2. Vasquez part. 2. disp. 165. c. 3. in fin. Sayr. lib. 1. clau. reg. cap. 13. n. 36. & alij apud Suarez lib. 4. de voto. cap. 5. num. 1.

Imò idem videtur etiam de qualitate voti, vt notat Sanchez lib. 2. de matrim. disp. 41. cit. num. 33. & lib. 1. in Decal. cap. 10. num. 36. Sot. lib. 7. de iustit. quest. 3. art. 2. docum. 2. versic. Sed est hic. Suarez de censur. disp. 40. sect. 5. num. 15. Henricus lib. 8. de Euchar. cap. 45. num. 3. & alij apud Sanchez ibidem: vt, si quis, v.g. sit certus, quod vouerit Religionem, quasi in communi; & dubius, utrum determinatè vouerit hanc magis arctam; utrum vouerit solum ingressum, an verò etiam professionem; utrum vouerit castitatem solum dependenter a Religione, an verò etiam independenter, &c. quantum enim S. Thom. in 4. d. 2. quest. 1. art. 3. quest. in c. 1. ad 6. & alij alij apud Sanchez lib. 2. de matrim. disp. 41. num. 33. cit. existimant, in huiusmodi dubijs de qualitate voti, sequendam esse partem tutiorem; & qui dubitat, utrum vouerit castitatem dependenter a religione; an verò independenter; debere illam seruare, siue ingrediatur religionem, siue non: probabilis tamen est, etiam in huiusmodi casibus esse faciendam bonam interpretationem pro ipso vouente, vt habet Gloss. in cap. Ex parte. de consensu, & vouentem præsumi debere se minus graualle, quam possit, vt notat ibi Panormitan. num. 3. & 4. quia etiam iuramentum, quantum potest, est restringendum, vt minus obliget iurantem, vt notat Panorm. in cap. Ciam Clerici. in fin. de verb. signific. Ang. iuramentum. 4. num. 1. Syluest. iuramentum. 3. quest. 3. Et vniuersaliter, quando tractatur de obligatione, semper est facienda restrictio. 1. Quicquid adstringenda. ff. de verb. oblig. Et magis in specie, quod is, qui dubitat, utrum vouerit solum ingressum Religionis, an verò etiam professionem, non debeat tenere se obligatum ex voto ad professionem, patet ex Suarez tom. 3. de Relig. lib. 6. cap. 24. vbi ulterius asserit, esse valde probabile, quod si quis vouens Religionem, dicit, & expressè intendat vouere professionem, & perseverantiam, non autem solum ingressum, adhuc postea licet possit Religionem deserere post primum ingressum, si eam experiat sibi nimis incommo- dam, & asperam; quia tale votum semper habet tacitè subintellectam conditionem, vt omnia fiant secundum formam, & ordinationem iuris; quæ tamen habet, vt retineatur libertas ad non profitendum, saltem quando occurrit rationabilis causa, vt certè occurrit, quando Religio inuenitur nimis aspera & incommoda. Si ergo is, qui est certus se vouisse professionem, & perseverantiam, adhuc ad illam non tenetur, si Religionem inueniat sibi nimis incommo- dam; & semper hoc votum debet intelligi sub hac conditione, vt omnia fiant secundum iuris ordinationem: potiori ratione non est censendus teneri ex voto ad profitendum, & perseverandum, is, qui est dubius, utrum vouerit professionem, & perseverantiam in Religione, an verò solum ingressum.

Quod si contingat, votum, aut qualitatem voti non esse omnino dubiam; sed haberi maiorem suspicionem, aut credulitatem pro parte affirmatiua; seruandum est, saltem ex parte, pro illa maiore credulitate ex sententia Sanchez lib. 2. de matrim. disp. 41. cit. num. 34. Sed probabilis est, quod

quod licet non seruari, etiam ex toto, vt idem docet lib. 1. in Decal. cap. 10. num. 36. & pater ex dictis paulò antè circa materiam iustitiæ, num. 5.

Quarto, qui est inuincibiliter dubius, utrum aliquid commiserit, ex quo sit suspensus à beneficio, & à fructibus beneficij, non tenetur illos non percipere. Ita Suar. de censur. disp. 40. sect. 6. num. 5.

Quinto, qui est dubius, utrum incurrit in casum reservatū Superiori, non tenetur pro illo adire Superiorem; sed potest absolui, etiam ab inferiori: quia Superior, dum reseruat, v.g. homicidium, non censetur reseruare homicidium dubium, quod est homicidium solum cum addito, & secundum quid. Ita Suar. de censur. disp. 40. sect. 6. cit. Henricus lib. 6. de penit. cap. 26. num. 7. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 10. num. 74. quicquid dicat Armilla verb. casus, num. 13. Rectè tamen addit Sanchez ibidem, si in tali dubio habeat locum presumpcio pro foro externo, secundum illam esse iudicandum, etiam in foro conscientia: vt, si quis, v.g. sit certus, quod hæsesim verbis expresserit, & sit dubius, utrum verè habuerit internum assensum hæreticum; an verò protulerit illa verba solum ex inaduertentia, aut ioci causa; erit enim in tali dubio censendus hæreticus etià in conscientia: & si hæresis sit reseruatæ, adeundus erit Superior. Et idem est, si quis sit dubius de excommunicatione, suspensione, aut censura, ex eodem Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 10. cit. num. 55. siue enim sit dubius per dubium iuris, vt, v.g. utrum à iure, vel ab homine sit lata excommunicatio contra hoc delictum, vel utrum verba illam exprimant, vt iam latam, vel vt ferendam; siue sit dubius per dubium facti, vt, v.g. utrum ipse hoc, vel illud commiserit, propter quod est lata excommunicatio; & utrum conditio, sub qua est lata, sit iam impleta, post adhibitam sufficientem diligentiam non tenetur se habere pro excommunicato: quia id esset priuare se iure participandi communicatione fidelium, quod tamen possidet bona fide: & idem est, si sit inuincibiliter dubius de irregularitate, vt etiam supra diximus disp. precedente, num. 29.

Secus verò, si sit dubius, utrum excommunicatio sit iusta: quia non spectat ad ipsum id examinare, & in tali dubio tota presumpcio est pro excommunicatione, vt idem subdit num. 56. ex S. Thom. quod lib. 4. art. 14. & Sayr. lib. 4. thesauri, cap. 1. num. 21. Et idem est, si dubitet, utrum excommunicator seruati ordinem iuris, utrum habuerit intentionem verè excommunicandi; an verò id fecerit solum ad terrorem; utrum concesserit ab solutionem; utrum sententiam tulerit ante, vel post appellationem; utrum potestas, ex qua excommunicabat, esset legitima.

Et denique quoad hoc dubium de excommunicatione, rectè monet idem Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 10. cit. num. 61. quod excommunicatio dubia, etiam in iis casibus, in quibus non obligat, impedit, ne talis excommunicatus dubius eligatur, v.g. in Episcopum, aut similem aliam dignitatem: quia eadem ratione etiam impediret crimen aliud dubium, quod non haberet excommunicationem annexam; ne, scilicet, nota aliqua inureretur dignitati, per hoc, quod criminofus ad illam eueheretur, vt notat Gloss. in cap. Prius. verb. sententia, 8. q. 4. & cap. Tamis. d. 81. & cap. Omnipotens. de accusat.

Sextò, eodem modo est respondendum pro iis infantibus, qui dicuntur expositi, & quorum origo, & parentes prorsus ignorantur, vt etiam supra indicauimus disp. precedente, num. 24. quia enim est inuincibiliter dubium, utrum sint nati ex legitimo matrimonio, & sint legitimi, & per consequens utrum sint irregulares, & non idonei, vt promouantur

9. Inuincibiliter dubius de suspensione à beneficio, non tenetur non percipere fructus.

10. Dubius inuincibiliter de casu reservato, non tenetur adire Superiorem.

11. Nisi in tali dubio habeat locum presumpcio pro foro externo.

12. Dubius inuincibiliter de excommunicatione, aut censura, non tenetur.

13. Dubius de iustitia, & validitate censura, tenetur.

14. Excommunicatio dubia impedit electionem, & excommunicatus dubius non potest eligi in Episcopum, aut similem dignitatem.

15. Expositi sunt habendi pro legitimis, & idoneis ad ordines, & beneficia.

ueatur ad Ordines, & ad præbendas; omnino possunt haberi, vt legitimi, & non irregulares; & possunt sine alia dispensatione promoueri ad Ordines, & ad beneficia, vt notat Ioan. de Anan. in cap. Vnicum, de infan. expos. num. 11. Felin. in c. Cum deputati, de iudic. in fin. Gabr. Paleot. tract. de nothi; spuris que filii, cap. 63. num. 3. & apud hunc Barbat. & alij communiter. Flau. Cherub. in compend. Bull. schol. 1. ad constitutionem 44. Gregor. XIV. Suar. de censur. disp. 50. sect. 4. n. 2. & sequen. Agid. Coninch disp. 18. de irregular. dub. 12. n. 105. Henriq. lib. 1. de irregular. cap. 8. num. 10. Sayrus lib. 6. thesauri, cap. 10. n. 30. Auila de censur. part. 7. disp. 3. dub. 4. Et ratio est: quia sapè contingit, vt propter paupertatem parentum, vel aliis iustis de causis exponantur etiam filij legitimi, vt patet ex factis Literis, Exod. 2. de Moyle, & ex profanis historiis de Semirami, Paride, Cyro, Oedipo, & pluribus aliis, quos videre est apud Maiolum lib. 1. de irregular. cap. 11. num. 3. & 4. & idè ex hoc capite non est, quod censentur illegitimi. Et pro illis etiam facit textus ex iure ciuili l. Nemi. C. de Episc. audien. & l. Sancimus nemini. C. de infan. expos. vbi statuitur, quod huiusmodi expositi in dubio sint habendi pro liberis; non autem pro seruis: & ex iure Canonico facit cap. Cum deputati, de iudic. vbi de iis, quorum origo, aut generatio ignoratur, dicitur, quod ex hoc non sunt repellendi ab officiis: quia, scilicet, quilibet est præsumendus idoneus, quandiu non probatur indignus, vt not. ibi Glof. & cap. Vnicum, de infan. expos. vbi statuitur, quod expositi hoc ipso sunt liberi à patria potestate; quæ tamen liberatio propriè non cadit nisi in filios legitimos, vt notat Suar. de censur. disp. 50. sect. 4. cit. num. 2. ex §. fin. instit. de nupt. & §. fin. in n. 1. Glossa de patria potestate, vbi dicitur, quod patria potestas est ius parentum in liberos suos, & sui dicuntur, qui vel sunt editi ex iustis nuptiis, vel aliis legitimati. Et denique maximè facit constitutio Gregorij XIV. apud Henriq. Sayrum, Auilam, Coninchium locis citat. de anno 1591. data in gratiam Confraternitatis sancti Spiritus in Saxia pro expositis, vbi dicitur, quod sint habendi pro legitimis, & puri sanguinis ad omnes præbendas. Et ratio potest addi: quia vnusquisque semper præsumitur bonus & idoneus, vt iam iudicauimus, donec probetur malus, & non idoneus: & sicut huiusmodi expositi ex hoc ipso præsumuntur esse nati ex parentibus fidelibus, & liberis; quia non probantur esse nati ex infidelibus & seruis; ita debent præsumi esse nati ex legitimo matrimonio.

Neque obstat, quod spurij secundum omnes sint nominandi inter illegitimos, vt videtur est apud Couarr. in Epit. 4. Decretal. part. 2. c. 8. §. 5. num. 1. & apud Mol. de iust. tract. 2. disp. 165. & alios communiter; & spurij illi dicuntur, qui incertum habent patrem. Vnde & antiquitus duabus tantum primis litteris, S. P. scribebatur, sicut & illi, qui erant sine patre, vt notat Couarr. §. 5. cit. num. 1. ex Budæo in l. Vulgo ff. de stat. hom. & aliis. Nam contra est: quia spurius non is dicitur, qui adhuc superstes, vel vtrum cum secundo marito sit aliquis gradus consanguinitatis, quem antea ignorabat, secundum communiorem sententiam potest reddere debitum; non tamen petere. Ita Valq. 1. 2. disp. 66. cap. 4. Azor. part. 1. lib. 2. cap. 18. quæst. 5. & alij apud ipsos, & expressè id videtur definiti cap. Dominus, de secund. nupt. & cap. Inquisitionis, de sent. excom. Et ratio est: quia ex duobus malis minus est eligendum, cap. Duo mala. & cap. Nervi. d. 13. minus autem malum est, quod coniux dubius debitum

16. Spurij qui proprie sint.

sunt illegitimi, nec pro talibus sunt reputandi, nec absolute sunt dicendi sine patre, aut scribendi duplici illa littera, S. P.

Oppositum tamen, & quod expositi sint reputandi pro illegitimis, tenet Couarr. in Epit. lib. 4. Decretal. part. 2. cap. 8. §. 5. & in Clementin. Si furiosus, part. 1. num. 9. de homicid. Maiolus lib. 1. de irregular. cap. 11. num. 2. Vial. tract. de irregul. num. 123. Valq. part. 2. disp. 66. c. 8. num. 48. Salas part. 2. tract. 8. disp. vnica, sect. 24. in fin. Rebell. de oblig. part. 2. quæst. 3. sect. 2. num. 15. Ant. Iason. Alciat. apud Sayrum lib. 6. thesauri, cap. 10. num. 39. & fauet etiam Rota Romana decisi. Seraph. 1081. num. 3. vbi loquens de Hospitali sancti Spiritus in Saxia, ad quod plurimi exponuntur, ait, quod expositio valde repugnat legitimæ filiationi, vt refert Flau. Cherub. in Compend. Bullar. scholio 1. ad Constitut. 44. Gregor. XIV. cit. Sed hi Authores nullum afferunt argumentum, quod vrgeat, vt pater apud Suarez de censur. disp. 50. sect. 4. cit. num. 3. vbi illa optime soluit.

Septimò, si quis sit dubius de bonitate, aut malitia alicuius operationis, potest dubium practicè deponere, quando Superior illam præcipit, dummodo Superior sit vir probus, & doctus; & dubium non oriatur ex aliquo, in quo ipse non possit dispensare: si enim Sacerdos, v. g. sit dubius de admittendo homicidio, & per consequens irregularis, etiam si Superior inbeat eum celebrare, & dubium deponere, non debet celebrare, nisi forte superior talis sit, vt etiam possit dispensare in irregularitate. Et similiter, si quis dubitet, vtrum criminis alicuius manifestatio debeat cedere in infamiam alicuius; & vtrum superior, qui illud iubet manifestari, bene iubeat; non debet manifestare, quia ille est in possessione suæ famæ, eaque in dubiis non debet spoliari, vt notat Sanchez lib. 2. de matrim. disp. 41. cit. num. 43. & 53. In aliis tamen casibus, quod licitè possit deponi dubium ad præceptum superioris, pater ex eo: quia illius auctoritas, sicut & cuiusque alterius viri grauis, & docti, potest sufficienter determinare iudicium, & saltem practicè tollere dubium, etiam si fortasse non tollat speculatiuè. De qua re legi potest etiam Valq. 1. 2. disp. 66. cap. 9. & Azor. part. 1. lib. 2. c. 19. q. 9.

Octauò, si dubitetur æqualiter de duobus parentibus, quisnam sit verus parens huius filij, & quis teneatur illum alere, vterque tenetur alere æqualiter: quia, quando inter duos debitores debitum est æqualiter dubium, æqualiter debent inter se diuidere solutionem illius, vt notat Valq. 1. 2. disp. 66. cap. 8. num. 47. Azor. part. 1. lib. 2. c. 19. q. 19. & Salas p. 2. tract. 8. disp. vnica, sect. 24. num. 247. & si ex his duobus parentibus, de quibus dubitatur, vter sit maritus legitimus matris, ille est compellendus omnia alimenta præbere: quia, vt diximus, in dubio non est filius damnandus, vt spurcius, vt etiam notat Valq. & Salas locis citat.

Nondò, si alter coniux incipiat esse dubius de validitate matrimonij; vt, v. g. si vxor dubitet, vtrum prior maritus, de cuius morte audiverat, sit adhuc superstes, vel vtrum cum secundo marito sit aliquis gradus consanguinitatis, quem antea ignorabat, secundum communiorem sententiam potest reddere debitum; non tamen petere. Ita Valq. 1. 2. disp. 66. cap. 4. Azor. part. 1. lib. 2. cap. 18. quæst. 5. & alij apud ipsos, & expressè id videtur definiti cap. Dominus, de secund. nupt. & cap. Inquisitionis, de sent. excom. Et ratio est: quia ex duobus malis minus est eligendum, cap. Duo mala. & cap. Nervi. d. 13. minus autem malum est, quod coniux dubius debitum

17. Non debent tamen, qui oppositum sentiant.

18. Quomodo debium possit practicè deponi ad mandatum Superioris.

19. Si dubium de duobus, quisnam sit verus pater huius filij, vterque tenetur illum alere.

20. Coniux inuincibiliter dubius de validitate matrimonij, modo possit debitum reddere, aut petere.

reddat, quàm quòd non reddat: quia non reddere est contra iustitiam, cum alter coniux non dubius sit possessor bonæ fidei, & licitè possit vti matrimonio: reddere verò ad summum est solum contra castitatem; cuius tamen obligatio definit, quando vrget obligatio iustitiæ. Neque hic propriè est vsus matrimonij, qui appellatur vsus dominij, & dicitur actionem; sed potius est vsus seruitutis, qui dicitur passionem, cum coniux dubius reddendo debitum, solum patiat alterum vt, ne spoliatur sua possessione, vt notat Sanchez lib. 2. de matrim. disp. 41. num. 46. Et contra minus malum est, quòd coniux dubius non petat debitum, quàm quòd petat: quia non petendo nulli periculo se exponit; petendo verò exponit se periculo accedendi ad non suam.

Sed negari non potest, quin sit valdè probabile, iuxta principia superioris posita, id, quod docet Sanchez lib. 2. de matrim. disp. 41. cit. num. 46. & 47. & apud illum Sor. lib. 4. de iust. quæst. 9. art. vlt. & in 4. sent. d. 17. quæst. 1. art. 3. & d. 37. quæst. vnica, art. 5. Ledes. Bañes, Henriq. Lopez & alij, quos etiam citat Salas 1. 2. tract. 8. disp. vnica, sect. 22. num. 189. coniugem dubium post adhibitam diligentiam non solum posse reddere debitum modo explicato; sed etiam posse petere; quia, quemadmodum, qui est dubius de re, quam possidet, vtrum sit aliena, potest illa licitè vt, postquam adhibuit diligentiam ad tollendum dubium; ita etiam coniux, qui est possessor in matrimonio, potest vti altero coniuge, quando ignorat inuincibiliter, eum esse non suum; sicut certè ignorat, quando est inuincibiliter dubius: quod argumentum vix patitur solutionem, vt videtur est apud Sanchez num. 46. cit. Et quod dicimus de matrimonio consummato ex ratione possessionis, in qua est coniux inuincibiliter dubius, potest dici etiam de matrimonio rato ex ratione præsumptionis, quæ in casu dubio semper stat pro validitate actus, vt supra dixi disp. precedente, num. 26. & idè etiam in illo coniux dubius inuincibiliter, potest licitè petere, & velle capere possessionem alterius coniugis iam sibi traditi per matrimonium ratum, quoad solum ius, & quasi dominium, cuius effectus debet esse possessio: & alioqui, si ambo coniuges dubitarent inuincibiliter de suo matrimonio, neuter posset petere, & deberent perpetuò manere sine vsu matrimonij, quod est durissimum. Et rectè idem Sanchez num. 53. subdit textus citatos ex cap. Dominus, de secund. nupt. & cap. Inquisitionis, de sentent. excom. intelligi debere ante adhibitam diligentiam: & quannis hæc limitatio in illis textibus non exprimitur; omnino tamen debere subintelligi propter vrgentem rationem, ne possessor bonæ fidei propter dubium inuincibile cogatur perpetuò abstinere ab vsu rei suæ, quod est maximum inconueniens.

Neque contra hanc explicationem multum vrget, quæ habet Valq. 1. 2. disp. 66. cap. 3. num. 13. & Azor. lib. 2. cap. 19. cit. quæst. 5. quòd enim ait, etiam post adhibitam diligentiam manere dubium, sicut prius; & idè coniugem non posse petere; verum est de dubio speculatiuo; non autem de dubio practico: siquidè potest sibi formare certum iudicium, quòd licitum sit vti coniuge, quem ignorat inuincibiliter esse non suum. Neque est eadem ratio de huiusmodi dubio ante adhibitam diligentiam: quia ignorantia, quæ tunc habetur, non est inuincibilis, neque malitiam facit inuoluntariam. Et pro casu, in quo vrgetur coniux sit inuincibiliter dubius, id concedit etiam Valq. ibidem, cap. 6. num. 31. & quòd aliqui addunt, cap. In presentia, de sponsal. expressè haberi, quòd mulieres non possint transire ad secundas

nuptias, etiam post factam diligentiam de morte prioris mariti, falsò additur: quia ibi solum habetur, quòd viris viuentibus nunquam possint transire ad aliorum consortium: si tamen verisimiliter præsumatur de morte viri, expressè ibi asserit Glof. quòd excusentur, si nubant: quamquam dici posset ex Salas sect. 22. cit. num. 192. diuersam esse rationem de petendo debito, & de nubendo, quando est dubium de morte prioris coniugis: siquidem ad petendum debitum suffragatur possessio, quam verè habet coniux dubius; quæ tamen non suffragatur ad nubendum, imò potius obstat, & refragatur, cum prior maritus, donec est incerta illius mors, censetur esse in possessione suæ vxoris, eamque impedire à secundis nuptiis.

Verum, si prior expositio illorum textuum, quam sequitur etiam Sorus locis cit. videatur fortasse alicui minus conformis ipsismet textibus, ad rationem iam factam de possessione, & de præsumptione dici poterit, hunc etiam casum de dubio matrimonij esse ex iis, in quibus à iure ipso determinatur, esse sequendam tutiorem partem, vt etiam supra diximus de dubio homicidij, quoad irregularitatem; & idè ex iure peculiari, coniugem dubium solum posse reddere debitum, non autem petere; cum tamen ex natura ipsa rei, & præsciudendo ab huiusmodi iure, possit etiam petere ratione possessionis, & præsumptionis, quæ stat pro ipso.

Decimò, si aliquis sit dubius, vtrum peccatum, quod admittit, sit mortale, aut veniale, vtrum sit confessus peccatum mortale, vtrum absolutionem legitime obtinuerit; omnino tenetur confiteri, aut confessionem repetere: quia lex de confessione peccatorum est certa, & dubium solum est de illius impletione, ac proinde solum pro ipsa stat præsumptio, vt notat Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 10. n. 66. 69. & 71. & pluribus explicabimus in materia de confessione.

22. Qui est inuincibiliter dubius, vtrum sit confessus, aut absolutus, tenetur iterum confiteri.

DISPVT. X.

Quomodo sit licitum operari ex conscientia probabilis, etiam quando actualiter habetur formido de opposito.

1. Licitum est operari ex conscientia probabilis.
2. Etiam quando habetur actualis formido de opposito.
3. In scrupulosis aliquando formido solum se tenet ex parte appetitus; non autem ex parte intellectus.
4. Neque S. Thom. aut Caiet. sunt in contrarium.
5. Si formido sit quasi reflexa de ipsa probabilitate opinionis, non constituit conscientiam probabilis, neque est licitum operari ex illa.

Vò d absolute sit licitum operari ex conscientia probabilis, etiam quando actualiter habetur formido de opposito, disertè asserit Valq. disp. 62. cap. 5. num. 22. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 9. num. 10. Salas part. 2. tract. 8. disp. vnica, sect. 4. n. 38. & 40. Sayr. lib. 1. clau. reg. cap. 5.

Et prima pars, quòd absolute sit licitum operari ex conscientia probabilis, probatur: quia, vt plurimum in rebus humanis non habentur assensus demonstratiui, & omnino certi; sed solum opinatiui, & probabiles, & per medium contingens: & certum est, quòd non in omnibus est querenda certitudo mathematica, vt patet ex Aristot. 2. Aderaph. text. 16. & quemadmodum ab homine Mathematico exiguntur

1. Licitum est operari ex conscientia probabilis.

guntur demonstrationes, & ab homine Oratore satis habentur suasiones, vt dicitur 1. Ethic. cap. 3. ita & in scientiis maior certitudo requiritur, quam in actionibus: & ideo in his satis est sola certitudo probabilis.

2. Etiam quando habetur actualis formido de opposito.

Secunda verò pars, quòd sit licitum operari ex tali conscientia probabili, etiam quando actualiter habetur formido de opposito, probatur ex eo: quia, si medium, aut ratio assentiendi, & formandi conscientiam, sit solum probabilis, & actualiter cognoscatur, vt probabilis; non potest nõ generare actualem formidinem de opposito, vt patet ex iis, quæ dicuntur ab Aristotele 1. Poster. text. 44. de obiecto opinionis, & quòd opinio incertum quid natura sua sit, & quòd tunc aliquis dicatur opinari, quando existimat, rem ita esse; sed tamen & aliter.

3. In scrupulosis aliquando formido solum se tenet ex parte appetitus: non autem ex parte intellectus.

Neque is, qui hoc modo operatur cum actuali formidine, vlli periculo se exponit: siquidem illa formido, si se teneat ex parte intellectus, non autem solum ex parte appetitus, vt aliquando contingit, præsertim in scrupulosis, qui timent, ne in aliquo peccent, & nesciunt, quare, vt notat Caiet. tom. 1. opuscul. 31. respons. 13. dub. 7. si, inquam, se teneat ex parte intellectus, ita est leuis quædam credulitas, aut dubitatio, quòd res illa, quæ probabiliter creditur licita, sit etiam illicita, vt tamen non se habeat, vt conscientia, neque applicetur ad opus; sed solum se habeat quasi speculatiuè, & simul cum conscientia, & concomitanter ad aliam credulitatem, quòd res sit licita, quæ credulitas est conscientia.

Sed contra videtur facere S. Thom. quodlib. 8. art. 13. vbi ait, ex conscientia non eum solum obligari ad peccatum, qui habet certam fidem de contratio eius, quod agit; sed etiam eum, qui habet opinionem cum aliqua dubitatione: & Caiet. tom. 1. opuscul. 31. respons. 17. dub. 7. vbi ait, quòd si quis sit certus, quòd pulsare, v.g. instrumentum die festo, sit licitum; sed simul hæsitet de exercenda à se pulsatione, vtrum sit licita, illicitè pulsaret: & in Summa, verb. opinionis usus, vbi ait, quòd non licet opinionem propriè dictam, quæ est cum formidine alterius partis, assumere, vt regulam operis: quia eo ipso, quòd operatio regulanda committitur opinionem, committitur regulæ ambiguae: cum omnis opinio ambigua sit, & per consequens exponitur periculo peccandi. Et Armilla verb. opinio, n. 2. & aliqui alij apud Vasq. 1. 2. disp. 62. n. 20. & 28. & apud Salas sect. 4. cit. n. 89. qui absolute asserunt, ad honestatem actionis necessarium esse, vt iudicium de honestate sit certum, & vt excludat omnem formidinem de opposito: quia alioqui, si quis operetur cum formidine, quòd actio sit illicita, operatur cum periculo peccandi: siquidem formido ibi solum videtur esse, vbi est aliquid periculum, & malum aliquod imminens: & certum est ex Eccles. 3. quòd qui amat periculum, peribit in illo.

4. Neque S. Thom. aut Caiet. sunt in contrarium.

Sed reuerà, quicquid sit de Armilla, & fortasse de aliquo alio ex Summistis, solum existimo à S. Thom. & Caiet. excludi eam formidinem, quæ facit conscientiam dubiam propriè dictam; non autem eam, quæ facit probabilem; vel certè ad summum, eos loqui in eo tantum casu, in quo formido potest deponi, & assensus magis firmari per diligentiam, quæ potest adhiberi ad veritatem melius inuestigandam, saltem intra rationem opinionis probabilis, & vt certè constet, quòd illa opinio sit probabilis, vt notat Salas sect. 4. cit. n. 41. & absolute solum loqui de formidine, quæ habeatur, non de re opinata, quæ est ipsa honestas operationis; sed de probabilitate quasi reflexa ipsius opinionis, vt notat Med. 1. 2. q. 19. art. 6. §. Si quis agat. & apud Sa-

5. Si formido sit quasi reflexa de ipsa probabilitate opinionis, non

las loco cit. Si quis enim non sit certus quasi reflexè, quòd opinio, ex qua operatur, sit probabilis; sed timeat, quòd non sit probabilis: certum est, quòd non potest ex tali conscientia operari, eamque assumere, vt regulam, quando ambigit de illius rectitudine, cum hoc sit manifestè contra dictamen prudentiæ, & non possit eandem formidinem non refundere etiam in ipsam operationem: atque ita formido hæc reflexa de improbabilitate opinionis, omnino constituitur in conscientia dubia, nõ autem in conscientia probabili, ex qua licitum est operari. Et quidem quòd prima expositio de conscientia solum dubia excludenda, sit maximè ad mentem S. Thom. patet ex iis, quæ ibidem concludit in fine corp. Si quis enim, inquit, in quadam dubitatione inducitur ex contrarietate opinionum, quòd liceat, aut non liceat plures prebendas habere, & maneat tali dubitatione plures prebendas habere, periculo se committit, & proculdubio peccat: si verò ex contrariis opinionibus in nullam dubitationem adducitur, non se committit discrimini, & non peccat. Et in idem recidit etiam expositio, quam tradit Vasq. 1. 2. disp. 67. c. 2. n. 7. vt S. Thom. solum loquatur, quando assensus probabilis est valde tenuis, ita vt lateat etiam ipsum operantem: tunc enim perinde est, ac si simpliciter sit sola dubietas, & ideo non licet operari ex tali assensu: quo etiam modo Almain. tract. 2. moral. c. 3. post 3. conclus. negat, posse esse iudicium rectum prudentiæ, quando est maxima formido de opposito, & minima probabilitas: quia sine dubio non est prudentis, sequi assensum tam debilem, & partem eligere minus tutam: quamquam reuerà, si assensus probabilis, quicunque sit, & quantuncunque leuis, ac tenuis, benè percipiatur ab ipso operante, eumque propter suam tenuitatem non lateat, benè possit operationem dirigere, & ex illo sufficienter sit tutus, qui partem eligit minus tutam, vt subdit Vasq. n. 7. cit. Quòd verò etiam Caiet. opusculo 31. cit. solum excludat conscientiam dubiam, patet similiter ex verbis ipsius: Si enim, inquit, vacillatio, aut hæsitatio tantum sit modo speculatiuo, & qui dubitat, vtrum pulsare die festo, sit licitum, aut illicitum; non tamen dubitat, sibi tunc esse licitum, non peccat pulsando: & contra, si quis esset certissimus de actu pulsandi secundum se, quòd sit licitum; & tamen fluctuaret de exercenda tunc à se pulsatione; ita quòd ratio applicans ad pulsandum cum ambiguitate applicaret, illicitè pulsaret. In Summa verò, verb. opinio, solum ait, quòd ex opinionibus propriè dictis, quæ sunt cum formidine oppositi, est sequenda pars tutior, ne alioqui operatio committatur regulæ ambiguae: atque ita admittit, quòd liceat operari ex opinione, quæ habeat formidinem, quamquam contendant, non esse operandum ex quacunque opinione; sed solum ex illa, quæ habeat minus formidinis, & sit tutior; de qua tamen re videbimus infra. Qua verò ratione hoc ipsum non sequatur, & non se committat regulæ ambiguae, nec se exponat periculo peccandi, qui operatur ex conscientia probabili cum formidine de opposito, iam diximus: id enim est, quia talis formido solum se habet quasi speculatiuè: & qui sic operatur, quamvis speculatiuè formidet de honestate operationis; & practicè tamen certissimus est, quòd liceat operari ex conscientia probabili.

conscientiam probabilem, neque est iudicium operari ex illa.

DISPVT. XI.

Quid requiratur ad hoc, vt conscientia, vel opinio sit probabilis.

1. Ad conscientiam, aut opinionem probabilem non est satis, si habeat quomodocunque plures Doctores.
2. Doctores aliquando sequuntur alij alios, sicut oves, aut aues.
3. Communis opinio non attenditur ex numero Doctorum, sed ex pondere auctoritatis.
4. Opinio, qua uno tempore est probabilis, alio tempore potest esse obsoleta.
5. Ad conscientiam, aut opinionem faciendam probabilem, potest sufficere etiam vnus Doctores.
6. Probabile est, quòd captini pro Turcis remigantes contra Christianos, excusentur non solum à censura, sed etiam à culpa.
7. Probabile est, quòd possit dici Missa, non dicto Matrimonio.
8. Opinione probabilem ex vno tantum Doctore, licet possit sequi alij omnes, sine sint docti, sine indocti.
9. Quomodo vir doctus possit, aut non possit sequi sententiam aliorum contra propriam.
10. Sola auctoritas vnus Doctoris non facit opinionem probabilem contra communem aliorum, si sit destituta rationibus.
11. Ad opinionem probabilem requiritur, vt communiter existimetur non continere errorem.
12. Et vt nitatur rationabilibus fundamentis.
13. Probabilia ex Aristotele, que dicantur.
14. Radiores non possunt sequi in conscientia id, quod inuenerint in vno, aut altero ex antiquioribus: possunt autem, si inuenerint in aliquo ex recentioribus.
15. Potest aliqua opinio esse probabilis pro solo casu necessitatis, & non extra illum.
16. Penes quid attendatur grauitas auctoritatis Doctorum.
17. Quid requiratur ad hoc, vt aliqua opinio dicatur communis.
18. Potest contingere, vt vtraque pars contradictionis sit opinio communis.
19. Si vna opinio habeat plures Auctores, & alia meliores, vtrum vna sit alteri preferenda.

CONCLUSIO est: Ad hoc, vt conscientia, vel opinio sit probabilis, neque est satis, neque requiritur, vt doctrina, ex qua formatur, pro se habeat quomodocunque plures Doctores: sed, siue sit plurium, siue tantum vnus, debet saltem existimari communiter non continere errorem, & niti rationabilibus fundamentis. Ita Vasq. 1. 2. disp. 62. cap. 4. num. 17. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 9. num. 5. & 6. & lib. 3. de matrim. disp. 44. num. 2. Reginal. in prax. lib. 13. cap. 10. num. 89. & 102. & sequentibus. Azor. par. 1. lib. 2. cap. 9. & sequent. Nauar. in Man. cap. 27. num. 289. Sayr. lib. 1. clau. reg. cap. 6. num. 2. Et quòd non sit satis ad conscientiam, aut opinionem probabilem, quòd habeat quomodocunque plures Doctores, probat Sanchez lib. 3. de matrim. disp. 44. n. 2. & Azor. par. 1. lib. 2. cap. 13. in fin. qua l. vnica. §. Sed neque. C. de veter. iur. emulean. sic monet Iustinianus Imp. Tribonianum Questorem, & Iuriconsultum eminentissimum, cui demandabat specialem curam colligendi Iuris in Codicem: Sed neque ex multitudine Auctorum, quod melius, & æquius est, in-

dicatore, cum possit vnus forsan, & deterioris sententia multos & maiores aliqua in parte superare. & ex Conrado de contr. tract. 7. quest. 100. concl. 1. Pius II. in quadam epistola ad Ludouicum Francorum Regem disertè habet, quòd Scriptura, quæ asserit Proverb. 11. Vbi multa consilia, ibi salus. non multitudinem consiliorum requirit; sed maturitatem, & digestionem: quia honestas, aut iustitia non facile suadetur multitudine, quæ variis affectibus agitata frequenter inclinatur ad peiora. Nec benè se res habet, vbi suffragia numerantur, non ponderantur; cum sæpè fiat, vt maior pars vincat meliorem. Et ad idem facit ex eodem Azor. cap. 16. quest. 5. præceptum veteris legis Exodi 23. In iudicando, plurimorum sententia non acquiesces, vt à vero denies. Sicut enim in ferendis sententiis sæpè accidit, vt maior pars meliorem vincat, & maior multitudo opinantium variis affectibus agitata in partem deteriore inclinatur; ita & in sententiis, aut opinionibus eligendis potest accidere, vt maior pars Doctorum, non tam rationibus, quam leuitate ducatur. Vnde & Nauar. in Man. cap. 27. num. 289. Non est, inquit, appellanda communis vna opinio ad effectum præiudicandi alteri, eò quòd plures eam sequantur, tanquam oves alia alios, que procedunt sine iudicio sequentes; vel tanquam aues, que vnã volantem sequuntur: sed communior quoad hoc est existimanda illa, quam sex, vel septem Auctores classici, rem ex professo tractantes, asserunt, quam alia probata à quinquaginta sola priorum auctoritate ductis: & communis opinio non ex numero opinantium, sed ex pondere auctoritatis sit.

Et confirmatur: quia sæpè accidit, vt opiniones plurium Doctorum fiant obsoletæ, & improbabiles; vel quia contra illas sit conditus de nouo aliquis Canon, aut Constitutio; vel, quia alicui contra illa occurrat de nouo aliqua ratio efficax, vt patet ex multis opinionibus Theologorum, quas refert Azor. par. 1. lib. 2. cap. 9. præceptione 1. quæ facta fuerunt improbabiles ex nouo aliquo decreto Concilii Trident. aut nouo Canone alterius Pontificis, aut aliquo loco Scripturæ diligentius postea examinato, vt, v. g. sententia Alex. Alen. par. 4. quest. 9. membro 1. & S. Bonau. in 4. d. 7. art. 1. quest. 1. quòd Sacramentum Confirmationis non fuerit institutum à Christo; sed ab Apostolis, vel ab Ecclesia in Concilio Meldens. & sententia Hugonis de S. Viç. lib. 2. de Sacram. p. 2. cap. 2. Mag. in 4. d. 23. S. Bonau. ibidem, art. 1. quest. 2. idem asserentium de extrema Vnctione: quia enim in Trident. sess. 7. cap. 1. dicitur, quòd omnia Sacramenta fuerunt instituta à Christo, non possunt amplius censeri probabiles huiusmodi opiniones. Et idem est de sententia plurium Canonistarum, quòd matrimonium non det gratiam: de sententia plurium Theologorum, quòd confessio sacramentalis, & absolutio possit conferri per litteras, & aliis huiusmodi: quia enim in Trident. sess. 24. cap. 1. de matrim. matrimonium dicitur verè esse Sacramentum, & dare gratiam, & Clemens VIII. confessionem per litteras omnino damnauit, non possunt amplius huiusmodi opiniones censeri probabiles.

Quòd verò non requiratur ad conscientiam, aut opinionem probabilem, vt habeat plures Doctores; sed possit aliquando sufficere etiam vnus; probat Azor. par. 1. lib. 2. cap. 13. cit. ex l. vnica. iam citata. C. de veter. iur. emcl. vbi ex eo dicitur, non esse iudicandum ex multitudine Auctorum id, quòd melius & æquius est: quia potest vnus, & deterioris sententia multos & maiores aliqua in parte superare. Et ratio est: quia, quamuis contra Dei, & Ecclesiæ auctoritatem

2. Doctores aliquando sequuntur alij alios, sicut oves, aut aues.

3. Communis opinio non attenditur ex numero Doctorum, sed ex pondere auctoritatis.

4. Opinio, qua vno tempore est probabilis, alio tempore potest esse obsoleta.

5. Ad conscientiam, aut opinionem faciendam probabilem, potest sufficere etiam vnus Doctores.

ritatem non possit ratio humana facere probabilitatem; benè tamen potest illam facere contra auctoritatem humanam, eamque benè potest etiam vincere, vt notat Sylu. *verb. opinio, num. 2.* & ex illo Reginald. *lib. 1.2. cap. 10. num. 93.* & vt dicitur *cap. Quia sanctam. §. Verum. d. 63.* facile potest accidere, vt prædecessores & maiores nostri aliqua fecerint, quæ tunc potuerunt esse sine culpa; & postea sint versa in errorem, & superstitionem: & ex *cap. Capellanus. de feriis, ex eo vna sententia est alteri præferenda;* quia meliori, & subtiliori rationi nititur: facile autem potest contingere, vt talis aliqua ratio melior vni concurrat, eiusque sententia propter huiusmodi meliorem rationem paulatim incipiat introduci in scholas, & alias opinionones reddat minus probabiles: & in tali casu etiam ille, qui primus inuenit talem rationem, licet potest eam sequi contra communem sententiam cæterorum, vt notat Valq. *1.2. disp. 62. cit. num. 13.* Sanchez *lib. 1. in Decal. c. 9. num. 9. Azor. part. 1. lib. 2. c. 13. in fine, & cap. 17. quest. 6.* Si enim sit vir doctus, & aliorum rationibus diligenter expensis iudicet eas esse minoris momenti, quam sit sua ratio, quæ de nouo ipsi occurrit pro opposita sententia, non est dicendus operari imprudenter, si operetur ex propria opinione sic fundata, & firmata.

6. Probabile est, quod capiti pro Turcis remigantes cetera Christianos, excusentur non solum à censurâ sed etiam à culpa.

7. Probabile est, quod possit dici Missa non dicta Matutino.

8. Opiniones probabiles ex vno tantum Doctore, licet possunt sequi ab omnibus, siue sint docti, siue indocti.

Atque hoc modo contra Nauar. *c. 27. num. 63. in fine, afferentem*, quod qui metu mortis, aut verberum remigant in trirēibus Turcarum contra Christianos, peccent mortaliter: quia concurrunt contra ius naturale ad vexandos innocentes; quauis excusentur ab excommunicatione in Bulla Cœnæ, contra dantes auxilium Turcis contra Christianos: quia in tali casu sufficienter excusantur à culpa & contumacia contra legem ecclesiasticam, ex qua sola incurritur censura, vt communiter dicitur in materia de censuris: contra Nau. inquam, hoc asserentem, si quis diligenter expendat, quod remigare, onera & sarcinas asportare, arma deferre, scalas, & machinas ad muros admouere, & alia huiusmodi munera captiuorum obire, non est per se malum; sicut nec vterere domum, aut lectum sternere meretrici; & vniuersaliter ea omnia facere, quæ ex se sunt indifferentia, & solum ex intentione vteris ad malum finem, habent malitiam; & idè existimet, eos excusari etiam à culpa contra ius naturale, & diuinum, probabiliter existimabit; & si operetur ex tali opinione, non peccabit, vt notat Azor. *part. 1. lib. 2. cap. 17. quest. 6. cit. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 7. num. 18.* & alij apud ipsum.

Et idem est, si quis contra communem sententiam veterum, quod sit mortale dicere Missam ante Matutinum, aduertat cum Soto *lib. 10. de inst. qu. 5. art. 4. concl. 2.* & alijs post ipsum, id neque haberi ex præcepto Ecclesiæ, neque ex consuetudine, neque ex ratione; cum Missa, & Matutinum se habeant ad inuicem, vt duo disparata, & ex hac ratione opinetur, & operetur oppositum, probabiliter, & prudenter operabitur ex eod. Azor. *lib. 2. cit. cap. 16. quest. 6.* & sic de alijs.

Idque non solum potest licite fieri ab illo ipso, qui talem rationem, aut sententiam excogitauit; sed etiam ab alijs, siue sint viri docti, siue indocti: quia indocti licet possunt fidere doctrinæ, & probitati vnius, cum ad ipsos non spectet examinare rationes, & docti, si res sit dubia, & rationes pro altera parte certiores, ac meliores non suppetant, prudenter possunt determinare assensum ex auctoritate alterius, quæ aliquando maioris est ponderis, quam vna, aut altera ratio solum probabilis,

aut verisimilis, vt notat Sanchez *lib. 1. in Decal. c. 9. cit. num. 8.*

Si quis tamen vir doctus opinionem de nouo excogitatum ab aliquo, non putaret habere bonas rationes, & contrariam antiquiorem, pro qua communiter sunt Doctores, putaret habere rationes factis vrgentes, non posset secundum illam dare consilium, aut operari: quia sola auctoritas vnius, quando est destituta rationibus, non sufficit ad faciendam opinionem probabilem contra communem aliorum, vt subdit Sanchez *cap. 9. cit. num. 9. Valq. 1.2. disp. 62. cap. 4. num. 17.* Suar. *lib. 7. de legib. cap. 11. num. 8.* Et contra, quanuis aliquis vir doctus pro sua noua opinione habeat rationes, quas ipse sibi non potest soluere, neque ab alijs putat solui; adhuc tamen potest putare probabilem opinionem aliorum, & ex illa consilium dare, & operari: quia sæpè contingit, vt post aliquod tempus solutiones occurrant: si quis tamen certò sibi persuaderet, quod sua ratio non potest solui, & quod suam sententiam efficaciter probat, & omninò euincit; non posset oppositam aliorum putare probabilem, eamque sequi, vel in consilio, vel in opere, vt notat Valent. *1.2. disp. 2. qu. 12. puncto 5. quest. un. 1.* Valq. *1.2. disp. 62. cit. num. 8.* Sayr. *lib. 1. clau. reg. cap. 6. num. 7.* Sanchez *lib. 1. in Decal. c. 9. cit. num. 6.* quia suam sententiam putaret omninò necessariam, & per consequens oppositam putaret impossibilem, neque posset putare probabilem.

Tertio, quod opinio probabilis, siue sit pluriūm Doctorum, siue tantum vnius, debeat communiter existimari non continere errorem, patet ex dictis: quia, si contra illam sit decretum alicuius Pontificis, aut Concilij; vel ratio aliqua ita efficax, vt eam euidenter conuincat erroris, & falsitatis; certum est, quod non potest amplius censei probabilis.

Denique, quod præterea debeat niti rationabilibus fundamentis, quæ erant vltima pars conclusionis initio positæ, patet similiter: quia *cap. Capellanus. de feriis.* ex eo dicitur vna sententia esse melior altera, quia nititur meliori, & subtiliori ratione; arque ita supponitur, quod etiam illa, quæ est minus bona, nitatur aliqua ratione: & aliqui certum est, quod si aliquis assensus de re, quæ non esset nota ex terminis, haberetur sine ratione, & contra communem sententiam aliorum, esset temerarius, & improbabilis; & per consequens non benè, & conuenienter assumeretur, vt regula operationis. Et ex Aristot. *1. Top. cap. 1.* absolute probabilia illa dicuntur, quæ videntur omnibus, aut plurimis, aut sapientibus: quia, scilicet, moraliter impossibile est, vt omnibus, aut plurimis, aut sapientibus aliquid videatur sine ratione; & idè *1. Ethic. c. 4.* hæc eadem probabilitas opinionis clariùs explicatur per rationem; & illæ opinionones dicuntur etiam probabiles, quæ videntur rationem aliquam in se habere.

Atque ex his rectè colligit Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 9. cit. num. 10.* ex Salone *2.2. quest. 63. art. 4. controu. 2. not. vlt.* eos, qui non sunt satis versati in rebus moralibus, non posse tuta conscientia sequi id, quod inuenerint in vno, aut altero Doctore antiquo: quia possunt timere, ne id sit antiquatum ex aliquo posteriori decreto, aut aliter sit factum improbabile: posse autem tuta conscientia sequi id, quod inuenerint in vno, aut altero ex recentioribus, si sit grauis: quia de illo id non possunt timere.

Et similiter hæc, quæ diximus de iudicanda opinione probabilis ex grauitate, & pondere auctoritatis, & rationis, maxime debent intelligi, per se loquendo,

9. Quomodo vir doctus possit aut non possit sequi sententiam aliorum contra propriam.

10. Sola auctoritas vnius Doctorum non facit opinionem probabilem contra communem aliorum, si destituta sit rationibus.

11. Ad opinionem probabilem requiruntur communiter existimari non continere errorem.

12. Et vt nitatur rationabilibus fundamentis.

13. Probabilia ex Aristotele, quæ dicuntur.

14. Radiorum esse possunt sicut in consuetudine id, quod inueniunt vno, aut altero ex antiquioribus possunt autem si inueniunt in aliquo recentioribus.

15. Potest aliqua opinio esse

loquendo, & extra casum necessitatis: quia, si contingat grauis necessitas, hæc, & nunc operandi, propter periculum aliquod imminens salutis spirituales, aut corporalis; benè potest censei sufficienter probabilis illa opinio, quæ alioqui extra illum casum necessitatis, & periculi, talis non esset, vt notat Sot. *de regen. secreto, memb. 3. quest. 2. concl. 3.* Sanchez *lib. 2. de matrim. disp. 36. num. 8.* Reginald. *in prax. lib. 1.3. cap. 10. num. 89.* & alij apud ipsos. Et hac ratione benè potest conferri Baptismus in sola extremitate digiti, si partus, v. g. periclitetur, & illam solum ostendat; & benè potest conferri absolutio sacramentalis infirmo, qui ante aduentum Sacerdotis destitit signa contritionis, & petit Confessarium; & postea Sacerdote præsentem non potest amplius illa dare: quanuis enim hæc, & similia, quæ aliqui Doctores asserunt, vt simpliciter probabilia, reuera non sint sufficienter probabilia, si considerentur per se, & extra casum periculi, & necessitatis; in illo tamen prudenter possunt existimari vt probabilia, & licite potest quis ex illis operari, non habita magna ratione vllius alterius, quam huius tantummodo, quod non contineant manifestum errorem, & pro se habeant aliquam auctoritatem & rationem.

Quod si quæras, penes quid sit attendendum pondus, & grauitas auctoritatis Doctorum, ex qua dicitur esse regulada probabilitas opinionis magis, quam ex multitudine & numero: Respondeo cum Conrado *de contr. tract. 7. q. 100. concl. 1. §. Causa autem.* & Reginald. *in prax. lib. 1.3. c. 10. n. 90.* Primò, eos Doctores rationabiliter censei maioris auctoritatis, qui regulariter creduntur in suis opinionibus magis attigisse veritatem, & in paucioribus deprehenduntur errasse: quia enim ex vtilibus benè præsumitur de similibus; etiam ex veritate pluriūm aliarū opinionū potest benè præsumi de veritate illius, quam in præsentia quærimus. Secundo, pluriūm est faciendæ auctoritas illorum, qui fuerunt regulariter vitæ integrioris & melioris, quia propterea credi possunt magis fuisse illuminati à Deo, iuxta illud *Plal. 120. Initium sapientiæ, timor Domini.* & illud *Eccles. 37. Anima viri sancti emittit aliquando verba, plusquam septem circumspectores sedentes in excelso ad speculandum.* Tertio, illi pluriūm sunt faciendi, qui plus insudarunt in rebus illius generis; vt, v. g. in rebus theologice moralibus; non autem in solis speculabilibus; vel etiam solum in iis, quæ spectant ad iuris prudentiam: & hoc modo in iis, quæ spectant ad legem diuinam, & ad conscientiam, pluriūm est faciendæ auctoritas Theologorum, quam Iuristarum; & contra in iis, quæ spectant ad forum contentiosum, & ad leges humanas, pluriūm est faciendæ auctoritas Iuristarum, vt etiam notat Sylu. *verb. opinio, num. 2. versus finem:* & inter Theologos in rebus moralibus, & agibilibus, non magni est faciendæ illorum auctoritas, qui in solis apicibus rerum speculabilium sunt versati; sed multò pluriūm est faciendæ auctoritas illorum, qui sunt versati in rebus practicis. Quarto, magni est faciendæ illorum auctoritas, quos apparet non esse moros ad aliquid asserendum particulari aliquo affectu; vt, v. g. spe lucri, aut gratiæ Principum; sed solo amore veritatis: siquidem affectiones facile peruertunt iudicium: & hac de causa est magis credendum iis Doctoribus, qui rem disputant per modum lecturæ, quam aduocatis, qui hinc, vel illi parti patrocinantur: & in iis, quæ controuertuntur inter viros duplicis Ordinis, aut Religionis, magis est credendum Doctoribus alicuius Ordinis tertij. Et denique, cæteris paribus, pluriūm sunt faciendi Doctores antiqui, quam

Baldelli Theol. Moral.

moderni, vt notat Sylu. *verb. opinio, num. 2. cit.* cum antiquitas, & temporis diuturnitas multum addat auctoritatis.

Quid verò præterea requiratur ad hoc, vt aliqua opinio possit dici communis, patet ex dictis *suprà, num. 2.* & Nauar. *in Man. cap. 27. num. 289.* & notat Sanchez *lib. 3. de matrim. disp. 44. num. 2. & lib. 1. in Decal. cap. 9. num. 9.* neque enim id est attendendum ex numero illorum Auctorum, qui in hæretis priorum dictis, non multum curant discutere rationes; sed maxime ex illis, qui diligentius rem examinant; & idè ex Nau. *loc. cit.* magis est dicenda communis illa opinio, quæ habet sex, vel septem Auctores classici, qui ex professo rem tractant, quam illa, quæ habet quinquaginta ex alijs, qui solum ducuntur auctoritate priorum. Et nihil repugnat ex eodem Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 9. cit. num. 32.* quod simul vtraque pars contradictionis possit dici opinio communis, si vtraque habeat multos ex Auctoribus classicis, vel vtraque ab iisdem Auctoribus propter diuersas rationes asseratur esse probabilis: nam, quanuis per medium intrinsecum benè intellectum, & penetratum; id est, per proprias causas, aut effectus, vel etiam per absurda, & impossibilia, quæ consequuntur, non possit intellectus simul asferri, etiam probabiliter duobus contradictorijs, vt notat Valq. *1.2. disp. 62. cit. num. 10.* & Azor. *p. 1. lib. 2. cap. 16. quest. 2. & 3. & cap. 17. quest. 7.* siquidem id expresse repugnat principio metaphysico omnium primo, circa quod non contingit mentiri, vt dicitur *4. Metaph. text. 8.* id est, impossibile est, idem secundum idem alicui inesse, & non inesse, vt ibidem subditur *text. 9.* nihil tamen repugnat, quominus per medium extrinsecum, vel etiam per intrinsecum, non benè intellectum & penetratum, simul cum assensu directo, & probabiliter ad vnam partem, habeatur alius assensus reflexus de probabilitate alterius partis; & dum aliquis, v. g. ex medio probabiliter habet hunc actum directum, quod beneficium tenue obliget ad Horas canonicas, simul habeat etiam hunc alium actum reflexum, quod sit probabilis etiam opposita sententia, quod non obliget, cum isti assensus non sint contradictorij, vt ex se patet. Et idem est, si quis ex eodem medio diuersimodè cognito, aut applicato, vel etiam ex diuersis medijs extrinsecis, & ex auctoritate diuersorum Doctorum, simul habeat hos duos actus reflexos: Probabile est, quod beneficium tenue obliget ad Horas canonicas, & Probabile est, quod non obliget. Et si huiusmodi propositiones de probabilitate vtriusque partis simul asserantur ab iisdem Doctoribus, simul eneniet, vt de vtraque parte contradictionis sit communis opinio.

Sed, quanuis hæc ita sint, & ad opinionem aliquam iudicandam communem, sit magis habenda ratio qualitatis Doctorum, quam numeri, & multitudinis; negari tamen non potest, quin, cæteris paribus, magni sit faciendæ etiam pluralitas, & multitudo, vt benè notat Conrad. *de contr. tract. 7. quest. 100. concl. 1. cit.* sic enim *cap. Placuit. d. 16. ex S. Isidoro in epistola ad lectorem suum,* Canones Apostolorum idè dicuntur esse præferendi cæteris Concilijs; quanuis ab aliquibus dicantur apocryphi; quia plures eos receperunt: & *cap. Puto. 2. quest. 7.* ex S. August. *lib. 2. de Bapt. contra Do. arist. cap. 1.* quod est firmatum per statuta vniuersæ Ecclesiæ, hac de causa dicitur esse præferendum auctoritati vnius Episcopi, vel Concilio vnius prouincie: & *cap. In Canonicis. d. 19.* ex eodem S. August. *lib. 2. de doctrina Christiana, cap. 8.* ex Scripturis, quæ non ab omnibus recipiuntur, illæ dicuntur esse

17. Quid regitur, ratio ad hoc, vt aliqua opinio dicatur communis.

18. Potest cotinere, vt vtriusque pars contradictionis sit opinio communis.

L L

19. Si una opinio habeat plures auctores, & alia meliores, utrum una sit alteri preferenda.

esse preferenda, quas recipiunt plures, & grauioribus recipi, (quamquam hoc inueniri vix possit) subduntur esse omnes habenda æqualis auctoritatis ex sententia Sancti Augustini: quia, scilicet, fieri potest, vt aliquibus grauitas Doctorem pro vna opinione compensetur pluralitate eorumdem pro alia: quia, scilicet, pluralitas non est sola, ac mera pluralitas eorum, qui sequuntur alij alios, sicut oues & aues, vt supra diximus ex Nau. sed habet adiunctam etiam aliquam grauitatem, & absolute est compensabilis.

DISPUT. XII.

An, & quomodo sit licitum operari ex opinione probabilis, omiſſa alia probabiliore, etiam propria ipsiusmet operantis, & magis tuta.

- 1. Licitum est omittere opinionem probabiliorē.
2. Quomodo sit licitum consulere plures, & plures Doctores, donec vnus ad voluntatem respondeat.
3. Quanta probabilitas requiratur in aliqua opinione, ad hoc vt possit tunc eligi.
4. Opinio parum probabilis, potest in aliquo casu esse tuta sufficienter.
5. Opinio probabilior potest omitti, etiam si sit propria ipsiusmet operantis.
6. Nec est necessarium, vt opinio propria deponatur.
7. Opinio probabilior potest omitti, etiam si sit tutior.
8. Opinio per se parum tuta potest esse tutissima pro aliquo casu.
9. Non est sacrilegium, si Sacramenta simpliciter conferantur in materia, aut forma solum probabilis.
10. Confessarius solum probabilis licite potest in casu necessitatis sacramentaliter absoluerē.
11. Opinio satis tuta ex vno capite potest non esse satis tuta ex alio capite.
12. Baptismus collatus per formam solum probabilē, ex quo capite sit illicitus.
13. Quare in materia charitatis sit sequenda opinio certa, & simpliciter tuta; non autem sufficiat opinio probabilis.
14. Quid sit faciendum, si quis in articulo mortis confiteatur cum sola attritione cognita.
15. Si quis in articulo mortis nolit repetere confessionem informem, adhuc est absoluendus.
16. Quomodo possit dari consilium de restitutione solum probabilis.
17. Minister Sacramentorum non tenetur cum periculo vite adhibere materiam, aut formam certam, sed potest adhibere etiam probabilem.
18. Referuntur, qui aliter senserunt de opinione magis, aut minus probabilis, & tuta, sequenda, aut non sequenda.

REVITER est dicendum, quod non peccat is, qui sequitur opinionem probabilem, omiſſa probabiliore, siue hac probabilior, quam omittit, sit aliorum, siue propria ipsiusmet operantis, & siue alia minus probabilis, quam sequitur, sit tutior, siue minus tuta. Ita Suar. de censur. disp. 40. sect. 5. num. 6. Valq. part. 2. disp. 62. cap. 4. num. 14. Sanchez lib. 1.

in Decal. cap. 9. num. 14. Valent. 1. 2. disp. 2. qu. 14. puncto 4. Azor. part. 1. lib. 2. cap. 16. quest. 3. Less. lib. 2. cap. 29. num. 68. Henric. lib. 14. c. 3. n. 3. Reginal. in praxi, lib. 13. c. 10. n. 95. & sequen. Medin. 1. 2. qu. 19. art. 6. Bañes 2. 2. q. 10. art. 1. & alij.

Prima pars, quod liceat omittere opinionem probabiliorē, saltem in hominibus rudibus, & indoctis; est certa: quia, cum non possint per se iudicare de probabilitate opinionis, eo ipso, quod consulunt viros doctos, prudenter agunt, si eorum opinionem sequantur, neque tenentur vltius inuestigare, quinam ex illis sint doctiores, & qui teneant probabiliorē sententiam.

In hominibus verò doctis, & vniuersaliter in omnibus, probatur: quia eo ipso, quod viri docti, quorum est iudicare de probabilitate opinionum, opinionem aliquam indicent non continere errorem, & niti rationabilibus fundamentis, iudicant, eam posse in praxi tunc admitti, & rationabiliter illos agere, qui ex illa agunt; & quod præterea iudicent, sententiam oppositam esse probabiliorē, & rationabilius agere alios, qui agunt ex opposita, solum putant id pertinere ad consilium, ex quo solo tenemur ad id, quod est melius; non autem pertinere ad præceptum, quod satis impletur per hoc, quod fiat id, quod est bonum, etiam si non fiat id, quod est melius. Et quemadmodum, si inter Doctores sit controuersum, vtrum aliquod sit credendum de fide, vel non sit credendum, licite creditur, aut non creditur, prout quisque voluerit: ita, etsi sit controuersum, vtrum aliquid sit faciendum, vel non sit faciendum ex aliqua alia virtute, licite fit, aut non fit. Et ratio est: quia in vtroque casu obligatio legis credendi, aut hoc, vel illud faciendi, non est sufficienter propoſita, aut promulgata, quando manet probabilitas pro vtraque parte; & ideo semper manet libertas ad vtranque partem. Neque ex hoc, quod quis omittat sententiam probabiliorē, vlli periculo peccandi se exponit; sicut neque ex eo, quod omittat id, quod est melius, cum nemo ad id teneatur, nisi ex consilio: alioqui enim etiam peccarent, qui non sequerentur vitam religiosam, & castitatem, cum certum sit, eam esse longè meliorem, quam sit vita secularis, & matrimonium. cap. Nuptia. 3. 2. quest. 1. Quo verò modo in hoc casu de conscientia probabilis non valeat regula iuris, quod in dubiis tutior pars sit eligenda, cap. Inuenis. de sponsal. patet ex dictis supra de conscientia dubia: qui enim operatur ex conscientia probabilis, non est dubius, cum sit planè certus, quod bene operetur.

Atque ex hoc principio excusat Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 9. cit. num. 24. ex Francisco Zumel. 1. 2. quest. 76. art. 1. disp. 4. in fine, cum, qui consulit plures, & plures Doctores, donec aliquem inueniat, qui ad voluntatem, & placitum illius det consilium. Nam, quauis Nauar. in Man. cap. 17. num. 83. ex Adriano in 4. in materia de restit. quest. 88. vers. His præmissis. neget, huiusmodi hominem esse in bono statu; id tamen solum videtur intelligendum, quando id facit ad veritatem potius occultandam, quam inuestigandam; neque adhibet diligentiam, vt certius cognoscat, vtrum opinio illius Doctoris sit verè probabilis; non autem, si id faciat, animo inuestigandi veritatem, & sequendi opinionem, quam inuenit sibi fauere, & esse verè probabilem: sicut enim vnusquisque ius habet, vt querat, & protegat res suas; ita & ius habet, vt querat patronos ad illas protegendas, & defendendas.

Quod si querat, quanta debeat esse opinionis alicuius

Licitum est omittere opinionem probabiliorē.

Quanta probabilitas requiratur in aliqua opinione, ad hoc vt possit tunc eligi.

Opinio parum probabilis potest in aliquo casu esse tuta sufficienter.

Opinio probabilior potest omitti, etiam si sit propria ipsiusmet operantis.

Quomodo sit licitum consulere plures, & plures Doctores, donec vnus ad voluntatem respondeat.

alicuius probabilitas, ad hoc, vt tuta conscientia possit eligi, omiſſa alia probabiliore: Respondeo, id non posse vniuersaliter statui; sed prudenti iudicio esse determinandum de vnaquaque opinione in particulari: per se tamen loquendo, certum videtur, quod non est satis, si opinio solum sit non euidenter falsa, & omni probabilitate non destituta: quia non est prudentis in tantas angustias se redigere. Dixi autem, per se loquendo: quia ex accidente in duplici casu potest esse licitum sequi opinionem, tantum non euidenter falsam, & omni probabilitate non destitutam, vt subdit Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 9. cit. num. 25. & lib. 2. de matrim. disp. 36. n. 8. ex Soto de regen. secreto, memb. 3. quest. 2. concl. 3. Nauar. in cap. Inter verba. in 2. edit. coroll. 53. num. 135. Suar. de censur. disp. 40. sect. 5. num. 13. Valent. 1. 2. disp. q. 2. 14. puncto 4. quest. 4. Reginal. in praxi, lib. 13. cap. 10. num. 89. & nos etiam supra indicauimus disp. precedente, num. 15. id est, quando vtget subitus aliquis casus; neque tunc potest adhiberi maior diligentia ad intellectum rationibus probabilibus determinandum: & præterea, quando imminet graue aliquod damnum, aut periculum, nisi operatio fiat ex illa opinione: in primo enim casu, si adhibeatur diligentia, quæ tunc potest, pro loco & tempore, ad intellectum determinandum; satis prudenter determinatur; & omnis alia ignorantia melioris determinationis pro illo tempore est inuincibilis, & excusat: in secundo verò casu magnitudo ipsa periculi, aut damni, quod imminet, facit, vt talis opinio pro tali casu iudicetur rationabilior, quam alioqui per se sit, extra casum periculi: & hoc modo infanti periclitanti in vtro rationabiliter, & prudenter datur Baptismus, etiam in sola extremitate digiti, si hæc sola appareat; & infirmo, qui ante aduentum Confessarij dedit signa contritionis, prudenter datur absolutio sacramentalis, vt supra diximus disp. precedente; & Medicus in casu iam desperato rationabiliter potest dare medicinam parum probabilem; & sic de aliis.

Secunda pars, quod opinio probabilior, que omittitur, possit esse etiam propria ipsiusmet operantis, probatur ex casu posito disputatione precedente, de illo, qui primus excogitat opinionem aliquam probabilem, & propter bonitatem rationis, qua illam fundat, putat eam esse longè probabiliorē, quam sit opposita aliorum: quia enim cum assensu directo, v.g. quod beneficium tenue obliget ad officium, potest simul habere assensum reflexum, quod sit probabile etiam oppositum, quod non obliget; licite potest etiam pro conscientia, & dictamine practico dirigente, vti hoc secundo assensu reflexo, eumque tantum applicare, vt directiuium operationis, manente altero assensu directo in sua veritate quasi speculatiua. Et idem est de eo, qui obedit Superiori præcipienti ex opinione probabilis, quam tenet Superior; sed contra illam, quam ipsemet, qui obedit, putat probabiliorē: siue enim Superior præcipiat ex opinione, quam putat probabiliorē; siue ex illa, quam putat solum probabilem; certum est, quod potest accidere, vt subditus probabiliorē existimet opinionem oppositam; & tamen adhuc teneatur obedire, & re ipsa sequi opinionem superioris probabilem, omiſſa propria, quam ipse putat probabiliorē.

Neque est hoc loco pluribus examinandum, vtrum is, qui hoc modo operatur contra propriam opinionem, verè habeat assensum directum contradictorium; & dum ex proprio sensu occurrit, v.g. assentiri, quod beneficium tenue obliget ad officium, simul assentiat ex sensu alieno, quod non

Baldelli Theol. Moral.

obliget: si enim dicatur, quod non possit habere huiusmodi assensum; sicut neque is, cui occurrit medium scientificum pro vna parte contradictionis; potest habere assensum reflexum de probabilitate alterius partis; satis tamen est, si habeat assensum reflexum de probabilitate alterius partis; & quod omnino liceat etiam illam sequi in operatione.

Atque hac ratione non est necessarium, vt qui sequitur opinionem probabilem contra propriam, deponat omnino propriam, vt volunt aliqui apud Azor. lib. 2. cap. 17. quest. 7. & apud Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 9. cit. num. 15. quia putant esse impossibile, vt, si quis retineat assensum proprium, possit simul cum illo etiam habere assensum contradictorium alienum: satis enim est, si habeat assensum reflexum de probabilitate opinionis alienæ, vt diximus; etiam si non habeat assensum directum de ipso obiecto.

Idque totum debet intelligi, etiam de illo, qui hanc haberet opinionem, quod non liceat sequi opinionem alienam omiſſa propria: adhuc enim potest suam hanc opinionem relinquere in praxi, & seque oppositam, si etiam illam putet probabilem. Quare, si quis probabilis putet, v.g. Confessionem informem non esse validam; & cum, qui informiter confiteretur, teneri confessionem repetere; vel etiam putet, non licere absoluerē infirmum, qui solum dedit signa doloris, eum adhuc Confessarius non esset præsens, neque vllum peccatum in specie confessus est; & præterea simul putet probabilis, quod non liceat agere contra propriam opinionem; ad hoc potest quoad hæc omnia simul, propriam opinionem omittit, & sequi alienam, si etiam illam putat probabilem; nec peccabit, si penitentem confessum informiter, non obliget ad confessionem iterandam; vel si infirmum absoluat: & simpliciter non erit dicendus in his omnibus agere contra propriam conscientiam, etiam si agat contra propriam opinionem; quia, dum sic operatur, non vitur pro conscientia sua opinione, neque applicat ad operationem assensum directum, quem habet de obiecto; sed vitur assensu reflexo de probabilitate opinionis oppositæ, vt diximus.

Tertia pars, quod sit licitum sequi opinionem probabilem, siue sit tutior, siue sit minus tuta, probatur ex dictis circa primam partem: quia, quemadmodum solum est de consilio, non autem de præcepto; sequi partem probabiliorē, & prudentius agere; ita & solum est de consilio sequi partem tutiorē, vt notat S. Anton. part. 1. tit. 3. cap. 10. §. 10. in regula. Nauar. in Manu. cap. 27. num. 180. & in cap. Si quis autem. de penitent. d. 7. num. 34. Suar. de censur. disp. 40. sect. 5. a num. 14. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 10. num. 11. & alij apud ipsum: & eo ipso, quod Doctores putant, aliquam partem esse sufficienter probabilem, & sufficienter tutam, nulli periculo se exponit, qui illam sequitur, cum absolute agat prudenter.

Quod autem diximus supra num. 4. de sententia ex se parum probabilis, quod ex accidente, & pro aliquo casu potest aliquando euadere maxime probabilis; vt, v.g. si non possit pro tunc adhiberi maior diligentia ad cognoscendam sententiam magis probabilem; vel imminet graue damnum, aut periculum; neque possit vitari, nisi operando pro tunc ex illa sententia, & quod in huiusmodi casibus rectè dicitur illa sententia esse probabilissima pro illo loco, & tempore; idem est dicendum hoc loco etiam de sententia parum tuta: fieri enim potest, vt ex accidente euadat tutissima, si non possit per maiorem diligentiam

Neque est necessarium, vt opinio propria deponatur.

Opinio probabilior potest omitti, etiam si sit tutior.

Opinio per se parum tuta, potest esse tutissima pro aliquo casu.

L L 2 diligentiam

diligentiam haberi tutior, vel vrgeat graue damnum, aut periculum, quod solum ex illa potest vitari. Et hoc modo, qui est constitutus in articulo mortis, tutissimè confitetur Confessario dubio, aut probabili; id est, illi, quem solum probabiliter scit esse ordinatum, & de quo habet formidinem, etiam quod non sit ordinatus: & qui non potest aliter baptizare infantem periclitantem in vtero, nisi adhibendo guttam aquæ ad extremum digiti, tutissimè facit, si sic baptizet, quanvis huiusmodi ablutio sit solum materia probabilis; & qui non potest extorquere ab infirmo in extremis laborante confessionem peccatorum in specie, tutus est, si absoluat datis tantummodo signis doloris, & contritionis.

9. Non est sacrilegium, si Sacramento simpliciter conferantur in materia, aut forma solum probabilis.

10. Confessarius solum probabilis licetè potest in casu necessitatis sacramentaliter absolueri.

11. Opinio facta tuta ex vno capite, potest non esse facta tuta ex alio capite.

12. Baptismus collatus per formam solum probabilis, ex quo capite sit illicitus.

Et ex hoc, quod in huiusmodi casibus necessitatis non sit sacrilegium conficere Sacramenta ex materia solum probabilis; & ex opinione minus tuta, rectè colligit Vasq. 1.2. disp. 63. cap. 2. num. 9. quod etiam simpliciter non sit sacrilegium tali modo illa ministrare: siquidem, si ex se esset sacrilegium, nulla posset dari necessitas, aut vtilitas, quæ ab illo excusaret, aut illud faceret licitum.

Sed in hac re, dum occurrit sequenda opinio minus tuta, diligenter aduertit debet, vt saltem sit tuta sufficienter ex omni parte, & omnibus benè pensatis: facile enim potest accidere, vt quæ est tuta sufficienter ex vno capite, non sit tuta sufficienter ex alio: vt, verbi gratia, in materia Sacramentorum, quæ est tuta sufficienter, quantum est ex obligatione Religionis, qua tenemur ipsa Sacramenta dignè tractare, non sit tuta sufficienter, quantum est ex obligatione charitatis, qua tenemur saluti nostræ, & proximorum benè consulere; id est, per media maximè certa, quando per illa possumus; non autem per media solum probabilia: & præterea ex præcepto, & consuetudine Ecclesiæ, quæ præcipit in Sacramentis administrandis adhiberi omnia certa, & prohibet probabilia, vt notat Vasq. 1.2. disp. 63. cap. 2. num. 4. & Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 9. num. 33.

Atque hoc modo, si quis in conferendo Baptismo vreretur forma probabilis, dicendo, v.g. Ego te baptizo in nomine Genitotis, Geniti, & Proceudentis ab vtroque, prudenter quidem ageret, quantum est ex obligatione religionis, neque Sacramentum indignè tractaret; non tamen prudenter ageret, quantum est ex obligatione charitatis, cum in re maximè graui, & necessaria, exponat illum, quem sic baptizat, periculo carendi vero Baptismo: & cum teneatur, quantum potest, præstare Baptismum sine omni vitio, præstat vitiosum Baptismum, id est, expositum periculo nullitatis; & præterea sine causa recederet à communi consuetudine totius Ecclesiæ, quæ in huiusmodi rebus habet vim legis, vt notat Vasq. 1.2. disp. 63. cit. cap. 2. & Sayr. lib. 1. clau. reg. cap. 7. num. 4. & sequentibus. Salas 1.2. tract. 8. disp. de conscientia, sect. 10. num.

93. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 9. num. 33. & alij apud ipsum.

Et idem esset, si quis ex opinione probabili, quod ad validitatem, & effectum Sacramenti confessionis possit sufficere attritio cognita, vt attritio; non autem requiratur attritio, saltem putata contritio; confiteretur in articulo mortis cum huiusmodi attritione cognita, vel ex opinione probabilis, quod aliquod peccatum non sit necessariò confitendum, illud omittet, neque præterea haberet dolorem, qui etiam ad illud se extenderet: quanvis enim, qui sic ageret, non peccaret contra integritatem Sacramenti, & quoad hoc sequeretur opinionem tutam sufficienter; peccaret tamen mortaliter contra charitatem erga se ipsum, exponendo se periculo carendi effectum Sacramenti, quando illo maximè indigeret, neque posset alia via sibi factis consulere, cum certum sit ex S. August. lib. 1. de Baptis. contra Donatistas, cap. 3. quod in rebus ad salutem animæ pertinentibus hoc ipso quis grauius peccat, quod certis incerta præponit; ac proinde, qui sic ageret, absolute non sequeretur opinionem tutam sufficienter, vt videre est apud Suarez disp. 16. cit. de Sacram. sect. 2. Si quis verò extra articulum mortis confiteretur cum attritione cognita, vel omittet peccatum probabile, non esset damnandus peccati mortalis ex Suar. ibidem: quia non se priuaret effectum Sacramenti, quando illo maximè indigeret, & facile posset alijs vijs suppleri.

Et idem accideret etiam Medico, si daret infirmo medicinam probabilem, quando posset dare certam: similiter enim, quanvis fortasse non ageret imprudenter, quantum est ex regulis artis; maximè tamen ageret imprudenter, quantum est ex regulis charitatis, & iustitiæ, cum omninò teneatur, quam maximè potest, constituere in tuto vitam infirmi.

Quare, quod dicimus, licitum esse sequi opinionem minus probabilem, & minus tutam, omiſſa probabiliori, & magis tuta, facillimum est, quando agitur de honestate actionis solum ex vno capite; vt, v. g. si quis probabiliter opinetur, se non teneri audire Sacrum, aut ieiunare tali die: certus enim simpliciter potest esse, quod non peccet, si omittat audire, aut ieiunare, etiam si oppositum esset tutius. Et idem est, si quis omittat die festo elicere actum contritionis, vt aliqui voluerunt; vel statim confiteri, quando commodè potest, post contractam culpam mortalem, vt voluit S. Bonauent. apud Reginald. lib. 13. cap. 10. cit. num. 95. & sic de alijs. At verò, quando honestas actionis est attendenda ex pluribus capitibus, non est ita facile; & benè debent expendi singula, vt iam diximus.

Quod si quæras vterius, quare sufficiat opinio probabilis pro implenda obligatione, v. g. ex virtute religionis; non autem sufficiat pro implenda obligatione ex charitate, cum etiam hæc non obliget ad id, quod est optimum, & tutissimum; sed satis habeat, si fiat id, quod prudenti iudicio est bonum & tutum: Respondet Vasq. 1.2. disp. 63. c. 3. n. 10. & 11. & Salas 1.2. disp. de conscientia, sect. 10. n. 92. id esse, quia opinio probabilis, & prudens iudicium solum potest honestare operationem, in quantum præcisè est ab ipso operante; non autem potest facere validum Sacramentum, aut tribuere illius effectum, si forte est inualidum, aut impeditum à suo effectu: & quia hoc ipsum periculum veræ nullitatis, aut inefficaciæ in Sacramentis, quod relinquit opinio probabilis, specialiter est contra charitatem, qua quis tenetur sibi, vel alteri certò conſu-

13. Quare in materia obſeruationis si sequenda opinio certa, non est tutum, nisi opinio sit sufficienter probabili.

lere, & vitare pericula; idè specialiter facit, vt in materia charitatis sit sequenda opinio certa, & simpliciter tuta ex omni parte; non autem illa, quæ est solum probabilis, & cum periculo de nullitate Sacramenti.

14. Quid sit factum, si quis in articulo mortis confitatur cum sola attritione cognita.

Atque ex hoc rectè infert Vasq. disp. 63. c. 3. cit. n. 12. & Salas sect. 10. cit. n. 93. quod si quis in articulo mortis accederet solum attritus per attritionem cognitam, & ex probabili opinione, quod illa sit facta ad validitatem, & effectum Sacramenti, postularet absolui; monendus omninò esset, vt conareret habere contritionem: quia in tali casu opinio illa probabilis, non esset probabilis sufficienter, quòdum est ex ratione charitatis; sed, si penitens adhuc persisteret in ea opinione, & putaret eam esse probabilem ex omni parte, omninò esset absolendus, & relinquendus in illa conscientia erronea, & Confessarius prudenter absolueret, etiam si fortasse absolutio esset nulla, neque ipse faceret contra charitatem proximi, sed ipsemet penitens faceret contra charitatem sui, volendo remedium solum probabile; à quo tamen peccato etiam ipse excusaretur ratione conscientie erroneæ.

15. Si quis in articulo mortis multo repetere confessionem informem, ad hoc est absolendus.

Et idem esset à fortiori, si quis in eodem articulo mortis nollet repetere confessionem informem ex probabili opinione, quod fuerit valida: verè enim adhuc faceret confessionem sufficienter integram, cum in illa nihil omittet ex malitia, sed solum ex opinione probabilis; idè per huiusmodi Confessionem, in qua aliam informem nollet repetere, omninò haberet etiam effectum Sacramenti.

16. Quando possit dari certum de resolutione solum probabilis.

Ex hoc verò principio, quod opinio debeat esse probabilis ex omni parte, & specialiter ex obligatione charitatis, rectè subdit idem Vasq. disp. 63. cit. n. 14. & Salas sect. 10. n. 94. & 95. non sequi, quod si aliquis Doctor consulatur de obligatione restitutionis, non possit dare consilium de restituendo, si sit opinio probabilis, etiam de opposito: quia eo ipso videtur facere contra charitatem, obligando ad restitutionem solum probabilem; & vt quis se spoliat iis rebus, in quibus, saltem ratione possessionis, est melioris conditionis. Contra enim est: quia talis Doctor, non magis tenetur consulere ex charitate bono illius, qui debet restituere, quam alterius, cui debet restituere. Et quod dicitur possessio facere meliorem conditionem possidentis, solum intelligitur in dubio propriè dicto; non autem, quando habetur opinio probabilis pro vtroque.

17. Minister Sacramentorum non tenetur cum periculo vitæ adhibere materiam, aut formam certam; sed potest adhibere etiam probabilem.

Similiter pro administratione Sacramentorum adit Salas 1.2. disp. de conscientia, sect. 10. n. 96. quod, quanvis ex charitate semper teneatur minister adhibere materiam, aut formam certam, quantum est ex se; si tamen tyrannus vellet introducere formam, aut materiam probabilem, & mortem illi comminaretur; licet posset illam vsurpare: quia in tali casu non tenetur cum tanto suo periculo constituere alium in tuto; sicut neque tenetur haurire aquam in periculo suæ submerſionis ex puteo, aut ex flumine, ad hoc vt conferret Baptismum, etiam homini maximè indigenti.

18. Referuntur, qui aliter iſerunt de opinione magis, aut minus probabilis, & tuta, sequenda, aut non sequenda.

Sed contra hanc totà conclusionem opinantur plures, quos videre est apud Salas 1.2. disp. de conscientia, sect. 5. n. 46. & apud Sanchez lib. 1. in Decal. c. 9. n. 13. Nam Sylu. verb. dubium, §. 2. Angel. verb. opinio, n. 2. Palud. in 4. d. 21. q. 2. art. 3. concl. 1. alſerunt, ex duabus opinionibus æquè probabilibus, semper esse sequendam tutiorem, & tunc solum posse eligi minus tutam, quando est probabilior; compensante, nimirum, excessu probabilitatis defectum securitatis. Almainus lib. 3. Moral. c. 3. ad bonitatem moralem negat sufficienter opinionem probabilem; sed illam determinatè Baldelli Theol. Moral.

ait esse semper sequendam, quæ est probabilior. Cordub. lib. 2. q. 3. opinionem probabiliorē ait esse absolute sequendam, siue sit tutior, siue sit minus tuta; & si contingat, quod vtraque sit æquè probabilis; illam esse sequendam, quæ est tutior; atque ita excessum probabilitatis semper præfert excessui securitatis. Caiet. in Summas, verb. opinio, contraria ratione præfert excessum securitatis, & vniuersaliter asserit, ex duabus opinionibus probabilibus, semper esse sequendam tutiorem. Sed, quod hæc omnia, & similia sint minus vera, & minus probabiliter dicta, patet ex dictis pro explicatione, & probatione singularum partium huius nostræ conclusionis.

DISPUT. XIII.

Quomodo Doctores, & Præceptores, & Confessarij specialiter peccent, aut non peccent, sequendo, aut non sequendo opinionem probabilem, omiſſa probabiliori.

- 1. Doctores, & Magistri non semper tenentur docere sententiam propriam.
2. Peccant tamen venialiter, si doceant alienam minus probabilem sine rationabili causa.
3. Et aliquando etiam mortaliter, si res sit magni momenti.
4. Si quis doceat falsas opiniones, quomodo peccet.
5. Confessarius potest licitè sequi opinionem probabilem penitentis.
6. Etiam si talis opinio sit in damnum alterius.
7. Et ipse Confessarius non sit proprius Pastor penitentis.
8. Imò, etiam si opinionem penitentis non putet probabilem; dummodo sciat eam putari probabilem ab alijs.
9. Si Confessarius sit proprius Pastor penitentis, tenetur illum audire, & absolueri: si verò non sit proprius Pastor, solum tenetur absolueri, postquam audiuit; & alioqui peccat mortaliter.
10. Confessarius tenetur absolueri penitentem in articulo mortis, si solum dedit signa contritionis.

EX conclusione disputationis superioris iam explicata, facile potest colligi solutio multarum questionum, circa particulares personas, si de illis quærat, vtrum peccent, aut non peccent, sequendo, aut non sequendo opinionem probabilem, omiſſa probabiliori.

Primo enim, Præceptores, & Doctores non tenentur semper docere illam sententiam, quam ipsi putant probabiliorē, quicquid aliqui dicant apud Salas 1.2. disp. de conscientia, sect. 6. n. 69. nam, vt notat idem Salas ibidem, & Sanchez lib. 1. in Decal. c. 9. n. 26. sæpè accidit, vt prudentis agant, si doceant communem, & probabilem sententiam aliorum, & suam reticeant, quæ fortè est noua, & aliquibus potest facere aliquod scandalum.

Si tamen nulla sit ratio, quæ prudenter suadeat reticere opinionem propriam, & quæ putatur probabilior; non peccat mortaliter Magister, aut Doctor, si suam reticeat, dummodo aliena, quam docet, sit verè probabilis; sed solum peccat venialiter ex Sanchez lib. 1. c. 9. n. 26. cit. quia non plene satisfacit suo muneri; & aliquid iniuriæ facit discipulis, dum eos non docet fideliter ex propria sententia, suamque doctrinam iis non communicat, pro vt tenetur.

Quod si reticendo suam, doceat alienam, non solum minus probabilem, sed etiã falsam, eamque doceat non ex inuincibili ignorancia, & post adhibitam diligentiam; sed culpabiliter, & sufficienter diligentiã

1. Doctores, & Magistri non semper tenentur docere sententiam propriam.

2. Peccant tamen venialiter, si doceant alienam minus probabilem sine rationabili causa.

3. Et aliquando etiam mortaliter, si res sit magni momenti.

diligentia non adhibita; diligenter est attendenda materia gravitas, ut iudicetur de gravitate culpae: si enim sit res parvi momenti, ut solent, v.g. esse res Grammaticae, aut res Logicae, non peccabit mortaliter, si quis temere, & sine diligentia debita adhaerere opinionibus, non solum parum probabilibus, sed etiam falsis ex Sanchez loco cit. & Salas disp. cit. de conscientia, sect. 5. num. 44. quia, ut dicitur cap. In quibus. 22. qu. 2. ex S. August. in Enchir. cap. 21. In quibus rebus nihil interest ad capeffendum regnum Dei, utrum credatur, an non, & utrum vera putentur, an falsa; in his errare, & aliud pro alio putare, non est arbitrarium esse peccatum; aut si est, minimum est, atque leuissimum. Sed, si quis huiusmodi opinionibus falsis non solum adhaereret interius, sed etiam exterius eas doceret, mortaliter peccaret, ex eodem Sanchez ibidem, nisi forte esset tantum vna, aut altera; & tota doctrina falsitatis esset materia levis: quia tunc; quemadmodum mendacium, aut decipio levis in aliis rebus est solum venialis; ita & in actu docendi, sed praescindendo a leuitate materiae, quod sit mortale, docere, v. g. falsam Grammaticam, aut falsam Logicam, patet ex eo: quia est grauis deceptio: & si huiusmodi Doctor doceat ex officio, etiam peccat contra iustitiam, & tenetur restituere stipendium, quod forte accipit, ut tradunt Doctores communiter apud Sanchez loco cit.

4. Si quis doceat falsas opiniones, quomodo peccet.

Si vero huiusmodi falsas opiniones aliquis habeat, aut doceat in rebus grauioribus, quales sunt, v. g. res fidei, aut pertinentes ad mores, non est dubium, quod peccet mortaliter, cum auditores decipiat in re graui, & occasionem errandi, & peccandi praebet.

Si quis tamen in re morali falsam opinionem haberet solum interius, & quasi speculatiue, & abesset omne periculum, quod deberet illa uti in praxi, aut ex illa consilium dare, vel aliter praebere materiam scandali, non peccaret mortaliter ex Salas sect. 5. n. 44. cit. quia similiter etiam opiniones de rebus moralibus, quandiu habentur solum speculatiue, & non adhibentur ad praxim, parum faciunt ad regnum Dei; & ideo in illis errare, vel nullum est peccatum, vel solum leue, ut iam diximus ex S. Aug. & cap. In quibus. 22. qu. 2.

5. Confeffarius potest licite sequi opinionem probabilem penitentis.

Secundo, ex iam dictis de sequenda, aut non sequenda opinione magis, aut minus probabili, colligitur, quid sit dicendum de Confeffario: nam in tradenda absolutione licite potest sequi opinionem probabilem penitentis, & suam omittere: quia, sicut penitens, illam sequendo, non peccat; & ideo non est male dispositus ad absolutionem; ita neque meretur, ut propterea illi negetur absolutio. Ita Suarez de penit. disp. 32. sect. 5. Valq. 1. 2. disp. 62. cap. 7. num. 39. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 9. n. 28. & omnes communiter apud ipsos.

6. Etiam si talis opinio sit in damnum alterius.

Idque est verum, etiam si opinio probabilis, quam sequitur penitens, sit in damnum alterius: ut, v. g. si sit de non restituendo: nam, quauis Aduocatus, quod Confeffarius tenetur monete penitentem, ut deponat suam opinionem, quando est in damnum alterius; id tamen non videtur dictum rationabiliter, cum Confeffarius non teneatur consulere in actu Confessionis bono tertij; & penitens non peccet, sequendo opinionem probabilem, etiam de non restituendo.

7. Et ipse Confeffarius non sit proprius Pastor penitentis.

Similiter id est verum, etiam si Confeffarius non sit proprius Pastor penitentis, & non teneatur ex officio ministrare illi Sacramenta: hoc enim solum facit, ut qui non est proprius Pastor, possit sine peccato non ministrare, & nolle illum audire; non

a utem facit, ut postquam audiuit, non possit absolueri, si videat eum sequi opinionem probabilem, & absoluit non peccare. Quare, quod ait S. Anton. 3. part. tit. 17. cap. 20. §. 2. S. ylu. Confessio, 3. quast. 7. & aliqui alij apud Valq. disp. 62. c. 7. cit. n. 36. id solum posse Confeffarium, quando est proprius Pastor, similiter non videtur rationabiliter dictum, cum nulla, quoad hoc, sit maior ratio vnius, quam alterius. Imo, etiam si uterque Confeffarius opinionem penitentis putaret falsam, & improbabilem, adhuc posset penitentem absolueri, ut notat Sot. in 4. d. 18. qu. 2. art. 5. ad 5. Valen. 2. 2. disp. 5. qu. 7. puncto vlt. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 9. cit. n. 30. quia penitens non tenetur in ea re potius acquiescere opinioni Confeffarij, quam aliorum, quos consuluit: & satis est, quod Confeffarius sciat eam opinionem putari probabilem ab alijs, ad hoc, ut videat penitentem non peccare, dum illam sequitur, neque esse indignum absolutione, & posse permittere, ut illam sequatur etiam in futurum.

8. Imo, etiam opinio penitentis inter probabilem; dum modo sciat, non putari probabilem ab alijs.

Addit Valq. disp. 62. c. 7. cit. n. 39. ex Soto loco cit. quod Confeffarius, qui est proprius Pastor penitentis, non solum potest; sed etiam debet penitentem audire, & absolueri, si videat eum sequi opinionem probabilem: quia tenetur ex officio illi conferre Sacramenta, non solum in casu, & tempore praecipiti; sed etiam extra huiusmodi tempus, & quandocumque illa petierit. Alter vero Confeffarius, qui non est proprius Pastor, solum potest nolle audire, quia simpliciter non tenetur: non autem potest nolle absolueri, postquam audiuit; quia faceret iniuriam Sacramento, dum illud sine rationabili causa relinqueret imperfectum, & mutilum; & graue onus imponeret penitenti, si deberet, postquam est vni confessus, iterum confiteri alteri: & in tali casu, in quo hoc onus iterum confitendi, esset valde graue, non excusaretur talis Confeffarius a culpa mortali, ut notat Suar. de penit. disp. 23. sect. 5. & Sanchez lib. 1. in Decal. c. 9. num. 29. quauis communiter, quando Confessio solum esset de venialibus, neque penitenti id esset valde graue, solum esset peccatum veniale; & satis excusaretur Confeffarius ex zelo propriae opinionis, quam putat magis probabilem, ut subdit Valq. num. 40. Qui etiam docet, similiter teneri quemlibet Confeffarium, contra propriam opinionem absolueri penitentem in articulo mortis, qui solum dederit signa doloris; non autem specialiter sit confessus vllum peccatum: quia similiter, cum opposita opinio sit valde probabilis, & penitens tunc temporis maxime indigeat effectu Sacramenti, videtur habere ius, ut etiam ex illa opinione ei conferatur Sacramentum.

9. Si Confeffarius sit proprius Pastor penitentis, tenetur illum audire, & absolueri, si vero non sit proprius Pastor, solum potest nolle audire, & absolvere, si aliqui peccat mortaliter.

10. Confeffarius tenetur absolueri penitentem in articulo mortis, si solum dedit signa contritionis.

DISPV. XIV.

Quid sit dicendum de Medico circa sequendam, aut non sequendam opinionem probabilem, ommissa probabiliore, in materia artis medicae.

1. Medicus licite potest eligere opinionem probabilem inter Theologos, ommissa probabiliore.
2. Non est licitum medicamentum probabile, quando suppetit certum.
3. Medicamentum dubium non est licitum, etiam quando non suppetit medicamentum certum.
4. Neque potest adhiberi gratia solum experiendi.

5. Medica

5. Medicamentum probabile potest adhiberi, quando ager est iam desperatus, neque suppetit medicamentum certum.
6. Medicamentum probabile potius est attendendum ex effectu, quam ex ratione speculatiua.
7. Probabilis est, quod Medicus, saltem ex charitate, tenetur sequi semper opinionem probabiliorem, & tutiorem inter Medicos.
8. Remedium, quod certo scitur non nociturum, & de quo dubitatur, utrum sit profuturum, quomodo sit adhibendum.

OPINIONES probabiles, de quibus potest dubitari, utrum a Medico possint eligi circa materiam artis medicae, ommissis alijs probabilioribus, sunt duplicis generis; id est, probabiles inter Theologos, de honestate, aut turpitudine huius, aut illius actionis medicae, & de obligatione faciendi, aut omitendi hoc, vel illud circa infirmum; & praeterca opiniones probabiles inter Medicos, de salubritate, aut insalubritate medicamenti, & de propinanda, aut non propinanda, hoc modo, & tempore, huic, vel illi infirmo, hac, vel illa portione medica.

Et quidem, si loquamur de opinione probabili inter Theologos, circa honestatem, aut turpitudinem alicuius actionis medicae, vel circa obligationem faciendi, aut omitendi hoc, vel illud circa infirmum, licite potest etiam Medicus, sequi opinionem probabilem, & minus tutam; neque tenetur sequi probabiliorem, & tutiorem. Ita Salas 1. 2. disp. de conscientia, sect. 14. num. 133. Azor. par. 1. lib. 2. cap. 17. quast. 11. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 9. num. 37. Eadem enim est ratio Medici, & aliorum, quoad hoc; & tam Medicus, quam alij prudenter operantur, dum operantur ex opinione probabili. Atque hoc modo, si Medicus dubitet, utrum possit exhibere medicinam probabilem, quando actualiter timet, ne sit nocitura, & sciat pro vtraque parte esse sententias probabiles Theologorum; licite potest alterutram sequi, prout maluerit. Et similiter, si dubitet de illo, quod habetur ex Concilio Lateranensi, sub Innoc. III. cap. Cum infirmitas, de penit. & remiss. quod Medici, quando ad infirmos vocantur, debent ante omnia eos monere, & inducere, ut Medicos aduocent animarum: quod idem etiam iurant ex praecipito Pij V. quando recipiunt Doctoratum: si, inquam, dubitet de illa particula, ante omnia, utrum excludat, ut non prius pacifcantur, etiam de suo stipendio, ut volunt aliqui ex Canonistis; an vero solum, ut non prius dent medicinam, ut vult Nauar. in Man. cap. 25. num. 61. & de illa particula, moneant, & inducant, utrum solum importet, quod in memoriam id reducant; an vero etiam, ut adhibeant adhortationes; & utrum id debeant praestare immediatè per se ipsos; an vero sufficiat, ut id praestent etiam per alios, ut, v. g. per consanguineos, Parochos, Confeffarios; & de illa alia, cum ad infirmos vocantur, utrum intelligatur de iis tantum infirmis, quorum morbus, vel actu est grauis, vel prauidetur esse futurus grauis; an vero vniuersaliter de omnibus: licitum omnino est Medico circa haec omnia sequi opinionem probabilem probatorum Theologorum.

Si vero loquamur de opinione probabili, quae sit inter ipsos Medicos de salubritate, aut insalubritate medicamenti, & de propinanda, aut non propinanda huic, vel illi aegroto, hac, vel illa portione; haec possunt notari.

Primo, non est licitum applicare medicamentum probabile, quando suppetit medicamentum cer-

tum. Ita Valq. 1. 2. disp. 64. cap. 4. num. 23. Azor. par. 1. lib. 2. cap. 17. quast. 11. Reginal. in praxi, lib. 13. cap. 10. num. 93. Sayr. lib. 1. clau. reg. cap. 10. num. 7. Sanchez lib. 1. in Decal. c. 9. num. 38. & apud illum omnes communiter. Neque enim opinio intrinsece potest esse sufficienter probabilis ex omni capite, & praecipue, quantum est ex obligatione iustitiae, & charitatis erga infirmum; cum semper debeat vita illius, quam maxime potest, in tuto constitui; neque Medicus fideliter implet obligationem, quam contrahit, dum suscipit curationem, & dum infirmus vitam suam illi fidit, & absolute non agit prudenter, si omittat medicamentum certum; & ideo peccat mortaliter, & est reus homicidij, si res alioqui sit grauis, ut notant iidem Authores.

Non est licitum medicamentum probabile, quando suppetit certum.

Secundo, si medicamentum sit proprie dubium, & neque habeatur assensus certus, neque probabilis de alterutra parte; sed intellectus omnino pendeat, utrum sit noxium, an salubre, non est licitum illo uti, etiam si non suppetat vllum aliud medicamentum certum: quia similiter non est licitum operari ex conscientia dubia; & qui applicat tale medicamentum, aequaliter applicat, siue sit nociturum, siue sit profuturum; & sub distinctione vtrunque vult, & sine ratione exponit periculo salutem infirmi. Ita Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 9. num. 38. cit. & apud illum Nau. in Man. cap. 25. num. 61. Sayr. lib. 1. clau. reg. cap. 10. num. 6. Azor. par. 1. lib. 2. cap. 17. quast. 11. Salas 1. 2. disp. de conscientia, sect. 14. num. 136. qui omnes ex hoc vterius rectè colligunt, peccare Medicos, si gratia experiendi, tribuant medicamentum dubium. Et addunt, quod si ex regulis medicinae non possit determinari assensus ad vnam partem, tutior pars est eligenda; ut, scilicet, infirmus relinquantur proidentia diuinae, non autem temere exponatur nouo periculo: & alioqui, si Medico id liceret, malum illud accideret, quod Philemon apud Stobaeum tit. de Medicis, dicebat, esse maximum in republica, ut Medico, & Aduocato liceat homines occidere sine suo periculo: & quod conqueritur Plin. lib. 29. cap. 1. ut nulla sit lex, quae in Medico puniat inscitiam capitale; & hic sine exemplo vindicta sinatur discere nostris periculis, & experimenta per mortes agere; & denique Medico homines occidisse, impunita summa sit.

Medicamentum dubium non est licitum, etiam quando non suppetit medicamentum certum.

Neque potest adhiberi gratia solum experiendi.

Tertio, si salus aegroti sit aliunde iam desperata, eiusque mors sit certa, neque suppetat medicamentum certum, licite potest adhiberi medicamentum, quod probabiliter creditur profuturum, etiam si habeatur simul actualis formido, quod sit nociturum. Ita Sayr. lib. 1. clau. reg. cap. 10. num. 9. & 10. & apud illum Cordub. lib. 3. quast. 5. post 1. conclus. Reginal. in praxi, lib. 13. cap. 10. num. 99. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 9. num. 39. Valen. 2. 2. disp. 3. quast. 10. puncto 2. col. penult. ante vers. Altero modo. Ratio est: quia, ubi non suppetunt remedia certa, sed omnia in opinione sunt posita, ad nihil aliud lex charitatis, aut iustitiae potest obligare, nisi ut post prudentem, ac diligentem examinationem, illud adhibeatur, quod probabiliter creditur profuturum; & cum possit vita infirmi iam desperata reuocari ad aliquam spem, per remedium probabile, non est illi negandum tale remedium: quia, etiam si per hoc, quod simul timeatur, ne noceat, videatur addi de nouo non parum periculi, periculo alteri, quod adaequatè habebatur ex morbo, & fortasse infirmus constituitur in periculo citius moriendi, & ut mors illi acceleretur: quia tamen hoc vtrunque periculum redditur dubium, cum antea periculum ex solo morbo esset certum; merito censetur solum addi, quasi extenuatè, id est, apponi noua causa periculi,

Medicamentum probabile potest adhiberi, quando ager est iam desperatus, neque suppetit medicamentum certum.

culi; non autem intenuerit augeri quoad certitudinem, cum reuerat totum periculum, quod conflat ex morbo, & ex remedio dubio, sit periculum dubium, & per consequens minus. Idque totum merito iudicatur etiam velle infirmus ipse, & alij, ad quos pertinet vita infirmi: quia periculum de citius moriendo, quod forte inducitur per hoc remedium, ex hoc ipso, quod est periculum dubium, & cum spe simpliciter non moriendi, minoris sit, quam periculum certum, de moriendo aliquantò tardiùs; & absolute magnitudo periculi magis attenditur ex certitudine, quam ex tempore, intra quod timeretur euentus mali.

Et in hoc casu Authores citati dicunt intelligi, quod communiter dicitur, dixisse Galenum inrer alia Medicorum præcepta: *Andaeter interfice*, quia, quando agrotus est iam desperatus, & remedium probabiliter creditur profuturum, non est curandum de formidine, quæ simul habetur, ne noceat: & si forte contigerit, quod agrotus re ipsa moriatur ex tali remedio, non debet id culpæ tribui ipsi Medico, qui prudenter se gessit.

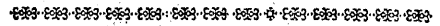
Rectè tamen addit Sayrus lib. 1. clau. reg. cap. 10. cit. n. 12. & 13. probabilitatem opinionis in hac re, non tam esse attendendam ex ratione speculatiua, quam ex effectu, & experientia aliàs facta; & si aliqua opinio plus habeat conformitatis ad principia speculatiua, & minus ad longam, & probatam experientiam, non esse censendam probabilem in ordine ad praxim, neque posse ex illa applicari remedium.

Neque existimo, oppositum docere Innocent. in cap. Tua nos de homicid. & aliquos alios ex Canonistis apud Sanchez lib. 1. in Decal. c. 9. cit. n. 39. qui absolute negat, licere Medico adhibere remedium, de quo dubitat, quod sit nociturum: vt enim notat Sayr. lib. 1. clau. reg. c. 10. cit. n. 6. solum loquuntur in casu, in quo Medicus est verè dubius de vtraque parte; non autem in illo, in quo probabiliter, & prudenter est certus, quod sit profuturum, & solum habet formidinem, & dubietatem, ne noceat: in hoc enim prudenter agit, si sumat experimentum de ista dubietate, vt diximus: & solum in hoc casu potest sumere experimentum, id est, in casu medicamenti probabiliter profuturi, & salutis infirmi iam desperate; non autem in casu medicamenti propriè dubij, vt notat Sayr. n. 9. ex Cordub. lib. 3. q. 5. cit.

Quartò, probabilis est, quod non sit satis, si Medicus in applicatione remedij sequatur opinionem quomodocunque probabilem, siue sit propria, siue aliena; sed debeat sequi illam determinatè, quæ est probabilior, & tutior, & minus periculi addit infirmo de morte acceleranda, & plus spei de simpliciter fugienda: quauis enim Azor. par. 1. lib. 2. c. 17. qu. 11. cit. & Salas 1. 2. disp. de conscientia, sect. 15. n. 156. & aliqui alij apud Sanchez lib. 1. in Decal. c. 9. n. 40. absolute asserant, quod licitè potest sequi quancunque opinionem probabilem; neque agit imprudenter, neque infirmo facit injuriam, si illam sequatur: longè tamen est probabilius, quod saltem ex obligatione charitatis teneatur sequi illam determinatè, quæ sit probabilior, & tutior; cum charitas peat, vt totum id præterius alteri, quod nobis volumus præstari ab altero; & per consequens, vt illi subueniamus certiori modo, quo possumus, vt notat Reginald. lib. 13. cap. 10. n. 99. cit. & Sanchez c. 9. cit. n. 41. ex Soto lib. 6. de iustit. q. 6. art. 5. ad 4. & alijs.

Quintò, siue agrotus sit desperatus ex morbo, siue non, licitè potest Medicus, imò & debet applicare illi remedium, de quo est certus, quod non nocet, & est dubius, quod sit profuturum. Ita Valen. 2. 2. disp. 3. qu. 10. puncto 2. col. penult. vers. Altero modo. & Sanchez c. 9. cit. n. 42. sic enim dicit prudenter, & sic vtiliter geritur res infirmi, dum non exponitur nouo periculo, & curatur pro vitibus, vt minuatur periculum vetus: si tamen remedium, quod certò scitur non nociturum, vel nullam, vel ferè nullam habeat probabilitatem, quod sit profuturum; & infirmus, siue illud adhibeatur, siue nò, in eodem, aut ferè eodem periculo manet; non est, quod Medicus illud adhibeat, ne conuincatur facere aliquid frustra, vt subdit Sanchez ibidem, & Salas 1. 2. disp. de conscientia, sect. 14. n. 135.

nocturum, & de quod dubium, vtrum si profuturum, quomodo si adhibendum.

DISPVAT. XV.

Quid sit dicendum de Iudice, circa sequendam, aut non sequendam opinionem probabilem in suis iudicijs.

- 1. Iudex potest licitè sequi quancunque opinionem probabilem circa suam potestatem, aut circa honestatem sua actionis.
2. Si partium iura in re ciuili sint equalia ex parte facti, non potest Iudex pro arbitrato vnã partem præferre alteri; sed debet inter illas aliquo modo facere equalitatem.
3. In pari causa melior est conditio possidentis.
4. In causis priuilegiatis, etiam paribus, debet vna præferri alteri.
5. Causæ priuilegiatae qua sunt.
6. Iura sunt prompiora ad absoluendum, quam ad condemnandum.
7. In re criminali, si partium iura sint equalia ex parte facti, debet Iudex determinatè sequi illam partem, quæ est fauorabilis reo.
8. In re ciuili, si partium iura sint inæqualia, tenetur Iudex fauere parti potiori in iuribus.
9. In re criminali ad ferendam sententiam condemnatoriam, non est satis quicunque excessus maioris probabilitatis; sed debet esse tantus, ut rem faciat omninò claram.
10. In re criminali non est reus damnandus poena corporali, & ordinaria, ex solis iudicijs indubitat.
11. Sed vel est subiiciendus quaestioni, vel puniendus poena extraordinaria.
12. Quancunque in aliquibus casibus in iuro expressis potest puniri etiam poena ordinaria, ex solis iudicijs indubitat.
13. Quoniam Iudex possit procedere ex iudicijs leuibus, aut probabilioribus, vel ex iudicijs grauius, & legitimis, vel ex iis, quæ faciunt semiplenam probationem.
14. Ad torturam non proceditur, nisi ex semiplena probatione.
15. Ex tortura indebita, si extorqueatur confessio, est planè nulla.
16. Mandatum executiuum, si in aliqua parte sit excessiuum, totum est nullum.
17. Executio mandati excessiui est planè nulla.
18. Probabile est, quod possit Iudex licitè sequi opinionem probabilem circa intelligentiam alicuius legis, & secundum illam sanere potius vni parti, quam alteri.
19. Causæ pro amico quenam dicantur.
20. Probabile tamen est etiam oppositum, & quod in tali casu debeat litigantes componere.

21. Pro

- 21. Probabilissimum est, quod Iudex teneatur ferre sententiam ex illa opinione, quam ipse putat probabiliorẽ, id est, ex propria.
22. Potest tamen etiam iudicare ex opinione aliena, si aliqui timeat appellacionem a propria sententia, eiusque renocationem.
23. Si notitia publica alicuius delicti sit contraria notitia priuata, & ille probetur esse reus, qui verè sciunt esse innocens, quomodo Iudex debeat se gerere.
24. Si cetera non sufficiant ad liberandum innocentem, probatum reum, licitè potest Iudex eum damnare.
25. Quomodo occidere innocentem sit intrinsecè malum.
26. Iudex solum tenetur iudicare ex veritate publica.
27. Secundum aliquos, non est licitum damnare innocentem probatum reum, nisi poena exilij, aut pecuniaria.
28. Sententia contra innocentem, probatum reum, licitè potest executioni mandari a Ministro Iustitiæ.
29. Etiam Minister Iustitiæ debet inuare, quantum potest, innocentem probatum, & damnatum reum.
30. Iudex non tenetur monere partes, si videat eas deficere in allegando, & probando.

IRCA personam Iudicis multipliciter potest contingere opinionum diuersitas, de quibus sit dubium, quæ sit sequenda: nam potest primò esse controuersia inter Theologos, aut alios circa ipsum ius, & potestatem Iudicis, & circa hanc, vel illam eius actionem: vt, v.g. vtrum Iudici liceat in hoc, vel illo casu particulariter examinare testes, aut reum; vtrum liceat procedere ad capturam, ad torturam, &c. Deinde potest esse opinio diuersitas circa iura ipsarum partium, inter quas debet Iudex ferre sententiã: & hæc ipsa diuersitas potest esse aliquando ex parte facti: vt, v.g. si probabile sit, quod hæc pars instrumentis & testibus melius probet id, quod intendit; & præterea potest esse aliquando ex parte iuris, ac legis, iuxta quam est ferenda sententia, & his dirimenda: vt, v.g. quod hæc sit probabilior intelligentia legis.

Primò igitur, si opinio diuersitas sit circa potestatem, aut actionem Iudicis, licitè potest sequi quancunque opinionem probabilem, vt notat Vasq. 1. 2. disp. 64. cap. 2. num. 5. & Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 9. num. 43. quancunque enim sequatur, prudenter agit: & quoad hoc est eadem ratio de Iudice, & de alijs.

Secundò, si opinio diuersitas sit circa iustitiam, aut ius partium, & nascatur ex parte facti; quia, scilicet, vtraque pars instrumentis, ac testibus probabiliter probat ius suum; videndum est, vtrum hæc probabilitas sit equalis pro vtraque parte; an verò maior pro vna, quam pro alia; & vtrum sit in re ciuili, an in re criminali: nam primò, si partium iura ex parte facti sint equalia in re ciuili, & iustitia pro vtraque parte sit æquè probabilis, non potest Iudex pro arbitrato vnã partem præferre alteri: quia, cum ex officio teneatur tribuere ius suum cuique, id certè non faceret, si iuribus partium existentibus equalibus, vnã partium præferret alteri, & plus iuris daret vni, quam alteri: & idèd in tali casu debet partes componere, & inter illas facere equalitatem, diuidendo rem æqualiter inter vtranque, si est diuisibilis; vel si est indiuisibilis, vt, v.g. primogenitura, diuidendo fructus, aut compensationem in aliquo alio faciendo,

vt notat Salas 1. 2. disp. de conscientia, sect. 12. n. 118. Sayr. lib. 1. clau. reg. cap. 11. num. 12. & apud illum Michaël Salon. 2. 2. quaest. 63. art. 4. controu. 2. concl. 2. Et quod iustitia causæ dicatur esse probabilis pro vtraque parte, non fundat pro Iudice conscientiam, aut dictamen probabile, quod possit pro arbitrato vnã partem præferre, & plus iuris vni tribuere, quam verè habeat; sed solum quod possit vtranque componere, vel rem diuidere, &c. vt etiam præcipitur in iure ciuili. l. Et hoc Tiberius. ff. de hered. inst. l. Sed etsi. s. Aded. in fin. ff. de petis. hered. l. Titius. ff. ad Trebell. & alijs iuribus apud Salas sect. 12. cit. n. 118.

Debet tamen id intelligi in eo casu, in quo pro neutra parte ster possessio: quia alioqui, secundum iura, semper in pari causa conditio possidentis est melior. c. In pari. de reg. iur. in 6. Et præterea debet intelligi in iis causis, quæ in iure non sunt specialiter priuilegiatæ, vt est, v.g. causa testamenti, libertatis, matrimonij, & dotis, cap. fin. de sent. & re iud. vbi dicitur, quod pro his stare debet sententia, si forte contingat, vt plures Iudices ordinarij, ad quos illa pertinet, diuersas proferant; & vnus, v.g. pronunciet in fauorem vnus partis, & alter in fauorem alterius: vnde est versus apud Glof. ibidem:

Stat testamentum, libertas, coniugium, dos, Si sint æquales, qui producantur vtrinq. cum tamen in alijs causis non priuilegiatis vniuersaliter ibidem dicatur, quod in tali casu stat sententia pro reo, & non pro actore; in quantum, scilicet, prompiora sunt iura ad absoluendum, quam ad condemnandum. cap. Ex literis. de probat. & c. Inter dilectos. de fide instrum. & l. Arrianus. ff. de act. & oblig. & l. Respicendum. ff. de poenis.

Quancunque hæc, & similes limitationes non tam ostendunt, quod Iudex aliquando in pari, & æquè probabili causa possit pro arbitrato vnã partem præferre alteri, & sequi opinionem probabilem ex parte facti, pro vtraque parte, & plus iuris competat vni parti, quam alteri, siue id proveniat ex ratione possessionis, siue ex priuilegio iuris.

Secundò, si iura partium sint equalia ex parte facti in re criminali, & æquales sint probationes pro vtraque parte, id est, pro parte fisci, qui se habet vt actor, & contendit aliquem esse reum; & pro parte alterius, qui conuenitur vt reus, & contendit se esse innocentem; & per consequens, si æquè probabilis sit opinio pro vtraque parte, similiter non potest Iudex pro arbitrato alteram sequi, sed debet determinatè sequi illam, quæ est fauorabilis reo, vt notat Sayr. lib. 1. clau. reg. c. 11. cit. num. 12. Salas 1. 2. disp. de conscientia, sect. 12. num. 115. & 119. & alij apud ipsos: quia hoc est, quod paulò antè diximus, iura esse prompiora ad absoluendum, quam ad condemnandum; & quod habetur cap. Cum sunt. de reg. iur. in 6. quod reo sit fauendum, quando partium iura sunt obscura: obscura enim sine dubio sunt in ordine ad vnũ alteri præferendum, quando probationes quoad factum sunt vtrinq. æquales: & denique id, quod habetur cap. In pari. eod. tit. & lib. quod in pari causa melior sit conditio possidentis: semper enim qui accusatur, vt reus, est in quasi possessione suæ non punitionis; & dum æqualiter probatur esse innocens, atque probetur esse nocens, non diceret Iudex ius suum cuique, si ius ad condemnationem, quod habet vt nocens, præferret iuri ad absoluendum, quod habet, vt innocens; imò si hoc ius ad absoluendum in pari causa, non præferret iuri ad condemnationem, cum ad absoluendum ex æquitate, & iuris benignitate reuerat sit potius. Atque ita in hoc etiam casu æqualitas

6. Medicamentum probabilè potius est attendendum ex effectu, quam ex ratione speculatiua.

7. Probabilis est, quod i Medicus, saltem ex charitate, teneatur sequi semper opinionem probabiliorẽ, & tutiorem inter Medicos.

8. Remedium, quod certò scitur non nocere, & est dubius, quod sit profuturum.

3. In pari causa melior est conditio possidentis.

4. In causis priuilegiatis, vbi dicitur, quod pro his stare debet sententia, si forte contingat, vt plures Iudices ordinarij, ad quos illa pertinet, diuersas proferant; & vnus, v.g. pronunciet in fauorem vnus partis, & alter in fauorem alteri.

5. Causa priuilegiata qua sunt.

6. Iura sunt prompiora ad absoluendum, quam ad condemnandum.

7. In re criminali, si partium iura sint equalia ex parte facti, debet Iudex determinatè sequi illam partem, quæ est fauorabilis reo.

litas causae non fundat ex parte Iudicis dictamen probabile, quod possit aequaliter, & pro arbitratu fauere vtrique.

8. In re civili, si parvum iura sine inaequalitate, tenetur Iudex fauere parti priori in iuribus.

Tertio, si iura partium ex parte facti in re civili sint inaequalia, & iura vnius appareant probabiliora, quam iura alterius; non potest Iudex ferre sententiam in fauorem illius, qui sua iura ostendit minus probabiliter. Ita Sayr. lib. 1. clau. reg. c. 11. cit. num. 13. & Reginald. in praxi, lib. 13. cap. 10. sect. 1. num. 99. & lib. 23. cap. 3. sect. 4. num. 42. quia, cum tenetur ius suum cuique dicere, omnino tenetur sententiam ferre iuxta merita causae, & illum determinate praeferre, quem videt priorum in iuribus. Et similiter, quando ponatur de iustitia causae, & quasi directe haberi opinio probabilis pro vtraque parte; & non tamen potest de obligatione Iudicis ad ferendam sententiam, & vnam partem alteri praefendam, haberi opinio quasi reflexa, pro vtraque parte probabili, & formari pro vtraque dictamen probabile, cum sit omnino certum, eam partem determinate esse alteri praefendam a Iudice, quam videt praeferi ex probationibus facti. Et quod iustitia causae, etiam pro hac altera parte, dicatur probabilis, non debet intelligi in ordine ad ferendam sententiam ab illo Iudice, qui eam censet minus probabilem; sed absolute, & quantum est ex se, vel etiam in ordine ad ferendam sententiam ab aliquo alio Iudice, cui forte potest videri magis probabilis.

9. In re criminali ad ferendam sententiam condemnatoriam non est satis quicquamque excessus maioris probabilitatis pro parte accusatoris, quod delictum ab illo alio, qui pretenditur reus, sit commissum; sed requiritur talis excessus, ut rem faciat omnino claram, & luce ipsa meridiana clariorem, ut loquitur Bart. in l. Absentem. ff. de pen. & Doct. communiter apud Less. lib. 2. cap. 29. num. 169. nam, quando iura partium manent obscura, semper Iudex tenetur fauere reo, ut iam diximus, ex cap. Cum sum. de reg. iur. in 6. Et certum est, quod semper manent obscura, quando est probabilitas, etiam pro innocentia; neque ius suum illi diceret, si eum damnaret, vel seuerius cum illo ageret, quando ille ex iuris benignitate ius habet, ut absoluitur, vel ut mitius cum illo agatur; hoc est, quando ipsius defensio est probabilis, & partem accusatoris reddit dubiam, & minus probantem. Ita Less. lib. 2. cap. 29. num. 169. cit. Sayr. lib. 1. cap. 11. cit. num. 15. Salas 1. 2. disp. de conscientia, sect. 12. num. 115. & Gloss. aperte in cap. Cum sum. cit. de reg. iur. in 6. Et ad hoc propositum maxime facit id, quod habetur l. Absentem. cit. ff. de penis, quod de suspicionibus non debet quis damnari: quia satis est relinqui facinus impunitum nocenti, quam damnari innocentem: in quam legem hoc idem asserit Bart. & DD. communiter, ut diximus.

10. In re criminali non est reus damnandus poena corporali, & ordinaria, ex solis indicis indubitatis.

Quarto, in re criminali non est satis ad ferendam sententiam condemnatoriam, quicquamque excessus maioris probabilitatis pro parte accusatoris, & quod quomodocunque iudicetur probabilius, quod delictum ab illo alio, qui pretenditur reus, sit commissum; sed requiritur talis excessus, ut rem faciat omnino claram, & luce ipsa meridiana clariorem, ut loquitur Bart. in l. Absentem. ff. de pen. & Doct. communiter apud Less. lib. 2. cap. 29. num. 169. nam, quando iura partium manent obscura, semper Iudex tenetur fauere reo, ut iam diximus, ex cap. Cum sum. de reg. iur. in 6. Et certum est, quod semper manent obscura, quando est probabilitas, etiam pro innocentia; neque ius suum illi diceret, si eum damnaret, vel seuerius cum illo ageret, quando ille ex iuris benignitate ius habet, ut absoluitur, vel ut mitius cum illo agatur; hoc est, quando ipsius defensio est probabilis, & partem accusatoris reddit dubiam, & minus probantem. Ita Less. lib. 2. cap. 29. num. 169. cit. Sayr. lib. 1. cap. 11. cit. num. 15. Salas 1. 2. disp. de conscientia, sect. 12. num. 115. & Gloss. aperte in cap. Cum sum. cit. de reg. iur. in 6. Et ad hoc propositum maxime facit id, quod habetur l. Absentem. cit. ff. de penis, quod de suspicionibus non debet quis damnari: quia satis est relinqui facinus impunitum nocenti, quam damnari innocentem: in quam legem hoc idem asserit Bart. & DD. communiter, ut diximus.

Atque hac ratione communior sententia est apud Iul. Clar. in pract. crim. lib. 5. quaest. 20. §. Ad condemnandum. & quaest. 21. §. Si aliquis visus sit. & apud Less. cap. 29. cit. num. 169. quod poena corporali, & ordinaria, neque etiam debeat damnari reus ex illis indicis, quae a Doctoribus appellantur indubitata: ut, si quis, v. g. visus sit facie pallida, cum gladio cruento exire de domo, vnum tantum adiutum, aut vnam portam habentem; & ibi postea reperitur aliquis recens interfectus: fieri enim potest, ut aliquis alius gladio ipsius eum interfecerit, & ipse postea suo gladio recuperato aufugerit: vel certe si ipse interfecit, fieri potest, ut interfecerit causa defensionis, & ideo absolute non sit dam-

nandus: quoniam ex huiusmodi indicis solet esse in arbitrio Iudicis, ut vel huiusmodi hominem subiciat graui quaestioni, vel etiam puniat poena extraordinaria, ut notat Clar. quaest. 21. cit. & ex illo Less. lib. 2. cap. 29. num. 169. cit. quod idem etiam asserit Farin. de reo confesso, & comicto, quaest. 86. num. 58. & 64. Et si indicia faciant praesumptionem, quae dicitur iuris, & approbata a iure; id admittit etiam quoad poenam corporalem, ut patet ibidem, num. 52. etiam si extra casum huiusmodi praesumptionis, quae sit iuris, & approbata a iure, solum existimet, id esse verum de poena pecuniaria, non autem de corporali, ut patet ibidem, num. 78. & 79. Sed praeterea recte subdit Less. lib. 2. cit. cap. 29. num. 170. ex Gomez. tom. 3. cap. 12. num. 25. in aliquibus casibus in iure expressis posse, etiam Iudicem ex indicis indubitatis punire reum poena ordinaria; ut, v. g. si quis ter admonitus, ne alicuius vxorem alloquatur, postea reperitur in aliquo loco cum illa colloquens: & ex Nouella Constituit. Iustiniani puniatur poena ordinaria adulterij, si Officialis fugiat tempore syndacatus, & ex hoc habeatur pro confesso, iuxta l. Consiliarius. C. de assessorib. si quis sit infamatus de simonia, & non possit se purgare, & damnetur, perinde ac si esset probatum delictum, iuxta cap. De hoc. de simon. Et denique, si Clericus deficiat in purgatione haereticis, & puniatur, ut conuictus, & ad faciendam poenitentiam depositus ab officio, & beneficio detrudatur in Monasterium, iuxta cap. Inter sollicitudines. de purgat. canon. in fin. quia enim specialiter in his casibus in odium huiusmodi delictorum iura constituunt, ut tales praesumptiones habeantur pro probationibus, recte potest Iudex ferre ex illis sententiam, quoniam alioqui non debeat illam ferre, nisi ex clarissimis probationibus.

Et si communiter sententia condemnatoria non est ferenda ex huiusmodi indicis indubitatis, a fortiori multo minus est ferenda ex aliis indicis leuioribus, ut, v. g. ex iis, quae appellantur leuia, & solum faciunt suspicionem probabilem; vel ex iis, quae dicuntur leuia probabiliora, & faciunt praesumptionem, aut valde probabilem suspicionem; vel ex iis, quae dicuntur grauiora, aut legitima, & antonomastice indicia iuris; vel denique ex iis, quae faciunt semiplenam probationem: sed in leuibus, & probabilioribus solum potest Iudex procedere ad capiendum informationem, & ad capturam, spectata praesertim condicione personae, & causa grauitate, & aliis circumstantiis: & talia indicia dicuntur esse, si ipse vulneratus moriens asserit se fuisse vulneratum, v. g. a Titio, si inter ipsos grauis inimicitia praecessit, si socius criminis Titium detegat, & similia: ex grauib. vero, & legitimis potest Iudex procedere ad formandum libellum inquisitionis contra aliquem: ut, v. g. si sit publica fama, quod Titius fuerit author criminis: & denique, ex probatione semiplena potest procedere ad torturam, quae solum est introducta in subsidium probationis: & quando plena probatio aliunde non habetur, ut notat Clar. quaest. 64. ex communi sententia; & ideo non est adhibenda, nisi crimen sit semiplene probatum, v. g. per asseritionem vnius testis de visu, qui sit omni exceptione maior, per publicam famam, adminiculatam aliquo alio indicio leuiore, ut, v. g. asseritione socij, aut depositione testis minus idonei, aut per aliquod huiusmodi. Et si adhibeatur tortura indebita, & ex illa extorqueatur confessio, censi debet omnino nulla, etiam si postea sequatur ratificatio; neque potest ex tali confessione procedi ad sententiam: quia

11. Sed vult subiciat graui quaestioni, & puniatur poena extraordinaria.

11. Quae in aliquibus casibus in iure expressis, & ordinariis, & solis indicis indubitatis.

13. Quae in iudicis procedit a indicis leuibus, aut probabilioribus, vel ex indicis grauioribus, & legitimis, & quae faciunt semiplenam probationem.

14. Ad torturam non proceditur, nisi in semiplena probatione.

15. Ex tortura indebita extorqueatur confessio, & ex illa procedi ad sententiam non potest.

per iniuriam, & illicite fuit extorta & subsecuta; & quod in quaestione illicite habetur, non potest facere indicium, neque probationem. l. Maritus. ff. de quaest.

Nomine tamen iniuriae in extorquenda veritate, non debet intelligi leuis territio, v. g. per sola verba comminatoria torturae, aut per ostensionem machinae, ad torquendum paratae: quia, ut dicitur l. Item apud Labeanem. §. Quaestio. ff. de iniuriis. Nuda interrogatio, aut leuis territio non prohibetur: secus vero si terror sit grauis, & proximus ipsi torturae; ut, v. g. si reus praesens spoliatur, & ligetur ad machinam, cum huiusmodi terror par censetur ipsi torturae. l. nouissima. ff. quod falso iure auctore. & ideo confessionem, & ratificationem reddat simpliciter iniuriosam & nullam, ut ex Gomez. notat Less. lib. 2. cap. 29. cit. num. 155.

Et ex eodem principio, quod quicquid fundatur super facto iniusto, & nullo, similiter sit iniustum, & plane nullum, communiter dicitur etiam in civilibus, quod si obtineatur a Iudice mandatum executionum super toto aliqua summa, illudque sit excessuum, & supra iustum, saltem in aliqua parte, ut, v. g. quia creditor aliquid recepit ad bonum computum sui crediti, illudque in mandato non defalcavit; totum mandatum esse nullum, & totum vitiatum a quouis iniusto excessu, etiam modico, ut notat Castren. in l. Si non fortem. num. 2. ff. si cert. pot. Rom. conf. 45. num. 3. in fine. & num. 4. Paris. conf. 81. num. 3. vol. 2. & plures alij late congesti a Rota decis. 630. num. 3. par. 2. ex recent. vbi etiam concluditur, quod omnia postea executata vigore huiusmodi mandati sunt plane nulla, & vtpote vitia in ipsa radice, ut etiam notat Gratian. discept. 408. num. 1. & specialiter de executione talis mandati excessiui per capturam, ut quouis alio modo, tenet Rota coram Greg. X. V. dec. 198. num. 1. & saepe alias. Et quoniam ex stylo tribunalis Aud. Cam. huiusmodi mandata excessiua, & continentia plus debito, sustineantur aliquo modo pro summa debita, & non sit opus obtinere a Iudice aliud nouum mandatum; sed ex vi primi possit fieri executio, si a tergo defalcetur acceptum, & determinetur veritas summae debite: nulla tamen ratione sustinetur executio, si iam facta etiam per obolum ultra debitum, ut esse notissimum omnibus, tradunt periti rerum forum in Romana Curia. Et ratio videtur esse: quia, si mandatum concedatur, v. g. & executioni mandetur pro tota summa scutorum, v. g. centum, aequaliter, & quasi indiuisibiliter conceditur, & executioni mandatur pro tota, & pro qualibet illius parte: & ideo, si vna aliqua pars non sit debita, & pro illa concessio mandati, & executio sit nulla, aequaliter, & quasi indiuisibiliter conuincitur esse nulla etiam pro alia parte, & pro tota summa, cum tota non possit esse, nisi ex partibus; & alia pars, quae in rei veritate est debita, neque ex intentione Iudicis concedentis mandatum, neque ex facto Ministri illud exequentis distinguatur ab illa, quae non est debita; & ideo per illam quasi indiuisibiliter vitietur tota concessio, & tota executio totius mandati.

16. Mandatum executiuum, si in aliqua parte sit excessiuum, totum est nullum.

17. Executio mandati excessiui est plane nulla.

18. Probabile est, quod possit Iudex licite sequi opinionem probabilem circa intelligendum alicuius leuissimi facti.

15. Ex tortura indebita extorqueatur confessio, & ex illa procedi ad sententiam non potest.

hal. in praxi, lib. 23. cap. 3. sect. 4. num. 41. Sot. de iust. lib. 3. quaest. 6. art. 5. in fine. Sayr. lib. 1. clau. reg. cap. 11. num. 4. & alij apud ipsos: neque enim intelligentia iuris tenet se ex parte causae; sed ex parte Iudicis; & se habet tanquam ipsius directio ad ferendam sententiam de iustitia causae: & ideo, siue hanc opinionem sequatur, siue illam; adhuc potest ius suum cuique dicere, id est, illud, quod ex parte facti cognoscit esse praefendum: & quemadmodum, quando sunt opiniones probabiles de ipsa operatione, aut potestate Iudicis, licite potest Iudex sequi alterutram, ut supra diximus num. 1. ita & quando sunt de intelligentia legis: quia etiam huiusmodi opiniones fundant dictamen practicum, quod licitum sit secundum vtranque interpretari legem, & secundum vtranque interpretationem ferre sententiam. Atque hoc modo causas dubias per dubium iuris, Iul. in l. Post dotem. num. 105. ff. solut. matrim. & alibi appellat causas pro amico: quia, scilicet, in his tantum licitum est pro solo arbitratu fauere amico, ut notat Salas sect. 12. cit. num. 117.

here potius uni parti, quam alteri.

19. Causa pro amico quam dicantur.

20. Probabile tamen est, etiam oppositum, quod in tali actu debeat litigantes componere.

21. Probabilissimum est, quod Iudex teneatur ferre sententiam ex illa opinione, quae ipse putat probabilior, id est, ex propria.

22. Potest tamen ari iudicare ex opinione aliena, si aliqui timent appellacionem a propria sententia, eiusque reuocationem.

23.

Dixi autem, id esse probabile: quia Bañez 2. 2. q. 63. art. 4. dub. 1. circa solutionem ad 2. docet, quod etiam in tali casu debet Iudex litigantes componere; neque potest ius vnius praeferre alteri, quando aduertit, illud esse aequale, & aequalem numerum Doctorum esse pro vtroque; & negati non potest, quin etiam hoc sit probabile, ut subdit Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 9. num. 45. cit.

Quod vero praeterea dixi, posse Iudicem, si absit scandalum, modò iudicare secundum vnam probabilem intelligentiam legis, & modò secundum aliam; debet intelligi in eo casu, in quo ipse Iudex vtranque intelligentiam putet aequè probabilem: quia, si vnam putet probabiliorem, probabilissimum est, quod teneatur secundum illam ferre sententiam, & non secundum aliam, quam putat minus probabilem, ut notat Vasq. 1. 2. disp. 64. cap. 2. num. 5. Sanchez lib. 1. cit. cap. 9. num. 47. & alij apud ipsum: quia enim Princeps, aut Respublica, dum aliquem constituit Iudicem, ipsius iudicio committit, ut causas dirimat, ex proprio munere videtur Iudex contrahere obligationem, ut non quomodocunque, & ex quocunque iudicio probabili illas dirimat; sed determinate ex proprio, quod ipse indicat melius, & rationi magis consentaneum: quoniam Salas 1. 2. disp. de conscientia, sect. 12. num. 114. Sayr. lib. 1. clau. reg. cap. 11. num. 8. & alij alij apud Sanchez cap. 9. cit. num. 47. oppositum asserant; & absolute pronuncient, quod liceat Iudici sequi sententiam etiam minus probabilem, & alienam.

Et hoc, quod diximus, debere Iudicem ferre sententiam ex proprio iudicio, & ex opinione, quam ipse putat probabilior, specialiter est intelligendum de supremo Iudice, & de illo, a quo non timeatur appellatio, & sententiae reuocatio: quia, si Iudex inferior timeret appellacionem, suaeque sententiae reuocationem a Iudice alio superiore, quod certe ex stylo, & consuetudine tribunalis superioris facile posset conuicere, relicta sua sententia, licite posset iudicare ex sententia aliorum, quae in illo tribunali esset magis recepta, ut notat Vasq. 1. 2. disp. 64. cap. 2. cit. num. 6. & Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 9. num. 47. quia cum tam modico fructu partium, & cum tanta iactura sui honoris non tenetur suum munus obire; & licite potest ipsemet suum iudicium, & sententiam conformare superiori, cui totum suum tribunal est subordinatum.

Sexto, si notitia publica, quam habet Iudex de aliquo facto, sit contraria notitiae priuatae, quam

Si notitia publica alicuius delicti sit conuicta, non est illi probatur esse reus, qui verum scitur esse innocens, quomodo Index debeat se gerere.

idem habet de eodem facto, vt priuata persona; & qui, v.g. per testes, aut per alias probationes legitimas, est plenè probatus homicida, aut criminofus, certò sciatur à Iudice per certitudinem, & euidentiam sensus, non esse talis; tenetur Iudex, antequàm veniat ad sententiam condemnatoriam, omnes vias, & rationes inire, quibus possit eum liberare. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 64. art. 6. ad 3. Caiet. 2. 2. quæst. 67. art. 2. Adr. quodl. 2. puncto 3. ad 5. Less. lib. 2. c. 29. num. 77. Azor. part. 1. lib. 2. c. 17. quæst. 8. Panorm. in c. Pastoralis. §. Quia verò. num. 7. de off. Iud. deleg. quia, quanuis ex officio Iudicis non ad omnia tenetur: præter ea tamen, ad quæ tenetur vt Iudex, & ex officio, plura alia sunt, ad quæ tenetur vt homo, & ex charitate; cùm hæc non sit impossibilis cum officio Iudicis, neque per hoc tollatur obligatio illius. Atque hoc modo debet, si potest, accusationem impedire; testes sapids, & per interualla examinare, an in aliquo varient; protrahere iudicium; aperire carceres, & commoditatem fugiendi illi præbere, si commodè, & sine scandalo id fieri potest: & si hæc omnia non sufficiant, debet causam deferre ad Iudicem superiorem, & apud illum personam testis assumere in fauorem innocentis; & si commodè potest, etiam debet Magistratum à se abdicare. Et si hæc omnia præstare nequeat, vt, v.g. quia ipse est supremus Princeps, & sine magna offensione populi is, qui est conuictus delicti, non potest absolui; vel certè, si ipse Iudex non est supremus, instet tamen populus pro condemnatione, & idèd neque possit ad superiorem deferre causam, neque iudicium differre, neque officio cedere; debet coram populo cum iuramento affirmare, quòd sibi certò constet oppositum, & explicare modum, quo constet, nempe, quia suis oculis ipsemet vidit, &c. Et denique, si etiam hoc non sufficiat, & pars, aut populus adhuc instet; probabile est, quòd licitè possit venire ad sententiam condemnatoriam ex notitia publica, non obstante notitia priuata de innocentia. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 64. art. 6. ad 3. cit. & quæst. 67. art. 2. Caiet. loco cit. Alex. part. 3. quæst. 40. memb. 6. art. 2. Azor. loco cit. Couarr. lib. 1. var. c. 1. num. 6. & alij quamplures apud Azor. quia, cùm pertineat ad bonum commune, vt qui in iudicio est probatus nocens, puniatur, vt nocens, & vt semper seruetur idem ordo iudicij, non autem varietur ex quocunque accidente; prudenter, & rationabiliter agit Iudex, si nihili faciat priuatam notitiam, & bonum publicum præferat bono priuato etiam hominis innocentis: sicut enim in iudicijs gerit Iudex personam publicam, & agit ex potestate, & voluntate publica, & per accidens in illo se habet ratio personæ priuata, & priuata potestas, & voluntas; ita & solum debet agere ex notitia publica, & solum per accidens debet in illo se habere notitia priuata. Et quemadmodum, qui ad sui defensionem occidit aggressorem, non intendens illum occidere, sed se defendere, idèd non peccat, quanuis ex huiusmodi defensione sequatur occisio illius, imò & ipsa formalis defensio sui realiter solum consistat in occisione illius, quia plus tenetur seruare vitam suam, quam alterius; ita & Iudex, dum ea ratione damnat innocentem, directè solum intendens vt officio publico, & ordinem iuris seruare, non autem illum occidere, non est dicendus peccare; quanuis realiter ipse vsus publici officij, & obseruatio ordinis iuris, in tali casu sit ipsa occisio illius: quia similiter plus tenetur seruare ordinem iuris, & publico officio vtique seruare vitam innocentis, quando secundum iura est probatus nocens.

24. Si cetera non sufficiant ad liberandum innocentem probatum reum, licitè potest Iudex eum damnare.

Et quòd hæc ratio procedendi in sententijs, etiam ad poenam mortis, ex solo testimonio duorum, aut trium, sit omninò licita, patet manifestè ex eo, quòd habetur Deuter. 17. In ore duorum, aut trium testium peribit, qui interficitur. & cap. 19. In ore duorum, aut trium testium stabit omne verbum. & ex cap. Pastoralis. §. Quia verò. de offic. Iud. deleg. vbi dicitur, quòd Iudex ordinarius tenetur exequi sententiam Iudicis delegati, etiam si sciat, eam esse iniustam: quia non cognitio, sed executio tantum illi demandatur: & vniuersaliter, quòd Iudex in sententijs non debeat sequi propriam & priuatam voluntatem, sed solum pronuntiare iuxta leges & iura, & sicut audit, ita iudicare; expressè habetur c. iudicet. 3. quæst. 7. ex S. Ambr. in Psal. 118. serm. 20. vers. 4. ante medium, tom. 4. & idem habet etiam S. August. lib. de vera relig. c. 31. tom. 1. Vnde, quòd communiter dicitur, occidere innocentem esse intrinsecè malum, & idèd ex nullo bono motiuo posse honestari, & fieri licitum; rectè intelligitur à Caiet. 2. 2. quæst. 67. art. 2. cit. solum in eo casu, in quo occisio intenditur per se, & directè; non autem, quando intenditur solum per accidens, & indirectè, vt contingit in casu de Iudice, qui per se, & directè solum intendit vsum publici officij. Neque Iudex tenetur iudicare quomodocunque ex veritate, sicut iudicat Deus, in quo notitia priuata, & publica est omninò eadem; sed solum tenetur iudicare ex veritate publica: quia sic vult Deus, vt ille iudicet, vt patet Deuter. 17. cit. & iudicare contra veritatem, tunc solum est malum, quando est contra veritatem publicam, & solum ex hac veritate, & scientia publica tenetur Iudex formare dictamen suæ conscientie, ex quo debet operari; non autem ex veritate, & scientia priuata, vt notat S. Thom. 2. 2. quæst. 67. art. 2. ad 4. & ad hanc solam veritatem inuestigandam adhibentur testimonia, & probationes: quia finis immediatus iustitiæ humanæ publicæ non est veritas facti absolutè; sed veritas facti publica homini: & idèd, quemadmodum, quando constat de veritate delicti non publica, non potest Iudex ex potestate publica venire ad condemnationem, quæ est actus publicus; ita & quando constat de veritate non publica innocentie, non potest venire ad absolutionem. Et quanuis testes, qui falsò accusauerunt huiusmodi innocentem, verè sint rei homicidij; non tamen Iudex, qui ex illorum testimonio fert sententiam, dicendus est quasi administrator, aut instrumentum illorum; sed est solum minister potestatis publicæ, qua ipsi testes abutuntur. Et denique, quanuis ad Iudicem aliquando pertineat correctio legum ex epicheia, vt patet ex Aristotele 5. Ethic. c. 10. quando, scilicet, ipsæ leges, si extendantur ad aliquem casum, continent turpitudinem; non tamen ad illum pertinet huiusmodi correctio ex priuata notitia, cùm etiam talis correctio sit actus potestatis publicæ; & idèd neque est, quòd dicatur debere corrigere legem de damnandis iis, qui probantur nocentes, si aliunde ex priuata notitia sciatur esse innocentes. Dixi autem, id esse probabile: quia negari non potest, quin etiam sit probabilis contraria sententia, quam pluribus explicat & probat Less. lib. 2. c. 20. num. 78. ex Panorm. in c. Pastoralis. de offic. deleg. Adr. quodl. 6. art. 3. August. verb. iudicare, num. 7. & alijs, qui asserunt, nunquam licere damnare aliquem poena mortis, aut mutilationis, qui certò sciatur esse innocens, & probetur esse nocens, etiam si liceat eum damnare poena exilij, aut pecuniaria. Et rationem disparitatis assignant: quia, cùm Respublica,

25. Quomodo occidere innocentem sit intrinsecè malum.

26. Iudex solum tenetur iudicare ex veritate publica.

28. Sententia contra innocentem probatum reum, licitè potest exequi minister iustitiæ.

29. Etiam Minister iustitiæ debet iurare, quantum potest, innocens esse probatum, & damnatum reum.

30. Iudex non tenetur monere partes, si vident, eam referere in allegando, & probando.

Respublica, à qua leges habent vim, & Iudices habent potestatem, simpliciter non possit disponere de vita, & membris; possit autem de bonis externis, & de alijs bonis inferioribus ad vitam & membra, rectè potest præcipere propter bonum publicum; vt semper in illis seruetur forma iudiciorum, & feratur sententia secundum allegata, & probata; etiam si aliquando ex accidente possit contingere, ut innocens aliquid pariat sibi verè indebitum; non autem potest id præcipere de vita & membris, circa quæ propter quocunque publicum bonum non habet potestatem, vt patet: quia non potest innocentem occidere, si tyrannus id petat, & alioqui minetur euersionem ciuitatis.

Sed prima sententia, quia est communior, videtur etiam probabilior: & contra disparitatem assignatam de vita, & membris, & de alijs bonis minoribus, & inferioribus rectè vtget Caiet. 2. 2. quæst. 67. art. 2. cit. §. Distinguentes. quia Respublica, quòd habet notitiam publicam de innocentia alicuius, tam non potest illum punire in bonis minoribus, quàm non potest in maioribus; & quando habet notitiam de delicto, æqualiter potest illum punire in vtriusque: & stante eadem notitia de innocentia, aut delicto, vel semper circa vtraque bona committit iniustitiam, vel nunquam.

Ex hoc verò, quòd liceat Iudici ferre sententiam contra innocentem, quando in iudicio est probatus nocens, rectè inferit S. Thom. 2. 2. quæst. 64. art. 6. ad 3. & Caiet. quæst. 67. art. 2. cit. quòd etiam Ministro talis Iudicis liceat illum exequi, dummodo non contineat errorem intolerabilem, & manifestam iniustitiam; eaque iniustitia non solum constet ex priuata notitia; sed etiam sit planè notoria, & manifesta simpliciter: vt, v.g. si Iudex solum habeat auctoritatem ex falsis litteris, aut parentibus; & idèd sententia sit planè nulla, vt notat Glos. in cap. Pastoralis. §. Quia verò. verb. Et si sciat. de off. Iud. deleg. hac enim ratione, vt dicitur eodem cap. Iudex ordinarius tenetur exequi sententiam Iudicis delegati, etiam quando scit, quòd est iniusta: quia ipsi non est demandata cognitio sententiæ; sed sola executio: quæ ratio à fortiori etiam valet in Ministro, vt ex se patet: & quòd ibidem dicitur de notitia iniustitiæ, solum intelligitur de notitia priuata ipsius Iudicis ordinarij: quia enim hæc ad executionem sententiæ debet se habere merè per accidens, vt potest ad actum publicum, & ex potestate publica, non potest Iudex ratione illius contrahere culpam. Vnde & verba canonis solum habent: Si sciat sententiam illam iniustam, ad est, si ipse Iudex solus, & priuatim id sciat; non autem ipse, & alij, vt notat Caiet. art. 2. in fin. quo etiam modo S. Thom. de Ministro Iustitiæ, 2. 2. quæst. 64. art. 6. ad 3. cit. ait, quòd non potest sententiam exequi, quando continet manifestam iniustitiam, id est, manifestam simpliciter, & notoriam etiam alijs; non autem solum ipsi Ministro, vt exponit Caiet. loco cit.

Debet tamen in tali casu etiam Minister, qui priuatim scit innocentiam rei, conari, vt suo testimonio infirmet testimonia aliorum; & sententia reuocetur: & si id minimè speret, se posse assequi, licitè potest sententiam exequi, vt iam diximus.

Similiter ex hoc, quòd Iudex possit ferre sententiam ex notitia publica, & iudicare secundum allegata & probata, rectè colligit Vasq. 1. 2. disp. 64. cap. 2. num. 6. quòd si alter ex litigantibus deficiat in probatione, neque aliquid alleget, quòd alioqui esset vile, aut necessarium ad suum intentum; licitè potest illum iudicare ex solis allegatis, neque tenetur monere, vt alleget, aut probet id, quòd omittit: Baldelli Theol. Moral.

quæ ex proprio munere solum habet, vt iudicet ex allegatis, neque tenetur pro aliquo getere se, vt Aduocatum; & constituere se, vt partem contra alium: imò & absolute nec potest, in quantum Iudex, cùm ex hoc munere debeat se habere æqualiter ad vtranque partem, vt notat Vasq. ibidem; quòd tamen non faceret, si moneret vnam partem specialiter de aliquo pertinente ad ius, vel ad factum: & in tali casu etiam possit ferre sententiam contra propriam opinionem, si hæc ex suppositione talis defectus in allegando, & probando non haberet locum, vt subdit Vasq. ibidem. Negari tamen non potest, quin absolute possit monere ex charitate illam partem, pro qua videt stare veritatem iustitiæ: siquidem officium charitatis non est impossibile cum officio Iudicis, neque huius obligatio liberat ab obligatione illius, vt diximus paulò antè de obligatione ad liberandum innocentem probatum reum.

DISPUT. XVI.

Quid sit ditendum de Aduocato, quoad sequendam, vel non sequendam opinionem probabilem circa iustitiam, aut iniustitiam causæ, quam tuetur.

- 1. Aduocatus potest licitè sequi opinionem probabilem circa honestatem suæ actionis.
2. Non potest patrocinari causæ aperte iniuste.
3. Et alioqui tenetur restituere aduersario omnia damna, & etiam clienti expensas litis, si hinc alioqui non erat litigaturus.
4. Si iniustitia causæ sit æquè probabilis pro vtraque parte, licitè potest patrocinari vni contra alterum.
5. Neque solum potest patrocinari reo, sed etiam auctori.
6. Debet tamen monere clientem de iniustitia causæ solum probabilis: & alioqui tenetur ad omnia damna, si cliens non fuisset litigaturus.
7. Si iniustitia causæ sit minus probabilis ex parte rei, licitè potest Aduocatus patrocinari vtriusque parti.
8. Aduocatus licitè patrocinatur in omni causa, in qua cliens licitè possunt prosequi suum ius.
9. Quid debeat facere Aduocatus, quando patrocinatur causæ minus probabilis.
10. Nominè Aduocati, quinam intelligantur.

IRCA personam Aduocati primò certum est, licitum illi esse sequi opinionem, etiam minus probabilem, si hæc probabilitas sit de eo, quòd ipsi est licitum, vel non est licitum: vt, v.g. de tuenda, aut non tuenda, hac, vel illa causa. Ita Vasq. 1. 2. disp. 64. cap. 1. num. 1. & Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 9. num. 49. nam quoad hoc est eadem ratio de Aduocato, & de alijs; & idem paulò antè diximus etiam de Iudice, de Medico, & de Magistro.

Secundò, certum est, quòd non est licitum Aduocato tueri causam aperte iniustam; sed solum potest illam tueri, quæ saltem probabiliter sit iusta. Ita Nau. in Man. cap. 25. num. 28. & omnes communiter apud Salas 1. 2. disp. de conscientia, sect. 11. num. 101. Probatur: quia patrocinari causæ iniusta est dare alteri auxilium pro iniustitia: & sicut ipse cliens, qui est principalis, non potest inchoare, aut prosequi causam aperte iniustam; ita neque Aduocatus potest illum iuuare in ea inchoanda, aut prosequenda: MM

1. Aduocatus potest licitè sequi opinionem probabilem circa honestatem suæ actionis.

2. Non potest patrocinari causæ aperte iniuste.

3. Et alioqui tenetur restituere aduersario omnia damna, & etiam clientis expensas litis, si hic alioqui non erat litigaturus.

4. Si iustitia causa sit æquè probabilis pro utraque parte, licet pro utraque parte, licet potest patrocinari uni contra alteram.

5. Neque solum potest patrocinari reo, sed etiam actori.

quenda : & si iuret, & sententiam fortè obtineat, tenetur etiam ipse Aduocatus restituere aduersario omnia damna, in casu, quo cliens, pro quo obtinuit, non restituit : imò & ipsi clienti tenetur restituere expensas litis, si alioqui non erat litigaturus, cognita iniustitia suæ causæ, vt bene notat Tol. lib. 5. c. 60. num. 2. qui etiam addit, teneri Aduocatum, etiam desistere post litem contestatam à patrocinio, si causam, quam ab initio putauit iustam, postea deprehendat esse iniustam; imò & aliquando etiam teneri manifestate aduersario punctum iniustitiæ, ne ille ex lite patiatur graue damnum; id est, tunc quando etiam teneretur testificari pro veritate, & defensione innocentis, etiam non requisitus.

Tertio, si iustitia causæ sit æquè probabilis pro utraque parte, licet potest Aduocatus vni patrocinari contra alteram. Ita Salas 1. 2. disp. de consc. sect. 1. 1. cit. num. 101. Sayr. lib. 1. clau. reg. c. 11. num. 17. Valq. 1. 2. disp. 64. c. 1. num. 3. Less. lib. 2. c. 3. 1. num. 50. Azor. part. 1. lib. 2. c. 17. quest. ult. Sanchez lib. 1. in Decal. c. 9. num. 51. & omnes communiter apud illum : quia alioqui rarò accideret, vt vtrique pars haberet Aduocatum: siquidem difficile est, vt quando iustitia causæ est æqualis, tam ex parte facti, quàm ex parte iuris, vtrique Aduocato semper appareat probabilior iustitia ex parte sui clientis, quam ipse tuetur, quàm ex parte aduersarij. Et quemadmodum ipsi clientes, quando habent iura æqualia, aut æquè probabilia, licet possunt illa prosequi in iudicio, contra se inuicem; ita & Aduocatus licet potest illis patrocinari, & fauere, cum hoc non sit fauere in actione, aut re iniusta: & cum tota lis sit dirimenda iudicio Iudicis, fortasse eueniet, vt quæ pars videretur Aduocato æquè probabilis, Iudici videatur probabilior; ac proinde licet facit, si ea proponat, quæ possunt Iudici simpliciter persuadere iustitiam vnius partis, & quæ ipse cliens posset pro se proponere : neque enim officium Aduocati est, vt rem definiat, & tradat suum cuique; sed vt proponat fundamenta iuris, & facti, quæ causæ sui clientis possunt fauere, & quæ Iudex debet expendere, vt sententiam ferat.

Idque est verum, siue Aduocatus tueatur partem rei, siue actoris, vt notat Less. lib. 2. c. 3. 1. cit. num. 52. & Salas 1. 2. disp. de consc. sect. 1. 1. num. 104. quia, quando iura vtriusque sunt probabilia, & æqualia, vterque habet ius, vt illa experiatur in iudicio; & per consequens etiam Aduocatus potest vtrique patrocinari. Et quannus Sylu. verb. Aduocatus, quest. 13. & Valent. 2. 2. disp. 5. qu. 15. puncto 4. quest. innc. 1. existimet, non posse Aduocatum patrocinari pro actore, quando causa vtriusque est æquè probabilis: quia c. Cum sunt. de reg. iur. in 6. specialiter præcipitur, vt quando partium iura sunt obscura, faueatur reo. & l. Semper in dubiis. ff. de reg. iur. præcipitur, vt semper in dubiis benigniora præferantur; ac proinde ex iure, saltem humano, non est licitum in tali casu fauere actori, quicquid sit de iure nature: oppositum tamen est multò verius, vt notat Sanchez lib. 1. in Decal. c. 9. n. 51. & apud illum omnes communiter, & pater ex dictis. Neque præceptum, quod affertur ex iuribus citatis, est pro Aduocato; sed pro Iudice: quia enim ad illum pertinet decisio litis, rectè dicitur, quòd debeat ferre sententiam in fauorem rei, quando iura partium manent obscura, & veritas iustitiæ non potuit declarari. Contra verò, quia officium Aduocati non est decisio litis; sed veritatis inuestigatio; omnino potest etiam actori fauere, quando est obscurum, vtrum veritas iustitiæ stet pro illo, an pro reo: quia alioqui veritas iustitiæ pro actore non posset in-

uestigari: quod tamen non est dicendum. Sed rectè aduertunt Authores apud Sanchez num. 5. 1. cit. quòd tenetur Aduocatus monere clientem de iustitia causæ solum probabilis; neque plus iuris, aut certitudinis de sententia illi promittere, quàm verè habeat; & alioqui teneri ad omnia damna, si quæ consequantur clienti, & aduersario, ex eo, quòd cliens alioqui non fuisset litigaturus in casu, quo cognouisset, se non habere, nisi iustitiam dubiam, & probabilem: quia verè ad hæc omnia concurrit ipse Aduocatus, dum occultat dubietatem iustitiæ; & sic facit, vt cliens litem suscipiat.

Quarto, si iustitia causæ sit minùs probabilis ex parte rei, quàm ex parte actoris, licet potest Aduocatus patrocinari vtrique, dummodo absolute pro vtraque parte sit probabilis sufficienter. Ita Sol. lib. 5. de iustit. qu. 8. art. 3. Less. lib. 2. c. 3. 1. num. 52. Valq. 1. 2. disp. 64. num. 3. & omnes communiter: quia etiã reus, quando habet causam probabilem, potest experiri ius suum: & idè etiam Aduocatus potest illum iuuare: & fortasse, quòd ipsi reo, aut Aduocato videretur ius minùs probabile, Iudici videbitur magis probabile, & pro illo sententiam feret.

Si verò iustitia causæ sit minùs probabilis ex parte actoris, sic distinguitur Sol. loco cit. vt ex illo Tol. lib. 5. c. 60. num. 2. & alij alij apud Sanchez lib. 1. in Decal. c. 9. cit. n. 52. vel enim agitur in causa sanguinis, aut honoris, vel alterius rei maximi momenti, v. g. amissionis omnium bonorum; vel agitur in aliis causis minoris momenti, vt est, v. g. amissio alicuius partis bonorum. Si primum, nõ est licitum Aduocato patrocinari actori in causa minùs probabili: quia in dubiis melior est conditio possidentis, id est, rei; neque est aliquis condemnandus, nisi certò constet de crimine: & certum videtur, quòd saltem in huiusmodi causis maioris momenti, talis Aduocatus peccat grauiter contra charitatem erga reum, si contra ipsam patrocinetur actori, & in causa minùs probabili pro actore inferat reo tantum malum, inclinando, & trahendo Iudicem in eam partem, contra quam deberet inclinari, & iudicare. Si verò agatur in causis minoribus, licitum est patrocinari actori in causa minùs probabili: quia etiam actor licet experitur, & prosequitur suum ius, neque infert reo tam magnum malum.

Verùm hanc distinctionem merito reuocauit Valq. 1. 2. disp. 64. c. 1. cit. num. 3. Salas 1. 2. disp. de consc. sect. 1. 1. n. 103. & 104. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 9. cit. n. 53. & alij communiter: quia, si idè est illicitum patrocinari actori in causa sanguinis, aut maximi momenti, quando iustitia ex parte illius est minùs probabilis, quia in dubiis melior est conditio possidentis; neque reus est damnandus, nisi certò constet de crimine; etiam erit illicitum illi patrocinari in causis minoribus, cum similiter etiam in illis melior sit conditio possidentis; neque aliquis sit damnandus, &c. Neque ex eo, quòd illæ causæ sunt maioris momenti, & hæ minoris, sequitur, quòd in illis sit illicitum patrocinari, & in his sit licitum; sed solum, quòd in illis sit magis illicitum, & in his minùs. Et contra, quemadmodum Aduocatus patrocinando actori in causis minoris momenti, idè non peccat, quia ipse actor iustè, ac licitè prosequitur suum ius, quannus sit minùs probabile, & tantum in hoc prosequendo eum iuuat Aduocatus: ita etiam non peccabit patrocinando eidem in causis maioris momenti, si etiam in illis ipse actor prosequatur ius suum, & in eo prosequendo iuuetur ab Aduocato.

Quare

8. Aduocatus licet patrocinari in omni causa, in qua cliens licet potest prosequi suum ius.

Quare optima & vniuersalissima regula pro Aduocatis est illa, quam tradit Valq. disp. 64. cap. 1. cit. num. 4. & Salas disp. de conscientia, sect. 1. 1. num. 106. vt in omni ea causa liceat illis patrocinari; in qua est licitum ipsi clientibus litem contestari, & ius suum prosequi coram Iudice, siue illa sit causa actoris, siue rei; & siue iustitia sit pro illa æquè probabilis, atque pro altera; siue sit magis probabilis; intelligendo hoc nomine maxime illam, in quam Iudices non rarò inclinant; non autem illam, quæ talis videtur ipsi tantum Aduocato, & in quam Iudices, vel nunquam, vel rarò solent inclinare: quia in hoc casu, si Aduocatus faceret suum clientem frustrà, & inutiliter, sine spe victoriæ, & sententiæ litem prosequi, iniuste faceret, & teneretur ad omnia damna, vt notat Sanchez num. 54. & Salas num. 104. sicut & quando non aperiret clienti, quòd iustitia suæ causæ est solum dubia, & probabilis, & faceret eum liti insistere, cui alioqui non insistisset; vt supra diximus num. 6.

Excusaretur tamen Aduocatus patrocinando causæ, in quam Iudices, vel nunquam, vel rarò inclinant, si ipse spem magnam haberet, acturum se efficaciter, vt etiam Iudici probaretur sua sententia, quam ipse putat probabiliorẽ, vt subdit Salas num. 104. in fine.

Si verò in causa hoc modo probabili patrocinetur Aduocatus, quòd absolute non peccet, neque contra iustitiam, neque contra charitatem, pater ex eo: quia similiter neque peccat ipse cliens prosequendo suum ius; neque Aduocatus, dum Iudici ea proponit ritè, & fideliter, quæ faciunt pro cliente, dicendus est eum trahere, & inclinare in partem contrariam, in quam ipse debet esse inclinatus: sed ipse Iudex debet sibi tribuere, si facile, & ex motiuo minùs probabili se ipse inclinet, & ex propria leuitate, citò credat, neque possit satis expendere, quid sit momenti pro vnoquoque motiuo, & quid iustitiæ in vnaquoque causa.

9. Quid debent scire Aduocati, quando patrocinantur causa minùs probabili.

Rectè tamen aduertit Salas 1. 2. disp. de conscientia, sect. 1. 1. cit. n. 108. & apud illum plures alij, quòd primò non debet Aduocatus, dum patrocinatur causæ minùs probabili, falsitate aliqua vt allegando leges, vel auctoritates Doctorum commentitias, aut eas falsò interpretando; sed solum debet ea asserere, quæ verè suffragantur causæ, reticendo alia, quæ faciunt pro aduersario, vel etiam ea soluendo, vt etiam notat Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 9. num. 52.

Deinde non debet asserere, quòd causam, cui patrocinatur, absolute putet veram, aut probabiliorẽ, vel æquè probabilem: quia sic asserendo, loqueretur contra mentem: & si esset magnæ auctoritatis, fortasse deciperet Iudicem, vt minùs expendere iustitiam causæ, & nimis fideret doctrinæ, & probitati Aduocati.

Tertio, in causis criminalibus, si patrocinetur actori, non debet absolute petere condemnationem ad pœnam ordinariam; sed solum sub conditione explicita, aut implicita, quòd delictum sit sufficienter probatum: quia, quandiu non est probatum, sicut non potest ipse Iudex illud punire pœna ordinaria; ita neque Aduocatus, aut alius potest ab illo petere, vt puniatur: si tamen delictum sit plene probatum, & solum sit controuersia de intelligentia alicuius legis, ex qua debet puniri, licet potest Aduocatus petere punitionem iuxta probabilem intelligentiam illius legis: quia etiam Iudex in tali dubio iuris, potest sequi huiusmodi probabilem intelligentiam, vt supra diximus, dum ageremus de Iudice.

Neque contra hæc, quæ diximus de patrocinio Baldelli Theol. Moral.

Aduocati in causa minùs probabili, multum facit, quòd alius, qui habet causam magis probabilem, ex hoc ipso sit potior in iure; & idè sententia sit pro illo ferenda: ex quo videtur sequi, quòd non possit peti, vt feratur pro alio. Contra enim est: quia, vt notat Less. lib. 2. cap. 3. 1. num. 74. & ex illo Salas 1. 2. disp. de conscientia, sect. 1. 1. cit. num. 111. ex hoc, quòd causa aduersarij sit probabilior, solum habetur, quòd aduersarius appareat esse potior in iure; non autem, quòd reuera sit potior: & idè adhuc est locus id explorandi à Iudice, cuius est id statuere.

Et similiter, neque ex eo, quòd qui aduertit se habere iustitiam causæ minùs probabilem, non possit alteri bellum inferre, & sequitur, quòd neque etiam possit litem mouere. Contra enim est: quia, vt notat idem Doctores, per litem fit inquisitio veritatis, cuius decisio spectat ad Iudicem: at verò per bellum fit executio sententiæ; quæ tamen non supponitur esse ferenda in fauorem illius, qui habet causam minùs probabilem.

Denique hæc, quæ diximus de Aduocato, debent etiam intelligi de Procuratore, & de iis omnibus, qui causis agendis quoquo studio operantur: cum hi omnes in iure veniant appellatione Aduocati. l. 1. §. Aduocati ff. de var. & ex raord. cognit.

10. Nominò Aduocati qui nõ intelligantur.

DISPVT. XVII.

Quomodo sit licitum dare consilium secundum sententiam probabilem.

- 1. Licitum est dare consilium ex sententia minùs probabili aliorum.
2. Sine is, qui petit consilium, sit obligandus ad aliquid, siue deobligandus.
3. Neque propterea, qui dat consilium, decipit consulentem.
4. Etiam in obligatione iustitia potest dari consilium ex opinione aliena minùs probabili.
5. Is, qui consulitur, rectè potest consulentem remittere ad alium Doctorem.

Ad Aduocatum proximè accedit is, qui consulitur, vel consilium dat; & de hoc multa diximus in præcedentibus: sed, vt paucis rem colligamus:

Primò, certum videtur, quòd optimè faciat, si det consilium secundum sententiam propriam, & quam ipse putat probabiliorẽ. Pater: quia hæc maxime ab illo petitur, dum consilium petitur.

Secundò, si ex prudentia melius iudicet reticere propriam opinionem; vel, quia est singularis; vel, quia est dubia; vel, quia est periculosa; licet potest dare consilium etiam ex sententia minùs probabili aliorum. Ita Sayr. lib. 1. clau. reg. cap. 6. in fine. Valq. 1. 2. disp. 62. cap. 9. num. 47. Salas 1. 2. disp. de conscientia, sect. 6. n. 69. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 9. num. 19. quia, sicut licitum est vnicuique ex huiusmodi opinione minùs probabili, & aliena operari, quòd est quid maius; ita & est licitum ex eadem dare consilium alteri, quòd est quid minus.

Verùm Valq. loco cit. & disp. 63. cap. 3. num. 14. & Salas disp. cit. sect. 9. num. 85. specialiter id intelligunt, quando is, qui petit consilium, est eximendus ab aliqua obligatione, v. g. restituendi: & asserunt, quòd si is, qui petit consilium, sit obligatus, v. g. restituere, quantum est ex probabiliorẽ, & propria sententia ipsius dantis consilium, & non sit obligatus, quantum est ex sententia minùs probabili aliorum; potest per consilium declarari, quòd non sit obligatus.

1. Licitum est dare consilium ex sententia minùs probabili aliorum.

2. Sine is, qui petit consilium, sit obligandus ad aliquid, siue deobligandus.

obligatus: non autem e contra potest declarari, quod sit obligatus, si ex propria & probabiliori sententia ipsius dantis consilium, non sit obligatus, & ex sententia aliorum minus probabilis, sit obligatus: quia, dum petit consilium, maximè petit sententiam propriam illius, à quo petit, & solum secundum illam vult dirigi; & non videtur vacare dolo, si loco propriae, illi obtrudatur sententia aliena; & si ex hac facit restitutionem, quam alioqui non faceret, inuoluntariè facit.

Sed hæc limitatio non placet Sanchez lib. 1. in Decal. c. 9. cit. n. 21. quia, si vtraque opinio est probabilis, non potest consilium non esse prudens; siue sit ex propria sententia, quæ excusat ab obligatione; siue ex aliena; quæ sunt probabiles: imò aliquando prudentius est, si det consilium ex aliena sententia, etiam obligante ad restitutionem; & propria, quæ excusat, reticeatur, ne in postremum deat occasio liberius peccandi, ex hoc, quod peccatum dicatur non habere huiusmodi obligationem; vel etiam, si propria sententia, quam dans consilium putat probabiliorē, sit difficilior, & difficilioribus fundamentis nitatur; & quæ prima facie virtus etiam doctis non sint placitura.

3. Neque is, qui dat consilium ex opinione aliena, dicendus est consulens decipere: quia alienam sententiam tradit illi pro sua: siquidem etiam alienam habet pro sua, dum reflexè de illa iudicat, quod sit probabilis & practicabilis.

Neque is, qui petit consilium, inuoluntariè facit restitutionem, si fortè facit: quia, dum consentit illam facere ex tali consilio, absolute in illam consentit; & non solum ex obligatione certa, sed etiam ex obligatione probabili, quam is iudicauerit, qui dat consilium; & quod alioqui eam non faceret, si explicitè sciret, probabile etiam esse, quod non sit obligatus, non probat, quod nunc de facto faciat ex ignorantia huius non obligationis probabilis, & quod absolute faciat inuoluntariè; sed, quod etiam voluntariè tunc illam omitteret, quam nunc voluntariè facit: neque enim ignorantia eorum quorumcumque, quæ si scirentur, impedirent quomodocumque fieri actum, dicitur causa actus, eumque antecedens; & faciens inuoluntarium; sed solum eorum, quæ proximè pertinent ad actum, & in quibus est ipse actus, vt supra diximus, dum ageremus de voluntario. In casu autem præsentis, qui restituit, v. g. ex probabiliori consilio alicuius Doctoris, nihil ignorat ex iis, in quibus est restituitio, & ideo illa est simpliciter voluntaria, etiam si ignoret ea, in quibus esset non restituitio, si similiter illa esset. Et, quemadmodum, si dans consilium, probabilis putaret, quod ille teneretur ad restitutionem, & ex propria sententia illum obligaret; non propterea diceretur illum decipere, reticendo opinionem aliorum, de qua non quaeritur; neque ille restitutionem inuoluntariè faceret, ex eo, quod etiam non faceret, si sciret se ex opinione aliorum etiam minus probabilis, non teneri: ita, etiam si det consilium ex sententia aliena, & ex illa eum obliget: si tamen consilium explicitè pereretur pro excusatione ab obligatione, non autem solum pro ipsa obligatione, omnino deberet, qui dat consilium, non reticere opinionem probabilem excusantem, & alioqui verè deciperet, vt notat Salas sect. 9. cit. num. 85. & sect. 10. num. 95. & Sanchez lib. 1. in Decal. c. 9. cit. n. 21. in fine.

4. Etiam in obligatione iniustitia potest dari consilium

Atque id vniuersaliter est verum in omni obligatione, etiam si sit iniustitia; & licitè potest is, qui consulitur, siue sit Confessarius, siue alius quicumque, dare consilium ex opinione aliena minus probabili, etiam in obligatione iniustitia: quia, quauis aliena minus probabilis, etiam in obligatione iniustitia, potest dari consilium, vt notat Reginal. in praxi, lib. 13. c. 11. num. 106. sed illa, quæ consistit in leui tantum credulitate de turpitudine alicuius actus, aut de aliqua obligatione ex friuolis, & ex irrationabilibus fundamentis; vel certè illa, quæ paritur faciliem turbationem ex quauis apparentia friuola, & leuis rationis: cum enim nomine scrupuli apud Latinos proprie intelligatur calculus, seu lapillus exiguus in calceo latens, & pedem lædens, & vexans; & translata sumatur pro omni eo, quod animum angit, ac pungit, vt patet ex M. Tullio in Or. pro Sex. Ros. Hunc mihi ex animo scrupulum euelle, qui me dies, noctesque stimulat, ac pungit. & notat Azor. par. 1. lib. 2. cap. 20. qu. 1. per eandem translationem etiam dicitur scrupulus, quicquid interiùs angit in ordine ad actionem, vt patet 1. Reg. 15. vbi remorsus de peccato præterito, seu noticia, quæ remordet, dicitur scrupulus:

Valen. 2. 2. disp. 5. qu. 7. puncto 4. §. Respondeo dupliciter. & dicitur 3. post dictum 3. putet, peculiarem esse rationem in materia iniustitia, atque in aliis obligationibus: quia, quemadmodum Iudex in materia iniustitia tenetur iudicare ex propria sententia, quam ipse putat probabiliorē; ita & Confessarius, vel is, qui consulitur, cum eo ipso similiter sit electus, tanquam Iudex pro foro interiore. Hæc tamen limitatio communiter non admittitur; vt subdit Sanchez cap. 9. cit. num. 22. quia Confessarius, aut is, qui consulitur, non constituitur Iudex pro foro interno inter partes; & ideo non tenetur ferre sententiam secundum regulas iuris, & illum præferre, qui est potior, & cuius iura sunt probabiliora; sed solum constituitur inter consulentem, & Deum; & inter hos satis benè dirimitur lis, si detur consilium ex opinione probabili, etiam si non detur ex probabiliori.

Denique rectè subdit ibidem Sanchez num. 23. quod si is, qui consulitur, nolit dare consilium ex propria sententia, rectè potest consulentem remittere ad alium Doctorem; quauis ipse ab intrinseco illius sententiam non putet probabilem; dummodo sciat, eam ab aliis reputari probabilem, non ex ignorantia alicuius iuris, quod sit in contrarium; sed ex rationibus, quæ ipsi non probantur: sicut enim, qui petit consilium, licitè potuisset prima vice Doctorem illum adire, & eius consilio acquiescere; ita & potest ab alio ad illum remitti.

DISPVAT. XVIII.

Quid, & quotuplex sit scrupulus, & conscientia scrupulosa.

- 1. Conscientia scrupulosa quanam dicatur.
2. Quid sit scrupulus.
3. Quomodo scrupulus aliquando contingat solum ex parte appetitus.
4. Scrupulus de turpitudine actus potest stare cum conscientia certa de honestate, & cum conscientia dubia proprie dicta.
5. Scrupuli omnes reducuntur ad duo genera, & vel sunt de præteritis, vel de futuris.

CONSCIENTIA scrupulosa proprie dicta, prout contradistinguitur ab erronea, dubia, & probabilis, de quibus egimus in superioribus dispositionibus; non illa est, quam homines improbi confundunt cum synderesi, dum homines probos, & qui synderesis ductum sequuntur, appellant scrupulos, vt notat Reginal. in praxi, lib. 13. c. 11. num. 106. sed illa, quæ consistit in leui tantum credulitate de turpitudine alicuius actus, aut de aliqua obligatione ex friuolis, & ex irrationabilibus fundamentis; vel certè illa, quæ paritur faciliem turbationem ex quauis apparentia friuola, & leuis rationis: cum enim nomine scrupuli apud Latinos proprie intelligatur calculus, seu lapillus exiguus in calceo latens, & pedem lædens, & vexans; & translata sumatur pro omni eo, quod animum angit, ac pungit, vt patet ex M. Tullio in Or. pro Sex. Ros. Hunc mihi ex animo scrupulum euelle, qui me dies, noctesque stimulat, ac pungit. & notat Azor. par. 1. lib. 2. cap. 20. qu. 1. per eandem translationem etiam dicitur scrupulus, quicquid interiùs angit in ordine ad actionem, vt patet 1. Reg. 15. vbi remorsus de peccato præterito, seu noticia, quæ remordet, dicitur scrupulus:

ex opinione aliena minus probabilis.

is, qui consulitur, noli potest consulentem remittere ad alium Doctorem.

Conscientia scrupulosa quanam dicatur.

Quid sit scrupulus.

pulus: Non sit tibi hoc in scrupulum cordis, quod effuderis sanguinem innoxium. Vnde & communiter dicitur, eam ante peccatum, quam post, habere scrupulum, siue habeamus determinatam notitiam; & credulitatem de turpitudine, siue dubitationem. Et quod scrupulus, de quo hic loquimur, proprie consistat in ipso actu leuis credulitatis, & assensus ex leuibz coniecturis, docet S. Anton. part. 1. tit. 3. cap. 10. §. 10. Valq. 1. 2. disp. 67. cap. 2. num. 8. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 9. num. 2. & lib. 2. de matrim. disp. 41. num. 2. & alij. Quod verò consistat in ipsa apparentia, aut ratione, vel argumento similiter leui & irrationabili, quod se offert & vrget ad inducendam credulitatem, aut dubitationem, contra id, quod aliquis credit de honestate actionis, docet Nauar. in cap. Si quis autem, num. 13. de penit. d. 7. & in Man. cap. 27. num. 279. & lib. 5. cons. 8. num. 8. de penit. & remiss. Reginal. in praxi, lib. 13. c. 11. num. 107. Salas 1. 2. disp. de conscientia, sect. 29. num. 291. & alij apud ipsum. Et vtraque sententia, si simul iungatur, videtur tradere perfectam notionem scrupuli, siquidem vtroque modo potest contingere scrupulus; id est, per actum credulitatis, vel iudicij; & per apprehensionem, aut apparentiam rationis sine actu iudicij, vt notat Azor. lib. 2. cap. 20. quæst. 1. cit.

Et ad hos duos modos debet reduci etiam ille alius, quem ponit Caiet. tom. 1. opuscul. 31. resp. 13. dub. 7. vt scrupulus aliquando contingat solum ex parte appetitus: vt, quando quis timet, v. g. peccare in aliquo actu, & nescit, quare, vt etiam supra diximus disp. 10. n. 3. neque enim id potest contingere sine aliquo actu iudicij, aut sine aliqua apparentia rationis peccati, cum appetitus non possit ferri in incognitum; sed solum dicitur talis scrupulus se tenere ex parte appetitus, in quantum excludit actum iudicij, & assensus, & apparentiam alicuius certi medij, per quod ostendatur malitia; non autem in quantum excludit omnem apparentiam, etiam immediatam ipsius malitia.

Atque ex hoc, quod scrupulus sic contingat, rectè colligit Salas disp. de conscientia, sect. 29. n. 292. scrupulum de turpitudine actus posse stare cum conscientia certa de honestate, & cum conscientia dubia proprie dicta: siquidem apparentia alicuius argumenti, & rationis ad inducendum assensum, quod spuerit, v. g. in Ecclesia, sit peccatum; optimè potest stare cum opposito assensu determinato, & certo, quod non sit peccatum, & cum dubio proprie dicto, id est, cum suspensione omnis assensus: & si huiusmodi leuis assensus sit iam inductus, & actualiter aliquis credat, v. g. quod spuerit in Ecclesia, sit peccatum; adhuc potest simul habere hunc alium assensum, quasi reflexum, quod oppositum sit probabile, vel etiam probabilius, quod est satis ad conscientiam certam: quauis in tali casu non possit simul habere suspensionem omnis actus, & conscientiam dubiam proprie dictam. Et quemadmodum simul cum assensu mathematico demonstratio, v. g. quod omne triangulum habeat tres angulos æquales duobus relictis, potest stare, quod aliquis non possit soluere actus in contrarium, & cum omnimoda certitudine, & firmitate assensus fidei, potest stare, vt aliqua apparentia nobis occurrat in contrarium, cæque non facile diluamus; ita & scrupulus potest stare cum conscientia certa, aut probabilis de opposito, vt notat Nauar. in cap. Si quis autem, num. 64. de penit. d. 7. & ex illo Reginal. in praxi, lib. 13. cap. 11. num. 111.

Scrupulos verò omnes, siue consistant in actu assensus, siue in sola apparentia, & apprehensione argumenti, aut rationis, ad duo genera reducit Baldelli Theol. Moral.

3. Quomodo scrupulus aliquando contingat solum ex parte appetitus.

4. Scrupulus de turpitudine actus potest stare cum conscientia certa de honestate, & cum conscientia dubia proprie dicta.

5. Scrupuli omnes reducuntur ad duo genera.

Azor. par. 1. lib. 2. cit. cap. 20. quæst. 4. ad eos, scilicet, qui sunt de rebus præteritis; & ad eos, qui sunt de futuris: & ad primum genus pertinet, quando aliquis angitur, eò quod putat, se non benè examinasse peccata præterita, non integrè confessum esse, non perfectè, & vt oportet, doluisse, & similia; vel quando dubitat, vtrum alicui male cogitationi consentit; vtrum aliquid vouerit, aut iurauerit; vtrum suo muneri satisfecerit; an verò aliquid omiserit, & alia eiusmodi. Ad secundum verò pertinet, quando angitur: quia putat, hoc, vel illud tibi non licere; vel se teneri aliqua censura, eaque impediri ab aliquo agendo; vel in omnibus, quæ decernit, putat se adiungere obligationem voti, & ex voto deinde teneri ad illa implenda; vel denique dubitat, vtrum operationes, quas facit, sint Deo grata; vtrum ipse sit in bono statu, &c.

tur ad dub genera, & vel sunt de præteritis, vel de futuris.

DISPV. XIX.

Quomodo scrupuli causentur ex causis corporalibus, siue intrinsecis, siue extrinsecis; quales sunt ipsa frigidior complexio sanguinis, & humorum; & ipsa consuetudo, & consortium aliorum scrupulorum.

- 1. Causa in vniuersum scrupulorum, quanam sint.
2. Quomodo scrupuli causentur ex complexione frigidiore, & aquosiore.
3. Cernæ, & dama sunt timidiores, quia sanguinem habent aquosiores.
4. Constitui in passionibus facile habemus apparentias, & deceptiones circa sensus.
5. Febricitantes vident aliquando animalia in parietibus.
6. Complexio frigidiore, que est causa scrupulorum, potest haberi etiam ex morbo.
7. Apparentia Demonum, & Larorum, quomodo contingant ex melancholia.
8. Complexio frigidiore potest induci ex vigiliis, & abstinentiis.
9. Fœmine, & maximè vetule, ex complexionis frigidiore communiter sunt scrupulosæ.
10. Qua ratione contingat scrupulositas in vna tantum materia, & non in aliis.
11. Quomodo scrupulositas oriatur ex consortio aliorum scrupulorum.
12. Scrupuli oriuntur etiam ex consortio hominum vite austerioris, & ex libris casuum conscientia.

Avsas scrupulorum plures assignat S. Anton. part. 1. tit. 3. cap. 10. §. 9. in fin. Salas 1. 2. disp. de conscientia, sect. 20. in fin. Azor. par. 1. lib. 2. cap. 20. quæst. 5. Reginal. in praxi, lib. 13. c. 11. num. 108. & seq. & alij: sed commodè possunt omnes reduci ad duo genera, id est, ad causas corporales, & ad causas spirituales; & vtræque dici possunt, vel esse intrinsecæ ipsi homini scrupuloso, vel extrinsecæ: nam corporalis, & extrinsecæ causa est ipsa frigidior, & aquosior complexio sanguinis, & humorum; siue illa sit innata, & à prima constitutione corporis; siue influxa, & aduentitia ex morbo, vel ex nimis vigiliis, & abstinentiis. Et præterea corporalis, & extrinsecæ causa est ipsa consuetudo, & consortium aliorum hominum scrupulorum. Et contra, spiritualis, & intrinsecæ causa est ipsa inscitia & ignorantia hominis scrupulosi; & aliquando

1. Causa in vniuersum scrupulorum quanam sint.

simul cum aliqua inscitia, etiam concurret aliqua scientia, & contemplatio, & ingenij bonitas, & subtilitas, ex qua multa occurrunt, quae faciunt dubitationem, neque postea possunt solui propter defectum prudentioris iudicij, aut meliorum, & priorum principiorum: & denique spiritualis, & extrinseca causa sunt ipsi Daemones, qui per angustias, & molestias scrupulorum intendunt afferre fastidium rerum spiritualium, & acediam inducere; vel etiam ipse Deus, qui aliquem permittit vexari a scrupulis in penam alicuius peccati, vel ad probationem virtutis, & maius meritum.

2. Quomodo scrupuli causantur ex complexione frigidiore, & aquosiore.

Vt verò de his omnibus causis distinctè agamus, quod scrupuli possunt causari ex complexione frigidiore, & aquosiore ipsius sanguinis, & humorum, tanquam ex causa corporali intrinseca, patet: quia ex hac maximè causatur timiditas, & pusillanimitas; quo tamen nomine scrupuli appellantur, id est, pusillanimitas spiritus, vt notat S. Anton. *part. 1. tit. 3. cap. 10. §. 9. cit. iuxta illud Psal. 54. Saluum me fecit a pusillanimitate spiritus, & tempestate.* nam, vt notat Aristoteles *lib. 2. de part. cap. 4.* hac de causa ceruæ, & dama inter bruta sunt timidiores: quia sanguinem habent frigidiorem, & aquosorem; & eandem ob causam earum sanguis nunquam spissatur, aut incrassatur, vt idem habet *lib. 4. meteor. sim. 2. cap. 1.* quia enim frigiditas semper mouet à circumferentia ad centrum, vt patet in contractione, & congelatione, & quia omnia congregat; sicut & caliditas, è contrà, semper mouet à centro ad circumferentiam, vt patet in dilatatione, & rarefactione, & quia omnia disgregat; omnino debet sanguis frigidior, & aquosior frigiditatem efficere: siquidem constringit cor, & non sinit illud multum dilatari, & transmittere spiritus ad alias partes, sicut requiritur ad iram, & animositatem, vel audaciam. Et quia hi ipsi spiritus frigidiore, & aquosiores sunt maximè apti ad recipienda, & retinenda phantasmata rerum terribilium, sicut & spiritus calidiores, & magis ignei sunt apti ad recipiendum, & retinenda phantasmata animositatis, v.g. bellorum, inimicitiarum, rixarum, vt patet ex somniis, quae communiter contingunt diuersa, pro diuersitate humorum, quibus corpus abundat; inde est, quod huiusmodi spiritus frigidiore maximè causent timiditatem; excitando, nimirum, per phantasmata, quae recipiunt, & conseruant, actualem imaginationem eorundem terribilium, & per illam efficiendo timiditatem, & actum timoris. Et quemadmodum saepe contingit, vt huiusmodi imaginationes naturalium terribilium sint deprauatae, & multa proponant plus formidanda, quam verè sint; in quantum, scilicet, idem spiritus sunt minus nitidi, & minus aërei, quam deberent, & ideo phantasmata terribilia faciunt in illis maiorem apparentiam, sicut & species visibilibus, quando transleunt per medium crassius, & magis opacum, faciunt maiorem apparentiam suorum obiectorum; & mediante hac apparentia, & imaginatione inordinata huiusmodi terribilium, etiam causant inordinatum actum potentiae aestimatiuae circa eadem terribilia, & inordinatum actum timoris: ita & contingit in terribilibus moralibus, quae consistunt in ratione culpae, & obligationis ad culpam: similiter enim illorum phantasmata in huiusmodi spiritibus frigidioribus, & crassioribus faciunt maiorem apparentiam, & excitant maiorem imaginationem rei timende, & maiorem aestimationem, & mediante illa maiorem actum timoris, in quo utroque maximè consistit scrupulositas, eaque ex his ipsis actibus multum potest augeri: siquidem, vt habet Ari-

3. Ceruæ, & dama sunt timidiores, quia sanguinem habent aquosorem.

stoteles *lib. de somniis, cap. 1. Quando iam in passionibus existimus, facile decipiuntur circa sensus; & qui est in passione timoris, etiam à modica similitudine videtur sibi hostes videre; & qui est in amore, videtur sibi videre dilectum; & tantò facilius quisque decipitur, quanto in huiusmodi passionibus magis fuerit: sicut & febricitantes interdum animalia vident in parietibus à modica similitudine linearum compositarum; & huiusmodi apparentia aliquando ita inueniuntur, vt si quis vehementer non laborat, facilè aduertat, quod sint false: si verò passio sit maior, omnino decipiatur, & ad illa etiam moueatur.* Similiter enim, quia quis ex scrupulis iam est in passione timiditatis, facile illi contingunt similes apparentiae, eaque augent timiditatem, & ab illa vicissim augentur. Et quemadmodum in aliis actionibus physis saepe contingit, vt ex certa dispositione subiecti, etiam agens, alioqui debile, multum agat, vt patet, quando quis trahit curram iam existentem in motu, quem alius etiam fortior non posset trahere existentem in quiete; ita & in actionibus sensuum facile accidit, vt pro dispositione organi, aut animae, ex aliqua actuali passione multum moueatur à sensibili etiam debili, vt patet in casibus positis ab Aristotele de eo, qui est in passione timoris, aut amoris, & à modica similitudine videtur sibi videre hostes, aut dilectum; quod idem potest contingere etiam in scrupulis, si quis iam sit in actuali aliqua scrupulositate.

Et parum refert quoad hoc, siue huiusmodi complexio frigidior, & aquosior spirituum habeatur à prima constitutione corporis, & naturæ, siue inducatur ex accidente, v.g. ex morbo: sic enim Auicenna *1. 3. tract. 4. Auerr. lib. 3. colligit. cap. 40. & Medici communiter apud Ioan. Arculanum in 9. Alman. c. 16.* dicunt, contingere horribiles illas, & maximè admirabiles apparentias latronum, aut Daemonum, quas patiuntur melancholici, & maniaci, intelligendo per melancholiam morbum illum, qui eodem nomine appellatur; quia causatur ex prædominio humoris melancholici, frigidioris & crassioris, supra alios humores: ex malignitate enim, inquit, talis humoris, substantia ipsa ventriculi cerebri, in quo asseruatur species, & phantasmata; & præterea ipsi spiritus animales, per quos illa species, & phantasmata deferuntur ad organum imaginationis, sunt terrestriores, opaciores, & quasi syluestriores, & tenebrosiores; & inde fit, vt etiam ipsa species, & phantasmata rerum horribilium in illis videntur, & faciant maiores apparentias, eaque iudicentur etiam esse veræ, & percipi per ipsos sensus exteriores: eadem ratione, quia id contingit in somnio, eò quod sensus alij sint ligati, neque possint simul cum sensu communi ferre iudicium de obiecto eodem, & ideo non possit simpliciter diiudicari inter rem, & inter similitudinem, vel apparentiam, & phantasma rei, vt *suprà* explicauimus *lib. 1. disp. 10. num. 4.* ex S. Thom. *1. 1. quæst. 84. art. 8.*

Atque hæc doctrina de huiusmodi apparentiis, & phantasmatibus, videtur conformis etiam Aristoteli, qui *lib. 2. de part. cap. 4. cit.* ad sensationes internas bene & ordinate faciendas, maximè requirit tenuitatem, & sinceritatem, vel quasi nitorem, aut munditiem sanguinis, & humorum; & ex animalibus ea ait esse prudentiora, & sapientiora, quibus sanguis est tenuior, & nitidior; & ea esse stolidiora, & minus prudentia, quibus est crassior, & turbulentior; in quantum, scilicet, ex huiusmodi tenuitate, & munditie, vel nitore, & sinceritate maximè pendet apparentia specierum, & phantasmatum,

4. Complexio frigidiore, & aquosiore spirituum habetur à prima constitutione corporis, & naturæ, siue inducatur ex accidente, v.g. ex morbo.

5. Apparentia Daemonum, & latronum, quomodo contingant in melancholicis.

6. Quomodo contingat scrupulositas in vna tantum materia, & non in aliis.

7. Quomodo contingat scrupulositas in vna tantum materia, & non in aliis.

8. Quomodo contingat scrupulositas in vna tantum materia, & non in aliis.

tum, vt patet exemplo allato de speciebus visibilibus, quando sciuntur per medium crassius, & opacius, v.g. per aquam, aut per vitrum.

Neque solum ex morbo potest induci huiusmodi frigiditas, & aquositas sanguinis, & humorum; sed etiam per nimias vigilias, & abstinentias; in quantum, scilicet, occasione illarum minus perficitur concoctio alimenti, & nutritio. Atque hoc modo *cap. Non mediocriter de consecr. d. 5.* ex S. Hieron. dicitur, quod non mediocriter errant, qui bono magno præferunt bonum mediocre, & rationabiliter hominis dignitate amittit, qui vel ieiunium præfert charitati, vel vigilias, sensuum integritati; vt propter innocentiam immoderatam, & propter indiscretam Psalmorum, & Officiorum decantationem, amentia, aut tristitia, seu melancholia notam incurrat.

Si ergo de aliquo, qui scrupulis angitur, clarè constet, quod sit tali modo frigidioris, & aquosioris sanguinis, & humorum, facile credi potest ex hac ipsa causa corporali intrinseca causari in illo scrupulositas, si præsertim in illo appareat huiusmodi excessus timiditatis, etiam in aliis rebus, & etiam phantasmata aliorum obiectorum terribilium videntur in illo apparentiam: & tales credi possunt specialiter esse feminae, & maximè vetulae, & melancholicæ, vt notat S. Anton. *part. 1. tit. 3. cap. 10. §. 9. cit.*

Sed quoad hoc magnam potest facere difficultatem: quia aliquando timiditas in aliquo non apparet, nisi in scrupulis: & saepe contingit, vt qui in aliis omnibus est maximè animosus, & audax; maximè tamen angatur scrupulis: imò & his non angatur circa quancunque materiam, sed solum circa vnã aliquam, v.g. circa obligationem votorum, circa Horas canonicas, & huiusmodi. Et in hoc casu non videtur scrupulositas posse referri in huiusmodi causam corporalem intrinsecam: siquidem maior frigiditas, & aquositas humorum, tam facit aptos spiritus animales ad recipienda, & retinenda phantasmata pertinentia ad scrupulos, & ad faciendam de illis maiorem apparentiam, quam ad recipienda, & retinenda phantasmata aliorum terribilium, & similiter ad faciendam etiam de illis apparentiam maiorem.

Sed fortasse in hoc etiam casu potest scrupulositas prouenire ex causa corporali intrinseca: nam simili ratione ex causa corporali intrinseca potest contingere auentia, & phrenesis in vna tantum materia, & non in aliis, vt fusè explicauimus *suprà* *lib. 1. disp. 12. num. 7. & sequen.* in quantum, scilicet, vnũ aliquod phantasma ex aliqua peculiari alteratione, aut mutatione, quæ fortè contingit in ventriculo cerebri, aut in organo, in quo asseruatur, vel ex aliquo huiusmodi accidente, est factum fortius, & intensius, quam esse deberet, & spiritus animales, per quos defertur ad organum imaginationis, tenaciùs, & diutius illud seruatur, & propter aliquas conditiones, & qualitates peculiari maiorem faciunt apparentiam illius obiecti, quam deberent; & ex hac apparentia sic deprauata, etiam sequitur deprauatio imaginationis; & ad hanc ulterius sequitur deprauatio apprehensionis, & iudicij in intellectu, cum vnquodque semper tale esse existimetur, quale per sensum proponitur, nisi contradicatur potentia superior, vt ibi diximus ex Aristotele *in lib. de Somniis, cap. 2. & 3.* quæ tamen potentia superior, stante huiusmodi intensione, & deprauatione phantasmatis, & apparentiae, nulla est, quæ contradicatur, & corrigat, cum intellectus, qui solus posset contradicere imaginationi, nullum habeat princi-

piũ contradicendi, neque possit diiudicare inter rem, & phantasma, vel apparentiam rei, quoad durat tanta intensio, & deprauatio, vt ibi explicauimus. Eadem ergo ratione ex hac causa corporali intrinseca potest contingere scrupulositas circa vnã tantum materiam, & non circa alias, si contingat certum aliquod phantasma, quod pro illa inferuit, ex aliquo accidente esse fortius, & intensius, & fortius imprimatur in spiritibus animalibus, & diutius in illis seruetur: nam, quemadmodum hac eadem de causa etiam accidit, vt noctu somniamus, quæ interdum egimus, aut sensimus, potius, quam alia quæ, ceteris paribus, eorum phantasmata, vt pote recens impressa, sunt fortiora, & intensiora, quam alia: ita & potest accidere, vt scrupulositas potius sit de vna materia, quam de alia; quia phantasma de illa est fortius, & intensius.

Et præterea id potest accidere: quia spiritus animales ex propria temperie hoc possunt habere, vt melius faciant apparere vnũ phantasma, quàm aliud; sicut & medium certo modo dispositum melius facit videri vnũ colorem, quàm alium, & obiectum, quod bene videtur in vno homine, non ita bene videtur in alio.

Et denique id potest accidere: quia peculiaris aliqua dispositio ex parte animæ, aut organi, per actualem aliquam passionem, facit illam facile mobilem à certa similitudine, aut phantasmate etiam modico, & non admodum intenso, vt patet ex doctrina Aristotelis *suprà* allata *ex lib. de Somniis, cap. 2.* de iis, qui positi in passione timoris, aut amoris, ex leni similitudine videntur sibi videre hostes, aut dilectum: simili enim ratione vehemens aliqua passio circa peccata, & pericula peccatorum, potest aliquem reddere facile mobilem à quavis modica similitudine, aut umbra peccati, in quo maximè contingit scrupulositas: & cum hæc passio specialiter possit contingere circa vnã materiam, vel circa vnã speciem, aut genus peccati, & non circa alias, etiam potest circa illam specialiter contingere scrupulositas.

Quoad causam verò corporalem extrinsecam, ex qua diximus, posse causari scrupulositatem, id est, quoad consuetudinem, & consortium hominum scrupulosorum; non potest esse magna difficultas: certum enim est, quod phantasmata scrupulorum ex huiusmodi consortio, & colloquiis multum possunt intendi: imò & complexio etiam humorum, & sanguinis, potest conformari in eandem frigiditatem, & aquositatem; cum ex imaginatiuibus, operationibus, & moribus cuiusque ad longum tempus, & diu continuatis, maximè varietur, vt experientia constat: & præterea scrupulosi, cum quibus habetur consortium, non modò non sinant deponi scrupulos, qui iam habentur; sed etiam novos quotidie iniiciunt.

Et hoc idem possunt causare etiam illi, qui magnam vitæ austeritatem sequuntur, & aliis omnibus idem genus vitæ suadent; imò & libri, qui subtiliùs tractant de casibus conscientie: siquidem scrupulosi, cum sint communiter timidiores, & minus prudentes, plurima detorqueant ad suos scrupulos: atque ita ex huiusmodi libris plus damni, quam utilitatis percipiunt.

DISPUT. XX.

Quomodo scrupuli causentur ex causis spiritualibus, siue intrinsicis, siue extrinsecis, quæ sunt, inscitia, vel ingenij bonitas, Dæmon, & ipse Deus.

- 1. Quomodo causa spiritualis intrinseca scrupulorum semper sit aliqua inscitia.
2. Causa scrupulorum aliquando est mentis superbia.
3. Scrupuli aliquando causantur à Dæmone.
4. Quomodo Dæmon causet scrupulos.
5. Scrupuli aliquando causantur à Deo.
6. Aliqua scrupulositas est valde utilis, præsertim in initio conversionis.
7. Et ad acquirendam humilitatem, & confundendam mentis superbiam.
8. Et ad puniendam, & emendandam peccata.
9. Et ad exercitium multarum virtutum.
10. Quomodo Deus causet scrupulos.
11. Quomodo possit dignosci, quod scrupuli sint à Deo, vel à Dæmone.

1. Quomodo causa spiritualis intrinseca scrupulorum semper sit aliqua inscitia.

Q UOD inter causas scrupulorum intrinsicas, & spirituales, sit numeranda inscitia ipsius hominis scrupulosi, vel etiam scientia, & ingenij bonitas, nihil est dubitandum: hoc enim ipso, quod scrupulosus est levis assensus, aut credulitas ex leui, & irrationabili motivo, & argumento; vel certe irrationabilis apparentia huiusmodi argumenti ad inducendam huiusmodi credulitatem, clarissime constat, quod maxime provenit ex inscitia expendendi vim motivi, & argumenti, & adhibendi assensum non imprudentem. Et quantumvis aliquando huiusmodi apparentia argumenti possit excitari ex bonitate ingenij, & ex noticia, aut scientia aliarum rerum; semper tamen habet adiunctam etiam inscitiam bene expendendi illius vim, & dissoluendi irrationabilem apparentiam; & sine huiusmodi inscitia tale argumentum apparens nunquam angeret animum, neque haberet, proprie loquendo, rationem scrupuli: ac proinde causa spiritualis intrinseca scrupulorum semper potest dici esse inscitia, & ignorantia; siquidem ad illos concurrat, vel per se sola, vel simul cum aliqua alia noticia, & scientia.

2. Causa scrupulorum aliquando est mentis superbia.

Potest tamen ad causas spirituales intrinsicas scrupulorum etiam reduci mentis superbia, qua quis nimium fidit suo iudicio, & alios minimè cõsultat, & nimium sibi placet: hanc enim Deus sæpè punit per scrupulos, ut dicemus: & præterea negligentia commendandi se Deo, iuxta illud Psal. 13. Deum non invocaverunt: illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor. & negligentia consulendi Patres spirituales, aut alios prudentiores, & sapientiores, si que patendi, quando iam consulti fuerint: & animi leuitas, & inconstantia, qua plures laborant, dum in bene deliberatis non diu persistunt; sed leuiter, & facile mouentur quibuscunque apparentiis, aut suspicionibus: & nimia & inordinata sollicitudo vitandi omnia, & singula venialia, etiam leuissima, & in nullo displicendi, & in omnibus seruandi perfectissimam animi puritatem, & vitandi quascunque maculas & minimas: hæc enim omnia fouent, & augent internam timiditatem, & variant apparentias, & imaginationes periculorum peccandi, ex quibus scrupuli maxime pendent. Et quemadmodum, qui angustè ambulant, & toti sunt

in aduertendo, & vitando periculo grauissimi alius lapsus, quem timent, & plures audiunt continuo acclamantes, ut caueant; non solum magis timent, quam alioqui facerent; sed etiam irrationabilius timent, quam alioqui deberent: ita & qui ambulant in tantis angustiis cordis per viam Dei, facile incidunt in scrupulositates, ut bene aduertit Reginald. lib. 13. c. 1. n. 3. 10.

Inter causas verò spirituales extrinsecas primo loco rectè numeratur Diabolus, qui sæpè illos excitat, ut inducat tædium rerum spiritualium, & per illud reducat in latitudinem, & licentiam peccatorum; vel deiciat in desperationem: & quod habentius Matth. 17. corporaliter gestum fuisse à Diabolo in illo lunatico, quem Christus sanauit, ut illum proiceret modò in ignem, & modò in aquam; idem facit spiritualiter etiam in scrupulosis, dum eos transfert ex vno scrupulo in alterum priori contrarium, ut bene notat Reginald. in praxi, lib. 2. cap. 10. num. 109. Et sicut, dum quis liberè peccat, & in quolibet scelera se præcipitem dat, timorem omnem peccati ab illius mente excutit: ita & dum videt, cum emeris ex huiusmodi cæno, mirum est, quantum molestiti, & angoribus illum exagitet, frequentissima, & maxime importuna recordatione eorundem peccatorum iam commissorum; vel etiam cogitatione periculorum, à quibus in posterum debet cauere: & ut notat S. Chrysostr. hom. 4. in 2. epist. ad Cor. Ridiculum simul, & pudendum est, quod Diabolus per ipsa medicamenta nostra efficiat vulnera, id est, perniciem nobis afferat ex ipso mœore peccatorum, quando est immodicus.

Excitat verò huiusmodi scrupulos Diabolus, excitando, & commouendo humores melancholicos, & per illos inficiendo spiritus animales, & vitando phantasmata, quæ in illis recipiuntur, & deferuntur ad organum imaginationis, & sic alterando, aut variando illorum apparentias, ut notat S. Anton. part. 1. tit. 3. cap. 10. §. 9. cit. & præterea offundendo ignorantiam, aut caliginem, vel tenebras interiores, & auertendo considerationem illorum, quæ possent apparentias scrupulorum dissoluere, & tenebras à Dæmone offusas dissipare, ut notat Salas 1. 2. disp. de consc. sect. 29. in fine. Et ex huiusmodi tenebris mentis consequitur etiam timor, & pusillanimitas, quæ est nutrit scrupulorum; sicut & communiter consequitur idem timor ex tenebris corporalibus: & ut notat S. August. epist. 250. ad Paulinum, de his putare debemus esse dictum in Psal. 54. Timor, & tremor venerunt super me, & contexerunt me tenebra. in quantum, scilicet, ex huiusmodi tenebris semper consequitur timor, & tremor.

Denique inter causas spirituales extrinsecas scrupulorum secundo loco est numerandus etiam Deus, qui ex multis bonis finibus illos permittit, vel etiam facit: primo enim ex B. Laurentio Iustiniano lib. de disciplina Monast. cap. 12. & 16. initio conversionis potest esse valde utilis aliqua scrupulositas: quia mentem exacuit ad bene intelligendas res spirituales, illique ferid, & ex animo attendendum; & quibusdam quasi stimulis voluntatem excitat ad resistendum etiam in initis peccatorum, & ad viuendum circumspectè, & ex virtute: quantumvis postea progressu temporis, & nisi opportune illi occurratur, sed sinatur esse nimia, perniciosissima sit, & maximum periculum, & ruinam animæ creet, ut dicemus. Deinde, plurimum valet ad acquirendam humilitatem, & prosternendam mentis superbiam, quæ scrupulos maxime parit, ac nutrit, dum quis ex proprio sensu, atque sententia

3. Scrupuli aliquando causantur à Dæmone.

4. Quomodo Dæmon causet scrupulos.

5. Scrupuli aliquando causantur à Deo.

6. Aliqua scrupulositas est valde utilis, præsertim in initio conversionis.

7. Et ad acquirendam humilitatem.

confundendam mentis superbiam.

8. Et ad puniendam, & emendandam peccata.

9. Et ad exercitium multarum virtutum.

10. Quomodo Deus causet scrupulos.

11. Quomodo possit dignosci, quod scrupuli sint à Deo, vel à Dæmone.

tentia metitur omnia, neque alieno consilio, aut iudicio finit se regi; sibi que in suis omnibus nimium placet: hanc enim superbiam Deus per scrupulos bene humiliat, dum permittit, ut in cogitationes, & dubitationes ita ridiculas delabamur, quales contingunt in scrupulosis: & ex his facit planè intelligi, quales sint vires nostri iudicij, quibus tantopere fidimus, & tantum nobis placemus.

Præterea valent scrupuli in poenam, & ad emendationem peccatorum, & præcipue illorum, quæ committimus, dum aliorum dicta, & facta curiosè obseruamus, nostraque res, & actiones negligimus: per illos enim non solum nos affligit Deus, sed etiam facit, ut ad nos redeamus, & de nostris rebus sapientius cogitemus, & maiorè curam in illis adhibeamus. Et quemadmodum, qui sinuntur sine scrupulis, & angoribus conscientia ambulare in latitudine peccatorum, & in incuria animæ suæ; multum habent, quod sibi timeant de hoc ipso, tanquam de maxima poena, & ira Dei: ita & qui per scrupulos, & angores retrahuntur ad viam rectam, quæ ducit ad vitam, multum habent, quod didant de hoc ipso, tanquam de maximo beneficio Dei.

Denique etiam valent ad exercitium obedientiæ, & patientiæ, & spei, & aliarum virtutum, dum is, qui scrupulis angitur, finit se regi à Patre spirituali, ut modò genitus infans, & viriliter agit, & sustinet Dominum; & in tantis miseris adhuc subsistit per longanimitatem, quæ propriè opponitur pusillanimitati spiritus, & scrupulositati; & etiam in illo huiusmodi tribulatione patientiam operatur, ut dicitur ad Rom. 5. & patientia probationem, & probatio spem, quæ non confundit, ut notat S. Bernard. epist. 32.

Quo verò modo Deus ipse permittat, aut possit efficiat huiusmodi scrupulos, non indiget explanatione, cum possit uti omnibus aliis causis iam explicatis, id est, humore melancholico, confortio, & consuetudine aliorum scrupulosorum, inscitia ipsius scrupulosi, tentatione, & opera Dæmonis, vel etiam boni Angeli; & præterea possit illos efficere immediatè, & per se.

Et si ex scrupulis illos effectus in nobis experiamur, quos intendit Diabolus; id est, tædium vitæ spiritualis, tenebras mentis, pusillanimitatem, & desperationem; facile possumus illorum causam referre in Dæmonem: si verò contrà experiamur illos alios, quos intendit Deus; possumus contraria ratione referre in Deum; & ut habet S. Bernard. epist. 32. cit. quemadmodum hæc tribulatio in Sanctis, & Electis ex Deo habet, ut patientiam operetur, & patientia probationem, & probatio spem; ita & in damnandis, & reprobis, ex Diabolo habet, ut operetur pusillanimitatem, & pusillanimitas perturbationem, & perturbatio desperationem, quæ interimit.

DISPUT. XXI.

Quomodo sit licitum, & aliquando etiam debitum, operari contra conscientiam scrupulosam.

- 1. Non peccat, qui facit contra conscientiam scrupulosam.
2. Sed debet non esse factus transitus à conscientia scrupulosa ad conscientiam erroneam, aut dubiam.
3. Aliquando non licet operari contra scrupulum, nisi prius deponatur.

4. Quod aliqua conscientia sit scrupulosa, standum est iudicio Confessarij, aut docti viri.

5. Qui facit contra conscientiam scrupulosam, bene, & laudabiliter facit.

6. Quomodo sit bona mentis sibi culpam agnoscere, ubi culpa non est.

7. Quomodo omnia sint facienda, ac si statim essemus morituri.

8. Etiam in articulo mortis sunt contemnendi scrupuli.

9. Aliquando scrupulosus etiam tenetur contemnere scrupulos.

10. Et Superior id potest illi præcipere.

11. Scrupulosus debet mentem auertere à cognitionibus scrupulorum.

12. Et ideo non est permittendus pluries iterare confessiones generales, pluries dubitare, aut loqui de scrupulis.

13. Et bene est vitanda otiositas.

IN QUANDO de conscientia scrupulosa proprie dicta, pro ut contradistinguitur ab erronea, dubia, & probabilis; conclusio est; quod non peccat, qui facit contra conscientiam scrupulosam; imò & bene facit; & aliquando etiam tenetur. Ita Caiet. tom. 1. opusc. apusc. 31. resp. 1. 3. dub. 7. Nauar. in Man. præludio 9. num. 9. & cap. 27. num. 281. & in cap. Si quis autem, num. 64. & 65. de penit. & d. 7. S. Anton. par. 1. tit. 3. cap. 10. §. 10. Valq. 1. 2. disp. 67. cap. 1. num. 8. Azor. lib. 2. cap. 20. quæst. 6. Valen. 1. 2. disp. 2. quæst. 14. puncto 4. Salas 1. 2. disp. de conscientia, sect. 29. num. 295. & 298. Sanch. lib. 1. in Decal. c. 10. num. 70. & sequen. Reginald. in praxi, lib. 13. cap. 11. num. 112.

Prima pars, quod non peccet, qui facit contra conscientiam scrupulosam, probatur ex eo: quia simul cum scrupulo, quod aliquid sit illicitum, potest manere conscientia certa, aut probabilis de opposito, ut supra diximus disp. 18. num. 4. & certum est, quod ex conscientia certa, aut probabilis licitum est operari. Et confirmatur: quia, qui facit contra scrupulum, non exponit se periculo peccandi, cum scrupulus, id est, leuis credulitas, aut apparentia ex leui motivo, non possit inducere obligationem agendi secundum ipsum; imò hoc ipso, quod scrupulosus est, prudenter agat, qui operatur oppositum; & in hanc partem dandum esse consilium scrupulosi, ut fortiter, & sine timore agant contra scrupulos, confirmat S. Anton. loc. cit. & plures alij ex ex illo lra. 35. Dicite pusillanimitas: Confortamini, & nolite timere. verè enim quoad hoc non est, quod timeant, aut pusillo animo sint.

Sed in hac re bene est aduertendum, quod conscientia, contra quam agitur, verè sit scrupulosa; non autem ex illa sit factus transitus in conscientiam erroneam, aut dubiam: si quis enim ita assentiat per assensum scrupulosum, & ex friuolis rationibus, quod aliquid sit illicitum; ut tamen non aduertat, eum esse scrupulum, & ex leui ratione, neque habeat actualem assensum, quod oppositum sit probabile; iam non habet conscientiam scrupulosam, sed erroneam: & si scrupulus solum consistat in apparentia, & apprehensione rationis; quæ verè sit friuola; sed ita apprehendatur, ut tollat omnem actum determinatum ad vnâ partem; iam constituit conscientiam dubiâ proprie dictam. Et in vtroque casu certum est, quod non licet operari contra conscientiam, saltem probabilis, ut notat Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 10. num. 8. & Salas 1. 2. disp. de conscientia, sect. 29. num. 296. & 297. & hoc modo cap. Inquisitioni.

1. Non peccat, qui facit contra conscientiam scrupulosam.

2. Sed debet non esse factus transitus à conscientia scrupulosa ad conscientiam erroneam, aut dubiam.

3. Aliquando non licet operari contra scrupulum, nisi prius deponatur.

Inquisitioni de sent. excomm. dicitur, quod si coniux ex leui, & temeraria credulitate credat impedimentum, & nullitatem sui matrimonij, debet prius ad sui Pastoris consilium illam explodere, & postea liberè petere, & reddere debitum. & *cap. Per tuas, 2. de simon.* de eo, qui timet, ne fuerit promotus ad aliquos sacros Ordines ab Episcopo simoniacò, ed quod credatur ille Episcopus sapius commississe huiusmodi vitium, dicitur, quod potest in Ordinibus iam susceptis liberè ministrare, sed non debet contra conscientiam ascendere ad alios superiores: & quod quanuis sit lapsus in huiusmodi difficultatem, ed quod haberet conscientiam nimis scrupulosam; non potest tamen illam euadere, nisi deponat errorem. Hæc enim & similia non ex eo dicuntur, quia simpliciter sit necessarium deponere conscientiam scrupulosam quomodocunque; & quãdiu illa manserit, non possit quis operari oppositum; sed, quia in aliquo certo casu, est necessarium eam deponere, id est, quando transit in conscientiam erroncam, aut dubiam propriè dictam, & tollit dictamen, saltem probabile, de opposito.

4. Quod aliqua conscientia sit scrupulosa, standum est iudicio Confessarij, aut docti viri.

Quod si querat, quomodo possit quis sibi persuadere, quod conscientia, quam habet, sit scrupulosa, & ex friuolis, aut leuibus tantum rationibus; & idèd teneatur illam deponere ad hoc, vt possit operari oppositum: Respondeo, optimum, ac tutissimum esse, vt id credat Confessatio, aut alteri viro docto; non autem, vt ipse per se velit examinare rationes suæ credulitatis, vt notat Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 10. num. 81. & Salas 1. 2. disp. de conscien. sect. 29. cit. num. 298. & Reginald. lib. 13. cap. 12. num. 115. quanquam facillè potest etiam vnusquisque per se de hoc statuere, si aduertat, quod sapius in re aliqua, vel in pluribus, leuiter assentiatur, aut dubitet sine probabilis fundamento, vt notat Sanchez lib. 1. in Decal. c. 9. n. 2. Valq. 1. 2. disp. 67. c. 2. num. 8. Azor. lib. 2. c. 20. q. 3.

5. Qui facit contra conscientiam scrupulosam, bene, & laudabiliter facit.

Secunda pars conclusionis, quod benè faciat, qui facit contra conscientiam scrupulosam, patet manifestè: quia eo ipso, quod aliquis assensus, aut dubitatio deprehenditur esse scrupulosus, & ex friuolis & leuibus rationibus, satis constat, quod de illo non sit curandum: & eo ipso, quod pars opposita existimatur simpliciter verior & probabilior, honestè & laudabiliter potest ex illa institui operatio.

6. Quomodo sit bona mens ibi culpam agnoscere, ubi culpa nò est.

Neque vrget in contrarium id, quod habetur *cap. Ad vnu. d. 5. ex S. Greg. in resp. 10. ad Aug. Anglia Episcopum*, quod bonarum sit mentium, ibi culpam agnoscere, vbi culpa non est: neque enim in hoc sensu id dicitur, quasi error, ac deceptio mentis circa subiectum malitiæ, & circa culpas, sit dignus laude, & bonas mentes, vel formaliter faciat, vel saltem indicet; sed, quia ipsa culpæ, etiam in suis effectibus, laudabiliter recoluntur, & deflentur à bonis mentibus; quanuis in illis reuera non sint: idque solùm sibi velle S. Gregorium eo loco, patet manifestè ex ipso contextu: cum enim docuisset, quod mulieres propter menstrua, quæ pariuntur, non debent prohiberi ab ingressu Ecclesiæ; siquidem in Euangelio etiam mulier, quæ sanguinis fluxum patiebatur, ad Christum accessit, & tetigit simbriam vestimenti eius; subdit, aut neque etiam pro eodem tempore menstruorum, debent prohiberi à perceptione Eucharistiæ; & quod si per se ipsa ex affectu venerationis illam percipere non præsumant, laudanda sunt; non tamen iudicanda, si percipiant: & huius rei eam reddit rationem: *Quia bonarum mentium est, ibi etiam culpas suas agnoscere, vbi culpa non est: quia sapè sine culpa*

agitur, quod venit ex culpa: vnde etiam cum esurimus, sine culpa comedimus, quibus ex culpa primi hominis factum est, vt esuriamus. Et sensus est, quod idèd sunt laudandæ mulieres, si tempore menstruorum non præsumant accedere ad Eucharistiam: quia, quanuis in illis culpa non sit, potest tamen in illis agnosci culpa, ex qua proueniunt; id est, culpa primi parentis, sicut & agnoscitur in hoc, quod est esurire, & comedere: quanuis neque etiam in his sit propriè culpa. Vnde & in aliquibus Codicibus expressè legitur hæc limitatio, *aliquo modo*: quia, scilicet, non est sermo de agnoscendis similiter, & quomodocunque propriis culpis, vbi non sunt; sed solùm de agnoscendis aliquo modo, id est; tanquam in suo effectu.

Deinde, si admittatur propositio illa, in eo sensu, in quo communiter circumsertur, solùm est intelligenda de agnitione culpæ, non per actum iudicij, & assensus; vel etiam per actum dubitationis, & formidinis irrationabilis, & ex leuibus, & friuolis motiuis, quæ contingunt in scrupulis; sed per actum apprehensionis, & inspectionis, vel circumspectionis: & sensus est, quod bonarum mentium sit, vbi que culpam timere, vt notat S. Anton. *part. 1. tit. 3. c. 10. §. 10. reg. 6. in fin. & Sylu. verb. scrupulus, num. 3. & Reginald. lib. 3. cap. 12. num. 124.* & circumspectè in omnibus se gerere, & etiam in illis suspicari de culpa, in quibus verè non est, iuxta illud S. Iob. *cap. 9. Verebar omnia opera mea, sciens, quod non parceres delinquenti.* quanquam hæc ipsa suspicio & timor de culpa debet esse prudens & rationabilis, ac proinde hæc sententia S. Gregorij non fauet scrupulosus.

7. Quomodo sit omnia sit facienda, & si statim esuriamus murmurari.

Similiter neque fauet, quod vnusquisque ita debeat se gerere in singulis operationibus, quomodo in illis se gereret, si statim esset moriturus; in quo tamen casu certum videtur, quod vnusquisque non abiceret scrupulum; sed semper ex illo sequeretur partem tutiorem. Contra enim est: quia, vt notat Syluest. *ver. scrupulus, num. 3. §. Quarto obuiat.* & ex illo Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 10. cit. num. 81.* multa essent facienda in articulo mortis, quæ extra illum non sunt facienda, si afferant magna damna; & præterea in illo etiam articulo consultius faceret scrupulosus, si contemneret scrupulos ex hoc ipso, quod sunt scrupuli; & idèd potiori ratione sunt contemnendi extra illum articulum.

8. Aliquando scrupulosus etiam teneatur contemnere scrupulos.

Tertia pars conclusionis, quod aliquando etiam teneatur quis facere contra scrupulos, & contra conscientiam scrupulosam, specialiter asseritur à Valent. 1. 2. disp. 2. quæst. 14. puncto 4. dub. 5. Sayr. *lib. 5. clau. reg. cap. 14. num. 1.* Salas 1. 2. disp. de conscien. sect. 29. num. 298. Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 10. n. 83.* Et patet in eo casu, in quo scrupulosus videat graue damnum se pati à scrupulis; siue in corpore, propter periculum amentie, aut morbi alterius grauis, siquidem spiritus tristis exsiccet ossa; siue in animo propter inordinatam perturbationem, & periculum desperationis, vt supra diximus ex S. Bern. *epist. 32.* siue propter tridium rerum spiritualium, & propter inhabilitationem ad omnia bona, & specialiter ad humana negotia, & ea, ad quæ scrupulosus aliqui tenetur ratione status, aut officij. Et, vt habet S. Anton. *part. 1. tit. 3. cap. 10. §. 9.* de scrupulis potest intelligi illud Psal. 54. *Saluum me fecit à pusillanimitate spiritus, & tempestate.* quia reuera huiusmodi pusillanimitas spiritus, & scrupulositas, est quasi tempestas, quæ consumit, quicquid inuenit viride, & vigorosum in animo; & magnas etiam naues in profundum demergit; id est, magnos

magnos homines in desperationem adducit: vnde & David *Psal. 68. ab illa postulabat se liberari: Non me demergat tempestas aqua.*

10. Superiori dicitur illi quæritur.

Et propter huiusmodi damna etiam potest Superior præcipere scrupuloso, vt operetur contra scrupulos; nec debet præcipere timidè, sed fidenter & absolutè; ne alioqui sit minor securitas in ægroto, si vacillauerit ipse Medicus, vt notat Reginald. *in praxi, lib. 2. cap. 9. num. 117.* & similiter in tali casu etiam tenebitur scrupulosus contemnere scrupulos, & præcepto parere.

Et denique, si quis ex scrupulo irrationabiliter dubitet, aut credat, aliquid esse peccatum, quod verè est in præcepto; certissimum est, quod teneatur etiam in tali casu abicere scrupulum, & præceptum implere, operando contra scrupulum.

11. Scrupulosus debet mentem auertere à cogitationibus scrupulorum.

Dicitur verò teneri aliquis agere contra scrupulos, ad hoc vt vitet grauissima damna, quæ ex illis imminet; & præterea posse superior id illi præcipere: quia vix aliud est remedium magis vtile, aut magis necessarium, quam mentem auertere à cogitationibus scrupulorum, & ex imperio voluntatis contra illos operari; & vix aliud est magis noxium, quam ad huiusmodi cogitationes aduertere, aut ex illis operari: quia, vt notat Caiet. *in Summa, verb. scrupulosi.* hæc est maxima scrupulorum nutritio, & conseruatio: quia mota vna phantasia necesse est multos scrupulos consequi, neque postea est in nostra potestate compescere sequentes commotiones; sicut & in lateribus ordinatè hærentibus moto vno sequuntur ceteri, & omnes cadunt, vnus post alium: ipsa enim attentio ad vitandum scrupulum, scrupulum parit; quia mouet phantasiam, eamque occupat circa illud obiectum, eaque sic occupata impedit liberè incipere, aut prosequi operationem contra illum scrupulum.

12. Et idèd non est permittendum pluribus reuerari Confessarijs, nisi pluribus dubitatis, aut lapsis à scrupulo.

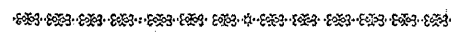
Atque hanc ob causam inter remedia, quæ communiter tradantur pro scrupulis, hæc solent esse præcipua, vt Confessarijs, vel alijs quicunque frequenter non admittat dubia scrupulosi, neque illum pro huiusmodi dubiis ad se venientem audiat, sed serò reiciat; & si opus est, etiam verbis grauioribus exterreat, & multò minùs, vt sinat illum repetere Confessiones generales, aut confiteri huiusmodi dubia, vel pro illis aliquem alium consulere, vt videre est apud Azor. *lib. 2. cap. 20. quæst. 7.* & Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 10. cit. num. 83.* & Salas 1. 2. disp. de conscientia, sect. 29. num. 299. *remed. 5.* Hæc enim omnia, & similia ed pertinent, vt mens, & cogitatio à scrupulis auertatur, eaque ratione simul omnes prædicantur, non autem carentur præcidi singulis, cum hinc labor sit planè inutilis, imò & noxius: siquidem, vt olim in hydra Herculidis; ita & communiter in scrupulis accidit, vt vno capite amputato, septem & plura alia enascantur; & sicut in catena, vt vno annulo tracto trahantur plures. Et cum interna superbia, qua nimium fidimus nostro iudicio, sit fecundissima mater scrupulorum, cõsueque sæpè Deus permittat ad illam humiliandam, & proterendam, vt supra diximus; optimum in primis est, vt per illam ipsam non foueatur, sicut certè fouetur per mentis applicationem ad scrupulos, quasi illi ex ipsa doctrina, & iudicio scrupulosi sint applicandi, aut eximendi.

13. Et idèd non est vitiosa curiositas.

Et ad idem facit etiam illud, vt diligenter vitetur in homine scrupuloso curiositas, imò & illæ occupationes pro iplo querantur, quæ mentem in alijs teneant, neque tempus relinquunt pro scrupulis reuoluendis, ac recolendis.

Illud verò alterum, quod possit quis teneri in casibus explicatis, non solùm auertere mentem à co-

gitationibus scrupulorum; sed etiam ex imperio voluntatis contra illos agere; rectè explicat Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 10. cit. num. 81.* ex S. Anton. exemplo virgæ obtorta, quæ non potest aliter reduci ad rectitudinem, nisi flectatur in partem oppositam; & exemplo bruti, quod non aliter potest retrahi ab aliquo vitio, nisi per hoc, quod cogatur ad oppositum.

DISPV T. XXII.

Quibus remedijs possint eximi, aut tolli scrupuli in vniuersum.

1. Occurrendum est causis scrupulorum.
2. Non est propter scrupulos viuendum medicè.
3. Scrupuloso est maximè necessarium, vt se totum subiciat alterius consilio, & directioni.
4. Et præterea est omninò rursissimum.
5. Vt probatur pluribus exemplis.
6. Debet scrupulosus mentem auertere à scrupulis, & contra illos factitare.
7. Debet maximè vitare orisitatam.
8. Probatur exemplo S. Hieronymi, & Græci adolescentis.
9. Si scrupulosus sit deditus peccatis, difficillimè curatur à scrupulis, nisi per penitentiam, & fugam peccatorum.
10. Scrupulosus debet vitare etiam peccata venialia.
11. Et vacare orationi, & bonis operibus.

1. Occurrendum est causis scrupulorum.

Ad scrupulos eximendos vniuersalissima, atque optima in primis est regula, vt occurratur, quantum fieri potest, illorum causis: vnde optimè facit scrupulosus, si ad occurrendum causis intrinsecis corporalibus, quæ sunt frigiditas complexionis, & excessus melancholice, primùm curet hæc purgari medicamentis; & deinde teneat bonam victus rationem, & intermitat immoderatam ieiunia, & vigiliam, & studeat moderatæ lætitiæ. Et ad occurrendum causis extrinsecis corporalibus, quæ sunt consuetudo eorum, qui scrupulos fouent, aut de nouo iniiciunt, vitet consortium aliorum scrupulosoform, & eorum, qui sunt disciplinæ austerioris, & abstineat à lectione eorum librorum, qui subtiliùs explicant ea, quæ pertinent ad peccata; & ad tollendas causas spirituales intrinsecas, quæ sunt inscitia, & mentis superbia, vel amor inordinatus proprii iudicij, subiciat se in omnibus iudicio Confessarij, vel alterius viri docti, & probi, eique ad nutum obediatur, tanquam Dei Vicario; & mentem quam diligentissimè auertat à cogitationibus scrupulorum, neque illas ex proprio iudicio velit dissoluere; sed contra in iis se occupet, quæ mentem ad alia distrahant, & in alijs firmiùs teneant; & ex proposito, & imperio voluntatis contra scrupulos operetur, & neque etiam in rebus leuissimis, aut minimè malis illos sequatur. Et denique ad remouendas causas spirituales extrinsecas, qualis est Diabolus, & Dei punitio; humiliter ad Deum debet recurrere per fugam, & penitentiam peccatorum, per orationes, elemosynas, & bona opera, sèque per veram humilitatem debet disponere ad Dei gratiam, & speciale auxilium. Ita S. Anton. *part. 1. tit. 3. cap. 10. §. 10.* Caiet. *in Summa, verb. scrupulosi, Sylu. verb. scrupulus, num. 3.* Nauar. *in Man. cap. 27. num. 282.* Corduben. *lib. 3. quæst. 13. & 14.* Sayr. *lib. 1. clau. reg. cap. 14. num. 2.* Valen. 1. 2. disp. 2. quæst. 14. puncto 4. in fin. Valq. 1. 2. disp. 67. cap. 2. num. 8. Azor. *part. 1. lib. 2. cap. 20. q. 6.* Salas 1. 2. disp. de conscientia, sect. 29.

sect. 29. num. 299. Sanchez lib. in Decal. c. 10. num. 81. & sequent. Reginald. in praxi. lib. 3. c. 9. num. 105. & sequentib.

Et quidem quoad tollendas causas corporales intrinsecas, aut extrinsecas scrupulorum, res est multo clarior, & manifestior ex regulis Philosophiæ, & Medicinæ, quam vt indiget maiori explanatione. Illud tamen bene est aduertendum, quod notat S. Anton. §. 10. cit. reg. 5. non esse propter scrupulos viuendum medicè: quia, vt dicitur cap. Contraria. de consecr. d. 5. ex S. Ambr. in Psal. 20. præcepta Medicinæ sæpè sunt contraria diuinæ conditioni, dum à ieiunio reuocant, lucubrare non sinunt, & ab omni intentione meditationis abducunt, atque ita se ipsum sibi abnegat, qui se medicinis dat.

2. Non est propter scrupulos viuendum medicè.

3. Scrupuloso est maxime necessarium, vt se totum subiciat alterius consilio, & directioni.

De adhibendo verò remedio contra causas spirituales intrinsecas, id est, contra incertiam in homine rudè, & non benè docto; & contra superbiam mentis, omnia merentis ex proprio iudicio, in homine alioqui docto, & sapiente; hoc est notandum; quòd subiicere se in omnibus consilio Confessarij, aut alterius boni, & docti viri, est homini scrupuloso omnino necessarium, & omnino tutissimum: quia, cum scrupuli magna perplexitate animum impleant, & magnas tenebras menti offundant, non modò impediunt recta consilia; sed etiam aliquando omne consilium tollunt: & sæpè accidit, vt qui in illis est positus, planè ignoret, quid consilij capiat: si autem nostræ prudentiæ non debemus inniti, etiam quando mente valemus, iuxta illud Prou. 3. Ne innitaris prudentiæ tuæ. & illud Tobie 4. Consilium semper à sapiente perquirere. & semper est optimum, sine consilio nihil facere, vt post factum nos non pœniteat; quântò minùs debemus nobis ipsis inniti, quando scrupulis angimur, hoc est, mente, atque animo grauitè laboramus? Et quemadmodum Medici, etiam peritissimi, dum corpore egrotant, aliorum iudicio, & non proprio, sunt regendi, & curandi; ita & scrupulosi, quanuis alioqui sint viri prudentes, & docti, alios debent audire, & non sibi fidere; siquidem in illa materia mente laborant.

4. Et præsertim est omnino tutissimum.

Quòd verò hoc non modò sit necessarium; sed etiam sit planè tutissimum, patet ex eo: quia, etiam si fortasse contingat, vt Confessarius erret, & fallatur in dando consilio; adhuc tamen non errat scrupulosus, si illud sequatur, quia prudenter facit; & Deus ipse securus nos reddat, & quodammodo fideiubet pro huiusmodi Partibus, & Magistris spiritualibus, dum illos præcipit Luca 10. à nobis audiri, quasi se ipsum: Qui vos audit, me audit. Marth. 23. Quæcumque dixerint vobis, facite: secundum autem opera eorum nolite facere. Et specialiter in hac materia scrupulorum idem etiam habetur ex quadam priuata reuelatione: siquidem, vt refert S. Anton. part. 1. tit. 3. cap. 10. §. 10. cit. reg. 4. Syluest. verb. scrupulus, num. 3. §. Quarta est. Azor. lib. 2. cap. 20. quæst. 6. Salas 1. 2. disp. de conscient. sect. 29. num. 299. remed. 4. quidam defunctus ex Ordine Prædicatorum apparuit alteri ex eodem Ordine, qui scrupulis grauitè angebatur; & ab illo interrogatus, quid remedij contra scrupulos habere posset, hoc tantum respondit: Consule discretos, & acquiesce eis.

5. Vt probatur pluribus exemplis.

Neque solum huiusmodi regulam, acquiescendi consilio, & iudicio Patris spiritualis, Deus ipse in Euangelio tradidit, & per hanc priuatam reuelationem confirmauit; sed etiam eam esse maxime vtilem, factò, & experientia sapiùs docuit: nam, vt est apud Climacum gradu 13. cum quidam Mona-

chus carnem suam vigiliis, & ieiuniis afflixisset, vt nescio quam tentationem, aut scrupulum blasphemiae abigeret; tandem illam aperuit sibi cuidam sanctissimo, & grauissimo, & ab illo benigne auditus, iussus est, vt manum imponeret super collum ipsius senis: quod cum fecisset: Super collum meum, inquit senex, si istud peccatum, ô Frater, quotquot annis te oppugnavit, aut in posterum te oppugnavit: tu illud flocci pende, & nihil formida. Et hoc responso ita ille Monachus corroboratus est, vt antequam à sene discederet, omnis tentatio, & scrupulus euauerit, neque amplius illum vexauerit.

Et de quodam discipulo S. Bernardi referunt S. Anton. Syluest. Azor. Salas locis cit. quòd cum ex quodam scrupulo retardaretur à celebratione Missæ, dixit ei S. Bernardus: Vade, Frater, & in fide mea celebra. Cùmque ille obedientem se tali dicto præstitisset, scrupulus omnis cessauit. Neque hæc, & similia, credi debent solum accidisse ex sanctitate illius senis, aut Sancti Bernardi; sed potius ex virtute obedientiæ, cui Deus aliquando iure optimo hoc priuilegium confert, vt etiam in scrupulis, & molestiis animi loquatur victorias, vt dicitur Prou. 21. dum enim quis subdendo se iudicio alterius, loquitur vnam victoriam, quia vincit superbiam suæ mentis; mirum non est, si loquatur etiam aliam, & absolute loquatur victorias, numero multitudinis; id est, vincat etiam scrupulos, qui sæpissime consequuntur ex superbia mentis, & à Deo maxime permittuntur ad illam humiliandam, vt supra diximus. Et quemadmodum Act. 5. non solum ipse S. Petrus, qui erat verus Superior, & dignissimum Caput totius Ecclesiæ; sed etiam ipsius vmbra dicitur sanasse infirmos, itaque idèd ponebantur in lectulis, & grabatis per plateas, vt veniente Petro, saltem vmbra illius obumbraret quenquam illorum, & liberarentur ab infirmitatibus suis: ita & non solum S. Bern. aut sanctus ille senex, vel Superior verè sanctus credi debet posse sanare ab infirmitatibus scrupulorum; sed etiam ille, qui videtur solum esse vmbra Superioris, id est, verè imperfectus, & nihil aliud habens boni Superioris, nisi potestatem, & nomen.

Debet scrupulosus temerè se ad scrupulos, & tentationes, non se.

Alterum remedium auertendi mentem à scrupulis, & contra illos fastidandi, similiter valet contra internam superbiam mentis: siquidem illius iudicia hac ratione negliguntur, & animosè contra illos pugnant, iuxta consilium Domini Isa. 35. Dicitè pusillanimitas: Confortamini, & nolite timere. Et, vt habet S. Anton. part. 1. tit. 3. cap. 10. §. 10. reg. 6. scrupulos more canum oblatrantes, & lacere minantes, non possumus meliùs compescere, quàm per contemptum. Et ex hac consuetudine, aut habitu scrupulos contemnendi, & mentem ab illis pro imperio voluntatis auertendi, fit etiam homo robustus, & tranquillus in rebus spiritualibus, & multum etiam tollitur, vel saltem non conferuatur, aut robotatur causa corporalis intrinseca, id est, phantasia, & phantasmata scrupulorum: siquidem ad motum vnus etiam mouentur plura alia propter connexionem, quam inter se habent, vt supra diximus ex Caiet. in Summa, verb. scrupulos, exemplo lapidum certo ordine dispositorum, quorum vnus si cadat, cadunt etiam alij; vel exemplo annuli in catena, qui si trahatur, trahit etiam alios.

Atque ad hoc confirmandum afferri potest etiam illud Theodosij Imperatoris, apud Iustinum Historicum in eius Vita: cum enim itasci inciperet, Græcas literas memoria repetebat: vt, scilicet, concitatio iræ, mente ad alia traducta, breui tempore

pore languesceret. Et illud Medicorum apud Celsum lib. 3. cap. 18. vt in cura phrenitidis, animus ad contraria reuellatur: sicut contingit in homine quodam prædiuite, qui ex phrenesi famem timebat, & curatus est per hoc, quòd falsæ hereditates illi sunt nunciatae; & sæpissime contingit etiam in illis, qui ex phrenesi sunt audaciores; & vt contineantur, & curentur, etiam plagis redduntur timidiores. Et denique in cura amantium, quæ maxime fit per hoc, quòd cogitatio ad ea trahatur, quæ post sunt mouere ad odium: similiter enim si animus à scrupulis ad alia reuellatur, facile euenit, vt curetur: quia, quemadmodum naturales affectiones corporis curantur reuulsiõne causæ, vel humorum ad partem contrariam parti affectæ; ita & affectiones animi reuulsiõne mentis, & cogitationis.

7. Debet maxime vitare phantasmata.

Ad idem pertinet etiam aliud remedium de vitanda curiositate, & mente, aut phantasia in aliis occupanda, & firmius detinenda: quia, vt communi proverbio dicitur, clauus clauum trudit; & si phantasia in aliis occupemus, minus illam finis phantasiare de scrupulis; & sic phantasmata scrupulorum paulatim remittuntur, & euanescent: & qua ratione tale remedium est maxime vtile contra alias tentationes carnales, & quo tempore tribulatione alia alterius generis benè vexamur, v. g. persecutione ab hostibus, non cogitamus quidem de rebus carnalibus; ita & potest esse maxime vtile contra scrupulos propter eandem rationem. Certè S. Hier. epist. 4. ad Rusticum, de se ipso refert, quòd cum esset iuuenis, & solitudinis illum deserta vallarent; adhuc tamen ardorem vitiõrum, & incertina naturæ ferre non poterat; eaque cum ieiuniis frangeret, adhuc mens cogitationibus astuabat; & idèd ad illam edomandam cuidam Fratri, qui ex Hebræis crederat, in disciplinam se tradidit, vt ab illo Alphabetum Hebræum disceret, & stridentia, anhelantiaque verba meditaretur. Et addit, sic fuisse curatum in Cœnobio etiam Græcum adolescentem à tentationibus carnis: Imperator, inquit, Pater Monasterij cuidam viro graui, vt iurgis, & conuiciis infestetur hominem; & post irrogatam iniuriam, primus veniat ad querimoniam. Vocati testes, pro eo loquebantur, qui contumeliam fecerat: sters iuuenis contra mendacium; sed nullus alius credere veritati: solum Pater defensionem suam apponere, ne ille abundantiori tristitia absorberetur. Ita annus ductus, eoque expleto interrogatus adolescens de cogitationibus præteritis: Viuere, inquit, mihi non licet, & fornicari delictet? Qua ergo ratione mentis distractio à cogitationibus turpibus, & mentis traductio, vel applicatio ad alia cogitanda fuit efficax remedium contra turpes tentationes; eadem ratione etiam distractio mentis à scrupulis est remedium efficax contra scrupulos.

9. Si scrupulosus sit Adhuc peccatis, difficillimè curatur à scrupulis, nisi per penitentiam & fugam peccatorum.

Contra causas spirituales extrinsecas scrupulorum, inter quas præcipua est Diabolus, optimum est remedium, vt scrupulosus paret se ad auxilium Dei per penitentiam, & fugam peccatorum: si quis enim prematur scrupulis, & de cætero nullam habeat curam vitandi peccata, quod in aliquibus solet contingere, qui in vno aliquo tantum genere sunt scrupulosi, vt, v. g. circa confessiones præteritas, vel solum circa blasphemiam, aut hæresim, à quibus fortè maxime abhorrent, & ad alia peccata sunt maxime prompti & procliuës; si quis, inquam, talis sit, difficillimum omnino est, vt illi remedium pro scrupulis adhibeatur, vt notat Valq. 1. 2. disp. 67. cap. 2. in fin. & Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 10. num. 76. quia, dum caret gratia, etiam caret dono sapientiæ, consilij, & intellectus, quæ nunquam reperiuntur cum peccato mortali, & semper præsuppo-

Baldelli Theol. Moral.

nunt charitatem & gratiam, vt patet ex S. Thom. 2. 2. quæst. 45. art. 4. & tamen maxime possunt inuare contra scrupulos, vt ex se patet: & quemadmodum Diabolus corporaliter obsidens illum lunaticum Matth. 17. sæpè illum dabat præcipitem in ignem, & in aquam, quæ sunt res contrariæ; ita & spiritualiter obsidens peccatorem, sæpè illum præcipitat in nimiam licentiam peccandi circa vnam, aut plures materias, & sæpè in nimios scrupulos, & nimiam timiditatem peccandi circa aliam materiam, vt notat S. Anton. part. 1. tit. 3. c. 10. §. 10. reg. 3.

10. Scrupulosus debet vitare etiam peccata venialia.

Neque id debet solum intelligi de fuga peccatorum mortalium; sed etiam de fuga venialium; & absolute de fuga eorum, quæ manifestè cognoscuntur esse peccata: vt enim benè notat Caiet. in Summa, verb. scrupulosi, in fine, qui parui facit incurrere venialia, & est parum sollicitus in cura animæ suæ, indignus est speciali custodia, & illuminatione per Angelos, aut immediate per ipsum Deum; quæ tamen multum valeret ad ipsum benè dirigendum, & præseruandum à scrupulis.

11. Et vacare orationi, & bonis operibus.

Huic remedio contra easdem causas spirituales extrinsecas proximum est illud aliud, quod desumitur ex humili, & assidua oratione, & petitione diuini luminis, & auxiliij: in hoc enim sensu afferretur ab aliquibus illud Psal. 103. Deum non inuocauerunt: illic trepidauerunt timore, ubi non erat timor. Et de illo Dæmonio, quod hominem à se obfessum modò deiecit in ignem, & modò in aquam, quale certè est Dæmonium causans scrupulos, quod hominem scrupulosum modò impellit in nimiam timiditatem peccandi, & modò in nimiam laxitatem & licentiam, rectè dicitur à Christo Domino, quòd non eiicitur, nisi in oratione, & ieiunio, vt notat S. Anton. part. 1. tit. 3. cap. 10. §. 10. reg. 3. cit. & ratio est: quia, facienti, quod in se est, cū auxilio gratiæ, Deus nõ denegat vteriolem gratiam: & idèd oranti, & benè operanti, seque præparanti per orationem, & bona opera, Deus non denegat spiritum sapientiæ, scientiæ, consilij, & intellectus, qui scrupulos eximant. Atque hoc monee S. Iacobus cap. 1. suæ Epist. Si quis indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus assuenter, & non impropere, & dabit ei. Et Sapientia 7. hoc idem de se ait Salomon: Oportet, & datus est mihi sensus: & inuocauit, & venit in me Spiritus sapientiæ. Et 2. Paralip. 10. sic orat Rex Iosaphat: Cum ignoramus, quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, vt oculos nostros dirigamus ad te. Quia, scilicet, in perplexitatibus, quas patimur, hoc solum est remedium, vt oculos ad Deum vertamus per orationem.

DISPVT. XXIII.

Quibus remediis specialiter possint tolli, aut eximi scrupuli de rebus præteritis, aut de futuris.

- 1. Remedia pro scrupulis de rebus præteritis.
2. Et pro scrupulis de rebus futuris.
3. Debet scrupulosus sentire de Deo in bonis actibus.
4. Non esse nimis in examinatione conscientiæ.
5. Nec putare, quòd perfectè consenserit in aliquo peccato mortali, nisi id possit inuare.
6. Ad iuramentum potest sufficere certitudo moralis.
7. In homine scrupuloso dubietas, vtram consenserit in peccato, est accipienda pro certitudine, quòd non consenserit.
8. Dubietatis interpretatio oppositi modo est faciendâ

NN

- 9. Confessiones generales ab homine scrupuloso non sunt iteranda.
- 10. Interpretatio legis pro foro conscientie potest fieri ab unoquoque.
- 11. Scrupulosus non debet credere se ad aliquid esse obligatum, nisi id possit iurare.
- 12. Confessorius quomodo possit sedare conscientiam scrupulosam.

1. Remedia pro scrupulis de rebus præteritis.

M Agis specialiter ad scrupulos eximendos de rebus præteritis hæc possunt notari ex Authoribus citatis *disp. præcedente, num. 1. in fine.*

Optimè faciet scrupulosus, si sentiat de Domino in bonitate, ut dicitur *Sap. 1. eumque in crebris meditationibus sibi potius proponat, ut benignissimum Patrem misericordiarum, quam ut severissimum quæsitorem, & vindicem scelerum; si teneat in conscientia examinanda certum tempus, & certas leges à Confessario sibi præscriptas; neque unquam putet se consensisse in aliquod mortale, aut perfectè se advertisse ad illius malitiam, nisi id habeat tanta certitudine, ut etiam iuramento id possit affirmare; & suum dubium in huiusmodi rebus semper accipiat pro credulitate de opposito; & suam credulitatem de opposito semper accipiat pro certitudine: si generales Confessiones non sapius iteret, nec de peccatis præteritis, & iam semel confessis, amplius confiteatur, nisi similiter ex certitudine iuramenti certissimus sit, quòd aliquid omiserit necessariò constitendum.*

2. Et pro scrupulis de rebus futuris.

Et ad scrupulos specialiter eximendos de rebus futuris, optimè faciet, si omnes obligationes, & leges semper benignius pro se interpretet, & neque credat se ad aliquid teneri, nisi id certò sciat per certitudinem iuramenti; & si bene sibi persuadeat quasdam veritates, istque tanquam regulis in praxi utatur: ut, v. g. quòd sit licitum in praxi sequi quancunque opinionem probabilem, etiam minus tutam: quòd probabile sit id, quòd docent aliqui sapientes, aut de facto faciunt sine aliorum reprehensione aliqui timorati: quòd sufficiat mediocris diligentia ad conscientiam examinandam pro confessione, vel ad aliquam aliam veritatem inuestigandam: quòd peccatum mortale ex genere efficiatur veniale ex lenitate materiae, vel ex defectu plenæ deliberationis: quòd votum, & iuramentum non obliget, nisi quando est factum ex perfecta deliberatione; & si quis de illo sit dubius, non teneatur: quòd excommunicatio, & censura non incurran- tur, nisi prius de illis habeatur notitia.

3. Debet scrupulosus sentire de Deo in bonitate.

Et quidem primi remedij pro scrupulis de rebus præteritis, ut, scilicet, scrupulosus de Deo sentiat in bonitate, eumque in meditationibus potius consideret, ut Patrem, quam ut Iudicem; illa est ratio: quia, cum tota timiditas, quæ habetur ex scrupulis, proveniat ex apprehensione diuinæ severitatis; & unusquisque scrupulosus dicat cum S. Job, *cap. 9. eam ob causam vereri se omnia opera sua, quia scit Deum non parcere delinquenti; plurimum adiumenti contra illam habebit, si crebrò cogitet, magis proprium esse Dei, ut misereatur, & parcat, quam ut puniat: & ut dicitur Thren. 3. bonum esse Dominum sperantibus in se, animæ quærenti illum; imò cum promiserit Ezech. 18. quòd post penitentiam obliuio eum capiet peccatorum: Si impius egerit penitentiam ab omnibus peccatis suis, iniquitatum eius, quas operatus est, non recordabor. iniuriam quodammodo illi facit scrupulosus, si*

peccata, quæ Deus vult obliuisci, superstitionè recolendo, & recogitando illi obrudat, & recogitando proponat; & cum dona Dei sine penitentia sint, ad Rom. 11. ita se cum illo gerit scrupulosus, ac si quotidie Deum peniteat venia iam concessa.

Alterum remedium, de seruandis certis regulis, & certo tempore non excedendo in examine conscientie, ad hoc maximè inseruit, ne phantasmata scrupulorum examinatione illa nimis diuturna magis excitentur, & roborentur.

Quòd dicitur scrupulosus non debere unquam putare, quòd consenserit in aliquod peccatum mortale, & quòd illius malitiam perfectè aduertit, nisi id sciat tanta certitudine, quanta sufficiat ad iuramentum, specialiter asseritur à Doctoribus, Azor. *part. 1. lib. 2. cap. 20. quæst. ult. Vsq. 1. 2. disp. 67. cap. 2. num. 8. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 10. num. 82.* Et fundatur in eo: quia, cum sit scrupulosus, & communiter phantasmata peccatorum sint deprauata, & sine vero & rationabili fundamento ex parte obiecti, faciant in illo maiorem apparentiam, prudenter facit, si ex tali apparentia non moueatur; sed solum ex maiore certitudine, quam habet: & cum scrupulosus ab huiusmodi phantasmatis sit facillimè mobilis, & leuissima etiam umbra consensus tantam in illo relinquit speciem sui; certissimus esse potest, quòd multò maiorem reliquisset ipse consensus verus & plenus, si verè & plenè interuenerit; & idè ex hoc ipso, quòd non reliquit talem speciem, signum certissimum potest esse, quòd verè non fuerit.

Neque hæc certitudo, quæ dicitur sufficere ad iuramentum, tanta est, ut non possit rationabiliter exigi in homine scrupuloso, ad hoc, ut credat se consensisse in peccatum mortale: siquidem, ut dicitur *in materia de iuramento*, illa etiam est sufficiens, quæ est solum certitudo moralis, & prudens; etiam si non sit omnimoda, & scientifica: ac proinde, dum dicitur scrupulosus debere esse certus ea certitudine, quæ sufficiat ad iuramentum; solum dicitur debere esse certus certitudine morali, & prudentiali.

Et in eodem principio fundatur etiam illud, quòd additur, quòd dubietas hominis scrupulosi, utrum consenserit in aliquod peccatum, semper ab illo est accipienda pro vero assensu, & credulitate, quòd non consenserit; & credulitas est semper accipienda pro certitudine: nam eo ipso, quòd phantasmata scrupulorum, & facientia apparere, quòd consenserit, sunt valdè fortia, & valdè forciter mouent, multum impediunt oppositum iudicium, quòd non consenserit: & idè quicquid de illo manserit, semper est accipiendum loco illius maioris iudicij, & maioris certitudinis, quæ in eodem fuisset, cessante impedimento à scrupulis; & quæ de facto solet esse in alio, qui sit conscientie tranquillæ, & pacatæ. Et certissimum est, quòd plenus, & perfectus consensus, si fuisset, reliquisset multò maiorem speciem sui; & ex hoc, quòd non reliquerit, signum est, quòd non fuerit, ut iam diximus.

Et in hac re opposito modo est facienda interpretatio huius dubietatis in homine scrupuloso & timorato, atque in homine conscientie laxæ, & vitiosæ, atque peccatis assuetæ, ut notat Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 1. num. 20.* & apud illum Medina *1. 2. quæst. 74. art. 8. in fine.* & Sayr. *lib. 8. clau. reg. cap. 7. num. 6. in fine:* quia enim ea, quibus fumus assueti, minus nos mouent, & minorem relinquunt sui memoriam, aut speciem; & absolutè ab assuetis non fit passio,

4. Non esse nimis in examinatione conscientie.

5. Neque putare, quòd possit consensisse in aliquod peccatum mortale, nisi id possit iurare.

6. Ad iuramentum suum potest sufficere certitudo moralis.

7. In homine scrupulosi dubietas, utrum consenserit in peccatum, accipienda pro certitudine, ne, quòd non consenserit.

8. Dubietas interpretandi oppositum modo est facienda in homine scrupulosi, atque in homine laxæ conscientie.

passio, in homine vitiosæ assuetæ, dubitatio de consensu est accipienda pro certitudine: quia ratione assuetudinis, non potuit consensus relinquere maiorem speciem, aut memoriam; & si fuisset imperfectus, reliquisset omnino nullam, & ne dubietas quidem, aut dubitatio de illo haberetur. Et contrariè: quia ea, quæ maximè auersantur, maximam solent relinquere sui speciem in homine scrupuloso, & timorato, qui peccatum maximè odit, dubietas de consensu rectè accipitur pro certitudine de opposito; quia ratione auersionis, & odij, verus consensus omnino reliquisset maiorem speciem, & memoriam; & ex eo, quòd non reliquit maiorem, rectè creditur, quòd simpliciter, & absolutè non fuit; & quòd dubitatio, quæ fortè habetur, est scrupulus, & irrationabilis, & nihili faciendæ.

9. Confessiones generales ab homine scrupuloso non sunt iteranda.

Denique illud, quòd additur de Confessionibus generalibus ab homine scrupuloso non iterandis, & de nõ sapius cõfiteendis peccatis præteritis, eò maximè pertinet, ut mēs, & cogitatio auertatur à scrupulis, neque amplius excitetur, aut moueatur, & roborentur phantasmata, quæ illos faciunt: & hoc idè suadent etiam illa, quæ paulò ante diximus, Deum per penitentiam obliuisci quodammodo peccatorum; & idè per importunam recordationem, & per frequentem, & iteratam confessionem, non esse hæc quodammodo illi obrudenda in memoriam, & sine penitentia esse dona Dei; & per consequens, & veniæ, & remissionis semel concessæ; non esse periculum, ut Deum peniteat; eamque ob causam non esse pro hac quasi importunè, & irrationabiliter sapius recurendum ad Sacramenta.

10. Interpretatio legis pro foro conscientie potest fieri ab unoquoque.

Pro vitandis verò specialiter scrupulis de rebus futuris rectè ponitur, ut primum remedium, benignior interpretatio omnium legum, & præceptorum: nam, quauis in foro contentioso, eius tantum sit interpretatio legis, cuius est illam condere, aut ex illa ferre sententiam; in foro tamen conscientie vnusquisque per se potest illam interpretari, ut notat S. Anton. *part. 1. tit. 3. cap. 10. §. 10. reg. 7.* & rationabiliter facit scrupulosus, si illam pro se benignius interpretetur: siquidem præcepta Dei, & Ecclesiæ non sunt ad tollendam delectationem in actibus virtuosis, ut certè essent, si de illis fieret interpretatio durior: & non solum non præcipiunt id, quòd simpliciter est impossibile; sed neque etiam illud, quòd ratione difficultatis est vix possibile, cum absolutè dicatur *Matth. 11. iugum suauis, & onus leue:* & si scrupulosus deberet leges & præcepta durius interpretari, ut suadent scrupuli; sæpius in illorum obseruatione offenderet se ridiculum, & quasi amentem, & fatuum: quòd tamen neque Deus, neque Ecclesia intendit.

11. Scrupulosus non debet credere, se ad aliquid esse obligatus, nisi id possit iurare.

Alterum remedium, ut scrupulosus non putet, se ad aliquid esse obligatum, nisi id possit iurare, maximè facit ad excludendas obligationes falsas & vanas, quas scrupuli suggerunt; & dum requiritur certitudo iuramenti, solum requiritur certitudo moralis, & prudentialis, ut iam diximus.

Denique alia veritates, quas supra posuimus num. 2. maximè faciunt contra incertitatem, & contra tenebras mentis, quas scrupuli inducunt: nam scrupulosum circundant, quasi scutum, ut non timeat à timore nocturno; id est, illo, qui habetur in tenebris, etiam quando nullus est, qui incutiat.

12. Confessorius quomodo possit sedare conscientiam scrupulosam.

Atque ex his omnibus, quæ diximus de remedij scrupulorum, facillè potest colligi, quid debeat præstare Confessorius, aut alius quicumque, qui dirigit scrupulosum, cuiusque conscientiam cupit sedare: optimè enim faciet, si in primis curet, ut scrupulosus se totum ipsi tradat, & in omnibus ipsum au-

diat: tum verò, si tradat modos iam explicatos, & specialiter ad mentem & cogitationem auertendam à scrupulis, non modò non sinat eum sapius confiteri, quæ iam semel est confessus; sed neque etiam frequenter admittat ad proponenda dubia, & seridè moneat, quòd teneatur etiam ex præcepto, contra scrupulos agere, si ex illis patiat graue damnum: & si fortè in aliis peccatis, circa quæ non patitur scrupulos, sit mindus cautus, & conscientie partem timorata, curet illum iuuare frequenti Confessione sacramentali. Ita Azor. *part. 1. lib. 2. cap. 20. q. 7. Vsq. 1. 2. disp. 67. cap. 2. num. 8. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 10. num. 82. 83. & 86. Valen. 1. 2. disp. 2. quæst. 14. puncto 4. Reginald. in praxi, lib. 2. cap. 9. & 10. & alij.* Et bene debet aduertere, ut distinguat inter conscientiam scrupulosam, & non scrupulosam; & non eadem remedia adhibeat cum homine non scrupuloso, & cum homine scrupuloso; sed potius contraria ratione cum illo se gerat, atque cum hoc: si quis enim libertioris sit conscientie, & assuetus suis concupiscentiis, suisque voluntatibus adimplendis, & earum ardore cauteriatam iam habeat conscientiam; ut loquitur S. Paulus *1. ad Tim. 4.* & remorsibus ipsius synderesis iam obduratam; non tam est iuuandus recordatione diuinæ misericordie, & bonitatis, quam diuinæ iustitiæ, & iudicij; neque pro illo est faciendæ benignior interpretatio legum, & obligationum; sed seuerior, & strictior: & vno verbo, longè alia prudentia opus est, ut bene explicat Reginald. *in praxi, lib. 2. cap. 11. num. 136. & sequentibus.*

DISPVT. XXIV.

Quomodo sit deponendum dictamen conscientie erroneæ, dubiæ, & scrupulosa, ad hoc ut liceat contra illud operari.

- 1. Si deponatur conscientia erronea, dubia, aut scrupulosa, licitum est contra illam agere.
- 2. Depositio solam potest habere locum in conscientia erronea, dubia, & scrupulosa.
- 3. Secundum aliquos, depositio conscientie erroneæ potest fieri pro sola voluntate, & absque ulla ratione.
- 4. Sed hoc est falsum.
- 5. Intellectus non potest moueri à voluntate absque omni ratione ex parte obiecti.
- 6. Non est licitum deponere conscientiam erroneam pro sola voluntate absque omni ratione.
- 7. Conscientia erronea solum est deponenda per rationem oppositam.
- 8. Non est opus, ut ratio opposita sit probabilior, & efficacior.
- 9. Ad deponendam conscientiam erroneam conceptam sine ratione, non est opus ratione.
- 10. Conscientia dubia solum deponatur per determinationem assensus ad unam partem.
- 11. Quomodo assensus possit determinari, quando nulla occurrit ratio positina pro vna parte.
- 12. Conscientia scrupulosa est deponenda ex hoc ipso, quòd est scrupulosa.

1. Si deponatur conscientia erronea, dubia, aut scrupulosa, licitum est contra illam agere.

& per illud confurgit tota ratio culpæ in actu; quemadmodum, quando illud manserit, semper manet malitia, & semper est peccatum, contra illud agere, ut *suprà* explicauimus: ita, etsi illud non maneat, sed deponatur, simul etiam non manet malitia, sed deponitur; & absolute nulla est culpa contra illud agere, ut omnes fatentur apud Sanchez *lib. 1. in Decal. c. 11. n. 8.* Et præsens quæstio de modo deponendi conscientiam, solum potest habere locum in conscientia erronea, dubia, & scrupulosa; non autem in conscientia vera & recta; vel etiam in conscientia probabilis: quia illa omnino est retinenda, cum sit vera, & recta; & hæc non est, quod deponatur, etiam quando aliquis contra illam vult agere, cum licitum sit habenti de aliqua actione opinionem probabilem, hæc & nunc operari oppositum, & ex duabus notitiis, & assensibus probabilibus, possit applicari ad operandum, tanquam regula, modò vnus, & modò alter pro solo imperio voluntatis, semper manente assensu alio in sua probabilitate, quasi speculatiua, & vniuersali, ut *suprà* diximus, dum ageremus de conscientia probabilis.

2. Deposito solum potest habere locum in conscientia erronea, dubia, & scrupulosa.

Et circa modum, quo potest deponi conscientia erronea, occurrit primo loco examinanda sententia Caiet. *part. 2. quæst. 19. art. 5.* quam ibidem etiam sequitur Barthol. Medina *dub. 3. Valen. 1. 2. disp. 2. qu. 14. puncto 4. quæstion. 3.* & Sayr. *lib. 1. clar. reg. cap. 4. num. 18.* & alij alij, quod talis depositio possit fieri, non solum per rationem oppositam, & per veritatis oppositæ cognitionem; sed etiam per solam exclusionem applicationis ad operationem, & quod hæc exclusio applicationis possit fieri; etiam ex solo impetu appetitus, & pro solo libito voluntatis, absque vlla alia ratione. Et hoc modo, inquit Caiet. si mulier, v. g. audiat à Prædicatore, quod vti alienis capillis ad ornatum, est peccatum mortale; quia est simulatio, & mendacium; idque ex tali ratione, & ex autoritate dicentis, dicta mulier ita esse credat: & ex alia parte stimulante vanitate, & appetitu ornatus, velit vti alienis capillis; licite potest id facere, non modò si mutet, & contrigat ex ratione priorem credulitatem, probabiliter sibi persuadendo, v. g. quod Prædicatores multa exaggerant ad terrorem, neque omnia dicunt ad solam regulam veritatis; & quod fortasse, qui id asseruit de alienis capillis, non fuit doctissimus, & facile potuit in illo decipi; & quod reuera simulatio illa non potest esse mortalis, cum nemini sit perniciofa, neque per vllas leges grauius prohibita: sed etiam si talis credulitatem retineat, dummodo nolit illam applicare ad suam operationem, eaque vti tanquam regula, & illam habere tanquam conscientiam; sed loco illius applicet aliud dictamen, non ex ratione aliqua, vel ex autoritate, sed solum ex appetitu ornatus, & ex libito, & voluntate formatum, & quod non peccet iis vtendo: quia enim conscientia non est dictamen rationis quomodocumque, sed prout applicatum operationi, ut *suprà* diximus *disp. 1. n. 1.* siue maneat actualiter, aut virtualiter aliquod dictamen in mente, siue non maneat, parum refert, ad hoc, ut ex illo non confurgat malitia in operatione, dummodo non maneat applicatum operationi, ut etiam *ibi* diximus *n. 7.* de Aduocato, qui habet dictamen vniuersale, quod non liceat dare consiliu clientibus in die festo; & tamen ex aliqua circumstantia simul iudicat, hæc & nunc, quod sibi liceat dare consiliu; & hoc aliud dictamen particulare applicat suæ operationi, ut conscientiam; & ex illa non peccat, dando consiliu.

3. Secundum aliquos depositio conscientie erronee potest fieri pro sola voluntate, & absque vlla ratione.

4. Sed hoc est falsum.

non applicationem ad operationem; & quod talis non applicatio possit fieri pro libito, & absque vlla ratione, plures sunt, qui non probant, ut Franc. Victoria *in relect. de Indis, non longè ab initio.* Ioan. Medina *C. de penit. tract. 2. in quæst. de tempore, quo confiteri oportet.* Cordub. *lib. 3. quæstion. qu. 12. propositione 2. in fine.* Vasq. *1. 2. disp. 67. cap. 1. Salas 1. 2. disp. de conscientia, sect. 3. num. 30.* Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 11. num. 9. & 10.* & alij; imò & plures ex illis, qui citantur per sententiam Caietani, eamque absolute probant, & laudant, solum loquuntur, quod dicta mulier post depositam conscientiam erroneam de non ferendis alienis capillis, verè non peccet, si illos ferat; non autem asserunt, quod possit illam deponere ad libitum, & pro sola voluntate absque vlla ratione, etiam per non applicationem ad operationem, ut videre est apud Nauar. *in c. Si quis autem, de penitentia, d. 7. num. 61. & 63.* Valentiam, & Sayrum *locis cit.*

Et absolute, quod conscientia erronea non possit deponi ex solo arbitrio, & imperio voluntatis, absque omni ratione, ut vult Caietan. probatur ex eo: quia tripliciter potest fingi, quod dicta mulier, v. g. deponat conscientiam erroneam, de non ferendis alienis capillis. Primo, ut mutet credulitatem, & iudicium actuale, & pro illo actu, quem habuit ex auctoritate Prædicatoris, quod esset peccatum mortale, gestare alienos capillos; incipiat habere hunc alium, quod non sit peccatum mortale; & pro illo de nouo habendo nihil habeat nouæ rationis, aut motiui, nisi propriam voluntatem. Secundò, ut non mutet priorem credulitatem, sed simul cum illa subsumat aliam, quod sibi non sit mortale; & simul credat indefinitè, & vniuersaliter, quod sit peccatum mortale gestare alienos capillos; & simul credat determinatè, & particulariter, quod sibi non sit mortale; & pro hac secunda credulitate subsumpta, similiter tota ratio sit sola voluntas, & nulla alia. Tertiò denique, ut non mutet priorem credulitatem, neque aliam subsumat simul cum illa; sed retinendo priorem, solum designat illam applicare, ut conscientiam, ad operationem; & huius ipsius non applicationis, vel cessationis applicationis tota ratio sit similiter sola voluntas: quæ tamen omnia sunt simpliciter impossibilia, & illicita; neque excusant dictam mulierem, quin verè faciat contra conscientiam, si gesserit alienos capillos; & idèd neque probant, quod possit deponi conscientia erronea solum pro libito, & absque omni alia ratione: nam, si est muranda prior credulitas, quæ certè habebatur ex auctoritate dicentis, & loco illius est formanda, & habenda opposita, quod non sit peccatum mortale; omnino vel est habenda ex ipsis terminis, & tanquam assensus immediatus, per solam nouam illustrationem phantasmatum, & per solam nouam apparentiam, & reluctance ipsius veritatis; vel certè est habenda per aliquod medium, siue intrinsecum, siue extrinsecum, quod talem veritatem de nouo ostendat: & præter hos duos modos, nullus alius est possibilis, cum omne iudicium, & omnis assensus intellectus, quo iudicat aliquos terminos aliquid propositionis esse, vel non esse inter se conexos, necessariò vel debeat esse assensus immediatus ex ipsa reluctance obiecti, vel mediatus per aliquod aliud medium, aut principium, ut pater manifestè ex iis, quæ dicuntur in Logicis: sola verò voluntas, quando est destituta omni alia ratione, neutrum ex his potest præstare, cum neque faciat obiectum ex se aliter lucere, quam priùs; neque faciat menti occurrere aliud medium, & ipsa ex se sola

Intelectus non potest moueri à voluntate absque omni ratione ex parte obiecti.

sola non sit sufficiens, ut mentem determinet loco mediij: nam, quauis Caiet. *1. 2. quæst. 65. art. 4. §. In eodem 4. art.* hoc etiam asserat, quod possit voluntas imperare assensum, vel dissentium pro solo arbitratu, etiam, quando intellectui nulla alia appareret ratio assentiendi, vel dissentiendi; & possit, verbi gratia, determinatè mouere ad hunc actum: *Astra sunt paria,* vel ad oppositum: *Astra non sunt paria,* provt ipsa viderit, etiam si nihil aliud occurrat pro paritate astrorum, vel pro imparitate: id tamen communiter non admittitur, imò & simpliciter est impossibile, cum obiectum formale nostri intellectus sit ratio entis, aut veri, ut probatur *in libris de anima;* & idèd impossibile sit, quod assentiatur paritati, vel imparitati astrorum, nisi hæc proponatur, ut verè ens, & existens. Vnde & experientia constat, quod quando intellectus est planè nescius de veritate aliqua, aut falsitate, est planè dubius & quasi pendulus, neque potest, vel assentiri, vel dissentire: & quemadmodum non potest voluntas pro solo arbitratu imperare actus aliarum potentiarum, verbi gratia, visus, vel auditus, quando etià obiectu non concurrat pro sua parte; & neque est color, neque sonus, qui poteriam moueat; neque ipsa voluntas ex se est potens facere, ut obiectum concurrat, nisi etiam alia cause extrinsecæ illud ponat, & coniungant potentia: ita nec potest imperare actum assensus, vel dissentisus pro intellectu, quando in obiecto non appareret aliunde ratio entis, aut non entis; vel ratio veri, aut falsi. Et quod aliquando contingat, ut actus intellectus dicatur liber, & dependeat à voluntate, non solum quoad exercitium, & per libertatem contradictionis; sed etiam quoad specificationem, & per libertatem contrarietatis, ut, verbi gratia, in actibus fidei diuinæ; id non idèd dicitur, quia ratio specificatiua ex parte obiecti suppleatur à voluntate, & hæc aliquando possit determinare ad speciem assensus, quando in obiecto non appareret aliunde veritas; vel ad speciem dissentisus, quando non appareret aliunde falsitas: sed, quia veritas, & falsitas, quæ aliunde apparer, non apparer cum euidentiâ, neque potest ex se mouere, & trahere intellectum ad vnam speciem actus: & idèd est opus etiam adiumento voluntatis, quæ per actum imperij efficaciter illum determinet. Si ergo in exemplo posito de paritate, & imparitate astrorum, occurrerent vtrinque rationes, saltem probabiles, siue intrinsecæ, siue extrinsecæ, quæ ostenderent, aut fuaderent, verè in astris esse paritatem, aut verè esse imparitatem, & vtranque satis proponerent, & applicarent intellectui; posset quidem voluntas per actum imperij efficaciter illum determinare ad paritatem, vel imparitatem: si tamen, tam paritas, quam imparitas, omnino lateat, impossibile est, quod vel ex se determinet ad assensum, vel ad dissentium, siue paritatis, siue imparitatis.

Et eadem ratione in alio exemplo, de non gestandis, vel gestandis sub peccato mortali alienis capillis, si mulieri, quæ certè creditur id esse mortale propter auctoritatem Prædicatoris id assentiens, de nouo occurreret aliqua ratio, saltem probabilis, quæ infirmaret, & minueret priorem certitudinem, & proponeret, ut probabilem, veritatem oppositam; posset quidem voluntas imperare recessum à priore credulitate, & mouere ad credulitatem oppositam: si tamen tota apparentia adhuc flet pro parte affirmatiua, quod sit mortale, & pro parte negatiua, quod non sit mortale, adhuc flet tota latentiâ opposita veritatis; impossibile omnino est, ut propter solum imperium vo-

Baldelli Theol. Moral.

luntatis contingat mutatio in huiusmodi credulitatibus, & dicta mulier non amplius credat, id esse mortale, solum, quia non vult ita amplius credere; & de nouo credat, non esse mortale, solum, quia vult ita credere, neque vllam aliam habet rationem, vel non credendi, vel credendi.

Et quatenus physicè id non esset impossibile, negari non potest, quin sit impossibile, saltem mortaliter, & sit planè illicitum, cum nulla maior temeritas possit fingi in re, quæ pertinet ad Dei offensam, & ad æternam salutem, quam, ut modò creditur, & modò non creditur, solum prohibito, & absque omni ratione, ut notat Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 11. cit. num. 10.* Vasq. *1. 2. disp. 67. cap. 1. cit. num. 4.* & alij; & alioqui, si bonus esset, ac licitus modus hic deponendi conscientiam erroneam per solam voluntatem non amplius credendi, id esse peccatum, etiam posset eadem ratione deponi licite conscientia vera; & qui verè credit, v. g. quod sit mortale ommittere Sacrum, posset nolle amplius credere, id esse peccatum; & tam non diceretur peccare contra conscientiam veram, postquam illam tali modo deposuisset per solam voluntatem absque omni ratione; quam non dicitur, secundum Caiet. peccare dicta mulier contra conscientiam erroneam, postquam similiter illam deposuit per solam voluntatem absque ratione: quod tamen est absurdissimum.

6. Non est licitum deponere conscientiam erroneam pro sola voluntate absque omni ratione.

Quod verò neque etiam possit admitti depositio conscientie erronee pro sola voluntate absque ratione, modo alio *superius* indicato, id est, per hoc, quod non mutetur prior credulitas, sed simul cum illa subsumatur credulitas opposita; & dicta mulier simul credat indefinitè, & vniuersaliter, quod sit peccatum mortale, si quis gesserit alienos capillos, & simul credat definitè, & particulariter, quod ipsa non peccet mortaliter, si illos gesserit, rectè probat Vasq. *disp. 67. c. 1. n. 4. cit.* quia, nisi pro ipsa occurrant particulares aliquæ circumstantiæ, quæ illam excipiant à dictamine vniuersali, apertè conuincitur simul habere duos assensus contradictorios; id est, assensum vniuersalem affirmatiuum, quod omnis gestatio alieni capilli sit peccatum mortale; & assensum particularem negatiuum, quod aliqua gestatio alieni capilli non sit mortalis, id est, sua; quod tamen est simpliciter impossibile, & contra primum principium metaphysicum: Impossibile est aliquid simul esse, & non esse. & De quolibet est verum asserere, vel negare. Et præterea, quauis hi duo assensus non essent contradictorii, & incòpossibiles; hoc ipso, quod posterior assensus particularis formaretur solum pro libito, & absque ratione, conuinceretur formari temerè, neque posset dicta mulier ex illo regulare suas actiones, & excusari à culpa contra prius dictamen vniuersale, quod habet rationem conscientie erronee.

Et denique eadem ratione etiam ostenditur, quod non possit deponi conscientia erronea, solum pro libito, & absque ratione, tertio modo *suprà* explicato, id est, per hoc, quod dictamen illud vniuersale designat applicari ad operationem, ut conscientiam, & sic deponatur, & designat esse, in quantum est conscientia, etiam si non deponatur, & non designat esse simpliciter: nam hæc desitio, vel cessatio applicationis, si dicitur fieri absque eo, quod loco dictaminis vniuersalis, quod paulò antè applicabatur, ut conscientia, subsumatur vllù aliud, quod applicetur de nouo, est planè impossibilis; siquidem gestatio alieni capilli in dicta muliere, adhuc est actio humana, & ex aliqua notitia dirigente, & regulante: & cum non sit subsumpta vlla alia notitia, ut supponimus, adhuc erit ex illa priore, & illa adhuc retinebit suam applicationem priorem ad operationem,

NN 3 & suam

& suam rationem conscientia: si vero dicatur fieri per nouam subsumptionem noui dictaminis, & per nouam illius applicationem, iam recidit in secundum modum paulo ante reiectum; & hoc ipso, quod solum pro libito, & absque omni ratione cessat applicatio illius, & incipit applicatio huius, temere cessat, & temere incipit, & per consequens etiam illicite, neque potest per hanc cessationem dicta mulier sufficienter excusari à culpa contra conscientiam erroneam, vt iam diximus.

7. Conscientia erronea solum est deponenda per rationem oppositam.

8. Non est opus, vt ratio opposita sit probabilior, & efficacior.

9. Ad deponendam conscientiam erroneam conceptam sine ratione, non est opus ratione.

Sic ergo reiecta Caietani sententia, pro deponenda conscientia erronea, illa est optima regula, quam tradunt alij communiter citati n. 4. vt talis conscientia, quando est concepta rationabiliter, solum deponatur ex aliqua alia ratione, quae prudenter persuadeat veritatem oppositam: sic enim non deponitur temere; & opposita notitia, quae de nouo habetur, recte potest assumi, vt conscientia ad regulandam operationem.

Quod vero addit Vasq. 1. 2. disp. 67. c. 1. n. 4. cit. ad deponendum iudicium conscientiae iam conceptum ex ratione probabilis, esse opus alia ratione probabiliori, & efficaciori; quia alioqui, si sit minus probabilis, & minus efficacior, non potest sufficere ad generandum iudicium contrarium; non placet Sanchez lib. 1. in Decal. c. 1. n. 10. quia etiam ratio minus probabilis potest sufficere ad fundandum assensum probabilem, manente alio in sua probabilitate maiore, & ex duobus assensibus probabilibus licitum est sequi vtrumque, & applicare ad operationem, vt conscientiam, etiam illum, qui est minus probabilis, vt patet ex dictis supra de conscientia probabilis.

Neque oppositum docent Ioan. Medina, & Corduben. quos citat Vasq. sed solum asserunt, in tali casu, quando solum occurrit ratio minus probabilis, & minus tuta, melius esse, vt suspendatur assensus, & dubitetur pro vtraque parte, quam vt inclinetur ad partem minus tutam.

Illud videtur magis probandum, quod asserit idem Vasq. n. 5. si contingat, vt iudicium erroneum fuerit conceptum sine ratione, ex sola quadam leui, & vana apparentia, quae tunc forte adhaesit animo, & assensum fundauit, quasi immediatum; in tali casu ad tale iudicium deponendum, non esse opus alia ratione; sed satis esse, si prima illa apparentia ex se euanescat, & re melius considerata iudicetur, nihil esse in tali obiecto, aut operatione, quod sufficienter ostendat malitiam: saepe enim sic accidit, vt constet experientia, vt ex duobus contrariis modò vnum appareat verum, & modò aliud; & apparentia sit quasi immediata ex ipsis terminis; & in tali casu licite potest pro diuersitate temporis, & apparentia,

modò vnus assensus assumi, vt conscientia; modò alius, & vnus deponi per alium. Extra hunc vero casum, ad deponendam conscientiam erroneam, semper est opus sufficiente ratione, & consideratione: & si quis velit temere, & sine ratione illam deponere, vel ex leui ratione, & per inconsiderationem, omnino peccat, & illicitè facit, vt fuse explicat Cordub. lib. 3. c. 1. 2. cit. propos. 2. & ex illo Vasq. num. 5. cit.

Atque ex his, quae diximus de deponenda conscientia erronea, facile potest intelligi, quid sit dicendum de deponenda conscientia dubia: solum enim potest deponi per determinationem assensus ad vnam partem, eaque determinatio necessaridè debet esse rationalis, & per rationem saltem probabilem: nam, quauis post assensum probabilem iam formatum, & determinatum ad vnam partem, adhuc remaneat formido de parte opposita, id est, existimatio, & credulitas, quod fortasse res aliter se habeat, & pars opposita fortasse sit vera; licitum tamen est, ex tali assensu probabilis, & cum tali formidine operari, vt supra diximus, dum ageremus de conscientia probabilis disp. 10. & notat Vasq. 1. 2. disp. 67. cit. c. 2. num. 6. nisi forte huiusmodi assensus probabilis sit ita tenuis, vt lateat illum ipsum, qui debet operari: quia tunc perinde esset, ac si illum simpliciter non haberet, & omnino maneret in sola dubietate, & quasi pendulus, vt ibi diximus num. 5.

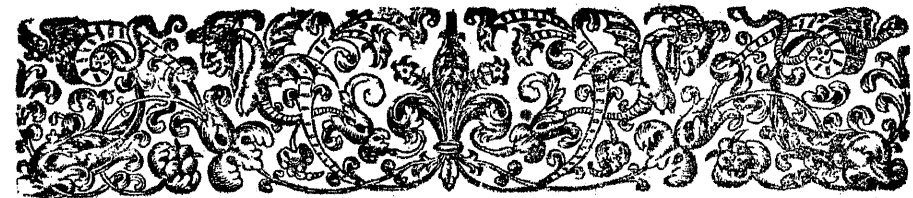
Qui autem sint modi determinandi, & formandi assensum probabilem, & sic deponendi conscientiam dubiam, facile intelligitur ex dictis supra de conscientia dubia: si enim adhibita diligentia occurrat aliqua ratio, vel autoritas, quae probabiliter veritatem suadeat, recte potest deponi dubium, & formari conscientia probabilis: si vero nihil tale occurrat, est deponendum ex alio principio, id est, quia malitia, si qua forte est in operatione, inuincibiliter ignoratur in tali casu; & obligatio legis, quae illam prohibet, vel oppositam praecipit, non est sufficienter proposita; & ideo operatio, si fiat, non potest tribui culpae, vt supra diximus.

Denique ex dictis supra de conscientia scrupulosa, & de remediis contra scrupulos facile intelligitur, quomodo sit deponenda: est enim deponenda iis omnibus modis, & ex omnibus illis motiuis, quae communiter traduntur à Doctoribus, & quae iam explicauimus, ad scrupulos eximendos, & vt notat Cord. lib. 3. qu. 1. 2. cit. propos. 3. omnis scrupulus, contra quem est licitum agere, & qui licite potest contemni, non temere, sed prudenter, & licite potest deponi, etiam ex hac sola, & praecisa ratione, quia est scrupulus.

10. Conscientia dubia solum deponitur per determinationem assensus ad vnam partem.

11. Quomodo est sensus post determinati, quando nullo occurrit ratio positius per vna parte.

12. Conscientia scrupulosa deponenda hoc ipso, quod est scrupulus.

THEOLOGICARVM DISPUTATIONVM MORALIUM LIBER QVINTVS.

De regula extrinseca humanorum actuum, quae est Lex.

PROOEMIUM.

PRO conscientiam, quae est regula proxima, & intrinseca humanorum actuum, & per se ipsam immediatè, & proximè illos dirigit, iisque applicatur; agendum est etiam de lege, quae est regula magis remota, & extrinseca, iisque applicatur mediante notitia, & conscientia: & quae de illa magis faciunt ad nostrum propositum, potissimum reducemus ad tria capita; id est, ad legis naturam, & obligationem; ad personas, quae tenentur ad leges; & ad affectiones legis, & mutationes, quae circa legem possunt contingere. Videri possunt Scholastici in 3. d. 3. 5. S. Thom. 1. 2. à quest. 90. usque ad 108. Alenf. 3. p. quest. 16. Sot. lib. 1. c. 2. de iustitia. Valen. 1. 2. disp. 7. Suar. tract. de legibus. Azor. tom. 1. lib. 5. c. 6. Reginald. in praxi, lib. 13. Sanchez lib. 1. in Decal. à c. 1. 2. Vasq. 1. 2. tom. 2. disp. 150. c. seq. Tol. lib. 8. à cap. 17. Sayr. lib. 3. clau. reg. Nau. in Man. cap. 23. à num. 40. Salas 1. 2. tract. 14. qui est de legibus. Bonacina tract. de legibus. Summistæ verb. lex.

DISPUT. I.

Quid sit intelligendum nomine legis.

- 1. Secundum aliquos lex dicitur à ligando.
2. Secundum alios lex dicitur à legendo.
3. Secundum alios ab eligendo.
4. Lex rectè appellatur nomine iuris.
5. Quid sit discriminis inter vocabulum iuris, & legis.
6. Constitutio proprie quid sit.
7. Sanctio.
8. Statutum.
9. Praeceptum.
10. Decretum, edictum, bannum, vel bannimentum, quo differant à lege.
11. Sententia lata à Iudice est perpetua, si sit sententia definitiua.

ligando; quia ligat, & obligat ad id, quod praecipit; quomodo etiam in Scripturis leges dicuntur vincula, vt Plal. 2. Dirumpamus vincula eorum, & proiciamus à nobis iugum ipsorum. & Hier. 2. Fregisti iugum, rupisti vincula, dixisti: Non seruiam. Contra vero S. Isidor. lib. 1. etymol. cap. 10. & lib. 5. cap. 3. Sot. lib. 1. de iust. quest. 1. art. 1. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 1. num. 1. & alij putant, legem dici à legendo, eò quod communiter scripto traditur, & omnibus legenda proponitur: quomodo etiam lex naturalis in Scriptura dicitur, esse scripta in cordibus, vt ad Rom. 2. Gentes, quae legem non habent, naturaliter, quae legis sunt, faciunt, & ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis; testimonium reddente illis conscientia ipsorum. & Ierem. 31. Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.

Vel certè à legendo dicitur, hoc est, ab eligendo: quia per illam eligitur id, quod factò opus est, vt vult M. Tull. lib. 2. de natura Deorum, & lib. 1. de legibus. & quia ab omnibus scitur, quid de multis sit eligendum, vt vult S. August. in questionibus ex nouo testamento, q. 15. & ipsa lex ex multorum consultatione, & consensione eligitur, & est norma, & regula bene eligendi, vt volunt alij apud Azor. lib. 5. cap. 1. quest. 1.

Sed praeter appellationem, & vocabulum legis, sunt etiam plura alia, quae passim usurpantur, ad hoc

21. Secundum alios dicitur à legendo.

31. Secundum alios ab eligendo.

4. Lex rectè appellatur nomine iuris.

THEOLOGI

1. Secundum aliquos lex dicitur à ligando.
2. Secundum alios lex dicitur à legendo.
3. Secundum alios ab eligendo.
4. Lex rectè appellatur nomine iuris.
5. Quid sit discriminis inter vocabulum iuris, & legis.
6. Constitutio proprie quid sit.
7. Sanctio.
8. Statutum.
9. Praeceptum.
10. Decretum, edictum, bannum, vel bannimentum, quo differant à lege.
11. Sententia lata à Iudice est perpetua, si sit sententia definitiua.

hoc idem significandum: vt, v.g. vocabulum iuris, constitutionis, sanctionis, statuti, præcepti, & similia, de quibus non est ostendendum, quomodo inter se differant: nam appellatur aliquando lex appellatione iuris, vt patet ex iure communi, §. Singularum. Instit. de rerum diuis. & l. ius naturale. ff. de legibus. & communiter Iurisperiti ij dicuntur, qui habent peritiam legum: & iuris prudentia, vel peritia appellatur ipsa legum peritia: quia, si ius deriuetur à iureo, & sit illud ipsum, quod iubetur, vel est iustum à Principe, & quod sono ipso materiali suarum syllabarum de se quodammodo sonat, quod sit ius, & posita inter illas aliquam diuisione, & compositione sublata, quasi enunciat ius suum, vt notat Suarez lib. 1. de legib. c. 2. n. 1. nomen iuris rectè tribuitur legi, quæ similiter iubetur, dum fertur, & est illud ipsum, quod Principi placuit. Instit. §. Sed & quid. de iure naturali gent. & civil. & l. 1. ff. de constit. Princ. Et si ius deriuetur à iusto, vel à iustitia, vt habet Vulp. l. 1. ff. de iust. & iure. quia, scilicet, est ipsum iustum, quod est tribuendum, & faciendum cuique; rectè similiter nomen iuris tribuitur legi, quæ semper illud præscribit, quod iustum est; & cuique tribuit, quod est suum.

Sive autem ius deriuetur à iureo, siue à iusto, non est propriè idem, quod lex, vt patet ex S. Thom. 2. 2. q. 57. art. 1. ad 2. vbi ait, propriè ius non esse legem; sed potius esse id, quod lege statuitur, aut præscribitur: neque enim lex, dum aliquid iubet, vel aliquid statuit tanquam iustum, est illud ipsum, quod iubet; sed potius est ipsa iustitia: neque est illud, quod statuit; sed potius ipsa, vt sic dicam, statutio, vel constitutio, vt constabit infra, & notat Suar. lib. 1. de legib. c. 2. cit. n. 4. & sequent.

Constitutio verò hoc differt à lege, vt notat Bart. in rub. C. de leg. quòd lex sit quid viterius, quam constitutio; & lex dicatur, siue sit à populo, siue à Principe: constitutio verò non appellatur, nisi sit à Principe: & vt habet Azor. lib. 5. c. 1. cit. q. 3. & ex illo Bonau. disp. 1. de leg. in ius. lex dicitur decretum Summi Principis, v.g. Imperatoris, Regis, Summi Pontificis, Reipubl. vel totius populi: constitutio verò specialiter, & propriè solum dicitur, quando est decretum Summi Pontificis.

Et similiter sanctio propriè illa est, quæ irrogat certam pœnam, præsertim capitis. l. Sanctio. ff. de pœnis. & notat Glof. in c. Rhodia. d. 2. & apud Azor. loco citato.

Statutum verò est Principum inferiorum, aut Ciuitatum, vel populorum degentium sub potestate alterius Principis, ex eodem Azor. & Bonac. cit.

Et denique præceptum est lex, quæ fertur tantum ad vnum, non autem ad Communitatem: vnde & l. 1. ff. de legib. dicitur, quòd lex sit præceptum commune; quia, scilicet, etiam præceptum è contrà potest dici, quasi lex particularis.

Atque ad legem hoc modo acceptam, in quantum est præceptum commune, potest reduci etiam decretum, edictum, bannum, vel bannimètum: hæc enim omnia tunc dicuntur, quando emanant à potestate, vel Magistratu inferiore: vt, v.g. edictum, quando fit à Prætorè, vt notat Bart. in rub. cit. C. de legib. bannum, vel bannimètum, quando ab eodem aliquid prohibetur: decretum, quando aliquid statuitur, vel decernitur in bonum Communitatis, vel particularis personæ. Et si omnia hæc ita emanent à publica potestate, vt illa, vel simpliciter non sit potens condere legem, & in perpetuum obligare, vel certè non intendat legem condere, & sic obligare, quando aliquid sic edicit; simul expirant cum potestate illius: non enim sunt perpetua, sicut est

5. Quid sit delictum in ter vocabulum iuris, & legi.

6. Constitutio propriè quid sit.

7. Sanctio.

8. Statutum.

9. Præceptum.

10. Decretum, edictum, bannum, vel bannimètum, quo differant à lege.

lex, vt notat Sylu. verb. delegatus. qu. 6. n. 7. & verb. mandatum. qu. 3. Sanchez lib. 8. de matrimonio. disp. 28. n. 47. Suar. lib. 1. de legib. c. 10. n. 9. & seqq. Vafq. 1. 2. disp. 151. c. 3. n. 16. & alij: si verò emanent ab huiusmodi potestate per modum constitutionis, aut statuti, scilicet, vt potestas, à qua emanant, verè possit constitutionem, aut legem condere, & in perpetuum obligare; & verè intendat huiusmodi edicta, aut decreta hoc modo ferre, & promulgare per modum constitutionis, aut statuti; non expirant: & quantum est ex hoc capite sunt propriè lex, vel constitutio, aut statutum, vt patet ex decretis, quæ Romæ aliquando emanant à factis Congregationibus Cardinaliū, & ex pluribus edictis, quæ habentur inserta in corpore iuris. Et quòd sententia definitiua in aliqua causa particulari lata à Iudice non expitet simul cum potestate illius, sed perpetuò duret, quasi lex, etiam si aliqui potestas Iudicis non se extendat ad leges ferendas, & ad obligandum in perpetuum; aliunde provenit, vt notat Vafq. 1. 2. disp. 151. c. 3. cit. n. 18. id est, ex eo, quia est veluti iudicialis, & legitima interpretatio, & declaratio iuris, & fertur à Iudice nomine Principis, aut totius Communitatis; & idèd potest durare, sicuti lex, cuius est declaratio, & interpretatio; neque ad hanc perpetuitatem suæ sententiæ tribuendam deest in Iudice, aut potestas, aut voluntas, cum illam habeat sibi commissam ab ipso Principe.

Contrà verò, quia edicta, aut bannimenta, quæ in dies emanant à Gubernatoribus Ciuitatum, non emanant per modum statuti, cum illi non habeant facultatem condendi statuta; sed solum emanant per temporalibus indigentis, quæ in dies occurrunt; idèd expirant simul cum potestate ipsorum ferentium, nisi aliter constet ex voluntate Principis, & Superioris; sicut etiam accidit in decretis, quæ aliquando emanant tanquam sententiæ interlocutoria à Vicariis, aut Iudicibus ecclesiasticis; non autem tanquam sententiæ definitiua, & ex plena cognitione causæ: licet enim, quando emanant hoc secundo modo, sint perpetua propter rationem iam dictam, & neque etiam ab ipso Iudice possint mutari, aut reuocari, vt notat Sylu. verb. sententia. n. 4. §. Quintum. ex l. quale. ff. de arb. nisi forte sit Iudex supremus, & supra ius: quia, scilicet, per talem sententiam definitiuam Iudex non supremus, iam plenè est functus officio suo, eiusque iurisdicção iam tota expirauit. cap. In litteris. de offic. deleg. quando tamen emanant primo modo, & non tanquam definitiua, ex aliquo alio nouiter deducto, & meliùs cognito, possunt mutari, & reuocari etiam à Iudice non supremo. l. quod in iust. ff. de re iudic. cap. Cum cessante. de appellat. & c. A Iudice. de appellat. in 6. vt ex iuristis benè notat Sal. Tit. in pract. lib. 1. cap. 27. num. 12.

DISPUTAT. II.

Quomodo possit describi lex, & quomodo essentialiter sit quid rationis.

1. Descriptio legis.
2. Lex naturalis in quo consistat.
3. Lex positua essentialiter est quid rationis.
4. Quomodo lex aliquando dicatur consistere in sermone, aut signo exteriorè.
5. Ad legem ferendam plures actus voluntatis, & intellectus requiruntur ex parte legislatoris.

11. Sententia lata à Iudice, est perpetua, si sententia definitiua.

1. Descriptio legis.

2. Lex naturalis in quo consistat.

3. Lex positua essentialiter est quid rationis.

6. In quo actu rationis consistat propriè, & formaliter lex.
7. Imperium, & lex præter actum rationis, etiam supponunt actum voluntatis.
8. Oratio est actus rationis, & partis intellectiua.
9. Quomodo actus rationis, in quo est lex, sit distinctus ab actu consilij, & iudicij, quo concluditur hoc, vel illud esse faciendum.
10. Quomodo imperium, & lex possit consistere in intimatione, & infirmatione.
11. Quomodo lex secundum aliquos dicatur consistere in actu voluntatis.
12. Sed impugnatur.
13. Lex secundum aliquos consistit simul in actu voluntatis, & in actu intellectus.
14. Sed impugnatur.

OST explicatum priori disputatione ipsum quid nominis, eaque appellationes enumeratas, quæ solent tribui legi, agendum est secundum ordinem doctrinae de ipso quid rei, & est tradenda aliqua definitio, vel descriptio, quæ sufficienter explicet ipsam naturam, & essentiam legis; & ex his, quæ à Doctores assignantur, hæc videtur esse omnium optima.

Lex positua in vniuersum est ordinatio rationis ad bonum commune ab eo, qui curam habet Communitatis promulgata. Ita S. Thom. 1. 2. q. 90. art. 4. Caiet. Conrad. & Thomistæ ibidem, Suarez lib. 1. de legib. c. 12. Vafq. 1. 2. disp. 150. c. 3. Salas 1. 2. tract. de legib. disp. 1. sect. 6. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 1. n. 2. Bonacina tract. de legibus, disp. 1. qu. 1. puncto 1. n. 1. Atque vt singulas illius particulas explicemus, & probemus, dicitur primò lex positua quia de illa lege specialiter agimus, quæ est posita per voluntatem superioris, vt notat Suarez lib. 1. de legib. c. 5. n. 22. neque propriè includimus legem naturalem, quæ secundum multos non consistit primariò in actu rationis, etiam diuina; sed in eo, quod necessarìo præsupponitur ad talem actum, eumque fundat, qualis est ipsa natura rationalis, tam diuina, quam creata, prout intelligitur comparatè ad hoc, vel illud, quod absolute, & necessarìo, & pro omni casu est illi conueniens, & secundum naturam; vel disconueniens, & contra naturam, vt vult Vafq. 1. 2. disp. 150. c. 3. n. 23. Et certum est, quòd etiam appellatio legis huic propriè non conuenit, prout deriuatur à legendo, vel eligendo, vt subdit idem Vafq. ibidem, n. 26. Potest tamen hæc eadem definitio etiã conuenire legi naturali, si eam dicamus consistere, non in ipsa natura rationali, quæ per se accepta, & prout præscindit à facultate iudicatrice, vel iudicio actuali, nullam videtur habere ex effectibus legis; vt, scilicet, præcipiat, & proximè ostendat honestatem, aut turpitudinem operationis, & ad illam illuminet, & dirigat; sed consistere in ipsa actuali ratione naturali circa talem operationem per se conuenientem, aut disconuenientem natura rationali, vt vult Suarez lib. 2. de legib. c. 5. & apertè colligitur ex S. Thom. 1. 2. q. 90. art. 4. ad 1. vbi ait, legem naturalem per hoc promulgari, quòd Deus eam inserit mentibus hominum, naturaliter cognoscendam; & quia in presentia id futuris non statim; idèd definitionem positam specialiter intelligimus solum de lege positua.

Et quòd hæc rectè dicatur esse aliquid rationis, ex eo probat S. Thom. 1. 2. quest. 90. art. 1. in arg. Sed contra. quia legis est, præcipere, id est, imperare, vt aliquid fiat, & vt aliquid non fiat. Imperium autem, vt idem supra probauit, qu. 1. art. 1. propriè pertinet ad rationem, cum formaliter sit ordinatio eius,

cui sit imperium, ad aliquid faciendum; & intinatio, seu denunciatio talis ordinationis; quod tamen vtrunque pertinet ad rationem.

Deinde id probat in corp. art. quia lex est regula, & mensura humanorum actuum, & secundum illam inducitur aliquis ad agendum, vel retrahitur ab agendo: regulare autem, & mensurare humanos actus maximè pertinet ad rationem, cum nihil sit aliud, quam illos benè ordinare ad finem, & facere, vt ad illum benè se habeant. Et quoniam præter hoc, quod est, regulare, mensurare, & dirigere actionem, habet lex, vt præterea ad illam etiam moueat, & impellat; rectè subdit S. Thom. in respons. ad 3. quòd hoc habeat ex voluntate, quam præsupponit, vt etiam vniuersaliter de actu imperij dixerat supra quest. 17. art. 1. cit.

Vt verò clariùs constet, in quo actu rationis consistat lex, & quæ sit illa rationis ordinatio, quæ in recto ponitur in descriptione legis; possumus cum Suar. lib. 1. de legib. cap. 4. num. 4. in triplici statu, aut quasi subiecto legem considerare; id est, prout existit in ipso legislatore; prout existit in aliis, ad quos fertur; & prout existit in aliquo signo, aut materia exteriorè, per quam manifestatur, vt, verbi gratia, prout existit in scripto, aut voce præconis.

Et quidem certum est, quòd, si definitio allata intelligatur de lege in hoc tertio statu, non est accipiendum huiusmodi signum solum materialiter, & prout præscindit ab actu mentis, cuius est signū; sed prout illud includit: sicut & in Logicis communiter dicitur, quòd oratio vocalis non præscindit ab oratione mentali; sed est illa ipsa, prout est voce expressa, eique superaddit huiusmodi expressionem, tanquam aliquod accidens: ac proinde non potest explicari, in quo actu rationis consistat lex in hoc tertio statu considerata, & prout existit in scripto, aut in voce, tanquam in signo; nisi explicetur, in quo consistat lex, prout consideratur in primo statu, & prout existit in mente legislatoris: siquidem in illo ipso actu, voce, aut signo expresso consistit, prout consideratur in tertio statu, in quo per se accepto, & quasi nudo, existit, prout consideratur in primo. Atque hæc tantum ratione debet Aristoteles intelligi 10. Ethicor. cap. 9. quando legem definit, esse orationem ab aliqua mente, aut prudentia profectam: & Gabr. in 3. dist. 17. quest. 1. art. 1. Almainus, & Maior eod. lib. & distinct. & apud Azor. part. 1. lib. 5. cap. 2. quest. 3. quando asserunt, legem esse signum verum, Angelo, vel homini denuncians præscriptum alicuius, obligans ad aliquid agendum, vel fugiendum: neque enim huiusmodi sermo, aut signum debet accipi solum materialiter, & prout præscindit ab actu mentis, qui est in ipso legislatore; sed prout illud includit, & est ille ipse expressus sermone, aut signo.

Si verò loquamur de lege, prout consideratur in secundo statu, & existit in aliis, ad quos fertur; facile explicatur, quomodo existat in actu rationis, & quis sit huiusmodi actus: quia enim lex præuenit voluntatem subditi, eamque obligat, & inducit ad impletionem, & executionem illius, quod per legem præcipitur; omnino debet consistere in aliquo, quod præueniat voluntatem, id est, in actu rationis; non autem in actu voluntatis, qui solum requiritur ad executionem, & impletionem legis, & non formaliter ad ipsam legem. Et hic ipse actus rationis nullus est alius, nisi notitia legis, prout primò exit à Principe, aut legislatore; ac proinde etiam in hoc secundo statu non potest lex sufficienter explicari, nisi explicetur

4. Quomodo lex aliquando dicatur consistere in sermone, aut signo exteriorè.

tur in primo, & prout est in ipso legislatore.

5. Ad legem ferendam plures actus voluntatis, & intellectus requiruntur ex parte legislatoris.

In hoc autem plures actus possunt considerari, tam ex parte voluntatis, quam ex parte intellectus, de quibus potest esse dubium, utrum formaliter pertineant ad legem. Primum enim in voluntate requiritur intentio boni communis, & politicae felicitatis, ad quam, ut ad finem, inseruit lex, & quod per legem praecipitur. Deinde, requiritur ex parte intellectus consultatio, & deliberatio de hoc, vel illo praecipiendo per legem, & assumendo tanquam medio ad illum finem; & iudicium, quod formatur, & concluditur ex huiusmodi consultatione de conveniuntia, aut necessitate talis medij. Tertio, iterum requiritur ex parte voluntatis electio talis medij praconsultati, & praconsultati, id est, voluntas illud assumendi in civitate, tanquam medium; & ciues, aut subditos ad illud movendi, aut inclinandi per legem. Quarto denique, iterum requiritur alius actus ex parte intellectus practici, quo ciues, & subditi ordinantur ad illud agendum, quod fuit praconsultatum, & electum a legislatore; & certo modo id ipsis intimatur, & insinuat, tanquam ab ipsis agendum, id est, cum quadam inclinatione & motione voluntatis eorum, quam potest facere, ut causa moralis, ipse legislator, & Superior.

6. In quo actu rationis consistat proprietas formaliter legem.

Quando ergo dicitur in definitione legis, quod sit rationis ordinatio, de hoc ultimo actu intellectus id videtur intelligendum: & sensus est, quod lex consistat formaliter in ipsa ordinatione subditorum ad aliquid, cum intimatione, & insinuatione, non quacunque; sed, quae vim habeat moraliter illos movendi, & inclinandi: sic enim S. Thom. 1. 2. qu. 17. art. 1. vniuersaliter docet de omni actu imperij, quod essentialiter consistat in actu rationis, & quod hic actus sit formaliter ipsa ordinatio illius, cui sit imperium, ad illud agendum. Imperans enim, inquit, ordinat eum, cui imperat, ad aliquid agendum intimando, vel denunciando; sic enim ordinare per modum cuiusdam intimationis, est rationis. Et quia lex formaliter est aliquod imperium, ut patet ex eodem S. Thom. 1. 2. qu. 90. art. 1. in argum. Sed contra, etiam lex formaliter consistit in huiusmodi ordinatione illorum, ad quos fertur; sed, quia praeter huiusmodi ordinationem ad aliquid, etiam habet ad illud mouere, & inducere, vel inclinare; & vis inclinandi, & movendi proprie pertinet ad voluntatem, sicut & ad illam pertinet operari circa bonum, & circa finem, a quo primo incipit omnis motio, & actio agentis, ut dicitur 1. 2. qu. 9. art. 1. idem subdit S. Thom. ead. qu. 17. art. 2. actum rationis non esse imperium, nisi praesupposito certo actu voluntatis, & in quantum retinet virtutem illius, id est, praesupposita electione de lege ferenda, & de subditis ordinandis ad illam implendam: quod idem etiam docet de lege 1. 2. qu. 90. art. 1. ad 3. ut supra diximus.

7. Imperium, & lex, praeter actum rationis, etiam supponunt actum voluntatis.

Idque, ut explicet, quomodo contingat per ipsam formalem ordinationem cum intimatione, quam formaliter ait esse imperium, addit ead. qu. 17. art. 1. quod ratio potest aliquid intimare, vel denunciare dupliciter. Vno modo absolute: & haec intimitio exprimitur per verbum indicatiui modi, sicut, si aliquis alicui dicat: Hoc tibi est faciendum. Et alio modo, movendo, & instigando ad illud, quod intimatur: & talis intimitio exprimitur per verbum imperatiui modi, puta cum alicui dicit: Fac hoc. & quia primum mouens in viribus animae ad exercitium actus, est voluntas; & secundum mouens non mouet, nisi in virtute primi mouentis; hinc ait sequi, quod hoc ipsum, quod ratio mouet imperando, sit ei ex virtute voluntatis; & idem

imperium sit actus rationis praesupposito actu voluntatis, in cuius virtute ratio mouet ad exercitium actus. Et duplex hic modus intimandi, aut denunciandi potest explicari, & confirmari ex doctrina eiusdem S. Thom. 1. periberm. lect. 7. vbi ait, officium intellectus non solum esse, ut concipiat in se ipso veritatem rei; sed etiam, ut secundum suos conceptus alia ordinet, & dirigat; & idem necessarium fuisse, ut praeter orationem enunciatiuam, quae proprie est vera, vel falsa, & inseruit intellectui, secundum primum munus concipiendi res in se ipsis, etiam darentur aliae orationes non enunciatiuae, quae, neque sunt verae, neque falsa, & inseruiunt intellectui secundum alterum munus ordinandi alia, quales sunt oratio vocatiua, interrogatiua, imperatiua, & deprecativa, per quas alius dirigitur, & ordinatur ad attendendum mente, ut per vocatiuam; vel ad respondendum, ut per interrogatiuam; vel ad aliquid exequendum in opere, tanquam inferior a superiore, per expressionem voluntatis superioris, ut per imperatiuam; vel tanquam superior ab inferiore, ut per deprecatiuam, ad quam reducitur etiam operatiua, cum non alia ratione possit inferior ordinare superiorem ad aliquid exequendum, & habere vim motiuam respectu illius, nisi per expressionem sui desiderij. Et recte dicuntur haec omnes orationes non esse enunciatiuae, neque dicere verum, & falsum: quia non inseruiunt intellectui secundum primum munus cognoscendi; neque significant ipsos conceptus, prout sunt actuales representationes obiectorum, eaque dicunt sibi correspondentia, vel non correspondentia; sed inseruiunt secundum alterum munus ordinandi, & significant actuales ordinationes alicuius ad aliquid, quae consequuntur ad conceptus.

Atque hoc totum, quod imperium consistat in huiusmodi ordinatione, & actu rationis, praesupposita electione, & actu voluntatis, clarius explicat idem S. Thom. quodlib. 9. art. 12. vbi ait, in imperio duo esse cum quodam ordine, & eorum vnum esse aliquid rationis, & alterum esse aliquid voluntatis: nam, qui imperat, primo inclinatur, & mouet eum, cui imperat, ad aliquid faciendum: & haec inclinatio est voluntatis; cum ad voluntatem pertineat mouere per modum agentis; deinde vero, cum ipsum, cui imperat, ordinat ad agendum illud, quod imperat; & haec ordinatio est rationis, cum ad rationem pertineat ordinare: & si in his duobus aliquis ordo consideretur, prius videtur esse inclinatio voluntatis per electionem, & postea ordinatio eorum, per quos est exequendum id, quod fuit electum, cum haec ordinatio pertineat ad principium executionis. Et ex his omnibus tandem concludit, quod imperium immediate sit actus rationis, id est, ordinatio alicuius ad aliquid exequendum; & praesuppositiue sit voluntatis, tanquam primo mouentis, id est, electio.

Ad idem facit etiam doctrina eiusdem S. Thom. 2. 2. qu. 83. art. 1. de oratione, vbi ex eo docet, orationem formaliter esse partis intellectiuae, & non appetitiuae; quia importat quandam ordinationem, qua aliquis per expressionem sui desiderij, ordinat superiorem, aut aequalem sibi non subditum, ad aliquid exequendum: & addit, idem esse in oratione, quod & in imperio; & haec duo, id est, orationem, & imperium, in hoc conuenire, quod sint ordinatio alicuius ad aliquid exequendum; & sint actus intellectus practici, cuius est non solum apprehendere, sed etiam causare: & hoc maxime inter se differre, quod intellectus practicus per imperium causat perfecte, id est, necessitatem, & obligationem inducendo

8. Oratio est actus rationis, & partis intellectiuae.

cendo ad causandum, per hoc, quod ille, cui sit imperium, sit totaliter subditus potestati imperantis: per orationem vero solum causet imperfecte; id est, solum inducendo, & quodammodo disponendo, per hoc, quod is, qui oratur, non est subditus potestati orantis, siue sit aequalis, siue superior. Et quoad caetera, docet, quod tam imperare, quam petere, formaliter important ordinationem quandam, prout imperans, & orans disponit, & ordinat aliquid esse faciendum per alium, quem habent, vel non habent sibi subditum; & perfecte, vel imperfecte ad illud mouent.

Ex hoc autem sic potest confirmari, quod imperium, & lex sit aliquid rationis: nam oratio idem est aliquid rationis, & partis intellectiuae; quia est ordinatio alicuius non subditi, ad aliquid exequendum: atque haec ordinatio formaliter significatur per orationem deprecatiuam: ergo etiam imperium, & lex, cum similiter sit ordinatio alicuius subditi, & similiter haec ordinatio significatur per orationem imperatiuam.

9. Quomodo actus rationis, in quo est lex, sit distinctus ab actu imperij, & iudicij, quo per deliberationem, & consultationem concluditur, quod ad bonum communitatis expediat, ut hoc, vel illud praestetur a subditis: nam satis est, si sit distinctus saltem ratione, & per orationem imperatiuam; Fac hoc, significetur solum, quatenus est ordinatio actualis, & exercita, cum aliqua actuali inclinatione, & motione; & per orationem indicatiuam: Hoc tibi est faciendum, significetur, quatenus est iudicium de hac ipsa ordinatione, vel facienda in futurum, vel iam facta in praeteritum. Et hoc etiam modo recte soluitur, quod huiusmodi orationes imperatiuae, & deprecativae non sunt verae, vel falsae, ut habet Aristoteles in 1. periberm. cap. 4. siquidem non expriment conceptus, prout sunt conformes, vel difformes obiectis; sed prout sunt quadam actioes, & ordinationes, quasi actiuae, qua ratione iis non conuenit, ut sint verae, vel falsa; neque ut aliquid de aliquo enuncient.

Et similiter hoc est satis, ut saluetur, quod iam diximus ex S. Thom. quod electio, & actus voluntatis sit prior, quam ordinatio: nam, quauis actus consilij, & iudicij sit prior electione, in quantum voluntati proponit obiectum praconsultatum, & eligendum; adhuc tamen manet etiam post illam, in quantum est ordinatio, & regulatio, vel directio ad executionem, & hoc tantum modo habet rationem imperij, & legis.

10. Quomodo imperij, & lex possit consistere in intimatione, & insinuatione.

Denique hac ratione potest fortasse conciliari, quod habet Vasq. 1. 2. disp. 49. cap. 2. & disp. 150. cap. 2. num. 16. imperium, & legem formaliter consistere in eo actu intellectus, qui est post electionem, & dicitur intimitio, aut insinuatio; & quod habet Suar. lib. 1. de legib. cap. 4. num. 11. & cap. 5. num. 6. talem actum non dari; & intimationem, vel insinuationem imperij, & legis, solum esse manifestationem iudicij, & voluntatis, quam habet superior; & in illo utroque aliquo modo consistere imperium, & legem: haec enim ex eo fortasse conciliantur; quia Vasq. actum ordinationis ponit ut consequentem ad electionem, & ut distinctum, saltem ratione, ab actu iudicij: quomodo etiam S. Thom. 1. periberm. lect. 7. cit. ait, quod actuales ordinationes, quae exprimentur per orationem imperatiuam, & deprecatiuam, & similes alias non enunciatiuas, consequuntur ad conceptus, qui per se exprimentur per modum indicatiuum: & quodlib. 9. art. 12. quod ordinatio est post electionem; quia pertinet ad principium

executionis. Suarez vero solum asserit, quod talis actus non est distinctus re ipsa ab actu iudicij: quomodo etiam S. Thom. 1. 2. qu. 91. art. 1. ait, quod lex est dictamen rationis practicae in Principe, aut eo, qui gubernat Communitatem; atque ita eundem actum appellat dictamen, quem saepius alibi appellauit ordinationem.

Sed contra hanc primam particulam definitionis, quod lex sit ordinatio rationis, sentiunt illi, qui asserunt, legem formaliter consistere in actu voluntatis, quo Princeps, aut legislator vult aliquid fieri a subdito, vel saltem eum obligare ad aliquid faciendum: & huic actui tribuunt omnes proprietates legis: ut, v. g. quod sit regula, & mensura operationum in subditis: siquidem ex S. Thom. 2. 2. qu. 105. art. 1. & alibi saepius diuina voluntas est prima regula, qua debent mensurari humanae actiones; & voluntates superiorum sunt regulae secunda, & per quandam participationem a prima. Et idem est de alia proprietate, quod lex ordinet subditos ad aliquid exequendum: siquidem haec etiam ordinatio maxime fit per voluntatem, ut patet ex eodem S. Thom. part. 1. q. 107. art. 1. vbi ait, quod Angeli per voluntates ordinant suos conceptus ad se inuicem, & sic loquuntur.

11. Quomodo lex secundum aliquos dicatur consistere in actu voluntatis.

Et qui hoc asserunt, id confirmant: quia hac ratione in Scriptura lex Dei saepe appellatur voluntas, ut Psal. 102. Nos fecit vias suas Moyses, filiis Israel voluntates suas. 2. Machab. 1. De vobis cor omnibus, ut colatis eum, & faciatis eius voluntates. Et eadem appellatio etiam vsurpatur in iure ciuili, §. Sed & quod. Inst. de iure nat. gent. & ciuili. l. 1. ff. de const. Princip. vbi dicitur: Id, quod Principi placuit, legis habet vigorem. Ita Henr. quodlib. 9. qu. 6. Gabr. in 3. d. 37. qu. 1. art. 1. mor. 3. & fuse Castrenf. lib. 2. de lege pen. cap. 1. Reginald. lib. 13. tract. 1. cap. 2. n. 17. & alij apud Suar. lib. 1. de legib. cap. 5. num. 8. & apud Salas disp. 1. de legibus, sect. 5. n. 16.

12. Sed impugnat.

Sed contra est: quia, quauis diuina voluntas possit dici prima regula per modum ideae, & exemplaris; & voluntas superioris secunda regula; non tamen est prima regula per modum formalis directionis, sicut est lex: & quauis ad voluntatem pertineat acceptatio, & executio alicuius ordinationis, illa tamen, quae est directio ad exequendum id, ad quod sit ordinatio, non potest pertinere, nisi ad rationem. Vnde & S. Thom. 1. 2. qu. 17. art. 1. non de quacunque ordinatione ait, quod pertineat ad rationem; sed solum de illa, quae est per modum intimationis: quia, scilicet, ordinatio, quae non fit intimitio, & directio, potest conuenire etiam voluntati, in quantum vnum potest velle propter aliud, & in ordine ad illud: & quando lex Dei, aut Principis, appellatur eius voluntas; non est appellatio formalis, sed solum materialis; & sumitur tam voluntas, quam lex obiectiue, & non formaliter, id est, pro eo, quod est obiectum voluntatis, & legis, cum certum sit, id totum placere Deo, & Principi, & esse secundum voluntatem illius, quod est imperatum per legem, ut notat Vasq. disp. 150. cap. 4. num. 27.

13. Lex secundum aliquos consistit simul in actu voluntatis, & in actu intellectus.

Secundo, contra eandem primam particulam definitionis legis, sentiunt alij, qui legem dicunt consistere in utroque; id est, in actu voluntatis, & intellectus; & solum esse quid morale: & idem mirum non esse, si integretur ex pluribus entibus physicis, quae solum moraliter vniuntur, & coalescant in vnum; ut certe vniuntur, & coalescant in legem, actus voluntatis, ratione inclinationis, & motionis, quam continet lex; & actus intellectus, ratione ordinationis, & directionis: quae sententia, tanquam media inter duas priores extremas, communiter tribuitur

tribuitur Greg. in 1. dist. 48. qu. unica, & aliquibus aliis apud Suarez lib. 1. de legib. c. 5. n. 20. & apud Salas disp. 1. de legib. sect. 5. n. 18.

14. Sed impugnat.

Verum non est, quod propter has rationes, aut munera inclinandi, & dirigendi, quae conueniunt legi, dicatur lex formaliter, & aequaliter consistere in utroque actu, cum illud utrumque possit formaliter praestari per vnum actum; id est, per solam ordinationem intellectus, in quantum praesupponit actum voluntatis, eumque virtute continet: ut enim docet S. Thom. 1. 2. qu. 17. art. 1. quia actus voluntatis, & rationis possunt vicissim ferri supra se inuicem; & siquidem & ratio ratiocinatur de actu volendi, & voluntas vult ratiocinari; saepe contingit, ut actus voluntatis praenatur ab actu rationis; & contra, ut actus rationis praenatur ab actu voluntatis: & inde etiam fit, ut virtus actus prioris remaneat in actu posteriore: & qua ratione 1. 2. qu. 13. art. 1. dicitur de electione, quod sit actus voluntatis, prout recipit formam a ratione proponente obiectum, & bonum; & qu. 16. art. 1. de usu, quod sit voluntatis, tanquam primi mouentis, & rationis, tanquam dirigentis; ac proinde, quod tam usus, quam electio, qui sunt actus voluntatis posteriores, retineant quasi virtutem actus rationis; qui ad illos est prior; eadem ratione potest dici de conuerso de imperio, quod sit actus rationis, prout est posterior ad actum voluntatis, & aliquid retinet de virtute illius; & inde habeat etiam vim mouendi, & inclinandi.

DISP. III.

Quomodo lex dicatur esse essentialiter ad bonum commune.

- 1. Lex est essentialiter ad bonum commune.
2. Privillegium unde dicatur, & quomodo respiciat solum bonum priuatum ipsorum subditorum.
3. Si lex respiciat solum priuatum utilitatem ipsius legislatoris, non est lex.
4. Rex, & Tyrannus quo differant.
5. Quomodo iure belli acquiratur ius despoticum, & tanquam in seruos.
6. Potest lex esse iniusta, etiam si feratur ex odio priuato ipsius legislatoris.
7. Potest esse lex, si quid praecipitur vni tantum parti ciuitatis.
8. Rex non potest pro arbitrato derogare iuribus vnius regni.
9. Praecepta parvifamilias non sunt lex.
10. Quare praecipitur, aut mandatum expiret morte praecipientis, aut mandantis.
11. Quare sententia non expiret morte ferentis.
12. Quare privilegium non expiret morte concedentis.
13. Mandatum, quo alicui datur iurisdictio, non expirat morte mandantis, si iurisdictio iam geri cepit.
14. Mandatum, quod non fit a superiore, non semper expirat morte mandantis.
15. Quomodo aliqua leges videantur respicere solum bonum vniuersum.
16. Quomodo privilegia aliquando concedantur per modum legis, & inferantur in corpore iuris communis.
17. Si certo constet, quod aliqua lex sit inutilis, potest licite non seruari.
18. Si cesset utilitas legis in aliquo casu particula-

ri; non autem simpliciter, non propterea lex est inutilis.

- 19. Si lex ab initio sit inutilis, & postea fiat utilis, ex se obligat, quando iam est facta utilis; neque est, quod de nouo feratur.
20. Lex semper loquitur.
21. Quare actus ab initio inuoluntati non conualescant tractu temporis; lex autem ab initio inutilis, possit postea esse valida.
22. Si melius sit, aliquam legem non esse conditam, non obligat.
23. Si lex esse sit utilis bono communi; sed plura alia, & grauiora mala ex illa sequantur, non obligat.

ECVND0 loco in descriptione legis superioris posita dicitur, quod debeat esse ad bonum commune; & expresse id asserit S. Thom. 1. 2. qu. 90. art. 2. Et primo probat in argum. Sed contra. ex S. Isidoro lib. 5. etymol. cap. 21. qui etiam refertur c. Erit autem lex. d. 4. & asserit, quod lex nullo priuato commodo, sed pro communi utilitate ciuium debet esse conscripta. Deinde probat ratione, in corp. art. quia ratio practica legislatoris, cuius actus est lex, pro fine vltimo, ad quem omnia dirigit, & a quo, tanquam a primo principio, in omnibus mouetur, solum habet publicum bonum, id est, communem felicitatem, & ad illam ordinat bonum singulorum, & priuatum felicitatem cuiusque, tanquam imperfectum ad perfectum, & tanquam bonum partis ad bonum totius.

Et confirmat ex Arist. 5. Ethic. cap. 1. vbi sic habet: Leges de omnibus praescribunt, & ea spectant, quae vel communiter omnibus conferunt, vel optimis quibusque vel principalibus: ac proinde vno modo ea dicimus iustas, quae felicitatem, eiusque partes ciuili societate efficiunt, & conseruant. Et potest addi ex iure canonico id, quod habetur cap. Erit autem. d. 4. quod inter ceteras qualitates legis, haec praecipue requiratur, vt nullo priuato commodo; sed pro communi solum utilitate sit conscripta.

Et per hanc partem definitionis, aut descriptionis legis, quod sit necessarium ad bonum commune, primo colligit Gloss. in cap. Erit autem lex. d. 4. citato verbo, priuatum, distingui legem a priuilegio, quod proprie respicit bonum priuatum, non autem commune totius ciuitatis; & idem dicitur priuilegium; quasi priuans legem, vel quasi priuata lex, vt ex communi sententia Iuristarum notat Vasq. 1. 2. disp. 151. cap. 1. num. 3. in quantum, scilicet, vel vnum aliquem excipit a communi lege, v. g. tributorum, eumque priuat communi obligatione; vel aliquid specialiter pro illo praecipit, & sic constituit priuatum legem; id est, priuatorum legem, vt dicitur cap. priuilegia. d. 3. ex S. Isidoro lib. 5. Etymol. cap. 18. & nomine priuatorum debent illi intelligi, qui alioqui sunt sub lege, & per priuilegium eximuntur. Vnde, si ipse Princeps aliquid praeciperet in suam tantummodo utilitatem, ne priuilegium quidem esset; sed lex iniusta, & nulla, vt notat Vasq. disp. 151. cit. cap. 1. n. 2. & Salas tract. de legibus, disp. 1. sect. 8. n. 3.

Deinde ex eadem particula descriptionis legis colligit Castr. lib. 1. de lege pen. cap. 1. Sotus lib. 1. de iust. qu. 1. art. 2. Syluest. verbo, lex, qu. 5. Caiet. Armilla, & alij Summiltae ead. & apud Vasq. disp. 151. cit. cap. 2. num. 5. excludi a ratione legis eam omnem, quae solum fertur in priuatum utilitatem ipsius legislatoris, prout contradistinguitur ab utilitate publica: sicut enim publica potestas, ad quam pertinet ferre leges, solum est propter utilitatem publicam,

1. Lex est essentialiter ad bonum commune.

2. Privillegium unde dicitur, & quomodo respiciat solum bonum priuatum ipsorum subditorum.

3. Si lex respiciat solum priuatum utilitatem ipsius legislatoris, non est lex.

4. Rex, & Tyrannus quo differant.

5. Quomodo iure belli acquiratur ius despoticum, & tanquam in seruos.

6. Potest lex esse iniusta, etiam si feratur ex odio priuato ipsius legislatoris.

7. Potest esse lex, si quid praecipitur vni tantum parti ciuitatis.

publicam, vt notat Aristoteles 8. Ethic. cap. 8. ita & lex. Et quemadmodum Rex hoc maxime differt a Tyranno, quod Tyrannus priuatum utilitatem respiciat, & Rex publicam, vt subdit Arist. ibidem: ita etiam lex Regis, hoc est, iusta, hoc maxime differt a lege Tyranni, hoc est, iniusta; quae proinde eam ob causam, neque etiam est appellanda lex. Et pro hoc explicando recte notat Vasq. disp. 151. cap. 2. cit. n. 8. potestatem Regis in subditos non esse proprie, vt domini in seruos, quae appellatur dominium despoticum; sed esse, dominium ciuile; & idem, neque posse illorum actiones ad proprium commodum, & bonum referre. Et quantum forte prouinciam aliquam, aut regnum iusto bello subiugauerit, non tamen sibi acquisiuit ius domini, tanquam in seruos; sed solum ius Regis, tanquam in subditos, si de iis loquamur, qui in posterum eam prouinciam, aut regnum essent habitaturi. Quod dico: quia in alios, quos personaliter debellauit, potuit acquirere ius domini, tanquam in seruos, & dominium despoticum; quanquam ex hoc ipso, quod illos tunc reliquit tanquam ciues, non potest postea in illos exercere amplius ius domini, sed solum ius Regis, vt etiam notat Salas disp. 1. de legibus, sect. 8. n. 47. ex Medina 1. 2. q. 90. art. 2. ad vltimum.

Tertio ex eadem particula descriptionis legis colligit Vasq. disp. 151. cit. cap. 3. secundum mentem S. Isidori, & S. Thom. quod ad substantiam legis pertinet, vt ex directa intentione legislatoris respiciat plures, non autem tantum vnum; & idem sit praecipitur legi, non autem priuilegium, vt dicitur l. 1. & l. iura. ff. de legibus. Id tamen non obstat, quominus sit vera lex, & vere iusta, & firma, si quid constituatur vere consentaneum bono publico; sed solum constituitur occasione priuata personae, & ex priuato odio legislatoris in ipsam, vt subdit Vasq. cap. 3. cit. num. 13. quia finis particularis legislatoris non nocet legi, neque iustitia legis est iudicanda ex priuata intentione ferentis legem, aut ex fine ipsius; sed ex fine legis, & ex materia, cum subditi hanc tantum iubeantur exequi, non autem sequi intentionem legislatoris.

Similiter vere etiam esset lex, si quid praeciperetur vni tantum parti Ciuitatis, vt, v. g. quod qui in hac, vel illa parte habent domicilium, tali modo aedificia construunt, vel armis se muniunt, vt habet Vasq. ibidem, & Salas disp. 1. de legib. sect. 7. num. 44. quia, scilicet, hoc etiam potest pertinere ad bonum commune, & ad illud reduci, sicut bonum partis ad bonum totius. Et eadem ratione, si vna Communitas simul cum alia Communitate constituat vnam tertiam Communitatem maiorem, quomodo plures Ciuitates constituunt vnum regnum; potest aliqua esse proprie lex, quae sit utilis Communitati maiori, habenti se per modum totius; etiam si non sit utilis Communitati minori habenti se per modum partis; & in tali casu potest bene cogi subditus, vel cuius vnius Ciuitatis, ad seruandam legem vtili regno, etiam si non sit utilis specialiter iuae Ciuitati, vt notat Bonacina de legibus, disp. 1. qu. 1. p. 2. eto 1. num. 8. qui etiam addit, secus esse de duabus Communitatibus omnino totalibus, vt sunt, v. g. duo regna, quae habent per se sua bona distincta, & sua iura: quantum enim ponantur esse sub eodem Regno, non tamen possunt cogi subditi vnius ad seruandam legem soli alteri vtili, suoque regno inutili, vel etiam noxiam; neque potest huiusmodi Rex, per se loquendo, dare facultatem vni regno, vt spoliaret alterum aliquo iure, vel aliqua commoditate: nisi forte tale sit huiusmodi ius, & commoditas talis regni, vt omnino dependeat a libera voluntate Baldelli Theol. Moral.

re, & concessione, vel permissione ipsius Regis: tunc enim bene potest pro arbitrato huiusmodi communitatem modò concedere, vel permittit vni regno, & modò alteri: vt si prohibeat, v. g. ne hoc regnum negotietur cum illo alio, & hanc facultatem negotiandi concedat alteri regno: quia neutri competit tale ius negotiandi, nisi dependenter a libera voluntate, & concessione, vel permissione ipsius Regis, vt notat Bonacina num. 8. cit. ex Soto lib. 1. de iust. qu. 1. art. 2. ad finem, & aliis recentioribus, communiter apud Salas disp. 1. de legibus, sect. 8. num. 49.

Non tamen hac ratione sunt lex praecipitur patrisfamilias in sua domo, vt notat S. Thom. 1. 2. qu. 90. art. 3. ad 3. quia solum respiciunt bonum domus; & solum materialiter ad illam se habent, quod domus sit pars ciuitatis, & ex bono illius integritur bonum huius; non autem formaliter ex intentione ipsius praecipi, prout exit a potestate patrisfamilias. Et quemadmodum praecipitur, aut mandatum, quia solum fertur ad vnum, non dicitur lex, etiam si bonum illius materialiter faciat ad bonum ciuitatis: quia lex debet ferri ad omnes de Ciuitate; aut ad plurimos, & debet esse praecipitur vniuersale, & commune: ita & praecipitur patrisfamilias non sunt lex; quia solum feruntur ad domesticos, & prout sunt pars solius domus; non autem feruntur ad ciues, & prout sunt pars Ciuitatis.

Atque hinc vterius fit, vt huiusmodi praecipitur, aut mandata, quae solum respiciunt bonum priuatum vnius personae, aut domus, non sint perpetua, vt sunt leges; sed finiantur morte praecipientis, aut mandantis, vt notat Sylu. verb. mandatum, qu. 3. & ex illo Vasq. 1. 2. disp. 151. cap. 3. cit. num. 17. & Salas disp. 1. de legib. sect. 7. num. 45. & habetur l. Inter causas ff. mandati, quia, scilicet, solum proueniunt a potestate priuata; quae tamen expirat per mortem: vel certe, si proueniunt a potestate publica; vt, quando ipse Princeps aliquid mandat, aut praecipit alicui, non proueniunt ab illa secundum se, sed solum prout residet in tali persona Principis, ad quam personaliter pertinet etiam cura boni priuati. Sicut enim, quia ad Principem secundum se, & simpliciter acceptum, & prout praescindit a tali persona, pertinet cura boni communis, dicitur lex prouenire a Principe simpliciter; & idem non expirat per mortem huius personae, in qua erat potestas Principis: ita etiam, quia cura boni priuati solum pertinet ad personam, in qua residet potestas Principis; & expirante per mortem potestate in tali persona, etiam expirat praecipitur, aut mandatum, quod solum respicit bonum priuatum.

Sed in hac re bene debet aduerti, vtrum praecipitur, aut mandatum sit per modum sententiae, necne: quia, cum sententia nihil sit aliud, nisi quaedam interpretatio legis, & quasi extensio ad hunc, vel illum casum particularem; eandem habet perpetuitatem, quam ipsa lex; neque finitur morte ferentis, vt subdit Vasq. cap. 3. cit. num. 18. & Salas num. 45. cit. & in priuata persona vere respicit bonum commune, sicut & respicit ipsa lex, vt etiam supra diximus disp. 1. num. 10.

Et eadem ratione etiam priuilegium non expirat morte concedentis: quia, cum sit exceptio quaedam legis, & quasi restrictio, ne se extendat ad hanc personam, vel rem; similiter sequitur ipsam legem, neque finitur morte concedentis, sed solum morte illius, cui conceditur, si sit priuilegium personale; aut desitione rei, super qua conceditur, si sit priuilegium reale, vt ex communi sententia docet Vasq. disp. 151. cap. 3. cit. num. 19. cum praeterim concessio priuilegij sit moraliter quasi quaedam donatio exemptionis

8. Rex non potest pro arbitrato derogare iuribus vnius regni.

9. Praecepta patrisfamilias non sunt lex.

10. Quare praecipitur, aut mandatum expirat morte praecipientis, aut mandantis.

11. Quare sententia non expirat morte ferentis.

12. Quare privilegium non expirat morte concedentis.

exemptionis à lege; quæ tamen ex sua natura, postquam semel simpliciter, & absolute est facta, non expirat morte donantis, vt notat Suar. lib. 8. de legib. c. 3. r. n. 1. vbi ex professo id explicat.

13. Mandatum quo alicui datur iurisdic-tio, non expirat morte mandantis, si iurisdic-tio iam geri cepit.

Et idem est ex Sylu. verb. mandatum, qu. 3. Ang. eodem, num. 8. Salas de legib. disp. 1. sect. 7. num. 45. cit. & num. 62. etiam de mandato, quo tribuitur alicui potestas iurisdictionis; quod similiter non finitur morte mandantis, si res, pro qua datur iurisdic-tio, iam geri cepit, & lis iam est contestata: ita enim habetur l. Et quia. ff. de iurisd. omnium iudic. & cap. relatum. de officio iudicis delegari. Et specialiter sic est statutum de huiusmodi mandato, pro casu, in quo iurisdic-tio iam est cepta exerceri: quia ita postulabat ratio iudicij; & extra hunc casum idem est de hoc mandato, & de alio quocunque, vt, scilicet, etiam ipsum finitur morte mandantis.

14. Mandatum, quod non fit à superiore, non semper expirat morte mandan-tis.

Rectè tamen addit Salas disp. 1. de legib. sect. 9. n. 62. vbi fuse explicat, quomodo mandatum finitur morte mandantis, id solum intelligi de iis manda-tis, quæ sunt à Superiore, & habent vim præcepti: & hæc non solum ait desinere per mortem man-dantis, sed etiam per amotionem ab officio; non autem intelligi de aliis, quæ sunt à testatore, vel ab alio priuato; & non habente potestatem superioris: hæc enim vel non desinunt per mortem mandan-tis; sed confirmantur, vt mandata testatoris. l. 1. ff. de testam. & cap. Cum Maribæ. de celebrat. Miss. vel certe solum desinunt, quando res est integral. Mandati. C. Mandati. & §. Item si ad hoc. Inst. de eod.

15. Quomodo ali-quæ leges vi-deantur res-picere solum bonum vni-us.

Quartò, ex hoc ipso, quod lex in hoc sensu dica-tur respicere bonum commune, in quantum respicit bonum plurium, & non fertur tantum ad vnum; sed simul ad omnes, vel ad plures; colligit Valq. disp. 151. cit. cap. 4. num. 21. quomodo soluantur, si quis obicit, quod plures sunt leges, quæ per se respi-ciunt solum bonum vnius, & singulare: vt, v. g. lex diuina, & naturalis, quæ solum respicit beatitudi-nem cuiusque, etiam solitariè, & per se accepti; & eodem modo obligat, siue quis sit pars Communi-tatis, siue non. Et idem est de lege tuendi vitam, dandi elemosynam, faciendi correctionem frater-nam, & aliis huiusmodi, quæ perfecte seruantur ab vnoquoque, sine alio ordine ad bonum commune, & per hoc solum, quod ille curet bonum vnius, id est, illius, cui vitam seruat, cui dat elemosynam, cui facit correctionem, & eiusmodi. Quauis enim ali-qui putent, se hæc facile soluere per hoc, quod di-cant, etiam bonum cuiusque reduci ad bonum commune; sicut etiam bonum partis reducitur ad bonum totius: contra tamen est: quia non est di-cendum bonum partis, quod nullo modo est per se ordinatum ad bonum compartis, & totius; sed est ex se quid absolutum, & completum: & talis est in exemplis positis, beatitudo cuiusque, vita, sublcua-tio miseræ spiritualis, aut corporalis in vnoquo-que, & alia huius rationis; ac proinde neque lex di-uma, v. g. de Baptismo, aut lex naturalis de non mentiendo, de vita seruanda, &c. est dicenda respi-cere bonum cuiusque, vt bonum partis, cum nullo modo illa respiciat in ordine ad bonum compartis, & totius; sed omnino in illo sicut, tanquam in aliquo absoluto, & per se.

Quare multò aptius, & facilius hæc soluantur, si dicamus, non id esse de ratione legis, vt respiciat bonum commune, prout hoc intelligitur vt quid vnum, & distinctum à pluribus bonis particulari-bus, quomodo etiam Ciuitas, & Communitas in-telligitur vt quid vnum, & distinctum à ciuibus; sed solum prout dicit bonum plurium, & quod in vnoquoque sit indiuisum, & in pluribus sit diui-

sum; non autem sit bonum tantum vnius. Et fer-tus est, quod lex non debeat ferri tantum ad vnum, sicut fertur præceptum; sed debeat ferri ad plures. Et sicut præceptum, prout est à præcipiente, est lex particularis; ita etiam lex, prout exit à legislatore, sit præceptum vniuersale, & simul respiciat bonum plurium. Et hoc modo certissimum est, quod ratio legis perfecte conuenit etiam legi diuinæ de Ba-primò, & legi naturali de mendacio, de vita ser-uanda, &c. cum etiam hæc non fertur tantum ad vnum, & prout exit à legislatore, sit præceptum vniuersale, & simul respiciat bonum plurium; quauis in vnoquoque illorum plurium solum respiciat bonum cuiusque, & se habeat tanquam præceptum particulare illius, & sine villo ordine ad alios.

Et in idem recidit id, quod habet Salas disp. 1. de legib. sect. 8. num. 48. §. Ad secundum. dupliciter pos-se accipi, vt aliquod bonum dicatur commune. Primum, quia nec secundum se totum, nec secundum partes sit alicuius priuati, vt sunt, v. g. templa, res sacre; pascua communia, & alia eiusmodi. Deinde, quia secundum partes sit alicuius priuati, & solum secundum totum sit Communitatis, prout dicit collectionem plurium, vt sunt, v. g. bona iam diuisa inter ciues. Quando verò dicitur lex respicere bo-num commune, non intelligitur solum de bono communi primo modo; sed satis est etiam bonum commune secundo modo; & sic illud respicit lex de tuenda vita, de correctione facienda, &c. siqui-dem vitæ ciuium ita pertinet ad Communitatem, vt secundum partem sint propria cuiusque, id est, secundum vnanquamque vitam; & idem est de bo-no spirituali proximi, quod intenditur per legem de correctione fraterna, & aliis.

Quòd si obicitur contra hoc ipsum, quod aliquæ leges etiam feruntur ad vnam tantum personam, vt notat Castr. lib. 1. de lege pan. cap. 2. §. Alia legis de-finitiones. & alij apud Salas disp. 1. de legib. sect. 7. num. 44. & patet in illis, quæ aliquid statunt, v. g. de Prætorè, vel de Principe; & illis, quæ continent priuilegium certæ personæ concessum per modum legis, & in corpus iuris redactum, quale habetur l. Neque Dorothæum. C. de decur. lib. 10. vbi Dorothæus quidam, & Irenæus, Viri illustres, & spectabiles, eorundem filij, & posteri in perpetuum eximuntur ab omni inquietudine curiali. Contra est ex eo-dem Salas ibidem: quia etiam hæc leges aliquo modo feruntur ad Communitatem; & ad plures: siqui-dem Prætores, & Principes successiuè sunt plures; & ad omnes, prout sibi succedunt, feruntur leges, quæ de illis aliquid statuunt. Et dum per legem conceditur priuilegium vni, præcipitur etiam aliis, vt illud non impugnet: & dum aliquis per legem declaratur hostis Reipub. præcipitur omnibus, vt illum pro hoste habeant, & tractent: ac proinde nulla est lex, quæ proprie non sit ad plures.

Quintò, ex hoc, quod lex debeat esse propter bonum commune, rectè colligit Salas disp. 1. de lo-gibus, sect. 8. num. 50. ex Soto lib. 1. de iust. quæst. 1. art. 2. & quæst. 5. art. 3. ad finem. Valq. disp. 151. cap. 2. Bonacina disp. 1. de legibus, quæst. 1. puncto 1. num. 9. & omnes communiter. Quòd si certò constet, legem aliquam esse inutilem ad bonum commune, eo ipso potest licitè non seruari, secluso scandalo: quia eo ipso constat, quod sit iniusta, cum sine cau-sa minuatur libertatem ciuium, eoque oneret: siqui-dem leges homines ligant, & libertatem dimi-nuant. l. Leges sacratissima. C. de legibus, idque vide-tur etiam indicari cap. Omnia. dist. 12. vbi dicitur, quod sunt rescanda illa omnia, in quibus causæ

16. Quomodo vi-nilegio ali-quando re-ducatur ad modum legi-s in corpore vni commu-ni.

17. Si certò con-stat, quod al-iqua lex sit iniusta, pot-est licitè non seruari.

non possunt inueniri, propter quas ab hominibus sine constituta. & cap. Corepiscopi. d. 68. vbi dicitur, quod omne illud est extirpandum, quod caret ratione. In dubio tamen semper est præsumendum, quod lex sit utilis, & iusta, & communiter omnes leges præsumuntur iustæ.

18. Non tamen censenda est aliqua lex esse inu-tilis, ex hoc, quod cesset eius utilitas in aliquo casu particulari; sed debet cessare simpliciter, & pro omnibus, vt notat Salas ibidem, & Valq. disp. 151. cap. 4. n. 22. atque hoc modo lex irritans matrimonia clandestina, quauis sit instituta ad fraudes impediendas, non tamen cessat ex eo, quod quis in suo matrimonio clandestino nullas habeat fraudes.

Quòd si contingat, legem pro eo tempore, quo fertur, esse inutilem, & postea prouentu temporis fieri utilem, solum pro eo tempore, quo non est vti-lis, potest non seruari, & non obligat; non autem pro alio tempore, quo est utilis: neque est opus, vt iterum feratur, quasi ab initio fuerit inualida: quia, cum ab initio fuerit lata pro toto tẽpore futuro, & in perpetuum, etiam ab initio fuit valida pro eo tempore, quo erat futura utilis, quodcumque tan-dem illud esset, vt subdit Bonacina disp. 1. de legibus, quæst. 1. puncto 1. num. 12. & Salas disp. 1. de leg. sect. 8. cit. num. 51. quod idem videtur confirmari etiam ex communi axiomate, quod tradunt DD. in l. uni-ca. ff. de condit. & ex lege, & in l. Arriani. C. de Heretic. quod lex semper loquatur: si enim vno tantum tem-pore loqueretur, eoque non loqueretur utilis Com-munitati, simpliciter, & absolute non esset utilis; & ex consequenti non esset lex, neque induceret obli-gationem: quia tamen omni tempore loquitur, pro illo tempore est verè lex, pro quo est utilis, & lo-quitur utilis, etiam si pro alio non sit utilis, neque lex; & idem pro illo tempore non indiget, vt de nouo feratur.

Et in hac re est valde dispar ratio ipsius legis, quæ ex propria sua ratione semper loquitur, & quasi omni tempore fertur; & eorum, quæ consum-mantur, & perficiuntur in ipso primo, & vnico actu, vt est, v. g. contractus matrimonij, donatio, vo-tum, professio religiosa, & alia huiusmodi: hæc enim si primo illo actu sint fortè irrita, non possunt postea tractu temporis fieri valida, & conualescere; sed omnino indigent iteratione, & repetitione alte-rius actus: & qui per matrimonium, v. g. se ipsum tradidit coniugi, eumque vicissim sibi acceptauit, vel per votum, & professionem se ipsum tradidit Deo, & Religioni; si fortè ex aliquo accidente hu-iusmodi traditio, & acceptatio fuit inualida, omni-nò debet facere aliam traditionem, & acceptatio-nem actualem; neque aliter potest illam primam validare, cum ab ipso initio pro toto sequenti tem-pore solum voluerit manere obligationem, quæ erat nascitura ex actuali traditione, & acceptatio-ne, quam tunc faciebat; non autem voluerit mane-re, & quasi continuare ipsammet traditionem, & acceptationem: & idem, si fortè obligatio ex illa non potuit nasci ab ipso initio, vt pote ex traditio-ne, & acceptatione simpliciter nulla, simpliciter nihil manet, & est opus repetitione, & renouatione traditionis; quod tamen non contingit in lege, quæ ab ipso initio fertur pro semper, & quasi omni reliquo tempore fertur, vt diximus.

Addit præterea Salas disp. 1. sect. 8. citata, n. 52. Bonacina disp. 1. de legibus, quæst. 1. puncto 1. num. 11. & alij apud ipsum, similiter posse legem non serua-ri, secluso scandalo, si melius sit, & vtilius, eam non esse conditam, aut esse renouatam. Quid quòd in contrarium videatur velle Sor. lib. 3. de iust. quæst. 4.

22. Si melius sit, aliquam legem esse conditam, non obligat.

ver. 5. ad 1. quia Princeps non habet potestatem ad huiusmodi leges ferendas, aut continuandas, quæ melius est, vt non ferantur, & non contrinuentur, etiam si alioqui nihil contineant contra ius diui-num, aut naturale, vel canonicum. Et ex hoc capite rectè notat Valq. 1. 2. disp. 151. cap. 1. num. 11. quod, etiam si lex sit alioqui utilis ad aliquem bonum fi-nem; si tamen ex illa plura alia timeantur incom-moda, non est simpliciter secundum rationem, & non obligat: vt, si prohibeat, v. g. meretrices, & illas grauius puniat; & inde proueniant plura alia ma-la, & grauiora, vt, v. g. adulteria, stupra, & eiusmodi.

23. Si lex ex se sit utilis bono communi, sed plura alia, grauiora ma-la ex illa se-quuntur, non obligat.

DISPV. IV.

Quomodo lex debeat esse ab eo, qui curam habet Communitatis.

- 1. Lex debet esse ab eo, qui habet curam Commu-nitatis.
2. Domus, & familia non est Communitas perfecta.
3. Ad Communitatem perfectam requiritur do-minium iurisdictionis.
4. Villa, aut loca sine muris, aut fossis, non habent iurisdictionem, & non sunt Communitates perfectæ.
5. Ad constituendum territorium requiritur ius terrendi.
6. Ciuitates minores, maiores, & maxima, que di-cantur.
7. De ratione Ciuitatis non est, vt habeat Episco-pum.
8. Secundum Hereticos non est in hominibus pote-stas condendi leges.
9. De fide est, quod etiam leges humana possint obligare in conscientia.
10. Soluuntur loca Scripturæ, que videntur favere Hereticis.

1. Tertio loco in descriptione legis superioris posita dicitur, quod lex debeat esse ab eo, qui curam habet Communitatis, idque S.

Thom. 1. 2. quæst. 90. art. 3. probat ex eo: quia ordina-re ad bonum commune, est tantum illius, ad quem pertinet ipsum bonum commune; id est, vel ipsius Communitatis, prout dicit multitudinem, & colle-ctionem plurium inter se vnitorum quodam quasi contractu, & vinculo societatis ad iuuandos se in-uicem in ordine ad vnum finem politicum; quo-modo ad Respublicas pertinet ferre leges; vel eius, qui ad id est electus à Communitate, quomodo id pertinet ad Reges, & Principes. Et hinc colligit in

respons. ad 3. quod præcepta patrisfamilias non sunt leges: quia non proueniunt ab eo, qui curam habet Communitatis perfectæ; id est, illius, quæ in se ipsa habet sufficientiam finis, vt loquitur Aristoteles 1. Politicorum, cap. 2. vt enim bene explicat Suarez lib. 3. de legibus, cap. 2. num. 4. non quomodocunque considerata plurium hominum multitudo facit Communitatem, quæ saltem moraliter sit aliquid vnum, & verè faciat vnum corpus ciuile, aut poli-ticum; sed in quantum est colligata, & quasi vnita speciali consensu, & voluntate iuuandi se inuicem in ordine ad finem talis societatis, qui est sufficien-tia ad bene viuendum in illa Communitate. Atque hoc modo mas, & femina; parentes, & filij; domi-nus, & serui; non quomodocunque considerati fa-ciunt vnam domum, aut familiam, quæ est Com-munitas, aut societas domestica, & economica; sed in quantum sunt inter se colligati, vt inuent se in-

1. Lex debet esse ab eo, qui cu-ram habet Communitatis.

2. Domus, & familia non est Communitas perfecta.

uicem ad finem societatis domesticæ, qui est aliqualis sufficientia eorum, quæ sunt necessaria ad vitam; & plures domus, aut familiæ non quomodoque consideratæ faciunt vnam ciuitatem, aut societatem ciuilem, & politicam; sed in quantum sunt colligatæ, ut inuent se inuicem ad finem ciuilem, & politicum, qui est plenior, & perfecta sufficientia ad bene viuendum. Et hæc est sociabilitas, quæ homini conuenit à natura, & secundum quam dicitur animal sociabile, & propter quam est illi tributa facultas sermonis inter cætera animalia; vt scilicet, per illam communicet animi sensa, & multo suppleantur multiplices cuiusque indigentia, vt patet ex Arist. 1. Politic. cap. 2. ci. Quia ergo domus, & familia non est perfecta Communitas, cum non habeat perfectam vitæ sufficientiam, & multis indigeat extra domum; rectè asserit S. Thom. quod præcepta patrisfamilias, qui est caput domus, non sunt propriè leges: quia non sunt ab eo, qui habeat curam Communitatis perfectæ: ad perfectam enim sufficientiam vitæ, ex qua attenditur perfecta Communitas, omnino requiritur inter cætera etiam dominium iurisdictionis; id est, potestas constituendi, & dicendi ius etiam de nouo; & nisi habeatur hæc potestas, non potest haberi sufficientia finis, vel ad finem; id est, ad viuendum, vt ibi loquitur Aristor. cum in dies multa possint de nouo occurrere ad bene viuendum, quæ indigeant noua constitutione, & dictione iuris, vt etiam notat Salas disp. 1. de legibus, sect. 7. num. 46. & quæ specialiter requirant vim coactiuam, & potestatem obligandi; & per consequens etiam potestatem iurisdictionis, cuius est actus, ipsa conditio, aut latio legis, l. 1. §. Potest. ff. de iuris d. omn. iudic. Vnde, cum hæc potestas, per se loquendo, non conueniat nisi Communitati perfectæ, vel habenti curam illius; non autem conueniat priuatæ domui, aut familiæ; rectè sequitur, quod quæ in hac præcipiuntur à patrefamilias, non possunt propriè esse lex.

3. Ad Communitatem perfectam requiritur dominium iurisdictionis.

4. Villa, aut loca sine muris, aut fisis, non habent iurisdictionem, & non sunt Communitates perfectæ.

5. Ad constituendum territorium requiritur ius terrendi.

6. Ciuitates minores, maiores, & maximas, quæ dicuntur.

ne ad Ciuitates iam dictas. Maiores verò Ciuitates dici illas, quæ habent proprium forum causarum, & sufficientem modum de gubernandi, quales sunt illæ, quæ habent Sedem episcopalem, & communiter appellantur Ciuitates, quantum propriè hoc non pertineat ad rationem ciuitatis, vt habeat Episcopum, vt notat ibidem Suar. ex Panormit. in cap. Perniciosam. num. 1. de offic. Ordin. & Bart. in Extrin. Qui sunt rebelles. verbo, Lombardiae. Siquidem Ciuitates sunt antiquiores Episcopis, & Episcopus supponit, non facit Ciuitatem. Et denique Ciuitates maximas ait Suar. dici illas, quæ sunt Metropolitanæ, & Archiepiscopales, vt vult Gloss. in l. cit. Si duas. verb. maxima. ff. de excusat. tuor. & potestatem condendi leges propriè dictas tandem concludit, solum conuenire Ciuitatibus maximis, & maioribus, si alioqui sint liberæ, & se ipsæ gubernent; non autem sint sub potestate, & gubernatione alterius, vt infra dicemus.

Debet tamen hæc etiam particula definitionis, quod lex debeat esse ab eo, qui habet curam Communitatis, specialiter intelligi de lege positua, sicut & tota definitio; cum lex naturalis propriè non sit ab eo, qui habet curam Communitatis; sed ex ipsa rei natura, etiam præscindendo ab omni voluntate alterius.

Contra hanc partem senserunt plures ex Hæreticis apud Vasq. disp. 152. cap. 1. qui potestatem condendi leges de nouo, vel negarunt esse in Ecclesia, & in Prælati ecclesiasticis; vel etiam vniuersalibus in quouis Principe, aut Rege laico, & solum asseruerunt, huiusmodi potestatem conuenire Deo, qui, vt dicitur Iacobi 4. Vnus est legislator, & Index, qui potest perdere, & liberare. & idem Matth. ult. ea tantum præcipit Christus simul cum Baptismo, proponi seruanda, quæ ipse mandauit; non autem alia, quæ fortè mandauit ipsi homines: Baptizate omnes gentes, &c. docentes eos seruare omnia, quacunque mandauit vobis. & Deuter. 4. dixerit præcipit Deus, vt ad suas leges neque fiat additio, neque detractio: Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, neque minuetis ex eo. ex cap. 12. Quod præcipio tibi, hoc tantum facito; nec addas quidquam, nec minuas. Et hinc concludunt, nullas posse esse leges, quæ per se obligent conscientias subditorum, præter illas, quæ continentur in Scriptura; & si quæ alia ordinationes de nouo fiant ab hominibus, solum posse obligare ratione scandalij; non autem per se, & præscindendo à scandalo; & alioqui longè deteriorem fore conditionem Christianorum, qui per Euangelium sunt liberati à lege Mosaicâ, si loco illius essent subiecti legibus hominum, quæ sunt longè plures, & longè grauiores, vt etiam deplorat S. Aug. epistola 119. cap. 19.

Verum non est in præsentia pluribus disputandum contra Hæreticos; sed est supponendum, tantquam de fide, quod etiam leges humanæ, & præsertim ecclesiasticæ obligent in conscientia, vt probat Castr. lib. 1. de lege pæn. cap. 4. & lib. 5. aduersus Hæreses, verbo, Ecclesia, hæresi 3. & alij plures apud Vasq. 1. 2. disp. 152. cap. 2. num. 8. & apud Salas disp. 8. de legibus, sect. 1. & expressè definitur in Concilio Constantiensi sess. 8. contra Ioan. Vuiclephum, & Ioannem Hus; & in Bulla Leonis X. contra Lutherum, errore 27. & in Trident. sess. 6. can. 20. vbi definitur, quod homo, quantumuis iustus, teneatur ad obseruantiam mandatorum Dei, & Ecclesiæ: & sess. 7. can. 8. vbi damnatur, qui dixerit, baptizatos esse liberos ab omnibus legibus, & præceptis Ecclesiæ, neque debere illis parere, nisi sponte se illis subiecerint.

Neque

7. De rebus Ciuitatis, et, vt habent Episcopum.

8. Secundum Hæreticos est in hominibus potestatem condendi leges.

9. De fide est, quod etiam leges humanæ possint obligare in conscientia.

Neque fauent illo modo huic errori loca Scripturæ iam inducta, vt fuse ostendit Vasq. disp. 152. cit. cap. 4. nam, quod dicitur Iacobi 4. Vnus est legislator, id est, Deus, solum intelligitur de legislatore primario, & qui ex se, & non ab alio habeat deriuatam, & participatam potestatem, & possit pro sola voluntate leges condere, & mutare. Et præter hunc adhuc possunt etiam alij esse legislatores secundarij, & ab illo dependentes iuxta illud Prou. 8. Per me Reges regnant, & legum conditores iuxta decernunt. Quod dicitur Matth. ult. Docentes eos seruare omnia, quacunque mandauit vobis. non intelligitur cum exclusione aliorum, quæ postea erant mandanda, etiam ab alijs; vel certè id dicitur, quia de facto initio Euangelij nulla alia erant præcepta, nisi illa, quæ præceperat Christus; vel denique sub præceptis Christi intelliguntur etiam præcepta aliorum, in quorum persona præcipit Christus, iuxta illud Lucæ 10. Qui vos audit, me audit. & S. Pauli ad Ephes. 6. Obedite dominis carnalibus, sicut Christo.

Neque hinc sequitur, quod deterius sit conditio Christianorum, quam Hebræorum, per hoc, quod leges humanæ sint multò plures; neque enim hæc omnes obligant singulos, vt ferè contingebat Hebræis; sed alia, atque alia obligant alios, atque alios, vt, v. g. Iudices, Sacerdotes, contrahentes, &c. & paucissima omnino sunt, quæ obligant singulos, id est, solum illæ, quæ habentur in Catechismo, de audiendo Sacro diebus festis, de ieiunio, de Confessione annua, de communicando in Paschate, &c. & hæc ipsæ pariuntur benigniorem interpretationem, & ex rationabili causa facile quis ab illis excusatur; quod tamen non erat in legibus Hebræorum. Neque S. August. epist. 119. cit. earum legum pluralitatem deplorat, quæ viliter, & prouident feruntur à Summis Pontificibus, & à Christianis Principibus; sed eorum, quæ ex prauis vulgi consuetudinibus paulatim putantur habere vim legis; & idem debent à Prælati, & Principibus abrogari, vt notat Vasq. disp. 152. cit. cap. 5. num. 55.

DISPV. V.

Ad quos Prælatos pertineat condere leges ecclesiasticas.

1. Papa potest condere leges ecclesiasticas pro tota Ecclesia.
2. Virum Papa possit alteri delegare facultatem condendi leges pro tota Ecclesia.
3. Legatus Papa potest condere leges pro tota Prævincia sua legationis.
4. De potestate Legati, præferri à latere.
5. Paria sunt, quod quis sit Legatus à latere, & cum potestate Legati à latere.
6. Legatus quomodo habeat potestatem in Regulares exemptos.
7. Legatus non à latere, in quos habeat potestatem, & quo deficiat à potestate Legati à latere.
8. Legatus non potest leges condere contrarias iuri communi.
9. Interpretatio statutorum Legati, finita legatione deuoluitur ad Papam.
10. Legatus potest delegare facultatem condendi leges.
11. Delegatus Legati, probabile est, quod possit subdelegare.
12. Quomodo Legatus in condendis legibus indigeat consensu, vel consilio aliorum.
13. Episcopi possunt condere leges pro suis diocesisbus. Baldelli Theol. Moral.

14. Virum Episcopi hanc potestatem habeant innèdiate à Deo.
15. Neque indigent alia concessione, aut confirmatione Papa.
16. De quibus non possint Episcopi leges ferre.
17. Episcopi non possunt præcipere Clericis in minoribus, vt recitent Officium Beate Virginis.
18. Episcopi ad leges condendas non indigent consensu Capituli, nisi in certis casibus à iure præscriptis.
19. Archiepiscopi, Primates, & Patriarcha quomodo possunt leges ferre.
20. In quibus casibus Archiepiscopus habeat iurisdictionem extra suam diocesis.
21. Archiepiscopus, & Patriarcha possunt crucem gestare, etiam in locis exemptis.
22. Archiepiscopus in Synodo prouinciali non alio modo est Caput, quam sicut Decanus in Capitulo Ecclesie cathedralis.
23. Archiepiscopus habet multiplicem iurisdictionem in ipsos Episcopos diocesanos.
24. Archiepiscopus, Primas, & Patriarcha, quo differant inter se.
25. Cardinales in suis titulis habent iurisdictionem episcopalem, & possunt condere leges.
26. Abbates, & Prælati exempti possunt condere leges.
27. Superiores religiosi, & ipsæ Religiones non possunt condere leges sine speciali concessione Papa.
28. Aliqua iurdictio, & superioritas est de essentia Religionis propriè dicta.

Osro, quod leges propriè dictæ solum possunt ab iis ferri, qui habent curam Communitatis perfectæ; illud est explicandum circa leges ecclesiasticas, vtrum possint ab iis omnibus ferri, qui habent curam Communitatis ecclesiasticæ; & qui tandem hi sint.

Et quidem certum est, eas posse pro tota Ecclesia ferri à Papa; & pro suis prouincijs posse ferri à Legatis pontificiis; & pro suis episcopatibus, & diocesisbus, posse ferri ab Episcopis.

De Papa id rectè probatur ex illo Christi Domini ad S. Petrum Matth. 16. Quodcumque ligaueris super terram, &c. Et quia certum est, residere in Ecclesia facultatem condendi leges; quæ tamen in nullo alio residet melius, & rationabilius, quam in Summo Pontifice, qui est supremum Caput totius Ecclesiæ, & habet supremam iurisdictionem, & vim coactiuam ad obligandum; videtur potest Bellarm. lib. 4. de Romano Pontifice, cap. 15. tom. 1. Valen. 1. 2. disp. 7. quæst. 5. puncto 2. §. Est autem hoc loco. Vasq. 1. 2. disp. 153. c. 1. Salas disp. 8. de legibus. Suarez lib. 4. de legibus, cap. 3. num. 10. & seq. Bonacina disp. 1. q. 1. puncto 3. num. 5. & alij.

Verum autem possit Papa hanc facultatem condendi leges ecclesiasticas pro tota Ecclesia, delegare alicui alteri, potest fortasse habere aliquod dubium. Sed probabilissimum est id, quod docet Suarez lib. 4. de legibus, c. 6. n. 22. & ex illo Bonacina disp. 1. de legibus, quæst. 1. puncto 3. num. 34. pagina mibi 26. huiusmodi facultatem condendi leges ecclesiasticas pro tota Ecclesia, eamque obligandi sine alia approbatione, aut confirmatione ipsius Papæ; vel simpliciter non esse delegandam, vel etiam non esse delegabilem: quia, sicut simpliciter non est delegabilis facultas definiendi ex fide; quia habet adiunctam specialem assententiam Spiritus sancti ad notandum; & hæc est promissa, & annexa ipsi Pontifici; nõ autem alijs depèdenter à voluntate ipsius ita & potestas benè ordinandi mores vniuersales

1. Papa potest condere leges ecclesiasticas pro tota Ecclesia.

2. Virum Papa possit alteri delegare facultatem condendi leges ecclesiasticas.

totius Ecclesie, quae sine dubio est ipsa potestas ferendi leges vniuersales ecclesiasticas, similiter non est delegabilis, eum similiter etiam ipsa adiunctam habeat assistentiam Spiritus sancti ad hoc, vt Pontifex in iis, quae pertinent ad mores vniuersales totius Ecclesiae, non possit errare; & idem potest solum esse a potestate, quae sit infallibilis, & quae in huiusmodi legibus non possit errare; qualis tamen est sola potestas ipsius Pontificis, vel accepti per se, & seorsim ab aliis, vel accepti simul cum aliis, quas ipse sibi adiungit ad leges ferendas, vt contingit, quando ipse personaliter interest, & praesidet in Conciliis, vt infra dicemus.

Similiter, vtrum possit Pontifex condere leges, etiam civiles, & politicas, quae obligent per totam Ecclesiam; non autem solum per eas prouincias, quae temporaliter sunt illi subiectae, dicemus infra disp. 11. Interim videri potest Nauar. in c. Nouiter. de indic. not. 3. num. 19. Bellam. lib. 5. de Rom. Pontific. cap. 2. & seq. tom. 1. cit. Suarez lib. 3. de legib. c. 6. Salas disp. 7. de legib. sect. 4. num. 27. & seq. Molin. tract. 2. de iust. disp. 29. Bonac. puncto 3. citat. num. 5. cit. & alij.

De Legato pontificio, quod possit condere statuta, & leges pro tota prouincia suae legationis, & quod illa perpetuo durent, etiam finita legatione, nisi reuocetur ab ipso Legato, vel ab alio eius successore, & aequale potestatem habente, vel a Papa, & superiore, expressè habet Panorm. in cap. fin. de officio Legati. Sylu. verb. lex, §. 4. Innocentius in c. Cum accessissent. de constit. Bart. in l. Omnes populi. ff. de iust. & iur. & alij Canonistae apud Azor. part. 2. lib. 5. cap. 32. qu. 1. Valq. 1. 2. disp. 153. cap. 1. num. 5. Salas disp. 8. de legib. sect. 1. Suar. lib. 4. de legib. cap. 5. num. 4. Azor. cap. 3. cit. Bonac. disp. 1. de legib. qu. 1. puncto 3. num. 12. & expressè id habetur cap. fin. cit. de officio Leg. vbi dicitur, quod statuta Legatorum Sedis apostolicae, edita in prouincia sibi commissa, durant tanquam perpetua, etiam si ipsi Legati postmodum sint egressi prouinciam. Et ratio est: quia Legatus in tota sua legatione est adinstar Proconsulum, ceterorumque Praesidum, quibus certae prouinciae decernuntur moderandae; & idem verè est Ordinarius, vt expressè definitur c. Legatos. de off. Legati. in 6. & vt notat Patif. de confiden. qu. 28. num. 18. ex Bal. Ioan. Andrea, & aliis, potest omnia, quae possunt Primates, Patriarchae, Archiepiscopi, Episcopi, & alij Ordinarij. Et si sit Legatus à latere, est maior omnium in prouincia post Romanam Pontificem, & habet iurisdictionem super omnes Praelatos de prouincia, etiam exemptos, & immediatè subiectos Papae, & est iudex ordinarius Episcoporum & Archiepiscoporum exemptorum, vt notat Francus in cap. Si Abbatem. de elect. in 6. & apud Graff. in decis. aur. lib. 2. cap. 49. num. 58. qui etiam lib. 4. cap. 27. num. 27. ex Baldo in c. Ad hac. num. 16. de postul. Pralat. addit, eum rectè appellari Dictum Papae: quia de voluntate Papae praesumitur plene esse informatus: & ex Gloss. magistrali in c. Si Abbatem. cit. de elect. in 6. Philippo, & Archid. apud illam, eum etiam venire appellatione Sedis apostolicae: quia, scilicet, in suis prouinciis potest omnia, quae potest Papa, exceptis iis, quae specialiter solum Papae sunt reseruata, & iis, quae sunt contra ius, & contra consuetudinem prouinciae, vel contra privilegia concessa à Papa, vt notat Molin. tract. 5. de iustitia. disp. 9. num. 5. & 11. ex Panorm. in c. fin. de iust. v. v. vel inutili, & aliis: quia enim tota dignitas, & potestas Legati solum est ex voluntate Pontificis, iure potest ab illo limitari, vt notat lq. disp. 153. cap. 1. n. 10. citato: quod etiam probat

3. Legatus Papa potest condere leges pro tota prouincia sua legationis.

4. De potestate Legati, praesertim à latere.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14.

Gloss. in c. Si Abbatem. cit. verb. transmitti, de elect. in 6. ex cap. Quod translationem. de officio Legati, vbi dicitur, quod ad ea non debet Legatus sine speciali mandato Papae manus extendere, quae in signum privilegij singularis sunt tantum Summo Pontifici reseruata: & ex cap. Nuper. de sententia excommunicat. vbi vniuersaliter dicitur, quod quae Papa sibi specialiter non reseruata, ea videtur indulgere etiam aliis; quod certè maximè debet locum habere in Legato, qui in prouincia sibi commissa est Vicarius Papae, eiusque vices in illa gerere comprobatur, cap. 1. in fin. de officio Legati, & c. 2. de officio Delegati, & ibi Panorm. & cap. Cum Venerabilis. de consuet. imò & dicitur imago Papae, cap. Ipsius volentis. eod. tit. Et quoniam paria sunt, quod quis sit Legatus à latere, & quod sit Legatus cum potestate Legati à latere, vt notat Nauar. in c. Cum contingat. de rescriptis. remed. 5. num. 2. & probat Dec. conf. 149. col. fin. ex l. In testam. ff. de cond. & demonstr. Quae hucusque sunt dicta de potestate Legati à latere, debent intelligi etiam de Legato, qui, quanuis non sit à latere, est tamen cum potestate Legati à latere, & idem etiam hic est Ordinarius Episcoporum, & Archiepiscoporum, & potest cum quolibet ordinario concurrere in sua iurisdictione, & datur inter ipsos locus praeventioni, vt notat Francus in cap. 1. num. 8. de officio Leg. in 6. & Molin. tract. 5. de iust. disp. 9. num. 6. quanquam Gloss. in c. Conquestus. verb. prouocauerim. 9. quae 3. dicit, Legatum non posse cognoscere de causis subditorum Episcoporum, nisi ad ipsum sint deuolutae per appellationem, sicut neque potest de illis cognoscere Archiepiscopus, aut Primas, cap. Conquestus. cit. & constat infra: quod idem de Legatis etiam declarauit Congregatio Episcoporum apud Quarantam, in Summa Bullarj, verb. Archiepiscopi auctoritas. num. 20. §. Idem, nec alij superiores. pag. mibi 68. initio. Et vterque hic Legatus habet iurisdictionem in exemptos, & potest rectè appellari Ordinarius, imò & dominus exemptorum, vt notat Azor. part. 2. lib. 5. cap. 29. qu. 25. ex Calder. conf. 1. de officio Legati, & Rodriguez in qq. regular. tom. 2. quae 1. 24. art. 3. pag. mibi 350. Et quanuis idem Rodr. tom. 2. cit. quae 63. art. 4. pagina mibi 201. referat Clementem IV. concessisse Fratibus minoribus, vt non possent excommunicari ab aliquo Legato, nisi à latere Sedis apostolicae misso, & Sixtum IV. concessisse Fratibus Carmelitis, vt nullus Legatus, quauis auctoritate vtens, quancunque superioritatem super ipsos sibi vendicare praesumeret; hoc tamen privilegium ex eodem Rodr. ibidem solum est intelligendum de Legatis Sedis apostolicae simpliciter dictis, & sine addito; non autem de iis, qui dicuntur cum addito, id est, Legati missi à latere: de his enim specialiter dicitur, de iure communi, quod habeant iurisdictionem etiam in Religiosos exemptos, vt patet ex cap. Si Abbatem. de elect. in 6. vbi statuitur, quod possunt dare licentiam Abbati exempto, & solum Romanae Ecclesiae immediatè subiecto, vt deserat Monasterium, & se transferat ad Episcopatum, ad quem fortè fuit electus.

8. Legatus non potest leges condere contra ius commune.

9. Interpretatio statutorum Legati finitae legitime aduoluit ad Papam.

6. Legatus quomodo habet potestatem in Regularibus exemptis.

7. Legatus non potest leges condere à latere nisi quos habet potestatem, & quo dicitur à potestate Legati à latere.

11. Delegatus Legati potest leges condere à latere.

8. Legatus non potest leges condere contra ius commune.

6. Legatus quomodo habet potestatem in Regularibus exemptis.

7. Legatus non potest leges condere à latere nisi quos habet potestatem, & quo dicitur à potestate Legati à latere.

excom

excommunicatorum ob Clerici percussione in certis casibus, vt subdit Sanchez ibidem ex Gloss. in cap. 1. verb. Legati, de off. Legati, in 6. Atque ita tam Legati à latere, quam non à latere, quales sunt illi, qui non sunt Cardinales, & speciali vocabulo appellantur Nunciij apostolici; vel etiam qui dicuntur Legati nati, possunt ex vi suae potestatis ordinariae leges condere, quae perdurent etiam post finitam legationem, vt expressè, & specialiter de his omnibus notat Panorm. in cap. fin. num. 1. de officio Legati, & in specie de Nuncijs apostolicis notat Bonacina disp. 1. cit. de legibus, quae 1. puncto 3. num. 12. & colligitur manifestè ex cap. fin. de officio Legati, vbi absolurè, & indefinitè de Legatis Sedis apostolicae; non autem solum de Legatis à latere, dicitur, quod possunt statuta condere, quae sint perpetua. Non tamè possunt per haec statuta statuere aliquid contra ius commune, ex toto, vel ex parte, vt notat Gloss. in cap. fin. de iis, quae sunt à Pralato sine consensu Cap. & in Clem. Romani. de elect. & DD. communiter in cap. Quod super his. de maior. & obediens. & apud Azor. part. 2. lib. 5. cap. 32. quae 2. & diximus paulò antè num. 3. ex Molin. tract. 5. de iust. disp. 9. quidquid dicat Innocentius in cap. fin. de officio Archiepiscopi, sed solum possunt statuere praeter ius commune, vel conformiter ad ius commune, statuendo poenam non parentibus iuri communi, vt subdit ibidem, Azor. ex Innocentio, & Hostiensis in cap. Cum inibi. de clandest. despons. & Doctoribus communiter in cap. 2. de constitut.

Potest tamen statuere contra statuta aliorum Legatorum, cum ab aliis, vt prope paribus, non potuerit lex illi imponi. cap. Inferior. d. 2. 1. & cap. Cum inferior. de maior. & obed. & notat Azor. cap. 32. cit. qu. 4. & huiusmodi statutorum interpretatio, legatione durante, solum pertinet ad ipsos Legatos, cum de iure communi eius sit legem interpretari, cuius est legem condere, cap. Inter alia. de sententia excommunicat. finita verò legatione interpretatio deuoluitur ad Papam, & ad Sedem apostolicam, ex Gloss. in cap. Ex parte. de verb. signific. & Azor. cap. 32. cit. quae 5. quia, scilicet, cum Legatus veniat appellatione Sedis apostolicae, vt supra diximus n. 3. statuta ipsius perinde censentur, ac si emanassent à Sede apostolica; & idem illorum interpretatio rectè dicitur pertinere, vel ad ipsum Legatum, vel ad Sedem apostolicam. Et similiter non potest Legatus se immiscere per suas leges in iis causis, quae dicuntur maiores, & grauiores, vt notat Panorm. in cap. finali, num. 5. de off. Legati, ex Gloss. d. 18. in Summa, & in cap. Quod translationem. de officio Legati, vbi specialiter dicitur, quod haec causa sunt specialiter reseruata Summo Pontifici.

10. Legatus potest delegare facultatem condendi leges.

11. Delegatus Legati potest leges condere à latere.

tiant, vt Gloss. in cap. Cum causam. de appell. Ioan. Andreas, Francus, Archid. in cap. 2. de off. Iudic. deleg. in 6. & aliqui alij apud Azor. quae 5. cit. Sed cōtra est: quia, quod delegatus à Principe possit subdelegare, expressè habetur l. i. Iudice. cit. C. de iudic. & cap. fin. de officio Delegati, & notat Innoc. in cap. Pastoralis. eod. tit. & ex illo Sylu. verb. Delegatus, num. 10. & quod Legati sint instar Principis; imò, & saltem representatiuè sint quasi ipse Princeps, cuius sunt Legati, communiter est de iure gentium.

Sive autem Legatus hanc potestatem exerceat per se, sive per alium, optimum est, vt requirat consensum Praelatorum prouinciae, vt notat Innoc. in cap. fin. de off. Legati, & ex illo Panorm. ibidem, num. 6. & 7. argumento eorum, quae dicuntur cap. 1. 3. 4. & 5. 9. quae 3. de Metropolitanano, & Diocesanis, vt, neque ille quidquam faciat sine his, neque hi sine illo: & aliquando etiam debet requirere consensum populi, arg. cap. 1. de consecr. d. 1. vbi statuitur, ne festa ab Episcopis instituantur sine consensu Cleri, & populi: quanquam statuta Legati, etiam non requisito vilo alio consensu, possint esse valida, si sint de iis, quae pertinent ad suam iurisdictionem, vt subdit Innoc. & Panorm. ibidem; & solum in iis, quae concernunt aliorum praeiudicium, vel negotium, debet habere illorum consensum, vel praesentiam, ex eodem Panorm. num. 7. cit. qui etiam citat Innoc. in cap. Vestra. de locato. vbi tamen solum loquitur de Episcopis, non autem de Legatis.

De Episcopis, quod possint leges ferre pro suis episcopatibus, & diocesis, omnes consentiunt, vt videre est apud Suarez lib. 4. de legibus, cap. 4. n. 2. & apud Bonacin. disp. 1. de legibus, quae 1. puncto 3. num. 21. & apud Panorm. Decium, Hostien. & alios Canonistas in rub. de constitut. & in cap. Cum omnes. & in cap. Cum accessissent. eod. & apud Summistas verb. lex. nam cap. 1. de consecr. d. 3. aperte supponitur, quod Episcopi habent potestatem praecipendi festa, & ieiunia, quae tamen communiter solum praecipiuntur per leges, & per statuta. & cap. 2. de locat. & conduct. & cap. Vi animarum. de constit. in 6. expressè sit mentio de statuto Diocesanis, & Ordinarij: & cap. Si quis venerit. de maior. & obediens. & cap. A nobis. de sent. excommunicat. sit mentio decreti, & sententiae; id est, constitutionis, & canonis episcopalis, vt exponit ibi Gloss. verb. decretum. Et ratio est: quia Episcopi sunt verè Pastores ordinarij, & Rectores, siue Principes suarum Ecclesiarum, iuxta illud S. Pauli Act. 20. Posuit nos Spiritus sanctus Episcopos regere Ecclesiam Dei. & idem ad illos pertinet cura, & ordinatio boni communis; quae tamen maximè fit per statuta, & leges: & cum ipsi, quantum est ex se, sint perpetui, non autem solum ad tempus, & amouibiles; non solum dicuntur curare bonum commune per mandata, & praercepta, quae sunt temporalia; sed etiam per statuta, & leges proprie dictas, quae sunt perpetuae.

Vtrum autem hanc potestatem ferendi leges habeant Episcopi immediatè à Deo ex vi ipsius episcopatus, siueque consecrationis, vt vult Castrus lib. 2. de iust. haec. punitione, cap. 24. Valq. 1. 2. disp. 152. cap. 3. num. 28. & aliqui alij; non verò habeant immediatè à Papa; & Christus Dominus ita instituit Episcopos in Ecclesia, & per ipsos voluerit eam regere, vt tamen totam iurisdictionem voluerit residere in Summo Pontifice, tanquam in Capite omnino primo, & vniuersali, & solum ab illo deriuari ad alios; sicut, si Rex vnum Proregem constituendo pro toto regno, mandaret illi, vt pro singulis regni prouinciis, aut ciuitatibus eligeret alios Gubernatores, ac Praesides, isque potestatem, & iurisdictionem

12. Quomodo Legatus in condendis legibus indiget consensu, vel consensu aliorum.

13. Episcopi possunt condere leges pro suis diocesis.

14. Vtrum Episcopi habeant potestatem immediatè à Deo.

nem distribueret; prout videret expedire, vt fusè probat Bellarm. lib. 4. de Summo Pontifice, cap. 24. como 1. & Suar. lib. 4. de legib. cap. 4. num. 5. & seq. ex S. Thom. 4. contra gent. c. 76. ratione 4. & in 4. d. 20. quest. unica, art. 4. quest. 3. Dur. Soto, Caiet. & alii; parum refert ad negotium morale, & ad presens institutum, ad quod satis est, si verè habeant potestatem ferendi leges, quæ obligent, etiam post mortem illorum, & quantum est ex se, sint perpetuæ, vnde cunctæ tandem illam habeant, & siue habeant immediatè à Deo, siue à Papa: & quanuis in Ecclesia, vel in Republ. ecclesiastica non habeant curam supremam, neque se habeant, sicut Reges in regnis, sed sint Papæ subordinati, & se habeant, sicut alij minores Dynastæ, v.g. Duces, Marchiones, Comites; nò tamen propterea, quemadmodum in Republica ciuili, & politica, hi Dynastæ inferiores suos subditos debent regere solis legibus communibus totius regni, & factis à Rege; non autem legibus propriis, & factis à se; ita etiam Episcopi debent regere solis legibus Papæ, cum habeant specialiter, vel à Deo, vel à Papa, vt diximus, facultatem condendi etiam leges proprias synodales, & diocesanas; quam tamen non habent communiter à Regibus Dynastæ inferiores, vt notat Vasq. 1. 2. disp. 152. cap. 3. cit. n. 27.

15. Neque indigent aliis concessione, aut confirmatione, aut approbatione Papæ.

16. De quibus non possunt Episcopi leges ferre.

17. Episcopi non possunt precipere Clericis in minoribus, vt recitent Officium B. Virginis.

Neque pro vsu huius facultatis indigent Episcopi positua approbatione, confirmatione, aut concessione Papæ, cum illum habeant de iure communi, cap. 2. de locato, & conducto, & cap. Vi animarum, de constit. in 6. & aliis iuribus paulò antè citatis, & ex perpetua consuetudine, & traditione Ecclesiæ, vt notat Suarez lib. 4. de legib. c. 5. n. 1.

Benè tamen debent aduertere, vt nihil statuant contra ius commune; neque in iis se ingerant, quæ Papa sibi specialiter reseruauit; neque in causis, quæ dicuntur grauioribus, vt sunt illæ, quæ pertinent, v. g. ad fidei declarationem, & promulgationem, vel ad statum vniuersalis Ecclesiæ, vel ad priuilegia, & consuetudines vniuersales, vel ad episcopatus diuidentes, aut vniendos, & similia, vt videre est apud Gloss. in cap. 2. de maior. & obed. & in cap. 2. §. Porro. d. 3. & apud Suar. num. 1. cit. semper enim est seruanda debita subordinatio ad Summum Pontificem; neque in generali concessione intelligi debent venire illa, quæ in specie non essent verisimiliter concedenda, cap. fin. de offic. Vicarij, in 6. & idè neque in generali concessione condendi leges facta Episcopis, veniunt causa grauioribus. Atque hoc modo non potest Episcopus per legem precipere Clericis, v. g. constitutis tantum in Ordinibus minoribus, vt recitent quotidie Horas B. Virginis, aut Psalmos penitentiales, vel quid simile: quia est contra generalem consuetudinem totius Ecclesiæ, secundum quam huiusmodi Clerici ad nihil tenentur: & quia, quod vniuersalis Ecclesia relinquit liberum, non potest Episcopus particularis in sua diocesi facere debitum, & præceptum, nisi pro illa vigeat aliqua ratio particularis, vt in casu præsentis de Clericis in minoribus non obligandis ad Officium B. Virginis, vel ad quid simile; notat Less. lib. 2. de iust. cap. 37. num. 46. Valen. 2. 2. disp. 6. quest. 2. puncto 10. Suarez de Hor. canon. cap. 16. num. 14. & 15. Azor. part. 1. lib. 10. cap. 5. quest. 2. Medin. tract. de orat. quest. 7. Sot. lib. 10. de iust. quest. 5. art. 3. Extra has verò materias, quæ specialiter spectant ad Summum Pontificem, liberè potest Episcopus sine alia approbatione, aut concessione Papæ, condere leges, & statuta pro sua diocesi, & liberè potest precipere, non modò, quod ei specialiter conceditur à Papa, vel à iure, vt precipiat; sed etiam, quod

ei specialiter non prohibetur, ne precipiat, vt notat Suar. lib. 4. de legib. c. 5. cit. n. 1.

Et similiter non eger Episcopus, per se loquendo, consensu Capituli, vel Cleri, aut populi, vt ferat leges; sed potest illas ferre per se, & independentè ab omni alio, cum habeat potestatem, & regimen quasi monarchicum suæ Ecclesiæ, neque vllò iure, siue naturali, siue canonico, sufficienter probetur talis dependentia. Quòd enim Panorm. in c. fin. de off. Leg. num. 6. assertit ex cap. Nouit. & cap. Quanto, de his, quæ sunt à Prel. non probat vniuersaliter, vt ipse intendit, quòd Episcopi non possint facere vlla statuta sine consensu, vel consilio sui Capituli; sed solum particulariter in certa materia, id est, in negotiis ipsius Ecclesiæ, quæ sine dubio non sunt tractanda, vel definienda ab ipso Episcopo sine consilio totius Capituli, vel partis sanioris illius, vt dicitur c. Quanto, cit. Et idem est de institutione festi, quæ similiter ab Episcopo non est faciendæ sine consensu Cleri, & populi, cap. 1. de consecr. dist. 3. & cap. fin. de feris, quanuis iam, quoad populum, id sit abrogatum consuetudine, vt notat Suar. como 1. de relig. lib. 2. de diebus festis, cap. 11. n. 9. & Azor. part. 2. lib. 1. cap. 26. quest. 2. Extra hæc verò, quæ specialiter sunt determinata in iure, non esse definienda sine consensu, vel consilio Capituli, vel Cleri, à solo Episcopo, & quæ specialem rationem, aut necessitatem ad id præferunt, liberè, & licitè potest Episcopus statuta, & leges per se condere, non requisito consensu, vel consilio vllius alterius, vt notat Felin. cap. Cum omnes, num. 11. de constit. & communis sententia apud Suar. lib. 4. de legib. cap. 5. num. 2. Salas de legib. disp. 8. sect. 7. num. 41. Valq. 1. 2. disp. 153. cap. 2. Bonac. de legib. disp. 1. qu. 1. puncto 3. num. 24.

18. Episcopi ad leges condendas non indigent consensu Capituli, nisi in certis casibus à iure præscriptis.

19. Archiepiscopi Primatus, & Patriarchæ, quomodo possunt leges ferre.

Ex his, quæ diximus de Episcopis, facile potest intelligi, quid sit dicendum de Prælati superioribus, quales sunt, v. g. Archiepiscopi, Primates, Patriarchæ: in suis enim particularibus diocesium idem possunt atque Episcopi; cum verè, & proprie sint illarum Episcopi, neque plus possunt, vel in suis diocesium, vel extra illas per totam prouinciam, nisi specialiter sit illis concessum à iure, vel ex recepta, & præscripta consuetudine, vel ex priuilegio, vt notat Suarez lib. 4. de legibus, cap. 5. num. 3. sic enim cap. Saluo, & cap. Archiepiscopus, & cap. Si autem aliquis, & c. Nullus Primas, 9. quest. 3. licitè præcipitur, vt Archiepiscopus, vel Metropolitanus nullas Episcoporum, aut aliorum communes causas cognoscat, aut aliquem excommunicet, aut iudicet, vel aliquid agat, saluo in omnibus priuilegio Romanæ Ecclesiæ, siue presentia, consilio, & voluntate omnium aliorum Episcoporum comprouincialium; & alioqui irritum habeatur, quod egerit; & ipse subiaceat periculo sui gradus; & cap. Conquestus ead. caus. & q. & cap. Vno simul, de officio Ord. expressè dicitur, quòd Primates, vel Patriarchæ nihil iuris habent præ cæteris Episcopis, nisi quantum sacri Canones, vel antiqua consuetudo, vel priuilegium aliquod apostolicum illis concedit; & idè non debent inuitis, aut inconsultis diocesanis aliquid agere circa eorum Ecclesias, vel subditos, nisi causa ad ipsos Metropolitanos sint deuolutæ per appellationem, iuxta cap. Peruenit. 11. quest. 1. & cap. Cum non ignoretis, de off. Delegati: & Trident. sess. 24. cap. 20. de reform. & idem est ex Gloss. in cap. Conquestus, cit. verb. pronouacuerunt, si contingat aliqui alij casus in iure expressè; vt, verbi gratia, si quis sit absolutus ab Archiepiscopo, & nolit parere Episcopo, cap. Ad reprimendam, de off. Ord. vel, si causa sit inter Clericum, &

20. In quibus casibus Archiepiscopus habeat iurisdictionem extra suam diocesim, & per prouinciam.

21. Archiepiscopus, & Patriarcha possunt in locis extraneis.

22. Archiepiscopus in Synodo prouinciali non alio modo est Caput, quam sicut Decanus in Capitulo Ecclesiæ cathedralis.

cum, & Episcopum, & Episcopus sit reus, c. Si Clericus, 11. quest. 1. vel, si Episcopus nolit absoluerè excommunicatum, cap. Qua fronte, de appell. vel, si Archiepiscopus prouinciam uisitet, cap. Cum ex officio, de præscriptioib. vel denique, si euidens sit, sententiam Episcopi esse iniustam, cap. Sollicitudinem, de appell. Et ratione horum casuum peculiariter expressè in iure, dicitur Archiepiscopus præesse in prouincia, & curam, & sollicitudinem totius prouinciæ habere, cap. Per singulas, 2. 9. quest. 3. cit. Et ex Gloss. ibidem, verb. totius Prouincia, etiam potest dici Ordinarius Prouinciæ; cum tamen extra hos casus nihil iuris, aut potestatis habeat; & idè irritum sit habendum, si quid tentauerit: cap. Nullus Primas, cit. 9. quest. 3. Neque oppositum probatur ex eo, quod habetur Clem. Archiepiscopo, de priuilegiis, quòd possit Archiepiscopus crucem ante se gestari facere per totam prouinciam, etiam in locis exemptis, non obstante quouis priuilegio: quod idem etiam conceditur Patriarchis pro toto mundo, excepta Roma, & vbi sunt Legati Sedis apostolicæ, cap. Antiqua, de priuilegiis, & cap. 1. Vt lite pendente, vt enim benè notat Syluest. verb. Archiepiscopus, num. 6. & expressè habetur Clem. Archiepiscopo, cit. ex huiusmodi gestatione Crucis in locis exemptis, nihil iurisdictionis acquiritur Archiepiscopo, aut Patriarchæ; & nullam molestiam, aut grauamen, vel præiudicium propterea possunt inferre: sicut neque Episcopus ex eo, quòd ibidem dicitur, posse in locis exemptis solemniter benedicere populo, & audire, vel celebrare, aut facere celebrari diuina. Sed hæc omnia debet facere sine præiudicio priuilegiatorum, & exemptorum.

Neque est mirum, si hæc Dignitates, quæ reuerà sunt maiores Episcopis, tam limitatam habeant suam iurisdictionem; cum enim sint de iure humano ecclesiastico, eam tantum habere possunt, quæ specialiter iis datur à iure, vt notat Suar. lib. 4. cap. 5. cit. num. 3, quæ tamen rationabiliter solum est pro certis casibus; ne alioqui, si esset vniuersalior, turbarentur iurisdictiones aliorum Episcoporum diocesanorum. Et reuerà, vt notat Nauar. conf. 6. num. 5. de maior. & obed. lib. 1. pagina mibi 65. col. 3. & ex illo Sanchez lib. 8. de matrim. disp. 17. num. 36. pag. mibi 519. & Suarez lib. 6. de legib. cap. 15. num. 5. pag. mibi 460. in fine, non eodem modo se habet Archiepiscopus ad Synodum prouincialem aliorum Episcoporum, sicut se habet Summus Pontifex ad Concilium generale, vel Episcopus ad suum Capitulum; sed sicut se habet Decanus Capituli Ecclesiæ cathedralis ad ipsum Capitulum: & solum dicitur in dicta Synodo prouinciali, esse caput, in quantum potest illam conuocare, & tanquam præsidens primam sedem in illa habere; non autem, quia sit maior, & in illam habeat iurisdictionem, cum potius è contrà Synodus ipsa prouincialis sit maior Archiepiscopo, & habeat iurisdictionem in illum, eumque etiam possit excommunicare, vt notat ibi Nauar. num. 3. sicut & totum Capitulum Canonorum est maius Decano, & ab Archiepiscopo ad Synodum possit appellari, tanquam ad maiorem, vt notat Card. & alij in Clem. 1. §. Quòd etiam in interdictione, de sent. excommunic. Et in ipsa Synodo, tam Archiepiscopus, quam Episcopi diocesani, sint Coniudices, & Collegæ, vt loquitur Nauar. num. 5. cit. & simul omnes collectinè accepti possint iudicare, & corrigere singulos, vt idem habet num. 3. Quare, quod habet Gloss. dist. 18. initio, verb. constitutum, quòd sicut Episcopi possunt condere Canones episcopales, ita etiam Archiepiscopi prouinciales; solum est verum in ipso Concilio prouincia-

li, & de consensu aliorum diocesanorum; non autem de Archiepiscopis per se, & quasi solis, vt notat Suar. lib. 4. de legib. cap. 5. num. 3. cum alioqui hoc modo nihil agere possint; & si quid agant, totum sit irritum, & inane, vt diximus ex cap. Nullus Primas, 9. quest. 3.

Neque absolutè est admittendum, quòd Archiepiscopus ita se habeat in Synodo prouinciali, sicut se habet Episcopus in Synodo diocesana: siquidem hic etiam in Synodo diocesana est verè superior, & habet iurisdictionem, & potest, si velit, leges cõdere independentè à Synodo, nisi materia ex speciali dispositione iuris aliter postulet, vt iam diximus; cum tamen Archiepiscopus in Synodo prouinciali non sit superior, neque habeat iurisdictionem, & consequenter non possit leges condere pro tota prouincia, vt etiam notat Sanchez lib. 8. de matrim. disp. 17. num. 36. ex cap. Nullus Primas, 9. quest. 3. & c. Sicut olim, de accusat. & benè explicat idem Suarez lib. 6. de legib. cap. 15. n. 4. & seq.

Quo autem modo ab Innocentio III. in pluribus Epistolis decretalibus dicatur Archiepiscopus esse Pater, & Episcopus animarum suffraganeorum, & in iure communi c. 1. d. 34. habere super illos pastoralem auctoritatem; & cap. Venerabili, de sent. excommunic. posse illos suspendere, interdicere, excommunicare; & cap. Quia cognouimus, 10. quest. 3. esse illorum Iudex ordinarius; & cap. 1. de officio Vicarij, in 6. esse etiam Iudex Vicariorum generalium ipsorum, si delinquant in officio, & alia huiusmodi videri possunt apud Stephanum Quarantam in Summa Bullarj, verb. Archiepiscopi auctoritas. Ad præsens institutum satis nobis est, quòd non possit extra Synodum prouincialem ferre leges ad totam prouinciam, vel vltra suam propriam diocesim, nisi fortè tèpore visitationis ad singulas dioceses, quas uisitat, vt notat Bonacin. disp. 1. de legib. q. 1. puncto 3. n. 25. quanquam ex Trident. sess. 24. c. 3. de reformat. visitatio hæc non debet fieri à Metropolitanano, nisi causa cognita, & probata in Concilio prouinciali.

Et quod dicimus de Archiepiscopis, idem est etiam de Primatibus, & Patriarchis: vt enim dicitur d. 99. initio, Primates, & Patriarchæ eiusdem officij sunt, quantum sint diuersorum nominum; & si opus fuerit, possunt Episcopi appellare ab Archiepiscopis ad Primates; non autem à Primatibus ad Archiepiscopos: vnde ex Gloss. in cap. Prouincia, verb. Comitibus, d. 99. cit. & apud Aloysium Riccium in sua praxi var. resol. resol. 313. n. 1. Archiepiscopus, absolutè loquendo, habet maiorem potestatem, & iurisdictionem in prouincia, quam habeat Primas nam ille est Iudex ordinarius omnium Episcoporum prouinciæ; hic verò solum est Iudex Archiepiscopi: quare, si potestas, & iurisdictione Archiepiscopi non se extendit ad leges ferendas toti Prouinciæ independentè à Concilio prouinciali, neque etiam ad id se extendet potestas Primatis, aut Patriarchæ.

Denique quoad alios Prælatos, qui dicuntur habere iurisdictionem quasi episcopalem, vt sunt, v. g. Cardinales in suis titulis, vt expressè habetur in Bulla Pauli IV. Cum Venerabiles, quæ est de Decanatu Cardinalium; & quidam Abbates exempti, & Supremi Superiores Religionum; idem est dicendum, quod de Episcopis: possunt enim etiam ipsi leges condere pro toto suo territorio, pro quo habet iurisdictionem quasi episcopalem. Et de Cardinalibus, quòd illam habeant in suis titulis, aperte colligitur ex cap. His, quæ de maior. & obed. & cap. Querelam, de elect. vbi etiam id notat Panorm. ex Ioan. Andrea, & aliis, & ex recentioribus Theologis idem

23. Archiepiscopus habet multiplicem iurisdictionem in ipsos Episcopos diocesanos.

24. Archiepiscopus, Primas, & Patriarcha, quo differant inter se.

25. Cardinales in suis titulis habent iurisdictionem episcopalem, & possunt condere leges.

idem asserit Sanchez lib. 3. de matrimonio, disp. 28. num. 7. Suar. lib. 4. de legib. cap. 5. num. 4. Azor. part. 2. lib. 4. c. 3. quest. 2. Salas de legib. disp. 8. sect. 8. n. 45. Bonacina de legibus, disp. 1. quest. 1. puncto 3. num. 26. ubi etiam fuse probat, quod extra suos titulos nullam habeant huiusmodi facultatem leges condendi; & ratione huius potestatis quali episcopalis, quam habent in suis titulis, etiam tenentur secundum iura antiqua in illis residere, ut notat Azor. 1. 2. lib. 4. c. 3. quest. 3. in fine, ex cap. Ex gestis. de Clericis non resid.

26. Abbas, & Prælati ex se ipsi possunt condere leges.

27. Superiores vel Religiosi, & ipsi Religiosi non possunt leges ferre sine speciali concessione Papæ.

28. Aliqua iurisdictionis, & superioritas est de essentia Religionis proprie dictæ.

De Abbatibus verò exemptis, & aliis Prælati, siue regularibus, siue secularibus, quod possint simulariter leges ferre, dummodo habeant iurisdictionem quasi episcopalem, ex eo probat Suar. num. 4. cit. & disp. 2. de censur. sect. 2. num. 9. Salas de legibus, disp. 8. sect. 10. num. 49. Bonau. de legib. disp. 1. quest. 1. puncto 3. num. 28. quia potestas ferendi leges est potestas iurisdictionis; & per se, & iure ordinario est coniuncta cum iurisdictione episcopali, nisi forte aliquibus talem iurisdictionem habentibus specialiter sit prohibitum, ne illa utantur ad leges ferendas; & ex consuetudine, vel peculiari aliqua institutione indigeat consensu Capituli, vel Communitatis: imò ex Vasq. 1. 2. disp. 153. cap. 1. num. 6. pro Superioribus, & Prælati, etiam supremis Religionum, bene est videndum, utrum ipsæ Religionis sint approbatæ à Sede apostolica cum hac facultate condendi leges: quia sine hac approbatione non possunt ipsi Religiosi, etiam si omnes consentiant de vno aliquo eligendo ad ius ipsi dicendum, & ad leges ferendas, & voto se obligent ad illas seruandas, & ad illi parendum, tribuere illi iurisdictionem: nam, sicut non possunt subditi in aliquo regno eligere aliquem, cui tribuant iurisdictionem; ita ut, quæ ab illo fuerint pronunciata per modum sententiæ, vel per modum statuti, sint rata, & firma, nisi Rex consensum præbeat; ita & Religiosi non possunt per electionem tribuere alicui iurisdictionem, nisi Pontifex, sub cuius iurisdictione iam sunt, & ad quem pertinet omnis alia communicatio iurisdictionis, ita consentiant.

Vnde, quanuis iurisdictionis aliqua sit de essentia status religiosi, vel Religionis proprie dictæ; neque ad hanc sit satis sola pluralitas, aut multitudo eorum, qui sigillatim, & per se dicantur se Deo per vota; sed præterea requiratur, ut in ipsa tota Communitate, vel in aliquo curam illius gerente sit potestas, saltem iudicandi, & puniendi transgressores votorum; & vnusquisque Religiosus agnoscat aliquem verè superiorem, à quo possit cogi ad obseruationem votorum, & regulæ, quam Deo promissit, ut notat Vasq. ibidem; & idem hæc iurisdictioni necessariò habeatur per ipsam primam approbationem religionis, quæ sit à Pontifice, & à Sede apostolica; præter illam tamen adhuc est opus alia speciali concessione ad leges ferendas; & hæc, si specialiter non habeatur à Papa, non censetur haberi per ipsam primam approbationem Religionis, cum, absolutè loquendo, bene possit Papa approbare Religionem, tradendo illi certam regulam, certasque leges à se lasas; & specialiter prohibendo, ne alias leges possit addere sine suo speciali consensu, & approbatione, ut idem subdit: & idem, si leges non sint ferendæ solum à Papa, sed etiam ab aliis, omnino est opus speciali potestate ad illas ferendas.

DISPUT. VI.

Vtrum potestas condendi leges ecclesiasticas, possit spectare ad feminas.

- 1. Abbatisa, & femina non est capax iurisdictionis spiritualis, & Ecclesia; sed solum temporalis, & laica.
- 2. Iurisdictionis spiritualis, & temporalis, quo differant.
- 3. Abbatisa, aut femina non potest præcipere in virtute obedientiæ, vel in nomine Dei.
- 4. Ad iurisdictionem spiritualem requiritur status clericalis.
- 5. Quomodo Abbatisa dicatur aliquando consueisse suspendere Clericos ab officio, & beneficio.
- 6. Femina Diaconissa qua fuerint.
- 7. Femina Presbyteræ qua fuerint.
- 8. Femina Episcopa qua fuerint.
- 9. Abbatisis potest committi aliquis vsus spiritualis iurisdictionis.
- 10. Moniales ex voto obedientiæ non tribuunt Abbatisa iurisdictionem spiritualem.
- 11. De potentia absoluta potest mulieri delegari iurisdictionis spiritualis.
- 12. De potentia absoluta mulier non est incapax ferendi censuras.
- 13. Neque docendi publice in Ecclesia.
- 14. Neque condendi leges ecclesiasticas.

VASTIO est de Abbatissis, & Priorissis, & aliis huiusmodi Præpositis Monialium, vtrum possint ferre leges ecclesiasticas, cum ipsæ sint verè Ecclesiasticæ, & Prælatæ.

Sed probabilissimum est, quod docet S. Thom. in 4. d. 25. quest. 2. art. 1. quest. 1. Argentin. ibidem, quest. unica, art. 3. concl. 2. S. Antonin. part. 3. tit. 17. cap. 2. §. 2. Sotus in 4. d. 20. quest. 1. art. 4. Vasq. 1. 2. disp. 165. num. 28. Franc. Victoria in relect. de potest. Eccl. quest. 2. num. 5. & in Summ. de Sacram. tract. de clauibus, num. 14. Valent. 3. part. disp. 7. quest. 16. punct. 3. Sayr. lib. 5. Theol. cap. 10. num. 26. Vgolin. de cens. tab. 1. cap. 2. §. 7. Couarr. in cap. Alma mater. part. 1. §. 1. num. 2. Sylu. verb. Abbatisa, num. 1. & verb. excommunicatio, 1. num. 6. Graff. lib. 4. decis. cap. 5. num. 3. & alij, quod non plus iurisdictionis potest competere Abbatisæ, aut feminae cuiunque, præpositæ Monialibus, quam competat matrifamilias in sua domo, aut Reginae in suo regno; id est, quod solum possit competere iurisdictioni ciuili, & temporalis; non autem iurisdictioni ecclesiastica, & spiritualis; & idem illius leges solum possint obligare ad culpam ratione materiæ, si res, & materia, quæ præcipitur, sit ex se gratis, & grauitur faciat ad bonum commune, in ordine ad quod præcipitur; non autem ex directa potestate huiusmodi leges ferentis, quæ per se respiciat finem supernaturalem, & statum gratiæ, quomodo se habet potestas spiritualis, & ecclesiastica, quæ in hoc maximè differt à potestate temporalis, & laica, ut notat Nauarr. in cap. Nouit. de iudic. not. 3. num. 38. quod per se maximè est ad regenda, & bene ordinanda supernaturalia, vel potius ad ipsos subditos bene ordinandos ad illa, & ad beatitudinem supernaturalem; cum tamen potestas laica, & temporalis solum sit ad regenda, & ordinanda naturalia, &

1. Abbatisa, & femina non est capax iurisdictionis spiritualis, & Ecclesiasticæ, sed solum temporalis, & laicæ.

2. Iurisdictionis spiritualis, & temporalis, quo differant.

lia, & ad subditos bene ordinandos ad beatitudinem naturalem per virtutes morales, & naturales. Et hinc vltèrius docent DD. citati, quod non potest Abbatisa præcipere in virtute sanctæ obedientiæ, vel in nomine Dei: quia per hos modos præcipiendi significatur, quod præceptum per se, & directe ex potestate præcipientis, respiciat finem supernaturalem, & ab illo dependeat status gratiæ, & sanctitatis; non autem solum respiciat finem naturalem, id est, bonam, ac beatam vitam per virtutes morales, & secundum dictamen rationis naturalis modo explicato. Et ratio est: quia ad potestatem spiritualem, & ecclesiasticam requiritur status clericalis; & aliqua spiritualis eminentia gradus, quæ significatur, & efficitur per Sacramentum Ordinis; cuius tamen status, & gradus clericalis feminæ sunt incapaces, cum ex ipsa qualitate sexus habeant statum subiectionis, ut notat S. Thom. in 4. d. 25. q. 2. art. 1. quest. 1. Vnde & hac de causa: ad Tim. 2. negat S. Paulus, mulierem in Ecclesia debere docere, aut dominari: Mulierem in Ecclesia docere non permitto, aut dominari in virum. & cap. Nona. de pœnit. & remiss. dicitur esse absonum, & absurdum, quod Abbatisæ benedictæ Moniales sibi subditas, & quod legentes Euangelium publice prædicent: quia, licet Beatissima Virgo MARIA dignior, & excellentior fuerit vniuersis Apostolis; non tamen illi, sed istis commisit Dominus claus regni celorum: & cap. de Monialibus. de sent. excommunic. dicitur; quod si Moniales incurrant in excommunicationem, non debent absolui ab Abbatisa, sed ab Episcopo; quod tamen non esset, si etiam Abbatisa haberet iurisdictionem spiritualem.

Et contra de potestate tantum laica, & temporalis intelligitur id, quod habetur cap. Dilecti filij. de arbitrio, quod etiam feminae possint habere iurisdictionem ordinariam: & cap. Dilecti. de excess. Prælat. quod quædam Abbatisa esset Caput, & Patrona quorundam Clericorum. Quod verò dicitur cap. Dilecti. de maioris. & obedient. quod quædam alia consueisset suspendere ab officio, & beneficio suas Canonicas, & Clericos subiectos suæ iurisdictioni; non intelligitur de suspensione proprie dictæ, & quæ esset vera censura, & induceret veram irregularitatem, si non seruaretur; sed de suspensione largi modo accepta, pro ut dicit quancunque prohibitionem, aut præceptum, ne hoc, vel illud fieret pertinens ad officium, ut notat ibi Panor. num. 5. Suar. de censur. disp. 2. sect. 3. & alij communiter.

Et similiter, quod aliquando in iure, tam ciuili, quam canonico, fiat mētio de Diaconissis, ut l. Nulla. C. de Episcopis. §. Clericos autem. & cap. Diaconissam. & cap. Si quis rapuerit. 27. quest. 1. non est, quia aliquando feminae fuerint promotæ ad Ordinem Diaconatus; sed quia participauerunt in aliquo de officio Diaconi, ut, v.g. quod legerent in Ecclesia homiliam ad Matutinum, ut notat Glos. in cap. Diaconissam. cit. S. Anton. 3. part. 28. cap. 6. §. 5. S. Thom. in 4. d. 25. quest. 2. art. 1. quest. 1. cit. & quod adhiberentur in Baptismo feminarum, tanquam ministræ Episcopi, & abstergerent eorum frontes, postquam Episcopus eas vnxisset oleo sancto, ut refert Clemens Rom. lib. 2. Constit. apostolicarum. cap. 15. & lib. 3. cap. 34. & S. Epiphani. heresi. 79. & notat Baron. rom. 1. Anual. ad annum Christi 34. & quod similiter adhiberentur ad alia ministeria eandem feminarum, sicut Diaconi adhibebantur ab Apostolis, ut ministrarent mensis, & curarent, quæ opus essent vnicuique, ut referunt

5. Quomodo Abbatisa dicatur aliquando consueisse suspendere Clericos ab officio, & beneficio.

6. Feminae Diaconissa qua fuerint.

idem Clemens Rom. & S. Epiphani. locis cit. Et idem est de illis aliis, quæ cap. Presbyter. & c. Mulieres. d. 92. appellantur Presbyteræ; per has enim solum intelliguntur quædam viduæ, & seniores, quibus res ecclesiasticæ committebantur: quæ de causa etiam dicebantur matriculæ; ut ibidem habetur; vel certè intelliguntur mulieres, cum quibus Sacerdotes orientales, quando erant in solis minoribus constituti, matrimonium contraxerant, ut patet ex cap. Presbyter. cit. & notat S. Anton. 3. part. 11. 28. cap. 6. §. 5. vel, quarum viri fuerant electi in Presbyteros, & ipsæ postea cœlibem vitam agebant; quomodo etiam Episcopæ dicebantur, quarum viri erant electi in Episcopos, ut ex Conc. Turon. 1. I. cap. 13. & 14. refert Baron. rom. 1. Annalium ad annum Christi 34. cit. Et hoc etiam tempore alicubi in Etruria, prope ciuitatem Lucensem, Episcopa dicitur quædam Abbatisa, quæ loco Abbatis exempti exercet quandam potestatem, etiam in Clericos; & videtur eodem modo se habere, sicut illa, de qua dicitur cap. Dilecti. cit. de excess. Prælat. quod esset Caput, & Priorissa etiam Clericorum; & cap. Dilecti. de maioris. & obed. quod suspenderet ab officio, & beneficio, id est, suspensione largo modo accepta, ut paulò antè retulimus.

Per hæc tamen non est negandum, quod, quanuis Abbatisæ, & feminae non habeant iurisdictionem spiritualem, & ecclesiasticam, non possit illis à veris Prælati committi aliquis vsus talis iurisdictionis, ut, v.g. quod dispensent cum Monialibus subditis in ieiuniis, & aliis legibus ecclesiasticis, quando vrger rationabilis causa; quod irritent quædam vota; & alia eius generis, ut notat Henricq. lib. 3. de pœnit. cap. 2. num. 3. Idque fieri valdè rationabiliter, persuadet periculum ipsum, quod surgit ex cohabitatione virorum cum mulieribus; ut notat S. Thom. in 4. d. 19. q. 1. art. 1. quest. 1. ad 4. & d. 25. quest. 2. art. 1. & in addit. ad 3. p. quest. 39. art. 1. Sot. & Victoria locis cit. Azor. part. 1. lib. 13. cap. 10. q. 7. Henricq. lib. 3. de pœnit. cap. 2. min. 3. cit. & lib. 13. de excommunicat. c. 24. num. 1.

Verum hic ipse vsus iurisdictionis spiritualis solum videtur appellandus vsus facti, ut eum appellat Vgolin. de censur. tab. 1. cap. 2. §. 7. non autem vsus iuris: & verè per commissionem huius vsus non transfertur in Abbatisam aliqua iurisdictioni spiritualis, quæ fiat illius, sicut contingit in aliis, qui alioqui sunt capaces, & eam habent delegatam; sed solum efficitur quasi administra iurisdictionis alterius, id est, Prælati; & solum illius iure, non autem iure proprio illa præstat; sicut & quando aliqua femina ex potestate sibi facta eligit Confessarium, eumque approbat; in qua re illi committitur nudum ministerium, & executio potestatis approbandi Confessarios, quæ residet, v.g. in Episcopo; non autem communicatur ipsa potestas; & qua ratione cap. finali, §. fin. de offic. Deleg. dicitur, quod tale aliquod nudum ministerium, & executio iurisdictionis alterius, potest alicui committi ad ferendas censuras, absque eo, quod illi committatur iurisdictionis; ita & potest committi in aliis; & de facto ceteri debent esse commissum Abbatisæ pro iis, quæ ab illa fiunt, & videntur pertinere ad iurisdictionem spiritualem.

Et de hoc vsu iurisdictionis possunt intelligi ea, quæ docent plures Authores circa Abbatisam, ut, v.g. quod habeat iurisdictionem talem, qualem, & non ita plenam, sicut vir; & quod habeat administrationem temporalium, & spiritualium; & possit conferre beneficia, & Ecclesias; & instituere Clericos, sicut potest Episcopus confirmatus, & Abbas,

7. Femina Presbyteræ qua fuerint.

8. Feminae Episcopæ quæ fuerint, & quæ modo sint.

9. Abbatisis potest committi aliquis vsus spiritualis iurisdictionis.

Abbas, vt habet Gloss. in cap. Dilectus. de maior. & obed. quod possit exercere iura episcopalia, ponendo Officiale, qui possit excommunicare, non quidem autoritate ipsius Abbatis, sed autoritate Papae, vt habet S. Anton. 3. part. tit. 17. cap. 2. §. 2. & similia, quae habet Panor. in c. Dilectus. cit. num. 2. de maior. & obed. & in cap. Dilectus. num. 20. de consuetud. Graff. lib. 4. decis. c. 5. n. 2. Azor. part. 1. lib. 13. cap. 10. qu. 5.

10. Moniales ex voto obedientia non tribuunt Abbati iurisdictionem spiritualem.

11. De potentia absoluta potest mulieri delegari iurisdictionem spiritualem.

12. De potentia absoluta mulier non est incapax ferendi censuram.

13. Neque docendi publice in Ecclesia.

14. Neque condendi leges.

Neque ex eo, quod Moniales habeant ad Abbatissam votum obedientiae, possunt illi tribuere veram iurisdictionem, aut potestatem spiritualem ad condendas veras leges ecclesiasticas, aut ad praecipendum per se in virtute sanctae obedientiae, vel in nomine Dei; sed solum se obligant ex virtute religionis ad parendum, quando illa praeeperit ex sua potestate temporalis, & domestica: sicut & qui voueret parere consiliis alicuius, non propterea daret illi iurisdictionem, aut potestatem veram, & proprie praecipendi; sed relinquendo illum in sola potestate dandi consilium, solum ipse se obligaret ex voto ad acceptanda, & consequenda, illius consilia.

Quod si quaeras, vtrum saltem de potentia absoluta possit mulieri delegari iurisdictionem ecclesiastica ad ferendas leges, quae obligent per se ad mortale, & ad praecipendum directe in virtute sanctae obedientiae: Respondeo, probabilissimum esse, quod possit, vt ex multorum sententia notat Salas disp. 8. de legibus, sect. 19. num. 98. & Bonac. disp. 1. de legibus, quae. 1. puncto 3. num. 35. Sic enim, quod possit illi communicari iurisdictionem ad ferendas censuras, sicut & potest de potentia absoluta communicari laico, ad iurisdictionem Palud. in 4. d. 19. quae. 2. art. 1. ad 5. Nauar. conf. 73. de sent. excommunic. lib. 5. Suar. de censur. disp. 2. sect. 3. num. 7. Henriquez lib. 13. cap. 24. num. 1. Sayr. lib. 1. Theol. cap. 5. num. 17. & lib. 4. c. 2. num. 10. Salas disp. 8. cit. de legibus, sect. 19. num. 94. Et quemadmodum cum muliere, quae polleat sapientia, & sanctitate, potest dispensari, vt publice, & in Ecclesia doceat, vt de facto fuit dispensatum cum Sancta Catharina Senensi, quae dicitur non semel habuisse sermonem ad Papam, & ad Cardinales: ita etiam potest dispensari, vt leges ecclesiasticas condant, & praecipiant, v. g. aliquod festum, vel ieiunium, etiam directe sub mortali; cum praesertim oppositum non sit positum de iure diuino, neque hoc sit actus Ordinis, vt est, v. g. confessiones auferre, & sacramentaliter peccata absolueri: quod cap. Noua. de poenit. & remiss. specialiter dicitur esse absolum, & absurdum, vt fiat ab Abbatissis, eo quod clausae regni Caelorum, neque etiam Beatissima Virgini datae sunt, quauis aliqui dignissimae, atque excellentissimae super vniuersos Apostolos.

DISPUT. VII.

An, & quomodo Concilia generalia possint ferre leges ecclesiasticas.

- 1. Concilium generale, praesente Pontifice, potest condere leges.
2. Etiam absente Pontifice, & praesentibus Legatis.
3. Concilium non habet iurisdictionem immediatam a Deo, sed a Papa.
4. Leges Concilii generalis indigent approbatione, & confirmatione Papae.

- 5. Si Concilium aliquid decernat dissentientibus Legatis, est nullius auctoritatis.
6. Si Legati in Concilio aliquid decernant contra instructionem habitam a Papa, nihil valet.
7. Si Concilium, & Legati aliquid statuunt iuxta instructionem, & sententiam Papae, non est opus alia approbatione, vel confirmatione.
8. Quid possit Concilium tempore Schismatis.
9. Collegium Cardinalium, Sede vacante, quid possit.
10. Collegium Cardinalium, Sede vacante, non potest creare Cardinalem.
11. Cardinalatus non est institutum a Christo, & de iure diuino.
12. Quomodo Collegium Cardinalium, Sede vacante, representet totam Ecclesiam.
13. Electio Papae ad quos pertineat, si Cardinales deficiant.
14. Non potest appellari a Papa ad Concilium.
15. Neque ipse quidem Papa per legem potest statuere, vt ab illius sententia dabilis sit appellatio.
16. Et oppositum est error in fide.
17. A Papa praesente non potest appellari ad successorem.
18. Quomodo appellatio a Summo Pontifice ad Deum, a Concilio Constantiensi repudietur.

PRATER personas particulares, ad quas, vt diximus, potest spectare, vt condant leges ecclesiasticas, sunt etiam plures Communitates, vel Congregationes, ad quas potest hoc idem spectare: vt, v. g. Concilia generalia, prouincialia, diocesana; Capitula Ecclesiarum cathedralium, vel collegiarum; Capitula generalia, vel prouincialia Ordinum religiosorum; & aliae huiusmodi.

Et quidem de Conciliis generalibus, si non modo sint congregata auctoritate Summi Pontificis; sed etiam habeant ipsum Summum Pontificem personaliter in illis praesentem, & praesidentem; res est certissima, quod possint leges ferre pro tota Ecclesia: nam hac ratione Act. 15. Concilium Apostolorum, & seniorum, praesente Petro, ac praesidente, definiuit, quod circuncisio non esset amplius ad salutem necessaria, & praecipit quasi per legem maxime vniuersalem, ne quis in posterum tentaret illius iugum imponere cervicibus discipulorum. Et ratio est: quia, si Pontifex, etiam solus, habet iurisdictionem, & potestatem ad leges ferendas, omnino illam habet etiam, quando est simul cum Concilio generali, & omnino potest dare illi facultatem condendi leges pro tota Ecclesia, & facere, vt tale Concilium, quatenus est vnum corpus politicum cum suo Capite, leges ferat, & quae sint referenda in ipsum totum Concilium; non autem solum in ipsum Caput.

Si vero Concilia generalia sint quidem congregata auctoritate Pontificis, sed non habeant ipsum Pontificem personaliter praesidentem; sed eius loco habeant ipsius Legatos, vt factum est in Concilio Tridentino, & communiter fit in omnibus, quando fiunt extra Urbem; similiter certum est, quod possint leges condere pro tota Ecclesia, si ipse Pontifex ita illis concedat: quia enim nulla Congregatio, aut coetus fidelium habet immediatam ex iure diuino iurisdictionem in totam Ecclesiam, neque Christus vlli coetus plurium illam commisit, sed soli Petro, & successoribus, vt probat Bellarm. lib. 2. de Concil. cap. 15. & seq. tom. 1. Azor. part. 2. lib. 4. cap. 13. quae. 10. & 11. Suar. de legibus, cap. 6. num. 2. Salas de legibus, disp. 3. sect. 3. num. 25. Bonacin. de legibus, disp.

1. Concilium generale, iuxta sententiam Petri, potest condere leges.

2. Etiam absente Pontifice, & praesentibus Legatis.

3. Concilium non habet iurisdictionem immediatam a Deo, sed a Papa.

4. Leges Concilii generalis indigent approbatione, & confirmatione Papae.

disp. 1. quae. 1. puncto 3. num. 13. & alij, eam tantum iurisdictionem ad leges ferendas pro tota Ecclesia possunt habere Concilia, etiam generalia, & quaecumque Congregationes, aut coetus fidelium, quam illis concedit ipse Pontifex, in quo solo ex Christi ipsius dispositione tota residet illius plenitudo. Et quia hic communiter ita concedit, vt Concilia leges ferant, vt tamen sibi referuer illarum legum approbationem, & confirmationem; hinc est, vt communiter leges Conciliorum non censeantur approbatae totam Ecclesiam, quam a Pontifice approbentur, & confirmantur, vt ex perpetua traditione, & obseruatione omnium Conciliorum generalium, quae semper a Pontifice postularunt, & obtinuerunt approbationem, & confirmationem, notat Caiet. opus. de comparat. Papae, & Concil. Nauar. conf. 1. de constitut. num. 4. lib. 1. Suar. lib. 4. de legibus, cap. 6. cit. num. 2. Bellarm. lib. 2. de Concil. auctor. cap. 11. tom. 2. Azor. part. 2. lib. 4. cap. 13. quae. 10. cit. & alij. Qui etiam addunt, ante Papae approbationem, & confirmationem Concilia non obligare totam Ecclesiam, neque esse necessarium recipienda, nisi forte prouincia aliqua, vel Ecclesia particularis mere spontanea illa velit recipere; vel etiam ex particulari praeepto, & voluntate suorum particularium Praelatorum ad id obligetur: hoc enim modo Nauar. conf. 1. cit. de constit. & Suar. cap. 6. num. 2. cit. ait, contigit in Hispania quoad aliquas leges, vel constitutiones Concilij Tridentini, nondum perfecti, & confirmati, quae statim ac in ipso Concilio fuerunt editae, & promulgatae, seruari coeperunt: quia statim fuerunt acceptae in leges obligatorias ab ipsis Praelatis, iique eas tulerunt, ac promulgauerunt suis subditis, & vim obligandi pro illo tempore dederunt, quasi de suo: & siue id fecerint ex errore, & ex falsa existimatione, quod leges Concilij non indigerent approbatione Papae; siue ex quacumque alia causa; certum esse debet, quod revera illa non fuerunt constitutiones, & leges Concilij, nisi materialiter; & ante confirmationem obtentam a Papa, non obligauerunt, vt leges Concilij; sed solum, vt leges illorum Praelatorum: & ad hunc finem, vt possent obligare tanquam leges Concilij, decretum fuit in ipso Concilio Trid. sess. 25. in fine, vt peteretur per ipsos Legatos nomine ipsius Concilij, eorum omnium, & singulorum, quae fuissent decreta, & definita, confirmatio a Summo Pontifice; & quae fuit petita, & obtenta a Pio IV. vt videre est in fine Concilij, & ex Bulla ipsius Pij IV. super dicta confirmatione, vbi etiam expresse dicitur, quod per litteras a Pontifice datas ad Legatos fuit Concilio permissum, vt liberè arbitraretur etiam de rebus, quae proprie essent reseruate Sedi apostolicae, vt de Sacramentis, & similibus: & praeterea, quod ab ipsidem Legatis finito, ac dimisso Concilio, ided peteretur a Sede apostolica omnium approbatio, & confirmatio; quia erat insistendum vestigijs veterum Conciliorum, quae illam semper obtinuerunt. Ex quibus duobus non modo ostenditur, quod non potuisset Concilium sine permissu, & concessione Papae, de illis rebus tractare, & per consequens, quod ex se, & independenter a Papa non habeat potestatem de illis tractandi; sed etiam, quod confirmatio Sedis apostolicae antiquis Conciliis fuerit necessaria ad hoc, vt haberent vim obligandi vniuersam Ecclesiam; & quod absolute sit necessaria omnibus Conciliis generalibus, vt bene notat Nauar. conf. 1. num. 4. cit. de constitut. ad hoc, scilicet, vt habeant vim obligandi, & in iis, quae decernunt circa fidem, & bonos mores vniuersales habeant infallibilitatem, quae per se non competit nisi Sum-

mo Pontifici, vt patet ex dictis supra disp. 5. num. 1. Neque solum id debet intelligi in eo casu, in quo Episcopi, & Patres Concilij aliquid decernant, vel definiant, dissentientibus Legatis Pontificiis, vel etiam iis consentientibus; sed contra instructionem a Papa datam, & contra sententiam ipsius Papae: sed praeterea est intelligendum, si decernant, vel definiant aliquid Legatis consentientibus, sed non habentibus prius a Papa specialem instructionem, neque illius sententiam circa illud, de quo est decretum, vel definitio: nam, vt notat Bellarm. lib. 2. de Conciliorum auctoritate, cap. 11. §. Ac de primo, si Concilium agat contra sententiam, & voluntatem Papae, declaratam ipsis Legatis in instructione specialiter tradita, est plane nullius auctoritatis; & non modo censeri debet non confirmatum a Papa, sed etiam positum reprobatum; cum perinde sit, sententiam Papae habere contrariam, & reprobantem, consequenter, & post facta decreta, atque habere illam contrariam, & reprobantem, antecedenter, & ante decreta, vt ex se patet. Et hoc modo ex epistola 24. & 25. B. Leonis constat, errasse Concilium Ephesinum I. quod, repugnantibus Papae Legatis, voluit aliquid definire: & ex epistola Nicolai I. ad Patriarchas, & Episcopos Orientis, & ex Zonara in Vita Michaelis Imperatoris, errasse Concilium Constantinopolitanum, tempore eiusdem Nicolai, eo quod Legati, qui in illo praerant, definerunt contra instructionem a Papa habitam: vt enim constat ex epistola B. Leonis ad Pulcheriam, & ex epistola Agathonis ad Imperatorem, quae lecta est in 6. Synodo, ait. 4. non datur Legatis auctoritas in iis, quae agunt, non secundum regulas sibi traditas; ac prouide non possunt etiam ipsi auctoritatem praebere iis, quae decernunt contra huiusmodi regulas, cum illa non decernant, tanquam Legati, & nomine Papae.

Si vero Legati non habeant in instructione sententiam Papae, quam ad Concilium referant, neque ipse Papa quasi antecedenter confirmet, & approbet decreta Concilij, vt ferè contingit, quando in Concilio non est tractanda vna tantum aliqua causa, pro qua possit dari certa instructio; sed plures, vt factum est in Concilio Tridentino; omnino est expectanda approbatio, & confirmatio Papae, ad hoc, vt decreta, & leges Concilij sint proximè, & expedite obligatoriae totius Ecclesiae, vt iam diximus; & censura, quae per illas feruntur, censeri debent quasi suspensae vsque ad talem confirmationem: & cum Legati non fuerint missi, nisi, vt adessent pro Papa, tanquam Vicarij, & dirigerent acta Concilij, & tanquam internuncij fideliter Papae referrent sententias Patrum, & expectarent ab ipso approbationem; non possunt huiusmodi decreta ante talem approbationem esse vltima, & definitiva sententia; imò nec Concilium dici debet perfectè absolutum, cum adhuc expectet vltiorem absolutionem, & perfectionem a dicto Papa, vt bene explicat Bellarm. lib. 2. de Concil. auctor. cap. 11. cit. §. De tertio modo.

Secus vero, si Legati habeant in instructione sententiam Papae; & quae relata ad Patres Concilij, Concilium, & Legati conformiter ad illam aliquid statuunt: tunc enim huiusmodi decretum censeri debet iam approbatum, & confirmatum a Papa quasi antecedenter; neque indiget alia approbatione, aut confirmatione quasi consequente, vt notat Bellarm. lib. 2. cit. de Concil. auctor. cap. 11. §. De 4. modo. & Suar. lib. 4. de legibus, cap. 6. num. 2. versus finem. quia, dum Papa hoc modo declarat Legatis in instructione, quid ipse sentiat, & quid velit in Concilio

5. Si Concilium aliquid decernat, dissentientibus Legatis, est nullius auctoritatis.

6. Si Legati in Concilio aliquid decernant contra instructionem habitam a Papa, nihil valet.

7. Si Concilium, & Legati aliquid statuunt iuxta instructionem, & sententiam Papae, non est opus alia approbatione, vel confirmatione.

cilio præcipi;perinde est, ac si mandet, per Legatos formari decretum, si Patres Concilij idem sentiant, vel differri formationem decreti, si aliter sentiant, donec ipse iterum monitus, ac consultus respondeat: ac proinde, si decretum formetur, omnino formatur de Papæ mandato; & per consequens non indiget alia approbatione, vel confirmatione.

Atque hæc, quæ diximus de Conciliis, in quibus præstant Legati Pontificis, quod non possunt condere leges, quæ, vt obligent totam Ecclesiam, non indigeant Papæ approbatione, & confirmatione; potiori ratione dici debent etiam de illis, in quibus Legati non præstant: si enim fingamus tale aliquod Concilium congregari, extra casum schismatis; & existente in Ecclesia certo aliquo, & indubitato Capite, nullum esse, qui pro ipso assistat; primò non apparet, quomodo possit dici Concilium generale, cum sit acephalum, & omni modo ab illo absit Caput Ecclesiæ: & deinde, certum est, quod non possit obligare Ecclesiam per suas leges, nisi approbentur, & confirmentur à Papa, cum huiusmodi facultatem leges condendi, neque habeat ex iure diuino, neque à Papa, vt patet ex dictis, & notat Suar. lib. 4. de legib. c. 6. cit. n. 3.

8. Quid possit Concilium tempore schismatis.

Si verò celebretur Concilium sine Legatis tempore schismatis, rectè subdit *ibidem* Suar. num. 4. quod, cum similiter nullam habeat facultatem, aut iurisdictionem de iure diuino positiuo, eam tantum potest habere de iure diuino naturali, quæ est necessaria ad defensionem, & pacificationem Ecclesiæ per electionem Pontificis, qui sit certus, & indubitatus; & idèd ea tantum potest præcipere, quæ ad hunc finem possunt esse vtilia; non autem leges condere, quæ sint perpetuæ, & verè obligatorie, nisi fortè specialiter acceptentur, & quasi de nouo ferantur in suis diocæsiibus à Prælatiis particularibus, vt etiam *suprà* diximus num. 4. de legibus Concilij nondum approbati, & confirmati à Papa: atque hoc modo cap. Si transfus. c. Si duo. d. 79. dicitur, quod si duo de Pontificatu contendant, ille est præferendus, quem notabilis Clericorum numerus noua ordinatione, diuini iudicij, & vniuersalis consensus elegerit: quæ certè verba maximè conueniunt generaliter Concilio, vt notant aliqui apud Azor. par. 2. lib. 4. cap. 1. qu. 13. ac proinde ad hoc pertinebit electio, vel determinatio veri Pontificis in casu schismatis. Et quemadmodum ad Concilium pertinet, Papam deponere, si fortè sit deponendus ex crimine hæresis, cap. Si Papa. d. 40. ita etiam potest pertinere ad Papam eligere in casu schismatis, cum talis electio sit quid minus, quàm depositio; & cui concedunt iura id, quod plus est, non sint intelligenda denegare id, quod est minus. cap. Cui licet. de reg. iuris. in 6. c. l. Non debet. ff. eod. & cui permittitur facultas auferendi, etiam concedatur facultas conferendi. l. Nemo, qui condemnare. ff. de reg. iur. Quare, quemadmodum in casu depositionis Pontificis pro crimine hæresis, potest Concilium generale liberè, & licitè illum deponere, & nouum creare, priuando etiam Cardinales iure eligendi, quod aliqui ipsorum est propria, si fortè etiam ipsi sint participes, vel specti eiusdem criminis, vt bene notat Card. Albanus tract. de Cardinalibus, quæst. 15. & ex illo Azor. par. 2. lib. 4. cap. 2. quæst. 14. cit. in fine: ita etiam in casu schismatis potest similiter verum, & certum Papam eligere, priuando similiter Cardinales iure eligendi, si fortè per ipsos sit ortum schisma, & timeatur, ne illud foueant; & longius protrahant; cum absolutè de iure ipso diuino naturali tale

Concilium possit id omne, quod est necessarium ad Ecclesiæ defensionem, & pacificationem, vt diximus ex Suarez; & specialiter possit priuare etiam ipsos Cardinales iure eligendi, si vergeat grauis, & rationabilis causa, vt diximus ex Cardinali Albano, & Azor. locis cit.

Et quod dicimus de Concilio generali, quod non habeat ex se iurisdictionem ad leges condendas, idem est & de Collegio Cardinalium, Sede vacante: vt enim patet ex cap. Vbi periculum. de elect. in 6. solum habent iurisdictionem in iis, quæ spectant ad electionem Pontificis, & ad defensionem Ecclesiæ, & ad obuiandum periculis imminentibus; & nequaquam debent se intromittere de alio negotio: & Clem. Ne Romani. de electione, irritum, & inane decernitur, si cæterus Cardinalium duxerit exercendum aliquod iurisdictionis, quæ pertinet ad Romanum Pontificem, dum viuit: & clarissimè id habetur etiam in Bulla Pij V. In eligendis. quam edidit super electione Pontificis, anno salutis 1562. asserit enim, quod Collegium Cardinalium, durante Sedis vacatione, nullam omnino potestatem, aut iurisdictionem habeat in iis, quæ pertinebant ad Pontificem, dum viueret; & quod neque gratiam, neque iustitiam potest facere, aut executioni mandare, si iam erat facta per Pontificem mortuum: imò & potestatem Cardinalis, Camerarij, & Penitentiarij restringit: & sic notat etiam Gloss. in Clem. vnica. de schismatibus, verb. Sede vacante. Panorm. in cap. Cum te. num. 13. de re iudicata. Felinus *ibidem*, num. 11. Butr. & Imol. in cap. Translato. de Constit. Suar. lib. 4. de legib. c. 6. num. 5. Azor. par. 2. lib. 4. cap. 3. quæst. 1. Salas de legib. disp. 8. sect. 8. num. 45. Bonacin. disp. 1. de legib. quæst. 1. puncto 3. num. 26. §. Dixi obligatos. contra Archidiaconum. in cap. Vt constitueretur. in fine d. 50. & aliquos alios, qui oppositum sentiunt.

Et quauis Collegium Cardinalium, quoad culmen honoris, & dignitatis, possit æquiparari Senatui, cap. Ecclesia. 16. quæst. 1. c. cap. Constantinus. 2. d. 96. non tamen propterea est illi æquiparandum, quoad facultatem condendi leges, de qua non est ambigendum, quod antiquitus conueniret Senatui. l. Non ambiguntur. ff. de legibus. cum non valeat inferre à paritate honoris ad paritatem iurisdictionis, & præsertim ecclesiasticæ, qualis requiritur ad ferendas leges ecclesiasticas. Et similiter, neque ex eo, quod Collegium Cardinalium habeat potestatem creandi Pontificem, & legislatorem, potest inferri, quod etiam habeat potestatem ferendi leges: quia bene potest quis destinari, & deputari, siue à iure, siue ab homine, ad vnum aliquem actum nobilio-rem, absque eo, quod necessariò destinetur, aut deputetur ad alios minus nobiles, vt patet, v. g. in Procuratore, qui potest deputari ad præstandum consensum de matrimonio, & de se ipso tradendo coniugi, sibi que coniuge acceptando, absque eo, quod deputetur ad venditionem fundi, aut donationem pecuniæ; & in Electoribus imperij, qui deputantur ad eligendum Imperatorem, non autem ad leges ferendas pro toto imperio; & in Sacerdotibus, qui per suam ordinationem deputantur ad Corpus Christi conficiendum, non autem ad benedicendas, vel consecrandas Ecclesias, aut vasa sacra: & denique etiam in naturalibus; siquidem non omnis, qui à natura est factus, vel deputatus ad actum nobilio-rem, v. g. ad intelligendum, est etiam factus, vel deputatus ad minus nobilem, v. g. ad onus portandum, vel ad volandum. Similiter ergo etiam Collegium Cardinalium potuit à Summo Pontifice deputari ad eligendum, Sede vacante, alium Pontificè successorè,

9. Collegium Cardinalium, Sede vacante, non potest creare Cardinalium.

10. Collegium Cardinalium, Sede vacante, non potest creare Cardinalium.

11. Cardinalium non sit instituta à Christo, & de iure diuino.

successorè, absque eo, quod fuerit deputatum ad leges condendas: quauis reuerà conditio legum sit actus minus nobilis, quàm electio, vel creatio Papæ, cum præsertim Papa electus non habeat à Cardinalibus iurisdictionem ad leges ferendas, nisi dispositiuè, in quantum eligunt; & facta electione Deus ipse confert Papæ iurisdictionem, & facultatem ad leges ferendas, & ad totam Ecclesiam bene administrandam, vt notat Azor. par. 2. lib. 4. cap. 2. quæst. 14. & Bonacina disp. 1. de legib. qu. 1. puncto 3. n. 26. §. Obiicit secundò. Vnde non eodem modo se habet Collegium Cardinalium post mortem Pontificis, sicut se habet Collegium, vel Capitulum Canonicorum post mortem Episcopi: ad hoc enim deuoluitur iurisdictionis episcopalis, eaque verè fungitur, quandiu durat vacatio Sedis, cap. Is, qui. de maior. c. obed. c. cap. Cum olim. eod. in 6. non autem deuoluitur iurisdictioni Papæ ad Collegium Cardinalium; idque ex eo est factum, vt vni tantum electioni insistant, non autem distrahantur ad alia negotia, cum maximis periculis, & damnis Ecclesiæ, vt notat Azor. par. 2. lib. 4. c. 3. q. 1.

Imò Collegium Cardinalium, Sede vacante, non solum non potest se ingerere in iis, quæ sunt diuersæ rationis à creatione Papæ, & quasi disparata, vt est conditio legum, quæ perpetuè obligent vniuersam Ecclesiam; sed neque etiam in iis, quæ videntur subordinata creationi, vt est, v. g. creatio Cardinalium, qui possunt esse Coelectores: quauis enim ex Canonistis non defuerit Hugo in cap. Nullus. d. 79. qui putarit, à facultate creandi Pontificem, quæ est actus nobilior, & competit, Sede vacante, Collegio Cardinalium, rectè inferri etiam facultatem creandi Cardinales, quæ est actus minus nobilis, & quasi in eodem genere: & refert Gloss. in Clem. Romani. verb. potestatis. de elect. & Host. in cap. Licet. num. 26. de electione. id tamen est planè falsum, ex Gloss. & Hostien. *ibidem*. Turrecrem. in cap. Nullus. cit. d. 79. Panorm. & Decio in cap. Licet. cit. de elect. Azor. par. 2. lib. 4. cap. 1. q. 7. vbi id negat, tam de Collegio Cardinalium, Sede vacante, quàm de Concilio generali contra aliquos recentiores, qui asseruerunt id posse fieri à Concilio, si necessitas potest. Suar. lib. 4. de legib. c. 6. n. 7. Salas disp. 8. sect. 8. Bonacina disp. 1. q. 1. puncto 3. n. 26. §. Obiicit 2. & ex omnibus communiter: quia eadem ratione, neque etiam Capitulum, quod creat Episcopum, potest creare Canonicos, & conferre beneficia in ordinè ad creationem Episcopi, c. vnica. Ne Sede vacante. in 6. c. Clem. Ne Romani. cit. de elect. absolutè, & vniuersaliter declarat planè irritum, & inane, quidquid potestatis, aut iurisdictionis exercuerit, Sede vacante, Collegium Cardinalium circa illa, quæ pertinent ad ipsum Romanum Pontificem, dum viuit, qualis certè maximè est creatio Cardinalium.

Et ratio est: quia, cum status, aut dignitas Cardinalium non sit instituta à Christo, & de iure diuino, vt ex communiore sententia notat Suarez lib. 4. de legib. cap. 6. cit. num. 5. Sot. in 4. dist. 24. q. 2. arr. 4. Azor. par. 2. lib. 4. cap. 1. quæst. 3. sed solum ad summum sit adumbrata in lege veteri in Sacerdotibus, & ministris Leuitici generis, vt dicitur cap. Per Venerabilem. §. Rationibus, qui filij sint legitimi. & colligitur ex cap. Fundamenta. §. Decet. de electione, in 6. qua solum de causa ab aliquibus dicitur esse de iure diuino, vt notat Azor. quæst. 3. cit. & reuerà nomen, officium, dignitas, numerus, priuilegia Cardinalium solum sunt instituta à Summis Pontificibus, vt videre est apud Azor. lib. 4. cap. 1. cit. quæst. 4. eam tantum facultatem, seu iurisdictionem, & non aliam

dicendum est habere eorum Collegium, quæ specialiter est illi concessa à Summis Pontificibus; quæ tamen solum est ad creandum Pontificem; non autem ad creando Cardinales, Episcopos beneficiatos: quauis absolutè horum creatio sit minus nobilis. Quare, quod dicitur cap. Per Venerabilem. sub init. qui filij sint legitimi. id, quod conceditur in maiori, videtur licitum etiam in minori, non est accipiendum, quasi pronunciatum absolutè, & vniuersaliter verum, cum reuerà solum dicatur dubitatuè, & inter rationes dubitandi, quæ ibi afferuntur; sed solum est accipiendum pro iis casibus, in quibus datur locus coniecturis, & præsumptionibus, & ex illis proceditur; quod tamen non contingit in casu præsentis de potestate, & iurisdictione Cardinalium, Sede vacante; cum hæc potestas habeatur expressa in iure, tã affirmatiuè, quàm negatiuè; & affirmatiuè sit de creando Summo Pontifice, & de Ecclesiæ defensionem, & de obuiandis periculis pro toto tempore Sedis vacantis, vt patet ex c. Vbi periculum. de elect. in 6. & negatiuè sit de cæteris omnibus, quæ possunt spectare ad Summum Pontificem, dum viuit. Clem. Ne Romani. de elect. Neque est verè, quod Collegium Cardinalium, Sede vacante, repræsentet totam Ecclesiam, saltem quoad omnia, cum eã ipsam potestatem, quam habet, non habeat ab Ecclesia, sed à Summis Pontificibus, iisque mediatis ab ipso Christo, vt notat Suar. lib. 4. de legib. cap. 6. cit. n. 7. vel certè, si repræsentat totam Ecclesiam, solum repræsentat quoad hunc actum eligendi Pontificem; non autem quoad cætera: sicut & Procurator constituitur ab aliquo ad vnum aliquem certum actum, non repræsentat suum constituentem, & principalem, nisi pro illo actu. Et denique, cum tota Ecclesia, Sede vacante, sit sine Capite, & non possit ea omnia, quæ potest simul cum Capite, siquidem potestas, & iurisdictione ab ipso Christo non est tradita Ecclesiæ, provt dicit Congregationem fidelium, quasi acceptam per se, & sortitum à Capite, & à Papa; sed ipsi Papæ, & Capiti: vt *suprà* diximus, etiam si concederetur Collegium Cardinalium, vacante Sede, repræsentare totam Ecclesiam; non tamen hinc sequeretur, quod posset omnia, & specialiter leges condere, & creare Cardinales, & conferre Episcopatus, & Canonicatus; cum hæc, & similia, neque etiam possit ipsa tota Ecclesia, quando est sine Capite. Quare, quemadmodum hoc Collegium, viuente Papa, nullam planè habet iurisdictionem quasi ordinariam, imò nec potest congregari per modum Collegij, nisi ex voluntate, & auctoritate Papæ, vt notat Suar. cap. 6. cit. num. 6. & singuli Cardinales solum habent in suis titulis iurisdictionem quasi episcopalem, vt *suprà* diximus: ita & mortuo Papa, pro solo tempore Sedis vacantis, eam habent iurisdictionem, quam concesserunt ipsi Pontifices, vt iam diximus; & non aliam; & solum quoad ea, quæ ipsis specialiter sunt commissa, sunt loco Papæ, & repræsentant ipsum Papam, vt notat Bonacina quæst. 1. de legib. puncto 3. cit. n. 26. §. Obiicit secundò. quomodo etiam possunt conuocare Concilium, si imminet schisma pro electione Pontificis, vt notat Azor. par. 2. lib. 4. cap. 3. quæst. 1. ex cap. Si quis pecunia. d. 79. & de facto contigit in Concilio generali Pisano. Et præterea idem Bonacina num. 27. obiter declarat, quomodo sit peragenda electio Summi Pontificis, si fortè accidat, (quod Deus auertat,) simul desiderari Pontificè, & Cardinales. Primò enim ait, certum esse, quod si duo, saltem ex Cardinalibus, sint superstites, penes ipsos debet esse electio: quia cap. Vbi periculum. de elect. in 6. specialiter committitur Cardinalibus numero multitudinis: &

12. Quomodo Collegium Cardinalium Sede vacante repræsentet totam Ecclesiam.

13. Electio Papa ad quos pertinet, si Cardinales deficiant.

& certum est, quod multitudo, siue pluralitas, etiã de duobus verificatur, *cap. Pluralitas de reg. iuris, in 6.* & quoad hoc idem sentit Decius *in cap. Licet. num. 2. de elect.* idque ait intelligi, non modò si duo tantum Cardinales sint superstes; sed etiam, si duo tantum sint presentes, cum de absentibus non habeatur ratio ultra decem dies, *cap. Vbi periculum. cit. §. 1.* & quod duo possint sufficere ad electionem, citat Hostiens. *in c. Licet. cit. de elect.* Ioan. And. *in reg. in totum, de reg. iuris, in 6.* Ioan. de Anan. *in cap. fin. de sortileg.* & facit etiam satis clarè Bulla Pij IV. *In eligendis.* vbi statuit indefinitè, quod Cardinales, qui fuerint presentes post decem dies à mortè Pontificis, possunt perficere electionem.

Secundò, si vnus tantum Cardinalis sit superstes, & ceteri omnes sint mortui, probabile ait esse Bonac. ex eod. Dec. *in cap. Licet. de elect.* & Salas *disp. 8. de legib. sect. 3. num. 46.* quod ille vnus possit se cum assumere aliquem alium, cui communicet ius eligendi: quia *cap. Vbi periculum. cit. de elect. in 6.* datur, Sede vacante, facultas Cardinalibus faciendi ea, quæ possunt conducere ad obuiandum periculis: & quia hæc pericula maxima essent, si non fieret electio Papæ, censeretur debet etiam data esse facultas faciendi ea, quæ possunt conducere ad electionem Papæ, & per. consequens assumendi socium, eique communicandum ius eligendi. Et præterea addit ex Iafone *in l. Si grege. ff. de Legat. & aliis,* probabile esse, quod etiam ille vnus nullo alio secum assumpto possit peragere electionem. Et reuera hoc tantum asserit Decius *in cap. Licet. cit. n. 2. de elect.* non autem, quod talis vnus possit assumere socium, de quo ibi non facit mentionem: & pro eo, quod etiam vnus possit eligere, citat Gloss. *in Clement. Ne Romani. §. Porro. verb. omnes, de elect.* vbi expressè asserit, quod si aliqui, vel aliquis ex Cardinalibus remaneret in Conclauis, aliis omnibus discedentibus ante factam electionem; in illos, vel illum resideret ius eligendi: quia *cap. Vbi periculum. §. Sand. de electione, in 6.* dicitur, quod si aliquis ex Cardinalibus exierit de Conclauis absque manifesta causa infirmitatis, procedatur ad electionem, etiam sine illo: quod certè videtur seruandum, etiam si exeant plures, dummodo remaneat saltem vnus. Et præterea citat Gloss. *in c. Gratium. verb. pauciores. de postulat. Prælat.* vbi fusè probat, quod ius eligendi potest residere etiam in vno: & denique *in addit. ad Decium, cap. Licet. cit. num. 13.* pro eodem citantur etiam Card. & Imol. *in Clem. cit. Ne Romani. §. Porro. de elect.* Innoc. *in cap. Cum nobis. de elect. Abb. in cons. 15. & 38. lib. 2. Aret. & Iac. in l. Si grege. ff. de leg. 1.* Et quantum in vno tantum remanente non possint materialiter considerari dicitur tertie partes totius Conclauis, quæ sunt necessariae ad electionem; bene tamen possunt considerari virtualiter, cum totum ius, totaque virtus, aut facultas ad eligendum, saluetur in illo vno, vt subdit Decius *n. 2. cit.*

Tertio, si omnes Cardinales moriantur, & simpliciter nullus remaneat, electio Papæ pertinebit in eo casu ad Concilium generale, quod erit congregandum; cum nullus sit alius modus conuenientior electionis, ex Decio *in cap. Licet. cit. de elect.* & Salas *num. 46. cit.* & aliis, cum quibus, quoad hoc, etiam sentit Suar. *lib. 4. de legib. cap. 6. num. 4.* vbi id asserit in eo casu, in quo Concilium celebratur ad tollendum schisma, vt diximus *suprà, num. 8.* quantum reuera non in hoc casu loquitur Decius, in quo nullus ex Cardinalibus sit superstes, neque asserat, quod in tali casu sit cogendum Concilium,

& per illud sit facienda electio; sed solum asserat *num. 22.* quod electio Papæ pertineat ad Concilium, non autem ad Cardinales, si tunc fortè Concilium sit congregatum, quando est facienda electio: & citat Abb. *in idem cap. Licet. de elect. & in cap. Ad petitionem. not. 3. de accusat.* Priori enim loco *num. 15.* quaeritur, inquit Abbas, quid, si omnes Cardinales casu sint mortui, ad quem tunc spectabit electio Papæ? & refert ex Hostiens. duas opiniones; alteram, quod pertineat ad Clerum Romanum, prout colligitur *ex cap. In nomine Domini. d. 23. §. Quapropter.* & alteram, quod pertineat ad Concilium generale, prout erat de iure antiquo, *d. 79. quasi per totam:* & subdit ex ipso Hostiens. quod prima opinio sit tutior, & secunda iustior: quia difficile est congregare Concilium, quod idem cum Hostiens. etiam docet Aug. Ancon. *in Sum. quaest. 3. art. 2.* & Azor. *part. 2. lib. 4. cap. 2. quaest. 11.* qui etiam addit ex Ludouico Rom. & Turrecrem. per Clerum Romanum in tali casu debere intelligi Canonicos S. Ioannis Lateranensis: quia in illa Ecclesia Pontifex capit possessionem, & suam Cathedram, & Sedem habet. Et vltimò addit Panorm. quod si omnes sint mortui præter duos, illi poterunt eligere, & vnus poterit eligere alium, dummodo alius consentiat electioni suæ: si verò vnus solus remansit, ille habebit electionem iuxta notata *in cap. Gratium. de postulat. Prælat.* non tamè poterit eligere se ipsum, vt *in cap. Per vestras. de iure patronatus.* Sed putarem, (inquit Abbas,) quod nomine totius Collegij ille vnus poterit dare hanc potestatem alteri, & ille tanquam compromissarius, poterit eligere istum, dummodo cesset fraus, & ambitio.

Verum, non est hic locus agendi pluribus de electione Pontificis, & præsertim in iis casibus, qui, vt speramus, nunquam euenient: & hæc pauca ad eum finem attulimus, vt constaret, non modò Concilia Episcoporum, & Patrum nullam ex se habere iurisdictionem, aut potestatem; sed neque etiam Collegium Cardinalium, siue consideretur viuente Papa, siue Sede vacante, eoque mortuo; & tam Concilia, quam dictum Collegium totam iurisdictionem, aut potestatem habere à Papa, qui solus in S. Petro illam accepit à Christo Domino, & potest, prout voluerit, eam communicare etiam aliis.

Ex quo licet colligere, quomodo Pontifex sit supra Concilium, & quomodo ab ipso non liceat appellare ad Concilium; sed contra bene liceat à Concilio appellare ad ipsum, cum appellatio semper fiat ad superiorem, vel ad maiorem, de qua re legi potest Bellarm. *lib. 2. de Concilio auctoritate, cap. 13. & seq. tom. 2.* Iacobat. *tract. de Concil. lib. 10. n. 3. & 4.* S. Antonin. *part. 3. tit. 23. cap. 3.* Aug. Triumphus *de potestate Ecclesie, quaest. 6. per totam.* Marius Alter. *de excommunic. Bullæ Cœnæ, disp. 3. lib. 5.* & alij, præsertim, qui scribunt in excommunicationem secundam Bullæ Cœnæ, contra appellantes à sententiis Papæ ad futurum Concilium: vt enim notat Nauar. *in Man. cap. 27. num. 58.* Suar. *de censur. disp. 21. sect. 2. num. 15.* Marius Alter. *disp. 3. cit. initio,* & alij, appellatio hæc ad futurum Concilium fuit primùm damnata à Pio II. de anno 1459. *Extranaug. Execrabilis.* & postea à Iulio II. *Extranaug. Suscepti.* de anno 1500. & tandem à Gregorio XIII. fuit primùm inserta in Bullam Cœnæ; & Pius II. primùm dixit, esse ridiculum, vt quis appelleret ad id, quod nusquam est, neque scitur, quando futurum sit: deinde huiusmodi appellationes dixit esse erroneas, ac detestabiles, inanes, atque pestiferas; & prohibuit sub excommunicatione ipso facto incurrenda, & Papæ reservata, ne quis in posterum quouis

14.
Non potest appellari à Papa ad Concilium.

quouis quæstio colore illas audeat interponere, aut ab alio interpositis adherere, vel quomodolibet vri; & sub pœna interdicti ecclesiastici pro vniuersitatibus, & Collegiis, & sub aliis pœnis, quas incurrit rei Maiestatibus, & fautores Hæreticorum, easque omnes extendit etiam ad Notarios, & testes, qui huiusmodi actibus interfuerint, & generaliter ad omnes, qui ad id dederint scienter consiliū, auxiliū, vel fauorem: Iulius verò II. etiam addidit, violatores dictæ Constitutionis esse habendos, & puniendos pro veris, & indubitatis Schismaticis, & de Catholica fide malè sentiētibus, omnesque pœnas extendit ad illos, qui tacite, vel expressè, voce, vel scripto, per se, vel per aliu decreuerint, consulerint, deliberauerint, vel aliorū dicta approbauerint, aut vocem dederint, quod ad futurū vniuersale Concilium appellare liceat, possit, aut debeat: & denique ecclesiastico interdicto etiam voluit subiicere loca omnia, in quibus scienter fuerint permisi degere violatores dictæ Constitutionis Pij II. Et quoniam crimen, quod dictis Constitutionibus prohibetur, & punitur, est iniuria, quæ fit Sedi apostolicæ, & Primatui Romani Pontificis, dum is, qui appellat, facto ipso videtur profiteri, quod Concilium sit supra Papam, & quod Papa non sit supremum Caput totius Ecclesie, rectè notat Suarez *de censur. disp. 21. sect. 2. num. 15. cit.* quod dicta excommunicatio, & pœnæ, tam incuruntur, si appellatio prætendatur alioqui esse iusta, quam si aduertatur esse iniusta: si enim malitia, & grauitas criminis, quæ punitur, non fundatur in iniuria appellationis, sed in iniuria contra Primatum Papæ, vt diximus; & hæc iniuria eadem est, siue appellatio sit iusta, siue iniusta, etiam censura, & pœnæ eodem modo debent incurri, siue appellatio sit iusta, siue iniusta. Et quia, ne ipse quidem Papa potest cedere suo Primatui, & aliquem, qui ex Christi institutione, & de iure diuino est ipsi subditus, facere, vt non sit subditus, sed superior; hinc est, vt ne ipse quidem Papa per legem possit statuere, vt à sua sententia dabilis sit appellatio, vt bene notat Augustinus Triumphus *de potestate Ecclesie, quaest. 6. art. 7.* & ex illo Mar. Alter. *disp. 3. cit. initio.* nam, quantum, si velit, licet possit se subiicere alicui alteri, tanquam arbitro, vt *infra* dicemus ex Bellarm. *lib. 2. de Concil. cap. 18. tom. 2.* nec licet tamen, nec valide potest se subiicere alicui alteri, tanquam Iudici, qui, scilicet, supra ipsum verè habeat ius coactiuum, sicut requiritur ad appellationem propriè dictam: & quemadmodum Deus, quia habet supremam potestatem naturalem; ita potest vnanquam causam creatam eximere à subiectione naturali, quam fortè habeat ad aliam causam creatam superiorem; vt tamen non possit vllam causam eximere à subiectione naturali, quam habeat ad se ipsum; & si possit eximere, seipsum possit negare, & quasi destruere, contra illud S. Pauli 2. ad Tim. 2. *Fidelis sermo.* & se ipsum negare non potest: siquidem faceret, vt prima causa non esset prima, & per consequens, vt Deus non esset Deus: ita & Papa, quia habet supremam potestatem moralem, & ecclesiasticam, ita potest vnanquam potestatem inferiorem eximere ab alia, vt, g. vnanquam Episcopum, aut Prælatum ab alio, vt tamen non possit vllam potestatem inferiorem eximere à sua, aut facere, vt ipse simpliciter non sit supremus in potestate; sed habeat aliquem alium supra se, sicut certè deberet ille esse, ad quem esset dabilis appellatio à sententia Papæ.

15.
Ne ipse quidem Papa per legem potest statuere, vt ab illius sententia dabilis sit appellatio.

16.
Et oppositum est error in iud.

Atque hæc conclusio, quod à Papa non sit appellatio, tam videtur esse certa, quam est certum, quod ipse sit Caput totius Ecclesie, vt notat Augustinus Baldelli *Theol. Moral.*

Triumphus *de potestate Ecclesie, quaest. 6. cit. art. 8.* hac enim de causa S. Antonin. *part. 3. tit. 23. cap. 3. initio,* ait esse manifestè hæreticum, quod possit à Romano Pontifice appellari ad quemcumque: & Pius II. *Extranaug. Execrabilis. cit. eos,* qui asserunt, posse appellari à Papa ad futurum Concilium, puniri tanquam fautores Hæreticorum, eorumque sententiam damnari, vt erroneam, & detestabilem: & Iulius II. *Extranaug. Suscepti. similiter cit.* addit, eos esse habendos, & puniendos pro veris, & indubitatis Schismaticis, & malè sentiētibus de Catholica fide; in quantum, scilicet, admittunt potestatem Papæ in tota Ecclesia non esse simpliciter primam, & supremam; sed potestatem Concilij esse adhuc priorem, & superiorem, vel certè primam; & supremam potestatem non esse tantum vnam in Papa; sed præter illam esse etiam aliam in generali Concilio: quæ certè duo non bene consonant cum vnitæ Ecclesie, eiusque Capitis, & cum fide catholica, vt fusè explicat S. Antonin. *loco citato.*

Et quod dicimus de appellatione à Papa ad futurum Concilium, potiori ratione est dicendum de appellatione ad Collegium Cardinalium, vel ad alium Papam futurum, vt bene notat Augustinus Triumphus *quaest. 6. cit. art. 4. & 5.* nam Cardinales, quoad omnia sunt subditi Papæ, neque in ipsum, postquam est electus, vllam habent iurisdictionem; & solum sunt illius consiliarij; & ideo non esset nisi inepta ex omni capite ad ipsos appellatio, sicut & appellatio à Principe ad Consiliarios Principis: Papa verò futurus, vel est par, non autem superior ad Papam presentem, vel etiam est minor; & ideo neque ad ipsum potest fieri appellatio: si enim loquamur de Papa futuro, quatenus adhuc stat sub esse futuro, & in sola Dei prædefinitione, minor est sine dubio, quam Papa presens, cum hic sit actus, & extra causas; ille verò solum in potentia, & intra causas: & vt patet ex Pio II. *Extranaug. Execrabilis. iam cit.* ridiculum est, vt quis appelleret ad eum, qui nusquam est, & non scitur, quando futurus sit: si verò loquamur de Papa futuro, quatenus stat in sua præsentia, & actu existit pro sua duratione, ad summum est solum par cum Papa presente; & ideo neque potest ad ipsum fieri appellatio: & alioqui si ab hoc Papa, v. g. qui nunc existit, possit appellari ad alium, qui existit anno sequentium, & ab hoc tertio ad alium quartum, & dari processus in infinitum: vnde & fieret, vt lites in Ecclesia essent interminabiles; & appellatio, quæ est remedium iuris pro obrimenda iniuria, omninò euaderet contra iustitiam.

17.
A Papa presente non potest appellari ad successorem.

Quod si quaeras, vtrum, saltem à Papa, possit appellari ad Deum: Respondeo, similem appellationem factam fuisse ad Dominum IESVM CHRISTVM, tanquam ad supremum Iudicem, in Concilio Constantiensi *sess. 15.* per Ioannem Hus, eamque fuisse à dicto Concilio reprobata, & damnata, tanquam iniuriosam, & scandalosam, & illusoriam iurisdictionis ecclesiasticæ; vt patet ex sententia contra eundem lata *in eod. Concilio, tomo 3. Concil. part. 2. pag. mibi 1600.* & reuera, cum is, qui appellat ab aliquo, hoc ipso, quod appellat, profiteatur, se ab illo esse iniuste grauarum, & iniustitiam stare pro sua parte, & pro parte Iudicis, à quo appellat, stare iniustitiam; merito dicitur appellatio à Papa, etiam ad Deum, esse illi iniuriosam; & cum præbeat occasionem nunquam acquiescendi iudicio, & sententiæ Papæ, merito dicitur etiã esse scandalosa, & illusoria iurisdictionis ecclesiasticæ; & absolute, cum appellatio sit remediū excogitatum à iure positiuo, ad vitandas iniustitias.

18.
Quomodo appellatio à summo Pontifice ad Deum, à Concilio Constantiensi reprobatur.

iniustitias, & ad releuandos iniuste oppressos, & ideo certo modo ab ipso iure prescripto, & non aliter sit prosequenda, vt, scilicet, ad eum, qui cogniturus est de appellatione, literæ remissoria dirigantur, cap. Ab eo. 2. quæst. 6. & ipsa appellatio publicè conscribatur, & intra certum tempus causa probeatur, & testes inducantur, & tota res definiatur; ridiculum omnino est, si quis dicat, posse hoc modo appellari ad Deum; ita, scilicet, vt etiam ipse reneatur tali ordine iudiciario de appellatione cognoscere, si certum sit, eum non posse nostris iuribus obligari; & ad summum, si nobis videtur iniuste oppressi in hac vita à supremis Iudicibus, solum possumus ad Deum recurrere per viam supplicationis, & orationis, vt ipse immutet cor Iudicis; non autem per viam appellationis propriè dictæ, vt videre est apud Augustinum Triumphum qu. 6. cit. art. 1. 2. & 3.

DISPUTAT. VIII.

An, & quomodo Concilia prouincialia, vel synodalia, & Capitula cathedralium Ecclesiarum, viuente, aut non viuente Episcopo, possint ferre leges ecclesiasticas.

- 1. Concilia nationalia, prouincialia, & diocesana possunt condere leges ecclesiasticas.
2. Non omne, quod est in Decreto Gratiani, habet vim legis canonice.
3. Capitula Ecclesiarum cathedralium, viuente Episcopo, quomodo possint leges condere.
4. Decanus in ordine ad aliquas leges ferendas, est Caput Capituli.
5. Capitula, & Vniuersitates possunt statuta condere ex conventionione, & compromissione singulorum.
6. Papa potest se subicere Concilio, tanquam arbitro, non tanquam Iudici.
7. Capitulum, Sede vacante, potest condere leges pro tota diocesi.
8. Succedit in totam iurisdictionem Episcopi, tam in spiritualibus, quam in temporalibus.
9. Sede vacante, dispensat cum illegitimo ad minores Ordines, & ad beneficium simplex.
10. Et in aliis irregularitatibus, sicut ipse Episcopus.
11. Potest visitare diocesim.
12. Dare litteras dimissorias.
13. Consentire alienationi pro Ecclesiis inferioribus.
14. Reseruare casus, & absoluere à reseruationis.
15. Renocare statuta prioris Episcopi, aut Synodi.

INTER Communitates, vel Congregationes minores Conciliis generalibus, primo loco poni debent Concilia, quæ appellantur minora; & vel sunt nationalia, ad quæ conueniunt non solum Episcopi, sed etiam Archiepiscopi alicuius nationis sub ipso Papa, vel sub vno Primato, aut Patriarcha, vt sæpius factum est in Hispania in Conciliis Toletanis, & Romæ in Concilio Romano auctoritate Symmachi coacto ex omnibus Episcopis Italiae, & in Concilio Carthaginensi IV. quod fuit coactum ex omnibus Episcopis Africae, & in aliis huiusmodi, vel sunt prouincialia vnius Metropolitæ, ad quæ conueniunt iuxta cap. Porrò. d. 3. Episcopi

suffraganei cum suo Archiepiscopo, vel denique sunt diocesana, aut synodalia, quæ etiam communiter non tam dicuntur Concilia, quam Synodus; & ad illam conueniunt Abbates, & Parochi cum suo Episcopo, vt notat Suar. lib. 4. de legib. c. 6. num. 8. & Azor. part. 2. lib. 3. cap. 47. quæst. 1. & patet ex cap. Quando. dist. 38. & cap. Abbates. 18. quæst. 2. Et quauis etiam Concilia nationalia aliquando appellentur plenaria, & generalia, & vniuersalia, ad distinctionem aliorum, ad quæ solum conueniunt Episcopi vnius Prouinciæ, & strictè appellantur prouincialia, quomodo Symmachus in Concilio Romano ex Episcopis tantum Italiae celebrato, dictus est præsidere in Concilio generali; & Aurelius, Primas Carthaginensis in Concilio Carthaginensi IV. ex solis Episcopis Africae, dictus est præsidere in Concilio vniuersali, vt notat Azor. quæst. 1. cit. propriè tamen loquendo, Concilia generalia, & vniuersalia; quæ Græcè dicuntur œcumenica, non hæc sunt; sed illa, ad quæ conueniunt Episcopi ex tota Ecclesia.

De his ergo Conciliis certum est, quod possint condere leges, & statuta, vel decreta ecclesiastica; non quidem obligatoria totius Ecclesiæ, nisi aliter ipse Pontifex illa recipiat, & promulget per suas; sed pro suis tantummodo territoriis, & iuxta latitudinem, & extensionem potestatis, & iurisdictionis, quam habent: sic enim cap. Catholica. d. 11. absolute, & indistinctè dicitur, quod Ecclesia non solum regitur auctoritate Scripturarum, aut vniuersalibus traditionibus; sed etiam priuatis constitutionibus pro locorum varietate, & prout cuique visum fuerit; atque ita supponitur, quod etiam Ecclesiæ particulares possint habere constitutiones proprias, siue illæ sint communes toti alicui nationi, siue toti Prouinciæ, siue propriæ vnius tantum ciuitatis, & diocesis; & cap. Concilia. d. 17. Concilia prouincialia solum dicuntur esse inualida, si tractent sine approbatione Pontificis maiora negotia, quæ Sedi tantum apostolicae sunt reseruatæ; & cap. De Conciliis. d. 18. & pluribus aliis capitulis per eandem d. 18. ferè totam, multa dicuntur de cogendis Conciliis prouincialibus, & diocesanis ad mores corrigendos, & controuersias dissoluendas; quod tamen maximè fit per leges, & per decreta in futurum respicientia, & obligantia; & denique in Trid. sess. 24. cap. 2. de reformat. strictè præcipitur, vt Concilia prouincialia pro moderandis moribus, & excessibus corrigendis, & controuersis componendis, aliisque tractandis, quæ permittuntur per sacros Canones, habeantur quolibet triennio; & vt Episcopi obseruent, & obseruari faciant, quæ in illis fuerint ordinatæ; & vt Concilia, vel Synodi diocesanae celebrentur quotannis.

Et ratio est: quia ipsi Pontifices, qui hæc Concilia ad hos fines instituerunt, & conuocari, vel celebrari mandarunt, hanc facultatem condendi leges, & decreta ecclesiastica iis dederunt, vt saltem haberetur ex antiquissima traditione, & vsu prouinciarum, & nationum; idque fuit valde rationale, vt eo ipso, quod plures Episcopi conuenirent sub vno Archiepiscopo, vel Patriarcha, aut Primato, ad deliberandum de bono communi suarum Ecclesiarum, vel totius Prouinciæ, aut nationis, efficerent vnum corpus politicum, & legitimum sub illo Capite, & possent illa decernere, & ordinare, quæ expeditent, vt notat Suar. cap. 6. cit. num. 9. qui etiam subdit num. 10. ad hoc, vt huiusmodi leges, & decreta prouincialia, vel diocesana obliget suas prouincias, aut dioceses, non esse opus, vt confirmetur à Papa, diuinum modo non sint de negotiis, & causis

his grauioribus, quæ soli Papæ sunt reseruatæ, neque sint contra ius commune, vt etiam supra diximus, dum ageremus de ipsis Episcopis, & Archiepiscopis, vel Primatibus, dist. 5. n. 1. & seq.

Et de his Conciliis quoad hanc facultatem condendi leges, præter Suarez, legi potest Azor. part. 2. lib. 3. cap. 47. cit. quæst. 9. Salas de legib. dist. 8. sect. 1. 5. num. 79. Bonacina dist. 1. de legib. quæst. 1. puncto 3. num. 14. & alij, qui etiam communiter addunt, huiusmodi leges non esse infallibiles, & hæc Concilia particularia in iis condendis posse errare, vt etiam probat Bellarm. lib. 2. de Concil. auctor. cap. 10. tom. 2. nisi forte approbentur, & confirmentur à Papa pro tota Ecclesia vniuersali; in quo casu habet Pontifex certam infallibilitatem: quanquam ad huiusmodi approbationem, & confirmationem pro tota Ecclesia, non est satis, si quomodocumque huiusmodi leges approbentur, & confirmentur à Papa; imò neque si admittantur, & inserantur in corpus decreti; sed debet magis in particulari constare de voluntate, & intentione Papæ approbantis, & confirmantis, vt notat Suar. cap. 6. cit. num. 10. & cap. 5. præced. num. 7. & 8. & Bonacina num. 14. cit. neque enim Gratianus, inserendo in suum decretum sententias, aut dicta Sanctorum Patrum, vel Conciliorum prouincialium, quæ alioqui ex se non habent vim legis vniuersalis pro tota Ecclesia, potuit hanc vim illis concedere, neque ad hoc habuit potestatem, neque vllus Pontifex approbavit pro legibus ea omnia, quæ sunt in decreto, vt notat plures ex Canonistis apud Felinum in cap. 2. de rescriptis, num. 45. & apud Decium ibidem, num. 15. quauis etiam aliqui oppositum asserant; & ideo, vt censentur, tanquam leges canonice vniuersales pro tota Ecclesia, debet aliunde constare de Papæ approbatione, & confirmatione in huiusmodi leges, quàm ex sola insertione in decretum Gratiani; quod idem etiam est de aliquibus legibus ciuilibus, quæ similiter non ex eo sunt censendæ canonizate à Papa, & approbatæ in leges canonicas, quod reperiuntur insertæ in decretum Gratiani, vt notat Suar. cap. 5. cit. num. 7. ex Glof. in cap. 1. verb. tractatus, de reb. Eccl. non alien. in 6.

Secundò, inter Communitates ecclesiasticas adhuc minores, quàm sint Concilia, aut Synodi diocesanae, sunt Capitula Ecclesiarum cathedralium, & de illis, tam viuente Episcopo, quàm Episcopo mortuo, & Sede vacante, queri potest, an, & quomodo possint condere leges ecclesiasticas.

Et quidem, si de illis loquamur, viuente Episcopo, certum est, quod non possunt leges condere, quæ obligent ipsos diocesanos, sicut obligant leges Episcopi: liquidem, viuente Episcopo, nihil habent iurisdictionis, aut potestatis in diocesim; sed hæc tota est in ipso Episcopo. De iis verò, quæ pertinent ad ipsum Capitulum, sub quibus Capitulares, si sint grauiora, & grauius pertineant ad commoda, v. g. suæ Ecclesiæ, & ad obseruantiam antiquarum constitutionum, certum similiter est, quod indigeant consensu Episcopi, cap. Cum accessissent. de constitut. imò, & aliquando etiam consensu, & confirmatione Papæ, cap. Cum consueuimus. de consuet. & solum minora quadam, & leuiora circa bonum regimen, & ordinem ipsius Capituli, possunt ab ipsis decerni per suas leges, vt notat Glof. in c. Secundum, §. 1. verb. statutum. de verb. sig. in 6. Panorm. in c. Cum omnes. num. 4. de constitut. Felinus ibidem, num. 8. & seq. Valq. 1. 2. dist. 153. cap. 1. num. 9. & 10. Innoc. num. 2. Sylu. verb. lex, quæst. 4. Suar. lib. 4. de legib. cap. 6. n. 11. & 12. Azor. part. 1. lib. 5. cap. 18. quæst. 1. & part. 2. lib. 7. cap. 7. q. 17. Salas dist. 8. de legib. sect. 1. 6. num. 84.

Non omne, quod est in Decreto Gratiani, habet vim legis canonice.

Capitula Ecclesiarum cathedralium, viuente Episcopo, quomodo possint leges ferre.

Bonacina dist. 1. quæst. 1. puncto 3. num. 30. & omnes communiter apud ipsos.

Et quauis Episcopus in grauioribus sit Caput Capituli, cap. Noni. de his, quæ fiunt à Prelat. in leuioribus tamen habet Capitulum pro suo proximo Capite ipsum Decanum, & bene potest sub illo facere sua decreta; quanquam non teneatur illa facere, prout voluerit ipse Decanus; sed possit maior pars Capituli præualere contra suffragium Decani, qui solum operatur vt pars præcipua eiusdem Capituli; non autem ex potestate superiore, vt notat Suar. cap. 6. cit. n. 20. Et hoc modo aliquando in iure Capitulum accipitur, quasi seorsum ab Episcopo, & significatur, quod Episcopus non sit pars Capituli, sed superior, vt patet ex cap. unico, de Sede vacante, in 6. & ex Glof. in Clem. 2. verb. in eisdem. de statu, & qual. & notatur in rub. de his, quæ fiunt à Prelat. & apud Suar. num. 11. cit. Salas num. 84. Bonacina num. 30. Neque Capitulo sic accepto cum suo Decano dicenda est deesse iurisdictione pro decernendis his leuioribus, cum ita sit communis consuetudo, vt illa decernant, & consuetudo sufficienter tribuat iurisdictionem, ex consensu, saltem tacito, ipsius Pontificis, vt iidem subdunt: si quis tamen contenderet, iurisdictionem verè deesse, eamque etiam ex consuetudine, & ex tacito Papæ consensu non haberi; solum hinc consequenter probaret, quod statuta, & decreta Capituli non essent dicenda propriè leges; siquidem non haberent vim obligandi ex præcisa potestate, & voluntate eas ferentis; non autem probaret, quod absolute Capitulum nihil posset statuere, & decernere: siquidem, saltem huiusmodi statuta, & decreta obligarent ex vi pacti, & promissionis, & iuramenti, quo singuli Capitulares promittunt, quod illa acceptabunt, & seruabunt: quomodo statuti obligantis ex sola fidelitate, haberi mentio etiam cap. Ex literis. de constitut. Et certum est, huiusmodi statuta posse fieri, etiam ab Vniuersitatibus, & Academiis Magistrorum, si singuli de Vniuersitate, vel Academia sic promittant, vel iurent, quod illa acceptabunt, vt notat Syluest. verb. lex, quæst. 4. Suar. num. 12. Bonacina num. 30. cit. in fine, etiam si alioqui huiusmodi Vniuersitates non habeant iurisdictionem coactiuam, aut ius per se obligandi independenter à tali promissione & iuramento singulorum.

Et quemadmodum in arbitris, de solo consensu partium, reperitur potestas cognoscendi causam, & iudicandi; & eorum sententiæ, post factum compromissum, & consensum præstitum, tenentur partes acquiescere ex ipso iure naturæ; quia tenentur stare promissis; non autem, quia ipsi arbitri ex propria facultate, & sententiâ possint eos cogere; & hac de causa, etiam ipse Papa, in suis causis potest quasi arbitrum constituere ipsum Concilium generale, cuiusque sententiæ tenetur postea stare ipso iure fidelitatis, sicut & ceteri, vt seruet promissam; non autem, quia Concilium ex se possit Pontificem cogere, vt notat Bellarm. lib. 2. de Concil. auctor. cap. 18. tom. 2. ita & potest in Capitulo Canonicorum, vel in Vniuersitate, & Academia Magistrorum reperiri potestas condendi statuta, ex solo consensu, & compromissione singulorum; etiam si non reperitur iurisdictione propriè dicta, & proprium ius coactiuum.

Si verò loquamur de Capitulis cathedralium Ecclesiarum post mortem Episcopi, & Sede vacante, communis sententiâ est, quod possint leges condere, non solum pro ipso Capitulo; sed etiam pro tota diocesi; & sicut posset ipse Episcopus. Ita Felinus de Senis conf. 16. Felin. in cap. Cum omnes. num. 9. p. 4. de

Decanus in ordine ad al. quas leges ferendas est Caput Capituli.

Capitula, & Vniuersitates quomodo possint statuta condere ex conventionione, & compromissione singulorum.

Papa potest se subicere Concilio, tanquam arbitro, non tanquam Iudici.

Capitulum, Sede vacante, pot. st. leges condere pro tota diocesi, sicut Episcopus.

de constitut. Panormit. in cap. Cum olim. num. 24. de maior. & obed. Sylu. verb. Capitulum. qu. 6. Ioan. Franciscus Pavinus tract. quem scripsit de potestate Capituli. part. 1. quest. 6. ubi etiam ait, nullum se inuenisse Doctorem famosum, qui oppositum asserat. Suar. lib. 4. de legib. cap. 6. num. 14. & seq. Azor. part. 2. lib. 3. cap. 37. quest. 11. Bonac. de legibus. disp. 1. quest. 1. puncto 3. num. 29. Stephanus Quaranta in Summa Bullarum, verb. Capitulum, Sede vacante. §. Quarto quaro. & omnes communiter, præter aliquos apud Salas disp. 8. de legibus, sect. 16. num. 8. quos sequitur etiam ipse, & eorum sententiam putat non improbabilem etiam Suar. cap. 6. cit. num. 17. quauis absolute asserat, non esse recedendum à communi sententia, eamque simpliciter esse probabiliorē, & in praxi sequendam; nisi forte alicubi contrarium teneat consuetudo; quæ sicut potest iurisdictionem conferre, ita & auferre.

Et ratio est: quia Capitulum, Sede vacante, succedit in totam iurisdictionem ordinariam Episcopi, & in totam administrationem, tam in spiritualibus, quam in temporalibus, præterquam in iis, quæ specialiter in iure sunt illi excepta; & ut notat Nauar. conf. 44. num. 1. de tempor. ordin. lib. 1. & conf. 7. num. 1. de fil. Presby. lib. 1. & Azor. lib. 3. cap. 37. cit. quest. 6. ex Pavinio cit. de potestate Capituli. part. 1. quest. 1. Rebuffo in praxi. de benef. part. 1. tit. de deuolut. num. 18. & aliis Canonistis, tanquam regula generalis circa potestatem Capituli, Sede vacante, non debet statui hæc negatiua, quod Capitulum non succedat in potestate Episcopi, nisi in iis, quæ sunt in iure expressa, & illi concessa; sed hæc affirmatiua, quod succedat in omnibus, præterquam in iis, quæ specialiter in iure sunt illi prohibita, & denegata; idque sine dubio est valde conforme modo loquendi factorum Canonum, qui absolute asserunt, administrationem diocesis in spiritualibus, & temporalibus, Sede vacante, pertinere ad Capitulum, cap. Si Episcopus. & cap. Ecclesia de suppl. negligent. Prælat. in 6. & vterius explicant, cap. Is, cui. de elect. in 6. quod is, cui committitur procuratio, vel administratio Ecclesie cathedralis, plena, & libera in spiritualibus, & temporalibus, ut certe committitur Capitulo, Sede vacante, potest facere omnia, quæ sunt iurisdictionis, & quæ potest ipse Episcopus, quando est iam electus, & confirmatus. Quare, cum ferre leges, & statuta pro tota diocesi sit solum iurisdictionis, omnino potest etiam Capitulum, Sede vacante, illas ferre, sicut & potest Episcopus, quando est electus, & confirmatus, cum id in iure non sit prohibitum, vel denegatum Capitulo.

Neque hæc potestas condendi leges, quæ obligent diocesim, etiam in futurum, & quando sedes Episcopi non est amplius vacans, censeri debet parum conueniens ipsi Capitulo, cuius administratio, & iurisdictionis, per se loquendo, non est perpetua, nec se extendit ultra Sedis vacationem; nam est valde conueniens, ut leges, & præceptiones Capituli habeant saltem perpetuitatem ex ipsa ratione boni communis, si non possunt illam habere ex perpetuitate iurisdictionis, quæ sit in ipso ferente: si enim, vacante Sede, occurrat necessitas corrigendi, v. g. aut tollendi aliquas prauas consuetudines, optimum est, ut tollantur à Capitulo per statuta pœnalia; & quemadmodum huiusmodi correctio, aut ablatio debet esse perpetua; ita & conueniens est, ut statuta Capituli, ex hac ipsa exigentia, & ratione boni communis, sint perpetua. Neque hoc derogat vlllo modo iurisdictioni, & libertati futuri Episcopi: siquidem, si posteaprehenderit huius-

8. Capitulum, Sede vacante succedit in totam iurisdictionem Episcopi, tam in spiritualibus, quam in temporalibus.

modi leges à Capitulo latas esse bonas, & conuenientes suæ diocesi, poterit pro sua voluntate, & potestate illas relinquere: si verò deprehenderit minus bonas, & minus conuenientes, facillimè poterit reuocare: atque ita, absolute loquendo, optimum est, & bono communi valde conforme, ut leges Capituli habeant perpetuitatem, & saltem durent, quousque reuocentur per nouum Episcopum, ut notat Suar. lib. 4. de legib. cap. 6. cit. num. 17. Pavinus de potestate Capituli. par. 1. qu. 6. Azor. part. 2. lib. 3. cap. 37. qu. 11. Bonacin. disp. 1. de legibus, qu. 1. puncto 3. num. 29.

Et quemadmodum plura alia ex iis, quæ pertinent ad Episcopum, & sunt maioris momenti, conceduntur Capitulo, Sede vacante; ita & debet concedi facultas condendi leges, quæ sine dubio est minoris momenti: sic enim conceditur, quod dispense cum illegitimo ad minores Ordines, & ad beneficium simplex, sicut dispensat ipse Episcopus, cap. 1. de fil. Presb. in 6. ut notat Nauar. conf. 28. de tempor. ordinat. Salas disp. 8. de legibus, sect. 16. num. 87. Bonac. disp. 1. quest. 1. puncto 3. num. 29. & alij apud ipsum; & quod dispenset in irregularitate, sicut & ipse Episcopus, ut probat Sanchez lib. 8. de matrimonio, disp. 2. num. 10. Suar. de penit. dispensat. 30. sect. 2. num. 4. Henric. lib. 14. cap. 16. num. 1. Bonacin. num. 29. cit. quauis idem Suar. de censuris, disp. 41. sect. 2. num. 13. oppositum asserat propter quandam declarationem Sanctæ Congregationis Cardinalium, quod facultas concessa Episcopis in Tridentino sess. 24. c. 6. de reform. ut possint dispensare in omni irregularitate ex delicto occulto proueniente, præterquam ex homicidio voluntario, solum intelligatur de Episcopis veris, & proprie dictis, & priuatiuè quoad alios Prælatos inferiores, qui aliquando veniunt appellatione Episcopi; quia habent iurisdictionem quasi episcopalem, inter quos est etiam Capitulum, Sede vacante: & præterea, quia in Capitulum non transit facultas Episcopi, quæ illi conuenit iure speciali, qualis est hæc, quæ conuenit ex iure Tridentini; sed solum illa, quæ conuenit iure communi, & ordinario.

Sed contra bene vrget Sanchez lib. 8. cit. de matrim. disp. 2. num. 10. quia, quauis Capitulum non succedat in eas facultates Episcopi, quæ illi competunt iure speciali delegato, & ex sola commissione, aut delegatione Papæ, & Sedis apostolicæ; bene tamen succedit in eas, quæ illi competunt iure speciali ordinario, ut notat Panormitanus in cap. Verum. num. 9. de foro competenti, & Felin. in cap. Eam. 16. num. 17. de rescript. & talis est hæc potestas dispensandi in irregularitatibus ex delicto occulto prouenientibus, cum non competat ratione personæ, sed ratione officij, & dignitatis, & sit perpetua, & non dicatur iis concedi tanquam delegatis Sedis apostolicæ; vel, quod possint dispensare auctoritate apostolicæ: quæ verba important iurisdictionem delegatam, ut probat Sanchez ibidem; sed absolute, quod eis liceat dispensare: quæ verba important iurisdictionem ordinariam. Neque obstat, inquit Sanchez, declaratio allata Sanctæ Congregationis, si de illa certo constet; tum, quia, quauis habeat magnam auctoritatem, non tamen necessariò est illi standum, cum tales declarationes non habeant vim legis, neque ab ipsa Congregatione promulgentur, ut leges; sed solum dentur, tanquam responsa sapientum: tum verò, quia rationabiliter credi potest Sanctæ Congregationi, noluisse excludere Capitulum, Sede vacante, cum hoc ferè in omnibus fungitur vice Episcopi; sed solum alios, qui dicuntur habere iurisdictionem ordinariam, & quasi episcopalem.

9. Capitulum, Sede vacante, dispensat cum illegitimo ad minores ordines, & ad beneficium simplex. Et in alij. regularitatibus, sicut ipse Episcopus.

care iam conditas à Papa mortuo, vel ab aliis prædecessoribus.

DISPUT. IX.

Quomodo Capitula aliarum Ecclesiarum, & Congregationes Religiosorum possunt condere leges ecclesiasticas.

1. Capitula Ecclesiarum inferiorum possunt condere leges conuentionales.
2. Etiam contra suffragium Prælati, & Capituli.
3. Capitula ex conuentione, & pacto ipsorum Capitularium, non possunt habere iurisdictionem propriè dictam.
4. Capitula inferiorum Ecclesiarum non possunt ferre leges pœnales sub censuris.
5. Et communiter non possunt ferre leges propriè dictas.
6. Capitula, & Congregationes religiosa possunt condere leges propriè dictas.
7. Capitula, & Congregationes Monialium non possunt ferre leges propriè dictas.
8. Collegia, & Vniuersitates Magistrorum, & Doctorum, non possunt condere leges propriè dictas.

DE X dictis de Capitulis Ecclesiarum cathedralium facile intelligitur, quid sit dicendum de Capitulis aliarum Ecclesiarum in ordine ad leges ferendas: bene enim est attendenda spiritualis iurisdictionis, si quam habent sibi propriam, vel ex consuetudine, vel ex priuilegio; & secundum illam est mensuranda, & expendenda validitas, & obligatio legum, & statutorum, quæ faciunt. Et si talem iurisdictionem ex priuilegio, vel ex consuetudine non habeant, ut communiter accidit; non poterunt condere leges, aut statuta propriè dicta, quibus insit non modò vis directiua; sed etiam coactiua: sed solum poterunt condere quasdam ordinationes propriè dictas, qui solum ex pacto, & conuentione, quam fortè fecerunt de iis acceptandis, & seruandis, tenebuntur illas seruare, & acceptare, ut supra diximus de Capitulis Ecclesiarum cathedralium, disp. 8. preced. num. 5. non autem quali ex vi, & coactione ipsarum legum. Et quoad has ordinationes, aut leges minus propriè dictas non indigent consensu, & approbatione Episcopi: sed satis est, si illas non faciant sine suo proximo Capite, & Prælato, qualis est, v. g. Archipresbyter, aut alius quicumque; & si Episcopus, vel alia potestas superior non contradicat: nam, quemadmodum sine hoc proximo Capite non possunt legitime congregari, neque facere vnum corpus perfectum; ita nec possunt facere ordinationes, aut statuta.

Possunt tamen, quando iam sub hoc Capite sunt legitime congregata, illa facere etiam contra illius suffragium, aut consensum, si maior Capituli pars ita vincat partem minorem, & suffragium Capituli Prælati: siquidem hic nõ operatur quasi ex se, & ex propria potestate Superiore, quæ illi competat tanquam Prælato; sed solum ex potestate communi ipsius Capituli, & tanquam præcipua illius pars, quæ potest vinci per alias partes, etiam minus principales, ut etiam contingit in Capitulo Ecclesie cathedralis, respectu Decani, aut alterius, qui in illo se habet, ut Prælati, & ut proximum Caput, ut supra diximus disput. preced. num. 4. Et absolute, ut huiusmodi ordinationes obtineant suam vim, etiam quoad pœnas, quæ possunt ab eodem Capitulo illis adiungi,

1. Capitulum Ecclesiarum inferiorum possunt condere leges conuentionales.

2. Etiam contra suffragium Prælati, & Capituli.

11. Eadem ratione conceditur Capitulo, Sede vacante, ut possit visitare loco Episcopi diocesim; si præsertim vacatio Sedis diu est duratura, id est, ultra annum, ut notant plures ex Canonistis apud Quarantam in Summa Bull. verb. Capitulum, Sede vacante. §. Quibus sic prælibatis. & apud Azor. part. 2. lib. 3. cap. 37. quest. 14. & pater ex Tridentino sess. 24. cap. 3. de reform. ut possit dare literas dimissorias pro suscipiendis Ordinibus ab alieno Episcopo, cap. Cum nullus. de tempor. ordinat. in 6. quauis Trident. sess. 7. cap. 10. de reformat. grauius prohibeat, ne infra annum à die vacationis illas det alicui, qui occasione beneficii ecclesiastici recepti, vel recipiendi, non arctetur, ut videre est apud Azor. cap. 37. cit. quest. 17. & apud Quar. loco cit. §. Decimo, quaro. ut possit consensum prestare in alienationibus, quæ fortè fiunt ab inferioribus Ecclesiis ex causis in iure permissis, ex eodem Quar. §. Sexto, quaro. & Azor. quest. 13. ut possit casus referuare, & facultatem concedere ab illis absolucendi, ut notat Panorm. in cap. Cum olim. & cap. His, qua. de maior. & obed. Suar. de penit. disp. 30. sect. 2. num. 4. Azor. c. 37. cit. q. 16. Et denique, ut possit plura huiusmodi, quæ sunt maioris momenti, quam condere leges.

12. Possit dare literas dimissorias.

13. Possit consensum prestare in alienationibus, quæ in iure permissis, ex eodem Quar. §. Sexto, quaro. & Azor. quest. 13. ut possit casus referuare, & facultatem concedere ab illis absolucendi, ut notat Panorm. in cap. Cum olim. & cap. His, qua. de maior. & obed. Suar. de penit. disp. 30. sect. 2. num. 4. Azor. c. 37. cit. q. 16. Et denique, ut possit plura huiusmodi, quæ sunt maioris momenti, quam condere leges.

14. Possit referuare casus, & absolucere.

15. Possit reuocare statuta priorum Episcopi, aut Synodi.

Eadem ratione conceditur Capitulo, Sede vacante, ut possit visitare loco Episcopi diocesim; si præsertim vacatio Sedis diu est duratura, id est, ultra annum, ut notant plures ex Canonistis apud Quarantam in Summa Bull. verb. Capitulum, Sede vacante. §. Quibus sic prælibatis. & apud Azor. part. 2. lib. 3. cap. 37. quest. 14. & pater ex Tridentino sess. 24. cap. 3. de reform. ut possit dare literas dimissorias pro suscipiendis Ordinibus ab alieno Episcopo, cap. Cum nullus. de tempor. ordinat. in 6. quauis Trident. sess. 7. cap. 10. de reformat. grauius prohibeat, ne infra annum à die vacationis illas det alicui, qui occasione beneficii ecclesiastici recepti, vel recipiendi, non arctetur, ut videre est apud Azor. cap. 37. cit. quest. 17. & apud Quar. loco cit. §. Decimo, quaro. ut possit consensum prestare in alienationibus, quæ fortè fiunt ab inferioribus Ecclesiis ex causis in iure permissis, ex eodem Quar. §. Sexto, quaro. & Azor. quest. 13. ut possit casus referuare, & facultatem concedere ab illis absolucendi, ut notat Panorm. in cap. Cum olim. & cap. His, qua. de maior. & obed. Suar. de penit. disp. 30. sect. 2. num. 4. Azor. c. 37. cit. q. 16. Et denique, ut possit plura huiusmodi, quæ sunt maioris momenti, quam condere leges.

Neque solum potest Capitulum, Sede vacante, condere leges, aut statuta, quæ non repugnent aliis statutis prioris Episcopi, aut Synodi; sed etiam potest condere, si repugnent; & absolute etiam potest reuocare statuta priora, cum habeat iurisdictionem, & potestatem omnimodam, sicut & habet ipse Episcopus successor, ut notat Felinus in cap. Cum omnes. num. 10. de constitut. Pavin. de potest. Cap. par. 1. quest. 6. cit. Suar. cap. 6. cit. num. 14. Azor. cap. 37. quest. 11. cit. Neque oppositum docet Glos. in cap. Si quis de rebus, verb. rescripto. 12. quest. 2. & Archidiaconus ibidem. pro ut refert Felinus num. 10. cit. solum enim habet, quod Sede vacante, Capitulum non potest disponere de rebus Ecclesie, cedendo, scilicet, ipsius iura, & bona distrahendo, vel immutando illius statum, & distinguendo, verbi gratia, bona Capituli in particulares præbendas: hæc enim & similia non possunt cadere sub statutis Capituli, Sede vacante, cum sint in præiudicium ipsius Ecclesie, & Episcopi successoris, ut notat ibi Felin. n. 9. & 10. cit. Panorm. in c. Verum. n. 12. de foro compet. Pavin. part. 1. cit. q. 6. Azor. cap. 37. q. 11. Stephan. Quarant. in Summa Bullarum, verb. Capitulum, Sede vacante. §. Prædicta restringe, vers. Secundo, illam restringe. ubi etiam asserit, Capitulum non succedere in iurisdictione Episcopi, quoad ea, quæ possunt facere præiudicium ipsi Ecclesie, vel Episcopo.

Neque ex eo, quod Collegium Cardinalium, vel etiam Consilium generale post mortem Papæ, & vacante Sede apostolica, non possit reuocare leges iam latas à Papa defuncto, sequitur hoc idem de Capitulo post mortem Episcopi: siquidem iurisdictionis Papæ non deuoluitur, Sede vacante, ad Collegium Cardinalium, vel ad Concilium, cum sit immediatè, & proximè solum à Deo, & de iure diuino; & Deus ipse, vel ius diuinum, non instituerit eam deuolui per mortem, sed cessare: & contra iurisdictionis Episcopi sit ab homine, & de iure positiuo; & hoc instituerit eam deuolui ad Capitulum, quando docunque contingerit mors Episcopi, ut patet ex iuribus paulò antè citatis; & hæc iurisdictionis sic deuoluta ad Capitulum, non autem ad Collegium Cardinalium, vel ad Concilium, facit, ut Capitulum, Sede vacante, possit condere leges, & reuocare iam conditas ab Episcopo mortuo, vel ab aliis prædecessoribus; non autem possit Collegium Cardinalium, aut Concilium illas condere, vel reuo-

Eadem

adiungi, satis est, si antecedenter ipsi Capitulares ita conueniant, & promittant: siquidem etiam pãta, & conuentiones poenales fieri possunt ex propria potestate, & libertate cuiusque, & liberè potest vnusquisque sese subiicere, non solum directioni, & imperio alterius; sed etiam correctioni; & si id promittat, aut voueat, omnino tenetur ex vi promissionis, aut voti; accipere directionem, & correctionem illius, etiam si non teneatur ex propria potestate, aut iurisdictione, vel superioritate, quam ille habeat ad dirigendum, vel corrigendum, aut puniendum.

Debet tamen prætorèa ipse Episcopus, & alie potestates superiores non contradicere huiusmodi conuentionibus, & pactis Capitularium: quia alioqui, si contradicerent, possent illas omnino impedire, & irritare per suas iurisdictiones, & potestates maiores, & superiores, vt bene notat Suar. lib. 4. de legib. cap. 6. num. 19. & 20. vbi optimè explicat totam hanc rem, & conciliat, quæ dicuntur à Canonistis antiquioribus de his Capitulis Ecclesiarum inferiorum, de quibus potest videri etiam Salas disp. 8. de legibus, sect. 17. num. 89. & Bonacina disp. 1. qu. 1. puncto 3. num. 31. qui tamen minùs rectè videtur asserere, quod potestas, quam habent Capitula, & Congregationes ecclesiasticæ inferiores ad faciendas huiusmodi ordinationes, quas appellamus leges minùs propriè dictas, potest fundari in iurisdictione dominatiua, quam homines alicuius Communitatis possunt tradere ipsi Communitati, vel eius Præfidi, & Capiti in se ipsos, & sequè illi facere subditos, vt gubernentur, & puniantur: siquidem potest vnusquisque subiicere se alteri, eique in se ius tradere, sicut & potest se vendere in seruum. Nam contrà est: quia, si Capitula, & Congregationes, de quibus loquimur, haberent iurisdictionem propriè dictam in suos Capitulares, etiam possent ad illos ferre leges propriè dictas, sicut & possunt ipsi Reges, aut Principes laici, qui talem iurisdictionem acceperunt solum ab ipsis populis, dum se illis fecerunt subditos; quod tamen Bonac. ex professo negat. Et vt notat idem Bonac. eod. puncto 3. num. 3. ex Couar. in reg. peccatum, part. 2. §. 9. num. 8. & ex Molin. tract. 2. de iust. disp. 3. potestas dominatiua omnino distinguitur à potestate iurisdictionis, & communiter solum est circa priuatas personas; & idè etiam appellatur potestas æconomica, cum tamen iurisdictione respiciat Communitatem perfectam; & idè, nisi vocabula confundantur, potestas dominatiua, quam potest vnusquisque tradere alteri in se ipsum, non est appellanda iurisdictione, neque se extendit ad leges ferendas.

Et præterèa falsum est, quod possint aliqui plures, qui iam pertinent ad iurisdictionem, aut ius alicuius, ex proprio, & priuato consensu, & sine approbatione illius, cui de facto subsunt, eligere aliquem alium ad ius ipsius dicendum, eique iurisdictionem tribuere, vt notat Vasq. 1. 2. disp. 153. cap. 1. num. 6. & supra diximus disp. 5. n. 22. vt, v. g. si plures aliqui subditi certi Regis, in ipso regno, & sine approbatione, & consensu Regis, eligant aliquem, eumque sibi constituant propriè Iudicem; & quæ ab illo fuerint pronunciate, velint esse rata, & firma, & omnino habere vim sententiæ. Neque est par ratio, quod quis possit se ipsum alteri vendere, aut tradere in seruum, & per consequens dare illius dominatiuum in se ipsum; neque enim hoc ius est iurisdictione propriè dicta, quæ solum competit personæ publicæ, & est potestas publica, per se respiciens communitatem, vt paulo antè diximus ex eodem Bonac. Et idè neque etiam possunt Capi-

3. Capitula ex conuentione, & pacto ipsorum Capitularium, non possunt habere iurisdictionem propriè dictam.

culares ex proprio, & priuato consensu, & sine privilegio Papæ, vel approbatione saltem Episcopi, tribuere ipsi Capitulo iurisdictionem dominatiuam in se ipsos, & multò minùs iurisdictionem spiritualem, ex qua immediatè, & proximè habeant vim ipsarum ordinationes, quas Capitulum facit; sed solum possunt per conuentionem, & promissionem se obligare ad illas acceptandas, & obseruandas; & in casu inobseruantia, ad acceptandas, & ferendas correctiones, & punitiones, similiter sponte conuentas, vt iam diximus. Vnde etiam fit, vt huiusmodi correctiones, & poenæ non possint esse quæcunque; sed determinatè solum possint esse illæ, quæ ex propria ratione non requirant in corrigente, & puniente iurisdictionem spiritualem propriè dictam, qualis est, v. g. excommunicatio, & censura, vt bene notat Suarez lib. 4. de legibus, cap. 6. num. 19. citat. in fine.

Et, quoniam huiusmodi Capitula non solum non possunt iurisdictionem spiritualem habere ab ipsis Capitularibus; sed, neque etiam communiter illam habent ex privilegio, vel ex consuetudine, & absolutè, & omni modo illam non habent; hinc est, vt absolutè non possint ferre leges propriè dictas, vt in initio diximus, nisi fortè illorum Prælati ex iis sit, qui habent ex proprio officio, & dignitate iurisdictionem quasi episcopalem: si enim hoc esset, quemadmodum possent leges condere extra Capitulum, & per se solus; ita & possent illas condere in Capitulo, & cum Capitulo, vt etiam supra diximus de Episcopo disp. 8. num. 3. & de ipso Papa, prout personaliter præsidet in Concilio, disp. 7. num. 1. si verò aliquod Capitulum habeat iurisdictionem spiritualem ex privilegio, vel ex antiqua consuetudine, iuxta illam est attendenda facultas condendi leges ecclesiasticas, etiam propriè dictas, vt in initio indicauimus.

De aliis verò Capitulis, aut Congregationibus Religioforum, aliter est dicendum, vt notat Suar. lib. 4. de legib. cap. 6. num. 21. Salas disp. 8. de legibus, sect. 18. & Bonac. disp. 1. quæst. 1. puncto 3. num. 31. non solum enim possunt condere leges conuentionales, & minùs propriè dictas, ex conuentione, & promissione illas acceptandi, & seruandi, quam specialiter faciunt per votum obedientiæ; sed etiam possunt condere leges propriè dictas, tam præceptiuas, quam punitiuas, cum ad hoc habeant communiter specialem, & expressam facultatem à Summo Pontifice; & siue hæc resideat principaliter in ipso Superiore, & Præfato Capituli, & Congregationis; siue resideat immediatè, & proximè in ipso Capitulo, & Congregatione, prout est corpus per se, secundum illam est attendenda potestas ferendi leges, & regulandæ ipsarum leges, quæ feruntur, neque villo modo est excedenda, idque ipsum in vnaqueque religione est cognoscendum ex propriis Bullis, & privilegiis Pontificiis.

Quod verò addit Salas disp. 8. cit. sect. 19. num. 94. & Bonac. puncto 3. cit. n. 31. id esse verum, non solum in Capitulis, & Congregationibus virorum religioforum; sed etiam feminarum, & Monialium sub Abbatisa, aut alia quavis Præfecta; non videtur admittendum, nisi quoad leges conuentionales, & minùs propriè dictas: possunt enim sine dubio etiam feminae conuentionem aliquam facere de acceptandis, & seruandis ordinationibus sui Capituli, vel Abbatisa: quemadmodum ramen de potestate ordinaria non sunt capaces per se singulæ iurisdictionis spiritualis, & idè Abbatisa non potest præcipere in virtute sanctæ obedientiæ, vt supra diximus disp. 6. num. 3. aut leges ecclesiasticas ferre,

4. Capitula inferiorum Ecclesiarum non possunt sine leges paruales sub consensu.

5. Et communiter non possunt ferre leges propriè dictas.

6. Capitula, & Congregationes religiosæ non possunt condere leges propriè dictas.

7. Capitula, & Congregationes Monialium non possunt ferre leges propriè dictas.

ferre, quæ solum possunt esse à potestate ecclesiastica; ita nec sunt capaces plures simul, aut vniuersæ; & idè neque ipsarum Capitula, aut Congregationes possunt præcipere, aut ferre præceptiones, vt leges ecclesiasticas.

Et quod dicimus de huiusmodi Capitulis Canonicoorum, quod non possunt condere leges, nisi conuentionales, & minùs proprias; videtur dicendum etiam de Collegiis, vel Vniuersitatibus Magistrorum, & Doctorum, nisi habeant specialem facultatem condendi leges ecclesiasticas, & statuta propriè dicta ab ipso Fundatore, & Institutore, vt notat Vasq. 1. 2. disp. 153. cap. 1. num. 10. quauis enim cap. Ex literis, de consuet. fiat mentio de mandato, aut statuto Vniuersitatis Magistrorum, sub poena priuationis ipsius societatis, vel Communionis Collegij in magistralibus; non tamen dicitur, quod tale mandatum, aut statutum esset factum ab ipsa Vniuersitate sine approbatione, aut consensu ipsius Institutoris; & idè ex hoc textu non potest colligi, quod huiusmodi Collegia, & Vniuersitates possint per se condere leges, vel statuta propriè dicta. Et solum hoc modo est intelligendus Sylu. verb. lex, quæst. 4. vbi asserit absolutè, quod hæc Collegia possunt condere leges: siquidem eodem modo hoc asserit de huiusmodi Collegiis, atque de Capitulis Canonicoorum.

8. Collegia, & Vniuersitates Magistrorum, & Doctorum non possunt condere leges propriè dictas.

DISPV. X.

Quomodo potestas condendi leges ciuiles sit penes Communitates perfectas.

1. Communitates imperfectæ non possunt ferre leges.
2. Communitatibus perfectis omnino debetur facultas ferendi leges.
3. Eaque est illis debita de iure naturæ.
4. Potest tamen ab ipsis Communitatibus transferri ad alios, & institui multiplex modus administrationis ciuilibis.
5. Ad monarchiam, Aristocratiam, Timocratiam, quomodo sit inducta.
6. Potestas Regis quomodo deriuetur à Communitate.
7. Quare Communitas non possit renouare potestatem à se traditam Regi.
8. Quomodo Communitas, quæ iam est sub Rege, aut Principe, possit condere leges.
9. Communitas bene constituta debet habere certos terminos magnitudinis, & paruitatis.
10. Non potest esse vna tantum Communitas ex toto mundo.
11. Sola Ecclesia potest esse vna per totum mundum.
12. Non tamen potest simul haberi pro toto mundo potestas spiritualis, & temporalis.

Post leges ecclesiasticas, quæ feruntur ex potestate spiritali, & supernaturali, agendum est etiam de ciuilibus, quæ feruntur ex potestate merè naturali, vt notat Suar. lib. 3. de legib. in initio, n. 2. & de illis etiam est explicandum, penes quos sit potestas illas ferendi.

Et quidem, si de Communitatibus loquamur, certum est primò, huiusmodi facultatem condendi leges ciuiles propriè dictas non esse in iis, quæ dicuntur imperfectæ: quia non habent in se ipsis perfectam sufficientiam ad viuendum simpliciter, & ad bene viuendum; sed in pluribus indigent adiumento, & societate plurium aliorum. Et talis primò

1. Communitates imperfectæ non possunt ferre leges.

est domus, & familia, quæ componitur ex matre, & femina ad vitæ societatem, & procreationem proli; & deinde in societatem admittit etiam filios ad parentum, & speciei conseruationem; & tandem completur per adiunctionem seruorum, & famulorum ad domestica, & quotidiana obsequia, vt patet ex Arist. 1. Politic. cap. 1. & diximus supra, dist. n. 1. qua enim ratione vnusquisque per se, & quasi solitariè acceptus non est sibi sufficiens ad vitam, neque natura parauit homini, æquè ac brutis, quæ sunt necessaria, v. g. cibos, tegumenta pilorum, dentes, vngues, cornua, vel saltem fugæ velocitatem, qua sibi consulat; sed pro his omnibus cum fecerit animal sociabile ratione præditum, vt sic viueret in aliorum societate, ac multitudine; & per rationem opportunè sibi caperet adiumentum ab aliis, & ipse vicissim adiumentum præberet etiam aliis, vt bene explicat S. Thom. opusc. 20. de regimine Principum, cap. 1. ita nec prima societas, aut Communitas plurium, quæ est domus, & familia, non est sibi perfectè sufficiens, nisi fortasse quoad continuas, & quotidianas necessitates, vt patet ex Arist. cap. 1. cit. sed etiam ipsa pluribus indiget, saltem non quotidianis; & idè primò dicitur esse Communitas simpliciter imperfecta, & ex se postulat suppleri, & perfici per aliam Communitatem, & societatem maiorem.

Est verò talis secundo loco etiam illa, quæ primò constituitur ex pluribus domibus propter utilitates, & necessitates non quotidianas; & ab Aristotele lib. 1. Politic. cap. 1. cit. dicitur pagus, & quasi quædam propagatio domus secundum naturam, id est, eorum, quos dicimus esse coalitos, & natos ratorum: est enim similiter etiam hæc Communitas plurium, qui ab iisdem sint propagati, in multis imperficiens, & idè etiam ipsa est Communitas imperfecta; & quemadmodum postulat pro suis indigentibus, venire vterius in societatem, & Communitatem maiorem cum aliis pluribus; ita & postulat simul cum illis administrari, ac regi communibus legibus, non autem ex se illas ferre, & sibi proprias illas habere, vt notat Suar. lib. 3. de legib. cap. 9. num. 17. ex Bart. in l. Omnes populi. ff. de iust. & iur. & supra diximus disp. 4. cit. num. 4. de illis Communitatibus, quæ l. Si duas. ff. de excusat. tutor. appellantur Ciuitates minores, quia sunt sub aliis Ciuitatibus, & ab illarum foro iudicantur: quanquam non est negandum, quod etiam tales Communitates imperfectæ, & Ciuitates minores possunt sibi facere quædam leges minùs propriè dictas circa administrationem suorum bonorum, & circa res leniores, vt notat Bart. loco cit. & ad illas tenebuntur singuli de Communitate, saltem ex conuentione, & pacto inter se inito, vt subdit Suar. ibidem; & patet ex S. Thom. 1. 2. quæst. 90. art. 3. & ex dictis supra disp. 8. num. 5. & disp. 9. num. 1. de similibus legibus conuentionalibus Capitulorum; & notat etiam Vasq. 1. 2. disp. 153. cap. 3. num. 37. & Salas de legib. disp. 7. sect. 14. & Bonacina disp. 1. de legib. quæst. 1. puncto 3. num. 11.

Secundò, certum est, facultatem condendi leges ciuiles, per se loquendo, & quantum est ex rei natura, iis omnibus Communitatibus conuenire, quæ sunt perfectæ, & habent ex se sufficientiam ad finem politicum, id est, ad bene viuendum: neque enim alioqui essent perfectæ, neque haberent talem sufficientiam, nisi possent per leges prospicere bono communi, & per vim directiuam ciues dirigere ad virtutem, & per vim coactiuam cohibere, & retrahere à vitis; neque possent pacem seruare, nisi iniurias modo debito vindicarent; nec debitum modum certò

2. Communitatibus perfectis omnino debetur facultas ferendi leges.

certò tenerent, nisi esset præscriptus per leges: & absolutè tota societas, & Communitas breui dissolueretur, nisi contineretur ligamine, & gubernaculo legum: siquidem ex Salomone Prou. 11. *Vbi non est Gubernator, corrumpet populus.* Et quemadmodum in naturalibus, corpus hominis, v.g. & cuiusvis alterius animalis, quod est compositum ex partibus heterogeneis, & aliquo modo etiam contrariis, omninò dissolueretur, & diffunderet, nisi daretur aliqua vis regitiua communis, & quæ intenderet ad bonum totius, vt bene notat S. Thom. *opus. cit. de regim. Principum, cap. 1.* ita & in moralibus corpus politicum, & ciuile, quod est Ciuitas, & perfecta Communitas, breuiter dissoluitur, nisi detur facultas moralis gubernatiua boni communis per leges. Et quemadmodum necessitates non semper sunt eadem in omnibus Ciuitatibus; sed pro locorum, & morum diuersitate in aliis, atque aliis sæpè contingit, vt sint diuersæ: ita & leges omnes, per quas illis occurritur, non possunt pro omnibus esse eadem, & communes; sed sunt necessariae, & conuenientes vnicuique etiam leges propriae, præter illas, quæ possunt omnibus esse communes, & appellatur ius commune. Atque hoc modo *l. Omnes populi. ff. de iust. & iure. §. Ius autem ciuile. Insti. de iure naturali gent.* expressè dicitur, quod vnusquisque populus potest sibi ius constituere: & §. *Sed naturalia. Insti. eod.* idem dicitur de vnaquaque Ciuitate: & §. *Ius autem ciuile. cit.* dicitur, quod tale ius vniuscuiusque Ciuitatis appellatur ius ciuile, quasi ius proprium Ciuitatis: & idem asserit Panor. in *cap. Quod Clerici. num. vlt. de foro compe.* & apud illum Ioan. And. & Specular. & omnes communiter apud Suar. *lib. 3. de legib. cap. 9. num. 18.*

3. Dixi autem, hanc facultatem condendi leges conuenire perfectis Ciuitatibus, quantum est ex rei natura, & per se loquendo: quia reuera humanisq; facultas ipsi Ciuitati primò conuenit, eique debetur, & primò traditur ab ipso Deo naturæ authore, tanquam præprietas naturaliter consequens ipsius constitutionem, vt notat Suar. *lib. 3. cit. cap. 3. num. 5.* in quantum, scilicet, lumen ipsum naturæ, & naturale dictamen sic ostendit, Deum consulere humanæ societati, & velle, vt ipsa Communitas, prout iam collecta, & quasi composita in vnum corpus politicum, habeat facultates, & operationes sibi conuenientes, & longè superiores ad facultates, & operationes cuiusque; & sic posse, v.g. constituere hoc, vel illud in materia necessaria virtutis, aut vitij, illud præcipiendo, vel prohibendo; & posse obligare in conscientia, & sub culpa; posse punire crimina, etiam morte, & sanguine; posse vlcisci iniurias etiam aliis factas; & plura huiusmodi, quæ, cum excedant facultatem cuiusque, & videantur propria Dei, non possunt referri in eam facultatem, quam singuli in Ciuitatem conuenientes potuerunt illi tribuere; siquidem etiam ipsi per se illa non poterant, sed omninò sunt referenda in ipsum Deum, tanquam authorem naturæ, & primum institutorem, vel collectorem Ciuitatis, vt notat Couar. *lib. practi. cap. quæst. cap. 1. n. 2.* Sot. *lib. 4. de iust. quæst. 2. art. 1.* Francisc. Victoria in *relect. de potest. ciuili, præsertim num. 1. & 6.* Suar. *lib. 3. de legib. cap. 3. cit. n. 2.* & apud illum omnes communiter.

4. Non est tamen hæc facultas gubernatiua, & cõseruatiua Ciuitatis, iure ipso naturæ debita, vel tributa ipsi Ciuitati, quasi inseparabiliter, & immutabiliter; sed potest per ipsius consensum & voluntatem transferri in alium, vnum, vel

3. *Eaque est illius debita de iure natura.*

4. *Potest tamen ab ipso Ciuitatibus transferri ad alios, & in-*

plures, prout ipsa voluerit: & quantum ipsa potestas regendi Ciuitatem sit de iure naturæ; determinatio tamen, quoad modum regiminis, potest esse ex arbitrio humano, vt notat Suar. *lib. 3. citato, cap. 4. num. 1.* Neque est par ratio de proprietatibus naturalibus respectu corporum, aut entium naturalium; & de hac proprietate morali respectu Ciuitatis, & corporis ciuilibus: illæ enim idèd sunt inseparabiles à suis subiectis, quia solum conueniuntur ipsas rerum essentias, neque dependent ab aliquo, penes quod possit contingere variatio; cum tamen hæc proprietates morales, quoad sui determinationem, & exercitium, maximè pendeat à voluntate ipsorum plurium, qui constituunt hoc corpus ciuile, quod est Communitas; & ratio ipsa, vel dictamen naturæ clarè dicitur, esse valdè conueniens, vt hæc facultas gubernatiua non exerceretur immediatè per ipsam totam Ciuitatem, ne pariatur infinita confusio, si in singulis decernendis sunt requirenda, & expectanda suffragia omnium, & singulorum, vt ex se patet.

Atque hoc modo sunt instituta tres illæ rationes administrationis ciuilibus, quas Aristoteles 8. *Ethic. cap. 10.* appellat species ciuilitatis; id est, Monarchia, Aristocratia, & Timocratia: si enim plures, qui constituunt Ciuitatem, vellent esse sub administratione, & principatu tantum vnus; dicta est eorum ciuilitas Græco vocabulo Monarchia: si verò vellent esse sub administratione, & principatu eorum plurium, qui inter ipsos essent optimi, dicta est Aristocratia, & ab Aristotele loco cit. optimipotentia, id est, potentia, & principatus optimorum, vel optimatum: & si vellent esse sub administratione eorum plurium, qui supra alios sint ditiores, dicta est Timocratia, & ab Aristotele censipotentia, id est, potentia, & principatus eorum, qui habent supra alios, certos aliquos census, seu redditus patrimoniorum; quantum non valdè magnos, vt explicat idem Aristoteles 8. *Ethic. c. 10. cit. & lib. 4. Politic. cap. 4.* Et vnaquæque ex his ciuilitatibus, vel administrationibus ciuilibus habuit sub se etiam plures modos, & quasi species, vt videre est apud eundem Arist. *lib. 3. Politic. vbi explicat species Monarchiæ: & lib. 4. cap. 5. & 6.* vbi agit de speciebus Timocratia: & cap. 7. de speciebus Aristocratia: quidam enim administrationem, & principatum vni alicui demandarunt solum pro rebus bellicis, non autem pro omnibus; & pro tempore belli tribuerunt etiam potestatem vitæ, & necis; & aliquando hunc bellicum principatum voluerunt esse perpetuum, aliquando solum ad tempus, aliquando voluerunt deferri per electionem, aliquando per successionem: & si vni alicui deferrent principatum, non solum determinatè pro rebus bellicis, sed absolutè pro omnibus, aliquando voluerunt, vt eum administraret secundum leges, & secundum consuetudines iam receptas; & aliquando omnia commiserunt illius arbitrio, & voluntati. Et qui voluerunt administrationem, & principatum non esse tantum vnus; sed multorum, & popularem, quæ est Timocratia; aliquando voluerunt esse æqualiter omnium, & omnes admitti æqualiter ad honores gerendos, siue essent diuites, siue pauperes, siue virtuosus, siue non virtuosus: aliquando voluerunt esse tantummodo illorum, qui essent ditiores; aliquando eos excluderunt, qui non essent ciues ex vtroque parente; aliquando eos, qui ex aliquo crimine essent priuati ciuilitate; aliquando voluerunt administrare secundum leges vniuersales, & perpetuas; aliquando solum secundum particularia decreta, quæ in dies feruntur pro casibus particularibus.

Et

5. *Monarchia, Aristocratia, Timocratia, quomodo sit indunda.*

5. *Monarchia, Aristocratia, Timocratia, quomodo sit indunda.*

Et qui voluerunt administrationem, & principatum esse multorum, sed proborum, vel optimatum, quæ est Aristocratia, aliquando voluerunt in gerendis honoribus, & Magistratibus, solum haberi rationem virtutis, & probitatis; aliquando præter virtutem haberi rationem etiam diuitiarum; & aliquando præterea etiam requisierunt, quod esset de populo; & alia huiusmodi, vt videre est apud Aristotelem loco cit.

6. Atque in his omnibus ciuilitatibus, vel ciuilibus administrationibus, si potestas gubernatiua exercetur per aliquem vnum, vel per aliquos plures determinatè, & non per ipsam totam Ciuitatè, solum exercetur dependenter ab ipsa Ciuitate, à qua sola talis potestas potuit transire, & deriuari ad illos, vt notat Panor. & Canonistæ in *cap. Per Venerabilem. qui sibi sunt legiti. & Legiti. communitet in l. 1. ff. de confis. & in l. 2. ff. de orig. iur.* S. Thom. 1. 2. quæst. 90. art. 3. Franciscus Victoria in *relect. de potestate ciu. num. 8.* Suar. *lib. 3. de leg. cap. 4. num. 2.* & omnes communiter: & quantum Deus aliquando legatur in veteri Testamento immediatè Reges constituisse Hebræis, isque per seipsum dedisse potestatem in populum, vt patet de Saule, & Dauide, 1. *Reg. cap. 10. & 13.* id tamen non fuit ex ordine ipsius naturæ, & iuxta modum naturalem administrationis ciuilibus, quæ non est per se ex reuelationibus, sed solè ex naturali ratione, & deliberatione; & idèd non potest inde inferri, quod cõmuniter etiam Regum potestates non deriuentur à potestate Ciuitatis, quæ illam primò accepit à Deo, vt authore naturæ, & illam ipsam à se transfudit in ipsum Regem. Et si quis cum Victoria de *potest. ciu. num. 8. cit.* contendat, potestatem Regis esse à Deo: quia est illa ipsa, quam Deus primò dedit Ciuitati, vt supra diximus; & idèd in Scripturis sæpè dicit, quod Deus det regna, & quod Reges per ipsum regnent, & quod sint ministri Dei, non autem ministri Ciuitatis; non est cum illo magnoperè laborandum; dummodo constet, quod translatio potestatis in Regem, & electio illius determinatè, in quem potestas est transferenda, sit ab ipsa Ciuitate, & Deus non det Regibus potestatem, quasi primò, & immediatè, sed solum secundariò, & mediante Ciuitate; & sic omnia disponat suauiter per ipsam Ciuitatem, tanquam per causam secundam iuxta suam, & communem modum suæ prouidentia, quod solum asserimus. Neque ad hoc est necessarium, vt Reges dicantur esse ministri Ciuitatis, quasi hæc sibi retineat potestatem superiorem, non autem totam à se abdicet in ipsos Reges: sed satis est, si dicantur esse Vicarij Ciuitatis, vel gerere vicem illius, quomodo loquitur S. Thom. 1. 2. quæst. 90. art. 3. cit. & cum hoc optimè manet, vt dicantur ministri Dei, qui verè habent potestatem superiorem, cui omnis alia potestas inferior est subordinata.

Et idem est, siue Reges constituantur per electionem ab ipsa Ciuitate, siue per successionem: quia enim in his successionebus non datur à parte antè processus in infinitum; neque omnes, qui habuerunt hoc regnum, v.g. possunt dici, quod illud habuerunt per successionem ad aliquem alium Regem priorem; omninò est deueniendum ad aliquem primum, qui illud habuit per electionem à multitudine, & Ciuitate, non solum pro se, sed etiam pro omnibus successoribus; atque ita etiam potestas eorum, qui regnant per successionem, tandem est referenda in ipsam Ciuitatem. Et quemadmodum vna Communitas Regi, quem eligit, dat facultatem etiam belli gerendi contra aliam

Baldelli Theol. Moral.

Communitatem, vel contra alium Regem: ita etiam dat facultatem eam sibi subiciendi iure belli; & hæc etiam potestas, quam Rex de nouo acquirit iure belli, similiter est referenda in primam Ciuitatem; sicut & est referendum ipsum ius belli, id est, potestas illud gerendi, vt subdit Suar. *cap. 4. cit. num. 4.*

7. Neque ex hoc, quod potestas Regis sit hoc modo à Ciuitate, & quasi ex dono illius, sequitur, quod Ciuitas, etiam post factam huiusmodi translationem, & traditionem potestatis, remaneat supra Regem; & possit illi potestatem auferre pro arbitratu; sicut etiam potuit pro arbitratu illam conferre, quemadmodum potest quis ex libera voluntate, & pro arbitratu se se alteri vendere, & tradere in seruum; & post factam huiusmodi traditionem, & venditionem, non potest amplius se vindicare à seruitute, & ius alteri venditum, & traditum reuocare: ita etiam potest Ciuitas ex libera voluntate, & pro arbitratu Regem eligere, eique se subicere, & potestatem supra se à Deo habitam, & iure naturæ ipsi debitam, in illum transferre; nec tamen propterea potest postea pro arbitratu se vindicare à subiectione, & potestatem iam traditam reuocare, si traditio fuit simpliciter, & pro semper; non autem solum sub certis, & determinatis conditionibus, vel solum ad certum tempus, vt notat Suarez *cap. 4. cit. num. 6.* Salas de *legib. disp. 7. sect. 1. 6. num. 79.* Bonac. *disp. 1. de legib. quæst. 1. puncto 3. num. 6.* quantum S. Antonin. *part. 1. tit. 18. cap. unico. §. Lex secundum Isidorum.* ex aliquorum sententia oppositum asserat. Vide Suar. *cap. 4. cit. num. 6.*

8. Ex restrictione, & coarctatione potestatis translatae in Principem, & ex reservatione eiusdem potestatis facta Ciuitati, est attendendum, vtrum Ciuitas, quæ iam est sub aliquo Principe, & non est amplius supremæ, ac libera potestatis, & iurisdictionis, possit, aut non possit sibi condere leges, sine alia facultate, & approbatione, vel consensu ipsius Principis: si enim hanc potestatem sibi retinuit, neque illam totaliter à se abdicauit ipsi ipsum Principem, omninò potest illas condere, neque indiget noua concessione, vel approbatione Principis: & contra omnino indiget, si illam ab initio non retinuit, neque postea ab ipso Principe, vel ex consuetudine de nouo obrinuit, vt videre est apud Suar. *lib. 4. de legib. cap. 9. num. 19. & 20.* & apud Vasq. 1. 2. *disp. 1. 53. cap. 2. num. 27. & cap. 3. num. 37.* Neque in contrarium faciunt, quæ supra diximus *num. 2.* ex *l. Omnes populi. ff. de iust. & iure,* & aliis textibus ibi citatis, quod vnusquisque populus possit sibi ius constituere: hoc enim solum dicitur de populis supremam iurisdictionem habentibus, vel retinentibus, vt notat Vasq. *num. 37. cit.* & verissimum est, si solum spectetur ipsa rei natura; non autem, si populi ponantur à se illam abdicasse, & in alium transfuisse, cui perpetuò voluerunt subesse.

9. Et si Ciuitas sit perfecta, & non sub Principe; sed ipsa adhuc sibi retineat supremam iurisdictionem, & potestatem; omninò potest sibi condere leges, vt dicitur *locis cit.* & iam diximus *num. 2.* Neque ad hoc requiritur, vt multitudo, ex qua componitur, sit determinatè tanta, vel tanta; sed potest liberè esse modò maior, & modò minor, vt patet ex Ciuitatibus, quæ cõmuniter sunt inæquales; quantum in illis omninò sunt admittendi, saltem moraliter, certi termini magnitudinis, & paruitatis, vt patet ex Aristotele *lib. 7. Politic. cap. 4.* Et quemadmodum non potest dari perfecta Ciuitas, quæ sit minor, & minor infra omnem terminum paruitatis: ita nec potest dari, quæ sit maior, & maior ultra

7. *Quare Ciuitas non potest reuocare potestatem à se traditam Regi.*

8. *Quomodo Ciuitas, qua iam est sub Rege, possit condere leges.*

9. *Communitas bene constituta debet habere certos terminos magnitudinis, & paruitatis.*

QQ

vltra omnem terminum magnitudinis: vt enim bene ratiocinatur Arist. cap. 4. cit. sic videmus in aliis omnibus communiter accidere; & tam in naturalibus, vt sunt, v.g. animalia, & plantæ, quàm in artificialibus, vt est, v.g. nauis, dari certam mensuram, & certos terminos, intra quos bene se habeant in ordine ad suas operationes, & suum finem; & extra quos non se habeant bene; & siue homo, v.g. aut planta sit paruitatis vnus palmi, siue magnitudinis vnus montis, certum est, quod vel in multis destituerent à natura quoad instrumenta, & organa bene apta ad suas operationes, vel in multis malè se habebunt quoad facultates, & vires ad bene vtendum instrumentis, & organis tam ingentibus. Et eadem ratione, siue nauis, quæ est instrumentum ad nauigandum, sit solum palmaris, siue magnitudinis duorum miliarium; certum est, quod tam ratione paruitatis, quàm ratione magnitudinis, semper se malè habeat ad nauigationem, & solum intra quãdam mensuram potest se bene habere. Sic ergo etiã Ciuitas, & Communitas, siue constet ex nimis paucis, siue constet ex nimis multis, non erit sibi sufficiens ad bene viuendum in societate ciuili, sicut requiritur ad Communitatem perfectam: sed, vel in multis deficiet, si constet ex nimis paucis; vel nullus erit, qui possit eam bene administrare, si constet ex nimis multis; ac proinde intra eos terminos debet consistere, intra quos bene se habeat ad suas operationes, quæ sunt ex parte particularium, qui sunt subditi, iussa exequi, & parere; & ex parte totius Communitatis, quæ est superior, imperare, & iudicia exercere, & pœnas, & præmia pro meritis irrogare, & alia eius generis. Et quoniam ad hoc est necessarium, vt ciues se inuicem cognoscant, quales sint; & bene intelligant, quibus sint demandandi honores, & magistratus, & quibus sint irroganda supplicia, & qui ad honores non sint admittendi; rectè concludit Arist. c. 4. cit. magnitudinem Ciuitatis, & Communitatis perfectæ, & bene se habentis, eam tantummodo esse debere, in qua ciues nec sint tam pauci, vt sibi inuicem non sufficiant ad vitam, & ciuili societatis necessitates, nec sint tam multi, vt se inuicem non possint cognoscere; & quando dicitur perfecta aliqua Ciuitas esse magna, magnitudinem hanc non esse attendendam, quasi materialiter ex numero habitantium, & quasi idem sit magna Ciuitas, quod populositas; sed esse attendendam quasi formaliter ex numero eorum, ex quibus constat, & qui sunt propriè pars Ciuitatis: & idèd, propriè loquendo, illam non esse magnam, in qua sit magnus numerus, v.g. feruorum, aut inquilinorum, aut hospitiu; paruus verò numerus ciuium, vel illam, in qua artifices, & operarij sint multi, & bellatores sint pauci; sed illam, in qua ciues possunt sufficere ad omnes necessitates, & per consequens tot sunt operarij, & tot bellatores, quot possunt sufficere; & præterea non sunt tot, vt non facillè ad inuicem possint cognosci, sicut requiritur ad rectam administrationem Communitatis.

10. Non potest esse vna tantum Communitas ex toto mundo.

Atque ex his principiis verissimum est id, quod infert Suar. lib. 3. de legibus, c. 2. n. 5. non posse dari Communitatem, quæ verè sit vna ex omnibus Communitatibus, & simpliciter constet ex omnibus hominibus, qui sunt actu in toto mundo: hæc enim Communitas non posset bene se gubernare, neque omnes homines facillè possent se inuicem cognoscere, sicut requiritur ad iustitiam bene administrandam, vt iam diximus. Vnde verissimillimum est, quod etiam ab initio mundi, post factam multiplicationem plurium familiarum, vel nunquam, vel solum breuissimo tempore potuit esse, & dura-

re talis aliqua vna Communitas, vel ciuili societas omnium hominũ, sed citò est facta etiã diuisio plurium Communitatum: sic enim Gen. 4. ipse Cain, qui fuit filius Adæ, dicitur ante diluuium primus ædificasse Ciuitatem, eamque appellasse nomine filij sui Enoch: & c. 10. ipse Nembrod, qui fuit filius Chus, & proneps Noë, dicitur post diluuium primus instituisse Babylonem, principium regni sui, vt notat S. Aug. lib. 15. de Ciuit. c. 8. & lib. 16. c. 4. Idque vt facerent, omninò debuerunt separare se à familiis, & Communitatibus paternis; & per consequens tollere indiuisiõnem, & vnitatem Communitatis, quæ ex omnibus fuerat eorsque, & ponere istarum diuisiõnem, & pluralitatem, vt notat Suar. c. 2. n. 5. cit.

Neque hanc vnitatem, aut constitutionem vnus Communitatis ex omnibus hominibus, qui sunt actu in mundo, probat sufficienter Communitas illarum legum, quas omnes recipiunt, & obseruant, & propriò vocabulo appellantur iura gentium: hæc enim non tam sunt lata per potestatem superiorem verè vnam, quàm acceptata à singulis Communitatibus ex recto quodam, & communi dictamine rectæ rationis; & apud omnes longa traditione, vsu, & consuetudine confirmata, vt subdit Suar. n. 6. in fine, atque ita non probant vnitatem potestatis ad illas ferendas, & per consequens neque vnitatem Communitatis.

Et similiter, neque hæc, quæ diximus de certis terminis in magnitudinis pro vnaquaque Communitate perfecta, ostendunt sufficienter, quod Ecclesia non possit esse verè vna per totum mundum, etiam si hic totus constaret ex solis fidelibus; nequè vlli essent homines, quos non spectarent ad ipsam Ecclesiam: cum enim hæc Communitas à Deo ipso sit fundata, & à Deo principaliter gubernetur, non est mensuranda eadem mensura, qua alia Communitates humanæ; & bene potest vna consistere etiam per totum mundum per suam multiplicem vnitatem, quam habent, id est, per vnitatem eiusdem principij, eam vocantis, & congregantis, qui est Deus, iuxta illud Ioan. 6. Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum. per vnitatem eiusdem vltimi finis, qui est æterna beatitudo; & eorundem mediorum, qui sunt fides, Sacramenta, & leges; & eiusdem Spiritus sancti, à quo gubernatur; & eiusdem Summi Pontificis, & Pastoris visibilis; & denique ratione eiusdem connexionis membrorum, & inter se, & cum capite, iuxta illud ad Rom. 12. Omnes vnus corpus sumus in Christo: singuli autem alter alterius membra. cum præsertim hæc vnitatis Ecclesiæ per totum mundum, non tollat pluralitatem, & diuisiõnem Communitatum ciuiliu; & illi ipsi, qui in ordine ad fidem, & Sacramenta faciunt vnam Ecclesiam in ordine ad conuictum, & societatem humanam, verè faciunt plures Communitates. Et quauis Deus ad splendorem, & auctoritatem Romanæ Ecclesiæ, & in subsidium potestatis ecclesiasticæ, & spiritualis, quam illa habet, plures terras, & prouincias etiam temporaliter illi subiecerit ex dono, & concessione Summorum Imperatorum, & Principum; non tamen subiecit temporaliter totum mundum; nec Papam habere voluit totum imperium, vel Imperatorem retento imperio eligi in Papam: quia administratio spiritualis longè alios mores, & habitus requirit in supremo administrante, quàm administratio temporalis; & idèd non facillè vnus aliquis vtrique sufficit, nec conuenienter vtrique præficitur pro toto mundo, vel pro magna illius parte, vt notat Molina de iust. tract. 2. disp. 29. §. Illud

11. Sole Ecclesia potestatem habere per totum mundum.

12. Non tamen potest simul haberi pro toto mundo potestas spiritualis, & temporalis.

etiam, in fine ex Driedone lib. 1. de libert. Christ. cap. 15. & 16.

DISPVT. XI.

Vtrum potestas condendi leges ciuiles pro toto mundo sit penes aliquem.

1. Nullus est, qui possit condere leges ciuiles pro toto mundo.
2. Quomodo aliqui sint natura serui, & aliqui sint natura domini.
3. Papa non habet potestatem politicam, & ciuilem in totum mundum.
4. Neque in totam Ecclesiam per se.
5. Quomodo Papa dicatur posse exercere hanc potestatem.
6. Ad Iudicem ecclesiasticum deuoluuntur omnes cause, quæ aliter non possunt terminari per Iudices laicos.
7. Non autem è contrà deuoluuntur ad Iudicem laicum, quæ non possunt terminari per Iudices ecclesiasticos.
8. Administratio imperij, dum vacat, quomodo spectet ad Papam.
9. Falso aliqui asseruerunt, Imperatorem habere iurisdictionem in totum mundum.
10. Romani Imperatores non habuerunt iurisdictionem in totum mundum.
11. Imperator non habet ex Christi institutione iurisdictionem in totum mundum, vel in totam Ecclesiam.
12. Neque ex concessione Papa.
13. Quomodo Imperator aliquando dicatur esse dominus totius mundi.
14. Adamus ex vi originis, & naturalis procreationis omnium hominum, non habuisset in illos potestatem ciuilem.
15. Quomodo pater habeat in filios naturale dominium.
16. Patria potestas ciuilis quo differat à potestate patriæ naturali, & quibus competat.

VIA Communitates, quibus primò est debita, & à Deo tributa potestas ferendi leges, eam communiter non exercent immediatè per se ipsas; sed per eos, in quos transferunt huiusmodi potestatem, & quos voluerunt sibi præesse, & curam ipsarum habere, de his quoque est explicandum, quomodo possint, aut non possint illas condere.

Et primò certum est, quod potestas ferendi leges ciuiles pro toto mundo, nec modò est, nec nunquam fuit, aut potest esse in aliquo vno; sed necessariò est, & semper fuit, & esse debet in pluribus iuxta pluralitatem ipsarum Communitatum, quarum cura, & regimen demandatum est singulis.

Quòd modò non sit, res est multò clarior, quàm quòd modò non sit, res est multò clarior, quàm sola tota hæc res potest haberi, vt pote solum pendens ex facto Dei, & ex sola illius voluntate supra naturales exigentias rerum. Et si admittamus, quòd Christo, vt naturali Dei Filio, hæc etiam potestas ciuilitatis, & politicæ totum mundum administrandi, fuerit debita, & de facto tributa: vnde & dicebat Matth. vlt. Data est mihi omnis potestas in celo, & in terra. de qua re fusè agit Molin. tract. 2. de iust. disp. 28. & Bellarm. lib. 5. de Rom. Pontific. cap. 4. eam tamen potestatem, nec S. Petro, nec successoribus, aut vlli alteri vsquam legitur commississe, quidquid dixerit Hostiens. in cap. Quod super his. de voto, & c. vlt.

Baldelli Theol. Moral.

nistret; sed etiam est de iure, & quoad actum primum, & quoad ipsam potestatem habitualement, in quantum reuerà ex tota hominum vniuersitate nullus est, cui vel à natura, vel à Deo auctore nature, vel ex lege, vel ex communi omnium consensione, aut quocunque alio modo competat hæc potestas administrandi totam hominum vniuersitatem: nam, quantum est ex natura, nullus est, qui aliis omnibus sit superior, & ad hoc factus, vt omnibus præsit; & vt notat S. Aug. lib. 19. de Ciuit. Dei, cap. 15. in prima hominis creatione non est dictum à Deo, Gen. 1. Faciamus hominem, vt præsit hominibus; sed vt præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestis terræ. & idèd priores iusti non dicuntur fuisse Reges, sed pastores ouium: quia, scilicet, solum in bruta; non autem in homines dominatus competit homini à natura.

Et ratio est: quia hoc ipso, quod vnusquisque nascitur rationis particeps, etiam nascitur particeps liberratis, & dominus suarum actionum; & idèd, quantum est ex natura, nullus est, qui sit alteri subditus, & nullus, qui alteri præsit, & multò minùs, qui ex natura præsit omnibus, qui sunt in mundo. Et quod asserit Aristoteles 1. Politic. cap. 3. & 4. quosdam esse natura seruos, & quosdam natura dominos; non intelligitur absolutè, & ex necessitate, quasi ex intentione, & institutione nature necessariò debeat hic esse seruus, & ille dominus: sed solum intelligitur ex consequente vtilitate; quia, scilicet, vtile est iis, qui minùs pollent mente, & magis pollent viribus corporis, vt regantur ab aliis, qui sunt sapientiores, & magis pollent viribus animi; & contra etiam his est vtile, vt in indigentis corporibus iuuentur ab illis, & absolutè vtrique est vtile, vt hi dominantur, & imperent; & illi seruiant, & obediant, vt patet ex ipso Aristotele, qui cap. 3. expressè habet, quòd imperare, & parere, non solum est necessarium; sed etiam vtilium: & cap. 4. quòd aliqui idèd dicuntur natura serui, & aliqui liberi; quia natura ipsa determinatum est, vt illis pro sit parere, & his conueniat imperare, vt etiam bene explicat S. Thom. 1. Politic. lect. 3. & 2. 2. quest. 57. art. 3. ad 2. Et quia hoc etiam modo nullus est, qui solus plus valeat viribus animi, quàm ceteri omnes in toto mundo; & cuius regimen, & imperium ceteris omnibus possit præesse; hinc est, vt hoc etiam modo nullus sit, qui habeat ex natura, vt omnes regat, qui sunt in mundo, & omnibus leges ferat; & non solum ex necessitate sit omnium dominus; sed neque etiam ex vtilitate.

Quòd verò neque etiam vnus sit, cui hoc competat ab ipso Deo, clarè patet: quia, quauis Deus olim Hebreis constituerit regimen primò per Iudices, & postea per Reges; nunquam tamen constituit vnquam aliquod regimen politicum, & ciuile pro toto mundo; neque de hoc vlla est reuelatio, aut locus in Scriptura, aut traditio apostolica, vt notat Suar. lib. 3. de legib. cap. 2. num. 3. in fine, & Bellarm. lib. 5. de Rom. Pontific. cap. 2. tomo 1. ex qua tamen sola tota hæc res potest haberi, vt pote solum pendens ex facto Dei, & ex sola illius voluntate supra naturales exigentias rerum. Et si admittamus, quòd Christo, vt naturali Dei Filio, hæc etiam potestas ciuilitatis, & politicæ totum mundum administrandi, fuerit debita, & de facto tributa: vnde & dicebat Matth. vlt. Data est mihi omnis potestas in celo, & in terra. de qua re fusè agit Molin. tract. 2. de iust. disp. 28. & Bellarm. lib. 5. de Rom. Pontific. cap. 4. eam tamen potestatem, nec S. Petro, nec successoribus, aut vlli alteri vsquam legitur commississe, quidquid dixerit Hostiens. in cap. Quod super his. de voto, & c. vlt.

2. Quomodo aliqui sint natura serui, & aliqui sint natura domini.

3. Papa nõ habet potestatem politicam, & ciuilem in totum mundum.

QQ 2

voti redempti. Panorm. in c. Nonit. de iudic. Syl. verb. Papa. §. 2. August. Triumphus de potest. Ecclesie. q. 1. art. 1. & plures alij, præsertim Canonistæ apud Bellarm. lib. 5. de Rom. Pontif. c. 1. tom. 1. Sed pro toto mundo, prout comprehendit etiam infideles, solum commisit ius prædicandi, & baptizandi, Marci 16. Euntes in mundum uniuersum prædicare Euangelium omni creature. & Matth. ultimo cit. Euntes docete omnes gentes baptizantes eos, &c. & potestatem gubernatiuam solum tribuit in ordine ad fideles Ioan. 2. 1. Pasce oues meas. & Matth. 16. Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; & quodcumque ligaueris super terram, &c. non autem in ordine ad infideles, & extra Ecclesiam; & potestatem, quam dicunt excellentiæ, sibi tantum retinuit, secundum quam, vt homo Deus, omnibus præerat, & præcepta, vel leges ferre poterat, tam fidelibus, quam infidelibus: & hanc ob causam 1. Cor. 5. expressè asserit S. Paulus, quod nullam habeat potestatem ad eos iudicandos, qui foris sunt, id est, infideles, qui sunt extra Ecclesiam: Quid enim mihi de his, qui foris sunt, iudicare? Et à primis temporibus nunquam Pontifices vlla in re voluerunt agnosci ab infidelibus, tanquam Superiores; & liberè permiserunt eos esse tanquam supremos Reges, ac Dominos in suis Regnis, cum dominium non fundetur in gratia supernaturali, aut fide, sed solum in libero arbitrio & in ratione; neque descendat ex iure diuino, sed ex iure gentium: & in Scriptura sapienter approbetur, etiam in infidelibus, vt Matth. 2. 2. Reddite ergo, que sunt Cesaris, Cesari. & ad Rom. 13. Cui tributum, tributum, &c. quod tamen Pontifices sine dubio aliter fecissent, si accepissent à Christo Domino potestatem politicam, & ciuilem in totum mundum, prout etiam continet infideles.

4. Neque in totam Ecclesiam per se.

Imò hanc potestatem gubernatiuam politicam, & ciuilem, neque etiam commisit Christus per se, & directè S. Petro, & successoribus, in ordine ad totam Ecclesiam, quasi propterea possit Pontifex per leges merè ciuiles, & solum respicientes bonum regimen temporale, obligare omnes fideles, etiam degentes in alijs regnis, & prouincijs non subditis temporaliter ipsi Pontifici; sed tota potestas gubernatiua, quam directè illi commisit, solum fuit spiritalis, & ecclesiastica, quæ appellatur potestas clauium, & per se, & directè solum respicit salutem, & finem supernaturalem; & alioqui, si Papa ex iure diuino haberet potestatem temporalem in totam Ecclesiam, eo ipso, quod infideles conuerterentur ad fidem, amitterent dominia suorum regnorum, & statim fierent de temporali potestate Ecclesie, quod non est dicendum. Et quauis potestas Papæ sit ordinis multò superioris ad omnem potestatem politicam, & temporalem, eique potestas politica, etiam suprema in suo ordine omninò debeat esse subiecta, & subordinata; sicut & finis, aut bonum temporale, & naturale est subiectum, & subordinatum fini spiritali, & supernaturali; non tamen propterea formaliter, & directè est potestas politica; & idè neque potest directè se extendere ad ferendas leges merè politicas, & ciuiles pro tota Ecclesia; & hac est communior sententia Theologorum, eamque docet Maior in 4. d. 24. q. 3. Alenf. in Sum. par. 3. q. 40. memb. 5. Gandau. quodlib. 6. q. 23. Corduben. lib. 1. qu. 57. dub. 3. Caiet. 2. 1. qu. 43. art. 8. & tom. 1. opusculor. tract. 2. c. 3. Franc. Victoria in relect. de potestate Ecclesie. Tot. in 4. d. 25. qu. 2. art. 1. & lib. 4. de inst. qu. 4. art. 1. Bellarm. lib. 5. de Rom. Pontif. per vltima capita, tom. 1. Suar. lib. 3. de legibus, cap. 6. num. 3. & seq. Mol. de iust. tract. 2. disp. 29. Sa-

las disp. 7. de legib. sect. 4. num. 30. Valq. 1. 2. disp. 153. cap. 2. num. 26. Bonac. disp. 1. de legib. qu. 1. puncto 3. num. 5. & ex Canonistis Couar. in reg. peccatum par. 2. §. 9. num. 7. Nau. in cap. Nonit. de iudic. not. 3. n. 19. & plures alij apud ipsos, à quibus, neque etiam dissentit S. Thom. lib. 3. de regim. Principum, cap. 10. & 19. & in 2. sent. d. 44. prope finem, & alij alij ex Theologis, qui in contrarium citantur, vt optimè ostendit Bellarm. lib. 5. de Rom. Pontif. cap. 5. §. Argumentum postremum, tom. 1.

Et quoniam hæc potestas spiritalis, quam habet Papa in tota Ecclesia, est longè excellentior, quam potestas politica, quam habent laici, eamque, vt diximus, omninò habet sibi subiectam, & subordinatam; hinc est, cur corrigi, & abrogari possint, si forte vergant in perniciem animarum, vt factum est in cap. finali, de prescript. & cap. Possessor. de reg. iuris, in 6. vbi reprobat lex illa ciuilis, tanquam fouens furta, & fraudes, Auth. Male fidei. C. de prescrip. longi temp. quod præscriptio possit stare cum mala fide, & quod etiam possessor malæ fidei possit præscribere: & cap. Cum haberet. de eo, qui duxit in matrimonium: vbi similiter reprobat illa alia, tanquam contraria naturali æquitati, & charitati, quod alimenta, & non dos sint præbenda à parentibus filiis, & filiabus illegitimis: Auth. Ex complexu. C. de incest. nup. vt notat Bartol. Couar. in Epit. 4. decretal. part. 2. cap. 8. §. 6. n. 6. & alij. Et quauis hæc leges pontificiæ, quoad materiam proximam, videantur politice, & ciuiles, in quantum præcipiunt de præscriptione dominij, & de alimentis, quæ sunt ex se res temporales; verè tamen sunt canonicæ, & ex potestate spiritaliter, vt notat Suar. lib. 3. de leg. cap. 6. n. 7. cum sint ad finem spiritualem, id est, ad vitandas fraudes, & furta, & ad fouendam naturalem charitatem, & pietatem in filios, & verè causa alimentorum sit pia, vt habet ibi Suar. ex Couar. in Epit. part. 2. cap. 8. §. 6. num. 6. cit. & Alex. in l. 1. ff. sol. matr. col. 6. Et eadem ratione potest Papa legem ferre pro tota Ecclesia, si delectet ius naturale circa aliquem contractum, vt scriptum factum est circa materiam de montibus Pietatis, vel prohibeat certum modum certi contractus, eique certam formam præscribat, propter periculum peccandi, quod in illo facillè potest contingere, vt factum est in materia de cambijs, de censibus, & similibus. Et idem est, si aliquid præcipiat de testamentis in ordine ad pias causas, & vt foueat pietatem: & hæc omnes leges non sunt dicendæ emanare ex potestate politica, aut ciuili, quam Papa habet in totam Ecclesiam; sed solum ex potestate spiritali, & ecclesiastica, in quantum respiciunt finem spiritualem, & bonum animæ, vt supra diximus: vt enim habet Innocentius III. cap. Solita. de maiorib. & obedientia, hoc est, quod dicitur Ierem. cap. 1. Sacerdoti, & de sacerdotali profapia descendenti, id est, de Sacerdotibus, qui fuerunt in terra Anathor: Constitui te super gentes, & regna, vt euellas, & dissipes, ædifices, & plantes, quia, scilicet, potestas sacerdotalis pro vitis euellendis, & plantandis virtutibus, verè est, idque habet ab ipso Deo. Vide Suar. lib. 3. de legib. c. 6. n. 8. contra Felin. in c. Ecclesia, num. 45. de conscri. vbi specialiter de lege pontificia præbendi alimenta etiam filiis illegitimis, asserit, quod non obliget in terris imperij, sed solum in terris temporaliter subiectis ipsi Papæ.

Et quod præter hanc potestatem præcipiendi toti Ecclesie de rebus aliqui politicis, & temporalibus, non aliam sibi tribuant ipsimet Summi Pontifices in sacris Canonibus, clarè patet ex cap. Si duobus. §. Denique. de appellat. vbi Alexand. III. ingenuè

5. Quomodo Papa dicam possit esse in hanc potestatem.

ingenuè faretur, quod secundum iuris rigorem non tenet appellatio à Iudice seculari ad Papam, si forte fiat ab iis, qui non sunt subiecti temporali iurisdictioni ipsius Papæ: & cap. Causam. & Qui fil. fut leg. idem Alexander III. disertè asserit, quod ad Regem pertinet, & non ad Ecclesiam, iudicare de causis ciuilibus inter laicos, & cap. Nonit. de iudic. Innocentius III. clarè profertur, quod non intendat perturbare, aut minuere iurisdictionem Regis Francorum; & idè nec intendat iudicare de feudo, cuius iudicium spectat ad Regem, sed solum intendat degerere de peccato, cuius censura sine dubitatione pertinet ad ipsum Pontificem; & cap. Solita. de maiorib. & obed. Non negamus, inquit, quin præcellat Imperator in temporalibus; sed Pontifex in spiritalibus antecellit. Idque vt explicet, paulò post ait, Deum ad firmamentum cæli, id est, Ecclesie vniuersalis, fecisse duo luminaria magna, id est, duas instituisse dignitates, quæ sunt authoritas pontificialis, & potestas regalis: sed illam, quæ præest diebus, id est, spiritalibus, esse maiorem; & hanc, quæ præest carnalibus, esse minorem; & quanta est differentia inter Solem, & Lunam, tantam esse agnoscendam inter Pontifices, & Reges: atque ita agnoscat, potestatem spiritualem, & temporalem non confundi subiecto, neque simul per se, & directè reperiri in eodem respectu totius Ecclesie, sed verè distingui, sicut & distinguuntur potestates, & muna in Sole, & Luna, vt ille præest diei, & hæc nocti. Et denique cap. Per venerabilem, qui fil. fut leg. idem Innocentius III. clarè facit, quod Papa potestatem in temporalibus solum habet in patrimonio Ecclesie; non autem in alijs regionibus; & quod Rex in temporalibus sui regni non recognoscit superiorem. Et horum omnium illa est ratio: quia Summus Pontifex, quæ talis est, & quantum est de iure diuino, nullam habet iurisdictionem merè temporalem, vt fuse probat Bellarm. lib. 5. de Rom. Pontif. cap. 4. sed hanc solum habet ex donationibus Imperatorum, & Principum, in terras temporaliter sibi subiectas.

Neque faciunt in contrarium cap. Quicumque liem. & cap. Quacunque contentiones. 11. quæst. 1. in quorum primo habetur, quod semper, & omnibus liceat appellare ad iudicium Episcopi: & in secundo, quod omnes contentiones, quæ ortæ fuerint inter Christianos, sint deferendæ ad Ecclesiam, & ab Ecclesiasticis sint terminandæ: vt enim notat Bellarm. lib. 5. de Rom. Pontif. cap. 5. in responsione ad 3. argumentum, primum illud fuit statutum à Theodosio Imperatore, qui solum ex pietate, non autem ex debito, id honoris Ecclesie, deluit; & postea per plures alios Canones fuit id abrogatum, vt subdit ibi Glof. verb. quicumque: secundum verò, incertum est, cuius sit, & rectè potest intelligi de iis contentionibus, quæ aliter non possunt terminari per Iudices laicos, vt, v. g. quia Iudex non vult administrare iustitiam; vel, quia altera ex partibus non vult acquiescere decretis à Iudice: tunc enim deuoluitur causa ad Ecclesiam per viam denunciationis euangelicæ, & correctionis fraternæ, vt habet Innocent. III. in cap. Nonit. de iudicis. in quantum, scilicet, qui ab altero læditur, neque aliter potest facere, vt à lædendo desistat, iure ipso diuino Matth. 18. potest id denunciare Ecclesie; & Prælatus ecclesiasticus potest cognoscere de illius peccato.

Et longè diuersa est ratio de Iudice ecclesiastico in ordine ad cognoscendas causas ciuiles, siue laicorum, in casu, quo eas nolit cognoscere Iudex laicus; & de Iudice laico in ordine ad cognoscendas causas ecclesiasticas, in casu, quo eas negligat Iudex

Baldelli Theol. Moral.

ecclesiasticus: quauis enim aliqui existimauerint, eandem esse rationem; & asseruerint, in casu necessitatis licitè posse recurri ad Iudicem laicum, etiam pro causis ecclesiasticis, quando Iudex ecclesiasticus eas negligit, vt videre est apud Azor. par. 1. lib. 5. cap. 14. quæst. 2. vers. Quarto, quia non est maior ratio, id tamen est planè falsum, vt dicemus infra disp. 39. quia iura nõ id statuunt vice versa de Iudicibus laicis in ordine ad cognoscendas causas ecclesiasticas in casu necessitatis, & defectus ipsius Iudicis ecclesiastici, quod statuunt de Iudicibus ecclesiasticis in ordine ad cognoscendas causas laicorum in defectu ipsius Iudicis laici, vt patet ex cap. Licet. 1. & cap. Ex tenore. & cap. Ex parte. de foro competen. Et ex præcepto diuino Matth. 18. cit. non eodem modo est recurrendum ad laicos per viam denunciationis, si forte in nos peccauerint Prælati ecclesiastici, quo est recurrendum ad Prælatos ecclesiasticos, si forte in nos peccauerint alij quicumque.

Et idem est respondendum ad c. Licet. 1. de foro competen. & ad Clem. Pastoralis. in fine, de sent. & re iudic. vbi ex Innoc. III. & ex Concil. Viennen. dicitur, quod, vacante imperio, succedit Pontifex in administratione illius, & vitur potestate Imperatoris: vt enim patet ex cap. Licet. cit. & notat ibi Glof. verb. vacante imperio, id solum est: quia vniuersaliter Iudex ecclesiasticus potest se immiscere in causis laicorum, quando non inuenitur alius Iudex laicus, qui possit, aut velit illas terminare; & vt notat Bellarm. cap. 5. cit. in responsione ad 4. hoc tantum modo dicitur Pontifex succedere in administratione imperij, dum vacat: non, quia succedat quoad omnia, & quasi illius potestas sit directè supra imperium; sed, quia succedit solum quoad eas causas terminandas, quæ pertinent ad ipsum Imperatorem, nec possunt facillè pati moram: quia enim vniuersaliter omnes causæ deuoluntur ad Iudicem ecclesiasticum, quando non possunt terminari per Iudices laicos; mirum non est, si etiam deuoluantur huiusmodi causæ imperij: & cum imperium modò sit apud Germanos ex sola translatione Leonis III. qui illud à Græcis transtulit ad Carolum Magnum, eò quod Græci, occidentali Ecclesie laboranti, nullum auxilium afferre possent, quemadmodum per hanc ipsam translationem, & propter Ecclesie utilitatem, & securitatem institui potuit, vt confirmatio Imperatoris spectaret ad Papam, eique Imperator teneretur præstare iuramentum fidelitatis, vt patet ex cap. In nomine Domini. d. 23. & cap. Tibi Domino. d. 63. & ex cap. Venerabilem. de elect. & ex Clem. vnica, de iure iuran. ne, scilicet, vnquam contingeret creati Imperatoris hæreticum, aut schismaticum, & vt electio fieret per septem Principes Germaniæ, vt patet ex Bulla Gregorij V. de hac re, & ex c. Venerabilem. cit. de elect. ita & potuit hoc etiam institui, vt administratio imperij, quoad certas causas, spectaret ad Papam, quando durasset illius vacatio; ne, scilicet, interim aliquid innovaretur, quod postea cederet in præiudicium, & damnum Ecclesie.

Et quod diximus de Summo Pontifice, quod reuera non habeat potestatem politicam, & ciuilem, siue in totum mundum, siue in totam Ecclesiam; potiori iure est dicendum etiam de Imperatore: nam, quauis antiquiores Iuristæ affirmarint, eum habere ius, & dominium iurisdictionis in vniuersum orbem; siue, quia illud habuerunt ante Christi aduentum etiam Romani Imperatores, illudque per successionem, vel per electionem postea deriuarunt ad successores, vt vult Batt. in l. Hostes. ff. de captiuis. siue, quia id habuerunt specialiter ex Christi institutione,

possunt terminari per Iudices ecclesiasticos.

8. Administratio imperij, dum vacat, quomodo spectat ad Papam.

9. Falso aliqui asseruerunt, Imperatorem habere iurisdictionem in totum mundum.

tutione, in quantum Christus simul fuit Rex, & Sacerdos, siue Pontifex: & quemadmodum Petro Papæ commisit facultatem Pontificis in totum mundum, eumque voluit esse, & dici Vicarium Christi Pontificis; ita etiam commisit Imperatori facultatem Regis, similiter in totum mundum, eumque voluit esse Vicarium Christi Regis, vt vult idem Bar. apud Suar. lib. 3. de legibus, cap. 7. num. 5. siue denique, quia id tandem habuerunt Christiani Imperatores ex institutione Romani Pontificis, qui, sicut potuit transferre imperium à Græcis ad Germanos, sibi que referuare approbationem, vntionem, consecrationem, & coronationem Imperatoris, vt patet ex Clem. Romani, de iure iur. & ex cap. Venerabilem. de elect. ita & potuit speciale gradum dignitatis illi tribuere, eumque eligere in speciale protectorem, & defensorem Ecclesiæ: & ad hunc finem, de sua potestate præcipiendi tantum illi tribuere, quantum esset conueniens, & opportunum: hæc tamen omnia non apparent, quod habeant vllum fundamentum soliditatis, & veritatis, vt bene probat Suar. lib. 3. cap. 7. cit. Mol. tract. 2. de iust. disp. 30. & alij communiter.

10. Nam, si loquamur de Romanis Imperatoribus ante Christi aduentum, falsum omnino est, quod habuerint vllum ius in totum mundum, vt probat Couar. in reg. peccatum, part. 2. §. 9. num. 5. & 6. Sor. lib. 4. de iust. qu. 4. art. 2. Suar. cap. 7. cit. num. 3. & 4. & alij apud ipsum: neque enim illud habuerunt immediate à Deo, siue tanquam authore, & gubernatore nature, siue tanquam ab operante supernaturaliter, cum ex natura omnes nascantur æquales, neque vlli sit debitum vllum ius in alios omnes, vt supra diximus; neque de hac concessione supernaturali vlla sit reuelatio, aut locus Scripturæ, aut antiqua traditio. Et præterea neque id habuerunt ex consensione omnium hominum, quasi in primum Imperatorem Romanum omnes consenserint, eique potestatem tradiderint, transmittendam subinde etiam ad alios, qui postea successissent per electionem; nam hic modus habendi consensum, & quasi suffragium eorum omnium, qui tunc essent in mundo, fuit planè impossibilis naturaliter: & ex historiis, imò & ex legibus ciuilibus certò habetur, quod electio, & potestas Romani Imperatoris solum fuit ab ipso populo, vel Republica Romanorum, vt videre est apud Couar. in quest. pract. cap. 1. num. 3. Et denique, neque id potuerunt acquirere iure belli, cum reuera non subegerint bellis totum mundum, vt de regno Persarum, quod Romanis subiectum non fuerit, expresse habetur l. Mercatores. C. de commerciis. & de alijs Regibus, & populis, l. Postliminium. ff. de captiuis.

11. Quod verò Imperator neque etiam habeat potestatem in totum mundum ex Christi institutione, patet ex eo, quia in Scriptura nullum est vestigium talis institutionis, & Christus Dominus nulli dedit iurisdictionem temporalem directam; & per prædicationem Euangelij non desierunt aliorum, Regum, & Imperatorum dominia, neque Romani ex tunc ceperunt latius dominari, vt ex se patet.

12. Et denique, quod Christianus Imperator huiusmodi potestatem non habeat ex concessione Papæ, patet ex eo: quia, si loquamur de potestate directa, eam Papa non habet pro se, vt paulò antè ostendimus; & idèd neque potuit illam alteri communicare, vt notat Suarez lib. 3. de leg. cap. 7. cit. num. 5. Si verò loquamur de potestate indirecta, hæc in Papa non est alia, quam ipsa potestas spiritalis, quæ etiam dicitur potestas clauium; & hanc non com-

Romani Imperatores non habuerunt iurisdictionem in totum mundum.

Imperator non habet ex Christi institutione iurisdictionem in totum mundum, vel in totam Ecclesiam.

Neque ex concessione Papæ.

municat per se, & formaliter Imperatori, vel cuiunque Principi laico; sed ad summum potest solum communicare pro defensione Ecclesiæ aliquod nudum ministerium, & aliquam executionem talis potestatis, circa aliquam certam materiam: vt, v. g. quod possit conuocare Catholicos Principes, & dissensiones inter illos dirimere, quando sic expedit ad vitanda bella, & damna Ecclesiæ, vt idem subdit eodem num. 5. cit. & num. 13. Et hoc ipsum nudum ministerium talis potestatis spiritalis, vtrum Pontifex de facto communicet, vel non communicet Imperatori, solum pendet ex voluntate Pontificis, & solum ex illius litteris, vel ex vsu, & ex consuetudine est attendendum.

Ceterum, per translationem imperij, quam fecit Pontifex ab Irene Græca Imperatrice, ad Carolum Magnum Imperatorem Germanum, non fuit aucta Imperatoris potestas, & iurisdictione, vt propterea dici possit Imperator modò illam habere in totum mundum, vel in omnes fideles; cum antea non haberet: nam transferre imperium, vel potestatem imperij, solum est, illam ipsam potestatem, quam vnus habebat, auferre illi; & illam ipsam conferre alteri; quod sine dubio non est augere; neque Pontifex hoc augmentum potuit facere pro sola voluntate, cum non possit pro arbitratu mutare dominia, & subicere vni alicui, quæ alioqui sunt libera à subiectione illius.

13. Neque vrgent in contrarium, & pro sententia Iuristarum, quod saltem Imperator Romanus habuerit potestatem in totum mundum, verba illa Lucæ 2. Exiit editum à Cesare Augusto, vt describeretur vniversus orbis, vt enim omnes exponunt apud Maldonatum, sumitur ibi per figuram Synecdoche, pars pro toto; & nomine vniversi Orbis solum intelligitur pars illa mundi, verè præcipua, & maxima, cui Romani dominabantur; & vt notat S. Hieronymus in cap. 13. Isaie, phrasis est, & idioma sacre Scripturæ, vt illam prouinciam, de qua fortè est sermo, appellet omnem terram, vel vniversam terram, vt pater Dan. 2. vbi lapillus de monte excisus sine manibus dicitur creuisse in montem magnum, & implese vniversam terram: & cap. 4. vbi potestas Nabuchodonosor Regis Babylonis dicitur esse in terminis vniversæ terræ: & Matth. 24. vbi de Christo dicitur: Imminis hunc hominem concitantem seditionem omnibus Iudæis in vniverso Orbe, & ex alijs locis.

Et eodem modo per figuram Synecdoche intelligitur id, quod habetur in iure ciuili, l. Deprecatio. ff. ad l. Rhodiam. de iactu, vbi Imperator de se ait: Ego mundi dominus, & l. 2. C. de veteri iure enucleando, in fine, vbi dicitur, quod tertia pars mundi accreuit imperio, & post Europam, & Asiam tota Libya est illi adiuncta: ex alijs enim legibus clarè constat, quod Imperator plurimum aliarum prouinciarum non habet dominium, vt notat Suar. lib. 3. de legibus, cap. 7. num. 11. Et idem est dicendum ad ea, quæ habet Gloss. in cap. Venerabilem. verb. in Germanos, de elect. vt, v. g. quod regnum mundi sit translatum ad Teutonicos; quod Imperator sit super omnes Reges, & omnes nationes sint sub eo, & ipse sit Princeps, & dominus mundi, & in ipsius potestate sint omnia: similiter enim hæc, & similia solum debent intelligi esse dicta per figuram Synecdoche; & sola pars fuit accepta, & intellecta appellatione totius.

Ex hoc verò, quod neque Papa, neque Imperator habeat potestatem directam ad leges ciuiles ferendas pro toto mundo, clarè habetur, quod nullus sit alius, qui illam de facto habeat, vel vnquam habuerit:

13. Quando Imperator Romanus aliquando dicitur esse dominus istius mundi.

buerit: siquidem omnes alij Reges, ac Principes temporales magis restrictam habent iurisdictionem, neque vllus est, aut vnquam fuit, qui illam extendit ad totum mundum; & quod modò est, & fuit hucusque, etiam erit, & esse debbit in futuro, cum ex toto mundo non possit rationabiliter esse vna tantum Communitas, & vnus regimen; sed in Communitatibus omnino sint certi termini magnitudinis, vltra quos non possit regimen bene consistere, vt supra diximus disp. præcedente, num. 9. & 10. ex Arist. lib. 7. Politic. cap. 4.

14. Imò, neque etiam ipse Adamus, primus parens, & primum principium totius humanæ generationis, si modò esset superstes, potestatem hanc politicam, & ciuilem haberet in totum mundum; sicut neque habuit de facto, dum superuixit post factam familiarum multiplicationem, & Communitatum diuisionem, vt supra diximus disp. præcedente, num. 10. & notat Suar. lib. 3. de legibus, cap. 2. num. 3. neque enim ex vi originis, & naturalis procreationis filiorum, & nepotum, potuit illi conuenire potestas politica, & ciuilis in omnes, & singulos se descendentes per longissimam seriem; sed solum potestas œconomica in suam familiam; id est, in uxorem, & filios non emancipatos; & processu temporis etiam in domesticos famulos, si habuisset: & ratione huius potestatis ea tantum præcepta, eaque ordinationes potuisset condere, quas modò potest paterfamilias pro sua domo; & quemadmodum domus, & familia nec modò est, nec tunc fuisset tempore Adami perfecta Communitas, vt patet ex dictis supra, disp. 1. num. 8. & disp. 4. num. 2. ita & præcepta, vel ordinationes domesticæ patrisfamilias, nec modò habent rationem legis propriè dictæ, nec tunc habuissent tempore Adami. Potestas verò politica, & ciuilis, cum solum se habeat tanquam proprietatis Communitatis perfectæ, eique sit primò debita, & à Deo tributa, vt authore nature; vt supra diximus disp. 10. num. 2. & 3. omnino supponit familiarum diuisionem, & voluntariam constitutionem Communitatis perfectæ; & si conueniat vni alicui, solum potest illi conuenire secundariò, & dependenter ab ipsa Communitate per voluntariam consensionem, & translationem potestatis in ipsum; & per consequens, neque Adamo potuisset conuenire ex vi solius originis, & naturalis procreationis.

15. Neque in contrarium facit id, quod habet ex principijs ipsius nature Aristoteles 8. Ethic. cap. 11. quod ex natura habeat pater imperium in filios, & aus in nepotes: quia est illis causa, vt sint, eorumque educationis & institutionis; & quod hoc idem imperium etiam conueniat alijs maioribus respectu aliorum minorum, & descendentiis; sicut & conuenit Regi, vt habeat imperium in eos, quos regit: nam contrà est: quia hoc etiam imperium, quod pater, & aus dicuntur habere à natura in filios & nepotes, est longè aliud, quam potestas ciuilis, & politica: hæc enim vni alicui non potest conuenire primariò ex ipsa natura; sed solum secundariò per dependentiam à Communitate perfecta, vt iam diximus: illud verò imperium solum consistit in quadam supereminetia ratione beneficii, quod in illos conferunt, vt patet ex ipso Aristotele ibidem, & bene explicatur ex paritate, aut exemplo ipsius Regis, quo ibi vtitur: nam, sicut Rex iis bene facit, qui sub regno suo sunt; & cum ipse sit bonus, curam eorum habet, vt bene agant; & idèd in illis dicitur consequi naturaliter quadam subiectione ratione utilitatis naturaliter consequentis ex illius regimine, & in ipso Rege naturalis quædam prælatio, vel supereminetia, & dominium,

siue imperium, vt etiam supra diximus num. 2. ita & pater, quia filijs est immediatè causa, vt sint, & educantur, & instituantur, dicitur acquirere ex ipsa natura, & ex naturali dictamine supereminetiam, & imperium quoddam in filios; & hi dicuntur acquirere naturalem subiectionem ad ipsum; & eo mediante, vel ratione illius etiam ad auos, & proavos, & alios maiores. Et quoniam negari non potest, quin hæc beneficia habendi esse, & educationem, & institutionem à patre, vel ab auo, sint longè maiora, provt in filios deriuantur à patre, quam provt ab auo deriuantur in nepotes, siquidem ab illo deriuantur, tanquam à principio per se, & immediato, & proximo: ab hoc verò, tanquam à principio per aliud, mediato, & remoto, id est, mediante principiatione ipsius patris: hinc est, vt etiam in patre fundent maius dominium naturale in filios, & in filijs maiorem subiectionem naturalem ad patrem, quam fundent in auo dominium naturale in nepotes; & in nepotibus subiectionem naturalem ad auum: & absolute, quò hæc principiatio est mediatio, & remotior, & quò hæc beneficia habendi esse, & educationem, & institutionem referuntur ad aliquem per seriem longiorem; eò dominium, & subiectione naturalis, quam fundant, est naturaliter minor: & si ad aliquem referantur per seriem omnino longissimam, & tanquam ad principium remotissimum, vt certè singuli homines, qui modò existunt, referuntur ad Adamum, dominium, & subiectione est planè minima, & ferè nulla; & idèd neque etiam Adamus, si modò esset superstes, multum haberet naturalis dominij ad singulos, qui modò viuunt, neque singuli multum haberent naturalis subiectionis ad illum; & quod modò contingit inter omnes, & singulos homines, qui solum longissimo ordine ducunt originem ab Adamo, & quantum referant suum esse ad eosdem primos parentes, non tamen sese agnoscunt, ac diligunt, vt strictè fratres; & tanquam genitos ab iisdem, solum, quia huiusmodi esse ad illos referunt per longissimam seriem, eòque solum agnoscunt, vt commune principium remotissimum sui esse, & suæ generationis; idem etiam contingere proportionaliter in ordine ad ipsos parentes, & similiter etiam illos non agnoscerent, nec reuererentur, vt strictè parentes, & ad illos naturalem subiectionem non haberent, nisi minimam. Et quod communiter accidit, etiam inter fratres strictè acceptos, & ab iisdem parentibus proximis genitos, vt, si ætatibus sint longè diuersi, fraterna amicitia inter ipsos non fit, vt habet Arist. 8. Ethic. cap. 10. in fine, nec se ament, vt fratres, & sicut æqualis amat æqualem; sed sicut maior amat minorem, & minor maiorem, euanescente, nimirum, amabilitate fraternitatis pro longa maioriæ, & minoritæ ætatis: potiori ratione etiam accidit inter parentes non proximis, & inter filios, ad quos se habent solum remotè, & paulatim minuitur, & euanescit etiam inter ipsos amabilitas paterna, & filialis; & consequenter naturale dominium, & subiectione; ac proinde in Adamo, qui ad singulos homines iam se haberet remotissimè, naturale dominium iam esset penè nullum, & in ipsis hominibus ad Adamum iam esset penè nulla subiectione.

Et ex hoc capite non eodem modo se habet patria potestas naturalis, quam habent parentes ex ipsa natura ad eos, quos ex se genuerunt, atque se habeat patria potestas ciuilis: hæc enim ex speciali dispositione iuris ciuilis illi tantum competit, qui est supremus ascendentium masculus, vt notat Mol. tract. 2. de iust. disp. 227. & idèd auo competit in nepotem, non autem patri, & proximo genitori in filium,

16. Patria potestas ciuilis quo differat à potestate patris naturalis, & quibus competat.

filium, si ram auus, quam pater sit superstes; & ipse pater non sit emancipatus ab auo, vt pater *Instit. §. Ius autem de patr. potestate. & l. Sic eueniet. ff. ad l. Iul. de adulter.* quia, scilicet, vt ibi dicitur, in potestate non videri habere, qui non est in sua potestate; ac proinde tota ratio huius potestatis civilis, non est, fuisse alteri principium generationis, & ipsius esse; sed præterea requiritur, vt quis sit in sua potestate, & non in potestate alterius; cum tamen patriæ potestatis naturalis, tota, & adæquata ratio solum sit, hoc, quod est genuisse, & fuisse alteri principium generationis, vt patet ex *Arist. lib. 3. Ethic. c. 11. cit.* Vnde, si modò Adamus esset superstes, haberet quidem solus fortasse patriam potestatem civilem in omnes, qui ab ipso iam essent geniti, & non emancipati: siquidem ipse esset supremus ascendentium masculus; non tamen solus haberet patriam potestatem naturalem; sed illam magis haberent omnino proximi, & immediati: siquidem hæc non competit soli supremo ascendentium, neque requirit, vt quis sit in sua potestate, & non in potestate alterius, vt diximus. Et ratione huius ipsius patriæ potestatis civilis, quam Adamus fortè haberet; non tamen posset ad omnes homines, totumque mundum ferre leges propriè dictas, cum hæc etiam patria potestas civilis non ad hoc se extendat, vt patet ex illius effectibus, quos refert, & explicat *Molin. tract. 2. cit. de inst. disp. 2. 28.*

DISPUT. XII.

Penes quos sit potestas condendi leges civiles pro certis Communitatibus.

1. Papa potest condere leges civiles pro laicis temporaliter sibi subiectis.
2. Potestas spiritualis, & temporalis secundum Hæreticos non possunt esse simul.
3. Imperator potest condere leges civiles pro omnibus laicis subiectis imperio.
4. Locus, aut regnum occupatum ab aliquo per tyrannidem, potest processu temporis possideri legitime.
5. Valide sunt leges Tyranni, si populus, aut Princeps legitimus consentiat pro illo in exercitium iurisdictionis.
6. Licetum est in terris Turcarum petere iudicium, & iustitiam ab ipsis Turcis.
7. Quomodo valeant leges imperatoria in feudis imperialibus.
8. In terris Ecclesie quomodo valeant leges imperatoria.
9. In aliis terris supremorum Principum, quomodo valeant leges imperatoria.
10. Virum leges canonica sint præferenda imperatoriis, quando casus, non desinitur legibus propriis regni, & desinitur diuerso modo per has, & per illas.
11. Reges supremi possunt condere leges pro suis regnis.
12. Sed solum iuxta modum potestatis in se translata.
13. Duces, Comites, & alij quomodo possint leges condere.
14. Gubernatores Prouinciarum quomodo possint leges condere.

15. Respublica quomodo possint leges condere.
16. Etiam femina possunt leges condere.
17. Femina communiter remouentur ab officiis publicis.
18. Quomodo Regina possit leges ferre.
19. Regnum non potest alienari, neque in dotem dari.
20. Maritus Regine multum ex illa nobilitatur.
21. Rex duorum regnorum non debet pro bono vnius ferre leges in damnum alterius.

POSITO, quòd potestas condendi leges civiles pro toto mundo, vel etiam pro tota Ecclesia, sit penes nullum, saltem directè, vt iam probauimus *disp. precedente*; illud superest explicandum, penes quos sit pro vnaquaque Communitate perfecta, vel pro certis regionibus, & prouinciis. Et quauis vno verbo possit dici, quòd sit penes illos, qui curam habent perfectarum Communitatum, & in quos ipsæ Communitates eam transtulerunt, vt patet ex dictis *supra disp. 10.* vt tamen hoc ipsum distinctius explicemus, est agendum de singulis.

Et primò certum est, quòd Papa leges civiles, quæ directè solum respiciant bonum regimen temporale, cuiusque finem, potest ferre ad eas omnes ciuitates, aut prouincias, quæ temporaliter sunt illi subiectæ: nam, quauis de iure diuino, & ab ipso Christo nullam habeat potestatem temporalem directam, vt *supra diximus ex Bellarmino lib. 5. de Romano Pontifice, cap. 4. tomo 1.* habet tamen ex iure humano per donationes Imperatorum, & Principum, quarum instrumenta Romæ afferuntur, & per pacificam possessionem, & præscriptionem plusquam longissimam annorum ferè nongentorum, vt patet ex *Historiis, & de donatione Ludouici I. Caroli Magni filij, habetur apud Gratianum d. 63. Ego Ludouicus, & de donatione Constantini, cap. Constantinus. c. 2. dist. 96. c. Fundament. a. §. Ne autem de elect. in 6. & de omnibus apud Bellarminum lib. 5. cit. c. 9.*

Et cum potestas temporalis nullo modo repugnet potestati spirituali, non est, quòd dicatur simul vtraque non posse vniri in eodem subiecto; & quòd ille ipse, qui habet à Christo potestatem spirituales in totam Ecclesiam, non simul habeat ab hominibus potestatem temporalem directam in plures prouincias, & non licitè illam retineat, & exerceat quidquid in contrarium dicat Caluinus *lib. 4. Institut. cap. 11. §. 8. & 11. & apud Bellarm. c. 9. cit. dum asserit, possessionem temporalem, quam habent Papa, & Episcopi, & personæ ecclesiasticæ, esse mero latrocinio occupatam; & si fortè sit habita iusto aliquo titulo, non posse iusto titulo reineri: quia principatus spiritualis, & principatus temporalis inter se pugnant, nec possunt simul consistere, saltem ex Christi institutione, qui *Matth. 20. ad Apostolos dixit: Reges gentium dominantur eorum; vos autem non sic. & Luc. 12. ad quandam de turba, qui eum rogabat: Magister, dic fratri meo, vt diuidat mecum hereditatem.* respondit: *O homo, quis me constituit Iudicem, aut diuisorem inter vos?* Contra enim est: quia hæc, & similia loca solum ostendunt, personas ecclesiasticas, si fortè dominantur, (quod tamen Christus Dominus, nec posituè præcepit, nec posituè prohibuit, non debere dominari more Regum, ac dominorum; sed more patrum, & pastorum, qui etiam seruiunt necessitatibus filiorum, & gregis, nullisque laboribus, aut incommodis parcunt pro illorum vtilitate. Et præterea ostendunt,*

1. Papa potest condere leges civiles pro locis temporalibus sibi subiectis.

2. Potestas spiritualis, & temporalis secundum Hæreticos non possunt esse simul.

3. Imperator potest condere leges civiles pro omnibus locis subiectis imperio.

4. Locus, aut regnum occupatum ab aliquo per tyrannidem, potest processu temporis possideri legitime.

ostendunt, Ecclesiasticos non debere se immiscere alienis negotiis; sed suo tantum muneri, suæque curæ debere vacare, exemplo ipsius Christi, qui in hoc mundo non gessit personam Principis, aut Iudicis pro litibus dirimendis; & idèd non se immiscuit diuidenda hereditati. Et hæc eadem etiam probant aliqua loca Sanctorum Patrum, quæ asserit Caluinus pro sua heresi, vt videre est apud *Bellarmin. lib. 5. cit. de Rom. Pontifice, cap. 10.*

Et quòd ex hac potestate temporali, quam habet Papa in terras, & loca temporaliter sibi subiecta, possit pro illis condere leges civiles, expressè habet *Suar. lib. 3. de legib. cap. 6. num. 3. Mol. tract. 2. de inst. disp. 29. Valq. 1. 2. disp. 153. cap. 2. num. 26. Bonacina de legib. disp. 1. quest. 1. puncto 3. num. 5. Non nego tamen. & omnes communiter; & expressè habetur *cap. Constitutus. c. 2. d. 96. vbi dicitur, quòd pro terris, & locis donatis Ecclesie est concessa Papæ corona, & dignitas, & potestas imperialis; & potest in illis rotum id, quod poterat Imperator: & cap. Per Venerabilem. qui fil. sim. legit. Innocentius III. discretè asserit, quòd in patrimonio S. Petri Sedes apostolica non solum exerceat authoritatem Summi Pontificis; sed etiam exequitur potestatem Summi Principis: & cap. Fundamenta. de elect. in 6. Nicolaus II. asserit, quòd Romæ, & in terris donatis Ecclesie, competit Romanis Pontificibus vtriusque potestatis monarchia. Et ratio est: quia potestas temporalis ad ea omnia se extendit, quæ sunt necessaria ad finem illius, qui est bene viuere; quod tamen maximè fit per leges, quæ ciues dirigunt ad virtutes, & reuocant à vitis, vt patet ex dictis *supra disp. 10.* de simili potestate, quam primò habent ipsæ Communitates perfectæ, & secundarid, vel dependenter ab illis, ij, qui gerunt illarum curam, & in quos ipsæ Communitates eam transtulerunt.**

Secundò, certum est, potestatem condendi leges civiles pro regnis, & prouinciis sibi subiectis, competere Imperatori, si legitime sit electus, & non per tyrannidem imperium teneat. Ita *Suar. lib. 3. cit. cap. 18. num. 1. & omnes communiter; & expressè habetur l. 2. §. Si quid vero. C. de veter. iur. enuel. vbi dicitur, quòd leges condere, & interpretari, soli auctoritati imperiali concessum est: & Auth. de Consulibus. circa finem. vbi dicitur, quòd Deus Imperatori leges subiecit, eumque constituit legem animatam. Et idem patet ex toto corpore iuris civilis, quod continet solas leges imperiales; & ex ratione iam facta: quia Imperator in suis terris habet supremam, & absolutam potestatem temporalem, & hæc maximè exerceatur per leges.*

Dixi autem, si legitime sit electus, & non per tyrannidem imperium teneat: quia solum per electionem legitimam est verus Imperator, eique competit iurisdictionis; & si fortè locum aliquem iniuste possideat, & per vim, non potest ad illum leges ferre, quouisque cessante vi, & iniustitia, locum illum de consensu veri domini, vel populi, & Communitatis possidere incipiat: siquidem sepe contingit, vt ab initio solum iniuste, & per tyrannidem locus aliquis ab aliquo occupetur, & acquiratur; & deinde successu temporis, vel ipse populus, vel is, ad quem pertinet, sponte consentiat in illum Principem, vt notat *Suar. lib. 3. de legib. cap. 4. num. 4. & c. 7. num. 6. Mol. de inst. tract. 2. disp. 153. Bellarm. lib. 3. de laicis, cap. 6. Salas de legib. disp. 4. sect. 12. Bonacina disp. 1. de legib. quest. 1. puncto 2. num. 5. Dixi legitime electum, & alij: & idèd, quando durat possessio iniusta, & detentio tyrannica, aut violenta, nulla competit iurisdictionis, aut potestas legislatiua: competit*

verò, quando iam iniustitia, & vis cessauit, & continuatur possessio per nouum consensum, & acceptionem in Principem, vt iam diximus. Atque hoc modo sepe accidit, vt successores eorum, qui regnum aliquod, aut locum per vim, & per iniuriam occupauerunt, censerentur legitimi Principes, vt subdunt Auctores cit. in quantum, scilicet, paulatim accessit consensus populi, aut eorum, ad quos pertinebat, & non amplius possident per iniuriam, aut per tyrannidem.

Et præterea potest accedere, vt quauis populus, & Communitas non consentiat absolute pro aliquo in possessionem, & ius ipsius regni; consentiat tamen in exercitium iurisdictionis ex supposito, ne, quòd ille, etiam per vim, retineat possessionem; nec velit desistere, ab iniusta detentione: & in tali casu valide erunt ipsius leges, & sententia, usque absolute loquendo, iniuste faciat eas ferendo, sibi que absolute vsurpando iudicium verè indebitum, vt probat *Lell. lib. 2. cap. 29. num. 70. Salas de legib. disp. 10. sect. 3. num. 14. Bonacina de legib. disp. 1. quest. 1. puncto 7. §. 3. num. 12. vers. Respondeo secundo. & alij apud ipsum. Et hoc modo licitum est in terris Turcarum petere iudicium, & iustitiam ab ipsis Turcis: quia, quauis reuera tyranni sint etiam regni vsurpatione; non autem solo regimine, & administratione; nec absolute consentiant populi, vt regnum retineant; consentiunt tamen, vt illud administrant, & ius dicant ex suppositione, quòd retineant. Si ergo loquamur de iis terris, quæ ita agnoscunt Imperatorem, vt supremum Principem, vt nullum alium agnoscant præter ipsum, tanquam Principem, aut dominum immediatum; certissimum est, quòd de rebus temporalibus, & civilibus, solæ leges imperatorie possunt valere, & nullæ aliæ, nisi ab ipso Imperatore sint approbatæ, & receptæ: siquidem in huiusmodi terris solus ipse habet iurisdictionem, & nullus alius, vt notat *Suar. lib. 3. de legib. cap. 8. num. 2.**

Si verò loquamur de iis terris, quæ agnoscunt quidem Imperatorem, vt supremum dominum; sed, præter illum, etiam agnoscunt aliquem alium, tanquam dominum immediatum, vt sunt multi Ducatus, & Marchionatus in Germania, & in Italia, qui vel iure feudi, vel aliquo simili iure sunt subiecti Imperatori, vel ab ipso sunt traditi cum hac obligatione recognitionis, & subiectionis, vel habent hanc obligationem alio modo inductam, vt, v.g. ex longa consuetudine, & ex legitima præscriptione; videndum est specialiter de vnaquaque, quomodo sit subiecta Imperatori, & quomodo alteri domino immediato: nam fieri potest, vt etiam hic in illas habeat potestatem supremam, & quasi regiam, & liberè possit leges condere, & monetam cudere; & fortasse etiam bellum indicere, & leges imperatorias etiam possit pro huiusmodi terris liberè admittere, & reuocare, pro vt voluerit: & præterea fieri potest, vt solum possit leges suas de nouo condere, & legibus imperatoriis addere; non autem possit reuocare leges imperatorias, vel illis vlla ex parte derogare: & pro vt hoc, vel illo modo se habuerit illius potestas, dicenda sunt in huiusmodi terris valere, aut non valere leges imperatorie: si enim dominus immediatus non possit leges nouas, & proprias condere, leges imperatorie valebunt solæ: si verò possit nouas condere, non autem reuocare leges imperatorias, aut illis derogare, valebunt simul cum aliis de nouo conditis; non autem valebunt solæ: & si possit nouas condere, & reuocare imperatorias, aut illis derogare, & earum aliquas de facto

5. Valida sunt leges Tyranni, si populus, aut Princeps legitimus consentiat pro illo in exercitium iurisdictionis.

6. Licetum est in terris Turcarum petere iudicium, & iustitiam ab ipsis Turcis.

7. Quomodo valeant leges imperatorie in feudis imperialibus.

facto reiecerit, & aliquibus derogarit, & de facto nouas condiderit; solum ualebunt, quatenus reiecta non sunt, & quatenus illis non sit derogatum per leges nouas, ut notat Suar. *lib. 3. de legibus, cap. 8. num. 2.* Valq. *1. 2. disp. 153. cap. 2. num. 24. & 25.* Salas *de legibus, disp. 4. sectione 12. & alij.* Et si specialiter non constet, quod Domini immediati huiusmodi locorum, aut terrarum, quae modo iam dicto recognoscunt Imperatorem, possint reicere, & abrogare leges imperatorias, vel illis quomodolibet derogare; censendum est, quod leges imperatoriae in illis legibus omnino ualeant, & non possint reprobari, aut reici à dominis immediatis; & idem secundum illas semper est iudicandum; & leges propriae dominorum solum possunt habere locum in iis casibus, pro quibus non habentur leges imperatoriae.

Sed praeterea certum est, quod in terris Ecclesiae, quauis sint ex dono Imperatorum, contraria ratione procedit; & leges imperatoriae solum adhibentur, quando non habentur leges canonicae, & ecclesiasticae; nam sic statuitur *cap. 1. de noui oper. nunc. ubi praecipitur, quod etiam de constructione Capellae, quae est res spiritualis, iudicetur secundum statuta legum, quando peculiariter non est aliquid statutum per Canones;* quia, quemadmodum leges Principum non designantur sacros Canones imitari; ita & statuta sacrorum Canonum legibus Principum adiuantur. Et quatenus haec constitutio ita praecipit iudicari secundum leges civiles, etiam in causis spiritualibus, qualis est constructio Capellae, quando non habentur leges canonicae; non solum obligat in terris Ecclesiae; sed etiam in aliis regnis, & semper per totam Ecclesiam in causis spiritualibus est iudicandum. secundum proprias leges cuiusque regni, quando defuncta statuta canonica, ut notat Valq. *cap. 2. num. 25. cit. Suar. cap. 8. cit. num. 3.* Salas *sect. 12. cit. Bonac. disp. 1. de legibus, quaest. 1. puncto 3. num. 5. §. Adde cum Valq.* Idque totum ex eo fit; non, quia leges imperatoriae, per se loquendo, vim habeant in terris Ecclesiae, & haec adhuc agnoscant Imperatorem, ut supremum dominum; sed, quia pro huiusmodi casibus ita sunt approbatae per leges canonicas, ut iam diximus, pro quo etiam facit *cap. Si adiutorium. d. 10. ubi dicitur, quod leges Imperatorum possunt assumi in adiutorium Ecclesiae, id est, in defectum Canonum, ut notat ibi Gloss. verb. Si in adiutorium.*

Et quod est factum per Summos Pontifices, ut approbarent pro certis casibus leges imperatorias, idem fieri potest etiam per alios Reges, & Principes supremos, qui non agnoscunt ullo modo Imperatorem, ut dominum suorum regnorum; & si id fiat, non obligabunt huiusmodi leges, in quantum emanant à potestate Imperatoris, quae, ut supponimus, pro his regnis nulla est; sed solum in quantum sunt acceptatae ab ipsis Regibus, & promulgatae, ut propriae in suis regnis. Et idem est, si forte contineant, aut declarent circa aliquid ipsum ius naturale; similiter enim obligabunt, non ut leges imperatoriae; sed ut naturales, ut notat Panorm. *in cap. Ecclesia Sanctae Mariae, de constit. & si agant de testamentis, & tradant regulas prudenter inuestigandi, & assequendi uoluntatem testatoris ex ipsis uerbis, & modo legandi; seruandae sunt, non ut leges proprie dictae, & per se obligantes; sed ut regulae, & directiones prudentiales, quae possunt usurpari ab omnibus, ut notat Valq. *disp. 153. cap. 2. cit. num. 19. & Suar. cap. 8. cit. num. 4. in fine.* Extra hos uero casus in huiusmodi regnis, aut prouinciis, quae non*

8. In terra Ecclesiae quomodo ualeant leges imperatoriae.

9. In aliis terris supremorum Principum quomodo ualeant leges imperatoriae.

agnoscunt Imperatorem ullo modo, ut dominum; nullo modo obligant leges imperatoriae; & de Francia sic habetur expressè *cap. Super speculo, de priuileg. & de Hispania sic expressè est cautum per leges proprias, ut uidere est apud Suarez *cap. 8. cit. num. 4. & apud Valq. part. 2. disp. 153. cap. 2. num. 3. & seq.* qui etiam pluribus probat, leges imperatorias pro regnis Hispaniae, neque etiam esse approbatas in defectum legum propriarum, siue ex vi alicuius legis latae per Reges, siue ex vi alicuius consuetudinis, quae sit loco legis; sed in defectu propriarum legum licitum esse Iudicibus casum decidere, prout libuerit, siue ex legibus imperatoriae, siue ex pontificiis: quamquam de facto in tali defectu communiter uti solent imperatoriae, ut ipse habet *num. 14. & 20. & prudenter id faciant, cum leges imperatoriae, tam in taxandis poenis, & puniendis delictis, quam in aliis plurimis, contineant multum prudentiae, & naturalis aequitatis. Verum iudex Iudices ex his legibus non propterea punient transgressores ipsarum, si aliqui actus non sit contra leges regni, aut contra ius naturale, neque irritabunt contractum, si aliqui non sit irritus ex legibus regni, aut ex iure naturali, ut notat Suar. *cap. 8. cit. num. 5. in fine:* quia reuera illarum transgressio non est crimen, nec poenam meretur, & contractus non ex illis habet formam, ut propterea censendus sit nullus, quia est contra illas.**

Quod si contingat, ex legibus propriis alicuius regni non subiecti Imperio, aut Ecclesiae per subiectionem temporalem, nihil haberi pro decidendo aliquo casu; haberi autem ex legibus imperatoriae, & ex pontificiis, vel canonicis, & ex utriusque non uero, sed diuerso modo casum decidi, aut definiti; consilium est, ut decidatur, ac definitur potius ex legibus pontificiis, quam ex imperatoriis; saltem ob reuerentiam, quae magis debetur Summo Pontifici; non autem est obligatio, aut necessitas, ut subdit Suar. *num. 6. contra aliquos, qui asseruerunt, id etiam esse de necessitate: quia enim tam leges pontificiae, quam imperatoriae pro his regnis non habent vim legis; idque est uerum, siue casus, qui forte occurrerit, sit definitus per leges proprias regni, siue non: & siue per leges pontificias, & imperatorias sit definitus eodem modo, siue diuerso, tam possunt illae omitti, quam haec; & siue haec omittantur, siue illae, aut simul utraque, nullum est crimen; quod tamen omnino esset, si esset necessitas, aut obligatio eas sequendi. Imò, si in aliquo ex his regnis non subiectis temporaliter Ecclesiae, aut Imperio, sit aliquid specialiter statutum pro his casibus, qui non sunt definiti per leges proprias, & diuerso modo sunt definiti per leges imperatorias, & per pontificias; seruandum omnino est, ut contingit in regno Lusitaniae; ex Suar. *cap. 8. num. 6. cit. ubi est cautum specialiter, ut feratur iudicium secundum leges imperatorias, & non secundum pontificias: & si casus non sit decisis, nisi per leges pontificias, & Glossae, & Interpretes legum civilium alio modo illum definiant, recurratur ad Regem; & neque etiam in hoc casu praferantur leges canonicae, & pontificiae. Et contra, si in terris Imperij consuetudo est, ut casus non decisi per leges imperatorias, & de quibus sunt diuersae sententiae inter Legistas, decisi autem per leges canonicas, secundum has decidantur, & Iudices teneantur has sequi, ut uult Felin. *in cap. Ecclesia Sanctae Mariae, num. 49. de constit. & plures alij apud ipsum, standum omnino est in huiusmodi terris tali consuetudini, ut notat Suar. *lib. 3. de legibus, cap. 6. num.****

10. Per omnes leges canonicae sunt praefertenda imperatoriis, quando casus non definitur legibus propriae regni, & definitur diuerso modo per has, & per illas.

num. 8. in fine, sicut & in terris Ecclesiae statuit legibus imperatoriis, quando casus non est decisis per leges canonicas, ut supra diximus *num. 6.* quia etiam haec consuetudo potest habere vim legis; & si talis consuetudo non est etiam in terris Imperij possunt Iudices non sequi leges pontificias.

Tertio, hoc, quod diximus de potestate Imperatoris ad ferendas leges civiles pro terris, & prouinciis sibi subiectis, dicendum etiam est de supremis Regibus; & qui in sua iurisdictione a nullo dependent, neque ullum agnoscunt superiorem: possunt enim etiam hi leges condere pro suis regnis, ut notat S. Thom. *1. 2. quaest. 90. art. 3. & 2. 2. quaest. 51. art. 2. Suar. *lib. 3. de legibus, cap. 9. num. 2. Salas de legibus, disp. 7. sect. 11. Valq. 1. 2. disp. 153. cap. 3. num. 31. Bonacina *disp. 1. de legibus, quaest. 1. puncto 3. num. 7. Canonistae communiter in cap. Ecclesia Sanctae Mariae, de constit. & Iurista in l. fin. C. de legibus. siue enim sint Reges per electionem, siue per successionem, aut etiam iure belli, eo ipso, quod habent regere populos, & Communitates sibi subiectas, etiam habent iis praecipere, & per leges dirigere, ut patet ex dictis, & haec Communitates; cum neque teneantur legibus pontificiis, neque Imperatoriis, quae pro illis non habent vim legis, omnino debent regi legibus propriis, eaque debent esse ab ipsis Regibus, cum non possint esse ab ullo alio, & nullus sit alius, qui in illas habeat iurisdictionem, aut potestatem legislatiuam.***

Et quoniam haec potestas, etiam in Regem, est translata ab ipsa Communitate, cui primò est debita, quasi iure naturae, ut supra diximus; bene est aduertendum, quomodo sit translata; utrum, scilicet, cum dependentia à consensu, & acceptatione populari sine dependentia; & utrum sub aliqua conditione, & limitatione; an uero absolute, & amplissime sine omni restrictione, aut limitatione. Et si de hoc modo, aut limitatione huius potestatis in Regem translata, nihil certius constet ex scriptis; satis potest colligi ex consuetudine, quae, sicut potest per se ipsa iurisdictionem conferre; ita etiam potest modum illius declarare, ut notat Suar. *lib. 3. de legibus, cap. 9. num. 4.* Et siue appareat esse translata sub uero, siue sub altero modo, solum sub illo est exercenda, & non sub alio, cum is modus in se contineatur, & declaret primum quasi contractum, & conventionem inter Communitatem, & Regem, & ab illo non sit recedendum.

Et quod diximus hoc loco de Regibus, debet intelligi etiam de aliis Supremis Principibus, qui non agnoscunt superiorem, siue sint Duces, siue Comites, siue alij quicunque possunt enim etiam hi leges ferre ad suos subditos, si facultas, & iurisdictione, quae exercens, sit suprema, & non agnoscant superiorem; & si in aliquibus sit suprema, & in aliis agnoscant superiorem, ut, v. g. si iudicia exerceant sine appellatione, aut recursum ad tribunal superius; si monetam cudant, & alia eiusmodi; & tamen in aliquibus aliis habeant dependentiam à Rege, aut alio superiore, ex ipsa consuetudine attendi debet, utrum possint leges ferre cum independentia ab omni alio, quando de hoc nihil certi habetur ex scriptis, & ex prima concessione potestatis, ut habet Suar. *cap. 9. cit. num. 3.* qui etiam *num. 5.* ex hoc capite negat, posse in Hispania leges condere ullos Principes, qui sunt sub Rege; quia id expressè iis negatur per leges Regni, quas ibi citat. Et communiter ita est dicendum de Ducibus, Marchionibus, Comitibus, & Baronibus, cum hi communiter non habeant supremam potestatem, nisi specialiter de illa constet, ut notat Sot. *lib. 1. de inst. q. 1. art. 3. Valq. 1. 2. disp. 153.*

11. Reges supremi possunt condere leges pro suis regnis.

12. Sed solum iuxta modum praesentis in translata.

13. Duces, Comites, & alij quomodo possunt leges condere.

cap. 3. num. 36. & alij recentiores apud ipsum.

Neque solum id est uerum de ipsis Principibus; sed etiam de Magistratibus, & Gubernatoribus Prouinciarum, qui constituantur à Regibus: quauis enim ex iure civili uideatur haberi, quod etiam hi possunt condere leges, si sint principales, & praesunt Prouinciis; unde etiam in corpore iuris saepe fit mentio de legibus pratoris; negari tamen non potest, quin eorum facultas tota dependeat à supremo Principe, à quo praeficiuntur prouinciis, & munera ipsa Gubernatorum, aut Magistratuum instituantur; & idem maxime debet eorum potestas attendi ex literis patentibus suae praefecturae, & regiminis; & ex consuetudine, ut habet idem Suar. *num. 5. cit.*

Et quemadmodum Respublicae, quae per se ipsas reguntur, siue aristocraticè, siue democraticè, ut est Respublica Veneta, Genuensis, & Lucensis, ita eligunt sibi Ducem, aut Principem, siue ad certum tempus, siue ad uitam; ut tamen in illum non transferant supremam potestatem; sed hanc uelint manere quasi mixtam; & neque Principem solum, neque solum Communitatem; sed hanc cum Principe, id est, corpus cum capite, uelint illam habere; ita & possunt potiori ratione Reges, & Principes, qui Magistratus, aut Gubernatores constituunt in prouinciis, iis non committere potestatem supremam ferendi leges; sed earum approbationem, aut confirmationem sibi reservare, aut aliter potestatem iis limitare, prout uoluerint.

Quarto, certum est, quod haec iurisdictione, & potestas legislatiua non est propria tantum uirorum; sed potest cadere etiam in foeminas, si uerè sint haeredes, ac dominae, v. g. alicuius regni: nam, quae ratione Communitates perfectae supremam potestatem gubernatiuam potuerunt transferre in Regem cum ea conditione, ut in eadem potestate succederent etiam alij, qui iure sanguinis, aut alio modo essent postea illius haeredes: ita & potuerunt hanc conditionem extendere etiam ad foeminas, si forte contingeret, ut etiam illae essent haeredes: neque est aliquid ratione sexus, quod repugnet ex rei natura cum suprema potestate in foemina: siquidem defectus scientiae, & prudentiae, qui communiter solet contingere in tali sexu, potest contingere, & re ipsa aliquando contingit etiam in uiris, & facile in utroque potest suppleri per consilia sapientum, & Iurisprudentum, ut notat Innocentius, & Panorm. *in cap. Dilecti, de arbitrio. & ex illis Suar. *lib. 3. de legibus, cap. 9. num. 8.* & hoc modo *cap. Ex part. 2. de priuilegiis, & cap. Dilecti, cit. de arbitrio,* expressè dicitur, quod foemina sit capax iurisdictionis regiae.*

Neque facit in contrarium id, quod dicitur *l. Foemina, ff. de reg. iuris,* quod foeminae ab omnibus officiis civilibus debeant esse remotae; & idem nec possunt esse Iudices, nec gerere Magistratus, nec pro alio interuenire, id est, fiduciabere, nec procuratrices existere, & alia eiusmodi: id enim solum intelligitur de foeminis communibus, & quibus aliunde non comperit iurisdictione; non autem de praecellentibus, & supereminentibus, si aliunde iis comperit iurisdictione; & secundum illam, neque etiam subduntur iuri communi, ut sunt, v. g. Reginae, & similes, quae habent supremam potestatem in populis, aut Communitates perfectas: unde & quod dicitur ibi de foeminis, statim subditur etiam de impuberibus; ut, scilicet, etiam hi abstineant ab omnibus officiis civilibus, id est, ab illis, quae publica auctoritate demandantur per potestates supremas; ac proinde non est sermo de his potestatibus supremis, ut patet ex textu, & notat Suar. *cap. 9. cit. num. 9.*

14. Gubernatores Prouinciarum quomodo possunt leges condere.

15. Respublicae quomodo possunt leges condere.

16. Etiam foeminae possunt leges ferre.

17. Foeminae communitur remouentur ab omnibus officiis publicis.

num.9. & 15. Salas, Vafq. & alij communiter apud Bonacin. disp. 1. qu. 1. puncto 3. num. 8. in fine.

Et si militet, quod habet S. Paulus 1. Corint. 14. Mulieres in Ecclesia taceant. non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse. & 1. ad Timoth. 2. Mulier in silentio discat cum omni subiectione: docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, &c. non significat, quod sit de iure diuino, vt mulier sit omni modo viris subiecta, & nunquam possit illis præesse, aut per leges præcipere; sed solum, quod in Ecclesia, & in doctrina, vel rebus fidei tacere debeat; non autem publicè illam tradere, concionando, docendo, & alia eiusmodi exercendo: quia enim hic actus est potestatis spiritualis, & ex clauæ scientiæ, meritiò fœmina ab illo repellitur, eum Christus ipse hanc potestatem solis viris tradiderit; non autem fœminis, cap. Nona. de peniten. & remiss. vt etiam supra diximus disp. 6. num. 4. Et quod addit S. Paulus de subiectione fœminarum ad viros, solum intelligitur in ordine ad matrimonium, & de fœminis, in quantum sunt matrimonio iunctæ: & hoc modo certum est, quod naturaliter, quoad actus matrimonij, & quoad regimen domus, fœmina est viro subiecta, id est, marito: cum hac tamen subiectione domestica, & naturali, quam habet mulier ad suum virum, bene potest stare præminentia, & potestas ciuilibus in ordine ad regimen totius Communitatis, si fortè hæc potestas aliunde competat fœminæ, vt iam diximus.

18. Quomodo Regina possit leges ferre.

Sed, vt distinctius explicemus, quomodo potestas legislatiua possit cadere in fœminam, triplex casus potest distingui, in quo id possit fœmina, verbi gratia, si sit Regina. Primum enim potest regnum iure hæreditatis ad ipsam pertinere; & præterea potest contingere, vt ipsa sit planè libera à statu coniugij, & nondum nupserit, vel certè vidua manserit, & ideo pro se sola, & quasi sine socio regnum regat & administret. Secundò, potest regnum hoc modo ad ipsam spectare; sed præterea potest contingere, vt ipsa sit in statu coniugij, & nupserit, verbi gratia, militi, qui solum ratione matrimonij appelletur, & honoretur, vt Rex; & si præcipiat, etiam obedientia illi præstetur. Tertio denique potest contingere, vt regnum iure dominij, & proprietatis non ad ipsam pertineat; sed ad maritum, & ipsa ratione tantum matrimonij, appelletur, & honoretur, vt Regina. Et in primo casu certum est, quod possit leges condere, si regni potestas, & suprema administratio ipsi soli incumbat, vt iam diximus. In secundo vero casu negant aliqui apud Suar. lib. 3. de legib. cap. 9. num. 14. & apud Vafq. 1. 2. disp. 153. cap. 3. num. 31. manere amplius apud Reginam administrationem regni, & potestatem legislatiuam; sed affirmant, eam transferri in ipsum maritum, vel saltem illi communicari, & simul manere in vtroque: nam, quemadmodum ex matrimonio habet maritus potestatem, & ius gubernandi vxorem in omnibus, eamque corripiendi, si opus sit; neque ipse vlla in re tenetur subdi illius imperio, & præceptis; ita & à fortiori habet ius gubernandi res ipsius, & per consequens regnum administrandi, & leges ferendi, neque ipse potest teneri illius legibus.

Sed communis sententia Iuristarum est in contrarium, quod etiam constante matrimonio, regni proprietates, & administratio sit penes Reginam; nou autem penes maritum: & expressè sic asserit Bald. in cap. Significauit. num. 3. de rescript. & ex illo Tiraquel. de nobilit. cap. 18. num. 3. Decius Alciatus, & alij apud illum, & ex Theologis idem sentit Suarez cap. 9. cit. num. 10. & seq. Vafq. 1. 2.

disp. 153. cap. 3. num. 33. & seq. Salas de legibus, disp. 7. sect. 9. num. 63, Bonacin. disp. 1. quest. 1. puncto 3. num. 9. & alij apud ipsos. Et ratio est ex Baldo: quia nec possunt esse duo Reges in solidum, nec regnum potest alienari, aut in dotem dari. Et vis rationis ex Suario ibidem, num. 10. cit. in hoc consistit, quia Regina, per matrimonium, quod cum milite contrahit, non transfert regnum in maritum, abdicando illud à se, neque illud marito confert, & quasi communicat, vt propterea regni potestas simul, & æqualiter maneat in vtroque, & sit communis: ergo illud sibi retinet, & etiam stante matrimonio potest illud sola administrare, si velit eum enim Regis potestas, atque officium sit, veluti onus personale collatum à subditis per electionem personæ, eiusque industriam; non potest transferri in alium sine consensu eorumdem subditorum, & contra conditiones primò appositas, quæ communiter solent esse, vt solum transferatur per successionem, vel per nouam electionem; non autem per alium modum alienationis. Et quemadmodum vxor quæcunque ex nullo iure, siue diuino, siue naturali, aut humano, per hoc, quod alteri nubat, transfert in illum dominium suorum honorum, illudque à se abdicat; ita & Regina, per hoc, quod militi nubat, non abdicat à se potestatem Regni, eamque transfert in maritum, etiam si alioqui talis esset ea potestas, vt posset transferri.

Et quod præterea huiusmodi potestatem neque etiam confert, & quasi communicat Regina marito, vt propterea dici possit regni potestas, stante matrimonio, residere simul, & æqualiter in vtroque coniuge, patet ex eo: quia, sicut monstruosum est in natura, vt vnum corpus habeat duo capita; ita & in ciuilibus, vt vnum regnum habeat duos Reges. Et si illi sint inter se æquales quoad potestatem, neque vnus sit vllò modo sub altero, nulla erit via definiendi pro populo, quid sit agendum, vel à quo abstinendum, si fortè occurrat grauis aliquis casus, aut necessitas; & illi duo, qui regno æqualiter potiuntur, inter se dissentiant, & neque etiam in hoc conueniant, vt adhibeant sortes, vel faciant compromissionem in aliquo tertio; quod certè subditis esset maximè malum. Et si subditi à prima Regis institutione, & electione vnum tantum voluerunt regnare, & non simul duos, non potest sine eorum consensu de nouo induci etiam per matrimonium, vt regnent duo. Et si potestas suprema Principis ex communis axiomate neque potest abdicari ab ipso Principe, neque minui; omnino neque etiam potest communicari alteri, vt postea sit æqualiter in vtroque, cum hæc sit certissima, & maxima diminutio, in quantum tota potestas erat tantum in vno.

Et quod dicimus de ipso regno, eiusque potestate quasi habituali, quod non possit abdicari à Regina, & transferri in maritum, & quod non possit illi conferri, & quasi communicari; idem est dicendum etiam de administratione, & exercitio actuali talis potestatis: nam similiter non potest Regina abdicare illam à se, etiam ad vitam mariti, & durante matrimonio; ita vt ad illum solum tota pertineat, & possit ille quidquid voluerit, etiam reclamante, ac repugnante Regina: siquidem in prima Regis institutione, & electione ad hoc ipsum exercitium potestatis, & ad hanc ipsam administrationem actualem, subditi elegerunt certam personam, eiusque industriam, vt iam diximus; nec voluerunt à tali persona eam totaliter separari. Et in hac re diuersa est ratio administrationis regni, & admi-

19. Regnum potest alienari, neque à dotem dari.

& administrationis aliorum bonorum dotalium, aut aliter pertinentium ad vxorem: hæc enim posterior administratio bene potest per matrimonium transferri in maritum; quia solum est propter ipsam vxorem; & solum pendet ab illius voluntate; illa vero prior omnino non potest: quia contraria ratione est propter subditos, & non propter Reginam; & dependet à voluntate illorum, non autem huius, vt notat Suar. lib. 3. de legib. cap. 9. num. 12. & Vafq. 1. 2. disp. 153. cap. 3. num. 35. qui etiam id confirmat eo, quod accidit in iurepatronatus, quod similiter, si competat fœmina, non transfertur per matrimonium in maritum.

Et similiter, neque etiam Regina potest hanc actualem administrationem regni, & exercitium potestatis ita communicare marito, vt simul velit eam esse penes vtrumque; & neque ipsa Regina possit aliquid debeat sine marito, neque maritus sine Regina. Contra enim est: quia hoc etiam esset minuire administrationem Reginæ; quod tamen sine consensu subditorum, & regni non potest facere; & grauius id cederet in damnum subditorum, si fortè vterque in graui aliquo casu non consentiret, neque aliter posset res definiri, vt iam diximus. Quare, etiam si maritus Reginæ possit illam habere subiectam in eis, quæ pertinent ad matrimonium, & ad gubernationem domesticam; falsum tamen est, quod non possit etiam ipse in aliquo alio esse subiectus Reginæ, si aliunde illi competat suprema potestas, & non teneatur parere illius legibus, sicut & ceteri, qui sunt de regno, vt notat Suar. cap. 9. cit. num. 15.

20. Regina maritum mulierem ex illa nobilitatur.

Rectè tamen addit Bald. in cap. Significauit. num. 3. cit. de rescript. non esse negandum, quin maritus Reginæ multum ex illa nobilitetur, eiusque radis (vt ipse loquitur) multum conuascet: si enim ex iure communis L. unica, C. de præpos. laborum, lib. 1. 2. qui comitantur Imperatorem, ex hoc ipso comitatu clarissimi sunt, & digni immunitate, eosque illustrat ipse comitatus imperatorij lateris, vt ibi dicitur; potiori ratione dicendus est nobilitari maritus ex Reginæ coniugio, per quod cum illa efficitur vna caro, & eosdem honores, & dignitates participat. Et quauis communiter trahatur vxor ad participandas conditiones mariti, tanquam capitis, & principalioris in contractu matrimonij, & communiter eius nobilitatem, aut ignobilitatem sequatur, vt pluribus probat Tiraq. de nobilit. cap. 18. num. 1. & 15. si tamen vxoris tanta sit præcellentia, quanta est in Regina; contraria ratione trahit vxor maritum ad participandas suas conditiones, eique communicat suam nobilitatem, & dignitatem, vt idem subdit num. 39. & ex illo Suar. cap. 9. cit. num. 39. Vnde & participat etiam ipse appellationem, & dignitatem Regis; quauis non potestatem, aut administrationem regni, vt diximus; nisi quantum ipsa Regina voluerit illi committere, vt habet Bald. num. 3. cit. Et ad hanc commissionem interpretandam non est satis, si talis Rex aliquid statuat, & Regina non contradicat: sed requiritur, vt expressè illi committat talem facultatem præcipiendi, & statuendi, vt de iure communi habet Bald. ibidem, & ex illo Vafq. 1. 2. disp. 153. cap. 3. num. 35. Atque ex his etiam colligitur, quid sit dicendum de Regina in tertio casu supraposito, id est, quando regnum non ad ipsam pertinet iure proprietatis, & dominij; sed ad virum; & ipsa ratione solum matrimonij appellatur & honoratur vt Regina: sicut enim maritus, si solum ex matrimonio cum Regina appelletur, & honoretur, vt Rex; non habet ex se vllam potestatem ad leges condendas, vel ad regnum administrandum, nisi

Baldelli Theol. Moral.

quatenus Regina eam illi commiserit, vt iam diximus: ita à fortiori etiam vxor, si solum ex matrimonio cum Rege participet nomen, & dignitatem Reginæ, vt statuitur Aulic. de Consulibus, §. Si autem vxor, collat. 4. & l. Mulieris. C. de dignitatibus, lib. 1. 2. cum enim hæc dignitas non sit iurisdictionis, sed solius honoris, non trahit secum potestatem ad leges ferendas, vt notat Suar. lib. 3. cap. 9. cit. num. 7. & Vafq. 1. 2. disp. 153. cap. 3. num. 34.

Siue autem leges ferantur à Rege, siue à Regina, siue ab alio quocunque, qui sit Caput Communitatis, & gerit vicem totius multitudinis, vt loquitur S. Thom. 1. 2. quest. 30. art. 3. non debet huiusmodi Princeps, si fortè habeat curam, aut gerat vicem duplicis Communitatis totalis, & nullo modo facientis vnam Communitatem, ferre legem, quæ sit directè in damnum vnus, ad hoc, vt consulat bono alterius. Ita Soc. lib. 1. de iustitia, §. 1. art. 2. ad finem, & omnes recentiores communiter apud Salas disp. 1. de legib. sect. 8. num. 49. Atque ita, si vnus, & idem sit Rex duorum regnorum, eo modo debet per leges consulere bono cuiusque, quod consuleret, si tantum esset Rex alterutrius: nam, sicut ipsa multitudo vnus regni, quæ in talem Regem contulit suas vices, non tenetur, neque intendit cum suo damno consulere alteri multitudini, aut regno; ita neque Rex, qui gerit illius vices, potest illam ad id obligare, aut eam priuare suis bonis, ac iuribus, vt illa transferat in aliam Communitatem.

21. Rex duorum regnorum non debet pro bono vnus ferre leges in damnum alterius.

Secus verò esset, si vtraque Communitas esset aliquo modo partialis, & simul pertineret ad idem totum; & constitueret, v. g. vnum regnum: quia tunc æquum esset, vt propter bonum totius regni, vna aliqua ciuitas aliquando exponeretur à Rege alicui incommoditati, aut damno; sicut & in animali exponitur vnum membrum propter salutem totius. Et si fortè in commodum, aut damnum, quod pateretur vna Communitas totalis propter aliam, non esset in bonis, ac iuribus, quæ verè essent ipsius; sed solum in aliquo, quod ei conueniret ex libera promissione, & concessione alterius, vel quouis alio modo dependeret à libera voluntate illius; bene posset Rex sine iniusticia tali commodo eam priuare, vt illud idem tribueret alteri, ex Salas loc. cit. vt, si Rex prohiberet, v. g. ne tale regnum haberet commercium cum illo alio, quod inde trahit magnam vtilitatem, & præciperet, vt haberet cum aliquo tertio: quia id solum esset non facere amplius beneficium illi regno; non autem esset facere illi iniuriam, aut iniusticiam: siquidem illud ad talem vtilitatem percipiendam ex tali commercio non habet vllum ius; sed illam percipit solum ex libera voluntate regni habentis, & volentis illud commercium, & ex gratuita concessione Regis.

DISPV. XIII.

Quomodo lex positua, ad hoc vt obliget, debeat esse solenniter promulgata.

1. Lex positua non potest obligare, nisi solenniter promulgata.
2. Promulgatio ad legis obligationem requiritur, etiam de iure naturali.
3. Promulgatio non debet esse quæcunque declaratio legis; sed solennis, & publica.
4. Solennitates in promulgatione possunt esse diuersæ.
5. Promulgatio est de essentia legis, non autem est solum conditio.

R. R. 6. In

- 6. In lege divina, & naturali non requiritur solennitas, & publica promulgatio.
- 7. De potentia Dei etiam lex humana potest obligare sine solenni promulgatione.
- 8. Ad legis obligationem non est satis notitia priuata, qua potest de illa haberi ante solennem promulgationem.
- 9. Licetum est vendere currenti pretio, si hoc sciatur breui esse variandum per legem.
- 10. Verum Scriptura pertinet ad essentiam legis.
- 11. Scriptura non est de essentia legis.
- 12. Lex, & consuetudo quo differant.
- 13. Sententia ad sui validitatem requiritur, ut feratur scripto.
- 14. Etiam legum declarationes iuridicae, vel authenticae, sunt promulgandae.
- 15. Declarationes Concilii Tridentini utrum habeant vim legis.
- 16. Decisiones Rota solum sunt doctrinales, & magistrales.
- 17. Responsum, aut rescripta Pontificum ad casus particulares, quomodo habeant vim legis.
- 18. Solentur rationes, quod declarationes Congregationis sint proprie leges.
- 19. Afferuntur Doctores, quod non sint leges.

V P R A disp. 2. ex S. Thom. 1.2. quæst. 90. art. 4. legem in vniuersum descripsimus, quod sit ordinatio rationis ad bonum commune, ab eo, qui curam habet Communitatis promulgata. Quare post explicatas hucusque priores particulas descriptionis, & quomodo lex essentialiter sit quid rationis, & quomodo sit ad bonum commune, & quomodo ab eo, qui habet curam Communitatis, postremo loco est explicanda postrema, quomodo requiratur, ut sit promulgata.

Et breuiter conclusio sit, quod non potest lex positua obligare, nisi sit solenniter promulgata. Ita S. Thom. 1.2. qu. 90. art. 4. Caiet. *ibid.* Suar. *lib. 1. de legib. cap. 11.* Vasq. 1.2. disp. 155. cap. 2. Salas *disp. 1. de legib. sect. 10.* Azor. *par. 1. lib. 5. cap. 3.* Reginald. *in praxi. lib. 1.3. cap. 16. num. 151.* Mol. *tract. 5. de iuris. disp. 70.* Sot. *lib. 1. de iust. quæst. 1. art. 4.* Caltr. *lib. 1. de lege pæn. cap. 1.* Sayr. *lib. 3. clau. reg. cap. 5.* Bonac. *disp. 1. de legib. quæst. 1. puncto 4.* Nauar. *conf. 1. de constit. quæst. 4. lib. 1. & in Man. cap. 23. num. 44.* & omnes communiter. Ratio S. Thom. *art. 4. cit.* est: quia, cum lex imponatur per modum regulæ, & mensuræ humanarum actionum, impossibile est, ut illas regulet, & mensuret, nisi applicetur ipsi operanti; neque potest applicari, nisi per notitiam, eaque non potest haberi, nisi per promulgationem. Quæ ratio, ut notat Vasq. *cap. 2. cit. num. 13.* ex ipsa rei natura, & iure ipso naturali ostendit, necessariam esse promulgationem legis ad hoc, ut obliget. Quare, quauis requiratur ex iure canonico, & ciuili: siquidem *Authen. Vt facta nona constitutiones.* expressè habetur, quod leges tunc valent, quando in commune factæ sunt manifestæ: & *cap. In istis. d. 4.* quod tunc instituuntur, cum promulgantur; non tamen requiritur ex solo iure canonico, & ciuili; sed etiam ex iure naturali. Et quauis conclusio possit intelligi suo modo etiam de lege naturæ, siquidem etiam hæc omnibus promulgatur per vocem quasi communem totius naturæ, eiusque authoris, ut notat Suar. *lib. 1. de legib. cap. 1. n. 4.* & ut loquitur S. Thom. *art. 4. cit. ad 1.* eius promulgatio factis habetur ex hoc, quod Deus mentibus hominum eam inserit naturaliter cognoscendam; proprie tamen solum intelligitur de lege positua, siue humana, siue diuina, de qua hic loquimur.

1. Lex positua non potest obligare, nisi solenniter promulgata.

2. Promulgatio ad legis obligationem requiritur etiam de iure naturali.

Dum autem dicimus, requiritur promulgationem, non quancunque, sed solennem; solum asserimus, non sufficere quancunque propositionem, aut declarationem ordinationis, & voluntatis Principis; sed requiri illam determinatè, qua Princeps loquitur, ut Princeps; siusque subditis ex potestate, & voluntate eos obligandi intimet, & influet ordinationem suam; & ex qua omnes subditi possint simul obligari; non autem aliqui prius, quam alij. Vnde, si solum in Senatu legem proponat, vel ad deliberandum, vel ad enunciantum id, quod habet in animo præcipere subditis; non est censenda sufficiens promulgatio ad inducendam obligationem legis, ut notat Vasq. *disp. 55. cap. 2. cit. num. 14.* sicut neque si solum mandet illam imprimi, & in fine mandet adiungi, quod sit publicata tali die; nisi præterea sit reuera promulgata tali die voce præconis, vel aliter certis locis affixa, & omnibus exposita, ut idem subdit *n. 15.*

Quæ autem solennitates sint necessariae ad huiusmodi promulgationem, maximè pendent ex usu, & consuetudine cuiusque regni, aut prouinciae: & quantum est ex natura rei, parum refert, siue promulgatio fiat scripto, & affixione, siue voce, siue alio quouis modo; & ut dicitur *c. Consuetudo. d. 1.* sola ratio legem commendat, nec differt, utrum scriptura, an ratione consistat: & *Instit. S. Sed & quod. de iure nat. gent. & ciuili.* quocunque Imperator per epistolam constituit, vel cognoscens decreuit, vel edicto præcepit, legem esse constat. Et de lege veteri, quod signis, & prodigijs fuerit à Deo promulgata, habetur *Exodi 19. & 20.* & de lege noua, quod post aduentum Spiritus sancti fuerit per Apostolos prædicata, patet ex Actis Apostolorum: & leges humanæ aliquando promulgantur per vocem præconis, aliquando per affixionem scripturæ; & aliquando utroque modo, ut constat ex usu.

Et quauis neque scriptura, neque vox determinatè accepta sit de essentia legis, aut simpliciter necessaria ad solennem promulgationem, ut probat Suar. *lib. 1. de leg. cap. 1. num. 9.* est tamen necessaria earum altera indeterminatè accepta, vel aliquid aliud illis æquiualens. Atque hoc solum existimo velle Panorm. *in cap. 1. de postul. Pralat. num. 10.* & ex illo Reginald. *lib. 13. num. 155.* quando asserunt, satis esse ad hoc, ut obliget aliqua constitutio, si fuerit solenniter edita, vel publicè promulgata; neque esse expectandam promulgationem, quando iam est solenniter edita; sed hanc esse expectandam, quando solum est edita sine solennitate: neque enim intendunt, quod promulgatio non sit simpliciter necessaria ad legis obligationem, ut illis imponit Bonac. *puncto 4. cit. num. 6.* intelligendum, nomine promulgationis, ipsam legis propositionem, & sufficientem declarationem voluntatis Principis: sed solum, quod non sit necessaria promulgatio facta determinatè per vocem præconis, vel determinatè per affixionem scripturæ, vel per aliquid simile; & quod sufficiat, ut solenniter detur ad subditos, in quocunque tandem consistat talis solennitas; & siue fiat immediatè, & per se, ab ipso Principe per ipsum actum dationis legis; siue mediatè, & per alium quasi administrum, & exercentem alium actum, qui sit completiuus dationis legis: hoc enim tantum modo est id, quod habetur *cap. 1. cit. de postul. Pralat.* verbis illis: *Nec sit necessarium, cum constitutio solenniter editur, aut publicè promulgatur, ipsius notitiam singulorum auribus inculcare.* Et hoc solum intendere Panormitanum, clarè patet ex eo, quod ibi concludit, obligare constitutu

3. Promulgatio non debet esse quancunque declaratio legis, sed solennitas, & publicitas.

4. Solennitas in promulgatione potest esse diuersa.

constitutionem solenniter editam in consilio populi, licet non fuerit publicè promulgata. Et denique, hoc idem velle Reginaldum, apertè declarant ipsius verba: *Constitutio solenniter edita ligat scientes, antequàm alia fiat eius promulgatio, ut notat Panorm.* Dum enim asserit, non esse opus alia promulgatione vltra solennem editionem, apertè asserit, quod etiam ipsa solennis editio sit aliqua promulgatio. Imò *cap. 1. cit. de postul. Pral.* pro eodem sumitur solennis editio, & publica promulgatio: & particula, aut, vel est expungenda, & pro illa est respondenda particula, & ut habetur in multis Codicibus ex Bonacina *num. 6. cit.* vel est accipienda pro particula, & vel, seu, ut notat Salas *disp. 1. de legib. sect. 10. num. 6.* Azor. *par. 1. lib. 5. cap. 3. quæst. 1.* Suar. *lib. 3. de legib. cap. 16. num. 2.* & apud Bonacin. *num. 6. cit.*

Quod si quæras, utrum huiusmodi promulgatio sit solum conditio, sine qua non; an verò sit de essentia ipsius legis: Respondet Vasq. *disp. 55. cap. 2. cit. num. 16.* Mol. *tract. 5. cit. disp. 70. num. 1.* Bonacina *puncto 4. cit. n. 6.* Suar. *lib. 1. de legib. cap. 1. cit. num. 6.* quod est de essentia ipsius legis: quia ad rationem legis hominibus tradita pertinet, ut sit imperium ex se proximè aptum, ut applicetur vnicuique per actum notitiæ, & conscientia, ad regulandos illius actus; quæ tamen proxima aptitudo illi non conuenit ante promulgationem, ut ex se patet. Vnde & *cap. In istis. d. 4. cit.* dicitur, quod promulgatio sit ipsa institutio legis, & quod leges tunc instituuntur, cum promulgantur. Quare, quod S. Thom. 1.2. quæst. 90. art. 4. cit. asserit, legem applicari ad regulandum, & mensurandum per promulgationem, non intelligitur de applicatione formali, & in actu secundo; sed de radicali, & in actu primo, id est, de proxima applicabilitate: & idèd in *sine corp.* eam ponit formaliter in definitione legis, tanquam aliquid pertinens ad essentiam: & *quæst. 17. de veritate, art. 3.* applicationem legis in actu secundo, & quæ se habet sicut contractus in agentibus naturalibus, ait haberi per conscientiam; non autem per promulgationem, ut etiam *suprà* diximus, dum ageremus de conscientia: & certum est, quod conscientia circa obligationem legis omnino supponit promulgationem.

Hoc verò totum, quod dicimus de necessitate solennis promulgationis, solum debet intelligi de lege humana; quia Deus non eget externa publicatione suarum legum; & si illas per solum internam relationem proponeret, non est dubium, quod verè, & proprie esset lex, ut notat Vasq. *disp. 155. cap. 2. cit. num. 17.* sicut & obligat lex naturæ, quam Deus solum interius, & in mentibus inserit, ut loquitur S. Thom. 1.2. quæst. 90. art. 4. ad 1. Imò, absolute loquendo, etiam posset per Dei potentiam lex humana absolui ab hac necessitate solennis promulgationis, ut, v. g. si Deus præciperet, ut ordinatio Principis quomodocunque expressa, & significata exteriùs, haberet vim legis, & omnes obligaret; quauis postea excusarentur à culpa, qui illam ignorarent, ut notat Suar. *lib. 1. de legib. cap. 1. num. 6. cit.* Salas *disp. 1. de legib. sect. 10. cit. num. 5.* & ex illo Bonacina *puncto 4. cit. num. 8.* quia essentia legis non est quid merè physicum, neque consistit in indiuisibili, ut propterea neque etiam à Deo, & per quancunque potentiam posset illi aliquid addi, aut detrahi; sicut contingit, v. g. in essentia hominis: sed est quid morale, & consistit in complexione eorum plurium, quæ moraliter sunt necessaria ex parte Principis, & publicè potestatis, ad hoc, ut obliget subditos, & benè consulat bono communi: & cum inter hæc

5. Promulgatio est de essentia legum, autem est solum conditio.

6. In lege diuina, & naturali, non requiritur solennitas, & publicitas promulgationis.

7. De potentia Dei etiam lex humana potest obligare sine solenni promulgatione.

fit etiam promulgatio, ut iam diximus, rectè dicitur etiam hæc de essentia legis. Non posset verò id facere ipse etiam Princeps, & statuere etiam ipse, ut suæ ordinationis quomodocunque expressæ haberent vim legis, & omnes obligarent ex hac ipsa quancunque expressione, ut notat Suar. *num. 6. cit.* quia potestas, quam habet ad leges ferendas, non est mensuranda pro sola voluntate ipsius legis ferentis, vel pro sola, & absoluta possibilitate, aut non repugnantia ipsius rei; sed pro conuenientia ad bonum commune, & ad modum conaturalè obligandi subditos simul omnes; qui tamen solum est per applicationem legis, simul ad omnes, id est, per solennem, & publicam promulgationem.

Atque ex hoc, quod dicimus de necessitate solennis promulgationis ad legis obligationem, apertè sequitur, quod non est satis ad hoc, ut lex obliget singulos, si fortè singuli habeant priuata notitiam de voluntate Principis, sed debent habere notitiam publicam ex solenni promulgatione: quia hac tantum ratione est completa, & vltima ratio legis, pro ut exit à Principe, id est, ipsa legis institutio, ut iam diximus *ex cap. In istis. d. 4.* & solum per illam loquitur Princeps, ut Princeps, suumque imperium intimat subditis. Et idem habetur etiam *cap. Ad hac. de postul. Pralat.* ubi dicitur, quod ut aliquis teneatur ad obseruantiam constitutionis, satis est, si nouerit eam solenniter editam, aut publicè promulgatam. Et clariùs in *Auth. Vt facta non. constit.* ubi statuitur, quod constitutiones ex illo valent, ex quo in commune factæ sunt manifestæ. Et ratio est: quia leges, sicut ad omnes feruntur æqualiter; ita & debent simul omnes, quantum fieri potest, incipere obligare: quod tamen esse non potest, nisi ex publica, & solenni promulgatione, cum præsertim sæpè sint odiosæ, & difficiles; & idèd non temerè, & ex quancunque notitia veniant obseruanda.

Vnde, si quis interfuisset consilio Principis, de minuendo, v. g. frumenti pretio, & de lege super eo ferenda, antequàm huiusmodi lex promulgaretur, licitè posset frumentum vendere pretio currente, & maiore; tum, quia adhuc frumentum tanti aestimatur, & lex non obligat nisi promulgata; tum verò, quia virtum illud, quod frumentum post paucos dies debeat valere minoris, non est intrinsecum ipsi frumento, ut debeat de iure naturæ, & ex debito naturalis iustitiæ manifestari emptori, ut notat Sylu. *verb. emptio, quæst. 15.* Sot. *de iust. lib. 6. quæst. 3.* art. 2. Petr. Nauar. *lib. 3. de restit. cap. 2. num. 33.* & alij, qui absolute docent, licitum esse vendere pretio currente, etiam si sciatur illud breui esse variandum, quidquid in contrarium dicat Conrad. *de contract. quæst. 36. & 66.* & alij alij.

Sed contra id, quod diximus, non esse de necessitate promulgationis, ut fiat scripto, potest obijci: quia oppositum asserit Turrecremata *in cap. Lex est. d. 1.* ubi ait, scripturam esse de essentia legis: & plures alios citat, quos etiam refert Salas *disp. 1. de legib. sect. 9. num. 64.* Imò & videtur idem docere etiam S. Thom. 2.2. quæst. 57. art. 1. ad 2. ubi ait, quod ius vocatur lex, quando redigitur in scriptum. Et ratio videtur esse: quia, ut habetur *c. Mose. & cap. Lex est. d. 1.* & tradit S. Isidor. *lib. 2. etymol. cap. 10. & lib. 5. cap. 3.* hoc est discriminis inter legem, & morem, seu consuetudinem, quod lex sit scripta; mos verò, & consuetudo sit non scripta: & *l. Humanum. C. de legibus.* dicitur, quod in posterum non aliter leges sunt promulgandæ, nisi prius fuerit seruata hæc formula, ut de illa fuerit tractatum inter palatij proceres, & Patres conscriptos; & quod illis placuerit,

8. Ad legis obligationem non est satis notitia priuata, qua potest de illa haberi ante solennem promulgationem.

9. Licetum est vendere currenti pretio, si hoc sciatur breui esse variandum.

10. Primum scriptura pertinet ad essentiam legis.

cuetit, fuerit dictatum, & denuò collectis omnibus recensurum, & tandem coram Imperatore recitatum, & eius consensu firmatum; quæ tamen formula aperte ostendit, necessariam esse scripturam, cum dictatio procerum sola scriptura excipiat, & recitatio coram Imperatore ex sola scriptura fiat. Et confirmatur: quia hoc ipsum importat etiã vocabulum, & sonus legis, si deriuetur à legendo, vt supra diximus ex eodem S. Isidoro *ibidem*: siquidem legi non potest, quod non est scriptum; & cum lex in perpetuum, & vno semper modo debeat obligare, omnino debet ferri scripto, ne alioqui memoria excidat, aut aliter, atque aliter à diuersis referatur, & seruetur. Et has ob causas Deus ipse veterem legem scripto tradidit, eaque antonomastice appellatur lex scripta. Et si sententia, quæ à Iudice fertur, ad sui validitatem requirit, vt scripto feratur, vt docent DD. communiter in *cap. fin. de sententia, & re iudicata*; potiori ratione hoc idem debet requirere etiam lex, quæ ad plures extenditur.

11. Sed contra est: quia, quod scriptura non pertinet ad essentiam legis, est communis sententia apud Suar. *lib. 1. de legibus, cap. 11. num. 9. & lib. 3. c. 15. num. 6.* & apud Salas *disp. 1. de legibus, sect. 9. n. 64. & seq.* & expressè ex Aristot. *10. Ethic. cap. 9.* vbi ait, nihil interesse, vtrum leges sint scriptæ, an non scriptæ: & patet ex *cap. Consuetudo. d. 1. cit. & ex §. Sed & quod. Institut. de iure naturali gent. & civil.* vbi id expressè habetur: & clariùs ex *l. De quibus. ff. de legibus.* vbi dicitur, quod etiam illa habent vim legis, & omnes obligant, quæ sine vilo scripto populus probauit: & idem supponitur etiam *cap. Institutionis. 2. §. qu. 2.* verbis illis: *Sine que scripto de creuimus, sine qua in nostra presentia videntur disposita esse.*

12. Quare ad differentiam, quæ affertur inter legem, & morem, seu consuetudinem, dico, eam rectè assignari ex eo, quod de facto, & communiter fit: verè enim leges comuniter scripto feruntur, & verè consuetudines non scribuntur: & quoniam hoc est accidentale, tam legi, quàm consuetudini, ex aliquo alio videtur sumenda differentia essentialis; id est, ex eo, quod lex habet initium, & vim obligandi ex voluntate explicita Principis: consuetudo verò ex actibus populi frequentatis cum existimatione obligationis, & cum voluntate solum implicita ipsius Principis.

Neque S. Thom. *2. 2. qu. 57. art. 1. ad 2.* aliud asserit, nisi, quod ius vocetur lex, quando est scriptum; idque potest esse verissimum, siue scriptura sit de essentia legis, siue non; & siue præterea idem ius, quando non est scriptum, sit essentialiter lex, siue non.

Ad illud ex *l. Humanum. C. de legibus.* multa possunt videri ex variis Doctoribus apud Salas *disp. 1. sect. 9. cit. num. 65. & seq.* Sed optima solutio videtur esse, quam indicat etiam Suar. *lib. 3. de legibus, cap. 15. cit. num. 3.* quod solum intelligatur de conuenientia; non autem de necessitate: sicut enim certissimum est, quod non pertinet ad necessitatem, & substantiam legis, vt priùs de illa tractetur inter Palatii proceres, & Patres conscriptos; & vt eorum sententia scripto excipiantur, cum possit etiã solus Princeps per se deliberare, & statuere de lege ferenda: ita neque pertinet ad necessitatem, vt huiusmodi sententia coram Principe recitentur; &, vt notat ibi Salas *num. 67. versus finem*, non dicit ibi Imperator, quod si leges aliter promulgentur, non valeant; sed solum, quod ipse non aliter promulgabit: quod similiter aperte indicat, se solum

tradere ibi conuententiam ad leges ferendas, neque particulam conditionalem ponit ad illa omnia, quasi per illam particulam indicet, quod omnia pertineant ad formam promulgationis; sed solum ponit ad dictationem, aut exceptionem eorum, quæ placuerunt Iudicibus, & Patribus: *Et si vniuersi, tam Iudicibus, quam nobis, placuerit, tunc legata dicitur; & sic ea denuò collectis omnibus recenseri, &c.* quia, scilicet, in illa formula legem condendi, & promulgandi, consultatio erat magis præcipua, quàm alia: & si hæc ipsa non est de substantia, & de necessitate promulgationis, multò minùs censeri debent de eadem substantia, & necessitate esse alia, quæ sunt minùs præcipua.

Ad confirmationem Respondetur, legis etymologiam, secundum vocabulum, rectè potuisse desumi à legendo: quia communiter leges proponuntur legendæ, siue hoc pertineat ad essentiam legis, siue non. Rationes verò, quæ subduntur, solum sunt congruitatis, non autem necessitatis, vt bene notat Suar. *lib. 3. de legibus, cap. 15. cit. num. 6.* & rectè ostendunt, quod optime lex feratur scripto; non autem ostendunt, quod semper, & necessariò sit scripto ferenda: potest enim præceptum Principis sufficienter ferri verbo, & sufficienter promulgari, vt traditionem, & quasi per manus transmitti ad alios: & certum est, quod hac ratione Christus Dominus tulit præcepta euangelica, & multa ex illis; neque etiam postea voluit scribi in sacris Literis; sed solum haberi ex traditione ab Apostolis: quanquam id fuit Deo multò facilius, quàm possit esse humanis legislatoribus: siquidem potuit ea scribere in cordibus, & per Spiritum sanctum illa regere Ecclesiam, vt non sine ea obliuisceretur huiusmodi præceptorum; quod tamen ab aliis fieri non potest.

Denique ad illud, quod dicitur de sententia Iudicis, Respondet Salas *disp. 1. de legibus, sect. 9. num. 68. in fine*, idèò sententiam ad sui validitatem indigere scriptura: quia specialiter ita statuitur *cap. fin. cit. de sent. & re iudic.* quod tamen non statuitur de ipsa lege.

Et idem est, si dicamus, scripturam esse de validitate statuti, vt multi volunt apud Salas *ibidem*: id enim similiter solum est: quia Principes alij supremi hac tantum ratione dant facultatem inferioribus condendi statuta; ex quo tamen non sequitur, idem esse dicendum etiam de legibus, quando feruntur ab ipsis supremis legislatoribus.

Atque hæc, quæ dicimus de necessitate, & modo promulgationis, ad hoc, vt lex sit completè, & proximè obligatiua; non solum debent intelligi de iis legibus, quæ in dies feruntur omnino nouæ; sed etiam de iis, quæ aliquando feruntur ad declarandas leges priores: nam absolutè etiam interpretatio, & declaratio legis, si sit authentica, vel iuridica, & habeat etiam ipsam vim legis, debet habere communes conditiones cuiusque legis, id est, vt sit iusta, & vt procedat à legitima potestate, & vt sufficienter sit promulgata, vt notat Sanchez *lib. 2. de matrim. disp. 14. num. 4.* Suar. *lib. 3. de legibus, cap. 15. num. 12. & 16. & lib. 6. cap. 1. num. 3.* Salas *disp. 2. de legibus, sect. 9. & disp. 10. similiter sect. 9. num. 68. & disp. 2. 1. sect. 12. coroll. 5.* Bonac. *de legibus, disp. 1. qu. 1. puncto 8. num. 4. §. Secunda pars.* & alij alij apud ipsum. Et patet manifestè ex constitutionibus pontificiis, quæ in dies emanant ad declarandas aliquas alias constitutiones priores, & similiter promulgantur atque illæ. Nam, quanuis interpretationes, & declarationes, quæ sunt de plano, & solum explicant nudam significationem, & sensum verborum,

13. Sententia ad sui validitatem requirit, vt feratur scripto.

14. Etiam legum declarationes iuridica, vel authentica, sunt promulganda.

rum, non indigeant speciali promulgatione, cum ipsi legi, quasi intimè insint, & in illa implicitè, & inuoluntè contineantur; & idèò simul cum illa, & per ipsam formalem promulgationem illius satis promulgentur; vnde & qui legem circunuenit, etiam dicitur circunuenire interpretationem legis. *l. Ità fidei. ff. de iure fisci.* & qui legem declarat, nihil noui inducere dicitur: *l. Heredes palam. §. Sed si quid. ff. de testam. & notat Suar. lib. 3. de legibus, cap. 14. num. 13. & lib. 6. cap. 4. num. 13.* & planè se habet, sicut qui excutit grana de spicis, vt tradunt aliqui ex Iuristis apud Bertach. in *reper. verb. declaratio*: illæ tamen interpretationes, & declarationes, quæ faciunt in lege aliquam mutationem, & aliquid illi addunt, vel aliquid tollunt, vel casum, aut sensum eorūque solum probabilem, aut dubium, faciunt in posterum omnino certum, & necessarium, omnino indigent noua promulgatione, vt notat Salas *disp. 2. 1. sect. 12. coroll. 5. cit. & Bonacina loco cit.* quia noua voluntas legislatoris de extendenda, vel restringenda priore obligatione, vel de aliquo casu, aut sensu legis habendo in posterum pro comprehenso, & certo, & necessario; non autem amplius pro non comprehenso, aut pro dubio, vel solum probabili, prout fuit habitus eorūque; non potest ex se sola, & sine promulgatione operari in subditis nouam obligationem; sicut neque potest illam operari, si sit de re alia, omnino noua, & disparata, quidquid in contrarium dicat Nicolai Garzias in *sua præfatione, ad tractatum de beneficio.* & Thomas Zerula in *sua præfatione episcopali, par. 1. verb. auctoritas, & Emman. Rodrig. in qq. regular. tomo 1. q. 11. art. 2.* qui absolute, & sine distinctione affirmant, quod iuridica, & authentica legis interpretatio potest habere vim legis, & incipere obligare de nouo per hoc solum, quod insit in ipsa lege, & promulgetur sufficienter in illa ipsa.

Atque hoc modo legum declarationes, quæ inducunt mutationem, & nouam obligationem, solum videntur posse obligare in futurum, sicut & obligant ipsæ leges, quando feruntur; non autem posse obligare etiam in præteritum vsque ad diem legis latae, & promulgatae, cuius sunt declarationes: hoc enim solum potest competere iis declarationibus, quæ non inducunt mutationem de nouo; sed solum explicant nudam significationem, & sensum verborum legis prioris, vt videre est apud Bonaciam *disp. 1. de legibus, q. 1. puncto 8. cit. n. 7.*

15. Quod verò addunt iidem Doctores de iis declarationibus Concilij Tridentini, quæ in dies emanant à sacra Congregatione Cardinalium ad illius Concilij obseruationem primùm instituta à Pio IV. per constitutionem, *Alias nonnulli.* & postea deputata à Sixto V. etiam ad interpretationem earum dubietatum, & difficultatum, (consulto tamen ipso Summo Pontifice,) quæ emergunt circa illa decreta, quæ sunt de morum reformatione, disciplina, & moderatione, & de aliis ecclesiasticis iudiciis, vt refert Rodr. *quest. 11. cit. art. 1.* & patet ex constitutione ipsius 74, in *Bullario*, quæ est de institutione quindecim Congregationum Cardinalium, pro bona administratione Christianæ Reipublicæ, & pro expeditione negotiorum Romanæ Curia, *Congreg. 8.* quod, inquam, addunt iidem Doctores, & cum illis Flau. Cherubinus in *suo compendio Bullarum, scilicet 1. ad dictam constitutionem 74. Sixti V.* eas esse declarationes definitiuas, & decisiuas, & habere vim legis, & tanquam leges esse recipiendas, vtpote latas ex commissione Papæ, & à personis habentibus facultatem à Papa; hoc habet difficultatis, quia communiter huiusmodi sacra Congregatio non nisi raro,

16. Decisiones Rota, solum sit doctrinales, & magistrales.

17. Responsa, aut rescripta Pontificum ad causas particulares, quomodo habeant vim legis.

& solum in granioribus, & difficilioribus dubiis solet consultare Summum Pontificem, vt notat Salas *disp. 2. 1. sect. 12. cit. §. Quæ sententia.* cum tamen potestas iuridicè interpretandi, non nisi cum hoc addito, *Nobis tamen consulti,* sit illi concessa, vt patet ex *Bulla Sixti V. citata.* Quare, si eius declarationes ex eo sunt habendæ, vt definitiuæ, & obligatorias; quia prodeunt consulto Papa, vt loquitur Flau. Cherub. *schol. 1. cit.* vel quia feruntur ex commissione Papæ, & à personis habentibus facultatem à Papa, vt loquitur Garzias in *præf. cit.* & autoritate apostolica, habita ab ipso Summo Pontifice, vt loquitur Rodr. *art. 2. cit.* non nisi paucissimæ erunt habendæ hoc modo, vt definitiuæ, & obligatorias; id est, solum illæ, quæ prodeunt consulto Papa, & in quibus hoc ipsum exprimitur, vt communiter fit in iis, quæ pro omnibus imprimuntur ab ipsa Congregatione: & pleræque, quia communiter prodeunt ex sententia solius Congregationis, & Papa inconsulto, solum erunt declarationes doctrinales, & magistrales, vt etiam modò sunt decisiones Rotæ, ex *Card. in cap. Pastoralis. de fide instrumentorum,* & aliis communiter apud Garziam in *præf. citata,* & olim etiam responsa prudentum, qui apud Romanos erant designati ad legum declarationes; nec tamen habuerunt vim legis, nisi ex potestate Imperatoris, vel postquam fuerunt redacta in libros Digestorum, & approbata in leges, vt notat Salas *disp. 2. de legibus, sect. 7. num. 38. & 39. & sect. 9. cit. num. 51.* & habetur *cap. Responsa. d. 2. & Instit. §. Responsa. de iure nar. gent. & civil.* Et pro his declarationibus Congregationis Concilij potest desumi argumentum etiam à pari ex similibus declarationibus Sacræ Congregationis rituum: pro his enim ipsamet sacra rituum Congregatio iussu Urbani VIII. decretum edidit sub die 11. Augusti, 1632. quod tam impressæ, quàm imprimendæ, ac etiam manu scriptæ nullam habeant fidem, siue in iudicio, siue extra iudicium, nisi pro casibus particularibus darentur in authentica forma, & cum solito sigillo, & subscriptione Eminentissimi Cardinalis Præfecti, & Secretarij eiusdem Congregationis pro tempore existentium; quod sine dubio clarè ostendit, eas communiter non dari vt leges, & idem esse etiam de aliis, quæ emanant à sacra Congregatione Concilij, & ab aliis.

Secundò, contra easdem declarationes facit difficultatem: quia communiter non solum prodeunt inconsulto Papa, & per consequens ex non vsu illius potestatis, quam habet Congregatio ad leges ferendas; sed etiam videntur prodire ex sola voluntate, & intentione satisfaciendi pro tempore, & prouident, iis difficultatibus, aut dubietatibus, quæ mouentur circa obseruationem Concilij: vnde & singulis hebdomadis, quibus habetur Congregatio, emanant plures, & plures; & citò excrescunt in magna volumina; quæ tamè non videntur dicenda volumina legum, & sæpiùs diuersis temporibus reperiuntur emanasse declarationes intar se contrarias, & pugnantes, vt in specie de approbatione Confessarij ab hoc, vel illo Episcopo, videre est apud Suar. *tom. 4. de penit. disp. 28. sect. 6.* & communiter solum traduntur ad vsum illorum, qui dubia, & difficultates proponunt; non autem facile permittuntur haberi ab omnibus; quod tamen aliter fieret, si pro omnibus darentur vt leges.

Et quemadmodum responsa Pontificum ad quæstiones, & casus particulares, quanuis possint habere vim legis, siue inferantur in corpus iuris, siue non, *cap. Si Romanorum. d. 19.* de facto tamen non censentur illam habere, nisi ea mente, & intentione

RR 3

tionem à Pontificibus dentur, vt sint apud omnes loco legis, vt notat Couar. in 4. decretal. par. 2. c. 7. §. 3. num. 5. & Canus de locis theolog. lib. 6. c. 8. & Sanchez lib. 2. de matr. disp. 14. n. 4. & Suar. lib. 4. de legibus. c. 14. præsertim num. 6. & quod dicitur in fin. ff. de legibus, quod sententia Principis sit habenda pro lege, solum intelligitur, quando Princeps, etiam occasione alicuius controuersie inter priuatos, explicat legem vniuersalem, & ea mente sententiam fert, vt eam interpretationem velit esse plenè iuridicam, & vniuersalem pro omnibus, & vim legis habere; non autem quando solum intendit priuatis ius dicere, & non vult, vt sua interpretatio sit vniuersalis, & necessaria, & quoad omnia loco legis, vt subdit Sanchez ibidem. & ex professo notat Suar. lib. 3. de legibus. c. 15. n. 12. & 16. Ita & declarationes Sanctæ Congregationis ad casus particulares, solum videntur ab illa dari ea intentione, vt rem definiant pro illis casibus; non autem, vt remaneant loco legis; & alioqui vix posset saluari, quomodo prodeant aliquando declarationes pugnantes: siquidem omnes essent dicendæ habere vim legis, & priores non possent dici esse reuocatæ per posteriores, cum Sancta Congregatio ex Bulla Sixti V. paulò ante cit. solum habeat facultatem interpretandi dubietates, & difficultates Concilij, non autem reuocandi leges iam latas.

Tertiò, facit difficultatem id, quod iam diximus de promulgatione harum declarationum: cum enim sæpè contineant aliquam mutationem circa decreta Concilij, & inducant nouam obligationem, dum saltém casum, vel sensum dubium, & probabilem, faciunt certum, & necessarium, omninò indigent speciali promulgatione, neque possunt censeri esse iam promulgatæ sufficienter per ipsam promulgationem totius Concilij. Et quod sæpius facit Sancta Congregatio in rebus grauioribus, vt specialiter edat typis suas declarationes, aut decreta, & ad omnes transmittat, quando ab omnibus vult obseruari, vt leges, vt nuper fecit de anno 1625. pro decretis, de celebratione Missarum, & de anno 1624. pro decreto de non alienandis rebus Regularium, & sæpè aliàs; idem deberet semper facere, si omnes declarationes vellet esse apud omnes loco legis; & contra cum non semper id faciat, sed solum aliquas declarationes promulget, & plurimas non promulget, signum esse videtur, quod solum aliquas velit esse loco legis; non autem omnes; & quod communiter dicitur de epistolis, & responsis Summorum Pontificum ad particulares quaestiones, quod non habeant vim legis vniuersalis, nisi hac intentione ferantur, & promulgentur, vt iam diximus, & videre est apud Suar. lib. 4. de legibus. cap. 14. præsertim num. 6. & apud Bonacin. disp. 1. de legibus, quaest. 1. puncto 4. num. 12. potiori ratione videtur dicendum de huiusmodi declarationibus Sanctæ Congregationis.

Quod verò addit Rodr. art. 2. cit. ad hoc, vt declarationes in iudicio, & extra, sint admittendæ vt leges, solum requirit, vt sint authenticæ, & cum sigillo ipsius Congregationis, aut alio simili: & si hoc modo, non sint authenticæ, non esse habendas, vt leges; hoc habet difficultatis, quia fides talis sigilli facit solum eas apparere, vt veras declarationes Congregationis, & ab illa vere emanantes; non autem facit eas apparere, vt emanantes ex potestate obligatiua, & consulto prius Pontifice, & ex voluntate obligandi ad modum legum, & cum sufficiente promulgatione, facta simul ad omnes, vt iam diximus.

18. Neque vrgent, quæ assert Garzias in Præfatione

citata, ad probandum vniuersaliter, quod sint habendæ, vt leges: primò enim, quod ait, eadem Congregationem Concilij sic respondisse cuidam Abbatissæ Melanenfi: *Eadem ratio est habenda de his, quæ scribuntur à Cardinalibus Sanctæ Congregationis Concilij Tridentini, nomine ipsius Congregationis, ac si à Papa scripta essent.* Et iterum cuidam alteri: *Decreta, & literæ Congregationis Concilij, solum sunt executioni mandanda, nec super his sententia, vel decretum aliquod faciendum.* Si totum admittatur, non probat intentum: nam etiam responsa Pontificum ad casus, & quaestiones particulares, non habent eo ipso vim legis, nisi hac mente, & intentione emanent ab ipso Pontifice, vt iam diximus. Quare etiam declarationes Congregationis, si eo loco habeantur, quo rescripta Pontificis; non propterea sunt necessariò habendæ, vt leges, si non sciatur emanare hac mente, & intentione, vt semper, & omnibus sint loco legis. Et quemadmodum rescripta Pontificum executioni mandantur, nec super illis sententia, vel decretum aliquod fit, etiam si non propterea sint verè lex; ita & decreta, & literæ Congregationis.

Deinde, quod ait, super huiusmodi declarationibus statim à Papa concedi Breue, & ab Auditore Cameræ Monitorium in earum executionem; & Rotam absque vlla controuersia, & disputatione eas amplecti, recipere, & obseruare, & plures decisiones super illis fundare, vt, v. g. part. 1. decisionem 482. & 743. & part. 2. decisionem 325. & 328. & alias; similiter non probat intentum: quia potest dare Breue, & Auditor Cameræ Monitorium, & Rota decisionem ad huiusmodi declarationes, etiam si non sint propriè lex: sic enim etiam dant ad rescriptum Pontificis, & ad similia; si, præsertim, sint conformia iuri communi, & iustitiæ causæ: & ad summum ex hoc argumento solum probatur, quod tales declarationes sunt magnificandæ, & simpliciter admittendæ, & executioni mandandæ, tam in iudicio, quam extra; non solum, quia communiter verè explicant, & continent mentem Concilij, & sunt conformes iuri communi, sicut & aliæ declarationes virorum prudentum, & peritorum; sed etiam propter reuerentiam, quæ ex omni capite debetur Illustrissimis Dominis, & toti Congregationi, cum præsertim suas declarationes, & sententias possit facere verè obligatorias, & quod communiter, & de facto non ita faciat, potius videtur tribuendum modestiæ, quam vt debeat vllò modo retardare, aut impedire illarum acceptationem, & executionem.

Neque desunt multi ex Doctoribus, præsertim Theologis, qui absolutè negent, huiusmodi declarationes esse definitiuas, & habere vim legis, & earum auctoritatem solum dicant esse maximam intra latitudinem earum, quæ sunt doctrinales, & responsa sapientum: sic enim docet vir quidam doctissimus ex Religione Franciscanorum, & plures alij viri doctissimi apud Rodr. in qq. regularibus, tom. 1. qu. 11. art. 2. cit. & aliqui Theologi apud Garziam in præfatione cit. ad suum tract. de beneficio. & apud Flauium Cherubinum scholio 1. cit. ad constitutionem 74. Sixti V. & Martinus Delrius lib. 6. disquisit. magis. cap. 1. sect. 3. §. Ad argumenta. & fusè Bonac. disp. 1. de legibus. qu. 1. puncto 8. n. 4. & Suar. apud Salas disp. 2. de legibus. sect. 9. in fine, & disp. 10. similiter sect. 9. num. 68. & potest citari etiam Sanchez, & illi omnes recentiores, qui aliquando relatis declarationibus Sanctæ Congregationis in suis opinionibus, & doctrinis eas non sequuntur, vt notat Bonac. n. 4. cit. §. Secunda pars. Et præterea potest citari etiam

19. Afferuntur Doctores, quod non sint leges.

etiam ipse Salas, qui disp. 2. sect. 9. cit. post relationem sententiam ipsius Rodrig. quod hæ declarationes sint habendæ pro legibus, assert contra doctrinam vniuersalem, quod legis interpretatio non possit habere vim legis, nisi sit promulgata: & addit sententiam Suarij, iam relata, & cum illa absoluit totam sectionem: neque fortasse est sibi contrarius disp. 21. sect. 12. coroll. 3. dum ait, declarationes Congregationis non esse habendas solum, vt doctrinales, & probabiles; sed vt authoritativas, & necessarias, perinde ac si emanarent ab ipso Papa: quia ita habetur ex Bulla Sixti V. & ipsamet Congregatio sic declarauit: his enim verbis solum docet, quod huiusmodi declarationes possunt aliquando habere auctoritatem legis; perinde ac si emanarent à Papa, si, scilicet, non solum procedant ex potestate; sed etiam ex mente, & voluntate, vt sint loco legum; non autem docet, quod absolutè, & necessariò, & semper sint loco legum; sicut neque essent, si emanarent à Papa, non ex mente, & intentione ferendi leges, vt supra diximus: & fortasse hoc idem tantummodo sibi volunt etiam Rodrig. & Garzias, & Cherub. quod, scilicet, possunt habere auctoritatem legis, si emanent ex potestate ferendi leges, quæ in Sancta Congregatione non deest, & potestati simul etiam accedat voluntas obligandi per illas, tanquam per leges; non autem, quod semper, & de facto illam habeant, & nunquam emanent, nisi ex potestate, & voluntate iam dicta.

DISPVT. XIV.

Qualis promulgatio sit necessaria ad hoc, vt obligent leges laicorum.

1. Leges Imperatorum, & Regum, satis est, si promulgentur in singulis Prouinciis.
2. Non autem debent promulgari singulis personis, aut familiis.
3. Neque in singulis vicis, aut ciuitatibus.
4. Si regnum sit paruum, satis est, si promulgatio fiat in sola metropoli.
5. Si vero sit magnum, & contineat plures prouincias, est faciendæ in singulis capitibus Prouinciarum.
6. Verum id non est ex rei natura, vel ex iure naturali; sed solum ex dispositione iuris communis positiui.
7. Et qui ignorat legem, inculpabiliter adhuc excusatur in foro animæ post factam promulgationem.
8. Dimulgatio legis quo differat à promulgatione.
9. Promulgatio in Curia Principis potest sufficere, etiam quando lex fertur ad plura regna, quantum est ex iure natura.
10. Promulgatio in Curia Principis solum potest esse licita iis Principibus, qui non tenentur ad ius commune.
11. Promulgatio in prouinciis de iure communi est necessaria ad omnes leges ciuiles; non autem solum ad eas, quæ sunt de testamentis.
12. Rubrica in corpore iuris ciuilibus habent auctoritatem textus.
13. Secus verò in corpore iuris canonici, in quo rubrica non habent auctoritatem textus.
14. Post promulgationem in prouinciis adhuc de iure communi lex non obligat, nisi post duos menses.
15. Nisi ipse Princeps aliter statuat, & declarat.
16. Semper tamen est habenda ratio maioris, aut mi-

- noris distantie locorum, etiam post factam promulgationem in Curia Principis.
17. Tridentinum non eodem tempore incepit obligare in Indiis, & partibus remotissimis, atque in aliis propinquioribus.
 18. Si Princeps non teneatur ad ius commune, & nihil definit pro tempore obligationis sua legis, statim incipit obligare à die promulgationis.
 19. Probabile est, quod statim duorum mensum pro legis obligatione, sit expectandum, etiam in foro conscientia; non autem, solum in foro externo.
 20. Probabile etiam est, quod solum sit expectandum pro foro externo.
 21. Leges inferiorum Principum statim obligant, neque pro illis sunt expectandi duo menses.
 22. Semper tamen habenda est ratio distantie locorum, etiam pro his legibus Principum inferiorum.

Explicitemus magis in specie modum promulgationis pro singulis legum generibus, incipimus à legibus ciuilibus laicorum, & pro illis in vniuersum hæc potest poni conclusio.

Solennis promulgatio pro legibus Regum, aut Imperatorum non est necessariò faciendæ in singulis vicis, aut Ciuitatibus, sed satis est de iure communi, si fiat in singulis Prouinciis, & post promulgationem non statim huiusmodi leges incipiunt obligare; sed solum post duos menses. Pro legibus verò inferiorum Principum, satis est, si promulgatio fiat in Curia Principis, aut in ciuitate, & à die promulgationis statim incipiunt obligare, nisi aliter in ipsis determinetur. Ita Sylu. verb. lex. quaest. 7. Ang. eod. num. 13. Nauar. in Man. cap. 23. num. 44. & conf. 1. de constit. num. 14. & seq. Azor. part. 1. lib. 5. cap. 3. quaest. 2. Suar. lib. 3. de legibus. cap. 16. Mol. de iust. tract. 2. disp. 395. §. Secundo, ducor. Valq. 1. 2. disp. 156. cap. 2. num. 10. Valen. 1. 2. disp. 7. quaest. 5. puncto 5. Sor. lib. 1. de iust. quaest. 1. art. 4. Sayr. lib. 3. clau. reg. c. 5. Reginald. in praxi, lib. 13. cap. 16. n. 151. & seq. Bonacina disp. 1. de legibus. quaest. 1. puncto 4. n. 5. & seq.

Et pro conclusione est textus clarus in Auth. Vt facta noua constit. vbi de constitutionibus imperatorum, quæ sunt pro testamentis, sancitur, vt tunc valeant in ciuitate regia, aut imperatoria, id est, Constantinopoli, quando in commune factæ sunt manifestæ; & tunc valeant in prouinciis, quando discretæ per Metropolitas palam factæ sunt, vel postea factæ fuerint; id est, quando seorsim & singillatim in vnaquaque metropoli fuerint publicatæ. Et ratio subditur: Ne legum ignorantia, testamenta homines facientes videantur præuicari legem. id est, vt leges possint omnibus innotescere, & ne aliquis ex illarum ignorantia illas præuicetur. Quod ergo huiusmodi leges non sint promulgandæ singulis personis, aut familiis, est certissimum; & expressè habetur cap. 1. de postulat. Pralat. & notat Suar. lib. 3. cap. 16. cit. num. 4. & Reginald. num. 151. cit. & Salas disp. 12. sect. 2. num. 11. & Mol. disp. 395. cit. & Bonacina puncto 4. cit. num. 9. Et ratio est: quia huiusmodi promulgatio ad personas singulas est moraliter impossibilis, & ex plurimis accidentibus potest impediti; de quibus tamen non est habenda ratio, & leges per se non feruntur ad singulas personas, vel familias; sed ad maiores Communitates.

Et similiter certum est, quod non debent necessariò promulgari in singulis vicis, aut ciuitatibus: quia similiter non feruntur ad singulos vicos, aut ciuitates; sed ad prouincias, & integra regna. Et quemadmodum promulgatio pro tota ciuitate cen-

1. Leges Imperatorum, & Regum satis est, si promulgentur in singulis prouinciis.

2. Non autem debent promulgari singulis personis, aut familiis.

3. Neque in singulis vicis, aut ciuitatibus.

setur sufficiens, si tantum fiat in Curia Principis, vel in vno tantum loco: ita & censetur pro tota prouincia, si solum fiat in Metropoli, aut Ciuitate praecepta, cum praeterierit in illa semper degant etiam plures ex aliis ciuitatibus, & vicis, & per illos promulgatio legis possit diuulgari, & innotescere per totam prouinciam. Quare, si regnum aliquod sit paruum, & non habeat suam ditionem valde latam; sed vnicam tantum metropolim habeat, quale videtur ex Suar. lib. 3. c. 16. cit. n. 6. in fine; Regnum Neapolitanum, Aragoniae, & Valentiae; promulgatio legis pro toto regno satis habetur, si solum fiat in vna ciuitate metropolitana. Si vero regnum latiore ditionem habeat, & contineat plures prouincias, & in illis plures metropoles, & quasi capita prouinciarum; in illis singulis est facienda promulgatio legis, ad hoc, vt obliget singulas prouincias. Et a fortiori idem est, si dicitur Principis sit latissima, & non modò contineat plures prouincias, quae simul componant aliquo modo vnum corpus ciuile, quod vnus legibus gubernatur; id est, vnum regnum; sed etiam contineat plura huiusmodi corpora, & plura regna totalia, quae solum per accidens vniantur in vna persona vnus Regis.

4. Si regnum sit paruum, satis est, si promulgatio fiat in sola metropoli.

5. Si vero sit magnam, & contineat plures prouincias, est faciendum in singulis capitibus prouinciarum.

6. Verum, id non est ex vi naturae, vel ex iure naturali; sed solum ex dispositione iuris communis positiui.

7. Et qui ignorant legem inculpabiliter, adhuc excusantur in foro animae, etiam quando promulgatio est facta in singulis oppidis: sed solum sequitur, quod iam lex, quantum est ex se, exerceat suam vim obligandi, si per priuam noticiam, & per conscientiam applicetur vnicuique, & non careat hac quasi applicatione, quae solum se habet, vt conditio sine qua obligatio legis non est proxima, & expedita; & qui post factam a Principe legis promulgationem in sua Curia notificat alicui particulari, quod talis lex tali modo sit promulgata, non est dicendus eam promulgare, aut illi tribuere vltimum complementum ad obligandum; sed potius est dicendus eam diuulgare, vt notat Suarez lib. 3. cap. 16. cit. num. 3. & remouere obicem ignorantiae, quae impedit in lege actum secundum obligationis, vt notat Vasq. l. 2. disp. 156. c. 2. cit. n. 8.

8. Diuulgatio legis quo distinetur a promulgatione.

Atque hoc idem videtur dicendum ex eod. Vasq. ibidem, n. 11. & Salas disp. 12. sect. 2. n. 11. §. Tertio certum est. etiam quando leges feruntur ad plura regna totaliter diuersa, vt, v.g. ad regnum Neapolitanum, & ad regnum Castellae: nam, quantumvis Sot. lib. 1. de inst. qu. 1. arr. 4. cit. & apud Vasq. ibidem, c. 1. n. 3. & apud Salas n. 9. videatur velle, quod in tali casu sit de iure naturae, vt non fiat promulgatio in sola Curia Principis: quia per hanc est moraliter impossibile, vt lex proponatur, & innotescat regnis ita distantibus: contra tamen est: quia, si tale aliquid potest fieri pro tota Ecclesia vniuersali in Bullis pontificiis; nulla est ratio, quare similiter non possit fieri in aliis legibus; dummodo detur sufficiens tempus, intra quod ignorantia legis possit probari in foro externo, neque statim a die talis promulgationis incipiant puniri transgressores legis, etiam in regnis distantibus, vt notat Salas n. 11. cit. Quod enim tota Ecclesia se habeat tanquam vna Communitas, aut Respublica, quae vnus legibus pontificiis gubernatur, & per consequens etiam Roma se habeat tanquam vna metropolis, & vnum caput; parum refert, quia etiam plura regna possunt se habere tanquam vnum imperium, aut regimen; & de facto ita se habent, quando sunt sub vno Imperatore. Neque necessitas promulgandi leges in pluribus locis, prouenit ex distinctione, aut pluralitate regnorum, aut communitatum; sed ex distantia; quae tamen est eadem, siue faciant vnam Communitatem, siue non.

9. Promulgatio in Curia Principis potest sufficere, etiam quando lex fertur ad plura regna, quantumvis est ex iure naturae.

Atque hoc totum, quod dicimus, non repugnat iuri naturae, vt promulgatio legis solum fiat in Curia Principis, licite potest in vfu poni ab iis Principibus, qui non tenentur ad ius commune, & ad leges imperatorias: quia aliis, qui solum possunt ferre leges non repugnantes iuri communi, id non potest esse licitum, propter Auth. Vt facta noua constit. cit.

10. Promulgatio in Curia Principis solum potest esse licita iis Principibus, qui non tenentur ad ius commune.

Et quantumvis ibi specialiter praecipitur promulgatio in singulis prouinciis pro iis tantum legibus, quae sunt de testamentis; quia, scilicet, specialis fuit ratio sic statuendi promulgationem pro his legibus potius, quam pro aliis, vt lites tollerentur, quae frequentissime oriuntur ex ignorantia legum de testamentis; communitur tamen a Doctoribus id extenditur ad omnes leges, vt notat Suar. lib. 3. c. 16. cit. n. 10. & c. 18. n. 1. Et ratio extensionis non est solum paritas rationis, & argumentatio a simili, quae Iuris peritis est valde familiaris, vt putat Vasq. disp. 156. c. 2. cit. n. 9. sed praecipue verba ipsius rubricae, aut tituli, qui praepointur illi Authenticae, vt notat ibi Glos. verb. huiusmodi lex, & Suar. loco cit. sunt enim generalia pro omnibus legibus, & sic habent: Vt facta noua constitutiones post insinuationem earum post duos menses, valeant, &c. & idem ostendunt, quod etiam verba textus sunt extendenda ad omnes leges, etiam si videantur strictius loqui, & solum exprimant eas, quae pertinent ad testamenta: id enim debet accipi, non tanquam restringens, ac limitans generalitatem rubricae; sed tanquam aliquid sub illa generalitate contentum, quod propter specialem rationem specialiter debuit exprimi sine exclusione aliorum. Vnde & communitur dicitur a Iuristis, quod quando rubrica perfectum sensum reddit, habet authoritatem textus in his, in quibus nigro non repugnat, vt ipsi loquuntur. Et ratio videtur esse: quia in iure ciuili etiam rubricae sunt eorundem Imperatorum, aut Iuriconsultorum, quorum est ipse textus legum, vt colligitur ex l. 1. ff. si certum petatur. vbi ante alia dicitur esse explicandus titulus: quod tamen non esset, nisi etiam hic esset

11. Promulgatio in prouinciis de iure communi est necessaria ad omnes leges ciuiles; non autem solum ad eas, quae sunt de testamentis.

12. Rubrica in corpore iuris ciuili habent authoritatem textus.

esset appositus ab iisdem legumlatoribus. Et quoad hoc alio modo dicuntur se habere huiusmodi rubricae iuris ciuili, & similes aliae iuris canonici, quae habentur in decretis: quia haec non sunt appositae ab Authoribus Canonum, sed solum a Gratiano; & ideo non habent authoritatem textus; cum tamen illae sint appositae ab iisdem authoribus legum. Quod totum confirmat Suar. ibid. ex doctrina Baldi tract. de statuti, verb. rubrica. vbi ait, quod quando rubrica incipit per, Vt, vel per, Ne, decidit, & habet authoritatem textus: quia reddit completum sensum. Et praeterea, quia quod subditur in eadem Auth. de spatio duorum mensium a publicatione, intelligitur generaliter pro omnibus legibus, vt videtur declarare Pius IV. in Bulla declarationis pro tempore observationis Concilij Tridentini. vbi ait, iure communitate sancitum esse, vt constitutiones nouae non nisi post certum tempus obtineant: ergo etiam quod dicitur de promulgatione, debet intelligi generaliter: & denique, quia etiam verba aliqua illius Auth. sunt generalia, vt, v.g. illa, per quae redditur ratio de huiusmodi spatio duorum mensium: Cur enim culpabimus eos, qui post nos nostras ignorauerint constitutiones, &c. Minus ergo videtur probandum, quod habet num. 9. cit. huiusmodi extensionem ad omnes leges frustra esse factam, cum Imperator in illa Authentica solum id statuat pro iis legibus, quae sunt de testamentis. Contra enim est: quia etiam praescindendo a verbis rubricae, quae sunt generalia, & ab aliis, quae iam diximus; magni est faciendus in vnaquaque facultate communis consensus Doctorum; qui tamen in re praesenti communitate est de extendendo illo Authentico ad omnes leges.

13. Secus vero in corpore iuris canonici, in quo rubrica non habent authoritatem textus.

14. Post promulgationem in prouinciis, adhuc de iure communi lex non obligat, nisi post duos menses.

15. Nisi ipse Princeps aliter statuat, & declarat.

16. Semper tamen est habenda ratio maioris, aut minoris distantiae locorum, etiam post factam promulgationem in Curia Principis.

uis non desint, qui absolute pronunciant, quod lex sufficienter promulgata in loco competente, simul obliget omnes subditos, vt videtur est apud eundem Suar. cap. 17. cit. num. 2. & apud Bonacin. disp. 1. de legib. quaest. 1. puncto 4. num. 17. id tamen rationabiliter debet intelligi solum de iis subditis, a quibus lex potest moraliter sciri, vt notat Suar. num. 6.

Vtrum autem, si quis ita ablit a loco promulgationis, vt moraliter neque etiam per alios possit ad talem locum peruenire huiusmodi promulgatio; & tamen ipse eam agnoscat per reuelationem angelicam, aut diuinam, vere teneatur ad legem seruandam, vt vult Salas disp. 12. de legib. sect. 9. n. 34. & ex illo Bonac. disp. 1. q. 1. puncto 4. n. 18. & 19. non est notum institui. Certè S. Thom. 1. 2. q. 90. art. 4. ad 2. de iis, coram quibus lex non promulgatur, solum asserit, quod obligentur ad eam obseruandam, in quantum in eorum noticiam deuenit per alios, vel potest deuenire, facta iam promulgatione: & ex Caier. ibidem, & Suar. lib. 3. de legibus, cap. 17. n. 4. id non est intelligendum de potentia logica, in quantum, scilicet, non implicat contradictionem, & absolute potest ad Deo fieri, vt promulgatio legis deueniat in eorum noticiam; sed de potentia politica, id est, secundum ordinem, & cursum politicum: & ideo quantum diu lex secundum hunc ordinem, & cursum, non potest deuenire in noticiam; non videtur posse obligare, obligatione saltè inducitur ab ipso legislatore, etiam si deueniat per potentiam aliam superiorem, v.g. per reuelationem angelicam, aut diuinam: sicut enim potestas legislatiua humana intrinsece includit potestatem promulgatiuam, aut legis notificatiuam, & publicatiuam, humanam: ita & solum potest obligare per actum huius potestatis humanae; non autem per actum potestatis notificatiuae diuinae, aut angelicae: & ideo pro eo tempore, pro quo ad aliquem non potest peruenire haec humana notificatio, neque etiam potest peruenire obligatio legis, quidquid sit, vtrum forte perueniat notificatio diuina, aut angelica.

Et eadem ratione etiam Mol. tract. 2. disp. 395. versus fin. de Bulla Pij V. circa obligationem Concilij Tridentini post tres menses elapsos a publicatione Romae facta, ait, quod per epicheiam, quae est legum interpretis, non est intelligenda intra idem tempus incepisse obligatio pro Indiis, & partibus remotissimis, quas etiam ipse Pontifex specialiter excepisset, si in mentem venissent: siquidem nulla ratio potuisset intendere, quod etiam illae obligarentur, quando notitia decretorum, & Canonum talis Concilij erat pro ipsis omnino impossibilis.

Et similiter rectè subdit idem Suar. eod. cap. 18. num. 8. & plures alij apud Bonacin. disp. 1. de legib. quaest. 1. puncto 4. num. 25. quod si Princeps non teneatur ad ius commune, & nihil addat, aut exprimat, quoad certum tempus obligationis legis; neque ex aliis legibus, aut consuetudinibus regni possit quoad hoc aliquid certi haberi; ceteri debent statim lex obligare a die promulgationis, neque est habenda ratio duorum mensium, cum Authentico cit. Vt facta noua constitutiones. solum valeat pro legibus imperatoriis, & pro locis, quae tenentur ad ius commune imperatorum.

Quod si queras pro his ipsis locis, quae tenentur ad ius commune imperatorum, vtrum tempus duorum mensium pro inceptione obligationis legum, sit expectandum solum in foro exteriori, in quo transgressores solum per hoc tempus possunt allegate ignorantiam, & excusari a poena; an verò possit expectari etiam in foro interiori, & leges vere non obligent, & licite possint non seruari: Respondeo, vtrumque

17. Tridentinum non eodem tempore incepit obligare in Indiis, & partibus remotissimis, atque in aliis propinquioribus.

18. Si Princeps non teneatur ad ius commune, & nihil definit pro tempore obligationis sui legis, statim incipit obligare a die promulgationis.

19. Probabile est, quod spatium duorum mensium pro legis obligatione sit expectandum, etiam in foro conscientiae, autem solum in foro exteriori.

vrunque esse probabile: quod enim possit expectari in foro interiori, docet Valent. 1. 1. *disp. 7. quest. 5. puncto 5. dub. 3.* Med. 1. 2. *qu. 90. art. 4.* Suar. *lib. 3. de legibus, c. 18. n. 5.* Reginald. *in praxi, lib. 13. cap. 16. n. 15.* Nau. *in Man. cap. 23. n. 44. & conf. 1. de constit. n. 17. lib. 1.* Butr. Decius, & alij apud ipsum, & apud Salas *de legibus, disp. 1. 2. sect. 3. n. 16.* Et ratio est: quia in *Auth. cit.* expressè dicitur, quod lex valeat post duos menses à promulgatione in vnaquaque provincia: & valdè rationale est, vt id intelligatur de inceptioe obligationis solum post illud tempus, ne aliqui lex obliget aliquos ante alios, & inducatur confusio, rixa, & disparitas inter subditos. Idque videtur etiam colligi ex verbis rubricæ *Auth. cit.* quæ sic habent: *Vt facta noua constitutiones post insinuationem earum, post duos menses valeant.* Nam sensus est, quod, sicut ante insinuationem non valent, etiam in foro conscientiarum ita neque ante duos menses post insinuationem. Et clarior idem colligitur ex Bulla Pij IV. super tempore obligationis Concilij, vbi ait: *Iure communi sancitum est, vt constitutiones nouæ vim non obtineant, nisi post certum tempus, &c.* Si enim ante illud tempus obligarent in conscientia, omnino vim obtinerent; quod tamen Pontifex ibi negat: & sicut quando in aliqua constitutione specialiter exprimitur certum tempus, post quod incipiat obligare; certum est, quod ante illud etiam in conscientia non obligat: ita & quando exprimitur generaliter pro omnibus constitutionibus in aliqua alia constitutione generali, qualis est dictum *Auth. cit.* *Vt facta noua constitutiones, certum esse debet, quod similiter ante illud tempus omnes constitutiones in conscientia non obligent, cum hoc in idem recidat, atque illud.*

20. Probabile etiam est, quod solum sit expectandum pro foro externo.

Quod verò in foro conscientiarum obligatio legis statim incipiat à die promulgationis, & spatium duorum mensium sit solum pro foro externo ad non admittendam ulterius excusationem ignorantiarum, docet Sylu. *verb. lex, num. 6.* Sot. *lib. 1. de iust. q. 1. art. 4. concl. 3.* Mol. *tract. 2. de contr. disp. 395. cit. n. 5.* Salas *disp. 12. sect. 3. cit. n. 19.* & Iurista, & Canonistæ communiter apud Azor. *lib. 5. cap. 3. qu. 8.* & apud Salas *n. 15.* & apud Sayr. *lib. 3. c. 5. n. 10.* Et videtur satis colligi ex eadem Bulla Pij IV. pro tempore obligationis Concilij Tridentini; vbi post assignatos tres menses, subditur, post eos dies, nullius excusationem, quod eam ignorauerit, esse admittendam. Et certum est, quod stylus Vrbs pro legibus pontificis est, vt transgressores statim puniantur, neque expectentur duo menses, vt notat Nau. *conf. 1. cit. n. 18. de constit.* quod tamen non esset, si ante illos leges non obligarent, & possent sine culpa non seruari: siquidem poena non infligeretur, si culpa non saltem præsumeretur: quanuis ex Nau. *ibidem*, huiusmodi stylus debeat solum restringi ad forum exterius, & ad solos vrbicolas.

21. Leges inferiorum Principum statim obligant, neque pro illis sunt expectandi duo menses.

Denique tertia pars conclusionis, quod leges inferiorum Principum statim obligent à die promulgationis factæ in Curia, aut ciuitate, neque sint promulgandæ in pluribus locis, aut expectandi duo menses, communiter asseritur ab omnibus, vt videre est apud Sylu. *verb. lex, qu. 6.* Nauar. *in Man. c. 23. n. 44.* Sotum *lib. 1. de iust. qu. 1. art. 4.* Suar. *lib. 3. de legibus, cap. 18. n. 9.* Bonac. *qu. 1. de legibus, puncto 4. n. 13.* Azor. *lib. 5. cap. 3. qu. 8.* Sayr. *lib. 3. clau. reg. cap. 5. n. 10.* Et ratio est ex Panorm. *in cap. Cognoscentes. n. 7. de constit.* quia huiusmodi Principum iurisdicctio est angusta, & promulgatio in sola Curia, aut ciuitate est satis, vt notitia legis ad omnes perueniat: & ex Nau. *conf. 1. n. 16. de constit. lib. 1.* nullo iure ca-

uetur, vt in his legibus Principum inferiorum expectetur certum tempus: & *Authenticum cit. Vt facta noua constit.* solum loquitur de legibus imperatoribus: & idè non extenditur ad alias leges Principum inferiorum. Rectè tamen addit Suar. *lib. 3. c. 18. cit. n. 9.* ex communi sententia Iuristarum, quod si contingat locorum distantia; etiam pro huiusmodi legibus tempus obligationis est statuendum prudenti iudicio; id est, tantum, quantum moraliter sufficit, vt promulgatio legis ad illa extendatur; & pro foro externo ad præsumendam scientiã, & noticiã talis legis, similiter nullum est certum tempus, sed est arbitrium ad arbitrium Iudicis, secundum loci distantiam, aut quantitatem, vt notat Nauar. *conf. 1. de constit. n. 16.* ex Panorm. *in cap. Cognoscentes. num. 8. de constit.* siquidem viciniore præsumuntur citius scire, *cap. Quosdam. & cap. Quanto de præsumpt.*

22. Semper tam habenda est ratio distantia locorum, etiam pro his legibus Principum inferiorum.

DISPV T. XV.

Quomodo promulgatio per prouincias specialiter sit necessaria in iis legibus, quæ sunt irritatoriarum alicuius contractus.

1. Promulgatio in prouinciis specialiter est necessaria pro legibus irritatoriis alicuius contractus, qui alioqui cedat in damnum subditorum.
2. Censui in aliquibus locis celebrati, non seruata Bulla Pij V. quomodo possint esse validi.
3. Aliqua leges irritatoriarum possunt statim habere effectum à prima promulgatione, non autem alia.
4. Leges reuocataria Indulgentiarum, aut priuilegiarum, sunt promulganda in singulis diocesisibus.
5. Secundum aliquos etiam leges irritantes contractus statim obligant à prima promulgatione.
6. Quomodo concilientur hæc sententia, que videntur contraria.
7. Quomodo ignorantia non excuset à nullitate contractus, quando hæc non est in panam, sed solum propter defectum solennitatis.

¶ V O D supra diximus de solenni promulgatione legis per prouincias, & per capita prouinciarum; & de præsumendo, & expectando certo aliquo tempore, ante inceptioem obligationis; speciali ratione est necessarium in iis legibus, quæ sunt irritatoriarum alicuius contractus, aut alio modo disponunt de aliquo; quod alioqui cedit in graue damnum, & iniuriam subditorum, si forte talis promulgatio omittatur, vel tale tempus non concedatur, aut aliter subditis, eorumque indemnitati non consulatur. Ita Sot. *lib. 1. de iust. q. 1. art. 4.* Med. 1. 2. *qu. 9. art. 4.* Mol. *de iust. tract. 2. disp. 395.* Suar. *lib. 5. de legibus, cap. 33. præferrim num. 7. & 8.* Salas *de legibus, disp. 12. sect. 2. num. 11. & sect. 4. num. 22.* Rodr. *in qq. 1. regular. tom. 1. quest. 6. art. 5.* Sayr. *lib. 3. clau. reg. cap. 5. num. 12. in fine.* Et hæc specialis necessitas ab his Authoribus desumitur ex eodem Authentico, *Vt facta noua constit.* quod specialiter loquitur de legibus irritantibus testamenta: & præterea desumitur ex ipsa rei natura: quia alioqui tales leges, si statim irritarent contractus pro tota ditione, aut regno ferentis legem, & ab ipsa die primæ promulgationis in Curia Principis, haberet simul pro omnibus,

1. Promulgatio in prouinciis specialiter est necessaria pro legibus irritatoriis alicuius contractus, qui alioqui cedat in damnum subditorum.

omnibus, etiam degentibus in regionibus remotissimis, suū effectū irritationis; essent plenæ periculis, vt loquitur Sot. neque essent vtilis Communitari, vt loquitur Salas; & quoad modum, vel tempus sic obligandi, essent irrationabiles, vt loquitur Molina; & essent nociuæ modo communi; & videntur repugnare aliquo modo iuri naturæ, vt loquitur Suar. quæ tamen omnia maximè repugnant naturæ legis, vt ex se patet: & si lex Tridentini, v.g. irritans matrimonia clandestina, statim à prima publicatione Romæ facta, illa irritasset pro tota Ecclesia; non est dubium, quod grauius damna plurimis intulisset, id est, iis omnibus, qui post contracta ex huiusmodi legis ignorantia, & ex bona fide matrimonia, cogentur habere illa infecta, & vel omnino separari à suo coniuge, vel iterum cum illo contrahere: & idè, quia modus hic statim irritandi matrimonia, non solum non fuisset vtilis Christianæ Reipublicæ, sed etiam fuisset maximè inutilis, & maximè noxius; neque etiam fuit absolutè concedendus legi Concilij. Et idem Concilium *sess. 24. cap. 1. de reform. matrim. in fine*, sapientissimè præcipit omnibus Ordinariis, vt illud promulgari faciant in omnibus Ecclesiis parochialibus, eaque promulgatio pro primo anno sæpius reudatur in memoriam populis; & totum decretum non habeat effectum in vnaquaque parochia, nisi post triginta dies à prima promulgatione in illa facta.

Et hæc de causâ ex multorum sententia rectè docet Sanchez *lib. 3. de matrim. disp. 18. q. 5. num. 31. & seq.* & apud Salas *disp. 12. de legibus, sect. 2. num. 14.* quod captiui, & qui degunt apud infideles, adhuc validè contrahunt, si contrahant clandestinè, & sine Parochio: quia ibi decretum Concilij non est promulgatum, neque habet effectum irritandi, nisi post triginta dies à prima promulgatione facta in parochia. Similiter ex Soto *lib. 1. de iust. quest. 1. art. 4.* & Salas *sect. 2. cit. num. 11.* si Pontifex per nouam constitutionem irritaret matrimonium in quinto gradu, v.g. affinitatis; non esset rationale, vt suæ legi tribueret vim irritandi tale matrimonium à prima promulgatione facta in Curia: quia plurimæ virgines, quæ ante noticiam talis legis contraherent in quinto gradu, graue damnum paterentur, si postea cogentur contractum rescindere, & diu esse sine coniuge, quem sine dubio post rescissionem non citò, nec facile inuenirent: quod idem ex Soto probabile putat etiam Valen. 1. 2. *disp. 7. q. 5. puncto 5. col. 802. §. Sed quæuis.*

2. Censui in aliquibus locis celebrati, non seruata Bulla Pij V. quomodo possint esse validi.

Et ex eodem principio idem concludit Mol. *disp. 395. cit.* de Bulla Pij V. *de censibus*: quanuis enim Pontifex statuatur, vt omnes census, qui fuerint celebrati post illius constitutionis promulgationem, alia forma, & non seruatis omnibus, quæ ibi præcipiuntur, vt de substantia, censentur vsurarij, & nulli; adhuc tamè putat Molina, quod census post multos menses; imò & post aliquot annos celebrati ab illius Bullæ promulgatione Romæ facta, sint validi, si sint celebrati bona fide, & in iis regionibus, ad quas non peruenit notitia Bullæ: quia alioqui modus hic irritandi contractus bona fide celebratos, & vbi notitia legis eos irritantis haberi non potest, cedit in damnum, & iniuriam celebrantium: siquidem facile potest accidere, vt emprores censuum dederint pretium pro huiusmodi censibus cum maiori lucro ipsi cessante, aut cum maiori damno ipsi emergente, quam essent ipsæ pensiones percipiendæ ex censibus: & idè, si has ipsas postea cogentur restituere, & nudum pretium census recipere, & illas in partem huius computare, & ratum habere, vt venditores censuum toto tempore bonæ fidei es-

sent potiti suo pretio; manifestè recipere magnum damnum; neque venditores censuum tenerentur illud ipsis compensare: siquidem huiusmodi lucrum cessans, aut damnum emergens, nullo modo extaret apud ipsos, vt propterea tenerentur ex re accepta; neque ipsi fuissent causa, vt cessaret, vel emergeret, vt propterea tenerentur ex iniusta actione, aut acceptione: siquidem totum contractum ponuntur celebrasse bona fide; & ex probabili ignorantia nullitatis.

Atque ex hoc putat Molina *disp. 395. cit. §. Arbitror tamen.* & Suar. *lib. 5. de legibus, cap. 33. num. 7.* & Sot. *lib. 1. de iust. quest. 1. art. 4. cit.* posse asserri disparitatem inter eas leges pontificias, quæ disponunt de iis, quorum administratio, & dispositio merè spectat ad Summum Pontificem, & non concernit cuiusquam iniuriam, vt est, v.g. si decernat, ne beneficium, aut sacerdotia in posterum dentur illegitimis; & inter eas, quæ concernunt iniuriam, & damnum aliorum, vt si irritent, v.g. matrimonium in quinto gradu affinitatis, vel contractus censuales, aut cambia alioqui valida, quantum est ex iure naturæ, & bona fide celebrata; & alia eiusmodi: & de his posterioribus legibus dicunt esse specialem rationem, quare debeant promulgari in singulis prouinciis; non autem sufficiat, si promulgentur solum in Curia: sicut fortè potest sufficere de illis prioribus, quia alioqui essent plenæ periculi, & damnorum, vt iam diximus: neque hæc est censenda esse intentio, aut mens Pontificis, vt suæ leges sint plenæ periculi; & iniuriam, vel damnum inferant subditis, vt notant Authores citati: & probabile putat etiam Valen. 1. 2. *disp. 7. quest. 5. puncto 5. col. 802. §. Sed quæuis.* & Reginald. *in praxi, lib. 13. cap. 16. num. 156.*

3. Aliqua leges irritatoriarum possunt statim habere effectum à prima promulgatione, non autem alia.

Et eadem ratione etiam dicitur, quod leges reuocantes priuilegia, v.g. absoluedi sacramentaliter, aut Indulgentias acquirendi, aut similia, non habent effectum, nisi promulgentur, non modò in prouinciis; sed etiam in singulis diocesisibus, vt pro certissimo admonet Sot. *art. 4. cit.* & Mol. *disp. 395. cit.* & dicemus infra: quia non est rationale, nec credibile, quod Papa intendat reddere irritas tam multas abolutiones sacramentales, quot fiunt sub bona fide, antequàm innotescat priuilegij reuocatio, & quod velit tantum periculum, aut malum fidelibus facere: imò ex Felino, & Panorm. *in cap. Cognoscentes. de constit. & apud Valen. puncto 5. cit. col. 801. §. Nam primò.* huiusmodi leges reuocatarie priuilegiarum, neque etiam obligant viuamque, nisi perueniant ad illius noticiam: & qui habet, v.g. priuilegium eligendi sibi Confessarium, qui à referuatis ipsam absoluat; validè potest illum eligere, & ab illo absolui, quovsque sciat id sibi esse reuocatum per nouum statutum. Potest ergo rationabiliter hoc idem dici, etiam de legibus irritatoriis alicuius contractus, qui possit cedere in iniuriam, & damnum subditorum, quod, scilicet, illum non irritent, nisi sint promulgatae in singulis prouinciis: & hæc rationabiliter est censenda intentio Principis, & saltem per epicheiam sic est interpretanda.

4. Leges reuocatarie Indulgentiarum, aut priuilegiarum, sunt promulganda in singulis diocesisibus.

Et hinc vltetiùs circa Bullam Pij V. de censibus, probabile putat Reginald. *in praxi, lib. 13. cap. 16. num. 156. cit.* ex Nau. *conf. 2. de constit. lib. 1. num. 36. & 37.* quod si in aliqua prouincia non sit promulgata, Doctor, qui ex officio in illa prouincia legit de censibus, non teneret de illa mentionem facere, & licitè potest illam omittere, perinde ac si non esset edita: quia reuera in illa prouincia perinde se habet, cum absolute non obliget. Et similiter Confessarius

Confessarius non debet absolutionem negare pœnitenti, si expressè dicat, se nolle eam seruare: quia similiter ad illam non tenetur, cum non sit promulgata in illa prouincia. Sed reuerà Nau. loco cit. non id asserit de hac Bulla, si solum non sit promulgata specialiter in prouincia; sed copulatiuè etiam addit, si non sit recepta: & num. 35. præcedente sic proponit quæstionem de illo, qui ex officio alios docet, & est lecturus de censibus: *An teneatur Bulla Pij V. facere mentionem, & secundum illam determinare, ubi non est promulgata, nec recepta.* Et paulò antiè num. 33. indefinitè & indistinctè affirmat, quòd leges pontificiæ etiam ligant Polonos, si sciant, eas Romæ esse promulgatas, atque ita non videretur requirere promulgationem in prouinciis ad hoc, vt obligent etiam in illis; sed esse contentus etiam sola promulgatione facta Romæ, & in Curia, dummodo illius scientia, & notitia etiam alibi habeatur, & ex illius sententia ibi tantum publicus lector de censibus, potest non facere mentionem de Bulla Pij V. & Confessarius potest absolvere nolentem eam seruare, vbi dicta Bulla non est promulgata, nec recepta.

5. Secundum aliquos etiam leges irritantes contractus, statim obligant à prima promulgatione.

Oppositum tamen, quoad huiusmodi leges irritantes contractus, quòd possint etiam illæ statim à prima promulgatione obligare, & habere effectum irritationis, docet Panorm. in cap. Cognoscentes. num. 5. & 7. de constit. Felin. ibidem, num. 7. limit. 5. Nauar. conf. 1. num. 15. de constit. Valq. 1. 2. disp. 156. cap. 3. num. 23. Sanchez lib. 3. de matrim. disp. 17. num. 9. & 10. Azor. part. 1. lib. 5. cap. 3. quæst. 7. Reginal. in praxi, lib. 13. cap. 16. num. 158. Mol. tract. 5. disp. 70. num. 5. Bonac. de leg. disp. 1. quæst. 1. puncto 4. num. 20. & aliqui alij, qui absolute affirmant, etiam leges irritantes habere effectum irritationis post primam promulgationem; neque esse necessarium, vt specialiter promulgentur in singulis prouinciis: & hoc dicunt esse discriminis inter leges irritantes, & leges solum prohibentes, aut præcipientes; quòd illæ statim inducant effectum irritationis contractus, & statim obligent ad non contrahendum validè, & hæc obligatio etiam cadat in ignorantes: quauis non statim inducant effectum culpæ, aut pœnæ; nec statim obligent ad non contrahendum sine culpa: hæc verò solum obligent ad aliquid non faciendum, aut omittendum sine culpa; & idèd hæc obligatio totaliter impediatur per ignorantiam.

6. Quomodo conciliantur hæc sententia, quæ videntur contraria.

Sed fortassè possunt conciliari hæc duæ sententiæ. Primum, si dicamus, hanc secundam habere locum in iis irritationibus, quæ solum dependent sine cuiusquam iniuria à sola voluntate, aut dispositione Principis, qualis esset, v.g. si Pontifex per legem disponderet, vt essent irritæ concessionibus beneficiorum, aut dignitatum, vel Officiorum ecclesiasticorum, factæ illegitimis; illam verò primam habere locum in aliis irritationibus, quæ sunt de bonis, & iuribus subditorum, & possunt concernere illorum iniuriam, cum hæc bona, & iura non plene sint in potestate, & voluntate Principis, vt est, v.g. irritatio contractus censualis, cambij, & aliorum: & in his, vt supra diximus ex Soto, Mol. & Suar. benignè est interpretanda intentio legislatoris, vt solum intendat irritationem inducere, postquam sua lex est sufficienter promulgata in prouinciis; non autem statim, quando promulgatio est solum facta in sua Curia, & nondum potest esse notificata, aut diuulgata per alias partes suæ ditionis.

Et quod supra diximus disp. præcedente, num. 16. & 22. etiam in iis legibus, quæ promulgantur suf-

ficienter in vna tantum metropoli, habendam esse rationem maioris & minoris distantie aliorum locorum, ad hoc vt incipiant obligare etiam in illis; potiori ratione est intelligendum de legibus irritantibus contractus, qui concernunt iniuriam, & damnum subditorum. Et inconueniens omnino esset, si quis diceret, eadem prima die, qua per Bullam Pij V. Romæ incepit esse irriti contractus censuales, non celebrati secundum illam, etiam incepisse esse irritos in Lusitania, aut in India, vel in aliis regionibus remotissimis, in quibus illius Bullæ notitia fuit planè impossibilis; & irritatio illorum contractuum fuit planè supra omnem potestatem, aut conditionem humanæ legis.

Secundò, possunt conciliari dictæ sententiæ, si dicamus, leges irritatorias simpliciter, & in actu primo habere vim irritandi statim à prima promulgatione; & sic quoad actum primum afficere etiam ignorantes; & hoc solum sibi velle Authores secundæ sententiæ: de facto tamen, & in actu secundo non irritare, nisi respectu scientium, aut potentium modo humano illas scire: & particulam, statim, aut, ex tunc, quæ fortè ponitur in huiusmodi legibus pro explicanda inceptio irritationis, solum intelligi cum hac tacita conditione, dummodo lex in notitiam venerit, aut moraliter venire potuerit: quia enim clausula annullans, v.g. contractum, est accessoria ad canonem, vel ad legem, per quam contractui præscribitur forma: quemadmodum ignorantia excusat à transgressione canonis, aut legis dantis formam; neque potest nisi materialiter dici celebrare contractum contra talem legem, qui illam ignorat; ita & excusat à nullitate accessoria, saltem quando ignorantia est publica, & per se in tota aliqua prouincia; non autem solum per accidens, & priuata in vno aliquo particulari, vt notat Cardinalis in Clem. Primam. de elect. & aliqui alij apud Sanchez lib. 3. de matr. disp. 17. num. 9.

Et quod diximus disp. præcedente, num. 20. quando in lege exprimitur spatium duorum mensium, secundum multos obligationem in conscientia incipere statim à prima promulgatione, & duos illos menses solum poni, vt ignorantia legis possit prætendi, & allegari in iudicio; idem potest etiam dici de lege irritatoria, quòd, scilicet, statim afficiat, & liget scientes; & idèd ad probandam nullitatem contractus satis sit, si probetur scientia legis in contrahentibus: quauis præterea sit necessarium etiam aliquod tempus, in quo similiter possit probari ignorantia ad ostendendam validitatem eiusdem contractus: vt enim bene notat Panorm. in c. Cognoscentes. num. 6. de constit. præsumptio scientiæ legis, etiam post duos menses à facta promulgatione, non est præsumptio iuris, & de iure, quæ non admittat probationem in contrarium; sed bene potest quis admitti ad probandam ignorantiam: & vt subdit num. 10. legitimus, ac bonus modus eam probandi est, vt probetur absentia ab illa prouincia, in qua lex est promulgata: ac proinde si in alia prouincia non est promulgata, qui in illa extiterunt, & legem ignorarunt, bene possunt per talem ignorantiam se excusare ab illius obligatione.

Et hoc tantum vult etiam Mol. disp. 395. cit. Et nos hoc idem indicauius in vltima particula conclusionis initio positæ, quando diximus, necessariam esse promulgationem legis irritatoriæ in pluribus locis, & certum tempus pro inceptio obligationis, nisi aliter consulatur damnis subditorum: si enim effectus legis, & nullitas contractus dicatur statim haberi, solum comparatione scientium,

stium, non autem comparatione ignorantium, nisi post certum tempus, quo legis notitia potest iam esse sufficienter extensa, & diuulgata ad omnes; non est, quòd amplius timeatur de damno, & de iniuria subditorum: siquidem, si fortè contingat, vt quis post huiusmodi tempus adhuc inculpabiliter legem ignoret, & bona fide contractum celebret; iure censetur nulliter celebrare: quia damnum non patietur, nisi ex accidente, id est, ex sua priuata, & particulari legis ignorantia; & per se loquendo, modus ille irritandi contractus, etiam comparatione ignorantium, quando iam notitia legis potest haberi ab omnibus, est valdè rationabilis, & consentaneus bono communi, & in ordine ad hoc non est habenda ratio damni, quod fortè ex accidente patiatur aliqua persona particularis: sicut è contrà modus irritandi comparatione omnium, quando simpliciter notitia legis non potest haberi ab omnibus, est irrationabilis, & parum consentaneus bono communi; & damna subditorum, quæ inde sequuntur, non sequuntur ex accidente; sed per se, & ex modo ipso sic irritandi contractus per legem, non expectato certo tempore ad diuulgandam illius notitiam, vt notat Salas disp. 12. sect. 2. num. 11. in fine.

Et hac ratione potest etiam admitti discrimen supra indicatum, inter leges irritantes, & leges præcipientes, aut prohibentes, quòd illæ, quantum ad aliquid, ligent etiam ignorantes, id est, quantum ad nullitatem contractus: hæc verò comparatione ignorantium, profus, & omnino non ligent: nam, quantum est ex parte actus primi, & completæ virtutis ad obligandum, est eadem ratio omnium legum; & facta sufficiente promulgatione omnes habent vim obligandi respectu omnium, quantum est ex se: & quantum est ex parte illius actus secundum, qui est actualis ligatio, aut obligatio ad culpam, similiter omnes impediuntur per ignorantiam, tanquam per aliquod prohibens immediatam, & proximam applicationem obligatiui ad obligabile. Sed quantum est ex parte illius actus secundum, quem habent peculiarem, ac proprium leges irritatoriæ, id est, obligandi ad nullitatem actus; similiter hoc habent proprium huiusmodi leges irritatoriæ, quòd non impediuntur per quancunque ignorantiam priuatam; sed solum per ignorantiam publicam; & quæ sit per se, & communis in aliqua prouincia; non autem peculiaris, & propria alicuius priuati, & solum ex accidente.

7. Quomodo ignorantia non excuset à nullitate contractus, quando hæc non est in pœnâ; sed solum propter defectum solennitatis.

Et sub hac eadem distinctione ignorantia publicæ, & per se, & communis in aliqua prouincia; & ignorantia priuata, & solum per accidens, & peculiaris in aliquo priuato; videtur intelligenda etiam doctrina, quam ex Baldo, Butr. & aliis tradit Panorm. in cap. Cognoscentes. num. 5. de constit. & Sanchez lib. 3. de matrim. disp. 4. num. 9. & disp. 17. num. 11. de nullitate actus, quæ per legem aliquando inducitur, vt pœnæ; & ad puniendam legis transgressionem, & in odium illius, vt fit in cap. Si Religiosus, de elect. in 6. vbi annullatio electionis vocatur pœna, & aliquando solum inducitur propter solennitatem requisitam, & non obseruatam; non autem in odium, aut in pœnam cuiusquam, vt contingit, v.g. in matrimonio, si careat solennitate Parochi; & in alienatione bonorum Ecclesiæ, si careat solennitatibus à iure præscriptis. Et quòd nullitas, quando est pœna, bene vitetur per ignorantiam inuincibilem excusantem à culpa; non autem vitetur, quando est propter solennitatem; & idèd matrimonium inculpabiliter contractum per ignorantiam, sine Parocho; & alienatio bonorum Ecclesiæ inculpabiliter facta per ignorantiam, sine iuris solennitatibus, adhuc sit nulla: hæc, inquam, doctrina solum videtur intelligenda sub eadem distinctione de ignorantia publica, & per se; & de ignorantia priuata, & solum per accidens: nam, vt bene notat Mol. tract. 2. disp. 395. cit. in fine, non est credibile, quòd Pius I V. in Bulla declarationis super tempore obligationis decretorum Concilij Tridentini, quando dixit, illius decreta pertinentia ad reformationem, & ad ius positium, cepisse omnes obligare à Calendis Maij, id est, post tres menses à promulgatione Romæ facta in fine Ianuarij; verè intenderit id declarare, etiam de iis, qui essent, v.g. in India, & in remotissimis regionibus, ad quas impossibile erat, vt perueniret notitia huiusmodi decretorum, & eorum obligationis intra illud tempus, & per epicheiam, cuius est leges interpretari; & quatenus opus sit, etiam corrigere; bene possumus intelligere, quòd Pontifex etiam Indis voluerit concedere tempus congruum, & ultra tres menses; ac proinde ignorantia publica, & per se, quam Indi haberent ultra illud tempus, bene illos excusaret à nullitate, v.g. matrimonij, si fortè illud contraherent sine Parocho, etiam si talis nullitas non esset in pœnam; sed solum propter solennitatem.

DISPVT. XVI.

Quomodo promulgatio sit necessaria pro iis legibus, quæ sunt reuocatoriæ aliarum legum, aut priuilegiorum.

1. Secundum aliquos leges reuocatoriæ aliarum legum non egent promulgatione.
2. Sed impugnantur.
3. Qualis promulgatio sufficiat pro legibus reuocatoriis.
4. Etiam ad reuocationem censure requiritur aliqua declaratio, aut expressio exterior.
5. Reuocationis priuilegiorum indigent promulgatione.
6. Qualis debeat esse promulgatio reuocationis cuiusque priuilegij.
7. Reuocatio Indulgentiarum non modò est promulganda in prouincia; sed etiam in ciuitate, & in parochia.
8. Fallit id tamen in reuocatione, quæ fit in anno Iubilæi.
9. Absolutè loquendo, etiam pro reuocatione Indulgentiarum potest sufficere promulgatio in Curia.
10. Reuocatio Procuratoris communiter non habet effectum, nisi intimetur ipsi Procuratori.
11. Excipitur tamen reuocatio Procuratoris pro celebrando matrimonio.
12. Valida est absolutio à reseruatis, si reuocatio priuilegij, ex quo illa fuit concessa, non innouit priuilegiato.
13. Maior promulgatio requiritur ad reuocationem priuilegij, quam legis, aut consuetudinis.
14. Invalida est confessio, si fiat Sacerdoti non approbato, ex priuata ignorantia decreti Tridentini; & absolutio à reseruatis, si fiat ex priuata ignorantia reseruationis.
15. Etiam concessio priuilegij non habet effectum, nisi innoueat priuilegiato.
16. Matrimonium contractum post obtentam dispensationem alicuius impedimenti, sed ante habitam illius notitiam, est nullum.
17. Si priuilegium non concedatur mori proprio ipsius concedentis.

- concedentis, sed ad petitionem ipsius privilegii, quomodo secundum aliquos habet effectum, etiam antequam illi innotescat.
- 18. Privilegium, antequam innotescat persona privilegiata, potest aliquid operari in alio.
- 19. Privilegium potest aliquid operari, etiam in ipso privilegiato, antequam illi innotescat, si Princeps ita intendat.
- 20. Matrimonium contractum post obtentam dispensationem, & ante habitam illius notitiam, potest esse validum, si Papa ita intendat.

LETIAM leges reuocatorie indigent promulgatione, siue reuocent priores alias leges, siue privilegia. Imò, si reuocent privilegia, communiter non habent effectum, quousque iis innotescant, ad quos pertinent privilegia; & idè sunt promulgandæ non solum in prouinciis, sed etiam in ciuitatibus; & parochiis; vòl: etiam singularibus personis sunt insinuandæ, si ad illas pertineant. Ita Sor. lib. 1. de iust. quæst. 1. art. 4. Mol. tract. 2. de contractibus, disp. 395. Valq. 1. 2. disp. 156. cap. 4. num. 24. & seq. Suar. lib. 8. de legib. cap. 40. Valen. 1. 2. disp. 7. quæst. 5. puncto 5. dub. 2. Azor. part. 1. instrum. moral. lib. 5. cap. 3. quæst. 5. & 6. Salas de legibus, disp. 12. sect. 6. 7. & 8. Reginald. in praxi, lib. 13. num. 159. Med. 1. 2. quæst. 90. art. 4. Bonac. disp. 1. de legibus, q. 1. puncto 4. num. 13. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 5. num. 13. Sed de legibus reuocatoriis aliarum legum negat Corduben. lib. 5. qui est de Indulgentiis, quæst. 36. circa tertiam conclusionem, & alij alij ex Thomistis, apud Valq. n. 2. 4. cit. & apud Suar. lib. 6. de legibus, cap. 27. num. 15. quòd indigeant promulgatione: quia plura requiruntur ad construendam legem, quam ad destruendam. Et quantum ad construendam non sufficit sola voluntas Principis, sine promulgatione; sufficit tamen ad destruendam, & ex solo defectu huiusmodi voluntatis, & per hoc præcisè, quòd lex est volita, non amplius obligare, debet cessare illius obligatio, cum essentialiter hæc pendeat à tali voluntate, & sine illa esse non possit.

Sed contrà est ex eodem Valq. *ibidem*, num. 25. quia prior lex tandiu manet in sua ratione legis in mentibus subditorum, iique per illam tandiu manent ordinati à Principe ad aliquid faciendum, in quo consistit obligatio legis, quandiu ab eodem Principe non ordinantur ad oppositum, vel non deordinantur ab illo priore: sicut autem sola ordinatio interior ex parte Principis non est sufficiens ordinare subditos, & idè est opus promulgatione, & insinuatione exteriori; ita & sola deordinatio interior, aut sola interior ordinatio ad oppositum, non est sufficiens illos deordinare, aut ordinare ad oppositum; & idè etiam ad hoc est opus promulgatione, & insinuatione exteriori: ac proinde ad hoc, vt cesset huiusmodi ordinatio, & obligatio legis, non est satis, si cesset quomodocunque voluntas Principis, id est, solum secundum esse physicum; sed debet cessare sufficienter, id est, maximè secundum esse morale, cum hoc tantum modo ab illa dependeat in esse, & conseruari obligatio legis; quantum in fieri ab illa dependeat, etiam secundum esse physicum. Et hoc idem etiam docet Azor. lib. 5. cit. cap. 3. quæst. 7. & Salas disp. 12. sect. 8. & Suar. lib. 6. cit. cap. 27. num. 16. præsertim, quando leges reuocatorie priorum legum inducunt aliquam aliam obligationem, v.g. non vtendi illis amplius, vel eas non seruandi.

Quanta autem debeat esse solennitas promulgationis pro hac lege reuocatoria, maximè pender

1. Secundum aliquos leges reuocatoria aliarum legum non est promulgatio.

2. Sed impugnantur.

3. Quanta pro-

ex voluntate Principis, & potest etiam sufficere simplex illius verbum, si ita velit, vt notat Valq. disp. 156. cap. 4. cit. dummodo tale verbum diuulgetur sufficienter; quod idem videtur docere etiam Reginald. lib. 13. num. 159. cit. vbi ait; statim atque Princeps vult, & declarat, velle se, vt lex non amplius obliget, cessare illius obligationem.

Verum verò hoc idem accidit in censuris, & pœnis, quæ feruntur per leges, & etiam illarum reuocatio, & absolutio debeat promulgari; non est huius loci: quidquid autem sit de huiusmodi promulgatione, certum est, quòd etiam ad reuocationem censuræ non sufficit solus actus internus eam reuocantis; sed requiritur aliqua expressio exterior per verba, aut per signa, vt notat Nauar. in Man. cap. 27. num. 37. & ex illo Suar. de censuris, disp. 9. num. 2. quia hæc etiam actio reuocationis fit inter homines; & idè debet fieri aliquo modo sensibili. Non tamen præter hanc expressionem est opus alia insinuatione, aut intimatione, per quam reuocatio innotescat illi, qui tenebatur censura, vel obligatione censuræ: siquidem absolutio censuræ potest fieri etiam in absentem, & in inuitum; & idè illius effectus non potest pendere à notitia, aut consensu, & voluntate alterius, quam absolutentis.

De legibus reuocantibus privilegia, quòd similiter indigeant promulgatione, & insinuatione ad illos, ad quos pertinent privilegia, probatur similiter, quia fauores, & privilegia sunt amplianda, cap. Odi. de reg. iuris, in 6. & idè censeri debent durare, quàm maximè possunt: & cum privilegia sint priuata leges, & per illa similiter ordinantur à Principe personæ privilegiatæ ad rem illam, de qua sunt privilegia, non potest cessare huiusmodi ordinatio per solum actum internum eiusdem Principis, aut per solum ordinationem internam ad oppositum; sed necessariò requiritur sufficiens expressio talis deordinationis, quæ est promulgatio. Et alioqui sæpè id cederet in graue damnum personæ privilegiatæ, si reuocatio priuilegij posset habere effectum, antequam perueniret ad illius notitiam: siquidem bona fide, & stante ignorantia inculpabili posset multa facere; quæ tamen essent irrita, & graue damnum illi afferrent: vt, v.g. si quis ex privilegio eligendi sibi Confessarium, sacramentaliter illi confiteretur; & tamen absolutio esset inualida, propter reuocationem priuilegij.

Debet ergo promulgatio legis, quæ reuocat priuilegium, semper fieri, prout illi postulant, ad quos pertinent privilegia: & si priuilegium sit hominis alicuius priuari, illi debet denunciari reuocatio: si verò sit loci priuilegium, debet denunciari Collegio, vel iis, qui illi præsumunt, aut eius curam habent; & si sit totius diocesis, aut prouinciæ, debet denunciari in metropoli; & si sit totius regni, debet denunciari in locis, quæ sint capita prouinciarum, vt notat Azor. lib. 5. cap. 3. quæst. 6. cit. & Salas disp. 12. sect. 6. num. 24. Et vniuersaliter, quòd leges reuocatorie priuilegiorum non obligent aliquem, nisi venerint ad illius notitiam, aperte colligitur ex cap. 1. de concess. præbend. in 6. & docent ibi communiter Canonistæ, vt notat Sayrus lib. 2. clau. reg. cap. 5. num. 13. cit.

Quòd verò huiusmodi promulgatio debeat esse non solum in Curia Principis, sed etiam in prouinciis, imò & in ciuitatibus, aut oppidis earum personarum, ad quas pertinent privilegia modò explicato; non est ex ipsa rei natura; sed solum ex consuetudine sic inducta per tacitum consensum Principis, vt docet Med. 1. 2. quæst. 90. art. 4. cit. & Doctores

mulgatio sufficiens pro legibus reuocatoriis.

4. Etiam ad reuocationem censura requiritur aliqua expressio exterior.

5. Reuocationes priuilegiorum indigent promulgatione.

6. Quæ debeat esse promulgatio reuocationis cuiusque priuilegij.

7. Reuocatio Indulgentiarum est promulganda non solum in prouinciis, sed etiam in ciuitate & in parochia.

doctores communiter apud Valq. disp. 156. cap. 4. cit. num. 26. Et specialiter de reuocatione Indulgentiarum, quæ sunt quedam privilegia, quòd non censetur habere effectum, quousque iis innotescat, qui illis gaudebant, docet Nauar. tract. de Indulg. not. 31. num. 28. Corduben. lib. 5. qui est de Indulgentiis, quæst. 36. concl. 3. Sylu. verb. Indulgentia, quæst. 5. dicto 8. & verb. gratia, quæst. 2. Armill. cod. in 6. Panorm. in cap. Cognoscentes, num. 7. de constit. Felin. ibid. Valen. 1. 2. disp. 7. quæst. 5. puncto 5. dub. 2. Sor. lib. 1. de iust. quæst. 1. art. 4. Mol. tract. 2. disp. 395. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 5. num. 13. qui etiam specialiter addit ex communi sententia, huiusmodi reuocationem Indulgentiarum non modò esse promulgandam in prouinciis, sed etiam in ciuitate, & in parochia. Quamquam id non debeat intelligi de illa reuocatione Indulgentiarum, quæ fit in anno Iubilæi, vt subdit Sayr. & Valen. locis cit. & Salas disp. 12. de legib. sect. 6. num. 24. siquidem hæc satis est promulgata in corpore iuris. Extrau. Quemadmodum. de penit. & remiss. inter communes; & idè non est, quòd amplius promulgetur per parochias.

Si tamen Pontifex specialiter exprimeret, quòd reuocatio Indulgentiarum, & priuilegiorum, deberet habere effectum per solum promulgationem factam in Curia; non esset negandum, quòd verè illum haberet, saltem pro iis, qui talis promulgationis haberent notitiam; & tandem etiam pro omnibus, quando iam talis notitia haberetur communiter; vt patet ex dictis supra de legib. irritatoris, & notat Sylu. verb. gratia, num. 4. Reginald. lib. 13. num. 157. & alij apud ipsum.

Et quòd diximus de reuocationibus priuilegiorum, quòd debeant illis innotescere, ad quos pertinent priuilegia; & alioqui non habeant effectum; similiter est dicendum de reuocationibus Procuratorum: nam similiter etiam hæc non habent effectum, antequam sint intimatæ ipsis Procuratoribus, vt notat Salas disp. 12. cit. de legib. sect. 6. num. 24. ex Gl. in cap. fin. de Procur. in 7. Felino in cap. Ex parte. de refer. & aliis communiter, & expressè habetur l. Si mandasset. ff. mand. & idè acta Procuratoris ignorantis suam reuocationem, sunt valida, excepta celebratione matrimonij, quòd debet esse maximè voluntarium; & idè est irritum, si fiat per Procuratorem ignorantem suam reuocationem, l. Si panis. ff. de ritu nuptiarum. & cap. finali, de Procur. in 6. & tradit Sanchez lib. 2. de matrim. disp. 1. n. 6.

Et ex eodem principio, quòd reuocatio priuilegiorum, & Indulgentiarum, debeat hoc modo promulgari, & innotescere personis priuilegiatis, colligit Sor. lib. 1. de iust. quæst. 1. art. 4. Valen. 1. 2. disp. 7. quæst. 5. puncto 5. dub. 2. Valq. 1. 2. disp. 156. cap. 4. num. 28. in fine. Salas de legib. disp. 12. sect. 6. num. 24. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 5. num. 13. Quòd si quis ex priuilegio Bullæ Cruciatæ, aut Confessionarij, bona fide sit absolutus à casibus, aut censuris reseruat; valeat absolutio, etiam si priuilegium illud reuertatur sit reuocatum, dummodo hæc reuocatio illi non innotuerit.

Et idem est ex Med. 1. 2. quæst. 90. art. 4. Valen. & Sayro locis cit. de eo, qui habet priuilegium, v.g. comedendi oua diebus prohibitis, vel Confessarium sibi eligendi pro absolutione à reseruat: similiter enim licita est comestio, & valida est absolutio, etiam post reuocationem priuilegij, si hæc reuocatio non perueniat ad notitiam priuilegiati.

Verum in hac re diligenter aduertit debet, vt illud, quòd reuocatur per legem, sit propriè priuilegium, quòd respiciat priuatas personas, tanquam

8. Fallit id tamen in reuocatione, quæ fit in anno Iubilæi.

9. Absolutio loquendo, etiam pro reuocatione Indulgentiarum potest sufficere promulgatio in Curia.

10. Reuocatio Procuratoris communiter non habet effectum, nisi intimetur ipsi Procuratori.

11. Excipitur tamen reuocatio Procuratoris pro celebrando matrimonio.

12. Valida est absolutio à reseruat, si reuocatio priuilegij, ex quo illa fuit concessa, non innotuit priuilegiato.

13. Maior promulgatio re-

priuata lex; an verò sit communis consuetudo, aut lex, quæ respiciat totam Communitatem; quantum enim ad hoc, vt reuocatio priuilegij habeat effectum, requiratur, vt perueniat ad notitiam priuilegiati; ad hoc tamen vt habeat effectum reuocatio consuetudinis, aut legis; satis est, si perueniat ad notitiam Communitatis; non autem requiritur, vt perueniat ad notitiam cuiusque; ac proinde minor promulgatio sufficit ad reuocandam legem, aut consuetudinem; & satis est, si promulgetur in Curia, & prouinciis; non autem debet promulgari in diocesi, aut in parochia.

Atque hoc modo Valq. disp. 156. cit. num. 29. & ex illo Salas disp. 12. de legib. sect. 6. num. 24. in fine, notant, quòd si quis post decretum Concilij Trident. sess. 23. cap. 15. de reform. vt nemo confiteatur, nisi Sacerdoti ad id approbato ab Ordinario, & post illius promulgationem, confiteretur sacramentaliter Sacerdoti non approbato, iuxta priorem consuetudinem totius Ecclesiæ ante illud decretum, confessio non valeret, etiam si fieret ex priuata ignorantia decreti, quo talis consuetudo est reuocata: quia decretum reuocatorium communis consuetudinis, aut legis; satis est, si promulgetur Communitati; neque est necessarium, vt veniat ad notitiam cuiusque. Et idem esset ex eodem Valq. *ibidem*, si de nouo reseruaretur aliquis casus, aut censura; & per decretum talis reseruationis, reuocaretur communis facultas, aut potestas, quæ prius erat ad absoluendum: similiter enim adhuc absolutio esset inualida, si ex bona fide, & ex priuata ignorantia reseruationis esset collata.

Et qua ratione ad hoc, vt reuocatio priuilegij habeat effectum, requiritur notitia priuilegiati; eadem ratione requiritur eadem notitia ad hoc, vt habeat effectum in ipso priuilegiato: prima concessio priuilegij; & alioqui priuilegium nihil in illo operatur, antequam priuilegiatus habeat illius notitiam, vt notat Felin. in cap. Cognoscentes, num. 7. de constit. limit. 3. ex Bart. in l. Omnes populi. ff. de iust. & iure. Panorm. Imol. & alij in idem cap. Cognoscentes, cit. & plures alij apud Salas disp. 12. sect. 7. num. 25. Idque Valq. disp. 156. cit. cap. 4. num. 31. specialiter ait esse verum, quando priuilegium habet vim dispensationis circa aliquam legem; vt, si quis, v.g. per priuilegium dispensetur à lege ieiunij; vel, vt possit contrahere matrimonium in aliquo ex gradibus prohibitis; antequam enim concessio priuilegij ad illius notitiam veniat, nihil operatur; & non modò peccat priuilegiatus, si nõ ieiunet, aut si contrahat; sed etiam matrimonium sic contractum est nullum, nisi aliter constet de intentione Pontificis, & concedentis, vt infra dicemus: quia, quemadmodum priuilegium est priuata lex respectu personæ priuilegiatæ; ita & requirit priuatam promulgationem, quæ ad illam fiat: & eo ipso, quòd conceditur, vt dispensatio, non censetur concedi, vt habeat effectum, nisi quando bona conscientia ex illo efficitur opus concessum.

Atque in hoc diuersa est ratio, si tale impedimentum, v.g. matrimonij contrahendi in tali gradu prohibito, tollatur per priuilegium, quòd habeat vim dispensationis pro hoc contrahente; & si tollatur per legem, quæ vniuersaliter illud tollat pro omnibus: si enim tollatur per legem, validè contrahitur, etiam si contrahatur illicite ab eo, qui nondum habet notitiam talis legis: quia satis est, si lex sit promulgata sufficienter, & habeatur iam communiter illius notitia apud omnes, etiam si non habeatur particulariter notitia apud hunc; si verò solum tollatur per priuilegium, ex hoc ipso, quòd non

requiritur ad reuocationem priuilegij, quàm legis, aut consuetudinis.

14. Inualida est confessio, si fiat sacerdoti non approbato, ex priuata ignorantia decreti Tridentini; & absolutio à reseruat, si fiat ex priuata ignorantia reseruationis.

15. Etiam concessio priuilegij non habet effectum, nisi innotescat priuilegiato.

16. Matrimonij contractum post obtentam dispensationem alicuius impedimenti, sed ante habitam illius notitiam, est nullum.

contrahitur licite ex defectu notitiæ, quæ iam peruenit ad talem priuilegiatum, communiter non contrahitur valide, vt subdit Vafq. num. 32.

17. Si priuilegiu non concedatur mora proprio ipsius concedenti, sed ad petitionem ipsius priuilegiati, quomodo secundum aliquos habeat effectum, etiam antequam illi innotescat.

Atque cum hac limitatione admittit idem Vafq. num. 31. doctrinam Syluestri verb. priuilegium, g. 16. quam etiam vt communem tradit Azor. part. 1. lib. 5. cap. 3. quæst. 5. & ex illo Salas disp. 12. sect. 7. in fine, quod quando priuilegium conceditur priuilegiato postulanti illud per se, vel per Procuratorem; non autem conceditur motu proprio ipsius concedentis, vel etiam ad petitionem alterius, qui non de mandato priuilegiati, sed ex se, & sponte sua priuilegium pro illo petat; statim habeat effectum, neque sit necessarium, vt prius perueniat ad illius notitiam: vt, si alicui, v. g. tali modo concedatur, ne possit excommunicari: quanuis enim hæc doctrina sit rationabilis, quando priuilegium non est proprie dispensatio ab aliqua lege, contra quam facere debeat ipse priuilegiatus; quia, scilicet, in tali casu iam habetur sufficienter ex parte priuilegiati acceptatio priuilegij, quæ requiritur ad illius effectum; cum priuilegia non conferantur communiter in inuitum; sicut nec conferuntur beneficia; non tamen est rationabilis, quando priuilegium est dispensatio legis, contra quam fieri debeat; & tali modo petitur, vt dispensatio: quia eo ipso, quod sic petitur ad effectum faciendi contra legem, non potest haberi sufficienter illius acceptatio, antequam habeatur notitia concessionis.

18. Priuilegium, antequam innotescat persona priuilegiata, potest aliquid operari in aliis.

Sed rectè addit Azor. quæst. 5. cit. & ex illo Salas sect. 7. cit. n. 31. quod, quanuis priuilegium à die concessionis, & ante habitam de illo notitiam à persona priuilegiata, communiter nihil possit in illa operari; potest tamen operari in aliis, quoad ea, in quibus postest illi nocere: nam hac ratione c. 1. de concess. præbend. in 6. dicitur, quod si alicui concedatur à Sede apostolica, vt non possit excommunicari; verè excommunicatio illum non afficit, etiam si feratur ab Episcopo tale priuilegium ignorante; quia, scilicet, iam fertur in non subditum, cum per huiusmodi priuilegium sit exemptus, saltem quoad hoc, ab illius subiectione, vt notat Salas ibidem, n. 28. in respons. ad 3. pro prima sententia. Et idem esset, si Rex alicui concederet, vt non posset cogi ad soluenda tributa; non posset mitti in carcerem; & alia huiusmodi. Quanuis enim, antequam id veniret ad illius notitiam, non posset in illo aliquid operari; si quidem priuilegium, aut dispensatio, quandiu est ignorata, impossibile est, vt aliquid operetur in persona priuilegiata, aut dispensata, quoad hoc; quod possit licite facere contra legem, ad quam aliqui tenentur; potest tamen operari in aliis, quando habent illius notitiam, totum id, quod etiam in illis requirit notitiam: vt, v. g. quod priuilegiatus non sit amplius sub potestate Episcopi, quoad excommunicationem, vt diximus in priore exemplo.

19. Priuilegium potest aliquid operari, etiam in ipso priuilegiato, antequam illi innotescat, si Princeps ita intendat.

Imò, absolute loquendo, tale aliquid potest operari, etiam in ipso priuilegiato sine illius notitia, si Princeps ita intendat; & illud, quod operatur, non requirit specialiter illius notitiam: nam, quanuis communiter priuilegia non conferantur in inuitum; & idèd communiter effectum non habeant sine illius notitia, & acceptatione, vt iam diximus; absolute tamen id non repugnat: vt, si quis, v. g. etiam inciens, & inuitus, ex directa intentione, & voluntate Principis eximatur ab aliqua lege, vel ab initio sub illa non comprehendatur, vt notat Salas disp. 12. de legib. sect. 7. cit. num. 27. §. Ad 2. & vt subdit num. 30. §. Deinde, quanuis non possit Princeps intendere, aut facere, vt priuilegiatus licite operetur ex priuilegio, quandiu illud ignorat; opti-

mè tamen potest velle, & facere, vt operetur valide: & si Papa per priuilegium dispenseret cum aliquo, vt matrimonium contrahat intra gradum prohibitum; potest ita velle eum eximere à communi lege non contrahendi, vt verè sit exemptus, etiam, antequam id sciat, aut acceptet: & in tali casu simul valide contraheret, & illicite, sicut & contraheret, si post acceptatam dispensationem, & priuilegium; iterum illius obliuisceretur, & ex tali obliuione mala fide contraheret. Et sicut non est credibile, quod Pontifex intenderit ita illum facere habilem ad contrahendum per notitiam & acceptationem priuilegij, & dispensationem, vt iterum postea voluerit eum euadere inhabilem, si contingeret obliuisci priuilegij prius cogniti, & acceptati: ita est constet ex forma, & verbis priuilegij, quod intenderit eum facere habilem, independenter ab omni notitia, & acceptatione, cenferi debet contrahere valide, etiam si ponatur ex ignorantia priuilegij contrahere illicite. Et cum hac tantum limitatione est intelligendum, & admittendum, quod paulò ante retulimus ex Vafq. disp. 156. cap. 4. num. 31. quod huiusmodi dispensatio tunc solum operetur contrahere valide, quando simul operatur contrahere licite: id enim solum communiter est verum, & quando aliter non constat de mente concedentis.

20. Matrimonium contrahit post obreptam dispensationem, & ante habitam illius notitiam, potest esse validum, si Papa ita intendat.

Et idem esset ex eodem Salas ibidem, num. 31. cit. si Pontifex ex priuilegio aliquem eximeret ab excommunicatione, aut pœna lata per legem; non autem eximeret ab ipsa lege: quanuis enim talis priuilegiatus id ignoraret, & faciendo contra legem putaret, se incurere in excommunicationem, & pœnam legis; verè tamen non incurreret: & in hoc etiam casu priuilegium ignotatum aliquid in illo operaretur, id est, immunitatem ab excommunicatione, & à pœna: quia similiter id non requirit illius notitiam.

DISPVAT. XVII.

Qualis promulgatio sit necessaria ad hoc, vt obligent leges pontificiæ.

- 1. Leges pontificiæ non requirunt promulgationem in prouinciis.
2. Regula Cancellaria vtrum sint propriè lex.
3. Promulgatio Bullæ Cœnæ, quotannis facta Romæ, est sufficiens pro tota Ecclesia.
4. Decreta Concilij Tridentini cæperunt obligare nõ habitæ ratione ad promulgationem in prouinciis.
5. Quomodo dicatur à Canonistis, quod Papa habeat pedes plumbeos.
6. Etiam in legibus pontificiis habenda est ratio distantie locorum.
7. Secundum aliquos, etiam leges pontificiæ sunt promulgandæ in singulis prouinciis.
8. Quomodo possint conciliari dicta sententia.

Vop diximus hucusque de legibus laicorum, alio modo videtur dicendum de legibus pontificiis: probabile enim est, quod leges pontificiæ non indigent promulgatione in prouinciis, aut spatio duorum mensium; sed communiter statim obligent à promulgatione facta Romæ, nisi aliter in ipsis determinetur. Ita Panorm. in cap. Nouerit. num. 3. de sent. excommunic. & plures alij ex Canonistis. Sylu. verb. lex. qu. 6. Nauar. conf. 1 de constit. qu. 4. num. 14. & qu. 9. num. 32. lib. 1. Suar. lib. 4.

lib. 4. de legib. cap. 15. num. 3. Vafq. 1. 2. disp. 156. cap. 2. num. 12. & sect. 3. num. 20. Azor. part. 1. lib. 5. cap. 3. quæst. 3. Reginal. in praxi, lib. 13. num. 155. Valen. 1. 2. disp. 7. quæst. 5. puncto 5. dubio 2. Bonac. disp. 1. de legibus, quæst. 1. puncto 4. num. 16. §. Respondeo 3. Roderig. in questionibus regular. tom. 1. quæst. 6. art. 2. in fine. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 5. num. 11. & plures alij apud ipsos. Et probatur: quia de facto leges pontificiæ non publicantur communiter, nisi Romæ; & non aliter sunt publicatæ Decretales, Clementinæ, & Extrauagantes, & regulæ Cancellariæ; quæ tamen certum est, quod obtinent vim legis, vt specialiter de regulis Cancellariæ, quæ videntur habere quoad hoc maiores difficultates, videre est apud Lud. Gomez in proœmium ad illas, quæst. 2. vbi id fusè explicat: quanuis aliqui etiam ex recentioribus oppositum sentiant, vt Bonac. de legib. disp. 1. quæst. 1. puncto 4. num. 14. Salas de legib. disp. 12. sect. 1. & alij alij. Et ratio est: quia promulgatio in singulis prouinciis non est de iure naturæ, vt supra diximus; & Pontifex non tenetur ad ius ciuile; & idèd Auth. Vt facta noua constitutiones. in illius legibus non obligat: & sicut tota Ecclesia est vna Respublica; ita & Roma est quasi vna metropolis, aut vnum caput Reipublicæ: & cum in illa omnes ferè mundi nationes commorentur; valdè rationabiliter promulgatio, quæ in illa fit, potuit cenferi sufficiens pro omnibus prouinciis, & pro toto mundo; siquidem verisimillimum est, quod notitia promulgationis per illos ipsos, qui Romæ sunt de vnaquaque prouincia, ad illam totam diuulgabitur.

2. Regula Cancellaria vtrum sint propriè lex.

3. Promulgatio Bullæ Cœnæ, quotannis facta Romæ, est sufficiens pro tota Ecclesia.

4. Decreta Concilij Tridentini cæperunt obligare non habitæ ratione ad promulgationem in prouinciis.

5. Quomodo dicatur à Canonistis, quod Papa habeat pedes plumbeos.

rios, ad promulgandas suas leges; sicut facit Rex; sed ipse immobilis manens, det aliis omnibus, vt moueantur.

Hoc tamen, quod dicimus de sufficientia promulgationis factæ tantum in Vrbe, ad hoc, vt leges pontificiæ obligent vbiq; debet intelligi cum iisdem limitationibus, cum quibus supra disp. 14. num. 16. & 22. diximus, id intelligi de legibus Principum, & laicorum, vt, scilicet, etiam in his legibus pontificiis habeatur ratio distantie locorum, vt notat Nauar. conf. 1. de constit. num. 19. Reginald. lib. 13. num. 154. Suar. de legib. lib. 4. cap. 15. in fine, & tunc solum in vnaquaque prouincia intelligatur incipere obligatio alicuius legis pontificiæ, quando ad illam peruenit notitia promulgationis Romæ factæ, & pro vnaquaque prudenti iudicio statuatur huiusmodi tempus, etiam vltra duos menses, si ita est necessarium, cum omnino excedat omnem potestatem legislatoris, & sit supra omnem conditionem humanæ legis, vt tunc incipiat obligare pro aliquibus locis, quando pro illis est impossibilis illius notitia, & valdè rationabiliter per epicheiam possimus interpretari, quod non hæc sit mens Pontificis, vt sua lex vbiq; locorum vno, & eodem instanti temporis incipiat obligare.

6. Etiam in legibus pontificiis habenda est ratio distantie locorum.

Et potiori ratione id debet intelligi de iis legibus, quæ sunt irritatoriæ alicuius contractus, aut alio modo disponunt de iis, quæ possunt eedere in graue damnus, aut iniuriam subditorum, vt supra diximus disp. 15. de legibus laicorum, cum similiter modus hic irritandi contractus per legem, quando illius notitia est impossibilis, sit plenus periculus, minime utilis bono communi, parum rationabilis, & parum conueniens iuri naturæ, vt supra explicauimus.

7. Secundum aliquos, etiam leges pontificiæ sunt promulgandæ in singulis prouinciis.

Dixi autem id esse probabile: quia oppositum docet Sol. lib. 1. de iustitia, quæst. 1. art. 4. Med. 1. 2. quæst. 90. art. 4. Angel. verb. lex. n. 13. Nauar. in Man. cap. 23. num. 44. Mol. de iust. tract. 2. disp. 395. num. 4. Panorm. in cap. 2. de constit. num. 7. Felinus ibidem, num. 7. & alij apud Suar. lib. 4. de legib. cap. 15. n. 1. & apud Sayr. & Azor. locis cit. qui absolute etiam in legibus pontificiis, ad hoc, vt incipiant obligare, requirunt promulgationem in singulis prouinciis, & spatium duorum mensium à tali promulgatione in vnaquaque prouincia: quod idem in praxi esse tutum sufficienter, & vacare periculo, etiam habet Reginald. lib. 13. num. 152. & 156. quia, vt dicitur cap. 1. de constit. etiam in iure canonico standum est dispositioni iuris ciuilibus, quando in contrarium nihil statuit ius ipsum canonicum: & idèd etiam in promulgatione nouarum constitutionum standum est Auth. Vt facta noua constitutiones. cum similiter in contrarium nihil habeatur definitum per ius canonicum; cum præsertim Papa, quando intendit statim obligare per suas constitutiones, sæpe id soleat in ipsis exprimere, vt patet cap. Cum singula de præbend. in 6. & Clem. 2. de Heret. & idèd, quando non exprimit, possit cenferi id non intendere. Idque confirmat Mol. etiam ex Glof. in cap. 2. de postulat. Pralat. & in cap. Nouerit. de sent. excommunicat. quæ absolute affirmat leges pontificiæ obligare post duos menses à promulgatione iuxta Auth. Vt facta noua constitutiones. atque ita indicat, promulgationem esse faciendam, etiam in singulis prouinciis, prout ibi præscribitur. Et potest addi, quod etiam Pius IV. in Bulla cit. de inceptioe obligationis Concilij Tridentini, ex hoc ipso Auth. profertur, se assignare certum tempus huiusmodi obligationi: Quia, inquit, iure communi sancitum est, vt constitutiones nona vim non obtineant, nisi post certum tem-

pus, &c. Quod tamen non esset, nisi etiam in legibus ecclesiasticis haberet locum ius commune citatum: & etiam in illis habenda esset illius ratio.

Neque vrget in contrarium, inquit Molin. *disp. 395. cit. §. Verum tamen.* quod Decretales, & Clementinae, & plures aliae leges pontificiae non sint promulgatae, nisi Romae; & tamen obtineant vim legis: quia eo ipso, quod sunt insertae in corpus iuris, quo vtuntur singulae prouinciae, & quod explicatur in Collegiis, & Vniuersitatibus Doctorum; & eo ipso, quod praestantur inter viros doctos, & inter Notarios, & contrahentes, satis intelliguntur etiam promulgatae esse in prouinciis; & ideo mirum non est, si complete obtineant vim legis; & negari non potest, quin hoc etiam totum sit probabile.

8. Quomodo possint conciliari dicta sententia.

Et fortasse vtraque sententia recte potest conciliari iuxta modum supra indicatum *disp. 15. num. 6.* quod a promulgatione Romae facta, leges pontificiae statim incipiunt obligare particulares scientes in vnaquaque prouincia; idque solum dicitur velle prima sententia: non autem absolute, & vniuersaliter incipiunt obligare omnes de prouincia, quousque in illa communiter non diuulgetur promulgatio facta Romae; idque dicitur velle secunda sententia: & si haec sententia in vllis legibus pontificiis habet probabilitatem, maxime habet in illis, quae sunt irritatoriae alicuius contractus, qui alioqui cederet in graue damnum subditorum, vt patet ex dictis supra, *disp. 15.* & in illis, quae sunt reuocatoriae priuilegiorum, vt patet ex *disp. 16.* vt de vtrisque notat Reginald. *lib. 13. num. 157. & 158.*

DISPVT. XVIII.

Vtrum ad legis obligationem requiratur acceptatio populi.

- 1. Acceptatio populi per se non requiritur ad obligationem legis.
2. Non tamen desunt, qui oppositum sentiant.
3. Sed contra illos probatur conclusio.
4. Leges ecclesiasticae specialiter non dependent ab acceptatione populi.
5. Contra leges Papae non potest dari de non usu, vel de legitima praescriptione, sine scientia, & consensu ipsius Papae.
6. Quomodo leges dicantur firmari moribus vrentium.
7. Et quod nos teneant, quia iudicio populi sunt receptae.
8. Si lex sit valde difficilis, credi potest non obligare, antequam acceptetur.
9. Et in his casibus potest admitti opposita sententia.
10. Licitum est supplicare ad Principem contra promulgationem nouae legis.
11. Si Princeps taceat ad supplicationem contra legem, censetur eam renouare.
12. Si violatio legis ab initio sit valde frequens, non peccant, qui postea illam non seruant.
13. Quomodo praesumatur consensus Principis de suspendenda obligatione suae legis.
14. Vtrum consuetudo inducatur per duos, aut tres actus.
15. Lex per decennium non recepta, non obligat.
16. Desuetudo, vel non usus, quo differant a consuetudine.

- 17. Violatio legis debet esse a maiori parte, ad hoc, vt alij excusentur.
18. Sufficit tamen, sine illi, qui legem violant, habeant illius notitiam, sine non.
19. Etiam ab initio potest suspendi obligatio legis, si oriatur magna turbatio.
20. Acceptatio, aut non acceptatio legis a populo, qualis esse debeat.
21. Si casus legis per multos annos non accidat, non propterea lex censeri debet sublata.
22. Quod lex sit renouata a Principe, & quod a populo non sit recepta, non sunt paria.
23. Ad legis confirmationem non requiritur acceptatio maioris partis Communitatis totalis; sed potest sufficere etiam maior pars Communitatis partialis.
24. Quomodo vna Communitas possit expectare acceptationem legis ab alia Communitate.
25. Si lex sit usu recepta solum secundum vnam partem, solum obligat secundum illam.

Vae haec hactenus dixi circa potestatem ferendi leges, & circa necessitatem promulgationis, tenent se ex parte superioris eam ferentis: sed praeter illa est explicandum, vtrum aliquid requiratur, etiam ex parte subditorum, & populi, ad quem leges feruntur: & praecipue est difficultas de illius acceptatione, vtrum, scilicet, acceptatio populi ita requiratur ad legis obligationem, vt sit in potestate illius eam acceptare, & non acceptare; & si acceptet, faciat legem perfecte obligatoriam; & si non acceptet, impediatur illius obligationem, eamque reddat inefficacem simpliciter, & non obligatoriam.

Et breuiter haec est conclusio: Obligatio legis iam promulgatae, per se, & communiter loquendo, non dependet ab acceptatione populi; & ideo mortaliter peccant, qui ab initio eam non seruant: quanquam alij postea excusentur, si pro illa excusetur in ciuitate, aut regno magna turbatio, vel rebellio populi, & sic euadat minus conueniens bono communi; & ipse Princeps ex his, aut similibus causis eam suspendat, & transgressores non puniat, cum tamen possit. Ita Suar. *lib. 1. de legibus, cap. 11. num. 70. & lib. 3. cap. 19. & lib. 4. cap. 16.* Valsq. *1. 2. disp. 156. cap. 5. num. 36.* Salas *de legibus, disp. 13. sectione 1.* Reginald. *in praxi, lib. 13. num. 161.* Rodr. *in qq. regular. tomo 1. quaest. 6. art. 6.* Bonac. *de legibus, disp. 1. quaest. 1. puncto 4. num. 29. §. Sed contrarium.* Ioan. Med. *C. de resit. quaest. 36. ad 5.* Syluest. *verb. lex, quaest. 6.* Zabar. Turrecr. & alij alij ex Canonistis apud Suar. *lib. 3. c. 19. cit. n. 4.*

Oppositum tamen eos omnes habet Authores, qui absolute asserunt, ad obligationem legis, hanc etiam, inter caeteras, conditionem requiri, vt acceptetur a populo; & leges semper ferri sub hac tacita conditione, si populo placuerit eas recipere, & suo usu firmate. Ita Felin. *in cap. 1. de rege, & pace, num. 12. & seq.* Nauar. *in Man. cap. 23. num. 41. & conf. 1. de constit. num. 23. lib. 1. Mai. in 4. dist. 15. quaest. 4. in argumentis contra secundam conclusionem.* Valen. *1. 2. disp. 7. quaest. 5. puncto 5. dubio 4.* Azor. *part. 1. lib. 5. cap. 4. quaest. 1.* Tolet. *lib. 8. cap. 18.* Sayr. *lib. 3. clan. reg. cap. 5. num. 14.* Filiuc. *tom. 2. tract. 21. cap. 11. num. 429.* & alij apud Valsq. & apud Salas locis cit. quorum sententia, in quo sensu possit admitti vt vera, dicemus infra.

Quod ergo absolute acceptatio populi per se non requiratur ad legis obligationem, tanquam aliquid antecedens, probatur manifeste: quia est effectus obligationis: & populus ideo legem acceptat,

1. Acceptatio populi per se non requiritur ad obligationem legis.

2. Non tamen desunt, qui oppositum sentiant.

3. Sed contra illos probatur conclusio.

prae, quia est obligatus ex potestate, & voluntate Principis, & legislatoris ad illam acceptandam. Vnde, quemadmodum effectus, & quod est posterius, non potest dici, quod praerequiratur ad suam causam; & ad id, quod est prius: ita & acceptatio non potest dici, quod praerequiratur ad obligationem legis. Et sicut in legislatore non deest potestas ad subditos obligandos: ita & potest non deesse voluntas: & ex illa vtraque simul iuncta, sicut potest oriri obligatio in subditis ad legem seruandam; ita & potest oriri ad acceptandam: & alioqui, si populus per suam non receptionem, & non acceptationem legis, posset impedire illius obligationem, omnino ostenderetur esse maioris virtutis, & efficacitatis, quam ipse Princeps: quod tamen est maximum absurdum, cum Princeps sit Caput populi, eiusque habeat regimen; non autem e contra, vt notat Reginald. *lib. 13. num. 161. cit. & Bonac. quaest. 1. de legibus, puncto 4. num. 29.* Et, vt bene ratiocinatur Salas *disp. 13. sect. 1. citata, num. 3.* ex duplici tantum capite fingi potest acceptatio populi esse necessaria, ad hoc, vt lex obtineat vim obligandi, id est, vel, quia Princeps non habet potestatem obligandi sine illa, vel, quia non habet voluntatem: quorum tamen neutrum accidit: nam, si habet regnum ex bello, certissimum est, quod etiam ex bello habet plenissimam potestatem: si vero habet ex electione, etiam habet illam plenissimam, cum populus eam totam in illum transulerit, quam ipse habebat, idque semper debet praesumi, quando non constat de opposito, cum huiusmodi potestas plenissima, & absoluta sit maxime utilis ad bene regendam Communitatem: & sicut potestas coercitiua per poenas, est in illo plenissima, & absoluta, & independens a voluntate populi, *cap. de Liguriis, 23. quaest. 1. ita & debet esse potestas praecipua, quae ab illa supponitur.*

Quod vero posita potestate ad obligandum independenter ab acceptatione populi, de facto habeat Princeps etiam voluntatem sic obligandi, quando fert leges, ex nullo alio melius, & clarius potest haberi, quam ex verbis ipsius legis; quae tamen communiter nunquam faciunt mentionem huiusmodi acceptationis: & praeterea ex ipso usu, qui tamen communiter est, vt etiam primi transgressores puniantur. Vnde haec reseruatio acceptationis communiter non est praesumenda, nisi ipse Princeps eam exprimat, aut aliter colligatur ex rei difficultate, & grauitate, vt dicemus, & notat Suar. *lib. 3. cap. 19. num. 8.* quidquid in contrarium dicat Bonac. *disp. 1. de legibus, quaest. 1. puncto 4. num. 29. in fine,* vbi asserit, leges communiter ferri cum hac reseruatione acceptationis, quamuis absolute potest ferri etiam independenter ab illa.

Atque id totum certissimum esse debet magis in particulari in Principe ecclesiastico, qui habet potestatem immediatam a Deo, non autem a Communitate, vel a populo: ex nullo enim capite potest rationabiliter colligi, quod talis potestas non sit ad obligandum absolute, sed solum sub conditione, si populus acceptauerit. Vnde & de legibus, seu constitutionibus Papae communiter dicitur, quod eo ipso, quod sunt promulgatae, censentur effectuae; neque potest contra illas induci non usus, aut vsus contrarius, nisi data scientia, & consensu ipsius Papae, vt notat Rota Romana coram Causalerio, de anno 1609 sub 13. Nou. in Rom. Concordia S. Petri; & de anno 1610. sub 12. Februarij, in eadem Romana Concordia; & apud illam Abb. in *cap. vltim. num. 14. vers. Vnde ibi. de rege & pace. Felin. in cap. primum, num. 6. vers. Lex noua, eod. tit. Conarr. lib. 2. var. resolut. cap. 16. num. 6. vers. Quinto sunt.* & alij:

4. Leges ecclesiasticae specialiter non dependent ab acceptatione populi.
5. Contra leges Papae non potest dari de non usu, vel de legitima praescriptione sine scientia, & consensu ipsius Papae.

quae Rota etiam addit contra legem pontificiam non posse dari legitimam praescriptionem sine eadem scientia, & consensu Papae; eamque scientiam debere esse certam, positiuam, & expressam, vt etiam habetur apud Caputaq. *decis. 204. num. 2. part. 3.* & notat Francus *in cap. Cum de beneficio, num. 4. de praebe. in 6.* & alij apud ipsum: quia, scilicet, eam auctoritas Papae non sit ab homine, sed a Deo, non potest contra illam aliquid fieri ab homine, quod sit firmum, sine consensu ipsius Papae, vt notat Archidiaconus *in cap. cit. Cum de beneficio, num. 2. vers. Nec mireris. de praebe. in 6.* & Rota Rom. *cit.*

Quod tamen idem sit, etiam in Principe laico, probatur ex eo, quia statim atque promulgauit suam legem, consuevit punire transgressores; neque ex his vllus est, qui pro se, & ad poenam vitandam, eam afferat excusationem, quod lex non est acceptata: & nisi certo constet, quod a prima electione ad principatum fuit illi data potestas ad obligandum per leges, solum dependenter ab acceptatione populi; censeri debet fuisse data absolute, eod quod eo modo possit ipse obligare Communitatem, quo Communitas ante electionem Principis poterat obligare singulos de Communitate. Imo, quando etiam constat, quod sit data cum reseruatione consensus populi, & sub conditione, quod legem acceptet, potius dici debet, quod in tali casu non solum Princeps fert legem; sed simul cum illo etiam populus, quam quod post legem latam, & promulgatam, requiritur acceptatio populi, vt notat Suar. *lib. 3. cap. 19. cit. num. 6.* & Valsq. *disp. 156. cap. 5. num. 38.* Atque hoc modo, etiam *Auth. Vt facta noua constitutiones.* ad legis obligationem solum requiritur promulgatio, & spatium duorum mensium; non autem fit mentio acceptationis.

Neque contra hoc multum facit id, quod habet Gratianus *cap. In istis. d. 4.* quod leges instituantur, cum promulgantur: firmantur autem, cum moribus vrentium approbantur: vt enim notat Turrecr. *ibi. ibi. vrentium,* & apud Suar. *cap. 19. cit. num. 4.* id non intelligitur de firmitate auctoritatis, sed stabilitatis; quatenus per contrariam consuetudinem, & per contrarios mores vrentium potest infirmari illarum auctoritas; & vt loquitur Archidiaconus eundem Turrecr. id solum intelligitur de firmitate facti; non autem de firmitate iuris, secundum quam ab ipsa prima institutione, & promulgatione sunt firmatae.

Et eadem ratione debet intelligi id, quod habetur *l. De quibus. ff. de legibus,* quod leges nulla alia de causa nos tenent, quam quod iudicio populi sunt receptae: & quod habet Arist. *2. Politic. cap. 6. in fine,* quod lex nulla vim habeat, vt ipsi pateatur, nisi ex more; qui tamen non fit, nisi temporis longitudine: haec enim omnia non intelliguntur de prima obligatione, aut de inceptione obligationis; sed de continuatione, & stabilitate, quae maxime pender a consuetudine, & usu populi, vt dicemus.

Dixi autem in conclusione, leges per se, & communiter loquendo, non dependere ab acceptatione populi: quia ex accidente, & in aliquo casu rationaliter potest praesumi, quod etiam ab initio lex non obliget ante acceptationem: vt, v. g. si sit de re valde graui, & difficili. Nam tunc veritatem potest credi, quod non feratur a Principe ex absoluta voluntate obligandi; sed solum ad experiendum, quomodo recipiatur, vt notat Salas *disp. 13. de legibus, sect. 1. num. 5.* & Suar. *lib. 3. cap. 19. citato, num. 12.* qui etiam in hoc sensu ait, posse admitti, imo & multum videri usu receptam communem sententiam Canonistarum *in cap. 1. de rege, & pace,* & aliorum, quos paulo ante retulimus *num. 2.* quod leges non

6. Quomodo leges dicantur firmari moribus vrentium.

7. Et quod nos teneant, quia iudicio populi sunt receptae.

8. Si lex sit valde difficilis, credi potest non obligare, antequam acceptetur.

9. Et in his casibus potest admitti opposita sententia.

non obligent, nisi acceptentur. Quamquam in rigore loquendo, etiam, quando leges sunt graues, seruari debeant, nisi forte sint etiam iniustae: nam rei grauitas, & difficultas solum facit, vt possit instari coram Principe, vt legem reuocet, vel suspendat; interim tamen eam seruando, dum sic instatur, vt notat Suar. c. 19. cit. n. 12. Quamquam per epicheiam possit aliquando etiam non seruari, si, scilicet, repugnet antiquis consuetudinibus, aut priuilegiis regni, vt ex eodem Suar. notat Salas disp. 13. cit. sect. 4. n. 2. idque à fortiori est verum, quando populus licite potest non acceptare legem: vt, v. g. si habeat priuilegium, quod ipsi non imponantur tributa; & tamen de his ipsis feratur lex; vel quando vnusquisque aduerit, quod lex est durior, & facta promulgatione non videt, quod populus eam acceptet; vel etiam videt, quod postit illi repugnet, vt notat Salas disp. 13. sect. 1. n. 5.

Atque hoc est multo rationabilius, quam quod asserunt aliqui apud Suar. lib. 4. de legib. c. 16. num. 5. supplicationem, vel appellationem à lege esse omnino friuolam, & inutilem; & solum posse proficisci ex ignorantia: siquidem secundum iura à lege non appellatur, s. in ff. de appellat. c. l. si qua pena, ff. de verb. sign. & lex hoc maxime differt à rescripto, & à sententia, quod à rescripto, & à sententia possit appellari, c. significasti, c. si quando, de rescriptis, c. cum ueneamus, de preben. in quantum, scilicet, rescriptum communiter datur super aliquo facto particulari, & in illo potest Princeps prima vice non esse bene informatus, & indigere meliore informatione, quae sit danda secunda vice: quod idem etiam est de sententia, quae similiter solum datur super aliquo facto particulari, & ex probationibus partium; super quibus tamen potest facile contingere grauamen vnus partis: lex uero solum fertur in generali, & ex scientia vniuersali communis boni, in qua non contingit deceptio.

Sed contra hoc multum facit: quia etiam in lege potest contingere, vt non congruat moribus omnium gentium, aut prouinciarum, ad quas fertur; si illae praesertim multae sint, & inter se valde diuersae, vt accidit in legibus pontificiis, quae feruntur ad omnes fideles totius mundi; & in tali casu, quauis lex non sit absolute inconueniens, & nimis grauis, aut dura pro omnibus; potest tamen esse talis pro vna aliqua gente; & ideo rationabiliter potest pro illa supplicari, & recurri ad Pontificem; neque hic est censendus id aegre ferre, aut absolute velle mutare consuetudines, aut mores cuiusque gentis. Et de facto ita praeticatur in pluribus prouinciis, vt subdit Suar. n. 8. Neque in iure communi locis cit. absolute dicitur, quod à lege non sit appellatio; sed solum, quod non sit à pena imposita secundum legem, vel à sententia lata secundum legem: eo enim ipso, quod lex supponitur iam esse recepta, & communiter obseruari, vt iusta; etiam pena, vel sententia, quae secundum illam est lata, supponitur esse iusta; & ideo ab illa non est appellatio: secus uero est de ipsa lege, quando motus fertur, & nondum est recepta, aut firmata moribus vrentium: quia in tali statu facile potest non esse simpliciter conueniens pro omnibus nationibus; & ideo rationabiliter potest pro vna aliqua supplicari. Vnde & in Bulla Coenae, n. 14. non excommunicantur, qui ad informandum Pontificem supplicant contra exequutionem litterarum apostolicarum: sed qui postea supplicationes non prosequuntur legitime coram Pontifice, aut Sede apostolica; atque ita manifeste supponitur, quod talis supplicatio, eiusque prosecutio possit esse legitima, & omnino licita.

Et quod absolute non sit illicitum ex rationabili causa supplicare ad Principem contra promulgationem nouae legis, docet Panorm. & Felinus in c. 1. de irogua, & pace. Castr. lib. 1. de lege pan. c. 1. Salas disp. 13. de legib. sect. 4. n. 2. Suar. lib. 4. de legib. c. 16. cit. n. 6. & seq. Bonac. disp. 1. q. 1. puncto 4. n. 41. & seq. & alij apud ipsum. Et in casu talis supplicationis, vel interim seruanda est lex, & nihil contra illam est innouandum, quantum fieri potest; vel, si vigeat grauis causa, potest per epicheiam suspendi illius obseruatio, vt notat Suar. c. 16. cit. n. 8. & alij apud Bonac. n. 41. cit. qui etiam subdit n. 43. si forte Pontifex, aut Princeps ad huiusmodi supplicationem taceat, suamque legem neque expresse reuocet, neque confirmet; censi posse tacite reuocare, nisi forte ex aliis coniecturis oppositum constet, vt etiam notat Salas n. 2. cit.

Secunda pars conclusionis, quod peccent mortaliter, qui ab initio legem non seruant, non eget probatione, si lex statim obligat, neque dependet ab acceptatione populi.

Tertia pars, quod alij postea excusentur, quando violatio legis ab ipso initio est valde frequens, & in maiori parte populi, & legislator id scit, & transgressores non punit, probatur ex eo quia in tali casu facile potest credi, quod lex non amplius obliget; sed ex consensu tacito ipsius Principis sit suspensa, aut reuocata. Recte tamen aduertit Reginald. lib. 13. n. 161. cit. in fine, ex Sylu. verb. lex, q. 6. & alij, necessarium esse, vt Princeps bene sciat huiusmodi transgressiones, & vt possit illas punire, & non puniat: quia alioqui si nesciat, vel non possit transgressores punire, non potest sufficienter praesumi illius consensus tacitus de suspendenda obligatione suae legis: si uero sciat aliquo modo transgressores, & possit illos punire, probabilissimum est, quod ad huiusmodi consensum tacitum praesumendum ex parte Principis, possit sufficere etiam prima conditio, aut ratio legis: quia per hanc ipsam credi potest simul intendere obligationem legis inducere, & eandem obligationem suspendere, in casu, quo maior pars Communitatis eam non acceptet, si praesertim idem Princeps ab ipso initio non adhibeat ministros, qui legis obseruationi inuigilent, vt notat Azor. part. 1. lib. 5. c. 4. qu. 2. & ex illo Salas disp. 13. cit. sect. 2. in fine, n. 16.

Quot autem transgressiones ad id requirantur, non constat inter Doctores. Nam Panorm. in c. 1. de irogua, & pace. & in c. cum decor. de vita, & honest. Clericorum, Archidiacon. in c. Illud. d. 12. Sylu. verb. consuetudo, q. 4. & verb. Infamia, n. 9. Armilla verb. Consuetudo. Rodrig. in qq. regul. tom. 1. qu. 6. art. 12. Reginald. in praxi, lib. 13. n. 162. & alij alij, praesertim ex antiquis Iuristis apud Barr. in l. 2. n. 12. C. que sit longa consuetudo. existimant, satis esse, si lex violetur bis, aut ter à maiori parte populi: quia c. Ita nos. 2. §. 2. geminata caedes duorum Episcoporum appellatur vsus, & consuetudo occidendi Episcopos; & l. Palam. ff. de ritu nupt. mulier dicitur metetrix, si duos admittit causa quatuor; & l. Nemo. C. de episcopali audientia. crimina plura semel commissa appellantur consuetudo peccandi.

Contra uero Barr. ibidem, & ex illo Suar. lib. 7. de legibus, c. 10. n. 3. & Salas disp. 13. sect. 6. n. 24. huiusmodi textus solum intelligunt de quadam assuetudine, ratione cuius delicta sunt grauius punienda, & non facile condonanda; non autem de consuetudine proprie dicta, quae sufficit ad legem reuocandam, vel nouum ius inducendum: & pro hac contendunt saltem requiri tot actus, quot moraliter sufficiunt ad declarandam renitentiam populi contra

11. Si Princeps taceat ad supplicationem contra legem, censetur eam reuocare.

12. Si violatio legis ab initio sit valde frequens, non peccant, qui postea illam non seruant.

13. Quomodo praesumatur consensus Principis de suspendenda obligatione sua legi.

14. Vtrum consuetudo inducatur per duos, aut tres actus.

tra legem, & conuentionem Principis; neque id posse certius determinari, quam prudenti iudicio: & hoc aliquando bene potest formari etiam ex duobus, aut tribus actibus transgressionis, si fiant scienter. Principe, & non puniente: quod solum fortasse volunt Authores citati, vt patet ex Reginaldo.

Et idem asserit idem Suar. ibidem, cap. 1. n. 12. etiam de actibus iudicialibus, quod, scilicet, non sufficiant duo tantum, ad inducendam consuetudinem, aut styllum iudicij; sed requiratur frequentia, quae sit sufficiens ad ostendendam voluntatem populi, & Principis.

Quantum autem temporis requiratur ad hoc, vt consuetudo legitime praescribatur, & legem perfecte abroget, non est huius loci. Legi potest Nauar. conf. 1. de constit. num. 24. lib. 1. Suar. lib. 7. de legibus, cap. 15. & 18. Valen. 1. 2. disp. 7. quast. 5. puncto 8. Azor. part. 1. lib. 5. cap. 17. quast. 6. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 11. num. 8.

15. Lex per de- emum non recepta non obligat.

16. Desuetudo, vel non vsus quo differant à consuetudine.

17. Violatio legis debet esse à maiori parte, ad hoc, vt alij excusentur.

18. Sufficit tamē, siue illi, qui legem violat, habeat illius notitiam, siue non.

Sed vno verbo illud est indicandum, plus temporis requiri ad praescribendam consuetudinem, quae abroget legem iam receptam, & quae sit contra ius, quam requiratur ad illam praescribendam, quando lex ab initio non est recepta: ad hanc enim factis sunt decem anni: & si lex totis decem annis à sua promulgatione, nec sit seruata, nec sit coepta seruari à maiori parte Communitatis, non amplius ligat, & non vsus legis, vel desuetudo est sufficienter praescripta, vt notat Nauar. conf. 1. de constit. num. 25. ex Felino, & aliis, & Reginald. lib. 13. cit. num. 162. & Azor. part. 1. lib. 5. cap. 4. quast. 4. qui etiam bene subdit quast. 5. sequente. ex eisdem Canonistis plura discrimina inter non vsum legis, vel desuetudinem, quae proprie est ab ipso initio, & facit, vt lex non recipiatur; & inter consuetudinem, quae proprie est, postquam lex est vsu recepta, vel seruari iam coepta, & facit, vt cesset obligare, & non amplius obliget; & inter cetera hoc etiam habet, quod desuetudo, vel non vsus satis habeat ad sui praescriptionem, si continetur per decennium, cum tamen consuetudo contra legem iam receptam requirit tempus multo longius, vt etiam dixerat quast. 4. praecedente.

Dixi uero, violationem legis, quae suspendit illius obligationem, debere esse à maiori parte populi, & sciente legislator, & non puniente: quia tunc potest maxime rationabiliter praesumi illius consensus de legis suspensione, aut reuocatione, vt notat Nauar. in Man. cap. 23. num. 41. & conf. 1. de constit. num. 23. Suar. lib. 3. de legibus, cap. 19. num. 13; Valq. 1. 2. disp. 156. cap. 5. num. 40. & alij: quamquam Suar. recte addat, ex hac ipsa maiori parte populi non seruantis legem, non esse temere iudicandum de illius suspensione: quia absurdum esset liberari bonos à legis obseruatione, per hoc, quod mali, qui semper sunt in maiori parte, eam non seruent: & ideo attendi debere, etiam turbationem, & scandalum, quod solet accidere in Communitate, si aliqui putent, se obligatos ad legem, quam alij communitatis putant non obligare: tunc enim multo rationabilius potest praesumi consensus Principis.

Et probabile est, quod non solum sufficiat, si illi, qui legem non seruant, habeant illius notitiam; sed etiam, si illam ignorent, vt notat Nauar. conf. 1. de constit. num. 25. & 26. Azor. lib. 5. cap. 4. quast. 1. Sal. de legib. disp. 13. sect. 2. num. 11. Filiuc. tract. 2. 1. num. 429. Reginald. lib. 13. num. 164. §. Queri potest quomodo. Bonac. disp. 1. de legib. quast. 1. puncto 4. n. 28. quia eo ipso, quod legislator eos non punit, neque curat legem suam melius promulgare, signum est, quod neque etiam curet eam seruari: & si hoc,

quod est legem non seruari scientes, à maiori parte Communitatis, potest sufficere ad eam infirmendam, & suspendendam; potiori ratione debet sufficere hoc, quod est, eam non seruari ignoranter, cum hoc sit magis dignum indulgentia Principis. Et si contingat, vt lex, postquam aliquandiu non fuit recepta à maiori parte Communitatis, tandem recipiatur; sicut id accidat, quia tollitur ignorantia legis; siue ex quocumque alio capite; iterum incipiet obligare, nisi Princeps ex occasione huius ipsius non vsus, aut non receptionis, eam omnino abrogat; & nisi consuetudo eam non seruandi sit iam praescripta, vt notat Nauar. conf. 1. de constit. quast. 7. num. 20. & ex illo Sal. disp. 13. sect. 2. cit. num. 11. qui etiam recte subdit, ad hunc effectum infirmandi, & suspendendi legem per non vsum maioris partis Communitatis, parum referre, quod haec maior pars Communitatis sit tantum eorum, qui legem norunt, aut tantum eorum, qui ignorant; an uero sit vtrouque, & partim constet ex iis, qui ignorant, & partim ex iis, qui norunt: nam in his omnibus casibus eadem semper est vis ipsius non vsus, quoad inducendam praesumptionem consensus, saltem taciti ipsius Principis, etiam sine actuali, & formali notitia, quam actualiter, & formaliter de illo habeat.

Quod si ab ipso etiam initio promulgationis oriatur periculum rebellionis contra Principem, aut contra legem, probabile est, quod etiam ab initio suspendatur obligatio legis, cum eo ipso euadat minus conueniens bono communi, & impossibilis secundum mores regni; ac proinde desinat esse lex, vt notat Valq. disp. 156. cit. cap. 5. num. 41. quamquam hoc ipsum non est dicendum per se suspendere huiusmodi obligationem, & independeter à consensu legislatoris: siquidem solum prouenit ex malitia subditorum; & quantum est ex se, materia legis est uere utilis, & conueniens bono communi: sed solum suspendit, in quantum mouet legislatorum, vt velit suspendere, vt notat Salas disp. 13. cit. sect. 1. num. 7. vers. Nunc solum aduerto. Qui etiam recte subdit sect. 2. num. 9. & 10. ex Valen. 1. 2. disp. 7. q. 5. puncto 5. quast. in c. 6. ex quo id asserit etiam Reginald. lib. 13. num. 164. quod huiusmodi acceptatio legis, quae fit à populo, non est necessarium, vt fiat solenniter voce praeconis, aut affixione scripturae; sed satis est, si fiat, quomodocumque, etiam solis actibus, qui sint secundum legem; & sola non reiectione, & non improbatione legis, cum haec ipsa sit tacita quaedam acceptatio. Et contra non acceptatio, vel non receptio legis debet esse per actus contrarios, quando accidit casus obseruationis illius, & à maiori parte communitatis non obseruatur: & si forte per plurimos annos non veniat casus obseruationis, non propterea dici potest obligatio legis esse sublata per non vsum; & lex ipsa non esse recepta, vt notat Nauar. conf. 1. de constit. num. 20. Rodrig. in quast. regular. tomo 1. quast. 6. art. 12. Azor. part. 1. lib. 5. cap. 4. quast. 7. sess. lib. 2. cap. 22. dub. 14. Salas disp. 13. sect. 2. num. 11. Bonac. disp. 5. de legib. quast. 1. puncto 4. num. 48. Reginald. lib. 13. num. 162. §. Queri potest secundum. Qui etiam recte subdit num. 164. §. Queri potest 6. ex eodem Nauar. num. 28. non esse paria haec duo, vt lex sit reuocata à Principe; & vt à subditis non sit recepta: nam reuocatio omnino extinguit ipsam legem, & facit, vt non possit amplius obtinere, nisi de nouo feratur: cum tamen non vsus, vel non receptio solum suspendat; non autem extinguat obligationem legis: & ideo, vt obtrineat, non sit necessarium ferenda de nouo, sed satis habeat, si vsu ipso incipiat recipi, vt etiam notat Suar. lib. 4. de legibus, cap. 16.

19. Etia ab initio potest suspendi obligatio legis, si oriatur magna turbatio.

20. Acceptatio, aut non acceptatio legis à populo, vocalis debet esse.

21. Si casus legis per multos annos non accidat, non propterea lex censetur sublata.

22. Quod lex sit reuocata à Principe, & quod à populo non sit recepta, non sunt paria.

10. Licetum est supplicare ad Principem contra promulgationem nouae legis.

cap. 16. n. 14 ad finem, & Bonac. disp. 1. de legib. qu. 1. puncto 4. n. 37. & 38.

23. Ad legis confirmationem non requiritur acceptatio maioris partis Communitatis totalis, sed potest sufficere etiam maior pars Communitatis partialis.

Et dum dicitur acceptatio legis esse facienda à maiori parte Communitatis, non est intelligendum de Communitate solum totali, si illa sit amplissima, & maxima, ad quam totam dirigitur, & fertur lex: vt, v. g. de tota Ecclesia, si sit lex pontificia; vel de toto imperio, si sit lex imperatoria; & ita de aliis: sed satis est, si lex admittatur etiam à Communitate partiali, dummodo etiam illa sit satis ampla, vt notat Valent. 1. 2. disp. 7. qu. 5. puncto 5. in fine. Reginal. lib. 13. n. 163. Azor. lib. 5. c. 4. qu. 3. Bonac. disp. 1. de legib. qu. 1. puncto 4. n. 32. & 33. & hoc modo lex pontificia potest obligare, v. g. Italiam, si Italia illam acceptet, etiam si non obliget Galliam, aut Hispaniam: quia vnusquisque de Italia potius debet, quoad legum obseruationem, conformari Communitati, cuius ipse immediatus est pars, quam aliis, dummodo illa Communitas principaliter, & per se obligetur per legem, etiam independenter ab aliis: quauis enim, quando lex æqualiter fertur ad omnes, neque est ratio, quare potius debeat acceptari ab vna Communitate, quam ab alia, possit fortasse vnaquæque expectare acceptationem aliarum; & si videat legem non feruari ab aliis, possit etiam ipsa eam non feruare, vt habet Salas sect. 2. cit. n. 10. si tamen de facto vna acceptet, tenentur etiam singuli de eadem Communitate eam feruare; & si Princeps quasi indiuisus, & in solidum velit omnes Communitates obligare per suam legem, singulæ tenebuntur eam acceptare, petinde ac si ad singulas esset lata; quidquid sit de acceptatione aliarum, vt videri potest apud Nauar. conf. 1. cit. de constit. qu. 5. 7. & 8. & apud Azor. par. 1. lib. 5. c. 4. q. 3.

24. Quomodo vna Communitas possit expectare acceptationem legis ab alia Communitate.

Et ex intentione Principis volentis, aut non volentis per suam legem obligare vnam Communitatem particularem, etiam seorsim ab aliis, videtur maxime iudicandum, vtrum lex, quæ per se est lata ad omnes Communitates particulares, & à pluribus illarum non est vsu recepta, obliget vnam aliquam, aut alteram, à qua forte fuit recepta, vt bene notant Valen. & Reginal. locis cit. sic enim decreta Concilij Trident. v. g. quauis sint lata pro omnibus prouinciis, & Regnis Christiani Orbis; de facto tamen obligant illa, in quibus fuerunt promulgata, & vsu recepta, & non obligant alia: quia hæc ipsa fuit mens, & intentio Concilij, vt obligarent aliqua, etiam seorsim, & independenter ab aliis, si solum in aliquibus fuissent promulgata, & vsu recepta; non autem in aliis, vt etiam notat Nau. conf. 1. de constit. num. 32. Et contra, si Bulla Clementis VIII. de muneribus Religiosorum, in maiori parte Religionum non est vsu recepta, vel certe per consuetudinem, & vsum contrarium est abrogata, & solum in vna, aut altera Religione fortasse viget illius obseruantia; non videtur verè obligare hanc vnam, aut alteram: quia intentio Pontificis non est, nisi, vt obligentur omnes æqualiter: & idem cessante per non vsum obligatione in maiori parte, rectè creditur etiã cessare pro omnibus; & absolutè nulla Religio per illam teneri, cum non sit ratio, quare Pontifex velit vnam teneri, quando est contentus, vt aliæ omnes non teneantur.

25. Si lex sit vsu recepta solum secundum vnam partem, solum obligat secundum illam.

Atque hoc totum debet intelligi non solum de legibus quoad omnes suas partes, si forte contingat, vt secundum omnes non acceptentur; sed etiam quoad vnam tantum, si contingat, vt solum non acceptentur secundum vnam, vel solum secundum aliquas plures; non autem secundum omnes: vt enim notat Nauar. in Man. c. 23. n. 62. §. Decimo. & Reginald. lib. 13. n. 165. & Valent. 1. 2. disp. 7. q. 5. puncto 5.

questiunc. 4. & Salas de legibus, disp. 13. sect. 1. de legibus, q. 1. puncto 4. n. 30. secundum illam tantum partem vnam, vel plures, obtinet lex, secundum quam est vsu recepta: & idem fieri potest, vt solum obtineat secundum id, quod principaliter statuit; non autem secundum pœnam, quam adiungit; vel etiam vt obtineat secundum vnam pœnam, non autem secundum aliam; v. g. secundum nullitatem contractus, non secundum pœnam excommunicationis, vel exilij; & hoc modo, inquit Nau. Extrauagantem, Ambrosios. de reb. Eccles. non alien. in aliquibus diocesibus Hispaniarum solum obligare quoad nullitatem contractus in illa prohibiti: quia solum secundum illam est vsu recepta; non autem obligare secundum excommunicationem, cum secundum illam nõ sit recepta. Et ratio est: quia eadem est proportio, vel ratio partis ad partem, quæ est totius ad totum; & quæ dicuntur de tota aliqua re, eadem & de parte debent intelligi: Quæ de tota, ff. de rei vendic. Vnde, si non vsus, vel non receptio totius legis potest suspendere, & impedire obligationem totius; etiam non vsus, vel non receptio alicuius partis potest suspendere, & impedire obligationem partis, cum alioqui consensus tacitus ipsius Principis, & legislatoris, tam possit haberi pro parte, quam pro tota: & quemadmodum dependenter ab hoc consensu, tam potest per consuetudinem contrariam abrogari tota aliqua lex, quam potest sola aliqua pars; ita & per non vsum, vel desuetudinem tam potest suspendi, aut impediri obligatio totius, quam partis.

DISPUT. XIX.

Vtrum leges humane semper obligent ad culpam; an verò aliquando possint obligare solum ad pœnam.

- 1. Omnis lex ad aliquid obligat.
2. Quomodo aliquæ leges dicantur solum esse permissivas, aut solum punientes.
3. Regula Religiosorum quomodo sint proprie leges.
4. Leges fauorabiles, & quæ continent priuilegia, quomodo sint leges proprie dictæ.
5. Consilium quomodo possit dari per legem.
6. Consilium quo differat à precepto.
7. Quomodo imperare, & vetare dicantur esse effectus legis.
8. Etiam leges civiles possunt obligare in conscientia.
9. Leges humane, & presertim civiles secundum aliquos non possunt obligare ad culpam.
10. Sed oppositum vel est de fide, vel est proximum fidei.
11. Potestas ecclesiastica, & civilis quo differant.
12. Alique leges possunt esse pure pœnales, & non obligare ad culpam eos, pro quibus feruntur.
13. Etiam leges pure pœnales obligant aliquos in conscientia.
14. Omnis lex preceptiva, & proprie dicta obligat in conscientia.
15. Non ex eo est indicanda aliqua lex esse pure pœnalis, & non obligare in conscientia: quia pœnam exprimat.
16. Quauis aliqui oppositum sentiant.
17. Quod tamen secundum aliquos alios est error, & non potest defendi etiam vt probabile.
18. Quomodo

- 18. Quomodo possit cognosci, quod aliqua lex sit pure pœnalis.
19. Ex granitate pœna potest colligi, quod lex obliget in conscientia.
20. Fuga à carcere non est peccatum.
21. Etiam leges ecclesiasticae possunt esse pure pœnales.

1. Omnis lex ad aliquid obligat.

PRIMUM est supponendum, quod proximus, & immediatus effectus legis iam vltimò constituta per solennem promulgationem; est obligatio ad aliquid: nam hanc necessitati inducit voluntas efficax legem ferentis, & per hanc maxime differt lex à consilio, vt docet S. Thom. 1. 2. quest. 108. art. 4. neque vlla est lex, quæ ad aliquid non obliget, vt notat S. Thom. 1. 2. quest. 90. art. 1. & art. 3. ad 2. & quest. 92. art. 1. & quest. 93. art. 2. & quest. 100. art. 9. Sot. lib. 1. de iust. quest. 1. art. 1. Castr. lib. 1. de lege pœnali, cap. 1. ad finem, Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 2. num. 13. Azor. par. 1. lib. 5. cap. 2. quest. vlt. Salas de legibus, disp. 3. sect. 2. num. 10. Suar. lib. 1. de legibus, cap. 14. num. 5.

2. Quomodo aliquæ leges dicantur solum esse permissivas, aut solum punientes.

Et quod dicuntur aliquæ leges solum esse permissivas, vt quando militi, v. g. permittitur, etiam post sententiam contra se laram, vt exceptionibus ratione ignorantie, quæ in illo præsumitur, & admittitur, l. 1. C. de iuris, & facti ignorantia, solum contingit: quia per illas obligantur ipsi Iudices, vt non prohibeant, neque puniant eos, qui fecerint ea, quæ permittuntur: & in casu posito de milite, vt admittant exceptiones sine ignorantia, vt notat Castr. lib. 1. de lege pœn. cap. 1. cit. in fine, & ex illo Suar. num. 5. cit. Et quod dicuntur quædam leges solum esse punientes, aut pure pœnales, ex eo contingit: quia obligant Iudices, vt certas pœnas huic, vel illi actioni imponant; vel certe obligant reos, vt illas sustineant, & patiantur, si fuerint impositæ, etiam à Iudice non obligato, vt contingit in multis legibus Religiosorum, pro quarum transgressionibus non tenentur superiores pœnas imponere: sed, si imponant, tenentur subditi eas pati, vt notat Suar. lib. 5. de legib. cap. 4. num. 4. & si neque subditi, neque superiores vllò modo teneantur in conscientia, non debent dici esse proprie leges; sed potius directiones, & institutiones.

3. Regula Religiosorum quomodo sint proprie leges.

Et idem est, si inter leges numerentur etiam illæ, quæ sunt fauorabiles, & continent priuilegia, non solum vni tantum priuatæ personæ concessa, & in bonum priuatum; sed etiam integro alicui Ordini, & in bonum commune, vt sunt, v. g. priuilegia concessa statui clericali, vel Ordinibus religiosis: nam, quauis non obligent eos, in quorum fauorem conceduntur, siquidem illis nihil præcipiunt, & communiter vnusquisque potest renunciare suo fauori, cap. Cum ad Monasterium, de regular. obligant tamen alios, qui talia priuilegia sunt obseruaturi, & immunitatem, v. g. quoad forum, & tributa Clericis, & personis ecclesiasticis præstituti: atque hoc modo appellantur leges, cap. Priuilegia, d. 3. ex S. Isidoro lib. 5. etymol. cap. 18. & possunt dici etiam propriissime lex, vt notat Suar. lib. 1. de legib. cap. 14. num. 9. Qui etiam num. 11. idem addit de consilio, si forte etiam hoc feratur per legem, vt vult Glossa in l. Legis virtus, ff. de legibus. eo enim ipso id, quod consulitur, prohiberi non potest, nec tanquam malum vituperari ab aliis: & hoc modo etiam consilia euangelica possunt connumerari inter partes legis gratiæ, cum S. Thoma 1. 2. quest. 108. art. 4. Et quauis consilium, vt ibi dicitur, hoc maxime differat à præcepto, quod necessitatem non afferat: id tamen vel intelligitur in ordine ad illud sequendum; non

4. Leges fauorabiles, & quæ continent priuilegia, quomodo sint proprie leges.

5. Consilium quomodo possit dari per legem.

6. Consilium quo differat à precepto.

autem in ordine ad non vituperandum, & ab illo non impediendum; vel certe intelligitur de consilio, quantum est ex se, seu quæ natura; quomodo non requirit potestatem in dante consilium, sed potest dari etiam ab æquali; non autem de consilio, quod forte datur per legem, & ab habente potestatem.

Dixi autem, obligationem ad aliquid esse proximum, & immediatum effectum legis: quia solum mediante obligatione videntur à lege provenire illi alij effectus, qui numerantur l. Legis virtus, ff. de legibus, & cap. Omnis, d. 3. & explicantur à S. Thom. 1. 2. quest. 92. art. 2. id est, imperare, vetare, permittere, & punire: hæc enim omnia in tantum possunt efficaciter fieri à lege, in quantum per illam inducitur aliqua obligatio, vt notat Suar. lib. 1. de legib. cap. 15. num. 3. Et per imperare, & vetare, non est intelligendus ipse formalis actus imperij, prout est ab imperante, quomodo in illo consistit ipsa essentia legis; sed est intelligendum id, quod efficitur per huiusmodi actum in ipsis subditis, ad quos dirigitur, id est, obligatio ad aliquid agendum, quæ est effectus legis affirmatiuæ; vel ad aliquid omitendum, quæ est effectus legis negatiuæ: & si intelligantur, prout se tenent ex parte legislatoris, etiam nomen effectus debet sumi in ordine ad ipsum legislatorem, non autem in ordine ad legem per se acceptam: & sensus est, quod legislator ferendo legem, aliquando præcipiat, aut imperet; aliquando prohibeat, aut veteret, vt notat Conradus 1. 2. quest. 92. art. 4.

7. Quomodo imperare, & vetare, dicitur esse effectus legis.

Secundò, est supponendum, quod non modò leges ecclesiasticæ, sed etiam civiles possunt obligare in conscientia. Ita S. Thom. 1. 2. quest. 96. art. 4. Sot. lib. 1. de iust. quest. 6. art. 4. Bellarm. tom. 2. lib. 3. de laicis, cap. 11. Nauar. in Man. cap. 23. num. 48. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 6. Sanchez lib. 3. in Decal. cap. 9. num. 34. Reginal. in praxi, lib. 13. num. 174. Bonac. disp. 1. de leg. quest. 1. puncto 7. §. 1. num. 1. Valen. 1. 2. disp. 7. quest. 5. puncto 6. Azor. par. 1. lib. 5. cap. 6. q. 2. & 3. Valq. 1. 2. disp. 158. cap. 2. num. 5. & seq. Reginal. lib. 13. num. 174. Filiuc. tract. 2. 1. cap. 11. num. 411. & seq. Suar. lib. 3. de legib. cap. 2. 1. num. 5. & apud illum Catholici communiter: nam, quauis Gerfon 3. part. tract. de vita spirituali, lect. 2. alphab. 62. vniuersaliter asserat, quod solus Deus potest leges imponere sub pœna mortis æternæ, & quod culpa non incurritur ex transgressione legis humane, quatenus humana est; sed solum quatenus habet adiunctam legem diuinam; sicut neque ægrotus contrahit obligationem non bibendi, v. g. ex præcepto Medici; sed ex lege diuina, & naturali, quam ille explicat, de non exponendo se periculo mortis, quod idem de legibus ciuilibus etiam docet Almainus tract. de potestate Ecclesie, cap. 12. & aliqui ex Canonistis apud Suar. cap. 2. 1. cit. num. 4. & apud Salas disp. 15. de legib. sect. 1. num. 6. Oppositum tamen vel est de fide, vel proximum fidei, vt subdit idem Suar. num. 5. quia de legibus ecclesiasticis expressè id definitur in Concilio Constantiensi sess. 8. & 15. & in Cõstitutione Leonis X. contra Lutherum art. 27. & de omnibus apertè colligitur ex 1. S. Petri 2. vbi dicitur: Subiecti estote omni creatura propter Deum; sine Regi, quasi præcellenti; sine Ducibus, tanquam ab eo missis, &c. hæc est enim voluntas Dei, &c. Et epistola 2. cap. 2. de iis, qui dominationem spernunt, id est, potestatem, siue ciuilem, siue ecclesiasticam, dicitur, quod referentur in diem Iudicij cruciandi: & ex illo S. Pauli ad Roman. 13. Omnis anima potestati, nisi à Deo; & qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem accipiunt.

8. Etiam leges civiles possunt obligare in conscientia.

9. Leges humane, presertim civiles, secundum aliquos non possunt obligare ad culpam.

10. Sed oppositum vel est de fide, vel est proximum fidei.

acquirunt. Et *ibidem* ratio subditur: quia omnis Superior, Dei Minister est: & ideo ex necessitate est illi parendum, non solum propter iram, id est, propter metum pœnæ, & vindictæ; sed etiam propter conscientiam, id est, propter culpam vitandam: & exponunt communiter SS. Patres. Sicut ergo in humanis, qui resistit Ministro Principis, in quantum representat personam Principis, resistit Principi, & in Principem peccat: ita & qui resistit Ministro Dei, resistit Deo, & peccat in Deum. Et ratio est: quia semper cum potestate humana debet intelligi quasi coniuncta, etiam potestas diuina, à qua illa est, & à qua habet efficaciam; & semper cum actuali ordinatione, & præceptione hominis debet intelligi quasi coniuncta etiam ordinatio, & præceptio Dei; & cum dictamine legis humanæ, quod hoc, vel illud sit faciendum, debet intelligi dictamen superius, & vniuersalius legis diuinæ, & naturalis, quod sit parendum legibus Principum; & ex his omnibus simul iunctis debet intelligi perfecte compleri officitas legis ad obligandum, sicut ex adiunctione virtutis diuinæ ad virtutes creatas causarum naturalium, intelligitur perfecte compleri virtus cauandæ: & ideo impossibile est, vt transgressio legis humanæ careat culpa, cum simul etiam sit transgressio legis naturalis, & diuinæ; & illa in ordine ad obligandum, se habeat, vt causa secunda, & proxima; & hæc se habeat, vt causa prima, vt notat Suar. lib. 3. de legibus, cap. 2. i. cit. num. 7. & Reginald. lib. 13. num. 176. Vnde & Luca 10. dicitur: *Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit.* quasi eadem sit vox Dei præcipientis, quæ est vox hominis; & ad actum præcipiendi simul concurrat vtraque virtus, vel potestas, id est, Dei, & hominum. Et Prou. 8. *Per me (inquit Deus) Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* id est, non tantum per suam potestatem, & virtutem; sed etiam per meam. Et eandem ob causam 1. Reg. 8. ad Samuelem dicitur: *Non enim te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos.* & denique etiam S. Paulus 1. ad Thessalon. 4. hoc idem expresse asserit, dum sic loquitur: *Sciatis, quæ præcepta dederim vobis per Dominum Iesum.*

Neque Geson communiter reicitur, quia hoc modo asseruerit legem humanam obligare ad culpam, in quantum habet adiunctam etiam legem diuinam, sicut & potestas inferioris habet adiunctam potestatem superioris: id enim nullo modo est reiciendum, cum sit expresse S. Pauli ad Romanos 13. cit. sed, quia asseruit, legem humanam non obligare ad culpam, in quantum est lex humana; sed solum in quantum spectat ad legem diuinam, & præcipit idem, quod illa. Et si præterea dicatur hic Author asserere, quod lex humana etiam spectat ad legem diuinam, quando ex illa deducitur, assumpta aliqua alia propositione probabili, vt probat Vasq. 1. 2. disp. 154. cap. 2. & disp. 158. similiter cap. 2. num. 12. non est, quod reiciatur, vt idem subdit num. 13. quia in idem recidit, quod lex humana obliget ad culpam, in quantum præcipit id, quod deducitur eo modo ex lege diuina, & quod obliget, in quantum præcipit aliquid honestum; non autem, si præcipiat aliquid indifferens, & quod nullo modo pertineat ad legem diuinam, & ad virtutem.

11. Potestas ecclesiastica & civilis quo differant.

Et quanuis potestas civilis, & temporalis solum respiciat bonum statum Reipublicæ, quoad naturalia, & hoc maxime differat à potestate ecclesiastica & spirituali, quæ respicit bonum statum, quoad supernaturalia, & in ordine ad gratiam, & ad gloriam, vt notat Nauar. in cap. Nouit. de iudic. n. 88. &

ideo illa non præcipiat, nisi in materia temporalis, & naturali; cum tamen hæc directe se extendat etiam ad actus spirituales; eo ipso tamen, quod etiam illa præcipiendi aliquid temporale, tribuit illi honestatem, & debitum alicuius virtutis, applicat quodammodo voluntatem Dei ad obligandum in conscientia, & in foro Dei, cum etiam inferior possit obligare in foro superioris, si præcipiat, vt illius Minister, & per potestatem sibi specialiter ad hoc traditam, vt notat Suar. cap. 2. i. cit. num. 11. & 12. Qui etiam addit num. 13. nihil obstat, quod qui sic obligat, non possit deinde illam pœnam inferre, quæ est debita culpæ in foro conscientie, id est, pœnam Inferni, aut Purgatorij: eam enim sic imponendam sibi ipsi reseruauit Deus. Et sicut, si supremus Princeps legislatori inferiori committat impositionem & executionem leuiorum pœnarum, & alias grauiore addendas sibi reseruet, adhuc dicitur huiusmodi inferior sub illis obligare: ita & potestas humana rectè dicitur obligare sub pœna Inferni, etiam si Deus ipse sibi illam reseruet actualiter inferendam, & exequendam.

Quod verò aliqui addunt, hoc præterea differre leges ecclesiasticas à civilibus, quod illæ semper obligent in conscientia, non autem hæ, vt refert Suar. tom. 2. de relig. lib. 2. de iuram. cap. 20. num. 3. & cap. 2. i. num. 2. non videtur verum: siquidem eadem est ratio de vtrisque legibus, vt docet idem Suar. lib. 4. de legib. c. 17. n. 2.

Tertiò ad quæstionem in titulo propositam, certum videtur, quod non est necessarium, vt semper leges obligent in conscientia, & ad culpam; sed possunt obligare etiam ex alia necessitate, v. g. ad solam pœnam. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 186. art. 9. ad 2. Henr. quodlib. 9. qu. 22. Castr. lib. 1. de leg. pœn. cap. 9. Nauar. in Man. cap. 23. num. 55. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 7. num. 1. Filiuc. tract. 2. i. cap. 1. i. num. 417. & seq. Suar. lib. 3. de legib. cap. 22. num. 5. & lib. 5. cap. 4. num. 2. & alij apud ipsum. Et patet ex multis Regulis Religiosorum, & de Regulis Dominicanorum habet expresse S. Thom. art. 9. cit. ad 1. & de aliquibus Regulis Franciscanorum habetur in iure communi, Clem. Exiui de Paradiso. vers. *Nec tamen puniendum est. de verb. signific. & in iure civili simile quid habetur l. Cunctis. C. de mendican. validis. lib. 10. vbi solum statuitur pœna in eos, qui fuerint deprehensi validi, & mendicantes, vt, scilicet, qui eos sic deprehenderit, acquirat eorum dominium, si fuerint serui; vel eorum colonatum, si fuerint liberi; & idem potest contingere etiam in aliis legibus, quæ de nouo feruntur, vt si legislator, v. g. non simpliciter, & absolute præcipiat; sed solum per enunciationem, aut propositionem conditionalem: *Si quis hoc fecerit, soluat hoc, vel illud.* Quemadmodum enim potest aliquis emittere votum purè pœnale, vt, v. g. dandi elemosynam, si luserit; & per illud non obligatur in conscientia ad non ludendum; sed solum ad dandam elemosynam in casu, quo luserit: ita etiam potest legislator solam pœnam præcipere, non autem obligare ad culpam. Et de facto, tales sunt leges, quæ pœnam imponunt, v. g. fugienti de carcere, vel ligna cadenti in sylua communi, & similes, vt notat Suar. lib. 5. de legib. cap. 4. cit. num. 7. Et ratio est: quia effectus legis, qui recensentur l. *Legis virtus. ff. de legibus.* id est, imperare, vetare, permittere, & punire, non sunt ita necessarii inter se connexi, vt non possint ex voluntate legislatoris ab inuicem separari: & sicut datur lex, quæ solum præcipit, non autem punit; ita & potest dari, quæ solum puniat, non autem præcipiat; intelligendo nomine pœnæ, & punitionis, quodcumque*

12. Aliqua leges possunt esse purè pœnales, & non obligare ad culpam, sed pro quibus feruntur.

quodcumque malum, quod ex causa infertur; non autem prout formaliter dicit relationem ad culpam. Et alioqui, si nomen pœnæ accipiatur hoc modo, prout dicitur relatiuè ad culpam, certissimum est; quod etiam lex pœnalis, vel inducit, vel supponit obligationem ad culpam: & hoc solum modo loquitur aliqui apud Salas disp. 15. de legib. sect. 1. num. 9. qui absolute asserunt, etiam leges purè pœnales obligare ad culpam, vt explicat ibi Salas num. 13.

13. Etiam leges purè pœnales obligant aliquos in conscientia.

Non est tamen negandum, quod hæc ipse leges pœnales censeri debent obligare in conscientia ipsos Iudices, si ad eos dirigantur, vt pœnam imponant, vel etiam obligare ipsos reos, vt pœnam subeant, postquam fuerit imposita ob transgressionem legis, vt notat Suar. lib. 3. de legib. cap. 22. cit. num. 9. & lib. 5. cap. 4. num. 4. ex S. Anton. 3. par. tit. 16. cap. ult. in fine, & aliis.

14. Omnis lex præceptiua, & proprie dicta, etiam obligat in conscientia.

Et absolute rectè docet Vasq. 1. 2. disp. 158. c. 3. num. 16. & 17. quod semper obligatio legis in conscientia, & ad culpam, est attendenda ex intentione præcipiendi, quam habet, vel non habet legislator: neque enim hic potest aliter velle non obligare per suam legem, nisi solum volendo subditos suos per legem dirigere, & non volendo illis præcipere: & si reuera intendat præcipere, non est amplius in sua potestate, vt ij, quibus præcipit, non obligentur ad culpam, si præceptum transgrediantur, cum intrinsecè sit contra rationem; & ideo sit peccatum violare præceptum, ad quod quis tenetur: ac proinde in idem recidit, quod dicit legislator, se nolle per suam legem obligare in conscientia; & quod dicat, se nolle præcipere, sed solum proponere id, quod iudicet expedire ad bonum commune, & ad illud dirigere, & ordinare, tanquam medium ad finem. Et si per aliquam legem neque subditis præcipiatur aliquis actus, neque Iudici, aut superiori præcipiatur impositio pœnæ; simpliciter lex illa respectu omnium erit solum directio, & ordinatio; & respectu nullius erit proprie lex: & tales sunt multe Regule Religiosorum, quæ dicuntur non obligare ad culpam, vt subdit Vasq. *ibidem*, & paulò ante retulimus ex Suar. lib. 5. de leg. cap. 4. n. 4.

15. Non ex eo est indicanda aliqua lex esse purè pœnalis, & non obligare in conscientia, quia lex expresse asserit, quod certius indicent intentionem legislatoris. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 186. art. 9. ad 1. Sor. lib. 1. de iust. quæst. 6. art. 4. & 5. Castr. lib. 1. de leg. pœn. cap. 8. Bonac. de legib. disp. 1. quæst. 1. puncto 7. §. 2. num. 3. Suar. lib. 3. de leg. cap. 3. num. 6. & apud illum Theologi, & Canonistæ communiter, cum Glos. in cap. *Vt animarum. de consuet. in 6.* Si enim verba legis sint præceptiua, & præceptum cadat supra ipsum actum, non autem solum supra impositionem pœnæ, omnino obligant in conscientia ad ipsum actum, & dicuntur leges mixtæ; non autem purè pœnales; quia simul præcipiunt, & puniunt; non autem solum puniunt. Et ratio est: quia adiectio pœnæ non modò non destruit intentionem, & efficaciam præcepti, si reuera continetur in leges, sed potius vrget, ac munit, vt patet, v. g. in lege de recitandis Horis canonicis pro Clericis beneficiati, sub pœna restitutionis fructuum beneficij, de faciendo hoc, vel illo sub pœna excommunicationis. Et ad has etiam pertinent leges de soluendis tributis, aut gabellis, nisi aliter constet, quod sint purè pœnales, vt probat Suar. lib. 5. de legibus, cap. 14. num. 6.

16.

Oppositum tamen sentit Nauar. in Man. cap. 23. num. 55. & in cap. *Fraternitas. 12. quæst. 2. num. 22.* & Baldelli Theol. Moral.

aliqui alij ex Canonistis apud Suar. lib. 5. cit. cap. 3. num. 4. & apud Azor. lib. 1. cap. 6. quæst. 4. & apud Salas disp. 15. de legib. sect. 1. num. 3. Et idem ex Theologis etiam admittit Reginald. lib. 15. cap. 6. num. 50. & 51. & ait esse valde probabile Valen. 1. 2. disp. 7. §. 5. puncto 6. §. *Alterum signum.* & apud Salas loco cit. num. 5. quia in odiosis, quantum potest, semper est facienda benignior interpretatio. Et quantum fieri potest secundum eum sensum semper lex est accipienda, secundum quem sit minus pœnalis, iuxta cap. *In pœnis. de reg. iuris. in 6.* & iuxta l. *Si præcis. & l. De interpretatione. ff. de pœnis.* Neque Principes laici, quando ferunt leges, multum curant de obligatione ad culpam, & in conscientia, imò sæpe neque etiam cogitant: & certum est, quod actus agentium non operantur ultra intentionem eorum. *Non omnis. & l. Si quis nec causam. ff. Si certum petatur. & l. In agris. ff. de acquir. rerum dominio.* & Principes Gentiles non modò actu non cogitant de obligando ad pœnam æternam per suas leges; sed neque etiam cogitare possunt, cum illam non credant: & ad finem potestatis ciuilibis, qui solum est temporalis felicitas, satis omnino est obligatio ad pœnam temporalem.

Sed, quanuis hi Doctores propter has rationes oppositum sentiant; id tamen esse minus probabile, patet ex dictis: neque est locus benigniori interpretationi, nisi quando verba legis sunt dubia, & ambigua; & satis est, si Princeps generaliter, & consensè intendat per suas leges obligare; etiam si non distinguat de obligatione ad culpam, & in conscientia, vt notat Suar. loco cit. n. 11. & 12. & etiam Principes Gentiles dicendi sunt indirectè intendere obligare ad culpam, eo ipso, quod aliquid statuant, & præcipiunt, vt grauius pertinet ad bonum commune, & consequenter etiam intendunt obligare ad pœnam, quæ ex illa consequitur, & est æterna; etiam si distinctè, & explicitè nullam habeant illius notitiam: & etiam ad finem potestatis ciuilibis plurimum inuauit potestas obligandi ad culpam, & ad pœnam æternam, cum etiam ex illius metu, maxime homines moueantur ad illius legis obseruationem.

Vnde rectè Sor. lib. 1. de instit. 9. 6. art. 5. & apud Salas disp. 15. cit. sect. 1. n. 4. & 10. opinionem hanc, quod leges humanæ non obligent in conscientia, quando expriment pœnam temporalem, ait esse errorem vulgi, falsò putantis, licitum esse transgredi legem, si pœna soluat. Et Couar. in reg. peccatum. par. 2. §. 5. num. 2. ait, id non posse defendi. Et Salas num. 10. cit. ait, id non esse probabile. Et patet: quia ad Rom. 13. dicitur parendum esse omni potestati, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam: & Gen. 2. lex data Adamo de non comedendo de ligno vitæ, fuit cum expressione pœnæ corporalis: *Morte morieris.* & tamen obligauit ad culpam: & cap. *fin. de celebrat. Miss.* lex de non celebrando in fermentato in Ecclesia occidentali est cum expressione pœnæ, id est, priuationis officij, & beneficij; & tamen obligat ad culpam. Et ratio videtur esse: quia, si res benè expendatur, ex eo, quod lex exprimat pœnam, non modò non colligitur, quod legislator non intendat obligare ad culpam; sed potius colligitur, quod intendat, cum pœna proprie dicta dicatur relatiuè ad culpam: & in idem recidit, quod pœna relinquatur imponenda arbitrio Iudicis, & ideo non exprimat in lege, & quod imponatur ab ipso Principe, & ideo exprimat: & sicut expressio pœnæ non tollit, quin actus, cui pœna adiungitur, verè præcipiatur; ita neque tollit obligationem ad culpam, quæ est inseparabilis à præcepto

17. Quamuis alij qui oppositum sentiant.

17. Quod tamen secundum aliquos est error, & non potest defendi etiam vt probabile.

præcepto propriè dicto, vt notat Vasq. disp. 159. c. 2. n. 10. & Suar. loco cit.

18. Quomodo possit cogno- sci, quod ali- qua lex sit purè pœnalis.

Quintò, vt cognoscatur, vtrum lex sit purè pœnalis, hanc regulam tradidit Suar. lib. 5. de legibus, c. 4. n. 8. Vt attendantur verba legis, vtrum sint præceptiua illius, cui pœnam imponunt; & vtrum, vt tali, declarentur per aliquam consuetudinem, aut traditionem communiter receptam: si enim nihil tale contineant, cœteri possunt huiusmodi leges esse tantùm pœnales, & benignior interpreta- tio potest in illis fieri, vt supra diximus velle Nauarrum in iis omnibus, in quibus ponitur expres- sio pœnæ.

Debet tamen præterea haberi ratio etiam grauitatis materiæ, cui pœna adiungitur: nam, si sit materia moralis, & grauitèr faciat ad bonam moris, & multùm sit necessaria; cœteri debet etiam præcipi in conscientia, cum hic modus obligandi sit multò aprior ad talem finem, vt subdit Suar. n. 12. Et contra, si non sit materia moralis, & parum, vel nihil faciat ad bonum moris, cœteri potest non obligare in conscientia, vel saltem non obligare ad culpam grauiorem, & ad peccatum mortale, vt notat Sayr. lib. 3. clau. reg. c. 7. n. 15. in fine, vt, v. g. si lex feratur, ne quis per urbem obequiter mulas, vel iue sericis vestiatur; & vt notat Azor. lib. 5. c. 6. qu. 4. in fine, si lex feratur de lignis communibus non cœdendis, de non venando, de non piscando, de volu- cribus, aut feris non capiendis, de non pascendis animalibus in pascuis communibus, de non gestan- dis noctu armis, de non vtendo hoc, vel illo genere vestium, hac, vel illa pompa funebri, & similibus, de quibus hoc idem asserit etiam Bonac. disp. 1. de legib. qu. 1. puncto 7. §. 1. n. 7.

19. Ex grauitate pœna potest colligi, quod lex obliget in conscientia.

Et similiter est habenda ratio etiam grauitatis pœnæ, scilicet, ex propria ratione habeat semper supponere culpam: vt est, v. g. excommunicatio; vel sit tam grauis, vt non possit iustè imponi, nisi ex culpa: vt est, v. g. pœna capitis, aut mutilationis, per- pœnæ infamiae, & huiusmodi: quauis aliqui existi- ment, in huiusmodi casibus obligationem ad culpam potius oriri ex ratione periculi, quod vnus- quisque tenetur vitare iure ipso naturæ in re gra- ui, quàm ex vi legis huiusmodi pœnas constituen- tis; multò tamen est probabilius, quòd oriatur ex vi legis: & idèd culpa contrahatur etiam in casu, in quo periculum pœnæ aliquo modo vitetur, vt notat Suar. num. 10. quia alioqui talis lex non es- set censenda prudens, & iusta, si propter actionem, quæ culpa caret, tantam pœnam, vel tantum ma- lum inferret; si tamen, pensatis omnibus, iustè, & prudenter posset inferri magnum aliquod malum propter actionem, quæ culpa vacaret; non posset ex grauitate illius colligi obligatio ad culpam, vt idem subdit num. 11. de fustigatione, & flagellatio- ne publica, qua puniuntur fugientes à carcere; quauis fortasse in conscientia non peccent, vt do- cuerat num. 7. quia, scilicet, ita decet defendi iura iustitiæ publicæ, quidquid sit de culpa, qua violan- tur: quod idem de fustigatione pro fuga carceris docet Vasq. 1. 2. disp. 159. cap. 3. num. 23. & 24. vbi ait, quòd, quemadmodum qui è carcere fugiunt, ne- que expectant iudicium, & sententiam prioris de- licti, meritò coniciuntur in maiora vincula; ita & meritò possunt fustigari, vt hæc pœna sit illis loco vinculi: quidquid sit, vtrum fuga fuerit nouum de- lictum.

20. Fuga à car- cere non est peccatum.

Sextò, hæc, quæ diximus de lege purè pœnali, non solum debent intelligi de lege ciuili; sed etiam de lege ecclesiastica, cum sit eadem ratio vtriusque, vt notat Suar. lib. 4. de legibus, cap. 17. n. 2.

DISPV T. XX.

Quomodo possit cognosci, quòd obligatio legis sit ad culpam mortalem ex ipsa grauitate materiæ, de qua est lex.

1. Leges humanae possunt obligare ad culpam mor- talem.
2. Leges iniusta non possunt obligare ad culpam, siue mortalem, siue venialem.
3. Etiam leges iniusta aliquando sunt seruandæ.
4. Quibus modis possit aliqua lex esse iniusta.
5. Leges, quæ fundantur in falsa presumptione, non obligant in conscientia.
6. Dummodo presumptio sit alicuius facti, non au- tem periculi, quod solet occurrere.
7. Non potest lex obligare ad culpam mortalem, si sit de re leui.
8. Sine feratur à potestate ecclesiastica, siue ciuili. Non debent Superiores rem leuem præcipere gra- uiter, etiam ad solam comminationem.
9. Lex inualida quoad obligationem ad mortale, potest esse valida quoad solam obligationem ad veniale.
10. Quomodo sit attendenda materia grauitas, aut leuitas, pro ferendis legibus sub mortali.
11. Prudens iudicium de rei grauitate, aut leuita- te, quomodo sit formandum.
12. Si lex quoad executionem respiciat primariò bonum commune, censenda est obligare ad cul- pam.
13. Vtrum lex de materia graui possit solum obli- gare ad veniale.
14. Vna, & eadem res, si præcipiatur ad fines diuer- sos, potest modo esse mortalis, & modo ve- nialis.
15. Tenere infantes in lecto quomodo sit peccatum mortale.
16. Vtrum pater, in cuius lecto infans est suffoca- tus, sit irregularis.

Primo est supponendum, quòd leges hu- manæ possunt obligare ad culpam morta- lem, si alioqui ex parte materiæ sit capaci- tas talis obligationis, & ex parte legislatoris sit ef- ficacitas intentionis. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 104. art. 6. & quæst. 105. art. 1. & quæst. 147. art. 3. Sot. lib. 1. de iustit. quæst. 6. art. 4. Castr. lib. 1. de lege pœn. cap. 4. & 5. Suar. lib. 3. de legibus, cap. 24. num. 2. Sanchez lib. 3. in Decal. cap. 9. num. 34. Azor. part. 1. lib. 5. cap. 6. Valen. 1. 2. disp. 7. quæst. 5. puncto 6. Reginal. in praxi, lib. 13. num. 174. & lib. 15. num. 41. disp. 10. sect. 1. num. 6. & sect. 8. num. 38. Bonac. de legibus, qu. 1. puncto 7. §. 1. num. 1. & omnes communiter apud ipsos, præter Gerfonem, & aliquos alios, de quibus diximus disp. præced. num. 9. si enim potestas ferendi leges est ad obligandum in conscientia, vt supra diximus, etiam est ad obligandum eo modo, qui sit conueniens, & proportionatus materiæ, & aptus ad finem; qui tamen modus sapissimè est ad culpam mortalem. Et quauis Principes laici non acceperint immediate à Deo, vel à Christo speciale potestatem ad sic obligandum; ea tamen ex ipsa rei natura consequitur ad potestatem ciuilem, quam habent, vt probat Suar. loco cit. num. 3. & patet ex dic- tis disp. præcedenti. Neque quoad hoc est disparitas inter potestatem ecclesiasticam, & inter ciuilem: quia, quauis illa sit specialiter concessa à Deo, & ordinata

Leges huma- nae possunt obligare ad culpam mor- talem.

ordinata ad finem supernaturalem; hæc verò solum per electionem hominum, vel alio modo, deriuatur à Deo, prout est author naturæ; non tamen specia- liter habet Prælatus ecclesiasticus posse obligare sub comminatione pœnæ æternæ: sed hæc potestas quasi naturaliter sequitur ex potestate pacendi, & leges condendi, quam directè accepit, vt notat Suar. lib. 3. de legibus, cap. 24. cit. num. 5.

2. Leges iniusta non possunt obligare ad culpam, siue mortalem, siue venialem.

Secundò, certum est, leges humanas, si sint iniu- sta, non obligare in conscientia, neque ad culpam mortalem, neque ad venialem, imò, & absolutè non esse leges, cum omnis potestas ferendi leges sit à Deo, vt supra diximus ex S. Paulo ad Rom. 13. & per consequens non possit esse ad aliquod præcipien- dum contra Deum: id verò solum est intelligendum in casu, quo certò constet de iniustitia: quia, si res sit dubia, semper est præsumendum pro Prin- cipe, & pro lege, pro qua stat possessio; & idèd est legi parendum, vt patet ex dictis supra de con- scientia dubia, & notat Suarius lib. 1. de legibus, cap. 9. num. 20. & de censuris, disp. 4. sect. 6. num. 5. Bonac. disp. 1. de legibus, quæst. 1. puncto 7. §. 3. num. 11. & alij.

3. Etiam leges iniusta aliquando sunt seruandæ.

Potest tamen ex accidente aliquando continge- re, quòd etiam lex iniusta sit seruanda, si alioqui potest seruari sine peccato, vt, v. g. si ita expedi- at ad vitandum graue damnum, & turbationem, & propter hoc teneatur aliquis etiam cedere iuri suo, vt notat S. Thom. 1. 2. quæst. 96. art. 4. & omnes communiter, apud Bonaciam disp. 1. quæst. 1. puncto 7. cit. §. 3. num. 2. iuxta illud Matth. 5. Si an- gariauerit te mille passus, vade cum illo alia duo: & qui abstulerit tibi tunicam, da ei & pallium. Quo loco etiam addit S. Thom. ex duplici capite posse prouenire, quòd lex sit iniusta; id est, vel, quia sit contra bonum diuinum, vt, verbi gratia, si præci- piat aliquid contra Deum, aut contra Euangelium; vel, quia sit contra bonum humanum, vt, v. g. si imponat gabellas propter priuatam cupiditatem; si aliquid præcipiat supra potestatem præcipien- tis, quale esset, si præciperet actus internos, vel Principes laici imponeret ieiunium in pane, & aqua; vel statueret aliquid contra personas eccle- siasticas; de quibus omnibus legi potest Suar. lib. 1. de legibus, cap. 9. Et ad hos duos modos, quibus lex potest esse iniusta ex S. Thom. loco citato, possunt reduci etiam illi, quos ex aliis Doctoribus refert Nauar. in Man. cap. 23. num. 40. & Bonacina disp. 1. de legibus, quæst. 1. puncto 7. §. 3. cit. num. 7. vt, si Prin- ceps per suam legem imponat subditis aliquod onus, quod sit improporionatum causæ, & exigat, v. g. tributum excedens necessitatem, quæ tunc oc- currit pro illo exigendo; qui casus in Prælatis eccle- siasticis expressè damnatur, cap. Quia plerique de immunitate Ecclesiarum. & præterea præcipiuntur Prælati, qui plus iusto extorquent, totum illud, quod est supra iustum, restituere, & tantundem pau- peribus elargiri.

4. Quibus mo- dis possit ali- qua lex esse iniusta.

Et idem est, si Princeps imponat subditis onus inæqualiter, & non seruet inter ipsos debitam pro- portionem; sed pauper, v. g. sine rationabili causâ æqualiter grauetur, atque diues, vel etiam magis, vt notat Sylu. verbo, lex, quæst. 5. Sot. lib. 1. de iustit. quæst. 6. art. 4. concl. 2. & 3. Molin. tract. 5. de iurisdi. disp. 73. num. 2. Suar. lib. 1. de legibus, cap. 9. num. 16. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 7. num. 3. Bonac. num. 1. cit. vers. Quartò dicitur. Et in tali casu rectè notat Suar. num. 16. cit. & Bonac. num. 2. vers. Verum circa legem. quòd talis lex ex huiusmodi improporione non est inualida respectu omnium, & in totum, si alio- qui est vtilis bono communi, sed solum respectu

Baldelli Theol. Moral.

eorum, qui iniuste grauantur; & respectu excessus, qui est supra iustum: & quemadmodum in aliis re- bus vtile per inutile non vitatur, cap. Vtile, de reg. iuris, in 6. ita & in legibus.

Vltèrius verò rectè docet Suar. cap. 9. cit. num. 12. & seq. non esse satis ad iustitiam, & validitatem legis, si præcipiat iusta; sed etiam requirit, vt præcipiat iustè, idque debere accipi ex parte ipsius operis, quod præcipit; non autem solum ex parte ipsius operantis, & præcipientis: nam debet tam ex parte materiæ, quàm ex parte circumstan- tiarum, & modi, reperiri iustitia, & honestas in lege, quauis fortasse non reperiat ex parte eam ferentis; & hic ex malo affectu, & ad malum finem legem ferat, vt etiam docuerat idem Suar. eod. lib. 1. cap. 7. n. 16. & nos supra tetigimus disp. 3. n. 6.

5. Leges, quæ fundantur in falsa presump- tione, non obligant in conscientia.

Tertiò, si lex fundetur in sola presumptione alicuius facti, certum est, quòd non obliget in conscientia, nisi cum presumptione concederetur veritas facti. Ita Sot. lib. 1. de iust. quæst. 6. art. 4. & in 4. sentent. d. 22. quæst. 1. art. 3. Castr. lib. 1. de lege pœn. cap. 5. Syluest. verb. lex, num. 9. Reginal. lib. 13. num. 178. Vasq. 1. 2. disp. 163. cap. 2. & 3. Valen. 1. 2. disp. 7. quæst. 5. puncto 6. Salas de legibus, disp. 10. sect. 4. Bonacina de legibus, disp. 1. quæst. 1. puncto 7. §. 3. num. 1. vers. Quintò dicitur. & num. 10. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 7. num. 8. Azor. part. 1. lib. 5. cap. 6. quæst. 4. Suar. lib. 3. de legibus, cap. 2. 3. & apud illum omnes communiter: quia conscien- tia nititur veritati, non autem falsitati, quando est cognita; neque potest esse intentio legislatoris, vt sua lex obliget contra veritatem. Atque hoc mo- do, si iudex ferat sententiam secundùm allegata, & probata; réque damnet, v. g. vt restituas, tanquàm ablarum, id, quod verè non abstulisti; vel, vt cedas alteri possessionem domus, quam verè non debes cedere; non teneris parere in conscientia; quia tali sententia materialiter est iniusta: & si ab illo cogaris pari aliquid damni, licitè potes per occul- tam compensationem tibi illud recuperare, & re- sarcire, vt notat Bonac. Vasq. Azor. Suar. Castr. & Sayr. locis citatis. Reginald. lib. 13. num. 178. Sanchez lib. 4. in Decal. cap. 15. & omnes communiter. Et si adisti hæreditatem sine inuentario, non teneris in conscientia satisfacere creditoribus defuncti supra vires hæreditatis, ex Sylu. verb. lex, quæst. 9. Suar. lib. 3. de legib. cap. 23. num. 9. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 7. num. 8. Bonac. §. 3. cit. num. 8. & aliis. Et contra, si cer- tò tenes voluntatem testatoris circa hoc, vel illud legatum soluendum, omninò teneris in conscientia soluere, etiam si testamentum sit minus solenne, & in foro externo remaneas liber ab obligatione solu- endi, vt est verior sententia.

Quòd verò præterea addit Panorm. in cap. Quia plerique, num. 24. de immuni. eccles. Innoc. ibidem, num. 3. & alij apud Salas de legibus, disp. 10. sect. 4. num. 22. & apud Bonac. disp. 1. quæst. 1. puncto 7. §. 3. num. 6. vers. Addunt. quòd qui iustè damnatur per sententiam ad aliquid soluendum, vel restituendum alteri, non modò non teneret tali sententiæ parere, & repleta soluere, & restituere; sed neque etiam po- test tuta conscientia soluere, aut restituere, nisi habeat intentionem donandi: quia alioqui cooperaretur iniustitiæ alterius partis recipientis, & petentis dictam solutionem: hoc, inquam, non placet Salas loco cit. Suar. lib. 1. de legib. cap. 9. num. 20. sub finem, Bonac. §. 3. cit. n. 7. & aliis apud ipsum: quia traditio, & solutio ex parte tradentis, & soluentis potest esse iusta, & licita, etiam quando receptio, & petitio ex parte recipientis, & soluetis est iniusta, & illicita, vt patet in solutione vsurarij; & illa, quæ fit latroni ad redimendam

TT 2

redimendam vexationem iniustam: & bene potest quis velle parere iniustae sententiae, & quoad hoc velle cedere iuri suo, ne alioqui incurrat in maiora incommoda; & simul potest velle relinquere conscientiam alterius partis, vtrum licite, & iuste possit acceptare talis sententiae executionem: neque propterea cooperatur iniustitiae illius, cum id totum faciat ex rationabili causa; & stante illa, non teneatur non facere.

Sed fortasse Panorm. & Innoc. dum dicunt, eum, qui damnatur iniuste, non posse sponte parere tali sententiae, solum intelligunt, quando nullam habet iustam causam parendi: nam in tali casu, sicut non est licitum sine rationabili causa, aut necessitate, petere mutuum ab illo, qui scitur esse solum daturus sub vsuris; vel petere iuramentum ab eo, qui scitur solum esse peieraturus; aut iraturus per falsos Deos, vel petere Sacramenta ab eo, qui scitur esse illa ministraturus solum indignus; ita nec est licitum sine rationabili causa offerre pecuniam illi, qui scitur eam esse recepturus solum iniuste: quia in his omnibus casibus directe praebetur alteri occasio peccandi: quod non est licitum.

Dixi autem, si lex fundetur in praesumptione alicuius facti: quia, si fundetur in praesumptione alicuius periculi, quod communiter solet occurrere, potest obligare etiam in conscientia: quoniam periculum in aliquo particulari re ipsa non occurrat, vt notat Suar. lib. 3. de legibus, cap. 23. cit. num. 6. Salas disp. 10. de legibus, sect. 4. num. 19. & disp. 16. sect. 7. num. 14. Bonac. de legibus, disp. 1. qu. 1. puncto 7. §. 3. n. 10. & patet in lege prohibente arma, propter pericula iurgiorum, & iniuriarum; in lege praecipiente ieiunia, propter incentiua cupiditatum; & similibus; & de his legibus communiter dicitur, quod cessante sine legis in aliquo particulari, non propterea cessat obligatio legis. Et ratio est: quia leges attendunt ea, quae frequentius accidunt: & hoc est satis, vt generaliter obligent. Atque hoc modo, quia lex inhabilitans ad professionem religiosam ante annum decimum sextum fundatur in praesumptione periculi, quod ante illud tempus non habeatur perfectus vsus rationis, verè est inualida talis professio, etiam in conscientia: quoniam reuera certo constat, quod qui illam emittit, perfectum habet vsu rationis. Et similiter, quia facultas, quae datur parentibus, vt possint irritare vota filiorum, ante pubertatem emissa, fundatur in communi periculo, quod possint carere perfecto vsu rationis, valida est irritatio, etiam si filius verè fuerit doli capax, quando illa emittit.

Quarto, si lex sit iusta, & non fundetur in falsa praesumptione alicuius facti, tria debent considerari, vt constet de illius obligatione ad culpam mortalem; id est, materiae grauitas; verba ipsa legis, si sint, vel non sint praecipitua; & poena, qua puniatur transgressio.

Et quidem circa materiam, de qua specialiter agimus in hac disputatione, certum est, quod si prudenti iudicio, & pensatis omnibus sit verè leuis, non potest lex, quae de illa fertur, obligare ad culpam mortalem. Ita Sor. lib. 1. de iustitia, qu. 6. art. 4. Castren. lib. 1. de leg. poen. cap. 5. docum. 4. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 7. n. 15. Sanchez lib. 1. in Decal. c. 4. num. 3. Suar. lib. 3. de legib. c. 25. n. 2. & lib. 4. c. 18. Valq. 1. 2. disp. 158. c. 4. Reginald. lib. 15. n. 42. Bonac. de legib. disp. 1. qu. 1. puncto 7. §. 4. n. 13. & alij communiter: quia materia leuis non est capax grauis obligationis, vt etiam patet in verbis oriolis, & in mendaciis officiosis, & leuibus, quae solum leniter, & sub leui obligatione prohibentur per legem diuinam, &

6. Dimmodo praesumptio sit alicuius facti, non autem periculi, quod solet occurrere.

7. Non potest lex obligare ad culpam mortalem, si sit de re leui.

naturalem; & alioqui potestas sic obligandi ad culpam mortalem, esset in destructionem, & non in edificationem, & praebere occasionem ruinae; si talis obligatio imponeretur super re leui, & peior esset conditio animae, quam corporis, si illa propter legis transgressionem in materia leui, posset damnari ad mortem aeternam; cum tamen hoc propter eandem transgressionem non possit damnari ad mortem temporalem.

Et propter has rationes communiter addunt Authores cit. non modò legem non esse intelligendam obligare ad culpam mortalem, si sit de re leui, neque aliter constet de intentione legislatoris; sed hunc neque etiam posse tali modo obligare, si maxime velit. Et quoniam Sayr. lib. 3. clau. reg. c. 7. cit. n. 17. & alij alij apud illum, alio modo loquantur de potestate ecclesiastica, & de civili; & illam contendunt posse grauius obligare in materia leui, propter maiorem obedientiam, quae illi debetur; multò tamen est probabilius, quod sit eadem ratio de vtraque potestate, vt notat Castr. & Sanchez locis cit. Azor. part. 1. lib. 5. c. 6. qu. 5. Valen. 1. 2. disp. 7. qu. 5. puncto 6. Med. 1. 2. qu. 6. art. 4. dub. 1. Suar. lib. 3. de legib. c. 25. cit. n. 7. & lib. 4. c. 18. cit. n. 1. Salas de legib. disp. 10. sect. 6. n. 31. & patet ex rationibus allatis, quae aequaliter probant de vtraque.

Atque ex hoc rectè colligit Suar. lib. 3. cit. c. 26. num. 1. & 6. quod si materia legis sit leuis, nulla verba, quantumvis praecipitua, etiam sub interminatione diuini iudicii, aut poenae aeternae, possunt sufficere ad inducendam, vel indicandam obligationem ad culpam mortalem: quia potestas hoc modo praecipienda non se extendit pro voluntate praecipientis ad quancunque materiam, neque potest sic obligare ad quancunque; & malè faciunt Praelati ecclesiastici, si res leues praecipiant grauius, vt, v. g. sub poena excommunicationis, etiam si id solum faciant ad terrorem; non autem ex animo verè ligandi: quia hac ratione possunt praebere simplicibus, & indoctis occasionem grauius peccandi ex conscientia erronea, vt notat Salas de legib. disp. 10. sect. 6. & sect. 9. n. 61. Valq. 1. 2. disp. 158. c. 5. n. 45. vbi etiam addit, si in tali casu superior, post factam huiusmodi comminationem, sine animo infligendi, mutet sententiam, & velit infligere; adhuc sententiam non esse validam, nisi aliunde appareat materia grauis.

Rectè tamen addit Suar. lib. 3. c. 25. cit. n. 6. & ex illo Bonac. §. 4. citat. n. 13. in fine, quod si legislator praecipiat aliquid leue sub mortali, ita est inualida huiusmodi lex, quoad talem determinationem obligationis, vt tamen sit valida quoad obligationem simpliciter; & idè obligat sub veniali, si res, quae praecipiantur, illius tantum obligationis sit capax.

Et illud praeterea subdit n. 7. quod etiam notant omnes communiter, grauitatem, aut leuitatem materiae non esse attendendam ex sola natura rei; sed maxime ex circumstantiis, & prudenti iudicio; & Praelatum religiosum rectè posse praecipere sub mortali, ne subditi, v. g. exeant ad hortum domesticum, si ibi timeatur periculum scandali; vel, vt feruent silentium per aliquod certum tempus, si ita postulet grauis aliqua circumstantia, quae tunc occurrat; & sic de caeteris, vt notat Reginald. lib. 15. n. 43. & alij apud Bonacinam puncto 7. cit. §. 4. n. 21. sic enim etiam Adamo ratione tantum circumstantiarum fuit grauis, & sufficiens ad mortale, abstinencia à pomo, quia à Deo exigebatur in signum subiectionis, & quasi in tributum, vt notat Suarez ibidem, n. 5. & tanquam medium ex Dei institutione ad

Sua feratur à potestate ecclesiastica, sine civili.

8. Non debent superiores re leuam praecipere grauius, etiam ad solam comminationem.

9. Lex inualida quoad obligationem ad mortale, potest esse valida quoad solam obligationem ad veniale.

10. Quomodo sit attendenda materia grauis, aut leuis, pro ferendis legibus sub mortali.

ad conseruandam pro posteris originalem iustitiam, vt notat Valen. loco cit. & Salas sect. 6. cit.

Et in hoc sensu potest admitti id, quod habet Caiet. in Summa, verb. praecipitum, quod etiam de re minima possit dari praecipitum obligans ad mortale, & idè ex materia legis non potest sufficienter haberi modus obligationis: id enim est verum, si res leuis dicatur, quantum est ex se; non autem ex circumstantiis; imò ex his contraria ratione sit res grauis, & sic contingit in exemplo, quod ille ponit, de non exenterandis, & in frustra diuidendis cadaueribus, quod prohibetur sub poena excommunicationis, Extravaag. Detestanda. de sepult. vt enim rectè notat Reginald. lib. 15. num. 43. quoniam hoc, per se loquendo, sit res leuis, neque vllum inferat graue damnum; quia tamen tunc temporis abierat in consuetudinem, & mentes fidelium graui horrore commouebantur, & perturbabantur, vt dicitur Extravaag. cit. sub initium, stante hac circumstantia, merito potuit existimari res grauis, & grauius prohiberi sub excommunicatione: & idem est de lege non extrahendi frumenta, quae similiter propter periculum inducendi caritatem amone, merito potest censerì res grauis, & grauius prohiberi, etiam si alioqui ex se non sit grauis.

Denique ad formandum hoc ipsum prudens iudicium de grauitate, aut leuitate rei, quae praecipitur, duo potissimum attendi debent ex eodem Suar. cap. 25. cit. num. 7. & seg. Bonac. num. 14. & aliis, id est, finis, propter quem res praecipitur; & attinentia, vel vtilitas rei, quae praecipitur ad illum finem: si enim finis sit magni momenti, & multum dependeat à re, quae praecipitur; omnino debet talis res censerì grauis, etiam si alioqui ex sua natura sit leuis.

Atque hoc modo locum habent illae regulae, quas tradit Sanchez lib. 3. in Decal. cap. 9. à num. 31. & approbat etiam Suar. tom. 2. de relig. lib. 2. de iuram. cap. 26. num. 2. & Salas de legibus, disp. 10. sect. 9. si enim lex, non solum quoad intentionem, sed etiam quoad executionem, respiciat primariò, & immediatè bonum publicum, vt contingit, quando illius materia proxima est bonum aliquod commune, illudque ex legis violatione, & transgressione immediatè laeditur: vt, v. g. quoad abundantiam, si lex prohibeat extractionem frumenti, aut pecuniae; vel quoad securitatem, & defensionem ab hostibus, si lex prohibeat extractionem armorum, aut equorum; non autem laeditur bonum priuatum huius, aut illius, v. g. mulieris, si alienetur fundus dotalis, aut pupilli, si distrahantur bona illius sine solennitatibus iuris, & sic de aliis; censerì debet obligare ad culpam, nisi aliter constet de intentione legislatoris; quia non potest non esse illicitum, aliquid facere in praedictum boni communis. Et in tali casu etiam iuramentum de tali actu est inualidum, vt pote de re turpi, & quae sine peccato non potest fieri: si verò lex quoad executionem primariò, & immediatè respiciat bonum priuati, & solum secundariò bonum commune, in quantum reundat ex bono particularium, & priuatorum, non debet censerì obligare ad culpam, illum ipsum, cuius fauorem, & bonum respicit, nisi similiter aliter constet de intentione ferentis legem: quia, quod statuitur in alicuius fauorem, non debet retorqueri in damnum illius, l. Quod fauore. C. de legibus. & cap. Quod ob gratiam. de reg. iur. in 6. quo tamen modo maxime retorqueretur, si illum obligaret ad culpam. Benè tamen hac ipsa lex, quae respicit primariò bonum priuatum alicuius, potest obligare ad culpam alios, cum nullus licitè possit inferre

11. Prudens iudicium de rei grauitate, aut leuitate, quomodo sit formandum.

12. Si lex quoad executionem respiciat primariò bonum commune, censerì debet obligare ad culpam.

Baldelli Theol. Moral.

alteri damnum, aut impedire bonum illius, quod per legem statuitur.

Quòd si quaeras, vtrum Princeps similiter non possit in re graui solum obligare ad culpam venialem, sicut non potest in re leui obligate ad mortale: Responderi Valq. 1. 2. disp. 158. cap. 4. num. 30. & seg. Reginald. lib. 15. num. 44. Med. 1. 2. quæst. 96. art. 4. & alij alij apud Salas de legibus, disp. 10. sect. 7. n. 33. similiter non posse: quia, quoniam in potestate ipsius sit praecipere, & non praecipere; posito tamen, quòd praecipiat, non est in potestate ipsius non obligare iuxta naturam, & grauitatem rei, quae praecipitur; cum hac vis obligandi deriuetur ex ipso iure naturae, quod statuit parendum superioribus, quando aliquid praecipunt secundum rationem; & Principes per suas leges solum determinant hoc ius naturae, ad hanc, vel illam materiam, quam praecipiant. Et praeterea, quia differentia mortalis, & venialis, in aliquo peccato non modò non pendet ex libera voluntate legislatoris creati; sed neque etiam ex libera voluntate ipsius Dei; quasi hoc peccatum idè sit mortale, quia Deus vult esse mortale, & illud idè sit veniale, quia Deus vult esse veniale; sed omnino pendet ex natura, & qualitate ipsius actus: & denique, quia etiam in votis, quae sunt leges priuatae ipsorum vouentium, non est in potestate cuiusque, vt velit se obligare solum ad veniale, si alioqui materia voti est ex se grauis.

Sed, his non obstantibus, probabilius videtur oppositum, illudque docet Sanchez lib. 1. de marr. disp. 9. num. 6. Suar. lib. 4. de voto, cap. 9. & lib. 3. de legibus, cap. 27. num. 7. Sylu. verb. praecipitum, quæst. 3. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 7. Bonac. de legib. disp. 1. quæst. 1. puncto 7. §. 4. num. 23. Salas de legib. disp. 10. sect. 7. cit. & apud illum Covarr. in reg. peccatum, part. 2. §. 5. num. 3. Nauar. in Man. cap. 23. num. 49. Castr. lib. 1. de leg. poen. cap. 5. documento 4. & alij: nam de facto multae sunt obligationes ad veniale, quae, quantum est ex capacitate materiae, potuissent etiam esse ad mortale, si legislator sic voluisset: & còtra multae sunt obligationes ad mortale, quae potuissent esse ad veniale: sic enim praecipitum Ecclesiae, v. g. de non communicando in humanis cum excommunicato, & praecipitum Christi de Sacramento Confirmationis, communiter solum dicitur esse ad veniale; & tamen certum videretur, quòd potuisset etiam esse ad mortale. Et de facto, si Praelatus ita velit, potest aliquem specialiter monere, & obligare etiam sub mortali, & sub excommunicatione maiori, vt non communicet in humanis cum aliquo excommunicato: & similiter praecipitum de miscenda aqua in Missa, & de adhibendis tot vasis, & vestibus sacris, de facto obligat ad mortale; & tamen potuisset etiam obligare ad solum veniale. Et ratio est: quia, quemadmodum in Physicis, quando subiectum est capax maioris, & minoris formae, solum prouenit ab agente, quòd de facto recipiat maiorem, aut minorem: ita & in moralibus, quando aliqua materia est capax maioris, & minoris obligationis, solum potest prouenire à voluntate praecipientis, quòd de facto habeat maiorem, aut minorem, & hoc modo communiter dicitur, quòd actus agentium non excedat intentionem illorum. l. Non omnis. & l. Si quis. ff. Si certum petatur. & de facto, quia Ecclesia solum intendit obligare sub veniali, ad non communicandum in humanis cum excommunicato; nihil apparet, ex quo possit prouenire in tali communicatione obligatio ad mortale. Et idem est etiam in aliis omnibus, si quis intendat illa praecipere solum sub veniali: siquidem, vt habet Dur. in 3. sem. d. 39. q. 4. n. 9. quando obligatio totali-

13. Vtrum lex de materia graui possit obligare solum ad veniale.

T T 3 ter

ter confurgit ex voluntate obligantis, impossibile est, vt excedat limites illius. Et denique hoc idem videtur docere S. Bernar. lib. de precepto, & dispens. §. Porro: vbi ait, quod precepta in tantum sunt maiora, aut minora, in quantum constat, ita velle eum, qui precipit, siue sit homo, siue Deus.

Non tamen videtur negandum, quod etiam prima sententia in aliquo casu habeat veritatem, vt, v. g. si res, quæ precipitur, non sit ad vtrumlibet, neque se habeat æqualiter ad recipiendam obligationem maiorem, & minorem, sed ratione circumstantiarum grauius pertineat ad bonum commune; & vt grauius ad illud pertinens, precipiatur: tunc enim non videtur esse in potestate precipientis, vt ad illam obliget solum sub veniali, cum intrinsecè, & necessariò ex precepto grauius faciente ad bonum commune, oriatur obligatio grauis, & ad mortale; & precipiens circa talem materiam, solum se habeat, vt agens per intellectum, & liberum quoad exercitium precipiendi, vel non precipiendi; non autem, (vt sic dicam), quoad specificationem precipiendi sub hac, vel illa pœna, vt notat Reginal. lib. 15. n. 44. quidquid contra sentiat Bonac. n. 23. cit. vers. Obiicitis 2. Et hoc tantum probat prima ratio posita pro prima sententia: nam, quauis ex precepto semper sequatur aliqua obligatio; sæpè tamen materia precepti est indifferens ad obligationem grauem, & leuem, & vtriusque est capax; & ideo eget determinari ex intentione precipientis.

Ad secundam Respondeo, rationem mortalis, & venialis proximè non pendere à voluntate legislatoris, vt benè probat argumentum: pendere tamen remotè, in quantum ab illo pendet ipsum preceptum, & grauitas obligationis, quæ omninò supponitur ad hoc, vt actus deordinet ab vltimo fine, in quo consistit ratio mortalis.

Ad tertiam Respondeo, etiam in votis probabilis esse, quod possit quis nolle obligari nisi ad veniale, etiam si materia sit alioqui grauis, vt, v. g. de ieiunio, vt dicitur in materia de voro.

14. Vna, & eadem res si precipiatur ad fines diuersos, potest modo esse mortalis, & modo venialis.

Atque ex his regulis, quæ traduntur circa grauitatem materiae, potest colligi explicatio aliquorum casuum particularium: primò enim, si vna, & eadem res precipiatur à diuersis in ordine ad diuersos fines; fieri potest, vt in ordine ad vnum finem fundet obligationem ad culpam mortalem, & in ordine ad alium solum fundet ad venialem, vel etiam ad nullam: nam hoc modo auditio Sacri, quæ pro diebus festis in ordine ad finem colendi Deum, & protestandi mysteria fidei, precipitur omnibus fidelibus, ex hac ipsa grauitate finis, fundat obligationem ad culpam mortalem pro iisdem diebus festis, & e contra non fundat obligationem ad culpam, vel certè solum fundat ad culpam leuem, si fortè in aliquo Collegio, aut Vniuersitate scholasticorum vltèrius precipiatur pro singulis diebus ad finem bonæ institutionis adolescentium, & bonæ administrationis Collegij: quia, scilicet, hic ipse finis non grauius impeditur, aut læditur, si hic, vel ille scholasticus semel, aut iterum Missam non audiat, dummodo in Collegio, & Vniuersitate non omittatur, & absolute non tollatur bona illius administratio, & institutio inuenturis ad pietatem, vt notat Vasq. 1. 2. disp. 158. cap. 6. num. 59. & 60. & ex illo Bonac. disp. 1. de legib. q. 1. puncto 7. §. 4. n. 15. & 16.

Secundò, si vna aliqua actio precipiatur, aut prohibeatur. in ordine ad vnum aliquem finem, fieri potest, vt in aliquibus circumstantiis verè obliget ad culpam mortalem; & in aliis solum ad venialem, vel etiam ad nullam, si, scilicet, in his circumstantiis pertineat grauius ad illum finem, & in il-

lis non pertineat grauius: sic enim, quod parentes, aut nutrices secum teneant in eodem lecto infantes tenellos, est peccatum mortale ex suo genere, vt notat Caietan. 2. 2. quæst. 64. artic. 8. & Nauarr. in Man. cap. 15. num. 13. §. Decimo octauo. quia est contra curam debitam vitæ proximi, & cum probabili periculo eos infantes suffocandi, & occidendi, cum tempore somni non finis domini nostrorum motuum; quod tamen periculum lege ipsa, & precepto naturæ tenemur vitare. Vnde & cap. Consulisti. 2. quæst. 5. dicuntur parentes de hoc esse monendi, & protestandi, id est, de precepto ipso naturæ; non autem esse necessarium, vt nouum preceptum illis fiat, vt notat Caietan. locum citat. & cap. fin. de his, qui fil. occidunt. dicitur esse iniungenda aliqua pœnitentia parentibus, si filij in eorum lecto reperiantur suffocati; non solum, quando certò scitur id accidisse eorum culpa, & negligentia; sed etiam, quando dubitatur, vtrum acciderit casu, an ex culpa: & Ioan. Aloysius Riccius in sua praxi fori ecclesiastici resoluit. 40. etiam asserit, quod talis pater, in cuius lecto suffocatus est infans, verè sit irregularis, & mortua vxore non possit promoueri ad Ordines: quia verè peccauit peccato homicidij, eique dedit causam, quo temen modo certum est incurrir irregularitatem, cap. De cetero. de homicidio. Et tamen rectè addit Caietan. & Nauarr. locis citatis, quod si lectus sit satis amplus, & infans solum ponatur in parte remotiore, vel nutritrix, aut mater, non soleat loco moueri, dum dormit, sed semper reperitur in eodem loco, & situ, in quo se ponit initio somni, & infans implacabilitas non sinat eum esse in cunis, sed postulat eum poni in lecto; vel nulla est culpa, vel saltem non est mortalis: quia in his circumstantiis, tenere infantem in lecto, non pertinet grauius ad finem occidendi, sicut pertinet extra has circumstantias, vt etiam notant Panormit. & Canonista in cap. fin. citat. De his, qui fil. occid. Et ex Bonacin. disp. 1. de legibus. quæst. 1. puncto 7. §. 4. num. 19. idem est, si talis infans teneatur in lecto, etiam solum per quadrantem; non autem, si teneatur solum per spatium duarum, aut trium orationum angelicarum: quia periculum occidendi, & suffocandi, moraliter potest etiam esse in vno quadrante; non autem in solo spatio duarum, aut trium orationum angelicarum: & si alicubi sit lata excommunicatio contra sic tenentes, benè poterit incurrir, si teneatur per quadrantem, vt idem subdit.

15. Tenere infantes in lecto, quomodo sit peccatum mortale.

16. Verum pater, in cuius lecto infans est suffocatus, sit irregularis.

Et idem accidit etiam in aliis preceptis, quæ ex proprio genere dicuntur obligare ad culpam mortalem, vt est, verbi gratia, preceptum de non furando, vel de non violanda iustitia circa alias materias: ideo enim excusantur à culpa mortali, qui illam violant solum circa res leues: quia illa eadem precepta, prout reperiuntur in hac circumstantia materiae leuis, non pertinent grauius ad suum finem. Quo autem modo hæc circumstantia materiae leuis non excuset in omnibus preceptis à culpa mortali; & qua ratione possit cognosci, vtrum in aliquo precepto detur, aut non detur leuitas materiae; diximus supra, lib. 3. disp. 14. num. 12. & 13. dum ageremus de leuitate materiae in peccatis luxuria.

DISPVT. XXI.

Quomodo obligatio legis ad mortale, aut veniale colligatur ex verbis ipsius legis, vel ex pœna, quæ additur.

1. Si verba legis sint preceptiua, vel preceptiua æquiualentia, & materia sit ex se grauis, obligatio est ad mortale.
2. Idem est, si verba sint modi Imperatiui, & materia sit grauis.
3. Verbum, mando, vtrum sit preceptiuum, & importet obligationem.
4. Verbum, oportet, vtrum sit equipollens precepto, & importet obligationem.
5. Verbum, debet, importat obligationem, & necessitatem.
6. Verba, statuimus, volumus, ordinamus, decernimus, vtrum importent obligationem.
7. Verba rogandi, & hortandi, quomodo aliquando importent obligationem.
8. Obligatio grauis potest colligi ex declaratione per aliam legem.
9. Obligatio, & culpa grauis rectè colligitur ex grauitate pœnae.
10. Quæ pœna ecclesiastica sint graues, & arguant culpam mortalem.
11. Priuatio officiorum, & vocis actiua, & passiva, sunt pœna graues.
12. Quæ pœna temporales sint graues.
13. Etiam in lege civili ex grauitate pœna colligitur obligatio ad culpam mortalem.

SI aliunde non constat de grauitate materiae, quæ per legem precipitur, colligi debet ex ipsis verbis, quibus precipitur: quia hæc, si contineant, aut ostendant obligationem ad mortale, simul etiam declarant grauitatem materiae, saltem iudicio superioris, cui standum est etiam in dubiis, vt notat Suar. de censuris, disp. 4. sect. 6. num. 5. & semper, quando alias euidenter non constat de opposito, vt idem habet lib. 3. de legib. cap. 26. num. 1.

Et quidem in legibus ecclesiasticis, sæpè dicitur, quod aliquid precipiatur sub reatu culpæ mortalis, & pœna æterna: in legibus verò civilibus non solet id exprimi; quia non spectat ad Principes laicos ferre iudicium de culpa mortali, aut veniali; sed ad summum solum dicitur, quod Princeps intendat obligare, quantum potest; & aliquando etiam additur in legibus Christianorum, quod intendat obligare in conscientia: quæ tamen verba, quia sunt generalia, nec magis determinant culpam mortalem, quam venialem, adhuc relinquunt ex aliquo alio inuestigandam grauitatem, & modum obligationis; & præcipiunt ex qualitate materiae, vt notat Vasq. 1. 2. disp. 158. cap. 3. n. 19. & seq. & Suar. lib. 3. de legib. c. 26. cit. n. 2.

1. Si verba legis sint preceptiua, vel preceptiua æquiualentia, & materia sit ex se grauis, obligatio est ad mortale.

puncto 7. §. 4. num. 4. Reginal. in praxi, lib. 15. num. 48. & alij apud ipsos: quia eo ipso, quod obligatio legis est ad culpam, neque alio modo determinatur qualitas culpæ, intelligi debet esse proportionata capacitati materiae, & tanta, quanta esse potest ab hoc agente circa hanc materiam; quæ tamen, vt supponimus, potest esse ad culpam mortalem. Idque videtur expressè definiti Clem. Exiui de Paradiso. de verb. signif. & cap. Exiit. de verb. signif. in 6. vbi hæc regula traditur ad dignoscendum pro Francis canis, vtrum aliqua transgressio Regulæ sit mortalis, quod, scilicet, tunc sit mortalis, quando in Regula apponitur verbum præcepti, vel equipollens præcepto.

Et quauis Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 7. num. 27. Reginal. lib. 15. num. 57. & alij alij contendant, huiusmodi declarationem, quod verba preceptiua, vel preceptum continentia, & importantia, aut etiam preceptiuis equipollentia importent obligationem ad mortale, tantum esse pro Regula S. Francisci, de qua ibi est sermo; longè tamen est probabilius, quod sit vniuersalis pro omnibus legibus, cum obligatio in Regula solum ibi colligatur ex significatione illorum verborum; non autem ex aliquo, quod sit proprium, & peculiare in Regula, vt notat Vasq. disp. 158. cap. 3. cit. num. 20. & Suar. lib. 3. de legib. cap. 26. cit. num. 8. & expressè ibi dicitur, quod transgressio sit mortalis ex vi verbi, quod apponitur in Regula: vnde vltèrius modus hic colligendi obligationem, & culpam grauem ex verbis preceptiuis, quæ ponuntur in lege, tam potest habere locum in legibus ecclesiasticis, quam in civilibus, vt notat Vasq. disp. 158. cap. 4. num. 38. Suar. lib. 3. de legib. cap. 26. num. 8. Bonac. de legib. disp. 1. quæst. 1. puncto 7. §. 4. num. 6. & plures alij apud ipsum; quauis aliqui eum admittant solum in legibus ecclesiasticis, vt Nauar. cap. 23. num. 50. Caltr. lib. 1. de lege pen. cap. 5. Med. C. de panit. tract. de ieiunio, cap. 7. cum enim etiam leges civiles obligent in conscientia, vt supra diximus, optimè potest id colligi etiam in ipsis ex verbis preceptiuis.

Et quauis hæc eadem verba preceptiua possint vsurpari, etiam pro sola obligatione ad veniale, vt, si dicas, legem diuinam, & naturalem prohibere mendacia leuia, & verba otiosa; præcipere attentionem, & deuotionem in orando, & c. itò aliquando neque etiam importare vllam obligationem ad culpam; sed solum ordinationem, & directionem, vt Marci 8. Præcipit turba discumbere, & inquit discipulis, vt pisces apponerent. si tamen adhibeantur in lege proprie dicenda, & circa materiam grauem, omninò important obligationem ad mortale, vt patet ex Clem. Exiui. & ex cap. Exiit. cit. de verb. signif. in 6. & notat Vasq. disp. 158. cap. 3. cit. num. 19. contra Caiet. 2. 2. quæst. 186. art. 9. circa responsonem ad secundum, vbi absolute contendit, nullum esse verbum simplex, quod ex se indicet obligationem præcepti, cum etiam verba, præcipio, & prohibeo, aliquando vsurpentur extra preceptum, vt patet in exemplis allatis.

Et idem est, si verba legis sint preceptiua in actu exercitio, & efferantur modo Imperatiuo, vt, v. g. Idem est, si verba sint modi Imperatiui, & materia sit grauis.

tium expressa in eadem Regula, obligant ad mortale; & quod id colligitur ex vi verbi aequipollentis præcepto, vel ex gravitate materiæ, vel ex vtroque. Et eadem ratione Gen. 2. præceptum Adam non fuit datum nisi per modum Imperativum: *Præceptum ei dicens: Ex omni ligno Paradisi comedite, &c.* & *Matth. 28.* præceptum prædicationis: *Docete omnes gentes. & cap. Omnis viri usque. de pœnis. & remiss.* præceptum annuæ Confessionis: & in Triden. *sess. 13. cap. 7.* præceptum de confitendo quamprimum post sumptam Eucharistiam cum conscientia peccati mortalis, propter defectum Confessarij, similiter solùm exprimitur per verbum Imperativum, *Quamprimum confiteatur.* quæ tamen præcepta communiter censentur obligare ad mortale, vt notat Suar. *lib. 3. cap. 15. num. 8.* Salas *disp. 10. de legib. sect. 9. num. 51.* Bonac. *§. 4. cit. num. 10.* & alij: ac proinde etiam verba, quæ sunt præceptiva in actu exercito; quia efferuntur per modum Imperativum, quando adhibentur in lege, & circa materiam gravem, censeri debent obligare ad mortale, nisi ex circumstantiis aliter constet de intentione ferentis legem. Et rectè addit Vasq. *disp. 158. cap. 3. num. 24.* habendam esse rationem etiam consuetudinis, ex qua in multis Congregationibus habetur, vt etiam verba Imperativa non obligent ad culpam, nisi addatur: *In virtute Spiritus Sancti, in virtute sanctæ obedientiæ, &c.* Et similiter certum videtur, quod inter verba præceptiva, aut præceptiva aequipollentia, debet numerari etiam verbum, *inungimus,* cum etiam hoc importet præceptum, vt notat Bonacin. *disp. 1. de legib. quæst. 1. puncto 7. §. 4. num. 7.* ex *Clem. Cupientes. de pœnis, & ex Clem. 1. de Iudæis.* Salas *disp. 10. de legibus. sect. 9. n. 51.* Felino, & aliis apud ipsum.

Difficultas tamen est, vtrum inter verba præceptiva debeat numerari etiam verbum mandandi: aliquando enim idem est, quod *committo,* vel *delego,* vt quando aliquis dicitur habere mandatum procurator, vel Index habere potestatem sibi demandatam; imò & aliquando idem est, atque *rogo,* vt patet ex *cap. Mandastis. 2. quæst. 5.* vbi Pontifex quibusdam Episcopis: *Mandastis,* inquit, *vt scriberem vobis.* id est, rogastis: & idem Sylvest. *verb. præceptum, quæst. 2.* & *Armilla eod. num. 7.* negant, sufficere verbum, *mando,* ad inducendam, & significandam obligationem, nisi iungatur cum verbo, *precipio,* dicendo, v. g. *Mandando precipimus.* & S. Anton. *part. 2. tit. 14. cap. 2. §. 3.* in hoc distinguit verbum, *mando,* à verbo, *precipio,* quod illud solùm significet obligationem ad veniale; hoc verò etiam ad mortale. Sed reuerà, quanvis hoc verbum diuersimodè possit accipi; negari non potest, quin etiam possit accipi pro verbo, *precipio;* & de facto sic debet intelligi pro illo poni, quando vsurpatur in lege circa materiam gravem, nisi aliter constet de intentione ponentis, vt notat Vasq. *part. 2. disp. 158. cap. 3.* Bonac. *disp. 1. de legibus. quæst. 1. puncto 7. §. 4. num. 7.* Suar. *de legibus. lib. 3. c. 15. n. 9.* & apud illum Felin. *in c. Eam te. de referu. n. 9.*

Similiter inter verba aequivalentia præceptivis non debet poni verbum, *oportet,* ex Castro *lib. 1. de lege pœn. cap. 5. docum. 4.* & Suar. *lib. 3. cap. 15. cit. n. 10.* quia potius significat honestatem, & convenientiam rei, quam necessitatem. Negari tamen non potest, quin aliquando etiam significet necessitatem, vt notat Gloss. *in cap. Confidimus. 25. quæst. 1. & in cap. 1. de prescrip. in 6. Vasq. disp. 158. cap. 3. cit. num. 23.* Salas *disp. 10. sect. 9. n. 50.* Bonac. *§. 4. cit. num. 9.* Nauar. *in Man. cap. 23. num. 53.* & apud illum Medina C. *de pœnis. tract. de seiniis,*

quæst. 7. dub. 2. & quod ex vsu sacrorum Canonum idem valeat, atque verbum, *debet,* vel *obligatur,* ac proinde probabilius est, quod in lege debeat accipi, vt præceptivum, si ita postulet gravitas materiæ, neque aliter constet de intentione ferentis, vt notat Sayr. *lib. 3. clau. reg. cap. 7. num. 26.* si tamen contingat, quod res sit dubia, potest fieri circa illam mirior interpretatio, & censeri, quod non significet obligationem, & necessitatem; sicut etiam contingit in aliis verbis communibus, quæ possunt significare simplicem ordinationem, aut desiderium Superioris, & præterea verum imperium, & præceptum, vt si dicat, v. g. *volumus, ordinamus, sancimus, statuimus, decernimus,* &c. vt notat Vasq. *disp. 158. cap. 3. cit. n. 23.* Salas *disp. 10. sect. 9. cit. n. 51.* Suar. *lib. 3. cap. 15. n. 10.* Bonac. *§. 4. cit. n. 11.*

Quod verò habet Gloss. *in cap. 1. de testamentis. verb. hortamur,* & *in Clem. 1. de testibus. verb. hortamur,* & alij alij ex Canonistis apud Salas *num. 51. cit.* etiam verba rogandi, importare obligationem: quia, vt communiter dicitur, etiam rogando imperat, cum rogat potentior, non est admittendum ex Salas *ibidem,* & Bonac. *§. 4. cit. num. 12.* & commune illud pronuntium solùm significat, quod ex vrbantate etiam preces potentiorum sunt magnificandæ; & quod aliquando etiam habent vim præcepti, si apponantur post aliqua verba importantia præceptum: vt, si Pontifex, v. g. horretur, aut roget impleri præcepta: idque solùm vult Gloss. *locis cit.* Ad hoc pertinet etiam illud, quod aliqui tradunt, obligationem ad culpam mortalem, aut venialem, posse colligi ex alia lege: sicut enim interpretatio legis, quoad reliqua, quæ circa illam possunt esse dubia, maximè pertinet ad ipsum legislatorem; & vnde ius prodiit, inde etiam procedit interpretatio iuris, *cap. Inter alia. de sententia excommunicationis,* & idem in civilibus omnis interpretatio legis tradita ab Imperatore, habetur rata, & indubitata, *l. fin. C. de legib.* ita & maximè pertinet ad legislatorem interpretatio legis quoad obligationem culpæ mortalis, aut venialis; & idem, si quod statuitur absolute per vnâ legem, declaratur magis per aliam quoad huiusmodi obligationem culpæ mortalis, aut venialis, standum omninò est huiusmodi declarationi, vt patet ex Suar. *lib. 6. de legib. cap. 1. num. 2. & seq.* Bonac. *disp. 1. de legib. quæst. 1. puncto 7. §. 4. num. 24.*

Potest præterea obligatio ad mortale etiâ colligi sufficienter ex gravitate pœnæ, quæ per legem statuitur: sic enim etiâ in lege veteri, quando addebat comminatio mortis, verbis illis Exodi 12. *Peribit anima illa de populo suo.* signum erat, quod obligaret ad mortale, vt notat Scot. *in 4. d. 1. quæst. 6.* & vt habet S. August. *lib. 2. de Baptismo, cap. 6.* ex diuina statuta iustam pœnam delictis ponderante, rectè potest expendi gravitas culpæ; & non est dubitandum, sceleratius fuisse commissum, quod fuit grauius vindicatum. Et ratio est: quia alioqui iniuste, & imprudenter imponeretur pœna grauis, si culpa, vel esset nulla, vel solùm leuis, vt notat Suar. *lib. 3. de legibus, cap. 26. num. 4.* Cast. *lib. 1. de lege pœn. cap. 5. docum. 4.* & alij. Atque hoc modo leges ecclesiasticæ omninò censeri debent obligare ad mortale, vt bene notat Reginald. *lib. 15. num. 49.* ex Castro *lib. 1. de lege pœn. cap. 5. cit. docum. 4.* Nauar. *in Man. cap. 23. num. 53.* & aliis, quando aliquid expresse præcipitur, vel prohibent sub pœna indignationis Dei, vel maledictionis æternæ, cum hæc sine dubio non possint incurrì nisi per culpam mortalem: & quando prohibent, transgressorem absolui

5. Verbum, debet, importat obligationem, & necessitatem.

6. Verba, statumus, volumus, ordinamus, decernimus, &c. verum importent obligationem.

7. Verba rogandi, & hortandi, quomodo aliquando importent obligationem.

8. Obligatio grauis potest colligi ex declaratione per aliam legem.

9. Obligatio, & culpa grauis rectè colligitur ex grauitate pœnæ.

10. Quæ pœna ecclesiastica sit grauis, & arguant culpam mortalem.

DISPVT. XXII.

Quomodo possit attendi communis consuetudo, & Doctorum interpretatio, ad hoc, vt cognoscatur obligatio legis ad culpam mortalem, aut venialem.

1. Obligatio legis ad culpam mortalem potest colligi ex ipso vsu, & consuetudine, qua lex communiter observatur.
2. Consuetudo, vt habeat vim legis, debet seruari ex credulitate obligationis.
3. Consuetudo potest inducere interpretationem legis iuridicam, etiam per modum causæ.
4. Consuetudo non solùm rigorosius, sed etiam benignius, & ad culpam solùm venialem, potest legem interpretari.
5. Consuetudo potest interpretari aliquo modo etiam ius diuinum, & naturale.
6. Consuetudo etiam potest interpretari se ipsam.
7. Obligatio legis ad culpam mortalem, aut venialem, potest colligi ex interpretatione Doctorum.

¶ I neque ex verbis præceptivis, aut præceptivis æquivalentibus, quæ habeantur in ipsa lege, neque ex declaratione legislatoris per aliquam aliam legem, neque ex gravitate pœnarum, quæ sunt appositæ, possit sufficienter haberi, quod obligatio legis sit ad mortale, potest, & debet generaliter id attendi, tam in legibus ecclesiasticis, quam in civilibus ex ipso vsu, quo lex communiter observatur, & intelligitur, & ex Doctorum interpretatione, vt notat Salas *de legib. disp. 10. sect. 9. num. 48.* Sayr. *lib. 3. clau. reg. cap. 7. num. 23.* Suar. *lib. 6. de legib. cap. 1. num. 4. & lib. 7. cap. 17. Reginald. lib. 15. num. 47. & 56.* Bonac. *de legib. disp. 1. quæst. 1. puncto 7. §. 4. num. 24.* & ex veteribus Sylu. *verb. præceptum, num. 2. in fine.* Caiet. *2. 2. quæst. 147. art. 3. circa ad 2. & quæst. 186. art. 9. circa ad 2.* & omnes communiter. Nam negari non potest, quin consuetudo sit optima legum interpretis, *cap. Cum dilectus. de consuetud.* & *l. Si de interpretatione. ff. de legibus.* & certissimum est, quod de multis præceptis ecclesiasticis ex sola consuetudine maximè habetur, quod obligent ad mortale, quale est, v. g. præceptum de quadagesimali ieiunio, de confitendo semel in anno, de comunicando in Paschate, & similia. Imò fieri potest, vt consuetudo etiam derogat ipsi legi, quando expresse determinat modum culpæ pro transgressoribus, vt si dicat, v. g. expresse lex, quod obligatio non sit ad mortale; & tamen processu temporis paulatim inducatur opposita credulitas, & viri pii, & docti oppositum credant, & doceant; & sub ista credulitate communiter lex obseruetur: nam tandem in tali casu dicenda erit illa lex verè obligare ad culpam mortalem, & vsu ipso fuisse illi derogatum quoad priorem modum obligationis, & culpæ, vt notat Salas *loco cit.*

Et certum est, quod hæc interpretatio obligationis, quæ habetur per consuetudinem, potest esse iuridica, & authentica, vt notat Suar. *lib. 6. cap. 1. num. 4. cit.* cum possit habere etiam ipsa consuetudo per se vim legis. Verùm ad id non est satis, si quomodocunque sit inducta talis consuetudo per frequentationem actuum; sed requiritur specialiter multa, & præcipuè, vt actus sint frequentati ex intentione, & credulitate obligationis, vt videre est apud

1. Obligatio legis ad culpam mortalem, potest colligi ex ipso vsu, & consuetudine, qua lex communiter observatur.

2. Consuetudo, vt habeat vim legis, debet seruari ex credulitate obligationis.

absolui sacramentaliter, nisi in mortis articulo, cum hæc absolutio nulli negetur, nisi ex culpa mortali: & quando priuant ecclesiastica sepultura, vel imponunt pœnam degradationis, vel excommunicationis maioris, aut suspensionis, vel interdici, aut etiam irregularitatis, quando præsertim huiusmodi pœnæ non habent remedium facile, vt etiam supra diximus *lib. 1. disp. 21. num. 7.* cum hæc omnes pœnæ priuent maximis bonis, & idem ex se ipsis grauisima sint, vt etiam infra dicemus *disp. 23.* & omninò arguant culpam mortalem: quia inferuntur contra personam particularem, & propter culpam. Quod addo, non solùm propter irregularitatem, quæ potest incurrì etiam propter defectum, & non semper incurritur propter delictum; sed etiam propter suspensionem, quæ potest ferri in totam aliquam Communitatem ecclesiasticam, v. g. in Capitulum, aut Collegium; & potest afficere singulos de Communitate, etiam sine propria culpa cuiusque. Quod idè potest contingere etiam in interdicto personali generali, vt dicitur in materia de censuris. Et hoc solùm vult Nau. *n. 53. cit.* & alij alij, quando asserunt, pœnam suspensionis, interdici, & irregularitatis nõ arguere necessariò culpam mortalem: quia aliquando possunt incurrì etiam sine culpa. Et idem videtur dicendum de similibus pœnis, quæ in Bullis pontificiis frequentissima sunt, & præcipuè feruntur contra Regulares, vt est, v. g. priuatio officiorum, inhabilitas ad officia in posterum obtinenda, priuatio vocis actiue, & passiuæ, & similes: si enim suspensio ab officio, & à iurisdictione censetur grauis, vt videre est apud Suar. *de censur. disp. 21. sect. 2. n. 12. & seq.* multo grauior censeri debet priuatio omnium officiorum, quæ de facto habentur, & adhuc grauior inhabilitatio ad illa in posterum obtinenda, quæ est quædam irregularitas. Et ad priuationem officij reducitur priuatio iurisdictionis, quæ est annexa officio; & priuatio vocis actiue, quæ est quædam iurisdicatio ad eligendum, vt habet Suar. *sect. 2. cit. n. 14.* sicut & ad inhabilitatem officiorum reducitur priuatio vocis passiuæ, vt ex se patet.

Leges verò ciuiles similiter rectè censentur ex gravitate pœnæ obligare ad culpam mortalem, si imponant pœnam mortis, aut mutilationis, vel trimerium, vel perpetui, aut diuturni carceris, vel diuturni exilij, vel infamiae, vel confiscationis, & amissionis omnium bonorù, vel maioris partis, & similia, vt notat Cast. *lib. 1. de lege pœn. c. 5. cit.* & facile potest colligi ex dictis supra, dū ageremus de metu graui, & cadere in virum constantem, *lib. 1. disp. 21. cit.*

Et in hac re minis est audiendus Nau. *c. 23. n. 55.* & alij alij etiam ex Theologis, quos supra citauimus *disp. 19. n. 15.* qui ex eo negant posse colligi in lege ciuili obligationem ad culpam, siue mortalem, siue veniale, ex gravitate pœnæ: quia eo ipso, quod legislator exprimit pœnam, & non exprimit obligationem ad culpam, signum est, quod solùm curet de pœna, non autem de culpa; & solùm intendat mouere subditos ad legis obseruationem formidine pœnæ; non autem formidine culpæ. Contra enim est: quia potius contraria ratione ex eo, quod pœnam exprimit, neque est contentus sola implicita significatione culpæ, quæ necessariò importatur per ipsam legis obligationem, intelligi debet, quod velit quàm seuerissimè, & quàm efficacissimè illos mouere ad legis obseruationem, & non solùm sit contentus, vt moueantur amore virtutis, quo communiter mouentur boni; sed etiam velit adiungere formidinem pœnæ, qua communiter mouentur mali, idque est multò rationabilius, quàm oppositum, vt supra probauimus *disp. 19. n. 15. cit.*

11. Priuatio officiorum, & vocis actiue, & passiuæ, sunt pœnæ graues.

12. Quæ pœna temporalis, sunt graues.

13. Etiâ in lege ciuili ex gravitate pœnæ colligitur obligatio ad culpam mortalem.

apud eundem Suar. *lib. 7. de legib. c. 14. n. 6. & 7.* nam hac de causa non omnes consuetudines, quæ sunt in Ecclesia, etiam laudabiles, & honestæ; habent vim legis: quia non sunt specialiter inductæ ex intentione inducendi obligationem, & ius; neque continentur communiter ex credulitate obligationis: & talis est ex Suar. *ibidem*, consuetudo salutandi ter in die Beatissimam Virginem ad sonum campanæ: & ex Bellarm. *lib. 4. de Romano Pontifice, c. 18.* consuetudo aspergendi caput cinere benedicto in primo die Quadragesimæ; accipiendi, & gestandi ramum oliuæ, aut palmarum, in Dominica Palmarum; sumendi aquam benedictam in ingressu Ecclesiæ: & ex Soto *lib. 9. de iust. qu. 3. art. 1.* consuetudo, quæ viget in aliquibus locis, vt in die Commemorationis omnium defunctorum deferatur aliqua oblatio ad Ecclesiam pro defunctis; & tales possunt esse etiam plures aliæ, si sint inductæ in particularibus locis, vt, v.g. audiendi Missam quotidie; audienti Vesperas diebus festis; non comedendi ante Missam; & similes: quia enim actus agentium non operantur vltra intentionem illorum, *l. Non omnis. & l. Si quis. ff. si certum petatur.* & qui primi ceperunt frequentare huiusmodi actus, & qui postea illos continuauerunt, non intenderunt vnquam se obligare, nec crediderunt, se illos continuare, & frequentare, nisi ex pura, & libera deuotione, & nullo modo ex obligatione inducta; hinc est, vt reuera huiusmodi consuetudines nunquam obtineant vim legis, neque inducant obligationem, vt etiam notat idem Suar. *tom. 1. de relig. tract. 2. lib. 1. de diuino cultu necess. ex præcepto, c. 5. n. 10.* ex Caiet. *in Sum. verb. Hora canonica, §. 2. & aliis.*

3. *Consuetudo potest inducere interpretationem legis iuridicam, etiam per modum causæ.*

Et contra hoc, quod asserimus, interpretationem obligationis legis, quæ habetur per consuetudinem, posse esse aliquando iuridicam, & authenticam; non obstat, si dicas, hanc facultatem interpretandi obligationem legis, non posse conuenire, nisi illi consuetudini, quæ sit secundum legem, vt notat Suar. *lib. 7. de legibus, cap. 17. num. 1.* siquidem illa, quæ est præter legem, aut contra legem, non potest illam interpretari: quæ autem est secundum legem, solum potest illam interpretari tanquam signum, in quantum, scilicet, continuatio obseruantie legis satis demonstrat, qua intentione obligationis eam tulerit legislator, & qua existimatione fuerit vsu recepta, & practicata à subditis; quod tamen totum solum facit coniecturam, & argumentum probabile ad fundandam interpretationem doctrinalem, si præsertim huiusmodi obseruantia fuerit diuturna; non autem videtur posse inducere nouum ius, quod alioqui non esset. Quod idem etiam est, si talis vsus ponatur præcessisse lationem legis; & hæc sit lata conformiter ad vsum, & mores populæ, iam prius receptos: hoc, inquam, totum non obstat: nam contra est: quia præter hunc modum interpretandi obligationem legis per modum signi, qui sine dubio est optimus, & frequentissimus, & potest maxime facere ad interpretationem doctrinalem, potest dari etiam alius, vt sic dicam, per modum causæ, si, scilicet, obligatio legis ad culpam mortalem, sit planè dubia, vel planè ignoretur à subditis, vel planè non sit; & tamen de nouo inducatur per ipsum vsum, & consuetudinem; & actus obseruantie legis frequentari incipiant, & continentur ex intentione, & credulitate talis obligationis, vt subdit Suar. *lib. 7. c. 17. cit. n. 3.* ex Mascardo *de probat. vol. 2. concl. 1045.* & aliis: nam sic habetur ex *l. Nam Imperator. ff. de legibus*, vbi dicitur, quod in ambiguitatibus, quæ ex legibus proficiscuntur, consuetudinem, aut rerum perpetuo simili-

ter iudicarum autoritas vim legis obtinere debet. Et ratio est: quia non maior potestas, aut efficacia requiritur ad inducendam interpretationem legis iuridicam, circa illius obligationem ad culpam mortalem, quam requiritur ad inducendam simpliciter legem, & obligationem de nouo ad eandem culpam mortalem: & ideo, quemadmodum consuetudo etiam per modum causæ potest inducere legem, & legis obligationem; ita & potest inducere interpretationem: & absolute obligatio legis potest colligi ex consuetudine, non solum tanquam ex signo; sed etiam tanquam ex causa, vt iam explicauimus: & si alioqui tam materia legis, quam verba, aut poenæ appositæ non sufficienter determinent talem modum obligationis, bene potest illum determinare consuetudo: & si determinent vnum modum, bene potest consuetudo determinare alium, vt diximus paulò ante *n. 1. in fine.*

4. *Consuetudo non solum rigorosius, sed etiam benignius, & ad culpam solum venientem potest legem interpretari.*

Et quod dicimus de colligenda obligatione ad culpam mortalem, quando alioqui verba legis, aut materia, vel poena, non sufficienter illam determinat; contraria ratione est intelligendum etiam de colligenda obligatione ad culpam venientem, vel etiam ad planè nullam: nam, quantum alioqui verba, & materia legis videantur posse facere ad importandam obligationem culpæ mortalis; si tamen consuetudo solum habeat obligationem culpæ venialis, aut planè nullius; secundum hanc est faciendâ benignior interpretatio verborum, & totius legis, quæ communiter nunquam est ita clara, vt non contineat aliquam ambiguitatem, & consequenter non admittat aliquam interpretationem: & consuetudo positus debitis conditionibus, quemadmodum potest rigorosius legem interpretari, quam alioqui expriment verba; & si opus sit, quoad hunc rigorem, etiam potest inducere nouum ius, ita & potest interpretari benignius; & si opus sit, quoad tollendum maiorem rigorem, etiam potest derogare iuri antiquo, vt notat Caietan. *2. 2. quaest. 186. art. 9. circa ad 2. cit.* & ex illo Suar. *lib. 7. cap. 17. cit. num. 5.*

5. *Consuetudo potest interpretari aliquo modo etiam ius diuinum, & naturale.*

Qui etiam addit *num. 6.* ex communi sententia, facultatem hanc legem interpretandi, non solum competere consuetudini in ordine ad leges humanas, & positiuas; sed etiam aliquo modo in ordine ad diuinas, & naturales; non quidem addendo aliquid, aut minuendo de ipsa lege, vt potest contingere in interpretatione legis humanæ; sed solum indicando mentem legislatoris, vt patet in multis traditionibus, & generalibus consuetudinibus totius Ecclesiæ, & à Pontifice approbatis, circa vsum Sacramentorum, quæ sufficienter declarant Christi ipsius institutionem.

6. *Consuetudo etiam potest interpretari se ipsam.*

Et denique addit, vim hanc interpretandi non solum competere consuetudini circa ius scriptum, siue humanum, siue diuinum; sed etiam circa non scriptum, qualis est ipsa consuetudo: & ideo consuetudinem etiam posse interpretari se ipsam: siquidem ipse vsus, & continuatio actuum bene potest declarare intentionem vrentium; & ex eo, quod faciunt, & intendunt facere vno tempore, bene potest colligi, quid fecerint, & intenderint alio tempore.

7. *Obligatio legis ad culpam mortalem, aut venientem, potest colligi ex interpretatione Doctorum.*

Potest præterea ad cognoscendam obligationem legis ad culpam mortalem, aut venientem, multum iuuare Doctorum interpretatio, cum in vnaquaque facultate standum sit peritorum iudicio: & si Doctores communiter consentiant, quod hic, aut ille sit verus sensus, & vera intelligentia legis; credendum illis omnino est, cum saltem tanta consensio sufficienter declarat, quomodo lex fuerit

fuerit acceptata, & quomodo se habeat communis vsus circa illius obseruationem, vt notat Suar. *lib. 6. de leg. cap. 1. num. 5. & 6.* Quo autem modo Doctores ipsi debeant se gerere, vt assequantur veram legis interpretationem, & debeant specialiter attendere ad ipsa verba, & ad mentem legislatoris, & ad rationem, quæ est anima legis, dicemus *infra.*

DISPV. XXIII.

Quid debeat specialiter attendi in legibus ecclesiasticis, & quid in ciuilibus, vt obligatio legis ad culpam mortalem rectè colligatur ex verbis præceptiuis, vel ex materia grauitate, vel ex poenis.

1. *Materia in legibus ecclesiasticis communiter censenda est grauis.*
2. *Verba præceptiuæ certis modis modificata in legibus ecclesiasticis semper important culpam mortalem.*
3. *Excommunicatio minor non indicat sufficienter obligationem ad culpam mortalem.*
4. *Excommunicatio maior ferenda sententia non semper indicat obligationem ad culpam mortalem.*
5. *Suspensio, & interdictum, si non sit solum ad breue tempus, sufficienter indicat obligationem ad culpam mortalem.*
6. *Irregularitas quando infertur vt poena, sufficienter indicat culpam mortalem.*
7. *Priuariatio ecclesiastica sepulture est poena grauis, & indicat sufficienter culpam mortalem.*
8. *Depositio est poena grauis.*
9. *Degradatio est poena grauis.*
10. *Pœna præstii inuamenti non indicat sufficienter in lege obligationem ad culpam mortalem.*
11. *Pœna mortis, & mutilationis sufficienter indicat in lege ciuili obligationem ad culpam mortalem.*
12. *Seruitus est poena grauissima.*
13. *Pœna viremium, carceris, exilij, fustigationis, confiscationis bonorum, est grauissima.*
14. *Pœna pecuniaria potest esse grauis.*
15. *Pœna fustigationis secundum aliquos non indicat sufficienter culpam mortalem.*

IRCA hæc ipsa, quæ diximus, pro colligenda obligatione legis ad culpam mortalem, vel ex verbis præceptiuis, vel ex materia grauitate, vel ex poenis, debent aliqua specialiter attendi in legibus ecclesiasticis, & aliqua in ciuilibus: & vsus est ad pleniorum explicationem etiam illa attingere, & non omnino omittere.

1. *Materia in legibus ecclesiasticis communiter censenda est grauis.*

Et quidem materia grauitas, certum est, quod in vtrisque est attendenda: sed, quia in legibus ecclesiasticis ordinatur ad finem altiorem, & solet esse magis spiritalis, non debet facile iudicari, quod sit leuis; & tota hæc grauitas, aut leuitas, solum est expendenda prudenti iudicio ex ipso fine, ad quem præcipitur; & ex maiori, aut minori attinentia ad finem; non autem ex ipsa rei natura per se accepta, vt etiam *suprà* diximus *disp. 10. num. 10. & 11.* Vnde & fieri potest, vt eadem res censenda sit leuis, si forte præcipiatur generaliter pro tota Ecclesia ex sola iurisdictione gubernatiua illius, & ad bonum illius regimen: & contra censenda sit grauis, si forte præcipiatur specialiter pro aliqua Religione, non solum ex potestate, aut iurisdictione gubernatiua; sed etiam ex illa, quæ habetur ex voto obedientiæ: quia,

scilicet, potest leuiter facere ad bonam gubernationem totius Ecclesiæ, & contra potest grauius facere ad bonam administrationem Religionis, vt notat Suar. *lib. 4. de legib. cap. 18. num. 1.*

Deinde, circa verba præceptiuæ, aut præceptiuis æquiualentia, certum est, quod in vtrisque legibus possunt indicare obligationem grauem, & ad culpam mortalem; si tamen in legibus ecclesiasticis adiungantur huiusmodi verbis aliqua particula, vt, v.g. *strictè præcipimus; in virtute obedientiæ; sub interminatione mortis, aut maledictionis aeternæ; indignationis Dei Omnipotentis, & Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli,* &c. nullus debet esse locus dubitationi, quod verè obligent ad mortale, vt subdit Suar. *cap. 18. cit. num. 3.* Salas *de legib. disp. 10. sect. 9. num. 53.* & alij apud ipsum: quia huiusmodi particulae, vel signanter continent, vt sic dicam, ipsam culpam mortalem, sine qua indignatio Dei, & Sanctorum, & maledictio, & mors aeterna incurrere non potest; vel saltem clarè expriment intentionem præipientis fuisse, vt rigorosè, & strictè, & quantum posset, præciperet, id est, sub mortali.

Tertiò, si adiungatur in vtrisque legibus poena grauis, certum est, quod in vtrisque indicatur obligatio ad culpam mortalem. Talis tamen non est censenda in legibus ecclesiasticis, excommunicatio minor: quia hæc ex communi sententia potest contrahi per culpam venientem, & facile potest absolui à quouis Confessario: sed excommunicatio maior, siue sit lætæ sententiæ, siue ferendæ; semper est censenda poena grauis; vt etiam *suprà* diximus *lib. 1. disp. 21.* dum ageremus de metu graui, & cadente in virum constantem, cum ex se priuaret maximis bonis, & non facile possit tolli, & obtineri illius absolutio, quando iam est incurta.

Verùm de hac ipsa excommunicatione maiore, quando est ferendæ sententiæ, rectè notat Suar. *lib. 4. de legib. cap. 18. cit. num. 5.* Vasq. *1. 2. disp. 158. cap. 5. num. 42. & seq.* Salas *de legib. disp. 10. sect. 9. num. 58.* & alij apud ipsum, quod tunc solum indicet culpam mortalem, quando in ipsa lege, quæ illam comminat, continetur sufficiens admonitio, & deinde statim potest veniri ad sententiam contra violatorem, & transgressorem legis; neque est opus, vt amplius moneatur: si enim sola transgressio constituit illum dignum excommunicatione, neque est opus ex parte illius maiori culpa, non potest non continere culpam mortalem: secus verò, si lex ita comminatur excommunicationem maiorem, vt relinquat transgressorem adhuc monendum canonicè, antequam contra ipsum feratur sententia: quia tunc potest relinquere etiam culpam augendam per contumaciam, ac proinde non necessariò illam supponit in ea grauitate, vt sit mortalis. Atque in hoc casu rectè potest admitti sententia Caiet. *2. 2. q. 186. art. 9. & in Summa, verb. Clericorum peccata,* Castri *lib. 1. de lege poen. cap. 5. & Nauar. in Man. c. 23. n. 53.* quod excommunicatio ferendæ sententiæ non indicet necessariò in lege obligationem ad culpam mortalem.

Neque est, quod dicatur hæc sententia absolute repugnare communiori sententiæ aliorum, qui simpliciter asserunt, etiam excommunicationem ferendæ sententiæ indicare culpam mortalem, vt docuerat idem Suar. *disp. 18. de censuris, sect. 3. n. 12. & 20.* & alij apud Sayr. *lib. 3. clau. reg. cap. 7. n. 29.* hoc enim posterius verum est, quando excommunicatio est ferenda quasi proximè, vel de proximo, & potest statim veniri ad illius sententiam sine alia monitione, quæ necessariò sit præmittenda; & cum hoc bene manet etiam illud prius, quando est ferenda

2. *Verba præceptiuæ certis modis modificata in legibus ecclesiasticis semper important culpam mortalem.*

3. *Excommunicatio minor non indicat sufficienter obligationem ad culpam mortalem.*

4. *Excommunicatio maior ferenda sententia non semper indicat obligationem ad culpam mortalem.*

ferenda solum remotè, & adhuc requirit aliam monitionem, quæ præmittatur, & per quam contumacia possit augeri, & fieri mortalis, si fortè alioqui talis non erat.

Neque contra hoc, quod dicimus, excommunicationem maiorem, etiam quando est ferenda de proximo, indicare; per se loquendo, obligationem legis ad culpam mortalem, multum facit, quod aliquando in iure canonico excommunicatio ferendæ sententiæ adiungatur etiam rebus leuibus, vt, v. g. cap. Si quis, dist. 23. & cap. Si quis ex Clericis, de vita, & honestate Cleric. contra Clericos comam laxantes: & cap. Sacerdote de consecr. d. 1. contra eos, qui egrediuntur de auditorio, dum Sacerdos in Ecclesia verba facit: nam contrà est: quia hæc, & similia pro circumstantiis illorum temporum, & personarum non erant leuia, vt notat Salas dist. 10. sect. 9. num. 59. laxatio enim comæ illis temporibus erat quædam apostasia à clericatu; sicut & tonsura erat signum clericatus, vt etiam notat Baronius tom. 1. Annalium, ad annum Christi 58. eaque apostasia in Clerico constituto in sacris, aut beneficiato, non poterat esse leuis: & egressio de Ecclesia tempore concionis, erat grauis contemptus Sacerdotis, impolite, & ruditer verba facientis, & turpis consensus cum infidelibus, qui eam ob causam illum irridebant, vt patet ex S. August. lib. de catechizandis rudibus, cap. 9. qui etiam refertur cap. Sedulo, d. 39.

5. Suspendio, & interdictum, si non sit solum ad breue tempus, sufficienter indicat obligationem ad culpam mortalem.

6. Irregularitas quando inferatur, vt pena, sufficienter indicat culpam mortalem.

7. Priuatio ecclesiastica sepulture est pena grauis,

omissione annuæ Confessionis, & Communionis sacramentalis in Paschate, cap. Omnis viri, & de penitentiis, & remiss. ex vsura, cap. Quia de vsuris, & ex similibus, vt etiam supra diximus dist. 2. 1. num. 8. & 9.

8. Indicatur culpam mortalem.

Et à fortiori idem est de depositione ex eodem Salas ibidem, num. 66. & Azor. part. 1. lib. 5. cap. 6. quest. 5. cum addat supra suspensionem inhabilitatem de potentia ordinaria ad idem officium amplius habendum, nisi Pontifex de absoluta potentia dispenseret.

9. Depositio est pena grauis.

Et de degradatione, quæ includit etiam priuationem habitus, & priuilegij clericalis, cap. 2. de penis, in 6. & facit hominem infamem, cap. Omnes verò, 6. quest. 1. & communiter illum tradit brachio seculari, etiam morte mulctandum, vel mancipat perpetuo carceri, cap. Nouimus, de verb. signif.

10. Degradatio est pena grauis.

Secus verò, si lex ecclesiastica aliquid præcipiat sub pena præstiti iuramenti: neque enim ex hac pena potest sufficienter colligi obligatio legis ad culpam mortalem, vt notat Vasq. 1. 2. dist. 158. cit. cap. 5. num. 51. & Salas de legib. dist. 10. sect. 9. cit. num. 66. & dist. 158. sect. 1. quia per hæc verba solum significatur, quod res præcipiatur, vel prohibeatur solum sub iis penis temporalibus, quibus punitur violatio præstiti iuramenti; quæ tamen penæ graues non sunt. Si verò aliunde res, quæ præcipitur, aut prohibetur sub hac forma, esset grauis; non est negandum, quod obligaret ad mortale, vt notat Salas ibidem, & Azor. part. 1. lib. 5. c. 6. qu. 5. cit. Quamquam in tali casu obligatio legis ad culpam mortalem, solum colligeretur ex grauitate materiæ, non autem ex pena.

11. Pena præstiti iuramenti non indicat sufficienter in lege obligationem ad culpam mortalem.

12. Pena mortis, & mutilationis sufficienter indicat in lege obligationem ad culpam mortalem.

Pro legibus verò ciuilibus certissimum est, quod pena capitis, & mutilationis, sufficienter ostendit grauitatem materiæ, & obligationem ad culpam mortalem, vt notat Vasq. 1. 2. dist. 159. cap. 3. n. 23. Salas de legibus, dist. 10. sect. 9. n. 67. & omnes communiter apud illum: sicut enim Deus Genes. 2. non nisi propter culpam, & peccatum mortale comminatus est mortem Adamo, & reuerà solum per peccatum mors est in mundo, vt dicitur ad Rom. 5. ita & solum propter peccatum mortale potest inferri à Principe. Nam, quando in bello, propter bonum victoriæ, & publicæ pacis, licitum sit occidere infantes, & innocentes; & mortem illis inferre sine propria culpa; quia pax, & victoria est maius bonum, quam vita illorum, neque aliter potest haberi, quam per illorum mortem; non tamen potest id esse licitum per constitutionem, & legem; neque Princeps aliter potest priuare aliquem vita propter bonum commune, quod intendit per legem; nisi, quando illius vita est noxia bono communi, id est, quia ipse est malus, & per consequens non nisi ex suppositione culpæ, neque aliter videtur accepisse à populo potestatem sic puniendi per leges. Vnde & ad Rom. 13. expressè dicitur, quod hac de causâ gladium portat, quia Dei minister est, vindex in iram, ei, qui malum agit. Atque ex hoc intelligitur, penam capitis non esse ferendam pro rebus leuibus, & quæ non sunt capaces culpæ mortalis, vt, v. g. pro venatione ceruorum, vt notat Salas num. 67. cit.

De mutilatione idem probatur eodem modo: quia etiam membra sunt in eodem genere bonorum, in quo est vita; & etiâ mutilatio efficitur gladio; quæ tamen Princeps non portat, nisi in vindictam eorû, qui malè agunt, vt diximus; & ipsa mutilatio est ex se pena grauissima, cum priuet decore, & vsu corporis; & idè etiam inducat irregularitatem, c. Hinc etenim, d. 49. & e. expofitimus, de corp. viriat.

De pena seruitutis idem probatur ex eo: quia libertas est res inæstimabilis, l. Libertas, ff. de reg. iuris. & seruus per ipsam seruitutem efficitur irregularis vt patet ex toto tit. de seruis non ordinandis, & est infamis.

Et idem est de iis, qui damnantur ad tritremes; vel ad longissimum carcerem, aut longum exilium; vel ad publicam fustigationem; vel ad confiscationem bonorum, siue omnium, siue multorum; vel ad priuationem publici officij; vel ad grauem infamiam, vt notat Salas loco cit. & Azor. part. 1. lib. 5. cap. 6. quest. 5. cum enim hæc omnes ex se sint penæ graues, rectè ex illis colligitur obligatio, & culpa grauis.

Et de pena pecuniaria hoc præterea addit Salas loco cit. quod etiam tunc indicet obligationem ad culpam mortalem, quando excedit summam quinquaginta scutorum, si verè imponatur vt pena, & cum relatione ad culpam: sed reuerà nõ apparet, ex qua ratione, vel ex quo capite id possit ita determinari, & quare non requiratur summa maior, vel etiam non sufficiat summa minor: & certum est, quod homini diuiti summa hæc est planè minima; & homini pauperi etiam summa multò minor potest esse pena grauissima.

De pena fustigationis, & alicuius infamiae, negat Vasq. 1. 2. dist. 159. cap. 3. num. 23. cit. quod sit sufficiens ad indicandam obligationem grauem, & culpam mortalem: quia iuste inferitur contra effractores carcerum; qui tamen ex communiore sententia non peccant mortaliter, vt probat idem Vasq. dist. 174. cap. 2. & de eadem pena fustigationis dubitantiè videtur loqui etiam Suar. lib. 5. de legib. cap. 4. num. 11. Sed fortasse, quod diximus supra ex iisdem Authoribus, de irregularitate, quod quando inferitur, vt verè pena, sufficienter indicet culpam mortalem, etiam si alioqui possit illam non indicare, quando solum inferitur, vt malum, & non vt pena cum relatione ad culpam; idem potest proportionaliter dici de fustigatione; quod, scilicet, quanuis non indicet culpam mortalem, quando solum inferitur loco maioris vinculi ad retinendum reum in carcere, vt vult Vasq. ibidem, & nos supra retulimus dist. 19. in fine, & non inferitur, vt propriè pena; sufficienter tamen illam indicet, quando inferitur, vt propriè pena, & cum relatione ad culpam; & per hoc possunt conciliari Authores citati, & solui præsens difficultas.

13. Pena pecuniaria potest esse grauis.

14. Pena fustigationis, & alicuius infamiae, negat Vasq. 1. 2. dist. 159. cap. 3. num. 23. cit.

15. Pena fustigationis, & alicuius infamiae, negat Vasq. 1. 2. dist. 159. cap. 3. num. 23. cit.

DISPVT. XXIV.

Quomodo transgressio legis semper sit peccatum mortale, quando est in contemptu.

- 1. Transgressio legis ex formali contemptu est semper mortalis.
2. Transgressio legis humane potest esse mortalis, etiam sine contemptu.
3. Transgressio legis humane aliquando non est mortalis.
4. Beneficiarius, qui ex consuetudine abest à choro, peccat mortaliter.
5. Qui frequenter dicit officium pro officio, peccat mortaliter.
6. Qui frequenter communicat in ciuilibus cum excommunicato vitando, peccat mortaliter.
7. Violari legem ex contemptu non est idem, atque violari ex certa scientia, vel ex malitia.
8. Neque est idem, atque violari ex consuetudine.

Violari legem ex contemptu, quid proprie sit. Contemptus formalis, & materialis quis proprie sit.

- 1. Contemptus formalis est contra iustitiam, aut partem potestatiuam illius.
2. Malitia contemptus potest habere locum etiam in regulis, & in consiliis.
3. Contemptus formalis, aut materialis, tam persone, quam rei, quis proprie sit.
4. Contemptus formalis, siue persone, siue rei, est semper mortalis.
5. Contemptus materialis, siue persone, siue rei, communiter est semper venialis.

ONCLVSIO est, quod siue leges sint de re graui, & per se obligent ad mortale, siue sint de re leui, & per se non obligent, semper eatum transgressio est mortalis, quando sit ex formali contemptu, id est, ex directa intentione, facto ipso significandi minorem iusto estimationem, quæ haberetur de Superiore, aut Principe legem ferente, & de potestate, ex qua illam fert, vel de ipsa lege, pro vt fertur à tali potestate, & ad illam refertur. Ita S. Thom. 2. 2. quest. 86. art. 9. ad 3. Caiet. in Summa, verb. contemptus, & 2. 2. quest. 104. art. 2. Couar. in reg. peccatum, part. 2. §. 7. num. 6. Caltr. lib. 1. de leg. pæn. cap. 5. docum. 6. Nauar. in Man. cap. 23. num. 41. & 42. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 7. num. 16. Less. lib. 2. de iust. cap. 7. num. 2. & cap. 41. num. 76. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 5. num. 8. & 9. Azor. part. 1. lib. 4. cap. 9. quest. 15. Suar. lib. 3. de legib. cap. 28. Vasq. 1. 2. dist. 158. cap. 4. num. 37. Salas de legib. dist. 10. sect. 8. num. 39. Bonac. dist. 2. de peccatis, q. 3. puncto 5. n. 6.

1. Transgressio legis ex formali contemptu, est semper mortalis.

2. Transgressio legis humane potest esse mortalis, etiam sine contemptu.

Et pro declaratione, & probatione conclusionis, præter ea, quæ diximus de contemptu, lib. 1. dist. 6. dum ageremus de inobedientia, quæ est inter filias vanæ gloriæ, in primis est supponendum, falsum esse, quod ex sententia aliquorum Canonistarum, & Scholasticorum refert Nauar. in Man. cap. 23. num. 55. quod nullæ leges humane obligent ad mortale, si non violentur ex contemptu, vel cum scandalo. Neque solum id est falsum; sed etiam temerarium, vt loquitur Valen. 1. 2. dist. 7. quest. 5. puncto 6. §. 3. vers. Atque ex hoc. Nam contrà est: quia leges, etiam præcendendo à contemptu, habent vim obligandi, cum in latore legum neque desit potestas, neque voluntas: & alioqui minus esset consilium Reipublicæ, si Principes solum possent obligare ad suas leges non violandas ex contemptu; non autem ad non violandas simpliciter: & de facto, nullus est, qui non puret legem ieiunij, v. g. aut Sacri audiendi die festo per se obligare, etiam extra casum contemptus.

Neque Caiet. in Summa, verb. Clericus, §. Verum, & verb. ieiunium, §. Quoad quartum. qui pro illa sententia citatur à Nauarro, pro illa est, vt notat Salas de legib. dist. 10. sect. 8. num. 37. quia priore loco solum loquitur de quibusdam legibus Clericorum, vt, v. g. quod non frequentent tabernas, non gestent arma, non sequantur aues, aut canes ad venationem, non ludant taxillis, & aleis; & de his, & similibus subdit, quod si abist temeritas, contumacia, & contemptus, non sint peccatum mortale. Posteriore verò loco specialiter loquitur de præcepto ieiunij; & de hoc similiter ait, quod solum sit ad mortale, quando violatur ex inobedientia, & ex contemptu. Et quanuis etiam in hoc, de ieiunio non bene sentiat; nunquam tamen vniuersaliter asserit, quod leges humane solum obligent ad mortale, quando adest contemptus: imò 2. 2. quest. 104. art. 2. §. Ad cuius clariorem intellectum in fine, expressè ait, quod,

quod, siue adfit contemptus, siue non, semper transgressio est mortalis, quando aliqui præceptum est ad mortale: atque ita Caiet. potius docet expressè oppositum.

Et similiter pro eadem sententia, quod transgressio legis humanæ tunc solum sit mortalis, quando est ex contemptu; non est censendus facere S. Bern. lib. de præcepto, & dispensat. cap. 11. in fine, ubi de præceptis, quæ ipse appellat factitia, id est, positiua, ait, quod nos non faciunt obnoxios magno peccato, si absit contemptus: neque enim loquitur vniuersaliter de omnibus præceptis factitijs, aut positiuis; sed solum de aliquibus leuioribus, & medijs, quales est, v. g. præceptum silentij, vt notat Salas sect. 8. cit. num. 38. & Valq. disp. 158. c. 4. num. 26.

3. Transgressio legi humanæ aliquando non est mortalis, nisi fiat ex consuetudine.

Eadem ratione non est admittendum, quod docent quidam alij apud eundem Salas n. 37. & sect. 10. n. 71. & apud Sylu. verb. inobediencia, n. 3: quod leges humanæ non obligent ad mortale, nisi violentur ex contemptu expresso, & formalis; vel ex contemptu tacito, & interpretatiuo, qui est ipsa consuetudo eas violandi: nam, quauis specialiter de præcepto audiendi Sacrum hoc modo loquatur Riccard. quodl. 1. qu. 19. & præterea Henriq. quodl. 3. qu. 22. adhuc vniuersaliter asserat, quod transgressio legis humanæ non est mortalis, nisi fiat passim, & ex leui causa: imò & Angel. verb. inobediencia, expressè affirmet, quod transgressio legis humanæ, & inobediencia tunc solum est mortalis, quando fit ex contemptu, vel ducitur in consuetudinem, quæ est quidam contemptus interpretatus: contra tamen est: quia etiam vnica transgressio est mortalis, si Princeps, & legislator ita voluit: & de facto secundum omnes talis censetur etiam vnicus contractus matrimonij in gradu prohibito, & vnica transgressio ieiunij, vel auditionis Sacri; & omnis illa, quæ notabiliter opponitur fini legis; vt notat Valq. disp. 158. cit. c. 6. n. 59. Idque specialiter videtur aduertendum: quia, si contingat, vt finis legis non lædatur notabiliter per vnam, aut alteram transgressionem, sed solum per iteratas, & plures, non erit mortalis vna, aut altera transgressio, sed solum iterata, & plures, id est, directa voluntas eas sæpius iterandi; vel, si hæc desit, illa transgressio, quæ suppositis prioribus, & ad illas deliberatè accedens, simul cum illis, & virtute illarum notabiliter lædit finem legis, vt notat Valq. loco cit. n. 60. & Salas de legib. disp. 10. sect. 10. n. 73. & ex illis Bonac. disp. 1. de legibus, qu. 1. puncto 7. §. 4. n. 16. Vnde, quod communiter dicitur de furtis minimis, quod tunc sint peccata mortalia, quando continuantur per actum voluntatis, quo quis directè intendit ea sæpius continuare, & iterare; vel, si desit hic actus, quando ratione temporis, aut aliter continuantur in vnum damnum, quod proximo infertur, vel in vnã rem alienam, quæ contrectatur inuito domino, dicendum proportionaliter etiam est in aliquibus transgressionibus legum humanarum: si enim in aliqua vniuersitate, v. g. aut Collegio scholasticorum, pro bona, & Christiana administratione illius, præcipiatur, vt singuli scholastici quotidie Sacro intersint, non peccabit mortaliter, qui semel, aut iterum Sacrum omittet; sed, qui directè intendet semper, aut sæpius illud omittere, & aduertet, quod per hoc notabiliter lædet bonam administrationem Collegij, vel de facto ita frequenter illud omittet, vt de facto illam lædat notabiliter, quæ est finis illius legis. Et in hac re diuersa est ratio huius præcepti de audiendo Sacro pro singulis scholasticis, & de illo audiendo diebus festis pro singulis fidelibus,

vel etiam pro Religiosis, si fortè habeant idem præceptum de audiendo Sacro diebus singulis: quia, vt notant Authores cit. finis præcepti ecclesiastici, aut religiosi, non est bonum regimen, & administratio Ecclesiæ, vel Religionis; sed bonum spirituale vniuersi cuiusque fidelis, & Religiosi; & certus actus diuini cultus; & ided etiam vna transgressio, & vna omisso Sacri potest esse mortalis; quia notabiliter opponitur fini legis, etiam si non sit mortalis vnica transgressio in scholasticis: quia contraria ratione non opponitur notabiliter fini legis.

Et idem contingit etiam in alijs multis: nam, quauis semel, aut iterum abesse à choro in ijs beneficiatis, qui ex consuetudine abesse à choro, notat Sylu. verb. hora, qu. 10. Ang. eodem, n. 26. Graff. in decis. aureis, part. 1. lib. 2. cap. 13. n. 13. est tamen mortale abesse ex consuetudine, vt notat Ang. & Sylu. locis citatis, & supra diximus lib. 2. disp. 21. in fine, dum ageremus de multiplicatione numerica peccatorum cordis, quia seruitium Chori, & cultus Ecclesiæ notabiliter læditur, vel absolute, quando sunt pauci, qui possunt, ac debent choro adesse, vel saltem quantum est ex parte illius, qui tam frequenter abest: & sicut notabiliter faceret contra dominum, si quis famulus ex consuetudine omitteret suum famularum; non autem, si omitteret semel, aut iterum: ita & notabiliter facit contra Ecclesiam, si quis beneficiatus ex consuetudine abest à Choro.

4. Beneficiatus, qui ex consuetudine abesse à choro, peccat mortaliter.

Et similiter non peccat mortaliter, qui semel, aut iterum mutat Officium, contra regulas Breuiarij, & dicit, v. g. Officium de Sancto, quando est dicendum de feria; nisi fortè aliunde id sit specialiter, & grauius prohibuitur: peccat tamen mortaliter, si id faciat nimis frequenter, vt notat Nau. de orat. c. 19. n. 217. & Suar. de Etoris canon. c. 23. n. 14. quia id continet notabilem audaciam, & notabiliter opponitur disciplinæ ecclesiasticæ, quoad recitandum Officium.

5. Qui frequenter dicit Officium pro Officio, peccat mortaliter.

Denique mortaliter peccat, qui frequenter communicat cum excommunicato, etiam in solis ciuilibus, vt notat Suar. de censuris, disp. 15. sect. 2. n. 11. & lib. 3. de legibus, c. 28. n. 11. quia notabiliter lædit disciplinam ecclesiasticam, quoad excommunicatos vitandos; etiam si non peccet, nisi venialiter, qui communicat tantum semel, aut iterum: quia contraria ratione illam non lædit notabiliter, vt etiam supra diximus lib. 2. disp. 21. cit.

6. Qui frequenter communicat cum excommunicato vitando, peccat mortaliter.

Atque ita, sicut optimum est ex fine legis mensurare grauitatem materiae, & obligationis: ita & optimum est mensurare grauitatem transgressionis ex granitate læsionis eiusdem finis; siue illa contingat per vnã tantum transgressionem; siue solum per iteratas, & plures, quæ aliquo modo inter se continentur, vt diximus: & in hoc sensu rectè potest admitti doctrina allata ex Angelo, & alijs, quod transgressio legis humanæ potest esse mortalis, si fiat ex contemptu, vel ex consuetudine.

Hoc autem posito, vt explicetur conclusio, & quomodo contemptus semper faciat transgressionem mortalem, supponendum rursus est, quod lex non dicitur violari propriè ex contemptu, per hoc, quod violetur ex certa scientia, & malitia; & non ex ignorantia, vel passione, aut fragilitate, vt videtur velle aliqui apud Salas disp. 10. de legibus, sect. 8. n. 40. Contra enim est: quia ex certa scientia, & ex malitia potest peccari etiam venialiter, vt, v. g. per mendacium, aut furtum leue; neque perfecta aduertentia malitiæ, aut carentia passionis potest actum facere mortalem, si aliqui est venialis, vt patet ex materia de voluntario, & de peccatis; & ided neque,

7. Violari legem ex contemptu, non est idem atque violari ex certa scientia, vel ex malitia.

in huiusmodi aduertentia malitiæ, aut carentia passionis, potest propriè consistere contemptus, cum hic intrinsecè, & ex se ipso sit semper mortalis, & mortalem faciat actum, qui ex illo est. Vnde & S. Thom. in 2. dist. 24. quæst. 3. art. 3. ad 2. expressè ait, quod deliberatus consensus in veniale non est ex illo contemptu, qui faciat peccatum mortale: & quauis aduertatur, quod peccatum sit veniale, adhuc consensus manet intra limites venialis: & quæst. 15. de ver. art. 5. ad 2. quod qui post quantuncunque deliberationem consentit in peccatum veniale, non propterea contemnit Deum.

8. Neque est idem atque violari ex consuetudine.

Similiter, non dicitur lex violari propriè ex contemptu, per hoc, quod violetur frequenter, & ex consuetudine, vt videtur velle alij apud eundem Salas disp. 10. de legib. sect. 8. cit. num. 41. & apud Bonac. disp. 2. de peccatis, quæst. 3. puncto 5. num. 14. & apud Azor. par. 1. lib. 4. cap. 9. quæst. 11. Similiter enim consuetudo, per se loquendo, non facit mortalem venialem, vt docet expressè S. Thom. 2. 2. quæst. 186. art. 9. ad 3. & patet, si quis ex consuetudine loquatur otiosè, aut mentitur iocosè: sed solum quando actus frequentati ex huiusmodi consuetudine continuantur aliquo modo, & se augent in ordine ad lædendum grauius finem legis, vt iam diximus. Et quod supra retulimus ex Angelo, verb. inobediencia, quod consuetudo peccandi sit quidam contemptus interpretatus, vel intelligitur de contemptu solum materiali; & sensus est, quod qui ex habitu, & faciliè mentitur, v. g. iocosè, facto ipso ostendit, quod parui faciat mentiri iocosè; siquidem, si magnificeret, non ita crebrò, & faciliè mentiretur; vel intelligitur quoad solam præsumptionem in foro externo, vt notat Nauar. in Man. cap. 23. num. 42. & Salas num. 41. cit. quomodo etiam Glof. in cap. Metropolitanus. 2. quæst. 7. absolute ait, quod qui transgreditur absque iusta causa, videtur contemnere, id est, apparere, & præsumitur in foro externo; vel denique intelligitur, in quantum frequentia transgressionis dispositiue inducit formalem contemptum, iuxta illud Prou. 18. Cum in profundum venerit peccatorum, contemnit, vt notat S. Thom. 2. 2. quæst. 186. art. 2. ad 3. cit. & ex illo Nauar. eod. num. 42. in quantum, scilicet, facilitas ad aliquid faciendum ex vno motiuo, etiam inclinatur ad illud faciendum simpliciter; & per consequens etiam ex motiuo contemptus, vt notat Salas disp. 10. sect. 8. n. 41. cit. in fine.

9. Violari legem ex contemptu, quid propriè sit.

Sed propriè loquendo, tunc dicitur lex violari ex contemptu, quando motiuum formale, ex quo violetur, est ipse conceptus interior, vt docet S. Thom. 2. 2. quæst. 186. art. 9. ad 3. Caiet. ibidem, & in Summa, verb. contemptus. Suar. lib. 3. de legib. cap. 28. num. 12. Salas disp. 10. de legib. sect. 8. num. 42. intelligendo nomine contemptus, vt initio diximus, minorem iusto æstimationem, quæ habetur, vel de ipso legem ferente, & de potestate, ex qua illam fert; vel de ipsa lege, provt ferrur à tali potestate, vt idem Suar. subdit num. 14. ex Altrifiodoren. lib. 2. Summa, tract. 20. cap. 2. quæst. 1. vel de indignationem essendi subditum tali potestati, vt loquitur Valq. 1. 2. disp. 158. cap. 4. num. 37. cit. vel voluntatem renuentem subiecti ordinationi legis, vt loquitur S. Thom. 2. 2. quæst. 186. art. 9. ad 3. cit. & quauis huiusmodi æstimatio, propriè loquendo, pertinet ad intellectum; potest tamen pertinere etiam ad voluntatem, si quis voluntariè illam habeat: vnde & à S. Thom. appellatur voluntas, & potest transire etiam in opus externum, si quis facto aliquo ostendat se pro nihilo habere superiorem, latorem legis, eiusque potestatem, aut ipsam legem, in quantum fertur à tali potestate. Baldelli Theol. Moral.

10. Contemptus formalis, & materialis, quæ propriè sit.

estate, & ex directà intentione id ostendendi, aliquid faciat. Quod addo: quia per hoc distinguitur contemptus formalis à materiali: nam, si quis facto aliquo, & re ipsa ostendat, se aliquem parui facere; non autem directè intendat despectum illius, vel ostensionem despectus, & vt ille ab alijs credatur despicere, solum materialiter illum despicit, quomodo per omnia peccata mortalia contemnitur Deus ex S. Thom. in 4. dist. 9. art. 3. quæst. in cuncta 3. & ex S. August. lib. 14. de ciuit. cap. ult. amor sui ædificat ciuitatem vsque ad contemptum Dei: sicut amor Dei ædificat ciuitatem cœlestem vsque ad contemptum sui; & omnis voluntaria transgressio legis humanæ appellatur contemptus, cap. Honoratus. d. 74. & omnes peccatores dicuntur spernere, & despicere legem Dei, Leuit. 26. Si quis verò hunc ipsum despectum, aut eius significationem directè intendat, dicitur despicere etiam formaliter, idque si faciat ex appetitu superbiæ, & propriæ excellentiæ, peccat ex motiuo superbiæ, inter cuius filias hac de causa connumeratur inobediencia, vt supra diximus lib. 3. si verò id faciat ex indignatione, aut alio motiuo alterius vitij, peccat ex alio vitio, & semper malitia propria, & primaria contemptus, in quantum habetur de aliqua persona, videtur esse contra iustitiam, aut partem potestatiuam illius, vt, v. g. contra religionem, si Deus ipse parui æstimetur; contra pietatem, si parui æstimetur parentes; contra obseruantiam, si Prælati, & Superiores; & contra communem iustitiam, si alij quicumque, cum vnusquisque ius habeat, vt debita æstimatione de illo habeatur, & conuenienter tractetur ad talem æstimationem, in quo maxime consistit bonum honoris, vt notat Suar. cap. 28. cit. num. 16. & Sal. disp. 10. sect. 8. num. 42. & ided malitia contemptus, tanquam specifica, & per se distincta ab alijs, specialiter est exprimenda in confessione, vt ex Suar. Sanchez, Valq. Valen. & alijs communiter notat Bonac. disp. 2. de peccatis, q. 3. puncto 5. cit. n. 16.

11. Contemptus formalis est contra iustitiam, aut partem potestatiuam illius.

Atque hinc fit, vt malitia contemptus possit habere locum, non modò in legibus propriè dictis, & obligantibus ad culpam; sed etiam in Regulis quibuscunque, & directionibus simplicibus, imò & in consilijs, vt notat Suar. cap. 28. cit. num. 2. & Salas sect. 8. num. 39. & ex illis Bonacina disp. 2. de peccatis, quæst. 3. puncto 5. num. 13. si, scilicet, vel persona, quæ dat directionem, & consilium; vel ipsum consilium, & ipsa directio minoris æstimetur, quam par sit. Sed in his, præter malitiam, siue mortalem, siue venialem ipsius contemptus, nulla alia reperitur; cum tamen in transgressionibus aliarum legum, obligantium ad culpam, reperitur etiam malitia contra illas, eaque sit specie distincta à malitia contemptus, vt notat Suar. cap. 28. cit. n. 25. imò & possint reperiri plures aliæ malitiæ, vt supra diximus lib. 3. disp. 6. n. 6.

12. Malitia contemptus potest habere locum etiam in Regulis, & in consilijs.

Vlteriùs benè est distinguendum: quia hic ipse contemptus, vel potest cadere in personam præcipientem, vel in rem, quæ præcipitur; & siue cadat in illam, siue in hanc, dupliciter potest cadere, id est, materialiter, & formaliter, vt iam diximus: si quis enim contemnat superiorem, quatenus est superior, vel rem præceptam, quatenus est præcepta, & dicit ordinem ad potestatem præcipientis; formaliter contemnit formalitatem personæ siue rei: si verò solum contemnat eum hominem, qui est superior, & ratio contemnendi sit aliquis defectus, ex quo verè est contemptibilis, vel contemnat rem, quæ præcipitur, solum, quia, v. g. est parui momenti; contemnit materialiter.

13. Contemptus formalis, aut materialis, tam persona, quam rei, quæ propriè sit.

Ex his verò faciliè intelligitur conclusio posita, quod

14.

Contemptus formalis, siue personae, siue rei, est semper mortalis.

quod omnis transgressio sit peccatum mortale, si fiat ex formali motiuo contemptus: id enim est, quia ipse contemptus est in se mortalis, quando est voluntarius, nec potest suam malitiam non refundere etiam in actum, qui ex illo fit, siue praetera ille actus aliquam aliam habeat malitiam, sibi propriam, siue non: sic enim etiam futurum leuissimum, imò & actus ex se minimè malus, euadit mortalis, si fiat, v.g. ex motiuo homicidij. Et magis in specie in transgressione legis diuinæ, certum est, quod non potest non esse peccatum grauissimum, si quis directè intendat contemptum Dei, & estimationem de illo minùs dignam; & ex intentione eam significandi, & ostendendi, transgrediatur legem, etiam alioqui leuissimam: sicut enim, si proferat verbu otiosum ex ea formali intentione, quia displicet Deo, grauem irreuerentiam contra Deum committit, & peccat mortaliter peccato Odij Dei; imò idem est, si etiam omittat consilium Dei ex eadem intentione non faciendi Deo rem gratam; ita & si legem transgrediatur ex formali intentione contemptus.

Deinde in transgressione legis humanae certum videtur, quod semper sit peccatum mortale, si contemptus cadat supra personam superioris formaliter, vt superior est; quia hoc modo potestas ipsa contemnitur; quae tamen est à Deo, & superiorem formaliter constituit, vt ministerium Dei, & hac de causa Deus ipse in superiore contemnitur, iuxta illud Lucae 10. Qui vos spernit, me spernit. Et idem est, si contemptus cadat in rem, quae praecipitur, formaliter in quantum praecipitur, & in quantum dicit ordinem ad potestatem praecipientis, eamque includit: quia hic etiam est formalis contemptus ipsius praecipientis.

15. Contemptus materialis, siue personae, siue rei, committitur est solum venialis.

Si verò contemptus cadat in solam personam superioris materialiter, & ad hunc finem transgrediatur aliquis eius legem in materia leui; quia vult ostendere se illum parui facere, in quantum est hic, vel ille, v.g. parui iudicij, & prudentiae, paruae nobilitatis, &c. probabilissimum est, quod non peccet nisi venialiter, vt notat Less. lib. 2. de iust. c. 46. num. penult. & vlt. Sanchez lib. 1. in Decal. c. 5. n. 11. Suar. lib. 3. de legib. c. 28. n. 24. Bonac. disp. 2. de peccatis, qu. 3. puncto 5. n. 9. & 10. quia iniuria, quam illi facit, parui eum aestimando, in quantum est talis homo, non apparet, ex quo capite possit habere grauitatem, & ex altera parte materia legis, quam violat, non est nisi leuis, vt supponimus. Et hoc modo etià esset venialis transgressio, si quis ex motiuo indignationis, & ne superiorem consolatione afficeret, legem transgrediretur, vt etiam supra diximus lib. 3. disp. 6. in fine, & praeter Authores ibi citatos, notat etiam Salas de legibus, disp. 10. sect. 8. n. 43. & plures alij apud Bonac. puncto 5. cit. n. 12. quanquam hic ipse contemptus personae, etiam materialiter accepta, non potest sine culpa mortali cadere in Deum, qui neque formaliter, vt superior, neque materialiter, vt Deus, contemni potest sine graui deordinatione, vt etiam diximus disp. 6. cit.

Et idem videtur, si contemptus solum cadat in rem, quae praecipitur, materialiter acceptam; & ideo aliquis legem violat, quia materiam illius parui facit, eamque iudicat parui momenti; & vt notat Valent. 2. 2. disp. 10. qu. 4. puncto 5. Caterium. & ex illo Sanchez lib. 1. in Decal. c. 1. num. 10. longè est aliud, quod quis contemnat formaliter superiorem, aut praecipitum, & quod contemnat executionem praecipii pro hic, & nunc. Imò ex Caiet. in Summa, verb. contemptus, §. Secunda est. Couar. in cap. Alma mater. part. 1. §. 9. n. 3. verb. Presumitur. Med. 1. 2. qu. 96. art. 4. dub. 1. reg. 5. Auila de censur. part. 2. c. 5. disp.

1. dub. 2. in fine, Soto in 4. dist. 15. quast. 2. art. 1. ad 1. Salas de legib. disp. 10. sect. 8. n. 43. Sanchez lib. 1. in Decal. c. 5. n. 11. & alijs apud ipsum, longè est aliud, quod quis contemnat formaliter superiorem, aut praecipitum; & quod contemnat solum secundum quid, id est, formaliter, prout solum est de re leui; & quantum illud sit peccatum mortale; hoc tamen potest esse veniale, vt etiam supra diximus lib. 3. disp. 6. cit. n. 9. & 10. & quantum Suar. lib. 3. de legibus, c. 28. n. 20. minus probet hanc distinctionem de contemptu simpliciter, & de contemptu secundum quid; negari tamen non potest, quin sit rationabilis, nec grauem iniuriam faciat Superiori, qui parui aestimat illius imperium; non quidem simpliciter, & prout potest applicari cuiusque materiae; sed formaliter, prout est applicatum hic, & nunc huic materiae leui.

DISPUTAT. XXV.

An, & quomodo obligatio legis sit necessario implenda per actum honestum.

1. Explicatur status, & sensus, quaestio.
2. Legem non transgredi, non est idem, atque legem seruare.
3. Observatio legis necessario debet esse actus humanus.
4. Qui tempore ebrietatis, & sine usu rationis dat eleemosynam extreme egeni, non seruat propriè legem eleemosyna.
5. Qui per vim cogitur ieiunare, non seruat legem ieiunij.
6. Qui solum coactus à Iudice, soluit decimas, aut restituit alienum, non implet legem.
7. Qui recitat Horas canonicas, animo tantum legendi; vel interest sacro, animo tantum contemplantis; vel hoc facit coactus, non implet praecipitum.
8. Qui legem seruant solum per vim, & coacti, vtrum incurrant censuram latam per legem.
9. Qui legem seruant solum per metum, non incurunt censuram latam per legem.
10. Qui tenetur ad ieiunium, vel ad flagellationem ex sacramentali satisfactione, non satisfacit, si id faciat coactus, vel patiatur ab extrinseco.
11. Observatio legis debet esse ex cognitione, quod res illa sit formaliter praecipita.
12. Qui audit Sacrum die festo, & ignorat, quod sit dies festus, quomodo satisfaciatur praecipito.
13. Observatio legis debet esse ex formali voluntate seruandi legem, aut praecipitum.
14. Formalis voluntas adimplendi obligationes, quas aliquis habet de aliqua actione, semper potest praesumi, quando fit illa actio.
15. Qui dat eleemosynam, ignorans, quod tenetur illam dare de bonis incertis, quae apud se habet, adhuc satisfacit suae obligationi.
16. Qui donat alicui centum ex ignoracione, quod ex iniuria debeat illi centum. Qui ex deuotione inuisti templum, & est oblitus, quod tenetur illud inuisere ex voto, vel ex Penitentia sacramentali.
17. Secundum aliquos, ad legis obseruationem non est necessaria formalis voluntas rem faciendi, in quantum est praecipita.
18. Voluntas generalis satisfaciendi obligationibus per vnanquamque actionem, etiam valet

in

in obligationibus iniuria.

19. Qui facit actum praecipitum cum intentione expressa non satisfaciendi obligationi, secundum aliquos adhuc satisfacit.
20. Verum id est minus probabile, & minus tutum.
21. Quamuis sit probabile, & tutum sufficienter.
22. Multiplex obligatio quomodo impleatur per vnicum actum, siue diuisibilem, siue indivisibilem.
23. Lex naturalis non potest tota impleri, nisi per actum honestum.
24. Lex humana potest impleri per actum non honestum.

1. Explicatur status, & sensus, quaestio.

TIAM de modo seruandi legem, aut praecipitum, eiusque obligationem implendi, est explicandum, vtrum cadat sub legem, & sub praecipitum: & vt patet ex S. Thom. 1. 2. quast. 100. art. 9. modus hic, de quo potest esse quaestio, potest esse omnino triplex: primò, vt actus, quo lex impletur, fiat scienter, & voluntariè: secundò, vt fiat ex electione, & ex amore honestatis: tertio, vt fiat promptè, & facile, & firmiter, & stabiliter. Sed hic tertius omittendus est in praesentia: quia est certissimum, quod solum habetur ex habitu superaddito; qui tamen non cadit sub legem, neque est de necessitate vllius legis, aut praecipii. De alijs verò duobus modis, quando quaeritur, vtrum cadant sub legem, & sub praecipitum; sensus quaestio est, vtrum lex naturalis, v.g. de alieno restituendo, possit bene impleri per hoc, quod alienum absolute, & simpliciter, & quouis modo, & ex quouis motiuo restituatur; an verò debeat certo modo restituì, id est, scienter, & voluntariè, & ex motiuo virtutis, id est, honestatis ipsius iustitiae naturalis: & vtrum lex ecclesiastica, v.g. de audiendo Sacro, possit bene impleri per hoc, quod aliquis quocunque modo intersit Sacro; an verò sit opus, vt intersit certo modo, id est, ex certa aduertentia, & voluntate audiendi Sacrum, & ex certo, ac determinato motiuo virtutis Religionis.

Et haec quaestio, propriè loquendo, non habet locum, nisi in praecipitis affirmatiuis, vt notat Suar. lib. 2. de leg. cap. 10. num. 1. & lib. 3. c. 29. num. 1. quia haec tantum postulant impleri per actum positium, isque semper elicitur ex certa cognitione, & ex certo motiuo; cum tamen praecipita negatiua impleantur per negationem actus prohibiti, eaque, quantum est ex se, & ex vi praecipii negatiui, nullum actum, aut motiuum requirat. Et de his ipsis praecipitis affirmatiuis non intelligitur haec quaestio, prout illa possunt solum non violari, & solum impleri, quasi negatiue; sed prout debent impleri, & seruati positiuè, nam, vt subdit Suar. lib. 2. cap. 10. cit. num. 2. est longè aliud, praecipitum non transgredi, vel contra illud non peccare, atque praecipitum seruare, vel implere: quia, qui illud ignorat inuincibiliter, vel ex impotentia, aut ex quouis alia rationabili causa excusatur, verè dicitur praecipitum non transgredi, & contra illud non facere; non autem dicitur, quod positiuè praecipitum implet, aut seruet, nisi faciat positiuè, quod per illud praecipitur.

2. Legem non transgredi, non est idem atque legem seruare.

3. Observatio legis necessario debet esse actus humana.

Loquendo ergo de positiuè obseruatione, & impletione legis, aut praecipii certum est primò, quod actus, quo lex, aut praecipitum impletur, debet esse ex cognitione, & voluntariis. Ita S. Thom. 1. 2. quast. 100. art. 9. & ex illo Suar. lib. 2. cap. 10. cit. num. 4. & tom. 2. de relig. lib. 4. de Horis canon. cap. 26. num. 5. Valq. 1. 2. quast. 100. art. 9. num. 2. & 3. Bonac. de legibus, disp. 1. quast. 1. puncto 10. num. 2. Azor. part. 1. lib. 7. cap. 2. quast. 6. Salas de legibus, disp. 9. sect. 2. Baldelli Theol. Moral.

num. 32. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 13. num. 2. & apud ipsum Palud. Sor. & alij communiter: quia lex solum dirigit actus humanos, & ad eos obligat, suamque obligationem non applicat nisi per cognitionem, neque implet nisi per voluntatem, & sicut transgressio legis non potest esse nisi ex cognitione, & voluntate; ita neque obseruatio.

Atque hoc modo, qui tempore ebrietatis, & quando non habet usum rationis, dat eleemosynam extreme indigenti, non potest dici, propriè loquendo, seruare legem naturalem de danda eleemosyna: quia caret sufficiente aduertentia. Et qui ieiunat coactus, & per vim prohibetur comedere; cum tamen ex se habeat voluntatem comedendi; non modo non seruat legem ieiunij propter defectum voluntatis; sed positiuè illam transgreditur: quamuis fortasse exterius non sit puniendus, neque incurrat excommunicationem, si fortè sit lata contra eos, qui talem legem non seruant, vt notat Suar. lib. 3. de legib. cap. 29. num. 2. quia semper huiusmodi sententiae, & poenae intelliguntur de perfecta, & exterius consummata non obseruantia legis: quidquid in oppositum dicant aliqui apud Salas disp. 9. sect. 2. cit. num. 34. nam, qui hoc modo inuitus, & coactus, v.g. interest Sacro, minus seruat praecipitum, quam ebrius, siquidem habet actum contrarium nolendi interesse.

Et idem est de illo, qui solum coactus à Iudice restituit alienum, vel soluit decimas; vel id generis exequitur: verè enim peccat contra legem, quamuis peccatum non consummet exterius; & ideo non incurrat excommunicationem, nec teneatur iterum soluere, aut restituere: quia per solutionem, & restitutionem etiam coactam cessat debitum, & extinguitur obligatio, & tollitur inaequalitas, vt notat Bonac. quast. 1. de legib. puncto 10. cit. num. 7.

Similiter, qui attentissimè recitat Horas canonicas animo tantum legendi, non autem orandi, vel adest in templo tempore Sacri animo tantum contemplantis res diuinas, non autem audiendi Sacrum, vel quando est ebrius, & non est sui compos, interest Sacro, aut Horas recitat, vel haec facit inuitus, & coactus, nullo modo satisfacit; sed tenetur iterum recitare, vel audire, vt notat Bonac. puncto 10. cit. num. 4. & Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 13. cit. num. 3. 4. & 5. Qui etiam addit num. 6. ad iudicandum, vtrum illi, qui faciunt solum inuiti, & coacti rem praecipitam, & formaliter per actum internum peccant contra legem, incurrant excommunicationem, & censuram, quae fortè est lata per legem, videndum esse, vtrum per legem solum praecipitur ipse actus exterior, vt contingit in lege soluendi decimas, restituendi alienum, & similibus: an verò praecipitur formalis, & integra obseruatio legis, vt contingit in lege audiendi Sacrum: si enim praecipitur hoc secundum, omnino incurritur excommunicatione, aut censura adiuncta, vt etiam notat Med. 1. 2. quast. 100. art. 3. Quia, quemadmodum, si verba legis eos excommunicarent, qui spontè, & liberè Sacrum non audirent, omnino comprehenderent eos, qui audirent coactè; ita etiam, si absoluitur excommunicent eos, qui non audiunt, siquidem conditio libertatis implicite intelligitur praecipita, dum praecipitur absolute auditio, cum haec non praecipitur, nisi, vt actus humanus, & per consequens vt liber, & perfectè voluntarius.

Qui legem seruare, solum per vim, & coacti, vtrum incurrant censuram latam per legem.

Qui legem seruare, solum per vim, & coacti, vtrum incurrant censuram latam per legem.

Qui legem seruare, solum per vim, & coacti, vtrum incurrant censuram latam per legem.

inauoluntarium, neque etiam tollit, quominus obferuatio fit actus liber, ac proinde quod per illum non fatisfiat præcepto, vt notat Soc. *lib. 2. de iust. qu. 3. art. 9.* Azor. *part. 1. lib. 10. cap. 12. quæst. 9.* Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 13. cit. num. 7.* Bonacin. *disp. 1. de legibus, quæst. 1. puncto 10. num. 5. & seq.* Atque hoc modo libeti sunt ab iterata auditione Sacri illi famuli, qui solum audiunt ex metu domini, quem comitantur; & illi pueri, qui solum audiunt ex metu pædagogii, & habent actualem voluntatem non audiendi, si talis metus abesset: quidquid in contrarium dicat S. Anton. *part. 2. tit. 9. cap. 10. §. 2.* & Suar. *tom. 3. de Sacram. disp. 88. sect. 3. §. Circa posteriorem partem.*

10. Qui tenetur ad ieiunium, vel ad flagellationem ex sacramentali satisfactione, non satisfactio, non satisfactio, si id faciat coactus, vel patitur ab extrinseco.

Et ex eodem principio, quod impletio obligationis, & præcepti debeat esse voluntaria, & non coacta, sequitur, quod si alicui pro Pœnitentia sacramentali sit iniunctum ieiunium, aut flagellatio; non satisfactio suæ obligationi; si solum ab extrinseco priuetur cibo, aut vapulet, vt ex communi sententia notat Salas *de legibus, disp. 9. sect. 2. n. 3. in fine*: quia, scilicet, non est illi id iniunctum, vt pura passio; sed, vt actio, & vt voluntaria actio.

Quod si vrgeas, tam illum, qui tempore ebrietas dat elemosynam extreme indigenti, quam illum, qui coactus à Iudice soluit debitum, manere liberos ab obligatione iterum dandi, & iterum soluendi; quæ tamen obligatio non videtur potuisse tolli, nisi per impletionem præcepti: contra est: quia hæc obligatio potest tolli, etiam per subtractionem materiae; id est, per ablationem debiti, & indigentia; quauis lex, proprie loquendo, non fuerit impleta.

11. Observatio legis debet esse ex cognitione, quod res illa sit formaliter præcepta.

Secundò, probabilissimum est, quod cognitio, ex qua debet esse impletio legis, per se loquendo, non solum debet esse de re, quæ præcipitur materialiter accepta; sed etiam formaliter, in quantum præcipitur. Ita Suar. *lib. 2. de legibus, cap. 10. num. 5. & 10.* quia non modò is, qui tempore ebrietas dat elemosynam extreme egenti, non seruat legem, vt diximus; sed neque etiam ille, qui eam dat ex plena aduertentia circa suum actum, & simul ex ignorantia præcepti. Et ratio est: quia obseruatio præcepti non postulat solum ex accidente ad legem consequi; sed postulat causari ab illa per se, tanquam effectus moralis à causa morali: quod tamen esse non potest, nisi habeatur cognitio præcepti, & actus; vel operatio, quæ efficitur, sciatur esse præcepta: siquidem ea, quæ aliquis facit ignorans, solum per accidens faciunt, vt habet S. Thom. *1. 2. qu. 100. art. 9. cit.*

12. Qui audit Sacrum die festo, & ignorat, quod sit dies festus, quomodo satisfaciatur præcepto.

Neque contra hoc facit, quod is, qui audit Sacrum die festo, & ignorat esse diem festum, seque teneri ex præcepto ad illud audiendum; adhuc tamen satisfactio præcepto, neque tenetur audire aliud Sacrum, vt notat Suar. *tom. 2. de relig. tract. 4. lib. 4. de Horis canonicis, cap. 26. num. 6. in fine*: solum enim satisfactio quoad substantiam actus externi, non autem quoad modum affectus interni, quando per se postulatur ex natura præcepti; & quod postea non tenetur aliud Sacrum audire, solum est, quia impletur præceptum materialiter, & obligatio quoad modum non potest manere, quando tollitur obligatio quoad substantiam actus: & quauis, qui ex tali ignorantia præcepti interest Sacro, non peccet contra præceptum, & maneat liber ab illius obligatione; non tamen propterea dici debet seruasse præceptum, sicut postulat ipsius natura.

Dixi autem, id esse probabile: quia oppositum docet Vasq. *1. 2. quæst. 100. art. 9. in expositione litteræ,* & Salas *de legibus, disp. 9. sect. 2. num. 33.* qui abso-

lutè asserunt, ad præceptum implendum non esse necessarium, vt habeatur cognitio præcepti formaliter accepti; & præceptum, v. g. de audienda Missa sufficienter impleri per hoc, quod Missa audiatur, siue sciatur esse audienda ex præcepto, siue non. Sed fortasse non est quæstio, nisi de nomine: nam, si seruare præceptum accipitur pro eo, quod est non peccare contra præceptum, certum est, quod ad seruandum præceptum non requiritur notitia præcepti: si verò seruare præceptum distinguatur ab hoc, quod est non peccare contra præceptum, & admittatur requirere aliquid plus; certum videtur, quod requiratur, vt iam diximus.

Tertiò, probabile est, quod idem est dicendum etiam de actu voluntatis, quo obseruatio legis est voluntaria: debet enim similiter, quantum est ex natura præcepti, non solum ferri in substantiam actus, qui præcipitur; sed etiam in quantum præcipitur: & idèd, qui illud seruat solum coactus, reuera non seruat, & coram Deo grauiter peccat, etiam si tale peccatum non consumet exterius; & qui seruat materialiter, cum intentione non implendi formaliter obligationem per illum actum, sed relinquendum implendam per alium actum; probabile est, quod non impleat, vt etiam declarabimus *infra, num. 19. & seq.* quauis postea possit esse contentus priori impletione, vt multi volunt apud Suar. *tom. 3. in 3. partem, disp. 88. de Sacram. sect. 3. §. Circa posteriorem partem. & lib. 4. de Hor. canonicis, cap. 26. cit. num. 8.* & fufius explicabimus, quando agemus de Horis canonicis.

Neque contrarium docet S. Thom. *2. 2. qu. 104. art. 3. ad 2.* quando ait, quod licet actus virtutis sit in præcepto; potest tamen quis implere actum virtutis non attendens ad rationem præcepti: aliud enim est implere actum virtutis, qui, quantum est ex se, potest antecedere omne præceptum, quod solum asserit S. Thomas; & aliud formaliter implere præceptum, quod nos asserimus, & ex se patet.

Hæc tamen intentio implendi præceptum, semper videtur haberi, saltem generaliter, & semper potest præsumi de vnoquoque, quando non constat de intentione contraria: quia vnusquisque in suis actionibus generaliter semper intendit satisfacere obligationibus, quas de illis habet. Atque hoc modo, qui ex consuetudine audit Sacrum, aut recitat Horas canonicas, non est, quod timeat se non implere præceptum, etiam si specialiter, & explicitè non habuerit intentionem illud implendi, vt notat Suar. *de Horis canonicis, c. 26. cit. n. 6. in fine.*

Et ex eodem principio videtur sequi id, quod aliqui asserunt apud Salas *disp. 9. de legibus, sect. 2. num. 35.* & apud Sanchez *lib. 1. in Decal. c. 13. n. 11.* quod si quis det alicui centum pro elemosyna, ignorans, quod teneatur ex bonis alienis incertis, quæ apud se habet, & iniuste detinet, totidem dare, & quod hoc debitum per illa centum possit extinguere; reuera illud extinguit; neque postea, quando id aduertit, tenetur dare alia centum; id enim similiter ex eo est, quia vnusquisque in suis actibus habet intentionem generalem, saltem implicitam, satisfaciendi omnibus suis obligationibus, quibus potest satisfacere: & semper voluntas donandi est sub hac tacita conditione, nisi aliter debeo hoc adem, quod dono. Et à fortiori idem esset, si quis alicui donaret centum, & ignoraret, quod ex iustitia deberet illi alia centum; & si iniuiferet, v. g. ex deuotione hanc, vel illam Ecclesiam, & non recordaretur, quod ad id teneretur ex voto, vel ex Pœnitentia sacramentali iniuncta à Confessario, & eiusmodi:

13. Observatio legis debet esse ex formalitate seruanti legem, aut præceptum.

17. Secudum aliquos, ad legis obseruationem non est necessaria formalitas voluntatis rem faciendi, in quantum est præcepta.

Dixi autem, solum esse probabile, non verò omninò certum, quod ad legem implendam sit necessaria, per se loquendo, formalis intentio, & voluntas illam implendi: quia oppositum docet Vasq. *1. 2. quæst. 100. art. 9. in expositione litteræ.* Salas *disp. 9. de legibus, sect. 2. num. 36.* Bonac. *disp. 1. de legibus, puncto 10. num. 9.* Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 13. num. 9.* & plures alij apud ipsum, qui absolute asserunt, ad legem implendam satis esse, si fiat actus præceptus scienter, & voluntarie; non autem requiri formalem intentionem illum faciendi, pro vt est præceptus: quia legislator solum actum præcipit, non intentionem; & satis est, si præceptum seruetur in actu exercitio; non autem est necessarium, vt seruetur in actu signato: quod idem *num. 10.* ait Sanchez etiam esse de voto, iuramento, & Pœnitentia sacramentali, quod, scilicet, satis sit, actum illum liberè facere, ad quem est obligatio, etiam si ipsa formalis obligatio mente exciderit: non tamen idem esse de eo, qui debet alteri centum, & immemor debiti, totidem illi donat donatione gratuita; neque de eo, qui titulo restitutionis tenetur dare pauperibus aliqua bona incerta, & de obligatione non cogitans tantundem illi tribuit titulo elemosynæ, vt etiam paulò ante retulimus: quod idem ex pluribus alijs etiam asserit Bonac. *quæst. 1. de legibus, puncto 10. cit. num. 13.* quia obligationes iustitiæ, neque contrahuntur, neque tolluntur, nisi dependent à voluntate contrahentium; quæ tamen in his casibus, ratione obliuionis, & incogitantia ponitur non fuisse. Et longè alia est ratio de alijs obligationibus, quæ contrahuntur ex alijs legibus, cum ipse legislator, qui eas inducit, pro impletione suarum legum, & pro ablatione obligationis per illas inductæ, sit contentus solo exercitio actus præcepti liberè facti.

18. Voluntas generalis satisfaciendi obligationibus per vnquamque actionem, etiam valet in obligationibus iustitiæ.

Sed negari non potest, quin etiam in materia iustitiæ possit sufficere ad illius obligationes tollendas, intentio generalis, & implicita, quæ de facto habetur ab vnoquoque, vt supra diximus, satisfaciendi omnibus suis obligationibus, quibus absolute potest satisfacere per vnquamque suam actionem. Neque obliuio, & incogitantia huius, vel illius obligationis specialis potest tollere, aut impedire voluntatem generalem, & implicitam satisfaciendi huic, aut illi obligationi in specie, vt ex se patet: & idèd etiam in casibus positus obligationes iustitiæ dicendæ sunt verè tolli, dependenter à voluntate eorum, qui per illas sunt obligati. Nam hoc modo *l. cum ex pluribus ff. de solut.* expresse dicitur, quod qui ex pluribus causis vni alicui debet pecu-

di: similiter enim, quando postea admitteret debitum, & recordaretur, v. g. voti, aut Pœnitentiæ sacramentalis, posset existimare, quod vtrique satisfecisset.

Et quauis Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 13. cit. num. 11.* in duobus primis casibus de eo, qui dar elemosynam, vel aliter donat donatione gratuita vni alicui, & ignorat, quod teneatur dare tantundem ex obligatione iustitiæ, oppositum asserat, & probabilius id putet etiam Salas *disp. 9. sect. 2. num. 35. cit.* si tamen admittatur intentio illa generalis semper haberi de satisfaciendo per vnquamque actionem omnibus nostris obligationibus, non videtur negandum, quod sit valdè probabile, quod etiam in illis casibus possit ceteri esse satisfactum obligationibus, quæ habentur ex iustitia, vt mox explicabimus *num. 18.* & volunt aliqui apud Sanchez *num. 11. cit.*

Dixi autem, solum esse probabile, non verò omninò certum, quod ad legem implendam sit necessaria, per se loquendo, formalis intentio, & voluntas illam implendi: quia oppositum docet Vasq. *1. 2. quæst. 100. art. 9. in expositione litteræ.* Salas *disp. 9. de legibus, sect. 2. num. 36.* Bonac. *disp. 1. de legibus, puncto 10. num. 9.* Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 13. num. 9.* & plures alij apud ipsum, qui absolute asserunt, ad legem implendam satis esse, si fiat actus præceptus scienter, & voluntarie; non autem requiri formalem intentionem illum faciendi, pro vt est præceptus: quia legislator solum actum præcipit, non intentionem; & satis est, si præceptum seruetur in actu exercitio; non autem est necessarium, vt seruetur in actu signato: quod idem *num. 10.* ait Sanchez etiam esse de voto, iuramento, & Pœnitentia sacramentali, quod, scilicet, satis sit, actum illum liberè facere, ad quem est obligatio, etiam si ipsa formalis obligatio mente exciderit: non tamen idem esse de eo, qui debet alteri centum, & immemor debiti, totidem illi donat donatione gratuita; neque de eo, qui titulo restitutionis tenetur dare pauperibus aliqua bona incerta, & de obligatione non cogitans tantundem illi tribuit titulo elemosynæ, vt etiam paulò ante retulimus: quod idem ex pluribus alijs etiam asserit Bonac. *quæst. 1. de legibus, puncto 10. cit. num. 13.* quia obligationes iustitiæ, neque contrahuntur, neque tolluntur, nisi dependent à voluntate contrahentium; quæ tamen in his casibus, ratione obliuionis, & incogitantia ponitur non fuisse. Et longè alia est ratio de alijs obligationibus, quæ contrahuntur ex alijs legibus, cum ipse legislator, qui eas inducit, pro impletione suarum legum, & pro ablatione obligationis per illas inductæ, sit contentus solo exercitio actus præcepti liberè facti.

niam, neque exprimit, aut demonstrat, dum illam soluit, ex qua causa soluat, & cui obligationi intendat satisfacere; censendus est pro illa soluere, quæ apud ipsum est potior, vt, v. g. si ex aliqua causa tenetur soluere sub pœna infamiæ, vel sub aliqua alia, vel sub iure hypothecæ, aut pignoris, & similibus. Et ratio subditur: quia verisimile est, diligentem debitorem, si esset admonitus, ita fuisse gesturum suum negotium. Ex quo textu clarè habetur, quod voluntas implicita, & generalis; quam vnusquisque habet satisfaciendi, pro vt potest, per vnquamque actum suis obligationibus, potest habere locum etiam in obligationibus, & in materia iustitiæ: idque non solum est verum, quando in actu soluendi nulla causa, nullusque titulus exprimitur, aut determinatur, ex quo fiat solutio; sed etiam, quando exprimitur, & determinatur vnus aliquis minus principalis, ex aliorum obliuione, & incogitantia: nam hæc obliuio, & incogitantia facit solutionem pro illo alio titulo simpliciter inuoluntariam, eamque resoluit in hanc conditionalem: *Trado, vel soluo ex hoc titulo, nisi teneor ex aliquo alio potiore, & maioris momenti.* vt diximus paulò ante.

Quod verò præterea addit Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 13. cit. num. 13.* & apud illum Suar. *disp. 88. de Sacram. sect. 3. vers. Circa posteriorem partem.* Valen. *2. 2. disp. 6. quæst. 2. puncto ult. in fine.* Vasq. *1. 2. q. 100. in expositione art. 9. num. 5. & seq.* Less. *lib. 2. cap. 37. num. 59. & cap. 46. num. 42.* Salas *de legibus, disp. 9. sect. 2. num. 33.* Bonac. *quæst. 9. puncto 10. cit. num. 13. in secundum alifine,* & fufius *num. 19.* & alij, non modò satisfieri obligationi, quando efficitur actus præceptus sine expressa intentione satisfaciendi; sed etiam quando efficitur positiuè cum expressa intentione non satisfaciendi, sed relinquendi obligationem posteriorem implendam per alium actum; & eum, v. g. qui die festo ex libera deuotione audit Sacrum, intendens per illud non satisfacere obligationi, sed manere obligatus ad audiendum aliud, reuera satisfaciendo, nec amplius teneri ad illud audiendum; sed satis esse, si reuocet priorem voluntatem per voluntatem posteriorem; & caueat sibi, ne ex illa deinde peccet per conscientiam erroneam: imò nec requiri, vt primam voluntatem reuocet, positiuè eliciendo actum oppositum; sed satis esse, si solum negatiuè se habeat, & desistat ab illa positiuè elicienda, vt vult Sanchez *cap. 13. cit. num. 14.* Salas *num. 33. cit.* Bonac. *puncto 10. num. 22.* Hoc, inquam, totum, quod isti asserunt, non solum videtur minus tutum; sed etiam minus probabile, & contra communem sententiam apud eundem Sanchez *num. 12.* & oppositum expresse docet Nauar. *in Man. cap. 13. num. 15. 27. & 28. & cap. 16. num. 73. & 74. & in cap. Quando de consec. d. 1. Azor. part. 1. lib. 7. cap. 2. q. 6. & lib. 10. cap. 8. quæst. 7. & cap. 12. quæst. 8.* Henric. *q. de Horis canonicis iterandis, dub. ult.* & plures alij apud eundem Sanchez *ibid.* Vniuersaliter enim videtur verum, quod actus non operantur vltra intentionem agentiu, *l. non omnis ff. si certum petatur.* Et sicut in potestate debitoris est, soluere se, aut non soluere ab obligatione tradenti centum, si scilicet, velit illa tradere titulo debite solutionis, aut gratiæ donationis: ita in potestate cuiusque est; soluere se, aut non soluere ab obligatione audiendi Sacrum, aut alia quacunque, si, scilicet, velit se soluere; aut saltem non positiuè nolit se soluere; & non est dubium, quod maximè pendet à voluntate cuiusque, vt soluat se, aut non soluat ab aliqua obligatione: siquidem hæc, siue sponte suscipiatur, vt contingit

19. Qui facit actum præceptum cum intentione expressa, non satisfaciendi obligationi, secundum alifine, ad hoc satisfaci.

20. Verum id est minus probabile, & minus tutum.

in voto, & in contractu; siue imponatur a superiore per præceptum, aut legem; certum est, quod semper sponte retinetur, aut deponitur per impletionem operis: atque ita, quanuis fortasse actus agentium possint aliquid operari ultra intentionem illorum, in iis, quæ non dependent à tali intentione, vt, verbi gratia in productione habituum, aut aliquo huiusmodi merè naturali; non tamen possunt aliquid operari ultra intentionem illorum, quoad retinendam, aut non retinendam obligationem, de qua loquimur, cum hæc retentio, aut non retentio obligationis sit maximè pendens ab ipsa intentione, & voluntate agentis.

Neque est eadem ratio de obligatione præcepti negatiui, v.g. non occidendi, aut non furandi, cui satisfacimus per solam externam negationem, aut omissionem occisionis, & furti: neque possumus non satisfacere, etiam si habeamus explicitam, & formalem voluntatem non satisfaciendi per huiusmodi omissionem, & de obligatione præcepti affirmatiui, v.g. recitandi Officium, aut Missam audiendi: nam obligatio præcepti negatiui non est de illo positiuè seruando; sed solùm negatiuè de non transgrediendo per actum oppositum: & idèd quoad suam impletionem non pendet à voluntate per aliquem actum positiuum; & siue hic eliciatur, siue non, perfectè impleretur; & satis illi est, si non eliciatur actus positiuus contrarius de illo transgrediendo. At verò obligatio præcepti affirmatiui verè, & propriè est de illo seruando, & quoad sui impletionem omninò pendet à voluntate per actum positiuum; & nisi hic eliciatur, omninò non impletur: & multò minùs si eliciatur positiuè actus contrarius de illa non implenda, sed retinenda, & seruanda, vel differenda ad aliud tempus, vt iam diximus.

21. Quamuis sit probabile, & tutum sufficienter.

Negari tamen non potest, quin propter auctoritatem tantorum Doctorum sit probabile, & tutum sufficienter, quòd seruandum, aut lex possit impleri per solum actum præceptum externum, & quando sit cum actuali, & expressa voluntate non satisfaciendi, & non tollendi obligationem: nam actus externus, quacunque intentione fiat, acceptatur à Legislatore pro impletionem suæ legis, & operans eo ipso absoluitur ab eius obligatione: & sicut si creditor, quod sibi traditur à debitore titulo donationis, acceptaret titulo solutionis, & eo ipso remitteret debitum, non teneretur talis debitor amplius soluere, quando deinde id nosset; ita & in casu nostro.

Neque est simile, quòd potest afferri de voto recitandi Rosarium, v.g. semel in die, cui non satisfacit, qui illud recitat ex libera deuotione, & vult retinere obligationem voti pro alio Rosario: quia Deus, qui in tali casu est quodammodo creditor, eo ipso titulo acceptat, quo ipse persoluit: & idèd non remittit debitum voti, si solùm persoluit ex libera deuotione: quòd tamen non potest contingere in Legislatore humano, qui solùm est contentus actu externo liberè factò, & per illum reputat esse impletam suam legem, neque curat manere amplius obligationem ad illam complendam.

Verùm, si hæc admittantur, solùm debent intelligi de impletionem legis quoad substantiam, non autem quoad modum, qui per se requiritur, quantum est ex natura præcepti: hic enim, sicut requiritur notitiam rei, etiam in quantum præcipitur, vt supra diximus num. 2. ita etiam requiritur voluntatem illam implendi, prout præcipitur, cum alioqui non possit impletio legis ad illam comparari, tanquam

effectus per se ad causam moralem; vt supra diximus num. 13.

Atque ex hoc principio, quòd sit necessaria, per se loquendo, formalis intentio legem seruandi, cuiusque obligationem implendi, potest facillè solui communis difficultas de illo, qui tenetur aliquid facere ex pluribus legibus, & obligationibus: v.g. semel ieiunare, ex voto, & ex Pœnitentia sacramentali; dare centum pauperibus ex obligatione iustitiæ propter alia centum iniuste ablata ab incertis dominis; & præterea dare centum propter votum. Videndum enim in primis est, vtrum vnico actu possit satisfacere huiusmodi pluribus legibus, & obligationibus, vt contingit, quando intentio legem ferentis, & obligantis ita fuit: vt, v.g. si Confessarius pro pœnitentia iniunxit audire Sacrum quotidie, & fuit contentus, vt die festo vnico tantum sufficeret pro pœnitentia, & pro præcepto Ecclesiæ: an verò vnaquæque obligatio requirat suum actum, vt quando quis tenetur dare pauperibus bona incerta ex obligatione iustitiæ, & dare elemosynam de bonis propriis ex obligatione voti, aut Pœnitentiæ sacramentalis, de qua re potest videri Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 14. num. 5. & Bonac. de legibus, disp. 1. quæst. 1. puncto 9. num. 4. Nam, si vnico actu potest satisfacere omnibus obligationibus, omnibus censendus est satisfacere, dummodo habeat intentionem, saltem implicitam, satisfaciendi omnibus: si verò non possit vnico actu satisfacere omnibus, illi satisfacit, cui specialiter intèdit satisfacere, siue explicitè, siue implicitè: nam l. Cum ex pluribus ff. de solut. dicitur, quòd debitor, qui ex pluribus causis pecuniam debet, in eam causam specialiter soluit, quam exprimit, & quam demonstrat, dum soluit; & si non intendat magis satisfacere vni, quam alteri; sed se habeat ad omnes equaliter, videndum vterius est, vtrum actus, quem facit, sit diuisibilis, vt est, v.g. solutio pecuniæ, & recitatio Rosarii, quòd ex communi vsu fidelium, solet diuidi in tres partes; an verò sit indiuisibilis, vt est ieiunium, & auditio Missæ: nam, si sit diuisibilis, censi potest satisfecisse omnibus pro rata parte, & adhuc manere obligatus pro alia parte; & si tenetur, v.g. dare decem pauperibus ex iustitiâ, & decem ex voto, & non tradit nisi decem, censi potest satisfacere vtrique obligationi pro medietate, & per vtranque adhuc remanere obligatus pro alia medietate, vt notat Sanchez lib. 1. in Decal. c. 14. n. 4. & Bonacin. disp. 1. de legib. qu. 1. puncto 10. n. 13. & 14. quia, vt dicitur c. Vnico §. Idem quoque de desponsat. impub. in 6. quando aliquis actus non valet, sicut agitur; valet, sicut potest valere: & idèd cum dicta solutio non valeat pro totali impletionem vtriusque obligationis, valet, vt potest, id est, pro impletionem partiali: vel certè censi potest illi in totum satisfecisse, quæ erat vrgentior, & maioris momenti: vt, v.g. si vna obligatio erat sub infamia, vel sub alia pœna, vt dicitur l. cit. Cum ex pluribus ff. de solutionibus. Quòd idem potest censi etiam, quado actus est indiuisibilis, & non potest satisfacere etiam ex parte pluribus obligationibus, vt notat Bonac. qu. 1. puncto 10. cit. n. 13.

Quartò, lex naturalis non potest tota impleri, nisi per actum honestum, & qui sit ex motiuo virtutis: ac proinde obligatio illius, absolutè, & simpliciter est ad actum virtutis. Ita Sot. lib. 2. de inst. q. 3. arr. 9. ad 2. & Suar. lib. 2. de legib. c. 10. n. 12. & patet: quia, si quis subueniat, v.g. extremè egenti ex motiuo superbiæ, aut vanæ gloriæ; quanuis non violet præceptum naturale misericordiæ; violat tamen præceptum naturale humilitatis. Et absolutè semper

22. Multiplex obligatio quomodo impleretur per vnicum actum, siue diuisibilem, siue indiuisibilem.

24. Lex humana potest impleri per actum non honestum.

23. Lex naturalis non potest tota impleri, nisi per actum honestum.

per tenemur ex lege naturæ non operari nisi honestè, & ex aliquo motiuo honesto, etiam si non teneamur ad hanc, vel illam honestatem in specie.

Atque hoc modo videtur conciliari etiam Med. C. de orat. quæst. 16. de Hor. canon. iterandis. Nauar. in Man. cap. 21. num. 7. & tract. de orat. cap. 20. num. 29. & in cap. Inter verba. 11. quæst. 3. & aliqui alij, qui absolutè negant, modum virtutis cadere sub obligationem legis naturalis: id enim potest admitti, vt verum, de hoc, vel illo modo virtutis certo, & in specie; non autem de modo virtutis, saltem aliquo, & indeterminato, vel in genere, vt notat Suar. lib. 2. cap. 10. cit. num. 13.

Quintò, lex humana sufficienter potest impleri intra totam suam latitudinem, etiam per actum, qui absolutè non sit honestus. Ita Suarius lib. 2. cit. cap. 10. num. 13. & lib. 3. cap. 29. num. 6. ex S. Thom. 1. 2. quæst. 100. art. 9. Caiet. ibidem, Soto, Nauar. & aliis: quòd idem fusè explicat etiam Bonac. disp. 1. de legibus, quæst. 1. puncto 9. num. 1. & seq. Si quis enim in Paschate, v.g. indignè communicet; nihil committit contra leges humanas; sed solùm contra diuinam. Et ratio est: quia lex humana eam tantum bonitatem præcipit, quæ est accommodata ad suum finem, id est, ad externam gubernationem; quæ tamen aliquando sufficienter habetur per solam honestatem materiale actus, quacunque tandem intentionem fiat. Atque hoc modo communiter dicitur, quòd finis legis non cadit sub legem. Et S. Thom. 1. 2. quæst. 100. art. 9. cit. modum virtutis, qui consistit, vt fiat actus ex electione, & amore honestatis, solùm ait pertinere ad legem naturalem; non autem ad legem humanam: quia, scilicet, illi est intrinsecus, & quasi de substantia actus præcepti; huic verò sæpè est extrinsecus, & accidentalis, vt notat Bonac. puncto 9. cit. num. 2. Et quanuis intentio cuiusque legis, etiam humanæ, nunquam sit, vt præcipiat actum non bonum, & non honestum; imò è còtrà semper sit, vt præcipiat actum bonum: hæc tamen intentio circa bonitatem actus, sæpè est solùm secundaria, & accidentalis, & extrinseca; & intentio primaria solùm est, circa substantiam actus; & idèd satisfacit legi, qui implet substantiam; quanuis non implet bonitatem extrinsecam, & accidentalem. Et solùm de hac intentione, aut voluntate legis intrinseca, & substantiali; non autem de accidentaliali, & extrinseca debet intelligi id, quòd habetur l. Non dubium. C. de legibus, & l. Contra legem. ff. eodem. quòd verè peccat contra legem, qui verba illius amplectens, facit aliquid contra illius intentionem, & voluntatem, vt benè explicat idem Bonac. num. 3. in fine, & Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 14. num. 4. & alij apud ipsum.

DISPV T. XXVI.

An, & quomodo obligatio legis fit implenda, etiam quando vrget periculum vitæ.

- 1. In aliquibus casibus seruanda sunt leges, etiam cum periculo vitæ.
2. Secundùm aliquos, leges humane nunquam obligant in periculo vitæ. Et secundùm alios, obligant semper, nisi ipse legislator excipiat certos casus.
3. Leges, quæ sunt de rebus intrinsecè malis, semper obligant cum periculo vitæ.
4. Lex naturalis, & diuina, non semper obligant cum periculo vitæ.

- 5. Lex humana aliquando obligat cum periculo vitæ.
6. Non tamen obligat semper.
7. Potestas legislatoris communiter non se extendit ad obligandum cum periculo vitæ.
8. Non tenetur quis manere in carcere cum periculo vitæ.
9. Leges humane sunt seruanda cum periculo vitæ, quando vrget causa fidei, & religionis.
10. Et quando vrget causa reipublicæ, & boni communis.
11. Et quando Superior præuiso periculo adhuc præcipit sub peccato mortali.
12. Rationes Canonistarum, quòd leges humane semper obligent cum periculo vitæ.
13. Soluuntur.
14. Quomodo aliquando liceat communicare cum excommunicato, quando vrget grauis aliquis metus.
15. Lex Carthusiensium de abstinentia à carnibus, etiam in periculo mortis, quomodo obliget, aut non obliget.
16. Vtrum reus teneatur fateri delictum cum periculo vitæ.
17. Vtrum reus possit fugere, effringendo carceres.
18. Licetum est dicere Missam sine vestibus, & instrumentis sacris, quando imminet periculum mortis.
19. Quomodo licitum sit in periculo mortis comedere idolotryta.
20. Licetum est seruare leges humane cum periculo vitæ.
21. Licetum est velle potius mori, quam Missam facere sine vestibus sacris.
22. Metus mortis non tollit nullitatem actus, qui ex illo fit.
23. Metus mortis non validat matrimonium aliquo iuramento.
24. Non solum metus mortis, sed etiam aliorum malorum sæpè excusat à legis obligatione.

OST modum seruandi legem, eiusque obligationem implendi, de quo egimus disputatione præcedenti, agendum etiam est de circumstantiis, & explicandum, vtrum leges sint seruandæ in quibuscunque circumstantiis rerum, & specialiter quando vrget periculum vitæ. Et vt paucis rem attingamus, hæc sit conclusio.

A legis, & præcepti obseruatione sæpè excusat periculum vitæ, siue lex sit humana, siue diuina, aut naturalis; non tamen excusat, quando lex est de rebus intrinsecè malis, vel quando periclitatur causa fidei, & religionis, vel etiam reipublicæ, & boni communis, vel quando superior præuiso periculo adhuc præcipit sub mortali. Ita Palud. in 4. d. 18. quæst. 6. art. 2. Sotus in 4. d. 2. quæst. 1. art. 4. & lib. 1. de inst. quæst. 6. art. 4. Suar. lib. 3. de legib. cap. 30. num. 6. & de censur. disp. 4. sect. 3. num. 12. & seq. & disp. 6. sect. 13. num. 15. Valq. 1. 2. disp. 16. cap. 2. Salas de legib. disp. 1. 1. sect. 1. Sanchez de matrimonio, lib. 7. disp. 5. num. 3. & 4. & lib. 1. in Decal. cap. 18. num. 2. Azor. part. 1. lib. 1. cap. 11. quæst. 1. Couar. in cap. Alma mater. par. 1. §. 3. num. 9. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 7. num. 31. Reg. in praxi, lib. 13. cap. 18. num. 182. Bonac. disp. 2. de peccatis, q. 8. puncto 2. n. 3.

Et quod asserimus in hac conclusione, tam est contra eos, qui vniuersaliter negant legem humanam posse vnquam obligare in periculo vitæ, vt Almainus lib. 1. Moral. cap. 3. Ma. in 4. dist. in 18. quæst. 4. non longè ab inirio. Valen. 1. 2. dist. 7. q. 5. puncto 6. & alij apud Salas de legib. disp. 1. 1. sect. 1. n. 1. quam

1. In aliquibus casibus seruanda sunt leges etiam cum periculo vitæ.

2. Secundùm alios, leges humane nunquam obligant in periculo vitæ. Et secundùm alios, obligant semper, nisi ipse legislator excipiat certos casus.

quam contra illos, qui vniuersaliter affirmant, eam semper obligare in periculo vitæ, nisi ipse legislator aliquos casus excipiat: imò & addunt, non posse affirmari oppositum sine errore, vt Caiet. 1. 2. quæst. 96. art. 4. Adr. quæst. 3. de clauibus, except. 8. Ioan. Andr. Hostien. Panorm. & alij ex Canonistis apud Azor. part. 1. lib. 1. cap. 1. 1. quæst. 1. & apud Salas sect. 1. cit. n. 2.

Verum, vt distinctius, & per partes contra istos explicemus, & probemus id, quod asserimus:

De lege naturali, & diuina primò certum est, quòd obliget cum periculo vitæ, quando sunt de rebus intrinsecè malis, vt est, v. g. mentiri, peierare, & similia: quia, vt dicitur ad Rom. 3. non sunt faciendæ mala, vt inde eueniant bona: & idèò quantum sit bona conseruatio vitæ; nihil tamen propterea est faciendum ex iis, quæ sunt intrinsecè mala: & vt dicitur cap. Sic non sunt. 3. 2. quæst. 4. ex S. August. lib. 5. contra Iulianum, c. 8. sic non sunt faciendæ adulteria voluntate generandi regenerandos, quemadmodum non sunt faciendæ furta voluntate pacendi pauperes sanctos. Et, vt habet Arist. 3. Ethic. c. 1. quædam sunt, ad quæ perpetranda nemo potest cogi, aut compelli; sed potius debet extrema quæque pati, & mori: & quæ sunt per se, & intrinsecè mala, non excusantur à peccato ratione metus, etiam grauis, & cadentes in vitum constantem, vt supra probauimus lib. 1. disp. 15. num. 9. dum ageremus de metu, & de iis, quæ tollunt, vel minuant rationem voluntati.

Et ex hoc capite nullo metu excusaretur ille Sacerdos, qui esset excommunicatus vitandus, vel aliter careret omni iurisdictione ad absoluendum sacramentaliter à peccatis; & tamen præcipere abfoluere, & de facto abfolueret: faceret enim rem intrinsecè malam, ministrando absolutionem, & Sacramentum, nulliter ex defectu iurisdictionis, vt notat Suar. de censuris, disp. 6. sect. 3. num. 3. Sanchez lib. 1. in Decal. c. 18. num. 8. Bonac. disp. 2. de peccatis, quæst. 8. puncto 2. num. 7. Et quantum ex tali metu excusaretur, si faceret Sacrum, v. g. vel aliquid aliud, quod solum esset illi prohibitum iure ecclesiastico, & per censuram; non tamen excusaretur, si ministraret Sacramentum nulliter ex defectu iurisdictionis, vt diximus; cum sit intrinsecè malum, & contra ius diuinum naturale, vt fiat iniuria sacramentis, & indignè tractentur. Quod idem etiam esset, si cogere directè abfoluere à reseruat, v. g. in Bulla Cœnæ, ad quæ non habet iurisdictionem, vel cogere illum abfoluere, qui non esset benè dispositus, & nollet, v. g. dimittere concubinam, restituere alienum, & eiusmodi: nam similiter faceret Sacramentum nullum, & cum iniuria illud tractaret: quod est intrinsecè malum, & ex nullo metu potest licitè fieri.

Secundò, certum est, etiam legem naturalem, & diuinam non semper obligare cum periculo vitæ; vt patet in lege naturali de satisfaciendo creditori, de reddendo deposito, de non accipiendo alieno, de non occidendo, & similia: nam præceptum restitutionis non obligat cum periculo vitæ; & qui est in extrema necessitate, non peccat, si alienum accipiat ad vitam tuendam; vel, si alium occidat pro sui defensione, vt expressè habetur Clem. Si furiosus, de homicid. vbi etiam dicitur, quòd neque fiat irregularis.

Et similiter, etiam si ex lege diuina teneamur integram facere confessionem omnium peccatorum: si tamen ex manifestatione alicuius peccati imminet periculum mortis, licitè potest recitari in confessione: neque hæc in tali casu dicitur dimidiari,

3. Leges, quæ sunt de rebus intrinsecè malis, semper obligant cum periculo vitæ.

4. Lex naturalis, & diuina non semper obligat cum periculo vitæ.

nisi materialiter, vt est communis sententia. Et idem est de præcepto Baptismi, & Confessionis, si non possint seruari sine periculo vitæ, vt notat Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 18. num. 10. ex Sor. lib. 1. de iust. quæst. 6. art. 4. ad finem corp. & ex aliis. Et hoc modo 1. Reg. 21. comedit Dauid in extrema necessitate panes propositionis: quantum id esset à Deo prohibitum: neque in hoc peccauit, vt notat S. Thom. 3. part. quæst. 40. art. 4. ad 3. & testatur etiam ipse Christus Matth. 12. Et ratio est: quia, sicut natura, & Deus præcipit, v. g. hoc, vel illud: ita & præcipit conseruationem vitæ: & hæc aliquando ex lumine ipso naturæ est maius bonum, quam materia alicuius alterius legis, & idèò secundum rectam rationem debet illi præferri.

Tertiò, vt ex lege naturali, & diuina faciamus gradum ad legem humanam, certum est, quòd etià hæc aliquando obligat cum periculo vitæ: vt, v. g. si illius transgressio habeat adiunctam transgressionem legis naturalis, & diuinæ circa aliquod intrinsecè malum; & iubeat aliquid, v. g. cuius oppositum non possit fieri sine mendacio, aut sine periurio: tunc enim, quemadmodum lex ipsa naturalis, & diuina obligat cum periculo vitæ; ita & obligat lex humana.

Quartò, certum similiter est, quòd non semper lex humana obligat cum periculo vitæ, id est, tunc maximè, quando periculum vitæ non est per se coniunctum cum re, quæ præcipitur; sed illi accidit, vt notat Salas disp. 1. 1. de legibus, sect. 1. 1. num. 5. nam, si in casu talis periculi non semper obligat lex ipsa naturalis, & diuina, quæ est maioris obligationis, multò minùs obligabit lex humana. Et clarè id patet in præcepto ecclesiastico de ieiunio, quod non solum non obligat cum periculo mortis; sed neque etiam cum graui periculo ægritudinis, cap. Consilium de obseruat. ieiunij, vbi etiam ratio subditur, quia necessitas non subiacet legi, in præcepto de audiendo Sacro, de nõ communicando cum excommunicato, & similibus: si quis enim sit in extrema necessitate, licitè potest ab excommunicatis cibum quærere, eumque illis vicissim suppeditare, vt viter manifestum, aut probabile periculum mortis, vel grauis infamiæ, vt notat Nauar. in Man. c. 27. n. 239. & alij apud Azor. loco cit.

Neque in hoc sunt audiendi Adr. Caiet. Ioan. Andr. & alij supra citati num. 2. qui vniuersaliter negant, vnquam licere legem aliquam transgredi, etiam cum periculo mortis, quæ obliget ad mortale: non solum enim in contrarium facit communis sententia Theologorum apud Azor, & Salas locis cit. & apud Sayr. lib. 3. clan. reg. cap. 7. num. 31. & apud Suar. de censur. disp. 4. sect. 3. num. 13. & lib. 3. de legibus, cap. 30. num. 6. & expressè etiam ipsius S. Thomæ quodl. 1. 1. art. 9. & in addit. ad 3. partem, quæst. 23. art. 3. vbi docet, non semper esse peccatum participare cum excommunicato. Sed etiam facit optima ratio: quia ad obligandum communiter in tali periculo, non se extendit potestas legislatoris, vel saltem non se extendit voluntas. Nam in legislatore creato non se extendit potestas, cum non habeat dominium vitæ in suos subditos, neque possit eos exponere periculo, nisi quando est necessarium ad bonum commune: in Deo verò non se extendit voluntas, vt notat Vasq. 1. 2. disp. 161. cap. 2. num. 12. ex communi sententia: & cum lex debeat esse de re possibili, non solum physicè,

5. Lex humana aliquando obligat cum periculo vitæ.

6. Non tamen obligat semper.

7. Potestas legislatoris communiter non se extendit ad obligandum cum periculo vitæ.

sed etiam moraliter, id est, de re, quæ non sit valdè difficilis, etiam spectata consuetudine patriæ, vt probat idem Vasq. disp. 155. cap. 1. num. 8. & Salas de legib. disp. 1. sect. 9. num. 56. non potest communiter sub legem cadere ipsam periculum mortis. Et si censetur excedere potestatem humani legislatoris, vt præcipiat æquali honore, v. g. tractari rusticos in ciuitate, & viros nobiles, vt notat ibi Vasq. num. 9. vel vt præcipiat confessionem peccatorum, aut continentiam, vel ingressum Religionis, vt notat Salas disp. 15. sect. 2. num. 39. multò magis illam excedit, vt præcipiat exponi vitam periculo, quando non vrget grauis necessitas.

Atque ex hoc principio multi colligunt, neque etiam teneri aliquem manere in carcere cum periculo vitæ, etiam si id ei præcipiatur, vt videre est apud Salas disp. 1. de legib. sect. 9. n. 56. & fusè apud Vasq. disp. 174. quia bonum vitæ, quod est materia legis naturalis de vita tuenda, est multò maius, quam aliquid aliud, quod forrè est materia alterius legis, etiam obligantis ad mortale; & idèò, quando simul huiusmodi leges occurrunt seruandæ, illa debet præferri, quæ est de vita. Et quantum peccatum non solum mortale, sed etiam veniale quocunque, nunquam sit faciendum ex quocunque periculo vitæ, vt notat S. Thom. locis cit. & ex S. Augustino lib. contra mendacium, cap. 19. sæpè tamen potest contingere, quòd propter periculum vitæ, neque etiam sit veniale, si quis non faciat id, quod alioqui præcipitur per legem: quia, scilicet, in tali casu lex non obligat: & idèò ex eo, quòd peccatum in sensu composito, & ex suppositione, quòd sit peccatum, non sit faciendum ex quocunque periculo, aut metu; non sequitur, quòd in sensu diuiso, & ex suppositione, quòd non remaneat amplius peccatum, non possit fieri. Idque est verum, etiam in iis legibus, quæ rem præcipiunt sub pœnis grauissimis, v. g. exilij, aut capitis, & eiusmodi. Nam, quantum Sor. lib. 1. de iust. quæst. 6. art. 4. in fine corp. absolute affirmet, quòd, quando lex aliquid præcipit sub pœna capitis, seruari debeat etiam cum periculo vitæ; & oppositum tamen est multò probabilius, vt notat Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 18. num. 9. Bonac. disp. 2. de peccatis, quæst. 8. puncto 2. num. 8. & alij apud ipsos, nisi forrè in huiusmodi lege idèò apponatur pœna capitis; quia maximi referat ad bonum commune; & simul cum ipsa lege etiam illud periclitetur, vt mox dicemus: extra hunc verò casum fieri potest, vt lex, quæ aliquid præcipit sub pœna capitis, etiam ipsa solum obliget extra periculum vitæ: & qui illam transgreditur in periculo vitæ, simpliciter nulla pœna sit puniendus, vt patet, v. g. in lege de non occidendo, de alieno non accipiendo, & aliis eius generis. Et quemadmodum non ex eo, quòd lex præcipiat sub peccato mortali, sub excommunicatione, sub comminatione maledictionis æternæ, & aliis huiusmodi, quæ sunt grauiora, quam pœna capitis; non sequitur, quòd obliget cum periculo vitæ: ita neque ex eo, quòd præcipiat sub pœna capitis, nisi aliunde constet, quòd ita postulet causa fidei, aut boni communis, vt dicemus.

Quintò, vt statuamus magis in particulari, quando obligent leges humanæ cum periculo vitæ, triplex casus videtur posse assignari, in quo obligent; id est, quando vrget causa fidei, & religionis; quando vrget causa Reipublicæ, & boni communis; & quando superior præuiso tali periculo adhuc præcipit sub peccato mortali.

Ratione primi non solum est constanda fides coram tyranno; sed etiam sunt seruandæ omnes aliæ leges, tam ecclesiasticæ, quam ciuiles, si ex earum

9. Leges humanae sunt ser-

contemptu præcipiatur aliquid contra illas; vt, v. g. si ex contemptu Ecclesiæ præcipiatur frangi ieiunium, celebrari coram excommunicato, aut aliud eiusmodi, vt notat Suar. lib. 3. de legib. cap. 30. num. 7. tunc enim moriendum potius est, quam tale aliquid faciendum, iuxta illud Matth. 10. Qui negauerit me coram hominibus, &c. Et similiter ex eodem capite parendum est Pontifici, si aliquem iubeat fidem defendere contra Hæreticos, & infideles, & ab illis imminet mors.

Ratione secundi, id est, quando vrget causa Reipublicæ, & boni communis, potest Princeps obligare milites, vt pugnent, & certum locum in bello teneant, ique tenentur potius vitam amittere, quam pugnam, aut locum deserere: nam, sicut in Principe est sufficiens potestas ad conseruandum bonum commune; ita etiam ad obligandum cum periculo vitæ, quando aliter bonum commune seruari non potest, vt notat Suar. lib. 3. de legib. cap. 30. num. 4. & alij apud Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 18. num. 2. Et, cum vnusquisque sit pars Communitatis, & quidquid est, illius sit; sicut & quælibet pars, quidquid est, est totius, vt benè ratiocinatur Caiet. 1. 2. quæst. 96. art. 4. cit. non solum potest Princeps, cui bonum Communitatis incumbit, pro salute, ac bono communi exponere vitam, ac bonum cuiusque, sicut homo pro salute, ac bono totius exponit vulneri manum, aut brachium; sed etiam tenetur vnusquisque ex se plus facere bonum commune, quam proprium: & idèò etiam leges, aut præcepta seruare, cum periculo vitæ, quando ab illarum obseruatione dependet bonum commune: & hoc modo tenetur miles, cui præcipit Princeps sub pœna capitis, vt in bello locum teneat, & pugnet, illi parere, nec potest fugere, aut non pugnare ob metum mortis, quæ alioqui imminet inferenda ab hoste; & sic de aliis.

Neque tamen hinc sequitur, quòd etiam cum periculo vitæ vnusquisque teneatur absolute obseruare omnes leges, cum omnes sint propter bonum commune, idque vniuersaliter sit de ratione, & essentia legis, vt patet ex definitione supra allata, & explicata. Neque enim omnes leges sunt de necessitate boni communis; neque ita sunt propter bonum commune, vt illud malè se habeat, si forrè earum aliqua violentur ab vno aliquo, vt patet, v. g. in lege audiendi Sacrum, ieiunandi, & similibus: sed solum dicuntur omnes esse propter bonum commune: quia omnes ad illud conducunt, & iuuant, etiam si non omnes sint necessariae. Vnde optima est regula, quam tradit Vasq. 1. 2. disp. 161. cap. 2. num. 8. Suar. lib. 3. de legib. cap. 30. num. 7. Bonac. disp. 2. de peccatis, quæst. 8. puncto 2. num. 6. & alij, ad cognoscendum, vtrum lex obliget cum periculo vitæ, vt, scilicet, videamus, vtrum bonum commune, quod obtinetur per legis obseruationem, sit maioris momenti, quam conseruatio vitæ per non obseruationem legis in hoc, vel illo priuato: si enim sit maioris momenti, seruanda est lex, etiam cum dispendio, & periculo vitæ, siue superior, & legislator præuiderit casum periculi, siue non; si verò non sit maioris momenti, censenda est lex in tali casu non obligare.

Denique ratione tertij, id est, quando superior præuiso periculo, adhuc præcipit sub mortali, potest Episcopus tempore pestis præcipere Parocho, ne ex vrbe discedat, & vt populo Sacramenta ministrat, etiam cum periculo vitæ; & Princeps idem potest præcipere Medicis: & imminet incurfu hostium potest Princeps præcipere ciuibus, vt arma capiant: quia in his, & similibus casibus periculum mortis non est moraliter accidentariū actui, qui per legem

10. Et quando vrget causa Reipublicæ, & boni communis.

11. Et quando superior præuiso periculo adhuc præcipit sub peccato mortali.

legem præcipitur; sed quasi de illius substantia: & idèd non potest in præcipiente præsumi ignorantia talis periculi, aut voluntas non obligandi, etiam sub illo. Extra hos verò casus, & præcipiè quando periculum non est per se connexum actui, qui præcipitur, leges humanæ non obligant: quia, neque legislator censetur voluisse obligare; nec, si voluit, fortasse potuit, cum potestas humana non se extendat pro arbitrato ad exponendam periculo vitam subditorum, ut notat Suar. lib. 3. de legibus, cap. 30. num. 6. cit. sed solum, quando virget grauis necessitas.

Neque valet, si dicas, in huiusmodi casibus potius obligare legem diuinam, aut naturalem, quam humanam. Nam contrà est: quia, etiam si lex diuina obliget, v.g. ut tempore pestis non desit Confessarius, & lex naturalis, ut non desit Medicus; quòd tamen ad sit hic, aut ille determinatè, non est ex lege diuina, aut naturali; sed ex præcepto, & lege Episcopi, aut Principis, ut notat Salas disp. 1.1. de legibus, sect. 1. n. 4.

12. Rationes Canonistarum, quòd leges humanæ semper obligent cum periculo vitæ.

Sed contra id, quod diximus num. 6. non semper leges humanas obligare cum periculo vitæ, obiciunt primò Canonistæ id, quod habetur cap. Sacris. de iis, quæ vi. cum, qui per metum communicant cum excommunicato, verè incidere in excommunicationem. Et ratio subditur: quia pro nullo metu debet quis mortale peccatum incurere: ergo, quemadmodum lex, quæ prohibet participationem cum excommunicato, semper obligat, etiam imminente quocunque metu, ita etiam aliæ leges.

Secundò obicit Caiet. quia pro bono communi vnusquisque tenetur vitam exponere: ergo, cum obseruatio legis semper sit propter bonum commune, siquidem hoc solum intenditur à legislatore; semper pro legis obseruatione exponenda est vita; neque vnquam licet ex quocunque metu legem non seruare.

Et confirmatur: quia eo ipso, quòd Princeps aliquid præcipit sub peccato mortali, illud constituit in ordine quodam superiori, etiam supra diximus; & eo ipso præcipit, ut vnusquisque illud præferat vitæ. Idque ita esse ostendi potest etiam exemplis: nam, quanuis ex lege tantum ecclesiastica sit prohibitio matrimonium in hoc, vel illo gradu consanguinitatis, vel affinitatis; ex nullo tamen metu potest aliquis illud contrahere, v.g. cum sorore, consobrina. Et quanuis ex iure tantum ecclesiastico non possit Missa celebrari sine calice consecrato, sine corporali, sine luminaribus, &c. quilibet tamen Sacerdos potius debet mori, quam celebrare sine aliquo ex his.

Potest addi etiam illud, quod ex S. August. lib. de bono coniugali, cap. 16. rom. 6. refertur cap. Sicut satius. 3. 2. qu. 4. quòd satius sit fame mori, quam idolothytis vesci: quod idem etiam habet idem S. August. epistola 154. ad Publicolam, in fine, vbi de Christiano viatore, qui fame vincitur, & nihil vsquam inuenit, nisi cibum in idolio positum, ait, quòd, si certum sit, talem cibum esse idolothytum, melius Christiana virtute respuitur, etiam si fame sit moriendum: & S. Leo epistola 79. cap. 5. Sine terror, inquit, siue famas suas erit ad comedenda immolatiua, poenitentia satisfactione purgari debent, qui id fecerunt. Cum enim huiusmodi lex de abstinendo ab idolothytis sit solum ecclesiastica, id est, ab Apostolis posita, Act. 15. si hæc obligat in periculo vitæ, etiam aliæ leges dicendæ sunt similiter obligare.

13. Solumur.

Sed ad primum Respondet S. Th. in addit. qu. 23. art. 3. ad 1. Decretalem illam ex cap. Sacris. de

is, quæ vi. non loqui de quacunque communicatione, vel participatione cum excommunicato; sed de participatione in diuinis: & quodl. 1.1. art. 9. ad 3. melius id explicat, quando ait, eam loqui de iis, qui participant directè; non autem de iis, qui participant indirectè, quos terminos fusiùs explicauerat paulò ante in corp. art. quando dixerat, illum directè participare cum excommunicato, qui participat cum illo in his, quæ sunt propria fidelium, id est, in diuinis; vt, v.g. si publicè oret pro illo; si audiat Sacrum simul cum illo; & eiusmodi: & præterea participat ex contemptu Ecclesiæ, & censuræ; vel participat in crimine, & causa excommunicationis: illud verò participare indirectè, qui participat in his, quæ sunt hominis, vt, v.g. in verbo, & cibo, & his, quæ sunt simpliciter humanæ conuersationis. Hoc autem modo certissimum est, quòd nunquam licet, etiam ex quocunque metu participare cum excommunicato in ipso crimine, & causa excommunicationis, & ex contemptu Ecclesiæ, vel censuræ; vel cum scandalo populi, qui videt censuras grauißimas parui ferri. Verum id non prouenit ex pura lege ecclesiastica; sed ex lege naturali, & diuina, contra quam sunt illa omnia, ut notant Sayr. & Azor. loco cit. Et potest addi ex Suar. lib. 3. de legibus, cap. 30. num. 16. cap. Sacris. cit. solum indefinitè assignari discrimen inter metum, & violentiam, quòd hæc semper excuset à censuræ non autem ille: sicut neque semper excusat à culpa mortali, id est, saltem quando est metus leuis: & de hoc metu, quando est leuis, verissimè dicitur, quòd quanuis attenuet culpam; non tamen prorsus eam excludit, cum pro nullo metu debeat quis mortale peccatum incurere; & idèd multò minùs pro metu leui. Sed de hoc textu pluribus agemus in materia de censuris. Et præter Authores citatos videri potest etiam Valq. 1.2. disp. 161. cap. 4. & Salas de legibus, disp. 1.1. sect. 1. n. 11. & seq.

14. Quomodo aliquando licet communicare cum excommunicato, quando virget grauis aliquis metus.

Ad secundum Respondeo, non semper obseruationem legis in vnoquoque esse necessariam propter bonum commune, vt etiam supra diximus num. 10. quanuis ratio legis, quantum est ex parte legislatoris, debeat semper esse propter bonum commune; & quantum est ex parte rei, quæ per legem præcipitur, debeat saltem conducere ad bonum commune: si quis enim, v.g. contra legem non ieiunet, aut Sacrum non audiat, non propterea malè habet bonum commune; & idèd huiusmodi leges non semper obligant cum periculo vitæ; cum præsertim ad bonum commune etiam pertineat, vt vnusquisque tueatur vitam, & hoc in pluribus casibus sit maioris momenti, quam ieiunium, & auditio Sacri: & absolute loquendo, pluris interest Republicæ, & boni communis, vt sine maxima causa non amittat suos ciues, quam vt seruentur aliqua aliæ leges.

Ad confirmationem Respondeo, Principem non obligare ad peccatum mortale in quocunque casu; sed solum in eo, in quo periclitatur maius aliquod bonum: & idèd quanuis peccatum mortale sit magis timendum, quam periculum vitæ: quando tamen hoc imminet, transgressio legis minoris non est peccatum mortale, imò neque est absolute peccatum, cum lex in tali casu non obliget.

Vtrum autem possit ferri lex, quæ obliget cum periculo vitæ, etiam quando nulla est necessitas boni communis, videri potest apud Azor. part. 1. lib. 5. cap. 6. quæst. 7. Valq. 1.2. disp. 162. cap. 4. Salas disp. 1.1. de legibus, sect. 2. qui id explicant specialiter pro Monachis Carthusiensibus, qui ex peculiari lege tenentur abstinere à carnibus, etiam tempore agritudinis,

15. Lex Carthusiensium de abstinendo à carnibus, etiam in periculo mortis, quomodo obliget, aut non obliget.

tudinis, & instante periculo mortis: licet enim ad seruandum rigorem disciplinæ illius monasticæ, qui paulatim relaxatur, & ad vitandum scandalum aliorum, vel ad tuendum virtutis officium, v.g. ad poenitentiam peccatorum agendam, licitè possint, & debeant Carthusienses legem illam seruare: quia abstinere à carnibus, quando est copia aliorum ciborum, non est directè, & proxime sibi vitam adimere; sed solum indirectè, & remotè; si tamen nullum tale maius bonum virget, vt si Monachus, v.g. Carthusiensis solus esset in aliqua sylua, neque haberet cibum alium, quo vitam aleret, nisi carnes, neque vllum esset periculum scandali, probabilius videretur, quòd in tali casu lex illa non obligaret, & talis Monachus non solum licitè posset; sed etiam deberet vesci carnibus, vt vult Couar. lib. 1. var. cap. 2. num. 10. Azor. quæst. 7. cit. Salas sect. 2. cit. n. 23. & 27. Bonac. disp. 2. de peccatis, q. 8. puncto 2. n. 16. & alij: quidquid in contrarium dicat Victoria, Ledesma, & alij alij apud Authores citatos: sicut enim si domus, v.g. cõflagraret, vel aliquis in forea lapsus, & de vita periclitans, ipsius opem imploraret, neque posset sine ipso à morte defendi, licitè posset, imò & deberet domo egredi, etiam si absolute lex prohiberet, ne domo egredere: quia, scilicet, pluris esset tunc faciendæ lex naturalis de vita tuenda, & obligatio charitatis de iuuanda indigentia proximi extremè egentis; ita & deberet vesci carnibus.

Neque in hoc casu extremæ necessitatis intelligitur etiam ab ipsis Carthusianis huiusmodi lex de abstinendo à carnibus: nam, vt refert Gerson 2. par. tract. de abstinencia Carthusiensium, alphab. 39. lit. V. & apud Salas disp. 1.1. cit. de legibus, sect. 2. n. 29. interrogati ab ipso Gerson, quid agerent, si in deserto, aut carcere nihil cibi haberent præter carnes; responderunt omnino, se comesturos absque scrupulo: & cum quidam ex ipsis in itinere ex simili extrema necessitate sanguinem sui equi ebibisset, idque ad alios fuisset delatum; nihil pœnæ inde accepit: quia, scilicet, non nisi erat casus Regulæ eum carniū prohibentis in periculo vitæ.

16. Vtrum rem teneatur faceri delictum cum periculo vitæ.

Ad hunc eundem locum posset pertinere etiam quæstio de reo, vtrum teneatur cum periculo mortis veritatem fateri coram Iudice, legitime interrogante, & vtrum licitè possit exire à carcere, etiam carcerem effringendo. Sed hæc iustis de causis omittuntur; &

Primam difficultatem videre potes apud Lessium lib. 2. de iust. cap. 31. dub. 3. num. 8. & seq. vbi, quanuis absolute asserat ex S. Thom. 2. 2. quæst. 69. art. 1. & communiori sententia, eum teneri: addit tamen, non esse improbable etiam oppositum: & citat Petrum Nauar. lib. 2. cap. 4. num. 136. Et imman. Sà verb. reus, & alios recentiores.

17. Vtrum rem possit fugere effringendo carceres.

Secundam verò difficultatem de fuga per effractionem carceris, videre potes apud eundem Lessium cap. 31. cit. dub. 5. num. 31. & seq. & fusè apud Valq. tract. de legibus, disp. 174. & apud Paul. Comitol. in respons. moral. lib. 4. quæst. 15. & aliqua dicemus infra, disp. 44.

Ad illud verò, quod addit Caietanus, matrimonium cum consobrina ex nullo metu posse esse licitum, etiam si ex sola lege ecclesiastica sit prohibitum, patebit infra: si enim contrahatur ex vero animo contrahendi, non autem solum fidei, & ore tenus; idèd est illicitum, etiam instante quocunque metu: quia consanguinei in tali gradu sunt inhabiles ad contrahendum; & idèd matrimonium inter ipsos contractum, sine dispensatione, ipso iure est nullum; & copula, quæ subséquitur, est incestuosa. Baldelli Theol. Moral.

sa, vel fornicaria; & per consequens contra legem naturæ: & quanuis metus aliquando excuset à transgressione legis; non tamen tollit nullitatem contractus, si fortè per legem est inducta, vt infra dicemus.

Ad illud de Sacerdote, Sacrum faciente sine calice, vel sine corporali, vel luminaribus, vel aliis eiusmodi: Respondeo, Caiet. non probare, sed asserere, quòd sit illicitum: & probabilius est, id esse licitum, si immineat periculum mortis, dummodo non fiat in contemptum Ecclesiæ, aut Sacrificij, vt etiam supra diximus, dum ageremus de metu lib. 1. ex Nauar. cap. 25. num. 84. quod idem etiam docet Med. 1. 2. quæst. 96. art. 4. dub. 2. in respons. ad 3. & 4. Sayr. & Azor. loc. cit. Valq. 1.2. disp. 161. cap. 3. n. 15. Salas de legibus, disp. 1.1. sect. 1. num. 7. & alij plures apud ipsum: qui etiam addit, id verum esse, non solum si omittatur vna, aut altera ex vestibus sacris, sed etiam, si omnes; & si Missa dicatur à Sacerdote non ieiunio, & in pane fermentato, & in calice non consecrato, vel cum aliquo alio defectu, cum sit eadem ratio de omnibus.

18. Licitum est dicere Missam sine vestibus, & instrumentis sacris, quando imminet periculum mortis.

Denique ad illud, quod additur ex S. August. quòd satius sit fame mori, quam idolothytis vesci: Respondet Glos. in cap. Sicut satius. 3. 2. quæst. 4. cit. id verum esse, quando talis comestio sit in venerationem idoli. Et quod additur ex eodem S. August. de Christiano viatore, qui nihil inuenit cibi, nisi positum in idolio, id est, in mensa consecrata idolis, neque vllus est alius, qui eum videat, & inde scandalum sumat; nimis durum, imò & falsum dicitur esse à Valq. disp. 162. cap. 5. & ab aliquibus aliis apud Salas disp. 1.1. sect. 1. num. 16. & sect. 2. n. 26. & præcipuè à Lorino in c. 15. Actorum, num. 20. Sed fortasse si admittatur, solum probat, quòd id sit de consilio; non autem, quòd sit de præcepto: & idèd S. August. solum ait, quòd talis cibus melius respuitur Christiana virtute; non autem ait, quòd necessariò sit respuendus. Vnde & Less. lib. 2. cap. 9. num. 29. aperte concedit, quòd licitum esset in extrema necessitate iis vesci, sicut & carnibus humanis, ex Caiet. 2. 2. quæst. 148. art. 2. ad 2.

19. Quomodo licitum sit in periculo mortis comedere idolothytis.

Postremò ad illud S. Leonis, Respondet Valq. cap. 5. cit. & Salas sect. 1. id, quod dicitur de terrore, intelligi in eo casu, in quo incutitur in odium, & contemptum religionis: & quod dicitur de fame, intelligi extra casum extremæ necessitatis: & certum est, quòd in his casibus, qui ex terrore in contemptum religionis, aut ex fame extra casum necessitatis comedit immolatiua, verè peccat, & indiget poenitentia, vt bene admonet S. Leo.

Sextò, quanuis leges humanæ extra casus iam explicatos non obligent cum periculo vitæ; licitè tamen aliquando possunt obseruari ex libera voluntate cuiusque, non obstante tali periculo. Ita Suar. lib. 3. de legibus, cap. 30. num. 10. nam, quanuis non liceat pro quacunque leui occasione vitam prodigere, neque possit pro quacunque honesta causa id nobis præcipi; sed præterea requiritur grauis necessitas; licitum tamen est, sponte illam exponere pro aliqua causa honesta, etiam si nulla necessitas virgeat: quia id solum est, honestatem ipsam vitæ anteponere, id est, bonum ordinis superioris, bono ordinis inferioris, vt notat Aristoteles 3. Ethic. cap. 9. & lib. 9. cap. 8. Neque peccat, qui propter opus virtutis exponit se periculo mortis, vt notat S. Thom. in 4. d. 28. quæst. 2. art. 4. quæst. in c. 1. ad 2. Atque hoc modo licitum est tempore famis cedere panem amico, etiam æquali; & tempore naufragij cedere tabulam; & propter vtilitatem publicam aliquod aggredi maximè arduum, etiam si non habeatur tanta

20. Licitum est seruare leges humanas cum periculo vitæ.

tanta necessitas, quanta requireretur, ad hoc vt superior posset præcipere, vt notat Suar. cap. 30. num. 10. cit. Et ratio est: quia, vt idem subdit num. 11. præceptum naturale de vita tuenda duo includit, id est, alterum negatiuum, quod est non se occidere; & alterum affirmatiuum, quod est facere illud, quod est necessarium ad vitam tuendam, & mortem vitandam: & illud primum obligat semper, & ad semper, neque potest in nullo casu non seruari: hoc verò secundum obligat semper; sed non ad semper; & idè potest aliquando honesta aliqua de causa fieri oppositum.

21. Licetum est, velle potius mori, quam nullam facere sine vestibus sacris.

Et idem esset, si quis eligeret potius mori, quam celebrare sine vestibus sacris: & sic velle vitare irreuerentiam erga Sacramentum Eucharistiæ, vt ex multorum sententia notat Salas disp. 11. de legibus, sect. 1. n. 8. & eadem ratione laudantur apud Cassianum lib. 5. de instit. renunciantium, c. 40. duo adolescentuli, qui, cum accepissent ab Abbate quendam ficus deferendas ad senem in interiori solitudine ægotantem, tramite perdito recti itineris, tota die, & nocte, per vastitatem cremi discurrentes, tandem præ lassitudine, & inedia, fixis genibus in orationis officium, mortui sunt; & postea sunt inuenti ficus reseruasse intactas, vt acceperant; eligentes magis animam, hoc est, vitam, quam fidem depositi perdere, & senioris violare mandatum, vt ibi loquitur Cassianus: quanquam fortasse id potius est laudandum ex illorum simplicitate, & bona fide, quam ex re ipsa in se considerata.

22. Metus mortis non tollit nullitatem actus, qui ex illo fit.

Septimò, quanuis sufficiat metus mortis, extra casus iam positos, ad tollendam obligationem legis; non tamen sufficit ad tollendam nullitatem, & irrationem actus, si fortè lex sit illum irritas. Ita Suar. lib. 3. de legib. c. 3. n. 13. quia ad vitandum tale periculum, satis est, si actus exterior materialiter fiat, etiamsi fiat nulliter ex resistentia legis. Atque hoc modo, si quis per metum mortis cogatur contrahere matrimonium cum consanguinea in gradu prohibito, & dirimente; satis liberabitur à periculo, si solum materialiter, & ore tenus dicat, se illam accipere, vel alio modo æquiuocet, & eos eludat, qui metum inferunt; non autem est necessarium, vt validè contrahat. Et si vterius post verba consensus, solum materialiter, & æquiuocè prolata, cogatur matrimonium eo modo contractum consummare per copulam; ex nullo metu id licitè faciet, cum talis copula sit intrinsecè mala, & contra ius ipsum naturale, & diuinum, vt pote accessus ad non suam, vt notat Sanchez lib. 4. de matrim. disp. 16. ad 2. & lib. 7. disp. 5. num. 2. & lib. 1. in Decal. cap. 18. num. 7. Valq. 1. 2. disp. 161. cap. 3. num. 17. & 18. Bonac. disp. 2. de peccatis, quæst. 8. puncto 2. num. 7. Salas de legibus, disp. 11. sect. 1. num. 9. & alij apud ipsum: qui etiam addit, licitè posse huiusmodi matrimonium contrahi, etiamsi contrahens se exponat periculo consummandi, & peccandi: quia tale periculum non esset ab illo temerè susceptum; sed ex graui, & vigenti causa. Et quemadmodum, qui non potest commodè alibi viuere, licitè habitat in ea domo, in qua habet occasionem peccandi; & remotio talis occasionis in tali casu censetur moraliter impossibilis: ita & qui contrahit.

23. Metus mortis non invalidat matrimonium, alioqui irritum.

Quòd si quæras, quare lex ecclesiastica possit irritare matrimonium, etiam contractum ex metu mortis; non autem possit illud prohibere: rectè Respondet Salas loco cit. n. 10. ex Valq. disp. 161. c. 3. n. 18. & aliis: quia tale matrimonium, etiam irritum, plurimum requirit ad bonum commune, ne alioqui matrimonia inter consanguineos celebrentur ex metu: & contra, nihil refert ad bonum commune, quòd tale matrimonium, neque etiam ore tenus & nulliter celebretur.

quòd tale matrimonium, neque etiam ore tenus & nulliter celebretur.

Octauò, hæc, quæ diximus de legum obligatione cum periculo mortis, debent intelligi etiam cum periculo mutilationis, infamiae, amissionis bonorū, aut mali alterius grauis, quod probabiliter timeatur à viro constante: nam, quemadmodum potestas, & voluntas legislatoris non censetur se extendere ad obligandum cum periculo mortis, nisi res sit intrinsecè mala, vel simul cum illa periclitetur causa religionis, & fidei, vel causa boni communis, vt supra diximus: ita nec censetur se extendere ad obligandum cum periculo damni, aut mali alterius grauis, vt communiter docent Authores cit. & plures alij apud Bonac. disp. 2. de peccatis, q. 8. puncto 2. n. 3. & diximus lib. 1. disp. 15. n. 10. dum ageremus in vniuersum de metu: & patet, v. g. in lege ieiunij, audiendi Sacrum, restituendi alienum, & similibus, à quibus excusat non solum metus mortis; sed etiam ægritudinis, & rationabilis aliqua necessitas, aut utilitas, vt notat Sanchez lib. 1. in Decal. c. 18. n. 16.

24. Non solum metus mortis, sed etiam aliorum malorum sapè excusat à legis obligatione.

Quale autem, & quantum debeat esse malum, & damnum imminens, ad hoc, vt lex posita cenferi possit non obligare in illius periculo; non potest certò definiti, sed debet relinqui pro vnaquaque lege prudentis iudicio, vt subdit Sanchez eodem n. 16. & Bonac. n. 4. & certum est, quòd maius requiritur, ad hoc, vt non obliget lex alioqui dignior, & grauioris, seu maioris obligationis, quam requiratur ad hoc, vt non obliget lex minus digna, & leuioris, seu minoris obligationis. Et communis regula, quam n. 10. supra tradidimus ex Doctoribus pro periculo vitæ, proportionaliter potest seruari, etiam pro aliis periculis minorum malorum, vt, scilicet, videamus, vtrum bonum, quod habetur per legis obseruationem, sit maioris momenti, aut necessitatis, quam fuga periculi, aut mali, quæ contra habetur per non obseruationem eiusdem legis.

DISPVTA. XXVII.

An, & quomodo Princeps, & legislator teneatur suis legibus, quando sunt declaratorie iuris diuini, aut naturalis, vel dant formam contractibus.

- 1. Secundum Hæreticos iusti, & perfecti non teneantur humanis legibus.
2. Teneatur Princeps ius legibus, si sint declaratoria iuris diuini, aut naturalis.
3. Etiam teneatur lege contractus, aut quasi contractus.
4. Non tamen pena statuta in lege contractus.
5. Neque certis solemnitatibus requisitis in lege.
6. Neque ad nullitatem contractus, quando hæc est adiecta in penam.
7. Et aliquando etiã quãdo nõ est adiecta in penã.

OST explicatam legis definitionem, eiusque obligationem, siue ad culpam, siue ad penam, agendum de iis est, qui teneantur legibus. Sed inter personas, de quibus potest esse aliqua dubitatio, vtrum legibus teneantur, non est, quòd numeremus eos Christianos, qui sunt iusti, vel in statu iustitiæ, & gratiæ. Nam, quanuis Lutherus in lib. de libertate Christiana, & Caluinus lib. 3. Instit. c. 19. §. 2. 4. & 9. affirmant, iustitiam, qua dicimur iusti, solum consistere in certa credulitate, & fiducia, quòd iusti simus, & quòd pro iustis acceptemur à Deo; & idè inferant, quòd iusti nullis legibus ita subdantur, vt illarum

1. Secundum Hæreticos iusti, & perfecti non teneantur humanis legibus.

illarum transgressione amittant iustitiam, dummodo permaneant in priore illa credulitate, & fiducia, vt refert Reginal. lib. 13. n. 167. Valq. 1. 2. disp. 66. cap. 1. & Salas de legib. disp. 4. sect. 1. Id tamen tanquam error in fide expressè damnatur ex Trid. sess. 6. can. 11. 19. & 20. & ex clarissimis Scripturæ testimoniis expressè conuincitur ab iisdem Authoribus; neque est, quòd hoc loco etiã nos contra illud agamus. Et similiter non est, quòd numeremus eos iustos, qui sunt perfecti, & ad finem quendam perfectæ virtutis, & beatitudinis in hac vita peruenerunt, in quo Beguardi, & Beguinæ asseruerunt, eos amplius non teneri humanis legibus, vt patet ex Clem. Ad nostrum. de Hæret. Similiter enim etiam hic, tanquam error in fide, damnatur in Trid. locis cit. & ex Scriptura apertè conuincitur, vt videre est apud Authores citatos.

Neque fauet his erroribus illud S. Pauli 1. ad Tim. 1. Lex non est posita iusto. vt enim benè explicat Alphonsus à Castro lib. 1. de leg. pæn. cap. 6. initio, & Reginal. lib. 13. cit. n. 167. ex S. Chryso. hom. 2. in eam epistolam, id solum intelligitur quoad coactionem: & sensus est, quòd iusto non est posita lex, ad hoc, vt cogatur ad illius obseruationem: siquidem non mouetur ad bonum timore pænæ; sed amore virtutis, quo etiam modo dicitur ad Gal. 5. Si spiritu ducimini, iam non estis sub lege. Ita, scilicet, vt secundum illam agamini; non autem vos ipsi secundum illam agatis: nam, vt notat S. Thom. 1. 2. q. 96. art. 5. quanuis sub lege, quoad vim directiuam, & tanquam directi, aut regulari, sint omnes subditi, siue sint boni, siue mali; quoad vim tamen coactiuam, & tanquam coacti non sunt nisi illi, quorum voluntas discordat à legeliquidem coactio semper dicit contrarietatem, & repugnantiam voluntatis; qualis tamen respectu legum non reperitur, nisi in subditis malis; non autem in bonis, de quibus dicitur ad Roman. 2. quòd ipsi sunt sibi lex, dum ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis: & hoc etiam modo S. August. in Psal. 1. in illa verba: Sed in lege Domini voluntas eius. benè docet, quòd aliud est esse in lege, & aliud esse sub lege; & illud asserit, iis competere, qui secundum legem agunt; id est, sponte, & ex motiuo intrinsecò, qui est amor virtutis: hoc verò competere illis, qui secundum legem aguntur, id est, coacti, & ex motiuo extrinsecò, qui est metus pænæ.

His autem omiffis quoad errores Hæreticorum, de quatuor generibus personarum explicabimus, an, & quomodo teneantur humanis legibus: primò, de ipsis Principibus, & legumlatoribus, qui non videntur teneri iis legibus, quas ad alios ferunt: secundò, de peregrinis, & iis, qui non habent certas sedes, & non videntur teneri legibus loci, & ciuitatis, in qua sunt: tertio de iis, qui carent vsu rationis, vt sunt pueri, & amentes, qui videntur omninò soluti ab omnibus legibus: & denique de Clericis, & personis ecclesiasticis, quæ non teneantur ciuilibus legibus Principum secularium.

Atque, vt incipiamus à Principe, & legislatore, legi potest de illius obligatione S. Thom. 1. 2. quæst. 96. art. 5. ad 3. Sot. lib. 1. de iust. quæst. 6. art. 7. Suar. lib. 3. de legibus, cap. 35. Salas de legibus, disp. 14. sect. 2. Valen. 1. 2. disp. 7. quæst. 5. puncto 4. Azor. part. 1. lib. 5. cap. 11. quæst. 1. Valq. 1. 2. disp. 167. cap. 3. Reginal. lib. 13. cap. 17. n. 168. Sayt. lib. 3. clau. reg. cap. 4. Sylu. verb. lex. quæstio 14. Bonac. disp. 1. de legib. quæst. 1. puncto 6. n. 11. & seq.

2. Teneatur Princeps suis legibus, si forte sint confirmatoria, vel declaratoria iuris diuini, aut naturalis: nam, quemadmodum Baldelli Theol. Moral.

Princeps, etiam supremus omnium, semper teneatur ad ius diuinum, & naturale: ita & teneatur, quando est declaratum, aut confirmatum per suas leges, cum per huiusmodi declarationem, aut confirmationem factam à se, neque illud desinat esse ius diuinum, & naturale; neque ipse Princeps ab illo eximatur, vel desinat esse illi iuri subiectus. Ita Salas disp. 14. de legibus, sect. 3. num. 31. ex Tiraquel. de vtroque retract. lib. 1. glof. 1. §. 13. num. 39. Bonac. quæst. 1. puncto 1. lib. 6. num. 11. cit. & alij apud ipsum.

bus, si sint declaratoria iuris diuini, aut naturalis.

Atque hoc modo, si Papa per suam aliquam constitutionem aliquid declaret, vt credendum de fide, v. g. quòd hic, vel ille defunctus sit sanctus, & modò regnet in caelis cum Christo, omninò teneatur etiam ipse id credere ratione diuinæ reuelationis; quam toti Ecclesia sufficienter proponit per suam legem: & si declaret veram vsuram, aut simoniam, v. g. esse contra ius naturale; omninò teneatur etiam ipse ab illa abstinere, sicut & abstinere à mendacio, & ab aliis, quæ similiter sunt contra ius naturale.

3. Etiam teneatur lege contractus, aut quasi contractus.

Secundò, certum est, quòd etiam teneatur lege contractus, vel quasi contractus, si fortè illum inear cum quocunque etiam priuato, & sibi subdito; & si, verbi gratia, aliquid emat, aut vendat, omninò teneatur ad suam legem, per quam taxatur iustum pretium talium emptionum, aut venditionum. Ita Panorm. in cap. 1. de probat. Bal. Cyn. & alij apud Azor. part. 1. lib. 5. cap. 11. quæst. 1. Suar. lib. 3. de legibus, cap. 35. num. 23. Salas disp. 14. sect. 2. num. 27. Reginald. lib. 13. num. 168. Bonacina disp. 1. de legibus, quæst. 1. puncto 6. num. 14. & alij: quia Princeps in contractibus, & quasi contractibus potius se habet, vt priuata persona: neque est ratio, quare contractus non debeat inducere obligationem, etiam ex parte Principis; sed debeat ex parte illius claudicare, cum alioqui maximè sit secundum illius naturam, vt inducat, & quasi patiar obligationem ex vtraque parte, & sit obligatorius vtrò, citòque.

4. Non tamen pena statuta in lege contractus.

Imò secundum aliquos apud Valq. disp. 167. cap. 1. num. 4. & apud Salas disp. 14. sect. 2. num. 13. si in lege contractus sit apposta pœna contra transgressores, ad illam teneatur etiam Princeps, si alioqui dignitati illius non repugnet, qualis esset, verbi gratia, pœna infamiae, exilij, sultigationis, & similes; non autem sola pœna pecuniaria, soluenda alicui pio loco, aut alteri ceteræ personæ: Verum hoc non admittit Valq. ibidem, cap. 2. & Salas num. 15. quia obligatio ad pœnam semper est ex vi coactionis; quæ tamen non potest ab aliquo exerceri respectu sui, cum semper coactio sit ab extrinsecò.

5. Neque certis solemnitatibus requisitis in lege.

Non est tamen negandum, quòd possit Princeps eas solemnitates omittere in contractu, quas ipse per legem præcepit; & quòd possit nullitatem, aut turpitudinem ab illo tollere, quam ipse posuit: siquidem, sicut posset quoad hæc omnia dispensare cum aliquo ex subditis, ita & potest secum ipse: & de solemnitatibus expressè habetur L. Ex imperfecto. C. de testamentis.

Atque hæc ratione ex Lessio lib. 2. cap. 35. num. 32. & Salas disp. 14. sect. 2. cit. num. 21. & Suar. lib. 3. cap. 35. num. 25. & Bonacina disp. 1. de legibus, quæst. 1. puncto 6. num. 15. potest Pontifex validè, & licitè, si velit, celebrare contractum, quem ipse per suam legem voluit esse, & haberi, vt simoniacum: & quod hoc loco asserimus, solum est, quòd etiam Princeps contrahit eas obligationes, quæ consequuntur ex contractu, vt, v. g.

6. Neque ad nullitatem contractus, quando hoc est adiecta in penam.

7. Et aliquando etiam quando non est adiecta in penam.

v.g. quod teneatur de euictione, si vendat; quod teneatur tantundem restituere, si accipiat mutuo; quod teneatur ad onera hereditatis, si illam adeat, & eiusmodi. Et addimus, quod si contractus, aut quasi contractus ab alio initus in fauorem Principis, est communiter irritus ex vi legis, etiam est irritus respectu Principis, dummodo irritatio non sit adiecta in penam ipsorum contrahentium, vt notat Suar. lib. 3. cap. 35. cit. num. 25. Sic enim l. Ex imperfecto. C. de testam. dicitur, quod, quauis Imperator iure imperij sit exemptus a solemnitatibus iuris; adhuc tamen ex testamento imperfecto hereditatem non consequitur: quia, scilicet, tale testamentum est irritum, non in penam ipsius testatoris; sed propter bonum commune, & vt securius seruetur iustitia. & ideo retinet nullitatem etiam respectu Principis. E contra, quia contractus, v.g. qui ex iure tantum positus est simoniacus, solum est irritus in penam ipsorum contrahentium; non est irritus respectu Papae, vt diximus; si forte illum celebret: quia, sicut non incurrit, alias, penas statutas per suas leges; ita neque incurrit nullitatem contractus, si etiam haec est adiecta, vt pena.

Sed paulo aliter id explicat Salas disp. 14. sect. 3. num. 32. dum addit, quod, siue irritatio actus sit in penam, siue non; videndum est, vtrum agatur de actu Principis, vel alterius contrahentis cum Principe, & ad hunc actum comparetur lex irritans, vel certe agatur de actu tertij, qui cedit in fauorem Principis, & ad hunc actum tertij lex comparetur: nam, si agatur de actu Principis, vel alterius contrahentis cum Principe, & ad hunc actum lex comparetur, non est censenda illum actum lex irritare: quia eo ipso, quod Princeps intendit illum actum efficere contra suam legem, intendit legi derogare, si forte ad illum teneatur, cumque absolute facere validum, vt patet in casu posito de contractu simoniaco, si celebretur a Papa: neque enim est irritus, etiam si irritatio per legem Papae non sit adiecta in penam, sed solum propter bonum commune: si vero agatur de actu tertij, & ad illum comparetur lex irritans, omnino est censenda illum actum irritare; non obstante, quod cedit in fauorem Principis, vt patet in altero casu de testamento imperfecto, in x. in legem. Ex imperfecto. C. de testam. Et hoc idem videtur asserere etiam Bonac. disp. 1. de legib. quest. 1. puncto 6. num. 15. ex eodem Salas, & aliis, vbi asserit, actum Principis, vel alterius contrahentis cum Principe, non irritari per legem Principis: quia Princeps censetur dispensare in sua lege, eique derogare pro sui actus validitate; irritari vero actum tertij, quauis sit in fauorem Principis: quia Princeps non censetur derogare pro actu tertij: & tanquam exemplum primi, asserit contractum simoniacum iam dictum, si celebretur a Papa; & tanquam exemplum secundi, asserit testamentum imperfectum ab aliquo tertio conditum in fauorem Principis.

DISPUT. XXVIII.

Vtrum Princeps possit teneri suis legibus quoad vim coactiuam.

- 1. Si Princeps, & Caput Communitatis non habeat iurisdictionem in illam, verè tenetur illius legibus.
2. Dux Reipublicae, aut Senatus, verè tenetur legibus ipsius Senatus.

- 3. Archiepiscopus tenetur legibus Concilij provincialis.
4. Generalis tenetur legibus Capituli, aut Congregationis generalis.
5. Princeps, si tenetur suis legibus, potest quoad illas secum dispensare, sicut cum aliis.
6. Princeps non tenetur iis legibus, qua non aequaliter sunt ipsi accommodatae, atque aliis.
7. Princeps non tenetur suis legibus quoad vim coactiuam.
8. Si Papa percutiat Clericum, non incidit in excommunicationem.
9. Si Papa omittat recitare Horas canonicas, non perdit fructus ecclesiasticos.
10. Si Episcopus ludat per ludum a se prohibitum sub excommunicatione, non propterea illam incurrit.
11. Virum is, qui ludit cum Episcopo per ludum ab ipso prohibitum sub excommunicatione, sit verè excommunicatus.
12. Episcopus ludens cum excommunicato, si se, incurrit in excommunicationem minorem.
13. Imò & in maiorem.
14. Qui communicat in crimine, criminoso cum excommunicato non vitando, non incurrit excommunicationem.

PRIMUM, si Princeps ita sit Caput Communitatis, eique praesit, vt tamen non ipse solus leges ferat, sed tota Communitas simul cum ipso, certum est, quod teneatur huiusmodi legibus: nam eius superioritas in Communitatem, solum est, vt possit eam conuocare, & vt primus in illa sedeat, & suffragium ferat; vt supra diximus disp. 5. num. 18. de Archiepiscopo respectu Synodi prouincialis, qui ex Nauar. conf. solum, s. de maior. & obed. lib. 1. & apud Sanchez. lib. 8. de matr. disp. 17. num. 36. solum dicitur in illa esse Caput eo modo, quo Decanus Ecclesiae. Cathedralis dicitur esse Caput sui Capituli; non autem eo modo, quo Papa est Caput Concilij generalis; vel Episcopus est Caput Synodi suae dioeclesanae, aut sui Capituli: & ideo quoad omnia est verè subditus ipsi toti Communitati, & consequenter verè tenetur illius legibus, sicut & ceteri, qui sunt pars eiusdem Communitatis, vt notat Azor. part. 1. lib. 5. cap. 11. quest. 1. Reginald. lib. 3. num. 168. Bonac. disp. 1. de legibus, qu. 1. puncto 6. num. 22. Valq. Salas, Suar. mox citandi.

Atque hoc modo Dux Venetorum, verbi gratia, aut Genuensium, verè tenetur ad leges sui Senatus; & tam Archiepiscopus, quam singuli Episcopi dioeclesani tenentur ad leges suae Synodi prouincialis: & in Ordinibus religiosi, etiam ipsi Generales tenentur legibus suae Congregationis, aut Capituli generalis, vt notat Suarez lib. 3. de legibus, cap. 35. num. 1. Valq. 1. 2. disp. 167. cap. 1. Salas disp. 14. de legibus, sect. 2. numero 9. & alij paulo ante citati: quia, vt diximus, non ipsi habent iurisdictionem in suos Senatus, Synodos, aut Capitula; neque se habent, sicut Papa, respectu Concilij generalis, aut sicut Episcopus respectu Synodi dioeclesanae; sed contra ipsi Senatus, Synodi, & Capitula habent iurisdictionem in ipsos.

Secundò, si Princeps ita praesit Communitati, vt possit etiam solus illi praecipere, & leges ferre; certum est, quod in his legibus, quas fert solus, licet potest ex iusta aliqua causa secum dispensare pro loco, & tempore, sicut & potest dispensare cum aliis. Ita S. Thomas 1. 2. quest. 96. art. 5.

1. Si Princeps, & Caput Communitatis non habeat iurisdictionem in illam, verè tenetur illius legibus.

2. Dux Reipublicae, aut Senatus, verè tenetur legibus ipsius Senatus.

3. Archiepiscopus tenetur legibus Concilij prouincialis.

4. Generalis tenetur legibus Capituli, aut Congregationis generalis.

3. art. 5. ad 3. in fine. Syluest. verb. lex, quest. 14. & alij apud Suar. lib. 3. de legibus, cap. 35. num. 3. 8. & 25. & apud Bonacin. disp. 1. de legibus, quest. 1. puncto 16. num. 21. nam ex eo, quod sit Princeps & legislator, non debet esse deterioris conditionis, quam sint communiter omnes alij; quanquam re vera minus deberet secum dispensare quam cum aliis, vt notat Salas disp. 14. sect. 2. num. 17. in fine; cum alij teneantur ex voluntate illius; ipse verò teneatur ex iure naturae, vt dicemus.

Vtrum autem possit omnino seipsum eximere a lege, sicut potest eximere alium priuatum, constat infra: quia enim in Principem omnium oculi sunt coniecti, eiusque exemptio a lege multò plus obest communi obseruationi legis, & bono communi, quam exemptio alicuius priuati; vel nullo modo debet se ipsum eximere; vel certe non eadem facilitate, qua eximit alium.

Tertio, certum est, Principem non teneri suis legibus, quando non ex aequo ad omnes pertinent, neque habent materiam vniuersalem, & aequaliter omnibus accommodatam, & ipsi etiam Principi conuenientem: vt, verbi gratia, si prohibeat certos sumptus in vestibus, aut in conuiujs; si prohibeat gestari arma; & similia. Ita Suar. lib. 3. cap. 35. num. 2. Valq. 1. 2. disp. 167. num. 23. Salas disp. 14. sect. 2. num. 9. Less. lib. 2. cap. 35. num. 23. Reginald. lib. 1. 3. num. 169. Bonacina quest. 1. puncto 6. cit. num. 20. & alij: nam, vt notat Med. 1. 2. quest. 96. art. 5. aequalitas capitis, & membrorum, quoad omnia, est summa inaequalitas: & certum est, quod sicut potest ferri lex, quae soli plebi sit accommodata; non autem nobilibus; & ideo solum obliget plebem; non autem nobiles; ita etiam potest ferri lex, quae sit conueniens solis subditis; non autem Principi: & ideo non hunc obliget, sed tantum illos: & ita accidit in exemplis positis de sumptibus vestium, & conuiuiorum, & de gestatione armorum, vt ex se patet.

Quarto, in iis legibus, quae ex aequo ad omnes pertinent, & habent materiam vniuersalem, & omnibus aequaliter conuenientem, & accommodatam, certum est, Principem non teneri quoad vim coactiuam. Ita S. Thom. 1. 2. quest. 96. num. 5. ad 3. Syluest. verb. lex, quest. 14. Sor. lib. 1. de iust. quest. 6. art. 7. Azor. part. 1. lib. 5. cap. 11. questione 2. Suar. lib. 3. de legibus, cap. 35. num. 15. Vasquez part. 2. disp. 167. cap. 1. Valen. 1. 2. disp. 7. quest. 5. puncto 4. Salas de legibus, disp. 14. sect. 2. num. 8. Reginald. lib. 13. num. 162. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 4. num. 5. Bonacina disp. 1. de legibus, quest. 1. puncto 6. num. 14. & alij communiter: hac enim ratione saltem intelligitur id, quod habetur l. Princeps. ff. de legibus, quod Princeps sit solus legibus, vt explicat S. Thom. & alij communiter: quia, scilicet, non tenetur quoad vim coactiuam; neque vllus est, qui possit in ipsum facere iudicium, aut ferre sententiam condemnatoriam, si forte suas leges non seruet. Et ratio est: quia vis coactiuam, cum non conueniat legi, nisi per voluntatem legislatoris, & Principis, impossibile est, quod se extendat ad ipsum Principem; & hic voluerit cogere se ad suae legis obseruationem: siquidem omnis coactio est ab extrinseco, & contra voluntatem illius, qui cogitur, vt supra diximus lib. 1. dum ageremus de inuoluntario ex Aristotele 3. Ethic. cap. 1. Et quauis possit Princeps se poena subicere sua sponte, sicut & potest se obligare ad aliquid per votum, aut iuramentum; non tamen propterea dicitur cogi per legem ad Baldelli Theol. Moral. X X 3

penam soluendam; sed ipsemet illam soluet sua sponte; neque obligatio sponte suscepta potest dici coactio, cum semper sit voluntaria per primam voluntatem, ex qua fuit suscepta; vt patet in obligatione voti, & iuramenti. Et praeterea hoc etiam ipsum minime decet personam Principis, vt se sponte subiiciat cuiquam coactioni per legem, & velit, verbi gratia, in carcerem trahi, & violentas manus in se iniici, aut sua bona per vim occupari, & similia pati, vt notat Salas disp. 14. sect. 2. num. 28.

Idque est verum, non solum de Principe, & legislatore supremo; sed etiam de aliis inferioribus, & non supremis: nam, quauis, absolute loquendo, nihil repugnet, vt non supremi teneantur suis legibus, & obligentur etiam ipsi ad aliquas penas, quae minus dedecant illorum personas, & dignitates, si, scilicet, cum hac conditione potestatem acceperint a supremis ad leges condendas, vt etiam ipsi ad illas obligentur, perinde ac si etiam pro ipsis essent latae a potestate suprema, vt notat Azor. part. 1. lib. 5. cap. 11. quest. 2. quia tamen de hac conditione nihil de facto habetur ex iure communi, non est, quod de facto dicantur teneri ad suas leges etiam Principes non supremi, vt subdit idem Azor.

Atque ex hoc principio rectè colligitur, quod si Princeps suas leges non seruet, non propterea incidat in illas penas, quas adiunxit in transgressores: & si Papa, verbi gratia, percutiat Clericum, non propterea incidit in excommunicationem, vt notat Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 9. num. 5. Salas disp. 14. sect. 2. cit. num. 30. Bonac. puncto 6. num. 15. Et si omittat recitare Horas canonicas, adhuc potest percipere fructus ecclesiasticos, cum priuatio fructuum, quae est lata in alios beneficiatos, si illas omittant, solum sit lata, vt poena, vt notat Suar. lib. 3. de legibus, cap. 35. num. 25. Salas disp. 14. cit. sect. 3. num. 32. Bonac. n. 15. cit. neque sit simpliciter de iure naturae, vt beneficiatus teneatur ad Horas canonicas; sed solum supposita institutione ecclesiastica, ex qua habetur, vt beneficium detur propter officium; sicut stipendium, & merces datur propter laborem; non autem detur merè gratis, & vt pura, & mera elemosyna ad alendum Clericum, & Dei ministrum, vt suo loco dicemus.

Et eadem ratione, si Rex non seruet suam legem, cui adiunxit poenam infamiae; non propterea erit infamis. Et si Episcopus ludat cum aliquo per ludum a se prohibitum sub poena excommunicationis; non propterea incidit in excommunicationem a se latam, vt notat Glof. in cap. Statuimus. verb. constitutionibus. de sentent. excomm. in 6. Ioan. And. in reg. Cui licet. de reg. iuris. in 6. Azor. part. 1. lib. 5. cap. 11. quest. 2. Salas disp. 14. sect. 2. cit. num. 33. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 4. num. 5. & lib. 1. thesauri, cap. 5. num. 22. Bonac. disp. 1. de legibus, quest. 1. puncto 6. num. 16. & alij: quia, cum excommunicare sit actus iurisdictionis spiritalis, & haec essentialiter sit in alios, impossibile est, vt quis excommunicet seipsum, & iurisdictione exerceatur ab aliquo in seipsum.

Benè tamen per eam legem Episcopi, inciderent in excommunicationem is, qui luderet cum Episcopo, vt vult Ioan. And. & Petr. de Anchar. apud Sayr. loco cit. num. 6. & ipse Sayr. ibi, & Valen. 1. 2. disp. 7. quest. 5. puncto 4. & Adrian. quodlib. 9. & alij; nisi forte Episcopus etiam cum illo tolleret, aut suspenderet effectum suae constitutionis. Sed oppositum docet Less. lib. 2. cap. 35. num. 32. & Salas disp. 14. sect. 3.

8. Si Papa percutiat Clericum, non incidit in excommunicationem.

9. Si Papa omittat recitare Horas canonicas, non perdit fructus ecclesiasticos.

10. Si Episcopus ludat per ludum a se prohibitum sub excommunicatione, non propterea illam incurrit.

11. Virum is, qui ludit cum Episcopo per ludum ab ipso prohibitum sub excommunicatione, sit verè excommunicatus.

sect. 3. n. 3. & 34. qui affirmant, eo ipso, quod Episcopus huiusmodi hominem admittit ad ludum, censeri debere, quod cum illo dispenset in sua lege, & suspendat illius effectum. Et idem est etiam de eo, qui celebrat cum Pontifice contractum verè simoniacum, quoad penas simoniæ vitandas; nam eo ipso, quod Episcopus huiusmodi socium inuitat ad ludum, vel Papa ad simoniacè contrahendum, censetur eum eximere ab excommunicatione, ne videatur, cum punire pro opere, in quod ipse consentit, & ad quod inuitat. Et pro hac sententia Less. citat Sotum lib. 9. de inst. qu. 5. art. 2. Sylu. verb. simonia, qu. 4. Palud. in 4. d. 25. qu. 4. art. 1. concl. 3. Couar. in reg. peccatum, part. 2. §. 8. n. 9. & alios, & pro illa etiam facit Bonac. puncto 6. cit. n. 17.

Sed, si hæc res bene expendatur, fortasse dici potest vtraque sententia in aliquo casu posse esse vera; siquidem potest Episcopus, aut Papa, eo animo inuitare aliquem ad ludum, vel ad simoniam à se prohibitam sub excommunicatione, vt videat, & periculum faciat, vtrum ille sit iustus, aut consensus in simoniam, absque peccata dispensatione super censurâ; & deinde illum relinquat suæ conscientie; & in hoc casu certum videtur, quod talis socius inuitatus verè peccaret, & incurreret excommunicationem, vt volunt Authores primæ sententiæ: si verò is, qui sic inuitatur, probabiliter & prudenter former iudicium, quod eo ipso Episcopus, aut Papa inuitans, dispensat in sua constitutione, & censura, & solum ex hoc iudicio consentiat in ludum, aut simoniam; certum similiter est, quod non peccet, & non incurrat excommunicationem, vt volunt alij. Et si fortè huiusmodi iudicium in aliquo casu, & hic, & nunc non possit formari satis prudenter, optimum est, vt suspensio, aut dispensatio legis, & censuræ expressè petatur, & interim seruetur lex, & vitetur censura, quæ manent in sua quasi possessione obligationis, nec præstetur consensus in ludum, aut simoniam prohibitam, donec constet sufficienter de tali suspensione, aut dispensatione.

12. Et si huiusmodi socius cum Episcopo ludens esset verè excommunicatus, non effugeret deinde etiam ipse Episcopus excommunicationem minorem ex eo, quod communicaret cum excommunicato, cum hæc sit pœna statuta in iure, cap. Nuper. de sent. excommunicat. & incurratur etiam ab iis, qui communicant cum excommunicatis à se, vt probat Sayr. lib. 2. thes. cap. 11. num. 30. quanquam hoc tempore ex alio capite eam vitaret, id est, ex eo, quia ille excommunicatus esset toleratus, & non vitandus, iuxta Extrau. Ad euitanda.

13. Si tamen, postquam talis socius esset verè excommunicatus, adhuc pergeret idem Episcopus cum illo ludere, & communicare in crimine, propter quod incurrisset excommunicationem, probabilissimum est, quod etiam ipse incurreret excommunicationem maiorem latam à iure; cap. Nuper. cit. & cap. Si concubine. de sentent. excommunicat. & cap. Statuimus. eod. in 6. vt docet Ioan. Andr. Anchar. Innoc. & alij apud Sayr. lib. 2. thes. cap. 11. n. 30. cit. & lib. 3. clau. reg. cap. 4. num. 6. in fine. Suar. de censur. disp. 15. sect. 7. num. 4. ex Panorm. Hostien. & aliis, & Bonac. puncto 6. cit. n. 18. quidquid in contrarium dicat Gloss. in cap. Statuimus. cit. verb. constitutionibus. de sent. excomm. in 6. quanquam similiter per Extrauag. Ad euitanda. etiam hanc excommunicationem vitaret talis Episcopus, nisi fortè is, cum quo luderet, esset excommunicatus vitandus, & iam denunciatus; siquidem etiam communicatio in crimine criminoso non inducit ex-

14. Qui communicat in crimine criminoso cum excommunicato

communicationem maiorem capituli nuper cit. nisi sit cum excommunicato vitado, vt notat Nau. in Man. cap. 27. n. 112. Hentig. lib. 13. cap. 9. n. 1. & 2. Suar. de censur. disp. 17. sect. 2. n. 5. Sanchez lib. 2. in Decal. cap. 10. n. 50. Bonac. disp. 1. de legib. qu. 1. puncto 6. num. 18. & de censur. disp. 2. quest. 2. puncto 6. §. 1. num. 8.

DISPUT. XXIX.

Quomodo possit dici, quod Princeps teneatur non transgredi suas leges; & quale peccatum in Principe sit, illarum transgressio.

1. Princeps non teneatur directe suis legibus.
2. Non potest aliquis in se ipsum exercere morale imperium, seque sibi obligare.
3. Etiam Princeps teneatur seruare leges, quibus alios obligat.
4. Probat ex Scriptura.
5. Et ex iure canonico, & ciuili.
6. Primi Imperatores ante Augustum verè tenebantur seruare suas leges.
7. Etiam Princeps non supremi per se, & directe sunt solui suis legibus.
8. Augusta, & filij, vel consanguinei Principis teneantur legibus.
9. Quomodo possit concedi, quod Princeps teneatur suis legibus quoad vim directiuam.
10. Quomodo Princeps teneatur legibus municipalibus, & statutis particularium locorum.
11. Vtrum Princeps peccet mortaliter, suas leges transgrediendo.
12. Papa, secundum aliquos, solum peccat venialiter, si non ieiunet, vel non confiteatur semel in anno.
13. Contra quam virtutem peccet Princeps transgrediendo suas leges.

ERTVM videtur, quod leges Principum, in quantum ab ipsis procedunt, non habent per se, & directe vim obligandi ipsos Principes, etiam ad culpam. Ita Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 4. num. 4. ex communi sententia. Et ratio est, quia, si par in parem non habet potestatem; multò minùs potest aliquis potestatem habere in se ipsum, sibi que imperare. *1. Si de re sua. ff. de receptis arbitris.* Sed omnis potestas est superioris ad inferiorem; qualis tamen non est aliquis respectu sui; & quantum negari non possit, quod imperium physicum possit aliquis exercere, etiam in se ipsum, quomodo communiter dicuntur aliqui actus nostræ voluntatis esse elicit, & aliqui esse imperati; certum tamen est, quod non possit aliquis in se ipsum exercere imperium morale, quod inducat obligationem moralem: sicut neque potest obligare se sibi ipsi per contractum, per promissionem, & similia, vt notat Suar. lib. 3. de legibus, cap. 35. n. 3. & lib. 6. c. 19. n. 16. quia ad hoc necessariò requiritur alteritas, & distinctio.

Atque hinc rectè colligit Med. 1. 2. quest. 95. art. 5. in responsione ad 2. & Salas disp. cit. de legibus, sect. 2. num. 17. in fine, legem Principis respectu illius, propriè loquendo, non habere vim legis, cum non sit proxima, & immediata radix, ex qua illi nascatur obligatio, siue ad culpam, siue ad penam; quæ tamen vis obligandi necessariò requiritur ad essentiam legis, vt supra diximus; sed ad summum se habeat,

non vitando, non incurrit excommunicationem.

1. Princeps non teneatur directe suis legibus.

2. Non potest aliquis in se ipsum exercere morale imperium, seque sibi obligare.

beat, vt conditio requisita, ad hoc, vt postea iure ipso naturæ nascatur in Principe obligatio non faciendi contra legem à se latam ad subditos, vt mox dicemus; & notat Salas sect. 2. cit. num. 16. & 17. & similiter rectè colligit Vasq. 1. 2. disp. 167. cap. 3. num. 20. non posse Principem seruare suas leges ex motiuo obedientiæ, sicut possunt subditi; sed solum ex motiuo alterius virtutis, in cuius materia per legem ponitur res, quæ præcipitur, vel ex motiuo iustitiæ legalis, ex qua teneatur consulere bono communi, vt etiam notat Less. lib. 2. cap. 1. num. 18. & cap. 35. num. 33.

Neque oppositum docet S. Thom. 1. 2. quest. 96. art. 5. ad 3. vbi ait, Principem propria voluntate subditi legi quoad vim directiuam; non autem quoad vim coactiuam; neque enim explicat, vtrum hæc subiectio immediatè proueniat ex ipsa lege, provt est à Principe; quasi hæc etiam in Principem immediatè exerceat suam vim directiuam, quæ est propria legis, & quæ non dirigit quomodocumque ad honestatem, ostendens illam tantummodo, & ad eam adhortans per modum consilij: sed dirigit ad eam, monens, & moraliter obligans, siue necessitans per modum imperij, & præcepti: an verò id proueniat aliunde, vt, v. g. ex ipso iure naturæ, & ex obligatione iustitiæ legalis, ex qua teneatur Princeps consulere bono communi, & lex ab illo posita solum se habeat quasi remotè, & tanquam conditio necessariò requisita ad hoc, vt confurgat pro Principe alia obligatio, vel vt eum afficiat obligatio suæ legis ex alio principio; quàm immediatè, & proximè ex sua voluntate, ex qua afficit subditos, etiam cum S. Thomas hoc non explicet, liberam facultatem nobis relinquat, vt id explicemus secundo modo, cum præsertim idem S. Thom. 1. 2. quest. 95. art. 5. expressè doceat, quod lex eorum tantum actum est directiuam, qui conueniunt subiectis gubernationi alicuius; & idè, propriè loquendo, nullus potest imponere legem suis actibus, vel circa illos exercere vim directiuam suæ legis.

Hoc tamen non obstante, quod Princeps immediatè, & proximè non obligetur suis legibus, eaque provt vim habent ab illius voluntate, non possunt in ipsum directè exercere suam vim directiuam, eumque per se obligare ad culpam; adhuc est dicendum, quod Princeps teneatur seruare leges, quibus alios obligat, neque potest sine peccato illas transgredi, nisi fortè pro loco, & tempore ex rationabili causa secum dispeserit, vt supra diximus. Ita S. Thom. 1. 2. quest. 96. art. 5. ad 3. cit. Caiet. Med. & alij, *ibid.* Sot. lib. 1. de inst. quest. 6. art. 7. Sylu. verb. lex, quest. 14. S. Antonin. 1. 2. tit. 17. num. 5. Couar. in cap. Alma mater. par. 6. §. 1. num. 5. Nauar. in cap. Si quando. de rescript. excep. 1. & de redd. Eccles. quest. 1. num. 32. & cons. 18. de penit. & remiss. Azor. par. 1. lib. 5. c. 11. quest. 1. Suar. lib. 3. de legib. cap. 35. num. 4. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 4. num. 10. Vasq. 1. 2. disp. 167. cap. 3. Less. lib. 2. cap. 35. num. 23. Salas de legib. disp. 14. sect. 2. n. 9. Bonac. disp. 1. de legib. quest. 1. puncto 6. num. 19. & omnes communiter. Et facit pro hac sententia Aristoteles 3. Polit. cap. 7. in fine, vbi ait, in benè constituta Republica solas leges debere dominari; & eum, qui præest Republicæ, in iis tantum debere potestatem habere, de quibus leges non certò determinant; quia, scilicet, leges pro iis casibus, quos determinant, non solum subditos, sed etiam Principes, & eos, qui præsunt, debent regulare, vt exponit ibi S. Thom. *lect. 9. in fine*; & idè non est, quod ipsi in illis dominentur, cum leges dominari debeant etiam ipsi; & illi tantum Republicæ parata sit salus, in qua leges dominantur, feruentibus Magistratibus,

3. Etiam Princeps teneatur seruare leges, quibus alios obligat.

vt mox dicemus ex Platone lib. 4. de Repub. Et ratio est: quia, quantum Princeps non possit sibi imperare per imperiū morale propriè dictum, neque sibi dare præcepta, aut leges; ipso tamen iure naturæ teneatur ad totum id, à quo dependet commune bonum suorum subditorum; qualis tamen est obseruatio suarum legum: nam eo ipso, quod illas non seruat, reddit eas suspectas, duras, & odiosas ipsis subditis, & maximum ponit impedimentum ad bonum commune, & ad illarum obseruationem. Et eo ipso, quod Princeps est pars præcipua Communitatis, teneatur se conformare cum aliis partibus in eo, quod grauiter facit ad bonum commune, cum turpis sit pars, quæ discordat à toto, cap. Quæ contra. d. 8. & Princeps non tam sit electus, vt præsit, quàm vt proficit Communitati. Atque ita, quanuis lex, quam condit, formaliter, & proximè, provt est ab illo, illum non obliget; est tamen conditio, qua posita oritur obligatio legis naturalis, quam non potest transgredi sine peccato: & quanuis non teneatur, v. g. ad frumenta non extrahenda lege illa, qua teneatur subditi; teneatur tamen frumenta communiter non extrahere lege alia superiore, qua teneatur consulere bono subditorum.

Et quod supra diximus disp. 19. num. 10. ad explicandum, quomodo leges humane, etiam ciuiles, possint obligare in conscientia, & ad culpam, quod semper cum potestate legislatiua humana debeat intelligi, quasi coniuncta etiam potestas diuina, à qua illa est; & cum dictamine legis humane; quod hoc, vel illud, v. g. sit faciendum; aut non faciendum, debeat intelligi etiam dictamen superius, & vniuersalius legis diuinæ, & naturalis, quod sit parendum legibus Principum, & quod saltem ex hac coniunctione proueniat in lege humana vis obligandi ad culpam; hoc idem potest dici etiam hoc loco, ad explicandum, quomodo obligatio seruandi leges se extendat etiam ad Principes: quanuis enim dictamen legis humane, in quantum est à ratione, & voluntate ipsius Principis, non possit illum obligare per se, & directè; in quantum tamen habet adiunctum dictamen superius rationis diuinæ, & naturalis, quod per illius obseruationem sit consulendum bono communi, tam potest obligare Principem, quàm subditos Principis, vt ex se patet; & hac de causa disp. præcedente, num. 22. non diximus absolute, & simpliciter, quod leges Principum non possint illos obligare per se, & directè; sed solum id diximus cum hoc addito, in quantum ab ipsis procedunt, & habent vim obligandi ex ipsis.

Atque ex hac lege, vel dictamine naturali, quod est coniunctum cum lege, & dictamine humano, orta sunt illa, quæ tam frequenter in sacris Litteris, & humanis iuribus, siue ecclesiasticis, siue ciuilibus repetuntur; & per quæ mouentur etiam Principes suæ obligationis, quoad leges seruandas; & reprehenduntur, qui eas non seruant: sic enim dicitur ad Rom. 2. *Qui alios docet, teipsum non docet: qui prædicat non mœchandam, mœcharis, &c. Quapropter inexcusabilis es, ò homo omnis, qui iudicas: in quo enim alterum iudicas, teipsum condemnas, &c. Existimas autem, qui iudicas eos, qui talia agunt, & facis ea, quia tu effugies iudicium Dei?* & Matth. 23. *Dicunt, & non faciunt: & alligant onera grauiora, & importabilia, digito autem suo nolunt ea mouere.* & Act. 1. de Christo dicitur, quod cepit facere, & docere. & cap. Cum omnes de constitur. dicitur: quod quisque iuris in alterum statuit, ipse eodem iuri debet: & cap. Pro illarum. de praben. dicitur de superioribus, quod nobis non debent legem ponere, quam ipsi negligunt obseruare: & cap. Instrum. d. 9. dicitur iustum esse, vt

4. Probat ex Scriptura.

5. Et ex iure canonico, & civili.

Princeps suis obtemperet legibus: & l. i. ff. quod quisque iuris dicitur hoc edictum summam habere æquitatem, vt quod quisque iuris in alterum statuit, eodem ipse vtatur. Et fortasse hoc idem demonstrat, quod aliquando in iure civili, & canonico, etiam ipsi Imperatori, & Papæ leges feruntur, vt l. Cum heredes. C. qui testamenta facere possunt. vbi dicitur, quod si Imperator, & Augusta heredes instituantur, commune ius cum cæteris habet: & c. Non liceat Papa. 12. quæst. 2. vbi dicitur, quod alienatio prædij Ecclesiæ non est licita etiam Papæ: id enim non est, quia idem sibi, aut successori legem ferat; sed, quia declarat, ad quid ipse, & successor teneantur ex æquitate, & iure naturæ, quando id postulat bonum commune: & l. Digna vox. C. de legibus, dicitur, quod digna vox est maiestate regnantis, legibus alligatum se Principem profiteri. Et ratio subditur: quia de autoritate iuris pender autoritas Principis, & maius imperio est submittere legibus principatum, illudque aliis indicare, quod Princeps sibi licere non patitur. Et sensus videtur esse, quod, quemadmodum Princeps tenetur conseruare suam autoritatem, ita & tenetur conseruare autoritatem suarum legum: & quod maxime id facit se ipsum illis subiciendo. Et denique Plato lib. 4. de republica, aperte docet, paratum exitium esse illi ciuitati, in qua non lex Magistratibus, sed legi Magistratus præfunt; salutem verò illi, in qua lex dominatur, seruientibus Magistratibus. Cui maxime consonat etiam illud, quod paulo ante retulimus ex Arist. 3. Politic. c. 7. quod in bene constituta Republica solæ leges debeant dominari; & is, qui præest Reipublicæ, non debeat dominari, nisi in iis, quæ non determinantur per leges.

6. Primi Imperatores ante Augustum verè tenebantur seruari suas leges.

Quod si quæras, vnde habeant Principes, quod sunt soluti suis legibus, illique per se, & proximè non ligentur: siquidem, cum acceperint totam suam potestatem à populo, fieri potuit, vt acciperent cum hac limitatione, vt etiam ipsi tenerentur pati leges, quas aliis ferent: in quo casu verè essent iis ligati; non, quia ipsi sibi imperarent, & in se potestatem exercerent; sed, quia populus, ad quem ante ipsos spectabat ferre leges, à prima illorum creatione, atque electione sic eos ligasset. Respondet Azor. part. 1. lib. 5. cap. 1. qu. 1. cit. & Salas disp. 14. sect. 2. n. 23. & 26. ex Dione Historico lib. 53. & ex Strabone lib. 17. Geographia. in fine, primos Imperatores ante Augustum verè fuisse obligatos ad suas leges propter rationem allatam: quia non nisi cum illa limitatione potestatem acceperant ad eas condeudas; Augustum tamen post victum à se Marcum Antonium, obtinuisse, vt esset solutus à suis legibus, siue id per tyrannidem sibi assumpserit, siue ex populi concessione, siue ex propria autoritate id constituerit, populo assentiente, atque adulate; idque deinde transisse etiam ad alios Imperatores; eaque ratione constituisse, quod populi autoritas esset in illos translata sine vlla limitatione, quod postea sunt imitati etiam alij Reges, ac Principes.

Et hac de causa, quia hæc exemptio à legibus fuit primò concessa Imperatori ex priuilegio, appellatur aliquando in iure civili nomine priuilegij, vt l. Princeps. ff. de legibus, vbi dicitur, quod Augusta non est soluta à legibus; sed ipsi Principes eadem priuilegia illi tribuunt, quæ etiam ipsi habent, vt notat Salas disp. 14. sect. 2. cit. n. 26.

7. Etiam Principes non sumpti per se, & directè

Atque hoc, quod dicimus, teneri Principes suas leges non transgredi, quia tenentur iure naturæ consulere bono communi, non solum videtur verum de Summis Pontificibus, & supremis legumla-

toribus, qualis est Papa, Imperator, & Reges; sed etiam de aliis non supremis, quales sunt, v.g. Episcopi, & Generales Religionum: nam, quauis facultatem condendi leges potuerint à Supremis accipere cum hac limitatione, vt tenerentur etiam ipsi illas seruare: quia tamen nusquam apparet in iure communi talis limitatio; idè videtur esse eadem ratio illorum, atque aliorum, vt, scilicet per se, & directè omnes sint liberi à suis legibus, & solum teneantur illas seruare ex æquitate, & iure naturæ, vt etiam supra diximus, & notat Azor. lib. 5. cap. 1. cit. quæst. 2. & Salas disp. 14. sect. 3. num. 31. & 33.

De Augusta verò, & coniuge Principis, vel legislatoris, alia ratio est: vt enim habetur l. Princeps. cit. ff. de legibus, non est soluta à legibus; sed Princeps eadem priuilegia illi tribuit, quæ ipse habet, & verè illis tenetur, etiam quoad vim coactiuam, vt notat Suar. lib. 3. de legibus, cap. 35. num. 28. & Salas disp. 14. sect. 3. num. 36. & à fortiori idem est etiam de filiis, & consanguineis Principis, qui multo magis subduntur illius potestati, quam coniux.

Neque ab his, quæ diximus, teneri Principes ex æquitate, & iure naturæ suas leges seruare, multum differt id, quod habet Suar. lib. 3. de legibus, cap. 35. num. 8. & seq. Valq. 1. 2. disp. 167. cap. 3. & plures alij apud Salas disp. 14. sect. 2. num. 16. teneri Principes suis legibus, etiam immediatè, & proximè quoad vim directiuam, vt loquitur S. T. hom. 1. 2. quæst. 96. art. 5. ad 3. quia, quantuis non cum hac limitatione acceperint potestatem à populo, vt etiam ipsi teneantur suis legibus; à Deo tamen, à quo, vel immediatè, & per se, vel mediante populo, est omnis potestas, eam non acceperunt, nisi cum illa: & idè simul cum dictamine legis humanæ debet intelligi semper coniunctum etiam dictamen superius ipsius Dei, & authoris naturæ, vt supra diximus: & dum exerceret potestas humana circa subditos, debet intelligi etiam exerceri potestas diuina, & naturalis circa omnes; idque ex eo satis colligitur, quia, cum omnis potestas sit à Deo, & efficacia legis quoad obligandum, magis pendeat ex intentione Dei, quam particularis legislatoris, maxime rationale est, vt intentio Dei in ferendis legibus sit de obliganda in illis tota Communitate, prout constat ex capite, & corpore, id est, ex Principe, & subditis: siquidem ita postulat bonum commune, in cuius ædificationem est lex. Hoc, inquam, parum differt ab eo, quod diximus, teneri Principes suis legibus iure naturæ: quia hoc ipsum ius naturæ est à Deo, & participatio quædam iuris diuini. Et in idem recidit, quod hæc obligatio dicatur esse ex iure naturæ, & quod dicatur esse à Deo, in quantum est author naturæ. Vnde & idem Suarez eodem cap. 35. num. 13. vltro concedit, quod hæc obligatio in Principe ad seruandas suas leges, possit dici obligatio naturalis in radice, in quantum sequitur ex ipsa ratione naturali, vel ex discursu rationis, vt loquitur Bald. in l. 2. num. 40. C. de seruatur. & Dec. in cap. primum, de consuet. l. 1. n. 15. quauis addat, formaliter, & proximè eam esse ex ipsa lege positua, & humana, quæ fertur ad subditos, & posse etiam dici obligationem diuinam, non absolutè, & simpliciter; sed ex facta hypothese, id est, ex suppositione, quod ita feratur ad subditos. Et similiter hoc totum parum differt ab eo, quod supra diximus, legem Principis, prout est à Principe, & obligat subditos, se habere, vt conditionem necessariò requisitam ad hoc, vt in Principe oriatur superior obligatio ex iure naturæ, & ex dictamine naturali,

sunt soluti à suis legibus.

8. Augustus, & filij, vel consanguinei Principis tenentur legibus.

9. Quomodo possit concedi, quod Principes tenentur suis legibus quoad vim directiuam.

10. Quomodo Principes tenentur legibus municipalibus, & statutis particulariū locorum.

Hoc verò ipsum, quod Principes ex iure naturæ teneantur suis legibus, non debet intelligi de statutis, ac legibus municipalibus particularium Prouinciarum, etiam latis, vel confirmatis à Principe, vt notat Suar. lib. 3. cap. 35. cit. num. 14. & Salas disp. 14. sect. 2. num. 23. ex communi sententia, ad illas enim non tenetur Princeps, etiam, quando in illis prouinciis moratur ad breue tempus; quia non sunt laræ pro tota Communitate, prout constat ex capite, & corpore; sed solum pro loco determinato; & per accidens est, quod Princeps, in illo degat. Si tamen locus aliquis esset propria habitatio, & Curia Principis, probabile est, quod etiam Princeps obligaretur ad leges illius loci, vt subdit ibi Suar. quia ita postulat bonum commune illius, in quo Princeps peculiariter se haberet, vt caput, & vt pars præcipua Communitatis.

11. Vtrum Princeps peccet mortaliter suis leges transgrediendo.

Sed, quauis transgressio huiusmodi legum possit esse mortalis etiam in Principe, vt ex communi sententia notat Suar. lib. 3. cap. 35. cit. num. 6. Sylu. verb. lex, quæst. 35. Valq. 1. 2. disp. 167. cap. 3. num. 17. & alij apud Bonac. disp. 1. de legib. quæst. 1. puncto 6. num. 23. & in specie de Summo Pontifice, si transgrediatur suam legem de confitendo semel in anno, notat Couar. in cap. Almatater. part. 1. §. 1. num. 5. & si transgredatur legem ieiunij, vel de non duccenda vxore pro iis, qui sunt in sacris, vel aliam quancunque legem ecclesiasticam, & ex se grauem, notat Franc. Victoria in relect. de simonia, num. 39. Sor. in 4. dist. 38. q. 1. art. 3. Henricq. lib. 1. de Sacram. Penit. cap. 3. num. 2. Sayr. lib. 3. clan. reg. o. 4. num. 14. & alij plures apud ipsum, non tamen propterea Princeps obligatur ad pœnam statutam per leges: quia hæc solum per accidens à lege intenditur, & ex intentione etiam Dei eos tantum afficit, in quos potest cadere violentia, & coactio à Communitate, & Principe; qualis tamen non est ipse Princeps. Imò secundum multos transgressio legis non est in Principe censenda mortalis, sicut censetur in subditis, vt notat Less. lib. 2. de iustitia, cap. 35. num. 34. Azor. part. 1. lib. 5. cap. 1. quæst. 1. Salas de legib. disp. 14. sect. 2. num. 17. & 18. & 19. & disp. 20. sect. 1. 2. num. 104. Bonac. de legib. disp. 1. quæst. 1. puncto 6. num. 23. quia, cum Princeps solum teneatur ex iure naturæ, & ex dictamine superiore; propter bonum commune, vt diximus; non videtur transgressio esse notabilis; nisi bonum commune notabiliter lædat: quod tamen communitè non contingit, si transgressio sit solum vna, aut altera; non autem frequens, & ex consuetudine, vt patet ex dictis supra disputatione 24. dum ageremus de transgressione legis ex contemptu. Atque hoc modo solum venialiter peccat Papa, si non ieiunet, ex Salas n. 17. cit. & si non confiteatur semel in anno, vel non communiçet in Paschate, vt idem subdit num. 29. & 2. nisi fortè sit graue scandalum, vel tam frequenter id faciat, vt graue præiudicium fiat bono communi.

12. Papa, secundu aliquos, solum peccat venialiter, si non ieiunet, vel non confiteatur semel in anno.

Sed hæc res de grauitate, aut leuitate culpæ in Principe suas leges transgrediente, rectè videtur posse definiti ex regulis supra traditis disp. 20. ad cognoscendam vniuersaliter pro omnibus obligationem grauem, vt, scilicet, etiam in Principe attendatur finis, propter quem obligatio legis ex iure naturæ in illum cadit; & præterea attendatur attinentia, & vtilitas rei, quæ per legem præcipitur ad illum finem: si enim lex immediatè & proximè respiciat bonum commune, vt, v.g. publicam abundantiam per non extractionem frumenti, & victualium; vel publicam securitatem per non extractionem armorum, aut equorum; etiam in Principe

transgressio legis, videtur censenda esse mortalis, quando per illam grauitèr læditur bonum commune; & contra esse venialis, quando læditur solum leuiter: si verò lex primariò, & immediatè respiciat bonum priuatum, cuiusque, & solum secundariò bonum commune, in quantum resultat ex bono cuiusque, vt contingit, v.g. in lege ieiunij, quæ respicit immediatè bonum temperantiæ, & moderationem libidinis pro vnoquoque priuato, videndum est, vtrum obligatio Principis ex iure naturæ sit sub eadem honestate virtutis, eaque honestas, tam siqz illi, debita per ius naturæ, quam sit debita subditis per legem Principis: si enim sit debita æqualiter, etiam culpa transgressionis erit in illo æqualis cum culpa in subditis, cum in vtrisque sit ommissio eiusdem actus æqualiter debiti, vel eadem comestio, contra æquale debitum abstinendi: & sic habebit locum prima opinio, quod transgressio legis, tam sit mortalis in Principe, quam in subditis: si verò honestas virtutis, sub qua est obligatio Principis, sit minus debita in ipso Principe per ius naturæ, quam sit debita per legem in subditis, etiam culpa transgressionis erit minor in Principe, quam in subditis: & sic habebit locum secunda opinio.

Et à fortiori idem est, si lex primariò respiciat quasi ius Dei per virtutem religionis; & hoc tam sit debitum seruari à Principe per ius naturæ, quam est debitum seruari à subditis per legem Principis: similiter enim transgressio Principis erit æqualis malitiæ, cum transgressione subditorum, vt si vtrique omittant, v.g. audire Sacrum in die festo, quod specialiter præcipitur propter quasi ius Dei, id est, ad effectum exhibendi illi aliquem cultum, & protestandi mysteria fidei, vel si vtrique, post susceptos sacros Ordines, seque diuino obsequio consecratos, violent legem ecclesiasticam de non nubendo, & adhuc velint se tradere coniugi ad actus canales.

Quod si quæras de hac ipsa culpa, siue mortali; siue veniali, quam contrahit Princeps suas leges transgrediendo, cuius tandem rationis sit, & cui virtuti opponatur: Respondet Salas sect. 2. cit. num. 16. in fine, eam esse contra iustitiam commutatiuam, ex qua Princeps ratione officij tenetur consulere bono communi, vel saltem contra iustitiam legalem, ex qua caput, quoad procurandum bonum commune, tenetur se conformare aliis membris: quia enim debitum ieiunandi, v.g. in Papa, non prouenit immediatè ex illius lege, quæ ponit pro subditis talem actum sub debito temperantiæ; sed prouenit ex iure naturæ, quæ illum obligat ad consulendum bono communi; non potest in illo violatio ieiunij esse contra temperantiæ, sicut est in aliis; sed communiter est contra illam virtutem, per quam bene ordinatur ad bonum commune; quæ tamen vel est iustitia commutatiua, vel legalis. Sed oppositum docet Less. lib. 2. cap. 35. num. 83. Suar. lib. 3. de legib. cap. 35. num. 8. Franc. Victor. relect. de simon. num. 39. cit. Bonac. disp. 1. de legib. quæst. 1. puncto 6. qui asserunt, culpam, & malitiam Principis esse eiusdem rationis, cuius est culpa, & malitia subditorum: quia, scilicet, idem debitum alicuius virtutis inducitur pro Principe ex dictamine iuris naturæ, quod inducitur pro subditis ex dictamine legis laræ à Principe, vt, v.g. idem debitum temperantiæ per legem ieiunij, idem debitum religionis per legem colendi festa, vel non nubendi, postquam aliquis consecrauit se Deo per sacros Ordines, & sic de reliquis. Et non est dubium, quod hoc sit valde probabile.

Neque propterea dicendi sunt Principes peccare semper dupliciter, quando semel transgrediuntur suas aliquas leges, id est, semel contra virtutem, sub qua

13. Contra quatu virtutè peccat Princeps transgrediendo suas leges.

qua constituitur per legem res, quae praecipitur; & iterum contra iustitiam commutativam, aut legalem, ex qua tenentur ratione officii consulere bono communi: neque enim peccant, proprie loquendo, contra officium, & contra bonum commune, si ea omittant, quae immediate, & proxime solum spectant ad bonum privatum cuiusque, & non respiciunt bonum commune, nisi remote, in quantum resultat ex bono cuiusque: sicut etiam contingit in ipsis subditis, qui, cum similiter teneantur ex iustitia legali ad bonum commune, tanquam pars Communitatis; non tamen peccant specialiter contra illud, quando peccant contra leges, quae rem constituent sub honestate aliarum virtutum.

DISPUT. XXX.

Utrum parvuli, & amentes, & qui carent permanentemente usu rationis, teneantur ad leges servandas.

- 1. Qui carent permanentemente usu rationis, nullis legibus obligantur.
2. Amentes non solum excusantur a legum transgressionibus, sed etiam vere non obligantur.
3. Qui sunt amentes solum in aliqua certa materia, tenentur legibus.
4. Licetum est, amentibus ministrare cibos prohibitos.
5. Non est licitum ministrare ebriis, aut amentibus, solum in certa materia, cibos prohibitos.
6. Quomodo lex de interdictione locali pertinet ad parvulos.
7. Quomodo obligatio Baptismi pertinet ad parvulos.
8. Pueri statim atque veniunt ad usum rationis, incipiunt tenei legibus.
9. Pueri, secundum aliquos, non tenentur confiteri semel in anno, nisi sint proximi pubertati, vel etiam puberes.
10. Neque tenentur alii legibus ecclesiasticis.
11. Sed impugnat.
12. Post usum rationis non possunt pueris tradi lacticia diebus prohibitis.
13. Pueri post usum rationis quomodo incurrant censuras, & poenas legum.
14. Quare pueri post usum rationis non statim teneantur praecipio Eucharistiae.
15. Eucharistia, per modum viatici, potest tradi etiam pueris, ante annum decimum.
16. Sacramentum extremae unctionis traditur etiam pueris, si sint doli capaces.
17. Utrum infantes, & amentes possint ingredi Monasteria, vel inrailla ab aliis admitti sine peccato, & censura.

CONCLUSIO est: Qui carent permanentemente usu rationis, nullis legibus obligantur, siue ille sint diuinae, siue naturales, siue humanae. Ita Palud. in 4. dist. 15. quaest. 5. art. 1. num. 7. Sot. lib. 1. de iust. quaest. 3. art. 9. Medin. 1. 2. quaest. 94. art. 1. col. 2. Suar. tom. 3. in 3. partem, qui est de Sacram. dist. 46. sect. 2. versu, Et iuxta hunc. Azor. part. 1. lib. 5. cap. 11. quaest. 4. & lib. 7. cap. 40. quaest. 6. Salas de legibus, disput. 4. sect. 13. Bonac. de legibus, disput. 1. quaest. 1. puncto 6. num. 4. & sequentibus. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 12. num. 2. & 3. & omnes communiter. Et ratio est:

1. Qui carent permanentemente usu rationis, nullis legibus obligantur.

quia lex, & praecipit non est vinculum, nisi rationale: & ut habet S. Thom. quaest. 17. de verit. art. 3. quemadmodum vincula corporalia non ligant, nisi applicentur per certum contactum; ita & leges, seu vincula rationalia non obligant, nisi applicentur per rationem, & per conscientiam, quae est actus rationis: nisi vero, qui carent usu rationis, non potest lex applicari per rationem: quia vel nullo modo possunt percipere illius obligationem, ut parvuli; vel certe non possunt eam percipere, sicut oportet, ut postea operentur ex virtute, aut ex vitio, id est, cum plena deliberatione, & libertate, ut amentes; & ideo leges, & praecipit non possunt illos obligare, & consequenter neque etiam intentio legislatoris censenda est esse de illis obligandis.

Et quanuis Sanchez lib. 9. de matrimonio, dist. 32. num. 2. & lib. 1. in Decal. cap. 11. cit. num. 1. bene distinguat, quod aliud est lege non obligari, & aliud excusari ab illius transgressione; siquidem post legis promulgationem, qui illam ignorat, non recte dicitur, quod absolute per illam non obligatur, sed solum, quod excusetur: quod tamen subdit num. 3. ex aliquorum sententia, quod alio modo in hac materia est loquendum de parvulis ante usum rationis; & alio modo de adultis amentibus; & quod illi sunt dicendi, quasi per modum purae negationis non obligari legibus; quia pro illo tempore non sunt apti habere illarum notitiam, & per illas ligari; sed se habent respectu illarum, sicut se habent catuli ante nonum diem respectu visus: hi vero sunt dicendi, quasi per modum privationis, excusari a transgressione; quia reuera post tempus infantiae sunt apti habere notitiam legum, & per illas ligari, & solum non habent; & non ligantur ratione impedimenti amentiae, quod est merè accidentarium, sicut & catuli post nonum diem sunt apti habere visum, & solum non habent ex impedimento accidentali ipsius pupillae: hoc, inquam, nisi faciat pura quaestione de nomine, & de modo loquendi, eam videtur habere difficultatem, quod proxima capacitas, & potentia ad habendam obligationem ex lege, non oritur immediate, & proxime ex quacunque capacitate ad habendum usum rationis; sed ex ipso usu rationis in actu primo, & quasi in habitu, & qui facile, & ex se possit fieri in actu secundo, & ideo, qui permanentemente, & necessarid illo carent, adhuc videtur dicendi, quod remaneant in pura negatione respectu obligationis legis, cum non sint proxime apti ad illam habendam; sed solum remote, in quantum sunt apti ad habendum quasi in habitu, vel in actu primo usum rationis; & postea eo mediante ad habendam legis obligationem. Et certum videtur, quod in ordine ad hanc, alio modo se habet, qui laborat, v.g. perpetua amentia, & caret permanentemente usu rationis, atque se habeat, qui solum laborat ad breue tempus, v.g. ex morbo; vel usum rationis habet impeditum solum pro breui tempore, v.g. ex somno, vel ex ebrietate. Et praeterea, siue haec aptitudo, & capacitas ad legis obligationem in amentibus, appellanda sit proxima, siue remota, quantum est ex ipsa amentia, eiusque causis, semper est cum ordine ad voluntatem legislatoris, & solum facit, ut quis sit capax obligationis per legem, solum sub conditione, quod legislator eum voluerit obligare: quod tamen respectu amentium esse non potest, cum impossibile sit, quod stante amentia, vinculum legis, aut praecipit illis applicetur: & ideo neque legislator id possit velle; atque ita non est, quod pro amentibus ita subtiliter distinguantur hi modi loquendi, & semper

2. Amentes non solum excusantur a legum transgressionibus, sed etiam vere non obligantur.

semper eodem modo, & indistincte, tam de infantibus, quam de amentibus dicere possumus, quod nullis legibus obligentur.

Recte tamen addit Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 12. cit. num. 4. & lib. 1. de matrimonio, dist. 8. num. 23. dum negamus, quod amentes obligentur per leges, solum esse sermonem de iis amentibus, qui simpliciter, & in omni materia, & permanentemente pro longo tempore sunt amentes; non autem de iis, qui sunt tales solum secundum quid, id est, in vna aliqua certa materia, & in aliis habent usum rationis: de his enim certum est, quod in aliis sunt capaces obligationis per leges, ut ex se patet.

Atque ex hoc recte colligit Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 12. cit. num. 16. & ex illo Bonac. quaest. 1. de legibus, puncto 6. num. 5. quod non peccat, si quis in diebus ieiunij, aut abstinentiae a carnibus, certisque cibis, ministrat illos amentibus: vel enim iudicio Medicorum iis indigent, ne humor melancholicus amentiam augeat, aut vitae periculum afferat; vel certe ab Ecclesia habentur, ut infantes, & brura, & reputantur soluti omnibus legibus: secus vero de ebriis, vel de amentibus in certa materia: quia his non possunt licite ministrari cibi prohibiti, nisi specialiter illis indigeant ratione morbi; neque communiter reputantur ab Ecclesia, ut soluti a legibus, nisi forte occurrant seruanda pro tempore ipso ebrietatis, ut est, v.g. lex de audiendo Sacro: siquidem non praecipitur quacunque praesentia, aut auditio; sed humana, & rationalis; quam tamen ebrij pro illo tempore exhibere non possunt.

Neque contra id, quod diximus de infantibus, multum urget, quod etiam infantes, tempore interdictionis locali, non possunt admitti ad ecclesiasticam sepulturam: id enim non est, quia lex interdictionis ad illos feratur; sed, quia fertur ad alios, ne illos admittant, & locus ipse interdictionis omne cadauer excludit, siue sit parvulus, siue adultus.

Et idem est de lege Baptismi: soluti enim infantes ab illa sunt, in quantum est lex, & in quantum Baptismus est necessarius necessitate praecipit: quibus non sint soluti, in quantum Baptismus est remedium pro peccato originali, & necessarius necessitate medij.

Quod vero pueri, quando peruenerint ad usum rationis, teneantur omnibus legibus, siue diuinis, & naturalibus, siue humanis, nisi forte materia ipsa legis aliter ostendat, vel intentio legislatoris per ipsam legem expressa, vel per consuetudinem declarata, aliter habeat, est communis sententia apud Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 12. cit. num. 6. & apud Salas disput. 1. 4. sect. 13. & Azor. part. 1. lib. 5. cap. 11. quaest. 4. & Bonac. disput. 1. de legibus, quaest. 1. puncto 6. num. 8. & specialiter de praecipio annuae confessionis videtur definiti cap. Omnis vtriusque sexus, de poenit. & remiss. vbi dicuntur omnes teneri, postquam peruenerint ad annos discretionis. Et ratio est: quia, quemadmodum usum rationis eos facit capaces culpae; ita & facit capaces debiti, & obligationis per legem, cum haec necessarid supponatur ad culpam, & malitia formaliter solum consistat in carentia bonitatis per legem debita, ut communiter dicitur in materia de peccatis.

Quare non videtur admittendum id, quod habet S. Antonin. part. 2. tit. 9. cap. 8. §. 2. Corduben. in Summa, quaest. 40. Victoria relect. 2. de venientibus ad usum rationis, num. 11. & apud Salas de legibus, dist. 1. 4. sect. 13. n. 126. pueros non teneri ad confitendum semel in anno, nisi sint proximi pubertati; id est, anno decimo cum dimidio, si sint mares; & anno nono cum dimidio, si sint feminae: quia vsus rationis, qui

1. Qui sunt amentes solum in aliqua certa materia, tenentur legibus.

2. Amentes non solum excusantur a legum transgressionibus, sed etiam vere non obligantur.

3. Qui sunt amentes solum in aliqua certa materia, tenentur legibus.

sufficit ad peccatum mortale, communiter non habetur, nisi ad annos proximos pubertati, qui sunt in masculis annus decimus cum dimidio; & in feminis annus nonus cum dimidio. Contra enim est: quia id est falsum, si loquamur in ordine ad forum conscientiae, & Dei; non autem solum ad forum exterius, in quo communiter non praesumitur quis esse doli capax secundum iura, nisi sit proximus pubertati, ut etiam supra explicauimus lib. 1. dist. 9. num. 10.

Et idem est etiam de eo, quod habet Sot. in 4. dist. 12. quaest. 1. art. 11. & d. 18. quaest. 1. art. 3. & lib. 7. de iust. quaest. 3. art. 2. & Henricus lib. 8. de Eucharistia, cap. 42. num. 2. eos non teneri ad eandem annuam confessionem, usque ad annum duodecimum. Et quod habet Emmanuel Sa verbo, confessio, num. 3. eos non teneri usque ad annos pubertatis: quod idem vniuersaliter de omnibus legibus ecclesiasticis, quod non obligent usque ad annos proximos pubertati, docet S. Anton. 1. 2. tit. 9. cap. 8. §. 2. cit. & usque ad annos ipsos pubertatis docent aliqui apud Salas dist. 1. 4. sect. 13. cit. num. 127. Contra enim est: quia, si sunt capaces peccati, sunt etiam capaces remediij contra peccatum, quod est confessio; neque vlla est ratio, quare ad illam non teneantur, etiam lege ecclesiastica, cum praesertim verba ipsa talis legis clare expriment, quod omnes tenentur, postquam peruenerint ad annos discretionis; & eo ipso, quod conceduntur etiam ante annos pubertatis, vel proximos pubertati, esse capaces peccati, conuincuntur etiam esse capaces legis, & obligationis; ut diximus; & si sunt capaces obligationis per leges diuinas, & naturales, nulla est ratio, quare etiam non sint capaces obligationis per leges ecclesiasticas, & humanas; quidquid sit de praesumptionibus pro foro externo, ut diximus.

Et similiter non videtur admittendum id, quod habet Henriquez lib. 13. cap. 49. num. 2. quod post usum rationis ad aliquod tempus possint pueris tradi lacticia in diebus prohibitis, & quod ita habet consuetudo, ut etiam tradit Ledesma 2. part. 4. quaest. 17. art. 6. dub. 2. in fine, & aliqui alij Doctores apud Bonacinam dist. 1. de legibus, quaest. 1. puncto 6. num. 8. quam consuetudinem etiam Bonacina ait, non esse reprobendam, vbi est legitime recepta: contra enim est communis sententia aliorum, & communis vsus Ecclesiae; & quia nulla est ratio, quare debeant ceteri esse soluti specialiter ab hac lege comedendi lacticia, & ea, quae habent originem a carnibus, si non sint soluti a lege comedendi carnes, & vniuersaliter non sint soluti a legibus ecclesiasticis.

Neque consuetudo, quae in contrarium adducitur, est facile admittenda, nisi pro aliquo loco sufficienter probetur.

Imò, qua ratione tenentur pueri post usum rationis ad leges ecclesiasticas, etiam tenentur censuris, si illas transgrediantur: nam, quanuis communiter ante annum duodecimum, vel decimum quatuordecimum, non soleant pueri pro transgressione praepitorem, & legum, puniri censuris, quae feruntur ab homine, ut notat Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 12. cit. num. 7. Sot. in 4. d. 18. quaest. 1. art. 3. in fine, Corduben. in Summa, quaest. 40. quia, scilicet, vsus rationis non eodem tempore omnibus contingit; sed aliquibus citius, & aliquibus tardius; & ideo Ecclesia rationaliter per sententiam non procedit ad censuras, nisi quando potest certo praesumere de venoque, quod habuerit sufficientem usum rationis: quae praesumptio pro foro externo secundum iura solum est circa annos pubertatis, vel proximos pubertati, ut

10. Neque tenentur alii legibus ecclesiasticis.

11. Sed impugnat.

12. Post usum rationis non possunt pueris tradi lacticia diebus prohibitis.

13. Pueri post usum rationis quomodo incurrant censuras, & poenas legum.

10. Neque tenentur alii legibus ecclesiasticis.

11. Sed impugnat.

12. Post usum rationis non possunt pueris tradi lacticia diebus prohibitis.

13. Pueri post usum rationis quomodo incurrant censuras, & poenas legum.

vt patet ex dictis supra, lib. 1. disp. 9. num. 10. possunt tamen etiam ante hanc aetatem incurere poenas, & censuras, quae feruntur a iure, vt, v.g. excommunicationem, si percutiant Clericum, cap. Pueris. de sententia excommunic. & irregularitatem, si aliquem occidant, iuxta Clementinam, Si furiosus. de homicidio, ex Sylu. verb. homicidium, 3. quaest. 1. & aliis apud Sanchez cap. 12. cit. num. 8. & etiam ipsi comprehenduntur interdicto personali, generali, aut locali ex eodem Sylu. verb. interdium, 2. num. 18. & dicimus in materia de censuris.

14. Quare pueri post usum rationis non statim teneantur praecipio Eucharistiae.

Dixi verò, pueros, post usum rationis, censerì debere communiter esse obligatos legibus, nisi aliter suadeat materia ipsa legis, vel aliter declaret intentio legislatoris expressa per legem, aut per consuetudinem: quia his de causis praecipio Eucharistiae, & ieiunij non tenentur statim atque perueniunt ad usum rationis: nam, quanuis cap. Omnis vtriusque. de poenit. & remiss. simul praecipiat Eucharistia in Paschate, & confessio semel in anno, postquam aliquis peruenit ad annos discretionis; & hac de causa Gloss. ibidem, & Palud. in 4. d. 12. quaest. 1. art. 5. concl. 1. absolute affirmant, quòd etiam praecipium Eucharistiae statim obligat, quando quis habet usum rationis, & est doli capax; ipsa tamen rei vtriusque diuersitas satis declarat, quòd non sunt iidem anni accipiendi pro vtroque praecipio, cum discretio sufficiens ad confessionem sit illa ipsa, quae est sufficiens ad peccatum: & sicut quis discernit bonum à malo; ita & discernat remedium mali, quod est confessio; discretio verò sufficiens ad Eucharistiam, sit illa, quae discernit panem profanum à sacro; quae tamen communiter non habetur, nisi anno circiter decimo, aut duodecimo, vt ex communi sententia notat Salas disp. 14. de legibus, sect. 13. num. 127. & Azor. lib. 7. cap. 41. quaest. 10. & interpretatur communis consuetudo Ecclesiae, quae non statim admittit pueros ad Eucharistiam, quando illos admittit ad confessionem; sed solum quando discernunt sacrum à profano, & possunt habere gustum Sacramenti iudicio Confessarij, & parentum.

15. Eucharistia, per modum viatici, potest tradi etiam pueris ante annum decimum.

Rectè tamen addit Sot. in 4. d. 23. quaest. 2. art. 2. §. Quòd si quaras. & Salas loco cit. quòd si puero contingat articulus mortis ante annum decimum, aut duodecimum, potest illi accelerari instructio, & ministrari Eucharistia, etiam si aduertatur esse sumenda cum deuotione aliquantò minore: quia ratione necessitatis, pro illo articulo non est exigenda tanta deuotio, quanta exigeretur extra illum: & post Eucharistiam est illi tradenda etiam extrema Vnctio; quanuis haec, ex communicationi sententia, sit tradenda etiam statim, ac puer est doli capax, & quanuis nondum censeatur esse aptus ad Eucharistiam, vt notat Salas disp. 14. sect. 13. cit. & Medina in Summa, tract. de extr. Vnct. n. 28.

16. Sacramentum extreme Vnctionis traditur, etiam pueris, si sint doli capaces.

Et quod dicimus de praecipio Eucharistiae, quòd non statim obliget, quando habetur vsus rationis, & obligat praecipium confessionis, & aliae leges; idem est etiam de lege ieiunij, quae non obligat, nisi post annum 21. Quòd si contingat, vt de aliquo puero in particulari dubitetur, vtrum verè sit doli capax, & habeat usum rationis, & per consequens teneatur communibus legibus; inuestigandum id erit per eas regulas, quas supra tradidimus lib. 1. disp. 9. n. 11. dum ageremus de voluntario perfecto, quod ante usum rationis non est in pueris.

17. Vtrum infantes, & amentes possint ingredi

Quòd si obiciatur contra id, quod diximus num. 1. eos omnes, qui carent permanentèr vsu rationis, nullis legibus obligari, posse inde inferri, quòd infantes, & amentes, neque etiam teneantur ad non

ingredienda Monasteria Monialium, cum nulla sit ratio, quare potius teneantur hac lege, quam aliis, & ex defectu vsus rationis aequaliter sint incapaces omnium obligationum per leges, vt supra diximus: quod tamen expressè videtur contra decretum Concilij Tridentini sess. 21. cap. 5. de Regular. & Monial. vbi generaliter definitur, nemini licere ingredi intra septa Monasterij, cuiuscunque sexus, vel aetatis fuerit. Et praeterea ex eo probatur, id esse absurdum: quia, alioquin etiam liceret ipsos admittere, & verè non peccaret Monialis, aut alius quicumque, qui intra Monasteria admitteret infantes, aut amentes: siquidem reuerà nullos admitteret, quibus ingressus esset prohibitus; & perinde esset admittere homines carentes ratione, atque admittere bruta. Et quemadmodum huiusmodi pueris, & amentibus, licitum est in diebus ieiunij, aut prohibitis, ministrare carnes, & cibos prohibitos, non tantum semel, sed iterum, ac saepius comedendos, vt supra diximus num. 4. quia absolute non tenentur lege ieiunij, aut ciborum: ita & liceret ministrare illis ingressum intra septa Monasterij, si similiter essent soluti à lege ingressus.

Monasteria, vel intra illa ab aliis admitti sine peccato, & censurâ.

Respondeo, hoc totum, quod dicitur de paruulis ante usum rationis, & de amentibus, quòd sint soluti, quantum est ex se, etiam à lege non ingrediendi Monasteria, esse verissimum, & necessariò consequi ex principiis positis, quòd sint incapaces moralis obligationis, sicut & sunt incapaces moralis malitiae, & peccati: & in terminis concedunt DD. communiter, vt Nauar. com. 4. de regular. num. 59. tom. 1. pag. mihi 80. col. 4. Corduben. in Summa, q. 60. in fine. Salas de legibus, disp. 14. sect. 13. n. 126. in fine, Henriquez lib. 4. de poenit. cap. 5. num. 2. in Comment. littera M. & lib. 13. cap. 42. num. 3. littera S. Azor. part. 1. lib. 13. cap. 8. quaest. 5. Comitolum in respons. moral. lib. 6. quaest. 19. ad finem, & quaest. 22. Rodriq. in quaest. regular. tom. 1. quaest. 46. art. 1. Sanchez lib. 6. in Decal. cap. 16. num. 5. Bonac. de legibus, disp. 1. quaest. 1. puncto 6. num. 7. & de clausura, quaest. 4. puncto 1. num. 5. Thomas Zerola in praxi episcopali, part. 1. verb. Moniales. Auguft. Barbosa in suis Remiss. ad Trident. sess. 25. cap. 5. cit. de regular. verb. Vel aetatis. & alij. Neque hoc est contra decretum Concilij cit. siquidem verba illa, cuiuscunque aetatis fuerit, solum intelliguntur de iis, qui habuerint usum rationis, vel possunt Monialibus praebere occasionem peccandi; idque additur specialiter propter amentes, si sint adulti: quia, quanuis reuerà sint incapaces etiam ipsi obligationis per leges, & peccati; prohibentur tamen admitti intra septa Monasterij: quia possunt Monialibus esse occasio peccati, tumultus, & turbas inter illas excitando, & turpiter loquendo, & iocando, vt notat Sanchez cap. 16. cit. num. 8. Azor. & alij, qui verba Concilij iam allata, rectè interpretantur ad mentem illius, quòd magis excludant amentes adultos, quam infantes, propter rationem iam dictam. Et quanuis iidem Doctores paulò ante citati loquantur eodem modo, tam de infantibus, quam de amentibus, quantum est ex parte ipsorum, si fortè ingrediatur intra Monasteria; non tamen loquuntur eodem modo de vtrisque, quantum est ex parte aliorum, qui fortè eos admittunt, vel introducunt, vel alio modo sunt causa, vt ingrediatur; & de iis, qui admittunt, vel introducunt infantes, absolute concedunt plerique ex illis, quòd non incurrant excommunicationem, neque peccent; cum tamen de aliis, qui introducunt amentes adultos, opposito modo affirmant, quòd peccent, & quòd incurrant; idque videtur multò rationabilius, & probabilius, quam quòd

quod voluit aliqui alij apud Comitolum in respons. moral. lib. 6. quaest. 19. num. 6. & quaest. 22. cit. & apud Bonac. puncto 6. cit. num. 7. eodem modo esse illicitam, & contra Decretum Concilij, & admissionem infantum; sicut est admissio amentium: nam contra est: quia infantes, per se loquendo, non sunt Monialibus occasio peccandi, sicut amentes.

Et quod dicimus de admittendis infantibus ante usum rationis intra Monasteria, & de non admittendis amentibus iam adultis, eodem modo est intelligendum, siue huiusmodi infantes, aut amentes sint masculi, siue foeminae, cum de vtrisque sit eadem ratio, vt ex se patet; & etiam foeminae amentes, si sint adultae, possunt Monialibus esse occasiourbationis, & peccati, turpiter iocando, vel loquendo, aut etiam agendo. Vnde, quod habet Sorbus in compendio priuilegiorum, part. 2. verb. ingressus in Monasteria, in suis Annotationibus, num. 2. & alij alij apud Sanchez lib. 6. in Decal. cap. 16. num. 6. puellas sex annis maiores, non posse sine peccato, & sine excommunicatione ingredi, vel admitti intra Monasteria; quia iam sunt capaces doli, & obligationis per leges; non videtur admittendum, cum infantia nullo iure citius absoluat in foeminis, quam in masculis: & quia vsus rationis non est à natura aequaliter definitus pro omnibus, sed aliquibus aduenit citius, & aliis tardius; optimum est, vt in hac re de ingressu in Monasteria, solum attendatur ipse vsus rationis; non autè certum, ac definitum tempus sex, vel septem annorum, nisi fortè in casu dubio, & quando de aliquo non bene constet, vtrum habeat, vel non habeat usum rationis, & pro illo sumatur praesumptio ex absoluto septennio, vt subdit Sanchez n. 7. & plurius explicauimus lib. 1. disp. 9.

Et similiter, quod hinc dicimus de Monasteriis Monialium quoad admittendos, vel non admittendos paruulos, & amentes, debet proportionaliter etiam intelligi de Monasteriis, aut Dombibus religiosorum, quoad introducendas puellas ante usum rationis, vel foeminas iam adultas amentes, vt notat Bonac. disp. 1. de legib. quaest. 1. puncto 6. num. 7. quanuis enim, si per se ipsae ingrediuntur, liberae sint à peccato, & à censurâ; si tamen ab alio admittantur amentes adultae, is, qui admittit, non erit liber, neque à peccato, neque à censura, cum possint huiusmodi amentes esse occasio plurius peccatorum, etiam intra Monasteria viroorum, vt ex se patet; & idè iure debeat censerì prohibita illarum admissio per leges ecclesiasticas.

Et hinc patet etiam responsio ad difficultatem initio positam, quòd admissio adultorum amentium non sit admissio aliquorum, quibus ingressus sit prohibitus; & idem sit admittere homines carentes ratione, atque admittere bruta: & qua ratione est licitum ministrare amentibus cibos prohibitos, eadem sit licitum etiam ministrare ingressum in Monasteria. Nam contra est: quia, quanuis ingressus amentium non sit ipsis prohibitus, provt potest dependere tantum ab illis; est tamen prohibitus aliis, provt potest pendere ab aliis: & quanuis ipsi, quoad carentiam vsus rationis perinde se habeant atque bruta; non tamen se habent perinde quoad praebendas in Monasteriis occasiones peccati: neque est ratio, quae possit cohonestare, vt illis ministraretur talis ingressus, sicut cohonestatur per ipsam indigentiam morbi, quo laborant, vt ipsis ministraretur cibi prohibiti, vt supra diximus.

Neque valet, si dicas cum Comitolo in respons. moral. lib. 6. quaest. 22. cit. Moniales, quae introducunt infantes intra Monasteria, solum effugere excommunicationem latam per Tridentinum sess. 25. cap.

Baldelli Theol. Moral.

sicut de Regular. quae solum est contra ipsos ingredientiés sine licentia in scriptis obtrata, cuiuscunque conditionis, aut sexus, vel aetatis fuerint; non autem effugere aliam, quae est lata per constitutionem Gregorij XIII. Vbi gratia, quae praeterea etiam est contra admittentes, vel introducetes quencunque intra eadem Monasteria; ac proinde etiam contra admittentes, vel introducentes infantem, aut carentem vsu rationis; idque Neapolitani Comitulo, Episcopo Perusino, sic respondisse Cardinalem Sanctae Seuerinae, tunc Inquisitorem, & Summum Poenitentiarium, & Bononiae in Conuentu Parochorum coram Alphonso Paleotto Archiepiscopo sic fuisse renunciatum ex responsio Clementis VII. & denique non deesse rationem excludendi etiam infantes per excommunicationem: latam in admittentes, cum etiam illi possint esse occasio peccandi per tactus, & oscula ex affectu libidinis; imò & peccandi libertus, cum infantes, nec dignoscant turpitudinem huiusmodi affectus, & taceant; nec vilo modo illis repugnent, aut resistant.

Hoc, inquam, totum non valet: quia etiam excommunicatio lata per constitutionem Gregorij, solum est de non admittendis iis, qui habent usum rationis, vt sunt adulti; non autem de non admittendis infantibus, cum solum sit ad reuocandas licentias quibuscunque concessas ad Monasteria ingredienda; & idè per illam, tam excommunicentur, qui ingrediuntur praetextu licentiarum, quam qui admittunt, aut ingredi faciunt similiter praetextu licentiarum, vt patet ex verbis ipsius constitutionis, qui certè praetextus non potest cadere in infantes. Et si admittamus ex stylo Poenitentiariae, & ex mente, & declaratione eiusdem Pontificis apud Nau. in Man. c. 27. n. 150. priori ratione excommunicationem extèdi etiam ad illos, qui ingrediuntur, vel admittuntur nullo praetextu licentiarum, (quam tamen declarationem plures alij non admittunt, vt videre est apud Bonac. tract. de clausura, q. 4. puncto 5. n. 4. tom. 1.) adhuc non est extendenda ad eos, qui admittunt infantes, cum tota constitutio solum sit facta ad consulendum quieti, & tranquillitati Monialium, & ad tollenda impedimenta, quae illas auocant ab exercitio rerum spiritualium, & ad pericula, & scandala ab illis mouenda, vt dicitur ipso initio constitutionis: quae tamen causa, per se loquendo, non habent locum in infantibus, vt ex se patet.

Neque responsio Cardinalis S. Seuerinae ad Episcopum Petusinum, & Clementis VIII. publicè renunciata Bononiae in Conuentu Parochorum, (si admittatur, & concedatur Comitulo,) conuincit falsitatis, aut minoris probabilitatis comunem sententiam, quae hoc loco probamus, cum non sint datae ex intentione ferendi legem; nec sint promulgatae, quàm lex; sed solum sint datae ex intentione respondendi ad particularem quaestionem vnus Episcopi, & tanquam à priuatis Doctoribus; & idè nihil tollant de veritate, aut probabilitate comunis sententiae aliorum.

Neque occasio peccandi, quam dicuntur praebere infantes; si admittantur à Monialibus, est occasio proxima, & per se, cum comuniter ad infantes non habeatur affectus libidinis; sed solum est per accidens, & valde remota, id est, ex sola prauitate, aut malitia huius, aut illius Monialis, quae fortè potest abuti infante ad malum finem.

Negati tamen nõ potest, quin optimè sit, vt etiam infantes intra Monasteria nõ admittantur; & prudenter sint facturi Episcopi, si prohibuerint specialiter etiam illorum ingressum, cum eadem ratione sanctè prohibeantur in aliquibus locis etiam cauli, & bruta, quae vsibus Monialium non sunt necessaria.

Y Y D I S P V T.

Verum peregrini teneantur legibus patriæ, aut loci, à quo discedunt.

- 1. Conclusio est.
2. Qui iam mutarunt domicilium, non tenentur amplius legibus loci prioris.
3. Nisi forte sint communes pro utroque loco, & in utroque vigeant.
4. Qui iam implevit in vno loco aliquod præceptum, non tenetur implere iterum in alio loco.
5. Qui abest ab aliquo loco, & habet animum redeundi, adhuc non tenetur legibus illius.
6. Etiam si breuissimè sit rediturus.
7. De potentia absoluta non potest ferri lex, quæ obliget extra territorium ferentis.
8. Quomodo delictum commissum extra territorium, possit puniri in territorio.
9. Intestina animalium licitè possunt comedi die sabbathi, etiam ab eis, qui transeunt per eum locum, in quo est consuetudo, ut comedantur.
10. Qui degit Mediolani post dies Cinerum, licitè potest non ieiunare.
11. Sacerdos Latinus inter Græcos potest consecrare in fermentato; & Sacerdos Græcus inter Latinos potest consecrare in azymo.
12. Licitum est recedere à loco obligationis, eamque posse à non implere.
13. Qui recedit ex loco obligationis ieiunij, potest extra illum etiam carnes comedere.
14. Qui recedit ex loco, in quo non est obligatio ieiunij, potest in illo comedere carnes, etiam si vespere sui futurus, ubi est obligatio ieiunij.
15. Qui recedit à loco, in quo durat Quadragesima, & accedit ad alium, in quo iam est transacta, non tenetur amplius ieiunare.
16. Loca exempta perinde se habent, ac si essent extra territorium, & ideo leges territorij in illis non obligant.
17. Loca Religiosorum non sunt simpliciter, & plene exempta.
18. Exempta Ecclesia, aut Monasterio, qua non intelligi debeant esse exempta.
19. Ex loco obligationis licitum est recedere, etiam ex directa intentione illam vitandi.

CONCLUSIO est, quod peregrini, & qui abfunt à loco originis, aut domicilij, non tenentur legibus illius, siue inde discesserint animo acquirendi alibi domicilium, siue animo redeundi. Ita Nauar. in Man. cap. 13. num. 5. & cap. 23. num. 120. Suar. tom. 4. de Sacram. disp. 44. sect. 3. §. Illud verò & tom. 5. de censuris, disp. 5. sect. 4. num. 4. & seq. & sect. 5. num. 7. & tom. 1. de relig. lib. 2. de sacr. dier. obseruat. cap. 13. & lib. 3. de legibus, cap. 32. num. 3. Less. lib. 4. qui est de temperantia, cap. 2. num. 54. Azor. part. 1. lib. 7. cap. 30. quæst. 8. Henriquez lib. 7. cap. 13. num. 8. & lib. 9. cap. 2. num. 2. Salas de legibus, disp. 14. sect. 5. Sanchez lib. 3. de matrimonio, disp. 18. num. 17. & lib. 1. in Decal. cap. 12. num. 26. Sayr. lib. 7. clau. reg. cap. 3. num. 11. & 12. Bonacin. de legibus, disp. 1. quæst. 1. puncto 6. num. 59. & seq. Reginald. lib. 13. num. 170. Graff. lib. 4. decisionum, cap. 8. num. 39. Sylu. verb. excommunicatio, 2. num. 7. Couart. in cap. Alma mater. part. 1. §. 10. num. 3. & alij.

Neque hic discessus censeretur debet illicitus, si fiat etiam tempore ipso obligationis legis, ex Nauar. in Man. cap. 13. num. 5. Suar. lib. 2. cit. de sacrorum dierum obseruat. cap. 13. num. 6. Less. lib. 4. cap. 2. cit. num. 55. Sayro lib. 7. clau. reg. cap. 3. num. 12. Sanchez lib. 3. de matr. disp. 18. cit. num. 21. & lib. 1. in Decal. cap. 12. num. 31. Et quod plus est, neque etiam est illicitus, si fiat ex directa, & formali intentione vitandi obligationem, vt notat Sanchez lib. 3. de matrimonio, disp. 18. cit. num. 29. & lib. 1. in Decal. cap. 12. num. 35. Suar. de sacrorum dierum obseruat. cap. 13. cit. num. 4. in fine. Less. lib. 4. cap. 2. num. 59. Bonac. puncto 6. cit. n. 64.

Quæ omnia, & singula, vt paulatim, & sigillatim explicemus, & probemus: Prima pars, quod qui abfunt à loco originis, aut domicilij, & mutarunt iam domicilium, illudque alibi acquirerunt, non teneantur illius legibus, est certa apud omnes: quia ratione huiusmodi domicilij iam deserunt esse subditi prioris loci, & facti sunt subditi alterius, in quo domicilium susceperunt, vt ex communi sententia notat Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 12. num. 19. neque amittunt hanc subiectionem, donec iterum ab illo recedant, vt idem probat lib. 3. de matrimonio, disp. 23. n. 2.

Si tamen contingat, eandem leges utrobique vigere, non est dubium, quod sint seruandæ in loco posterioris domicilij, nisi fuerint iam impleta in loco originis, aut domicilij prioris: si enim alicubi viget consuetudo, v.g. vt præceptum de communicando in Paschate, possit impleri per totam Quadragesimam; postquam aliquis illud implevit in loco originis, non tenetur iterum implere in loco domicilij; & idem est, si implevit præceptum ieiunij, aut festi, & deinde transtulit ad alium locum, in quo nondum est impletum, vt sæpè contingit ratione noui Calendarij, quod non est vbiq. receptum, vt notat Less. lib. 4. cap. 2. num. 52. & Salas de legibus, disp. 14. sect. 4. num. 37. & Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 12. num. 22. Imò ex Salas, & Bonacin. puncto 6. cit. num. 58. idem est, si quis audiuit Sacrum, v.g. vbi non vgebat præceptum, & postea transtulit ad locum, vbi est obligatio illud audire: neque enim tenetur audire iterum, cum audierit iam semel; & specialis intentio satisfaciendi obligationi non sit necessaria, vt supra diximus; & quod aliquis dicitur ratione domicilij contrahere omnes obligationes loci, solam intelligitur de obligationibus particularium statutorum, & consuetudinum, quæ in illo vigent; non autem de illis, quæ sunt communes toti Ecclesiæ, & quibus ipse iam satisfecit; quanquam etiam in his cauendum est scandalum, & offensio aliorum, vt subdit Less. num. 52. cit. & Sanchez num. 25.

Secunda pars, quod idem sit etiam de iis, qui à loco originis, aut domicilij solam abfunt animo redeundi, non autem animo relinquendi domicilium prius, & aliud acquirendi de nouo, non est ita certa apud Doctores: sed longè est probabilior, quam opposita, eamque tenet Panorm. in c. A nobis. 1. num. 11. de sent. excommunic. Nauar. in Man. cap. 13. num. 5. & cap. 23. & num. 120. Suar. tom. 3. de Sacram. disp. 44. sect. 3. §. Illud verò. vbi id asserit de Sacerdote Latino, qui non tenetur consecrare in azymis, quando est inter Græcos: & tom. 5. de censuris, disp. 5. sect. 5. num. 7. & tom. 1. de relig. lib. 2. de sacrorum dierum obseruat. cap. 13. & lib. 3. de legibus, cap. 32. num. 3. Less. Azor. Salas, Henriqu. Sanchez, Sayr. & alij paulò ante citati num. 1. Quauis etiam non desint, qui oppositum afferant cum Palud. in 4. disp. 15. quæst. 4. art. 3. num. 26. S. Antonino part. 2. tit. 6.

2. Qui iam mutarunt domicilium, non tenentur amplius legibus loci prioris.

3. Nisi forte sint communes pro utroque loco, & in utroque vigeant.

4. Qui iam implevit in vno loco aliquod præceptum, non tenetur implere iterum in alio loco.

5. Qui abest ab aliquo loco, & habet animum redeundi, adhuc non tenetur legibus illius.

tit. 6. cap. 2. §. 2. Sylu. verb. Ieiunium, quæst. 2. Rosella eod. num. 6. & aliquibus aliis apud Salas disp. 14. cit. de legibus, sect. 5. num. 59. Et ratio est: quia leges, & statuta respiciunt locum, & territorium, neque obligant personas subditas, nisi dum intra illud existunt: & quemadmodum agentia naturalia secundum Philosophos non agunt ultra spheram suæ actiuitatis, ita & Principes, vel legislatores, qui sunt quasi agentia moralia, non agunt ultra suum territorium, quod est quasi sphaera suæ iurisdictionis; & dum aliquis est extra territorium sui Principis, non est illi actu subditus; sed solum in habitu, & quasi radicaliter: quæ tamen subiectio in habitu non est satis ad legum obligationem, vt notat Bonac. puncto 6. cit. num. 59. Atque hoc modo cap. 17. animarum. §. Statuto, de constit. in 6. aperte dicitur, quod statuto Episcopi non ligantur subditi extra Diocesim.

Neque solum id est verum de iis, qui debent diu abesse à loco originis, aut domicilij; sed etiam de iis, qui mane discedunt, & vespere, siue noctu sunt reditura, vt loquitur Suar. lib. 2. cit. de sacrorum dierum obseruat. cap. 14. num. 25. & Less. cap. 2. cit. n. 55. vel, qui, quantumuis breuem absentiam facere debent, vt loquitur Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 12. n. 27. vel, qui statim sunt reditura, vt loquitur Bonac. quæst. 1. puncto 6. cit. num. 6. quia statim atque aliquis exit terminos loci, desinit obligari; nec quoad hoc consideratur duratio, sed absentia. Et idè est, si leges, quæ extra locum non obligant, sint alioqui iuris communes, vt notat Suar. cap. 14. cit. num. 29. & Sanchez cap. 12. num. 28. & Bonac. num. 6. cit. vt, v.g. si quis exeat ex loco, in quo est receptum Concilium Tridentinum, & sit in alio, in quo non est receptum.

Quod si quæras, utrum saltem de potestate absoluta possit ferri aliqua lex, quæ obliget subditos, non solum in territorio; sed etiam extra: negatiuè respondet Suar. lib. 3. de legibus, cap. 32. num. 4. quia cap. 2. de constit. in 6. ea redditur ratio, quare excommunicatio lata per statutum Episcopi, non incurrat extra territorium: quia dicenti ius extra territorium, impune non paretur: quæ verba aperte significant etiam defectum potestatis ad ius dicendum extra territorium, & per consequens etiam ad legem ferendam, quæ obliget extra illud. Videri potest etiam Salas de legibus, disp. 14. sect. 5. num. 70. & 78. vbi tractat hanc ipsam difficultatem.

Atque hoc modo Panorm. in cap. 1. de raptoribus, num. 8. & 9. docet, quod si lex inducat delictum de nouo, prohibendo, v.g. aliquid, aut aliquid præcipiendo, quod alioqui ex se, vel de iure communi non erat prohibitum, aut præceptum; vel, si puniat ipso facto, & per latam sententiam delictum vetus, statuendo, v.g. aut ferendo certam pœnam contra delictum, alioqui iam inductum, & prohibitum de iure communi; nullam potest habere vim extra territorium, quando neque potest extra illud inducere delictum, & facere, vt sit delictum, quod alioquin non est delictum, neque potest extra illud pœnam imponere, & designare alioqui non impositam, & non designatam pro tali delicto: si verò lex non inducat delictum de nouo, neque puniat ipso facto, & per latam sententiam delictum vetus, & iam inductum per ius commune; sed solum puniat per sententiam ferendam, & præcipiat, v.g. Iudici, vt talem pœnam imponat, & ferat contra tale delictum, bene potest admitti, quod aliquo modo habeat vim extra territorium, in quantum Iudex potest cognoscere, & punire secundum huiusmodi legem, etiam delictum commissum extra territorium, posito, quod is, qui illud commissum, iam redierit intra territorium. Baldelli Theol. Moral.

Quomodo delictum commissum extra territorium, possit puniri in territorio.

torium: nam, sicut ratione contractus alibi gesti, & ratione rei alibi sitæ, potest Iudex, v.g. territorij, aut domicilij, ius, & iustitiam alicui dicere, dum actu existit intra territorium, cap. Dilecti filij, de foro comper. ita & potest ratione delicti alibi commissi, quia sufficienter est subditus: & sicut obligatio ex contractu alibi gesto, vel ex re alibi sita, semper illi adhæret, eumque sequitur, & ideo Iudex territorij potest illi ius dicere ratione talis obligationis; ita & obligatio ex delicto alibi commissi; & ideo potest Iudex illum punire. Quanquam reuera hoc non accidit, quia lex aliquid operetur extra territorium, sed solum, quia operatur intra territorium circa Iudicem, cui præcipit, vt sic, vel sic puniat tale delictum, & circa reum, quem existet in territorio mandat puniri pro delicto commissi extra territorium, vt bene notat Suar. lib. 3. de legibus, cap. 32. cit. n. 6.

Et eadem ratione, si Episcopus faciat statutum, vt omnes, qui habent beneficium, v.g. in sua diocesi, teneantur tali tempore residere sub tali censura, incurrent quidem illam ij Clerici, qui abfuerint à residentia: verum non ideo erit dicendum, tale statutum Episcopi aliquid operari extra territorium; sed solum punire delictum commissum in territorio: cum omisso residentia, & delictum, propter quod censura incurritur, verè consumetur intra territorium, & ibi fiat contra præceptum affirmatiuum, vbi fieri debuisset actus præceptus; & ibi fiat contra præceptum negatiuum, vbi committitur actus prohibitus, l. Qui non facit. ff. de reg. iuris, vt notat idem Suar. de censuris, disp. 5. sect. 4. & lib. 3. de legibus, cap. 32. num. 8. & pluribus explicabimus in materia de censuris.

Tertia pars conclusionis initio positæ, quod sit licitum discedere, etiam inchoata, & durante obligatione, probatur: quia, qui transit, v.g. per locum, in quo die sabbathi comeduntur intestina animalium, non peccat, si illa comedat, etiam si in loco originis, aut domicilij, vnde discedit, contraria ratione sit obligatio non comedendi. Ita Less. lib. 4. cap. 2. num. 55. Sanchez lib. 3. de matr. disp. 18. num. 19. & lib. 1. in Decal. cap. 12. num. 29. Hentiqu. lib. 9. cap. 25. num. 2. Nauar. in Man. cap. 23. num. 120. Salas de legibus, disp. 14. sect. 5. & alij apud ipsum: quia ibi non tenetur legibus patriæ, aut domicilij, quæ solum habent vim intra fines territorij, vt iam diximus.

Et idem est, si quis post diem Cinerum degat Mediolani, vbi nondum incepit obligatio ieiunij quadragesimalis, vt notat Less. lib. 4. cap. 2. cit. n. 59. & Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 12. num. 30. potest enim etiam ipse non ieiunare, cum lex, & obligatio ieiunandi sit ibi abrogata pro illis diebus per contrariam consuetudinem.

Et si Sacerdos Græcus transeat per Ecclesiam Latinam, vbi consecratur in azymo, vel Sacerdos Latinus per Ecclesiam Græcam, vbi consecratur in fermentato, similiter neque ille tenetur consecrare in fermentato, neque hic in azymo, ex Suar. tom. 3. de Sacram. disp. 44. sect. 3. §. Illud verò. Sanchez lib. 3. & Sacerdos de matrim. disp. 18. num. 20. Salas disp. 14. de legibus, sect. 5. num. 64. Bonac. disput. 1. de legibus, quæst. 1. puncto 6. num. 63. dummodo tamen Ecclesia, in qua celebrat Sacerdos Græcus, sit Latinorum, neque in illa seruetur ritus Græcus; & Ecclesia, in qua celebrat Sacerdos Latinus, sit Græcorum, neque in illa seruetur ritus Latinus: quia alioqui vnusquisque teneretur ad suum ritum, & sic in illa Ecclesia verè obligaret, vt notant Authores citati.

Neque solum id est verum, quando quis ante tempus obligationis egreditur extra territorium, in

2. Qui iam mutarunt domicilium, non tenentur amplius legibus loci prioris.

3. Nisi forte sint communes pro utroque loco, & in utroque vigeant.

4. Qui iam implevit in vno loco aliquod præceptum, non tenetur implere iterum in alio loco.

5. Qui abest ab aliquo loco, & habet animum redeundi, adhuc non tenetur legibus illius.

6. Etiam si breuissimè sit rediturus.

11.

Licetum est recedere a loco obligationis, cum que possed non impl. re.

quo lex obligat; sed etiam, quando egreditur inchoata iam, & durante obligatione: vt, si quis, v. g. die ipso festo, quod obligat in suo oppido, aut parochia, migret ad aliud oppidum, aut parochiam, in qua non obligat, vt ibi exerceat opera feruiliar: ita enim expresse docet Nauar. cap. 13. num. 5. Suar. tomo 1. de relig. lib. 2. de sacrorum dierum obseruat. cap. 13. num. 6. Less. lib. 4. cap. 2. num. 55. Sayr. lib. 7. clau. reg. cap. 3. num. 12. Sanchez de matrim. lib. 3. disp. 18. num. 21. & lib. 1. in Decal. cap. 12. num. 31. Salas de legibus, disp. 14. sect. 5. num. 63. Bonacin. de legibus, quest. 1. puncto 6. num. 61. Et ratio est: quia praeceptum, quod obligat ad festum seruandum in tali loco, non obligat ad permanendum in illo, & ad non fugiendam praecepti obligationem per cessum. Et idem est, si contingat festum aliquod solum obligare in vna parochia, non autem in alia: licet enim possunt subditi parochia, in qua obligat, feruilliter operari in alia parochia, in qua non obligat, ex Suar. Lessio, Sanchez, Bonac. locis cit.

Et quanuis Nauar. Sayr. & alij alij addant, eum, qui die ipso festo discedit a loco obligationis, teneri prius audire Sacrum in eodem loco, vel saltem in alio, ad quem accedit; idque esse valde probabile, & omnino ritum, docent etiam Sanchez, & Less. & oppositum non esse admitendum in praxi, docet Suar. lib. 2. cit. cap. 15. num. penult. quia sic habet pia consuetudo populorum, neque illis est danda ansa diuini cultus diminuendi; & praeceptum affirmatiuum, quod habet aliquam latitudinem temporis, si praeuideatur non debere seruari postea, debeat seruari quamprimum: valde tamen probabile est, quod sufficienter sit tutum etiam oppositum, & quod possit tali die Sacrum omitti, vt ex multorum sententia docet Sanchez, & Less. locis cit. & Salas sect. 5. cit. num. 66. si durante adhuc commoditate, & tempore audiendi Sacrum, exeat extra limites loci: quia, quando dicitur illa commoditas, non peccatur contra praeceptum; & quando postea illa definit, non manet amplius obligatio, vt pote existente iam homine extra fines loci, in quo lex obligat.

Et quod dicitur teneri aliquis praeuenire implementationem praecepti affirmatiui, quando praeuidet fore, vt postea non possit implere; solum intelligitur ex suppositione, quod toto illo tempore debeat manere obligatio legis; non autem, si debeat cessare, quia, quando praecipitur per legem, vt quis intra tantum tempus, hoc, vel illud faciat; semper subintelligitur tacita conditio, si toto illo tempore manserit actu subditus ipsius praecipientis, & legem ferentis, eumque semper affecerit obligatio legis; & per consequens, si manserit semper intra territorium; non autem, si exierit de illius potestate, & durante illo tempore ad alium locum transierit, in quo lex non obligat.

12. Qui recedit ex loco obligationis ieiunij, potest extra illum etiam carnes comedere.

Similiter ex hoc eodem principio, quod leges non obligent extra territorium, colligit idem Sanchez lib. 3. de matrim. disp. 18. cit. num. 22. & lib. 1. in Decal. cap. 12. num. 34. & Less. lib. 4. cap. 2. num. 58. & Salas disp. 14. sect. 5. num. 67. & 68. eum, qui discedit ex loco domicilij, vbi obligat praeceptum ieiunij, posse postea etiam carnes comedere, si ad alium locum perueniat, vbi illud non obligat: imò etiam posse manere in loco obligationis ientaculum sumere; quanuis ibi non possit carnes comedere: quia obligatio abstinenti a carnibus, est quasi diuisibilis ad diuisionem partium diei: & inde fit, vt saepius peccetur eodem die, si carnes saepius comedantur; & ideo potest manere pro vna parte diei, etiam si sciat non esse mansura pro alia; cum ta-

men obligatio de vnica tantum comestione, sit quasi indiuisibilis, & diuisibiliter respiciat totam diem, & in illa tota habeat tractum successiuum: & quemadmodum scitur non esse mansura, v. g. pro tempore pomeridiano, quando iam erit peruentum extra fines loci; ita & potest accipi, vt non manens moraliter pro tempore matutino, & potest de illa non haberi ratio per ientaculum.

Et contraria ratione, si quis discedat ex oppido, in quo non ieiunatur, potest manere in illo comedere carnes, etiam si meridie, aut vespere sit rediturus ad locum domicilij, vbi ieiunatur: & si praterca in illo priori loco comederit plusquam semel, solum tenebitur in loco posteriori abstinere a carnibus; quia haec obligatio adhuc in illo durat pro reliqua parte diei: non autem tenebitur non cenare, cum haec obligatio non comedendi saepius, sed tantum semel, cessauerit manere pro tota die: secus verò, si haec obligatio adhuc est integra in loco domicilij, & tota die non comedit nisi semel; quia tunc omnino debet abstinere, & seruare ieiunium, vt notat Less. lib. 4. c. 2. num. 57. & Sanchez lib. 3. de matrim. disp. 18. num. 23. & lib. 1. in Decal. cap. 12. num. 33. Dixi autem, in loco domicilij: quia, si sit futurus in alio loco, ad cuius leges non teneatur, alia ratio est, vt notat Sanchez disp. 18. n. 6. & 23.

Denique ex eodem Lessio num. 59. & Salas disp. 14. sect. 5. num. 69. & Bonac. puncto 6. num. 64. qui durante adhuc Quadragesima in suo oppido, recedit aliò, vbi iam est transacta; non tenetur amplius ieiunare: sicut & qui primis quatuor diebus manet, v. g. Mediolani, vbi ieiunium non est inchoatum. Et idem est de celebratione festi, si à loco, in quo celebratur, recedat aliò, vbi non celebratur. Et ratio est: quia lex de absoluendo ieiunio quadragesimali, & de festo seruando, solum obligat sub conditione, quod quis maneat in loco obligationis, vt diximus.

Et quod dicimus de locis extra territorium, intelligi debet etiam de illis, quae sunt intra territorium; sed sunt exempta à potestate ferentis legem, vt sunt, v. g. Mediolani certae Domus religiosae, quae non tenentur ad ieiunia ritu Ambrosiano: similiter enim perinde est, ac si huiusmodi loca essent extra territorium, cum locus exemptus, & locus extra diocesim aequiparentur ex Gloss. in Clem. 1. verb. aut earum. de foro compet. Syluest. excommunicatio, 2. num. 12. Graff. lib. 4. decis. cap. 8. num. 39. & aliis communiter: & ideo, qui in illis degunt, non tenentur ad ieiunia, aut leges territorij, vt notat Bonac. disp. 1. de legibus, quest. 1. puncto 6. num. 66. Suarius de censur. disp. 1. sect. 4. num. 5. & seq. & lib. 3. de legibus, cap. 32. num. 9. Azor. part. 1. lib. 5. cap. 25. quest. 4. Salas de legibus, disp. 14. sect. 6. num. 85. Palud. in 4. dist. 18. quest. 2. part. 2. art. 2. Gabriel eadem d. quest. 2. art. 2. concl. 6. S. Antonin. part. 3. tit. 24. cap. 75. §. 1. Summistae verb. excommunicatio, & Canonistae communiter in cap. Cum Episcopus. de officio Ordinarj, in 6. & in Clem. Archiepiscopo. de priuilegiis quibus locis habetur, quod Praelatus non potest exercere iurisdictionem in loco exempto, quanuis materialiter existat in sua diocesi.

Sed rectè monet Suar. de censuris, disp. 5. sect. 4. cit. num. 6. & Salas loco cit. bene esse aduertendum, vtrum locus ipse per se sit plene exemptus, quale sunt, v. g. plures parochiae, aut oppida, quae, quanuis materialiter sita sint in vna diocesi, pertinent tamen ad iurisdictionem alterius Praelati, vel sunt immediatè sub potestate solius Papae: an verò sit solum exemptus ratione certarum personarum, quales sunt, v. g. plures Ecclesiae, aut Monasteria Religiosorum,

13. Qui recedit ex loco, in quo non est obligatio ieiunij, potest in illo comedere carnes, etiam si vespere sit futurus, vbi est obligatio ieiunij.

14. Qui recedit a loco, in quo durat Quadragesima, & accedit ad alium, in quo iam est transacta; non tenetur amplius ieiunare.

15. Loca exempta perinde se habent, ac si essent extra territorium, & ideo leges territorij in illis non obligant.

16. Loca Religiosorum non sunt simpliciter, & plene exempta.

Religiosorum, quae solum ratione illorum censentur exempta: vt enim subdit Suar. ibidem, si in his locis existant personae aliqui subiecti ferenti legem; non propterea sunt ab illa solutae; cum exemptio loci non sit simpliciter, & quoad omnes; sed solum quoad ipsas personas religiosas.

Dum verò dicitur aliquis locus esse exemptus, quae debeant intelligi esse comprehensa per talem exemptionem, videtur potest apud Sylu. verb. exemptio, quest. 2. & apud Graff. par. 1. decis. lib. 4. cap. 8. n. 39. in fine. nam cap. Per exemptionem. de priuilegiis, in 6. dicitur, quod per exemptionem concessam Ecclesiae, intelligi debeat esse exempta ipsa Ecclesia, & ipsius Monachi, vel Canonici, Clerici etiam, & Conuerti, perpetuoque Oblati, non autem Ecclesiae eiusdem Praebiter, qui parochianorum curam habet; nec ipsi parochiani. Ille enim Praebiter, quoad ea, quae pertinent ad dictam curam, non est exemptus à potestate Episcopi, vel Ordinarij; quia debet ab illo institui, eiusque directioni, & imperio, & correctioni subiecti, quoad huiusmodi curam, vt notat ibi Gloss. verb. curam. Et praterca subditur, quod si eximatur Canonici alicuius Ecclesiae, ipsi soli Canonici, non autem Ecclesia, vel alij Clerici eximuntur: & si eximantur Clerici alicuius Ecclesiae, eximuntur tam Canonici, quam alij Clerici; non autem ipsa Ecclesia, nisi aliter exprimat in priuilegio exemptionis. Et ex Gloss. ibidem, verb. ipsa Ecclesia, & in cap. 1. de priuilegiis eodem lib. 6. verb. exemptio, & ex Sylu. & Graff. locis cit. si eximatur Monasterium, eximitur etiam Ecclesia, & coemeterium, & domus cum hortis, & aruis, qui sunt extra Ecclesiam; & idem est de dormitorio, & domibus Clericorum, quae sunt iuxta Ecclesiam, cum earum hortis.

Denique quattuor patet conclusionis initio posita, quod sit licitum discedere ex loco obligationis, etiam ad effectum, & ex intentione illam vitandi, expresse asseritur apud Sanchez lib. 3. de matrimonio, disp. 18. cit. num. 29. & lib. 1. in Decal. cap. 12. num. 35. Suar. lib. 2. de sacrorum dierum obseruat. cap. 13. num. 4. in fine. Less. lib. 4. cap. 2. num. 59. Bonacinam de legibus, disp. 1. quest. 1. puncto 6. num. 64. quanuis alij alij id non admittant; sed requirant iustam aliquam causam talis discessus, vt Sayr. lib. 7. clau. reg. cap. 3. num. 12. Rebelle de iust. par. 2. lib. 2. quest. 7. sect. 3. num. 16. & alij apud Sanchez de matrimonio, lib. 3. disp. 18. num. 29. citato. Sed contra istos ratio est: quia lex de ieiunio ita obligat existentes in territorio, dum in illo existunt, vt tamen obliget ad non recedendum ex illo, seque non liberandum ab illius obligatione per talem recessum; & ideo vnusquisque vtitur iure suo, si recedat; & dum illo vitatur, non potest dicere fraudem committere. l. Nullus videtur. ff. de reg. iuris. & l. Quod & lex. vers. Is tamen. ff. de libero homine exhibendo. & per consequens neque est dicendus transgredi legem; sed solum licitè quaerere fugam illius obligationis.

DISPV T. XXXII.

Vtrum aduenae teneantur legibus loci, ad quem accedunt.

- 1. Conclusio est.
2. Aduenae tenentur legibus loci, in quo acquirunt domicilium.
3. Domicilium, aut quasi domicilium quomodo acquiratur.
4. Subiectio acquiratur etiam per quasi domicilium.

Baldelli Theol. Moral.

- 5. Parochia acquiratur etiam per quasi domicilium.
6. Domicilium, aut quasi domicilium, quomodo amittatur.
7. Domicilium, & Parochia potest haberi duplex.
8. Domicilium in casu dubio probatur per habitationem decem annorum.
9. Ordines non possunt suscipi ab Episcopo quasi domicilij.
10. Oriundus, aut originarius alicuius loci quis dicitur.
11. Domicilium originis, & habitationis, quo differant.
12. Aduenae tenentur legibus loci, per quem transiunt, vel ad quem accedunt, si illa leges sint de iure communi.
13. Absentia, & praesentia diuersimodè sumitur secundum diuersam materiam.
14. Fictio iuris non extenditur ultra casus in iure expressos.
15. Aduenae tenentur legibus loci, per quem transiunt, vel ad quem accedunt, quando sunt communes etiam loci, a quo recedunt.
16. Aduenae tenentur legibus contractuum loci transiunt, aut accessus.
17. Lis debet expediri, vbi est sita res litigiosa.
18. Contractus dotalis non intelligitur factus secundum leges loci, in quo est scriptus; sed loci, in quo vir habet domicilium.
19. Aduenae tenentur seruare eas leges, quarum transgressio specialiter cedit in damnum loci.
20. Quomodo possit in aliquo territorio ferri lex, quae respiciat solos aduenas.
21. Aduenae possunt puniri in loco transiunt, si ibi committant delictum.
22. Aduenae tenentur legibus loci transiunt, si ex illarum transgressione imminet scandalum.
23. Aduenae extra casus iam positos non tenentur legibus loci transiunt, aut accessus.
24. Quod non durat, censetur non factum.
25. Breuis commoratio, ad non contrahendam legum obligationem, quanam sit.
26. Ad quasi domicilium non est necessaria voluntas manendi ad maiorem anni partem.
27. Aduenae infidelis, ad quas leges teneantur in loco transiunt, aut accessus.
28. Vagi, & qui nullibi habent certam sedem, ubique tenentur legibus locorum.
29. Regulares, per se loquendo, non tenentur legibus locorum, in quibus peregrinantur, aut hospitantur.

Ost explicatam obligationem, quam habent peregrini ad leges patriae, aut loci, a quo recedunt, agendum est de obligatione, quam habent aduenae ad leges loci, ad quem accedunt. Et conclusio est, quod huiusmodi legibus tunc tenentur, quando in tali loco acquirunt domicilium, aut quasi domicilium, & intendunt ibi esse per maiorem anni partem. Ita Palud. in 4. d. 15. quest. 4. art. 3. Sylu. verb. domicilium, num. 2. Suar. tomo 1. de relig. lib. 2. de sacrorum dierum obseruat. cap. 14. num. 5. & 6. & lib. 3. de legibus, cap. 33. Less. lib. 4. cap. 2. num. 47. & 49. Sanchez lib. 3. de matrim. disp. 18. num. 9. & lib. 1. in Decal. cap. 12. num. 41. & 42. Salas de legibus, disp. 14. sect. 4. num. 37. Reginal. lib. 13. num. 141. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 4. num. 15. Bonac. de legibus, disp. 1. quest. 1. puncto 6. num. 38.

Et si leges sint de iure communi, non modò obligant in loco accessus, & quando in illo acquirunt domicilium; sed etiam in loco transiunt, siue sint abrogatae

Y Y 3

abrogata per contrariam consuetudinem in loco recessus, siue non. Ita Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 12. cit. num. 39.* Henriquez *lib. 9. cap. 2. §. num. 2. in fine, litera S.* Sayr. *lib. 3. clau. reg. cap. 4. num. 15.* Suar. *lib. 2. de sacrorum dierum obseru. cap. 14. num. 27. & 28.* Nau. *in Man. cap. 23. num. 120.* Bonacin. *de legibus, quæst. 1. puncto 6. num. 55.* & alij apud ipsum. Si verò sint leges propriæ solius loci accessus, aut transitus, seruandæ omnino sunt ab iisdem aduenis, quando pertinent ad solennitatem, & formam contractuum, vel quando illarum transgressio specialiter cedit in damnum illius loci. Ita Felin. *in c. 1. de sponsalibus. Panorm. part. 2. consiliorum, cons. 52.* Suar. *lib. 3. de legibus, cap. 33. num. 13. & de censur. disp. 5. sect. 5. num. 14.* & *lib. 2. de sacror. dier. obseruat. cap. 14. num. 12.* Azor. *lib. 5. cap. 11. quæst. 3.* Sanchez *de matrim. lib. 3. disp. 18. num. 10.* & *lib. 1. in Decal. cap. 12. num. 36.* Salas *de legibus, disp. 14. sect. 4. num. 52.* Bonac. *de legibus, disp. 1. quæst. 1. puncto 6. n. 51. & 53.*

Et extra hos casus, probabile est, quod aduenæ non teneantur legibus loci, per quem transeunt, vel ad quem accedunt, vt docet Palud. *in 4. d. 15. quæst. 4. art. 3. num. 24.* Sylu. *verb. ieiunium.* S. Anton. *part. 2. tit. 6. cap. 2. §. 2.* Medin. *part. 2. quæst. 96. art. 5. ad finem.* Sayr. *lib. 3. clau. reg. cap. 4. num. 15.* Azor. *lib. 5. cap. 11. quæst. 3.* Sanchez *de matrim. lib. 3. disp. 18. num. 6.* & *lib. 1. in Decal. cap. 12. num. 38.* Suar. *de Sacram. disp. 44. sect. 3.* Less. *lib. 4. cap. 2. num. 49.* Reginald. *lib. 13. num. 172.* Bonac. *de legibus, quæst. 1. puncto 6. n. 48.*

Si tamen sint vagi, & nullibi habeant certam sedem, probabilissimum est, quod semper teneantur legibus loci, in quo obiter reperiuntur; & sicut vbi que acquirunt iura, & effectus domiciliij, ita & vbi que acquirunt subiectionem, & obligationem ad leges. Ita Med. *1. 2. quæst. 96. art. 5.* Sanchez *de matrim. lib. 3. disp. 18. num. 15.* & *lib. 1. in Decal. cap. 12. num. 23.* Suar. *lib. 2. de sacrorum dierum obseruat. cap. 14. num. 19. & 20.* Azor. *lib. 5. cap. 11. quæst. 13.* Salas *de legibus, disp. 14. sect. 4. num. 40. & 55.* Sayr. *lib. 3. clau. reg. cap. 4. num. 15.* Reginald. *lib. 13. num. 172.* Sot. *in 4. d. 18. quæst. 4. art. 20. vers. Est hic tamen adnotandum.* Bonacin. *quæst. 1. de legibus, puncto 6. num. 54.*

Atque, vt has omnes partes conclusionis de more explicemus, & probemus: Prima pars, quod aduenæ teneantur legibus loci, ad quem accesserunt, quando iam in illo acquirerunt domicilium, aut quasi domicilium, probatur ex eo: quia simul cum domicilio etiam acquirerunt subiectionem, & per consequens etiam obligationem ad leges seruandas: siquidem inceperunt esse incolæ, & pars illius Communitatis, ad quam diuerterunt, & per consequens etiam debuerunt incipere regi iisdem legibus, quibus alij, vt communiter notant Authores citati: eaque obligatio, secundum eosdem Authores, statim incipit à prima die accessus ad talem locum, dummodo fiat animo ibi manendi; neque definit, si solum mutetur talis animus, sed debet prætereà etiam reipsa recedi ab illo loco: quia, sicut per solam mutationem voluntatis non amittitur domicilium; ita neque amittitur subiectio, & obligatio.

Et quanuis Gloss. *in cap. Quæ contra. verb. peregrini. d. 8.* & alij alij apud Sanchez *lib. 3. de matrim. disp. 18. cit. num. 8.* & *lib. 1. in Decal. cap. 12. num. 41.* & apud Suar. *de sacror. dierum obseruat. cap. 14. num. 2.* & *lib. 3. de legibus, cap. 33. num. 2.* contendunt, non acquiri subiectionem per diuturnam habitationem, & quasi domicilium; sed requiri ha-

bitationem, cum voluntate perpetuò permanendi, quæ propriè appellatur domicilium; id tamen est minus probabile, vt notat Sanchez *disp. 18. cit. n. 9.* & præcticè non potest defendi, vt notat Suar. *cap. 14. cit. num. 2. de festis,* & tanquam improbabile est reiciendum, vt idem habet *cap. 33. num. 2. cit. ex lib. 3. de legibus:* & absolutè est dicendum, quod per voluntatem diuturnæ habitationis, id est, saltem ad maiorem anni partem, & per ipsum factum, & actuale inchoationem talis habitationis, verè acquiritur sufficiens subiectio, & obligatio ad leges seruandas; sicut & acquiritur parochia, vel domicilium parochiale, & ratione illius subiectio quoad omnia Sacramenta, præter Sacramentum Ordinis, vt dicemus; & quoad sepulturam, & quoad votorum dispensationem, & quoad reliqua omnia, pro vt postulat bonum regimen animarum, vt videre est apud Sanchez *lib. 3. de matrim. disp. 23. num. 12. & 13.* & apud Salas *disp. 14. de legibus, sect. 4. num. 37.* & apud Bonacin. *quæst. 1. de legibus, puncto 6. num. 43. & seq. qui etiam rectè monet num. 45.* ex Suar. & Sanchez *locis citatis,* & ex Lessio *lib. 4. cap. 2. num. 47. & 99.* & ex alijs communiter, non amitti hanc subiectionem, & obligationem ad leges per solam depositionem voluntatis vltèrius habitandi; sed requiri prætereà etiam actuale recessum à loco habitationis. Et quemadmodum domicilium, aut quasi domicilium non acquiritur per solam voluntatem habitandi perpetuò, vel ad maiorem anni partem; sed requiritur etiam habitatio actualis, & ipsum factum: ita & non amittitur per solam depositionem voluntatis, sed requiritur etiam actualis cessatio habitationis, & ipsum factum; cum semper per eas causas res dissoluantur, per quas nascitur: *cap. 1. de reg. iuris.* Et idèò tandiu quis sit censendus de parochia, & quoad Sacramenta subiectus Parocho, & quoad leges subiectus Episcopo, aut Principi, quandiu continuat realem, & externam habitationem, quidquid sit de voluntate interna eam continuandi, vel non continuandi.

Quod si contingat, ita acquiri in aliquo loco domicilium nouum, vt tamen non amittatur domicilium vetus, & intentio habeatur retinendi vtrunque, & æqualiter, aut vicissim habitandi in vtroque ad bonam anni partem, v. g. in vno per æstatem, & in altero per hyemem; leges vtriusque loci seruandæ erunt pro illo tempore, pro quo habitatio habetur in vtroque, vt notat Less. *lib. 4. cap. 2. num. 46.* & Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 12. num. 40.* & Salas *disp. 14. de legibus, sect. 4. num. 37.* & Bonacin. *quæst. 1. de legibus, puncto 6. num. 42.* cum pro huiusmodi tempore, qui sic habet duplex domicilium, verè sit incola vtriusque loci, & pars vtriusque Communitatis.

Et quod reuera possit acquiri domicilium nouum, & nona parochia in vno loco; non amisso, sed retento domicilio, & parochia vetere in alio loco; expressè habetur *cap. 2. de sepult. in 6. & l. Assumptio. §. filius, & l. Eius qui manumiser. §. Celsus. ff. ad municipale.* & videri potest apud Paludanum *in 4. d. 17. quæst. 3. art. 2. & 3.* S. Antonin. *part. 3. tit. 17. cap. 4. casu 2.* Sylu. *Confessor. 1. quæst. 3. in fine,* Sanchez *lib. 3. de matrim. disp. 24. num. 2.* & alios paulò antè citatos. Et in tali casu duplicis domiciliij, & parochiæ, possunt Sacramenta indifferenter suscipi toto anno ab vtroque Parocho; neque est necessarium, vt suscipiantur determinatè ab illo, in cuius parochia sit habitatio, quando suscipiuntur, vt volunt alij apud Sanchez *disp. 24. cit. num. 4.* Contra enim est: quia alioqui malè dicerentur haberi simul duo domicilia, & duæ parochiæ, contra *c. 2. cit. de*

5. Parochia acquiritur etiam per quasi domicilium.

6. Domicilium, aut quasi domicilium quemodo amittatur.

7. Domicilium, & parochia potest haberi duplex.

vit. de sepult. in 6. si solum haberetur vna post aliam; & dum tempore hyemis haberetur, v. g. hæc, non haberetur per eodem tempore etiam alia: & malè diceretur *eod. cap. 2.* quòd canonica portio est diuidenda inter vtranque parochiam, quando is, qui habet duplicem, eligit alibi sepulturam; sed potius dicenda esset tota deberi illi parochiæ, in qua is esset mortuus, si pro illo tempore ab eo tantum Parocho potuisset Sacramenta recipere. Et sic docet Nauar. *in cap. Placuit. num. 78. de penit. d. 6.* Henriquez *lib. 6. cap. 7. num. 2.* Sanchez *de matrim. lib. 3. disp. 24. cit. num. 5.*

Quòd si sit dubium, vtrum aliquis verè acquirat domicilium in aliquo loco, & inceperit in illo habitare, cum intentione manendi perpetuò, præsumi debet verè acquisiuisse, & verè intendisse perpetuò habitare, quando continuauit habitationem per decennium, vt ex Doctoribus communiter notat Less. *lib. 4. cap. 2. num. 46.* & Bonacin. *quæst. 1. de legibus, puncto 6. num. 42.* quanuis alioqui sola habitatio per decennium, & quæcunque alia vltra decennium, non possit sufficere ad acquirendum verum domicilium, si constet, fuisse continuatam sine animo perpetuò manendi, vt videre est apud Sanchez *lib. 3. de matrim. disp. 23. num. 1.* & idèò non obstante huiusmodi habitatione per decennium, non potest, qui sic habitauit, promoueri ad Ordines per Episcopum talis habitationis, quanuis possit recipere omnia alia Sacramenta, vt *suprà* diximus, cum specialiter ita sit cautum in iure, *cap. Nullus. de tempor. ord. in 6.* vt ille tantum Episcopus pro conferendis Ordinibus possit censi proprius, de cuius diocesi est oriundus, qui Ordines suscipit, vel in cuius diocesi habet beneficium, aut domicilium habitationis; quòd tamen, vt diximus, non acquiritur sine animo perpetuò manendi.

Et quòd dicitur de oriundis, rectè monet Sanchez *lib. 3. de matrim. disp. 23. cit. num. 3.* non esse intelligendum de iis, qui fortè ibi nascuntur, vbi parentes non habent domicilium fixum; siquidem hi non dicuntur originarij illius loci; sed finguntur esse nati, vbi parentes habebant domicilium: & mater, quæ alicubi mansit animo redeundi, & non perpetuò manendi, fingitur semper fuisse in loco veri domiciliij; & ibi peperisse, *l. 1. & l. Reuò. ff. de captiuis.* & notat Panorm. *in cap. Rodulfus. num. 9. de rescript.* Felinus *ibidem, num. 14.* & Sylu. *verb. Ciuitas, quæst. 14.* Nauar. *conf. 41. de proben. lib. 3.* Henriquez *lib. 10. cap. 12. num. 1.* & plures alij apud Sanchez *num. 3. cit. qui etiam addit, id verum esse, etiam si parentes ibi manserint per decennium, & vltra:* & *num. 4.* hoc præcipuè esse discriminis inter domicilium originis, & habitationis; quòd illud sit immutabile, *l. Assumptio. ff. ad municip. & l. Origine. C. de municip. lib. 10.* in quantum, scilicet, est habitum ab ipsa natura, & numeratur inter naturalia, quæ sunt immutabilia; hoc verò propria voluntate, & facto mutari possit, sicut & propria voluntate, & facto acquiritur, vt iam diximus. Quanquam huiusmodi immutabilitas domiciliij originis, non properetè inducit immutabilitatem subiectionis, & obligationis ad leges patriæ seruandas, cum hæc non obligent extra territorium, vt *suprà* probauimus; sed solum facit, vt patria ipsa, ex qua quis natus est, mutari non possit, vt dicitur *l. Assumptio. cit. ff. ad municip.*

Secunda pars conclusionis, quòd aduenæ teneantur iis legibus, quæ sunt de iure communi, & obligant in loco, per quem transeunt, vel ad quem accedunt, etiam si per desuetudinem sint abrogatæ in alio loco, à quo recedunt; probatur ex eo: quia ius

8. Domicilium in casu dubio probatur per habitationem decem annorum.

9. Ordines non possunt suscipi ab Episcopo quasi domiciliij.

10. Oriundus, aut originarius natus in loco quis dicitur.

11. Domicilium originis, & habitationis, quo differat.

12. Aduenæ teneantur legibus loci, per quem transeunt, vel ad quem accedunt.

commune, quantum est ex se, vbi que obligat, & solum ex accidente potest quis ab illo excusari, si scilicet, sit in loco, in quo illud sit abrogatum; non autem si sit in loco, vbi obligat. Atque hoc modo, si quis discedat Mediolano, vbi non obligat ius commune de inchoandis ieiunijs feria quarta Cinerum, & accedat ad locum, vbi obligat; omnino teneatur: quia priùs non excusabatur, nisi ex contraria consuetudine illius loci; quæ tamen extra illum non potest ampliùs excusare: & totum priuilegium comedendi carnes, & non ieiunandi quatuor illis diebus, non est personale, quod sequatur personas ipsorum ciuium, aut incolarum Mediolanensium, sed est locale, & alligatum, vel affixum certo loco, & extra illum non se extendens. Et eadem ratione peccaret Catalanus, si diebus sabbathi comederet intestina animalium, iuxta morem suæ patriæ, in aliquo alio regno, vbi talis consuetudo non vigeret, vt notat Panorm. *in cap. Consilium. de obseruat. ieiunij,* & Bonac. *quæst. 1. de legibus, puncto 6. num. 56.* quanuis Azor. *part. 1. lib. 5. cap. 11. quæst. 3. §. Est tamen animaduertendum,* oppositum sentiat, si ab sit scandalum; & clariùs id doceat Sanchez *lib. 3. de matrim. disp. 18. num. 7.* vbi vniuersaliter asserit, quòd etiam leges communes alicubi abrogatæ per contrariam consuetudinem, non obligant incolas illius loci, si fortè alibi reperiantur, & breui sint redituri ad locum priorem: & citat Palatium *in 4. disp. 15. disp. 8. post sextam conclusionem.* & Petrum de Ledesma *de matrim. quæst. 4. ar. 5. puncto 3. dub. ult.* vbi id asserunt specialiter de Castellano transeunte per Lusitaniam, quanquam postea idem Sanchez ex professo id totum retractat *lib. 1. in Decal. c. 12. n. 39.*

Neque obstat, quòd, vt haberet in *Trid. sess. 23. cap. 1. de reformat.* ex sententia veterum Caponum, non videretur abesse, qui breui est reuersurus; & idèò Episcopus, aut Curatus non censetur abesse à residentia, quando ad illam est reuersurus intra duos menses, vt ibi statuitur, & ex iure communi *l. Postliminium. §. Postliminio,* benè censetur quis postliminio rediisse, quando iam intrauit fines patriæ: quia, scilicet, breui ad illam est peruenturus, & modica absentia reputatur quasi presentia. Ex quo videretur posse inferri, quòd etiam is, qui breui est rediturus, v. g. Mediolanum, possit reputari, quasi continuò ibi mansisse, & veluti præfens, & minimè absens; & idèò possit censi solutus à lege abstinendi à carnibus, & ieiunandi à feria quarta Cinerum. Nam contra est: quia, vt notat Felinus *in cap. Quoniam frequenter. num. 9. vt lite non contest.* ex *Glof. in l. Absentem. ff. de verb. sign.* secundum diuersam materiam, diuersimodè sumitur nomen presentia, & nomen absentia; nec potest tradi vna doctrina communis pro omnibus: & quando tractatur, v. g. de stipulatione, quæ solum dicitur posse contrahi inter præfentes, ille tantum dicitur præfens, qui potest audire vocem alterius, *§. Item verborum. Instit. de inutil. stipulat.* & quando tractatur de prescriptione inter præfentes, etiam ille dicitur præfens, qui est in eadem prouincia, *l. fin. C. de prescript. longi temporis.* & sic de alijs. Vnde, quidquid sit de absentia, aut presentia, pro alijs rebus, certè pro legum obligatione, & priuilegiorum participatione debet accipi in ordine ad fines territorij, vt *suprà* diximus; & idèò, siue is, qui parum abest Mediolano, & breui illuc est rediturus, possit dici, quoad residentiam, & quoad aliqua alia esse ibi præfens, siue non, non est censendus absolutè esse præfens quoad legum obligationem, aut solutionem; & verè teneatur communi lege ieiunij, si ibi reperiat, vbi non viget contraria consuetudo.

dunt, si illa leges sint de iure communi.

13. Absentia, & presentia diuersimodè sumitur, secundum diuersam materiam.

Et in idem recidit etiam illud, quod habet Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 12. num. 39. ubi ex professo retractat, quod alibi docuerat in contrarium, vt paulo ante monuimus, si scilicet admittatur, quod qui recedunt ex aliquo loco, solum ad breue tempus, & breui ad illu[m] reddituri, possunt haberi fictione iuris, tanquam in illo presentes: id tamen solum est admittendum pro iis casibus, pro quibus hæc fictio iuris est in iure expressa; non autem vniuersaliter, & pro omnibus, cum in iuris fictione non detur extensio, vt tradunt Doctores communiter in cap. In presentia. de probat. Et in re presentia, quemadmodum hæc breuis absentia non reputatur fictione iuris tanquam presentia, ad effectum, vt qui sic absunt, teneantur statutis, aut consuetudinibus specialibus loci, à quo absunt: ita nec debet reputari presentia, ad hoc, vt gaudeant specialibus priuilegiis eiusdem loci, quæ similiter vltra illum non se extendunt; & idem nec gaudent priuilegio comedendi, & non ieiunandi à die Cinerum, cum præsertim, quæ sunt contra ius commune, sint odiosa, & se habeant tanquam leges correctoriae; & idem sunt restringenda, non autem amplianda.

Neque est eadem ratio de statutis, aut legibus, vel consuetudinibus propriis, & particularibus loci, per quem fit transitus, vel ad quem fit accessus sine animo diu ibi morandi, & de legibus communibus, vel de iure communi: illæ enim idem non obligant peregrinos, aut aduenas, vt dicemus; quia, qui illas condit, non habet in illos iurisdictionem per se, neque eam acquirit per solum transitum, aut per breuem moram; cum tamen is, qui condit ius commune, non sic se habeat, sed per se habeat iurisdictionem in omnes, vt bene notat Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 12. num. 39. cit. & idem omnes obliget, nisi alicubi excusentur per contrariam consuetudinem.

Et quod dicimus de legibus communibus, aut de iure communi, quod sint seruandæ in loco transitus, aut accessus, est etiã dicendum de legibus, aut statutis particularibus, quando ita obligant in loco recessus: sunt enim similiter seruandæ in vtroque loco, vt notat Suar. de relig. tomo 1. lib. 2. de sacrorum dierum obseruat. cap. 14. num. 15. Salas de legibus, disp. 14. sect. 4. num. 4. Bonacin. de legibus, quest. 1. puncto 6. num. 36. s. Hoc posito. Sanchez de matr. lib. 3. disp. 18. num. 3. & lib. 1. in Decal. cap. 12. num. 11. & 38. ad 6. & 7. & apud illum omnes communiter. Et ratio est: quia eo ipso, quod vtriusque loci Governatores, & Principes eandem legem tulerunt pro vtroque, & ciues vtriusque eam seruant, videtur illa lex respectu eorum locorum pertinere, quasi ad ius gentium; & idem ab vtriusque est seruanda: quanuis alioqui leges loci recessus per se acceptæ extra illum non obligent, & leges loci accessus solum obligent subditos illius loci: & quemadmodum ab aliis legibus communibus non excusatur quis, nisi ratione exemptionis, quæ fortè per contrariam consuetudinem sit inducta in aliquo loco; ita & ab his simpliciter non excusatur in loco transitus, aut accessus, si in illis nulla est talis exemptio.

Tertia pars conclusionis, quod leges propriæ solius loci transitus, aut accessus, seruandæ sint à peregrinis, & aduenis, quando pertinent ad solennitatem, aut formam contractuum, & quando illarum transgressio specialiter cedit in damnum illius loci, expressè habetur quoad contractus, cap. finali, de foro competenti, & l. Si fundus. ff. de euit. Et inde fit, vt huiusmodi peregrini, & aduenæ etiam

14. Fictio iuris non extenditur vltra casum in iure expressum.

15. Aduenæ teneantur legibus loci, per quem transit, aut ad quem accessus, quando sunt communes etiam loci, à quo recessit.

16. Aduenæ teneantur legibus contractuum loci transitus, aut accessus.

teneantur ad gabellas, si fortè soluantur ex contractu, vt notat Sanchez lib. 3. de matr. disp. 18. num. 12. Medina C. de restit. qu. 15. Bonac. de legib. quest. 1. puncto 6. num. 51. in quantum, scilicet, obligatio ad gabellas est accessoria ad contractum; & si vendant, teneantur vendere pretio ibi taxato; & si faciant testamentum, teneantur adhibere solennitates ibi statutas; & si contrahant matrimonium, teneantur contrahere coram Parocho, & testibus, si ibi obligat Concilium Tridentinum; siue præterea etiam obliget in loco recessus, siue non, & sic de aliis. Et ratio est: quia huiusmodi leges in tali loco sunt regula talium actuum, quoad validitatem, aut nullitatem, & quoad vim obligandi: neque actus, qui requirunt in aliquo loco certam solennitatem, aut formam, possunt habere valorem sine adminiculo iuris, vt dicitur l. Legitima. ff. de pactis. quod tamen adminiculum habere non possunt, quando leges loci illis resistunt, & ibi celebrantur contra ius. Et idem, si huiusmodi leges ita præscribant solennitatem in contractibus, vt illos etiam irritent, si fortè careant dictis solennitatibus, censi debent reuera irriti, etiam quando celebrantur à peregrinis, & aduenis; siue à forensibus, vt notat Salas disp. 14. de legibus. sect. 4. num. 53.

Et ad idem pertinet, si lis oriatur circa bona, quæ aliquis habet in aliena ciuitate: ab illo enim iudice, iusque legibus debet lis iudicari, in cuius loco res est litigiosa, vt notat Glof. in cap. Sanè. de foro competenti. & ex illa Azor. part. 1. lib. 5. c. 1. qu. 3. & habetur l. Aetor. C. ubi in rem actio. & l. Forma. ff. de celsibus. quanquam non est censendus quis absolute fieri subditus alio Governatori, aut Principi, per hoc solum, quod bona possideat in illius ditione, aut territorio; sed solum fit subditus quoad huiusmodi bona, sicut & ratione contractus alicubi celebrati non fit quis absolute subditus; sed solum quoad obligationem illius contractus, vt notat Bonac. puncto 6. num. 51. cit.

Excipitur tamen ab hac communi regula contractus dotis, vt notat Sanchez lib. 3. de matrimonio, disp. 18. num. 11. ex Bart. Iaf. & aliis & Bonac. quest. 1. de legibus. puncto 6. num. 51. & alij alij apud Salas disp. 14. sect. 4. n. 46. de hoc enim contractu expressè dicitur l. exigere. ff. de iudiciis, quod habet hoc speciale, vt in illo non inspicitur locus contractus; sed locus, ubi vir habet domicilium: quia ipsi sunt coniuges, & contrahentes omnia videntur destinasse ad talem locum domicilij, in quem etiam mulier per conditionem matrimonij est reditura.

De alijs verd legibus, quarum transgressio specialiter cedit in damnum loci transitus, aut accessus, quod similiter obligent peregrinos, & aduenas, itaque teneantur eas seruare in dictis locis, quanuis alioqui non sint in illis subditi; probatur ex eo: quia ius ipsum naturæ dicitur, non esse impediendum bonum commune alicuius loci, siue quis alioqui in illo sit subditus, siue non. Atque hoc modo tenentur etiam peregrini, & aduenæ non extrahere merces, aut frumenta ex loco transitus, aut accessus contra illius leges, & in illo non commorari vltra certum tempus lege præscriptum. Et possunt à Governatoribus loci ferri leges, quæ directe solum respiciant peregrinos, & aduenas, in quantum debent non impedire bonum commune, & hoc, vel illo modo se gerere in loco transitus, aut accessus, vt notat Suar. lib. 3. de legibus. cap. 33. num. 7. ex Hostienf. Panorm. & Syluest. quia quoad hæc satis sunt subditi ratione transitus, & moræ breuis; & alioqui non esset satis consultum illi Communitati, si illius Governatores non possent per leges

17. Locus debet extendi, ubi est, ita res litigiosa.

18. Contractus dotalis non intelligitur factus secundum leges loci, in quo est scriptus, sed loci, in quo vir habet domicilium.

19. Aduenæ teneantur seruare eas leges, quarum transgressio specialiter cedit in damnum loci.

20. Quomodo possit in aliquo territorio ferri lex, quæ respiciat solos aduenas.

eam defendere contra quoscunque, etiam peregrinos, & forenses.

Et hinc etiam fit, vt forenses, & aduenæ possint puniri, secundum leges loci transitus, aut accessus, si fortè ibi committant delictum; quia ratione delicti sunt subditi, & subiciuntur foro, cap. Licet ratione de foro competenti. & l. Quæstiones. C. ubi de criminibus. Intelligendo tamen appellatione delicti, transgressiones earum legum, ad quas tenentur in illo loco, etiam ipsi; non autem aliarum, si quæ sunt, quæ solum obligent proprios subditos illorum locorum.

Et similiter ad hoc caput obligationis potest reduci etiam illa alia, quam habent iidem forenses, aut aduenæ ratione scandalali: tenentur enim similiter ad omnes leges, quas violare non possunt sine scandalo, & offensione aliorum, vt, v. g. si publicè tempore festi laborent seruiliter, aut tempore ieiunij publicè comedant carnes, vt notat Azor. lib. 5. cap. 11. q. 3. Salas de legib. disp. 14. sect. 4. n. 40. Suar. lib. 3. de legib. cap. 33. num. 6. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 12. num. 25. Bonac. de legibus. quest. 1. puncto 6. n. 50. & alij apud ipsum. Et ratio est: quia obligatio vitandi scandalum, & offensionem aliorum, nec iis præbendi occasionem spiritualis ruinae, est obligatio naturalis, & pertinet ad quoscunque; & idem etiam possunt huiusmodi forenses, & aduenæ in illis locis puniri, si violent cum scandalo huiusmodi leges, vt notat Sanchez cap. 12. cit. num. 38. ad 3.

Quarta pars conclusionis, quod extra hos casus non teneantur peregrini, & aduenæ, siue forenses, legibus loci, per quem transeunt, vel in quo hospitantur, aut morantur solum ad breue tempus; probatur ex eo: quia, qui solum transit per aliquem locum, aut solum breui tempore in illo est, moraliter non dicitur in illo esse, l. Quæstum. §. fin. ff. de leg. 3. sicut & qui natus statim obiit, moraliter reputatur, quasi non natus, cap. Nam & ego. de verb. sig. quia, vt notat ibi Glof. verb. quasi, non videtur fuisse, quod non durat: & ex cap. Ad nostram. de Regulari. qui solum triduo fuit indutus habitu regulari, absolute non dicitur habitum induisse: quia, scilicet, ex Glof. ibidem, verb. statim, & ex Felino in cap. In presentia. num. 32. de probationibus, non dicitur factum, quod non durat. Et in casu presentis, pro non contrahenda huiusmodi obligatione ad leges, per solum transitum, aut breue hospitium, ratio est: quia breuis mora, quæ alicubi fit, non est sufficiens ad tribuendam superioris iurisdictionem, & per consequens neque forensibus tribuit subiectionem, aut obligationem; vt patet ex cap. A nobis. 1. de sent. excommunicationis. vbi dicitur, quod sententia excommunicationis generaliter lata contra eos, qui furantur, non afficit, nisi eos, qui sunt subditi excommunicationi: & l. Heres. §. proinde. ff. de iudiciis. vbi dicitur, quod viatores non foriuntur forum loci, per quem transeunt: quod tamen non esset, si tenerentur illius legibus, & fierent subditi ratione transitus. Et confirmatur: quia Episcopus cum huiusmodi viatoribus, aut aduenis non potest dispensare in votis, aut Sacramento illis conferre; præter Poenitentiam, & Eucharistiam, pro quibus habetur tacitus consensus proprij Episcopi, & Parochi; vel etiam expressa facultas ex viue vocis oraculo per Eugenium I V. concessa, vt refert Caiet. in Summa, verb. absolutio, num. 2. quod signum est, per huiusmodi transitum non esse illi acquisitum aliquod ius, aut prestatem spiritualem; & per consequens neque Principibus, aut Gubernatoribus laicis acquiri vllum ius temporale.

Neque in contrarium faciunt ea, quæ ex S. Augustino, & aliis Patribus sapientius habentur in sacris

21. Aduenæ possunt puniri in loco transitus, si ibi committant delictum.

22. Aduenæ teneantur legibus loci transitus, si ex illarum transgressione imminet scandalum.

23. Aduenæ extra casus iam positos non teneantur legibus loci transitus, aut accessus.

24. Quod non durat, censetur non factum.

Canonibus, quod semper in omnibus locis seruandi sint mores, aut leges cuiusque, vt videre est apud Sanchez lib. 3. de matr. disp. 18. num. 4. Vnde ortum est illud apud Glof. in cap. Illa. d. 12.

Dum fueris Roma, Romano viuito more: Et si sis alibi, viuito, sicut ibi. & illud aliud apud Glof. in l. Et quæ originem. verb. debent. ff. de muner. & honor.

Terra, ad quam peregris, cape mores, quos ibi cernis. nam, vt bene explicat idem Sanchez eadem disp. 18. num. 16. hæc, & similia solum intelliguntur de consilio, & ad bene esse; vel de peregrinis, quando accedunt ad aliquem locum animo ibi manendi per maiorem anni partem, & ad longum tempus; vel, quando aliis imminet scandalum, si eas leges non seruent.

Neque est eadem ratio de interdicto locali, ad quod tenentur etiam peregrini ratione transitus, & hospites quicunque ratione cuiuscunque moræ, quam ibi faciunt: siquidem etiam ipsi in loco interdicto quocunque, non possunt interesse diuinis, aut tradi ecclesiastica sepultura: vt enim bene explicat Couarr. in cap. Alma mater. par. 2. §. 4. num. 6. & apud Sanchez disp. 18. num. 16. cit. in resp. ad 5. id non est, quia obligatio aliqua directe afficiat peregrinos, & hospites; sed, quia locus ipse per interdictum est impeditus, & factus incapax, vt in illo possint celebrari diuina. coram aliquo, qui modo humano illis intersit, & vt possint sepeliri cadauera: vnde quoad sepulturam etiã excludit infantes; qui tamen alioqui sunt incapaces obligationis, & legis: contra verd leges proprias cuiusque loci ita obligant, & afficiunt omnes habitantes in tali loco; vt tamen non impediant, neque faciant incapacem ipsum locum ad non admittendos vllos alios ad breue tempus, qui non afficiantur, & obligentur per ipsas leges: & idem peregrini, & hospites adhuc possunt non obligari.

Quod si quæras, quàm breuis debeat esse commoratio in aliquo loco, ad hoc, vt quis non fiat subditus, neque contrahat ratione illius obligationem ad leges seruandas: Respondet Lessius lib. 4. cap. 25. num. 49. Sanchez lib. 1. in Decal. cap. 12. num. 41. & lib. 3. de matrim. disp. 18. num. 9. & alij apud Salas disp. 14. de legib. sect. 4. num. 38. eam omnem, quoad hoc, esse censendam breuem commorationem, quæ non est sufficiens ad acquirendum in illo loco quasi domicilium; id est, quæ non fit animo ibi manendi, saltem ad maiorem anni partem. Quod tamen dicitur de maiori anni parte ad acquirendum quasi domicilium; probabile est, quod non sit strictè accipiendum; sed possit etiam acquiri quasi domicilium, si habitetur cum intentione manendi ad quatuor, vel quinque menses; vel etiam indeterminatè ad longum tempus; vel donec expediatur hoc, vel illud negotium, quod communiter non solet expediri, nisi longo tempore, vt notat Nauar. in comment. de Iubilæo. not. 32. num. 43. verb. incolæ. & ex illo Suar. de relig. tom. 1. lib. 2. de sacror. dier. obseruat. cap. 14. num. 6. Hoc verd totum, quod dicitur de hac breui commoratione, solum est admittendum, tanquam probabile: quia non desunt, qui aliter sentiant, vt Couar. 4. var. cap. 20. num. 8. vers. Fuit. Nau. in Man. cap. 13. num. 120. Ma. in 4. disp. 15. quest. 5. Henric. lib. 7. cap. 13. num. 8. Salas disp. 14. de legibus, sect. 4. num. 41. & 49. Less. lib. 4. cap. 2. num. 50. Suar. de relig. tom. 1. lib. 2. de sacror. dier. obseruat. cap. 14. à num. 9. & lib. 3. de legib. cap. 33. num. 3. & alij apud Sanchez locis citatis; qui, quanuis negent, ad inducendam huiusmodi obligationem esse satis, solum transitum per aliquem locum; asserunt tamen, satis esse quan-

25. Breuis commoratio ad non contrahendam legibus obligationem, quanam sit.

26. Ad quasi domicilium non est necessaria voluntas manendi ad maiorem anni partem.

cunq; moram, quæ sit proportionata ad legem implendam. Et ratione primi docet Henriquez, eum, qui venit ad aliquem locum pridie diei festi, ibique pernoctat cum intentione, mane facta, statim abeundi; non teneri præcepto loci ad Sacrum audiendum: quia moraliter solum dicitur esse ibi per transitum. Et idem est ex Lessio c. 2. cit. n. 51. si ea ipsa die, qua venit, intendat discere; non autem velit per integrum diem manere: quanvis postea præter intentionem maneat, non solum vno, sed etiam pluribus diebus; & semper quærat commoditatem abeundi. Et contra ratione secundi omnino tenetur audire Sacrum, si intendit ibi manere tota illa die, vt vult Less. loco cit. vel, si veniat multo tempore ante prandium, neque velit discere, nisi die sequenti, vt vult Sayt. lib. 7. clau. reg. cap. 3. n. 11. vel, si intendat manere toto illo tempore, quod cõceditur ad præceptum implendum, v.g. pro auditione Sacri, toto tempore ante prandium, vt vult Suar. c. 14. cit. n. 24.

27. Aduenit in fidelis, ad que leges tenentur in loco transiunt, aut accessit.

Rectè tamen monet Salas disp. 14. de legib. sect. 4. cit. n. 43. id totum debere intelligi solum de iis legibus, quarum peregrini sunt capaces: nam, si infidelis, v.g. peregrinetur, & hospitetur per aliquod tempus in loco Christianorum, certum est, quod nõ tenetur legibus ieiuniorum, aut dierum festorum, quæ solum fundantur in vnitare fidei, & religionis; & idè non comprehendunt nisi fideles. Non tamè propterea non tenetur legibus ciuilibus, quæ solum respiciunt bonam administrationem ciuilem, & naturalem, cum huius sit capax etiam infidelis, & alioqui imminuat magnum scandalum, & magna perturbatio, si huiusmodi leges vniuersaliter non seruentur ab omnibus, & aduenis, & peregrinis. Et ratio videtur esse: quia, quemadmodum tenentur etiã aduenæ, & forenses legibus loci, per quæ transeunt, quando illarum transgressio specialiter cedit in damnum illius, vt diximus n. 19. ita & communiter tenentur omnibus, cum absolute transgressio omnium possit aliquando facere scandalum, & perturbationem.

28. Vagi, & qui nullibi habent certam sedem, ubi que tenentur legibus locorum.

Postrema pars conclusionis, quod vagi, id est, illi, qui nullibi habent certam sedem; vel, qui pristinam reliquerunt, & nondum peruenerunt ad aliam, quam animo destinarunt; teneantur legibus cuiusque loci, in quo obiter reperiuntur; probatur ex eo: quia, cum nullibi habeant domicilium, ubique illud fortiantur; neque possunt ubique acquirere iura, & effectus domicilij, nisi etiam acquirant subiectionem: & ita expedit ad bonam illorum gubernationem, ne omnino sint soluti legibus municipalibus, & statutis, aut decretis Episcoporum. Neque est eadem ratio quoad hoc de huiusmodi vagis, qui nullibi habent domicilium, aut certam sedem; & de aliis, qui ab illa peregrinantur: siquidem hi pro illo breui tempore, quo absunt à propria sede, non acquirunt alibi iura domicilij; & idè neque est, quod acquirant subiectionem; nec bonum illorum regimen, & gubernatio potest malè habere, si solum pro breui tempore sint soluti à legibus, & statutis municipalibus: quanvis Less. lib. 4. c. 2. n. 49. oppositum asserat: & etiam de vagis idem affirmet, quod de peregrinis, & forensibus; eos, scilicet, absolute esse solutos omnibus legibus particularibus eorum locorum, in quibus obiter reperiuntur.

29. Regulari, per se loquendo, non tenentur legibus locorum, in quibus peregrinantur, aut hospitantur.

Denique hoc, quod diximus de peregrinis, & forensibus, quod non teneantur, per se loquendo, particularibus legibus eorum locorum, in quibus obiter reperiuntur, debet intelligi proportionaliter etiam de regularibus, quoad statuta peculiaria prouinciarum, ac domorum, in quibus fortè hospitan-

tur, aut peregrinantur, vt notat Suar. lib. 3. de legib. c. 33. n. 5. Salas disp. 14. sect. 4. n. 43. Bonac. qu. 1. de legib. puncto 6. n. 37. quanvis enim proprie non habeant certum territorium, sed hoc possit extendi per totam Ecclesiam; possunt tamen habere propria domicilia, vt colligitur ex c. 1. de priuileg. in 6. & in illis possunt habere proprias obseruantias, & leges; sicut & peregrini, & forenses illas habent, ubi habent proprias sedes. Quanquam Suar. id, quod asserit vniuersaliter de peregrinis, eos teneri legibus loci, in quo faciunt aliquam moram, vt supra diximus n. 24. & 25. etiam asserit de Religiosis; eos, scilicet, teneri legibus domorum, in quibus hospitantur. Et in aliquibus Religionibus ita habetur ex præscripto Regule, & in aliis ita communiter est vsu receptum, vt addit Bonac. n. 37. cit.

DISPVAT. XXXIII.

An, & quomodo personæ ecclesiasticæ teneantur legibus laicorum.

1. Conclusio est.
2. Clerici sunt exempti à potestate ciuili, saltem in rebus spiritualibus.
3. Probabile est, quod in nullo directe subdantur potestati laice.
4. Secundum multos, Clerici subdantur potestati laicorum in iis, que non repugnant statui clericali, aut sacris Canonibus.
5. Sed eorum rationes solum probant, quod teneantur indirectè eorum legibus.
6. Quomodo Clerici teneantur iure natura seruare leges laicorum.
7. Secundum aliquos, possunt Clerici à iudice laico spoliari armis prohibitis.
8. Sed est falsum.
9. Quomodo leges laicorum tacite approbentur, & canonizentur pro Clericis.
10. Ad solum Papam spectat approbare pro Clericis leges laicorum.
11. Etiam leges particularium regnorum tacite approbantur pro Clericis.
12. Siue sint præter ius commune siue etiam contra.
13. Quomodo possit concedi, quod Clerici etiam directe teneantur legibus laicorum.
14. Dummodo tamen sint favorabiles, & non præiudiciales.
15. Neque in specie aliquid præcipiant de personis, aut rebus ecclesiasticis, etiam favorabiliter.
16. Neque laici prætendant huiusmodi obligationem quoad vim coactiuam.
17. Clerici sunt omnino exempti à foro laico.
18. Si Clerici perniciem afferant Reipublicæ, neque à Prelatis adhibeatur remedium, potest Princeps laicus eam defendere.
19. Prætextus appellatione aliquando venit etiam rei veritas.
20. Leges laicorum præiudiciales Ecclesiæ, eiusque libertati, ipso iure sunt irritæ.
21. Et qui illas ferunt, aut publicant, vel iis vtuntur, sunt excommunicati in Bulla Cane.
22. Quando aliqua leges censeri debeant directe, aut indirectè contra libertatem ecclesiasticam.
23. Litera apostolica, si dixerit, quod sint falsæ, quomodo debeant recognosci.
24. Executio Literarum apostolicarum non est pendenda, aut expectanda à laicis.
25. Etiam Clerici possunt peccare grauiter, si transgrediantur leges laicorum.

Conclusio

2. Conclusio est.

ONCIVSIO est, quod Clerici, & personæ ecclesiasticæ non modò non subduntur potestati, & legibus laicorum, si aliquid præcipiant circa spiritualia; sed per se, & directe: neque etiam subduntur, si præcipiant aliquid temporale, quod alioqui non repugnet statui ecclesiastico, aut legibus pontificiis; sed solum teneantur per accidens, & indirectè ex iustitia legali, & iure ipso naturæ, ex quo tenentur, vt partes Communitatis, se conformare toti, eiusque bono consulere; vel certè, quia huiusmodi leges tacite pro Ecclesiasticis approbantur per sacros Canones, & quodammodo canonizantur. Ita Panorm. in cap. Ecclesia Sancta Maria, de constit. Sylu. verb. lex, quest. 9. Ang. eod. num. 5. Vasq. 1. 2. disp. 167. cap. 4. Azor. part. 1. lib. 5. cap. 12. quest. 3. & par. 2. lib. 9. cap. 7. quest. 8. 9. & 15. Suar. lib. 3. de legib. c. 34. n. 12. Valen. 2. 2. disp. 9. 9. 5. puncto 4. concl. 1. Bonac. de legibus, disp. 1. q. 1. puncto 6. n. 27. Salas de legib. disp. 14. sect. 8. n. 101. & alij plures apud ipsum.

2. Clerici sunt exempti à potestate ciuili, saltem in rebus spiritualibus.

Nomine autem Clericorum omnes illi intelligi debent, qui gaudent immunitate, & priuilegio fori. Et quod hi omnes sint exempti à potestate ciuili, saltem in rebus spiritualibus, & ecclesiasticis, quales sunt Sacramentorum administratio, celebratio diuinorum Officiorum, latio censurarum, & pœnarum ecclesiasticarum, electio, approbatio, & confirmatio ministrorum ecclesiasticorum, & similes; certum est inter omnes Theologos, vt notat Azor. par. 1. lib. 5. cap. 12. cit. quest. 1. Et oppositum non asseritur, nisi à Caluino lib. 4. Instit. cap. 11. §. 15. & aliis Hæreticis, apud Salas disp. 14. sect. 8. cit. num. 93. qui contendunt, etiam in causis ecclesiasticis Clericos esse subditos Principibus laicis, imò nec posse ex quocunque priuilegio eximi ab huiusmodi subiectione, cum ex iure ipso diuino sub illa sint.

Et in hac re meritò damnatur, vt hæreticum, etiam illud, quod asseruit Marfilus quidam Patauinus apud Albertum Pighium lib. 5. ecclesiastica Hierarchie, & apud Molin. disp. 31. conclus. 2. & apud Azor. part. 1. lib. 5. cap. 12. quest. 1. cit. & apud Salas disp. 14. sect. 11. n. 117. quod neque etiam Episcopi, & Summus Pontifex, & quod plus est, neque etiam ipse Christus, fuerit exemptus à potestate laica; & quod hoc probetur ex illis verbis eiusdè Christi ad Pilatum, Ioan. 19. Non habes in me potestatem, nisi tibi datum esset desuper. & ex illis S. Pauli ad Rom. 19. Omnis anima Potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas, nisi à Deo; & qui Potestati resistit, Dei ordinationi resistit. & ex illis 1. Petri 2. Subiecti estote omni humana creatura propter Deum: quia sic est voluntas Dei. & denique ex illis Matth. 22. Reddite ergo, quæ sunt Cæsaris, Cæsari. Neque est hoc loco contra istos agendum plurius, cum debeat esse certissimum ex Trid. sess. 25. cap. 20. de reform. quod immunitas personarum ecclesiasticarum Dei ordinatione, & canonicis sanctionibus sit constituta, quod saltem intelligi debet de rebus spiritualibus.

3. Probabile est, quod in nullo directe subdantur potestati laice.

Quod verò probabile sit, easdem personas ecclesiasticas pro se, & directe, neque etiam subdi potestatis laicis, & secularibus in iis, quæ pertinent ad temporalem administrationem; & alioqui non repugnant statui ecclesiastico, & sacris Canonibus; non solum probatur ex autoritate Doctorum, quos iam citauimus; sed etiam, quia, vt dicitur cap. Nulli. & cap. Prædica. 12. quest. 2. & cap. Qua semel. 19. quest. 3. omne, quod Domino consecratur, siue sit homo, siue animal, siue ager, siue aliud quodcumque, sanctum sanctorum Domino est, & solum pertinet ad ius Sacerdotis: & sæpius in sacris Canonibus, & Conciliis vniuersaliter dicitur, quod super

Ecclesiis, & personis ecclesiasticis nulla potestas sit tributa laicis; quod tamen non esset, si possent etiam pro illis condere leges: nam hac ratione cap. Bene quidem. d. 96. sæpius repetitur, quod non liceat laicis aliquid statuere in Ecclesia; & quidquid statuant, irritum sit: & cap. Ecclesia S. Mariae de constit. dicitur, quod si à laicis statutum fuerit aliquid, quod respiciat etiam fauorem, & commodum Ecclesiarum, nullius sit firmitatis, nisi ab Ecclesia sit approbatum: quia super Ecclesiis, & personis ecclesiasticis nulla facultas est iis tributa imperandi: quod idem etiam habetur cap. Cum laicis. de reb. Eccl. non alien. & in Concil. Lateranens. sub Leone X. sess. 9. in Bulla reform. Curia. tomo 4. Concil. sub his verbis: Et cum à iure, iam diuino, quam humano, laicis potestas nulla in ecclesiasticas personas attributa sit; innouamus omnes, & singulas constitutiones, & apostolicas sanctiones in fauorem immunitatis ecclesiasticæ, &c. & pluribus aliis locis, apud Salas disp. 14. sect. 8. cit. num. 103. & ad idem facit etiam cap. Decernimus. de re iudicata, quod laici ecclesiastica negotia tractare non præsumant; & toms ferè ritulus, de foro competenti, quod laici nullam potestatem exerceant in Ecclesiasticos.

Neque solum hæc debent intelligi in ordine ad eas leges, quæ immediate, & per se respiciunt Clericos, aut aliquid illis præcipiunt in ordine ad res, aut munus ecclesiasticum, vt aliqui interpretantur; sed absolute, & vniuersaliter in ordine ad omnes; cum absolute, & vniuersaliter dicatur, quod personæ Deo consecratae solum pertinent ad ius Sacerdotis: & quod laicis nulla potestas est in eos tributa; & loqui, si Clerici in ordine ad temporalia directe essent sub potestate laica, non modò possent Principes eos obligare, quando ferrent leges communissimas omnibus; sed etiam possent specialiter pro ipsis aliquas condere, sicut & condunt pro aliis generibus personarum, quæ sunt directe sub illorum potestate, vt, v.g. pro rusticis, pro artificibus, pro nobilibus, pro foeminis, & reliquis; quod tamen nullus dicit: & quando ferunt leges omnibus communissimas, possent efficaciter curare, vt etiam Clerici illas seruarent, non quidem comminando, aut inferendo pœnam; sed efficaciter cogendo ad actum præceptum: & si per legem prohiberent, v.g. ferri arma, possent Clericos omnibus armis spoliare, & priuare; quod tamen, quanvis videntur concedere Couar. lib. quest. practic. cap. 33. num. 7. & ex parte etiam Vasq. 1. 2. disp. 167. cap. 4. num. 31. negari non potest, quin sit valde durum, & pertineat ad vim coactiuam, quæ communiter laicis non conceditur in Clericos, & fortasse longè aliud sibi volunt Authores citati, vt infra dicemus.

Et confirmatur: quia, si Principes laici possent statuere leges, quæ per se, & directe obligarent personas ecclesiasticas, etiam possent in illas statuere, & exequi pœnas, & exercere non solum vim directiuam, sed etiam coactiuam, cum illa sine hac sit inefficax, & inutilis, l. fin. ff. de eo, cui mandata est inrisa. & impossibile est, vt qui alterum obligat ad sibi patendum, non possit illum punire pro transgressione, vt notat Vasq. 1. 2. disp. 167. cap. 4. cit. num. 29. quod tamen ex eodem Vasq. ibidem, à nullo admittitur. Et cum Hæretici, & Schismatici in odium Pontificis, & status ecclesiastici maximè impugnent hanc exemptionem à potestate laicorum, & ipsi Principes & Iudices laici, maximè illam extenuent, optimum, & rationabilissimum est, vt contraria ratione Theologus, quantum potest, illam defendat, & tueatur.

Non tamen desunt ex Doctoribus, qui absolute pronunciant;

Secundum multos, Clerici subduntur potestati laicorum in iis, quae non repugnant statui clericali, aut sacris Canonibus.

pronunciant, teneri Ecclesiasticos huiusmodi legibus, quae feruntur pro tota Communitate, & non repugnant sacris Canonibus, aut statui, vel officio clericali; eamque sententiam, vt communem, & veram, sequitur Sor. in 4. dist. 25. quaest. 2. art. 2. concl. 4. & lib. 1. de iust. quaest. 6. art. 7. concl. 1. Med. 1. 2. quaest. 96. art. 5. dub. ult. Victoria relect. 1. de potest. eccles. num. 4. Bellarm. tom. 2. lib. 1. de Cler. cap. 28. Mol. tract. 2. de iust. disp. 31. concl. 6. Rebell. lib. 9. qui est de contractu emptionis, quaest. 2. num. 9. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 4. num. 16. Salas disp. 14. de legibus, sect. 8. num. 94. Bonac. quaest. 1. de legibus, puncto 6. num. 29. Rodr. in quaest. regular. tom. 1. quaest. 61. art. 14. & quaest. 66. art. 2. & alij, qui absolute pronunciant, eos teneri quoad vim directiuam legibus laicis, etiam si non teneantur quoad vim coactiuam; idque probant: quia saepe in sacris Canonibus dicitur, quod etiam leges imperatoriae sunt seruandae a Clericis, vt c. Quoniam. cap. De capitulis. cap. Quis autem. cap. Verum est. d. 10. & S. Chryso. homil. 23. in Epistolam ad Romanos, verba illa ex cap. 13. Omnis anima Potestatibus sublimioribus subdita sit. ait intelligi maxime vniuersaliter, & sine cuiusquam exceptione, etiam si Apostolus, Euangelista, aut Propheta sit, vt refert Salas sect. 8. cit. num. 95. Et quemadmodum Clerici, & personae ecclesiasticae sunt proprie ciues, & pars Communitatis: ita & debent esse sub capite, qui est Princeps: & cum debeant quoad temporalem administrationem directae esse sub aliquo, certum videtur, quod non sunt directae sub Praelatis ecclesiasticis, qui sapissimum carent potestate temporalis directae; & alioqui, si non tenerentur ciuilibus legibus, etiam possent seruare pretium per illas taxatum in suis venditionibus, & emptionibus; extrahere pecunias, frumenta, & equos ex regno; noctu arma deferre; celebrare contractus, & condere testamenta sine solemnitatibus iuris; neque esset, quod timerent de nullitate: quae tamen omnia videntur absurda.

5. Sed eorum rationes solum probant, quod teneantur indirecte.

Sed reuera istae rationes, si quid probant, solum probant alteram partem nostrae conclusionis, quod teneantur aliquo modo etiam Clerici legibus Principum, & vere peccent, si illas transgrediantur: quia saltem indirecte, & per accidens illis obligantur, vel ex iustitia legali, & ex ipso iure naturae, quod confurgit pro Clericis, quando pro aliis in Communitate sunt positae leges; vel certe, quia ipsae leges laicorum tacite approbantur, etiam pro Clericis, ab iis, qui in ipsos habent potestatem, iuxta c. Si in adiutorium. d. 10. & quoad hoc recte notat Vasq. 1. 2. disp. 167. cap. 4. cit. num. 28. & Salas disp. 14. sect. 8. num. 93. controuersiam non esse inter Doctores Catholicos, vtrum Clerici simpliciter teneantur legibus Principum laicorum, cum reuera esse solum de modo, quo teneantur, id est, vtrum teneantur immediate, directe, & per se, vel ex vi illarum, prout procedunt praecise a potestate laica; an vero indirecte, & per accidens, prout ex lege posita pro laicis a potestate laica, confurgit pro Clericis, ab iis, qui in ipsos habent potestatem, & canonicum. Et quauis multi ex citatis Authoribus disertè asserant, quod Ecclesiastici tenentur legibus laicis, quoad vim, & obligationem directiuam; non tamen asserunt, quod teneantur directe: imò & multi disertè asserunt, quod etiam quoad vim directiuam teneantur indirecte, vt Valent. 2. 2. disp. 9. quaest. 5. puncto 4. concl. 1. §. Quatio probatur. & alij: & est valde diuersum, quod teneantur directe, vel quoad obligationem, aut vim directiuam; & quod teneantur dire-

ctè: & per illud significatur, quod absolute teneantur etiam ipsi sequi, & implere directionem legis: per hoc vero, quod teneantur ex directa potestate dirigentis, & legem ferentis, quae, scilicet, directè attingat etiam ipsos Ecclesiasticos.

Et quidem si dicamus, eos teneri ex iure naturae, eodem ferè modo debemus id explicare, quo supra, disp. 29. id explicauimus pro ipsis Principibus, & legumlatoribus, vt notat Vasq. disp. 167. cap. 4. cit. num. 30. Sicut enim Principes iure naturae teneantur consulere bono communi; & tanquam Caput, & pars praecipua Communitatis in iis, quae pertinent ad bonum totius, sese conformare aliis partibus; & idè eodem iure naturae tenentur seruare suas leges: ita & Clerici, cum sint etiam ipsi pars praecipua totius Communitatis.

Atque hoc modo Panorm. in cap. Ecclesia Sancta Maria. de constit. Syluest. verb. lex. quaest. 9. Ang. eod. num. 5. Vasq. disp. 167. cap. 4. cit. num. 28. docent, Clericos non teneri legibus saecularibus ratione legum, sed ratione iustitiae; id est, vt simul cum aliis ciuibus consulant bono communi. Et inter Clericos, & Principes, quoad seruandas huiusmodi leges, disparitas solum est; quia Principes, si illas non seruent, a nullo alio possunt puniri, nisi a Deo: at verò Clerici possunt puniri a suis Praelatis, etiam poena per ipsas leges laicorum statuta, quauis non ex vi ipsarum legum, sed ex solo arbitrio, & iudicio Praelatorum, vt subdit Vasq. num. 30. & Couarr. in quaest. pract. cap. 33. num. 7. qui etiam ex hoc principio colligit, non posse Clericum, si deprehendatur a Iudice laico, aut eius ministris, gestans arma prohibita, puniri ab illo poena pecuniaria, aut alia statuta per legem civilem; sed bene posse armis spoliari, absque eo, quod postea cogatur a potestate ecclesiastica illa arma restituere Clerico: quod idem etiam docet Iul. Clar. lib. 5. recept. sent. §. fin. quaest. 35. num. 26. & alij apud Salas disp. 14. de legibus, sect. 9. num. 105.

Verum id non probat Vasq. loco cit. quia etiam amissio armorum est poena, sicut & amissio pecuniarum: & idè ait, quod tenetur talis Iudex restituere Clerico arma ablata, eumque remittere ad suum Praelatum pro tota punitione delicti, nisi forte per legem civilem, non solum prohibeantur gestari arma; sed etiam domi haberi, & retineri: quia in tali casu ablatio armorum a Clerico, non est inflictio poenae pro delicto; sed solum effectio, vt lex seruetur; & idè Iudex in tali casu non tenetur huiusmodi arma restituere Clerico. Hoc ipsum tamen, quod dicitur de tali effectio, & procuratio, vt lex seruetur, per ablationem armorum a Clerico, non videtur intelligendum extra casum, in quo est licitum Iudici laico iniicere manus in Clericum, id est, quando illum noctu inuenit incendente cum armis, eumque capit, vt suo Praelato praesentet, vt ex communi sententia notat Sayr. lib. 3. thes. cap. 27. num. 27. & 28. si enim post legem latam, de armis non ferendis, aut non habendis, posset laicus Iudex arma auferre de domo Clerici, non modò directè exerceret in illum vim directiuam; sed etiam vim coactiuam, & maxime proprie illum cogeret esse sine armis: quod tamen non videtur posse dici, vt ex multorum sententia videre est apud Salas disp. 14. de legibus, sect. 9. num. 106. & idè, quod asserunt Couarr. & Vasq. de armis a Clerico auferendis, solum est in casu flagrantis delicti, & quando Iudex deprehendit Clericum noctu arma gestantem, vt videre est apud ipsum Couarr. loco cit. & arma ipsa sic ablata, vel debent restitui Clerico, vel Praelato ecclesiastico; vel, si ex hoc

6. Quomodo Clerici teneantur iure naturae seruare leges laicorum.

7. Secundum aliquos, potestatis Clerici a Iudice laico spoliari armis prohibitis.

8. Sed est falsum.

hoc timeatur aliquid aliud inconueniens, debet saltem restitui illorum pretium, vt notat Salas sect. 9. cit. num. 107.

9. Si verò dicamus, teneri Clericos ad seruandas leges ciuiles laicorum: quia eo ipso, quod non repugnant legibus ecclesiasticis, & statui, aut muneribus Clericorum, censi debent tacite approbari, & canonizari pro Clericis ab ipso Papa, cui specialiter est hoc reseruat, vt approbet statuta laicorum pro Ecclesiis, & personis ecclesiasticis, vt notat Felinus in cap. Ecclesia S. Maria. num. 3. de constit. rectè possumus id confirmare ex cap. cit. Ecclesia Sancta Maria. de constit. vbi vniuersaliter dicitur, quod statuta, & leges laicorum, etiam in fauorem, & commodum Ecclesiarum, nullius sunt firmitatis, nisi ab ipsa Ecclesia sint approbate: atque ita indicatur, quod in tantum habeant aliquid firmitatis pro Clericis, & personis ecclesiasticis, in quantum approbantur ab Ecclesia. Et plura alia loca possunt videri apud Suar. lib. 3. de legibus, cap. 34. num. 14. & apud Salas disp. 14. sect. 8. num. 95. in quibus Summi Pontifices, vel pro aliquo casu particulari approbant leges ciuiles, vel etiam vniuersaliter eas commendant, prout obseruandas etiam a Clericis, vt cap. Quoniam. & aliis paulò ante citatis num. 4.

10. Ad solum Papam spectat approbare pro Clericis leges laicorum.

Et quauis aliqui apud Suar. lib. 3. de legibus, cap. 34. cit. num. 13. huiusmodi approbationem solum admittant pro iis legibus ciuilibus, quae sunt de iure communi; non autem pro aliis, quae sunt proprie particularium regnorum: quia harum notitia non praesumitur haberi a Papa, & idè neque debet praesumi eas approbare: rectè tamen ibi Suar. eam extendit etiam ad leges particularium regnorum, dummodo non sint contrariae iuri communi; sed solum praeter, vel ultra illud: quia enim certum est, quod approbatur ius commune, non potest simul approbari, quod est contrarium iuri communi.

11. Etiam leges particularium regnorum tacite approbatur pro Clericis.

Si tamen loquamur de approbatione generali, & tacita, secundum quam omnes leges censentur approbari, quae sunt conuenientes toti Communitati, & non derogant libertati, & decetiae Clericorum, vt loquitur ibi Suar. fortasse pro particularibus regnis censi possunt esse approbate etiam illae, quae sunt contrariae iuri communi, si etiam illae sint conuenientes Communitati, & nihil derogent Clericis; & non est inconueniens, vt pro diuersis locis approbentur leges contrariae; & pro iis, in quibus viger ius commune, approbetur ius commune, & pro aliis approbentur lae.

12. Siue sint praeter ius commune, siue etiam contra.

13. Quomodo possit concedi, quod Clerici etiam directè teneantur legibus laicorum.

Et pro eadem obligatione Clericorum ad leges ciuiles, addi potest, non esse improbabile etiam illud, quod supra diximus disp. 29. num. 10. ex Suario Vasq. & aliis, pro obligatione ipsorum Principum, quod, scilicet, etiam Clerici dici possunt directè ad illas obligari; non quidem ex potestate, & intentione illas ferentium; sed ex potestate, & intentione ipsius Dei: & dum Princeps intendit obligare laicos, id est, eas partes Communitatis, quae sunt ipsi subiectae; etiam Deum simul intendere obligare totam Communitatem, prout est composita ex partibus subditis Principi, & ex non subditis, inter quas sunt ipse Princeps, & Clerici: sicut enim huiusmodi intentio Dei rationabiliter colligitur pro ipso Principe; ita & colligitur pro Clericis, si dicamus, eam esse de bono totius Communitatis, & per consequens de omnibus, & singulis illius partibus, siue alioqui sint exemptae a potestate Principis, siue non; idque videtur significari etiam ex cap. fin. 1. 6. quaest. 3. vbi dicitur, quod leges Imperatoriae diu-

Baldelli Theol. Moral.

nitis, id est, a Deo ipso, per ora Principum promulgantur. Et hac ratione potest admitti, quod multi asserunt, teneri Clericos legibus Principum quoad vim directiuam, etiam si nullo modo teneantur quoad vim coactiuam: si enim loquamur de vi directiuam, quae est propria legis, & est proxima, & immediata radix obligationis, saltem ad culpam, vt supra indicauimus disp. 29. num. 2. & per hoc distinguitur a facultate, aut vi directiuam, quae potest esse communis etiam consilio, aut regulae, vel directioni cuiusque; non videtur posse concedi legibus Principum in ordine ad Clericos, quod in illos exerceat vim directiuam: siquidem laicis nulla potestas est tributa in Clericos, neque iure diuino, neque humano, vt supra diximus ex Concilio Lateranensi sub Leone X. sess. 9. intelligendo de vi directiuam, quae immediatè, & proximè infit huiusmodi legibus, in quantum proueniunt, & emanant a potestate laicorum: si verò loquamur de eadem vi directiuam, quae inest legibus, in quantum simul proueniunt, & emanant etiam a Deo, bene potest illis concedi in ordine ad Clericos, sicut & conceditur in ordine ad ipsos Principes, vt iam diximus.

Verum, tam hoc, quod modò asserimus de obligatione directae, prout leges laicorum emanant simul a Deo, quam quod asserimus paulò ante de tacita approbatione, & canonizatione earundem legum, prout praesumitur haberi a Papa, solum est intelligendum, quando leges laicorum sunt fauorabiles Ecclesiae, & personis ecclesiasticis; non autem quando sunt praediciales, vt bene aduertit Panormitanus in cap. Ecclesia Sancta Maria. num. 9. & seq. de constit. & Felin. ibidem, num. 4. & plures alij, id est, tunc solum, quando non sunt contra priuilegia concessa Clericis a Deo, vel a Papa, vel ab Imperatore; vel certe, si habent aliquid incommodum, prout extenduntur ad Clericos, habent etiam aliquid commodum, & aequaliter se habent ad vtrumque, quales sunt illae, quae disponunt ciuilibiter de contractibus emptionis, venditionis, locati, depositi, de non gestandis armis, de non incedendo noctu sine lumine, & de similibus.

Et similiter haec obligatio Clericorum ad leges ciuiles, nunquam est praesumenda ex intentione, & potestate Dei, vel ex Papae approbatione, & canonizatione, quando lex in specie praecipit de personis, aut rebus ecclesiasticis, etiam fauorabiliter; sed solum, quando in genere praecipit de omnibus, neque aliquid specialiter praecipit circa Clericos: quia, si loquatur in specie, videtur id facere ex potestate, quam in illos habeat directè, vt ex communi sententia notat Suar. in defens. fidei, lib. 4. cap. 33. num. 2. cuius tamen potestatis vis non est probandus: & sic de facto cap. Ecclesia S. Maria. cit. de constit. reuocatur quaedam lex cuiusdam Basilij, quauis maxime esset in fauorem Ecclesiae, & prohiberet alienari illius praedia, & ornamenta, solum quia fuit lata a non habente potestatem, & a Pontifice non fuit approbata.

Et denique, quando praesumitur haec obligatio Clericorum ad leges ciuiles, nullo modo Principes laici debent illam praesumere quoad vim coactiuam, ita vt ipsi per se possint punire Clericos transgressores; sed solum debent pro punitione eos remittere ad suos Praelatos, cum sit certissimum, quod Clerici sunt exempti a foro laico, & eorum causa solum sunt cognoscendae in foro ecclesiastico, vt notat Suar. lib. 3. de legibus, cap. 34. num. 15. & ex communi sententia probat Salas disp. 14. sect. 9. num. 106. & sequentibus. & definitur in Trident. sess. 25. cap. 20. de reform. Vnde & in Bull.

14. Dūmodo tamen sint fauorabiles, & non praediciales.

15. Neque in specie aliquid praecipiant de personis, aut rebus ecclesiasticis, etiam fauorabiliter.

16. Neque laici praedant huiusmodi obligationem quoad vim coactiuam.

17. Clerici sunt omnino exempti a foro laico.

Z Z la

la Cœna, num. 15. excommunicantur, qui trahunt personas ecclesiasticas, vel trahi faciunt, & procurant ad tribunalia secularia.

Et eandem ob causam, vt subdit Suar. cap. 34. cit. num. 17. & Salas sect. 10. non tenentur Clerici ad illas pœnas, quæ ipso iure imponuntur per leges laicorum; sed debent expectare sententiam sui iudicis: & hic non tenetur eandem pœnam imponere, quam statuit lex; sed potest liberè imponere, vel eandem, vel diuersam, prout voluerit.

18. Si Clerici perniciem afferant Reipublicæ, neque à Prelatis adhibeantur remedium, potest Princeps laicus eam defendere.

Quod si per impossibile tanta esset Clericorum licentia in ciuitate, vt vel impunè vacarent laicorum cœdibus, vel alio modo magnam perniciem illis inferrent, neque Prelati ecclesiastici, aut Pontifex remedium adhiberet; posset Princeps laicus contra illos defendere suam ciuitatem, neque id esset contra ecclesiasticam libertatem, vt subdit Suar. in defens. fidei. lib. 4. cap. 34. num. 6. & 7. Azor. part. 1. lib. 5. cap. 14. quæst. 2. & Salas disp. 14. de legibus, sect. 9. num. 111. ex Soto in 4. d. 25. quæst. 2. art. 2. Victoria relect. 1. de potest. eccl. q. fin. num. 8. Mol. tract. 2. disp. 31. conclus. 4. quia ciuili Respublica debet esse sibi sufficiens, & posse se ipsam defendere contra quoscunque. Sed in hac re bene est aduertendum, vt non temerè procedatur: neque enim pro quibuscunque excessibus Ecclesiasticorum est recurrendum ad laicos, vt remedium quomodocunque adhibeant, & violentiam, quam fortè aliquibus inferunt Iudices ecclesiastici, auctoritate, & potestate laica prohibeant; sed est recurrendum ad alios Iudices ecclesiasticos superiores, & vsque ad Papam, vt pluribus dicemus infra, disp. 39. & notat Suar. in defens. fidei, lib. 4. cap. 34. & Azor. part. 1. lib. 5. cap. 12. quæst. 1. §. Ex dictis inferunt. vbi etiam pluribus, reprobatur praxim illam, quam pro regnis Hispaniarum refert, & probat Cou. in q. pr. cap. 35. n. 3. vt scilicet, quando lis agitur, etiam inter Ecclesiasticos apud Iudicem ecclesiasticum, & is, qui per sententiam est condemnatus, appellat à tali condemnatione ad Sedem apostolicam, eique appellationi Index ecclesiasticus non vult deferre; sed censuris, & grauaminibus virget appellantem, pro suæ sententiæ executione; & is, qui est sic grauatus, conqueritur coram Regiis Auditoribus; tunc per literas Regias mandetur Notario causæ sub certa pœna, vt infra certum tempus mittat ad Curiam acta causæ, & processum; & simul rogetur Index ecclesiasticus, vt excommunicatum absoluat ad aliquot dies, qui sufficiant examinationi processus; & si Index in hoc sit contumax, dentur secundæ, & tertiæ literæ; & tandem cogatur id totum præstare sub pœna amissionis honorum temporalium, quæ fortè habet in regnis Hispaniarum; & quod alioqui cœnseri debeat extraneus in iisdem regnis, & non naturalis; & tandem, viso processu, præcipiatur admittere, vel non admittere appellationem, & procedere, vel non procedere ad executionem sententiæ.

Quod idem seruari etiam in Lusitania, & in regno Neapolitano, & in Senatu Mediolanensi, & Pedemontano, & in aliis tribunalibus laicis, testantur plures, & graues Doctores, apud eundem Azorium quæst. 1. cit. §. Quæri solet. imò & omnes ferè Christiani Principes seculares, vt habet Couarr. num. 3. cit. idque contendunt licitè fieri ex tacita approbatione, & cōsensu Summi Pontificis, & ex antiquissima consuetudine bona fide inducta, & continuata consilio proborum, & doctorum virorum, imò & ex iure ipso canonico, cap. Filiis, vel nepotibus, 16. quæst. 7. vbi dicitur, quod si Archiepiscopus, & Metropolitanus negligat punitio-

nem eorum Sacerdotum, qui bonis ecclesiasticis abutuntur, intimari id debet auribus Regis, vt ipse, scilicet, eos corrigat, quando per Iudicem ecclesiasticum non possunt corrigi, vt habet ibi Glossa verb. Regis. & cap. Principes, 23. quæst. 5. vbi dicitur ex S. Isidoro, quod Principes sæculi exercent aliquando potestatem, etiam intra Ecclesiam, vt qui intra Ecclesiam positi, contra fidem, & disciplinam Ecclesiæ agunt, rigore Principum conterantur: & cap. Administratores, eadem causa, & quæstione, vbi ex Ioanne Papa VIII. dicitur, quod administratores secularium dignitatum sunt constituti ad tuitionem Ecclesiarum; & vbi ab Episcopis, & ecclesiasticis viris conuenti fuerint, eorum querimonias attentè debent audire, & secundum quod necessitas postulerit, diligenter debent illas examinare, & corrigere, & alioqui post secundam, & tertiam admonitionem sunt excommunicati.

Sed contra hæc, & similia, (si per priuilegia peculiaria id iis regnis non concessum sit, quæ cuncta rescire non possum;) possunt multa videri apud Azor. lib. 5. cap. 12. quæst. 1. cit. & cap. 14. quæst. 1. par. 2. & falsum est, quod possit pro illis præsumi tacita approbatio, & consensus Sedis apostolicæ, cum quotannis in Bulla Cœne expressè prohibeantur, etiam per quancunque patientiam, & tolerantiam Summorum Pontificum, quantocunque tempore continuatam, & per quancunque consuetudines, etiam immemorabiles, & per quancunque præscriptiones, quantuncunque longissimas, diserte negentur, posse excusari; & specialiter num. 14. etiam excludatur prætextus violentiæ prohibendæ, eaque appellatione prætextus non solum veniat velamen aliquod fictum, & simulatum, quod obtenditur ad aliquid faciendum; sed etiam vera causa; & quæ non sit ficta, & simulata, vt notat Marius Alter. de excom. lib. 5. disp. 16. cap. 2. in fine. Azor. quæst. 1. cit. §. Vnum est. ex l. Sub prætextu. C. de transact. & cap. In rer Monasterium. de sent. & re iudicata. & cap. Suborta. eod. & ex aliis iuribus; & idem non debent laici, etiam in eo casu, sese ingerere in causis ecclesiasticis, in quo fortè contingat, vt quis à Iudice ecclesiastico patiatur veram, & realem violentiam; sed etiam in tali casu est recurrendum ad alios ecclesiasticos superiores: & si opus est, etiam ad ipsum Papam; & iura paulò antè allata, quæ videntur id committere Regi, & Iudici laico, non debent multum virgere, vt fusè explicat Suar. in defensione fidei, lib. 4. cap. 34. num. 40. cum sint postea reuocata; vt habet Panorm. in cap. Qualiter. & quando, num. 7. de iud. & apud illum Ioh. Andr. & notat Azor. cap. 14. quæst. 1. cit. & saltem reuocentur quotannis in Bulla Cœne. Et præterea, si bene legantur, non id eontineant, quod asserit Glossa; id est, posse Reges ex se corrigere, & punire delicta Ecclesiasticorum; sed solum, quod hæc aliquando debeant intimari auribus Regis; non quidem, vt ipse corrigat, & puniat; sed, vt admo neat ipsos Ecclesiasticos, & instet coram eorum superioribus, vel iuuet omni alio modo; vt subdit Panorm. num. 7. cit. in fine, & apud illum Archidia. Burr. Imol. & alij apud Marium Alter. de excommunic. Bulla Cœne, lib. 5. disp. 16. c. 2. §. Neque ad probandam.

Neque solum huiusmodi leges laicorum, quæ sunt præiudiciales Ecclesiæ, & personis ecclesiasticis, & pugnant aliquo modo cum earum immunitate, & libertate, non approbantur à Papa, & non obligant Clericos; sed etiam ipso iure, tam ciuili, quam canonico sunt irritæ, vt notat Salas disp. 14. cit. sect. 8. num. 92. ita enim definitur Auth. Cassa. de sacros. Eccl. & Auth. Item nulla. & Auth. Statuimus.

19. Prætextus appellatione aliquando venit etiam rei veritas.

21. Et qui illas ferit, aut publicam, vel in vniuersum, sunt excommunicati in Bulla Cœna.

22. Quando aliqua leges cœferri debeant directè, aut indirectè contra libertatem ecclesiasticam.

23. Litera apostolica, si dubitetur, quo modo debeant recognosci.

24. Executio litterarum apostolicarum non est petenda, aut exprobanda à laicis.

20. Leges laicorum præiudiciales Ecclesiæ, eisque libertati, ipso iure sunt irritæ.

mus. C. de Episcopis. & cap. Ecclesia S. Mariae. & cap. Ecclesiarum. de constit. & cap. Nouerit. de sent. excommunic. & cap. fin. de immuni. Eccl. in 6. Non ago hæc de iis regnis, quæ verè à Summo Pontifice hanc facultatem habent, si quæ habeant; sed vniuersim pugno pro iure communi.

Et præterea, qui huiusmodi leges, statuta, ordinationes, aut quæuis alia decreta, quibus libertas ecclesiastica tollitur, vel in aliquo læditur, aut deprimitur, vel quouis modo restringitur, fecerint, ordinauerint, aut publicauerint, vel factis etiam ordinatis vsi fuerint, sunt excommunicati in Bulla Cœna, num. 15.

Tunc verò censentur leges ciuiles directè pugnare cum libertate ecclesiastica, vt notat Suar. lib. 3. de legib. cap. 34. num. 3. quando disponunt directè de materia spiritali, & ecclesiastica, aut expressè versantur circa personas ecclesiasticas; & tunc pugnant indirectè, quando ita disponunt circa propriam materiam, vt tamen ex eorum obseruatione redundet aliquid contra propria iura, aut priuilegia Ecclesiarum, aut personarum ecclesiasticarum, vt etiam fusius explicat disp. 21. de censuris, sect. 2. num. 91. & seq. & in defens. fidei Catholica contra Regem Angliæ, lib. 4. cap. 83. num. 5. & seq. Et tales sunt illæ omnes, quibus statuitur, vt beneficia ecclesiastica non conferantur externis; vt pensiones illis non soluantur; vt Literæ apostolicæ, aut Diplomata pontificia, quæ derogant iuri patronatus, non admittantur, & executioni mandentur, nisi in Curia regia, & per regios Iudices priùs fuerint examinata, vel nisi ipse Rex, aut Princeps consensum præstiterit; (nisi fortè ij Principes, & ea regna, singularia de ea re priuilegia habeant: ea enim, si talia sint, per concordata, aut alia vera & solida ratione concessa, non oppugnant) & notat Azor. part. 1. lib. 5. cap. 14. quæst. 3. quia enim plena dispositio beneficiorum ecclesiasticorum est penes Pontificem, vt habetur in Concil. Lateranens. sub Leone X. sect. 9. in Bulla de reform. Curia, non possunt Pontifices aliquid statuere, quod eius libertatem impediatur; & quia ius patronatus non conuadit laicis, nisi ex concessione Ecclesiæ, iure potest Pontifex, si velit, vel ex toto, vel ex parte illi derogare; neque est, quod eius Literæ non admittantur. Et quauis, si de illis dubitetur, verum sint falsæ, & subreptitiæ, possint recognosci à Iudice ecclesiastico, id est, Legato, Nuncio apostolico, Episcopo, &c. non est tamen, quod in hoc se immisceant Iudices laici, qui in res ecclesiasticas nullam habent potestatem; vel certè, si recognoscant animo appellandi ad Romanum Pontificem, & pro illis supplicandi, debent postea re ipsa prosequi coram eodem, huiusmodi appellationem; & alioqui sunt excommunicati in Bulla Cœna, num. 14. Non ago de iis regnis, quibus singulare aliquid concessum foret, si tale aliquod sit.

Hinc multi improbant id, quod asserit Couarr. practico. quæst. cap. 35. num. 4. communiter fieri non solum in regnis Hispaniarum; sed etiam in Flandria, vt Literæ apostolicæ vniuersaliter non mandentur executioni, nisi priùs per regia tribunalia merè laica examinentur, & approbentur, & executionem recipiant. Tamen Couarr. eo loco contendit id licitè fieri, & cedere in magnam Reipublicæ utilitatem, quod etiam plures alij pluribus conantur probare, vt refert Suar. de censur. disp. 21. sect. 2. num. 76. & Azor. part. 1. lib. 5. cap. 14. quæst. 4. Et verum id satis probent, necne, definitioni ipsius Papæ remittit eo loco Suar. & apud illum Nauar. Contra tamen alij, vt Azor. loco cit. & Marius Alterius de censuris, disp. 14. lib. 5. cap. 4. & Bonac. disp. 10. in præcepta Baldelli Theol. Moral.

cal. quæst. 2. puncto 1. §. 1. num. 15. quia potestas recognoscendi, & examinandi Literas apostolicas, verum sint veræ, aut falsæ, subreptitiæ, aut legitimæ, est merè ecclesiastica ex ipso obiecto; & idem in solos Ecclesiasticos cadit, id est, in Legatos, aut Nuncios apostolicos, Primates, Patriarchas, Archiepiscopos, aut Episcopos; non autem in laicos quoscunque. Et quemadmodum laici, & Principes non possunt, (excipio semper Regum, & Regnorum priuilegia, si talia in orbe Christiano existant; nec volo cuiuscquam sanctè & piè stabilitam libertatem, ipsi præcipuè annuentibus Pontificibus, labefactare, vniuersim loquor, & saluo priuarum rerum public. iure;) non possunt, inquam, se intromittere vilo modo in iudicandis, aut disponendis aliis rebus ecclesiasticis, cap. Bene quidem, d. 96. & cap. Decernimus. de iudiciis, & specialiter in recognoscendis, aut examinandis sententiis, & censuris; sed illas tenentur statim acceptare, & exequi, & præbere Episcopis pro illarum executione etiam auxilium brachij secularis, vt patet ex Tridentino sess. 25. cap. 5. de regular. ita nec possunt se intromittere in recognoscendis authoritatiuè, & iudicialiter Literis apostolicis; & cum huiusmodi facultatis ecclesiasticæ, quæ laici sunt, sint planè incapaces; hinc etiam fit, vt nulla, quauis longissima præscriptio possint illam præscribere, cum præscriptio iis tantum tribuat ius, qui talis iuris sunt alioqui capaces; non autem tribuat ipsam capacitatem, si alioqui illam non inuenit. Et quauis laici ex speciali aliquo priuilegio ipsius Papæ possint eius nomine, & auctoritate ministerium aliquod, etiam circa has Literas exercere; non autem potestatem, & auctoritatem laicam, & quatenus Principes, aut Magistratus laici sunt, vt bene notant Azor. Suar. & Alter. locis cit. de hoc ipso tamen priuilegio bene est considerandum, verum verè ab hoc, aut illo Principe laico habeatur, & an sit censendum singulis annis esse reuocatum per Bullam Cœnæ, in qua strictissimè omnia reuocantur, tam generalia, quam specialia; & tam his, quam illis, etiam quibuscunque, & quomodocunque, vel ex quacunque causa concessa. Et ex hoc maxime est iudicandum de vnoquoque, verum licitè, an illicitè faciat, dum Literas apostolicas recognoscit, iisque concedit, aut negat executionem.

Denique ex his, quæ diximus circa leges laicorum, prout possunt extendi ad Ecclesiasticos, potest intelligi, quomodo peccent Clerici, & personæ ecclesiasticæ, si transgrediantur leges laicorum: quauis enim nullo modo peccent, in quantum huiusmodi leges proueniunt à potestate laica, quæ ad Clericos non se extendit; possunt tamen peccare grauiter, in quantum pro Clericis insurgit obligatio iuris naturalis, & etiam pro ipsis tacitè approbantur, & canonizantur à Papa huiusmodi leges, & ex Dei potestate, & intentione etiam ipsi ad illas obligantur, vt supra diximus. Vnde etiam pro Clericis ex grauitate materiæ potest expendi culpa; & non est dubium, quod etiam ipsi peccent mortaliter, si in expendendis, v. g. pecuniis non seruent valorem taxatum per legem à Principe laico, vel in emptionibus, & venditionibus non seruent pretium similiter taxatum, vt notat Nau. in Man. c. 23. n. 88. Mol. tract. 2. disp. 31. Salas disp. 14. sect. 8. Suar. lib. 3. de legib. cap. 34. n. 9. & omnes communiter apud Bonac. q. 1. de legib. puncto 6. n. 3. & 32. Atque hoc totum de grauitate culpæ pro Clericis est multò rationabilius, quam quod absolute asserit Bonacin. ibidem, n. 33. eos non esse censendos peccare grauiter transgrediendo leges laicorum, cum non teneantur directè ad illas seruandas.

25. Etiam Clerici possunt peccare grauiter, si transgrediantur leges laicorum.

Quomodo exemptio legibus, & à potestate laicorum conueniat Clericis, & personis ecclesiasticis in ordine ad bona, tam ecclesiastica, quam patrimonialia.

- 1. Etiam bona ecclesiastica sunt exempta à potestate laicorum.
2. Bona patrimonialia Clericorum sunt exempta.
3. Et specialiter, quando Clericis sunt assignata in titulum.
4. Secundum aliquos, bona, que transeunt ad Ecclesiam, manent obligata ad collectas laicorum.
5. Non potest Princeps, per legem obligare bona laicorum, ita ut maneat obligata, etiam quando transeunt ad Ecclesiam.
6. Quomodo possit fieri, ut bona laicorum transeant ad Ecclesiam cum onere soluendi collectas.
7. Bona Ecclesie, & Clericorum non possunt esse cum onere soluendi aliquid variabile, & incertum.
8. Quid requiratur ad hoc, ut bona transeant ad Ecclesiam cum onere.
9. Clerici non tenentur ad publicas necessitates.
10. Potest tamen aliquando sufficere etiam consensus Episcopi, aut alterius Prelati pro exemptis, ad hoc, ut etiam ipsi concurrant ad publicas necessitates.
11. Quomodo Clerici teneantur ad vestigalia.
12. Si bona Clericorum sint communia etiam laicis, quomodo sint exempta.
13. Et quid si à laicis donentur Clericis, ut fiant exempta.
14. Coloni Clericorum, aut Ecclesiarum, non sunt exempti.
15. Emphyteute, qui habent bona Ecclesie, non sunt exempti à gabellis laicorum.
16. Etiam Clerici in minoribus gaudent immunitate.
17. Etiam excommunicati.
18. Et depositi, vel degradati solum verbaliter, non autem actualiter.
19. Clerici coningati non gaudent immunitate.

1. Etiam bona ecclesiastica sunt exempta à potestate laicorum.

EXEMPTIO à legibus, & à potestate laicorum, non solum conuenit Clericis, & Ecclesiasticis in ordine ad proprias personas, sed etiam in ordine ad bona: & idem etiam bona ecclesiastica sunt exempta à tributis, & vestigialibus, quæ imponuntur à laicis. (Excipio regna, & Principes, quibus talis facultas priuilegiis & indultis est concessa, si tales aliqui sint: ius tantum commune defendo.) Ita Felin. in cap. Ecclesia S. Mariae, num. 7. & 8. de consuet. Suar. lib. 3. de legibus, cap. 34. num. 2. & alij: quia cap. Quamquam de censibus, in 6. dicitur, quod non solum Ecclesie, & personæ ecclesiasticæ, sed etiam res ipsarum iure humano, & diuino sunt immunes ab exactiõibus secularium personarum: & in Concil. Lateranen. sub Leone X. sess. 9. de reform. Curia, dicitur, quod fructuum Ecclesiarum Cathedralium, & Metropolitanarum, & Monasteriorum, & aliorum quoruncunque beneficiorum ecclesiasticorum plenaria dispositio solum est penes Romanum Pontificem, & penes illos, qui huiusmodi beneficia canonicè obrinent, & quod Principes seculares, ipso etiam diuino iure id prohibente,

nullo modo debent in illis se intromittere. Et cap. Nulli. 12. quest. 2. dicitur, quod non solum personæ, sed etiam agri semel Domino consecrati, ad solium Sacerdotis ius pertinent, & l. Summa ff. de reorum diuis. & §. Sancta quoque res. Insti. eod. dicitur, quod huiusmodi res in nullius bonis computari debent.

Neque solum id videtur intelligendum de iis bonis, quæ propriè sunt ecclesiastica, id est, ipsarum Ecclesiarum, & beneficiorum, & pertinent ad Clericos titulo aliquo clericali; sed etiam de iis, quæ sunt patrimonialia, & pertinent ad illos titulo aliquo merè laicali, vt notat Sylu. verb. excommunicatio. 9. num. 13. & verb. Immunitas, 1. num. 2. Tol. lib. 1. cap. 29. num. 2. Soc. in 4. dist. 25. qu. 2. art. 2. concl. 6. Less. lib. 2. cap. 33. num. 19. Salas de legibus, dist. 14. sect. 1. num. 14. Azor. part. 3. lib. 5. cap. 19. quest. 7. & 8. Hugolin. de censur. Pontifici reseruat. part. 2. cap. 18. §. 3. num. 1. Sayr. lib. 3. thesauri, cap. 22. n. 9. Marius Alterius de censur. dist. 19. lib. 5. cap. 2. in illa verba Bullæ Cœnæ: Bonis, eorumque fructibus. Gloss. in cap. Ecclesia Sanctæ Mariæ, de constit. & in cap. Quamquam de censur. in 6. Panorm. in cap. Ecclesia Sanctæ Mariæ, cit. num. 7. & 21. & in cap. Sanctitum de censur. n. 9. & in cap. Ex literis, num. 4. de vita, & honest. Cler. Felin. in c. Ecclesia Sanctæ Mariæ, num. 7. Hostiens. in Summa, tit. de immuni. Ecclesie, §. A quibus. verb. Perè etiam personalia. Imola in cap. fin. de vita, & honestate Clericorum, & in Clemētīnam, Presenti, de censur. quo etiam loco idem asserit Card. Anchar. & alij, & expressè tenet Rota Romana in quadam Alben. gabella, seu onerum, coram Merlino, sub die 28. Iunij, 1630. quæ inter alios etiam citat Suarium in defensione fidei Catholice ad Regem Angliæ, lib. 4. cap. 2. §. num. 4. & seq. & probatur: quia cap. Quamquam de censur. in 6. omnes res propriæ Clericorum dicuntur esse exemptæ ab exactiõibus, & tributis laicorum, præter illas, quas deserunt, aut deferri faciunt causa negotiatiõnis: & cap. Ecclesiarum seruos. 12. quest. 2. & cap. Similiter. 16. quest. 1. res Clericorum dicuntur gaudere eodem priuilegio, quo res Ecclesiarum: & in Bulla Cœnæ, num. 18. excommunicantur, qui imponunt tallias, & onera bonis Clericorum, & Ecclesiarum, & beneficiorum ecclesiasticorum: & cum bona Clericorum ponantur ibi, vt distincta à bonis Ecclesiarum, & beneficiorum, solum videntur intelligi bona patrimonialia: & cap. Non minus, & cap. Aduersus de immuni. eccles. & Clem. Presenti, de censur. excommunicantur, qui ad publicas necessitates imponunt grauamina super bonis Clericorum: & certum videtur, quod generali appellatiõne bonorum omnia comprehenduntur, tam beneficialia, quàm patrimonialia.

Et ratio videtur esse: quia, vt dicitur ad Rom. 13: tributa ex propriis bonis non aliter soluit vnusquisque, nisi, quia est subditus imponenti, & in signum subiectionis: quare, cum Clerici non sint subditi Principibus laicis; ex nullis suis bonis debent teneri ad soluenda tributa; & eo ipso, quod aliqua bona euadunt Clericorum, euadunt libera à tributis laicorum, vt etiam notat Panorm. cons. 26. vol. 1. & ex illo Suar. in defens. cit. lib. 4. cap. 20. num. 15. & 26. Et quemadmodum, quia filius Regis est planè liber à tributis, & signis subiectionis, eo ipso, quod aliqua bona ad illum transeunt, euadunt libera; quanuis alioqui, quando erant alterius, non essent libera: ita & in Clericis. Et quanuis id, quod diximus ex cap. Ecclesiarum seruos. 12. quest. 2. & cap. Similiter. 16. quest. 1. quod res Clericorum gaudeant eodem priuilegio, quo res Ecclesiarum,

2. Bona patrimonialia Clericorum sunt exempta.

3. Et specialiter quando Clericis sunt assignata.

4. Secundum aliquos, bona, que transeunt ad Ecclesiam, manent obligata ad collectas laicorum.

5. Non potest Princeps per legem obligare bona laicorum, ita ut maneat obligata, etiam quando transeunt ad Ecclesiam.

non procedat generaliter quoad omnia priuilegia, vt notat Panorm. in cap. fin. num. 11. de vita, & honest. Cleric. & Sylu. verb. Prescriptio. §. 7. versu, Septimum. & idem non eodem tempore præscribatur contra Ecclesiam, & contra bona patrimonialia Clericorum; neque Clericus eodem modo habeat restitutionem in integrum, quo Ecclesia, vt iidem subdunt; procedit tamen specialiter, saltem in casibus, qui sunt expressi in iure: & talis est immunitas à collectis, & tributis, vt diximus. Et saltem, quando bona patrimonialia sunt assignata Clericis in titulum, ad quem ordinentur, dicitur Romæ ita declarasse sacra Congregatio super Concilium: quanuis Emman. Sà verb. Clericus, num. 18. & apud Salas dist. 14. de legib. sect. 1. num. 114. in fine, dicat, aliquos, etiam de huiusmodi bonis patrimonialibus, quando sunt assignata in titulum, asserere, quod non sint exempta; & ipse Sà ex propria sententia asserit spectandum in his esse, quid vsu sic receptum.

Non tamen desunt, qui absolute doceant, teneri Clericos ad soluendas collectas, si res, pro qua imponuntur, ad illos transeat, vt videre est apud Azor. part. 3. lib. 5. cap. 19. quest. 8. & apud Suar. in defens. fidei, lib. 4. cap. 20. num. 2. & in specie ita asserit Bart. in l. Rescripto, §. fin. ff. de muner. vbi etiam ait, id colligi ex dictis Innocentij in cap. Postulasti, de foro compet. & addit consilium pro Principibus, & ciuitatibus, quod si velint etiam Ecclesias obligari in posterum ad collectas, onerent huiusmodi collectis omnia prædia intra territorium: quia tunc neque etiam ad Ecclesiam poterunt transire sine onere.

Verum huiusmodi consilium est per omnes damnatum, cum aperte sit contra immunitatem ecclesiasticam, vt videre est apud Azor. part. 3. lib. 5. cap. 19. cit. quest. 9. neque possit indirectè permitti contra libertatem Ecclesie, quod directè prohibetur in illius fauorem: cap. Quæ in Ecclesiarum, de constit. & Auth. Cassa. C. de sacros. Escl. & notat Rota Romana infra citanda; & ipse etiam Bartolus non est illic secutus, siquidem cons. 180. quod incipit: Si aliqua possessio, oppositum docet: & absolute non videtur Princeps per legem, aut statutum ita posse onerare agros, & prædia, quæ sunt intra territorium, vt etiam cum hoc onere, ex vi eiusdem legis, aut statuti, debeant postea transire ad Ecclesiam: siquidem, quando euadunt Deo consecrata, & semper pertinent ad ius solius Sacerdotis, & super illis nulla potestas remanet laicis, vt supra diximus ex cap. Nulli, & cap. Prædia, 12. quest. 2. & ex aliis textibus: quod idem etiam tenet Rota Rom. supra cit. in quadam Alben. gabella, seu onerum, coram Merlino sub die 28. Iunij, 1630. vbi ait, eo ipso, quod bona traduntur Ecclesie, exiti à dominio, & potestate laicorum, & constitui sub immediato, proximo, & propriè dicto dominio ipsius Christi; & idem effici libera à tributis, sicut & est ipse Christus, vt etiam probat Comitol. in respons. moral. lib. 1. c. 70. & 71. & Suar. in defens. fidei Catholice ad Regem Angliæ, lib. 4. c. 17. n. 9. & cap. 18. n. 5. & 7. & cap. 21. num. 5.

Non est tamen negandum, quin, si ciues ex communi consensu obligent Principi sua bona per hypothecam generalem, aut specialem, pro certis collectis in posterum imponendis, cum hoc eodem onere debeant postea transire etiam ad Ecclesiam, vt ex Alciato, Baldo, Arerino, & aliis, notat Azor. part. 3. lib. 5. cap. 19. quest. 9. cit. Quia, vt dicitur cap. Pastoralis, & cap. Cum non sit de decimis, & cap. Ex literis de pignoris, & l. Alienatio. ff. de contrah. emptione. & l. Si diuino. C. de exact. tribut. lib. 10. res semper transit cum suo onere: & sicut non nisi cum

onere transeunt ad Ecclesiam bona censuaria, feudalia, & emphyteuticæ; ita & solum cum onere transeunt bona hypothecata: & in tali casu tenebuntur etiam Clerici ad collectas; verum non tenebuntur ratione legis, aut statuti ipsius Principis; sed solum ratione hypothecæ, cui ciues sponte subiecerunt res suas; & in hoc sensu Azor. loco cit. interpretatur consilium Bartoli paulò antè relatum, vt, scilicet, Principes onerent prædia intra suum territorium existentia, non quidem per legem, aut statutum, quod non afficit Clericos; sed per ipsos ciues sponte consentientes in hypothecam, & obligationem suorum bonorum.

Et ad idem facit etiam illud, quod loco cit. addit Bart. fuisse factum ab Eugubinis, & est omnino licitum in conscientia; vt, scilicet, singuli ciues donent Communitati, aut Principi suas possessiones, & postea iterum illas accipiant cum onere soluendi collectas: tunc enim tale onus se habebit secundum multos, sicut onus feudale, & non nisi cum eodem onere poterunt postea possessiones illæ transmitti ad Ecclesiam.

Et similiter tutissimum est, quod Clerici, & Ecclesia teneantur pro aliquibus bonis collectas soluere, si hæc cum ea tantum conditione, & pacto fuerunt ipsis legata, aut tradita ab aliquo priuato: quanuis enim in tali casu non teneantur ex præcisa impositione collectæ; teneantur tamen ex pacto, in quod consenserunt acceptando legatum, vt notat Azor. part. 1. lib. 5. cap. 13. quest. 1. & par. 3. lib. 5. cap. 19. quest. 1. & apud illum Felin. Alciato, Iason, Innoc. & alij.

Sed contra hæc omnia sentit Rota Romana decis. cit. coram Merlino, quæ asserit, non esse inspiciendum tempus, quo per statutum, siue quomodocunque, territorium efficitur tributarium Communitati, aut Principi laico pro collectis postea imponendis; sed illud, quo ipsæ collectæ imponuntur; & tempus, quod facit territorium tributarium pro collectis imponendis, habere tacitam conditionem, si imponantur: & cum hæc conditio sit potestatiua, non retrahit in præiudicium Ecclesie, si hæc medio tempore acquisiuit; & impositio tunc est facta, quando res non amplius subiacebat iurisdictioni laicorum: & citat Bald. in l. Omnes. num. 12. & sequentib. C. sine censu, vel reliq. fund. compar. non posse. & in l. Placet. num. 10. C. de sacros. Escl. & in l. Neminem. num. 4. C. eod. & cons. 112. num. 7. lib. 2. Panorm. in cap. fin. de vita, & honest. Clericor. & plures alios. Et ratio videtur esse: quia in tali casu onera, cum quibus res transirent ad Ecclesiam, non essent certa; sed possent variari pro maiori, & minori necessitate Communitatis, aut Principis; quod tamen esse non potest, & communiter non conceditur. Nam semper in his omnibus casibus, in quibus bona sunt hypothecata pro collectis, & cum hoc onere transeunt ad Ecclesiam, aduerti debet, vt huiusmodi onus sit solum de re aliqua certa, & inuariabilis; non autem de re incerta, & quæ varietur singulis annis pro voluntate Principis, vt notat Panorm. in cap. Ecclesia S. Mariæ, de constit. & in cap. fin. num. 12. de vita, & honest. Cleric. Hostiens. in Summ. tit. de immunitate Ecclesiarum. num. 4. Sylu. verb. excommunicatio. 9. num. 13. Azor. part. 1. lib. 5. cap. 13. quest. 1. & par. 3. lib. 5. cap. 19. quest. 7. Less. lib. 2. cap. 33. num. 19. Salas de legib. dist. 14. sect. 1. num. 114. Marius Alterius de excommunic. Bulla Cœnæ, lib. 5. dist. 19. c. 6. & omnes communiter: quia, si sit de re incerta, & quæ varietur pro his, aut illis circumstantiis, & conditionibus, v.g. pro maiori, aut minori indigentia ipsius Communitatis, vel pro maioribus, aut minoribus

6. Quomodo possit fieri, ut bona laicorum transeant ad Ecclesiam cum onere soluendi collectas.

7. Bona Ecclesie, & Clericorum, non possunt esse cum onere soluendi aliquid variabile, & incertum pro voluntate Principis.

ribus diuitiis ipsius possidentis; principaliter respicit ipsas personas, & potius est onus personale, quã reale, vt notat Panorm. & Sylu. *locis citatis*: quod tamen onus in ipsas Ecclesias, aut personas ecclesiasticas non potest cadere. Vnde ex Rota Romana *decif. cit.* & in alia coram Pennia, in *Brundusina, gabella, 13. Februarij, 1604.* multa debent copulatiuè, & simul concurrere, ad hoc, vt res possint transire ad Ecclesiam cum onere, iam priùs imposito; id est, quòd onus sit verum, & reale; quòd sit infixum fundis, & impositum ipsi bonis propter bona; non autem ipsis personis propter bona; quòd sit perpetuum, certum, & inuariabile, non autem ex aliquibus tantùm causis vrgentibus, iisque cessantibus sit remouendum: & sic docent Canonistæ in *c. 1. de immuni. Ecclesiarum, in 6. Panorm. in cap. fin. num. 12. de vita, & honestate Cleric. Tutrecr. in cap. Si tributum. 11. quæst. 1. vers. Alia verò. Comit. in resp. moral. lib. 1. cap. 94. num. 3.* Et ratio videtur esse, quam supra indicauimus *num. 2.* quia alioqui, si onera non essent certa, & inuariabilia, & ipsis fundis verè imposita, & infixa in perpetuum, essent signa subiectionis ipsius personæ; cùm ex S. Paulo *ad Rom. 13.* idèd homines tributa præstent, quia sunt subditi; quod tamen de Ecclesia, & personis ecclesiasticis respectu laicorum dici non potest.

Atque ex hoc rectè assignatur discrimen, quare onera rebus imposita ex vi contractus, & conuentionis præcedentis, inter priuatas personas, vt est, v. g. onus censuale, transeant ad Ecclesiam; non autem transeant onera publica imposita rebus, ex vi potestatis, & iurisdictionis superioris, vt est, v. g. onus tributi: id enim est, quia hæc posteriora sunt signum subiectionis, & communiter imponuntur ad illam significandam, & protestandam; quod tamen non accidit in illis prioribus, vt supra diximus ex Panorm. *conf. 26. vol. 1. & Suar. in defensione fidei, lib. 4. cap. 20. num. 15. & 26.* Et quemadmodum, si persona desinat esse subiecta Principi, etiam definit esse subiecta oneribus personalibus illius Principis: ita & prædia, & bona, si incipiant esse Ecclesiæ, & desinant esse subiecta laicis, etiam desinunt esse subiecta oneribus realibus ipsorum laicorum.

Extra hos igitur casus, in quibus bona iam priùs affecta, & cum certo onere transeunt ad Ecclesiam, non debent Principes vllum genus tributum ab illis exigere, etiam propter publicas necessitates, vt, v. g. ad pontes, aut muros ciuitatis reficiendos, aut ad publicam viam sternendam: sed si fortè non sufficiant tributa laicorum, est petenda facultas à Summo Pontifice, vt aliquid exigatur à Clericis, vt patet ex Innocentio III. *cap. Aduersus. de immuni. eccles.* & quotannis ex *Bulla Cæna, num. 18.* & alioqui incurritur excommunicatio: quanquam, si vrgeret necessitas, & non posset commode expectari consensus Pontificis, posset sufficere etiam consensus Episcopi pro suis subditis, & aliorum Prælatorum pro aliis, qui sunt exempti ab Episcopo, vt ex communi sententia Canonistarum notat Sylu. *immunitas, 1. quæst. 5. Less. lib. 2. cap. 33. num. 26. Salas de legibus, disp. 14. sect. 1. num. 115. Azor. part. 1. lib. 5. cap. 13. quæst. 8. col. 5. 14. Mar. Alter. lib. 5. disp. 19. cit. cap. 1. Suar. in defensione fidei, lib. 4. cap. 26.* & alij: quia etiam olim ante decretum citatum Innocentij III. sufficiebat consensus Episcopi, & Cleri, vt patet ex *cap. Non minus. de immuni. eccles.* & ob vrgentem necessitatem sæpè multa permittuntur, quæ alioqui censetur prohibita, vt notat Sylu. *excommunicatio, 9. num. 14.*

Neque facit in contrarium id, quod habetur *cap. Peruenit. de immunitate eccles.* quòd nullus est per-

mittendus se excusare à murorum vigiliis, aut custodia; sed omnes generaliter ad id sunt compellendi: quia cunctis vigilantibus meliùs potest ciuitatis custodia procurari: vt enim patet ex *Gloss. ibidem,* id solum intelligitur, quando vrget necessitas, id est, in iis locis, in quibus contingit improuissimum periculum, vt sunt, v. g. loca maritima, quæ facillè patent incurfionibus Turcarum, vt bene explicat Innocentius, Hostiens. Butr. & alij in *cap. Peruenit. cit.* & apud Alterium *cap. 1. cit.* & in his casibus non solum Clerici; sed ipsi etiam Episcopi debent accurrere, cùm etiam ipse Romanus Pontifex Leo IV. aliquando accurrerit, vt ipse testatur *cap. 19. & cap. Sime. 23. quæst. 8.* & Episcopi in defensionem suorum Subditorum etiam possunt interesse bellis, vt notat *Gloss. in cap. Igitur. cit. verb. egressi.* & illa maxime fortitudo sit plena iustitiæ, quæ vel in bello à barbaris tuerur patriam, vel domi defendit infirmos, vel à latronibus socios, vt dicitur ex S. Ambrosio *cap. Fortitudo. 23. quæst. 3.*

Et similiter parum facit id, quod habetur *Clem. 1. de censibus,* quòd naturæ sit consonum, vt non reculent onera, qui sentiunt commodum: ex quo videtur sequi, quòd etiam Ecclesiastici teneantur ad publicas, & communes necessitates, v. g. pontium, & viarum, cùm etiam ipsi ex illis percipiant commodum: nam id est verum, solum de subditis eiusdem superioris, & Communitatis; non autem de aliis; & qua ratione quamplurimi gaudent commodum pontium, & viarum, qui tamen non senserunt incommodum pro illis reficiendis, vt patet in omnibus exteris, & iter agentibus per aliquas regiones; ita etiam possunt Ecclesiastici sentire commodum ex aliquibus, pro quibus incommodum non senserunt, nisi laici, cùm reuera etiam ipsi non sint subditi Communitatis laicæ; sed faciunt per se Communitatem ecclesiasticam: enim è contrà etiam laici plura commoda sentiunt ex aliquibus, pro quibus incommoda non sentiunt, nisi Ecclesiastici, vt notat *Abb. conf. 3. num. 2. & patet in iis,* quæ solum pertinent ad Ecclesiasticos, & est valde consonum, vt hæc duæ Communitates, id est, laica, & ecclesiastica, quibus hic mundus integratur, & regitur, *cap. Duo sunt. d. 96.* sibi inuicem seruiant, sibi que mutuo, & vicissim commoda faciant; neque ex huiusmodi commodis est facienda necessaria illatio ad cuiusque incommoda.

Denique parum facit ex iure ciuili *lex, Ad instructionem. C. de sacros. Ecclesiis,* vbi dicitur, quòd ad instructionem iterum, & pontium, etiam venerabiles Domus, seu Ecclesiæ tenentur: & *lex, Ad portus. C. de oper. publ.* vbi dicitur, ab ædificatione, & reparatione murorum neminem esse excusandum priuilegio dignitatis: & *lex, Neminem. C. de sacros. Eccles.* quòd Ecclesiæ non sunt immunes à muneribus debitis propter aduentum Principis. Nam contrà est ex Panorm. *in cap. Non minus. num. 16. de immuni. Ecclesiæ, & conf. 3. num. 2. cit.* vbi etiam citat Ioan. Andr. *in idem cap. Non minus,* quia hæc, & similia non potuerunt Imperatores statuere in præiudicium Ecclesiæ, & absolutè nullius sunt roboris, cùm fuerint sæpiùs correctæ per ius canonicum, *cap. Non minus. & cap. Aduersus. de imm. Eccles.* & sæpè alibi, vt etiam notat Sylu. *verb. Immunitas, §. 16.* inò & per ius ipsum ciuile, *Autben. Item, nulla Communitas. C. de Episcop. & Cler. vt notat Bart. apud Panorm. conf. 3. num. 2. cit.* siquidem ibi generaliter prohibetur, ne quis audeat ab Ecclesiis exigere collectas, exactiones, angarias, vel perangarias.

Sed rectè addit Less. & Salas *locis citatis,* quòd exemptio

Quomodo Clerici tenentur ad veltigalia, si negotiantur.

exemptio à tributis non conuenit Clericis pro iis bonis, quæ ipsi deferunt, vel deferri faciunt, aut transmittunt causa negotiandi: hæc enim in pœnam negotiationis prohibita Clericis expresse dicuntur esse subiecta tributis, & exactionibus, *cap. Quanquam. de censibus, in 6.* Et quanuis *cap. Ex literis. de vita, & honestate Clericorum,* dicatur, quòd Clerici propter negotiationem tunc perdunt priuilegiũ clericale, quando per Episcopum ter admoniti ab illa non desistunt; & ex hoc colligat ibi *Gloss.* quòd ante hanc trinam admonitionem non teneantur in conscientia soluere tributa, & veltigalia: quia adhuc gaudent priuilegio immunitatis: idque videatur probare etiam *Less. lib. 2. cap. 3. num. 23.* id tamen limitat *Salas disp. 14. de legib. sect. 11. cit. num. 115.* & Marius Alterius *de excommunic. Bulla Cæna, lib. 5. cap. 6. §. Tertio queri potest.* & apud illum Petrus de Anchar. *in cap. Quanquam. num. 2. Gemin. num. 7. vers. Sed contra.* & Francus *num. 5. de censibus, in 6. vt solum intelligatur quoad alia bona, in quibus non negotiantur; non autem quoad illa, in quibus negotiantur, cùm hæc specialiter, & absolutè dicantur esse subiecta veltigalibus, cap. Quanquam. cit. de censibus, in 6.* neque dicatur quoad hæc bona esse expectanda vila admonitio per Episcopum; quod etiam satis indicant verba ipsa *cap. Ex literis. de vita, & honestate Clericorum. cit. Vt si tertio admoniti, non respuerint, subiaceant de suis facultatibus statuta, & consuetudinibus patriæ.* id est, de aliis omnibus suis bonis, & non solum de illis, quæ actu deferunt causa negotiationis, vt ibi notat Panorm. *n. 7. & 9.* qui etiam addit *num. 10. ex Gloss. ibidem,* quòd si Clericus negotietur de bonis Ecclesiæ, & non de suis; non propterea amittit priuilegium; & bona illa desinunt esse exempta à gabellis, & tributis laicorum: quia delictum est solius personæ, & non debet nocere ipsi Ecclesiæ, quasi hæc propterea debeat perdere immunitatem in suis facultatibus, vt etiam notat *Federic. de Sen. conf. 200. & apud Panorm. num. 10. cit.* quare debet quidem superior prohibere, ne Clericus negotietur de bonis Ecclesiæ, eumque punire, si non desistat; non tamen propterea præiudicium aliquod debet pati Ecclesia, vt teneatur gabellam soluere, & amittat immunitatem in suis bonis: & similiter non est expectandum, vt sæpiùs, & frequentius negotiationem exerceat, sicut requiritur ad hoc, vt Clericus possit dici absolutè negotiator, *l. 1. §. Licet. ff. de tribu. l. Semper. §. Diuus. ff. de iure immuni.* & notat *Bart. in proem. Digestor. num. 10. & alij apud Bern. Diaz in pract. crim. cap. 55.* sed satis est, si etiam semel negotietur, cùm absolutè pro iis bonis, quæ facit deferri causa negotiationis, priuilegium immunitatis illi non suffragetur, *cap. Quanquam. cit. de censibus, in 6.*

12. Si bona Clericorum sint communia, etiam laicis, quomodo sint exempta.

Et similiter, si Clerici possideant aliqua bona simul cum laicis, eaque sint communia, v. g. fratribus, aut nepotibus laicis Clericorum, & ipsis Clericis, & ab omnibus simul possideantur, & habeantur pro indiuisis, non debent censi huiusmodi bona esse libera à gabellis, & exactionibus pro illa parte, qua sunt laicorum, vt notat *Couar. pract. qq. cap. 34. num. 2. in fine, Sylu. excommunicatio, 9. num. 14. & Marius Alterius de excommunic. Bulla Cæna, lib. 5. disp. 19. cap. 6. dubitat. 2. & Specul. in rit. de Cler. coniug. num. 13. vers. Quod si Clericus.* nam *Clementina. Presenti. de censibus, in principio,* solum excommunicantur, qui ab Ecclesiis, aut personis ecclesiasticis exigunt pedagia, & similia, pro rebus propriis, & per hoc satis indicatur, quòd non excommunicantur, qui exigunt pro bonis communibus, & quæ non sunt propria Ecclesiasticorum: & quem-

admodum de iure ciuili exemptio patris à muneribus, & oneribus publicis non eximit filios, *l. Qui & originem. §. Quamuis maior. ff. de muner. & honor.* ita & exemptio Clerici à tributis pro bonis propriis, non eximit laicos, si eadem bona sint etiam ipsorum. Vnde & *Iudex, si opus sit, in tali casu poterit cogere laicum, vt diuidat à Clerico, l. 2. C. quando, & quibus. lib. 10.* ad hoc, scilicet, vt tributa de bonis diuisis integrè soluat, & ne vacillet publica vtilitas prætextu priuilegij clericalis, *l. 2. in fine. C. de priuileg. scholarium, lib. 12.* Sed non desunt plures alij, qui contrà affirmant, priuilegium immunitatis concessum Clerico, suffragari etiam laicis cum ipso Clerico coniuuentibus, & bonorum communionem cum illo habentibus: ita enim asserit *Gloss. in l. fin. ver. Fratribus. C. de muner. & honor. lib. 11. Bart. in l. Si is, qui duas. ff. de liberat. leg. Bald. in addit. ad Specul. tit. De Magistris, in fine. Decius conf. 48. in fine, vers. Tertio responderetur. Natta conf. 590. num. 16. Gratian. in disceptat. foren. disc. 115. num. 6. & 7. Carol. de Grass. de effect. cleric. effect. 1. num. 155. & 175. Menoch. conf. 136. num. 27. vers. Ita etiam videmus, & de arbitrar. iudic. casu 379. num. 8. Aloys. Riccius in pract. resol. 283. num. 3. Rota Romana in quadam Cremonen. Canoniatu, 26. Apr. 1624. coram Coccino, Decano, & alij: & multum facit ex iure communi id, quod habetur *l. Si communem. ff. quemadmodum seru. amitt. & l. Is, qui duos. ff. de liberat. leg.* vbi dicitur, quòd in indiuisis potest quis habere ratione socij, quòd alioqui non habet ratione sui; & quòd socius alioqui non capax potest percipere commodum ratione alterius socij capax. Et ratio videtur esse: quia alioqui exemptio Clerici, quoad sua bona, remaneret inutilis; & reuera Clericus non posset vti suo priuilegio immunitatis, cùm nulla sit pars in bonis communibus, quæ non sit Clerici, quandiu omnia possidentur, ac retinentur pro indiuisis, simul à Clerico, & à laico: & certum est, quòd in priuilegiis datur extensio etiam ad alios, quando alioqui persona priuilegiata non potest gaudere suo priuilegio, illudque ipsi remanet inutile, vt notat *Felin. in cap. 2. num. 2. de foro compet. vt certè accidit Clerico, si à fratre laico est soluenda gabella de bonis communibus, & possessis simul cum ipso pro indiuisis: siquidem in tali casu, ipsius exemptio quoad bona sit illi inutilis, saltem pro medietate, neque potest integrè gaudere immunitate omnium suorum bonorum.**

Sed fortasse hæc duæ sententiæ facillè possunt conciliari, si aduertamus, hæc secundà solum procedere ratione indiuiduitatis, & quando bonorum communio inter Clericum exemptum, & laicum non exemptum, vel simpliciter est indiuidua, & bona inter ipsos absolutè non possunt diuidi; vel saltem non est diuidua sine incommodo, & sine damno ipsius Clerici: primam verò sententiam solum procedere, quando communio potest diuidi, & tam Clericus, quàm laicus potest sibi agnoscere, & habere suam partem bonorum: & hoc modo etiam *Couar. in quæstionibus pract. cap. 34. cit. num. 1.* expresse asserit, se solum loqui in rebus, & causis, quæ commode admittant diuisionem; & in aliis, quæ vel simpliciter sint indiuiduæ, vel saltem commode non possunt diuidi, valet legem, *Si communem. cit. ff. quemadmodum seru. amitt.* quòd in indiuisis possit quis habere ratione socij, quòd alioqui non habet ratione sui. Neque rationes secundæ sententiæ aliud probant, nisi quòd stante indiuidione, & indiuiduitate bonorum inter Clericum, & laicum, non debent solui gabellæ laicis: non autem probant, quòd solui non debeant, si communio, & indiuiduitas potest

8. Quid requiratur ad hoc, ut bona transeant ad Ecclesiam cum onere.

9. Clerici non tenentur ad publicas necessitates pontium, & viarum, sine licentia Patris.

10. Possunt tamè aliquando sufficere etiã consensus Episcopi, aut alterius Prælati pro exemptis.

tollit, & quando de facto est iam sublata.

Et hac eadem ratione potest admitti, quod ex multorum sententia habet Surdus decif. 301. n. 8. & Natta conf. 1. n. 10. & conf. 65. num. 2. immunitatem concessam Doctoribus extendi etiam ad illorum fratres, in communiione viuentes cum ipsis Doctoribus: quia, si fratres de bonis communibus tenerentur soluere, v. g. gabellas; omnino id cederet in damnum ipsorum Doctorum: siquidem stante communiione bonorum, ne vnus quidem nummus potest solui à fratribus, qui non sit communis, & in quo etiam Doctor non habeat partem: nam similiter id solum est verum stante, & manente communiione, & indiuiduitate bonorum, inter Doctorem exemptum, & fratres non exemptos, vt etiam patet ex ratione damni, quod dicitur inferri Doctori in vno nummo, soluto à fratribus, stante communiione; non autem est verum, si communiio possit tolli, & re ipsa non maneat.

13. Et quid, si à laicis donentur Clericis, vt sunt exempta.

Quod si contingat, bona communia, etiam laicorum, donari Clericis, & fieri ipsorum propria, vt hac ratione euadant exempta ab exactiionibus, & tributis laicorum, verè sunt exempta, si donatio est vera, & non simulata, & facta, vt ex eod. Specul. loco cit. de Cler. coniug. n. 16. subdit Sylu. & Marius Alter. locis cit. & contra, si probetur id sola fraude, & dolo factum fuisse ad fraudandas gabellas, non sunt exempta: & quanuis hoc non sit de facili præsumendum; sed perspicuis indiciis, & argumentis probandum, l. dolum. C. de dolo malo, & præcipue in personis ecclesiasticis, c. 2. §. Super eo de noui operis nunciat. & ibi Gloss. verb. non fecissent. potest tamen in aliquibus casibus etiam præsumi, vt, v. g. si laici post donationem cernantur possidere, sicut prius; vel, si donarunt omnia sua bona, aut maiorem illorum partem. l. Omnes. §. Lucius. ff. de his, qua in fraudem creditorum. & ex eodem Specul. notat Syluest. num. 14. cit.

14. Coloni Clericorum, aut Ecclesiarum non sunt exempti.

Et quod asserimus de bonis Clericorum, quæ habentur pro indiuisis etiam à laicis; sed possunt diuidi pro vtriusque, & non sunt indiuidua; quod non sunt immunita à gabellis pro illa parte, qua sunt laicorum; & fortiori est asserendum etiam de fructibus bonorum ecclesiasticorum pro illa parte, qua pertinent ad colonos partiarior: neque enim coloni Ecclesiarum, aut Clericorum de iure communi sunt exempti quoad se, suaque bona, à potestate laicorum, sicut nec sunt exempti famuli conductitij, & qui non sunt proprie serui, & de familia perpetua earundem Ecclesiarum, aut Clericorum, vt notat Archid. in c. secundum 11. q. 1. Gemin. in c. Quamquam. n. 11. de censibus, in 6. Sylu. excommunicatio, 9. n. 48. & alij apud Marius Alterium disp. 19. de censuris, lib. 5. c. 6. dub. 5. & idè benè possunt obligari ad soluendas gabellas de iis bonis, quæ sunt ipsorum, vnde cuncte tandem illis proueniant. Et quod Romæ coloni partiarij illorum, qui dicuntur Camerales, sint exempti ab omnibus oneribus gabellarum, sicut & agentes, famuli, ministri, agricolæ, & laboratores quicunque eorundem; non est ex iure communi, sed ex speciali priuilegio concedi solito ipsis Cameralibus, tam pro se, quam pro huiusmodi famulis, & agentibus, vt patet ex literis patentibus huiusmodi exemptionis, quæ iussu Pontificis illis dantur à Camerario.

15. Emphyteuta, qui habent bona Ecclesie, non sunt exempti à gabellis laicorum.

Et idem est, si bona Ecclesiarum dentur laicis in emphyteusim: nam similiter desinunt esse exempta à gabellis laicorum, quando pertinent ad emphyteutas laicos, vt notat Marius Alterius de censuris, disp. 19. lib. 5. c. 6. cit. dub. 6. quia, sicut bona laicorum

incipiunt esse exempta, quando transeunt ad Ecclesiam; ita & è contra bona Ecclesie desinunt esse exempta, quando transeunt ad laicos, cum tota exemptio sit in fauorem, & bonum ipsius Ecclesie; non autem aliorum, qui bona recipiunt ab Ecclesia, vt etiam de exemptione à decimis, notat Suar. tomo 1. de relig. tract. 2. lib. 1. de decimis, c. 20. n. 6.

Atque hæc omnia, quæ dicimus de exemptione Clericorum à potestate laica, debent intelligi etiam de iis, qui solis Ordinibus minoribus, vel sola prima tonsura sunt initiati, vt ex communi sententia notat Couar. in questionibus practicis, cap. 31. num. 9. dummodo incedant in habitu, & tonsura, & vel habeant beneficium ecclesiasticum, vel saltem iussu Episcopi inseruiant alicui Ecclesie, vt dicitur in Trid. sess. 23. cap. 6. Et quemadmodum Clerici per excommunicationem, aut alias censuras proprie dictas non spoliantur clericatu; ita nec spoliantur immunitate, & priuilegiis clericatus, vt videre est apud Marius Alterium lib. 5. disp. 19. cap. 6. cit. dubitatione 11. imò nec spoliantur per depositionem solam verbalem, si adhuc sint corrigibiles, vt notant Panorm. in cap. Ex parte. de Cler. coniug. quanuis spoliarentur per depositionem actualem, cap. Degradatio. de penis. in 6. intelligendo per depositionem verbalem, ipsam sententiam degradationis, & per depositionem actualem ipsam executionem sententiæ, & ipsum actum degradationis, vt videre est apud Suar. de censuris, disp. 30. sect. 2. num. 2. siquidem in hoc actu expressè dicit Episcopus, dum Clericum exiit veste sacra: Spoliamus, & exiuimus te omni Ordine, beneficio, & priuilegio clericali, vt patet ex c. Degradatio. cit.

Et idem est etiam de Clericis coniugatis: non solum enim censeri debent esse spoliati priuilegio immunitatis, quando sunt bigami, siquidem tunc censentur, vt purè laici, & nullo prorsus clericali priuilegio gaudent, c. Altercationis. de bigami. in 6. sed etiam, quando contraxerunt solum cum vna, eque virgine: siquidem etiam tunc, si incedant in habitu, & tonsura, solum gaudent priuilegio fori, & Canonis, si quis suadente. non autem aliis, c. vnico. de Clericis coniug. in 6. & ibi Gloss. verb. ceteris. Ancharan. n. 5. Gemin. n. 4. Franc. n. 4. Card. in Clem. 1. n. 16. de vita, & honest. Cleric. Couar. in quest. pract. c. 31. n. 9. Panorm. in c. Ex parte. n. 2. & in c. Ioannes. num. 3. de Cler. coniug. & alij apud Mar. Alter. lib. 5. disp. 19. c. 6. cit. dub. 9. Et in specie, quod non gaudeant immunitate à gabellis laicorum, & teneatur illas soluere, sicut & tenentur ipsi laici, expressè habet Francus, Panormitanus, Couar. locis cit. Plura possunt videri apud Suar. in defens. fidei catholica contra Regem Anglia, lib. 4. c. 27. vbi agit vniuersaliter de omnibus Clericis, quomodo gaudeant, vel non gaudeant immunitate: & c. 28. vbi agit specialiter de Clericis coniugatis: & c. 29. vbi agit de aliis personis ecclesiasticis, quæ nullum habent Ordinem clericalem, vt sunt Religiosi laici, & Moniales.

DISPUT. XXXV.

Vtrum exemptio Clericorum, & Ecclesiasticorum à potestate laica, sit de iure diuino; an verò solum de iure humano.

- 1. Doctores, qui de hoc tractant.
2. Exemptio in rebus spiritualibus est de iure diuino.
3. Secundum

16. Etiam Clerici in minoribus, gaudent immunitate.

17. Etiam excommunicati.

18. Et depositi, vel degradati solum verbaliter, non autem actualiter.

19. Clerici coniugati non gaudent immunitate.

- 3. Secundum aliquos, si Ecclesiastici abutuntur potestate spirituali, v. g. circa beneficia, possunt Principes laici illis resistere.
4. Exemptio à muneribus, & negotiis profanis, est de iure diuino.
5. Non omnium Clericorum exemptio est de iure diuino, aut naturali primario.
6. Probat ex Scriptura.
7. Ex Scriptura non probatur oppositum; & quod exemptio omnium Clericorum sit de iure diuino.
8. Neque ex traditione Ecclesie, aut ex Patribus.
9. Neque ex ratione naturali.
10. Si Clerici degant in terris infidelium, quoad omnia sunt subditi Principibus laicis.
11. Quomodo possit concedi, quod exemptio Clericorum sit de iure diuino, & naturali secundario.
12. Quomodo possit intelligi modus loquendi Canonistarum.
13. Et sacrorum Canonum, & Conciliorum.
14. Papa de iure diuino est exemptus ab omni potestate laica.
15. Exemptio Clericorum immediatè, & proximè solum est de iure civili, & canonico.
16. Exemptio Clericorum non potest reuocari ab Imperatoribus.
17. Priuilegia concessa Ecclesie, vel ad pias causas, aut personis non subditis, non possunt amplius reuocari.
18. Priuilegia remuneratorià censentur haberi ex contractu, & ex causa onerosa; & idè sunt irrenuocabilia.
19. Quomodo probetur clericatus, si forte in aliquo sit dubium.

1. Doctores, qui de hoc tractant.

2. Exemptio in rebus spiritualibus est de iure diuino.

De hac re videti potest Molina de iust. tract. 2. disput. 31. Less. lib. 2. cap. 33. num. 28. & seq. Azor. par. 1. lib. 5. cap. 12. quest. 1. Salas de legib. disp. 14. sect. 11. Suar. in defens. fidei Catholica ad Regem Anglia, lib. 4. Bellarmin. lib. 1. de Clericis, cap. 28. propositione 4. & 5. tom. 2. Paulus Comit. in resp. moral. lib. 1. cap. 97. Med. de restit. quest. 15. Viet. relect. 1. de potestate Ecclesie, quest. 6. propos. 2. Sor. in 4. dist. 25. quest. 2. art. 2. concl. 3. 4. & 5. Marius Alterius de censur. lib. 5. disp. 16. cap. 2. Couar. in quest. pract. cap. 31. conclus. 1. & lib. 2. var. cap. 20. Panorm. Felin. Dec. Butrius in cap. Ecclesia Sancta Mariæ, de constitut. Ioannes Andreas, Archidiaconus. Anchar. Franc. in cap. Quamquam. de censibus, in 6. & alij, & hæc possunt ex illis notari, vt magis certa.

Primo, personæ ecclesiasticæ in causis, & rebus merè spiritualibus, & ecclesiasticis iure diuino sunt exemptæ: vt, v. g. in Sacramentis administrandis, in obeundis diuinis Officiis, in prædicatione verbi Dei, in ferendis, aut tollendis censuris, in creandis Episcopis, in diuidendis parochiis, & diocesis, & in aliis huiusmodi, quæ pertinent ad Sacramenta, & ad gradus, & ordines Ecclesiasticorum, & vniuersaliter ad spirituales administrationes Ecclesie. Ita Couar. in qq. practicis, cap. 31. concl. 1. cit. Suarius in defens. fidei contra Regem Anglia, lib. 4. cap. 2. vbi etiam ait, id esse de iure diuino, & esse certum ex fide diuina. Molina disp. 31. concl. 2. Azor. lib. 5. cap. 12. quest. 1. §. Conuenit etiam. Salas sect. 11. num. 117. Sor. Victoria, & omnes communiter, tam Canonistæ, quam Theologi, apud Salas ibidem, & apud Alterium disp. 16. cap. 2. cit. §. In hac questione. Probat: quia potestas ecclesiastica, quæ per se, & directè respicit administrationem Ecclesie, & finem supernaturalem, fuit à Christo immediatè tradita

S. Petro, & in illo Apostolis, & successoribus; & potestas ciuili non se extendit, nisi ad naturalia: & idè Apostoli, & successores semper administrarunt Ecclesiam independentè à potestate ciuili: & vt dicitur cap. Si Imperator. d. 96. ad Sacèrdotes Deus voluit pertinere, quæ in Ecclesia disponenda sunt, & nõ ad sæculi potestates: & cap. Continua. 1. r. quest. 1. & cap. Sacerdotibus. eadem causa, & quest. & cap. Futurum. 12. quest. 1. & apud Ruffinum lib. 1. cap. 2. Hist. eccles. & apud Sozomenum lib. 1. sue Hist. cap. 16. & apud alios, refertur in signe factum Constantini Imperatoris in Nicæna Synodo: cum enim aliqui Episcopi illi obtulissent quosdam libellos accusatorios, contra alios Episcopos; coram omnibus libellos ipsos combussit, dicens: Vobis dedit Deus potestatem iudicandi nos: vos verò ab hominibus iudicari non potestis; sed solius Dei iudicio referuamini. Et simile quid etiam habetur de Carolò Magno apud Platinam in Vita Leonis 111. & tomò 3. Conciliorum, & apud Suar. in defens. fidei, lib. 4. cap. 4. num. 4. siquidem, cum is Imperator Romam venisset ad seditionem sedandam, quæ tunc erat excitata contra Pontificem, & in Basilica S. Petri sententias, & vota Episcoporum rogaret de vita, & moribus Papæ; ab omnibus vna voce audiuit, Sedem apostolicam, omnium Ecclesiarum Caput, à nemine esse iudicandam: & ab vltiore questione; & iudicio destitit. Idque ex Molina loco cit. dixisse creditur Constantinus ex suggestionè S. Syluestri Papæ. Et si est verum in omnibus, speciali ratione est verissimum in rebus, & causis ecclesiasticis. Neque facit contra hoc, quod in corpore iuris ciuili habeantur plures leges Imperatorie, de sacros. Eccl. & de Episcopis, & Clericis, vt patet ex titulis Codicis: neque enim hæc sunt veræ leges, sed solum instructiones quædam; & in iis, in quibus repugnant factis Canonibus, nullius sunt roboris, vt notat Suar. cap. 2. cit. num. 10. & lib. 4. de legib. cap. 11. num. 16. Et quanuis etiam laicis competat aliquod ius in rebus ecclesiasticis, vt, v. g. ad nominandos, & præsentandos Clericos, qui præficiantur Ecclesiis, & beneficiis; certum est, quod solum competit ex concessione Ecclesie, quæ ex gratitudine, & propter subsidia temporalia ab illis accepta, id iuris tribuit; ac proinde non potest ex hoc inferri, quod potestas eligendi Episcopos, & conferendi beneficia, non sit propria ipsius Ecclesie, & quantum est ex se independentens à laicis.

Quod verò addit Molina, & Salas locis citatis, ex Caiet. opusc. 1. de potestate Papa, cap. 27. tom. 1. Victoria relect. 1. art. 2. Driedo lib. 2. de libert. Christi. cap. 2. quod si Pontifex abuteretur hac potestate, quæ illi competit iure diuino, & in perniciem Ecclesie, simoniacè conferret; v. g. episcopatus, & beneficia; possent Principes illi resistere, nec tenerentur obedire, & possessiones, & fructus beneficiorum iis tradere, quibus essent eo modo collata; non videntur temerè admittendum, cum Summus Pontifex ab hominibus iudicari non possit, sed solius Dei iudicio referuetur, vt paulò ante retulimus ex factò Constantini: & fortasse satis esset, si Principes submissè, ac reuerentè monerent Pontificem, vt supra diximus disp. 33. num. 19. in fine, circa intelligentiam cap. Filius, vel nepotibus. 16. quest. 17. ex Archidiacono, & Panorm. in cap. Qualiter, & quando. num. 7. in fine, de iudic. Butr. Imol. & alij apud Mar. Alter. disp. 16. cap. 2. cit.

3. Secundum aliquos, si Clerici abutuntur potestate spirituali, v. g. circa beneficia, possunt Principes laici illis resistere.

4. Exemptio à muneribus, & negotiis profanis, est de iure diuino.

Secundò, certum videtur, quod personæ ecclesiasticæ iure diuino sunt exemptæ ab iis oneribus, & obligationibus secularium Principum, quæ illorum statui non conueniunt, vt, v. g. quod peruen-

perud arma tractent, aut profanis negotiis perpetuò se implicent. Ita Azor. lib. 5. cap. 12. *quæst. 1. §. Præterea.* & Salas *disp. 14. de legibus, sect. 11. n. 117. in fine:* nam hoc ipso, quod Clerici sunt, & sacris vñibus consecrati, diuini est iuris, vt illis vacent; non autem profanis, & laicorum propriis: sic enim *cap. Semel. de reg. iuris, in 6.* tanquam regula ponitur, vt quod semel est Deo dicatum, non transferatur vltèrius ad vsus humanos: & c. *Nulli. 12. quæst. 2.* dicitur esse notum per se, & à nullo ignorari debere, quod ea, quæ Domino consecrantur, siue fuerit homo, siue ager, siue aliud quodcumque, sanctum sanctorum Domino est, & solum pertinet ad ius Sacerdotum: & *cap. Prædia. eadem causa, & quæst.* dicitur sacrilegus esse habendus, qui prædia diuinis vñibus tradita, à Domino subtrahit, vt sibi inseruiant: & plura alia his similia passim habentur in sacris Canonibus. Et quemadmodum est iuris diuini, vt vasa facta, templa, altaria, profanis vñibus non inseruiant; imò & vasa, quæ immediatè sunt deputata, & consecrata ad ministerium Eucharistia, ne tangi quidem licitè possint à personis non sacris: ita & est iuris diuini, vt homines Deo dicati longè absint à profanis negotiis, & ministeriis secularium Principum.

5. Terriò, probabilissimum est, quod non omnium Clericorum exemptio à potestate laica, siue quoad ciuilia, siue quoad criminalia, sit de iure diuino, aut naturali primario. Ita Bellarm. lib. 1. de Clericis, cap. 28. *Sot. in 4. d. 2. §. quæst. 2. art. 2. concl. 3. 4. & 5. Conuar. in quæst. practic. cap. 3. n. 2. & lib. 2. var. cap. 20. Nauar. in Man. cap. 27. num. 2. 19. Molin. disp. 3. 1. concl. 3. Suar. lib. 3. de legibus, cap. 3. 4. num. 2. Salas disp. 14. de legibus, sect. 11. num. 118. & Theologi communiter, præsertim recentiores apud eundem ibidem, & apud Azorium lib. 5. cap. 12. quæst. 1. cit. Imò, & ipse etiam S. Thom. in illud S. Pauli ad Roman. 13. *Idè enim tributa præstatis.* vbi ait, exemptionem Ecclesiasticorum à tributis, habere æquitatem; non tamen esse de necessitate, quasi sit de iure diuino.*

Oppositum tamen videtur docere Glossa in cap. Si Imperator. verb. *discuti, d. 96. & in cap. Quamquam. verb. diuino, de censibus, in 6. Innoc. & Hostiens. in cap. 2. de maior. & obed. Rota Rom. in quadam Alben. gabelle, seu onerum, coram Merlino, sub die 28. Iunii, 1630. & Canonistæ communiter apud Couar. in quæst. practic. cap. 3. 1. cit. num. 1. & apud Azorium quæst. 1. cit. qui absolute pronunciant, eos esse exemptos de iure diuino, & naturali; cum quibus id asserit ex Theologis etiam Mar. Altet. de censuris, lib. 5. disp. 16. cap. 2. §. Et quoad has duas. Azor. quæst. 1. cit. Almainus tract. de suprema potestate Ecclesie, c. 8. proposit. 3. Sylu. Immunitas, 1. q. 4. Aug. cod. n. 3. & alij.*

6. Sed probatur nostra assertio: quia certum est, initio nascentis Ecclesie etiam Ecclesiasticos fuisse subiectos Principibus laicis: nam ad Rom. 13. vniuersalissimè dicitur: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* & vt notat S. Chrylostom. Theodor. Theophyl. in eum locum, omnibus id præcipitur, etiam Sacerdotibus, & Episcopis, & Monachis; neque vllus excipitur, etiamsi sit Apostolus, aut Euangelista. Et ratio talis, & tam vniuersalis subiectionis non refertur in scandalum, aut in maius aliquod damnum, & malum Ecclesie, quod fortè potest timeri, si aliter fiat; sed in ipsam potestatem, quæ est à Deo, & Dei administra: vnde & subditur: *Non est potestas nisi à Deo: & qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.* Et paulò pòst: *Idè enim tributa præstatis: quia Principes sunt Dei Mi-*

Non omnium Clericorum exemptio est de iure diuino, aut naturali primario.

6. Probatur ex Scriptura.

nistri, in hoc ipsum seruientes. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum; cui veltigal, veltigal; cui honorem, honorem. & quod hoc loco non sit sermo de potestate, & superioritate, quasi in genere, vt aliqui volunt; ita vt sensus Apostoli solum sit, omnes debere esse subiectos suis Superioribus, quicumque illi sint, id est, laicos laicis, & Ecclesiasticos ecclesiasticis: sed sermo sit specialiter, & expressè de potestatibus secularibus, & de Principibus laicis expressè notat S. Irenæus lib. 5. cap. 24. S. Basil. de constitut. monast. cap. 23. S. Augustinus epistola 54. ad Macedon. & alij apud Tol. in cap. 13. ad Romanos, annotat. 1. qui etiam id colligunt ex eo, quod subditur de tributis, & veltigalibus, quæ certè solis Principibus laicis per id temporis soluebantur, & de gladio, quem similiter soli Principes laici tunc portabant, tanquam Dei Ministri, & vindices in iram illis, qui malum egissent. Quod & confirmatur ex verbis similibus S. Petri, 1. Epistolæ cap. 2. *Subiecti estote omni humane creature propter Deum, siue Regi, quasi præcellenti; siue Ducibus, tanquam ab eo missis, ad vindictam malefactorum.* Quæ verba similiter vniuersalissima sunt, & ad omnes prolata. Et addi potest etiam factum S. Pauli Act. 25. ad Festum Proconsulem: *Ad tribunal Cesaris stobi me oportet iudicari: Cesarem appello.* Neque enim S. Paulus ad Cesarem appellasset, si id fuisset contra ius diuinum; sed solum permisisset ab illo se iudicari, & patienter tulisset. Et similiter Matth. 22. de tributis soluendis Principibus laicis ad omnes dicitur: *Reddite ergo, quæ sunt Cesaris, Cesari.* quod & clariùs explicatur ex S. Ambrosio cap. Si tributum, 11. quæst. 1. vbi dicit: *Si tributum petit Imperator, non ei negamus: agri Ecclesie soluunt tributum. & cap. Tributum, 23. quæst. 8. Vrbanus Papa, Quod in ore, inquit, piscis inuenitur, pro Petro, & Domino dari iubetur: quia de exterioribus Ecclesie, quod constitutum antiquitus est pro pace, & quiete, qua nos defendere debent, Imperatoribus persolendum est.* Si ergo primis illis temporibus, & Christus ipse, & Apostoli, & Summi Pontifices factis, & verbis docuerunt, non solum pro laicis; sed pro omnibus subiectionem ad Principes laicos, non videtur contraria exemptio ab illorum potestate posse dici de iure diuino.

Neque valet, quod aliqui dicunt apud Marium Alterum lib. 5. disp. 16. cap. 2. cit. §. Ad ea verò. Ecclesiasticos etiam ab initio nascentis Ecclesie fuisse exemptos iure diuino à potestate laicorum; sed hanc exemptionem pro illis temporibus solum habuisse quasi in habitu, vel in actu primo, & impeditam; non autem habuisse plenum vsum, aut expeditum illius actum; & Apostolos prudenter præcepisse, & factis ipsis ostendisse subiectionem ad laicos, & paganos, sub quibus erant: quia alioqui fides Christi, & Christiana religio maius aliquod detrimentum passa fuisset: quod idem etiam habet Rota Rom. cit. & Suar. lib. 4. cit. cap. 6. num. 4. & 2. num. 8. quando ait, habuisse Clericos, etiam temporibus Imperatorum, immunitatem de iure; non tamen habuisse vsum, & exercitium immunitatis; & postea Christianos Imperatores, & tam concessisse immunitatem, quam detexisse, & in eam, vt à Deo concessam, concessisse, eisdemque exercitium præcepisse: hoc, inquam, non valet: nam contrà est: quia, vt diximus ad Roman. 13. pro ratione subiectionis ad laicos, tam vniuersaliter ibi præceptæ, non affertur periculum scandalum, aut damni maioris, imminens Ecclesie; sed ordinatio Dei: neque Pontifices, dum præcipiunt solui tributa, mentionem faciunt vllius periculi, sed solius debiti; idque dicunt

dicunt ex eo nasci, quia laici etiam Ecclesiasticos defendunt in pace, & in quiete: & Christus ipse tributa Cesarum idè docet esse reddenda; quia sunt Cesaris: & ad vitandum periculum, & damnum Ecclesie satis fuisset, si Apostoli, & Pontifices patienter tulissent potestatem laicorum; non autem debuissent illam esse ferre, tanquam à Deo; & posituè hortari ad subiectionem illi præstandam.

7. Ad idem facit etiam illud: quia, neque ex Scriptura, neque ex traditione Ecclesie, neque ex Patribus, neque ex ratione naturali potest certè ostendi huiusmodi exemptio pro omnibus Clericis: nam, quod Ioseph Genes. 47. omnem terram Egypti tributariam fecerit Pharaoni, præter terram sacerdotalem, solum probat beneficentiam, & pietatem ipsius Ioseph; & ad summum conuenientiam, non autem necessitatem, & debitum ex iure diuino: vnde & cap. Non minus. de immun. Eccles. in 6. ex Concilio Lateranenisi ex hoc facto hæc tantum conuenientia, & decencia inferunt, quando dicitur, non decere Ecclesiam Dei minùs liberam esse tempore Principum Christianorum, quam fuerit tempore Pharaonis. Et quod Christus, Matth. 17. occasione illius, qui Capharnaï didragma accipiebat, & quaesuit à S. Petro, vtrum etiam Christus didragma soluerit, quaesierit rursus à S. Petro, vtrum Reges terræ tributum, & censum accipiant à filiis suis, an ab alienis, & hinc intulerit: *Ergo liberi sunt filij.* & tandem ad vitandum scandalum statem soluerit, in ore piscis inuentum, pro se, & Petro: *Vt autem non scandalizemus eos, vade ad mare, &c.* solum probat exemptionem ipsius Christi, qui erat verè Filius; & ad summum, etiam Petri, & Apostolorum; non autem omnium Clericorum, sicut nec omnium Christianorum, qui sapiùs in Scriptura appellantur filij, & domestici Dei.

Et denique id, quod dicitur Psal. 104. *Nolite tangere Christo meos.* solum probat, quod Dei ministris non sit irroganda iniuria, siue illi sint ecclesiastici, siue laici; non autem, quod iure diuino, aut naturali sint exempti à potestate laicorum.

8. Traditio verò Ecclesie, & testimonia Patrum, potius sunt in contrarium, vt patet ex dictis paulò ante, num. 6. & tota natura status ecclesiastici optime potest consistere cum subiectione in temporalibus ad Principes laicos, ac proinde neque etiam ex ratione naturali potest probari exemptio: nam, quemadmodum Sacramentum Baptismi, & susceptio Christianæ religionis, non liberat, per se loquendo, ab obligationibus ciuilibus, qualis est obligatio seruitutis, obedientiæ, & subiectionis ad Principes, æris alieni soluendi, & similes; ita neque ab illis liberat Sacramentum Ordinis, & susceptio status ecclesiastici. Et quemadmodum prædia, & bona immobilia, quæ habent aliquod onus, seorsum sibi impositum, non soluuntur à tali onere per hoc, quod transeant ad Ecclesiam; sed transeunt simul cum illo, cap. Si quis laicus. 16. quæst. 1. & cap. Ex Clericis de pignoribus. ita & personæ, quæ habent onus subiectionis ad Principes laicos, non soluuntur necessariò à tali onere, per hoc, quod transeant ad Ecclesiam, & ad statum ecclesiasticum; sed possunt transire simul cum illo. Et quemadmodum Clericus non impeditur per clericatum, quominus ciuilitè contrahat cū laicis contractus emptionis, & venditionis, mutui, depositi, & similes; & quominus ratione huiusmodi contractuum conueniat laicos coram Iudice laico, & coram illo suam causam agat, cap. 1. & 2. de mutuis petit. ita nec prohibetur, per se loquendo, quominus à laicis possit conueniri coram eodem Iudice laico; & absolute,

8. Non ex traditione Ecclesie, aut ex Patribus.

9. Neque ex ratione naturali.

quominus possit ab illo iudicari, saltem in temporalibus, & ciuilibus: quod in casu reconuentionis expressè habetur cap. 1. & 2. cit. de mutuis petit. & si intercedat auctoritas Episcopi, etiam admittitur in casu primæ conuentionis, cap. Decernimus. de iudiciis, vt notat ibi Glos. verb. *Non præsumatur.* Pannon. num. 4. & Sylu. verb. *Iudex, 1. num. 4.* & alij, dummodo huiusmodi conuentionio solum sit quoad temporalia, & ciuilia; non autem quoad spiritualia, & criminalia: & idem est etiam de auctoritate Abbatis, & Prælati religiosi, quoad Monachos, & exemptos, vt notat Sylu. num. 4. cit.

Ex hoc autem, quod exemptio in ciuilibus non sit de iure diuino, neque sequatur per se ex natura clericatus, & status ecclesiastici, potest sumi argumentum, quod neque etiam sit de iure diuino, aut ex natura clericatus, exemptio in criminalibus: nam, si Iudex laicus potest ius dicere Clerico in ciuilibus, eumque cogere, v. g. ad soluendum, vel ad restituendum, & satisfaciendum pro re aliena accepta, quid potest esse causa, vt non possit ius illi dicere etiam in criminalibus, eumque cogere ad satisfaciendum pro iniuria illata: & si Episcopi, aut Prælati auctoritas communiter sufficit, vt Clericus possit consentire ex se in Iudicem laicum quoad ciuilia; quid potest esse causa, vt ex eadem auctoritate Episcopi, & Prælati, non possit in illum consentire etiam in criminalibus; si præsertim sit Clericus tantummodo consuratus, aut in minoribus. Et si contingat, huiusmodi Clericum esse furem, aut latronem, aut homicidam, aut patriæ proditorum, aut læsæ maiestatis reum, bonumque publicum grauitè lædere, etiam videtur de iure naturæ, vt publica potestas Principis, aut Iudicis laici bonum commune contra illum defendat, eumque etiam occidat, tanquam iniustum, & publicum aggressorem: & status ecclesiasticus, per se loquendo, quemadmodum non tribuit potestatem lædendi bonum commune; ita nec tribuit immunitatem à publica potestate etiam laica, ad quam maximè pertinet cura, & regimen boni communis. Vnde etiam Clerici in minoribus, & coniugati ex ipsa constitutione Ecclesie non gaudent privilegio fori, nisi cum certis conditionibus; quantum clericatum, & characterem Ordinis absolute retineant, & Ecclesiastici quicumque, etiam in Ordinibus sacris, propter aliqua crimina traduntur puniendi brachio seculari; quod tamen non esset, si ex ipsa natura clericatus, & characteris Ordinis, & ex Christi institutione, & iure diuino essent exempti.

Atque ex hoc principio, quod non omnium Clericorum exemptio sit de iure diuino, aut naturali primario, rectè colligit Molina disp. 3. 1. cit. conclus. 5. & Salas disp. 14. de legibus, sect. 11. num. 119. in fine, ex Alberto Pighio lib. 5. eccl. Hier. cap. 7. quod si Ecclesiastici commorentur in terris infidelium, non solum quoad tributa, sed etiam quoad omnia temporalia, & quoad omnes causas, tam ciuiles, quam criminales, sunt subiecti Principibus laicis: quia neque ex iure diuino, neque ex iure naturali habetur illorum exemptio; sed solum ex iure humano, tam ciuili, quam canonico, vt dicemus; quæ tamen iura in illis terris non obtinent, vt supponimus.

Dixi autem, huiusmodi exemptionem non esse de iure naturæ, aut diuino primario: quia neque habetur immediatè per lumen naturale ex ipsis terminis, & ex ipsa natura clericatus, & status ecclesiastici; neque in terminis habetur ex Scriptura, & per lumen fidei, vt iam diximus: si quis tamen contendat, eam esse de iure naturæ, aut diuino secundario,

10. Si Clerici degant in terris infidelium, quoad omnia sunt subiecti Principibus laicis.

11. Quomodo possit concedi, quod exemptio Clericorum sit de iure diuino, & naturali.

dario, in quantum, scilicet, est valde consentanea utriusque iuri, & eius congruitas valde rationabiliter ex utroque colligitur, non est, quod multum de hoc laboremus: ut enim subdit Molin. *disp. 3. 1. cit. concl. 4.* Salas *sect. 1. 1. cit. num. 120.* Less. *lib. 2. disp. 33. num. 30.* Sot. *Victoria, & alij apud Salas ibidem,* cum sit de iure diuino, ut Clerici cum potestate ecclesiastica sub vno Capite, qui est Summus Pontifex, vacent rebus spiritualibus, illque quoad res spirituales, omnes laici sint subiecti; congruum omnino est, & maxime consentaneum illorum gradui, & dignitati, ut sint exempti à potestate eorundem laicorum: tum, ut liberi vacent rebus spiritualibus, neque distraherentur ad tam multa tribunalia, id est, ad tribunalia Episcoporum, & Prælatorum, sub quibus sunt de iure diuino; & ad tribunalia laicorum: tum, ut melius conferretur illorum auctoritas, quæ certè maxime periclitaretur, si possent etiam ipsi iudicari à laicis, præsertim in criminalibus. Et negari non potest, quin sit per se valde indecens, ut Episcopus, & Parochus, quem laici agnoscunt, & appellant Patrem, & cui in spiritualibus subiacent, illis ipsi è contrà subsint in temporalibus. Et alioqui facile accideret, ut ex metu laicorum, etiam Ecclesiastici minus liberè exercent suam potestatem in spiritualibus, & in minori honore, & veneratione apud illos haberentur, quam alioqui debeant, ut Dei ministri. Imò, & facile fierent contempribiles apud laicos, & sub prætextu administrandæ iustitiæ, & dicendi ius contra illos, daretur laicis occasio exercendi vindictam, si fortè à Clericis essent prius puniti per censuras; & alia multa inconuenientia sequerentur, quæ Dei ipsius honori, & animarum bono maxime aduersantur; & idè rectè inferunt exemptionem à laicis, ut valde congruam, & conuenientem etiam Christi institutioni, & iuri diuino, ut diximus.

Neque solum id probatur de iis Clericis, qui habent curam animarum, ut sunt Episcopi, & Parochi; sed etiam de aliis, imò & de Religiosis, & Monialibus, cum etiam hi debeant esse in honore, & veneratione apud laicos, & saltem per orationes, & pia suffragia plurimum profint Reipublicæ; & idè digni sint perpetua immunitate ab aliis oneribus, ut dicitur *cap. In qualibet. 2. 3. quest. 8.* neque debeant à spiritualibus distrahi per tam multa tribunalia.

12. Quomodo potest intelligi modus loquendi Canonistarum.

Atque in hoc sensu potest admitti sententia Canonistarum, quod exemptio, & immunitas ecclesiastica sit de iure diuino: neque enim debet intelligi de iure diuino primario; sed solum de secundario, & quatenus originariè, & remorè deducitur ex ipso iure primario.

13. Et sacrorum Canonum, & Conciliorum.

Et eadem ratione debent intelligi etiam similes locutiones, quæ passim habentur in sacris Canonibus, ut, v. g. quod Ecclesiæ, & personæ ecclesiasticæ, & res ipsarum, non solum iure humano, sed etiam diuino sint immunes ab exactionibus secularium personarum, *cap. Quamquam. de censib. in 6.* quod ex diuina institutione Clerici, non à secularibus Principibus, sed à Romano Pontifice, & à Prælatibus Ecclesiæ sint iudicandi, *c. Si Imperator. d. 96.* quod de iure diuino vsurpent laici, quando compellunt Ecclesiasticos ad iuramenta sibi præstanda, *c. Nimis. de iureiurando.* quod ex iure, tam diuino, quam humano, nulla potestas sit laicis tributa in personis ecclesiasticis, ut dicitur ex Concilio Lateranensi sub Leone X. *sess. 9. in Bulla reformationis Curie,* quod immunitas personarum ecclesiasticarum Dei ordinatione, & canonicis sanctionibus sit

constituta, ut dicitur in Triden. *sess. 25. cap. 20. de reformat. & similes:* nisi enim locutiones intelligantur diuinsibiliter, & respectu diuersorum, id est, quod exemptio quoad aliqua sit de iure diuino, ut, v. g. quoad temporalia; sed indiuisibiliter, & absolute quoad omnia dicatur Clericorum exemptio esse de iure diuino, solum debent intelligi de iure diuino secundario, ut iam diximus, & notat Salas *disp. 14. sect. 1. 1. num. 120. cit. in fine.* Vnde & Rota Rom. *decis. cit. coram Merlino,* expressè asserit, ad hoc, ut aliquid dicatur esse de iure diuino, non requirit, ut oculariter legatur scriptum in sacris Scripturis; sed satis esse, si deducatur ex testimoniis, aut exemplis desumptis ex facta Scriptura, vel etiam id habeatur ex traditione Ecclesiæ; & hoc solum modo dici de iure diuino, immunitatem bonorum ecclesiasticorum, in quantum colligitur ex facto Ioseph, *Gen. 47.* qui solam terram sacerdotalem non fecit tributariam, ut etiam habetur apud Iosephum *lib. 2. Antiquit. cap. 4.* quod idem etiam asserit Belarmin. *lib. 1. de Cler. cap. 28. propos. 5. tom. 2. col. mihi 294.* & hoc modo ait, posse conciliari sententias Theologorum, & Canonistarum, ut hi solum loquantur de iure diuino late accepto, prout deducitur per quandam similitudinem ab exemplis, aut testimoniis sacre Scripturæ, ut illi loquantur de iure diuino presè accepto, prout dicit legem aliquam, aut præceptum Dei, quod exret expressè in Scriptura. Atque hoc videtur multò probabilius, quam quod docet Suar. *in defens. fidei. lib. 4. cit. cap. 9. num. 9. & seq.* exemptionem Clericorum cum omni proprietate, & rigore esse de iure diuino, in quantum est instituta, & concessa ab ipso Christo, dum instituit duo genera Christianorum, ut habetur ex S. Hieronym. *cap. Duo sunt. 1. 2. quest. 1.* id est, alterum eorum, qui sunt mancipati diuinis Officiis, quales sunt Clerici, & Monachi; & alterum eorum, qui ad illa non sunt specialiter mancipati, ut sunt laici: cum enim utroque in spiritualibus, & quoad animam subiecerit S. Petro: *Pasce oves meas.* illos tamen specialiter subiecit etiam quoad corpus, & quoad omnia, eosque tanquam Deo dicatos, & ad ius Dei pertinentes, solum esse voluit sub potestate, & iure ipsius Petri, qui erat primus, & Summus Sacerdos. Verum hæc ratio, si bene expendatur, solum probat, exemptionem in rebus spiritualibus, & à muneribus verè profanis esse de iure diuino, ut iam diximus *num. 1. & 2.* non autem exemptionem simpliciter, & quoad alia, quæ nihil impediunt diuina Officia, & speciale deputationem ad Dei cultum, ut est, v. g. subiectio ad leges ciuiles, & ad forum iudiciale, & similia: sicut enim fieri potest, ut vas aliquod sit Deo dicatum, & solum deputatum ad vsus sacros; & tamen simul pertineat ad ciuilem proprietatem, & dominium alicuius laici, isque possit de illo disponere, prout voluerit, dummodo non disponat in vsus profanos, ac repugnantes vsibus sacris: ita & potest fieri, ut aliquis per clericatum sit mancipatus diuinis Officiis; & tamen simul sit sub potestate ciuili Principis laici, ut iam diximus.

Quartò, probabilissimum est, quod aliqui Clerici, & saltem Summus Pontifex de iure diuino sit exemptus ab omni laica potestate. Ita Suar. *lib. 4. defensionis fidei Cathol. cap. 4. per totum.* Henriquez *lib. 7. cap. 24. num. 1.* Molin. *disp. 3. 1. cit. concl. 4.* Salas *disp. 14. de legibus. sect. 1. 1. num. 116.* & apud illos Dried. *lib. 1. de libert. Christiana, cap. 15.* Victoria *relect. 1. de potest. eccles. quest. ult. num. 9.* Caiet. *opus. de potest. Papa, cap. 27. tom. 1.* qui asserunt, Summum Pontificem à nullo homine, & pro nullo crimine posse

14. Papa de iure diuino est exemptus ab omni potestate laica.

posse puniri. Et quanuis Palat. *in 4. d. 25. & apud Suar. cap. 4. cit. n. 2.* asseret, id Papæ solum competere ex concessione Imperatorum, & ex iure ciuili; non autem ex iure diuino, aut canonico; oppositum tamen, quod simpliciter sit verum, probatur: quia *Matth. 17.* post traditam S. Petro curam Ecclesiæ, & Summam Pontificatum, cum publicani tributum peterent, & Christus interrogasset, vtrum Reges tributum solerent exigere à filiis, an ab alienis; & intulisset: *Ergo liberi sunt filij.* subiunxit: *Et autem non scandalizemus eos, vnde ad mare, & mitte hamum; & eum pisces, qui primus ascenderit, tolle; & aperto ore eius inuenies staterem, istamque sumens da eis pro me, & te.* Atque ita docuit solum ratione scandali fuisse Petrum obligatum ad tributum, sicut & erat ipse Christus, & per se loquendo, ex priuilegio Christi eodem iure illi competere exemptionem, quo Christo ex ipsa diuina filiatione; cui tamè certissimè est, quod competeat iure diuino. Et confirmatur: quia, cum Christus potuerit suo Vicario hanc exemptionem tribuere, conuenientissimum fuit, ut tribueret; & idè probabilissimum est, quod de facto tribuerit: omnino enim decuit, ut quemadmodum potestas ecclesiastica est superior ad totà potestate laicam; ita & ad eandè esset superior, saltem ille, in quo ipsa primariò residet, & à quo deriuatur ad alios, id est, Summus Pontifex; & cum hic in ordine ad bonum spirituale, & ex potestate ecclesiastica potuerit ab eadè potestate laica eximere etiam alios, & de facto exemerit, ut mox dicemus; potiori iure debuit esse exemptus etiam ipse, ne alioqui potestas laica eum impediret ab huiusmodi exemptione aliis cõmunicanda, & à quouis alio exercitio suæ potestatis. Atque hac ratione, si Põstifex nullam haberet potestatem temporalem, quam modò habet in suis terris; sed omnia essent sub potestate Imperatoris, aut alterius Principis, ut olim fuerunt; adhuc nõ teneretur ciuilibus legibus, neque posset ab illo puniri; sed esset quoad omnia sui iuris, ut notat Salas *n. 116. cit. & Mol. concl. 4. & Suar. c. 4. cit. & cum hæc exceptio semper fuerit in Ecclesia etiam ante Christianos Imperatores, signum est, quod semper fuerit reputata de iure diuino, & primò habita ab ipso Christo, ut bene notat Suar. *c. 4. cit. n. 5.* quod enim prima Sedes à nemine iudicetur, sed omnes ab illa desiderent iustitiam temperari; habetur in Concilio Romano *can. 20.* sub Syluest. Papa: *quanuis apud Gratianum cap. Nemo. 9. q. 3.* verba hæc referantur ex Innoc. Et idem repetitur etiam in Concil. Nicæno pro casu Marcellini, ut *suprà* retulimus.*

15. Exemptio Clericorum immediatè, & proximè solum est de iure ciuili, & canonico.

Quintò, probabilissimum est, quod exemptio Ecclesiasticorum immediatè, & proximè solum sit de iure humano, id est, ciuili, & canonico. Ita Molin. *disp. 3. 1. concl. 4. §. Tertia verò pars.* Salas *disp. 14. sect. 1. 1. cit. n. 121.* & Theologi communiter, quos *suprà* retulimus *n. 5.* Quanuis enim temporibus Imperatorum Gentiliu non essent exempti; quia, neque Imperatores ipsi eos eximebant, neque Pontifices cõmodè poterant eos eximere: quando tamen Imperatores cõeperunt esse Christiani, paulatim cõeperunt esse exempti; & ut notat Baronius *tom. 3. Annalium, ad annu 387. n. 13.* & ex illo Suar. *lib. 4. cit. c. 2. n. 10.* & Rota Rom. corà Merlino *in quadã Alben. gabella, sen oneris, sub die 28. Iunii, 1630.* nullus fuit ex Christianis, & orthodoxis Imperatoribus, qui tributum exegerit de bonis Ecclesiarum; & extant eorù leges etiam *in corp. iuris,* ut Iustiniani *l. Sancimus. C. de sacros. Eccles. & Federici Auth. Item, nulla Communitas. C. de sanctissimis Episcopis.* & Cõstantinus Idicatur, lege lata, Clericos exemisse ab oneribus personalibus, & à solutionibus publici cõsus, ut refert Sozo-

Baldelli Theol. Moral.

men. *lib. 1. Histor. c. 8.* Deinde Iustinianus eos exemit in causis ciuilibus solum pro prima instantia; & eadè alij exemerunt quoad omnia. Et quemadmodum donatio, quia ex mente donatis est absoluta; & perpetua, non potest amplius reuocari sine iniuria donarij; ita & exemptio, quia ex intentione eximentium fuit perpetua, non potest in posterum reuocari ab aliis Imperatoribus, cum præsertim fuerit facta in remuneracionem beneficiorum spiritualium, quæ Principes recipiunt ab Ecclesiasticis, & in honorem ipsius Dei; & idè proportionaliter se habeat, sicut & donatio prædij facta Ecclesiæ; quæ tamen sine sacrilegio reuocari non potest, ut notant Molin. & Salas *locis cit.*

16. Exemptio Clericorum non potest reuocari ab Imperatoribus.

Et ad hoc facit etiam communis doctrina Canonistarum apud Felinum *in cap. Ecclesia S. Mariae. n. 97. de constit. & in cap. Nouit. de iudicis, c. 6. in fine,* & apud Azor. *part. 1. lib. 5. cap. 13. quest. 5.* quod priuilegia semel concessa Ecclesiis, vel ad pias causas, aut personis non subditis, non possint amplius reuocari: quia eo ipso transeunt in ius alterius, in quem amplius non manet potestas, cum non sit subditus concedenti, ut etiam notat Suar. *in defens. fidei, lib. 4. cap. 3. 4. n. 23. in fine.*

17. Priuilegia concessa Ecclesiis, vel ad pias causas, aut personis non subditis, non possunt amplius reuocari.

Et tantò magis, si sint concessa in remuneracionem laborum, & sint data ob merita, ut certè contingit in casu præsentis de exemptione concessa Clericis: verè enim transeunt quasi in contractum, & reducuntur ad illa, quæ habentur per viã contractus, tractu, & ex causa onerosa, v. g. emptionis, ut videre est apud Suar. *lib. 8. de legib. c. 37. n. 6.* & Antonium Gabrielium *in communibus conclusionib. lib. 4. tit. de iure quasiro non toll. concl. 6. num. 5. & 6.* cum remuneratio propter labores, & obsequia non tam sit donatio, quam ipsi labores, & obsequia iusta mercede remunerata: *l. Aquilus Regulus. ff. de donat. vt notat ibi Glos. verb. non meram,* & apud Molin. *tract. de contr. disp. 279. §. Donatio item remuneratoria. & disp. 292. §. Triplex.* Quare, cum priuilegia remuneratoria, etiam quando conceduntur personis subditis, non possint amplius reuocari, nisi adit magna causa, propter quam priuilegiati possint priuari etiam rebus suis, ut notat Felinus *in cap. Nouit. num. 12. de iudic. Panorm. in cap. Peruenit. num. 24. de immunit. Eccles. & cons. 3. versus finem, lib. 2.* Suar. *lib. 8. cap. 37. num. 6. cit.* & alij apud ipsum, absolute, & simpliciter pro omni casu censi debent irreuocabilia, quando conceduntur Ecclesiis, & personis non subditis in remuneracionem laborum, & propter merita, ut certè est concessio immunitatis, & exemptionis facta Clericis ab Imperatoribus, & Principibus laicis.

18. Priuilegia remuneratoria censentur, & haberi ex contractu, & ex causa onerosa; & idè sunt irreuocabilia.

Dicitur verò hæc eadem exemptio etiam esse de iure canonico: quia fuit postea confirmata per ius canonicum, & potuisset etiam primò per illud induci à Summis Pontificibus, independentèr à laicis, ut probat Couart. *in quest. pract. cap. 31. num. 3. & 4.* & ex illo Molin. & Salas *locis citatis,* & fusè Suar. *in defens. fidei contra Regem Angliæ, lib. 4. cap. 3. num. 9. & sequent. & cap. 11. per totum:* quia enim ab ipso Christo habent potestatem administrandi Ecclesiam, etiam habent participacionem quandam dominij, & potestatis, quæ est in ipso Christo per excellentiam, & per consequens potestatem statuendi, quod est necessarium, aut valde conueniens, & expediens ad bonum spirituale Ecclesiæ, & ad Dei honorem, qualis certè maxime est exemptio Ecclesiasticorum, ut iam probauimus.

Qui autem intelligi debeant appellatione Clericorum, & Ecclesiasticorum, quoad huiusmodi exemptionem, & immunitatem à potestate

A Aa laica,

laica, iam supra indicauimus disputacione precedenti, in fine, & potest videri apud Couar. in qu. pract. c. 31. n. 5. Lell. lib. 2. c. 33. n. 37. Salas de legib. disp. 14. sect. 1. n. 12. 1. & Suar. in defens. fidei, lib. 4. cap. 10. & 27. & 28. & alios.

19. Quomodo probetur clericatus, si forte in aliquo sit dubius.

Quod si contingat, litem oriri de ipso clericali, & dubitari, v. g. de aliquo, vtrum sit Clericus, neque possit in promptu haberi fides Episcopi, aut testes idonei, qui certo deponant de clericatu; satis est, si cedat in habitu, & tonsura: cap. Si Index laicus de sententia excommunic. in 6. vt notat Gloss. in Clement. Presenti. verb. non negotiandi, de censibus. Geminian. in cap. Quauquam. num. 7. de censibus. Anchar. num. 7. vers. Quinto quaro. Franc. num. 4. Nauar. cons. 4. num. 4. de immunit. Eccl. Alterius de censuris, lib. 5. disp. 19. cap. 6. quest. 2. vel etiam standum est iuramento id asserentis, cap. finali, de iur. iur. & cap. fin. quod metus causa. nisi aliter suadeat qualitas personae, vel de contrario habeatur fides in promptu, vt notat Gloss. citat. in Clem. Presenti. & si forte sit recurrendum ad Iudicem, certum est, quod est recurrendum ad ecclesiasticum, & non ad laicum, vt notat Anchar. loco cit. & Card. in Clement. Presenti. num. 9. vers. Sexto. quero de censibus. Alter. loco cit. Suar. in defens. fidei Catholicae, lib. 4. de immunit. cap. 34. num. 2. Couar. in quest. pract. cap. 33. num. 1. & seq. & patet ex cap. Si Index de sent. excommunic. in 6.

DISPV. XXXVI.

Quibus regulis possit cognosci, quod aliquae leges sint contra immunitatem ecclesiasticam.

- 1. Leges laicorum super Ecclesiis, personis, aut bonis ecclesiasticis, sunt planee nulle.
2. Leges laicorum fauorabiles Ecclesiis, & personis ecclesiasticis, quomodo possint esse valide.
3. Leges laicorum contra immunitatem non possunt vnquam praescribi.
4. Contra immunitatem Ecclesia nulla potest esse consuetudo laicorum.
5. Ferre leges, aut statuta contra immunitatem, est peccatum mortale.
6. Dare consilium, vel auxilium ad illas ferendas, est peccatum mortale, & habet excommunicationem annexam.
7. Statuta, & leges contra immunitatem sunt delenda de libris.
8. Neque est satis, si in fine statutorum solum generaliter reuocentur.
9. Et qui sunt negligentes in iisdem delendis, sunt excommunicati.
10. Quae leges laicorum sint directe contra immunitatem.
11. Et quae sint indirecte.
12. Violatio indirecta est quasi per fraudem.
13. Ad violationem indirectam qua intentio requiratur.
14. Leges laicorum, quae specialiter sunt de personis, aut rebus ecclesiasticis, directe sunt contra immunitatem.
15. Leges laicorum, quae generaliter sunt de omnibus, & disponunt de materia communi, & omnibus bonis, non sunt contra immunitatem.
16. Lex moderans pompam funerum non est contra immunitatem.
17. Lex generaliter loquens de omnibus, censeri de-

bet non extendi ad Clericos, si disponat de aliquo non omnibus vtili.

- 18. Et per Praelatos ecclesiasticos procuranda est illius declaratio.
19. Et si aliter declaratur, censeri debet contra immunitatem.
20. Lex prohibens, ne bona immobilia vendantur non subditis, est contra immunitatem, si extendatur ad Clericos.
21. Libertas quid sit.
22. Est contra immunitatem, & libertatem, si grauentur Ecclesiastici etiam in iis, quae ipsi conueniunt, quatenus ciues, & homines sunt.
23. Leges laicorum, quae faciunt Ecclesiasticos timidiores in suo statu, sunt contra immunitatem.
24. Leges, quod privilegia non intelligantur concessa non subditis, non sunt contra immunitatem.
25. Lex laicorum censenda est contra immunitatem, si ex ea sequatur per se grauamen Ecclesiasticis.
26. Leges laicorum, quae excludunt secundogenitos, aut feminas, a successione bonorum, non sunt contra immunitatem, si forte illi sint Clerici.

1. X dictis in superioribus disputacionibus, clare habetur, quod leges, aut statuta laicorum contra immunitatem ecclesiasticam, non modò sunt nullae, sed etiam sunt male; easque condere, aut quouis modo concurrere ad illas condendas, est peccatum mortale ex suo genere: quod enim ipso iure sint nullae, ex professo docuimus supra, disp. 33. num. 19. Et ratio est manifesta ex dictis: quia laicis super Ecclesiis, & personis ecclesiasticis nulla est attributa facultas, eoque obsequendi manet necessitas, non auctoritas imperandi, cap. Ecclesia S. Mariae de constit. & ideo, si quas leges pro illis condant, planee nulliter condunt ex totali defectu iurisdictionis, & potestatis condendi; idque est verum etiam de iis legibus, quae alioqui sunt fauorabiles ipsis Ecclesiis, & personis ecclesiasticis, cap. Ecclesia S. Mariae. cit. de constit. quia etiam per has leges, alioqui fauorabiles, exercetur superioritas, & iurdictio; quae tamen in laicis nulla est supra Ecclesias, & personas ecclesiasticas.

Secus verò esset, si leges fauorabiles non essent directae ad ipsas Ecclesias, aut personas ecclesiasticas, neque illis aliquid praecipere, aut super illas exercerent iurisdictionem; sed solum essent directae ad laicos, illque solis praecipere hoc, aut illud fauorabile Ecclesiis, & personis ecclesiasticis: quia in tali casu essent validae, & quatenus respicerent ipsas Ecclesias, & personas ecclesiasticas, non tam essent ex potestate legislatiua, & ex superioritate, vel ex iurisdictione super illas, quam ex liberalitate, & pietate, aut simili alia virtute, vt notat Suar. in defens. fidei Cath. contra Regem Angliae, lib. 4. cap. 3. num. 13. & cap. 33. num. 1. in fine: atque hoc modo cap. Ecclesia S. Mariae. cit. de constit. lex Basilij cuiusdam, de praedijs Ecclesiae non alienandis, ex eo dicitur fuisse nulla, quauis esset alioqui vtilis, & fauorabilis; quia erat praecipitua; cum tamen laicis super bonis Ecclesiae, vt ibi dicitur, nulla competat auctoritas imperandi. Et contra, leges ciuiles Imperatorum, quae confirmant, & approbant Clericorum immunitatem, & quas refert Suar. lib. 4. cit. cap. 12. ex eo fuerunt approbatæ, vt validae; quia ipsis Clericis nihil praecipiebant, sed solis laicis, ne eos grauent.

Atque hinc etiam fit, vt leges laicorum contra immunitatem

Leges laicorum contra immunitatem, non possunt vnquam praescribi.

4. Contra immunitatem Ecclesia nulla potest esse censuendo laicum.

5. Ferre leges, aut statuta contra immunitatem, est peccatum mortale.

6. Dare consilium, vel auxilium ad illas ferendas, est peccatum mortale, & habet excommunicationem annexam.

7. Statuta, & leges contra immunitatem, sunt delenda de libris.

immunitatem ecclesiasticam nunquam possint praescribi pro ipsis laicis; ita, scilicet, vt Clerici ex vi praescriptionis, aut consuetudinis cuiuscunque, & quomodocunque inducta possint aliquando fieri de potestate laicorum; quia enim laici, quatenus sunt laici, & habent laicam potestatem, sunt planee incapaces iurisdictionis in Clericos, & in Ecclesias, aut bona ecclesiastica; & ideo illorum leges, quae de illis disponunt, sunt planee nullae; impossibile est, vt solo temporis tractu, & per actus male, & nulliter frequentatos, illam acquirant; & ipsae leges ab initio nullae, tractu temporis conualescant: & vt probat Suar. in defens. cit. lib. 4. cap. 32. per totum, impossibile est, vt privilegium immunitatis, quacunque consuetudine inducta per laicos, amittatur, aut minuatur, & vt actiones laicorum contra immunitatem, praetextu cuiuscunque consuetudinis excusentur, vt idem probat cap. 34. num. 10. & sequen. Et quauis laici processu temporis possint nocere Ecclesiae per praescriptionem bonorum, eiusque bona sibi acquirere, cap. De Quarta. de praescriptionibus; non tamen possunt illi nocere per legem, aut per consuetudinem, vt notat Paulus de Castro conf. 159. in fine, & ex illo Felinus in cap. Ecclesia S. Mariae, num. 100. de constit. liquidem per hanc acquirerent superioritatem, & iurisdictionem in ipsam Ecclesiam, & personas ecclesiasticas, quod esse non potest.

Quod verò eadem leges laicorum contra immunitatem ecclesiasticam; sint etiam male, & ex suo genere sint peccatum mortale, patet ex eo: quia sunt contra iustitiam, & solum sunt ex vlturpata iurisdictione; & inferunt vim, & coactionem non subditis, & praeterea etiam sunt contra virtutem religionis, & habent malitiam sacrilegiam, eamque grauem, cum inferant grauem iniuriam personis sacris, vt notat Suar. in defens. cit. lib. 4. cap. 33. num. 1. Vnde prohibetur ab Ecclesia, & punitur sub censuris, & penis grauissimis, vt specialiter patet quotannis in Bulla Caene, num. 15. idque est verum, non solum de illis legibus, aut statutis, quae feruntur directe contra dictam immunitatem; sed etiam de illis, quae indirecte modo infra explicando, cum etiam indirecta violatio immunitatis sit vera & propria illius violatio, vt probat Suar. cap. 33. cit. num. 9. & in rebus moralibus ad contrahendam malitiam in aliqua specie parum refert, quod aliquod sit voluntarium directe, aut indirecte, vt patet ex dictis de voluntario.

Et ex cap. Nouerit. de sent. excommunic. culpam violationis, eiusque poenam, quae est excommunicatio; non solum incurrununt ipsi Principes, & qui edunt principaliter huiusmodi leges, & statuta; sed etiam qui scribunt, & qui ea seruari faciunt, & qui praesunt secundum ea iudicare, vel scribunt iudicata in publicam formam, & ipsi denique Consiliarij locorum, in quibus illa fuerint edita, vel seruata, id est, omnes, qui ad illa dederint consilium, vel auxilium, vt notat ibi Gloss. verb. Scriptores.

Et praeterea ex eodem cap. Nouerit. de sent. excommunic. etiam incurritur excommunicatio, si tales leges, aut decreta non statim amoueantur, & deleantur, aut libris capitularibus, aut decretalibus, vt notat ibi Panorm. n. 1. Innoc. n. 3. S. Antonin. par. 3. tit. 24. cap. 17. Syll. excommunicatio, 9. num. 31. Suar. de censur. disp. 21. sect. 2. num. 82. quauis non desint, qui negent incurri excommunicationem illius capituli, ex hoc praesens, quod statuta de libris non deleantur; sed praeterea dicant requiri, vt illa statuta faciant obseruari, vt patet ex Nauar. in Man. c. 27. num. 119. & Caiet. in Summa, verb. excommunicatio, Baldelli Theol. Moral.

cap. 31. quod etiam non est improbabile; quauis primum sit multò verius, ex Suar. num. 82. cit. in fin. & Mar. Alter. de censuris, disp. 16. lib. 5. cap. 4.

Et idem habetur etiam cap. Grauem. eod. tit. de sentent. excommunic. vbi praecipitur promulgari excommunicatio in Consiliarios, & Officiales, nisi statuta ipsa de capitularibus suis deleri fecerint; & idonee cauerint, sicut res exigit, quòd talia de caetero non attentabunt.

Et in iure ciuili idem praecipitur, l. Cassa. C. de Jurof. Ecclesis. vbi non solum declarantur esse cassa, & irrita huiusmodi decreta; sed etiam mandantur penitus aboleri de Capitularibus. Et dicitur in Bulla Caene, §. Declarantes. quotannis dicitur, quòd absolutio quacunque, etiam solemniter facta per ipsum Summum Pontificem contra eos, qui fecerint statuta contra Ecclesiae libertatem, nullo modo eis suffragetur, nisi prius statuta ipsa, ordinationes, constitutiones, pragmaticas, & decreta huiusmodi publice reuocauerint, & de Archiuis, seu capitularibus locis, aut libris, in quibus annotata reperiuntur, deleri, & cassari fecerint; & ipsum Summum Pontificem de hac reuocatione certiorum fecerint.

Atque ex his textibus, qui praecipunt; huiusmodi statuta, & leges amoueri, deleri, & penitus aboleri de libris capitularibus, recte colligit Panorm. in cap. Nouerit. num. 1. cit. de sent. excom. quòd excommunicationem non euitant, qui solum generaliter ponunt in fine statutorum, quòd si aliqua statuta sint edita contra ecclesiasticam libertatem, habeantur pro non scriptis, vt communiter solet fieri: per hoc enim, inquit, non est satisfactum cap. Nouerit. & Auth. Cassa, vt etiam notat Bart. in d. Auth. quia, scilicet, quando praecipitur, vt statutum, vel scriptura amoueat, deleatur, & penitus aboleatur; non sufficit ad poenam vitandam, si casetur solo verbo; sed debet cassari etiam facto, vt habet additio ad Panorm. loco cit. littera B.

Et Hostien. ad idem cap. Nouerit. num. 5. de sententia excommunic. addit, quòd si forte Consiliarij, & Officiales ignorent aliqua statuta esse contra immunitatem ecclesiasticam, possunt excusari ab excommunicatione; sed statim atque id scierint, debent parere, eaque de libris facto ipso delere; & alioqui si sint negligentes, statim incurrunt excommunicationem: quod idem etiam habet Innocentius num. 7. & ex illo S. Antonin. par. 3. tit. 24. cap. 17. cit.

Vt verò in praesentia tradamus regulas ad dignoscendam, quenam leges, aut statuta laicorum censeri debeant contra immunitatem ecclesiasticam, & per consequens nulla, & mortaliter mala, & sub poena excommunicationis statim delenda de libris capitularibus, aut decretalibus; supponendum praeterea est ex dictis supra, disp. 33. num. 21. dupliciter posse contingere huiusmodi contrarietatem legis ad immunitatem, vt etiam indicatur in Bulla Caene, num. 15. cit. id est, directe, vel indirecte, expressè, vel tacite: nam, si lex, aut statutum signanter, & expressè, vel manifestè disponat de Ecclesiis, aut de bonis, vel de personis ecclesiasticis, & circa illas exerceat iurisdictionem, & superioritatem, & ad rollendam, minuendam, aut laedendam immunitatem per se dirigatur ipsa praecipitio, & ordinatio, quae est lex, aut statutum, est contra immunitatem directe, siue alioqui dispositio materialiter sit fauorabilis, siue non fauorabilis ipsi Ecclesiae. Et haec contrarietas ex Suar. in defens. fidei, lib. 4. cap. 33. cit. num. 2. potest appellari contrarietas directa formalis: quia est ratione ipsius praecipitiois, & ordinationis, in qua consistit forma, & essentia legis: &

8. Neque est satis, si in fine statutorum solum generaliter reuocentur.

9. Et qui sunt negligentes in iisdem delendis, sunt excommunicati.

10. Quae leges laicorum sint directe contra immunitatem.

si lex formaliter non præcipiat Clericis, sed solis laicis; de materia tamen spectante ad immunitatem, iisque præcipiat, vt, v. g. aliquid faciant circa Clericos, & tributa ab illis exigant, & illos trahant ad sua tribunalia, & eorum causas cognoscant, & similia; ex eodem Suariorum. 3. potest dici contrarietas directa obiectiua: quia est ratione obiecti, & rei, quæ præcipitur; & lex, vel statutum non nisi mediante obiecto per se dirigitur contra immunitatem.

11. Et quæ sint indirectæ.

Si verò lex, aut statutum neque signanter, & explicitè disponat de Ecclesiis, & personis ecclesiasticis, aliquid illis præcipiendo, & iurisdictionem in illos exercendo; neque disponat de rebus, aut de materia spectante ad immunitatem ecclesiasticam, sed disponendo de laicis, & de materia spectante ad laicos, per hanc ipsam dispositionem lædat, aut minuat immunitatem, est contra illam indirectè, & tacitè: vt, v. g. si prohibeatur, ne laici communicent cum Ecclesiasticis; quod ex hoc ipso capite damnatur, cap. Quando de primis, vel ne obsequia illis præstent, nec viticium molant, neque aliquid vendant, aut ab illis emanent, quod damnatur cap. fin. de immunit. eccl. in 6. vel si constituat poenam in consanguineos, aut propinquos Clericorum, eò quòd ipsi Clerici non pareant laicis, vt notat Felinus in cap. Ecclesia S. Mariae. num. 99. de constit. vel grauet colonos, aut famulos Clericorum, eò quòd ipsi Clerici detrectent iurisdictionem, aut forum laicorum, vt notat Azor. part. 1. lib. 5. cap. 13. quæst. 7.

Et qua ratione explicauimus supra lib. 1. disp. 5. num. 3. voluntarium, aut causationem alicuius effectus directam, & indirectam; eadem ratione videtur explicanda hoc loco in lege, aut statuto contrarietas, & violatio immunitatis directa, & indirecta: nam, quemadmodum ex S. Thom. 1. part. quæst. 114. art. 3. directè aliquid causare, est per se operari, & ad illud causandum dirigere suam actionem; & causare indirectè, est operari aliquid aliud, suamque actionem ad aliud dirigere, & per illud postea præbere occasionem, vt illud causetur: ita & directè violare immunitatem per legem, aut per statutum, est per se dirigere præceptionem, & ordinationem legis ad illam violandam; & violare indirectè, est legem, aut statutum per se dirigere ad aliquid aliud, & per illud dare occasionem, vt violetur. Et in idem incidit id, quod habet Glossa in cap. fin. cit. de immunit. eccl. in 6. verb. libertatis, quòd violatio indirecta per legem tunc contingat, quando non verba legis; sed mens, & intentio legem ferentis illam violant, & per dolum, & fraudem extenditur legis grauumen ad personas ecclesiasticas; quanuis verba legis non de illis loquantur: & sicut generaliter dicitur aliquis indirectè committere contra legem, qui legis verba complectens, contra legis nititur voluntatem, cap. finali, de regulis iuris, in 6. & l. Contra legem ff. de legibus, & l. Non dubium. C. de legibus. ita & specialiter est quis dicendus indirectè committere contra legem immunitatis, qui eius verba non violans contra eius intentionem molitur.

12. Violatio indirecta est quasi per fraudem.

Verum, quod aliqui dicunt, indirectam violationem immunitatis per legem, aut per statutum tunc esse, quando lex, aut statutum est factum intentione eam violandi, etiam si ex verbis id non appareat; non est intelligendum de sola intentione ipsius statuentis, & legeri ferentis, prout contradistinguitur ab intentione ipsius statuti, & legis: nam, vt notat Caietan. verb. excommunicatio, cap. 31. §. Sextò notat. & ex illo Mar. Alter. de censur. disp.

13. Ad violationem indirectam quis intentio requiritur.

16. lib. 5. cap. 3. §. Quòd verò spectat. Si quis Princeps ex praua intentione nocendi Ecclesiasticis legem aliquam ferret; quæ tamen, per se loquendo, non esset apta illis nocere; sed solum noceret ex aliquo accidente; non esset dicendus condere contra immunitatem, neque incurteret censuras, & poenas: sed est intelligendum de intentione ipsius legis, aut statuti; id est, ipsius operis, & rei, quæ præcipitur, & statuitur; ita vt ipsum opus, & ipsa res ex se, suæque natura sit apta lædere immunitatem, & nocere Ecclesiasticis, non autem solum ex accidente; siue præterea hoc idem nocumentum intendat, qui condit legem, aut statutum; siue non intendat, vt etiam notat Nauar. in Man. c. 27. n. 120. & Suar. in defens. fidei, lib. 4. c. 33. n. 12.

His verò positis, vt dignoscatur, vtrum aliqua lex, vel statutum, sit contra immunitatem ecclesiasticam; videndum est primò, vtrum in specie comprehendat Ecclesiasticos, vel disponat de rebus ad ipsos spectantibus: secundò, vtrum saltem eos comprehendat in genere, & generali aliqua appellatione, v. g. non subdit, vel cuiuscunque in ciuitate de gentis, aut similitertid, si neque in specie, neque in genere illos comprehendat, vtrum saltem res, & materia, de qua præcipit, aliquo modo ad illos pertineat, & peculiare aliquod grauumen illis inferatur, quia Clerici sunt.

Nam in primis, si in specie comprehendat personas, & bona, vel iura ecclesiastica, & de illis disponat pro potestate, & iurisdictione, quam habent laici, certum est, quòd sit directè contra immunitatem, etiam si alioqui disponat vtiliter, vt patet ex dictis, & notat Suar. in defens. fidei, lib. 4. cap. 33. num. 2. Et multò magis, si non disponat vtiliter; sed solum inducat grauumen ipsi Ecclesiasticis, vt, v. g. si præcipiat, vt possessio beneficij, aut Ecclesiæ non apprehendatur sine licentia, & consensu Principis, aut Gubernatoris, vel Præsidis laici, vt notat Felin. in cap. Ecclesia S. Mariae. num. 96. de constit. & ex illo Azor. part. 1. lib. 5. cap. 13. quæst. 6.

Si verò statutum, aut lex Principis laici non specialiter loquatur de Clericis, aut bonis ecclesiasticis; sed generaliter loquatur de omnibus in ciuitate degentibus, & disponat in materia communi, & omnibus vtili, & quæ statum ecclesiasticum non dedeant, & sacris Canonibus non repugnet; non est reputanda contra immunitatem, imò est admittenda, & seruanda etiam ab Ecclesiasticis, tanquam tacitè pro illis approbata, & canonizata à Papa, vt supra diximus disp. 33. num. 9. non obstantè, quòd aliquo modo sit illis grauiosa, & onerosa, vt notat Suar. in defens. fidei, lib. 4. cap. 22. num. 12. siquidem id potest accidere etiam in oppositam partem; & potest fieri, vt cedat etiam illis aliquando in vtilitatem, & commodum; & vniuersaliter, quando lex est conueniens ad bonum commune, non curatur, quòd fortasse his, aut illis particularibus incommodè accidat, vt patet ferè communiter in omnibus legibus.

Atque hoc modo ex Caiet. in Summa, verb. excommunicatio, cap. 31. Nauar. in Man. cap. 27. num. 120. Suar. lib. 4. cap. 22. cit. num. 13. & aliis, non est censendum contra immunitatem, si laici per legem moderentur pompam funerum; etiam si ex tali moderatione aliquando accidat, vt Clerici ex funeribus minus lucrentur: quia id est merè accidentarium, & prouenit, non tam ex lege, quam ex voluntate, & facultatibus eorum, commune; & si pompa esset semper æqualis, & tanta, quanta permittitur, & taxatur per legem; Clerici possent lucretari etiã plus, quam de facto lucrètur sublata lege. Quòd

14. Leges laicorum, quæ specialiter sunt de personis, aut rebus ecclesiasticis, dicuntur esse contra immunitatem.

15. Leges laicorum, quæ generaliter sunt de omnibus, & disponunt de materia communi, & omnibus bonis, non sunt contra immunitatem.

16. Lex moderans pompam funerum, non est contra immunitatem.

17. Lex generaliter loquens de omnibus, censeri debet non extendi ad Clericos, si disponat de aliquo non omnibus vtili.

18. Et per Prælatos ecclesiasticos proferenda est illius declaratio.

19. Et si aliter declaratur, censeri debet contra immunitatem.

20. Lex prohibens, ne bona immobilia vendantur non subditis, est contra immunitatem, si extendatur ad Clericos.

21. Libertas quid sit.

22. Est contra immunitatem, & libertatem, si grauentur Ecclesiastici etiam in iis, quæ ipsi conueniunt, quatenus ciues, & homines sunt.

Quòd si contingat, vt lex, vel statutum loquatur generaliter, & præcipiat aliquid, quod non sit omnibus vtile, & statum ecclesiasticum minimè debeat, nec sit conforme sacris Canonibus, censeri debet non comprehendere Ecclesiasticos, sed solos laicos; neque ab his est facienda extensio ad illos, vt ex communi sententia notat Felin. in cap. Ecclesia S. Mariae. num. 89. de constit. & si sit dubium, vtrum ad illos extendatur, necne, potest, ac debet Episcopus, aut Prælatos ecclesiasticos per censuras cogere illos, qui talem legem tulerunt, vt id declarant, vt clarè conficit, quòd solum sit lata pro laicis, & verè subditis potestati laicorum, & quòd nullo modo comprehendat Ecclesiasticos, vt ex communi sententia videre est apud Graff. in decis. aur. part. 1. lib. 4. cap. 18. num. 132. & 133. & alioqui, si dicatur talis lex extendi ad omnes, & comprehendere etiam Clericos, & Ecclesiasticos, censeri debet formaliter, & directè contra immunitatem, & libertatem ecclesiasticam, vt notat Suar. in defens. fidei, lib. 4. cap. 33. num. 2.

Atque hoc modo est contra immunitatem, si lex feratur à potestate laica, ne quis vendat, aut donet rem immobilem alicui non subdito, vel non existenti de iurisdictione talem legem ferentis, aut nõ subeunt onera communia, & similibus; vt patet ex Graff. loco cit. vel, quod idem est, si lex feratur generaliter pro non subditis, vt non possint acquirere, aut habere bona immobilia, vel simpliciter, vel vltra taxam ea lege permissam; & omnino est faciendus talium legum declaratio, quòd per non subditos non intelligantur Ecclesiastici; & si non fiat, & etiam illi comprehendantur, non euitatur violatio immunitatis, & censuræ, & poenæ pro illa lata; vt patet ex cap. fin. de immunit. eccl. in 6. vbi ex hoc capite excommunicantur, qui prohibent suis subditis, ne aliquid vendant personis ecclesiasticis. Et ratio est ex Felino in cap. Nouerit. in fine, de sent. excommunic. & in cap. Ecclesia S. Mariae. num. 69. de constit. Caiet. in Summa. verb. excommunicatio, cap. 31. §. Quintò nota. & aliis: quia non potest non esse contra immunitatem, & libertatem ecclesiasticam, quòd Clericis, & personis ecclesiasticis illud prohibeatur, quæ Clerici, & Ecclesiastici sunt, quòd alioqui, nec diuino, nec canonico iure est illis prohibitum; sed vtrouque est planè liberum: quia enim libertas communiter definitur, naturalis facultas faciendi, quod libet, nisi iure prohibeatur. Libertas, ff. de statu hominum. etiam Clericis, & personis ecclesiasticis est permittenda talis facultas; & si ab illa impediatur, omnino impediuntur à libertate.

Neque hæc in re præsentit tam strictè est accipienda, vt eam accipit Caietan. §. Quintò nota. cit. & Nauar. in Man. cap. 27. num. 120. & alij alij apud Suar. in defens. fidei, lib. 4. cap. 22. num. 15. vt, scilicet, solum accipiatur in ordine ad ea, quæ Clericis, & personis ecclesiasticis libera sunt, quatenus sunt Clerici, & personæ ecclesiasticæ, id est, formaliter ex aliquo priuilegio clericali; & idèd non faciat contra Ecclesiæ immunitatem, & libertatem, si quis impediatur, aut grauet Clericos in eo, quod ipsi sunt liberum, quatenus homines, & ciues sunt; sed solum si impediatur, & grauet in eo, quod ipsi est liberum, quatenus Clerici, & Ecclesiastici sunt. Nam contra est: quia, vt subdit ibidem Suar. num. 16. ex communi sententia Canonistarum, parum refert, quòd grauentur in his, aut illis, dummodo grauentur, quia sunt Clerici, & ratione status ecclesiastici: quia enim omni iure hoc illis competit, & ad libertatem ecclesiasticam etiam propriè acceptam maximè pertinet, vt liberè possint eligere huiusmodi sta-

Baldelli Theol. Moral.

tum, & liberè in illo permanere; non potest non esse propriè contra huiusmodi libertatem, si ratione huiusmodi status grauentur in aliquo, in quo alioqui non grauentur, vnde cuncte tandem id illis sit debitum; & siue conueniat, quatenus homines sunt; siue quatenus ciues; siue formaliter, quatenus Clerici.

Vnde & Bart. in l. 1. §. Que honoranda. ff. quarum rerum actio non detur. & in Auth. Cassa. C. de sacros. Eccl. num. 5. & ex illo Panorm. in cap. Nouerit. num. 2. de sent. excommunic. Felinus, & Canonistæ communiter in cap. Nouerit. cit. & in cap. 1. de constit. & in cap. fin. de immunit. eccl. in 6. & apud Suar. in defens. fidei, lib. 4. cap. 22. cit. num. 11. vniuersaliter asserunt, quòd leges ciuiles tunc debent censeri contra libertatem, & immunitatem ecclesiasticam, quando per illas Ecclesiastici sunt timidiore, siue loquantur cum ipsi Ecclesiasticis, siue non: & hæc maior timiditas, quæ incurritur Ecclesiasticis per huiusmodi leges, satis est, si sit quomodocunque, dummodo incurtiatur ratione status ecclesiastici, & quia Ecclesiastici sunt: vt, v. g. si priuentur communibus commodis, & vtilitatibus, & non sinantur liberè vri, & frui iis omnibus rebus, aut iuribus, quibus communiter vtuntur, & fruuntur reliqui ciues, & quæ specialiter non repugnant statui ecclesiastico, & non dedecent Clericos: hoc enim ipso, quòd sic tractantur à laicis, quia sunt in statu ecclesiastico, non sinantur liberè illum eligere, ac retinere, & ab illo renouantur, ac retrahuntur metu ipso, ne sic tractentur; ac proinde impediuntur à sua libertate, quam habent ad eligendum, ac retinendum huiusmodi statum, si in illo sunt timidiore, ne sint deterioris conditionis, quam laici, vt notat Suar. cap. 22. cit. num. 16. & seq. ex communi sententia. Et optimum exemplum est illud ipsum, quod asserit Bart. locis citatis, si lex feratur, vt qui occidit ciuem, & subditum, puniatur vltimo supplicio; & qui occidit Clericum, & non subditum, soluat tantummodo decem florenos: certum enim est, quòd non conuenit specialiter Clericis, ratione clericatus, vt non occidantur facilius, quam laici, propter spem impunitatis, aut punitionis minoris, quam habeant eorum occisores; sed conuenit ex ratione quasi generica, qua homines sunt, æqualiter, atque laici. Et potest afferri etiam illud ex cap. finali, de immunit. eccl. in 6. vbi excommunicantur, tanquam præsumentes derogare libertati ecclesiasticæ, ij domini temporales, qui audent interdicere suis subditis, ne Prælati, aut Clerici, vel personis ecclesiasticis aliquid vendat, aut vicissim aliquid ab illis emanent, vel ne illis bladum molant, aut coquant panem, aut alia obsequia exhibeant: quia enim facultas liberè aliquid emendi, & vendendi, & bladum molendi, & panem coquendi, & similibus aliis obsequiis gaudendi, non conuenit Clericis, specialiter ex priuilegio clericali; sed solum ex humana, & ciuili societate, clarè ostenditur, ad violandam immunitatem, & libertatem ecclesiasticam non requiri, vt grauentur Clerici specialiter in iis, quæ ipsi competunt, quæ sunt Clerici; sed satis esse, si grauentur quomodocunque etiam in iis, quæ ipsi competunt, quæ sunt homines, & quæ sunt ciues: & cum hæc etiam grauumina communiter procedant ex odio, & displicentia, quam habent laici de exemptionibus Clericorum à tributis, & oneribus publicis; & sicut quasi in compensationem illarum; omnino sunt etiam cum grauumine quoad ipsa priuilegia clericalia, cum hæc non sinantur haberi liberè, sed aliis grauuminibus compensentur, vt notat Suar. cap. 22. cit. num. 20. Secus verò esset, si Princeps

23. Leges laicorum, quæ faciunt Ecclesiasticos timidiore in suo statu, sunt contra immunitatem.

24. Leges, quod privilegia non intelligantur concessa non subditis, non sunt contra immunitatem.

25. Lex laicorum censenda est contra immunitatem, si ex ea sequatur per se gravamen Ecclesiasticis.

26. Leges laicorum, quae excludunt secundogenitos, aut feminas, à successione bonorum, non sunt contra immunitatem, si forte illi sint Clerici.

laicus per suam legem specialiter concederet aliqua privilegia suis subditis, & declararet, quod nollet iis potiri eos, qui essent non subditi: nam, ut notat Azor. part. 1. lib. 5. cap. 13. quæst. 4. ex Felino in cap. Ecclesia S. Mariae. de conscri. aliud est beneficium, aut privilegium non concedere Clericis, & aliud est potiri illis negare, aut tollere, vel minuire, quod alioqui est ipsis debitum: & cum hoc secundum non possit fieri sine iniuria, & violatione immunitatis ecclesiasticæ; bene tamen potest fieri illud primum: & idem leges, aut statuta, quæ id faciunt, non sunt damnanda.

Si denique leges laicorum, neque in specie, neque in genere comprehendant Ecclesiasticos, & neque de illis, neque ad illos loquantur; sed solum de laicis, & ad laicos, tunc erunt censendæ contra immunitatem, quando ex illarum materia, & observatione per se consequitur gravamen Ecclesiasticis, ut supra explicauimus à num. 11. circa violationem indirectam. Sed bene est aduertendum, ut huiusmodi gravamen sequatur per se, ex materia & observatione talium legum; non autem sequatur solum ex aliquo accidente, ut etiam supra notauimus num. 13. ex Caietano verb. excommunicatio, cap. 3. 1. & patet ex iis, quæ tradit S. Thom. 1. 2. quæst. 73. art. 8. de circumstantia nocuenti, seu mali euentus, qui forte sequitur ex actu peccati: & nos fusè explicauimus lib. 2. disp. 32. præsertim n. 8.

Et præterea est aduertendum, ut sequatur ratione clericatus; non autem ex aliquo alio, ad quod per accidens se habeat ipse clericatus: sic enim non sunt censendæ contra immunitatem statuta laicorum, quæ excludunt, v.g. secundogenitum, aut foeminam, à successione in bonis paternis; quando adest primogenitus, aut masculus; & quanuis contingat, secundogenitum esse Clericum, aut foeminam esse Monialem; adhuc est habendus pro verè exclusio: nam ante susceptum Ordinem clericalem, aut statum monasticum, iam erat exclusus per hoc præcisè, quod esset secundogenitus, aut foemina; & iam erat quæsitum ius alteri per hoc, quod esset primogenitus, aut masculus; & idem gravamen exclusionis non illi prouenit ratione clericatus; sed aliunde, ut notat Azor. part. 1. lib. 5. cap. 13. §. 8. Item salent. ex Felino, & aliis.

DISPUT. XXXVII.

Quid sit dicendum ex regulis positis circa gabellam impostam super carnibus, aut rebus venalibus, quæ promiscuè emuntur à laicis, & à Clericis.

- 1. Ponitur casus in terminis.
2. Secundum aliquos, talis gabella non est contra immunitatem.
3. Nec videtur contra sacros Canones.
4. Nec contra Bullam in Cena Domini.
5. Distantia vnius milliarij est modica.
6. Secundum alios, talis gabella est contra immunitatem.
7. Ad indicandum de iustitia, & honestate alicuius gabellæ, est attendendus modus, sub quo imponitur.
8. Quomodo dicta gabella sit, aut non sit censenda contra immunitatem.

ANTE aliquot annos in quadam ciuitate Italiz ab illius Receptoribus, & Magistratibus laicis fuit imposita quædam gabella super iis tantummodo carnibus, quæ in publico lanario, aut macello venderentur; & simul omnibus facta fuit potestas, ut qui nollet gabellam soluere, & in dicto macello carnes emere, liberè possent aliunde sibi prouidere de carnibus; & vel integra animalia sibi emerent, & occiderent; vel extra ciuitatem, ad distantiam vnius circiter milliarij, de iam occisis, & publicè expositis in aliis macellis, aut tabernis sibi compararent. Et postea fuit grauer dubitatum, vtrum id esset contra immunitatem ecclesiasticam, cum etiam Clerici illam soluerent ex suppositione, quod vellent emere carnes in macello, & intra ciuitatem; quanuis alioqui absolurè, & simpliciter ad illam non cogerentur, & liberè possent modis iam dictis prouidere sibi de carnibus, & gabellam non soluere.

Atque Doctores; qui partem negatiuam secuti sunt, putarunt sibi fauere in primis Riccardum de media villa quodlib. 2. quæst. 30. art. 5. in fine, & art. 6. casu 1. Henriquez lib. 10. de Sacram. Ordinis, cap. 15. num. 5. litera O, & apud hunc Alfen. lib. 6. tit. 30. art. 4. Rosellam verb. Pedagogum, num. 17. Syluest. immunitas, 1. num. 22. in fine. Angel. eod. §. 42. Ludouic. Lopez 2. part. instr. cap. 40. quæst. 9. & plures Doctores Salmanticae consultos, qui ita senserunt in casu omninò simili de gabella imposita super vino venali in quibusdam certis tabernis, quam sine dubio etiam soluebant Ecclesiastici, si forte volebant vinum emere in illis tabernis, & non in aliis; Riccard. art. 5. cit. in fine, expressè docet, quod ad imponendam talem gabellam potest sufficere sola potestas, & voluntas domini temporalis; non autem requiritur consensus Papæ, aut Episcopi, ut illam soluant etiam Clerici; & art. 6. in fine casus 1. cit. ex eo asserit, talem gabellam esse licitam, & non contra immunitatem, aut libertatem ecclesiasticam: quia Clerici non coguntur vinum emere in ciuitate, & in iis tabernis, quibus est affixa gabella; sed possunt emere, si volunt, in aliis tabernis, vel in alia ciuitate: quanuis non cum tanta commoditate. Et videtur pro hoc dicto etiam facere nostra regula, quam supra tradidimus disp. præcedente, num. 15. quod leges laicorum, quæ generaliter sunt de omnibus, & disponunt de materia omnibus bona; non autem specialiter sunt de Clericis, aut de rebus ecclesiasticis, non sunt censendæ contra immunitatem, & possunt seruari etiam à Clericis, non obstante, quod aliquo modo sint illis grauosa: talis enim in casu præsentis videtur lex imponens gabellam super vino, aut carnibus, certo loco vendendis, cum sit ad subleuandam Communitatem, & ad subueniendum necessitatibus publicis, & generaliter loquatur de omnibus; non autem specialiter agat de Clericis, nec speciale gravamen illis imponat, quia Clerici sunt.

Neque videntur facere in contrarium sacri Canonis, qui absolurè prohibent exigi gabellas à Clericis: nam cap. Quamquam. de censibus, in 6. in quo excommunicantur, qui illas exigunt, per exigentes, solum intelligit extorquentes per coactionem, & ab iniuris, ut notat Caiet. in Sum. verb. excommunicatio, cap. 71. & Nauar. in Man. cap. 27. num. 61. quæ tamen extorsio, & coactio non contingit in casu præsentis.

Et similiter Bulla Cœnæ num. 18. solum excommunicat imponentes noua onera personis ecclesiasticis, aut earum bonis, & huiusmodi onera sic imposita exigentes, etiam à sponte dantibus; cum tamen

1. Ponitur casus in terminis.

2. Secundum aliquos, talis gabella non est contra immunitatem.

3. Nec videtur contra sacros Canones.

4. Nec contra Bullam in Cena Domini.

tamen in casu præsentis nõ imponatur gabella ipsi Clericis, aut eorù bonis; nec sic imposita exigatur à sponte dantibus; sed imponatur carnibus, aut vino vendendo à laicis in certo loco, & hoc modo imposita exigatur ab omnibus sponte ementibus in tali loco dictas carnes, aut dictum vinum.

Et quod habet eadem Bulla num. 15. excommunicari etiam illos, qui indirectè, & quomodolibet grauant Ecclesiasticos, & præiudicant eorum immunitati, & libertati, solum intelligitur, si grauent indirectè, & præiudicent illis per se; ita, scilicet, ut Ecclesiastici, vel sint, nolint, compellantur illud onus subire, & præiudicium immunitatis habere; non autem si grauent indirectè, solum per accidens; quia ipsi sunt Ecclesiastici sponte suscipiant, & subeant onus specialiter sibi impositum, & reuera possint sibi alio modo prouidere, si velint: quanquam non ita commodè, ut notat Caiet. verb. excommunicatio, cap. 3. 1. & Nauar. in Man. cap. 17. num. 120. & alioqui, si essent excommunicati, qui imponunt gabellas super rebus laicorum, quæ promiscuè emuntur, tam à laicis, quam à Clericis, omnes Principes essent excommunicati, cum omnes grauent res laicorum expositas negotiationi, quanuis illis tam egeant Clerici, quam laici, & propter huiusmodi gabellas vendantur postea carius etiam Clericis.

Neque distantia vnius milliarij, ad quam Ecclesiastici possunt, si volunt, emere carnes sine gabella, potest illis esse multum incommoda, cum sit distantia modica, ex Glof. in cap. Si statutum, de rescriptis, in 6. & Alciat. in l. Mille passus, in fine, ff. de verb. significo.

Contra verò alij, (excipiendâ tamen foret respubliça, aut regnum, quod à Summo Pontifice verum & legitimum priuilegium contrarium haberet, vel per concordatâ, vel alio titulo iusto, & non fucato;) alij, inquam, qui in hac controuersia secuti sunt partem affirmatiuam, & absolurè asseruerunt, quod talis gabella determinatè imposita super vino, aut carnibus vendendis à laicis certo loco, sit contra immunitatem ecclesiasticam, si comprehendat etiam Clericos, habent pro se Nauar. in Man. cap. 17. num. 203. & conf. 6. de censibus, lib. 3. & conf. 4. de immunit. Eccles. eodem lib. 3. vbi vniuersaliter asserit, non esse licitum in vilo casu, sine approbatione Pontificis, gabellas exigere, aut recipere ab Ecclesiasticis; & magis expressè in casu præsentis hoc idem asserit tanquam probabilius Marius Alter. de censur. disp. 19. lib. 5. cap. 6. dubit. 4. & facit expressè cap. Aduersus. de immunit. Eccles. vbi præcipitur ex Conc. Lateranensi sub Innoc. III. ut sine consensu Papæ non recipiantur collectæ, seu gabellæ ab Ecclesiasticis, etiam sine coactione, id est, sponte, & liberè dantibus; & præterea facit Bulla Leonis X. quæ incipit, Superne dispositioni. & habetur in eodem Concilio Lateranensi sess. 9. in qua excommunicantur non modò qui imponunt collectas, & huiusmodi alia onera, personis ecclesiasticis; sed etiam, qui exigunt, & specialiter qui recipiunt à sponte dantibus, & consentientibus; & cap. Clericis. de immunit. Eccles. in 6. vbi Bonifacius VIII. excommunicat ipsos Clericos, si sponte consentiant soluere aliquid laicis sine consensu Papæ, & sub colore subuentionis, doni, aut alio quolibet: & denique facit clarissimè Bulla Cœnæ num. 18. cit. vbi excommunicantur, qui imponunt onera Clericis, aut imposita ab ipsis recipiunt, etiam sponte dantibus, & concedentibus: dum enim gabella imponitur super carnibus in macello ciuitatis vendendis, & ab omnibus volentibus emere indifferenter exigitur, siue sint laici, siue Clerici; clarissimum est, quod

imponitur omnibus, & ipsi Clerici non permittuntur uti sua immunitate; & quoad carnes in tali loco emendas, nihil habent peculiare supra laicos, & satis oneris illis imponitur, dum pro vsu suæ immunitatis coguntur egredi ciuitatem per milliariæ, ibique non tam vtuntur immunitate aliqua sibi propria, & non cõmuni cum laicis, quam immunitate communi: & dum macellarius ciuitatis prohibetur, ne Clericis vendat carnes sine gabella, hoc ipso Rectores, qui id prohibent, incidunt in excommunicationem cap. Eas, qui. de immunit. eccles. in 6. & violant ecclesiasticam libertatem, sicut qui prohibent suis subditis, ne aliquid vendant Ecclesiasticis, aut bladum molant, vel coquant panem, aut tale aliquod obsequium illis exhibeant, de quibus ibi est sermo: in idem enim recidit, quod absolurè prohibetur, ne Clericis vendat; & quod prohibetur, ne illis vendat non soluta gabella, ad quam alioqui Ecclesiastici non tenentur.

Et pro hac etiam parte videtur facere nostra regula, quam supra tradidimus disp. præcedente, num. 15. neque enim lex, quæ generaliter præcipit solui gabellam pro carnibus, quæ emuntur in certo loco, disponit de materia omnibus bona, & quæ non repugnet sacris Canonibus, in quantum extenditur ad Ecclesiasticos, & æqualiter cum laicis illos obligat, ut ex se patet.

Verum ad veritatem in hac re declarandam, & ad conciliandam hanc vtranque sententiam, optimè esset bene considerare, & attendere modum, sub quo est imposita, vel de factò imponitur hæc gabella super carnibus, aut vino, aut super quacunque alia re, quæ sit vendenda in certo loco: hic enim modus specialiter est attendendus, vt iudicetur de iustitia, & de honestate alicuius gabellæ, vt notat Bald. conf. 31. lib. 1. & conf. 496. lib. 4.

Dupliciter autem potest in casu præsentis se habere hæc impositio: Primò, vt gabella sit imposita ipsi rei, v.g. carni, quando à macellario emitur, aut importatur in ciuitatem, vel in macellum; & ipse met macellarius ad illam teneatur, siue postea carnem illam de factò vendat, siue non. Secundò, vt sit imposita ipsi contractui emptionis carnis, iam existentis, & expositæ in macello; & ipsi ementes carnem à macellario, teneantur illam soluere ratione suæ emptionis; non autem macellarius. Si ergo sit imposita primo modo, non videtur contra immunitatem ecclesiasticam: quia, si caro ipsa, v.g. est iam onerata, & subiecta gabellæ in manu macellarij, & propter hanc gabellam, adhuc existens in manu illius, aliquantulum crescit in valore, & pretio, siue postea transeat ad laicum, siue ad Clericum; iustè tranfit cum illo onere, & cum illo valore; neque teneatur macellarius decrescere de pretio suæ carnis, quando illam vendit Clericis, vt bene notat Mol. disp. 663. vers. Ex eo autem. & disp. 672. vers. 2. & cõmuniter ita fit in omnibus mercibus, pro quibus ipsi mercatores soluunt primam gabellam; & postea ratione habita etiam gabellæ solutæ, certum pretium illis imponunt, eoque pretio vendunt illas promiscuè, siue Clericis, siue laicis: & solum in hoc sensu, id est, quando gabella imponitur ipsi rei venali, provt existit ante contractum venditionis faciendæ cum Clericis, aut cum laicis, videtur loqui Ricc. loco cit. Sylu. Ang. & alij: siquidem gabellam appellant partem pretij, & propter illam dicunt rem carius emi.

Si verò sit imposita secundo modo, id est, ipsi contractui emptionis posterioris, & posterioris faciendæ, est contra immunitatem, & non debet comprehendere Clericos, vt notat Bald. conf. 31. cit. lib. 1.

7. Ad indicandum de iustitia, & honestate alicuius gabellæ, est attendendus modus, sub quo imponitur.

8. Quomodo dicta gabella sit, aut non sit censenda contra immunitatem.

lib. 1. Et in hoc secundo sensu est intelligendus Na-uar. cap. 17. num. 203. cit. & conf. 6. de immunit. eccl. lib. 3. & alij, qui absolute damnant impositionem gabellæ super carnibus, aut super vino, vel aliis huiusmodi rebus venalibus: quia enim gabella proprie dicta est ultra iustum pretium, quod soluitur domino carnis ad faciendam æqualitatem inter sem, & pretium; & ideo soluitur in bonum alterius, id est, Communitatis, aut Principis imponētis, & non in bonum ipsius vendentis; non potest non esse imposita ipsi personæ ementi, si est imposita ratione emptionis, & per consequens etiam gabella carnis verè, & proprie censeri debet imposita Clericis, si est imposita emptioni carnis, id est, ipsi ementibus carnem à macellario, siue sint Clerici, siue laici: & Princeps, vel Communitas, quando illam imponit, perinde facit, ac si expressè, & discretè mandet, & præcipiat macellario, vt ultra iustum pretium suæ carnis, quod pro se accipit, etiam exigat, & accipiat ab ementibus certum aliquid pro gabella, quod postea ipsemet restituat ipsi Principi, aut Communitati imponenti: quod certè mandatum, si extendatur ad Clericos, omnino pugnat cum illorum immunitate, vt ex se patet.

Et ad hunc modum imponendi gabellam contractui emptionis, etiam reducitur, si gabella imponatur contractui venditionis: quia enim debet attendi non tam is, in quem diriguntur verba, quam is, in quem dirigitur effectus, vt notat Panorm. in cap. Ecclesia S. Maria. num. 3. 1. de constit. & effectus gabellæ dirigitur in ipsum emptorè, in quem reuerà reicitur solutio; in idem videtur recidere, quod gabella imponatur contractui venditionis carnis in macello publico, & quod imponatur contractui emptionis, cum præsertim venditio, & emptio sit vnicus contractus, & vnica actio, vt probant tradita per Decium conf. 48. col. 2. ad finem, versu 3. Vnde, siue imponatur gabella super contractu emptionis carnis, siue super contractu venditionis, semper est contra immunitatem, si per vtranque rationem reiciatur in ipsum ementem, & hic sit Clericus: & qua ratione non exemptus, si emat ab exempto, non potest gratari ratione contractus; quia alioqui grauareretur ipse exemptus; sed solum potest grauari ratione rei, quæ ad ipsum transit per contractum: ita & non exemptus, si vendat exempto, non potest grauari ratione contractus; sed solum ratione rei, quæ ab ipso transit ad non exemptum. Atque ita non alia ratione videtur posse excusari, aut saluari huiusmodi impositio gabellæ super carnibus, aut rebus venalibus, nisi prima iam explicata, id est, quia cadat per se, & directè super ipsas carnes, aut res venales, quatenus existunt in proprietate, & possessione macellarij, aut venditoris, & ab illo sunt destinata, & exposita ad venditionem; & gabella ratione ipsarum carniū, aut rerum venalium solum exigatur à venditore; non autem, quia cadat super easdem carnes, aut res venales, quatenus existunt in proprietate, & possessione macellarij, aut venditoris, & ab illo sunt destinata, & exposita ad venditionem; & gabella, ratione ipsarum carniū, aut rerum venalium, solum exigatur à venditore; non autem, quia cadat super easdem carnes, aut res venales, quatenus fiunt, & sunt emptoris; vel super ipsum contractum emptionis, & venditionis, quatenus se tenent ex parte emptoris, si cōtingat, quod hic sit Clericus, & exemptus: hoc enim ipso, quod carnes, aut res venales incipiunt esse personæ exemptæ, aut spectant ad contractum illius, definunt esse sub potestate imponētis gabellam, neque sunt illius capaces, prout imponitur à tali potestate. Vn-

de & in multis locis per ipsam legem, aut statutū, quod imponit gabellam, expressè declaratur, quod non comprehendantur Ecclesiastici; vel certè, si ad fraudes vitandas, & propter commune bonum gabella promiscue exigatur ab omnibus, refarcitur postea Ecclesiasticis ad finem anni, compensatione aliqua pecuniaria, aut simili, totum damnū, quod passi sunt, vt notant Mar. Alter. disp. 19. cit. de censur. lib. 5. c. 6. dub. 4. in fine.

Et his omnibus benè congruè regulæ supra allatæ disp. præced. siquidem, si lex, aut statutum imponens gabellam super carnibus, aut rebus venalibus, modo explicato, loquatur generaliter, & omnibus emptoribus, quicunque sint, præcipiat generaliter, vt ultra iustum pretium, quod soluunt macellario, aut venditori, soluant aliquid etiam Principi, aut Communitati pro gabella; clarè constat, quod non loquitur de re bona, & quæ non repugnet iuri canonico, quatenus comprehendit Ecclesiasticos, cum non permittat eos gaudere sua immunitate in publico macello; sed cogat eos esse paris conditionis cum laicis, tam in ciuitate, quoad soluendum gabellam pro emptione carnis; quam extra ciuitatem, quoad carnem emendam sine gabella.

DISPVAT. XXXVIII.

Quid sit dicendum ex eisdem regulis positis de oneribus personalibus, ad quæ aliquando Ecclesiastici obligantur à laicis.

1. Onera, seu munera personalia sunt multiplicis generis.
2. Ecclesiastici non tenentur ad onera personalia pecuniaria.
3. Serui Ecclesie, aut Clericorum, non tenentur ad onera personalia pecuniaria.
4. Ecclesiastici non tenentur ad onera personalia sordida.
5. Neque ad suscipiendos hospites, aut muros custodiendos.
6. Et idem est de eorum seruis, & mancipiis.
7. Famuli Ecclesie non sunt exempti ab omnibus oneribus personalibus.
8. Ecclesiastici non tenentur ad onera personalia honesta.
9. Ad Magistratus gerendos, & ad munera honesta omnes tenentur.
10. Non tamen Clerici, & Ecclesiastici.
11. Clerici non possunt vocem habere in consilio populi.
12. Clerici non possunt esse Iudices in foro laico.
13. Negotia secularia, quibus Clerici non se immiscerent, quanquam sint.
14. Solum Clerici beneficiati, aut constituti in sacris, tenentur abstinere à negotiis secularibus.
15. Et alioqui sunt puniendi.
16. Si Communitas non sit merè laicorum, sed mixta; possunt etiam Clerici in illa exercere officia.
17. Ecclesiastici non tenentur suscipere tutelam, aut curam.
18. Omnes laici tenentur suscipere tutelam, aut curam.
19. Tutores legitimi sunt agnati.
20. Quomodo Ecclesiastici possint suscipere tutelam, & curam, si sponte velint.
21. Quomodo Ecclesiastici possint esse Advocati, vel Procuratores.

22. Religiosi

22. Religiosi quomodo possint esse Procuratores, & Advocati.
23. Clerici in minoribus, & non beneficiati, non prohibentur esse Procuratores.
24. Clerici etiam in sacris possunt esse Procuratores, si non habent aliunde, unde vivant.
25. Debent tamen abstinere in criminalibus.
26. In vno, aut altero negotio non prohibentur patrocinari.
27. Quomodo Ecclesiastici prohibeantur esse ministri, aut famuli laicorum.
28. Cardinales non possunt esse Proreges, sed solum Consiliarij Principum laicorum.
29. Ecclesiastici non tenentur ad onera mixta.
30. Ecclesiastici in suscipiendis, & exercendis muneribus etiam possunt adhibere iuramenta, & alias solemnitates in foro laico.
31. Quomodo Ecclesiastici possint iurare aliquando in foro laico.

1. Onera, seu munera personalia sunt multiplicis generis.

NERA personalia, de quibus est explicandum, quomodo ad illa obligentur, aut non obligentur Ecclesiastici, quædam consistunt in solutione certæ alicuius pecuniæ, non ratione bonorum, quæ forte habentur, aut possidentur; sed ratione solius personæ: & quædam consistunt in præstatione alicuius alterius actionis merè personalis, id est, quæ animi prouisione, & corporalis laboris intentione, sine aliquo generis, aut rerum detrimento pertractatur, vt dicitur l. Munerum. ff. de muner. & honor. nam præter tributa merè realia, quæ solum imponuntur, & soluuntur ratione bonorum, & rerum, quæ possidentur; & præter illa, quæ dicuntur mixta, quia simul imponuntur ratione bonorum, & ratione personæ; dantur etiam tributa merè personalia, quæ solum imponuntur ratione personæ, & exiguntur per capita, nulla habita ratione ad bona: & hæc peculiari appellatione dicuntur in iure capitato, & census, vt notat Suar. in defens. fidei, lib. 4. cap. 22. num. 1. & Azor. par. 3. lib. 10. cap. 1. Vnde & in Codice lib. 11. extat titulus de capitatione ciuium censibus eximenda: & Martb. 17. iuxta hanc proprietatem dicitur, vt aliqui volunt: Reges terras, à quibus accipiunt tributum, vel censum? à filiis suis, an ab alienis? & cap. 22. Licet censum dare Cæsari, an non? id est, tributum illud, quod à subditis soluitur solum per capita: & propter hoc Lucæ 2. etiam dicitur edicto Cæsaris fuisse descriptus vniuersus Orbis; & per hoc tributum professus fuisse subiectionem, etiam S. Ioseph.

Præter hæc verò onera personalia pecuniaria; onera alia, quæ consistunt in præstatione alicuius alterius actionis personalis, possunt esse triplicis generis, vt patet ex l. Munerum. cit. ff. de muner. & honor. & l. Maximarum. C. de excusat. munerum, lib. 10. & notat Syluest. immunitas, 1. num. 16. quædam enim possunt esse sordida, vt, v. g. cloacæ mundandæ, purgandi stabuli, calefaciendi publicum balneum, & similes: quædam è contrà possunt esse honesta, vt, v. g. administratio publici magistratus: quædam denique possunt esse, nec sordida, nec honesta; sed simplicia, & quasi neutra, vt, v. g. administratio tutelæ, vel curæ, siue per testamentum, siue per legem, aut per Iudicem demandatæ, quæ appellatur respectiue tutela, aut cura testamentaria, legitima, aut datiuæ, cap. Generalitor. 16. quæst. 1. & hæc omnia communi, & generali appellatione dicuntur onera, aut munera publica, siue ciuilia, l. Munerum. cit. §. Hæc omnia ff. de muner. & honor.

Quod ergo Ecclesiastici sint immunes ab oneribus personalibus pecuniariis quibuscunque, patet

manifestè ex cap. Aduersus. de immunit. Eccles. vbi ex Concilio Lateranensi excommunicantur Conules, ac Rectores ciuitatum, & alij quicunque, qui personas ecclesiasticas tallis, aut collectis, & exactionibus aggravare nituntur: & ex cap. Quamquam. de censib. in 6. vbi similiter excommunicatur, qui aliquid exigunt à personis ecclesiasticis. Et ratio affertur: quia non solum iure humano, sed etiam diuino sunt immunes ab exactionibus laicorum. Et ex l. 1. C. de Episcopis, & Clericis, vbi, tam ipsi Clerici, quam eorum mancipia prohibentur obligari vllis nouis exactionibus. Et ratio est: quia, siue hoc tributum personale imponatur ratione actionum, per quas subditi, etiam carentes alioqui aliis bonis, possunt aliquid lucrari; siue imponatur quomodocunque; nõ potest imponi nisi subditis; quales tamè non sunt Clerici respectu laicorum, vt patet ex dictis; imò nec serui, aut mancipia Clericorum, quæ propter eandem rationem ab iisdem oneribus personalibus pecuniariis laicorum similiter eximuntur, atque ipsi Clerici, l. 1. cit. C. de Episc. & Cler.

De muneribus verò, aut oneribus personalibus sordidis, quod similiter Clerici sint ab illis immunes, expressè habetur l. Omnis. C. de Episcop. & Clericis. cit. & notat Sylu. Immunitas, 1. num. 16. Suar. in defens. fidei, lib. 4. cap. 22. num. 6. Mar. Alter. de censur. disp. 19. lib. 5. cap. 1. §. Ad munera sordida. Et ratio est: tum, quia vniuersaliter non sunt subditi laicis; & ideo non possunt ab illis cogi, vt hæc munera subeant: tum verò, quia actiones huiusmodi sordidæ specialiter dedecent dignitatem status ecclesiastici. Vnde & ab illis immunitas specialiter oritur ex iure diuino, per quod Clerici habent, vt sancta sanctè, & dignè tractent, vt subdit Suar. cap. 22. cit. num. 9. Et ad hunc finem specialiter eximuntur ab onere suscipiendi hospites, l. 1. C. de Episc. & Cler. & ab onere muros custodiendi, nisi fortè Episcopo approbante, & præcipiente pro communi necessitate, cap. Peruenit. de immunit. Eccles. quia, scilicet, etiam hæc specialiter dedecent Clericos ratione status.

Et ex Sylu. immunitas, 1. num. 16. cit. & Mar. Alter. cap. 1. cit. §. Respondet. ab oneribus sordidis non solum sunt immunes ipsi Clerici; sed & eorum mancipia, & coloni, & familia, cap. Generaliter. §. Nonnullum. 16. quæst. 1. & l. Omnis. §. Verum etiam hominibus. C. de Episcop. & Cler. Et quod dicitur l. Neminem. C. de sacros. Eccl. neminem excusari à quolibet munere in aduentu Principis, in quantum, scilicet, rustici, & coloni huiusmodi possessionum Ecclesie non excusantur, vt exponit Innoc. in cap. Non minus. num. 3. de immunit. Eccles. Imò, etiam illi, qui iubentur præstare munera, sint Clerici, vt vult Innoc. in cap. Non minus. cit. de immunit. Eccles. num. 4. 7. & 8. hoc, in quâ, nullius est robotis quoad Ecclesias, & quoad ipsos Clericos, & quoad seruos propriè dictos, vel mancipia Ecclesiarum, & Clericorum, qui nullo modo sunt subditi Principi laico; sed plenè pertinent ad dominium, & proprietatem Ecclesie, aut Clericorum; neque potuit id statui ab Imperatore in præiudicium Ecclesie, vt notat Panorm. in cap. Non minus. cit. num. 14. & 16. de immunit. Eccles. Sylu. verb. immunitas, 1. num. 16. cit. & ex illis Mar. Alter. loco cit. & ideo etiam in aduentu Principis censeri debent planè immunes à quibuscunque oneribus personalibus, quauis alia sit ratio de famulis, & colonis Ecclesie, aut Clericorum conductitiis, & non perpetuis, qui reuerà non desinunt esse sub Principe laico; & ideo benè possunt obligari ad aliqua munera personalia pro illius aduentu, etiam si quoad alia multa sint etiam ipsi

Ecclesiastici non tenentur ad onera personalia.

3. Serui Ecclesie, aut Clericorum, non tenentur ad onera personalia pecuniaria.

4. Ecclesiastici non tenentur ad onera personalia sordida.

5. Nec ad suscipiendos hospites; aut muros custodiendos.

6. Et idè est de eorum seruis, & mancipiis.

7. Famuli Ecclesie nõ sunt exempti ab omnibus oneribus.

priuilegiati

8. Ecclesiastici non tenentur ad onera personalia honesta.

privilegiati in fauorem Ecclesie, vt subdit Sylu. loc. cit. & Panorm. n. 14. cit.

Tertio, de muneribus, aut oneribus personalibus honestis, & non fordibus, qualis est administratio publici Magistratus, quod similiter Clerici, & Ecclesiastici sint ab illis immunes, nec possunt obligari à laicis ad illa præstanda, expressè docet Syluest. immunitas, l. n. 16. cit. in fine, ex l. Placet. C. de Episcopis, & Clericis, vbi statuitur, quod Clerici nihil habent commune cum actionibus publicis, vel ad Curiam pertinentibus, cuius corpori non sunt annexi: & ex cap. Sacerdotibus. Ne Clerici, vel Mon. vbi dicitur, Sacerdotibus, & Clericis publicè esse denunciandum, vt non fiant ministri laicorum, nec eorum Procuratores existant, & alioqui ab Ecclesia illis non subueniatur: & ex c. Sed nec procuratores. eod. tit. vbi dicitur ex Concilio Lateranensi sub Alexandro III. cap. 12. quod nullus Clericorum exercere præsumat procuraciones villarum, aut secularibus viris; & alioqui fiat alienus, & deponatur ab ecclesiastico ministerio: & præterea districtius puniatur, si fuerit Religiosus. Et ratio est: quia scandalum in Ecclesia generatur, si propter negotia, & res seculares Clerici auocentur à rebus diuinis, vt dicitur c. Sacerdotibus. cit. & contra doctrinam Apostoli seculariter agit, qui militans Deo, impliat se negotiis secularibus, vt subditur cap. Sed nec procuraciones. cit. & qui non est de corpore, aut de Vniuersitate laicorum, nihil commune debet cum illis habere, vt dicitur l. Placet. C. de Episcop. & Cler.

9. Ad Magistratus gerendos, & ad munera honesta omnes tenentur.

Atque ex hoc rectè colligit Panorm. in c. Non minus. num. 12. & seq. de immunit. Eccles. quod licet ad hæc munera honesta, siue honorabilia omnes teneantur, l. Incola. ff. ad municip. & iis etiam, quibus est concessa vacatio à muneribus publicis, non propterea censetur remissum, vt Magistratus non fiat, l. Cui munerum. ff. de muner. & honor. quia id ad honorem magis, quam ad munera pertinet, vt ibi dicitur; imò, nec femina ab illis excludantur, quando non habent iurisdictionem annexam, vnicuique. C. de mulier. & ibi Barr. Clerici tamen nec tenentur, nec possunt huiusmodi honores, & Magistratus inter laicos gerere propter rationes iam dictas: quia non debent se implicare negotiis secularibus, cum militant Deo, & nihil commune debent habere de actionibus publicis laicorum, cum de illorum vniuersitate non sint. Vnde nec etiam possunt vocem habere in consilio populi, vt subdit ibi Panorm. num. 14. ex Innoc. cap. Dilecta. prope finem, de excess. Pralat.

10. Non tamen Clerici, & Ecclesiastici.

Et eadem ferè habet idem Panorm. in rub. Ne Clerici, vel Monachi. & ex illo Sylu. Clericus, 3. n. 1. allerit enim ex Innoc. & Ioan. Andr. per negotia secularia, quibus Clerici non debent se implicare, specialiter intelligi iudicium de rebus secularibus inter seculares; non autem inter Clericos exercendum: quia, vt dicitur §. Ex his. l. 1. q. 1. sicut legum ecclesiasticarum ecclesiasticus Iudex est administrator; ita & ciuiliū non nisi ciuilibus debet esse executor. Et præterea per negotia secularia addit intelligi omne illud, quod pertinet ad rem publicam mundanam, & ad homines seculares, cum quibus Clerici nihil debent habere commune in iis, quæ pertinent ad actus publicos, & ad Curiam, cuius corpori ipsi non sunt annexi, l. Placet. C. de Episcop. & Cler. & vt dicitur l. Consulta diuina. C. de testam. absurdum est, si promiscuis actibus reum turbentur officia; & quod vni est creditum, alter subtrahat: & præcipuè Clericis opprobrium

11. Clerici non possunt vocari habere in consilio populi.

Denique de muneribus, & oneribus, quæ neque sunt fordida, neque honorabilia, sed neutra, & simplicia, vt est, v. g. tutela, & curas, quod similiter Clerici, & Ecclesiastici ad illa non teneantur, expressè habetur de iure ciuili, l. Generaliter. C. de Episcop. & Cler. & de iure canon. cap. Generaliter. 16. q. 1. vtrobique enim generaliter statuitur iisdem planè verbis, vt omnes Episcopi, & Presbyteri, & Diaconi, & Subdiaconi, & præcipuè Monachi, quanuis non sint Clerici, ipso iure habeant immunitatem tutelæ, siue testamentariæ, siue datiuæ, siue legitimæ; & non solum tutelæ, sed etiam curam tam pupillorum, quam adultorum; & furiosi, & furdi, & muti, & aliarum omnium personarum, quibus tutores, aut curatores veteribus legibus dantur. Et additur, hoc beneficium iis Clericis, & Monachis dari, qui apud Ecclesias, vel Monasteria permanent, non diuagantes, neque desides circa diuina ministeria; & propterea dari, vt aliis omnibus derelictis, Dei omnipotentis ministeriis inhæreant. Vnde, quanuis ad huiusmodi munera tutoris, & curatoris, omnes laici teneantur, nisi habeant excusationem legitimam, ff. toto tit. de excusat. tutorum, & ex Panorm. in cap. Non minus. num. 15. de immunit. Eccles. Clerici tamen, & Monachi non tenentur, & satis habent excusationis ab ipso iure, tam ciuili, quam canonice, per hoc, quod ex vi sui status maxime inhæreant rebus diuinis, vt etiam notat Sylu. Clericus, 3. n. 1. ex Suar. in defens. fidei, lib. 4. c. 22. n. 7. ex Gloss. in c. Cyprianus. verb. tutorem, 21. q. 3. & in cap. Peruenit. verb. tutela, num. 86. Et quanuis ex lege duodecim tabularum, ij, quibus tutor non est datus per testamentum, tutores habeant ipsos agnatos, id est, eos, qui per virilis sexus cognationem coniuncti sunt, & quasi à parte connati, vt frater, &

12. Clerici non possunt esse Iudices in foro laico.

fratris filius, aut nepos ex fratre, & patris, & patris filius, aut nepos ex eo; sique dicantur tutores legitimi, Instit. §. 1. & 2. de legit. agnat. tutela; & qui primo loco debent succedere patri ab intestato, hic teneatur secundum leges tutelam suscipere, vt notat Sylu. verb. tutela, num. 1. hi tamen ipsi agnati liberi sunt, & immunes ab hac tutela legitima suscipienda, si sint Clerici.

13. Negotia secularia, quibus Clerici non se immiscerent, quando sint.

Imò, non solum omnes Clerici sunt immunes ab hac tutela, nec possunt inuiti ad illam cogi; sed eorum aliqui, etiam positiuè videntur prohiberi, ne illam suscipiant, vt patet ex Auth. De sanctissimis Episcopis. §. Deo autem amabiles. Vnde de Episcopis, & Monachis expressè dicitur, quod ex nulla lege tutores, aut curatores fieri permitti debent: Presbyteros autem, & Diaconos, & Subdiaconos iure tantum, aut lege cognitionis permitti, vt illam suscipiant; dummodo tamen intra quatuor menses, ex quo ad illam vocati sunt, apud competentem aliquem Iudicem scripto declarent, se talem administrationem sponte suscipere. Sed in contrarium, quod etiam Episcopi, & Monachi tutelam legitimam possunt suscipere, si velint; facit ex iure canonico cap. Peruenit. d. 86. cit. vbi ex Concilio Chalcedonensi generaliter statuitur, vt nemo ex iis, qui in Clero connumerantur; siue sit Episcopus, siue Clericus, siue Monachus, secularibus procurationibus sese immisceat, nisi forte ad minorum ætatum tutelam, siue curaciones legibus inexcusabiles attrahantur, aut ipse Episcopus rerum ecclesiasticarum, vel orphanorum, ac viduarum, quæ indefensæ sint, & earum personarum, quæ maxime indigent ecclesiastico adminiculo propter Dei timorem, iis commiserit gubernacula. Et cum hoc loco etiam Episcopi, & Monachi, iisque omnibus, qui in Clero connumerantur, vniuersaliter permittatur tutela, & curæ susceptio, quando ad illam inexcusabiles legibus attrahuntur, vel quando propter Dei timorem ab Episcopis, & Prælatibus ita illis imponitur ad defensionem, & bonum miserabilium personarum, rectè dicitur per hoc capitulum esse derogatum Auth. ibi cit. De sanctissimis Episcopis, vt notat Gloss. in cap. Peruenit. cit. verb. tutela, d. 86. & Sylu. verb. tutela, num. 3. Vnde, quod habet eadem Glossa in cap. Generaliter. verb. Monachos. 16. quæst. 1. Episcopi, & Monachis esse interdicitam tutelam, & curam; quia cap. Episcopus. 2. 3. & 4. dist. 88. ex Concilio Carthaginensi l. V. dicitur, quod Episcopus tuitionem testamentorum, & curam rei familiaris non suscipiat, & gubernationem viduarum, & pupillorum, & peregrinorum non agat per se ipsum, sed per Archiepiscopum, aut per Archidiaconum: & cap. De presentium. 16. quæst. 1. de Monachis dicitur, quod non debent fieri defensores, id est, Iudices, Aduocati, aut Procuratores secularium negotiorum, vt exponit ibi Gloss. verb. defensor, Et cap. Monachi. eadem causa, & quæst. iisdem Monachi prohibentur fieri Aduocati, & Procuratores, nisi pro vtilitate Monasterij, & Abbate imperante; hoc, inquam, totum vel intelligitur de procuratione negotiorum, & rerum alienarum, & merè secularium, vel de tutela, & cura solum datiuæ, quæ generaliter non permittitur Clericis, & artificium aliquod. Et à fortiori, idem est de constituto in minoribus, si non habeat beneficium sufficiens, vt etiam notat Redoan. de spol. quæst. 2. num. 29. & Farinac. in Fragm. criminal. part. 1. verb. Clericus, n. 202.

14. Sola Clerici beneficiati, aut constituti in sacris, tenentur abstinere à negotiis secularibus.

Quartò, in causis criminalibus debere omnino abstinere à parte actoris, si petat penam sanguinis; & tutius facere, si etiam abstineat à parte ipsius rei, eum defendendo, cum sit periculum, ne culpa sua cadat

15. Et alioqui sunt puniendi.

Quomodo Ecclesiastici possunt suscipere tutelam, aut curas, si sponte velint.

16. Si Communitas non sit merè laicorum, sed mixta, possunt etiam Clerici in illa exercere officia.

Quomodo Ecclesiastici non tenentur suscipere tutelam, aut curas.

17. Ecclesiastici non tenentur suscipere tutelam, aut curas.

Religiosi quomodo possunt esse Procuratores, & Aduocati.

18. Omnes laici tenentur suscipere tutelam, aut curas.

Clerici, etiam in sacris, possunt esse Procuratores, si non habent aliunde, vnde viuunt.

19. Tutores legitimi sunt agnati.

Debem tamē abstinere in criminalibus.

20. Quomodo Ecclesiastici possunt suscipere tutelam, aut curas, si sponte velint.

Imò, non solum omnes Clerici sunt immunes ab hac tutela, nec possunt inuiti ad illam cogi; sed eorum aliqui, etiam positiuè videntur prohiberi, ne illam suscipiant, vt patet ex Auth. De sanctissimis Episcopis. §. Deo autem amabiles. Vnde de Episcopis, & Monachis expressè dicitur, quod ex nulla lege tutores, aut curatores fieri permitti debent: Presbyteros autem, & Diaconos, & Subdiaconos iure tantum, aut lege cognitionis permitti, vt illam suscipiant; dummodo tamen intra quatuor menses, ex quo ad illam vocati sunt, apud competentem aliquem Iudicem scripto declarent, se talem administrationem sponte suscipere. Sed in contrarium, quod etiam Episcopi, & Monachi tutelam legitimam possunt suscipere, si velint; facit ex iure canonico cap. Peruenit. d. 86. cit. vbi ex Concilio Chalcedonensi generaliter statuitur, vt nemo ex iis, qui in Clero connumerantur; siue sit Episcopus, siue Clericus, siue Monachus, secularibus procurationibus sese immisceat, nisi forte ad minorum ætatum tutelam, siue curaciones legibus inexcusabiles attrahantur, aut ipse Episcopus rerum ecclesiasticarum, vel orphanorum, ac viduarum, quæ indefensæ sint, & earum personarum, quæ maxime indigent ecclesiastico adminiculo propter Dei timorem, iis commiserit gubernacula. Et cum hoc loco etiam Episcopi, & Monachi, iisque omnibus, qui in Clero connumerantur, vniuersaliter permittatur tutela, & curæ susceptio, quando ad illam inexcusabiles legibus attrahuntur, vel quando propter Dei timorem ab Episcopis, & Prælatibus ita illis imponitur ad defensionem, & bonum miserabilium personarum, rectè dicitur per hoc capitulum esse derogatum Auth. ibi cit. De sanctissimis Episcopis, vt notat Gloss. in cap. Peruenit. cit. verb. tutela, d. 86. & Sylu. verb. tutela, num. 3. Vnde, quod habet eadem Glossa in cap. Generaliter. verb. Monachos. 16. quæst. 1. Episcopi, & Monachis esse interdicitam tutelam, & curam; quia cap. Episcopus. 2. 3. & 4. dist. 88. ex Concilio Carthaginensi l. V. dicitur, quod Episcopus tuitionem testamentorum, & curam rei familiaris non suscipiat, & gubernationem viduarum, & pupillorum, & peregrinorum non agat per se ipsum, sed per Archiepiscopum, aut per Archidiaconum: & cap. De presentium. 16. quæst. 1. de Monachis dicitur, quod non debent fieri defensores, id est, Iudices, Aduocati, aut Procuratores secularium negotiorum, vt exponit ibi Gloss. verb. defensor, Et cap. Monachi. eadem causa, & quæst. iisdem Monachi prohibentur fieri Aduocati, & Procuratores, nisi pro vtilitate Monasterij, & Abbate imperante; hoc, inquam, totum vel intelligitur de procuratione negotiorum, & rerum alienarum, & merè secularium, vel de tutela, & cura solum datiuæ, quæ generaliter non permittitur Clericis, & artificium aliquod. Et à fortiori, idem est de constituto in minoribus, si non habeat beneficium sufficiens, vt etiam notat Redoan. de spol. quæst. 2. num. 29. & Farinac. in Fragm. criminal. part. 1. verb. Clericus, n. 202.

21. Quomodo Ecclesiastici possunt esse Aduocati, aut Procuratores.

Quartò, in causis criminalibus debere omnino abstinere à parte actoris, si petat penam sanguinis; & tutius facere, si etiam abstineat à parte ipsius rei, eum defendendo, cum sit periculum, ne culpa sua cadat

22. Religiosi quomodo possunt esse Procuratores, & Aduocati.

Quomodo Ecclesiastici non tenentur suscipere tutelam, aut curas.

23. Clerici, etiam in sacris, possunt esse Procuratores, si non habent aliunde, vnde viuunt.

Quomodo Ecclesiastici non tenentur suscipere tutelam, aut curas.

24. Clerici, etiam in sacris, possunt esse Procuratores, si non habent aliunde, vnde viuunt.

Quomodo Ecclesiastici non tenentur suscipere tutelam, aut curas.

25. Tutores legitimi sunt agnati.

Debem tamē abstinere in criminalibus.

26. Si Communitas non sit merè laicorum, sed mixta, possunt etiam Clerici in illa exercere officia.

Quomodo Ecclesiastici non tenentur suscipere tutelam, aut curas.

27. Ecclesiastici non tenentur suscipere tutelam, aut curas.

Religiosi quomodo possunt esse Procuratores, & Aduocati.

28. Omnes laici tenentur suscipere tutelam, aut curas.

Clerici, etiam in sacris, possunt esse Procuratores, si non habent aliunde, vnde viuunt.

29. Tutores legitimi sunt agnati.

Debem tamē abstinere in criminalibus.

30. Quomodo Ecclesiastici non tenentur suscipere tutelam, aut curas.

Quomodo Ecclesiastici non tenentur suscipere tutelam, aut curas.

31. Clerici, etiam in sacris, possunt esse Procuratores, si non habent aliunde, vnde viuunt.

Quomodo Ecclesiastici non tenentur suscipere tutelam, aut curas.

32. Si Communitas non sit merè laicorum, sed mixta, possunt etiam Clerici in illa exercere officia.

Quomodo Ecclesiastici non tenentur suscipere tutelam, aut curas.

33. Ecclesiastici non tenentur suscipere tutelam, aut curas.

Religiosi quomodo possunt esse Procuratores, & Aduocati.

34. Omnes laici tenentur suscipere tutelam, aut curas.

Clerici, etiam in sacris, possunt esse Procuratores, si non habent aliunde, vnde viuunt.

35. Tutores legitimi sunt agnati.

Debem tamē abstinere in criminalibus.

36. Si Communitas non sit merè laicorum, sed mixta, possunt etiam Clerici in illa exercere officia.

Quomodo Ecclesiastici non tenentur suscipere tutelam, aut curas.

37. Ecclesiastici non tenentur suscipere tutelam, aut curas.

Religiosi quomodo possunt esse Procuratores, & Aduocati.

38. Omnes laici tenentur suscipere tutelam, aut curas.

Clerici, etiam in sacris, possunt esse Procuratores, si non habent aliunde, vnde viuunt.

39. Tutores legitimi sunt agnati.

Debem tamē abstinere in criminalibus.

40. Quomodo Ecclesiastici non tenentur suscipere tutelam, aut curas.

Quomodo Ecclesiastici non tenentur suscipere tutelam, aut curas.

41. Clerici, etiam in sacris, possunt esse Procuratores, si non habent aliunde, vnde viuunt.

Quomodo Ecclesiastici non tenentur suscipere tutelam, aut curas.

42. Si Communitas non sit merè laicorum, sed mixta, possunt etiam Clerici in illa exercere officia.

Quomodo Ecclesiastici non tenentur suscipere tutelam, aut curas.

43. Ecclesiastici non tenentur suscipere tutelam, aut curas.

Religiosi quomodo possunt esse Procuratores, & Aduocati.

44. Omnes laici tenentur suscipere tutelam, aut curas.

Clerici, etiam in sacris, possunt esse Procuratores, si non habent aliunde, vnde viuunt.

45. Tutores legitimi sunt agnati.

Debem tamē abstinere in criminalibus.

cadat à causa, eique imputetur incurfus pœna, quam faciet reus.

26. In uno, aut altero negotio non prohibetur patrociniari.

Quintò, quod dicitur, non posse Clericus esse Procurator laicorum in foro seculari, non intelligitur de vno, aut altero negotio, quod fortè pro illis gerit ex amicitia, & charitate; non autem ex cupiditate, & lucro: sed de Procuratore generali, & qui sit ad omnia negotia, vt notat Innocentius in cap. Magnus. num. 4. de oblig. ad raioc. & in cap. Sacerdotibus. Ne Clerici, vel Monachi. & ex illo Panorm. ibidem, num. 2. & Maiol. lib. 2. de irregular. cap. 5. num. 14. cit. & similiter non intelligitur in foro ecclesiastico, cum hoc nullo iure prohibeatur Clericis, vt notat Panorm. num. 2. cit. & etiam Archiepiscopus Arelatenfis cap. Per venerabilem, qui filij sunt legitimi, dicatur coram Papa procurasse pro nobili laico negotium merè seculare, id est, legitimationem filiorum; neque id reprehendatur. Plura de hac re, & quomodo Clerici, aut Religiosi possint, aut non possint esse Procuratores, & Aduocati, possunt videri apud Sayr. lib. 2. clau. reg. c. 22.

27. Quomodo Ecclesiastici prohibeantur esse ministri, aut famuli laicorum.

Sextò, quod dicitur cap. Sacerdotibus, cit. Ne Clerici, vel Monachi. Sacerdotes, & Clericos non debere fieri ministros laicorum, nec in rebus eorum Procuratores, solum intelligitur de iis Clericis, qui sunt constituti in sacris, vel beneficiati, vt notat ibi Panorm. & per ministros intelliguntur seruitores, & famuli; & ne alij Clerici iurent etiam factores, & gestores negotiorum extra iudicium, vt idem subdit: & à fortiori, neque etiam debent vices gerere ipsius Principis, aut ciuitatis in administranda iustitia, aut iurisdictione temporalis: id enim sub pœna depositionis expressè prohibetur ex Concilio Tolétano I V. cap. Sapè Principes. 23. quæst. 8. vt notat Maiolus de irregular. lib. 2. c. 5. num. 15. quod idem ex Concilio Lateranensi sub eadem pœna depositionis, etiam prohibetur, cap. Sed nec. Ne Clerici, vel Monachi. Ex quo textu colligit ibi Panorm. num. 7. non posse Clericum pro Principe laico habere vllum officium exercendæ iustitiæ; & idè nec posse esse Viceregem, aut Vicecomitem, vel Locumtenentem Principis secularis, nec habere sub sua cura aliquam ciuitatem; quanuis possit esse Consiliarius; idque possit competere etiam Prælati, Episcopis, & Cardinalibus, pro bono, ac prudenti regimine, & administratione Reipublicæ; & pro condendis legibus, etiam cum pœna vltimi supplicij, vt notat Diaz in praxi canonica, cap. 56. & alij apud Maiolum de irregular. lib. 2. cap. 15. num. 15. & 16. & apud Henriquez lib. 14. cap. 12. num. 6.

28. Cardinales non possunt esse Proreges, sed solum Consiliarij Principum laicorum.

Verùm, quoad gerèda negotia temporalia Principum, citra administrationem iustitiæ, & præsertim in causa sanguinis, in contrarium videtur esse communis vsus totius Curia, cum nullus ferè sit ex nobilibus, aut Principibus laicis, quibus aliquis Sacerdos non famuletur, etiam in cura, & administratione domus, & rei familiaris; & ex Nauarr. conf. 4. de peculio Clericorum, num. 4. lib. 3. iure communi declarato in vrbe, & vsitato, consuetudine Curia, sunt licita Clericis negotia Regum, & aliorum, per quæ sunt eis constituta aliqua salaria, & honoraria donata; & idè non est, quod in hac re nouos scrupulos iniiciamus; & quod communiter sit in Curia, & in oculis Papæ, à Sacerdotibus, etiam probis, & timoratis, non est damnandum.

Si etgo laici per suas leges, aut decreta aliquid statuunt circa hæc, & similia munera, aut onera personalia, eaque velint etiam Clericos, & Ecclesiasticos obligare, facillè potest ex his, quæ diximus

colligi, quomodo hæc leges, aut decreta, sint valida, aut inualida; & quomodo repugnent, aut non repugnent immunitati ecclesiasticæ: quod solum hoc loco intendimus.

Et quod dicimus de oneribus merè personalibus, quæ pertractantur sola animi prouisione, & corporalis laboris intentione, l. Munerum. ff. de muner. & honor. priori ratione debet intelligi de muneribus mixtis, l. fin. §. Mistra. ff. de muner. & honor. & notat Alter. de censuris, disp. 19. lib. 5. cap. 1. §. Eodem modo. Et ratio est: quia, si sunt exempti, tam secundum se, quam secundum bona, omninò implicat, vt sint subiecti simul secundum vtraque, sicut requiritur ad hoc, vt teneantur ad onera mista.

In his verò omnibus muneribus, aut oneribus, quæ possunt licitè suscipi, & exerceri à Clericis, etiam possunt licitè adhiberi iuramenta, & alia omnes solennitates, quæ ad illa sunt necessaria, vel conuenientes: sic enim ex Innoc. in cap. primum, de iuram. calumnie, num. 2. & Hostiens. ibidem, num. 2. possunt adhibere iuramenta, & alia solennitates in foro laico. Et notat Alter. de censuris, disp. 19. lib. 5. cap. 1. §. Eodem modo. Et ratio est: quia, si sunt exempti, tam secundum se, quam secundum bona, omninò implicat, vt sint subiecti simul secundum vtraque, sicut requiritur ad hoc, vt teneantur ad onera mista.

29. Ecclesiastici non tenentur ad onera mista.

30. Ecclesiastici in suscipiendis, & exercendis muneribus, etiam possunt adhibere iuramenta, & alia solennitates in foro laico.

Atque ex hoc principio non ante multos dies respondimus pro quodam Sacerdote, qui ex Breui pontificio habebat expressam, & specialem licentiam, vt posset esse Aduocatus in foro laico, & vt faceret omnia, quæ legitimè faciunt alij causarum Patroni, & Aduocati: respondimus, inquam, licitè posse ab illo Neapoli quotannis iuramentum præstari Præsidi consilij Regij, quod ipse non esset suscepturus causas, nisi iustas, & solum iustè illas esset prosecuturus, & quod plura alia esset facturus, quæ specialiter essent præscripta in quadam constitutione regia, per quam tale iuramentum ab Aduocatis præstandum præcipiebatur: nam, quanuis cap. Nullus. 22. quæst. 5. generaliter prohibeatur, ne quis ex ordine ecclesiastico cuiquam laico quidquam iuret; & cap. 1. cit. de iuram. calumnie, specialiter prohibeatur Episcopis, ne iurent de calumnia sine licentia Papæ; & omnibus aliis Clericis, ne iurent sine licentia sui Prælati: id tamen communiter à Doctoribus multipliciter limitatur: vt, v. g. quod non sit verum, si sit iurandum in contractibus, vt notat Hostiens. in cap. primum, cit. de iuram. calum. num. 3. Innoc. num. 1. & alij apud Panorm. num. 17. neque, si sit iurandum alicui, non tanquam superiori, vt notat Syluest. iuramentum, 2. quæst. 3. & Suar. lib. 1. de iuram. c. 14. num. 10. neque, si sit

31. Quomodo Ecclesiastici possint iurare aliquando in foro laico.

si sit iurandum in causa propria, vt notat Glof. in c. primum, cit. de iuram. cal. verb. criminali. Hostiens. num. 2. cit. Azor. par. 1. lib. 11. cap. 11. q. 12. & patet ex cap. Caterum. & cap. fin. eodem tit. vbi præcipitur omnibus Clericis, & Episcopis, vt in propriis causis iurent de calumnia; & omnibus datur generalis licentia iurandi; & non tam corrigitur, quam impletur cap. primum, quod omnibus prohibebat iurari sine licentia, vt notat Hostiens. in idem cap. 1. num. 10. Neque si is, qui iurat in causa aliena, est Aduocatus, vel Procurator de licentia sui Prælati, vt notat Innoc. n. 2. & 3. Neque denique; si consuetudo alicubi sit inducta, vt iuretur sine licentia.

Et hæc omnes limitationes visæ sunt facere ad casum iam dictum de iuramento quotannis præstando Neapoli per Aduocatos ex constitutione regia. Primò enim iuramentum illud bonè, & diligenter examinatum visum est esse propriè promissorium, & verè præstari quasi in contractu, quo Aduocati sese obligant Communitati, ad quam pertinet bonum publicum, & pro illa Præsidi regio, quod suum munus ritè implebit; & simul consentiunt in certam pœnam pecuniariam, quasi conuentionalem, si promissis non stent. Et qua ratione Suar. in defens. fidei ad Regem Angliæ, lib. 4. cap. 34. num. 26. non improbat conuentiones, & concordationes, vel quasi contractus, quos faciunt Ecclesiastici cum Principibus laicis, dum acceptant esse illosum Consiliarij, vel Officiales; & volunt prætereà ab illis multatari pœnitione ipsa officij, & pœna alia pecuniaria, si fortè deliquerint in ipso officio, vt etiam dicemus infra disp. 40. num. 5. eadem ratione non est improbandum, si promittant, & iurent Communitati, quod ritè exequentur munus Procuratoris, vel Aduocati; & simul consentiant in certam aliquam pœnam pecuniariam: & hoc iuramentum verè est dicendum præstati, non in iudicio, sed in contractu.

Deinde ex eodem capite visum est non præstari tanquam superiori, cum præstetur quasi in contractu: & Communitas, cum qua fit contractus, & quæ repræsentatur per Præsidem regium, ex iuris fictione sit quasi priuata persona.

Tertiò, neque præstatur, nisi in causa propria, cum vnusquisque Aduocatus solum de se, suæque integritate promittat, & iuret.

Quartò, neque præstatur, nisi ex licentia procurandi, & aduocandi, & faciendi omnia, quæ faciunt alij causarum Patroni, & Aduocati, vt iam diximus ex Breui pontificio specialiter habito.

Et denique omninò præstatur ex communi consuetudine; imò & ex lege, & constitutione regia, quæ Neapoli est iam recepta: & pro Episcopis, vt possint iurare non petita licentia Papæ, est etiam consuetudo iam inducta, & recepta vbique, vt notat Glof. in cap. 1. cit. verb. inconsulto. de iuram. calumnia. & Panorm. ibid. n. 16. & 19. & pro aliis Clericis similiter est inducta, & recepta, vt saltem iurent in propriis causis, ex eadem Glof. ibidem, verb. criminali; & Romæ communiter nullus est, qui sit sollicitus de petenda licentia, siue sit procurandum, & iurandum in causa propria, siue in aliena.

* * *

Vtrum leges, aut facta laicorum contra immunitatem ecclesiasticam excusentur sufficienter ratione ignorantia, aut publice & communis necessitatis, aut consuetudinis iam inductæ.

1. Ignorantia potest excusare à culpa, non tamen dare validitatem actui, si alioqui est lapsus immunitatis.
2. Publica, & communis necessitas non excusat à violatione immunitatis.
3. Necessitas neque tribuit iurisdictionem, neque tollit, aut minuit exemptionem.
4. Iurisdictione non deuoluitur ad laicos, si Ecclesiastici non bonè illa vrantur.
5. Quid possint facere laici, si omnes Ecclesiastici male se gerant.
6. Clerici in terris infidelium possunt conueniri coram Iudice laico.
7. Consuetudo non potest excusare à violatione immunitatis.
8. Etiam si sit consuetudo immemorialis.
9. Contra immunitatem ecclesiasticam non potest induci, aut valere consuetudo.
10. Qui seruant consuetudines contra libertatem Ecclesie, sunt excommunicati.
11. Quomodo consuetudo abroget legem.
12. Ad inducendam consuetudinem potest sufficere consensus legalis ipsius Principis.
13. Consuetudo quomodocumque inducta contra immunitatem, potest reuocari à Papa.
14. Clericus seditiosus quomodo à laicis possit expelli de ciuitate.
15. Clericus deprehensus cum armis, quomodo à laicis possit illis spoliari.
16. Clericus deprehensus in crimine, quomodo possit capi per Curiam sacularem.
17. Clericus quomodo secundum aliquos possit puniri à laico de crimine lese maiestatis.

M V I T A sunt capita, ex quibus laici suas leges, suæque facta solent excusare, quando in aliquo deprehenduntur esse contra immunitatem, aut libertatem ecclesiasticam, de quibus fusè Suar. in defens. fidei, lib. 4. cap. 34. Azor. par. 1. lib. 5. cap. 13. & 14. Henriquez lib. 14. cap. 12. num. 6. versus finem, & alij.

Nam primò, afferre possunt ignorantiam, siue facti, siue iuris, vt, v. g. si dicant, ignorasse se, hanc, vel illam personam esse ecclesiasticam; vel non aduertisse, quod hæc, aut illa actio esset læsiva immunitatis, si præsertim sit res planè dubia, & in opinionibus posita inter Doctores. Et quidem, si loquamur de ignorantia facti, non est negandum, quod possit aliquando, etiam in materia immunitatis, eiusque violationis, esse inuincibilis, & excusare à culpa ipsum operantem, cum hæc sit excusatio generalis in omnibus criminibus, imò & in omnibus actionibus voluntariis, cum impossibile sit, vt secundum eam rationem, secundum quam aliquid est ignoratum inuincibiliter, sit culpabile, aut voluntarium, vt patet ex dictis supra de voluntario, & de ignorantia in vniversum. Nunquàm tamen, quod hac ratione est factum ex ignorantia, poterit ratione ignorantia esse validum, si alioqui factum scienter est inualidum, cum ignorantia ipsius operantis nunquam tribuat iurisdictionem, vt notat Suar. lib. 4. c. 34. cit. n. 2.

1. Ignorantia potest excusare à culpa, non tamen dare validitatem actui, si alioqui est lapsus immunitatis.

Et idem est de ignorantia iuris, si etiam hæc in operante sit inuincibilis: vt si ignoret, v.g. hoc, vel illud ius, quod facit immunitatem; quanquam hæc, quoad forum conscientia, vix potest accidere in viro Principe, aut administratore Communitatis, & quoad forum exterius nullo modo admittitur, vt alibi diximus.

Si verò hæc ignorantia iuris non oriatur per accidens ex parte operantis, sed per se ex rei ipsius difficultate, quæ fundat dubietatem, & opinionum diuersitatem inter Doctores, neque hæc dubietas possit certò determinari ex sacris Canonibus; licetè potest recurri etiam in materia immunitatis ad regulas alibi traditas, dum ageremus de conscientia, circa delectum opinionis probabilis: quanquam est obseruandum specialiter in fauorem religionis, vt semper, cæteris paribus, potiùs amplectur, quam restringatur immunitas, & exemptio, vt subdit Suar. in defens. fidei, lib. 4. cap. 34. cit. num. 4. in fine.

Atque hoc modo, cum inter Doctores sit controuersum, vtrum causa possessoria de re spirituali sit temporalis, & possit cognosci, & terminari per Iudicem laicum, vt videre est apud Panorm. in cap. Literas. de iuram. calumnia, & apud Couarr. in qu. practic. cap. 35. num. 1. & apud Azor. part. 1. lib. 5. c. 14. quæst. 1. rectè tamen Couarr. & Azor. eam partem amplectuntur, quæ magis fauet immunitati, vt, scilicet, non possit cognosci per laicum, saltem quando agitur contra Clericum, & reus conuentus est ipse Clericus, in quem Iudex laicus non habet iurisdictionem; non autem est laicus, cui licetè potest ius dicere, & iustitiam administrare.

2. Publica, & communis necessitas non excusat à violatione immunitatis.

Deinde ad excusandam violationem immunitatis afferre solent communem aliquam, aut publicam necessitatem; in eo, scilicet, casu, in quo publicum bonum graue aliquod damnum sit passurum, nisi etiam Ecclesiastici ad illud cooperentur; siue contribuendo aliquid per modum tributi; siue cedendo priuilegio fori, sèque subiiciendo iurisdictioni, & potestati laicorum, isque parendo. Et absolute, in tali casu id esse licitum, pugnaciter defendunt apud Azor. part. 1. lib. 5. cap. 14. quæst. 2. aliqui recentiores, secuti Couarr. in quæst. practic. cap. 35. nam hac ratione, inquit, cap. Peruenit. de immunit. Eccles. generaliter statuitur, vt tempore magnæ necessitatis nullus ex Clericis excusetur à custodia murorum, & à vigiliis; sed omnes vigilent successiue, & per vices, vt ciuitas melius custodiatur; quia, scilicet, in necessitate cessat priuilegium; & quod omnes tangit, ab omnibus præcaueri debet, vt loquitur ibi Gloss. neque vllum est priuilegium, quod intelligi debeat esse concessum contra communem & publicam necessitatem; neque esset concessum rationabiliter, si tali modo esset concessum; & cum de necessitate dicatur communiter, quod careat lege; & sit soluta omnibus legibus; etiam caret lege immunitatis, & etiam ab illa est soluta, & libera.

Neque solum id videtur posse accidere in numeribus, & oneribus personalibus; sed etiam in iudiciis: siquidem cap. Filiis, vel nepotibus, 16. quæst. 7. ex quodam Concilio Toletano statuitur, vt, si quis ex ministris Ecclesiæ illam defraudet, deferatur pro correctione ad Episcopum; & Episcopus, si talia agat, deferatur ad Metropolitanum, & Metropolitanus ad Regem; vt, scilicet, etiam hic eum corrigat, quando per alium Iudicem ecclesiasticum cogi non potest, vt notat ibi Gloss. verb. Regi. & cap. Petimus, 11. quæst. 1. Et Concilio Carthaginensi III. statuitur, vt contra Episcopum, qui plebem

inuadit, & admonitus non desistit, recurratur ad Rectorem Prouinciæ; idque dicitur fieri necessitate ipsa cogente, & per hoc non fieri iniuria ipsi Episcopo, cum iam sit admonitus; & plura alia his similia possunt afferri ex sacris Canonibus, vt videre est apud Azor. part. 1. lib. 5. cap. 14. quæst. 2. cit. & aliqua etiam supra attulimus disp. 33. num. 18.

Verum hæc etiam excusatio ex publica, & communi necessitate est insufficientis. Probatur ex eo: quia necessitas, quantum est ex se, neque laicis tribuit superioritatem, aut potestatem, vel iurisdictionem in Clericos, neque Clericis adimit exemptionem à laicis; sed solum facit, vt Clerici ipsi ex alio capite, quam ex obligatione subiectionis, teneantur illi succurrere, & solum à suis Prælati possint cogi ad succurrendum; non autem à laicis; & si omittant succurrere, peccent quidem contra publicam charitatem, aut pietatem, v.g. in patriam; & contra obedientiam erga suos Prælatos, si specialiter id præcipiant; non autem peccent contra obedientiam erga Principes laicos, si etiam ipsi ex præsentia, aut usurpata iurisdictione idem præcipiant. Nam, quemadmodum quæcunque necessitas, etiam maxima, & urgentissima, non extendit iurisdictionem Principis extra ciuitatem, prouinciã, aut regnum, & ad non subditos; neque facit, vt etiam illis possit præcipere, eòsque cogere pro potestate, & imperio, etiam in casu, quo illi alioqui teneantur facere aliquid ex communi præcepto naturalis charitatis: ita neque extendit iurisdictionem laicorum ad Clericos, qui respectu illorum sunt verè non subditi, & iis æquiparantur, qui planè sunt extra totam ditionem, & potestatem illorum.

Quod etiam potest satis haberi ex ipsis textibus, qui afferuntur in contrarium, si bene attendantur: nam cap. Peruenit. de immunitate Eccles. cit. statuitur quidem, vt tempore magnæ necessitatis omnes teneantur ad murorum custodiam; & ne ipsi etiam Clerici eximantur; non tamen statuitur, vt omnes possint cogi à laicis; sed Clerici sunt tantum cogendi à suis Prælati; & idè non cuiusque, sed Archiepiscopo ibi mandat, vt non permitat aliquem excusari. Et quod asserit ibi Glossa, cessare priuilegium in necessitate, non est intelligendum de cessatione simpliciter, & in ordine ad laicos; sed solum de cessatione secundum quid, & in ordine ad Prælatos ecclesiasticos: & verissimum est, quod ab omnibus præcaueri id debet, quod omnes tangit; quia reuerà omnes tenentur: & quod priuilegium non esset concessum rationabiliter, si esset contra casum necessitatis; & quod necessitas careat lege, quæ absolute prohibeat illi succurri. Ex his tamen omnibus, aut similibus non probatur, quod necessitas adimat Clericis immunitatem, & tribuat laicis iurisdictionem; & idèd possint tali necessitate urgente præcipere Clericis, eòsque cogere pro sua potestate, siue ad onera realia, & ad tributa soluenda; siue ad onera personalia, aut quæcunque.

Et idem est etiam in iudiciis: neque enim laici acquirunt iurisdictionem in Clericos ex eo, quod Iudices ecclesiastici fortasse illos non puniant, aut aliter in administranda iustitia malè se gerant. Et quemadmodum, si Iudex, aut Princeps laicus, etiam supremus, malè se gereret in administranda iustitia suis subditis; non propterea iurisdictione deuoluere-tur, aut acquireretur alicui priuato ex ipsis subditis, vel alicui tertio extra totam ditionem, & imperium Principis: ita neque ex eo, quod fortè malè se gerant Iudices ecclesiastici, deuoluitur iurisdictione

3. Necessitas neque tribuit iurisdictionem, neque tollit.

4. Iurisdictione non deuoluitur ad laicos, si Ecclesiastici non bene illa utantur.

ctio ad Principes laicos, qui in ordinè ad Clericos se habent tanquam priuati, aut tanquam extra totam ditionem, & regnum Ecclesiæ.

Neque vrgent, quæ afferuntur ex sacris Canonibus, cap. Filiis, vel nepotibus, 16. quæst. 7. cap. Petimus, 11. quæst. 1. & similibus, vt fusè explicat Suar. in defens. fidei, lib. 4. c. 34. n. 40. Circa hæc autè sententiam, vel enim ex illis absolute non habetur, quod laici, etiam vrgente necessitate quacunque, possint pro potestate corrigere Clericos, & exerce-re in illos iurisdictionem; sed solum, quod possint humiliter, & modestè monere, vel alio modo iuuare, vt Iudices, & Prælati ecclesiastici eos corrigant, & benè se gerant; vel, si quid tale ex illis habetur, dici debet esse id postea reuocatum per alios Canones contrarios, vt supra diximus disp. 33. num. 18. ex Panorm. in cap. Qualiter, & quando, num. 7. de iudic. Ioan. Andr. & aliis, & reuocari quotannis in Bulla Cænea.

5. Quid si queras, quid sit agendum à Principe laico, si fortè contingat necessitas, vt etiam Clerici debeant concurrere, & cooperari ad bonum commune, neque possint propter angustias temporis, aut propter loci distantiam adiri Superiores, & Prælati ecclesiastici, qui eos cogant pro potestate, vel etiam, (quod peius est) si contingat, vt ipsi Superiores, & Prælati, etiam supremi, id totum negligant, & eorum culpa grauem iacturam patiantur re-publica: Respondeo cum Suar. in defens. fidei, lib. 4. cap. 34. num. 6. & 7. & Azor. par. 1. lib. 5. c. 14. quæst. 6. & aliis supra citatis disp. 33. n. 18. non per modum iurisdictionis, & superioritatis, quam habeat, vel acquirat Princeps laicus, ratione necessitatis in Ecclesiasticos; sed per modum iustitæ, & rationabilis defensionis, quæ potest competere etiam vnicuique priuato, posse id totum facere, quod dictauerit recta ratio esse necessarium, & faciendum: quod enim iure naturæ est licitum vnicuique priuato, vt possit se tueri contra aggressores, neque in hoc committat culpam, si seruet moderamen inculpatæ tutelæ, & vt non incidat in sententiam Canonis, aut vllam aliam censuram, vel pœnam ecclesiasticam, si fortè talis aggressor sit Clericus; non est negandum re-publicæ, aut Principi laico; & licetè potest in casu necessitatis, etiam hic se defendere contra quoscunque, neque propterea est damnandus violatæ immunitatis ecclesiasticæ, dummodo reuerà sit casus necessitatis, & in nullo excedantur limites defensionis, vt etiam supra diximus disp. 33. n. 18.

6. Et ad hoc idem principium iuris naturæ de se defendendo contra aggressores, reducit Suar. in defens. fidei, lib. 4. cap. 34. num. 9. quod ex sententia aliorum diximus supra, disp. 35. num. 10. de iis Clericis, qui fortè degunt in terris infidelium, & vbi nulli sunt Iudices, aut Prælati ecclesiastici, cotam quibus possint conueniri: licetè enim possunt conueniri coram Iudice laico; quia hic ipse potest esse modus suauior ad se defendendum contra illos, suumque ius conseruandum, aut recuperandum; cum præsertim in illis terris nulla sint iura immunitatis ecclesiasticæ, iique Iudices verè habeant iurisdictionem in omnes degentes in territorio quoad causas merè temporales; neque permittatur etiam Papa constituere ibi Iudices, qui dicant ius contra Clericos, & liberè possint administrare iustitiam; & idèd in tali casu licetè potest id fieri, quod dicitur recta ratio, vt etiam notat Azor. par. 1. lib. 5. cap. 14.

7. Consuetudo non potest excusare à violatione immunitatis. Denique pro excusanda violatione immunitatis ecclesiasticæ, siue per aliquam legem, siue per aliquod factum, sæpè afferuntur consuetudo, quæ sic vi-

8. Quid possint facere laici, si omnes Ecclesiastici malè se gerant.

6. Clerici in terris infidelium possunt conueniri coram Iudice laico.

7. Consuetudo non potest excusare à violatione immunitatis.

get in aliquibus locis, non quidem generalis, vt pro omnibus causis possint omnes Ecclesiastici iudicari à laicis; sed particularis, vt solum pro aliquibus causis, & in aliquibus causis, & aliqui Ecclesiastici, v.g. in minoribus tantum Ordinibus constituti, possint iudicari, vt notat Conar. in pract. quæst. c. 31. n. 5. & Iul. Clar. in pract. crimin. q. 36. & plures casus huiusmodi violationis pro diuersis prouinciis, aut regnis, qui ab aliquibus Doctoribus maximè excusantur, & defenduntur, ratione consuetudinis ibi inductæ, & receptæ, possunt videri apud Suar. in defens. fidei, lib. 4. cap. 34. num. 10. & 11. & apud Azor. part. 1. lib. 5. c. 13. & 14. & apud Henriquez lib. 14. c. 12. num. 6.

Verum, quod hæc etiam excusatio sit insufficientis, probatur ex eo: quia consuetudo nihil potest operari in spiritualibus; neque laicum, qui est incapax potestatis spiritualis in res, aut personas Deo dicatas, potest facere capax, vt notat Panorm. in cap. Quisquis, n. 3. de elect. & in cap. Quanto, n. 2. de consuet. & quod per legem non potest fieri, neque etiam potest induci per consuetudinè, ex eodem Panorm. in cap. Clerici, n. 3. de iudic. & Dec. ibid. n. 35. Et in re præsentis ratio magis propria, & proxima, illa est: quia frequentata transgressio, & violatio immunitatis, neque potest tribuere laicis iurisdictionem ad eam vltèriùs transgrediendam; neque Clericis potest adimere, aut minuire illius priuilegium: & idèd, si consuetudo sit inducta solum ex actibus, qui verè fuerint contra immunitatem, & vera illius transgressio; impossibile est, vt tribuat facultatem licetè continuandi similes actus; & vt possint ratione illius excusari transgressiones, & actus subsequentes: sic enim etiam contingit vniuersaliter in quauis alia corruptela, aut peccandi frequentia, quæ nunquam excusat, imò potiùs magis accusat, aut damnat peccata sequentia. Et idem est, si talis consuetudo sit inducta ex actibus, quæ materialiter, & per se fuerint transgressio immunitatis; sed ex accidente caruerint malitia transgressionis; vt, v.g. quia fuerint facti bona fide, ex conscientia erronea, & ex falsa credulitate, quod non essent contra immunitatem: vt enim paulò ante diximus num. 1. error, vel ignorantia, etiam inuincibilis, solum potest excusare actum à culpa; non autem tribuere illi validitatem, vel in futurum dare iurisdictionem ad similes actus continuandos, quando iam est error detectus, & sublata ignorantia.

Et siue consuetudo sit inducta per actus, qui formaliter fuerint transgressio, & culpabiles; siue per illos, qui ex accidente fuerint tales solum materialiter; verissimum est, quod non potest sufficienter excusare in futurum, & dare iurisdictionem ad similes actus continuandos, etiam si ponatur esse longissima, & vltra omnem memoriam, vel immemorialis, cum transgressiones, & violationes immunitatis antecedentes quæcunque, ex hoc, quod sint plurimæ, & inchoatæ à tempore immemorabili, & semper continuatæ per tempus quodcunque longissimum, non possunt dare iurisdictionem, & excusare transgressiones alias subsequentes, vt ex se patet; & in casu præsentis notat Suar. in defens. fidei, lib. 4. cap. 31. num. 17. & Mar. Alex. de censuris, disp. 16. lib. 5. cap. 2. §. Quod verò, de consuetud. ex Ioan. Andr. Panorm. Dec. & aliis; cum præsertim laici semper maneant incapaces iurisdictionis spiritualis.

Et quod dicit aliqui ex Iuristis, eo ipso, quod consuetudo est immemorialis, præsumi honestà, & celsèri debere habuisse ortu ex priuilegio, vel ex quocunque alio meliori principio; nõ potest admitti in casu præsentis,

8. Etiam si sit consuetudo immemorialis.

præfenti, in quo fupponimus confuetudinem inducendi, v.g. Clericos per Iudices laicos, fuiffe inductam, & continuatam per actus verè illicitos, & transgrefforios ecclefiafticæ immunitatis: & idèd leges canonicas femper illi reftitiffe, eamque femper reprobatte: & de huiusmodi confuetudine reprobata per leges, neque etiam iuriftæ admittunt, quòd inducat præfumptionem priuilegij, aut principij honeftioris, vt fubdit ibi Suar. & alioquj, fi rationabiliter poffet præfumi priuilegium, iam ex hoc ipfo priuilegio actus honeftarentur: & ex actibus fic honeftatis per priuilegium, honeftaretur confuetudo; non autem è contrà ex confuetudine honeftarentur ipfi actus, & induceretur præfumptio priuilegij, vt in re fimili habet ibi Suar. num. 13. & 16.

9. *Contra immunitatem ecclefiafticam non potest induci, aut valere confuetudo.*

Et abfolutè, quòd nunquam poffit induci, aut valere confuetudo cõtra immunitatem, & exemptionem Clericorum, nifi fortè inducatur ex concessione, & potestate Papæ, exprefse habet Glof. in cap. Clerici, verb. confuetudine, de iudic. Panorm. in cap. Cum tanto, num. 15. de consuetud. Couar. in quæst. practic. c. 3. num. 5. & apud illum Doctores communiter, Mar. Alter. de censuris, diff. 16. lib. 5. cap. 2. §. Sed occurrit quæstio. Azor. parte 1. lib. 5. cap. 13. quæst. 2. & cap. 14. quæst. 1. & cap. 19. col. 155. initio. Suar. de censur. diff. 2. sect. 3. num. 12. & in defens. fidei, lib. 4. cap. 3. 2. per totum. & cap. 34. num. 12. ex communi sententia. Et patet: quia cap. Clerici, cit. de iudic. exprefse dicitur, quòd non potest confuetudine introduci, vt Clericus non debeat de omni crimine coram ecclefiaftico Iudice conueniri: & cap. Nouerit, de sentent. excommunic. excommunicantur, qui feruari fecerint confuetudines introductas contra libertatem Ecclefiafticæ; & omnes Potestates, Consules, Rectores, aut Consiliarij locorum, in quibus feruatæ fuerint; & omnes, qui secundum illas præfumpserint iudicare, vel in publicam formam scribere indicata. Et in Bulla Cene, num. 15. excommunicantur, qui prætextu cuiusvis confuetudinis aliquid fecerint contra libertatem ecclefiafticam. Et num. 19. ad hoc, vt quis quomodolibet se interponat in causis criminalibus Ecclefiafticorum, dicitur requiri specialis, & specifica, & exprefsa licentia Sedis apostolicæ. Et denique in fine eiusdem Bullæ, exprefse dicitur, quòd omnibus, & singulis, quæ in illa fuerint præmissa, nullatenus potest, aut debet in posterum præiudicari per quoscunque actus contrarios, tacitos, vel exprefcos, & neque etiam per patientiam, & tolerantiam ipsius Papæ, quantumcunque tempore continuatam. Quæ verba clariffimè excludunt omnem contrariam confuetudinem, quæ poffit induci, etiam per patientiam, & tolerantiam Papæ. Et cum certum fit, quòd quando lex ab initio refistit alicui confuetudini inducendæ, eamque reprobata, vt irrationabilem, & malam, non potest postea talis confuetudo ita inualefcere, vt abroget legem, vt bene explicat Couar. lib. 3. var. cap. 13. num. 4. Sylu. verb. confuetudo, num. 9. & 10. Vafq. 1. 2. diff. 177. num. 69. nisi fortè post huiusmodi legem superueniat noua causa, quæ illam de nouo faciat irrationabilem, vt iidem fubdunt, nunquam potest circa materiam immunitatis induci, aut inualefcere confuetudo in fauorem laicorum, cum illi tam fortiter ab ipso initio refistat lex, neque vlla poffit superuenire causa de nouo, quæ illam cohonestet.

10. *Qui feruant confuetudines contra libertatem Ecclefiafticam, sunt excommunicati.*

Et confirmatur: quia ex S. Thom. 1. 2. quæst. 97. art. 1. ad 3. & omnibus communiter apud Vafq. 1. 2. diff. 177. cap. 2. num. 13. ad hoc, vt confuetudo, quæ est lex non fcripta, poffit obtinere contra legem.

11. *Quomodo confuetudo abroget legem.*

Et confirmatur: quia ex S. Thom. 1. 2. quæst. 97. art. 1. ad 3. & omnibus communiter apud Vafq. 1. 2. diff. 177. cap. 2. num. 13. ad hoc, vt confuetudo, quæ est lex non fcripta, poffit obtinere contra legem.

gem fcriptam; vel debet esse inducenda à multitudine, penes quam fit potestas condendi leges, & abrogandi; vel faltem debet esse permiffa, & tolerata à Principe talem potestatem habente: certum autem est, quòd laici non habent potestatem condendi leges contra ius canonicum & immunitatem; & per consequens neque etiam poffunt contra illud inducere confuetudinem. Neque Papa potest dici illam permittere, & tolerare, cum quotannis in Bulla Cene grauiffimè illam damnet, ac reprobet, vt iam diximus.

Et quanuis S. Antonin. part. 1. tit. 16. cap. unico, §. 2. & Conrad. 1. 2. quæst. 97. art. 3. afferant, per confuetudinem poffe derogari legi, sine confensu, & scientia Principis; & aliqui recentiores apud Vafq. 1. 2. diff. 177. cap. 2. cit. num. 20. contendunt, ab ipso initio cum hac conditione ferri leges, vt postea longi temporis vsu tolli poffint, etiam ignorante Principe, & hic ipse fit tacitus confensus, & voluntas legislatoris; id tamen ex Vafq. ibidem, & ex Suar. lib. 7. de legibus, cap. 13. num. 5. non potest defendi, cum certum fit, non poffe legem institutam à Principe, aut multitudine supremam potestatem habente, minori autoritate abrogari: & multitudine, aut populus, qui supremam potestatem non habet, sicut non potest ferre legem, quæ sit ius fcriptum; ita nec potest inducere confuetudinem, quæ sit ius non fcriptum, & abroget legem. Et omninò gratis, & sine fundamento afferitur, quòd Princeps ab ipso initio fit contentus, vt longo populi vsu tollatur lex, sine alia notitia, & confensu ipsius Principis, neque vllus vnquam hoc modo suam mentem declarauit, aut declararet, si rogaretur, cum non fit rationale, vt lex abrogetur à potestate minore, quàm fuit lata.

Ad idem facit etiam illud, quod habet idem S. Thom. 1. 2. quæst. 97. art. 3. cit. ad 2. quòd tunc solùm confuetudo vincit legem, quando ostendit, quòd non fit amplius vtilis, aut poffibilis; & quòd, si maneat eadem causa, propter quam ab initio lex fuit vtilis, non confuetudo vincat legem, sed lex vincat confuetudinem: hoc enim in eo fundatur, quia in tali casu, eo ipso, quòd manet lex prior in sua vtilitate, & rationalitate, impoffibile est, vt contraria confuetudo posterior fit vtilis, & rationalis, & simul sint vtilia, & rationalia duo contradictoria. Certum autem est, quòd ita contingit in re præfenti, cum eadem rationalitas, & vtilitas legis de non fubiiciendis Clericis potestati laicorum, femper maneat. Et cum exemptio Clericorum à laicis, vel fit de iure diuino, vel ab illo originem ducat, vt fuprà explicauimus; impoffibile est, vt per humanam confuetudinem vinci poffit, cum hæc nullam vim habeat contra ius diuinum, & naturale, cap. fin. de consuetud. Et quatenus solùm fit de iure ecclefiaftico etiam positiuo; neque etiam potest contra illud vim habere confuetudo, nisi ad illam accedat confensus Principis, id est, Papæ, faltem legalis, & exprefsus per aliquam aliam legem, in qua statuat generaliter de inducenda, tali, vel tali modo, confuetudine, vt notat Suar. lib. 7. de legibus, cap. 13. num. 6. qui tamen confensus legalis, cap. fin. cit. de consuet. solùm habetur, quando confuetudo est rationalis, & præfcripta. Quare, cum hæc confuetudo, de qua agimus, vt Clerici fubiiciantur potestati laicorum, non fit rationalis; sed oppofita ratione fit maximè rationale, vt sint exempti; non potest pro illa præfumi confensus legalis ipsius Papæ, & multò minùs confensus personalis, personaliter ab illo præfritus; & non potest talis confuetudo abfolutè vim habere contra ius immunitatis, &

12. *Ad inducendam confuetudinem potest sufficere confensus legalis ipsius Principis.*

13. *Confuetudo quomodocunque inducitur cõtra immunitatem, potest remoueri à Papa.*

14. *Clericus feditiosus quomodocunque potest expelli de ciuitate.*

& exemptionis, siue illud dicatur esse diuinum, siue ecclefiafticum; & per consequens, neque potest fufficienter excufare illius violationem, & transgressionem, cum præfertim quotannis in Bulla Cene reuocentur omnes huiusmodi confuetudines, si fortè alicubi, & quomodocunque sint inducæ; & certum fit, quòd fit valida huiusmodi reuocatio, & per illam verè tollatur, quicquid iurisdictionis, aut potestatis potuerunt laici acquirere in Clericos ex quacunque confuetudine, vt notat Suar. in defens. fidei, cap. 34. cit. num. 18.

Vnde & casus particulares, qui ab aliquibus excufantur ratione confuetudinis, vel sunt dicendi, non excufari fufficienter, vel habent aliquem alium titulum meliorem, quo excusetur, & quo excusetur, & cohonestetur etiam ipsa confuetudo: sic enim, quod habet Iul. Clarus in pract. crimin. quæst. 36. §. Ceterum, solere fieri à Senatu Mediolanensi, vt si Clericus fit feditiosus, & publicæ pacis, & quietis turbator, ei iaciatur ad tempus ab illa ciuitate, aut loco, quem turbat, si non excusetur ex potestate, quam in illum habeant Senatores laici, vel ex confuetudine, potest fortasse aliquando excufari ratione iustæ, & moderatæ, & inculpatae defensionis, quæ licet vniciueque iure ipso nature, vt habet Suar. cap. 34. cit. num. 15. quando, scilicet, malum illud, damnūque publicum non aliter potest repelli, aut non aliter de facto repellitur per Prælatos ecclefiafticos, & potestas laica in tali casu est quasi potestas priuata, non autem propriè iurisdictionis, & potestas publica; & non tam est punitio, vel exercitium iurisdictionis, quàm defensio ex potestate, & iure nature, cum præfertim talis eiectio non solùm cedat in beneficium, & bonum ciuitatis, aut loci, ex quo eiicitur, sed etiam in bonum ipsius Clerici, qui eiicitur, ne, scilicet, grauiùs offendatur, aut lædatur à priuatis, vt notat ibi Clarus. Et quæ ratione excufantur hæc defensiones actuales, siue fæpiùs frequententur, siue non, eadem ratione est excufanda confuetudo, quæ per illas inducitur, & reuera non est dicenda confuetudo puniendi Clericos; sed potius se defendendi à Clericis, quando aliter non poffunt repelli eorum iniuriæ.

15. *Clericus deprehensus cõtra ius, quomodocunque potest illi spoliari.*

Ex eodem titulo iustæ defensionis excusat Suar. in defens. fidei, lib. 4. cap. 34. num. 14. quod est conuenitum in Hispania ex Iulio Claro quæst. 36. cit. §. Vltèriùs quero, & in pluribus aliis locis ex Couar. quæst. 33. ex pract. crimin. num. 7. & lib. 2. var. resol. cap. 20. in fine, & ex Nauar. conf. 28. de sent. excommunic. lib. 5. vt Clerici gestantes arma prohibita, & cum illis reperti, iis spolientur, etiam per ministros Iudicis laici, vt etiam fuprà diximus. diff. 33. n. 7. & 8. id enim licitè fit ad obuianandum rixæ, & delicto, quod præsumitur patrandum à Clerico arma gerente, vt notat Nauar. conf. 28. cit. num. 3. ex Glof. in cap. secundum, de Hereticis. Dec. in cap. Cum non ab homine, num. 10. de iudic. Panorm. in cap. P. fama. de sent. excommunic. Et hæc etiam est iusta defensio publicæ pacis, non autem vera punitio, & exercitium veræ iurisdictionis in Clericos, vt notat Suar. num. 14. cit. qui etiam rectè addit, ad hunc finem publicæ defensionis hos Clericos cum armis repletos non esse priuandos illorum dominio; sed hæc esse illis restituenda, nisi fortè ipsi Clerici sponte consentiant illa donate ministris publicis, vel cum illis hoc modo conueniant, & pacifcantur, ne capti ducantur ad suos Prælatos, vt notat Nauar. conf. 28. cit. num. 5. Atque hic modus excusandi hanc spoliationem armorum est multò aprior, quàm ille alius, quem sequuntur Couar. & Clarus locis cit. & Graff. in decis. aur. part. 1. lib. 4. Baldelli Theol. Moral.

cap. 18. num. 158. quòd etiam Clerici reueantur legibus laicorum, quæ respiciunt publicam vtilitatem, qualis est etiam lex de armis prohibitis non ferendis; & idèd etiam ipsi poffunt puniri à laicis armorum spoliatione, & priuatione; imò & poena alia pecuniaria, aut arbitraria: quod specialiter ait Clarus fieri in Gallia ex priuilegio Pontificis; quanuis non poena corporali. Contra enim est: quia, vt diximus diff. 33. num. 3. multò est probabilius, quòd Clerici in nullo subdantur potestati laicorum, & horum leges, neque etiam in iis eos obligent, quæ solùm faciunt ad ciuilem, & temporalem administrationem, & alioqui non repugnant statui ecclefiaftico, & factis Canonibus; & alioqui, si poffent laici punire Clericos priuatione armorum, & poena pecuniaria, verè Clerici essent sub potestate laicorum, & consequenter poffent puniri etiam poena corporali: & quacūque; sicut & poffunt puniri laici; quod tamen videtur repugnare factis Canonibus, & Concilijs, vt ibi ostendimus.

16. *Clericus deprehensus in crimine, quomodocunque potest capi per Curiam seculari.*

Ad eandem excusationem etiam pertinet ex Suar. cap. 34. cit. num. 15. & aliis apud ipsum, vt Clerici deprehensi in flagranti delicto, vel in suspitione, & præfumptione probabilis delicti patrandi, capi per ministros Curia secularis, vt suis Prælati, & Iudicibus præsententur, vt etiã habet Glof. in cap. Si Iudex, de sent. excommunic. in 6. id enim illicitè fieret, si fieret ex iurisdictione prætensã à laicis, etiam quoad hunc effectum capturæ: fit autem licitè, quia fit pro defensione publici boni, & ad impedienda delicta; & ad hunc finem etiam interuenit tacita voluntas Prælatorum; non quidem committentium, aut delegantium veram iurisdictionem ministris laicis; sed puro illorum facto, & nudo ministerio videntium ad capiendos suos subditos, & ad se adducendos, vt etiam fubdit idem Suar. num. 23.

Et præter hunc titulum iustæ defensionis, quo excufantur aliqui casus particulares, & ipsa confuetudo per illos inducitur, vt iam indicauimus, potest aliquando sufficere etiam ille alius, vt Clerici, quibus immunitas non feruatur à laicis, verè illa non gaudeant, & propter aliquod delictum sint ipso iure priuati priuilegio fori, aut Canonis: sic enim cap. Perpendimus, de sententia excommunicationis, dicitur quidam Comes non incurrisse excommunicationem, & pro illius absolutione non fuisse cogendum adire Sedem apostolicam: quia primùm iusserat fustigari, & postea etiam iusserat suspendi quendam Sacerdotem, qui præfumpserat se falsò nominare filium Regis, & armis acceptis seditionem, & guerram fecerat. Et ratio est: quia eo ipso, quòd Clericus dimisso habitu se immiscet enormibus, amittit priuilegium Canonis, Si quis suadente, vt notant ibi Glof. & Imola apud Iulium Clarum quæst. 36. cit. §. Quæro modò, & Nauar. in Man. cap. 27. num. 81. & abfolutè amittit priuilegium clericale, etiam quoad forum, vt fubdit Clarus, ex Card. & Alex. de Neuo, & ex communiore sententia, siue præcesserit trina admonitio sui Episcopi, siue non. Et quanuis quoad hoc sit aliqua diuersitas inter Doctores, & aliqui affirmant omninò requiri trinam admonitionem, ad hoc vt Clericus, qui dimisso habitu se immiscet enormibus, censetur priuatus priuilegio fori; & aliqui id negent, vt videre est apud Clarum §. Quæro modò, cit. & apud Nauar. conf. 25. de purgatione canonica, lib. 5. & Suar. de censuris, diff. 22. sect. 1. num. 13. & 15. hæc tamen non tollit, quominùs vtraque sententia sit probabilis.

Et ex hoc principio, quòd Clericus se immiscens enormibus,

Clericus quomodo secundo aliquos posse puniri a laico de crimine laesae maiestatis.

enormibus, etiam trina admonitione non praecedente, non gaudeat privilegio fori, excusat Clarus...

DISPVT. XL.

Quid requiratur ad hoc, ut leges, & facta laicorum contra immunitatem ecclesiasticam excusentur...

- 1. Si laici concordent in aliquibus cum Sede apostolica, non faciunt contra immunitatem.
2. Non tamen est satis, si concordent solum cum Episcopis.
3. Transactio potest fieri super omni re dubia: & si fiat super bonis ecclesiasticis, non est opus solennitatibus.
4. Possunt laici concordare cum Episcopis quoad nudum aliquod ministerium per ipsos laicos praestandum.
5. Quomodo Ecclesiastici, si sint Consiliarii, aut ministri laicorum, possunt puniri a laicis in iis, quae pertinent ad illud officium.
6. Imperator potest ad suum tribunal vocare Episcopos imperij Principes.
7. Concordata cum Principe laico quomodo possint reuocari a Papa.
8. Concordata cum Papa non possunt amplius reuocari a Principe laico.
9. Concordata cum laicis per alios Praelatos, omnino possunt per ipsos reuocari.
10. Privilegium Papae, ut excuset a violatione immunitatis, debet non esse reuocatum.
11. Privilegia contra immunitatem reuocantur quotannis in Bulla Coena.
12. Defensio, ut excuset a violatione immunitatis, debet esse ex necessitate, & moderata.
13. Defensio solum potest habere locum in casu certo, non autem in casu dubio, aut probabili.

OSTOIAM ostendimus superiore disputatione ex suo genere, suaeque naturae, non esse sufficientes eas excusationes, quas afferunt laici ex ignorantia, vel ex communi, & publica ne-

cessitate, vel ex consuetudine iam inducta, ut se, suaeque leges, aut facta defendant a violata immunitate ecclesiastica, & a censuris, & poenis per illam contractis; praesenti disputatione de aliis excusationibus est agendum, quae ex suo genere, suaeque naturae sunt absolute sufficientes; & distinctius est explicandum, quid requiratur ex parte cuiusque, ut verè sufficiant, & excusent.

Et quidem, si Principes laici ad tollendas defensionibus, & turbas, quae solent oriri inter Iudices laicos, & Iudices ecclesiasticos, de his, aut illis causis, per se, aut per illos cognoscendis, & terminandis, & de hoc, aut illò praecipiendo etiam Clericis, iisque obligandis per suam potestatem, conveniant, & concordent quoad aliqua cum Summo Pontifice, & Sede apostolica; & aliquid potestatis ab illo accipiant in personas, aut bona ecclesiastica, & vicissim in fauorem Ecclesiae aliquid cedant, & remittant de sua potestate, aut bonis laicalibus; & quod accipiunt, postea ab eodem Summo Pontifice non reuocetur; non est dubium, quòd stante tali concordia non faciunt contra immunitatem, si postea specialiter, & in casibus sibi permixtis, vtantur facultate sibi commissa: certum enim est, quòd potest Papa per privilegium derogare ex aliqua parte iuri canonico, ex quo proprie est immunitas Clericorum, & exemptio in ciuilibus, & criminalibus, vt supra diximus, & committere etiam laicis aliquam potestatem, & iurisdictionem in Clericos, vel certè nudam aliquam executionem suae iurisdictionis, & nudum ministerium solius facti, vt notat Suar. in defens. fidei, lib. 4. cap. 34. num. 22. & patet ex iis, quae fuerunt concordata pro Regno Galliae inter Leonem X. & Franciscum Regem, in quae Rebuffus edidit Commentaria.

Dixi autem debere Principes laicos concordare cum Sede apostolica, & cum Summo Pontifice, quia non est satis si concordent cum aliis Praelatis inferioribus, quales sunt Episcopi, etiam congregati in Concilio prouinciali, aut nationali, cum nullus inferior possit concedere privilegium in iure superioris, & idèd nec Episcopi possint minuere vlla ex parte immunitatem ecclesiasticam, vt ex Rebuffo in Commentariis cit. notat Suar. cap. 34. cit. num. 20.

Nec refert, quòd haec concordia possit fieri per modum transactionis, & quasi permutationis iurium, acquirendo, scilicet, a Principibus laicis aliquid iuris, aut bonorum pro Ecclesia, & vicissim iis dando aliquid iuris ecclesiastici. Nam contra est: quia transactio proprie solum fit in re dubia, l. 1. ff. de transact. l. transactio. C. eodem. & cap. Super eo. de transact. Ecclesia autem, dum concordat cum Principe laico super aliqua potestate, & iurisdictione in Clericos, non concordat super re dubia, quam illi cedat; sed verè cedit rem certam, id est, iurisdictionem, quae certè spectat ad ipsam; & permutatio ex parte Ecclesiae, & iuris, quod cedit, est vera alienatio iurisdictionis, & bonorum Ecclesiae; & idèd necessariò requirit consensum, & beneficium apostolicum, cum etiam transactio in rebus, aut iuribus ecclesiasticis tunc solum possit fieri sine solennitatibus requisitis in Extravaug. Ambrosiana. de reb. Eccles. non alienan. quando bona, aut iura, in quibus fit, non sunt actu quasi incorporata Ecclesiae, neque actu ab illa habentur, vt notat Franciscus in cap. primum, in fine, de reb. Eccles. non alienan. 6. & fuse Roland. conf. 15. num. 7. & alij apud Quarantam in Summa Bull. verb. alienatio, ampliatione 5. num. 20. & limit. 12. num. 43. sed aliquo modo sunt dubia, & in futurum incorporanda, & habenda; quod

1. Si laici concordent in aliquibus cum Sede apostolica non faciunt contra immunitatem.

2. Non tamen est satis, si concordent solum cum Episcopis.

3. Transactio potest fieri super omni re dubia: & si fiat super bonis ecclesiasticis, non est opus solennitatibus.

4. Possunt laici concordare cum Episcopis quoad nudum aliquod ministerium per ipsos laicos praestandum.

5. Quomodo Ecclesiastici, si sint Consiliarii, aut ministri laicorum, possunt puniri a laicis in iis, quae pertinent ad illud officium.

6. Imperator potest ad suum tribunal vocare Episcopos imperij Principes.

quod tamen non accidit in potestate, aut iurisdictione in Clericos, quando per concordata conceditur laicis; & idèd non potest concedi, nisi a Papa.

Quòd si per haec concordata non sit laicis tribuenda potestas, & iurisdictione; sed committenda nuda aliqua executio, & nudum ministerium facti; & potestas, & iurisdictione tota remaneat penes Praelatos ecclesiasticos; non autem transeat, etiam ex parte, ad laicos, potest sufficere in tali casu consensus cuiusque Episcopi; siue in Concilio prouinciali, aut nationali; siue extra Concilium, & per se: non autem est necessarius consensus Papae; quia reuerà hoc nihil est aliud, quam ad prosequenda, & punianda Clericorum delicta, vt auxilio brachij secularis, quod de iure conceditur vnique Episcopo, cap. Si verò, de sententia excommunicationis, vt etiam subdit Suar. cap. 34. cit. num. 23. & hoc modo possunt Episcopi concordare cum laicis, quando occurrunt casus aliqui particulares, iisque committere, v. g. vt si reperiant Clericos cum armis prohibitis, vel in flagranti aliquo crimine, eos capiant, & armis spoliarent, & ad se producant, non quidem exercendo in ipsos propriam aliquam iurisdictionem; sed solum exequendo mandatum Episcopi, nudumque ministerium illi exhibendo: quanquam haec etiam praecindendo a concordatis possunt saluari ex alio titulo, vt supra diximus disp. praecedente, num. 15. & 16.

Ad idem caput concordiae, seu concordatorum cum Principibus laicis reducit Suar. lib. 4. cap. 34. cit. num. 26. etiam pacta, & conuentiones, siue tacitas, siue expressas, sub quibus Clerici recipiunt, & exercent aliqua munera apud ipsos Principes laicos, vt, v. g. quòd sint illorum Consiliarii, vel ministerium aliquod, & officium pro ipsis exercent, quod alioquin non dedecet statum ecclesiasticum, & clericalem: ex his enim pactis, & conuentionibus prouenit, vt ipsi Principes possint illos ad se aduocare; hoc, aut illud praecipere circa ipsum officium, quod exercent; rationem administrationis ab illis exigere; & si reperiant eos delinquere in officio, possint illos etiam multare priuatione ipsa officij, aut poena aliqua pecuniaria, quanquam non corporali, cum illos non habeant sibi subiectos, nisi ciuilitèr quoad illud ipsum officium; non autem absolute habeant potestatem in illorum personas. Et hoc modo est vlt receptum specialiter in Gallia, vt refert Iul. Clar. in pract. crimin. quest. 36. §. Quero, pone. & ex Couar. in quest. pract. cap. 33. num. 6. in fine, in regno Hispaniae habetur haec pragmatica, vt Clericus eo ipso, quòd declinat iurisdictionem Iudicis secularis, sit ipso iure priuatus stipendiis, & muneribus, & officiis publicis, quae a Rege obtinuit: quia aequum non est, vt obtineat munera secularia, publica, & regia, qui declinat iurisdictionem saecularem, & regiam. Et eadem ratione videtur etiam esse inductum, vt causae feudales motae contra personas, aut bona ecclesiastica, cognoscantur a domino feudali. Et vt Imperator licet possit ad suum tribunal vocare Episcopos imperij Principes, quoad ea, quae pertinent ad huiusmodi principatum, vt praeter Suar. loco cit. notat etiam Bellarm. contra Barlaamum cap. 35. & Azor. part. 1. lib. 5. cap. 14. quest. vlt. in fine: quia, scilicet, feuda laicalia non nisi cum hac obligatione permittuntur Ecclesiasticis; & principatus imperij non nisi cum hac conditione demandatur Episcopis; & haec pacta, vel conuentiones, siue expressae, siue tacitae, non sunt contra immunitatem, neque dedecet statum ecclesiasticum; sicut nec dedecet similes conuentiones, quas Clerici particu-

lares faciunt in dies cum particularibus laicis. Et haec omnia, & similia, nisi saluentur ex dicto capite concordatorum, expressè, vel tacitè, simpliciter videntur esse improbanda, vt de facto improbat Clarus q. 36. §. Quero, pone. cit. ex Austerio in Clementinam primam, num. 25. de off. Ordin. & ex communi sententia.

Dixi autem praeterea paulò ante, posse laicos, stante concordia, licitè vti facultate sibi concessa, quando illa non fuerit reuocata: quia, si contingat, vt concordia semel facta a Papa cum Principe laico, vergat postea in damnum Ecclesiae, & ex illa sequatur vexatio, vilipendium, aut aliud prauidicium status ecclesiastici, (quod tamen de iis concordatis, quae de facto intercedunt cum Christianis Principibus, nullo modo est praesumendum;) omninò potest a Papa reuocari, facta Principi compensatione totius damni, si quod paritur ratione pacti, aut conuentionis praecedentis: quia, quanuis ponatur huiusmodi concordia ex vtraque parte transisse in contractum, iisque ex iure ipso naturae seruari debeat, etiam inter Principes, vt in praesenti materia notat Rebuff. in comment. de concordatis, tit. de collationibus, in ipsa praefatione, §. Insuper quero. Papa tamen per nullum contractum potest a se abdicare supremam potestatem ad liberè disponendum de iis omnibus, quae faciunt ad bonam gubernationem Ecclesiae, vt notat Felinus in cap. Nouit. de indic. num. 8. ex Aretino, Baldo, & alijs; & idèd omnis contractus, & conuentio Papae cum quolibet Principe, semper intelligitur sub hac tacita conditione, dummodo id non vergat in prauidicium, & damnum Ecclesiae, vt notat Suar. lib. 4. cap. 34. cit. num. 21. & sequentibus, ac proinde semper potest a contractu recedere, quando postea re ipsa comperitur verè id cedere in illius damnum. Et hoc modo in Bulla Coena, de anno 1586. à Sixto V. fuerunt reuocata privilegia omnia quibuscunque concessa, etiam si pontificali, imperiali, regali, aut quauis ecclesiastica, aut mundana dignitate praefulgeant, & ex quacunque causa essent concessa, etiam per viam contractus, aut remunerationis, &c. Et magis in specie quoad violatores ecclesiasticae immunitatis idem ferè habetur de iure communi, cap. Clericus. §. fin. de immunit. eccles. in 6. & notat ibi Glof. verb. non obstantibus. Et quanuis Papa in concessione alicuius privilegij expressè profiteatur, quòd nunquam sit illud reuocaturus; adhuc tamen potest illud reuocare, & censeri debet etiam reuocare de facto, quando in posteriore aliqua constitutione apponit clausulas derogatorias, vt expressè habetur cap. 1. de constit. in 6. & semper sibi reseruat maiorem potestatem ad reuocandum, quam vnquam concedat per privilegium, cap. Dudum. §. Nos igitur. de praebend. in 6. & notat Alterius de censur. disp. 22. lib. 5. cap. 5. in fine.

Et quoad hoc, non est eadem ratio ipsius Principis laici, quae est Papae: quia ille, si quid privilegij, & fauoris facit Ecclesiae per huiusmodi concordata, omninò id facit superiori, & non subdito: & idèd euadit omni modo irreuocabile per illius potestatem, vt subdit Suar. num. 23. in fine, vt ex communi sententia Cauponistarum diximus supra, disp. 35. num. 17. cum tamen Papa, quidquid fauoris, aut privilegij facit Principi, semper faciat sibi subdito in spiritualibus; & idèd semper remaneat a se reuocabile, si ita postulet ratio boni spiritualis, & bonum regimen ipsius Ecclesiae.

Et hoc, quod dicimus de reuocatione facienda a Papa super huiusmodi concordatis, debet intelligi etiam de reuocatione facienda ab Episcopis, aut alijs

7. Concordata cum Principe laico quomodo possint reuocari a Papa.

8. Concordata cum Papa non possunt amplius reuocari a Principe laico.

9. Concordata cum laico per

alios Præla-
ros, omnino
possum per
iplos reuoca-
ri.

10.
Privilegia
Pape contra
immunitatē
reuoantur
quocannā in
Bulla Cœna.

11.
Privilegia
contra immu-
nitatem re-
uocantur quo-
tannā in
Bulla Cœna.

aliis Prælatiſ eccleſiaſticis, ſi fortè etiam ipſi con-
cordent cum laicis ſuper aliqua executione ſuæ
poteltatis eccleſiaſticæ per ipſos laicos faciendā,
& ſuper nudo aliquo miniſterio per ipſos præſtan-
do, vt diximus paulò antè, num. 4. quia enim laici
ſolùm ſe habent in hoc toto tanquàm miniſtri, &
inſtrumenta moralia ipſorum Prælatorum, omni-
nò debent pendere ab actuali illorum motione,
ſicut & pendunt communiter inſtrumenta à prin-
cipali agente, in cuius virtute operantur: & quem-
admodum hæc non mouent, niſi mota, vt dicitur
in Phyiſicis, & ceſſante ſua motione paſſiua, omni-
nò ceſſant etiam à motione actiua; ita & laici tan-
diu poſſunt continuare in ſua executione, & mi-
niſterio, quod præſtant Episcopis, quādiu Episco-
pi ita voluerint, & non reuocauerint ſuum manda-
tum de exequendo, & miniſtrando.

Vt verò laici ſufficienter ſe excuſent ex priui-
legio à violatione immunitatis, non ſolùm eſt ne-
ceſſarium, vt tale priuilegium ſit reuerà illis con-
ceſſum ab habente facultatem concedendi, qualis
non eſt niſi Summus Pontifex; vt iam diximus
num. 3. ſed etiam eſt neceſſarium, vt non ſit reuo-
catum ab habente ſimiliter facultatem reuocandi,
qui ſimiliter eſt Summus Pontifex, vt diximus n. 7.
Neque circa hæc duo, id eſt, quòd Pontifex poſſit
concedere tale aliquod priuilegium laicis, & quòd
etiam poſſit iam conceſſum iterum reuocare, poteſt
eſſe dubitatio, cum penes ipſum ſit ſuprema pote-
ſtas eccleſiaſtica, eamque poſſit quoad aliqua com-
municare etiam aliis, neque ſit de iure diuino, vt
quoad omnia illam exerceat ſolùm per Clericos;
& idè poſſit committere etiam laicis, vt quoad
aliqua illa vtantur: & ſic committendo, non pro-
pterea illam à ſe abdicet, & totaliter in laicos trās-
ferat; ſed ſolùm eam illis communicet, & quaſi de-
leget, perpetuò dependentem à ſua voluntate; &
idè reuocabilem ad ſuum nutum, vt ſubdit Suar.
in deſenſ. fidei, lib. 4. cap. 34. cit. num. 27. & 28. idque
ſit verum; quocunq; tamen modo, & quibuſcun-
que ſit conceſſum hoc priuilegium: & quanuis ſit
conceſſum per viam contractus, & remuneratio-
nis, vt diximus num. 7. ex Bulla Cœnæ, & ex Do-
ctotibus communiter, in cap. Nouit. de iudiciis, & in
cap. primum, de probationibus, notat Sayr. lib. 3. theſ.
cap. 25. num. 10. Hinc patet. & videre eſt generali-
ter apud Suar. lib. 8. de legibus, c. 37.

Illud verò deberet diligenter examinari à Prin-
cipibus, & Iudicibus laicis, quibus ſemel fuit con-
ceſſum tale aliquod priuilegium, vtrum, ſcilicet, il-
lis adhuc remaneat integrum; an verò ſæpiùs ſit re-
uocatum, quodcunq; tandem illud fuerit, & qui-
buſcunq; conceſſum; & continuò reuocetur quo-
tannā in Bulla Cœnæ per illam clauſulam tam
vniuerſalem, & tam grauem, quam paulò antè com-
memorauimus n. 7. nam, quanuis Bañes 2. 2. qu. 67.
art. 1. dub. 2. concl. 6. & Menoch. de reſp. ad. poſſeſſ.
remed. 3. n. 314. abſolutè aſſerant, Regem Hiſpaniæ
habere priuilegium à Summo Pontifice, vt aduo-
cet cauſas Clericorum ad ſua tribunalia, quando
aliquis Clericus conqueritur de grauamine ſibi fa-
cto per Iudicem eccleſiaſticum; & Iul. Clar. in pra-
ct. crimin. qu. 36. §. Ulterius quæro. ex eodem pri-
uilegio Summi Pontificis dicat, licere in Gallia
per miniſtros Curie ſecularis comprehendere Cle-
ricos reſertos cum armis prohibitis, eòſque puni-
re: & Gigas in tract. de crimine læſe maieltatis, &
apud Suar. in deſenſ. fidei, lib. 4. cap. 34. num. 30. hoc
idem priuilegium haberi aſſerit in Republica Ve-
neta, ad puniendum in ſpecie illud crimen læſe
maieſtatis, ſi committatur à Clericis: de his tamen

omnibus, & ſimilibus priuilegiis multum dubitat
Nauar. in Man. c. 27. n. 71. vtrum reuocentur quo-
tannā in Bulla Cœnæ, per clauſulam iam allatam;
eiuſque dubij declarationem ait eſſe relinquen-
dam ipſi Summo Pontifici; & Sayr. lib. 3. theſ. c. 25.
n. 10. §. Hinc patet. ſine cauſa ait dubitari de hoc à
Nauar. neque eſſe opus recurrere ad Pontificem
pro tali declaratione, cum verba Bullæ clariffima
ſint, & manifeſtè declarent intentionem Pontificis
omnino eſſe, vt omnia reuocet: quod idem etiam
aſſerit Suar. videri ſibi valdè probabile, lib. 4. c. 34.
cit. n. 30. quoad caſus comprehenſos in Bulla Cœ-
næ, & ſolùm quoad alios non comprehenſos, ait
poſſe valere in huiuſmodi regnis excuſationem ex
priuilegio.

Denique, vt laici ſufficienter ſe excuſent à cri-
mine violatæ immunitatis eccleſiaſticæ ex titulo
iuſtæ deſenſionis, neceſſarium eſt, vt reuerà pa-
tiantur violentiam ab Eccleſiaſticis, eamque non
aliter poſſint repellere, quàm inferendo illis ſimi-
liter vim, ſeque per vim defendendo, ac proinde re-
quiritur, quòd talis deſenſio ſit neceſſaria: & præ-
terea, vt in illa non excedatur modus inculpatæ
tutelæ, & vt ſimpliciter, & ex omni parte ſit iuſta,
vt videre eſt apud Suar. in deſenſ. fidei, lib. 4. cap. 34.
cit. n. 32. quia enim principium illud, quòd vim vi
repellere liceat, eſt de iure naturali, vt notat S.
Thom. 2. 2. quaſt. 64. art. 7. & habetur cap. Ius natu-
rale. diſt. 1. ex S. Iſidor. in lib. etymol. c. 4. & tan-
quàm principium naturale ſæpiùs uſurpatur in ſa-
cris Canonibus, vt cap. Significati. 2. de ho-
mic. & cap. Si verò. 1. de ſent. excom. omnino eſt lici-
tum quibuſcunq; & contra quocunq; & per
conſequens etiam laicis contra Eccleſiaſticos. Et
quemadmodum vnuiſque particularis non ſo-
lùm licitè poteſt vim vi repellere, quando vis infer-
tur ipſi toti, & ſimpliciter vita ipla imperitur; ſed
etiam quando inferitur cuiilibet membro, aut parti
ſui: ita & tota reſpublica, aut Communitas, & pro
illa ipſe Princeps, & caput Communitatis non ſo-
lùm poteſt vi repellere vim illatam ipſi toti reipub-
licæ, aut Communitati, vel Principi, & capiti
Communittatis; ſed etiam illatam vnicuique cuius,
& parti Communittatis: & ad hunc finem licitè po-
teſt habere miniſtros, qui ſemper ſint parati ad vim
repellendam ab vnoquoque, & ad iuſtam deſenſio-
nem cuiuſque. Et quanuis vnuiſque priuatus
hoc ipſo iure inculpatæ deſenſionis poſſit licitè
eſſe paratus ad ſe, & quencunq; alium innocen-
tem defendendum, & ſtatim accurrere, quando oc-
currit actualis aggreſſio, & vis illata: ipſa tamen
reſpublica, vel ipſe Princeps, licitè poteſt etiam ali-
quid amplius; id eſt, prouidè cauere, ne ſiant aggreſ-
ſiones, & ne vis inferatur; & vt rixæ, & contentio-
nes præueniantur, & publica pax, & tranquillitas
benè ſeruetur: vt, v. g. ſi ad hunc finem non permit-
tat, quòd Clerici noctu incendant armati; ſed illos
ſpoliet, & priuet armis, vt notat Bañes 2. 2. qu. 67.
art. 1. dub. 2. concl. 5.

Neque ad hoc eſt neceſſaria iuriſdictio propriè
dicta, quæ acquiratur, v. g. à laicis in ipſos Eccleſia-
ſticos, ex hoc, quòd Eccleſiaſtici inferant violenti-
am, eaque per laicos ſit defendenda: ſed ſatis eſt,
ſi deſenſio fiat de facto, eaque vires habeantur à
deſenſore, quæ poſſint ſufficere ad huiuſmodi fa-
ctum deſenſuum: & vt notat Suar. cap. 34. cit. n. 34.
alio modo defendit ſe, aut ſuos Prælatos eccleſia-
ſticos à violentia laicorum, & alio modo Princeps
laicus à violentia Eccleſiaſticorum: nam ille eſt ve-
rè ſuperior, & ſemper habet iuriſditionem ſpiri-
tualem in laicos, & per illam poteſt ſe defendere
præcipiendo,

12.
Deſenſio, vt
excuet à vio-
latione im-
munitatis,
debet eſſe ex
neceſſitate &
moderata.

13.
Deſenſio ſo-
lùm poteſt
habere locum
in caſu certo,
non autem in
caſu dubio,
aut probabi-
li.

præcipiendo, interdicens, & excommunicando;
hic verò, cum nullam habeat iuriſdicti onem, & ſu-
perioritatem in Eccleſiaſticos, ſolùm poteſt ſe de-
fendere per ipſum factum, ſicut & ſe defendit pri-
uatus quiſque, quando imperitur ab aggreſſore
quocunq;. Vnde & poteſtas, quam tribuit laicus
pro huiuſmodi deſenſionibus, ſolùm eſt publica, &
ſolemnis deputatio ad illas faciendas de facto ex
ſolo iure naturæ; non autem vera, & propria iuriſ-
dictio, neque hæc deputatio eſt vilo modo contra
immunitatem, & exemptionem Clericorum à lai-
cis, cum Clerici nullo iure ſint immunes, aut exem-
pti, ne laici ſe defendant contra ipſos, ſi iniuſtè im-
petant, & vi repellant eorum vim, ſi iniuſtè infe-
rant: neque hoc totum eſt actus ſuperioris, niſi
fortè materialiter; ſed verus, ac purus actus deſen-
ſoris, à quo nulla eſt, neque eſſe poteſt immunitas,
aut exemptio, vt habet Suar. cap. 34. cit. num. 33.
in fine.

Ex hoc verò, quòd deſenſio violentiæ debet eſſe
ex neceſſitate, apertè ſequitur, quòd nunquam po-
teſt habere locum, niſi quando violentia Iudicis
eccleſiaſtici eſt manifeſta, & planè certa: nam, ſi ſit
dubia, ſemper eſt præſumendum pro ipſo Iudice, &
Prælato, nec ſine iniuria poteſt repelli, aut cogi per
vim, ne in caſu dubio vtatur ſuo iure contra ſuum
ſubditum. Et idem eſt, ſi pro facto Prælati, & Iudi-
cis eccleſiaſtici ſit opinio aliqua probabilis inter
Doctores: quia, cum licitè poſſit illam ſequi, reuerà
nullam vim, aut iniuriam facit ſubdito, ſi illam ſe-
quatur; ac proinde non poterit eſſe deſenſio, ſed
erit manifeſta iniuria, & offenſio, ſi per vim repel-
latur ab illa ſequenda, vt habet idem Suar. num. 35.

Et ſimiliter ex eadem ratione neceſſitatis, ex qua
ſola debet eſſe deſenſio, apertè ſequitur, quòd tunc
ſolùm poteſt locum habere, quando contra Præla-
tum, aut Iudicem eccleſiaſticum vim inferentem
alicui innocenti, non poteſt haberi reſcurſus ad
alium Prælatum ſuperiorem, qui dicat ius, & ad-
miniſtret iuſtitiam: quia alioqui exceditur modus
inculpatæ tutelæ, & omnino committitur culpa,
dum negligitur Prælatuſ ſuperior, eiuſque pote-
ſtas, & reſtrectio iuſtitie, & inordinate recurritur ad
deſenſionem laicalem, quando poteſt haberi ordi-
nata deſenſio eccleſiaſtica, vt ſubdit idem Suar. eo-
dem num. 35.

Et denique ex hoc, quod dixi, huiuſmodi deſen-
ſionem non debere excedere modum inculpatæ
tutelæ, apertè ſequitur, quòd prudenti iudicio ſo-
lùm debet eſſe tanta, quanta ſufficit, vt ſit deſenſio.

Quo autem modo in ſacris Canonibus nihil iu-
ris, aut poteſtatis, vel iuriſdictionis propriè dictæ in
Prælatos, & perſonas eccleſiaſticas tribuitur Regi-
bus, & Principibus laicis, etiam pro caſibus, in qui-
bus illi verè delinquant in ſuo munere, ſuè expli-
cat idem Suar. in deſenſ. fidei, lib. 4. cap. 34. cit. num.
40. & ſeq. & nos ex Panotm. Ioan. Andrea, & aliis
ſatis diximus ſuprà, diſp. 33. num. 18. & diſput. 39.
num. 5.

DISPUT. XLI.

An, & quomodo aliqui ſint exempti à legi-
bus eccleſiaſticis.

- 1. Per ſe loquendo, nulli ex fidelibus ſunt exempti.
- 2. Clerici orientales non tenentur legibus pontificiis, quæ in dies emanant.
- 3. Neque iis, quæ continentur in iure canonico.
- 4. Cardinales tenentur iis legibus, quæ continen-

- 5. Vtrum Cardinales teneantur legibus pontificiis, quæ in dies emanant.
- 6. Cardinales quibus legibus non teneantur.
- 7. Cardinales non comprehenduntur aliquibus cenſuris laicis per ſententias generales.
- 8. Non tenentur regalis Cancellaria.

P O S T explicatam exemptionem Clerico-
rum, & Eccleſiaſticorum à poteſtate laica,
& à legibus, quæ ex illa feruntur à laicis, eſt
explicandum, vtrum aliqui ſimiliter ſint exempti à
poteſtate eccleſiaſtica, & à legibus, quæ ſimiliter ex
illa feruntur à Prælatiſ eccleſiaſticis, & ſpecialiter
à Papa.

Et breuiter dicendum eſt, quòd poteſtati eccle-
ſiaſticæ per ſe, & directè iure ipſo diuino omnes
ſubduntur: ſed poſt factam ſeparationem Eccleſiæ
orientalis ab occidentali, legibus, quæ emanant à
Summo Pontifice pro perſonis eccleſiaſticis, non
cenſentur teneri, niſi illi, qui ſunt de Eccleſia occi-
dentali. Et ex his Cardinales ſolùm tenentur iis, quæ
habentur in iure canonico, vel feruntur generaliter
in aliquo Concilio generali, vel ſunt de contracti-
bus; & ad bonum commune plurimum refert, vt
feruntur ab omnibus: non autem videntur iis te-
neri, quæ feruntur in vniuerſum contra Curiales,
vel contra Clericos, & beneficiatos, vel etiam con-
tra Episcopos, & Patriarchas, niſi expreſſè addatur
aliqua particula, quæ declaret, etiam illos includi
ex intentione Pontificis, vt, v. g. ſi dicantur com-
prehendi omnes, cuiuſcunq; ſtatus, & conditio-
nis, & dignitatis exiſtant.

Prima pars, quòd poteſtati eccleſiaſticæ per ſe, &
directè omnes ſubdantur, eſt certa de fide: quia, ſicut
Papa ex Chriſti institutione eſt ſupremum caput
Eccleſiæ, & Chriſti ipſius Vicarius; ita & eius po-
teſtati ex eadem Chriſti institutione omnes ſub-
duntur; & idè ſimpliciter ad omnes poteſt ferre
leges, ſiue ſint de Eccleſia occidentali, ſiue de orien-
tali.

Secunda pars, quòd poſt factam ſeparationem
Eccleſiæ orientalis ab occidentali, & poſt tranſla-
tum imperium à Græcis ad Germanos, ſub Leone
III. communiter Clerici orientales, & Græci non
teneantur legibus pontificiis, quæ de nouo emanant
pro Eccleſiaſticis, videri poteſt apud Azor.
part. 1. lib. 5. cap. 11. quaſt. 7. & apud Salas diſp. 14. de
legibus, ſect. 15. Et probatur ex eo: quia intentio
Pontificis non ſe extendit ad illos, vt manifeſtè
colligitur: quia, cum in plurimis diſcrepent à La-
tinis; nullus tamen ex Pontificibus eos reprehendit,
aut damnat, etiam quando ſunt inter Latinos:
vt, v. g. quòd eorum aliqui etiam coniugati promo-
ueantur ad Ordines; quòd iſdem Ordinibus etiam
filij Preſbyterorum initiuntur; quòd ter, aut quater
in anno Quadrageſimam faciant; quòd non ieiunent
in vigiliis Apoſtolorum; quòd ante factos, &
maiores Ordines nullum conferant ex minoribus,
niſi Lectoratum; quòd conſecrent in fermentato;
quòd ſtatim poſt Baptiſmum miniſtrent Conſir-
mationem; quòd Euchariftiam infantibus tribuant;
& ex his rectè poteſt fieri coniectura etiam de
aliis, quòd communiter intentio Pontificis non ſit
de obligandis orientalibus, quando aliquid præci-
pi abſolutè, & vniuerſaliter pro Eccleſiaſticis.

Et idem eſt etiam de iis legibus, quæ continen-
tur in iure canonico, niſi fortè earum aliquæ con-
ditæ ſint à Conciliis generalibus ante factam ſepa-
rationem: illis enim, per ſe loquendo, omnino te-
nentur; quia contraria ratione intentio legiſlatoris
fuit

1.
Per ſe loquē-
do, nulli ex
fidelibus ſunt
exempti.

2.
Clerici oriē-
tales non te-
nentur legi-
bus pontifi-
ciis, quæ in
dies emanāt.

3.
Neque iſſe,
quæ continē-
tur in iure
canonico.

fuit extensa etiam ad illos. Dico autem, per se loquendo: quia ex accidente fortasse etiam his non tenentur: vt, v. g. si apud illos contrario vsu, & consuetudine sunt abrogatae.

4. *Cardinales tenentur in legibus, quae continentur in iure canonico.* Tertia pars, quod Cardinales non sint soluti iis legibus, quae continentur in iure canonico, communiter asseritur à Canonistis; & de illa non potest esse dubitatio, vt notat Azor. part. 1. lib. 5. c. 11. cit. q. 5. & Salas disp. 14. cit. de legib. sect. 14. & saepius ita fuit resolutum in Rota Romana, vt notat Bonac. qu. 1. de legib. puncto 6. n. 34.

Atque ita tenentur legibus de ieiuniis, de festis, de Horis canonicis, de annua confessione, de non iniiciendis manibus violentis in Clericis, de simonia, de residendo in propriis Ecclesiis; & eiusmodi.

5. *Vtrum Cardinales tenentur legibus pontificiis, quae in dies emanant.* Controuersia solum est de illis aliis legibus, quae in dies emanant à Papa, & de illis praesertim, quae expressè & signanter dicuntur ferri de eorum consilio: quod enim vniuersaliter illis non teneantur, asserunt aliqui ex Canonistis, vt Hostiens. & Anch. in c. 1. de Schismaticis, & alij apud Gomeium in proemio ad regulas Cancellariae, qu. 4. & apud Azor. qu. 5. cit. & apud Salas sect. 14. cit. n. 129. quia tales constitutiones non fert solus Pontifex: sed simul cum illo eas ferunt etiam Cardinales, qui hac de causa dicuntur Consiliarij Papae, c. Parochia, 16. q. 1. & c. Fundamenta, §. Decet. de elect. in 6. & idèd non possunt per se, & directè illis teneri, sicut communiter etiam alij legislatores non tenentur iis legibus, quas ipsi ferunt, neque debent Cardinales per has leges iudicari, cum etiam ipsi simul cum Papa alios omnes indicent.

Sed longè est probabilius, quod quantum est ex hoc capite, non sint soluti ab huiusmodi legibus: quia reuerà, quando ipsi consilium dant de iis ferendis, non ipsi ferunt; sed solus Pontifex: & ipsorum potestas solum est ad dandum consilium; non autem ad obligandum, aut leges ferendas. Quare contraria ratione Felinus in cap. Ad aures, de re scriptis, refert, quod in Romana Rota saepè est iudicatum, quod Cardinales teneantur constitutionibus generalibus: & sic tenet absolutè, & simpliciter etià Gomez. in proemio ad reg. Cancellariae, quæst. 4. cit. ex multorum sententia concl. 4. & Bonac. qu. 1. de legib. puncto 6. cit. n. 34. & apud illum Hugol. de censur. tab. 1. c. 17. §. 6. n. 10.

6. *Cardinales quibus legibus non tenentur.* Verùm, neque hoc vniuersaliter, & indistinctè admittit Gomez. Azor. & Salas locis cit. Sed cum iis limitationibus, quas posuimus in conclusione: id est, primò, vt teneantur iis legibus, quae praescribunt certas solennitates alicuius contractus ad fraudes vitandas, qualis est, v. g. Bulla Pij V. de censibus, aut de cambiis, & idem est de iis, quae prohibent aliquid per se malum; vel absolutè concernunt vtilitatem animae: ab his enim nullus excipitur, cuiuscunque sit dignitatis, & praeminentiae, vt ex communi sententia notat Gomez. qu. 4. cit. §. Et ita dicimus.

Secundò, vt non teneantur iis legibus, quae sunt de materia, pro qua ipsi habent speciale priuilegiu: quia lex generalis non abrogat priuilegia specialiter alicui concessa, nisi id exprimat. Atque hoc modo censendi sunt non comprehensi sententiis suspensionis, & interdicti, nisi de illis fiat expressa mentio: quia in iure communi habetur de hoc priuilegium speciale pro Episcopis, c. Periculosum, de sent. excommunicationis, in 6. & hoc priuilegium intelligi debet etiam de Cardinalibus non Episcopis, vt notat Hugolin. de censur. tab. 1. c. 17. §. 6. ex Gemin. Anchar. & aliis; & Sayr. lib. 1. thes. c. 8. n. 24. versu, Dixi autem, quanquam sit alia ratio de sententia excommunicationis, etiam latae generaliter, vt no-

7. *Cardinales non comprehenduntur aliquibus censuris latis per sententias generales.* tat Nauar. in comment. de datis, & promissis, not. 5. versu, Sextò, no. & ex illo Sayr. num. 24. cit. & Suar. de censur. disp. 18. sect. 2. n. 4. §. 6. & Bonacin. disp. 1. de legib. qu. 1. puncto 6. n. 34. versu, Mibi verò, cum pro illa non habeat priuilegium, & alioqui comprehendatur constitutionibus generalibus, quando specialiter non excipiuntur. Cur autem priuilegium sit concessum specialiter pro suspensione, & interdicto; non autem generaliter pro omni censura, & comprehendendo etiam excommunicationem, non est huius loci: & satis est in praesentia, voluisse Pontificem ostendere maiorem rigorem in relaxanda excommunicatione; & vt Episcopi, & alij Praelati quicumque magis sibi ab illa cauerent, voluisse, vt etiam ipsi tenerentur illius sententia.

Tertio, limitant Doctores citati propositionem vniuersalem iam positam, vt Cardinales non teneantur iis legibus, quae feruntur generaliter contra Curiales, aut contra Clericos, aut beneficiatos; vel etiam contra Episcopos, aut Patriarchas: quia, quantum etiam ipsi sint Curiales, & Clerici, & beneficiati, & Episcopi, & Patriarchae; habent tamen supra hos omnes aliquid singulare, & eximium; & idèd non comprehenduntur huiusmodi appellationibus, nisi expressè addatur haec particula, cuiuscunque status, & conditionis sint.

Quarto, vt non teneantur iis, quae sunt de materia odiosa, & exorbitante à regulis iuris communis: vt, v. g. de soluendo aliquo subsidio, aut pensione pro debellandis publicis hostibus.

Quinto, vt non teneantur aliquibus regulis Cancellariae, v. g. de infirmis, resignantibus beneficiis, & similibus: quia, quantum etiam de hoc sit controuersia, & non desint ex Canonistis, qui oppositum asserant, vt videre est apud Azor. & apud Salas locis cit. Probabilius tamèn videtur propter rationem generalem, quod non teneantur: quia, scilicet, non comprehenduntur communibus aliorum appellationibus, nisi id specialiter exprimat, siquidem super alios habent qualitatem valde supereminentem, & multò maiorem, quam habeant Episcopi, aut alij supra suos inferiores, vt notat Ioan. And. in c. 1. de Schismaticis, in 6. & quemadmodum per leges generaliter loquentes non censentur comprehendendi casus specialiter priuilegiati, vt notat Gloss. in Auth. de hered. que ab intest. deferuntur, in princ. & Ias. in l. Postquam liti. C. de pactis. Dec. cons. 5. Felinus in c. 1. de refer. vers. Secunda dispositio. ita nec comprehenduntur persona specialiter qualificata, & aliis notabiliter eminentes. Vnde & communiter pro illis comprehendendis solet addi in Bullis pontificiis, saltem clausula illa generalis: Cuiuscunque status, praeminentiae, gradus, vel dignitatis existant. cuiusque clausula ea vis est, vt includat personas, quae alias non includerentur: vt notat Ancharanus in cap. Quauis. de off. ordin. in 6. & Rota Rom. apud Gomez. in proemio ad reg. Cancell. qu. 4. cit. §. Et in eadem ratione, in fine, & §. Quantum verò in principio, apud quem potest videri tota haec res, quoad exemptionem, aut non exemptionem Cardinalium ab aliquibus regulis Cancellariae, fusiùs, & plenius explicata.

8. *Non tenentur regulis Cancellariae.*

DISPV T. XLII. Vtrum poenae statuta per leges sint subeunda ante sententiam, & ante executionem Iudicis.

DISPV T. XLII.

Vtrum poenae statuta per leges sint subeunda ante sententiam, & ante executionem Iudicis.

1. Non omnis poena statuta per legem, est subeunda ante sententiam.

2. Qui

- 2. Qui impedit fiscum, ne veniat ad sententiam, & confiscationem, ad nihil tenetur.
3. Non omnis poena statuta per legem, est subeunda solum post sententiam.
4. Non solum censura, sed etiam plures aliae poenae, sunt subeunda in conscientia ante sententiam.
5. Secundum aliquos, tunc poena est subeunda ante sententiam, quando confititur in aliquo negatiuo; non autem, quando requirit actionem aliquam postiuam.
6. Sed impugnatur.
7. Siue poena consistat in aliquo negatiuo, siue requiratur actionem postiuam, est subeunda ante sententiam, si haec sit intentio legis, & ipsa poena non sit nimis grauis.
8. A poena subeunda ante sententiam, potest quis excusari ratione infamiae.
9. Priuatio vocis actiuae, & passivae, si est latae sententiae, est subeunda ante sententiam Iudicis.
10. Qui est priuatus voce actiua, & passiuam, ad quid tenetur, vt vivit electiones.
11. Secundum multos, etiam poena latae sententiae, quae non trahunt secum suam executionem, non sunt subeunda ante sententiam declaratoriam criminis.
12. Quid importent in poenis latae sententiae, particulae, ipso iure, aut ipso facto.
13. Secundum multos, poena latae sententiae sunt subeunda ante sententiam declaratoriam, quando id exprimitur in ipsa lege.
14. Sed alii neque hoc placet.
15. Nisi forte in poenam delicti atrocioris lex ipsa excludat expectationem sententiae.
16. Parochus, qui intra annum non ordinatur ad sacerdotium, & Episcopus, qui intra tres menses non consecratur, quomodo sit priuatus parochia, & episcopatu.
17. Absolutè est probabilius, quod non sit expectanda sententia ad subeundas huiusmodi poenas, quando sic exprimitur verba legis.
18. Et saltem id est certum, quando poenae sunt leniores.
19. Quid operetur confiscatio, quando est latae sententiae.
20. Poena conuentionales quomodo sint soluenda.
21. Poena testamentaria, & conditionales, quomodo sint soluenda in conscientia.

de lege poenal. cap. 5. §. 8. & sequentibus. & lib. 2. de iusta Haeretic. punit. cap. 6. & seq. Cordubèn lib. 1. quaestio- nar. q. 36. Suar. lib. 5. de legib. cap. 5. num. 15. & 16. & de censur. disp. 1. sect. 1. Azor. par. 1. lib. 5. cap. 7. quaest. 1. & cap. 8. quaest. 6. Valq. 1. 2. disp. 168. cap. 2. & seq. Salas de legib. disp. 15. sect. 2. num. 26. & 40. & alij communiter apud ipsum.

Prima pars, quod non omnis poena statuta per legem sit subeunda ante sententiam, est certa apud omnes, vt notat Suar. lib. 5. de legib. cap. 5. cit. num. 3. quia obligatio, vt quis in se ipso exequatur poenam subeunda ante sententiam, v. g. omnino excedit potestatem legis humanae, cum sit contra ius naturae, quod vnusquisque habet ad vitam tuendam. Et idem videtur de obligatione, vt quis se spoliaret omnibus suis bonis, & de aliis huiusmodi valde arduis. Et hac de causa nullae reperiuntur huiusmodi leges, quae hoc praecipiant; & in specie de spoliatione bonotum facienda ab Haereticis, videtur colligi ex cap. Cum secundum leges de Haeret. in 6. vbi dicitur, non licere fisco, aut Iudicibus, aliquid vlturpare de bonis Haereticis, etiam si constet de eius delicto, quovsque illud per sententiam declaratur: quod videtur signum esse, id etiam excedere potestatem humanae legis, cum nunquam per leges sit factum, neque sit necessarium ad bonum commune: & si haec sententia declaratoria criminis aliquo modo impediatur, vel ab ipso reo veritatem negante in iudicio, vel à teste eandem veritatem non deponente, nihil propterea restituendum est fisco de bonis, quae alioqui ad ipsum spectassent, vt notat Nauar. in Man. cap. 25. num. 51. Sylu. verb. restitutorio, 3. quaest. 5. vers. 7. Sanchez lib. 2. in Decal. cap. 22. num. 21. & 22. Valq. 1. 2. disp. 175. cap. 2. Salas disp. 15. sect. 7. num. 98. Azor. par. 1. lib. 5. cap. 8. quaest. 5. & par. 3. lib. 4. cap. 16. quaest. 9. Bonac. disp. 1. de legib. quaest. 1. puncto 6. n. 21. quia fisco per commissionem delicti non acquirit vllum ius proximum ad bona delinquentis; sed solum per sententiam, & si haec non sequatur, simpliciter non acquirit. Neque reus, aut testis veritatem negando Iudici legitime interrogati, facit illi iniuriam contra iustitiam commutatiua, vt propterea reneatur illi restituere, & compensare damnum, quod patitur; siquidè iudicium non est institutum per se ad Iudicè ditandù per poenae impositionem; sed solum ad impedienda delicta, & emendanda propter bonu publicum; & solum per accidens postea est, vt Iudex, vel Princeps ditetur; & idèd qui hoc modo fallit iudicium, solum facit iniuriam contra iustitiam publicam; ex qua tamen non oritur obligatio restituendi, vt bene explicat Valq. cap. 2. cit. num. 13. Et quemadmodum, si poena imponenda non esset pecuniaria, sed solum corporalis, ex tali actu fallendi iudicium, nulla oriretur obligatio restituendi: ita neque oritur, si poena sit solum pecuniaria, & non corporalis.

1. Non omnis poena statuta per legem est subeunda ante sententiam.

2. Qui impedit fiscum, ne veniat ad sententiam, & confiscationem, ad nihil tenetur.

Atque ex hoc rectè soluitur ratio aliorum, qui oppositum sentiunt cum Soto lib. 1. de iust. quaest. 6. art. 6. Castro lib. 2. de lege poen. cap. 12. §. Ex his. Molin. tract. 2. disp. 95. versus finem, §. Duo sunt. Reginal. lib. 13. num. 293. quia, scilicet, qui hoc modo veritatem occultat, legitime interrogatus, iniuste impedit fiscum à confiscatione, & consecutione bonorum; & idèd tenetur restituere; sicut & teneretur, si quis per mendacia, & per dolum impediret alterum, ne institueretur, v. g. ab aliquo haeres, vel ne aliquid ei donaretur ab alio, iam proxime disposito ad donandum, & iam cogitante, & volente donare; soluitur, inquam, haec ratio: quia reus, aut testis, dum per mendacia impedit fiscum à confiscatione, & consecutione bonorum, non impedit iniuste contra iustitiam

OST explicatam obligationem ad culpam, quae inducitur in iis omnibus, qui per leges tenentur, agendum est de obligatione ad poenam; & explicandum, an, & quomodo sit subeunda ante sententiam, & ante executionem ipsius Iudicis; an verò tuta conscientia possit, & debeat expectari sententia, & executio ab extrinseco. Et breuiter,

Conclusio est: Non omnis poena statuta per legem, est subeunda ante sententiam Iudicis; sed solum illa, quae hoc habet ex speciali voluntate, & declaratione legislatoris, siue requiratur actionem aliquam positiuam ad sui executionem, siue solum consistat in aliquo negatiuo, aut priuatiuo; dummodo tamen non sit ita grauis, vt excedat potestatem humanae legis, & repugnet conditioni humanae, vt immediatè ab ipso reo executioni mandetur. Ita Couar. in Epit. 4. Decretal. par. 2. cap. 6. §. 8. Nauar. in Man. cap. 23. num. 67. & cap. 25. num. 117. Bonac. disp. 1. de legib. quaest. 1. puncto 6. num. 6. & seq. Less. lib. 2. cap. 29. num. 67. Valen. 1. 2. disp. 7. quaest. 5. puncto 6. §. 3. Molina tract. 2. disp. 95. Sanchez lib. 2. in Decal. cap. 22. Reginal. lib. 13. num. 278. & 284. Castro. lib. 2.

tiam commutativam; sed solum contra iustitiam publicam, & legalem; ex qua tamen non oritur obligatio ad restituendum, vt diximus: sed verò, qui per mendaciam aliquem impedit, ne hæres instituat; vel ne dono aliquid accipiat; verè impedit iniustè contra iustitiam commutativam, cum vnusquisque ius habeat, vt voluntas alterius relinquatur benè libera in sui fauorem; non autem circumueniatur mendacis, & dolis in suum damnum; atque ita non est par ratio de vtroque: & mirum non est, si hic teneatur ad restitutionem; non autem ille, vt notat Vasq. *disp. 175. cap. 2. cit. num. 13.* & Sanchez *lib. 2. in Decal. cap. 22. num. 22. cit.* Qui etiam subdit *num. 23.* idem esse, si reus sit iam damnatus iustè à Iudice; sed ex falsa causa, aut per falsos testes, appellando à sententia, se se tandem ab illa tueatur: neque enim tenebitur pœnam soluere, aut aliquid restituere fisco, siquidem appellando ex falsa causa, & obtinendo per falsos testes reuocationem iustæ sententiæ, non peccauit contra iustitiam commutativam in ordine ad ipsum Iudicem, aut in ordine ad fisco; sed solum contra iustitiam publicam.

3. Secundò, certum est, non omnem pœnam statutam per legem esse solum subeundam post sententiam Iudicis, & non ante illam. Ita Castr. *lib. 2. de lege pœnali, cap. 5.* Sayr. *lib. 3. clau. reg. cap. 9. à num. 27.* Suar. *de censuris, disp. 3. sect. 1.* & *lib. 1. de legibus, cap. 5. cit. num. 5.* & apud illum omnes Catholici. Pater in excommunicatione, & censuris, quæ sæpè feruntur ipso iure, & incurruntur ipso facto, & ipsa transgressione legis sine alia sententia, quæ feratur ab homine. Et ratio est: quia, quanuis sit contra iustitiam, vt aliquis non accusatus, nec conuictus de crimine, cogatur ad pœnam; qui tamen est sibi conscius de delicto, propter quod à iure fertur excommunicatio; satis est accusatus, & conuictus in foro conscientiæ; & idèd in illo eodem foro iustè potest obligari ad pœnam, quidquid sit de foro externo.

4. Et quanuis Sotus *lib. 1. de iustit. quest. 6. art. 6.* & *lib. 4. quest. 6. art. 3.* Caiet. *2. 2. q. 62. art. 3.* & in *Summa, verb. pœna*, Bañes *2. 2. quest. 12. art. 2. ad 2.* & alij alij ex Thomistis doceant, id posse contingere solum in censuris, non autem in aliis pœnis; certum tamen videtur, quod possit contingere etiam in aliis, vt subdit Suar. *lib. 5. de legibus, c. 5. cit. num. 7. & 8.* & Salas *de legibus, disp. 15. sect. 5. num. 26.* & patet in priuatione beneficiorum, quæ ipso facto incurritur per aliquos casus simoniæ confidentialis, iuxta decreta Pij I V. & Pij V. quæ refert Nauar. in *Man. cap. 23. num. 110.* & per alienationem bonorum ecclesiasticorum, iuxta *Extranaug. Ambrosio. de rebus Eccles. non alienandis.* in restitutione dupli faciendâ ab Episcopis intra mensem, si in visitationibus munus quodcumque acceperint, iuxta *cap. Romana.* & *cap. Exigit. de censibus, in 6.* & Trident. *sess. 4. de reform. cap. 3.* in priuatione fructuum beneficij, per omissionem Horarum canonicarum, iuxta decretum Concilij Lateranen. *sess. 9.* & Bullam Pij V. in impedimentis dirimentibus matrimonium, quæ aliquando proueniunt ex delictis, & habent veram rationem pœnæ: in restitutione illius, quod fuit acceptum pro gratia obtinenda, vel pro iustitia administranda in Romana Curia, quod est erogandum pauperibus, antequàm habeatur absolutio ab excommunicatione incurta, iuxta constitutionem Bonifacij VIII. & Gregorij XIII. *de datis, & promissis.* in priuatione dominij omnium bonorum ob crimen hæresis, ratione cuius, quando postea fertur sententia declaratoria

Non omnis pœna statuta per legem, est subeunda post sententiam.

Non solum censura, sed etiam plures alie pœnæ sunt subeundæ in conscientia ante sententiam.

criminis, retrotrahitur executio ad primam diem commissi criminis; & in aliis huiusmodi. Et ratio est: quia, sicut potest Princeps voce Iudicis, aut sua, inferre pœnam subeundam à reo; ita & potest illum inferre scripto, aut lege, cum non sit minor potestas legis, quàm Iudicis; & lex sit Magistratus mutus, & Magistratus sit lex loquens, ex M. Tullio *lib. 2. de legibus.* Et, sicut potest vnusquisque imponere sibi legem aliquam particularem per votum, sèque obligare ad certam pœnam sine alia sententia Iudicis, si hoc, vel illud fecerit, vt, v. g. ad ieiunandum, vel ad dandam elemosynam, si fuerit fornicatus: ita & potest obligari à Principe per aliquam legem vniuersalem.

Tertiò, vt cognoscatur, quæ pœnæ sint subeundæ in conscientia ante sententiam Iudicis, hanc regulam tradit Caietan. *2. 2. quest. 62. art. 3.* & in *Summa, verb. pœna*, Ang. Armill. & Stammistæ *cod. Nauar. in Man. cap. 23. num. 66.* Sayr. *lib. 3. cap. 9. num. 26.* Valen. *1. 2. disp. 7. sect. 5. puncto 6. questione 3. in fine*, & alij apud Salas *disp. 15. de legibus, sect. 2. num. 24.* & apud Suarez *lib. 5. de legibus, cap. 5. num. 11.*

Illæ tantum debent subiri ante sententiam, quæ solum consistunt in priuatione, aut passione; non autem illæ, quæ ad sui executionem requirunt actionem aliquam positiuam. Atque hoc modo potest quis ab ipso iure pati censuras, pœnam infamiæ, priuationem vocis actiuæ, & passiuæ, amissionem dominij, priuationem beneficij ecclesiastici, & similes: non autem tenetur se ipsum occidere, aut mutilare, ex se ipso ire in carcerem, aut in exilium, bona sua tradere fisco, resignare beneficium, &c.

Sed contra hanc regulam illud facit: quia, neque omnes pœnæ, quæ consistunt in aliquo negatiuo, & ad sui executionem non requirunt actionem ipsius rei, videntur subeundæ in conscientia ante sententiam: vt, si quis, verbij gratia, per legem damnetur, vt fame pereat, & cibum non sumat, quanuis possit; & vt in carcere maneat, eoque etiam aperto non fugiat: neque omnes illæ, quæ requirunt actionem, non sunt subeundæ ante sententiam, vt patet in restitutione dupli faciendâ ab Episcopo: quia munus accipit in visitatione, in restitutione fructuum beneficij faciendâ pauperibus, aut Ecclesiæ ab illo, qui omisit Horas canonicas, in resignatione beneficij faciendâ ab illo, qui res Ecclesiæ alienauit, aut incidit in simoniam, & in aliis huiusmodi, vt notat Suarez *de censuris, disp. 3. sect. 1. cit. num. 10. & 11.* & *lib. 5. de legibus, cap. 5. num. 12.* & *cap. 7. num. 5. & seqq.* Sot. *lib. 1. de iust. quest. 6. art. 6.* Stephanus Auila *tract. de censuris, parte 1. dub. 1.* Nam, quanuis obligatio resignandi beneficium, aut fructus restituendi, oriatur immediate ex iure ipso naturæ, secundum quod qui est priuatus titulo beneficij, non potest illud retinere; & qui non facit fructus suos, tenetur illos restituere: mediâtè tamen etiam oritur ex lege humana, inducente huiusmodi priuationem tituli, & inhabilitante ad faciendos fructus suos; & idèd respectu illius verè habet rationem pœnæ non solum priuatio tituli, & inhabilitas; sed etiam resignatio, & restitutio, vt notat Vasquez *par. 2. disp. 168. cit. num. 20.* & Salas *disp. 15. cit. sect. 2. num. 26.* & per consequens etiam illa, quæ continet executionem, & actionem positiuam, aliquando est subeunda ante sententiam.

Quare multò aptius videtur id, quod concludit Suar. *lib. 5. de legibus, cap. 5. cit. num. 15. & 16.* & Salas

5. Secundum aliquos, tunc pœna est subeunda ante sententiam, quando consistit in aliquo negatiuo non autem quando requirit actionem aliquam positiuam. 6. Sed impugnatur.

siue pœna consistat in aliquo negatiuo, siue requirat actionem positiuam, est subeunda ante sententiam, si hæc sit intentio legis, & ipsa pœna non sit nimis grauis. Salas *disp. 15. sect. 2. num. 32.* ex Corduben. Nauar. Couarr. & aliis; tam eas pœnas, quæ consistunt in aliquo negatiuo, quàm eas, quæ requirunt actionem aliquam positiuam, posse obligare in conscientia ante sententiam Iudicis, si hæc sit intentio legis; dummodo sint moderatæ, non autem sint nimis graues, & ratione nimis grauitatis excedant potestatem humanæ legis, & consequenter etiam repugnet conditioni humanæ, vt executioni mandentur ab ipso reo. Pro qua re non videtur posse tradi vlla certior regula, quàm vt expendatur prudenti iudicio, vtrum pœna, quæ per legem imponitur, sit grauior, & moraliter supra vires, & supra potestatem humanæ legis. Et quanuis communiter huiusmodi moderatio pœnæ faciliùs videatur reperiri in iis, quæ sunt negatiuæ, aut priuatiuæ; potest tamen reperiri etiam in aliis, quæ sunt positiuæ, & absolute etiam in vtrisque potest non reperiri, vt patet ex dictis. Et ex eo, quod concedunt Caiet. & alij paulò ante citati *num. 5.* de iis pœnis, quæ sunt negatiuæ, aut priuatiuæ, quod possunt imponi, vt subeundæ ante sententiam Iudicis, potest desumi argumentum ad idem probandum etiam de iis, quæ consistunt in aliqua actione positiuâ; siquidem multò est difficilius obligare aliquem, vt abstineat, v. g. à communicando cum amicis, & vt simpliciter taceat, & solus viuat, vt certe obligatur quis per excommunicationem, quàm obligare, vt det elemosynam, v. g. vel vt resignet beneficium, & sic de cæteris.

Et confirmatur: quia, vt refert, Caiet. *2. 2. quest. 186. art. 9. ad 2. dubium*, inter Regulas Religiosorum aliquando est, vt per se ipsi certas pœnas propter certa delicta exequantur, etiam si nullus Prælati eas imponat: vt, v. g. inter Regulas Dominicanorum, quod qui septies fregerit silentium inter duo capitula, sedeat in vno prandio in terra; easque pœnas Religiosi tenentur exequi, etiam sine alia sententia declaratiua: quod tamen non esset, si huiusmodi pœnæ non essent subeundæ ante sententiam.

Et similiter in lege veteri *Exodi 21.* præcipitur, vt qui excusserit oculum, aut dentem serui, aut ancillæ, teneatur ei dare libertatem. Et quod hæc lex obligat ante sententiam, ex eo colligit Castrus *lib. 2. de leg. pœn. cap. 4.* & Sayr. *lib. 3. clau. reg. cap. 9. num. 27.* & Salas *disp. 15. de legibus, sect. 2. num. 33.* quia alioqui fuisset omninò inutilis: siquidem facile dominus potuisset huiusmodi seruum domi tenere per vim, ne tale delictum deferret ad Iudicem.

8. Neque contra hanc regulam facit S. Thom. *2. 2. quest. 62. art. 3. in corp. & ad 3.* Molin. *tract. 2. disp. 176. §. Illud vniuersum.* Sanchez *lib. 3. de matrim. disp. 53. num. 6. ad 2. & 3.* & Theologi communiter apud eundem *ibidem, num. 2.* qui absolute asserunt, pœnam non esse subeundam ante sententiam: vt enim notat Salas *disp. 11. sect. 2. cit. num. 35.* id solum intelligitur regulariter, & quando aliter non constat de rationabili voluntate legislatoris. Et similiter, quod sæpè dicitur in Scriptura, & in sacris Canonibus, quod non sit aliquis iudicandus, aut damnandus, nisi priùs audiat; solum intelligitur de condemnatione, quæ fit à Iudice, & in foro externo contra certam personam, vt idem Salas *ibidem* subdit, & Vasquez *par. 2. disp. 168. cit. num. 41.* non autem de illa, quæ fit solum per legem, & contra personam incertam, vel generaliter contra omnes reos talis delicti. Et denique, si ex eo, quod quis subeat pœnam ante sententiam, imminet illi grauis infamia, & quod ipsemet debeat prodere suum delictum; certum est, quod excusatur, no illam subeat, vt etiam contingit in censuris, & notat idem Salas

A pœna subeunda ante sententiam potest quis excusari ratione infamiæ.

7.

Baldelli Theol. Moral.

num. 37. & Bonac. *disp. 1. de legibus, quest. 1. puncto 6. num. 10.*

Atque inter pœnas, quæ consistunt in aliquo negatiuo, & sunt subeundæ ante sententiam, quando in lege exprimitur, quod incurrantur ipso facto, rectè numerat Vasq. *1. 2. disp. 168. cap. 6. n. 46.* etiam priuationem vocis actiuæ, & passiuæ, si etiam hæc ex vi legis est aliquando latæ sententiæ. Et addit, quod nihil habet probabilitatis, & in conscientia practicari non potest opposita sententia, quam habet Sot. *lib. 1. de iust. quest. 6. art. 6.* & *lib. 4. quest. 6. art. 3. in fine*, & Ledesma *secunda quartæ, quest. 18. art. 2. concl. 3.* & probabilem putat etiam Azor. *par. 1. lib. 5. cap. 7. quest. 2.* & apud Salas *de legibus, disp. 15. sect. 3. num. 43.* quod etiam in hac sit expectanda sententia Iudicis; non obstante, quod in lege dicatur incurri eo ipso, vel ipso facto: si enim pœna, quæ non requirit executionem per actionem aliquam positiuam; sed solum consistit in priuatione, & per legem est latæ sententiæ, & non est grauis, supra conditionem humanæ naturæ, est subeunda ante aliam sententiam Iudicis; quare non etiam priuatio vocis actiuæ, & passiuæ, cum etiam hæc solum consistat in aliquo priuatiuo, & non sit admodum grauis?

Et hinc vterius fit ex eodem Vasq. vt, qui sic est priuatus voce actiuâ, & passiuâ, teneatur in conscientia non se ingerere in electiones, siue actiuas, & siue passiuas; & si aliter non possit illas effugere, teneatur aliquo modo manifestare suum impedimentum; sicut & teneretur, qui aliter non posset effugere matrimonium, & pro illo haberet impedimentum aliquod dirimens: nam, quanuis nemo sit obligatus crimen suum manifestare, etiam interrogatus sub iuramento, quando Iudex interrogat, & procedit ad pœnam, & aliunde non habet de illo probationem semiplenam; quia est nimis durum, vt quis cogatur esse primus testis contra seipsum: quando quis tamen interrogatur pro validitate matrimonij, aut electionis, omninò tenetur manifestare impedimentum, aut aliter in illam non se ingerere, vt subdit Vasq. *num. 48.* & Salas *sect. 3. n. 44.* ex Nauar. in *cap. Inter verba. 1. 1. quest. 4. num. 181.* Soto *de regen. sec. memb. 2. quest. 6. post tertiam conclusionem.* Sylu. *verb. inquisitio, 1. quest. 4. paricula 3.* Ang. *cod. num. 1.* & colligitur ex *cap. Cum in cunctis. de elect. cap. Cum dilectus. eod. & cap. fin. de clandest. desponsat.* Et ratio est: quia nullitatem matrimonij, & electionis, & incommoda, quæ ex illa sequuntur, vnusquisque tenetur vitare, quantum potest, etiam cum propria infamia, si ponatur iam processisse ad huiusmodi matrimonium, aut electionem; cum tamen potuerit non procedere.

11. Illud præterea circa huiusmodi pœnas, quæ dicuntur latæ sententiæ, notat Sylu. *verb. Assensus, in fine.* Sot. *lib. 1. de iust. quest. 6. art. 6.* Vasq. *1. 2. disp. 168. cap. 4. num. 25.* & Salas *disp. 15. sect. 2. num. 30.* & 31. quod si non trahant secum suam executionem, sicut sui executionem, non sunt subeundæ ante sententiam declaratoriam. Illud præterea circa huiusmodi pœnas, quæ dicuntur latæ sententiæ, notat Sylu. *verb. Assensus, in fine.* Sot. *lib. 1. de iust. quest. 6. art. 6.* Vasq. *1. 2. disp. 168. cap. 4. num. 25.* & Salas *disp. 15. sect. 2. num. 30.* & 31. quod si non trahant secum suam executionem, sicut sui executionem, non sunt subeundæ ante sententiam declaratoriam. Illud præterea circa huiusmodi pœnas, quæ dicuntur latæ sententiæ, notat Sylu. *verb. Assensus, in fine.* Sot. *lib. 1. de iust. quest. 6. art. 6.* Vasq. *1. 2. disp. 168. cap. 4. num. 25.* & Salas *disp. 15. sect. 2. num. 30.* & 31. quod si non trahant secum suam executionem, sicut sui executionem, non sunt subeundæ ante sententiam declaratoriam. Illud præterea circa huiusmodi pœnas, quæ dicuntur latæ sententiæ, notat Sylu. *verb. Assensus, in fine.* Sot. *lib. 1. de iust. quest. 6. art. 6.* Vasq. *1. 2. disp. 168. cap. 4. num. 25.* & Salas *disp. 15. sect. 2. num. 30.* & 31. quod si non trahant secum suam executionem, sicut sui executionem, non sunt subeundæ ante sententiam declaratoriam.

9. Primario vocis actiuæ, & passiuæ, si est latæ sententiæ, est subeunda ante sententiam Iudicis.

10. Qui est priuatus voce actiuâ, & passiuâ, ad quid teneatur, vt vires electiones.

11. Secundum multos, etiam pœna lata sententiæ, quæ non trahunt secum sui executionem, non sunt subeundæ ante sententiam declaratoriam.

12. Quid importent in pœnis lata sententiæ.

illo

illo die commissi criminis rescinduntur, aut declarantur fuisse irriti; & si delinquens sit mortuus, potest fiscus conuenire hæredes in solidum, pro bonis illius, etiamsi ante mortem non fuerit contra illum lis contestata per accusationem delicti; quia bona iam erant ipsi fisco affecta, & obligata per realem obligationem: & ideo potest fiscus adione reali conuenire hæredes: quod tamen non esset, si pœna illa priuationis, & confiscationis bonorum, non fuisset lata sententiæ, aut lis ante mortem non fuisset contestata per accusationem delicti, vt patet ex l. 1. C. de delict. defunct. & l. Ex iudiciorum ff. de accusat. & notat Bonacin. de legibus, disp. 1. qu. 1. puncto 6. num. 8. Molin. tract. 2. disp. 95. vers. Secundò, quoniam. & vers. Licet autem. Graff. part. 1. decif. lib. 2. cap. 11. num. 26. 29. & 31. Sanchez lib. 2. in Decal. cap. 22. num. 26. & seq. Salas disp. 15. de legibus, sect. 3. num. 42. & Valquez 1. 2. disp. 170. cap. 4. num. 21. & Gomez. tom. 3. variarum, cap. ult. num. 2. & Symanchas de cathol. instit. tit. 9. num. 189. Sic enim, quando confiscatio est lata sententiæ, bona sunt ipso facto obligata fisco; & ideo fiscus potest agere contra hæredes adione reali: ita è contrà, si confiscatio solum sit ferendæ sententiæ, bona non manent realiter obligata, & hæredes non tenentur obligatione reali, & nisi præterea contra delinquentem sit lis contestata ante mortem; neque etiam tenentur obligatione personali, cum crimen sit personale, & sequatur personam, & delicta extinguantur morte delinquentis, l. 1. C. si reus, vel accusator. & fiscus non habeat ius in bona, nisi post condemnationem; quæ tamen in mortuum ferri non potest, cum non sit amplius sub potestate humana.

Atque ex hoc concludit Syll. verb. assassinus. cit. Ang. verb. pœna, num. 30. Adrian. quodl. 6. art. 1. & Less. lib. 2. cap. 29. num. 63. & alij apud ipsum, & apud Salas de legibus, disp. 16. sect. 3. num. 42. & apud Vasq. 1. 2. disp. 170. cap. 3. num. 7. regulam generalem pro huiusmodi pœnis, quæ sunt lata sententiæ, & non trahunt secum suam executionem, vt est, v. g. priuatio beneficiorum, confiscatio bonorum, & similes; quod tunc solum sunt subeundæ ante sententiam, quando id exprimitur in ipsa lege, & dicitur, v. g. quod talis pœna incuratur ipso iure, vel ipso facto; & eo ipso, sine alia declaratione, vel non expectata declaratione, vt sit in Extrauag. Ambrosiana. de reb. Eccl. non alienan. vbi is, qui alienauit, dicitur ipso facto, & absque vlla alia declaratione esse priuatus beneficiis, & dignitatibus: & in Concilio Lateranenfi, sub Leone X. sess. 9. in Bulla de Reform. Curia, vbi de iis beneficiis, qui amittunt Horas canonicas dicitur, quod teneantur restituere fructus, nulla ad hoc sententiâ expectata.

Verùm hanc regulam non probat Vasquez 1. 2. disp. 168. cap. 4. num. 25. & 30. & disp. 170. cap. 3. n. 8. & cap. 4. num. 21. & Salas disp. 15. de legibus, sect. 2. num. 30. & 31. & sect. 3. num. 42. sect. 7. num. 106. & alij plures apud Stephanum Quarantam in Summa Bull. verb. alienatio, num. 49. cum quibus id probabilius putat etiam Sanchez lib. 2. in Decal. cap. 22. num. 20. & Henriquez lib. 13. c. 5. n. 3. & Graff. part. 1. decif. lib. 2. cap. 11. num. 41. qui omnes ex Couarr. in Epit. quarti Decretal. part. 2. cap. 6. §. 8. versu, Tertio, hinc deducitur. asserunt, etiam quando in lege exprimitur, quod pœna incuratur ipso facto, vel ipso iure, non expectata declaratione; non obligare in conscientia, vt ab ipso reo executioni mandetur; sed hanc posse expectari à Iudice, ad quem proprie pertinet, cum alioqui sit valde durum, vt quis in se ipso exequatur quancunque pœnam,

13. Secundum multos, pœna lata sententiâ sunt subeunda ante sententiam declaratoriâ, quando id exprimitur in ipsa lege.

14. Sed alij negant hoc placet.

etiam grauissimam, qualis esset, v. g. traditio omnium bonorum fisco: & qua ratione cap. Cum secundum leges. de Hæretic. in 6. dicitur, quod executio confiscationis bonorum non est faciendâ ab Hæretico, aut aliis, qui illum incurunt ipso facto per leges; sed est expectandâ à Iudice post promulgationem sententiæ: ita & videtur esse expectandâ sententiâ executoria, siue debeat sequi sententiam declaratoriam, siue non; cum æquitas ita postulet in vtroque casu.

Et idem est ex eodem Vasq. 1. 2. disp. 168. cap. 4. num. 27. & 30. Henriquez lib. 13. de irregular. cap. 56. n. 2. Salas disp. 15. sect. 3. num. 46. & aliis, etiam de priuatione beneficiorum, si fortè in lege dicatur incurri ipso facto, & sine alia declaratione: quia enim executio istius pœnæ est actio postiuua, & est valde difficilis, meritò potest expectari à Iudice, siue præterea debeat ferre sententiam, siue non; nisi fortè lex ipsa in pœnam delicti atrocioris hoc etiam aliquando excludat: vt, si dicat, v. g. quod beneficia retineri non possint; vel, quod vacent in conscientia; quod sint dimittenda; quod fructus in conscientia non possint percipi; vel quid simile; vt notat Bonac. disp. 1. de legibus, quæst. 1. puncto 6. n. 15. Reginald. lib. 13. num. 195. Salas disp. 15. sect. 3. num. 41. §. Quarto. & hoc modo in Extrauag. Ambrosiana. de reb. Eccl. non alienan. dicitur, quod qui alienat, non solum est priuatus ipso facto beneficiis; sed etiam, quod hæc vacent ipso facto: nam, vt subdit Vasq. num. 31. non dicerentur vacare, si vique ad iudicij executionem remaneret titulus, & possessio; & ideo, qui sic est priuatus, omninò tenetur ex vi illius legis ita se gerere, ac si non haberet amplius titulum, neque possessionem; & omninò in beneficium non se intromittere; quauis aliter sit dicendum secundum vsum, & praxim: siquidem Extrauagans cit. quoad hanc partem de beneficiis dimittendis in conscientia ante sententiam, non est vsu recepta, vt notat Nauar. in Man. cap. 27. n. 150. Suar. lib. 5. de legibus, cap. 8. num. 10. & 14. Sanchez lib. 2. in Decal. cap. 22. num. 20. Graff. part. 1. decif. lib. 2. cap. 11. num. 41. Salas de legibus, disp. 15. sect. 2. num. 26. & 46. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 9. n. 4. & 32. Bonac. de legibus, disp. 1. quæst. 1. puncto 6. num. 16. Sed, quidquid sit de vsu, & praxi huius Extrauagantis, tale aliquid potest contingere etiam ex iure naturæ, vt habet Vasq. disp. cit. n. 27. Sic enim quod dicitur cap. Licet. de elect. in 6. quod habens beneficium curatum, ipso facto sit illo priuatus, si intra annum non promoueat ad sacerdotium; & in Trident. sess. 23. cap. 2. de reform. quod similiter, qui est electus in Episcopum, ipso facto sit priuatus episcopatu, si intra tres menses non consecratur; videtur obligare in conscientia ante omnem executionem alterius, vt vult Nauar. cap. 25. num. 117. Reginald. lib. 13. num. 281. & alij apud Bonacin. disp. 1. quæst. 1. puncto 6. cit. num. 17. quia ex ipso iure naturæ, qui non est Sacerdos, nec consecratus, neque potest exercere munus Parochi, aut Episcopi, est incapax tituli parochiæ, aut episcopatus; & lex Ecclesiæ, quæ determinat tantum tempus, solum est, vt non amplius credatur; aut expectetur breui esse ordinandus, aut consecrandus; & quasi habeatur pro iam ordinato, aut consecrato: hoc autem ipso, quod quis non habet titulum, tenetur ex ipso iure naturæ non se ingerere, & ideo renunciare.

Quancumque Salas disp. 15. sect. 2. cit. num. 31. & sect. 3. num. 45. id non admitat, & in his etiam casibus de Parocho, & de Episcopo putet esse expectandam executionem à Iudice, sicut & potest communitè

15. Nisi forte in pœnam delicti atrocioris lex ipsa excludat executionem sententiæ.

16. Parochus, qui intra annum non ordinatur ad sacerdotium, & Episcopus, qui intra tres menses non consecratur, quomodo sit priuatus parochia, aut episcopatus, & ad quid tenentur.

munitè expectari in aliis priuationibus beneficiorum, aut bonorum. Imò Emmanuel Sà verb. Fiscus, num. 4. etiam de propriis bonis ait, quod si lex dicat, quod quis teneatur, statim illa tradere fisco; adhuc tamen non tenetur illa tradere ante sententiam. Et verb. pœna, num. 1. vniuersaliter ait, quod pœna imposita ipso iure, vel ipso facto, non incurritur sine sententiâ Iudicis, & sine executione per ipsum Iudicem, etiamsi lex dicat, non requiri sententiam, aut declarationem, vel pœnam esse solutendam in foro conscientia: semper enim intelligitur cum hoc addito, Iudice ipso exequente. Et verb. lex, num. 11. Lex, inquit, priuans ob peccatum re iure possessa, intelligitur in foro exteriori post condemnationem. Et in casu de beneficiorum priuatione, idem asserit etiam Stephanus Quaranta in Summa Bull. verb. alienatio, num. 49. Et quauis addat, turtius esse, vt post incurram huiusmodi pœnam obtineatur à Papa retentio beneficiorum; concludit tamen Extrauagantem, Ambrosiana. quoad hanc pœnam priuationis beneficiorum, ante aliam sententiam dimittorum, nullibi obseruari ex Henriquez lib. 13. de excommunic. cap. 56. §. 3. & Tolet. in Sum. lib. 5. cap. 91. vers. Dico tertio.

Sed, quauis hæc omnia sint probabilia, & etiam in pœna priuationis officij, & beneficij possit saltem per accidens, & in aliquo casu expectari sententia, & excurio Iudicis, vt, v. g. si spontanea cessio, & renunciatio sit futura nimis ardua propter extremam, aut grauem necessitatem, in quam rediretur ipse resignans; vel propter grauem infamiam, quam incurteret; & interim fiat recursus ad superiorem, vt remedium illi adhibeat, & beneficium, aut officium restituatur, & pœnam commutet, aut temperet, vt loquitur Suar. lib. 5. de legib. cap. 8. num. 26. in fine, & Salas disp. 15. sect. 3. num. 45. negari tamen non potest, quin regula Syluij, & aliorum paulò ante allata num. 13. de non expectanda alia sententiâ, saltem quando priuatio beneficij verbis ipsis legis dicitur incurri, absque alia declaratione, per se loquendo, sit multò verior, & probabilior; eamque docet etiam Nauar. in Man. cap. 23. n. 67. & 110. & cap. 25. num. 117. 118. & 119. Valen. 1. 2. disp. 7. quæst. 5. puncto 6. quæstion. 4. ad finem. Less. lib. 2. cap. 29. num. 63. Bonac. disp. 1. de legib. quæst. 1. puncto 6. num. 16. in fine. Suar. lib. 5. de legib. cap. 8. cit. n. 19. & seq. & alij apud ipsum, & pro illa facit vsus receptus Romanæ Pœnitentiariæ, secundum quem Breuia expediuntur pro solo foro conscientia; & beneficia retinenda, quorum priuatio est sic incurra, vt notat Stephanus Quaranta in Summa Bull. verb. alienatio, num. 49. cit. Et reuera, cum in legislatore non desit potestas obligandi in conscientia ad resignationem beneficij absque alia declaratione, vt iam probauimus; & faciendi, vt hæc etiam pœna trahat secum executionem, sicut & trahunt censuræ, & pœna restituendi fructus beneficij ob non recitationem Horarum canonicarum, & aliarum similes, de quibus supra, num. 4. quod præterea neque etiam desit voluntas, non potest haberi clarius, quam ex verbis ipsius legis, si hoc ipsum formaliter exprimit, quod non sit expectanda alia declaratio. Et alioqui, si hac casulosa non obstante, adhuc posset expectari sententiâ declaratoria; nihil plus operaretur lex per hæc verba, quam simpliciter prius fuisset operata per illa alia, ipso iure, aut ipso facto: siquidem etiam per illa fuisset operata retrotractionem priuationis ad diem criminis. Et quod indicat Couar. in Epit. quarti Decretal. par. 2. cap. 6. §. 8. num. 10. cit. quod etiam, si non sit expectanda declaratio, vel sententiâ declaratoria criminis

17. Absolutè est probabilis, quod non sit expectanda sententiâ ad subeundas huiusmodi pœnas, quòdo sic exprimitur verba legis.

nis; possit tamen expectati executio; non videtur satis solidum: quia Iudex non potest venire ad executionem pœnæ, nisi declaret, eam deberi propter tale delictum; & eo ipso, quod lex præcipit non expectari declarationem, videtur etiam præcipere non expectari executionem.

Et similiter non videtur valde solidum, quod habet Salas n. 47. hæc verba, absque alia declaratione, solum intelligi de declaratione pœnæ, nõ autem de declaratione delicti: dū enim lex prohibet expectari aliam declarationem, de omni alia declaratione id prohibet, siue sit declaratio pœnæ, siue delicti, cum particula negatiua secundum regulam Logicorum distribuat omnia, & omnia neget; & vult omninò sufficere illam ipsam, quæ fit per legem.

Sed, quidquid sit de huiusmodi pœnis grauioribus, certum videtur, quod alia leuiora sunt subeunda ante sententiam: & tales sunt ex Azor. par. 1. lib. 5. cap. 7. quæst. 4. & Salas de legib. disp. 15. sect. 3. cit. num. 50. quibus Iudices, & Notarij aliquando priuantur muneribus, quæ accipiunt à litigantibus, & obligantur ad illa restituenda, vel inhabilitantur ad acquirendum illorum dominium: pro his enim pœnis leuioribus non valet ratio, quæ valet pro grauioribus; quod illarum executio, proxi facienda per ipsum reum, sit nimis dura, & supra conditionem humanæ legis, vt patet ex dictis.

De confiscatione verò bonorum, quando est lata sententiâ, vt rüm priuet statim dominio, & solum relinquat possessionem, & administrationem bonorum, vt vult Caiet. 2. 2. quæst. 62. art. 3. an verò relinquat etiam dominium, & solum faciat, vt illa bona sint obligata fisco, & per sententiam declaratoriam criminis possit confiscatio retrorahi ad diem criminis, vt vult Vasq. 1. 2. disp. 170. cap. 3. & Henriquez lib. 13. de excommunic. cap. 56. num. 2. non est huius loci. Videri possunt Authores citati, & Salas disp. 15. de legibus, sect. 4. & 5. & Molin. tract. 2. de contract. disput. 95. & Sanchez lib. 2. in Decal. cap. 22.

Ex his, quæ diximus de huiusmodi pœnis latis per legem, facile potest intelligi, quid sit dicendum etiam de aliis, quæ sæpè apponuntur in contractibus ex sola conuentione contrahentium, & communitè appellantur pœnæ conuentionales: vt, si mutuatarius, v. g. conueniat cum mutuatore, de soluendis illi decem, si ad diem statutam non soluerit mutuum; & de illis, quæ apponuntur in testamentis, si hæredes, aut legatarij hoc, vel illud non fecerint, provt testator præcepit, quæ dicuntur pœnæ testamentariæ, aut conditionales. Nam, quemadmodum pœnæ iam statuta, & lata per leges sunt subeunda ante sententiam Iudicis, quando legislator, vel in pœnam atrocioris delicti, vel ex quauis alia causa ita præcipit, & in ipsa lege sufficienter exprimit, non esse expectandam aliam sententiam: ita & pœnæ conuentionales, apposite in contractibus, debentur in conscientia ante sententiam, cum ipsimet contrahentes sponte, ac liberè quasi legem sibi posuerint de illis sic soluendis, vt communitè dicitur in materia de contractibus, & videre est apud Menochium de arbitrariorum, centuria 3. casu 260. num. 140. Molin. tract. 2. disp. 97. Couar. in Epit. part. 2. cap. 6. §. 8. num. 12. Nauar. in Man. cap. 23. num. 67. Suar. lib. 5. de legib. cap. 6. num. 8. Salas de legib. disp. 15. sect. 3. num. 51. Bonacina de legib. disp. 1. qu. 1. puncto 6. n. 23. si tamen aliter constaret de mente contrahentium, & in contractu solum conuenissent, vt alter alterum posset cogere per officium Iudicis, & per publicam potestatem, ad talè, vel talem pœnam soluendam; expectanda omninò esset sententiâ

18. Et saltem id est certum, quando pœna sunt leuiora.

19. Quod saltem id est certum, quando pœna sunt lata sententiâ.

20. Pœnæ conuentionales quomodo sint soluenda.

sententia Iudicis, neque ante illam soluenda esset in conscientia.

21. Poena testamentaria, & conditionalis, quomodo sint soluenda in conscientia.

Et idem est de poenis testamentariis, & conditionalibus: quia enim per testamenta sic poenis firmata, & roborata non disponitur absolue, & simpliciter in fauorem hæredis, aut legatarij; sed solum sub conditione, si hoc, vel illud impleuerit; vel solum sub modo, & cum obligatione, vt impleat hoc, vel illud; & si aliter fecerit, disponitur in fauorem alterius; & primo hæredi, aut legatario non tam adimitur ius acquisitum, quam ab ipso initio non tribuitur; mirum non est, si obligent in conscientia independenter ab omni alia sententia Iudicis: siquidem conditione illa, aut obligatione non impleta, & in casu talis non impletionis, verè titulus non habetur, & testator pro tali casu aliter disposuit, vt notat Nauar. in Man. cap. 23. num. 67. ex Gloss. Panorm. & aliis in cap. Raynaldus. de testamentis. Sylu. legatum, 2. in fine. Armilla verb. poena, num. 1. Couar. in 4. Decretal. part. 2. cap. 6. §. 8. num. 17. vers. Vndecimo. Sanchez de matrim. lib. 7. disp. 91. & lib. 8. disp. 21. num. 77. in fine. Valen. 1. 2. disp. 7. quest. 5. puncto 6. §. 3. vers. Item intelligenda est. Suar. lib. 5. de legibus. cap. 6. num. 10. Reginald. lib. 13. num. 276. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 9. Soc. lib. 1. de inst. quest. 6. art. 6. ad 4. Bonac. de legib. disp. 1. qu. 1. puncto 6. num. 24.

Atque hoc modo, si fœminæ relinquatur legatum cum hoc addito, si castè vixerit; non potest illud retinere in conscientia, si non castè vixerit; sed transferit ad secundas nuptias, vel fuerit fornicata, vt fusè explicat Sanchez lib. 7. de matrimonio, disp. 91. cit.

DISPVT. XLIII.

Quomodo possit cognosci, quòd poena statuta per legem sit lata sententia, aut ferenda.

- 1. Conclusio est.
2. Sententia lata à iure, & lata ab homine, quam sit.
3. Idem est, quòd poena dicatur incurri ipso iure, vel ipso facto, aut eo ipso, & quòd dicatur lata sententia.
4. Quomodo ha particula, ex tunc, statim, mox, profus, omninò, possint importare sententiam latam, aut ferendam.
5. Verba presentis temporis, aut prateriti, important sententiam latam.
6. Verbum Imperatiuum: Anathema sit, vtrum importet sententiam latam.
7. Si poena dicatur incurri à reo quasi per se, & sine alterius ministerio, est lata sententia.
8. Si verba non exprimant, quòd poena sit lata sententia, censeri debet esse ferenda.
9. Verba hæc: Sub excommunicatione, vel, Sub interminatione excommunicationis, significant ferendam sententiam.
10. Regula postea tam valent, si poena feratur à iure, quam si feratur ab homine.
11. Et tam valent in censuris, quam in aliis poenis.

1. Conclusio est.

CONCLUSIO est, quòd tunc poena est censenda lata sententia, quando id signanter exprimitur in ipsa lege, vel dicitur incurri eo ipso, vel ipso iure, vel ipso facto, vel fertur per verba Indi-

cati ui, & presentis; & non refertur ad alium, cuius ministerio, aut actione sit opus ad illam incurrendam. Ita Suar. de censuris, disp. 3. sect. 3. & lib. 5. de legibus, cap. 6. Sayr. lib. 1. thes. cap. 11. Henriquez lib. 13. cap. 20. Castr. lib. 2. de lege pen. cap. 1. & 6. Sanchez lib. 2. in Decal. cap. 38. num. 91. Hugol. de censur. tab. 1. cap. 9. §. 6. num. 4. & sequ. Auila de censuris, part. 2. cap. 2. disp. unica, dubio 2. Salas de legibus, disp. 15. sect. 3. & 6. Valq. 1. 2. disp. 173. cap. 1. Azor, parte 1. lib. 5. cap. 9. Rebell. de obligat. in extra part. 1. lib. 1. quest. 6. sect. 6. num. 35. & sequentibus.

Cùm ergo certissimum sit, quòd si verba legis significant, poenam esse imponendam à Iudice, eique committant, aut relinquunt illius impositionem, verè ab ipso est imponenda, neque est subeunda ante illius sententiam, per quam actualiter imponatur; de hoc tamen ipso sæpè occurrit difficultas: quia non constat, vtrum verba legis præcipiant, aut non præcipiant imponi poenam ab ipso Iudice, vel certè vtrum legislator ipse eam imponat, aut non imponat per ipsam legem. Et pro hoc faciunt regulæ positæ in conclusione. Et prima est, quòd tunc poena censeri debet esse lata sententia, quando id signanter exprimitur in ipsa lege, vel saltem dicitur incurri eo ipso, vel ipso facto, aut ipso iure: dum enim importatur per hæc verba, quòd non requiratur alia sententia, ad hoc, vt poena incurratur, apertè dicitur, quòd poena sit sententia iam priùs lata, siue ab eo, qui legem condidit, & transgressoribus poenam imposuit per ipsam legem firmam, ac stabilem, quæ dicitur sententia lata à iure, siue ab illo, qui solum circa aliquam particularem materiam tulit præceptum, aut sententiam; non autem condidit legem, aut ius propriè dictum, quæ dicitur sententia lata ab homine.

2. Sententia lata à iure, & lata ab homine, quomodo sit.

Neque in his locutionibus, quæ possunt esse in verbis legis, vt, scilicet, poena signanter dicatur esse lata sententia, vel dicatur incurri ipso iure, vel ipso facto, aut eo ipso, est alia diuersitas, nisi propter respectum, quem important ad diuersa: eadem enim poena, si per legem feratur, potest dici incurri ipso iure, in quantum ipsum ius, id est, ipsa lex sententiam profert contra transgressores, & potest dici incurri ipso facto, vel eo ipso, in quantum posito facto, & transgressione, nullòque alio expectato incurritur; & denique potest dici esse lata sententia, in quantum non est expectanda alia impositio, aut sententia Iudicis, vt patet ex Bart. in l. 1. num. 4. ff. de his, qui notant. infam. & notat. Suar. de censur. disp. 3. sect. 3. cit. num. 1. & Hugol. de censur. tab. 1. cap. 9. §. 6. num. 3. Et quauis fortasse aliqua alia verba, sub quibus poena imponitur, possent significare sententiam adhuc esse ferendam; si tamen adiunctam habeant aliquam ex his particulis, omninò significant sententiam latam, vt patet ex cap. Prouida. de elect. in 6. vbi dicitur: Volumus eo ipso fore suspensos.

3. Idem est, quòd poena dicatur incurri ipso iure, vel ipso facto, & quòd dicatur lata sententia.

Non est autem eadem ratio de his aliis particulis, ex tunc, statim, mox, profus, omninò, & similibus: nam, si quis dicat, statim excommunicatur; non significat latam sententiam, sed ferendam: & si dicat, statim sit excommunicatus; vel, statim agnoscat se esse excommunicatum; significat sententiam latam, ac proinde hæc particule non sunt attendendæ quasi per se, sed simul cum aliis, quibus adiunguntur, vt notat Suar. sect. 3. cit. num. 5. & si adiungantur cum verbis presentis temporis, semper important latam sententiam, vt notat Rebell. lib. 1. quest. 6. cit. numero 37. quidquid dicat Hugolin. §. 6. cit. numero 16. vbi contendit, has omnes particulas eandem

4. Quomodo hæ particule, ex tunc, statim, mox, profus, omninò, possint importare sententiam latam, aut ferendam.

eandem vim habere, atque illas, ipso iure, & ipso facto.

Secundò, si poena feratur sub verbis presentis temporis, aut prateriti, modi Indicatiui, est censenda lata sententia: vt, v. g. si lex dicat: Excommunicatio sententia hunc, vel illum innotandum, vel, innotantes, vel, ducimus innotandum, vel, se noverit innotatum, vel, cognoscat se esse excommunicatum, vel, subiaccere excommunicationi, vel, anathematis muratione sit percussus, & eiusmodi: nam, quauis aliqui apud Hostiens. in Summa, lib. 5. in rub. de sent. excommunic. num. 9. non eodem modo loquatur de his omnibus formis, & contendant verba illa; Noverit, se esse excommunicatum, vel, habeat se pro excommunicato; & similia; non sufficere ad excommunicandum, idque probabiliter defendat etiam Hostiens. ibidem; oppositum tamen simpliciter est tenendū, vt idè subdit, & patet ex c. 2. de testibus cogen. & c. Præterea. 2. de appell. vbi sub illa formula fertur censura.

Et idem est de aliis verbis modi Imperatiui: Anathema sit, vel similibus, vt notat Hugolin. tab. 1. cap. 9. §. 6. num. 18. Sayr. lib. 1. thes. cap. 11. num. 10. Henriquez lib. 13. cap. 20. num. 2. Suar. de censur. disp. 3. sect. 3. num. 4. Felinus in cap. Rodolphus. num. 33. de scriptis, & alij apud Sanchez lib. 7. de matrim. disp. 12. num. 2. quauis Gloss. in cap. fin. de foro competenti, existimet, ea solum continere comminationem censuræ. Sed contra est: quia ita declarat cap. Hac autem. d. 30. vbi Patres Concilij Gangrensis, dicunt, se in hoc sensu vsurpasse hæc verba in superioribus capitibus; & per ea clarè dicunt, se eos omnes abscondisse, id est, à communione fidelium separasse, & excommunicasse, contra quos illa protulerunt. Et certum videtur, quòd hæc verba sunt multò grauiora, quam illa alia, sit, vel, maneat excommunicatus; quæ tamen significant latam sententiam. Et ratio est: quia continent actum imperij practicum, cuiusque executio, & impletio omninò dependet à voluntate, & potestate eius, qui imperat; non autem refertur talem executionem ad alium Iudicem, sicut si dicerent, excommunicetur, suspendatur, & similia, vt notat Hugolin. §. 6. cit. num. 7.

Oppositum tamen de his verbis: Anathema sit, esse multò probabilius, putat Sanchez lib. 2. in Decal. c. 38. n. 91. & lib. 7. de matrim. disp. 12. num. 2. cit. ex Bal. in cap. At si Clerici. num. 20. de iudiciis. ex Gloss. in cap. fin. cit. de foro competenti. Turrecrem. in cap. 1. dist. 30. & aliis: quia verbum, sit, potest accipi etiam, prout importat tempus futurum, & est, v. g. modi potentialis, aut subiunctiui, vt etiam de hoc alio, excommunicatus sit, docet Nauar. in Man. cap. 27. num. 12. Et quando est dubium, vtrum accipiatur pro tempore presentis, an pro futuro, debet accipi in mitiori sensu, id est, pro futuro; & quatenus continet excommunicationem ferendam: quomodo etiam accipitur, quando vsurpatur circa materiam, de qua constat ex aliis textibus, quòd solum puniatur per excommunicationem ferendam, vt docet Panorm. in cap. 2. de foro competenti. in fine. Sanchez locis citatis. Nauar. cap. 27. n. 12. cit. Suar. lib. 2. de superstit. cap. 19. num. 4.

Neque contra hoc facit, quòd in Conciliis circa materiam fidei, quando dicitur: Anathema sit, communiter importatur excommunicatio lata sententia: id enim est, quia, qui oppositum sentit, est Hæreticus; & idè, vt talis, est ipso facto excommunicatus, & ex ipsa materia satis determinatur, quò sensu accipiatur verbum, sit, vt notat Turrecrem. in c. primum, cit. d. 30. & Sanchez locis cit.

Tertiò, ex Hugolino tab. 1. cap. 9. §. 6. num. 19. & aliis communiter apud ipsum, si verba, quibus imponitur poena, & fertur, v. g. censura, significant quòd ad eam incurrendam non est opus ministerio alterius; sed ipse reus, quasi per se illam incurrit, censeri debet esse lata sententia: vt, si lex dicat, v. g. Qui contra fecerit, excommunicationem incurrat; in excommunicationem incidat; in excommunicationem incursum est; noverit se incursum; & alia eiusmodi: si enim intentio legis, aut Iudicis est, vt reus per seipsum, & sine alterius ministerio poenam incurrat, sicuti significant huiusmodi verba; signum est, quòd noluerit expectari aliam sententiam: quia tunc in illam non incidere, aut incurreret reus quasi per se; sed coniceretur quasi ab aliis, qui sententiam ferrent.

Et ad hanc regulam potest reduci etiam alia, quam ponit quarto loco Hugol. ibidem, num. 13. & Sayr. cap. 11. num. 8. quòd sit poena lata sententia, quando verba legis, aut hominis, significant, aut iubent, reum esse, aut permanere, v. g. in censura, aut illi subiaccere, dicendo, v. g. maneat excommunicatus, excommunicationi subiaceat; & similia: signum enim est, quòd tale imperium seipso est efficax, neque indiget ministerio alterius; & eo ipso, quòd reus præcipitur permanere, aut subiaccere; satis significatur, quòd in censuram, & poenam iam incidere, & sub illa iam sit: secus verò est de hoc verbo, subdatur, vt notat Rebell. lib. 1. quest. 6. sect. 6. cit. num. 37. §. Sed quoad verba, in fine, ex Ioanne Andrea, Hostiensis, Tiraquello: quia hoc ex propria significatione importat passionem illius, qui subditur; & actionem illius, qui subdit; & vsurpatum per legem, remittit ad alteram poenæ impositionem.

7.

Quartò, si verba legis, aut sententia, quibus poena imponitur, nihil contineant, quòd positiuè ostendat, eam esse lata sententia; censeri debet potius esse sententia ferendæ, vt ex communi sententia lata sententia, notat Salas disp. 15. de legib. sect. 3. num. 4. 1. & sect. 6. censeri debet esse ferenda. num. 77. & 79. & Rebell. de oblig. inst. part. 1. lib. 1. quest. 6. sect. 6. num. 37. quia poenæ, & odia sunt restringenda: atque hoc modo, si quis præcipiat aliquid, vel prohibeat, v. g. sub poena excommunicationis, sine alio addito, intelligi debet solum comminari excommunicationem, non autem ferre executionem, vt notat Gloss. in cap. Salomoniana. dist. 63. & in cap. Sicut tuus. de simon. & in cap. primum, de eo, qui furinè Ord. suscep. Hugol. tab. 1. cap. 9. cit. §. 6. n. 15. & cap. 20. §. 4. num. 2. Suar. de censur. loco cit. num. 6. Nauar. in Man. cap. 27. num. 12. Sayr. lib. 1. thes. cap. 11. num. 12.

Et idem est de his aliis formulis: Sub anathemate. Sub excommunicatione. Sub interminatione, vel, interpositione anathematis. & similibus: nam, quauis cap. 1. de locato, videatur haberi, quòd aliquid sub poena anathematis prohibetur, aut præceptum, sententia illam afferat, quasi lata sententia, quòd idem de interminatione anathematis habetur cap. 1. de eo, qui furinè Ord. suscep. his tamen locis non dicitur, quòd illis præceptis excommunicatio esset signanter adiuncta sub illis verbis, itque formulis: Sub poena, vel, sub interminatione anathematis. sed solum refertur, quòd esset adiuncta: & cum præterea fuerit iudicata lata sententia, dici debet fuisse adiuncta sub aliqua formula, quæ id exprimeret sufficienter, vt notat Gloss. in cap. Sicut tuus. cit. de simon. & in cap. 1. de eo, qui furinè Ord. suscep. Et magis in particulari, quòd hæc forma, sub interminatione anathematis, non significet sententiam latam, sed ferendam, patet manifestè ex ipsa notatione vocabulorum: siquidem, interminari, solum est interdiciendo minari, vt colligitur ex Authen. de non alienand. aut permittand. §. 1. & ex Authen. de defuncti. sen. funera.

Si poena dicatur incurri à reo quasi per se, & sine alterius ministerio, est lata sententia.

8. Si verba non exprimant, quòd poena sit lata sententia, censeri debet esse ferenda.

9. Verba hæc: Sub excommunicatione, vel, Sub interminatione, vel, Sub interpositione anathematis, non, vel, Sub poena anathematis prohibetur, aut præceptum, sententia illam afferat, quasi lata sententia, quòd idem de interminatione anathematis habetur cap. 1. de eo, qui furinè Ord. suscep. his tamen locis non dicitur, quòd illis præceptis excommunicatio esset signanter adiuncta sub illis verbis, itque formulis: Sub poena, vel, sub interminatione anathematis. sed solum refertur, quòd esset adiuncta: & cum præterea fuerit iudicata lata sententia, dici debet fuisse adiuncta sub aliqua formula, quæ id exprimeret sufficienter, vt notat Gloss. in cap. Sicut tuus. cit. de simon. & in cap. 1. de eo, qui furinè Ord. suscep. Et magis in particulari, quòd hæc forma, sub interminatione anathematis, non significet sententiam latam, sed ferendam, patet manifestè ex ipsa notatione vocabulorum: siquidem, interminari, solum est interdiciendo minari, vt colligitur ex Authen. de non alienand. aut permittand. §. 1. & ex Authen. de defuncti. sen. funera.

§. 1. quo modo etiam dicimus, *interminari diuinum iudicium; interminari penas grauissimas;* & similia. Et idem *cap. Relatum. de iure patronat.* præcipit Pontifex, vt qui Ecclesiam spoliant contra prohibitionem factam sub interminatione anathematis, excommunicentur: & *cap. Clericis. in fine. Ne Clerici, vel Monac.* prohibetur sub interminatione anathematis, ne Sacerdos habeat officium Vicecomitis, aut Præpositi secularis: & subditur: *Si quis autem contra hoc venire presumpserit, & communiter emendare noluerit, excommunicationi subiaceat.* quæ tamen omnia frustra adderentur, si formula illa, sub interminatione anathematis, contineret latam sententiam.

Secus verò esset, si diceretur, *sub pena excommunicationis sit incurrenda;* vel, *cui statim subiaceat;* vel quid similit: tunc enim certum est, quod debeat censei lata sententiæ, vt *suprà* diximus n. 4.

Et similiter, si dicatur: *Qui hoc fecerit, non erit se incursum in excommunicationem.* nam, vt notat Suar. *de censuris, disp. 3. sect. 3. num. 3.* & Hugolin. *tab. 1. cap. 9. §. 6. num. 11.* modus hic loquendi satis significat, quod pena sit incurrenda ipso facto violationis præcepti; non autem significat vilo modo, quod sit expectanda alia sententia.

Atque hæc, quæ diximus de huiusmodi formulis, quibus exprimitur impositio pœnæ, vera sunt, siue pœna imponatur à Canone, & à iure, siue ab homine: nam, quanuis aliqui apud Gloss. *in cap. Saloniense. d. 63.* contendant, quod si excommunicatio, v. g. feratur à Canone, sub his verbis: *Præcipio tibi hoc, vel illud, sub pena excommunicationis.* sit excommunicatio ferendæ sententiæ: si verò sub iisdem verbis feratur ab homine, sit sententiæ latæ: quia Canon minus agit, quàm homo. Contrà tamen est: quia, siue pœna, & censura feratur à Canone, siue ab homine, sufficienter debet significari exteriori; & idem, si huiusmodi verba non significant sufficienter sententiam latam, pro vt proferuntur à Canone; neque etiam possunt illam significare sufficienter, pro vt proferuntur ab homine, nisi fortè addatur aliquid aliud, per quod magis exprimat, & explicetur illius intentio, & magis determinetur verborum significatio, vt notat Suar. *de censuris, disp. 13. sect. 3. cit. n. 7.* Hugol. *tab. 1. cap. 9. §. 6. cit. num. 15.* Anila *de censuris, part. 2. cap. 2. disp. vnica, dubio 2. cit.*

Et similiter hæc, quæ diximus de huiusmodi formulis, tam debent intelligi de censuris, quàm de aliis pœnis quibuscunque: si enim legislator dicat, v. g. per verba præsentis temporis, aut præteriti: *Quod aliter factum fuerit, irritamus, annullamus, & similia;* vel, *duximus irritandum, & annullandum.* vel per verba Imperatiui, sit irritum, & inane; careat viribus, & omni robore; sit priuatum, sit spoliatum, ex tunc, statim, mox. vel per verba futuri temporis, quæ non requirunt actum alterius: *Qui aliter fecerit, nihil aget, vel frustra aget; hanc, vel illam pœnam incurrerit, huic, vel illi pœna subiacebit;* & quid simile; satis indicat, quod sit pœna lata sententiæ: si verò vtatur verbis, quæ requirunt actum alterius, & reum remittunt ad alterum, vt, v. g. *priuatur; spoliatur; huic, vel illi pœna subdatur;* & aliis eius generis; satis indicat, quod sententia sit ferenda: & si verba sint dubia, neque satis constet, vt rùm requirant, vel non requirant actum alterius; censei debent solum importare sententiam ferendam; & semper in mitiore rem partem sunt interpretanda, vt de his verbis, *perdat, amittat, non gaudeat,* & similibus docet Emmanuel Sa *verb. Lex, n. 27.* Rebell. *par. 1. de oblig. lib. 1. qu. 6. sect. 6. n. 37.* ex Tiraq. *ad legem, Si unquam*

10. Regula postea tam valet, si pœna feratur à iure, quàm si feratur ab homine.

11. Et tam valet in censuris, quàm in aliis pœnis.

is reuertatur. C. de reuocat. donat. n. 154. & 156. Bonacin. *disp. 1. de legibus, qu. 1. puncto 6. n. 8.* Plura de his formulis sententiæ latæ, aut ferendæ, possunt videri apud Authores in iuris cit. & præcipue apud Tiraquel. & Rebell. *locis citat.*

DISPV T. XLIV.

Quomodo pœnæ sint subeundæ in conscientia post sententiam Iudicis.

1. Conclusio est.
2. Pœna non est necessariò subeunda, nisi post sententiam ultimam, & definitiuam, & à qua non detur amplius appellatio.
3. Quæ actiones sint faciendæ à reo, vt pœnam sustineat post sententiam.
4. Potest reus in aliquo casu obligari à Iudice, vt venenum hauriat, etiam sciens.
5. Non potest reus obligari à Iudice, vt occidat parentes, etiam publica auctoritate.
6. Potest reus obligari à Iudice in aliquo casu, vt sibi ipse venenam aperiat, & sic mori se sinat.
7. Non potest reus resistere Iudici, iustam sententiam exequenti.
8. Si sententia solum ex præsumptione sit iusta, vt rùm reus possit resistere.
9. Si sententia Iudicis sit iniusta, licite potest reus illi resistere, etiam per occisionem Iudicis, & ministrorum.
10. Siue ex tali sententia iniusta imminet illi periculum vite, siue honoris, aut rei familiaris notabilis.
11. Et potiori ratione potest infringere carcerem, & fugere.
12. A pœna pecuniaria iusta non licet resistere Iudici, & se per fugam ab illa defendere.
13. Neque à iusta condemnatione ad triremes, vel ad metalla, vt multi volunt.
14. Qui in bello iusto est factus seruus, non potest fugere.
15. Virum capti in bello, & damnati ad triremes, possunt recuperare libertatem, si fugiant.
16. A pœna carceris, quando est iusta, vt rùm licet fugere.
17. A pœna perpetui, aut duri carceris licitum est fugere secundum aliquos.
18. Non tamen Religiosis, si ad illum damnentur iuste à suis superioribus.
19. Qui tenetur in carcere propter debita, & certus est, quod non potest illa soluere, potest licite fugere.
20. Qui est in carcere propter delictum, & pœnam capitalem, licite potest fugere.
21. Neque est, quod curet de damno, quod fortè imminet custodi carceris.
22. Vel timeat effractionem carceris.
23. Effractio carceris solum est licita, quando timeatur graue periculum, & pro illa nihil est restituendum Communitati.
24. Virum sit licita fractio carceris, quando timeatur, ne etiam fugiant debitores ciuiles, & eorum creditores damnum patiantur.
25. Virum sit licitum dare consilium, vel auxilium reo ad carceres effringendos.
26. Ante latam sententiam licitum est reo fugere à carcere.
27. Nisi aliter promissit, & iurauit; & post iuramentum

- mentum nihil noui emerfit.
28. Religiosus iniuste damnatus, potest licite fugere.
 29. Et idem est, si damnatio sit iniusta, sed executio sit iniusta, & excedat modum iustitiae.
 30. Reus damnatus ad mortem, non tenetur fugere à carcere, quanuis possit.
 31. Etiam si sententia sit solum iniusta ex præsumptione delicti, & in foro externo.
 32. Delinquens potest licite offerre se Iudici puniendum.
 33. Si reus sit iniuste damnatus ab iniquo Iudice, tenetur fugere à carcere, si potest.
 34. Reus iniuste damnatus tenetur appellare à tali sententia, si sperat fructum appellationis.
 35. Pœna solum reales, non autem personales, transfunt ad heredes delinquentis damnati.

1. Conclusio est.

CONCLUSIO est, quod post sententiam ultimam, & definitiuam, & condemnatoriam; siue declaratoriam, tenetur reus in conscientia subire pœnam; & non modò non potest resistere Iudici, aut ministris eam inferentibus; sed etiam tenetur ipse per se exercere eas omnes actiones, quæ solum ab ipso commodè exerceri possunt. Ita Caiet. 2. 2. *quæst. 62. art. 3.* & *quæst. 69. art. 4.* Sot. *lib. 1. de iustit. quæst. 6. art. 6. conclus. 5.* Salas *de legibus, disp. 1. §. 5. sect. 7. num. 81.* & *seq. Valq. 1. 2. disp. 173. cap. 3. & 4.* Suar. *lib. 5. de legibus, cap. 10. num. 13.* & 14. Reginald. *in praxi, lib. 33. num. 287.* & *seq. Azor. lib. 5. cap. 8. quæst. 4.* & *seq. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 9. num. 41.* & 42. Petrus de Aragonia 2. 2. *quæst. 62. art. 3.* Graff. *par. 1. de iust. lib. 2. cap. 11. num. 40.* Bonac. *disp. 1. de legib. quæst. 1. puncto 7. num. 29.*

2. Pœna non est necessariò subeunda, nisi post sententiam ultimam, & definitiuam, & à qua non detur amplius appellatio.

Dicitur in conclusione, post sententiam ultimam, & definitiuam: quia, si Iudex non sit supremus, & si possit etiam ab ipso esse appellatio; neque etiam post sententiam tenetur reus in conscientia subire pœnam: cum enim facta appellatione status causæ sit integer, l. vnica, ff. nihil in nou. pend. appell. quando reus potest iniuste appellare, & causam in integrum restituere, non potest esse obligatus ad pœnam soluendam, & ad sententiam exequendam, vt notat Sayr. *cap. 9. cit. num. 42.* Bonac. *num. 29. cit. vers. Respondeo secundo.* & alij apud ipsum. Idque est verum, etiam si delictum sit planè notorium, & nulla tergiversatione possit celari, vt notat Caiet. 2. 2. *quæst. 12. art. ult.* Sot. *de iustit. lib. 1. quæst. 6. art. 6. in explicatione 3. conclusionis.* Sylu. *verb. assassinus, sub finem.* Graff. *in decis. aur. lib. 2. cap. 11. num. 26.* & *seq. Reginald. lib. 13. num. 290.* Et ratio est: quia sententia non solum requiritur propter facti incertitudinem, sed etiam propter auctoritatum manifestationem, vt, scilicet, quod auctoritas, & potestas publica ipsius Principis inchoauit per legem, ipsamet etiam perficiat per Iudicem, cum præsertim notorietas, aut euidencia facti, si deducatur in iudicium, non teneat locum Iudicis, sed accusatoris. Idque est multò rationabilius, quàm quod habet Panorm. *in cap. Cum non ab homine. de iudicis.* Felinus *in cap. primum, de constitut. num. 45.* & alij alij ex Canonistis veteribus, qui absolute negant esse opus delectatione delicti per sententiam, quando delictum est per se manifestum modo explicato.

Quo autem modo non sit necessarium fisco, aut Iudici aliquid restituere, si fortè contingat impediri sententiam, etiam dolo, & mendaciis, vel ab ipso reo veritatem negante, vel à testibus eam non deponentibus, iam *suprà* diximus *disp. 42. num. 2.*

3. Quæ actiones sunt faciendæ

post factam verò appellationem, & sententiam ultimam, & definitiuam iam latam, tenetur reus subire pœnam, pro vt fuerit statutum à Iudice; &

idem eas etiam actiones tenetur exercere, quæ sunt necessariæ ad pœnæ executionem, & à nullo alio commodius, quàm ab ipso exerceri possunt: & si resisteret tali executioni, Dei ordinationi resisteret, contra S. Paulum *ad Rom. 13.* Vnde, si sit damnatus ad pœnam pecuniariam, ad exilium, ad suspendium, & eiusmodi, tenetur numerare pecuniam, proficisci in exilium, vel ad locum supplicij, & scalas conscendere; non tamen tenetur eas actiones exercere, quæ commodius ab alio, v. g. à ministro iustitiæ, quàm à se ipso præstari possunt: vt, v. g. nodum collo aptare; gladium iugulo admouere; manum, aut membrum sibi amputare; vel quouis alio modo violentas manus sibi afferre; vt ex communi sententia notant Authores cit. Suar. Valq. Salas, Sayr. Graff. Bonacina.

Hac ratione non potest à Iudice hæc pœna imponi, vt quis se ipsum iugulet, aut laqueo se suspendat, etiam vt minister iustitiæ, & ex publica auctoritate: quia modus ipse imponendi hanc pœnam est supra potestatem humanam, neque potest esse necessarius ad bonum commune: & quando modus pœnæ est sic excedens, facit punitionem transire in crudelitatem, vt habet S. Thom. 2. 2. *quæst. 159. art. 2.* & in terminis sic notat Valquez 1. 2. *disp. 173. cap. 3. cit. num. 15.* Salas *disp. 15. sect. 7. num. 82.* Reginald. *lib. 13. cit. num. 288.* Bonac. *disp. 1. de legib. quæst. 1. puncto 7. num. 29. cit.* Et idem est, si Iudex præcipiat, vt quis fame moriatur, & cibum omnem, etiam oblatum, respuat; vel, vt sciens venenum hauriat; cum hæc omnia possunt melius præstari alio modo, vt, v. g. si cibus omnis illi subtrahatur, & venenum ignoranti propinetur: si tamen in aliquo casu expediret, vt quis interiret veneno, neque hoc posset illi propinari ignoranti; licitum esset eum obligare, vt etiam sciens illud hauriret, vt notat Valq. *cap. 3. cit. num. 21.* Perr. *Ledesma tract. 8. de iust. commut. cap. 24. post 8. conclusionem.* Emmanuel Sa *verb. iudicialis actus, num. 54.* Victoria *relect. de homicid. num. 30.* & alij apud Salas *disp. 15. sect. 7. cit. num. 82.* & 84.

Neque ex eo, quod possit Iudex ex potestate publica committere alteri, vt reum occidat, sequitur, quod etiam possit id committere ipsi reo: cum non solum sit contra naturam, vt quis se occidat ex priuata auctoritate; sed etiam, vt se occidat ex potestate publica, saltem per illum modum occisionis, qui præferret crudelitatem, & talis esset, si quis deberet seipsum iugulare, aut suspendere, aut mutilare. Et qua ratione naturalis pietas erga parentes omninò obligat, vt quis in nullo casu eis inferat mortem, neque id potest à Iudice præcipi, etiam si alioqui eadem mors iuste illis sit debita, vt notat Less. *lib. 2. cap. 9. num. 26.* & Salas *disp. 15. de legib. sect. 7. num. 85.* & 86. ita & naturalis charitas erga seipsum omninò obligat, vt quis in nullo casu seipsum occidat, vel saltem, vt se non occidat in eo casu, in quo sit multum crudelitatis; & immanitatis. Quod addo, quia, qua ratione potest Iudex in aliquo casu præcipere, vt quis etiam sciens venenum hauriat, vt iam diximus; neque id videtur ex parte Iudicis magna inhumanitas, aut crudelitas; sicut neque est, vt quis se publicè verberet, vt consuevit fieri in Religiosis, & in tribunali Sanctæ Inquisitionis ex Suar. *lib. 5. de legib. cap. 10. num. 17.* & Valq. 1. 2. *disp. 173. cap. 3. n. 18.* ita & potest præcipere, vt quis sibi venam aperiat, & in sanguinis emissionem mori se sinat: quia similiter, neque id præferret inhumanitatem, aut crudelitatem, quidquid in contrarium dicat Bonac. *disp. 1. de legib. quæst. 1. puncto 7. num. 29.* & Reginald. *lib. 13. num. 288.* Salas *sect. 7. cit. num. 85.* & Reginald. *lib. 13. num. 288.*

Potest reus obligari à Iudice in aliquo casu, vt sibi ipse venam aperiat, & sic mori se sinat.

à reo, vt pœnæ sustineat post sententiam.

Potest reus in aliquo casu obligari à Iudice, vt venenum hauriat etiam sciens.

Non potest reus obligari à Iudice, vt occidat parentes, etiam publica auctoritate.

Potest reus obligari à Iudice in aliquo casu, vt sibi ipse venam aperiat, & sic mori se sinat.

Vnde & Vasq. diff. 173. cit. cap. 4. cum dixisset num. 24. in iis omnibus posse reum cooperari ad pœnam suam mortis, quæ potest iudex illi præcipere; subdit num. 25. licitè posse huiusmodi reum aperire sibi venam, si de hoc detur illi à Iudice optio, ad vitandam aliam mortem acerbiorè; quia id nihil habet inhumanum, quanquam neque hoc deberet in se exequi, vt mox dicemus, nisi sciret, sententiam Iudicis esse iustam, eamque pœnam sibi deberi ex vero delicto; non autem solum ex præsumptione, aut probatione delicti in foro externo, & Iudicem esse legitimum, non autem esse tyrannum, cuius ipse alioqui non posset esse minister.

Et quanuis hoc vtrunque de sumptione veneni, & de apertione venæ, non probent Salas, & Bonac. locis cit. satis tamen est nosse, quod probent alij, vt Vasquez num. 25. cit. Victoria in relect. de homicid. num. 30. Corduben. lib. 1. quæst. 36. Petrus de Aragon. 2. 2. quæst. 69. art. 4. Less. lib. 2. cap. 9. n. 25. quamuis n. 26. magis probet oppositum, idque asserat esse commune inter Doctores.

Neque hinc aperitur via ad excusandas à culpa eas mortes, quas sibi aliquando inferunt Barbari, ne veniant in manus hostium, & crudelius occidantur: neque enim illas sibi inferunt ex potestate publica, neque ipsis afferuntur sub distinctione alterius mortis acerbioris, & tanquam iusta pœna, vt ex se patet; sed ipsæ sibi inferunt ex propria, & priuata auctoritate.

Dicitur præterea in conclusione in ius posita, quod reus sic condemnatus per sententiam vltimam, & diffinitiuam, non potest resistere Iudici, aut ministris sententiam, & pœnam exequentibus: quia, vt notat S. Thom. 2. 2. quæst. 69. art. 4. Vasquez 1. 2. diff. 174. cap. 1. num. 1. Salas de legibus, diff. 15. sect. 7. num. 87. Less. lib. 2. cap. 31. num. 29. & 30. & apud istos alij communiter, tam Iudex, quam ministri vtuntur iure suo, neque reo iniuriam faciunt: & idè neque reus potest vicissim de illis conqueri, aut vicissim iniuriam rependere.

Si tamen iustitia sententiæ solum esset ex præsumptione, & secundum allegata, & probata in foro externo; non autem ex veritate delicti; licitum esset huiusmodi reo etiam armis terrere Iudicem, & ministros, vt se ab illis defenderet, dummodo abesset voluntas, aut periculum illis nocendi, vt vult Sotus lib. 5. de iust. quæst. 6. art. 4. vel saltem id non esset graue peccatum, vt idem subdit, & ex illo Vasq. diff. 174. cit. n. 2. Salas sect. 7. n. 87. Less. cap. 31. cit. n. 29.

Et quanuis Bañes 2. 2. quæst. 69. art. 4. Franciscus Victoria, & alij ex Iuristis apud Couarr. lib. 1. var. cap. 2. num. 13. & apud Less. num. 29. cit. & apud Salas num. 87. existiment, licitum esse huiusmodi reo, etiam vulneribus agere, & omni modo sese defendere, etiam cum læsione, & morte Iudicis, & ministrorum, si præsertim absit scandalum, & periculum maioris mali, & maioris perturbationis in ciuitate: quia, cum Iudex, & ministri solum habeant ius præsumptum, eodem ferè modo illum aggrediuntur, sicut aggredieretur aliquis innocens, & furiosus; & idè licitum est contra illos se defendere, etiam cum illorum læsione, & morte; sicut & licitum esset se defendere à furioso; id tamen, saltem in praxi, non videtur consulendum; quia vix potest contingere sine graui scandalo, & aperte id est contra obedientiam & reuerentiam Iudici debitam, quando bene fungitur suo munere, vt notat Vasq. 1. 2. diff. 174. cap. 2. n. 17.

Si verò sententia esset iniusta, & de illius iniustitia certò constaret ipsi reo, omninò liceret se de-

fendere etiam cum læsione, & morte iniqui Iudicis, & ministrorum, vt docet S. Thom. 2. 2. quæst. 69. art. 4. cit. quia in tali casu omnes essent iniusti aggressores, & se haberent sicut latrones, & totum iudicium esset simile violentiæ latronum, iuxta illud Ezech. 22. Principes eius quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem. & idè licitum esset illis resistere, nisi forte timeretur magnum scandalum, & magna turbatio ciuitatis, vt notat ibi S. Thomas: hæc tamen læsio non esset inferenda iis ministris, qui essent innocentes, & bona fide exquerentur mandatum iniqui Iudicis, vt subdit Vasq. 1. 2. diff. 174. cap. 1. num. 3. & Salas diff. 15. de legibus, cap. 7. num. 87. sed solum illis, qui essent conficij & participes iniustitiæ: quia alij se haberent, sicut & Iudex, qui fert sententiam iustam solum ex præsumptione, & secundum allegata, & probata in foro externo, in quo casu ex eodem Vasq. nihil debet iniuriæ pati: si tamen admittatur, quod possit reus se defendere ab huiusmodi Iudice, sicut & se defenderet à furioso, & aggressore alio non culpabili; non apparet, quare non possit etiam admitti, vt se defendat à ministris similiter non culpabilibus, & non iniustis.

Neque solum huiusmodi defensio ab iniusta sententia, est concedenda cum occisione Iudicis, & ministri, quando per illam manet reus in certo periculo vitæ; sed etiam, quando manet in certo periculo famæ, aut rei familiaris, vt subdit Vasq. diff. 174. cap. 1. cit. num. 4. & Salas num. 87. cit. quia similiter occisio aggressoris est licita, non solum ad tuendam vitam; sed etiam ad tuendam famam, seu honorem, & rem familiarem inquantitate notabilis, quando aliter hoc vtrunque seruari non potest.

Atque hoc, quod dicimus de defensione ab iniusta sententia per arma, & vulnera; potiori ratione dicendum est de defensione per fugam, vt probat Vasq. 1. 2. diff. 174. cit. n. 2. Potest enim reus licitè fugere ab iniusta sententia, etiam per effractionem carceris, vt idem habet num. 10. cum etiam carcer in tali casu sit instrumentum iniqui Iudicis, vt supponimus.

A sententia verò iusta, si iam sit lata, & sit de pœna, quam exequi debeat ipse reus per se, vt, v. g. pœna pecuniaria, quando exigitur pœna carceris, & exilij, idè non conceditur esse licita reo defensione per fugam: quia, cum sententia habeat vim iusti præcepti, parendum illi omninò est, vt notat Caiet. 2. 2. quæst. 69. art. 4. ad 2. dubium. Castr. lib. 1. de leg. pœn. cap. 3. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 9. num. 41. Salas diff. 15. de legibus, sect. 7. num. 87. cit. & eo ipso, quod quis per sententiam est damnatus ad certam summam, est iam acquisitum alteri ius ad illam summam, id est, fisco, aut alteri, cui pœna sit applicata; & si hic non condonet, sed exigat dictam pœnam, soluenda illi omninò est: & idè perinde est, quod quis fugiat, & se per fugam defendat ab huiusmodi pœna, atque quod fugiat à solutione alterius debiti, vt notat Vasq. diff. 174. cap. 1. num. 6.

Dico autem, huiusmodi pœnam esse soluendam, si is, cui debetur, & cui est applicata, illam non condonet; sed repetat: quia alioqui non semper teneretur reus illam offerre non petenti; sed potest aliquando sibi persuadere, quod de illa non curet, eamque ipsi condonet; & idè etiam potest illam præscribere contra fiscum spatio triginta annorum, vt dicitur l. Omnes. C. de prescript. & sic notat Vasq. 1. 2. diff. 173. cap. 3. num. 17. & alij apud Bonac. nam de legibus, quæst. 1. puncto 7. num. 30. quanquam hic

Iudicis sit iniusta, licitè potest reus illi resistere, etiam per occisionem Iudicis, & ministrorum.

10. Sive ex tali sententia iniusta imminet illi periculum vitæ, sue honoris, aut rei familiaris notabilis.

11. Et potiori ratione potest effringere carcerem, & fugere.

12. A pœna pecuniaria iusta non licet resistere Iudici, & se per fugam ab illa defendere.

hic non solum id asserat pro aliquo casu; & quando is, cui pœna est applicata, rationabiliter censei potest de illa non curare; sed vniuersaliter, & absolute pronunciet, pœnam pecuniariam post sententiam non esse soluendam, nisi de nouo petatur: quod idem etiam asserit Couar. in Epit. quarti Decretal. part. 1. cap. 6. §. 8. num. 11. quod tamen nullo modo admittit Vasq. diff. 173. cit. cap. 1. num. 3. & cap. 3. num. 16. & 17. cit. cum sententia ipsa per se satis habeat vim præcepti, & satis obliget reum ad pœnam soluendam, etiam sine noua petitione, quæ, per se loquendo, ex nullo capite potest esse necessaria: secus verò esset, si pœna etiam pecuniaria esset alicui tam acerba, vt excederet modum potestatis humanæ, quod esset à reo sponte soluenda, & exequenda; non autem solum ferenda, & expectanda ab alio illius executio: quia in tali casu idem esset dicendum de illa, atque de aliis pœnis corporalibus grauioribus; & satis esset, si expectaretur non solum petitio, sed etiam tota illius executio, vt communiter dicitur de confiscatione omnium bonorum: & notat Bonac. puncto 7. cit. num. 31. ex Couar. loco cit. Suar. lib. 1. de legibus, cap. 7. num. 5. Molin. tract. 2. diff. 95. col. 1. & alij.

13. Addit verò idem Vasq. diff. 174. cap. 1. cit. num. 7. idem esse etiam de illo, qui sit iuste damnatus ad trirèmes, vel ad metalla; neque enim potest licitè fugere, & per fugam sese defendere à dicta pœna, vt etiam concedit Nauar. comm. 4. de regular. num. 64. §. Secundo infertur. & Salas sect. 7. num. 87. cit. quia similiter per hanc sententiam est iam acquisitum ius Principi, ad quæ spectant trirèmes, & metalla; & talis reus iam est illi additus iure seruitutis, sicut & qui est captus in bello iusto; & quemadmodum, qui est seruus iure belli, tenetur in conscientia seruare se domino, neque potest fugere; quia ex iustitia belli sic est damnatus ad seruitutem, & in hanc fuit illi commutata ipsa mors, cuius erat iam reus; & solum sub hac conditione fuit in bello seruatus, vt esset seruus, Institut. §. Serui. de iur. person. & l. Libertas. ff. de stat. homin. ita & qui est damnatus à Iudice ad seruitutem in trirèmbus, vel ad metalla, vel similia. Sed de damnatis ad trirèmes etiam per sententiam iustam, & ex vero delicto, aliter sentit Suar. lib. 5. de legibus, cap. 10. num. 16. in fine, vbi contra Nauar. commen. 4. cit. de regular. num. 64. negat, posse se credere, quod teneantur in conscientia in illis sponte permanere, si forte sine cuiusquam læsione possint fugere: quia est nimis violentum, & supra omnem modum humanæ potestatis, alicui præcipere, vt sponte abstineat à fuga tanti mali, quantum est esse in trirèmbus, & in illis seruire, quando alioqui potest fugere; sicut & esset præcipere abstinentiam ab omni cibo, & vt fineret quis se fame perire, quando alioqui posset comedere, & vitam tueri, vt supra diximus num. 3. & satis est pro obseruatione iustæ sententiæ, si patienter sustineat esse in trirèmbus, quando per vim illis detinetur, neque potest per fugam esse extra illas. Vnde & ministris iustitiæ præcipitur, vt illos ducant, & Officialibus trirèmitis, vt custodiant; non autem ipsismet reis damnatis, vt per se ipsi ad illas se conferant, & sponte in illis permaneant. Et si quod ius seruitutis per iustam sententiam est Principi acquisitum, vel est dicendum esse tantummodo seruitutis coactæ, & voluntariæ; id est, quod solum possit vim illis facere, & obsequere, vt seruiant in trirèmbus, & absolute, vt patiantur seruitutem; vel certè est ius compensabile, etiam post fugam per aliquid aliud, vt etiam infra

14. Qui in bello iusto est factus seruus, non potest fugere.

Damnati ad trirèmes possunt fugere.

dicemus de eo, qui fugit in equo, aut veste aliena, vt mortem euitet.

De vtroque tamen, id est, tam de illo, qui est captus in bello iusto, & est seruus iure belli; quam de illo, qui est damnatus ad seruitutem per sententiam iustam, & ex delicto, addit Vasq. 1. 2. diff. 174. cap. 1. cit. num. 9. & ex illo Salas diff. 15. de legibus, sect. 7. n. 87. quod si fugiat, tunc demum est ceniendus recuperasse libertatem, & non teneri amplius reuerti ad seruitutem, quando iam est extra territorium Principis, ad quem pertinebat: quia, quemadmodum vnusquisque extra territorium est solutus legibus Principis; ita & est solutus sententiis, & præceptis: & sicut iure gentium est inducta seruitus pro iis, qui capiuntur in bello; ita & est inducta recuperatio libertatis, si iam sint apud suos, animo apud illos manendi, & non amplius sint inter hostes, l. Nihil interest. ff. de captiuis, & postlim. reuers. & notat Couar. lib. 1. var. cap. 2. num. 10. post medium; & in regula, peccatum, part. 2. §. 11. num. 6. & apud Vasq. cap. 1. cit. num. 8.

Verum alij apud eundem Salas num. 87. cit. de damnatis ad trirèmes, vel ad metalla per sententiam, id non admittunt: quia, quemadmodum qui sunt damnati ad pœnam pecuniariam, semper secum ferunt sententiam, & tenentur ex iustitia illam soluere, siue sint intra territorium, siue extra; ita & damnati ad trirèmes, vel ad metalla. Et quod dicitur de recuperatione libertatis, solum est verum pro iis seruis, qui fuerunt in bello capti: quia specialiter solum pro istis id fuit statutum in iure communi. Sed ex dictis paulò antè facile soluitur hæc controuersia: si enim admittamus cum Suario, quod possunt licitè fugere, & quod sententia solum obligat ad seruitutem coactam; possunt etiam admittere, quod libertatem recuperet, si verè fugiant, & quod non teneantur sese Principi restituere, vt seruos: quanquam hæc recuperatio non sit simpliciter; sed, vt sic dicam, ad reincidentiam, si iterum veniant in manus Principis, & hic prosequatur suum ius seruitutis coactæ, quod habet in illos.

Denique idem est etiam de pœna carceris ex eodem Vasq. cap. 1. cit. num. 10. & Suar. lib. 5. de legibus, cap. 10. num. 15. & Soto lib. 1. de iust. quæst. 6. art. 4. si quis enim sit iuste damnatus, vt in carcere maneat, non potest non parere sententiæ, nisi forte illa sit solum iusta ex præsumptione: quia in tali casu illum non obligat, neque priuat naturali beneficio, aut potestate se defendendi per fugam: imò, si sit etiam iusta, & ex veritate delicti, probabile est, quod liceat fugere, quando carcer est futurus perpetuus, & locus fugæ parat ex se, vt notat Sà verb. iudicialis actus, num. 52. Salas diff. 15. de legibus, sect. 7. n. 87. §. Addum reitè. & apud illum Salom. 2. 2. quæst. 69. art. 4. controu. 2. Petr. Ledes. Bañes, & alij: quia perpetuus carcer æquiparatur seruituti perpetuæ, aut violentiæ, qualis est in captis bello; & hæc æquiparatur morti, l. Seruitutem. ff. de reg. iur. & idè quemadmodum est licitum fugere de carcere, quando imminet periculum mortis, vt mox dicemus; ita & videtur licitum de illo fugere, quando est futurus perpetuus. Et idem est ex Suar. lib. 5. de legibus, cap. 10. num. 16. cit. si carcer est futurus solum temporalis; sed est simul futurus valde grauis, & incommodus, & insalubris; & qui in illo est mansurus, valde male tractabitur, & paulatim disponetur ad mortem, vel saltem cogetur vitam ducere in magnis miseriis: neque enim voluntaria, & spontanea pœnamentia in tali carcere, & tam duro, videtur posse cadere sub obligationem postriam; sicut neque cadit, quando habet adiunctum periculum vitæ, aut

16. Virum capti in bello, & damnati ad trirèmes, post seruitutem liberari debent, si fugiant.

16. A pœna carceris, quando est iusta, virum licet fugere.

17. A pœna perpetui, aut duri carceris licitè est fugere, secundum aliquos.

7. Non potest reus resistere Iudici, iustæ sententiam exequenti.

8. Si sententia solum ex præsumptione sit iusta, vtrum reus possit resistere.

9. Si sententia

18. Non tamen Religiosi, si ad illi damnentur iuste à Juis superioribus.

19. Qui tenetur in carcere propter debitum, & certus est, quod non potest illa solvere, potest licite fugere.

20. Qui est in carcere propter debitum, & poenam capitale, licite potest fugere.

21. Neque est, quod curet de damno, quod forte imminet custodi carceris.

22. Vel timeat effractionem carceris.

maximi incommodi, vt dicemus, nisi forte aliunde ex iuramento, aut voto sit etiam obligatio de iure diuino: sic enim, si quis iuravit, aut vouerit non recedere à carcere, quamuis possit; sed in illo exequi iustam sententiam; aut expectare illius executionem à ministris iustitiæ; omnino tenetur non recedere, vt notat Suar. num. 16. cit. & lib. 2. de iuram. cap. 10. & Religiosi, si iuste puniantur perpetuo carcere à suis superioribus, omnino tenentur illum seruare, nec possunt licite fugere, quamuis alioqui pateat fuga, vt notat Caiet. 2. 2. quæst. 69. art. 4. in respons. ad 2. quæst. & ex illo Nauar. de regular. com. 4. num. 63. & Suar. lib. 5. de legib. cap. 10. num. 16. quia per votum obedientiæ priuarunt se libertate exeundi extra claustra, vel extra terminos iuste sibi præfixos à suis superioribus, siue intra illos alioqui detineantur per vim, siue non.

Et quod dicimus, licere fugam à carcere, quando quis est damnatus per sententiam, quæ solum sit iusta ex præsumptione delicti; est intelligendum etiam de illo, qui tenetur in carcere propter debitum, quæ nec per se, nec per alium villo modo potest soluere, vt notat Nauar. in Man. num. 101. Sæ verb. iudicialis actus, num. 52. Salas de legib. disp. 15. sect. 7. num. 87. cit. si quod habet præceptum manendi in carcere, solum habet fundamentum in hac præsumptione, quod carcer sit futurus utilis, vt tandem soluat; & ided si hæc præsumptio non subsistat, nulla est obligatio.

Quod si reus sit iam damnatus per sententiam iustam ad eam poenam, quam aliquis alius debeat in ipso exequi, & non ipsemet reus in se ipso, licitum est ex Soto, Valsq. Salas locis cit. & omnibus communiter fuga præuerrere huiusmodi executionem; neque est obligatio in conscientia illam expectandi in carcere: quia præceptum solum est de illa patienda, quando fuerit illata ab alio, non autem de illa expectanda; neque videtur posse Princeps simul vtrunque præcipere, vt quis mortem patiatur, & vt in carcere illam expectet, & non fugiat, quando potest; quidquid dicat Caiet. 2. 2. quæst. 69. art. 4. & Valen. 2. 2. disp. 5. quæst. 13. puncto 4. ad 3. sicut, nec potest præcipere, vt quis fame pereat, & cibum oblatum sponte respuat, cum in oppositum sit obligatio naturæ de vita tuenda, & conferuanda, quandiu potest. Atque hoc modo S. Thom. 2. 2. quæst. 69. art. 4. ad 2. de eo, qui est damnatus ad mortem, expressè ait, quod non tenetur manere in carcere; sicut neque is, qui est damnatus, vt fame pereat, tenetur abstinere à cibo oblato; quia vniuersaliter nemo tenetur facere id, ex quo sequitur eius mors, & alioqui diceretur seipsum occidere.

Neque in hoc est habenda ratio damni, quod forte imminet custodi carceris, vt notat Valsq. 1. 2. disp. 174. cap. 2. num. 13. & Salas de legibus, disp. 15. sect. 7. num. 88. quia, qui fugit, vitur iure suo; & custos sibi imputet, si est negligens: neque fuga ipsa est illi causa damni, qualis esset, v. g. si quis, dum equo fugit, læderet innocentem, qui forte est in media via; sed est solum occasio; quæ tamen licite potest non vitari, quando quis vitur iure suo.

Neque id est intelligendum in eo tantum casu, in quo potest quis fugere non effractis foribus carceris, aut ipso carcere; sed etiam, si debeat fores effringere, & totum ædificium carceris diruere, vt notat Caiet. 2. 2. quæst. 69. art. 4. cit. Nauar. in Man. cap. 17. num. 101. Valsq. 1. 2. disp. 174. cap. 2. num. 16. Salas de legibus, disp. 15. sect. 7. num. 89. Less. lib. 2. cap. 31. num. 31. nam, quamuis huiusmodi fuga non

sit licita, si debeat fieri cum læsione, aut cum iniuria iudicis, aut ministrorum, qui alioqui benè funguntur suo munere, & iuste, saltem secundum allegata; & probata, reum detinent, vt ex S. Thom. 2. 2. quæst. 69. art. 4. cit. & aliis notat Valsq. disp. cit. cap. 1. num. 1. & Salas sect. 7. cit. num. 87. & diximus paulò antè, num. 7. effractio tamen carceris non est iniuria, aut læsio iudicis, aut ministrorum, cum illorum potestas in illis sit, & non in muris; & damnum, quod infertur Communitati, ad quam pertinebit reficere carcerem, vel non est tantum, vt sit de illo habenda ratio in casu tanti periculi; vel certe facile potest postea compensari per restitutionem expensarum, vt notat Valsq. num. 22. sicut, & compensatur damnum illatum alicui tertio per eandem fugam, vt, v. g. si ad fugam fuisset adhibitus equus, aut vestis aliena inscio domino, eaque fuisset consumpta, vt habet Salas num. 89. Sed certè subdit idem Salas ibidem, quod effractio carceris solum est licita, quando timetur graue periculum vitæ, aut famæ; non autem, si timeatur solum poena leuis, vt, v. g. pecuniaria; & num. 92. ex Lessio lib. 2. cap. 31. num. 38. restitutionem damni allati per effractionem carceris vix esse in vsu: quia communiter respublica dicitur esse contenta punitione ipsa, quam molitur, & exequitur, quando potest, contra huiusmodi effractores.

Addit præterea Valsq. disp. 174. cit. cap. 2. num. 22. non esse carcerem effringendum, si effractio futura sit causa, vt etiam fugiant, qui sunt in carcere propter debita ciuilia, & inde creditores patiantur graue damnum: quia, quemadmodum ipsi creditores non tenentur pati damnum in suis bonis, vt defendant vitam alterius, qui alioqui est nocens, & iuste est damnatus ad mortem; ita nec debent ab hoc ipso damnato, ad id cogi, vt certè cogentur per effractionem carceris: secus verò, si is, qui carcerem frangit, & fugit, esset innocens: quia contraria ratione tenentur creditores pati damnum in bonis temporalibus, vt defenderent vitam innocentis. Sed contrarium asserit Less. lib. 2. cap. 31. num. 38. cit. & Salas disp. 15. de legibus, sect. 7. num. 91. ex Michaële Salone 2. 2. quæst. 69. art. 4. quia fuga huiusmodi debitorum, & damna creditorum solum per accidens sequuntur; & qui carcerem frangit, vt vitam seruet, vitur iure suo; nec tenetur huic iuri cedere, ne alij patiantur damnum, vt etiã supra diximus de damnis ministrorum.

Atque in his casibus, in quibus reo licitum est fugere, est licitum etiam aliis, præterquam iudici, & ministris, dare illi consilium, & instrumenta ad fugam; non tamen est licitum fores carceris, aut muros simul cum illo, vel pro illo effringere, ex Caietan. 2. 2. quæst. 64. art. 4. Valsquez 1. 2. disp. 174. cap. 3. num. 24. & seq. Salas de legibus, disp. 15. sect. 7. num. 92. quia consilium, & traditio instrumentorum solum sunt actiones quædam secundariæ ad ipsam fractionem, & fugam; neque possunt, per se loquendo, habere malitiam, nisi ex illa, ex qua tamen de facto non habent, cum etiam illa mala non sit, vt supponimus. Excipitur verò ipse Iudex, & ministri, ab his actionibus secundariis: quia ratione officij tenentur Communitati, & Principi speciali obligatione fidelitatis, circa reos custodiendos: ipsa verò effractio, aut immediata cooperatio ad effractionem ided non est licita, quia non est actio secundaria, sed primaria, & per se, siue sit partialis, siue totalis: & quamuis sit licita ipsi reo, cum quo Communitas habet bellum; non tamen est licita aliis, qui potius debent in huiusmodi bello se tenere ex parte Communitatis, quam ex parte rei.

23. Effractio carceris solum est licita, quando timetur graue periculum, & pro illa nihil est restituendum.

24. Vtrum sit licita fractio carceris, quando timetur etiam fugiant debitorum, & eorum creditores damni patiantur.

25. Vtrum sit licitum dare consilium, vel auxilium reo ad carceres effringendos.

26. Ante latam sententiã licitum est reo fugere à carcere.

27. Nisi aliter promissit, & iurauit; & post iuramentum nihil nouerit emersit.

28. Religiosus iniuste damnatus potest licite fugere.

29. Et idem est, si damnatio sit iniusta, sed excoecatio sit iniusta, & excedat modum iniustitiæ.

30. Reus damnatus ad mortem non tenetur fugere à carcere, quamuis possit.

rei. Verum, qua ratione communiter conceditur huiusmodi cooperatio immediata ad carceris effractionem, esse illicita; eadem ratione putatur à multis esse illicita, etiam traditio instrumentorum: & sic docet Sot. lib. 1. de inst. quæst. 6. art. 4. Nauar. in Man. cap. 25. num. 38. Valen. 2. 2. disp. 5. quæst. 13. puncto 4. & valde probabile id putat etiam Salas num. 92. cit. & satis vrget ratio iam allata, quod alij omnes ratione fidelitatis, quam debent Communitati, & Principi, potius debeant in bello, quod geritur contra reum, se tenere pro Communitate, & Principe, quam pro reo: quod tamen non facerent, si reo præberent instrumenta contra Communitatem, & contra Principem; & est ratio longe diuersa, si eidem reo dent consilium de carcere effringendo: quia per hoc consilium nihil efficitur contra ius Communitatis, & Principis, qui adhuc relinquuntur bellum gerere cum solo reo, eique vim facere, vt poenam sustineat; sed solum proponitur ipsi reo ius, quod habet, declinandu per fugam huiusmodi vim, & quoad cætera solus relinquatur rem suam agere cum Communitate, & Principe: quod tamen non accidit, si aliquis sese illi adiungat in socium operis, eumque iuuat, vel immediatè per se, vel per sua instrumenta.

Hæc verò omnia, quæ diximus de fuga à carcere post latam sententiã, potiori ratione debent intelligi ante illam, & dum causa discutitur, vt notat Nauar. comment. 4. de regular. num. 63. Less. lib. 2. cap. 31. num. 21. Salas de legib. disp. 15. sect. 7. num. 88. & apud illum omnes communiter: nam ante latam sententiã, vel nullum est præceptum manendi in carcere; sed solum proceditur per viam facti; vel certè ab obligatione præcepti facile quis excusatur ratione periculi, quod sibi timet ex sententiã.

Sed rectè addit Suar. lib. 5. de legib. cap. 10. num. 16. vt etiam retulimus num. 18. quod hæc non intelliguntur in eo casu, in quo quis specialiter promissit, aut iurauit manere in carcere: quia tunc seruanda est fides, & iuramentum implendum; nisi forte post iuramentum de nouo cognoscatur periculum mortis, & sic contingat notabilis variatio rerum; vel nisi detentio in carcere sit apertè iniusta, & carcer sit valde grauis, & insalubris; & ided sit contra charitatem erga se ipsum, vt quis sine iusta causa in illo permaneat. Et ex hoc capite magis possunt obligari Religiosi, quam sæculares, ad permanendum in carcere, tam post sententiã, quam ante, vt supra diximus. Si tamen damnatio ad carcerem esset iniusta, neque etiam à Religioso esset subeunda in conscientia, vt notat Nauar. comm. 4. de regular. num. 64. §. 7. Et idem esset, si damnatio ad carcerem esset iniusta, sed executio esset iniusta, vt, v. g. si custos carceris ex propria authoritate, vel ex iussu alterius potestatem ad id non habentis, negaret damnato cibum sufficientem, aut vestitum, vel ignem; & daret, v. g. solum quinque vncias panis per dies singulos, vel tempore hyemis in loco frigidissimo lineret esse cum sola tunica, & sine igne; vel in loco terraneo humidissimo cogeret humi dormire sine stragulo: vel quid simile faceret, ex quo illi mors consequeretur: non solum enim peccaret mortaliter per huiusmodi crudelitates ipse custos; sed etiam alij, qui de illis darent consilium, aut mandatum: & si mors ipsa consequeretur, etiam incurrerent irregularitatem, vt subdit Nauar. loco cit. §. 8.

Sed, quamuis hæc ita sint, adhuc licite potest, qui est damnatus ad mortem, non fugere; sed expectare mortem in carcere, si velit: quia hoc non est positivè cooperari ad mortem; sed solum passivè se habere; & alioqui est magnus actus patientiæ, vt quis patienter toleat mortem, quam suis culpis promeritus est, vt notat Valsq. 1. 2. disp. 174. cap. 4. num. 29. ex Couar. lib. 1. var. cap. 2. num. 7. Caiet. 2. 2. quæst. 69. art. 4. ad 6. dubium. Sot. lib. 1. de inst. quæst. 6. art. 4. in solutionibus argumentorum. Syluest. & Ang. verb. fugere. Less. lib. 2. cap. 9. num. 28. Salas de legibus, disp. 15. sect. 7. num. 93. & alij communiter apud illum. Neque videtur quoad hoc esse eadem ratio de eo, qui est damnatus ad mortem, & non fugit de carcere; & de eo, qui est damnatus, vt fame pereat, & non sumit cibum oblatum: quia ille quoad omnia se habet solum passivè ad suam mortem; neque fuga, quam prætermittit, est per se influens in conseruationem vitæ, aut per se prohibens destructionem: hic verò se habet etiam actiue, dum remouet alimentum, quod solum potest esse per se, & proximè prohibens mortem à causis intrinsecis. Et probabile est, quod ille possit non fugere, etiam quando sententiã mortis est iusta solum ex præsumptione delicti, & in foro externo, vt subdit Valsq. 2. 2. quia etiam in hoc casu est actus patientiæ, & virtutis, vt quis toleat mortem, no destruat rectus ordo iudicij.

Imò ex Petro Nauar. lib. 2. de restitut. cap. 3. num. 73. Less. lib. 2. cap. 9. num. 28. & Salas disp. 15. de legibus, sect. 7. num. 93. cit. est etiam licitum delinquenti, vt se offerat Iudici puniendum: quia similiter est actus virtutis, si quis velit in se exerceri actum iustitiæ vindicatiuæ, & punitiuæ, vt aliis exemplo sit.

Quamquam de priori casu, in quo sententiã est iusta solum ex præsumptione, & in foro externo, dubitat Salas sect. 7. cit. num. 94. & probabilius putat, quod non sit licitum manere in carcere, nisi forte ex fuga probabiliter timeantur maiora pericula.

Secus verò, si sententiã esset iniusta vtroque modo; & non solum in foro interno; quia delictum reuerà non fuit commissum: sed etiam in foro externo; quia non fuit sufficienter probatum: quia, quemadmodum non est licitum, vt quis non declinet agrestorem iniustum, si alioqui commodè potest sine occasione illius in peccato mortali; ita & non est licitum, vt quis non declinet iniustum Iudicem, vt habet Valsq. disp. 174. cit. num. 31. Couar. lib. 1. variar. cap. 2. num. 10. Salas disp. 15. de legibus, sect. 7. num. 93. cit. qui etiam addit, idem esse, si quis non appellet ab iniusta sententiã, cum vtiliter possit, & cum spe fructus; & siue sententiã sit de bono vitæ, siue de bono famæ.

Atque hæc de poenis subeundis, aut non subeundis personaliter, aut realiter ab ipso reo post latam sententiã: si tamen contingat, quod reus iam damnatus per sententiã Iudicis moriatur ante factam executionem sententiæ, & ante poenam solutam, obligatio illam soluendi solum transit ad hæredes pro poenis pecuniariis, & realibus; non autem pro personalibus, vt notat Salas disp. 15. de legibus, sect. 7. num. 106. & ex illo Bonacin. de legib. disp. 1. quæst. 1. puncto 7. §. 2. num. 35. quia reus non idem ius habebat in corpora, & in personas hæredum, quod habebat in propria bona; & ided per delictum potuit hæc afficere fisco; & secuta sententiã solum potuit illa transmitti ad hæredes, vt sic affecta; non autem potuit afficere fisco ipsa corpora, & personas, eaque relinquere sic affectas.

31. Etiam si sententiã sit iniusta iusta ex præsumptione delicti, & in foro externo.

32. Delinquens potest licite offerre se Iudici puniendum.

33. Si reus sit iniuste damnatus ab iniusto Iudice, tenetur fugere à carcere, si potest.

34. Reus iniuste damnatus tenetur appellare à tali sententiã, si sperat fructum appellationis.

35. Poena solum reales, non autem personales, transiunt ad hæredes delinquentis damnati.

DISPUT. XLV.

An, & quomodo ignorantia legis, aut pœnæ, excuset à pœna statuta per legem.

- 1. Ignorantia crassa, & affectata legis, aut pœnæ, non excusat à pœna.
2. Ignorantia inuincibilis ipsius legis communiter excusat à pœna.
3. Pœna eorum, qui scienter, & temerè aliquid faciunt, non incurritur ab iis, qui id faciunt ex ignorantia etiam culpabili.
4. Ignorantia, que excusat à culpa graui, etiam excusat à pœna graui.
5. A pœna legis purè pœnalis, que ignorantia excuset.
6. Qui sciunt legem diuinam, aut naturalem, & ignorant pœnam statutam in transgressores, non excusantur à tali pœna.
7. Neque ab illa, que contra eosdem est statuta per ius ciuile.
8. Etiam si præterea simul ignorent ipsum ius ciuile.
9. Et idem est de pœna, que contra eosdem est statuta per ius canonicum.
10. Qui ex ignorantia transgreditur statuta Ordinariorum, non incurrit eorum pœnas, nisi ignorantia sit crassa, aut supina.
11. A pœnis iuris canonici communiter non excusat illarum ignorantia.
12. A pœnis, que imponuntur propter aliquod factum, vel propter certam qualitatem personæ, nulla ignorantia excusat.

De hac re multa diximus supra, lib. 1. disp. 29. num. 4. & 5. idèd breuius hoc loco rem perstringemus.

Et primò certum est, quòd si ignorantia legis, aut pœnæ per illam statuta, sit affectata, & crassa, non est sufficiens, vt excuset à pœna. Ita Suarius lib. 5. de legibus, cap. 18. num. 8. ex communi sententia: & expressè habetur cap. Vt animarum, de constit. in 6. vbi dicitur, quòd qui ignorant statuta Ordinariorum per ignorantiam crassam, aut supinam, non excusantur à pœnis, quæ per illa determinantur. Et ratio est: quia talis ignorantia, cum sit voluntaria, & culpabilis ex se ipsa, sicut non potest excusare à culpa, ita nec potest excusare à pœna.

1. Ignorantia crassa & affectata legis, aut pœnæ, non excusat à pœna.

2. Ignorantia inuincibilis ipsius legis communiter excusat à pœna.

Secus verò, si è contrà ignorantia legis sit inuincibilis: quia tunc, sicut excusat à culpa; ita & excusat à pœna, quando hæc solum imponitur propter culpam in ipsam legem; non autem propter aliquod aliud, vt ex communi sententia notat Sayr. lib. 2. clau. reg. cap. 9. num. 24. & Salas de legibus, disp. 15. sect. 9. num. 110. Vnde & cap. Agnoscentes, de constit. absolute dicitur, quòd non debent in damnum vocari, quæ carent culpa: & cap. Sine culpa, de reg. iuris, in 6. quòd sine culpa nullus est puniendus. Et in hac re bene est considerandum, quid propriè intendant leges punire per illas pœnas, quas adiungunt, vt etiam supra monuimus lib. 1. disp. 29. cit. Si enim intendant solum punire suas transgressiones, sicutque contemptus, id est, ipsos actus, in quantum formaliter habent malitiam contra ipsas leges, censendæ sunt solum punire ipsos scientes, & solum aduersus scientes parare pœnas, l. fin. ff. de decret. ab Ord. faciem. ac proinde

mirum non est, si excusentur à pœnis, qui leges ipsas ignorant inculpabiliter: si verò intendant punire absolute id, quod est malè factum, quomodo- docunque tandem, & contra quancunque legem sit malum, censerì debent parare pœnas etiam contra illos, qui ipsas leges ignorant, dummodo etiam ipsi committant id malefactum, & in illo malitiam contrahant contra aliquam legem, siue naturalem, siue diuinam, aut aliam quancunque, vt dicimus.

Atque hoc modo, si lex aliqua solum intendat punire, non absolute aliquam culpam; sed certum aliquem illius modum, & specialem aliquam grauitatem, à pœna per illam statuta; satis potest quis excusari per illam ignorantiam, qua excusatur à tali grauitate, & modo culpæ, quamuis alioqui non excusetur à culpa simpliciter: & si verba legis pœnam constituant solum in eos, qui scienter, aut temerè aliquid fecerint, aut præsumperint; probabilissimum est, quòd talis pœna non incurritur ab iis, qui id fecerint ex ignorantia, etiam mortaliter culpabili, vt notat Suar. lib. 5. de legibus, cap. 12. num. 14. & de censuris, disp. 4. sect. 3. à num. 9. & omnes communiter apud Salas disp. 15. de legibus, sect. 9. num. 114. nam reuerà, qui legem violant ex tali ignorantia, non violant scienter, neque temerè aliquid faciunt, aut præsumunt, nisi fortè ignorantia sit affectata, & directè voluntaria, in quo casu æquiparatur scientiæ, ex Gloss. in cap. eos, qui, verb. affectata, de tempor. ordin. in 6.

Et à fortiori idem est, si ignorantia excuset à culpa mortali; non autem à veniali: excusat enim sufficienter etiam à pœna, si hæc sit grauis, & solum proportionata culpæ graui, vt subdit Suarez lib. 5. de legibus, cap. 12. cit. num. 16. & si lex sit purè pœnalis, & idèd non requirat culpam propriè dictam; adhuc ignorantia ab illa excusat, si facit, vt actio, propter quam incurritur, non sit voluntaria, vt notat Salas disput. 15. de legibus, sect. 9. num. 110.

Secundò, certum est, eum, qui scit legem diuinam, aut naturalem; & ignorat pœnam à Deo statutam transgressoribus huiusmodi legis, non excusari à tali pœna: si quis enim scienter peccet contra legem naturæ, etiam si inuincibiliter ignoret pœnas Inferni; non tamen propterè illis non punietur. Et ratio est: quia obligatio ad huiusmodi pœnam, solum provenit ex potestate, & voluntate Dei; non autem requirit consensum peccantium; & eo ipso, quòd quis scienter, & sponte legem transgreditur, sponte se subiicit iis omnibus pœnis, quæ legis violatoribus sunt statuta, etiam si explicitè, & distinctè illas ignoret, vt notat Azor. part. 1. lib. 1. cap. 15. quæst. 1. si tamen ignorantia pœnæ redundaret aliquo modo etiam in ignorantiam obligationis legis; & ex eo, quòd quis ignoraret per legem adiungit pœnam grauem, putaret, neque etiam legis obligationem esse grauem, sicut in tali casu ignorantia excusaret à culpa graui; ita & excusaret à pœna graui, vt notat Salas disp. 15. sect. 9. num. 113.

Tertiò, idem est de iis pœnis, quæ contra violatores iuris diuini, & naturalis statuuntur à iure ciuili: si quis enim furetur, v.g. aut occidat, etiam si ignoret, furto, & homicidio esse adiunctam pœnam suspensij; non tamen propterè non suspendetur; cum similiter huiusmodi pœnæ non requirant consensum peccantium, neque debeant esse directè voluntariæ; sed solum potestatem, & voluntatem Principis; & qui peccant, sponte sese subiiciant omnibus pœnis, quibus tale peccatum puni-

Pœna eorum, qui scienter, & temerè aliquid faciunt, non incurritur ab iis, qui id faciunt ex ignorantia etiam culpabili.

Ignorantia, que excusat à culpa graui, etiam excusat à pœna graui.

A pœna legis purè pœnalis, que ignorantia excuset.

Qui sciunt legem diuinam, aut naturalem, & ignorant pœnam statutam in transgressores, non excusantur à tali pœna.

Neque ab illa, que contra eosdem est statuta per ius ciuile.

DISPUT. XLVI.

De obligatione ad ius non scriptum, quæ est consuetudo.

- 1. Consuetudo quomodo describatur.
2. Non habet vim legis sine consensu Principis, saltem tacito.
3. Virtutes, seu proprietates consuetudinis que sint.
4. Consuetudo non potest induci contra ius diuinum, & naturale.
5. Bene tamen potest illud interpretari.
6. Contra ius gentium quomodo possit induci consuetudo.
7. Qualis consensus Principis requiratur ad consuetudinem.
8. Consuetudo debet esse obseruata à maiori parte populi.
9. Ad aior pars populi que dicatur.
10. Si lex sit lata ad Communitatè aliquam totalem, & amplissimam, potest consuetudo illam tollere, etiam in Communitate partiali.
11. Quid requiratur ad hoc, vt consuetudo sit rationabilis.
12. Quo differat consuetudo rationabilis, vel irrationabilis, à consuetudine bona, vel mala.
13. Quid requiratur ad hoc, vt consuetudo sit prescripta.
14. A quo tempore sit computanda prescriptio consuetudinis.
15. Ad hoc, vt consuetudo inducat nouum ius, debet ipsa esse inducta cum intentione obligandi.
16. Consuetudo in dubio non est censenda obligare.
17. Dubium de obligatione consuetudinis, ex quibus coniecturis possit determinari.
18. Intra quantum tempus censerì debeat incipere obligatio consuetudinis.
19. Consuetudines laicorum non obligant Clericos.

De tractationem de obligatione legis, quæ communiter appellatur ius scriptum, etiam pertinet tractatio de consuetudine, quæ appellatur ius non scriptum. cap. Consuetudo, dist. 1. De illa possunt videri iuristæ in l. De quibus, & in l. Si de interpretatione, ff. de legibus. Canonistæ in cap. Consuetudo, d. 1. & in titulu de consuetudine, in Decretalibus, & in 6. Summistæ verb. Consuetudo. S. Antoninus par. 1. tit. 16. S. Thom. 1. 2. q. 97. art. 3. Caiet. & Medin. ibidem, Soc. lib. 1. de inst. quæst. 7. art. 2. Castr. lib. 2. de leg. pœn. cap. 12. Valen. 1. 2. disp. 7. q. 5. puncto 8. Suar. lib. 7. de legibus, Valsq. 1. 2. disp. 177. Salas de legibus, disp. 19. Azor. par. 1. lib. 5. à cap. 17. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 11. & alij apud ipsos.

Vt verò hoc loco nos quoque de illa paucis agamus, primò sic possumus illam de scribere ex S. Iudoro lib. 5. Etymol. c. 3. qui etiam refertur cap. Consuetudo, d. 1. cit.

Consuetudo est ius quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, quando deficit lex: vt enim bene docet S. Thom. 1. 2. quæst. 97. art. 3. cit. non solum potest manifestari verbo, aut scripto

1. Consuetudo quomodo describatur.

tur, vt tradit idem Azor. lib. 1. cap. 15. cit. quæst. 2. & Suar. lib. 5. de legibus, cap. 12. num. 7.

Idque est verum, non solum, si ignorantia cadat supra pœnam; sed, etiam si cadat supra ipsum ius ciuile, quod pœnam imponit: nam, quamuis aliquis ignoret, quòd furum prohibetur per ius ciuile; adhuc tamen punietur pœnis per illud statutis: quia reuerà etiam illas meretur; & dum eligit furum, omnibus pœnis se subiicit, quæ debentur furto, neque ius ciuile illas statuit contra scientes ipsum ius, illudque transgredientes; sed simpliciter contra furantes, & furum delictum committentes; ad quod tamen satis est, si quis sciat ius naturale, & diuinum.

Quartò, idem est etiam de pœnis, quæ contra violatores iuris diuini, aut naturalis, statuuntur à iure canonico, vt est, v.g. irregularitas, depositio, degradatio, infamia, priuatio officij, aut beneficij, confiscatio bonorum, & alia omnes, præter excommunicationem & censuras propriè dictas: quamuis enim aliquis ignoret inuincibiliter, quòd iteratio Baptismi, v.g. aut homicidium, sunt prohibita iure canonico, & habeant adiunctam irregularitatem; si tamen sciat, quòd sunt prohibita iure diuino, & culpabiliter illa committat, verè sit irregularis propter rationes iam allatas, vt multi volunt, & notat Salas disp. 15. de legibus, sect. 9. num. 110. & 113. quamuis oppositum doceant alij apud Sanchez lib. 9. de matrim. disp. 32. num. 20. & probabilius putet etiam ipse Sanchez num. 21. quia, scilicet, etiam irregularitas, quando est ex delicto, solum incurritur propter contumaciam, ac proinde requirit etiam ipsa, sicut & censuræ propriè dictæ, quòd sit præcognita.

Quintò, qui ex ignorantia transgreditur peculiaritè statuta Ordinariorum, id est, eorum, qui in aliqua ciuitate, diocesi, aut provincia, limitatam, ac definitam habent iurisdictionem, non ligatur eorum sententis, & pœnis, nisi ignorantia sit crassa, aut supina: ita enim definitur à Bonifacio VII. in cap. Vt animarum, de constit. in 6. Idque intelligitur non solum de iis statutis, quibus Ordinarij prohibent, vt præcipiunt, quod alioqui est per se indifferens; sed etiam de iis, quibus prohibent, vel præcipiunt, quod aliàs est prohibitum, vel præceptum iure naturali, aut diuino, vt notat Canonistæ communiter apud Azor. lib. 1. cap. 15. cit. quæst. 3. In qua re est peculiaris ratio de huiusmodi statutis Ordinariorum, & de aliis legibus ecclesiasticis, quoad pœnas, quas statuunt diuersas ab excommunicatione, & censuris, eaq; diuersitas solum provenit ex iure ipso canonico, & peculiari decreto illius cap. Vt animarum, vt notat Azor. quæst. 3. cit. in fine.

Sextò, qui scienter violat ius canonicum, etiam si ignoret pœnas, quæ per illud statuuntur, non propterè ab illis excusatur, si solum excipiamus censuras, vt iam diximus: nam pœnæ non requirunt consensum peccantium, neque debent esse illis directè voluntariæ.

Denique ab iis pœnis, quæ solum imponuntur propter aliquod factum, etiam sine culpa, vel propter solum qualitatem personæ, nulla ignorantia excusat. Ita Castr. lib. 2. de lege pœn. cap. 14. Sayr. lib. 2. clau. reg. cap. 9. num. 27. & alij apud ipsum: nam, quamuis bigamus, v.g. inuincibiliter ignoret legem ecclesiasticam de irregularitate bigamiæ annexa; sicut tamen talis ignorantia non tollit, quominus ipse sit bigamus, & per consequens verè ineptus ad significandam Christi conjunctionem cum Ecclesia; ita neque tollit, quominus sit irregularis; idque

8. Etiam si præterea simul ignoret ipsum ius ciuile.

9. Et idem est de pœna, que contra eosdem est statuta per ius canonicum.

10. Qui ex ignorantia transgreditur statuta Ordinariorum, non incurrit eorum pœnas, nisi ignorantia sit crassa, aut supina.

11. A pœnis iuris canonici communiter non excusat illarum ignorantia.

12. A pœnis, que imponuntur propter aliquod factum, vel propter certam qualitatem personæ, nulla ignorantia excusat.

ratio, & voluntas legislatoris; sed etiam factio: & ided lex non solum potest condi verbo, aut scripro; sed etiam factio, & moribus, cum vnusquisque id maxime eligere, & velle videatur, quod implet opere, & actu sepius repetito, sicut contingit in inducenda consuetudine. Quo autem proprie differant consuetudo, & lex, posito, quod scriptura non sit de essentia legis; satis indicauimus supra, hoc ipso libro, disp. 13. num. 12. neque est, quod repetamus. Et quod differant vsus, mos, consuetudo, stylus, & ritus, videri potest apud Suar. lib. 7. de legibus, cap. 1. & 5. & apud Salas disp. 19. cit. scilicet. 1.

2. Non habet vim legis sine consensu Principis, saltem tacito.

Secundò, si potestas ferendi leges pertineat ad populum, facile potest intelligi, quomodo consuetudo ab illo inducta possit habere vim legis: nam tunc factio ipso, & moribus declaratur voluntas populi, & hæc declaratio eandem vim habet, ac si fieret verbo, aut scripto: si verò potestas ferendi leges pertineat ad Principem, non nisi ex illius consensu, saltem tacito, vim talem habet, vt etiam supra diximus disp. 39. num. 12. quia eo ipso, quod Princeps videret talem consuetudinem induci moribus populi, & cum possit eam prohibere, non prohibet; rationabiliter censetur ipsæ præstare consensum de illa inducenda, vt notat Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 11. cit. num. 5.

3. Virtutes, seu proprietates consuetudinis quæ sint.

Atque hinc oriuntur illæ proprietates, seu virtutes consuetudinis, quæ communiter illi tribuuntur à Doctores, vt notat Suarez lib. 7. cap. 4. num. 16. & Sayr. cap. 11. cit. num. 2. vt, scilicet, legem interpretetur, confirmet, abroget, & nouam faciat: nam necessariò consuetudo aliqua, vel est secundum legem, & conformis legi; vel contra legem, & positiuè illi difformis; vel præter legem, & positiuè illi difformis, potest legem interpretari, cap. Cum dilectus. de consuetud. & l. Si de interpretatione. ff. de legibus, & præterea potest illam confirmare, cap. In istis. dist. 4. Si verò sit contra legem, & positiuè illi difformis, potest illam tollere, & abrogare, cap. Cum omnes. de constit. & l. De quibus. ff. de legibus. Et denique, si sit præter legem, & positiuè illi difformis, potest facere nouam legem, l. De quibus. ciuit. & cap. Consuetudo. dist. 1. & hæc omnes virtutes, aut proprietates consuetudinis ex eo proueniunt, vt iam indicauimus: quia consuetudo continet consensum Principis, & manifestationem rationis, & voluntatis legislatoris.

4. Consuetudo non potest induci contra ius diuinum, & naturale.

Tertiò, certum est, quod consuetudo non potest vim habere contra legem diuinam, & naturalem, vt expressè habetur cap. finali, de consuetudine, & secundum omnes notat Azor. lib. 5. cap. 17. cit. quæst. 3. & 4. Suarez lib. 7. de legibus, cap. 4. num. 4. & 13. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 11. num. 4. sicut enim ius diuinum non potest tolli per legem humanam; ita neque per consuetudinem, cum hæc non possit habere vim maiorem, quam lex; ius verò naturale, cum sit solum de iis, quæ sunt per se bona, aut mala, est omninò immutabile; & ided contra ipsum nihil potest consuetudo. Quauis possit concedi, quod consuetudo aliquando interpretatur ius diuinum, & naturale, vt etiam supra diximus disp. 22. num. 5. & si quid, verbi gratia, sit receptum moribus Ecclesiæ, circa administrationem Sacramentorum, eo ipso debeat certò credi non esse contra ius diuinum, vt ex multorum sententia docet Suar. lib. 7. de legibus, cap. 4. num. 13. & cap. 17. numero 6. nulla tamen ratione concedi debet, quod consuetudo illud possit tollere, &

5. Bend iamen potest illud interpretari.

abrogare, etiam ex parte, propter rationem iam dictam.

De iure gentium, quod similiter non possit consuetudo contra illud induci, docet Azor. lib. 5. cap. 17. quæst. 4. quia etiam illud est ius naturale. Sed contra est: quia multa videntur de iure gentium, quæ proprie non sunt de iure naturæ, vt seruicus, v. g. eorum, qui capiuntur in bello: & de his nulla est ratio, quare non possit in aliqua prouincia induci consuetudo, vt notat Suar. lib. 7. de legibus, cap. 4. cit. num. 6.

6. Contra ius gentium quomodo possit induci consuetudo.

Quartò, ad hoc, vt consuetudo vim habeat, certum est, quod requiratur aliquo modo consensus Principis, vt paulò antè diximus, & videre est apud Suar. lib. 7. de legibus, cap. 13. & apud Sayrum lib. 3. clau. reg. cap. 11. num. 3. & 5. nam potestas non minùs requiritur ad inducendum ius non scriptum, quæ est consuetudo, quam ad inducendum ius scriptum, quæ est lex. Quare, cum solus populus, proptè acceptus scorsim à Principe, illam non habeat, omninò est opus consensu Principis. Dico autem, quod requiratur aliquo modo: quia in primis non est necessariò consensus formalis, & explicitus; sed satis est interpretatiuus, secundum quem tolerat, vel non impedit consuetudinem, quam scit induci à populo, & possit impedire, si veller, vt notat Suarez num. 12. & Sayr. loco cit.

7. Qualis consensus Principis requiritur ad consuetudinem.

Deinde, neque etiam requiritur consensus personalis, qui implicitè, vel explicitè de nouo præstetur à persona Principis, etiam pro vt consuetudinem induci, & non impedit; sed satis est consensus legalis, aut iuridicus, qui continuò præstat à Principe per ipsum ius, vt supra diximus disp. 39. num. 13. & notat Sanchez lib. 7. de matrimonio, disp. 4. num. 11. & 14. & disp. 17. num. 7. & disp. 82. num. 20. Suar. de legibus, lib. 7. cap. 13. num. 6. & cap. 18. num. 4. & alij apud ipsos: nam eo ipso, quod cap. fin. de consuetud. absolute statuitur, vt consuetudo vim habeat, quando est rationabilis, & præscripta; satis præstatur consensus Pontificis pro omni consuetudine, quæ habuerit illas duas condiciones; & ided non est, quod pro hac, vel illa consuetudine particulari requiratur alius consensus personalis: & sicut ad præscriptionem bonorum non requiritur notitia personalis illius, contra quem fit præscriptio; ita neque ad præscriptionem consuetudinis contra aliquam legem latam à Principe, requiritur personalis notitia ipsius Principis. Idque non solum videtur intelligendum secundum ius canonicum; sed etiam secundum ciuile: siquidem l. De quibus. ff. de legibus, dicitur, quod leges non solum possunt abrogari suffragio legislatoris; sed etiam per desuetudinem, tacito consensu omnium: & l. Diuturna. & l. Sed & ea. ff. eod. nihil aliud requiritur ad hoc, vt consuetudo vim habeat, nisi vt sit diuturna, & obseruata per annos plurimos, neque sit mentio de personali consensu Principis.

8. Consuetudo debet esse obseruata à maiori parte populi.

Quintò, vt consuetudo vim habeat, præsertim contra legem, debet seruari à maiori parte populi. Ita omnes communiter apud Suarez lib. 7. de legibus, cap. 9. num. 12. quia, quemadmodum minor pars non esset sufficiens ad legem ferendam; ita neque est sufficiens ad legem tollendam. Maior autem pars populi tunc dicitur, quando ex tribus partibus sunt duæ, l. Nulli. & l. Plane. ff. quod cuiusque vniuersi nomine. Et in illa ij tantum debent computari, qui alioqui sunt habiles ad consensum præstandum pro lege condenda, quales non sunt infantes, furiosi, peregrini, & externi; sed tantum viri

9. Maior pars populi quæ dicitur.

viri ratione vtentes, & illi, qui per legem obligantur, vt, v. g. Clerici, si ad illos lex pertinebat; vel etiam mulieres, si illas ligabat, vt notat Panorm. in cap. fin. num. 8. & 18. de consuetud. & Azor. lib. 5. cap. 17. quæst. 8.

10. Si lex sit lata ad Communitatem aliquam totalem, & amplissimam, potest consuetudo illa tollere, etiam in Communitate partiali.

Verum si consuetudo debet abrogare legem ecclesiasticam, quæ alioqui sit lata pro tota Ecclesia, non est necessarium, vt sit recepta à maiori parte ipsius Ecclesiæ; sed satis est, si sit recepta à maiori parte prouinciæ, episcopatus, aut Communitatis, quæ propriis legibus gubernari soleat, eaque lex in tali casu potest censi sufficenter abrogata pro tali prouincia, episcopatu, aut Communitate; quauis adhuc remaneat in suo vigore pro reliqua Ecclesia, vt notat Suar. lib. 7. cap. 18. num. 6. sic enim etiam accidit in acceptance legis proprie dictæ, quæ non requiritur, vt sit à maiori parte Communitatis totalis, & amplissimæ: ad quam fertur; sed satis est, si sit à maiori parte etiam Communitatis partialis, vt supra notauimus disp. 18. num. 19.

11. Quid requiratur ad hoc, vt consuetudo sit rationabilis.

Similiter, vt consuetudo vim habeat, requiritur, vt sit rationabilis, & præscripta, cap. fin. de consuetud. Et rationabilis tunc dicitur, quando habet iustam causam, & bonum finem, sicut haberet lex iudicio prudentis viri, vt ex Panorm. & Canonistis refert Azor. lib. 5. cap. 17. cit. quæst. 5. & Suar. lib. 7. de legibus, cap. 6. num. 5. & leg. vbi etiam explicat, quomodo differat consuetudo bona à rationabili, & consuetudo mala ab irrationabili; & post multa tandem concludit, posse consuetudinem aliquam esse irrationabilem, si non expedit Communitati, vt inducatur cum credulitate obligationis, & tanquam lex; etiam si non sit alioqui mala ex se, id est, ex materia, & ex obiecto: & contra posse aliquam consuetudinem esse rationabilem, si expedit pro tempore, vt inducatur, etiam si alioqui non sit ex se bona; ac proinde latius patere consuetudinem irrationabilem, quam consuetudinem malam, & omnem illam, quæ est mala, esse etiam irrationabilem; non autem è contra, omnem illam, quæ est irrationabilis, esse etiam malam; & similiter latius patere consuetudinem rationabilem, quam consuetudinem bonam, & omnem illam, quæ est rationabilis, esse etiam bonam, id est, ex se, & ex materia, vel ex obiecto.

12. Quo differat consuetudo rationabilis, vel irrationabilis, à consuetudine bona, vel mala.

Præscripta verò consuetudo tunc dicitur, quando est continuata saltem per spatium decem annorum, si fit contra legem ciuilem, & præsentem legislatores; vel per spatium viginri annorum, si legislator sit absens, & si fit contra legem ecclesiasticam per spatium quadraginta annorum. De qua re plura possunt videri apud Suar. lib. 7. cit. cap. 8. num. 13. & cap. 15. & 18. & apud Sayrum lib. 3. clau. reg. cap. 11. num. 6. & apud Azor. lib. 5. cap. 17. quæst. 6. Qui etiam addit, ad huiusmodi præscriptionem requiri quasi titulum, cum nulla præscriptio possit esse legitima sine titulo; & ided tempus illius non debere computari à primis, qui contra aliquam legem iam vsu receptam incipiunt inducere consuetudinem: quia illi verè peccant, dum faciunt contra legem; neque potest esse iustus titulus, vel quasi titulus, nisi vacet omni culpa; sed debere computari ab iis, qui sine peccato incipiunt facere contra legem, id est, ab iis, qui succedunt primis, & legem non seruant, quando iam sepius à maiori parte populi non fuit obseruata. Et quauis Princeps, durante decennio, quo currit præscriptio, possit, si velit, transgressores punire, & præscriptionem consuetudinis impedire, absque eo, quod iterum legem ferat; non tamen propterea peccant, qui legem non seruant, cum iam

13. Quid requiratur ad hoc, vt consuetudo sit præscripta.

Baldelli T. boel. Adoral.

14. A quo tempore sit computanda præscriptio consuetudinis.

inceptum esse suspensa illius obligatio; sed solum tenentur subire penam, si imponatur; sicut & contingit in legibus purè pœnalibus. Sextò, potest consuetudo etiam ius nouum inducere, si diu seruetur de consensu Principis modo explicato, & ex credulitate, & intentione per illam obligandi, tanquam per ius non scriptum. Ita habetur l. De quibus. ff. de legibus, & aliis locis apud Suar. lib. 7. cap. 14. n. 2. Dixi autem, requiri credulitatem, & intentionem obligandi: quia non est satis sola intentio inducendi consuetudinem quomodocunque; sed requiritur intentio eam inducendi cum obligatione. Et hac ratione multæ consuetudines sunt inductæ in Ecclesia; quæ tamen non habent vim legis, neque induxerunt ius nouum non scriptum, vt est, v. g. consuetudo sepius in die salutandi B. Virginem ad pulsam campanæ, sumendi cineres in die Cinerum, sumendi ramum oliuæ in Dominica Palmarum, & similes, vt notat Suar. cap. 14. cit. n. 6. Qui etiam addit cap. 15. n. 13. si de hoc ipso contingat dubium, vtum hæc, vel illa consuetudo sit inducta, vt obligans, censi debere, quod non sit inducta, vt obligans: quia iuxta regulam generalem, in dubiis nullus præsumitur voluisse obligari: & ad determinandum tale dubium, posse esse vsui has coniecturas, si materia consuetudinis sit res grauis, & difficilis, & communiter feruetur à populo; si prudentes, & timorati malè sentiant de iis, qui non seruant; si Prælati grauius eos reprehendant, aut puniant; si res multum conferat ad bonum communitatis; & similia: hæc enim omnia rationabiliter indicant, quod consuetudo sit inducta, vt obligans, si reperiantur in aliqua consuetudine dubia; vel è contra, quod non sit inducta, vt obligans, si non reperiantur.

15. Ad hoc, vt consuetudo inducat nouum ius, debet ipsa esse inducta cum intentione obligandi.

16. Consuetudo in dubio est censenda obligans.

17. Dubium de obligatione consuetudinis, ex quibus consuetudinis possit determinari.

18. Intra quantum tempus cessare debet incipere obligatio consuetudinis.

19. Consuetudines laicorum non obligant Clericos.

DISPUT. XLVII.

De iis, quæ pertinent ad interpretationem legis authenticam, seu iuridicam, vsualem, & doctrinalem.

1. Mutationes in lege possunt contingere ab intrinseco, & ab extrinseco.

2. Interpretatio legis authentica, vel iuridica, vsualis, & doctrinalis, quam sit.
3. Interpretatio authentica à quo possit fieri, & quomodo habeat vim legis.
4. Potest continere etiam aliquam additionem, aut detractionem ad legem priorem.
5. Ad Summum Pontificem spectat interpretatio authentica iuris diuini, canonici, & civilis, in quantum concernit Clericos.
6. Interpretatio iuridica iuris civilis, in quantum concernit laicos, pertinet ad Imperatorem.
7. Potest tamen spectare etiam ad Iudicem inferiorem, si sit interpretatio particularis. Quomodo Tridentinum non liceat interpretari sine facultate Summi Pontificis.
8. Quomodo sint accipienda verba legis in interpretatione doctrinali.
9. Verba legis maxime debent accommodari intentioni legislatoris, si aliunde de illa constet.
10. Est etiam attendenda ratio legis, & vitanda absurditas.
11. Per interpretationem potest fieri extensio legis ad omnem proprietatem verborum, siue naturalem, siue iuridicam.
12. Ultra proprietatem verborum potest fieri extensio, quando alioqui lex est frustratoria, aut continet absurditatem.
13. Per interpretationem potest etiam fieri restrictio legis ad unam tantum significationem verborum.
14. Interpretatio legis per epicheiam, quomodo fiat.
15. Quando possit esse locus epicheia.
16. Quando est locus epicheia, non est opus recurrere ad Superiorem.
17. Interpretatio legis potest fieri, etiam ex variatione, qua forte contingat in illius materia.

X.
Mutationes in lege possunt contineri ab intrinseco, & ab extrinseco.

QUAE haecenus diximus, maxime pertinent ad explicandam naturam, & proprietates, seu virtutes, & effectus legis, & praecipue obligationem illius, siue ad culpam, siue ad poenam: sed praeter illa postremo loco addenda sunt etiam aliqua de mutationibus, quae possunt contingere circa legem, & de modis, quibus tollitur, vel omnino, vel ex parte illius virtus, & obligatio, qui maxime sunt interpretatio, dispensatio, irritatio, derogatio, & abrogatio: vt enim notat Suar. lib. 6. de legibus, initio, & cap. 6. num. 1. mutationes, quae possunt contingere circa leges, possunt esse in vniuersum duplicis generis, id est, vel possunt provenire quasi ab intrinseco per variationem alicuius ex iis, quae per se requiruntur ad permanentiam obligationis in lege, vt, v. g. per variationem, quae contingat in materia, aut sine legis; vel possunt provenire solum ab extrinseco per actionem ipsius legislatoris, aut alterius potestatem habentis, qui ex toto, vel ex parte, vniuersaliter pro omnibus, vel solum particulariter pro aliquo illam interpretatur, ac declarat, vel aliter eam immutat per dispensationem, abrogationem, derogationem, irritationem: nam, vt explicat Sot. lib. 1. de iustitia, quaest. 7. art. 3. concl. 2. & Azor. part. 1. lib. 5. cap. 1. §. initio, si legislator, v. g. declarat casum aliquem dubium, aut obscurum, esse, vel non esse comprehensum in lege, eamque ad illum extendat, vel citra illum restringat, aut explicet verba ambigua, & obscura, dicitur legem interpretari: si vero pro aliquo particulari, ad legem alioqui obligatam, eam relaxet, eumque eximat ab illius obligatione, dicitur cum illo dispensare in lege; & si

suam legem ex toto tollat, dicitur illam abrogare; & si tollat similiter ex toto legem alterius sibi subditi, eamque velit esse profus irritam, & inanem, dicitur illam irritare: & si tollat solum ex parte, siue suam legem, & à se latam; siue legem alterius sibi subditi, & latam ab altero, & quoad alteram partem eam relinquat in sua obligatione, & virtute, dicitur illi derogare, vt patet ex l. Derogatur. ff. de verb. signific.

Missa autem hoc loco mutatione ab intrinseco, quae vix habet aliquid difficultatis, paucis agemus solum de alia, quae fit ab extrinseco, per voluntatem, vel actionem legislatoris, aut alterius potestatem habentis. Et circa interpretationem,

Primo, sciendum est, eam posse esse triplicem, vt notat Gloss. in l. Si de interpretatione. ff. de legibus. Panorm. in cap. primum, de postul. Pralat. & in cap. primum, de iuram. calumnia. Sylu. verb. interpretatio, & verb. lex, quaest. 16. Azor. part. 1. lib. 5. cap. 16. quaest. 9. Suar. lib. 6. de legibus, cap. 1. num. 1. Salas de legibus, disp. 2. §. 1. id est, authenticam, seu iuridicam, quae fit autoritate illius, qui potest condere legem; vsualem, quae fit consuetudine ipsa, & vsu; & doctrinalem, quae fit per doctrinam Interpretum, & Doctorum.

Et quidem de interpretatione authentica, certum est, quod non modò potest fieri ab illo ipso, qui legem condidit; sed etiam à successore illius, & à Superiore: & si fiat, eandem autoritatem potest habere, quam ipsa lex, cap. fin. de constitut. dummodo habeat conditiones legis, & sit iusta, & legitime promulgata, iuxta ea, quae diximus supra disp. 1. §. num. 14.

Neque est necessarium, vt solum contineat nudam declarationem verborum, & nudam explanationem sensus prioris legis; sed potest etiam continere aliquam aliam mutationem, quae fiat, v. g. addendo aliquid, vel detrahendo, & reuocando, prout visum fuerit, vt patet ex cap. 1. de iuram. calumnia, & cap. unico, de Cler. coniug. in 6. eaque mutatio comprehenditur nomine interpretationis, & declarationis: quia de interpretatione, & declaratione est praecipua intentio Principis, vt patet ex declarationibus ecclesiasticarum Constitutionum, quae in dies emanant à Summis Pontificibus, & notat S. Thom. 2. 2. quaest. 60. art. 5. Caiet. ibidem, Sot. lib. 1. de iust. quaest. 8. art. 5. Nauar. cap. 27. num. 282. Salas disp. 2. §. 1. Bonacin. disp. 1. de legibus, quaest. 1. puncto 8. num. 2. Suar. lib. 6. de legibus, cap. 1. num. 3.

Similiter de interpretatione vsuali, certum est, quod potest aliquando etiam ipsa esse authentica, si, scilicet, ipsa consuetudo, per quam inducitur, vim habeat legis: & in tali casu interpretatio authentica, quae fit à legislatore per aliam legem scriptam, eodem modo distinguetur ab illa authentica, quae fit per consuetudinem, & proprie est vsualis; sicut distinguitur lex proprie dicta, & ius scriptum, à consuetudine iam habente vim legis, & à iure non scripto; in quantum, scilicet, illa sumit initium immediate per voluntatem, & imperium Principis; haec vero per consuetudinem postea approbatam, & receptam à Principe.

De doctrinali vero certum est, quod, quanuis non inducat obligationem legis; habet tamen suam autoritatem, & potest etiam ipsa facere certitudinem de intelligentia legis, si omnes Doctores, conueniant in illius explanatione, vt supra diximus disp. 2. in fine, & notat Suar. cap. 1. cit. num. 5. & 6. & esset temerarium, si quis ab illa recederet, saltem sine optima, & vrgentissima ratione, quae de nouo

2.
Interpretatio legis authentica, vel iuridica, vsualis, & doctrinalis, quam sit.

3.
Interpretatio legis authentica à quo possit fieri, & quomodo habeat vim legis.

4.
Potest continere etiam aliquam additionem, aut detractionem ad legem priorem.

de nouo occurreret, & ab aliis Doctoribus non esset considerata.

Secundò, cum interpretatio authentica cuiusque iuris, maxime proprie ad illum pertineat, qui est conditor illius iuris, aut conditoris successor, aut superior, vt iam diximus, interpretatio authentica iuris diuini, non solum pertinet ad ipsum Deum; sed etiam ad Summum Pontificem, qui est Vicarius Dei, & habet specialem assistentiam Spiritus sancti: & ideo, si qua interpretatio talis iuris ad illo emanet, necessariò est admittenda, vt verè authentica.

Et idem est de iure canonico, quod maxime proprie spectat ad Papam, cap. Per venerabilem. qui fil. sint leg. & de iure ciuili, in quantum concernit Clericos, vt notat Panorm. Sylu. & Azor. locis cit. num. 2. & habetur cap. 1. de iuram. cal. Interpretatio vero iuris ciuili, in quantum concernit laicos, solum pertinet ad Imperatorem, l. fin. C. de legibus. nam, quemadmodum, vt ibi dicitur, leges condere soli Imperatori concessum est; ita & leges interpretari, solo dignum imperio est, & vniuersaliter inde debet procedere authentica interpretatio iuris, vnde prodiit ipsum ius, cap. Inter alia. de sententia excommunicat.

Rectè tamen addit Sylu. verb. interpretatio, quaest. 1. Innocent. in cap. Cum speciali. de appellat. Panorm. in cap. primum, de iuram. calum. id solum intelligi de interpretatione generali: quia interpretatio pro aliqua causa particulari potest esse etiam à Iudice inferiore; & potest etiam illa esse iuridica, & obligatoria: & idem est, si ipse Princeps supremus committat alteri huiusmodi interpretationem iuridicam, quomodo Cardinalibus committitur interpretatio Concilij, vt ex multorum sententia notat Salas disp. 2. de legibus, sect. 9. & disp. 2. cit. sect. 2. nam, quemadmodum Princeps supremus potest committere alteri potestatem condendi leges; ita & potest committere potestatem iuridicè illas interpretandi, & de facto ita committit potestatem interpretandi Concilio iis Cardinalibus, quos specialiter ad hoc deputat, vt patet ex dictis supra disp. 1. §. num. 1. §. & seq. cum tamen alioqui omnis illius interpretatio aliis omnibus sit prohibita per Bullam Pij IV. Benedictus Deus. quae est super confirmatione eiusdem Concilij, & in qua sub poena interdicti ad ingressum Ecclesiae pro Praelatis, & pro aliis omnibus, siue Ecclesiasticis cuiuscunque Ordinis, conditionis, & gradus; siue laicis, quocunque honore, ac potestate praeditis, sub poena excommunicationis latae sententiae, prohibetur, ne quis audeat sine auctoritate Romani Pontificis, vltimos Commentarios, Glossas, Annotationes, Scholia, aut vllum omnino interpretationis genus edere: quanquam fortasse haec prohibitio solum est intelligenda quoad commentarios, & interpretationes, quae ex professo edantur super decretis Concilij; non autem quoad illas, quae solum obiter, & incidenter eduntur super aliquo decreto particulari, cuius forte incidit mentio in aliqua alia tractatione, vt patet ex communi vsu omnium Doctorum, qui passim, & sine scrupulo inserunt in suis libris pro rei opportunitate, huiusmodi particulares interpretationes; & notat Suar. de censur. disp. 27. sect. 7. num. 12. Salas de legibus, disp. 2. §. 1. verfic. Ad 2. Henriquez lib. 7. cap. 29. num. 4. Sayr. lib. 3. de censur. cap. 35. num. 21. Rodrig. in quest. regular. tom. 1. quaest. 11. art. 3. Bonac. disp. 1. de legibus, §. 1. puncto 8. num. 3.

Tertio, pro interpretatione doctrinali tria debent maxime adneri à Doctoribus, & Interpretibus, vt notat Sylu. verb. lex, quaest. 16. Suar. lib. 6. de Baldelli Theol. Moral.

8.
Quomodo sint accipienda verba legis in interpretatione doctrinali.

legibus, cap. 1. num. 7. & seq. Azor. part. 1. lib. 5. cap. 16. quaest. 9. cit. id est, verba legis, intentio legislatoris, & ratio.

Et quidem verba, quantum fieri potest, sunt accipienda proprie, & secundum communem vsuum; non autem figuratè, & improprie, nisi particulae aliqua circumstantia aliter persuadeant: & si contingat aliqua ex illis esse aequiuoca, ex materia ipsa legis, & ex circumstantiis debet determinari illorum significatio; & si non possit ex circumstantiis, in eo sensu credendus est legislator ea protulisse, qui est magis proprius, & communis, l. Non aliter. ff. de leg. 3. & l. 1. §. Is, qui nauem ff. de exercit. act. & notat Azor. part. 1. lib. 5. cap. 16. quaest. 9. & alij apud Bonac. quaest. 1. de legibus, puncto 8. cit. num. 1. §. qui etiam addit num. 16. ex Salas disp. 2. 1. de legibus, sect. 13. num. 3. 1. & aliis, standum esse huic propriae significationi verborum in lege interpretanda, etiam si ipse legislator loquens, & agens extra legem, & non prout legislator, dicat se aliter illa intellexisse; & pluris esse faciendam proprietatem significationis, in qua lex rationabiliter praesumitur esse lata, quam oppositam attestationem legislatoris ab ipso factam extra legem, & non tanquam à legislatore.

Neque vnquam est facienda extensio legis per interpretationem ultra totam significationem verborum, etiam si in aliquo alio contingat rationis similitudo, siue identitas, vel etiam inaequitas, vt ex communi sententia probat Suar. lib. 6. de legibus, cap. 3. per totum. Neque est multum curandum de sola ratione, aut intentione legislatoris, si haec sit tantum mente retenta; non autem verbis, aut signis expressa, cum non sit quasi anima legis, in quantum est sola mente retenta; sed solum in quantum est expressa exterius; & quod dicitur cap. In legem. de reg. iuris, in 6. & l. Non dubium. C. de legibus, quod in legem committit, qui verba legis complexus, contra legis nititur voluntatem, non est intelligendum, nisi de illo, qui accipit verba legis, non in ea significatione, quam verè habent, & quam intendit legislator; sed in alia, quam si habent, non tamen intendit legislator, vt exponit ibi Gloss. & notat Suar. cap. 3. cit. num. 17.

Similiter, si in lege ponatur sermo indefinitus, est accipiendus pro vniuersali, vt notat Bart. in l. 1. §. Sed et si. ff. de ventre in possess. mitt. num. 3. & Suar. lib. 6. cap. 3. num. 3. quia, cum lex sit regula generalis, & contineat sermonem doctrinalem, semper est intelligenda vniuersaliter, quantum potest; cum praesertim, si intelligatur particulariter, non sit ratio, quare sit referenda ad vnum particulare potius, quam ad aliud. Imò ex Bart. ibidem, etiam quando loquitur in persona vnius singularis, intelligi debet talis persona esse solum adiecta exempli gratia, & hoc modo l. Prospexit ff. qui, & à quibus manum. dicitur, quod lex de mancipiis intra certum tempus non manumittendis, quanuis loquatur indefinitè; est tamen intelligenda vniuersaliter, & de omnibus mancipiis. Neque est eadem ratio, si sermo indefinitus proferatur à lege, & si proferatur ab homine, praesertim in materia odiosa, vt subdit Bart. loco cit. si quis enim in testamento, v. g. exhaeret filium, locutio haec indefinita est intelligenda solum de vno, vt patet ex l. 1. cit. §. Sed et si. ff. de ventre in possess. mittendo, & ex l. 2. ff. de lib. & posthum. quia, quod ab homine dicitur, non est regula generalis, & doctrinalis, sicut est lex; & ideo sermo indefinitus non est necessariò intelligendus vniuersaliter; sed est restringendus, vt communiter fit in materia odiosa.

De intentione vero, & mente legislatoris, si constet, illi maxime debent accommodari verba, cum

Verba legis maxime debent nec commo- dari intentioni legilatoris, si aliam de illa cõset.

non intentio debeat deferuire verbis; sed verba intentioni, cap. Humana aures. 2.2. qu. 5. & sapè intentio ex circumstantiis, & ex adiunctis possit esse clarior, quàm verba legis: quanquam non sit negandum, quòd, ceteris paribus, ad mentem legilatoris inuestigandam primum locum habere debeant ipsa verba.

Quòd si contingat, vt verba legis plures habeant significationes, easque omnes æquè communes, & proprias; & quæ possint etiam esse conuenientes rei, de qua agitur; vel est adendum ipse legilator, si potest, vt suam legem authenticè, & iuridicè interpretetur; vel, si non potest ipse adiri, sic est facienda interpretatio legis, vt si materia sit fauorabilis, verba accipiantur in illa significatione, quæ fuerit amplior; & si materia sit odiosa, accipiantur in illa, quæ fuerit strictior: nam sic habet communis regula, quòd fauores sunt ampliandi, & odiosa sunt restringenda, l. final. ff. de constit. Principum, & cap. In pœnis. & cap. Odiu. de reg. iuris, in 6. & notat Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 8. & alij apud Bonacin. qu. 1. de legibus, puncto 8. n. 18.

Et si huiusmodi significationes verborum ita se habeant, vt vna sit magis propria; sed altera sit magis communis, & magis vtitata, interpretatio legis est facienda secundum magis communem: quia hoc modo rationabiliter creditur esse locutus legilator, vt subdit Bonacin. num. 19. ex Suar. lib. 7. de legibus, cap. 17. num. 5. & alii. Et si vtraque significatio sit æquè communis, & vtitata; sed vna sit propria, & altera impropria; ex aliis coniecturis est colligenda intentio, vt, v.g. ex incommodis, quæ alioqui sequuntur ex vna significatione, & non ex alia, ex contrarietate ad alias leges, quæ vtitatur per vnam significationem, & non per aliam, & ex aliis huiusmodi, quæ possunt videri apud eundem Bonacinam num. 21.

10. Est etiam attendenda ratio legis, & vitanda absurditas.

Et specialiter magni est facienda ipsa ratio legis; & idèd, si verba accepta secundum proprietatem inferant aliquam absurditatem contra rationem, ex hac potius, quàm ex illis est colligenda intentio legilatoris, & facienda interpretatio legis.

11. Per interpretationem potest fieri extensio legis ad omnem proprietatem verborum, siue naturalis, siue iuridica.

Quartò, potest lex per interpretationem aliquando extendi ad omnem proprietatem verborum; siue sit proprietas naturalis, quæ attenditur penes communem acceptionem vulgi; siue iuridica, & ciuili, quæ attenditur secundum acceptionem iuris. Ita Suar. lib. 6. de legibus, cap. 2. ex communi sententia: hoc enim modo lex, quæ agit, v.g. de filiis, in materia non odiosa, per interpretationem extenditur etiam ad filias, quæ comprehenduntur significatione naturali, & ad filios adoptiuos, qui comprehenduntur significatione iuridica. Ultra proprietatem verò significationis, tunc solum potest fieri legis extensio per interpretationem, quando alioqui esset lex frustratoria, & nullius momenti, vel contineret iniustitiam, aut aliam absurditatem, vt notat Panorm. in cap. primum, num. 14. de constit. & alij apud Suar. cap. 2. cit. num. 7. & apud Bonacinam disp. 1. puncto 8. num. 14. Atque hoc modo cap. Si ciuitas. de sententia excommunicationis, in 6. dicitur, quòd interdicta ciuitate debent intelligi esse interdicta etiam suburbia, & edificia continentia, ne alioqui parui pendatur interdictum ciuitatis. An autem possit fieri aliquando extensio legis vltra omnem significationem verborum, etiam impropria, propter solam similitudinem, aut identitatem casuum, fusè disputat idem Suar. lib. 6. cit. de legibus, cap. 3. & 4. Ea certè si admittatur posse fieri aliquando, non erit propriè

12. Vltra proprietatem verborum potest fieri extensio, quando alioqui lex est frustratoria, aut continet absurditatem.

interpretatio legis; sed extensio per aliquam aliam viam, de qua in præsentia non agimus.

interpretatio legis; sed extensio per aliquam aliam viam, de qua in præsentia non agimus.

Quintò, potest aliquando contraria ratione per interpretationem etiam fieri restrictio legis ad certam tantummodo significationem: vt, quando ita postulat subiecta materia, & circumstantiæ rerum, aut personarum, & ex coniecturis colligitur talis fuisse intentio legilatoris, & alioqui ex verbis legis magis amplè acceptis conuincitur contineri in lege aliqua iniustitia, aut absurditas, vt benè explicat idem Suar. lib. 6. cit. c. 5.

Atque ad hanc restrictionem per interpretationem legis potest reduci etiam illa, quam vnusquisque potest facere per epicheiam, aut aequitatem, quando, scilicet, in hoc, vel illo casu particulari prudenter iudicatur, quòd lex non obliget, quauis alioqui verba legis sint vniuersalia, & videantur etiam illum comprehendere; vt enim docet Arist. lib. 5. Ethic. cap. 10. & ex illo S. Thom. 1. 2. quæst. 96. art. 6. & 2. 2. quæst. 60. art. 5. ad 2. & quæst. 120. art. 1. Sot. lib. 1. de iust. quæst. 6. art. 8. Less. lib. 2. cap. 47. n. 63. Sanchez lib. 2. de marr. disp. 41. num. 32. & lib. 7. disp. 37. Valq. 1. 2. quæst. 96. art. 6. Bonacin. disp. 1. de legib. quæst. 1. puncto vlt. §. 2. num. 8. & 9. Suar. lib. 6. de legib. cap. 6. num. 4. & alij apud ipsum, lex, quæ statuitur vniuersaliter, non idèd statuitur, quia pro omnibus, & singulis casibus rectè idem præscribit; neque possit occurrere casus, pro quo id non præscribatur rectè: sed, quia pro pluribus, & ex maiori parte; & idèd si lex pro aliquo casu particulari aduertatur peccasse, oprimum est, vt corrigatur; quia etiam ipse legilator eam correxisset, si sciuisset; & de nouo corrigeret, si adesset; neque id est referendum in legem, aut in legilatorem, quasi minùs rectè illam statuerit; sed in conditionem materiæ, & in contingentiam rerum, & actuum humanorum, qui infinitis penè modis variantur, neque omnes vna aliqua lege possunt regulari. Atque hoc modo lex, quæ statuit, v.g. vniuersaliter esse reddenda deposita, vel portas ciuitatis non esse noctu aperendas, recta est; quia, vt in pluribus rectè præcipitur; indiget tamen correctione pro eo casu, in quo furiosus repetat gladium ad occidendum innocentem, vel alius repetat aliud quodcumque ad patriam oppugnandam, vel in qua hostes insequantur multos ex ciuibus, eoque omnino sint occisuri, nisi portæ ciuitatis etiam noctu aperiantur.

Quando autem possit esse locus epicheiæ, rectè videtur posse explicari ex munere ipso corrigendi legem propter vniuersalè, vt loquitur Arist. loco cit. id est, quia vniuersaliter aliquid præcipit. Primum enim, si lex correctione indigeat quoad honestatè; quia, scilicet, alioqui præciperet aliquid turpe, vt, v.g. si obligaret ad reddendum gladium furioso; certum est, quòd per epicheiam possit corrigi, & non seruari. Deinde, si indigeat correctione quoad potestatem, quia præciperet aliquid nimis arduum, & supra potestatem humanæ legis: vt, v.g. abstinere à carnibus, aut seruare ieiunium in periculo mortis. Tertio denique, si indigeat correctione, quoad voluntatem legilatoris: quia, scilicet, legilator prudenter creditur noluisse obligare per suam legem in hoc, vel illo casu, quauis alioqui potuisset, & ipsemet ita declararet, si esset præsens, vel interrogaretur. Atque ita triplex videtur posse esse vsus epicheiæ; id est, quando in aliquo casu iudicatur lex præcipere aliquid illicitum; quando iudicatur præcipere aliquid nimis arduum; & quando iudicatur præcipere vltra voluntatem legilatoris, vt notat Suar. lib. 6. de legibus, c. 7. n. 6. & seq. Et si de huiusmodi exceptione alicuius casus particularis à lege vniuersali

13. Per interpretationem potest etiam fieri restrictio legis ad vnam tantum significationem verborum.

14. Interpretatio legis per epicheiam, quomodo fiat.

15. Quando potest esse locus epicheiæ.

16. Quando est locus epicheiæ, non est opus recurrere ad Superiorem.

vniuersali habeatur iudicium certum, aut saltem probabile; non est opus specialiter recurrere ad legilatorem, vt patet ex dictis supra, de conscientia certa, & de conscientia probabilis; & in re præsentia notat Suar. lib. 6. cit. c. 8. Salas de legib. disp. 21. sect. 10. n. 24. Bonac. qu. 1. puncto vlt. §. 2. cit. n. 10. Si verò habeatur dubium, & hoc non possit sufficienter determinari sine recursum, est recurrendum, & interim est sequenda pars tutior, & lex seruanda, vel certè est iudicandum, quòd de tali casu non sit lata lex; siquidem ignoratur inuincibiliter, quòd sit lata, vt etiam supra diximus, dum ageremus de conscientia dubia: & in casu præsentia de epicheia notat Bonac. num. 10. cit. ex Sanchez, Henriquez, & aliis, dummodo casus sit verè dubius, & dubium sit inuincibile, vt idem subdit: quanquam reuerà vix videtur tale dubium posse contingere per epicheiam, quòd excuset à legis obligatione, cum alioqui supponantur verba legis esse vniuersalia, & dubium de epicheia in idem recidat, arque dubium de correctione legis; vel vtrum lex in tali casu sit corrigenda; in quo tamen dubio possessio stat pro ipsa lege, & idèd pro ipsa est iudicandum.

17. Interpretatio legis potest fieri etiam ex variatione, qua foris contingit in illius materia.

Denique, non solum pro aliquo casu particulari, sed etiam absolute, & vniuersaliter potest iudicari, quòd lex non obliget, si certè constet, factam fuisse variationem in illius materia; & quod erat, v.g. necessarium, aut vtilè ad bonum commune, desit esse tale. Ita Suar. lib. 6. de legibus, cap. 9. ex communi sententia: & patet in lege exigente tributum propter aliquam publicam necessitatem: si enim ponatur cessare talis necessitas, eo ipso cessat iustitia legis, & per consequens etiam obligatio, & licitè potest non seruari, etiam non requisito consensu, aut reuocatione Principis.

DISPV. XLVIII.

Quid sit dispensatio legis, & quæ sit illius materia.

- 1. Dispensatio legis quid propriè sit.
2. Quo differat ab epicheia, absolute, & simplici facultate ad faciendum aliquid alioqui prohibendum: & præterea, quo differat ab interpretatione.
3. Quæ sit materia dispensationis in legibus.
4. Cum quibus personis possit dispensari.
5. Potest Superior dispensare etiam secum.
6. Iurisdictio voluntaria non requirit realem, & actualem distinctionem personarum, & potest exerceri etiam ad seipsum.
7. Non potest quis instituire seipsum ad dignitatem, aut beneficium.
8. Potest Superior etiam sibi accipere eas licentias, quas aliis tradit per dispensationem large acceptam.
9. Quomodo Superior, dispensando cum aliis per dispensationem propriè dictam, intelligatur dispensare etiam secum.
10. Quomodo Superior possit aliquando dispensare secum tantummodo.
11. Ad dispensationem non prerequisite, vt petatur; sed potest dari etiam sine vlla petitione.
12. Dispensatio tacita quomodo possit presumi.

De altera variatione, quæ potest in lege contingere ab extrinseco per dispensationem, legi potest S. Thom. 1. 2. quæst. 97. art. 4. Caiet. ibid.

in Summa, verb. dispensatio. Sot. lib. 1. de iust. q. 7. art. 3. Azor. par. 1. lib. 5. cap. 15. Valq. 1. 2. disp. 178. c. 2. & sequentibus; Suar. lib. 6. de legibus, cap. 10. & seq. Sanchez lib. 8. de matrim. ferè per totum; Salas tract. de legibus, disp. 20. Bonac. disp. de legib. quæst. 2. Reginal. in praxi, lib. 13. c. 19. n. 190. & seq.

Et primò, nomine dispensationis hoc loco, solum intelligimus relaxationem obligationis legis vniuersalis, vel pluribus personis, manente obligatione eiusdem legis pro reliqua communitate, vt notat Valq. 1. 2. disp. 178. cap. 2. num. 11. & seq. Dur. in 1. d. 47. quæst. 4. num. 6. Sotus lib. 1. de iust. q. 7. art. 3. Suar. lib. 6. de legibus, cap. 10. ex communi sententia. Et ad illam potest reduci etiam suspensio legis pro tota Communitate ad certum aliquod tempus, vt idem notat cap. 11. num. 1. Sanchez lib. 8. de matrim. disp. 1. initio. Azor. par. 1. lib. 5. cap. 15. Salas disp. 20. sect. 1. Bonac. quæst. 2. cit. puncto 1. num. 2.

Et quòd talis relaxatio possit contingere circa leges, res est certa ex ipso vsu, & patet ratione: quia tota obligatio legis pendet à voluntate legilatoris, aut Principis; & sicut potest absolute tolli; & relaxari pro omnibus; ita & potest determinatè tolli, & relaxari solum pro vno aliquo, aut pro pluribus: & ita postulat ratio humanæ administrationis.

Atque ex hoc potest intelligi, quo differat dispensatio ab epicheia, absolute, & simplici facultate, quam superior aliquando concedit ad faciendum aliquid, prohibicum alioqui per legem; nam dispensatio est verus actus iurisdictionis, & supponit, vt certam, obligationem legis, quam relaxat; cum tamen epicheia sit actus solius prudentiæ, & doctrinæ, quo iudicamus in tali casu obligationem legis non esse, & absolutio possit esse adimpletio, & executio legis; non autem relaxatio, vt patet in absolute, quando præstatur secundum leges. Quod idem etiam est de simplici facultate Superioris, si lex præcipiat hoc, vel illud non fieri sine tali facultate, vt notat Sanchez lib. 8. de matrim. disp. 3. num. 1. & Suar. lib. 6. de legibus, cap. 10. cit. num. 1. 9. & 11. Et eadem ratione potest intelligi, quo differat dispensatio, siue legis, siue voti, ab illius explicatione, & interpretatione; nam, quauis aliqui afferant, voti, aut legis dispensationem nihil aliud esse, nisi interpretationem, quòd hunc, vel illum in tali, vel tali casu non obliget, propter hanc, vel illam rationem maioris boni, quæ foris occurrit, quomodo etiam loquitur S. Thom. 1. 2. quæst. 97. art. 4. & 2. 2. quæst. 88. art. 1. in corp. & ad 2. Contra tamen est: quia explicatio, aut interpretatio legis, aut voti, pro hoc, aut illo, & propter hanc, vel illam rationem maioris boni, potest pertinere non solum ad Principem, & ad Superiorem; sed etiam ad Doctorem; & potius est actus prudentiæ, aut doctrinæ, quàm potestatis, & iurisdictionis: & saltem, postquam Superior dispensasset semel cum aliquo, hoc est, declarasset, quòd lex, aut votum in tali, vel tali casu, & propter hanc, vel illam rationem maioris boni non obligaret; omnino potest per se vnusquisque intelligere, quòd in eodem casu, & quando occurreret eadem ratio maioris boni etiam ipse, & omnes alij essent soluti ab obligatione legis, aut voti, atque ita vnusquisque pro se, & pro alijs dispensaret, vt notat Valq. 1. 2. disp. 178. cap. 2. num. 9.

Secundò, materia dispensationis est omnis illa, quæ habet necessitatem solum ex lege humana. Ita S. Thom. quodl. 4. art. 13. & ex illo Suar. lib. 6. de legibus, cap. 12. num. 5. quia omnis necessitas, quæ solum prouenit ex voluntate, & lege humana, mutabilis

1. Dispensatio legis quid propriè sit.

2. Quo differat ab epicheia, absolute, & simplici facultate ad faciendum aliquid alioqui prohibendum: & præterea, quo differat ab interpretatione.

3. Quo sit materia dispensationis in legibus.

bilis est, sicut & ipsa voluntas, à qua prouenit; & idèd potest cadere sub dispensationem. Quo autem modo possit cadere dispensatio, etiam super votum, & super iuramentum, quæ habent necessitatem ex iure diuino, & naturali; non est huius loci.

4. Cum quibus personis possit dispensari.

Tertio, personarum, quibus potest concedi dispensatio, sunt omnes illæ, in quas potest exerceri iurisdictionis, saltem voluntaria. Ita Suar. lib. 6. de legibus, cap. 12. cit. num. 6. & omnes communiter: quia relaxatio obligationis est eiusdem potestatis, cuius est ipsa obligatio: siquidem eiusdem est soluere, cuius est ligare, cap. Inferior. d. 2. 1. & iuxta commune pronuntiatum, per eandem causas res dissoluitur, per quas nascitur, nisi aliquid obstet; & idèd dispensatio est actus iurisdictionis, sicut est obligatio: quanquam hæc est actus iurisdictionis inuoluntaria, & imponitur etiam nolenti; illa uero est actus iurisdictionis voluntaria, & communiter non conceditur, nisi volenti, vel etiam petenti.

5. Potest Superior dispensare etiam secum.

Et hinc etiam ulterius fit, ut dispensatio non requiratur necessarium distinctionem inter personam dispensantem, & dispensatam; sicut requirit iurisdictionis inuoluntaria, quæ exercetur per coactionem, vel per sententiam, qua dicitur ius inter partes; & idèd potest Superior dispensare etiam secum, ut de Summo Pontifice docet Sanchez lib. 8. de matrimonio, disp. 3. num. 6. & de supremis Principibus docet Caiet. 1. 2. quest. 96. art. 5. Sylu. verb. lex, quest. 14. Suar. lib. 6. cap. 12. cit. num. 8. quod etiam extendit ad Episcopos, & alios Prælatos, & Magistratos, non solum quoad leges à se latis; sed etiam quoad omnes, in quibus possunt dispensare cum aliis, nisi fortè facultatem dispensandi acceperunt limitatam, & solum pro aliis, ut subdit Suarez num. 11. & 12. Et vniuersaliter, quod potest legislator dispensare etiam secum in suis legibus, docet S. Thom. 2. 2. quest. 185. art. 8. Nanar. in Man. cap. 25. num. 74. Sanchez lib. 8. de matr. disp. 3. 17. & 33. Suar. lib. 6. de legibus, cap. 12. cit. & tom. 3. in 3. part. disp. 82. sect. 2. circa finem, vers. Solet uero. & tom. 4. disp. 5. 2. sect. 1. num. 20. & tom. 2. de relig. lib. 6. cap. 11. in principio. Azor. part. 1. lib. 5. cap. 5. quest. 6. Salas disp. 20. de legibus, sect. 3. num. 14. Bonacin. disp. de legibus, quest. 2. puncto 1. num. 9. & alij: quantum aliqui, præsertim Canonistæ, oppositum senserint, etiam de Summo Pontifice, ut videre est apud Sanchez lib. 8. disp. 3. cit. num. 4. & apud Suar. lib. 6. de legibus, cap. 12. num. 10. propter eam maximè rationem; quia semper dispensatio est actus iurisdictionis, & hæc semper est exercenda in subditum; qualis tamen non potest aliquis esse respectu sui. Sed contra est: quia iurisdictionis voluntaria, & gratiosa, quæ exercetur sine contentione, & non contra aliquem ius perentem, & per testium productionem, aut aliam huiusmodi contentionem, non requirit realem, & actualem distinctionem personarum; sed satis illi est etiam distinctio virtualis, secundum quam vna, & eadem persona, ratione diuersorum munerum, quæ exercet, & secundum diuersas formalitates, est quasi duplex, & duabus æquiualeat, ut notat Panorm. in cap. Ex litteris, num. 11. & 12. de probat. & in cap. fin. de instir. num. 5. & hoc modo l. Si consul. ff. de adoptionibus, dicitur, quod si filius familiæ sit Præfex, potest se ipsum emancipare, vel in adoptionem alteri tradere; in quantum, scilicet, persona Præfedis, & persona filij sunt virtualiter duæ: & l. Vna. ff. de off. Consul. dicitur, quod Consul uerè potest ad semetipsum manmittere suum seruum, in quantum, scilicet, gerit in tali facto personam duplicem, id est, Consulis, &

6. Iurisdictionis voluntaria non requirit realem, & actualem distinctionem personarum, & potest exerceri etiam ad se ipsum.

domini: & secundum principia fidei certissimum est, quod realis, & actualis distinctio personarum, neque etiam requiritur in actibus iustitiæ, quantum hæc specialiter requirit alteritatem, & ex propria sua ratione dicitur esse ad alterum: sic enim Christus Dominus, in quantum homo Deus potuit satisfacere sibi ipsi, in quantum erat persona diuina; & qui tenetur erogare in pauperes bona incerta, uerè satisfacit obligationi iustitiæ; si ipse sit pauper, & sibi retineat: quia ut debitor incertorum, est persona virtualiter distincta à seipso, in quantum est pauper, & hoc modo idem est, qui satisfacit ex iustitia, & cui satisfacit.

Neque obstat id, quod habetur cap. finali, de instir. quod is, ad quem spectat dignitatum, & præbendarum collatio, non potest se ipsum instituere: quia inter dantem, & recipientem debet esse distinctio personalis, ut notat ibi Panorm. num. 5. & ex illo Sanchez lib. 8. de matrim. disp. 3. cit. num. 6. ratio hæc non est accipienda vniuersaliter, aut generaliter, quod semper, & inter omnem dantem, & omnem accipientem debeat esse personalis distinctio; sed est accipienda solum particulariter, aut specialiter in materia præbendarum, aut dignitatum, in quibus eo loco id specialiter prohibetur: quia sine dubio potest esse malum exemplum, ut loquitur Panorm. si quis possit sibi ipsi illas conferre, & non deberet esse distinctio personalis inter dantem, & accipientem: & idèd, quando dicitur posse quis sustinere secundum iura duplicem personam, non est asserenda hæc propositio vniuersalis affirmatiua, quod semper, & in omni materia id possit accidere; sed solum cum hac restrictione, & limitatione, quod possit accidere in ea materia, in qua id specialiter non interdicitur, ut certè interdicitur cap. fin. cit. in materia institutionis; non autem interdicitur in materia dispensationis, de qua agimus: & idèd rectè potest quis in hac materia sustinere personam duplicem, dum secum dispensat; & simul esse is, qui dispensat, & cum quo dispensat.

7. Non potest institui se ipsum ad dignitatem, aut beneficium.

Et quidem, si loquamur de dispensatione largè accepta, prout dicit loquum consentum, & approbationem Superioris, ut hoc, vel illud fiat, quod alioqui sine tali consensu, & approbatione, siue licentia, est lege prohibitum; non est dubitandum, quod potest Superior dispensare etiam secum, sicut dispensat cum aliis, ut notat S. Thom. 2. 2. quest. 185. art. 8. & plures alij apud Sanchez lib. 8. de matrim. disp. 3. num. 1. & patet ex receptissimo vfu omnium Ordinum religiosorum, secundum quem Superiores eas omnes licentias sibi accipiunt, quas solent tribuere subditis; & ea faciunt non requisita licentia, quæ in Regula prohibentur fieri à subditis sine licentia Superioris, hoc ipso permittunt Superiori, ut id faciat sine alterius licentia, & solum pro sua voluntate. Et sicut hæc licentia pro subditis, est dispensatio solum impropria, & largè accepta; & non tam est relaxatio legis, quam adimpletio, & executio; siquidem lex non simpliciter prohibet fieri, v. g. hoc, vel illud; sed solum prohibet fieri sine licentia: ita & pro Superiore hoc, quod est, potest id facere pro sua voluntate, & sine licentia cuiusuis alterius, solum est dispensatio impropria, & largè accepta, quam sibi facit, ut diximus n. 1. Et sicut licentia subditis facta solum consistit in quodam actu superioritatis, quæ exercetur quasi primariè in ipsos subditos: ita & licentia non indigentia, quam pro se habet Superior, est quidam actus quasi secundarius eiusdem superioritatis.

8. Potest Superior etiam sibi accipere eas licentias, quas alij tradit per dispensationem largè acceptam.

ratis, quæ exercetur secundariè etiam in ipsum Superiorem.

Nec quoad hoc est facienda vis in vocabulo, & contendendum, quod nec primariè, nec secundariè possit quis dici Superior respectu sui, & semper superioritas ex propria sua ratione sit ad alterum, & solum respectu alterius possit exerceri; & idèd nec possit Superior, in quantum Superior, sibi dare, & accipere eas licentias, quas aliis dat: nam, quidquid sit de vocabulis, & appellationibus relatiuis, qualis est signanter hæc appellatio Superioris, & superioritatis, quod hic asserimus circa dispensationem, solum est, quod ea facultas, & potestas, quæ est in Superiore ad consentiendum, & approbandum, ut hoc, vel illud fiat à subditis, quod alioqui est prohibitum fieri sine tali consensu, & quæ respectu subditorum appellatur relatiuè superioritas, etiam est quasi secundariè in eodem Superiore, ad volendum id facere per se ipsum, sine approbatione, & consensu alterius: quantum hoc modo non sit relatiuè superioritas, sed absolute solum facultas, siue potestas.

Si uero loquamur de dispensatione propriè dicta, prout dicit veram relaxationem obligationis legis, manente lege in sua vi, quoad alias personas non dispensatas, vel quoad tempus, pro quo non sunt dispensata; adhuc possumus declarare in duplici casu, quod quis possit dispensare secum, v. g. Princeps, aut Superior, primò, scilicet, in eo casu, in quo dispenset vniuersaliter pro omnibus, aut pro pluribus subditis, eamque dispensationem velit extendere etiam ad se: ut, v. g. si Episcopus cum tota ciuitate, aut Superior Monasterij cum omnibus Religiosis dispenset in aliqua abstinencia, aut ieiunio præcepto per legem, aut per Regulam, eaque dispensatione velit gaudere etiam ipse. Secundo, si directè dispenset secum tantummodo, & facultatem dispensandi immediatè exerceat ipse secum, & per se ipsum, vel certè per alium, cui committat, ut cum ipso dispenset.

9. Quomodo Superior dispensando cum aliis per dispensationem propriè dictam, intelligatur dispensare etiam secum.

Et in primo casu certum similiter est, quod potest quis dispensare etiam secum, quando dispensat vniuersaliter cum aliis; & potest huiusmodi dispensationem extendere etiam ad se. Ita Sotus in 4. d. 21. quest. 1. art. 4. in fine, & omnes communiter apud Sanchez lib. 8. de matrimonio, disp. 3. num. 2. sicut enim potest quis per legem obligando alios directè, obligare indirectè etiam se, cum etiam ipse teneatur seruare suas leges, ut supra ostendimus, disp. 29. num. 2. ita & potest per dispensationem, relaxando obligationem directè pro aliis, eam relaxare indirectè, etiam pro se: & qua ratione id explicauimus ibi pro legis obligatione, eadem ratione est explicandum etiam pro dispensatione: nam, sicut dictamen inferius legis humanæ, eiusque obligationis, rectè intelligitur habere adiunctum dictamen superius rationis diuinæ, & naturalis, & per hoc bene intelligitur obligari etiam Princeps, & legislator suis legibus; ita & dictamen inferius de lege vniuersaliter dispensanda, & de relaxanda pro omnibus illius obligatione, habet adiunctum dictamen superius de eadem dispensatione, & relaxatione pro omnibus, & ratione illius bene cadit eadem dispensatio, & relaxatio etiam in Principem, & legislatorum, ut ex se patet.

10. Quomodo Superior possit aliquando dispensare secum eandem modo.

In altero uero casu, in quo Princeps, aut legislator dispensat tantummodo secum; siue id faciat, committendo alteri facultatem dispensandi; siue exercendo illam sibi, & per se, quod vtrunque communiter admittitur à Doctoribus, ut patet ex dictis, & apud Sanchez lib. 8. de matrim. disp. 3. cit. num. 3.

& seq. optimè videtur explicari, si repetamus, quod iam diximus num. 8. de dispensatione largè accepta, & minus propria, quod, scilicet, eadem facultas, siue potestas, quæ est in Superiore ad dispensandum pro aliis per dispensationem propriè dictam, & respectu aliorum, relatiua appellatione dicitur iurisdictionis, sit etiam quasi secundariè ad dispensandum pro se; quantum respectu sui non dicitur relatiua vocabulo, iurisdictionis; sed solum absoluto, facultas, siue potestas: quod enim talis potestas ad dispensandum etiam secum, omnino sit admittenda, non solum patet ex Doctoribus, qui communiter asserunt, posse Superiorem strictè, & propriè dispensare etiam secum: sed etiam ex ratione: quia conuenientissimum est, ut Superior, qui dispensat pro aliis, non sit deterioris conditionis, quam alij: & quemadmodum potest per leges etiam ipse se obligare, ita & possit se ipse soluere, si ex rationabili causa ita velit: & idèd conuenientissimum est, ut superioritas, quæ primariè, & directè est potestas pro aliis, sit etiam secundariè, & indirectè potestas pro se, circa omnia, quæ specialiter, & ex propria ratione non postulant realem, & actualem alteritatem, & distinctionem personarum, ut est, v. g. sententia iudicialis, quæ essentialiter est dictio iuris pro vna parte, & contra aliam, post cognitionem causæ, & iurium vtriusque: & idèd essentialiter postulat realem, & actualem distinctionem partium, absoluto sacramentalis, quæ ex Christi institutione est ad modum sententiæ iudicialis; latio, & ablatio censuræ, quæ similiter est sententia, & punitio, vel absolutio; institutio ad dignitatem, vel præbendam, quæ ex cap. fin. de instir. per specialem iuris dispositionem requirit personalem distinctionem inter dantem, & accipientem, ut iam diximus; & similia. Et quia inter hæc non est ratio, ut ponatur etiam dispensatio strictè accepta; idèd superioritas simul potest primariè, & directè esse potestas ad dispensandum pro aliis, & simul secundariè, & indirectè ad dispensandum pro se; quantum in ordine ad alios relatiua vocabulo appelletur iurisdictionis; & in ordine ad se appelletur solum potestas, aut facultas, per vocabulum absolutum, ut diximus. Et per hoc videtur sufficienter explicari, & tolli omnes difficultates, quæ in contrarium fieri possunt, ut videre est apud Sanchez disp. 3. cit.

11. Ad dispensationem non prærequiritur, ut petatur, sed potest dari etiam ad petitionem alterius non habentis mandatum, & absolute sine omni petitione. Ita Suar. lib. 6. de legibus, cap. 13. num. 6. & seq. quia nullum est ius, quod det formam dispensationi, & prærequirit petitionem, aut mandatum: & sicut elemosyna, aut gratia quæcunque potest validè impetrari per amicum, etiam sine mandato eam petendi, vel impetrandi; ita & dispensatio. Et idem est, si Prælati motu proprio, & sine cuiusquam petitione dispenset, cum hoc etiam non sit ex se malum, & nullo iure prohibeatur.

12. Dispensatio tacita quomodo possit presumi.

Quartò, ad validitatem dispensationis non est necessarium, ut ab illo petatur, in cuius fauorem conceditur, & solum detur ad petitionem illius, vel alicuius alterius de illius mandato; sed potest dari etiam ad petitionem alterius non habentis mandatum, & absolute sine omni petitione. Ita Suar. lib. 6. de legibus, cap. 13. num. 6. & seq. quia nullum est ius, quod det formam dispensationi, & prærequirit petitionem, aut mandatum: & sicut elemosyna, aut gratia quæcunque potest validè impetrari per amicum, etiam sine mandato eam petendi, vel impetrandi; ita & dispensatio. Et idem est, si Prælati motu proprio, & sine cuiusquam petitione dispenset, cum hoc etiam non sit ex se malum, & nullo iure prohibeatur.

Quintò, præter dispensationem expressam potest dari etiam dispensatio tacita, non solum à Pontifice, aut Principe supremo; sed etiam ab Episcopo, & aliis Magistratibus inferioribus, siue dispensent in legibus propriis, siue in legibus Superiorum. Ita Paludanus in 3. dist. 38. quest. 4. art. 4. concl. 2. Suar. de censur. disp. 41. sect. 3. in fine, & lib. 6. de legibus, cap. 13. num. 13. Sanchez lib. 8. de matrim. disp. 4. num. 15. Bonac. de legibus, quest. 2. puncto 3. num. 18. Salas de legibus, disp. 26. sect. 9. num. 83. & alij apud ipsos;

ipfos: quia communiter voluntas tacita tantum valet, quantum expressa; ubi alioqui, nec verba, nec certa forma est necessaria, l. Qui ad certum, ff. locati. & l. De quibus, ff. de legibus. Et talis esset, si quis, vidente Prælato, & non impediendo, aut puniente, cum posset, legem transgrediretur; & ex alio capite ratione familiaritatis, aut coniunctionis, quam cum illo haberet, prudenter præsumeret illius consensum; & propter aliquam peculiarem rationem, prudenter omitteret, ab illo petere consensum expressum, vt notat Suar. lib. 6. cap. 13. cit. num. 22. vel, si Prælati ex certa scientia aliquid præciperet, quod sine dispensatione non posset à subdito licite, aut valide fieri, vt subdit num. 23. vt, v. g. si conscius de irregularitate subditi, & potens in illa dispensare, præciperet illum celebrare: nam semper, quando aliquid potest fieri cum peccato, aut inualide, & præterea potest fieri valide, & sine peccato, præsumi debet, quod fiat valide, & sine peccato, l. Merito, ff. pro socio. ac proinde, cum Superior possit velle, vt subditus celebret sine peccato, idque obtineat, si cum illo dispenset in irregularitate, non est præsumendus velle, vt celebret cum peccato, & nolle dispensare. Vtrum autem ad tacitam dispensationem, & voluntatem Superioris sufficiat vniuersaliter sola scientia, & taciturnitas Superioris, non est huius loci. Videri possunt, quæ Superioris sunt explicata de voluntario indirecto, & interpretatio.

Illud tamen rectè monet idem Suar. num. 20. non esse fatiſ, si dispensatio tacita præsumatur, vt de futuro; sed debere præsumi, vt de præterito, vel de præſenti: quia, si quis sit certus de obligatione legis, eamque transgrediat ex præſumptione, quod Superior postea, quando id sciuerit, de futuro ratum habeat, non excusatur sufficienter; & dispensatio de futuro non tollit de præſenti obligationem legis; & sicut illam relinquit pro tempore præſenti, ita & relinquit materia culpæ, neque illam impedit: & absolute, si dispensatio sit solum futura, non potest alio modo fieri licite contra legem, nisi ex æquitate, & epicheia, prudenter iudicando, quod in huiusmodi casu lex non obliget.

DISPV. XLIX.

Penes quem sit potestas dispensandi in legibus.

1. Papa potest dispensare in toto iure canonico, & in lege apostolica humana. Et dispensationem retrahere etiam ad effectus præteritos.
2. Et in statutis Episcoporum, & Prælatorum inferiorum.
3. Episcopi, & inferiores non possunt dispensare in legibus Papæ, & Superiorum.
4. Si in legibus Papæ exprimaturs indefinitè, quod possit dispensari, intelligitur dispensatio esse commissæ Episcopis.
5. Circa res leues, & valde communiter occurrentes, possunt Episcopi dispensare in legibus Papæ. Et aliquando in casibus dubiis.
6. Non autem circa leges specialiter conditas à Papa pro suis episcopatibus, aut prouinciis.
7. In casibus urgentis necessitatis, & quando non potest adiri Papa, potest Episcopus presumere facultatem dispensandi.
8. Etiam in matrimonio bona fide contracto, cum

9. impedimento occulto. Et in casibus reservatis.
10. Et in votis castitatis, & Religionis.
11. Et in alienatione bonorum Ecclesie.
12. Facultas dispensandi in legibus Superiorum non est præsumenda eodem modo pro Parochis, quo præsumitur pro Episcopis.
13. Parochus ex consuetudine dispensat in lege ieiunij, aut festi, non autem in voto.
14. Potestas dispensandi in legibus Superiorum, vtrum sit ordinaria, an delegata.
15. Potestas, qua competit ratione muneris, & in perpetuum, est ordinaria; non autem delegata.
16. Episcopus potest dispensare in constitutionibus synodalibus.
17. Non solum diocesanis, sed etiam metropolitanis.
18. Quomodo inferior possit dispensare in suis legibus, quando sunt confirmatæ à Superiore.
19. Confirmatio legis, quæ sit à Superiore, alia est essentialis, & alia accidentalis.
20. Si confirmatio legis sit in fauorem petentis, potest dispensari, non obstante confirmatione.

POTESTAS ordinaria dispensandi in lege est penes illum, qui legem condidit; & penes æqualem, aut successorem illius in eadem Sede; & penes Superiorem: hac enim ratione certissimum est, quod Papa potest dispensare in toto iure canonico, imò & in lege apostolica humana, vt docet S. Thom. quod. 4. art. 13. Couar. in 4. Decretal. part. 2. cap. 6. §. 9. num. 6. Suar. lib. 6. de legibus, cap. 14. num. 2. & cap. 12. num. 5. Azor. part. 1. lib. 5. cap. 15. quest. 5. Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 15. num. 6. Bonacin. disp. 1. de legibus, quest. 2. puncto 1. num. 8. & alij, cum in potestate iurisdictionis non sit inferior Apostolis, & S. Petro, cuius est successor; quauis sit inferior quoad alias prerogatiuas: & hac ratione potest dispensare in præcepto ieiunij, & in abstinentia à carnibus die Veneris, quauis sint tradita ab ipsis Apostolis. Et, vt habet Gloss. in Clement. vnicam, verb. pro infectis, de immunit. Eccl. Panorm. in cap. Non debet. in fine, de consanguinit. & affinit. Card. Ancharan. & alij, apud Sanchez lib. 8. de matrimonio, disp. 7. num. 4. & apud Nauar. conf. 2. num. 9. & seq. qui fil. sint legitimi, lib. 4. tanta est potestas Papæ circa ea, quæ sunt iuris positui, vt possit ea reuocare, etiam proxt ex tunc, quando fuerunt edita; & omnes effectus abolere, non solum in futurum, sed etiam in præteritum, perinde ac si nunquam fuissent edita: sic enim Clemens V. Clement. vnicam, cit. de immunit. Eccles. reuocat quasdam constitutiones suorum prædecessorum, etiam quoad effectus iam consecutos in præteritum; & quidquid ex eis, vel ob eas est consecutum, penitus reuocat, easque totas vult haberi pro infectis, & perinde ac si nunquam fuissent editæ, nullòsque effectus produxissent. Et hoc modo ex veriore, & communiore sententia potest Pontifex dispensare in radice matrimonij, iam pridem contracti, & irriti ab initio; & suam dispensationem potest retrahere ad ipsum initium, aut primum consensum, pro matrimonio præstitum, quæ appellatur illius radix; & suum impedimentum iuris positui potest abolere, & tollere etiam pro tunc; & omnino facere, vt effectus inde secuti reputentur per iuris fictionem esse aboliti, & planè cassi, perinde ac si non fuissent secuti, & dispensatio fuisset habita ab ipso initio, vt videre est apud Sanchez lib. 8. disp. 7. cit. quia, scilicet, suas leges ab ipso initio ita condit, vt velit

1. Papa potest dispensare in toto iure canonico, & in lege apostolica humana.

Et dispensationem retrahere etiam ad effectus præteritos.

eas semper, & quoad omnia esse actu pendentes à sua voluntate; & semper, & pro semper reuocabiles, & dispensabiles, cassabiles, & abolibiles quoad se, & quoad omnes suos effectus, tam secutos in posterum, quam in præteritum iam secutos, proxt ipse voluerit.

Et potiori ratione potest Papa dispensare in statutis Episcoporum, & Prælatorum inferiorum, quorum potestas, & voluntas semper est subordinata, & dependens à potestate, & voluntate Superiorum: & hæc, quando illis confertur, non confertur priuatiuè quoad Superiores; sed solum accumulatiuè, vt ex communi sententia notat Bonacina quest. 2. cit. puncto 1. num. 6.

Non tamen è contrà possunt Episcopi, aut Prælati inferiores dispensare in legibus pontificiis, aut potestatis superioris: sicut neque possunt irritare, aut impedire voluntates Superiorum, vt expressè colligitur ex l. 1. C. de legibus, c. Sum quidam. & cap. Ideo. 25. quest. 2. cap. Inferior. d. 21. cap. Inferior. de maior. & obedientia. & Clem. Ne Romani. de elect.

Neque contra hoc multum facit id, quod habetur cap. Nusper. de sentent. excommunic. quod absolutio censuræ eo ipso intelligi debeat esse concessa inferiori, quod Superior eam sibi non reseruauit: nam, quauis Gloss. ibidem, verb. non reseruauit. Couar. in cap. Alma mater. part. 1. §. 7. num. 8. S. Antonin. par. 1. tit. 17. §. 20. Sot. in 4. dist. 27. quest. 1. art. 4. §. At quo tandem. & alij alij apud Suar. lib. 6. de legibus, cap. 14. cit. num. 3. & de censuris, disp. 7. sect. 4. num. 7. & apud Bonacin. quest. 2. de legibus, puncto 1. num. 17. ex hoc textu colligant, quod etiam dispensatio intelligi debeat esse concessa inferioribus, eo ipso, quod Superior eam sibi non reseruauit: contra tamen est: quia absolutio censuræ non est dispensatio, aut relaxatio legis; sed vltima executio, & adimpletio, cum hoc ipsum vltimò intendat, & præcipiat lex, vt præteretur absolutio, quando delictum est emendatum sufficienter. Ex hoc autem, quod inferioribus committitur executio legis, non potest rectè inferri, quod etiam committatur dispensatio, & relaxatio: sed ad hanc opus est peculiari concessione; eamque Episcopi ceteri debent de facto habere; non quidem communiter pro legibus Papæ, quando in illis nulla sit mentio dispensationis, siue reseruati ipsi Papæ, siue commissæ etiam aliis; sed, quando in illis exprimitur, saltem indefinitè, quod possit dispensari, vt notat Sanchez lib. 8. de matrim. disp. 5. num. 1. Salas de legibus, disp. 20. sect. 3. num. 22. Bonac. quest. 2. de legibus, puncto 1. n. 17. §. Adde Sylu. quia alioqui talis expressio esset frustrà, si non intelligeretur de Prælati inferioribus Papæ, cum de hoc nemini possit esse dubium, quod possit dispensare; & idè non debeat exprimi, vt notat Innoc. in cap. Dilectum, num. 2. de tempor. ordin. & Canonice communiter apud Suarium lib. 6. cap. 14. num. 8.

2. Et in statutis Episcoporum, & Prælatorum inferiorum.

3. Episcopi, & inferiores non possunt dispensare in legibus Papæ, & Superiorum.

4. Si in legibus Papæ exprimaturs indefinitè, quod possit dispensari, intelligitur dispensatio esse commissæ Episcopis.

5. Circa res leues, & valde communiter occurrentes, possunt Episcopi dispensare in legibus Papæ.

ad ipsum recurratur. Et ex hoc capite frequentis occurrentiæ non improbat Salas tract. de legibus, disp. 20. sect. 3. num. 28. & apud Bonacin. puncto 1. cit. num. 18. quod alij asseruerunt, posse inferiorem dispensare in legibus Superioris, quando est dubium, vtrum casus indigeat dispensatione: quia, scilicet, huiusmodi dubia frequenter contingunt, ac proinde casus dubij bene possunt reputari inter eos, qui frequenter occurrunt, & ex probabili interpretatione voluntatis Superioris censentur concessi inferiori. Verùm hæc difficultas melius videtur esse explicanda cum Bonac. ibidem, ex regulis supra traditis de conscientia probabili, & de conscientia dubia: si enim probabile sit, quod aliquis casus non sit comprehensus in lege Superioris, vel quod non indigeat illius dispensatione, bene potest inferior in illo dispensare, sicut & potest communiter sequi opinionem probabilem: si verò sit propriè dubium, & non possit in alterutram partem determinari iudicium, etiam probabiliter; videndum est, vtrum possessio stet pro lege Superioris; an verò pro libertate inferioris: & ex hac regula totum dubium est resoluendum.

Et quod dicimus de præsumenda facultate dispensandi in huiusmodi casibus, qui sunt leues, vel frequenter occurrunt, idem est ex Caietano, & Azor. etiam de iis legibus pontificiis, quæ sunt propriæ illius tantum episcopatus, aut prouinciæ; non autem communes toti Ecclesiæ: quia æquum est, vt etiam hæc relinquatur moderatiioni illius, qui præest tali episcopatu, aut prouinciæ. Verùm id non placet Suar. cap. 14. cit. num. 10. nisi huiusmodi leges sint de iis, quæ frequenter occurrunt; aut nisi consuetudo, & vltus communiter receptus interpretetur talem fuisse voluntatem ferentis huiusmodi leges: quia, sicut Pontifex sibi retinuit conditionem huiusmodi legum, neque illam commisit Episcopo, aut Rectoribus inferioribus; ita & sibi retinuit dispensationem.

Illud viderur magis rationabile eidem Suar. ibidem, quod etiam in casibus extraordinariis potest Episcopus præsumere aliquando facultatem dispensandi: vt, v. g. quando urget necessitas, & periculum est in mora, neque potest adiri Pontifex, vt etiam docet Sayr. lib. 3. clau. reg. cap. 10. n. 9. Sanch. lib. 2. de matrimonio, disp. 40. num. 3. & lib. 8. disp. 9. num. 22. Atque hoc modo potest admitti, quod possit Episcopus dispensare in matrimonio bona fide contracto cum impedimento occulto, quando est scandalum in separatione coniugum; neque potest adiri Papa, vel propter inopiam, vel propter aliam rationabilem causam, vt vult Sotus lib. 1. de iustitia, q. 1. art. 3. & ex veriore sententia probat Sanchez lib. 2. disp. 40. num. 3. cit. & Vafq. 1. 2. disp. 178. cap. 2. n. 15. & 16. quauis hic non facile admittat impotentiam adeundi Pontificem, quando Episcopus ipse potest Papam monere de occurrente impedimento, & rogare pro dispensatione, vel etiam iuuare elemosynis inopiam illius, qui tenetur adire, sibi que procurare dispensationem. Et idem est de absolutione à reseruatis per quancunque reseruacionem strictissimam, vt notat Henriquez lib. 6. de penitentia, cap. 9. num. 7. & cap. 10. num. 1. & 2. & cap. 16. num. 1. & Sanchez lib. 2. cit. disp. 40. num. 3. quia alioqui talis reseruatio esset in destructionem, & contra charitatem, bonumque regimen animarum; non autem in ædificationem, & ex charitate, bonoque regimine, vt debet esse, si illi, qui sunt impediti adire Papam, carerent remedio absolutionis, vique ad mortis articulum, neque possent absolui à suis Episcopis.

Et propter eandem rationem idem est de dispensatione

Et aliquando in casibus dubiis.

6. Non autem circa leges specialiter conditas à Papa pro suis episcopatibus, aut prouinciis.

7. In casibus urgentis necessitatis, & quando non potest adiri Papa, potest Episcopus presumere facultatem dispensandi.

8. V. g. in matrimonio bona fide contracto cum impedimento occulto.

9. Et in casibus reservatis.

Et in votis castitatis, & Religionis.

fatione in voto castitatis, aut Religionis, si imminerat graue periculum, v.g. incontinentiæ, & propter paupertatem, vel aliam huiusmodi causam, non possit adiri Pontifex: neque enim in tali casu verisimile est, quod velit Pontifex manere animas irretitas, vt certè manerent, si etiam pro tali casu veller huiusmodi vota habere pro reseruatis, & non posse ab Episcopis dispensari, vt notat Sanchez lib. 8. de matrim. disp. 9. n. 22.

11. Et in alienatione bonorum Ecclesie.

Et denique idem est de alienatione bonorum Ecclesie, si fortè sit summa necessitas alienandi, & pro angustis temporis non possit adiri Superior, vt notat Sanchez ibidem, ex Panorm. in cap. finali, num. 8. de Eccles. edific. Card. in Clem. 1. n. 28. qu. 29. de reb. Eccles. non alien. Felinus in cap. Cum accessisset. n. 22. de constit. & aliis.

12. Facultas dispensandi in legibus Superiorum non est presumenda eodem modo pro Parochis, quo presumitur pro Episcopis.

Verùm hæc præsumptio facultatis dispensandi pro huiusmodi casibus vrgentis necessitatis, non eodem modo est admittenda pro Parochis, & aliis Rectoribus animarum, qui non habent iurisdictionem pro foro externo: nam hi de iure communi non possunt dispensare in legibus Superiorum; neque pro illis faciunt rationes desumptæ ex periculis animarum, quæ faciunt pro Episcopis: quamquam non est negandum, quod ex consuetudine etiam hi soleant dispensare in quibusdam frequentioribus, & leuioribus, v.g. in obseruatione ieiunij, aut festi, vt notat Sanchez de matrim. lib. 8. disp. 9. cit. num. 27. & Snar. lib. 6. de legibus, cap. 14. in fine, & Azor. part. 1. lib. 7. cap. 29. quæst. 3. Ex his tamen non licet extendere hanc facultatem etiam ad dispensandum in votis, etiam quando non potest commode adiri Episcopus, vt asserit Rodriq. in quæst. regular. tom. 2. quæst. 46. art. 9. nam contra est: quia consuetudo, quando est iuris communis derogatoria, potius est restringenda, & strictè interpretanda, quam extendenda & amplianda, vt notat Sanchez num. 27. cit. & apud illum Paludan. in 4. distinct. 38. quæst. 4. art. 4. concl. 6. & idem, si est consuetudo, vt Parochus dispenset in lege ieiunij, aut festi, non autem est, vt dispenset in voto; non est ex ieiunio, aut festo facienda extensio etiam ad votum, cum præsertim in materia de voto communiter dicatur, quod facultas dispensandi iis tantum competit, qui habent iurisdictionem quasi episcopalem, vel eam habent specialiter ex priuilegio, vel ex consuetudine, vt subdit Sanchez ibidem.

13. Parochus ex consuetudine dispensat in lege ieiunij, aut festi, non autem in voto.

Verùm autem huiusmodi potestas dispensandi in legibus Papæ, aut Superiorum, quæ, vt diximus, in certis casibus potest competere Episcopis, & inferioribus, sit appellanda potestas ordinaria, an delegata, parum refert. Probabilis tamen est, quod sit ordinaria, cum non deferatur ratione personæ; sed ratione muneris, & in perpetuum; quod satis est ad potestatem ordinariam, vt notat Glossa in cap. fin. de off. Ordinarij. Felinus in cap. Licet. eodem tit. Co. nauar. lib. 3. variar. cap. 20. num. 6. & 10. Suar. lib. 6. de legibus, cap. 15. n. 1. Sanchez lib. 2. de matrimonio, disp. 40. n. 14. & alij apud ipsos.

14. Potestas dispensandi in legibus Superiorum, verum sit ordinaria, an delegata.

Ex hoc verò principio, quod Superior possit dispensare in legibus suorum inferiorum; non autem inferiores in legibus Superiorum, facile intelligitur, quomodo Episcopus possit dispensare in constitutionibus synodalibus, vt ex communi sententia notat Bonacin. disp. 1. de legibus, quæst. 2. puncto 1. num. 5. & puncto 3. num. 2. & Suar. lib. 6. de legibus, cap. 15. num. 8. Nauar. in Man. cap. 25. num. 74. in fine, & in comment. de simonia, num. 4. verè enim sunt constitutiones ipsius Episcopi, vel saltem à potestate Episcopi emanantes, & dependentes, cum Synodus ex se, & propt. contradistincta ab

16. Episcopus potest dispensare in constitutionibus synodalibus.

Episcopo, eumque non includens, nullam habeat potestatem, aut iurisdictionem; & Episcopus sit verè superior respectu Synodi, non autem Synodus sit superior respectu Episcopi, vt etiam patet ex dictis supra, disp. 5. & 8. quibus locis etiam diximus, nõ idem esse de Archiepiscopo respectu Synodi prouincialis, ac de Episcopo respectu Synodi diocesanæ, quia Archiepiscopus non est verè, & simpliciter superior in Synodo prouinciali; sed solum se habet, sicut se habet Decanus inter Canonicos, & in Capitulo Ecclesie Cathedralis, vt notat Nauar. conf. 6. num. 5. de maior. & obed. lib. 1. & apud Sanchez lib. 8. de matrimonio, disp. 17. num. 36. cum tamen Episcopus in Synodo diocessana sit verè superior, & tota potestas ab ipso sit, & principaliter in ipso resideat, & alij Clerici conuenientes ad Synodum nullam iurisdictionem ex se habeant, neque possint illam conferre Synodo supra iurisdictionem Episcopi, vel hæc possit resultare tanquam maior, quasi ex ipsa rei natura per consensionem plurium; sed solum conueniant plures, vt maturiori consilio res peragantur, & ordinentur, vt videre est apud Suarium lib. 6. cap. 15. cit. num. 8. qui etiam rectè subdit num. 10. non indigere Episcopum consensu Capituli, aut vllius alterius, ad hoc, vt dispenset in huiusmodi constitutionibus synodalibus; sed liberè, & ex se posse in illis dispensare, tanquam in suis, & propriis.

17. Non solum diocesanis, sed etiam metropolitanis.

Secus verò est dicendum quoad hoc de constitutionibus Synodi prouincialis, quæ sit per conuentum plurium Episcoporum sub vno Archiepiscopo, vel etiam Synodi nationalis sub vno Primato, aut Patriarcha: nam, quauis communiter possint, & soleant, non solum Archiepiscopi, & Primates, aut Patriarchæ; sed etiam singuli Episcopi pro suis diocesis in illis dispensare, vt ex communi sententia videre est apud Suarium lib. 6. de legibus, cap. 15. cit. num. 2. & sequentib. non tamen dispensant tanquam in legibus propriis, cum huiusmodi Synodi prouinciales, & nationales verè habeant iurisdictionem propriam, & distinctam, & altiorum, & superiorem ad iurisdictionem singulorum: vnde & possunt singulos iudicare, & potest ad illas appellari non solum à singulis Episcopis; sed etiam ab Archiepiscopis, & Metropolitanis, vt notat Gloss. in cap. A collatione. verb. potuisti, de appellat. in 6. ex cap. Multis. d. 17. & Sanchez lib. 8. de matrimonio, disp. 17. num. 36. & Bonacin. disp. de legibus, quæst. 2. puncto 1. num. 14. sed solum dispensant, tanquam in legibus Superioris, ex concessione expressa, vel tacita ipsius Superioris, & Synodi, vel ex consuetudine communiter recepta pro iis omnibus casibus, pro quibus in ipsa Synodo non est facta specialis reseruatio talis dispensationis, vt probat Suar. lib. 6. cap. 15. cit. num. 4. & seq. ne, scilicet, cogantur singuli de Synodo pro singulis dispensationibus expectare sequentem Synodum, vel recurrere ad Summum Pontificem, cum alioqui ab ipsa Synodo, quæ fecit constitutiones, vel à Summo Pontifice non sit specialiter commissa dispensatio pro omnibus, vel ipsi Archiepiscopo, aut Primati, vel vlli alteri; neque sit reseruata sequenti Synodo: in quibus casibus certum est, quod non possent particulares Episcopi dispensare, vt notat Bonacin. qu. 2. puncto 1. cit. n. 14.

18. Quomodo inferior possit dispensare in suis legibus, quando sunt confirmata à Superiori.

Similiter ex eodem principio, quod inferior non possit dispensare in lege Superioris, potest intelligi, quomodo Episcopus, v.g. aut alius quicumque possit dispensare in suis propriis legibus, quando sunt confirmata à potestate superiore, v.g. à Papa: nam benè videndum est, vtrum ex intentione,

tione confirmantis, per huiusmodi confirmationem sint factæ quasi propriæ ipsius Superioris; an verò remaneant in suo esse, & in sua priore dependentia à legislatore inferiore, & confirmatio superueniens sit quasi accidens quoddam, aut qualitas legis iam positæ, eam perficiens in suo esse, suoque ordine; non autem se habeat quasi forma superior, eam trahens ad esse, & ad ordinem superiorem, in quo est ipsa potestas confirmans, eiusque leges: & si constet, quod confirmatio eas faciat, quasi proprias potestatis Superioris confirmantis, & quod Superior ita intendat; non est censendus posse in illis dispensare inferior, qui primus condidit; sicut neque potest communiter in aliis legibus eiusdem potestatis Superioris: si verò constet, quod confirmatio eas relinquat in suo esse priore, suoque ordine; non autem illas trahat ad nouum esse, & ad ordinem superiorem, omnino potest in illis dispensare ipse inferior, qui primus condidit, non obstante confirmatione Superioris.

19. Confirmatio legis, quæ fit à Superiore, alia est essentialis, & alia accidentalis.

Idque vt melius constet, sciendum ex Baldo in l. Ex placito. num. 12. & seq. C. de rerum permutacione. Suar. lib. 6. de legibus, cap. 26. num. 16. Salas de legibus, disp. 18. sect. 5. num. 11. & disp. 20. sect. 3. num. 28. Bonacin. de legibus, quæst. 2. puncto 1. num. 16. duplicem posse esse confirmationem legis; alteram essentialem, & necessariam ad esse legis; & alteram accidentalem, & contingentem: nam, si inferior, v.g. absolute, & simpliciter non habeat potestatem condendi leges, & per illas obligandi, nisi prius confirmetur à Superiore; certum est, quod confirmatio ad huiusmodi legem se habeat quasi forma essentialis, & necessaria, dans illi esse proprium legis; si quidem sine illa non est verè lex, neque habet vim obligandi; & petitio confirmationis pro tali lege solum est quædam excitatio potestatis Superioris ad illam condendam, & idem in diem recidit, quod Superior huiusmodi legem confirmet, & quod illam primò condar. Et idem est, si inferior habeat quidem potestatem veras leges condendi; & idem ipsius leges sint veræ leges; sed Superior per confirmationem intendat illas facere suas, & velit eas agnosci, & reputari, quasi suas, & emanatas, & dependentes à sua potestate: similiter enim in tali casu confirmatio se habeat, vt forma essentialis, & necessaria ad legem inferioris trahendam, & constituendam, quasi in ordine, & esse superiore: si verò inferior habeat quidem potestatem ad leges condendas, eiusque leges sint veræ leges; sed, vt habeant maiorem aliquam auctoritatem & robur, velit prætereà eas approbari, & confirmari etiam à Superiore, & Superior confirmans, & approbans hanc tantum maiorem auctoritatem intendat conferre; non autem velit eas facere, & reputari, vt suas; certum est, quod in tali casu confirmatio ad huiusmodi legem se habeat, vt quid accidentale, quod contingit eidem inesse, & non inesse; non autem, vt quid essentialis, & simpliciter necessarium; & idem potest illam relinquere in suo ordine, & esse priore.

Ex hac autem distinctione confirmationis essentialis, & accidentalis, maxime pendet solutio, & explicatio præsentis difficultatis, vtrum inferior possit dispensare in suis legibus, quando sunt confirmata à Superiore: vt enim iam diximus, potest communiter in illis dispensare, quando confirmatio solum fuit accidentalis; & communiter non potest, quando fuit essentialis. Et ratio est: quia lex in primo casu adhuc manet inferioris, & in secundo est facta Superioris.

Atque hoc modo in iure communi sapius habetur, quod leges, aut statuta inferioris possunt ab

Baldelli Theol. Moral.

illo reuocari, non obstante, quod sint confirmata à Superiore. & l. Omnium. C. de testam. dicitur, quod testamentum semper potest reuocari à suo conditore, etiam si ab Imperatore sit confirmatum; & cap. Cum accessissent. de constit. dicitur, quod statutum Canonicorum de tollenda à sua Ecclesia dignitate primicerij, & confirmatum à Papa adhuc potest ab iisdem Canonicis reuocari, si postea ipsimet aliquem eligant in Primicerium; & cap. Pro illorum. de prebend. confirmatio Papæ de certo numero Canonicorum, & præbendatorum, non excedendo in quadam Ecclesia, solum appellatur indulgentia, id est, fauor, & gratia, cui poterat illa Ecclesia liberè renunciare: & cap. Dilecto. eodem tit. dicitur, quod confirmatio Sedis apostolicæ tunc impedit reuocationem alicuius statuti, quando continet adiectionem huius clausulæ, vt sit irritum, & non valeat, quidquid contigerit fieri in contrarium: quæ certè omnia clarè ostendunt, confirmationem Superioris non semper, & necessariò hoc operari, vt lex, vel statutum, quod confirmatur, sit eo ipso quasi factum Superioris, & quasi auocatum à potestate inferiori; & idem non amplius possit per illam mutari, aut dispensari; quod saltem est verum, quando confirmatio est solum accidentalis; & idem non immutat quasi substantialiter, aut essentialiter, naturam legis, cuius est confirmatio: quidquid in contrarium dicat Bald. in l. Omnium. cit. n. vlt. C. de testam. vbi absolute negat, posse reuocari ab inferiori suam legem, postquam est confirmata à Superiore, nisi Superior approbet hanc ipsam reuocationem; & Sanchez lib. 8. de matrim. disp. 17. num. 30. vbi ex Sylu. beneficium, 3. num. 13. vers. 9. & aliis, absolute negat, posse Episcopum dispensare in suis constitutionibus, quando sunt confirmata auctoritate pontificia.

Et contra, cap. Si apostolica. de preben. in 6. decretum Legati apostolici confirmatum auctoritate Papæ ex plena facti narratione, dicitur esse factum quasi decretum ipsius Papæ, & in illius executione posse procedi auctoritate Papæ: quia post impartitam à nobis auctoritatem, nostra censentur esse effecta, quibus illa est impartita: quod similiter clarè ostendit, confirmationem Superioris aliquando hoc operari, vt lex, vel statutum, aut decretum, quod confirmatur, censi debeat eo ipso, quasi factum Superioris, & eius auctoritate seruandum sit: quod saltem est verum, quando confirmatio est essentialis, & ipse Superior ita intendit. Et in hoc sensu admitti potest sententia Baldi, & Sanchez, & aliorum paulò ante relata, quod lex inferioris non possit dispensari, aut reuocari sine approbatione Superioris, quando ab illo est confirmata: quod idem etiam habet Felinus in cap. Cum accessissent. num. 5. de constit. & alij apud ipsum, & apud Suar. lib. 6. de legibus, cap. 26. num. 17. quauis enim id non sit admittendum vniuersaliter, & de omni confirmatione, etiam accidentali, vt benè probat idem Suar. num. 22. & notat Bonacin. quæst. 2. de leg. puncto 1. num. 16. in fine; potest tamen admitti particulariter de aliqua confirmatione, id est, saltem essentiali, & quando Superior ita intendit, vt patet ex dictis.

Et hæc intentio Superioris confirmantis, & approbantis, benè est attendenda, & magni est faciendæ in hac materia, cum ab illa maxime pendat, in particularibus casibus, tota hæc res de dispensatione, aut reuocatione huiusmodi legis, sic confirmatæ. Et ratione huiusmodi intentionis benè potest dispensari, aut reuocari statutum inferioris, confirmatum à Superiore, quando per ealem reuocationem est

20. Si confirmatio legis sit suorum iurisdictionis, potest dispensari.

E E e redeundum

redeundum ad ius commune, vt notat Bald. in l. Ex placito. num. 12. C. de rerum permutat. Felin. in cap. Cum accessissent. num. 5. cit. de constitut. Suarez lib. 6. de legibus, cap. 26. num. 18. & alij: quia Superior confirmando statutum, alioqui exorbitans à iure communi, solum censetur intendisse fauorem, & gratiam petentis confirmationem, & idem eum reliquisse in sua libertate cedendi postea, & renunciandi dicto fauori, & redeundi ad ius commune, quod alioqui eidem Superiori est magis placitum. Et idem est ex Suar. *ibidem*; num. 19. si statutum non sit exorbitans à iure communi, & contra illud; sed solum sit præter illud, eique aliquid addat: quia etiam confirmatio statuti addentis ad ius commune, ex intentione superioris confirmantis videtur tantummodo fauor, & consequenter renunciabilis pro voluntate, vt etiam patet ex cap. Pro illorum. de prebendis, vbi confirmatio Papæ de certo numero prebendorum in certa Ecclesia non excededo, solum appellatur indulgentia, id est, fauor, & gratia, cui poterat ab illa Ecclesia renunciari, vt diximus paulo ante. Et quauis aliquando hæc confirmatio possit esse essentialis, etiam quando est in fauorem petentis, si, scilicet, is, qui petit confirmationem, non habeat potestatem condendi leges, aut statuta, & per illa obligandi; adhuc tamen lex, aut statutum sit confirmatum, potest esse dispensabile, aut reuocabile: quia Superior non intelligitur velle addere illi vim absolutam, & simpliciter; sicut faceret, quando per se ipse, & ex motu proprio legem conderet; sed solum cum respectu ad voluntatem petentis, cui intendit fauorem facere.

Et eadem ratione ex Couarr. in cap. Quauis patet. de pactis, part. 2. §. 2. num. 6. Sanchez lib. 3. in Decal. cap. 15. num. 6. & aliis apud ipsum, statutum, quod principaliter concernit fauorem statuentium, potest ab illis reuocari, non obstantem confirmatione Superioris: quia confirmatio in tali casu solum censetur habere vim priuilegij, quod tamen semper potest renunciari. Et ex Sylu. Iuramentum, 4. quest. 2. versu, Quintum, & Sanchez *ibidem*, id est verum, etiam si alioqui statutum non valeret, si non esset confirmatum. Et ex Couarr. & Sanchez *locis cit.* etiam si Papa statutum confirmans adiceret clausulam irritantem, quod irritum esset, quidquid feret in contrarium; quia, scilicet, ex intentione Pontificis confirmantis potest talis clausula non esse apposta pro statutibus, quibus sit fauor, & priuilegium; sed solum pro aliis, qui aliquid facerent contra ipsos statuentes. Et quod habet Gloss. in cap. Dilecto. de prebendis, verb. clausula, & ibi Panormit. Imola, & communis sententia apud Couarr. num. 6. cit. quod, quando confirmatio habet clausulam irritantem, non possint statuentes recedere à suo statuto, etiam si alioqui totum sit in eorum fauorem; potest esse verum, quando sic constat de intentione confirmantis, & apponentis huiusmodi clausulam: nam alioqui certum est, quod, quauis testamentum patris, in quo filius est præteritus, de iure communi sit nullum, & habeat in iure clausulam irritantem, *Instit. de exheredat. liberorum*, §. 1. potest tamen filius cedere huic iuri, non obstante dicta clausula irritante: quia totum est in ipsius fauorem, & etiam clausula irritans solum pro ipso est apposta; & idem liberè potest illi renunciare ex ipsa iuris dispositione: & si comprober huiusmodi testamentum, nec contra illud opponat, omnino facit, vt sit seruandum, l. Filio præterito. ff. de iniusto rupo, & irrito factio testam. atque ita si huiusmodi clausula irritans in tali casu apposta per ipsum ius

commune, non facit, vt is, in cuius fauorem est apposta, non possit illi renunciare; neque etiam id faciet, si sit apposta in confirmationem statuti, dummodo similiter constet, quod sit apposta in solum fauorem statuentium, neque aliter intenderit ipse confirmans, & per aliqua verba sufficienter id declarauerit, cum alioqui in tali materia confirmationis fauorabilis, non debeat id præsumi, vt notat Suar. lib. 6. de legibus, cap. 26. num. 24. in fine.

Contra verò, si is, qui confirmat statutum, aut legem inferioris, per confirmationem accidentalem, & ad maiorem tantummodo auctoritatem, adhuc intendat huiusmodi legem facere suam, omnino faciet illam irrevocabilem, aut indispensabilem ab inferiore, vt patet ex dictis, & communiter in confirmatione accidentali id non est præsumendum, nisi constet satis expressè de huiusmodi voluntate ex intentione Principis confirmantis, vt notat Suar. lib. 6. de legibus, cap. 26. cit. num. 22. & 23.

Atque hæc de dispensatione statuti confirmati à potestate superiori: vtrum autem hoc idem proportionaliter sit dicendum etiam de absolute sententiæ, aut censuræ, si contingat eam ferri ab inferiore, & confirmari à Superiore, dicemus in materia de censuris.

DISPVT. L.

Qua ratione dispensatio aliquando fit absoluta, & pura: & aliquando sub modo.

1. Potest dispensatio aliquando concedi sub modo, & cum aliquo onere in futurum.
2. Non solum à supremis Principibus, sed etiam ab inferioribus, siue dispensent in propriis legibus, siue in legibus Superiorum.
3. Dispensatio sub modo communiter solum fit, quando leges sunt ex se onerosæ illi ipsi, qui dispensatur.

A Quocunque concedatur dispensatio, potest concedi non solum purè, & absolute; sed etiam sub modo, id est, cum aliquo onere, & grauamine in futurum, vel cum aliqua permutatione obligationis. Ita Suar. tom. 1. de relig. tract. 2. lib. 2. de diebus festis, cap. 19. num. 7. & cap. 33. à num. 5. & lib. 6. de legibus, cap. 16. Sanchez lib. 3. de matrimonio, disp. 10. num. 8. & 9. & lib. 8. disp. 14. num. 1. & alij apud ipsos. Et patet ex cap. Licet. de feriis. vbi dispensatur in obligatione festi, ponendo obligationem cuiusdam elemosynæ, & ex Romana consuetudine non dispensandi specialiter in impedimentis matrimonij, nisi cum aliquo grauamine. Et ratio est: quia imponere tale aliquod onus iis, quibuscum dispensatur in lege, neque est per se malum, neque prohibitum vllò iure: & sicut in donatione, verbi gratia, & dispositionibus gratuitis, est in potestate donantis, & disponentis, vt faciat donationem, & dispositionem puram, & absolutam, & vt faciat illam sub modo, & cum aliquo grauamine; ita etiam in dispensationibus, & concessionibus, quæ se habent, vt quædam donationes, & dispositiones gratuite, est in potestate dispensantis, & concedentis, vt illas faciat absolutas, & puras, & vt faciat sub modo, & sub grauamine.

Neque solum id est verum de Summo Pontifice, aut

I. Potest dici dispensatio aliquando concedi sub modo, & cum aliquo onere in futurum.

Non solum à supremis Principibus, sed etiam ab inferioribus, siue dispensent in propriis legibus, siue in legibus Superiorum.

ce, aut quouis alio supremo Principe; sed etiam de Episcopis, & aliis inferioribus, siue dispensent in suis legibus, siue in legibus Superiorum: nam, quauis Sanchez *locis citatis*, & Sot. in 4. dist. 28. quest. 1. art. 2. & Bonac. quest. 2. de legibus, puncto 3. num. 23. & alij alij apud Suar. lib. 6. de legibus, cap. 16. cit. num. 3. contendant, aliam esse rationem, si Episcopus dispenset in suis legibus, & si dispenset in legibus Superiorum, & in illis posse pro arbitratu dispensare absolute, & sub modo: in his verò nõ posse dispensare, nisi absolute, quia in Trid. sess. 25. c. 18. de reform. præcipitur, vt dispensationes gratis dentur; quod tamen non esset, si darentur sub aliquo grauamine; & Superior, dum concedit inferiori facultatem dispensandi in suis legibus, solum concedit facultatem tollendi obligationem à se impostam; non autem imponendi nouam, aut permutandi priorem: oppositum tamen docet Panorm. in cap. Licet. n. 4. de feriis. Palud. in 4. dist. 15. quest. 4. art. 13. Caiet. 1. 2. q. 97. art. 4. Suar. de relig. tom. 1. tract. 2. lib. 2. cap. 33. num. 10. & tract. 3. lib. 4. cap. 20. num. 15. & lib. 6. de legibus, cap. 16. num. 4. & alij apud ipsum; & videtur probabilis: quia, dum Superior dat facultatem inferiori, vt dispenset in suis legibus, neque aliter id declarat, aut limitat; censetur prudenti iudicio illius relinquere modum dispensationis, & facultas dispensandi sub modo, vel commutandi obligationem, virtute includitur in facultate dispensandi simpliciter, & absolute: sicut id, quod est minus virtute, includitur in eo, quod est maius: siquidem maius est obligationem ex toto tollere, quod fit per dispensationem absolutam, & puram; quam permutare, & relinquere aliam loco illius, quod fit per dispensationem sub modo, aut per commutationem, vt patet manifestè ex dispensatione, & commutatione votorum.

Neque viget locus allatus ex Tridentino: quia, quod dispensationes dentur gratis, tam valet pro dispensationibus Episcoporum, quam Papæ; & tam pro dispensationibus propriarum legum, quam earum, quæ sunt lætæ à Superioribus: & pro omnibus solum importat, quod nihil debeat exigi pro ipsa dispensatione, siue per modum pretij, siue per modum stipendij, ad sustentationem, aut comodum dispensantis; non autem, quod dispensatio non possit fieri sub modo, & sub grauamine, si sic videatur.

Et similiter falsum est, quod dum Superior committit inferiori, vt dispenset in sua lege, non committat illi, nisi dispensationem puram, & absolutam, siquidem facultas dispensandi sub modo, virtute continetur in facultate dispensandi purè, & absolute, vt diximus. Neque ad dispensandū sub modo requiruntur potestas imponendi nouam obligationem; sed satis est potestas non tollendi obligationem priorem, nisi sub illo onere: & qui sic dispensatur, nõ est dicendus contrahere nouam obligationem ad illud onus; sed solum non liberari ab obligatione priore, nisi sub illo.

Limitat tamen hanc doctrinam idem Suar. lib. 6. de legibus, c. 16. n. 9. & 10. vt solum procedat, quando leges, à quarum obligatione aliquis dispensatur, sunt ex se onerosæ; non autem, quando præcipiunt aliquid propter solam decentiam, aut bonum commune; & alioqui nihil exigunt à subditis, quod propriè sit grauamen: fici enim si quis dispenset, v.g. in lege ieiunij, aut Horarum canonicarum, rectè potest dispensare sub modo, & cum aliquo grauamine, v.g. orandi per alias preces, aut dandi elemosynam: quia onus, à quo liberatur, potest habere aliquam proportionem cum onere, quod imponitur, & potest inter vtrumque dari commutatio: at verò, si quis dispensetur, v.g. in lege non contrahendi matrimonij

Baldelli Theol. Moral.

nium, nisi post factas denunciations, vel non suscipiendi sacros Ordines, nisi seruatis temporum interstitiis, sicut propriè nullum onus deponit, ita neque est, quod aliquod onus suscipiat, & solum dispensetur per commutationem obligationis: quam fortasse Summus Pontifex propter supremam potestatem licitè possit tale aliquid imponere, etiam in huiusmodi dispensationibus: quia id non tam imponet per modum commutationis, quam per modum tributij, aut ad similem alium bonum finem.

DISPVT. LI.

Quomodo dispensatio, si petatur, aut detur sine iusta, & rationabili causa, sit illicita.

1. Dispensatio sine causa est illicita.
2. Secundum aliquos, licitè potest supremus Princeps dispensare in suis legibus, sine causa.
3. Dispensare sine causa, qualis sit culpa.
4. Peccat Princeps, si dispenset etiam secum, sine causa.
5. Et subditus, si petat dispensationem, sine causa.
6. Non tamen si accipret sponte datam, sibi que oblatam à Superiore, quanquam probabile sit etiam oppositum.
7. Dispensationes matrimoniales quomodo in Curia dicantur concedi sine causa.
8. Quæ causa censenda sint iustæ, & sufficientes ad dispensandum.
9. Non est necessarium, vt causa, ex qua dispensatur, directè respiciat bonum commune.
10. Non est personarum acceptio, si dispensetur cum nobilibus, & dnitibus; & non cum aliis.
11. In dispensationibus habenda est etiam ratio meritorum.
12. Maiores causa requiruntur pro maioribus dispensationibus.
13. Et quando non sufficiunt singula, possunt sufficere plures simul coniunctæ.
14. Dispensatio irrationabiliter negata à Superiore non potest reputari pro concessa.
15. Quomodo in aliquibus casibus licentia indebitè negata possit haberi pro concessa.
16. Peccat Superior, si dispensationem indebitè neget.

PRIMA conclusio est, quod dispensatio nec potest licitè peti à subditis, nec à Superiore licitè dari, sine iusta, & rationabili causa. Ita S. Thom. 1. 2. q. 97. art. 4. Caiet. *ibidem*, & in Summa, verb. dispensatio, initio. Sot. lib. 1. de inst. q. 7. art. 3. & in 4. dist. 39. q. vnic. art. 2. in fine. Azor. part. 1. lib. 5. c. 15. q. 2. Suar. lib. 6. de legibus, c. 18. num. 4. Sanchez lib. 8. de matrim. disp. 18. n. 3. Nauar. in Man. præludio 9. n. 14. Bonac. q. 2. de legibus, puncto 3. n. 1. Valq. 1. 2. disp. 178. c. 3. Salas de legibus, disp. 20. sect. 5. n. 50. 58. & 59. & alij apud ipsos: quauis Gloss. in l. Relegati. ff. de pænia, Bartol. *ibidem*, n. 4. & alij alij, præsertim Iurista apud Sanchez disp. 18. cit. num. 2. oppositum asserant, saltem de Principe supremo; eumque contendunt licitè posse dispensare in suis legibus pro sola voluntate, etiam sine alia rationabili causa concurrente.

Sed contra istos probatur conclusio: quia cap. Necessaria. 1. quest. 7. dispensatio in sacris Canonibus solum dicitur esse danda propter concurrentem necessitatem temporum; & in Trid. sess. 24. cap. 5. de reform. matr. præcipitur, vt in impedimentis matrimonij

I. Dispensatio sine causa est illicita.

2. Secundum aliquos licitè potest supremus Princeps dispensare in suis legibus, sine causa.

monij non dispensetur, nisi ex causa: & *se. ff. 25. cap. 18. de reform.* vniuersaliter dicitur, in sacris Canonibus non esse dispensandum, nisi causa cognita, & cum summa maturitate: & *l. Dies. ff. de damno infecto*, dicitur, quod Prætoris, vel Præsidis officium est, ex causa prorogare, aut innouare diem cautionis: & *l. Relegari. ff. de penis*, dicitur, quod nemo potest dispensare in pœna legis, nisi Imperator, ex aliqua causa. Et quamvis *Gloss. ibi* asserat, satis magnam, & iustam causam esse eius voluntatem; minus tamen aptè id asserit, cum causa, quam lex requirit ad dispensandum, debeat esse aliqua alia præter voluntatem, sine qua certissimum est, neque etiam physicè posse esse dispensationem. Et ratio est: quia dispensatio sine causa non consonat fini, propter quem est facultas dispensandi; neque est in bonum, & in edificationem Communitatis; sed in malum, & in destructionem, si pars in iis, quæ pertinent ad bonum totius, sicut certè pertinet observatio legis ad bonum totius Communitatis, permittatur non esse conformis toti; & ad fidelitatem dispensatoris pertinet, vt cum certa mensura distribuat in singulos obligationes, & operationes; & ad prudentiam eiusdem, vt temerè, & sine ratione nullum prætermittat, vt notat S. Thom. 1. 2. *q. 91. art. 4. cit.*

3. Dispensare sine causa, qualis sit culpa.

Quod si quæras, qualis sit culpa Principis, si dispenset sine causa: Respondet Navar. in *Man. præludio 9. num. 14.* ex Caiet. 1. 2. *quest. 96. art. 5.* solum esse culpam venialem: quod idem probabilis putat etiam Sanchez *lib. 8. de matr. disp. 18. cit. num. 7.* Bonac. *quest. 2. de legibus, puncto 3. num. 1. §. Dixi in propositione.* & alij apud ipsos: quia eximere aliquem absque causa à communi obligatione legis, non videtur res magni momenti, nisi fortè ex circumstantiis accipiat grauitatem: vt, v. g. ratione scandali, aut iniusti grauiamini aliorum, quod fortè resultat: vt, si quis, v. g. eximatur à lege tributis, & inde fiat, vt ab aliis sit plus soluendum.

Contra verò, esse culpam mortalem ex suo genere, docet Suarius *lib. 6. de legibus, cap. 18. cit. num. 9.* & apud illum Caiet. in *Summa, verb. dispensatio*: vbi ait, solum in materia parua id esse veniale. Co-uarr. in 4. *Decretal. part. 2. cap. 6. §. 9. num. 7.* Valent. 1. 2. *disp. 7. quest. 5. puncto 9. ad finem*, vbi ait, attentæ legis grauitate, & conditione, id posse esse mortale; quamvis communitè sit veniale. Armilla *verb. dispensatio, num. 13.* Petr. Ledes. & alij apud Sanchez *disp. 18. num. 6.* Et ratio est: quia qui sic dispensat, multipliciter peccat contra iustitiam. Primò enim tenetur ex officio, & ex iustitia commutatiua, esse fidelis Communitati, si quæ potest non vti, nisi rationabiliter. Deinde ex iustitia legali tenetur consulere bono communi, & contra illud nihil facere. Tertio, ex iustitia distributiua tenetur, onera, & granamina aequaliter distribuere, neque admittere personarum acceptionem; quæ omnes obligationes ex suo genere sunt ad mortale, cum earum transgressio intra propriam speciem possit esse mortalis, si accedat materiæ grauitas.

4. Peccat Princeps, si dispenset etiam se-cum, sine causa.

Atque ex hoc vterius infert idem Suar. *cap. 18. cit. num. 11.* neque etiam excusari huiusmodi Principem à culpa mortali, si secum ipse dispenset sine causa in iis legibus, ad quas etiam ipse tenetur sub mortali: quia non potest pro arbitratu à se tollere obligationem, nisi hæc concedatur esse obligatio plane inutilis, & ridicula.

5. Et subditus, si petat dispensationem sine causa.

Et *num. 12.* peccate mortaliter etiam subditum, si petat dispensationem sine causa, & ad illam inducat Superiorem, vt etiam habet Sanchez *lib. 8. de matr. disp. 16. cit. num. 8.* Bonac. *de legib. quest. 2.*

puncto 3. num. 16. & plures alij apud ipsum, nisi forte excusetur ex ignorantia: vt, v. g. quia putat Superiorem id licitè posse, vel illi relinquit iudicium de sufficientia causæ.

Et *num. 13.* idem Suar. asserit, vel nullo modo, vel fortasse solum venialiter peccate huiusmodi subditum, si solum acceptet dispensationem sine causa factam, & sponte sibi oblatam à Superiore: quia tunc non est causa peccati Superioris; sed solum permittit, vt quando peccatum iam est commissum, habeat effectum, & vt per illud ipse extimatur à communi obligatione: quod tamen non videtur habere grauem malitiam. Sed Sanchez *lib. 8. de matrim. disp. 18. num. 8. cit.* oppositum asserit: quia etiam acceptans consentit peccato concedentis, eique cooperatur, cum dispensatio non habeat plene suum effectum, nec completè sit dispensatio, nisi acceptetur: & quemadmodum donatio illicita ex parte donantis, communiter non potest licitè acceptari à donatario; ita & dispensatio, quando est illicita ex parte dispensantis, communiter est etiam illicita ex parte acceptantis: & negari non potest, quin etiam hoc sit valdè probabile, nisi fortè in aliquo casu contingat, vt acceptatio dispensationis sit licita, etiam si illius præstatio sit illicita; sicut & est licita acceptatio mutui sub vitis, non obstante, quod sit illicita illius præstatio: vel etiam nisi accidat, vt qui acceptat dispensationem, solum dubitet de insufficientia, aut nullitate causæ; non autem sit plene certus, suamque dubitationem exponat Superiori, & ex illius responso illam determinet, vt notat Bonac. *disp. de legibus, quest. 2. puncto 3. num. 16.* ex Nauarro *preludio 9. num. 13.* Salas, & aliis.

Quo autem modo non peccent, qui à Pontifice petunt dispensationes matrimoniales, & nullam aliam afferunt causam, nisi quia volunt inter se nubere; & non peccet Pontifex, qui sine alia causa ex parte petentium illas concedit; videri potest apud Sanchez *lib. 8. de matrimonio, disp. 18. num. 8. citato, & disp. 19. num. 35.* & apud Suarium *num. 29.* licitè enim petuntur huiusmodi dispensationes, præsertim in gradibus remotioribus consanguinitatis, & affinitatis, etiam de consilio porborum, & doctorum virorum: & ad tollenda dubia, quæ solent occurrere circa sufficientiam, aut veritatem causarum, simpliciter nullæ causæ allegantur ab ipsis petentibus, & licitè à Pontifice conceduntur, sub obligatione soluendi ad sumptus publicos maiorem aliquam summam pecuniarum, quæ appellatur compositio pecuniaria: & hæc solutio est causa sufficiens ex parte Pontificis ad concedendas dispensationes, & ex parte petentium ad illas petendas; sicut & contributio, vel eleemosyna ad bellum contra Turcas, aut infideles, est causa sufficiens ad concedendas Indulgentias, & priuilegia, vel dispensationes in pluribus legibus ecclesiasticis per Bullam Cruciatæ, & ad vota vltimarum peregrinationis redimenda pro mulieribus, & aliis inutilibus ad pugnandum, *cap. Quod super his, de voto, & voti redempt.* & actus religionis, & pietatis erga aliquem Sanctum, est causa sufficiens, vt concedantur Indulgentiæ visitantibus illius Ecclesiam, aut ieiunantibus in illius vigilia, & vt concedatur absolutio à reseruatibus, & commutatio in votis, si indulgentia sit per modum Iubilæi. Et quemadmodum in his omnibus non dicuntur concedi hæc indulta sine sufficientibus causis, etiam si huiusmodi causæ non attendantur ex aliqua morali necessitate ex parte eorum, quibus conceduntur; sed sufficienti etiam vtilitates, & honestates extrinsecæ: ita & in

6. Non tamen, si acceptat dispensationem sine causa oblatam à Superiore, quæ iniqua probabile sit etiam oppositum.

7. Dispensationes matrimoniales quomodo in Curia dicantur concedi sine causa.

& in dispensationibus matrimonialibus rectè reputatur causa sufficiens, sola compositio pecuniaria, aut contributio ad sumptus publicos: & solum in hoc sensu dicuntur concedi huiusmodi dispensationes sine causa, in quantum causa non attenditur ex parte illorum, cum quibus dispensatur, vt notat Sanchez *locis citatis*, & Suar. *lib. 6. de legibus, cap. 18. num. 26.* & Salas *de legibus, disp. 20. sect. 5. num. 52.* & Bonac. *de legibus, quest. 2. puncto 3. num. 1. §. Obserua tamen.* Vbi etiam inter huiusmodi causas extrinsecas recenset, si Princeps dispenset ad ostendendam benignitatem, vel ad conciliandam sibi beneuolentiam alicuius alterius Principis, vel ad remuneranda alicuius promerita; & similes.

Et si quæras vniuersaliter, qualis debeat esse huiusmodi causa ad dispensandum in obligationibus legum: Respondeo, fusè hoc explicari apud Sanchez *lib. 8. de matrimonio, disp. 19.* & apud Suarium *lib. 6. de legibus, cap. 18. a num. 14.* & apud Bonacinam *quest. 2. de legibus, puncto 3. num. 20. & sequentibus*, & apud alios. Et ex Suario *num. 14. cit.* certum est, quod non est necessaria talis causa, quæ per se certè excuset ab obligatione legis, neque talis, de qua sit dubium, vtrum per se excuset, illudque dubium tolli debeat per interpretationem iudicam Superioris, aut doctrinalem hominum peritorum, neque talis, quæ obliget Superiorem ex officio ad dispensandum; sed satis est, si prudenti iudicio sit rationalis, consideratis circumstantiis temporum, & personarum, vt idem subdit *num. 16.* Et hæc aliquando potest pertinere ad bonum commune, & aliquando solum ad bonum priuatum: vt, quando obligatio legis non expedit huic, aut illi, propter periculum alicuius mali, vel propter impedimentum maioris boni, vt loquitur S. Thom. 1. 2. *quest. 97. art. 4.* Aliquando potest esse ab intrinseco ipsius legis, vt quando attenditur ex aliquo, quod reddit grauem, & onerosam obligationem legis, & aliquando solum ab extrinseco, vt quando solum attenditur ex circumstantiis merè extrinsecis legi, v. g. ex nobilitate, dignitate, aut illi, propter meritum personæ, vel ex aliquo commodo, quod resultabit Communitati, aut pauperibus, vt iam diximus accidere in cõpõsitionibus pecuniariis, sub quibus conceduntur dispensationes matrimoniales, & aliquando potest esse solum voluntaria: quia, scilicet, potest licitè admitti, vt sufficiens ad dispensandum, si ipse dispensans velit eam admittere; & aliquando potest esse etiam necessaria; quia illa posita non potest negari dispensatio: vt, si lex ipsa, vel Superior præcipiat illam præstari, & Pontifex, v. g. remittens causas Ordinariis, aut discretis viris; mandet, vt dispensent, si preces veritati narrantur, vel quando dispensatio esse necessaria ad bonum commune, v. g. ad vitandum publicum scandalum, vel ad bonum spirituale postulantis, & ad vitandum periculum animæ, vel quando ita postular debitu charitatis, misericordie, &c. vt bene explicat idem Suar. *cap. 18. cit. n. 19. & seq.*

9. Non est necessarium, ut causa, ex qua dispensatur, directè respiciat bonum commune.

Atque ex his colligitur, ad hoc, vt dispensatio sit licita, non esse necessarium, vt causa dispensandi directè respiciat bonum commune; sed posse etiam sufficere, si ad illud referatur solum indirectè, & virtute, in quantum bonum partis redundat in bonum totius, vt bene explicat Sanchez *lib. 8. de matrim. disp. 19. cit. num. 1. & lib. 4. in Decal. cap. 43. num. 13.* id est, bonum cuiusque priuati in bonum Communitatis: sic enim habet priuata Ecclesia, vt dispenset in voto castitatis, etiam propter periculum incontinentiæ; & vt dispenset

in aliquo impedimento matrimonij, propter inopiam mulieris: & vniuersaliter sufficit ad dispensandum cum aliquo, si aliqui per legis rigorem impediatur maius aliquod bonum personæ priuatæ; vel per dispensationem caueatur maius aliquod malum, vt patet ex S. Thom. 1. 2. *quest. 97. art. 4.* Et contra potest contingere, vt aliqua causa non sit sufficiens ad dispensandum, etiam si multum faciat ad bonum commune: vt, verbè gratia, si quis conferat magnam summam pecuniæ ad opus aliquod publicum, & ex hac causa petat dispensationem in aliquo voto: quia enim ex S. Thom. 2. 2. *quest. 88. art. 12. ad 2.* Caietan. *ibidem, §. Ad euidentiã causã.* Sanchez *lib. 4. in Decal. cap. 45. num. 15.* causa sufficiens ad dispensationem voti necessariò debet obtinere executioni illius, & facere, vt talis executio non cedat amplius in Dei honorem, & in vtilitatem Ecclesiæ, sicut debet cedere, quantum est ex natura voti; collatio tamen pecuniæ ad opus publicum non hoc habet, vt obstet executioni voti, verbè gratia, religionis, aut castitatis; & ideo non est causa sufficiens ad dispensationem illius, quantum fortasse sit sufficiens ad commutationem, vt subdit Sanchez *num. 17.* cum hæc non requiratur necessariò causam obstantem executioni voti, sicut requirit dispensatio.

Similiter non est censenda personarum acceptio, si facilius dispensetur cum nobilibus, & diuitibus, quam cum aliis: illi enim magis faciunt ad pacem, & ad bonum commune firmandum, quam hi, vt etiam notat S. Thom. 2. 2. *quest. 63. art. 2. ad 2.* & alij apud Sanchez *disp. 19. cit. num. 5.* Et hoc modo in Trident. *sess. 24. de matrimonio, cap. 5. in fine*, præcipitur, vt in secundo gradu non dispensetur cum popularibus; sed solum cum viris principibus: quia, scilicet, æquum est, vt specialibus gratiis Summus Pontifex illos prosequatur, vt etiam ipsi sint promptiores ad defensionem Ecclesiæ, vt subdit alij apud Bonacin. *quest. 2. de legibus, puncto 3. num. 20. cit. in fine.*

Et ad hoc pertinet etiam illud, quod addit Sanchez *disp. 19. citat. num. 32.* in concedendis dispensationibus habendam esse rationem etiam meritorum personæ, quæ illas petit, & personæ, cui petit: vt, verbè gratia, si strenuè pugnavit contra infideles, vel in aliquo alio feliciter laborauit pro bono fidei, & Ecclesiæ: sic enim specialiter in meritis fundata est precatio illa ad Christum Dominum pro seruo Centurionis, Luca 7. *Dignus est, vt hoc illi præstes: diligit enim gentem nostram, & Synagogam ipse edificauit nobis.* & ex *cap. Tali coniugio. 1. quest. 7.* meritorum prerogatiua attendi debet, etiam in admittendis ad ecclesiasticos Ordines iis, qui alioqui sunt repellendi; & non est dubium, quod si Princeps, aut Pontifex propter egregia aliquorum promerita specialibus gratiis illos prosequatur, non solum ipsi; sed etiam alij animosiores redduntur ad similes gratias promerendas in posterum, & ad bene merendum de fide, & de Ecclesia.

Et illud præterea est bene attendendum in concedendis dispensationibus, vt non pro omnibus reputetur sufficiens eadem causa; sed pro iis, quæ sunt dispensationes in maioribus vinculis, maior causa requiratur, quam pro aliis: vt, v. g. ad dispensandum in gradibus proximioribus affinitatis, aut consanguinitatis, quam in remotioribus; & in affinitate ex copula licita, quam ex illicita; & in cõgnatione spiritali, quam in carnali; & in iure diuino, quam in humano; & sic de aliis, habita semper

10. Non est personarum acceptio, si dispensetur cum nobilibus, & diuitibus, non cum aliis.

11. In dispensationibus habenda est ratio meritorum.

12. Adiores causa requiritur pro maioribus dispensationibus.

13. Et quando non sufficit singula, possunt sufficere plures similes, & continuas.

ratione qualitatis, & grauitatis materiae, in quam dispensatio debet cadere; non autem solum ipsius generis iuris, in quo dispensatur: vt, v. g. quod sit diuinum, aut humanum; ecclesiasticum, aut ciuile; & similia; vt videre est apud Sanchez lib. 4. in Decal. cap. 45. num. 19. & lib. 8. de matrim. disp. 19. cit. num. 7. & apud Bonacin. quaest. 2. de legibus, puncto 3. num. 21. & apud Suarez libro 6. de legibus, cap. 18. num. 15.

Et si contingat, vt causae dispensandi sint plures, & vnaquaeque per se accepta sit minus sufficiens; adhuc possunt simul omnes iurare se inuicem, & reputari sufficientes, vt notat Sanchez disp. 19. cit. num. 34. ex communi pronuntio iuris, quod iurent simul collecta, quae non profunt singula, l. Instrumenta. l. Rationes. & pluribus aliis, C. de probationibus. Atque in his omnibus iudicandis non potest melior regula, & vniuersalior tradi, quam, vt prudenti iudicio omnia expendantur, & dispensatio tunc dicatur esse licita, quando est rationabilis, consideratis omnibus circumstantiis, vt paulo ante diximus.

14. Dispensatio irrationabiliter negata a Superiori, non potest reputari pro concessa.

Sed, si contingat, vt à Superiore de facto negetur, quauis alioqui ex se sit maxime rationabilis, imò & debita ex praeepto alterius Superioris maioris, vel ex obligatione charitatis, aut ex quouis alio titulo; non propterea potest, aut debet à subdito reputari pro concessa, vt bene notat Suar. lib. 6. de legibus, cap. 18. num. 23. & idem neque potest eo ipso licite agere contra legem: quia reuera obligatio legis non est sublata, siue id contigerit iure, siue per iniuriam. Atque hoc modo ex eodem Suarez tom. 3. de relig. lib. 8. cap. 1. num. 18. & seq. non sufficit Religioso ad aliquid accipiendum, vel alienandum contra paupertatem, licentia debita concedi, & indebitè negata à Superiore: quia reuera acceptio illa, aut alienatio non potest dici, quod fiat dependenter à voluntate Superioris, sicut obligat votum paupertatis religiose: & in tali casu est recurrendum ad alium Superiorem maiorem, qui possit negantem compellere, vt notat Panorm. in cap. Pastoralis. num. 17. de appellat. & si periculum sit in mora, vel imminet graue damnum, poterit esse locus epicheiae, per rationabilem interpretationem voluntatis Superioris maioris: & si contingat, vt etiam ipse Superior, aut Princeps supremus dispensationem irrationabiliter, & iniuste neget, & inde valde magnum nocumentum imminet subdito; poterit esse locus interpretationi ipsius potestatis, & prudenter iudicari, quod in tanto discrimine, & cum tanto incommodo eius lex, aut potestas non obliget.

15. Quomodo in aliquibus casibus licentia indebitè negata possit haberi pro concessa.

Et solum in hoc sensu est admittendum in aliquibus casibus, quod licentia debite perita, & indebitè à Superiore negata, possit haberi pro concessa: hoc enim est ex eo, quia in talibus casibus eadem licentia, quae negatur ab homine, reperitur concessa à iure, ne alioqui obfit Superior irrationabiliter, & indebitè illam negans, vt patet ex cap. Licet. de regularibus, vbi conceditur facultas transeundi ad strictiorem Religionem, si forte Praelatus aliquis indiscretus proteruè contradicat: & ex Clementina, Dudum. de sepulturis, vbi ex constitutione Bonifacij VIII. conceditur facultas Fratribus Franciscanis, & Dominicanis, vt possint audire confessiones quotuncunque ad se accedentium, si forte Praelati de huiusmodi licentia ab iisdem Fratribus requisiti, eam concedere recusauerint. Et quod in his casibus reperitur concessum à iure, potest in aliis multis per epicheiam, aut per ratihibitionem praesumi, vt concessum ab alio Superiore maiore, vt vi-

dere est apud Henriquez lib. 6. qui est 3. de poenitentia, cap. 13. num. 4. & cap. 15. num. 6. vbi allerit, quod consensus Parochi, quando est debitus, & non est habitus, intelligitur per epicheiam suppleri per consensum Episcopi, & hic per consensum Papae; & consensus Praelati regularis inferioris, per consensum generalis, aut Praelati superioris: debet tamen hoc torum solum intelligi iuxta regulas alicui traditas de epicheia, & quando non potest haberi recursus ad alium Superiorem maiorem; & alioqui licentia etiam irrationabiliter negata, non potest reputari pro concessa, vt iam monuimus.

Quam grauitè verò peccet Superior, si ex iusta, & rationabili, & vrgenti causa requisitus ab aliquo de dispensatione, irrationabiliter, & iniuste eam neget, mensurandum est ex rei ipsius grauitate, & ex causae vrgentia, & ex scandalo, aut ex damno, quod alteri facit, vt videre est apud Bonacin. qu. 2. de legibus, puncto 3. n. 2.2.

16. Peccat Superior, si dispensationem indebitè neget.

DISPVTV. LII.

Quomodo dispensatio sine iusta & rationabili causa sit inualida.

- 1. Dispensatio inferioris in lege Superioris est inualida.
2. Legatus apostolicus non potest valide dispensare sine causa.
3. Inferior, si dispense ex mandato Superioris, potest aliquando non multum curare de cognitione causa.
4. Si causa bona fide putetur sufficiens, valida est dispensatio, etiamsi postea deprehendatur fuisse insufficientis.
5. Si sufficientia causa non sit cognita, vtrum valeat dispensatio.
6. Peccat Superior, si dispense non cognita causa.
7. Non autem, si dispense ex causa dubia.
8. Qualis debeat esse cognitio causa ad validitatem dispensationis.
9. Dispensatio in propria lege facta sine causa, non est inualida.
10. Dispensatio, quando est iniusta, & in damnum etiam, est renouanda.
11. Si iniustitia sit in re ipsa, super qua dispensatur, potest dispensatio etiam esse inualida.
12. Dispensatus sine causa ab ipso legislatore in suis legibus, non tenetur renunciare dispensationi.
13. Si legislator secum dispense sine causa in suis legibus, probabile est, quod dispensatio sit inualida.
14. Dispensatio facta sine causa in lege inferioris, est valida.
15. Dispensatio Episcopi in suis constitutionibus synodalibus etiam iuratis est valida.
16. Dummodo non sit contra ius iam questum alicui tercio.
17. Dispensatio Archiepiscopi in Decretis provincialibus est inualida.
18. Dispensatio ex falsa causa, sed probata, vt vera, est inualida.
19. Dispensatio ex causa vera, sed probata per probationes falsas, est valida.

DISPEN

1. Dispensatio inferioris in lege Superioris, est inualida, si sit sine causa.

DISPENSATIO sine iusta, & rationabili causa, non modò est illicita; sed etiam est inualida, si detur ab aliquo inferiori in lege Superioris. Ita S. Thom. 2. 2. quaest. 88. art. 12. ad 2. Scholastici communiter in 4. dist. 38. Sanchez lib. 8. de matrim. disp. 17. num. 3. & lib. 4. in Decal. cap. 45. num. 3. Salas de legibus, disp. 20. sect. 4. num. 30. & sect. 6. num. 66. Suar. tract. 6. de relig. lib. 6. de voto, cap. 16. & lib. 6. de legibus, cap. 19. num. 1. Reginald. lib. 13. num. 195. Valq. 1. 2. disp. 178. cap. 3. num. 17. Glof. in cap. Non est, verb. adimplere, de voto, Canonistae ibidem. Bonac. de legibus, quaest. 2. puncto 3. num. 1. 2. & seq. & omnes communiter apud istos: nam voluntas Superioris, vt possit in eius lege dispensari ab inferiori, neque est, neque potest praesumi, nisi cum hac limitatione, vt dispensetur ex causa; & idem dispensatio sine causa, tanquam vltra formam mandati, & vltra potestatem dispensantis; non potest esse valida: nam, sicut, qui dispensat, aut disponit de bonis alienis vltra voluntatem domini inualidè dispensat; ita, qui dispensat in voluntate, aut lege Superioris vltra facultatem sibi commissam.

Neque contra hoc multum facit, quod patet, dominus, & maritus possint pro arbitratu, & sine alia causa dispensare in votis filiorum, seruorum, & vxoris: nam haec non est proprie dispensatio; sed irritatio, vt constat ex materia de voto: quia, scilicet, huiusmodi vota filiorum, seruorum, & vxoris, solum intelliguntur fuisse facta sub conditione, si placent patri, marito, & domino, & si illi non contradicerent. Et quauis aliqui apud S. Thomam 2. 2. quaest. 88. art. cit. ad 2. existimant, omnia vota communiter emitti sub tali aliqua conditione, & sub ordinatione ad voluntatem Superioris; & idem integrum esse Superiori, vt in illis dispense sine causa pro potestate dominatiua; id tamen falsum est, & falso nititur fundamentum, vt docet ibi S. Thom. & ex illo Sanchez lib. 8. cit. disp. 17. num. 3. & lib. 4. in Decal. cap. 45. num. 3. quia Praelati, & Superiores non habent in subditos potestatem dominatiuam, quae pro sola voluntate potest habere effectum, sicut habent pater, dominus, & vir; sed habent solum potestatem spiritualem, quae est solum ministerialis, & dispensatoria iuxta voluntatem alterius, & in edificationem; non autem in destructionem; & idem non potest habere effectum, nisi accedat rationabilis causa, prout est voluntas principalis, committentis ministerium dispensandi.

2. Legatus apostolicus non potest valide dispensare sine causa.

Quod verò addit Rodr. in Summa. par. 2. cap. 24. concl. 3. & aliqui alij apud Bonacinam quaest. 2. de legibus, puncto 3. num. 1. & apud Sanchez num. 5. Superiorem aliquando concedere inferiori plenitudinem potestatis, & tunc posse inferiorem eodem modo dispensare in lege Superioris, sicut posset ipse Superior, id est, sine causa; & talem esse, v. g. Legatum, aut Nuncium apostolicum; non est admittendum: quia etiam plenitudo potestatis, non intelligitur concedi ad dispensandum, & destruendum; sed ad dispensandum, & aedificandum, vt cum in facto Principis non debeat praesumi delictum, neque etiam debet praesumi, quod concedat facultatem dispensandi sine causa, etiam quando concedit plenitudinem potestatis. Et in specie, dispensationem Legati apostolici concessam sine causa non esse validam, docet Innoc. in cap. Dudum. 2. num. 16. de elect. Nauar. in Man. prelatio 9. num. 15. Salas de legibus, disp. 3. sect. 4. num. 32. Bonac. de legibus, quaest. 2. puncto 3. num. 1. §. Sed hoc exemplum. Azor. part. 1. lib. 5. cap. 15. in fin. Sanchez lib. 8. de matrim. disp. 17. cit. num. 5. & alij apud ipsum.

3.

Si tamen Superior in facultate dispensandi spe-

cialiter exprimeret nomina eorum, cum quibus esset dispensandum; & cum quibus ipse Superior mandaret dispensari; licite posset inferior non multum curare de cognitione causa: quia tunc se haberet, vt merus executor, & posset praesumere sufficientiam causae satis constitisse ipsi Superiori, cum in facto Principis non sit praesumendum delictum, & idem nec debeat credi, quod voluerit dispensationem conferri illicitè, & sine causa, vt notat Felinus in cap. Postulasti. num. 13. de rescript. & ex illo Sanchez disp. 17. cit. num. 6. Si tamen aliunde sciretur, neque etiam Superiori reuera constituisse de sufficientia causae ad dispensandum, & solum ex inaduertentia, & per incuriam in facultate dispensandi fuisse omittas illas clausulas, quae communiter solent apponi, si iusta subit causa, vel si preces veritati nitantur, omnino teneretur etiam inferior inquirere de sufficientia causae, suamque facultatem deberet interpretari, quod esset concessa seruatis seruandis, & non aliter, ne alioqui praesumeretur delictum in facto Principis, & crederetur contra ius commississe dispensationem, non cognita causa, vt notat Bonac. quaest. 2. de legibus, puncto 3. num. 1. §. Sed hoc ego.

Inferior, si dispense ex mandato Superioris, potest aliquando non multum curare de cognitione causa.

Et si causa, ex qua dispensatur, bona fide putetur sufficiens, & reuera non sit; valida est dispensatio ex eodem Sanchez num. 8. Azor. part. 1. lib. 7. cap. 29. quaest. 6. Rebell. de oblig. part. 2. lib. 3. quaest. 5. num. 12. Sot. in 4. dist. 21. quaest. 2. art. 2. sub finem, & aliis apud Bonacinam puncto 3. cit. n. 8. & is, cum quo dispensatur, potest esse tutus in conscientia, etiamsi postea fiat certus de insufficientia causae: quia ita postulat recta administratio, & regimen animarum, ad tollendos scrupulos, & conscientias quietandas: & sic est intelligenda fuisse à Deo concessa facultas dispensandi in suis legibus; & sic concedi etiam ab hominibus pro dispensatione in suis. Sed negari non potest, quin sit probabile etiam oppositum, vt notat Bonacin. num. 8. cit. ex Salas disp. 20. de legibus, sect. 4. num. 35. & sect. 6. num. 63. & 66. & aliis: quia ignorantia inuincibilis, quae fundat bonam fidem circa veram insufficientiam causae, solum potest excusare à culpa; non autem validare actum, si alioqui est inualidus, vt etiam dicitur in materia de contractibus; & qui contrahit, v. g. matrimonium cum aliquo ex impedimentis dirimentibus, & sine dispensatione, quae sit verè sufficiens, semper censetur contrahere inualidè, & indigere noua dispensatione, quando aduertit veram insufficientiam dispensationis prioris: & sic habet usus Poenitentiarum, isque videtur non solum inductus ad scrupulos eximendos, & ad maiorem securitatem animarum, & solum ad bene esse; sed etiam ex vera necessitate, & ad impedimentum semel tollendum per veram dispensationem.

4. Si causa bona fide putetur sufficiens, tamen est dispensatio, etiamsi postea deprehendatur fuisse insufficientem.

Quod si contingat, subesse reuera causam sufficientem ad dispensandum; sed illam à dispensante non cognosci; non poterit dispensatio esse valida, ex Nauar. in cap. finali, num. 4. de simonia. Azor. lib. 5. cap. 15. quaest. 9. & 10. Suar. lib. 6. de voto, cap. 27. cit. num. 10. quia facultas dispensandi solum est ex causa cognita; & aliter dispensatio est censenda subreptitia, vt habetur in Trid. sess. 25. cap. 18. de reform. Sed oppositum ex multorum sententia, vt probabilis, tenet Sanchez disp. 17. cit. num. 11. & lib. 4. in Decal. cap. 45. num. 6. Suar. tom. 1. de relig. tract. de diebus festis, lib. 2. cap. 3. num. 13. Bonac. de legibus, quaest. 2. puncto 3. num. 17. & 19. & alij apud ipsum, nisi forte in ipsa facultate dispensandi, specialiter praecipiat cognitio causae, vt communiter fit in litteris

5. Si sufficientia causa non sit cognita, vtrum valeat dispensatio.

litteris sacrae Penitentiarie: quia in Trid. loco citato, quando dicitur censenda esse subreptitia, solum videtur esse sensus, quoad praesumptionem in foro externo; non autem quoad validitatem in conscientia: & cap. Nihil est, de elect. dicitur, quod si quis eligatur ad curam animarum, sine examine suae sufficientiae, deiciatur deinde ab huiusmodi cura, quando constiterit, quod fuerit indignus electus: atque ita indicatur, quod si constiterit reuera fuisse dignus, non sit deiciendus: & denique, quia si lex feratur temere, & sine causae cognitione, sed reuera sit bona, & rationalis, vere obligat: ergo, contraria ratione etiam deobligat dispensatio, si detur temere, sed reuera sit rationalis: quia, ut notat Suar. lib. 2. cit. de diebus festis, cap. 33. num. 13. in tali casu dispensatio resolvitur, quasi in conditionatam; & qui sic dispensat, perinde facit, ac si dicat: Dispenseo tecum, si habes causam sufficientem: autem habes, tu ipse videris.

6. Peccat Superior, si dispensat non cognita causa.

Non est tamen negandum, quod Superior sic dispensans peccat mortaliter, ut notat Sanchez lib. 4. in Decal. cap. 45. cit. num. 6. cum positivè teneatur praemittere cognitionem causae, & in re gravi abutatur sua potestate dispensandi, & exponat se periculo faciendi dispensationem nullam, si forte causa non est sufficiens.

7. Non autem, si dispensat ex causa dubia.

Sed rectè addit ibidem Sanchez num. 10. ex Sylu. verb. dispensatio, quaest. 14. num. 20. & aliis, non esse idem dicendum, si forte sit dubium, utrum causa, quam cognoscit adesse, sit verè sufficiens, quidquid in contrarium dicat Ioan. Med. tract. de poenit. q. de dispensat. super confessione revelandae: nam in tali dubio est inclinandum in partem benigniorem, & praesumendum pro potestate dispensantis: & ita petit bonum regimen Communitatis, ne alioqui detur occasio quamplurimis scrupulis Superiorum, & dicantur vix posse vti facultate, quam habent ad dispensandum, si possunt solum vti ex causis certis: & longè est aliud, quod dispensent, quando sunt dubij, utrum simpliciter adit causa ad dispensandum; & quod dispensent, quando sunt certi, quod adit causa, & solum sunt dubij, utrum illa sit sufficiens: cum enim potestas dispensandi necessariò requiratur causam; non potest rationabiliter exerceri, quando est dubium, utrum simpliciter, & absolute causa sit; neque hoc postulat bona administratio, ut exerceatur in tali dubio; sicut postulat, ut exerceatur, quando est dubium, non simpliciter de existentia causae; sed solum de sufficientia: siquidem hoc posterius dubium frequentissimè accidit, & in moralibus vix unquam est certitudo sine aliqua admixtione dubieratis. Et quod Praeatus possit dispensare, quando causa est ita apparens, ut res saltem vertatur in dubium, expressè asserit etiam S. Thom. 2. 2. quaest. 88. art. 12. ad 2. & ex illo Petr. de Arag. ibidem, §. In solutione ad 2. Sed bene addit Bonacin. quaest. 2. de legibus, puncto 3. num. 7. dubium hoc non esse strictè accipiendum pro perplexitate, & suspensione assensus; sed late proptet etiam assensus probabilis in vnam partem, & cum actuali formidine de opposito, appellatur assensus dubius.

8. Quasi debet esse cognitio causae ad validitatem dispensationis.

Dum autem dicitur in Trident. sess. 25. cap. 18. cit. de reform. quod dispensatio debet esse solum, causa cognita; non intelligitur de cognitione iuridica, & quae habeatur secundum ordinem iuris; sed satis est quaecunque cognitio, si loquamur quantum ad validitatem, & in foro conscientiae: quanvis in foro externo censeri possit dispensatio fuisse subreptitia; nisi iuridicè probetur non de fuisse cognitio causae: decretum enim Concilij aequaliter est de omni dispensatione, etiam si fiat à

Papa; qui tamen, certissimum est, quod non tenetur ad modum iuridicum cognitionis causae, ut notat Suar. lib. 6. de legibus, cap. 19. num. 2. Imò, si causa sit ex se notoria, neque etiam in foro externo est necessaria cognitio iuridica, ut notat Sanchez lib. 8. de matrim. disp. 17. cit. num. 12. & disp. 34. num. 2. 4. & disp. 35. num. 16. & lib. 4. in Decal. cap. 45. num. 9. & Bonac. puncto 3. cit. num. 17. in fin. Suar. lib. 6. de voto, cap. 27. num. 7. in fine, cum in tali casu cesset temeritas, ad quam vitandam requiritur cognitio causae, & in notoriis non exigatur ordo iuris, neque notoria indigeant examinatione, cap. Manifesta. 2. quaest. 1.

Et si Princeps ex motu proprio dispenset in sua lege, neque constet de cognitione causae; debet praesumi non de fuisse: & contra hoc non est admitenda probatio in foro externo, ut subdit Sanchez de matrimonio, num. 14. secus verò, si non dispenset ex motu proprio; sed ad instantiam partis, vel si dispenset in iure diuino, aut naturali: quia tunc non praesumitur cognitio causae, nisi probetur: quia talis dispensatio potius censetur extorta per importunitatem, & simpliciter; neque etiam Princeps habet potestatem dispensandi, nisi ex causa; & idè, si de hoc non constet, non potest simpliciter constare de validitate dispensationis. Verùm id ex eodem Sanchez disp. 17. cit. num. 56. & Suar. de censuris, disp. 41. sect. 3. in fine, solum intelligitur de praesumptione quoad forum externum, & contra in conscientia semper est praesumendum pro Superiore, quando positivè non constat defectus causae, cum non pertineat ad subditos, ut discutiant facta Superiorum.

Si verò dispensatio detur sine causa à Principe, aut alio legislatore, non in lege Superioris, sed in propria lege; probabilissimum est, quod solum sit illicita; non autem in valida. Ita Caiet. 1. 2. quaest. 96. art. 5. ad finem, & 2. 2. quaest. 104. art. 5. similiter in fine. Sor. lib. 1. de iustit. quaest. 7. art. 3. vers. Postremum ergo, & lib. 7. quaest. 4. art. 3. ad 2. in fine. Cordub. lib. 4. quaest. 8. Henriquez lib. 5. de poenit. cap. 22. num. 5. & lib. 12. de matrim. cap. 3. num. 6. Valen. 2. 2. disp. 5. quaest. 7. puncto 2. vbi agit de pluralitate beneficiorum, col. 4. vers. Vbi autem. & disp. 6. quaest. 2. puncto 10. vbi de causis excusantibus ab Horis canonicis, causa 4. Azor. lib. 5. cap. 15. quaest. 3. & lib. 7. cap. 29. quaest. 6. Suar. tom. 4. de Indulg. disp. 56. sect. 2. n. 11. & lib. 6. de legibus, cap. 19. num. 6. & seq. Sanchez lib. 8. de matrimonio, disp. 17. num. 24. & 27. Bonacin. de legibus, quaest. 2. puncto 3. num. 1. & alij communiter apud ipsos: quanvis non desint ex Iuristis, & Canonistis apud eundem Sanchez num. 23. qui hanc etiam dispensationem asserant esse in validam. In quam sententiam ex Theologis inclinatur etiam Vasq. 1. 2. disp. 178. cap. 4. & alij alij apud Azor. lib. 5. cap. 5. quaest. 3. cit. & apud Suar. lib. 6. cap. 19. cit. num. 5.

9. Dispensatio in propria lege, facta sine causa, non est in valida.

Sed contra istos probatur conclusio: quia eodem modo, si detur absolutio censurae illicitè, & sine causa, ab illius latore, valida est, cap. Venerabilis. §. Sanè de sent. excommunicat. in 6. Et ratio est: quia, dum quis dispensat in propria lege, dispensat in re propria, & solum dependente à propria voluntate: & sicut legislator ab ipso initio validè potuisset legem non ferre, & postquam tulit, validè potest illam revocare pro tota Communitate; ita & potest illam revocare pro vno aliquo, & validè dispensare: & sicut si dispensaret irrationabiliter alia bona propria, validè dispensaret; quanvis peccaret: ita & validè dispensat in suis legibus, quanvis peccet. Et potest contingere, ut etiam peccet mortaliter, si obligatio

obligatio legis sit ad mortale, & ex dispensatione irrationabiliter praestita, sequatur alius graue scandalum, aut graue damnum: ut, v. g. si Papa dispenset sine causa, vel quis possit simul habere plura beneficia curata, vel plures episcopatus, ut notat Sanchez lib. 8. de matrim. disp. 18. n. 3. Nauar. in Man. preludeo 9. n. 14. Salas de legibus, disp. 20. sect. 5. Bonac. de legibus, q. 2. puncto 3. n. 1. §. Ad do legislatorem.

10. Dispensatio quando est iniusta, & in damnum tertij, est reuocanda.

Neque ex eo, quod talis dispensatio sine causa sit illicita, & iniusta ex parte dispensantis, rectè infertur, quod sit etiam in valida; sed solum, quod sit reuocanda; & iniustitia non sit contritianda, sed emendanda, ut notat Suar. lib. 6. de legibus, cap. 19. cit. n. 9. & 14. & si quid damni illatum sit aliis, sit compensandum ab ipso dispensante, qui intulit, ut, v. g. si eximendo aliquos à lege tributi; fecit, ut alij plus soluerint, quam debeant. Sed, si iniustitia non solum sit ex parte dispensantis, sed etiam in operatione ipsa, pro qua dispensatur, poterit dispensatio etiam esse in valida: ut, si quis dispensetur, v. g. in lege vendendi, aut emendi communi pretio, id est, in lege seruandi iustitiam, & aequalitatem.

11. Si iniustitia sit in re ipsa, super qua dispensatur, potest dispensatio etiam esse in valida.

Quod si vergeas, etiam potestatem dispensandi in propriis legibus, solum esse ad dispensandum ex causa; & idè etiam in illis dispensationem factam sine causa, esse ultra potestatem, & consequenter in validam, ut paulò ante diximus de dispensatione in legibus Superiorum: contra est: quia facultas dispensandi in propriis legibus solum est ad mutandam, aut reuocandam propriam voluntatem: facultas verò dispensandi in legibus Superiorum, & ad mutandam voluntatem alterius: certum autem est, quod vnusquisque non eodem modo est dominus voluntatis alterius, sicut est propria; & idè facultas, quae à Superiore conceditur ad eam mutandam ex causa, non solum regulat voluntatem inferioris, ne aliter tenet eam mutare; sed etiam limitat, & determinat eius potestatem, ne aliter possit; & per consequens, si illam mutet ultra hanc potestatem, inuolidè mutat; cum tamen è contra obligatio, quam habet non dispensandi in propriis legibus, neque mutandi propriam voluntatem sine causa, solum possit esse ad regulandam propriam voluntatem, ne de facto aliter mutet; non autem ad limitandam, & determinandam potestatem, ne aliter possit mutare; siquidem suae voluntatis absolute est dominus, ut notat Sanchez lib. 8. disp. 17. cit. n. 25.

Et cum hoc in idem ferè recidit id, quod habet Suar. lib. 6. de legibus, c. 19. cit. n. 11. dispensationem sine causa in legibus Superioris, non solum excedere potestatem iuris, quae, scilicet, possit exerceri licitè, & iuridicè; sed etiam excedere potestatem facti, quae possit quocunque modo habere effectum; cum tamen in legibus propriis solum excedat potestatem iuris; non autem possit excedere potestatem facti, quam vnusquisque non potest non habere, quandiu est dominus suae voluntatis.

12. Dispensatio sine causa ab ipso legislatore in suis legibus, non tenetur renouare dispensationem.

Atque ex hoc vterius inferit idem Suar. num. 14. eum, cum quo dispensatur in huiusmodi legibus sine causa, licitè posse vti dispensatione; neque teneri illam renouare, nisi forte ratione scandalil: nam, quanvis peccarit, si illam petiit, & ad illam Superiorem induxit, ut diximus disp. praecedente; illud tamen peccatum in ipsa petitione, & inductione fuit consummatum; non autem continuatur vterius, sicut continuatur peccatum ipsius dispensantis, ut iam diximus n. 10. cum dispensatus non possit ex propria voluntate iterum se obligare ad legem, à qua per voluntatè Superioris fuit exemptus, & deobligatus; neque teneatur ad illum recurrere, ut iterum obliget; sed satis habeat, si obligationem ac-

ceptet, quando iterum fuerit imposita à potèntè imponere. Et quanvis Caiet. 1. 2. q. 96. art. 3. in fine, ex alio capite putet peccare huiusmodi dispensatum, si vtiatur dispensatione, illique sic habitare non renunciet; quia, scilicet, iure ipso naturae tenetur, tanquam pars, esse conformis suo toti, in iis, quae pertinent ad bonum totius; id tamen non videtur verum, si iam ponatur ex voluntate Superioris esse deobligatus, ut sit conformis eidem toti quoad legis obligationem: tunc enim sine dubio non agerè illicite, si se non conformet suo toti in illo opere, in quo non tenetur se conformare; & à cuius conformitate est iam exemptus, & planè deobligatus.

Sed rectè doctrinam hanc de validitate dispensationis praestitae sine causa à Superiore in suis legibus, limitat Sanchez lib. 8. de matrim. disp. 17. n. 3. in eo casu, in quo constitutio, v. g. Episcopi, sit confirmata à Papatua tunc est facta quasi illius; & ad Episcopum non pertinet, nisi, ut constitutio Papae. Verùm de hac limitatione, & quomodo inferior possit dispensare in suis legibus, quando fuit confirmata à Superiore, pluribus egimus supra disp. 49. num. 18. & sequent.

Hoc verò, quod hic asserimus, dispensationem ab aliquo praestitam sine causa in propriis legibus, non esse in validam, alio modo videtur se habere, si in suis legibus, ad quas etiam ipse tenetur sub mortali: nam probabile est, quèd talis dispensatio non modo sit illicita, sed etiam sit in valida, ut notat Suar. lib. 6. de legibus, cap. 19. n. 17. & cap. 18. n. 11. quia cum obligatio, qua ille tenetur, non sit immediatè ex vi suae legis, & voluntatis, ut sua est; sed ex vi legis alterius Superioris, id est, naturalis, & diuinae, quae Principem obligat ad totum illud, ad quod ipse obligat subditos, ut supra diximus; proptèr loquendo, dum secum dispensat, non dispensat in suis bonis, & voluntate; sed in bonis, ac voluntate Superioris, id est, ipsius Dei; & idè dispensatio est in valida, si sit sine causa, ut patet ex dictis. Atque id videtur multò probabilius, quam quod habet Caiet. 1. 2. quaest. 96. art. 5. cit. & Bonac. quaest. 2. de legibus, puncto 3. num. 6. quod sit eadem ratio, siue dispensatio sine causa fiat cum ipso Principe, siue cum alio.

13. Si legislator secum dispenset sine causa in suis legibus, probabile est, quod dispensatio sit in valida.

Neque tamen hinc sequitur, quod si lex inhabilitet, v. g. ad aliquem actum, eumque irritet, inhabilitet etiam Principem; neque hic possit eundem actum validè facere: nam leges, quae includunt coactionem, & resistentiam ad consensum, ut certe includunt illae, quae irritant; semper requirunt voluntatem superiorem, neque possunt ita ferri, ut etiam obligent ipsum ferentem, ut supra diximus de poenit. statuta per legem, ad quas nullo modo tenentur ipsi legem ferentes; & in casu praesenti de legibus irritantibus, docet Suar. cap. 19. cit. n. 19.

Denique, si Superior sine causa dispenset in lege inferioris, valida est dispensatio, dummodo talis Superior pleno iure, non autem certo aliquo, & limitato modo habeat sibi subiectam voluntatem; & potestatem inferioris, v. g. pro solo casu appellationis, aut supplicationis: nam, quanvis, dum dispensat in huiusmodi lege, non dispenset in bonis, aut voluntate propria, sed in aliena; dispensat tamen in iis, quae pleno iure sunt subordinata suae voluntati, & ab illa dependent quoad efficaciam effectus, ut notat Suar. cap. 19. cit. n. 20. & idè validè dispensat, quanvis illicite.

14. Dispensatio facta sine causa in lege inferioris, est in valida.

Atque ex his colligitur, quid sit dicendum, si Episcopus sine rationabili causa dispenset in suis constitutionibus synodalibus: validè enim dispensat, etiam si ponatur illas inuolasse: quia reuera per iuramentum

15. Dispensatio Episcopi in suis constitutionibus synodalibus, etiam iurata, est in valida.

ramentum non sunt facta alicuius Superioris, neque est Episcopo simpliciter ablata potestas ad dispensandum; sed solum est impedita, ut non possit dispensare licite, sine periculo, ut notat Sanchez lib. 8. de matrimonio, disp. 17. num. 27. Salas de legib. disp. 20. sect. 4. num. 42. & 43. Bonac. quest. 2. de legibus, puncto 3. num. 2. & alij apud ipsum. Neque oppositum sentit Azor. part. 1. lib. 5. cap. 15. quest. 7. ubi negat, posse Episcopum dispensare in suis constitutionibus, si iuramento illas firmavit: quia non potest se ipse solvere a vinculo iuramenti: id enim, ut ex se patet, solum est, quod non possit licite, & sine periculo; non autem, quod non possit valide, & simpliciter.

16. Sed recte id limitat Bonac. ibidem ex Sanchez, & Salas, & alijs, ut non procedat, quando ex huiusmodi constitutionibus est iam acquisitum ius tertio, quasi per modum contractus: tunc enim in prauiudicium illorum, quibus est acquisitum tale ius, neque potest illas reuocare simpliciter pro tota Communitate, neque dispensare pro vno aliquo: ut, v.g. si Episcopus, aut Princeps per constitutionem a se latam concesserit priuilegium aliquod confluentibus ad urbem, aut hoc, vel illud facientibus; vel in remunerationem praeteritorum laborum, & egregiorum factorum, ut etiam supra diximus disp. 35. num. 18.

17. Contra verò, non solum illicita, sed etiam inuolida censenda est dispensatio Archiepiscopi, si fiat sine causa in decretis Concilij provincialis, cum reuera sit dispensatio in lege Superioris, & Concilium provinciale habeat iurisdictionem, & potestatem superiorem, non solum ad singulos Episcopos; sed etiam ad Archiepiscopum, ut patet ex dictis supra, disp. 49. num. 17.

18. Quod si contingat, ad dispensandum reuera non subesse causam sufficientem; sed eam falsè probari coram Superiore, & adhiberi testes simpliciter falsos, etiam si fortasse existiment, se verum deponere; certum est, quod dispensatio sit inuolida, ut notat Sanchez lib. 8. de matrimonio, disp. 21. num. 3. Salas de legibus, disp. 20. sect. 16. Bonac. quest. 2. puncto 3. num. 10. quia clausula, quae communiter apponitur in facultate ad dispensandum, si ita esse inueneris; non intelligitur de inuentione solum materiali, & praesumptiua, vel etiam dolosa; sed de illa, quae verè habeat veritatem, & conformitatem cum obiecto, provt est in re.

19. Et contra, si contingat, verè subesse causam sufficientem; sed eam probari coram Superiore per falsos testes, vel per falsas scripturas, aut per alias probationes falsas, valida est dispensatio: quia verificatur clausula de veritate causae inuenienda; neque est falsitas, aut deceptio ex parte causae verificatae, sed solum ex modo verificandi, & ex parte verificantis, ut subdit Bonac. n. 11.

DISPVAT. LIII.

De iis, quae pertinent ad legis abrogationem, derogationem, & irri-
tationem.

- 1. Leges humanae possunt abrogari.
2. Non tamen debent abrogari sine rationabili causa.
3. Neque de facili.
4. Et praesertim leges ecclesiasticae.
5. Abrogatio legis sine causa, quomodo sit valida,

- & illicita.
6. Quis possit leges abrogare.
7. Leges civiles quomodo possint abrogari per Ecclesiasticos.
8. Abrogatio potest fieri verbo, & scripto.
9. Lex posterior abrogat priorem, quando est illi contraria.
10. Sine vtraque sit generalis.
11. Sine vtraque sit specialis, & inserta in corpore iuris.
12. Si una lex sit generalis, & altera specialis, non abrogatur una per alteram; sed solum limitatur.
13. Legum correctio est vitanda, quantum fieri potest.
14. Ad vitandam correctionem legum, quomodo verba legis posterioris possint impropriari.
15. Abrogatio legis quomodo requirat promulgationem.
16. Derogatio legis.
17. De irri-
tatione legis.

1. LEX mutationes, quae ab extrinseco possunt contingere circa leges, sunt abrogatio, derogatio, irritatio: huiusmodi appellationibus quid proprie importetur, satis indicatum est supra, disp. 47. num. 1.

Certum verò esse debet in primis, quod leges, postquam sunt latae, possunt abrogari, & ex toto tolli, ut patet ex S. Thom. 1. 2. quest. 97. art. 1. Co- uar. in cap. Alma mater. part. 2. in ius. Sylu. verb. lex, quest. 2. Soto lib. 1. de inst. quest. 7. art. 1. Reginald. lib. 13. cap. 19. num. 198. & seq. Suar. lib. 6. de legibus, cap. 25. num. 3. & alijs communiter apud ipsum: sic enim à Deo est abrogata lex vetus: & in Trid. sess. 24. cap. 2. & 4. de reform. matr. sunt abrogatae aliquae leges ecclesiasticae circa impedimenta matrimonij: & in iure civili l. unica, C. de caducis toll. plures leges tolluntur circa adendas haereditates: & cap. 2. dist. 14. multa dicuntur esse temperanda in legibus, pro necessitatibus temporum, & pro considerationibus aetatum: & Clem. unica, de immunit. Eccles. reuocantur quaedam constitutiones pontificiae antea dictae; & idem quotidie fit etiam nostris temporibus à recentioribus Pontificibus circa constitutiones praedecessorum, & suas: & ex S. Aug. lib. 1. de liber. arbit. cap. 6. tom. 1. leges humanae ideo appellantur temporales, quauis sint iustae, & possint semper valere; quia commutari per tempora iuste possunt: & Arist. 2. politic. cap. 6. post medium, ex professo disputat, vtrum sit vtile ciuitatibus leges patrias mutare, si sit alia melior: & tandem concludit, huiusmodi mutationem non esse frequenter, ac temerè faciendam; non autem asserit, quod absolute nunquam sit facienda. Et ratio est: quia etiam ipsi legislatores, aut Principes, possunt mutationem aliquam accipere in intellectu, & voluntate, & successu temporis experientia ipsa possunt doceri, quod hoc, aut illud sit minus vtile subditis, & plures habeat difficultates, quam alias crediderunt: & tempora ipsa, & mores hominum hoc idem possunt ferre, ut, quae leges antea credebantur necessariae, aut valde vtilis ad bonum commune, eadem postea non appareant tales; & ideo praebent causam reuocationi, & abrogationi, neque sint eodem modo immutabiles, sicut est lex naturalis, quae ex S. Thom. 1. 2. quest. 97. art. 1. cit. ad 1. ex immobilitate, & perfectione diuinae rationis influentis naturam, habet, ut sit immobilis, & dicat certa dictamina ipsius naturae, quod hoc, vel illud sit faciendum, aut fugiendum; quae dictamina semper,

1. Leges humanae possunt abrogari.

& apud omnes benè constitutas nationes, sunt eadem.

2. Sed, quauis ad legis abrogationem benè, & laudabiliter faciendam, non debeat sufficere sola voluntas legislatoris, & Principis, nolentis amplius priorem legem valere, cum bonum publicum non sola voluntate; sed & ratione administrari debeat; & ideo requiratur iusta aliqua, & rationabilis causa, ut notat Suarius lib. 6. cap. 25. cit. num. 4. ex S. Thom. loco citato, & omnibus communiter; non est tamen necessarium, ut huiusmodi causa talis sit, quae per se iam effecerit priorem legem prorsus inutilem, aut malam; sed satis est, si illam effecerit minus vtilem, aut magis incommodam, & difficilem; & si per illius abrogationem vitentur maiora pericula, aut sperentur maiora commoda, ut subdit idem Suar. num. 6.

Atque hoc est, quod postulant facti Canones, & iura ciuilia pro variandis humanis legibus, & statutis, cap. Non debet de consanguinit. & affinit. l. 2. ff. de constitut. Principum, ubi asseritur, quod debeat adesse virgens necessitas, aut euidens vtilitas, & quod variatio debeat fieri consultius, & rationabilius, & in melius: cap. Alma mater. de sent. excommunic. in 6. Neque enim haec, & similia debent intelligi de praecisa, & rigorosa necessitate; sed solum de necessitate morali, & quae talis existimetur secundum prudentiam, & solum excludat meram, & liberam voluntatem legislatoris, aut Principis variantis. Et hoc solum probant rationes S. Thomae, art. 1. cit. quod naturaliter hoc habeat humana ratio, ut solum gradatim, & ab imperfecto perueniat ad perfectum; & ideo tam in speculabilibus, quam in operabilibus à primis inuentoribus scientiarum, & à primis administratoribus ciuitatum, multa sint tradita in multis deficientia, quae postea ab alijs fuerunt correctae. Et quod videmus ius contigisse in primis legumlatoribus, hoc idem possit contingere, etiam in alijs nostrorum temporum, cum non omnes ex se possint omnia considerare; & praeterea, quod hoc idem possunt mores hominum, qui facile deprauantur, & corrumpuntur; & ideo pro diuersis temporibus, diuersis legibus, ac regulis indigent; & quibus vno tempore potest esse conueniens, v.g. ut per se ipsi eligant Magistratus, si sint benè moderati, & graues, & communis boni, & vtilitatis amantes, iisdem alio tempore potest per aliam legem conuenienter adimi talis potestas, ut, v.g. si iam sint deprauati, & suffragium venale habeant, & regimen communitatis committant flagitiosis, & sceleratis, ut benè explicat S. August. lib. 1. de lib. arb. cap. 6. cit.

3. Caeterum, quia etiam ex mutationibus legum possunt accidere plura incommoda, & communiter accidit, ut multum minuatur de vi obligatiua, & restrictiua legis, ut loquitur S. Thom. 1. 2. quest. 97. cit. art. 2. cum haec plurimum pendeat ex illius firmitate, & stabilitate, quam paulatim acquirit per mores ventium, & per consuetudinem, quae inducitur ad illam seruandam, non est de facili veniendum ad huiusmodi mutationes; & ut habet Arist. 2. Politic. cap. 6. in fine, melius est, ut tolerentur quaedam errata legislatorum, & Magistratum, quam ut per crebras mutationes inducatur afluens factio legibus non parendi, & parui illas faciendi: quia alioqui per multas mutationes parua fiet accessio vtilitatis; & afluens factio legibus non parendi, plus nocebit, quam possit prodesse crebra correctio: & rectè concludit S. Thom. art. 2. cit. quod nunquam debet mutari lex, nisi tantum vtilitatis ex vna parte recompensetur bono communi; quan-

tum ex altera derogatur per diminutionem stabilitatis, & firmitatis in legibus, & per afluens factio minus illis parendi.

Neque in hac re potest tradi certior regula, quam, ut prudenti iudicio sit expendenda materia legis, quae est abroganda, & grauitas causae, quae impellit, aut mouet ad abrogandum, ut notat Suar. lib. 6. de legibus, cap. 25. cit. num. 9. nam, si materia sit esse variabilis, ut communiter accidit in mercibus, ac rebus venalibus, de quibus sunt leges taxantes pretia; facile potest ratione illius mutari lex, & pretium, v.g. huius, aut illius rei, modò augeri per legem, & modò minui, pro copia, aut inopia, quae fuerit, aut non fuerit illius rei: & si causa mutandi legem est deprehensio alicuius erroris, qui fortè contigit, quando est lara, sique est alicuius momenti, & cedit in damnum Communitatis, aut subditorum; si- militer omnino debet ratione illius mutari lex, cum error semper sit corrigendus, quado est cognitus; siue irreperit culpabiliter, & per malitiam alicuius; siue inculpabiliter, per solam inaduerentiam, aut incogitantiam, vel inconsiderationem naturalem.

Et hoc, quod dicimus de legibus non facile abrogandis per quancunque occurrenceam, aut apparentiam melioris, tam est verum de legibus ciuilibus, quam de ecclesiasticis, ut notat Sor. lib. 1. de inst. quest. 7. art. 1. cit. concl. 2. imò, & speciali ratione est obseruandum in legibus ecclesiasticis, cum sit ridiculum, & satis abominabile dedecus, ut permitamus nostris temporibus insimulari sanctam Dei Ecclesiam, quasi de legibus minus prudenter, & sanctè latis; & pariamur infringi, pro libito semper errantium, eas traditiones, quas antiquitus à Patribus accepimus, vt ex Nicolao Papa habetur, cap. Ridiculum, d. 12. Et nemo non videt, quam esset indecens hoc tempore, si solum pro libito, & absque maxima, & vrgentissima causa abrogarentur leges ecclesiasticae, v.g. de ieiunio quadragesimali, de annua confessione, de Missa audienda diebus festis, & de alijs huiusmodi, ut notat Reginald. lib. 13. cap. 19. num. 198. & Caerium. Quanquam non est, quod multum sumus de hoc solliciti, cum Ecclesia, & Summus Pontifex in suis legibus, siue ferendis, siue tollendis, specialiter rogatur à Spiritu sancto, & non possit errare in iis, quae pertinent ad fidem, & bonos mores vniuersales; & ideo certissimum sit, quod neque possit per leges proponere, aut approbare id, quod est malum; neque prohibere, aut reprobare id, quod est bonum; imò, & pro illa prudentia, qua communiter pollent Summi Pontifices, & qua vtuntur in suo regimine; neque etiam est timendum, ne leges ecclesiasticae nimium multiplicentur, aut per abrogationem inutilem nimium minuantur, ut notat Sor. art. 1. cit. concl. 3. & ex illo Suar. lib. 6. de legib. c. 27. n. 7.

5. Si tamen contingat à supremo legislatore, aut Principe, sine rationabili causa legem aliquam abrogari, valida est abrogatio; quauis, qui abrogat, grauitè peccet contra iustitiam, saltem legalem, qua tenetur consulere bono communi, & illa non tollere, quae benè sunt constituta. Ita Sor. art. 1. cit. concl. 2. in fine, & Suar. cap. 25. cit. num. 10. nam plus potest legislator, aut Princeps quoad leges tollendas, quam possit quoad ponendas, cum potestas tollendi sit planè, & solum subiecta voluntati tollentis, & operetur ad nutum illius; sicut & potestas non ponendi: potestas verò ponendi non pendeat à sola voluntate; sed etiam requirat iustitiam, & capacitatem ex parte materiae; & ideo non possit pro solo arbitratu de quacunque materia legem ferre; possit verò pro solo ar-
bitratu

4. Et praesertim leges ecclesiasticae.

5. Abrogatio legis sine causa quomodo sit valida.

bitratu de quacunque materia legem auferre, aufe-
rendo, scilicet, eam obligationem, quam illi tribuit,
quando eam tulit, & promulgauit, & quam habet
lex, in quantum est lex humana, & huius, vel illius
legislatoris, aut Principis, & relinquendo omnem
aliam, si forte habet, in quantum est etiam lex di-
uina, & naturalis.

Dicitur verò abrogatio legis sine causa esse va-
lida, quando fit à supremo legislatore, aut Principe:
quia, si fiat ab alio inferiore, facile erit inualida ex
defectu potestatis, vt etiam *suprà* diximus de dis-
pensatione, cum semper commissio ad abrogan-
dum debeat intelligi sub conditione, quòd existat
sufficiens causa, sicut & intelligitur commissio ad
dispensandum.

6.
Quis possit le-
ges abrogare.

Atque hæc de causa materiali, & finali abroga-
tionis legis: si verò loquamur de causa efficiente,
& penes quem sit potestas illam abrogandi, facile
patet ex dictis superius quid sit dicendum: certum
enim est, quòd conditor legis potest abrogare suam
legem, & quòd Superior potest abrogare legem in-
ferioris, si illius potestatem plenè habet sibi subie-
ctam; non autem inferior potest abrogare legem
Superioris, vt etiam *suprà* diximus de dispensatio-
ne; & videre est apud Suar. *lib. 6. de legibus, cap. 26.*
num. 1. & seq. qui etiam *num. 3.* rectè asserit, per po-
testatem ecclesiasticam in aliquibus casibus posse
abrogari leges ciuiles, & laicas; id est, quando ver-
gunt in malum animæ, ad cuius bonum potestas ci-
uilibis est plenè subordinata potestati ecclesiasticæ;
vel, quando egrediuntur proprios limites rerum
merè temporalium, & disponunt etiam de rebus sa-
cris, aut ecclesiasticis, ad quas tota laicorum pote-
stas non se extendit. Et ex his causis fuisse sublata
per leges canonicas plures leges ciuiles circa ma-
trimonia, & circa concubinas, & circa præscriptio-
nes cum mala fide, & circa vsuras, & circa alia, vi-
deri potest apud Azor. *part. 1. lib. 5. cap. 20. & 21.*

7.
Leges ciuiles
quomodo pos-
sint abrogari
per ecclesias-
ticas.

Quòd si quæras ulterius etiam de causa forma-
li abrogationis, id est, de forma & modis, quibus
potest à Principe fieri: Respondeo, non esse sim-
pliciter necessarium, vt fiat scripto; sed posse etiam
fieri solis verbis, aut signis, quæ expriment suffi-
cienter voluntatem abrogantis, vt notat Suar. *lib.*
6. de legibus, cap. 27. num. 1. & interdum etiam fieri
per contrariam consuetudinem legitimè indu-
ctam, & præscriptam, vt etiam *suprà* diximus; quan-
tis communiter fiat scripto, id est, per aliam legem
posteriori latam, & priori contrariam, aut incom-
possibilem; & ita suadeant omnes illæ utilitates,
quæ habentur ex Scriptura, vt, v.g. maior certitu-
do, facilior promulgatio, duratio diuturnior.

8.
Abrogatio
potest fieri
verbo, &
scripto.

Et hæc abrogatio legis prioris per legem poste-
riorem, non solum potest fieri, quando in postero-
ri expressè sit mentio legis prioris, eaque dicitur
abrogari, aut reuocari, & in posterum non esse ser-
uanda, aut nullam vim esse habitura; sed etiam
quando expressè nulla sit mentio; sed solum lex
posterior est priori contraria, & impossibilis ob-
seruari simul cum illa, vt expressè habetur *cap. 1. de*
constit. in 6. & notat ibi Gloss. *verb. reuocare, & verb.*
noscat, & l. Sed posteriores ff. de legibus. cum enim
Princeps non præsumatur ignorare suas leges, &
constitutiones, eo ipso, quòd per legem postero-
riem aliqui præcipit contrarium alteri, quod præ-
ceperat per priorem, censetur priorem reuocare, vt
ex communi sententia notat Sylu. *verb. lex, quæst.*
28. vers. Tertio tollitur. Panorm. *in cap. Cum acces-*
sissent de constit. Azor. part. 1. lib. 5. cap. 16. quæst. 2.
Suar. *lib. 6. de legibus, cap. 27. num. 3. & 10.* & omnes
communiter apud ipsos.

9.
Lex posterior
abrogat prio-
rem, quando
est illi con-
traria.

Si tamen lex prior esset iurata, rectè subdit Azor.
quæst. 6. quòd non esset de facili censenda reuocata
per legem posteriorem, nisi fieret expressa mentio:
quia, cum iuramentum sit vinculum longè artifi-
simum, vt pote ipsum Deum, Deique honorem re-
spiciens; non est de facili censendus Princeps velle
se illo soluere, & in tali casu posterior lex, ne esset
inutilis, esset benignè interpretanda, etiam cum ali-
qua impropriatione verborum, vt mox dicemus; &
si non possit saluari, quin alioqui esset inutilis, ad-
huc posset lex prior haberi pro reuocata, non ob-
stante iuramento, & non facta expressa mentione,
vt notat Bonac. *disp. de legibus, quæst. 1. puncto ult.*
num. 1. quia Princeps, quemadmodum non præsu-
mitur ignorare suas leges; ita nec præsumitur igno-
rare firmitatem, quam illis tribuit, aut non tribuit
per iuramentum; & voluntas posterior, sicut potest
directè reuocare, & vincere voluntatem priorem
de priore lege ferenda; ita & potest indirectè tol-
lere iuramentum, quasi per subtractionem mate-
riæ, quæ erat ipsa lex prior, quandiu remaneret in
esse legis, & non aliter. Si tamen iuramentum non
solum esset assertorium de presenti intentione le-
gem illam ferendi, & subditos obligandi; sed etiam
promissorium de illa non reuocanda, omnino re-
quireret expressam mentionem reuocationis in le-
ge posteriori, vt subdit *ibidem* etiam Bonac. & ma-
gis esset inconueniens, quòd Princeps veniret con-
tra suum iuramentum, quam quòd lex posterior
remaneret inutilis ob non sufficientem expressio-
nem legis prioris, vt in re simili de priuilegio ali-
cui concessio contra ius commune, qualificatum
per clausulam specialem, resistentem priuilegiis
posterioribus concedendis, & non exprimente deroga-
tionem talis iuris communis, docet Suar. *lib. 8. de*
legibus, cap. 14. n. 6.

10.
Sive vtraque
sit generalis.

Si ergo contingat, vt vtraque lex, id est, tam
prior, quam posterior, sit generalis, & inter se sic
repugnent, vt simul vtraque seruari non possint;
omnino est censenda lex prior esse abrogata per
posteriorem, & voluntas posterior legislatoris re-
uocare, & vincere voluntatem priorem, vt iam di-
ximus.

11.
Sive vtraque
sit specialis,
& inserta in
corpore iuris.

Et idem est, si contingat, vt vtraque lex sit spe-
cialis, & vtraque sit contenta in corpore iuris, vel
vtraque sit lata à particularibus Communitatibus,
aut statuentibus; & similiter vtraque cum vtra-
que repugnantiam habeat, & contrarietatem exer-
ceat, vt subdit Suar. *num. 12.* scilicet verò ex eodem
Suario, si altera sit in corpore iuris, & altera perti-
neat ad Communitates particulares, & sit præter
ius commune: quia has non præsumitur scire Prin-
ceps, *cap. 1. cit.* & idè non censetur illas reuocare
pro suis Communitatibus per legem insertam in
corpore iuris, nisi in illa expressè apponat clausu-
las derogatorias, aut reuocatorias particularium
statutorum, vt etiam contingit in consuetudine
particulari alicuius loci, quæ non censetur reuoca-
ri à Principe per legem aliquam generalem, nisi
apponat expressè clausulas reuocatorias, vt notat
Gloss. *in cap. 1. de constit. in 6. verb. noscat, & ex li-*
la Azor. lib. 5. c. 16. cit. qu. 4.

Et hæc abrogatio legis prioris per posteriorem
ex Sylu. *verb. lex, num. 25. vers. Tertio tollitur.* & Re-
ginald. *in praxi, lib. 13. cap. 19. n. 198.* non impeditur
ex eo, quia lex prior contineat clausulam deroga-
toriam ad legem contrariam deinceps ferendam:
quia Princeps tam præsumitur scire, & habere in
seruio peccatoris priorem legem, quam clausulam
derogatoriam in illa appositam ad legem postero-
riem; & idè per legem contrariam tam est cen-
sendus

sendus abrogare ipsam legem, quam derogatio-
nem in illa contentam. Sed oppositum docet Pa-
norm. *in cap. Cum accessissent, num. 3. de constit. ex*
Bart. & Cyno in l. Omnes populi, ff. de iustitia, &
iure: & facit ex iure ciuili l. Si quis, in principio, ff. de
leg. 3. vbi dicitur, quòd si prima voluntas sit dero-
gatoria vltimæ, præualet prima, nisi per vltimam
specialiter reuocetur; atque ita ad tollendam dero-
gationem prioris voluntatis ad posteriorem, requi-
ritur in posteriore specialis mentio, & reuocatio.
Et ex iure canonico facit *cap. Nonnulli, de rescriptis,*
vbi dicitur, quòd per literas apostolicas posteriùs
impetrandas, non est derogandum illi constitutio-
ni, nisi de illa mentionem faciant. Et præterea
facit manifesta ratio: quia alioqui frustrà esset in
lege priore clausula derogatoria ad posteriorem; &
nullum omnino haberet effectum, si per legem po-
steriorem eodem modo reuocaretur, perinde ac si
illam clausulam non haberet; & legislator, aut
Princeps sibi debet imputare, si forte habuit in-
tentionem reuocandi legem priorem, & talem re-
uocationem non expressit, vt debuit. Et quòd di-
citur in legibus, aut constitutionibus operari clau-
sula, quæ appellantur efficaciores, fortiores, &
insolita, vt, scilicet, derogent in futurum aliis om-
nibus derogationibus, & reuocationibus, neque
vquam ceteri debeant reuocari, aut esse illis dero-
gatum, nisi fiat de illis ipsis specialis, & expres-
sa, & indiuidua mentio, vt notat Mandos. *ad reg.*
26. Cancellaria, quæst. 2. num. 4. & 5. & Hieronymus
Gonzales *super regula 8. gloss. 36. & 83.* & apud il-
lum sepiùs Rota, hoc idem proportionaliter dici
debet operari clausulæ ordinariæ, & communes
derogatoriæ in futurum, vt, scilicet, non censean-
tur reuocari, nisi fiat expressa mentio, saltem per
clausulam generalem derogatoriam, non obstantibus.

Dixi autem, per legis communis abrogationem
non ceteri abrogatas leges particulares Commu-
nitatum, quando sunt præter ius commune: quia,
si non sint præter ius commune; sed idem dispo-
nant, atque ius ipsum commune, & Episcopus, v.g.
statutū aliquod synodale extrahat de ipso iure com-
muni, vt Rectores, & Parochi melius teneant,
quòd ad ipsos pertinet posterior constitutio, aut
lex, quæ abrogat ius commune, etiam abrogat sta-
tutum illud particulare, vt notat Gloss. *in cap. 1. sub*
initium, de constit. in 6. Innoc. Hostiens. Archidia-
con. Andr. apud Sylu. *verb. lex, n. 27.* & Reginald.
in praxi, lib. 13. cap. 19. num. 198. quia reuerà tale
statutum est ipsum ius commune, specialiter pro-
positum, & intimatum in tali Communitate; &
idè Princeps, dum generaliter abrogat, & pro
omnibus locis tale ius commune, etiam abrogat
pro tali Communitate, neque potest, v.g. Episcopus
huiusmodi generalem abrogationem iuris
communis impedire, aut restringere pro sua Com-
munitate, aut diocesi.

Quòd si contingat, vt neque vtraque lex sit gene-
ralis, neque vtraque sit specialis, sed vna sit genera-
lis, & altera sit specialis; videndum est ex his duabus
rationibus, quæ cui conueniant: nam, si prior sit
generalis, & posterior illi repugnans sit specialis,
per hanc posteriorem solum ex parte derogabitur
illi priori; non autem potest abrogari ex toto, cum
impossibile sit, vt lex specialis posterior adæquatè
contrarietur legi generali priori, vel vt de illa plus
tollat, quam habeat cum illa repugnantiam, &
incompossibilitatem: & idè, sicut habet cum illa
repugnantiam solum ex parte; ita solum ex parte
illam tollit, quæ propriè est derogatio legis, non
autem abrogatio.

12.
Si vna lex sit
generalis, &
altera specia-
lis, non abro-
gatur vna
pro alteram,
sed solum li-
mitatur.

Baldelli Theol. Moral.

Contra verò, si prior lex sit specialis, & poste-
rior sit generalis, neque ex toto, neque ex parte
censeri debet esse reuocata lex prior; sed potius è
contra iuxta legem priorem intelligi debet restri-
cta, & limitata lex posterior, & potius per illam
derogari ex parte huic, quàm è contra, vt ex com-
muni sententia notat Suar. *lib. 6. de legibus, cap. 27.*
num. 13. & Sanchez *lib. 2. de matrim. disp. 24. num. 6.*
& 10. hoc enim est, quod habetur per regulam iu-
ris, *cap. Generi, de reg. iuris, in 6.* dum dicitur: *Ge-*
neri per speciem derogatur. Et quantum ad hoc pa-
rum refert, siue species antecedit, & genus se-
quatur, siue è contra antecedit genus, & sequatur
species: nam *cap. 1. de rescriptis,* habetur, quòd si
causa alicuius specialiter sit commissa Iudicibus
per Sedem apostolicam, sublato remedio appella-
tionis, & postea per alias literas apostolicas alteri
parti generaliter sit indultum, vt in qualibet cau-
sa possit liberè appellare, adhuc non debet appella-
tio admitti in priori causa, pro qua specialiter erat
sublata: quia mandatum speciale derogat generali:
ex quo textu clarè patet, quòd derogationi generis
per speciem, siue mandati generalis per speciale,
non obstat, quòd species, aut speciale præcedat, &
genus, aut generale sequatur. Et contra *cap. Quam-*
uis tibi, de præbend. in 6. dicitur, quòd si alicui detur
facultas generalis conferendi beneficia certorum
Clericorum, & postea alicui alteri detur facultas
specialis conferendi vnum aliquod ex dictis bene-
ficiis, valet collatio facta per facultatem specialem
posteriorem; non autem per priorem; quauis es-
set generalis: quia facultati generali priori derogat
posterior specialis. Neque obstat, quòd illa præce-
dat, & hæc sequatur. Et ratio est: quia, cum in
iure sit vltimum, vt lex generalis limitetur per spe-
cialem, & vt species derogat generi, quando po-
test cum hac limitatione, & derogatione legis ge-
neralis per specialem, siue præcedentem, siue sub-
sequentem, vtraque lex saluari, & habere vsum
in Communitate, hæc est censenda fuisse intentio
legislatoris; non autem, vt vna per alteram abro-
getur, & prorsus aboleatur: nam, vt dicitur *cap.*
Cum expediat, de elect. in 6. & l. unica. C. de inoffic.
dotib. & l. Præcipimus. C. de appellat. maximè expe-
dit, vt concordentur iura iuribus, & vt iurium cor-
rectiones, quantum fieri potest, vitentur, & iura
semper sustineantur; & hac de causa abrogatio le-
gum semper est restringenda, vt ex Doctoribus
communiter notat Suar. *lib. 6. de legibus, cap. 27. cit.*
n. 4. Et ne derogatio quidem vnus legis per aliam
est de facili admittenda: quauis faciliùs sit ad-
mittenda derogatio, quàm abrogatio, quando non
potest rationabiliter vitari simul vtraque, vt idem
subdit *num. 5.* Et ad hunc finem vitandi in legibus
correctionem, & absolute non admittendi, neque
abrogationem, neque derogationem, dicunt ali-
qui, verba legis posterioris, in qua propriè est cor-
rectio, esse improprianda, vt videre est apud San-
chez *lib. 1. de matrim. disp. 17. num. 6.* idque saltem
admitti potest, quando impropriatio non est ma-
gna, nec aliena ab ea significatione, quæ est aliqua-
liter vtitata etiam secundum iura, vt notat Suar. *lib.*
6. de legibus, cap. 27. cit. num. 11. cum tamen alioqui
magna impropriatio, & quæ sit aliena ab omni vfu
iuris, admitti non debeat, & sit magis inconueniens,
quàm ipsa correctio.

13.
Legum corre-
ctio est vitan-
da, quantum
fieri potest.

14.
Ad vitandam
correctionem
legum, quo-
modo verba
legis postero-
ris possint im-
propriari.

15.
Abrogatio le-
gis quomodo
requirit pro-
mulgationem.

An verò, & quomodo ad legis abrogationem,
aut derogationem, quando sit per aliam legem, sit
opus promulgatione, diximus *suprà*, *disputatione*
16. & potest videri apud Suar. *lib. 6. de legibus, cap.*
27. num. 14. & sequentibus. Si enim huiusmodi lex
FFF abrogatoria

abrogatoria præcipiat aliquid contrarium priori legi, ad quod se habeat abrogatio, quasi consequenter, vel etiam absolutè præcipiat non usum vltiorum, & non obseruantiam prioris legis, indiget sine dubio promulgatione; sicut & aliæ leges, cum promulgatio sit de essentia cuiusque legis, vel saltem sit necessaria ad hoc, vt obliget, & vim legis obtineat; sed, si abrogatio solùm fiat per retractationem voluntatis Principis, à qua vis legis dependet, non solùm in fieri; sed etiam in conseruari; non autem fiat per legem propriè dictam, satis est, si Princeps quomodocunque declarat exterius huiusmodi retractationem, & hæc declaratio postea diuulgetur; & in tali casu etiam sine aliis solennitatibus promulgationis, non tenebuntur amplius subditi ad illam seruandam, nisi fortè per accidens ratione conscientie erroneæ, si quis huiusmodi retractationis, & declarationis notitiam non habuerit, vt concludit ibi Suar. *num.* 18. & si huiusmodi lex abrogata, non solùm fuisset prohibens; sed etiam irritans aliquem actum; per hanc ipsam simplicem declarationem abrogationis factæ à Principe, desineret in lege sic abrogata vis irritandi, neque actus in posterum essent amplius irriti, non obstante illius ignorantia, quæ fortè esset in aliquo particulari, vt idem subdit *n.* 19.

16
Derogatio legi.

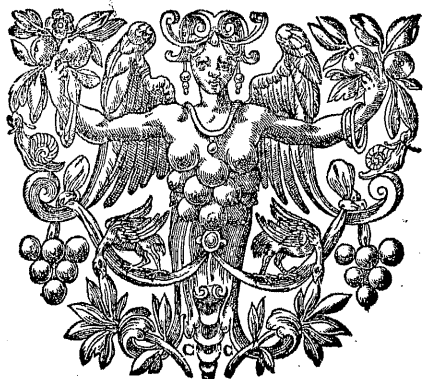
Atque ex his, quæ diximus de abrogatione, facillè potest intelligi, quid sit dicendum de derogatione, quæ est abrogatio solùm ex parte, non autem in totum: quod enim etiam hæc in humanis legibus possit esse, non est, quod probetur, cum huiusmodi leges, tam secundum se totas, quàm secundum quilibet partes semper dependeant à potestate, & voluntate legislatoris, aut Principis; & idèd pro huius voluntate, & potestate, tam possint tolli secundum se totas, quæ est abrogatio, quàm secundum quilibet partes, quæ est derogatio. Verùm non est de fa-

cili, & sine rationabili causa veniendum ad derogationem; sicut neque veniatur ad abrogationem: quam si veniatur, censenda est valida, sicut & abrogatio. Et similiter potest fieri etiam derogatio, tam verbo, quàm scripto; & si fiat per aliam legem, indiget vera promulgatione; & si aliter fiat, quàm per legem, satis habet externam declarationem voluntatis ipsius Principis derogantis, & per illam potest habere suos effectus, etiam quoad actuum validitatem, aut nullitatem, vt iam diximus.

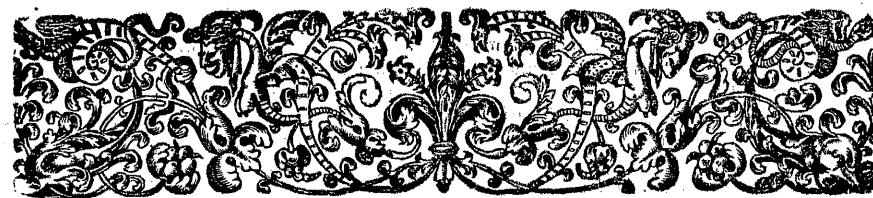
Denique, de legum irritatione non est, quod fuis discutiendum: cum enim irritare legem, prout distinguitur à reuocare, & abrogare, sit impedire, ne ab initio obtineat robur, & vim obligandi, vt *suprà* diximus *disp.* 16. & norat *Sot. lib. 1. de iustit. quest. 7. art. 3. conclus. 2.* ab illo tantum potest lex irritari, à quo potest sic impediri; hoc est, solùm ab illo, à quo vltimo dependet legis validitas, qualis est, v. g. Princeps respectu legum, quas condit Communitas, non habens alioqui facultatem eas condendi per se, aut Episcopus respectu eorum statutorum, quæ condit Synodus, aut Capitulum, sine ipso Episcopo. Et quemadmodum vota, quæ sunt leges particulares ipsorum vouentium, tunc dicuntur irritabilia, quando sunt quasi conditionata, & inuoluunt, saltem tacitè, & implicite, etiam quoad primam obligationem, & primum esse, consensum alterius præter ipsum vouentem, vt videre est apud Suar. *rom. 2. de relig. lib. 6. de voto, cap. 1. n. 3.* ita & leges tunc solùm sunt irritabiles, quando in prima institutione sunt quasi conditionatæ per consensum alterius, & sic feruntur, vt solùm obligent, si ille consenserit, aut saltem non repugnauerit. Et quæ dicuntur communiter à Doctoribus de irritatione votorum, proportionaliter dici debent etiam de irritatione legum.

17.
De irritabilibus legibus.

F I N I S.

I N D E X

I N D E X R E R V M P R Æ C I P V A R V M,

Q V Æ C O N T I N E N T V R H I S Q V I N Q V E L I B R I S D I S P V T. M O R A L I V M.

Prior numerus paginam, posterior columnam, tertius denotat marginalem paginæ numerum; & litteræ, i, m, f, initium, medium, finem columnæ.

A

Abbas.

ABBATES exempti possunt condere leges ecclesiasticas pro suis subditis. pag. 442. col. 1. n. 26. i. initio.

Abbatissa, v. Femina.

Abbatissa non est capax iurisdictionis spiritualis. 442. 2. 1. f.

Non potest præcipere in virtute sanctæ obedientiæ, vel in nomine Dei. 443. 1. 3. i.

Quomodo aliquæ Abbatissæ dicantur aliquando in iure consueuisse suspendere Clericos ab officio, & beneficio. 443. 1. 5. m.

Abbatissæ potest committi aliquis vsus iurisdictionis spiritualis. 443. 2. 9. m.

Moniales per votum obedientiæ non possunt tribuere Abbatissæ iurisdictionem. 444. 1. 10. i.

De potentia absoluta potest Abbatissa esse capax iurisdictionis ecclesiasticæ. 444. 1. 11. i.

Abrogatio, v. Lex.

De legis abrogatione. 610. 2. & seq.

Absens, Absentia.

Nomen absentia, & nomen presentia in iure diuersimodè sumitur, secundum diuersas materias. 535. 2. 13. f.

Acidia.

Nomen acidia vnde dicatur. 362. 1. 1. i.

Acidia quomodo describatur. 362. 1. 2. m.

Quo modo sit peccatum speciale. 362. 1. 3. f.

Est contra gaudium charitatis. 362. 2. 4. m.

Bonum diuinum, quod est obiectum acidia, quo modo possit esse contristans. 363. 1. 5. m.

Acidia est intrinsecè mala. 363. 2. 7. f.

Quare inquietet potius vno tempore, quàm alio. 364. 1. 8. m.

Ex suo genere est peccatum mortale. 364. 2. 9. i.

Potest esse veniale ex indeliberatione. 365. 1. 10. i.

Non autem ex leuitate materia. 365. 1. 11. i.

Baldelli Theod. Moral.

Est circumstantia necessariò confitenda. 365. 2. 12. m.

Est vitium capitale. 366. 1. 1. i.

Quæ sint illius filia. 366. 1. 2. m. & seq.

Actio, Actio humana, Actus, Agens.

Actio humana tripliciter sumitur. 2. 1. 1. i.

Quid requiratur ad actionem humanam presè acceptam. 2. 1. 2. m.

Etiam actus externi possunt dici actio humana. 2. 1. 3. m.

Etiam omissiones actuum possunt dici actio humana. 2. 1. 4. f.

In actionibus immanentibus aliquid est assignandum tanquam terminus. 3. 1. 4. f.

Agentia necessaria non dicuntur mouere se ipsa in finem. 5. 2. 15. i.

Illa solùm agentia dicuntur se mouere in finem, quæ deliberant de ipso fine, & de iis, quæ sunt ad finem. 7. 1. 4. f.

Actus voluntatis aliquando sunt inuoluntarij secundum quid. 54. 2. 21. i.

Ex ignorantia antecedente possunt actus voluntatis esse inuoluntarij, etiam simpliciter. 96. 2. 10. i.

In omni actu peccati est aliqua ignorantia, aut peruersitas, vel euersio mentis. 95. 1. 6. f.

Actus internus, si ex bono, & conformi ad rationem incipiat esse malus, & difformis, non potest esse ab eodem habitu. 113. 2. 4. f.

Actui virtutis, & vitij essentialiter conuenit ratio studiosi, & prauis. 113. 1. 2. 3.

In actibus exterioribus bonitas, & malitia non est differentia essentialis, & per se. 115. 1. 3. f.

Ratione aduertentiæ potest actus ex non bono fieri bonus, & è contrà. 116. 2. 6. f.

Idem actus internus inuariatus non potest ex bono fieri malus, aut è contrà. 117. 1. 7. m.

Actus virtutum, aut vitiorum, sunt meliores, aut peiores, quàm habitus. 124. 2. & seq.

Verùm in omni peccato, etiam omissionis, sit aliquis actus. 131. 2. f.

Quo modo Deus possit præcipere creaturæ, vt suspendat omnem actum; vel prohibere, ne

FFF 2 vllum

Index Rerum

vllum eliciat. 137. 2. 24. m.
 Actus, qui fiunt tempore omiffionis, quo modo participant, aut non participant de illius malitia. 138. 2. 30. f.
 Quomodo aliqui actus dicantur mali intrinsecè, & essentialiter. 150. 2. 18. f.
 Quomodo in peccatis principalis se habeat ipse actus, quàm deordinatio. 156. 2. 5. i.
 Actus, qui fiunt post aliquod peccatum consummatum, sunt per se peccata distincta. 184. 2. 6. f.
 Quomodo omnes actus morales sint actus immanentes. 218. 1. 8. f.
 Actus virtutum non sunt inuoluntarij conditionaliter, & secundùm quid ratione inconsiderationis ad eas rationes, per quas fortè impedirentur. 95. 2. 7. i.
 Quare actus ab initio inualidus tractu temporis non conualefcit, cum tamen lex ab initio inualida tractu teporis possit fieri valida. 345. 1. 2. 1. m.
Adamus.
 Adamus non habuit potestatem ciuilem in omnes homines. 463. 1. 14. i.
Admiratio.
 Quomodo admiratio sit species metus. 56. 1. 4. m.
Aduena, peregrinus.
 Aduena tenetur legibus loci, in quo acquirit domicilium. 533. 2. 1. f. 534. 1. 2. f.
 Et illius, per quem transit, vel ad quem accedit, si leges sint de iure communi. 535. 1. 12. f.
 Vel sint communes etiam loci, à quo recedit. 536. 1. 15. m.
 Tenetur legibus contractuum. 536. 1. 16. f.
 Et illis, quæ specialiter cedunt in damnum loci, si violentur. 536. 2. 19. f.
 Et quando ex illarum violatione imminet scandalum. 537. 1. 22. i.
 Non autem tenetur aliis legibus, vel extra casus iam dictos. 537. 1. 23. m.
 Potest puniri in loco transitus, si ibi committat delictum. 537. 1. 21. i.
 Potest ferri lex, quæ respiciat solos aduenas. 536. 2. 20. f.
 Aduena infidelis ad quas leges teneatur. 538. 1. 27. i.
Aduertentia.
 Sola obligatio, aut debitum aduertendi, non est satis ad culpam, nisi præterea menti occurrat aliqua cogitatio de tali obligatione. 97. 1. 13. f.
 Quomodo aduertere, & debere aduertere dicantur esse paria. 97. 2. 14. i.
 Ratione aduertentiæ potest actus ex non bono fieri bonus. 116. 2. 6. f.
Aduocatus, v. Procurator.
 Aduocatus potest licitè sequi opinionem probabilem circa honestatem suæ actionis. 409. 2. 1. f.
 Non potest patrocinari causæ apertè iniustæ, & alioqui tenetur vtrique parti ad omnia damna. 409. 2. 2. f. & seq.
 Si iustitia causæ sit æquè probabilis pro vtraque parte, potest patrocinari vni contra alteram. 410. 1. 4. i.
 Debet tamen monere clientem de iustitia solùm probabili; & alioqui tenetur ad omnia damna, si cliens non fuisset litigatorus. 410. 2. 6. i.
 Si iustitia causæ sit minus probabilis ex parte rei, potest Aduocatus vtrique parti patrocinari. 410. 2. 7. i.
 Licitè patrocinatur in omni causa, in qua cliens

licitè persequitur suum ius. 411. 1. 8. i.
 Quid debeat facere, quando patrocinatur causæ minus probabili. 411. 1. 9. m.
 Nomine Aduocati quinā intelligantur. 411. 2. 10. i.
 Quomodo Clerici, aut Religiosi possint esse Aduocati. v. *Clericus, & Religiosus.*
Adulatio, v. Iactantia, Laus, Vimperium.
Adulterium.
 Adulterium venit in iure nomine stupri. 70. 1. 13. m.
 Est grauius peccatum, quàm furtum. 201. 2. 5. m.
Agroius.
 Ministrare agroto cibū, aut potū, & ex illo febrim augere, non est peccatum mortale. 330. 2. 12. m.
Emulatio, v. Zelus.
 Emulatio in quo consistat, & quo modo sit species inuidiæ. 353. 2. 4. m.
 Emulatio quo modo sit bona, aut mala. 358. 2. 14. f.
Equiuocatio.
 Equiuocatio etiam factis exhibitā aliquando est licita. 270. 1. 26. f.
Agonia.
 Agonia quo modo sit species metus. 56. 1. 4. m.
Alapa.
 Qui alapam conatur impingere ad ignominiam inferendam, vtrum possit licitè occidi. 69. 2. 7. i.
 Qui alapa est percussus, potest insequi percussorem fugientem, & armis recuperare honorem. 69. 2. 8. m.
 Metus alapæ potest esse grauis. 69. 2. 10. f.
Alienatio.
 In alienatione bonorum Ecclesiæ, quomodo possit Episcopus dispensare, si necessitas vigeat. 600. 1. 11. i.
 Capitulum Ecclesiæ cathedralis, Sede vacante, consentit alienationi pro aliis Ecclesiis inferioribus. 553. 1. 13. i.
Alimenta.
 Alimenta assignata, v. g. pro paupere Italo, non possunt accipi ab alio paupere non Italo. 100. 1. m.
 Alimentum non semper, & necessariò est quid ignobilius alito. 336. 1. 12. f.
Ambitio, Ambiciosus.
 Quo modo ambitio pertineat ad vanam gloriam, & sit peccatum. 272. 1. 1. f. & seq.
 Ambitiosi communiter sunt inuidi. 355. 1. 11. i.
Amentia, Amentes.
 Amentes possunt aliquando habere vsum rationis circa aliqua, & tamen non esse capaces peccati, aut meriti circa illa. 22. 1. 3. m.
 Amentia potest contingere pluribus modis. 36. 1. 1. f.
 Ex qua parte corporis contingat. 37. 1. 2. i.
 Maximè contingit ex humore melancholico. 37. 1. 3. f.
 Si amentia sit totalis, & perfecta, non potest simul cum illa esse voluntarium. 38. 1. 8. i.
 Et idem est, si amentia sit solùm ex parte, & circa vnum tantum obiectum. 39. 1. 10. f.
 Et quare. 39. 2. 11. i.
 Quo modo amentia possit contingere solùm circa vnum obiectum, & non circa alia. 40. 1. 12. i.
 Secundùm aliquos non potest quis carere vsum rationis

præcipuarum.

rationis solùm circa vnum, & non circa alia. 40. 2. 13. i.
 Quo modo amentes careant vsum rationis, etiam si in multis deliberent. 42. 1. 18. m.
 Si quis ex amentia non possit pœnitere, non propterea est extra statum salutis. 42. 1. 19. f.
 Metus amentia est metus grauis. 71. 1. 1. f.
 Delicta, quæ committuntur in amentia, non puniuntur. 71. 2. 2. m.
 Ex quibus signis possit colligi, & probari amentia. 36. 2. i.
 Fatuitas, furor, obliuio, seu defectus memoriae quomodo contingant. 38. 1. 5. 6. 7.
 Lucida interualla in quibusdam amentis quo modo contingant. 42. 2. 20. m.
 Qui in febris insaniant, quo modo ad mentem redeant, quando iam fuerint morti proximi. 42. 2. 21. f.
 Quo modo in senibus possit contingere mentis defectus. 29. 1. 13. f.
 Amentia potest contingere ex passione, si sit vehemens. 236. 2. 5. f.
 Quæ fiunt tempore amentia, possunt imputari ad culpam, si amentia habuit principium in voluntate. 239. 2. 4. i.
 Insania lupina, aut canina, vel lychanthropia, aut cynanthropia, quo modo contingat. 333. 2. 4. m.
 Amentes nullis legibus obligantur. 526. 1. 1. f. & seq. Dummodo non sint tales solùm in aliqua certa materia. 527. 1. 3. i.
 Licitum est ministrare amentibus cibos prohibitos. 527. 1. 4. i. Non tamen amentibus solùm in certa materia. 527. 1. 5. i.
 Amentes non possunt admitti intra Monasteria Monialium. 528. 1. 17. f.
Amicitia, Amor, Amor sui.
 Delicta patrata ex passione amoris mitius puniuntur. 237. 1. 6. m.
 Amor in communi acceptus, etiam dicitur de actu appetitus sensitui. 241. 1. 12. f.
 Amor sui est principium omnis peccati. 239. 2. 5. m. & sequi. Hic autem amor est actus voluntatis. 241. 1. 11. i.
 Amor sui, & odiū Dei est filius luxuriæ. 301. 1. 11. f.
 Amor, vel amicitia ad alios, semper originat ex amore sui. 239. 2. 6. f.
 Amor concupiscentia semper causatur ex amore amicitia. 240. 1. 8. f.
 Etiam odium sui causatur ex amore sui. 240. 2. 9. i.
 In idem recidit, quod amor sui, & quod superbia dicatur esse initium omnis peccati. 264. 1. 9. f.
 Fama est dispositio ad amicitiam, & infamia ad inimicitiam. 361. 2. 12. i.
 Amor in communi acceptus etiam dicitur de actu appetitus sensitui. 241. 1. 12. f.
Angelus.
 Etiam in Angelis potest esse metus. 50. 1. 4. m.
Angor.
 Angor, siue Agonia est species metus. 56. 1. 4. m.
Anima.
 Anima secundùm S. Thomam immediatè concurrat ad omnes actus suarū potètiarum. 236. 1. 3. m.
 Anima rationalis habet dominium ciuile in appetitum sensituum. 122. 2. 8. f.
Apostatare.
 Apostatare à Deo, quo modo reperiat in omni Baldelli Theol. Moral.

peccato. 264. 1. 8. i.
Apostoli.
 Quo modo dicantur prædicasse Euan gelium in toto mundo. 108. 2. 14. i.
Appellatio.
 Non potest appellari à Papa ad Concilium. 448. 2. 14. m.
 Nec ipse Papa potest id per legem statuere. 449. 1. 15. m.
 Et oppositum est error. 449. 1. 16. f.
 Non potest à Papa præsentè appellari ad Papam futurum, vel ad Deum. 449. 2. 17. 18. m. f.
 Reus iniuste damnatus, tenetur appellare, si sperat fructum appellationis. 587. 2. 34. f.
Appetitus, Appetibile.
 Appetibile comparatur ad appetitum, vt primum mouens immobile. 7. 2. 6. i.
 Appetitus sensituius solùm ciuilitè, non autem despoticè obedit voluntati. 46. 2. 7. i.
 Quando voluntas intensè mouetur, semper excitat passionem in appetitu. 85. 1. 4. i.
 Passio appetitus quo modo trahat voluntatem. 86. 1. 10. f.
 Appetitus sensituius in homine est natus sequi rationem. 122. 2. 7. m.
 Anima habet dominium ciuile in appetitum. 46. 2. 7. i. 122. 2. 8. f.
Archiepiscopus, v. Episcopus.
 Archiepiscopus quo modo possit ferre leges. 440. 2. 19. m.
 Quo modo habeat iurisdictionem in prouincia. 441. 1. 20. i.
 In Synodo prouinciali se habet solùm, sicut Decanus in Capitulo Canonicorum. 441. 1. 22. m.
 Habet multiplicem iurisdictionem in Episcopos dicecesanos. 441. 2. 23. i.
 Quo differat à Primatè, & Patriarcha. 441. 2. 24. m.
 Tenetur legibus Cõcilij prouincialis. 510. 2. 3. f.
 Potest gestare Crucem etiam in locis exemptis totius prouinciæ. 441. 1. 21. i.
 Si dispenset sine causa in legibus Concilij prouincialis, dispensatio est inualida. 610. 1. 17. m.
Aristocratiā.
 Aristocratiā quo modo sit inducta. 456. 2. 5. m.
Arma.
 Nomine armorum etiam veniunt fustes, & lapides. 62. 2. 6. f.
 Metus armorum quo modo sit grauis. 62. 2. 5. m.
 Licitum est armis recuperare honorem, eumque compescere, qui contumelias iactat. 69. 2. 9. m.
 Clerici non possunt spoliari armis prohibitis à Iudice laico. 540. 2. 6. 7. m.
Ars.
 Artes quo modo deliberent. 8. 2. 17. f.
 Metus amittendi, aut non acquirendi artem, est metus grauis. 71. 2. 3. m.
 Ars, vel habitus, ad quem pertinet finis, imperat aliis, ad quos pertinent media. 263. 1. 3. m.
Aspectus.
 Aspectus turpes, si fiant causa delectationis, sunt peccatum mortale. 294. 1. 1. m.
 Ex causa necessitatis nõ sunt peccatum. 294. 2. 2. i.
 F f f 3 Ex

Index Rerum

Ex ioco, vel ex curiositate, quale peccatum sint. 294.2.3.i.
Facere coram se nudari foeminam. 294.2.4.f.
Videre pudenda foeminae sub veste tenuissima. 294.2.5.f.
Videre foeminam nudam breuissimo tempore. 294.2.6.f.
Videre natantes nudas. 295.1.7.i.
Videre sua propria verenda. 295.1.8.m.
Videre pudenda, aut copulam brutorum. 295.1.9.m.
Aspectus ex se turpes sunt exprimendi in Confessione secundum propriam speciem. 295.1.10.f.
Sinere se videri ad malum finem, quomodo sit peccatum. 295.2.12.i.
Aspectus non ex se turpes, non sunt peccatum mortale. 295.1.11.f.

Auaritia.

Auaritia potest aliquando prouenire ex prodigalitate. 261.2.6.m.
Quomodo possit esse peccatum contra iustitiam, & contra liberalitatem. 273.2.1.m.
In senibus quomodo sit secundum naturam. 274.1.2.i.
Quando sit peccatum mortale. 274.1.3.i.
Si auaritia sit pura, & sine admixtione alterius vitij, est solum peccatum veniale. 274.1.5.m.
Filiae auaritiae ex S. Gregor. 274.1.6.f.
Quas filias auaritiae enumeret S. Isidorus. 274.2.7.i.
Varij modi auaritiae ex Arist. 274.2.8.i.

Audire, Audire, Auis.

Qui audit res turpes, quomodo peccet. 296.2.5.f.
Qui audiendo res turpes ridet, ne ipse irideatur, solum peccat venialiter. 297.1.7.i.
Aurium aggravatio quo differat ab excacatione. 255.2.2.m.

B

Baculus, v. Fustis.

Bannum, Bannimentum.

Bannum, & Bannimentum quo differant à lege. 428.1.10.f.

Baptismus.

Baptismus susceptus ex metu quomodo sit voluntarius. 55.1.22.m.
Licitum est ex metu graui omittere Baptismum in re. 52.2.11.m.
Baptismus collatus per formam solum probabilem, ex quo capite sit illicitus. 400.1.12.f.
Quomodo obligatio Baptismi pertineat ad paruulos. 527.1.7.m.

Beatus.

Quomodo in Beatis sit donum timoris. 75.2.3.i.

Bellum, v. Miles.

Tempore belli potest Princeps aperire litteras ex locis finitimis. 278.1.8.i.
Bellum, rixa, seditio, & schisma, quo differant. 323.2.3.4.m.f.
Iure belli quomodo acquiratur ius despoticum, & tanquam in seruos. 431.1.5.i.
Qui in bello iusto est factus seruus, non potest fugere: si tamen fugiat, recuperat libertatem. 584.1.14.m.2.16.i.

Beneficium ecclesiasticum, Beneficiatus.

Valer collatio beneficij, si fiat alicui, qui putatur valde sanctus, & valde doctus, & talis non est. 100.1.f.
Beneficiatus, qui continuat abesse à Choro, peccat mortaliter. 182.1.15.m.506.2.4.i.
Beneficium prohibitum conferri aliquibus sub poena nullitatis, valide conferitur, si conferatur ex ignorantia talis prohibitionis. 107.1.10.i.
Prouisus de beneficio curato, aut de canonicatu, non tenetur in conscientia restituere fructus, si forte ex ignorantia, vel ex incogitantia omisit professionem fidei. 106.1.5.i.
Qui est inuincibiliter dubius de suspensione à beneficio, potest percipere fructus. 391.2.9.i.
Non potest quis instituire se ipsum ad dignitatem, vel ad beneficium. 596.2.7.i.

Blanditia.

An, & quomodo blanditiae inducant metum grauem. 80.2.1.f.81.1.2.f.2.3.f.
Quod ab aliquo extorquetur blanditijs, vtrum sit restituendum. 82.1.4.m.

Blasphemia.

Si blasphemiae solum prouideantur, vt secuturæ ebrietate, non autem intendantur, non sunt peccatum. 104.1.22.f.
Qui vnica locutione blasphemat Christum, & duodecim Apostolos, committit plura peccata, quam duo. 182.2.3.i.

Bonitas, Bonum.

Bonitas, & malitia quomodo sit essentialis in actibus internis voluntatis. 114.2.2.f.
In actibus externis non est essentialis. 115.1.3.f.
Quomodo bonitas dicat se habere consequenter ad virtutem. 118.1.4.f.
Bonum verum est obiectum voluntatis. 121.2.4.f.
Circa bonum apparet voluntas solum versatur ex euerfione mentis. 122.1.5.m.
Quomodo bonum, & malum sint differentiae essentialia actuum humanorum. 150.2.17.i.
Bonum, & malum quo modo dicantur opponi contrarie. 150.1.16.i.
Quare Deus sit causa moralis bonitatis, non autem malitiae. 252.2.16.f.
Bonorum confiscatio est poena grauissima. 505.1.13.i.

Breuitas, Breuis.

Breuis commemoratio ad non contrahendam obligationem legis, quam sit. 537.2.25.m.
Quod breui durat, reputatur quasi non fuisset. 537.1.14.m.

Bruta.

Bruta magis aguntur, quam agant ipsa se, & ideo non reperitur in illis perfectum voluntarium. 7.2.5.i.
Quare bruta non deliberent. 11.2.7.f.
Quare in brutis non possit esse voluntarium. 10.2.5.i.24.2.2.f.
Vtrum bruta statim ab ortu habeant perfectum vsum suae aestimatiuae. 27.1.7.m.
Si brutum ab alio prouocatum faciat damnatum, ad nihil tenetur dominus bruti. 325.2.14.m.

Bulla, Bulla Coena.

Promulgatio Bullae Coenae quotannis facta Romae, est

praecipuarum.

Carcer.

est sufficiens pro tota Ecclesia. 485.1.3.m.
Litterae apostolicae quo modo debeant recognosci, si dubitetur de illis, quod sint falsae. 543.1.23.m.
Executio litterarum apostolicarum non est petenda, vel expectanda, aut danda à Principe laico. 543.1.24.f.

C

Cacitas mentis, v. Excacatio, Mens.

Cancellaria.

Regulae Cancellariae vtrum sint proprie lex. 485.1.2.i.
Illis non tenentur Cardinales. 574.2.8.m.

Canonicus, v. Capitulum.

Cantio, Cantus.

Cantiones turpes ex turpi delectatione sunt peccatum mortale. 297.1.8.m.
Cantus mulierum sunt valde periculosi. 298.1.3.m.
Capitulum Canonicorum, aut Religiosorum, v. Decanus.
Capitulum Ecclesiae cathedralis viuente Episcopo quo modo possit condere leges. 451.1.3.f.
Etiam ex conuentione, & compromissione singulorum. 451.2.5.m.
Capitulum Ecclesiae cathedralis, Sede vacante, potest condere leges pro tota diocesi. 451.2.7.f.
Succedit in totam iurisdictionem Episcopi, tam in spiritualibus, quam in temporalibus. 452.1.8.m.
Dispensat in irregularitatibus. 452.2.9.10.m.
Visitat diocesim. 453.1.11.i.
Dat litteras dimissorias. 453.1.12.i.
Referuat, & absoluit casus, & censuras. 453.1.14.i.

Conferunt alienationi pro Ecclesijs inferioribus. 453.1.13.i.
Reuocat statuta prioris Episcopi, aut Synodi. 453.1.15.m.
Capitula Ecclesiarum inferiorum quo modo possunt condere leges. 453.2.1.m.
Non possunt habere iurisdictionem proprie dictam ex sola conuentione, & pacto ipsorum Capitularium. 454.1.3.m.
Non possunt ferre leges poenales sub censuris. 454.2.4.i.
Capitula Religiosorum quo modo possunt condere leges. 454.2.6.m.

Capitis diminutio.

Capitis diminutio maxima, minor, & minima, quam sit. 63.1.8.i.

Capitale.

Peccata capitalia, quam sit, & quare sic appellantur. 264.2.2.m.
Quare dicantur communiter peccata mortalia. 265.1.5.i.
Vnum vitium potest dici capitale respectu alterius, etiam propter solam causalitatem efficientis. 346.2.3.f.

Captiuitas, Captiuus.

Metus captiuitatis est grauis. 64.1.16.m.
Probabile est, quod captiuus apud Turcas, remigantes contra Christianos excusentur à censuris, & à culpa. 396.1.6.i.

Metus carceris est grauis. 64.1.17.m.
Poena longissimi carceris est grauissima. 505.1.13.i.
Vtrum liceat fugere à carcere. 494.1.20.f.
Praesertim quando est cum periculo vitae. 515.1.8.i.
Vtrum liceat fugere frangendo carceres. 517.1.17.f.
Damnatus ad mortem non tenetur fugere. 587.1.38.f.
Si quis sit iniuste damnatus, licite potest effringere carceres. 584.2.11.m.
Imò, si potest, etiam tenetur. 587.1.33.m.
Non tamen si sit damnatus iuste ad solam poenam pecuniariam. 584.2.12.m.
Neque si sit damnatus iuste ad triremes, vel ad meralla, vt multi volunt. 585.1.13.m.
Quamquam secundum multos id etiam est licitum. 585.1.15.m.
A poena carceris, quando est iusta, vtrum liceat fugere. 585.2.16.m. & seq.
Qui est in carcere propter debita ciuilia, quae non potest soluere. 586.1.19.i.
Qui est propter poenam capitalem. 586.1.20.m.
Et quid si custodibus imminet damnus? 586.1.21.f.
Quid, si carcere fracto timeatur, ne fugiant debitores ciuiles in damnus creditorum? 586.2.24.m.
Quid, si quis promisit, aut iurauit non fugere? 587.1.27.m.
Vtrum liceat dare consilium, vel auxilium ad fugam, & ad fractionem carceris. 586.2.25.f.
Religiosus iuste damnatus ad carceres, non potest fugere. 586.1.18.i. Secus verò, si sit iniuste damnatus. 587.1.28.f.

Cardinalis.

Cardinalatus non est institutus à Christo, neque est de iure diuino. 447.1.11.i.
Cardinales in suis titulis habent iurisdictionem episcopalem, & possunt condere leges. 441.2.25.f.
Collegium Cardinalium, Sede vacante, quid possit. 446.2.9.i.
Non potest creare Cardinalem. 447.1.10.i.
Quo modo, Sede vacante, repraesentet rotam Ecclesiam. 447.2.12.i.
Si casu aliquo, aut peste, Cardinales deficiant, ad quos deuoluatur electio Papae. 447.2.13.f.
Cardinales possunt esse Consiliarij Principum laicorum, non autem Proreges. 564.1.28.m.
Tenentur legibus, quae sunt in iure canonico. 574.1.4.i.
Quomodo teneantur alijs legibus, quae in dies emanant. 574.1.5.i.
Quibus legibus non teneantur. 574.1.6.f.
Non comprehenduntur censuris generaliter latis per sententiam generalem. 574.1.7.f.
Non tenentur regulis Cancellariae. 574.2.8.m.

Caro, v. Comedere.

Carnes humanae non sunt tradendae bestiis, etiam à Iudice. 338.1.21.f.
Neque sacrificandae. 338.2.22.i. Licitum est illis vii pro medicamento. 337.1.16.f.

Carthusiensis Monachus.

Lex Carthusiensium de abstinendo à carnibus, etiam

Index Rerum

etiam in periculo mortis, quomodo obliget. 516.2.15.f.

Castitas, v. Pudicitia.

Castitas vnde dicitur. 282.2.5.f.
Est opposita luxuria. 282.2.4.f.
Castitas virginalis, vidualis, & conjugalis. 283.1.7.m.

Caupo.

Si caupo, vel alius quicumque, vinum ministret, vt alius inebrietur, peccat mortaliter. 344.1.22.m.

Causa, Causa iudicialis.

Quo modo causa æquiuoca sit semper perfectior suo effectu. 126.2.7.f.

Non potest aliquid d. nouo comparari cum alio, tanquam causa cum effectu, nisi contingat aliqua variatio in alterutro. 135.2.18.i.

Ex causis efficientibus, & finalibus, quomodo attendatur inæqualitas peccatorum. 202.2. & sequent.

De causa efficiente peccati, siue intrinseca, siue extrinseca. 232.2. & seq.

Quomodo in causis priuilegiatis, etiam paribus, debeat Iudex præferre vnam alteri. 405.2.4.i.

Et quæ sint causæ priuilegiatæ. 405.2.5.i.

Causæ pro apico quænam dicantur. 407.2.19.i.

Censura, Contractus censuralis.

Census alicubi celebrati contra Bullam Pij V. quomodo possint esse validi. 479.1.2.f.

Censura.

Metus censurae est metus grauis. 73.2.7.1.74.2.8.f.

Ignorantia, quæ excusat à culpa contra aliquam legem positam, etiam excusat à censuris, si per illam sint latae, tanquam poena. 106.1.6.m.

Censuræ quomodo incurrantur ex conscientia dubia. 385.1.10.i.

Dubius inuincibiliter de censura, non tenetur illam seruare. 391.2.12.m.

Dubius de iustitia, aut validitate censurae, tenetur. 391.2.13.m.

Ad reuocationem censurae requiritur aliqua declaratio exterior, neque sufficit solus actus interior reuocantis. 482.2.4.i.

Quomodo pueri post vsum rationis possint incurrere censuras, & poenas legis. 528.1.14.i.

Censuris generaliter latis non tenentur Cardinales. 574.1.7.f.

Cerua.

Cerua, & dama sunt timidiores, quia sanguinem habent aquosorem. 414.1.3.i.

Charitas, v. Dilectio.

Charitas quomodo destruat per peccatum mortale. 130.1.6.i.

Malitia specialis contra charitatem quo modo aliquando reperitur in peccatis contra iustitiam. 207.1.3.m.

Non omne, quod contrariatur actui charitatis, est peccatum mortale. 356.2.5.f.

In materia charitatis est sequenda opinio certa, & simpliciter tuta; non autem sufficit opinio probabilis. 400.2.13.f.

Christus, Christianus.

Quomodo in Christo sit donum timoris. 76.1.4.i.

Peccata Christianorum quomodo ceteris paribus sint grauiora, quàm peccata infidelium. 215.2.8.m.

Chorea.

Quando chorea sit peccatum mortale. 349.2.16.m.

Clerici, & Religiosi, & Moniales peccant mortaliter, si faciant choreas. 349.2.17.m.

Chorus.

Beneficiatus, qui continuat abesse à Choro, peccat mortaliter. 182.1.15.m.

Cibus, v. Comedere.

Circumstantia.

Quæ sint circumstantiæ, & quomodo ex illarum ignorantia causetur inuoluntarium. 98.1.1.m. aut voluntarium. 99.2.12.f.

Ignorantia circumstantiarum minuit, aut tollit culpam. 92.2.11.m.

Circumstantia mali euentus, etiam præuisi, non semper tribuit specialem malitiam. 104.1.23.

Quomodo peccata differant specie ex circumstantiis. 176.2. & seq.

Circumstantiæ generales non tribuunt speciem, nisi directè intenduntur. 178.2.5.i.

Quomodo ex circumstantiis habeatur grauitas peccati. 204.2. & seq.

Malitia ex diuersis circumstantiis vtrum sit heterogenea. 205.1.4.m.

Quod quis sit primus in aliquo peccato, & inducat efficaciter socium, quomodo sit circumstantia necessariò confitenda. 179.1.8.f.

Ciuitas, v. Communitas.

De ratione ciuitatis non est, vt habeat Episcopum. 436.2.7.i.

Ciuitates minores, maiores, & maximæ in iure, quæ dicantur. 436.1.6.f.

Clamor.

Clamor ex ira quædo possit esse mortalis. 315.1.1.i.

Clementia.

Clementia quo differat à mansuetudine. 310.1.16.m.

Clericus, v. Ecclesiasticus, Exemptio.

Clericus quomodo peccet, si intersit comedendi turpibus. 298.2.7.m.

Ludi theatrales non sunt exercendi à Clericis. 348.1.7.f.

Vfus laruarum est illis illicitus. 348.2.9.i.

Vtrum sit mortalis. 348.2.10.f.

Gestatio habitus parum conuenientis statui clericali, est peccatum mortale in Clerico. 349.1.11.i.

Non potest facere choreas. 349.2.17.m.

Secundum aliquos, si Clerici abutantur potestate spirituali, possunt Principes laici illis resistere. 549.2.3.m.

Clerici sunt omninò exempti à foro laico. 541.2.17.f.

Clerici sunt exempti à potestate ciuili, saltem in rebus spiritualibus, & ecclesiasticis. 539.1.2.i.

Probabile est, quod in nullo subdantur directè potestati ciuili. 539.1.3.i.

Quomodo teneantur legibus laicorum. 540.2.6.i. & seq.

Exque tacitè approbentur, & canonizentur pro Clericis. 541.1.9. & seq. i.

Etiam Clerici possunt peccare grauiter, si transgrediantur

præcipuarum.

grediantur leges laicorum. 543.2.25.m.

Non possunt à Indice laico spoliari armis prohibitis. 540.2.6.7.m.

Si Clerici perniciem afferant Reipublicæ, neque Prælati remedium præbeant, quid possint facere Principes laici. 542.1.18.i.

Clericatus quo modo probetur, si fortè in aliquo sit dubius. 554.1.19.i.

Clerici non possunt vocem habere in consilio populi. 562.1.11.f.

Neque esse Iudices in foro laico. 562.1.12.f.

Possunt tamen in vno, aut altero negotio patrocinari in foro laico. 564.1.26.i.

Quomodo in foro laico possint iurare, aut exhibere solemnitates. 564.2.30.31.1.f.

Soli beneficiati, aut constituti in sacris, tenentur sub peccato abstinere à negotiis secularibus, & quæ hæc sint. 562.1.13.f.2.14.i.

Clerici in minoribus non prohibentur esse Procuratores, vel Aduocati. 563.2.25.f.

Idem est etiam in Sacris, si non habeant, vnde viuunt. 563.2.24.f.

Sed non in criminalibus. 563.2.25.f.

Quomodo prohibentur esse ministri, aut famuli laicorum. 564.1.27.i.

Clericus seditiosus quomodo à laicis possit expelli de ciuitate. 569.1.14.i.

Spoliari armis. 569.1.15.m.

Capi, & duci ad suum Prælatum. 569.2.16.i.

Puniri de crimine læsæ maiestatis. 570.1.17.i.

Coactio, Coactum.

Coactio propriè quibus agentibus conueniat. 441.6.i.

Quo differat coactio à necessitate, & violentia. 432.3.i.

Qui seruat legem coactus, propriè illam non seruat. 509.2.5.6.7.i.m.

Qui seruat legem coactus, vtrum incurrat censuras latas per legem. 509.2.8.m.

Qui facit poenitentiam sacramentalem solum coactus, & ab extrinseco, non satisfacit. 510.1.10.i.

Cogitatio.

Si non occurrat cogitatio de vincenda ignorantia, semper manet inuincibilis. 101.1.2.m.

Colonus.

Coloni partiarij Clericorum, aut Ecclesiarum, non sunt exempti à gabellis laicorum. 548.1.14.m.

Comedere.

Ex metu graui licitum est comedere carnes humanas. 522.1.11.m.

Efus crudarum carniū, aut humanarum, est quid ferinum, & potest aliquando provenire ex morbo, vel ex assuetudine. 333.1.1.2.f.

Comedere carbones, aut terram, vel carnes crudas brutorum, aut bibere sanguinem, non est peccatum mortale. 334.1.5.i.6.m.

Comedere carnes humanas, per se loquendo, est peccatum mortale. 335.1.5.i. & seq.

Potest tamen id esse licitum in extrema necessitate. 337.2.17.i.

Quantus etiam tunc non sit in præcepto. 338.1.18.i.

In casu necessitatis licitum est porrigere etiam aliis carnes humanas. 338.1.20.f.

In periculo mortis quo modo sit licitum comedere idolothyta. 517.2.19.i.

Lex Carthusiæ de non comedendis carnibus in articulo mortis, quo modo obliget. 516.2.15.f.

Intestina animalium possunt comedi die sabbathi, vbi est consuetudo. 531.2.8.m.

Comœdia.

Comœdias turpes quo modo liceat, aut non liceat scribere, dare, audire, aut permittere. 297.2. & sequ.

Communitas, Commune, v. Ciuitas.

Ad Communitatem perfectam requiritur dominium iurisdictionis. 436.1.3.m.

Villæ, aut loca sine muris non sunt Communitates perfectæ. 436.1.4.m.

Quo modo Communitates possint ferre leges ciuiles. 455.1.24.f. & seq.

Communitas debet habere certos terminos magnitudinis, & paruitatis. 457.2.9.f.

Non potest esse vna tantum Communitas in toto mundo. 458.1.10.f.

Quando virget causa boni communis, leges humane seruari debent, etiam cum periculo vitæ. 515.2.10.i.

A Communitate deriuatur potestas Regis. v. Rex.

Si Princeps non habeat iurisdictionem in Communitatem, verè tenetur illius legibus. 520.2.1.m.

Complexio, socius criminis.

Quod quis sit primus in aliquo peccato, & inducat complicem ad sibi consentiendum, quomodo sit circumstantia necessariò confitenda. 179.1.8.f.

Complexio.

Complexio frigidior potest haberi ex morbo. 414.2.6.m.

Et ex nimis vigiliis & abstinentiis. 415.1.8.i.

Concilium generale, prouinciale, synodale.

Quomodo Concilium generale possit ferre leges ecclesiasticas. 444.2.1.2.m.f.

Non habet iurisdictionem immediatè à Deo, sed à Papa. 444.2.3.f.

Eius leges vt obligent, indigent approbatione, & confirmatione à Papa. 445.1.4.i.

Si Concilium aliquid statuat dissentientibus Papæ Legatis, aut Legati contra instructionem habitam à Papa, est nullus authoritatis. 445.2.5.i.

Si Concilium, & Legati aliquid statuunt iuxta instructionem habitam à Papa, non indiget alia approbatione, aut confirmatione Papæ. 445.2.7.f.

Quid possit Concilium in casu schismatis. 446.1.8.m.

Concilia prouincialia, vel synodalia, quo modo possint condere leges. 450.1.1.f.

Papa potest subicere se Concilio generali tanquam arbitro, non tanquam iudici. 451.2.6.f.

A Papa ad Concilium non potest appellari. 448.2.14.m.

Concilium Tridentinum.

Declarationes Sacræ Congregationis Concilij Tridentini, vtrum habeant vim legis. 473.1.15.m.

Concilium Tridentinum non eodem tempore incepit obligare in Indiis, & partibus remotissimis, atque in aliis vicinioribus. 477.1.17.m.

Cœpit obligare independentè à promulgatione facta in Prouinciis. 485.1.4.m.

Quo

Index Rerum

Quomodo sit prohibitum interpretari Concilium Tridentinum sine licentia Papæ. 593. 1. 7. f.

Concordia, Concordatum.

Si laici concordent in aliquibus cum Sede apostolica, non faciunt contra immunitatem. 570. 2. 1. i. Concordata per Principem laicum super immunitate ecclesiastica, debent esse cum ipso Papa; non autem sufficit, si sint cum Prælati inferioribus. 570. 2. 2. m.

Quo modo concordata possint aliquando reuocari à Papa. 571. 2. 7. i.

Non autem à Principe laico. 571. 2. 8. f.

Concordata per alios Prælatos possunt per ipsos reuocari. 571. 2. 9. f.

Concupiscentia, Concupiscibilis, v. Passio.

Concupiscentia non facit inuoluntarium, sed potius auget voluntarium. 84. 1. 1. f.

Concupiscentia antecedens, consequens, & concomitans, quæ dicatur. 85. 1. 3. i.

Non hoc ipso, quod aliquid sit ex concupiscentia, & passione, est uoluntarium, & inuoluntarium. 85. 1. 7. f.

Concupiscentia antecedens aliquando ex accidente facit inuoluntarium. 86. 1. 8. i.

Concupiscentia simpliciter antecedens minuit liberum. 87. 1. 12. i.

Concupiscentia consequens arguit magis voluntarium. 88. 1. 17. i.

In eo, qui agit per concupiscentiam, non manet uoluntas, aut inclinatio ad oppositum. 89. 1. 23. f.

Concupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum, & superbia uitæ, sunt initium omnis peccati. 241. 2. 13. i.

Potentia concupiscibilis largè accepta etiam dicitur de appetitu intellectu. 242. 1. 14. i.

Peccatum concupiscentiæ ex S. Thoma est grauius, quàm peccatum iræ. 308. 2. 8. f.

Concursus Dei, v. Deus.

Subtractio diuini concursus quo modo inferat uolentiam causis secundis. 48. 1. i.

Sententia Durandi, quod Deus non concurrat cum causis secundis, nisi dando, & conseruando uirtutem agendi, non potest defendi. 249. 2. 4. i.

Confessio sacramentalis, Confessarius.

Licetum est ex metu graui omittere Confessionem sacramentalem in re. 52. 2. 11. m.

Confessarius quo modo debeat respondere, si interrogetur, quando uidet penitentem esse in conscientia erronea, càmque non potest tollere; quia timet maius aliquod scandalum. 377. 2. 7. 8. i.

In Confessione sacramentali peccatorum dubiorum necessariè est eligenda pars tutior. 389. 2. 30. f.

Dubius inuincibiliter de Confessione benè facta, tenetur iterum confiteri. 393. 2. 22. m.

Confessarius solum probabilis licitè potest absolueri in casu necessitatis. 400. 1. 10. i.

Quid sit faciendum, si quis in articulo mortis confiteatur cum sola attritione cognita. 401. 1. 14. i.

Vel si nolit repetere Confessionem informem. 401. 1. 15. i.

Quo modo Confessarius possit, aut debeat sequi opinionem probabilè penitentis. 402. 1. 5. f. & seq.

Confessarius tenetur absolueri in articulo mortis eum, qui dedit tantummodo signa contritionis. 402. 2. 10. f.

Inualida est Confessio, si ex priuata ignorantie Concilij Tridentini fiat Sacerdoti non approbato. 483. 2. 14. i.

Pueri secundum aliquos non tenentur confiteri semel in anno, nisi sint proximi pubertati, vel etiam puberes. 527. 1. 9. f. & seq.

Confessiones generales ab homine scrupuloso non sunt iteranda. 423. 1. 9. i.

Confessarius quomodo possit sedare conscientiam scrupulosam. 423. 1. 12. f.

Confirmatio.

Confirmatio legis alia est essentialis, & alia accidentalis. 601. 1. 19. m.

Confiscatio.

Confiscatio bonorū est pena grauissima. 505. 1. 13. i.

Quid operetur confiscatio, quando est lata sententia. 579. 2. 19. i.

Coniuratio, v. Machinatio.

Consensus.

Consensus ad peccatum mortale requiritur perfectus. 23. 1. 8. m.

Quisnam sit consensus perfectus. 23. 1. 9. f.

Consensus præsumptus impeditur per metum reuerentialem, saltem quando actus est nociuus, & præiudicialis. 79. 2. 16. m.

Consensus in actum peccati quo modo pertineat ad rationem superiorem, aut inferiorem. 227. 2. 4. 5. m. 229. 1. 7. m. 229. 2. 8. f.

Consilium, Consiliarius.

Ad uitandum maius malum licitum est dare consilium de minore. 345. 1. 28. m.

Licitum est dare consilium ex sententia aliena, etiam minus probabili. 411. 2. 1. f.

Idque est uerum etià in materia iustitiæ. 412. 1. 4. f.

Licitum est, eum, qui petit consilium, remittere ad alium. 412. 2. 5. i.

Consilium, quo differat à præcepto, & quomodo possit dari per legem. 491. 1. 5. 6. f.

Qui aduertit aliquem laborare conscientia erronea, non potest dare illi consilium de prosequenda operatione. 377. 2. 7. i.

De actu solum bono per conscientiam erroneam non est dandum consilium. 383. 1. 8. m.

Quomodo debeat se gerere in tali casu Confessarius. 377. 2. 9. m.

Quo modo Clericus, si sit consiliarius, aut minister Principis laici, possit ab illo puniri, si delinquat in officio. 571. 1. 5. m.

Conscientia.

Conscientia est regula humanorū actuum. 368. 1. 1. m.

Quo modo possit describi. 369. 1. 1. i.

Est actus potentie intellectiue. 369. 1. 2. i.

Testimonium conscientie, excusatio, accusatio, remorsus, instigatio, quid sint. 369. 1. 3. & seq. 371. 1. 19. f. 2. 21. i.

Nomen conscientie aliquando tribuitur synderesi, & aliquando intellectui practico. 369. 1. 5. f.

Conscientia est iudicium practicum, & conclusio syllogismi practici. 369. 2. 6. 7. i.

Est dictamen particulare. 370. 1. 8. i.

Secundum aliquos spectat ad uoluntatē. 370. 2. 12. i.

Secundum Dur. est quid aggregatum ex intellectu, & uoluntate. 370. 2. 13. m.

Secundum Scotum est habitus. 370. 2. 14. f.

Aliquando qui habet plus scientie de re agenda, habet minus conscientie. 371. 1. 15. i.

Quo modo conscientia dicatur inquinata, aut munda, vel etiam cauteriata. 371. 1. 16. i.

Non consistit in habitu, aut potentia. 371. 1. 17. m.

Quo

præcipuarum.

Quo modo sit in dormientibus. 371. 2. 20. i.

Secundum aliquos pertinet ex parte ad intellectum speculatiuum. 371. 2. 22. m.

Verum conscientie actuales producant habitum. 371. 2. 24. f.

Varie diuisiones conscientie. 372. 1. 1. m. 373. 1. 7. f. 2. 9. m.

Quomodo conscientia aliquando sit falsa, aut erronea. 372. 1. 2. f. 2. 4. m.

Conscientia est regula regulans simul, & regulata. 373. 1. 6. m.

Conscientia dubia, prout dicit suspensionem actus, quo modo sit conscientia. 373. 2. 8. i.

Conscientia quando est certa, semper obligat. 373. 2. 1. f.

Solum per metaphoram dicitur ligare. 374. 1. 3. m.

Etiã conscientia erronea semper ligat. 374. 2. 5. f.

Conscientia uera, & conscientia erronea ligat diuersimodè. 375. 1. 6. i.

Quomodo conscientia erronea possit obligare circa rem intrinsecè malam. 375. 1. 8. f.

Conscientia erronea non potest specialiter, & per se immitti à Deo. 375. 2. 9. m.

Non est peccatum agere contra conscientiam erroneam, quando physicè non habetur potentia ad oppositum. 376. 1. 1. i.

Conscientia erronea, si non deponatur, potest inducere perplexitatem. 376. 2. 3. i.

In casu perplexitatis culpabilis, utrum grauius peccet, qui sequitur conscientiam erroneam, an qui non sequitur. 376. 2. 5. m.

Conscientia erronea, quando est inuincibilis, excusatur à culpa. 377. 1. 6. m.

Qui aduertit, alterum laborare conscientia erronea, non potest dare illi consilium de operatione continuanda. 377. 2. 7. i.

Potest tamen illum relinquere in suo errore, si timeat maius scandalum. 377. 2. 8. i.

Confessarius aliquando tenetur remouere errorem penitentis, & aliquando tenetur non remouere; & in tali casu, si interrogetur, quomodo debeat respondere. 377. 2. 9. 10. m. f.

Qui inuincibiliter est perplexus, quo modo possit excusari à culpa. 378. 1. 11. f.

Peccatum ex conscientia erronea est mortale, aut ueniale, prout iudicatur per ipsam conscientiam. 379. 2. 1. i.

Conscientia erronea, si sit culpabilis, solum potest augere malitiam, non autem minuere. 379. 2. 2. m.

Utrum sit circumstantia necessariè confitenda, quod peccatum sit factum ex conscientia erronea. 379. 2. 3. f.

Quale peccatum sit agere contra conscientiam, dictantem aliquid esse peccatum; non autem determinantem, in qua specie sit. 380. 1. 5. m. 2. 6. m.

Ad malitiam actualem peccati, contra conscientiam, debet actu haberi dictamen conscientie. 380. 2. 7. m.

Quando nam conseri debeat, quod dictamen conscientie actu maneat. 381. 2. 9. i.

Conscientia erronea circa honestatem alicuius actus, uerè facit illum actum esse honestum. 381. 2. 1. m. & 382. 1. 2. & seq.

Ex conscientia practice dubia non licet operari. 383. 2. 1. i.

Conscientia dubia distinguitur à conscientia probabilis. 383. 2. 2. m.

Quid, si stante dubietate conscientie in subdito, Superior iubeat eum operari? 384. 2. 7. m.

De actu solum bono per conscientiam erroneam,

non est simpliciter gaudendum, aut dandum consilium. 383. 1. 8. m.

Non est illicitum operari ex conscientia dubia per dubietatem speculatiuam. 383. 2. 4. f.

In casu conscientie dubie quo modo sit eligenda pars tutior. 385. 2. 1. & seq.

Peccatum ex conscientia dubia tale est, quale dubitatur. 384. 2. 8. f.

Licitum est operari ex conscientia probabili, etiam quando habetur actualis formido de opposito. 393. 2. 1. f.

Si formido sit quasi reflexa de ipsa probabilitate opinionis, non constituit conscientiam probabilem, neque ex illa est licitum operari. 394. 1. 5. f.

Quid requiratur ad hoc, ut conscientia sit probabilis. 395. 1. & seq.

Quomodo sit deponenda conscientia erronea, dubia, & scrupulosa. 423. 2. f. & seq.

Constitutio.

Constitutio quid proprie sit, & quo differat à lege. 428. 1. 6. m.

Consuetudo.

Consuetudo, ut foemina ostentent nuda pectora, non est de nouo inducenda. 269. 2. 17. i.

Consuetudo, ut uiri, & foemina se publice osculentur, si alicubi uiget, non est reprehendenda. 269. 2. 16. i.

Consuetudo quo differat à lege. 472. 1. 12. m.

Utrum consuetudo inducatur per duos, vel tres actus. 488. 2. 14. m.

De consuetudo, vel non usus quo differat à consuetudine. 489. 1. 16. m.

Lex per decennium non recepta non obligat. 489. 1. 15. i.

Ex consuetudine potest colligi obligatio legis ad culpam mortalem, aut ueniam. 501. 2. 1. m.

Consuetudo, ut habeat vim legis, debet seruari ex credulitate obligationis. 501. 2. 2. f.

Consuetudo potest inducere interpretationem iuridicam legis. 502. 1. 3. m.

Potest legem interpretari non solum rigorosius, sed etiam benignius, & solum ad culpam ueniam. 502. 2. 4. i.

Potest aliquo modo interpretari etiam ius diuinum, & naturale. 502. 2. 5. m.

Potest interpretari etiam ipsam consuetudinem. 502. 2. 6. f.

Transgressio legis humanæ aliquando non est mortalis, nisi fiat ex consuetudine. 506. 1. 3. i.

Consuetudo non excusat à violatione immunitatis ecclesiasticæ. 567. 1. 7. f.

Etiã si sit immemorialis. 567. 2. 8. f.

Consuetudo non potest induci, aut ualere contra immunitatem ecclesiasticam. 555. 1. 4. i. 568. 1. 9. i.

Qui seruant consuetudinem contra libertatem Ecclesiæ, sunt excommunicati. 568. 1. 10. m.

Quo modo consuetudo abroget legem. 568. 1. 11. f.

Ad inducendam consuetudinem potest sufficere consensus legalis ipsius Principis. 568. 2. 12. f.

Consuetudo quomodocumque inducta contra immunitatem, potest reuocari à Papa. 569. 1. 13. i.

Consuetudo quo modo describatur. 589. 2. 1. f.

Virtutes, seu proprietates consuetudinis quæ sint. 590. 1. 3. m.

Non habet vim legis sine consensu Principis. 590. 1. 2. i. Et qualis consensus requiratur. 590. 2. 7. i.

Non potest induci contra ius diuinum, aut naturale. 590. 1. 4. f.

Beq̄

Index Rerum

Benè tamen potest illud interpretari. 590. 1. 5. f.
Quo modo possit induci contra ius gentium. 590. 2. 6. i.
Debet esse obseruata à maiori parte populi. 590. 2. 8. f.
Legem latam ad aliquam Communitatem totalem potest tollere in aliqua Communitate partiali. 591. 1. 10. i.
Quid requiratur ad hoc, vt consuetudo sit rationalis. 591. 1. 11. i.
Consuetudo bona, vel mala quo differat à rationali, vel irrationabili. 591. 1. 12. m.
Quid requiratur ad hoc, vt sit præscripta. 591. 1. 13. m.
A quo tempore sit computanda præscriptio. 591. 1. 14. f.
Consuetudo in dubio non est censenda obligare. 591. 2. 16. i.
Dubium de obligatione consuetudinis, ex quibus coniecturis possit determinari. 591. 2. 17. m.
Consuetudo intra quantum tempus incipiat obligare. 591. 2. 18. m.
Consuetudines laicorum non obligant Clericos. 591. 2. 19. f.
Ad hoc, vt consuetudo inducat nouum ius, debet ipsa esse inducta cum intentione obligandi. 591. 2. 15. i.
Contemptus.
Contemptus simpliciter, & contemptus secundum quid, in actu obedientiæ, quo modo sit peccatum mortale, aut veniale. 271. 2. 9. m.
Contemptus executionis præcepti pro hic, & nunc, potest esse solum venialis. 272. 1. 10. i.
Contemptus Dei, vel eius mandati, semper videtur esse formalis, & peccatum mortale. 272. 1. 11. m.
Transgressio legis ex contemptu formali, est semper mortalis. 505. 2. 1. i.
Violari legem ex contemptu non est idem, atque violari ex certa scientia, & ex malitia, vel ex consuetudine. 506. 2. 7. f. & seq.
Quid propriè sit violari legem ex contemptu. 607. 1. 9. m.
Contemptus formalis, & materialis quis sit. 507. 2. 10. i.
Malitia contemptus est contra iustitiam, aut partem potestatiuam illius. 507. 2. 11. m.
Potest habere locum etiam circa Regulas, aut consilia. 507. 2. 12. m.
Contemptus formalis, siue personæ, siue rei, est semper mortalis. 508. 1. 14. i.
Et quis propriè sit. 507. 2. 13. f.
Contemptus verò materialis communiter est solum venialis. 508. 1. 15. m.
Contentio.
Contentio quando sit peccatum mortale. 270. 2. 3. f.
Contractus.
Contractus ex metu non sunt irriti. 53. 1. 15. f.
Rescinduntur tamen, quando sunt facti ex metu graui, etiam si talis metus non sit cum laude virtutis, & sine culpa. 59. 1. 3. m.
Quo modo rescindantur, quando sunt facti ex metu reuerentiali cum enormi læsione. 80. 1. 18. i.
Contractus facti in ebrietate sunt irriti. 346. 1. 30. i.
Leges irritantes contractus sunt specialiter promulgandæ in prouincijs. 478. 2. 1. f.
Lege contractus, aut quasi contractus, tenetur etiam Princeps conditor legis. 519. 2. 3. i.
Non tamen tenetur pœna, aut solennitatibus statutis per legem. 519. 2. 4. 5. m. f. & seq.
Quo modo ignorantia non excuset à nullitate contractus, quando hæc non est in pœnam, sed solum propter defectum solennitatum. 481. 1. 7. f.
Contrarietas.
Ad contrarietatem potest sufficere etiam genus remorum. 120. 1. 9. i.
Contrarietas in habitibus intellectus, & voluntatis, potest provenire ex multis. 119. 2. 7. m.
Contumelia, Conuicium.
Qui contumelias in aliquem iactat, potest armis compesci. 69. 2. 8. m.
Contumeliæ si solum præuideantur, non autem intendantur vt securitæ ex ebrietate, non sunt peccatum. 104. 1. 22. f.
Qui continuato sermone profert in aliquem plures contumelias, vtrum peccet plura peccata. 182. 2. 4. m.
Contumeliæ vtrum differunt specie. 182. 2. 5. f.
Plures contumeliæ sunt plura peccata numero distincta. 183. 1. 6. m.
Contumelia quid propriè sit. 315. 1. 2. m.
Vtrum sit de ratione illius, vt sit de honoratio manifesta. 315. 2. 10. f.
Est filia iræ. 315. 1. 3. m.
Quo differat à cœuicio, & ab improprio. 315. 1. 6. f.
Potest fieri non solum verbis, sed etiam scriptis, & factis. 315. 1. 4. 5. f. 315. 2. 9. m.
Contumelia quando sit peccatum mortale, aut veniale. 316. 2. 12. i. & seq.
Qui alterum dehonoraui per contumeliam, tenetur petere veniam, vel aliter illi satisfacere. 318. 1. 19. i.
Contumelia aliquando est repellenda. 318. 2. 2. i. i.
Quo modo possit repelli occidendo contumelian-tem. 318. 2. 23. 24. m. f.
Conuicium quid propriè sit, & quot modis contingat. 315. 1. 7. i.
Cor.
Induratio cordis, v. *Excœcatio.*
Cordis duritia est filia auaritiæ. 274. 2. f.
Quando sit peccatum mortale. 274. 2. 1. f.
Corpus.
Corpus obedit despoticè voluntati. 46. 2. 7. i. 217. 1. 5. f.
Crapula.
Crapula quid propriè sit. 325. 1. 2. i.
Creatura.
Creatura rationalis naturali inclinatione plus diligit Deum, quàm se. 47. 2. 12. m.
Quo modo creatura dicatur esse defectibilis, quia est ex nihilo. 253. 2. 25. i.
In creaturis purè intellectualibus potest esse metus. 50. 1. 4. m.
Cruciatu.
Metus cruciatu corporis est metus grauis. 62. 2. 4. m.
Culpæ, v. Malitia, Peccatum.
Quo modo metus minuat culpam. 52. 2. 12. f.
Quo modo bonarum sit mentium, ibi culpam agnoscere, vbi culpa non est. 418. 1. 6. f.
Cupiditas.
Quo modo cupiditas dicatur à S. Paulo esse radix omnium malorum. 261. 1. 4. 5.

Secundum

præcipuarum.

Secundum aliquos, cuiusque boni temporalis cupiditas est radix omni peccati. 261. 1. 3. i.

D

Demon, v. Diabolus.

Debet.

Verbum, *debet*, importat obligationem, & necessitatem. 500. 2. 5. i.

Debitum, v. Obligatio.

Decanus.

Decanus Canoniorum in ordine ad aliquas leges, est caput Capituli. 451. 1. 4. i.

Decalogus.

Quomodo præcepta Decalogi dicantur solum esse præcepta iustitiæ. 329. 1. 5. m.

Decisio.

Decisiones Rotæ sunt solum doctrinales. 473. 2. 16. m.

Declaratio.

Legum declarationes quo modo indigeant speciali promulgatione, si sint iuridicæ. 472. 2. 14. f.

Declarationes Concilij Tridentini vtrum habeant vim legis. 473. 1. 15. m. & seq.

Decretum.

Decretum, & lex quo differant. 428. 1. 10. f.
Non omne, quod est in decreto Gratiani, habet vim legis canonice. 451. 1. 2. i.

Degradatio, Degradatus.

Degradatio est pœna grauis. 504. 2. 9. i.
Degradatus solum verbaliter, non autem actualiter, adhuc gaudet priuilegio clericali. 548. 2. 18. m.

Delectatio.

Quo modo differat à gaudio. 353. 1. 2. i.

Delectatio venerea, v. Luxuria.

Peccatum delectationis morosæ est in ratione. 227. 1. 2. f.

Circa delectationem veneream quo modo non deur paruitas materiæ. 283. 2. & seq.

Delectatio venerea in quo consistat, & quo modo causetur. 285. 2. 5. i.

Delectatio venerea communiter est maior in viris, quàm in feminis. 285. 2. 5. m.

Delectatio venerea pertinet ad copulam maximè de propinquo. 287. 2. 14. m.

Scribere, aut legere libros turpes ex turpi delectatione, est peccatum mortale. 297. 1. 9. f.

Delectatio ex ira.

Delectatio ex ira qualis sit. 303. 1. 5. f.

Delegatus.

Delegatus Legati à latere potest subdelegare. 439. 1. 11. f.

Deliberare.

Ille solum agentia dicuntur se mouere in finem, quæ deliberant. 7. 1. 4. f.

Modus operandi ex deliberatione est perfectior. 8. 1. 9. i.

Ex deliberatione attenditur perfectio voluntarij. 8. 2. 14. i.

Baldelli Theol. Moral.

Deliberatio non impeditur per habitus voluntatis. 9. 1. 18. i.

Artes quo modo deliberent. 8. 2. 17. f.

Rationes dubitandi, quæ etiam bruta deliberent. 9. 2. 2. m.

Deliberatio in quo propriè consistat. 10. 2. 6. f.

Potentia deliberandi vtrum pertineat ad sensum. 10. 1. 4. f.

Quare bruta non deliberent. 11. 2. 7. f.

Deliberatio omnino excedit facultatem cognoscitiuam sensus. 10. 2. 6. f. 223. 1. 10. m.

Delictum, v. Inquisitio.

Delictum, quod committitur tempore amentie, aut furoris, non punitur. 71. 2. 2. m.

Quod fit in rixa, quo modo puniatur. 324. 2. 8. m.

Quod committitur ex metu, leuius punitur. 52. 2. 12. f.

Quod committitur ex vehementia amoris, vel ex passione, leuius punitur. 87. 1. 14. f.

Delictum secretum, & cuius notitia est dolose extorta, non potest deferri ad Iudicem. 277. 1. 2. i.

Nemo præsumitur fuisse admittens delictum. 388. 1. 19. f.

Delictum commissum extra territorium, quo modo possit puniri in territorio. 531. 1. 7. f.

Delictum, etiam notorium, non inducit obligationem pœnæ, nisi post sententiam. 583. 1. 2. m.

Delinquens licitè potest afferre, se Iudici puniendum. 587. 2. 32. m.

Delicta commissa in ebrietate sunt leuiora, etiam si grauius puniantur. 235. 1. 7. i.

Deportatio, v. Exilium.

Depositio.

Depositio est pœna grauis. 504. 2. 8. i.

Derisio, v. Subannatio.

Derisio, & subannatio est peccatum mortale. 350. 2. 5. f.

Derogatio.

Derogatio legis quo modo possit contingere. 614. 1. 16. m.

Desperatio.

Desperatio est filia acidie, & est peccatum mortale. 367. 1. 5. i.

Desuetudo, v. Consuetudo.

Detractio, v. Infamia.

Qui vno sermone detrahit pluribus, facit plura peccata. 182. 1. 13. i.

Detractio ad bonum finem, est solum materialis, & non est peccatum. 280. 2. 9. i.

Detractio, & susurratio, quo differant. 359. 2. 4. m.

Detractio potest fieri non solum occultè, sed etiam palam. 316. 1. 10. m.

Est grauius peccatum, quàm maledictio. 321. 2. 13. f.

Deus, v. Concursum Dei.

Deus neque etiam indirectè est causa peccati. 17. 2. 11. f.

Creatura rationalis inclinatione naturali plus diligit Deum, quàm se. 47. 2. 12. m.

Subtractio diuini concursus quomodo inferat violentiam causis secundis. 48. 1. i.

Deus propter peccata aliquando permittit malos Doctores. 101. 2. 9. f.

Deus quomodo possit præcipere creaturæ, vt suscipiat

G G

pendat

Index Rerum

pendat omnem actum, vel prohibere, ne vllum eliciat. 137.2.24.m.
Non potest Deus circa mala, & peccata suspendere omnem actum. 137.2.25.f.
Quo modo aggrauetur peccatum ex hoc, quod fiat in personam magis Deo coniunctam. 212.2.4.i.
Deus neque directè, neque indirectè est sibi, vel alteri causa peccati. 246.2.2.i. & seq.
Quo modo Deus aliquando dicatur in Scriptura impellere ad malum, aut facere, vel creare malum. 247.1.3.i.
Quo modo Deus dicatur compellere in peccata per potentiam. 247.1.7.f.
Quo modo dicatur indurare, & excæcare. 247.2.6.i. 254.2. & seq.
Quo modo dicatur vellè decernere, & præcipere aliqua, quæ sunt peccata. 247.2.7.i.
Quo modo Deus cooperans cum nostra voluntate non sit causa peccati. 248. & seq.
Non potest dici, quod Deus non sit causa actus peccati, in quantum est actio, & ens. 249.1.3.f.
Quare Deus dicatur causa moralis bonitatis, non autem malitiæ. 252.2.16.f.
Ex eo, quod Deus sit causa actus peccati, non est causa malitiæ. 250.2.8.i.
Ex eo, quod Deus sit causa voluntatis, non est causa malitiæ. 253.2.23.i.
Potentia ad peccandū vtrum sit à Deo. 253.2.24.m.
Contemptus Dei, aut eius præcepti, semper videtur esse contemptus formalis, & peccatum mortale. 272.1.11.m.
Deus non potest specialiter, & per se immittere conscientiam erroneam. 375.2.9.m.
Circa Deum voluntas perfectius operatur, vt natura, quam vt voluntas. 8.2.15.m.

Diabolus.
Diabolus non est homini directè causa peccandi. 256.2.1.m.
Non inhabitat substantialiter peccantem mortaliter. 257.1.2.i.
Communiter inducit ad peccandum, commouendo phantasiam, & appetitum. 257.1.3.m.
Potest illuminare intellectum. 257.1.4.m.
Quas nouas formas, & non prius cognititas possit ostendere. 258.1.5.i.
Non potest inducere necessitatem peccandi. 258.1.6.m.
Non est causa directè omnium peccatorum. 258.2.7.i.
Sed solum indirectè. 258.2.8.m.
Vnicuique est deputatus ad oppugnandum suus Diabolus. 259.1.10.i.
Ebrietas est Dæmon voluntarius, siue spontaneus. 341.1.9.i.

Diaconissa, v. Fæmina.
Difformitas, Difformis.
Difformitas ad legem, vel ad naturam rationalem, quæ est in actu peccati, non est relatio realis; sed solum ex modo significandi. 142.2.4.m. & seq.

Dilectio, Diligere, v. Amor, Charitas.
Creatura rationalis naturali inclinatione plus diligit Deum, quam se. 47.2.12.m.

Diligentia.
Ad vincendam ignorantiam, quæ diligentia sit necessariò adhibenda. 101.1.3.4.
Diligentia, quæ vni est sufficiens, potest non esse sufficiens alteri. 101.2.7.m.

Dimissoria.
Capitulum Ecclesiæ cathedralis, Sede vacante, dat litteras dimissorias. 453.1.12.i.

Diœcesis.
Capitulum Ecclesiæ cathedralis, Sede vacante, visitat diœcesim. 453.1.11.i.

Discordia.
Discordia quando sit peccatum mortale. 270.2.2.m.

Dispensatio.
Dispensatio quid propriè sit. 595.2.1.i.
Quo differat ab epicheia, interpretatione, absolutione, & simplici facultate. 595.2.2.m.
Quæ sit materia dispensationis in legibus. 595.2.3.f.
Cum quibus personis possit dispensari. 596.1.4.i.
Quo modo Superior possit dispensare etiam secum. 521.1.5.i. 596.1.5.i. & seq.
Dispensatio potest dari etiam non petita. 597.2.11.m.
Dispensatio tacita quo modo possit præsumi. 597.2.12.f.
Penes quem sit potestas dispensandi in legibus. 598.2.1. & seq.
Facultas dispensandi in legibus Superiorum non est præsumenda eodem modo pro Parochis, & pro Episcopis. 600.1.13.m.
Potestas dispensandi in legibus Superiorum vtrum sit ordinaria, an delegata. 600.1.14.m.
Quomodo inferior possit dispensare in suis legibus, quando sunt confirmatæ à Superiore. 600.2.18.f.
Si confirmatio legis sit in fauorem petentis, potest lex dispensari ab inferiore, non obstante confirmatione Superioris. 601.2.20.f.
Qua ratione dispensatio aliquando concedatur sub modo, & sub grauamine. 602.2.1. & seq.m.
Dispensatio sine causa est illicita. 603.2.1.f.
Dispensare sine causa qualis sit culpa. 603.2.2.f. 604.1.3.m.
Peccat Princeps, si dispenset etiam secum sine causa. 604.1.4.f.
Et subditus similiter peccat, si petat dispensari sine causa. 604.1.5.f.
Non tamen, si acceptet dispensationem sponte sibi oblatam sine causa. 604.2.6.i.
Quæ causæ sint iustæ ad dispensationem. 605.1.8.i. & sequent.
Dispensationes matrimoniales quo modo in Curia dicantur concedi sine causa. 604.2.7.m.
Non est acceptio personarum, si dispensetur cum nobilibus, & cum diuitibus, & non cum aliis. 605.2.10.m.
In dispensationibus habenda est ratio meritorum. 605.2.11.m.
Maiores causæ requiruntur pro maioribus dispensationibus. 605.2.12.f.
Possunt sufficere plures causæ simul iunctæ, quando non sufficiunt singulæ. 605.2.13.f.
Dispensatio irrationabiliter negata, non potest haberi pro concessa. 606.1.14.m.
Papa potest retrahere suam dispensationem, & abolere, vel cassare effectus præteritos. 598.2.2.m.
Dispensatio sine causa in lege Superioris est inuálida. 607.1.1.i.
Inferior si dispenset ex mandato Superioris, potest aliquando non multum curare de cognitione causæ. 607.2.3.i.
Si causa bona fide putetur sufficiens, valida est dispensatio. 607.2.5.f.

Si

præcipuarum.

Si verè adsit sufficientia causæ, sed non sit cognita, vtrum valeat dispensatio. 607.2.5.f.
Peccat Superior, si dispenset non cognita causa. 608.1.6.i.
Non autem peccat, si dispenset ex causa dubia. 608.1.7.i.
Qualis debeat esse cognitio causæ ad validitatem dispensationis. 608.1.8.f.
Dispensatio sine causa in lege propria non est inuálida. 608.2.9.m.
Dispensatio iniusta, & in damnum tertij est reuocanda. 609.1.10.i.
Et aliquando etiam ex se est inuálida. 609.1.11.i.
Dispensatio sine causa à Principe in suis legibus, non tenetur renunciare dispensationi. 609.1.12.f.
Princeps si secum dispenset sine causa in suis legibus, inuálidè dispensat. 609.2.13.m.
Dispensatio sine causa in lege inferioris est valida. 609.2.14.f.
Dispensatio ex falsa causa, sed probata vt vera, est inuálida. 610.1.18.f.
Dispensatio ex causa vera, sed probata per probationes falsas, est valida. 610.1.19.f.
Peccat superior, si dispensationem indebitè neget. 606.2.16.i.
Peccat similiter si dispenset non cognita causa. 608.1.6.i.

Dispositio.
Dispositio ad pias causas facta calore iracundiæ, non rescinditur. 306.1.21.m.

Distancia.
Distancia vnus milliarij est modica. 559.1.5.i.

Dives, Diuitia.
Secundum aliquos in homine ditissimò metus amittendi magnam partem bonorum, potest non esse grauis. 66.2.5.i.
Quomodo aggrauetur peccatum ex hoc, quod fiat in personam magis diuitem, aut potentem in Communitate. 213.1.6.i.
Cupiditas diuitiarum est radix omnium peccatorum. 261.1.5.f.

Diuinatio.
Diuinatio potest contingere ex humore melancholico. 41.2.15.i.

Doctor, Doctrina, Doctus.
Viri docti tenentur per se ipsos facere sufficiens studium pro vincenda aliqua ignorantia. 101.2.6.i.
Deus propter peccata aliquando permittit malos Doctores. 101.2.9.
Rudes tenentur aliquando consulere viros doctos. 101.2.5.i.
Nouitas doctrinæ quando sit peccatum mortale. 269.2.21.f.
Qui furrim legit argumenta sibi proponenda in Doctoratu, quomodo peccet. 278.2.12.f.
Doctores aliquando sequuntur alij alios, sicut oues, & aues. 395.2.2.m.
Quo modo vir doctus possit, aut non possit sequi sententiam aliorum contra propriam. 396.2.9.i.
Sola authoritas vnus Doctoris non facit opinionem probabilem, si sit destituta rationibus. 396.2.10.i.
Penes quid attendatur maior authoritas vnus Doctoris supra alium. 397.2.18.i.

Baldelli Theol. Moral.

Quo modo sit licitum consulere plures, & plures Doctores, quousque vnus ad voluntatem respondeat. 398.2.2.f.
Quo modo peccent Doctores, aut Magistri, si doceant opiniones minus probabiles, vel etiam falsas. 401.2.1. & seq. 402.1.5.i.
Collegia, & Vniuersitates Doctorum quo modo possint condere leges. 455.1.8.i.
Ex interpretatione Doctorum potest colligi obligatio legis ad culpam mortalem, aut venialem. 502.2.7.f.

Dolor.
Dolor quo modo differat à tristitia. 353.1.2.i.

Dolus, Doli capax, v. Rationis vsus.
Quomodo secundum iura non dicatur aliquis doli capax, nisi sit proximus pubertati. 28.1.11.f.
Quæ sunt ex dolo, sunt turpiora. 202.1.11.4.
Enormis læsio in contractibus celebratis metu reuerentiali arguit dolus. 78.1.18.i.
Fallacia, fraus, & dolus quo differant. 175.2.5.i.

Domicilium.
Qui iam mutarunt domicilium, non tenentur amplius legibus loci prioris. 330.2.2.i.
Nisi forte sint communes in vtroque loco. 330.2.3.i.
Domicilium, aut quasi domicilium quo modo acquiratur. 334.1.3.f.
Et quo modo amittatur. 334.2.6.i.
Eriam per quasi domicilium acquiritur subiectio. 334.1.4.f.
Et Parochia. 334.2.5.i.
Et potest haberi etiam duplex. 334.2.7.m.
Domicilium in casu dubio probatur per habitationem decem annorum. 335.1.8.i.
Domicilium originis, & domicilium habitationis quo differant. 335.1.11.f.
Ad quasi domicilium non est necessaria voluntas manendi ad maiorem anni partem. 337.2.26.f.

Dominium.
Voluntas in corpus habet dominium despoticum; in appetitum verò sensitium habet dominium ciuile, & regium. 46.2.7.i. 217.2.5.f.

Domus, v. Familia.
Donatio.
Qui donat alicui centum, ignorans, quod teneatur totidem illi soluere ex iustitia, vtrum satisfaciatur suo debito. 510.2.16.f.

Dormire, Dormiens, v. Somnus.
Dos, Contractus dotalis.
Contractus dotalis non intelligitur factus secundum leges loci, in quo est scriptus; sed loci, in quo vir habet domicilium. 536.2.18.m.

Dubium, Dubietas.
Suspicio reducitur ad dubietatem. 383.2.3.f.
Quomodo in dubiis sit eligenda pars tutior. 385.2. & seq.
In dubiis nemo præsumitur obligatus. 386.2.8.i.
In materia iustitiæ non est in dubiis eligenda necessariò pars tutior. 386.2.9.m.
In dubiis est benè videndum, pro quo stet possessio. 387.2.14.m.
Qui est inuincibiliter dubius de aliqua lege, non tenetur ad illam seruandam. 390.2.11.i.

G G g 1 Idem

Index Rerum

Idem est, si dubitetur de hoc, vel illo casu, vtrum sit comprehensus sub lege. 390.2.2.i.
 Quid, si certo constat de lege, sed dubitetur de excusatione, vel exemptione à lege. 390.2.3.m.
 Vel vtrum lex sit in usu. 390.2.4.m.
 Qui est inuincibiliter dubius de promissione, vel de voto, vel etiam de qualitate voti. 391.1.6.7.i.
 Inuincibiliter dubius in materia iustitiæ. 390.2.5.m.
 Inuincibiliter dubius de suspensione à beneficio. 391.2.9.i.
 De casu reseruato. 391.2.10.i.
 De excommunicatione, & censura. 391.2.12.m.
 De eius validitate. 391.2.13.m.
 De Confessione sacramentali facta, & absolutione obtenta. 393.2.12.m.
 Dubium potest practicè deponi ad mandatum Superioris. 392.2.18.m.
 Dubietas in homine scrupuloso, vtrum consenserit in peccatum, est accipienda pro certitudine, quod non consenserit, & alio modo est facienda interpretatio in homine dedito, & assueto peccatis. 422.2.7.8.f.
 Censuræ, & penæ quo modo incurrantur, vel non incurrantur per actum commissum ex conscientia dubia. 385.1.10.i.
Duellum.
 Pugna in rixa non est propriè duellum, quod habet annexam excommunicationem. 325.2.15.f.
Duratio.
 Quo modo maior, aut minor duratio faciat ad perfectionem rei, quæ durat. 126.1.4.f.
 Quod non durat, reputatur quasi non factum. 537.1.14.m.
 Breuis commoratio ad non contrahendam obligationem legum illius loci, quænam sit. 537.2.25.m.
Durandus.
 Sententia Durandi, quod Deus non concurrat cum causis secundis, nisi dando, & conseruando virtutem agendi, non potest defendi. 249.2.4.i.
Duritia cordis, v. Cor.
E
Ebrietas, Ebrius.
In ebris non potest esse voluntarium. 34.2.2.m.
 Et quare. 35.1.3.i.
 Quare magis delirent, qui minus vino tenentur. 35.1.4.m.
 Grauitè ebris quare videantur omnia circumferri, & res vna videatur duplex, & lingua oberret. 35.1.5.f.
 Quare ebrietas in diuersis hominibus aliquando faciat effectus contrarios. 35.2.6.i.
 Quare ebris, si quid peccent, sunt digni duplici pena. 35.2.8.f.
 Effectus, qui sequuntur ex ebrietate, & fuerunt in illa præuisi, vtrum semper sint peccata. 103.2.21.m.
 Si fuerunt præuisi, & directè intenti, semper sunt peccata. 104.1.22.i.
 Coniugia, & blasphemie, si solum præuideantur, vt secutura ex ebrietate, non autem intendantur, non sunt peccata. 104.1.22.f.
 Peccata ex ebrietate non excusantur. 345.2.29.f.
 Nocuentum proximi, quod præuidetur secutu-

rum ex ebrietate, semper est peccatum. 104.2.24.m.
 Delicta commissa in ebrietate sunt leuiora, etiam si grauius puniantur. 235.2.7.i.
 Ebrietas in quo consistat. 325.1.21.339.1.1.f.
 Est species gulæ. 339.1.2.f.
 Secundum nomen deriuatur à bria. 339.2.3.f.
 Etiam ex odore vini est vitanda. 340.1.6.m.
 Potest contingere etiam ex præscripto Medicorum, & causa medicinæ. 340.1.7.f.
 Est peccatum. 340.2.8.i.
 Mortale. 340.2.9.f.
 Quis vsus rationis tollatur per ebrietatem. 341.1.10.m.
 Est dispar ratio inter ebrietatem, & somnum, quoad collendum vsus rationis. 341.1.11.f.
 Per ebrietatem priuatur quis facultate implendi præcepta. 341.2.12.m.
 Quare ebrietas, quando est minor, causet plura, & maiora peccata. 341.2.13.f.
 Etiam tunc est causa peccatorum, quando perfectè occupat vires apprehensiuas, & motiuas. 342.1.14.i.
 Ebriosus nunquam castus. 342.2.15.i.
 Ebrietas secreta pandit. 342.2.16.i.
 Est causa plurium morborum corporaliu. 342.2.17.m.
 Etiam semel incurfa est peccatū mortale. 343.1.18.i.
 Secundum aliquos non est peccatum mortale, nisi sit assidua. 343.1.19.i.
 Et in quo casu id possit admitti. 343.1.20.f.
 Inebriare alium, aut prouocare ad potandum, cum periculo inebriandi, est peccatum mortale. 344.1.21.22.i.
 Ebrietas, si contingat ex rationabili causa, potest excusari à culpa. 344.1.23.f.
 Verbi gratia, si quis bibat ex præscripto Medicorum propter vomitum. ibid.24. Si omnis alius potus, præter inebriantem, sit illi noxius. 2.25.1. Si potus inebrians præcipiatur à Tyranno sub mortis comminatione. 2.26.m.
 Si quis alium inebriet ad vitandum malum maius. 345.1.27.
 Signa ebrietatis quænam sint. 346.1.31.m.
 Contractus in ebrietate sunt irriti. 346.1.30.
 Vnde, qui ex dono, vel ex ludo acquirit aliquid ab homine ebrio, tenetur restituere. ibidem.
 Ebrietas imperfecta potest esse peccatum tantummodo veniale. 346.1.32.f.
 Ebrietas est voluntarius Dæmon. 341.1.9.i.
 Non est licitum ministrare ebris cibos prohibitos. 527.1.5.i.
Ecclesia, Ecclesiastici, v. Clericum.
 Non omne peccatum, quod est materialiter contra locum sacrum, est sacrilegium. 174.1.13.i.
 Effusio sanguinis, aut seminis in Ecclesia, si fiat occultè, secundum aliquos non est sacrilegium. 174.1.14.m.
 Repræsentationes sacræ possunt fieri in Ecclesia, non autem ludi theatrales. 348.2.7.8.i.
 Sola Ecclesia, prout dicit cæterum fidelium, potest esse vna Communitas per totum mundum. 458.2.11.m.
 Non tamen potest simul haberi pro toto mundo potestas spiritalis, & temporalis. 458.2.12.f.
 Materia in legibus ecclesiasticis communiter censenda est grauis. 503.1.1.f.
 Si Ecclesiastici abutantur potestate spiritali, secundum aliquos possunt laici illis resistere. 549.2.3.m.

Si

præcipuarum.

Si Ecclesiastici degant in tertis infidelium, quoad omnia sunt subditi Principibus laicis. 551.2.10.f.
Edictum.
 Edictum quid propriè sit, & quo differat à lege. 428.1.10.f.
Effectus.
 Non potest aliquid de nouo comparari cum aliquo, vt effectus, nisi contingat in alterutro aliqua variatio. 135.2.18.i.
Electio.
 Electio vitatur non solum per violentiam, sed etiam per timorem violentiæ. 59.2.6.m.
 Pro electionibus est facienda inquisitio. 280.1.6.i.
 Excommunicatus dubius non potest eligi in Episcopum, aut similem dignitatem. 391.2.14.f.
Eleemosyna.
 Qui dat eleemosynam ex ignorantia consequente, quod ille, cui dat, sit verè pauper, non transfert in illum dominium. 95.2.8.f. 100.1.m.
 Qui dat eleemosynam, ignorans, quod teneatur illam dare de bonis incertis, quæ habet apud se, vtrum satisfaciatur suæ obligationi. 510.2.15.f.
 Qui tempore ebrietatis, & sine vsu rationis dat eleemosynam extreme egenti, non seruat propriè legem eleemosynæ. 509.2.4.i.
Emphyteuta.
 Emphyteuta Ecclesiæ non est exemptus à gabelis laicorum. 548.1.15.f.
Enormis.
 Enormis læsio in contractibus celebratis metu reuerentiali, arguit dolum. 80.1.18.i.
Epicheia.
 Per epicheiam quo modo fiat interpretatio legis. 594.2.14.i.
 Quando possit esse locus epicheiæ. 594.2.15.m.
 Quando est locus epicheiæ, non est opus recurrere ad Superiorem. 595.1.16.i.
Episcopa, vel Episcopissa, v. Femina.
Episcopus, v. Archiepiscopus.
 Episcopus potest condere leges pro sua diocesi. 439.2.13. Neque indiget consensu Papæ. 340.1.15. Aut Capituli, nisi in certis casibus. 340.2.18.i.
 Potestatem condendi leges vtrum habeat immediate à Deo. 439.2.14.f.
 De quibus non possit ferre leges. 340.1.16.m.
 Non potest præcipere suis Clericis in minoribus, vt recitent Officium B. Virginis. 340.1.17.f.
 Si ludat per ludum à se prohibitum sub excommunicatione, non propterea illam incurrit. 521.2.10.f.
 Et quid de illo, qui cum ipso ludit tali ludo prohibito. 521.2.11.f.
 Si ludat cum excommunicato à se, quo modo incurrat excommunicationem minorem, vel etiam maiorem. 522.1.12.m.
 Si communitur in crimine criminoso. 522.1.13.14.f.
 Si intra tres menses non consecratur, quo modo sit priuatus Episcopatu. 578.2.16.f.
 Quo modo Episcopus possit dispensare in legibus Papæ. 599.1.3.4.i.m. & seq.
 Si necessitas urgeat, potest dispensare in matrimonio.

præcipuarum.
 nio bona fide contracto cum impedimento occulto. 592.2.8.f.
 In casibus etiam strictissimè reseruat. 599.2.7.m.
 In votis castitatis & religionis. 600.1.10.i.
 In alienatione bonorum Ecclesiæ. 600.1.11.i.
 Si det beneficium Titio, quem putat valdè sanctum, & valdè doctum, & talis non est, valet collatio. 100.1.f.
 Possunt laici concordare cum Episcopis quoad nudum aliquod ministerium. 571.1.4.i.
 Potest Episcopus dispensare in Constitutionibus synodalibus, etiam metropolitanis. 600.1.16.f.
 Si dispense sine causa in suis Constitutionibus synodalibus, etiam iuratis, dispensatio est valida. 609.2.15.f.
 Quomodo inferior possit dispensare in suis legibus, quando sunt confirmatæ à Superiore. 600.2.18.f.
Error.
 Error, qui est in intellectu peccantis, communiter non est contra fidem. 231.2.12.i.
Eucharistia, v. Missa, Sacerdos.
 Maior irreuerentia est, si quis communicet benè pransus, quam si communice simpliciter non ieiunus. 191.2.6.i. 193.2.11.f.
 Quare pueri post vsus rationis non statim teneantur præcepto Eucharistiæ. 528.1.14.i.
 Eucharistia per modum viatici potest tradi etiam pueris ante decimum annum. 528.1.15.m.
 Sacerdos Latinus inter Græcos potest consecrare in fermentato, & Sacerdos Græcus inter Latinos potest consecrare in azymo. 531.2.10.f.
Eutrapelia.
 Eutrapelia est virtus. 351.2.9.m.
 Etiam scurrilitas appellatur eutrapelia. 351.2.8.i.
 Quo modo aliqui ex Patribus dicant, iocum non decere hominem Christianum. 351.2.10.f.
Excæcatio mentis.
 Quo modo Deus sit causa excæcationis, & indurationis. 247.2.6.i. 254.2. & seq.
 Aurium aggrauatio, quo differat ab excæcatione. 255.2.2.m.
 Reprobis sensus reducitur ad excæcationem. 255.2.3.f.
 Quo modo excæcatio dicatur esse à propria malitia, & à Diabolo. 256.1.4.i.
 Quo modo in prædestinatis excæcatio aliquando ordinetur ad salutem. 256.1.5.m.
Excommunicatio.
 Excommunicatio in iure canonico æquipatur morti. 63.2.13.m.
 Metus excommunicationis, siue iustæ, siue iniustæ, quo modo sit grauis. 73.2.7.i.
 Excommunicatio lata contra scienter legentes libros Hæreticorum, non incurritur, si quis legat ex ignorantia, etiam affectata, & crassa. 103.1.17.m.
 Qui sapius & continuatè communicat ciuiliiter cum excommunicato vitando, peccat mortaliter. 182.1.14.i. 506.2.6.m.
 Excommunicatio inuincibiliter dubia impedit electionem talis excommunicati, in Episcopum, aut in similem dignitatem. 391.2.14.f.
 Excommunicatio minor non indicat sufficienter obligationè legis ad culpam mortale. 503.2.3.i.
 GGg 3 Excom

Index Rerum

Excommunicatio maior, quando est ferenda sententia, non semper indicat obligationem ad mortale. 503.2.4.m.
Qui communicat in crimine criminoso cum excommunicato non vitando, non incurrit excommunicationem. 522.1.14.f.
Quo modo aliquando liceat communicare cum excommunicato, quando vrget grauis aliquis metus. 516.2.14.i.
Exemptio, Exemptus.
Legatus quomodo habeat potestatem in Regulares exemptos. 438.2.6.m.
Locus exemptus, & locus extra territorium æquiparatur. 532.2.15.m.
Loca Religiosorum sunt exempta solum quoad ipsos, non autem quoad alios. 532.2.16.f.
Exempta Ecclesia, aut Monasterio, quænam censeri debeant esse exempta. 533.1.17.i.
Clerici sunt exempti à potestate ciuili. 539.1.2.i.
Bona Clericorum etiam patrimonialia sunt exempta. 544.1.1.f.2.2.i.
Quo modo possint bona laicorum transire ad Ecclesiam cum onere soluendi tributa. 545.1.4.i.2.6.i.
Onus, cum quo transeunt ad Ecclesiam bona laicorum, debet esse inuariabile, & certum. 545.2.7.f.
Clerici non tenentur ad publicas necessitates pontium, & viarum. 546.1.9.m.
Possunt tamen aliquando teneri de consensu Episcopi. 546.1.10.f.
Si bona Clericorum sint indiuisa cum laicis, quo modo sint exempta. 547.1.12.f.
Et quid, si à laicis donentur Clericis, vt fiant exempta. 548.1.13.i.
Clerici etiam in minoribus gaudent immunitate. 548.2.18.i.
Etiam excommunicati, non tamen degradati actualiter, nec Clerici coniugati. 548.2.17. & seq.
Nec coloni Clericorum, aut Ecclesiarum. 548.1.14.f.
Neque emphyteuta. 548.1.15.f.
Exemptio Clericorum in rebus spiritualibus est de iure diuino. 549.1.2.f.
Et idem est de exemptione à muneribus, & negotiis profanis. 549.2.4.f.
Non autem est de iure diuino, saltem primario, exemptio omnium Clericorum quoad alia. 550.1.5.m.
Quauis aliquo modo possit absolute concedi, quod sit de iure diuino iuxta modum loquendi sacrorum Canonum, & Conciliorum. 551.2.11.f. & 552.1.12.13.f.
Si Clerici degant in terris infidelium, quoad omnia sunt subiecti Principibus laicis. 551.2.10.f.
Etoram Iudice laico possunt conueniri. 567.1.6.f.
Exemptio Clericorum immediate, & proxime solum est de iure ciuili, & canonico. 553.1.15.f.
Id tamen non potest amplius reuocari ab Imperatoribus. 553.2.16.i.
Quid requiratur ad hoc, vt bona transeant ad Ecclesiam cum onere. 546.1.8.i.
Leges laicorum contra immunitatem sunt nullæ, & non possunt vnquam præscribi. 541.2.14. & sequent.
Ferre leges contra immunitatem, aut de illis dare consilium, vel auxilium, est peccatum mortale, & habet annexam excommunicationem. 555.1.5.6.m.
Leges contra immunitatem sunt statim delendæ de libris sub excommunicatione. 555.1.7.f. & seq.

Quæ sint directe contra immunitatem, & quæ indirecte. 555.2.10.f. 556.1.11.i.
Violatio indirecta immunitatis est quasi per fraudem. 556.1.12.f.
Quæ intentio requiratur ad violationem indirectam immunitatis. 556.1.13.f.
Lex moderans pompas funerum, non est contra immunitatem. 556.2.16.f.
Quibus regulis possit cognosci, quod aliqua lex sit contra immunitatem. 554.2. & seq.
Si lex sit specialiter de personis, aut rebus ecclesiasticis. 556.2.14.m.
Si generaliter sit de materia communi, & bona tam laicis, quam Clericis, non est contra immunitatem. 556.2.15.f.
Si lex sit generaliter de materia non omnibus vtili, censeri debet non extendi ad Clericos. 557.1.17.i.
Et per Prælatos ecclesiasticos est procurandum, vt sic declaratur. 557.1.18.i.
Lex prohibens, ne bona immobilia vendantur non subditis, est contra immunitatem, si extendatur ad Clericos. 557.1.20.i.
Non est contra immunitatem, si declarat, quod privilegia non intelliguntur concessa non subditis. 558.1.24.i.
Nec si excludat à successione bonorum secundogenitos, aut feminas. 558.1.26.m.
Est contra immunitatem, si grauentur Clerici in iis, quæ ipsis competunt, non solum quatenus sunt Clerici, sed etiam quatenus ciues, aut homines sunt. 557.1.22.f.
Leges, quæ faciunt Clericos timidiore, sunt contra immunitatem. 557.2.23.i.
Gabella imposita carnibus, aut rebus venalibus, quæ promiscue emunt à Clericis, & à laicis, quo modo sit, aut non sit contra immunitatem. 558.2. & sequent.
Ecclesiastici non tenentur ad onera personalia pecuniaria. 561.1. & seq.
Neque ad onera personalia fordida. 561.2.4.i.
Neque ad suscipiendos hospites, aut muros custodiendos. 561.2.5.m.
Et idem est de seruis, & mancipiis Ecclesiarum, & Clericorum. 561.2.3.6.m.
Non autem de famulis. 561.2.7.f.
Ecclesiastici non tenentur ad onera personalia honesta. 561.2.2.i. 562.1.8.i.
Neque ad Magistratus gerendos. 562.1.10.m.
Neque ad suscipiendas tutelas, aut curas. 562.2.17.m.
Si Communitas non sit merè laicorum, sed mixta; possunt Ecclesiastici in illa exercere officia. 562.2.16.i.
Ecclesiastici sunt exempti ab oneribus mixtis, partim realibus, & partim personalibus. 564.2.29.i.
Coloni Ecclesiarum, & emphyteuta non sunt exempti à gabellis laicorum. 548.1.14.m.15.f.
Leges laicorum, quæ excludunt secundogenitos, aut feminas à successione bonorum, non sunt contra immunitatem, si forte illi sint Clerici, aut personæ ecclesiasticæ. 558.1.26.m.
Ignorantia violentis immunitatem, non potest tribuere validitatem actui lætuo immunitatis, sed solum potest excusare à culpa. 565.2.1.f.
Publica, & communis necessitas non excusat à violatione immunitatis. 566.1.2.m.
Iurisdicctio non deuoluitur ad laicos, si Ecclesiastici male illa veantur. 566.2.4.f.
Quid possint facere laici, si omnes Ecclesiastici male se gerant. 567.1.5.i.

Consuetudo

præcipuarum.

Consuetudo non potest excusare à violatione immunitatis. 567.1.7.f.
Etiam immemorialis. 567.2.8.f.
Imò nec potest induci, aut valere consuetudo contra immanitatem. 568.1.9.i.
Et qui seruant consuetudinem contra immunitatem, & libertatem Ecclesiæ, sunt excommunicati. 568.1.10.m.
Vt laici licite faciant in aliquibus contra immunitatem ex concordatis, debent concordasse cum Summo Pontifice, non autem cum Prælati inferioribus. 570.2.2.m.
Nisi forte sit concordatio solum quoad nudum aliquod ministerium. 571.1.4.i.
Quo modo Ecclesiastici, quando sunt Consiliarij, aut Ministri laicorum, possint puniri à laicis, in iis, quæ spectant ad illud officium. 571.1.5.m.
Priuilegia contra immunitatem reuocantur quotannis in Bulla Cœnæ. 572.1.10.i.
Defensio, vt excuset à violatione immunitatis, debet esse ex necessitate, & moderata. 572.2.12.i.
Et solum potest habere locum in casu certo. 573.1.13.m.
Consuetudines laicorum non obligant Ecclesiasticos. 591.2.19.f.
Exilium, Relegatio, Deportatio.
Metus exilij est grauis. 64.2.19.m.
Exilium proprie dictum est deportatio, & morti æquiparatur. 64.2.19. & seq.m.
Exilium minus proprie dictum est relegatio, & est triplex. 64.2.21.f.
Relegatio, & deportatio quo differant. 63.2.11.m.
Quid essent apud Romanos. 63.2.10.i.
Deportatio quid superaddat supra relegationem. 65.1.22.m.
Interdicere aqua, & igni, quid esset apud Romanos. 63.2.9.i.
Pœna longi exilij est grauissima. 505.1.13.i.
Expositus, v. Illegitimus.
Expositi non sunt habendi pro illegitimis. 388.2.24.f.
Sunt habiles, & idonei ad Ordines, & ad beneficia. 391.2.15.f.
Exultatio.
Exultatio in aduersis, & afflictio in prosperis, quo modo sint filia inuidiæ. 359.2.5.m.
F
Fama.
Fama quo differat ab honore, laude, & gloria. 267.1.10.m.
Est dispositio ad amicitiam. 361.2.12.i.
Familia.
Præcepta patrisfamilias non sunt lex. 433.2.9.i.
Domus, & familia non est Communitas perfecta. 435.2.2.f.
Famulus.
Famuli Ecclesiæ non sunt exempti ab omnibus oneribus personalibus. 561.2.7.f.
Fallacia, v. Dolus.
Fallacia in materia auaritiæ quando sit peccatum mortale. 275.2.6.i.
Falsitas.
Quomodo falsitas sit differentia per se aliquorum

actuum rationis. 115.2.4.i.
Fatuitas, v. Amentia.
Febris.
Febricitantes vident aliquando animalia in partibus. 414.2.5.i.
Festum.
Qui vult laborare pluries eodem die festo, peccat mortaliter, etiam si singulis vicibus non velit laborare nisi parum. 181.2.11.m.
Qui vult laborare pluribus festis, facit plura peccata. 181.2.10.m.
Qui audit Sacrum die festo, & ignorat, quod sit dies fastus, quo modo satisfaciatur præcepto. 510.1.12.f.
Fendum, Feudatarius.
Quo modo valeant leges Imperatorum in feudis imperialibus. 465.2.7.m.
Feudatarij quomodo possint condere leges. 467.1.13.f.
Fictio.
Fictio iuris non extenditur vltra casus in iure expressos. 536.1.14.i.
Fides diuina, Fidelis.
Leges humanæ sunt seruandæ cum periculo vitæ, quando vrget causa fidei. 515.2.9.i.
Ignorantia rerum fidei aliquando est pœna peccati. 108.1.13.m.
Potest esse inuincibilis, etiam in homine fideli. 108.2.15.m.
Si vrgeat simul præceptum affirmatiuum de confitenda fide, & negatiuum de illa non neganda, vtrum sit vnum tantum peccatum, an duo, si vtrunque simul violetur. 172.2.9.f.
Error, qui est in intellectu cuiusque peccantis, communiter non est contra fidem. 231.2.1.2.i.
Quando vrget causa fidei, & religionis, seruari debent leges humanæ, etiam cum periculo vitæ. 515.1.9.f.
Si ex conscientia erronea putetur aliquid esse reuelatum, quod tale non est, quo modo voluntas credendi possit esse honesta. 382.1.3.m.
In rudibus qualis notitia rerum fidei possit sufficere. 108.2.16.f.
Peccata fidelium, cæteris paribus, sunt grauiora, quam infidelium. 215.2.8.i.
Filius, v. Illegitimus.
Si filij maledicant parentibus, peccant mortaliter. 321.2.12.i.
Finis, Causa finalis.
Finis non potest causare omissionem, aut negationem actus, nisi mediante aliquo actu voluntatis. 136.2.21.m.
Finis se habet vt forma, & ratio agendi. 161.2.10.i.
Coincidit cum obiecto. 165.1.2.m.
Se habet vt prima principia indemonstrabilia in scientiis. 165.2.5.m.
Si vna res præcipiatur ad fines malos diuersos, potest modò esse mortalis, & modò venialis. 498.1.14.m.
Ex causis finalibus quo modo attendatur inæqualitas peccatorum. 203.2.7.m.
Fiscus.
Quid operetur confiscatio, quando est lata sententia. 579.2.19.i.

Index Rerum

Qui impedit Iudicem, ne veniat ad sententiam, & ad confiscationem, ad nihil tenetur. 575.2.2.m.

Femina.

Metus grauis quomodo dicatur cadere in virum constantem, non autem in constantem feminam. 60.2.11.i.

Feminae aliquando sunt fortiores, quam viri. 60.2.12.m.

Si femina ex vehementi passione amoris faciat alicui copiam sui, secundum aliquos non est infamis. 87.1.7.f.

Si absque mala intentione ostendet nudum pectus, non peccat mortaliter. 269.1.15.f.

Feminae praegnantibus habent appetitus extraordinarios. 333.2.3.m.

Feminae, & maxime vetulae, ex complexionis frigiditate sunt scrupulosae. 415.1.9.m.

Vtrum femina sit capax iurisdictionis spiritualis. 442.2.1.f.

Feminae Diaconissae quae fuerint. 443.1.6.f.

Presbyterae, Episcopae. 443.2.7.8.i.

Feminis potest committi aliquis vsus iurisdictionis spiritualis. 443.2.9.m.

De potentia absoluta potest etiam feminis delegari iurisdictionis spiritualis. 444.1.11.m.

De potentia absoluta potest femina ferre censuras. 444.1.12.

Docere in Ecclesia. 442.1.13.m.

Condere leges ecclesiasticas. 444.1.13.f.

Potest ferre leges. 444.1.14.f. 467.2.16.m.

Feminae secundum aliquos citius habent vsus rationis, quam mares. 28.1.10.m.

Communiter remouentur ab omnibus officiis publicis. 467.2.17.f.

Fornicatio.

Fornicatio cum muliere honesta venit in iure nomine stupri. 70.1.13.m.

Non autem cum serua, aut concubina. 70.2.15.i.

Est grauius peccatum, quam furtum. 199.1.5.m.

Fornicari cum muliere turpi est grauius peccatum, quam fornicari cum pulchra. 202.1.7.i.

Fortitudo, Virtus moralis.

Fortitudo indiget ira, tanquam instrumento. 309.2.13.f.

Fraus, v. Dolus.

Fraus in materia auaritia quando sit mortalis. 275.2.6.m.

Fuga, v. Carcer, Trivernis.

Fulmen.

Qui sunt icti fulmine, quo modo aliquando euadant fatui, & obliuiosi. 38.2.8.m.

Furor, v. Amentia.

Furtum, Fur.

Furtum est leuius peccatum, quam fornicatio. 199.1.5.m. Et leuius quam adulterium. 201.2.5.m.

Est maioris verecundiae, quam rapina. 202.1.10.f.

Licitum est occidere furem ad defendendas, vel recuperandas res suas. 324.2.10.f.

Fur nocturnus quando possit impunè occidi. 325.1.11.i.

Fustio, Fustigatio.

Qui fustem conatur impingere ad ignominiam inferendam, potest licite occidi. 69.2.7.i.

Qui fuste est percussus, potest insequi percussorem fugientem, & armis recuperare honorè. 69.2.8.m.

Fustes veniunt nomine armorum. 62.2.6.f.

Pena fustigationis lata per legem, indicat obligationem legis ad culpam grauem. 505.1.13.i.

Aliqui tamen oppositum sentiunt. 505.1.15.m.

G

Gabella.

Quo modo gabella imposita carnibus, aut rebus venalibus, quae promiscue emuntur à laicis, & ab Ecclesiasticis, sit, aut non sit contra immunitatem ecclesiasticam. 558.2.8.f.

Ad iudicandum de iustitia, & honestate alicuius gabellae, est maxime attendendus modus, sub quo imponitur. 559.2.7.m.

Coloni partiarum Clericorum, aut Ecclesiarum, non sunt exempti à gabellis laicorum. 548.1.14.m.

Clerici quo modo non sint exempti, si negotientur. 547.1.11.i.

Gaudium.

Gaudiū quo modo differat à delectatione. 353.1.2.i.

Generalis Praelatus religiosus.

Generalis Praepositus Religionis tenetur legibus Capituli, aut Congregationis generalis. 520.2.4.f.

Genus.

Quo modo peccata dicantur mortalia, aut venialia ex proprio genere. 168.2.4.i.

Gestus.

Gestus turpes sunt peccatum mortale. 297.1.11.f.

Gloria, v. Vana gloria.

Gloria quo differat à fama, honore, & laude. 68.2.4.m. 267.1.10.m.

Gratia, v. Charitas.

Gratianus, v. Decretum.

Gratuitas, v. Peccatum.

Gratuitas peccati, quae habetur ex diuersis circumstantiis, vtrum sit heterogenea. 205.1.4.m.

Gratuitas in peccato solum desumitur ex parte auersionis à regula rationis. 206.1.6.i.

Materia in legibus ecclesiasticis communiter censenda est gratuita. 503.1.11.f.

Gubernator.

Gubernatores Prouinciarum quo modo possunt condere leges. 467.1.14.i.

Gula.

Gula quid proprie sit. 326.1.1.i.

Modi, seu species gulae quo modo differant. 326.1.3.f. 2.4.m. 327.1.5.i.

Motiuum formale gulae est appetens sufficientia alimentis. 327.1.6.f.

Peccatum gulae est mortale, quando quis illi adheret, vt fini vltimo. 328.1.1.m.

Qui ex gula paratus est transgredi alia praecipua, dupliciter peccat. 328.2.2.i.

Peccatum gulae contra quod praecipuum sit. 328.2.3.f. 329.1.4. & seq.

De grauitate peccati gulae. 329.1.6.f.

Quo modo gula sit peccatum mortale, si ex illa committantur alia peccata. 329.2.7. & seq.

Peccatum

praecipuarum.

Peccatum gula non est mortale ex eo, quod prauidetur secutura nocturna pollutio. 331.1.13.f.

Quo modo actus gulae possit influere in pollutionem. 331.2.16.f.

De gula ferina, & bestiali circa carnes crudas, aut humanas. 333.1. & seq.

Gula est vitium capitale, & quae sint illius filiae. 346.2. & seq.

H

Habitus.

Habitus voluntatis non impediunt deliberationem. 9.1.18.i.

Communiter neque minuunt liberum, & voluntarium perfectum. 87.2.16.i.

Habitus, qui sunt in appetitu sensitio, vel in imaginatione, aut memoria, quo modo minuunt rationem liberi. 109.2.2.3.m.

Habitus voluntatis possunt per accidens minuere rationem liberi. 109.2.4.f. 110.1.5.f.

Peccata, quae simul sunt ex habitu, & ex passione, vtrum sint leuiora. 110.1.6.f.

Si malus habitus sit interruptus per poenitentiam, possunt excusari à culpa actus sequentes. 110.2.7.m.

Habitui virtuoso, aut vitioso, vtrum sit essentialis, an accidentalis ratio virtutis, & vitij. 113.1.2.i.

Si actus internus ex bono, & conformi ad rationem incipiat esse malus, & difformis, non potest esse ab eodem habitu. 113.2.4.f.

In habitibus intellectus, & voluntatis oppositio, & contrarietas potest provenire ex multis. 119.2.7.m.

Habitus non est melior, aut peior, quam actus. 124.2.1.i. & seq.

Habitus virtutum proprie sunt inter bona laudabilia, non autem inter honorabilia. 126.2.5.m.

Habitus acquisiti non sunt causa principalis suorum actuum. 126.2.8.f.

Vtrum habitus supernaturales infusi sint causa principalis suorum actuum. 127.1.9.i.

Peccatum ex habitu est peccatum ex certa malitia. 243.2.5.m.

Non tamen est contra omne peccatum ex certa malitia, non autem ex habitu. 244.2.7.m.

Habitus malus existens in voluntate, aut in appetitu, ligat rationem. 244.1.6.f.

Habitus ad quem pertinet finis, imperat aliis, ad quos pertinent media. 263.1.3.m.

Gestatio habitus parum conuenientis statui clericali, est peccatum mortale in Clerico. 349.1.11.i.

Heres.

Heres delinquentis damnari per sententiam, solum tenetur ad poenas reales, non autem ad personales. 587.2.35.f.

Heberudo mentis.

Heberudo mentis est filia gulae, & potest aliquando esse peccatum mortale, distinctum specie ab ipsa gula. 347.2.1.2.1.m.

Histriones, v. Comedia.

Qui sustentant histriones, & actores comediarum turpium, peccant mortaliter. 299.1.10.i.

Qui primi soluunt histrionibus turpibus, peccant mortaliter. 299.1.11.i.

Homicidium, v. Rixa.

Ex homicidio, quod sit per ignorantiam conuomi-

tantem, non incurritur irregularitas. 94.1.3.i.

Qui casu explodit bombardam, non est homicida, si aliquem occidat. 99.2.11.m.

Qui putans occidere hostem, occidit parentem, non est parricida. 99.2.11.f.

Qui putat, hastam, aut lapidem, quem ioci causa in alium iacit, non posse laedere, eumque occidit, excusatur ab homicidio. 99.2.11.f.

Idem est, si quis verberet amentem, vt ad mentem reducat, & casu occidat. ibid.

Homicidium, aut nocumentum proximi, quod prauidetur secuturum ex ebrietate, semper est peccatum. 103.2.21. & seq.

Quo modo occidere innocentem sit intrinsecè malum. 408.2.25.i.

Vna voluntas occidendi plures, vtrum sit plura peccata. 181.1.9.m. 2.12.f.

Licitum est ad defendendum, vel recuperandum honorem, occidere contumeliantem; aut dehonorem. 318.2.23.24.m.f.

Ad defensionem honoris, & famae. 325.1.12.i.

Licitum est occidere alterum ad defensionem sui, vel rerum suarum. 324.2.9.10.f.

Quo modo in rixa possit inculpabiliter occidi aliquis tertius. 325.2.13.i.

Irregularitas ex homicidio dubio est noui iuris. 387.1.12.m.

Honor, v. Contumelia.

Honor quid proprie sit, & quo differat à gloria, & à laude. 68.2.4.m. 267.1.10.m.

Multis modis potest honor auferri. 69.1.5.m.

Circa amissionem honoris potest esse metus grauis. 69.1.6.m.

Ad defensionem, aut recuperationem honoris licitum est occidere aliquem. 318.2.23.24.m.f. 325.1.12.i.

Honor quo modo dicatur esse praemium virtutis. 273.1.4.i.

Restitutio honoris potest remitti, & condonari; sed talis condonatio non est de facili praesumenda. 318.1.20.f.

Hora canonica, v. Chorus.

Qui frequenter dicit Officium pro Officio, peccat mortaliter. 506.2.5.m.

Qui recitat Horas canonicas animo tantum legendi, vel coactus, non implet praecipuum. 509.2.7.m.

Hypocrisis, v. Simulatio.

Hypocrisis semper est peccatum. 269.2.22.f. & seq.

Quare in Scriptura dicatur excludere à regno coelorum. 270.1.24.i.

I

Iactantia.

Quibus modis contingat peccari mortaliter ex iactantia. 268.1.2.f. & seq.

Iactantia de re bona quando sit peccatum mortale. 268.2.3.4.m.

Si ex iactantia de re bona, sed falsa, sequatur damnum proximo, est restituendum; & compensandum de iustitia. 268.2.5.m.

Qui audit iactantiam de re mortaliter mala, quo modo peccet. 269.1.12.m.

Si cum iactantia de re mala coniungatur actus gaudij, & complacitiae, est duplex peccatum. 269.1.8.i.

Cum peccato iactantiae saepe coniungitur peccatum scandali. 269.1.10.m.

Idolobytum.

Index Rerum

Idololatrium.
Quo modo sit licitum in periculo mortis comedere idololatriam. 517.2.19.i.

Ieiunium.
Qui vult ieiunare qualibet sexta feria, etiam teneatur, si in illa incidat Natalis Domini. 100.1.m.
Qui in die ieiunij comedit carnes, & comedit sarpium, secundum multos facit plura peccata distincta numero. 174.2.18.m.
Qui per vim cogitur ieiunare, non seruat proprie legem ieiunij. 509.2.5.i.
Qui vult comedere pluries aliquid modicum in eodem die ieiunij, peccat mortaliter. 181.2.11.m.
Qui comedit sarpium, & ultra bis, non peccat sarpium. 194.1.12.i.
Qui vnico actu voluntatis vult frangere plura ieiunia, facit plura peccata. 181.2.10.m.
Licitum est ministrare amentibus cibos prohibitos. 527.1.4.i. & seq.
Pueris post usum rationis non possunt ministrari lacticia. 527.2.12.m.
Qui degit Mediolani post diem Cinerum, licite potest non ieiunare. 531.2.9.f.
Qui recedit a loco obligationis ieiunij licite potest extra illum etiam carnes comedere. 532.1.12.f.
Etiam si vespere sit futurus in loco obligationis. 532.2.13.i.
Et etiam si in loco priore non esset expleta Quadragesima. 532.2.14.i.

Ignorantia, v. Error.
Ignorantia concomitans, consequens, antecedens, quanam sit. 90.1.1.m.
Vincibilis, aut inuincibilis. 90.2.6.f.
Culpabilis, aut inculpabilis. 90.2.6.f.
Ignorantia consequens debet esse voluntaria. 90.2.5.m.
Ad hoc, vt ignorantia, vel aliquis effectus positius sit culpabilis, non est satis, si quomodocunque sequatur ex re illicita, & culpabili. 91.1.7.f.
Qua regula possit cognosci ignorantia culpabilis. 91.2.8.i.
Ignorantia probabilis, & iusta, quanam sit. 91.2.9.m.
Affectata, crassa, & supina. 91.2.10.m.
Iuris, & facti. 92.1.12.f.
Præ dispositionis, & puræ negationis. 92.2.13.i.
Ignorantia concomitans non facit inuoluntarium positiuè, sed solum negatiuè non voluntarium. 93.1.1.i.
Vtrum ignorantia concomitans excuset à peccato. 93.1.2.f.
Quo modo ignorantia concomitans excuset ab irregularitate homicidij, si hoc ex illa sequatur. 94.1.3.i.
Ignorantia consequens non facit inuoluntarium eum actum, ad quem est consequens, & eum, ad quem est antecedens, solum facit inuoluntarium secundum quid. 94.1.4.f.
Non omne peccatum est inuoluntarium conditionaliter, & secundum quid ratione ignorantie consequentis. 94.2.5.f.
In omni actu peccati est aliqua ignorantia, aut peruersitas, & euersio mentis. 95.1.6.f.
Ignorantia antecedens facit simpliciter inuoluntarium. 96.1.9.i.
Etiam actus internus voluntatis potest esse simpliciter inuoluntarius ex ignorantia antecedente. 96.2.10.i.
Etiam ignorantia earum rerum, quæ pertinent ad pro-

prium statum, & officium, potest excusare. 97.2.15.f.
Ignorantia, & nescientia quo differant. 90.1.2.f.
Ignorantia habitualis, & non cogitancia, vel non aduertentia actualis. 92.2.14.i.
Vtrum omnis ignorantia mortaliter culpabilis sit affectata, crassa, aut supina. 92.1.11.i.
Ignorantia circumstantiarum quo modo faciat inuoluntarium. 98.1.1.f.
Quid requiratur ad hoc, vt ignorantia sit inuincibilis, & excuset à culpa. 101. & seq.
Semper est inuincibilis, si non occurrat cogitatio de illa vincenda. 101.1.2.m.
Ignorantia vincibilis non excusat à culpa; sed semper illam minuit aliquo modo, etiam si sit affectata. 102.1.11.12.f.
Ignorantia culpabilis solum venialiter excusat à culpa mortali. 102.2.14.i.
Non eodem modo est mortaliter culpabilis circa ius humanum, quo est circa diuinum, & naturale. 102.2.15.m.
Ignorantia mortaliter culpabilis, vtrum aliquando excuset à culpa mortali circa ius humanum. 102.2.16.f.
Ignorantia inuincibilis ipsius peccati communitè non excusat à culpa. 103.1.18.f.
Ignorantia inuincibilis ipsius culpæ semper excusat, etiam si proueniat inuincibiliter ex alia culpa. 103.2.19.i.
Ignorantia inuincibilis pro vno tempore, si pro alio euadat vincibilis, quo modo excuset. 103.2.20.i.
Ignorantia facti sæpe est inuincibilis. 105.1.1.m.
Quorum iurium possit haberi ignorantia inuincibilis. 105. & seq.
Ignorantia iuris pro aliquibus generibus personarum admittitur etiam in foro externo. 105.2.3.m.
Ignorantia, quæ excusat à culpa contra aliquam legem, excusat etiam à peccato per illam legem statuta. 106.1.6.m. 88.2.4.m.
Ignorantia quo modo possit probari in foro externo. 105.2.4.f.
A peccato legis purè pœnalis, quæ ignorantia excuset. 588.2.5.m.
A pœnis iuris canonici communitè non excusat illarum ignorantia. 589.1.11.f.
A pœnis, quæ imponuntur propter aliquod factum, vel propter certam qualitatem personæ, nulla ignorantia excusat. 589.1.12.f.
Quo modo ignorantia sit causa peccati. 233.2. & sequent.
Quo modo ignorantia possit esse peccatum. 234.2.3.i. & seq.
Quo modo excuset in totum à peccato. 235.1.5.i.
Quo modo diminuat peccatum. 235.1.6.m.
Quo modo etiam is, qui peccat ex certa malitia, sit ignorans. 242.2.2.m.
Quo modo ignorantia non excuset à nullitate contractus, quando hæc non est in pœnam; sed solum propter defectum solennitatum. 481.1.7.f.
Ignorantia crassa, & affectata legis, aut pœnæ per illam statutæ, non excusat à pœna; secus verò, si ignorantia sit inuincibilis. 588.1.1.2.f. & seq.
Qui aliquid facit ex ignorantia, non incurrit pœnam eorum, qui faciunt temerè, & scienter. 588.2.3.i.

Illegitimus.
Filius, qui nascitur ex coniugata habitante cum viro, sed adultera, quoad omnia est reputandus illegitimus. 388.2.20.i.
Neque tenetur credere matri, si dicat eum esse illegitimum. 388.2.21.i.

Et

præcipuarum.

Et quoad hoc illi non obstat similitudo ad adulterrum, aut communis rumor de illegitimitate. 388.2.22. & seq.m.
Expositi non sunt habendi pro illegitimis. 388.2.24.m.

Illicitum.
Ad hoc, vt ignorantia, vel effectus aliquis positius sit culpabilis, non est satis, si quomodocunque sequatur ex re illicita, & culpabili. 91.1.7.m.
Sive quis der operam rei licitæ, siue illicitæ, semper mala, quæ consequuntur, imputantur ad peccatum, propter negligentiam illa considerandi. 208.2.8.m.

Immunitas ecclesiastica, v. Exemptio.
Immunditia.
Immunditia est filia gulæ, & quale peccatum sit. 352.1.12.f.
Impedimentum matrimonij, v. Matrimonium.
Imperium, Imperare, Imperator, Imperatorius, v. Lex.
Imperium quo modo consistat in actu rationis. 430.1.7.f.
Quo modo possit consistere in intimatione, & insinuatione. 431.1.10.f.
Administratio imperij, dum vacat, spectat ad Papam. 461.2.8.m.
Imperator non habet iurisdictionem in rotum mundum. 461.2.9.f. & seq.
Potest condere leges civiles pro omnibus locis subiectis imperio. 465.1.3.m.
Leges imperatorie quo modo valeant in feudis imperialibus. 465.2.7.m.
Imperare, & vetare quo modo dicantur esse effectus legis. 491.2.7.i.
Verba modi imperatiui quo modo importent obligationem ad culpam. 499.2.2.f.
Non potest aliquis in se ipsum exercere morale imperium, sed se sibi obligare. 522.2.2.f.
Primi Imperatores ante Augustum verè tenebantur seruare suas leges. 524.1.6.m.
Augusta, filij, & consanguinei Principis tenentur legibus ipsius Principis. 524.2.8.i.
Imperator potest vocare ad suum tribunal Episcopos, quatenus sunt imperij Principes. 571.1.6.f.

Improprium.
Improprium quo differat à conuicio, & contumelia. 315.1.6.f.
Quid proprie sit. 315.2.8.i.

Inanis gloria, v. Vanagloria.
Inconsideratio.
Inconsideratio est filia luxuriæ. 301.1.8.i.

Inconstantia.
Inconstantia est filia luxuriæ. 301.1.9.i.

Indignatio.
Indignatio quid proprie sit. 311.1.1.m.
Potest esse peccatum mortale. 311.1.2.f.
Non potest sine graui peccato diu continuari, & retineri. 311.2.3.i.
Depositio indignationis quo modo debeat significari exterius. 311.2.5.m.
Indignatio, quatenus est idem, quod nemesis. V. Nemesis.

Indulgentia.
Leges reuocatorie Indulgentiarum sunt promul-

ganda in singulis diocessibus. 479.2.4.m.
Et in parochiis. 482.2.7.f.
Id tamen fallit in anno sancto. 483.1.8.i.
Sed absolute ad reuocationem Indulgentiarum potest sufficere promulgatio in Curia. 483.1.9.i.

Induratio, v. Execratio.

Infamia.

Infamia iuris; & infamia facti, quæ dicitur. 67.1.1.f.
Metus infamiæ est metus gratis. 67.2.2.3.
Magnitudo infamiæ ex quo desumatur. 202.1.9.f.
Infamare aliquem apud vnum, aut alterum tantum, qui non est nociturus, vtrum sit peccatum mortale. 277.1.5.f.
Licitum est propter aliquem bonum finem detegere alicuius peccata, etiam secreta. 280.2.9.i.
Infamia est dispositio ad inimicitiam. 361.2.12.i.
Ratione infamiæ potest quis excusari à subeunda pœna ante sententiam Iudicis. 577.1.8.f.

Infans, v. Puer.

Tenere infantes in lecto, quomodo sit peccatum mortale. 498.2.15.i.
Vtrum pater, in cuius lecto infans est occisus, sit irregularis. 498.2.16.m.
Infantes sunt soluti legibus. 527.1.8.m.
Possunt licite admitti intra clausuram Monialium. 528.1.17.f.

Infidelis.

Peccata infidelium, cæteris partibus, sunt leuiora, quam Christianorum. 215.2.8.i.
Aduena infidelis ad quas leges teneatur. 538.1.27.i.

Ingenium.

Ex morbo potest contingere mutatio quoad bonitatem ingenij. 412.17.m.

Inimicus.

Inimico petenti veniam sunt exhibenda signa exteriora dignationis, & dilectionis. 312.1.6.m.
Non tamen est necessariò condonanda satisfactio pro iniuria. 312.1.7.f.
Sed satisfactio talis est acceptanda, qualis potest exhiberi ab iniuriante. 312.2.8.m.
Inimico vtrum possint negari litteræ pacis. 513.1.10.i. & seq.

Iniuria.

Satisfactio pro iniuria non est necessariò condonanda inimico; sed talis est admittenda, qualis potest ab illo exhiberi. 312.2.8.m.
Non omnes iniuriæ sunt æquales. 191.1.4.i.

Innocens.

Quo modo Iudex debeat se gerere, si quis probetur esse nocens, qui tamen ab illo scitur esse innocens. 408.1.23. & seq.
Occidere innocentem quo modo sit intrinsecè malum. 408.2.25.i.
Secundum aliquos non licet damnare innocentem, probatum reum, nisi pœna exilij, aut pecuniaria. 408.2.27.f.
Sententia contra innocentem, probatum reum, licite potest executioni mandari per ministros iustitiæ. 409.1.28.m.

Inobedientia, v. Contemptus.

Inobedientia quando sit peccatum mortale. 271.1.4.i. & seq.

Inobedientia

Index Rerum

Inobedientia formalis, & materialis quæ sit. 271.
1.5.i.
Inobedientia ex indignatione erga Superiorem, est
solum venialis. 272. 1. 12. m.
Inquietudo mentis, v. Sollicitudo.
Inquisitio.
Inquisitio super delictis, & defectibus aliorum, à
quo, & quando, & quomodo fieri possit. 279. 1.
& sequent.
Insania, v. Amentia.
Instrumentum.
Metus amittendi instrumentum ad probandam li-
bertatem, est grauis. 63. 2. 15. f.
Et idem est de instrumentis rei familiaris. 66. 2. 8. m.
Intellectio, Intellectus.
Primæ intellectiones nō sunt actus humani. 2. 1. 5. f.
In omni peccato est aliquis defectus ex parte intel-
lectus. 130. 1. 10. m.
In intellectu peccantis semper est syllogismus ex
quatuor terminis. 231. 1. 1. i.
Error, qui est in intellectu omnis peccantis, non est
contra fidem. 231. 2. 12. i.
Intellectus non potest moueri à voluntate solum
pro libito, & absque omni ratione motiua ex
parte obiecti. 424. 2. 5. f.
Intellectus potest illuminari à Diabolo. 257. 1. 4. m.
Interdictum.
Metus interdicti potest esse grauis. 74. 2. 8. f.
Pœna interdicti quomodo indicet obligationem
legis ad culpam mortalem. 504. 1. 5. m.
Quo modo lex de interdicto locali pertineat ad
paruos. 527. 1. 6. m.
Interpretatum, Interpretatio.
Voluntarium interpretatum quo modo sit idem
cum voluntario indirecto. 14. 2. 6. f.
Et quomodo dicatur posse esse sine cognitione, &
voluntate. 15. 1. 8. m.
Interpretatio legis pro foro conscientia potest fieri
ab vnoquoque. 423. 1. 10. m.
De interpretatione legis per consuetudinem. 592.
2. 4. f.
Per consensum Doctorum. 592. 2. 4. f.
De authentica, seu iuridica, v. uali, & doctrinali.
592. 2. 2. & sequent.
Interpretatio legis per epicheiam. 594. 2. 14. i. 15. m.
Interpretatio legis potest continere etiam addi-
tionem aliquam, aut deductionem, si sit inter-
pretatio authentica. 592. 2. 4. m.
Ad quem pertineat interpretatio authentica iuris
diuini, canonici, & ciuili. 593. 1. 5. i. & seq.
Quo modo sint accipienda verba legis pro inter-
pretatione doctrinali. 593. 2. 8. i. & seq.
Ne ipsi quidem legislatori est credendum, si loqua-
tur contra verba suæ legis. 593. 2. 8. i.
Per interpretationem potest fieri etiam restrictio
legis. 594. 2. 13. i.
Interpretatio legis potest fieri etiam ex variatione,
quæ fortè contingat ex parte materia. 595. 1.
17. m.
Quo modo sit prohibitum interpretari Concilium
Tridentinum sine licentia Papæ. 593. 1. 7. f.
Inuidia.
Peccatum inuidiæ est leuius, quàm peccatum odij,
& grauius, quàm peccatum iræ. 308. 1. 7. i.

Inuidia quo modo describatur. 352. 2. 1. f.
Bonum alterius quo modo sit obiectum inuidiæ.
354. 1. 5. i.
Displacencia boni alterius, ex inuidia, & ex odio, &
ex superbia, quo modo differant. 354. 1. 6. i.
Motiuum inuidiæ quo modo differat à motiuo su-
perbia. 354. 1. 8. f.
In quibus maximè, & ad quos sit inuidia. 354. 2. 9. i.
355. 1. 10. & seq.
Quo modo inuidia dicatur esse inter æquales. 355.
1. 15. f.
Quo modo is, qui inuidet, semper sit minor illo, cui
inuidet. 355. 2. 16. m.
Actus inuidiæ est intrinsecè malus. 356. 1. 1. i.
Quo modo sit contra charitatem, & contra miseri-
cordiam. 356. 1. 2. 3. m. f.
Actus inuidiæ ex suo genere est peccatum mortale.
356. 2. 4. m.
Sed potest esse venialis ex imperfectione actus.
357. 1. 6. m.
Est leuius peccatum, quàm odium, & grauius, quàm
ira. 308. 1. 7. i. 357. 2. 8. m.
Inuidia potest esse passio appetitus. 357. 2. 7. i.
Inuidia maximè torquet ipsum inuidum. 357. 2. 9. f.
Potest esse peccatū in Spiritu sanctum. 358. 1. 10. m.
Inuidia in homine est aliquo modo grauior, quàm
in Dæmone. 358. 1. 11. f.
Quo modo inuidia sit vitium capitale, & quæ sint
illius filia. 359. 1. i. & seq.
Inuidia nascitur ex vana gloria. 359. 1. 2. m.
Filia inuidiæ differunt specie ab ipsa inuidia. 360.
1. 7. i.
Et sunt peccatum mortale ex suo genere. 360. 1. 8. f.

Inuoluntarium.

Inuoluntarium quid, & quotuplex sit. 43. 1. 1. m.
Semper tollit rationem peccati, & impedit obliga-
tionem mortalem. 43. 1. 2. m.
Inuoluntarium quo differat à necessario violento,
& coacto. 43. 2. 3. i.
Inuoluntarium ab extrinsecò quid superaddat su-
per coactum. 44. 1. 7. i.
Quo modo causetur ex metu. 51. & seq.
Quo modo causetur ex ignorantia. 93. 1. & seq.
Actus virtutum non sunt inuoluntarij secundum
quid ratione ignorantia, & inconsiderationis.
95. 2. 7. i.
An, & quo modo inuoluntarium ex ignorantia an-
tecedente possit dici inuoluntarium mixtum. 96.
2. 11. m.
Quare inuoluntarium ex ignorantia antecedente
non semper afferat dolorem, & displacenciam.
96. 2. 12. f.
Etiam actus voluntatis aliquando possunt esse in-
uoluntarij secundum quid. 54. 2. 21. i.

Iocus, v. Emptoria, Ludus.

Quo modo aliqui ex Patribus dicant, iocum non
decere hominem Christianum. 351. 2. 10. f.

Irafcibilis, Ira, Iracundia, v. Indignatio.

Irafcibilis largè accepta etiam dicitur de appetitu
sensitiuo. 242. 1. 14. i.
Quo modo contingat passio iræ. 302. 2. 1. i.
Aliquando sumitur pro vitio, & peccato. 303. 1. 2. i.
Et aliquando pro simplici actu voluntatis. 303. 1. 3. m.
Quo modo ex Aristotele possit describi. 303. 1. 4. f.
Delectatio ex ira qualis sit. 303. 1. 5. f.
Passio iræ includit plures passiones. 303. 2. 6. i.
Motiuū iræ semper est aliquis contrèptus. 303. 2. 7. m.
Quæ sint species, & modi iræ. 304. 1. 8. i. & seq.

Quo

præcipuarum.

Quo modo sumantur species iræ, in quantum est
passio. 304. 1. 12. f.
Quo modo sumantur, in quantum est vitium. 384.
2. 13. m.
Iracundi qui propriè sint. 304. 1. 10. i.
Acuti, acerbi, vel amari, infesti, vel difficiles, qui
sint. 304. 1. 11. 12. m.
Ira fellea, mania, & furor. 304. 2. 14.
Excandescencia, sæuitia, vecordia. 304. 2. 15. f.
Ira impedit vium rationis. 305. 2. 18. 1.
Homo iratus est quasi arreptitius. 305. 2. 19. f.
Quæ sunt calore iræ, non sunt rata, & firma. 306.
1. 20. m.
Ira ex se non est mala. 306. 2. 1. m.
Est satellitium rationis. 306. 2. 2. f.
Quando sit mala. 307. 1. 4. m.
Et quando sit peccatum mortale, aut veniale. 307.
2. 5. 6. m.
Est leuius peccatum, quàm odium, & inuidia. 308.
1. 7. i. 353. 2. 8. m.
Est leuius quàm peccatum concupiscenciæ. 308.
2. 8. i.
Quando est peccatum veniale habet specialem tur-
pitudinem. 308. 2. 9. f.
Quo modo ira dicatur esse magis secundum natu-
ram, quàm cupiditas. 309. 1. 10. m.
Passio iræ multum iuuat ad plures actus virtutum.
309. 2. 12. m.
Moderatio iræ pertinet ad mansuetudinem. 309.
2. 14. f.
Quo modo ira sit vitium capitale. 310. 1. 1. f. & seq.
Et quæ sint illius filia. 310. 1. 2. f.
Indignatio est iræ filia. 311. 1. 1. & seq.
Quo modo mentis tumor sit filius iræ. 314. 1. 13. i.
Quando sit peccatum mortale. 314. 1. 15. i.
Ira filia non est necessarium, vt sint in eodem sub-
iecto proximo, in quo est ira. 314. 1. 14. f.
De contumelia, & clamore, quæ sunt filia iræ.
314. 2. & seq.
Defectus iræ potest appellari seuilitas, aut insensi-
bilitas. 310. 1. 15. i.

Irregularitas.

Irregularitas non incurritur ex homicidio, quod fit
per ignorantiam concomitantem. 94. 1. 3. i.
Ignorantia, quæ excusat à culpa contra aliquam le-
gem posituam, etiam excusat à pœna irregulari-
tatis lata per illam legem. 106. 1. 7. f.
Irregularitas ex homicidio voluntario non dispen-
satur. 207. 2. 5. f.
Irregularitas ex homicidio dubio est noui iuris.
387. 2. 12. m.
Dubius de irregularitate, communiter non est re-
putandus irregularis. 389. 2. 29. m.
Qui dat operam rei illicitæ, quo modo sit irregula-
ris, si ex illa sequatur homicidium casuale. 208.
2. 9. f.
Quo modo pater sit irregularis, si in eius lecto suf-
focatus est infans. 498. 2. 16. m.
Irregularitas, quando infertur vt pœna, sufficienter
indicat culpam mortalem. 504. 1. 6. f.
In irregularitate dispensat etiam Capitulum Ec-
clesiæ cathedralis, Sede vacante. 452. 2. 9. 10. m.
Irritatio.
Irritatio legis quo modo contingat. 614. 2. 17. i.

Iudex, v. Sententia.

Officio Iudicis succurrendum est illi, qui patitur
metum leuem. 58. 1. 13. i.
Abolutio à iuramento præstito ex metu leui, non
est neganda à Iudice. 58. 1. 14. i.

Baldelli Theol. Moral.

Iudicium de grauitate metus in foro externo, perti-
net ad Iudicem. 62. 1. 1. f.
Iudex non procedit ad inquisitionem delicti ex of-
ficio, nisi præcedat infamia. 279. 1. 3. f.
Quo modo Iudex possit remittere pœnam reo, non
habenti pacem à parte offensa. 312. 2. 9. f.
Iudex non debet reorum: cadauera tradere bestiis.
338. 1. 21. f.
Potest licitè sequi opinionem probabilem circa
suam potestatem, vel actionem. 405. 1. 1. f.
Si partium iura in re ciuili sint æqualia ex parte
facti, debet Iudex partes componere. 405. 1. 2. f.
In re criminali si partium iura sint æqualia ex parte
facti, debet fauere reo. 405. 2. 7. f.
In re ciuili debet fauere habenti potiora iura. 406.
1. 8. i.
In re criminali ad ferendam sententiam condem-
natoriam debent probationes delicti esse clarif-
simæ. 406. 1. 9. m.
In causis priuilegiatis, etiam paribus, quo modo vna
sit alteri preferenda. 405. 2. 4. i.
In re criminali non est reus damnandus ex indiciis
indubitatis. 406. 1. 10. f. & seq.
Quo modo Iudex possit procedere ex indiciis leui-
bus, probabilioribus, grauibus, &c. 406. 2. 13. m.
Ad torturam non proceditur, nisi ex semiplena pro-
batione. 406. 2. 14. f. v. Tortura.
Potest Iudex sequi opinionem probabilem circa
intelligentiam alicuius legis. 407. 1. 18. f.
Quo modo teneatur iudicare ex propria opinione.
407. 2. 21. m. & seq.
Quo modo debeat se gerere, si ex noticia priuata
sciat aliquem esse innocentem, qui ex noticia
publica est probatus nocens. 408. 1. 23. i. & seq.
Iudex non tenetur monere partes, si videat eas defi-
cere in allegando, & probando. 409. 1. 30. f.
Sententia definitiua lata à Iudice est perpetua. 428.
2. 11. i.
Ad Iudicem ecclesiasticum deuoluuntur omnes
causæ, quæ aliter non possunt terminari per Iu-
dices laicos, non autem contrà deuoluuntur ad
laicos, quæ non possunt terminari per ecclesia-
sticos. 461. 1. 6. 7. f.
Qui impedit Iudicem, ne veniat ad sententiam, &
ad confiscationem, ad nihil tenetur. 575. 2. 2. m.
Clerici non possunt esse Iudices in foro laico. 562.
1. 12. f.
Iuramentum.
Abolutio à iuramento, quod fuit præstitum ex me-
tu leui, non est neganda à Iudice. 58. 1. 14. i.
Si quis iuret aliquid per plures Sanctos, & iura-
mentum non impleat, quot peccata committat.
185. 1. 9. f.
Qui rogatur sub iuramento de pluribus articulis,
& mentitur in omnibus, non committit vnum
tantum periurium. 183. 2. 7. i.
Iuramentum præstitum calore iracundiæ, secun-
dum aliquos non est validum. 306. 1. 22. m.
Ad aliquid asserendum sub iuramento, potest suffi-
cere certitudo moralis. 422. 2. 6. m.
Pœna præstiti iuramenti non indicat sufficienter
obligationem legis ad culpam mortalem. 504.
2. 10. i.
Quomodo Ecclesiastici possint aliquando iurare in
foro laico. 564. 2. 30. 31. f.
Periurium in materia auaritiæ est peccatum morta-
le. 275. 2. 7. m.

Iurisdicctio, v. Potestas.

Iurisdicctio spiritualis, & temporalis, quo differant.
442. 2. 2. f.

H H h

Ad

Index Rerum

Ad iurisdictionem spiritualement supponitur status clericalis. 443.1.4.i.
Fœmina non est capax iurisdictionis spiritualis. 442.2.1.f.
Nisi forte de potentia absoluta. 444.1.11.m.
Aliqua iurisdictione est de essentia Religionis proprie dictæ. 442.2.28.m.
Iurisdictione ecclesiastica non deuoluitur ad laicos, si Ecclesiastici malè illa vtantur. 566.2.4.f.
Iurisdictione voluntaria non requirit realem distinctionem personarum; sed potest exerceri etiam ad se ipsum. 596.1.6.f.

Ius diuinum, naturale, humanum.

Ad vincendam ignorantiam iuris diuini, aliquando est opus oratione, & pœnitentia interiore. 101.2.8.m.
Circa ius diuinum, vel naturale alio modo ignorantia est mortaliter culpabilis, quàm circa ius humanum. 102.2.15.m.
Vtrum ignorantia mortaliter culpabilis possit excusare à culpa mortali circa ius humanum. 102.2.16.m.
Quo modo iuris humani, naturalis, & diuini possit dari ignorantia inuincibilis. 107.1.11.f.2.12.f.
Iura sunt promptiora ad absoluendum, quàm ad condemnandum. 405.2.6.m.
Legibus declaratoriis iuris diuini, & naturalis tenentur etiam Principes, qui illas condunt. 519.1.2.f.
Iuris fictio non extenditur vltra casus in iure expressos. 536.1.14.i.

Iustitia.

Peccata contra iustitiam habent aliquando aliquam specialem malitiam, etiam contra charitatem. 207.1.3.m.
In dubiis circa materiam iustitiæ non est necessariò eligenda pars tutior. 386.2.9.m.
Qui est inuincibiliter dubius in materia iustitiæ, quo modo possit re illa vti, & non teneatur illam restituere. 390.2.5.m.
Quo modo in diuersis peccatis contra iustitiam, priuatio rectitudinis sit diuersa. 158.1.17.m.

Iustus, Perfectus.

Secundum Hæreticos iusti non tenentur humanis legibus. 518.2.1.f.

L

Lesio.

Normis læsio in contractibus celebratis ex metu reuerentiali, arguit dolum. 80.1.18.i.

Latitia.

Inepta latitia est filia gula, & potest esse peccatum mortale. 347.2.3.f.348.1.4.5.i.m.

Larua.

Vfus laruarum est illicitus Clericis, & personis ecclesiasticis. 348.2.9.i.
Religiosi professi peccant mortaliter, si laruis vtantur, & sunt excommunicati. 349.1.12.m.

Lanus, Vituperium.

Si quis falsò laudetur, & cum periculo damni aliorum, teneatur contradicere suo laudatori. 268.2.6.f.
Laus quo differat à gloria, fama, & honore. 68.2.4.m.267.1.10.m.

Legatus.

Legatus Papæ potest condere leges pro tota prouincia suæ legationis. 438.1.3.m.
De potestate Legati, præsertim à latere. 438.1.4.f.
Paria sunt quòd quis sit Legatus à latere, & cum potestate Legati à latere. 438.2.5.i.
Legatus quo modo habeat potestatem in Regulares exempros. 438.2.6.m.
Legatus non à latere, in quos habeat potestatem, & in quo deficiat à Legato à latere. 438.2.7.f.
Legatus non potest condere leges, contrarias iuri communi. 439.1.8.i.
Potest delegare facultatè cõdendi leges. 439.1.10.f.
Interpretatio statutorum Legati, finita legatione, deuoluitur ad Papam. 439.1.9.m.
Delegatus Legati potest subdelegare. 439.1.11.f.
Quo modo Legatus in condendis legibus aliquando indigeat consilio, & consensu aliorum. 439.2.12.i.
Legatus apostolicus non potest validè dispensare sine causa. 607.1.2.m.
Si Legati in Concilio aliquid statuunt contra instructionem habitam à Papa, est nullius auctoritatis. 445.2.6.i.

Leihargum, v. Somnus. Leuitas, Paruitas materia.

Leuitas materiæ in delectatione venerea non datur. 283.2. & seq.
Decrerum Societatis Iessv circa paruitatem materiæ in re venerea. 285.1.4.m.
Authores, qui videntur admittere paruitatem materiæ in re venerea, quo modo sunt intelligendi. 286.2.10.m.
Quare in aliquibus præceptis detur paruitas materiæ, & non in aliis, & quo modo id possit dignoscere. 287.1.12.13.m.
De re leui non potest lex obligare ad mortale. 496.1.7.f.
Quo modo in lege sit attendenda materiæ grauitas, aut leuitas. 496.2.10.f.

Lex, v. Ius.

Lex est regula extrinseca humanarum actionum. 368.1.1.m.
Qui est inuincibiliter dubius de aliqua lege, aut de illius obligatione, impletione, &c. quo modo ad illam teneatur, vel non teneatur. 390.2.1.i.
Transgressio cuiusque legis non consistit in inuincibili. 191.1.5.m.
Interpretatio legis pro foro conscientie potest fieri ab vnoquoque. 423.1.10.m.
Lex dicitur à ligando, vel à legendo, aut eligendo. 427.1.1.f. & seq.
Lex rectè dicitur ius. 427.2.4.f.
Quo differat lex à constitutione, sanctione, statuto, præcepto, edicto, &c. 428.1.6.m. & seq.
Quid sit lex, & quo modo consistat in actu rationis. 429.1.m. & seq.
Lex naturalis in quo consistat. 429.1.2.m.
Quo modo lex aliquando dicatur consistere in sermone, aut signo exteriori. 429.2.4.m.
Præter actum rationis supponit lex etiam actum voluntatis. 430.1.5.i. & seq.
Quo modo lex possit consistere in intimatione, aut insinuatione. 431.1.10.f.
Lex essentialiter est ad bonum cõmune. 432.2.1.i.
Et si respiciat bonum priuatum ipsius legislatoris, non est lex. 432.2.3.f.
Potest lex esse iusta, etiam si feratur ex odio priuato ipsius legislatoris. 433.1.6.m.

Potest

præcipuarum.

Potest esse lex, etiam si feratur vni tantum parti ciuitatis. 433.1.7.m.
Quo modo aliqua leges videantur solum respicere bonum vnius. 434.1.15.m.
Si certò constet, quòd aliqua lex sit inutilis, potest licet non seruari. 434.2.17.f.
Si cesset vtilitas legis in aliquo casu particulari, non propterea lex est inutilis. 435.1.18.i.
Si lex ab initio sit inutilis, & postea fiat vtilis, non est, quòd de nouo feratur, ad hoc vt incipiat obligare. 435.1.19.i.21.m.
Si melius sit, aliquam legem non esse conditam, non obligat. 435.1.22.f.
Si lex sit vtilis, sed plura alia, & grauiora mala ex illa sequantur, non obligat. 435.2.23.i.
Lex debet esse ab eo, qui habet curam Communitatis. 435.2.1.m.
Lex semper loquitur. 435.1.20.m.
De fide est, quòd leges humanæ possint obligare in conscientia. 436.2.9.f.
Hæreticum est, quòd in hominibus non sit potestas cõdendi leges. 436.2.8.m.
Ad quos Prælatos pertineat condere leges ecclesiasticas. 437.2. & seq.
Vtrum potestas cõdendi leges ecclesiasticas possit spectare ad fœminas. 444.1.13.f.
Quo modo spectet ad Concilium generale. 444.2.1.2.m.f.
Vel ad Collegium Cardinalium, Sede vacante. 446.2.9.i.
Vel ad Cõcilia prouincialia, aut synodalia. 450.1.1.f.
Vel ad Capitula Ecclesiarum cathedralium. 451.1.3.f. & seq.
Non omne, quòd est in decreto Gratiani, habet vim legis canonice. 451.1.2.i.
Leges conuentionales possunt fieri à Collegiis, & Vniuersitatibus de cõsensu singulorū. 451.2.5.m.
Leges ciuiles pro toto mundo nullus est, qui possit ferre. 459.1.1.f.
Ad quos pertineat ferre leges ciuiles pro certis Communitatibus. 464.1. & seq.
Quo modo valeant leges Imperatorum in feudis imperialibus. 465.2.7.m.
Quo modo valeant in aliis terris Supremotum Principum. 466.1.9.m.
Quo modo valeant in terris Ecclesiarum. 466.1.8.m.
Vtrum leges canonice sint præferendæ legibus imperatoris, quando casus non definitur propriis legibus regni, & definitur diuerso modo per has, & per illas. 466.2.10.m.
Lex positua non obligat, nisi sit promulgata. 470.1.1.m.
Ad legis obligationem non est satis notitia priuata, quæ potest de illa haberi ante promulgationem. 471.2.8.i.
Promulgatio legis debet esse solennis, & publica. 470.2.3.i.
Solennitates in promulgatione possunt esse diuersæ. 470.2.4.m.
Promulgatio est de essentia legis posituæ. 471.1.5.i.
Requiritur etiam de iure nature. 470.1.2.f.
Quo modo de potentia Dei possit lex obligare sine solenni promulgatione. 471.1.7.f.
In lege diuina, & naturali non requiritur solennis, & publica promulgatio. 471.1.4.m.
Vtrum scriptura pertineat ad essentiam legis. 471.2.10.f. & seq.
Lex, & consuetudo quo differant. 472.1.12.m.
Qualis promulgatio sit necessaria ad hoc, vt obligent leges laicorum. 475.2.1.m. & seq.
Leges Imperatorum, & Regum, satis est, si promul-

Baldelli Theod. Moral.

gentur in singulis prouinciis. 475.2.1.m.
Diulgatio legis quo differat à promulgatione. 476.1.8.f.
Promulgatio legis solum facta in Curia Principis, quo modo possit sufficere. 476.2.9.i.
De iure communi facta promulgatione lex non obligat, nisi post duos menses. 477.1.14.m. & seq.
Et adhuc semper est habenda ratio maioris distantie locorum. 477.1.16.f.
Spatium duorum mensium pro legis obligatione, vtrum valeat in foro conscientie, an verò solum in foro externo. 477.2.19.f. & seq.
Leges inferiorum Principum à Regibus, & Imperatoribus statim obligant, neque pro illis sunt expectandi duo menses post factam promulgationem. 478.1.21.f.
Semper tamen habenda est ratio distantie locorum pro his legibus Principum inferiorum. 478.2.22.i.
Pro legibus irritantibus contractus, qui alioqui possunt cedere in iniuriam & damnum subditorum, specialiter est necessaria promulgatio in prouinciis. 478.2.1.f. 480.1.5.m.
Aliquæ leges irritatorie possunt statim habere effectum irritationis, non autem aliæ. 479.2.3.i.
Leges reuocatorie Indulgentiarum, & priuilegiorum sunt promulgandæ in singulis diocesisibus. 479.2.4.m.
Leges reuocatorie aliarum legum quo modo indigeant promulgatione. 481.2. & seq.
Leges pontificie non requirunt promulgationem in prouinciis. 484.2.1.f.
Non tamen desunt, qui oppositum sentiant. 485.2.7.m.
Quomodo possint conciliari dictæ sententiæ. 486.1.8.i.
Etiam in legibus pontificiis habenda est ratio distantie locorum. 485.2.6.i.
Acceptatio populi per se non requiritur ad obligationem legis. 486.2.1.m.
Et præsertim si lex sit ecclesiastica. 487.1.4.f.
Si tamen lex sit valdè difficilis, credi potest non obligare, antequàm acceptetur. 487.2.8.f.
Quo modo leges dicantur firmari moribus vtentium. 487.2.6.m. & seq.
Contra leges Papæ non potest dari de non vsu, vel de legitima præscriptione sine scientia, & consensu ipsius Papæ. 487.1.5.f.
Quòd lex sit reuocata à Principe, & quòd à populo non sit recepta, non sunt paria. 489.2.2.2.f.
Licitum est supplicare ad Principem contra promulgationem nouæ legis. 488.1.10.m.
Et si Princeps taceat ad huiusmodi supplicationem, censetur reuocare suam legem. 488.2.11.i.
Si violatio legis ab initio sit valdè frequens, non peccant, qui postea illam non seruant. 488.2.12.i.
Quo modo ab initio possit præsumi consensus Principis de suspendenda obligatione suæ legis. 488.2.13.m.
Lex per decennium non recepta non obligat. 489.1.15.i.
Violatio legis debet esse à maiori parte ad hoc, vt alij exculentur. 489.1.17.f. & seq.
Etiam ab initio potest suspendi obligatio legis, si oriatur magna turbatio. 489.2.19.m.
Ad confirmationem legis potest sufficere, si acceptetur à maiori parte Communitatis partialis. 489.2.20.m. & seq. 490.1.23.i.
Vna Communitas potest expectare acceptationem legis ab alia Communitate. 490.1.24.m.

HHh 2 Potest

Index Rerum

Potest lex esse recepta solum secundum unam partem, & obligare solum secundum illam. 490.1.25.f.
Si casus legis per multos annos non accidat, non propterea ceteri debet lex esse sublata. 489.2.21.f.
Omnis lex ad aliquid obligat. 491.1.1.1. & seq.
Etiam leges civiles possunt obligare in conscientia. 491.2.8.m.
Idque vel est de fide, vel est proximum fidei. 491.2.10.f.
Omnis lex preceptiva, & proprie dicta, obligat in conscientia. 493.1.14.i.
Aliqua leges possunt esse pure poenales. 492.2.12.m.
Sed etiam illa obligant aliquos in conscientia. 493.1.13.i.
Non ex eo est iudicanda aliqua lex esse pure poenalis, & non obligare in conscientia, quia poenam exprimat. 493.1.15.m. & seq.
Quo modo possit cognosci, quod aliqua lex sit pure poenalis. 494.1.18.i.
Etiam leges ecclesiasticae possunt esse pure poenales. 494.1.21.f.
Leges humanae possunt obligare ad culpam mortalem. 494.2.11.m.
Quo modo ex gravitate materiae possit cognosci obligatio legis ad mortale. 494.2. & seq.
De re levi non potest esse obligatio ad mortale. 496.1.7.f.
Sive lex feratur a potestate ecclesiastica, sive civili. 496.2.i.
Quo modo sit attendenda materiae gravitas, aut levis. 496.2.10.f. & seq.
Vtrum de re graui possit esse obligatio solum ad veniale. 497.2.13.i.
Lex inuvalida quoad obligationem ad mortale, potest esse valida quoad solum obligationem ad veniale. 496.2.9.f.
Si sint iniusta, per se non obligant, sed aliquando ex accidente seruari debent. 495.1.2.3.i.
Quibus modis possit aliqua lex esse iniusta. 495.1.4.m.
Leges, quae fundantur in falsa praesumptione alicuius facti, non obligant. 495.2.5.i.
Quo modo obligatio legis ad mortale, aut veniale, colligatur ex verbis ipsius legis. 499.1. & seq. vel ex poena, quae adiungitur. 500.2.9.f. vel ex declaratione per aliam legem. 500.2.8.m. vel ex communi usu, & consuetudine. 501.2.11.m. vel ex interpretatione Doctorum. 502.2.7.f.
Legem non transgredi, non est idem, atque legem seruare. 509.1.2.f.
Observatio legis necessario debet esse actus humanus. 509.1.3.f.
Et ex cognitione, quod res sit praecipua. 510.1.11.m.
Et ex intentione, aut voluntate seruandi preceptum. 510.2.13.i. & seq.
Lex naturalis non potest tota impleri, nisi per actum honestum. 512.2.23.f.
Lex humana potest impleri etiam per actum non honestum. 513.1.24.i.
An, & quomodo leges humanae sint implendae cum periculo vitae. 513.2. & seq.
Lex naturalis, & diuina semper obligat cum periculo vitae. 514.1.3.4.i.f.
Licetum est velle seruare leges humanas, etiam cum periculo vitae. 517.2.20.f.
Quo modo Princeps teneatur suis legibus, quando sunt declaratoriae iuris diuini, aut naturalis. 519.1.2.f. vel quando, dant formam contractibus. 519.2.3.i. vel quoad vim coactiuam. 520.2.11.m.

vel absolute, etiam quoad vim directiuam. 524.2.9.i.
Augusta, & filij, & consanguinei Principis tenentur legibus. 524.2.8.i.
Qui carent permanenti usu rationis, nullis legibus obligantur. 526.1.1.f.
Potestas legislatoris communiter non se extendit ad obligandum cum periculo vitae. 514.2.7.f.
Peregrini non tenentur legibus patriae, aut loci, a quo discesserunt. 530.1. & seq.
De potentia absoluta non potest ferri lex, quae obliget extra territorium ferentis. 531.1.7.m.
Vtrum aduenae teneantur legibus loci, ad quem accedunt. 533.2. & seq.
Quanam sit breuis commoratio in aliquo loco ad non contrahendam legum obligationem. 537.2.25.m.
Ecclesiastici quo modo teneantur legibus laicorum. 539.1. & seq. i. eaque tacite approbentur, & canonizentur pro Ecclesiasticis. 541.1.9. & seq. i. m.
Leges laicorum, si sint praediciales Ecclesiae, ipso iure sunt nullae. 541.2.14.m. 542.2.20.f.
Et qui illas ferunt, aut publicant, vel iis vtuntur, sunt excommunicati in Bulla Cenz. 543.1.20.i.
Quanam ceteri debeant, siue directe, siue indirecte contra libertatem Ecclesiae. 543.1.22.i. 555.2.10.f.
Leges laicorum fauorabiles Ecclesiae quo modo possint esse validae. 554.2.2.m.
Super Ecclesiis, personis, aut bonis ecclesiasticis, sunt plura nullae. 554.2.11.m.
Contra immunitatem Ecclesiae leges laicorum non possunt praescribi. 555.1.3.i.
Et sunt delendae de libris. 555.1.7.f. & seq.
Eaque ferre est peccatum mortale. 555.1.5.m.
Et dare consilium, vel auxilium ad illas ferendas, habet praeterea excommunicationem annexam. 555.1.6.m.
A legibus ecclesiasticis, per se loquendo, nulli sunt exempti. 573.2.1.i.
Leges possunt abrogari, non tamen debent sine rationabili causa. 610.2.11.m. & seq.
Et praecipue si sint ecclesiasticae. 611.2.4.i.
Valida tamen est abrogatio, si fiat sine causa. 611.2.5.f.
Quis possit legem abrogare. 612.1.6.i.
Leges civiles quo modo possint abrogari per ecclesiasticas. 612.1.7.m.
Abrogatio legis potest fieri verbo, & scripto. 612.1.8.m.
Lex posterior abrogat priorem, quando est illi contraria, siue vtraque sit generalis, siue vtraque sit specialis. 612.1.9.f.
Si tamen vna sit generalis, & altera specialis, non est abrogatio, sed derogatio. 613.1.12.f.
Correctio legum, quantum fieri potest, est vitanda. 613.2.13.f.
Et ad illam vitandam possunt aliquo modo impropriari verba. 613.2.14.f.
Abrogatio legis quo modo requiratur promulgationem. 613.2.15.f.
Derogatio legis. 614.1.16.m.
Irritatio legis. 614.2.17.i.

Libertas, Liberum, v. Rationis usus.

Libertas non est perfectio operantis, nisi circa obiectum creatum, & finitum. 8.2.16.m.
Liberum & voluntarium aliquando sumuntur pro eodem. 4.1.9.f.
Appetitus sensitivus in homine non habet ullam libertatem, etiam imperfectam, sibi propriam. 222.2.6.m.
Libertas in iure quo modo describatur. 557.1.21.m.
Metus

praeipuarum.

Metus amittendae libertatis est grauis. 63.2.14.f.
Et idem est de metu amittendi instrumenta ad probandam libertatem. 63.2.15.f.
Libertas ecclesiastica, v. Exemptio.
Libido, Libidinosus.
Quare aliquis rictus dicatur libidinosus. 285.2.6.m.
Libri.
Excommunicatio contra scienter legentes libros haereticorum non incurritur, si quis legat ex ignorantia, etiam affectata, & crassa. 103.1.17.m.
Scribere, aut legere libros turpes ex turpi delectatione, est peccatum mortale. 297.1.9.f.
Licentia, v. Dispensatio.
Quo modo in aliquibus casibus licentia indebite negata possit haberi pro concessa. 606.1.15.f.
Licium, v. Allicium.
Linguofra.
Linguofra quo differat a multiloquio, & verbositate. 350.1.2.f.
Lis, Res litigiosa.
Lis debet expediri, ubi est res litigiosa. 362.1.17.m.
Littera.
Litteras alienas aperire, est peccatum mortale. 277.1.4.f.
Si tamen credantur continere aliquid in damnum proprium, vel alterius, licite possunt aperiri. 278.1.6.i.
Superior licite aperit litteras subditorum. 278.1.7.i.
Princeps tempore belli aperit litteras ex locis finitimis. 278.1.8.i.
Vtrum sit licitum recolligere, & legere litteras dilaceratas, & proiectas. 278.1.9.i.
Qui scribit falsas litteras, eaque sinit sibi cadere ad alterum decipiendum, vtrum teneatur ad damna. 278.1.10.m.
Aperitio litterarum alienarum punitur poena falsi. 277.1.4.m.
Littera Dimissoria, v. Dimissoria.
Littera pacis, v. Pax.
Locutio, v. Contumelia.
Qui vno sermone detrahit pluribus, aut falso testificatur contra plures, facit plura peccata. 182.1.13.i.
Quo modo multiplicentur numero peccata oris. 182.1. & seq.
Malitia locutionis est attendenda, tam ex parte locuentis, quam ex parte audientis. 296.1.11.m.
Locutio de re turpi non est intrinsece mala. 296.1.2.f.
Quo modo sit mortalis, aut venialis. 296.2.3.i. & seq.
Multiloquium potest multipliciter esse mortale. 350.1.11.m.
Verbositas, & linguofra quo differat a multiloquio. 350.1.2.f.

Lucrum.

Metus amittendi magnum lucrum, quo modo possit esse grauis. 66.2.9.f.

Ludus.

Si quis ludat per totam noctem ludo illicito, & Baldelli Theol. Moral.

cum pluribus, vnum tantum peccatum committit. 185.1.8.m.
Nouitas ludorum turpium, aut qui afferunt graue damnum rei familiaris, est peccatum mortale. 269.2.20.m.
Quibus modis peccetur in superfluitate ludi. 348.1.6.m.
Ludi theatrales non sunt faciendi a Clericis, neque in Ecclesiis. 348.1.7.f.
Repraesentationes sacrae possunt fieri in Ecclesiis. 348.2.8.i.
Luxuria, v. Aspectus, Delectatio, Locutio, Tactus, Palliatio.
Solum peccatum luxuriae speciali ratione est peccatum carnale. 162.2.5.f.
Peccata luxuriae secundum unam deordinationem sunt carnalia, & secundum aliam sunt spiritalia. 201.1.4.m.
Luxuria proprie quid sit. 281.2.1.f.
Est peccatum. 282.1.2.i.
Mortale ex suo genere. 282.1.3.m.
Oppositum castitati. 282.2.4.f.
Vtrum in luxuria detur paruitas materiae circa delectationem veneream. 283.2. & seq.
Quo modo luxuria sit vitium capitale. 299.2.1.f.
Et quae sint illius filiae. 300.2.5.i. & seq.
Quo modo possit ortiri ex superbia, & ex desperatione. 300.1.2.3.i. Et ex gula. 300.1.4.m.
Quo modo peccetur mortaliter per illa vitia, quae sunt filiae luxuriae. 300.2. & seq. 302.1.15.i.
Affectus praesentis saeculi, & horror futuri oritur ex luxuria. 301.1.12.f.

M

Magister, v. Doctor.

Magistratus, v. Princeps.

AD Magistratus gerendos, & ad munera honesta omnes tenentur. 562.1.9.m.
Non tamen Clerici. 562.1.10.m.

Maledictio.

Maledictio quid proprie sit. 319.2.11.m.
Materialis, aut formalis. 319.2.2.m.
Ex ira, aut odio. 319.2.3.f. Contra Deum, aut creaturas. 319.2.3.f.
Metus paternae maledictionis non est ex se grauis. 78.1.9.f.
Maledictio non est intrinsece mala. 319.2.4.f.
Maledictio formalis ex suo genere est peccatum mortale, & potest esse in multiplici specie. 320.1.6.f. Potest tamen aliquando etiam esse venialis. 320.2.7.m.
Maledictio materialis ex suo genere non est peccatum mortale. 320.2.8.f. & seq.
Qui alterum, vel se ipsum per maledictionem materiale tradit Diabolo, non peccat mortaliter. 321.1.10.f.
Maledictio Dei, & Sanctorum, etiam materialis, est peccatum mortale. 321.2.11.i.
Si filij maledicant parentibus, vel subditi Superioribus, vel Superiores subditis, peccant mortaliter. 321.2.12.i.
Maledicere creaturis, in quantum sunt creaturae, est peccatum blasphemiae. 322.1.14.i.
Maledicere sibi, vel proximo, quale peccatum sit. 322.1.15.i. & seq.
Maledicere Diabolo, damnatis, peccatoribus. 322.1.17.f. Animabus defunctorum, vento, pluuie, aut creaturis

Index Rerum

creaturis irrationalibus. 322.2.20.21.
Loco, aut tempore, in quo contingit aliquid triste. 323.1.23.m.
Maledictio est leuius peccatum, quam detractio. 321.2.13.f.
Malum, Malitia, v. Culpa, Peccatum.
Metus quo modo minuat malitiam. 52.2.12.f.
Malitia quo modo possit esse essentialis actibus internis voluntatis. 114.2.2.f.
Sola malitia primaria potest esse differentia per se. 116.2.5.i.
Eadem specie malitia non potest competere per se pluribus actibus distinctis specie. 117.1.8.f.
Quo modo malitia dicatur se habere consequenter ad vitium. 118.1.4.f.
Non datur malitia transcendentalis, quæ sit passio entis. 118.2.5.f.
An, & quo modo malitia & ratio formalis peccati consistat in relatione difformitatis ad legem, vel ad naturam rationalem, & vniuersaliter in aliquo relatiuo. 141.1.1. & seq.
Malitia non consistit in aliquo positiuo. 145. & seq.
Male diuiditur in malitiam simpliciter, & in malitiam moralem, vel secundum quid. 147.2.10.m.
Non datur purum malum sine admixtione alicuius boni. 148.1.11.i.
Omnis malitia, sine sit absoluta, sine relatiua, consistit in aliquo negatiuo. 148.1.12.f.
Malum physicum non consistit formaliter in positiuo. 149.1.13.f.
Bonum, & malum quo modo dicantur opponi contrariè. 150.1.16.i.
Quo modo sint differentia humanorum actuum. 150.2.17.i.
Quo modo aliqui actus dicantur esse mali intrinsecè, & essentialiter. 150.2.18.f.
Malitia, qua peccatum dicitur malum in se, non consistit in pura negatione. 152.1.2.i.
Quo modo sit priuatio in ipso actu. 152.2.4.m. & sequent.
Priuationes possunt esse inæquales in ratione malitiæ, etiam si sint æquales in ratione priuationis, & non entis. 191.2.7.f.
Peccatum ex malitia quodnam sit, & quo modo contingat. 242.2.1.2. & seq.
Malitia, quæ est causa peccati ex parte voluntatis, in quo consistat. 243.2.4.i.
Quo modo omne peccatum ex malitia sit peccatum in Spiritu sancto. 244.2.8.f.
Quo modo sit grauius, quam peccatum ex infirmitate. 245.1.9.i.
Malitia formaliter solum sequitur ad actionem, in quantum exit ab illo agente, quod tenetur ad oppositum. 250.2.9.i.
Deus est causa moralis bonitatis, non autem malitiæ. 252.2.16.f.
Negatio physica, & priuatio moralis in actu peccati, sunt distinguendæ. 253.1.20.f.
Ad vitandum malum maius, licitum est inducere ad malum minus. 345.1.28.m.
Malitia, in quantum est filia acidia, in quo consistat. 366.1.3.f.
Et quomodo sit peccatum mortale. 367.2.9.m.
Mandatum.
Mandatum quare expirat morte madatis. 433.2.10.m.
Mandatum quo datur iurisdictio, non expirat morte mandantis, si iam iurisdictio cepta est exerceri. 434.1.13.i.
Mandatum, quod non sit à Superiore, non semper

expirat morte mandantis. 434.1.14.i.
Mandatum execrationum.
Mandatum execrationum, si in aliqua parte sit excelsiuum, & supra iustitiam, totum est nullum. 407.1.16.i.
Eiusque executio est nulla. 407.1.17.m.
Mando, uerbum.
Verbum, *Mando*, utrum sit preceptiuum, & impoter obligationem. 500.1.3.m.
Manfuetudo.
Manfuetudo quo differat à clementia. 310.1.16.m.
Ad manfuetudinem pertinet moderatio iræ. 309.2.14.f.
Matrimonium.
Matrimonium non irritatur ex metu reuerentiali, etiam cum enormi læsione. 80.1.19.i.
Ex metu graui licitum est contrahere matrimonium cum aliquo impedimento nõ dirimete. 52.2.11.m.
Impedimentum matrimonij, etiam secretò cognitum, est manifestandum. 277.1.3.m.
Et etiam si continer infamiam. 280.1.7.m.
Dubietas de validitate matrimonij rari potest rolli per presumptiones. 389.1.26.i.
Etiam si sit dubietas ratione conditionis seruilis. 389.1.27.f.
Coniux inuincibiliter dubius de validitate matrimonij, quo modo possit petere, & reddere debitum. 392.2.20.f.
Vnus matrimonij alter est dominij, & alter seruitutis. 393.1.21.i.
Matrimonium contractum post obtentam dispensationem alicuius impedimenti, sed ante habitam illius notitiam, est nullum. 483.2.16.m.
Nisi Papa specialiter in sua dispensatione intendat oppositum. 484.2.20.i.
Metus mortis non validat matrimonium, alioqui nullum. 518.1.23.m.
In matrimonio bona fide contracto cum impedimento occulto, potest dispensare Episcopus, si necessitas urgeat. 599.2.8.f.
Dispensationes matrimoniales quomodo in Curia dicantur concedi sine causa. 604.2.7.m.
Medicamentum.
Licitum est uti carne, & adipè humano pro medicamento. 337.1.16.f.
Non est licitum medicamentum probabile, quando suppetit certum. 403.2.2.i.
Medicamentum dubium non est licitum etiam gratia experiendi. 403.2.4.m.
Probabilius est, quod Medicus teneatur sequi semper opinionem probabiliorum, & tutiorem inter Medicos. 404.1.7.f.
Medicamentum probabile potius est attendendum ex effectu, & experientia, quam ex ratione speculatiua. 404.1.6.m.
Remedium, quod certò scitur non nociturum, & dubitatur, utrum sit profuturum, quo modo sit adhibendum. 404.1.8.f.
Medicamentum probabile potest adhiberi, quando arger est iam desperatus, & non suppetit medicamentum certum. 403.2.5.m.
Medicus.
Medicus, si ex vana gloria nolit adhibere socium curationis, quando oportet, peccat mortaliter. 267.2.15.i.
Quo modo Medicus possit sequi opinionem probabilem inter Theologos, vel inter Medicos, omiffa probabiliore. 403. & seq. 404.1.7.f.
Melancholia,

præcipuarum.

Melancholia, v. Amentia.
Ex humore melancholico maxime contingit læsio mentis. 37.1.3.f. Sibyllæ, & diuinae, 41.2.15.i. Poetæ, & Oratores. 41.2.16.m. Apparentia Dæmonum, & latronum, &c. 414.2.7.m.
Membrum.
Metus abscissionis membri est grauis. 62.2.3.i.
Membra exteriora non possunt esse subiectum peccati. 217.1.4.f. 219.2.12.i.
Homo in membra habet dominium despoticum. 46.2.7.i. 217.1.5.f.
Memoria.
Defectus memoriæ quo modo contingat. 29.1.13.f.
Mens.
Cæcitas mentis est filia luxuriæ. 300.2.6.f.
Mentis euagatio est filia acidia, & aliquando est peccatum mortale. 367.2.10.f.
Quo modo sit bonarum mentium ibi culpam agnoscere, ubi culpa non est. 418.1.6.f.
Mentis hebetudo, v. Hebetudo.
Mentis læsio, v. Amentia.
Meretrix.
Utrum meretrix teneatur restituere, quod extorquet blanditiis. 82.1.4.m.
Meritum, Meritorium.
Potest actus esse meritorius, etiam si fiat ex conscientia erronea. 382.2.5.i.
Metus, v. Timor.
Metus quid sit. 50.1.2.i.
Non est idem agere ex metu, & cum metu. 50.1.3.i.
Metus potest contingere etiam in Angelis, & creaturis purè intellectualibus. 50.1.4.m.
Metus iustus, probabilis, & cadens in virum constantem. 50.1.5.m. Quare sic dicatur. 58.2.1.m.
Quæ sunt ex metu, neque sunt purè voluntaria, neque purè inuoluntaria, sed mixta. 51.1.7.m.
Et plus habent de voluntario, quam de inuoluntario, & simpliciter sunt voluntaria, & secundum quid inuoluntaria. 51.2.8.f.
Si sint intrinsecè mala, non excusantur à peccato. 52.1.9.i.
Secus verò, si sint mala solum ex lege positua. 52.2.10.i. 518.2.24.i.
Ex metu mortis licitum est dicere Missam sine luminibus, & sine vestibus sacris. 52.2.11.i.
Metus in actibus malis minuit culpam, & pœnam. 52.2.12.f.
Et in actibus bonis minuit meritum. 53.1.14.i.
Non tamen facit culpam venialem ex mortali. 53.1.13.i.
Non irritat contractus, & vota, nisi sit directè illatus. 53.1.15.f.
Quæ sunt cum metu, non sunt inuoluntaria. 53.2.16.m.
Metus non est voluntarius perfectè. 54.1.19.m.
Quid requiratur ad metum seruilem cum seruitute. 54.1.18.m.
Quot sint genera, aut species metus. 55.2.1.m.
Metus concussiuus, impressiuus, aut facti. 56.2.7.f.
Metus suspensionis, aut compulsiuus potentia. 56.2.7.f.
Metus tacitus, & reuerentialis. 56.2.7.f.

Metus perfidia. 56.2.7.f.
Per omnes species metus causatur inuoluntarium secundum quid in foro conscientia. 56.2.8.f.
Etiam ratio mali, quod timetur, sit solum apparentis. 57.1.1.f.
Non autem semper causatus in foro externo. 57.2.12.f.
Metus cadens in virum constantem, debet esse de malo, quod sit graue absolute. 58.2.2.f. Et quod prudenter timeatur, & qui metum inuitit, possit, & solcat exequi. 59.2.4.7.8. Et qui metum patitur, non possit facile malis occurrere. 59.2.9.f.
Etiam suspicio metus reputatur pro metu. 59.2.5.m.
Metus grauis rescindit contractus, etiam si non sit cum laude virtutis, & sine culpa. 59.13.f.
Grauitas metus non est eodem modo attendenda in omnibus, v.g. in femina, senem, aut puero, atque in milite. 60.1.10.i.
Metus grauis quomodo dicatur cadere in virum constantem, non autem in constantem feminam, aut constantem senem, vel puerum. 60.2.11.i.
Ad metum grauem non requiritur, ut malum timeatur in ipsa persona timentis; sed satis est, si timeatur etiam in aliis ipsi coniunctis, v.g. in filiis, vxore, parentibus, fratribus, consanguineis, affinis, amicis, domesticis. 61.1.13.14.15.16.17.18.19.
Quæ mala corporis possunt timeri per metum grauem. 62.2.2.3.f.
Iudicium de grauitate metus in utroque foro pertinet ad Iudicem, aut virum prudentem. 62.1.1.f.
Quo modo metus amittendi bona externa sit grauis. 65.2.1.m.
Est grauis, etiam quoad amissionem maioris partis bonorum. 65.2.1.
Nec refert, quanta sit huiusmodi maior pars. 66.1.3.i.
Sed in homine paupertimo huiusmodi metus potest non esse grauis. 66.1.4.f.
Et secundum aliquos idem est etiam in homine ditissimo. 66.2.5.i.
Metus amittendi magnum lucrum. 66.2.9.f.
Metus exilij. 64.2.19.m.
Metus amittendi famam. 67.1.3.f.
Amittendi honorem. 69.1.6.m.
Metus alapæ, aut leuissimi verberis. 69.2.10.f.
Imò & metus verborum. 69.2.10.f.
Metus stupri, siue in viro, siue in femina honesta. 65.1.23.m.
Metus amentia. 71.1.1.f.
Amittendi scientiam, aut artem; vel eam non acquirendi. 71.2.3.4.f.
Amittendi gratiam, vel feruorem charitatis per peccatum mortale, aut veniale. 72.1.5.m.
Metus, ne quis admittatur ad Sacramenta, vel ad statum clericalem, aut religiosum. 73.1.6.f.
Metus excommunicationis, siue iustæ, siue iniustæ. 73.2.7.i.
Et aliarum censurarum. 74.2.8.f.
Metus reuerentialis, quis sit. 75.1.1.m.
Quo modo sit grauis. 77.1.7.i.
Erga patrem communiter est minus grauis. 78.1.8.f.
Metus paternæ maledictionis non est ex se grauis. 78.1.9.f.
Metus reuerentialis potest esse grauis, etiam sine minis actualibus, ex sola vultu terribilitate, vel diuturno aspectu Superioris irati, & infensi. 78.2.11.
HH h 4 2.11.

Index Rerum

2.11.12.13. Et quid in casu dubio? 78.2.1.2.f. 78.2.10.i.
Ad iudicandum de grauitate metus reuerentialis, debet expendi conditiones personarum. 78.2.10.i.
Metus reuerentialis impedit consensum praesumptum, saltem quando actus est nocius, & praedicialis. 79.2.16.m.
Metus reuerentialis potest aliquando esse grauis, etiam ex minis, aut malis adiunctis leuioribus. 79.2.15.i.
Contractus celebrati ex metu reuerentiali cum enormi laesione, quo modo irritentur. 79.2.17.f.
Ad quas personas fit metus reuerentialis. 80.1.2.1.f.
Vtrum blanditiae inducant metum. 80.2.1.f. 81.1.2.f. 2.3.f.
Vtrum preces inducant metum. 83.1.5.m.
Inducunt metum grauem, quando sunt simul cum metu reuerentiali. 83.2.8.i.
Metus qualiter fit probandus in iudicio. 58.1.15.m.
Metus mortis non tollit nullitatem actus, qui ex illo fit. 518.1.22.m.
Nec validat matrimonium. 518.1.23.m.
Qui legem seruat solum ex metu, non incurrit censuram latam per legem. 509.2.9.f.
Quo modo ex metu graui aliquando sit licitum commuticare cum excommunicato. 516.2.14.i.
Miles.
In milite admittitur ignorantia iuris, etiam in foro externo. 105.1.3.m.
Minas, v. Adversus.
Si sit dubium, vtrum is, qui minas intentat, sit solutus illas exequi, censendus est metus grauis. 78.2.10.11.i.
Minor.
In minoribus admittitur ignorantia iuris. 105.2.3.m.
Missae, v. Sacerdos.
Ex metu mortis licitum est dicere Missam sine luminibus, & sine vestibus sacris. 52.2.11.i. 517.2.18.i.
Sacerdos in Missa indignè communicans dupliciter peccat, id est, indignè ministrando, & indignè recipiendo Eucharistiam. 174.1.15.f.
Probabile est, quod possit dici Missa, non dicto Matutino. 396.1.7.m.
Qui audit Missam die festo, & ignorat, quod sit dies festus, quomodo satisfaciatur. 510.1.12.f.
Licitum est velle potius mori, quam Missam facere sine vestibus, aut instrumentis sacris. 518.1.21.i.
Monarchia.
Monarchia, Aristocratia, Timocratia, quo modo sunt instituta. 456.2.5.i.
Monasterium.
Vtrum infantes, vel amentes possint ingredi Monasteria, vel ab aliis intra illa admitti sine peccato, & sine censura. 528.1.17.f.
Monialis.
Monialis, si ex animi leuitate nimis se ornet, quomodo peccet. 269.2.19.m. Si laruis vtatur. 349.1.12.m. Si choreas faciat. 349.2.17.m.
Moniales ex voto obedientiae non tribuunt Abbatissae vllam iurisdictionem spirituales. 444.1.10.i.
Capitula Monialium non possunt condere leges proprie dictas. 454.2.7.f.
Mors.
Metus mortis est cadens in virum constantem. 62.2.2.i.

Mors ciuili in multis aequiparatur morti naturali, & quam illa sit. 62.2.7.f.
Quo modo omnia sint facienda, ac si statim effemus morituri. 418.2.7.m.
Poena mortis sufficienter indicat obligationem legis ad culpam mortalem. 504.2.11.m.
In periculo mortis quo modo sit licitum comedere idolothya. 517.2.19.m.
Mortale, v. Peccatum.
Denominatio mortalis, & venialis in peccatis vnde habeatur. 167.2.1.f. 168.2.6.f.
Quo modo aliqua peccata dicantur esse mortalia ex proprio genere. 168.2.4.i.
Mos, Morale.
Genus moris ex S. Thoma solum habetur per ordinem ad voluntatem. 252.2.15.f.
Moisus.
Motus primò primi non sunt actio humana. 2.1.5.f.
Motus primò primi, & secundò primi, vel nullo modo sunt peccatum, vel solum sunt veniale. 23.1.7.i.
Et qui proprie sint ex S. Thoma. 226.1.19.m.
Mulier, v. Foemina.
In muliere admittitur ignorantia iuris. 105.2.3.m.
Grauius est fornicari cum muliere turpi, quam cum pulchra. 202.1.7.i.
Si mulier ex consuetudine, & absque mala intentione ostendet nudum pectus, non peccat mortaliter. 269.1.15.f. Sed hæc consuetudo non est de nouo inducenda. 269.2.17.i.
Consuetudo, si alicubi est, vt viri, & foeminae publice se osculentur, non est improbanda. 269.2.16.i.
Mulieres communiter sunt inuidiae. 355.1.13.m.
Mulierum cantus, & voces sunt periculosae. 298.1.3.m.
Multiloquium.
Multiloquium ex se est peccatum veniale, sed ex accidente potest multipliciter esse mortale. 350.1.1.m.
Multiloquium quo differat à verbositate, & linguositate. 350.1.2.f.
Mundus.
Non potest pro toto mundo simul haberi ab vno homine potestas spiritualis, & temporalis. 458.2.12.f.
Nullus est, qui possit condere leges ciuiles pro toto mundo. 459.1.1.f.
Mutilatio.
Metus mutilationis est grauis. 62.2.3.i.
Poena mutilationis sufficienter indicat obligationem legis ad culpam mortalem. 504.2.11.m.
N
Natalis Domini.
Qui vult ieiunare sexta feria, etiam tenetur, si in illa incidat dies Natalis Domini. 100.1.m.
Necessitas.
Necessitas proprie quid sit, & quotuplex. 43.2.4.m.
Quo differat à violentia, & coactione. 43.2.3.i.
Publica, & communis necessitas non excusat à violatione immunitatis ecclesiasticae, neque tribuit iurisdictionem. 566.1.2.m. 2.3.i.
Negatio.

præcipuarum.

Negatio.
Negationes, & priuationes solum tolluntur per formas oppositas; non autem per alias negationes. 154.2.9.i.
Negatio actus non potest per se, & ratione sui mouere voluntatem. 136.2.20.i.
Negligentia.
Siue quis det operam rei illicitae, siue licitae, semper mala, quae consequuntur, imputantur ad poenam, propter negligentiam illa considerandi. 208.2.8.m.
Negotiatio, Negotium.
Quo modo Clerici non sint exempti à gabellis, si negotientur. 547.1.11.i.
Negotia secularia, à quibus Clerici debent abstinere, quænam sint. 562.1.13.f.
Ab illis tamen soli Clerici beneficiati, aut constituti in sacris tenentur abstinere. 562.2.14.i.
Nemesis.
Nemesis quid proprie sit, & quare in Scriptura prohibeatur. 353.1.3.f.
Nemesis non est mala. 358.2.13.m.
Notitia.
Notitia intellectus ad actum peccati specialiter debet esse de malitia actus. 22.1.2.i.
Non est tamen necesse, vt sit explicita quoad gradum mortalis. 22.1.4.f.
Notitia necessaria ad peccatum mortale debet fundare perfectam deliberationem. 22.2.5.i.
Quo modo cognoscatur, quod in actu peccati notitia malitiae sit perfecta. 22.2.6.m.
Ad legis obligationem non est satis notitia priuata, quæ potest de illa haberi aut solennem promulgationem. 471.2.8.i.
Notitia.
Notitatum praesumptio, inuentio, aut cupiditas, quando sit peccatum mortale. 269.1.13.m.
Notitas vestium, ludorum, doctrinae. 269. & seq.
Nullitas.
Ignorantia, quæ excusat à culpa contra aliquam legem positiuam, etiam excusat à nullitate actus, si hæc per illam legem statuatur, vt poena. 481.1.7.f.
Non autem si statuatur solum propter solemnitatem. 481.1.7.f.
O
Obedientia, v. Inobedientia.
Obedientia est maximè necessaria homini serupuloso. 420.1.3.i.
Obiectum.
Quo modo peccata sumant speciem ex obiectis. 155.2. & seq.
Quo modo in peccatis sint accipienda obiecta formalia. 157.2.9.i.
Obligatio, Debitum.
Sola obligatio aduertendi non est satis ad culpam, nisi praeter ea menti occurrat cogitatio de tali obligatione. 97.1.13.f.
Aduertere, & debere aduertere quo modo dicantur esse paria. 97.2.14.i.
In dubiis nemo praesumitur obligatus. 386.2.8.i.
In obligationibus semper est facienda restrictio, & vnusquisque semper est praesumendus quam minimè obligatus. 391.1.8.m.
Formalis voluntas implendi obligationes, quas aliquis habet, semper potest praesumi, quando fit aliqua actio. 510.2.14.m.
Idque etiam valet in obligationibus iustitiae. 511.1.18.f.
Obligatio grauis vnus legis potest colligi ex declaratione per aliam legem. 500.2.8.m.
Obligatio legis ad culpam mortalem potest colligi ex vtu, & consuetudine. 501.2.1.m. v. Lex.
Qui facit actum praecipuum cum intentione non satisfaciendi praecipuo, vtrum verè satisfaciatur. 511.2.19.i.
Multiplex obligatio quo modo impleatur per vnicum actum, siue diuisibilem, siue indiuisibilem. 512.2.22.i.
Licitum est recedere à loco, in quo viger, & vrget obligatio alicuius praecipui, eamque postea non implere. 532.1.11.i.
Etiam si id fiat ex directa intentione vitandi obligationem. 533.1.18.m.
Breuis commoratio ad non contrahendam legum obligationem, quamam sit. 537.2.25.m.
Oblitio, v. Memoria, Amentia.
Odium.
Odium sui semper causatur ex amore sui, nec potest aliquis, per se loquendo, odisse se. 240.2.9.m.
Peccatum odij est grauius, quam peccatum inuidiae, & iræ. 308.1.7.i. 357.2.8.m. Et ab illis quo differat. 308.1.7.i.
Odium non est vitium capitale. 310.2.4.f.
Signum odij est, non dignari aliquem aspectu, aut colloquio. 311.2.4.i.
Odium inimicitiae, & odium abominationis quid sint. 320.1.5.f.
Odium praesens acceptum quando contingat. 354.1.7.m.
Displicentia de bono alterius ex odio, & ex inuidia, quo differant. 354.1.6.i.
Odium Dei, & amor sui est filius luxuriae. 301.1.11.f.
Officium.
Priuatio officiorum est poena grauis. 501.1.11.m.
Officium diuinum, v. Hora canonica.
Omissio.
Omissiones actuum quo modo possint dici actus humana. 2.1.4.f.
Pura omissio, si daretur, solum esset voluntaria indirecte. 14.2.5.m.
Vtrum possit dari pura omissio sine omni actu. 132.2.3.m. & seq.
Omissio, & negatio actus non potest per se, & ratione sui mouere voluntatem. 136.2.20.i.
Neque potest causari à fine sine aliquo actu voluntatis. 136.2.21.m.
Peccato omissionis quo modo debeatur poena sensus. 138.1.27.m.
Quo modo actus, cum quibus reperitur omissio, participet, aut non participet ab illa malitiam. 138.2.30.f.
Peccato omissionis quo modo conueniat communis definitio peccati, quod sit factum, dictum, concupitum contra legem aeternam. 140.1.2.m.
Etiam peccata omissionis possunt dici, quod distinguantur ex obiectis. 160.1.4.f.
Peccata

Index Rerum

Peccata omissionis, & commissionis solum differunt specie materiali, non autem formali, si proximè sint ex eodem motivo. 169.2.& seq.
Commissio est grauius peccatum, quam ommissio. 175.1.21.m.

Peccata omissionis non sunt eadem cum peccatis per defectum. 176.1.3.i.
Quibus modis multiplicentur numero peccata omissionis. 186.1.& seq.

Onus, Munus, Officium publicum.

Onera, seu munera personalia sunt multiplicis generis. 561.1.1.i.

Opinio.

Ad opinionem probabilem non est satis, si habeat quomodoque plures Doctores. 395.1.1.f.& seq.
Opinio, quæ vno tempore est probabilis, alio tempore potest esse obsoleta. 395.2.4.m.

Ad opinionem probabilem potest sufficere etiam vnus Doctor. 395.2.5.f. Eamque possunt sequi omnes alij, siue docti, siue indocti. 396.1.8.f.

Quo modo vir doctus possit sequi sententiam aliorum contra propriam. 396.2.9.i.

Sola autoritas vnus Doctoris non facit opinionem probabilem, si sit destituta rationibus. 396.2.10.i.

Ad opinionem probabilem requiritur, vt communiter existimetur non continere errorem, & nitatur rationabilibus fundamentis. 396.2.11.12.m.

Quid requiritur ad hoc, vt aliqua opinio dicatur communis. 397.2.17.i.

Potest contingere, vt vtraque pars contradictionis sit opinio communis. 397.2.18.i.

Potest aliqua opinio esse probabilis pro solo casu necessitatis, non autem extra illum. 397.1.15.i.

Si vna opinio habeat plures Doctores, & alia habeat meliores, possunt aliquando inter se compensari, & vtraque esse æqualis autoritatis. 398.1.19.i.

Quo modo sit licitum operari ex opinione probabili, ommissa probabiliori, etiam propria ipsiusmet operantis, & magis tuta. 398.2.1.2.399.1.5.m.2.6.7.i.m.

Quanta probabilitas requiratur in vna opinione, ad hoc vt possit tute eligi. 399.1.3.i.

Opinio parum probabilis potest in aliquo casu esse tuta sufficienter. 399.1.4.i.

Opinio satis tuta ex vno capite, potest non esse tuta ex alio capite. 400.1.11.m.

Quare in materia charitatis sit sequenda opinio certa, & simpliciter tuta; non autem sufficiat opinio probabilis. 400.2.13.f.

Oportet.

Verbum, oportet, vtrum importet obligationem. 500.1.4.f.

Oratio, v. Preces.

Oratio consistit in actu rationis, & partis intellectiue. 430.2.8.f.

Ordo, Sacramentum.

Ordines non possunt suscipi ab Episcopo quasi domicilij. 535.1.9.m.

Orientales.

Orientales non tenentur constitutionibus Papæ, quæ in dies emanant. 573.2.2.m.

Neque iis, quæ continentur in iure canonico. 573.2.3.f.

Originale peccatum.

Peccatum originale quomodo dicatur traduci ad posteros, sicut peccatum actuale traducitur ad membra. 220.1.13.m.

Originarium.

Originarius alicuius loci quis dicatur. 535.1.10.m.

Osculum, v. Tactus.

Consuetudo si est alicubi, vt viti, & fœminæ publicè se osculentur, non est improbanda. 269.2.16.i.

Osculum, si fiat ex bono fine, non est peccatum. 286.1.7.f.

Si fiat ex fine solum venialiter malo, non est peccatum, nisi veniale. 286.2.8.i.

Otiotas.

Otiotas est bene vitanda à scrupulosis. 319.1.13.f. 421.1.7.i.

P

Papa.

Papa, quod dicit incidenter ad aliquam quæstionem propositam, sæpè dicit tanquam priuatus Doctor. 387.1.13.f.

Potest condere leges ecclesiasticas pro tota Ecclesia. 437.2.1.m. Non tamen potest delegare hanc facultatem alteri, qui possit obligare totam Ecclesiam. 437.2.2.f.

Si peste, aut aliter deficiant Cardinales, electio Papæ ad quos pertinet. 447.2.13.f.

Papa potest subicere se Concilio, tanquam arbitro, non tanquam Iudici. 451.2.6.f.

Non habet potestatem ciuilem, & politicam in totum mundum. 459.2.3.f.

Neque in totam Ecclesiam, nisi indirectè. 460.1.4.m. & seq.

Ad ipsum spectat administratio imperij, quandiu vacat. 461.2.8.m.

Potest condere leges ciuiles pro terris temporaliter sibi subiectis. 464.2.1.m.

Responsa Pontificum ad casus particulares quo modo habeant vim legum. 473.2.17.f.

Quo modo Papa à Canonistis dicatur habere pedes plumbeos. 485.1.5.f.

Si Papa percutiat Clericum, non incurrit excommunicationem. 521.2.8.m.

Si omittat Horas canonicas, non amittit fructus ecclesiasticos. 521.2.9.m.

Si non ieiunet, vel non confiteatur semel in anno, secundum aliquos, solum peccat venialiter. 525.1.12.f.

Ad solum Papam spectat approbare pro Clericis leges laicorum. 541.1.10.i.

Papa est exemptus de iure diuino ab omni potestate laicorum. 552.2.14.f.

Potest reuocare consuetudinem quomodocunque inductam contra immunitatem. 569.1.13.i.

Potest reuocare concordata cum laicis. 571.2.7.i.

A Papa ad Concilium licet appellare. 448.2.14.m.

Potest dispensare in toto iure canonico, & in lege apostolica humana. 598.2.1.m.

Potest retrahere dispensationem ad effectus præteritos abolendos. 598.2.2.m.

Contra leges Papæ non potest dari de non vsu, vel de legitima præscriptione sine scientia, & consensu ipsius Papæ. 488.1.5.f.

Parisienses.

Articuli Parisienses quantæ sint autoritatis. 237.2.8.f.

Parochia,

præcipuarum.

Parochia, Parochus.

Parochia acquiritur etiam per quasi domicilium. 534.2.5.i.

Et potest haberi etiam duplex. 534.2.7.f.

Parochus, qui intra annum non promouetur ad sacerdotium, quo modo sit priuatus parochia. 578.2.16.f.

Facultas dispensandi in legibus Superiorum non est eodem modo præsumenda pro Parochis, quo præsumitur pro Episcopis. 600.1.12.i.

Parochus ex consuetudine dispensat in lege ieiunij, aut festi; non autem in voto. 600.1.13.m.

Pars.

Quo modo pars naturaliter exponatur periculo propter conseruationem totius. 47.2.11.i.

Quo modo lex debeat esse acceptata à maiori parte. 489.2.20.m. 490.1.23.i.

Quo modo consuetudo debeat esse obseruata à maiori parte. 590.2.8.f.

Maior pars populi, quæ dicatur. 590.2.9.f. 3

Passio, v. Concupiscentia.

Passio semper excitatur in appetitu sensitiuo, quando voluntas intensè operatur. 85.1.4.i.

Quo modo passio trahat voluntatem. 86.1.10.m.

Peccata, quæ sunt simul ex habitu, & ex passione, vtrum sint leuiora. 110.1.6.f.

Passio solum indirectè est causa peccati, & mouet voluntatem. 235.2.1.f.

Quo modo possit superare rationem contra eius scientiam. 236.2.4.i.

Passio vehemens potest inducere in amentiam. 236.2.5.f.

Delicta ex passione mitius puniuntur. 237.1.6.m.

Passiones sunt infirmitates animæ. 238.2.1.f.

Passio, etiam quando ligat rationem, non excusat à peccato. 239.1.3.m.

Constitutum in passionibus facilè habemus apparentias, & deceptiones circa sensus. 414.2.4.i.

Pater in diuinis.

Pater aliquando in Conciliis dicitur generare, & esse Deus voluntate. 4.1.7.i.

Pater in humanis.

Metus reuerentialis erga patrem communiter est minus grauis. 78.1.8.f.

Metus paternæ maledictionis non est ex se grauis. 78.1.9.f.

Si dubitetur ex duobus vter sit verus pater huius filij, quis ex illis teneatur eum alere. 392.2.19.m.

Præcepta patrisfamilias non sunt lex. 433.2.9.i.

Quomodo pater habeat in filios naturale dominium. 463.1.15.m.

Patria potestas ciuilis quo differat à potestate patria naturali, & quibus competat. 463.2.16.f.

Non potest reus obligari à Iudice, vt occidat parentes, etiam publica autoritate. 583.2.5.f.

Vtrum pater, in cuius lecto infans est suffocatus, sit irregularis. 498.2.16.m.

Patriarcha, v. Episcopus.

Patriarcha quo modo possit condere leges. 440.2.19.m.

Quo differat à Primare, & Archiepiscopo. 441.2.24.m.

Potest Crucem gestare per totum mundum, etiam in locis exemptis, excepta Roma, & vbi est Legatus Sedis apostolicæ. 441.1.21.m.

Pauper, Pauperia.

In homine pauperrimo merus amittendi bona æterna potest non esse grauis. 66.1.4.f.

Religiosus, si ex importunitate obtineat licentiam possidendi aliquid contra votum paupertatis, non est tutus in conscientia. 57.1.10.m.

Pax.

Potest Iudex remittere penam reo, etiam non habita pace. 312.2.9.f.

Publicæ litteræ pacis vtrum possint negari inimico illas petenti. 313.1.10.i. & seq.

Peccatum, v. Culpa, Malitia.

Qualis notitia, & consensus requiratur, & sufficiat ad peccatum, siue mortale, siue veniale. 21. & seq.

Peccatum mortale communiter ex metu non fit veniale. 53.1.13.i.

Metus amittendi gratiam, aut feruorem charitatis per peccatum mortale, aut veniale, est metus grauis. 72.1.5.m.

Non omne peccatum est inuoluntarium conditionaliter, & secundum quid ratione ignorantia consequentis. 94.2.5.f.

In omni actu peccati est aliqua ignorantia, aut peruersitas, vel euersio mentis. 95.1.6.f.

Sola obligatio, aut debitum aduertendi non est satis ad culpam, nisi præterea menti occurrat aliqua cogitatio de tali obligatione. 97.1.13.f.

Peccata, quæ sunt simul ex habitu, & ex passione, vtrum sint leuiora. 110.1.6.f.

Peccatum, & vitium quo differant. 112.1.1.f.

Quo modo peccatum possit esse simul cum virtute. 127.2.1.f.

Peccatum mortale, secundum aliquos, solum moraliter contrariatur charitati, & secundum aliquos physice. 128.1.3.m.

Quo modo possit explicari, & defendi hæc contrarietas physica. 128.2.5.f.

Quo modo dicatur à S. Thoma, quod peccatum mortale effectiue destruat charitatem, & gratiam. 130.1.6.i.

Quo modo peccatum mortale sit contra Deum, & destruat charitatem in eo, qui ignorat Deum inuincibiliter. 131.2.8.i.

Vtrum in omni peccato sit aliquis actus. 131.2.f. & seq.

Peccatum, tam in natura, quam in ratione, solum attenditur ex declinatione à regula operationis, non autem ex declinatione à fine intento per operationem. 134.2.13.m.

Peccatum rectè definitur, quod sit dictum, factum, vel concupitum contra legem æternam. 140.1.140.2.4.i.

Ratio formalis peccati non consistit formaliter in aliquo relatiuo. 142.1.3.i.

Neque in aliquo positiuo absoluto. 145.1. & seq.

Neque simul in positiuo, & negatiuo. 150.1.15.i.

Quo modo peccatum rectè dicatur esse quid solum complexè enunciabile. 146.2.5.m.

Pœna damni quo modo debeat peccato ratione auersionis, & pœna sensus, ratione conuersionis. 151.1.20.i.

Et quo modo hoc conueniat cum peccato omissionis. 138.1.27.m.

Ratio formalis peccati quo modo consistat in priuatione. 151.2. & seq.

Quo modo peccata sumant speciem ex obiectis. 159.2. & seq.

Et

Index Rerum

Et quo modo in peccatis sint accipienda obiecta formalia. 161.2.9.i.
 In idem recidit, quod sumant speciem ex obiectis, & quod sumant secundum fines, & secundum virtutes oppositas. 159.2.2.m.
 In peccatis principaliter se habet ipse actus quam deordinatio. 160.2.5.i.
 Peccata carnalia, & spiritualia quanam sint, & quo modo ab inuicem differant. 162.2. & seq.
 Peccata cordis, oris, & operis quo modo differant. 163.2. & seq.
 Quo modo distinguantur peccata ex causis efficientibus, aut ex finalibus. 164.2. & seq.
 Ex ignorantia, ex infirmitate, & ex malitia, quanam sint. 165.2.3.m.
 Non differunt essentialiter. 165.1.3.m.
 Contra Deum, contra seipsum, & contra proximum. 166.1. & seq.
 Peccata in Patrem, in Filium, & in Spiritum sanctum. 167.1.6.f.
 Peccata in Spiritum sanctum quo modo dicantur esse irremissibilia. 167.1.7.i.
 Quo modo differant peccata, in quantum mortalia, & venialia. 167.2. & seq.
 Denominatio mortalis, & venialis in peccatis vnde sumatur. 167.2.1.f.
 Quo modo aliqua dicantur mortalia, aut venialia, ex proprio genere. 168.2.4.i.
 Quo modo differant, in quantum sunt commissio- nis, & omissionis. 169.2. & seq.
 Ex diuersitate preceptorum quo modo sumatur peccatorum diuersitas. 173.2.1.1.i.
 Differentia, aut species formalis in peccatis qua- nam sit. 170.1.2.i.
 Peccata per excessum, & per defectum quo modo differant specie. 175.1. & seq.
 Peccata per defectum non sunt eadem cum pecca- tis omissionis. 176.1.3.i.
 Per excessum, & per defectum quo modo fundent diuersas negationes bonitatis contra eandem virtutem. 157.2.16.f. 176.2.6.i.
 Quo modo multiplicentur numero peccata cordis. 179.2. & seq.
 Peccata oris. 182. & seq.
 Peccata operis. 187.1. & seq.
 Actus, qui sunt post aliquod peccatum consumma- tum, sunt per se peccata distincta. 184.2.6.f.
 Si vnus actus habeat plura obiecta totalia, potest esse plura peccata. 185.1.7.i.
 Quo modo peccata non sint omnia inter se con- nexa. 187.1. & seq.
 Quo modo non sint omnia inter se paria. 189.2. & seq.
 Quo modo eorum inæqualitas attendatur ex obie- ctis. 195.1. & seq.
 Gratuitas ex obiecto, propriè loquendo, non potest excipi, aut æquari per gratuitatem ex circumstan- tiis. 195.2.2.f.
 Peccatum inferius potest esse mortale, etiam si pec- catum superius sit veniale. 197.2.6.i.
 Quo modo inæqualitas peccatorum attendatur ex virtutibus oppositis. 197.2. & seq.
 Et ex eo, quod sint spiritualia, aut carnalia. 200.2. & seq.
 Peccata spiritualia sunt grauiora. 200.2.1.2.i.
 Peccata carnalia sunt contra proprium corpus, & spiritualia contra Deum, vel contra proximum. 200.2.3.f.
 Peccata carnalia sunt ex vehementiore principio extrinseco. 201.2.6.f. Et sunt maioris infamiae. 202.1.8.m.

Inæqualitas peccatorum attenditur ex causis effi- cientibus, & finalibus. 202.2. & seq.
 Quo modo attendatur ex circumstantiis. 204.2. & seq.
 Et secundum maius nocuumentum pœnale, aut non pœnale, quod sequitur ex actu peccati. 206.2. & seq.
 Et ex conditione personæ, in quam peccatur. 211.2. & seq.
 Et ex magnitudine ipsius peccantis. 214.2. & seq.
 Quo modo voluntas sit subiectum omnis peccati. 216.2. & seq.
 Membra exteriora non possunt esse subiectum pec- cati. 217.1.4.f. 219.2.12.i.
 An, & quo modo subiectum peccati sit sensualitas. 220.2. & seq.
 Quo modo in ratione superiore, aut inferiore pos- sit esse peccatum mortale, aut veniale. 227.1. & seq.
 De causa efficiente peccati, siue intrinseca, siue ex- trinseca. 232.2. & seq.
 Quo modo vnus peccatum in omni genere causæ possit esse causa alterius. 233.1.4.m. 260.1.1.f.
 Causa peccati ex parte rationis est ignorantia. 233.2. & seq.
 Ex parte appetitus sensitini est passio. 253.2. & seq.
 Peccata ex passione rectè dicuntur esse ex infirmi- tate. 238.2.1.f.
 Causa omnis peccati est amor sui. 239.2.5.m.
 Concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ, sunt causa omnis peccati. 241.2.13.i.
 Peccatum ex malitia quodnam sit, & quo modo contingat. 24.2.2. & seq.
 Quo modo omne peccatum ex malitia sit pecca- tum in Spiritum sanctum. 244.2.8.f.
 Peccatum ex malitia est grauius, quam ex infirmi- tate. 245.1.9.i.
 Deus se solo operans non est sibi, vel alteri causa peccati. 246.2. & seq.
 Quo modo Deus cooperans cum voluntate creata non sit causa malitiæ, aut peccati. 248. & seq.
 Negatio physica, & priuatio moralis in actu pecca- ti, sunt distinguenda. 253.1.20.f.
 Potentia peccandi vtrum sit à Deo. 253.2.24.m.
 De causa peccati ex parte Diaboli. 256.2. & seq.
 Quo modo aliqua peccata dicantur capitalia, & quanam illa sint. 260.2.2.f. 264.2. & seq.
 Sunt tantum septem. 265.1.4.m.
 Quare appellentur peccata mortalia. 265.1.5.f.
 Peccata aliquando vincuntur fugiendo, & aliquan- do resistendo. 363.1.6.f.
 Peccata venialia non possunt vitari omnia sine spe- ciali priuilegio Dei. 378.2.12.f.
 Peccata ex ebrietate non excusantur. 345.2.29.f.

Peregrini.
 Peregrini non tenentur legibus loci, vnde discesse- runt. 530.1. & seq.
 Etiam si habeant animum redeundi, & quamprimum sint redituri. 530.2.5.f.

Perculum.
 Non omne periculum mali est necessariò vitan- dum. 332.2.20.f.

Periurium, v. Iuramentum.
Permissio.
 Permissio Dei quare in Scriptura appellerit ipsius actio. 274.1.4.m.

Permissio

præcipuarum.

Permissio rei malæ per solam non punitiorem, po- test esse licita. 299.1.13.m.

Perplexitas.

Conscientia erronea si non deponatur, potest in- ducere perplexitatem. 376.2.3.i.
 In casu perplexitatis culpabilis, vtrum grauius pec- cet, qui sequitur conscientiam erroneam, an qui non sequitur. 376.2.5.m.
 Qui inuincibiliter est perplexus, quo modo possit excusari à culpa. 378.1.11.f.

Pertinacia.

Pertinacia in quo consistat, & quo modo possit esse peccatum mortale. 270.2.1.m.

Pictor.

Pingere res turpes est peccatum mortale. 297.1. 10.f.

Pœna, v. Capitis diminutio, Punitio.

Quæ sunt ex metu, merentur minorem pœnam. 52.2.12.f.
 Ignorantia inuincibilis ipsius pœnæ communiter non excusat à culpa. 103.1.18.f.
 Qui, dum peccat, exponit se certo periculo magna pœnæ, dupliciter peccat. 210.2.14.f.
 Qui per ignorantiam excusatur à culpa contra ali- quam legem positam, etiam excusatur à pœna per illam legem statuta. 106.1.6.m. 588.2.4.m.
 Punitio, & pœna quò differant ab vltione. 309.2.11.i.

Ex grauitate pœnæ potest colligi, quod lex obliget in conscientia. 494.1.19.m.

Quæ pœnæ ecclesiasticæ sint graues, & arguant in lege obligationem ad culpam mortalem. 500.2.10.f.

Et quæ pœnæ temporales. 501.1.12.m.

Etiam in lege ciuili ex grauitate pœnæ colligitur obligatio ad culpam mortalem. 501.1.11.m.

Vtrum pœnæ statuta per legem sint subeunda ante sententiam, & exequenda ante executionem Iudicis. 575.2. & seq.

Quid importent in pœnis particula, *ipso iure*, & *ipso facto*. 577.2.12.f. 580.2.3.m.

Quo modo possit cognosci, quod pœna sit lata sen- tentiæ, aut ferenda. 580.1. & seq.

Pœnæ conuentionales quo modo sint soluendæ. 579.2.20.f.

Pœnæ testamentariæ, & conditionales quo modo obligent. 580.1.21.i.

Pœna non est necessariò subeunda, nisi post sen- tentiam vltimam, & à qua non datur appellatio. 583.1.2.m.

Quæ actiones sunt faciendæ à reo, vt pœnam susti- neat post sententiam. 583.1.3.f.

Pœnæ solum reales, non autem pœnæ personales, transeunt ad hæredes delinquentis damnati. 587.2.35.f.

Ignorantia legis, aut pœnæ per illam statuta, quo modo excuset, aut non excuset ab ipsa pœna. 588.1. & seq.

A pœna legis purè pœnalis, quæ ignorantia excu- set. 588.2.5.m.

Pœna pecuniaria.

Pœna pecuniaria in quanta summa sit grauis, & in- dicit obligationem legis ad culpam mortalem. 505.1.14.i.

A pœna pecuniaria iusta non licet resistere Iudici. 584.2.12.m.

Baldelli Theol. Moral.

Pœna sensus, & damni, v. Reatus.

Quo modo peccato omissionis debeat pœna sen- sus. 138.1.27.m.

Pœna sensus quo modo debeat ratione conuer- sionis, & pœna damni ratione auersionis. 151.1.20.i.

Pœna sensus peccati inferioris potest æquare, & excedere pœnam sensus peccati superioris, etiam si malitia non excedat, aut æquet malitiam. 197.1.5.m.

Pœnitentia.

Pœnitentia interior aliquando est necessaria ad vincendam ignorantiam iuris diuini. 101.2.8.m.

Pœna, v. Comœdia.

Quod quis sit Pœna, potest contingere ex humore melancholico. 41.2.16.m.

Pollutio.

Peccatum gulæ non euadit mortale ex eo, quod præuideatur ex illo esse securura nocturna pol- lutio. 331.1.13.i.

Quo modo actus gulæ possit influere in pollutio- nem. 331.2.16.f.

Quo modo pollutio, quæ præuideatur indirectè esse causanda ex aliquo alio actu, sit mortalis, aut venialis. 331.2.14.15.m.f. 332.2.17.18.19.

Pontifex, v. Papa.

Populus.

Maior pars populi quæ dicatur. 590.2.9.f.

Possessio.

In dubiis est benè videndum, pro qua parte stet possessio. 387.2.14.m.

In pari causa melior est conditio possidentis. 405.2.3.i.

Possessio secundum quandam analogiam reperitur in materia omnium virtutum. 387.2.15.f.

Conditio possidentis non est melior ex possessio- ne, nisi in pari causa. 388.1.16.i.

Possessio, aut paritas causæ pro illo stat in foro in- terno, pro quo stat præsumptio in externo. 388.1.17.m.

Potentia.

Perfectio potentia se habet solum materialiter ad perfectionem voluntarij, vt sic. 8.1.11.i.

Operationes potentiarum quo modo sint violentæ, si eliciantur contra imperium voluntatis. 46.2.9.m. 47.2.13.f.

Potest vna potentia impediri ab vna tantum ope- ratione, & non ab aliis. 41.1.14.m.

Potentia est minus bona, quam suus actus prima- rius, & adæquatus. 127.1.10.f.

Potentia contradictionis non respicit negationem, nisi mediante affirmatione. 136.1.19.i.

Ad omnes actus suarum potentiarum immediatè concurrunt anima secundum S. Thomam. 236.1.3.m.

Potentia peccandi vtrum sit à Deo. 253.2.24.m.

Etiam alia potentia à voluntate sunt subiectum peccati. 217.1.3.m.

Potestas, v. Iurisdictio.

Potestas, quæ competit ratione muneris, & in per- petuum, est ordinaria. 600.1.14.m.

Spiritualis, & temporalis secundum Hæreticos non potest esse simul. 464.2.2.m.

Index Rerum

Ecclesiastica, & ciuili quo differant. 492. 1. 11. f.
Spiritualis, & temporalis non potest simul haberi
pro toto mundo. 458. 2. 12. f.

Præceptum, Præceptiuum.

Præceptum quo differat à lege. 428. 1. 9. f.
Quo differat à consilio. 491. 1. 6. f.
Præceptum affirmatiuum, & negatiuum aliquando
solum pertinent ad diuersos gradus eiusdem
virtutis. 170. 1. 3. f.
Præcepta affirmatiua, & negatiua non dignoscun-
tur ex sola verborum forma; sed ex ipsa præ-
cepta. 170. 2. 5. m.
Diuersitas peccatorum quomodo sumatur ex di-
uersitate præceptorum. 173. 2. 11. i.
Diuersitas præceptorum vnde attendatur. 173. 2.
12. m.
Ex distinctione solum numerica præceptorum non
desumitur distinctio numerica peccatorum. 174.
2. 16. i.
Si vno, & eodem præcepto præcipiantur plures
actiones materiales, possunt peccata esse plura
numero. 174. 2. 17. m.
Cum vnitæ præcepti, & actionis materialis pos-
sunt peccata esse plura numero. 174. 2. 19. f.
Sola pluralitas præceptorum non auget peccatum
notabiliter in eadem specie. 175. 1. 20. i.
Præceptum quare expiret morte præcipientis. 433.
2. 10. m.
Verba præceptiua indicant in lege obligationem
ad culpam. 499. 1. 1. f.
Qui vnum præceptum iam impleuit in vno loco,
non tenetur implere iterum in alio loco. 530.
2. 4. m.
Secundum aliquos, ad legis obseruationem non est
necessaria formalis voluntas rem faciendi, in
quantum est præcepta. 511. 1. 17. i.
Qui facit actum præceptum cum intentione ex-
pressa non satisfaciendi obligationi, vtrum satis-
faciat. 511. 2. 19. i.

Præfens, v. Absens.

Præsumptio, Coniectura.

Consuetudo sciendi in eo, qui non flectitur præ-
cipibus, non est præsumenda. 83. 1. 6. f.
Præsumptiones habent locum, etiam in foro con-
scientiæ. 388. 1. 18. m.
Nemo præsumitur fuisse admissurus delictum. 388.
1. 19. f.
Leges, quæ fundantur in falsa præsumptione ali-
cuius facti, non obligant. 495. 2. 5. i.
Dummodo præsumptio sit alicuius facti, non au-
rem periculi, quod solet decurrere. 496. 1. 6. m.

Præsumptio, vitium.

Quo modo præsumptio pertineat ad vanam glo-
riam. 272. 1. 1. f.
Et sit peccatum. 273. 1. 5. 6. f.

Prætextus.

Appellatione prætextus venit aliquando in iure
etiam ipsa veritas rei. 542. 2. 19. m.

Preces.

Vtrum preces inducant metum. 83. 1. 5. m.
Quæ preces sint importunæ. 83. 2. 7. i.
Si coniungantur simul cum metu reuerentiali, fa-
ciunt metum grauem. 83. 2. 8. i.
Ad vincendam ignorantiam iuris diuini, aliquando
est opus precibus, & oratione ad Deū. 101. 2. 8. m.

Presbytera, v. Fœmina.

Primates, v. Episcopus.

Quo modo Primates possunt condere leges. 440.
2. 19. m.
Quo differant ab Archiepiscopis, & Patriarchis.
441. 2. 24. m.

Princeps.

Princeps tempore belli potest aperire litteras alie-
nas. 278. 1. 8. i.
Quo modo Princeps possit inquirere de vita, &
moribus non subditorum. 279. 1. & seq.
Princeps, & Magistratus quo modo peccet, si non
impediat comœdias turpes. 299. 1. 12. i.
Contra quam virtutem peccet Princeps, transgre-
diendo suas leges. 525. 2. 13. m.
Princeps quo modo teneatur suis legibus. 518. 2.
& seq.
Vtrum peccet mortaliter, si illas non seruet. 522. 2.
& seq. 525. 1. 11. i.
Potest secum dispensare. 521. 1. 5. i.

Prinatio.

Prinatio officiorum, & vocis actiua, & passiva, sunt
pœnæ graues. 501. 1. 11. m.

Præiudicium, Præiudicatum.

Præiudicium vnde dicatur, & quo modo respiciat
solum bonum prinatum subditorum. 432. 2. 2. m.
Quo modo præiudicia aliquando concedantur per
modum legis, & inferantur in corpore iuris.
434. 2. 16. m.

Quare præiudicium non expiret morte conceden-
tis. 433. 2. 12. f.

Leges reuocatoriæ præiudiciorum sunt promulgan-
dæ in singulis diocesis. 479. 2. 4. m. 482. 2. 5. m.
Maior promulgatio requiritur ad reuocationem
præiudicij, quam legis, aut consuetudinis. 483.
1. 13. f.

Concessio præiudicij non habet effectum, nisi inno-
tescat præiudicatum. 483. 2. 15. m.

Secus verò secundum aliquos, si sit concessum ad
petitionem ipsius præiudicati. 484. 1. 17. i.

Potest tamen habere effectum in aliis. 484. 1. 18. m.
Et etiam in ipso præiudicato, si Princeps specia-
liter ita intendat. 484. 1. 19. f.

Præiudicia concessa Ecclesiæ, vel ad pias causas, aut
personis non subditis, non possunt amplius re-
uocari. 553. 2. 17. i.

Præiudicia remuneratoria sunt irreuocabilia. 553.
2. 18. m.

Non est contra immunitatem Ecclesiæ, quod præi-
udicia laicorum non sint concessa non subditis.
558. 1. 24. i.

Causæ præiudicatae in iudicio quænam sint, & quo
modo Iudex in illis se gerat. 405. 2. 4. 5. i.

Probabile, v. Opinio.

Probabilia ex Arist. quæ dicantur. 396. 2. 13. f.

Procurator.

Reuocatio Procuratoris non habet effectum, nisi
ipsi intimeretur. 403. 1. 10. m.

Excipitur tamen reuocatio Procuratoris pro con-
trahendo matrimonio. 483. 1. 11. m.

Quo modo Ecclesiastici possint esse Procuratores,
vel Aduocati. 563. 2. 21. i.

Religiosi quo modo possint esse Procuratores, vel
Aduocati. 563. 2. 22. m.

Prodigalitas.

præcipuarum.

Prodigalitas.

Prodigalitas quando sit peccatum mortale. 274.
1. 4. m.
Si sit pura, & sine admixtione alterius vitij, est so-
lum peccatum veniale. 274. 1. 5. m.
Ex prodigalitate aliquando prouenit auaritia. 261.
2. 6. m.

Proditio, v. Tyrannus.

Proditio quid sit, & quale peccatum sit. 275. 2. 1. f.
276. 1. 2. 3. & seq.
Vtrum liceat, arcem occupatam à Tyranno, resti-
tuere proditori vero domino. 276. 1. 5. f.
Quo modo liceat, aut non liceat, manifestare con-
iurationem contra Principem, vel contra ciuita-
tem.

Professio religiosa.

Professio religiosa non irritatur ex solo metu re-
uerentiali sine minis. 80. 1. 20. m.

Promissio.

Qui est inuincibiliter dubius de promissione, non
tenetur. 390. 2. 6. f.

Proscriptio.

Proscripti à Iudice per sententiam, vtrum sint cen-
sendi inter relegatos, an inter deportatos. 63.
2. 12. m.

Prudentia.

Prudentia infusa non excludit essentialiter falsum
speculatiuum, sed practicum. 382. 1. 4. f.

Pubertas, Puberes.

Quo modo secundum iura non dicatur aliquis do-
li capax, nisi sit proximus pubertati. 28. 1. 11. f.
Secundum aliquos pueri non tenentur confiteri se-
mel in anno, nisi sint proximi pubertati, vel
etiam puberes. 527. 1. 9. f. & seq.

Pudenda.

Non tenetur quis pro curatione pati tactus in par-
tibus pudendis. 289. 1. 5. f.

Pudicitia.

Pudicitia quæ proprie sit. 283. 1. 6. i.

Pudor.

Pudor quo modo sit species metus. 56. 1. 3. i.

Puella.

Puella tenetur, quantum potest, positiuè resistere
vim inferenti. 290. 2. 15. m.

Non tenetur pro curatione pati tactus in partibus
pudendis. 289. 1. 5. f.

Si sinat se videri ab amatoribus, vt illis nubat, non
peccat. 295. 2. 13. f.

Pueri, Paruuli.

Pueri aliquando habent vsum rationis circa ali-
qua; & tamen non sunt capaces peccati, aut me-
riti. 22. 1. 3. m.

Quare in pueris non possit esse voluntarium, quod
requiritur ad peccatum. 26. 1. 3. i.

Quo modo puer minor septennio fuerit damnatus
pro peccato blasphemiae. 27. 1. 8. f.

Quo modo in casu dubio possit cognosci, quod puer
habeat vsum rationis. 29. 1. 12. i.

Pueri statim atque proueniant ad vsum rationis,
tenentur legibus. 527. 1. 8. m.

Baldelli Theol. Moral.

Pueri, secundum aliquos, non tenentur confiteri se-
mel in anno, nisi sint proximi pubertati, vel etiam
puberes. 527. 1. 9. f. 2. 10. i.

Post vsum rationis non possunt pueris dari lactici-
nia diebus prohibitis. 527. 2. 12. m.

Post vsum rationis tenentur etiam censuris, & pœ-
nis legis. 527. 2. 13. f.

Quare post vsum rationis non statim teneantur
præcepto Eucharistiæ. 528. 1. 14. i.

Ante vsum rationis si admittantur intra Monaste-
ria Monialium, non incurritur excommunicatio.
528. 1. 17. f.

Si sint doli capaces, potest illis tradi extrema
Vnctio. 528. 1. 16. f.

Et Eucharistia per modum Viatici. 528. 1. 15. m.

Quo modo paruuli ante vsum rationis sint soluti
omnibus legibus. 527. 1. 8. m.

Quo modo lex de Baptismo, vel de interdicto lo-
cali, pertineat ad paruulos. 527. 1. 6. 7. m.

Punitio.

Punitio Dei quo modo possit esse per Tyrannos,
cum sit peccatum. 247. 2. 8. f.

Vltio, & punitio, siue pœna, quo differant. 309. 2.
11. i.

Pusillanimitas, Pusillanimes.

Pusillanimitas, filia acidia, quo modo sit peccatum.
367. 1. 6. i.

Pusillanimes communiter sunt inuidi. 355. 1. 12. m.

Pusillanimitas potest prouenire ex superbia. 263.
2. 7. f.

Pygmæi.

Pygmæi sunt genus quoddam simiarum rectè in-
cedentium, & pugnant cum gruibus. 10. 1. 3. 1.

R

Rancor.

Rancor, in quantum est filia acidia, in quo con-
sistat. 366. 1. 3. f.

Quo modo sit peccatum mortale. 367. 2. 8. m.

Rapina.

Rapina est minoris verecundiæ, quam furtum.
202. 1. 10. f.

Ratio, Vsus rationis.

Quo modo vsus rationis communiter adueniat ad
finem primi septennij. 27. 2. 9. m.

Quo modo secundum iura non dicatur aliquis do-
li capax, nisi sit proximus pubertati. 28. 1. 11. f.

Qua regula sit examinandus vsus rationis in casu
dubio. 29. 1. 12. i.

Secundum aliquos, non potest quis carere vsu ra-
tionis circa vnum, & non circa omnia. 40. 2. 13. i.

Ratio superior, & ratio inferior quænam sit. 227.
2. 3. i.

Ad rationem inferiorem etiam pertinet notitia
turpitudinis naturalis. 228. 1. 6. i.

Peccatum delectationis morosæ est in ratione. 227.
1. 2. f.

Quo modo in ratione superiore, aut inferiore pos-
sit esse peccatum. 227. 1. & seq. 230. 1. 9. i.

Quo modo in omni peccato sit defectus ex parte
rationis. 230. 1. 10. m.

Quando ratio est recta, quo modo etiam voluntas
sit recta. 237. 2. 7. i.

Fœminæ, secundum aliquos, citius habent vsum
rationis, quam mares. 28. 1. 10. m.

Rationis præcipitatio est filia luxuriæ. 300. 2. 7. f.

Index Rerum

Reatus, v. Rem.
 Reatus ad pœnam æternam, aut temporalem in peccatis, unde consequatur. 168.1.3.f.
 Reatus pœnæ in actu peccati, quid sit. 169.2.8.i.
 Quo modo causetur ex ordinatione diuinæ iustitiæ, & ex ipso peccato. 169.1.7.m.
Regina.
 Regina quo modo possit condere leges, defuncto Rege. 468.1.18.m.
 Tenetur legibus, viuentis Rege. v. *Imperator, Augusta.*
 Regina maritus multum ex illa nobilitatur. 469.1.20.m.
Regnum.
 Regnum non potest alienari, neque in dotem dari. 468.2.19.i.
 Rex duorum regnorum non potest pro bono vnus ferre leges in damnum alterius, vel dare vni bona alterius. 469.2.21.i.
Regularis, v. Religiosus.
Regula.
 Regula intrinseca humanorum actuum est conscientia, & extrinseca est lex. 368.1.1.m.
 Regulæ Cancellariæ vtrum sint propriæ lex. 485.1.2.i.
 Regulæ Religiosorum quo modo sint propriæ leges. 491.1.3.m.
Relatio.
 In relatione non potest consistere ratio formalis peccati. 142.1.3.i.
 Relatio difformitatis, aut contrarietatis est solum ex modo significandi. 142.2.7.f.
 Quo modo aliqua prædicata realia dicantur consistere in relatione rationis. 143.1.9.m.
 Per relationem rationis rectè explicatur malitia. 143.2.10.m.
Relegatio, v. Exilium.
Religio, Religiosus, v. Professio, Capitulum.
 Religiosus, si ex importunitate obtineat licentiam possidendi aliquid contra votum paupertatis, non est tutus in conscientia. 57.1.10.m.
 In Religioso admittitur ignorantia iuris; & opprobrium illi est, si velit videri peritus rerum forensium. 105.2.3.m.
 Peccata Religiosi quo modo sint leuiora, aut grauiora, quam secularis. 214.2.3.m. 215.2.9.f. 216.2.10.i.
 Religiosi, si laruis vtantur, peccant mortaliter, & sunt excommunicati. 349.1.12.m.
 Non possunt dimittere habitum sub pœna excommunicationis. 349.1.13.f.
 Neque occultare habitum proprium sub alieno. 349.1.14.f.
 Si tamen intra claustrum vtantur laruis, vel habitum dimittant, nõ peccant mortaliter. 349.2.15.i.
 Non possunt facere choreas. 349.2.17.m.
 Superiores Religionum, vel ipsæ Religiones non possunt leges ferre sine speciali concessione Papæ. 442.1.27.m.
 Aliqua iurisdicção, & superioritas est de essentia Religionis propriè dicta. 442.1.23.f.
 Religiosi quo modo teneantur legibus Monasteriorum, in quibus peregrinantur, aut hospitantur. 538.1.29.f.
 Quo modo Legatus habeat potestatem in Regularibus exemptis. 438.2.6.m.
 Quo modo possint esse Aduocati, & Procuratores. 563.2.22.m.

Si iustè damnentur ad carceres, non possunt fugere. 586.1.18.i.
 Secus verò, si damnentur iniustè. 587.1.28.f.
Remigantes, v. Captiuus.
Remorsus, v. Conscientia.
 Remorsus conscientie quare in aliquibus peccatoribus non sentiat. 370.1.11.m.
 Remordere, & infligare quo modo sint actus conscientie. 371.1.19.f.
Reprobis sensus, v. Exccatio.
Rescriptum, Responsum.
 Responso, aut rescripta Pontificum, vel Principum ad casus particulares, quo modo habeant vim legis. 473.2.17.f.
Reseruatio casus.
 Ignorantia, quæ excusat a culpa contra aliquam legem posituam, etiam excusat a reseruatione casus, si hæc per illam legem statuatur, vt pœna. 106.2.8.m.
 Dubius inuincibiliter, vtrum incurrerit in casum reseruatum, non tenetur adire Superiorem. 391.2.10.i.
 Valida est absolutio a reseruatis, si reuocatio priuilegij, ex quo fuit data, non innotuit priuilegiato. 483.1.12.f.
 Inualida verò est absolutio a reseruatis, si detur ex priuata ignorantia reseruationis. 483.2.14.i.
 Si necessitas urgeat, potest Episcopus absoluerè a reseruatis Papæ quibuscunquè. 599.2.7.m. & 9.f.
 Capitulum Ecclesiæ cathedralis, vacante Sede episcopali, absoluit a reseruatis, & reseruat. 433.1.14.i.
Respublica.
 Respublica quo modo possit condere leges. 467.2.15.m.
 Quando urget causa reipublicæ, aut boni communis, seruandæ sunt leges, etiam cum periculo vitæ. 515.2.10.i.
 Dux Reipublicæ, aut Senatus, verè tenetur illius legibus. 520.2.2.f.
Restitutio.
 Præceptum restituendi vtrum sit affirmatiuum, an negatiuum. 172.2.8.i.
 Qui scribit falsas litteras, & sinit eas sibi cadere ad alterum decipiendum, vtrum teneatur restituere damna, quæ consequuntur. 278.1.10.m.
 Quo modo possit dari consilium de restitutione solum probabili; non autem certa. 401.1.16.m.
 Quod ab aliquo extorquetur blanditijs, vtrum sit restituendum. 82.1.4.m.
 Qui donat alicui centum, & ignorat, quod ex iustitia debeat illi centum, vtrum satisfaciatur. 510.2.16.f.
Reuerentia, v. Metus.
 Reuerentia quo modo contineat, vel afferat metum. 75.1.2.m.
 Si coniungatur cum precibus importunis facit metum grauem. 83.2.8.i.
Reus, v. Reatus, Index, Carcer, Pœna.
 Vtrum reus teneatur fateri delictum cum periculo. 517.1.16.m.
 Vtrum possit fugere frangendo carceres. 517.1.17.f.
 Quæ actiones sunt faciendæ a reo post sententiam, vt pœnam sustineat. 583.1. & seq.
 Potest aliquando obligari, vt venenum hauriat, etiam

præcipuarum.

etiam sciens. 583.2.4.m. Et vt sibi venam aperiat. 583.2.6.f.
 Non potest obligari, vt occidat parentes, etiam publica autoritate. 583.2.5.f.
 Non potest resistere Iudici iustam sententiam exequenti. 584.1.7.m.
 Et quid, si sententia sit iusta solum ex falsa præsumptione. 584.1.8.m.
 Si verò sit iniusta, potest resistere, etiam per occisionem Iudicis, & Ministrorum. 584.1.9.f. & seq.
 Saltem tenetur appellare, si sperat fructum appellationis. 587.2.34.f.
 Licite potest quis sponte offerre se Iudici puniendum. 587.2.32.m.
 Et si sit iustè damnatus, non tenetur fugere. 587.1.30.f.
Rex.
 Rex, & Tyrannus, quo differant. 433.1.4.i.
 Rex non potest pro arbitratu derogare iuribus vnus regni. 433.2.8.i.
 Potestas Regis deriuatur a Cõmunitate. 457.1.6.i.
 Non tamen potest reuocari. 457.2.7.i.
 Reges supremi possunt condere leges pro suis regnis. 467.1.11.i. & seq.
 Rex duorum regnorum non potest pro bono vnus ferre legem contra bonum alterius, vel bona vnus dare alteri. 469.2.21.i.
Rixus, Irrisio, v. Derisio.
Rixa.
 Rixa quid propriè sit, & quo differat a bello, seditione, & schismate. 323.2. per totam.
 Est ira filia, & aliquando solum dicitur respectu vnus. 324.1.4.i. 5.m.
 Quo modo sit actus ab ira imperatus, & non elicitus. 324.1.6.f.
 Quo modo sit peccatum mortale, aut veniale. 324.2.7.i.
 Delicta, quæ sunt in rixa, quo modo puniantur. 324.2.8.f.
 Quo modo in rixa possit inculpabiliter occidi aliquis tertius. 325.2.13.i.
 Pugna ex rixa non est propriè duellum, quod habet annexam excommunicationem. 325.2.15.f.
Rota, v. Decisio.
Rubrica.
 Rubrica in corpore iuris ciuilibus habet auctoritatem textus; non autem in corpore iuris canonici. 476.2.12.f.
Rudis, Rusticus.
 Rudes tenentur aliquando consulere viros doctos. 101.2.5.i.
 In rusticis, & rudibus admittitur ignorantia iuris. 105.2.3.m.
 In homine rudi qualis notitia rerum fidei possit sufficere. 108.2.16.f.
 Rudiores non possunt sequi in conscientia id, quod inueniunt in vno, aut altero ex antiquioribus Doctoribus; sed bene possunt, si inueniunt in aliquo ex recentioribus. 396.2.14.f.
S
Sacerdos.
 Sacerdos in Missa indignè communicans dupliciter peccat, id est, ministrando, & recipiendo Eucharistiam. 174.1.15.f.
Baldelli Theod. Moral.

Sacerdos Latinus, inter Græcos potest consecrari in fermentato, & Sacerdos Græcus inter Latinos potest consecrari in azymo. 531.2.10.f.
Sacramenta.
 Metus, ne quis admittatur ad Sacramenta, est metus grauis. 73.1.6.f.
 Sacramenta recipere, aut conferre ob vanam gloriam, est peccatum veniale. 267.2.18.m.
 Non est sacrilegium, si Sacramenta conferantur in materia, & forma solum probabili. 400.1.9.i.
 Minister Sacramentorum non tenetur cum periculo vitæ adhibere materiam, aut formam certam; sed potest adhibere solum probabilem. 401.1.17.f.
Sacrilegium.
 Non omne peccatum, quod est materialiter in personam, aut locum sacrum, est sacrilegium. 174.1.13.i.
 Effusio sanguinis, aut seminis in Ecclesia, si fiat occultè, secundum aliquos non est sacrilegium. 174.1.14.m.
 Consecratio, aut absolutio sacrilega, quæ fit a malo Sacerdote, quo modo sit a Deo. 247.2.9.f.
 Non est sacrilegium, si Sacramenta conferantur in materia, & forma solum probabili. 400.1.9.i.
 Grauitas peccati ex coniunctione, quam habet cum Deo persona, in quam peccatur, non semper est in specie sacrilegij. 213.2.8.f.
Salomon.
 Quo modo Salomon tempore somni habuerit a Deo sapientiam. 332.9.f.
Sanctio.
 Sanctio quid propriè sit, & quo differat a lege. 428.1.7.m.
Sanctus.
 Quomodo Sancti aliquando simulauerint improbitatem. 270.1.27.f.
Sanguis.
 Sanguinis, aut seminis effusio, v. *Sacrilegium.*
Scandalum.
 Circumstantia scandali non tribuit speciem, nisi directè intendatur. 179.1.7.i.
 Circumstantia scandali directè intenta est grauius peccatum, quam homicidium, etiam si intendatur in solo peccato veniali alterius. 211.2.15.i.
 Peccata Magnorum sunt scandalosa. 215.2.7.i.
Scientia.
 Metus amittendi, aut non acquirendi scientiam, est metus grauis. 71.2.3.4.f.
Schisma.
 Quid possit Conciliū in casu schismatis. 446.1.8.m.
 Schisma, & seditio quo differant. 323.2.3.f.
Scripta, Scriptura, Scriptor.
 Scripta alterius secreta non possunt legi, illo inuito. 278.2.11.i.
 Scriptura non est de essentia legis. 472.1.11.i.
 Est tamè de essentia sententiæ iudicialis. 472.2.13.m.
 Scribere, aut legere turpia ex turpi delectatione, est peccatum mortale.
Scriptura sacra.
 Verba sacra Scripturæ non sunt vsurpanda in iocum. 352.1.11.i.
 Iii 3 *Scrupulus.*

Index Rerum

Scrupulus, Scrupulosus.
Formido in scrupulosis aliquando est solum in appetitu, non autem in intellectu. 394.1.3.1.413.1.3.1.
Scrupulus, & conscientia scrupulosa quanam sit. 412.2.1.2.f.
Scrupuli omnes, vel sunt de prateritis, vel de futuris. 413.1.5.f.
Scrupulus de turpitudine alicuius actus potest stare cum conscientia certa de honestate illius, & cum conscientia dubia proprie dicta. 413.1.4.m.
Causa scrupulorum in vniuersum quanam sunt. 413.2.1.f.
Quo modo scrupuli cauentur ex complexione frigidiore, & melancholia. 414.1.2.1. & seq.
Quo modo contingant scrupuli in vna tantum materia, & non in alia. 415.1.10.m.
Contingunt etiam ex consortio aliorum scrupulorum, aut hominum, qui sunt vitae austerioris, & ex lectione librorum de casibus Conscientiae. 415.2.11.f.
Contingunt saepissime ex inscitia, ex mentis superbia, & a Daemone. 416.1.1. & seq. Et a Deo. 416.2.5.f.
Quo modo possit cognosci, quod sint a Daemone, vel a Deo. 417.1.11.f.
Aliqua scrupulositas potest conferre ad multa. 416.2.6.7.f. & seq.
Quo modo sit licitum, & aliquando sit etiam debitum operari contra scrupulos. 417.2. & seq.
Quod aliquis sit, vel non sit scrupulosus, credendum est Confessario, vel alteri viro docto. 418.1.4.m.
Etiam in articulo mortis scrupuli sunt contemnendi. 418.2.8.m.
Superior potest praecipere subdito, vt contemnat scrupulos. 319.1.10.f.
De remediis scrupulorum in vniuersum. 319.1.11. & seq.
De remediis scrupulorum, qui sunt specialiter de rebus prateritis, aut futuris. 421.2. & seq.
In homine scrupuloso dubietas, vtrum consenserit in peccatum, est accipienda pro certitudine, quod non consenserit, & alio modo est in illo interpretanda dubietas, quam in homine assueto peccatis. 422.2.7.8.f.
Scurrilitas.
Scurrilitas multipliciter potest esse peccatum mortale. 350.1.3.f.
Si ex scurrilitate multum irrideatur, & dehonoretur proximus, est peccatum mortale. 350.2.4.m.
Si ex scurrilitate irrideantur actus virtutum, aut parentes, vel Superiores, est peccatum mortale. 351.1.f.
Si fiat ventositates, est peccatum veniale. 351.2.7.1.
Scurrilitas apud vulgus reputatur vrbalitas, & eutrapelia. 351.2.8.1.
Si ex scurrilitate verba sacrae Scripturae conuertantur in iocum, quale peccatum sit. 352.1.1.1.1.
Secretum, v. Proditio.
Ebetas secreta pandit. 342.2.16.1.
Qui reuelat secretum, quod ignorat esse secretum, non peccat contra secretum. 99.2.11.m.
Non potest Princeps inquirere ab iis, qui tenentur ad secretum. 280.2.10.m.
Etiam Princeps tenetur seruare secretum id, quod nouit per secretam inquisitionem. 281.2.13.1.
Superior non potest praecipere subdito, vt reuelet sibi secretum. 280.2.10.f.
Sedes.
Sedis apostolicae vacatio, v. *Cardinalis.*

Sedis episcopalis vacatio, v. *Capitulum.*
Seditio.
Seditio quo differat a bello, rixa, & schismate. 323.2.2.3.f.
Segnitias.
Segnitias quo modo sit species metus. 56.1.3.1.
Senex, Senectus, Senium.
Quo modo in senibus contingat defectus mentis, & memoriae. 29.1.13.f.
Aetas decrepita a quo anno sit. 29.2.14.f.
Senectus, & senium quo differant. 30.1.15.1.
In senibus secundum naturam est auaritia. 274.1.2.1.
Senes sunt inuidi. 355.1.14.m.
Sensualitas.
Sensualitas proprie est ipse appetitus sensitiuus. 220.2.1.f.
Quo modo in sensualitate possit esse peccatum. 220.2. & seq.
Sensualitas in homine non habet vllam libertatem sibi propriam. 222.1.5.m. & seq.
An, & quo modo in sensualitate possit esse actus virtutis. 226.1.26.f.
Sententia.
Sententia lata a Iudice contra innocentem probatum reum, licite potest executioni mandari. 409.1.28.m.
Sententia definitiua est perpetua. 428.2.11.1.
Quare sententia non expiret morte Iudicis. 428.2.11.1.433.2.11.f.
Ad sui validitatem requirit, vt feratur scripto. 472.2.13.m.
Sententia lata a iure, & lata ab homine quanam sit. 580.2.2.1.
Quo modo cognoscatur, quod poena sit latae sententiae, aut ferenda. 180.1. & seq.
Sepultura.
Sepultura cadauerum quo modo sit de iure naturae. 336.2.14.m.
Priuatio ecclesiastica sepulturae est poena grauis. 504.1.7.f. Et indicat sufficienter poenam mortalem. ibidem.
Seruitus, Seruus, Serua.
Metus seruitutis incurrendae est grauis. 63.2.14.f.
Copula carnalis cum serua non venit in iure nomine stupri. 70.2.15.1.
Quomodo aliqui sint natura serui. 459.2.2.m.
Poena seruitutis est grauissima. 505.1.12.1.
Serui Ecclesiae, & Clericorum non tenentur ad onera personalia pecuniaria, aut sordida. 561.2.3.6.1.m.
Qui in bello iusto est factus seruus, non potest fugere. 584.1.14.m.
Sibylla.
Sibylla contingit ex humore melancholico. 41.2.15.1.
Similitudo.
Similitudo filij ad adulterum non probat, quod sit filius illius. 388.2.22.m.
Simulatio, v. Hypocrisis.
Simulatio improbitatis semper est peccatum. 270.1.25.m.
Quo modo Sancti aliquando illam simulauerint. 270.1.27.f.
Sodomia.
Sodomia venit in iure nomine stupri. 70.1.14.m.
Est

praecipuarum.

Est grauius peccatum, quam copula cum propria matre. 70.2.16.m.
Sollicitudo.
Sollicitudo mentis est filia auaritia, & potest esse peccatum mortale. 275.1.2.3.1.m.
Somnus.
Quo modo contingat somnus in animali. 30.2.3.f.
In somnis non potest esse voluntarium, & peccatum. 30.2.2.m. Et quare. 32.1.5.1.
Diuersitas operationum in dormientibus, quo modo contingat ex diuersa dispositione vaporum. 31.1.4.1.
Quo modo aliqui inter dormiendum faciant opera vigilantium. 33.1.8.1.
Quo modo Salomon tempore somni habuerit a Deo sapientiam. 33.2.9.f.
In lethargo, & morbis soporiferis, non potest esse voluntarium. 32.2.6.m.
Per somnum non interrumpuntur necessarij, & non multiplicantur peccata cordis, quae sunt apta consummari exterius. 180.2.5.f.
Est dispar ratio inter somnum, & ebrietatem quo ad tollendum vsum rationis. 341.1.11.f.
Spiritus sanctum.
Processio Spiritus sancti minus perfecte est voluntaria, quam processio creaturarum. 9.1.19.f.
Quo modo omne peccatum ex malitia sit peccatum in Spiritum sanctum. 244.2.8.f.
Spontanum.
Spontanum est quid superius, & latius patens, quam liberum. 88.2.21.f.
Sponsus, Sponsalia.
Sponsus de futuro non sunt liciti tactus ex se turpes. 288.2.3.f. & 291.2.17.1. & seq.
Sponsalia tribuunt de praesenti ius ad tactus non turpes. 292.2.21.m.
Nisi sint conditionata per conditionem in futurum. 293.2.22.1.
Spurius, v. Illegitimus.
Spurius quis proprie sit. 392.1.16.f.
Status.
Metus amittendi status est grauis, & quid intelligatur nomine status. 64.2.18.1.
Metus, ne quis admittatur ad statum ecclesiasticum, vel religiosum, est grauis. 73.1.6.f.
Statutum.
Statutum quo differat a lege. 428.1.8.f.
Princeps quo modo teneatur statutis particularium locorum. 525.1.10.1.
Qui ex ignorantia transgreditur statuta Ordinariorum, non incurrit eorum poenas, nisi ignorantia sit crassa, aut supina. 589.1.10.m.
In statutis Episcoporum, & Praelatorum Papa potest dispensare. 599.1.2.1.
Stupor.
Stupor est species metus. 56.1.4.m.
Stuprum.
Nomine stupri in iure venit omne peccatum luxuriae. 70.1.12.1.
Metus stupri est grauis, tam in viro, quam in foemina. 65.1.23.m. 69.2.11.f.

Subiectio.
Subiectio acquiritur etiam per quasi domicilium. 534.1.4.f.
Subfannatio, v. Derisio.
Subfannatio, vel derisio alterius, est peccatum mortale. 350.2.4.m.
Subfannatio quid proprie sit. 351.1.1.
Superbia, v. Vana gloria.
Superbia vitae simul cum concupiscentia carnis, & oculorum, est principium omnis peccati. 241.2.13.1.
Quo modo superbia dicatur initium omnis peccati. 262.1.1.f. & seq.
Etiam peccata intemperantiae, & timiditatis possunt esse ex superbia. 263.1.4.f.
Etiam peccatum pusillanimitatis. 263.2.7.f.
In idem recidit, quod superbia, & amor sui dicantur esse initium omnis peccati. 264.1.9.f.
Superbia proprie non est ponenda inter vitia capitalia. 266.1.1.1.
Quo differat a vana gloria. 266.1.2.f.
Quibus modis contingat peccatum superbiae. 266.2.3.1. & seq. Est mortale. 266.2.4.m.
Mortium superbiae quomodo differat a motiuo inuidiae. 354.1.8.f.
Superior, Subditus.
Superior potest ex causa aperte litteras subditum. 278.1.7.1.
Potest, ac debet inquirere de defectibus subditum. 279.2.5.f.
Non tamen ab iis, qui tenentur ad secretum. 280.2.10.f.
Non debet contumelias proferre in subditos. 317.2.16.1.
Potest condonare restitutionem honoris pro iniuria facta subdito. 318.2.2.1.1.
Superior, si maledicat subdito, potest peccare mortaliter. 321.2.13.m.
Et idem est, si subditus maledicat Superiori. 321.2.12.m.
Superior non potest praecipere, vt subditus sibi reuelat, quod habet sub secreto. 280.2.10.f.
Superiores Religiosi non possunt cedere leges pro suis subditis sine speciali concessione Papae. 442.1.27.m.
Potest Superior dispensare etiam secum. 596.1.5.1. 521.1.5.1. Sibi que accipere licentias, quas alius tradit. 596.2.8.
Si Superior praesidio periculo vitae aliquid praecipiat sub mortali, patendum est illi. 515.2.11.f.
Superior non debet praecipere grauius rem leuem, etiam ad solum terrorem. 496.2.8.m.
Peccat Superior, si neget dispensationem sine causa. 606.2.16.1.
Et si dispenser non cognita causa. 608.1.6.1.
Suspensio.
Metus suspensionis potest esse grauis. 74.2.8.f.
Qui est inuincibiliter dubius de suspensione a beneficio, non tenetur non percipere fructus. 391.2.9.1.
Suspensio quo modo indicet obligationem legis ad culpam mortalem. 504.1.5.m.
Suspicio.
Suspicio reducitur ad dubietatem. 383.2.3.f.
Susurratio.
Susurratio quo differat a detractione. 359.2.4.m.
Quando sit peccatum mortale. 360.1.9.f.
Est vnum peccatum in propria specie infima. 361.1.10.1.

Index Rerum

Est grauius peccatum, quàm detractio. 361.1.11.f.
Syllogismus.
In intellectu peccantis semper est syllogismus ex quatuor terminis. 231.1.11.i.

Synderefsis.

Synderefsis aliquando appellatur nomine conscientie. 369.1.5.f.
Nomen synderefsis vnde deriuetur. 371.1.18.f.
Quo modo dicatur scintilla conscientie. 373.1.5.i.
Semper est vera, neque potest esse principium peccati. 370.1.9.i.
Nunquam extinguitur, sed quoad actum remurmurationis saepe impeditur. 370.1.10.11.m.

Synodus, v. Concilium.

T

Tactus.

Tactus quo modo dicatur libidinosus. 285.2.6.m.
Tactus si fiat ex bono fine, non est peccatum. 286.1.7.f. Si fiat ex fine venialiter malo, est peccatum veniale. 286.2.8.i.
Tactus partium pudendarum supra vestes, quo modo sit peccatum veniale. 287.2.17.f.
Tactus partium pudendarum ex affectu libidinis, semper sunt peccatum mortale. 288.2.2.f.
Et neque etiam permittuntur sponfis de futuro. 288.2.3.f.
Sunt tamen liciti, si fiant ex necessitate medendi, vel alia simili. 289.1.4.m.
Quamquam non tenetur quis in conscientia illos admittere. 289.1.5.f.
Contrectatio membrorum infantium non est peccatum mortale. 289.2.6.m.
Quale peccatum sit contactus mamillarum foeminae ex ioco. 289.2.8.m.
Suarum partium verendarum. 289.2.9.f.
Partium bruti, etiam ad procurandam illi emissionem seminis. 289.2.10.f.
Partium verendarum ex motiù curiositatis. 290.1.11.i.
Supra vestes, vel solum ex ioco. 289.2.7.m.
Alij tactus ex affectu libidinis quo modo sint peccatum mortale. 290.1.12.m.
Pati ab alio tactus impudicos, est peccatum mortale. 290.2.13.i.
Neque excusatur ex metu. 290.2.14.i.
Pati tactus ex se non impudicos, quo modo sit licitum. 291.1.16.i.
Tactus inter sponfos de futuro quo modo sint liciti. 291.2.17.i.

Talpa.

Talpa videtur habere oculos; & vtrum malè se habeat per cæcitatem. 157.1.15.f.

Temperantia, Intemperantia.

Temperantia conseruat prudentiam, & intemperantia destruit. 301.1.10.m.
Formale motuum temperantiae est moderatio vsus ciborum, & venereorum; non autem moderatio sensus delectationis. 327.2.7.i.
Quae vitia ex Arist. sunt comites intemperantiae. 301.2.14.f.
Quo modo temperantes, & intemperantes non agant inuoluntariè, etiam si agant contra inclinationem cupiditatis, & rationis. 89.1.22.m.

Territorium.

Ad constituendum territorium requiritur ius ter-

rendi. 436.1.5.f.

Non potest ferri lex, quae obliget extra territorium eam ferentis. 531.1.7.m.
Quo modo possit in aliquo territorio ferri lex, quae respiciat solos aduenas. 536.2.20.f.

Testamentum.

Dubietas in testamento de intentione testatoris est tollenda per praesumptiones. 389.1.25.i.

Testis.

Qui vnico actu vult testificari falsum contra plures, facit plura peccata. 182.1.13.i.

Tyranus, v. Metus.

Quo modo timor sit passio. 54.1.20.f.
Peccatum timiditatis potest provenire ex superbia. 263.1.4.f.
In Beatis quo modo remaneat donum timoris. 75.2.3.i.
Quo modo in Christo. 76.4.i.
Tristitia de bono alterius ex timore est mala. 358.2.12.i.
Cruæ, & damæ sunt timidiore; quia sanguinem habent aquosiores. 414.1.3.i.

Torpor.

Torpor est filia acidiae, & quo modo sit peccatum mortale. 367.2.7.i.

Tortura.

Ad torturam solum proceditur ex semiplena probatione. 406.2.14.f.
Confessio rei est planè nulla, si extorqueatur per torturam indebitam. 406.2.15.f.

Transactio.

Transactio potest fieri super omni re dubia: & si fiat super bonis Ecclesiae, non est opus solemnitatibus. 570.2.3.m.

Transgressus.

Legem non transgredi non est idem, atque legem seruare. 509.1.2.f.
Transgressio legis potest esse mortalis, etiam sine contemptu. 505.2.2.m.

Tritemius.

Pœna tritemium est grauissima. 505.1.13.i.
Qui ad tritemes est iuste damnatus, vtrum possit licitè fugere: & si fugiat, vtrum recuperet libertatem. 585.1.13.m.2.16.i.
Captiui remigantes pro Turcis contra Christianos, quo modo excusentur à censuris, & à culpa. 396.1.6.i.

Tristitia, v. Inuidia.

Tristitia de bono alterius ex timore, quo modo sit mala. 358.2.12.i.
Tristitia quo differat à dolore. 353.2.2.i.

Tumor.

Tumor mentis, qui est filia iræ, in quo consistat. 314.1.13.f.
Et quando sit peccatum mortale. 314.2.15.i.

Turca.

Captiui pro Turcis remigantes contra Christianos, probabile est, quod excusentur à censuris, & à culpa. 396.1.6.m.
Licitum est in terris Turcarum petere iudicium, & iustitiam ab ipsis Turcis. 465.2.6.m.

Tutor,

praecipuarum.

Tutor, Tutela.

Tutores legitimi sunt agnati. 562.2.19.f.
Laici tenentur suscipere tutelam, aut curas; non autem Ecclesiastici. 562.2.17.18.m.
Possunt tamen etiam hi, si velint, suscipere tutelam legitimam; non autem testamentariam, aut daticam. 563.1.20.i.

Tutum, Tutius.

Quo modo in dubiis sit eligenda pars tutior. 385.2.1.m. Et quæ illa sit. 386.1.4.i.
Si pars tutior sit determinatè præcepta in iure, non potest eligi pars minus tuta. 389.2.28.m.

Tyrannus.

Tyrannus, & Rex quo differant. 433.1.4.i.
Locus, aut regnum occupatum ab aliquo per tyrannidem, potest processu temporis possideri legitime. 465.1.4.f.
Validæ sunt leges tyranni, si populus, aut Princeps consentiat pro illo in exercitium iurisdictionis. 465.2.5.i.

V

Vacatio.

Vacatio Sedis apostolicae, v. *Cardinales.*
Vacatio Sedis episcopalis, v. *Capiululum.*

Vagus.

Vagi, & qui nullibi habent certam sedem, vbique tenentur legibus locorum. 538.1.28.m.

Vana gloria.

Vana gloria quo differat à superbia. 266.1.2.f.
Quid proprie sit. 267.1.9.i.
Quo modo ex illa contingat peccatum mortale, aut veniale. 267.1.11.12. & seq.
Gloriari de peccato mortali, vel ad finem mortaliter malum, est peccatum mortale. 267.2.13.i.
Gloriari de aliquo ad malum finem mortaliter, est peccatum mortale. 267.2.14.i.
Sacramenta recipere, aut ministrare, vel bona opera quacunque referre ad vanam gloriam, est peccatum veniale. 267.2.17.m.
Bona opera quacunque ordinare ad vanam gloriam, est peccatum veniale. 267.2.17.m.
Quæ sint filiae vanæ gloriae. 268.1.11.m.
Ex vana gloria nascitur inuidia. 359.1.2.m.

Veneria delectatio, v. Delectatio, Luxuria.

Verba, v. Locutio.

Metus verborum potest esse grauis. 69.2.10.f.
Verba turpia quo modo sint peccatum mortale. 296.2.3.i. & seq.
Verba præceptiua quo modo in lege ostendant obligationem ad culpam. 499.1.1.f. & seq.

Verbera, v. Eustis.

Metus verberum est grauis. 62.2.4.m.
Etiam metus leuissimi verberis potest esse grauis. 69.2.10.f.
Qui verberat amentem, vt eum reducat ad mentem, & casu occidit, excusatur ab homicidio. 99.2.11.f.

Verbositas.

Verbositas, & linguositas quo differat à multiloquio. 350.1.2.f.

Verbum.

Quo modo ex verbis legis colligatur eius obliga-

tio ad culpam mortalem, aut venialem. 499.1. & seq.

Verba, *Mandamus, Statuimus, Volumus, Ordinamus, Decernimus*, vtrum sint præceptiua, & inducant obligationem. 500.1.3.m.2.6.i.

Verba, *Oportet, Debet*, vtrum importent obligationem. 500.1.4.f.2.5.i.

Verba rogandi, & hortandi, quo modo aliquando importent obligationem. 500.2.7.i.

Verba præceptiua certis modis modificata in legibus ecclesiasticis semper important culpam mortalem. 503.2.2.i.

Verecundia.

Quo modo verecundia sit species metus. 56.1.3.i.

Veritas.

Quo modo veritas, & falsitas sint differentiae per se aliquorum actuum rationis. 115.2.4.i.

Veritas mentis actiuae quo modo ab Arist. explicetur per conformitatem ad appetitum rectum. 372.2.3.i.

Venditio.

Qui vendit gemmam, quam putat vitrum, aut inimico quem putat amicum; vtrum valeat venditio. 100.1.

Licitum est vendere currenti pretio; si hoc sciatur breui esse variandum. 471.2.9.m.

Vestis.

Gestare vestem adèd tenuem, vt intra illam appareant pudenda, est peccatum mortale. 269.1.14.f.
Inducere in ciuitatem nouas vestes, quale peccatum sit. 269.2.18.i.

Gestatio habitus parum convenientis statui clericali est peccatum mortale in Clerico. 349.1.11.i.

Villa.

Villæ, aut loca sine muris, non sunt Communitates perfectæ. 436.1.4.m.

Vincula.

Metus vinculorum est grauis. 64.1.17.m.

Vinum.

Nomine vini intelligitur id omne, quod potest inebriare. 340.1.4.i.

Inordinatio quoad vsum vini, debet accipi respectiue ad ipsum bibentem. 340.1.5.i.

Violentia, Violentum.

Ad violentiam proprie dictam quid requiratur. 43.2.5.m.

Quo differat à necessitate, & coactione. 43.2.3.i.
An, & quo modo possit inferri voluntati. 44.2. & seq.

Violentia est filia auaritiæ, & potest esse peccatum mortale. 275.1.4.f.

Virgo, Virginitas.

Qui importunis precibus inducit virginem, vt consentiat in sui deflorationem, communiter ad nihil tenetur. 57.1.9.i.

Virginitas non opponitur luxuria, tanquam vitium per defectum, vitio per excessum. 283.1.8.f.

Virtus, Actus virtutis.

Actus virtutum non sunt inuoluntarij conditionaliter, & secundum quid, ratione inconsiderationis ad rationes oppositas, per quas fortè impediuntur. 95.2.7.i.

Ratio

Index Rerum

Ratio virtutis, & vitij, vtrum sit essentialis, an accidentalis habitui. 113.1.3.f.
Actui virtutis quo modo sit essentialis ratio studiosi. 114.2.1.i.
Virtus, & vitium, quo modo contrariantur inter se. 117.2. & seq.
Habitus virtutum sunt inter bona laudabilia. 126.2.5.m.
Quo modo virtus dicatur esse quid medium inter extrema. 120.2.11.i.
Vtrum peccatum possit esse simul cum virtute. 127.2.1.f.
Virtutes infusæ quo modo dicantur esse secundum naturam. 124.1.12.i.
Virtutes quo modo ad inuicem dicantur connexæ. 189.1.7.f.
An, & quo modo in sensualitate possit esse actus virtutis. 226.1.20.f.

Visitatio.

Capitulum Ecclesiæ cathedralis, vacante Sede, visitat diocesim. 453.1.11.i.

Vita.

Vita non est necessariò, & sub peccato seruanda, nisi remediis ordinariis. 338.1.19.m.
An, & quomodo leges obligent cum periculo vitæ. 513.2. & seq.

Vitium, v. Peccatum.

Vitium, & peccatum quo differant. 112.1.1.f.
Ratio vitij vtrum sit essentialis habitui vitioso. 113.1.2.3.i.f.
Actui vitij quomodo prauitas sit essentialis. 113.1.2.3.
Vitium, & virtus, quo modo contrariantur inter se. 117.2. & seq.
Quo modo vitium sit contra naturam. 121. & seq.
Etiam contra naturam sensitiuam. 122.2.6.m.
Vitia, quæ opponuntur virtutibus infusis, quo modo sunt contra naturam. 124.1.12.i.
Quomodo specialiter aliqua vitia sint contra naturam. 123.2.11.m.
Contrarietas vitiorum ad naturam optimè explicatur per ipsam naturam voluntatis. 124.1.13.m.
Vitium nõ est peius, quàm actus vitiosus. 124.2.1.i.
Quo modo vitia sint connexa. 189.1.6.i.
Vitium est sibi contrarium, & se ipsum destruit. 304.1.9.i.

Vitium capitale.

Vnum vitium potest dici capitale respectu alterius, etiam propter causalitatem efficientis. 346.2.3.f.
Quare communiter aliqua vitia dicantur capitalia. 264.2.2.m.
Non est necessarium, vt vitium capitale differat specie à suis filiabus. 359.2.6.f.

Vituperium.

Qui alterum vituperat ob malum non patratum, peccat mortaliter. 269.1.11.m.

Vltio.

Vltio, & punitio, siue pœna, quo differant. 309.2.11.i.

Vnctio extrema.

Vnctio extrema tradenda est etiam pueris, si sint doli capaces. 528.1.16.i.

Voluntarium, Voluntaria, Volitio.

Voluntarium inuenitur in humanis actibus. 3.1.1.i. 5.1.14.f.

Quo modo dicatur à voluntate, & differat à volito. 3.1.2.i.

Voluntarium, & spontaneum, quo modo sint idem. 4.1.8.m.

Aliquando accipiuntur pro libero. 4.1.9.f.

Quo modo describantur. 4.1.10.f.

Solum reperiuntur in actibus voluntatis, & appetitus. 4.2.11.m.

Ex doctrina de voluntario tolluntur quamplurimi scrupuli. 5.2.16.i.

Voluntarium perfectum tunc est, quando procedit ex perfecta cognitione finis. 6.1.1.m.

Circa Deum non reperitur eodem modo in Beatis, & in viatoribus. 7.2.7.m.

Perfectio voluntarij quo modo attendatur ex cognitione. 8.1.12.m.

Voluntas, quando est determinata ad aliquid, non operatur, vt voluntas; sed vt natura. 8.1.10.i.

Volitio finis est perfectius voluntaria, quàm mediocorum. 8.1.13.f.

Circa Deum voluntas perfectius operatur vt natura, quàm vt voluntas. 8.2.15.m.

Ad perfectionem voluntarij se habet solum materialiter perfectio potentia, aut obiecti. 8.1.11.i.

Voluntarium directum, & indirectum, quæ sint. 13.1.1.f.2.3.f.

Voluntarium implicitum, interpretatiuum, & in alio, quo modo sint idem cum voluntario indirecto. 14.2.6.f.

Voluntarium interpretatiuum quo modo dicatur posse esse sine voluntate, & sine cognitione. 15.1.8.m.

Quo modo ad voluntarium indirectum requiratur debitum agendi oppositum. 17.1.10.f.

Non requiritur debitum morale. 18.2.13.f.

Voluntarium voluntate propria, aut aliena, quodnam sit. 19.1.1.f.

Voluntarium voluntate aliena contingit multipliciter. 19.2.2.i.

Voluntarium actu, aut virtute. 19.2.3.4.5.m.f.

Voluntarium requiritur ad omne peccatũ. 21.2.1.f.

An, & quo modo voluntas possit pati violentiam in suis actibus. 44.2.45. & seq.

Et in actibus aliarum potentiarum. 46.1.6.f.

Et in cessatione actuum. 46.2.8.m.

Et in carentia suorum actuum. 47.2.14.f.

Voluntas habet dominium despoticum in corpus; & in appetitum sensitium dominium ciuile, & regium. 46.2.7.i.217.1.5.f.

Etiam actus voluntatis aliquando sunt inuoluntarij secundum quid. 54.2.21.i.

Voluntas quando intense mouetur, etiam excitat passionem in appetitu. 85.1.4.i.

Obiectum voluntatis est bonum verum. 121.2.4.f.

Circa bonum apparens solum versatur ex euerfione mentis. 122.1.5.m.

Actus mali non sunt à voluntate per se. 123.2.10.i.

Ex hoc, quodd voluntas essentialiter sit ad opposita, non sequitur, quodd per se sit ad malum. 123.1.9.m.

Quo modo voluntas sit subiectum omnis peccati. 216.2. & seq.

Quo modo voluntas semper sit recta, quando ratio est recta. 237.2.7.m.

Votum.

Vota ex metu facta, non sunt irrita. 53.1.15.f. & seq. Nisi metus sit directè incussus ad illa extorquenda. 53.2.15.i.

Si Religiosus ex importunitate obtineat facultatem possidendi aliquid contra votum paupertatis

præcipuarum.

tatis, non est tutus in conscientia. 57.1.10.m.
Qui vouit ieiunare qualibet sexta feria, v.g. etiam tenetur, quando in illam incidit Natalis Domini. 100.1.m.

Tam obseruationes, quàm transgressiones omnium votorum sunt vnus speciei, si accipiantur formaliter. 162.1.11.i.

Si quis voueat eandem rem pluribus Sanctis, eamque non impleat, quot peccata committat. 185.2.10.i.

Transgressio voti sæpius repetiti, ac renouati, communiter non est nisi vnum peccatum. 185.2.11.f.

Vota, & iuramenta, si sint facta in calore iracundiæ, secundum aliquos non obligant. 306.1.22.m.

Qui est inuincibiliter dubius de voto, aut de qualitate voti, quo modo teneatur, aut non teneatur. 391.1.6.i.

Votum Religionis non obligat ad perseuerandum, & profitendum. 391.1.8.m.

Si necessitas urgeat, potest Episcopus dispensare in

voris Religionis, & castitatis. 600.1.10.i.
Qui ex deuotione inuisit templum, & est oblitus, quodd teneatur illud inuisere ex voto, vtrum satisfaciatur. 510.2.16.f.

Votum, Vox, Suffragium.

Priuatio vocis actiua, & passiuæ est pœna grauis. 501.1.11.m.

Si sit lata per legem, est subeunda ante sententiam Iudicis. 577.2.9.i.

Qui est priuatus voce actiua, & passiuæ, ad quid teneatur, vt vitet electiones. 577.2.10.m.

Vsu, v. Consuetudo.

Z

Zelus.

Zelus est species inuidiæ. 353.2.4.m.
In quo proprie consistat. 353.2.4.m.
Quo modo possit esse bonus, aut malus. 358.2.14.f.

F I N I S.

